BRIGITA BUŠMANE

NĪCAS IZLOKSNES VĀRDNĪCA

L–O

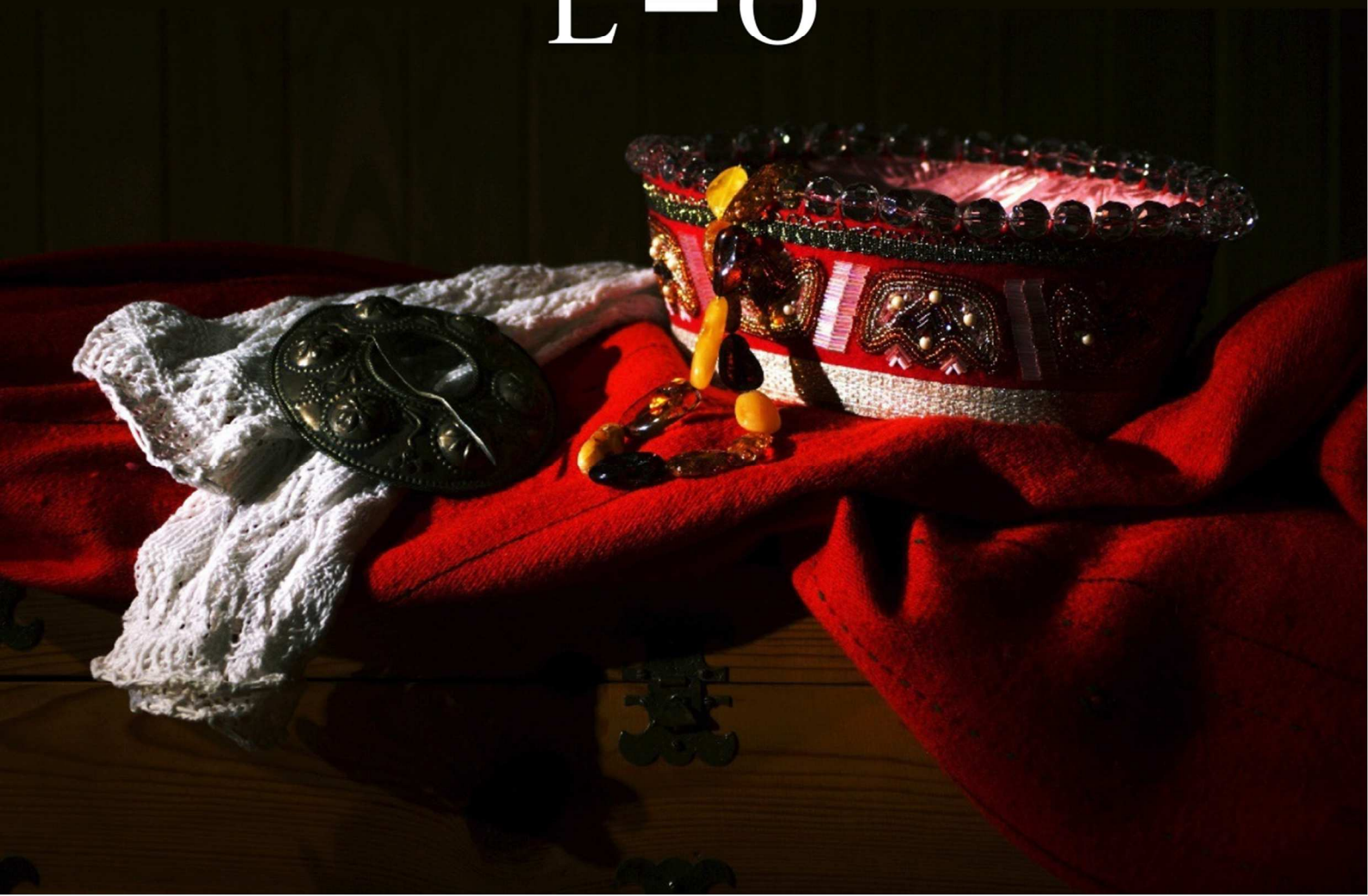

Latvijas Universitātes
Latviešu valodas institūts

Brigita Bušmane

NĪCAS IZLOKSNES VĀRDNĪCA

L–O

Rīga, 2021

Bušmane, Brigita. ***Nīcas izloksnes vārdnīca*. L–O.** Atb. red. Agris Timuška. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2021, XXXII + 424 lpp. Elektronisks izdevums.

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
LATVIEŠU VALODAS INSTITŪTS

Adrese
Kalpaka bulvāris 4, 308. kab. Rīga, LV-1050
Tālr. +371 67034016, e-pasts lavi@lu.lv

VPP Valsts pētījumu programma

LATVIEŠU VALODA
VALSTS PĒTĪJUMU PROGRAMMA

Vārdnīca sagatavota ar Valsts pētījumu programmas
„Latviešu valoda" (Nr. VPP-IZM-2018/2-0002) atbalstu.

Apstiprināta publicēšanai ar LU Latviešu valodas institūta 2021. gada 23. septembra Zinātniskās padomes sēdes (protokola Nr. LaVI-39-2/7) lēmumu Nr. LaVI-39-3/12.

Vārdnīcas uzbūves apraksta tulkojums angļu valodā: *Dr. philol.* **Agris Timuška**

Vāka noformējumā izmantota Anetes Veideles fotogrāfija

Pieejama lejuplādēšanai
LU Latviešu valodas institūta mājaslapā http://www.lavi.lu.lv

ISBN 978-9934-580-10-9

© Brigita Bušmane, autore
© Agris Timuška, tulkotājs
© LU Latviešu valodas institūts

Īsas ziņas par Nīcas izloksnes fonētiskajām, vārddarināšanas un gramatiskajām īpatnībām

Nīcas izloksne ir vidus dialekta izloksne, kurā sastopamas kursisko izlokšņu un zemgalisko izlokšņu īpatnības.

Izloksnē ir divas **pamatintonācijas**: stieptā (~), kas atbilst triju intonāciju apgabala stieptajai intonācijai – *mãja*, *sẽne*, *dũmi*, *kañna*, *laũks*, un nestieptā, kurā saplūdušas triju intonāciju apgabala lauztā un krītošā intonācija un kas tradicionāli apzīmēta ar lauztās intonācijas zīmi – jumtiņu (^) – *lâcis*, *dêle*, *dzît*, *grûst*, *darva*, *gulbis*. Abas intonācijas izloksnē ir droši saklausāmas saknes zilbēs. Ir vairāki vārdi, kas izloksnē tiek runāti gan ar stiepto, gan nestiepto intonāciju, piemēram, *čirkstēt* // *čirkstēt*, *dâvana* // *dãvana*, *duõt* // *duôt*.

Piedēkļos un gala zilbēs bieži ir grūti noteikt intonāciju, dažkārt tā var būt atkarīga no runas tempa. Šajās zilbēs nereti ir vērojama svārstīšanās pat viena teicēja runā, piemēram, atvasinājumos ar piedēkļiem *-aîn-* // *-aĩn-* (*cẽrpaîns* // *cẽrpaĩns*), *-îb-* // *-ĩb-* (*labîba* // *labĩba*), *-niêk-* // *-niẽk-* (*namelniêks* // *namelniẽks*), nomenu locījumu formās – *gadâ* // *gadã*, verbu formās – *aûgâm* // *aûgãm*.

Priedēkļos *aiz-*, *ie-*, *nuo-*, *pār-* un *pie-* sastopama kā nestieptā, tā arī stieptā intonācija – *aîzbraûkt* // *aĩzbraûkt*; *iêjûgt* // *iẽjûgt*, *iẽspiêst* // *iêspiêst*; *nuôkãrt* // *nuõkãrt*, *nuõraût* // *nuôraût*; *pâriẽt* // *pãriẽt*; *piêsiêt* // *piẽsiêt*, *piẽlabināt* // *piêlabināt*.

Priedēkļos *ne-*, *pa-*, *sa-* atsevišķās pozīcijās dažkārt saklausīta izteikta krītoša intonācija, kas apzīmēta ar gravi (`), piemēram, kontrahētajos garumos, kas rodas, savelkot divu zilbju vokāļus vienā zilbē: *nẹ̀s(m)u* // (arī nestieptā intonācija *nệsmu*) < *nẹẹsmu*, *nèsi* < *neesi*; ja nākamā zilbe sākas ar patskani vai divskani: *nẹ̀ệd*, *pàaûdze*, *pàệst*, *sàaûst*, *sàệsties*. Krītošā intonācija palaikam dzirdama atvasinājumos ar *jā-*, *ne-*, kam sekojošais patskanis *i* vai *u* saplūst ar *a* vai *e* divskanī: *jàizdara*, *jàispurina*, *nèisnãk*, *nèustraũkt*; retumis konstatēts arī stiepti intonēts divskanis: *jaĩstiêk*, *neĩzgulējis*.

Priedēklī *uz-* parasti ir īsais patskanis *u*, bet palaikam ir saklausītas stieptā, nestieptā un (gadījumos, ja seko balsīgie līdzskaņi) arī kāpjoši krītoša intonācija, kas apzīmēta ar puslociņu (‿): *ũsceļ̂*, *ũziẽt*, *ûskuôž*, *ûskabināt*, *ûzgâza*, *ûzlikt*, *ûzmaûc*, *ûzraût*.

Ja pamatvārdā saknes zilbē ir nestieptā intonācija, dažkārt deminutīvos ar *-elis*, *-ele* ir arī stieptā intonācija: *draũǵelis* // *draûǵelis* < *draûgs*, *dãrželis* // *dârželis* < *dârzs*.

Nīcas izloksnes **fonētikā** ir daudz kopīgu parādību ar latviešu literāro valodu un citām vidus dialekta izloksnēm. Skaņu sistēma ir tāda pati kā literārajā valodā, bet sastopamas vairākas atšķirības skaņu lietojumā.

Vairākas izloksnei raksturīgas vokālisma kvalitātes maiņas vērojamas saknes zilbēs:

- līdzskaņu *b* un *v* priekšā paretam ir saglabāts patskanis ***u***: *dubẹns*, *suvẹ̄ns*, *zuve*, *duj*, *dujdubenis*, *dujstuôbrine*;
- ***u***-skaņa sastopama vairākos aizguvumos un svešvārdos, kam literārajā valodā ir *a* vai *o*-skaņa: *culla* – *colla*, *kuliẽris* – *holẽra*, *šuseja* – *šoseja*, *stumpa* – *stampa*;
- platā ***ẹ*** resp. ***ẹ̄*** skaņa konsekventi tiek lietota a) nenoteiksmē: *cệlt*, *dzệst*, b) nereti verbos ar izskaņu *-ināt*: *cẹpināt*, *dẹdzināt*, *ệdināt*, c) dažos salikteņos, kur literārajā valodā lieto šauro skaņu: *sẹzdiêna*, *svệdiêna*, *dzệlzceļš*, d) verbu *bēgt* un *degt* pagātnes formās: *bệga*, *dẹga*, e) priedēklī *ne-*, ja nākamajā zilbē arī seko *ẹ* resp. *ẹ̄*: *nẹrẹdzu*, *nẹnẹsu*. Verba *derēt* tagadnes formās dzirdams gan platais *ẹ*, gan šaurais *e*: *dẹr̂* // *der̂*. Sastopams arī platais *ẹ*, *ẹ̄*, kas *r* priekšā radies no *a*: *dẹrināt*, *sệrkans*;
- patskanis ***i*** verbā *pildināt* 'peldināt'.

Salīdzinot ar literāro valodu, atšķirīga vokāļu kvalitāte vērojama vairākos gadījumos

piedēkļu resp. neuzsvērtajās zilbēs – dažkārt izloksnē tiek saglabāts senāks piedēkļa zilbes patskanis vai sastopami jauninājumi, piemēram, patskanis *ę* ir vārdos *pasęka*, *asęka*, *lîdęka*, *pâtęga*; atšķirīgs patskanis ir arī, piemēram, vārdos *ãmars*, *klaṃbars*, *lukteris*, *misenis*, *muzukants*.

Izloksnē ir vērojami vairāki patskaņu resp. divskaņu kvantitatīvi pārveidojumi, piemēram:

- *a* un *e* pagarinājums tautosillabiska *r* priekšā saknes resp. uzsvērtajās zilbēs: *dârbs*, *bârgs*, *sêrde*, *vę̂rgs*; *i* un *u* pagarinājums vai diftongizējums tautosillabiska *r* priekšā: *cîrpt*, *izmĩrkt*, *dzĩrnas*, *ziêrgs*, *siẽrms*, *gûrkste*, *kûrkt*, *štũrmelis*, *stuõrms*, *buõrste*;
- patskaņa saīsinājums vārdos *velĵ*, *lidz*;
- garu patskaņu un divskaņu saīsinājums, pieslienoties nākamajam vārdam runas plūsmā, tas ir, proklīzē, piemēram, vārdos *kad·reiz*, *kuo* > *ku*, *vai* > *va*;
- piedēkļa patskaņa *ī* saīsinājums verbu pagātnes formās, kā arī no tām atvasinātajos substantīvos līdzskaņa *j* priekšā: *dariju*, *pelĵnija*, *adijums*, *puõstijums*;
- patskaņa saīsinājums piedēklī *-nīc-*: *dęgutnica*, *pavārnica*, retāk piedēkļos *-āj-*, *-tāj-*: *liẽpajnieki*, *mâcītajs*, *skuõluotais*;
- sena īsa patskaņa pagarinājums adverbos *citūr*, *visūr*, *ne·kūr*.

Patskaņu zudums vērojams piedēkļu zilbēs, piemēram:

- *u* zūd pagātnes aktīvā divdabja formās aiz *j*: *vareĵši* < *varējuši*, *saskreĵši* < *saskrêjuši*, kā arī vārdā *kreîms* < *krejums*;
- *a zūd* vīriešu dzimtes noteikto adjektīvu un numerāļu vienskaitļa datīvā: *mazaim* < *mazajam*, *trešaim* < *trešajam*, kā arī vārdā *palĵgs* < *palags*.

Saknes zilbē palaikam zūd neuzsvērts patskanis: *paûsaris* < *pavasaris*, *šuôvkar* < *šuôvakar*.

Sastopamas liecības par zemgaliskajām izloksnēm raksturīgo anaptiksi, tas ir, par īsa patskaņa iespraudumu aiz līdzskaņa *r*, retāk *l*. 19. gadsimta 80. gados izloksnē ir reģistrēts normāla garuma patskaņa iespraudums (*ilagi*, *irabe*, *zirags*), bet 20. gadsimta 70., 80. gados anaptikse saklausīta dažu visvecāko nīcenieku valodā aiz *r* (*sarakani svaraki*, *barakstītes*), gadsimta beigās dažkārt arī ar nenoteiktu patskaņa kvalitāti (*daŕ'zs*, *bę̂ŕ'ns*) vai arī anaptikse nav konstatēta, bet ir saglabāts nepagarināts patskanis tautosillabiska *r* priekšā (*vaŕds*, *taŕps*).

Ar epentēzi (tas ir, patskaņa iespraudumu) laikam radies divskanis *ai* vārdā *paĩrît*.

Atšķirības no literārās valodas vērojamas gala zilbju vokālismā:

- vaļējās gala zilbēs patskani pa lielākajai daļai izrunā nebalsīgi, nedaudz reducē (vārdnīcā ir saglabāts nereducētais patskanis), ātrā vai nevērīgā runā gala zilbes patskanis reizēm arī zūd: *māja* > *mãj*^{a} > *mãj*; patskanis tiek vājināts, dažkārt – ātrā vai nevērīgā runā – izmests arī slēgtajās gala zilbēs: *svę̂diêns* < *svêtdiênas* (*krękli*), *tâds* < *tâdas, atraûgs* < *atraûgas*;
- īsais patskanis bieži zūd atvasinājumos ar *-ītis*, *-ietis*, *-ris*, *-lis*: *kraṃpīc* < *kraṃpītis*, *skruõders* < *skruõderis*; *putnels* < *putnelis*;
- gala zilbju patskaņi dažkārt zūd arī *-āi̯o-*, *-ēi̯o-* un *-ōi̯o-*celmu verbu tagadnes daudzskaitļa 2. personas formā: *duõmājt* < *duõmājat*, *traũcējt* < *traũcējat*, *klibuojt* < *klibuojat*.

o-celmu vienskaitļa nominatīvā vārdos, kur līdzskaņi *m*, *n*, *r*, *l* atrodas aiz kāda troksneņa, starp *m*, *n*, *r*, *l* un galotni *s* reizumis tiek iesprausts patskanis *i*: *iesmis*, *putnis*, *stipris*, *krę̂slis*.

Vairākas lokālas parādības sastopamas konsonantismā, piemēram, aizguvumos un svešvārdos, kuros ir *f* un *h*, literārās valodas *f* skaņu aizstāj līdzskanis *p*: *pabrīķis*, *praks*, *potoreja*, *pederīte*, *prišs*, *dipterīts*; līdzskanis *h* aizguvumos vārda sākumā nereti tiek atmests: *ęrmoņikas* < *harmonikas*, *ektãrs* < *hektārs*, vai arī aizstāts ar *k*: *klõrs* < *hlõrs*, *kroṃâda* < *hroṃâda*.

Līdzskanis *c* literārās valodas *s* vietā dažkārt sastopams vārdos *pẽterciĩles*, *cĩrups*, bet vārdā *cukurs* visvecākās paaudzes valodā retumis ir konstatēts arī līdzskanis *s*: *sukurs*.

Izloksnē fiksēti vairāki vārdi ar senu tautosillabisku *n*, piemēram, *añka*, *bezdeliñga*, *daĩngs*, *dęñkts*, *laĩncīties*, *luñka*, *raĩntīt*, *sprañgs*.

Līdzskanis *ŗ* sastopams formās, kur tas radies no savienojuma ar *j*: *vaŗa*, *vepŗi*, *stûŗa*, *dzeŗ̂*, *speŗ̂*; arī vairākos vārdos, kur *r* mīkstinājums velāru patskaņu priekšā ir etimoloģiski un fonētiski nepamatots: *gŗũta*, *kŗuõkas*, *kŗâkt*, *ŗãpāt*.

Substantīvu *i̯o*-celmu vienskaitļa nominatīvā un datīvā līdzskaņa *s* vietā palaikam sastopams mīkstinātais līdzskanis š: *puĩšis*, *Aĩnšis*, *ķiŕšis*, *trušim*.

Vairāki vārdi tiek lietoti gan ar līdzskani *s* vārda sākumā, gan ar š: *stulÎbs* // *štulÎbs*, *smuki* // *šmuki*, *spirkts* // *špirkts*, *sviĩpe* // *šviĩpe*.

i̯o-celmu vienskaitļa nominatīvā galotnes š priekšā, arī pronomenā *viņš* līdzskaņa *ņ* vietā sastopams arī *n*: *laũnadziĩnš*, *viĩnš*, līdzskaņa *ļ* vietā *l*: *celÎš*, *apalÎš*, *dzilÎš*.

Dažos gadījumos vērojama līdzskaņu *k*, *g* saglabāšanās palatālu patskaņu priekšā: *cũkīna*, *mãgiņa*.

Izloksnē vērojama līdzskaņu *j* un *v* vokalizēšanās tautosillabiskā pozīcijā aiz īsa patskaņa: *reî* < *rej*, *taûs* < *tavs*, *seû* < *sev*.

Fonētiski nemotivēti mīksti līdzskaņi fiksēti vairākos atvasinājumos ar izskaņām *-elis*, *-ele*: *buķelis*, *maĩšelis*, *raģelis*, *krũžele*. Bet sastopami arī atvasinājumi ar šīm izskaņām bez līdzskaņa mīkstinājuma: *meñcelis*, *dadzelis*, *kazele*.

Vērojama *m* pārvēršanās par *n* sekojoša līdzskaņa *d* priekšā vārdos *ciĩnds*, *diñdēt*. Paretam reģistrēts vārds *stuñda* < *stuñda*.

<u>Asimilācija</u> balsīguma ziņā ir tāda pati kā literārajā valodā un citās izloksnēs:

- nebalsīgie troksneņi balsīgu troksneņu priekšā kļūst balsīgi un balsīgie troksneņi nebalsīgu troksneņu priekšā kļūst nebalsīgi: *abģuģināt* < *apģuģināt*, *palĕgdama* < *palĕkdama*, *vanaks* < *vanags*, *laps* < *labs*;
- *ln* > *ll*: *mĕlls* < *mĕlns*, *piĩla* < *piĩna*, *viĩla* < *viĩna*.

Visai bieži izloksnē vērojams <u>līdzskaņu zudums</u>:

- ***j*** zūd 1) aiz gariem patskaņiem un divskaņiem līdzskaņu priekšā a) vienzilbes vārdos: *vẽš* < *vẽjš*, *vâš* < *vâjš*, *straûš* < *straûjš*, *duṁš* < *duṁjš*, b) izskaņās *-ājs*, *-ējs*, *-tājs*: *arāš* < *arājs*, *dziêdātāš* < *dziêdātājs*, *kalēš* < *kalējs*, c) darāmās kārtas pagātnes divdabjos: *darīse* < *darījuse*, *atsacīse* < *atsacījuse*; 2) aiz lūpeņiem a) *i̯o*-, *ē*- un *i*-celmu formās: *grãvus* < *grãvjus*, *lẽpu* < *lẽpju*, *guôvu* < *guôvju*, *zivu* // *zuvu* < *zivju* // *zuvju*, b) verbu tagadnes 3. personas formās: *grâb* < *grâbj*; 3) vārda beigās aiz gariem patskaņiem un divskaņiem verbu tagadnes 3. personas formās īstenības izteiksmē, kā arī pavēles izteiksmē vienskaitļa 2. personas formās: *ķrâ* < *ķrâj*, *apjâ* < *apjâj*, *sẽ* < *sẽj*, *sarã* < *sarãj*; 4) aiz īsa patskaņa atematiskā verba *bût* pagātnes formās: *bi* < *bij* < *bija*, *gã* < *gãja*; 5) morfēmu sadurā: *vẽlukteris* < *vẽjlukteris*, *vẽzuve* < *vẽjazuve*;
- ***v*** zūd vārda vidū 1) tautosillabiskā pozīcijā aiz gariem patskaņiem un divskaņiem: *tẽs* < *tẽvs*, *diês* < *diêvs*; 2) skaņu kopā *-rv-*: *ciŕvis* < *ciŕvis*, *dures* < *duŕves*; 3) skaņu kopā *-lv-*: *cilĕks* < *ciĺvĕks*, *gâla* < *galva*; 4) intervokālā pozīcijā: *klaũ-ēja* < *klaũvēja*;
- ***n*** zūd vārda beigās 1) adverbos: *šuôdiê* < *šuôdiên*, *pẽr* < *pẽrn*, partikulā *viẽ* < *viẽn*; 2) aiz divskaņiem verbu pavēles izteiksmes vienskaitļa 2. personas resp. īstenības izteiksmes tagadnes 2. personas formās: *aû* < *aûn*; 3) *o*- un *ā*-celmu deminutīvu vokatīva formās, kas darinātas ar piedēkli *-īn-*: *dêlī* < *dêlīn*; 4) morfēmu sadurā: *ciêmãte* < *ciênmãte*, *jaûmãsa* < *jaûnmãsa*; 5) vārdā *bẽrs* < *bẽrns*;
- ***ņ*** zūd pronomenā *viš* < *viņš*;
- ***r*** zūd 1) vienzilbes vārdu beigās: *a* < *ar*, *ga* < *gar*, *i* < *ir*, *ku* < *kur*; 2) morfēmu sadurā adverbā *a·viên* < *aŕ·viên*(*u*);
- ***d*** zūd 1) vienzilbes vārdu beigās: *ta* < *tad*, *ka* < *kad*; 2) adverbā *taga* < *tagad*;
- ***t*** zūd 1) *p* priekšā adverbos *apakaļ*(*u*) < *atpakaļ*(*u*), *aka*(*l*) < *atkal* vai *atkan*; 2) partikulā *kaût* > *kaû*;
- ***m*** zūd adverbos *pruôjā* < *pruôjām*, *gaŗā* < *gaŗām*;
- ***l*** zūd vārdā *vêl* > *vê*.

Līdzskaņu kopa zūd vārda beigās vārdos *vaĩ* < *vaĩrs*, *šu* < *šurp*.

Dažādu līdzskaņu zudums vērojams morfēmu sadurā: *lap·rât* < *lab·prât*, *Laũgaļi* < *Laũkgaļi*, *cũgaĩns* < *cũkgaĩns*, *saûzeme* < *saûszeme*.

Līdzskaņa *s* <u>pielikums</u> sastopams vārda sākumā līdzskaņu *t*, *p*, *k* priekšā: *stiẽģelis* <

vidusaugšvācu *tēgel*, *stuõveris* < *tuõveris*, *spīķis* < *pīķis*, *spederines* < *pederines*, *skoste* < *koste*.

Vecākās paaudzes valodā dažkārt saklausāms līdzskaņa *t* iespraudums skaņu kopās *-ns*, *-ņš*: *ciêminc* < *ciêmins*, *graûdiņč* < *graûdiņš*.

Līdzskaņa *k* iespraudums fiksēts vārdos *dzîksla*, *kulkstīt*.

Retumis konstatēts līdzskaņa *j* iespraudums vārdā *nejiēt* < *neiēt*.

Vairākos vārdos vērojama balsīgu un nebalsīgu troksneņu maiņa saknes beigās: *kviêkt* // *kviêgt*, *buõte* // *buõde*, *tik* // *tig*, *kņubu* // *kņupu*, vārda sākumā: *pudele* // *budele*, arī *butele*.

Sastopami daži citi artikulācijas veida pārgrozījumi, piemēram, *dl* // *gl* (*sẹdli* // *sẹgli*), *dn* // *gn* (*mednis* // *megnis*).

Vārddarināšanas aspektā izloksnē ir sastopamas atvasinājumu grupas, kurās (līdzās literārās valodas vārdiem) fiksēti arī vairāki Dienvidrietumkurzemes izloksnēm raksturīgi vārdi:

- ar piedēkli ***-aļ-*** darināti govju vārdi: *Uõtaļa*, *Sẹstaļa*, *Dũmaļa*, arī citi substantīvi: *briêdaļa*, *vataļa*, *pirkaļas* (arī *pirkali*), *smīgaļa* (arī *smīgala*);
- atvasinājumi ar piedēkli ***-ān-*** pa lielākai daļai apzīmē lielu, vecu, ar negatīvām īpašībām apveltītu cilvēku vai dzīvnieku, arī lielu priekšmetu: *drickãns*, *klam̃zãns*, *krapãns*, *maũrãns*, *capãns*, *rikãns*;
- ar piedēkli ***-el-*** atvasināti bērnu, ķermeņa daļu, nelielu priekšmetu nosaukumi, kas parasti izsaka pamazinājumu: *ganelis*, *bulĩlelis*, *kum̃pelis*, *dam̃belis*, *namelis*, *mašĩnelis*;
- ar piedēkli ***-ẹ̄n-*** darināti mājvārdi, arī uzvārdi: *Krũzẹ̄ni*, *Dirnẹ̄ni*, *Mũrẹ̄ni*, *Paũžẹ̄ni*, *Puôdẹ̄ni*;
- ar piedēkli ***-ien-*** no substantīviem darināti vietu, kur kas atrodas vairumā, nosaukumi: *bẽrziens*, *skaîdiens*, *čûksliens*, *kuîtiens*, atvasinājums *kãjiens*, no adjektīviem un adverbiem darināti vietu nosaukumi: *svešiene*, *turiena*, abstraktu jēdzienu nosaukumi: *agriene*, *jaûniene*, *maziene*, deverbāli substantīvi: *sasitiens*, *šãviens*, *švilpiens*;
- piedēklis ***-ij-*** sastopams augu nosaukumos: *ãlavija*, *cikuorijas*, *zelpija*, adjektīvos: *sâlijs*, dažos toponīmos: *Akmenija*;
- ar piedēkli ***-iķ-*** atvasināti darītājvārdi, citu personu, arī priekšmetu nosaukumi: *gãbiķis*, *mediķis*, *jaûniķis*, *knaîbiķīši*, *pudiķis*, *purciķis*;
- ar izskaņu ***-ine*** (arī ***-ene***) darināti augu nosaukumi: *glãzine*, *kalvine*, *tĩtarine*, kukaiņu un dzīvnieku nosaukumi: *lapsine*, *mũķine*, *briêdine*, personu nosaukumi: *ķêķine*, *vecine*, *vedējine*, *kalpine*, priekšmetu nosaukumi: *bastine*, *mirmine*, *jẽrine*, *baraņķine*, *kvaûķine*, *divzarine*, slimības nosaukums *blusines*, toponīmi: *Maĩķines*, *Bulline*, *Grîsline*; arī ar izskaņu ***-inis*** darināti augu nosaukumi: *mežinis*, *rãcinis*, priekšmetu (darbarīku) nosaukumi: *bradinis*, *kṛuõcinis*, *pakulinis*; ar ***-ine***, ***-inis*** darinātus atvasinājumus vecākās paaudzes pārstāvji dažkārt lieto arī atributīvā funkcijā: *vecine aîta*, *perine vista*;
- deminutīvi darināti ar piedēkļiem ***-ĩn-***, ***-in-***, ***-iņ-***: *mãsĩna*, *bḷuõdina*, *gũžinas*, *kumeliņš*, *diêdzinš*;
- ar piedēkli ***-kl-*** darināti priekšmetu nosaukumi: *bruceklis*, *dẽdeklis*, *uzkubeklis*, *riẽdīkla*;
- ar piedēkli ***-ksl-*** atvasināti reāliju, priekšmetu nosaukumi: *dzẹruokslis*, *grẹmuokslis*, *kârtākslis*, *darvākslis*;
- ar piedēkli ***-tuv-*** darināti priekšmetu nosaukumi: *braûktuve*, *mẹstuve*, *riẽstuvis*, arī vietu nosaukumi *aûgtuve*, *dzim̃tuve*;
- ar piedēkli ***-ul-*** darināti personu nosaukumi un darītājvārdi: *bruzdulis*, *murmulis*, *tẹmulis*, uzvārdi: *Cibulis*, *Bârdulis*, augu nosaukumi: *sirmulis*, priekšmetu nosaukumi: *spruñgulis*, *rituls*, *vizulis*;
- piedēklis ***-ūz-*** sastopams dažos cilvēku nosaukumos: *cẹ̄rũzis*, *glẹ̄mũzis*;
- ar piedēkli ***-už-*** atvasināti govju vārdi: *Pirmuža*, *Cẹtuža*, *Piêkuža*, arī sieviešu vārdi:

Aňnuža, *Maĩguža*, *Katruža*.

Līdzās adjektīviem ar izskaņām *-ains*, *-aina* sastopami adjektīvi arī ar izskaņām ***-ainis***, sieviešu dzimtē ***-aine***: *ragainis* (tekulis), *rũtainis* (raksts), *kņuburaine* (dzija), *spuňdaine* (galddrāna); vērojama arī šo adjektīvu substantivācija: *bękainis*, *kulainis*, *cękulaine*. Līdzās atvasinājumiem ar *-ain-* nereti darināti arī sinonīmi ar ***-uot-***: *cę̆rpuots*, *spaļuots*, *târpuots*, *vęlę̂nuots*, *viĩluots*, *zâbakuots*, *asiņuots*.

Ar piedēkli ***-uoj-*** darināti adjektīvi: *miĩtuojs*, *târpuojs*.

Ar izskaņu ***-īdze*** darināti adjektīvi, kas izsaka, ka kaut kam kā raksturīga īpašība vai pazīme piemīt tas, kas ietverts pamatvārda – substantīva – nozīmē; tie dažkārt ir substantivējušies: *kaûnīdze* (meita), *kumelīdze* (ķēve), *gurnīdze* (sieva), *piẽnīdze* (*guove*), *suvênīdze* 'sivēnmāte'.

Sastopami vairāki salikteņi, kas darināti ar metonīmisku nozīmes pārveidojumu: *baĩtvêdere*, *četrkãjis*, *ję̂laûsis*, *ję̂lnaģis*, *ķupaûse*.

Plašu grupu veido salikteņi ar *-mala*, *-male*, *-mal*is: *gr̦ãvmala // gr̦ãvmale // gr̦ãvmalis*, *jũrmala // jũrmale // jũrmalis*.

Morfoloģiskā skatījumā izloksnē ir sastopamas vairākas atšķirības <u>substantīvu</u> celmu formu lietojumā. Vērojama svārstīšanās, piemēram, starp *o-* un *i̯o*-celmu formām: *papīrs // papīris*, *diĩbs // diĩbis*, *mugurkaũls // mugurkaũlis*, starp *ē-* un *ā*-celmu formām: *tiñte // tiñta*, *pĩpe // pĩpa*, *reĩze // reĩza*, *balañda // balañde*, *caûna // caûne*, *lapsa // lapse*, *vaĩna // vaĩne*, starp *ā-* un *o*-celmu formām: *mę̆ňca // mę̆ňcs*, *taka // taks*, *uõsta // uõsts*, *žurka // žurks*, starp *ē-* un *i̯o*-celmu formām: *apruoce // apruocis*, *ęĩkuonis // ęĩkuone*, *dẽlis // dẽle*, *ę̆rkulis // ę̆rkule*, *pẽlis // pẽle*.

Izplatīta ir *i*-celmu pāreja *ē*-celmos: *ace*, *aûse*, *guôve*, *klẽte*, *pirte*, *sirde*.

Līdzskaņu celmu locīšanā vērojamas atšķirības no literārās valodas, bieži līdzās tiek lietotas citu celmu formas – vienskaitļa nominatīvā: *akmens //akmęns // akmenis*, *asmens // asmenis*, *rudens // rudenis*, *ûdens // ûdęns // ûdenis*; vienskaitļa ģenitīvā: *akmeņa // akmens*, *asmeņa // asmens*, *rudeņa // rudens*, *ûdeņa // ûdens*, *zibeņa // zibens*.

Pie *u*-celmiem bez literārajā valodā sastopamajiem vārdiem pieder arī vīriešu dzimtes vārdi *kãsus* 'klepus', *vadus* 'vads (zvejas rīks)', *žagus*, arī literārajā valodā novecojušie sieviešu dzimtes vārdi *dziřnus*, *pęlus*, *ragus*.

Izloksnē konstatētas vairākas senākas locījumu formas:

- (*i̯*)*ā-*, *ē-* un *i*-celmu senā vienskaitļa datīva forma ar galotni ***-i***: *viêni mãsi*, *savi pãdîti*, *gudri mãti*, *klẽti*; pronomena *viņš* vienskaitļa datīva forma *viņĩ* konstatēta izloksnes pierakstā 21. gadsimta sākumā (Svent.);
- *i̯o*-celmu vienskaitļa lokatīva formas ar galotni ***-ē***: *gr̦ãpē*, *kaměarē*, *ķę̆ķē*, *šķĩvē*;
- (*i̯*)*o-* un (*i*)*i̯o*-celmu daudzskaitļa instrumentāļa formas ar galotni ***-is***: *dzîvuo piĩlis vaîgis*, *a garis nagis*, [aste] *isiẽt uz divis žuburis*, *ķękatas atbraûca ar vęzumīnis*, *ar miêžis*, *ar rudzis*, *ar kumelīnis*.

Paretam fiksētas vecā divskaitļa atliekas – divskaitļa nominatīva–akuzatīva forma ar galotni *-i* (šo formu parasti lieto, ja substantīvs, piemēram, ir laika, mēra vienības nosaukums, ko apzīmē numerāļi no *divi* līdz *deviņi*): *sadalît uz četri*, *piêci daļi*; *turi tuõ maîsu ar abi ruôki ciêti!*; *kâdi septiņi lizdi*; *cũkumãtes turêja divi gadi*.

Līdzās ar piedēkli *-āk-* darinātajām <u>adjektīvu</u> komparatīva formām vecākās paaudzes valodā dažkārt vērojams partikulas *juo* lietojums ar komparatīvu, retāk ar pozitīvu: *juo mazāki*, *juo liẽlāki*, *juo gaŗi*.

Pagājušā gadsimta 70., 80. gados daži visvecākās paaudzes pārstāvji atcerējās, ka 19. un 20. gadsimtu mijā ir dzirdētas <u>pronomenu</u> daudzskaitļa datīva formas *mumis*, *jumis*, arī nelokāmās piederības pronomenu formas *mana*, *tava*, *sava*.

<u>Verbu</u> konjugācijā ir saglabājušās vairākas senas formas, kā arī radušies jauninājumi.

Verbam *bût* tagadnes vienskaitļa 1. personā līdzās formai *ęsmu* tiek lietota pēc *o*-celmu parauga darinātā forma *ęsu*; ir saklausīta 3. personas forma *irād*, retumis *iraid*, *ira*, *irâ*; līdzās daudzskaitļa 1. un 2. personas formām *ęsam*, *ęsat* visvecākās paaudzes valodā arī *esim*, *esit* un tagadnes 3. personā arī noliegtās formas *nev*, *nęv*, *neva*, *nava*, *nevâ*, *nevâd*.

Ir konstatēta daļēja tagadnes *i*-celmu verbu saglabāšanās: *gulu // guļu*, *sêdu // sêžu*, *gribim // gribam*, *redzim // rędzam*. Dažas *i*-celmu verbu resp. divdabju formas sastopamas

tautasdziesmās, piemēram, *gulim*, *gulims*, *gavilim*.

Verbu (*i̯*)*o*-celmi ar *au* saknē visai bieži tiek locīti kā *no*-celmi: *aûn*, *kaûn*, *bļaûnu*, *kraũnu*.

Izloksnē vērojama svārstīšanās starp verbu *ōi̯o*- un *āi̯o*-celmiem: *dañcuot* // *dancāt*, *klejuot* // *klejāt*, *migluot* // *miglāt*, *nagluot* //*naglāt*; raksturīgs arī *āi̯o*-celmu lietojums līdzās *ēi̯o*-celmiem: *drĩvāt* // *drĩvēt*, *lãdāt* // *lãdēt*, *rĩvāt* // *rĩvēt*, *skrũvāt* // *skrũvēt*.

Plašu grupu veido verbi ar izskaņu *-ināt*, kurā sastopami arī vairāki cilmes un semantikas aspektā dažādi dialektāli vārdi: *dricināt*, *kubināt*, *ķirināt*, *pâpināt*, *sitināt*, *skulĩbināt*, *šulināt*.

Dažas atšķirības vērojamas verbu pagātnes formu lietojumā, piemēram, sastopamas pagātnes *ē*-celmu formas: *âve*, *cêlēs*, *kave*, *nese*, *smêle*, *vede*; retumis konstatētas pagātnes formas ar *-avā-*: *baļava*, *šļepava*, tautasdziesmās arī *atlīgava*, *nuolūkavu*, *nemielava*.

Refleksīvā elementa *sa* (retāk *s*) iespraudums starp priedēkli un verba sakni un nereti reizē arī refleksīvā elementa pievienojums verba beigās konstatēts visvecākās paaudzes pārstāvju valodā: *apsaģêrbties*, *atsalaîst*, *iesarasties*, *izsatuõņāties*, *sasadziêdāties*, *uzsavâkties*, *iesklausīties*.

Līdzās kondicionāļa formām ar *-tu* dažu visvecākās paaudzes nīcenieku valodā vēl dzirdētas daudzskaitļa 1. personas formas ar *-tum*, retumis *-tūm*: *darîtum*, *turętum*, *dabuĩtūm*, *iẽtum* // *iẽtūm*.

Liela daļa <u>adverbu</u> ir literārās valodas adverbu fonētiski vai morfoloģiski varianti: *ieblakām*, *kâmęr* // *kâmęrt*, *maģ*, *pirmāk*, *rikšūm*, *aũkst*, *brîžus*, *gaļā*, *kãjūm*.

Dažas fonētiskas pārmaiņas salīdzinājumā ar literāro valodu vērojamas <u>prepozīciju</u> (un priedēkļu) lietojumā, piemēram, *āz* (*āz-*, reti *az-*) (*āzaûgt*, *āzdure*, *āzgâze*, *azbarŝ* // *āzbarŝ*, *āzsist*) // *aiz*; *bes* (*bes ragiem*, *bes apstâšanās*, *besnaģe*) // *bez*; *is-* (*isluôbīt*, *ismęklęt*, *isriẽdīt*, *isędināt*, *isirĝalis*) // *iz-*; *uoz* (*uoz-*, *ūz-*, *uz-*) (*uoz riķiem*; *ūznęst*) // *uz, uz-*.

Prepozīcijas *nuo* un *pie* biedrojas gan ar vienskaitļa, gan (atšķirībā no literārās valodas) arī ar daudzskaitļa ģenitīvu: *nuo māju*, *nuo rãceņu*, *pie aûšu*, *pie bęrnu*.

Vērojams prepozīcijas *piê* lietojums *pêc* vietā nolūka nozīmē: *nuogãja piê maîzes*; *braûkt piê zuvu*.

Retumis ir fiksētas <u>konjunkcijas</u> *i* ‘un’, *abar* ‘bet’, *adar* ‘vai’, <u>partikula</u> *neba*.

Par Nīcas izloksni sk. arī: Bušmane 1981, Bušmane 1989 (1), Bušmane 1989 (2), Bušmane 2011, Bušmane 2017, Etn. 1892, Etn. 1894, LVDApr., LVDA mat.

Vārdnīcas uzbūve

I. "Nīcas izloksnes vārdnīcā" pamatos ir ietverti visi vārdi un vārdu savienojumi, kas izloksnē ir pierakstīti 20. gadsimta 70.–80. gados, kā arī kopš 2011. gada. Ir izmantoti vairāki citi avoti, kuros sastopamas dažas minētajos izlokšņu pierakstos nefiksētas leksēmas, bet galvenokārt šie avoti izmantoti vārdu semantikas skaidrošanā, retāk to lietojuma ilustrācijai. Piemēram, ir iekļauti vārdi, vārdu savienojumi no Benitas Laumanes 1963. gadā pierakstītajām atbildēm uz "Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas" leksikas daļas jautājumiem, kā arī no viņas monogrāfijām, arī Nīcā pierakstītajās tautasdziesmās sastopamā leksika.

Norāde uz Kārļa Mīlenbaha, Jāņa Endzelīna un Edītes Hauzenbergas-Šturmas "Latviešu valodas vārdnīcā" reģistrēto vārdu ir dota gadījumos, kad 20. gadsimta otrajā pusē izloksnē tas nav konstatēts, aiz domuzīmes dodot vārdnīcā minēto skaidrojumu; ja tas ir vācu valodā, tad iekavās seko tā tulkojums latviešu valodā un atsauce uz avotu, piemēram, ***cāčis*** – **die Kartoffel (in der Kindersprache)** (kartupelis (bērnu val.)). (EH I 261)

No izloksnē savāktā valodas materiāla vārdnīcā parasti nav iekļauti:

1) verbālsubstantīvi ar izskaņu *-šana*, ja tiem ir vienīgi procesuāla nozīme un izloksnē nav fiksēta(s) cita(s) nozīme(s),

2) verbi ar priedēkli *ne-*, ja tiem ir tikai nolieguma nozīme un nav citu semantikas vai lietojuma īpatnību (atvasinājumi ar šo priedēkli var būt ietverti ilustratīvajā tekstā pie attiecīgā pamatvārda),

3) regulāri darināti substantīvu deminutīvi (piemēri ar tiem var būt pie attiecīgā pamatvārda; deminutīvi pamatvārda šķirkļa galvā dažkārt iekļauti gadījumos, kad ir sastopamas sinonīmas formas, – sk., piemēram, ***ace***, ***cūka***; atsevišķā šķirklī deminutīvu formas minētas gadījumos, kad vārds tiek lietots tikai deminutīva formā: ***bezdelīgactiņa***; atsevišķos šķirkļos dotas deminutīvformas, kas saistītas ar dažādu celmu vārdiem, piemēram, ***čaûmala*** un ***čaûmalīte***),

4) vairāki 20. gadsimta otrajā pusē speciālajā (piemēram, zvejniecības, lopkopības) terminoloģijā lietoti aizguvumi.

Divdabji parasti ir ietverti verba šķirklī. Atsevišķos šķirkļos ir doti divdabji, kam izloksnē ir konstatētas vairākas nozīmes, piemēram, ***ệdams, -a*** **1. Divd. →** ***êst*** **(1). 2.** parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko var lietot uzturā. 3.** biežāk ar not. gal.; subst. noz. **Pārtikas produkti; ēdiens. 4.** parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko izmanto ēdot.**

Ir iekļauti vairāki īpašvārdi – novadam raksturīgie personvārdi, to hipokoristikas 19. gadsimta beigās, 20. gadsimta sākumā, dzīvnieku vārdi, svētku nosaukumi, vietvārdi. Tie ietverti parasti tad, ja tiem ir arī sugasvārda funkcijas vai arī tie ietilpst stabilajos vārdu savienojumos.

Piebilstams, ka, ņemot vērā to, ka 20. gadsimta 70., 80. gados reģistrētais izloksnes materiāls pēdējā desmitgadē ir pārbaudīts, papildināts tikai daļēji un tas ir fiksēts galvenokārt vecākās paaudzes pārstāvju valodā, vārdnīcā ir sastopami šķirkļi, kuros ietverts vecākais vārda variants resp. forma, vai arī nav minēta vārda primārā nozīme, lai gan mūsdienu izloksnē tās nav svešas.

II. Leksika ir apkopota šķirkļos, kas sakārtoti alfabēta secībā. Vairākos gadījumos vārdi ir apvienoti ligzdās. Ligzdās ir doti galvenokārt

1) vārdu fonētiskie, vārddarināšanas un morfoloģiskie varianti (tomēr to apvienojums ligzdās nav konsekvents, jo nereti variantiem mēdz būt arī (nelielas) semantiskas vai stilistiskas atšķirības): ***glāza***, arī ***glāze, glāzs***; ***dañcāt***, arī ***dañcuot***; ***bezdeliñga***, ***bezdelīga***. Ja šķirklī iekļautie vārda varianti ir alfabētiski attālāki, ir dots norādes šķirklis, piemēram, ***cẹ̄rpains***, ***-a***, arī ***cẹ̄rpuots***, ***-a***; ***cẹ̄rpuots***. Sk. *cẹ̄rpains*. (Piebilstams, ka fonētiskie un morfoloģiskie varianti bieži ir raksturīgi aizguvumiem, piemēram, ***ệrmũņika(s), ệrmũnika(s), ệrmõnika(s), ệrmoņika, ệrmõņika, ệrmuõnikas***.);

2) vīriešu un sieviešu dzimtes personu nosaukumi: ***dakteris*** m., ***daktere*** f.;

3) adjektīvu, lokāmo numerāļu, pronomenu un divdabju vīriešu un sieviešu dzimtes formas: ***bass, -a***; ***astuotais, -ā***, retāk ***astuots***, ***-a***; ***cits, -a.***

Atsevišķos šķirkļos ir doti homonīmi: [I]***birze*** (neliels bērzu (retāk citu koku) mežs; bērzu audze); [II]***birze*** (sējamās joslas apzīmējums tīrumā).

III. Katra vārda leksikoloģiskās un leksikogrāfiskās analīzes rezultāti ietverti šķirklī, kam ir šādas sastāvdaļas:

1) šķirkļa vārds (morfoloģiski fonemātiskajā rakstībā – t. s. pārceltajā formā trekniem burtiem slīprakstā),

2) norāde par vārdšķiru (stāviem gaišiem burtiem),

3) norāde(s) par ierobežojumu vārda lietošanā (polisēmiskajiem vārdiem, ja tās neattiecas uz visām vārda nozīmēm, tās dotas pie attiecīgās nozīmes – stāviem gaišiem burtiem),

4) vārda nozīmes skaidrojums (stāviem trekniem burtiem),

5) ilustratīvais teksts (gaišiem burtiem slīprakstā),

6) stabilie vārdu savienojumi (trekniem burtiem slīprakstā): vārdkopnosaukumi aiz ☐ zīmes, salīdzinājumi un frazeoloģismi aiz ✧ zīmes kopā ar skaidrojumu (stāviem gaišiem burtiem) un ilustratīvo tekstu.

IV. Aiz šķirkļa vārda seko norāde uz vārdšķiru. Atšķirībā no latviešu valodā publicētajām izlokšņu vārdnīcām (tas ir, Elgas Kagaines un Silvijas Raģes "Ērģemes izloksnes vārdnīcas", Antoņinas Reķēnas "Kalupes izloksnes vārdnīcas" un Eduarda Ādamsona un E. Kagaines "Vainižu izloksnes vārdnīcas") "Nīcas izloksnes vārdnīcā" šķirkļa galvā parasti nav dotas vārda locījumu formas, jo tās parasti saskan ar attiecīgo celmu locījumu formām literārajā valodā. Tās (dažkārt pievienojot norādi uz vārda dzimti) minētas gadījumos, kad ir apvienoti dažādu celmu vārdi, kuru locīšanā atsevišķu locījumu formas ir vienādas, piemēram, ***drãte***, arī ***drãts*** f., m.; ***debesis*** dsk., f., retāk ***debess*** vsk., f., m.

Nav norādīts arī uz izloksnei raksturīgajām senākajām locījumu formām: uz (*i̯*)*ā-*, *ē-* un *i*-celmu vienskaitļa datīva formu ar galotni *-i*; uz (*i̯*)*o-* un *i̯i̯o*-celmu daudzskaitļa instrumentāļa formu ar galotni *-is* (par tām sk. izloksnes parādību apskatā).

Pie substantīviem, kas sastopami tikai ģenitīva formā, dota attiecīgā norāde: ***divzaru*** ģen.; nelok. Norāde uz locījuma formu minēta arī gadījumos, kad ar konkrēto nozīmi tiek lietota noteikta locījuma forma: ***desmits...*** **2.** dsk. dat., instr.: *desmitiem, desmitām.* Ir ietverta arī norāde uz adjektīva (ar konkrētu nozīmi) lietojumu tikai ar noteikto galotni: ***gaŗš*** .. **2.** m.; ar not. gal.; subst. noz. **Zalktis.**

Ja daudzskaitliniekiem līdzās daudzskaitļa formas lietojumam konstatēts arī vienskaitļa lietojums, šķirkļa galvā ir dotas abu skaitļu formas: ***drabas***, reti vsk. ***draba***; ***ekseļi***, reti vsk. ***ekselis***; ***drębuļi***, retāk vsk. ***drębulis***; ***drãgas***, arī vsk. ***drãga***, reti ***drãgus.*** Dažkārt norāde vsk. vai dsk. minēta arī gadījumos, kad vērojams vienas vai otras skaitļa formas biežāks lietojums, biežāk lietoto formu dodot pirmo: ***duĻļi***, vsk. *duĻlis.*

Tāpat kā citiem adjektīviem, arī atvasinājumiem ar izskaņu *-ains* ir minēta arī sieviešu dzimtes forma. Bet, ja tekstā ir sastopama tikai vīriešu dzimtes daudzskaitļa nominatīva forma, tad vienskaitļa nominatīva forma nav droši atvedināma – tā var būt ar izskaņu *-aiņš* vai *-ainis.* Tāpēc šajos gadījumos (ja ir paralēlformas) minēta tikai šī daudzskaitļa forma: ***gulĵbains, -a,*** dsk. *gulĵbaini, -as,* arī ***gulĵbaiņi***. Savukārt, ja tas ir vienīgais atvasinājums, tad šķirkļa galvā ir dota vīriešu dzimtes vienskaitļa forma ar nedrošu izskaņu, kas apzīmēta ar stāviem burtiem: ***gaĵdai*nis**, dsk. *gaĵdaiņi.*

Dažos gadījumos, lai pievērstu uzmanību senākām izloksnes parādībām, kas 20. gadsimta 70., 80. gados retumis konstatētas dažu visvecākās paaudzes pārstāvju valodā, aiz šķirkļa vārda ir minēta (ja ir fiksēta) novecojusī forma, kas dota arī atsevišķā norādes šķirklī. Piemēram, aiz substantīviem, kas darināti ar priedēkli *aiz-,* minēti arī atvasinājumi ar *āz-* vai *az-*: ***aizkrâsne,*** novec. ***āzkrâsne***; ***āzkrâsne***. Sk. *aizkrâsne*; ***aizbaŕs***, novec. ***azbaŕs***, arī ***āzbaŕs***; ***azbaŕs***, arī ***āzbaŕs***. Sk. *aizbaŕs*. Sk. arī ***āzdaŕs***, ***āzdure***, ***āzgâze***, ***āzkuŕs***, ***āzmugure***, ***āzŗaũks***, ***āzuõdere.*** Verbu formas ar senāko priedēkli *āz-* vai *az-* šķirkļa galvā nav uzrādītas; ja tās ir konstatētas izloksnē, tās sastopamas tikai ilustratīvajā tekstā.

Šķirkļa galvā ir ietvertas arī verbu refleksīvās formas ar refleksīvā elementa *sa* (retāk *s*) iespraudumu starp priedēkli un sakni: ***aizkabināties***, novec. ***aizsakabināt***; ***aizsakabināt***. Sk. *aizkabināties*. Ja izloksnes materiālā ir fiksēts tikai verbs ar refleksīvā elementa iespraudumu, tas dots atsevišķā šķirklī ar nozīmes skaidrojumu un ilustratīvo tekstu: ***apsakrãģēties*** v.; novec.

V. "Nīcas izloksnes vārdnīcā" šķirkļos nereti ir iekļautas dažas norādes uz ierobežojumu vārdu lietošanā, kā arī stilistiskais raksturojums. Tā kā apzinātais materiāls attiecas uz laiku, sākot apmēram ar 19. gadsimta pēdējiem diviem gadu desmitiem līdz mūsdienām, tad ir grūti to diferencēt hronoloģiskā skatījumā. Tāpēc vārdnīcā nav norāžu uz vārdu, formu lietojumu konkrētas paaudzes pārstāvju valodā, bet, ja tas 20. gadsimta 70., 80. gados retumis ir konstatēts tikai atsevišķu visvecākās paaudzes pārstāvju valodā, ir dota norāde novec. (novecojis vai novecojošs vārds, forma). Par leksikas vēsturisko mainīgumu liecina norāde vēst. (vēsturisks).

Visai ierobežoti ir dota norāde lit. (literārisms), jo pēdējos gadu desmitos vairāki 20. gadsimta pirmajā pusē ienākušie literārās valodas vārdi mūsdienās ir sastopami dažādu paaudžu valodā.

Problemātisks ir arī jautājums par stilistisko norāžu iekļaušanu vārdnīcā, jo vārdu krājums, kas ir saistīts ar dažādiem sociāliem slāņiem, grupām, konkrētu profesiju pārstāvjiem, nav vispārizplatīts un tā lietojums stilistiskā aspektā var būt atšķirīgs. To nereti atklāj ilustratīvais teksts. Pie šīs grupas pieder, piemēram, arī neliterārie ģermānismi, kas savulaik (galvenokārt ar muižas kalpotāju starpniecību) ienāca arī lauku iedzīvotāju ikdienas valodā. Daļa no tiem vecākās paaudzes pārstāvju valodā turpina eksistēt, bet vidējās un jaunākās paaudzes valodā tie parasti ir stilistiski ierobežoti un netiek lietoti neitrālā nozīmē. Visbiežāk no stilistiskajām norādēm "Nīcas izloksnes vārdnīcā" ir ietverta norāde niev. (nievājoši), retāk hum. (humoristiski), mīlin. (ar mīlinājuma nokrāsu).

Norādes uz vārda lietojuma laiku, biežumu, arī uz stilistisko ierobežojumu ir sastopamas ilustratīvajā tekstā un dažkārt tās ir arī pretrunīgas. Tas skaidrojams, piemēram, ar teicēja atmiņas īpatnībām, individualitāti, sadzīviskiem faktoriem. Tās nereti vārdnīcā ir saglabātas, jo var liecināt, piemēram, par teicēja dzīves veidu, uztveri, attieksmi pret apkārtējiem, notiekošo.

Piebilstams, ka daudzos šķirkļos (it īpaši prefiksāli darināto verbu ilustrācijai) ir ietverts tikai viens vai divi teksta fragmenti, kas daļā gadījumu liecina par vārda reto reģistrējumu resp. lietojumu, kā arī par to, ka vārds pēdējās desmitgadēs izloksnē nav konstatēts.

VI. Vārda semantikas relatīvi patstāvīgās sastāvdaļas ir uzlūkotas par vārda nozīmi. Polisēmiskiem vārdiem tās ir apzīmētas ar arābu cipariem. Vārda nozīme parasti sadalīta sīkāk, uzrādot arī vārda nozīmes nianses, kas parādītas vai nu pie attiecīgās nozīmes skaidrojuma aiz semikola, vai arī atsevišķi aiz paralēlzīmes (//). Ja vārdkopām, salīdzinājumiem vai frazeoloģismiem ir konstatētas vairākas nozīmes, tās apzīmētas ar burtiem: □ ***nuo dabas*** – a) no dzimšanas. [...]. b) bez cilvēka līdzdalības.

Lielākā daļa skaidrojumu satur tiešu informāciju par attiecīgo parādību, priekšmetu, darbību, pazīmi. Dažiem atvasinājumiem dota atsauce uz pamatvārdu, pie kura atrodama pilnīgāka semantiskā informācija. Tā nereti ir dota, piemēram, atvasinājumiem ar *-ība*, *-iens*, *-šana*, *-ums*: ***griêziens*** subst. **Vienreizēja paveikta darbība →** ***griêzt*** **(1)**; ***gruzdums*** subst. **Rezultāts →** ***gruzdēt***.

Ņemot vērā, ka informanti pa lielākajai daļai ir bijuši veci cilvēki, kuru dzīves gaitā ir notikušas dažādas izmaiņas gan sabiedriskajā iekārtā, gan materiālajā un garīgajā kultūrā, arī valodā, vairākos gadījumos ir konstatēts, ka izloksnes pierakstos konkrētu vārdu resp. to variantu skaidrojumi ir atšķirīgi. Turklāt vairāki 20. gadsimta 70., 80. gados reģistrētie vārdi pēdējos gadu desmitos nav fiksēti. Tāpēc nav bijis iespējams precizēt to semantiku. Tomēr palaikam šie vārdi ir ietverti vārdnīcā, jo tie var liecināt, piemēram, par atbilstošās reālijas, parādības neaktualitāti mūsdienās, kad, iespējams, vārda nozīme vairs nav saglabājusies teicēja atmiņā, arī par vārda semantikas dinamiku (sk., piemēram, ***ceĩderija*** un ***ciĩderija***).

Dialektismu skaidrojumā izmantots semantiski ekvivalentais latviešu literārās valodas vārds vai aprakstošais filoloģiskais skaidrojums, īss etnogrāfisks apraksts. Augu, putnu, dzīvnieku

nosaukumu skaidrojums dažkārt papildināts ar attiecīgo latīnisko nosaukumu.

Vārdiem, kas ir kopīgi ar literāro valodu, nozīmju skaidrojumi parasti ir pārņemti no "Latviešu literārās valodas vārdnīcas" (LLVV) vai "Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas" (MLVV), retāk no "Latviešu valodas vārdnīcas" (LVV 1987, LVV 2006).

Ja vārdam nav izdevies noskaidrot nozīmi, skaidrojuma vietā dota jautājuma zīme. Tā (iekavās) dota arī gadījumos, kad nozīmes skaidrojums var būt neprecīzs, arī aiz ilustratīvā teksta, ja tā saturs ir apšaubāms.

VII. Stabilie vārdu savienojumi ir doti katra komponenta šķirklī. Ja tos iespējams saistīt ar noteiktu nozīmi, tie doti aiz šīs nozīmes ilustratīvā materiāla (aiz □ vai ✧). Vārdu savienojumi, kurus daudznozīmju vārdiem grūti attiecināt uz kādu konkrētu nozīmi, doti šķirkļa beigās jaunā rindkopā (sk., piemēram, ***iẽt***, ***galîva***).

VIII. Ilustratīvā teksta piemēri cits no cita atdalīti ar slīpsvītru (/). Nereti ir iekļauti tekstu fragmenti, kuros neatklājas būtiskas dialektālas iezīmes, bet kas sniedz plašāku informāciju par priekšmetu, piemēram, tā izejmateriālu, formu, izlietojumu, atklāj ne vien vārda nozīmes, bet dažkārt ietver arī norādes, piemēram, uz tā izplatību, lietojumu dažādu paaudžu valodā.

Gadījumos, kad teicējs kādu teikuma daļu ir izlaidis, vārdisko izteiksmi ir aizstājis ar mīmiku, žestiem vai arī izloksnes teksts ir saīsināts, izlaižot tā daļu, kas nav tieši saistīta ar konkrētās nozīmes skaidrojumu, ilustratīvajā tekstā kvadrātiekavās stāviem burtiem ir dots papildinājums, bez kā vārds nav saprotams. Ja kvadrātiekavās ir ietverts vārds, ko literārajā valodā nelieto, tas rakstīts slīprakstā.

IX. Vārdnīcā šķirkļa vārds, stabilie vārdu savienojumi, frazeoloģismi un ilustratīvais materiāls dots latviešu tradicionālajā fonētiskajā transkripcijā, kurā (atšķirībā no literārās valodas) ir diferencēti atspoguļota *e, ē* divējādā izruna – šaurā skaņa, piemēram, vārdos *ezis*, *ceñkle*, *mêle*, un platā skaņa, piemēram, vārdos *dęguns*, *dęls*, *ęna*, kā arī *o* izruna: īsais patskanis *o*, piemēram, vārdā *bloks*, garais patskanis, piemēram, vārdā *mõls*, divskanis vārdā *uõla*. (Piebilstams, ka izloksnē nereti sastopami vārda varianti – ar īso vai garo patskani, vai divskani: *boja* un *buõja*, *lõze* un *luõze*.)

Ņemot vērā, ka Nīcas izloksnē sastopamas tās pašas patskaņu un līdzskaņu fonēmas, kas latviešu literārajā valodā, morfoloģiski fonemātiskajā rakstībā dotais šķirkļa vārds daudzos gadījumos saskan ar šā vārda literāro formu, piemēram, *drãna*, *badīt*.

Vairākos gadījumos, lai teksta saturs būtu vieglāk uztverams, fonētiskā rakstība ir vienkāršota. Izloksnē vaļējās gala zilbēs vērojamā patskaņu vājinātā izruna (ko fonētiskajā rakstībā atspoguļo ar mazu attiecīgā patskaņa burtu, kas rakstīts pie īso burtu augšējās līnijas) vārdnīcā nav uzrādīta – ir rakstīts parastā lieluma burts.

Ir dažas atkāpes skaņu apzīmējumā. Piemēram, nav uzrādītas afrikātas *ʒ* un *ǯ*, to vietā (tāpat kā literārajā valodā) rakstīts *dz, dž*.

Nav atspoguļots nezilbisks *i*, kas fonētiskajā rakstībā tiek apzīmēts ar *i̯* (vārdnīcā tā vietā dots līdzskanis *j*), arī nezilbisks *u*, kas fonētiskajā rakstībā apzīmēts ar *u̯* (tā vietā rakstīts *v*). Nav uzrādīts velārās *ŋ* skaņas lietojums līdzskaņu *k*, *g* priekšā (vārdos *añka*, *daĥgs*, *luñka*, *spraĥgs*).

Atklājot reālo līdzskaņu, līdzskaņu kopu izrunu, ilustratīvajā tekstā ir uzrādīta asimilācija: *staps* < *stabs*, *draûks* < *draûgs*, *iskust* < *izkust*, *uššaũt* < *uzšaũt*, arī skaņu *ts* un *ds* saplūdums, piemēram, vārdos *cic* < *cits*, *galc* < *galds*.

Ir atspoguļota līdzskaņa *r* mīkstinātā izruna (*gr̥ũti*, *r̥ukata*).

Lai atvieglotu teksta uztveri, nav uzrādīts līdzskaņu garums resp. pusgarums, piemēram, vārdos *lapa* < *lap:a*, *rẹti* < *rẹt:i*.

Zilbes robeža ar defisi vārdā ir atzīmēta tad, ja tā ir nepieciešama vārda skanējuma identificēšanai, piemēram, *ne-isejama*.

Ir uzrādīts otrās vai trešās zilbes uzsvars, piemēram, *acu·miŕklis*; *dež·dažāds*.

Šķirkļa vārdā, arī stabilajos vārdu savienojumos, salīdzinājumos un frazeoloģismos ietvertajos vārdos intonācija parasti tiek uzrādīta tikai saknes zilbē. Tā kā izloksnē ir raksturīgs intonāciju variablums priedēkļos un piedēkļos, tad šķirkļa vārdos parasti tas nav atspoguļots – tie doti bez

intonācijām, izņemot gadījumus, kuros intonāciju variantus nav izdevies konstatēt. Šo zilbju intonatīvās atšķirības atklājas ilustratīvajā tekstā.

Šķirkļa vārdā nav atspoguļotas vairākas valodā resp. izloksnēs raksturīgas parādības:

1) asimilācija balsīguma ziņā: *aizskriêt* > *aisskriêt*; *atstâstīt* > *actâstīt*; *baŕgs* > *baŕks*,

2) nebalsīgās afrikātas *c* un *č*, kas izrunā rodas celma un galotnes morfēmas sadurā: *baĹts* > *baĹc*; *guôds* > *guôc*,

3) patskaņu iespraudums (piemēram, *i* skaņa *o*-celmu vienskaitļa nominatīvā, ja galotnes priekšā atrodas troksnenis vai kāda troksneņa savienojums ar *l*, *m*, *n*, *r*): *kakls* > *kaklis*; *krę̂sls* > *krę̂slis*,

4) izskaņu *-tājs*, *-ājs*, *-ējs* pārveidojumi par *-tāš*, *-āš*, *-ēš*: *brûklenājs* > *brûklenāš*; *dzêrējs* > *dzêrēš*,

5) līdzskaņu mīkstinājuma zudums *i̯o*-celmu vienskaitļa nominatīvā *š* priekšā: *ceĻîš* > *ceĺîš*; *apaĻîš* > *apaĺîš*.

Šķirkļa vārdā iekavās parasti tiek uzrādītas skaņas vai zilbes, kas izloksnē nereti zūd: *a*(*t*)*pakaļ*, *bū*(*v*)*meĩstars*.

Neregulārās fonētiskās pārmaiņas, piemēram, neregulāra kvalitatīva patskaņa, divskaņa vai līdzskaņa maiņa, skaņu iespraudums, piespraudums, epentēze, šķirkļa vārdā ir parādītas: *asęka*, *sę̂rkans*, *paĩrît*, *čūčis*, *stiȩ̃gelis*.

Saīsinājumi

adj.	–	adjektīvs (īpašības vārds)
adv.	–	adverbs (apstākļa vārds)
akuz.	–	akuzatīvs
c.	–	celms
comm.	–	kopdzimtes vārds
dat.	–	datīvs
dem.	–	deminutīvs
divd.	–	divdabis (particips)
dsk.	–	daudzskaitlis
eif.	–	eifēmisms
f.	–	*femininum* (sieviešu dzimte)
folkl.	–	folklorā sastopams vārds
gal.	–	galotne (fleksija)
gs.	–	gadsimts
ģen.	–	ģenitīvs
hum.	–	humoristiski
instr.	–	instrumentālis
interj.	–	interjekcija (izsauksmes vārds)
iron.	–	ironiski
jaun.	–	jaunāks (variants, forma)
komp.	–	komparatīvs (pārākā pakāpe)
konj.	–	konjunkcija (saiklis)
lamuv.	–	lamuvārds
lit.	–	literārisms
lok.	–	lokatīvs
m.	–	*masculinum* (vīriešu dzimte)
med.	–	medicīnā sastopams vārds
mil.	–	militārās zinātnēs sastopams vārds
mīlin.	–	mīlinājuma nokrāsa
nelok.	–	nelokāms vārds
nenot.	–	nenoteiktā (galotne)
niev.	–	nievīguma nokrāsa
not.	–	noteiktā (galotne)
novec.	–	novecojis vai novecojošs vārds
noz.	–	nozīme, nozīmē
num.	–	numerālis (skaitļa vārds)
okaz.	–	okazionālisms
pag.	–	pagātne
pārn.	–	pārnestā (nozīme)
part.	–	partikula
pers.	–	persona
poēt.	–	poētiska nokrāsa
prep.	–	prepozīcija (prievārds)
pron.	–	pronomens (vietniekvārds)
refl.	–	refleksīvs (atgriezenisks)
rel.	–	reliģijā sastopams vārds

sal.	–	salīdziniet!
sar.	–	sarunā
simb.	–	simbols
sk.	–	skatieties!
subst.	–	substantīvs (lietvārds)
sugasv.	–	sugasvārds
u. c.	–	un citi
t. s.	-	tā saucamais
u. tml.	–	un tamlīdzīgi
v.	–	verbs (darbības vārds)
val.	–	valodā
var.	–	varietāte (augu latīniskajos nosaukumos)
vēst.	–	vēsturisks
vienk.	–	vienkāršrunā
vok.	–	vokatīvs
vsk	–	vienskaitlis

Apzīmējumi

~	–	stieptā intonācija: *drẽbe*
^	–	nestieptā intonācija: *diêna*
`	–	krītošā intonācija: *nèsi* (< *neesi*)
‿	–	kāpjoši krītošā intonācija: *ûzlikt*
·	–	zilbes uzsvars: *tik·pat*
-	–	zilbes robeža: *kã-īna*
I II	–	(romiešu cipars šķirkļa vārda priekšā) norāda uz homonīmu: ***Igaŕs***, ***IIgaŕs***
→	–	vārda nozīmes skaidrojumā norāda uz saistību ar citu šīs pašas saknes vārdu (kas aiz bultiņas dots retināti): ***gruzdums*** subst. **Rezultāts** → ***g r u z d ē t*** .
/	–	ilustratīvajā tekstā atdala piemērus citu no cita
//	–	norobežo vārda nozīmes nianses; (ievadā) norāda uz paralēlformām un vārdu variantiem
(?)	–	aiz vārda nozīmes skaidrojuma norāda, ka skaidrojums var būt neprecīzs; aiz ilustratīvā teksta norāda, ka tā saturs var būt apšaubāms
'?'	–	vārda nozīmes skaidrojuma vietā norāda, ka vārda nozīme nav zināma
>	–	pārvērties par
<	–	cēlies no
[ ]	–	norobežo ilustratīvajā tekstā paskaidrojumus un papildinājumus
[..]	–	norāda uz izlaidumu citētajā piemērā
☐	–	norāda, ka seko stabils vārdu savienojums (vārdkopnosaukums)
✧	–	norāda, ka seko salīdzinājums, frazeoloģisms
:	–	aiz šķirkļa vārda norāda, ka vārds sastopams stabilajā vārdu savienojumā
' '	–	vienpēdiņās (izloksnes aprakstā) dota vārda nozīme
–	–	atdala vārdkopnosaukumu, salīdzinājumu, frazeoloģismu no tā nozīmes skaidrojuma

Avoti un literatūra

Bitners 1844 – [Bitners G. F.] *Latviešu ļaužu dziesmas un ziņģes.* Jelgavā, 1844.

Braže – *Allererste Anleitung zum Gebrauch der lettischen Sprache für Deutsche von G. Brasche.* Libau: Verlag von G. L. Zimmermann, 1875.

Bušmane 1981 – Bušmane, Brigita. Ēdienu nosaukumi Nīcas izloksnē. *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980. gada pētījumu rezultātiem.* Rīga: Zinātne, 1981, 17.–21. lpp.

Bušmane 1989 (1) – Bušmane, Brigita. *Nīcas izloksne.* Rīga: Zinātne, 1989.

Bušmane 1989 (2) – Bušmane, Brigita. Izloksnes īpatnības tautasdziesmās (pēc Nīcas materiāliem). *Baltistica*, III, 2. Vilnius, 1989, 240.–251. lpp.

Bušmane 2011 – Bušmane, Brigita. Ar kokmateriālu ieguvi un transportēšanu saistītā leksika Nīcas izloksnē. *Baltu filoloģija*, XX (1), 2011. [Rīga:] Latvijas Universitāte (LU Akadēmiskais apgāds), 2011, 5.–23. lpp.

Bušmane 2017 – Bušmane, Brigita. Nīcas izloksnes teicēju devums novada vēsturei. *Piemares ļaudis un likteņi*: rakstu krājums, Nr. 2. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2017, 53.–91. lpp.

DI – Endzelīns, Jānis. *Darbu izlase.* 4 sēj. Rīga: Zinātne, 1971–1982.

Dinne 1987 – Dinne, Māra. *Verba formas Nīcas izloksnē.* Kursadarbs. (Latvijas Valsts universitāte.) Rīga, 1987.

Dinne 1988 Dinne, Māra. *Nīcas izloksnes apraksts.* Diplomdarbs. (Latvijas Valsts universitāte.) Rīga, 1988.

EH – Endzelīns, Jānis, Hauzenberga-Šturma, Edīte. *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha „Latviešu valodas vārdnīcai"*. 1. sēj. Rīga: Kultūras fonds, 1934–1938; 2. sēj. Rīga: Grāmatu apgāds, 1946.

Etn. 1892 – Spriņģis, Mārtiņš. Nīcas-Lejnieku izloksne. *Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem. II. „Dienas Lapas" pielikums.* Rīga: P. Bisnieka drukātavā, 1892, 153.–155. lpp.

Etn. 1894 – Spriņģis, Mārtiņš. Dažu tautisku deju, tā saucamo „dižo danču" nosaukumi. *Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem. IV. „Dienas Lapas" pielikums.* Rīga: P. Bisnieka drukātavā, 1894, 80. lpp.

Gūtmanis _ Gūtmanis, Olafs. *Jūrmalciems.* Liepāja: LiePA, 2001.

Langijs – *Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku.* Pēc manuskripta fotokopijas izdevis .. E. Blese. Rīga: Latvijas Universitāte, 1936.

Janševskis – Janševskis, Jēkabs. *Latvijas novadi. IV. Nīca.* Rīga: Valstpapīru spiestuves izdevums [1928].

Laumane 1987 – Laumane, Benita. Lejaskurzemes fizioģeogrāfiskie apelatīvi (kuršu-prūšu paralēles). *Onomastikas apcerējumi.* Rīga: Zinātne, 1987, 170.–214. lpp.

Laumane 1996 – Laumane, Benita. *Zeme, jūra, zvejvietas. Zvejniecības leksika Latvijas piekrastē.* Rīga: Zinātne, 1996.

Laumane 2013 – Laumane, Benita. *Jūra latviešu valodā un folklorā: etnolingvistiskais aspekts.* Liepāja: LiePA, 2013.

Laumane 2015 – Laumane, Benita. *Vēju un vētru grāmata. Dabas parādību nosaukumi latviešu valodā.* II. Liepāja: LiePA, 2015.

Laumane 2019 – Laumane, Benita. *Zvejasrīku nosaukumi Latvijas piekrastē.* Liepāja: LiePA, 2019.

LD – Barons, Krišjānis, Visendorfs, Henrijs. *Latvju Dainas.* 1. sēj. Jelgava: H. I. Draviņ-Dravnieka ģeneralkomisija, 1894; 2.–6. sēj. Pēterburga:

Ķeizariskās Zinibu Akademijas spiestava, 1903–1915.

LFK – LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves materiāli.

Lgr – Endzelīns, Jānis. *Latviešu valodas gramatika.* Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1951.

LLVV – *Latviešu literārās valodas vārdnīca.* 1.–8. sēj. Atb. red. Laimdots Ceplītis, 8. sēj. arī Melita Stengrevica. Rīga: Zinātne, 1972–1996.

LS – mākslas un senatnes mēnešraksts – žurnāls *Latvijas Saule.* Rīga, 1923–1931.

LTD – Klaustiņš, Roberts. *Latvju tautas daiņas.* 1.–12. sēj. 1928–1932.

LTT – *Latviešu tautas ticējumi.* 1.–4. sēj. Sakrājis un sakārtojis P. Šmits. Latviešu folkloras krātuves izdevums ar Kultūras fonda pabalstu. Rīga: Valters un Rapa, 1940–1941.

LVAN – Ēdelmane, Inese, Ozola, Ārija. *Latviešu valodas augu nosaukumi.* Rīga: SIA „Augsburgas institūts", 2003.

LVDA – *Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika.* Karšu un komentāru autori Bušmane, Brigita, Laumane, Benita, Stafecka, Anna u. c. Rīga: Zinātne, 1999.

LVDApr. – *Atbildes uz „Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas"* (Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1954) *jautājumiem* (pierakstītas 1963. gadā; glabājas LU Latviešu valodas institūtā).

LVDA mat. – izloksnes teksti, kas ietverti atbildēs uz *„Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas"* jautājumiem.

Lvv – Endzelīns, Jānis. *Latvijas PSR vietvārdi.* 1. daļa, 1. sēj. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1956; 1. daļa, 2. sēj. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1961.

LVV 1987 – *Latviešu valodas vārdnīca. A–Ž.* Atb. red. Dainuvīte Guļevska. Rīga: Avots, 1987.

LVV 2006 – *Latviešu valodas vārdnīca. 30 000 pamatvārdu un to skaidrojumi.* Rīga: Avots, 2006.

ME – Mīlenbahs, Kārlis. *Latviešu valodas vārdnīca.* Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. 1.–4. sēj. Rīga: Kultūras fonds, 1923–1932.

Mīlenbahs – Mīlenbahs, Kārlis. *Darbu izlase.* 2. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2011.

MLVV – *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca.* Red. Ieva Zuicena. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2014. Pieejams: *http://www.tezaurs.lv/mlvv.*

Plāķis – Plāķis, Juris. *Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi.* 1.daļa: Kurzemes vārdi. Rīga, 1936. (Latvijas Universitātes raksti. Filoloģijas un filozofijas fakultātes sērija, 4, 1)

RMM – Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumu materiāli.

Rkr. – *Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas* (sākot ar 21. krājumu: Zinātņu komitejas) *Rakstu krājums.* 1.–23. krāj. [Jelgava, Rīga], 1876–1940.

Sprincis – Sprincis, Pēteris. *Nīca laikmetu griežos.* Liepāja: LiePA, 2008.

Svent. – *No Sventājas līdz Ancei: Latviešu izloksnes Rietumkurzemes piekrastē 19. gs. beigās / 21. gs. sākumā.* Liepāja: LiePA, 2008.

Concise data about phonetic, word-formation and grammar features of Nīca subdialect

The Nīca subdialect belongs to the Middle Latvian dialect and is featured by the specifics of the Couronian subdialects as well as the Semgallian subdialects.

The subdialect uses two **basic intonations**: drawn intonation (~) corresponding to the drawn intonation used in the three-intonation area – *mãja*, *sẽne*, *dũmi*, *kañna*, *laũks*, and non-drawn intonation merging the broken intonation and the falling intonation used in the three-intonation area, traditionally marked by circumflex (^) that denotes the broken intonation – *lâcis*, *dêle*, *dzît*, *grûst*, *daŕva*, *gulĵbis*. Both intonations are with certainty heard in root syllables in the subdialect. There are several words spoken with both drawn and non-drawn intonation in the subdialect, e. g. *čiŕkstēt* // *čiřkstēt*, *dâvana* // *dãvana*, *duõt* // *duôt*.

Frequently it is difficult to determine the intonation in suffixes and end syllables, sometimes it may depend on the speech pace. A hesitation even in the speech of the same informant may be pretty often observed in those syllables, e. g. in derivatives with the suffixes *-aîn-* // *-aĩn-* (*cẹ̄rpaîns* // *cẹ̄rpaĩns*), *-îb-* // *-ĩb-* (*labîba* // *labĩba*), *-niêk-* // *-niẽk-* (*namelniêks* // *namelniẽks*), in case forms of nominals – *gadâ* // *gadã*, in verb forms – *aûgâm* // *aûgãm*.

In the prefixes *aiz-*, *ie-*, *nuo-*, *pār-* un *pie-* there appear both non-drawn intonation and drawn intonation – *aîzbraûkt* // *aĩzbraûkt*; *iêjûgt* // *iẽjûgt*, *iẽspiêst* // *iêspiêst*; *nuôkãrt* // *nuõkãrt*, *nuõraût* // *nuôraût*; *pâriẽt* // *pãriẽt*; *piêsiêt* // *piẽsiêt*, *piẽlabināt* // *piêlabināt*.

In the prefixes *ne-*, *pa-*, *sa-* sometimes is heard a definitely falling intonation marked by grave accent (`), for instance, in contracted lengths caused by contraction of vowels from two syllables in one syllable: *nẹ̀s(m)u* // (also non-drawn intonation *nệsmu*) < *nẹẹsmu*, *nèsi* < *neesi*; if the following syllable begins with a vowel or diphthong: *nẹ̀ệd*, *pàaûdze*, *pàệst*, *sàaûst*, *sàệsties*. The falling intonation is now and again heard in derivatives on *jā-*, *ne-* when the following vowel *i* or *u* is merged with *a* or *e* into a diphthong: *jàizdara*, *jàispurina*, *nèisnãk*, *nèustraũkt*; rarely there was attested a diphthong with the drawn intonation as well: *jaĩstiêk*, *neĩzgulējis*.

The prefix *uz-* usually has a short vowel *u*, but sometimes there has been heard the drawn, the non-drawn and (if followed by voiced consonants) also the rising-falling intonation marked by semi-circle (⁀): *ũsceĵ*, *ũziẽt*, *ûskuôž*, *ûskabināt*, *ûzgâza*, *ûzlikt*, *ûzmaûc*, *ûzraût*.

If the syllable root of the headword has the non-drawn intonation, diminutives on *-elis*, *-ele* sometimes have the drawn intonation as well: *draũǵelis* // *draûǵelis* < *draûgs*, *dãrželis* // *dârželis* < *dârzs*.

The **phonetics** of Nīca subdialect is featuring many common phenomena with Standard Latvian and other subdialects of Middle Latvian. The sound system coincides with Standard Latvian, however, there appear several differences in the sound use.

Several quality changes in vocalism characteristic to the subdialect are observed in root syllables:

- before the consonants *b* and *v*, sometimes the vocal ***u*** is kept: *dubẹns*, *suvẹ̄ns*, *zuve*, *duj*, *dujdubenis*, *dujstuôbrine*;
- the sound ***u*** is met in many borrowings and foreign words featuring the sound *a* or *o* in Standard Latvian: *culĩla* – *colĩla*, *kuliẽris* – *holẽra*, *šuseja* – *šoseja*, *stum̃pa* – *stam̃pa*;
- the open sound ***ẹ*** resp. ***ẹ̄*** has been used consequently a) in the infinitive: *cẹĵt*, *dzệst*, b) not seldom in verbs with the auslaut *-ināt*: *cẹpināt*, *dẹdzināt*, *ệdināt*, c) in some compounds where the close sound is used in Standard Latvian: *sẹzdiêna*, *svệdiêna*, *dzẹĵzceĵš*, d) in the past forms of the verbs *bēgt* and *degt*: *bệga*, *dẹga*, e) in the prefix *ne-* if followed by *ẹ* resp. *ẹ̄* in the next syllable: *nẹrẹdzu*, *nẹnẹsu*. In the present forms of the verb *derēt* both open *ẹ* and closed *e* are heard: *dẹŕ* // *deŕ*. There appears also open *ẹ*, *ẹ̄*, developed from *a* before *r*: *dẹrināt*, *sệrkans*;

- the vocal ***i*** in the verb *pilĩdināt*.

Compared to the Standard Latvian, different quality of vowels or diphthongs is observed in many cases in suffix syllables resp. non-stressed syllables – sometimes a more ancient vowel of the suffix syllable is kept in the subdialect, or there appear innovations, e. g. the vowel *ę* appears in the words *pasęka*, *asęka*, *lîdęka*, *pâtęga*; a different vowel appears also in the words *ãmars*, *klamb̃ars*, *lukteris*, *misenis*, *muzukants*.

In the subdialect are observed many quantitative changes of vowels resp. diphthongs, e. g.:

- prolongation of *a* and *e* before a tautosyllabic *r* in root syllables resp. stressed syllables: *dârbs*, *bârgs*, *sêrde*, *vę̂rgs*; prolongation or diphthongization of *i* and *u* before a tautosyllabic *r*: *cîrpt*, *izmĩrkt*, *dzĩrnas*, *ziêrgs*, *siẽrms*, *gûrkste*, *kûrkt*, *štũrmelis*, *stuõrms*, *buõrste*;
- vowel shortening in the words *velĵ*, *lidz*;
- shortening of long vowels or diphthongs with lean to the next word in the speech flow called proclisis, e. g. in the words *kad·reiz*, *kuo* > *ku*, *vai* > *va*;
- shortening of the suffix vowel *ī* in the past forms of verbs as well as in nouns derived from them before the consonant *j*: *dariju*, *pelĵnija*, *adijums*, *puõstijums*;
- vovel shortening in the suffix *-nīc-*: *dęgutnica*, *pavārnica*, less frequently in the suffixes *-āj-*, *-tāj-*: *liẽpajnieki*, *mâcītajs*, *skuõluotais*;
- prolongation of an ancient short vowel in the adverbs *citūr*, *visūr*, *ne·kūr*.

The loss of monophthongs is observed in suffix syllables, e. g.:

- *u* disappears in forms of the active past participle after *j*: *vareîši* < *varējuši*, *saskreîši* < *saskrêjuši*, as well as in the word *kreîms* < *krejums*;
- *a* disappears in dative singular of masculine definite adjectives and numerals: *mazaim* < *mazajam*, *trešaim* < *trešajam*, as well as in the word *palĵgs* < *palags*.

Non-stressed monophthongs sometimes disappear in the root syllable: *paûsaris* < *pavasaris*, *šuôvkar* < *šuôvakar*.

There is evidence of anaptyxis characteristic to Semgalian subdialects, i. e. insertion of a short monophthong after the consonant *r*, less frequently after the consonant *l*. In the 1880s, insertion of a normal-length monophthong has been attested in the subdialect (*ilagi*, *irabe*, *zirags*), but in the 1970s–1980s anaptyxis has been heard in the speech of a few oldest inhabitants of Nīca after *r* (*sarakani svaraki*, *barakstītes*), at the end of the 20th century sometimes also with undefined quality of the monophthong (*darʼ̂zs*, *bęrʼ̂ns*), or the anaptyxis has not been attested but a not-prolonged monophthong before tautosyllabic *r* was preserved (*vaŕds*, *taŕps*).

The diphthong *ai* in the word *paĩrît* may have arisen due to the epenthesis (i. e. insertion of a monophthong).

Differences from Standard Latvian are observed in the vocalism of end syllables:

- in open end syllables, monophthongs are pronounced mostly voiceless, slightly reduced (non-reduced monopthong is kept in the dictionary); in rapid or careless speech, end syllable monophthongs sometimes disappear: *mãja* > *mãj*^{a} > *mãj*;
- monophthongs are weakened, sometimes – in rapid or careless speech – eliminated also in closed end syllables: *svę̂diêns* < *svêtdiênas* (*krękli*), *tâds* < *tâdas*, *atraûgs* < *atraûgas*; short monphthongs frequently disappear in derivatives on *-ītis*, *-ietis*, *-ris*, *-lis*: *kramb̃pīc* < *kramb̃pītis*, *skruõders* < *skruõderis*, *putnels* < *putnelis*;
- end syllable monophthongs sometimes disappear also in the present 2nd person plural form of *-āi̯o-*, *-ēi̯o-* un *-ōi̯o-*stem verbs: *duõmājt* < *duõmājat*, *traũcējt* < *traũcējat*, *klibuojt* < *klibuojat*.

In nominative singular of *o*-stem words where consonants *m*, *n*, *r*, *l* are following a noise consonant, sometimes the monophthong *i* is inserted between *m*, *n*, *r*, *l* and the ending *s*: *iesmis*, *putnis*, *stipris*, *krę̂slis*.

Several local phenomena are attested in consonantism, e. g. in borrowings and foreign words with *f* un *h*, the standard sound *f* is replaced by the consonant *p*: *pabrīķis*, *praks*, *potoreja*,

pederīte, *prišs*, *dipterīts*; the consonant *h* is quite often eliminated at the beginning of a borrowed word: *ęrmoņikas* < *harmonikas*, *ektārs* < *hektārs*, or it is replaced by *k*: *klõrs* < *hlõrs*, *kromâda* < *hromâda*.

The consonant *c* is sometimes met instead of the standard *s* in the words *pẽtercilles*, *cīrups*, but in the word *cukurs* the consonant *s* has been sometimes attested in the speech of the oldest generation: *sukurs*.

Many words with ancient tautosyllabic *n* have been attested in the subdialect, e. g. *añka*, *bezdeliñga*, *dañgs*, *dęñkts*, *lañcīties*, *luñka*, *rañtīt*, *sprañgs*.

The consonant *ŗ* is met in forms where it has arisen due to junction with *j*: *vaŗa*, *vepŗi*, *stûŗa*, *dzeŗ̂*, *speŗ̂*; also in many words where palatalization of *r* before velar monophthongs is etymologically and phonetically unfounded: *gŗũta*, *kŗuõkas*, *kŗâkt*, *ŗãpāt*.

The palatalized consonant *š* is sometimes attested instead of *s* in nominative and dative singular of *iįo*-stem nouns: *puĩšis*, *Aňšis*, *ķiŕšis*, *trušim*.

Several words are used with the beginning consonant *s* or *š*: *stulĵbs* // *štulĵbs*, *smuki* // *šmuki*, *spirkts* // *špirkts*, *sviĩpe* // *šviĩpe*.

The consonant *n* is met instead of *ņ* in nominative singular of *iįo*-stem nouns before the ending *š* as well as in the pronoun *viņš*: *laũnadziňš*, *viňš*, the consonant *l* is met instead of *ļ*: *celĵš*, *apalĵš*, *dzilĵš*.

In some cases preservation of the consonants *k*, *g* before palatal monophthongs is observed: *cũkīna*, *mãgiņa*.

Vocalisation of the consonants *j* and *v* in tautosyllabic position after a short monophthong is observed in the subdialect: *reî* < *rej*, *taûs* < *tavs*, *seû* < *sev*.

Phonetically unmotivated palatalized consonants are attested in many derivatives with the auslauts on *-elis*, *-ele*: *buķelis*, *maĩšelis*, *raģelis*, *krũžele*. However, there appear also derivatives with these auslauts without consonant palatalization: *meñcelis*, *dadzelis*, *kazele*.

Transformation of *m* into *n* before a following consonant *d* is observed in the words *ciňds*, *diňdēt*. Now and then the word *stuñda* < *stuňda* is attested.

<u>Assimilation</u> as regards voicing coincides with that of Standard Latvian and other subdialects:

- unvoiced noise consonants become voiced before voiced noise consonants, and vice versa, voiced consonants become unvoiced before unvoiced noise consonants: *abģuģināt* < *apģuģināt*, *palęgdama* < *palękdama*, *vanaks* < *vanags*, *laps* < *labs*;
- *ln* > *ll*: *męĩls* < *męĩns*, *piĩla* < *piĩna*, *viĩla* < *viĩna*.

The loss of consonants is observed in the subdialect rather frequently:

- ***j*** disappears 1) after long vowels before consonants a) in monosyllable words: *vẽš* < *vẽjš*, *vâš* < *vâjš*, *straûš* < *straûjš*, *dumĵš* < *dumĵjš*; b) in the auslauts *-ājs*, *-ējs*, *-tājs*: *arāš* < *arājs*, *dziêdātāš* < *dziêdātājs*, *kalēš* < *kalējs*; c) in active past participles: *darīse* < *darījuse*, *atsacīse* < *atsacījuse*; 2) after labial consonants a) in forms of *iįo*-, *ē*- and *i*-stem nouns: *grãvus* < *grãvjus*, *lẽpu* < *lẽpju*, *guôvu* < *guôvju*, *zivu* // *zuvu* < *zivju* // *zuvju*; b) in 3rd person forms of verbs in present: *grâb* < *grâbj*; 3) at the word end after long vowels in the 3rd person forms of verbs in present indicative as well as in the 2nd person singular forms in imperative mood: *kŗâ* < *kŗâj*, *apjâ* < *apjâj*, *sẽ* < *sẽj*, *sarã* < *sarãj*; 4) after a short monophthong in the past forms of the athematic verb *bût*: *bi* < *bij* < *bija*, *gã* < *gãja*; 5) in collison of morphemes: *vẽlukteris* < *vẽjlukteris*, *vẽzuve* < *vẽjazuve*;
- ***v*** disappears within a word 1) in tautosyllabic position after long vowels: *tęs* < *tęvs*, *diês* < *diêvs*; 2) in the sound cluster *-rv-*: *ciris* < *ciŕvis*, *dures* < *duŕves*; 3) in the sound cluster *-lv-*: *cilęks* < *cilĵvęks*, *gâla* < *galĵva*; 4) in intervocalic position: *klaũ-ēja* < *klaũvēja*;
- ***n*** disappears at the word end 1) in adverbs: *šuôdiê* < *šuôdiên*, *pęr* < *pęrn*, in the particle *viẽ* < *viẽn*; 2) after diphthongs in the 2nd person singular forms of imperative mood resp. 2nd person forms of verbs in present indicative mood: *aû* < *aûn*; 3) in

vocative forms of deminutives from *o*- un *ā*-stem nouns formed by the suffix *-īn-*: *dêlī* < *dêlīn*; 4) in collision of morphemes: *ciêmãte* < *ciênmãte*, *jaûmãsa* < *jaûnmãsa*; 5) in the word *bệrs* < *bệrns*;

- ***ņ*** disappears in the pronoun *viš* < *viņš*;
- ***r*** disappears 1) at the end of monosyllable words: *a* < *ar*, *ga* < *gar*, *i* < *ir*, *ku* < *kur*; 2) in collision of morphemes in the adverb *a·viên* < *aŕ·viên*(*u*);
- ***d*** disappears 1) at the end of monosyllable words: *ta* < *tad*, *ka* < *kad*; 2) in the adverb *taga* < *tagad*;
- ***t*** disappears 1) before *p* in the adverbs *apakaļ*(*u*) < *atpakaļ*(*u*), *aka*(*l*) < *atkal* or *atkan*; 2) in the particle *kaût* > *kaû*;
- ***m*** disappears in the adverbs *pruôjā* < *pruôjām*, *gaŗā* < *gaŗām*;
- ***l*** disappears in the word *vêl* > *vê*.

A consonant cluster at the word end disappears in the words *vaĩ* < *vaĩrs*, *šu* < *šurp*.

The loss of various consonants is observed in collision of morphemes: *lap·rât* < *lab·prât*, *Laũgaļi* < *Laũkgaļi*, *cũgaŅs* < *cũkgaŅs*, *saûzeme* < *saûszeme*.

Addition of the consonant *s* is attested at the word beginning before the consonants *t*, *p*, *k*: *stiẽǵelis* < M. H. German *tēgel*, *stuõveris* < *tuõveris*, *spĩķis* < *pĩķis*, *spederines* < *pederines*, *skoste* < *koste*.

Insertion of the consonant *t* in the sound clusters *-ns*, *-ņš* is sometimes heard in the speech of the oldest generation: *ciêminc* < *ciêmins*, *graûdiņč* < *graûdiņš*.

Insertion of the consonant *k* is attested in the words *dzîksla*, *kulkstīt*.

Insertion of the consonant *j* is sometimes attested in the word *nejiẽt* < *neiẽt*.

Alteration of voiced and unvoiced noise consonants at the root end is observed in many words: *kviêkt* // *kviêgt*, *buõte* // *buõde*, *tik* // *tig*, *kņubu* // *kņupu*, at the word beginning: *pudele* // *budele*, also *butele*.

There appear some other alterations in the articulation manner as well, e. g. *dl* // *gl* (*sẹdli* // *sẹgli*), *dn* // *gn* (*mednis* // *megnis*).

From the **word-formation** angle, groups of derivatives containing (beside standard words) also several words characteristic to the Southwestern Kurzeme subdialects have been attested in the Nīca subdialect:

- cow names formed by the suffix ***-aļ-***: *Uõtaļa*, *Sẹstaļa*, *Dũmaļa*, also other nouns: *briêdaļa*, *vataļa*, *pĩŕkaļas* (also *pĩŕkali*), *smĩgaļa* (also *smĩgala*);
- derivatives with the suffix ***-ān-*** mostly are denoting a big, old, with negative features endowed human being or animal, or a big object: *drickãns*, *klam̃zãns*, *krapãns*, *maũŗãns*, *capãns*, *rikãns*;
- names for children, body parts, small objects derived by the suffix ***-el-*** and usually expressing diminituve meaning: *ganelis*, *buĺlelis*, *kum̃pelis*, *dam̃belis*, *namelis*, *mašĩnelis*;
- house names, also family names formed by the suffix ***-ēn-***: *Krũzẹ̄ni*, *Diŕnẹ̄ni*, *Mũrẹ̄ni*, *Paũžẹ̄ni*, *Puôdẹ̄ni*;
- names for places where sth. is present in abundance formed by the suffix ***-ien-*** from nouns: *bẽrziens*, *skaîdiens*, *čûksliens*, *kuîtiens*, the derivative *kãjiens*, names for certain places formed from adjectives and adverbs: *svešiene*, *turiena*, names for abstract notions: *agriene*, *jaûniene*, *maziene*, deverbal nouns: *sasitiens*, *šãviens*, *švilpiens*;
- the suffix ***-ij-*** is met within plant names: *ãlavija*, *cikuorijas*, *zel̃pija*, adjectives: *sâlijs*, some toponyms: *Akmenija*;
- agent nouns, names for other persons or objects derived by the suffix ***-iķ-***: *gãbiķis*, *mediķis*, *jaûniķis*, *knaîbiķīši*, *pudiķis*, *purĉiķis*;
- plant names formed by the auslaut ***-ine*** (also ***-ene***): *glãzine*, *kal̃vine*, *tĩtarine*, insect

and animal names: *lapsine*, *mũķine*, *briêdine*, names for persons: *ķêķine*, *vecine*, *vedējine*, *kalpine*, names for objects: *bastine*, *mirmine*, *jērine*, *baraņķine*, *kvaûķine*, *divzarine*, name for a disease: *blusines*, toponyms: *Maĩķines*, *Bulline*, *Grîsline*; plant names formed by the auslaut ***-inis***: *mežinis*, *rãcinis*, names for objects (working tools): *bradinis*, *ķruõcinis*, *pakulinis*; representants of the oldest generation are sometimes using derivatives formed on ***-ine***, ***-inis*** in attributive function as well: *vecine aîta*, *perine vista*;

- diminutives formed by the suffixes ***-ĩn-***, ***-in-***, ***-iņ-***: *mãsĩna*, *bļuõdina*, *gũžinas*, *kumeliņš*, *diêdzinš*;
- names for objects formed by the suffix ***-kl-***: *bruceklis*, *dẽdeklis*, *uzkubeklis*, *riẽdīkla*;
- names for things or objects derived by the suffix ***-ksl-***: *dzęruokslis*, *gręmuokslis*, *kârtākslis*, *darvākslis*;
- names for objects formed by the suffix ***-tuv-***: *braûktuve*, *męstuve*, *riẽstuvis*, also names for places: *aûgtuve*, *dzimtuve*;
- names for persons and agent nouns formed by the suffix ***-ul-***: *bruzdulis*, *murmulis*, *tęmulis*, family names: *Cibulis*, *Bârdulis*, plant names: *sirmulis*, object names: *spruñgulis*, *rituls*, *vizulis*;
- the suffix ***-ūz-*** is met in some names for human beings: *cę̃rũzis*, *glę̃mũzis*;
- cow names derived by the suffix ***-už-***: *Pirmuža*, *Cętuža*, *Piêkuža*, also women's names: *Añnuža*, *Maĩguža*, *Katruža*.

Beside adjectives with the auslauts *-ains*, *-aina*, there are also adjectives with the auslaut ***-ainis***, feminine ***-aine***: *ragainis* (tekulis), *rũtainis* (raksts), *kņuburaine* (dzija), *spuñdaine* (galddrāna); the substantivization of these adjectives is observed as well: *bękainis*, *kulainis*, *cękulaine*. Beside derivatives on *-ain-*, also synonyms on ***-uot-*** are formed quite often: *cę̃rpuots*, *spaļuots*, *târpuots*, *vęlę̂nuots*, *villuots*, *zâbakuots*, *asiņuots*.

Adjectives formed by the suffix ***-uoj-***: *miltuojs*, *târpuojs*.

Adjectives formed by the auslaut ***-īdze*** indicating that sth. endowes what is included in the meaning of the basic word – a noun – as a characteristic feature or mark; sometimes they are substantivated: *kaûnīdze* (meita), *kumelīdze* (ķēve), *gurnīdze* (sieva), *piẽnīdze* (*guove*), *suvênīdze* 'sivēnmāte'.

There occur several compounds formed with a metonymic meaning transformation: *baltvêdere*, *četrkãjis*, *jęlaûsis*, *jęlnaģis*, *ķupaûse*.

An extensive group consists of compounds with *-mala*, *-male*, *-malis*: *gręvmala // gręvmale // gręvmalis*, *jũrmala // jũrmale // jũrmalis*.

From the **morphological** angle, several differences in the use of <u>noun</u> stem forms appear in the subdialect. For instance, a variation of the following stem forms is observed – of *o-* and *iįo*-stem forms: *papīrs // papīris*, *dilbs // dilbis*, *mugurkaũls // mugurkaũlis*, of *ē-* and *ā*-stem forms: *tiñte // tiñta*, *pĩpe // pĩpa*, *reĩze // reĩza*, *balañda // balañde*, *caûna // caûne*, *lapsa // lapse*, *vaĩna // vaĩne*, of *ā-* and *o*-stem forms: *męñca // męñcs*, *taka // taks*, *uõsta // uõsts*, *žurka // žurks*, of *ē-* and *iįo*-stem forms: *apruoce // apruocis*, *ęlkuonis // ęlkuone*, *dẽlis // dẽle*, *ę̃rkulis // ę̃rkule*, *pẽlis // pẽle*.

Transition of *i*-stems into *ē*-stems is widespread: *ace*, *aûse*, *guôve*, *klẽte*, *pirte*, *sirde*.

Differences from Standard Latvian are observed in the declension of consonant stems, forms of other stems are used often in parallel – nominative singular: *akmens //akmęns // akmenis*, *asmens // asmenis*, *rudens // rudenis*, *ûdens // ûdęns // ûdenis*; genitive singular: *akmeņa // akmens*, *asmeņa // asmens*, *rudeņa // rudens*, *ûdeņa // ûdens*, *zibeņa // zibens*.

Alongside of words present in Standard Latvian, also the masculine names *kãsus* 'klepus', *vadus* 'vads (zvejas rīks)', *žagus* belong to *u*-stems in the subdialect, likewise the feminine names *dzirnus*, *pęlus*, *ragus* (obsolete in Standard Latvian).

Several ancient case forms have been attested in the subdialect:

- the ancient dative singular form of (*i*)*ā-*, *ē-* and *i*-stem nouns with the ending *-i*:

viêni mãsi, *savi pãdîti*, *gudri mãti*, *klẽti*; the dative singular form *viņĩ* of the pronoun *viņš* has been fixed in a subdialect notation at the beginning of the 21st century (Svent.);

- locative singular forms of *i̯o*-stem nouns with the ending *-ē*: *gr̦ãpē*, *kam̃barē*, *ķêķē*, *šķĩvē*;
- instrumental plural forms of (*i̯*)*o*- and (*i*)*i̯o*-stem nouns with the ending *-is*: *dzîvuo pilĩlis vaîgis*, *a garis nagis*, [aste] *isiẽt uz divis žuburis*, *ķ̦ķatas atbraûca ar vęzumīnis*, *ar miêžis*, *ar rudzis*, *ar kumelīnis*.

Rests of the ancient dual – the nominative-accusative form ending on *-i* (it is used as a rule when a substantive represents a name for time or measurement unit expressed by numerals from two to nine) – have been attested now and then: *sadalît uz četri*, *piêci daļi*; *turi tuõ maîsu ar abi ruôki ciêti!*; *kâdi septiņi lizdi*; *cũkumãtes turêja divi gadi*.

Alongside of comparative degree forms of adjectives created with the suffix *-āk-*, the use of the particle *juo* with a comparative degree, less frequently with a positive degree is sometimes observed in the speech of the oldest generation: *juo mazāki*, *juo liẽlāki*, *juo gaŗi*.

In the 1970s–1980s, some representants of the oldest generation remembered that in the turn from the 19th to the 20th century were heard dative plural forms of the pronouns *mumis*, *jumis* as well as indeclinable forms of the possessive pronouns *mana*, *tava*, *sava*.

Many ancient forms have been preserved as well as innovations have arisen in the verb conjugation.

In the 1st person singular of the verb *bût* in present, alongside to the form *ęsmu* they use the form *ęsu* created after the pattern of *o*-stems; the 3rd person form *irād*, less frequently *iraid*, *ira*, *irâ* has been heard; alongside of the 1st and 2nd person plural forms *ęsam*, *ęsat* – in the speech of the oldest generation also *esim*, *esit*; in the 3rd person present – also the negative forms *nev*, *nęv*, *neva*, *nava*, *nevâ*, *nevâd*.

Partial preservation of present *i*-stem verbs has been attested: *gulu // guļu*, *sêdu // sêžu*, *gribim // gribam*, *redzim // rędzam*. Several forms of *i*-stem verbs resp. participles are encountered in folk-songs, e. g. *gulim*, *gulims*, *gavilim*.

The (*i̯*)*o-stems* of verbs with *au* in the root are rather frequently conjugated like *no*-stems: *aûn*, *kaûn*, *bļaûnu*, *kraũnu*.

In the subdialect, a hesitation between *ōi̯o-* and *āi̯o*-stems is observed: *dañcuot // dancāt*, *klejuot // klejāt*, *migluot // miglāt*, *nagluot //naglāt*; the use of *āi̯o*-stems parallel with *ēi̯o*-stems is characteristic as well: *drĩvāt // drĩvēt*, *lãdāt // lãdēt*, *rĩvāt // rĩvēt*, *skrũvāt // skrũvēt*.

A large group is formed by verbs with the auslaut *-ināt* where appear also many diverse dialectal words as regards their origin and semantics: *dricināt*, *kubināt*, *ķirināt*, *pâpināt*, *sitināt*, *skulĩbināt*, *šulināt*.

Some differences are observed in the use of verb past forms, for instance, there appear forms of past *ē*-stems: *âve*, *cêlēs*, *kave*, *nese*, *smêle*, *vede*; past forms with *-avā-* have been attested from time to time: *baŗava*, *šļ̦ępava*, in folk-songs also *atlīgava*, *nuolūkavu*, *nemielava*.

Insertion of the reflexive element *sa* (less frequently *s*) between prefix and verb root, not seldom also addition of the reflexive element at the verb end, has been attested in the speech of representatives of the oldest generation: *apsaģêrbties*, *atsalaîst*, *iesarasties*, *izsatuõņāties*, *sasadziêdāties*, *uzsavâkties*, *iesklausīties*.

Beside forms of conditional mood on *-tu*, the 1st person plural forms on *-tum*, less frequently *-tūm*, have been still heard in the speech of Nīca inhabitants of the oldest generation: *darîtum*, *turêtum*, *dabuĩtūm*, *iẽtum // iẽtūm*.

The most adverbs are phonetic or morphological variations of the Standard Latvian adverbs: *ieblakām*, *kâmęr // kâmęrt*, *maģ*, *pirmāk*, *rikšūm*, *aũkst*, *brîžus*, *gaŗā*, *kãjūm*.

Some phonetic changes in comparison to the Standard Latvian are observed in the use un prepositions (and prefixes), e. g. *āz* (*āz-*, seldom *az-*) (*āzaûgt*, *āzdure*, *āzgâze*, *azbaŕs // āzbaŕs*, *āzsist*) // *aiz*; *bes* (*bes ragiem*, *bes apstâšanās*, *besnaģe*) // *bez*; *is-* (*isluôbīt*, *ismęklęt*, *isriẽdīt*, *isędināt*, *isiŕgalis*) // *iz-*: *uoz* (*uoz-*, *ūz-*) (*uoz riķiem*; *ūznęst*) // *uz*, *uz-*.

The prepositions *nuo* and *pie* require the genitive case in singular and (unlike Standard

Latvian) also in plural: *nuo mãju*, *nuo rãceņu*, *pie aûšu*, *pie bệrnu*.

The use of the preposition *piê* instead of *pêc* in final meaning is observed: *nuogãja piê maîzes*; *braûkt piê zuvu*.

The conjunctions *i* 'and', *abar* 'but', *adar* 'or' and the particle *neba* have been attested now and then.

About Nīca subdialect, see also the following sources: Bušmane 1981, Bušmane 1989 (1); Bušmane 1989 (2); Bušmane 2011; Bušmane 2017; Etn. 1892; Etn. 1894; LVDApr.; LVDA mat.

Guide to the Dictionary

I. The Dictionary of Nīca Subdialect basically comprises all words and word groups noted in the subdialect in the 1970s–1980s and from 2011 onwards. Many other sources have been used that are featuring several lexemes not fixed in the beforementioned subdialect notations; these sources have been used mainly for explanation of word semantics, less frequently for illustration of their use. For instance, the Dictionary includes words and word groups from responses to the questionnaires of the Vocabulary part of the "Material collecting programme for the Latvian Dialectological Atlas" noted by Benita Laumane in 1963, as well as from her monographs and from materials recorded by students at the former Liepāja Teachers Training College (now Liepāja University) as their practical work in dialectology. Information about certain words was obtained from a diploma paper prepared by Māra Dinne, student at the Latvian (State) University. The Dictionary comprises vocabulary featured in the folk-songs recorded at Nīca as well, usually to illustrate the use of a particular word.

Reference to a word included in the "Latviešu valodas vārdnīca" [*Lettisch-deutsches Wörterbuch*; ME] by Kārlis Mīlenbahs, Jānis Endzelīns and Edīte Hauzenberga-Šturma or its supplements [EH] is provided in cases, if the respective word has not been attested in subdialects at the 2nd half of the 20th century. Then the explanation mentioned in ME or EH is presented after dash (–); if the explanation is given in German, the translation into Latvian and a reference to the source has been added in round brackets, e. g. ***čãčis*** – **die Kartoffel (in der Kindersprache) (kartupelis (bērnu val.))**. (EH I 261)

From the material collected in the subdialect, the dictionary does not include:

1) verbal nouns with the auslaut *-šana* if they have only processual meaning and no other meaning(s) have been fixed in the subdialect;

2) verbs with the prefix *ne-* if they have only negative meaning and no other semantical or usage-bound features (derivatives with this prefix may be included in the illustrative text to the respective headword);

3) regularly formed diminutives of nouns (samples with them may be found under the respective headword; diminutives are sometimes included in the entry head in cases when synonymic forms are present, see for instance ***ace***, ***cũka***; diminutive forms are mentioned in a separate entry in cases when the word is used only in the diminutive form: ***bezdelīgactiņa;*** diminutive forms referring to different words are treated as separate entries, e. g. ***čaûmala*** and ***čaûmalīte***);

4) several borrowings used in the special terminology (e. g. of fishery, cattle-breeding) at the 2nd half of the 20th century.

Participles are usually included in the entry of the respective verb. In separate entries are shown those participles which have many meanings in the subdialect, e. g. ***ệdams, -a*** **1. Divd. →** ***ê s t*** **(1). 2.** parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko var lietot uzturā. 3.** biežāk ar not. gal.; subst. noz. **Pārtikas produkti; ēdiens. 4.** parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko izmanto ēdot.**

Many proper names have been included – personal names and hypocoristic names characteristic to the region at the end of the 19th and the beginning of the 20th century, animal names, titles of celebrities, place-names. They are included mostly in cases when they also have functions of proper names or are elements of fixed word groups.

To be added that respecting the fact that the subdialectal material recorded in the 1970s–1980s has been verified and supplemented only partially in the last decade and is fixed mainly in the speech of the representants of the oldest generation, the dictionary comprises entries featuring the oldest variant name or form of a word, or without mentioning of the primary meaning although they are not at all unknown at present.

II. Vocabulary is presented in the entries arranged in alphabetical order. In many cases words are combined in nests. As nests are presented preferably

1) phonetic, word-formational and morphological variations of words (however, their combination in nests is not consequent because variant names may not seldom feature also semantic, stylistic or further peculiarities): ***glãza, glãze, glãzs***; ***dañcāt,*** arī ***dañcuot***; ***bezdeliñga, bezdelīga*** (if the variant names included in the entry are alphabetically more distant, a reference entry is provided); ***cẽrpains***, ***-a***, arī ***cẽrpuots***, ***-a***. Sk. *cẽrpains*. (To be added that phonetic and morphological variations are frequently characteristic to borrowings, e. g. ***ệrmũṇika(s)***, ***ệrmũnika(s)***, ***ệrmõnika(s)***, ***ệrmoṇika***, ***ệrmõṇika***, ***ệrmuõnikas***.);

2) names for masculine and feminine persons: ***dakteris*** m., ***daktere*** f.;

3) masculine and feminine forms of adjectives, flexible pronouns, numerals and participles: ***bass, -a***; ***astuotais, -a***, retāk ***astuots***, ***-a***; ***cits, -a***.

Homonyms are presented in separate entries: [I]***birze*** (neliels bērzu (retāk citu koku) mežs; bērzu audze); [II]***birze*** (sējamās joslas apzīmējums tīrumā).

III. Results of lexicological and lexicographical analysis of each word are included in the entry that has the following elements:

1) the headword (in morphologically phonematic spelling, the so-called transferred form in bold italics),

2) reference to the part of speech (usual letters),

3) reference(s) to restriction in word use (at polysemic words, if not referring to all meanings of the word, they are added to the respective meaning – usual letters),

4) explanation of the word meaning (in bold),

5) illustrative text (in italics),

6) fixed word groups (in bold italics): word-group names after □, similes and phraseological units after ✧ with an explanation (usual letters) and illustrative text (word groups that cannot be easily referred to one definite meaning are presented at the end of the entry in a new line).

IV. The headword is followed by a reference to the part of speech. Unlike in the published Latvian subdialectal dictionaries (respectively, Dictionary of Ērģeme Subdialect by Elga Kagaine and Silvija Raģe, Dictionary of Kalupe Subdialect by Antoṇina Reķēna and Dictionary of Vainiži Subdialect by Eduards Ādamsons and E. Kagaine), in the Dictionary of Nīca Subdialect the headword is not followed by its grammatical forms as usual.

The headword is not followed by case forms because they usually coincide with that of the respective stems in Standard Latvian. They are mentioned (sometimes with addition of a reference to gender) in cases when words of different stems are combined under one headword, e. g. ***drãte***, arī ***drãts***, ģen. ***drãtes***, arī ***drãta***, ***drãts***; ***debesis*** dsk., f., retāk ***debess*** vsk., f., m.

There is no reference to the older forms characteristic to the subdialect as well: to dative singular form of the (*i̯*)*ā*-, *ē*- and *i*-stems ending in *-i*; to instrumental plural form of (*i̯*)*o*- un *i̯i̯o*-stems ending in *-is* (about this, see the survey on subdialectal features).

To substantives appearing only in the genitive form, the following reference is given: ***divzaru*** ģen.; nelok. A reference to the case form is provided also in cases when a certain case form has been used to express particular meaning: ***desmits...*** **2.** dsk. dat., instr.: *desmitiem, desmitām*. The reference to the use of an adjective (in a particular meaning) with the definite ending is provided as well: ***gaệš*** **.. 2.** m.; ar not. gal.; subst. noz. **Zalktis.**

If the use of pluralia tantum has been attested also in singular form in parallel to their use in plural form, both number forms are shown in the entry head: ***drabas***, reti vsk. ***draba***; ***ekseļi***, reti vsk. ***ekselis***; ***drębuļi***, retāk vsk. ***drębulis***; ***drãgas***, arī vsk. ***drãga***, reti ***drãgus***. The reference vsk. (sg.) or dsk. (pl.) now and then was given also in cases when a more frequent use of one or another number form is observed, the more frequently used form indicated first: ***duĻ̧i***, vsk. *duĻ̃is*.

Like with other adjectives, the feminine form is mentioned also for derivatives with the auslaut *-ains*. However, if only masculine nominative plural form is present in the text, the nominative singular form cannot be reproduced with certainty – it may have the auslaut *-aiņš* or

-ainis. Therefore in those cases (if parallel forms are present) only the plural form is mentioned: ***gulĵbains, -a,*** dsk. *gulĵbaini, -as,* arī ***gulĵbaiņi***. In the case of unique derivatives, the

masculine singular form with uncertain auslaut indicated by regular (not italicised) letters is shown in the entry head: ***galdai*nis**, dsk. *galdaiņi*.

In some cases, with the aim to draw attention to ancient subdialectal features rarely attested in the 1970s–1980s in the speech of representatives of the oldest generation, the headword is followed by the obsolete form (if attested) which is mentioned also in a separate reference entry. For instance, substantives derived with the prefix *aiz-* are followed by derivatives with *āz-* or *az-* as well: ***aizkrâsne***, novec. ***azkrâsne***; ***azkrâsne***. Sk. *aizkrâsne*; ***aizbaŕs***, novec. ***azbaŕs***, arī ***āzbaŕs***; ***azbaŕs***, arī ***azbaŕs***. Sk. *aizbaŕs*. Sal. arī ***āzdaŕs***, ***āzdure***, ***āzgâze***, ***āzkuŕs***, ***āzmugure***, ***āzṛaũks***, ***āzuõdere***. Verb forms with the more ancient prefix are not indicated in the entry head; if they have been attested in the subdialect, they appear only in illustrative text.

The entry head includes also reflexive forms of verbs with insertion of the reflexive element *sa* (less frequently *s*) between prefix and root: ***aizkabināties***, novec. ***aizsakabināt***; ***aizsakabināt***. Sk. *aizkabināties*. If only a verb with insertion of the reflexive element has been attested in the subdialectal material, it appears in a separate entry with meaning explanation and illustrative text: ***apsakrãǵēties*** v.; novec.

V. The entry in the Dictionary of Nīca Subdialect habitually includes several references to use restrictions of certain words, as well as their stylistic delineation. As the gathered material refers to the period from approx. last two decades of the 19th century until nowadays, it is difficult to be differentiated if viewed chronologically. Therefore, the Dictionary does not include references to the use of words or forms in the speech of the representants of a particular generation, however, if a word has been attested only in the speech of the representants of the oldest generation in the 1970s–1980s, it has been added a reference novec. (obsolete word or form). The reference vēst. (historical) gives evidence of the historical changeability of the vocabulary.

The reference lit. (standard form) is added in limited quantities because many standard words which entered the subdialect in the first half of the 20th century, in the last decades are present in the speech of different generations.

The question of inclusion of stylistic references in the dictionary is problematic as well because the word stock related to diverse social layers and groups, to representatives of particular professions is not widespread and its use may be different if viewed stylistically. It is not seldom revealed by the illustrative text. To this group belong, for instance, non-standard Germanisms that once (mostly by mediation of manor servants) appeared also in the everyday speech of the rural people. Some of them continue their existence in the speech of the representants of the oldest generation but usually are stylistically restricted and not used in neutral meaning in the speech of the middle and younger generation. As to the stylistic references, such as niev. (slighting shade), hum. (humorous) and mīlin. (endearing shade) are included in the "Dictionary of Nīca Subdialect" most frequently.

References to the time, frequency, stylistic restriction of the use of a word appear in the illustrative text, and sometimes they are contradictory as well. This may be explained, for instance, by the memory specifics of the informant, its individuality, some everyday-life factors. Such references have been kept in the dictionary because they may give evidence e. g. of the mode of life of the informant, his / her perception, attitude to the neighbouring people and happenings.

To be added that in many entries (especially for illustration of prefixally formed verbs) has been included only one or two text fragment(s) in some cases giving proof of the infrequent registration resp. use of the word as well as of the fact that this word was not attested in the subdialect during the last decades.

VI. The relatively independent components of word semantics have been considered the meaning of a word. At polysemic word they are indicated by Arabic numerals. The word meaning frequently has been split in more detail, indicating also shades of the word meaning that are shown either under explanation of the respective meaning after a semicolon, or separately after

the parallel symbol (//). If many meanings have been attested for word groups, similes or phraseological units, they are indicated by small letters: □ ***nuo dabas*** – a) no dzimšanas. [...]. b) bez cilvēka līdzdalības.

The most explanations include direct information about the respective phenomenon, object, activity or feature. In some explanations, a reference is given to another word where more perfect semantic information can be found. At nouns derived by the auslauts *-ība, -iens, -šana, -ums* (primary meaning) a refence to the basic word is given, e. g. ***gudrība*** subst. **Vispārināta īpašība → *gudrs***; *griêziens* subst. **Vienreizēja paveikta darbība → *g r i ê z t* (1)**; ***gruzdums*** subst. **Rezultāts → *gruzdēt*.**

Taking into consideration that the informants mostly were older people and during their course of life have occurred several changes in the social order, the material and spiritual culture as well as in the language, in many cases there has been stated that explanations of particular words resp. their variant names differ in subdialect notations. Additionally, many words attested in the 1970s–1980s have not been fixed in the last decades. Therefore, it was not possible to specify their semantics. But now and then these words are included in the dictionary because they may give evidence about non-actuality of the respective phenomenon in our times when the word meaning eventually has no longer been kept in the memory of the informant, and about dynamics of the word semantics (cf. e. g. ***ceĩderija*** and ***ciĩderija***).

For explanation of dialecticisms, there has been used either a semantically equivalent word of Standard Latvian or a describing philological explanation, less frequently, a short ethnographic description. The explanation of names for plants, birds and animals was sometimes supplemented with the appropriate Latin name.

For words common with Standard Latvian, meaning explanations usually have been taken from the "Dictionary of Standard Latvian" (LLVV) or the "Dictionary of Modern Latvian" (MLVV), less frequently from the "Dictionary of Latvian" (LVV 1987, LVV 2006).

In cases of failure to point out the word meaning, a question mark is given instead of the explanation. It was provided also in cases when the meaning explanation may be not precise, and after illustrative text if its contents may be dubious.

VII. Fixed word groups are included in the entry of each component. If connectible to a certain meaning, they are represented after the illustrative material of this meaning (preceded by □ or ✧). Word groups to be hardly attributed to a particular meaning of polysemic words are represented at the end of the entry in a new paragraph (e. g. ***iẽt***, ***galîva***).

VIII. Samples in the illustrative text are separated by a slash (/). Text fragments not revealing essential subdialectal features but offering information about the object (e. g. its raw material, form or application) have been included pretty often. They not only reveal the meanings of a word but sometimes also include references, for example, to its distribution and use in the speech of different generations.

In cases when the informant has eliminated a part of the sentence or replaced verbal expression by mimic or gestures, and when subdialectal text has been shortened eliminating its part not directly related to explanation of the particular meaning, a supplement in square brackets, regular letters has been added to the illustrative text (not understandable without it).

IX. The headword, fixed word groups, phraseological units and illustrative material is presented in traditional Latvian phonetic transcription that (unlike Standard Latvian) reflects the pronunciation of *e, ē* in differentiated ways – close sound, e. g. in the words *ezis, ceñkle, mêle*, and open sound, e. g. in the words *dẹguns, dệls, ẹ̃na*, as well as the pronunciation of *o*: short vowel *o*, e. g. in the word *bloks*, long vowel, e. g. in the word *mõls*, or diphthong, e. g. in the word *uõla.* (To be added that in the subdialect frequently appear variant names with short or long vowel, or diphthong: *boja* and *buõja, lõze* and *luõze.*)

Considering that in Nīca subdialect the same vowel and consonant phonemes are present as in Standard Latvian, the headword reflected in morphological-phonematic spelling in many cases

corresponds to the standard form of this word, e. g. *drãna, badīt*.

To facilitate the comprehension of text contents, phonetic transcription has been simplified in many cases. In the dictionary has not been shown the weakened pronunciation of vowels in open end syllables observed in the subdialect (that is reflected by a small letter of the respective vowel written at the upper line of short letters), in these cases there appears a normal size letter.

There are some deviations in sound designations as well. For instance, the affricates *ʒ* and *ǯ* are not shown, they (like in Standard Latvian) are written as *dz, dž*.

Non-syllabic *i* designated by *i̯* in the phonetic spelling is not reflected (replaced by consonant *j* in the dictionary), likewise non-syllabic *u* designated by *u̯* in the phonetic spelling (replaced by consonant *v*). The use of velar sound *ŋ* before consonants *k* and *g* is not indicated (in the words *añka, daňgs, luňka, spraňgs*).

Reflecting the real pronunciation of consonants and consonant clusters, assimilation and fusion is indicated in the illustrative text: *staps* < *stabs, draûks* < *draûgs, actât* vai *acstât* < *atstât*, *iskust* < *izkust, uššaũt* < *uzšaũt*, also the sound fusion *ts* and *ds*, e. g. in the words *cic* < *cits*, *galĉ* < *galĝs*.

Palatalized pronunciation of the consonant *ṛ* is indicated (*gṛũti, ṛukata*).

To facilitate the perception of the text, the length resp. semi-length of consonants is not indicated, e. g. in the words *lapa* < *lap:a*, *reti* < *ret:i*.

The syllable margin is marked by a hyphen in cases when it is necessary for identification of the sounding of a word, e. g. *ne-isejama*.

Second or third syllable stress is shown in the entry head, e. g. *acu·mirklis*; *dež·dežāds*.

As for the headword, fixed word groups, similes and phraseological units, intonation usually is marked only in the root syllable except some cases when for instance no variations have been observed in the suffix syllable of the particular word. As the variability of intonations in prefixes and suffixes is characteristic to the subdialect, usually it is not reflected in headwords – they are presented without intonations, except for cases when no versions of intonations have been attested. Intonational differences of these syllables are revealed in the illustrative text. To be added that several references to variations of intonation in subdialects from Southwestern Kurzeme can be found in linguistic literature (cf. e. g. J. Endzelīns. *Latviešu gramatika*, pp. 41, 42; A. Ābele. *Filologu biedrības raksti,* Vol. 3, p. 41).

Several linguistic or subdialectal features are not reflected in the headword:

1) assimilation of voiced / voiceless consonants: *aizskriêt* > *aisskriêt*; *atstâstīt* > *actâstīt*; *baŕgs* > *baŕks*,

2) voiceless affricates *c* and *č* that are produced in the pronunciation in juncture of stem and ending morpheme: *balĩts* > *balĩc*; *guôds* > *guôc*,

3) insertion of vowels (e. g. of the sound *i* in nominative singular of *o*-stems if the ending is preceded by a noise consonant or its combination with *l, m, n, r*): *kakls* > *kaklis*; *krę̂sls* > *krę̂slis,*

4) transformation of the auslauts *-tājs, -ājs, -ējs* to *-tāš, -āš, -ēš*: *brûklenājs* > *brûklenāš*; *dzêrējs* > *dzêrēš*,

5) loss of consonant palatalization before *š* in nominative singular of *i̯o*-stems: *ceļîš* > *celîš*; *apaļîš* > *apalîš*.

Sounds or syllables frequently disappearing in the subdialect are usually shown in brackets in the headword: *a*(*t*)*pakaļ*, *bũ*(*v*)*meĩstars*.

Irregular phonetic changes, for instance irregular qualitative change of a vowel, diphthong or consonant, sound insertion, addition, epenthesis, are shown in the headword: *asęka*, *sęŕkans*, *paĩrît*, *čũčis*, *stiẽǵelis*.

Abbreviations

adj.	–	adjective
adv.	–	adverb
akuz.	–	accusative case
c.	–	stem
comm.	–	noun of common gender
dat.	–	dative case
dem.	–	diminutive
divd.	–	participle
dsk.	–	plural
eif.	–	euphemism
f.	–	feminine
folkl.	–	(a word appearing in) folk-lore
gal.	–	ending
gs.	–	century
ģen.	–	genitive case
hum.	–	humorous
instr.	–	instrumental case
interj.	–	interjection
iron.	–	ironically
jaun.	–	newer (variation or form)
komp.	–	comparative degree
konj.	–	conjunction
lamuv.	–	term of abuse
lit.	–	standard form
lok.	–	locative
m.	–	masculine
med.	–	(a word appearing in) medicine
mil.	–	(a word appearing in) military sphere
mīlin.	–	endearing shade
nelok.	–	undeclinable word
nenot.	–	indefinite (ending)
niev.	–	slighting shade
not.	–	definite (ending)
novec.	–	obsolete word
noz.	–	meaning
num.	–	numeral
okaz.	–	occasional word
pag.	–	past
pārn.	–	figurative (meaning)
part.	–	particle
pers.	–	person
poēt.	–	poetical shade
prep.	–	preposition
pron.	–	pronoun
refl.	–	reflexive
rel.	–	(a word appearing in) religion
sal.	–	compare!
sar.	–	in conversation (with)
simb.	–	symbol
sk.	–	see!
subst.	–	noun

sugasv.	–	common name
t. s.	–	so called
u. c.	–	and others
u. tml.	–	and similar (ones)
v.	–	verb
var.	–	variety (in Latin names of plants)
val.	–	in the speech
vēst.	–	historical
vienk.	–	slang
vok.	–	vocative case
vsk.	–	singular

Symbols

~	–	drawn intonation: *drẽbe*
^	–	non-drawn intonation: *diêna*
`	–	falling intonation: *nèsi* (< *neesi*)
‿	–	rising-falling intonation: *ûzlikt*
·	–	syllable accent: *tik·pat*
-	–	syllable margin: *kã-īna*
I II	–	(Roman numeral before headword) indicates a homonym: ^{I}*gaŕs,* ^{II}*gaŕs*
→	–	within explanation of word meaning points to relation with another word of the same root (shown spaced out): *gruzdums* subst. Rezultāts → *g r u z d ē t*.
/	–	separates samples in the illustrative text
//	–	separates shades of word meaning; (in the Guide) points to parallel forms and variant names
(?)	–	after an explanation of word meaning marks that this explanation may be not precise; after illustrative text indicates that its content may be dubious
'?'	–	instead of explanation of word meaning indicates that the meaning of this word is unknown
>	–	turned into
<	–	originates from
[ ]	–	separates explanations and supplements within illustrative text
[..]	–	points to an omission in the cited sample
☐	–	indicates that a fixed word group (word-group name) follows
✧	–	indicates that a simile or phraseological unit follows
:	–	after a headword, indicates that this word appears in a fixed word group
‘ ’	–	marks the word meaning (in the subdialect description)
–	–	separates a word-group name, simile, phraseological unit from the explanation of its meaning

L

lab, arī ***labad(a)*** prep. **Norāda uz nolūku; norāda uz to, kādēļ, kā interesēs kas notiek vai tiek darīts.** *neba gaļas labad ķ̦ekatas lēca – man pašai kājiņa kadeģa galā.* (LFK 1961, 10166) */ nebada gaļas labad ķ̦ekatas lêce – linĩnu labad, balt̃avetĩnu. / miêra labad bûs jâaîziēt piê tã kaĩmiņa salĩkt. / manis lab dari, kuô tu gribi. tâ tañte teîca. / manis lab vakariņs varît nevārît. ta kâ tâ neêdîšu. / manis lab jũs varat iẽt baznĩcã.*

labadiêna, arī ***labdiêna***, ***labasdiênas***, ***labas·diênas*** subst. **1. Sveiciens, satiekoties dienā.** [ienācēja] *labudiênu ne·maz neteîca uñ apsêdâs uz mũrîti. mẽs ne·kã neteîcâm pretîm.* ☐ ***paduot labdiênu*** novec. – sveicinot pateikt *labdiên! kad gāja gaļām un nepadeva labdienu, tad teica – jaunkundz, kur tuo mūluo bulli vedīs?* (LFK 1961, 10865) */ meîta pagã gaļâm, labdiênu nepadeva, šķitâs nerẹdzuôt.*

2. dsk. **Sveicieni (dažkārt līdz ar cienastu), ko sūta kādam.** *es tuõ sûtu kâ labasdiênas – teîc, ka kuô grib iêduõt kâdam̂ bez maksas. / vẹcâmãte iẽdeva zuvu kulîti dẹ̦la meîtaî, laî nuõnẹs krustamãteî labasdiênas. / pãrnes mãjâs labas·diênas! pasveĩcini i jaûns vârc.*

labdabīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kura attieksme, izturēšanās pret citiem ir labvēlīga, miermīlīga.** *tas saîmniẽks bi labdabîks cilv̂ẹ̦ks – iêdeva nabagam̂ trîs kapẽ̦ķi. / tas bî tâc labdabîks puĩsis.*

labdarība subst. **Materiāla palīdzība trūcīgajiem, gādība par trūcīgajiem; filantropija.** *mẽs uz Ziêmsvẹ̦tkiêm sàadijâm* [zeķes] *– tâda labdarîbas akcija bi.*

labdaris m., ***labdare*** f.; subst. **Cilvēks, kas dara labu, palīdz.** *viš bi tâc labdaris, palîdzêja jaûniêm iêsâkt dzîvi.*

lab·diên interj. **Pieklājības teiciens, sasveicinoties dienā.** *lîdz devĩņiêm, desmitiêm teîc – lab·rît! ta teîc – lab·diên! / lab·diên! – tuõ teîca vẹ̦lâk. / es pa liẽlu gabalu skrêju pateîkt viņam̂* [tas ir, skolotājam] *lab·diên! / es teîcu – lab·diên! bet viñš* [tas ir, svešinieks] *pretî – esi tik pac tik laps kâ diêna laba!*

labdiêna. Sk. *l a b a d i ê n a .*

labêdējs m., ***labêdēja*** f.; arī ***labêdis*** m., ***labêde*** f.; subst. **Cilvēks vai dzīvnieks, kurš ēd tikai izmeklētu barību.** *labêdis* [ir] *stal̃ks. / tas tâc labêdis – nẹ̦ẹ̦d visu, kuô duô. / jâ, tad a·viên tâ teîca – nu tas i tâc feñšmẹ̦kerŝ, tâc labêdêjs. tam̂ tu neiêduõsi kaû kuô.*

labestība subst. **Labsirdība, labvēlība.** *cic* [cilvēks] *i aka labestîbas pil̃ls.*

labi adv. **1. Atbilstoši noteiktām (parasti augstām) prasībām (par cilvēka darbību).** *bet mẽs, tãs jaûnâs, nemâcêjâm tik labi bẹ̦rst* [veļu mazgājot], *mẽs vaĩrâk tuõs savus nagus nuôbêrzâm. / cilv̂ẹ̦ki ģêrbâs labi. ziêmu vaîdzêja labi apsaģẹ̦rptiês, laî nav aũksc. / taga jaû tiẽ cilẹ̦ki labâk ẹ̦d. //* **Pastiprināti, intensīvi (ko darīt, veikt).** [kādu augu] *tâ sasit uñ ta liêtuô, ka luõpiêm kaû kas sasisc. ta sakũļâ labi – sasit labi. /* [talkas] *puzdiênâ bî va nu pãrgriêsti rãceņi – a visu mizu nuôvãrîti pãrgriêsti rãceņi uñ apkaĩsîti a sâli, uñ sabruzdinâti. ta viņi paliêk mil̃taîni. ta tuõ grãpi tâ labi sakustina. / sakapâja tuõ gaļu, jẽma labi izmîcît uñ piêlika sâli uñ knipluõkus klât, uñ piparus. / tagat tãs siļ̃ķes nesmeķ. bet gañ êdîsi a gardu muti, ka labi gribêsi. / skâbines deva luõpiêm. cũkas labi ẹ̦d. / virza bi nuõaûguse biêza, ka bi kuô ravẹ̦t. cũkas labi tuõ ẹ̦d. / nuôtriêpa tãs vêrzẽles labi a tuõ dẹ̦gutu, laî duñduri nekrît zirgam̂ virsû. / ka pa daũdz* [zīdaiņi] *sâka bļaût, ta jẽmu labi dziêdât. / viņš mĩlêja tâ labi iêdzẹ̦rt.* **// Atbilstoši noteiktām prasībām (par ierīču, mehānismu u. tml. darbību); pareizi, precīzi; vēlami.** *maň tã bril̃le vaĩs labi nerãda. / jem̂ tuõ uõtru nazi! šis labi negriêž. / vẹcã mam̃mas šujmašĩna šuj vel̂ labi. / es tuõ tâ labi nezinu izadît. / tã mašĩna labi braûc, bet tas braûcẽjs i švaks. / paņem̂ trîs kapẽ̦ķi uñ nuôvel̂c pãr iskaptes ruôbiêm viênu reĩzi. tas nebija labi iskapteî.*

2. Atbilstoši kādām prasībām, arī tā, kā vēlas (norisināties, notikt, attīstīties, pastāvēt). *labĩba sadîga labi uñ nu pêc liêtus braňgi sâk iêzẹ̦l̂t. / rûktenes ziêd labi, bites iẽt mẹ̦du nẹ̦st. bet mẹ̦dus drusku rûkteņs. / šuôgad i laba raža. visa labĩba labi pàaûguse. / ja* [kartupeļi] *labi pàaûguši, ta desmit pũru nuôrâva. / te ẹ̦nã tãs puķes neaûg labi. / vêl vaîg abžâvẹ̦t tiẽ mẹ̦ñci, laî*

labâki stāv. / smuki jẽri uñ tâdi labi pàaûguši. / tâ vaŕ nuô gaļas [arī] *tuõ kupķẽzi vãrît – vaĩrâk ku kaũli i. ta viņš sasaĺst labâk. / jâiẽt adgulĺt siênâ. tuŕ labâk nãk miêks. / ka iêsâk ceļâ iẽt, ja piŕmuô satiêk siẽvu, ta nepatikšanas, ja vĩru – ta viss ceļš izduôdas labi. / kaĩmiņuôs i jaûni iênãcẽji. es viņus veĺ tik labi nepazĩstu.* // **Veiksmīgi, sekmīgi, bez traucējumiem, šķēršļiem, kļūmēm (par norisēm cilvēka darbībā).** *taṁ Jãniṁ labi gãja, mâcuôtiês Liẽpãjas skuõlâ. runâja, ka iẽšuôt pa apakãtu mâcîtiês. / maṅ matemãtika dikti labi gãja.* // **Samērā pilnīgi (izpausties) – par norisēm dabā.** *labi, labi saũlîte jaû panãkuse.*

3. **Normāli, bez traucējumiem (uztvert ar maņu orgāniem).** *kâ tu sit tuõ ziŕgu! labi redzi, ka viñš nevaŕ pavilĺkt tuõ vẹzumu.* // **Normāli, bez (fizioloģiskiem vai psihiskiem) traucējumiem (justies).** *pa nakti* [kāja] *sâk aka sâpệt. paceļuôs, aka sataĩsu – kumelîtes savãru. uñ aka jẹmu zẹm̂pệt tuõ kãju. nu jaû aka paliêk labâk. / a·viên tâ teîc, kad tâ kad·reĩz luõpi kaû ku sasitâs va kâdu kãju izgriẽž, va kâ, ta teîc – savãri tik driģenes uñ piêsej klât, uñ bûs labi. / tiẽ piŕksti, vaŕ manît, nu paliêk labâki – nesâp. / bệrns nuôlaûzis kaklu. ta paceĺ̂ piê vaîgiẽm uñ ceĺ̂* [galvu] *uz aûkšu, pagruõza. paguĺ̂, uñ labi i. / nu maṅ i labâk, bet bî pat teṁprtũra. / citaṁ ziŕgaṁ kâc klibuṁs piẽmetâs. paklibâja, palika labi.* // **Patīkami, arī ērti (būt kādos apstākļos, kādā stāvoklī).** *visas guôves atnesâs paûsari uñ pa ziêmu stãvêja ciêti. meîtâm bi labi – nebi jâiẽt slaûkt. / Maĩle dziêdâja – tik labi naû ne·kuŕ pasaũlê kâ savâ tệva mãjiņâ.*

4. **Samērā daudz; tā, ka pietiek.** *Liẽpãjâ labi pîrka* [zosu] *gaļu. / âbulina sệklas labi piŕka Liẽpâjas žĩdi. / tiŕgû viņu* [tas ir, *riepīnu*] *piŕka labi. añdelêja lĩdz a sârkanâm biẽtêm. / tiĩltu taĩsuôt paŕ upi, strâdniêkiêm labi maksâja – kâc daŕps, tâda aĺga. / tiẽ* [čiekuri] *iŕ dârga mañta. paŕ tiẽm jaû labi maksâ. / ãlavi labâk piŕka priêkš gaļas nekâ piẽna guôvi. labâk maksâja. / tẽjas isvãrija – tâ labi jaû deva ệst* [veļas mazgātājām] *tad. /* [kliņģeru mīklai] *raûgu lika labi labi vaĩrâk. tâlab ka viš trẹkns, ta vaîg vaĩrâk raûga. / tiẽ zeļ́i aŕ tâ labi peĺnij tuôreĩz. / samaĺ̂ gaļu, piêmaĺ̂ rãceņus klât. nu piparus salika, sĩpuôlus labi salika. / ja labi saliks sũdus, rãceņi aûks. / tuõ piẽnu* [*baltajam sviestam*] *leî, kâmẽr piẽjẹm̂. tuõ jaû labi puĺku leî.* // **Samērā, pietiekami (sen, vēlu u. tml.).** *senâk jaû aŕ stuõpiêm mẽrija. literis jaû bij labi labi vệlâk.*

5. **Diezgan; pietiekami lielā mērā; krietni.** [*bašļiku*] *ap kaklu sêja uñ tãs astes karâjâs labi labi pakaļâ. / ẹzẹrâ bi dažas viêtas, kas tâ labi nepãrsala. / tas vệrbaļ́kis sudmalâm jaû labi i sadilis. / buĩlis labâki baruôjâs. / ka barũnaṁ labi tã ķẽķine iêtapa, ta viš apprecinâja savu ziŕgu puĩši va savu kučiẽri. / labi, labi pagãju us priêkšu. / tãm vaṁzêm kabatâ lika šņubdrãnu, tâ ka tas gaĺs labi laũkâ. / veĺ labi labi lĩņâ. / viñš labi vẹcâks bi paŕ mani. / nuô tã* [kaimiņa] *jũs labi aŕ kaû kuô dabuõsat zinât.*

6. **Samērā pilnīgi (izpausties īpašībai, pazīmei).** *tuõ* [koka] *spañneli nuõbêrž labi baĩltu, laî pệrk tuõ sviêstu. baĩlti bi, tâ kâ jaûni. /* [*vilku pupai*] *četras lapas uñ vidû tâda zaļa uôga, tâda labi liẽla kâ piŕksta gaĺs. / ẽrpe i labi gara uñ labi plata. / raũc i labi labi gaîš* [zirgs]. */ cẹpuôt maîzi, tuõ kukuli vaîg labi lĩdzẹni nuôplikšinât. / kad vẽš i pa ceļaṁ, ta braûc a buru. tã bi nuô stiñgra, baĩta aûdẹkla, labi biêza. / cic labi iĩgi veĺ̂ dzîvuô pêc taṁ* [tas ir, insulta]. ☐ ***tik·pat labi*** – norāda uz iespējamo varbūtību; iespējams. *tik·pat labi tuõ vaŕ teîkt paŕ dziêdâšanu. meîtene aîstraĩlãja pruôm – dziêdâdama aîzgãja.*

7. pārākajā vai vispārākajā pakāpē; part. noz. **Norāda uz vēlamāko no divām vai vairākām iespējām.** *labâk dzeŕ putru nekâ ûdeni! / putra jaû aŕ stãvêja spañnî, bet tuõ nedzêra. visi jaû labâk tuõ ûdeni dzêra. / es labâk eļ́lâ iscẹpu tuõs pẹñkuôkus, tad labâk gâršuô. bet maṅ negâršuô tuõs taûkuôs* [ceptās pankūkas]. */ tev vaîdzêj labâki jẹm̂t tas jaûnaîs grâbeklis. / maṅ tiẽ jaûniê jaû neệd tuõ – tuõ miĩltu biêsputru, ka miĩlti klât. labâk jaû viņi grib tuõ rãceņu* [biezputru] *viẽn. / gribêju iêteîkt, ka labâki vãrît nekâ cẹpt tuõ gaļu. / ka aûda tâdus plânus kreklus, ta jaû tâ švakâk gãj gaṅ. ta jaû labâk bi, ka îsâka tã siêna bi. / isvãra rãceņus uñ piêbeŕ miĩltus – vis·labâk miêžu vaî pûŗu. / tuõ mẹĩluô uñ baĩtuô dzivi labâk adît ciṁduôs. / tuõ* [ķekatu] *diênu vĩriêši labâk braûc mežâ.*

8. part. noz. **Lieto, lai izteiktu apstiprinājumu, pieļāvumu.** *labi! labi! es jaû eju. / labi! vakarã es teû palîdzêšu isslaûkt guôves. / labi, laî šĩs uôgas veĺ̂ paliêk. rît nuôraûsiṁ.* // **Lieto, lai izteiktu ierobežojuma pieļāvumu.** *izbraûcâm jaû, gaîsmaî svîstuôt. lidz Skuôdaî tâļu – labi, ka lidz desmitiêm nuõbraûca. / vẹcaîmtệvaṁ jaû grũti iziẽt laũkã. labi, ja pa istabu veĺ̂ paiẽt. / nabaks jaû tâdus* [zābakus] *nešuva. labi, ja tev bi kuôka tupele, kuô ûzmaûkt. / suķelis maksâjis*

divi rubļi. labi, ja viênu varêja nuôpiŕkt uń ismitinât, kâ jaû kal̃pu cil̃vêks. // **Lieto, lai reizē ar jautājumu apstiprinātu iespējamo atbildi.** *iēsim̂ sẹzdiên abas uz kapiêm, labi?*

labība subst. **1. Graudzāļu, tauriņziežu, sūreņu dzimtas kultūraugi, ko audzē graudu ieguvei.** *nākat, meitas, nākat, puiši, lēksim visi ķẹ̄katās – lai aug visa labībiņa, lai aug baltas avetiņas.* (LFK 1818, 111) / *nu uń tas i zĩrnîc, tas laũku zĩrnîc i. viņš iêkš labîbs tâ aûg kad·reĩz. / ka* [zosis] *kaû ku tika kâdâs labîbâs iêkšâ, tã bi cita liêta.* ☐ ***graûdu labība*** – graudzāļu, tauriņziežu, sūreņu dzimtas kultūraugi, ko audzē graudu ieguvei. *graûdu labîba, kas i vãrpu aûgi.* ☐ ***maîzes labība*** – kultūraugi, no kuru graudiem cep maizi. *maîzes labîba – tiẽ i rudzi. / maîzes labîba i rudzi, miêži, kviêši.*

2. Šo augu graudi. *tuõ labîbu* [klētī] *nesa visu pa trepi aûkšâ uń ta bẽra tuôs apciŕkṇuôs iêkšâ. / saûsu labîbu adber sẽjaî.* ☐ ***labības klẽte*** – klēts, kurā glabā graudus. *bi drẽbju klẽte, labîbs klẽte zem̂ viêna jum̂ta. / labîbas klẽte bi. nu tuŕ rul̃lis stãvêj, veļs rul̃lis iêkšâ. / viêna bi labîbas klẽte, ku bi kasti, ku labîbu bẽra, – vidêjâ klẽtê.* ☐ ***liẽlā labība*** – lieli, kvalitatīvi graudi, kas paredzēti sēšanai, malšanai (maizes cepšanai). *liẽluô labîbu sẽj. / taga visu liẽluô labîbu, siênu pļaũ a mašĩnu.* ☐ ***mazā labība*** – mazi, nekvalitatīvi graudi. *mazâ labîba skaîtâs atvẽtîtiê – gãjuse caũr siêtu. mazâ labîba izbiŕst luõpbarîbaî. /* [zosīm] *ệst deva mazuô labîbu – labîbas galus, kas nẹdẹŕ priêkš maîzes, priêkš sẽšanas. tiẽ tiẽ sîkiê* [graudi] *a zâlêm, a zâļu sẹ̄klâm. / cũku mil̃ti bi nuô citas labîbas. miêžus, mazuô labîbu deva. / saîmniêks pârveda nuô magazĩnas labîbu priêkš sẹ̄klas, bet atrada, ka i mazâ labîba priêkš cũkâm.*

labināt v. **Ar laipnību, labvēlību, arī iztapību censties panākt, ka (parasti bērns vai dzīvnieks) klausa, nepretojas, kļūst padevīgs; ar laipnību pierunāt (kādu ko darīt).** *tik a maîzes gabalu labinuõt, pãrvedu tuõ aîtu mãjâ. / tas suńs i dikti nikns, bet es viņu labinu. ta vaŕ piêiẽt. / a vatu, kam̃paru smẽrêja* [niknai cūkai] *aîz aûses, runâja a viņu, labinâja.*

labināties v. **Laipni, labvēlīgi, arī iztapīgi izturēties (pret kādu), lai panāktu, ka, piemēram, nedusmojas, piedod ko.** *viêns nuô uõtra grib kaû kuô izdabuĩt – liskâjas apkârt, labinas, kaû kuô grib iêgũt. / bệrns sâk labinâtiês klât mãti – grib cukuru.*

labiski adv. **Tā, ka adījumā izadīts uz labo pusi (piemēram, par valdziņu, adījuma kārtu).** [*ruokavičus*] *adija uz viênu galu kreĩliski, uz uõtru kârtu labiski. / viênu val̃gu ada labiski, uõtru aķeĩriski, isnãk gal̂dĩni. tas i piŕkstãṇu kâtu raksc – viêns val̃ks aķeĩriski, divi labiski. / sviķelaîns adijum̂s i. tas tâ – viêns val̃ks labiski, uõtrs kreĩliski. / senâk adija gal̂diņuôtas zeķes. ta tâ adija – divus labiski, divus atadiski.*

labisks, ***-a*** adj. **Tāds, kas adījumā izadīts uz labo pusi (piemēram, par valdziņu, adījuma kārtu).** *labisks adijum̂s. / tãs* [*dubultpirkstānes*] *bi juõcîgi adît. bi tam̂ piŕkstam̂ jâbût nuô tãs kreĩliskâs puses. uń vaîg uzadît tuõ uõtru – labiskuô – pusi. dikti gṛũti bi.*

labprât, arī ***lab·prât*** adv. **Ar patiku; neiebilstot.** *luõpi laprât lĩdz a sal̃miêm êda tãs nezâles. uń bi laps ệdamaîs. / tuõ* [augu] *luõpi labprât nệệd. / zĩle ziêmu nãk mãjâs uń lapprât ệd gaļu, maîzi. / viń̂š* [tas ir, kaķis] *laprât iẽt pa šķũni – tuŕ i graûdi uń peles. / šuôgad labĩba aûguse laba. la·prât gãja tal̂kâ pļaũt. / nu la·prât jaû patika* [linus] *uz rugâjiêm kliêst. / es jaû aŕ isaûstu* [segu] *la·prât, bet mẹsli saplîsuši, jaû nevaŕ. pazuduši pa·visam̂ pa tuõ kara laĩku. / es la·prât* [Liepājā] *nuôiẽtu* [pirtī], *bet mań baîl nuô tãm slimîbâm. / Lĩgutuôs mań bi lĩdz Nîcas liñdruki. tad citas meîtas lapprât ari ǵêrbâs pa nîceniêci.*

labprâtīgi adv. **Bez iebildumiem.** [kara] *beĩgâs tiẽ mežabrãļi jaû mežâ dzîvuôja bes pãrtikas. cic lapprâtîgi deva* [viņiem pārtiku], *citu aplaûpija. / brãļi cĩkstêjâs. tas liẽlaîs lapprâtîgi padevâs tam̂ mazaîm pa priêku.*

lab·rît, arī ***labrîtiņ(i)*** interj. **Pieklājības teiciens, sasveicinoties no rīta.** *lîdz devĩņiêm, desmitiêm teîc – lab·rît! ta teîc – lab·diên! / a·diêviņ̂, saũlĩti nuôejuõt! labrîtiņi, labrîtiņi, uzlẹcuõt!*

labs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam piemīt morāles normām atbilstošas īpašības, kura attieksme (pret citiem) ir iejūtīga, labsirdīga, labvēlīga.** *cic laps saîmniêks deva rûgušu piẽnu a ķẽrnes piẽnu, cic aka tikaî skâbuputru deva. / kas jaû bij laba saîmniêce, ta deva bišķi kreîmu. uń, kas bi pa·visam̂ laba* [saimniece], *tã ûzlika tuõ kreîmu uń uzbẽra cukuru, uń kanẽli vêl. / ka laps saîmniêks, ta isrâva nuô tã kuǵa spaļuôtâkas* [linu saujas]. */ tuõ puĩši teîca, ka tas i laps, kas iẽnẹs klêpĩti mal̂kas va spañnîti ûdeni. / ja tu bûsi laps puĩšelis, duõšu teû jaûnas bikses. / tas saîmniêka dệls aŕ dikti laps bi. viš a·viên tik teîca – laîd tik, Il̃zĩt, tuŕ tãs guôves, ku labâk ệst i, laî tik vaĩrâk piẽna! / ciêmĩnuôs bi sunelis – plušķis. viń̂š bi tik laps, ka visus cãļus isvil̃dinâja savâ*

viĩllâ. ☐ ***nuo laba prâta*** – labprātīgi. *nabaga maîze i, kuô duô nuô laba prâta uõtram̂, kas vaĩs nespẽj peĺnît. / Mičis bija tâc ispalīdzîks, nuô laba prâta bija gatavs adduôt savu pêdêjuô kapeĩķi.* ✧ ***labs prâts*** – labvēlīgs, miermīlīgs garastāvoklis; labvēlīga attieksme (pret kādu). *ja labi prâti, ta tas, kas* [sveicienu] *saņęm̂, teîc vaĩrâk reĩzes. / nu ta jaû vęciê nuô viênas puses uñ vęciê nuô uõtras puses, ja bi laps prâc, tuõs mitus atļāva sataĩsît.* ✧ ***laba sîrde*** – saka, ja cilvēks ir labs, līdzjūtīgs, izpalīdzīgs. *viš i dikti lapsîrdîks. laba sîrde viņam̂ i.* ✧ ***aizlikt labu vârdu*** – teikt ko kāda labā; aizrunāt. *paî kâdu vaî aîzlikt labu vârdu – pateîkt kâdam̂ paî citu kuô labu, parasti aî nuôteîktu nuôlũku. / runâja tâ – nuõnesîs tam̂ skrĩverim̂ kâdu rubli naûdas, laî viš aĩzliêk labu vârdu priêkš manis, ka vęc uñ slim̂s. / aîzliêc nu paî mani tu aî kâdu labu vârdu! gañ jaû kâdreĩz tev izlîdzêšu aî.* ✧ ***aiznest labas diênas*** (arī ***labu vakariņu***) – aiznest sveicienus. *aîznes labas diênas* [mātei]! */ aizneṣat māmiņai simtu labu vakariņu!* (LFK 1818, 295) ✧ ***teîkt labu vârdu*** – sacīt ko labu, pozitīvu; izteikties labi, atzinīgi. *es viênmẹ̃r teîcu labu vârdu, usslavêju savus mazbệrnus.* ✧ ***turēt labu prâtu*** – būt labvēlīgi noskaņotam (pret ko, kādu). *turệdami labu prâtu, palîdzêsim̂ tuõ siênu sagrâpt.* // **Labvēlīgs (par mitoloģiskām būtnēm).** *tuõ nakti us pirmuô* [Ziemassvētku] *svệdiênu dęga maza lam̃pele uz apklâtu gal̂du, kuî bi nuõlikta baĩtamaîze, gaļa uñ krũzâ dzêriêns. tâ ari liêk, Jaûngadu gaĩduôt. teîca, laî pàệduôt Laĩme, Diêvĩns, labiê gari.* // ar not. gal.; subst. noz. **Tas, kas atbilst morāles normām, ideālam (par cilvēku).** *kâ tu duõmâ, tu viẽn esi tas labaĩs?*

2. **Tāds, kas prasmīgi, apzinīgi, kvalitatīvi veic savu darbu.** *Katrĩna bî laba dziêdâtāja. viņaî bî skaļš baĺss. / nu jaû liẽlaîs puĩka maň i laps palĩks mājã. / tã vęcã bija laba ãrstine, maň aî palîdzêja. / maňs dệls bî laps kapteĩnis. / mūsu puiši labi puiši, liela darba darītāji – nuo kruodzīna, uz kruodzīnu, nuo kruodzīna grāvītēji.* (LFK 1961, 10694) // **Īsts; tāds, kam izteikti piemīt kāda īpašība.** *ka kâc tâc laps sliņķis nevĩžâ mazgâtiês, ta tâdam̂ teîc – tu jaû apaûdzêsiês aî piêpêm.*
3. **Tāds, starp kuriem ir saskaņa, saprašanās, draudzīgas attiecības (par cilvēku grupu); tāds, ar kuru ir šādas attiecības.** *mẽs aî Añnu jaûnĩbã bijãm labas draûdzenes, reĩzẽ gãjãm arĩ piê iêsvêtes. / mum̂s i laps* [etnogrāfiskais] *kolektĩvs. mẽs jaû iĺgi ęsam̂ kuõpã. / nu tuõ meîtu ispręcinâja labuôs ļaûdîs. miêrîks prâc paliêk.* ☐ ***pa labam*** – bez naida. *es jaû tâ pa labam̂ satiêku a kaĩmiņiêni. viņa tâda šęr̂pa, bet es tâ ceňšuôs istikt pa labam̂.*
4. **Prasībām atbilstošs, piemērots, derīgs (piemēram, par priekšmetu, vietu, parādību).** *ķękatu tẹ̃vama trîs labas liêtas – tẹ̃raûdu bikses, vara veste mugurâ, zęĺta puĺksteňs kabatâ. / spicglãzîte* [bija]. *es viņs pa labâm neturu. tã pêdiņa ãtri nuõsitas. / tuôreĩz visiêm viš* [tas ir, kažoks] *bi laps. / tumsīnā, naksnīnā labu dziesmu nedziedāju – sliņķis gul žuogmalē, manu dziesmu klausījās.* (LFK 1961, 11132) */ kaĩmiņš bi atradis labu viêtu a sẽnẽm. uñ tik raûj, uñ tik raûj. / ka mẽs būtu zinājušas, ka te tāda laba vieta,* [..] *ka te duos brandavīnu, mẽs būt vīrus līdz jẹ̃mušas a visiem bẽrnīniem.* (LFK 9, 122) */ mañtelis, mêtelis bij tik labâ viêtâ ejam̂s. / ta tik kũrpe bi labâ viêtâ. / ka tuõ* [linu] *saũju veĺ tâ nuôrâva – tãs saûca nuõraûstas. ne tuî laps liňs veĺ, ne pakula. / tâ viņa* [tas ir, pīpene] *citũr neaûg. labâs zemês, kâ taga šĩs zemês, tu viņu vaĩrs neredzi. / viss i laps, kas labi beîdzâs. / slikc jâj jâšu, laps iẽt kãjũm – teîc, ka sliktum̂s nuôtiêk ãtrâk kâ labum̂s. / es vakaî visu diênu nuôvîkstiju uñ ne·kuô labu nepadariju. / ratiņam̂ bî jâbût katrã mājã. bes tã nevarêja istikt. tã i laba liêta.* ☐ ***laba nâve*** – nāve, kas iestājas fizioloģiskās novecošanās rezultātā; dabiskā nāve. *tag jaû tiêšâm ne·viêns ciĺvệks, es varu teîkt, labâ nâvê nenuômĩrst, cik viš nuôiẽt buõjâ tâ – pa ceļiêm.* ☐ ***labs labu nemaîtā*** – saka, ja, ko sajaucot, samaisot, nezūd tā vēlamās īpašības. *vãriju zupu uñ piêliku a sĩpuõliêm sacęptuô gaļu. laps labu nemaîtâ.* ☐ ***dažs labs*** – ne viens vien; kāds (no visiem, daudziem). *daš laps viņu* [tas ir, spīļarklu] *neliêtuô ne·maz. / aprikte skaîtâs zîrgu liêtas. daš laps saîmniẽks tâc nuõšļucis, tam̂ iî slikta aprikte. / selerijas jaû i tâdas zâlîtes, kuî aûdzê. tag jaû aî viņas aûdzê daš laps. / tuõs kâpuôstus jaû dev ệst dažâ labâ viêtâ. / daža laba saîmeniêce cim̂dâ slaũka asariņas. / upe nesasaluse, bet bệrni jaû sklidinâs. daš laps vêl iẽkritîs. / ne jaû visiêm iẽt labi, dažam̂ labam̂ slikti. / es dažu labu reĩzu piê viņu biju. /* [zirgiem] *plęcu jệlumi dažu labu reĩzu bi redzimi.* // **Par dzīvniekiem.** *miseňaûši iziňdê peles, žuŕkas. viņi iî labi. / ja bi miêsâs labâks, ta tiẽ gurni bi apaļi zîrgam̂. / šis suňs i laps mājas sârks. / namel̂niêkiêm aî bî zîrdziņš. tas bî laps palĩks, ka mašĩnas, ne·kã nebija.* // **Par augiem.** *tuî bi puõpês labas niêdres aûgušas. likuši jum̂tiẽm. / diêvkuôciņi aî labi priêkš rematisma. a viņiêm jâbãdê. / vãverîtes labas, ka iêliêk iêkš*

drẽbêm, laî kuôdes nebûtu. / vizbulenes labas, ka sâp kaũli. tuõ es zinu, ka viņas tâ priêkš kaũliêm i labas. bet viņu daũdz nevaŕ dzęŕt – viênu glãzi pa diênu tikaî. / nu tas i tas mazaîs dadzelis, zilaîs, jâ. šis [*dadzelis*] *aŕ i tâ priêkš kaũliêm laps. / čabaŕpupas citas baĹtas, citas raîbas, citas brũnas viẽn. tãs jaû pa tãm labãm pupãm tuŕ. / viņas* [tas ir, baltvēderes] *tuŕ i labas savãrît, ja kaû kâdas brûces i – mazgât, jâ. / nu šĩ iŕ aŕ nuô tãm smiĺgâm, nuô tãm labâkâm smiĺgâm, ku tã labâkâ šķîrne.* ☐ ***labu labais*** – ļoti derīgs, labi piemērots; (augst)vērtīgs. *luõpiêm ganĩkle vêl palika labu labã. / galere isnãca labu labâ nuô tã cim̃buõļa.* ✧ ***bâz tik maîsā – abi labi!*** – saka pārdodot, ja pircējs pērk visu. *ja kaû kuô pęŕk, kuô pãrduô, visu jęm̂, teîc – bâz tik maîsâ, abi labi! piŕkšanas gadijumâ tuõ tik teîca.*

5. **Garšīgs, arī vērtīgs (par ēdienu, pārtikas produktiem).** *laba maîze – tã gârda uń veselîga. / laps dzêriẽns i skâba putra vakaruôs. / tiẽm laba siĺķe ęsuôt – kûpinâta jaû i. / tuõ uõtru sasalušuô gaļu vãrija nuô labas gaļas. tas i gaļas galeŕs. / ka* [putraimu desas] *lika taî grãpî iêkšâ, ka iŕ baĹta zupiņa, ta iŕ labs. / cik iĺgi tuŕ tã zupa pļupst – va naû jaû laba? / ka labâka gaļa, ta* [galertam] *nemaĺ, sagriêž kumâsĩnus. /* [pret cērmēm] *visu·labâkaîs i piŕktâ siĺķe aŕ baĹtmaîzi. katru rîtu pus siĺķi apęd uń ûzęd baĹtmaîzi.* ☐ ***labu apetīti*** (arī ***aptīti***)***!*** – novēlējums ēdējiem. *tag tik teîc – labu aptĩti! ta jaû Diêvam̂ ticêja. / ka iênãk, teîc – labu apetĩti!* ✧ ***labs kumāss gadījies*** – saka, ja necerēti laimējies iegūt ko vajadzīgu, vērtīgu. *kara laĩkã kâdreĩz Liẽpãjã gadîjâs laps kumâss aŕ, piêmęŕam̂, ziẽpes. ta jaû laũkuôs paši vãrîja ziẽpes.*

6. **Tāds, kas veicina, nodrošina (kāda) darbību, eksistenci (par psihisku vai fizioloģisku stāvokli, spējām u. tml.).** *viņaî* [tas ir, meitai] *baĺss laps. viņa pakuñkuŗuô uń ta usjęm̂ meĹdiņu. / ka naû laps miêks, tu nevari gulęt, ta jaû ne·kâc strâdniêks tu nèsi. / mẽs te teîcêm, ka tâ labi ęd, – tam̂ laba aptĩte, tas labi vaŕ ęst.* ☐ ***ar labu prâtu*** – labprātīgi. *kas nãk nuô siŕc, tas iẽt piê siŕc* [– teic], *kuŕ a labu prâtu uõtram̂ vaîdzîgu liêtu iẽduô vaî ari paciênâ aŕ gaŕdu êdiênu vaî dzêriênu.* ✧ ***laba gaĺva*** – vērīgs, attīstīts prāts. *kad laba gaĺva, tad vęŕc mâcîtiês, vaŕ liẽlas liêtas piẽdzîvuôt.* // **Tāds, kas ir normāli attīstīts (par ķermeni, tā daļām); tāds, kurā izpaužas šāda īpašība.** *Nīcas muiža laba muiža, nav ne·vienas labas meitas – citai bija līkas kājas, citai kumpis mugurā.* (LFK 1961, 11075) / *ku ta teû vęcumã bûs velĺ labi zuôbi!* ✧ ***laba ace*** – laba redze. *maň laba ace bî, ka šãvãm mẽrķĩ.* ✧ ***labs dęguns*** – saka par spēju visu ātri uzzināt, atrast. *tev nu gaň laps dęguńs, ka zinâji atnãkt, kad alus mucâ rûkst. / mũsu mazajam̂ laps dęguńs, visu ãtri atruôn.*

7. **Tāds, kas atbilst, ir piemērots noteiktām prasībām (par norisi, stāvokli, apstākļiem).** *aŕ sluôtu piŕtî laba pêršanâs. / maň pašam̂ iznãca strâdât aŕ tiẽm migluôtãjiêm. uń tas nav laps dârps. / šijâ guĹtâ laba gulêšana. / istubu vaîg kûpinât a kadeģiêm, laî labâks gaîss. tuõ darija a·viênu viẽ.* ☐ ***griẽzt*** (arī ***vêrst***) ***pa(r) labu*** – ar savu izturēšanos, rīcību, runu panākt, ka tiek novērsts (kas nepareizs, kļūmīgs, nevēlams). *griẽst pa labu – tas i tâ kâdu sliktu dârbu labuôt / tuõ aûdęklu savẽra slikti, uń raksti nèisnãca riktîgi. jãpãrveŕ paŕ jaûnu, ta tik varês visu griẽst pa labu. / laî vęŕ'stu visu pa labu, mãte runâja uń runâja, uń salabinâja* [dēlus] *aŕ. / samaksâjuôt parãdu, vaŕ visu griẽst pa labu.* ☐ ***iziẽt pa labam*** – labvēlīgi (kam) notikt, noritēt, norisināties. *tuŕ viss izgãja pa labam̂, visu nuôkârtuôju* [Liepājā]. ☐ ***nejemt labu galu*** – beigties slikti, nevēlami. *tiẽ liẽliê priêki labu galu nejem̂s, gaň jaû bûs ari będu daũdz.* ☐ ***par labu*** (**kādam**) – saka, ja kā interesēs, arī kā labā kas notiek vai tiek darīts. [Mīkla:] *tuõ es daru jum̂s paŕ labu, grabędama gribu grabu.* [Atminējums: *mĩstîkla*.] / *kad sadalija Uõtaņķu muĩželi, ta Baŕnãc bi vęcâkaîs, uń tas seû pa labu trîs gadus strâdâja. / ak, tu puĩka, kâ tu jaû mâki adblêdît seû pa labu kâdu kapẽķi!* ✧ ***nãkt pa(r) labu*** – saka, ja gūst kādu labumu. *šuôreĩz dakteris iêdeva labas zâles. kâ iêdzêru, tũ·lĩt vaŕ manît, kâ nãk paŕ labu. / mana maňma bi dikti staĺga. mum̂s* [bērniem] *tas aka nãca pa labu. / tas* [darbs] *diži paŕ labu nãca.* ✧ ***uz labu laĩmi*** – paļaujoties uz laimīgu gadījumu. *nu tuõ vasarâju iêsẽju uz labu laĩmi. ja bûs cik ·necik liêtus, tad jaû aûks aŕ. / vęcaîstęs iêspiêda veñteri attękâs uń teîca, laî iẽt uz labu laĩmi.* // **Par laiku, laikapstākļiem.** *vęci ciĺvęki teîca* [ka jāievēro], *kâdâ diênâ iêsẽjuôt – va labã, va sliktâ, laî zĩrņus* [kukaiņi] *neęduôt kuõpâ. / taga tuõs miêžus sadiêdzęt iẽsalam̂ pac labaîs laĩks. lidz pataĩsîs alu, bûs jaû Jãņi klât.*

8. **Sakarīgs; saprotams (?).** *kuô ta viñš tuŕ pateîca labu! nebi kuô klaũsîtiês – vãrâs kâ katls. / ne·viêns maň ne·kuô labu nemâcêja pateîkt. / tas i buĹdurs. tuŕ ne·kas nuô tãs runas laps nèisnãk.*

9. Samērā liels, apjomīgs. *saîmniêka pusê* [bļodā] *laps gabaĺs gaļas iêkšâ. / iŕ tâdas baĺtas glemes – laps, laps tas kuñkulis ganîklê. / maň tã darîšana* [tas ir, spalvu plūkšana] *gãja ãtri – es jaû viênâ vakarâ labu ķuõci piêplûcu. / maň veĺ i tâda laba, laba tuňčka a zīlîtêm, kreĺlîtêm. / nuõgriêzu labu riku maîzes, kuô līdzi paņņm̃t palaũnadzê pļavâ. / piê žīdiēm buõdēs viênmę̃r bij jãkaũlâs. viņi varẽja labu daļu nuõlaîst cẹnaî, juô viênmę̃r paprasija kriẽtni dârgâk. / tuŕ vêl piê tã kaũla laps kumâss gaļas palicis. / viênreīz pa nedę̃ļu* [dzina bārdu]. *uz nedę̃ļas galu jaû bi laba, laba.* ✧ ***bût labā uôgā*** **(**arī ***dviňgā***, ***dũšā*****)** – būt iereibušam, piedzērušam. *tas vīrs ne·maz nebi uôgâ, ne mutê nebi jẽmis* [degvīnu]. */ tas tâdâ liẽlâ dviňgâ bi. tik·pat kâ taga teîc – tas i labâ uôgâ! / dviňgâ iŕ, kad apreîbis, iêdviņģẽjis pa daũdz. laba dviňga iŕ gaĺvâ. / ek, tas i labâ dviňgâ! – ka tâc piêdzêriês iŕ* [saka]. */ tę̃s pãrlīguôja aka labâ dũšâ šuôvakaŕ.* // **Samērā daudz, pietiekamā daudzumā.** *tuŕ* [Liepājā] *dę̃lam̂ bija laba aĺga. / rudenī rãceņiēm naû tik laba cẹna. ta jaû daũdz i tuõ pãrdevẽju. / paŕ buĺli varẽja dabût labu naûdu.* // **Samērā garš, tāls (piemēram, par attālumu, ceļa posmu).** *labu gabalu veĺ varêjâm sarẹdzệt, ku ãzvẹd mũsu naûdas ugunîti. / varêj rẹdzệt labu gabalu ûdenî, ku iẽt zives. / tuŕ bî jâiẽt labu gabalu lidz tam̂ ciêmam̂. / ja sviêda paļšu rubli, tam̂ nebija skaīdra skaņa. uň kruõdzeniêks tuõ piênaglâja uz gaĺdu a naglu. laba riňdiņa bi.* // **Samērā ilgs (par laiku, laikposmu).** *maň jaû labu laīku naû vaīs mašīna. / maň jaû tas* [veļas] *mašīns labu laīku te i. / viņi te labu laīku dzîvuô. / pagãja laps laīks, kamę̃r es tuõ iêmâcijuôs.*

10. ar not. gal. vai part. *juo.* **Augstvērtīgāks (nekā citi līdzīgie) – par ēdienu, pārtikas produktiem, augiem, priekšmetiem.** *labiê graûdi priêkš sę̃klas, maîzes.* / [mušu indei] *bišķi piêlika sakarĩnu klât – ta jaû labuô cukuru nevarêj dabuīt.* ☐ ***labais mazgs*** – stiprs mezgls. *cic siên labuô mazgu – tuõ ne·viêns gudraîs nèisstiêps. / labuô mazgu* [pastalai sien], *laî ta katrã pusẽ i leňcîtes uň aîs tã kâpšļa vaŕ aīzjęm̃t. te sasiêti leňcîši divi uň mazdziňš, laî viņas* [tas ir, pastalas] *stãv smuki.* // **Tāds, kas pārsniedz parasto kvalitāti.** [saimniece] *tuõ* [svētku] *gaĺdu jaû usklâja tâ juô labu. / tuõs žagarus jaû ãtrâk iskurinâja, tuõ labuõ maĺku vę̃lâk. / šuvêjaî jaû deva visu tuõ labâkuô.*

11. ar not. gal. **Lieto, lai apzīmētu vienu no divām (cilvēka, dzīvnieka) ķermeņa pusēm; pretstats:** ***kreîsais.*** [govi] *nuô labâs puses slaûc. / tuõs akmeņus lasuõt, labâs ruôkas ciňc nuôplîsis. bûs jâpãrmaûc nuô kreîsâs ruôkas vẹsẹlaīs.* ☐ ***pa labi ruôki*** **(**arī ***labai ruôkai***, ***labuo ruôku*****)** – pa labi; uz labo pusi. *tas ceĺš pa labi ruôki iẽt uz upes pusi. / kâ tu gribi* [iet] – *pa labuô ruôku va pa kreîsuô? / pa kreîsi ruôki pagriẽziês, ta pa labuô ruôku! ta tev jâgriẽžas pa labuô ruôku. / pa labi ruôki nuôgriẽžat!* ✧ ***labā ruôka*** – vislabākais un visuzticamākais palīgs. *mamzele bija* [..] *kungu labā ruoka, rīkuoja meitas.*

12. ar not. gal.; savienojumā ar *puse.* **Iekšpusei pretējā puse (piemēram, audumam, kažokādai, apģērbam); pretstats:** ***kreîsā puse.*** *labâ puse âdaî uň kreîsâ puse. / bet vaīrâk jaû tâ balinâja tik tuõ viênu* [audekla] *pusi. kreîsuô pusi jaû ne·viêns nerẹdz, kâda tã i. bet tã labâ puse, ka tik tã iŕ smuka, baĺta. / te pa ceļa labuô pusi i labâk braûkt. te i līdzẹnâks.*

13. subst. noz. **Tas, kas atbilst morāles normām, priekšstatiem (?).** *liẽla muļķîba bija neklaũsît, kad labu mâca. / ka divi sarãjušiês, tas viêns tam̂ uõtram̂ nenuôvẽl labu. / kuô tâc muŕmulis zin̂ nuô laba! sajaûce visâdas sę̃klas uň iêsẽja tâdu mičumaču. / bezguôdis, nekaûņa – ne·kã laba nuô viņa nedziŕdês. / es savãm mājīnām labu devu vakarã.* (LFK 1961, 11076) ☐ ***labs ir!*** – lieto, lai izteiktu savu pieļāvumu kā norisei, apņemšanos ko darīt, kam pievienoties. *tu eî uz veīkalu? atnes maň aŕ cukuru! – laps i!* ☐ ***labu darīt*** – rīkoties tā, lai kādam tiek kāds labums. *vẹcaîstę̃s aŕ apīnîti, viêns uõtram̂ labu dara – tę̃vs apīniṁ miêtu spraûda, apīns tę̃vu dañcinâja.* ☐ ***labu diênu!*** – sveicinājums: *lab·dien!. piŕms teîc labu diênu, vaîg aîzvę̃rt duris.* ☐ ***labu rîtu!*** – sveicinājums: *lab·rīt!. mãte, raīdîdama skuõlâ meîtu, piẽsacija pateîkt skuõlâ skuõluôtâjam̂ labu rîtu!* ☐ ***ar labu*** – a) bez piespiešanas, ķildas, vardarbības. *bę̃rniêm aŕ es labâk pateîcu a labu. ja a labu pateîc, labâk klaũsa nekâ a rãšanuôs uň bârdzîbu. / saîmniêce tãs savas meîtas istęcinâja tuõs daŕbuôs a labu viẽn, a labu viẽn. / daža guôve stãv, daža spârdâs. a labu jâiẽt klât. / tãs avis nenãk a labu. pa viêni viẽn sadricinâja taî gârdâ.* b) miermīlīgi, saprašanās ceļā. [Duksis] *a svešu suni a labu satiêk – pa-uõsta viêns uõtru, sakustina asti uň sâk daũzîtiês. / puīsis, nuôķêris meîtu, grib nuôbučuôt, bet viņa neļaũn. viňš teîc – ja ne aŕ labu, tad aŕ ļaũnu!* ☐ ***bût uz laba*** – būt izvēlīgam. *viš* [tas ir, suns] *i staĺks – uz laba tâ, kãrum̂niêks.* ☐ ***jemt*** **(**arī ***ņemt*****)** ***par labu*** – būt mierā, samierināties (ar ko). *dãvana*

jãņęm̂ parî labu, kuô dâvina, laî arî nepatîk vaî nevaîdzîga. / jem, pādīte, tu par labu krustumātes dāvaniņas! (LFK 1818, 2269) ☐ ***uz labu*** – a) uz to, kas atbilst morāles normām, priekšstatiem. *mâcîtajs katru svę̂diênu nuô kañceles mâca savu draûdzi uz labu. / grũsmañma mũs mâcija uz labu.* b) saka, paredzot, ka (kas) nokārtosies labvēlīgi, uzlabosies. *ka gaĩduôt* [Jurģos jaunos kalpus] *buñgâ, ta tas uz labu, sagaĩdija a buñgâšanu. / šuôrît mę̃llâ vista dziêdâja kâ gaîlis. tas nu naû uz labu. bûs kâdas sliktas ziņas.* ☐ ***visu labu*** (arī ***labiņu)!*** – novēlējums atvadoties, sveiciens atvadoties. *visu labu!* [jeb] *a·diêvu! – tâ acsveĩcinâs. / visu labu! irî jaûns vârc. / visu labiņu! gaĩdu jũs rît aka.* ✧ ***iẽt uz labuo pusi*** – pamazām uzlaboties. *ka zirĝiêm bi kašķis, sâka abdziêdę̂t arî aptĩķa zâlẽm, ta gãja uz labuô pusi. / kâ sâka dzę̂rt čemerijas, tâ vaĩrs vę̂dę̂rs nesâp. iẽt uz labuô pusi.* ✧ **(*ta*) *kâ ļaũns, laba*** (arī ***labu*) *neredzẽjis*** – a) rijīgi; ar lielu apetīti. *ta jaû êda, kâ ļaũns, laba neredzêjis, kâ badakâsis. / ta* [senāk godībās] *jaû êda, kâ ļaũns, labu neredzẽjis. / nu tâ ę̂d kâ nesãtis, kâ ļaũns, laba neredzẽjis. / ę̂d kâ ļaũns, laba neredzêjis.* b) saka, ja kāds (ko) nesaprot (?). *kuô tu te smaĩdi, ta kâ ļaũns, laba neredzêjis! tâ jaû a·viênu teîca, ka kâc kuô ĩsti nesaprata va negribêja saprast.*

14. ar not. gal.; adv. noz. **Vislabāk.** [biezpiena pankūkas] *us pañnas – labâkaîs sviêstâ – cęp. taûkuôs nęû ne·kad tas. / labâkaîs, ka tu atnãktu nuô rîta. maň tag naû vaļas.*

✧ ***ar visu labu*** – a) tā, ka aptver visu (kā apjomu), kopumu; pilnīgi. *isvãrija gaļu uň istaĩsija kreîma mêrci. tuõ uzlej a visu labu. / katram̂* [bērnam] *iêdeva kumâsu siĻ̃ķes, nuôgriêza, bet mizu jaû nerâva zemê taî siĻ̃ķeî,* [iedeva] *a visu labu – tâ, kâ bi. / nuô* [nokautās cūkas] *izgriêza asti, a visu kaũlu, a visu âdu – a visu labu. / ta pãrveda mājâs uň tuõs* [govju] *kuņģus nuôplucinâj, juô viņi jaû bi a visu labu tâdu. / diņķis – tas bi a visu labu – i tã iêkšêjâ daļa, i tã virsêjâ daļa. viņi* [tas ir, zirgi] *jaû islaîž miêzuôt arî tuõ diņķi uň pêc jaû savę̂Ĺk apakaĻ̂. / tas kũtars* [lopa ādā] *isę̂d tuõ caũrumu. viš jaû i liẽls cirmenis, a visâm kãjâm, a visu gaĻ̂vu, a visu labu. / tad pacêla tuô ę̃ku uz aûkšu. a visu labu ceĻ̂ – a visiêm steñderiêm. / ķẽve pate tiêk galâ a visu labu* [pie atnešanās], *guôvi jâlîdz. / sâcis zirks juõņuôt, uň* [kaimiņiene] *sagrûduse pleci. viņa teîc – tâ sasitusês a visu labu. / tas bi tâc baĩdękls – ka tik nebûtu ta kâ kuňgiêm! bikses nuôpiķę̂tas a visâm smẽrêm, a visu labu. tâdu ģêrba, bet mazgât nemazgâja.* b) agresīvi. *nu tã kaza i stĩvraģe. kaza i tâda, viņa tev nãk a visu labu virsû. viņa jaû tevi nežę̃luô.* ✧ ***aiziẽt ar visu labu*** – pazust, tikt paņemtam, izlietotam. *ka ruônas tiẽ baluôži, ta aîziẽt a visu labu, visu apę̂d.* ✧ ***bût gaîsā ar visu labu*** – tikt sašautam, uzspridzinātam. *mani vęcâki maň pazvana uň pateîc, ka Tupešu mãja i gaîsâ a visu labu.*

labsajūta subst. **Psihisks (emocionāls) stāvoklis, kam raksturīgas patīkamas izjūtas, apmierinājums, laba pašsajūta.** *šuôdiên saũlîte spîd, tâda lapsajūta vispãrîgi.*

labsirdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kura attieksme pret citiem ir iejūtīga, labvēlīga, miermīlīga.** *ka tâc lapsirdîks i, ta saka, ka tam̂ irî mîksta sirde. / viš i dikti lapsirdîks, laba sirde viņam̂ i. / viš jaû i lapsirdîks, piêvâķ visus nabadzĩnus.*

labums subst. **1. Tas, kas ir lietderīgs, vajadzīgs; tas, no kā gūst ko pozitīvu.** *visas tãs runas parî Sibẽrijas labumiêm irî pa tukšu veĻ̂ti. tâ·pat viẽn jâstrâdâ kâ te bi. / liêkas mañtas aîzjęm̂ tik rũmi, ne·kâda labuma nav. / nuôtẽrê tik naûdu uň laĩku, bet labuma ne·kâda neû. / ja taî ceļâ savedîs tik grañtu viẽn uň tãs bedres nepiêpiĻ̃dîs arî uõlâm, nebûs ne·kâda labuma. citu gadu vedîs aka. / va ta viņa* [tas ir, meita] *turî iẽs pęckęlę̂tiês a visiêm tiẽm dârbiêm, ku ne·kâda labuma nav! / ne pa kâdiêm labumiêm nevarêja piẽrunât tuô Dâvidu, laî nãk piê ciêmĩna pa znuõtu, bûs saîmniêks. / bûs savs labum̂s, ka tuõ dârbu padarîs.* // pārn. **Tas, kas ir nevēlams, nevajadzīgs.** *saîmniêce a skrãpi nuôkasa nuô* [govs] *visus staĻ̃ļa labumus.* ☐ ***iẽt labumā*** – a) saka, ja gūst kādu labumu. *nu tam̂ tã laũlîbas dzîve iẽt labumâ. viňš irî it braňks palicis, turîks.* b) saka, ja pieņemas svarā. *tas tâc saûsûksnis – ę̂d uň ę̂d, bet ne·kas neiẽt labumâ. / šuklam̂ zirĝam̂ neiẽt labumâ. viňš i caũrbiris, paliêk šukls. / iẽt labumâ – teîc us ciĻ̂vę̂ku, kas nuô vâja paliêk braňgâks.* ✧ ***piejemties labumā*** – pieņemties svarā. *ka deva vãrîtus rãceņus tam̂ buĻ̃liṁ, tũ·lĩt sâka piêję̂mtiês labumã.*

2. Materiālās vērtības. *liêtus laĩkâ daũdz laũka labuma iẽt buõjâ. / aclę̂ga uň saîmniêce sarĝâ mãjas labumu. / kad kâc nuô uõtra grib izdabũt kâdu labumu sev, tad viňš runâ, lûdzâs, lidz izdabũn.*

3. Kvalitāte. [dzirnavnieks] *iêbâž ruôku maîsâ lidz plęcam̂ uň saũjâ isvę̂Ĺk drusku miĻ̃tu, laî rędzę̃tu labumu. / tâ jaû nuô skata viẽn nevarî nuôteîkt alus labumu, jâpagâršuô arî.* // **Derīgums; atbilstība šķirnes prasībām (par dzīvniekiem).** [aitas] *labumu skatija pêc viĻ̃las.* / [govij]

pakaĺspusê zem̂ astes nuô viênas ciskas lidz uõtri tã stârpa skaîtâs spiẽǵelis. nuô tãs vẹ̃ruô guôves labumu.

4. Labs, garšīgs produkts, ēdiens, tā vērtīgākās, būtiskākās sastāvdaļas. *mãteî piêliêkamajã kam̃barī bî visâdi labumi – piẽns, maîze, cukurs. / bẹ̃rni jaû gaîdija, ka mãte atvedîs Liẽpâjas labumus – bum̃bakus. / mãte viênmẹ̃r pãrvede kâdus labumus nuô piĺsâta – va kâdu bum̃bu, beĩgalus. / taî veǵî tã·pat lika visus tuõs labumus. / ka cepa baĺtamaîzi tâ guôdam̂, ta ar̂ piêlika zaprãnu. ta bi dikti dzẹĺtệns. rãdâs, ka tur̂ bûtu kâdi labumi klât, bet it ne·kas tur̂ nav. / tã* [mazo sieriņu] *recepte tã pate kâ mîkstam̂ siẽram̂, tik nelika tig daũdz klât tã labuma. /* [dzēriena gatavošanai] *ar̂ uzlêj vãruôšus ûdeņs vîrsû, ku pašâs beĩgâs visi jaû bî tiẽ labumi nuôsûkti. / cũka israkņaîse tuõs labumus, un̂ tas cic êdiêns atlicis.*

5. Palīdzība; atbalsts. *es nu nuôbraûcu viņaî* [tas ir, dziedniecei] *kaû kuô nuôvẹst pa tuô labumu. / ka tu braûksi mãjâ, tu man̂ ar̂ pârvedîsi kâdu veǵi pa tuõ labumu. / tãs meîtas jaû saîmniêceî liẽluô labumu darîja – palîdzêja visuôs dârbuôs.*

6. Uzlabojums (slimniekam). *cik varejši sataũjât, ne·kâda labuma nẹsuôt tam̂ slimaîm.*

labuojums subst. **1. Novērsts bojājums, defekts.** *cikste i, ku dam̃bêjum̂s, ceļa labuôjum̂s, ku pa ceļiêm iẽt ûdeńs pãri. ta tur̂ sacikstî a žagariẽm, laî var̂ pãrbraûkt.*

2. Izlabojums. *skuõlã bî jâlabuô tãs kļûdas, bî kļûdu labuôjumi.*

labuot v. **1. Novērst bojājumus, defektus.** *dẹ̃ls labuô puĺksteni. tẹ̃s saka – neķemerêjiês, ku tu ne·kã nejẽdz! / tuõ krẹ̃slu veĺ var̂ labuôt. / man̂ sajuka tas adîjuma raksc, bet negribêju labuôt.* // **Padarīt lietojamu, izmantojamu (parasti ceļu).** *tuõ* [ceļu] *labuôja un̂ ũsturêja kârtîbâ saîmniêki. / raĩteniẽkuôs braûca visi, tâ jaû katrs savu* [ceļa] *gabalu tik labuôja. / ja pac nelabuõja* [ceļu], *ta lika labuôt. un̂ tuõ naûdu piẽdzina nuô tã, kam̂ bi jâlabuô.*

2. Panākt, ka (parasti tekstā) nav kļūdu; novērst kļūdas. *puĩkam̂ diktãtã bî daũdz kļûdu. tãs jaû vaîdzêja labuôt.*

labuoties v. **1. Atbrīvoties no nevēlamām rakstura īpašībām, sliktiem paradumiem.** *vẹcaîs kaĩmiņš uz* [mūža] *beĩgãm labuôjâs, nebija vaĩs tik nesavaĺdîks. / vaî tad liẽlaîs* [mazdēls] *nelabuôsiês, nebeîks pĩpât?*

2. Veseļoties. *nu slim̂niẽkam̂ vaîg sâkt labuôtiês.*

3. Kļūt citādam, parasti labākam (par laiku, laikapstākļiem). *uz vakaru laĩks labuôšuôtiês.*

lab·vakar, arī ***labvakar*** interj. **Pieklājības teiciens, sasveicinoties vakarā.** *lab·vakar̂ jũsmãjâs! vaî gaîdât kâdu ciêmĩnu? / piẽvakarê teîc – lab·vakar̂! /* [Jaungadā] *meîts aka us tâdiêm kuôka bĩstâkļiêm i jâjšas piê cũku mãtes. lab·vakar̂, cũku mãt! ja tã cũka atrukst, ta dabũ tajâ gadâ pręcệtiês. / ar Dievīnu, tẹ̃vs, mãmĩna, labvakar, Zemes mãte, labvakar Zemes mãte, glabã manu augumĩnu!* (LFK 1961, 11151)

labvẽlīgi adv. **Tā, ka attieksme pret kādu ir vēlīga.** *bubiń – tas tâ labvẽlîgi* [teikts], *ka tâ pac a sevi runâ.*

lâcaûza, arī ***lâčaûza*** subst. **Graudzāļu dzimtas viengadīgs vai daudzgadīgs augs (parasti nezāle) (*Bromus arvensis*).** *lâcaûzas* [jeb] *lâčaûzas i sîkâkas aûziņas. tiẽ graûdi nevẽrtîgi – iêkšâ naû ne·kâda graûda. tã i nezâle. / rudzuôs tâdas vãrpas aûga bez graûdiêm – tâdi paši rudzi, bet nebi graûdi. ta teîca, ka lâcaûzas viẽ pàaûga. / starp rudziêm aûg ari lâčaûza – tã i sîkâka kâ rudzu graûc. un̂, ka samaĺ, ta i vaĩrâk sẹ̃naĺs un̂ maîze i tum̂ša. / lâcaûza aûg iêkš labîbas. / lâcaûzas aûga aûzâs, miẽžuôs – vasaras labĩbã. / ja zeme mitra, ta tiẽ lâči* [jeb] *lâčaûzas aûg. / lâcaûzas aûg rudzuôs. ka iskuļas, ta tâdi rûkti, sĩvi.*

lace subst. **1. Bērnu bikšu augšējā lenču daļa.** *bẹ̃rniêm bi bikses a lacîti* [jeb] *klapi. tãs bikses tâdas ûzvẹĺkamas. tã bi pakaļâ tâ sapuõgâta. ka vaîg, ta atlaîž vaļâ un̂ ta piêpuõgâ. / bikšu lace bî tikaî aîzpuõgâjama, uspuõgâjama. tuõ laci attaĩsija. ta nuôviĺka bikses. / biksẽm tã lace ir̂ aîzmugurẽ. ka lika us puôdu, attaĩsa vaļã tuõ laci.*

2. Krūšautiņš (?). *maŋs brãlîtis kâ lâcîtis iêkrît kârklu krũmĩnâ. jaûnas meîtas sanãkušas nuô lacîtes rakstus jẹm̂t.*

laceklis, arī ***laciens*** subst. **Šķidrs ēdiens, ko dod lakt (sunim, kaķim).** *piẽns un̂ maîze sunim̂ laps laceklis. / tas piẽns sunim̂ bûs laps laciêns.*

lâcene, arī ***lâcine*** subst. **Rožu dzimtas aveņu ģints lakstaugs ar oranždzeltenām ogām (*Rubus chamaemorus*); šī auga oga.** *lâceńs aûg tâduôs dziļuôs pur̂vuôs. / lâcenes i dzẹĺtẹnas, zẹmas aûgumâ. / lâcines bi tâdas uôgas. / lâcenes aûg šur̂ tur̂.*

laciens. Sk. *l a c e k l i s .*

lacināt v. **Dot lakt; panākt, ka lok.** *lacinât suni. isnesa palacinât suni.*

lâcine. Sk. *l â c e n e .*

lâcis subst. **1. Lāču dzimtas plēsīgs dzīvnieks – brūnais lācis (*Ursus arctos*).** *čigāns vadâja piêradinâtu lâci pa tirĝu. ka lika, ta viš kaû kuô darija. ta pa tiẽm juõkiêm ļaûdis maksâja. /* [Mīkla:] *lâcis tup kalninâ, dzęĺzu kûrpes kãjinâ.* [Atminējums:] *tas i ârkls, pluôgu saûc.* ☐ ***Liẽlais Lâcis*** – Ziemeļu puslodes zvaigznājs (*Ursa major*); šī zvaigznāja zvaigžņu figūras. *Liẽlaîs Lâcis i tiẽ paši Liẽliê Greîziê Rati.* ☐ ***lâča ķępa*** – rotājums (parasti sviestam). *cic aka taîsija lâča ķępu – izgriêza rãcenim̂ tâdus piêcus ruôbus kâ lâča ķępa uń spiêda virsû* [sviestam]. */ kad·reĩz ka veda sviêstu spañnĩšuôs us tirĝu, ta usspiêda tâdu rakstu, cic saûca lâča ķępa.* ☐ ***gulĵ kâ lâcis*** – saka par tādu, kas ilgi, daudz guļ, arī guļ ciešā miegā. [piedzēries cilvēks] *kâ maîss gulĵ, kâ lâcis gulĵ. / tas puĩsis šuôrît gulĵ kâ lâcis. vakarĵ sębu nuô meža pârbraûca.* ☐ ***kãrs kâ lâcis uz mędu*** – ļoti kārs. *kãrs kâ lâcis uz mędu – teîc us kâdu, kas dikti kuô grib iêgũt vaî iêęst. / tiẽ bęrni us tuõ cukurmaîzi kãri kâ lâcis uz mędu.* ☐ ***nuosabridis tâ kâ lâcis*** – ļoti stipri nobridies. *mẽs gãjâm skuõlâ* [ar pastalām], *nuôsabridis tâ kâ lâcis.* ✧ ***nuorij kâ lâcis zemeņu uôgu*** – kāri, ar lielu patiku, ļoti ātri izdzer, apēd. *tuõ brañdava glãzi gań Miķêlis nuõrija kâ lâcis zemeņu uôgu.* ✧ ***nuo vilĵka bęg, uz lâci krît*** – saka, ja (kāds), mēģinot izvairīties no nepatikšanām, nokļūst citās, šķietami lielākās. *nuô vilĵka bęg, uz lâci krît – ka nuô viêna sliktuma duõmâ tikt vaļâ, izrãdâs, ka vêl liẽlâks priêkšâ.*

2. Īpašvārds – suņa vārds. [Suņu vārdi:] *Lâcis, Dadzis, Taksis.*

3. Arkla sastāvdaļa. *laî saviênuôtu visu ârklu kuõpâ arĵ diviêm dzelĵziêm, kurus saûc pa grędzęniêm, apakšêjâ galâ grędzęni tiêk ûzmaûkti us kuôka kluģîti, kuô saûc pa lâci.* ☐ ***liẽlais lâcis*** – spīļarkla sastāvdaļa. *liẽlaîs lâcis saturĵ visu spęku. tas i piêstiprinâc a grędzęniêm. katrs galĵs tam̂ apaĵš, vidû i iscilĵnis uz leju va aûkšu, kas iêiẽt lemešu stârpâ. / tiẽ* [arkla] *grędzęni i apaļi. viênu galu usstiprina uz liẽlâ lâča viênu galu. uń uõtrs galĵs i saliẽkc viņam̂ ãķî, aîs kura aîzņęm̂ aũklu, arĵ kuô piêvęĺk visu tuõ arĵklu.* ☐ ***mazais lâcis*** – spīļarkla sastāvdaļa – garens koks, kas piestiprināts starp lemesnīcu un ilksīm un palīdz noturēt ilksis vienādā augstumā. *šis i mazaîs lâcis – tam i katrâ galâ virspusê ruôps uń drusku lîkum̂s, laî uzguĵ labâk uz lemesnicu, laî labâk saturĵ iĩksis.*

4. Smags bluķis; pāļdziņa sastāvdaļa. *vĩri raňmâja tiĩta pãļus zemê. viêns saûca – viêns, divi! ta visi uz·reĩzu vilĵka taũvu uń atlaîda, laî lâcis krît us pãļa galu. / lâcis bi tas, kas iẽsiêc taũvâ, tas tâc klucis* [pāļu dzīšanai]. *tas bi nuô dzęĺza.*

5. Lāčauza (*Bromus arvensis*). *lâcis i lĩdzîks rudzim̂. ja slapja zeme, iznãk lâcis. ja laba zeme, iznãk rudzis.*

lâcītis subst. **Zīdaiņu apģērba gabals – bikses ar pēdām un lencēm.** *senâk jaû* [bērniem] *tâdu lâcîšu nebi.*

lâčaûza. Sk. *l â c a û z a .*

lâči subst.; dsk. **Graudzāļu dzimtas viengadīgs vai daudzgadīgs augs (parasti nezāle); lāčauza (*Bromus arvensis*).** *lâči i, ka tâdi stuôbriņi aûg, tâdas sęnalas viẽ i. vãrpas i tukšas. / lâči aûg iêkš rudziẽm.viš tâ·pat kâ smilĵga. / lâči aûg skâbâs zemês vaĩrâk. šuôgad lâči viẽ pàaûguši. / taga lâči arĵ vaĩrs nèaûg rudzuôs. kviêšiêm arĵ tiẽ lãči bi iêkšâ. / tuõs lâčus jaû tĩrija priêkš luõpiêm. tuõs jaû nemala. / tuõs lâčus īpaši maĵ, ta viņus sàęd luõpi. / jem̂, Jãnĩti, męĺlu zirĝu, apjâj savu rudzu laũku! izmiń smilĵgas, izmiń lâčus, laî aûg tev tĩri rudzi!* ☐ ***lâču aûzas*** – lāčauzas (*Bromus arvensis*). *lâču aûza – tas graûc gań·drĩz kâ aûzaî, tik daũdz daũdz smalĵkâks parĵ aûzu. / kâ vis·mazâkiê rudzu graûdiņi tiẽ lâči. mẽs neteîcâm lâču aûza, bet lâči.*

lâčuots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kurā aug daudz lāčauzu; tāds, kam ir lāčauzu piejaukums.** *ja tâdi švaki rudzi, ta tiẽ jaû tik lâčuôti bi, ka turĵ cũkâm tik bi. / kam̂ nebi nuôgrãvuôti* [lauki], *tam̂ lâči viẽ i taî gadã. lâčuôti rudzi. / tâdi lâči bi rudzuôs – lâčuôti rudzi bi.*

lâčupęda subst. **Auduma, arī adījuma raksts.** *dažâdi raksti bi. viêns nuôsaûcâs lâčupęda, tâc apaĵš raksc.*

lâčupurĵns subst. **Agrīna ēdamā sēne ar krokainu, brūnganu cepurīti, kas saaugusi ar kātu (*Morchella*); lāčpurns.** *lâčupurĵns – tã i paûsara sẽne, ta kâ svecîte, brũna micîte, tâda pagarâka.*

lãdāt. Sk. *l ã d ē t .*

lãde subst. **Četrstūraina, augsta (parasti koka) kaste ar atvāžamu vāku (piemēram, drēbju glabāšanai).** *tâdas liẽlas lãdes bi. tuŕ salika drẽbes. / lãdês aka veļu turêja, drẽbes, aûdęklus. / ku bi vaĩrâk deķu, palagi, aûdękli, tuõs meîtas lika lãdês. / jaûniê liñdruki stãvêja lãdê. / skãteru bi piĹlas lãdes. /* [veļu] *salika skapî va lãdê, va kuŕ – kuŕ jaû kuŗam̃ bî. / tâdas lãdes bi, ku drẽbes lika. uñ tâc kastiņš malâ. tuõ saûc pa bĩlãdîti. / viêna lãde bi piĹla a aûdękliêm klẽtî. / meîtâm bi guĹta, lãde va skapis, gaĹdĩns uñ krę̂sls – tãm meîtâm, kas gãja apkârt.* ☐ ***pũra lãde*** – kaste, kurā parasti glabāja līgavas pūra audumus, apģērbus u. tml. *ta bi pũra lâde – ka vaŕ aûdęklus iêlikt tâdus ritulus, gulus lika. lãde bi viênâ gabalâ. / guĹta, skapîc uñ pũra lãde – tas i puĩša pũrs.* // **Kaste (parasti koka) dažādu mantu glabāšanai.** *lãdes bi četrkañtîks kasc, pa vidu pãrtaĩsîc, vâks vîrsû. vãgũzî te iŕ. tuŕ miĹtus, putraîmus lika. visu vęcuôs laĩkuôs tã bi drẽbu lãde. / miĹtus glabâja lãdês. tâc četrkañtîks kasc, pa vidu pãrtaĩsîc, vâks viŕsû. lika iêkšâ miĹtus, putraîmus. / tâdas lãdes bi, a vâku, četrkañtîgas. tam̃ vâkam̃ bi tâdas eņģîtes, ku paceļ̂, nuôlaîž. miĹtus, drẽbes tuŕ aŕ glabâja.*

lãdele subst. **Neliela kaste (parasti koka) dažādu mantu glabāšanai.** *lãdelê puĩšis glabâja savu mañtu. / tas skapelis, tã lãdele, tã visa mana nabadzĩba – teîca Pẽteris, ejuôt piê saîmniêka pa puĩši.*

lãdēt, arī ***lãdāt*** v. **1. Likt (šaujamierocī) patronu vai šāviņu ar dzenošo lādiņu.** *mešsârks lãdâ pliñtu, iẽs medît. / runci, runci, lãdē plinti, peles bę̂rni ķīvējās!* (LFK 1961, 10750) // **Pildīt ar pulveri (patronas čaulu), pildīt ar sprāgstvielu (spridzināšanai paredzētu priekšmetu).** *buõrê akmeņus, lãdâj taî izbuõrę̂tajâ caũrumâ puĹveri. ta spridzinâj. daktu lika, zẽveli klât. / akmeņus lãdêjuôt, vaŕ nuôspridzinât piŕkstus aŕ, ja nev uzmanîks. / meškuñks lika medniẽkiêm a reņkuļiêm lãdât pliñtas, ka bi jãšaũ viĹki.*

2. Mest; mētāt. *puĩkas ganîbãs tuõs kañkâļus lãdêja pa gaîsu, kariņus spẽlêja. / nu gaň puĩka lãdẽ pa gaîsu tãs jaûnâs mañtiņas, mę̂tã!*

3. Kraut (ko) iekšā vai ārā (piemēram, transportlīdzeklī vai no tā). *nãc palĩgâ lãdât tuõs akmeņus* [vezumā]*! / mãte lãdâja trušus taîs laĩvâs uñ cêla ârâ* [no ezera]*. / senâk cukuŕbiẽtes lãdâja us prãmi uñ dižlaĩvâs. Liẽpãjâ vaîdzêja lãdât ârâ. / uõstâ bi strâdniẽki, ka lãdâja kuģus a labĩbu. /* [baļķus] *lãdêja kuģuôs uñ sûtija uz ârzemêm.*

lâdēt v. **Vērsties (pret kādu) ar lāstiem.** *maňs vęcaîstę̂s teîca tâ, ka lâd, ta piêcas veŕstes zeme trĩc. / a dusmâm tę̂s lâdêja savu sliktuô dę̂lu. / ka kâdu lâd, nuõsunî,* [tad] *teîc ļaũnus vârdus. / kad·reĩz senâk tâdas vecenes teîca – mũsu bêrniņi tâ mâk lâdę̂t uñ tâ mâk lâdę̂t. – bet va ta viņi pãtarus a mâk? – ta ku ta tâdi maģini pãtarus mâcês?*

lâdēties v. **Paust, teikt lāstus; lamāties.** *rãjas, lamâjas, lâdêjas – tas iêkš tãs rãšanâs. / lâdêjâs – ka tevi vęĹls paraûtu!*

ladināt v. **Runāt; pļāpāt (?).** *tas tâc pļãpîks ciĹvę̂ks. tas tuŕ vaŕ ladinât uñ ladinât viênu uñ tuõ pašu, runã uñ runã. / kuô tu tuŕ ladini? ne·viêns us tevi neklaũsâs. / cic varêja ladinât visu vakaru viênu uñ tuõ pašu.*

lãdināt v. **Vērsties (pret kādu) ar lāstiem.** *kâda ubaģe bij teîkuse saîmniêceî – ka duô, duô! ka neduô, neduô! nevajag jaû lãdinât. tas nuôzîmê, ka nevaîg lamât, lâdę̂t.*

lãdzīgs, ***-a*** adj. **1. Laipns, atsaucīgs, izpalīdzīgs.** *mana krustamãte bija lãdzîga. es biêži gãju piê viņas. / kaĩmiņi mum̃s aŕ i lãdzîgi, viênmę̂r palîdz. / kas bija lãdzîgi saîmniêki, tiẽ žĩdiņus labi ûzjẽma. / nu puĩka i lãdzîks palicis. bija dikti negañc.*

2. Tāds, kas atbilst noteiktām prasībām. *dikti lãdzîks maň tas mañtelis, labi isskatâs.*

lãga ģen.; nelok. **1.** adj. noz. **Laipns, atsaucīgs, izpalīdzīgs.** *tas bi lãga ciĹvę̂ks – atnesa ûdeni padzę̂rt. / lãga vĩrs.* // **Paklausīgs (par dzīvnieku).** *lãga zîrks.*

2. adv. noz.; parasti nolieguma teikumos. **Tā, kā ir vēlams, vajadzīgs (ko darīt).** *ka maziê ję̂ri lãga negribêja iêzîst, ta vaîdzêja avi paturę̂t. / vęci piŕksti, nevaŕ tãs puñpas lãga aîsķibinât ciêti.* // **Tā, ka atbilst noteiktām prasībām.** *meîta ta veĹ nemâcêja lãga maîzi iscę̂pt. / kuo, meitiņas, nedziedat? jums jau lãga neskanēja.* (LFK 1817, 190) */ viňš bij tâc uzbudinâjiês, negribêja lãga runât.*

lãgā adv.; parasti nolieguma teikumos. **Tā, kā ir vēlams, vajadzīgs (ko darīt).** *aĩssmacis ciĹvę̂ks nevaŕ lãgâ izrunât. / lẽči uñ piluči viẽn sę̂ti dikti sakrita, nevarêja nuôpļaũt lãgã. / iščibêja maň tã naûda, ka ne·kuô lãgã neiêgãdãju. / es tâ lãgã nevaru ačšķĩrt, kas tuŕ iẽt. / viňš grib kuô*

pateîkt, bet lãgã nevaŕ dzîŕdęt. ☐ ***neiẽt ne·kâdā lãgā*** – veicas slikti; nemaz neveicas. *aŕ tuõ ravêšanu neiẽt ne·kâdã lãgã.*

lagaža subst. **Ragavu virsmas paplašinājums.** *ragũm i lagaža, mẽs saûcâm pa drãgâm. / lagaža – viš tâc īsc nîceniẽku vârc nav.*

lãgiem adv. **Reizēm; brāzmām.** *tas vẽš šuôdiên tâdiêm lãgiêm nãk. liêkâs, ka rãms, bet ta aka pûš.*

[I]***lãgs*** subst. **Reize.** *vaîrâkus lãgus tas puĩka te nãca. / viênu lãgu tik dabuju pagulęt. ka pamuôduôs, nevarêju vaĩs aĩzmikt.* ☐ ***pa divi lãgi*** – divreiz. *vakaruôs maṅ jâiẽt pa divi lãgi apskatît tãs vistiņs. / cic* [saimnieks] *jẽma kuĻmašĩnu pa divi lãgi – rudzus nuôkũla, vasarãjus kũla uõtrã reĩzã.* ☐ ***pa uõtru (trešuo*** utt.**) lãgu*** – otro (trešo utt.) reizi. *dzeŕsiṁ pa uõtru lãgu vêl viênu šnabi! / es jaû pa uõtruõ lãgu ędu. / es pa trešuô lãgu gãju skatît, va kas nenãk.*

[II]***lãgs***, ***-a*** adj. **Laipns, atsaucīgs, izpalīdzīgs.** *dikti lãks cilvęks bija vęctęs.*

lagzda. Sk. *l a z d a .*

lagzdigala subst.; novec. **Lakstīgala.** *koši dzied lagzdigala viņa lauka galiņā. tā nebija lagzdigala, tā bij brāļa līgaviņa.* (Bitners 1844, 116)

[I]***lai*** konj. **1. Saista virsteikumu ar nolūka apstākļa palīgteikumu.** [zirgus] *sapina vakaruôs uṅ palaîda ganîklê, laî ęd. / uz baznĩcu bi jâiẽt kãjãm. a ziŕgiêm nebraûca, laî atpũšâs. / parasti saîmniêki darija, laî paûsari bûtu kumęļi. / mãte acslêdza klẽti duŕvis, laî vaŕ sanęst maîsus iêkšâ. /* [zosij] *iêdũra aŕ īlęnu. turêja us skutulu, laî nuõtęk asęņi. / siênu* [stallī] *nuôlika piê zemes, la viņa* [tas ir, govs] *tuŕ ęd. / ta bija rija a visu istubĩnu. tuŕ linus žâvêja, laî vaŕ mĩstît, rudzus, laî vaŕ sęklaî iskuĻt. / tuõ* [izkasīto mīklu] *taũpija nãkuôšaî reĩzeî – iêkš rudzu miĻtiêm iẽlika – klẽtê kastâ vaî lãdê, vaî aka tĩnê. ta tuõ raûgu piẽlika, laî rûkst. / tas aĩskuŕs bi, la vaŕ rędzęt krâsns dubęnâ sašaũt kukuļus. / ka* [maizi] *uz tiŕgu veda, ta aŕ lika* [mīklai klāt kartupeļus], *laî gaŕšîgâka. / kaŕšeli cęp piŕmuô. tuŕ uzlej saĺdu krejumu uṅ iêšaũ, laî cęp tas piŕmaîs. / ka isvãrija* [cūkas degunu], *tuõ deva ęst bęŕniêm, laî mâk rakstît. /* [pienu] *sakãse mãla puôduôs, laî rûkst.*

2. Saista virsteikumu ar cēloņa apstākļa palīgteikumu. *ǵêrb tuõ garuô svârku, laî nav plikas ķeñkles! / pàusarî nevaŕ iẽt nèêdis laũkã, laî dzęguze neaĩskukuô. / mežâ maĺku iêdeva kâdâ pęklâ. bij jâgaĩda ziêma, kad sasaĺs, laî vaŕ kuô sâkt darît. / Miñdeļa Icks aîzbraûca uz Amẽriku, laî nebûtu jâiẽt* [dienestā].

3. Saista virsteikumu ar pieļāvuma palīgteikumu. *Jãņu nakti nepazinu, kura siẽva, kura meîta. laî bij siẽva, laî bij meîta, visâm ziêdu vaĩņadziņi. / aĩ mãmĩna, aĩ mãmĩna, trũkst tev triju trũkumĩnu – klẽtî pũra, staĺlî guôves, maĺtuvê malêjiņa. laî tas pũrs, laî tãs guôvis, bet tã miĺtu malêjiņa. / laî nãk kas nãgdaṁs te, es jaû visus te rędzu. / ta jaû bi baĺtamaîzes uṅ raũši sacępti, laî viš tuŕ kâc bi sacępc. visi bi saĺdi uṅ gaŕšîgi. / nevarês lidz jaûni maîzi isviĺkt, laî kâ knapinâsiês. / laî tã glãza kâda bija, ka tik saĺc alutiņš. / laî es nęsmu smuka, bet maṅ i naûda. / laî cik siĺc bi, bi biêza bũrste mugurâ uṅ krękls. / viņš* [tas ir, puisis] *teîca – cik maksâ Nîcas muĩža? laî es nepĩrkšu, bet es gribu zinât. / lai bij grũti, kam bij grũti, grũt mazami ganiņam.* ☐ ***lai ar(i)*** – kaut gan. *ja ari mãte kad·reĩz savu kaṁbari lika meîtâm izmazgât, tad, laî aŕ vęcâmãte ne·kuô neteîca dziŕduôt, bet duõmâja – grib kâ kuṅgiêm! / puĩšiêm vaîdzêja strâdât visu diênu, laî aŕ liẽtus lĩņâ. / nu pêrc viẽn tuõs ratus, laî ari taga nevaîg! ęst jaû neprasa. / tiẽ pluôstniêki mâk pa baĻķi nuõiẽt, laî aŕ viš nav piẽsiêc.*

4. Saista virsteikumu ar teikuma priekšmeta palīgteikumu. *tika teîkc, laî padara, bet ne·kas naû izdarîc. / bęŕniêm tika piêteîkc, laî siĺti saǵêrbjâs.*

5. Saista virsteikumu ar vēlējuma palīgteikumu. *kas guļ miegu, lai guļ miegu, lai guļ miegu raudādams!* (LFK 1817, 87)

6. Konkretizē virsteikumā minēto pronomenu un vienlaikus norāda uz predikatīvo attieksmi saliktajā teikumā. *bija zinâms tikaî tas, laî visi sapuĺcêjas piê skuõlas.*

7. Saista virsteikumu ar apzīmētāja palīgteikumu. *vaî teû piêtiks laĩka, laî veĺ izdzîtu guôvi laũkã* [no kūts]? */ maṅ iênãca galvã tâda duõma, laî tu pate aîzved mãsaî tuõ ratiņu.*

8. Saista virsteikumu ar papildinātāja palīgteikumu. *Rasma teîca, laî es nuôeĩmu. / saîmniêks dikti gribêj, laî iẽt baznîcâ. es duõmâju – nu ka grib, grib. / jaûna guôve, veĺ negrib, laî bûtu slaûcama, laî pàaûg. bet ganuôs apsakũlusês uṅ bûs slaûcama. / gaŕ ma·lu!* – [uzsauc,] *ja grib, laî ziŕks iẽt gaŕ malu. uṅ ziŕks sapruôt uṅ dara tâ.*

9. Saista virsteikumu ar veida apstākļa palīgteikumu. *mãte jaû* [konfektes] *bệrniêm deva tâ, laî visiêm iznãk viênâdi. / jânuôliêk tas galĉ tâ, laî visi vaŕ sasệdẹt apkârt. / nu kâ iẽt, laî iẽt! jâdzîvuô viẽn iŕ, kad aŕ zeme akmȩ̣nu piĹla.*

[II]***lai*** part. **1. Ievada vēlējuma teikumu.** *laî tik viṇam̂ bûtu kâc dârps, kuô darît!* ✧ ***lai Diêvs duôd!*** – saka, kad vēlas vai novēl, lai kas (labs) notiktu, piepildītos. *es tev nuôvẽlu veĩksmi. laî Diês duô, laî tev viss izduôdâs!* ✧ ***lai Diêvs duôd linuos, ne pakulâs!*** – saka, novēlot izdošanos, arī novēlot ko labu. *i tâ dziŕdȩ̣c – laî Diês duô linuôs, ne pakulâs! duôduôt meîtu piê vĩra, gribêja tuõ labâkuô, laî viņš i turîgâks. ta tâ teîca. / ka ciêmĩnu Jȩ̣kaûps gribêja tuõ Añnu, bet nevarêja zinât, vaî nãks, tad vĩri teîca – nu laî Diês duô linuôs, ne pakulâs!* ✧ ***lai Diêvs nuogriêž nelaĩmi!*** – izsaucas izbailēs, uztraukumā, arī vēloties, lai nenotiktu kas nepatīkams, ļauns. *ka nãk pệrkuôns aŕ liêtu, vẹcâmãte teîca – laî Diês nuôgriêž nelaĩmi!* ✧ ***lai Diêvs pasaŕgā*** (arī ***saŕga***)***!*** – izsaucas par ko sliktu, nevēlamu, bīstamu, no kā gribētu izvairīties. *ak kuńks! tâdu puĩšeli! laî Diês pasârgâ! / laî Diêvs sârga! es dziŕdêjse ẹsu.* ✧ ***lai Diêvs žẽlīgs!*** – izsaucas lielā uztraukumā, arī vēloties, lai nenotiktu kas netīkams, ļauns. *laî Diês žẽlîks! iêgâzîs cilệku nelaĩmê paŕ kâdu tuŕ naûdu!*

2. Ievada pamudinājuma teikumu. *tâda zâle! laî nãk uń pļaũ, laî nuôpļaũn! / kuô tu tig daũdz vari nuôjẹm̃tiês a tuõ ciń̂du adîšanu! laî labâk ada vẹcâmãte! / lai sẽdẽja dȩ̣lu mãte uz vẹcãm ecẽšãm!* (LFK 1961, 10128) / *laî* [mazdēls] *iẽt, laî pẹĺna! / laî tas suńs graûž tuõ kaũlu! / laî viš* [tas ir, suns] *iẽt! / nu sadzeŕsim̂ magarĩčas, ka ẹsam̂ saderêjuši! laî iẽt pudele alus! / va ta es nȩ̣su diẽzgań atsadarijusiês? laî* [bērni] *paši mâcâs šẹptệt! / uskrita* [precinieks] *kâ vanaks manaî pãdîteî. laî dziêvâ viẽn! / tuõ jaû nesaraûdât, kas nuôgãjis pruôjâm. laî tik iẽt! / kapeĩ̧ki, eĩduki – nabagu naûda. laî tâdus ta nẹmẹt!*

3. Lieto, lai piešķirtu izteikumam nenoteiktības, apšaubāmas ticamības nokrāsu. *ku ta laî bệrs aptveŕ tuõ? / izaûdzis bệrs ne rãc, ne mâcîc. kuŕ tâc laî paliêk? / kas tev paŕ patiku tuŕ iẽt tuõs kaĩmiṇuôs plệstiês! – nu kuô laî dara! patikt jaû nepatîk. / duõmâju, ka vaĩrâk iẽduõs, bet neiẽdeva. nu kuô laî dara!*

4. Lieto, lai piešķirtu vārda nozīmei pastiprinājuma, arī pievienojuma nokrāsu; arī. *šĩ* [tas ir, līgava] *grib būt dūšīga un laba darba darītāja – vẽrpj pakulas, ratiņš lai ir.* (LFK 1961, 10789)

5. Lieto, lai izteiktu pieļāvumu, piekrišanu (kam). *vệlu gań bûtu iẽt piŕtî. bet laî! iẽs aŕ nuômazgâtiês. / raspuôdiṇi – tiẽ nu jâiẽt saraût bûs. laî viṇi vêl tâ ûzziêd. / laî viṇa* [tas ir, neļķīte] *aûg piê pašu duru!* ✧ ***lai iẽt!*** – a) saka, lai izteiktu pieļāvumu, piekrišanu (kam), apņemšanos (ko) darīt. [puisis meitu] *bučuô tik, laî iẽt! meîta kliêdz uń spârdâs.* b) saka, ja (no kā) atsakās, ja (ko) uzskata par neiespējamu. *nu laî iẽt! tuŕ ne·kuô nevaŕ darît! jâatmẹt tik a ruôku. – saka, ja kâda liêta iẽt zudumâ uń tuõ nevaŕ saglâpt.* ✧ ***lai tur vai kas!*** – saka, norādot, ka kas noteikti notiks, tiks izdarīts jebkuros apstākļos. *mań tuõ biĹžu grãmatu vaîdzêja dabuĩt, laî tuŕ vaî kas.*

laĩcīgi adv. **Laikus; savlaicīgi.** *mãteî jâsaka laĩcîgi, ka grib braûkt. / labi, ka laĩcîgi pamanîju caũrumu* [vistas būdā]. */ laĩcîgi uzzinâju, ka veĩkalu šuôdiên slêks ãtrâk. / laĩcîgi jaû* [bērniem] *teîcu, laî ǵẽrbjas. / visi nevarêja laĩcîgi iziẽt. /* [bļoda] *akaĹ naû laĩcîgi izmazgâta. / tâ laĩcîgi apara, laî iskûdrê tã zeme.*

laĩcīt v. **Žẽlot.** *tâc viĹks tevi nelaĩcîs, nežȩ̣luôs.*

laĩdā, arī ***laîdā*** adv.; parasti savienojumā ar *viênā*. **Nepārtrauktā secībā; visu laiku nepārtraukti.** *te viêna siẽva tãrkšķ viênâ laĩdâ, nevaŕ ne apturệt. / kuô tu te skuĹbini viênâ laĩdâ viênu uń tuõ pašu! / siẽvas žļẹbina tuŕ viênâ laĩdâ – runâ, pļãpâ visu laĩku. / kad piẽdzêris, tas runâ viênâ laîdâ uń tâ ari pateîc, kuô duõmâ. / nu mań tik jâšķaũda viênâ laĩdâ.*

laĩdaks subst. **Cilvēks, kurš daudz tērē (piemēram, naudu).** *laĩdaks i tâc tȩ̣rệtâjs. tas viêns puĩšis bi liẽls laĩdaks.*

laĩdars, arī ***laĩdaris***, ***laĩderis***, ***laĩders*** subst. **Aploks tieši pie kūts sienas vai tās tuvumā.** *senãk kũte bi uz viņķeli. bi nuô visâm trîs kañtêm ciêt – tuŕ bi kũte, vãgũzis uń siêna šķũnis, viss viênâ ȩ̣kâ. nav vaîdzîks tik daũdz tuô šķệrssiênu. vidû laĩdaŕs, ku luõpi stãvêj. / laĩdaŕs i staĹļa priêkšâ aîstaĩsîc. laĩdarâ ne·kâdi sũdi nèisnãca – tiẽ tuŕ sakaĹta saũlê. laĩdarâ bi saûss – va nu zeme, va izbruǵệc. vaĩrâk bi akmȩ̣nu bruǵis. / laĩderis bi staĹļa priêkšâ. vasaru guôves nesêja saĩtê, ta viṇas tuŕ laĩderî stãvêja. pa nakti laĩderî bi guôves. piê staĹļa laĩderis bi. / kârstâ laĩkâ cita* [govs]

laĩdarî gulêja – duris bi vaļâ. / druvâ bi laĩderis. vasaru nedzina pa nakti mãjâs luõpus, sadzina laũka laĩderî. / laĩderi i aĩžžuôguôjumŝ, ku luõpi stãv vasarâ. / cũkâm īpaši staĻļi bi uñ īpaši laĩderîši. a guôvîm kuõpâ negãja. / cũku staĻļi bi vêl uz vakariêm, tas aka bi istabas galâ. taî stârpâ istaĩsija laĩderi, iêžuôguôja. / laĩderî stãvêja cũkas. piê cũku staĻļa bi laĩderis laũkâ piêtaĩsîc. dikti dubļaĩns tas laĩderis bi. / muĩžâ bija laĩdeņi. (LVDA 52, 53) */ sieru, sieru, Jāņa māte, tev ir guoves laidarā!* (LFK 1961, 10707) */ kupla liẽpa uzaûgusi manã luõpu laĩdarĩ.*

laĩdējs m., ***laĩdēja*** f.; subst. **1. Cilvēks, kas virza labības kūļus kuļmašīnā.** *viêna* [sieviete] *atraĩsija* [kūļus], *nãkuôšâ pakliẽda uñ padeva laĩdêjaŝ. / vêla nuô pañta zemê kûļus, ka mašĩna sâka iẽt. padeva laĩdêjaŝ. / tuŝ* [pie kuļmašīnas] *jaû tuõ cilvêku vaĩdzêj vaĩrâk. uz galdiêm bi laĩdêjs, piê saĻmiêm akaĻ. / kuļuõt laĩdêjaŝ viêns piẽskapê nuô pañta labĩbas kûļus.*

2. pārn. **Cilvēks, kurš daudz tērē (piemēram, naudu).** *laĩdêjs* [ir] *tẹ̃rẹ̃tâjs. tas saîmniẽks liẽls laĩdêjs, tâlab nabaks.*

laĩdelēties v. **Laisties šurp turp.** *maziê putneļi jaû sâk laĩdẹlẹ̃tiês. / visu diênu vãrns te laĩdelêjs.*

laĩdenis subst. **Koka kaste ar caurumotām sienām zivju uzglabāšanai ūdenstilpē; igvāts.** *zuves isjêma nuô veñteŗa uñ salaĩda kastê. caũrumuôta tã bi, trîsstûraîna. tuõ saûca laĩdenis, taga īkaste. / zvejniêki nuôkẹ̃rtâs zivis, laî ûzglabâtu, saliêk laĩdenî uñ iêlaĩž ûdenî. te* [*laidenim*] *i lũciñš a aclẹ̃gu, laî nèisloñcî. piê nũjas piêsêja, ķẽde bi. taga jaû saûc pa īkasti tuõ laĩdeni. / laĩdenis iŝ sàuŝpc kasc, ku zives laĩž iêkšâ, kad saķeŝ. pêc fõrmas parasti iŝ trîsstûrîks. tuŝ iêkš ûdeņa uñ, kâ tik zuvi nuôķeŝ, tâ laĩž iêkšâ. / lîdẹkas iêlaĩda laĩdenî priêkš izduõšanas.*

laĩderis, arī ***laĩders***. Sk. *l a ĩ d a r s .*

[I]***laĩdiens*** subst. **Kulšanai izklātā labība.** *piẽdârbâ isklâ* [labību] *– pa laĩdiênu saûca. / tâ isklâja tuõs rudzus uñ kũla. tuõ saûca pa laĩdiênu.*

[II]***laĩdiens*** subst. **Straujš skrējiens, arī brauciens.** *tẹ̃s vakarã taĩsija viênu laĩdiênu – gribêja apmâcît jaûnuô zirĝu jât. uñ ta dẹ̃ls aŝ taĩsija tâdu laĩdiênu. / tas tig bi laĩdiẽns a krĩčuôlêm pa ļẹdu!*

laĩkāk adv. **Agrāk, pirms parastā laika.** *ja gribêja nuõbraûkt laĩkâk, ta bi jãskubina* [sievas].

laĩkam part. **1. Lieto, lai norādītu, ka izteikuma saturs nav drošs; droši vien, acīmredzot.** *divi puĩšeļi viņi bi. viêns bi piêcu gadu laĩkaŝ. / mañ ne·maz uôžas nav. laĩkaŝ tas nuô tãm plaûšãm. / suvẹ̃ni, cũkas dzeŝ guôvu strutas. tas i laĩkaŝ viņaŝ vaĩdzîks. / laĩkaŝ tas suñs bûs taî dumb̃ẽrî iêkasis kâdu kaũlu. / tuõ seleriju pa celderiju laĩkaŝ saûca. / viêna puse kârstuves i laĩkaŝ palikuse tik uñ ratĩni viêns uõtrs. es nezinu, kâ velĜ tuõs nesavâķ* [muzejam]. */ viņi* [tas ir, misiņa katli] *bi dârgi. laĩkaŝ atveda kâdi žĩdi nuô Vãcijas.*

2. savienojumā *laĩkam gan*. **Lieto, lai pastiprinātu izteikuma saturu, mazinot šaubas.** *va bârdas nazi nesaûca pa pucnazi? jâ, laĩkaŝ gañ.*

laĩkapstâķļi subst. **Atmosfēras stāvokļa izraisīto apstākļu kopums kādā vietā, laikposmā.** *mẹĻlplaûka šuôgad puĻkiêm i. tas varbût laĩkapstâķļu dẹ̃ļ.*

laĩkmęts subst. **1.** novec. **Svētki.** *pa katru laĩkmętu puškuôja istubas a papĩra puķẽm.* **// Pirmssvētku gavēnis (?).** *laĩkmęc i gavẽnis priêkš svętku laĩka.*

2. Laikposms, kam raksturīga kādas parādības, apstākļu pastāvēšana (sabiedrības dzīvē). *ta bî tâc laĩkmęc, ta bija cita naûda.*

3. Gadalaiks. *četri laĩkmęti i – rudeñs, paûsaris, ziêma, vasara.*

[I]***laĩks*** subst. **1. Likumsakarīga secība, kādā parādības nomaina cita citu; šāda secība, ko mērī sekundēs, minūtēs, stundās u. tml.** *es te taũņâjuôs, bet laĩks iẽt. / vakaŝ tas laĩks aîsskrêja ãtri. / laĩks aîsskrêjis, Liẽldiênas klât. / šuôdiên stuñda izliêkâs iĜks laĩks. / saimniece, saimniece, glabājiet savu maizi! nāks laiciņš pẽc laiciņa, būs jums jauni ẽdẹjiņi.* (LFK 1818, 2333) ☐ ***ar laĩku*** – laika gaitā; pakāpeniski. [kad bija] *šnupis, cic lika siĜtu lupatu apkârt. es tik saslapinâju lupatu siĜtâ ûdenî, turêju tuŝ tuõ dẹgunu. uñ acsalaîdês aŝ a laĩku.* ☐ ***laĩka kavēklis*** – tas, ar ko izklaidē sevi, ar ko nodarbojas, lai nebūtu garlaicīgi; laika pavadīšana, izklaidēšanās. *vẹcaîmãteî laĩka kavêklis bi adîšana.* ☐ ***(pa)kavēt laĩku*** – darīt (ko), lai nebūtu garlaicīgi. *vĩri kruõgâ aŝ alu brũšļâjâs – ne labi gribêja dzẹ̃rt, ne negribêja. tas tâ, ka laĩku tik kavêja. / tiẽ vĩri, kruõgâ sẹ̃dẹ̃dami piê viênas buteles alus, laĩku tik kavêja. / te atnãca ciêmĩte, tã pakavêja laĩku.* ✧ ***(nuo)viĜkt laĩku*** – kavēt (ko), parasti bezdarbībā vai ar nolūku. *blaŝkstîtiês teîc, kad nav īstas mãjviêtas vaî kad grib nuôviĜkt laĩku, ne·kã jẽdzîga nedaruôt. / piẽkrâpa, nèizdarija, kuô suôlija, nuôviĜka laĩku. / kuô ta viņi tuŝ padarija, ka vagãre nebi klât! viĜka tik tuõ laĩku. / vĩri tuŝ sliñkuôja, laĩku viĜka.* **// Laiks, ko nosaka pēc astronomiskiem**

novērojumiem un fiksē ar astronomiskiem pulksteņiem. [mazdēls] *neziņ laĩku* [tas ir, cik pulkstenis]. ☐ ***pareĩzs laĩks*** – laiks, ko nosaka pēc astronomiskiem novērojumiem un fiksē ar īpašiem pulksteņiem. *vẹcaîs pulĨkstĩns nerãda pareĩzu laĩku.*

2. **Posms šādā secībā (piemēram, gadalaiks, diennakts daļa), kuram raksturīgi noteikti meteoroloģiskie apstākļi, debess spīdekļu stāvoklis.** *adija arĩ, tam̃buõrêja arĩ deķus. tas bi tâc pãrklâjam̃s diênas laĩkâ. / saũle puzdiêns laĩkâ, jãiẽt mãjâ guôves slaũkt. / diêna jaû iẽt uz ṛukumu. paliêk jaû îsâks tas gaîsmas laĩks. / ka vasara pagaĩse, rati bi jâpiêkuôp piê malas. nu bûs ziêma – ragu laĩks. / ka gãj baznîcâ pa ziêmas laĩku, ta jaû viĨlaîni nesêj. tad jaû apsêj aûsteni. / ja patrãpijâs nuôkaût* [cūku] *sala laĩkâ, ta labâk uzglabât gaļu. / ka tâc sala laĩks bi, ta viņa* [tas ir, veļa] *iêsala tuõs riķuôs, vẽš viņu nevarêja nuôpûst. / mãla traũkâ bî bîstamâk likt* [taukus] – *sala laĩkâ mãla traũkus taûki* [jeb] *taûks raû pušu, saplêš. / paûsaruôs, tag šij laĩkâ, viņs* [tas ir, balandas] *vaĩrâk i, tag pa duôbêm* [aug]. ✧ ***gaîšā diênas laĩkā*** – klaji, atklāti, neslēpjoties. *nuõzaga Añnas pũra zĩrĝu nuô pašas sẹ̃tas gaîšâ diênas laĩkâ.* // **Gada vai diennakts posms, kas saistīts ar noteiktu darbu veikšanu.** *jauns bij manis arājiņš, sẽjas laika nezināja.* (LFK 1961, 10186) / *drĩz sâksiês pļaũjas laĩks. / kâc tas siêna laĩks bûs? / siêna laĩks bi visiêm labâkaîs dârba brîdis. / nu tik šuôgad siêna laĩks! saũlîte pa zemi rit. / ka dikti kârsc bi, ta siêna laĩkã varêja issust. / citreĩz* [laistoties] *putru lêja – siêna laĩkâ. / ka nãca linu sišanas laĩks, ta jaû katru vakaru viênâ šķũnî, uõtrâ* [strādāja]. ☐ ***derams laĩks*** – laiks, kad līgst darbā. *nu ûzdziêvâ gaň tiê vĩri pa tuô kruõgu! kâ nu ne – deram̃s laĩks!* ☐ ***līkstamais laĩks.*** Sk. *l ĩ k t .* // **Gada vai diennakts posms, kas saistīts ar noteiktiem notikumiem, paražām.** *četras adveñtes svêdiênas pirĩms Ziêmssvẹ̃tkiêm bi. caũri viẽn četras nedẹ̃las bi adveñtu laĩks. liẽlas ispriêcas nevaîdzêj turẹ̃t tad. / a tuõ maku viš* [tas ir, ķesteris] *gãja pa baznīcas laĩku. ta visi meta* [naudu]. / *uň ta bi zĩdines, arĩ bes apkañtêjuma, dažâdâkâs krãsâs. uň bi mẹĨlas zĩdines a lẹstãm malãm. tãs sêja tik pa gavẽņa laĩku uň mirušu piêminêšanas diênâ baznīcâ.* ✧ ***suņu*** (arī ***suņa***) ***laĩks*** – skolēnu (parasti vasaras) brīvlaiks. *suņa laĩks i tas brĩvlaĩks bẹ̃rniêm. / suņu laĩks iĩ tas brĩvlaĩks bẹ̃rniêm. tuõs nuô skuõlâm es aceruôs, kad es gãju reĩz skuõlâ.* [teica:] *nu drĩz sâksiês suņu laĩks. / kas ta tas parĩ suņu laĩku, ka tev visu vasaru jâiẽt ganuôs!* // **Gada posms, kas saistīts ar noteiktām parādībām dabā.** *palu laĩkã, ka ļẹdus iẽt, ta upe lidz pat kraňtiẽm piĨla. / tas i palu laĩkã, ka ûdeņi gâžas pãri.* // **Gada posms, kas saistīts ar noteiktām parādībām augu valstī.** *zâļu laĩkâ, ka sàaûguši liniņi jaû labi liẽli, ta ravê. / bišu piĨli kuôki bi – ĩsc ziêdu laĩks. bites iẽt iêkš viņâm* [tas ir, baltām panātrēm] *tâ – pa ziêdu laĩku tâ bišu piĨls ka baîl. / tâc neaûglîks gac bija, ja ziêdu laĩkã uznãca salÎna. ta tiẽ ziêdi nuôsala. / šuôgad vãrpas dikti ruôbuôtas. tâ iĩ, ka pa ziêdu laĩku ûznãk salÎna.* ☐ ***grębzdu*** (arī ***grębzdas***, ***luôbu***) ***laĩks*** – laiks pavasarī, kad kokiem viegli atdalās miza. *grębzdas laĩks i, ka tã miza lẹc nuõst. viênu laĩku viņa lẹc. / grębzdu laĩks* [ir], *ka stabulîtes maûc. / grębzdu laĩks i dzĩrdẹ̃c vârc. paûsara laĩks tas bi. / luôbu laĩks i, kad paûsarî mizas lûp. varĩ taĩsît stębules, varĩ plẹ̃st lûkus uň vît pavadas.* // **Gada posms, kas saistīts ar noteiktām parādībām dzīvnieku valstī.** *zĩrks zuôbus mẹt, aûg jaûni. guôves, aîtas tâ·pat mẹt zuôbus. pa zuôbu mešanas laĩku visi luõpi vâji.* ☐ ***akuota laĩks*** – laiks, kad dzīvniekiem ir garākā, spīdīgākā spalva. *mešsârgi bi uscẹ̃luši mežâ bũdu. lapses turĩ nãca ẹ̃st. ka bi akuôta laĩks, šaũjam̃laĩks, ta viņas šãva.* ☐ ***aũru laĩks*** – pārošanās laiks dažiem dzīvniekiem. *aũru laĩki i suņiêm, kaķiêm, tiẽm meža daîktiêm arĩ. ta viņi paklîst, staĩgâ baruôs, aîziẽt nuô mãju.* ☐ ***ciêtstãvẽšanas laĩks*** – laiks, kad (māj)dzīvnieks ir grūsns un nav slaucams. *parasti guôves slaûc viênu gadu. uň ta i ciêtstãvêšanas laĩks – trîs mẽneši. / ķẽvẽm tas ciêtstãvêšanas laĩks i gaŗâks nekâ guôvĩm.* ☐ ***gaĩļu laĩks*** – laiks naktī vai agrā rītā, kad gaiļi mēdz dziedāt. *vẹcuôs laĩkuôs, ka nebi pulĨkstiẽna, ļaûdis cêlâs, ka gaĩļi dziêdâja. teîce – gaĩļu laĩks. / kad grib laĩkâ izbraûkt mežâ, jãceļâs agri – gaĩļu laĩkâ. / priêkš saũles izbraûca vĩri mežâ malÎku cĩrst – jaû gaĩļu laĩkâ.* ☐ ***kaķu*** (arī ***ruňču***) ***laĩks*** – kaķu auru laiks. *viņu nedeļu kâdas pãrs diẽnas* [runcis] *nebi redzim̃s. nu i tas kaķu laĩks. / nu jaû laĩkam̃ sâkâs tas kaķu laĩks. / ka ruňču laĩks, ta kaķi ņaũd, iĨgi uň nejaûki bļaûn. / ka i ruňču laĩks, ta* [viņi] *staĩgã apkârt.* ☐ ***mušu laĩks*** – mušu aktīvas rosības laiks (no vēla pavasara līdz agram rudenim). *ka nãk mušu laĩks – maĩja mẽnesis, tad es* [gaļu] *uzglabâju sâlê. / ka i mušu laĩks, ta briẽsmîgi a tãm mušãm jâkaûjas. / mušu laĩkâ jaû* [govs] *aste iẽt pa gaîsu viẽn. / kad pãriẽt mušu laĩks, ap aũgustu laĩž teļus laũkâ.* ☐ ***nârsta laĩks*** – laiks, kad zivis, arī abinieki nārsto. *dažreĩz visa tã* [ventera] *kule bi piĨla* [ar zivīm] –

pa nârsta laĩku, ka viņas pulĵku staĩgâja. taga vaĩs nedrîkst nârsta laĩkâ [zvejot]. / *pa nârsta laĩku nedrîkst lîdẹkas ķệrt. / nãrsta laĩks i taũpîšanas laĩks.* ☐ ***suņu laĩks*** – suņu auru laiks. *ka bî tas suņu laĩks, ta tas mũsêjaĩs* [suns] *gãja pirmaĩs aĩs tãs mazãs kucĩtes.*

3. **Posms šādā secībā starp diviem notikumiem, starp tā sākumu un beigām.** *pagãja liẽls laĩks, kamẹ̃r isķidâja tuõs mẹñcus. / manĩ jaû tas* [veļas] *mašĩns labu laĩku te i. / viņi te labu laĩku dzîvuô. / ļẹrinât* [jeb] *ļurinât – tas viss viêns, pulĵku runât ilg̃âku laĩku.* / [izdiedzētos miežus] *žâvêja aka. saũlê jaû viņus nevarêj žâvẹt – tas pa gaĩrš laĩks viņus saũlê žâvẹt. / pa kuru laĩku ta es varu nuôiẽt! pašiêm dârps mãjâ. / pẹlệkâ stuñda – teĩca ari tum̃sĩna. tas bûtu tâ nuô saũles nuôiẽšanas lidz uguni iênẹst istubâ. tas laĩka sprîdis.* ☐ ***katrā laĩkā*** – jebkurā laikā; vienmēr. *tu vari nãkt piê manis katrã laĩkã. es visu diênu bûšu mãjã.* // **Laika moments, kas parasti ir attiecināts uz kādas darbības, norises u. tml. sākumu vai beigām.** *braûca Gruõbiņâ tirgû diũdesmit septîtâ zeptẽmberî. lidz tam̃ laĩkam̃ bi jãnuôraû rãceņi.* ☐ **(*laĩku*) *pa(r) laĩkam*** (arī ***pa laĩkiem***) – šad un tad. [graudi] *tad irĩ jãnuõsẹdz arĩ palagu unĩ siĵtiêm lupatiêm. parĩ laĩkam̃ irĩ jâapmaĩsa, laĩ nuõdîkst viênâdi. / pa laĩkiêm manĩs tẹ̃s – us kâdiêm svệtkiêm – nuôkaĵ̃ķêja siênu. / te maz saũle iêspîd. ta es iêkurinu pa laĩkam̃.* ☐ ***priêkš laĩka*** – a) iepriekš. *bûs jãaĩsprasa – jãaĩzrunâ – tuõ mañtu priêkš laĩka. / ka tas bul̃lîtis bi atskrêjis, ta jaû priêkš laĩka kâdu kulîti sataĩsij, uskãra viņam̃ kaklâ. unĩ ta tik veda bệrnus rãdît, ka nu bul̃lîtis atskrêjis unĩ atness kulîti. / sluôtas sêja us kuôkiêm unĩ slaũcija tuõ krâsni. priêkš laĩka iẽmêrce ûdenî, laî nebĩrst zemê visas lapas. / ẹm̃ma bi kad·reĩz zîdîtâja. jaû priêkš laĩka* [viņu] *sarunâ kuñgi. tiklĩdz viņaî dzim̃s, tâ viņaî jãacstâj savs bệrns unĩ ta jãiẽt piê tã kuñga bệrna. / tas* [krekls] *ismazgâc i, bet viš saņũkâc. naû sarul̃lệc priêkš laĩka.* b) nelaikā. *sunĩs priêkš laĩka gribêja iêsprukt priêkšnamâ.* ☐ ***visu (caũru) laĩku*** – vienmēr, nepārtraukti; ilgāku laiku. *grebis i tâda dziļâka attẹka, kurĩ ûdenĩs visu laĩku. / citu cũku aûdzê visu laĩku stal̃lî. / manĩs vĩrs visu laĩku tâ negribẽja iẽt us kâdâm bal̃lĩtẽm. / visu laĩku nekuôda* [mušas]. *unĩ taga nu jẹm̃ kuôst, ka nevarĩ glâptiês taĩsni. / visu laĩku maĩsa a divâm karuôtêm. ka tas* [krējums] *iêjẹm̃c iêkšâ, ta jaûnu piêlej. / mum̃s visu caũru laĩku lija.* ✧ ***nuo laĩka gala*** – no paša sākuma; kopš seniem laikiem. *zĩrņi, pupas bi nuô laĩka gala. / tuõ jaû nevarĩ jẹm̃t pa patiêsu, tas* [nostāsts] *smiêklîks jaû i nuô laĩka gala.* ✧ ***nuo laĩku laĩkiem*** – no ļoti seniem laikiem. *mẽs viņus saûcam̃ pa pẹļu zirņiêm. nuô laĩku laĩkiêm saûc pa pẹļu zirņiêm – viņi tâdi maziņi, mẹl̃li. / mẽs ẹsam̃ nîceniêki nuô laĩku laĩkiêm.* // dsk. dat.; nelok.; adv. noz. **Ļoti ilgu laiku, arī neatgriezeniski.** [a̦ĝires] visus *iñzektus iznĩcina – ta laĩkiêm neredzẽs ne·viênu* [uti]. ☐ ***uz (laĩku***, arī ***mûžīgiem) laĩkiem*** – uz ļoti ilgu laiku; neatgriezeniski. *tãs dãņas nu gaĩ nuõteĩca uz laĩku laĩkiêm. bet va tik tâ paliks? / kas labâk mâcêja istaĩsît* [biezpienu], *tam̃ jaû ari kuñdes bi uz laĩkiêm. / barũns pârdeva zemi saviêm kal̃piêm uz mûžîgiêm laĩkiêm, kas samaksâja tũ·lĩt.*

4. **Posms šādā secībā, kuram raksturīga (kā) realizēšanas iespējamība.** *ka laĩks, ta izmêrcê* [skalus] *unĩ pinĩ ķuõčus* [jeb] *kurĩvjus. / ta tiẽ* [saimnieku dēli] *bi dũšîgâkiê spẹ̃lệtâji – viņiêm bi vaĩrâk laĩka. kal̃pa puĩši jaû nebi, tiẽm jaû nebi laĩka. / manĩ ne svệdiên neatliêk laĩka. / tâ a tuõ dârbu nèatliêk laĩka pręcệtiês. / apsẹ̃c, apstãdîc. ta varĩ vaļuôtiês, ta tâc vaļas laĩks. / teû, Pẽteri, trĩzdesmit piêci gadi, laĩks pręcệtiês! – gaĩ jaû! priêkš nelaĩmes laĩka diẽzgaĩ.*

5. **Posms, arī moments šādā secībā, kad kas jādara, arī kad ir izdevīgi ko darīt.** *senâk tâc* [kalps] *nebi ne·kâdâ vẽrtê, kas gadu nevarêja nuôdziêvât piê viêna saîmniêka. deramâ laĩkâ saîmniêki ari tâdu nederêja. / rudzi jaû nuôdzel̃têjši, laĩks bûtu sâkt pļaũt.* ☐ ***bez laĩka*** – pirms laika; nelaikā. [biezputru uz ganībām] *vẹd tam̃dẹ̃ļ, laî ganelim̃ nenãktu ganuôs miêks unĩ negribệtu ệst bes laĩka. / bi kâdu reĩzu guõtẹnas abdaũzîšâs bez laĩka a buĵ̃liêm. nuô tã ne·kâc piẽna luõps nèisnãca ta.* ☐ ***pie laĩka*** – savlaicīgi, laikus. *meĩtãm pũru jaû bija jâsagãdã piê laĩka. / kadeĝis i piê laĩka pagãdâjam̃s, kad Liẽldiênas tuvuôjas.*

6. **Tautas, sabiedrības vēstures posms.** *senu laiku ievas zied, senu laiku ābelītes, senu laiku es nẹsāju savu zīļu vainadziņ.* (LFK 1818, 176) / *es tuõ zinu nuô senis laĩkis. / bijuši klaũšu laĩki, ta kal̃puôjuši kuñgiêm. / sakas i tãs, ku nãk vêrzeles. senâkus laĩkus saûca sakas, taga rîkus.* ☐ ***jaûnie*** (arī ***vệlākie***) ***laĩki*** – nesena pagātne; mūsdienas (aptuveni no 20. gadsimta 20. gadiem). *ka nãca tiẽ jaûniê laĩki, ta vẹciê cil̃vệki tâ teĩca* [par jaunietēm] – *staĩgã a plikãm ķeñklẽm. / vệlâkuô laĩku manĩs švãĝeris pirĩka rudeni vẹcuôs zirĩgus priêkš kaûšanas – vistâm. / vệlâkâ laĩkâ radâs* [cūkas] *a liẽlâm aûsêm, lîkiêm dẹguniêm, platâm mugurâm.* ☐ ***kara laĩks*** – laikposms, kad notiek karadarbība. *nãca divi kaṛa laĩki. tas uõtraĩs kaĩrš ta kâ skalus visu*

nuôdẹdzinâja. / tas jaû bi pîrms tã kara, nu taî kara laĩkâ. / tâdas [pašaustas] *drãniņas nẹsâja. uñ tâ kaṛa laĩkâ a visu istika. / kaûtu* [cūkas] *gaḷu tik añdelêja pa kara laĩku. / es isteîkšu, kâ muṁs gãja. tas bi Pasaũls kara laĩkâ.* ☐ ***kol̃hoza*** (arī ***kol̃koza***, ***kol̃hõzu***, ***kol̃hozu***) ***laĩks*** – laika posms, kad eksistēja kolhozi. *kol̃hoza laĩkã tuŕ bî feŕma. / kol̃koza laĩkâ muṁs bi viêns tẹkulis Riẽžniêkuôs. / ka maṅ bij septĩņi gadi lîdz divpacmit, tad es cêluôs a saũli, bet tagad vaĩrs nê, kamẹ̄r kol̃hõzu laĩks. / lidz kol̃hozu laĩkaṁ muṁs tâdi koṁbaĩni nebî.* ☐ ***pêc šuõ laĩku*** (arī ***šĩ laĩka***) – šajos laikos; tagad. *pêc šuõ laĩku teîc, ka cil̂vẹ̄ks i radiês nuô mẹ̄rkaḳa, pêc baznîcs likuma teîc nuô zemes. / pêc šĩ laĩka viš* [tas ir, flaneļa baḳis] *jaû pa·visaṁ lẹ̄c bi.* ☐ ***pêdējā laĩkā*** – samērā nesen, nesenā pagātnē. *ja grib, ta* [jūdzot zirgu] *liêk vẽrzêles. pêdêjâ laĩkâ jaû lika, ka bi kriêvu jûgi. / pêdêjâ laĩkâ bi kriêvu rîki.* ☐ ***pîrmuos laĩkus*** – senāk; sākotnēji. *pirmuôs laĩkus kad aûde, visus mẹtus satina kamuõluôs, laî vaŕ apmẹst. ta pataĩsija klučus.* ☐ ***vẹcie laĩki*** – pagātne. *ka vẹcuôs laĩkuôs pul̂kstiẽņu nebi, ta us Siêtĩnu viẽ skatîšiês laĩku naktî. / vẹcuôs laĩkuôs gaîlis bi laĩka rãdîtâjs. zinâmâ laĩkâ pêc pusnaktes viñš dziêd. / viņa jaû aŕ tâ visu ziñ pa vẹcis laĩkis. / tâ te runâ, ja pa vẹcis laĩkis. / nu uñ senâk, vẹcuôs laĩkuôs, miêžu ḳiĵḳẹnus taĩsija. / mazaṁ bệrnaṁ cukuru iêliêk plânâ lupatinâ, laî viš sũkst uñ guĵ. tâ pa vẹcaṁ laĩkaṁ bi. / tâ ǵêrbês vẹcu laĩku cil̂vẹ̄ki. / mana grũsmaṁma maṅ iêmâcija vẹcu laĩku buŕtus.* // **Tautas, sabiedrības vēstures posms, kas saistīts ar (piemēram, personas, tautas) vadošo stāvokli.** ☐ ***cara laĩks*** – monarhijas laiks pirmsrevolūcijas Krievijā. *naûda* [tas ir, ceļa nodoklis] *bi jãiẽt maksât piê luôdziņa. tas bi cara laĩkâ. / skuõluôtâjs nuôklaũšinâja rudeni bệrnus, braũkâdaṁs pa sệtâm. tas bi cara laĩkâ. / viš tâc vẹc uṛâtniêks – gaŕdavojs. tas bî cara laĩkâ. / vêl viêns jûgu veîc bi širas. tas jaû bi cara laĩkâ. / apakšĩnas bi siẽviêšu bikses. bet tãs vil̂ka tik cara laĩkâ.* ☐ ***kriêvu laĩks*** – laiks, kad Latvija bija Krievijas impērijas vai Padomju Savienības sastāvā. *gumijzâbaki uñ pupaĩka – tiẽ nuô kriêvu laĩka. / tas jaû kriêvu laĩkâ bi liẽls nuôtikuṁs – tã dekãde Maskavâ.* ☐ ***Latvijas laĩks*** – laiks no Latvijas Republikas proklamēšanas (1918. gada 11. novembra) līdz tās okupācijai (1940. gada 17. jūnijam). *Lûdzama diêna muṁs aŕ Latvijas laĩkã bi. bet tã aŕ vaĩrâk katuõḷiêm Ladgalẽ. / Latvijas laĩkâ sâkâs – tâda mašĩna bij, linu mašĩnas bij.* ☐ ***muĩžas*** (arī ***kuñgu***) ***laĩks*** – laika posms, kad vara piederēja feodāļiem, muižniecībai. *viêns* [kuļot rijā] *bi vaduôšaîs, kas nuôteîca, ka kul̃šana beîgusiês. tuõ gaĩdija – tik·pat kâ muĩžas laĩkâ, ka nuôiẽs saũle, ka dârps bûs beîdziês. / gaŕnica bi pa vẹcaṁ – kuñgu laĩkuôs. tas bî mẹ̄rs.* ☐ ***vãcu laĩks*** – vācu okupācijas laiks (Otrā pasaules kara laikā). *vãcu laĩkâ piê muṁs* [bija] *atnãkuši te tâ strâdât. tiẽ aŕ te palika, ka tuô Liẽpãju tâ dikti sâka boṁbaŕdệt. / vãcu laĩkã, laî tu varệtu aîzvẹst tuõ sviêsta kil̂grãmu uz Liẽpãju, ta paslêpa ratuõs zeṁ sêdekḷa. / klikatas bî tâds kuŕpes vãcu laĩkã. kuôka zuõlĩte bî. tãs bî vasaraî. / vãcu laĩkâ, ku bi dikti izbraûkc* [dambis], *karavĩri lika kuôkus viŕsâ – tâdus til̃ta gruôdu rẹsnumâ, bet apaḷus. / vãcu laĩkâ* [cūku svilināja] *a reĩpu dzel̂žiêm, ku ratiêm i tiẽ dzel̂ži. / tuõ skapi maṅ vãcu laĩkâ sacîrta. smuki nuôpuliẽrệc bija.* // **Posms (tautas, sabiedrības dzīvē), kuram raksturīgi kādi noteikti apstākļi.** *kâd·reĩz rîtiêm* [saimnieka dēls] *isnãca lîdzệt paganît aŕ, ka izdzina tâ dârzâ, ka ganija. bet tâ ganuôs jaû ne. tuôreĩz tiẽ laĩki bi tâdi. / tik agri mẽs vaĩrs nevaraṁ cẹl̂tiês aûkšâ. tagad vaĩrs nav tiẽ laĩki, kas agrâk bij. / ta jaû nãca citi laĩki, uñ nãca gaîšâki viss kaû kas.* ☐ ***bada laĩks*** – neražas laiks. *ka citu, labâku nevaŕ dabũt, ta ję̄ṁ tuõ pašu, ka tik vaŕ dabũt. bada laĩkâ vẹl̃ls mušas aŕ ệd.* ☐ ***juku laĩki*** – laiks, kad samērā īsā laika posmā notiek valdību maiņa. [kara laikā] *te bî vãciêši, ta kriêvi. ta bî tâdi juku laĩki.* ✧ ***laĩka gaŕs*** lit. – valdošie uzskati, tendences (kādā laikposmā). *jaûniê iẽt laĩka garaṁ līdz – mâk piêmệruôtiês visaṁ jaûnaṁ.*

7. savienojumā ar apzīmētāju. **Kāda cilvēka mūža vai aktīvās darbības posms.** *viņi nuô jaûnîbs laĩkiêm draûdzêjâs lidz siŕmaṁ vẹcumaṁ. / skuõluôtâjs Liẽluôzuôls bî piŕms mana laĩka. / tã* [mulda] *maṅ vel̂ nuô mana mãtes laĩka.* // lok. vai akuz.; adv. noz. **Kāda cilvēka mūža vai aktīvās darbības posmā.** *manã laĩkã vaĩs nebija tâds aũbes. / nu Aĩspura skuõla bi. tuŕ tâc Aĩspuŕs skuõluôtâjs kadreĩz bij manâ laĩkâ. / manâ laĩkâ tik bi diluõns, kârstumi. / tã klẽte ari tã pate vêl, mana bêrnîbas laĩka. / senuôs laĩkuôs tuŕ* [tīnē] *ẹsuôt turêjuši drẽbes, pũru. manuôs laĩkuôs tuŕ turêja mil̃tus, kâdus graûdus, tâdus, kas daũdz neû. / manas vẹcâsmãtes laĩkâ likuši apakš jûguma deḳi – ziêmu biêzâku, tuṁšâku, vasaru bal̃tu, plânâku. / iêkš gul̃tas gala aŕ bi šũplãde, ku lika tuõ spil̂vẹnu viŕsûm. manu laĩku jaû vaĩs nebi tâda. / manu laĩku jaû nebi slẽpes. / senâk ne kâc nãce, ne kuô teîca. manus laĩkus negãj* [raudzībās]. */ laî jaû miŕšaṅs laĩks i*

klât, bet tuômẹ̄r visu vêl gribu zinât, jâ. ☐ ***savā laĩkā***, arī ***savu laĩku*** – kādā noteiktā agrākā laika posmā. *bi tâc pliḷ̦u dañcis, a muzĩku. tuõ es tâ dañcâju savâ laĩkâ. / savu laĩku viṇaṁ* [tas ir, teļam] *ļaũ zîst piê mãtes uñ ta ačšḳirî.*

8. vsk. lok.; adv. noz. **Vajadzīgajā brīdī, momentā.** *jâtaĩsa laĩkã bruõkasti, laî vaŕ iẽt piê dârba. / viṇaṁ tã siẽva bî dikti tâda šẹŕpa. bî jâbût laĩkã mãjã. / sĩpuôlus vaîdzêja laĩkã nuôvâkt. / brãlis nuôgãja piê uõtra brãļa taîsni laĩkâ – atrada, ka tas piĺda nuô mucas alu ẹ̄ñkurî. / zuôbi sàaûg ḳeḳê, kad bẹ̄rniêm laĩkâ ne-izraûj. / luõps i laĩkâ jãslaûc uñ jãkuôp. / pêc mẽneša* [zalktis] *i liêtuôjaṁs kâ zâles pret vêzi – mãgâ ka i. ja laĩkâ pamanîta slimĩba, ta lîdz.* ☐ ***viênā laĩkā*** – vienā un tai pašā (noteiktā) stundā, brīdī. [cūkas] *vaîg iẽt viênã laĩkã kuôpt, laî luõps tuŕ nekviñkst.* // **Tā, ka ir piemērots, atbilstošs pēc lieluma (par apģērbu).** *laikā man tẹ̄va svārki, laikā tẹ̄va kažuocīns.* (LFK 1961, 11082) ☐ ***pašā laĩkā*** – a) vajadzīgajā brīdī, momentā. *tẹ̄vs pârnãca pašâ laĩkâ – puzdiêna bî gatava jaû.* b) tā, ka ir piemērots, atbilstošs pēc lieluma (par apģērbu). *saîmniêce nuôpiŕka ganeliṁ* [bikses] *uñ priêcâjâs – pašâ laĩkâ, kad jãiẽt skuõlâ! uñ mẹ̄râ ari, pašâ laĩkâ!*

[II]***laĩks*** subst. **Atmosfēras stāvoklis (noteiktā vietā, noteiktā momentā vai laika posmā); meteoroloģiskie apstākļi.** *tik rãms laĩks, ka ne lapa nekust. / naktî bija pa·visaṁ rãms laĩks. / uz jaûku laĩku viņs* [tas ir, dēles] *sakâpa buteles kaklâ. us sliktu laĩku viņas gulêja dubẹ̄nâ – ûdenî. / šuôdiên dzidrs gaîss, dzidrs laĩks. / nedãrs laĩks* [ir], *ka biêži viẽn lîst. / kaḳi zâli ẹ̄d, ta bûs slikti laĩki. / tâ puteṇuô uñ sniêg, nevaŕ ne žagarus sacîŕst. it kâ Diês vẹĺlaṁ laĩku uz reñti izdevis. / ka runâ pa laĩku, ta es klaũsuôs* [radio]. */ laĩka maĩṇâs tã gaļa sasiĺst. / pa tuõ jũru tâ miŕguļuô. ta teîc, ka bûs citâda laĩka. / pêc lietus būs laba laĩka.* (Lgr. 556) */ bẹ̄rnus nelaîde tâdã nedãrã laĩkã laũkã.* ☐ ***laĩka rãdītājs*** – priekšmets, kas signalizē (par) atmosfēras stāvokli (noteiktā vietā, noteiktā momentā vai laika posmā). *laĩka rãdîtâjs bi nuô egles zara. viš tâ dârbuôjâs pac.* ☐ ***baŕgs laĩks*** – pērkona negaiss; laiks, kad ir pērkona negaiss. *bârks laĩks* [ir] *– pẹ̄rkuôns. / pẹ̄rkuôns, zibinê, bûs bârks laĩks, aŕ liêtu. / uz vakariêm paspîdêja zibeñs gaîšuṁs. pa nakti bûs bârks laĩks. / luôgus, dures taĩsât ciêti! bûs baŕks laĩks – pẹ̄rkuôns nãk. / nãk nuô pamales mẹĺli mâkuôṇi. bârks laĩks tuvuôjâs.* ☐ ***lẹ̄ns laĩks*** – laiks, kad nav jūtams vējš. *visu laĩku bija vẽš. šuôdiên i lẹ̄ns, bez vẽja.* ☐ ***bula(s) laĩks*** – tveicīgs, spiedīgs, sauss laiks. *bulas laĩks i tâc tukšâks laĩks* [zvejniekiem]. *ûdẹ̄nc siĺc, zives dziļumâ. tas i apmẹ̄raṁ uz jũlija mẽnesi. / ka nãk tas bula laĩks pa tuõ diênu, maṅ bi dikti baîl pa tuõ diênu dedzinât krâsni – saĺmu juṁti.* ☐ ***čañkas laĩks*** – laiks, kad ir vējš, negaiss, putenis u. tml. [laika pareģošanai] *nuôlaûza egles zaru, piênagluôja piê siênas. ja nãca us sliktu laĩku, čañkas laĩku, ta tas galiṇš liẽcâs uz leju. / čañkas laĩks i putenî, negaîsâ.* ☐ ***pļupa*** (arī ***pļuka***) ***laĩks*** – slapjdraņķis; atkusnis. *veĺ us tâdu laĩku teîc – ne saĺs, ne liêtus, nu tâc pļupa laĩks.* ☐ ***slapjš laĩks*** – lietains laiks. *ka slapš laĩks, ta viņi* [tas ir, *krustuodzes*] *nenãk.* ☐ ***sniêga laĩks*** – laiks ziemā, kad zeme pārklāta ar sniegu. *pa ziêmu braûca mežâ, bi sniêga laĩks. / sniêga laĩkã braûca a ragũm.* ✧ ***laĩks (ta) kâ dziñtars*** – saka par saulainu, skaistu laiku. *ka tâc smuks laĩks, ta teîc – laĩks ta kâ dziñtaŕs.* ✧ ***stiprs laĩks*** – vējains, vētrains laiks. *diẽzgaṅ stiprs laĩks bi* [..] *uñ* [laivā] *sâka nãkt ûdeñs iêkšâ.* (Svent. 80, 81) ✧ ***sũda laĩks*** – slikts laiks. *sũda laĩks – ne·kã nevaŕ ne strâdât, ne·kã.* ✧ ***suṇa laĩks*** – slikts, parasti vētrains, auksts laiks ar nokrišņiem. *suṇa laĩks – slikc laĩks. vẽš uñ puteṇuô* [jeb] *putiṇuô, kupẹ̄nas sadzĩtas lidz pažuõbelẽm. labi, ka tâdâ suṇa laĩkâ vaŕ pasẹ̄dẹ̄t istubâ. / ka saĺs, ta teîc – nu ritîks suṇa laĩks, saĺs uñ putenis.*

laĩkus, reti ***laĩku*** adv. **Savlaicīgi; īstā laikā.** [meitas] *visu rîtu tũpelêjâs pa mãjâm, ka nevaŕ laĩku isnãkt piê dârba! / jãceļâs aûkšâ luõpus kuôpt, bruõkasti vãrît, laî vĩri vaŕ izbraûkt laĩkus mežâ. / grâbekļiêm izlûzušiê zari jâiêliêk jaû laĩkus. / tuõ vaîdzêja darît laĩkus. / labi, ka laĩkus pârbraûci. / viš tuõ laũku nuôaûdzêja a nezâlẽm. laĩkus nenuôravêja. / mežâ ciŕsmas, kuŗas pãrduõs, jaû laĩkus meššârks isstîguôja.*

laĩḳelis subst. **Neliels laika posms.** *tâc laĩḳelis pagãjis, kamẹ̄r tevi nebiju redzẽjis.*

Laĩma, arī ***Laĩme***, dem. *Laimīna*, arī *Laĩmīte* subst.; folkl. **Senlatviešu likteņlēmēja dievība.** *Dẹ̄kla – Laĩma. tã i viêna uñ tã pate. tiẽ tik i viņas pavaŕdi – es tâ duõmâju. / aĩ Laĩmiņa, licêjiņa, kuô tu biji nuôlikuse! vakaŕ kuôši gavilêja, šuôdiên veda smiĺtaînê. / ka pãdi dañcinâja* [dziedāja:] *es, pãdîti dĩdîdama, aûksti ruôks cilinâju, laî cilina Dẹ̄kla, Laĩme bagâtuôs*

ļaûtiņuôs. / es, pãdîti dîdîdama, aûksti ruôkas cilinâju, laî Laĩmîte ciĺdinâja bagâtuôs ļaûtiņuôs. / sêd, meîtĩna, riñdĩnâ, pašâ riñdas galĩnâ! nãks Laĩmîte, ņemĩs nuô gala, ne nuô vidus lasîsiês. / kuŗa meita guoda gaida, tai Laimīna kruoni pina. (LTD VII 378) ☐ ***Laĩmes mãte*** – mitoloģiska būtne, kas rūpējas par cilvēku svētību. *gaũsas mãte i tik·pat kâ Laĩmes mãte, kas stãv pa tevi nuômuõdâ, laî tu bûtu isticis uñ teû ne·kas netrũktu.*

laĩme subst. **1. Dziļa apmierinātības un prieka izjūta; apstākļi, stāvoklis, kas to izraisa.** *jem par labu tu, pãdīte, krustamãtes dãvanīnu! Dievs, duod laimi, veselību, tautīnāsi dzīvuojuot!* (LFK 1818, 257) / *pa sliêksni nesasveĩcinâjuôtiês. ta apsveĩcêjs aĩznęs laĩmi. / paûsaris klât. nuô rîta vaîg iêęst kâdu kumâsu maîzes, laî neaîskukuô dzęguze. ta visu vasaru nebûs ne·kâda laĩme.*

2. Veiksme, izdošanās, panākumi. *kâlab laĩmeî pagriẽzi muguru? varêji iẽpręcętiês pa saîmniẽku. / leḿpis i, kas nevaŕ ĩstâ laĩkâ saķęŕt savu laĩmi vaî kâ citâdi kuô îzdarît, palaîž garâm. / va tu meĺleņu ne·maz nedabuji? maṅ braṅgi isnãca laĩme. / tâda laĩme, ka satiku krustmãti uñ parunâju. / suņa mêlê devîņas laĩmes, bet kaķa mêlê devîņas nelaĩmes.* ☐ ***laĩme nelaĩmē*** – saka, ja nav noticis visnevēlamākais (kādā negadījumā, neveiksmē). *beĩgãs bija laĩme nelaĩmẽ. tiku nuô tiẽm dubļiẽm laũkã* [ar ratiem] – *kaĩmiņš nãca palĩgã. / tuŕ bija laĩme nelaĩmẽ – izglâba tuõ guôvi nuô puŕva. varêja iziẽt sliktâk.* ☐ ***laĩmes spẽle*** – pasākums, notikums, kurā veiksme atkarīga tikai vai galvenokārt no nejaušības; laimesspēle. *tã jaû bija tâda laĩmes spẽle – paspẽs vaî nepaspẽs lidz vakaraḿ tikt mãjãs.* ☐ ***izmẽģināt*** (arī ***izpruõvēt***) ***laĩmi*** – pārbaudīt savu veiksmi, arī spējas. *puĩši cic pa citu* [atrakcijā] *ismẽģinâja laĩmi. / vaîdzês ispruõvęt laĩmi. aîzbraûksiḿ us piĺsętu, uñ vaŕbût izduõsiês salabuôt tuõ vęcuô šujmašĩnu.* ☐ ***(kâ) par laĩmi*** – saka, lai izteiktu apmierinājumu, atvieglojumu sakarā ar kādu faktu, kas ir vai nav noticis. *nuôgãju baznîcâ. kâ paŕ laĩmi nebija sagãjuši daũdz. varêju iẽtikt krę̂sluôs pasę̂dęt. / sametâm tãs kaûdzes Kârklâ – taĩsijâs uz liêtu, bet pa laĩmi nelija, varê dziêvât.* ☐ ***uz labu laĩmi*** – riskējot, paļaujoties uz laimīgu izdošanos. *nu tuõ vasarâju iêsẽju uz labu laĩmi. ja bûs cik ·necik liêtus, tad jaû aûks aŕ. / vęcaîstę̂s iêspiêda veñteri attę̂kâs uñ teîca, laî iẽt uz labu laĩmi.* ☐ ***uz laĩmi*** – saka, ja paredz veiksmi, labvēlīgu apstākļu kopumu. *ja pakavu atruôn sev pretî nãkaḿ, ta tas uz laĩmi. uñ, ja* [pakavu] *rędz uz uõtru pusi, ta laĩme iẽt pruôjâm.* ☐ ***vẽlēt laĩmi*** – vēlēt laimi, veiksmi, panākumus. [Jaungadā] *puĩši gãja apkârt, laĩmes vę̂lę̂dami, a mũņikâm, kliņģeri uñ siêtĩnu sizdami.* ✧ ***cũkas laĩme*** – saka, ja kas paveicas necerēti viegli, labi. *cũkas laĩme i tâda necęrę̂ta laĩme. tã tâda izduõšanâs. / maṅ tâda cũkas laĩme iznãca. / maṅ aku·rãt vaîdzêja tâdu adatu. uñ žĩc tuôdiên atnesa vi·sâdas adatas. nu cũks laĩme! / cũkas laĩme – tas nãca vę̂lâk tâc teîciêns. / ja upê pastãvêja liẽls ûdeńs uñ varêja tuõs pluôstus nuôdzît uz Liẽpâju, žĩc samaksâja liẽlu naûdu. pluôstniêkiêm cũkas laĩme isnãca.* ✧ ***Diêva laĩme*** – saka, izsaucas, paužot prieku, apmierinājumu par kādu faktu, kas ir vai nav noticis. *nu Diêva laĩme, ka iêvedâm tuõs rudzus ę̃nâ! bûs liêtus. / cę̂rtuôt ãliņģi, nuôlûza ciris. nu Diêva laĩme, ka nuôķêru, nepagãja apakš ļędus.* ✧ ***kam Diêvs, tam laĩme, kam ķẽve, tam kumeļš*** – saka par veiksmīgu (kā) iznākumu. *kaḿ Diêvs, taḿ laĩme, kaḿ ķẽve, taḿ kumeĺš, – teîc us tâdu, kaḿ izdeviês iêgũt kâdu labumu.* ✧ ***katrs savas laĩmes kalējs*** – saka, uzsverot, ka cilvēka labklājība ir paša radīta. *dę̂ls, mâciês paŕ kâdu amatniêku! ta dziêvâjuôt nebûsi nabaks. jâ! katris savas laĩmes kalêjs.* ✧ ***piedziḿt laĩmes krekliņā*** – piedzimt, neatdalot placentu. *dziḿstuôt bę̂rns dažreĩz piẽdziḿst a tâdu plêvi pãrviĺkc. ja tuõ nepamana pârgriêst, bę̂rns nuõslâpst. tas ęsuôt ari dzîvê laĩmîks.* [teica:] *tev gaṅ viss paduônâs – bûsi piẽdzimis laĩmes krekliņã. / viņaḿ dzîvẽ viss tâ paveĩcâs. viņš i tâc attapîks, apsviêdîks. laĩkaḿ laĩmes krekliņã bûs piẽdzimis.* // modāla vārda noz. **Lieto, lai izteiktu apmierinājumu par kādu faktu, kas ir vai nav noticis.** *laĩme, ka nenuôkavêju aũtobusu. / laĩme, ka nesâka lît.*

3. Zīlēšanā (parasti Jaungada naktī) – nejaušas formas veidojums, kas rodas, ja ielej izkausētu metālu (parasti svinu, alvu) ūdenī. [Vecgada vakarā] *kaûsêj pañnâ aĺvu uñ ta uz·reĩz lêja aũkstâ ûdenî. uñ ta pẽtija, izbũra, kâda tuŕ tã laĩme iŕ.* ☐ ***liêt laĩmes*** – zīlēt nākotni (Vecgada vakarā), lejot kausētu alvu, svinu aukstā ūdenī. *Jaûngadâ, ka laĩmes lêja, iskaûsêja aĺvu uñ ta lêja viņu ûdenî. ta jẽma laũkâ uñ skatijâs, kas viñš tuŕ iŕ islêjiês. / Jaûnâ gadâ leî laĩmes nuô aĺvas. / laĩmes lej nuô svina, jâ. tad* [senāk] *visi lêja. tagad nu aŕ lej vêl. / jaûnaḿ gadaḿ nãkuôt, lêja laĩmes.*

4. Ceriņu zieds ar vairāk nekā četrām vainaglapām vai āboliņa lapa ar vairāk nekā trim lapiņām, kas (pēc tautas ticējumiem) nes veiksmi atradējam. *âbuôliņam̂ trîs lapas. uñ, ka četras, tas laĩme. tuõ nuõraû uñ glabâ. / âbulĩnam̂ pastãvîgi trîs lapas. ja četras lapas, ta bi laĩme. / pliẽdaruôs meklẽ laĩmi – ziêdiņu arî piêcãm, sešãm lapiņãm.*

laĩmęsts subst. **Nauda vai manta, ko iegūst loterijā.** [atrakcijai iezīmēti] *stabã numuri. piê kâda numura* [bultiņa] *apstâjâs, tâdu laĩmęstu sajęm̂.* ☐ ***liẽlais laĩmęsts*** – galvenā balva; ļoti izdevīgs ieguvums, panākums. *viņam̂ kritis liẽlaîs laĩmęsc.*

laĩmēt v. **Gūt iespēju (ko darīt).** *tu varêji laĩmệt – braûkšus nuôbraûkt, ja bûtu atnãcis ãtrâk.*

laĩmēties v. **Gadīties, notikt kam vēlamam; veikties labvēlīgu apstākļu, nejaušības dēļ.** *mañ tâ laĩmêjâs – kaĩmiņuôs bi meîtene liẽla dziêdâtãja. nu ta mẽs râvãm, uz ruõbežu nuõstâjšâs. / nelaĩmêjâs – iššļuka nuô ruôkas saĩte, uñ izbira nuô maîsa labĩba. /* [Jaungadu gaidot] *gãja stalĩî avju gãrdâ nuôķệrt tękuli. kuŗaî* [meitai] *laĩmêjâs nuôķệrt uz reĩzi, tã precêjâs tuõ gadu. ka neĩzdevâs nuôķệrt, ta jaû nèisnãca. / ticêja ari, ja kaķis pârskrêja pa ceļu, ta nelaĩmêjâs.*

laĩmīgi adv. **Veiksmīgi.** *es šuôrît izgãju us ceļu, laĩmîgi dabuju a pastaļĵuõnu nuôbraûkt.*

laĩmīgs, -a adj. **1. Tāds, kas izjūt laimi.** *ka dệli pêc mãtes isskatâs, tiẽ laĩmîgi. / nu dệls pãrvizinâja sev lĩgavu. varês dzîvuôt laĩmîks. / ja kâda meîta* [Jaungadu gaidot] *nuôķêra tękuli, ta viņa bi laĩmîga. ta viņa zinâja, ka taî gadâ vĩru dabuĩs. /* [talkā] *visi bi laĩmîgi, ka tik varêja dabuĩt dañcât. pa tuõ viņi nuôsita tuõs linus. / pavãrene* [no kristībām] *tik laĩmîga pãgã mãjâ. ne·kuŕ tâ nevarêj* [nopelnīt]. / [bezdelīgas atgriežas] *cita pakaļ̂ citaî. tik laĩmîgas i.*

2. Tāds, kas ir saistīts ar ko vēlamu, patīkamu. *tad ęsuõt laĩmîga diêna, ja pirmuô satiêk žĩdu a preci us plęciẽm, ja tukšâ, ta nelaĩmîga. / bi duõma, ka arî saũli nevarêja pręcệtiês – us tuõ pusi. uz rîtiêm meîtas varêja iẽt, uz vakariêm nê. ta nệsuôt laĩmîga dzîve.* ☐ ***laĩmīgā kârtā*** – laimīga gadījuma dēļ. *laĩmîgã kârtã es velĵ nedabuju tuõ liêtu.* // **Veiksmīgs.** ✧ ***laĩmīga ruôka*** – saka, ja cilvēkam darbā, pasākumā veicas, laimējas. *šķirî tuõ balĩtmugures teļu! tev laĩmîga ruôka.* ✧ ***laĩmīgs kâ meîtas bệrns*** – saka par cilvēku, kuram dzīvē labi veicas. *kâdu reĩzu teîca, ka tiẽ bệrni, kas dzimuši meîtâm, bes tệva, ka tiẽ i laĩmîgi. tâc teîciêns bi – laĩmîks kâ meîtas bệrns.* // **Tāds (par vietu), kur nav atgadījies visnevēlamākais.** [kara laikā] *šis stûris bijis laĩmîks stûris.*

laîpa subst. **1. Pāriešanai paredzēts dēlis, baļķis u. tml., no dēļiem, baļķiem u. tml. izveidota šaura pāreja (piemēram, pāri šaurai upei, grāvim, staignai vietai, žogam).** *ûzliêk pa straũtu stipru laîpu, laî druôša pãriẽšana. / tã laîpa bi nuôlikta pãri pa grãvi šķîbi. tikkuô pãrklupu pãri. / taûtiêc maniṃ laîpu lika, laîpu laîpas galiņâ. / gãjuši paŕ laîpu. pirmaîs iêlûzis uñ saslapis. / bệrni sakâpuši uz laîpu. ka tik nepãrlûst! / tâdas laîpiņas taĩsija, ku pãrkâpt pãri* [žogam]. */ pariktêja tâdu laîpu, laî vaŕ pãrkâpt pãri žuôgam̂.* // **Virs ūdens līmeņa ierīkota uzeja, kas no krasta iestiepjas ūdenstilpē.** *tuŕ tâda laîpa bî taî dĩķĩ. / dĩķĩ laîpa salûzuse, jãliêk jaûna.*

2. Vaļēja piebūve pie klēts ieejas; dēļiem izklāta grīda. *piê klẽtêm bi laîpas. pret katru klẽti bi trepîte, ku vaŕ uskâpt. tãs laîpas bi lĩdz a jum̂tu. / trepîte i us klẽšu laîpâm, laî vaŕ uskâpt. laîpas gaŕ tãm klẽšu duŕvĩm vis·caũri. tuŕ viss tâ kaĺtêjâs, žâvêjâs. / klẽtes laîpa tâ aûkstâk bi klẽtes priêkšâ. vis·caũri tã bija. tuŕ nebi trepîte. / klẽtes laîpâm nu i vęcas dẽles palikušas, sapujušas. / pa·visam̂ vęclaĩku mãja bi. ne laîpas, ne·kas nebi. /* [sieru] *nuõlika piê klẽtes uz laîpâm. /* [kaķis] *piêêdis us klẽtes laîpãm gulĵ.*

laĩpni adv. **Tā, ka izturas pieklājīgi, arī labvēlīgi.** *viñš* [tas ir, mākslinieks Pankoks] *tâ laĩpni ûzjẽma mũs* [tas ir, bērnus]. */ laba laba mājas māte, laipni lūdza istabā.* (LFK 1818, 47)

laĩpnīgs, -a adj. **Laipns.** *kruõdzeniẽks bija dikti laĩpnĩks, pakaĺpîks, lika apsệstiês. / liǵeris i tâc piêglaĩmuôtâjs, laĩpnîks.*

laĩpns, -a adj. **Tāds, kas izturas pieklājīgi, arī labvēlīgi.** *laĩpnis viš* [tas ir, skolotājs] *bi. / te tã jaûnã pãrdevẽja i tâda laĩpna.* // **Tāds, kurā izpaužas šādas īpašības.** *tiẽ smaĩdi jaû i laĩpni, bet ticệt viņaî nevaŕ. kuô viņa saka aîz muguras?*

laĩpsta subst. **Aira daļa.** *laĩpsta i tã* [aira] *daļa, kas nãk ûdenî.*

laîpuot v. **1. Iet, vairoties no peļķēm, dubļiem u. tml., meklējot vietu, kur spert kāju.** *balta augu bāliņuos, pa dubļiem bradādama. męlla tapu tautiņās, pa laipām laipuodama.* (LFK 1818, 195)

2. Rīkoties divkosīgi, iztapīgi, vairoties no noteiktas rīcības. *laîpuôt i isluôcîtiês. laîpuôt i jaûnlaĩku teîciêns. / viņam̂ prasija pa tuõ kaûtiņu, bet viš tâ laîpuôja, izlaîpuôja. negribêja pateîkt, kâ tuŕ īsti bija.*

laîsks, ***-a*** adj. **Slinks.** *slinki, laiski tẹ̄va dẹ̄li purva malu vazājās.* (LFK 1817, 47) / *kuŕ laîskâji tẹ̄va dẹ̄li, papuvîtes neapaŕtas. / tã meîta laîska bija, bet dẹ̄ls strâdîks. / tã ķẹ̄ve dikti laîska, taî tik a pâtẹgu.*

laîst v. **1. Ļaut (kādam) doties, arī virzīties noteiktā virzienā, uz noteiktu vietu.** *māte mani rātin rāja, ka es puišus klētī laidu.* (LFK 9, 56) / *kas bij čakla saimeniece, pacienāja ķẹ̄katiņas; kam istaba neslaucīta, tā nelaida istabā.* (LFK 1818, 38) // **Ļaut, arī likt (kādam) doties prom no kurienes; ļaut, arī likt doties (no kurienes) mājup.** [skolniekus] *pêc stuñdâm viẽ laîda mājâs, jâ.* // **Panākt, arī ļaut, lai (dzīvnieks) dodas, arī virzās (noteiktā virzienā, uz noteiktu vietu).** *ka* [zirgus] *laîda ganuõs, ta bi tiẽ dzeĹži jàizjẹm̂. / ka guôves laîda* [pirmoreiz ganos], *ta jaû aka rumulêjâs. / êrzeli dikti rẹ̄ti laîž kuõpîgâs ganîbâs. tuõ tura mãjâ. / cũkas laîda ganuôs, gana nebi. ziêmâ aŕ* [cūkas] *laîda laũkâ. / rudeni, ziêmu, ka bi nuôvâktas druvas, ta laîda cũkas laũkâ. ta cũkas apstaĩgâja visus pakšus, mẹklẹ̄damas, kas i actâc. / ka jaû zâlîte sâk rastiês, laîda aîtas ârâ. / vẹcuôs laĩkuôs laîda kuõpâm iêkš viênas ganîkles aîtas. ta katrs savu zîmi lika. visi gãja viênâ ganîklê. / vêl jaû agrĩns laĩks uñ aũksc. mazuôs zuôslẹ̄nus nevaŕ laîst laũkâ. /* [zoslēnus] *laîda jaû laũkâ piê liẽlâm* [zosīm]. */ kas bi slimi luõpi, tiẽ jaû stãvêja mãjâ. tuõs jaû līdzi nelaîda* [ganībās]. */ ã·re! kaķe piê dures ņaũd. jâlaîž iêkšâ, laî nãk gulẹ̄t. / tumša nakte, zaļa zāle, laukā laidu kumelīnu.* (LFK 1961, 11142) / *gañs nelaîž* [aitas], *ja kuŕ iẽt, ku nevaîg, ku nav brĩv ganît. gañs ãziêt priêkšâ, adzẹ̄ņ.* ☐ ***laîst suni*** **(kādam)** ***viŕsū*** – uzrīdīt suni (kādam). *ka* [zosis] *dzina laũkâ, laîda ari suni viŕsû. zinâms, tik tâdu, kas neplêš, tik baĩda.* // parasti noliegums teikumos; savienojumā ar *klât*. **Ļaut (kādam) pietuvoties, pieskarties u. tml.** *ka i kumeĺš, ta* [ķēve] *nuô sâkuma nelaîž klât, i pikta, bet vẹ̄lâk piẽruôd. / ta, ka cũka muka uñ nelaîda kuĩli klât, ta padzina uz viņas mājas pusi. cũka pate pârnãce. / ku sasistas asinis, ta laîž klât* [dēles], *laî issûc.* // **Ļaut (kam) iesūkties.** *ûdeni viš* [tas ir, *ķẹ̄nrūks*] *nelaîda pa gabalu klât. ja iêkrita ûdenî* [zābaks], *ta tas ûdeñs piê tã zâbaka nemaz tâ negãj klât, viš tâ baĩdijâs. / trâns a dẹgutu bi – a tuõ ûdeñszâbakus smẽrêja. a taûkiêm nelaîž tuõ ûdeni klât.* // **Panākt, arī ļaut, lai (dzīvnieks) virzās (noteiktā gaitā, kustībā).** *kuô nu suôļuôs viẽn! laîd kâdu riksi ari! / ka nuôjûdz ziŕgu, ta laîž isvârtîtiês. / tukšus ratus braûca rikšiêm, varêja laîst rikšuôs* [zirgu]. */ trijā jūgā es iejūdzu sešus bẹ̄rus kumelīnus; rikšiem laidu tumšu nakti pats pie savas līgavīnas.* (LFK 1961, 11218) / *tum̂šã naktĩ rikšuôs laîdu pac piê savas lĩgaviņas.*

2. Ļaut (kādam) ko darīt. *pãrnedẹ̄ļu viêna meîta bî jâlaîž muĩžas klaũšâs. / cik tuŕ bi kuô runât, līdz dabuju piêgũt tuõ tẹ̄vu, ka laîde mani dziêdât mâcîtiês. / mẽs gãjâm Rudes skuõlâ dziêdât. tẽte negribêja laîst. / mẽs bijâm četras viênã mãjã tâdas jaûnâkas. saîmniêce nedrîkst nelaîst* [uz balli]. */ beîdzamuô nedẹ̄ļu tẹ̄vs vaĩs nelaîda, bi jãstãda kaŕtupẹļi. ta mẽs vaĩs nevarêjãm iẽt* [piedalīties kāzu uzvedumā]. */ nedzẹ̄nâ tuõs luõpus nuô viênas viêtas uz uõtru! laîd, laî ệd!* // **Ļaut (kādam) doties mācīties (kur).** *mani jaû nelaîda taî skuõlâ tâ iẽt ãtri. tuõ skuõlu nedeva, redz, vaîdzêj iẽt ganuôs dzît. / nu, ka palika jaû astuôņi gadi, ta tik tẹ̄s laîda* [mani skolā]. *tẹ̄vam̂ nebija iêspẹ̄jas. / ja nu tik dikti gribi, jãlaîž jaû bûs* [iet skolā]. // savienojumā ar *ciêt, vaļā*. **Ļaut (kam) notikt; netraucēt (kā) norisi.** ✧ ***laîst biṁbas vaļā*** – sākt raudāt. *laîst biṁbas vaļâ – teîc uz bệrnu, ka viš raûd.* ✧ ***laîst ciêt(i)*** – pārstāt slaukt govi pirms atnešanās. *uz rudeni tuõ guôvi vaîdzês laîst ciêt. tã i laba guôve. / ka laîž ciêti, ta piŕmâk* [govi] *slaûc divas reĩzes pa diênu – rîtiêm, vakariêm. uñ ta pãriẽt uz viênu reĩzu. tad vêl slaûc pa divâm diênâm viênu reĩzu. / ka* [govi] *laîž ciêt, ta a viš* [tas ir, piens] *paliêk rûkc, sâlijš.* ✧ ***laîst (pa ritīgam) vaļā*** – sākt intensīvi (ko) darīt (piemēram, dziedāt, spēlēt, dzert). *ka pabeîdza liẽluôs dârbus, ta dziêdâja tuõ garuô saûciênu. meîtas, siẽvas sagãja kuõpã uñ laîda vaļã. / viņa tâdas nešpẹ̄tnas dziêsmas laîda pa ritîgam̂ vaļã. / vẹcaîstẹ̄s spẽlêja ệrmũņiku. ka atnãca oñkulis, ta abi a tẹ̄vu laîda vaļã – spẽlêja, dziêdâja.* / [par dzeršanu] *senâk aŕ teîca, ka šmuõrê tâ ka baîl. laîž vẹsẹ̄lu nedẹ̄ļu nuô viêtas. / visi* [skolnieki] *plêsâs – laîda vaļâ, bi tâ sacệlti putekļi, ka nevarêja rẹdzẹ̄t, ka skuõluôtâjs iênãca. / šiẽ* [puikas ar mopēdiem] *laîž vaļâ, cik tik iẽt. / tuõ svệdiênu dzêra* [atkāzas]. *tuõ piŕmdiênu aŕ vêl laîda vaļâ. / tâdas trẹknas* [tautasdziesmas] *jaû*

netîk teîkt. es, ka sapīkstu, ta tik laîžu vaļâ tās. / es viênu vakaru laîžu vaļâ tuõ dziêdâšanu viêna pate. / ka ērģelîniēks laîde visas bazūnes vaļâ, jaûki skanêja.

3. **Doties, parasti braukšus (noteiktā virzienā, uz noteiktu vietu); braukt, skriet, ātri iet.** *mēs rît laîdîsim̂ us pļavu. / uõtrã diênã a zirĝeli laîda uz tirĝu, siēvas tirĝuõj ârã* [zivis]. */ apkārt muižu, apkārt muižu, kam nav kalti kumeliņi! man bij kalti kumeliņi, es caur muižu cauri laidu.* (LFK 1817, 166) */ braucam visas mēs, māsiņas, māte sauca pusdienā! laižam bẹ̄rus kumeliņus nuo kalniņa lejiņā!* (LFK 1817, 24) */ ka pamanîja mũs, ta puĩka laîda pruôjã, cik kãjas nesa. / puĩši gãja braûktiês nuô talĵkas mãjâ. nu ta laîda ari! / bẹ̄rni bi sasêjuši krĩčuõles uñ laîde pa lẹdu. / kârstâ laĩkâ guôvis bizuô. ka iêkuôž duñdurs aka, ta skrej mãjâs, astes gaîsâ, uñ laîž, cik iēt.* ☐ ***laîst luptē.*** Sk. *l u f t e*. ✧ ***laîst ļẹkas (vaļā)*** – ātri bēgt, ātri doties prom. *aîzbizinẹt irĵ viênkârši paņẹm̃t vagu* [jeb] *laîst ļẹkas bes kâdas prasîšanas uñ atļaũjas. / laî citi nemanîtu, ka bijuse dalîba piê nedârbiêm,* [zēns] *laîda ļẹkas vaļâ. / nu tad es laîdu ļẹkas vaļã – muku pruôjã. negribêju, laî mani rẹdz. / nuôbaĩdiju suni – tas laîda ļẹkas vaļâ uñ pârskrêja mãjâs. / suñs nuõzbijâs uñ laîda ļẹkas vaļâ.*

4. **Virzīt (ko kur iekšā), arī panākt, ka virzās (kur iekšā, uz kādu vietu).** *ka alus bi nuôrûdzis, piĩdija ẹñkurî uñ laîda akâ, laî stãv, kad vaîdzêja. / vẹcaîstẹ̄s pârnese karũses. mēs tãs mazâs laîdêm akâ. / ja zupa bi laba, laîda iêkšâ kukulîšus uñ pavãrija. / krẹklus laîda biksês iêkšâ. / rakâm aku uñ arĵ dabujâm pliẽni cirĵst pãri. ta laîda dẽles iêkšâ. / ta jaû nešuva tâdas taĻ̧las ta kâ taga. ta jaû tâdas garas šuva, laîda svârkâ iêkšâ. / visu kûli jaû uz·reĩz nelaîž mašĩnâ – bišķi piẽturĵ vãrpu galus, laî nuõsit. / siēvas stãvêja, a nazi griêze tiẽm kûlîšiêm saĩtes, uñ viêns vĩrs laîda iêkšâ* [kuļmašĩnā]. *turĵ tas vĩrs laîda tuõs kûlîšus iêkšâ. / tuõs zirņus islupinâs a ruôkãm. turĵ naû kuô mašĩnã laîst. / ta vaîdzêj tiẽ lini raût laũkâ nuô tã ẹ̄rkuļa uñ laîst taî spuõlê iêkšâ. ka tu viņus tâ* [bez *ẹ̄rkuļa*] *laîdi iêkšâ, ta jav viņi tev sagãj kuõpâ. / kam̂ jaû vaĩrâk* [pupu], *tad jaû laîda arĵ iêkš tã labîbas kuļamâ – kuĻ̧mašĩnas. / zãrku kapâ laîda a dviẽļiêm. / a dviẽļiêm nẹs zãrku. seši laîž kapâ.* ☐ ***laîsti kuñkulīši*** – šķidras mīklas klimpiņas. *tuõs* [gatavo], *tâ kâ tẹk* [mīkla]. *tiẽ aka* [ir] *laîsti kuñkulîši.* ☐ ***laîst dibẹnā*** – gremdēt. [*kapelei*] *ûzliêk tuõ ệsmu uñ laîž dibẹnâ. / sveces paši lêja nuô aîtu taûkiêm. us puĻ̧ķi sataĩsija daktus. ta tuõs daktus* [taukos] *laîda dibẹnâ uñ ûscêla. ka tas i apsalis, aka laîda dibẹnâ.* ☐ ***laîst kuôkus*** (arī ***baĻ̧ķus***) – zāģējot, cērtot panākt, ka koks gāžas. *ta iêrunâjâs, ka iēs mežâ kuôkus laîst – bûšuôt laba peĻ̧ņa. / vis·pirms nuõskatâs, us kuru pusi varês kuôku laîst, laî neiêkrît cituôs kuôkuôs. / vệlâk, ka mežâ cirĵta malĵku va baĻ̧ķus laîda uñ ku bi egles, ta savâķa tuõs stipruôs egļu zarus.* ✧ ***laîst zem ãmara*** – ūtrupēt. *laîst zem̂ ãmara – ũtrupệt. / nu tas jaû nevarĵ padziêvât, parâdi daũdz. jâliêk, jâlaîž zem̂ ãmara visa mãja. – tâ senâk teîca.* // **Virzīt (ūdenī, pa ūdeni, piemēram, laivu, plostu).** [plostus] *pa straûmi laîda pruôm uz ẹzẹru.*

5. **Mest.** *ganeļi arĵ sprañgiêm laîž guôvêm pa kãjâm. / maň ruôkâ bi kârsta kapijas kañna. ta laîdu* [zalktim] *a visu. tâc nuôplucis viš nuôgãja. / ak kuñks, kâ es viņu* [tas ir, tomātu] *laîdu! es iêkuôdu uñ radâs jệls uñ skâps, uñ slapš. es tâ laîdu uñ skatijuôs, ka kâdam̂ tik neiêsviêžu.* ✧ ***laîst pa lam̃pu*** hum. – dzert alkoholisku dzērienu. *viêns tâc* [guculis] *te klîst, viš tâ laîž pa lam̃pu.*

6. **Ļaut plūst, tecēt; liet.** *ka laîde alu pa krãnu, svĩķi atrâva vaļâ, ta tecêja. / mucaî piê apakšas bi caũrum̂s izûrpc, turĵ krãnc. tuõ palaîda, ta laîda tuõ dzêriênu. /* [baĻ̧ļu] *nuõsedza, laî* [dzēriens] *rûkst. ta, ka bi kâdas divas diênas rûdzis, tad nuô apakšas laîda uñ lêja tuõ uz virĵsu – tâ sajaûca vaĩrâk reĩzu. / tad aka tuõs ruôņu taûkus dabuja. a tiẽm smẽrêja zâbakus. ta nelaîda ûdeni. / jum̂c i apsûnâjis uñ ûdeni nelaîž. tas jum̂c jaû nãk diẽzgaň biês. / kad* [*dzersis*] *vaĩrâk nerûga, ta sâka dzệrt. laîda krũzê. / cẹpu dẹsas pannā, laižu alu kannā, nevaru puišeli pielabināt.* (LFK 9, 54) */ visu diênu te virina dures, laîž aũkstumu iêkšã. / kas nebi caũr ciliñderi laîsti, tuõs* [miltus] *sijâja. / linu sẹ̄klas vaîdzêja laîst vệjâ, laî atput viêglâs sẹ̄klas nuõst.* ☐ ***laîst ãderi*** (arī ***aseņus***) – (tautas medicīnā) laist asinis ārstnieciskos nolūkos. *ta jaû teîca – jâiẽt ãderes laîst. tâda glãzina bi a tâdiêm spicumiêm. tuõ lika vîrsûm uñ tãs asinis viĻ̧ka laũkâ. / ka nebî ãrstniêcîbas, ta ãderi laîda. tâ dziêdinâja gaň·drĩz it visas slimîbas. / ka nebî ãrstniêcîbas, ta ãderi laîda. ûscirĵta uz vẽnu, laî nuôtẹcệtu asiñs. / ta* [senāk] *laîda ãderi. cic aîzgãj kapâ a tuõ. / manâ laĩkâ aseņus vaĩs nelaîda.* ☐ ***laîst gãzi*** – ļaut izdalīties vēdra gāzēm. *bệrs poĵkšê* [jeb] *puĵkšina – gãzi laîž.* ✧ ***laîst guĻ̧tā*** – guļot guļasvietā, urinēt. *es turĵ taî brũteî usprasiju – va ta Kãrlis guĻ̧tâ arĵ laîda?* // savienojumā ar *caũri.* **Neaizturēt, būt tādam, kas neaiztur**

(piemēram, šķidrumu, gaisa plūsmu). *pa rasu aŕ nevarêj iẽt.* [zābaki] *laîda ûdeni caũri. / uz jaûku laĩku viņs* [tas ir, dēles] *sakâpa buteles kaklâ. kakls bi apsiêc a lupatĩnu, kas laîda gaîsu caũri. / tâdi kuôka vâki tuôreĩz bi. tiẽ bi ciêti, tiẽ garaîņus nelaîda caũri. tag jaû tiẽ bleķa vâki laîž tuõs garaîņus gaŗâ. bet kuôka vâku uzlika grãpim̂ ak·rãt tâdu kâ pašu. uń viš ne·viênu garaîni nelaîda caũri. //* **Par ko sīku, birstošu, smalku.** [*žūre*] *nuô aûzu milĩtiêm. ta siêtĩni bi, ku laîda caũri. / rudzi bi iskulĩti, velĵ tik caũr vẽtîklu bi jâlaîž caũri.*

7. Virzīt (ko pāri kam, pār ko, arī apkārt); pārlaist. *ẽķeles bi. us tãm sukâ linus. pa tãm pãri laîž tuõs linus. / ẽķeles iẽjęm̂ staŕp ceļiêm sêduôt. uń tad linus laîž uz naglâm. /* [linus] *sukâja – ņẽma pa mazâku saũjiņu, aptina ap labâs ruôkas diviêm piŕkstiêm uń laîda uz ẽķelêm. / a rulĩli paûsari laîž pa kaňkâļiêm, ta tuõs sabêrž. / a viênu reĩzu viẽ nevaŕ laĩvu aîzdârvuôt. kad abžûst, laîž uõtrreĩz viŕsû dârvu. / aîsciňnê traũku, ku caũrum̂s. a tâdu alĵvas ãmaru laîž apkârt. / ka tu gribi kâdu drapętu blûzi iššũt va kuô, ta tuŕ vajdzêj vaĩrâk reĩzes a mašĩnu tâ ręti laîst uń savilĵkt kuõpâ. / ja* [mēbeli] *grib dikti lĩdzęnu, spuôžu, laîž laku viŕsû. puliẽri saûc. nuôpuliẽrê ta. / es jaû aŕ us tuõ pleci nenęsu, es jaû us tuõ kamiêsi te vaĩrâk laîžu. maň tas plecis vaĩrâk sâp, ka es ne·maz nevaru nęst.* ✧ ***laîst pa galĵvu pãri*** – neievērot, nepaturēt prātā. *es ta tuôreĩz biju puĩka gaduôs. va maň tas rũp? es laîdu tuõ visu pa galĵvu pãri. / skuõlâ ticîbas mâcîbas viņi* [tas ir, jaunie] *laîda pa galĵvu pãri.*

8. Veidot; darināt (noteiktā veidā). *vĩriêšu krękliêm tâdu liẽlu apkakli laîda. uń ta tuõ saûca pa šalĩkrãgu. / rudzus bĩdelẽjuõt, laî bûtu smalĵki milĩti, laîž uz divẽjâm klijâm. piŕmâs i rupjas sẽnalas, uõtrâs – smalĵkâs klijas.*

9. Atdalīt sastāvdaļu; ļaut, arī panākt, ka (kas) atdalās. [gaļu] *iêlika mulĩdiņâ, sakapâja. vaĩrâk lika taî egļu mulĩdiņâ. tã tãs skaîdas nelaîda nuõst, kad* [gaļu] *kapâja. / saredzẽjâs brãlęns aŕ mãsicu, abi tuŕ bagâti. nu kuô tad laîdîs bagâtîbaî plûst nuô mãjas ârâ! / ka pa platu aûdękls, ta ga malu laîž driku. / drika i nuô aûdękla atlikusî dziju daļa, kam̂ šķiêtâ nav rũmes. tuõ laîž gaŕ malu nuõst. / ka aûdękls i apmęsc uń taî šķiêtâ nav rũmes savẽrt, ta ga malu laîž driku – tiń kamuõlâ uń pêcâk ûzliêk us kâdis kuôkis. / linu veļa jaû laîž laũkâ visu beîdzamuô męĺlumu. gaŕ baĺļas malu pabêrž. / us perêšanu ta viņas* [tas ir, zosis] *sâka laîst dũnas, piêdũnâja tuõ lizdu. / tã kleîta i smuka, bet laîž krãsu. //* **Izskalot.** *ja stuõrms kritîs,* [jūra] *sâks laîst sũdus.*

10. Augot virzīt (kur, kādā virzienā, piemēram, saknes, zarus). *viêns kuõsas iŕ, kas tâdu gaŗu vãrpu laîž. uń viêns i tâds, kas laîž šitâds ârâ.*

11. savienojumā ar *vaļā, ârā.* **Pārstāt turēt (ko) savās rokās, savā tiešā tuvumā.** *kâ laîde vaļâ tuõ jaûnuô ziŕgu, tâ nuôskrêja, ka kãjas zemi neguva. / puĩšelis prasa, laî* [gans] *viņu laîž vaļâ. / pluôstniẽki upê saaũrêjâs a citiêm pluôstniẽkiêm uń laîde vaļâ pluôstus. / drika bi, ja apmeta aûdęklu platâku nekâ šķiêtâ varêja savẽrt. ta atlikušuô dzivi laîda vaļâ gaŕ malu, satina kamuõlâ. / vęcâs siẽvas piẽsiên drãneles ļipu. jaûnâs nepiêsiên, laîž vaļâ platu. / ja laîž ârâ* [tīklu], *tad viênmẽr tâ pakârtuôc, laî laĩva bûtu plakaniski pret vẽju. //* savienojumā ar *zemē.* **Panākt, ka (kas) krīt, līst zemē.** *bišķĩt kâ tuŕ pamiŕka* [drabiņas], *ta vĩrs* [šķidrumu] *laîda zemê pa miseņa krãnu. tas bî piŕmaîs alus* [jeb] *piŕmâ zuŕte* [jeb] *piŕmâ šķira. visu nuôlaîda. es pa misu viņu saûcu. / uõtruô reĩzi tãs pašas drabas piẽleî aka a kârstu ûdeni uń tâ·pat laîda zemê, ka viš iẽsûciês.*

12. savienojumā ar *garām.* **Neizmantot (stāvokli, iespēju u. tml.).** *viņa* [tas ir, meita] *ne·viênu balĩli nelaîda garâm, mĩlêja pa balĩlêm staĩgât.*

13. Ļaut precēties (ar kādu). *saîmniêks negribêja, ka viňš* [tas ir, puisis] *gribuôt viņa meîtu paŕ siẽvu. piê kalĩpa jaû nu nelaîdîs! / meîta nevarêja piẽlûkt tęvu uń mãti, laî laîž piê kalĩpa puĩša. / tuŕ tęs laîde* [meitu]. *uń mana mãte a tęvu bija pa vedẽjiêm.*

14. Pārdot. *ase paliêk ase, uń naûda* [tas ir, maksā] *piêci rubļi. lętâk nelaîdîs uń vaĩrâk neduõs. ne kuô piẽlikt, ne atjęm̂t.*

15. Savest kopā (dzīvnieku tēviņu ar mātīti) pēcnācēju iegūšanai. *cũku vaĩrâk nelaîda kâ viênu reĩzu piê kuĩļu. / bulĩlim̂ vaîdzêj gac. ta viņu varêj gaļâ pãrduôt uń piê guôvu aŕ laîda. / bulĩlis tik skaîtâs, ka viš i gadu vęc. pêc gada viņu laîž piê guôvu. / gadu vęcu bulĩli laîž piê guôvîm – priêkš piẽna. / gadu vęcu êrzeli laîž piê ķẽvêm. / pêc gada, pêc divi gadi* [ķēves] *grib êrzeļus, bet trešâ gadâ tik laîda. / tâdus êrzeļus, kurus laîž piê ķẽvêm, tuõs jaû nelaîž piê dârba taî laĩkâ – paûsaruôs, ka ķẽves vęd. / aîtu laîž piê tękuļa.*

16. Sūtīt (ziņu). *negribēja mūs brālītis šuoruden sievu ņemt. pate māte ziņu laida – nevar meitu nuovaldīt.* (LFK 1818, 229)

17. Izteikt (kādus vārdus); runāt. *ka jaû nu grib lamâtiês, ta jaû nemeklê* [vārdus]. *kas piê mutes, tuõ laîž laũkâ. / ka viņi* [tas ir, lietuvieši] *laîž savâ starpâ, ta ir kuô klaũsîtiês.* ☐ ***laîst blamažas*** – celt neslavu; aprunāt, publiski apkaunot (kādu). *es jaû ęsu pikta. laîž blamažas* [sievas], *nuõrunâ cita citu.* ☐ ***laîst valuodu*** – runāt, izteikties. *tālu metu akmentiņu, atpakaļu atritêja; tālu laidu valuodiņu, atpakaļu atskanēja.* (LTD VII 71) ✧ ***laîst muĻķi*** – izturēties neatbilstoši situācijai; runāt aplamības. *vĩri tur̂ sliñkuôja,* [..] *laîda muĻķi. ne pašiêm bi labum̂s, ne saîmniẽkam̂. / nelaîd muĻķi! kuô tu tur̂ runâ! tas jaû tâ nevar̂ bût.*

18. Urinēt. *uotras puses dziedātājas aizmigušas guovis slauca, aizmigušas guovis slauca, suņi laida spannelī.* (LFK 1961, 11207)

laîsties v. **1. Lidot (par putniem, kukaiņiem).** *uz rudeni putni sâk baruôs laîstiês. / ta nuôsmẽrêja zir̂gus, guôves, ta nelaîdâs mušas vir̂sû. a tuõ lipstuku ka nuôsmẽrêj. viš dikti smir̂dêja.*

2. Lidot (par lidaparātiem, braucējiem tajos). *te tãs lidmašĩnas tâ nelaîžas pãri. / tiẽ tagad stãvi brĩnumi, kuô tagad dara, – braûc uz Mẽnesi, ispleš šir̃mi uñ laîžs nuô gaîsa zemê.*

3. parasti savienojumā ar *pruôm*. **Doties prom (uz citurieni dzīvot, strādāt).** *mañ vędękla laîžas uz Ameriku pruôm, piê radu. braûc pruôm.* ✧ ***laîsties taûtās*** – atstāt dzimtās mājas. *bęrniêm bija jâlaîžâs taûtâs.*

4. Ātri doties, virzīties (piemēram, ejot, skrienot, braucot kur, kādā virzienā) – par cilvēkiem vai dzīvniekiem. *jaûniê tuõ kapijas tasi izdzer̂ uñ laîžas pruôm. / laî panãktu citus, laîdušiês skriêšus. / nu tig laîdiês taî kuîtenî iêkšâ. ne·viêns duñdur̂s pakaĻ neskriês. / taî pur̂vã tur̂ tâ pa viênam̂ nevar̂ laîstiês. tur̂ i akači. / ta i tas špâsîgâkaîs – ja viš* [tas ir, lasis] *pa·visam̂ tuvu laĩvaî, ta viš viênâ miĻzîgâ râviênâ laîžas caũri uz dibęnu.* ☐ ***laîsties ķękatās*** – piedalīties latviešu gadskārtu ieražu rituālā un izdarībās – tradicionālos masku tēlos pārģērbušos cilvēku gājienā no mājas uz māju. *ķękatās laizdamās, trīs kulītes apsakāru – vienā rudzi, uotrā mieži, trešā gaļas gabaliņš.* (LFK 1818, 130)

5. Braukt (parasti ar ragaviņām no kalna). *ka upmalẽ bi sadzîc sniêks, ta puĩkas laîdâs a ragutelẽm, gâzâs uñ ripeniski nuôgāja uz lędu.*

6. Gulties, novietoties guļus stāvoklī. *laîdîsimiês tik gulu! gañ miêks atnãks. / ja* [cūkai] *kasija pakaûsi, piê aûses, ta* [viņa] *laîdês gar̂šļaûku piê zemes.* ☐ ***laîsties slîpeniski*** – vērst (piemēram, ķermeni) mazliet uz leju. *skrejuõt pa lędu, puĩkas slîpeniski laîdês – us sãniêm.*

7. Slīdot virzīties (lejup) – piemēram, par augiem. *mañ gur̂ķi nu tig sâk gulus laîstiês.*

8. Rietēt (parasti par sauli). *ka saũlîte laîdês zemê, ta gãj mãjâs uñ gãj piê vakarinu.* ☐ ***laîsties uz riẽtu*** – rietēt (par sauli). *saũle laîžâs jaû uz riẽtu, jâiẽt mãjâs.*

9. Nonākt (kādā, parasti fizioloģiskā, stāvoklī). *re, kâ, miêgâ laîžuôtiês, aîstaĩsijâs plakstiêni!*

10. Ieviesties. *vãverenes liêk, laî kuôdes nelaîžas drẽbês. / aũgusta mẽnesis – tas tas sliktaîs priêkš maîzes. tâdas kuôdes laîžas miÕtuôs. /* [sienas] *nuôsmẽrê a dar̂vu aka, laî nelaîžas ķir̂mi. tiẽ tuõ kuôku graûž. / Liẽldiênâm isvãrija beîdzamuôs kâpuôstus, laî târpi nelaîžâs iêkšâ.*

11. Izveidoties, rasties virsū (uz ķermeņa, tā daļām). *kad luõpiêm uz acâbuôlu laîdês baÕta plêve, ta iêpûta cukuru a niêdri. ta palika labi.*

laîstīt v. **Lejot, smidzinot (parasti ūdeni), panākt, ka (kas, piemēram, augi, zeme) kļūst slapjš.** *aûdęklu lika tilinât, balinât. laîstîja katru diênu. / lęcęklu vaîdzêja laîstît vakaruôs. / es velĻ laîstu kâpuôstus* [tas ir, kāpostu stādus]. *zeme saûsa.*

[I]***laîstīties*** v. **1. Šļakstīties.** *kuô jũs te žũrâjatiês? laîstâs tik!*

2. Laistīt vienam otru, citam citu. *ka isveda męslus aka, gaĩdija a ûdeņa spaņņiêm. ta tâc iẽjęmum̂s bi – laîstijâs.*

[II]***laîstīties*** v. **Spoži spīdēt, zaigot, mirdzēt, mainot spilgtumu.** *zibeñs laîstijâs. vaĩrâk teîc zibeņuô. / rasas piliẽns saũlẽ spiguļuô uñ laîstâs. / bērīts, manis kumeliņis, spuožu spalvu laistījās.* (LFK 1818, 838) ☐ ***mir̂dz*** (arī ***spîd***) ***un laîstās*** – saka par ko tīru, kārtīgu, arī nospodrinātu. *čękli abģęrbušâs, meîtas iẽt baznîcâ – vaîņagi, viÕlaînes, baÕtas zękes, męĻli zâbaki, nu mir̂dz uñ laîstâs. / tam̂ puĩšim̂ tiẽ krękli spîd uñ laîstâs – ruÕlęti, plętęti. / spîd uñ laîstâs, ka izdara labi. tuõs skapjus tas bũmeĩstar̂s nuõpuliẽrêja, ka spîd uñ laîstâs.* ✧ ***laîstās kâ spiẽģelis*** – saka par ko spožu. *tad nu gañ esi nuômazgâjsês baÕta – ģĩmis laîstâs kâ spiẽģelis.* // **Spilgti**

izpausties (par priekšmetiem). *ka* [vējš] *iêpûš diênviduôs, ta paûsaris i ta kâ laîstâs. / tâdu kuôka kaŗuôti nuôberîza baĺtu, ka laîstijâs.*

laîsts, ***-a*** adj. **Slinks.** *tas sunelis i laîsc, nereî.*

laĩva subst. **Neliels ūdens transportlīdzeklis ar sānu malām un dibenu, parasti atklātu virsmu.** *muṁs visas laĩvas nuô uôzuôla – abi ragi, ķiẽlis. / maza ęzęra laĩvina bij, uṅ arî muŕdiẽm uṅ arî zvejas tîkliẽm zvejuôjãm. / buŗu laĩvs pa ęzęru braûca. ûzvęĺk zẽģeli uṅ braûc. / skuõte bi vęcuôs laĩkuôs buŗu laĩvâm virve, kuô ûzviĺka uṅ nuôlaîda buŗu. / iteṅ visus tîklus salika laĩvas rũmê. / kad liẽls viĺnis nãce, ta piêšļâce laĩvu.* ☐ ***aĩru laĩva*** – ar airiem vadāma laiva. *ta* [senāk] *bi tâdas aĩru laĩvas.* ✧ ***kâ laĩva*** – saka par ko lielu, masīvu. *cũka kâ laĩva, drĩz bûs sivęṇi.* ✧ ***kâ nuo laĩvas izmęsts*** – saka par ļoti samulsušu, bezpalīdzīgu cilvēku. *pêc pazaûdętas naûdas, pêc dzêršanas, pêc zaûdêjumiêm iŕ kâ nuô laĩvas ismęsc. / maṅ bi tâ, ka es biju ta kâ nuô laĩvas izmęsc.*

laĩvele subst. **Neliela laiva.** *viênc masc bi – šĩm ęzęra laĩvelêm bi tik viêna bura. / pîrmâk zveji iziẽt jũrmalî apmęst tâdu liẽlu, gaŗu vadu. tuõ apmęt jũŗâ a laĩveli. / vĩri a* [zvejnieku] *mazuô laĩveli ĩrês aûkšâm* [jūrā] *uṅ tãs ûdas visas ismete pa tuô jũŗu. / agrâk bi viñdža iêvęŕta uṅ tãs laĩveles viĺka us kraṅta. tag matuõrs vęĺk.*

laĩzis: ☐ ***puôda laĩzis*** – rādītājpirksts. *teû tas puôda laĩzis i netĩrs! kuŕ tu biji klât?*

laĩzīt v. **Slīdoši (parasti vairākkārt) virzīt mēli pāri (kam), skarot (to).** *viêna guôve i laĩzîse uṅ laĩzîse sãnu. uṅ atraduši tâdu asumiņu. uṅ tuŕ bi adata. / citreĩz* [govis] *viêna uõtru laĩza – gaĺvu, kaklu. tâlâk nelaĩza kâ tik lidz priêkšas plečiêm. / vaĩnas jâduô suniṁ laĩzît, laî ãtrâk sadzîst. / kaķiṁ nevaŕ duõt laĩzît vaĩnu. / katra guôve savu teļu laĩza – teîc us tâdu, kas savu viẽn tik guôdê, laî gaṅ dažreĩz cic bûtu labâks.* ✧ ***laĩzīt stẽrbeles*** (arī ***steŕbeles***) – pieglaimoties, pielīst. *laĩzît steŕbeles – tas i tâ piêglaĩmuôtiês. kas jaû gribêja taṁ vagâriṁ laĩzît tãs stẽrbeles, taṁ jaû tã pļavas strẽmele isnãca labâka.* // **Ēst, ņemot barību šādā veidā.** [govīm] *deva sâli laĩzît – iêsviêda kastâ tâdu gabalu. /* [zirgs] *laĩza aŕ, ka duô kaû kuô, – piêliêk mêles galu. / maṅ bij tâda baĺta ķẽve – kreîmu mîza ecẽjuôt. panãksniêki staĺgi bija, pakaĺ gãja laĩzîdami. / ka piêbẽra kaûdzîti cukura uṅ piêlika tuõ dêli, ta tã dêle laĩzija tuõ cukuru uṅ ta iššļâce pate iêsûktuôs aseņus.* // pārn. **Vijīgi lokoties, virzoties, skart (par liesmām, uguni).** *uguṅs mêles laĩza pļavu.*

laĩzīties v. **1. Laizīt sava ķermeņa daļas (piemēram, lūpas).** *suṅs atnãk laĩzîdamiês, a piẽnu visu dęgunu nuõslapinâjis. / kaķi tâ laĩzâs, tâ mazgâjs. / augsti kaķis laizijâs, nuo tãlienes viesi brauks.* (LFK 1818, 2335) */ ziŕks tâ nelaĩzâs kâ guôve, kâ suṅs. / kuô, siẽvĩna, tu apêdi, ka tik gârdi laĩzijiês?* ✧ ***laĩzās kâ kaķis*** – saka, ja kāds (ko) ļoti vēlas un tiecas (pēc tā). *laĩzâs kâ kaķis – teîc us tâdu, kas, iẽraũdzijis kâdu labumu, tuõ grib sev. / vęcaîstęs, iẽskatijis plaûktâ braṅdava buteli, nu laĩzâs kâ kaķis.*

2. Pieglaimoties; pielabināties, izpatikt (kādam), parasti savtīgos nolūkos. *tas puĩka tâc liģerîks – apkârt viẽ laĩzâs, grib, laî tuõ guôdê vaî kuô iêduôd.*

laĩža comm.; subst. **Pielīdējs.** *laĩža iŕ tâc ciĺvęķs, kas grib laĩzîtiês apkârt. a vârd sakuôt, laĩžas iŕ piêlîdẽji.*

laka subst. **1. Sveķus saturošu saistvielu šķīdums organiskos šķīdinātājos (kā) pārklāšanai.** *ja* [mēbeli] *grib dikti līdzęnu, spuôžu, laîž laku virsû. / paņęṁ laku uṅ aplakâ dẽles!*

2. ģen.; adj. noz. **Tāds, kas darināts no lakādas.** *laķenes – tãs tâdas laka kuŕpes, tâdas spuôžas.*

3. Zīmoglaka. *uzlika ziẽģeli – vaî nu a brũnu laku, va a tiñti, apštempelêja. / ziẽģelis vaĩrâk bi nuô laku.*

lakacis subst.; lit. **Skarblapju dzimtas daudzgadīgs lakstaugs ar zvanveida ziediem, kuri maina krāsu, sākumā būdami rožaini, vēlāk zili vai zili violeti (*Pulmonaria officinalis*).** *lakači aûg upju krastuôs. tiẽ palîdz vęcaṁ klępaṁ.*

lakâda subst. **Speciāli apstrādāta, ar laku pārklāta āda.** *maṅ divẽjas* [kurpes] *bi – viênas bi nuô lakâdas iššũtas, uṅ viênas bi nuô âdas iššũtas.*

lakarice subst. **Lakrica (*Glycyrrhiza*).** *lakarice bi priêkš kãsus. tâda saĺda bi, kâ tâdas pâkstîtes. / ta bi eṁbiẽre, dzẽrvesace, lakarice. tãs bi iêkšķîgi liêtuôjamas* [zāles].

lakāt. Sk. *l a k u o t .*

lakats, arī ***lakata*** subst. **Galvas, plecu, arī kakla apsegs – parasti četrstūrains vai trīsstūrains auduma gabals.** *Nîcâ vẹcâm* [sievietēm] *lakatas uṅ jaûnâm vaînagi. uṅ stiñgri jaû* [bija], *nedrîkstêj ne·maz vẹca uzlikt vaînagu. / prũsine sârkana. tã bi galvas lakata, atsiêta apakaḷ. / prũsine i galvas lakac, siênaṁs, sarkaṅs, puķaîns, tâda kartũna. / prũsine bi puķuôta, sârkana lakata. / maṅ ar uššķiņkâj tûbini. tã tâda liẽla lakata bi. / taga ar i zĩda lakati. / vẹcaîmaṅmaî bî vi·sâdi tiẽ lakatiņi. klibaîs Miñdelis uṅ Leĩbis atnesa muṁs. / tuõ baltuô lakatu sêja, siênu grâbjuôt.*

lakkurpes, arī ***lakkuŕpes***, ***lakšpices*** subst. **Lakādas kurpes.** *lakkũrpes, lakšpices, jâ, bi. maṅ ar savâ mûžâ viênreĩz bi tâdas lakšpices, ka maṅ bi sešpacmit gadi. sakrâjusi bi naûdu uṅ ta nuôpirku. ta biju lẹpna. / tãs bi pirmâs kũrpes manâ mûžâ. tãs bi lidz pus·liêla, tâdas lakšpices. / laķenes* [jeb] *lakkurpes bi viênu laĩku ritîgi muõdê.*

lakstīgala subst. **Neliels, pelēkbrūns zvirbuļveidīgo kārtas dziedātājputns (*Luscinia luscinia*).** *lakstîgala – mas putniņš, bet ku jaûka dziêdâšana. / lakstîgalas skaîstâk dziêd. / lakstîgalas tẽviṅš dziêd, kamẹr bẹrnus isvẹd mãtîte. / dziêd lakstĩgala, dzẹguze kukuô, raûd mana meîtene svešajâ zemê.* ☐ ***lakstīgalas kalpelis*** – neidentificēts putns. *te tâc putnelis bi – mẽs pa lakstîgalas kalpeli viņu saûcaṁ. viṅš tâ dziêd – cic, cic manu siẽvu pajẽma!*

lakstīties, arī ***lakstuoties*** v. **1. Izrādīt uzmanību; teikt komplimentus, koķetēt, arī mīlināties.** *ne tā mana līgavīna, kas gar mani lakstījās.* (LFK 1961, 10968) / *ne tā mana līgavīna, kas gar mani lakstuojās. tā būs mana līgavīna, kas nuo manis bēgtin bēga, kas nuo manis bēgtin bēga, ne actiņu nerādīja.* (LFK 1961, 10527)

2. Skraidīt, lēkāt. *ciêmĩnu suņi uz gabalu sagaĩši lakstîtiês.*

laksts subst. **Stublājs un lapas; virszemes daļa lakstaugiem.** *rãceņu vîtes, tagad i laksti.*

lakstuoties. Sk. *l a k s t ī t i e s .*

lakšpices. Sk. *l a k k u ŕ p e s .*

lakt v. **Dzert, ņemot šķidrumu ar mēli (piemēram, par kaķi, suni).** *suņi ûdeni luôk. kaķis ar luôk ar mêlîti. / nu luôk dikti ûdeni kaķis. / suṅs laka piẽnu. / meîta iẽlêja piẽnu šķĩvelî. uṅ ta viņi abi divi* [suņi] *laka kuõpîgi.*

[I]***lakta*** subst. **1. Masīvs metāla paliktnis (smēdē), uz kura kaļ.** *ku* [kaļot] *liêk tuõ dzelzi virsû, tã i lakta. / lakta i kalẽjaṁ, ku kaḷ. / kalêš ar ãmaru kaḷ uz laktu pakavu. / ka tas dzelzis paliêk sârkaṅs, tad* [kalẽjs] *liêk uz laktu uṅ sit.*

2. Neliels metāla paliktnis, uz kura asina izkapti. *laktĩna bi nuô dzels iskalta, aûkšgals platu vîrsu. tur iskapti kapina. us tuõ ûzliêk iskapti uṅ ta kapina – pa tiẽm zuôbiņiêm ar ãmariņu sit. / lakta i četrkaṅtîks nuô dzelža, a naglu. tuõ iẽdzẹṅ iêkš kluča. tã piêtîte nãk uz virsu – tur ûzliêk iskapti uṅ sit ar ãmaru. /* [izkapti] *kapina uz laktu. iêdzẹṅ kâdâ cẹlmâ tuõ laktu. / ar ãmaru uz laktu kapina iskapti. / nuô rîta pajẹṁ laktu uṅ ãmaru uṅ issit taî iskapteî plânâku zuôbu, uskapina iskapti.*

[II]***lakta***, reti ***lakte*** subst. **1. Samērā augstu piestiprināta kārts (parasti kūtī), uz kuras guļ vistas.** *lakta vistâm, kur gulẹt. / vakarâ gaîlis vẹd vistas gulẹt. salẹc uz laktu stallî. / vistas stãv laktâ. viš* [tas ir, sesks] *nevar tâ viņas nuõķẹrt. / va visas vistas varês satupt us tik îsu laktu?*

2. Šaura, gara kārts, ko piestiprina pie jumta spārēm. *ta us spãrẽm, ja liêk skaîdu juṁtu vaî ar dakstiņu juṁtu, vaîg zãģẹtas laktas. / stiêbru juṁtaṁ i šalmenes, tag sklañdas* [sauc]. *tur laktas neliêk. tur a drãti, vici jãpiêvẹlk. / laktas i citiêm juṁtiêm. us spãrẽm tũlît virsû tãs nuõnaglâ zinâmâ attâļumâ. / apsit laktãm juṁtu, ta virsû sit šķiñdeļus. / lakta i piêdzîta klât sklañdâm.*

3. Lata. *lakta i šaûrs dẽlis. a laktâm apsita jaûnu žuôgu. / laktiņas i saûsi dẽlîši priêkš žuôga. / žuôgu taĩsuôt, dzẹṅ naglu laktâ. / kriteni taĩsija nuô dẽlîtêm, nuô tâdâm izzãgâtâm laktêm.* ☐ ***laktu žuôgs*** – žogs, kas izgatavots no latām. *vel irâd laktu žuôgi – nuô dẽļu izzãgâti, divi, trîs collu plati dẽlîši, viênâdâ garumâ sazãģê uṅ piẽnaglâ piê sklañdas, uṅ ta piẽstiprina piê staba. / laktu žuôgi ar bi. laktu žuôks nuô dẽlîšiêm. laktu žuôgi bi naglâti. / laktu žuôgi uṅ riķu žuôgi bi gar dârzu.* // **Neliels, plāns dēlis.** [laivai] *šidele – tã tâda lakta, kas piê tiẽm viteņiêm piênaglâta klât. / ka nuôbeîdz, ta nãk tâda lakta lîka apkârt laĩvaî. tuõ saûc buõrda* [jeb] *borc.*

laktāt v. **Piestiprināt latas pie jumta spārēm.** *ka senâk cêla mãju, ta juṁtu laktâja.*

lakte. Sk. [II]*l a k t a .*

lākturis, arī [I]***lāturis*** subst. **Apgaismes ierīce; skalturis.** *lãkturis bi us kãjâm, ta kâ kraģîc apakšâ. vaî nu viņš bi kraģîc a kãjiņãm vaî bi tikaî vidû krustis salikti kuôki, uṅ vidû tâ, ka laî viš*

stāvętu. uń tad aûkšas galâ bi nuô bleķa slîpi, ta ka varî iêspraûst skalu. šķîrba bi nuô tã bleķa, ku iêspraûž tuõ skalu. aĩzdędzinâja. uń, kad [skalam] *uôgle bi liẽla, gara, ta tuõ nuõkniêba, laî dęg aka gaîši. / lãkturî skalus iêdũra, ka dęga. es viņu redzeĩse biju – uz istubu bi velÊ. dẽlîte bi uń nũjina. nuô dzęÊza tâda šķirbĩna bi, ka varî iẽlikt tuõ skalu, iẽspraûst. / lãturis nav gaŗš. pus·uõtru colÊlu dẽle. tas lãturis galã apsisc a bleķi, laî, ka izdęg tas skaÊls, nędęg tas lãturis. / taîs vęcâs mãjâs velÊ i lãturis, ku tuõ skalu spraûda iêkšâ. tę̃va mãjâs arî bi uz istubu. tag visi aîssviêsti pruôjâm. / skalus ta jaû dędzinâja. iêkš lãtuŗa iêspraûda. / skalu lika iêkšâ lãturî. piê lãtura viêns stãvêja klât.* (LVDApr. 394) */ arî lãturi arî nedrîkst staÊlĩ iẽt. varî nuôkrist kâda uôgle.*

lakuot, arī ***lakāt*** v. **Klāt ar laku.** *skãbarîdis kad nuôžûst, ta tas kuôks i tâc spuôš, nevajg ne krãsuôt, ne lakuôt ne·kã. / mêbeles kâdreĩz puliẽrẽja uń lakãja. lakâc bij prastâks. / ķêķî nuôkvępušas visas siênas, kâ męÊli lakuôtas spîd.*

laķenes subst. **Lakādas kurpes.** *laķenes bi tâdas spîdîgas kũrpes, tâdas lakuôtas kũrpes. viņas bi dikti vârîgas. viņas drĩz salûza. tãs bi nuôlakâtas. ka gãj uz baznîcu, ta nesa ruôkâ.*

laķierēt v. **Lakot.** *ka us tiẽm suôdrêjiẽm uziẽt garaĩņas uń nuõžûst, ta viss spîd kâ laķiẽrę̂c.*

laķīt v. **Lakt.** *laķî, plaķî suńc, kad luôk.*

lalalā interj. **Lieto, lai atdarinātu lalināšanu.** *čaluô, ka tâ saiẽt vaĩrâk. uń ta tâ runâ uń runâ – lalalâ, la la lâ.*

lãma, reti ***lâma***, ***lama*** subst. **Ieplaka, kur ir stāvošs ūdens.** *lãma irî, kurî ûdeńs us pļavâm usplûdis stãv, viss laũks* [applūdis]. */ tâdi liẽli ne-izbriênami irî ûdeńs lamas. / paûsarî atkûsnî celÊš piÊls arî ûdeńs lamâm. ku tu izbraûksi! / lãma bûs grãmatu vârc.* **// Ar zāli apaudzis (parasti neliels) purvs.** *lâma i purvs, sazaļuôjis.* **// Slapja bedre.** *turî* [ceļā] *priêkšã tâda dziļâka lãma bî.*

lamas tikai dsk.; subst. **Rupji, apvainojoši, aizskaroši vārdi vai izteicieni.** *es tâdas lamas negribu dzirdę̂t.* ☐ ***lamu vârds*** – vārds, ko lieto tā, lai apvainotu kādu, aizskartu kāda godu, pašcieņu. *gânîtiês – tas tâ, ka abi divi saka lamu vârdus. / plaũna tâda! tas tâc kâ lamu vârc aka. / mań irî viêns lamu vârc, kâ vęcâ saîmniêce lamâjâs a saviêm ļaûdĩm – tu liñdruka pastuõte, siêtava tâda, vęca pastala!*

lamāt v. **Saukt (kādu) rupjos, apvainojošos, aizskarošos vārdos.** *šęm̃pę̂t – tas i uõtru lamât. / ciêmîtes jẽma viêna uõtru lamât, ka viss ciêms skanêja. / mũsu mazuô puĩšeleli arî lamâ – viênc i Irši̇s, viênc i Trušis uń Ķirsis, uń Makaruõnc.* **// Saukt (ko) citos (parasti nievājošos) vārdos.** *puĩks lamâ* [maizes zupu] *pa piṁslu. vãra aka tuõ piṁslu! / ka vẽš i taî stûrê, ta mẽs sakâm – nu i aka vẽš mîzeÊdañgâ iêgriẽziês. tâ lamâ tuõ vẽju.*

lamatas subst. **Ierīce savvaļas dzīvnieku ķeršanai; slazds.** *peļu lamats, žurku lamats. i sitaṁs, ķeraṁs* [lamatas] *– dzîvus nuôķerî.* / [žurkas] *ķerî a lamatâm. tâdas liẽlas, ta viņas sakrît. / lamatas žurkâm arî i, tâdas dzęÊza lamatas. turî ûzliêk tuõ ęsmu. ka viņas iẽt ęst, ta tãs lamatas sacę̂rtâs kuõpâm. / vi·sâdas i lamatas. i lamatas, ku sęskus ķęrî. tãs i kuôka lamatas. viênâ galâ tâda dẽlîte uń uõtrâ. uń taî vidû i tâc iêsiêc šnuõrs. uń turî iêlikta iêkšâ tâda ęsma. uń us tiẽm galiêm i ûzlikti akmeņi virsûm.* / [sesku] *lamatas bija nuô kuôka, ta kâ sile, bet četrkañtîga, apmę̃raṁ metru gara uń divâm klapêm, uń vidû tâc stabiñš. piê tã stabiņa bi šnuõri. šnuõri bi piêsiêti iêkšâ piê ļeṁpîtes, kaṁ bi viêns gaÊls laũkâ, viêns gaÊs iêkšâ taî kastê. / dzeÊžu lamatas bi. us federi bi. muṁs tâdi nebi. / maza kũmas istabĩna kã zaķīša lamatīnas, manamis svārkamis nebija rũmes.* (LD I 1525, 2)

lamateles subst. **Neliels slazds.** *peļu lamateles i nuô drãšu viẽn.*

lamāties v. **Teikt rupjus, apvainojošus, aizskarošus vārdus; saukt kādu šādos vārdos.** *lamâtiês* [jeb] *saũkâtiês – tas viss viêns i. vęcuôs laĩkuôs teîca issaũkâjâs. / viņa tâ briẽsmîgi varî gânîtiês uń lamâtiês. / ka ciêmĩnu saîmniêces bi sanãkušas duṁpî, ta lamâjâs, ka viss ciêms skanêja. / senâk vęcas siẽvs saceļ liñdrukus uz aûkšu uń rãda savu pakaļu. tâ mẽs, tãs vęcâs, tik lamâjâmiês.*

laṁma subst. **Liela, neizdarīga, tūļīga sieviete.** *tã tâda netikuse meîta – ta kâ tâda laṁma! / viņa tâda liẽla uń tâda nèizdarîga, iẽt tâ sluṁpâdama. ta kâ tâda laṁma iẽt.*

laṁpa subst. **1. Apgaismes ierīce.** *tã laṁpa* [bija] *ķêķî. tã laṁpa bî zinâma, kâda viņa* [bija]. *butelîtê iêviÊkc dakc. uń tâc us tuõ kurķi virsû uzlikc tâc bleķîc, laî tas dakc tâ nenuôdęg. uń ta iêkšâ petruõlija taî butelîtê. / laṁpas bi pakarinamas piê griêstu, piêliêkamas piê siênas. / laṁpi, ku dakti iêvęÊk, i pļaṁmas. / vakaruôs gaîsmu rãdija laṁpa.* ☐ ***baterijas laṁpiņa*** – neliela

elektriskā apgaismes ierīce; kabatas baterija. *šīs baterijas laṃpiņas es sâku rẹdzẹ̄t tik, ka sâku meîtâs iẽt.* ☐ ***bleķa*** (arī ***skārda***) ***laṃpiņa*** (arī ***laṃpele***) – lampa, kurai degvielas trauks ir no skārda. *tâdas maģas bleķa laṃpinas bi. tâc riņķîc, uṅ mazu ciliñderi ûzlika, glãzu ciliñderîti. / tad bi skārda laṃpele bes cileñdera.* ☐ ***galda laṃpa*** – lampa (parasti ar kupolu), ko novieto uz galda. *kupere bi us tãm galda laṃpâm. / kãja iŕ galda laṃpaî. kaṃ̂ smalkâku daŕbu vajadzêja darît, liêtuôja galda laṃpas.* ☐ ***griêstu laṃpa*** – lampa, ko pakar pie griestiem. *kamẹ̄r êda vakariņas, ta jaû aîzdega liẽlâku laṃpu. tâda griêstu laṃpa skaîtîjâs. tã bî iêlikta iêkš tâda iêtvara. uṅ ta viņa tâ aûkstâk bi pasiêta piê griêstu a drãtêm, tâdas drãtes iêvẹ̄rtas. nu ta jaû tã bi diẽzgaṅ gaîša, kuô visu istubu varêja rẹdzẹ̄t. jâ, uz galda aŕ varêj visu rẹdzẹ̄t, kas i. / maṅ bi tâda griêstu laṃpa. tas ciliñderŝ jaû maksâja dârgâk.* ☐ ***kabināma*** (arī ***kabinama***) ***laṃpa*** – sienas lampa. *tâda kabinama laṃpa aŕ bi. viŕsû tâc šiŕmis, saûca šķīvis. pệda bi apaļa, tâda izgrẹznuôta, ta ka puķu vãzeî. / piê siênas kabinâmaî laṃpaî bleķis bi sãnâ, laî acspîdệtu tas gaîšumŝ.* ☐ ***kaŕbīda*** (arī ***kaŕbita***, ***kaŕbīta***) ***laṃpa*** – lampa, kurā deg acetilēns, kas rodas, ūdenim iedarbojoties uz kalcija karbīdu. *kaŕbīda laṃpas bi aŕ Pasaũles karâ. piŕka gatavas. / kaŕbita laṃpas bi. / kaŕbīta laṃpas arî bi. lika piê riteņiêm. / citi dedzinâja kaŕbîda laṃpas. tãs bij gaîšas, bet dikti nelabi uôž.* ☐ ***kuperes laṃpa*** – galda lampa ar kupolu. *kuperes laṃpa – tuõ uz galdu lika. tã kupere viŕsû. taî aparãtiņâ tâdu puõgu iêlika. a tuõ viš spiêda platâku tuõ uguni. kupere nuô stikla ispûsta. / cara laĩkâ jaû tã kuperes laṃpa tã glaũnâkâ bi. laṃpas pệda. laṃpas puṃpa. tâc šĩrmis apkârt. / kuperes laṃpa spiêda gaîsmu uz viênu viêtu. kupere aŕ bij nuô stikla. / kuperes laṃpaî kupere bi viŕsû, laî gaîsma nespîd viŕsû.* ☐ ***pakarināmā laṃpa*** – lampa, ko pakar pie sienas, pie griestiem. *petruõlejas laṃpas bi mazas uṅ liẽlas. bi uz galda liêkamas, piê siênas pakarinâmas, saûcâs pakarinâmâs laṃpas* [jeb] *griêstu laṃpas. tãm bi ciliñderŝ, šĩrmis.* ☐ ***petrõlejas*** (arī ***petrolijas***, ***petruõlejas***) ***laṃpa*** (arī ***laṃpele***) – lampa, kurā par degvielu izmanto petroleju. *petrõlejas laṃpas bi divêjâdas. piŕmâk parãdijâs tâdas maziņâkas, mazâka tã ugune. pêcâk vaĩrâk vilka. ciliñderi bi. / petruõlejas laṃpas bi mazas uṅ liẽlas. / kas ta tã ugune* [telpā] *bi – maza petrolijas laṃpele.* ☐ ***plãna laṃpa*** – griestu lampa. *ta bija laṃpa tâda iêkš turekļa, ka vaŕ pakabinât piê griêstu. plãna laṃpa mẽs saûcêm.* ☐ ***skruõdera laṃpa*** – lampa, ko izmantoja drēbnieks. *skruõdera laṃpa bi aŕ kupuôlu. apakšu saûca pa pệdu.* ✧ ***laîst pa laṃpu.*** Sk. *l a î s t* .

2. Lodlampa. *taga* [nokauto cūku] *citi plucina, citi svilina* [..] *aka a tâdu laṃpu, ku a beñzĩnu. bet ta tã âda tâda ciêta.*

laṃpāt v. **Smagā, neveiklā gaitā iet.** *vĩri laṃpâ mãjâ nuô laũka.*

laṃpele subst. **Neliela apgaismes ierīce (parasti petrolejas lampa).** *ķêķî bi laṃpele bes cileñdera – skārda buñdžîte, ku bi petrũlija uṅ iêskrũvâtas ņuņņas, kas daktu turêja. bi tâda skrũvîte, ka varêja pagriẽst uguni liẽlâku va mazâku. / ķêķa luôdziņâ parasti bija laṃpele,* [ar] *bleķa buñdulu, ku iêlêja petruõliju. / ka sâka dziêvât aka uõtru daŕbu, ta jaû kad·reĩz saîmniêks teîca – pulku petrõlijas izdẹg, laî iẽsadẹdzinas, laî iêlip mazuô laṃpeli. / piŕtê piŕmâk i tâc kaṃ̃barîtis. tuŕ siênâ luôdzĩns, ku iêlikt laṃpeli. / pakac maṅ tuõ laṃpeli!* ☐ ***ķêķa laṃpele*** – lampa, kas izmantota virtuvē. *bi skārda laṃpele bes ciliñdera – ķêķî. saûca pa ķêķa laṃpeli. tãm ķêķa laṃpelêm bi plakaṅs dakc nuô buõmeļu, pîrka buõtê. / ķêķa laṃpele dẹga bes ciliñdera.* ☐ ***skārda laṃpele***; ☐ ***petrolijas laṃpele***. Sk. *l a ṃ p a* .

lams subst.; savienojumā ar *uz*. **Aptuveni, bez mērīšanas; pēc acumēra.** *uz lamu, tas i, bes svêršanas. lĩka luõpus uz lamu un us svaru. / vaĩrâk jaû* [lopus] *pãrdeva us svaru, uz lamu aŕ pãrdeva – kâ varêja a slakteri salĩkt. /* [cūkas] *pãrdeva us svaru uṅ ari uz lamu – tas i, bes svara, tas tâ uz acumẹ̄ru. tâ nuôvẽrtê bes svara. / uz lamu pệrk visu kuô, kuô nesveŕ. tuŕ nevaŕ zinât, kuŕš viñnês uṅ kuŕš spẽlês. / slakteris cũkas piŕka us svaru uṅ ari uz lamu – bes svêršanas. / šuôreĩz piŕku uz lamu uṅ laĩmêjâs.*

lamuvârds subst. **Vārds, ko lieto tā, lai apvainotu kādu, aizskartu kāda godu, pašcieņu; lamu vārds.** *kanišķis i viêna zaķu šķira. bet muṃs tas bi lamuvârc. ak tu kanišķis tâc! meklê, ku cukuŕs! / tã tâda zaru Baĩba – tas tâc lamuvârc, tâdu isklîdušu siẽvišķi tâ saûca, tâdu paklîdušu.*

laṃza subst. **Gruzis, netīrums.** *skaîdiênâ aka laṃzas – eî saslaũki!* ✧ ***kâ laṃza*** – saka par netīru, piemētātu vietu. *nu tas skaîdiêns ta kâ laṃza piêmẹ̄tâc.*

laṃzaks subst. **Neveikls, lempīgs, arī liels, garš cilvēks.** *dikti liẽls, gaŗš viš i. uṇ ta, ka viš iẽt, ta rãdâs, ka visa zeme lûzîs, – klaṃzâ tâ kâ laṃzaks.*

laṃzāt v. **Neveikli, smagnēji iet.** *kad·reĩz, ku tâdi liẽli ziŗgi i, viņi rikšus paskriêt nevaŗ. ta viņi – plaṇka, plaṇka, plaṇka – tâ laṃzâ. viš tik laṃzât viẽ vaŗ.*

laṇcīt v. **1. Pārbaudīt un izņemt zivis no ventera.** *laṇcît* [ir] *veṇterus pãrskatît. zveîniẽki nuô rîta gãja laṇcît veṇterus. / viênu diênu pêc puzdiênas iẽspiêž veṇterus uṇ nuô rîta iẽt laṇcît. / vęcaîstę̃s gãja ęzęrâ veṇterus laṇcît. / piẽdzêris bijis uṇ iẽkritis Grebĩ, veṇterus laṇkuôt, samiŗcis. nu kârstuṃs liẽls. / tâdas duõmas bi, ka viņi* [tas ir, kaimiņi] *laṇkuôt tiẽm citiêm zvejiêm tuõs veṇterus. bet nuõķę̃ruši nev.*

2. Ķert. *viņi laṇcija visu diênu tuõ suni, kamę̃r dabuja nuôķę̃rt. / es te visu laĩku laṇcîju kaķi, laî neplêš tuõ ķuõci.*

laṇcīties v. **1. Izvairoties no darba, pavadīt laiku bezdarbībā; slaistīties.** *paša dę̃ls jaû negãja uz laũku piê dârba – laṇcîjâs pa mãjâm.*

2. Izvairoties (piemēram, no peļķēm), apiet (ko). *slapjâm viêtâm jâlaṇcâs apkârt, jâiẽt apkârt. / ejuõt us skuõlu vaîdzêja tâ laṇcîtiês – ceļš bî dubļaĩns, liẽlas peļķes bija.*

lañg interj.; parasti savienojumā *klañg, lañg.* **Lieto, lai atdarinātu zvaniņu skaņas.** [pasta] *ziŗgiêm tâdi žvañguļi klât, tâdi puĺksteņi. ta braûca – klañg, lañg, klañg, lañg!*

lañgāt v. **Lamāt; apsaukāt.** *kuô tu mani lañgâ! tas nuôzîmê lamât. / lañgât iŗ paŗ tâdu lamâšanuôs, neslavas ceĺšanu. tu mani lañgâ – ceĺ neslavu. / nepatiêsi nuôsaũkâ a nepiêderuôšiêm vârdiêm, tâ lañgâ. / siẽvas lañgâja viêna uõtru pa muĺķi. / kâ viš tevi drîkt lañgât pa sliñku?*

lañgāties v. **Rāties; lamāties.** *viñš jaû dikti tâ lañgâjâs, tâc rupš ciĺvę̃ks i. / tã siẽva varêja lañgâtiês visu diênu. viņaî ne·viêns nevarêja iẽtapt. / nelañgâjiês tik daũdz! ta jaû neteîca – rãtiês.*

lañgbuõms subst. **Ratu sastāvdaļa, kas savieno priekšdaļu ar aizmugurējo daļu un ar ko var saīsināt un pagarināt ratus.** *ratiêm* [..] *caũr tuõ treĩniņu iẽt lañgbuõms – saraû* [ratus] *îsus priêkš mę̃slu vešanas, aka isstelĩê garus. tas treĩniņš satuŗ, laî nelaûž nuõst tuô lañgbuõmu. tas treĩniņš nuô kuôka, bet apkaĺc dzeĺs stiẽņiêm.*

laṇgvīze, arī ***laṇgvīze***: ☐ ***pa laṇgvīzi*** **(**arī ***laṇgvīzi*****)** – pavirši, nekārtīgi, nevīžīgi. *tu tig visu ta ka pa laṇgvīzi padari! / tuŗ jaû tâ neiẽs pa laṇgvīzi, tas tik viêgli nèiziẽs.*

laṇka subst. **Zema, plaša upes vai ezera līča pļava; palienes pļava.** *laṇka i līdzęna pļava, ne tuŗ krũmi, ne cę̃rpi. līdzęna priêkš pļaũšanas i. viņas tâdas iẽlejâs i – ęzęŗmalâ uṇ cituŗ. / laṇka i pļava, līdzęnuṃs. kuŗ i līdzęnuṃs līcî, tuŗ i laṇka. / visas pļavas gaŗ ęzęŗmali saûc pa laṇkâm. meža pļavas nesaûca pa laṇkâm, tik gaŗ ęzęru. / katrâ pusê iŗ zeme, ku kulĩtivê uṇ sę̃j, pa vidu i iẽleja, ku i pļava, – laṇka. slapjâ laĩkâ piĺls a ûdeni. te i Viŗgas laṇka. / liẽlâ laṇka vê nepļaũta.* // **Upes, ezera līcis.** *ta* [pēc Jāņiem] *pļãva laṇkas pļavu, aũgusta sâkumâ meža pļavas. / tas gãrliẽns nebi liẽls, tâlâk nãk laṇkas pļavas. tuŗ varêja a ziŗgu braûkt. / parãdi, ku tas ceļš te iẽt uz laṇkas pļavâm!*

laṇkmẽrķis subst. **Zvejvietas orientieris (skatoties no jūras) krastā (tālu saredzami priekšmeti – bākas, torņi, koki u. tml.).** *laî viņu* [tas ir, zvejošanas vietu] *atrastu, tad aŗ skatijâs pêc laṇkmẽrķiêm. / tuôreĩz tuõ* [zvejas] *placeli vęciê zveji atrada pêc saûcamiêm laṇkmẽrķiêm. skatijâs us krastu. / veĺ i tâc laṇkmẽrķis, kuô zina, ka braûc siĺķes zvejuôt. tuõ saûc pa Kãpinâm. tuŗ laĩkaṃ i kâds divs liẽlâks kãps, kas saiẽt kuõpâ. / tiẽm laṇkmẽrķiêm bi dažâdi nuôsaûkumi. Vârtu ruôps – tas bi viêns nuô gaĺvęnajiêm laṇkmẽrķiêm te.*

lapa subst. **1. Viens no augstāko augu pamatorgāniem – dažādas formas un lieluma vasas veidojums, kurā norisinās fotosintēze un citi augu dzīvībai svarīgi procesi.** *taî rûktineî neû tâda lapa. tãs lapas i tâdas mazâkas. piŗmâ lapa, ka izaûg, ta tã līdzîga kâ sprũtes lapa. tas ziêc i līdzîks. / tãs* [sarkano biešu] *lapas kâd·reĩz vãrija. lapas uṇ rĩsus* [vāra]. *tãs lapas sakapâja. / tã jaû i šaũta, kuô vãra nuô biẽšu lapâm – šaũta. / šĩ jaûna bę̃rza lapĩna. tâ jaû teîca, ka jaûnâs* [bērza] *lapâs vaŗ ãrstę̃tiês. / aknâm teîc dikti labus cũkupiẽņu lapiņas – salâtus taĩsa.* ☐ ***ceĺtaka*** **(**arī ***ceĺtęka***, ***ceĺmalu***, ***ceļa***, ***taka***, ***tęku*****)** ***lapa*** – lielā ceļteka (*Plantago major*). *ceļtęka lapa* [jeb] *taka lapa* [jeb] *ceļtaka lapa. nu tãs iŗ ceĺtęka lapas akaĺ. taka lapas saka, ceĺtaka lapas. / ceĺtęku lapa.* (LVAN 60) / *ceļa lapa.* (LVAN 59) / *taka lapas* [jeb] *ceļtęka lapas. / tęku lapas – tãs tag aŗ liêk* [uz vainām]. ☐ ***lẽpju lapa.*** Sk. *l ẽ p e*. ☐ ***luõzbęru*** **(**arī ***luõzbieru***, ***luõsbieru***, ***saûsā***, ***zaļā***, jaun. ***laũru*****)** ***lapa*** – lauru lapa. *laũrlapas saûc paŗ luõsbiẽru lapãm. / luõzbęru lapas bi jaû senâk. tâdas vecenes staĩgâj nuô kapu lasija tãs zemê.*

tâdi [kapu] *kruõņi bi, ku iêveda nuô citâm zemêm.* / *ta* [senāk] *jaû tuõ luõzberu lapu tâ mazâk bi. bet pipari jaû bi – pipari, viŕces bi.* / *luõzbeŗu lapas liêk piê gaļas êdiêniêm. ka tuõ kupķēzi vāra, ta liêk aka.* / *piê gaļas* [lika] *luõzbeŕlapas. liẽlâkâ daļa – veçâki ciĺvêki – zaļâs lapas, saûsâs zaļâs lapas* [sauca]. / *tad iẽleî gŗāpîtî kâdu krũzîti ûdeni, iêlika laũru lapas, sālîti, pipariņus veseļus, nevis smaĺkus.* ✧ ***aizlaîsties lapās*** hum. – aizbēgt, aizmukt. [meitai] *brũdgâns aîzlaîdâs lapâs.* ✧ ***drīzāk sętas miêtiem lapas plaûks*** – saka par ko šķietami neiespējamu, arī par to, kas (parastos apstākļos) nekad nenotiks. *niẽki viẽn bûs! drīzâk sętas miêtiêm lapas plaûks, nekâ viñš precêsiês.* ✧ ***ka(d) cir(vj)a*** (arī ***sluôtas***) ***kâtam lapas plaûks*** – nekad. *ka pũci aste ziêdês, ka cira kâtam̂ lapas plaûks – tas nuõzīmê ne·kad.* / *ka ciŕvja kâtam̂ lapas plaûks – teîc us tâdu liêtu, kas nebûs uñ kuô nesagaĩdîs.* / *tas jaû ne·kad nenuõtiks, kuô suôla. teîc – kad sluôtas kâtam̂ lapas plaûks.* ✧ ***kâ lapas*** – lielā daudzumā; intensīvi. *kuliẽris i tâda sęrga, kas ûznãk dikti puĺkiêm, ka dikti mĩrst. ta jaû tik teîca – kuliẽris ûznãca, ļaûdis krît kâ lapas.* ✧ ***sêd kâ sũds uz lẽpju lapu.*** Sk. *l ẽ p e*. ✧ ***trĩc*** (arī ***dreb***) ***kâ apšu lapa*** – ļoti trīc, dreb. *nu tâ aũksc šuôdiên, drebu kâ apšu lapa.* / [šūpoļu] *ķēde pãrtrũka, uñ meîta iskrita. tâ nuôsabaĩdijusiês – trĩcêja kâ apšu lapa. teîca, ka tik nebûtu ruõzi piẽdzinuši.* // ģen.; adj. noz. **Tāds, kura raksturīga pazīme ir šādi veidojumi.** ☐ ***lapu kuôks*** – lapkoks. *ku tâdi lapu kuôki* [mežā] *aûg, tuõ saûc pa sûnâksli.* ☐ ***lapu tabāks*** – produkts, ko iegūst no tabakas ģints augu lapām. [rozes ārstēšanai] *vis·labâkaîs bi tabâka papĩrs. tâda pagalĩte bi – lapu tabâks, zilâ papĩrî.* / *bi tâc lapu tabãks, tâdas liẽlas pakas. paši griêza.*

2. dsk. **Garšaugi.** *senâk mucĩnâs lika* [gurķus], *uzlêja sâlsûdeni, salika visâdas lapas.* / [gaļai] *piêlika tâdus visâdus piparus uñ viŕcas, uñ lapas piêlika.* // **Salāti.** *maĩns vĩrs teîca tâ – es jaû nęsu kaza, ka es êdîšu lapas.*

3. Plāna taisnstūrveida (papīra) plātne; šāda plātne kā vienība (grāmatā, žurnālā u. tml.). *bęrniêm uzrakstija uz lapiņs* [pērkamo lietu sarakstu], *laî neaîzmiŕst* [veikalā]. ☐ ***muõdes lapa*** – modes žurnāls. *taga jaû aŕ taĩsa tuõ uspufêjumu us citâm drẽbêm. muõdes lapâs es ęsu redzêjse. uñ es ęsu redzêjse, ku uššũc aŕ i.* ✧ ***kâ neaprakstīta lapa*** – saka par jaunu, nepiedzīvojušu, nepieredzējušu cilvēku. *kâ neaprakstîta lapa – teîc uz jaûnu meîteni, uz jaûniêm ciĺvêkiêm.*

4. Atgremotāju dzīvnieku kuņģa daļas – grāmatnieka – sastāvdaļa. *pêc adgręmuôšanas* [barība govij] *nuôiẽt uz grãmatniêku. tam̂ i tâdas lapas.* / [atgremotāju kuņģī] *tâds lapiņs i. ka tãs i salipušs kuõpâ, ta citi a tuõ nuôbeîdzâs.*

lâpačuot v. **Lēni iet.** *vaîdzês lâpačuôt mājâs.*

lapains, ***-a***, arī ***lapainis***, ***-e*** adj. **1. Tāds, kam ir lapas, lapojums (par augiem, to daļām).** *a krâsns sluôtu isslaũcija krâsni. tã bî lapaĩna sluôta.* / *šuôgad cũkkâpuôsti labi aûguši. viņi tâdi lapaĩņi, galĩviņas naû.* / *lapaîņi kuôki, svikli.* / *špinãti tâdi lapaĩnîši i. es ęsu ędusi.* / *tã liẽpa lapaĩne, maz ziêdu.*

2. Tāds, kam ir lapām līdzīgi veidojumi. *grãmatniẽks i tas lapaĩnaîs.* / *tas grãmatniêks i tâc lapaîns, tuŕ iẽt barîba caũri.*

lapāt. Sk. *l a p u o t*.

lapbiris subst. **Rudenī piedzimis mājdzīvnieks (piemēram, sivēns, jērs).** *lapbirîši saûc, ka rudenî piêdziŕnst suvęni, jęri. redz, ka rudenî laps bîrst.*

lapegle subst. **Priežu dzimtas liels, vasarzaļš vienmājas skuju koks (*Larix*).** *mũsu pusê tik kâdam̂ tik kâda egle bi. baĩtegles nebi, lapegles.* / *mañ iŕ egle verañds stûrĩ. tã tâda lapegle laĩkam̂. skujas iŕ.*

lapele subst. **Neliela lapa.** *tĩtarenêm garâks kâtelis, smaĺkas lapeles uñ galâ ziêdeļi.*

lãpīt v. **Šujot īpašā veidā, lai pildītu ar diegu, dziju caurumu, izdilumu, labot (piemēram, apģērba gabalu); šujot īpašā veidā, pildīt ar diegu, dziju (caurumu, izdilumu), piemēram, apģērba gabalā.** *vakariẽm lãpija pastalas, striķus vija, pinęklus.* / *zeķes jaû lãpija.* / *tîklus jãlãpa uñ jãtuŕ kârtîbâ.* / *saîva – ku tîklus lãpa. tuŕ ûstiñ tuõ diêgu uñ ta lãpa tîklus.* / *kad nuõaûž aûdęklu, atliêk veĺ mętu dzives. tuõs saûc pa galiêm. ka vaîg lãpît, ta liêtuô.* / *šinelis, mežâ braûcuôt, nuôskrañdâjiês pa·visam̂, vaîdzês lãpît.* / *ka lãpija tãs zeķes, ta jaû tuõ kamuõlu iššuva.* / *kas tãs tãdas dziedātājas ar caurām pakaļāmi? eit mājās, vērpiet diegus, lãpiet savas pakaļiņas!* (LFK 1817, 71) ☐ ***lãpāmā adata*** – adata ar lielāku aci lãpīšanai un šūšanai ar vilnas vai rupju linu vai pakulu dziju; lãpāmadata. *nu tã irâd tã lãpâmâ*

adata, maîsadata skaîtâs. / zâbakuôs zeķes tik ãtri plîst. lãpâmâ adata ruôkâ viê jâtuŕ. / tâdu liẽlâku adatu iẽdeva – lãpâmu adatu. ✧ ***lãpīt sliñkumu*** – slinkot. *es šuôdiên ne·kuô nedariju, sliñkumu lãpiju.* // **Labot, remontēt (salūzušu priekšmetu).** *tas azaîda grãpis bi caũrs palicis. ta veda piê kalêja lãpît.* ✧ ***lãpīt paģiras*** – dzert alkoholisku dzērienu, lai novērstu paģiras. *lãpît paģiras – tuõ teîc uz dzêrêjiêm. nuô rîta, kad piẽceļâs, galva griẽžâs riņķî. tad vaîg lãpît paģiras. / paģiras iŕ tad, kad nuô vakara iŕ bijis piêdzêris. tad uõtrâ rîtâ jãlãpa paģiras. / vĩri kruõgâ lãpija paģiras. / Pẽteris gulĵ uñ lãpa paģiras.* // pārn. **Sitot, perot (ko), nodarīt sāpes.** *gaidi, gaidi, saiminiece, pārnāks tavi darba ļaudis. nebūs putra izvārīta, lāpīs tavu muguriņu.* (LFK 1817, 39)

lãpītājs m., ***lãpītāja*** f.; subst. **Darītājs** → ***lãpīt***. ✧ ***sliñkuma lãpītājs*** – sliņķis. *tas vĩrs tâc sliñkuma lãpîtâjs. pus diênu vaŕ nuôgulêt.*

lãps subst. **Ielāps.** *lãps* [jeb] *iêlãps. / nuô tã vadmalas stûra bi labi lãpi zeķi. / ka âdu nuôdĩrâja, tuõ vidu izgriêza pastalâm. uñ palika malenes. varêj tâdas malenes nuôpiŕkt lãpiêm. / ka pastala palika caũra, piêlika lãpinu uñ a tuõ ņaũku piêlãpija. / pastalas lãpija aŕ – lãpus lika. a šnuõru salãpija. / ka lãpît teîc, ta lãpu liêk vîrsû. bet, ka sadiêdz, ta bes lãpa sadiêdz tuô caũrumu. / izduŕ lãpaṁ caũri uñ piêlãpa tuõ pastalu. / ka tiẽ lãpi karâjâs, ta i pluskataîns, acskuŕbis.*

lapsa, arī ***lapse*** subst. **Suņu dzimtas vidēja lieluma plēsējs dzīvnieks ar smailu purnu, slaidu ķermeni, vidēji garām kājām un garu, kupli apmatotu asti (*Vulpes vulpes*).** *lapsas te pilĩnas malas, pa sẹ̃tu staĩgâ. / lapsa* [jeb] *lapse pârstaĩgâ mãjâs aŕ. kad·reĩz kâda lapsa atnãk nuôkuôst kâdu gũžu. / mežâ lapsas vaŕ šaũt, kad âdas derîgas. / nuô meža acskrêja ruda lapse a kuplu asti. / nu nuô meža lapsêm, nuô tâdâm lapsêm taĩsa* [apkakli]. */ ziŕgus veda lapsêm uz mežu. / ziŕgus vẹd uz lapšu bũdu. / lapšu feŕma. / piê lapšu bũdas stãvẽja medniẽki. tuŕ veda visus ziŕgus. uñ ta tuŕ nãce lapses. / man bij tãda lapses mẽle.* (Rkr 16, 88) / *caunitẽm, lapsitẽm es apdaru aplociņu.* (Bitners 1844, 116) ☐ ***lapsas aste*** – graudzāļu dzimtas lapsastu ģints (*Alopecurus*) stiebrzāle; lapsaste. *lapsas aste i tâda smilĵga – aûg pļavâs. tas i laps siêns.* ✧ ***gaĩda kâ lapse uz buļļa paûtu kuli*** hum. – saka, ja kāds ilgi un nepacietīgi gaida. *gaĩda kâ lapse uz buļļa paûtu kuli – nu kritîs, nu kritîs!* [lapsa] *isstaĩgâ pakaļ̂ gaĩdîdama visu diênu.* ✧ ***gudrs kâ lapse*** – ļoti gudrs. *gudris kâ lapse – teîc us tâdu, kuô nevaŕ piẽrunât uz nedruôšu isnãkumu. tas jaû gudris kâ lapse!*

lapsaste subst. **Graudzāļu dzimtas lapsastu ģints (*Alopecurus*) stiebrzāle, kurai ziedkopa ir cilindriska vārpskara.** *lapsaste i timuôtiņaṁ lĩdzîga zâle. tuõ pļaũj guôvîm. lapsaste iŕ gara zâle uñ galâ biêza vãrpa, bet tajâ sẽkliņas. vãrpa iŕ apaļa.*

lapse. Sk. *lapsa*.

lapsele subst. **Maza lapsa.** *dzelĵžu lamatas bi. lapseles ķêra.*

[I]***lapsene***, arī ***lapsine*** subst. **Plēvspārņu kārtas lapseņu dzimtas (*Vespidae*) kukainis ar dzeltenām un melnām šķērssvītrām un diviem pāriem plēvveida spārnu.** *lapsines i bitêm lĩdzîgi kukaîņi, taĩsa tâdas kaññiņas kâ bites. / spiñdele i vẹc vârc. taga viņs saûc pa lapsenêm. / kuôkâ iŕ duôbulis. tuŕ dziêvâ lapsenes. / lapseñs iêvij tâdu ligzdu ta kâ taûri, tâdu balĩtu. / cẹ̃rpâ iêpẹrinaîšâs lapsines. / lapsenes iẽt zakt mẹdu, maîtâ bites. / ka lapsene iẽkuôž, dikti sâp.* ☐ ***lapseņu pûlis*** – lapseņu ligzda. *kâdu vârdu, kas bi apspriêžaṁs visiêm, isteîca pagasta skrĩveris. tad sâkâs runâšana visâs mãjâs – iêkustinâja kâ lapseņu pûli.*

[II]***lapsene*** subst. **Lapsādas cepure.** *jaunavas ziemā nẹ̃sāja lapsenes.* (Sprincis 346)

lapsẹ̃ns subst. **Lapsu mazulis.** *beĩgâs viênu tuõ lapsẹ̃nu sapļãva vãcu pļãvẽjs. / viņas* [tas ir, lapsas] *zeṁ baznĩcas bi. ka bi maziê lapsẹ̃ni, izdzina.*

lapsine. Sk. [I]*lapsene*.

lâpsta subst. **Roku darbarīks (parasti rakšanai) – dažādas formas (parasti metāla) plātne ar pagaru kātu.** *lapas luõpiêm kapãja aŕ lâpstu. / kaũšele i tâc lejamaîs traũks, nuô kuôka, ta kâ lâpsta i. tiẽ sãni uzliẽkti.* // **Plakana koka lāpsta ar garu kātu (mīklas veidojuma ievirzīšanai maizes krāsnī); lize.** *ta velĵ lize vajdzîga, tâda kuôka lâpsta a garu kâtu. / viņa* [tas ir, iesala maize] *aŕ tuõ neturâs viẽn, plîst laũkâ. ka ję̃ṁ nuô krâsnes, a lâpstu jâvâķ laũkâ.*

lâpstāt subst. **Rakt ar lāpstu.** *lâpstât* [ir] *rakt.*

lâpstele subst. **Neliela lāpsta.** *senâk* [gružus] *uz lâpsteli ûsslaũcija. / ķelĩle saûc, ku mũrniêks mũrî.* [ķellei] *ruôkturis, tâda lîka bleķa lâpstele. / ku tã mazã lâpstele i nuôlikta?*

lâpstiņa subst. **1. Dem.** → ***lâpsta***.

2. Trīsstūrains kauls krūšu kurvja mugurējā virsmā. [cūkām] *astes kaũls, mugurkaũls, krûšu kaũls, kãju kaũls, lâpstĩnas, ribu kaũli, galvas kaũls.* / [zirgam] *plęcu kaũls i uz muguru, lâpstĩnas, ribu kaũli.* / *te* [ķermenī] *nãk lâpstiņa.*

3. Rīks vērpjamās kodaļas piestiprināšanai; sprēslīca. *ta jaû* [vērpšanai] *ustaĩsija rakstîtu tuõ lâpstinu, israkstîja – sadędzinâja dzęlza puļķi uñ israkstîja tuõ lâpstinu, ku sêja virsû tãs pakulas. israkstija viênu pusi, ir uõtru pusi.* / *ka linus vêrpa, ta jaû bi vêl juô feînâks tã lâpstina. ta jaû a septiņis caũrumis, juô linam jaû vaîdzê tâ, kad viņu piẽduŗ, laî viš netîst laũkâ.* / *nu viênkârši, kuô varêja bez lâpstinas vęrpt, nu viĩlu varêja bez lâpstinas vęrpt. ta jaû sakârsa, pajẽma kuôdeļiņu ruôkâ uñ stiêp.*

4. Arkla lemesis. [arklam] *i dzęlza lâpstiņs divs, kas tuõ zemîti sviêž us katru pusi.*

lapuot, arī ***lapāt*** v. **Veidot, raisīt lapas (par augiem).** *lapât* [jeb] *lapuôt.* / *daš kuôks vaĩs nelapuôs.*

lapuots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kam ir lapas.** [pirtī] *pêrâs a lapuôtu sluôtu.* / *ka zemines bi, ta a lapuôtu sluôtu apšļakâ, laî târpi nav.* / *savede vęlęnas, sita a lapuõtiêm zariêm, israka apkârt grãvi, laî* [uguns] *neiẽt tâļâk.* // **Tāds (parasti siens), kurā ir daudz (nopļautās zāles) lapu.** *ka bi lapuôc siêns, avis labi êda.* / *tas siêns bi laps priêkš aîtu mitinâšanas. tas bi lapuôc uñ smarŝîks.*

lapute subst. **Blakšu kārtas laputu apakškārtas (*Aphidoidea*) sīks kaitīgs kukainis, kas sūc augu sulas ar sūcējtipa mutes orgāniem; laputs.** *adbaĩda kuŕmjus, laputes.* / *laputes tâdas sîkas, balĩtas.*

larkšēt v. **Daudz, nepārtraukti, nesakarīgi runāt.** *cic jaû larkš visu diênu.* / *kuô tu tur larkši?* / *larkšęt – tã tâda runâšana i, ka piêdzêris plurkš.*

lâsains, ***-a*** adj. **Plankumains, raibs; lāsumains.** *lâsaîns i sîkiêm puñktiņiêm.* / *lâsaîns i suñs, kam sîka, raîba spalva.* / *tas suñs bi dikti lâsaĩns – męlls uñ pęlęks.* / *plîšķis i cic. tam bis·ķĩt gaŗâka tã spalva. tâdi musturaĩņi isskatijâs, tâc lâsaîns isskatijâs, sidraba krãsâ.* / *plîšķis bi lâsaîns, planĩkumaîns.*

lâse subst. **1. Šķidruma mazākā apaļa vai ieapaļa daļiņa.** *liêtus tâ lija liẽlâm lâsêm, ka plakšķêja viẽ pa luôga rũtêm.* / *nu tik pažuõbelê vêl nuôpakš pa lâsi. viš jaû beîdza lît.*

2. Ļoti mazs kāda šķidruma daudzums. *isvãrijuse tuõ putru bes piẽna lâsîtes! zila kâ vãrna!* / *tad iêberî milĩtus bļuõdiņâ, pa lâsîteî leî piẽnu vaî ûdeni.* / *ta atlêja nuô tãs pašas zupas apakaļ kâdu lâsi, piêbẽra rudzu milĩtus uñ gaĩdija, kamęr uskarsê.* / *tuõ* [piena] *lâsi, kas bi spañnĩ, izdzirdija tęliẽm.* / *vêl kâda lâse alus ķimeņuôs bûs jâpaskatâs.* / *man nav ne lâses* [degvīna] *mãjâ.* / *uz galdu nebi buteles nuôliktas, ne·viêna lâse nê. uñ alus tâ·pat.* ✧ ***Diêvs, svêtī pirmuo lâsīti!*** – saka, sākot dzert alkoholisku dzērienu. *Diês, svêtî pirmuô lâsîti! – dzeruôt brañdavu, tâ teîc.* ✧ ***kâ lâse ûdens uz karstiem ķiẽģęliem*** – saka, ja (kā) ir ļoti maz, arī ja (kas) pazūd, tiek izlietots ļoti ātri. *kas tã par naûdu priêkš saîmniêka parãdiêm! kâ lâse ûdeńs us kârstiêm ķiẽģęliêm.* ✧ ***nuo balĩtās ķẽves devītā lâse*** – ļoti tālā, arī nekādā radniecībā. *mẽs taču ęsam radi. – tâ ja, nuô balĩtâs ķẽves devîtâ lâse!* [Atbild uzrunātais.]

3. Plankums; raibums. *katrâ* [auga – *lielkaula*] *lapiņâ viêna tumšâka lâsîte – ruda, brũna. tãs ęsuôt Kristus zîme. tã puķe ęsuôt aûguse piê Kristus krusta, uñ nuõtecêjšâs asiñs lâsîtes nuõkritušas us puķes lapãm.* ✧ ***sejas*** (arī ***vasaras***) ***lâses*** – vasarraibumi. *sejas lâses* [jeb] *vasaras lâses* [jeb] *vasarsraîbumi.* / *nu tiẽ ira tãs sejas lâses, vasarsraîbumi. jâ, vasarslâses.*

lasęns subst. **Neliels lasis; lašu mazulis.** *te tîklã bî sapiniês viêns lasęns.*

lâsēt, arī ***lasēt*** v. **Pilēt.** *pêc liêtus jumc vêl ilĩgi var lâsęt.* / *liêtus sâk lît, pažuõbeles las.* / *te lasê kâdas piles nuô jumta.*

lasināt v. **1. Līņāt.** *tâ var vêl visu diênu tas liêtus lasinât.*

2. träufeln, fliessen lassen: *zâles slimajā acī.* (ME II 441)

lasis subst. **Lašu dzimtas (*Salmonidae*) zivs ar zilgani pelēku melni punktotu muguru, sudrabbaltiem sāniem.** *kad·reĩz kâc lasis ar i iêkũliês* [ezerā] *nuô jũrs.* / *lasim uz ûdu liêk vęsęlu siļķi – tâ ka nebûtu ne·viêna iêplîsuma. ja tur bûs iêplîsums, tâdu viš neķerŝ vaĩs.* / *senâk lašus vaĩrâk uz ãķiẽm zvejuõja, tagad lašus vaĩrâk zvejuõ ar tîkliẽm.* / *upês liêk lašu tačus – es tik tâ zinu. upês viņi nãk nârstuôt.* / *lašu ûdas –* [ar tām] *zvejuô tãs dârgãs uñ rętãs zivis. katram ãķim acsevišķi tiêk nuôlaîsc akmeńc. uñ aûkšâm ûdeńc virsû i pludiñč, kas viņu tur uz ûdeńc virsu.*

lasīšana subst. **1. Darbība → *l a s ī t*.**
2. Tas, kas paredzēts lasīšanai; lasāmviela. *„Skuõlas druvâ" – tuŕ bî vi·sâdi dzejuõļi uñ aŕ vi·sâdas lasîšanas.*

[I]***lasīt*** v. **Uztvert, saprast rakstu valodā (tekstu).** *bet es tâ liẽla meîtene biju, gribêju grãmatas puĹku lasît. / es veĹ nelasiju ta, sêdêju uz mũrîti. / puĩka nu skaļi lasa, mâk, lasa priêkšã mãsaî. / tag nu maň švaki a tuõ redzẽšanu, ta es tâ grãmatu vaĩrs nevaru tik daũdz lasît.*

[II]***lasīt*** v. **1. Vākt.** *senuôs laĩkuôs jaû jũŗa dikti skaluôj* [dzintaru]. *gaŕ jũrmalu lasija, kilogramiêm pãrdeva. / tiẽ* [čiekuri] *jaû iŕ jâliêk lasît. paŕ tiẽm jaû dârgi maksâ, kad iẽt viņus lasît. / mum̂s, bę̂rniêm, vaîdzêj iẽt* [vēžošanai] *naģes lasît. / meĹlenes lasa zapteî. / es uzeju tâdu skaîstu uôdziênu, uñ es tik lasît! / meža zemines lasija priêkš kãsus, bet tig ziêdus. / pa kara laĩku, ka tãs sẽnes nuôdeva, varêja dabũt koñfektes. ta es tâ čakli lasîju. / tad baĹsĩnis viẽn neskaň, kad saũlîte laũnagâ, kad saũlîte laũnagâ, kad bitîte ziêdus lasa, kad bitîte ziêdus lasa nuô sârkana âbuôlĩna. / kuo tie mani cāļi lasa, pa plāniņu staigādami?* (LFK 1817, 61) / *viņa* [tas ir, saimniece] *gũrķus lasija, uñ saîmniêks vaĩrâk us tîrgu.* // **Vākt, ņemot (piemēram, no zemes) parasti pa vienam.** *kaŕtupeļu raûjamâ mašĩna bija. tâc spuŕdzeklis tâ issviêda tuõs kaŕtupeļus. ka tã vadziņa bija pacęĹta uz aûkšu, ta tuõs rãceņus lasîja.*

2. Ņemt ārā (no kā), parasti pa vienam. *a tuõ* [*tākalu*] *vęĹk tîklu aûkšâ pa drusku uñ tik lasa tãs strimalas. / tad, ka sâkâs siĻķîtes rastiês, ta jaû gã a tîkliêm. lasija siĻķîtes uñ tãs ari kûpinâja. / ja mâk, tad jaû siĻķes lasît iẽt ãtri. / puĩka ũrda tuõ biêsputru, lasa sĩpuõlus ârã.* // **Ņemt nost (no kā), parasti pa vienam.** *ka* [zosis] *isperêja, ka sâka kaĹtiês, ta lasija nuõst tuõs zuôslę̂nus, lidz viņi isvâktiês visi.*

3. Veidot rakstu, ar roku iesaistot audumā citas krāsas pavedienu. *maũma aûda sârkanuôs liñdrukus. tuõs* [pavedienus] *jaû lasija iêkšâ. / tiẽ irâd tâdi lęsti deķi, lasîti, ku tâdas strĩpas iẽt. viêna strĩpina iẽt gareniski sârkana, uõtra dzęĹtâna.* ☐ ***lasīts raksts*** – auduma raksts, kuru veido, ar roku iesaistot tajā citas krāsas pavedienu. *lasîti raksti i pa gabaliņam̂ iẽlasîti. tâ·pat iẽlasa uñ aîzaûž a tuõ diêgu, laî isnãk platumâ.*

lasītājs m., ***lasītāja*** f.; subst. **Cilvēks, kas lasa (grāmatas, žurnālus u. tml.).** *viñš* [tas ir, dēls] *bî dikti liẽls lasîtâjs. jẽma grãmats nuô skuõlas.*

lasīties v. **Izvēlēties, izraudzīties.** *sêd, meîtĩna, riñdĩnâ, pašâ riñdas galĩnâ! nãks Laĩmîte, ņemũs nuô gala, ne nuô vidus lasîsiês.*

lasmenis subst. **1. Neaizsalusi vai atkususi vieta (ūdenstilpē).** *ka braûc pa lędu, ta jâbaĩdâs, ka neiêkrît lasmenî. / braûcuôt pa ęzęru, jaû baĩdijâs, ka neiêbraûc kâdâ lasmenî. / uz ęzęra nevarêja braûkt, ka lasmenis bi priêkšâ. / lasmenis i niêdrês nesasalis ûdeńs. / lasmenis i nesasaluse viêta lędû. malâ tik lasmenis i. / lasmenis i tâc kaû ku, ku vaļâ, ka neaîssaĹst. citũr i aîssalis, uñ tuŕ i vaļâm. ęzęrâ uñ upês aŕ* [ir]. // **Atvars.** *lasmenis – tas* [jūrā] *tâc dziļum̂s irâd. te tâda viêta, kuŕ vęci kuģi issviêsti. âz tã kuģa, ku tas ûdęńs tâ griẽžas, tas i lasmenis, tâ israûc.*

2. Palāse. *lasmeņi tęk. piê jum̂ta lasmeņi iŕ. / lasmenis tęk nuô pažuõbelêm. / lasmeni saûc, ku nuô jum̂ta tęk ûdęńc zemê. / nestãvi apakš lasmeņa! / ka dikti liêtus lija, ka nuô jum̂ta dikti krita ûdeńc, ta teîca – nestãvi apakš lasmeņa! / ka liêtus lîst, ta tas ûdęńc nuô jum̂ta dikti gâžas lejâ. uñ tuõ saûc pa lasmeni, ka viš tęk. / lasmenis i, kas tęk zemê nuô pažuõbeles. / lasmenî varêja daũdz kuô ãrstęt. sarĩvâja a sĩpuôlu kãrpu uñ pasviêda lasmenî. uñ, lidz viš bi sapuvis, lidz tã kãrpa i nuõst aŕ.*

lâsmuot v. **Spīdēt.** *lâsmuôt* [ir] *spîdęt. / vakarâ, saũleî nuõejuôt, mâkuôņi lâsmuô.*

lâstęka, arī ***lãstęka***, ***lastęka*** subst. **Pie kāda priekšmeta piesalis konusveida ledus veidojums, kas radies, tekot šķidrumam (no kā) lejup.** *ķẽģeles pa sala laĩku i, lâstękas sasaĹst. / ķẽģele i sasalis lędus piê jum̂ta. lastęka mẽs saûcam̂ taga. / lâstękas* [jeb] *ķẽģeles. sasalušas ķẽģeles piê jum̂ta. / latękas* [jeb] *lastękas irâd sasalušas. / lãstękas i jaûns vârc, pastãvîgi teîca ķẽģeles. / lastękas tęk nuô pažuõbelêm, kâ kum̂pektes.* ☐ ***lâstęku diêna*** – 2. februāris, kad pēc laikapstākļiem tika pareģots, kāda būs vasara. *svečU diêna bi paûsarĩ ta, ka jaû kûst jum̂ti, tęk nuô jum̂tiem lâstękas. uñ ta tãs i nuôsaûktas pa svecẽm – svečU diêna, lâstęku diêna.*

lastenieks subst.; novec. **Kravu pārvadātājs (?).** *Liẽpãjâ viênam̂ lasteniẽkam̂ bi ẽzelis.*

lastiņš subst. **Kokvilnas audums ar gludu, spīdīgu labo pusi; satīns.** *vesteî priêkša nuô vadmalas uñ mugura i nuô lastiņa – cita aûduma, zatiņa. siẽvâm aŕ bi. /* [vestes] *mugurpuse nuô lastiņa.*

lasts subst.; novec. **Veca tilpuma vai masas mērvienība.** *kâdreĩz kaļĩķus nuô Nĩgrañdes piŕka lastuôs. / lasc i mẹ̄ra viênîba – sešpacmit mucu.* ☐ ***kuģa lasts*** – veca tilpuma mērvienība. *kuģa lasc bi divpacmit biŕkavu.* ☐ ***lastu vedējs*** – kravu pārvadātājs (?). *fũrmaņi bi senâk. smagiê bi. tiẽ bi senâk lastu vedẽji. viš tâ nuôlãdêj savu kravu. lastu vedẽjs viš bi. / uõre bi bes kãrdêm. nîceniẽki nebraûca a uõrẽm. tuõ tik lastu vedẽji braûca.*

lâsts subst. **Draudīgs ļauna vēlējums, pareģojums, izteikums.** *kas i vaĩnîgaîs, us tuõ tas lâsc krît.* ✧ ***kaķa lâsti debesīs nekâpj***, arī ***kaķa lâstus debesīs nedziŕd*** – saka par ļauna novēlējumiem, kas nevar kaitēt. *ka divi sarãjušiês, tas viêns taṁ uõtraṁ nenuôvẽl labu. bet tas teîc, ka taṁ viņa vẽlêjumi ne·kuô nekaîtês, juô kaķa lâsti debesîs nekâpj. / kaķa lâstus debesîs nedziŕd – mâkuôņi priêkšâ.*

lašāt v. **Šķaidīt (ar ūdeni).** *senâk nuôpiŕka spĩrtu uṅ lašãja brañdavu pusi us pusi aŕ ûdeni. / spĩrc i neatlašâc brañdavs. labâk pĩrka spiŕtu uṅ paši lašâja. ta labâk varêja piẽlikt saĺdumus uṅ gaŕdumus. / špiŕktu kad lašâ aŕ ûdeni, isnãk brañdaûs. / laî nu saîmniêce tik lašâ brañdavu! – tuõ visi gaĩdija. / viņu* [tas ir, etiķi] *lašâja, cik nu kuŕš stipru grib. / citas saîmniêces lašãja piẽnu aŕ uṅ veda uz Liẽpãju. / tâdâs bedrês lašâj kaļĩķi. tâ viš saûss. bet, ka ûzlej ûdeni, ta vãrâs.*

latapiša comm.; subst.; niev. **Nesaprātīgs, vieglprātīgs, arī aušīgs cilvēks.** *latapiša i draîskule. / ja tu nebûtu tâda latapiša, ta tu bûtu laba siẽva. / viš pa latapišu tuõ siẽvu viẽn saûca. / ka jaû gribêja rãtiês, ta teîca – kuô tâda latapiša ziṅ! / latapiša* [ir] *negudris, steîdzîks. skreî kâ latapiša! ņeŗẹdz, ku dures, iêskrêja siênâ. / tẹ̄vs mans labs* [..], *tas man māca dancāt. māte tāda latapiša, tā nuopirka ratīnu. tas* [*latapiša*] *tāds nesmuks, saukājams vārds.* (LFK 1961, 10686)

latarēt, arī ***laterēt*** v. **Daudz, nepārtraukti runāt.** *latarẹ̄t* [jeb] *latẹŗẹ̄t* [ir] *pļãpât. / kuô tu te vari latẹŗẹ̄t!*

lataža comm.; subst. **Cilvēks, kas daudz, nepārtraukti runā.** *lataža tâda liẽla pļãpa i, jâ. staĩgâ latažâdama, nevĩžâ mãjâ strâdât.*

latažāt v. **Daudz, nepārtraukti runāt.** *viņa tik latažâ, va tuŕ i tas va nev kas. uṅ tuõ mãjâ ne·maz nav izdarijse, kuô ciêmâ stâsta, ka viņa tuõ izdarijse. tã tâda lataža i, jâ.*

latẹka, arī ***lẹtaka*** subst. **Lāsteka.** *lasmenis i pažuõbelês. ka sasaĺst, ta i latẹkas. / latẹkas* [jeb] *lastẹkas irâd sasalušas. / jâ, lẹtakas atkaĺ. tiẽ sasaluši tâdi liêtus ûdeņi, tâdi slapji, slapji sniêgi. nuô saũles viņi kûst, uṅ tad viênmẹ̄r tâdas lẹtakas sasalušas.*

laterēt. Sk. *l a t a r ē t .*

latẹrna subst. **Apgaismošanas ierīce.** [pilsētā] *bij latẹŕnas – iêlu lukteŗi. tiẽ bij lĩdz pat Pasaũles kara laĩkaṁ. / latẹŕna bi Liẽpâjâ. senâk us tiẽm stabiẽm bi petruõlijs lukteri. lidz Pasaũles kara laĩkaṁ bi.*

latgalis, arī ***latgalietis*** m., ***latgaliete*** f.; subst. **Latgales iedzīvotājs.** *tiẽ ladgaļi latviêšus saûc pa čivuļiêm. viņi teîc, ka viņi i čĩsti latviêši. / čaňgaļi* [jeb] *ladgaliẽši. / atnãce čaňgaļi uṅ islaûze akmeņus nuô zemes. / ĩžaviči bi ladgaliêši. tiẽ gaŕ zemi tik strâdâja.*

lats subst. **Naudas vienība Latvijas Republikā.** *uĺmaņlaĩkâ bi lati uṅ saňtĩmi. tuŕ bi Uĺmaņa fotoreja. / rãceņi Liẽpãjâ maksâja latu pa pũru. / aûslejas añdelêja kâdu reĩzu – latu pa siêku.*

[I]***lãturis.*** Sk. *l ã k t u r i s .*

[II]***lãturis*** subst. **Cilvēks, kas daudz un nepatiesi runā.** *lãturis teîc us tâdu niẽku runâtâju.*

latvietis m., ***latviete*** f.; subst. **Latvijas iedzīvotājs.** *ka leĩši braûgdami dziêdâja, ta latviêši teîca, ka bûs liêtus. /* [Sibīrijā nīcenieki] *mãjas ustaĩsija pa latviêšu muõdeî.* ☐ ***latvieša cilvẹ̄ks*** – latvietis. *ruṁštiks bi nuô tâdas gaļas istaĩsîc. tuõ jaû vaĩrâk vãciêši darija, tuõ jaû latviêša cilvẹ̄ks necepa.*

Latvija subst. **Vietvārds – nosaukums valstij Eiropas ziemeļaustrumos, Baltijas jūras austrumu piekrastē; Latvijas Republika.** *senâk Sveňtâja bî piê Latvijas.* ☐ ***Latvijas brũnā*** – Latvijā selekcionēta govju šķirne. *tag jaû i Latvijas brũnâ – tã i cita šķiŕne. tãs zalâs* [govis] *– tã spaĺva iŕ isnĩkuse. / tag i Latvijas brũnâ* [izplatītākā govju šķirne]. ☐ ***Latvijas laĩkā*** – Latvijas Republikas pirmās neatkarības laikā. *Lûdzama diêna muṁs aŕ Latvijas laĩkã bi. bet tã aŕ vaĩrâk katuõļiêm Ladgalẽ. / bet tad aŕ Latvijas laĩkâ sâkâs – tâda mašĩna bij, linu mašĩnas bij.*

latviski adv. **Latviešu valodā; latviešu valodai raksturīgi.** *ka kriêvvaluôdas stuňda bij, nedrîkstêjâm pa latviski runât. laî mâcêjâm kâ, bet vaîdzêja pa kriêviski muĺdẹ̄tiês. / tã avĩze bi*

latviski drukâta. / viņa [tas ir, kalpone] *runâja latviski, bet laûstâ valuôdâ. / tiẽ īzaviči nuô Ladgales nãca, bišķi runâja pa latviski arˆ. viņi bi tâc ûzjẽmumˆs.*

latvisks, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir rakstīts, runāts latviešu valodā; raksturīgs latviešu valodai, saistīts ar to.** *te jaû latviska valuôda. / ak Juris, unˆ meîtaî Añce! smuki latviski vârdiņi.*

laũbe subst. **Lapene.** *sataĩsija tâdu mazu laũbîti – nuô viêgluma sataĩsîtu tâdu mazu mãjinu.*

laũcenieciski adv. **Tā, ka raksturīgi lauku iedzīvotājiem.** *viš runâ tâ laũceniêciski, vaˆ uz·reĩz manît, ka nuô laũkiêm.*

laũcenieks, arī ***laũcinieks*** m., ***laũceniece***, arī ***laũciniece*** f.; subst. **Lauku iedzīvotājs.** *laũceniêki i, kas dzîvuô uz laũkiêm. /* [pilsētnieki] *siênu piˆrka us tiˆrgu – laũceniêki piêveda siênu. / sabraûkuši piĨls tiˆrgus laũceniêku. / tuõs* [sivēnus] *nuôpiˆrka laũceniêki vaî ari liẽpajniêki, kas turêja paši cũkas. / senâk bî redeļu rati. katrs laũceniẽks a tâdiêm braûca. / laũceniêks*, arī *laũciniêks.* (LVDApr. 114) // ģen.; adj. noz. **Lauku iedzīvotājiem raksturīgs.** *es tig tâda meîtene biju, bet manˆ tã laũceniêka kãja ganˆ·drĩz neiẽt iêkšâ* [kurpē]. */ usspļaũ viˆrsû unˆ nuôslaũki* [netīrumu]! *pa laũceniêku muõdi!*

laũkā adv. **1. Ārpus telpām; ārā.** *kad bij saũlaîns laĩks, tad* [veļu] *laũkâ žâva. / viêndiên bi ussnidzis sniêks, unˆ ziêma laũkâ. / iẽsimˆ uzraût kâdu dũmu laũkâ! te jaû nevaˆr. / puĩka te blažiẽrê iêkšã, ârã. stãvi iêkšã vaî laũkã! / kuô te stãvi unˆ bimˆbâ! va tu iẽsi laũkâ! / pàusarî nevaˆr iẽt nèêdis laũkã, laî dzęguze neaĩskukuô. / izraĩdîju bêrnus laũkã. / eĩta laũkã! laĩks i smuks. / ziêmu suni dzina laũkâ. unˆ tâ vinˆš sala.* ✧ ***nevaˆr dęgunu laũkā rādīt*** – saka, ja ir slikts (parasti ļoti auksts) laiks. *tâc putenis ûzgãjis, unˆ tik nejaûks laĩks, ne dęgunu nevaˆr laũkâ rãdît. saĨs kniêbj.*

2. Prom, ārā (no kurienes). *viênu rudeni vaîg viņas* [tas ir, bites] *iêziêmuôt. unˆ stûrîtî sêd zĩlîte. kâ nu putneli dzîs laũkâ! / tãs vistas vaîg dzît laũkâ* [no dārza]. */ ta jaû* [lopus] *dzina trijuôs laũkâ, ka saũlîte lęc. / iêkšâ irˆ, bet laũkâ nenãk – teîc, ka grib kuô isviĨkt, bet nevaˆr. / bagâtâm* [meitām] *žĩdi nuô prũšiêm nesa sudraba* [saktas] *laũkâ.* ✧ ***pa viênu aûsi iêkšā, pa uõtru laũkā*** – saka, ja (kāds) ļoti ātri aizmirst vai neievēro teikto. *va es teû neteîcu, ka vajag sâli pârnęst nuô buõtes! bet teû teîcis, neteîcis – pa viênu aûsi iêkšâ, pa uõtru laũkâ.*

3. Ārpusē, ārā. *cũka iêrakusês dubļuôs, ka gaĨva viẽ laũkâ. / bašlika* [jeb] *bašļika i tâda gaŗa, tik dęguns laũkâ. garas leñtes klât. / tãm vamˆzêm kabatâ lika šņubdrãnu, tâ ka tas gaĨs labi laũkâ.*

4. Norāda, ka ar verbu izteiktā darbība saistīta ar virzienu no kurienes ārā, ar virzību ārpus kā. *braûcuõt pãri attęki, vęzumˆs iêstriga. dabuja a buõmiêm cęĨt laũkâ. / es zinu, ka viên·reĩz piê saîmniêkiêm bi, ka mẽs dabujâm iẽt viņs* [tas ir, gundegas] *ravęt laũkâ. / ka mati gã nuô gaĨvas laũkâ, tad es zinu, ka ta vãrij pa vęcamˆ* [*sirmuli*]. */ ka tag jaû nãks jaûniê ļaûdis, ta jaû sviêdîs a viņu* [tas ir, veco skapi] *laũkâ kaû kurˆ. / kad* [siers] *adzisis, jęmˆ nuô drãnas laũkâ unˆ liêk sâles ûdenî. tâ paturˆ diênu unˆ nakti. / kruķi i vi·sâdi. krâsns kruķis i, uôgles raûš laũkâ. / pajẽma piê katra gala kuôciņu, ku bi savẽrti tiẽ dakti, unˆ lęnâm iêmêrca* [taukos], *unˆ cêla laũkâ tũlĩt. /* [mucai] *ãniķis i, ku tęcina alu laũkâ. / tuõ* [koka] *miêtĩnu liêk tik tâdiêm ziˆrgiêm, kas neraûn laũkâ a zuôbiêm. kas raûn laũkâ, tiẽm* [zirgiem] *liêk dzęĨza miêtĩnu dziļi zemê. / viš* [tas ir, suns] *isvęĨk zeķi, kuô puĩka paglabâjis. ej velc tuô uõtru laũkâ* [no pagultes]! *kuô puĩka paslêpis, tuõ sunelis vęĨk laũkâ.* ☐ ***sêdēt laũkā*** – izkāpt. *trĩzdesmit* [kapeiku] *es maksâju* [par autobusa biļeti], *ka Saũlkrastuôs es sêdu laũkâ.* ✧ ***aces sprâgst nuo piêres laũkā*** – saka, ja kas ļoti sāp vai arī, kad sajūt ļoti lielu aukstumu. *tâ sâp gaĨva, ka aces sprâkst nuô piêres laũkâ. pêc dzêršanas tas tâ i. / tâc saĨs, ka zaķimˆ aces sprâkst laũkâ nuô piêres.* ✧ ***êst aces laũkā*** – a) ļoti stipri kost, dzelt (par odiem, mušām u. tml.). *knaũši ęd aces laũkâ, ka nãk uz liêtu.* b) savairojoties nodarīt ļaunumu (par pelēm, mežacūkām u. tml.). *ta jaû peles êdîs aces laũkâ, ja nebûs kaķis mãjâ. / cũkas ęd aces laũkâ. šaũt nav brĩv.* ✧ ***kuôst aces laũkā*** – radīt netīkamu sajūtu, sāpes (piemēram, par dūmiem). *ka nęvęĨk tã krâsne, ta dũmi kuôž aces laũkã.* ✧ ***ķizīt nuo pañckām laũkā*** – izsmējīgi, aizskaroši aprunāt. *Miķêlis issmêja tuõ Annu, bet beîdzuôt arˆ visu Añnas netikumu paņẽma parˆ siẽvu unˆ vêl bêrnu pũrâ lĩdz. tad nu visi viņu ķizija nuô pañckâm laũkâ.* ✧ ***lekt nuo âdas laũkā.*** Sk. *l e k t* (1). ✧ ***lîst*** (arī ***iẽt***) ***nuo âdas laũkā.*** Sk. *l î s t* (3). ✧ ***pa acẽm nãk laũkā*** – saka, ja kāds raud. *nu Jãnis šuôdiên tâ piĨlâ, ka parˆ acêm nãk laũkâ. tâc teîciêns bi – ja raûd piẽdzêris, bręc.* ✧ ***siˆrds kâpj*** (arī ***lęc***) ***pa muti laũkā*** – saka, ja izjūt lielu žēlumu, pārdzīvo lielas bēdas. *mãteî bî liẽli kreņķi, siˆrc kâpa pa muti laũkã. / nu, tuõ rędzuôt, siˆrc pa muti kâp laũkâ. bet kuô darîsi! viss Diêva ruôkâ. / tã nebî*

taîsnîba! maṅ sîrc kâpa pa muti laũkã – gribêju pateîkt taîsnîbu. / sîrc lẹc pa muti laũkã, ka dzîrdu pa tuõ nelaĩmi, pa tuõ uguṅsgrệku. ✧ ***sîrds krît pa muti laũkā*** – saka, ja sirds darbojas pārāk spēcīgi, strauji, parasti aiz fiziskas piepūles. *puĩkas nu skriên tâ mãjâ, ka sîrc pa muti krît laũkâ.* ✧ ***sprâgt nuo âdas laũkā*** – būt nesavaldīgam (dusmās, satraukumā, sāpēs). *ziêma iẽt zemê, akmeṇi jãvẹd uz ẹzẹru, ragus salûza. nu tik vari sprâkt nuô âdas laũkâ!* // savienojumā ar bezpriedēkļa verbu. **Norāda, ka darbības objekts tiek iznīcināts, izkliedēts, izlietots vai arī nolietojas, bojājas.** *vẹcaîmtẹ̃vam̂ šũplãdê vaŕ gulệt tã naûda, lidz viṅš nuômîŕt. viṅš jaû tuõ netẽrês laũkâ. / ja* [linus] *nelika ûdenî, ta kliêda laũkâ uz zâlâju nuõpḷaũtu – kliêž tâ vaḷîgi spaĩlîtê. / jâisdẹdzina ratu islaîdê caũrum̂s, buĩ̃tu kuŕ iẽbâst, laî rati neklîst laũkâ. / paûsari, kad iẽt gruñc laũkâ, ta ceḷi ta kâ žũra, dubḷaĩni. / tad tâdus krẹklus nîceniêku vaĩ rakstîtus negribêja. tâ skaûda nîceniêku drẽbes laũkâ. / taga jem̃s tãs mušas beîkt laũkâ. / tas kũtaŕs tâc rẹsns târps. mẽs jaû parasti viṇus šḳiêdêm laũkâ. / tãs prikadeles senâk ne·maz netaĩsij. nuô kapâtas gaḷas jaû klîda laũkâ. / upê sâka sasiêtiê pluôsti jukt laũkâ. visi steîdzâs glâpt. / tas cũku mazgs netuŕ – viš vẹĩ̃kâs laũkâ. tuõ tik tâdâ viêtâ iêsiên, ku mazgu nestiêp. / vẽvera mazgis i stiñgrs. tas neiẽt laũkâ ne·kad. / tuõmati žûst laũkâ. / sĩpuôli kâ jũṛa. dẹg laũkâ* [saulē]. ☐ ***dabũt laũkā*** – a) atdalīt, izņemt (piemēram, traipus). *nuô šĩ krẹkla tuõs traîpus nevaŕ dabũt laũkâ.* b) pārn.: uzzināt. *nuô viṇa ne·kuô nevaŕ dabũt laũkâ.* // savienojumā ar bezpriedēkļa verbu. **Norāda, ka (kas, parasti cilvēku attiecības, parādības sabiedrībā) izzūd, beidz pastāvēt līdzšinējā veidā.** *kuô viṇas i duõmâjušas, ka šḳĩrâs a viṇu laũkâ. tik laps puĩšis, strâdîks.* ✧ ***((ak) tu***, arī ***ka tu) izčibệtu*** (arī ***iz·čibệtu) laũkā!*** – izsaucas nepatīkamā pārsteigumā, viḷoties u. tml. *ak tu iščibệtu laũkâ! vaĩs neatminuôs. / iščibệtu laũkâ! kãlab nevaŕ viṇu* [tas ir, mezglu] *taga sasiêt? / ak tu iš·čibệtu laũkâ! tik iĩ̃gi meklêju. / tu iščibệtu laũkâ! kaḳis guĩ̂ uz manâm kãjâm! / nedabuju nuõiẽt* [ciemos], *is·čibệtu laũkâ! nebi laĩka. / ak tu iščibệtu laũkâ!* [aizmirsu] *kuô vêl dẹdzinâja* [apgaismošanai]. ✧ ***ak tu juõds*** (arī ***piḳis***, ***nuo·lãpīt(u)) laũkā!*** – izsaucas nepatīkamā pārsteigumā, viḷoties u. tml. *ak tu juõc laũkâ! es tuõ nevarêju saprast, kas tã ḳẽrte. / nu kâ viṇu saûc? ak tu piḳis laũkâ, nevaru acẹrệtiês! / ak tu piḳis laũkâ, kâ viṇaî bi tas ûzvârc, kâ mẽs viṇu saûcâm. / ak tu piḳis laũkâ, mêls galâ stãv* [vārds], *nevaŕ acẹrệtiês. / nesprâga tã pliñta, pamuka tas zaḳis. ak tu nuô·lãpîtu laũkâ! / ak tu nuô·lãpît laũkâ! aîsḳêrâs kãja.* ✧ ***iẽt laũkā nuo muõdes*** – pārstāt būt modernam, nebūt vairs modē. *buŕstes, vestes sâka iẽt nuô muõdes laũkâ.* ✧ ***krist nuo atmiṇas laũkā*** – aizmirsties; pārstāt būt apziņā. *maṅ jaû ãtri viss krît nuô atmiṇas laũkâ, nevaru acẹrệtiês.* ✧ ***mest nuo gaĩ̂vas laũkā*** – aizmirst, nedomāt vairs (par ko); atteikties (no kāda nodoma, domas, uzskata). *tas ritenis i dikti dârks. met tu tuõ nuô gaĩ̂vas laũkã! tuõ mẽs nevaram̂ nuôpiŕkt.* // savienojumā ar verbu, kam ir priedēklis *iz-*. **Pastiprina verba priedēkļa *iz-* nozīmi.** *citi smejâs kâ kutinâti, juô bi atraduši zâles sluôtâ iẽsiêtas, issviêduši laũkâ, laî paši ari neapreîpst. / ka paûsariêm liẽli plûdi, ta nuô upes spĩles pat isnẹs laũkâ uṅ kãpu zaṅdijas. / ka viṇas* [tas ir, nezāles] *iêviêšas, ta tu viṇas nevari izdabuĩt laũkâ. / tâpêc* [veḷu skalojot] *sita, tad issita visus tuõs netĩrumus laũkâ. / bệrni aka izlẹkuši nuô ratiêm laũkâ. / teû tiẽ mati te iznãkuši tâ laũkâ* [no lakata]. *nesmuki!* ✧ ***izraût (kaût) nuo eĩ̃les laũkā*** – noteikti dabūt (ko), pārvarot jebkādas grūtības. *ja viṇš dikti gribês, ta izraûs kaût nuô eĩ̃les laũkâ.*

laũkâbele subst. **Mežābele (*Malus sylvestris*).** *te laũkâbele aûga druvmalê. ganẹḷiêm tuŕ a·viên patika ganît.*

Laũkagaĩ̂s, arī ***Laũkgaĩ̂s*** subst. **Vietvārds – ciema nosaukums.** *ziêmeḷu krastâ Bãrtaî bi Laũkagaĩ̂s, Mežagaĩ̂s uṅ Laũrugaĩ̂s, Banažu gaĩ̂s, Puôdệnu gaĩ̂s, Upmaḷu ciêms, Ruṃbas gaĩ̂s. / Uõtaṇḳu pagastã bî* [..] *Laũgaĩ̂s. / Laũkagaĩ̂s i piê meža, tuŕ laũks beîdzâs.*

laũkakmeṇis subst. **No cietiem nemetāliskiem iežiem atlūzis, noapaļots gabals.** *Nîcâ i tik akmeṇi – laũkakmeṇi – dziḷâk zemê uṅ uz vîrsu.*

Laũkgaĩ̂s. Sk. *L a ũ k a g a ĩ̂ s .*

laũkmale subst. **Lauka tuvākā apkārtne; lauka malējā daļa.** *piê meža laũkmalê labas pḷavas. / tuŕ, laũkmalê, aûg labas sẽnes. / mežâ pazaûdêju pệdas uṅ nezinâju vaĩs, ku laũkmale.*

laũkpuse subst. **Ārpuse.** [aitas kuņģa] *laũkpusê i liêsa.* / [vilnas kāršanai veikala] *laũkpusê bi ziŕgu dzẹnamaîs gaṇ̂ģis, tâc apaḷš ritenis. / re, ku zĩlĩtes laũkpusê!*

laũks subst. **1. Lauksaimnieciskai izmantošanai sagatavots zemes gabals; tīrums.** *laũks vaŕ bût sẹ̃c va nesẹ̃c. / taga* [*dumbēri*] *izṇĩkuši. tuŕ drenêja tuõs laũkus. / ta jaû tâdus laũkus nesẽja –*

kâdu bũrkânu, sârkanâs biẽtes. / puķīte aûg laũkuôs, tã iŕ mazâka. dârzuôs i liẽlâkiêm ziêdiêm. / jeḿ, Jãnîti, mẹĺnu ziŕgu, lĩguô, lĩguô, apjâ manu rudzu laũku, lĩguô, lĩguô! / trîs pļãvêji nuõpļãva visu rudzu laũku. / viš tuõ laũku nuôaûdzêjis a nezâlẽm. / [siens] *kâd nedêļ stãv uz laũka uṅ ta viš sabaĺ. / bruceklu jaû iêkšâ ne·viêns nebruciṅ, uz laũku tas bi. / vasarã êda ari palaũnadzi. tuõ nesa uz laũku piêcuôs. / druva i tâc dzejisks vârc. Nîcâ teîca laũki.*

2. ģen.; adj. noz. **Tāds (augs), kas aug pļavās, tīrumos; tāds, kas nav kultivēts.** *senâk bija vi·sâdas laũku puķîtes. taga daũdzas vaĩs nẹręḍz. / nu tâ viš laũka âbuôliņš i, bet mẽs viṇu pa baĺtuô sunîti saûcaḿ. viš tâduôs buñtuôs* [aug] *tâ. / nu uṅ tad iŕ laũku ruõzes.* ☐ ***laũka*** (arī ***laũku***) ***atraĩtnīte*** (arī ***pamãtīte***) – trejkrāsu vijolīte (*Viola tricolor*). *šĩ tã laũku atraĩtnîte. / vijuõlîtes – laũka atraĩtnîtêm lĩdzîgi tiẽ ziêdi. / pamãtîtes* [jeb] *laũku pamãtîtes dikti tâdas vâjas, pa gṛãvmaļiêm aûg. zili ziêdi, dzęĺtęṇi ziêdi. senâk vaĩrâk aûga. priêkš kârstumiêm laĩkaḿ* [lieto]. ☐ ***laũku apīnītis*** – zvagulis (*Rhinanthus*). *nu tas jaû irâd nu tas laũku apĩnîc. viṇaḿ i dzęĺtęṇi ziêdi, uṅ, ta ka tiẽ ziêdi izziêd, ta ta kâ apĩnîtiḿ te tâdas pâkstîtes paliêk.* ☐ ***laũku neļķīte*** – dzirkstelīte (*Dianthus deltoides*). *baĺtas viņs i uṅ bišķi tâ dzęĺtęṇbaĺtas i, jâ. šĩs tãs laũku neļķîc, ku mẽs saûcaḿ. / šĩ i tã laũku neļķîte. viṇa tâda pate kâ dârza neļķîte i. bet dârza neļķe tâda kupla, tâda biêza adziêd. bet šĩ – viṇa tâda vâja adziêd, tâda trũcîga.* ☐ ***laũku*** (arī ***laũka***) ***zĩrnītis*** – a) vanagu vīķis (*Vicia cracca*). *nu uṅ tas i zĩrnîc, tas laũku zĩrnîc i. zĩrnuškas – tâ mẽs saûcaḿ. zĩrniški. tas i zilaîs zĩrniškis. iêkš labîbs tâ aûg tâdi kad·reĩz. / lauka zirnīts.* (LVAN 429) b) pļavas dedestiņa (*Lathyrus pratensis*). *šis i dzęĺtęnaîs zĩrnîc* [jeb] *laũku zĩrnîc. tas naû sętaîs zĩrnîc, bet laũku tas i – nuô tãm spuriṇâm vaŕ ręḍzęt. //* ģen.; adj. noz. **Tāds, kas dzīvo, uzturas tīrumos, pļavās (par dzīvniekiem, to sugām).** *gribei mani tautu dęls kā ieraudzis, tā dabūt. es nebiju lauka irbe vanagam nuoķerama.* (LFK 9, 60) / *cũkstaĺlis bi. tuŕ bi sataĩsîtas gãrdas priêkš baruõkļiêm uṅ laũka cũkãm.*

3. Vieta ārpus telpām; ārs. *četras nedẽļas zîda. pa tuõ laĩku viṇa* [tas ir, cūka] *staĩgâ a visiêm suvęṇiêm pa laũku. / mitinamâs cũkas gãja aŕ pa laũku. /* [Jāņos] *ta jaû visi pa laũku dzêra uṅ lustêjâs tuõ nakti. / nãkuôt nuô laũka iêkšâ, duris vaîg aîzdarît ciêti. / nabagâks, tas nesa* [ūdeni lopiem] *nuô laũka ziêmas laĩkâ. / ka nãk nuô laũka, ta piêķęṛnâ* [jeb] *piêčaḿpâ* [istabu]. / *tâ jaû us kãjâm viṇa* [tas ir, māte] *vêl bi, čapâja, gãja pa laũku. / ka gãja uz laũku, ta ģêrbâs tĩri. /* [baznīcai] *nuô laũka i divẽjas duris – us katru pusi veramas. //* **Ārpuse; ārmala.** [godībās] *alus puĩši isvẽlêj va nuô brũtgâna radu va nuô brũtes radu tâdus tuvâkus radeniêkus. tuõs jaû tâ nuô laũka jaû nemaz nepiêlaîda. /* [kuņģa] *iseja i dęsâs – piŕmâk tiêvâs dęsâs uṅ ta ręsnâ dęsâ, uṅ gaĺs uz laũku. / ziêmu zviŕbuļi lidz Ziêmassvętkiêm gulêja aŕ astêm uz laũku. uṅ pêc Ziêmassvętkiêm viṇi gulêja aŕ gaĺvu uz laũku. / nuôliêc tuõ nazi aŕ asmeṇa pusi uz laũku! / tas iẽt a tâdâm škîbâm, sluînâm kãjâm. citaḿ i tâdas* [kājas], *ka vaĩrâk miṅ uz iêkšu vaî uz laũku piŕkstu galu.*

4. ģen.; adj. noz. **Tāds (priekšmets, vieta) kas atrodas ārpus telpām vai vērsts uz ārpusi.** *vasaru nedzina pa nakti mãjâs luõpus, sadzina laũka laĩderî. /* [vilnas kāršanai veikala] *laũkpusê bi ziŕgu dzęṇamaîs gaņģis, tâc apaĺš ritenis. tas laũka gaņģis bi tâc pac kâ kuĺmašĩnaî. viš jaû iĺgi turêjâs, lidz pat sâka daḿpas rastiês. ta vel bi tas laũka gaņģis redziḿs. / nevarêja ne nuôviĺkt tãs laũka drãnas, ka bi jâiẽt ęst vakariṇas. / viš* [tas ir, pulkstenis] *bi jâtuŕ liẽlâ istubâ piê vidus siênas. piê laũka siênas viṇu nevarêj likt. ta viš negãj, jâ.* ☐ ***laũka dures*** (arī ***duŕvis***) – ārdurvis. *piê laũka duŕvĩm i kãjdeķis. / liẽlâ istabâ puĩši bi piê laũku duru. / laũka dures nuôčĩkstêja. tęs pârnãca. / pus·divpacmituôs nuôklabêja laũka dures. nu viêns nãca.* ☐ ***laũka puse*** – a) ārpuse. [baznīcas] *sãnu duŕvĩm naû priêkšnami. tuŕ tik i bruģĩc laũka pusê. / kuôka slẽģi bi nuô laũka puses. / rezģi lika ari luôgiêm priêkšâ nuô laũka puses, laî neaîssaĺst. / laũka pusê* [durvīm] *i tas ruôkturis, uṅ iêkšas pusê i tã klabata. / tuŕ* [baznīcā] *bi dikti puĺku ciĺvęķi. dabuja laũka pusẽ aŕ stãvęt.* b) ārmala. *rîģeris aŕ i nuô sklañdas. laũka puse viṇaḿ apaļa, uṅ iêkšas pusê, ku naglâ laktu klât, tas i taîsns. / a pavadâm sasiên* [zirgu] *gaĺvas kuõpâ tik tâlu, ka viṇi vaŕ iẽt, uṅ piêsiên gruôžas laũka pusê. uṅ tad* [zirgi] *i iêjûkti divjûgâ. / akâ nedrîkstêja bâst piẽna spañni, tâlab ka tas bi laũka pusê a sũdiêm. / tâc uskaĺnĩns* [govs auss] *laũka pusê bi. / kruḿslis* [zirga kājai] *i laũka pusê – aîzmugurê.* c) vieta (parasti pie galda), kas vērsta uz ārpusi. (?) *saîmniêce* [pie galda] *sêdêja saîmniêkaḿ blakũm, bęrni riñdiṇâ laũka pusê. /* [pie galda] *laũka pusê bi kraģi. tuŕ viêns tik sêž. //* **Tāds, kas notiek ārpus telpām (par**

procesiem, norisēm, parādībām). *nu visi laũka dârbi padarîti. nu varês apšķũrętiês pa mãjâm viẽ. / es biju laũka brigãdẽ.*

5. dsk. **Teritorija (kopā ar apdzīvotām vietām) ārpus pilsētas; pretstats: pilsēta.** *tuômęr piĹsętu apkârtnê i bišķīt biêzâks gaîss, nav tik dzidrs kâ uz laũkiêm. / tag jaû a zirgu nebraûc uz laũkis. / vaĩrâk nebi tâdu muzĩķu mum̂s uz laũkiêm. / uz vîrsu vęĹkam̂s tas* [*bužurūns*] *bi. tas bi vĩriêšiêm. uz laũkiêm arî bi.* // ģen.; adj. noz. **Tāds, kas ir saistīts ar šo teritoriju.** *vęlâk jaû tâdus divgabalu* [zābakus] *vaĩs neģêrba. ta bi kuõpâ. arî saûca štuĹmzâbaki. laũku vĩriêm tâdi nebi.* ☐ ***laũku ciĹvęks*** – laucinieks. *tâdas tẽjas jaû laũku ciĹvęki savâc.*

6. **Vieta, kur risinās kāda darbība.** *nîceniẽki piê kruõga saspaluôja lejniẽkus. tuŕ a·viên viņiẽm tas cîņas laũks bi.*

laûks, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam pierē ir balta apmatojuma plankums (parasti par dzīvnieku); tāds, kam ir balta apmatojuma plankums (par, parasti dzīvnieka, pieri, galvu).** *šuôgad ķẽveî kumelĩns a laûku piêrîti. / męĹls a baĹtu i laûks* [zirgs]. *laûkam̂ kãjas basas – lidz celim̂. / męĹls zirks bi a baĹtâm kãjâm bišķi uń laûku piêri – tâdi bi. / dzęĹtãns zîrks bi smuks. mum̂s a laûku piêri* [bija]. */ tik kuôši dzęĹtãns zirks uń laûka piêre! / raũc* [zirgs] *a laûku piêri –* [tas ir] *baĹtu piêri. guôveî arî laûka piêre, aîta arî laûku piêri. / puôģis i sum̂s a laûku piêri, a laûku dęgunu. / ka êda buĹlĩšputru, ta tâ iêsita uõtram̂ pa piêri uń teîca – laî citu gadu aka laûks buĹlĩtis! / kuô tuŕ varî darît – kas laûks piêdzimis, tam̂ laûkam̂ jânuômĩrst.*

2. **Netīrs.** *tev tiẽ vaîgi tâdi laûki, nèsi nuômazgâjis.*

laũksaîmniecība subst. **Tautsaimniecības nozare, kas aptver laukkopības un lopkopības produktu ražošanu.** *ka atnãca laũksaîmniêcîbas kuŕsi, ka sâka pârraûgi rastiês, ta bi citâdâk. / pabeîdzu vidusskuõlu. uń ta us tehnikumu pruôjãm – uz Kañdavas laũksaîmniêcîbs tehnikumu.*

laũksaŕgs subst. **Lauku darbu pārraugs, uzraugs.** *laũksârks bi muĩžâ dârbu uzraũks. / laũksaŕks* [bija] *vaktniẽks. muĩžas laũkuôs bi vaĩrâki laũksaŕgi, kas vaktêja. / nu vaîdzêja piêkuĹtiês tam̂ laũksârgam̂! bûtu pârvedis labu siênu.*

laũkstrâdnieks m., ***laũkstrâdniece*** f.; subst. **Lauksaimniecībā nodarbināts algots strādnieks.** *tiẽ* [vācieši senāk] *visi bi amatniêki – va kuŕpniêks, va šâc, va tâc. tiẽ nebi laũkstrâdniêki.*

laũkums subst. **Neapbūvēta, līdzena (piemēram, sabiedriskiem mērķiem paredzēta, arī iekārtota) platība (parasti pilsētās, pilsētciematos, ciematos).** *laũkumu saûc paŕ placi. / tuŕ tâc liẽls laũkum̂s, plašum̂s. / ku taga aũtuô apstâjas te, kad iêbraûc* [Liepājā] *iêkšâ aîz Lĩvas laũkuma, uõtraîs tiŕgus bi.* // **Līdzena, parasti norobežota, īpašam nolūkam iekārtota platība.** *laĩderis i piê guôvu staĻĻa duru abžuôguôc laũkum̂s. tas bi arî akmeņiêm nuôbruģęc, laî luõpi ne-ismĩtu dubļus.*

laûkums subst. **Lauks plankums (dzīvnieka apspalvojumā vai apmatojumā).** [zirgiem] *bi laûkumiņi piêrê. laûkas piêres bi vis·caũri, bęrs uń baĹta piêre – laûka piêre. / manam̂ tęvam̂ bi dzęĹtãns zirks a baĹtu laûkumu piêrê. / bęrajam̂ zirgam̂ bi piêrê baĹts laûkum̂s. /* [govij] *bi vis·caũr laûkum̂s nuô piêres lidz dęgunam̂. / citi i baskãji – tiẽ* [zirgi] *a baĹtâm kãjâm. tiẽ laûkumi jaû tig baĹti bi.*

laũķelis subst. **Neliela, apstrādājama zemes platība.** *laũķelis i mas zemes gabaliņš. / mas laũķelis jânuôpļaũ.*

[I]***laûķis*** m., ***laûķene*** f.; subst. **Netīrīgs, nekārtīgs cilvēks.** *ja ciĹvęks seju naû nuômazgâjis labi, ta ari teîc – kâc tu laûķis isskatiês! / pa tâdu netĩru ciĹvęku arî teîca – ta kâ laûķis. nuôsamũrijiês ta kâ laûķis. / tã tâda laûķene – tâda netĩra, neapkuôpusês, tâda nečęĹna.*

[II]***laûķis*** m., ***laûķe*** f.; subst. **1. Dzīvnieks (parasti zirgs vai govs) ar baltu apmatojuma plankumu pierē.** *laûķe* [sauc, ja ir] *viênas spaĹvas krãsas luõpam̂ baĹtas krãsas strĩpa piêrê. tuõ* [dzīvnieku] *saûc pa laûķi. / laûķe i luõps, kam̂ baĹta strĩpa piêrê. / zirks bi a laûku piêri aka – tuõ saûc pa laûķi. / laûķe* [ir govs] *arî baĹtu piêri. suni pa laûķi nesaûc.*

2. Īpašvārds – laûka dzīvnieka vārds. *laûks zirks a baĹtu strĩpu pãri piêreî, męĹlam̂ va raũdam̂. ta pa Laûķi saûca. / Laûķis* [ir zirgs], *ka baĹta piêre.*

laũlāt v. **Saistīt laulības attiecībās, reģistrējot laulību.** *laũlât – tas pa vęcam̂ laĩkam̂, ka mâcîtâš* [laulāja]. */ mâcîtaîs baznîcâ laũlâja jaûnuôs. / taûtastęrpâ ja laũlãja, tad bij vaîņaks uń baĹta viĹlaĩne. / mum̂s mirtes* [sprauž] *laũlâjuôt, viņiêm* [tas ir, lietuviešiem] *rutas. / gaûži raûd Laĩme mana* [..], *redzẽj mani, jaûnu meîtu, arî atraĩtni laũlâjuôt.*

laũlāties v. **Noslēgt laulību, reģistrējot to, parasti svinīgos apstākļos; noslēgt laulību reliģiskā ceremonijā.** *laũlîba bi, ka laũlâjâs baznîcâ. ta tã cerîmuõnija nuôtiêk. / ta tuõ dẹrinâšanu taĩsija tik, ka braûca laũlâtiês, – svệdiênas rîtu. / jaûnam̂ pãrim̂ bî iêvedẽji, ka viņi laũlâjâs.*

laũlāts, ***-a*** adj. **1. Divd. → *l a ũ l ā t*.** *ne·viêns pac nedrîkstêja dziêvât kuõpâ nelaũlâc. mâcîtâjs dikti rãjâs nuô kañceles.*

2. adj. noz. **Tāds, kas saistīts laulības attiecībās.** *viêtas i laũlâtu ciĹvệku guĹta – ku pa divi guĹ.* // **Tāds, kas saistīts ar laulībām.** *atraĩtim̂ gṛũta ruôka – div laũlâti gredzentĩni.* (LVDApr. 125)

laũlība(s) subst. **1. Likumā noteiktā kārtībā noslēgta vīrieša un sievietes savienība, kas veido ģimeni un rada viņiem attiecīgas tiesības un pienākumus.** *senâk kâzas jaû teîca, taga vaĩrâk laũlîbas. / senâk ussaûca pirîms laũlîbâm. / nu tam̂ tã laũlîbas dzîve iẽt labumâ. viñš irî it braĩks palicis. / Dieviņ, duodi, Dieviņ, duodi meitai mirt bez laulības – pieci gadi puiši gāja apkārt kalnu raudādami.* (LFK 1961, 10119) ✧ ***iebraûkt laũlības uõstā*** – apprecēties. *tiẽ nu varêja iêbraûkt laũlîbas uõstâ laĩmîgi, juô viêns uõtru dikti gribêja.*

2. Laulības reģistrācijas ceremonija. *laũlîbas nuõtika svệdiênâ. / laũlîbâs i mirîtes kruõni. / ta jaû brũdgâns a brũti nesêdêja blakus lidz laũlîbas laĩkam̂. brũte sêdêja ratuôs, brũdgâns blakus ratiêm uz zirîga – jâšus.*

laũlībnieks m., ***laũlībniece*** f.; subst. **Laulību ceremonijas dalībnieks.** [pie altāra] *stâjâs klât laũlîbniêki. / meîtas kâzâs bî puĹku laũlîbniêki.*

laũma, arī ***Laũma*** subst. **1.** mit. **Meža gars sievietes izskatā.** *pasakâs tâda laũma i, grãmatâs.*

2. Īpašvārds – govs vārds. [govju vārdi:] *PraĹle, BaĹgaĹve, Laũma, Mãle.*

3. Personvārds – sievietes vārds. *es neaceruôs, ka senâk Nîcâ irî bijušas Laũmas. tas i jaûns vârc. / mum̂s te Nîcã nebija Laũmas – siẽviêšu vârc.*

4. Ergonīms – trikotāžas kombināta nosaukums (Liepājā). *nuô mũspuses ne·viêns nebraûca strâdât taî „Laũmã“. tas bî tâc kom̃binâc. tur̂ bija steĹles, aûšana nuôtika.*

laũmute, arī ***laũmutīte*** subst. **Cūknātru dzimtas ģints viengadīgs vai daudzgadīgs lakstaugs; lauvmutīte (*Antirrhinum*).** [puķes:] *lilijas, laũmutes, lefkojas. / laũmutîtes jaû bi mana vẹcâtệva laĩkâ. tãs jaû arî bi dažâdu krãsu. / šuôgad laũmutes smuki ziêd.*

laũnadzis subst. **1. Ēdienreize starp pusdienām un vakariņām; launags.** *laũnadzis i puĹkstiên piêcuôs.*

2. Ēdiens ēdienreizei starp pusdienām un vakariņām. *laũnadzi atnesa mãte uz laũku.* / [vasarā] *četras reĩzes êda – bruõkasti, puzdiênu, laũnadzi uñ vakariņas.*

3. Dienvidu vai dienvidrietumu vējš. *i ziêmelis* [Z], *tad i aũstrenis* [ZA], *tad i zemes vẽš – rîtenis* [A] *tas i. uñ tad irâd âzenis* [DA], *uñ tad i laũnadzis* [DR], *uñ tad i saksenis* [R], *uñ tad i jũras* [R] *vẽš iêkšâ* [teicējs norāda uz jūru]. / *âzenis* [DA], *laũnadzis* [D], *saksenis* [DR], *jũras vẽš, sãmenis* [ZR], *ziêmelis* [Z], *aũstrenis* [ZA]. / *laũnadzis nuô rîtiêm* [pūš]. / *laũnadzis nãk nuô gurînu dañgas. ta lîst liêtus. / laũnadzis i čigãnu iêsaûkc* [vēja] *vârc. ka laũnadzis i, ta viš saũlê ẹ̃nu nevarî dabũt.*

laũnaglaĩks subst. **Laiks starp pusdienām un vakariņām.** *tâda piẽvakare, laũnaglaĩks. nu braûcam̂.*

laũnags subst. **1. Ēdienreize starp pusdienām un vakariņām.** *laũnaks* [jeb] *palaũnaks, palaũnadze. / nākam visas mẽs, māsiņas, māte sauca launagā.* (LFK 1817, 33) / *laũnagã deva maîzi, putru. / tik iĹgam̂ mañs mûžiņš kâ vasaras laũnadziņš. kâ vasaras laũnadziņš, kâ ûdeņa burbulîtis.*

2. Ēdiens ēdienreizei starp pusdienām un vakariņām. *paldies devu Dieviņam, nu paẽdu pusdieniņu. Dievs, duod spẹ̃ku ruocīnām launadzīnu nuopelnīt.* (LFK 1961, 11120) / *minam̂, minam̂ mãsiņas pẹ̃das, te tã ruõtâjse, te tã staĩgâse, te tã brãļiêm laũnagu nẹsuse.* / [talciniekiem] *laũnagâ – palaũnadzê – žuļikus iscẹp. / laũnagu sâka ệst, kad pirmuô reĩzu dzirdêja dzẹguzi kukuôjuôt.* ☐ ***nakts laũnags*** – ēdiens ēdienreizei pēc vakariņām. *ka lidz desmitiêm strâdâja, ta saîmniêce iênesa kâdu maîzes gabalu, teîca – uskuôd nakc laũnagu!*

3. Laika posms, kad ēd launagu; launaglaiks. *saũle nuôgãjuse laũnagâ, uz vakara pusi. / tad baĹsĩnis viẽn neskañ, kad saũlîte laũnagâ, kad saũlîte laũnagâ, kad bitîte ziêdus lasa.* ☐ ***laũnaga***

vẽjš – dienvidu vai dienvidrietumu vējš. *ka tas laũnaga vẽš sâks zẽvẹlệt, tad ne·viêna zuve nenãks.*

laũpata subst. **Tas, kas ir atplēsts, atplīsis (parasti par ādu).** *laũpata i atplệsta âda. / re, kâdu liẽlu laũpatu atplêsu pirkstam̂!*

laûpatains, ***-a*** adj. **Tāds, no kura kas ir atplēsts, atplīsis.** [Mīkla:] *laûpataîna paûtu kule.* [Atminējums:] *sprũte.* (LVDApr. 416)

laûpījums: ☐ ***krist par laûpījumu*** – tikt nolaupītam un nonākt (kāda) varā. *viêns cãlĩtis te krita vanagam̂ par̂ laûpîjumu.*

laûpīt v. **1. Mizot (parasti kartupeļus).** *rãceņus laûpa, kasa jaûnus. / neļãva jaû laûpît biêzâm mizâm – paûsari, kad mazâk rãceņu. / ta* [senāk] *nedrîkstêja laûpît* [vārītus] *rãceņus – nuôbrucinâja, pãrlaûza uñ pamêrcêja. / vãrîtus* [kartupeļus] *ar̂ visu mizu laûpija, tuõ mizu nuõst.*

2. Lobīt. *ka* [pupu pākstis] *bî nuôkaĺtušas, ta nesa iêkšã uñ laûpîja. /* [pupām] *pâkstes i sažuvušas, var̂ jaû laûpît. / ka iskuôps sĩpuôlus, ta jãņẹm̂ tiẽ* [tas ir, pupiņas] *laûpît. / žagata smuks putnelis. nãk pupâs, laûpa uñ ẹd.*

laûpītājs subst. **Cilvēks, kas laupa.** *zagļi, laûpîtâji bi. / burĺaks – tas tâc nežẽlîks ciĺvệks, nu, jâteîc, laûpĩtâjs uñ slẹpkavs. / dzir̂dệc, ka kaû ku bijušas laûpîtâju bañdas, riktîgu burĺaku bañdas. / braûcuôt nuô Liẽpâjas, laûpîtâji bi izģir̂buši, islaûpija saîmniêku.*

laûpīties v. **Lobīties.** *ka* [lini] *laûpâs, tad vâķ aka kuõpâ uñ rudeņis mĩsta.*

laũrlapa subst. **Lauru lapa.** [galertam] *ar̂ liêk zâlîtes klât – sĩpuôliņus, pipariņus, laũrlapiņas. / laũrlapas saûc par̂ luõsbiẽru lapãm.*

laũrs subst. **Mūžzaļš dekoratīvs dienvidu koks ar asi aromātiskām lapām, kuras parasti izmanto par garšvielu (*Laurus*).** *tad iẽleî gr̦ãpîtî kâdu krũzîti ûdeni, iêlika laũru lapas, sãlîti, pipariņus vẹsẹlus, nevis smaĺkus.*

Laũrugaĺs subst. **Vietvārds – ciema nosaukums.** *ziêmeļu krastâ Bãrtaî bi Laũkagaĺs, Mežagaĺs uñ Laũrugaĺs* [..]. */ Laũrugalã bî mãjas – Laũri.*

laûska subst. **Sasista priekšmeta (parasti māla vai stikla trauka) gabals.** *laûska i drum̃stala. / tãs laûskas issviêda paklẽtê.*

laũva comm.; subst. **Liels kaķu dzimtas plēsīgs dzīvnieks ar spēcīgu ķermeni, dzeltenīgu apmatojumu un garām krēpēm (tēviņiem) (*Leo leo*).** *grãmatâs jaû bija laũvas ar̂. es bêrnĩbã jaû zinâju.* ☐ ***Laũvas diêna*** – laika posms, kad Saule atrodas Lauvas zvaigznājā. *katru mẽnesi i Laũvas diêna – tã zodiaka zîme. / mati jâgriêž Laũvas diênâ uñ cẹtũrdiênâ.*

laûza, arī ***laûžņa*** subst. **Liels nolauztu koku, zaru, izmētātu priekšmetu kopums.** *pêc tã liẽlâ vẽja mežâ bi sakrituši kuôki – liẽla laûza. / pêc tãs liẽlâs vẽtras te vis·apkârt bija liẽla laûza. / laûžņa irâd sakrituši kuôki. vẽtrâ kuôki sakrituši viênâ laûžņâ. / laûza i tâc sakrituṁs. vẽš sagâzis labĩbu – kâ viêna laûza. / tâda laûza tuõ lapu sabiruse sẽtâ. / laûza i akmeņu daũdzuṁs.*

laũzāmais, ***-ā*** divd.; subst. noz. **Darbarīks laušanai, lauzīšanai.** *tâc linu laũzâmaîs bi, tâc ruĺĩîc, a tâdu sviru, a tuõ svirâj. tur̂ tâ iẽlaîda* [linus], *uñ ta pa uõtru pusi iskrita. uñ ta viņi bi salaũzîti. viņa tik ar̂ vệlâk nãca. sâkumâ tik a mĩstîklâm* [mīstīja].

laûzējs m., ***laûzēja*** f.; subst. **1. Darītājs → *l a û z t*.** *senâk ẽber̂ģis bi isnuõmâc akmeņu laûzêjiêm. / kas tie tādi dancātāji, sila pẹku lauzējīni?* (LFK 1961, 11221)

2. Trulas, smeldzošas sāpes. *tệs teîca, ka tâc laûzêjs iêkritis mugurâ.*

laũzīšana: ✧ ***gaĺvas laũzīšana*** – sasprindzināta, neatlaidīga domāšana. *pêc vệrumiêm bi tiê* [audumu] *raksti – tur̂ bi gaĺvas laũzîšana.*

laũzīt v. **Vairākkārt lauzt, lai sasmalcinātu, sadalītu, arī atdalītu.** *linus laũza. / jẹm̂ aka tuõ* [linu saujas] *uõtru galu laũzît. / a mašĩnâm laũzija* [linus], *laî salaũza tuõs kaũliņus. / rãceņus laũzija, ka bi asni. / meîtines gãja laũzît rãceņiêm asnus.* ✧ ***laũzīt gaĺvu*** – intensīvi domāt; pūlēties, intensīvi domājot (risinot ko sarežģītu). *laî darâs paši! kuô mẽs tur̂ gaĺvu laũzîsim̂!*

laũzīties v. **Dauzīties.** *kâ viņi tur̂ ķệmuôjas uñ laũzâs –* [saka] *ka daũzâs dikti. cic teîc ãlêjas.* ✧ ***grãmatā laũzīties*** – mācīties lasīt. *iẽsâka jaû tiẽ bệrni šuô ziêmu grãmatâ laũzîtiês. bet nevar̂ jaû piẽdabũt – jãskriên lañkâ uz lẹdu.*

laûznis subst. **Darbarīks laušanai.** *laûznis ir̂ tâda stañga. lẹdu cir̂ta a laûzni. tas kâ lâpstas kâc tik rẹsns, tas viêns gaĺs i plakaņs, nuô dzẹĺza. / a laûzni cir̂ta lẹdu, ãliņģus cir̂ta.*

laûzt v. **1. Liekt, tā ka lūst un dalās nost (no kā) vai sadalās vairākās daļās.** *saknes bi liẽlâkuôs gabaluôs, cũkâm aûdzêja. pa vasaru lapas laûza. / tuõ* [linu] *saũju pajẽme, tuõ buñtu tâ pãrliêce – viêna puse palika laũkâ – uñ laûza. uñ ta jẽma tuõ uõtruô pusi laûza. / zẹmas taûtu klêtes durvis, zaruôc manis vaĩnadziņš. zaru laûzu iêiẽdama, zaru laûzu isiẽdama. žẽļ maṅ bija tã zarĩna, kuru laûzu iêiẽdama. vel juô žẽļi tã zariņa, kuru laûzu iziẽdama. zẹlta laûzu iziẽdama, sudrabĩna iêiẽdama. /* [liela vētra] *kuôkus laûž šaũsmîgi mežâ. / redz, kā kuoši nuoziedēja vējā lauzta ābelīte!* (LFK 1818, 307) */ kad* [rausis] *padzisis, ẹd silta. viņu ne·maz negriêž, bet laûž. / maîzi nevar laûst, jâgriêž a nazi.* ☐ ***laûztā sîrde*** (arī ***sîrds***) – daudzgadīgs magoņu dzimtas lakstaugs ar rožsārtiem vai sarkaniem sirdsveida ziediem ķekaros (*Dicentra spectabilis*). *laûstâ sîrc* [ir] *sena, iêciênîta puķe. / laûstâs sîrdes stãdija priêka dẽļ uñ kuôšuma dẽļ. tãs i ziêmciêtes, ziêd iĩgi. / laûstâs sîrdes vãzê tik iĩgi stãv. nuô apakšas tiẽ ziêdi sâk biŕt nuõst. / kad meîtas gãja baznĩcã, ta sasêja dažâdas puķes, ari laûstâs sîrdes.* ✧ ***laûž kaũlus*** – a) saka, ja jūt sāpes kaulos. *tẹvaṁ dikti laûž kaũlus, visu muguru. / kad i sàaũkstêjiês, ta laûž kaũlus.* b) saka, ja kas ir par grūtu, kaitē veselībai. *dârps jaû kaũlus nelaûza ne·kad.* // **Gūstot traumu, bojāt (piemēram, kaulu) tā, ka (tas) salūst.** *nu uñ isnãca tâ, ka maṅ palika tẹs dikti slim̃s – muguru bi laûzis mežâ. / muguŕkaũls taṁ tuŕ laûsc. tas i kupris.* [Saka par cilvēku.] ✧ ***laûzt kaklu*** – darīt smagu darbu (?). *kuô te laî izdara? tã vẹtra tuõs kuôkus sagâzuse, ka nevar iêsâkt kuô darît. laî stãv! kuô te iẽs savu kaklu laûst!*

2. Sitot, triecot (piemēram, ar smagu priekšmetu), atdalīt, dalīt, šķelt. *ļẹdu laûza a stañgu.* [tā] *apaļa, gara – trîs metri, diva·pus. galâ bi tâc plakanuṁs. zemi a tuõ laûza, ka sasaluse. / spẽraks bi îsâks uñ garâks, laî šķiêtaṁ tuõs zuôbus nelaûž ârâ.* // **Būt par cēloni tam, ka atdalās, sadalās, sašķeļas.** *tas ļẹdus tuõ upi laûž.*

3. Izkustināt un celt laukā no zemes (piemēram, celmus, akmeņus), parasti ar kādu darbarīku, ierīci. *jâliên lîduṁs, jâlaûž cẹlmi. tuõ saûc pa lîdumu, ku izlaûž tuõs cẹlms. / kâdu reĩzu Mãlijâ mãlus raka uñ Akmenijâ akmeņus laûze. / akmeņus laûžuôt, vaîg stipru sviru. ta tik var iscẹlt nuô zemes. / ari israkc duṁbẽris i. kuŕ akmeņi laûsti, palikuši duṁbẽri.*

4. Neievērot, pārkāpt (piemēram, norunu). *ja tu duõmâ neiẽt, ta kuô suôlijiês! taga nu vaîdzês varḑu laûst uñ atteîkt.*

5. Runāt ar atšķirīgām intonācijām, izloksnē. *maṅ jaû teîc, ka es tâ laûžuôt tuõ valuôdu. / es jaû tâ laûžu visu pêc nîceniêku* [paraduma]. */ viņa* [tas ir, māsa] *jaû laûž. / tiẽ vẹciê jaû vel milzîgi laûž. / tuŕ ap Nîcas pusi aka citâdi laûž.* ☐ ***laûzta valuoda*** – valoda, kurā dzirdamas no literārās valodas atšķirīgas intonācijas. *viņa* [tas ir, kalpone] *runâja latviski, bet tâdâ laûstâ valuôdâ.* // **Runāt citā valodā.** *vaĩrâk jaû viņi* [tas ir, mežstrādnieki] *tâ laûž pa kriêviskaṁ.*

laûzties v. **1. Pārvarot šķēršļus, plūst (piemēram, par ūdeņiem).** *senâk bija liẽli plûdi. te upe laûzâs caũri ļẹduṁ, viss applûda.*

2. Satverot (pretinieku) ar rokām, censties nogāzt zemē; cīkstēties. *puĩši tuŕ cĩkstêjâs uz biksêm, kuŕš kuru viñnês. tâ teîca – iẽsiṁ uz biksêm! tas bija tâ laûstiês.*

laûžņa. Sk. *l a û z a* .

laûžņi subst. **Iemauktu sastāvdaļa – darba dzīvniekam mutē liekamā dzelzs, kas parasti sastāv no diviem ar locītavu savienotiem posmiem.** *kas i jâjami apaûši, tiẽm i laûžņi. tiẽm neû ûzdẹgunis – uz dẹguna siksna. / jaûnaṁ zirgaṁ jâliêk laûžņi, citâdi viņu nevar nuõturẹt. ta tuõs dzelžus iêliêk mutê. / tiẽ laûžņi i tâpêc, laî a pavadu neiêvẹlk mutê.*

laužuots: *laužuoti iemauti = laužņu iemaukti*, **Stangenzaum**. (EH I 725)

lâva subst. **1. No dēļiem izveidots paaugstinājums pirtī, kur karsēties un pērties.** *pîrtî liẽla lâva, ku varêj pệrtiês. / lâva i pirtî. visi sasêda riñdâ kâ pirtî uz lâvu. / taga siênaṁ* [bērzu] *sluôtas, peramiês uz lâvu pirtî sẹzdiênas vakariêm. / lâva vêl šuôdiên i. es tik apakš lâvas, es uz lâvu nevaru iẽt. / šuôdiên pirtî bi liẽla svẹluõņa, ne·maz nevarêja labi pệrtiês – dẹg. bi jâmûk nuô lâvas zemẽ. / pîrtî, sêduôt uz lâvu, blakus piêliêk ķipi ar aũkstu ûdeni. / nabaks, pirtî ticis, grib lâvâ. – teîc, ka zuôbuô bagâtiê mazâk bagâtu. / nu dabuĩs naûdu, pirks tâdas pašas mãjas kâ maṅ. nu jâ – nabaks pirtî ticis, gribâs arî lâvâ kâpt.*

2. Paaugstinājums rijā. *rijâ bi tâda istubele uñ tâdas lâvas. uñ ta tuŕ tuôs rudzus vaî aûzas saklâj uñ tuô krâsni kũrinâj. / tuŕ tâdas lâvas iŕ iêkšâ taî rijas istubĩnâ. uñ tuŕ seŗ linus. /* [rijā] *bi lâvas, ku žâvêja linus. / tuõs* [nobirušos linus] *vel pãrmĩstîja, pãrsildija uñ pãrmĩstîja pa jaûnu. rijâ uz lâvâm vêl salika* [sildīt]. */ pêdêjâ lâva uz ârdiêm vaĩ kuô mĩstît, pêdêjâ saũja, uñ beĩgas!*

3. Primitīva, solam vai plauktam līdzīga guļasvieta. *brička irâd guļasviêta. tãs* [skolā] *bi sataĩsîtas nuô dẽlêm tâdas lâvas. / tuŕ nebi guĺtas* [skolā]. *tuŕ bi bričkas – nuô dẽļu sataĩsîtas tâdas lâvas vis·caũr gaŕ siênu.* ✧ ***kâ lâva*** – saka par lielu, dūšīgu cilvēku (arī dzīvnieku). *meîta kâ lâva, bet nevaŕ maîzi iscẹpt, savu baru isravẹt.*

lavierēt v. **Virzīties, bieži mainot virzienu, lai izvairītos no šķēršļiem.** *te vaîg laviẽrẹt nuô viênas* [ceļa] *malas uz uõtru. /* [zēns] *uzmaûcis jaûnus zâbakus uñ nu tik laviẽrê, meklê, ku lĩdzẹnâks uñ saûsâks.*

lavīt v. **1. Meklēt, ķert.** *ruñcis staĩgâ pa laũku, peles lavîdam̃s.*

2. Zagt. *lavît i tâ, ka viš vaŕ nuô uõtra kaû kuô nuôlavît – nuôzakt.*

lazarete subst. **Slimnīca.** [slimnieku] *vẹd uz lazareti pruôjâm, ka slim̃s.*

lazda, arī ***lagzda*** subst. **1. Parastā lazda (*Corylus avellana*).** *šuôgad lazda ziêdêja, bûs rudeni riẽksti. / lagzda i, ku riẽksti i. ku tâdas têces i, tuŕ lagzdas aûg. / tiẽ, mañ rãdâs, vaîg bût lazdas puñpuri. / lagzda, vẹcu laĩku lazda. iẽt uz lazdâm riẽkstuôt. / lazdas aûg tâduôs puduṛuôs, tâduôs cẹruôs. tiẽ jaû aûg četri piêci uz viênu puduru, jâ. / lazdu vaŕ liẽkt. lazdas kuôks jaû dikti paļaũjâs. / nuô lagzdâm taĩsîja makšeru kâtus. tãs tâdas taîsnas uñ lĩdzẹnas.*

2. Nūja, spieķis. *mẽs saûcam̃ nũjas aŕ pa lazdâm, tâlab ka viš taĩsîc nuô lazdâm. / a nũju* [jeb] *a lazdu iẽt vẹci ciĺvẹ̃ki. nuô lazdas viṇu griẽž. nũja vaĩrâk* [sauc]. */ vẹciêm ciĺvẹ̃kiêm viṇu vaŕ dikti feîni izgrẹznuôt tuõ lazdu, israkstît. / lazdu nuô ruôku ne-izlaîžu.* // **Žagars.** *ṇem̃šu kâdu lazdu salazdât tuõs bẹ̃rnus. / ṇẹm̃t tig lagzdu ruôkâ uñ sist tâdu!*

lazdāt v. **Pērt.** *mãte gãja lazdât bẹ̃rnus, laî tik dikti nedaũzâs.*

lazdele subst. **Parastā lazda (*Corylus avellana*).** *šis i lazdeles* [zieds]. *tas i lazdas ziêdiņš.*

lazdiens subst. **Lazdām apaugusi vieta; lazdu audze.** *bẹ̃rni gãja lazdiênâ mẹklẹ̃t riẽkstus.*

laža subst. **Primitīva, solam vai plauktam līdzīga guļasvieta.** *tâda plata, plata guĺta iŕ laža. paši veči gulêja uñ bẹ̃rnus vêl piêṇẽma, ja rũmes bij. / lažas kâdreĩz taĩsija bẹ̃rniêm.*

lebedika subst. **Skaļš pasākums.** *lebedika* [ir] *truôksnis, luste. / nu tik iẽt lebedika – visi dziêd uñ dañcâ! ka teîc lebedika, ta jãsapruôt, ka labi bi.*

lêcējs m., ***lêcēja*** f.; subst. **Darītājs →** ***l ê k t*** **(1).** ✧ ***puskuôka lêcējs*** – cilvēks, kas kādā darbības posmā atsakās no izvirzītā mērķa; cilvēks, kas neveic vai negrib veikt to, ko uzņēmies, gribējis. *puskuôka lêcêjs i, kas skuõlu naû pabeîdzis. kas tuŕ nuô tã puĩšeļa isnãks, ka nèizgãja tuõ skuõlu? tâc pusmâcîc – ne daŕba ciĺvẹ̃ks, ne skuõluôc, tâc puskuôka lêcêjs.*

lęcękls, retāk ***leceklis*** subst. **Lecekts.** *lęcękls i, ka gaŕ malâm saliêk pàaûkstinâjumu. tas i priêkš stâdu iêsẽšanas. katram̃ bi lęcękls. us trîs četri metri gari, kâdi divi metri plati. pârlika kuôkus va lupatus, kamẽr sadîga. / lęcęklu taĩsa paûsari agri. / lęcękls bi priêkš stâdiêm piê mãju. / lęcęklâ izaûdzê kâpuôstus, sviklus, sprũtes. / diũdesmit piêktâ maŕtâ sẽja kâpuôstus lęcęklã. sẹ̃klas bi sadiêdzẹ̃tas. /* [kāpostus] *sẽja leceklĩ, aûdzêja leceklĩ. ta pàaûdzêja uñ ta stãdîja laũkâ. / apsedz tuõ lęcęklu! pa nakti bûs saĺs.* // **Lecektī audzēto augu kopums.** *citu gadu saaûga kuplis lęcęklis – bi labi stâdi.*

lecene. Sk. *l e c ī t e .*

leceniski adv. **Tā sapīt (zirgus), lai ir iespējams lēkt.** *sapiñ viênam̃* [zirgam] *abas kãjas uñ uõtram̃ malêjuo kãju uñ iêkšêjâ paliêk brĩva. tuõ saûc – leceniski sasiên. / zirĝus pina ari tâ – viênam̃ zirĝam̃ abas kãjas sapina uñ ta akaĺ piẽpina uõtram̃ zirĝam̃ malêjuô kãju. tã iêkšêjâ* [kāja] *bi vaļîga. tas sapîtaîs ta bi leceniski. / puĩšim̃ lika sapît* [zirgus] *leceniski. uñ ta sapiñ abus divus leceniski blakũm.*

lêciens subst. **1. Vienreizēja paveikta darbība →** ***l ê k t*** **(1).** *viêns lêciêns, uñ žuôgam̃ bûs pãri. / viš* [tas ir, lapsa] *aîziẽt uñ lũr. uñ tad uz·reĩz tâc lêciêns – hop!*

2. dsk. dat., instr.; adv. noz. **Lēkšiem.** *zirĝi lêciêniêm viẽn pârskrêja mãjâs.*

[I]*lęcināt*, retāk **[I]*lecināt*** v. **Pārot (dzīvnieka mātīti) ar tēviņu.** *ne jaû visas ķẽves lęciñ. tik, ja grib aûdzẹ̃t kumeļu, ta vẹd piê êrzeļa aplęcinât. / tãs ķẽves lecinâja uñ gaĩdija nãkuôšuô metiênu. / saîmniêki veda* [ķēves] *piê êrzeļa lęcinât. ta jaû tik muĩžâs* [ērzeļus] *turêja. / saîmniẽks jaûnuô ķẽvi nuõvede lęcinât muĩžâ piê sugas êrzeļa. / mum̃s tẹ̃kulis bi liẽls. te veda lęcinât.*

[II]*lęcināt*, retāk **[II]*lecināt*** v. **1. Panākt, ka lec.** *ceļā liku cepļa sluotu, puišus pāri lęcināju.* (LFK 1961, 11020) */ lab·vakar, tu tautieti!* [..] *gan es tava ãtru dabu pa zuõbẹnu lęcinâšu.* (DI III 1, 264–265)

2. Panākt (parasti kratot), ka atdalās (piemēram, sēnalas, piemaisījums). *siêtâ iêbēra uñ lecinâja graûdus. tīriê graûdi sakrita viênâ viêtâ, maziê graûdi, sę̄nalas – uõtrâ viêtâ. / ta tuŕ* [muldā] *lęcinâja graûdus, laî sę̄nalas iēt nuõst. / bez mul̃das jaû senâk nemaz nevarêja istikt. a mul̃du vaîdzêj putrãmi lęcinât, ka samala dzīrnûs. / mul̃diņa i, ku rupumus lęcinâja.* ✧ ***lūpa putraimus*** (arī ***rupumus***) ***lęcina*** – saka par vecu cilvēku, kurš nevar sakošļāt ēdienu. *pa tâdu vęcu cil̂vę̂ku tâ teîc – taṁ jaû lūpa putraîmus lęcina. / uz vęcu cil̂vę̂ku aŕ teîc – taṁ jaû lūpa rupumus lęcina.*

3. Ceļot virzīt (kam) pāri. *kad beîdz viênu gabalu ęcę̂t, jâiēt uõtrâ. nu ta jâlęciñ ecêšas pãri grãviṁ. tãs isceļ̂ uz aûkšu.*

lecine. Sk. *l e c ī t e .*

leciņus adv. **Lēcieniem.** *suñs kaķiṁ nuôskrêja pakaļ̂ leciņus viēn.*

lecis. Sk. *l e c ī t e .*

lēcis subst. **Sējas vīķis (*Vicia sativa*).** *ul̃maņlaīkâ tik sâka piēbaruôt* [govis] *– sēja lēčus, aûdzêja biētes. / zir̂giêm vel̂ âbulīns uñ lēči. tuõs sēja druvâ. / tuŕ i zīrņi uñ aûzas, uñ miêži, uñ lēči visi kuõpâ. / lēčus a·viên pļaũ zaļ̂briêdâ. / tâdus lēčus vel̂ aŕ iskapti te pļāva. / pakulu deķi prasti bi – ku nesa zâli luõpiêm, kâdus lēčus guôvîm.* ☐ ***luõpbarības lēcis*** – sējas vīķis (*Vicia sativa*). *lēcîši* [ir] *luõbarîbas lēcîši. ka viņi tâ iêaûgâs, ta dikti aûg. daũdz viņaṁ tuõ ziêdiņu. ka ziêdiñš nuôbīrst, ta pâkstîte uñ pâkstîtê zir̂nîtis maziñš.*

lecīte, arī ***lecis***, ***lecene***, ***lecine*** subst. **Varde (*Rana temporaria*).** *duṁbēruôs dzîvuô naģes. vęci cil̂vę̂ki kâdreīz teîca lecenītes. / lecine* [jeb] *lecīte* [ir] *naģe. čigāns priêcâjâs, ka bûs laba mišļa, – bi iêsâlijis pušmuci lecīšu. kaŗa laīkâ vãciêši aŕ kaû kuô tâdu pa tãm lecītêm teîca. viņi bi izzvejuôjši Nîcas muīžas dīķî visas zaļâs naģes. / naģi saûc pa lecīti aŕ. / lecis,* **der Frosch, Feldfrosch (*rana arvalis*)** (purva varde). (ME II 444)

lêcīte subst. **Vērpjamā ratiņa detaļa.** *ratinaṁ ritenis i, lêcîte. lêcîte ûskabinâta uz asi. paminu miñ uñ lêcîte griēž riteni. / lêcîte a snuõru piêsiêta piê paminas. / nuôkrita lêcîte – tâ kâdreīz mana vīramãte teîca.* (LVDA 80)

ļedains, ***-a*** adj. **Tāds, kas klāts ar ledu.** *tas ceļ̂š slîps uñ ļedaîns. braûcuôt skleñdîs grãvî. / ceļ̂š bi dikti ļedaīns, aplęduôjis.*

ledene subst. **Karamele.** *tâdas raîbas bi tãs stiklenes. tas tig taga – ledenes. / ta jaû bę̂rniêm kâdas ledenes nuôpiŕka. / ka gãju uz buõti, ta jaû maṁma iêdeva naûdu priêkš ledenēm.*

ļedināt v. **Aprunāt.** *ļedinât* [ir] *aprunât. / eî labâk gulę̂t! nevaîg ļedinât citus cil̂vę̂kus.*

ļedus, dsk. *ļedi* subst. **Sasalis ūdens, tā gabals vai gabali; sasalusi ūdens, ūdenstilpes augšējā kārta, tās gabals vai gabali.** *tad jaû* [pavasariem] *visu laīku lidz Liēldiênâm braûca pa ęzęru. ļedus bi stiprs. / es ęsu viênreīz* [redzējusi], *ka tas ļedus tuõ upi laûž. tâdi biêzi ļedi ceļ̂s uz aûkšu uñ krît uz leju. / ļedus ka iēt upês, tas sabâž tâds kal̂nus. uñ ta tuŕ isceļ̂s liēli plûdi. / ne viš vaīs i ļedus, ne sniêks. žļuga lidz pus·liêla – tâ teîc vęci vīri. / re, paliêk sil̂tâks, ļedus nuô luôga rũtes adbiŕst a·viên vaīrâk.* ☐ ***viênā ļedū*** – pilnīgi sasalis. *ęzę̂rs jaû bija viênâ ļedũ.* ✧ ***kâ pīle uz ļedus*** – saka par cilvēku, kurš ir neveikls (piemēram, uz ledus). *ka Biēraṅtelis apsêja krīčuõles piŕmuô reīzi, nu kâ pīle uz ļedus plęzdinâjâs.*

ļeduspuķe subst. **Begonija (*Begonia*).** *mãte iêstãdija puôdâ ļeduspuķi uñ nuôlika uz luôgu.*

lēferis. Sk. *l e ī p e r i s .*

lefkoja, arī ***lepkoja***, ***lepkuja***, ***lepkuoja*** subst. **Viengadīgs krustziežu dzimtas lakstaugs ar iegarenām lapām un smaržīgiem dažādu krāsu ziediem (*Mathiola*); šī auga zieds.** [puķes:] *lilijas, laũmutes, lefkojas. / lefkojs i puķes. tãs i smâržîgs. / lepkoju ne paŕ kuô vaīs netuŕ. ruõze tik* [ir skaista puķe]. */ lepkuja bi pazīstama. gaîšzaļas lapas, ziêdi dažâdi. / lepkuôjas a varêj dabuīt* [pirkt]. *tãs jaû tuõreīz bi. nesa uz kapiêm.*

leģele, arī ***leģere*** subst. **1. Koka trauks (neliela muciņa); pudele (?).** *leģele ta kâ tâda maza butelîte. uñ tâc kuôka traũks aŕ bi leģele. / leģere bi tâda liēla butele.*

2. comm.; pārn. **Dzērājs; negausīgs cilvēks.** *leģere lamuvârc aŕ bi. us kuô bi palicis pikc, teîca – ak tu leģere! uz isêdêju, izdzêrêju liēlu tâ teîca.*

leģeñda subst. **Teiksmains, fantastisks nostāsts.** *kaũļi* [jeb] *liêlkaũļi i tâdas lâsîtes uz lapiņâm. tã i tã leģeñda, ka tãs i Kristus asinis. tãs aûgušas piê Kristus krusta. / tâda leģeñda bi.*

leģere. Sk. *l e ģ e l e .*

[1]***lēģeris*** subst. **Liels daudzums.** *upmalâ savęsc liēls lēģeris kuôku priêkš pludinâšanas.*

[II]***lēģeris*** subst. **Soda izciešanas vieta, apcietināto nometne (parasti skarbos klimatiskos apstākļos).** *lēģerim̂ tâc iêžuôguôjum̂s bija apkârt.*

leģēt v. **1. Ēst; dzert.** *ta viš* [tas ir, kaimiņš] *viênu rîtu* [sīrupu] *isnesa aka tâdâ bleķa skārdelê. uń ta mēs leģêjâm, laīzijâm tuõ cīrupu. / pajēma maîzi, tuõ garuôzu atlaûza. uń a tuõ tik smêla* [sīrupu] *uń leģêja. / kuô tas suńs varî ļeģēt tuõ ûdeni! tuõ nu teîca a·viênu.*

2. Sist. *nu tu gań vari leģēt arî ãmaru!*

leģiõns subst. **Īpaša karaspēka daļa.** *kas cînijâs leģiõnâ, tiē jaû duõmâja dabūt brīvu Latviju. bet riētum̂niêki piêmānija viņus. uń viss tâ turî sagāja šķērsâm.*

leījerkaste subst. **Sens pārnēsājams ērģeļu tipa mehānisks mūzikas instruments, ko darbina, griežot kloķi.** *tâdi nabagi staīgâja apkârt, kas nuô japāņu kara pārgāja iêvaīnuôti. ta tiēm nuô valdîbas iêdeva leījerkasti. tiē ta staīgâj apkârt ubaguôdami, maîzîti pelnija. / a leījerkastêm arî* [veci vīrieši] *gāj apkârt spēlēdami, ubaguôdami, naûdu vâgdami. / visu nakti suns ar asti griež priekš meitām leijerkasti.* (LFK 9, 15) */ bi tâc četrkaňtîks sviêsta kastiňs. tuõs sānuôs bi tâda ruôcina. griēza kâ leījerkasti.*

leīkõze subst. **Asins slimība, kam raksturīga nenobriedušu, kā arī funkcionāli nepilnvērtīgu asins šūnu savairošanās.** *viņam̂ tā viêna* [govs] *ēsuôt a leīkõzi.*

leīkuõžuots, ***-a*** adj. **Ar leikozi slims.** *Paîpâs vêl bûtu tās leīkuõžuôtâs* [govis].

leīperis, arī ***lêperis***, ***lēferis*** subst. **Šaurs galda pārklājs.** *leīperis bij tâc iššuvum̂s kâ dviēlis. klâja galddrānu uń vidû pāri klâja leīperi. us tuõ liêk vāzi. leīperis bij iššūc, cakâm galuôs. / te tâc lêperis us tuõ galdu bija. / lēferis i tâda sedziņa garēna. pāri galdaûtam̂ vel tâ klâja. nuô drēbes bî. tâc lēferîtis bija.*

leīšmale subst. **Latvijas teritorija gar Lietuvas robežu.** *citreīz nāk negaîss, bet paiēt garâ. aîzrûc kaũ kurî uz Bārtu, uz leīšmali. / daži nîceniēki nuôgāja dzîvuôt leīšmalê.*

leītene, arī ***leītine*** subst. **1. Lietuviete.** *tuôreīz, ka kâda māte bi nuôpirkusi uń ûššuvusi tâdu raîbu blûzi, ta teîca – ta kâ leītine, raîps blûzis. tag juô raîps, juô smuks* [apģērbs]. */ apseîse tuõ drāneli ta kâ tâda leītine.*

2. Lietuvā pirkta cūka. *ka* [cūku] *nuô leīšu pârveda, ta saûce pa leīteni. taga jaû* [cūkas] *pērk nuô leīšu pastāvîgi.*

leītis subst. **1. Lietuvietis.** *mēs* [gavēnī] *êdêm visu. leīši gaļu nèêda. / laî* [āda] *nebaltuôtu baltî* [aizjūgā], *laî nebûtu kâ leītim̂, ta nuôpērvêja tuõ silksi – tuõ apšūtuô drēbi – mēllu. / sajuôziês kâ leītis a diviêm šineļiêm. / ta skatijâs, kâ leītis braûc. ja viš* [ratos] *kājas savilcis iêkšâ, ta bûs liêtus. uń, ja braûc dziêdâdam̂s uń kājas isstiêpis, ta gaīdâms laps laīks. / panāksnieku meitiņām triju taku vēderiņi. pa tuo vienu leiši brauca, pa tuo uotru čigāniņi.* (LFK 1818, 700) */ pēc leitīša es dziedāju, pēc leitīša gavilēju; pēc leitīša es nēsāju savu zīļu vainadzīnu. pēc gadīna viena uotra būs leitīša līgavīna.* (LFK 1961, 10999) ☐ ***leīšu ķirsis*** – skābais ķirsis (*Cerasus vulgaris*). *skâbuôs ķirŝus saûc parî ķezbiērêm, vēlâk parî leīšu ķirŝiêm. tiē diēzgań ātri irî gatavi. uôgas irî gaîši sarkanas. / ķezbiēres i skâbiê ķirši – tag leīšu ķirsis saûc.* ☐ ***leīšu tupeles*** – koka tupeles. *tâ visas tās ziêmas staīgâjâm* [uz skolu]. *ka dikti slapš bi, ta bi leīšu tupeles kājâ, kuôka viēn, ka vaîdzêja iēt us skuõlu. / leīšu kuôka tupeles* [kājās]. *vēlâk jaû sâka nęsât tâdas tupeles – kuôka apakšu, âdas vîrsu. tâdas jaû taga arî vel viênâ uõtrâ viêtâ varî rędzēt. / klam̂pas nuô kuôka viēn bi. tās bi leīšu tupeles.* ✧ ***leīšu muõkas*** niev. – Lietuvā gatavots koka apavs. *leīši jaû viņas a pa klum̂pâm saûca. tās bi arî spicis galis, uń tiē galiņi bišķi uz aûkšu. nuô kuôka viēn. kadreīz jaû te nu* [sauca] *tās leīšu muõkas.* // niev. **Cilvēks, kurš neprot ikdienišķas lietas.** *ka kaû kuô labi nemâk,* [teic:] *ak tu leītis tâc! / leītis bi lamu vârc. tâc leītis – apģērptiês nemâk!* ☐ ***leīšu mazgs*** – nenoturīgs mezgls. *vi·sūr, ku tâ sasêja slikti, teîca – leīšu mazgis.*

2. parasti dsk. **Lietuva.** *viņa bija dzîvuôjuse leīšuôs kâdu laīku. / kuôka tupele bi nuô kuôka viēn. leīšuôs tās pirka. / viņas i priêkš sirc labas – rutu tēja. viņas leīšuôs aûg. / druoši dziedu, gavilēju, es gan zinu – še nav mana. man atbrauks nuo Leišiem sešis bēris kumeliņis.* (LFK 1961, 10214)

3. Sviests, no kura nav atdalītas paniņas; sviests ar zemu tauku saturu. *tuõ leīti vaîdzêja taīsît arî divām karuôtēm. tad tikaî iznāca gań sviêsc, gań tas raksc virsū. / nu baltuô sviêstu – turî jaû aka a visâm panijâm tas bi. leīti tuõ saûca – baltuô sviêstu. / baltuô sviêstu arî saûc pa leīti – cic jaû saûca. tâ smejas – nu sataīsi tuõ leīti! / ka jaû tuõ baltuô sviêstu pataīsija labu, ta jaû pa leīti ne·viêns nesaûca. bet, ka pataīsija liēsu, ta saûca pa leīti. / leīti viņu saûca – tas bi tâc*

niẽvâjumȩ̂s. nu baĹtuô sviêstu viẽn duô, tuô leĩti. viņu jaû varêja istaĩsît dikti liẽsu arȩ̂. unȩ̂ ta viš nebi ritîgi garšîks, smeķîks. ☐ ***baĹtais leĩtis*** – sviests, no kura nav atdalītas paniņas. *baĹtuô sviêstu – baĹtuô leĩti – sanija. / baĹtaîs sviêsc, kuô leĩti saûca. sataĩsîs baĹtuô leĩti! / baĹtuô leĩti arȩ̂ teîca, tãlab kad strâdniêki duõmâja, ka tas i švaks êdiêns. / kuô ta turȩ̂ duôn? – baĹtuô leĩti viẽn! / taga viņu* [tas ir, *baltuo sviestu*] *saûc* [arī par] *baĹtuô leĩti.*

4. Melodija, ko dzied vairākbalsīgi pēc *garā sauciena*. *viêna saûc garuô saûciênu, leĩti dziêd visi, visas barã, visas barã piêdziêdâja leĩti. / gaŗuô saûciênu tâ saûc – viêns saûc pa·priêkšu unȩ̂ citi tik piẽlĩdz. leĩti – tuõ dziêd tũlĩt. tã pirmâ tik ũssâk. tâ senâk saûca – gaŗaîs saûciêns unȩ̂ leĩtis.*

5. dsk. **Skābie ķirši.** *leĩtîši i skâbiê ķirši. tiẽm i liẽlas, tumȩ̂ši sârkanas, sulîgas, šķẽrmas uôgas.*

leĩtiski adv. **Lietuviski.** *es jaû runâju leĩtiski. es sapruôtu puĹku. / ķaũle irȩ̂ cũka leĩtiski. mumȩ̂s te tâ neteîc.*

Leĩtīši subst. **Vietvārds – pagasta daļas nosaukums.** *ta jaû braûca uz Leĩtîšis. tas tâ uz Rucavu.*

leja subst. **1. Vieta, kas atrodas zemāk; ieleja.** *damb̃is i tâc aûkstâks ceļš. katrâ pusê i leja. / iẽva jaû arȩ̂ aûg vaĩrâk piê tâdas lejas, aka upmalâs. / tiẽ jũrmaĹniêki tâ taîs lejiņâs stãdija karĩtupeļus. / kaĹva i aûkstâka viêta. kaĹvâ sẽja rudzus. lejâ stãdija rãceņus. / laižam bẽrus kumeliņus nuo kalniņa lejiņā.* (LFK 1817, 24) */ grîslis lejs viêtâs aûg. / tâ lîst liêtus, ka lejas viêtâs rãceņu duôbes bûs apslîkušas. / tiẽ irȩ̂ tâdi purva siliņi. aûg tâdâs lejas viêtâs. / truši tik aûg ûdenî, lejas pļavâs. trušu siêns bi vẽrtîks.* ☐ ***lejas paparde*** – dzeloņainā ozolpaparde (*Dryopteris spinulosa*). *tãs lejas papârdes aûg mitrâs, zemâs viêtâs. / lejas papârde priêkš rematisma laba, ka iêliêk madracê, guĹ virsû.*

2. Iedobe. *ja jaû* [siena kaudzi] *kraũ tâc nemâkulis, ta viš miñ tam̃ daĹbim̃ apkârt, ta paliêk leja, unȩ̂ ta viš* [tas ir, siens] *sapũst. /* [siena kaudzei] *ap tuõ daĹbi jâbût aûgstâkam̃ unȩ̂ uz malâm lejaî. / aûkstâku gaĹvâ tâda le-iņa bi unȩ̂ tâc ne·liẽls pàaûkstinâjumȩ̂s tãm aîtâm, kam̃ nebi ragu. / bakas arȩ̂ pataĩsij neredzîgus unȩ̂ ǵĩmjus ismaîtâj. tâdi dumb̃ẽri palika – lejas unȩ̂ aûkstâk. unȩ̂ cic nuõmira arȩ̂. / luôgu gruõpe, durîm gruõpe i. katrâ pusê viņam̃ i krañc unȩ̂ vidû leja.*

3. savienojumā ar *uz*. **Ieteka (upē).** *uz ęzęru pludinâja tuõs kuôkus. tas tâ uz leju pa upi.*

4. lok.; adv. noz. **Pret zemi vērstā virzienā.** *slabdraņķis nãk lejâ. liêtus arȩ̂ sniêgu kuõpâ – tad tâc slabdraņķis irȩ̂. / ka liêtus lîst, ta tas ûdęńc nuô jumȩ̂ta dikti gâžas lejâ. / sīku rakstu man pūriņš, straume grieza lejiņāi.* (LFK 1818, 2257) // akuz.; savienojumā ar *uz*; adv. noz. **Lejup.** *ziêc jaû karinâjas uz leju.*

lejāk adv.; komp. → *l e j ā* . **Zemāk.** *arêjs visu izdara – ja grib, paceĺ stãvâk, ja grib, palaîž lejâk.*

lejāks, ***-a*** adj. **Zemāks.** *daňgaîna* [vieta] *bi, turȩ̂ tâc lejâks. / turȩ̂ tâda lejâka viêta piê jũras. / kas gãja pa kaĹnâku viêtu, tas* [ceļš] *piêturêjâs labâks. kas gãja pa lejâku viêtu, tas bi vaĩrâk izbraûkc.*

lejasgaĹs subst. **Daļa (teritorijas malā), kas (pēc reljefa) atrodas zemāk par pārējo apkārtni.** *Bãrtas upes istękas saûc pa raķiẽm. lejasgalã tiẽ iẽtęk ęzęrâ. / mẽs tas lejasgaĹs skaîtâmiês.*

lējējs m., ***lējēja*** f.; subst. **1. Darītājs → *l i ê t* .**

2. Tas, kas lej (ko); tas, kas panāk, ka (kas) līst. *nule māte kājas āve manam skalu plēsējam, gauž asaru lējējam.* (LFK 1961, 10206)

lejinieks. Sk. *l e j n i e k s* .

lejkaňna subst. **Trauks ar snīpi un sietiņu laistīšanai.** *lejkaňna tag saûc. agrâk saûca īskaňna. / a ruôku šļakâ. arȩ̂ îskaňnu* [jeb] *īskaňnu aplej. tag i lejkaňnas. / nu unȩ̂, ka balinâja, ta vaîdzêj tâ, ja tu gribêji viênu* [audekla] *pusi baĹtâku, ta vaîdzêj pãrs, trîs reĩzs pa diênu veĹ apliêt a lejkaňnu, arȩ̂ īskaňnu, jâ.*

Lejnieki subst. **Vietvārds – nosaukums Nīcas pagasta rietumdaļai ar vairākiem ciemiem gar jūru.** *tâļâk aîz Tuõsiles upes sâkâs Lejniêku ciêms. / mẽs arȩ̂·viẽn teîcãm – braûks uz Lejniêkiêm. tas kaũ kurȩ̂ turȩ̂ kâc ciêms i bijis, ku te JũrmaĹciêms. / Klãvi bi Lejniẽkuôs.*

lejnieks, arī ***lejinieks*** m., ***lejniece***, arī ***lejiniece*** f.; subst. **1. Lejnieku iedzīvotājs.** *nuolūkuoju lejinieci, bagātības gribędams.* (LFK 1954, 607)

2. Zvejnieks. *tagad zvejnieki* [sauc], *senāk mẽs tikai saucām par lejniekiem. ar diceli* [..] *lejnieki vadāja zivis pa mājām apkārt.* (LFK 1961, 10923) */ kad lejniêki atveda liẽlâkas strimalas, piêsâlija piĹlu traũku. / duod, māmina, kam duodama, neduod mani lejniekam!* (LFK 1961, 10690) */ kad lejniêki izbraûc nuô jũras, tad vaîg iskidât tîkli nuô zuvîm.*

lęka subst. **Barjera.** *zirĝiêm sataĩsija tâdas lękas, ku mâcija lękt pãri. puĩkas arȩ̂ lêca.*

lẹ̄kainis subst. **Kustīgs bērns.** *nu tas tâc lẹ̄kaînis i – uz mazu bệrnu tâ teîc. / nu jaû pàaûdzis tas puĩšelis tâc lẹ̄kaînis.*

lẹ̄kājuošs, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds (par svētkiem), ko svin konkrētā datumā (nevis konkrētā dienā).** *kâ kuṛu gadu* [gavēnis] *iêkrita. Liẽldiênas i lẹ̄kâjuôšas. ja vệlâkas Liẽldiênas, ta gavẽnis gaṛâks. ta vaîdzêja piêticîgâk dzîvuôt. / Ziêmsvệtki bi lẹ̄kâjuôši.*

lẹ̄kāt v. **1. Skraidīt, arī pārvietoties, brīžiem palecoties; vairākkārt lēkt.** *uõtrâ, trešâ diênâ jaû viš* [tas ir, teļš] *lẹ̄kâ, dañcâ. / liẽlâs avis ệd, bet jẹ̄ri apkârt lẹ̄kâ. / tâda maĺkas grệda bi. tiẽ kazlệni tuŕ lẹ̄kâ. / jam̃padracis i, ka dikti lẹ̄kâ, trakuô. / mãte nuôpiŕka meîtâm jaûnas zĩdines. tãs nuô priêka lẹ̄kâja. / sâc tig lẹ̄kât! paliks siĺti. / kuo tie mani bēri vilka, pret kalnīnu lẹ̄kādami?* (LFK 1961, 10296) // **Vairākkārt ar strauju kustību īslaicīgi izvirzīties (virs ūdens).** *zivs, ka lẹ̄kâ, pļukš, lẹc uz aûkšu, ẹ̄kệr tuõs knaũšus. / laši tâ lẹ̄kâ, ka i tâc smuks, rãms laĩks. islẹc viŕs ûdeńs vis·maz pus metru.*

2. Nepārtraukti kustēties (kāda ārēja spēka iedarbībā). *ka dziêdâja, ta sita tuõ ẹ̄rkuli uz gaĺdu. uń visas tãs spal̃viņas purêja. uń tiẽ lupati lẹ̄kâja.*

3. Lekt (uz kā). *jẹ̄ri jaû uõtrâ, trešâ diênâ dañcâja, lẹ̄kâja us kraǵîti, mũrîti. / ka guôve lẹ̄kâ us citâm guôvîm, grib buĺ̃lus.*

lêkme subst. **Strauja, krasa (slimības) saasināšanās, pastiprināšanās; īslaicīga, pēkšņa (slimības izpausmju) parādīšanās.** *cẹtûrdiên* [mātei] *uzgaĩse tâda lêkme. / viņam̂* [tas ir, kaimiņam] *tâda lêkme uznãk. ta viš nuôkrît.*

lẹ̄kns, ***-a*** adj. **1. Vājš (par dzīvnieku).** *lẹ̄kns tas luõps. / senâk luõpus baruôja pãrduõšanaî. citreĩz kâdu veĺ nevarêja duõt – dikti lẹ̄kns veĺ bija, vâjš.*

2. Neliels, sīks (piemēram, par zāli). *te tã zâlĩte tâda lẹ̄kna, nevẹ̄rta.*

lekorne subst. **Leghornas šķirnes vista.** *bi tãs rudâs vistas, lekoŕnes i tãs baĺ̃tâs.*

leksēt v. **Ar lielu apetīti ēst (parasti biezputru).** *tâ leksêja, tâ leksêja manu biêsputru!*

lêkšana subst. **1. Darbība → *lêkt*.**

2. Parādīšanās virs horizonta (parasti par sauli); lēkts. *piŕms saũles lêkšanas gaîss bi apmâciês. / Jãņu rîtu tas bî, priêkš saũles lêkšanas.*

lêkšiem adv. **Ātri, straujos lēcienos virzīties (parasti par zirgu).** *galupâ bûs, ka ziŕks iẽt lêkšiêm.*

lêkšķains, ***-a*** adj. **Netīrs, lēkšķēm aplipis.** *lêkšķaĩns i, ka nuôgulêjiês zîrks staĺ̃lî sũduôs, ka lêkšķes viẽn karâjâs.*

lêkšķe, arī ***lêkšķene***, ***lêkšķis*** subst. **Neliels salipis (piemēram, sniega, mitru netīrumu) veidojums.** *sniêga lêkšķes sitâs luôgã. / luõpus senâk mazâk tĩrija. ta jaû biêži lêkšķes karâjâs.* // **Vīkšķis.** *viĺ̃lu kârstuvês sakârš lêkšķês. / sakârstas viĺ̃las lêkšķe. / tã pakulu lêkšķe vêl bi jânuôvêrpj. / vêl viêna lêkšķene jânuôvêrpj. / viš* [tas ir, pakulas] *isstiêpjâs tâda gara lêkšķe. uń ta saritina kuôdeļâ. / aûzu lêkšķus bâza spiĺvẹnâ – ka vẽtî, ta tâ viêgli adgãja nuõst.*

lêkšus adv. **Lēkšiem.** *zîŕks iẽt aũlekšiêm* [jeb] *aũlekšus. teîc lêkšus arî. / suńs lêkšus dzinâs zaķiṁ pakaļî. / teĺš pa gatuvi skrêja lêkšus mãjâs. /* [zirgs] *a visu vẹzumu lêkšus pârskrêja mãjâs. / zîŕgi, a duńduriêm kaûdamiês, pârskrêja lêkšus nuô ganîbâm mãjâ.*

lekt, arī ***lêkt*** v. **1. Strauji virzīt ķermeni (kādā virzienā), atsperoties no atbalsta punkta; pārvietoties šādā veidā (par cilvēkiem).** *pa ziêmu lecu nuô pluôsta us pluôstu uń iẽkritu. / krustadañci veĺ dañcâja. mana krustamãte ûzviĺka a krĩtu grîdâ krustu va salika divus skalus grîdâ krustus. ta viņiêm lêca pãri. / kad iêskrêjâs, ta lêce pãri grãviṁ. / leksiṁ kâļu dârziņâ, laî aûg kâļi, kâpuôstiņi! / drīz lēkšu namāja, drīz istubāja.* (LFK 1961, 10840) / *puĩka lẹc ta kâ tâc kazbuks.* ☐ ***bukuos lekt*** (arī ***lêkt***) – iet masku gājienā (Ziemassvētkos, Ziemassvētku nedēļā) ar dejām, bez dziedāšanas. *pa Ziêmsvệtkiêm bukuôs lêca – saǵệrbušiês, apsêja garu drãnu, apvêrta kažuõku, viĺ̃lu uz vîrsu. jaûni tik lêca bukuôs. gãj nuô mãjas uz mãju bez dziêsmâm. mũņika bi līdz, pijuõle. spẽlêja priêkš dañcâšanas – poĺ̃ku, vaĺci. uń saîmniêki ciênâja, alu deva. / pa Ziêmsvệtkiêm lẹc bukuôs. ta nevaîg dziêsmas – tik buku-bệ! buku-bệ! / Ziêmassvệtkuôs lẹc bukuôs. ta lẹc bukuôs apkârt bariêm uń dziêdâ. / pa Ziêmsvệtkiêm lẹc bukuôs. nuôlẹc bukuôs. uń ta tuŕ dzeŕ uń ệd.* ☐ ***lekt*** (arī ***lêkt***) ***ķẹ̄katās*** – piedalīties latviešu gadskārtu ieražu rituālā – tradicionālos masku tēlos pārǵērbušos cilvēku gājienos no mājas uz māju. *febrãrî ķẹ̄kats i, Pẹĺnu diêna. ta pãrǵêrbjâs uń lẹc ķẹ̄katâs. / ķẹ̄katâs lêca Vaslavas diênâ, Pẹĺnu diênâ – septîtâ nedệļâ priêkš Liẽldiênas. / jaûniê saduõmâjas pa tãm ķẹ̄katâm,*

saǵêrbjas, kâ tik kuſš mâk, cik tik špuõcîgi vaŕ. lẹc ḳẹkatâs. / nākat, meitas, nākat, puiši, lēksim visi ḳẹkatās – lai aug visa labībiņa, lai aug baltas avetīnas. (LFK 1818, 111) / *katru gadu meitiņām vajag lẹ̄kt ḳẹkatās. tad augs puḳes dārziņā sarkaniem ziediņiem.* (LFK 1818, 129) ✧ ***lekt nuo âdas laũkā*** – visiem spēkiem pūlēties, censties (ko realizēt, paveikt). *meîtene va nuô âdas leca laũkã, kâ gribêja braûkt lĩdz mãteî. visu diênu mãteî apkârt staĩgâja.* ✧ ***lekt uz ecēšām*** – rīkoties neapdomīgi. *lẹc uz ecêšâm, ka tik tuõ naûdu dabû. / kapeĩḳa dẹ̄ḷ nuô juṁta uz ecêšâm lẹc – teîc pa skuôpu ciĺvẹ̄ku.* ✧ ***lekt acīs*** – a) izaicinoši, asi iebilst, runāt pretī. *ka nepadevîks, ta lẹc acîs. / tu, smuŕguli, vẹciẽm vĩriẽm acîs lêksi! / viṇaṁ ne·kuô nevaŕ iêteîkt, dara pêc sava prâta, lẹc acîs.* b) uzbrukt. *nikns suṅs aŕ lẹc acîs.* ✧ ***lekt pa gaîsu*** – kļūt ļoti straujam, nevaldāmam (uztraukumā, bailēs, sāpēs, nepatikā u. tml.) – par cilvēku vai dzīvnieku. *cic pa gabalu, ka viṇaṁ duṛas klât, lẹc pa gaîsu. / biš·ḳīt ûzej us kaû kâdu cineli* [ar neapautām kājām], *uṅ pa gaîsu jâlẹc.* ✧ ***lẹc pretī (kâ ezis)*** – izaicinoši, asi iebilst, runā pretī. *viṅš* [tas ir, dēls] *maṅ lẹc pretî kâ ezis. negrib klaũsît.* // **Par dzīvniekiem.** *jaûnu ziŕgu mâcija lẹ̄kt. / viṅš iêmâcija suniṁ lẹ̄kt pa kuôku. / ka aîtas lẹc a visâm četrâm kãjâm, ta viṇas aũleksi lẹc. maziê jẹ̄ri parasti a visâm četrâm* [kājām] *lẹc uz aûkšu. / gaŕ laĩdẹriêm vaîg aûkstâks* [žogs], *laî luõpi nẹlẹc pãri. / te naǵu nav. viṇas dikti êda zemenes. tad aka lẹc tâlâk.* // savienojumā ar *kãjās*. **Strauji, pēkšņi celties (stāvus, retāk sēdus).** *ja* [kaḳis] *apuôž, ka i zuves, ta viên·aĺga, cik aîzmidzis, lẹc kãjâs.* // savienojumā ar *mugurā*. **Strauji kāpt, sēsties (dzīvniekam) mugurā.** *es aiz prieka nezināju, kuram* [kumeļam] *lẹ̄kti mugurā.* (LFK 1961, 11377) // **Strauji kustēties (kādā virzienā) – par priekšmetiem.** *vaṁzeî piê mugurpuses katrâ pusê tuŕ bi tâdas sakṛuõkâtas paĺdîtes, kṛuõciṇas. uṅ ta, ka gãja, ta viṇas tâ leca.* // **Ar strauju kustību īslaicīgi izvirzīties virs ūdens (par zivīm).** *zivs, ka lẹ̄kâ, pḷukš, lẹc uz aûkšu, ḳeŕ tuõs knaũšus.*

2. **Parādīties virs horizonta (par debess spīdekļiem).** *ta jaû* [lopus] *dzina trijuôs laũkâ, ka saũlîte lẹc. / saũle jaû nuô rîta pa daũdz agri lẹc, tik agri mẽs vaĩs nevaraṁ cẹĺtiês aûkšâ. / gaîsmĩnaî aûstuôt, nuôzaga mãsu, saũlîteî lẹcuôt, caũr ciêmu veda. / es piêgãju piê luôga paskatîtiês, vaî mẽnesis jaû lẹc. / ta es zinu Siêtĩnu vêl. Siêtĩns lẹc uṅ nuôiẽt.*
3. **Dejot strauju deju.** *jaûniê ļaûdis jaû grib lẹ̄kt dañci. / tuŕ* [ballēs] *jaû ne·kâdu dañču nebi, tik trakuôjaku lêca. / veĺ viênu puĺkâ laî spẽlê! uṅ tuõ baĺli jãbeîdz! diẽzgaṅ ẹsat lẹ̄kuši nuô pat puzdiênas! / es tuõs dañču nuôsaûkumus ĩsti nezinu. viênu saûca trakuôjaku – lêca tuõ.* // savienojumā ar *stãvu*. **Būt tādam, kur strauji dejo (par vietu).** *ka dikti dañcuô, ta teîc, ka istaba stãvu lêca. tas pa kâdiêm guôdiêm va ḳẹkatâm.*
4. arī savienojumā ar *nuõst*, *zemē*. **Atdalīties (par koka mizu).** *kârkls aûg krûmâ tik. paûsari, ka miza lẹc nuõst, mẽs taĩsijâm stẹbules. / pavasari, kad kuôkiêm lẹc miza, nuõskata lĩdzẹnu gabaliṇu zarâ. / grẹbzdas laĩks i, ka tã miza lẹc nuõst. viênu laĩku viṇa lẹc.* // **Par ādas virskārtu, krevelēm u. tml.** *saũle nuõdẹdzinâjse dẹgunaṁ visu âdu, luôbâs* [jeb] *lẹc nuõst. / es tik nèaceruôs, kâ tuõ stiprumu saûca, kas êda zemê tuõ ineraûgu. pa kârtu viẽ lêca zemê. / ziŕgu nuôdĩrâ. tã âda jaû lẹc nuõst.* // **Par ļoti plānu, nelielu priekšmeta daļu.** *maṅ aŕ viêtâm sâk šḳẽmeles* [galdam] *lẹ̄kt nuõst. / maîzi mîca, kamẹ̄r* [mīkla] *lẹc nuô ruôkâm nuõst.*
5. **Strauji, spēcīgi pukstēt, pulsēt.** *siŕc klapê, lẹc, klaũvê. / siŕc tâ lêce. / nuôṇẽma tuõ aseni, siŕde lẹc kâ traka.* ✧ ***siŕds lẹc pa muti laũkā*** – saka, ja izjūt lielu žēlumu, pārdzīvo lielas bēdas. *siŕc lẹc pa muti laũkã, ka dziŕdu pa tuõ liẽluô nelaĩmi, pa tuõ uguṅsgrẹ̄ku.*

lekties v. **Ar strauju kustību atrauties no pamata (virzienā uz augšu).** *guĺdamâs viṇas* [tas ir, cūkas] *i dikti uzmanîgas. ka kâc* [sivēns] *iẽkviêcas, ta tũlĩt lẹcas aûkšâ. / ka kâc* [sivēns] *dikti kviêc, ta cũka lẹcas aûkšâ glâpt. / bẹ̄rni kaĩtinâja skruõderi – skruõdeŕ, ka tu lêksiês! uṅ skruõderis kâ lêcês aŕ mẹ̄ru ruôkâ, tâ bẹ̄rni isjuka uz visâm pusêm.*

lêkties v. **Notikt, atgadīties.** *kas teû nuôtika? kas nu akaĺ lêcâs? / neziṅ, kas viṇaṁ* [tas ir, bērnam] *lêciês? raûd visu vakaru.*

leḳēt, arī ***leḳāt*** v. **Laist cauri ūdeni; būt ar sūci (parasti par laivu).** *ka laĩva sâk nedaũdz laîst ûdeni, ta saka – laĩva sâk leḳât. / laĩva leḳẽ, laîž ûdeni iêkšã. / tã krũza leḳẽ, tẹk ârã tas ûdeṅs.*

lelis subst. **1. Par balodi nedaudz mazāks, slaids, pelēcīgi brūngans kukaiņēdājs naktsputns ar gariem spārniem un asti (*Caprimulgus europaeus*); lēlis; vakarlēpis.** *lelis i ûdeṇa putns, bet es viṇu nẹ̄smu redzeĩse. / lelis i kâc putns, bet es viṇu nepazĩstu.*

2. niev. **Neuzmanīgs, nevērīgs, neveikls cilvēks.** *lelis – lamuvârc. ak tu lelis! ņerędz, ka ûdeńs, bet iēt! / tas puĩka tâc lelis, nav sevišķi veĩkls.*

leÕle subst. **Bērnu rotaļlieta cilvēka izskatā.** *ta jaû tâdu piŕktu leÕlîšu nebi. pašuva paši nuô lupatiêm. savâķa uń pašuva. / leÕlîti nuô lupata satina, zaķîti satina aka. / bę̂rni istubâ dziêvâjâs aŕ savâm leÕlêm. /* [pāde ir] *leÕle, ja. mẽs jaû* [kristību uzvedumā] *dzîvu bêrniņu neneṣaṁ. ustaĩsa skaîstu leÕli uń iẽt a leÕli. / ka* [kristībās] *satina viênu lupata leÕli, nuô lupatas sataĩsij, ta pajẽma tã krustmãte tuõ uz ruôku uń krustę̂s aŕ. uń tad* [vācot *pādes naudu*] *gã apkârt. šķĩvis uń brañdavs* [bija], *uń us tuõ brañdavu piêkuôžamaîs.* ☐ ***leÕles kukulis*** – cienasts, kas dots raudzību viesim, lai pārnestu mājiniekiem. *ja bę̂rni nebija lĩdz* [raudzībās], *ta tuõ kukuli – leÕles kukuli – iêdeva lĩdz. / leÕles kukuli nuô raũdzîbâm deva lĩdz. tuõ pârnesa vęcaîmaṁmaî, bę̂rniêm. / taṁ, kas gãja apciêmuôt* [jaundzimušo], *deva lĩdz leÕles kukuli – pârnęst mājâ.* ✧ ***(ie)dzeŕt (uz) leÕles kãju*** – dzerot (alkoholisku dzērienu) atzīmēt (cilvēka, mājlopa) piedzimšanu. *iêdzêra uz leÕles kãju aŕ – va brañdavu, va vĩnu. / ja kâc jaûns luõps bi staÕlî, ta ari dzêra leÕles kãju, – saîmniẽce deva.* ✧ ***iẽt*** **(**arī ***braûkt*****) *uz leÕles kãju*** **(**arī ***kãjām*****)** – iet (braukt) raudzībās. *uz leÕles kãju iẽt – tas i vęcuṁ vęca paraša. kâdu abǵę̂rba gabalu nuôpę̂rk – kâdu krę̂klu, cępurîti. / uz leÕles kãju tuôreĩz aŕ teîca. leÕles kãja jaû bi seń. bę̂rnaṁ kaû kuô nese. ta jaû bes buteles negãja. / iẽt uz leÕles kãjâm. ta jaû tukšâ nevaŕ* [iet]. *taṁ mazâjaṁ kaû kuô i jãpę̂rk. ta jaû kâdu dâvanu ję̂ṁ lĩdz. / jâiẽt ciêmĩnuôs uz leÕles kãju. ka bi iẽnęsc bę̂rns, ta gãja uz leÕles kãju. / ja rîkuô viêsîbas, jâbraûc uz leÕles kãju, uz leÕles kãju jâiẽt.* (LVDA 95) */ te kaĩmiņuôs bi viênaî* [sievietei piedzimusi] *meîtenîte. ta uz leÕles kãju gãja.*

leÕlis: ☐ ***pupa leÕlītis*** – saka par izlutinātu zēnu. *pupa leÕlîtis – tas i islutinâc. / kas tu paŕ puĩku, ka nemâki jât, ka nemâki guôves adgriẽst! pupa leÕlîtis! tâ ganelis viênu reĩzu rãja pašu puĩšeli.*

leļakaũls subst. **Kaulu slimība (parasti zirgam).** *leļakaũls i kâda slimĩba, tâc stĩvuṁs. uń zîŕks ta klibâ.*

ļeṁbãns – „*liels, izguris, izlaidies cilvę̂ks*". (EH I 733)

lẽmējs m., ***lẽmēja*** f.; subst. **1. Darītājs** → ***l e m̃ t , l e m̃ t .***

2. Tas, kam ir tiesības (ko) lemt. *Dę̂kla* [ir] *kas lĩdzîgs Laĩmaî – likteņa lẽmêja.*

lêmenis subst. ✧ ***sliņks kâ lêmenis*** niev. – saka par slinku, izgurušu cilvēku vai dzīvnieku. *tas zîŕks sliņks kâ lêmenis.*

lemesis subst. **Asa, parasti plakana, metāla detaļa (arklam), kas griež zemes sloksni.** *tâc ârkls a kuôka lemesi i bijis. tas pac spîļârkls i bijis a tâdu kuôka lemesi. tag tiẽ uzgaļi ûzlikti nuô dzeÕža. / piê lemesnicas tiêk piêstiprinâti lemeši, nuô dzeÕs iskaÕlti. piê katra lemesnicas gala piêstiprinâc a divâm skrũvâm. / lemesnicas galâ i nuôkaÕtiê dzeÕža lemeši. uz lemešiêm tiêk ûzlikta vę̂rstuve. / divi lemeši atruôdâs pašâ ârkla koŕpusa ceńtrãlajâ daļâ. tiẽ divi lemeši nuô metãla. / pluôgaṁ i lemesis. tas i duõmâc ciêtâkaî zemeî. / pavasari ârkla lemesis tâc nespîdîks. bet, kad iẽlaîž zemê, atkaÕ spîd.*

lemesnica subst. **Spīļarkla centrālā daļa.** *lemesnica i nuô bę̂rza va uôzuôla kuôka, nuôsîkstêjuša kuôka. vidû i izzãgâc lîkuṁs, tâ ka iznãk divžuburaîns. ka tâda materiãla naû, ta nuô divi daļi taĩsija. bet tas naû pareĩzi. /* [arklam] *lemesnica i, ku nãk tiẽ lemeši piêskrũvâti a skrũvâm. / lemesnica i tã kuôka daļa, kuŕ uzbâsti lemeši spîļu aŕklaṁ. / lemesnica i aŕkla kuôka daļa, ku nãk lemeši viŕsû. šiṁ iÕkšu aŕklaṁ i jaûna lemesnica. / ka ârklaṁ vaîdzêja jaûna lemesnica, ta gãja piê kalêja.*

lemešaŕkls subst. **Dzelzs arkls.** *lemešârkls bî – a tuõ zemi dziļi ara. / tuŕ bî âbuôliņš kâdus trîs gadus. uń tad a lemešârklu viņu apara.*

leṁpe subst. **Vērpjamā ratiņa sastāvdaļa, kas savieno paminu ar riteni.** *ļeṁpîte* [jeb] *leṁpîte* [sauc], *kas tuô* [ratiņa] *riteni griẽž.* (LVDA 80; LVDApr. 588) / // **Durvju aizdares sastāvdaļa, kas paceļ *klabatu*.** *durîm i klabata – tas i driķeris. leṁpîte paceļ̂ tuõ klabatu, tã uõtrâ pusê. a tuõ piŕkstu usspiêž us tuõ leṁpîti, ta tã klabata paceļâs.* Sk. arī *ļ e m̃ p e .*

leṁpīgs, ***-a*** adj. **Neveikls, tūļīgs.** *klaņķis vaĩrâk zîmẽjas us tâdu liẽla aûguma neveĩklu, leṁpîgu cilv̂ę̂ku, kuŕš tâc neveĩkls kustîbâs. / tũpele* [jeb] *tũplis* [ir] *tâc leṁpîks cilv̂ę̂ks. / tu, leṁpi, tâc! taṁ tâda leṁpîga isturêšanâs.*

leṁpis subst. **Neveikls, tūļīgs, nekārtīgs cilvēks.** *leṁpis i tâc isļuris cilv̂ę̂ks va luõps. viš tâ kaû kuô gribę̂tu darît, bet viņaṁ ne·kas neiẽt, ne·viêns dârps. / tas i tâc leṁpis, ne viņš vaŕ guôdîgi*

nuôstāvệt, ne runât. / bikšu ķĩlis vaļâ. tas tâc lem̃pis, nevaŕ ne bikšu ķĩli aîstaĩsît. / tas tâc lem̃pis, ne·kã nesapruôt, nev tâda skaĩdra darîšana. / ak, tu lem̃pis tâc! tâdu smuku meîtu nevarêji nuõķệrt. / kâ tâc lem̃pis – palaîda labumu gaŗâm.

lem̃t, arī ***lem̂t*** v. **Apsverot, pārdomājot pieņemt, izvēlēties (kādu no vairākām iespējām).** *uĩmaņlaĩkâ bi viêtniẽki uń piêsệdệtâji. ta bi liẽls sastãvs. visi kuõpîgi lêma. / vaîdzês ļem̂t tâ – iẽt drĩzâk gulệt. / rît bûs sapuĺce. ta jaû redzẽs, kuô tuŕ lem̃s.*

lệmums, arī ***lệmums*** subst. **Paveikta darbība, rezultāts → *lem̃t, lem̂t*.** *ļaûdis bi sagaĩši piê baznĩcas kruõga, gaĩdija vaĺdes lệmumu. / es jaû rudenĩ piêņẽmu lệmumu vaĩrs nebraûkt jũrã. / mẽs piêņệmãm lệmumu ģimenẽ palikt te* [dzīvot].

lệmuôt = *lamât*. (EH I 733)

lệnām adv. **Tā, ka nenorisinās ātri.** *ka vãrija putru, ta iẽlika pa kaŗuôteî lệnâm sarûgušu piẽnu. / lệnâm iêlaîž viņu* [tas ir, sveces dakti] *uń lệnâm aka izņệm̂* [no taukiem]. */ leĩši braûca lệnâm. / nevarêja rikšus braûkt, tãlab ka sakrata. uôgas jãnuôvẹd bi lệnâm. / nuô kaĺna nuôbraûksim̂ lệnâm.*

leñcis, retāk ***leñce*** subst. **1. Veidojums (no virves, auklas, siksnas u. tml.), kam ir gredzena vai loka forma un kas velkot sašaurinās, savelkas ciet; cilpa.** *ka vij striķi, galâ iêvij leñci, laî vaŕ striķi piêsiêt, uskabinât. pinệkliêm vaîg leñci uń citûr. / pašu pâtẹgu piê kâta saîsina – ismẹt leñci uń uõtrâ galâ piẽsiên piê tãs pâtẹgas klât. tas viņam̂ duô svaru. / aîz leñcêm varêja lukturi pakabinât. / leñce i nuô striķa gala istaĩsîc lîkum̂s, kuŕ vaŕ izbâst ruôku uń tad labâk viĺkt. / te i leñce taî kuli, ka vaŕ uzmaûkt* [zirgam] *kaklâ. / viš* [tas ir, skolotājs zivis] *ķêre a tâdu* [rīku] *– nuô ziŕgu ašķu pataĩsija leñci, šnuõram̂ istaĩsija leñci galâ. viênu galu piêsêja piê šķinas. / a kãju tuõ šũpuli šũpuôja. tuŕ bi tâc leñcis, kuôks – tuõ mina.*

2. Cilpa zābaku u. c. apavu sānos vieglākai apaušanai. *ta bi kamašas. tâc leñcis – ta kâ vaŕ ûzviĺkt. / labuô mazgu* [pastalai sien], *laî ta katrã pusẽ i leñcîtes uń aîs tã kâpšļa vaŕ aĩzjệm̂t. sasiêti leñcîši divi uń mazdziņš, laî viņas* [tas ir, pastalas] *stãv smuki. / zâbakam̂ štripes bi tâ kâ leñces katruôs sãnuôs.*

3. Apģērba aizdares detaļa. *kņuõpeî i kâsîtis uń leñcîc, kâsîti taî leñcîtî iêkabinâj. / kņuõpe i, ku aîskabina. tâc leñcîc i uń ãķîc. / ķĩlî iêšuva kņuõpes – leñcis uń ãķis. taî kreîsâ pusê tuõ leñci uń ãķi labâ pusê* [šuva]. */ kažuôkam̂ bi leñcîš uń pum̃ps. leñcîš nuô tãs pašs âds bi iššũti.*

4. dem. **Izšuvuma, adījuma raksta elements.** *šuva baĺtu viẽn ari – mẹtinâja leñcîšus, kaûdzîtes, knupurĩnus. gaŕ katru kañti bi siksnãm leñcîši, knupurĩni – kâ kuru reĩzu.*

5. Virves cilpa tīkla vai āķu spailes galā; saite (sienamais) tīkla galā. *te saûc pa leñci. viš i viênâ tîkla galâ tâ iêspicệc tâc leñcis. uń uõtrâ galâ i tâc brĩvs nuô tãs vires, kuô visu saviênuôt kuõpâ viênâ ļedû. tuõ saûc pa liñdruõksni. tuõ piêsiên piê tã nãkuôšâ leñča. / leñce i zvejniêkam̂ striķa galâ sasiêc lîkum̂s.*

6. Līkums; stūris (?). *leñce i tâc iêliẽkum̂s* [pļavā]. *taî leñcê vêl i nenuôganîc.*

lẽne subst. **1. Atzveltne.** *krệsla lẽne* [jeb] *adzveĺtne. /* [krēslam] *lẽne. tuŕ ruôkas ûzliêk, ka sêž. tiẽ tâdi liẽlâki krệsli ta iŕ. / istabâs bija krệsli a lẽni.*

2. Marga. *leñtere* [jeb] *lẽne i piê laîpas. ka iẽt, vaŕ piêturệtiês.*

leņguot v. **Ātri kustēties, pārvietoties (piemēram, par zivīm).** *tãs zives tuŕ tâ apkârt leņguô – skraîdâ apkârt riņķiêm viên.*

lệni adv. **1. Tā, ka pārvietojoties, virzoties veic samērā mazu attālumu kādā laika sprīdī.** *saîmniẽks lệni braûca, netram̃dija ziŕgus. / celiês agri, staĩgã lệni, laî guĺ vĩra tệs, mãmĩna. / nu tas naû ne·kâc kniêbêjs, tas lệni kust.*

2. Tā, ka nenorisinās ātri, strauji (par darbību, norisi). *lệni augu pie mãmiņas, lệni pũru darināju.* (LFK 1818, 200) */ jaûnâs aîtas vaĩrâk stirinâjâs. bi stiprâki jãtuŕ, lệnâki gãja ciŕpšana. / kâ ta lệni iẽs! tas* [darbs] *jaû piêrasta liêta! / dệls Miķêlis spẽlêja vijuõli* [jeb] *pijuõli. ka viš spẽlêja lệni, ta tas suńs viĺka lệni. ka viš spẽlêja ãtri, ta tas suńs viĺka ãtri. / kas lệni nãk, tas labi nãk. zemes dalîšanu jaû apsuôlija paûsarî agri, bet tikaî uz rudeni zemi dalija. nu laî! – spriêda ļaûdis – rudzus vêl iêsệt paspẽs, ka tik zemi dabuja.*

lenija subst. **Neidentificēta puķe.** *lenija tâda gaŗa. uń baĺc ziêdĩns taî galâ.*

lêniņām, arī ***lênītēm***, ***lê·nītiņām*** adv. **Lēnām.** *klusiņâm, lêniņâm piê tãs meîtu mãmulîtes. / iẽsim̂ lê·nĩtiņâm, laî nepiêkûstu. gań jaû pãriẽs. / luôku nuôliẽca nuô skãbaŕža kuôka, issutinâja. uń ta bi siênâ iêsisti tâdi tapi. uń ta tâ lênîtêm liẽca.*

leńkt v. **1. Tuvoties, sekot (kam, parasti dzīvniekam), medījot (to), uzbrūkot (tam).** *medniẽki izgāja zaķus lẹńkt pa mežu. / medniẽki cũkas lẹńc, meklê.*
2. novec. **Izņemt medu no dores.** *tẹ̄vs aizgāja bites lẹnkt, māte uogu palasīt.* (LFK 9, 10)
lẹ̄nlẹ̄ni adv. **Ļoti lēni.** *vẹcãmãte veĺ tâ lẹ̄nlẹ̄ni pãriẽt pa sẹ̄tu.*
lẹ̄ns adj. **1. Tāds, kas pārvietojoties, virzoties veic samērā mazu attālumu kādā laika sprīdī.** *lẹ̄ns – kas nevaŕ paiẽt. lẹ̄ns gãjêjs, lẹ̄ns braûcêjs. / pãrčuńčinât vaŕ lẹ̄nâ riksîtî, aŕ vẹcu ziŕdziņu braûcuôt. saka – izbraûkšu ãtrâk nuô piĺsẹ̄tas, laî vaŕ lẹ̄ni pârčuńčinât. / straûju ziŕgu jûdz piê tâda, kas i juô lẹ̄ns.* // **Tāds, kas ir nesteidzīgs, lēnīgs.** *lẹ̄ns strâdniêks. / čaḿpãns – tuõ teîc us tâdu lẹ̄nu. / tîpinât – tas tâ lẹ̄nus suôlîšs, riksîšs skriêt. / tas ziŕdziņš tâ klipinâja tâdâ lẹ̄nâ riksîtî pa tuõ bruǵi.* ☐ ***lẹ̄nā garā*** – lēnām, bez steigas, arī bez uzbudinājuma. *es tâ lẹ̄nâ garâ atcapâšu, mań jaû vaļas iŕ.* // **Tāds, kas ir mierīgs, ātri neuztraucas, nedusmojas.** *vīra māte pārvẹzdama mani lẹ̄nu daudzināja. paga, paga, vīra māte, kad es sākšu gruozīties!* (LFK 1818, 264)
2. Tāds, kas nenorisinās ātri, strauji (par darbību, norisi). *taî puŕva malã taî vasarã kâdu laîku tâda lẹ̄na gruzdêšana veĺ bî.*
3. Tāds, kam ir neliela intensitāte, ātrums, siltums u. tml. (par parādībām, procesiem); mērens. *jũrmalâ lẹ̄nâ vẽjâ smiĺtis bi ciêtas – varêja labi braûkt. / lẹ̄nâ vẽjâ sudmalas negriẽžas. / apsītei lapas dreb, lẹ̄na vẽja vẽdināmas.* (LFK 1961, 10056) */ kad sâk kaĺtiês uõlas, ta isjẹḿ nuô lizdas uń iẽliêk vis·labâk cẹpurê uz mũrîti lẹ̄nâ siĺtumâ. tuŕ viņus* [tas ir, cāļus] *isviĺdina nuô čaûmalâm. /* [siera masu] *uz lẹ̄nu siĺtumu maîsija a kaŗuôti, lidz viń̦š palika viênâ gabalâ. / ja i lẹ̄na, lẹ̄na vasara – saũles nav, siĺtuḿs ta kâ bûtu, ta zini, ka bârgas ziêmas nebûs. / a tiêm uôzuôliêm nu ļuôti smuka krãsa bi. bet tuõ nedrîkstêja vaîrs vãruôšâ ûdenî bâst, juô viš bišķi bruka nuõst. vaîdzê a·viên tâdâ lẹ̄nâkâ ûdenî mazgât.* ☐ ***lẹ̄na krâsne*** – krāsns, kurā ir maz siltuma. *nevaŕ iĺgâk gaîlinât tuõ krâsni, ka nepaliêk lẹ̄na. / vêl nevaŕ šaũt tuõ maîzi krâsnî. vêl vaîg abgaîlinât, laî krâsne paliêk lẹ̄nâka. / kad cẹpuôt lẹ̄na krâsne, tad* [maize] *neiscẹp, bet sakrît.* ☐ ***lẹ̄na ugune*** (arī ***uguns***) – uguns ar mazu liesmu. [mencu *lēveres*] *iĺgi vãrija, pa stuńdâm vãrija uz lẹ̄nu uguni. / piẽnu priêkš siẽra sasiêšanas iêliêk grãpî, laî atsulâ uz lẹ̄nu uguni. / nuôkriêtuô piẽnu sasiĺdija uz lẹ̄nu uguni, lidz acsulâ sulas. / taûkus kaûsêja uz lẹ̄nâkas uguńc.* // **Rāms, bezvējains.** *senâk, ka linus sẽja, ta gaîdija lẹ̄nu laîku, ka vaŕ iêsẹ̄t linus. / izlaîžuôt tîklus, izlaîž rĩdas viri, tuŕ piêsiên laîvu. lẹ̄nâ laîkâ îsâku, stiprâkâ laîkâ garâku laîž.* // **Tāds, kas nav spilgts (par krāsu).** *paĺsa – tã tâda ne ruõzâ, ne baĺta* [krāsa]. *a tâdu dzijs krãsuô, kas tâdu lẹ̄nu krãsu dzijas grib.* // **Tāds, kas satur samērā maz kādas vielas (par dzērienu, šķīdumu u. tml.).** *dzêrsis* [jeb] *dzêriêns i lẹ̄nâks, mazâk maîzes lika. tas i vâjâks pa alu, labi padzẹ̄rtiês. tas bi skâps dzêriêns. / nu uõtraîs* [alus] *– tas jaû drus·cîņ bi lẹ̄nâks. / pižulis i vâš, lẹ̄ns dzêriêns. / ta* [sieru] *liêk sâlijumâ. tas nu pašaḿ jãziń, kâ tas sâlijuḿs. ja lẹ̄nâks, paturŕ iĺgâk* [sieru tajā] *– kâdu diẽnnakti. / vẽrmeles guôvêm duô, ka caũreja. rûkta. ka jaû lẹ̄nâka, ta nav* [tik rūgta].
leńte subst. **Samērā šaura sloksne (parasti no auduma) kā apdarei, rotāšanai, nostiprināšanai.** *bẹ̄rnaḿ matuôs sasiên bańti. tag i leńte. / nuô tãm bańtêm tik tuõ ruõžu mazgu taîsija. taga leńte saûc. / ruõzĩtêm, leńtĩtêm nerẹdz manu kumeliņu.*
leńtenis, arī ***leńtestârps*** subst. **Parazītisks plakano tārpu klases tārps (dzīvnieku, arī cilvēku organismā).** *bańtestârps i tas pac leńtestârps. tag saûc leńtenis.*
leńtere, arī ***leńteris*** subst. **Kāpņu (arī laipu, tiltu, lieveņu u. tml.) marga.** *leńterus liêk trepêm, ku piẽturẹ̄tiês, kâpjuôt aûkšâ. / leńtere i piê laîpas. ka iẽt, vaŕ piêturẹ̄tiês. / liẽvenis i, ka vaļẹ̄js verańc. tuŕ ta kâ tiĺtaḿ maŕgas – tuŕ i leńteri.*
leńterēt v.; niev. **Iet.** *nevaîdzêja tuŕ leńtẹrẹ̄t bez vaîdzîbas.*
leńteris. Sk. *l e ń t e r e .*
leńtestârps. Sk. *l e ń t e n i s .*
leńtzãǵis subst.; lit. **Nepārtrauktas darbības zāģis, kas lokanas, noslēgtas tērauda lentes veidā slīd apkārt vairākiem skrituļiem.** *bańtzãǵis i tas leńtzãǵis.*
lẹ̄nums subst. **Vispārināta īpašība → *l ẹ̄ n s* (1); šīs īpašības konkrēta izpausme.** *tu, taûtiêti, lẹ̄ns bûdaḿs, kaḿ tu mani bârgu ņẽmi? tu aŕ savu lẹ̄numiņu nuôraûj manu bârgumiņu.*
leńķe, arī ***leńķis*** subst. **1. Stūris; (lauka) gabals.** *leńķe, leńķis duõmâc ta kâ stûris. vaŕ bût arî apaĺš. vaîrâk dabâ, laũkâ tâ teîc. tẹĺpâs tâ nẹmẹ̄dz teîkt. / stûri saûc pa leńķi. tuŕ taî leńķê i*

nuôlikta mučele. / apara parasti iŕ kâda zęmâka viêta, kâc leņķîtis, kuô nevaŕ piêârt klât. / kâdu [zemes] *leņķi vaŕ atstât neapârtu. / taî žuôga leņķê iŕ tâda ę̃na.*

2. Vieta. *cilvę̂kiêm senâk katraṁ bi sava leņķe, ku gulę̂t. bę̂rni savâ leņķê uõtru nelaîda. / luõpi sagãja katrs savâ leņķê. / katraṁ luõpaṁ sava leņķe vaîg pazīt bez dzîšanas. / leņķe i viêta, ku dzîvuô. luõpiêm aŕ katraṁ sava leņķe i – ziŕgaṁ, guôvîm.* // **Aizdurves kakts.** *aĩzdurẽ taî leņķẽ tuŕ bî sluôta, biŕste. tâ tuŕ tãs sasteĩlêja. ka dures atveŕ, ta tâ nuôslę̂pta leņķe.*

3. Līcis. *leņķis i lîkuṁs. tuŕ tajâ upes leņķî aûg laba zâle. / piê tilta, taî upes leņķê, zvejuôja aûslejas.*

leņķelis subst. **Neliels stūris, gabals (parasti laukā).** *laũkâ aŕ vaŕ iêsę̂t kâdu leņķeli kuô citu, ne tuõ, kas visâ laũkâ sę̂c.*

leņķis. Sk. *l e ņ ķ e .*

lēpe, arī ***lēpene*** subst. **1. Daudzgadīgs ūdensrožu dzimtas ūdensaugs – dzeltenā lēpe (*Nuphar lutea*); šī auga lapa.** *ęzęrâ aûg lēpes a ziêdu buõļīnâm uṅ lēpes a ziêdu gũžīnâm. tãs lapas i lēpe, uṅ ziêc i buõļīna – dzęĺtâns. / lēpes aûg ęzęrâ. lēpes i buõļīnu lapas uz ûdeni. / ęzęrâ stiêbri, niêdres uṅ truši, lēpes aûga. tuŕ varêja pļaũt, neprasuôt ne·kaṁ. / vêl i lēpes. mēs viņs saûcâm pa buõļīnâm. tãs i dzęĺtâns. / buõļīna i lēpju ziêdu puṁpuŕs. ka isplešâs, ta i ziêc.* ☐ ***lēpju lapa*** – dzeltenās lēpes lapa; dzeltenā lēpe. *lēpu lapas aûg ęzęrâ, ûdenî. ka bi sažuvušas, ta aîtas êda lēpu lapas. / nu tâdu kaĩti kâ gaĺva sâp jaû vaŕ dziêdę̂t – piēliêk lēpju lapas. / slapjâs viêtâs, ûdeņuôs aûg lēpju lapas jeb ûdeṅslēpes. / šķiraties, lēpju lapas, lai iet zuoses ęzęrā!* (LFK 1961, 10589) ✧ ***sêd kâ sũds uz lēpi*** (arī ***lēpju lapu***) – saka par skopu cilvēku. *sêd kâ sũc uz lēpi, arî lēpu lapu – tuõ pa tâdu raûsēju saka. viṅš jaû neduô uõtraṁ ne·kuô, kavâ visu – sêd kâ sũc uz lēpu lapu. / sêd kâ sũc uz lēpi.* (LVDApr. 219)

2. Daudzgadīgs, neliels kurvjziežu dzimtas lakstaugs – parastā māllēpe (*Tussilago farfara*). *tâds lēpenes vel̂ i – mãllēpenes. labĩbã viņa isplešâs, mãla aûksnâs viņa vaĩrâk i. / tâda lēpene aûg klât, tâda lapa. dzęĺtę̂ni ziêdi. / lēpenes aŕ saûc. šĩm tãs lapas jaû dikti liẽlas. / tã iŕ baĺtvêdere – lēpe. tãs te·pat muṁs aûg, kad·reĩz dikti puĺku bi šitãs. viņs i vêl liẽlâks viênas. tã* [*lēpe*] *i laba, ka vẽnas iêkaîst. viņãm i dzęĺtę̂ns ziêc.* ☐ ***apaļā lēpe*** – māllēpe (*Tussilago farfara*). *tãs i lēpes, tãs kañtaînâs lēpes. viênas i apaļâs lēpes.* ☐ ***kañtainā lēpe*** – māllēpe (*Tussilago farfara*). (LVAN 201)

☐ ***mazā lēpīte*** – daudzgadīgs, neliels lūpziežu dzimtas augs – efeju sētložņa (*Glechoma hederacea*). *tã iŕ lēpîte mazâ. muṁs te kad·reĩz vęcâ piŕte bi, ta viņas tâ bi ka baîl – šĩs, tãs lēpîtes. viņâm i tâdi zili ziêdiņi, tâdi mazi, uṅ citâm i baĺti ziêdiņi.* ☐ ***lēpju dadzis*** – neidentificēta dekoratīvo dadžu suga. *uṅ viêns dadzis te i tâc lēpju dadzis. muṁs aŕ te dârzâ aûg.*

lêperis. Sk. *l e ĩ p e r i s .*

lēpine subst. **Cepure ar platām malām.** *lēpine iŕ platmale. siẽviẽšiêm aŕ tâdas lēpines iŕ platâm malâm. / lēpine i kâda cępure – paṅę̂sâta cępure, nuôvaĺkâta cępure.*

lepkoja, arī ***lepkuja***, ***lepkuoja.*** Sk. *l e f k o j a .*

lępni adv. **1. Tā, ka izjūt apmierinājumu, prieku; pašapzinīgi.** *aŕ iêžabâtu ziŕgu braûc lępni – tuõ vaŕ vaĺdît. / ķizu, ķizu! tuõ vajag lępnaṁ tę̂va dêliņaṁ – lępni jûkt, lępni braûkt, netikušu vizinât.*

2. Tā, ka izpaužas bagātība, labklājība. *taga nu lępni vãra –* [*biguzei*] *rozĩnes liêk klât, kreîmu, aŕ uõlâm sataĩsîtus ķiĺķę̂nus.*

3. Tā, ka izpaužas lepnība. *tâ isklaũsijâs lępnâk – añcuku uššũt. tas vãcu vârc bi – añcuks, jâ. tas nuô vãcu vârda jęm̃c. / raũ, ku saîmniêce jaû vęd proviañtu! va nu puzdiênas va kuô, bet tuõ visu saûca paŕ proviañtu. pa vãcu muõdi* [sauca], *nu tâ lępni, jâ.*

lepnība subst. **Vispārināta īpašība → *lępns* (2); šīs īpašības konkrēta izpausme.** *vędęklu aîz lepnîbas teîca, vę̂lâk – jaûņave. / vęsęlu* [cūkas] *gaĺvas pusi lika* [godībās uz galda] *– nedalîja gabaluôs. tuõ usskatija pa lepnîbu. dažaṁ* [tas ir, cūkas pusgalvai] *vêl pupiņu pakaklê* [atstāja] *– negriêza viņu zemê. / nu jaû aka tâda lepnība – kuŕš tik vaĩrâk savu bę̂rnu vaŕ isskuõluôt. / isputês visa lepnîba, vaîdzês lûktiês. / neba tãlab lepnîbu actâs, ka naûdas naû!* ☐ ***lepnības gaŕs*** – lepnības izpausme. *tâc jaû tas lepnîbas gaŕs bi. uṅ taga pat pa piêmę̂ru – dziêvâ mãjâ, va teû nepiêtiêk* [mantas]?

lepnīgs, ***-a*** adj. **Augstprātīgs; tāds, kurā izpaužas šāda īpašība.** *juô aûkstu kâp, juô zęmu krît – teîc uz lepnîgu cilvę̂ku, kuŕš duõmâ daũdz kuô padarît, bet nèisnãk. / ka lepnîks cilvę̂ks, ta aŕ dîžâjâs, tâ bravũrîgâk uzvędâs.*

lẹpns, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas izjūt apmierinājumu, prieku (par ko tādu, kas saistīts ar sevi pašu); pašapzinīgs.** [pastalām] *tâdas viĩlas bañtes ta bi. tâdas ruõzâ uñ vi·sâdas. uñ es a tâda lẹpna biju, gãju uz baznîcu, us tãm kãjâm viẽn skatijuôs. / skruõderis pašuva nuô pusvadmalas jaûnu kârtu puĩšim̂. viņš bija lẹpnis. / saǵêrbiês pir̂ktâs drãnãs, Jãnis nu lẹpnis kâ pâvs. / bija gañ diẽzgañ daũdzi, kam̂ patika tã kuñgu šepte, tã darîšana kuõpâ a kuñgu. uñ bija lẹpni, ja kâc kuñgâks iêvẹ̃ruôja. / viņaî* [tas ir, māsai] *tiẽ mati bi tâdi gari uñ biêzi. uñ viņa tik lẹpna ar̂ tiẽm matiêm bija.*

2. Iedomīgs, augstprātīgs; tāds, kurā izpaužas šādas īpašības. *tâ teîca, ka tãm meîtâm netiêk klât bes ciṁdiêm – lẹpnas. ar̂ kaĩ̃pa puĩšiêm nedañcâ. / cik lẹpnis tas puĩšis! nezin̂, kâ šḳuôbîtiês runâjuõt. / kur̂ bûs jẹm̃ti lĩgavĩnu? kas bij smuka, tã bij lẹpna, kas bagãta, tã nenãca. / puĩši pagãja garâ – vaî nu lẹpni, vaî neredzẽja mũs. / viņa* [tas ir, kaimiņiene] *tâda bija dikti dârbâ nuôdẹvusês. tâda lẹpna ne.*

3. Tāds, kas liecina par bagātību, labklājību. *sašuva kažuõkam̂ briêžaraga puṁpas. tãs tãs lẹpnâkâs puṁpas bi. / tiẽ* [*ruokaviči*] *bij lẹpni. / iêbẽru* [ciemiņiem] *vel̂ tuõs cẹpumus, nuô rupjiêm kviêšu miĩ̃tiêm. tuôreĩz jaû tiẽ bi lẹpni* [cepumi]. */ ka ĩsti labu kupḳêzi gribêja, ta piê guôvu liêkumu vêl piêlika cũkas gaļu klât. ta jaû bi kaû kas lẹpns! //* **Ievērojams.** *tẹrũns – tas tâc bagâtâks saîmniêks, tâc lẹpnâks. / ka bi tâc juô bagâc uñ lẹpns, ta teîc – tas jaû nuô aûkstas cuñtes!*

4. Izskatīgs, spēcīgs, arī stalts (par dzīvniekiem). *nu ja pa guôvi maksâja septîņi rubļi, ta jaû bi lẹpna guôve. / dzêrêjs puĩka liẽlijâs – laũkâ lẹpns kumelĩns.*

lẹpnums subst. **1. Emocionāls stāvoklis, arī rakstura, personības īpašība, kam raksturīgs pašapzinīgums, pašcieņa, arī pārākuma apziņa.** *mãteî lẹpnum̂s, ka dệls* [piedzimst], *tẹ̃vam̂ priêks. uñ, ka meîta piẽdzim̂st, ta tẹ̃vam̂ lẹpnum̂s uñ mãteî priêks.*

2. Greznība, bagātība, ar kuru lepojas (?). [kurpēm] *ņir̂kas tik tâ lẹpnumam̂. kam̂ gribêja, tam̂ lika. / maz i nuô mĩlestĩbas, bet dižum̂s nuô lẹpnuma.*

lepra subst. **Hroniska vispārēja infekcijas slimība, kas bojā galvenokārt ādu un nervu sistēmu.** *lepra tã i* [slimība]. *spitãlîgi ciĩ̂vệki jaû bi. tag jaû tâdi vaĩs naû.*

lẹpuoties v. **1. Justies pašapzinīgam, pārākam par citiem (ar ko) un paust to (izturēšanās veidā, rīcībā, runā).** *nîceniêki cic lẹpuôjâs a saviêm zir̂giêm, meîtu tẹ̃vi kruõgâ a savu bagãtĩbu, cik jaû nu liẽla bija. / a tik slaîku viduci meîta var̂ lẹpuôtiês. / es viņaî* [tas ir, kaimiņienei] *iêdevu uš šuô vasaru tuõ savu tẹ̃rpu. uñ ta viņa teîc – es tur̂ lẹpuôjuôs ar̂ viņu.* ✧ ***lẹpuoties ar citu spaĩ̃vām*** – piedēvēt sev citu nopelnus. *lẹpuôtiês ar̂ citu spaĩ̃vâm – teîc, kad kâc cita labu dârbu piêsavinas sev.*

2. Gražoties; tiepties. *ka tâdi bẹ̃rni tiêpjas, teîc lẹpuôjs, ta vaîdzîga rĩkste i. / ka kaû kuô duô, ka nẹjẹm̂, ta teîc – lẹpuôjas. citi jaû tâdi* [bērni], *ka nẹjẹm̂ uñ bḷaû. / kuô tu pûtiês, kuô tu lẹpuôjiês!*

lẹ̃rums subst. **Liels (kā) daudzums.** *upmalî bi savẹsc nuô meža liẽls lẹ̃rum̂s malĩ̂kas. pludinâtâjiêm bi kuô darît.*

lestene, arī ***lestine***, ***lesine*** subst. **Lakats, kura rakstu veido pavediena pārstaipi.** *lesine* [bija] *tâda drãnele. mẹĩ̃la a lẹstãm malãm. / lestenes bi visas mẹĩ̃las, ga malâm bi lẹsc ziĩ̂s, sârkañs. tãs bi tâdas bêru lestenes. viss vidus bi mẹĩ̃ls. / žĩdi atnese lesines, zĩdines. tiẽ raksti bi iêlẹsti – tâdi pãrstaîpi.*

lestenis subst. **Gultas sega, kuras rakstu veido pavediena pārstaipi.** *tiẽ irâd tâdi lẹsti deḳi, lasîti, ku tâdas strĩpas iẽt. viêna strĩpina iẽt gareniski sârkana, uõtra dzẹĩ̂tâna. tuõs saûc lesteņus – lesteņa deḳi.*

lestine. Sk. *l e s t e n e .*

lẹsts, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, ko veido pavediena pārstaipi (par auduma rakstu).** *lẹstus* [audumus] *vaĩrâk aûda – a ruôkâm iêpina. siksnâm tuõs aûda – tur̂ ne·kâda aûšana nèisnãca, tur̂ a iêpîšanu vaĩrâk iêpina. pẹlệks tas gruñc, baĩ̃ti tiẽ diêgi. / lẹsc ir̂ iêlasîc. iêlasa – viêna dzija iẽt uz aûkšu, uõtra uz leju. / lẹsc aûdẹkls i ar̂ par̂staîpiêm. / bi mẹĩ̃la zĩdine a lẹstâm malâm – a mẹĩ̃lu gruñti, mala bi ziĩ̂s a zaļu. iêlesa tâ aûžuôt pamîšus, tâdâs švĩtriņâs. tâc tas lẹsum̂s isskatijâs. / bi zĩdines ar̂ bes apkañtêjuma, dažâdâkâs krãsâs. uñ bi mẹĩ̃las zĩdines a lẹstãm malãm. / bastine aka citâdâka. taî bi tã iêkša citâdâka uñ tãs malas lẹstas. / ta jaû tuôreĩz aûda vaĩrâk lẹstus deḳus. nu tiẽ bî tâ – viênâ krãsâ bi tas gruñc. uñ ta tã lẹstâ dzive bi vi·sâdîga – zila, zaļa, sârkana, kâdu tu varêji sakrãsuôt. ta tuõs tâ iêaûda krustus iêkšâ – varavîkšņu strĩpas*

tâdas, jâ. smuks jaû viš bî. / ka aûda tuõs ļestuôs deķus, tiẽm jaû aûda [svītras] *tâ vis·caũri. / ļestu galdrãnu saûca. linu bija. nu ta pàaûda tâdu gabalu līdzņu viẽn. uñ tad iênesa tâ a tuõ šaũtuvi, islasa pa diêgam̂ ârâ, tâ iscĩlaj a šaũtuvi, jâ. nu uñ tãs ļestas skaîtijâs. / šņubdrãna senâk bi a ļestâm strīpâm, nuô lina aûdķela.*

ļestuve*: ☐ *ļestuves raksts – auduma raksts, ko veido pavediena pārstaipi. *tuôreĩz bi aka pagalva paldziņš. uñ tas bi nuô liniêm vaî nuô pakulâm ataûsc, bet rakstîc – vaî nu tas bî sešnĩtis, vaî akal acperaînaîs raksc, vaî akal ļestuves raksc. / bi tâda saîvele. uñ ta tã* [prievītei] *izbadija tâ daũdzmaz rakstu – va ļestuves, va kaû kuô tâdu.*

ļesums subst. **Pavediena pārtaipi.** *vaĩrâkas krãsas bi savîtas kuõpâ, ku* [lindrukā] *bi ļesumi, – iẽaûda katru krãsu acsevišķi. bet tâ bi nĩtes savẽrtas, ka pa gabaliņam̂ viš nãca uz vîrsu. tas ļesum̂s jaû atkarâjâs nuô vẽruma. /* [galdautam] *pa plaũkstas platumu citreĩz isaûda tâdus ļesumus, tâ pãri laî bûtu, laî vaŕ ačšķĩrt, laî ak·rãt nebûtu palgam̂ līdzîks.*

***lêšķene*[2]** – ein verschimmeltes, fest zusammenhaftendes Mist- oder Heubüschel (sapelējusi, cieši salipusi mēslu vai siena lēkšķe). (EH I 738)

ļetaka. Sk. *l a t ę k a .*

ļẽtdabis subst. **Vientiesīgs cilvēks.** *tas tâc ļẽtdabis, visu klaũsa, kuô teîc.*

lete subst. **Garens, galdam līdzīgs, no priekšpuses slēgts paaugstinājums, kas nošķir pārdevēju no pircēja, preču tirgošanai (veikalā, kioskā, bufetē u. tml.).** [veikalā] *plaûkti bi, galc liẽls – tũbañka, aîs tã stãvêja pãrdevêjs. lete tagad saûc.*

ļetęna subst. **Kāja.** *ļetęna* [ir] *kãja. / savâķ savas ļetęnas! es aŕ gribu sędęt.*

ļetęnkãjis subst. **1. Tas, kas ejot nepareizi veido soli.** *ļetęnkãjis miñ* [kājas] *uz iêkšu. / tas naû ne·kâc laps ziŕks – tâc ļetęnkãjis.*

2. pārn. **Zaķis.** *te viêns ļetęnkãjis skrêjis pa sniêgu – uz zaķi aŕ teîc.*

leterēt v. **Runāt; pļāpāt.** *kuô tiẽ vĩri vaŕ ļetęrêt tik ilgi?*

ļẽti adv. **1. Tā, ka jāmaksā mazāk.** *tas ļẽti pãrduô, piê tã vaŕ nuôpîrkt. / ka kaû kuô pẽrk, ta grib, laî nuôlaîž ļẽtâk. / ka gribêja nuô žĩda nuôpiŕkt kuô ļẽtâk, ta jaû diņģêjâs. / piê žĩda tu varêji kaũlẽtiês pus diênas. uñ atlaîda aŕ pa kapeĩķi ļẽtâk. / bi atnãkuši leĩši, tiẽ mĩstija paŕ kapẽķi ļẽtâk.* // **Tā, ka izmaksā mazāk.** *dzęltęnuô sviêstu tik guôduôs* [ēda]. *balTaîs* [sviests] *iznãca ļẽtâki.*

2. Viegli, īsā laikā. *tik ļẽti tas dârps neiẽt. / tuõ vaŕ ļẽti izdarît – tuõs rãceņus iêstãdît. / saîmniêki grib, ka tik us tuõ ļẽtâkuô visu padara. / vęcu liẽlluõpa gaļu nevaŕ ļẽti savãrît. / nevaru ļẽti piêcęltiês. / es pajemšu šņuõrîti – ta es jum̂s ļẽti uñ labi varu parãdît* [kā sasien desu līkumus]. */ ka kreîms nebi labi nuôrûdzis, ta saîmniẽce nevarêja ļẽti sakũļât sviêstu. / iênãk prâtâ dažâdi daŕbi, uñ nevaŕ ļẽti aĩzmikt. / grût pręcęt līgaviņu, ļẽt mũžiņu nuodzīvuot.* (LFK 1818, 849)

ļẽts*, -*a adj. **1. Tāds, par ko maz jāmaksā.** *šuôgad i ļẽti rãceņi. / cukuŕs i ļẽc, vaŕ salDu dzęŕt. / kadreĩz zuši bi. tiẽ bi dârgi. męñci bi ļẽtâki. / tãs* [dzīvās zosis] *bi ļẽtâkas. tãs nebi baŗuôtas – kâ nuô ganîkles. / žĩc teîca, ka rudeni linusẽklas bûšuôt dârgâkas uñ âbulina sẽklas ļẽtâkas. / cęlmi ari bija stiprs kurinamaîs ķêķî uñ ļẽc. mañ rãdâs, ka cęlmus deva pa brĩvu, vaŕbût, ka bišķi maksâja aŕ. / tas* [tumšais audekls] *bi bišķi ļẽtâks, uñ tas balTaîs bi dârgâks.* ✧ ***ļẽta naûda*** – zema cena. *vęcas meitas sẽd uz laipu, puišiem nu būs ļẽta nauda* [jāmaksā]. (LFK 9, 26)

2. Viegls; ātrs. ✧ ***ļẽta galva*** – vērīgs, attīstīts prāts. *tam̂ puĩšelim̂ ļẽta galva, vaŕ ãtri iêmâcîtiês.* ✧ ***pa(r) ļẽtu naûdu*** – ātri, bez grūtībām. *šuôreĩz tãs ęzęra pļavas sameta pa labu laĩku – isnãca, kâ teîkt, pa ļẽtu naûdu.*

lẽvenis subst. **Liels (kā) daudzums, arī gabals.** *vêl vęsęls lẽvenis tã siêna kuô grâpt. / laî viņa bûtu kâda mañta, bet, ka viš i pulku, ta teîc – kas pa lẽveni! / nu gaň nuôpļãvuši vęsęlu lẽveni zâles! / lẽvenis i liẽls gabals nuôpļaũtas pļavas. / siêns tuŕ bija vęsęls lẽvenis. / ka tuõ lẽveni isravês!*

[1]***lẽvere***, arī [1]***lẽveris*** subst. **Zivju (parasti mencu) akna.** *lẽveres i męñcu aknas. / zivîm i lẽveres. zivs jaû bes lẽveres nevaŕ dzîvuôt. ta jaû mẽs bes plaûšâm, bes aknâm aŕ varętu dzîvuôt! / nu męñcâm tãs jaû nesaûc aknas, tãs jaû lẽveres i. tãs jaû tãs vis·gâršîgâs. vêl šuôdiên viņas i gâršîgas.* // retāk. **Ikri, zivju iekšas.** *lẽveres i męñcu aknas uñ ikri. / lẽveres męñcâm. kam̂ gâršuô, tas vãra uñ ęd. divas i – viênas tâdas balTas, viênas tâdas sârkanas, aku·rãtîgi kâ paûti – saûca paûti. tãs gâršîgâkas. citam̂ męñcam̂ abas divas zuŕtes iêkšâ. / lẽveres i zivju iêkšas, kuô velî liêtuô êšanai. / męñcu galva uñ aknas, uñ ikri, uñ siŕde, uñ kuņģis skaîtijâs lẽveri. uñ tuõ visu vãrija. tã bi lẽveru zupa. tuõ jaû ne·viêns vaĩs nedabuĩs – tuõ gârdumu, kas ta bi. / visas siẽvas*

[tas ir, talcinieces] *ta pàêda – bija laba svaîga zupîte. mẹ̃ncu zupa* [jeb] *lẽveru zupa. / lẽveru zupu vãrija aŕ·viênu, kad dabuja svaîgas zuves.*

[II]***lẽvere***, arī [II]***lẽveris*** subst. **Skranda, driska.** *vẹ̃tra saplêsa zvejam̂ tîklu, lẽveres viẽn izvilĵka. / Miķêlis brĩnêjâs – saplîsis veñteris viênâs lẽverês. / teîc uz dažâdiêm abǵệrba gabaliêm – vẹcas lẽveres viẽn i.* ✧ ***lupatu lẽveruos*** – pilnīgi, pavisam (saplēst, saplosīt u. tml.). *vẹcuô jaku saplêsu lupatu lẽveruôs. kâdu reĩzu jaû ârdija ârã.*

[I]***lẽveris.*** Sk. [I] *l ẽ v e r e .*

[II]***lẽveris.*** Sk. [II] *l ẽ v e r e .*

levĩzeris subst. **Mērnieks.** *bi mẽrniêki – levĩzerus saûca. tiẽ nãca mẽrît laũkus. / divi vĩri lĩdz, kas tãs kupačas raka. levĩzeris bi, kas mẽrij. / atnãca levĩzeri uñ izdalija zemi.*

lẹ̃zāt, arī ***lẽzẽt*** v. **Aprunāt; nopelt.** *cik iĩgi viņi duõmâ tuõ meîtu tâ lẹ̃zât? / vaŕ gañ tã meîtine lẹ̃zệt tuõ puĩku, ka sliñks.*

lẹzẹ̃ns, ***-a***, arī ***lẹ̃zẹ̃ns***, ***-a***, ***lẹzns***, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam ir pakāpenisks, slīps paaugstinājums; tāds, kas nav stāvs.** *pagraba jum̂c tâc lẹzẹ̃ns – iĩgi stãv sniêks nèiskusis. / tâdu lẹzẹ̃nu viêtu saûc lañka, tâdu zẹ̃mu pḷavas viêtu.*

2. Tāds, kam ir neliels pakāpenisks padziļinājums, iedobums (parasti par traukiem). *tas šķĩvis tâc lẹzẹ̃ns, tuŕ nevaŕ zupu liêt. /* [galertu] *leĩ lẹ̃zẹnuôs šķĩvjuôs uñ paliêk aũkstâ viêtâ. / lika liẽlu kaûdzi* [*baltā sviesta*] *uz lẹ̃zẹnu šķĩvi. /* [ziepju masu] *islêja kaû kâdâ traũkâ – tâdâ lẹznâ, kâdâ silê. / tuŕ ne·kã nevaŕ iêliêt, tã i lẹzna bḷuõdele. / saliêc tuõs lẹznuôs šķĩvjus!*

lẽzẽt. Sk. *l ẹ̃ z ā t .*

lẹzns. Sk. *l ẹ z ẹ n s .*

liberẽt v. **Meklēt (ko nenoteiktu) (?).** *libẹrệt* [saka,] *ka staĩgâ apkârt, kaû kuô gribệdam̂s. tas staĩgâ libẹrệdam̂s apkârt. / ka tâ staĩgâ, nuô uõtrs mãjs ka atiẽt kâc svešâks, kaû kuô meklê, ta teîc – kuô tas te liberê?*

liberẽties v. **Pieglaimoties (?).** *iẽt nuô viêna piê uõtra, liberêjas. viênam̂ grib bût laps uñ uõtram̂.*

liberĩgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas pieglaimojas (?).** *tas tâc liberîks ciĩvệks –viênam̂ grib bût laps uñ uõtram̂.*

licẽjs m., ***licẽja*** f.; subst. **1. Darītājs → *l i k t* (1).** *bijis tāds ticējums – paslệptuo naudu var izņemt tas, kas izpilda tuo, kuo naudas licẽjs teicis.* (LFK 1961, 10787) ☐ ***spẹ̃lu*** (arī ***kãršu***) ***licẽjs*** – cilvēks, kas zīlē nākotni ar kārtīm. *viņa teîce, ka viņa ziñ viênu spẹ̃lu licêju uñ iẽs parunât. / es nezinu, va mum̂s te bî kâda kãršu licêja.*

2. Likteņa lēmējs. *aĩ Laĩmiņa, licêjiņa, kuô tu biji nuôlikuse!*

lĩcin. Sk. [I] *l ĩ k t* (3).

lîcis subst. **1. Sauszemē ievirzījusies (jūras, upes, ezera) daļa.** *tas upes lîcis piêaûdzis a lẽpêm. / tuŕ tâc lîcîtis bi – upe gãja* [taisni], *uñ ta tâc lîkumiñš bi.*

2. Sauszemes daļa ar lokveida ievirzījumu (upē, ezerā). *tuõ zirdziņu, tuõ es pirkšu, kas ệd upes lîcĩtẽ.*

lîču: ☐ ***lîču luôču*** – līkločiem. *tas* [*grebis*] *tâ iẽt lîču luôču. savâ laĩkâ viš i liẽlâks. / diûpacmit puĩšu dañcis bi. tuŕ dikti vaîdzêj mâcệt – lîču luôču gãja. / liñdrukuôs iêaûda lîču luôču rakstu. / ņuŕ̃ņumi i tãs dẹsas, tãs lîkumaînâs, lîču luôču viņas tâdas i. cũkâm tik viņas i.*

lîdaka, arī ***lîdẹka*** subst. **Līdaku dzimtas zivs ar torpēdveidīgu ķermeni, lielu galvu un muti, izstieptu, saplacinātu purnu – parastā līdaka (*Esox lucius*).** *ãlañdes uñ lîdakas nãk paûsaŗiêm aûkšâ. / pa nârsta laĩku nedrîkst lîdẹkas ķệrt. / lîdakas, raũdas iŕ pat izvilĵktas viênâ mastâ pa seši toñnãm uz·reĩz. / lîdẹkas piĩlda, lĩņus salĵdê. / zvejniêkam̂ pãrtrũka makšķerêjuôt aûkla, uñ lîdẹka aîzgãja.*

liderẽt v.; niev. **Slinkot, klaiņot; pieglaimoties, nenopietni izturēties.** *lidẹrệt – tâ kad·reĩz runâ. nu ka viš nestrâdâ, liderê. sliñķis. vazâjas* [bez darba]. */ tas tik i tâc lideris – iẽt apkârt gaŕ visiêm lidẹrệdam̂s. tâ runâ uñ kustinas. tas tik tâc lideŕmanis.*

liderẽties. Sk. *l i ǵ e r ẽ t i e s .*

liderĩgs. Sk. *l i ǵ e r ĩ g s .*

lideris. Sk. *l i ǵ e r i s .*

lidermanis. Sk. *l i ǵ e r i s .*

lidināt v. **Lidināties.** *div peleki vanadziņi lidin brāļa pavârtâ. nei tie skrêja, nei nosmetâs, teju vien lidinaja.* (Bitners 1844, 116) / *žagatiņa žadzinaja, grib vanaga sieva bût. isi spârni, gaŗa aste, – nevar līdzi lidinât.* (Bitners 1844, 116) / [..] *vanadziņi, kur tik augsti lidināji?* (LFK 1818, 186)

lîdināt v. **Atstāt, turēt zvejas tīklu vairākas stundas jūrā līdz (tā) pacelšanai (pārbaudei) vai savākšanai, gūstot lomu.** *pa siĻķu tîklu aka saka – cik iĻgi nesinâja? cik iĻgi lîdinâja? / siĻķes lîdinâja. ka smuks laĩks, tad lîdina veĴ siĻķes. ta paskatâs, kâc laĩks.*

lidināties v. **Ilgāku laiku lidot (virs kā, ap ko u. tml.) – parasti par putniem, kukaiņiem.** *te tiẽ jaûniê putni lidinâs. / baĻti uñ raĩbi taũrĩni lidinâs pa puķẽm. / lidinâs pa kâpuôstiêm baĻtiê plestiķi. nu bûs aka târpi. / knaũši iŕ tiẽ maziê kukaĩneļi, kas baruôs lidinâs, vaĩrâk vakaruôs uñ ẹ̃naĩnâs viêtâs. / drĩz jaû tiê knaũši apkârt nelidinâsiês.*

lidlaũks subst. **Īpaši ierīkota vieta, kur lidmašīnas paceļas, nolaižas, stāv.** *lidmašĩna aplidinâjâs ap lidlaũku.*

lidmašĩna subst. **Par gaisu smagāks lidaparāts, kam lidojumam nepieciešamo spēku rada dzinējs, bet cēlējspēku – spārni.** *lidmašĩnas mẽs tik pa kara laĩku redzẽjâm, pa gaĩsu ka gãja. / te viêna lidmašĩna bi nuõkrituse piê Gruõbiņas. / pa lidmašĩnu es ne·kã nezinu.*

lîdumnieks m., ***lîdumniece*** f.; subst. **Līdumu līdējs.** *piŕmuô vasaru gañ tiẽ lîduṁniêki bi zeṁ klajas debess, kamẹ̃r veĴ nebi mãjas sacệluši. / ka lîduṁniêki jaû mãjas pabũvêjši bi, ari luõpi bi piẽaûdzệti, ta bi tikuši us cẹ̃rpu.*

lîdums subst. **Vieta, kur ir nocirsts mežs lauksaimniecībā izmantojamas zemes iegūšanai.** *tas laũks bi jãnuôtĩra. tã bi lîduma lîšana. pêcâk jaû saûc pa lîdumu. pêc taṁ iẽt aŕ ârklu. / isjẹṁ tuõs cẹĴmus, saknes isplêš uñ ta aŕ aûkšâ. ta tuŕ istaĩsa zemi – nuôliên lîdumu. / lîduṁs tas pac bûtu kas plệsuṁs. va tuŕ kâdu pļavu grib istaĩsît, iscệrt tuõs krũmus. / lîduṁs i jaûna zeme. ka tas lîduṁs apârc, vaŕ sệt. / tuõ saûc pa lîdumu, ku izlaûž tuõs cẹĴms.*

liduot v. **Pārvietoties gaisā ar spārnu, lidplēves palīdzību (parasti par putniem, kukaiņiem).** *paûsaruôs vaŕ rẹdzệt, kâ svêteļi liduô mãjãs, tâdi bariņi. / rudeņuôs veîduôjâs tiẽ dzẽrvju kâši, ka liduô pruôm. / saũlaînâ laĩkâ tãs vêdzeles pulĴku liduô. / sikspârnis liduô vakarâ. / ka kaĩjas liduô, dikti sâk nãkt us krastmalu, ta aka nãk vẹ̃tra.*

liduotājs subst. **Cilvēks, kas vada lidaparātu.** *tas liduôtãjs divdesmit viênu diênu nenãca piê samaņas.*

[1]***lidz***, arī [1]***līdz*** prep. **1. Norāda uz vietu, uz kuru kas virzās, tiek virzīts, kuru kas sasniedz.** *aîzeî lidz jũraî, paskatiês, vaî mệsli i sadzîti malã! / nuôgãju lidz mežaṁ, saplûcu papârdes. / paûsaruôs te plûdi senâk atnãca lidz sệtaî. / nu i sniêks saputinâc. vaîg atrakt taki lidz aki uñ staĴliṁ. / liêtus nepãrgãja. uñ lidz mãjâm iznãca ismiŕkt. / piê klẽtêm bi laîpas. pret katru klẽti bi trepîte, ku vaŕ uskâpt. tãs laîpas bi lĩdz a juṁtu. //* savienojumā *nuo – lidz, lĩdz.* **Norāda uz telpas, teritorijas, arī priekšmeta daļu, kurā kas pastāv, norisinās, kurā ko dara, veic.** [praks] *tâ i nuôpuṁpâc nuô aûkšas lidz zemi. / tad sâka* [aitu] *nuô priêkšas kãjas lidz muguraî* [cirpt]. / *tuômẹ̃r viš* [tas ir, palags] *tik gaŕš nebî, ka tiktu* [gultai] *nuô viêna gala lidz uõtraṁ kâ taga. //* savienojumā *nuo – lidz.* **Norāda uz attālumu starp ko.** *tas gaŕš ceļš nuô Skuôdas lidz Rĩgi. / nuô Liẽpãjas lidz leĩšiêm gaŕš ceĴš.*

2. Norāda uz kā izplatības robežu. *ta jaû nebij tâdi svârki kâ tagat.* [bija] *gari lidz zemi. / ķệkatas atbrauca ar kumelīnis – apkaltas kājīnas, līdz zemei krẽpes.* (LFK 1818, 9) / *siêtavas lidz ceļiêm bi. zeķes aŕ gaŗâkas nebi kâ lidz ceļiêm tikaî. / gaŗiê zâbaki tâ lidz celiṁ. tiẽ bi dârgi. / ziŕgiêm rudeni nuôgriêza asti lidz celiṁ. / mañ jaû mati tâ bi lidz ši viêti gaŗi. / nu tuõ staĴli nuôplêsâm lidz pamatiẽm. tad nu varês cẹĴt liẽlâku, labâku. / tas tâc mas puĻķîc – tuõ piêduŕ tâ lidz taṁ sviêsta dubẹnaṁ, la viš satuŕ tuõ sviêstu. / saŕkaṅs alus glãzĩtê lidz pašami dibẹnaṁ. /* [cūku] *gâž uz muguru uñ griêž pušu pa tuõ vệdẹru – staŕp tãm kãjâm lidz pat asteî. / braûcêji palikuši visũr vârtus lidz kãju galaṁ vaļâ – saiẽs luõpi sệtâ uñ izbradâs duôbes. //* **Norāda uz stāvokli, pakāpi, kas tiek sasniegta kādā darbībā.** *tas brezeñc aŕ lidz galaṁ ismiŕka caũri. / kâlab nevarêja padarît tuõ dârbu lidz galaṁ? / meîtene taga jaûnu kleîtu abdriskâ tik bišķi uñ nuôsviêž, lidz galaṁ nenuôvaĴkâ. / tâ es nuôbeîdzu lĩdz cetũrtaî klaseî. uñ tâ tâlâk* [mācīties] *nu vaĩ nebij iêspẽjaṁs.*

3. Norāda uz laiku, kad beidzas darbība, norise, stāvoklis. *tâ viņi* [godībās] *nuô rîta usklâja tuõ gaĴdu, uñ tâ viš stãvêja lidz pusnakti. / cik vêl bûtu stuṁdu lidz puzdiêni? / daĩla mana lĩgavĩna lidz pašami vẹcumaṁ. / dakšas jaû lidz šuõ diênu veĴ* [ir]. *kuôka dakšas liêtuôja, ka a*

spriguli kũla rijas kluõnâ. / a ragũm, a slẽpêm bi savẹsti baĻ̃ķi. tâ viš gã lidz Jãņiêm. // savienojumā *nuo – lidz*. **Norāda uz laika posmu starp kā sākumu un beigām.** *nuô saũlîtes lidz saũlîti ganija.*

4. **Norāda uz aptuvenu lielāko skaita, daudzuma, lieluma robežu.** [saldskābmaizi] *cepe lidz divi stuñdi. / es katru gadu* [kolhozā] *isstrâdâju lidz septiņdesmit diênâm. / guôves turêj, ka labas bi, lidz desmit gadi. / kâliêm zuves skaîtija. pa trijâm siĻ̃ķîtêm jẽme uñ lidz desmit skaîtija, ta bi viêns kâls. / kas bî sliñki nuôvâkt – lidz trešu diênu* [godību galds] *stãvêja. tik uõzlika aka prišu. / vẹcaîš kuĩlis – lîdz diviêm gadiêm tik turêja. ta viš palika dikti pikc, nikns.* // **Norāda uz aptuvenu skaita, daudzuma, lieluma robežu.** *us pirmâs šķiras ceļu bi jàûzvẹd us savu ceļa gabalu piêci lidz seši vẹzumi grañtu. / gũžas sadêja astuôņus lidz divpacmit paûtu.* // savienojumā *nuo – lidz, lĩdz*. **Norāda uz mazākā un lielākā skaita, daudzuma, lieluma robežām.** *kaķeneî nuô divu lidz sešiêm bệrni. / gũžas nuôdêja nuô desmit lidz divpacmit paûtu. ta gribêja pẹrệt. / katram̂* [saimniekam] *bi nuô piẽcpacmit liẽlu aîtu lidz diũdesmit. tur̂ bi gãjêju, vẹcuô* [saimnieku] *aîtas ar̂. / Mežagalâ bi kâdi piẽdzdesmit namelîniêki.* [viņiem bija] *nuô trîs lidz seši pũrviêtas zemes.*

5. **Norāda uz darbības, norises, stāvokļa intensitātes pakāpi, kas rodas šīs darbības, norises, stāvokļa rezultātā.** *te tâc vĩrs bi tâ apmẹsc a kãrpâm. uñ es iêdevu* [kārpu zāli]. *viš bi pateîcîks lidz nâveî. / nu tâ sanãca visi dârbi reĩzê, ka ẹsu appum̂puse lidz acêm. / nu tãs cũkas* [mēslos] *lidz acĩm apsa·rakušâs – viênu reĩzi tik neiêsviêdu midzeni. / lidz acĩm* [pieēdies] *– teîc us piẽệdušu. / biju izgãjuse us ceļu. uznãca liêtus, izliju lidz kaũlam̂. / tuõs linus mệrcuôt upê, tệs dabuja ismir̂kt lidz âdaî. / šaũsmîgi piêaûguši* [lauki] *a dadžiêm, nâtrâm, nu lidz kaklam̂. / tuõ jaû nevar̂ ãzrunât – mute lidz aûsîm. es viênu var̂ du pateîcu, viñš desmit pretî. jãstãv labâk klusu. / siẽvas apķẹñgâja tuõ ciĻ̂vệku – aprunâja nuô gaĻ̂vas lîdz kãjâm. / maň bi gari mati. mãsas meîta nuôgriêza. vaĩ! es lidz kaûtiês!* // parasti savienojumā ar *pêdējais, beîdzamais*. **Norāda uz darbības, norises, stāvokļa intensitātes galējo pakāpi.** *bija tik iĻ̃gi jâstãv laũkâ, ganuôt guôves, ka ganelis bi ismir̂cis lidz pêdêjaî vîlîteî. / nu i šuôgad visas maksas samaksâtas lidz beîdzamam̂ kapeĩķim̂.*

[II]***līdz***, reti ***līdzi***, ***līdzā*** adv. **1. Norāda, ka (kāds) pārvietojas, virzās kopā, vienlaikus (ar ko).** *tâ tiẽ suņi nenãca cic piê cita, bet, ka nãca uz guôdu, ta viņi nãca lĩdz. / ciêmĩnu jaûņave iẽt lĩdz guôves slaûkt. / dûņas isplêš* [ledus], *kad·reĩz krũmi nãk lĩdz. / laps saîmniêks ta* [ķekatu otrajā dienā] *iêdeva divus zir̂gus uñ garus ratus. uñ ta braûca saîmniêce lĩdz. / es iẽšu teû lĩdzi rãceņus raût. / bệrni ģẹguôjuši, ka grib braûkt lĩdzâ Liẽpâjâ.* ✧ ***pajemt līdz kapā*** – nomirt, neizpaužot (ko). *kas tur̂ ĩsti bî, tuõ jaû citi nezinâja. tuõ jaû viņš pajẽma lĩdz kapã.* // prep. noz. ar dat. *Dañgučine bi pajẹ̃muse adîkli uñ* [ganībās] *staĩgâja lĩdz aîtâm. / ka viš* [tas ir, kumeļš] *zîd, ta viš iẽt lĩdz ķẽveî. / teļiêm bi ĩpaš apluõks pir̂muô vasaru. uõtruô vasaru jaû gãja lĩdzi luõpiêm. / palaũnadzi, bruõkasti deva lĩdzi ganiêm. / puĩkas* [pirtī] *jẽma lĩdz vĩriêm, tiẽ jaû a siẽvâm negãj./ audziet, mani labi lini, labas baltas avetiņas! lai es varu puškuoties līdz bajāra meitiņām.* (LFK 1817, 94) // **Norāda, ka (ko) pārvieto, virza (kopā ar kādu).** *varêja pir̂mît pajẹm̂t lĩdz tuõ sệklu. nebûtu taga jâiẽt apakaĻ̂. / ja bi saĻ̂s, ta pajẽma viênâ ệñkurî kârstu ûdeni lĩdz, ku ruôkas iêbâst pamệrcệt tik, la* [skalojot] *nesasaĻ̂st.*

2. **Norāda, ka (kas) darbojas, norisinās, notiek, arī pastāv kopā, vienlaikus (ar ko).** *miêži šuôgad i sàaûguši zâlaĩni. bûs labi saĻ̃mi. tã zâle tur̂ nuôkaĻ̂st lĩdzi, uñ ta i siêns laps. / tam̂ Jãnim̂ jaû spệka ir̂, tuõs maîsus suôla viêns pac klẽtî sanẹst. ne·kas viņam̂ nevar̂ lĩdzi turệt. / vaîdzêja tik iêsâkt, ta citi darija lĩdz. / kad es gãju druviņā, man dziesmiņas lĩdzi nãca – kuŗu darbu nuodzievãju, tam dziesmiņu nuodziedãju.* (LFK 1961, 10260) // **Norāda, ka (kāds) vienlaikus pārdzīvo to pašu (ko kāds cits).** *tas brãlis jaû jût maň lĩdz, arî pãrdzîvuô.*

3. savienojumā ar verba *bût* formām. **Norāda, ka (kāds) ir kopā, vienlaikus (ar kādu); norāda, ka (kas) ir klāt (kādam), kopā, vienlaikus (ar kādu).** [aitu] *niẽres bi liêkumuôs lĩdz. / es gãju* [pie vārdotāja]. *lĩdz bi ziĻ̂s papĩrs nuô burtnicu vâka. / ka tu gãji guôdâ, ta nazis lĩdz. ja nê, ta tu paliki neêdis. / ka vĩrmãtêm zeķes deve, ta bi priêviête lĩdz. / beņķis bi lĩdz, us tuõ beņķi usklâja* [veļu]. */ iênãca trîs puĩši, viênam̂ lĩdz sunelis. / tas bruceklis bi lĩdz pļaũjuôt. / kad ar̂ viš* [aita] *tur̂ klibâja va kâ ne·bût, bet viš taî barâ bi – lĩdzi ganîjâs. /*

4. savienojumā *lĩdz ar*; prep. noz. ar instr. **Norāda uz ciešu darbības, stāvokļa vienlaicīgumu; reizē ar.** *lĩdz a mašĩnâm vaĩs spañneļuôs nelika sviêstu. / lĩdz a tiẽm kaŗa laĩkiêm tãs*

aũtomašĩnas sâka rastiês. / tas ceplis jaû bi lĩdz arî vãciêšu atnãkšanu, arî muĩžu laĩku. / ka cẹp maîzi uñ kad kukuļus sašaũ krâsnî, ta iskasa a maîzes kastĩnu atlikušuô mîklu. istaĩsa mazu kukulĩti, iêliêk iêkšâ gaļu uñ iscẹp lĩdz a maîzi krâsnî. / sagrâbãm siênu lĩdz arî liêtu. / mãte aîzgãja gulệt reĩzâ [jeb] *lĩdz a citiêm.* // **Norāda uz (priekšmetu, parādību) saistību, sakarību; kopā ar.** [vīriešu krekla] *priêkšâ tâdu eĩšķinu baĩtu lika vêl. nu tas tâc bi ĩpašĩks lĩdz a tuõ krãgu. ta vệlâk sâka rastiês tiẽ krãgi a visu tuõ eĩšķinu. pirmâk bi tas krãks ĩpaši uñ tas eĩšķiñs ĩpaši. / bi ziêmas kviêši, rudenî sẹ̃j lĩdz a rudziêm. / aîtas ka nuôcirpa, biêsputru a kumâsiniêm vãrija – va nuô miĩtu, va nuô rãceņu – a žâvệtas cũkas gaļas gabaliņiêm. tiẽ bi sacẹpti lĩdz a tuõ mêrci. / gruñdži* [jeb] *grañdži. ja pãrâk nav sâlîti, ta lĩdz a tiẽm taûkiêm ệd. / nu tuõs rudzu akuõtus izbaruô luõpiêm lĩdz arî pẹlavãm.* // **Norāda uz (darītāju) savstarpējo saistību; kopā ar.** *brãļa dệls* [kara laikā] *nuô Vãcijas lĩdz a tuô frońti te bi atnãcis. / lĩdz a luõpiêm viņi* [tas ir, teļi] *neiẽt. ja viņus ãtrâk laîž lĩdz a luõpiêm, ta viņi zîd tãs guôves. / tas bi tâ iêvệlệc skuõlâ pa vẹcâkuô. uñ tas pa skuõlu visu tâ zinâja, lĩdz a skuõluôtâju tâ zinâja. / ari ciêmĩnu suńs nãca guôdâ lĩdz a ļaûdîm. uñ viņi* [tas ir, suņi] *satika, nekavês. / celiet mani uz akmeņa, es mazâji dziedâtâja – lai balsiņis lĩdzi skan ar citâmi mãsiņâmi!* (LFK 1817, 81) // **Norāda uz darbības veidu, raksturu, intensitātes pakāpi.** *avuõti te mumŝ irî, kurî ûdẹńc i lĩdz a zemi.* // **Norāda uz (aptuvenu) laiku, kas tiek sasniegts kādā procesā.** *puĩšelis lĩdz a gadu ûzjẽmis kãjas, sâk staĩgât.*

[II]***lidz***, arī [III]***līdz***, ***lîdz*** konj. **1. Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu, norādot uz laika secīguma attieksmi starp tiem (palīgteikuma darbība notiek pēc virsteikumā minētās darbības).** *ave stirinâjâs, lîdz sasêja kãjas. ta nuôcirpa. / kâmẹ̃r viņš* [tas ir, teķis] *tuõ maîzi êda, tikmẹ̃r viņš gãja us priêkšu. ka tãs maîzes vaĩs nebi, viņš stãvêja uz viêtu uñ ganelim̂ vaîdzêj duõt aka, lidz gańs bi addevis visu savu maîzîti. / tiẽ vĩri strĩdêjâs, strĩdêjâs, lidz sâka kaûtiês. / divi tẹkuļi badijâs, lidz viênu nuôsita. / iżżaûtiê mẹńci klẽc pažuõbelê varêja karâtiês, lîdz sàêda.* // **Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu, norādot uz laika secīguma attieksmi starp tiem; kamēr.** *lîdz citu* [maizi] *sašaũ, ta viņa* [tas ir, karaša] *iscẹpuse. / lĩdz tas kumeĺš pàaûks uñ viņu varês jûkt, paiẽs divi gadi. / lidz visu nuõkârtuô, nuôkuôp sẹ̃tu* [pēc lopa nokaušanas], *ta tã gaļa jaû bi isviruse. / tiẽ kuôka dańgi bi tâ – lidz tu nuôbraûc uz Liẽpãju, pârbraûc, viš bi sadilis, beĩkc. / tuõ lizi apkaĩsa a klijâm vaî paklâj kļavu lapas, lidz visu tuõ lizi apklâj, laî tas kukulis slid lejâ – nepiêlîp. /* [otrā dienā] *veĺ gãja pêc bruõkastes* [mīstīt] *uñ ta nenãca mãjâs, lidz pabeîdza.* // palīgteikumā ar verba nenoteiksmes formu galvenajā komponentā. **Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu, ja abās teikuma daļās nosauktās darbības nenotiek vienā laikā un palīgteikums parasti izsaka virsteikumā nosauktās darbības rezultātu, sekas.** *es te viñgruôju, lidz es abg̑ệrptiês. / es jaû* [mīklu] *arî·viên ẹsmu mîcijse pa divreĩz. lîdz šaũt krâsnî, samîca vêl uõtrreĩz. / lidz es isiẽt nuô istabas, maniêm struôpiêm jaû nuôjẹm̃ti jum̂ti. / lidz es tuî samẹklệt, labâk daru tâlâk. / lîdz iẽt druvâ, tuõ visu vaîdzêj padarît. maĺku sazãgât visu vaîdzêj, lîdz iẽt druvâ, uñ žagarus sacîrst. / rîtuôs ka cêlês, lidz iẽt laũkâ, iêêda kumâsu maîzes, laî dzẹguze neaîzkukuô nẹệdušu. / tas bi zinâms – lidz iẽt druvâ, maĺka visa bi jâsaguôdina. / jẹ̃rus turêja, lidz staĩlî likt. / viš* [tas ir, *dangs*] *irî issaûtệc kuôks. sasutina uñ liẽc, lidz viš nuôžût. / ka kaû kuô nevarî pãrcirst, iêdzẹń dzeĺža va kuôka ķĩli uñ sit a ãmaru va a kuô, lidz viš pãrplîst.* // palīgteikumā ar verba nenoteiksmes formu galvenajā komponentā; arī savienojumā *lidz kamẹ̃r*. **Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu, ja abās teikuma daļās minētās darbības notiek vienlaikus; kamēr.** *izgãju salâ. tâ nuôstipa ruôkas, lidz maĺku iẽnẹst. / lĩdz sašaũt citus kukuļus, raũsis jaû iscepis. / ta sẹ̃ja pupas – šitãs cũku pupas. uñ tas jaû iĩgi iẽt, lidz izlaûpît. / vaîdzês tik ciĩpuôt mãjâs. lidz pãriẽt, bûs vakarŝ. / viņa* [tas ir, mīkla] *rûkst, lidz krâsni iskurinât. / visa ruôka nuõtirpa, turuôt tuô pãdi piê aĩtãṛa, lidz pakrustît. / viš dziêd, dziêd, lidz aĩzmikt. / ka* [ceļš] *iżżuva, ta pa·visam̂ rañkaîns bija, lidz kamẹ̃r iêbraûca tãs liẽlãs viêžas. / ta turêja* [uz slimo vietu glāzi], *lidz kamẹ̃r viņa nuõkrist. uñ ta vaĩ nesâpêja.* // palīgteikumā ar verba nenoteiksmes formu galvenajā komponentā. **Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu, norādot uz laika secīguma attieksmi starp tiem (palīgteikuma darbība notiek pirms virsteikumā minētās darbības).** *lĩdz ataût kãjas, nuõmazgât ruôkas, vakariņu laĩks klât. / katru rîtu, lidz saũlîte ļẹkt, vaîdzêja bût muĩžâ uz bruǧi. /* [lamatās] *lika zivi svaîgu. uz viņu dikti ķêrâs sẹski. uñ viņus tik varêj nuôķệrt rudenî, lidz*

saũle adgriẽstiês. / vẹcâmãte iĩgi ķīķêja, lidz iêvẽrt adatâ. // **Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu, norādot uz laika secīguma attieksmi starp tiem (palīgteikuma darbība notiek pēc virsteikumā minētās darbības).** *es jaû negribu, lîdz mĩrt, nuô tãs mãjas iziẽt. / manaî tañteî bi siêtavas, lidz mĩrt.*

2. savienojumos *līdz – līdz, lidz – lidz, lidz kuo.* **Tiklīdz; tikko.** *lidz tas skaÎs beîdz dẹkt, lidz tã uôgle ari izdziẽst. / sarĩvâja a sĩpuôlu kãrpu uñ pasviêda lasmenî. uñ, lidz viš bi sapuvis, lidz tã kãrpa i nuõst arî. / it ne·viens tã nebrauca, kã brauc brālis ar māsīnu; līdz ierauga ievu krūmu, līdz pietura kumeliņu, līdz pietura kumeliņu, lai māsīna puškuojās.* (LFK 1961, 10649) / *lidz kuô tas kaĩmiņu suñs nuôskrêja pruôjã, tâ mũsẽjaîs iznãca nuô krũmu.* // savienojumā *lidz* (arī *lîdz*) *pat.* **Līdz kamēr.** *kad* [veļas] *mazgâjamaîs ûdeñs padzisa, siĨdija, lidz pat pabeîdza mazgât. / tuõs luõpus, lîdz pat vakarîs piênãk, tik vaî atkuôpt.*

līdzā, arī ***līdzās*** adv. **1. Samērā tuvu; blakus.** *sajûdza lĩdzâs bẹ̃ruô uñ raũduô.*

2. prep. noz. ar dat. *lĩdzã upes kraňtam̃ i pļavas.*

3. Sk. [II]*l ĩ d z*.

līdzeklis subst. **1. Tas, kas noder kādam nolūkam, mērķim; tas, kas nepieciešams, lai veiktu, panāktu (ko).** *tag i tâdi lîdzekļi, kas palîdz tãs mušas nuôiñdẹ̃t. / peŕnica bija tâc ačšķaîdamaîs lîdzeklis.*

2. Tas, ko ārstniecībā izmanto ārstēšanai, profilaksei, veselības nostiprināšanai. *a kreîmu sasmẽrêja* [vainas]. *tas jaû bi tas gaĨvẹnaîs ãrstniêcîbs lîdzeklis. / ciĨvẹ̃kiêm* [vīgriezes] *i priêkš nẹŕviêm, nẹŕvu nuômiêrinâšanas ļuôti laps lîdzeklis. / nẹŕviêm viš* [tas ir, baldriāns] *i pirmaîs lîdzeklis. ka nevaŕ gulẹ̃t, ta tik sarĩvê dẽniņus. uñ ta tu vari aîzmikt miêrîgi. / krastaņķa ziêdus apleî a spîrtu – laps lîdzeklis priêkš kaũlu sâpêm, iêrĩvêšanaî.*

3. Nauda, kapitāls, kas ir kāda rīcībā. *tuŕ jaû vaîdzîgi miĨzîgi lîdzekļi, laî atjaûnuôtu* [dzirnavas].

līdzẹni adv. **Tā, ka nav izciļņu, bedru, kroku; gludi.** *rudzi vaîg pļaũt lĩdzẹni, laî ne·viêns šķiriẽns nepaliêk. citâdi jẽmêja nevaŕ labi sajẹm̃t pẹ̃du. / tuõ rijas plãnu labi lĩdzẹni vaîdzêja bikât, laî graûdi nesabiŕst šķiŕbâs. / aŕ šlitẽveli lĩdzẹni nuôẽvelê. / mañgaļi aŕ satîtuô paĨgu rit uñ ruĨlêjâs lĩdzẹni. / siêku beŕ lĩdzẹni bes kaûdzîtes. / cẹpuôt maîzi, tuõ kukuli vaîg labi lĩdzẹni nuôplikšinât. / ka lika vaîņagu, ta vaîdzêja sapît tik ciêti uñ lĩdzẹni visus matus, ka ne·viêns mac nebi ačšķĩriês ne·kuŕ nuõst.*

līdzẹns, ***-a*** adj. **1. Tāds, kur nav pauguru, ieleju (par vietu, reljefu); tāds, kur nav izciļņu, kukuržņu (par lauku, zemi).** *tas pļavas gabaĨs lĩdzẹ̃ns, naû ne·viêna cẹ̃rpa. / Pûrvs bija laba, lĩdzẹna pļava, bet tâ viņu saûca. / vẹcuôs laĩkuôs* [ecēšām] *bi kuôka puĨķi, laî tuõ zemi dabũtu lĩdzẹnâku. / taga jaû visi ceļi lĩdzẹni, graňtẹ̃ti. / senâk* [kartupeļus] *bẽra uz lĩdzẹnu zemi. / ceļu nuôbliẽķê a graňtu, laî viš bûtu lĩdzẹ̃ns.* ✧ ***uz lĩdzẹnas viêtas*** – uzreiz, nekavējoties. [smagais darbs] *pataĩsija nabagu uz lĩdzẹnas viêtas. / uz lĩdzẹnas viêtas gaĨvuôju, ka naû dârgi! – tâ čigãns teîca.* // **Tāds, kur nav viļņu.** *platdibene tik tâduôs lĩdzẹnuôs ûdẹnuôs vaŕ pazvejuôt.*

2. Tāds, kam ir taisnes veids (par priekšmetiem). *laba maîze, aŕ asu nazi nuôgriêž. tad šķêle lĩdzẹna. teîc – kâ siẽrs laba. / saliêk dẽlîšus blakãm – plakaniski, laî isnãktu lĩdzẹna grîda. / vãrde klẽtî i lĩdzẹna kuôka kaŕte priêkš saruĨlẹ̃tu krẹklu uzlikšanas.* // **Par cilvēka vai dzīvnieka ķermeni, tā daļām.** *ka vẹsẹĨs* [zirgs], *ta mugura ejuôt i lĩdzẹna. ka stĩvs, ta tâ nav.* // **Tāds, kam nav cirtu (par matiem).** *senâk nẹsâja lĩdzẹnus matus, netaĩsija kruzuļus matuõs.*

3. Gluds (par apmatojumu, ādu). [kuce] *bi smuka, lĩdzẹna, spuôžâm spaĨvâm. / tad, ka viņi* [tas ir, *kūtari*] *pàaûga, ta viņi isliduôja. uñ guôves mugura palika vẹsẹla, lĩdzẹna.* // **Par augiem.** *tiẽ rãceņi i laba zuŕte, tâdi lĩdzẹni.* // **Par ledu.** *ziêmu ẹzẹrâ nuôsala lĩdzẹ̃ns lẹdus.* // **Tāds, kam nav rakstu, izšuvumu (par audumu, adījumu, apģērbu).** [kreklu] *siksnas baĨtas, vĩriêšiêm lĩdzẹnas. / vĩriêm bi krẹkls a garãm ruôkãm, apruôčiêm, apkakli. tik lĩdzẹ̃nc – bes rakstiêm. siẽvâm bi dârbâ a lĩdzẹ̃ns* [krekls], *bes rakstiêm. / krẹklus jaû aûda viênkâršus viẽn – tâdus aŕ četri pamini, lĩdzẹnus. uñ ta tuõ tum̃šuô pusi lika uz apakšu. / zẹ̃ku kâti varẽja bût rakstîti uñ lĩdzẹni. / mãsa aûda, es aŕ aûdu lĩdzẹnus paĨgus, dviẽĺus aûdu. / taga vaĩs nevaru rẹdzẹ̃t ne lĩdzẹnu adîkli nuõadît. / viņi jaû i dažâdi* [audumi]. *cic i tâc gludâks, lĩdzẹnâks. / neselis* [bija] *baĨc, lĩdzẹ̃nc aûdẹkls. tas bi pîrkc.* // **Tāds, kam nav mezglu (par dziju, pavedienu).** *tuõ palipu vaîdzêja izveîduôt lĩdzẹnu. /* [dziju] *vaîdzêj mâcẹ̃t savẹ̃rpt lĩdzẹnu.*

lîdzēt v. **Palīdzēt (kādam ar ko).** *uõtri meîti bi jâiēt stalĩlî luõpi kuôpt, slaûkt. ķêķa meîti vaîdzêja ari iēt lîdzēt isslaûkt. / jâ, uń pašas viē jaû nevarêja tuõ veļu ne·kad ismazgât. ta nāca vêl kalĩpu siēvas lîdzēt mazgât, jâ. / ka iêkrita kâdam̂ zirks* [ezera ledū], *ta visi lîdzêja isviĩkt. / iēsim̂ lîdzēt uôgas raût! / līdzat, ļaudis, brīnīties, man nuotika brīnumiņi.* (LFK 9, 32) */ ka taî jaûnaî kaķeî bi bērni, ta tā vecâ kaķe lîdzêja baŗuôt tuõs bērnus. / vakaruôs saîmniêku rijâs sita linus. gāja cic citam̂ lîdzēt. / kuô tev varētu lîdzēt padarît? vaî malĩku saneṣt ķêķî? / ka tu neklaũsîsi uń tev iēs grũti, ne·viêns tev nelîdzês. / viņš* [tas ir, kaķis] *mań lîdz visus kuņģa piliênus izdzērt – nuôsêd piê skapja uń cīkst.* // **Panākt, būt par cēloni, ka tiek sasniegts vēlamais stāvoklis, rezultāts.** *dęg māja, saskrêja ļaûdis. bet ne·kuô vaĩrs nevarêja lîdzēt. tik stāvêja uń skatîjâs kâ aîtu bars. / ta jaû nezinâja, kâ lîdzēt* [ja aita aizrijas]. */ karĩtupeļi sâk jaû buõjâtiês. kuô tu tur lîdzêsi!* / [ja deg grāmatnieks,] *ta leî iêkšâ glaũberŝâli, eļļu a salĩdu krejumu. a liêšanu iêlej. ka jaû naû pa vēlu, ta lîdz.* // savienojumā *kuo lîdz.* **Saka, ja (kas) nepalīdz, arī neietekmē.** *kuô lîdz baŗuôt suni, kad viĩks jaû luõpuôs? – teîc uz nuõtikušu nelaĩmi. / panāksniêki liēlijâs – vācu svârki mugurâ. kuô lîdz jũsu vācu svârki, kad jum̂s tukšas kabatĩnas? / kuô lîdz mana mîksta gulĩta, mani balĩti paladziņi? ik vakaru kaĩmiņ̂ Jaňka šļûc arî kuôka tupelēm.* // **Iedarboties (piemēram, ārstnieciskiem līdzekļiem).** *mań sûta* [augonim] *nuô Liēpâjas kâdas zâles. mań ne·kas nelîdz. / priêkš vêža dzêra kŗupi. bet, va viš lîdzêja va nelîdzêja, tuõ es nezinu. / dêles tur* [vainai] *nevarêja lîdzēt. /* [tēvam] *nelîdzêja ne·kâdi dakteri – nuõmira.* ✧ ***nelîdz ne zâles, ne plāksteri*** – saka, ja nespēj neko mainīt. *nuôlēma pagastâ, ka jātaĩsa celĩš katram̂ savs mērs. nelîdzêja ne zâles, ne plāksteri.*

lîdzētājs m., ***lîdzētāja*** f.; subst. **Cilvēks, kas palīdz (kādam ar ko).** *dziêsma, mana laba dziêsma, mań nav laba lîdzētāja – mazâs māsas nemâcēja, māršas lępnas, nelîdzēja. / kuŗi meîti skaļš balĩsīns, tā bûs mana līgavīna. kuŗa uõtra lîdzētâja, tuõ iêteîkšu brālîtim̂.*

līdzi. Sk. [II]*l ī d z .*

līdzība subst. **Ārējo pazīmju kopums, kas vienāds vai līdzīgs vairākiem indivīdiem.** *tiēm brāļiêm liēla līdzîba. tuõs varŝ pazīt, ka brāļi. / pêc isskata tām māsām i līdzība, bet raksturi gaň irŝ ačšķirîgi.*

līdzīgi adv. **Vienmērīgi, gludi.** *māte iêlika tuõs rudzu salĩmus taî gulĩtâ uń tâ nuôkliêda tâ līdzîgi. uń tad us tuõ viņam̂* [tas ir, tēvam] *māte lika gulēt tâ bes ķiseņa. uń tâ tuõ muguru sadziêdêja.*

līdzīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam viena vai vairākas (retāk visas) īpašības, pazīmes ir (parasti aptuveni) tādas pašas kā (kam) citam (par cilvēkiem, dzīvniekiem, augiem).** *ķezbiēre i kuôks, ķirsim̂ līdzîks. ķezbiēru uôgas aûg riňdiņâ – viêna pate us kâtiņa. ķirši i pulĩku. / viênu vilĩkâbeli es ęsu redzējuse. viņa līdzîga âbeleî. / viênas tâdas te ziêd, tās lapas līdzîgas kâ dzęĩzuzâleî. / tās* [zivtiņas] *līdzîgs zīmulim̂. / lapsines i bitêm līdzîgi kukaĩņi, taĩsa tâdas kaňniņas kâ bites. / vanagi jaû i tâdi pęlēki, jâteîc, vārnaî līdzîgi.* // **Par priekšmetiem.** *sim̂c kapēķu vaŗa naûda bi līdzîga sudraba rublim̂. / dabuja kâdu krītu, tam̂ līdzîgu. ta tās siênas nuôsmērêja. uń ta iznīka prusaki.* / [tīklu vietas] *apzîmêšanaî* [jūrā] *lika arī stuõderi. tā i līdzîga bojaî.*

2. Līdzvērtīgs, atbilstošs. *nezinu, kâlab viņus tâ neiêskatîja pa seû līdzīgu tiē bagātiê.*

līdzināt v. **1. Izveidot gludu, līdzenu, panākt, ka izveidojas gluds, līdzens.** *kuŕmu cēlumi paûsaruôs jâiēt līdzināt pļavâ. / piêsiên piê* [ecēšu] *streņģes kâdu kuôka priêkšmętu – dēli va redeli, laî viš līdzina* [zemi]. */ šļûce* [sauc], *ku zemi līdzina. tuõ zemi tâ šļûca. / nuôlīdzināt irŝ nuôgližināt, ja arŝ ruôku līdzina maîzes kukuļus.* // **Griežot panākt, ka (kas) kļūst vienāds, līdzens.** *duodat man vaŗa šķēres meža galus līdzināt.* (LFK 1961, 10262) */ tuõs striķus vaîdzês līdzināt viênâdâ gaŗumâ. / riet, saulīte, rietędama, nelīdzini kuoku galus – jau piekusa guovju gani, jau arāju kumelīni.* (LFK 1961, 10736)

2. Kastrēt. *tag a·viên tuõs* [bārdas] *nažus meklê* [tie], *kas sivęnus līdzina, rũnî.*

3. novec. **Saderināt.** *šī dieniņa juo dārgāka par visām dieniņām – šuodien manu augumiņu ar tautieti līdzinās.* (LFK 1818, 837)

līdzināties v. **Būt līdzīgam (kam), atgādināt (ko).** [vējlukturi] *parŝ sikspârni saûca, juô līdzinâjâs sikspârnim̂. / kraňbaļķis i tâc apcîrsc kuôka gabalĩs – a tiēm platciriêm apcîrta. viš līdzinâjâs abzāģętam̂. / rũķis līdzinâjâs kamīnam̂. tuõs saûsuôs skalus lika tur̂. / pęlužus iêsēj – līdzinâs lēčiêm, bet kuplâki aûg. / ja* [degunam] *bij kum̂pum̂s, teîca – tas kuňgam̂ nuô ratu pakaļas iskritis. ta kâ ne·viêns negribêja kuňgam̂ līdzinâtiês, ta tas jaû bij nepatîkami.*

līdzkuo konj. **Saista salikta teikuma komponentu ar palīgteikumu, norādot uz laika secīguma attieksmi starp tiem (palīgteikuma darbība notiek pirms virsteikuma darbības).** *līdzkuô iẽmukãm visi buñkurî, tâ buñkura priêkšâ viêna šķęm̃ba nuõkrita.*

līdzpajemšana subst. **Tas, kas ir paņemts līdz.** *nuõzis i nuô šnuõra nuôpîc tîkls. tajâ iêbâž siênu priêkš līdzpajem̂šanas mežâ.*

līdzpajęmts, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir paņemts līdz.** *palaũnadzê dzêra tuõ pašu līdzpajęm̃tuô dzêriênu – putru. ka jaû gãja uz laũku, ta putru jẽma līdz.*

līdzstrâdātājs m., ***līdzstrâdātāja*** f., arī ***līdzstrâdnieks*** m., ***līdzstrâdniece*** f.; subst. **Tas, ar ko strādā kopā.** *nu tuõ es gaŉ negribu sev pa līdzstrâdâtâju – viŉš nav mana mazâ pir̃kstiņa vę̃rc. / biêdris i līdzstrâdniêks. pa biêdram̂ gãja ar̂ uõtru cęĺmus laûst.*

līdzsvar̂s subst. **Miera stāvoklis, kurā atrodas ķermenis divu pretēju savstarpēji izlīdzinošos spēku iedarbībā.** *balañsê, laî neabgâžas kas, laî līdzsvar̂s i.*

liêcenieks m., ***liêceniece*** f., arī ***liêcinieks*** m., ***liêciniece*** f.; subst. **Persona, kas likumā noteiktā kārtībā aicināta liecināt izmeklēšanā, tiesā.** *atnãca ziņa nuô pagasta tiêsas, ka tę̃vam̂ jãiêt tiêsâ par̂ liêceniêku, kur̂ ciêmiņi tiêsâjâs par̂ zemes gabalu. / kad·reīz saûc us tiêsu pa liêciniêku. ta prasa – va tu vari abzvę̃rę̂t, ka viš tuõ i darijis? / kuñdze iêsũdzêja* [meitu tiesā], *bet liêceniêki nebija. tãs, kas redzẽja, tãs liêcinât nenãce. / es viênreīz tur̂* [tiesā] *ęsmu bîse pa liêciniêci nuô saîmniêku puses.* // **Cilvēks, kas apstiprina redzēto, dzirdēto.** *teîc taîsnîbu! tur̂ jaû bija liêceniêks, kas redzêja.*

liêcība subst. **1. Informācija, ko sniedz, piemēram, liecinieks, cietušais, apsūdzētais.** *tiêsnesis zem̂ zvę̃rasta lika teîkt liêcîbu, patiêsîbu.*

2. dsk.; vēst. **Ārkārtējas klaušas (parasti sezonas darbu veikšanai; Latvijā feodālisma laikā).** *muĩžâ gãja liêcîbâs – tas bi papiĺdus dârps kaĺpiêm. liêcîbniêks* [ir cilvēks], *kas gãja liêcîbâs.*

3. dsk.; novec. **Mācības pirms iesvētībām.** *ka gãja iêsvêtîbas mâcîbâ, ta ar̂ teîca, ka jâiêt liêcîbâs.*

4. Dokuments, kas atspoguļo vispārizglītojošās skolas audzēkņa sekmes par mācību gadu, tā ceturkšņiem. *liêcîbas jaû i nuô senu laĩku. senâk ar̂ deva liêcîbas skuõlã.*

liêcībnieks m., ***liêcībniece*** f.; subst.; vēst. **Cilvēks, kurš veic ārkārtējas klaušas (parasti sezonas darbu laikā; Latvijā feodālisma laikā).** *liêcîbniêks* [ir cilvēks], *kas gãja liêcîbâs. pêdêjâ laĩkâ saûca pãrnedêļas gãjêji.*

liêcināt v. **Sniegt informāciju, ziņot (parasti izmeklēšanā, tiesā).** *liêcinât i piê tiêsas teîkt patiêsîbu par̂ rędzę̃tuô. / es atteîcuôs liêcinât uñ ari aîzgãju* [no darba].

liêcinieks. Sk. *l i ê c e n i e k s .*

liẽdags subst.; lit. **Jūras krasta lēzenā, viļņu nogludinātā (parasti smilšainā) daļa.** *liẽdaks i jũras krasc. mẽs saûcam̂ krañc* [jeb] *krañtmale. isnãk krañtmalê. / liẽdaks i krastmalas daļa, kas i nuô ûdeñc malas us krastu dažus desmit metrus. / liẽdaks ir̂ jũras krañte. / liẽdaks i jũrmalã. tag teîc – iziẽsim̂ liẽdagã! tę̃vs tâ neteîca. tas i modęr̂nâks vârc.*

liedināt v. **Lejot (piemēram, kausētu metālu) veidot.** *tę̃va brālis pūru kala, mātes brālis atslēdzīnu, manas pašas īstais brālis zęlta vāku liedināja.* (LFK 1961, 11252)

liêdzējs m., ***liêdzēja*** f.; subst. **Tas, kurš neatļauj (ko, kam).** *kas tas maŉ kâc liêdzêjs? – kuô gribu, tuõ daru.*

liêgt v. **1. Atvēlēt; neatļaut, nepiešķirt tiesības (kādam ko) iegūt, izmantot.** *maîze – tuõ varêja dabũt.* [saimniece] *maîzi jaû nu neliêdza. maîze bi. baĺtuô sviêstu jaû ar̂. / baĺtaîs sviêsc, siĺķe, maîze – tuõ neliêdza. / tę̃vs duod meitu, māte liedz, gṛūt meitīnas audzināt.* (LFK 1961, 10293) / *duod, māmiņa, neliedz meitu, kas atbrauca ābuolainu.* (LFK 1961, 10200) / *brāļi manim zirgu liedza, tautīnās aizbraucuot.* (LFK 1961, 11034)

2. Neļaut, nedot iespēju (kādam ko darīt). *taî pļavâ ganît liêdza – tuõ vêl pļaũs. / kas var̂ liêkt vẽjiņam̂ ruõžu krũmu vę̃dinât?*

liêgties v. **Neatzīties (nodarījumā, pārkāpumā u. tml.).** *kuô tu liêdziês, ka tev tas puĩšis nepatîk! / liedzies, māte, neliedzies, tu jau būsi vēlējusi* [mani tautām]. (LTD VII 562) / *dzę̃rājiņa, dzę̃rājiņa, ir es pati nesaliedzu – es nuodzēru brālītim dancājuošu kumeliņu.* (LFK 1961, 10230)

liêģine comm.; subst.; niev. **Nekārtīgs, gurdens cilvēks; cilvēks ar garām kājām.** *liêģine i ta kâ lamuvârc – nekârtîgi abģêrbiês, a garâm kãjâm. teîc uz vĩru, siẽvu. / liêģine i lamuvârc. tuõ teîc us tâdu izgurušu, us tâdu nesaturîgu, nekârtîgu. / tâda liêģine vêl iẽs baĹlê!*

liêkacis subst. **Tīkla daļa – linums ar lielajām acīm.** *butenis* [jeb] *mutenis – arî tuõ zvejuô tik butes. tâdi liêkači viņam̂* [tas ir, tīklam] *nãk klât velĴ, tâds liêkas aces. / liêkači i tâdas liẽlas aces tîklam̂ vidû. tuŕ varî isskriêt zive caũri. / ãtenim̂ i liẽlâks acis, liêkacis starp tãm parastâm acîm, laî tãs ãtes tuŕ vaĩrâk sapinâs. / lašu tîkls iŕ a liêkačiêm. citiêm tîkliêm arî i liêkas acis.*

liêk(a)ģẽģeris, arī ***liêkuģẽģeris*** subst.; novec. **Malumednieks.** [bija] *saûcamiê liêkaģẽģeri, kam̂ naû brĩv šaũt. tiẽ lika mežuôs tuõs slazdus priêkš lapsâm. / mešsârgam̂ bi pliñta. liêkģẽģeri jaû nerãdija savu pliñtu. / liêkuģẽģeris i tâc, kam̂ nav atļaũjas* [medīt]. *tâ runâja – aka nuôķêra viênu liêkuģẽģeri. / tiẽ liêkuģẽģeri, kas iẽt slępęni mežâ šaũt.*

liêkņa, arī ***liêkna***, ***liêknis***, ***lîkņa*** subst. **Mitra, purvaina vieta, kur parasti ir melnalkšņu audzes ar bērza un oša piemistrojumu; attiecīgais meža augšanas apstākļu tips.** *liêkna i mežâ tâda purvaîna viêta, grîslis aûg. te naû ne·kâdi kuôki, kâdi krũmeļi tik. / liêknis i mežâ tâda purvaîna viêta. maĹku arî cirta kâdu reĩzu tâdâ liêknî. / liêkna i meža pļava, purvaîna. / liêkņa i tâc purvaîns meš. tajâ liêkņâ bûs daũdz žagaru kuô cirst. / meškuñks deva maĹku cirst tâdâ lîkņâ. / liêkņa i tâda nedruôša viêta.*

liêks, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas ir pāri par vajadzīgo skaitu, daudzumu; tāds, kas (pašreiz) nav vajadzīgs, nepieciešams.** *a tâdu kašekli* [ādas] *kasa. visu liêkuô nuôkasa. ta atliêk plâna âda. / ka* [gaļu] *vãrija, liêkuô sâlijumu nuômêrcêja. / liêkuôs sveķus ispurinâja. uñ, ka ne·kas vaĩs nebira laũkâ, bi suseklis* [gatavs]. */ kad* [vadmala] *bi gatava, ta isstiêpa uz galĴdu uñ* [..] *katrs nuô savas puses ruĹlêja slapju. ta arî nuôgãj tas liêkaîs ûdeñs. / tiẽ suvęni, kas i liêki, ja tiẽ dabû iêzîst mãtes piẽnu pirmuô viênu uõtru reĩzu, ta tuõs i viêgli uzaûdzęt. / dažâm guôvêm i piẽaûdzis tesmenim̂ velĴ piêktaîs liêkaîs pups. / kad ûzņêma tuõ baĹku pluôstuôšanu, ta jaû piêpelĴnijâs kâdu liêku rubli tiẽ vĩri. / liêka naûda – kas uz vîrsu. / ja teû i kâc rublis liêks, ta iêtapini mañ. / kas bez biksêm, tas bez będâm – teîc us tâdu, kam̂ nav ne·kâdas liêkas mañtas.* ☐ ***liêkā*** (arī ***liêka***) ***gaļa*** – jaunie (kāda organisma) audi, kas veidojas palielinātā daudzumā. *mędus isęd, laî neaûg* [augonim] *liêkâ gaļa, tas tĩra. / ka aûguôni aûga,* [lopam] *uzlaîdâs liêka gaļa. / liêka gaļa uzlaîžâs us kâdu iêvaĩnuôjumu. ta sadędziñ ęlũnu uñ apkaĩsa. uñ liêkâ gaļa nuôiẽt, uñ sadzîst.* // **Veltīgs, nevajadzīgs (par darbību).** *aĹdât iŕ stipri kaũ kuô runât, ne tuõ, kuô vaîdzętu, taĩsît liêku truôksni. / kuô tu mani te akaĹ abgrũtini arî liêkiêm dârbiêm! tâ jaû nevaru galâ tikt.*

2. Tāds (cilvēks), kas nav iesaistīts pārī. *saķerâs ruôkâs pa pãriêm. viêns liêks. tas liên caũr ruôkâm uñ meklê, kuŕ varętu iêstât riñdâ. /* [bērni] *sastâjâs pãruôs riñdâ. viêns liêks nuôstâjâs tiẽm priêkšâ uñ saûc – pêdêjaîs pãris ârâ! / mum̂s bi deviņdañcis. tas i feîns dañcis. četri pãri uñ viêns liêks. /* [rotaļā] *viss bî pa pãram̂, bet vêl viêns bî liêks.* // **Par priekšmetiem.** *ka vẽra dzijas, iŕ pãrs, trešaîs liêks.*

3. Tāds, kas ir pievienots papildus. *bi tâdas apkakles – tãs a stẽrķelêm stẽrķelêja, ka lika liêkas apkaklîtes vîrsû. / ja kas liêks piêbũvęc, tad vaîg tuõ adgraût, atplęst.* ☐ ***liêks ģĩmis*** – maska. *pa Ziêmassvętkiêm mum̂s kad·reĩz abģêrbâs, pãrģêrbâs, uzliêk liêkus ģĩmus. / kad iẽt ķękatâs, ûzliêk liêku ģĩmi, laî tũ·lĩt nepazîst. / cic* [ķekatās iedams] *uzliêk liêku ģĩmi. paši ustaĩsija. pajẽma papĩru, izgriêza uñ nuômãlêja. acu caũrumi bi vaļâ, uñ tas mutes caũrum̂s jaû arî bi vaļâ. / ka tâ daũzâs, ka kâdu liêku ģĩmi ûzlicis, ta teîc – ķęmuôjs, aka pêc ķęma isskatâs.*

liêkspârnis, arī ***liêkspârns*** subst. **Venterim piestiprināts linums tā spārnu pagarinājumam.** *liêkspârņi i veñterim̂. katrâ pusê veñterim̂ piêliêk vêl viênu spârnu – liêkspârni. tas tâ·pat taĩsîc kâ tas veñteris, laî varî aîzjęm̂t platâku rũmi. ęzęrâ stiêbruôs ispļaũ taku.* [takas] *galâ iêliêk veñteri. uñ veñterim̂ piêliêk liêku linumu, laî zuves neiẽt garâm. tas i liêkspârnis. / liêkspârns.* (EH I 753)

liẽkšķere, arī ***liẽšķere*** subst. **Lāpsta ar uzliektām sānu malām un īsu rokturi.** *i tâda smeļama liẽkšķere, ta kâ liẽkta karuôte. arî tãm grañti smêla. / liẽkšķere – a tuõ bẽra miĺtus. bišķĩt savâdâka bi, ku smêla zvejniêki ûdeni ârâ. / liẽkšķere i tâc smeļamaîs, kuŕ issmeĺ nuô laĩvas ûdeni. / liẽšķere bi sudmalâs.*

liẽkt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kam) rodas lokveida forma.** *ka viņi* [tas ir, skali] *dabũ abžût, ta, ka viņu liẽc, ta viš lûst pušu. / ta jâisplêš plâns* [skals], *bišķi biêzâks kâ papĩrs, laî varî liẽkt.* // **Veidojot lokveida formu, gatavot (piemēram, riteni, loku).** *driẽpniêks dzęĺzu*

ratiêm reĩpas viĺka. tuõ jaû pac nevarêja. ga tiẽm riteņiêm liẽca apkârt, gaŕ tiẽm ratu daňgiêm – tiẽ bi kuôka. / vĩri gãja liẽkt jaûnu luôku. / luôku nuôliẽca nuô skãbaŕža kuôka, issutinâja. uň ta bi siênâ iêsisti tâdi tapi. uň ta tâ lênîtêm liẽca. / es savam kumeļam [..] *sudrabiņa luoku liecu.* (Bitners 1844, 117) // **Lokot veidot īpašu malu (piemēram, apģērba gabalam).** *ka sêja liẽluô drãnu gaĺvâ, ta liẽce liẽlu atluõku.* // **Lokot veidot (apkakli).** *puĩšiêm, ka akaĺ šuva tuõs krẹklus, uň tâ jaû siẽviêtêm aŕ, ka šuva baznîcas krẹklus, tiẽ visi bi aŕ liẽktâm apkaklêm – kâ taga muõdẹŕniê krẹkli aŕ tãm neĩlõna* [apkaklēm].

liẽkties v. **Refl. → *liẽkt*.** *laîpa liẽcâs, ka tu tâc svârîks ej pãri. / viņâm* [tas ir, aitām] *isaûga gari nagi uň liẽcês. ka* [aitu] *cirpa, ta tuõs nagus nuôgriêza. / viņa* [tas ir, vaiņagu zāle] *mûžîgi lîka. kâ viņa tev sâk aûkt, tâ jaû viņa liẽcas ta kâ guŕķis.* // **Vērsties (par ķermeni, tā daļu) lokveidā.** *guôvu kãjas liẽcas tik uz iêkšu – us pavêderi. / pakaĺkãjas* [zirgiem] *liẽcâs tik us priêkšu. viš celî tâ liẽcâs.*

liêku adv. **Bez vajadzības.** *Nîcâ Diêvu tâ ne·ku liêku nepiêminêja.*

liêkuģẽģeris. Sk. *l i ê k (a) ģ ẽ ģ e r i s .*

liêkumi dsk.; subst. **Iekšējie orgāni (nokautam dzīvniekam), subprodukti.** *liêkumi i luõpu iêkšas. ka nuôkave luõpu, ta iêkšas ispucêja skaĩdras. ta tãs bi vãramas uň ẹdamas. / visi kuõpâ i liêkumi. guôvu liêkumus piŕka – gaĺvu, kãjas, kuňģi, aknas, siŕdi, plũčus, niẽres. /* [aitas] *gaĺva, kãjas nãca liêkumuôs – tãs nuôsvilinâja, nuôtĩrija. / ka nuõkaû cũkas, ta vãrija nuô liêkumu kupķêzi. piŕka ari Liẽpãjã nuô slaktera liêkumus uň vãrija – buĺļu liêkumus. tuŕ bi kãjas, gaĺva, plũči, siŕde. aknas nedeva lĩdz. kuňģis bi vêl. tiẽ skaĩtijâs liêkumi. / liêkumu dẹsas nuô tiẽm plũčiêm, tuŕ kuňģis bija. citreĩz viņas izvãrija zupâ, citreĩz sataĩsija dẹsâs. / ka kava kâdu teļu, ta tuô gaĺvu, tãs kãjs, tuôs liêkumus savâķa. / ta piê rãceņiêm êde tuõs liêkumus klât. / liêkumu zupa bija liẽls gârdum̃s, juô kaĺpa ciĺvẹ̃ks jaû rẹti dabuja kuô labâku rẹdzệt.* ☐ ***liêkumu*** **(**arī ***saĺdệtais*) *galer(i)s*** – no subproduktiem vārīts galerts. *saĺdệtâ gaļâ savãrija visus liêkumus. tas saûcâs liêkumu saĺdệtaîs* [jeb] *liêkumu galeŕs.*

liẽkums subst. **Paveikta darbība, rezultāts → *liẽkt*.** [vamzim] *apkakle bes liẽkuma, tik tâda kañte.*

Liẽladiêna, arī ***Liẽldiêna(s)*** subst. **Jēzus Kristus augšāmcelšanās svētki.** *svệtkus jaû visus svinêja ciêti – pa trîs diênas. Ziêmassvệtki, Liẽladiêna, Vasaŕsvệtki. / Liẽldiêns aŕ trîs diêns svinêja. / gavẽni dikti iêvệruôja. ta jaû pat baĺli neturêja. tas bija septîņas nedệļas priêkš Liẽldiênas. / nuô Liẽldiênas lidz Krusta diênaî bi četerdesmit diênas. / ķẹkatā, ļẹkatā, mẹlli krẹkli mugurā. ka būs mums, nabagiem, Lieladienu sagaidīt?* (LFK 9, 119)

liêlains, arī ***-is***, ***liêlaina***, arī ***-e*** adj. **Tāds, kam augšanas apstākļu ietekmē ir radies ciets, grūti zāģējams gadskārtu paplašinājums stumbra vienā pusē.** *kam̃ neiẽt rata taîsni, bet lîkumuôti, liêlaîns kuôks tas i. / liêlaîns stum̃brs kuôkam̃, nav taîsnu šķiêdru. / priẽdes kuôks a·viên liêlaĩns, nevaŕ skalus šķẹĺt. / kas bi kâdi liêlaîņi* [koki], *tuõs jaû zãgâja maĺkâ. / tã maĺka tâda liêlaîne, taîsni neplîst.*

liêlaiņi adv. **Tā, ka augšanas apstākļu ietekmē ir radies ciets, grūti zāģējams gadskārtu paplašinājums stumbra vienā pusē.** *liêlaîņi sàaûdzis kuôks i, kam̃ neiẽt rata taîsni, bet lîkumuôti.*

liẽlais adj.; subst. noz. **Pieaugušais.** *kâ tiẽ liẽliê runâja, tâ tiẽ maziê runâja aŕ. / uz rîta pusi liẽliê cêlâs. / čãčis – kaŕtupelis. teîc jaû liẽliê aŕ. / bi aŕ tik niknas* [govis], *kas krita bệrniêm aŕ viŕsû, liẽliêm gaň nê. / puĩkas, uspucinat cic citam tuõ suni! tiẽm liẽliêm bûs kuô smiêtiês.*

liẽlākuoties adv. **Daudzos gadījumos, gandrīz vienmēr; parasti.** *te jaû liẽlâkuôtiês teîc leñte, bañte. matu bañte. senâk jaû saûca vaĩrâk paŕ bañtêm. / maň tẹk aseņi, asiņi. te liẽlâkuôtiês teîc aseņi.*

liẽlāmãte subst. **Vecāka sieviete (parasti ģimenē, piemēram, vecmāmiņa).** *vẹcuô Kaču visi saûca pa liẽluômãti. Mežgala siẽvas gãj piê viņas paduõmu prasît.*

liẽlceĺš subst. **Plats, grantēts ceļš.** *liẽlceĺš te gãja caũri nuô viêna ciêma uz uõtru. / nuô liẽlceļa ačšķĩrâs ceĺš uz Mežagalu. tas skaĩtijâs zemes ceĺš. uň viêns gaĺs izgãja uz liẽlceļu piê Rudes skuõlas. / mãju celĩns i nuô liẽlceļa. / mãju ceļi bi uň liẽlceĺš.*

Liẽldiêna(s). Sk. *L i ẽ l a d i ê n a .*

liêlelis subst. **Kājas daļa no ceļa locītavas līdz pēdas locītavai; apakšstilbs; apava daļa, kas aptver apakšstilbu.** *kâds čĩbs iêdev kuŕpniêkam̂, laî pašuj* [jaundzimušajam] *tâds mîksts, aûkstiêm liêleļiêm.*

liẽlgabals subst. **Artilērijas ierocis.** *liẽlgabali bi kaŗâ. / te gaĩdija, ka nãks vãciêši. luõžmetẽjus uñ liẽlgabalus visus te saraka. / nu gul̂ tik ciêtâ miêgâ, ka nedziŕd ne ka pę̂rkuôns rûc, ne ka liẽlgabal̂s šaũn.*

liẽlība subst. **Vispārināta īpašība → *liẽlīgs*.** *tã iŕ tukša liẽlība – ne tâ i, ne·kã.* ✧ ***liẽlība naûdu nemaksā*** – saka, vēršoties pret cilvēku, kas lielās. *kuô! es te nenuôvedîšu tuõs akmeņus uz ęzęru!* [Puisis lielījies.] *bet tuômę̂r nenuôvede – liẽlîba naûdu nemaksâ.*

liẽlībnieks m., ***liẽlībniece*** f.; subst. **Cilvēks, kas lielās vai mēdz lielīties.** *tâ liẽlîbniêks palika kaûnâ uñ meîta varêja savu dârbu padarît smiêdamâs. / kalêja zel̃lis, liẽlîbniêks, negaĩdija, kad nuõkal̃taîs ciris ûdenî adzisîs, bet jẽma a ruôkâm uñ sadę̂dzinâja saũju. / mutes bajãrs i tâc liẽls pļãpis, tâc liẽlîbniêks, grib bût piŕmaîs runâtâjs.*

liẽlīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas lielās vai mēdz lielīties.** *mazaîs puĩšelis bî dikti liẽlîks – tuõ mâk uñ tuõ mâk. uñ grib, laî citi skatâs. / tã meîtine neziñ, kuô izrunât, kâ izdziêdât, tâda kâ pleša. tâ pa liẽlĩgu cil̂vę̂ku saka. / kuô lîdz pâvam̂ raîbas spal̃vas, ka tam̂ mę̂l̃las kãjiņas. – teîc us tâdu, kas uz mę̂l̃lu kręklu ûzvil̂cis jaûnas drãnas, ari uz liẽlîgu cil̂vę̂ku. / liẽlîks, nenuõpiẽtns cil̂vę̂ks iŕ pļiŕkšis.*

lielināt v.; folkl. **Darīt lielu; daudzināt.** *sen tuo lielu lielināja, sen bagātu daudzināja.* (LFK 1818, 159)

liẽliski adv. **Ļoti; tā, ka izraisa pozitīvas emocijas.** *tas ziŕks mañ liẽliski patîk.*

liẽlīt v. **Pārmērīgi, pārspīlēti slavēt, cildināt.** *tas ciêmĩnu tę̂s savas meîtas pa daũdz liẽla, ęsu labas, mâk dziêvât. / kuô tuŕ daũdz liẽlît! kas laps, tas laps.*

liẽlīties v. **Justies ievērojami pārākam par citiem (ar ko) un paust to; pārmērīgi lepoties.** *ta saîmniêces cita pa citu liẽlijâs* [ar treknajiem kliņģeriem], *citaî liẽsâks. / kuô tu, puĩšeli, liẽliês, tev vel̂ padę̂gune slapja! / kuô tu liẽliês! teû jaû tas saîmniêka guôc kâ jaûns mêtelis uz vęcâm biksêm. / tuõ daŕbu katrs kuŕš varêja izdarît. kuô tu te liẽliês! / taûtu dę̂ls liẽlijâs viênu ziŕgu pũru vęst. / panãksniêki liẽlijâs – vãcu svârki mugurâ. kuô lîdz jũsu vãcu svârki, kad jum̂s tukšas kabatĩnas. / es varęju lielīties – man deviņas villainītes.* (LFK 1818, 850) / *Nīcas meitas lielījās, visi viņu vien gribuot. nava tiesa, nava tiesa, pašas vien lielījās.* (LTD VII 78) ✧ ***liẽlās kâ tĩtars*** – saka par lielīgu cilvēku. *meîtî, kas tev tas pa vĩru bûs! tik tâc plaĩceklis viẽ i nuô puĩša, liẽlâs kâ tĩtaŕs.*

liêlkaũlis, arī [1]***liêlkaũls*** subst. **1. Lini ar cietu šķiedru (?).** *liêlkaũļi i linu stiêbri. / linu stiêbru liêlkaũli – tas liñs iŕ gaŕ tuõ ârmalu. iêkšpusê tas ciêtum̂s, tas stiêbrs. tuõ saûc pa liêlkaũlu aŕ. / ka mĩsta, teîc – šuôgad ręsni lini, liêlkaũļi ręsni.*

2. Dekoratīvs telpaugs ar zili violetiem ziediem, kas atgādina Kristus ciešanu atribūtus – naglas un ērkšķu vainagu; pasiflora (*Passiflora*) (?). *tad i liêlkaũls* [jeb] *Kristus puķe. tas kâc i puõsmaîns* [jeb] *pañtaîns. tas pañtiņš i kâ liêlkaũls – aûkšâ plac, apakšâ šaûrs. / liêlkaũļi* [ir augs]. *tâdas lâsîtes i uz lapiņâm. tã i tã leģeñda, ka tãs i Kristus asinis, tãs aûgušas piê Kristus krusta.*

[II]***liêlkaũls*** subst. **Viens no apakšstilba kauliem.** *liêlkaũls i kãju kaũls nuô ceļa lidz pę̂daî. / liêlkaũls i kãju kaũls. / ziŕks bi sasitis liêlkaũlu, klibâja.*

liẽlkuñgs, arī ***liẽlskuñgs*** subst.; vēst. **Augstākais feodālis (barons, grāfs, hercogs); muižnieks.** *barõns bi divi – liẽlskuñgs uñ liẽlmãte. uñ mẽs bijâm divi, kas viņus apkal̃puôja, – sulaînis uñ istabsmeîta. / skrĩveris bi liẽlkuñga palĩks saîmniêcîbâ. / liẽlskuñks braûca a gaŗi jûktiêm ziŕgiêm us spici. tad liẽlmãte nebraûca lĩdz. divi ziŕgi – viêns uõtram̂ galã. / ķeizars raksta grāmatīnu pie Kurzemes lielkungiem.* (LFK 1961, 10573)

liẽlluõps subst. **Liels dobradžu dzimtas lauksaimniecības dzīvnieks (parasti govs).** *ka kâdas guôdîbas bi, ta vaîdzêja kaût kâdu liẽlluõpu. / liẽlluõpu aseņus neliêtuôja. / liẽlluõpiêm jaû vaĩrâk lĩdzęnas dęsas i. / tãs* [pastalas] *taĩsîja nuô liẽluõpu âdas, jâ, – va nuô ziŕga âdas, va nuô guôvâdas, juô ziŕga âda i ciêtâka uñ guôvâda bi mîkstâka.*

liẽlmãte subst.; vēst. **Augstākā feodāļa, muižas pārvaldnieka sieva.** *liẽlkuñks bi liẽlâks muĩžniêks nekâ liẽlmãte – viņam̂ bi kruõnîtî septiņas zvaîgznes, kas bi iêgravę̂tas uz ratu duŕvîm,*

uṇ̂ ari zîmuôks. / skuõluôtâja ciêmãte [teica], *bet barũnam̂ bi liẽlmãte. / nu sêdiês, vẹcâmãte, kâ liẽlmãte! nu teû bûs* [sēdeklis] *kâ liẽlmãteî.*

liẽlmutis m., ***liẽlmute*** f.; subst. **Cilvēks, kas daudz un nepārdomāti, arī nepatiesi runā, lielās.** *tas tâc liẽlmutis, vaĩrâk niẽkus runâ kâ tiêsu.*

liẽls, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam ir ievērojami izmēri (pēc kādiem priekšstatiem, kādā sistēmā) – par teritoriju, vietu, telpu; pretstats: mazs.** *senâk tâdi namelîniêki bija. ne·kâda zeme liẽlâ viņiêm nebij. / senâk jaû ganîklas* [bija] *liẽlu liẽlãs. te·pat nuô Peļîņiêm lidz Rudeî bij viênas. / te jaû bi liẽli tiẽ meži, bet tuõs jaû visus vẹ̃tra izgâza. /* [mājas] *uõtrâ galâ bi liẽlâ istuba uṇ̂ mazaîs kam̃barŝ, jâ. / liẽlâ istubâ bi gaŗaîs galĩc, puĩšu gulĩta liẽlâ istubâ piê duru. / ta bi liẽlaîs tiŝgus piê Añnas baznĩcas. ku taga i tiŝgus, ta bi gaļas tiŝgus, zivju tiŝgus. / piŝmâk, laî jũs iênãktu uõstâ, jũs iênãkat reĩdâ. Liẽpãjâ iŝ liẽls reĩc.* ☐ ***liẽlā gabalā***, arī ***liẽlu gabalu*** – augstu virs apvāršņa (par sauli). *saũlîte jaû liẽlâ gabalâ, bet tu velĩ guli. / lidz* [meita] *savîstîtiês, saũlîte jaû bi liẽlu gabalu. / saũlîte jaû bi liẽlu gabalu, uṇ̂ velĩ mãjâs! / Pẽteŝmuĩžâ* [Lieldienu rītā] *issita baruõnu a savu kadeģi rîtus agri. tas jaû četruôs jâtaĩsa. neduõmâ, ka tu isiẽsi, ka saũle liẽlâ gabalâ.* ☐ ***liẽlākā tiêsa*** – daļa, kas pārsniedz pusi. *kâdreĩz vãrija uṇ̂ taga aŝ vêl vãra dažâdas biêsputras. liẽlâkâ tiêsa iŝ rãceņu biêsputras.* ☐ ***pa liẽlākai daļai*** **(**arī ***liẽlākuo daļu*****)** – galvenokārt; gadījumu vairumā. *akaî tâda viñda bi ręt̂âk. pa liẽlâkaî daļaî a kâsi viĺka spañni* [no akas]. */ ķẽvs pa liẽlâkuô daļu bi. piêaûdzêj aka kumeļu. / pa liẽlâkaî daļaî bi tâ, ka meîtines gãja pa skuõluôtâju durîm iêkšâ. / žĩdi nuô Daŝbẹ̃niêm pa liẽlâkuô daļu nãca. tas aîs Skuôdas. / visas sẹ̃klas pa liẽlâkaî daļaî aûdzêja paši – biẽšu* [jeb] *ruñkuļu sẹ̃klas, saŝkanuô biẽšu, sprũtu. / saîmniêki aŝ pa liẽlâkuô daļu ņẽma vẹcmãtes mãjâs.* ☐ ***pa liẽliem gabaliem*** **(**arī ***liẽlu gabalu*****)** – no lielāka attāluma. *kâdu reĩzu, ka kas sâpêja, ta nãca pa liẽliẽm gabaliẽm meklêja, kam̂ dêles. / es pa liẽlu gabalu skrêju pateîkt viņam̂* [tas ir, skolotājam] *lab·diên! / ziŝks dzeŝ tikaî nuô tĩra traũka. ka i kâda smaka, kâdi jẹ̃lumi nuô gaļas, ta pa liẽlu gabalu viš neiẽt klât.* // **Par priekšmetiem.** *liẽlaîs grãpis – tas bi tâc us kâdiêm astuôņiêm spaņņiêm. tuõ laũkâ necêla. tas bi iêmũrîc. /* [*ķẽķĩ*] *liẽlaîs grãpis bi cũkâm vãrît. / pavãrne bi juô liẽlâka – stuõpa tiĺpumâ. / liẽluô buru tâ·pat saûca uṇ̂ mazuô buru pa puku* [jeb] *klĩvere. / šãle nebi – liẽliê svari teîca a·viên. šãle jaû tik taga teîc. uzbraûc us šãli. /* [bija] *liẽlâ ķesele – a tuõ varêja pulĩka* [mēslu] *nuô jũras izviĺkt. / ka rîki palikuši liẽli, ta vaîg jaûnu žņaûgu iêlikt. /* [kabatlakati tik lieli bija] *ta ka taga tiẽ vis·liẽliê vĩriêšu kabaclakati, tâdus istaĩsija, jâ. / tuŝ bi* [biksēm] *tâc mas caũrum̂s iêplẹ̃sc, bet nu jaû liẽls i.* ☐ ***liẽlā adata*** – adata ar lielāku aci lāpīšanai vai šūšanai ar vilnas vai rupju linu vai pakulu dziju; lāpāmadata. *liẽlâ adata priêkš zeķu lãpîšanas a gaŗu aci, ręsnâka, priêkš viĺlas dzives.* ☐ ***liẽlais aŝrkls*** – arkls, kuru velk divi zirgi. *rudzu rugãjus apaŝ a liẽluô ârklu rudenĩ. / divjûgâ ka aŝ a liẽluô ârklu, ta viêns* [zirgs] *iẽt pa vagu uṇ̂ viêns gaŝ vagu. uṇ̂ tuõs jaû tik jûdz, kas mâk iẽt* [pa vagu]. */ a liẽluô ârklu, kuô viĺka divi ziŝgi, apara ciêtu zemi uṇ̂ aŝ iĺkšu ârklu mîkstu zemi.* ☐ ***liẽlā drãna*** – seģene. *jaûņave vĩramãteî ûssedza kręklu, sêja velĩ mazu drãneli uṇ̂ liẽluô drãnu.* ☐ ***Liẽlie Greîzie Rati***, arī ***Liẽlais Lâcis*** – Lielā Lāča zvaigznāja zvaigžņu figūras. *Liẽliê Greîziê Rati, Maziê Greîziê Rati. / Liẽlaîs Lâcis i tiẽ paši Liẽliê Greîziê Rati.* ☐ ***liẽlā krâsne*** **(**arī ***krâsns*****)** – krāsns, kurā cep maizi; maizes krāsns. *liẽlâ krâsnî iskurina viênu klêpeli maĺku. / bļuõdus nuôliêc uz liẽluõ krâsni! / aŝ liẽluô krâsni piêsiĺdija istubas.* (LVDApr. 487) ☐ ***liẽlais mãrtiņš*** – vējdzirnavu vertikālā vārpsta. [vējdzirnavu] *vidũ i liẽlaîs mãrtiņš. tas iŝ, kas griẽž visus gaņ̃ģus. viš i gaṇ·drĩz nuô apakšas, nuô miĺtu gaņ̃ģa. uṇ̂ ta viš iẽt caũri aûkšã, ku liẽliê spârni, riteṇ̂s.* ☐ ***liẽlā rĩkle*** – vētmašīnas sastāvdaļa. *vẽtijuôt vaîg vẽtmašĩnaî viênu, kas atuŝ̃ķê pęlus nuô mašĩnas mazâs rĩkles. nuô liẽlâs rĩkles vẽš pûta pęlus pruôjâ.* ☐ ***liẽlais vads*** – velkamais zvejasrīks lašu u. c. zivju zvejai. *paš liẽlâkaîs nuô seniêm laĩkiêm – tuõ saûca pa liẽluô vadu.* (Laumane 2019, 240) ✧ ***liẽla kabata*** – saka, ja ir gūta liela peļņa. *liẽla kabata – liẽla peļ̃ņa. ka pulĩku nuôpęĺna, ta vaîg liẽlu kabatu.* ✧ [**kādam ir**] ***liẽls vẹzums*** – saka par piedzērušu. *Jẽčim̂ gaṇ liẽls vẹzum̂s – knapi vaŝ paiẽt pa ceļu. tâ saka, ka piêdzêris.* // **Par augiem, to daļām.** *šuôrudeṇ̂ liẽla zâle nevaîg bût – viņas* [tas ir, meitenes] *jaû te ravêja. / tas bûs tas saũles sunîc. pãrâk liẽls viš neû. / viņs* [tas ir, vienas balandas] *tâds kaũluôtâkas i. viņâm ka ļaũ isaûkt liẽlâm, tad nuô viņâm ne·kas naû. /* [dadžus] *apsita, laî neaûg liẽli, laî sẹ̃klas nèizbĩrst. / luõpus nevaŝ laîst liẽlã zâlẽ. viņi dikti izbradâ.* ☐ ***liẽlais guŝ̃ķis*** – ķirbis (*Cucurbita pepo*). *ķĩrbi bi liẽliê guŝ̃ķi. uṇ̂* [bija] *maziê guŝ̃ķîši. / liẽluôs*

gurĕkus vãrija piẽna zupâ. piẽnu a rĩsiêm uñ gurĕki. ☐ ***liẽlā labība.*** Sk. *l a b ī b a* (2). ☐ ***liẽlā papaŕde.*** Sk. *l e j a*. ☐ ***liẽlās pupas*** – pupu šķirne ar lielām sēklām. *mazãs uñ liẽlãs pupas* [jeb] *cũku pupas bi. / cũku pupas saûca tãs liẽlâs pupas. / vãrija pupas liẽlâs. mẽs nesaûcêm pa cũku pupãm – tas bi grĕks!* // **Par cilvēka vai dzīvnieka ķermeni, tā daļām.** *liẽlaîs piŕksc i îkšis* [kājai]. *ganelis sadũris kãjas liẽluô piŕkstu. / liẽli mati maň aŕ bi, mãsaî tâ·pat bi gaŗi mati. / kâ viņas raûdâja pa tuõ* [savainoto] *sunĩti! tik liẽliňš kâ ciṁdiňs* [bija]. */ manaṁ kaķiṁ i liẽla uñ kupla aste – tâda šķirne.* ☐ ***liẽlais duňdurs*** – dunduru suga – dižduňdurs jeb govju dundurs (*Tabanus bovinus*); šīs sugas dundurs. *viêni duňduri bi tiẽ liẽliê duňduri. / liẽliê duňduri i kâ bites* [lieli]. ☐ ***liẽlais kuņģis*** – atgremotāju kuņģis. [govij ir] *liẽlaîs kuņģis, grãmatĩnas* [jeb] *kârtâkslis, priêkškuņģis. taî kuņģî i tâdas garas pluzganas – bârkstîtes, taî liẽlajâ kuņģî.* ☐ ***liẽlais lâcis.*** Sk. *l â c i s*. ☐ ***Liẽlais Lâcis.*** Sk. *L i ẽ l i e G r e î z i e R a t i*. ✧ ***liẽla galva*** – saka, ja cilvēks ir nepaklausīgs, stūrgalvīgs. *viņaṁ jaû i liẽla galva, viņaṁ ne·kuô nevaŕ iêteîkt. gudrs jaû viš iŕ.* ✧ ***liẽla mute*** – saka, ja kāds runā daudz, parasti lielīgi, nesmalkjūtīgi. *maň jaû tã mute liẽla, uñ es tik šĩs kutinât* [tas ir, kaitināt runājot]. */ taṁ liẽla mute – viš pulku runâ.* ✧ ***liẽla siŕds*** – saka, ja cilvēks neizrāda savu aizvainojumu, pārdzīvojumu. *kad aŕ sasarãjâs, vaŕ jaû runât, bet šĩ nê – stãv kâ mẹ̃ma, liẽla siŕc.* ✧ ***brũķēt liẽlu muti*** – daudz, arī skaļi vai nekaunīgi runāt. *nebrũķê tik liẽlu muti!* ✧ ***palaîst liẽlu muti*** – a) izteikties nepieklājīgi, rupji. *mũsu pusê teîc – tas palaîž pa daũdz liẽlu muti. / viš palaîdis muti, runâ tâds rupjĩbas.* b) izpļāpāt (ko). *tu nepalaîd liẽlu muti! nepļãpã!*

2. **Tāds, kam ir garš vai garāks (pēc kādiem priekšstatiem) augums, kāda ķermeņa daļa.** *skuõluôtajs Liẽluôzuôls bija Nîcas skuõlâ. viš bi diẽzgaň liẽla aûguma, mẹ̃lliêm matiêm. / paûsari* [mazdēlam] *bûs četrpacmit gadi – liẽla aûguma. / kas briedim, kas lãcim mežã kãra šũpulĩti? lieli vĩri izauguši ne šũpuoti, ne luoluoti.* (LFK 9, 9)
3. **Tāds, kas sastāv no daudziem (par cilvēku vai dzīvnieku grupu).** *nuôrâvuši uz ãtruô us sliṁnicu uñ ispuṁpêjši tuõ tvanu. ta bûtu bijse liẽla strĩpa* [tas ir, daudz cilvēku beigti]. // arī savienojumā ar *juo*. **Lieto, lai pastiprinātu adjektīva nozīmi.** *senâk tuõ bẹ̃rnu bi daũdz. ģimeňs bi liẽlas juô liẽls.* // **Tāds (pasākums, sarīkojums u. tml.), kurā iesaistīti samērā daudzi dalībnieki; plašs.** *ciêmĩnuôs bûšuôt liẽlas krustũbas. / piê diũdesmit pajûgi bi, ka liẽlas kâzas bi. / mẽs liẽlas bêres neturêjâm. / cũku dzît muĩžâ – tâda spẽle bi. tã jaû muṁs bi tã liẽlâ spẽle.* // **Tāds, kas ir nozīmīgs, ievērojams, atzīmējams (par svētkiem).** *nu tiẽ jaû bi liẽli svẹ̃tki – Juŕģi. / uõtrâ* [Lieldienu] *svêdiênâ jaû kũra uguni, vãrija. piŕmâ bija liẽla svêdiêna. / iênãce Maĩga uñ teîca – meîtenîtes, kâ ta jũs šuôdiên tâdâ liẽlâ svẹ̃diênâ negãjât baznĩcâ?* ☐ ***Liẽla diêna*** – Lieldiena. *ķẹ̃katā, ļẹ̃katā, mẹ̃lli krẹ̃kli mugurā. kā bũs mums, nabagiem, Lielu dienu sagaidīt?* (LFK 9, 114) ☐ ***Liẽlā piêktdiêna*** – piektdiena Klusajā nedēļā, kad piemin Jēzus Kristus krustā sišanu. *Liẽldiênâm priêkšâ bi Zaļâ cẹtũrdiêna, Liẽlâ piêgdiêna. / Liẽlâ piêgdiêna jaû svẹ̃ta diêna skaîtijâs pa vẹcaṁ. / piŕms Liẽldiênâm iŕ Liẽlâ piêgdiêna uñ Zaļâ cẹturdiêna. saîstâs aŕ baznîcu. Liẽlâ piêgdiêna iŕ svẹ̃ta diêna, uguni pat nekũra. / Liẽlajã piêkdiênã jâbraûc uz baznĩcu grẹ̃kus sũdzẹ̃t. / Zaļâ cẹtûrdiênâ uñ Liẽlâ piêgdiênâ gãja baznĩcâ uñ ne·kâdus guôdus neturêja. tã skaîtijâs Klusâ nedẹ̃ļa.* // **Ievērojams (pēc kādiem priekšstatiem, kādā sistēmā) – par daudzumu, skaitu, apjomu.** *ne·kuô liẽlu nemazgâsiṁ, pažļudzinâsiṁ katraṁ pa krẹ̃klu uñ piêtiêk. /* [rijas] *krâsne bi mũra. tuŕ kurinâja liẽlas malkas. / tã skãde iznãca liẽla. /* [rakstu adīšana] *jaû tâda viêgla padarîšana, tas jaû ne·kas nav liẽls. / i liẽla ačšķirîba mũs meîtenêm – viêna a gaîšiêm matiêm, uõtra a tuṁšiêm.* ☐ [**kaut kas ir**] ***liẽls nuo svara*** – saka par ko nozīmīgu, būtisku. *viņuvasaŕ bi tâdi jaûni cilvẹ̃ki divi piê manis aŕ te rakstît* [dziesmas]. *viņi teîca – ja mẽs dabũnaṁ nuô siṁta viênu vêl jaûnu* [dziesmu], *tas muṁs ari liẽls nuô svara.* // **Ievērojams pēc daudzuma (par naudu, peļņu u. tml.).** [sieriņi] *maksâja piêci – septîņi kapẽķi pa gabalu. tã bi liẽla naûda. / atnãce citi* [melioratori], *piêbẽra visus gr̃ãvjus uñ iẽlika drenas. tas maksâja liẽlu naûdu. / saîmniêks nuôpiŕka jaûnu ziŕgu uñ samaksâja liẽlu naûdu. bet isrãdijâs, ka tâc klaburis viẽn i. nu tã naûda vẽjâ bi. / senâk visu piŕka uñ maksâja dãlderiêm. dãlderis bi liẽla naûda. / ta jau us kapeĩķi skatijâs. tã bi liẽla naûda. / viš liẽlu naûdu pẹ̃lnuôt. viš bi kalêš. / strâdâju nuô rîta lidz vakaraṁ, bet liẽlâkas naûdas kâ nav, tâ nav.* ✧ ***liẽls rublis*** – liela naudas summa. *nuô mazâtnes iêsâka krât, ta isnãca liẽls rublis.* // **Tāds, kas ir ar lielāku vērtību (par banknotēm).** *mãte nuô žĩda iêmaĩnija liẽlâku naûdu pret sîku. žĩc teîca – nu tu, saîmniêc, sâksi*

glabât naûdu zeķê. / tas dãlderis laĩkam̂ vel̂ liẽlâks bûtu [par rubli]. // **Vērtīgs.** *tuôreĩz jaû* [vīriešiem] *vestes bi arî. tã jaû bi tã liẽlâkâ mañta – veste.* ☐ ***bût liẽlā cẹnā*** – būt vērtīgam, vajadzīgam, pieprasītam. *tuõs laĩkuôs jaû drãtes bi liẽlâ cẹnâ. ku ta tu drãti dabuĩsi nuôpirkt!* ☐ ***liẽla kãrte*** – spēļu kārts ar lielu vērtību. *kam̂ tã liẽlâkâ kãrte, trum̂pa, tas savâķ.*

4. **Pieaudzis; pilngadīgs.** *liẽls gaŅs* [saimniecībās] *ne·kad nebija. muĩžâs tik bi liẽls gaŅs.* ☐ ***liẽlā meîta*** – kalpone (parasti jauniete, jauna sieviete). *liẽlâs meîtas – ka diũdesmit* [gadu]. *tãm liẽlâku al̂gu deva. / nu ta bi divas liẽlâs meîtas aka. tãs jaû aka visu viênu nedêļu viêna pa ķêķi, uõtru nedêļu – uõtra.* ☐ ***liẽlais puĩšis*** – kalps (parasti jaunietis, jauns vīrietis). *piê saîmes bija liẽlaîs puĩšis, mazaîs puĩšis, divas meîtas, guôvu gaŅs uŅ mazaîs gaŅs – cũku gaŅs.* // **Tāds, kas (salīdzinājumā ar citiem) ir vecāks, paaudzies (par bērnu, pusaudzi).** *kâmẹ̃r* [zīdaiņi] *juô mazâki, tâmẹ̃r a krûti baruôja. liẽlâku a butelîti. / ka jaû* [bērni] *nãca bišķĩt liẽlâki, ta sâka šũt* [apģērbu] *pêc nîceniêku muõdes. / ka jaû es nãcu liẽlâka, ta es bridu* [ezerā *trušus* vākt]. // **Tāds, kam raksturīgi samērā daudzi mūža gadi (par vecumu).** *viņam̂ jaû grũti iegũrâtiês ratuôs. irî jaû liẽli tiẽ gadi. / cic jaû savã vẹcumã i dikti dũšîks, pul̂ku vel̂ varî padarît liẽlã vẹcumã.* ☐ ***liẽlā mãte*** – a) vecāka sieviete (parasti ģimenē, piemēram, vecmāmiņa). *liẽlâ mãte – vẹcâmãte, saîmniẽka mãte. bẹ̃rni saûca vẹcuômãti pa liẽluô mãti uŅ savu mãti pa mazuô mãti.* b) vecmāte. *ta bi liẽlâ mãte – tâ mês saûcêm* [vecmāti]. / *pakal̂nê bija liẽlâ mãte – tâ viņu mẽs, bẹ̃rni, pazinâm uŅ baĩdijamiês, juô suôlija atnẹst mazu brãlîti. / teîc, ka liẽlâ mãte iênẹsuse kaĩmiņiêneî maģu meîtini.* // ar not. gal.; subst. noz. **Pieaugušais; pusaudzis (bērna uztverē).** *pãtari bi jãskaîta ne tig liẽliêm, bet bẹ̃rniêm ari. / suni tureîši nepiêsiêtu. nãcis līdz istubâ, gulêjis uz mũrĩti a bẹ̃rniêm uŅ liẽliêm. /* [utis] *bija bẹ̃rniêm, bij ari liẽliêm. bet, cik atminuôs, vẹcam̂tẹ̃vam̂ nebi, tẹ̃vam̂, puĩsim̂ arî nebi. / i jaû liẽli a, kas nevarî skaĩdri izrunât – šļupst.*

5. **Tāds, kas prasmīgi, veikli ko dara, labi veic savu pienākumu.** *vẽveris bi aka tâc, kas mâcêja viskaûkuô tâ isaûst. viš jaû vaĩrâk tâdu rakstîtu aûda. tas jaû skaîtijâs liẽlâks* [audējs]. / [znots] *tâc liẽls zvejs bi. / ku bi liẽls aûdêjas, tuî bi vi·sâdas tãs apriktes. / ne·kâc strâdniêks liẽlaîs viš* [tas ir, tēvs pēc slimības] *nebija. / čaklas, čaklas jũs, meitiņas, lielas darba darītājas – jums mutīte nemazgāta, neslaucīta istabiņa.* (LFK 1817, 64) // **Tāds, kas aizrautīgi kam nododas, ilgāku laiku nodarbojas ar ko.** *nabagi uŅ žĩdi jaû bi liẽliê preceniêki. / čigãns bi liẽls ziŕgu miteniẽks tiŕgû. / vam̂slâ – tas arî niẽkus runâ, vam̂slâ. tas i liẽls vam̂sla. / maŅs tẹ̃vabrãlis piŕms kaŗa bi liẽls spoŕtisc Rĩgâ.*

6. **Tāds, kā veikšanai nepieciešama ievērojama piepūle, daudz spēka, enerģijas, arī laika, pacietības.** *nuô liẽlas dziêdâšanas meîtâm bal̂ss sâk aĩščẹ̃rkstệt. / tad liẽlas* [veļas] *sûkšanas tâdas daũdz nebi. / ta taĩsîja liẽlu tal̂ku piê linu nuôsišanas. / piê ratina tas jaû tas liẽlaîs dârps.* // **Tāds, kas notiek, noris intensīvi (par darbību, procesu).** *dârbdiênâs jaû parasti tâ gãja viêna saîmniêka ļaûdis piê uõtra kuõpîgi* [strādāt]. *kuõpîgi pļãva rudzus, kuõpîgi kũla. uŅ tad jaû bi liẽla dziêdâšana. / pêc* [linu] *nuôsišanas bi liẽls dañcis, tâ ka râva vaļâ basâm kãjâm pa liẽlâm istubâm. / nuôvem̃berî tã liẽlâ cũku kaûšana. / vis·liẽlâkâs añdeles diênas bi uõtrdiêna uŅ piêgdiêna. / Skuôdas tiŕgû arî piŕka* [zirgus], *bet nîceniêkiêm tã liẽlâ piŕkšana bi Gruõbĩnas tiŕgû. / us paûsara pusi nãca tã liẽlâ aûšana. / paûsaruôs, ka sâka iẽt ganuôs, ta aîtâm tã liẽlâ meklêšanâs. /* [Jāņos] *jaûniê pul̂cêjâs, kuõpâ dziêdâja. kam̂ bi līdz iêduõc kâc siẽra gabal̂s, tuõ cic citam̂ dalija. bet ne·kâdas liẽlas êšanas, dzêršanas nebi. / tâdu liẽlu dzêrêju saûc pa šņabdẹgunu. jâteîc – nuô liẽlas dzêršanas dẹguna gal̂s i palicis zil̂s. / ja kâc nebija apmiêrinâc a pagasta tiêsas spriêdumu, varêja pãrsũdzệt aûkstâkâs tiêsâs. ta bi liẽla tiêsâšanâs. / kad es tâ aûgu, ka maŅ bi kâdi septiņpacmit gadi, ta bi Gruõbiņã visas tiêsas uŅ visas darîšans liẽlâs, jâ.* ☐ ***bût liẽlā dviñgā*** – būt iereibušam, piedzērušam. *tas tâdâ liẽlâ dviñgâ bi.* ✧ ***ietaĩsīt liẽlu šmigu*** hum. – iedzert alkoholisku dzērienu, lai īslaicīgi rastu šķietamu drosmes un spēka apziņu; piedzerties. *kaĩmiņš piẽdzêris nãcis mãjâs. ẹsuôt iẽtaĩsijis liẽlu šmigu, ka knapi varuôt paiẽt.*

7. **Tāds, kas saistīts ar nozīmīgu darbību, stāvokli sabiedrībā; tāds, kas ieņem atbildīgu, nozīmīgu stāvokli.** *viņa* [tas ir, brāļa meita] *tag Rĩgâ i liẽlâ amatâ. braûc apkârt, tãs isstãdes taĩsa. / liẽls vĩrs – teîc, kas sasniẽdzis kâdu iêvẹ̃ruôjamu stãvuôkli. / tuôreĩz pagasta skrĩveris bija, vẹ̃lâk saûca pagasta dârbvedis. tas bi liẽls amac. / uõtruô diênu panãksniêki visi nuô brũtes radiêm jẽma tuõ liẽluô viêtu, jâ. piŕmuô diênu jẽma nuô brũtgâna radiêm tuõ liẽluô viêtu. / nãca mum̂s aka nuô muĩžas piŕtî kâdi uradņiki, visi tâdi liẽli. / gubenãteŕs bi tas pac liẽlaîs. tas tik*

dzîvuôja Jęĩgavâ. / Miķêlis kriêvuôs uzdiẽnêja – bi iẽcęĩc paŕ urãdņiku. nu liẽls vĩrs, diš vĩrs! / obeŕǵẽǵeris i tas pac barũns. nu tas liẽlâkaîs, kas viņus [tas ir, medniekus] *visus vada, kad iẽt uz medĩbâm. obeŕǵẽǵeris i jâklaũsa. / kas bi liẽliê* [tas ir, augstākas pakāpes karavīri], *tiẽm* [kara laikā] *bi dabũti kaû ku zãrki.* ✧ ***bût liẽlā činā*** – būt cienījamam, godājamam. *nu ta tãm* [preciniecēm] *aŕ kãra skãterus. tãs jaû bija liẽlâ činâ.* // ar not. gal.; subst. noz. **Tas, kam uzticēts, kas pilda (kādu, parasti atbildīgu) pienākumu.** *ka* [jauno pāri] *jaû nuôveda uõtrâs mãjâs, ta jaû tuŕ vaĩrs nebij vedêji ne·kâdi liẽliê. ta jaû tuŕ panãksniêki bij liẽlu liẽliê – brũtes radi.* ☐ ***liẽlā kũma*** – krustmāte, kuras vārds tika dots kristāmajam bērnam (meitenei) un kas tur viņu kristību ceremonijā baznīcā; vārda krustmāte. *liẽlâ kũma bi – taî bi visa darîšana.* ☐ ***liẽlais kũma*** – krusttēvs, kura vārds tika dots kristāmajam bērnam (zēnam) un kas tur viņu kristību ceremonijā baznīcā; vārda krusttēvs. *liẽlaîs kũma i tas, kas nęs piê alt̃ãra bęrnu.* ☐ ***liẽlais vedējs*** – līgavaiņa krusttēvs. *brĩnętiês brĩnêjuôs, kâda smaka istubâ. liẽlajam̃ vedêjam̃ jęĩla dęsa kabatâ.* // **Tāds, kas attiecināms uz ko ievērojamu (piemēram, cilvēku).** *tas tâc âkstaînis cilvęĩks, pulĩku runâ, duõmâ pa sevi kaû kuô dikti liẽlu. âkstâs tik.* // **Tāds, kas saistīts ar plašām rīcības izvēles iespējām, priekšrocībām.** [meitene] *nezin̂, kuô darît nuô liẽls vaļas.* ☐ ***likt (liẽlas) cerības*** **(uz kādu, ko).** Sk. [1]*l i k t* (1).

8. **Bagāts, turīgs.** *vęcuôs laĩkuôs, ku liẽli kuńgi bi, liẽlas dâmas, tãs jaû pašas bęrnus nèaûdzêja. ta jẽme ęm̃mu. ta tã zîdinâja, nevis kâ tag mâkslîgi a pupinis. / liẽlâs saîmniêces vêl* [tirgū] *turêja kreîmu pudelê lĩdz – ka tuõ* [biezpiena] *kârtu pãrdeva, pãrlêja pa jaûnu* [ar krējumu]. */ liẽli saîmniêki jẽma diẽnęstmeîtas. tuŕ gãja pašu meîtas uń diẽnęstmeîtas piê dârba. / viņiêm bi pãri paŕ sim̂tpiẽzmit pũrviêtâm zemes. tiẽ skaîtijâs Nîcas pagasta liẽlâkiê saîmniêki.*

9. **Spēcīgs, stiprs, intensīvs (par laika apstākļiem, parādībām dabā).** *jũrâ bî liẽli vẽja brâziêni. / vakaŕ liẽls vẽjš bija. visi rudzu bãliņi sagâsti. / liẽlâ ziêmâ te izbraûkc cęĩš – kaĩni uń lejas, viss cęĩš kulĩkaĩns. / zeme pãrsniguse nesasaluse. ne·kâda liẽla ziêma ta vêl nebûs. / nu sukâ liêtus –* [saka,] *ka i ilĩgâks, liẽls liêtus. / tik aûksc ûdeńs bi, uń tik liẽli plûdi bi.* ☐ ***liẽlais Andrejs*** reti – sevišķi liels vilnis. (Laumane 2015, 288) ☐ ***liẽla diêna*** – saka par laiku, kad saule sen uzlēkusi. *jaû liẽla diêna, cęlatiês, cęlatiês!* // **Par fizikālām parādībām.** *bļaũska* [saka], *ka kas dikti runâ, liẽlu truôksni taĩsa. / dzêšat tuõ lam̃pu zemê, laũkâ jaû liẽla gaîsma! / es tâdu liẽlu gaîsmu neciêšu. / vêrpjuôt aŕ liẽlas gaîsmas nevaîg. tuŕ jaû a ruôkâm nuôtaûsta, kâ tu laîd ratinâ iêkšâ. / tâdâ liẽlâ kârstumâ nevaru ravęt. ûznãk asiń̂sspiêdiêns. / kâdâ peĩķê viš* [zēns] *nuômazgâja tãs ruôkas, tâ bi labi. tâ jaû viš nuô liẽla slapjuma tik kašķi dabuĩn.* // **Par fizioloģiskiem procesiem, stāvokļiem.** *ka guôvîm kârtãkslis dęg, ta viņas negręmuô. tã bi liẽla slimĩba. / ka luõpiêm liẽla caũreja, ta* [ozola] *mizu sažâvê uń duô. / kad·reĩz tâ, ka saslim̂st ziêmâ uń liẽla tem̃prtũra, senâk* [prasīja] *– va ta rudzpuķu ziêdi ne·maz neû mãjâs? / ka tâda liẽla tem̃pretũra, savãra viņs* [tas ir, vīgriezes]. *uń tâ jaû, cik grib dzęrt, vaŕ iêduõt padzęrt. uń ãtri viẽn nuôsit tem̃pretũru. / ta nu gań guĩ puĩka! liẽls miêks uznãcis. / tâdas liẽlas sâpes bî vęcaîmãteî, dikti vaĩmanâja, pukstêja.* // **Tāds, kas izraisa samērā izteiktu kairinājumu (par smaržu, smaku).** *nu tâda ne·kâda sevišķi liẽla smârža neû* [neaizmirstulēm], *bet bišķĩn i tâc aromãtelis. ka tâ iêneęs istubâ, ta vaŕ manît, ka bišķi i* [smarža], *jâ.* // **Tāds, kas ir iedarbīgs, ārstējošs (par ārstnieciskiem pasākumiem, zālēm).** *dzẽrve i tas glumeniêks. tã i viêna liẽla zâle ãrstniêcîbâ. ja nuôkave* [govi], *ta tuõ glabâja. / tã i liẽla zâle – ãrsc gań·drĩz tuõ nevaŕ isãrstęt, kuô tas isãrstê. / es tuõ ęsu pate piêdzîvuôjse uń aŕ pate tuô darîse, ka tã i liẽla zâle.*

10. **Spēcīgs, intensīvs (par psihisku, parasti emocionālu, stāvokli, tā izpausmi).** *aŕ·viên pêc liẽliẽm smiêkliẽm isnãkuôt šņukstęt. / bi liẽlas baîles, caũr tuõ mežu braûcuôt. / tas liẽlaîs priêks bi bęrniêm, ka iẽnesa aîtu istubâ a visiêm jęriêm. / tâda muõde bi, ka pa kâzâm žĩdu iêkš maîšęļa bâza uń nuôveda lĩdz pũrâ. ta bi smiêkli liẽliê. / jâ, nu uń tâ mań aŕ šuôdiên naû ne·kâc tâc liẽlaîs gaŕs pa tuõ* [ticību Dievam]. ✧ ***bût liẽlajā*** – būt dusmīgam, sastrīdēties (ar kādu). [kaimiņi] *abi jaû liẽlajâ – strĩdâs tâ kâ bez gala, abi lępni.* ✧ ***liẽla dũša*** – drosme, arī pašapziņa, nesavaldība. *i tâdi cilvęĩki, kam̂ liẽla dũša. es jaû tuõ nebûtu varêjse izdarît, bet viņaî liẽla dũša. / teû jaû i liẽla dũša pateîkt visu acĩs.* // **Tāds, kas ir ilga, loģiska domāšanas procesa rezultāts.** *es duomâju lielas duomas, kur palika panãksnieki.* (LFK 1818, 686) */ jâ, redz, cik viņam̂* [tas ir, zirgam] *liẽla gudrîba! / mań tiẽ deķi aûsti cituŕ – tuŕ i liẽla zinâšana.*

11. Tāds, kas ir sastopams, atrodas (kur) ievērojamā daudzumā, biezā kārtā, slānī u. tml. *gṛūti pa tik liẽliêm dubļiêm, izdañgâtiêm ceļiêm braûkt.* ☐ ***liẽls ûdens*** – augsts līmenis (ūdenstilpē); liels ūdens daudzums (ūdenstilpē). *upê pastãvêja liẽls ûdeńs uń varêja tuõs pluôstus nuôdzît uz Liẽpâju. / muḿs gãj ga skuõlu upĩte garâm. ka bi liẽlâks ûdeńs, ta viņa tecêj. / saplêš jaû arî tuõs pluôstus. ja liẽls ûdeńs, ta nevarî tuõs akmeņus ṛedzẹ̃t. / parî upi bi pârviĹkta taũva, garî kuru veĹk prãmu pãri pêc plûdiêm, kad liẽls ûdeńs.* // **Tāds, kas satur vairāk šķidruma.** *tuô dzivi saslapina uń liêk iêkšâ iêkš liẽlâka ûdeņa.* / [gaļu] *apmẹ̃raḿ sprîdi biêzumâ sagriêza. uń tad iêlika plãtês, iêlêja tâdu liẽlâku ûdeni iêkšâ. uń tad a·viên* [gaļu] *aplaîstija. / ka vãrâs, ka maz zupa, ta uspiĹda liẽlâku zupu, piêlej liẽlâku zupu.* // **Tāds, kas ir, arī tiek ražots, iegūts ievērojamā daudzumā (par pārtikas produktiem).** *es tag liẽlu maîzi necẹpu. / pirmuô Ziêmassvẹ̃tku diênu gãja baznīcâ. ne·kuô liẽlu nevãrija, êda, kas bi sagãdâc, – baĹtmaîzi, gaļu, kapiju tik isvãrija.*

12. Ievērojami ilgs. *tãs* [tupeles] *jaû varêj dabuĩt Skuôdâ pirkt liẽlus laĩkus. / es biju tâ ustraũkusiês, nevarêju nuômiêrinâtiês liẽlu laĩku.*

13. Tāds, ar ko saista radniecības saites (parasti par tuvākajiem, arī ievērojamākajiem radiem). *tiẽ liẽliê radi bûs tiẽ ĩstiê – brãļi, mãsas. brãlẹ̃ni, mãsicas i tâlâki* [radi]. */ nu ak uzradâs nuô tãs Rĩgas veĹ tiẽ liẽliê radi. / mań viņi bi tiê liẽliê radi. / tuõs, kas nuôgãja Liẽpãjâ, tuõs neturêja vaĩs ne pa kâdiêm liẽliêm radiêm. / mań pašaî liẽli radi. nuôiẽt kâzâs, ta izdziêdâs visâdi.* // **Ļoti noturīgs (par cilvēku attiecībām); tāds, ko saista ļoti noturīgas attiecības (par cilvēkiem).** *mẽs liẽlas draûdzenes bijãm jaûnĩbã. / kad·reĩz kruõgâ arî tapa liẽli draûgi pa·visaḿ sveši ciĹvẹ̃ki.* // **Tāds, kas bieži apciemo, ir gaidīts (par ciemiņu).** *tas Añdris jaû arî muḿs liẽls ciêmiņš parasti i bijis.*

14. Atzinīgs, labvēlīgs (par vērtējumu). *brāļi māsu tālu veda, lielas slavas gribẹ̃dami. nāk brāļiem tāda slava, ka māsiņa netikuse* [..]. (LFK 1961, 10148) // **Tāds, kas gūst atzinību, cildinājumu (par ko).** *spẹ̃lē, spẹ̃lē, pūt stabulīti! cel mūsu māsiņu lielā guodā!* (LFK 1818, 296)

15. subst. noz. **Kas nozīmīgs, ievērojams.** *saîmniêks vakarâ, kad kuô liẽlu padarîši ļaûdis – vaî nuõpļãvuši, va sũdus isvẹduši, duôd šņabi.* ☐ ***liẽla liêta.*** Sk. *l i ê t a .* ☐ ***ne·kas liẽls*** – kaut kas neliels, nenozīmīgs. *kuô viņi vêl varî tik daũdz ķẹ̃zît? ne·kas liẽls jaû naû nuõticis.*

liêls subst. **Kājas daļa no ceļa locītavas līdz pēdas locītavai; apakšstilbs.** *liêls irî kãjaî nuô pẹ̃das līdz celiḿ. priêkšêjuô kaũlu saûc parî liêla kaũlu. / liêli skaîtâs vis·caũri – nuô ceļa lidz pẹ̃daî. / nuô ceļa lidz kruḿšļiêm i liêls. / liẽliêm ciĹvẹ̃kiêm bi priêviêti, pa liêlis kuô sêja. / siêtavas aptîtas ap liêliêm. tuõ aptina ap liêlu. / siẽviêtêm* [zābaki] *bi lidz pus liêlu, lidz ceļiêm. / îsi kažuôki bi – tâ lidz pus liêla. / ka guôvis bi bridušas pa têci, ta bi visi liêli a dubļiẽm.* // **Vieta (apaviem, biksēm, zeķēm) ap šo kājas daļu.** [zābaka] *štuĹms tas tas pac liêls. / kurpniêks nuõšuvis tiẽm zâbakiêm tuõs liêlus platus. kad ûzaûn, ta tâdi ļurkani. / štuĹpẹ̃ti zâbaki bi – ciêti liêli, neluôcijâs, pašâ apakšâ tik luôcijâs. aûkšâ bi ciêti, štuĹpẹ̃ti, tâda ciêta âda bi likta – uõtra kârta. / nuô zâbaku liêliêm mań taĩsija* [pastalas]. */ tad apakšbikses aka nâtnas. divi liêli. ķĩlis, taga priêkša saûc. / ciêminu suńs uskrita, isrâva sukumu bikšu liêlâ. / Jãnis gãja pãdes pirkt nuôlãpîtâm biksĩtêm. tuõ liêlĩnu pakaĹ viĹka, kurî devĩņi iêlãpĩni.*

liẽlskuńgs. Sk. *l i ẽ l k u ń g s .*

liẽlum adv.; savienojumā ar adj. *liẽls* formām. **Izsaka īpašības pastiprinājumu.** *liẽluḿ liẽlâ daļa* [šķietu] *bi nuô spĩlâm* [tas ir, niedrēm].

liẽlums subst. **1. Vispārināta īpašība → *l i ẽ l s* (1), šīs īpašības konkrēta izpausme.** *šļaka uń slẽǵis* [mežā] *i gań·drĩz tas pac viên. abi divi viêna liẽluma. / kreṭẹĹs iẽapaĹš bi, tuõ gaĹda liẽlumu bi. / kad šķiêdra sâka luôbîtiês,* [linus] *jêma aûkšâ, sasêja saũjas liẽluma buñtiņuôs uń veda mãjâs. /* [sẽrkociņi] *taî pašâ liẽlumâ bija, tik tiêvâki – piêcdesmit sagãja* [kastītē]. */ tas kluḿpis bî tâ kumâsa liẽlumã. / šnepe i labi liẽls* [putns], *tâc vãrnas liẽlumâ. / suņu liẽluḿs bi vidẽjs. / kraûklis i mẹĹns, tajâ liẽlumâ kâ vãrna, vêl prâvâks.*

2. Izmērs. *ta jaû iêdeva taĩsît meĩstaraḿ, laî pataĩsa zâbakus liẽlumâ tâdus, kâdus vaîg. / visâdi liẽlumi bi – trîsstuõpu butele. tuõ saûca pa karĺĩni, jâ.*

3. Galvenais, lielākais daudzums. *viss liẽluḿs dârbu bûtu padarîc. tig lẽči jãsẽ. / tuô liẽlumu nuô dẽļa nuôskrubê a skrubi. ta tik ẽvelê arî asu ẽveli, laî gluda dẽle. / pirmâk ņẹḿ skrubi. arî tuõ liẽlumu nuôdzẹ̃ń. / virsû lika saĹmus. ta lêja drabu virsû – sagatavuôtuô, izmẹ̃rcẹ̃tuô drabu. ta*

lêja kârstu, vãruôšu ûdeni vîrsû. cik spaņņu [lēja], *es nezinu, – tas pêc tuô drabu liẽluma* [tas ir, daudzuma]. / *tuõ* [tas ir, vedamās preces] *liẽlumu salika ratuôs nuô vakara.*

liêmenis subst. **Kājas daļa no ceļa locītavas līdz pēdas locītavai – apakšstilbs; kājas daļa no iegurņa līdz ceļgala locītavai – augšstilbs.** *liêmeņi i kãjas nuô gurîniêm. nu tã i stipra meîta, rẹsni liêmeņi. / kurî tu vari tâ iẽt plikiêm liêmeņiêm sala laĩkâ? / savâc savus liêmeņus! tu varệtu savâkt savus liêmeņus, laî visiêm rũmes uz mũrĩti sệdệt. / ka puĨkâ dañcâja, kas bi klât, tam̂ visus liêmeņus* [jeb] *liêlus pãrsita a tuõ* [lindruka] *stĩpu.*

liẽnēt v. **Ņemt lietošanai (naudu, priekšmetus), lai pēc kāda laika atdotu.** *man̂ vispãr nepatîk liẽnệt. bet mãjã nebija sâle un̂ es dabuju liẽnệt nuô ciêmîtes.*

liẽpa subst. **Liepu dzimtas ģints vasarzaļš koks ar apaļu vai piramidālu vainagu (*Tilia*).** *vasarâ, ka liẽpas ziêd, ta raû. priêkš krûtîm tã labâkâ tẽja. / liẽpu ziêdi tẽjâ* [labi], *ka irâd sàaũkstêjiês. / mežâ liẽpu nebi.* ☐ ***drudža liẽpa*** – parastā zalktene (*Daphne mezereum*). *drudža liẽpa i tâda – viņa ziêd a tâdiêm ziliêm ziêdiņiêm, un̂, ta ka tiẽ ziêdiņi nuôziêd, ta sarkaŅs uôgas i. tãs uôgas i iñdîgs. un̂ tad viņ i laba tâ, ka tas purinâmaîs rematisms i, nu tâc. tad arî tuõ* [drudža liepu] *tâdas vañnas taĩsa. kad·reĩz senâk taĩsija, bet, va taga taĩsa vaĩrs, tuõ es nezinu. taga jaû visâdu zâļu i.* ✧ ***staĨta kâ liẽpa*** – saka par glīti noaugušu jaunu sievieti. *staĨta kâ liẽpa – teîc uz labi nuõaûgušu siẽviêti. / kaĩmiņiêm iẽsvêtija pirmuô meîtu. nu kâ liẽpa staĨta bi isaûguse.* // pārn. **Līgava.** *sasēda liepiņa ar uozuolu* [..] (LFK 1818, 2263)

Liẽpāja, arī ***Liẽpaja*** subst. **Vietvārds – nosaukums pilsētai Latvijas dienvidrietumos, Baltijas jūras austrumu piekrastē.** *Liẽpaja – senâk îsâk runâja. / tã i tâda siẽva, kas pa kapeĩķi uti uz Liẽpâju dzîs.*

liẽpājnieks, arī ***liẽpajnieks*** m., ***liẽpājniece***, arī ***liẽpajniece*** f.; subst. **Liepājas iedzīvotājs.** *ja bi vaĩrâk graûdi paaûguši, ta miêžus añdelêja liẽpajniẽku vistãm. / liẽpâjniêki velÎ liêtuô tâdu saûcamuô buĨlîti* [jūrā]. *tas liẽlâkiêm kurîķiêm, vidû kuôks izlaîsc, aûkšâ vẽjlukturîs ûssiêc. / taga jaû saûc pa ĩkasti tuõ laîdeni. liẽpajniêku zveji señ jaû saûc pa ĩkasti. / tuõs* [sivēnus] *nuôpirîka laũceniêki vaî ari liẽpajniêki, kas turêja paši cũkas. / pina četrkañtîgus ķuõčus priêkš rãceņiêm un̂ gaŗẹnus priêkš vešas liẽpâjniêkiêm.*

liẽpele subst. **Neliela liepa.** *es nuô liẽpelêm palipus plêsu, ka vij šnuõrus.*

liẽpiens subst. **Liepu audze.** *turî i vaĩrâk liẽps sàaûgušas. tâc liẽpiêns turî i.*

liẽpsleñder(i)s subst. **Virvju vijējs.** *liẽpsleñderis snuõrus taĩsij. senâk sẽja kaņupes, linus. nuôveda Liẽpâjâ piê liẽpsleñdeŗa, laî salaîž striķus, – nuô trijâm pînêm salaîda kuõpâ. / kaņupes nese piê liẽpsleñdeŗa. tas turî a tâdâm mašĩnâm griẽze kuõpâ striķuôs. / ta jaû vija streņģus puĩši – ta jaû nebi tâdu liẽpsleñderu.*

liẽpūksnējs subst.; folkl. **Liepu audze.** *brãlîc savu ĩstu mãsu liẽpûksnẽji aûdzinâj.*

liêsa subst. **1. Asinsrades un limfātiskās sistēmas orgāns.** [cūkas] *liêsa bi garî kuņģi, iêkš kuņģa taûkiêm. un̂, ja tas gaĨs, kas nãca uz rĩkles pusi, bi biêzâks, ta teîca, ka ziêma bûs nuô sâkuma barîga. un̂ bija ari šaûrâka, plânâka, rẹsnâka tã liêsa. / pêc cũkas liêsas skata, kâda ziêma bûs. ka pãrgriêž, ta skata, kâ tã liêsa stãv. ja tas liêsas gaĨs uz gaĨvas pusi biêzâks, ta ziêma bûs nuô iêsâkuma. ja tas* [liesas] *gaĨs, kas uz astes pusi* [ir biezāks], *ta uz beĩgâm bûs liẽlâka ziêma. un̂, ja* [liesā] *pašâ vidû tas rẹsnum̂s, ta ziêma bûs vidû. /* [aitas] *liêsu nevâķ un̂ dẹsas kâ nu kuruô reĩzu.* [aitām] *a liêsu nebi ne·kâda* [vaina]. / [zirgiem] *liêsa i pa kuņģi pãri.*

2. Lopu slimība, ko izraisa slima liesa. *liêsa bi tâda, ka* [lops] *uz reĩzu krita. liêsa bi zirîgam̂ arî. ka nuõkava, ta tã liêsa bi gara.* ✧ ***liêsa nuodũra*** – saka, ja liellops nobeidzas ar infekcijas slimību, kas skar liesu. *liêsa i slimĩba luõpiêm. tã guôve sasirîga un̂ nuôsprâga. teîca, ka liêsa nuôdũruse. / liêsa i pa kuņģi tâ pãri. ka saslima un̂ nuõkrita tas luõps uz·reĩzu, ta teîca – liêsa nuôdũra. / ja bi liêsa* [slima], *ta tuõ* [zirgu] *nuôdũra uz·reĩzu. / a liêsu zirîgi krît uz·reĩzu, guôves arî. teîca – liêsa nuôdũra.*

liêsma subst. **Sakarsētas, spīdošas gāzes veidojums, kas paceļas augšup no kā degoša.** *pagrãpî maĨka dẹg, liẽla liêsma. / ẽzê iêkurî tuõ uguni, a plẽšu dzẹn̂ tuõ liêsmu. / cũkaî sasêja kãjs, izbâza buõmu. un̂ vĩri katrs galâ turêja pãri pa liêsmu, laî nuôsviĨst, pagruõzija. / tâc vâks bi, kâ plãte bi, tâc kâc, gruõzija uz liêsmu. ta gŗaûzdêja kuõpâm cikuõrijas, miêžus. male tad. / es eju tâlâk, skatuôs – tiĨc viênâs liêsmâs!*

liêsmuot v. **1. Degt ar liesmu.** *ugune dikti sâk liêsmuôt.*

2. Degot izstarot (parasti spožu, sarkanu) gaismu. *grãpja dubẹns uguñskurâ viss liêsmuô dziŕksteļaĩns. tas us salu – teîca vẹcâmãte. / krâsni gaĩlina, kad cẹp maîzi. ka beîdz dẹkt uñ vaĩrs neliêsmuô, tad uôgles viẽn kvệluô.*

liẽss adj. **1. Vājš (par dzīvniekiem, to ķermeni, ķermeņa daļām).** *cũkaî gaŕ mugurkaũli aûg liẽsa gaļa. us tuõ liẽsuô gaļu aûg trẹkna gaļa – speķis. / tâ jaû turêja tâdas vidêjas cũkas – laî nebûtu trẹkna uñ laî nebûtu liẽsa. / i trẹkna va liẽsa* [ķenkle] *luõpam̃. / tuŕ tâdas liẽsas* [gaļas] *strẽmeles. tãs irâd gaŕ tuõ taûku malu. / jũs tik labi smal̃ki sakapâjat tuõ liẽsuô gaļu! / ku ta nuô liẽsas cũkas dabuĩsi kâdu taûku!*

2. Tāds, kam ir maz taukvielu (par pārtikas produktiem, uzturu). *kam̃ i liẽsâks piẽns uñ mazâk duô, ta tã guôve trẹknâka. / ka* [*baltajam sviestam*] *kreîmu liêk maz, tik pakreîmu uñ piẽnu, ta viš i liẽss. ta tuõ saûca pa leĩti. / varêja ari tuõ* [*baltuo*] *sviêstu sataĩsît trẹknâku uñ liẽsâku. kad atlêja a piẽnu va pakreîmiêm taĩsuôt, ta* [*baltais sviests*] *isnãca liẽsâks. / liẽsâks i nesãtîks* [ēdiens]. *ta jaû pul̃ku vaŕ iêệst. / tã liẽsa zupa, ne·maz nav trẹknuma. zupâ piêliêk trẹknumu. / zil̃s kâ vãrna – teîc uz liẽsu êdiênu.*

3. Tāds, kurā ir maz augu barības vielu (par augsni); tāds, kur augsne nav auglīga (piemēram, par tīrumu, pļavu). *liẽsâkâ zemê rudzuôs uñ cituôs ziêmas sẽjumuôs saaûg lâči. luõpbarîbaî derẽja. / tã i liẽsa zeme, ku tiẽ* [tas ir, kosa] *aûg. / šuôgad rãceņiêm naû ne·kâda mil̃tuma, tâdi gliti pàaûguši. liẽsa zeme laĩkam̃.* // **Tāds, kurā ir maz augu barības vielu (par mēslojumu).** *tuõs sũdus pa kaû kâdiêm labiêm neturêja – tuõ našu. tuŕ stiêbri viẽ bi. tiẽ bi liẽsi sũdi.*

liẽste, arī ***liẽte***, ***lĩste*** subst. **Pēdas formas atveids (parasti no koka), ko izmanto apavu izgatavošanā.** *tuõ liẽsti laĩkam̃ bâza kuŕpẽ, ka vaîdzêja piêsist pazuõli. / kuŕpniêkam̃ i liẽste. / lĩsti vaîg – us tuõ pêc num̃muriêm ustaĩsa* [kurpi]. *lĩste nuô kuôka. us tuõ vẹl̃k tuõ âdu viŕsû uñ sit zuõli. / zâbaku lĩste – tuõ âdu tuŕ ûzvil̃ka uñ ta varêja naglât klât. tã nuô kuôka, kâ kũrpe isskatâs. kad·reĩz, ka mazas kũrpes, aĩznẹs piê kũrpniêka. viš ûzdzệñ uz lĩsti uñ isstiêp liẽlas. / kuŕpniêks aŕ ĩlệnu iêduŕ zuõlê, kas ûzlikta uz zâbaku. zâbakâ iẽbâsta lĩste.* ✧ **((*tâ*) *kâ*) *nuo viênas liẽstes*** (arī ***liẽtes***) ***ļemti*** – vienādi (parasti par cilvēkiem). *tiẽ brãļi nuô viênas liẽstes ļem̃ti. dikti lĩdzîgi nuô vaîga, tã runâšana, darĩšana aŕ viênâda. / tiẽ brãļi tâdi viênâda rakstura cil̃vệki, tâ kâ ļẹm̃ti nuô viênas liẽstes. / nuô viênas liẽtes ļem̃ti – teîc us kuô viênâdu. nu tiẽ puĩkas abi kâ nuô viênas liẽtes ņem̃ti aŕ visu izdarĩšanuôs. uñ ari isskac viênâc.*

liẽsums subst. **Daļa (gaļas gabalam, kautķermenim), kas nesatur taukumu.** [cūkai] *uz mugurpusi bi liẽsumi – vis·gaŕâ muguru liẽsumi i, divas sluõksnes, katrâ pusê mugurkaũlim̃. viŕs liẽsuma i speķis uñ ta âda, uñ saŗi. / visi liẽsumi, kas bija, uñ ari nuô vidus gabala speķi – vis·vaĩrâk nuô vệdẹra – bi priêkš dẹsâm. uñ ari liẽsumus nuô pakaļas gabala griêza. /* [nokautai cūkai] *isjême liẽsumus gaŕ muguru. / tuõ* [cūkas] *kaŕbenâdi – tuõ liẽsumu – atjẹm̃ nuõst lidz pat speķim̃. / tas gaļas liẽsum̃s gârc, ka isvãra. / kam̃ jaû bija mašĩna, tas* [gaļas] *liẽsumu mala. bet trẹknumu tâ·pat griêstu lika* [desās]. ☐ ***liẽsumu dẹsa*** – no sasmalcinātas gaļas pagatavota desa. *liẽsumu dẹsas – tuŕ gaļu sagriêza a dziŕklêm uñ tuõ speķi aŕ sagriêze kumâsĩnus, uñ aŕ kapli sakapâja, laî viņi smal̃ki iŕ. piêbẽra sâli, piparus, viŕces, ķẽmeles vel̃. / liẽsumu dẹsas* [gatavoja], *ņem̃ gaļu nuô škiņķiêm.*

liẽšana subst. **1. Darbība, process → *l i ê t* (1).** [ja deg grāmatnieks] *ta leî iêkšâ glaũbeŕsâli, eļ̃ļu a sal̃du krejumu. a liêšanu iêlej.*

2. Tukša runāšana; muldēšana. *pêc mul̃dêšanas, liêšanas iêstâjâs miŕšana.*

liẽšķere. Sk. *l i ẽ k š ķ e r e .*

liêt v. **1. Panākt, ka (šķidrums) plūst, tek (no kurienes, kur u. tml.).** *tad* [alus gatavojamā baļļā] *sâka liêt tuõ masu vîrsûm, tuõ alu. / zupa nu jaû iŕ gatava, jâlej tik laũkâ. / nelej ûdeni uz grîdu! kas ta slaũcîs? / ta leî caũr siêtĩnu uñ tad tuõs* [biezumus], *ku issûc, iêliêk citâ traũkâ. / uz dzêrêju teîc – tas tuô brañdavu kâ ûdeni lej rĩklê. / ziŕgam̃ lêja zâles pa dẹgunu – pa nãsi iêkšâ, guôveî pa muti, ja kâdas zâles i vaîdzîgas iêkšķîgi iêliêt.* // **Pildīt (šķidrumu kur, kādā traukā).** *ka* [*žūra*] *i izvirusi gatava, ta leî bļuõdâ va šķĩvî, uskaĩsa cukuru. / ka tiẽ rãceņi vãrâs taî grãpelî, ta leî tãs stẽrķeles iêkšâ.*

2. Panākt, ka (izkausēta viela, java u. tml.) virzās (kur); klāt. *Liẽpâjâ iêlas bruģêja aŕ akmeņiêm. tag jaû lej aŕ asfal̃tu. / taga jaû aŕ asfal̃tiêm lej visus ceļus.*

3. **Laistīt (augus).** *šuôgad viss iskaĺtis, ka arî lêja. viss isplûk arî plukšanu. / tag es nuô rîta ûdeni vaĩs neleju* [uz puķēm]. // **Apliet.** *liêšana bi, ka pãrveda pirmuô siêna vẹzumu. ta tuõ kučiēri, kas sêdêja us tuõ vẹzumu, tuõ dikti lêja, tuõs grâbêjus arî. ta nu gaṅ lêja – ak tu šaũsmas!*
4. **Gatavot, veidot (ko), pildot šķidru vielu, masu kādā formā.** *sveces lêja nuô aîtu taûku. rudenî nuôkava aîtas. / kad sveces lêjuši, ta iêmêrce traũkâ a kârstiêm taûkiêm diêgu, kas bi sataĩsîc tik garš, kâ sveci grib. / grãpis nuô čuguna i liêc, tâc apaļîks. / krusta rubli es veĺ pati redzẽju – viênâ pusê bi vaĺsc zĩmuôks, uõtrâ bi krusc. dikti rẹti bi tiẽ – tuõs vaĩs nelêja, nekala.* // **Liet (vielu, masu), šādā veidā (ko) gatavojot.** *uguni kũra, sidrabu lêja, zĩlẽja nãkuõtni nezinãmu.* ☐ ***liêt laĩmes.*** Sk. *l a ĩ m e .*
5. **Veikli runāt ko neticamu; veikli melot.** *cic lej, va turî bũc, nebũc. tã tâda muĺdêšana. uṅ viš tik lej. a·viên teîc – nu kuô tu lej, nebûs, kas dzerî. / teîc uz liẽlu runâtâju – nu tas jaû kâ ûdeni lej. / tas lej niẽkus. / kuô tu te lej, kuô tu vãverîts stâsti!*

liêta subst. 1. **Konkrēts, noteiktam nolūkam lietojams priekšmets, viela.** *tas jaû nemaksâja ne·cik, bet liêta laba. / ûspirĉêji pirka ari vẹcas liêtas. / visu tã gaĺvẹnâ liêta bi naûda. / tuôreĩz tâ nezinâja, kâ taga visam̂ katram̂ savu liêtu* [tas ir, lopa iekšas] *istaĩsît. tâ tik visu tuôreĩz savãrija kuõpâm uṅ piêlika veĺ kâdu gabaliṇu nuô cũkas kãjas, uṅ savãrija.* ☐ ***štãtes*** (arī ***ruõtas***) ***liêta*** – priekšmets (parasti juvelierizstrādājums) (kā, parasti cilvēka) rotāšanai, greznošanai; rotaslieta. *baṅtes bizê lika. ka sapina viênu bizi, salika kâ divas kârtas, iêšuva tâdu brošu. tã bi štãtes liêta. vaĩṇaks gaĺvâ. / meîtas appuškuõjâs arî ziêdiêm, arî ruõtas liêtâm.* // dsk. **Darbarīki, piederumi.** *saîmniẽks pârveda amatniẽku a visâm liêtâm. ẽveĺbeṇķi nesa istubâ. / tas i dišlêris, tas visu kaû kuô padara, tam̂ visas liêtas i lĩdz.* ☐ ***amata liêtas*** – darbarīki. *verķi bi amata liêtas. teîc – savâķ savus verķus, uṅ ejam̂ tâļâk! / ja kaû kuô dara, ta nuõliêk visas amata liêtas pa ruôki, laî nev jãmeklê. / skruõderim̂ amata liêtas adata uṅ šķēres.* ☐ ***zirga liêtas*** – zirglietas. *piê staĻĩa turî zirga liêts saliêk – kabina. / turî* [aizdurvē] *ari piê siênas stãv uz naglu zirgu liêtas. / zirga liêtas* [jeb] *zirga aĩzjûks. turî irî iêmaûkti – vẹci ciĺvệki saûca apaûši. tuõs gaĺvâ maûc virsûm, ku vada zirgu.* ☐ ***zvejas liêtas*** – zvejas piederumi. *pũnê zvejniêki liêk savas zvejs liêtas.* // dsk. **Rotaļlietas.** *te tãs liêtas* [bērnam] *tagad irî liku likãm.* ☐ ***spẽļu liêtas*** – rotaļlietas. *ka es aûgu, ta tâdas spẽļu liêtas ne·maz nebi.*
2. **Tas, kas ir noticis, gadījies, pieredzēts; notikums, atgadījums; parādība, parādību kopums.** *es taga nẹsu dzirdêjse, ka tâdas liêtas bûtu, ka bệrns bûtu kaklu nuôlaûzis. bet va senâk tiẽ kakli* [bērniem] *bi švakâki tuôreĩz, kas turî bi? / es tâ viênreĩz dakterim̂ isteîcu, ka tâda liêta bi. / kuri* [rumulējoties] *pamûk, ka dabû nuôķệrt, piêvẹĺk piê tãs akas uṅ ũsspeŕ ûdeṇa spaṅni. nu tâ kad·reĩz trakuôja. tag tâdas liêtas nu vaĩrs nenuõtiêk. / ne·viênu svệtu rîtu jaû nepalika, ka pãtarus nenuôskaîtija – tâda liêta nebi. bet taga jaû tã i aîzmirsta seṅ. / maṅ pateîca tâdu liêtu, ka* [zalkšu izdzīšanai] *vajag pajẹm̃t iskapti uṅ trîs reĩzes apskriêt ap nameli apkârt. / nu kuô turî varî zinât! tã liêta tâda putraîna, nesapruôtama. / ja skuõluôtâjam̂ kas vaĩrâk bija, ta viš nuôgãja piê viṇa* [tas ir, skolas vecākā] *uṅ pateîca, kas pa liêtâm i. / visas liêtas visiêm viênâdi nèizduôdâs. / tuõ pãdi dĩdij. tã tã gaĺvẹnâ liêta* [kristībās] *i – pãdi dĩdît. / šĩ liêta* [tas ir, zīlēšana] *bija piêkuôpta.* // **Darīšana (?).** *taga tik·pat visi kuĩļi nãk uz êšanu. tuôreĩz jaû tã* [nokaušana] *bi slaktera liêta. / tã i grũta liêta tâ iskliêdệt* [tīklus jūrā]. ☐ ***liêta darīta*** – saka, ja vēlamais rezultāts ir sasniegts. *pãrdevu tuô buĺĩi, slakteris pac nuõveda. samaksâja naûdu, uṅ tã liêta bi darîta.* ☐ ***briẽsmu*** (arī ***šaũsmu***) ***liêtas*** – briesmīgi notikumi, fakti. *nu briẽsmu liêtas – aka tas karš iscêlâs. / nu šaũsmu liêtas! viss Upmaļu ciêms bi iêkš ûdeṇa.* ☐ ***brĩnumu liêtas*** – neparasti, neticami notikumi, fakti. *nu brĩnumu liêtas jaû nuõtiêk pasaũlê, ka tik ãtri visu varî apârt. / kuô tik tiẽ ļaûdis nevarî izrunât! brĩnumu liêtas!* ☐ ***gaũmes liêta*** – tas, kas saistīts ar gaumi; tas, ko nosaka gaume. *mũra ẹ̃kaî spraûgas nuôfũguô. tâc kuôciṇš tuõ spraûgu nuôvẹĺk – va nu uz iêkšpusi, va uz ârpusi. tã i gaũmes liêta.* ☐ ***izslệgta liêta*** – saka, ja kas nenotiks, nav paredzēts. *tã irî isslệkta liêta, kâ ãmeṅ baznĩcã. es tuõ nedarîšu.* ☐ ***kaûna liêta*** – tas (piemēram, notikums, rīcība), par ko jākaunas. *iêkrita vẹzum̂s grãvî, uṅ nevarî iscẹĺt. nu kaûna liêta! tik daũdz ciĺvệku, uṅ nevarî izcẹĺt! / kaûna liêta, ka tu tuõ savu suôlijumu nepiĺdi.* ☐ ***liẽla liêta*** – kaut kas nozīmīgs, ievērojams. *maṅ tâda liẽla liêta priêkšã stãv. tã tâda svarîga, bûs visu jânuôkârtuô.* ☐ ***maza liêta*** – kaut kas nenozīmīgs, neievērojams. *nuô mazas liêtas sarunâ diês kuô, daũdz.* ☐ ***niẽka liêta*** – tas, kas neprasa piepūli. *tã* [ravēšana] *nu bûtu niẽka liêta.*

☐ ***smiêkla*** (arī ***smiêkļa***) ***liêta*** – tas, kas viegli, bez piepūles izdarāms. *ka jaû tâc labi rupš aûdẹkls bi, ta jaû pus·uõtras siênas, divas pa diênu gã, ka tâdus maîsus va kuô aûda. tas tik tâc smiêkļa liêta bi. / ka dzina meîtenes uñ puĩšeļi ganuôs, puĩšeļi ķêra meîtenes ruôkâ uñ gribêj paraũdzît pupus. nu tuôreĩz tâ bi, bet taga tas jaû tâda smiêkla liêta.* ☐ ***tã (jau) ir tã liêta*** – saka, ko apstiprinot, apgalvojot. *šuô paûsari sẹbu iêsâka zemi apkuôpt, iêstãdît, apsȩ̣t. cik ta iĩ̃gi dabũs aûkt? – tã jaû i tã liêta, ka švaki rudeni gaĩdît kâdu liẽlu labumu.* ☐ ***tã liêta iẽt*** (arī ***iẽs***) (***vaļā***) – a) saka par kā norises iespējamību. *bračîti, brãlîti! nu tik tã liêta iẽs vaļâ! visi sanãkuši.* b) saka, ja kas veicas. *piê tiêsas laî sadabũtu sev ãtrâk prâvas beĩgas, iêmaksâ tik advokãtam̂. ta tã liêta iẽt. / ta* [senāk godībām] *jaû tâ tik smaĩ̂kus êdiênus netaĩsij kâ tagat. ta jaû tâ viênkâršâk gãj tã liêta. iscepa baĩ̃tmaîzi, salika plãtes us plãti.* ☐ ***tur tã liêta*** – saka, norādot uz (kādu) būtisku iemeslu, cēloni. *ja kâdam̂ nèizduôdâs va piêtrũkst naûdas, ta žȩ̣luôjâs, ka nabaks. tur̂ tã liêta!* ☐ ***un caũr(i) tã liêta*** – saka, ja ko uzskata par izlemtu, izbeigtu vai izbeidzamu, grūti labojamu, arī ja nevēlas vairs ar ko nodarboties u. tml. [lai izkultu labību] *bi jâjẹm̂ kuĩ̂mašĩna, uñ caũr tã liêta. / viņam̂* [tas ir, dēlam] *vaîg mašĩnu, uñ caũri tã liêta.* ☐ ***viêna liêta*** – atsevišķa parādība, apstāklis. *veĩ̂ viêna liêta – ka jaû nuõaûda viênu aûdẹklu, kas bi priêkš labiẽm krẹkliẽm, ta tas bi priêkš iĩ̃ga laĩka. / veĩ̂ viêna liêta – es nȩ̣su slimuôjse. / veĩ̂ viêna liêta – paši taĩsija* [zāles]. *aplêja a spiŕktu.* ☐ ***zināma liêta*** – zināms. *tã bija zinâma liêta – katru svêdiênu gãja baznîcã.* ✧ ***liêta gruõzãs (par kuo)*** – ir runa (par ko). *vĩri tur̂ spriêž. bet es nezinu, par̂ kuô tã liêta tur̂ gruõzâs. / nu isstâsti, pa kuô liêta gruõzâs!* ✧ ***cita liêta*** – kas citāds, savādāks (parasti labāks). *šuôrît lîst, apavu gaṛus zâbakus. nu var̂ brist! cita liêta! / ka* [zosis] *kaû ku tika kâdâs labĩbâs iêkšâ, tã bi cita liêta.* ✧ ***spiêsta liêta*** – tas, ko nepieciešams veikt, darīt. *vistas mĩl pastaĩgât pa laũku. naû jaû spiêsta liêta viņãm iẽt laũkã. ja grib, laî iẽt.* ✧ ***ķeŕties pie liêtas*** – pievērsties būtiskajam, galvenajam (kādā darbā, pasākumā). *nu ķeŕsimiês piê liêtas! piêtiêk pļãpât.* ✧ ***likt liêtã***. Sk. *l i k t* .

3. Saimniecisku, tiesisku, sadzīves jautājumu, darījumu kopums. *tã liêta* [par zādzību] *aîzgãja lidz tiêsaî. / viñš nuônãca lidz tiêsu liêtâm, iznãca tiêsâšanâs pa tuõ īpašumu. / vaîdzêja iẽt pagastã tãs liêtas kârtuôt.* ☐ ***zemes liêtas*** – dokumentu un citu materiālu kopums par zemes mantošanu, pārdošanu u. tml. *vakar̂ kârtuôju zemes liêtas. vĩrs nuômira. uñ tad bija darîšana ar̂ papĩriêm.*

liêtains, ***-a***, arī ***liêtaiņš***, ***-a*** adj. **Tāds, kad līst lietus (par laika apstākļiem, laikposmu).** *desmitâ jũlijâ septiņu brãļu diêna. ja liêtus lija, ta bi liêtaîna vasara. / šuôgad liêtaîns laĩks – slikta siêna pļaũja. / paûsaṛuôs uñ rudeņuôs liêtaînuôs laĩkuôs* [ceļā] *izbraûca bedres uñ viêžas. / liêtaîņã rudenĩ rãceņi aûguôt jaû sâk apkraũpȩ̣t. / šuôdiên tâda liêtaîņa diêna. bûs jâcẹp sklañdaraũši.*

liêtaskuôks subst. **Izmantošanai sagatavots kokmateriāls, zāģmateriāls.** *baĩ̃kus sazãgâja plañkâs, laî labâki liêtaskuôki. / kâdu pusasi piŕka liêtaskuôku. / aûkšâ uz bẽniņiêm glabâja liêtaskuôkus. / tas i liêtaskuôks, vaîdzîks. vi·sâdi liêtaskuôki bi salikti pažuõbelê. / kâ labâk sarũmît tuõs liêtskuôkus pažuõbelê?*

liêtāt. Sk. *l i ê t u o t* .

Liêtava. Sk. *L i ê t u v a* .

liêtderīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir lietojams, izmantojams noteiktam mērķim, noteiktai situācijai.** *izg̃ẽrê âdas, ta viņas i liêtderîgas.*

liẽte. Sk. *l i ẽ s t e* .

liêti: ☐ ***liêti derēt*** – labi, īsti derēt. *tuõ akmeni vedîsim̂ mãjâs. tas var̂ liêti dẹrȩ̣t, duru priêkšâ nuõlikc. / duodat man, duodat man, kas jums liêti nederēja – duodat man sila zemi, kalpa puisi arājīnu!* (LFK 1961, 10520)

liêties v. **1. Šķidrumam plūst, virzīties (no kurienes, kur).** *bi maza ẹñkurele* [jeb] *tas bi ẹñkurs. abi gali ciêt uñ vidû tâc spuñc, tâc kuôka puĩ̃ķis nuôtaĩsîc. a tuõ aîsspuñdêja ciêt, tâ ka nelejas laũkâ.*

2. Rumulēties; laistīties ar ūdeni. [pirmā ganu dienā] *ganeli aplêja. uñ visi lêjâs, kas tik bi redzim̂s. / kad pirmuôreĩz laîž ganuôs, vakarâ lêjâs, laî daũdz piẽna. ta lêjâs a spaņņiẽm, ķipiẽm. / rumulȩ̣tiês* [jeb] *rumẹlȩ̣tiês – tas i tâ liêtiês, ka mȩ̣slus veda, ka guôves laîda ganuôs. /*

ka nuô siêna grâpšanas braûca mãjâs, ta lêjâs arî ûdeni. tiẽ visi rumelêjâs kâ traki. / rudzus ka pļãva, ta aka lêjâs dikti. / sâkuši pa juõkam̂ šļirkâtiês, bet pêcâk pa·tiêsi lêjâs arî ûdeni.

liêtuojams, ***-a*** divd.; adj. noz. **Izmantojams, derīgs.** *ja* [govs] *necêlâs aûkšâ, ta viš* [tas ir, ārsts] *lika, laî kaû nuõst. gaļa ta bi liêtuôjama. tik kuŋ̃ǧis nebi liêtuôjam̂s.*

liêtuot, arī ***liêtāt*** v. **1. Izmantot (piemēram, priekšmetus).** *nuõputas, nuõraûstas liêtuôja zirgu pavadâm, gruôžus, striķus taĩsija. / iskapte stãvuôt sarûsêjuse. šuôvasarî neliêtâja – nebi pļãvēja. / ka tã piêpe bi jaûna uñ mîksta, mẽs, bệrni, liêtuõjâm tãpeli slaũcît. / tuõs zâbakus varês ilgi liêtât. / tas kažuôks jaû ilgi liêtuôc, vẹc palicis. / ka bî blusas, ta ne·kuô tâ neliêtuôja. //* **Izmantot, patērēt (piemēram, uzturā, zālēm).** *cũkas aseņus liêtuôj piê putraîmu dẹsu. / rutkus liêtâ uz sviêstmaîzêm, asinis tĩra.* (LVDApr. 417) */ turî taûkuôs i tâdi mazi gabaliņi – tãs saûc pa pelîtêm. tãs neliêtuôja. / tuõs* [pīlādža] *ziêdus varî liêtuôt tẹ̃jaî uñ tãs uôgs varî liêtuôt iêvãrîjumam̂, jâ. /* [kādu augu] *tâ sasit uñ ta liêtuô, ka luõpiêm kaû kas sasisc. / ta jaû eļ̃ļu maz liêtuôja. pẹñkuôkus cepa a taûkiêm.*

2. Izmantot, piemērot (piemēram, kādu vārdu, izteicienu). *ka verî adatâ, ta arî teîc – tuĩ! tuõ* [vārdu] *diẽzgan̂ biêži Nîcâ liêtuôja. es jaû viņu dzirdêju vêl, ka es biju pàaûguse. / vaļ̃ǧît – tas irî ệst. te tâdu vârdu liêtuô, bet tas irî leĩšu vârc.*

liêtus, arī dsk. ***liêti*** subst. **Nokrišņi ūdens pilienu veidā.** *liêtus mâkuôņi i tum̂ši, mẹ̃lli. / viņš būs lieta.* (Etn. 1892, 155) */ ka viš* [tas ir, siens] *sažuvis uñ ûzlîst viêna mâkuôņa liêts, ta i caũri. / liêtus laĩkâ nuõlika pažuõbelê spañni, liêtus ûdenim̂ ku iẽtẹcệt. / šuôdiên gan̂ gâž liêtus. / tiẽ pệrkuôna liêti diẽzgan̂ šệrpi salija. / zvejiêm bi nuô brezeñta liêtus praki. / tâdi liêtus praki bi – brezeñtes, tâdi rupji. galvâ bi liêtus cẹpure a tâdu spici – tuõ saûca pa bašlaku. //* dsk. **Lietavas.** *cẹļi nebi grañtệti, bi mãlaîni. ka bija liêti, ta bi dziļas viêžas.* ☐ ***liêtus putns*** (arī ***putnelis***) – vālodze (*Oriolus oriolus*). *tâdi mazi a spiciêm dẹguniêm – tuõs saûc pa liêtus putneļiêm. tâdi gaņi, spici dẹguneļi. ta viņi saûc – tũlĩ, tũlĩ! / nu* [zēni] *pasâkuši kâ liêtus putni švilpt, uz mata kâ liêtus putni.* ✧ ***liêtus dañga*** – rietumi, dienvidrietumi. *diênvidu vẽš i mîzalu dañgâ – viš biš·ķĩt uz jũras pusi griẽžâs. citi saûc liêtus dañga. ta viš i tâ diênvidriẽtrumuos.* ✧ ***pêriens kâ liêtus*** – saka par stipru pērienu. *bệrni bi abgâzuši kreîma puôdu – bûs pêriêns kâ liêtus.*

liêtuscẹpure subst. **Ūdensnecaurlaidīga materiāla cepure.** *senâk tâds liêtuscẹpures bi.*

liêtusmêtelis subst. **Plāna ūdensnecaurlaidīga materiāla mētelis.** *piķa drẽbe i tag tâda biêzâka, mẹ̃lna. liêtsmêteļus taĩsa. brezeñta liêtsmêteļi arî i.*

liêtussarĝs subst. **Priekšmets, kas paredzēts, lai aizsargātos no lietus – ar blīvu audumu klāta apaļa, izliekta metāla konstrukcija ar rokturi.** *šĩrmis, tag jaû teîc saũlessârgu, liêtussârgu. ta jaû bi liẽli, mẹ̃lli bi. us seši stûri viñš bi. / liêtussârks* [jeb] *šĩrmis – manu laĩku jaû viņi sâka rastiês. / liêtussârgu saûca pa braǧi. vãciêtêm, muĩžniêcêm bi širmis. liêtussârks jaû pa·visam̂ jaûns vârc.*

liêtussvârki subst. **Ūdensnecaurlaidīga materiāla svārki.** *brezeñtes drẽbes. nuô tã šuva liêtussvârkus.*

liêtussĩrmis subst. **Lietussargs.** [senāk] *jaû nebij tâdi liêtssĩrmi. nu kâdaî preĩleneî tik. nu, kas jaû piê kuñgiêm diẽnêj, tãm jaû bi tâdi šĩrmi.*

liêtutelis subst. **Neliels lietus.** *ja* [vācot sienu] *uznãca mas liêtutelis, arĩ tad skãde varêja bût liẽla.*

Liêtuva, arī ***Liêtava*** subst. **Vietvārds – nosaukums valstij Eiropas ziemeļaustrumos, Baltijas jūras austrumu piekrastē, kas robežojas ar Latviju; Lietuvas Republika.** *te Liêtuva tuvu. es ẹsu bîse Liêtuvã. / Liêtavas kolk̃õs.*

liêtuvệns subst.; mit. **Būtne, kas, parasti naktīs, moka cilvēkus un mājdzīvniekus.** *ka zirĝi nuô rîta stalĩlî bi nuôsvîduši, ta teîca, ka liêtuvệns jâjis. / tuõ liêtuvệnu teîca tâdu, kas muõka luõpus. atruôd nuô rîta stalĩlî nuõsvîdušu zirĝu va guôvi, ta teîca, ka tuõ muõka liêtuvệns. / Vastlãvja diênâ iẽt piê kaĩmiņiêm [..]. iẽpriêkšệjâ vakarâ dzện liêtuvệnu.* ☐ ***liêtuvệna krusts*** – zīme, ko veido divi trīsstūri, kuri savstarpēji krustojas. *arî liêtuvệna krustu apkrustuôja mãju dures. a viênu vilĉiênu vaîdzêja. tas tâ bi piệņẹm̃c. tas bi Zvaîgznes diênâ. //* pārn. **Uzmācīgs cilvēks.** *ta kâ liêtuvệns uzmaliês, neduô man̂ miêra!* [Saka par uzmācīgu kaimiņu.]

liêtuvietis m., ***liêtuviete*** f.; subst. **Lietuvas iedzīvotājs.** *liêtuviêši irî leĩši. / te jau liêtuviêši arî maz. pa Rucavu daũdz. / leĩšiêm* [jeb] *liêtuviêšiêm senâk bij tâdas kuôka tupeles, nuô kuôka viẽn taĩsĩtas.*

liẽvenes. Sk. *l i ẽ v e s .*

liẽvenis subst. **Segta vaļēja vai slēgta piebūve (pie celtnes ieejas).** *liẽvenis i, ka vaļêjs verañc. tuŕ ta kâ tiĹtam̂ maŕgas – tuŕ i leñteri.*

liẽves, retāk ***liẽvenes*** subst. **Balkons (ēkas iekšpusē).** *baznîcâ piê siênas, aûkstu piê griêstu piêbūvêtas liẽves. /* [baznīcā] *diênvidus pusẽ bi liẽves piê griêstiêm. tuŕ stāvêja puĩši. / liẽves* [jeb] *liẽvenes i* [baznīcā] *piê griêstu gaŕ malâm uñ gaŕ iêejamuô galu. baznîcas griêsti i jaû aûksti. tuõ luôgu aûkšêjâ daļa iŕ iêkš tuõ liẽveņu. / liẽves, liẽvenes i baznîcâ. tuŕ tas kuõris aûkšã stāv. / vĩri sêdêja* [baznīcā] *uõtrâ pusê. puĩši stāvêja uz liẽvêm. / puĩši* [baznīcā] *uz liẽvẽm stāvêja, aka vĩru pusê.*

līferēt v. **Mēģināt dabūt (ko) sev (?).** *nu bûs puĩka aîzgãjis piê mãtes lĩfęrêt kuô.*

lig = **„*līdz*", bis.** (EH I 740)

liga subst. **Slimība; nelaime, negadījums; liksta.** *ja ciĹvêks vaî luõps bij palicis slim̂s, ta teîca, ka sasîrdzis, kâda sêrga vaî liga piẽmętusês. / ęsuõt tâda liga uzgãjuse – kulerã. / te maň viêna liga, te uõtra. / tuõ apsêduse tâda savâda liga – ka piẽdzêris, runâ pa bagãtĩbu.*

ligāns subst. **Cilvēks, kam gadījies kas nepatīkams, nevēlams.** *ligãns i, kam̂ visâdas ligas nãk viŕsû. viš a savâm ligâm nuôsapęras.* // **Slimnieks.** *papeniêki slim̂niêku saûc pa ligãnu.*

līgans, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam raksturīga vienmērīga šūpošanās.** *lĩgaňs luôks. uz visu kaû kuô teîc lĩgaňs, kas pac sevi neturâs. tas i kustîks. / taî egleî tas zaŕs tâc lĩgaňs, tâ nuôliẽciês maň luôgam̂ priêkšã.*

2. Tāds, kas ir viegli ieliecams (piemēram, par zemi, ledu). *lędus vêl lĩgaňs, labi nęnęs. / tuŕ neej! tuŕ tâc lĩgaňs. tuŕ tã zeme lĩguôjâs. tâdas mum̂s te pļavas bî.*

līgava subst. **Sieviete, kas ir devusi piekrišanu vīrietim stāties ar viņu laulībā.** *brũte, brũdgâns. vęlâk sâka saûkt lĩgava. / brũte, tag lĩgava. vęci ciĹvêki tik teîca brũte. / senuôs laĩkuôs neteîca lĩgava, lĩgavaînis. / nãc tu* [tautumeita] *ari mũs puĹkâ, bûsi brãļa lĩgavĩna. bûsi brãļa lĩgavĩna, brãlim̂ krękłu aûdêjina, cim̂du, zęku adîtâja. / kad nuôņęm̂ kruõni uň nuôiẽt vĩra mãjâs, tad saûc paŕ jaûņavi. lidz tam̂ iŕ lĩgava. / es biju lĩgavi vęcâkâ krustamãte* [filmā „Nīcas kāzas"]. *Tupesine bi uõtra krustamãte. / Ažine bi tã lĩgava. tã vêl i dzîva. Kramẽnu Aňss – tas brũdgâns, tas i Amẽrikâ. / tuõ es atminuôs, ka* [filmā] *tã lĩgava gãja pa rudzu laũku, lika zękes tam̂ laũkam̂.*

līgavainis subst. **Vīrietis, kam ir līgava un kas gatavojas stāties ar viņu laulībā.** *pa Jaûngadu cepa mêmuôs raũšus jaûniê ļaûdis nuô miĹtiêm us pañnu. ta nebi brĩv runât uň dzęŕt. uň gaĩdija, kas* [sapnī] *nesîs tuõ dzêriênu, tas bûs lĩgavaînis. / meîtâm jaû bî jâsaada cim̂di, zękes. nevarêja jaû zinât, cik tam̂ lĩgavaînim̂ bûs tuõ piêderîguô.*

līgmane – **ein bis zum Rande gefüllter Krug** (līdz malām piepildīta krūze). (EH I 748)

līgšana subst. **Saderināšanās.** *piêcêlâs vedêjtęs, vedêjmãte uň jaûnaîs pãris – visi četri salika ruôkas citu us citu. tuõ saûca pa lĩkšanu, pa sadęrinâšanu.*

līgt. Sk. *l ī k t .*

līgums subst. **Oficiāla vienošanās, saistības, darījums (piemēram, starp personām) uz noteiktu laikposmu.** *kad kâdi lĩgumi bi jãtaĩsa, tuõ darija piê pagasta tiêsas. / lĩgumus gãja piê tiêsas apstiprinât. / liẽla darîšana, lîdz visus tuõs lĩgumus nuôkârtuô. / maň tas lĩgum̂s neskaĩdrs – cik tuŕ jãstrâdâ uň cik tuŕ maksâ.* // **Neoficiāla noruna, vienošanās (parasti starp atsevišķām personām) uz noteiktu laikposmu.** *ka pãrdeva luõpus, ta liêkumus paši dabuja. tik uň tik pa tuô buĹli uň liêkumi apakaĺ – tâc bi tas lĩgum̂s.*

līguo interj. **Vasaras saulgriežu (līgosvētku) ieražu un sadzīves dziesmu refrēns.** *jem̂, Jãnîti, męĹnu zirgu, lĩguô, lĩguô, apjâ manu rudzu laũku, lĩguô, lĩguô!* ☐ ***Līguo diêna*** – līgosvētku diena. *vęlâk iêmuõdêjâs – pirmâk bi Zâļu diêna. piĹsâtâ staĩgâ a zâlêm, paķeŕ, sviêž viêns uõtram̂ acîs. uõtrâ diênâ bi Lĩguô diêna. ta tik Jãņi bi.*

[1]***līguot*** v. **1. Lēni, līgojoties, arī līganā gaitā iet, pārvietoties.** *lĩguôs mãsa taûtiņâs nuô druviņas sẽtiņâ, nuô klẽtiņas kam̃barî, nuô laĩdara pagrabâ. aûdzês dęlus, aûdzês meîtas* [..]. */ lĩguo saule launagã, nuo launaga vakarã. tã lĩguoja saiminiece nuo druviņas druviņã.* (LFK 1817, 32) / *mẽnestiņš lĩguoja launaga laikã.* (LFK 1961, 10085)

2. Viegli šūpoties (piemēram, par priekšmetiem); tikt šūpotam. *lĩguô laĩva uz ûdeņa, uz arãja meîtiņãm. / bęrniêm a·viên stâstija, ka saũlîte iêsêd zęĹta laĩviņâ. vakarâ actâj laĩvu lĩguôjam̂. / cita maize klẽtī, cita kambarī, vẽl cita lĩgava brãlīša druvã.* (LFK 1818, 815) / *redz,*

kur nāca alus kanna, pa plānīnu līguodama. (LFK 1818, 2376) // **Vienmērīgi viļņoties.** *upe nesa līguodama baltu linu ẹ̄rkulīti.* (LTD VII 474)

3. Viegli, vienmērīgi šūpot. *nu jaû liẽli bẹ̄rni, nevaîg vaĩs šũpulis lĩguôt. / līguodamis vẹ̄jš nuolauza purvai bẹ̄rza galuotnīti.* (LFK 1961, 10538)

[II]***līguot*** v. **Dziedāt līgodziesmas; svinēt vasaras saulgriežus.** [Jāņiem gatavojoties] *gãja pirtî uñ pêc taṁ piê mucas, kuô vĩri, puĩši bi uscệluši. skatijâs, kuŕ jaû spîd uñ lĩguô. / visi bija Jãņu bệrni, kas atnãca lĩguôdami. / dziêdâja, lĩguôja tiê vẹciê ļaûdis. Jãņu diênâ lĩguô, dziêd. / zinâms, kuŕ* [Jāņos] *bi lûkti radi uñ saîmniêks Jãnis, tuŕ jaû ciênâjâs uñ lĩguôja, lidz saũle lệkt. / ciêmĩnu krusttệs savu dệlu pakrustija pa Jãni, laî Jãņu diênâ varệtu lĩguôt.* ✧ ***kâ lĩguot nuolĩguo*** – saka, ja (ko) paveic ļoti ātri. *precẽ mani, precẽ mani, es daŕbîga mãtes meîta – uz trîs gadi ciṁdu pãri kâ lĩguôti nuõlĩguõju. / precē mani, precē mani, es ražẹ̄na mātes meita – pa trīs gadi vienu zeķi kā līguot nuolīguoju.* (LFK 1961, 11100)

līguotājs m., ***līguotāja*** f.; subst. **Līgosvētku dalībnieks; līgodziesmu dziedātājs; vasaras saulgriežu svinētājs.** *lĩguôtâji izlĩguôjšiês paŕnãk, grib gulệt.*

līguoties v. **1. Šūpojoties virzīties, pārvietoties.** *piŕmâk tâ dikti lĩguôjâs* [dejojot valsi]. */ nu nevarês pârstẹŕbẹlệt mãjâs – piêdzêris, ka lĩguôjâs. / tu, puišeli, kā krupītis, es, meitīna, kā liepīna. tu kā krupis vazājies, es kā liepa līguojuos.* (LFK 9, 66) */ es nuopirku mȩ̣lnu zirgu nuo ūdeņa burbulīša. vai es jāju, vai es braucu, kā ūdens līguojuos.* (LFK 1818, 337) */ viênreĩz* [zalktis] *istabâ lĩguôjâs, uz gul̃tas galu* [bija] *uzlîdis. / viênu reĩzu es nesu kapijas kañnu uz gal̃du likt, uñ zal̃ktis lĩguôjâs pa gul̃tas gal̃vgali.*

2. Šūpoties, ieliekties (par zemes virskārtu). *taî ẹzẹ̄ra galã tâ lĩguôjâs zeme. tuŕ sameta kaûdzes us klâstiêm. / gãrliêns bi visa ẹzẹŕmala. tuŕ tâ lĩguôjâs tã zeme. / ka pa tuõ zâlâju staĩgâ, ta lĩguôjas. / puõpe i tâdas ẹzẹ̄râ pḷavas – lĩguôjâs, ka gãja. siênu vâķa tuŕ uñ meta kaûdzê.* // **Viegli šūpoties (piemēram, vējā).** *tiẽm apīņiêm vaîg sabadît maĩkstes, ta aûks lĩguôdamiês gaîsâ. / trīs priedītes silā auga visas vienu garumīnu. vienu cirta, uotra lūza, trešā līdzi līgavās.* (LTD VII 413) ✧ **[kādai]** ***vĩrs bẹ̄rza galā līguojās*** – saka, ja (kāda) ir pārāk jauna, lai precētos. *kuô tu precêsiês? nemâki ne maîzi isceṗt, ne aûst. tev vĩrs bẹŕza galâ lĩguôjâs.*

ligzda. Sk. *l i z d s .*

liģere subst. **Pieglaimošanās.** *liģere – piêglaĩmuôšanâs.*

liģerēties, arī ***liderēties*** v.; niev. **1. Pieglaimoties, pielabināties (lai gūtu ko, apmelotu kādu).** *puĩšelis izdarija slikti. nu liģerêjas klât, laî nedabũ a kuôku. / mâk gaṅ tas puĩšelis liģẹŕệtiês! grib kâdu buṁbu. / žĩc tik il̃gi liģerêjâs gaŕ meîtâm, lidz viņas nuôpiŕka tãs prũsines. / liderîks – tas tâ liģerêjas* [jeb] *liderêjas apkârt, laî viņaṁ kas labâk isnãk. dzệrâji liderêjas, laî dabũtu dzệrt. aka kuṅgiêm piêliderêjas, citu apmȩ̣luô. / tâ liģẹŕệtiês gaŕ saîmniêci uñ tâ paŕ uõtru nuôsũdzệt – tas maṅ netika. uñ tuõ es aŕ negribêju, ka dara cic.*

2. Netikumīgi dzīvot. *us siẽviêtêm, kas dzîvuô nepiêklâjîgi a vĩriêm, teîc – tã a vĩriêm liģerêjâs. uz vĩriêm tas tâ nebi.*

liģerīgs, ***-a***, arī ***liderīgs***, ***-a*** adj.; niev. **Tāds, kas slinko, klaiņo; pieglaimīgs, vieglprātīgs.** *tas tâc liderîks cil̃vệks, tâc jaûns cil̃vệks. viņš ne·kã negrib strâdât, tik staĩgâ apkârt. / liģeris i tâc liģerîks cil̃vệks. viš tâ vaŕ piêlîst citiêm. / tas puĩšis bi tâc liģerîks – nezinâja, kâ saîmniẽkaṁ istapt. / liderîks i tâc piêlîdẽjs, visu mâcêja tâ iskârtuôt, piêlîst, kuŕ vaîdzêja. / tas puĩka tâc liderîks. apkârt viẽ luôkâs – grib, laî kuô iêduô va guôdê. / tas suṅs tâc liģerîks, apkârt viẽn luôkâs. / tas suṅs pa daũdz palicis liderîks. / liderîks i tâc piêglaũdîks, us tâdu viêglprâtîgu* [saka]. // **Darbīgs; runātīgs.** *liderîks i tâc šiverîks, dikti izdarîks, runâtîks.*

liģeris, arī ***lideris***, ***lidermanis*** subst.; niev. **Pieglaimīgs cilvēks; apmelotājs.** *liģeris tâ vaŕ piêlîst citiêm. viš tâ liģerêjas apkârt gaŕ citiêm. / liģeris – tas bûtu tâc, kas tâ piêlîst piê uõtra grib. mĩlîks tâc, ĩsc liģeris. piêliģẹŕệtiês grib. / tas tik i tâc lideris – iẽt apkârt gaŕ visiêm lidẹŕệdaṁs. tâ runâ uñ kustinas. tas tik tâc lideŕmanis. / liģeris i tâc liģerîks cil̃vệks. viš tâ vaŕ piêlîst citiêm. uñ juṁs kaû kuô vaŕ pateîkt kâdas muḷ̂ķîbas nuô uõtra. viš tâ liģerêjas apkârt gaŕ citiêm. / liģeris* „jemand, der vor den Augen gut, aber hinter dem Rücken schlecht ist" („kāds, kas acu priekšā ir labs, bet aiz muguras – slikts"). (EH I 741)

likām adv.; savienojumā ar *liku*, *atliku*, *at·liku*. **Vairāk, nekā vajadzīgs; pārpilnam.** *bẽru liku likãm uñ duõmâju, ka piẽtiks. / nuõpiŕku dzivi priêkš kaṁzuõḷiêm, piẽtika at·liku likâm. / muṁs atliku likâm i materãls* [aušanai]. */ mârciņa uñ kuŕtêlis diũdesmitâ nuṁmura aûžamuô diêdziņu*

jaû izgãja us siênu. tuŕ jaû sametîs liku likãm diũdesmit četrus puõsmus platu pusvadmalu. / te tãs liêtas [bērnam] *tagad iŕ liku likãm.*

līkaupi. Sk. *l ī k u o p i .*

līkdęgunis subst. **Jorkšīras cūku šķirne.** *pêc kara bi dažâdas* [cūku] *šķiras. bi lîgdęguņi.*

līkņa. Sk. *l i ê k ņ a .*

līkņāt, arī ***līkņāt*** v. **1. Vairākkārt pieliekties, noliekties (piemēram, strādājot, meklējot).** *līdz tuõs rudzus sajęm̂t, i kuô līkņât.*

2. Iet, skriet līkločiem. *zaķis te brîžiêm lęņi līkņâ gaŕ mežmalu.*

līkņāties, arī ***līkņāties*** v. **Vairākkārt pieliekties, noliekties (piemēram, strādājot, meklējot).** *līkņâtiês iŕ liẽktiês, luôcîtiês. / kuô tu te tik iĺgi līkņãjiês! / piê rudzu ņem̃šanas kûlīšu sêjêja visu diênu līkņâjâs. stãvus tuŕ ne·maz nevarêja.*

līkraģis subst. **Dzīvnieks ar līkiem ragiem.** *tas līkraģis* [tas ir, *tękulis*] *bi dikti pikc.*

līks, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam visā garumā vai kādā daļā ir (parasti aptuvena) lokveida forma (par priekšmetiem, augiem, to daļām); pretstats: taisns.** *bi sviêsta muca* [jeb] *sviêsta ęñkuŕs. a tâdu līku kaŗuôti izvâķ ta tuõ sviêstu. / tâc līks dzeĺzis bi – grebeklis, a tuõ greba* [bundulus]. */ kuôka kruķis vêl šuôdiên i. tas tâc līkâks. tam̂ dzeĺzîtis galâ. / tas kašelîtis ari irâd abrakasis. viš tâc nuô dzeĺža, a kâtiņu, tâc līks. / maîsu adata līka bi, ku maîsu šuva. / neaugati, līki kuoki, diža ceļa malīnā!* (LFK 1961, 11119) */ kālab tam galdiņam līkas kājas apakšā?* (LFK 1818, 2370)

2. Par cilvēka vai dzīvnieka ķermeni, tā daļām. *citam̂ tãs kãjas tik līkas, ka sunŝ vaŕ isskriêt caũri. / bę̂rnus viñdelê, laî kãjas naû līkas. /* [cūkas] *aŕ garâm aûsêm bi uñ a līkiêm dęguniêm – dęguni uz aûkšu. / kam̂ līki dęguni uñ liẽlas aûses, tãm* [cūkām] *îsi kakli. / katram̂* [zoss] *piŕkstam̂ bi līks naks galâ. / mūsu mātes bę̂dājās, kur būs ņemti ūdens nẽšus. mūs meitām līki plęci, tie būs labi ūdens nẽši.* (LFK 1817, 75) */ ãtrâk jaû nê kâ trîs gadu* [zirgus] *jâj, laî līka mugura nepaliêk.* ☐ ***līkā kāja*** – dancis. *vaĩrâks jaû tuõ līkuô kãju* [dejoja], *puĩši* [tā] *saûce.* ✧ ***līks kâ gaîļa knãbis*** – saka par līku degunu. *nu tam̂ tas dęguñs gaŕš uñ līks kâ gaîļa knãbis.* ✧ ***līka paduse*** – kukulis amatpersonai. *tam̂ līka paduse – tâ teîc, ja kâc kuŕ iêstãdês ãtrâk tiêk a darîšanâm galâ. / nu Mãrtiņš tãs mãjas nuõkuŕbulêja ãtri. kâ ta nê! nuôgãja piê advokãta – apukãta – aŕ līku padusi.* / **Tāds, kam ir saliecies, saliekts augums (par cilvēkiem, dzīvniekiem).** *nabaga Janis nesa savu maîzes kuli, līks sa·liẽciês. / tâ tik skatiês, ka uzaŕ taîsnas duôbes! citâdi meîtas teîks, ka teû bûs līka siẽva. /* [Mīkla:] *ęsmu līks uz visâm kãjâm, visa miêsa mute viẽn.* [Atminējums: *mĩstîklas.*] ✧ ***līks kâ buka rags*** – saka par iereibušu, piedzērušos cilvēku. *nu līks kâ buka raks – teîc us kâdu piẽdzę̂rušu.*

3. ar not. gal.; subst. noz. **Tas, kas ir līks.** [Mīkla:] *līkaîs, garaîs karâjâs, viĺlaînĩtis lũkuôjâs.* [Atminējums: *dęsa uñ kaķis.*]

līksmība subst. **Vispārināta īpašība → *l ī k s m s .*** *ciêmĩnu kâzâs jaû bi liẽla līksmîba.*

līksmīgs, ***-a*** adj. **Priecīgs.** *kas i priêcîks, ta teîc – tas i līksmîks ciĺvę̂ks.*

līksms, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir jautrs, priecīgs garastāvoklis; tāds, kas izjūt pacilātību.** *viņš i līksms, ka viņš i priêcîks. / tas vârc – līksms – i vęcu laĩku dziêsmâs. / līksma, līksma es mãsĩna, nu drĩz iẽšu taûtĩnâs. / zin Dievinis, kālabade es nevaru līksma būte.* (LTD VII 562)

līksmuot v. **Būt līksmam.** *kâ es nelīksmuôšu – man̂ jaû ne·kâda bę̂da nav.*

līksmuoties, arī ***līksmuoties*** v. **Būt līksmam.** *tiẽ jaûniê i priêcîgi uñ tik līksmuôjas. / Jãņus gaĩdija. ta varêja līksmuôtiês visu nakti. / kuô tu līksmuôjiês!*

līkste subst. **1. Riņķveida, lokveida rokturis no savītām klūgām vai dzelzs; osa.** *ķuõcis nuô skaliêm, bę̂rza vices sagriẽsta līkste. / vâcele i tâdu apaļu dibęnu, a līksti pãri. / kuôka slaûktuves bi. kaŕkla līkste ta bi. / slaûktuve nuô kuôka, uñ līkste pãri. /* [nẽšiem] *piẽkabina spaņņu līkstes. uzjęm̂ plęcuôs uñ nęs. / piẽna spaņņi bi a kuôka līksti, a gaĺdiêm. /* [vējluktura] *nešanaî bij tâda drãc līkstîte. / grãpelis tâc apaĺš, aŕ apaļu dubęnu. viņam̂ i līkste tâ kâ spañnim̂. / mẽs veĺ taga vãrâm grãpelî. līkste dzęĺza pãri. katliņam̂ i uôsiņas katrâ pusê, tam̂ līkste nav.*

2. Lokana kārts (piemēram, šūpuļa pakāršanai). *šũpulim̂ līkste bija. liẽlã istabã piê griêstu bija tâdi riņķi. ta tuŕ tuõ kãrti iêšãva, nuôstiprinâja, laî ne·kuŕ nespruktu.*

[1]***likt*** v. **1. Satverot ar rokām, turot rokās, celt, pārvietot gaisā un novietot (ko kur, uz kā, pie kā u. tml.).** *šķũnî lika siênu. / ta nuôcirta uõtrâs pakulas, tãs aka uõtrâ čupâ lika. / rudenî męñcus piŕmâk apsâlija nedaũdz, pastãvêja divas diênas. ta isviĺka nuô tã sâlijuma uñ*

nuôtęcinâja, uñ arˆ ûdeni nuôskaluôja velˆ. uñ ta lika pa jaûnu sâlê, kârtîgi nuôsâlija. / vakarâ [mazos sieriņus] *liêk tīrâ drãnâ uñ* [no rīta] *vęd uz Liẽpâju. / tâdi ķuõči bi ispîti nuô tâdiêm skaliêm. nu turˆ lika tãs pakulas iêkšâ. / karˆbęnãdi jaû vęci cilˆvęki lika dęsâs. /* [taukus] *lika iêkš tãs plêves uñ iêtina iêkš tãs plêves. / vaî ta tu arˆ, liẽls puĩsis, liêc pistuõli kaklâ. vaĩ diêniņas! / neliec mani, māmuļīte, bez ziedīnu šūpulī! liec maizīti, liec naudīnu, liec gudruo paduomīnu!* (LFK 1961, 11066) ☐ ***likt kaktā*** **(**arī ***stûrī*****)** – sodīt (bērnu) ar stāvēšanu kaktā. *kaktã lika, ka neũzvedâs labi. Nîcã teîca – stûrĩ liêk. ta piê siênas bî jâstãv.* ☐ ***likt kapeĩķi pie kapeĩķa*** – krāt naudu (parasti ar grūtībām, taupot). *Añšis lika kapeĩķi piê kapeĩķa – kârtîks cilˆvęks bi.* ☐ ***likt stalˆlī*** – pārtraukt laist (mājdzīvniekus) ganībās. *ka sâkas nakcsalˆnas, ta zirˆgus liêk stalˆlî. / ka* [kumeliņu] *aûdzê, ta tik* [no mātes] *ačšķirˆ, ka liêk stalˆlî, ziêmu, ka nevarˆ vaĩs ganît. /* [rudenī lopus] *vaĩrs ganîklê nedzina, ta lika stalˆlî. tas bi nuô piẽcpacmitâ oktõbera. / vakarˆs jaû nãk, jâliêk luõpi stalˆlĩ. nãk jaû tumˆsa virˆsũ. / jẹ̃rus turêja, lidz stalˆlî likt.* ✧ ***likt pie malas*** – atbrīvoties (no kā); neizmantot (ko). *us kâdu liêtu, kas nevaîdzîga, kâdu darˆba liêtu, kâdu vęcu luõpu teîc – tas jãliêk piê malas.* ✧ ***likt pie sirˆds*** – cenšoties ietekmēt (kādu), lūgt, pieteikt (ko izdarīt, ievērot u. tml.). *skuõluôtâjs lika piê sirˆc, ka jâmâcâs pãtari. / tuõ visiêm vęcaîstęs lika piê sirˆc, ka Diêva vârdu nevarˆ velˆti valˆkât.* ✧ ***likt ruôku uz sirˆds*** – būt pavisam godīgam, patiesam (parasti ko sakot). *viņš lika ruôku us sirˆc, teîca, ka tâ bija. es viņamˆ ticu.* ✧ ***likt uz nũjas gala*** **(**arī ***zem ãmara*****)** – nodot publiskai izsolei (ūtrupei). *us Pęrkuônes pusi bi citâdâks likumˆs* [jūrasmēslu sadalīšanā]. *turˆ gâza uz viênpacmit sutraûņiêm desmit vĩriêm. tuõ viênu lika us saûcamuô nũjas galu, uz ũtrupi. / nu tas jaû nevarˆ padziêvât, parâdi daũdz. jâliêk zemˆ ãmara visa mãja – tâ teîca senâk.* ✧ ***likt uz zuôba*** – ēst. [kaimiņš] *rudeni nenãca piê darˆba. bet ziêmu, ka nebûs kuô likt uz zuôba, tad gañ zinâs, ka jãnãk lĩdzęt cęlˆmus laûst.* ✧ **(*ne*) *pie mutes nelikt*** – nemaz nedzert, nelietot (piemēram, alkoholiskus dzērienus). *piê mutes vaĩrâk nelikšu tuô brañdavu – nãc tik manˆ parˆ siẽvu! / tâdu brañdavu gañ es neliêku piê mutes.* // **Pievienot, bērt, jaukt (ko) klāt.** *taga mẽs* [pie skābeņu zupas] *uõlas liêkamˆ. ta* [senāk] *jaû nê. / męlˆnâs jãņuôgas lapas liêk, ka gurˆķîšus skâbê. / tãs* [dilles] *jaû liêk piê gurˆķîšiêm. / mana mañma* [*žūrai*] *taûkus cęptus lika, uñ piẽnu piẽdzęˆ salˆdu.* // savienojumā ar *klât.* **Pielikt.** *tãs dzelˆzuzâles arˆ laĩkamˆ liêk klât, ka sapumˆpis.* ☐ ***ruôkas likt klât*** – (sākt) darīt (ko), strādāt. *laî tuõ mãju sakuôptu, turˆ bi jâliêk visiêm ruôkas klât. / turˆ jaû visi vĩri lika ruôkas klât, laî iscęlˆtu tuõ akmeni.* // **Pievienot (elektriskajam tīklam).** *tâc apalˆš dzelˆzis visus zãģa zuôbus issmirˆģelê. tag piê elektrîbas liêk.* // savienojumā ar *kuõpā.* **Savienot (piemēram, šujot, adot).** *ta mẽs* [rokdarbnieces] *istaĩsijâm tâdu galˆdaûtu – katra savu gabalu taĩsija, kuô katra mâcêja. uñ pêc tamˆ visu lika kuõpâ. cita bi iššuvusi, cita bi tamˆbuõrêjusi, cita bi adîjusi.* // **Dot.** *manˆ* [kāzās] *nevaîdzêja tã naûda likt, ka es tuõ skãteri devu.* ☐ ***likt (liẽlas) cerības (uz kādu, ko)*** – paļauties (uz kādu), cerēt, ka tiks sasniegts vēlamais rezultāts. *es cerêju, ka tã guôve bûs labâka, liku liẽlas cerîbas. bet nebij* [..] *trãpijsês mãtẽ.* ☐ ***likt vârdu*** – piešķirt, dot (kādam) vārdu; nosaukt (kādu) kādā vārdā. [govīm] *vaĩrâk lika puķu vârdus – Mirˆte, Ruõze, Maguõne, Stulˆpe. / taga* [govīm] *cilˆvęku vârdus liêk. / ta, ka tas telĩns piẽdzima, ta jaû tuõ vârdu lika, kuŗâ diênâ – kuŗâ dzima, ta taî vârdâ lika. / piñce, piñce, miñce, miñce – tâ pasaûca* [kaķi]. *vârdus īpaši nelika.*

2. Novietot uz galvas (galvassegu); siet ap galvu, kaklu (parasti lakatu, šalli). *cępuri lika, ka gãja guôdâ. visiêm jaû nebî arˆ. / puĩka pasâcis tuõ jaûnuô cępuri šmulinât. nebûs, kuô skuõlâ likt. / puĩka sašmulêjis cępuri pa·visamˆ. nu nevarês vaĩ likt. / tuõ* [aubi] *lika baznîcâ. skaîtijâs guôda drẽbe. / ziêmu šalˆli lika.* ✧ ***likt ragus*** – a) slepus (ko) izdarīt. *ragus liêk. teîc, ka kâdamˆ kuô izdara, kuô tas neziņ.* b) slepeni (pie)vilt, (pie)krāpt (otru laulāto); pārkāpt laulību. *tiẽ kaĩmiņi dzîvuô saticîgi, ragus arˆ viêns uõtramˆ neliêk.* // **Pārkārt pār plecu (kāzu rituālā).** [pēc mičošanas] *vĩra tęvamˆ a kręklu lika, cimˆdus lika vĩra tęvamˆ.* // **Novietot uz ķermeņa vai tā daļas (apģērba gabalu, rotaslietas) ģērbjot, maucot, karot u. tml.** *piê ravêšanas lika tâdu biêzu širˆci, apsêja uñ gãja ravęt.* // **Izdarot kustību (piemēram, ar roku, kāju, galvu), virzīt (to kur, uz kā, pie kā u. tml.); izdarot kustību (piemēram, ar rokām, kājām), panākt, ka (tās) atrodas noteiktā stāvoklī.** *puzdiênas laĩkâ lika pędu piê pędas, ta gani zinâja laĩku pêc ęnas. / kuô skrej kâ tâda trakapička! nęręDz, ku kãjas liêk!* ☐ ***nav kur kāju likt*** – saka par ļoti pieblīvētu telpu, vietu. *viņiẽm jaû tâda liẽla nekârtîba, visas malas*

piĩls a gružis. naû kuŕ kãju likt. ✧ ***likt kãjas pa plęciem*** – iet prom, doties ceļā. *liku kãjs pa plęciêm uń gãju pruôjã.* ✧ ***likt kãju priêkšã*** – radīt (kādam) šķēršļus, traucēt, kavēt (kāda darbību, rīcību). *viņa gribêja saũles pusẽ puķes stãdît, bet vĩrs lika kãju priêkšã – neļãva tuŕ stãdît.*

3. **Būvējot veidot, iestiprināt (celtnes daļu); būvējot veidot celtni.** *ka viņu* [tas ir, māju] *liêk, ta vaîg tâ pasęt tik·pat kâ, ka drẽbniẽks piêliêk drẽbi viênu gabalu piê uõtra.* ☐ ***likt midzeni*** – likt, iemest midzenī tīrus salmus. *liẽlu midzeni aŕ nelika. ta viņa* [tas ir, cūka] *pa daũdz apruôk suvęnus.* // **Iestiprināt, ievietot (piemēram, detaļu celtnē, priekšmetā).** *jaûnaî mãjaî veĺ jãliêk duris, luôgi, grîdas, griêsti. / ķêķî bija nuô mãla plãns, pêdêjâ laĩkâ cemeñti lika.* // **Piestiprināt (ko, piemēram, apģērbam), labojot, izgatavojot.** *tuõs mazâkuôs caũrumus tik piẽvaržâ, tiẽm liẽliêm liêc iêlãpu! / nuô liniẽm aûda kręklus, uõderes lika nuô tã. / es jaû trešaîm jakaḿ liêku tãs* [dzintara] *puõgas. /* [vamzim] *gaŕ ruôkâm, gaŕ apruôčiêm, gaŕ kaklu, gaŕ malâm tuõ samatu lika, tuõ plîšķi aka. /citaḿ* [lindrukam] *bi tâdas viĺktas kŗuõkas, citaḿ bi liktas kŗuõkas.* // **Veidot matos (parasti ilgviļņus).** *te muḿs iŕ aŕ, kas tuõs matus lukâ, liêk iĺgviĺņus.* // **Novietot (kur, uz kā, pie kā u. tml.), lai izmantotu.** *ķiẽlenes vaîdzê* [nostiprināt krasta smiltīs]. *nuô kuôka tâdu trikãji lika – buku saûc. / taî ciêmĩteî viênmęr bî, kuô gaĺdã likt. / cic i tâc, tik nabadzîks, ka gań·drĩz naû kuô gaĺdã likt. /* [gultai] *paĺgu uń deķi lika.* ☐ ***likt ķepes*** – ar asu rīku – *ķepi* – radīt caurumu vēnā (asins nolaišanai). *tâda glãzina bi a tâdiêm spicumiêm. tuõ lika vîrsûm uń tãs asinis viĺka laũkâ. teîca ķępęt, ķepes likt.* ☐ ***likt štrepes*** – likt bankas. *štrepes liêk. us kâdu slimu viêtu uzliêk štrepes – nuôgriêž nuô maîzes garuôzas apaļu garuôzu uń uzliêk sveces galiņu. tad uzliêk us slimuô viêtu uń aîzdędzina. tad dęguôšaî sveceî uzliêk tẽjas glãzu. kad gaîss iêkšâ sasilis, uguńs nuôdziẽst uń âda iẽvęĺkâs glãzã. tuŕ kâdu brîdi, ta nuõraû. sâpes ari mazinâjâs tad.* ✧ ***likt gaĺvu ķîlã*** – galvot (par ko). *paŕ tuõ vĩru vaŕ likt savu gaĺvu ķîlâ – tas i kârtîks, druôš, usticaḿs ciĺvęks.* ✧ ***likt liêtã*** – izmantot pareizi, visatbilstošāk, īstā vietā. *gribêju tãs kuŕpes sviêst ârã. bet, ka paskatijuôs labi, ta redzẽju, ka tãs veĺ vaŕ likt liêtã. / es tuõ vęcuô liñdruku liku veĺ liêtã, nuônęsâju, piê dârba ejuõt.* ✧ ***likt smiêklã*** (arī ***gaĺvu apsmiêklã***) – nostādīt (kādu) tādā situācijā, kas izraisa apsmieklu. *es vaĩrâk nejemšu siẽvu. kuô es vęc vĩrs likšu savu gaĺvu apsmiêklâ. / viņa jaû nemâk ne zeķes nuõadît. kuô ta es laî jęmu viņu pa siẽvu! – nu neteîc viss, iêmâcîsiês! vaî ta vaŕ jaûnu smiêklâ likt?* ✧ ***nezināt, kur aces likt*** – aiz kauna nezināt, kur skatīties; justies neērti. *dęls piêsataĩsijiês piê tęva brañdava, uzgãja tęs. nu neziń, kuŕ aces likt nuô kaûna.* // **Veidot, radīt noteiktus apstākļus (kā norisei, darbībai); nodrošināt kādu stāvokli.** ☐ ***likt uz nuosuôlīšanu*** – nodot (ko) lemšanai, noteikšanai balsojot. *pagasta namâ bi jãliêk uz nuôsuôlîšanu nabagi.* [Tiem meklēja cilvēkus,] *kas grib tuõs kuôpt.* ☐ ***likt vęrã*** (arī ***vęrã***) – ievērot. *tu mań liêc vęrâ – tuõ gaļu nevaîg sâlît, kad iššķêrž. laî izdziẽst! / jâtuŕ vęrâ, ka visu* [gaļu] *apjęḿ sâlijuḿs.* ✧ ***likt miêrã*** (arī ***miêru***) – a) pārstāt traucēt; neapgrūtināt. *kuô tu ķĩckâ tuõ ciĺvęku? va liksi viņu miêrâ! /* [kristībās] *pavãreni lika miêrâ. taî jaû nebij vaļas. / ustupu* [meitenei] *us tuõ gaĺvu viŕsû, sadevu* [..], *cik tik iẽt. nuô tãs reĩzes mani lika miêrâ. vaĩs mani nerãja. / puĩka jaû neliêk miêru taḿ suniḿ. / neliêk ne peles alâ miêra!* b) neaizskart, nedarīt neko (ar kādu priekšmetu, ierīci u.tml.). *kas tuŕ iêtriñkšķêjâs? liêc tãs glãzas miêrâ!* ✧ ***likt priêkšã*** – izteikt priekšlikumu, ieteikt. *es liku priêkšâ kaĩmiņaḿ aîziẽt nuôpiŕkt tuõ jaûnuô grâbekli. tad izpẽtîsiḿ abi, vaî i labâks.* // **Jūgt.** *Kriêvijâ, kad dziĺš sniêks bi, tad* [zirgus] *blakus nevarêja likt. tad viêns* [zirgs gāja] *pa priêkšu, uõtrs pakaĺ.*

4. **Būt par cēloni tam, ka (kāds priekšmets) tiek pakļauts (pārvērtībai, darbībai u. tml.).** *ka mazgâja veļu, drẽbes, tad visus tuõs pęĺnus nuôvãrija uń ta lika nuôstãdinât. / mazâkas kâpuôstu gaĺviņas sasutiń. adzisiń uń saliêk traũkâ. aplej aŕ ûdeni uń liêk skâbęt. / ûdeni iêleî, sagriêž maîzes – rupjas – kumâsĩnus uń liêk, laî vãrâs. / viņs* [tas ir, kādu augu] *tâ saplûc vasaru uń tad liêk nuôžâvęt, uń ta tâ pa ziêmu ta ka tâda sluôtiņa. vaŕ tâ kaû kuô bišķi paslaũcît, ka grib, akaĺ. / tãs dęsas, kamęr siĺtas, pamêrcê uń ęd. vęlâk liêk us pañnu iscępt.* ✧ ***likt vaļã*** – sākt (ko, parasti intensīvi) darīt. *visi kuõpâ liêk vaļâ – visi iẽt piê viêna dârba. / tagat liêk vaļâ dedzinât kuõpâ* [žagarus]. */ nu desmit, divpacmit* [muzikanti] *tâ turêjãmiês* [orķestrī]. *tâc truôksnelis bi, ka krũmuôs lika vaļâ.*

5. **Norīkot (pie kāda darba).** *vĩri pļāva riňdã. viêns bi priêkšpļāvêjs. tuŕ jaû sliňku nelika. / visus* [bērnus] *lika piê dârba, visiêm lika strâdât.* // **Izmantot darbā (piemēram, darbarīkus, mašīnas).** *priêkš rušinâšanas liêk viêglâkas ecêšas, ciêtâkaî zemeî vaîdzîgas smagâkas, a rupjâkiêm tapiêm.*
6. **Censties iekārtot, ievietot (kādu, piemēram, aprūpes iestādē, vietā).** *nabagu namâ lika tâdus, kas vaĩs ne·kuô nevarêja darît. / kriêvus lika kuŕtēļuôs. / kâdu reĩzu lika zaĹdâtus pa mãjâm, ta teîc – piêmãjuôt kũrtẽlî. / gũstekņus jaû lika kâdãs nuõmetnẽs.*
7. **Izmantot, izlietot (kādam nolūkam).** *rupjâs pakulas lika maîsiêm, vĩriêm rupjas bikses nę̃sâjamas* [auda]. */ ja viņa* [tas ir, kamolzāle] *pãraûg vęca, ta tu liêc viņu, ku gribi. viņa dikti tâ ciêta. / es tâ citũr nezinu, ka viņu* [tas ir, asinszāli] *liêk. / senâk tâdas buķetes taĩsija, ta* [papardes] *aplika ga malãm apkârt. bet taga es nezinu, kuŕ viņas vispãr liêk.* ☐ ***likt spę̃las*** – zīlēt pēc kārtīm; pēc kārtīm pareģot nākotni. *čigãni te apmeta* [jeb] *pataĩsija bũdas ganîklê uň gãja pa visu ciêmu, spę̃las ligdami. / čigãniêtes lika spę̃las, skatija ruôkâ. / čigãni pa sę̃tâm iẽt, spę̃las ligdami. kaû kuô sadakanê priêkš sevis.* ☐ ***kur (nu) liks?*** – saka, ja nezina, ko darīt, iesākt (ko, ar ko, ar kādu). *viņa* [tas ir, aita] *jaû nevaŕ paspę̃t savâkt tuõs ję̃rus. nu ku liks?*
8. **Sist.** *likšu a tuõ pâtagas kâtu! /* [*bukuos*] *žĩdu baŕs uň čigãnu baŕs, kaňčuks ruôkâ. cic citaṁ liêk pa muguru. / kaûjuôtiês teîc – likt, smę̃rę̃t uõtraṁ pa klĩzi, šmĩzi, šmeceri, pûrnu. tuõ jaû puĩši vaĩrâk. / likšu pa tãm bļaňmmâm! tâ mana vęcâmãte teîca, ka nemâcêju aûst. / stuĹbiê tâ samętas pa·visaṁ tâdâs čupâs, pa piêci seši uz viênu viêtu. uň ta, ka liêk viŕsû, ta viņi visi tuŕ iššķîst. / tuõ gaň teîca – tâ liks pa žuôkļiêm. tas i tiẽ vaîgi. / ka viš* [tas ir, tękulis] *liêk a tiẽm ragiẽm, tu aŕ ruôniês aûkšupę̃du. / kas maň nãca klât, gribêj tuõ darît, liku pa šmaũli.* ☐ ***likt ar dûri*** – sist ar dūri. *ka tev likšu a dûri pa piêri, ta tu adgâzîsiês.*
9. **Ātri iet, skriet.** *kas tuŕ iẽs apkârt? liêk tiêšâ lĩnijâ! / re, kâ aîtas juôž pruôjâ! nu tik liêk pakaĺ viņâm!* [Saka bērniem.]

☐ ***likt eksãmenu*** – kārtot eksāmenu. *eksãmeni bija jâliêk liẽlâkâs klasês. beîdzuôt vidusskuõlu, bî jâliêk eksãmeni.* ✧ ***likt tiêsības*** – apgūt autovadīšanas prasmi un kārtot eksāmenu, lai iegūtu autovadītāja apliecību. *tas vĩrs dabuja iẽt uõtrreĩz likt tiêsîbas.*

[II]***likt*** v. **Pavēlēt, dot rīkojumu (ko darīt, kā rīkoties), teikt (lai izdara ko).** *ja taga liktu kâdaṁ tâ ę̂st, maň rãdâs, ka taga nę̃ę̂stu. / barũns lika pręcę̂t tuõ* [meitu] *staĹļapuĩšiṁ va kaṁ citaṁ. / es pêc savas patikas nuõaûdu sev pęlę̂ku pusvadmalu uň liku skruõderiṁ pašũt vaňzes uň bûrsti aŕ kâdu tuṁšâku plĩšķi. / tę̃s maň liêk skaîtît. kâmę̃r tę̃s bi mežâ tãs trîs diênas, pa·tiêšâm biju iêmâcîsês lasît. / ziŕks dara, kuô liêk. liêk iẽt, viš iẽt, liêk apstâtiês, viňš stãv. / visiêm saîmniẽkiêm bi likc nuô pagasta abdruôšinât mãjas. / ja* [govs] *necêlâs aûkšâ, ta viš* [tas ir, ārsts] *lika, laî kaû nuõst.* ✧ ***likt pie darba*** – iesaistīt darbā, neļaut dzīvot bezdarbībā, dīkā. *visus* [bērnus] *lika piê dârba, visiêm lika strâdât.* ✧ ***kâ likts*** – noteikti, bez šaubām. *viênreĩz pa galĵvu, uõtreĩz vaĩs nevaîdzêja – gaŕ zemi kâ likc.*

[I]***līkt*** v. 1. **Liekties lejup (parasti par zariem, kokiem, arī labību).** *tiẽ kuôku zari vaŕ līkt uz juṁtu. / līksti, līksti, rudzu druva.*
2. **Liekt muguru, liekties lejup (par cilvēku); liekties lejup, tikt liektam lejup (par ķermeni, tā daļām).** *rudzu druva priêcãjãs – nuõlĩkst mana mugurĩna. līksti pate, rudzu druva, nelĩkst mana mugurĩna.*
3. **Liekties uz iekšu (no kāda smaguma).** *līcin līka vara tilts, man ejuot tautiņās, – dzęn telĩtes, vęd pūriņu, jāj devīņi bāleliņi.* (LFK 1818, 280)

[II]***līkt***, retāk ***līgt*** v. **Ņemt (kādu) darbā uz noteiktu laiku, vienojoties (ar to) par atalgojumu.** *strâdniêkus līga lidz Mãrtiņiêm uň lidz Juŕģiêm. bi tâdi, kuô līga lidz Mãrtiņiêm. / pa tiẽm Ziêmassvę̂tkiêm saîmniêki līka tuõ saîmi apakaĺ. / trîs mẽneši piŕms Juŕģu cic jaû līka, pat pa Ziêmsvę̂tkiêm. / aprilî Juŕģi. ta līka piê saîmniêkiêm. ta tã liẽlâ maĩņa. / saîmniêki piê daŕba aŕ līka tik puĩšus uň meîtas. pręcę̂tu kaĹpu ne·viêns Nîcâ nejẽma. / saîmniẽks līka pręcę̂tu pãru. kaṁ bi vaĩrâk rũmes, tiẽ labâk jẽma pręcę̂tu pãru. / bę̂rni visi ganuôs dzina. kaĹpu bę̂rnus saîmniêki līka. / piê saîmniêka līka pêc skuõlas. / kaĹps bi, kas visu gadu bi līcis* [strādāt]. */ puĩši kruõgâ gãja līkt jaûnu saîmniẽku. / līkstuôt piê saîmniêka, puĩšis piẽrunâja veĺ pũru rãceņus stãdît.* ☐ ***līkstamais laĩks*** – laiks, kad līga kalpus. *Juŕģuôs bî līkstamaîs laĩks. ta puĩšus uň meîtas – strâdniêkus – līka. / pa līkstamuô laĩku lustîgi gãja kruõguôs.* ✧ ***līkstams kriņģēlis*** – kliņģeris, ko līgavas krustmāte dala (parasti) kāzu viesiem. *vedêjmãte kukuliṁ parasti veda*

kriņģēli, kuô tūlīt sagriêza gabaluôs uñ salika bļuõdâ. uñ tuõ izdalija visiêm – līkstamu kriņģēli. tuõ nèêda, bet iêbâza kabatâ uñ nuõveda baznīcâ iêduõt kâdaṁ savaṁ draûgaṁ līkstamu kriņģēli. tas bi kâzu kukulis.

liktenīgi adv. **Tā, ka nosaka, būtiski ietekmē (kāda) turpmāko dzīvi.** *mūs issûtija us Sibīriju. uñ liktenîgi – tuî satiku savu vīru.*

liktenis subst. **Cilvēka dzīves gaita, dzīves apstākļu kopums; tas, kas būtiski ietekmē dzīves gaitu, dzīves apstākļus.** *tas bija viņa liktenis, ka nuômira jaûns. / ja kâdaṁ kâda nelaīme nuõtikuse va slimîba, ta teîc, ka ļaũna likteņa piēmeklêšana. / vęcuos laikuos bijušas Dęklas, kas spriedušas dzimstuošuo bęrnu likteni.* (LFK 1961, 10783) ✧ ***likteņa pîrksts*** – saka par to, kas uzskatāms par noteiktu apstākļu, faktoru likumsakarīgām sekām. *tas bija likteņa pîrksc, ka maṅ iznāca taîs* [kaimiņu] *mājâs mûžu nuôdzîvuôt.* ✧ ***izaīcināt likteni*** – darīt ko ar ļoti lielu risku; riskēt (parasti vieglprātīgi) ar savu dzīvību. *katraṁ i saûs liktenis, nevaîg tuõ likteni izaīcināt.*

[I]***likties*** v. **1. Gulties; krist.** *caũru diênu nuõmujiês arî tiēm dârbiêm. vakarâ, kâ liêkâs, tâ aîzmiêg. /* [bērns] *drīz jaû liksiês plaûdeniski.* ☐ ***likties (iz)gulēt*** – gulties guļasvietā, lai gulētu. *ta* [senāk] *taīsija aûkstas gulĩtas – tik aûksta, ka meîtas piêlika krę̂slu uñ ta likâs gulę̂t. / bûtu labâk abbraũkâjuši jędu uñ likušiês gulę̂t. / vakarâ uz mũrîti apmiêguôjâs uñ tad likâs izgulę̂t lidz rîtaṁ.* ☐ ***likties pie zemes***, arī ***gar zemi*** – strauji gulties, arī krist zemē. *tiē rudzi nuõpļaũti, vaî liktiês piê zemes padusę̂t. / pêc dârba zîrgi likâs piê zemes iskûleņuôtiês. / zîrgi, ka nuôjûdz, ta vârtâs – liêkas gaî zemi uñ vârtâs.* ✧ ***likties apakš naža*** – pakļauties ķirurģiskai operācijai. *kaṁ jaû apakš naža vaîdzêj liktiês, tas jaû bi pagalaṁ.* ✧ ***likties gulĩtā*** – a) gulties guļasvietā, lai gulētu. *jâliêkâs tik gulĩtâ nuôkṛâktiês lidz rîtaṁ.* b) saslimt tā, ka nepieciešams atrasties guļus stāvoklī. [vectēvs] *staīgâja tâc saņīcis, dabuja liktiês gulĩtâ. kas ziñ, kad celŝiês.* ✧ ***likties miêrā*** (arī ***ar miêru***) – a) pārstāt traucēt ar apnicīgu, uzmācīgu runāšanu, jautājumiem. *ta* [dēls] *likâs a miêru – neprasija vaīrs* [naudu]. */ liêciês miêrâ te arî saviêm jaũtâjumiêm! neredzi – maṅ naû laīka.* b) pārstāt darboties, rīkoties, lai ko panāktu, sasniegtu, realizētu. *nu vaî liktiês miêrâ – siênu savâķa, uñ sęzdiênas vakarîs ari. / ka tu duõmâ visu pabrũķę̂t? tavuôs gaduôs jaû jāliêkas miêrâ. bet šis velĩ daũdz grib. / es duõmâju – es ne arî viênu neprecêšuôs. tik ilĩgi uñ tik ilĩgi viš* [tas ir, draugs] *miêrã nelikâs, kamę̂r sagājām kuõpã. / kad brũdgâns neprec, ta jāsaliêkas miêrâ.* ✧ ***likties pie miêra*** – gatavoties, kārtoties gulēšanai; iet gulēt. *šuôvkarî i slikc laīks, tad liêkas piê miêra ātri.* ✧ ***likties uz aûsi*** – iet gulēt. *diênas darbi nuõdarîti, vaî liktiês uz aûsi.* ✧ ***nav kur likties*** – nav, kur novietoties, arī tverties, glābties. *te viss i tâ piêbâsc, ka naû kuî liktiês vaīs. / viņaṁ* [tas ir, dēlam] *nebî kuî liktiês. viņš atnāca apakaļĩ* [dzīvot tēva mājā].

2. Sākt enerģiski, strauji darīt (kādu darbu). *aũgustâ liêkas arî ârklu uõtrreīz virsû, aparî, nuôlīdzina uñ sē rudzus.* ☐ ***likties klât*** – sākt enerģiski strādāt. *nu, kad mēs liksimiês klât taî darbâ, ta tiē grũtumi isputês kâ spaļi.* ☐ ***likties pie darba*** – sākt enerģiski strādāt. *ęsu braũkâjuse divas diênas, biju piê ārstiēm. nu jāliêkâs piê dârba.* ✧ ***likties klât*** – pievienoties (kādam, kam). *vārija vaīrâk skuõluôtâju ķę̂ķî. paši vārija, meîtines vārija. kas jaû salikâs, tas jaû vārija. cic jaû nelikâs klât.*

3. Ātri, steigā virzīties, doties (uz kurieni, pie kā u. tml.); mesties. *puīka kâ likâs pa durīm laũkã, tâ abgâza ûdeņa spañni.*

[II]***likties*** v. **1. Šķist.** *pîrtî vêl pêra saṛus bę̂rniêm. tad iskurinâj pîrti uñ sataīsija raûgu, milĩtus, cukuru, maṅ liêkâs, drusku mędu arî, laî ûzrûkst. / ka sasutina, iēt kârstâ pîrtî, ta liêkas, ka nuô jaûna piêdzimis, ka arî bę̂rza sluôtu peratiês. / meš, nuô tâļuma skatuôtiês, liêkâs zilĩgaṅzaļĩš. / kuõpâ ejuôt, liêkâs îsâks ceļĩš. / maṅ tâ likâs, ka te tã Balĩtijas jũra naû bîstama. maṅ nuô viņs nebi baîl.*

2. Radīt priekšstatu, sajūtu, ka piemīt (kāda īpašība, pazīme u. tml.). *cic tâc gudriniêks liêkas – skañdina uñ luôka* [izkapti]. */ zolīc aka, kas tâc feîns* [cilvēks], *grib liktiês juô aûkstâks. cic lempîgâks, bet tas zolīc* [cilvēks]. */ ļędus vêl taču labi nęnęs, bet jaû iēt pāri. liêkâs pārdruôši. ka iêkritîs, gaṅ drębinâsiês!* ✧ ***nelikties ne zinis*** – neievērot (kādu, ko), neinteresēties (par kādu, par ko). *te tas vīrs bî aîzņēmiês naûdu, bet nelikãs ne zinis, ka jâadduô.*

liku. Sk. *l i k ā m .*

līkumains, ***-a***, arī ***līkumainis***, ***-e*** adj. **Tāds, kam ir līkumi.** *māju ceļi bi uñ liēlceĺš. tiē bi līkumaîņi. / meža ceļi bî līkumaîni. / upe irî līkumaîne uñ ari akmeņaîne. / laî nepaliêk*

lîkumaĩnas vagas, rãceņus stãduôt, zemi a grâbekli piẽkasa. / tag jaû nuô dzel̂ža [ecēšas]. *tas dzel̂zis lîkumaîns. / tiẽ kapļi vi·sâdîgi – tâdi viênkârši uñ lîkumaîņi. viêns mum̂s tâc līdzęñc uñ uõtrs lîkumaĩns. us katru pusi iẽt tas lîkum̂s. / tas viñgris i tâc lîkumaĩns raksc. viņu saûc ari pa gal̂vaĩni, bet vaĩrâk pa viñgri. baĩc a mę̃llu tas i. / nelaidiet manis jaunas tīrumā baru vęst! šurpu, turpu man prātiņis, līkumainu baru veda.* (LFK 1817, 89)

likums subst. **Valsts varas augstākās institūcijas apstiprināts vispārējs un obligāts noteikums (tiesību norma), kas regulē sabiedriskās attiecības (kādā jomā, nozarē).** *ã·re te·pat – tuõ mājas zemi tâ nevaŕ dalît, tâc likum̂s bi. nuô tãs zemes jaû nevaŕ šķęl̂t. / tuôreĩz jaû bi tâdi likumi. tas jaû tâ bi piêjęm̃c visiêm. / kâ likum̂s nuõsaka, tâ jâdara.* ☐ ***ârpus likuma*** – tā, ka nav obligāts. *kaût kâdu nuõvęcuôjušuôs nuõlikumu, nuõkavętas naûdas nuõmaksas issludinâja ârpus likuma. visi pazaûdêjâm naûdu.* // **Noteikums, norādījums.** *pêc šuõ laĩku teîc, ka cil̂vęk̂s i radiês nuô mę̃rkaķa, pêc baznîcs likuma teîc nuô zemes. / nabagam̂ pasniẽkt kâdu dâvanu bi visiẽm kâ likum̂s.* // **Stingri iedibināta paraža; ieradums.** *ka* [medījumu] *iššķêrž, ta cęp aknas. tas ęsuõt medniẽku likum̂s – cępt aknas. / katram̂ saîmniêkam̂ bi pretistuba – tuŕ bi meîtas. tas bi svęc likum̂s – ka iêsvêtija, ta tik meîta gulêja pretistubã. / taga jaû precêjšâs* [sievas], *tâdas jaûnâkas liêk vaînagu. es jaû savâm siẽvâm teîcu, ka mẽs jaû pãrkâpjam̂ vęcuô ļaûžu likumu. / tas tâ bija tâc likum̂s, juô meîtaî savam̂ pũram̂ jaû vaîdzêj bût gatavam̂, kuô dalît. / piŕmâk jaû bi tâdi likumi, ka* [zārku ar] *puĩsîti nęs visas meîtas.* // **Likumsakarība, likumība; parasti novērota parādība.** *tas vęcum̂vęc likum̂s, ka pa Katrĩnâm liêtus. uñ Mãrtiņuôs i salam̂ jâbût.*

lîkums subst. **1. Ceļa, gultnes u. tml. lokveida izvirzījums, izliekums.** *vĩdiŕkši visûr aûg, gaŕ upmaļiêm, upmaļu lîkumuôs. / ziêmu balĩkus veda mājã uz divẽjãm ragũm. ka nãce lîkum̂s, ta vaîdzêja izgriẽst tãs ragus pa tuõ lîkumu. / senâk lędus paûsarî sabâzâs nuô Pẽteŕmuĩžas lidz Triñkšiêm – taî lîkumâ.* ☐ ***ar lîkumu*** – pa garāko ceļu (virzīties, pārvietoties). *apkârt kal̂nu, aŕ lîkumu pretî savam̂ mĩļâkajam̂.* ☐ ***izlaîst lîkumu*** – iziet, piemēram, mazliet paslidot. *lañkâ lędus kâ spîd. ej a krĩčuõlêm islaîst kâdu lîkumu!* ☐ ***mest lîkumu*** – virzīties lokveidā, līkločiem (piemēram, par upi). *kâdu reĩzu viņa – tã upe – tuŕ meta tâdu savâdu lîkumu. / rĩnum̂s iŕ upes krastâ, kuŕ upe męt lîkumu. tuŕ ûdęñs it kâ adgriẽžâs atpakaļ̂. tuõ lîkumu* [upē] *saûc pa rĩnumu. / tec, upīte, gana strauja, nemet liela līkumiņa!* (LFK 1961, 10226) // **Apkārtceļš.** *tas liẽls lîkum̂s gaŕ mežmali. iẽsim̂ taîsni! / paŕ jaûnuô sẽjumu mežâ nevaŕ braûkt pãri – mešsaŕks neļaũs, stâsiês ceļâ. jãbraûc apkârt. tuŕ gañ liẽls lîkum̂s. / sâp kãjas. va varêšu apklibât tuõ lîkumu lidz mājâm?* ☐ ***apmest lîkumu*** – apvirzīties (kam apkārt). *vêl vaîg apmęst kâdu lîkumu gaŕ veĩkalu – maň naû maîze. / iẽdam̂s mājâs nuô pļavas, apmet lîkumu uñ nuõej paraũgi, vaî tas siêns lañkâ nav grâbjam̂s!* ✧ ***iẽt ar lîkumu*** – izvairīties (piemēram, no nevēlamiem cilvēkiem, darbiem). *tâdiêm nelabiêm daŕbiêm kâ zakšana uñ dzeŕšana labâk iẽt a lîkumu, juô nuô tâdas bañdas ne·kas laps nevaŕ bût.* ✧ ***mest lîkumu*** – izvairīties no sastapšanās. *tas kaĩmiņš nu męt lîkumu – nenãk piê manis vaĩs. naû jaû vel̂ tuõ naûdu addevis.*

2. Līka (priekšmeta) daļa. *ka putru izvãrija, ta bi labi liẽla pavãrne, galâ tâc lîkums. / ka* [tękulim] *liẽlâki ragi, ta us pakaļas pusi i lîkum̂s. lîkum̂s uz mugurpusi. / tiẽ lîkumi* [laivai] *tiêk saûkti pa viteņiêm, piê kâ tãs* [malas] *dẽles tiêk naglâtas klât. / tas* [tītavu] *lîkum̂s saliẽcâs, uñ tad vaŕ nuôjęm̃t tuõ dzivi. / mârciņu bum̃bãm bi tâc iẽķeram̂s, tâc lîkumiņš.* // **Tas, kam ir lokveida forma.** [cūkas] *dęsas sagriêza tâduôs gabaluôs – metru garumâ, ka isnãk dęsas lîkum̂s. / sešus septiņus* [desas] *lîkumus jaû taĩsija. / diûpacmit trîspacmit lîkumi nuô tiêvâm dęsâm isnãk, us pusmetru gari. / tãs* [aknu desas] *siên tâdas îsâkas. tik liẽlus lîkumus netaĩsa. / laba saîmniêce* [desas] *deva pa pus lîkumam̂ meîtâm, laî ęd pašas vaî aîznęs savaî mãteî.* ☐ ***lîkumu lîkumiem*** – ar vairākiem līkumiem. [govij] *piẽna dzîkslas* [jeb] *ãderes nãk lîkumu lîkumiêm pa pavêderi zem̂ âdas, rędzamas uz vîrsu. / meža taka te i iêmĩta nuô meža dzîvniẽkiêm lîkumu lîkumiẽm. / puĩkas a krĩčuôlêm bi apstrĩpaîši visu dum̃bẽri lîkumu lîkumiêm.* ☐ ***saliẽkties devīņuos lîkumuos*** – ļoti saliekties. *ka cil̂vęk̂s paliêk vęc, ta jaû viñš saliẽciês devîņuôs lîkumuôs.* ✧ ***saliẽkties*** (arī ***luôcīties***) ***devīņuos lîkumuos*** – zemoties, glaimot (kādam), vēloties iegūt (ko). *laî tik tiktu piê tã amata, viñš bî a miêru saliẽktiês devĩņuôs lîkumuôs. / gribędam̂s iẽtapt, luôkâs devîņuôs lîkumuôs apkârt. / nu runâ tavu runâšanu, devîņuôs lîkumuôs sa·liẽciês! kas ta tuõ klaũsîs!* // **Lokveida izšuvums, auduma krokojums.** *apkârt gaŕ tuõ ruôkaviču šuja tâdus lîkumĩnus nuô tãm pašâm zîlîtêm, laî nav tas ruôkgal̂s pliks. / krinuliņi bi*

tâdi sakruõkâti lîkumi nuô drẽbes. ga tuõ kañti šuva apkârt taṁ bužurũnaṁ.

3. lok.; adv. noz. **Lokveida formā.** *vaîg liẽkt kuôku lîkumâ, laî isnãktu ratu luôks. / nepareĩzi ûssiêta iskapte aî i atkaru – ja nav iêsiêta ritîgâ lîkumâ.*

lîkumuot v. **Būt ar vairākiem vai daudziem līkumiem (piemēram, par upi, ceļu).** *straũc – tas tâ iẽt straûme, lîkumuô.*

lîkumuoti adv. **Tā, ka ir, virzās ar vairākiem līkumiem.** *liêlaîņi sàaûdzis kuôks i, kaṁ neiẽt rata taîsni, bet lîkumuôti. stuṁbrî tã rata neiẽt taîsni.*

lîkumuots, -a divd.; adj. noz. **Tāds, kam ir līkumi.** *tuî tâlâk tas ceļŝ iî lîkumuôc. tuî jâbraûc lệnâk.*

līkuopi, arī ***līkupi***, ***līkaupi*** subst. **1. Savstarpēja vienošanās par tirdzniecisku darījumu vai kādu saistību uzņemšanos un cienasts, mielasts par godu šādam darījumam, saistībām.** *līkuôpi* [jeb] *līkupi i derêšana.* ☐ ***(sa)dzerît līkuopus*** **(**arī ***līkaupus*****)** – atzīmēt ar iedzeršanu (darījumu, līgumu u. tml.). *ku divi saderêja kaû kuô, dzêra līkaûpus. tas, kas sajẽma naûdu, tas maksâja. / ka tuî tâdu līgumu* [noslēdz], *va salĩkst aka saîmniêki puĩšus, meîtas, ta teîc – dzerî līkuôpus. / ka saderêja ļaûdis, sadzêra līkuôpus.*

2. Saderināšana. *i kâzâs līkaûpi. vedêjtệs saliêk jaûniêm ruôkas, uzliêk savu ruôku viîsû uî vedêjmãte uzliêk vêl savu ruôku. uî vedêjtệs teîc – es jũs sadẹrinu uz visu mûžu. tiẽ i līkaûpi.*

likvidēt v. **1. Panākt, ka (kāds) zaudē dzīvību; nokaut.** *ja viš* [tas ir, jērs] *derêja, ta viņu turêja, ja nê, ta likvidêja. / ãlaves, tãs* [aitas] *likvidê. / tuõs* [slimos zirgus] *jaû likvidêja. parasti viņus pãrdeva. / kad sâkâs muõderniêcîba, Liẽpâjâ likvidêja guôves. ta radâs cẹna piẽnaṁ, sviêstaṁ.*

2. Panākt, ka (kas, piemēram, organizācija, iestāde) pārstāj, beidz darboties. *tuî jaû seî vaĩrs naû skuõla. tad pãrgãj skuõla us pagastnamu. pagastnamu likvidêja.*

likvidēties v. **Pārtraukt savu darbību (par organizāciju, uzņēmumu u. tml.); tikt likvidētam.** *ta jaû bi viss likvidệc. uî pagastvaĹde likvidêjâs, uî viss.*

liķēt v. **Laizīt.** *suîs mani sagaĩdija uî gribêja liķệt dẹgunu.*

līķis subst. **Miruša cilvēka vai dzīvnieka ķermenis.** *kamệr līķis mãjâs, tamệr pãtarus tik skaîta. / ga tuõ līķi bi jâdârbuôjâs, abg̑êrba. / ka līķi vẹd us kapiêm, aka zvanij. / ka veda us kapiêm līķi, ta* [segai] *tâdas baĹtas strĩpas bi ga maliņu, tiẽ deķi mẹĹli. / te, ka tuõs kanãlus raka, atrada dikti daũdz tuõ līķu. aîzveda uz Brãļu kapiêm.* ☐ ***līķa dviẽlis*** – garš, šaurs auduma gabals, ko izmanto zārka nešanai un ielaišanai kapā. [zārku] *nesa ârâ nuô mãjâm a dviẽļiêm. tiẽ aî rakstîti bi. uî aka mẹĹlas špices galuôs, va mẹĹlas strĩpas iêaûstas, jeb aka mẹĹlas bârkstîtes tuõs galuôs. tiẽ bi specãli, gạri. tuõs jaû saûca dviẽļus. tuõs jaû pa slaũķiêm nesaûca. slaũķus tik saûca tuõs* [dvieļus], *ku slaũcijâs. līķa dviẽļi bi dviẽļi. / līķa dviẽļi bi aka skujaîņi, baĹti a mẹĹlâm strĩpâm. tuõs garus aûda. tuî iêmeta mẹĹlu – trîs strĩpiņas. / a tiẽm līķa dviẽļiêm zãrku laîda kapã.* ☐ ***līķu namelis*** – neliela celtne, kurā novietoti mirušo muižnieku šķirsti. *piê baznĩcas bi mãja nuô mũṛa. tuî bi nuõmirušiê muĩžniêki. saûca pa līķu nameli.* ☐ ***līķu rati*** – rati zārka vešanai bēru procesijā. *nuô rîta es aĩzeju dârbã. tuî stãv liẽliê līķu rati. uî tuî jaû guĺ̂ tas puĩšelĩtis* [tas ir, vācu karavīrs].

lîķis subst. **Līks koks, ko izmantoja, (ar ragavām) vedot malku, baļķus.** *lîķis i tâc lîks kuôks. lîķus ûzliêk – tâdus krustãm uz ragũm, ku kraũ tuô maĹku.*

lilija subst. **Liliju dzimtas daudzgadīgs sīpolaugs ar smaržīgiem zvanveida ziediem (*Lilium*); šī auga zieds.** [puķes:] *lilijas, laũmutes. / tã gũžina i lilijas dzim̂ta. taṁ aûg ziêc cic pêc cita. tas ziêc kâ zuôss knãbis, tas puṁpuîs. / lilijas bija dzẹĺtãnas, baĹtas. / ķeĩzaîkruõņi i kâ lilijas, bet nav baĹti.*

liĹlā adj. **1. Violets.** *tãs i matutes. viņâm i tâdi smaĹki smaĹki ziêdiņi, bet tiẽ ziêdiņi ta kâ pẹlệk·zili viņâm vaîg bût, tâdi – kâ liĹlâ, kâ pẹlệki. /* [zeķēm] *apakšâ siêtavas – liĹlâ krãsâ. / tãs siêtavas tâdas liĹlâ bî, tâdas zili liĹlâ.* ☐ ***liĹlā âbuoliņš*** – tīruma pēterene (*Knautia arvensis*; *Scabiosa arvensis*). *nu uî šis iî tâc liĹlâ âbuôliîš. tuõ es aî nezinu, kâ viņu* [citādi] *saûc. es tik zinu, ka viš tâc âbuôliîš i. tâc apaĺš kâ âbuôliîš. uî, ka viš nuôziêd, ta paliêk tâda apaĺa ripiņa beĩgâs.*

2. Piedzēries. *foĹlâ, foĹlâ, katru vakaru i maîs vẹcaîs piĹlâ,* [..]. *uî tuômệr viš i dzîvs uî liĹlâ. tã i tâda vẹcuṁ·vẹca dziêsma. / viš i tiĹlâ, liĹlâ – nevaî paiẽt, streĩpuļuô.*

liĹlāt v.; hum. **Dzert (alkoholisku dzērienu).** *tâ viîš liĹlâja katru diênu kâdu aleli.*

liĹlīgs, ***-a*** adj. **Ar violetu nokrāsu.** *õmaî bi tâdas pẹlệks siêtavs uî tañteî bi tâds liĹlîgs.*

lĩma, arī ***lĩme*** subst. **Speciāli sagatavota saistviela, ko izmanto līmēšanai.** *laba lĩma i, kuô nuôpę̂rk buõtê. / savārij liñsę̂kls jeb arî lĩmes ûdeni. uñ ta šmitêja a birîsti tuõs mętus, ku aûda sârkanuôs liñdrukus, laî nepluzurê. / tag tik visu a lĩmi* [līmē].

lĩmāt, arī ***lĩmēt*** v. **Piestiprināt (ko) ar līmi.** *ķękatâs ejuôt, lĩmêja bârdu. / piê siênas lĩmâja jaûnas tapetes, vęcâs nuôplêsa. / tiẽ bę̂rni maň isplêsa viênu lapu* [no grāmatas]. *dabuju lĩmât iêkšã.* // **Klāt ciet spraugu (parasti logam), uzliekot papīru un piestiprinot ar līmi.** *kad rudeni iêliêk dubuĺtluôgus, ta vêl malas pãrlĩmê a papĩri. tuõ pirmâk apslapiň piẽnâ. ka a citu kuô lĩmê, ta tuõ krãsu maîtâ.*

lĩme. Sk. *l ĩ m a .*

limējums. Sk. *l i m i n ā j u m s .*

lĩmenis subst. **1. Virsma (ūdenstilpei).** *tas i strĩķmę̂rs. tuõ pãrvęĺk pãri pa tuõ pũru va pa tuõ siêku. uñ ta viš lĩdzęńs kâ ûdeńs lĩmenis.* // **Šķidruma pacēluma augstums.** *ka tas ûdeńs lĩmenis upẽ cęĺâs, tas iẽt pa upi lejã.*

2. Horizontāla līnija vai plakne (kā kāda augstuma robeža). *mũsu zirdziņiêm visiêm bi galva a muguru viênâdâ lĩmenî. bišķi jaû irî aûkstâka, bet mas kuô. / pluôgaṁ i gâžamâ plãte, apakšâ zuõle dzeĺža. tã i duõmâta, laî ârkls turę̂tuôs zinâmâ lĩmenî, laî viš neiẽtu uz aûkšu, uz leju.*

lĩmeniski adv. **Tā, ka ir paralēli šķidruma līmenim.** *atnãce kâdi meloratõri uñ pirmuôs koĺkõza gaduôs lika gr̦ãvus sarakt arî teci lĩmeniski ęzęraṁ.*

lĩmeņrādis subst. **Mērinstruments horizontāla un vertikāla virziena noteikšanai.** *gruñtvãks, tag saûc lĩmeņrãdis, ku varî nuôsvę̂rt mãju, ka nav šķîba. turî tâc stikliņš – divi viêtâs tiẽ i. / vaserîvãks i lĩmeņrãdis kaû ku piê bũves. / lĩmeņrãdis mẽrî arî ûdeńs palĩdzîbu. iêtaĩsîc kuôka dẽlîtê. stikla caũrule, kurâ iêliêc skaĩdrs šķidruṁs. kad gaîsa burbulis stãv caũrules vidû, tad ziň, ka irî taîsni.*

lĩmēt. Sk. *l ĩ m ā t .*

limināājums, arī ***limējums*** subst. **Izmežģījums.** *es arî kãju viênreĩz izliminâju. ta vaîdzêja braûkt piê vęcâs Žibines. viņa braňgi liminâjumus glâba, bę̂rnus ķêra. / limêjuṁs i izmežģîjuṁs.*

linājs subst. **1. Linu lauks (parasti novākts).** *linãji i zeme, ku aûguši lini uñ nuôraûti. ta turî palikuse zâle. tuõ nuõpļaũn, iżżâvê, bûs siêns. / linâjs i, ku aûga lini. linâjâ nãkuôšgad sẽja aûzas. / tuô linãju gaň varî nuõganît. turî i zâle. / kur, saimniece, tie vārdiņi, kuo runāji linājā?* (LFK 1817, 100)

2. Novāktu linu stiebri bez pogaļām. *iêduô aîtãm linãjus!*

linaûts subst. **Linu lakats.** *apsiên maň linaûtiņu, apsiên dižus sirdêstiņus.*

liñdruks, arī ***liñdraks*** subst. **Sieviešu svārki (parasti gari, paplati).** *kruõkaîni svârki – liñdruki* [sauca], *sârkani bi. pusvadmalas liñdruki bi – tiẽ bi mę̂lli. / sarkaniêm liñdrukiêm linu bi tiẽ męti, aûdi viĺlas. rakstus šuva iêkšâ. / tuõ sârkanuô liñdruku krãsuôja sûkalâs. / sârkanajaṁ liñdrukaṁ vaîdzêj mârcĩnu linu mętu, linu dzives uñ sešas mârcĩnas viĺlas dzives. / liñdraks* [jeb] *liñdruks. sę̂rkana krãsa – pamatkrãsa, viĺna a linu aûsta. męti bija lini, aûdi bija viĺla, sârkanâ krãsâ. / garî apakšu iêaûda pãrs trîs strĩpeles – va nu zilas, va sârkanas, va kâdas, laî viš ačķiŕâs. uñ tas bî pa ziêmu mãju liñdruks. / garî Jũrmaĺciêmu bi strĩpaîni liñdruki, bãrteniêkiêm mę̂ĺli uñ sârkanu apakšu. / nuô piêcu gadu atminuôs – ta bi sę̂rkani liñdruki jaû. / senâk jaû sarkanus liñdrukus nę̂sâja pastãvîgi. / ja ismazgâc, ta viš vaĩ naû jaûns – tas jaû mazgâc! sarkanuô liñdruku jaû nemazgâja. / siẽvas sanãkušas skatâs, kuŕaî kuplâks liñdruks. / uozuols auga pie uozuola, es uozuola ēniņā; uozuolam platas lapas, man kuplāki lindruciņi.* (LFK 1961, 10270) / *ta sâka vãcu liñdruku šũt. tiẽ i tâ šreji nuôgriêsti, apakša kuplâka. tik pussvârks tas bi. / ta jaû sâka rastiês, žĩc atveda tâdu plânu drẽbi kaû kâdu. ta teîca – nu šũs vãcu liñdruku.*

liñdruķelis subst. **Nelieli svārki (parasti gari, paplati).** *puĩkas* [un meitenes] *lidz trîs gadu a liñdruķeli gãja. tuõ saûca pa ķedeli. / nâtns liñdruķelis bi puĩšeļiêm arî mugurâ. / meîtenêm liñdruķeļi mãrkšaîni – pašu aûsti tâdi mãrkšaîni – tâdi arî liniêm apmęsti, arî viĺlu ataûsti. tuõs mãrkšaîņus saûca. / nu senâk tas jaû bi zinâms – kŕuõkuôc mãrkšaîns liñdruķeĺs. / es labâk pa tuõ baznîcaslaĩku kaû kuô citu padarîju – vaî pašuvu kaû kuô, vaî kâdu liñdruķeli sakŕuõkâju, vaî kâdu puõgu iššuvu.*

liñdruoksnis subst. **Saite (sienamais) zvejas tīkla galā.** *liñdruõksnis i tîkla virve. / tîkla galâ* [ir] *leñcis, uõtru galu saûc par liñdruôksni.* (Laumane 2019, 137) / *te saûc pa leñci. viš i viênâ tîkla*

galâ tâ iêspicęc tâc leñcis. uñ uõtrâ galâ i tâc brĩvs nuô tãs vires, kuô visu saviênuôt kuõpâ viênâ jędû. tuõ saûc pa liñdruõksni. tuõ piêsiên piê tã nãkuôšâ leñča.

liñeļĵa subst. **Eļļa, ko iegūst no linsēklām.** *eļĵas drẽbe bi – paši piêsmẽrêj, pirmâk a peŕnicu, ta arî kaû kâdu liñeļĵu, laî bûtu mîksta.*

liñga subst. **Metamais ierocis (parasti virves, ādas cilpa) nelielu priekšmetu (parasti akmeņu) mešanai; šāda veida rotaļu rīks.** *liñga i nũja arî iêšķęĺtu galu, kurî iêliêk akmeni uñ sviêž. / liñga i galâ iẽšķęĺta nũja. šķęĺumâ iẽspraûž akmeni uñ sviêž. iẽt tâlu, varî aĩzmęst tâlu. / puĩks tâdu liñgu taĩsa. cic citam̂ aces varî iššaût. kaû kuô spicu turî iêliêk. te viņu sâk spridzinât, viš tâlu nuõiẽt. / liñga – iêsêj tâdu âdeli va šnuõri viẽn, ka akmeńs nekrît caũri. uñ ta viš sagriêž, laîž vaļâ. / liñga bi, ku sviêda akmeņus. liñga bi tâda apaļa kuôka lîkste, tad pãrvilĩkc šnuõris. uñ tâda buĺĩta bi, kuôka. uñ galâ tâc spicum̂s, dzęĺza.*

liñgāt, arī ***liñguot*** v. **Mest ar lingu.** [bērni] *liñgâ. tâdu lîku vicîti sagriêž. iẽt skuõlâ uñ tâ·pat liñgâ. / nuôdrãž puĺĩķi, ũzdurî rãceni* [jeb] *karîtupeli uñ liñguô pruôm – męt. vajag tâdu luôkanâku puĺĩķi, kâdu vici rẹsnâku. tas puĺĩķis paliêk ruôkâ uñ rãcenis aîzliduô.*

lini, arī vsk. ***liņs*** subst. **Viengadīgi vai daudzgadīgi lakstaugi, kuriem ir tievs, taisns stumbrs, zili ziedi un kurus audzē galvenokārt šķiedras ieguvei (*Linum*).** *liņs jaû grib jaûnu zemi. jaûnâ zemê ta viņi aûga tâdi gari, tĩri. / senâk ka linus sẽja, ta gaĩdija lęnu laĩku, ka varî iêsęt linus. / linus aka sazãrdî – saceĺ garî sklañdu. / linus kabinâja piê dziẽdiêm. linus kabinâja istubâ piê dziẽdiêm. uñ ta jaû varêja rędzęt, kuŗâs saîmniêka mãjâs iêgãja, kuŗam̂ vaĩrâk linu piê dziẽda, tas jaû bagâtâks. / senâk visu kuô pa taĺĩkâm taĩsija – rãceņus râva pa taĺĩku. tâ·pat rudzus* [nopļāva], *linus mĩstija. / liņs – tas jaû taču vẽrtîks irî. / augat, linīni, lins lina galā!* (LFK 9, 112) */ padziedi, māmīna, par labis linis!* (LFK 1961, 11157) // **Šķiedra, kas iegūta no šī auga stiebriem.** *lini satîti gurîkstês. linu saũju sajęm̂ us pusêm uñ savij kâ šnuõru. uñ ta isnãk gurîkste. /* [kreklam] *visas apkakles, visu vaîdzêj a ruôkâm nuôšũt tâdus mašĩndũriênus feĩnus* [jeb] *biêzuôs dũriênus. uñ arî linu dzivi viņus šuva. / mazgâjuôt jaû tas liņs izbaĺĩ, paliêk baĺĩc. / kâdu reĩzu priêkš vaĺĩkâšanas ęsuõt aûduši linuôs – a linu dziju apmeta uñ a viĺĩas dziju ataûda.* ✧ ***lai Diêvs duô linuos, ne pakulās!*** – saka, novēlot izdošanos, arī novēlot ko labu. *ka ciêmĩnu Jęķaûps gribêja tuõ Añnu, bet nevarêja zinât, vaî nãks, tad vĩri teîca – nu laî Diês duô linuôs, ne pakulâs! – laî viņš dabuĩtu. tas bûtu tâ – nu kuô tu piniês kâ pa pakulâm! pakulâs varî sapîtiês. pakulas i nevęrtâkas.*

lĩnija subst. **1. Svītra.** *es nevaru nuôviĺĩkt taîsnu lĩniju. / senâk jaû arî bî lĩniju burîtnicas, rũtiņu burîtnicas.* // **Grumba, rieva (ādā).** *skatijâs ruôkâs – zĩlêja. ruôkas lĩnijas nuõteîc* [cilvēka] *raksturu.*

2. Virsmas vai telpas elements, kam ir tikai viena dimensija – garums. *staĺĩis uñ rija aka blakâm tâdâ pašâ actârpê, tikaî ûz vakariêm, laî bûtu staĺĩa gaĺs pret istabs dûrvîm tâ viênâ lĩnijâ. / i vaîdzîga kņuba iskapte – a kņubu viêglâk pļaût. ja spice nãk us priêkšu, ta i kņubum̂s, salĩdzinuôt a papêža lĩniju, bet, ja uz uõtru pusi, ta i atkarum̂s. / turî, ku tã lĩnija iẽt, lidz turiêni varî pļaût.* ☐ ***taîsnā lĩnijā*** – pa visīsāko iedomājamo ceļu (no vienas vietas līdz otrai). *nuô viênas ciêmiņu mãjas uz uõtru vęd taks, kuô iẽmiñ, staĩgâjuôt taîsnâ lĩnijâ.*

3. Izcirsta josla (mežā). *lĩnija irâd mežâ, ku kvarîtãlu addala viênu nuô uõtra. meš sadalîc kvarîtãluôs a lĩnijâm. kvarîtãli sadalîti a stîgâm – priêkš iscirîšanas. / mežâ tuõ saûc lĩnija. senâk jaû bi lĩnijas pa kvarîtãļiêm mežâ. bet taga jaû tâdas lĩnijas vaĩrs neû. tag jaû izruôk grãvjus pa tãm viêtâm. / avenes aûg tik pa tâdâm iẽlejâm, ku kâdi vęci grãvi, tâda vęca lĩnija.* // **Iezīmēta pļavas vai lauka josla, ko nopļauj vienā gājienā.** [pļaujot] *aîzjẽma tuõ baru. iẽt caũri tuõ lĩniju, ta acsavêršas aka bišķi grãvmalî.*

4. Vadu sistēma elektriskās strāvas (elektriskās enerģijas, sakaru signālu) pārvadei. *ka iêviĺĩka mum̂s elektrĩbu, ta te bî gaĺvęnã lĩnija. / mañ bija seši gadi, ka iêviĺĩka telefonu. ta te viĺĩka lĩnijas, raka stabus. iêviĺĩka pirmuôs telefonus. / mum̂s drĩz iêviĺĩks telefonu. ta jaû lĩnijas, stabus vaîdzêja gãdât.*

5. Karadarbībā iesaistītā (parasti frontāli izvietotā) karaspēka, militāro objektu kopums un to aizņemtā teritorija. *pêc tam̂ viņi* [tas ir, vācieši] *aîzgãja us frońti. uñ visi pirmâs lĩnijâs, uñ beîkti. / turî bi viêns tâc lustîks vãciêtĩtis, viš tik lustîks viênu vakaru. viņam̂ nuô rîta bi jãbraûc pirmâs lĩnijâs apakaļĵ.*

6. Garuma mērvienība – aptuveni 2,5 milimetri (vecajā krievu mērvienību sistēmā); ģen.; savienojumā ar kārtas num. **Norāda uz šādā mērvienībā izteiktu lampas cilindra lielumu.** *laṁpu ciliñdri bija pêc liẽluma lĩnijâs. / mazâkâm laṁpâm bi mazâks ciliñdeŕs – nuô astuôtâs lĩnijas. / petruõlijas laṁpas bi pakabinamas piê griêstu a ciliñderi. desmitâ lĩnija bi. / istabâ bija petruõlijas laṁpa. piŕmâk parãdijâs tâdas maziņâkas, aŕ mazãkâm ugunêm. tãs bija desmitâ lĩnija. pêcâk bija piêcpacmitâ lĩnija. / desmitâs lĩnijas laṁpaî ciliñdrs tiêvâks, mazâka gaîsma. piẽcpacmitaî lĩnijaî bi liẽlâks, platâks tas dakc.*

lĩnijciliñdrs subst. **Petrolejas lampu cilindrs.** *laṁpas aŕ lĩnijciliñdriêm jaû bij liẽlas laṁpas. tãs jaû nãca vę̂lâk.*

lĩnijdrošķa, arī ***lĩnijrati*** subst. **Izbraucamie rati ar sēdekli.** *lĩnijdrošķa* [jeb] *beņķa rati. vidû tâc beņķis – suôls, četri riteņi. uñ nuô pakaļas ases us priêkšas asi i nuôstiprinâc sêdeklis, ka vaŕ labi nuôsę̂dę̂t. kuñgi, baruõni a tiẽm braûca. / ta bi aka tâdi rati – lĩnijdrošķa. beņķis tâc aûksc. visa ģimene braûca. priêkšâ divi zîrgi. / fũrmaņi bi. citi bi a diviêm zîrgiêm. tã skaîtijâs lĩnijdrošķa, tâda glaũna kariẽte. / uõrmanis* [jeb] *fũrmanis senâk braûca a lĩnijdrošķu, vadâja cilv̂ę̂kus. / muṁs te vêl saûc lĩnijrati. lĩnijrati jaû bi, kad ratu pakaļâ vaŕ divi iêsę̂dę̂t uñ priêkšâ vêl viêta. tiẽ bi tâdi smukâki uñ zęmâki, viêglâk iêkâpt. / mañ patîk tiẽ lĩnijrati labâk. tâ zęmu viss kas iŕ.*

lĩnis subst. **Karpu dzimtas saldūdens zivs (*Tinca tinca*).** *tã i tâda zive – lĩnis. / lĩnis i gârda zuve. / lîdękas piĹda, lĩņus saĹdê. / zîrgi bî lîdzęni kâ lĩņi.*

lins. Sk. *l i n i .*

lĩns subst. **Meža stiga.** *lĩns addala kvaŕtãlus. tas iscîrsc tâc laũkuṁs caũri mežaṁ krustus uñ gaŗâ. tiẽ tâdi ceļi, ka vaŕ rędzę̂t caũri. / lĩns apmę̂raṁ septîņi metri plac. pa lĩnu braûca. / tiẽ lĩni sadala mežu gabaluôs. / aku·rãt ga tuõ mãju iẽt meža lĩns mežâ iêkšâ. uñ pa tuõ meža lĩnu tas suñs skriên pruôjâm. / pa tuõ mežu jâiẽt bes ceļa lidz Krusta lĩnaṁ. / medniẽki uz lĩnu gaîdija, ka isskriês kâc zaķis.*

liñsę̂kla, arī ***linusę̂kla*** subst. **Linu sēkla.** *liñsę̂klas žîdi piŕka. žîc teîca, ka rudeni linusę̂klas bûšuôt dârgâkas uñ âbulina sę̂klas lę̂tâkas. / liñsę̂klas iêsẽj, uñ uzaûg lini. / pamaz bijis tuõ linusę̂klu. vêl kâc stuõps bûtu vaîdzêjis. / vaŕ a liñsę̂klu nuôvãrijumu šmitę̂t tãs dzives. ta druôšâki aûst, netrũkst. sę̂rkanuôs liñdrukus aûžuõt, mętu dzives šmitêja aŕ linusę̂klu nuôvãrijumu. / ka pãrâk glę̂vi bi savę̂rpc, ta dzivi šmitêja. sašmitêja a stẽrķeli va liñsę̂klu nuôvãrijumu.*

linums subst. **Zvejasrīka – tīkla (vada, jūras murda) – audums.** *linuṁs i tîkla gaĹvęnâ daļa. zvejniẽks nuômegža desmit asu garu linumu priêkš tîkla. / tîkla linuṁs i tas viêns pac tîkls bes ne kaût kâ, kâ nuô fabriks steĹlêm izję̃mc. / linuṁs iŕ viss tas tîkla smaĹkaîs* [daļa]. */ tas linuṁs, tas tîkls a tiẽm spârniêm iŕ.* (Svent. 87)

linusę̂kla. Sk. *l i ñ s ę̂ k l a .*

lĩņāt v. **Lēni, sīkām, smalkām lāsēm līt; brīžiem, ar pārtraukumiem mazliet līt.** *sâk lĩņât. muksiṁ ę̂nâ! / liêtus akaĹ lĩņâ. nevarês grâpt siênu. / jaû sâka lĩņât, ka kŗãva* [sienu], *bišķi sprę̂gâja. / nu jaû sâk lĩņât tâ bišķi vaîrâk. / veĹ labi labi lĩņâ.*

lĩperēt v. **Iemānīt (?).** *tuõ zîrgu vaîdzêja lĩpęŗę̂t kâdaṁ čigãnaṁ.*

lipīgs, ***-a***, arī ***lîpīgs***, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas līp pie kā virsmas (par līmi vai vielu, masu, kurai ir līmes īpašības).** *mędus i lîpîks uñ saĹc.* // **Tāds, kas ir pārklāts ar līmi vai vielu, masu, kurai ir līmes īpašības.** *tiẽ bi lîpîgi papîri – kâ viņas piẽmetâs, tâ viņas piêlipa tãs mušas. / iĹgi stãvuôt, ûdeńs abglemê a lipîgu kârtu.*

2. Tāds, kas pāriet no slimā cilvēka (arī dzīvnieka) uz veselo (piemēram, par infekciju). *bakas aŕ bi viêna lîpîga slimîba. / pakas bi lipîgas. tãs manâ laîkâ vaĩ nebija. / apmeta visu miêsu a tâdâm smaĹkâm, niẽzuôšâm piñnêm. tãs bi miĹzîgi lîpîgas. ka jaû viênaṁ parãdijâs* [kašķis], *ta visaî mãjaî bi. / iênãši i zîrgaṁ. viņi ęsuôt lîpîgi.*

[I]***lipināt*** v. **Līmēt.** *meîta gribêja lipinât biĹdes us siênâm. / viskaûkuô vaŕ lipinât, vaŕ piê siênas piêlipinât.*

[II]***lipināt*** v. **Iedegt.** *lipinât iŕ uguni iẽdędzinât laṁpâ.*

lipināties v. **1. Laipot.** *baznĩcâ ejuõt, vaîdzêja pa ceĹmali lipinâtiês, laî nuôiẽtu a skaîdrâm kãjâm baznĩcâ. / tiẽ ceļi bija dikti dubļaĩni, ka uzlija liêtus. ta tik pa malãm varêja tâ lipinâtiês. / isnãca lipinâtiês gaŕ dubļaînu ceĹmalu – gaŕ tuõ malu iẽt tâ. / taṁ straũtaṁ lipinuôtiês varêja tikt pãri.*

2. Lišķēt; pieglaimoties. *kuô tu te lipiniês? gribi visiêm laps bût! tas tâc lišķîks.*

[I]***lipīt*** v. **1. Skriet.** *bệrni tâ vaŕ lipît pa sẹ̣tu, ka kãjas viẽ baĹtuô. / bệrni te lipîja, lipîja, ta pazuda. / a, kâ viņš* [puika] *lipija, uõtrs nevarêja nuôḳệrt. / maǵaîš* [tas ir, zēns] *tâ lipîja, ka liẽlaîš nevarêja nuõḳệrt viņu. tâ mana tañte teîca.*

2. Rāpties. *lipî pa trepêm aûkšâ! / lipî aûkšâ* [kokā]!

[II]***lipīt*** v. **Panākt, ka (kas) deg, lai rastos gaisma, siltums; dedzināt.** *vakarâ lipija lukterî sveces uṅ gãja sakuôpt ziŕgus. / gan es tevi* [tas ir, tautudēlu] *nuolūkuošu, plānā skalu lipīdama.* (LFK 527, 13913)

lipstuks, arī ***lipstūks***, ***lipštuks***, ***lipštoks*** subst. **Ārstniecības lupstājs (*Levisticum officinale*).** *lipstuks i tâc aûks, tâdiêm sulîgiêm stuṁbriêm, diẽzgaṅ aûksc krũms. kâ sâpêja kãjas, bi sapuṁpušas, ta piẽsêja lipstukus – tâ saspiêda, saspaîdija. vẹcâmãte piêsêja lipstukus, ka tik kas sâpêja. uṅ bi vẹsẹĺs. / lipstuks i aûks. sêja piê kãjâm, ka sapuṁpušas. viņš nuôveĺk kârstumu, smiŕd. / tiẽ vaîg bût, ku tâdi dikti smâržuô, – lipstuki. / lipstuks* [jeb] *lipstūks. tuõ lipstuku tâ sagriêza, islika istubâ tâ šuŕ tuŕ pa tuõ luôgu. uṅ ta tãs mušas issprâga. tâc lipstũks bi. / ta nuôsmẽrêja ziŕgus, guôves. ta nelaîdâs mušas viŕsû, a tuõ lipstuku ka nuôsmẽrêj. viš dikti smiŕdêja. / lipštoks deŕ iêsnãm, kãjãm liêk viŕsũ, sasẹdz. / lipštuki kaũ kâdi aûgi iŕ. kuŕ viņus tiêši izmañtuôja, nezinu pateîkt.*

[I]***lipt*** v. **1. Saistīties pie (kā) virsmas (par līmi vai vielu, masu, kurai ir līmes īpašības).** *sveḳis lîp piê ruôkâm, uṅ piḳis lîp. / tik daũdz mîcij, ka* [mīkla] *nuô ruôkâm lipa nuõst. /* [uz lizes] *uzbiŕdina miĹtus, citâdâk jaû* [mīkla] *lîp klât piê tã kuôka. / sveš cilệks duõmâ – pêdêjaîs nabaks iẽt, staĩgâ kâ lîp. bet naûda iŕ! /* [siera masu] *iẽleî drãnâ* [..] *uṅ tâ tẹcina, šũpuô, laî tã sula tệk laũkâ, laî viš nelîp klât piê drãnas.* ✧ ***acis lîp ciêt*** – saka, ja ļoti gribas gulēt. *tuŕ* [sapulcē] *bî tâda liẽla runâšana, gaŕlaĩcîgi. acis gaṅ·drīz lipa ciêt, miêks nãca.* ✧ ***lîp klât kâ dadzis*** – saka par apnicīgi neatlaidīgu, uzmācīgu cilvēku. *kâ apsêžuôs, tâ mazaîs tũlĩt lîp klât kâ dadzis. / mazaîs* [zēns] *jaû maṅ kâ dadzis lîp klât. vakaruôs skatâmiês grãmatas.* ✧ **[kādam]** ***lîp pie nagiem*** – saka par cilvēku, kas mēdz zagt. *taṁ jaû lîp piê nagiẽm – teîc uz zaglîgu ciĺvệku. bet kuŕ ta citu laî ṇẹṁ – viņš jaû darîtâjs laps.*

2. Izraisīties organismā inficēšanās ceļā (par slimību). *tâ jaû viš nelîp tas kašḳis. bet, ja uõtrs tâ·pat netĩrs i* [tad pielīp]. */ mãte a·viên teîca – va tev nav baîl, ka nepiêlîp* [slimība]? *nu ka lips, lips!*

[II]***lipt*** v. **Panākt, kas (kas) deg, lai rastos gaisma, siltums; dedzināt.** *lipt i dẹdzinât pa vẹcaṁ. / lip uguni! / lip tuõ sveci! / mẽs taga teîcaṁ – iêraûn zẽveli, tuôreĩz teîca – lip zẽveli. / ziêmu jaû agri vaîg lipt laṁpu.*

[III]***lipt*** v. **Kāpt; rāpties.** *ganīnc lipe uozuolā, bite krite cẹkulā.* (LFK 1954, 150) */ ku tu* [kaḳi] *tuŕ lip aûkšâ? nãc zemê!*

liŕ interj.; parasti atkārtojumā. **Lieto, atdarinot putna balss skaņas.** *cĩrulis tâc mas putneĺs i, tâc pẹlệks. viš tâ liŕ, liŕ, liŕ! saûc.*

[I]***liska*** comm.; subst. **Lišḳis.** *liska i tâc, kas grib tâ piêglaĩmuôtiês, liskâjas apkârt. / taṁ tâda liskas mêle.*

[II]***liska*** subst. **Vērpjamā ratiņa daļa, kas savieno paminu ar riteni.** *liska i nuô paminas uz riteni. / liska i ratiņa daļa, kas saviênuô riteni a paminu. / vẹcâsmãtes ratiņaṁ salûzuse liska.*

liskāties v. **Pielabināties; pieglaimoties.** *viêns nuô uõtra grib kaû kuô izdabuĩt – liskâjas apkârt, labinas, kaû kuô grib iêgũt.*

[I]***lîst*** v. **1. Virzīties, pārvietoties (pa kādu virsmu) ar īpašām visa ķermeņa muskulatūras, skeleta kustībām (par bezkāju dzīvniekiem, piemēram, par dažiem rāpuļiem, tārpiem).** *es divas reĩzes redzẽju zaĺkšu kâzas. us tuõ cẹĺmu bi tig daũdz tuõ zaĺkšu, ka viss tas cẹĺms bi piĺnîgi apsẹkc. uṅ ta tiẽ zaĺkši cic gaŕ citu lîda gaŗâm cĩkstệdami – tâc truôksnis bi. / dêles muṁs butelê stãvêja. uṅ, ka kuôš laĩks bi, ta viņas lîda aûkšâ. / laî* [dēles] *nelîstu laũkâ, tuõ buteli apsêja a lupatu, kas laîž gaîsu caũri. / es jums saku, vedẽjiņi, zem eglītes neguļat – lietus lija, skujas bira, zutis līda vệdẹrā.* (LFK 1818, 318) // **Virzīties, pārvietoties, parasti lēni (par dzīvniekiem, kam ir kājas); virzīties, pārvietoties, pilnīgi vai daļēji pieplokot ar ķermeni (pie kādas virsmas).** [zoslēni] *lîda siĺdîtiês piê liẽlâs* [zoss]. */ tã kuce lîda gaŕ siênu. tâ viņa tuŕ depelêjâs aûkšâ. / ta jaû kuṅgi nãca medît. tiẽ maziê* [āpšu] *suneļi lîda pakaĺ – âpšus meklêja. / tas suṅs liên uz vệdẹru. / ka suvệni bi atjẹṁti* [cūkai], *ta lîda midzenî paši viẽn čupâ. / kâdu reĩzu pa vasaru iêsavâḳas tâ namâ tas depis. viš tâ liên. bet taga vaîs naû*

ręḑzę̂ti. / te liên istubâ skudras. tâ ka mudž viẽn. / tãs [mušas] *jaû liên visũr, ka baîl.* // **Virzīties, pārvietoties salīkušam (?).** *kuŕ tik vẹc gadījās? vai nuo meža tu iznāci, vai nuo elles laukā līdi?* (LFK 1961, 10076) / [vedekla saka vīramātei:] *kad es iešu klētiņā, lien tik mundri paklētē!* (LFK 1818, 264) ✧ ***lîst uz vệḑẹru*** – būt ļoti padevīgam un iztapīgam. *liên uz vệḑẹru – teîc us tâdu, kas sevi tura pazemîgu, paklaũsîgu.*

2. **Virzīties, pārvietoties (pa ko šauru, neērtu, parasti pārvarot kādus šķēršļus) – par cilvēkiem vai dzīvniekiem; spraukties.** *teļš̂, lîzdaṁs nuô apluõka laũkâ, iêsprûdis sklañdâs. / atnãc piênaglâ tuõ dẽli piê žuôga, laî tiẽ suvệni neliên dârzâ! / aîtas lîda pa* [riķu] *stârpâm iêkšâ. / tiẽm tâdi caũri tiẽ žuôgi. ta tuŕ lîda pa stârpâm iêkšâ. / pa tuõ caũrumu tas strazdelis lîda iêkšâ bũrķinâ, jâ. / veñteris iŕ tâc zvejas rîks, ku zuves liên iêkšâ. veñteri atstâj pa nakti ûdenî piêstiprinâtu. tad zuves saliên iêkšâ.* // **Gulties (guļvietā), doties gulēt.** *vẹcaîstệs vakarâ teîca – lîdîšu tik gulệt savâs cisâs. / nu tik liên gull̃tâ pašņâkt! visu diênu esi skrệjis, gãjis.* // **Dīgstot parādīties virs zemes (par augiem, to daļām).** *sniêgpulk̂stenîši piŕmâk ûzziêd. uñ ta viņi sâk lîst ârâ.* // **Augot virzīties.** *viņa* [tas ir, vaiņagu zāle] *tâ iẽt us priêkšu uñ liên uz aûkšu. ja kaû kâc priêkšmẹc i, ta viņa pakacâs tâ aûkstâk. / pašas puķes mẽrķi rāda* [..] *lien caur riķi ciemiņuos.* (LFK 1961, 10203) // **Virzīties, tikt virzītam (kādā priekšmetā, masā) – par priekšmetiem, augu daļām.** *ja pa daũdz atliẽkti nuõst, ta teîc, ka tas tâc atkaŕs kašelis. neliê ne·maz zemê iêkšâ.* / [miežiem] *dikti daũdz akuõtu, ruôkâs lîda iêkšâ. / viêns* [dadzis] *tik šaũsmîgi dzêlîks, tâ liên miêsâ iêkšâ tâ kâ tiẽ kaktusi. / iŕ nezâles, kas* [ar saknēm] *dikti liên zemẽ.* ✧ ***cik âdā*** (arī ***vệḑẹrā***) ***liên*** – ļoti daudz, cik vien gribas (ēst, dzert u. tml.). *še êd uñ dzeŕ, cik âdâ liên! / nu êd viẽn, cik liên! / vakaruôs tiẽm bệrniẽm tã liẽlâ êšana, ệd, cik vệḑẹrã liên.* // **Par dūmiem.** *rũķis bi tâc iêmũrîc piê krâsns, ku tiẽ dũmi iẽt aûkšâ. tiẽ dũmi lîda aûkšâ.* // **Virzīties (kam tuvāk).** *bi liẽls baŕs* [cilvēku istabā]. *uñ visi lîda piê tãs laṁpas* [lai varētu redzēt]. / *katrs* [cilvēks] *lîda piê laṁpas, gribêja kaût kuô ręḑzệt. / ka viš* [tas ir, kaķis] *i laps, ta liên klât klêpî, grib, laî viņu glaũda.*

3. **Virzīties, doties un nokļūt (sev nevēlamos apstākļos); doties uz turieni, kur nav aicināts (izraisot pret sevi negatīvu attieksmi).** *tâc spệlguõņa laĩks, ka netîk ne laũkâ lîst nuô istubas. / kad es tuô puĩši nuôkaṁpšu, tad nebûs pa juõkiêm! kuô liên piê manas Mades! / Biẽrañc suôlija Jệkaûpu nuôtệvuôt. kuô liên piê viņa brũtes! / puŕciķis i tâc, kas visũr liên bes vâkšanas. / saîmniêku guôduôs bi ari kal̃pu uñ namel̃niêku radi. nu tiẽ jaû paši ari saprata – nelîst saîmniêkaṁ piê gal̃da blakãm. / nu Jãnis aka uz brĩvâm kãjâm! redzês, kuô nu darîs! aka lîdîs kaû kuô pa tuṁsu piẽvâkt? / beskaûnîks* [cilvēks] *runâ beskaûnîgas liêtas, liên visũr.* ✧ ***lîst acīs*** – uzbāzīgi censties pievērst sev uzmanību. *bệrniêm neļãva nãkt klât pul̃kâ, ka sveši atnãca. kuô tu te liên acîs! – teîca. / naû brĩv acîs lîst ļaûdĩm. / bi tâdi cil̃vệki, kas gribêja istapt kuñgiêm. citi teîca – tas nu gañ tiẽm kuñgiêm liên acîs.* ✧ ***lîst viŕsū*** – tuvoties (kādam), būt uzmācīgam, izraisot pret sevi negatīvu attieksmi. *viņš citiêm liên viŕsû a savâm runâm. / liên viŕsû kâ miêks – teîc, ka uõtraṁ a saviêm paduõmiêm uñ runâšanâm neduô miêra.* ✧ ***dzîvam zemē lîst*** – pārtraukt neciešamus, nepanesamus apstākļus. *dệls viņaî dzeŕ, dara kreņķus, kaûnu. tad jaû piê brîža gribas dzîvaṁ zemẽ lîst.* ✧ ***pêc kapẽķa lîst ugunī*** – pārlieku sīkumaini izturēties, rīkoties (mantkārīgā nolūkā). *pêc kapẽķa liên ugunĩ – teîc uz naûdas kãru.* // **Doties (uz neatļautu vietu) – par cilvēkiem, dzīvniekiem.** *laî bệrni neliên rudzuôs, ta stâsta, ka tuŕ i rudzu kũma.* // **Virzīties (piemēram, degunā, acīs) – parasti par sīkiem kukaiņiem.** *ka mušas liên acîs, ta viš* [tas ir, zirgs] *purina gal̃vu.* // **Virzīties ārā (no kā).** *saspraûd matus piê aûsĩm, laî neliên laũkâ nuô drãneles!* ✧ ***lîst nuo âdas laũkā*** – visiem spēkiem pūlēties, censties (ko realizēt, paveikt). *siêns bija nuôpļaũc. cenîtuôs savâkt, lîdu vaî nuô âdas laũkã, bet nepaspẽju. bišķi aĩzlija. / cic bệrns jaû nuô âdas liên laũkã – grib tuõ mañtu dabũt seû.*

[II]***lîst*** v.; parasti savienojumā ar *lîdums*. **Veidot mežā izcirtumu lauksaimniecības vajadzībām.** *jâliên lîduṁs, jâlaûž cẹl̃mi. / ai puisīti, netiklīti, kam nelīdi līdumiņu? citi puiši alu dzēra, tu dzer purva ūdentiņu.* (LFK 1817, 65) / *kaut arī bija jālaužcelmi, jālīž līdumi, cilvēki centās uzcelt sev mājokli.* (Sprincis 301) / *jalīž lieluo līdumu.* (Etn. 1892, 155)

liste subst. **Saraksts.** *taga citâdi tiẽ dokumeñti. tag visi* [pensionāri] *uz viênu listi.*

[I]***līste*** subst. **Garš, latai līdzīgs izstrādājums, kam ir taisnstūra vai profilēts šķērsgriezums un ko izmanto, piemēram, apmaļu veidošanai.** *kuôka lĩstîte, katrâ galâ tâc klubãķîtis, ka*

vaŕ garâm bâst tãs karuôtes, ka i rũmes iêiẽt tam̂ kâtiņam̂. karuôšu aîzliêkamaîs. / [maizes kambarī] *piê siênas bi lĩste, ku kaŗuôtes aîzbâze. pajem̂ nuô lĩstes kaŗuôti! – tâ teîca.* / *âzgâze bi lĩste piê siênas, ku sabâza nuômazgâtâs kuôka kaŗuôtes.* // **Plaukts.** *ķêķî piê siênas bij piẽriktętas lĩstes, kuŕ abgâž traũkus.* / *ķêķî lĩstê salika visus traũkus.* / *traũkus biêžâk lika uz lĩstẽm nekã skapjuôs.* / *mazajâ sãnu kam̃barî bî lĩstes, ku saîmniêce nuôlikâs.*

[II]***lĩste.*** Sk. *l i ẽ s t e .*

lĩstęka (?) subst. **1. Lāsteka.** *lĩstękas tęk nuô jum̂ta zemê.*

2. Rene. *agrâk renes bi, ku ûdęnĉ nuôtęk. tag teîc lĩstękas.*

lîstęns, ***-a***, arī ***lĩstęns***, ***-a*** adj. **Pilns (līdz malām).** *lîstęńs – tas i piĹ̃ns. piẽliêta krũze lidz malãm, ka nevaŕ nęst. lîstęna krũze.* / *tâdu lĩstęnu glãzu nu piêlêju, dikti piĹ̃lu.*

lišķeris subst. **Lišķis.** *tas tâ lišķêjâs visiêm apkârt. tas i lišķeris.*

lišķēt *v.* **Liekulīgi slavēt, nepamatoti cildināt (kādu), parasti savtīgos nolūkos.** *kas sapruôt, kuŕ vaîg lišķêt, panãk savu.*

lišķēties v. **1. Našķēties.** *piê zaptes puôda iẽt lišķętiês. našķętiês, lišķętiês – tas jaû viêns uń tas pac i.*

2. Censties liekulīgi slavēt. *šaũtuves aka saîmniêcêm tâ lišķêjâs klât – grib piêlîst.*

lišķis m., ***lišķe*** f.; subst. **1. Lišķīgs cilvēks.** *lišķis i tâc piêlîdêjs, visiêm piêliên a savu mîkstuô mêli parunât.* / *mędus mêle iŕ lišķis. nu tas aŕ savu teîkšanu viênmęr panãk, kuô grib.* / *šaũtuves aka – tãs aka tâdas* [sievietes], *kas saîmniêcêm tâ vaĩrâk piêlîda. uń lišķes aka viņas saûca.*

2. Cilvēks, kuram patīk našķēties. *puĩka nãca piê manis našķętiês. tâc lišķis, našķis bi.* ☐ ***kreîma lišķis*** – rādītājpirksts. *rãdîtâjpiŕksc* [jeb] *kreîma lišķis.* / [pirksti:] *utubuñga, kreîma lišķis.* / *îkšis* [jeb] *utubuñga, kreîma lišķis, garaîs Pẽteris.*

3. Rādītājpirksts. *lišķis i uõtraîs piŕksc.* / *tas* [pirksts] *i rãdîtâjs, lišķis.* / *karavĩram̂ piê pliñtes vaîg îkši uń lišķi, zvejniêkam̂ aŕ.*

lît v. **1. Virzīties, krist lejup pilienu veidā (par lietu); būt nokrišņiem lietus veidā.** *lîst uń lîst! siênu nevaŕ savâkt. pãrpũdês, sũdi viẽn bûs.* / *viš tik bišķi apmâcas, bet kâ nelîst, tâ nelîst.* / *ta ta nu sukâ lît.* / *mum̂s visu caũru laĩku lija.* / *ja ziêmelî iêsâk lît, ta viš iĹ̃gi lîs.* / *liẽlaîs, plataîs skũrstiêns, liêtus lîst iêkšâ, ka tu kuô vãri.* / *kaût laî lîtu pa Jãņiêm!* ✧ ***lîst kâ čũkst*** – ļoti stipri līst. *vakaŕ visu diênu lija kâ čũkstêja viẽn.* ✧ ***lîst kâ pa Jãņiem*** – ļoti stipri, nepārtraukti līst. *lîst kâ pa Jãņiêm.*

2. Tecēt, plūst (par samērā nelielu šķidruma daudzumu). *cęŕtu, tâ kâ sluôta plîst uń tiẽ sviêdri lîtiń lîst.*

litars, arī ***literis.*** Sk. *l i t r s .*

lîties v. **Plūst (parasti pāri trauka malām).** *mań* [nēši] *spiêda plęcu,* [ūdens] *lijâs pãri pa* [spaiņa] *malâm.*

lîtin. Sk. *l î t* (2).

litrs, arī ***litris***, ***litars***, ***literis*** subst. **1. Tilpuma mērvienība (parasti šķidruma mērīšanai) – 0,001 kubikmetrs; trauks, kura tilpums ir 0,001 kubikmetrs.** *senâk jaû aŕ stuõpiêm, pusstuõpiêm, kũrtẽlîšiêm mẽrija. literis jaû bij labi labi vęlâk.* / *stuõps drusku liẽlâks pa litri.* / *piẽnu us tiŕgu tiŕguôja a stuõpu, tag a litru.* / *literŝ i mazâks, stuõps i liẽlâks.* / *a stuõpu mẽrija šķidrumu aŕ, uôgas. tik·pat kâ taga litrâ.* / *taga smeĻ̂ a litaru, krũzeli.* / *mum̂s tas litris i jaûns męŕs.* / *kreîmam̂ tâdi bleķa mẽrĩni* [bija], *lĩdzîgi literiêm.*

2. Vielas daudzums, kas ietilpst šāda tilpuma mērtraukā. *nu tuôreĩz jaû tâ puĹ̂ku nedeva tãs guôves tã piẽna. seši literi – seši stuõpi, astuôņi stuõpi, kâ kuŗa guôve.* / *tag pa diũdesmit litru isslaûc* [no govs]. *ta desmit, diûpacmit litrus slaûca.* / *ka es vãru rãceńs, ka mań tâc laps gaĻ̂s sâlijum̂s, es kad·reĩz uzleju aŕ veĻ̂ pa literim̂, laî iêvãrâs.* / *ęsuôt atraduši tuõ bromu. divi grami tik uz litru.*

liturģija, arī ***litūrģija*** subst. **Kristīgo dievkalpojuma daļa, kuru vada garīdznieks pie altāra un kurā lasa lūgšanas, evaņģēlija tekstu, dzied garīgas dziesmas, upurē vīnu un maizi.** *piŕmâk bi liturĝija, ta dziêdâja uń runâja. adaŕ tã bikte bi pa·priêkšu uń ta tã liturĝija?* / *ziņģu svędiênu negãja a upuru maku, nebi diêvgaĹ̂c, ne-ussaûca pãrus uń litũrĝija nebi.*

lizda. Sk. *l i z d s .*

lizdele, arī ***lizdelis*** subst. **Neliela (putnu) ligzda.** *gŗãvmaļuôs nuôdędzinâja vęcuô kũlu. putneļu lizdeļi ta jaû gãja buõjâ.* / *neļãva laũkâ sviêst issukâtus matus. ka putneļi iêvęĹ̂k lizdelê, ta sâp gaĹ̂va.* / *mãte neļãva bęŕniêm aîstikt putneļu lizdeli, laî neruônâs raîbumi uz dęguna.*

lizdęns, ***-a*** adj. **Pilns (līdz malām).** *lizdęńs* [ir] *pilĩls. / glãza piêliêta a kaûdzi lizdęna.*

lizds, arī ***ligzda***, ***lizda*** subst. **1. Miteklis (putniem), kurš veidots, piemēram, no zariem, sūnām, māla un kurā dēj un perē olas, audzina mazuļus līdz attiecīgajai attīstības stadijai.** *akmeņu kaûdzê čakšis bi iêtaĩsijis ligzdu. / ceļa galâ aûg egle. tuŕ putneļi taĩsa lizdus. / bezdelĩga paûsari ackrej, atnãk uń taĩsa lizdu šķũņuôs, zem̂ jum̂ta. / paûsaris jaû klât. strazdi jaû acskrêjuši uń meklê lizdu. / viņâm* [tas ir, vārnām] *i lisc te. te viņs pęriń. / zĩlîtes bišu struôpâ bi sataĩsîšs lizdu. / svêtẽlim̂ piŕmãk ustaĩsa tuõ lizdu, bet tik bes ne·viêna dzel̂ža. / svêtelim̂ piê mãjas kuôkâ ûzlika riteni, bes dzel̂za daļãm, laî taĩsa ligzdu. / mãjas gatuves galâ bi liẽla priẽde. uń taî galâ bi ûzlikc svêtẽļa lisc. bet viênreĩz nuõlûza zaŕs uń nuõkrita tas lisc.* // **Īpaša vieta olu dēšanai (mājputniem); perēklis.** *ka* [zosis] *gribêja dęt, ta nãca* [mājā] *uń katra savu lizdu zinâja. / kad vistas viênâ viêtâ dêj, ta visas uõlas neĩzjęm̂, bet viênu actâ lizdâ. / ligzdâ iêliêk uõlu, ta vistas iẽt dęt. / vistas sâkušas dęt siênaûkšâ. tã kuce nuôskatîsiês uń gaĩse isęst paûtus nuô lizda. / guŕbas tâdi sadalijumi bi, ka katraî* [zosij] *savs lisc uń savs caũrum̂s, ku viņa vaŕ iẽlîst. uń caũrumi bi aĩzlaîžami a klapi. / uzvaktê tãs gũžas, laî nãk iêkšâ lizdâ! ka neaîzaũkstê tuõs zuôslẽnus!* // **Īpaši veidots (kukaiņu, parasti plēvspārņu) miteklis.** *lapseńs iêvij tâdu ligzdu ta kâ taûri, tâdu balĩtu. / siŕsũņi i viêna šķira duñduri, bet tiẽ i tâdi dzêlîgâki. tiẽ* [*sirsũņi*] *taĩsa lizdus iêkš tâda cẽrpa, iêkš vęca cęl̂ma.* // **Miteklis (dažiem nelieliem zīdītājiem).** *trusęńi pilĩls lizds i ta ka mudž. ka nãks laũkâ, ta varês isskaîtît. / atrada* [seska] *ligzdu pagraba pajum̂tê a septĩņiêm sęskiêm, sęskęńiêm.*

2. Spiedpogas puse ar iedobumu. *drukãķi – tag saûc spiêdpuõgas. viêna i ligzdiņa uń uõtra i kņuõpîte, ku saspiêž.*

lize subst. **Plakana koka lāpsta (mīklas veidojuma ievirzīšanai maizes krāsnī un izņemšanai no tās).** *lize iŕ apaļa, aŕ kâtu. / lize tâda plakana, uń iêlaîsc kâc iêkšâ. / ku tuõ maîzi šaũ iêkšâ, tuõ saûc lizi. tã i apaļa, tas kâc gaŕš. / lize i, pakaĩsa milĩtus us tuõ lizi, ûzliêk tuõs kukuļus, aplĩdzina uń šaũn iêkšâ. / kaŕšeli cęp piŕmuô. pajęm̂ gabaliņu mîklas, uzliêk uz lizi uń isspaîda plakanu. / mūsu māte bẽdājās, kur būs ņemti maizes lizi. ciema puišu platas mēles, tās būs labas maizes lizes.* (LFK 1817, 68)

Līze subst. **Īpašvārds – sievietes, arī ķēves vārds.** *ķẽvêm aka bi siẽviêšu vârc – Līze.*

ližma subst. **1.** parasti savienojumā ar *gada*. **Skaitlisks gada apzīmējums (?).** *gada ližma iŕ dãtumi. kaleñderim̂ i gada ližma – 1980. / ližma – gada dãtum̂s. katram̂ lĩgumam̂, kuô rakstija, uzrakstija gada ližmu. / tiêsas aktîs uzlika gada ližmu, kad tas i nuõticis. / vęcaîmãteî bi pazudis krusta rublis.* [..] *tas bi sudraba. viênâ pusê bi krusc, uõtrâ pusê bi êrglis uń gada ližma.*

2. Nosaukums. *ližma* [ir] *nuõsaûkum̂s. grãmatas ližma. / kâ tuo lai zina, ka te ir kruogs, kad uz durvīm nav ne·kādas ližmas. nuo mūsu laivas ližma pa·visam nuodzisuse.* (ME II 476)

loderēt. Sk. *l u d e r ē t .*

loderis subst. **Slinks, izlaidīgs cilvēks; slaists.** *tas jaûnâkaîs dęls viņiêm i tâc loderis, nevĩžâ strâdât, tâ klaĩņuô apkârt. / loderis i tâc sliņķis.* // **Neuzticams cilvēks.** *tam̂ loderim̂ nevaŕ ne·kuô ũsticęt, aŕ viņu nevaŕ sarunât.*

lohums, arī ***lokums*** subst. **Caurums.** *lukterim̂ bi duŕtiņas, aûkšêjâ daļâ lohum̂s, nuô drãc lîkstîte, laî varętu paņęsât. / lukterim̂ bî četrkaňtîga dẽlîte, stûruôs stabiņi, viŕsû dẽlîtis a lohumu. / tâc liẽls lokum̂s israûc praka piŕnuõtê!*

loka subst. **Cirta.** *citãm meîtãm smuki isskatîjâs tãs lokas.*

lokains, ***-a*** adj. **Cirtains (par matiem).** *lokaîni mati – kam̂ tiẽ mati bi tâ sagriẽzušiês jaû nuô dzimuma. / sîkâki lokaĩns iŕ skrulĩaĩns. / ta tuõs matus iêtolĩêja, ta palika lokaîni.*

lokāt, arī ***[1]lukāt*** v. **Cirtot (matus).** *skrulĩlaîņi mati neaûg gari. tuõs nevaîg ne lokât, ne·kâ.* / [matus] *tikaî gal̂vas viŕsû lokâja, cituŕ bizi sapina. / tag jaû matus lokâ. / te mum̂s iŕ aŕ, kas tuõs matus lukâ, liêk ilĩgviĺņus. / lukšķẽre i, ku matus lukâj. sasilĩdija, sakârsêja uń ta iêjẽma tuõs matus, sasitinâj.*

lokāties v. **Cirtoties (par matiem).** *taga ruĺļus tiń matuôs. ta tiẽ mati lokâjâs, skrulĩêjâs.*

lokšķẽres, arī ***lukšķẽre(s)*** subst. **Matu cirtošanas šķēres.** *lokšķẽres i, ku tuõs matus lokâ. / matus skrulĩêj a tâdu dzęl̂zu puĺķi. uń ta bi tâ tâdas lokšķẽres. / senâk bi lukšķẽres, divi tâdi dzęl̂zi kuõpâ. sasilĩdija uń ta priêkšâ tâ iêgriêza. uz uguńc liêsmu sasilĩdija, cic piê lam̂pas ciliñdera. kârstu jaû nevaŕ. / lokšķẽres bî tâds pašs kâ šķẽres, bet nebija asas, bija apaļas. kaŕsêja ugunî. nuôpruõvêja, vaî svilina vaî nesvilina. / ta jaû es biju liẽla, pãri pa sešpacmit, ka radâs lokšķẽres.*

lokums. Sk. *l o h u m s*.

luba subst. **1. Koka miza, kas plēsta, piemēram, no augošas liepas, egles; skals, skaida, kas plēsta no bezzaraina koka.** *cic ûzlika nuô lubâm, dẽļgaliêm arî juṁtu, cic nuô dakstiņiêm. / lubas naglâja uz juṁtu, stiêbrus sêja. / tuõ siêna gubu apkļravâja a lubâm, laî vẽš neârda laũkâ. / lubu žuôks. tãs lubiņas platâkas, tãs nuô nuõmalêm sazãgâtas. viņas naû viênâdas. uñ tâ kuõpâ tãs lubiņas* [saliktas] *ciêti cita piê citas.* // **Nomalis.** *piê gatera* [baļķim] *nãk nuõst pirmã luba. abãs pusẽs i luba.*

2. Izņemams dēlis (parasti mēslu vedamo) ratu sānos. *kad mệslus vẹd, tad* [ratos] *iêliêk lubas uñ vẹd. / luba i ratu dẽle – sãnu luba, dubệns. sũdus vẹduôt, ratuôs vaîg iêlikt vaĩrâk lubu. / luba i dẽle, tig gậra kâ ratiêm tiêk – septîņu pệdu. viêna luba ratu dubẹnâ, viênuôs sãnuôs kãrde uñ divas lubas uõtruôs sãnuôs. / šķêrsis i pãri piêsista kuôka lakta. divas dẽles saliêk blakus, piênagluô pãri kâdu laktu – irî šķêrsis. satuî abas kuõpâ, uñ ratu lubas gatavas. / ruñgi irî duõmâti priêkš redelêm. tad jaû nevaî iêlikt ne lubas, ne·kã, kad tiẽ ruñgi naû. / mẽs teîcêm – tâc truôksnis bučuôjuôtiês, kâ lubas sacệrt kuõpâ.*

lubele subst. **Neliela luba.** *iêsviêd tuõ lubeli ratuôs, bûs kuî ussệdệt.*

lubraks subst.; lamuv. **1. Slinks cilvēks.** *tas lubraks jaû nebûs ne·kâc dziêveniẽks, strâdniẽks. / us tâdu sliñku teîc lubraks.*

2. Krāpnieks. *lubraks i lamuvârc. / tas čigãns bi tâc lubraks – piêkrâpa, atveda klibu zirgu. / tas lubraks maṅ nuõkrâpis daũdz naûdas.*

lucệrna subst. **Tauriņziežu dzimtas daudzgadīgs lakstaugs (lopbarības augs) ar gariem, paciliem stublājiem un ziliem, violetiem, dzelteniem vai zaļi pelēkiem ziediem – sējas lucerna (*Medicago sativa*).** *lucệrna i tâc zâlâjs. tuõ sẽja luõpiêm, luõpu piêbaruôšanaî. / lucệrna zâlê aûg. luõpiêm duô. taga jaû kulĩtivê. / lucệrnu te maz dzirdêja.*

lucītis subst. **Neliela asarveidīgo kārtas jūras zivs ar garenu, gļotām klātu, slaidi konisku ķermeni, strupu galvu un platu muti, kurā ir koniski zobi vairākās rindās (*Zoarces viviparus*).** *lucîši – tuõs te saûc pa kuņâm. tâda tiêva, apaļa* [zivs]. */ lucîši i Rĩgas apkârtnê vaĩrâk. / speņģi – tâdi kâ zuši, gaṅ·drĩz kâ tiẽ lucîši te Liẽpâjâ.*

luča subst. **Laime; bauda.** *siĺc ũdeṅs upê – laba mazgâšanâs. tã tik bija luča! / nu irî gaṅ luča – siĺta saũlîte! / pirtî uz lâvu laba luča pệrtiês. / pirtî, labi peruôtiês, teîc – nu tik bi luča! luča ari parî kuô citâdi labu* [saka].

lũdere subst. **Vecs, beigts dzīvnieks.** *vẹca lũdere – tas tâc vẹc zirks. tas vaîs nevaî paiẽt.* // arī lamuv. noz. *lũdere i nuõsprâdzis luõps, ari lamuvârc.*

luderēt, arī ***loderēt*** v. **Slinkot; slaistīties; klaiņot.** *kas tas parî strâdniêku, tik tâ luderê viẽn! / kas viš pa dziêveniêku! viš tik ludẹrệt viẽn grib. / kuô tu te loderê, luderê? eî strâdât! / saîmniẽku bệrni jaû varêja ludẹrệt pa mãjâm. tiẽ maz gãja ganuôs. / svệdiênu varês ludẹrệt pa ẹzệru. / puĩks jaû nestãv mãjãs, luderê apkârt. / mũsu suṅs arî luderê uñ uz viênu reĩzu bî pazudis.*

luderīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas okšķerē.** *luderîks i tâc, kas visu kuô izuõšņâ, visu kuô atruôd, ûzmeklê, kas viņaṁ ne·maz nav atvệlệc.*

luderis m., ***ludere*** f.; subst. **Cilvēks, kas okšķerē; okšķeris.** *tas puĩka tâc luderis, luderîks, visuî grib iẽlîst.*

ludiňka – **die Hosenklappe, der Hosenlatz** (atlokāma, pogājama bikšu augšdaļa). (EH I 759)

lûdzamdiêna subst. **Īpaša svinamā diena, ko protestantu baznīca noteikusi pastiprinātai dievlūgšanai; Latvijā luterāņu baznīca to svētī trešdienā pēc sestās svētdienas pirms Lieldienām.** *ja lûdzaṁdiênâ ķẽğeles pažuõbelê, ta laps miêžu gac.*

[I]***lûdzams***: ☐ ***lûdzama diêna*** – īpaša svinamā diena, ko protestantu baznīca noteikusi pastiprinātai dievlūgšanai; Latvijā luterāņu baznīca to svētī trešdienā pēc sestās svētdienas pirms Lieldienām. *lûdzama diêna muṁs arî Latvijas laĩkã bi. bet tã arî vaĩrâk katuõļiêm Ladgalẽ.*

[II]***lûdzams***, ***-a*** divd.; interj. noz. **Lieto, lai izteiktu (parasti pastiprinātu) lūgumu, pamudinājumu, aicinājumu.** *aĩ, lûdzama, taûtu meîta, adduôd manu kumelĩnu! adduôd manu kumelĩnu, bûsi mana lĩgavĩna. / ai, lūdzami, vedẽjpuiši, ruokat grāvjus plāninâi!* (LFK 1818, 231)

lûdzējs m., ***lûdzēja*** f.; subst. **Tas, kas lūdz (Dievu).** *tuõ lûdzêju baznîcâ radâs daũdz.*

lûdzu interj. **Lieto, lai izteiktu lūgumu, pamudinājumu, aicinājumu, arī lai lūgumam, pamudinājumam, aicinājumam piešķirtu pieklājīgu, laipnu izteiksmi.** [kāzās]

nuôgriêž gabalu cũkas šnukura uñ gabalu maîzes. lûdzu – sukâ! / tag jaû teîc – lûdzu! tad [senāk] *jaû tik – iêduô maň padzệrt!*

lufte, arī ***lupte*** subst. **Gaiss.** *taî kaŕstajâ laĩkâ ne·maz luftes nebija. / es pasệdệtu bišķi luptê. / attaĩsija luôgu, laî iênãk priša lupte.* ☐ ***iẽt luftē*** (arī ***luptē***) – kļūt ļoti straujam, nevaldāmam (uztraukumā, bailēs, sāpēs, nepatikā u. tml.) – par dzīvnieku, retāk par cilvēku. *zíŕks ka sâk skraîdît, ta aŕ teîc – zîrks iẽt aka luptê! / es teîcu, ka* [ķēve] *iẽs luptê aka. paliêk daṁlîga. / te teîc – iẽt aka luftê. / tas zíŕks iẽt luftê* [jeb] *luptê, pa gaîsu. iẽt aũlệkus. / ka sâka viêns zíŕks skriêt, ta citi pakaĻ – gãja luftẽ.* ☐ ***laîst luptē*** – ļaut (dzīvniekam) skriet, būt kustīgam. *tệvs tuõ zíŕgu laîda luptẽ, ļãva skriêt, aũlekšuôt.*

lûgšana subst. **1. Darbība → *lûgt* (1).** *lûdzu a lûkšanu, laî laîž laũkâ* [no slimnīcas].

2. Reliģiska ceremonija, tās sastāvdaļa – vēršanās pie Dieva ar kādu lūgumu, vajadzību, arī pateicību; šādā ceremonijā izmantojamais teksts. *pãtaruôs lûkšanâ teîkc – duô muṁs diẽniškuô maîzi! / visas tãs lûkšanas vẹcâs, kâdas jaû vaîdzêja tuõreĩz, ka kaķisms bija, zinâju. / taî leĩšu baznĩcã kaû kâda lûkšana.* ☐ ***lûgšanas naṁs*** – neliela baznīca (parasti kādai sektai). *Betãnija Lejniẽkuôs bi lûkšanas naṁs.*

lûgt v. **1. Laipni izteikt vēlēšanos, prasību (kādam, lai tas ko dara vai atļauj ko darīt).** *ciêmîte tevi lûdza, laî tu saraû uôgas uñ pãrduô. / es nevaru aîskacệt aûkšẽjuô plaûktu. tuŕ maň kâc jãlûdz palĩgâ. / kad jâkristî bệrns, tad lûdz kâdu radu, laî patuŕ piê aĻtãra baznĩcâ bệrnu.* // **Laipni izteikt vēlēšanos, prasību (pēc kā).** *agrâkus laĩkus ubagi piê baznîcas stãvêja uñ dâvanas lûdza. / nabaks lûdz nuô uõtra palĩdzîbu.* // **Laipni aicināt (kādu kur iet, ko darīt).** *smuks puĩsîtis, baĻtu muti lûdza mani kamanâs. / guôduôs lûdz. nuôgãja lûkt kâzâs. / ta* [tas ir, vāku vakarā] *bî jãbût pupâm uz gaĻda vãrîtâm. ta tik sệdinâja piê gaĻda uñ lûdza piê pupâm. / laî* [kāzās] *nelûdz dikti puĻku tuõs radus!*

2. Vērsties (pie Dieva) ar lūgšanu; lūgšanā izteikt (Dievam) vēlēšanos (par ko, pēc kā). *ka pa nuõmirušiêm lûdza Diêvu, ta* [sveces] *lika baznĩcâ lukteruôs. / vẹcaîstệs teîca, ka pasaũlê ne·viêns nav bes savas vaĩnas. tãlab jãskaîta pãtari uñ jãlûdz dẹbẹsu tệs, kas visas vaĩnas piẽduôn. / pêc dzeṁdîbu diênas sešas nedẽļas* [pagāja]. *tad* [jaunā māte] *varêja iẽt baznĩcâ uñ likt Diêvu lûkt mâcîtãjaṁ. / gan devu sieriņu, gan lūdzu Dieviņu, nu varu puišeli pielabināt.* (LFK 9, 54)

lûgties v. **Vairākkārt ļoti lūgt.** *kad kâc nuô uõtra grib izdabũt kâdu labumu sev, tad viñš runâ, lûdzâs, lidz izdabũn. / atbraûca padeģi lûktiês drẽbes. deva aŕ. / nabaguô, kas apkârt staĩgâ, lûgdaṁs gabaliņu maîzes, iẽt piê uõtra lûktiês. / viņa* [tas ir, vecā sieviete] *dikti lûgusês mešsârgu, laî ne·kaṁ neteîc. uñ addẹvuse saslaũcîtuô rasu mešsârgaṁ, laî iêduônuôt savâm guôvîm. / Zvaîgznes diêna – ta nãca tuõ Jẽzu lûktiês trîs gudriê. / kuo, māmiņa, es darīšu, ka puišeļi gauži lūdzas?* (LFK 9, 56) ☐ ***lûgties ar asarām*** – ļoti lūgties. *vaîdzês lûktiês aŕ asarãm piêduõšanu.* ✧ ***uz ceļiem lûgties*** – ļoti pazemīgi lūgt. [dēlam] *dârba nebi tuŕ* [pilsētā], *jânãk mãjâs. tệvu nu varêja us ceļiêm lûktiês, laî piẽjẹṁ.*

lūgtin adv.; savienojumā ar verba *lûgt* formām vai atvasinājumiem no tā. **Izsaka darbības intensitātes pastiprinājumu; lūgšus.** *lūgtin lūdzu brālīšam, lai nedzēra kruodziņā.* (LFK 1961, 10109)

lûgtu interj. **Lieto, lai izteiktu lūgumu, pamudinājumu, aicinājumu, arī lai izteikumam piešķirtu pieklājīgu, laipnu izteiksmi; lūdzu.** *ka runâja a skuõluôtâju, ta teîca – lûktu, skuõluôtâj! muṁs skuõluôtâjs visu pãrdeva. ta aŕ tâ teîca.*

lûgums subst. **Iesniegums.** *apakš tã lûguma vaîg parakstît vêl visiêm savi vârdi!*

luģine comm.; subst. **1. Okšķeris.** *tã Made bi tâda luģine, visu apstaĩgâja, apskatija uñ aprunâja.*

2. Biezi saģērbies cilvēks. *tu ta kâ tâda luģine esi saģệrbusiês – jaks, praks, ĩbeŕjaks.*

lũģītis subst. **Krese (*Tropaeolum peltophorum*).** *lũģîši – tâ viņas saûc – mãju kreses. mẽs nuô senu laĩku pa lũģîšiêm saûcaṁ. / lũģîši – tag kreses saûc. / lũģîšus iêsẽj tâ pavệlâk, laî nenuôsaĻst. / lũģîši – tiẽ i vis tiẽ labâkiê priêkš sîrc, aplejuôt a šnabi. es viņus tâ·pat sàệdu. viņi i tâ kâ sĩvi uñ saĻdi.*

luîbene, arī ***luîbęna*** comm.; subst. **1. Nievājošs mājdzīvnieka apzīmējums.** *luîbene i lamu vârc. us kâdu suni teîca, uz luõpu. tâda luîbene cũka – abgâzuse sili.*

2. „eine Klatschbase" („pļāpa, tenkotāja"). (EH I 760)

luĩja subst. **1. Liela, gara meitene, sieviete.** *luĩja uz liẽlu teîc. / meîta jaû liẽla luĩja, vaŕ strâdât. / luĩja vaĩrâk us siẽviêtêm nuôzîmê. tâda liẽla, gaŗa, tâda istĩsusi. / ak tu mana liẽlâ luĩja, pârnãkuse nuõsaluse.*

2. Slinka, izlutināta meitene, sieviete, arī šāds dzīvnieks. *luĩja* [ir] *izlutinâc. / ak tu mana liẽlâ luĩja! vêl guĺ. / kas aka tâda pastĩva* [sieviete] *piê dârba, tâda pasliñka, i luĩja. veĺkas ta ka tâda luĩja! / nu ritîga luĩja tã ķẽve! / luĩja teîca it kâ mĩlimu vârdu uñ kâ lamu vârdu aŕ.*

luîsts subst. **Daudzums.** *te izbiruši liẽls luîsc rãceņu. / sẹ̃tâ savẹsc liẽls luîsc žagaru.*

luîts[2] – **ein grosses Stück Brot** (liels maizes gabals). (EH I 760)

luĩze – **„ein grosser und schmächtiger Mensch (meist von weiblichen Personen)"** („liels un vājš cilvēks (parasti par sievieti)"): *meitene kâ l.* (EH I 760)

lũka, arī ***lũks*** subst. **Ar vāku aizverama atvere (parasti celtnes, telpas grīdā, griestos, sienā).** *piŕtĩ atšãva tuõ lũku, laî tiẽ dũmi iẽt laũkã pa tuõ kuôka skuŕstĩnu. /* [dzirnavu] *apakšstâvâ, ku saveda labĩbu, bi lũka griêstuôs. tuŕ nãce zemê ķẽde, kuŕ iêkabinâja maîsus uñ viĺka aûkšâ. / mum̃s staļļaûkšaî bî lũks. piêlika kãrdi piê lũka uñ uskâpe us staļļaûkšu. / lũks i tâc caũrum̃s staļļa galâ aûkšâ. pa tuõ bâza siênu uz griêstiêm. /* [stallī] *viss siêns pa lũku vaîdzêj gâst senâk. / kuŕ te varês nuõstât aŕ tik liẽlu vẹzumu? jãbraûc piê lũka. / bẹ̃rniêm iêstâstĩja, ka* [Pelnu dienā] *jâtuŕ maĩšelis piê duŕvîm zem̃ bẽniņu lũkas, ka ķẹkatas sviêdĩšuôt kaũ kuô zemê nuô bẽniņiêm. / vistãm i tâda lũciņa, ku vaŕ lîst iêkšâ. / mum̃s i staļļa siênã tâda lũciņa priêkš vistãm. //* **Atvere priekšmetam, darbarīkam.** [*laidenim*] *i lũciñš a aclẹ̃gu, laî nèisloñcî. / bija vẽtmašĩna, vẽtija. ta bija adbiras, tâdi mazâki graûdi. tiẽ nãca ârã pa lũku.*

[I]***lukāt.*** Sk. *l o k ā t .*

[II]***lukāt*** v. **Dzīt (?).** *mežâ gãja lukât zaķus, a tâdu svĩļpîti gãja.*

lukns, ***-a*** adj. **Veikls; izveicīgs.** *luknis i isveîcîks, strâdîks. tã tâda lukna meîta. / lukns i mudîks. / vẹcaîstẹ̃s priêcâjâs – šuôgad tâda lukna meîta sadẹŗẹ̃ta pa strâdniêci.*

lũks. Sk. *l ũ k a .*

lûks subst. **Mizas sloksne, kas plēsta, piemēram, no augoša kārkla, liepas un ko parasti izmanto pinumiem.** *zem̃ mizas i šķiêdra veĺ lidz kuôkam̃. tã i tas lûks, tas atplîst nuõst. / lûki i tâdi nuô kuôka mizas plẹ̃stas tâdas bañtes. a tiẽm varêja tâ šuô tuô sasiêt, tik·pat kâ a snuõru. / tâ visu sêja a lûkiêm – sluôtas. / bi liẽli ķuõči uñ mazi nuô tâdiêm lûkiêm i pîti – nuô vicêm. / tuõs pina nuô lûkiêm, tãs vâceles. / tuõ iẽlaûstuô zaru vaîg nuõsitinât aŕ lûku, tad viņš piẽaûks klât. / nuô tâdiêm lûkiêm taĩsija tâdas vîzes, tâdas pastalas. / nuo liepiņas lũku plẽsu, nuo tautieša mĩlestĩbu.* (LFK 402, 12) ✧ ***piĺls kâ lûks*** – ļoti apreibis, piedzēries. *piĺls kâ lûks, kâ mâkuônis.*

luksāt, arī ***lukšāt***, ***luksnāt*** v. **Lēni skriet, iet (?).** *viš* [tas ir, zirgs] *luksâ, cik tik viẽn vaŕ, tâ lẹ̃ni skrej. / tas vẹcaîs ziŕks vaĩ nevaŕ paskriêt, tâ lukšâ viẽ. / tâ lukšât vẹcaîs ziŕks vêl vaŕ. / ku mana seģene? luksâšu mãjâs – iẽšu mãjâs. / tas puĩšelis jaû tâ luksâ. veĺ jaû tâc nedruôš. //* **Neveikli iet.** *luksnâ – tâ iẽt palẹgdamiês va aka paklibuôdam̃s. tâ nevẹ̃rti iẽt. / cic tâ luksâ – miñ tâdus liẽlus suôļus, straûji neiẽt, iẽt ta kâ klanîdamiês.*

luksene subst. **Lucerna (*Medicago sativa*).** *es duõmâju – kuô tãs bites tuŕ dûc? es piêeĩmu, paskatuôs – luksene aûg. / šis i luksene, mañ rãdâs. redz, viņ jaû katrs savâdâk saûc, jâ. luksene tã i. es zinu, ka viņ aûg tâduôs liẽluôs laũkuôs.*

luksnāt. Sk. *l u k s ā t .*

luksuss subst. **Greznums, greznība.** *kâdreĩz a rĩsiêm vãrija* [biezputru], *bet tas jaû luksuss.*

lũkša(s) subst. **1. Kalēja darbarīks (karsta) metāla gabala, priekšmeta satveršanai, saturēšanai, pārvietošanai.** *kalêjam̃ lũkšas bij, ku saķeŕ metãlu. / a lũkšãm kalêjs dzeĺzi ņẹm̃ ârã nuô uguñs. //* **Knaibles, ko lieto priekšmetu satveršanai.** *lũkša bi stañga, a kuô jẽma uôgles nuô pagrãpja. / knĩpstañga, mazâkas saûc pa lũkšiņâm. tãs* [lieto], *ku mazâku liêtu vaîdzêj adgriẽst.*

2. Mala ap (priekšmeta) atveri. *lũkšlam̃pa iŕ tâda mazĩna ķẽķa lam̃pĩna. taî bij divas lũkšĩnas, kuŕ tã daktĩna gãja caũri. tãs bij tâdas saliẽktas. aŕ tãm lũkšĩnãm pagriẽza tuõ dakti, kad bija nuõdedzis, garâku. / vẽjlukteŕs bi četrkañtîks. tuŕ iêlika mazu bleķa lam̃peli – lũkšlam̃pu – a tâdâm lũkšâm – tâdas lũpinas bi. iêkšâ dakc.*

lukšāt. Sk. *l u k s ā t .*

lukšķẽre(s). Sk. *l o k š ķ ẽ r e s .*

lũkšlam̃pa subst. **Lampa, kurā dakti ietver *lũkšas*.** Sk. *l ũ k š a* (2).

lukteris, arī ***lukturis***, reti ***luktēris*** subst. **1. Svečturis.** *svečturus aî pa lukteriêm saûca. / bi visâdi lukturi. tâdi misiņa lukturi bi. / lukturî lika* [sveci] *va izgriêza rãceni uñ lika caũrumâ. / lukteris i va nu nuô glãzas, va nuô metãla, ku sveces iêliêk. / tiẽ miseņa lukteri bi katrâs mãjâs. žĩc atnesa nuô Skuôdas miseņa lukteri. / uz gal̂du uzlika divus miseņa lukterus uñ iêlika duj sveces, uñ aîzlipa* [jeb] *aîzdedzinâja. / lukteris a trîs žuburiêm, kuî vaî sveces iẽlikt. / kâzâs uz gal̂da pretĩm jaûniêm nuõlika divus trîsžuburu lukterus a dęguõšâm svecêm.* ☐ ***kruõņa lukteris*** – liels, grezns vairākžuburu svečturis; kroņlukturis. *baznĩcâ bi četri liẽli kruõņa lukteri piê griêstu pakãrti. /* [baznīcā] *kruõņa lukteri bi a vaĩrâkâm svecêm – viênam̃ lukteriṃ bi diũdesmit piêcas sveces. kas bi bagãc, tas lika visuôs lukteruôs sveces. kas bi nabagâks, tas lika tikaî viênâ lukterî va uz al̃tãri viẽ tik lika sveces. / baznĩcâ visi lukteri bi pil̃li. bi četri liẽli kruõņa lukteri piê griêstu pakãrti. uz al̃tãri bi viênas sveces lukteri.*

2. Pārnēsājama apgaismošanas ierīce, kurā gaismas avots daļēji vai pilnīgi aizsargāts ar stiklu vai citu gaismu caurlaidīgu materiālu. *bij lukteri, kuî sveci lika iêkšâ. tiẽm bij tâc bleķis, laî dũmi iẽt ârâ. / iêkš lukteŗa aka lika sveces iêkšâ, ka gãja stal̃lî va kuî. / tâdi glãzu luktêri bi – četrkañtîks, iêliêk sveci. vẽš nedzêš apkârt. / gaîsma* [rijā] *bi a lukteriêm – pašu liêtãm svecẽm. lukteri bi četrkañtîgi a stiklu. dibęńs bi nuô kuôka. aûkša bi nuô bleķa, tuî bi caũrum̃s. tuî bi iêkšâ svecîte. piê dziẽda pakabinâja. / tuôreĩz nuô kuôka bi tiẽ lukteri – kâ kuî̂š amatniêks prata ustaĩsît. vęlâk nuô stikliêm bi, nuô miseņa spuôži. tas jaû bi druôšâks. taî lukterî iêbâza tuõ sveci. uôsa bi – luktera uôsa. durîts i, ku iêlikt* [sveci]. */ sveču lukteris bi nuô kuôka a četrâm rũtêm – glãzu rũtîtẽm. četrkañtîks viš bi. katrâ stûrî bija spruste. tuî iêglãzâta rũte bi. apakšâ dubęńs kuôka, vidũ iêtaĩsîc caũrum̃s. uñ tuî iẽliêk tuõ sveci. aûkšas gal̂s nuô bleķa. te nãk kârstum̃s. uñ tuî aî i uôsa, ku vaî nęst uñ priêkš pakabinâšanas. viênâ pusîtê bi duî̂tiņas. duî̂tĩnãm bi va nu kram̃pîc va skritẽlîtis. / tuî* [kāds] *nãk a lukteri pa ceļu. laũkâ dikti tum̃š.* ☐ ***kabatas lukterītis*** – kabatas laterna, kabatas lukturītis. *tad jaû sâka parãdîtiês kabatas lukterîši.* // **Stacionāra apgaismošanas ierīce, kurā gaismas avots daļēji vai pilnīgi aizsargāts ar stiklu vai citu gaismu caurlaidīgu materiālu.** *senâk us tiẽm stabiêm* [pilsētā] *bij petruõlijas lukteŗi – iêlu lukteŗi. tiẽ bij lĩdz pat Pasaũles kara laĩkam̃.*

lũkuot v. **1. Skatīt, skatīties.** *iẽsim̃ lũkuôt, kâdi jaûniê rãceņi pàaûguši.*

2. Izraudzīt, izvēlēties sev (parasti sievu). *dziêdât man̂ aî meîtâm, man̂ nevâd lĩgavĩnas. aî meîtâm dziêdâdam̃s, sev lũkuôju lĩgavĩnu. / nelũkuô, man̂c brãlîti, baznîcâ lĩgavĩnu! lũkuô meîtu piê aûdękla, rudzu spaĩles galĩnâ. / kur, brālīti, acis liki, kad lūkavi līgaviņu?* (RMM 133216, 34)

lũkuotājs m., ***lũkuotāja*** f.; subst. **Darītājs → *l ũ k u o t* (2).** *ņēmu meitu, kāda nāca, neb es meitu lūkuotājs.* (LFK 1961, 10754) */ nāc kājāmi sētīnāji, lai šķiet tevi ceļa vīru, ne meitīnu lūkuotāju!* (LFK 1961, 10509)

lũkuoties v. **1. Vērīgi, uzmanīgi skatīties (kur, uz ko).** *apĩnĩtis gudrs vĩrs, kuôkâ kâpa lũkuôtiẽs. kuôkâ kâpa lũkuôtiẽs, kuî aûg miêži tĩrumâ. / meîtas gãja mal̃tuvê, es pa luôgu lũkuôjuôs. / mãte savas meîtas mâca, es pa luôgu lũkuôjuôs. / šķiratiêsi, bãlẽlĩni, laî varêja lũkuôtiês, vaî tam̃ taûtu dêlĩnam̃ mũs mãsĩna piẽdiẽnêja? / ne es ēdu, ne es dzēru, apkārt vien lūkuojuos.* (LFK 1961, 11006)

2. Izraudzīties, izvēlēties sev (parasti sievu). *kuî nev patikšana, tuî nev palikšana – teîc puĩši, kad iẽt siẽvas lũkuôtiês.*

luķis: ☐ ***luķa atslêga*** – slēdzene, ko noslēdzamai vietai piekar priekšā. *cic teîc bluķa aclêga, cic teîc luķa aclêga, ku us kram̃pîti tâ liêk.*

luļa comm.; subst. **Gļēvs, raudulīgs cilvēks (parasti bērns).** *tu tik esi tâc luļa, tâc mîksčaũlîks* [bērns], *tâc brêcêjs.*

luļ̂ķis subst. **Knupītis.** *iêduô bęrnam̃ luļ̂ķi, laî zîž, laî guļ̂.*

luļ̂ļēt v. **Zīst.** *ka tâdi teļi jâdzĩrda va jęri, ta a pupiņu duô luļ̂ļêt.*

lum̃sts subst. **Skalveidīgs kociņš, ko iebīda velku pavedienu starpā (posmā starp velku veltni un nītīm), lai saglabātu šķīrienu.** *lum̃sti i tâdi divi skali. iêtaĩsuôt aûdęklu staklês, vaîdzêja ari lum̃sti. / tiẽ lum̃sti i divi skali, abi gali sasiêti kuõpâ. tiẽ vaîdzîgi, aûdęklu nĩtijuôt, laî nuõteîktu platumu istaĩsîtu, laî nesajuktu dzives.* / [aužot] *lum̃stus lika, katra dzivtiņa laî iẽt atsevišķi. lum̃sti nuô priẽdes skala. / aûdęklu staklês iẽtinuôt, vajag dzives likt pamîšu – viênu*

paŕ apakšu, uõtru paŕ vîrsu luŵstiêm. / tinuõt aûdęklu staklês, luŵstuôs bi sajukušas dzives, tikkuô varêju atķibinât. / nuô skaliêm pina ari ķuõcus, isliêtuôja arî luŵstuôs.

luŵzaks, arī ***luŵzaks***, ***luŵzāns***, ***luŵzāns*** subst. **Neveikls cilvēks, arī dzīvnieks.** *tas* [puisis] *tâc luŵzaks – gaŕš, neveĩkls, ritîks luŵzaks. / viņš vęcumã bî tâc luŵzaks. tâ piêklibuôja bišķi aŕ. / luŵzãns* [jeb] *luŵzãns i neveĩkls ciĹvęĥs, ziŕks. / tas ziŕks tâc luŵzãns – neskrej slaîki. / vęcaîs ziŕks bi tâc luŵzaks – ãtri nevarêja paskriêt.*

luŵzāt v. **Kūtri, neveikli, smagnēji iet, skriet.** *luŵzât i ne dikti skriêt. / tas ziŕks tev gaŋ ne·kâc skrêjêjs nav, tâ luŵzâ viẽn. / luŵzât iŕ tâ juõcîgi iẽt, ta kâ skriêt vaî kâ lĩdzîgi. / kas pa tuõ ceļu tâ luŵzâ? kas tuŕ nãk? / suŋs gaŕ žuôgu luŵzâ mãjâ. / te viêns vĩrs tâ luŵzâ – smaga tã iẽšana viņaŵ.*

luŋcināt v. **Kustināt asti uz vienu un otru pusi (parasti par suni, kaķi).** *suŋs jaû asti luŋcina – gaĩda, ka duõs ęst. / suŋc, laps bûdaŵs, luŋcina asti. / suŋs tik luŋcina asti, apkârt iẽdaŵs. / es skatuos, es rauguos, kur męllais kaķēniņš, – brūtes mātes kabatā asti vien luncināja.* (LFK 1818, 2329)

luŋcināties v. **Uzturēties (kā tuvumā), luncinot asti, kustoties, lēkājot (parasti par suni, kaķi).** *suŋs, kad dikti priêcîks, ta tâ luŋcinâs. / suŋs luŋcinâs apkârt, laî paglaũda. / kaķis, pamanîjis, ka tuŕ gaļa, nu tuŕ luŋcinas apkârt. / suŋs, sa-uôdis gaļu, luŋcinâs apkârt.* // **Uzturēties (kāda) tuvumā, izrādot sevišķu laipnību, uzmanību, interesi, arī iztapību.** *luŋcinâtiês* [ir] *labinâtiês apkârt. / ka tęs piĹdija alu ęņkurî, ta ciêmiņš apkârt viẽ luŋcinâjâs. / pamanijis, ka tęs lašâ brañdavu, vęcaîs Biẽrañc tâ viẽn luŋcinâjâs apkârt. / puĩšelis visu diênu te luŋcinâjâs, kaû kuô jaû gribêja.*

luncîtiês – „= *lancīties*" (prs. *luŋkuôs*[2]). (EH I 762).

luŋka subst. **1. Norobežota vieta ezerā, kur salaida plostus.** *pluôstniẽki, ka nuôpludina baĹkus uõsta galâ, ta taî luŋkâ apstâjâs. / uõsta galâ bi katraŵ* [uzņēmējam] *sava luŋka, ku salaîda iêkšâ pluôstus. / ka nuõpludina kuôkus Liẽpãjâ, ęzęrâ uõsta galâ bi aîstaĩsîc katraŵ žĩdaŵ savs nuõdalîjuŵs – luŋka. / luŋka i ęzęrã, ku sapludina kuôkus, piê pabrĩķa. kuôkus pa ęzęru aîzdzina. tuŕ viĹka kraŋtâ nuô tãs luŋkas. laĩvas aŕ iêbraûca luŋkâ. / nuôpludinâtuôs kuôkus acstâja piê uõstas ęzęra pusê. tã bi luŋka. / te istaĩsija luŋkas – baĻķis piê baĻķa saklaŵbarêti, sanaglâti kuõpâ tâ. / Aŋnas tiŕgû viênreĩz zĩluônis bi ismucis uŋ iêgãjis luŋkâ, uŋ staĩgãjs pa pluôstiêm.*

2. Zvejas osta. *kuģi Liẽpãjã iênãk luŋkã. tas tâc izveĩduôjuŵs.*

luŋkans, ***-a***, arī ***luŋks***, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam ir veiklas, elastīgas kustības (par cilvēku, tā ķermeni, ķermeņa daļām); lokans.** *mãmiņ mani mazu pêra aŕ vîtuõla žagariņu, laî es aûgu tik luŋkana kâ vîtuõla žagariņš. / tas nu gaŋ i luŋkaŋs uŋ kustîks bęrns.*

2. Tāds, kas viegli liecas, bet nelūst. *pâtęgas kâtu griêze nuô kuôka, kas bija luŋkaŋs. / tas pâtęgas kâc pa daũdz luŋks. / luŋks* [jeb] *luŋkaŋs. / ganiņaŵ tâda luŋkana vice bija lĩdz.*

luŋte subst. **Ūdensnecaurlaidīga, tieva caurule, kurā iepildītas degošas vielas un kuru lieto par ugunsvadu (piemēram, spridzināšanas darbos); degaukla.** *luŋte i dęgaûkla, tuõ piŕka* [akmeņu spridzināšanai]. */ luŋte i spridzinamâ aûkla. tagad citâdâk saûc. luŋte bi nuô diêgiêm. / iẽkala a buõrêm akmenî caũrumu. iêbẽra puĹveri, iẽlika luŋti. piê luŋtes piẽlika uguni uŋ pac aîzmuka tâļâk. uguŋs pa luŋti nuõgãja lidz puĹverîŵ. / ka bi liẽli akmeņi, ta buõrêja tâdus caũrumus. tuŕ iêlãdâja puĹveri, iêlika luŋti uŋ viŕsû sasistus stiẽǵęļus. ta piêlaîda piê tãs luŋtes uguni uŋ paši muka. /* [akmenī] *sabẽra viŕsũm* [pulverim] *sasistus stiẽǵęļus uŋ ciêti piêstapâja. piêlaîda uguni piê tãs luŋtes uŋ muka pruôm.*

luŋǵenēt. Sk. *l u ŋ ǵ i n ē t .*

luŋǵine comm.; subst. **Klaiņotājs; okšķeris.** *luŋǵine* [ir] *apkârtgãjêjs. / cilvęĥu aŕ kâdreĩz nuôsaûc paŕ luŋǵini. / nu, pãrnãcât gaŋ, luŋǵines! / tâda luŋǵine tã Ģęda – visu nuõskatâs.*

luŋǵinēt, arī ***luŋǵenēt*** v. **1. Klaiņot; slaistīties.** *luŋǵęnęt iŕ vazâtiês apkârt, sliŋkuôt, bezdaŕbîbâ pavadît laĩku. / luŋǵinęt iŕ tâ vazâtiês apkârt. iŕ jaû tâdi, kaŵ patîk tik paluŋǵinęt viẽn uŋ ne·kã nedarît. / tas vĩrs apkârt viẽ luŋǵinê, mãjãs ne·maz nestãv. / redzês, cik iĹgi tâ varês luŋǵinęt bez dârba. / kuô viš te luŋǵinê? laĩkaŵ grib kuô papļãpât.*

2. Ložņāt. *te tâc sveš suŋs luŋǵinēja apkârt, skraîdîja. / suŋs luŋǵinê uôzdaŵs gaŕ mãju. / kaķis visu laĩku luŋǵinê apkârt tãm durĩm. tuŕ kaû kas iŕ, kuô viņš grib.*

luŋǵis. Sk. *l u ŋ ķ i s .*

luņķelis subst. **Neliels *luņķis*.** *dęsas ãtri apêda. viêns luņķelis tik velÎ bija palicis.*

luņķis, arī ***luņģis*** subst. **Desas līkums; desas gabals.** *kadreĩz* [desas] *ustaĩsija pa desmit luņķiêm, cik tãs gaļas bi. / kâda pakuôda jâiêduô. nuôgriêž va zaļu gaļu – žâvętu gaļu, va kâdu luņķi dęsas, va kâdu guŕķi. / luņģis i dęsas lîkumŝ. / vêl jaû bi kâc luņģis dęsu rudzu kastâ. / dęsas bî sadętas, uñ paruõvẽ tiẽ luņķi žâvęjâs. / vai duosi plāciņus vai dęsas luņķi?* (LFK 1954, 398)

luôba*: ☐ *luôbu laĩks – laika posms pavasarī, kad kokam viegli atdalās miza. *luôbu laĩks i, kad paûsarî mizas lûp. varî taĩsît stębules, varî plęst lûkus uñ vît pavadas.*

luôbīt v. **1. Atbrīvot, ņemt ārā (augli, kodolu) no apvalka.** *pupas arî jâluôba. taga teîc – jâislaûpa. / es mizu* [pupām] *nęędu. es luôbu zemê.* // **Ņemt nost, plēst (augļa apvalku).** *âbuôlus arî vaîg nuôlupt. luôbît i tas pac. / âbuôļs luôba.*

2. pārn. **Skriet.** *nu tig, bęrni, vaîg luôbît mãjâs! kuŕš ãtrâk?*

luôbītājs subst. **Kultivators, arkls augsnes virsējās kārtas apstrādei.** *velÎ irî luôbîšana. nuôvâķ rudzus, mudîgi a luôbîtâju viŕsû, plânu vadziņu, arî sęklu vadziņu.*

luôbīties v. **Dalīties nost (piemēram, par koka mizu, liniem).** *paûsarî, ka luôbâs mizas, nuôplêsa bęrzaŝ tãsi uñ varêja istaĩsît tũtiņu uñ taûrîti. / ka luôbâs tiẽ* [linu] *kaũli, ta saluôcija, ta žâvê, liêk mĩstîklâs. ka siÎc, neatlaîžâs, ta labi luôbâs. / kad šķiêdra sâka luôbîtiês,* [linus] *jêma aûkšâ, sasêja saũjas liẽluma buñtiņuôs uñ veda mãjâs. / vaĩrâk aûzu blaûgznas uñ pęlus bi – luôbijâs. aûzâm daũdz blaûgznas iêkš tãs skaras.* // **Dalīties nost (par ādas virskārtu, krevelēm u. tml.).** *saũle nuôdędzinâjse dęgunaŝ visu âdu, luôbâs nuõst. / sâk luôbîtiês âda, nav laba sajũta. nevarî jaû issârgâtiês* [no ķimikālijām, miglojot laukus].

luoce subst. **Kājstarpa (?).** *meitas nāca rakstu ņęmt nuo manām biksītēm. ņemiet, meitas, kur ņęmdamas, tik nuo luoces neņemiet.* (LFK 1818, 120)

[I]***luôceklis*** subst. **Cilvēka vai dzīvnieka ķermeņa daļa (parasti ekstremitāte).** *šļaka irî slimĩba, ka nuõjęŝ kâdu luôcekli – kãju, ruôku, nevarî pakustinât. / kaû kâc luôceklis sâp, nevaru strâdât. / iznirinât kâdu luôcekli varẽja luõps uñ ciÎvęķs. / ka nevarî paiẽt, vęÎk luôcekļus kuõpâ, teîc – tas i galîgi nuô rematisma savilkc.*

[II]***luôceklis*** subst. **Dalībnieks, piederīgais (piemēram, grupā, kolektīvā).** *saîmes luôcekļu bi daũdz. uñ katraŝ vakaru bija jâdežũrê, vaîdzêj maĩnît skalu. / mẽs tuŕ* [ekskursijā] *gulêjãm piê* [baznīcas] *draûdzes luôcekļiêm.*

luôcījums subst. **Paveikta darbība, rezultāts → *l u ô c ī t* (2).** *tâdi zĩda lakatiņi jaû tâ isstãvâs, ku tiẽ luôcîjumi.*

luôcīkla subst. **Locītava.** *sâp ruôku luôcîkla. / ziŕks nuôbeŕzis kãju luôcîklâ. / upelê paûsari bî ûdeñs ziŕgaŝ lidz luôcîklâm. / tag jaû visi mañteļi lidz luôcîklâm.*

luôciņš subst. **Elastīgs koka stienis, kura gali ir savienoti ar zirgu astriem un ar kuru ieskandina vijoles, alta, čella, kontrabasa u. tml. mūzikas instrumentu stīgas.** *maĩns tęvs spẽlêja vijuõli. mẽs a piŕkstiêm tâ triñkšķinãjãm, ka tęvs neredzẽja. a luôciņu jaû nê.*

luôcis subst. **Speciālists, kas vada kuģi kuģošanai sarežģītā vietā (piemēram, iebraucot ostā, kanālā).** *reĩdâ stãv kuģi, gaĩda us piêņemšanu. tuŕ izgãja luôcis. tas uskâpa us kuģi. / šleperis i kuģis, kas viÎka uõstâ kuģus iêkšâ. uskâpa luõcis uñ iêviÎka. / luôcis irî ciÎvęķs arî kapteĩņa diplõmu.* // hum. **Vedējs (kāzās).** *kâzâs jaû i iêvedêji. uñ mẽs te, zvejniêki, runâjâm – kas ta viņiêm* [tas ir, jaunam pārim] *i pa luôci? ta jaû visi saprata.*

luôcīt v. **1. Vairākkārt liekt, kustināt dažādos virzienos, galvenokārt uz leju un augšu (parasti augu, tā daļu, arī priekšmetu).** *vęcaîstęs teîca – kâ jaûnu kuôciņu piẽsiên, laî nèizaûg lîks, tâ bęrni jâmâca, laî aûg paklaũsîgi uñ strâdîgi. luôki kuôku, kamęr jaûns. / ei gulęt, vẽja māte, tu jau esi piekususe* [..] *gaļus mežus luocīdama.* (LFK 9, 90) */ viênâ viêtâ viš tuõ bukti męt. cic tâc gudriniêks liêkas – skañdina uñ luôka* [izkapti]. // **Kustināt locītavās (ķermeņa daļu).** *dzîrgzde i tâ ruôkâ tâda sâpe. ka tu luôki, ta tâc krikšķis jûtaŝ. / valceri dañcâjuôt, puĩši mâcêja luôcît kãjas. / skrej, bitīte, luoki spārnus, pārved manu arājiņu!* (LFK 1961, 10187)

2. Pārliecot vienu vai vairākas reizes (piemēram, audumu, papīru), samazināt (kā) apjomu, veidot kādā formā. *krękļu vaîdzêja uzmanîgi luôcît rulĩlẽjuôt. / taga skuõlã mâca nuô papĩra luôcît visâdus putneļus.* ✧ ***luôcīt pũru*** – gādāt (parasti aužot, adot, izšujot) nepieciešamo nākamajai ģimenes dzīvei. *citas meîtas pũru luôka, es pa gulĩtu vârtîjuôs. es pa*

gulĩtu vârtîjuôs, maṅ tã pũra nevajag. / audz, meitiņa, luoki pūru, nāc vāķ savu gredzentiņu! (RMM 133521, 18)

3. **Mainīt (balss skaņas) augstumu (parasti vairākkārt); variēt balsi, melodiju.** *šũpuô mani, mãmuļīte, vãluõdzītes šũpulī, laî es luôku valuôdiņu, kâ luôcīja vãluõdzîte.*

luôcītava subst. **Pārtraukts kaulu savienojums, kurā starp kaulu virsmām ir spraugveida dobums.** *dęĩnas luôcîtava. nuô ruôkas dęĩna sâkâs. / tâ* [dauzoties] *vaŕ issist nuô luôcîtavas kâdu kaũlu – ismegžģît ruôku, kãju. / viênaṁ puĩkaṁ kreîsâs ruôkas îkšķi bija divi. aîz piŕmâs luôcîtavas galâ bi divi piŕksti a nadziņiêm, ne gari. /* [zirgam, govij] *celis i priêkškãjas luôcîtava. viêna luôcîtava i celî, viêna* [zirgam] *pędas luôcîtava. / dažaî guôveî i gaŕš tesmeńs – a visiêm pupiêm nuônãk lidz luôcîtavi.*

luôcīties v. 1. **Vairākkārt liekties dažādos virzienos (par cilvēku).** *cęrtuôt tuõs žagarus, i kuô darît. strâdâ a slapju muguru, luôkuôtiês piê katra zara. /* [tēvs] *sâka iẽt aka uz upi, baĩķus aka dzît. mežâ tâ viš nevarêj luôcîtiês. bet us tuõ upi bi citâdâk. / cilvęĩks viñgruôjas, visâdi luôkâs.* ✧ ***luôcīties devīņuos līkumuos.*** Sk. *l î k u m s .* // **Par dzīvnieku.** *dêles muṁs butelê stãvêja. uṅ, ka kuôš laĩks bi, ta viņa lîda aûkšâ. uṅ, ka nãca slikc laĩks, ta viņas pa ûdeni luôcîjâs. / lîdęka iĩgi paliêk dzîva arî saûsumâ. nuôveda Liẽpãjâ, velĩ kustêja, luôcijâs. vaîdzêja nuõsist. / pęlęķs kaķis luocījāsi lielajāji ābelē.* (LFK 1817, 200) // **Kustēties (locītavā) – par ķermeņa daļu.** [zirga] *priêkšas kãjas celis luôkâs tik uz iêkšu – us pakaļas pusi. / kruṁšļi i luôcîtavu kaũli, kas luôkâs nuô pędas. / saviĩka tâ mãsaî visas luôcîtavas, ka ne·viêns pañc neluôcijâs.*

2. **Pakļauties liekšanai; būt tādam, ko var locīt, liekt.** *kalêš ãrdê naglas, laî neluôkâs, dzęnuõt dẽlẽ. / kluṁpas bi leĩšu tupeles, leĩšu muõkas, kuô mẽs taga saûcaṁ. viņas jaû neluôkâs. / štulĩpęti zâbaki bi – ciêti liêli, neluôcijâs, pašâ apakšâ tik luôcijâs. / viņu* [tas ir, pogu] *vaîdzêja tiktâl šũt uṅ stiñgri viņu vaîdzêj nuôšũt, tâ ka kuôks, laî neluôkâs. / kaza i tâda, viņa tev nãk a visu labu viŕsû. viņa jaû tevi nežęĩluô. ku viņa aîsķeŕ, tuŕ viņa pãrraû. viņaî ragi neluôkâs. / luôkâtiêsi, mežu gali, laî baĩsĩnis pãri skaṅ! / ka tiẽ linu kaũliņi luôkâs ârâ, ta* [lini] *bi gatavi. / tas i tas* [arkla] *saturętâjs. ka tã nebûs, ta tiẽ ragi luôcîsiês.*

3. **Kustēties.** *tâ sabraûkuši tuõ ziŕgu, ka plẽšâ viẽn, – visi sãni luôkâs. /* [puisis] *grib izliktiês, ka kaû kas iŕ, bet nuô viņa jaû ne·kas nav. neziṅ, kâ runât, kâ luôcîtiês.* // savienojumā ar *apkârt.* **Uzmācīgi uzturēties (kāda) tuvumā.** *tas puĩka tâc liderîks. apkârt viẽ luôkâs – grib, laî kuô iêduô va guôdê. / tas suṅs tâc liderîks, luôkâs apkârt. ka tik neiêkuôž! / panāksnieces lielijāsi sevīm vīra dabūjušas – vęcu āzi nuoķęrušas, visas apkārt luocijās.* (LFK 1818, 323)

4. **Strādāt darbu, kas saistīts ar biežu liekšanos.** *maṅ pagãja visa diêna, gaŕ plĩti luôkuôtiês, gruõzuôtiês. / visu diênu pa tuõ laũku luôcijuôs uṅ gaṅ·drĩz pabeîdzu ravęt* [bietes].

luôču. Sk. *l î č u .*

luôda, arī ***luõda*** subst. **Ala.** *peļu luôda – ku peles liên. pašs istaĩsa. / peles sataĩsîšas pļavâ tig daũdz luõdu.*

luõdains, ***-a*** adj. **Tāds (piemēram, adījuma raksts), kam raksturīgi apļveida (?) elementi.** *tas ciṁdu raksc luõdaĩns isadîc.*

[I]***luõdāt*** v. 1. **Vairākkārt, arī dažādos virzienos līst (par bezkāju dzīvniekiem, piemēram, dažiem rāpuļiem, tārpiem, kāpuriem).** *tiẽ zalĩkši* [..] *kâdu diênu uṅ nakti luõdâja.* // **Vairākkārt, arī dažādos virzienos iet, staigāt (parasti ko meklējot) – par dzīvniekiem, kam ir kājas.** *luõdâ, bitîte, pa zaru zariêm, lec apkârt, lec apkârt, meklê sev viêtu! / te tâdi knaũši luõdã pa luôgu.* // **Vairākkārt, arī dažādos virzienos lidot (par putniem).** *irbei spārni nuodiluši, egļu mežus luodājuot.* (LFK 1817, 50) / *sīļam spārni nuodiluši, krūmus, mežus luodājuot.* (LFK 1961, 10159) // **Staigāt (piemēram, ko meklējot).** *ka nãca kriêvi iêkšã, ta viņi luõdãja te, meklẽja. tuõ vijuõli aŕ a visu kasti izviĩka nuô pagulĩtes laũkã.*

2. **Vairākkārt, arī dažādos virzienos iet, staigāt (parasti pa šauru vietu, neērtos apstākļos) – par cilvēkiem vai dzīvniekiem.** *kaķe luõdâ pa klẽtes pažuõbeli. / sę, kuô tu te luõdâ iêkšâ uṅ ârâ!* [Saka sunim.]

[II]***luõdāt.*** Sk. *l u õ d ē t .*

luõdātājs subst. **Cilvēks, kas vieno (kopā) sakarsētas (parasti metāla) detaļas ar izkausētu metālu, metālu sakausējumu.** *klem̃pmêris bi traũku luõdâtâjs. ka* [trauki bija] *caũri palikuši, ta aîzluõdêja a ciņķi – aîskaûsêja ciêt.*

luõde subst. **1. Priekšmets, kura virsmas punkti ir vienādā attālumā no centra.** *svina luõdīti iẽsiên makšiẽres šnuõrâ, laî grim̃st.*

2. Rokas šaujamieroča vai ložmetēja kaujas patronas priekšējā daļa, kas pēc šāviena tiek izmesta pa stobru. [kara laikā] *te gãja ka baũkš – luõdes krita* [visapkārt]. / [kara laikā] *luõdes te gãja pãri. tas suńs lîda uz vệdẹru us tuõ grãvi. viš baĩdijâs nuô luõdẽm. / mešsârks iêlika pliñtas stuôbrâ luõdi – liẽlâkam̃ zvệram̃.* ✧ ***ielaîst luõdi piêrē*** – nošauties. *tas vĩrs taî pagastâ izdarijis tik daũdz sliktuma, ka atliêk tik iẽlaîst luõdi piêrê.* ✧ ***kâ luõde*** – ļoti ātri, strauji. *viņa* [tas ir, ķēve] *tâ nuôgãja kâ luôde. / kâdâ ciêtâ miêgâ teû pakutinâs kãju apakšas, tu bûsi aûkšâ kâ luõde. tu izlêksi gaîsâ.*

3. Svērtenis. *luõdi liêtuô daũdz viêtâs. vis·vaĩrâk luõdi liêtuôj dẹ̃ļu zãģeri. a luõdi nuôluõdê. / luõde – tas jaû i vẹc vârc. tas tâc svarŝ i. ku nevarî piêliêtuôt gruñtvãgu, ta tuõ piêliêtuô. /* [dẹ̃ļu zāģēšanas vietas iezīmēšanai] *iêsêja viênâ galâ tâdu luõdi – akmeni. uõtrâ galâ piêsêja, piêturêja.* // **Piederums jūras dziļuma mērīšanai un grunts noteikšanai.** *luõde i* [ierīce], *ku mẽrî* [jūras] *dziļumu. tuõ liẽlâ šnuõrâ – mẹ̃râmaîs šnuõrs saûc – laîž dibẹnâ. tã nuô svina, dzel̂s, tâda piêci kilagrami, trîs – kâ kuram̃ bi. / zveji mẹ̃ruô dziļumu – iêsiên dzẹl̂za bum̃bu. tã bum̃ba vẹl̂k tuõ taũvu uz leju. pa luõdi saûca. / a luõdi skatijâs* [jūras dibenu]. *smẽrêja sviêstu va kuô uń nuôlaîda dibẹnâ. / gruñtu arî kâdreĩz a tuõ luõdi skatîjâs. ussmẽrêja sviêstu. ta varêja rẹdzẹ̃t, va turî iêspiêžas smil̂tis. senâk duõmâja, ka mẹñci i, ku smil̂šaîns gruñc.*

luõdēt, arī [II]***luõdāt*** v. **Vienot (kopā) sakarsētas (parasti metāla) detaļas ar izkausētu metālu, metālu sakausējumu, piepildot atstarpes starp virsmām.** *al̂va – a tuõ luõdê, ka paliêk traũki caũri. / ciñne i, ku luõdê traũkus. / ka bi caũrs gr̦āpis, veda piê kalêja luõdât ciêti. / visu kaû kuô taĩsija, tâdas dzẹl̂za liêtas, tâdas smal̂kas. luõdêja uń taĩsija.* ☐ ***luõdējams ãmars*** – lodāmurs. *šveĩsêjam̃s ãmarŝ* [jeb] *luõdêjam̃s ãmarŝ mẽs saûcam̃.*

luôggal̂s subst. **Vieta ārpus ēkas loga tuvumā.** *luôggal̂s i mãjas galâ, ku luôgi. turî bi jurĝines sastãdîtas.*

luôgs subst. **Aizdarāma atvere telpas apgaismošanai un vēdināšanai (celtnes, transportlīdzekļa) sienā kopā ar ietvarā iestiprinātu vienu vai vairākām, parasti virināmām vai bīdāmām, caurspīdīga materiāla plātnēm šīs atveres aizdarīšanai.** *luôgi bi arî sešâm rũtêm, katras divas rũtes viênâ rãmî. divas bi blakãm piê steñdera uń uõtras divas bi aûkšâm us tãm. uń apakšêjâm bi viêna puse attaĩsâma vaļâ – uz eńĝêm. / baznĩca bi gar̦ẹna, aûksta, liẽliẽm luôgiẽm. katrâ pusê bija piêci luôgi. / nu uń ķêķim̃ senâk arî nebi luôgu. ta tâc mas luôdziņš bi ta kâ tã grãmata, tã viêna puse. uń tas aka bi us priêkšnama pusi. / pãri ceļam̃ bija buõms bal̂c a zilu krãsuôc, ta kâ apvîc. uń naûda bi jãiẽt maksât piê luôdziņa. / neiêmet tuõ kũgalu luôgã! / mãte savas meitas mâca, es aiz luoga klausijuos.* (Bitners 1844, 117) ☐ ***dubultais luôgs*** – dubultlogs. *ka lika dubul̂tuôs luôgus, ta turî iêlika tãs kaķpêdiņas tâ smukumam̃.* // **Palodze.** *mãte iêstãdija puôdâ lẹduspuķi uń nuôlika uz luôgu. / dâma bî luôga puķe.*

luôĝelis subst. **Neliels logs.** *tâ nuôkvệpuši tiẽ pirtes luôĝeļi, ka nevarî ne nuôskaluôt.*

luôkāms, ***-a*** **1. Divd.** → ***l u ô c ī t*** **(1).**

2. divd.; adj. noz. **Tas, kas lokas.** *pirmâk* [nokautajai cūkai] *nuõgriêza kãjas luôkâmâ viêtâ.*

3. ar not. gal.; subst. noz. **Rīks āķu liekšanai, locīšanai.** *buõķeris* [jeb] *luôkâmaîs tuõs ãķus saliẽc lîkus. tas tâc îss kuôciņš uń tâc bleķîtis, ku saliẽc tuõ ãķi.*

luôkans, ***-a***, arī [II]***luôks***, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam ir veiklas, elastīgas kustības (par cilvēku, tā ķermeni, ķermeņa daļām).** *viñgrs, tiêvs, luôks ta kâ zal̂ktis. tâ kad·reĩz saka pa luôkanu cil̂vệku. / viñgrs i tâc luôks cil̂vệks. / mãte mani mazu pẽra ar vĩtuola žagarĩnu, lai es augu tik luokana kã vĩtuola žagarĩns.* (LFK 1961, 10568) / *es biju luôka kâ ķirmiņš. / es tik luôka, mań tã mugura vaĩ nesâp. / laî varệtu visus daňčus izdejuôt, vaîg luôkanu kãju.* ✧ ***luôkana mêle*** – saka, ja cilvēks daudz, veikli runā. *tam̃ i luôkana mêle, viš pul̂ku varî runât.* // **Par dzīvnieku.** *tas suńs tâc luôks, sapruôt piêglaũstiês.*

2. Tāds, kas viegli liecas, bet nelūst. *šis kuôks nedeŕ dakšs kâtam̂. viš tâc luôkaŅs. / pâtęgas kâti bi nuô kadeğu. ta bi nuô kâdas niêdres – tã bi tâda luôka. / te nuôdrãž puĻķi, ũzduŕ rãceni uŅ liñguô pruôm – męt. vajag tâdu luôkanâku puĻķi, kâdu vici ręsnâku.*

luõks subst. **Sīpola laksts.** *kas laps sĩpuôls, tas islaîž luõkus uŅ aûg us priêkšu. / sĩpuôliêm isaûdzis garš luõciņš. / luõkus ari liêk piê êdiêna. tiẽ garšu piẽduô. / salâtus aŕ neêda, luõkus aŕ nê. maŅ viņi nesmeķâ.*

[I]***luôks*** subst. **1. Aizjūga piederums – saliekta koka veidojums, ko ar dzeņauksti piesaista pie ilkss.** *luôks i ziŕga jûgumiêm. / luôks nãk pãri pa aûkšu, tãs iĨkses laî nesakristu kuõpâm. tas nuô kuôka. viņu tâ vãra uŅ ta nuôliẽc, nuôsiên. uŅ ta viš tâc paliêk. / senâk ziŕgam̂ bi luôks. taga nav. tas bi tâc apaĻš. uŅ ta viņu tâ sasiên a iĨksêm kuõpâ. ka saviĨka kuõpâ tuõs rîkus, ta viš stiñgri stãvêj. viņu nuô kuôka taĩsij, tâ sutinâja uŅ izliẽca. / luôks – ku ziŕgu jûdza iêkšâ, ku viênu ziŕgu jûdza. tas nuô uôša kuôka. / diûjûga ratiêm luôku nelika. tiẽm bi dĩsele vidû. / kriêvu rîkuôs luôku neliêk. / ka jûdz a vêrzẽlẽm, ta liêk luôku. ka jûdz slejâs, ta luôku neliêk.* ☐ ***jûgt luôkā*** – piesaistīt (darba dzīvnieku) transportlīdzeklim, izmantojot aizjūga piederumu – loku. *viênu ziŕgu ka jûdza, ta aka luôkâ jûdza. ta tiẽm rîkiêm katrâ pusê bi dzeņaûkstes. tuŕ nebi streņģi vaĩs, tik tâc leñcis. / sęnâk luôkâ jûdza, bet tagat vaĩrs nejûdz luôkâ. tad jaû streņģi nebi. / kad jûdz luôkâ, luôks iŕ jâsavęĨk ciêti, juô tiẽ rîki isplešas, tãs iĨksis. uŅ tad aŕ tuõ samęstuvi, kas rîkiêm priêkšâ, aŕ tuõ jâsavęĨk viss kuõpâ. / luôkâ jûdza – gręzns jûguŅs bi. /* [zirgus] *es ęsmu luôkâ jûguse vaĩrâk.*

2. Priekšmets, priekšmeta daļa, arī veidojums, kam ir līknes daļas, arī riņķa līnijas forma; šāda priekšmeta, priekšmeta daļas, veidojuma forma. *maŅ velĨ* [ir] *zîles, ku tiẽm vaîņakiêm lika, uŅ tas vaîņaka luôks ari. /* [vainagam] *tas luôks nuô papĩra. iêkšâ i uõdara.* // **Cilvēku virkne, arī grupa, kam ir līknes daļas, arī riņķa līnijas forma; šāds cilvēku izkārtojums, grupējums.** *visi ruõtaļas dalîbniêki saķeŗas luôkã. viêns iêiẽt luôka vidũ.* // **Līkums.** ☐ ***izmest luôku*** – doties (kur, parasti turp un atpakaļ). *ej izmet viênu luôku – aîzeî lidz pastkastîteî uŅ pãrnes avĩzi!*

[II]***luôks.*** Sk. *l u ô k a n s .*

luõksne subst. **Plāna (piemēram, papīra) plāksne.** *papĩra buõganus aŕ saûc. tag saûc luõksnes.* // **Plāna (piemēram, koka) plāksne; lūks.** *a ruôkâm sẹ̃ja. tâdas sętuves bi nuô kuôka luõksnẽm, kârkla vicẽm. / [kręals] appîc, ispîc i tâ aŕ nuô tâdâm luõksnîtêm. / nuô* [lazdas] *luõksnes vaŕ kâdus ķuõčęļus ispît. bet tas jaû jâtaĩsa taî mizlûpî, ka slapja vêl.*

luoluojums subst.; folkl. **1. Paveikta darbība → *l u õ l u o t*.** *ej, meitīna, tautīnās* [..] *celies agri, staigā lęni, lai gul tava vĩra māte* [..] *par dēlīna luoluojumu.* (LFK 1961, 10557) / [..] *liku riķi kamanās. tuo balvāšu vĩra māti* [..] *par dēlīna luoluojumu.* (LFK 1961, 11258)

2. Pašaizliedzīgi audzināts, maigi, gādīgi, ar lielu mīlestību aprūpēts bērns. *kuo tu gaidi, māmuliņa, pie vārtiem stāvędama? – gaidu savu luoluojumu nuo baznīcas pārbraucuot.* (LFK 1818, 352)

luõluot v. **Pašaizliedzīgi audzināt (bērnu), maigi, gādīgi, ar lielu mīlestību rūpēties (par to).** *pãtęc, ispãtęc iŕ tâc luõluôc, lutinâc. / kas briedim, kas lācim mežā kāra šūpulīti? lieli vĩri izauguši nešūpuoti, neluoluoti.* (LFK 1961, 11070)

luõms, arī ***luõma*** subst. **1. Zvejā iegūtās zivis; zvejā iegūto zivju kopums, daudzums.** *beîdzuôt piênãk tas luõms – kule. kas nu tuŕ bûs iêkšâ! / pac tas luõms sanãk taî kulê. / zvejniêki izviĨka zuves. bija braŅks luõms. / taŅ brãliŅ bi šuôdiên liẽls luõms. / te jaû ęzęrâ aŕ izvęĨk kâdu luõmu. / a luõmu nãk mãjâ. maza luõma, liẽla luõma. / paûsaŗuôs, rudeņuôs tiẽ luõmi liẽlâki.* // **Guvums.** *ari citu dârbu iẽguvumu saûc pa luõmu.*

2. novec. **Laiks.** *liẽls luõms pagãjis nuô tã laĩka, kamęr naû bûc Liẽpãjâ.*

luõne subst. **Alga; samaksa.** *luõne senâk teîca, tag teîc aĨga. salĩkst luõni uŅ iẽt strâdât. luõni jaû pa gadu deva. / luõni salĩkst uz gadu. diênas aĨga i cita. / luõne tã, kâ tag saûc aĨga. salĩkst piê saîmniêka pa luõni. luõnê bi divas kârtas drẽbes, ka es biju pa bęrnu meîtu. uŅ drusku naûda bi. / cic deva trĩzdesmit rubļu pa gadu. tã aŕ i luõne. / puĩši, ka lĩka piê saîmniẽka, piêlĩka luõnê aũteņus, drẽbes – trîs krękli, viêna kârta drẽbju, maŅtelis va šinelis, aũteņi, tupeles, pastalas, ciŅdi trîs pãri, zęķes trîs pãri. cępuri viš piŕka pac. uŅ ta bi naûda vêl. uŅ kâdreĩz piêlĩka ari pũru rãceņu stãdît druvâ. viss kuõpîgi tas bi uz piẽcdesmit rubļiêm. tâdas bi tãs luõnes. / meîtaî luõnê bi divi puõdi linu, aîtas divas. / ta jaû ļãva saîmniêki aûst pa tuõ luõni. / vaîdzêja naûdas*

luõnêm – meîtâm, puĩšiêm, pašiêm saîmniêkiêm. buļļus pãrdeva – puĩšim̂ bi luõne. / vaîdzêja sanãkt tig daũdz tãs naûdas, kad izdeva tãs cũkas, kuô samaksât puĩšim̂ luõni.

luõnēt v. **1. Būt vērtam.** *tuî neluõnêja iẽt laûst cẹĺmus – maz maksâja. /* [vīrs] *gãja zvejuõt, uî̂ nuôzaga laĩvu. ta vaĩs neluõnêja sâkt.*

2. Algot. *ãrstam̂ nebi jâmaksâ, pagasc luõnêja.*

luõpâda subst. **Liellopa āda.** *tâdu luõpâdu žĩc jaû ne·kad nepiîrka. tâdu luõpu bes âdas viš nepĩrka.*

luõpbarība subst. **Augu un dzīvnieku valsts produkti, pārtikas rūpniecības atkritumprodukti, arī minerālvielas un citas vielas, ko izmanto lauksaimniecības dzīvnieku, mājputnu un kažokzvēru ēdināšanai.** *ciĺvệkiêm barîba, luõbarîba aka luõpiêm. / liẽsâkâ zemê rudzuôs uî̂ cituôs ziêmas sẽjumuôs saaûg lâči. luõpbarîbaî derẽja. / tâc ceĺmalu dadzis viš i. naû luõbarîbaî derîks.* ☐ ***luõpbarības lẽcis.*** Sk. *l ẽ c i s .*

luõpene, arī ***luõpine*** subst. **Cilvēks, kas kopj lopus (parasti muižā).** *luõpene bija luõpu kuôpêja* [muižā]. *viêna meîta bi luõpene, uõtra ķêķine. / istubine, luõpine, ķêķine* [bija muižā kalpones].

luõpkaûtuve subst. **Uzņēmums, kurā kauj gaļas dzīvniekus un veic kautķermeņu pirmapstrādi.** *slaktũzis bija Liẽpãjã – luõpkaûtuve.*

luõpkuôpējs m., ***luõpkuôpēja*** f.; subst. **Cilvēks, kas kopj lopus.** *muĩžâ luõpkuôpêju uzraũgu teîca pa šẽperi.*

luõps subst. **1. Lauksaimniecības dzīvnieks.** *taga jaû ne·viêns luõps tuõ* [grīsli] *nẹệd ne·maz vaĩs. taga pat švakâku âbulinu guôves nẹệd. / luõpi bi vâji paûsari. ziîrgi nê – tiẽm vaîdzêj iẽt druvâ. / taga jaû visi luõpi islẹpuši, ku ta veĺ ciĺvệki. / tâ jaû ne·kũr buĺderîjãni citũr neliêtuô. tâ, laî laba aptĩte, kad·reĩz luõpiêm viņu bišķi iêduô. / luõpi aî vaî bût bļaũskas, dikti bļaûj. / kâc luõps jaû bûs jâpãrduô.* ☐ ***grẹmuotājs luõps*** – zīdītāju klases pārnadžu kārtas atgremotāju apakškārtas (*Ruminantia*) dzīvnieks. *viîš* [tas ir, aita] *i grẹmuôtâjs luõps. tas nebi liẽls luõps.* ☐ ***māju luõps*** – mājdzīvnieks. *ziîrks i māju luõps, kuô liêtuô braûkšanaî uî̂ visiêm laũku dârbiêm.* ☐ ***meža luõps*** – meža dzīvnieks. *kas taî pļavâ tuõ zâli apsliẽdêjis? bûs meža luõpi?* ☐ ***piẽna luõps*** – mājdzīvnieks (parasti govs), kuru audzē piena ieguvei. *bi kâdu reĩzu guõtẹnas abdaũzîšâs bez laĩka a buĺļiêm. nuô tã ne·kâc piẽna luõps nèisnãca ta.* ☐ ***sugas*** (arī ***vaîslas***) ***luõps*** – mājdzīvnieks, kuru audzē sugas turpināšanai. *ta tuôreĩz jaû tâdi ciĺcluõpi nebi. sugas luõpi bi. / visi i vaîslas luõpi – i vaîslas êrzelis, vaîslas tẹkulis, vaîslas buĺlis* [jeb] *sugas buĺlis, kas i duõmâti vaîslaî.* ☐ ***luõpu ãrsts*** – veterinārārsts. *ka ziîrks kuôž, ta vaîg iêduõt speķi, speķa gabaliņu. tâ luõpu ãrsc teîca.* ☐ ***luõpu biẽte*** – lopbarības biete; runkulis (*Beta vulgaris subsp. vulgaris*). *ệdamâs biẽtes uî̂ luõpu biẽtes bi – ruñkuļi teîc. / ruñkuļus mẽs saûcêm biẽtes, ku luõpiêm deva. tag saûc luõpu biẽtes. / kâļus ka vãrija, ta vãrija sviklu lapas, tas i, biẽšu lapas. viņas bi luõpu biẽtes. / vakaî nuôravẽjãm luõpu biẽtes, vêl palikušas cukuîrbiẽtes.* ☐ ***luõpu pārraũgs*** – speciāli apmācīts cilvēks, kas veic vairākus īpašus darbus lopkopībā (piemēram, kontrolē piena izslaukumus, tauku saturu pienā, govju ēdināšanu u. tml.). *kâdreĩz bi luõpu paîraũks. viîš mâcija, kâ vaîg luõpi kuôpt uî̂ kâ vaîg grãmatas vẹst. / kad guôves isslaûc, ta iẽt veĺ acslaûkt. tâ mum̂s lika luõpu pârraũks.* ☐ ***luõpu rãcenis*** (arī ***kaîtupelis***) – lopbarības kartupelis. *luõpu rãcenis aûg liẽls, bet naû miĺtaĩns. / luõpu kaîtupeļi naû miĺtaĩni. tiẽ aûg labi, izaûg liẽli. tã tâda šķîrne iî. / luõpu rãceņi i tâdi gliti, a tâdu mitrumu. stãdija cũkãm. tiẽ tâ labi izaûga.* ☐ ***luõpu sprũta*** – lopbarības kālis (*Brassica napus var. napobrassica*). *sprũtas bi ệdamiê kâļi. luõpu sprũtas uî̂ ệdamiê kâļi* [ir]. ☐ ***kaĩsīt luõpus*** – bērt (piemēram, salmus, kūdru) lopu kūtī mitruma uzsūkšanai. *a kûdru kaĩsija luõpus. tã dikti ussûca mitrumu.* ✧ ***dzeî*** (***tâ***) ***kâ luõps*** – saka par cilvēku, kurš daudz, negausīgi dzer. *tas i sâlîtu kaû kuô apêdiês, tas dzeî ta kâ luõps.*

2. Nekrietns, nelietīgs, arī neuzvedīgs cilvēks; netīrs, nevīžīgs cilvēks. ✧ (***tâ***, arī ***ta***) ***kâ luõps*** – saka par cilvēku, kurš rīkojas neatbilstoši pieņemtajām uzvedības normām. *tiẽ lejs kâ traki* [pēc siena sagrābšanas]. *a putru aî* [lējās] – *a tiẽm putrs kuñkuļiêm nuôlêj ta kâ luõpi.* ✧ ***piedzêries*** (arī ***piedzêris***) ***kâ luõps*** – saka par stipri apreibušu, piedzērušos cilvēku. *piêdzêriês kâ luõps, neziî̂n, kuô runâ. / cic piê tã kruõga bî tâc kâ luõps piêdzêris. / kuî̂ ta tu tâ piêdzêri kâ luõps?*

luõsbẹrlapa. Sk. *l u ô z b e r l a p a .*

luõsbiẽre. Sk. *l a p a .*

luõsi, retāk ***luôsi*** adv. **1. Vaļīgi.** *šis striķis tâ luôsi sasiêc, tâ gļ̦ēvi. ka neatraĩsâs! / tas mazgs tâ luôsi sasiêc, vaļîks.*

2. Tā, ka nav saistīts ar negatīvām emocijām. *ta nu sasačalîjâmiês! i tâ viêglâki palika, i tâ luõsâki palika. / nu varu paiēt, tâ viêglâk, tâ labâk palika. taňte teîca – tâ luõsâk palika.*

luõss, ***-a*** adj. **1. Dzeltenīgs, pelēcīgi dzeltens (parasti par dzīvnieku, tā apmatojumu).** *luõss zîrks* [ir] *dzęĺtânc a męĺlu tâc, krēpes uň aste męĺla, uň pac luõss. / taî ķēvi acskrêja tâc luõss kumęĺš, tâc pelêcîks. / viêna zuŕte* [zirgu] *i aka tâdi luõsi. tiē tâdi kâ tâda pele, ne brũns. / luõss ziŕks – viš bi tâc sĩrms, sârkani sĩrms. tã spaĺva raũda – tâda rõzîga* [krāsa]. *luõss i staŕp divâm pamatkrãsâm. / tuŕ tâc luõss krañcis sę̄tâ, dikti nikns. / luõsa cũka, luõss suňs.* // **Bāls (parasti par krāsu).** *meîta krãsuôja dzives, labi neķêrâs. ta teîca – tâda luõsa* [krāsa] *viē isnãca. / paĺsa – tã tâda ne ruõzâ, ne baĺta* [krāsa]. *tâda luõsa viņa i, tâda viêgla krãsa viņa iŕ, ne tuŕ šâda, ne tâda. / pẽrvêju, bet isnãca tâda luõsa krãsa. / siŕma spaĺva i luõsa.*

2. Tāds, kas fiziski un garīgi slikti jūtas. *pêc paģirãm aka i luõss. tas staĩgâ tâc luõss šuôrît. / tas puĩšis tâc luõss pêc baĺles, nèizgulêjiês. / cic nuô rîta jaû iŕ tâc luõss. / luõsu teîc ari us tâdu, kas visu naûdu istẽrêjis, ismaksâjis.*

luõšelis subst. **Dzeltenīgs, pelēcīgi dzeltens zirgs.** *luõšelis i tâc siŕms* [zirgs]. */ tę̄vam̂ bi luõšelis. a tuõ viš braûca pagasta darîšanâs.*

luõte subst. **Masas mērvienība – aptuveni 12,78 grami (vecajā krievu mērvienību sistēmā).** *luõte bi cara laĩkâ svara viênîba. / luõte bi tã mazâkâ viênîba – beram̂s mę̄rs, svaŕs aŕ bi. luõte mârciņâ iêtiĺpa. / žĩdi atnesa tâdu pẽrvi. piŕka luõtẽm. /* [sietavas] *peŕvêja liĺĺâ peŕvê. tã bi luõtês piŕkta. tâ kâ zviruôš sudraps isskatijâs. /* [sarkanajam lindrukam vajadzēja] *viênu luõti dzęĺtę̂nu – tâdu oraňžu, ta divas luõtes sârkanu* [krāsu]. ✧ ***slimība nãk puõdiem, veselība luõtēm*** – saka, uzsverot, ka veselība ir jāsargā. *senâk tâ teîca – slimība nãk puõdiẽm, veselība luõtẽm. veselība i jâsârgã.*

luõzbere. Sk. *l a p a .*

luõzberlapa, arī ***luõzbērlapa***, ***luõsbęrlapa*** subst. **Lauru lapa.** *luõzbeŕlapas iŕ saûsas, iskaĺtę̂tas lapas, kas piêduôd êdiênam̂ īpatnêju gaŕšu. / ã, luõsbęŕlapas liêk* [pie ēdiena]! *nu tãs jaû senâk tâ·pat saûca pa luõsbęŕlapâm. / rudenî taûkus, kas ga ribâm, tas i, sãnu taûki, samaĺ̂ a pipariêm, sâli, luõzbeŕlapãm, nekaûsę̂tus satiň ruĺĺî. /* [ūdenim] *piêliêk luõzbêrlapas, sĩpuôlus, piparus, sâli. / męňcu gaĺvas uň lẽveres – tãs vãrija zupîtê. tuŕ lika piparus, luõzbeŕlapas, cẽbres.*

luõze subst. **Zīme (piemēram, zīmīte ar numuru, priekšmets), ar ko lozējot noskaidro (kā) saņēmēju, veicēju u. tml.** *ejuõt diẽnę̂t, puĩši viĺka luõzes, vaîdzêja luõzę̂t numuru. ja bi liẽls skaîtlis, ta nebi jâiẽt diẽnęstâ taî gadâ. / es luozīt ęsmu izvilcis, man jāiet dienastā.* (LFK 1961, 10575) ☐ ***iēt*** (arī ***braûkt***) ***pie luõzēm*** novec. – stāties iesaukšanas komisijas priekšā un vilkt lozi. *atnesa pavêsti nuô muĩžas, ka jãbraûc piê luõzêm. / ta bi tâda ticîba – ka gãja piê luõzêm, laî isviĺktu aûkstu numuru, ta lika kreîsâs kãjs zâbakâ krusta rubli. / krusta rubli lika kreîsâs kãjas zâbakâ puĩši, kas gãja piê luõzêm, laî isviĺktu aûkstu numuru. ta palika rezeŕvê, nebija jâiẽt diẽnę̂t.*

luõzēšana subst. **Darbība →** ***l u õ z ē t .*** *piŕmuô diênu, ka sadzina visi* [gani lopus] *kuõpâ, ta isnãca luõzêšana – kuram̂* [ganam] *svę̂diênu jãgana.*

luõzēt v. **Dalīt, piešķirt (piemēram, mantas, priekšmetus, vietas, pienākumus) pēc kāda nosacīta priekšmeta (zīmes), kas izvēlēts un paņemts.** *ejuõt diẽnę̂t, luõzêja aŕ. kuŕš izviĺka aûkstu numuru, tuõ atlaîda* [no dienesta]. */ kâc skaîtlis ta teû iznãce luõzêjuôt?*

luõžmetējs subst. **Automātisks ātršāvējs ierocis (galvenokārt dzīvā spēka iznīcināšanai ar lodēm).** *te gaĩdija, ka nãks vãciêši. luõžmetẽjus uň liẽlgabalus visus te saraka. nu uň cik te tâlu upmalis!*

luõžņāt v. **1. Vairākkārt, arī dažādos virzienos līst (par bezkāju dzīvniekiem, piemēram, par dažiem rāpuļiem, tārpiem, kāpuriem).** [ir] *vi·sâdi kukaînîši, kas ga zemi luõžņâ.* // **Vairākkārt, arī dažādos virzienos iet, staigāt (parasti ko meklējot) – par dzīvniekiem, kam ir kājas.** *suňs luõžņâ gaŕ klẽti, pamanîjis kâdu svešu kaķi.*

2. Staigāt, parasti lēni (piemēram, ko vērojot, meklējot). *ja nêsi nuôlicis, ta naû kuô luõžņât – ne·kuô neatradîsi. / nãc namâ iêkšâ! kuô tu gaŕ stûriêm luõžņâ?*

3. parasti divd. formā. **Tāds, kas savas uzbūves dēļ aug, stiepjoties paralēli zemes virsmai, ir pietuvināts zemes virsmai (par augiem, to daļām).** *tas i tâc luõžņâjuôš aûks. tuŕ piê tã žuôga aŕ viêns tâc iŕ. / viņaṁ* [tas ir, augam] *tâda luõžņâjuôša sakne.*

luõžņātājs m., ***luõžņātāja*** f.; subst. **Darītājs →** ***l u õ ž ņ ā t*** **(1).** *mums aŕ te sẹtã parãdâs tâdi luõžņâtâji, ne visaî gari. tiẽ laĩkaṁ bûs zaĹkši.*

lup interj. **Lieto, mudinot zirgu braukt, jāt (?).** *lup, lup, ķẽvĩte, rãceņus zakt.*

lupa subst. **Gabals; lauska.** *braûcuôt tas ritenis saplĩsa lupâs. / ziŕks sâka skraîdît, gãja pa visiêm žuôgiêm, grãvjiêm, sadragâja ratus lupâs.*

lūpa subst. **1. Ādas un muskuļu kustīgs veidojums, kas no ārpuses norobežo mutes dobumu.** *kuŕ tu nu esi bijis? tev jaû veĺ visa mute, lūpas aŕ mẹdu. / ziŕgaṁ apakšêjâ lūpa gaŗâka kâ viŕsêjâ. / tãs i bârkstîtes apakš tãs lūpas guôveî.* ☐ ***lūpu kaktiņš*** – vieta, kur savienojas virslūpa ar apakšlūpu. *maṅ tuŕ tâda sâpe iêmẹtusês taî lūpu kaktiņã.* ☐ ***atkãrt lūpas*** – gatavoties raudāt. *nu tu atnãci, kad viss brañdavs izdzệrc! nu tu vari atkãrt lūpas!* ☐ ***iẽt, lūpas izcêlis*** – saka par dusmīgu, augstprātīgu cilvēku. *ka iẽt, lūpas iscêlis, ta teîc – tas iẽt, cuñnas sacêlis.* ✧ ***lūpa putraimus*** (arī ***rupumus***) ***lẹcina.*** Sk. [II]*l ẹ c i n ā t* (2). ✧ ***nevarēt pārspļaũt pãr*** (arī ***pa(r))*** ***lūpu*** – a) būt ļoti nogurušam, nespēcīgam. *rãceņu laũkã tâ esi nuôņẽmiês, vakarã pãr lūpu nevaŕ pãrspļaũt. / kas nuô tã puĩša bûs paŕ vĩru – tagad nevaŕ ne paŕ lūpu pãrspļaũt. / kuô tik vẹc vêl grib prẹcệtiês! tas jaû nevaŕ pa lūpu pârspļaũt.* b) būt mazrunīgam. *viš tâc kluss. cic jaû i tâc, ka nevaŕ pa lūpu pãrspļaũt.* ✧ ***uzmest lūpu*** – apvainoties, arī kļūt neapmierinātam, dusmīgam. [meitene] *uzmẹt lūpu uṅ nerunâ ne·maz visu diênu.*

2. Robveida padziļinājums, izliekums trauka vienā malā liešanai. *krũzi i taps, ta tâda lūpa, pa kuô dzêre.*

3. Mala ap (priekšmeta, veidojuma) dobumu, caurumu, atveri. *lãkturiṁ šķîrba bi nuô tã bleķa, ku iêspraûž tuõ skalu. tuõ saûc pa lūpâm, nuô stĩpas sataĩsîc. / lūpa* [ir] *nuô bleķa, nuô stĩpas sataĩsîc, kuŕ tuõ uguni iêspraûda. skalu iêspraûda lūpâs. / lukteriṁ i lūpas, teîca plañmas aŕ. tuŕ iêliêk sveci. /* [vējlukturim] *taṁ daktaṁ i lūpas katrâ pusê, laî tã liêsma viņaṁ liẽla. /* [vējluktura] *dakc mêrcệjâs* [petrolijā], *lūpiņas pleta uguni platâku. /* [sikspārnim] *aûkšpusê lūpas uṅ staŕp tãm dakc. us tãm lūpâm viŕsû bi caũrumuôc siêtiņš, laî duôd gaîsu.* // **Laivas malas augšējā daļa.** *tas pa daũdz pãrlãdệjis* [laivu], *piĹla lidz aûkšas lūpaî. / zives bî lidz aûkšas lūpaî, daũdz. / laĩva bi piĹla lidz lūpaî. es jaû gãju gaṅ·drĩz uz gruñti.*

lupačāt v. **Turot uz ceļgaliem (parasti bērnu), strauji cilāt, šūpot (atdarinot jāšanu); ucināt.** *bệrnu jẹṁ us ceļa uṅ pakratiṅ tâ, tâ lupačâ. / tệs, uscêlis dệlu us ceļiêm, lupačâ – lupačâsiṁ rãceņus raût! / pajẹṁ us celi bệrnu uṅ ta lupačâ – celi kustina uṅ dziêd: lupačâ, lupačâ, rãceņus zakt piê tã vẹcâ Pẽča! vẹcaîs Pẽčis iêraûdzija – lupačâsiṁ, lupačâsiṁ apakaĺ! ta tuõ bệrnu gâž tâ.* // **Neveikli (gāzelējoties) iet.** *ku mana seg̦ene? lupačâšu mãjâs.*

lūpains, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir robveida padziļinājums, izliekums.** *lukteri bi dažˇdažâdi. lamp̃iņas lika iêkšâ, tâdas lūpaînas, bleķenes.*

lupata. Sk. *l u p a t s .*

lupatdeķis subst. **Lupatsega.** *lupatdeķs aûž.* (LVDApr. 593)

lupatelis subst. **Neliels drēbes gabals.** *iêliêk padusês spẽdeli, tâdu četrkaňtîgu lupateli šuva. tas i krẹkliêm. /* [lampai] *nuô paŕķa tâc lupatelis paŕ daktu.*

lupatinis, ***-e*** subst. **Lupatsega.** *tuõ lupatini jaû nesedza – tuõ lupatu deķi.*

lupats, arī ***lupata*** subst. **1. Noplēsts, noplīsis, arī nogriezts mazvērtīgs drēbes gabals.** *lupatas, kuô mazgâja traũkus uṅ grãpi, saûca pa rîkudrãnâm. tik nuô linu lupatiẽm. /* [ebreju tirgotāji] *ņêma lupatus, saŗus, âdas. lupatus veda uz Liẽpâju lupatu pabrĩķi. pa lupatiêm deva traũkus. / te nav kuô vaĩrâk nẹsât. tuõ liñdruku duõšu tik žĩdaṁ lupatuôs.* ☐ ***traũku lupats*** – trauku mazgājamais. *rîkudrãna bi tâc lupac nuô kâda krẹkla vẹca va kâ. tas bi viênkârš lupac, traũku lupac ku taga skaîtâs. tas bi adgriêsc nuô vẹca, nuôvaĹkâta* [krekla vai tml.]. ☐ ***lupatu deķis*** – lupatsega. *ã·re, vẹcâmãte pamazâm nuõaûda tuõs lupatu deķus! / lupatu deķus taĩsija aŕ – sagriêza linu lupatus, pakulu mẹti. / deķus aka aûda nuô sagriêstiêm lupatiêm – ganiêm tuõs sedza. tag uz grîdâm tâdus liêk. sagriêza tâdâs šķêlîtês plânâs uṅ aûda iêkšâ. kaĹpa ciĹvệkiêm tâdi bi – lupatu deķi, vẹcuô lupatu jaûns deķis. mẹti bi pakulu, tâdi šnuõriņi.* ☐ ***lupatu puķe*** – no auduma veidota piespraude pie apģērba. *ka gãja kâzâs, ta meîtas puĩšiêm šuva bañti uṅ lupatu*

puķi – tâdu piŕktu, piê krûšu šuva blakusgãjêjaṁ. ✧ ***lupatu lẽveruos.*** Sk. [11]*l ẽ v e r e .* // niev. **Apģērbs; apģērba, veļas gabals.** *ka pãrbraûc nuô laũka, nevaŕ ne nuôpudâtiês viẽ. tik puĹku tuõ lupatu saģêrpc! / pa divi puĩši* [bija], *pa divi meîti, saîmniêki visi, bêrni visi – ku ta tu tuŕ sažaûsi visas tâdas lupatas uz istubu! / ta kuô es vešâjuôs, tik kâdu lupatu pamazgâju. / piê mičuôšanas miĹzĩg daũdz lupats klã. / vakaŕ Leĩšuôs sapîrkuôs visâdas lupatas. / aĩ mãmĩna, vĩramãte, nu tev slikti gadijâs – tu addevi savu dêlu pa tuõ niẽka lupatĩnu. / es nevaru tuõs lupatus nuôvaĹkât, kas maṅ iŕ. / te es iêkũrinu* [plītī uguni], *ku lupatus žâvêt.* // arī savienojumā ar *bêrnu.* **Autiņš.** *vĩramãte, vĩramãte, gãdã mazas lupatĩnas! / taga jaû tiṅ bêrnus jaûnuôs lupatuôs, bet ta jaû tik nuô vęca krękla isplêsa lupatus nâtnus – pašaûstu krękliêm – uṅ tina tâduôs rupuôs lupatuôs. / bêrnu lupac bi, a kuô bêrnu aptina. tuõ saûc pa viñdeli. / viñdeles i bêrnu lupati. tiẽ jaûnâkâ laĩkâ. mẽs saûcêm – bêrnu drãnĩnas.*

2. Audekls. *tâdas lupatu vestes šuva, priêkšâ sapuõgâjamas, mugurâ plâns aûdękls. / mazajaṁ kaû kuô tâ nuôpiŕka nuô drẽbîtêm – kâdus lupatus, nešũtus lupatus. ta jaû nevarêj šũtus lupatus dabuĩt. / veĹ ûzmaûca tâdu bašļiku. tã bi nuô lupatas istaĩsîta tâda spica. / ta jaû ne·viêna aîskara nebi. ta sâka karŕtũna lupatus tâ aîsklât.*

lupiķis subst. **Zaglis.** *lupiķis bûtu tâc zaglis. / lupiķis, kuô tik atruôd, visu ķeŕ uṅ ņęṁ sev, ja vaŕ, kaũ kuô nuôzuôg, piêsavinâs svešu mañtu.* // **Skops cilvēks.** *lupiķis i tâc, kas nuô uõtra daũdz grib, tâc skuôps. / tas viêns žĩc bi tâc lupiķis, puĹku prasija pa drãneli.*

lupīna, arī ***lupīne*** subst. **Tauriņziežu dzimtas lakstaugs ar staraini saliktām lapām un baltiem, dzelteniem, sārtiem vai ziliem ziediem stāvos ķekaros vai vārpās (*Lupinus*).** *lupĩnu sẽj priêkš męsluôšanas. / lupĩnes i vęcuô laĩku puķes.*

lupināt v. **Lobīt; atdalīt.** *pupas lupina, vãrîtu rãceni lupina. / mãte teû lika lupinât ziŕņus vakaraṁ. / nãc lîdzi lupinât tãs pupas! / gaļu nuô kaũla lupiṅ nuõst.*

lupīne. Sk. *l u p ī n a .*

lupsāt v. **Neveikli (gāzelējoties) iet.** *es tik lupsâju viẽn – nevaru labi paiẽt. / cic jaû jaûns aŕ – viš nevĩžâ iẽt, guôrâs uṅ tâ lupsâ. / kur mana seģene? lupsãšu mãjãs.* (LFK 1961, 10334)

lupt v. **1. Dalīties nost, lobīties (parasti par virskārtu).** *ka tu sâki dzît ganuôs, ta jaû* [alkšņiem] *miza sâka lupt. / ka kuôkiẽm miza lûp, ta puĩkas maûc mizu nuõst uṅ taĩsa stabules. / meîtas gãja iskliêst linus uz rugãjiêm. ka lupa nuõst šķiêdra nuô kaũla, ta jẽma aûkšâ, sêja buñtuôs. / jaûniêm rãceņiêm vêl miza lûp – nevaŕ vãrît.*

2. Zagt. *lupt* [ir] *laûpît, zakt. / cik tu varêji lupt tuõ âbuôlu nuô dârza? / cik tiẽ čigãni varêja lupt, tik ari pajẽme.*

lupte. Sk. *l u f t e .*

luptīgs, ***-a*** adj. **1. Svaigs.** *tĩrs gaîss. pêc liêtus a·viên luptîks gaîss.*

2. Ātrs, straujš. *tas ziŕks, ka iêjûdza, uz·reĩz bî luptîks, dikti straûjš bij. / nu tik bi gaṅ luptîga dañcâšana.*

lũrēt v. **1. Paslepus skatīties, vērot.** *mazaîs puĩšis bi gãjis piê piŕtes luôdzĩna lũrêt, kâdas tãs meîtas isskatâs plikas. / lũrêt i tâ skatîtiês, ka ne·viêns nęręds. / viš* [tas ir, zēns] *aîs stûra tuŕ lũr. / ka iẽt kâdi ta piê viêna stûra, piê uõtra skatît, ta teîc – kuô tas tuŕ lũrê? / viš* [tas ir, lapsa] *aîziẽt uṅ lũr.*

2. Skatīties ilgi (uz ko). *tuŕ viêns stãvêja uṅ tâ juõcîgi ķĩķêja uz mũsu mãjâm, tâ lũrêja. / kuô lũri uz mani? ne es tev mędus puôdu izêdu.* // **Skatīt, meklēt.** *suṅs izgãjis lũrêt zaķu pêdas.*

luŕģis[2] – „*slinks, izguris cilvēks*". (EH I 763)

luse subst. **Lozējot veikta (loterijas laimestu) sadale (?).** *Pẽteris uz lusi viñnêja piêcus rubļus. es aŕ liku uz lusi kuõklîti.*

lũsis, arī ***lũse*** subst. **1. Vidēji liels plēsēju kārtas kaķu dzimtas dzīvnieks ar slaidu ķermeni, garām kājām, īsu asti un ausīm, kurām ir pagari apmatojuma pušķi (*Lynx lynx*).** *mešsârks nuôšãvis lũsi. teîca, ka laps akuõc. / tâdi lũši Nîcas mežâ nebija.*

2. Īpašvārds – govs vārds. [Govju vārdi:] *Zeṁtaļa, Lũse, Žibe.*

luste subst. **Prieks, līksmība, jautrība.** *senâk jaû gãja taĹkãs. jaûniẽm tã bi liẽla luste. ak Diês! / vakarâ bi luste piê dañcâšanas. tã tik bi luste, ka usspẽlêja mũņiku! / maṅ visi radi tâdi dziêdâtâji. mũs mãjâs jaû lustes netrũka. / liẽla luste, ta ka iêdzeŕ. ta paliêk visi lustîgi. / luste, luste jaûnajiêm. kâda luste vęcajiêm?* [..] *tig gaŕ jaûnu kažuôcĩnu.*

lustēties v. **Priecāties, būt jautram, arī piedalīties izpriecās.** *taî kâzu naktī jaû nebija ne·kâda gulêšana. ta jaû visi lustêjâs. /* [Jāņos] *jaû visi pa laũku dzêra uñ lustêjâs tuõ nakti. /* [Jāņos] *varêj êst uñ dzêrt, uñ lustętiês. / kuô tu stãvi malâ? ej pulĵkâ uñ lustẽjiês! / kad jaûns cilvęks bî nuômiris, ta* [pēc pātariem] *visi lustêjâs, dziêdâja lustîgas dziêsmas. duõmâja, ka taî vãku vakarã viñš a visiêm palicẽjiêm tuŕ lustêjâs. / visi lęc uñ lustêjâs, maň tik biksês kustêjâs.*

lustīgi adv. **Priecīgi, jautri.** *pa Liẽldiênâm ta jaû aka lustîgi gãja. ta jaû bi iscępti tâdi pat raũši uñ sklañdaraũši, speķeraũši. / us tuõ* [linu] *sišanu gãja priêcîgi, lustîgi. / ku vêl lustîgâk iẽt kâ piê daṁpas! / kad rudeni daŕbus nuôdarija, ta iskâzâjâs lustîgi. / ak tu kuñks, cik tuŕ* [kāzās] *lustîgi gãja!*

lustīgs, ***-a*** adj. **1. Priecīgs, līksms, jautrs; tāds, kas saistīts ar prieku, līksmību, jautrību; tāds, kurā izpaužas šādas īpašības.** *nu tã* [ķekatu diena] *bi lustîga diêna, tas bi lustîks vakaŕs. / ka jaû bi tâc saîmniêks, kas talĵkâ pļãva, ta bi visi lustîgi. ta gãja dziêdâdami. / lustîks tęs uñ mãmuliņa – dęls nuõķêra ciẽlavĩnu. tã nebija ciẽlavĩna, tã bij dęla lĩgavĩna. / vĩratęs tuõ dziêsmu dziêd, ka viš i lustîks. / nu puĩka i priêcîks, lustîks – jaûnas bikses! / ka piŕmuô reĩzu izlaîž ganuôs, ta* [govis] *i lustîgas, badâs, dañcuô, bet tũlît meklê zâlîti aŕ. / luõpi ganuôs lẽkâ, lustîgi, ka laũkâ tikuši.*

2. ar not. gal.; subst. noz. **Tautasdeja.** *lustîgaîs bi tâc dañcis – dikti spârdija, mĩņâja uñ griẽzês. a·viênu vęci vĩri teîca, laî usspẽlê lustîguô. ta viņi gãja dañcât.*

lustra subst. **Pie griestiem piekarama apgaismošanas ierīce, kas sastāv no vairākiem spuldžu vai sveču turētājiem.** *lustras i baznîcâ a sveču lukturiêm. vęci cilvęki teîca baznîcas lukteri.*

lũšâda subst. **Lūša āda.** *lũšâda – âda nuô lũsẽm. nuô lũšâdas šuva cępures.*

luteklis m., ***lutekle*** f.; subst. **Cilvēks, ko lutina, lolo.** *pêdêjaîs bęrns mãteî tas luteklis.*

luterānis, arī ***luteris*** m., ***luterāne*** f.; subst. **Evaņģēliski luteriskās baznīcas loceklis, luterānisma piekritējs.** *Nîcâ bi batisti, luterãņi. / te dârbuôjas divas gabalas baznîcas – baptisti te iŕ uñ luterãņi. / Nîcas baznîca bi luterãņu* [jeb] *luteru baznîca. / te dârbuôjas divas gabalas* [baznīcas] *– baptisti te iŕ uñ luterãņi. / piê lutera baznîcas te piêderêja ļaûdis. / luterãņi ęsaṁ. ęsaṁ kristîtas, svêtîtas uñ laũlâtas. tâpat vęcãki bija.*

luterāņticība. Sk. *l u t e r t i c ī b a .*

luterdraûdze subst. **Baznīcas organizatoriskā pamatvienība – luterticīgo kopa.** *Nîcâ bi luteŕdraûdze. te bi luteri.*

luteris. Sk. *l u t e r ā n i s .*

luterticība, arī ***luterāņticība*** subst. **Viens no galvenajiem kristietības virzieniem, kas sāka veidoties Vācijā 16. gadsimtā; šī virziena reliģiskā mācība; luterisms.** *luteŕticîba. maň iŕ luterãņticîba.*

luterticīgs, ***-a*** adj. **Tāds (cilvēks), kas ir saistīts ar luterānismu; tāds, kas tic luterānisma mācībai.** *nîceniẽki visi bi luteŕticîgi. / te* [apkārtnē] *iŕ daũdzi luteŕticîgi.*

lutika **(?)** subst. **Vienkoča laiva.** *lutika tâda isciŕsta laĩva nuô kuôka, ne nuô dẽlêm. viņa tâda izgrępta, ta kâ kaŗuôte izgrępta. divi cilvęki viņâ varêja iêsędęt.*

lutināt v. **Izturēties (pret kādu) ļoti saudzīgi, iecietīgi (piemēram, pasargājot no grūtībām, izdabājot).** *mãte pãtê savus bęrnus – žẽluô, lutina. / senâk bęrnus ne·viêns nelutinâja. bęrniêm bi jâiẽt ganuôs.* // **Ļoti rūpīgi kopt, saudzēt (dzīvnieku).** *cik ilĵgi ta varêja jaûnu ziŕgu lutinât? bi jâsâk jûkt ratuôs.*

lūzējs m., ***lūzēja*** f.; subst. **Tas, kas lūst.** *kam tu lūzi, uozuoliņ, vai nav kuoku lūzējiņ?* (LFK 1961, 10124)

lûznis, retāk ***luznis*** subst. **Bojāts, lietošanai nederīgs (parasti metāla) priekšmets.** *maň bi aŕ tas krastuõlis. laĩkaṁ lûžņuôs bi adduõc. / nu tâ rãdâs, kâ tu nuô tâdiêm lûžņiêm varętu tikt vaļâ. viš tev adbraûc citreĩz a mašĩnu, viš savâķ tev vęcuô kraģi. / kas nebi tâc kârtîks saîmniêks, taṁ viss bi kâ lûžņuôs, jâteîc, sasviêsc. / visâdi lûžņi bî sasviêsti kaûdzẽ. ta tuõ veda pruôm. / vaîg sakraũt tuõs lužņus visus viênâ viêtâ. / nesapruôtu, kuŕ tiẽ lužņi ruônâs.*

lûzt v. **Šķelties, dalīties divās vai vairākās daļās, arī šķelties, dalīties nost no kā (kāda spēka iedarbībā).** *juô bija kârstâki* [lini], *juô labâk lûza. / sakũra uguni, sagriêza bęrza vices uñ sutinâja. ta viņas nelûza. / čĩkstuôš kuôks ãtri nelûst – teîc us slimu cilvęku, kas ilĵgi slimuô, bet nemĩrst. / nu lûst uñ lûst kâ pa suôdîbu taṁ grâbekliṁ tiẽ zari. / ziŕgaṁ piŕmiê zuôbi lûst, uñ*

ta iêaûg īstiê zuôbi. / [jaunpienu] *cẹp a taûkiẽm, nemaĩsa. viš tâ lûst.* // **Dalīties, šķīst (piemēram, par viļņiem).** *juõmâ tas viĺnis i apaļîks, nelûstuôš. / ku i sêklis, tuŕ tas viĺnis lûst. bîstamâkiê i tiẽ lûstuôšiê viļ̃ņi. / tuŕ* [jūrā] *i tã bîstamâkâ viêta, ku stãvi lûst* [viļņi]. */ piŕmâs gâzes, uõtrâs uń trešâs i us tiẽm sêķiêm. puskilometru jeb nepiĺ̃nu kilometru nuô malas nuõst jũrâ i tãs lûstuôšâs gâzes.* // savienojumā ar *iêkšā.* **Lūstot virzīties uz iekšu.** *tuŕ* [pār ezeru] *gṛũti paŕbraûkt, tuŕ lûst iêkšâ.*

lûzums subst. **Paveikta darbība, rezultāts → *l û z t*; šķelšanās, dalīšanās vieta.** *ka trešâs gâzes lûst, ta tas lûzum̃s iŕ liẽls. tas i* [jūras] *dziļumâ. / kad apluõdê lûzumu ratu asi, ta vêl iĺ̃gi braûca.* // **Daļējs vai pilnīgs (kaula) viengabalainības pārtraukums; šāds kaula viengabalainības pārtraukums (loceklī).** *vaṛu dzêra, ka bija kaũlu lûzumi, ari luõpiêm deva.*

lûžņa, retāk ***lužņa*** subst. **1. Nolauztu zaru, koku kopums, kaudze; vieta, kur atrodas daudz nolauztu zaru, koku.** *tâda lužņa tuõ žagaru sẹ̃tâ.*

2. Lietošanai nederīgs priekšmets, ierīce u. tml. *tuôreĩz mań pajẽma* [pulksteni]. *aŕ viênâ muzejâ nuôveda. uń samaksâj veĺ naûdu mań pa tuõ sũda lûžņu.*

Ļ

ļakšēt v. **Šļakstēt.** *ka dubļi, tuŕ iēt, ka ļakš viēn.*
ļaŕkāties. Sk. *ļ e ŕ k ā t i e s .*
ļaŕkstēt, arī ***ļaŕkšēt.*** Sk. *ļ e ŕ k s t ē t .*
ļaûdis, arī ***ļaûži***, dem. *ļaûtiņi* dsk.; subst. **1. Kalpi, strādnieki; saime.** *saîmniēce saûca ļaûdis êst puzdiênu. / tiê luõpi visi uz manu kaklu, ne·viêns nenãk lîdzêt ne kuôpt, ne slaûkt. tâ jaû visâm saîmniêcêm vasaras laĩkâ bi, kad ļaûdis uz laũku dziêvâja. / saîmes ļaûdis saûca pa saîmniēku. / ai māte, ai māte, še zagļa ļaudis – gailīti kaujuot, nuozaga nazi, gaismiņai austuot, aizveda meitu.* (LFK 1818, 727) */ saîmniēci vaîdzêja sasvaĩdît piêcus gabalus maîzes a sviêstu, kuô nęst ļaûdĩm uz laũku. / ceļieties, ļautiņi* [..] *mīstiklas trīc!* (LFK 1817, 131) ☐ ***kaĺna ļaûdis*** – muižnieka mājkalpotāji, kučieri, piķieri, amatnieki u. tml., kas dzīvoja muižā. *nuô tã* [piena] *piētika visiêm kaĺna ļaûdĩm sviêsc uñ piēns, uñ krejum̃s.* ☐ ***ļaûžu ķêķine*** – kalpone, kas vārīja ēdienu muižas kalpotājiem. *ļaûžu ķêķines tuôreĩz tik baĺtâ mêrcê taĩsija gaļu.*
2. Nenoteikts cilvēku kopums; cilvēki. *nuô baznĩcas pa ceļu braûca puĺku ratu a ļaûdĩm. / mana mam̃ma ga tuõ viēn strâdâja, ga adîšanu. ļaûdîm adija cim̃dus uñ zeķes. / ķezbiēre iŕ veĺ ļaûdîm. / tâdu nebêdni saûc pa rakari, kas visus tâdus niēkus darija. gãj ļaûžu dârzuôs, uôgas râva. / raûd mãmĩna staĩgâdama, raûd a ļaûžis runâdama. / kuo duomâ tu, kundzīn, uz zuõbęna atsaspiedis? kuo, ļautīni, neduomâšu! jaûni vien kaŗa-vīri!* (DI III 1, 264) */ labi, labi es dzîvoju ar visiem ļautiņiem.* (Bitners 1844, 118) */ saule saka nuoiedama – nu, ļautīni, svętvakars!* (LFK 1961, 10441) */ tu redz, ku liēli ļaûdis jaû izaûguši! / ka tag jaû nãks jaûniê ļaûdis, ta jaû sviêdîs a viņu* [tas ir, veco skapi] *laũkâ kaû kuŕ. / tad nu* [no baznīcas] *gãja laũkâ jaûniê ļaûdis. / es, pãdîti dĩdîdama, aûkstu ruôkas cilinâju, laî tã tika mana pãde bagâtuôs ļaûtiņuôs. / tuŕ bî gruñtîgi saîmniêki. meîta tâduôs gruñtîguôs ļaûdîs iêprecêjâs. / kuŕ puĺku kuõpâ jaûnu ļaûžu, sacęluši īstu traci. / es isprasijuôs visiēm tiēm vęciêm ļaûdîm – ka tu viênu zeĺpiju, va viêns diêvkuôciņš viênâ mājâ vaĩrs bûtu, jâ. bet tiē naû. / debesmañna* [sauc], *kuŕ aŕ uôgâm taĩsa. tuõ jaû senâk netaĩsija. tuõ jaû tik tagad šiē ļaûži taĩsa.* ☐ ***nãkt*** (arī ***palikt***) ***ļaûžu valuodās*** – kļūt par pārrunu objektu; tikt aprunātam. *nãk ļaûžu valuôdâs – teîc, ka kas izdarîc slikti uñ citiêm jâaprunâ. / tã Made palika ļaûžu valuôdâs. bija tâda dũšîga meîta. pa viņu runâja iĺgi uñ dikti.* // savienojumā ar apzīmētāju. **Cilvēku grupa, kas ir saistīta ar noteiktu sociālo stāvokli, arī vietu.** *vakaruôs sanãca visi mãjas ļaûdis. / ceĺmenes mũsu pašu ciêma ļaûdis êd.* ☐ ***daŕba ļaûdis*** – darbaļaudis. *gaĩdi gaĩdi, mãmuļīte, pârnãks tavi dârba ļaûdis. pãrnãks tavi dârba ļaûdis, tev dârbĩnu nuôdarîjši.* ☐ ***mâcītāja ļaûdis*** – Nīcas iedzīvotāji, kam izmantošanā bija nodota mācītāja zeme. *Rudes gaĺs uñ Mežagaĺs bi mâcîtâja ļaûdis. citi bi Liēlâs muĩžas ļaûdis.* ☐ ***uõtri ļaûži*** – kaimiņi. *viêna saîmniêce vâķa uõtrus ļaûžus, laî nãk uz atkuĺkstîšanu, uz taĺku nê.* ✧ ***tâdu ļaûžu*** – grūtniece. *kad kâda siēva a bęŕnu staĩgâ, ta teîc – tâdu ļaûžu. / mañ rãdâs, ka ciêmîte tâdu ļaûžu. – rãdâs gañ.*
ļaûka comm.; subst.; niev. **Cilvēks, kurš daudz ēd.** *ļaûka* [ir] *lamu vârc, tâc, kas daũdz êd. / êd kâ ļaûka, duõmâtu, ka badâ bijis. / saîmniēce taĺceniēkiêm teîce êduôt – vãriju, bēru uz·bęŕdama uñ duõmâju – piētiks. va ta kuŕš ļaûka i!*
ļaũndabīgs, ***-a*** adj.; ar not. gal.; subst. noz. **Ļaundabīgs audzējs; vēzis.** *tas ļaũndabîgaîs i,* [slimnīcā] *sagriêza uñ ej mãjâs. / viņu* [tas ir, struteni] *vaîg dzęŕt, ta ļaũndabîgaîs neruônas. bet dikti prâtîgi vaîg.*
ļaũndaris m., ***ļaũndare*** f.; subst. **Ļaundarīgs cilvēks.** *ļaũndaris i slikc cilęks. / tuõ kâc ļaũndaris izdarîjis – nuôlaûzis âbeli zaru. / vęcâ ciêmîte prasijse – va ta tu negribi tuõ savu ļaũndari rędzęt? / va tu tik negribi tam̃ savam̃ ļaũndariṁ acsariêpt?*
ļaũni adv. **Slikti; nevēlami.** *peļu zĩrņi i, kas dabîgi izaûg tâdi buñti. ka labĩbã iêsẽjâs, ta bi dikti ļaũni. / ne·maz naû ļaũni savreĩz uzduôt pa liêliêm.*

ļaũniski adv. **Kreiliski.** *cic ada galdiņus – div labiski, div ļaũniski. / sviķelaîns adîjumŝ – tas i viêns labiski, viêns ļaũniski. / te jaû vaĩrâk saka – kreĩliski ada.*

ļaũnprâtīgi adv. **Apzināti ļauni; kaitnieciski.** *drigine jaû bi priêkš dažâdâm ãrstêm. tuõ jaû ļaũnprâtîgi arŝ deva. / nuõmatuô ari ļaũnprâtîgi – neiêmẽra vaîdzîguô daũdzumu.*

ļaũns, ***-a*** adj. **1. Tāds, kura rīcība, attieksme pret citiem ir naidīga, nežēlīga, nekrietna, arī noziedzīga.** *rãmi, rãmi es dziêdâju, vêl juô rãmi gavilêju, laî nedzĩrda ļaũni ļaûdis, laî balsĩna nevaĩnâja. / Liẽlâs Piêgdiênâs gãja piê cita staĻļa tâdas ļaũnas siẽvas, uñ teîc, ka sabuŝ* [lopus]. */ uŝviĻka i tâc ļaũns ciĻvêks. tas tâc lamu vârc. viš tâ iẽliên uñ isskata visu, kuŝ citam̂ nebûtu vaîdzîks. / klausīt manim tuo māminu, lai tā laba, lai tā ļauna.* (LTD VII 296) // reti. **Nikns (par suni).** *tas suñs ļaũns. acis, redzi, kâ spîd.* // subst. noz. **Tas, kas saistīts ar ko naidīgu, nežēlīgu, nekrietnu, arī noziedzīgu.** *krustus tik vęĻk abrâ, ka samîca maîzi, uzberŝ miĻtus. ta savęĻk trîs krustiņus. tâ teîca – la ļaũns nepiêstâ klât. / zavetniêces – tãs staĩgâ zavêdamas. cic citam̂ ļaũnu nuôvẽl. / ka viņam̂ gaîlis iêspęrtu pakaļâ! – tuõ teîca, ka kâc kuô izdarîja ļaũnu, apvaĩnuôja. / ragana, burŝve – tiẽ uõtram̂ ļaũnu darij. us tâdiêm ne·viêns neduõmâja uñ negaĩdija. / bezguôdîks uõtram̂ ļaũnu dara. viš tâ neguôdîgi isturâs pret citiêm.* ☐ ***ar ļaũnu*** – varmācīgi, piespiedu kārtā. *puĩsis, nuôķêris meîtu, grib nuôbučuôt, bet viņa neļaũn. viñš teîc – ja ne arŝ labu, tad arŝ ļaũnu!*

2. Tāds, kas ir saistīts ar ko ļoti nevēlamu (piemēram, nelaimi, bēdām); tāds, kas izraisa ko ļoti nevēlamu. *ja kâdam̂ kâda nelaĩme nuõtikuse va slimîba, ta teîc, ka ļaũna likteņa piẽmeklêšana. / ka beĩcê – tag* [saka] *kuôdina, ta neaûg męĻlplaûka. ja tã bi, ta tiẽ miĻti bi pęlêki. tã tã ļaũnãkâ slimîba.* // subst. noz. **Tas, kas ir saistīts ar ko ļoti nevēlamu (piemēram, nelaimi, bēdām); tas, kas izraisa ko ļoti nevēlamu.** *uguni tâ ciênija. viņa vaŝ izdarît puĻku ļaũnu. / tas ļaũnâkaîs viņam̂* [tas ir, plekšu vadam] *i akmeņi. ja viņu iêmęt akmeņuôs, ta viņu saplêš.* // **Par laikposmu, laiku.** *duod, Dieviņi, lietum līt, man ejuot tautiņās, lai nuolija ļaunā diena manā ceļa maliņā.* (LFK 1818, 278) ☐ ***jemt*** (arī ***ņemt***) ***ļaũnā*** (arī ***pa(r) ļaũnu***) – nebūt mierā, nesamierināties (ar ko), arī apvainoties, dusmoties (par ko). *tuõ jaû nejẽme ļaũnã, ka aplêja arŝ ûdeni, ka braûca mãjã nuô pļavas, ka bî siênu sagrâbuši. / ne·viêns cic citam̂ ļaũnâ neņẽma, ne arŝ ûsskatija, ka tã* [tas ir, utis, mušas] *bûtu kâda netĩrîba vaî nuôlaîdîba. / viņš tuõs juõkus jẽma ļaũnã. / nuôslaũka tuõ nazi garŝ liñdruku uñ paciênâ. uñ ne·viêns tuõ pa ļaũnu nejẽma. / viš* [tas ir, kaķis] *jaû nejęm̂ pa ļaũnu – ka viņu padzęñ* [no kādas vietas], *viš iẽt gulęt citũr. / tu neņem̂ ļaũnã, ka es tuõ ķuõci pajẽmu.* ☐ ***nãkt par ļaũnu*** – būt tādam, ka ir, rodas kas ļauns, nevēlams. *tãs liẽlâs naûdas duôšanas tiẽm dęliêm nãk parŝ ļaũnu. kuŝ tad liks? / tas* [nauda] *tik nãks parŝ ļaũnu – bûs dumpis uñ nesaticîba.* ☐ ***nebûtu pa(r) ļaũnu*** – būtu labi, lietderīgi. *nebûtu pa ļaũnu velŝ kâdu kumâsu uzęst pirŝms gulętiẽšanas. / šuõvakarŝ pêc tik grũta darŝba ģęĻdętu kâda granapipka. – nu nebûtu parŝ ļaũnu.*

3. Tāds, kura saturā izpaužas kas naidīgs, nežēlīgs, nekrietns. *cic ceĻŝ uõtram̂ ļaũnu slavu. / es savai līgavai ļauna vārda nesacīju – viņa, mani mīlędama, atstāj tęvu, māmulīnu.* (LFK 1961, 10475) ☐ ***ļaũnais garŝs*** – velns; ļauna mitoloģiska būtne. *ļaũnaîs garŝs i tas, kas slikti dara. / vęĻls* [jeb] *sãtęñs* [jeb] *ļaũnaîs garŝs* [jeb] *nešķîstaîs.* ✧ ***ļaũnas aces*** – saka par ļaunu, skaudīgu, nenovīdīgu skatienu (kas spēj ko nelabvēlīgi ietekmēt, noburt). [kāda] *cũka plêsa, êda nuõst – kurŝ* [sivēns] *radâs, tuõ* [cūka] *apêda. tuõ teîca, ka ļaũnas aces irâd nuõskatijšas tuô cũku.* ✧ ***(ta) kâ ļaũns, laba*** (arī ***labu***) ***neredzējis*** – a) rijīgi; ar lielu apetīti. *ta jaû êda tâ, kâ ļaũns, laba neredzêjis, kâ badakâsis. / ta* [senāk godībās] *jaû êda, kâ ļaũns, labu neredzẽjis. / nu tâ ęd kâ nesãtis, kâ ļaũns, laba neredzẽjis. / ęd kâ ļaũns, laba neredzêjis.* b) saka, ja kāds (ko) nesaprot (?). *kuô tu te smaĩdi, ta kâ ļaũns, laba neredzêjis! tâ jaû a·viênu teîca, ka kâc kuô īsti nesaprata va negribêja saprast.* ✧ ***turēt ļaũnu prâtu*** – būt naidīgi noskaņotam (pret kādu). *ja kâc turętu ļaũnu prâtu uñ pateîktu mešsârgam̂, ta bija slikti. / es neturu ļaũnu prâtu uz mãtes brãli. viņš jaû neduõmâja slikti.*

4. ar not. gal. **Kreisais (par auduma, apģērba pusēm).** [..] *vecis, kažuôkâ us ļaũnuô pusi iêlîdis uñ saĻmu grîsti apjuôziês, nuôžagaruô.*

ļaũnums subst. **1. Vispārināta īpašība → *ļ a ũ n s* (1); šīs īpašības konkrēta izpausme.** *tâc ļaũns ciĻvêks viš i. tâc ļaũnum̂s nãk nuô viņa. / viņam̂ vaîdzętu tuõ ļaũnumu izdzît. tâ jaû viš i tâc guôdîks ciĻvêks. / kaût kuô ļaũnu uõtram̂ padarît, kaût kâdu ļaũnumu.*

2. Vispārināta īpašība → *ļaũns* (2); šīs īpašības konkrēta izpausme. *vaŕ glãzê aŕ nuõslîcinât – aŕ mazu sliktumu padarît liẽlu ļaũnumu. / ne·kâc ļaũnum̂s jaû nebûs, ja iêduõs slim̂niêkam̂ kâdu âbuôlu.*

3. Slimības skarta vieta. *blokãdes taĩsija tam̂ nęŕvu ļaũnumam̂ apkârt.*

ļaũt v. **Dot iespēju (kādam ko darīt), netraucēt, arī neierobežot (kādu ko darīt).** *a tuõ* [avota ūdeni] *jaû gribêj tũlĩt nuômazgât* [seju]. *bet ne·viêns jaû neļãva tuŕ iêkšâ mazgât. / atnãca te tas kaĩmiņš, kliñst, neļaũ strâdât. / es teîcu* [saimniecei, ka] *es nęsu aŕ mam̃mu parunâjse, a mãti. va ļaũs palikt, va neļaũs palikt apakaĻ* [strādāt], *tuõ es nezinu. / ka aûde, ta saîmniẽce ļãva nuôaûst meîtâm savu aûdęklu. / ta jaû ļãva saîmniêki aûst pa tuõ luõni. / padeģi bija tiẽ, kam̂ nuôdega mãjas, mañtas. bij ļaũc braûkt vaî iẽt padeģuôs. / pêc zemes ispiŕkšanas nuô muĩžas atnãca vãciêc uñ sasaûca visus saîmniêkus kuõpâ, laî viņam̂ ļaũ ustaĩsît sudmalas ganîklê. / aîtas jęŕus zîdija visu vasaru lidz pat rudenim̂. ta viņas pašas neļãva vaĩs zîst. / ka pamana biti, ta jaû neļaũ viņaî iêkuôst.* ☐ ***ļaũt vaļu*** – neierobežot (kāda) darbību, rīcību. *ļaũt vaļu – teîc kuô nevaŕ savaĻdît uñ kas ne·kâdu sliktumu ari nenuôdara.* // **Neaizkavēt, neierobežot, nepārtraukt (kā virzību, norisi).** *aste* [zirgiem] *aûg gara, lidz pat zemi, ja tik ļaũn. /* [maizei] *ļãva cępt divi stuñdi. / balt̃uô sviêstu taĩsija iêkš siĻta ûdeņa.* [krējumam] *nevaŕ ļaũt iskust. ta vaîg izjęm̃t tas bļuõc, ja viš* [krējums] *sâk kust. /* [krāsošanai] *lika sprañckrĩtu klât, laî* [krāsa] *nenuõbrûk. tas sprañckrĩc ļaũ iẽkuôstiês taî krãsaî, laî viņa paliêk iĻgi. / ja pa·visam̂* [cūka] *palika sęŕkana, ta beîkta bi. ta kava nuõst – nuõsprâkt jaû neļãva.* // **Būt par cēloni tam, ka rodas iespēja, labvēlīgi apstākļi (piemēram, ko darīt, izpaust).** *ka* [lini] *saûsi, ta steîdz – neļaũ salît, vęd rijâ. / zîŕņus nevaŕ ļaũt pa·visam̂ nuôkaĻst uz laũku. ta tiẽ izbiŕst, raûjuôt zemê. / nevaŕ ļaũt tãm kãjâm apslapt rasâ. pêcâk sâks saĻt.*

ļaũties v. **Nepretojoties pakļauties (kāda rīcībai, prasībām).** *tuŕ bi priêkš jaûnu zîŕgu* [kalšanas] *tâda īpaša iêrîce. cic jaû neļaũjas kaĻt. / ēdiet, negaušas, ļaujaties, jau mana bļuodina dibęnu rāda.* (LFK 1818, 2343) // **Pakļauties iedarbībai, apstrādei.** *kârkla vices nuôsutina. ta viš ļaũjâs griẽstiês, ta viņas nelûst. / viņa tâda vaĻka drãte, kas ļaũjâs.*

ļaûži. Sk. *ļ a û d i s .*

ļavāns subst. **Tas, kas aprunā (kādu); pļāpa.** *ļavãns* [ir] *pļãpa. / tas ļavãns aprunâjis mũs tę̃vu.*

ļavāt v. **1. Runāt niekus, nepatiesību; pļāpāt.** *ļavât i niẽkus runât. / tas ciĻvę̃ks tik pļãpã uñ pļãpã, ļavã stuñdãm. / kuô tas vaŕ tig daũdz ļavât! kâ bûs, tâ bûs!*

2. Ilgstoši riet. *us tâdu suni, kas tik rej uñ rej, teîc – kuô viņš visu laĩku vaŕ ļavât?*

ļębaks subst. **Nevīžīgi, netīrās drēbēs ģērbies cilvēks.** *ļębaki i tâdi ne visaî labi ģę̃rbušiês, nevĩžîgi puĩši. meîts us tâdiêm neskatijâs. / iŕ jaû tâdi ļębaki, tâdi nuôpę̃čę̃ji puĩši.*

ļęcka subst. **Mīksta, lipīga masa.** *jâiẽt savâkt tãs ļęckas, kuô bę̃rni saņęsuši. nenuôtĩra kãjas uñ nãk iêkšã. / teû jaû cińdi saslapuši kâ ļęckas. eî žâvê piê krâsnes!*

ļęgata comm.; subst.; niev. **Pļāpīgs cilvēks.** *ļęgata – tas bûtu ta kâ tâc lamuvârc. / us tâdu pļãpu runâ – kuô tik visu viņas nevaŕ saļęguôt, ta kâ tâdas ļęgatas.*

ļeĩka subst. **Lejkanna.** *ļeĩka bi vaĩrâk nuô tâdiêm kriêviêm piêjęm̃c tas vârc. nãca kâdreĩz ĩžaviči grãvjus rakt. uñ ta viņi a·viên prasija tuõ ļeĩku. uñ ta visi tâ piêsajẽmâs nuô viņiêm* [vārdu].

[I]***ļęka*** subst. **Mīksta, lipīga masa; lēkšķe.** *ļęka – tas tâc mîksc, va kâda gaļa, va strimala, va meñcis. / lija kâ nelabaîs. zeme kâ ļęka. /* [zeme] *salijuse ta ka ļęka. / tas siêns tâc slapš bi, slapš ta ka ļęka.*

[II]***ļęka*** subst. **1. Pēda.** *ļęka i pę̃da.* ✧ ***laîst ļękas (vaļā)*** – ātri bēgt, ātri doties prom. *aîzbizinęt iŕ viênkârši paņęm̃t vagu* [jeb] *laîst ļekas bes kâdas prasîšanas uñ atļaũjas. / laî citi nemanîtu, ka bijuse dalîba piê nedârbiêm,* [zēns] *laîda ļękas vaļâ. / nu tad es laîdu ļękas vaļã – muku pruôjã. negribêju, laî mani rędz. / nuôbaĩdiju suni – tas laîda ļękas vaļâ uñ pârskrêja mãjâs. / suñs nuõzbijâs uñ laîda ļękas vaļâ.*

2. comm. **Cilvēks, kas ejot strīķē kājas (?).** *ļęka i tâc, kas tâ iẽt uñ tãs kãjas tâ sit.*

ļękains, ***-a*** adj. **Netīrs, lēkšķēm aplipis; lēkšķains.** *nu tu aka esi iênãcis a ļękaĩnãm kãjãm. tag ņem̂ uñ saslaũki!*

ļękans, ***-a*** adj. **1. Atkāries.** *kādas tam ļękanas ausis!* (Sprincis 428)

2. Nepastāvīgs, nenoteikts (par laikapstākļiem). *tâc ļękaņs laĩks – ne saĻs, ne siĻc.*

ļękāns subst. **Bērns, kas sācis staigāt (?).** *tas puĩšelis jaû pàaûdzis tâc ļękãns. nu jaû ļękâ.*

ļ̦ẹ̦kāt v. **1. Skriet.** *suńs ļ̦ẹ̦kâ, bẹ̦rni ļ̦ẹ̦kâ mãjâs nuô ganîkles. / zaķîc tâ ļ̦ẹ̦kâja, tâc prâtîks bija – neredzẽja mũs.*

2. Ejot strīķēt kājas (?). *tas iẽt ļ̦ẹ̦kâdaḿs, guôdîgi paiẽt nevaŕ.*

ļ̦ẹ̦kata comm.; subst. **Tas, kas skrien.** *ļ̦ẹ̦kata i skrẹ̦jẹ̦js.*

ļ̦ẹ̦katā interj. **Lieto ķekatu dziesmās.** *ķẹ̦katas pavsariêm nãk. cilv̂ẹ̦ki abǵẹ̦rbâs pẹ̦c ķẹ̦ma uń gãja apkârt. dziêdâja – ķẹ̦katã, ļ̦ẹ̦katã! / ķẹ̦katâ, ļ̦ẹ̦katâ, mẹ̦l̃li krẹ̦kli mugurâ. ķẹ̦katâs tik dziêdâja. / ķẹ̦katā, ļ̦ẹ̦katā, stallī bẹ̦rs kumeliņš.* (LFK 9, 35) */ ļ̦ẹ̦katã – tuõ tâ ķẹ̦katu dziêsmã dziêd.*

ļ̦ẹ̦katāt v. **Ātri skriet, bēgt.** *ļ̦ẹ̦katât i skriêt, mukt, laîst ļ̦ẹ̦kas vaļâ.*

ļ̦ẹ̦kaûsis subst. **Dzīvnieks, kam ir lielas, noļ̦ukušas ausis; lutausis.** *cũkas a nuôliẽktâm aûsîm saûc pa ļ̦ẹ̦kaûšiêm. / ļ̦ẹ̦kaûsis i a nuôliẽktâm aûsîm. tas ļ̦ẹ̦kaûsis suvẹ̦ns liẽlâks pa citiêm.* **// Nievājošs cilvēka, arī dzīvnieka apzīmējums.** *ļ̦ẹ̦kaûsis iŕ cũka aŕ liẽlâm, nuõļ̦ẹ̦kušâm aûsîm. ari lamu vârc tas i.*

ļ̦ẹ̦kns, **-a** adj. **1. Mitrs; valgans.** *ļ̦ẹ̦kna zeme i slapja. / vê nevaŕ sẹ̦t – ļ̦ẹ̦kna zeme. / taḿ siênaḿ vêl jâžûst, i ļ̦ẹ̦knis. ļ̦ẹ̦knu nevaŕ vẹ̦st skũnâ.*

2. Noļ̦ucis (piemēram, par cepures malu, ausi). *cẹ̦pures malas tâdas ļ̦ẹ̦knas, nestãv stiñgri.*

ļ̦ẹ̦ks, ***-a*** adj. **Noļ̦ucis (parasti par ausīm).** *suvẹ̦niêm ļ̦ẹ̦kas aûses, laba suga. / tâdas cũkas meklêja a ļ̦ẹ̦kâm aûsîm – tãm bi vaĩrâk taûku.*

ļ̦ẹ̦kste subst. **Priekšmets, ko pūšot var radīt skaņas.** *ļ̦ẹ̦kstĩte* [ir] *pļẽrpe, stabulĩte. nuô gũžas spal̃vas pataĩsija ļ̦ẹ̦kstĩti. bẹ̦rni tuõ pûta.*

ļ̦ẹ̦kše subst.; niev. **Pļ̦āpīgs cilvēks.** *tã i liẽla pļ̦ãpa – ļ̦ẹ̦kšîte.*

ļ̦ẹ̦kšēt v.; niev. **1. Pļ̦āpāt; runāt.** *tã* [sieva] *staĩgâ apkârt pa ciêmu ļ̦ẹ̦kšẹ̦dama. / va tuŕ i kas, va naû kas, viš tig ļ̦ẹ̦kšê tuŕ. uń citi akal̂ smejas uń klaũsâs.*

2. Žļ̦akstēt. *ļ̦ẹ̦kšê, ka pa slapju iẽt.*

ļ̦ẹ̦kšīte – „*pļ̦ẹ̦rpe* [„?"]". (EH I 770); ***„kuociņš, kuŗa tievākuo galu iebāž spuolītes ārējā galā, lai uzspuolējuot dziju spuolīte nekustas un nesvaidās; pļ̦ẹ̦rpes rẹ̦snākuo galu tur ruokā spuolējuot"***. (EH II 308)

ļ̦ẹ̦ku interj.; savienojumā ar *ļ̦iku*. **Lieto, apzīmējot skriešanu, ritmisku kustību (?).** *kad es saucu: dika, dika, puiši skrẹ̦ja ļ̦iku ļ̦ẹ̦ku.* (LFK 1955, 11011)

ļ̦ẹ̦ļ̦āt v. **Dungot.** *ļ̦ẹ̦ļ̦ât – tas i dziêdât bes meĩdiņas uń vârdiêm.*

ļ̦ẹ̦m̃baks, arī ***ļ̦ẹ̦m̂baks***, ***ļ̦ẹ̦m̃bẹ̦kls***, ***ļ̦ẹ̦m̂bāns*** subst. **1.** niev. **Gļ̦ēvs, neizveicīgs, lempīgs cilvēks (?).** *ļ̦ẹ̦m̂bãns iŕ lamuvârc. ka grib uõtru apvaĩnuôt, ta tâ teîca. / us tâdu sliñku, izgurušu teîc ļ̦ẹ̦m̂bãns. / tas ļ̦ẹ̦m̂bãns jaû nevarêja lĩdzi ispļ̦aũt a citiêm. / ļ̦ẹ̦m̂bãns – izguris cilv̂ẹ̦ks. tâc ļ̦ẹ̦m̂bãns – nevĩžâ pac abǵẹ̦rptiês. / ļ̦ẹ̦m̃baks i tâc izguris cilv̂ẹ̦ks. ne viš kuô vĩžâ, ne dara. uń, ka viš iẽt, ta viš tâ zvãļ̦uôjas, iẽt ta kâ tâc ļ̦ẹ̦m̃baks. / ļ̦ẹ̦m̂baks i tâc nesaturîks, mîksc, izguris cilv̂ẹ̦ks. / ļ̦ẹ̦m̃baks – tas tâc glẹ̦vs cilv̂ẹ̦ks. tas tik·pat kâ tâc vẹ̦c zîrks. / ļ̦ẹ̦m̂bãns aŕ i tâc isklîdis, neiẽt tã darîšana. / kas tâc neveĩkls, tuõ saûc pa ļ̦ẹ̦m̃bẹ̦klu.*

2. Tracis; skandāls. *tuŕ bi liẽls ļ̦ẹ̦m̃baks, ka tâ i vaĩrâk kuõpâm.*

ļ̦ẹ̦m̃basts subst. **1. Tracis; skandāls.** *ļ̦ẹ̦m̃basc – tuŕ tâ kaû kas a rãšanuôs. sagãjuši piêci seši vĩri, sarãjušiês, sataĩsîši ļ̦ẹ̦m̃bastu. vaĩrâk viš us tâdu rãšanuôs, runâšanu. / ļ̦ẹ̦m̃basc* [ir], *ka kaû kas nuôtiêk – va tuŕ kavušiês, va rãjušies – tuõ saûc pa ļ̦ẹ̦m̃bastu. / ļ̦ẹ̦m̃basc i, ka kâc dum̃pis nuôtiêk. iznãca ļ̦ẹ̦m̃basc. / ka istaĩsa kuô nepatîkamu, ta teîc – istaĩsijs kâdu ļ̦ẹ̦m̃bastu. sakaûjâs va sasit kâdu traũku va kuô. / tuŕ* [kaimiņos] *nu aka istaĩsija tâdu ļ̦ẹ̦m̃bastu, tâdas nekârtîbas.*

2. Nepatikšanas; liksta. *tâc ļ̦ẹ̦m̃basc isnãca a tuõ puĩši – kuô lika, tuõ neklaũsija. / ka viņa* [tas ir, māte] *mira, viņa mań teîca, ka adduôs mań tuõs vârdus. es teîcu – mań tâdu nevajg, es tâdus ļ̦ẹ̦m̃bastus negribu.*

3. Lielāks (kā netīkama) daudzums. *ari uz daũdzumu saka – nu gatavs ļ̦ẹ̦m̃basc!*

ļ̦ẹ̦m̃bẹ̦kls. Sk. *ļ̦ẹ̦m̃baks*.

ļ̦emeklis subst. **Mīksta masa (piemēram, kūtsmēsli).** *ļ̦emeklis i tâc, kas mîksc, sũdi. / tuõ laĩdera ļ̦emekli isveda uz laũku.*

ļ̦ẹ̦m̂pa subst.; niev. **Kāja.** *re, kâ iẽt, ļ̦ẹ̦m̂pas pa zemi vilk̂daḿs.*

ļ̦em̃pe, retāk ***lem̃pe*** subst. **1. Koka karote; mente.** *ļ̦em̃pe i nuô skala istaĩsîta pêc karuôtes. / tâda kuôka ļ̦em̃pe bi, ta kâ lâpstina. a tuõ ismaĩsija* [miltus], *laî izdziẽst, paliêk aũksti. / alum̂ aŕ i meñte* [maisīšanai], *teîca – ļ̦em̃pe. / ļ̦em̃pe iŕ nuô viêna kuôka taĩsîta. viêns gal̂s platâks uń plakanâks, uõtrs ta kâ ruôkâ vaŕ saturẹ̦t. / ta* [mīklu] *klapêja a maîzes ļ̦em̃pi. ta klapêja, klapêja,*

tâ ka viņa paliêk vaĺka. / senâk visi piê viêna bļuõda a ļemp̃i êda. a ļemp̃i pamêrcê skâbâ piẽnâ, laî daũdz nevaŕ ûzjęm̃t. ta a ļemp̃i êda. / senâk, ka braûca Liẽpâjâ, bes ļemp̃îtes nevarêja istikt – vaîdzêja kreîms iskasît nuô mẽreļa ârâ. vaîdzêja ûstaĩsît jaû mãjâ ļemp̃îti. ûstaĩsija nuô uôša kuôka va nuô bẽrza kuôka. viņa nuô kuôka bi tâda plakana, varêja feîni iskasît ârâ [krējumu]. */ meñte iŕ tã pate ļemp̃e. meñte te neteîca.* // **Lāpstiņveidīgs priekšmets.** *ļemp̃es izmañtuôja ratu smẽrẽšanaî. / mũrniêki mũrija aŕ izdrãstâm kuôka ļemp̃êm. / vęciêm vĩriêm bi kuôka ļemp̃e a kâtiņu uñ smiĺkšu kulîte. tas bi piêstiprinâc piê bikšu vidus juôstas uñ ûdeņpudelîte. ka vaîdzêj uzbrucinât* [izkapti], *ûzlêja ûdeni us tuõ ļemp̃i. uñ tad us tuõ mitruô kuôku uskaĩsija tuõ smaĺkuô smiĺkti. tad a tuõ ûzbrucinâja iskapti. /* [linus] *lika us tâdâm dẽlêm uñ iskuĺkstija. bi tâc sitamaîs – tâda ļemp̃e – kuĺkstîkla tuõ saûca.* // **Aira vietā lietota kārts; aira daļa (?).** *tâds ļemp̃s – aŕ abâm ruôkâm tâ stũma* [laivu]. *ļemp̃s saûca. / tãs tãs ļemp̃es* [laivai] *bi – ku viêna daļa platâka, viêna tiêvâka. / tâdas ļemp̃es bija. aŕ tãm stũma laĩvu. viêna daļa platâka, uõtra tiêvâka. / aĩriêm piêlika ļemp̃es klât. tã aŕ nuô kuôka. stiñgri iêdzęñ tâdu ļemp̃i. tuõ ļemp̃i vaŕ izjęm̃t ârã. / iŕklis i tâda kâ ļemp̃e, a kuô vaŕ iŕtiês.* // **Vērpjamā ratiņa sastāvdaļa, kas savieno paminu ar riteni.** *ļemp̃îte* [jeb] *lemp̃îte* [sauc], *kas tuô* [ratiņa] *riteni griẽž.* (LVDA 80; LVDApr. 588) */ ļemp̃îte ratiņam̃ nuô paminâm lidz riteniṁ. tã i nũjiņa, kuŗas gals platâks, uñ tuŕ caũrum̃s. / ļemp̃îte griẽž tuõ* [ratiņa] *riteni. / ratina stâvs, kãjas, ritenis, ļemp̃îte.* // **Dažādu ierīču, priekšmetu sastāvdaļa.** *i tâds liẽlâks lamats aŕ. ûzliêk tâdu ļemp̃îti, uñ viš* [aizkrītot] *saspiêž kuõpâ* [peli]. */ lamatas šnuõri bi piêsiêti iêkšâ piê ļemp̃îtes, kam̃ bi viêns gals laũkâ, viêns gals iêkšâ taî kastê. taî ļemp̃îteî bi ruôps galâ, ta kâ tuŕ vaŕ iêlikt kuôciņu – acpiĺli. iêkšâ piê tãs ļemp̃îtes bi piêsiêc ęêdamaîs.* // **Durvju aizdares sastāvdaļa, kas paceļ *klabatu*.** *durîm i klabata – tas i driķeris. lemp̃îte paceļ̂ tuõ klabatu, tã uõtrâ pusê. a tuõ piŕkstu usspiêž us tuõ lemp̃îti, ta tã klabata paceļâs. / laũka pusê* [durvīm] *i tas ruôkturis, uñ iêkšas pusê i tã klabata. tã mêlîte* [jeb] *ļemp̃îte paceļ̂ tuõ klabatu uz aûkšu. ka tãs dures piẽvęĺk ciêti, ta tã klabata nuôkrît us tuõ ãķi. / senâk bi kalêjkaĺtas, tãs saûca klabatas. nuôspiêž tâdu ļemp̃îti, viš paceļ̂ iêkšpusê tuõ daļu.*

2. *ļemp̃îte* – "*pļērpe* ["?"]". (EH I 770)

ļemp̃ele subst. **1. Neliela koka karote; mente.** *kreîmu tiŕguôjuôt, kuŕ nuô mẽrīna iskasît, bij tâdas mazas ļemp̃eles.*

2. Lāpstiņveidīgs priekšmets. *bij ļemp̃ele, ku ratus smẽrẹt, uñ citâdas visâdas ļemp̃eles.*

ļemp̃īgi adv. **Nevīžīgi; nekārtīgi.** *tas vĩrs abǵêrbiês tâ ļemp̃îgi.*

ļęmpu interj.; savienojumā ar *ļimpu*. **Lieto, apzīmējot skriešanu, lēkšanu (?).** *ļimpu ļęmpu zaķīts lēca nuo krūmiņa krūmiņā.* (LFK 1961, 10153)

ļęmpuot v. **Neveikli, līkumojot iet, skriet.** *ļimpu ļęmpu zaķīts lēca nuo krūmiņa krūmiņā; tā ļęmpuoja dęlu māte nuo ciemiņa ciemiņā.* (LFK 1961, 10153)

ļęñgani adv. **Vaļīgi (piemēram, vērpt).** *vaŕ gruôži savęŕpt, ļęñgani savęŕpt. męti vaîdzêj gruôži vęŕpt, aûdi glęvi – mîksti.*

ļęñgans, ***-a***, arī ***ļęñkans***, ***-a*** adj. **Tāds, kas nav stingrs; tāds, kas nav stingri nostiepts (par priekšmetiem).** *tas adijum̃s tâc ļęñgañs. bûs siĺti cim̃di. / tas striķis savîc tâc ļęñkañs. / tuõ maîsu vaîg sapurinât, vêl ļęñgañs.*

ļęñgãns[2] – ***„slinks, izguris cilvęks"***. (EH I 770)

ļęñgāties v. **Negribīgi, neveikli (ko darīt).** *nu tas* [puisis] *tuŕ tâ ļęñgâjâs, ne šis, ne tas nuô viņa tuŕ i. / viš* [tas ir, puisis] *tuŕ iêsâcis kâdu dârbu, ļęñgâjas. ne viš tuŕ padara, ne·kã nê.*

ļęñkans. Sk. *ļ ę ñ g a n s* .

ļęñkars subst.; niev. **Slinks cilvēks.** *sliñbuks* [jeb] *ļęñkaŕs i sliñks.*

ļępa, arī ***ļepe***, ***ļępata***, ***ļępęna*** subst. **1. Kājas pēda; kāja.** *tam̃ puĩšeliṁ bi liẽla ļępa, bi jâtaĩsa liẽlas pastalas. / ej nuômazgâ savas ļepes, ta tu varêsi iẽt gulęt. / ļępata i pęda. / savâķ savas ļępęnas! citiêm aŕ vaîg rũmi.* // **Netīras, lēkšķainas kājas nospiedums (parasti uz grīdas).** *tâdas ļępas rędzamas uz grîdu. nu jaû akaĺ viêns iênãcis netĩrãm kãjãm.*

2. Durvju aizdares sastāvdaļa, kas paceļ *klabatu*. *tãm ķęķa durîm i klabata a tâdu ļepîti. a tuõ attaĩsa tãs dures.*

ļępains, ***-a*** adj. **Lēkšķains.** *buĺlis staĺlî nuôgulêjiês tâc ļępaîns.*

ļępāt v. **Neveiklā gaitā iet, skriet.** *sâksim̃ ļępât mãjâs! / varêji tik ļępât mãjâs, kâmẽr gaîš.*

ļępata. Sk. *ļ ę p a* .

ļ̦ẹpaûsis subst. **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *ļ̦ẹpaûsis i lamuvârc. us kuô pikc prâc, teîc – tu esi ļ̦ẹpaûsis! / tâc ļ̦ẹpaûsis – nenãca līdz krīčuõlệt!*

ļepe. Sk. *ļ ẹ p a .*

ļêpe subst. **Mīksta, lipīga masa.** *ļêpes viẽn i, ka viš* [tas ir, siens] *reīzu reīzâm i salijs. viš paliêk kârsc uñ ta sasût. uñ ta tâds ļêpes viẽn i.*

ļ̦ẹpẹna. Sk. *ļ ẹ p a .*

ļ̦ẹpka subst.; niev. **Cepure.** *ku mana ļ̦ẹpka? pameklê!*

ļ̦ẹpuks subst. **Neveikls, lempīgs cilvēks.** *tas tâc ļ̦ẹpuks – tâ nesmuki iẽt, ne·maz naû pêc tâda jaûna puĩša.*

ļerĩceklis subst. **Ierīce skaņas radīšanai; *klabata* (2).** *muĩžâ i bîši nakcsaûcêji, kas iẽt uñ pateîc, cik pulĩkstêns. a tâdu ļerĩcekli gãjši.*

ļ̦ẹrĩga subst. **1. Mājas apstākļos gatavots degvīna tipa alkoholisks dzēriens; kandža.** *ļ̦ẹrĩga i brañdavs. pašu brūvệtuô brañdavu saûc parî ļ̦ẹrĩgu. / uĩmaņlaĩkâ sâka ļ̦ẹrĩgu taĩsît. ka lêja* [*ļ̦ẹrgu*] *caũr smilĩkti uñ uôglẽm – liẽpas kuôka uôglẽm, ta nuôjẽma tuõ pũzuli. ta bi pilnĩgi skaĩdrs. / pêc pirmâ kạ̦ra sâka ļ̦ẹrĩgu taĩsît uñ vĩnu. / sadzệrušiês ļ̦ẹrĩgu, nu dũšîgi vĩri.*

2. pārn. **Tracis; skandāls.** *vĩri bi sakavušiês piê kruõga. bijuse liẽla ļ̦ẹrĩga.*

ļ̦ẹrĩgāties v.; niev. **Skaļi, nenopietni runāt; pļāpāt.** *ļ̦ẹrĩgâtiês i runât šâ uñ tâ, smiêtiês.*

ļ̦ẹrināt, arī ***ļerināt.*** Sk. *ļ u r i n ā t .*

ļerināties v.; niev. **Ilgstoši sarunāties; pļāpāt.** *sêd divas vaî vaĩrâk* [sievietes] *uñ ļerinas.*

ļ̦ẹrĩka subst.; niev. **Pļāpa.** *ļ̦ẹrĩka i pļãpa.*

ļ̦ẹrĩkāt. Sk. *ļ e r ĩ k s t ē t .*

ļ̦ẹrĩkāties, arī ***ļarĩkāties*** v. **Ilgstoši sarunāties; pļāpāt.** *ja divas siẽvas vaî vĩri saiẽt uñ runâjas ilĩgi uñ gari bez vajadzîbas, ta teîc, ka ļ̦ẹrĩkãjas. / siẽvas stuñdãm varêja ļ̦ẹrĩkâtiês. / siẽvas varêja stuñdu ļ̦ẹrĩkâtiês a žĩdu. /* [sievietes] *sagãjušas ļ̦ẹrĩkâjas, nevarî atsaļ̦ẹrĩkâtiês viẽn, tâds nevaîdzîgs runas runâ. / mẽs ilĩgi sêdam̂ uñ ļarĩkâjamiês.*

ļerĩkstēt, arī ***ļerĩkšēt***, ***ļarĩkstēt***, ***ļarĩkšēt***, ***ļ̦ẹrĩkāt***, ***ļorĩkšēt***, ***ļurĩkstēt***, ***ļurĩkšēt*** v.; niev. **1. Ilgstoši runāt; pļāpāt.** *ja kaũ kuô nesakarîgu runâ, ta teîc, ka ļ̦ẹrĩkst. / kuô turî tik ilĩgi vaîg ļ̦ẹrĩkstệt? ja pãrduô, ta pệrk, ja nê, tad iẽt katrs us savu pusi. / kuô turî varî savâkt, kuô viñš ļ̦ẹrĩkst! cik turî tiêsas bûtu, cik niẽki? tâc vẽjagrãpslis viẽ i! / ļ̦ẹrĩkstệt, ļarĩkšệt, ļurĩkstệt, ļ̦ẹrinât, ļurinât, gvẹ̦rĩgzdệt irî viêns uñ tas pac. / cic jaû nuô bêrnîbas tâc i. viš nãk mãjâ – viņam̂ apkârt i bari. uñ ta viš turî ļerĩkš! / kuô tãs siẽvas turî ļêrkš viênâ gabalâ? / kuô tu te ļarĩksti? / kas tâ daũdz runâ, ļârkst, ļârkšê niẽkus. / siẽvas a·viênu pulĩku ļ̦ẹrĩkâ. / kâ tik ilĩgi varî ļ̦ẹrĩkât? pļãpã visu vakaru. / tâds veceńs varêja ļ̦ẹrĩkât stuñdãm. / tãs veceńs taî ceĺgalã vêl kâdu pus stuñdu ļ̦ẹrĩkâja. / ļorĩkšệt* [jeb] *ļurĩkstệt* [jeb] *ļ̦ẹrinât* [jeb] *ļurinât – tas viss viêns, pulĩku runât ilĩgâku laĩku. / turî dzird ļurĩkšam̂. viš ļurĩkš tikaî, va vaîg va nevaîg. / kaû kuô turî ļurĩkst, ne·kã turî nav. / ļurĩkstệt i pulĩku pļãpât. tâ teîca – kuô tu te ļurĩksti? / ļorĩkšệt* [jeb] *ļurĩkstệt – tas viss viêns, pulĩku runât ilĩgâku laĩku. / neļûrksti! labâk dari, kuô liêk! / tâdi vẹci veči varî ļurĩkstệt uñ ļurĩkstệt piê pudeles.*

2. Ilgstoši, arī apnicīgi riet (par suni). *ļ̦ẹrĩkâ kâ suńc, mẽnestinâ skatîdamiês. / suńs, ka reî, ta vaũkšķina. cic teîc – ļ̦ẹrĩkâ. / va turî bija sveši kạ̦ki sanãkuši? suńs piê ķẽdes ļ̦ẹrĩkãja visu nakti.*

ļ̦ẹrĩpata subst.; niev. **Lupata.** *kâ te tas suńs savilĩcis šâdas tâdas ļ̦ẹrĩpatas!*

ļ̦ẹtẹna subst. **Kāja.** *nuômazgã tãs ļ̦ẹtẹnas! kâ tu esi te nuôbridiês!*

ļeterēt v.; niev. **1. Ilgstoši runāt; pļāpāt.** *tiẽ vĩri nevarî beîkt ļ̦ẹtẹrệt. / viš varî ļ̦ẹtẹrệt vĩšu nevĩšu. uñ tik ļeterẽ.*

2. Iet (parasti neveiklā gaitā, lēni) (?). *te bûs gabalĩs, kuô ļ̦ẹtẹrêt.*

ļ̦ẹvāt v.; niev. **Ilgstoši runāt; pļāpāt.** *nu tig bûs siẽvâm kuô ļ̦ẹvât!*

ļika interj.; parasti atkārtojumā. **Lieto, apzīmējot ritmisku kustību (?).** *kad es saucu: dika, dika, aste gāja ļika, ļika.* (LFK 1818, 330)

ļiku. Sk. *ļ ẹ k u .*

ļiñbāt v. **Neveikli, lēni iet.** *viš* [tas ir, kāds vīrietis] *tâ nevĩžâ iẽt. viš tâ ļiñbâ viẽ. viš tâ kâ taĩsîtuôs rikšus skriêt, bet nevarî istaĩsîties. tik ļiñbâ tâ·pat. / viš ta kâ gribệtu muñdrâk paiẽt. bet ta aka tâ lệnâk – tik ļiñbâ turî.*

ļimpu. Sk. *ļ ẹ m p u .*

ļiñkāties v. **Kustēties, karāties.** *Janis vêl ne·kã nev dabujis – tukša kule uz muguras ļiñkâjas viẽ.*

ļipa subst. **1. Īsa aste.** *zaķim̂ ļipa, trušim̂. kazaî ļipa, aîtaî ļipa. / zaķa asti saûc pa ļipu. zaķim̂ balt̃a ļipa. / zaķim̂ i ļipina, tâda maza astîte. / kazi i ļipa. tuõ tuŕ, gaîsâ isceļ̂tu. aîtas ļipu aŕ teîca, bet tuõ jaû maz. / dižais vēzis mazuo kūla* [..] *dižā vēža vaina bija, kam ļipiņu kustināja.* (LFK 1961, 10225) */ uotras puses dziedātāji* [..] *cits kazīnu rietināja, cits ļipīnu kustināja.* (LFK 1961, 10832)

2. Dzīvnieka (arī putna) auss daļa. *aûses ļipu gaŕ teîca.* [aitām] *aûses ļipas galâ iêšuva zîmi, laî nesajûk. / taŕ zirgam̂ viêna aûses ļipa lîka. /* [vistas] *aûsu ļipas nuôkarâjas – tãs tâdas dzeļ̂tẹnas, tâdas pašas gaļaînas kâ sekste.*

3. Elpošanas atvere vaļveidīgo kārtas dzīvniekiem (piemēram, delfīniem). *jũras cũkaî uz vîrsu tâda ļipiņa, tâc caũrum̂s us tuõ gal̂vas vîrsu. uŕ tuŕ viņa laĩkam̂ ẹl̃puôja.*

4. Šaura, garena priekšmeta detaļa. *pletne i tâc sitamaîs, kuôka galâ piêsista tâda âdas ļipa. a tuõ sit mušas. / tã klabata, ku tâdu ļipinu ûzlaûž.* // **Cilpas zābaku u. c. apavu sānos vieglākai apaušanai.** *zâbakam̂ katrã pusẽ i tâdas ļipas. ta vaŕ viêglâk uzvil̂kt zâbakus.*

5. Šaura, garena ādas (vai cita materiāla) detaļa apavos zem saitējuma. *ļipa* [jeb] *klape. tã* [kurpei] *nãk priêkš tã šnuõra, laî aîsturŕ ûdeni. /* [kurpei] *ļipa iêliẽcâs, spiêž kãju. / ka maûc kũrpi, isvel̂c tuõ ļipu! / siẽviêts nẹsâja tâdas tupelîts, uz viŕsu tâda ļipa uŕ tâdi riņķîši, tâdi raksti.*

6. Vīriešu cepures detaļa – stingra materiāla vai drēbes ieapaļš veidojums cepures priekšā. *cẹpureî aŕ ļipa, ku piẽķeŕ. pajẹm̂ piê ļips uŕ pacel̂ cẹpuri. viš kâ šĩrmis skaîtâs acêm priêkšâ. / cẹpureî i ļipa, cic teîc naks. / viņas* [tas ir, *ļipenes*] *bi mẹl̃las, zilas. uŕ ta bi tâda spîdîga ļipa klât. / ļipinêm bi ļipa saķerama, tã bi tâda spîdîga kâ âda. / kurâm* [cepurēm] *tâda lupata ļipa, tãs iŕ žukmices.*

7. Lakata stūris. [sievas] *ûssêja prũsini, piêsêja drãnas ļipu – tâda bi siẽvas gal̂va. meîtas ļipu drãnaî nepiêsêja. / vẹcâs siẽvas piẽsiên drãneles ļipu. jaûnâs nepiêsiên, laîž vaļâ platu. / meîtas aîzmugurê sêja drãnu, ļipu ne·kad nepiêsêja. / tuõ prũsini pa tuõ gal̂vu sasêja, tuõ ļipu piêsêja âzmugurê. / ļipa iŕ, ka lakatiņu saliêk. mazuô ļipu apakšâ vaîg. /* [lakata] *apakšêjâ ļipa mûžîgi iŕ iêkšpusê.* ☐ ***atsiêt uz*** (arī ***pa***) ***ļipu*** – sasiet (lakatu) tā, ka (aizmugurē) veidojas ļipa. *laũceniêku cilệks atsêja drãneli apakaļ̂ pa ļipu. / ka ûssiên* [lakatu] *uŕ tâ acsiên apakaļ̂, ta teîc – drãna i acsiêta uz ļipu.*

ļipāt. Sk. *ļ i p u o t .*

ļipencẹpure, arī ***ļipincẹpure*** subst. **Cepure ar stingra materiāla vai drēbes ieapaļu veidojumu priekšā; žokejcepure.** *ļipene* [jeb] *ļipeńcẹpure tâda apaļa, a tâdu ļipu. nuô drẽbes, uŕ ļipa nuô spîdîga vastuka, tâda ciêta. / ļipeńcẹpure mẹl̃la bi uŕ apkârt tâda ciêta kaňte, ta kâ spiêsta. / cẹpures aŕ spîdîgu nagu saûc paŕ ļipińcẹpurêm. / pa vasaru liêk ļipeńcẹpuri. tã nuô drẽbes uŕ âdas šĩrmis.*

ļipene, arī ***ļipine*** subst. **Cepure ar stingra materiāla vai drēbes ieapaļu veidojumu priekšā; žokejcepure.** *ļipine i apaļa cẹpure, priêkšâ ļipa nuô cita aûduma. / cẹpureî i ļipa, cic teîc naks. citam̂ cẹpure a kaũla nagu. senâk jaû bi ļipenes. / ļipenes a tâdu spuôžu ļipu. apaļas bi, a spuôžu ļipu. / ļipines aka ziêmu. tã bi nuô aûdẹkla. uŕ tã ļipa aka bi ciêta, stẹñgra. tãs piêrka. / vĩriêm bi muõdê tâdas cẹpures a ļipu priêkšâ – ļipines. / puĩkiêm, vĩriêm bi visiêm cẹpures. priêkšâ bi ļipa. tuõ saûca ļipine. / pa vasaru jaû tik ļipenes uŕ sal̃menes aka.*

ļipincẹpure. Sk. *ļ i p e n c ẹ p u r e .*

ļipine. Sk. *ļ i p e n e .*

ļipiski adv. **Tā (uzsiet lakatu), ka stūris ir (galvas) aizmugurē.** *vasaru ta tik viênu* [drānu] *atpakaļ̂ atsêja. pa ļipu atsêja, ļipiski atsêja.*

ļipuot, arī ***ļipāt***, ***ļipīt*** v. **Ar palēcieniem iet, skriet (parasti par zaķi).** *zaķis ciĩpuô* [jeb] *ļipuô. piê zaķa tas teîciênc piẽderâs. / zaķis ļipuô* [jeb] *ciĩpuô. tas tâ lệni, ka viš nebaĩdâs. / viêns zaķis ļipâja.* // hum. **Ātri skriet (par bērniem).** *bệrni ļipî uz ganîkli. / puĩšelim̂ liêk skriêt – ļipî pruôjâm!*

ļiŕkšis subst. **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *tas tik tâc ļiŕkšis, grib iẽtapt maŕ.* // **Wer leicht in Zorn gerät, wenn man, ihm etwas Unangenehmes sagt** (tas, kurš ātri sadusmojas, ja viņam pasaka ko netīkamu). (EH I 773)

ļoŕkšēt. Sk. *ļ e ŕ k s t ē t .*

ļudras subst. **Vecas bikses.** *ka vẹcâs ļudras bi saplîsušas, addeva žĩdam̂.*

ļukāt v. **Zīst.** *jâlaîž tiẽ jẹ̃ri ļukât piê liẽlâs aves.*

ļũļa comm.; subst. **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *nãc ãtrâk! kâ tâc ļũļa – nevaŕ paskriêt. / ļũļa viẽn tik tu esi! kâ tu nesmuki êd! / tâc ļũļa tas puĩka. / ļũļa i ļębaks, lem̃pis. tas tâc i dažâdãs vĩzẽs – gaŕ abǵệrbã, gaŕ runâšanã.*

ļũļīgs, ***-a*** adj. **Neveikls, neizdarīgs; nevīžīgs.** *tas i gaŕ ļũļĩks ciĺvệks, nevaŕ nãkt ãtrâk. / ļũļîks i tâc labi neabǵêrbiês. / i gaŕ tas puĩšelis ļũļîks, ne kuŕpes nemâk sasiêt.*

ļuĺķēt v.; niev. **Pīpēt.** *vẹcaîstẹ̃s pajẽma tuõ pĩpu uŕ aka sâka ļuĺķệt. / te tas kaĩmiņš ļuĺķẽ caũru diênu.*

ļuĺķệtājs m., ***ļuĺķệtāja*** f.; subst.; niev. **Smēķētājs.** *tâc ļuĺķệtâjs viênu* [papirosu] *izļuĺķẽ, ļẹm̂ uõtru.*

ļuĺķis, arī [II]***ļuŕka*** subst.; niev. **Pīpe.** *tẹ̃s visu vakaru ļuĺķi ne-izņẹm̂ nuô mutes. / pĩpu teĩc pa ļuŕku. vẹcaîstẹ̃s aka meklê savu ļuŕku.*

ļumaks. Sk. *ļ u m e k l i s .*

ļum̃ba comm.; subst. **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *tas tâc ļum̃ba – tâc, ka neziņ̂ ne·kã.*

ļum̂dināt. Sk. *ļ u ń d i n ā t .*

ļumeklis, arī ***ļumaks*** subst. **Bieza, mīksta masa.** *ļumeklis iŕ tâc ne šis, ne tas, viš tâc glumeklis. us tâdu biêzu ûdeni tâ teĩc kad·reĩz. / tâc dubļu ļumeklis taĩ sẹ̃tâ.* // **Tukla ķermeņa daļa.** *buĺĩlis trẹkns, pakaklê liẽls ļumaks isaûdzis. / citam̂ vaĩgi nuôļumuši kâ mîksti ļumekļi.*

ļumēt v. **Viegli drebēt, šūpoties (par tuklām ķermeņa daļām).** *tâ nuôbaŗuôtas tãs cũkas, taûki kâ ļumệt ļum̂. / tik trẹknis* [suns], *ka taûki ļum̂.* // **Būt tādam, kam viegli šūpojas tuklās ķermeņa daļas.** *tas* [bullis] *jaû nuôbaŗuôc ta kâ ļum̂. / trẹkna cũka, ta ka ļum̂ viẽn. taĩ bûs taûki.*

ļum̃purs subst. **'?'.** *mũs suńs tik tâc ļum̃puŕs.*

ļumums subst. **Tukla ķermeņa daļa.** *braŉks nuõbaruôc tas buĺĩlis, tâda liẽla mãrksle pakaklê, nuõsakarâjiês tas ļumum̂s, tiẽ taûki.*

ļuńda, arī ***ļuńde*** subst. **Viļņošanās.** *ļuńda – jũrâ liẽli viļ́ņi. / liẽla ļuńda, va maz varês zvejuôt iẽt. / jũrâ ẹsuõt liẽla ļuńde. zveji stãv mãjâ.*

ļuńdēt v. **Tecēt; viļņoties (?).** *liêtus lîst – ûdeńs sâk ļuńdệt.*

ļuńdināt, arī ***ļuńdināt***, ***ļum̂dināt*** v. **Skalot; skalināt.** [*dujdubeni* mazgāja:] *iêbẽra sâli, iêlêja vãruôšu ûdeni uŕ tâ visâdi ņẹm̂ ļuńdinât, švaŉkuôt. / pabêrz tuõ netĩruô viêtu! uŕ tad tãs zẹ̃kes vaîg kârtîgi ļum̂dinât. / lupatu, drẽbi, veļu ļuńdina.*

ļuńka comm., arī ***ļuńka*** comm., ***ļuńkars*** subst.; niev. **Gurdens, slinks cilvēks, arī dzīvnieks; guļava.** *ļuńka i sliŉks. / tas ziŕks bi tâc ļuńka – ka uscirta a pâtẹgu, ta gãja. / ļuńka, ļuńkaŕs i tâc isguris. / tas suńs tâc ļuńka – gulệt viẽ guĺ̂.*

ļuńkāt, arī ***ļuńkāt*** v. **1. Iet, skriet; neveikli iet.** *redzi, ku suńs ļuńkâ pruôjâ. / ziŕks lệni ļuńkâ mãjâ pa ceļu. / es jaû aŕ tâ neveĩkli eju, tâ ļuńkâju.*

2. "*mukt*": *rau, kâ suns ļuńkā nuolaidis asti!* (EH I 774)

ļuôdzīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ļogās.** *tas kraǵis tâc ļuôdzîks. nesêdi tik druôši!*

ļuôdzīties v. **1. Vairākkārt svērties, liekties (kā iedarbībā) uz vienu un otru pusi; kustēties.** *krệsls akaĺ̂ ļuôgâs. tas jaû vẹc. / tas žuôks vaŕ apkrist. miêti jaû ļuôgâs.*

2. Neturoties stingri, vairākkārt liekt uz vienu un otru pusi (ķermeni, tā daļas), neturoties stingri, ļaut vairākkārt svērties, liekties uz vienu un otru pusi (ķermenim, tā daļām). *kas neiẽt stiŉgri, bet tâ ļuôdzîdamiês, teĩc – nevaŕ savas sluĩnas šuôrît paviĺ̂kt.*

ļuôti, reti ***ļuõti*** adv. **Savienojumā ar adj. vai adv. norāda, ka īpašība, pazīme izpaužas pastiprināti, augstā pakāpē.** *tiẽ* [jũras] *mệsli bi ļuôti vẽrtîgi, kuô paûsarâ smêla a visu ûdeni. tiẽ ļuôti aûglîgi bi. / kârstâ laĩkâ viņa* [tas ir, putra] *bî ļuõti laba. / viņu ussiĺ̃dija tuõ pašu sãrmu akaĺ̂* [..] *viš êda ruôkas, ļuôti stiprs bi.*

ļuŕba comm.; subst.; niev. **Dzērājs; žūpa.** *paŕ ļuŕbu parasti saûc dzệrãju. / tas* [vīrietis] *tâc abdzêriês, ļûrba tâc. tuõ neturêja pa tâdu kriẽtnu ciĺvệku.* // **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *ļuŕba iŕ tâc nekriẽtns ciĺvệks. / tas ļuŕba pajẽme ciŕvi uŕ neadduô. / ak tu ļuŕba tâc! ka kaû kuô nepareĩzu uõtram̂ izdara, uõtram̂ skãdi padara* [tā nosauc]. */ paŕ ļuŕbu saûc tâdu ciĺvệku, kas ne·kã nevaŕ vaĩ nemâk izdarît.*

ļuŕbāties v.; niev. **1. Vairākkārt dzert (alkoholisku dzērienu).** *kuô tuõ tem̃peli lĩdzi ņem̃s! tas jaû ļuŕbâjâs pa kruõgu viẽ.*

2. Kustēties (piemēram, par naglu). *tã nagla nu iŕ stiŉgri iêdzîta, nu neļuŕbâsiês ârã.*

ļurĉcis, arī ***ļurĉce*** subst. **Skandāls; troksnis.** *sataĩsija tâdu ļurĉci, tâdu nevaîdzîgu škaňdâlu, ku citiêm tâ nepatîkami. istaĩsij tik tâdu ļurĉci. / ļurĉci iscęlusi – tâdu nevaîdzîgu ļurĉci, netîk ne klaũsîtiês. / turĉ tâc truôksnis, skaļas runas va nu tâda rãšanâs.* [saka:] *turĉ i liẽls ļurĉcis.* // **Zaudējumi; neveiksme.** *ļurĉcis iznãk, ka istaĩsij zaûdêjumu, ku bi duõmâta peĻ̃ņa. visi bi tâ cerêjuši labu, bet turĉ tik tâc ļurĉcis isnãca.*

ļurēt v. **Kļūt mīkstam, šķidram (piemēram, par krējumu).** *vaĩrâk tuõ kreîmu nevaŕ ļaũt saũlê ļurę̂t. nes pagrabâ!*

ļurĝans, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir vaļīgs, nav pilns (piemēram, par maisu).** *tas siêna maîss tâc ļurĝaňs, nepiêtiks ziŕgam̂.*

ļurināt, arī ***ļęrināt***, ***ļerināt*** v.; niev. **1. Daudz runāt; pļāpāt.** *ļerinât* [jeb] *pļurinât* [jeb] *pļęrinât – tas pa daũdz puĹku runâ. / ļęrinât, ļurinât, gvęŕgzdę̂t iŕ viêns uň tas pac. / ļęrinât* [jeb] *ļurinât – tas viss viêns, puĹku runât iĺgâku laĩku. / ja tukši runâ, teîc, ka ļęrina, ļurina.* / [sievu] *nevaŕ sagaĩdît mãjâ, puĹku ļurina turĉ. / ļęrinât – ne turĉ kâda runa, tik cic citu aprunâ, ļęrina. / kuô tu tik puĹku pļãpâ? ļęriň visu diênu! / turĉ nebî kuô ļurinât, vaîdzêja piŕkt. / kuô viņš turĉ niẽkus viẽn ļurina! nav kuô klaũsîtiês! / siẽvas ari ļerinâja.*

2. Ilgstoši, arī apnicīgi riet (par suni). *suņi visu nakti rêja, ļerinâja.* // **Radīt balss skaņas (par kukaiņiem, putniem).** *pavasarî cĩrulis gaîsâ jaû agri ļurina savu dziêsmu. / aĩ pęlę̂ka baňbâlîte, kuô tu turĉ bruzdinâji? ne es tavu bruzdu dziŕdu, ne ręds tavu pęlę̂kumu. tas i tâ – ļurina* [jeb] *bruzdina.*

[I]***ļurĉka*** comm., arī ***ļurĉkāns*** subst.; niev. **Nevīžīgi saģērbies cilvēks.** *ļurĉkãns i tâc nevĩžîks. / ļurĉkãns i tâc, kam̂ bikses tik vę̂dęŕgalâ viẽn stãv nuôkritušas. / ļurĉka i sasakruõkâjiês, drẽbes saburzîtas. / tu, ļurĉka! – tuõ Nîcâ teîca pa labi neabģę̂rbušuôs.* // **Neveikls, lēns, izklaidīgs cilvēks.** *ak tu ļurĉkãns! nevaŕ mudîgi atiẽt! / tas tâc ļurĉka, isklaĩdîks.*

[II]***ļurĉka.*** Sk. *ļ u ļ̂ ķ i s .*

ļurĉkabikse comm.; subst. **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *ļurĉkabikse iŕ lamuvârc. ak tu ļurĉkabikse tâc!*

ļurĉkans, ***-a*** adj. **Tāds, kas neturas stingri, burzās (par apaviem, apģērbu).** *kurĉpniêks nuõšuvis tiẽm zâbakiêm tuõs liêlus platus. kad ûzaûn, ta tâdi ļurĉkani.*

ļurĉkāns. Sk. [I] *ļ u ŕ k a .*

ļurĉkāt v. **Iet (piemēram, neveikli, šļūcošā gaitā).** *ku tu tik sębu vêl duõmâ ļurĉkât? / kâ tu te ļurĉkâ? kãjas vęĹk gaŕ zemi. nevari iẽt guôdîgi? / tas suňs jaû vęc, ļurĉkâ viẽn. / stuňpãns iẽt tâ stuňpâdaňs, ļurĉkâdaňs. / ku tu ļurĉkâsi? – ļurĉkâšu aka mãjâs. / tiẽ kaĩmiņu bę̂rni te nãca piê maniẽm bę̂rniẽm, uň manẽjiẽ gãja turĉ. tâ viņi ļurĉkâja nuô viêns mãjs uz uõtru.*

ļurĉkstēt, arī ***ļurĉkšēt.*** Sk. *ļ e ŕ k s t ē t .*

ļurĉļaks subst.; niev. **Kandža.** *ļurĉļaks i paštaĩsîc šnabis. / tas tavs ļurĉļaks iêkrita gaĹvâ.*

ļurums subst. **1. Daudzums.** *bija liẽls ļuruňs tuõ męñcu.*

2. Atliekas (piemēram, ķidas). *ļurumi iŕ atliẽkas, ję̂lumi. cũkas ka nuôkaûj, ta teîc – nu tiẽ ļurumi padarîti, nu tiẽ ję̂lumi nuôkuôpti.*

ļurzāt v.; niev. **Lēni iet.** *bę̂rni ļurzâ nuô skuõlas mãjâ. nuõsaluši bûs.*

M

mâceklis m., ***mâcekle*** f.; subst. **1. Cilvēks (jaunietis), kas mācās arodu.** *senâk saûca skruõdeŕs, taga drẽbniêks. viņaṁ i mâcekļi. uṅ ta tas galv̂ẹnaîs i meĩstaŕs. / kuôkamatniêkaṁ dažreĩz i tiẽ mâcekļi pa četri, piêci. / te ûzbũvêja jaûnu laĩvu. uṅ tad es te biju pa mâcekli.*

2. Kādas reliģiskas mācības, tās izveidotāja piekritējs un sekotājs. *Vasaŕsvệtkus svinêja, ka Jẽzus parãdijiês mâcekļiêm.*

mâcēt v. **1. Prast (ko darīt), būt apguvušam (piemēram, zināšanas, iemaņas).** *dzîvuôjuôt jâmâk strâdât. / nu tuõ putru vaîg mâcệt vãrît. / citi jaû mâcêja karuôtes grẹpt. / tuôreĩz jaû tâ pašiêm vaîdzêj mâcệt* [sevi] *abģệrpt. / taûtu dệls maṅ vaĩcãja – mâki vệrpt, mâki aûst? / apaûšus mâcẽju uzlikt uṅ vẽrzeles. / tã meîta ne·kã nemâk. tuõ tu neprec! / cik maṅ vaîg lasît uṅ rakstît, tik es mâku. / ka tẹkuli netuŕ, ta rũna visus* [jērus], *cik i. atnãk siẽva, kas mâk, uṅ isrũna. / visâdi a tiẽm* [bišu] *spiêtiêm iẽt. tuŕ vaîdzêja mâcệt. / mazaîs puĩka mâk jaû daũdzus vârdus izrunât.* // **Būt tādam, kam attīstītas, izveidotas kādas iemaņas (par dzīvniekiem).** *tuõs* [zirgus] *jaû tik jûdz, kas mâk iẽt* [pa vagu]. *vẹciê ziŕgi jaû mâk iẽt pa vagu. / tiẽ suvệni, zîduôt cũku, tâ mâk sariñdât, ka visi tiêk piê pupiẽm klât. nu tĩri jâpaduõmâ, kâ viņi mâk!* // **Prast izturēties (noteiktā veidā).** *viš* [tas ir, slinks cilvēks] *tev staĩgâ tik, pĩkstệdaṁs, čĩkstệdaṁs apkârt. jâ, uṅ kâ tu tâdaṁ neiêduõsi! viš dikti mâk, jâ. / maza maza es, meitĩna, mãku puišus kaitinât.* (LFK 1961, 10876)

2. Spēt, varēt. *tas mâk gaṅ daũdz stâstît! / mâk gaṅ tãs meîtas dziêdât, tuõ baĺsu istrĩcinât. / tiẽ pluôstniêki mâk pa baĺ̃ķi nuõiẽt, laî aŕ viš nav piẽsiêc.*

3. parasti nolieguma teikumos. **Zināt.** *tâdi pļavu ziêdi tiẽ i tâdi. bet, kâ viņus saûc, es ritîgi nemâku vaĩrs pateîkt. / tuŕ aûkšâ* [sudmalām] *iŕ tâda cẹpure vîrsû viņaṁ. kâ viņu nuôsaûc tiẽ dziŕnavniêki, tuõ es aŕ nemâku juṁs pateîkt. / es nezinu, cik tuŕ* [mežā] *iêkš tiêm slẽģiêm bi* [zeme], *tuõ es nemâku pateîkt. / es tuõ nemâku pateîkt* [kad atbrauks]. *viņi paši veĺ nezinâja pateîkt. / es nemâcêju ne·viênu kriêvu buŕtu.* ✧ ***nemâk ne ã, ne bẽ*** – saka, ja neko nezina, neatceras. *tas nu gaṅ i ķũlis – nemâk ne ã, ne bẽ.*

mâcība subst. **1. Teorētisku atziņu sistēma, kas pielāgota apgūšanai skolās.** *maṅ skuõlã patika dabas mâcîba, ģeûgrãfija. / kuŕš jaû bija palaîdniêks uṅ neklaũsija, tuõ tad iêlika ķẽrtê. uṅ ta viņaṁ tuõ diênu mâcîbas nedeva.* ☐ ***ticības mâcība*** – reliģisku atziņu sistēma, kas pielāgota apgūšanai skolās; attiecīgais mācību priekšmets. *skuõlã bî ticîbs mâcîba. ta bî viss kaķisms jâzina. / skuõlâ ticîbas mâcîbas viņi* [tas ir, jaunie] *laîda pa galv̂u pãri. / kriêvu laĩkã tik nebî ticîbs mâcîba.* ☐ ***iẽt mâcībā*** novec. – a) pirms iesvētīšanas noteiktu laiku doties pie mācītāja apgūt reliģiskas zināšanas. *kuŕš gribêja iẽt piê svêtes, bi jâiẽt mâcîbâ piê mâcîtâja. četras nedẽļas bi jâiẽt.* b) iet skolā, kursos u. tml., lai apgūtu (kādu) amatu. *vẹcuôs laĩkuôs piê kâda meĩstara mâcîjâs kâdã amatã. tuŕ tâ specãli gãja kâdã mâcîbã.*

2. biežāk dsk. **Process, kurā cilvēks gūst informāciju tā, lai to varētu praktiski izmantot savās darbībās; attiecīgās nodarbības.** *muṁs* [dienestā] *bi visas mâcîbas kriêvu valuôdâ, politmâcîbas latviski. / viš i vêrîks mâcîbâs uṅ dârbâ. pàaûdzis bûs laps strâdâtaîs. /* [skolā] *atlaîda tuõ diênu bes mâcîbâm. bệrni gãja ruõtaļâs. / ta viênîgi šujmašĩnu nuôpiŕku, samaksâju pa mâcîbâm. / maṅ dikti grũti gãja tã mâcîba. / bệrniêm skuõlâ tã mâcîba labi iẽt us priêkšu.*

3. Secinājums, konstatējums (parasti pamācošs), kas radies novērojumu rezultātā. *tã bi laba mâcîba visiêm, kas klaũsijâs. / es piŕmuô mâcîbu* [vētrā] *dabuju. ja baîles iŕ, tad nu zini – nevaŕ jũrã iẽt.*

maciklis subst. **Motocikls.** *trîs macikļi te stãvêj.*

mâcīt v. **1. Sniegt (kādam) zināšanas, informāciju vai praktiskas iemaņas; panākt, ka (kāds) apgūst (ko).** *mani vẹcâmãte mâcija lasît. adît aŕ viņa mâcija. / tas liẽlaîs brãlis grib mâcît mazajaṁ blệņas. / jamâca viņaṁ* [tas ir, bērnam] *visu kuô. viš visu grib zinât. / tas skruõderis maṅ mâcîja zîmệt šnites.* ☐ ***mâcīt amatā*** – mācīt (kādam) amatu. *nu tas puĩka jâmâca amatâ, taṁ apķêriẽns uz daŕbu.* // **Attīstīt, veidot (kādam noteiktas psihes,**

rakstura, personības īpašības). *maṁma muṁs tik mâcija nuô maziênes nerunât saîmniêkiêm pretī uṅ nezakt. tuõ ari iêvẹ̄ruôja, kad aŕ saîmniêki kuô darija pãri.* // **Ar īpašiem paņēmieniem panākt, ka (dzīvniekam) rodas noteikts izturēšanās veids; dresēt (dzīvnieku).** *jaûnu ziŕgu lika piê vẹca ziŕga uṅ mâcija. viš jaû raûstija, bet vẹcu ziŕgu nevarêja līdzi israûstît. uṅ tâ iêmâcijâs.*

2. **Dot padomu, norādījumu; pamācīt.** *kad kâdaṁ neveīcâs, bet citus grib mâcît, taṁ ûssaûc – ej pupâs a savu teîkšanu! / mâcîtajs nuô kaṅceles mâcija saŕgâtiês nuô viĹtîgiêm praviêšiêm. / vẹcaîstẹ̄s a dẹ̄ladẹ̄lu strīdêjâs, va zeme griẽžâs. vẹcaîstẹ̄s teîca – cãlis grib vistu mâcît.*

mâcītājmuīža subst. **Baznīcas zemesgabals ar dzīvojamo māju un saimniecības ēkām, kas piešķirts mācītājam lietošanā; mācītāja māja.** *ãgeṅdãteŕs bija mâcîtâjmuīžâ. / ka es tuŕ mâcîtâjmuīžâ aûgu, ta tuŕ muõdeŕniêks bija. viṅš veda muīžas piẽnu – piĹdija liẽluôs ẹṅkuruôs uṅ veda uz Liẽpâju. / mâcîtajmuīžâ bi siẽrnica – tâda us četrâm kãjâm tâda bũda.*

mâcītājs subst. **Reliģiskā kulta kalpotājs kristiešu baznīcā.** *mâcîtâjs jaû nebi katru sẹzdiênu baznîcâ. mâcîtâjs tik pa div nedẹļi viênreīz bij baznîcâ. / mâcîtajs katru svẹ̄diênu nuô kaṅceles mâca savu draûdzi uz labu. / mâcîtajs Brâžis. / mâcîtâjs jaû bi uskâpis kaṅcelê, runâja. /* [baznīcā bija] *tâc gaĹc, ku mâcîtaîs nuôlika grãmatu. / nu tas runâ ta kâ mâcîtâjs. tas tâ labi, sapruôtami runâ. / laũlât* [teica] *– tas pa vẹcaṁ laīkaṁ, ka mâcîtâš* [laulāja]. ☐ ***mâcītāja ļaûdis*** – Nīcas iedzīvotāji, kam izmantošanā bija nodota mācītāja zeme. *Rudes gaĹs uṅ MežagaĹs bi mâcîtâja ļaûdis. Mežgalâ bijuse viêna muīžele. tã piêderêjuse mâcîtâjaṁ.* ☐ ***mâcītāja svẹ̄tdiêna*** – svētdiena, kad dievkalpojumu vada mācītājs. *ziṅ̄ģa svẹ̄diêna bi ik pãrsvẹ̄diênu. tâ saûca – ziṅ̄ģa svẹ̄diêna uṅ mâcîtâja svẹ̄diêna. mâcîtâjs bi nuô muīžas. / krẹklu nẹsâja, lidz kurinâja piŕti – parasti pêc divãm nedẹ̄ļãm, mâcîtâj svẹ̄diênâ.* ✧ ***divreīz mâcītājs kaṅcelē nekâpj*** – saka, ja negrib (ko) atkārtot. *divreīz mâcîtâjs kaṅcelê nekâp – ja nèsi vârdu dziŕdêjis, tad uõtrreīz vaīs neteîc.*

mâcīties v. 1. **Gūt zināšanas, prasmi vai iemaņas, tiekot mācītam, skolojoties, studējot u. tml.** *tẹ̄s aŕ mãti sarunâja, ka puīka tik jãduô kuŕ mâcîtiês kâdu amatu – duôs pa skruõderi. / gaṅ·drīz katraṁ skruõderiṁ bi zeĹlis. mâcijâs trîs gadi. / nevaŕ tâ, kâ tas* [dēls] *mâcijâs pa tuõ kalêju – sêdêj stûrī uṅ skatîjâs. / taṁ bẹ̄rnaṁ veĹ tâda nevẹ̄rta iẽšana, nu tik viṅš mâcâs staīgât. / viṅš tâ labi mâcîjâs, gribêja bût paŕ mâcîtâju.* ☐ ***mâcīties ãbicē*** – mācīties lasīt. *es sâku iẽt ãbicê mâcîtiês skuõlâ, ka viņa* [tas ir, vecmāmiņa] *nuõmira.*

2. **Lasīt (vairākas reizes) un atkārtot, lai paturētu atmiņā.** *piê skalu ugunes bẹ̄rni uz mũrîti mâcijâs pãtarus.*

mâcītiņa, arī ***mâcītine*** subst.; novec. **Sieviete, kas māca (parasti lūgšanas, garīgus tekstus).** *senâkus laīkus visi bẹ̄rni gã pãtaruôt, piê tâdâm vecenîtêm mâcîtiês. teîca – iẽs piê mâcîtines. tã jaû viņu ta tuŕ iêmâcîs. a·viên tuõ tâ saûca. jâ, viņaṁ jâiẽt mâcîtiês piê tãs mâcîtiņas.*

mâcīts, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir gājis skolā un ir ieguvis zināšanas; izglītots, skolots.** *kas aûkstâk stãv, tas tâļâk rẹdz, – teîc uz vaīrâk mâcîtu ciĹvẹ̄ku, kaṁ vaīrâk zinâšanu. / kâ jaû mâcîc ciĹvẹ̄ks, redzîks, kuô vaîg darît. / kuŕ maṅs dẹguṅkniêbis? – tâ teîca skuõluôtâjs. mâcîti ciĹvẹ̄ki tik saûca dẹguṅkniêbis. / izaûdzis bẹ̄rs ne rãc, ne mâcîc. kuŕ tâc laî paliêk!* // **Tāds, kam ir attiecīgā izglītība (par speciālistu, amatnieku u. tml.).** *bãmuõdere bi bẹ̄rnu ķêrêja. mâcîtas jaû nebi ne·viênas. / ja jaû kâdâ guôdâ nuôgãja, bi tâda mâcîta saîmniêce paję̄ṁta nuô Liẽpâjs kaû kuŕ kâda. tã bi sabrũnêjse gaļu uṅ tã bi taīsîjse* [mērci]. / [gaļu] *sadũrstija bišķi tâ. taṁ teļaṁ* [tas ir, teļa gaļai] *bišķi iêdũra tâdus speķa gabaliņus, ku bi tâda mâcîtâka saîmniêce.*

mackup(i)s subst.; lamuv. **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *mackups* [ir] *lamuvârc. ak tu mackups tâc! bẹ̄rnus jaû pa mackupu nesaûca. tuõ tik uz liẽlu. / pa mackupu mẽs saûcâm, kas tâ visu kaû kuô grib zinât, daũdz runât. nuô tã ne·kas nav. / kuô tuŕ vaŕ zinât, ka vaŕ vêl sazavẹ̄t. mackupis jaû us tâdãm liêtãm ẹsuõt.*

mač. Sk. *m a ģ š .*

mačalka, arī ***mačalks*** subst. **Sūklis; porains, elastīgs izstrādājums, ko parasti izmanto mazgājoties, tīrīšanai.** *mačaĹka senâk bi nuô tâdâm skaîdiņâm. tâdi švaṁmi kâ tag nebi. tas tâc mîksc. / mačaĹks i tas, ku piŕtê mazgâjâs. senâk tâdu nebi. a kâdu lupatu brucinājâs.*

mačāt v. **Jaukt.** *nevaŕ mačât visu kuõpâ – rudzus a miêžiêm.*

mačāties v. 1. **Tūļāties, neveikli, lēnām (ko) darīt.** *mačâtiês i tâ tũļâtiês. / tuŕ iznãca iĹgi mačâtiês – bẹ̄rni tinâs pa kãjãm. / kuô tu tik iĹgi mačâjiês? nãc ẹ̄st!*

2. Plunčāties. *bệrns mačâjs, pļuňkâjs. / kuô nu mačâjiês! ej nuõst* [no ūdens]! / *mačâtiês i tâ mazgâtiês, jaûktiês.*

mačerēt – ***„kārtis spēlējuot, viņas jaukt un zagt"***. (EH I 776)

mačka comm.; subst.; lamuv. **Izlaidīgs, netikumīgs, arī nepaklausīgs cilvēks.** *mačka* [ir] *lamuvârc. tâc mačka – nenãk nuô kruõga laũkâ! / mačka* [teica] *– nu lamâjâs tâ, ka isput. viên·aĺga, ka tik kâc pa prâtaṁ nebi izdarijis, ta tâ teîca – ak tu mačka!* // **Nepaklausīgs dzīvnieks.** *zirgu aŕ saûca – ak tu mačka!*

madama, arī ***madāma*** subst.; novec. **Dižciltīgu vai turīgu aprindu pārstāvja dzīvesbiedre; dižciltīgu vai turīgu aprindu (parasti precēta) sieviete.** *senâk jaû vaĩrâk madamâm bi tâdi plîšķa maňteļi, jaki. / madâma sapîrka* [produktus], *uň diẽnẹstmeîta nese. blakâm negãja – diẽnẹstmeîta pakaĺ, madâma pa priêkšu. / tã madama negrib, ka tã meîta runâ pa latviski. / daktera kuňdze bî tâda vẹcâka.* [vīrs] *teîca – mana madama.*

madara subst.; lit. **Īstā madara (*Galium verum*).** *madaras plûca uň lika Jãņu pušķuôs.*

Made subst. **Personvārds – sievietes vārds.** *te vêl bij Iẽvas uň kâda Made. / nu tã Made bija tâda dũšîga meîta. pa viņu runâja iĩgi uň dikti.*

maderēt v. **Darbojoties (parasti ar ko nelielu) bojāt (to).** *maderệt* [ir] *buõjât. / kuô tu tuŕ akaĺ maderê? laî stãv tas puĺkstenis! / puĩka grib ispẽtît tuõ vẹcuô puĺkstĩnu, visu diênu tuõ maderê.*

madrace, arī ***madracis***, ***matracis***, ***madrece***, ***madrice*** subst. **Izņemams (gultas vai dīvāna) atsperu karkass, kas pārklāts ar mīkstu polsterējumu un apvilkts ar drānu; īpaši izgatavots biezs, mīksts paklājs gulēšanai; matracis.** *madrece nebi. siêns bi iêlikc gulĩtâ vaļîgi uň apspraûdîc a paĺgiêm. / salika salĩmus* [gultā], *taga madrices, zẹmas gulĩtas. / madreces sêja paši. tâdas pederes sapîrka, rãmus. uň ta tãs madreces tuŕ iêtaĩsija. arĩ matracis, madracis saûca. / manuôs pacmituôs gaduôs gulĩtas madracis radâs. / madreces tik taga. mũsu laĩku nebi. ta tik iênesa šapus – tâdu garu siênu – jeb aka salĩmus. / meîtas sašuva nuô paĺgiêm tâdu madreci. / lejas papârde* [*priêkš rematisma*] *laba. ka iêliêk madracê, guĺ viŕsû.*

Mãdža subst. **Personvārds – sievietes vārds.** *redzi, Mãdž, taga teû tâc pẹlệks vĩrelis. bûtu nuôgaĩse piê skuõluôtâja, bûtu madama. / vẹcâ Mãdža vêl smaĺki vêrpj.*

mãga subst. **1. Kuņģis.** *kuņģis* [jeb] *mãga – tas viênc uň tas pac. / mãga* [jeb] *kuņģis i luõpaṁ uň ciĺvệkaṁ. / guôveî mãga* [ir], *ku grẹmuô. grãmats i iêkšâ taî mãgâ, ta kâ pêc veñtera isskatâs. / vẹci ciĺvệki jaû viņu* [tas ir, vērmeli] *dikti liêtuô. viņi jaû teîc, ka tas dikti labi, – ta mãga vẹsẹla i. / tâ teîca, ka a stẽķiẽm* [tas ir, stagariem] *cũkãm istĩruôt mãgu. / ja* [zirgs] *ãtri kuô sàệdâs, ta tãs vĩveles ruônâs, tiẽ mãgas kraṁpji. / teû jâveṁ? slikta mãgiņa palikuse?* ✧ ***iẽt pie mãgas*** – garšot. *a, kâ nu i izsaĺkuši* [zirgi]! *nu iẽt labi piê mãgas!*

2. Šķilvis. *šķiĺvis i putnu mãga.*

magarīčas, arī ***magaričas*** subst. **Cienasts (parasti alkoholisks dzēriens ar uzkožamajiem), mielasts (ar iedzeršanu) sakarā ar savstarpēju darījumu, līgumu u. tml.** *magarĩčas i tiẽ paši lĩkuôpi.* ☐ ***zveju magaričas*** – vienošanās starp zvejniekiem par kopīgu darbu nākošā zvejas sezonā. (Laumane 2013, 42) ☐ ***(sa)dzeŕt magarīčas*** – atzīmēt ar iedzeršanu (darījumu, līgumu u. tml.). *magarĩčas sadzeŕ, ka kaû kâdas derĩbas. / magarĩčas sadzeŕ, ka kuô salĩkst. ka saîmniẽks salĩka puĩši, ta dzêra magarĩčas. tãs maksâja saîmniẽks. / kad salĩkst puĩši vaî meîtu, saîmniẽks duô sadzệrt magarĩčas. sadzêra magarĩčas, ta bi salĩkc. / ka salĩka buĺli, tas i, pãrdeva, ta dzêra magarĩčas. / nu sadzeŕsiṁ magarĩčas, ka ẹsaṁ saderêjuši! laî iẽt pudele alus!*

magazīna subst. **1.** novec. **Pagasta labības rezervju noliktava (19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā).** *magazĩna bi glabâtava. pagastâ turêja magazĩnu – liẽla mũra ệka bi muĩžâ. magazĩnas klẽte tã bi. tiẽ saîmniẽki, kaṁ trũka paûsarî labĩba sệt va ệst, jẽma nuô magazĩnas uň rudeni adbẽra. / Nîcâ bija tâda liẽla klẽte, kuŕ rudenî sabẽra labĩbu uň paûsari pajẽma sệklu uz adduõšanu. tuõ saûca pa magazĩnu. ka nèisjẽma tuõ sệklu visu, ta tuõ addeva priêkš maĺšanas, tik rudeni vaîdzêja adduõt. visiêm jaû nepaaûga* [labība], *ta varêja tuŕ dabuĩt sệklaî. / magazĩna bi viêna – muĩžâ, ku nuõveda, sabẽra visu labĩbu. kas bi paûsari pajẽmuši, rudeni aka adbẽra. / magazĩnâ sabeệ rudeni labĩbu. muĩžâ tas bi. tuŕ bi tâda ệka, klẽte. paûsari, kaṁ trũka, taṁ deva sệklu. deva ari priêkš maîzes, ja trũka. uň rudeni vaîdzêja ta adbệrt. / ta jaû muĩžu magazĩnas klẽtes bi taĩsîtas pa dañčuplaci. pašâ sâkumâ jaû bi tik vẹcas muĩžas klẽtes, ku bi tã sadañcâšana*

pa ziêmu. / pašdarbības kolektīvu sarīkuojumi pēc 1. pasaules kara nuotika Nīcas muižas pārbūvētajā magazīnas klētī. (Sprincis 474)

2. Koka ietvars kopā ar kārēm, ko uzliek stropam ienesuma laikā. *rudenĩ i piĹla magazĩna. / bišu struôpâ i šũnu magazĩna.*

Magriẽta subst. **1. Personvārds – sievietes vārds.**

2. parasti dem.; sugasv. noz. **Parastā pīpene (*Leucanthemum vulgare*; *Chrysanthemum leucanthemum*).** *magriẽtiņâm apmẽram̂ tas ziêc kâ pũrnenêm, tik liẽls tas ziêc, aûkstu. / ûzziêd tas ziêc kâ magriẽtiņaî, tik tâ klât. / guôvmĩžas – tag teîc magriẽtiņas. ka panĩkuse druva, teîc – ak, tuŕ ne·kas nav, tik guôvmĩžas viẽn! / mẽs pa guôvmĩžâm saûcêm. magriẽtiņas tig taga* [sauc]. *senâk nezinâja magriẽtiņu saûkt.* (LVDApr. 405)

maguone, retāk ***magune*** subst. **1. Magone (*Papaver*).** *sârkanâs magunes* [jeb] *maguônes – viņas tâ agri ziêd. / pirmâ maguône jaû ziêd rudzu gabalâ.* ✧ ***nuotvĩkst*** (arī ***nuosaŕkst***) ***kâ maguone*** – ļoti nosarkst. *nuôtvĩkst kâ maguône, tâ nuôsârkst – va nu nuô kaûna, va guôda. / saîmniêce uzgãja, ka meîta piêgãjuse piê kreîma puôda, ê̂d. tã nuôsaŕka kâ maguõne nuô kaûna.*

2. parasti dsk. **Šī auga sēklas.** *maguõnes kaĩsija us tâdu baĹtumaîzi, jeb·kuŕ. mum̂s te dikti aûga. / jâ, frañču maîzîtes jaû bi. bišķi kaû kas tuŕ bi uskaĩsîc – mẹĹlâ maguõne va kaû kas.*

3. Īpašvārds – govs vārds. *Brûklene, Miŕte – tiẽ jaûnâki* [govju] *vârdi. tad bi Maguõne.*

maģ adv.; novec. **Maz.** *šuôgad pàaûga maģ maîzes labĩbas. / piẽbeŕ vêl, tuŕ pa maģ bija. / tã samaksa bi pa maģ – vaîdzêja vaĩrâk. / te tuõs linus dikti maģ sẽja. / maģ, maģâk, vis·maģâk.*

maģiene subst.; novec. **Bērnība, mazotne.** *nuô maģiênes viš* [tas ir, brālis] *bi kũc.*

maģisks, ***-a*** adj. **Saistīts ar maģiju, tai raksturīgs.** *apkrustuôja mãjas Zvaîgznes diênâ. bi tâdas maģiskas darîšanas aŕ krustiêm, bet manâ laĩkâ tâ nebija.*

maģš, arī ***maģs***, ***mač*** m., ***maģa*** f.; dem. *maģins*, *-a*, arī *maģīns*, *-a*, *maģītiņš*, *-a*; adj. **1. Mazs; tāds, kas nesasniedz pēc izmēriem ko citu līdzīgu (piemēram, par priekšmetiem, dzīvām būtnēm, teritoriju); pretstats: liels.** *taga a maģâm laĩvelêm vaĩs nezvejuô. mũsu vaĹgumâ te vaĩs nav. / piê siênas bi kabinamas tãs maģâs lam̃peles, citas bi piê griêstu kabinamas. / tâc saharĩns bi tâdâs maģâs butelîtês. tâ kâ piŕksc – tâda butelîte bi. / maģas zeķîtes. maģas ruôciņas. / tâdas buĹcinas bi, maģa maîzîte. / tas pa mač cim̃diňš. / zâbaks pa mač, nevaŕ uzaût kãjâ. / kuõrtelis tâc maģš – kâ litaŕs taga, bet mazĩns. četri gãj uz viênu stuõpu. / vẹd meîtĩnas, ne-izveda, vêl palika maģâkâ. vêl palika maģâkâ citas taûtas kaĩtinât. / tâdi pat aûga maň maģini uň tiêvi* [bērni]. */ nu tu esi diš, nêsi vaĩs maģinaîs. / naģes irâd zaļâs uň baĹtâs. viênas i tâdas liẽlas, zaļas. viênas i baĹtas, maģas. /* [Mīkla:] *maģa, maģa vistĩna skrej kuôkâ uõlas dẹt. tas i apĩņi. / tuŕ izvilĹka tâdas maģas zivitinas – tâdas brẽtlinas. / tiẽ* [sivēni] *bišķi juô maģi. / maģĩns tas jẹ̃rs, tâc maģĩns, maģĩtiņš. / tâc maģĩns jẹ̃rs, bet ku dũšîks. / uzgãja tâc mač stuõrmelis.* ☐ ***maģā vestīte*** – krūšturis. *kam̂ bi liẽlas krûtes, tãm bi maģãs vestĩtes. nuô aûdẹkla paši pašuva priêkšã sapum̃pãjam̂s.*

2. Tāds, kas ir bērna vecumā; nepieaudzis. *nu bi divi maģi bẹ̃rni* [jāvāc]. */ vê jaû mač tas bẹ̃rns, nevaŕ laîst skuõlâ. / viņiêm tiẽ bẹ̃rni veĹ dikti maģi. / visi maģi puĩšelîši staĩgâ caûņu cẹpurês. visi maģi kadeģîši zẹĹta ziêdis nuôziêdêja. / maģa, maģa es meîtĩna, kaĹnâ kâpu gavilẹt.* (LVDApr. 655)

3. ar not. gal.; subst. noz. **Bērns.** *pagã piêci, seši mẽneši* [pēc kāzām], *jaû radâs maģaîs. nu ta jaû tâ bišķi vĩra mãteî bi tâ nepatîkami, sevišķi jaû siẽvas mãteî. tas tâc tâ ka kaûns bi. / maģaîš pamûk.*

Maĩga, arī ***Maĩguža***, retāk ***Maĩdža***, dem. *Maĩgīna*, arī *Maĩgīte*, *Maĩgele*, *Maĩģele* subst. **Personvārds – meitenes, sievietes vārds.** *krustâms vârc i Maĩga – Maĩdža. / Maĩga – Maĩgĩna, Maĩģele, Maĩguža. / nu Maĩgele ta bi diža meîta – visũr gãja lĩdz piê dârba. / Maĩgîte, Maĩga* [ir] *maza, Maĩguža pãri diũdesmit, vẹcu siẽvu aŕ saûc paŕ Maĩgužu. / Maĩga, Maĩguža tâda juõ vẹcâka siẽva. / divas Maĩgužas bi mani mãti – liẽlâ Maĩguža uň mazâ Maĩguža. / ka bi bẹ̃rni, ta saûca pa Maĩgĩnu. ka bi pàaûgušas, ta teîca Katruža, Maĩguža. / Jãnužis, Mičis, Añnuža, Maĩguža. neteîca vẹci ciĹvẹ̃ki Añna, Maĩga, Jẹ̃kaps.*

maĩglīte – **ein gewisser Flussfisch** (kāda upes zivs). (EH I 777)

maîgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kura attieksme pret citiem ir labsirdīga, mīļa.** *tas bi tâc maîks ciĹvẹ̃ks – viš tâ runâ, a labu* [visu panāk]. */ tã i tâda maîga meîtene. / tas tâc maîks ciĹvẹ̃ks, a tuõ vaŕ parunât.*

2. Tāds, kas izraisa patīkamas sajūtas, tāds, kas nekairina vai kairina viegli (piemēram, par augiem, vielām, to īpašībām). *viņâm* [tas ir, vīgriezēm] *tâda feîna, maîga smaka i, ka viņs tâ uôž. / ka viš* [tas ir, *pamaša*] *tâ vĩst, ta viņam̂ tik feîna smaka, tâda maîga, jâ.*

3. Mierīgs (parasti par miegu). *tâc maîks miêks ûznāca. / maîgu miêgu guĻ̂.*

4. Tāds, kas izraisa komforta izjūtu (par parādībām dabā). *nu šuôvakaŕ tâc maîks laĩks, tâc feîns, siĹ̂c. / tâc siĹ̂c, maîks laĩks, kâ jaû pêc liêtus. / maîks laĩks iŕ laũkâ, smâržîks laĩks. / maîks gaîss, maîga saũle. / maîks liêtutiņš vasarâ.*

Maĩguža. Sk. *M a ĩ g a .*

maĩjpuķīte subst. **Parastā kreimene (*Convallaria majalis*).** *maĩpuķîtes tâ pa maĩju ziêd. / maĩpuķîte – viņâm tâc feîns smaks i. / tag* [fizāļi] *i apję̃muši visas maĩpuķîtes, visu tuõ placîti.*

maĩjs subst. **Gada piektais mēnesis.** *aprilî iêsâka, maŕtâ, a maĩju sâkâs mazi zuôslę̃ni. / maĩjâ veĹ̂ nav tuõ mušu. /* [cūku] *aplęcinâšanu izdarija a tâdu aprę̃kinu, ka laî suvę̃ni bûtu rudeni, ka jaûni rãceņi. uņ paûsari gaĩdija maĩjâ — tiẽ i vasaras suvę̃ni.*

maĩkste, arī ***maĩkšis***, retāk ***maĩksis***, ***maĩkšķis***, ***maĩkss*** subst. **Tieva, parasti gara, kārts.** *apĩņiêm piêdũra maĩkšus, laî aûg gaîsâ. / maĩkstes nuô kuôka tâdas nũjas, iẽduĻ̂ zemê. nuô nuõmalẽm tãs bija. apiņiêm lika. / šĩs* [pupiņas] *aûg uz liẽlâm kãrtêm, jâliêk maĩkši klât — tiẽ tâdi kuôki, nũjas. / tiẽm apĩņiêm vaîg sabadît maĩkstes, ta aûks lĩguôdamiês gaîsâ. /* [apiņiem] *iêduŕ garus maĩkšus. / zĩrņus jaû vaĩrâk aûdzêja uz laũku liẽlâkuôs daũdzumuôs. tad maĩksis nespraûda. / grũti viņu* [tas ir, pupiņas] *izaûdzę̃t aŕ tiẽm maĩkšiêm, bet raža iŕ bagâtîga. ka tik vaŕ dabuĩt* [es pērku]. */ zĩrņiêm uņ apĩņiêm spraûž maĩksis. apĩņi gaŕ tiẽm maĩkšiẽm tinâs.*

maĩlīte subst. **Neliela saldūdens zivs (*Phoxinus phoxinus*) ar zaļganbrūnu muguru un zilgani mirdzošiem sāniem, ko izmanto par ēsmu plēsīgu zivju ķeršanai.** *maĩlîts tâds maziņs zivtiņs. maĩlîts kabinâja uz ûdâm. tãs upês, ęzę̃râ. / maĩlîte i tâda zive. viņas i lĩdzîgas stę̃ķiêm, bet viņâm nevâ asumu sãnuôs. / maĩlĩtes viẽ bi veñterî vęcaĩmtę̃vam̂. / maĩlîtes kaĹ̂tęja. izjẽma skũnaî duŕvis uņ kaĹ̂tęja tuŕ. nuôsâlîc jaû bi. / mãte uzvãrija maĩlîtes vãruôšâ ûdenî. piê rãceņiêm* [ēda].

maĩnīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas kļūst citāds; tāds, kas pārveidojas.** *pêc vẽja brâziêniêm aŕ vę̃ruô laĩku. ka viš i brâzmaîns, ta i maĩnîks laĩks. / vęcâ decemb̃era sâkumâ i Nikolaja diêna – sęstâ. ja ta i saĹ̂s, ta visa ziêma laba, ja maĩnîks laĩks, ta ziêma maĩnîga.*

2. Tāds, kas nomaina cits citu; tāds, kas mijas ar ko citu. *mũsu apstâkļuôs jũrs dibęnc i ļuôti maĩnîks – akmeņaîns uņ smiĹ̂šaîns.*

maĩnīt v. **1. Dot (ko savu) un ņemt pretī (cita).** *maĩnija* [zirgus] *aŕ a čigãniêm. kâdreĩz tĩri braņks bi. / tâdu* [*puķu*] *buñtĩnu meîtas sêja, ka gãja baznĩcâ. tuõ visu laĩku turêja ruôkâ. ka izgãj nuô baznĩcas, ta maĩnija. / kad gribêja jaûnu* [zosu] *zuŕti, ta gãja us ciêmu maĩnît va pîrkt.* ☐ ***maĩnīt grędzęnus*** – apmainīties gredzeniem saderinoties, laulājoties. *mâcîtaîs maĩnija grędzęnus, teîca tuŕ zinamus vârdus. uņ, ruôkas uz gaĹ̂vu uzlicis, svêtija* [laulājamos]. ☐ ***maĩnīt naûdu*** – a) mainīt naudas zīmi, monētu pret sīkākām, bet kopsummā līdzvērtīgām naudas zīmēm, monētām. *šuôreĩz tiŕgû biju apķipuse a sîku naûdu, liẽlu ne·viêns nemaĩnija. viss maks i piĹ̃ls.* b) mainīt naudas zīmes, monētas pret zeltu, sudrabu vai pret zelta, sudraba monētām. *kas tuŕ pa ję̃gu – maĩnît naûdu zę̃Ĺtâ va sudrabâ?* ✧ ***maĩnīt blakus*** – bez piedevām mainīt. [saimnieks] *nuô čigãna pajẽma ziŕgu uņ addeva savu čigãnam̂. tas i blakus maĩnija. citâdi jaû piẽlika naûdu – gaņ viêna, gaņ uõtra puse.* ✧ ***maĩna (tik·pat) kâ čigãns ziŕgus*** – bieži, viegli (ko) maina. *tas saîmniêks tuõs puĩšus maĩnija kâ čigãns ziŕgus. vaî tiẽ ciĹ̂vę̃ki* [bija] *slikti, vaî viņš pac nejẽdza, kâ saîmniêkuôt. / viņš tãs siẽvs maĩna tik·pat kâ čigãns ziŕgus.*

2. Aizstāt (ko) ar citu, ņemt (kā) vietā citu. [kad saimnieki aitas ganīja kopā] *katraî mãjaî bi sava zîme. tãs nemaĩnija. ta vaŕ pazĩt iêkš bara. / rãceņu sę̃kla dęŕ maĩnît zemes dę̃ļ – kas aûguši smiĹ̂kc zemê, vaîg stãdît mãla zemê uņ uõtrâdi. / paûsari gãjẽji maĩnija saîmniẽkus. / siẽvas viêtas* [baznīcā] *nemaĩnija. tãs gãja nuô pàaûdzes uz pàaûdzi.* // **Aizstāt (piemēram, ko nederīgu, netīru, nolietotu) ar ko citu, derīgu, tīru, jaunu u. tml.** *slaũķi maĩnija tikaî sęzdiênâm. / ka krękls bi mę̃Ĺls, ta aîzlika ta kâ mazam̂ bę̃rnam̂ zabaŕlaci. kas tev tuõ krękluu tâ maĩnîs! / tad jaû bi krękli a gaŗâm ruôkâm uņ gaŗi krękli. ne·viêns ne·kã nemaĩnija* [ejot gulēt]. */ kadreĩz* [kartupeļi] *rûsę̃j. katru gadu zeme jâmaĩna.*

3. Veidot, darīt citādu; pārveidot, pārmainīt. *mãte tâ pateîca, kâ aŕ ciŕvi nuôciŕta. tuŕ ne·kuô vaĩrs nevarêja maĩnît.*

4. Kādu apstākļu, faktoru iedarbībā pārveidoties, tikt pārveidotam, iegūt (piemēram, citu īpašību, pazīmi). *izvirtis i tâc, kas maĩnijis savu īpašîbu. rãceņi isvirtuši šuôgad labâki. / kumeliņi gaň maĩnija spaĺvu lidz uõtrajaṁ gadaṁ. / ja iŕ us skaĩdru gaîsu, ta viňš* [tas ir, kadiķa zars] *i dabîgâ stãvuôklî. ka laĩka pãrmaĩņas* [gaidāmas], *ta* [zars] *nuôliẽcâs uz aûkšu vaî leju – maĩna stãvuôkli.*

maĩnīties v. **1. Kļūt citādam, pārveidoties, pārvērsties.** *vakaŕ spuôža saũle nuôgãja. ta jaû maĩnîsiês laĩks. / ja vẽš bi riẽtrumuôs vaî aũstrumuôs, vaî ziêmeĺriẽtumuôs, tad bi jãguĺ* [uz plosta] *uň jãgaĩda laĩks, ka vẽš maĩnîsiês. / pa vęsęlu nedęlu, citreĩz iznãce vaĩrâk gaĩdît vẽju* [plostošanai]. *vẽš nemaĩnâs uň stiprs. uň tu ne·ku netiêc. / ja vẽš maĩnâs uň tas viĺnis sitâs nuô viênas uň nuô uõtras puses kuõpâ, ta saka – kâ sarakta jũra. / ka* [zivis] *nârstuô, ta saiẽt liẽluôs buñtuos, tuŕ ku tiẽ ûdeņi maĩnâs. / ka laĩki maĩnijâs, ta bi labi, ka bi dokumeñti.*

2. Aizstāt citam citu, stāties citam cita vietā; aizstāt ko citu. *meîtas tâ darîja – viênu nedęlu viêna kuôpa guôves, uõtru nedęlu uõtra. uň ta aka maĩnîjâs. uň tâ aŕ a tuõ aûšanu. / katra* [meita] *savu nedęlu vãrija. viêna bi piê ķęķa, uõtra uz laũku. ta maĩnijâs. / mãju vârc uň ûzvârc i atkarîks nuô tã – ja dęls paliêk pêc tęva dzîvuôt, tãs mãjas vârc ta nemaĩnâs. mãju vârc nezûd.*

3. Pārvietoties, doties prom (uz citu dzīvesvietu, darbavietu), iepriekšējā vietā ierodoties (kādam) citam. *Juŕģi bi senâk Juõrẽņi. pa Juõrẽņiêm maĩnâs gãjêji.*

4. Savstarpēji mainīt. *mẽs a mãsu maĩnîjâmiês grãmatãm. maň patika lasît grãmatas.*

maĩņa subst. **1. Darbība, process → *maĩnīt* (2), *maĩnīties* (2).** *nu tiẽ Juŕģi bi tâda maĩņu diêna. ta maĩnijâs tã saîme. / aprilî Juŕģi. ta lĩka piê saîmniêkiêm. ta tã liẽlâ maĩņa.*

2. Darbība, process → *maĩnīties* (1). *laĩka maĩņâs tã gaļa sasiĺst. / suňs smiŕd, dikti smiŕd us sliktu laĩku. ta necik iĺgi i laĩka maĩņa. /* [vējlukturī] *vaîdzêja bût gaîsa maĩņaî, laî* [uguns] *neslâpa nuõst.*

maîsadata subst. **Gara adata ar lielu aci un uzliektu galu (maisu šūšanai un lāpīšanai).** *nu tã irâd tã lãpâmâ adata, maîsadata skaîtâs. viņa tâda bišķi lîka, gaĺs i* [līks].

maĩseklis, arī ***maĩsekle*** subst. **Maisījums.** [kāpostos] *iêbẽra veĺ tãs pupas, kas palika, piêlika rãceņus – nuôkasija, piêlêja ûdeni. cic deva bruõkastê, cic puzdiênâ. maĩsekle* [sauca]. *katru piŕmdiênu* [brokastīs] *tas maĩseklis bija. / maĩseklis* [ir] *sajaûkuṁs. te vi·sâdas labĩbas maĩseklis aûg – priêkš zaĺbarĩbas.*

maĩsijums subst. **Kopums, kas sastāv no samaisītām, sajauktām vielām, priekšmetiem.** *mistrs i tâc maĩsijuṁs. tuõ aûdzêja, baruôja luõpus.*

maĩsīt v. **1. Ar (parasti riņķveida) kustību mainīt (kā, piemēram, vielas, masas) stāvokli.** *maĩsa tuõs miĺtus aŕ miêturi. / ta liêk vãrît* [žūru] *grãpelî. maĩsa a kaŗuôti, piêbeŕ bišķi sâles. / gŗãpê* [aknu masu desām] *grũti maĩsît. / tuõ* [aitas gaļu] *sacîŕta gabaluôs. ta iêlika grãpî – pa pusi aîtas. a liẽlu kuôka karuôti maĩsija. / siẽru siênuôt, vaîg vãruôt labi maĩsît, laî nepiêdęg.* ✧ ***maĩsīt gaîsu*** – radīt sajukumu, neskaidrību. *tas* [bullis] *iŕ jâaîzdaňģina pruôjâm, laî nemaĩsa te gaîsu.* // **Gatavot sviestu.** [*baltuo sviestu*] *tad maĩsija a divâm karuôtêm, aŕ abãm ruôkãm. / taga* [sviestu] *maĩsa aka tâ·pat iêkš skutula. / sviêstu taĩsa* [jeb] *kuĺ, maĩsa, griẽž, nij.*

2. Vienot kopā (dažādas vielas, produktus), vienot klāt (kādu vielu, produktu), virzot apļveida kustībā (piemēram, rīku) pa šīm vielām. *ka tas* [ūdens] *sâka vãrîties, lêja klât* [ūdenī iejauktos miltus], *maĩsija, sâli piêliêk.*

maĩsīties v. **1. Pārvietojoties nemierīgi, steidzīgi kustēties (starp citiem, citu vidū); atkārtoti uzturēties, parādīties (kur).** *es iẽšu paskatît, kuô viņi* [tas ir, bērni] *tuŕ maĩsâs. / šuôdiên bęrni visu diênu maĩsâs pa istabu, neiẽt laũkã.*

2. Bez uzaicinājuma ņemt dalību, cenšoties ietekmēt (piemēram, kādu pasākumu); jaukties. *kuô tâc spļaũdękls maĩsâs visũr pa vidu!* ✧ ***maĩsīties pa kãjãm*** (arī ***kãju apakšu***) – būt par traucēkli (kādam). *kuô es tuŕ iẽšu pa kãjâm maĩsîtiês! viņi paši viẽn vaŕ labi istikt. / kuô tu te maĩsiês pa kãjãm! / nemaĩsiês maň pa kãju apakšu, pagãns tâc!* [Saka sunim.] *ka vêl nepaklûpu! / tu tik tâc pidiķis esi! kuô tu te skraîdâ! – ka tâ* [bērns] *maĩsâs pa kãjâm, ta tâ issaûc. / baṁplis i tâc bęrns, kas tâ pa kãjâm maĩsâs. / nuôvâc ķebli, laî nemaĩsãs pa kãjãm!*

3. Būt redzamam, saskatāmam, parasti nevēlami (par priekšmetiem). *ta jaû vaîdzêj, ka saîmniêce neredzêja, israût tuõ kuñkuļuôtuô* [linu] *kušķi uň pabâst apakš dibęna sêduôt, laî viš tuŕ nemaĩsâs.*

4. Ilgstoši uzturēties (kādas teritorijas vairākās vai daudzās vietās); klaiņot, klīst. *tiẽ* [čigāni] *taga·dĩt velˆ maĩsâs. / viņa naû maĩsîsiês pa pasaũli.*

5. Juceklīgi norisēt (par psihiskām norisēm). *prâtâ maĩsâs. uñ nevarˆ acęrętiês* [vārdu].

maîss subst. **1. Samērā liels, četrstūrains priekšmets (kā sausa glabāšanai, transportēšanai), kas veidots no auduma, plastmasas, papīra u. tml. un kam viens gals ir vaļējs.** *pirˆmâs* [pakulas] *jaû tãs prastâs bija, tãs priêkš maîsiêm taũpîja, maîsus aûda. / rupjâs pakulas lika maîsiêm, vĩriêm* [auda] *rupjas bikses nęsâjamas. / maîsuôs bẽra labĩbu. / ziêrgamˆ piêbâž siêna maîsu, laî irˆ kuô ęst. / viņâm* [tas ir, apiņu rogām] *tâc stiprs aromãc. ka viņs glabâ tâ·pat, maîsiņuôs, viņâm naû tas aromãc vaĩrs. / Pęlˆnu diênâ mẽs* [tas ir, skolnieki] *sataĩsijâm tâdus mazus maîsiņus, sašuvâm. turˆ iêbẽra pęlˆnus iêkšâ. katramˆ bi desmit maîsiņi jâustaĩsa.* ☐ ***plêves maîss*** – blīvs, gluds, parasti samērā plāns, saistaudu veidojums, kas pārklāj, izklāj orgānus. *ta tâlâk* [aitas dzemdībās] *nãk viss rumˆplis. tas i iêkš plêves maîsa.* ☐ ***rũķa maîss*** – apvalkdūmeņa paplašinātā apakšdaļa. *us tuõ rũķa uguni cęp tuõs męmuôs raũšus. uñ viêns pa tuõ rũķa maîsu i iêlêjis ûdeni, uñ šĩs* [tas ir, meitas] *dabũjšas kliêkt. uñ viss* [tas ir, cepšana] *vẽjâ.* ☐ ***maîsu adata*** – gara adata ar lielu aci un uzliektu galu (maisu šūšanai un lāpīšanai). *maîsu adata lîka bi, ku maîsu šuva.* ✧ ***(abi) viênā maîsā bâžami*** – saka par diviem vienādiem, līdzīgiem. *tiẽ viênâ maîsâ bâžami – teîc uz diviêm viênâdiêm cilˆvękiêm. / tiẽ* [brāļi] *tâdi viênâdi, abi pļãpîgi. abi viênâ maîsâ bâžami. / tiẽ brãļi i dikti saderîgi – kâc viêns, tâc uõtrs. abi viênâ maîsâ bâžami.* ✧ ***bâz tik maîsā, abi labi!*** – saka pārdodot, ja pircējs pērk visu. *abi labi – bâz tik maîsâ! ja kaû kuô pęrk, kuô pãrduô, visu ję̧m, teîc – bâz tik maîsâ, abi labi! pirˆkšanas gadijumâ tuõ tik teîca.* ✧ ***iebâzt maîsā*** – apmuļķot. *kriêviski mani maîsâ nevarˆ iêbâst. es pratu kriêvu valuôdu. /* [vīru] *maîsâ nevarˆ iêbâst a kriêvu valuôdu – runât nevarˆ, bet sapruôt.* ✧ ***kâ caũrā maîsā*** (arī ***caũru maîsu***) – saka, ja veltīgi iztērē mantu, līdzekļus, negūstot vēlamo rezultātu. [tēvs dēlam] *duôd uz·duôdamˆs, bet kâ caũrâ maîsâ – kâ nav, tâ nav. / tuõ ciêminu tas vęcaîstęs nevarêja piêpiĩdît a tuõ naûdu – kâ caũru maîsu.* ✧ ***pirˆkt cũku*** (arī ***kaķi***) ***maîsā*** – a) iesaistīties kādā darījumā, pasākumā, nezinot, nepārbaudot patiesos apstākļus. *saîmniêks pârveda nuô magazĩnas labĩbu priêkš sę̧klas, bet atrada, ka i mazâ labĩba priêkš cũkâm. saîmniêce tad rãjâs – kuô tu pêrc cũku maîsâ! ne·maz nepaskatiês!* b) pirkt (ko), nezinot pirkuma vērtību, nepārbaudot patiesos apstākļus. *nu bûšu nuôpirˆkuse kaķi maîsã. nepaskatijuôs, cik tã mañta irˆ ĩsti vę̧rta.* ✧ ***tumˆšs kâ maîsā*** – ļoti tumšs. *nuô ęzęra isnãca biêza migla – tumˆš kâ maîsâ.*

2. Šāda priekšmeta saturs; daudzums, kas ietilpst šādā priekšmetā. *viš* [tas ir, zirgs] *izêda tuõ maîsu. braûcuôt turˆ sêdêja virˆsû us tuõ maîsu. /* [purenes] *guôvîm duôdamˆ, saplûc pa maîsamˆ, apleî arˆ karˆstu ûdeni. arˆ dzęlˆtęˆs piẽns i. senâk tâ darîja, taga vaĩrs nê. / es pati dędzinâju, vedu maîsiêm uz Liẽpâju miêžu kafiju, kviêšu kafiju, rudzu kafiju uñ cikuõrijas. uñ visu a tuõ breñneri* [dedzināja], *ka krâsni kurinâj.* ✧ ***kâ mizu maîss*** – saka par ļoti resnu cilvēku. *te* [kaimiņos] *arˆ i viêns tiêvs kâ diêks uñ uõtrs rę̧sns kâ mizu maîss.* ✧ ***sliñks kâ pęlu maîss*** – slinks cilvēks, arī dzīvnieks; sliņķis. *sliñks kâ pęlu maîss – teîc us tâdu, kas nevĩžâ ne·kuô darît. / tas Jãnis ganˆ sliñks kâ pęlu maîss. / tas ruñcis uz mũrîti gulˆ caũru diênu, nevĩžâ peles ķęrt. sliñks kâ pęlu maîss.* // **Šāds priekšmets (parasti pildīts ar salmiem, sienu, spalvām) gulēšanai vai sēdēšanai.** *gulêšanaî bija cisu maîss. isslaũcîja istubu a sluôtu, visu savâķa, ka saklâja gulĩtu* [ar cisu maisu]. / [pēlis ir] *tâc liẽls maîss, a spalˆvâm piêbâsc.* ✧ ***gulˆ kâ maîss*** – ilgi, daudz guļ; guļ ciešā miegā. [piedzēries cilvēks] *kâ maîss gulˆ, kâ lâcis gulˆ.* ✧ ***sist (ta) kâ maîsu*** – stipri sist, pērt. *sliñks zirˆks – tuõ varˆ sist ta kâ maîsu, bet viš teû neskriês.*

maĩšelis subst. **1. Neliels maiss.** *cic* [miltus] *iêberˆ maĩšelî, ûzliêk us krâsni – tâdi mũrîši bi. / tiẽ graûdi palika skaĩdri us kluõna. tuõs bẽra maĩšelîtî. / tâda muõde bi, ka pa kâzâm žĩdu iêkš maĩšęļa bâza. iêdeva viņamˆ brañdavu uñ iêbâza maĩšelî, iêcêla ratuôs uñ nuôveda lĩdz pũrâ. ta bi smiêkli liẽliê.*

2. Šāds priekšmets kopā ar tā saturu. *ja* [maisu] *ķêra a labuô pusi pretî, ta pa diviêm iêsviêda tuô maĩšeli. / divu pũru rãceņu maĩšeli iêkrãva ratuôs.*

3. Gulēšanai paredzēts maiss (kuru piepilda, parasti ar salmiem, un novieto gultā). *turˆ* [skolā] *nebi gulĩtas. turˆ bi bričkas. katrs* [skolnieks] *savu maĩšeli ûzlika piêbâstu, ķisenîti uñ sęgu. / ruõtaļas bi dažâdas, šâds tâds. es a savu cisu maĩšeli dañcuôt gãju. kamˆ savs draûdziņš, tas a savu draûdziņu, kamˆ naû draûdziņa, arˆ cisu maĩšeli.*

4. Audums, kas paredzēts šāda priekšmeta darināšanai; maisaudums. *aûda maĩšeļus, šuva aka kuõpâ. / rādi, rādi, māmīna, kādas tavas meitas! pakulu lindruki, maišeļu krękli.* (LFK 1961, 10613) / *tãs rupjâs pakulas vêrpe – maĩšeļus aûde. / tuõ maĩšeli mazgâ va nemazgâ, balc̃ nebûs. tâda vaŕna pę̂rta, tâda nepę̂rta.*

maîšuks, arī ***maĩšuks*** subst. **1. Neliels maiss.** *mazu maĩšeli aŕ saûc pa maîšuku. / cik taî maîšukâ vaŕ iêbę̂rt, tik tu uz muguru panesîsi.*

2. pārn. **Maisu nesējs.** *uõstâ bi strâdniẽki. ka lãdâja kuģus a labĩbu, ta cilv̂ęki nese aûkšâ. tuõs saûca pa maĩšukiêm* [jeb] *nešuks. / maîšuku bi pulk̂u uõstâ.*

maîta comm.; subst. **1. Bojā gājis dzīvnieks.** *maîta* [ir] *nuôsprâdzis dzîvniẽks. / sprâguôņa* [jeb] *maîta* [sauc], *ka kas nuôsprâdzis. / ka nuôsprâdzis dzîvniẽks, ta tuõ nęę̂d, bet adduô tuõ maîtu vãrnâm.*

2. lamuv. **Nekrietns, nelietīgs cilvēks; nederīgs, slinks dzīvnieks.** *tas plikgal̂vis bi ritîks blêdis* [jeb] *žuliks, dikti liẽls maîta. / siẽvas palika piktas uń sâka sasaũkât gań paŕ maîtu, gań paŕ vęcu pastalu. / lę̂ti nuô čigãna nuôpiŕki* [zirgu], *bet dârgi aîzmaksâji. galîks maîta, tu viņu ne·kur nevari likt. / kâdreĩz Kaĩma Jãniṁ, pãtarus skaîtuôt, nuôkrituse* [veste], *uń viń̦š iêspêris a kãju, duõmâdaṁs, ka kaķis. iêsaûciês – šķic, tu maîta!* ✧ ***maîtas gabals*** – nekrietns, nelietīgs, slinks cilvēks. *tuõs saûca pa ĩžavičiêm. maṅs tę̂s teîca – ak tu maîtas gabali!*

maîtāt v. **Bojāt; padarīt sliktāku, mazvērtīgāku vai nelietojamu.** *rāmi, rāmi patapdamis nāk pār jūņu pę̂rkuonītis, nemaitāja ievas ziedus, ne arāja gājumīnu.* (LFK 1961, 10579) / *mâcîtâjs teîca nuô kañceles, ka cilv̂ękaṁ nevaîg daũdz maṅtas krât, kuô kuôdes uń rûse maîtâ, bet krât maṅtu debesîs. / ja daũdz* [gliemežu] *i, ta viņi maîtâ ari labîbu. viņi apvęl̂k tuõ* [rudzu] *stiêbriņu, saķipina tâ. tas savęl̂k tuõ stâdu uń neļaũ plęstiês viņaṁ. / zuves labas, ka vêl sę̂rkani spuŗi. ka paliêk męl̃li, ta tãs maîtâtas. / kad rudeni iêliêk dubul̂tluôgus, ta vêl malas pãrlĩmê a papĩri. tuõ piŕmâk apslapiń piẽnâ. ka a citu kuô lĩmê, ta tuõ krãsu maîtâ. / tâdi nebrûkuôši diêgi bi, viņi drẽbi nemaîtâja.* // **Bojāt kādu ķermeņa daļu.** *mãte pipaŕkũkas necepšuôt – tãs tik zuôbus maîtâjuôt.* // **Iznīcināt.** *lapsenes iẽt zakt mędu, maîtâ bites.* ☐ ***labs labu nemaîtā*** – saka, ja, ko sajaucot, samaisot, nezūd tā vēlamās īpašības. *vãriju zupu uń piêliku a sĩpuõliêm sacęptuô gaļu. laps labu nemaîtâ.*

maîtāties v. **1. Kļūt tādam, kas vairs nav derīgs uzturam (par pārtikas produktiem).** *piŕmuô sâli nuôjẽma męńciêm. sâlija pa jaûnu. ta* [mencas] *stãvêja, nemaîtâjâs.*

2. Kļūt slimam (par ķermeņa daļu). *maṅ jaû i kad·reĩz aŕ kakls tâ maîtâjiês.*

maîze subst. **1. Pārtikas produkts, ko cep (parasti no raudzētas mīklas) krāsnī un kam ir raksturīga klaipa, kukuļa forma; šāda pārtikas produkta šķēle, gabals.** *nuô miêžu mil̃tiêm aŕ cepe maîzi tâ·pat kâ rudzu maîzi. miêžu maîze – tiẽ bi mazâki kukuļi. miêžu maîze ãtri paliêk ciêta, asa. tuõ* [cepa] *tâdu svaîgu sàęstiês. pa·ręṭaṁ cepa. / redzẽs, kâda bûs jaûnrudzu maîzîte. /* [ņēma] *iêsalu, apĩņus uń bišķi aûzu mil̃tus, samîcija kukuli uń iêšãva krâsnî. iscepe iêsala maîzi. / taga veĩkalã pę̂rk maîzi. mãjã jaû ręti kâc cęp.* ☐ ***bal̃ta maîze*** – no smalki maltiem kviešu vai miežu miltiem cepta maize; baltmaize. *bal̃ta maîze – a sal̂du raûgu cepa miêžu mil̃tus. tuõs miêžus sabĩdelêja. miêžu bal̃ta maîze. / ka naûdu maksâj* [talciniekiem], *tad bal̃tu maîzi necepa, brañdavu nedeva.* ☐ ***dzęl̂tānā maîze*** – salda smalko kviešu miltu maize, kas cepta ar safrāna un olu piedevām, parasti arī ar rozīnēm; dzeltenmaize. *tuõ a·viên pãrvęd nuô Liẽpâjas – dzęl̂tânuô maîzîti.* ☐ ***frañču*** (arī ***spraņču***) ***maîz(īt)e*** – neliels cepts konditorejas izstrādājums ar dažādām piedevām; smalkmaizīte. *jâ, frañču maîzîtes jaû bi. tuõ saûc kafijmaîzîte taga. nu senâk bi tãs frañču maîzîtes. viņas bi tâ četrstûra izgriêstas uń ta tâ kuõpâ salikti tiẽ stûrîši. nu bišķi kaû kas tuŕ bi uskaĩsîc – męl̃lâ maguõne va kaû kas. frañču maîze tã skaîtijâs. gâršîga jaû viņa bi, bet tik gâršîga jaû viņa nebi, kâ šuôdiên tãs kafijmaîzîtes. / taga saûc kafijmaîzîtes. salika tâ četrus stûrus uń tad iêkšâ saviļinâja tâdu apaļu. uń ta tuõs stûrus sacêla kuõpâ, piêbẽra biš·ķĩt klât tãs maguônes tâ pa stârpâm. uń frañču maîzîtes* [sauca]. / *spraņču maîzes bi.* ☐ ***kluõna maîze*** – uz krāsns pamatnes cepta maize. *kluõna maîze bija parasta, maîzes krâsnî cępta maîzîte, juô tuõ maîzes krâsnes daļu, kuŕ cepa, saûca paŕ kluõnu.* ☐ ***plãšu maîze*** – maizes klaips, ko cep uz plātes. *tâdas plãtes ak·rãt bi, tâ ka tas kukulis viêns pac iêkš tãs plãtes tiêk. plãšu maîze tuõ saûc.* ☐ ***plucināta maîze*** – maize, ko pagatavo no plaucētiem miltiem. *plucinâta maîze nuô rudzu bĩdęlę̂tiêm mil̃tiêm. a vãruôšu ûdeni* [miltus] *applucina – pusi tik. pusi beŕ nuô rîta klât. / plucinâta maîze* [ir]. *tas mil̃c* [to

plaucējot] *zaûdê tuõ stiprumu. neplucinâc miĩc duô vaĩrâk. / plucinâtuô maîzi tik cepa, ka guôdi bija – bêres, kâzas, krustubas.* ☐ ***rupjā maîze*** – rupjmaize. *rupjâs maîzes cẹp pa pũraṁ. saĺcskâbuô jaû nẹcẹp tik daũdz.* ☐ ***saĺdskâbā maîze*** – saldskābmaize. *saĺcskâbâ maîze. pajẽma rudzu bĩdẹlệtuôs miĩtus, uzvãrija ûdeni, piêbẽra ķẽmeles kâdu saũju. / ka gãja guôdâ, ta nesa saĺcskâbuô maîzi, gaĺvas pusi.* ☐ ***maîzes kaṁbaris*** – neliela telpa saimnieciskām vajadzībām. *aîz gạrâ nama bi pretistuba pretî priêkšnamaṁ uṅ maîzes kaṁbaris blakûm. / istabas galâ bi maîzes kaṁbaris. tuŕ stãvêja maîze uṅ ari dziŕnas – ruôkas dziŕnas. / maîzes kaṁbarî bi maîzes skapis, traũku skapis, putras spaṅnis, kâpuôstu mucas, dažâdi traũki, kas viênmẹ̄r netika liêtuôti.* ☐ ***maîzes krâsne*** (arī ***krâsns***, ***ceplis***) – krāsns, kurā cep maizi. *maîzes krâsns* [jeb] *maîzes ceplis i ķêķî liẽla krâsne, nuô apakšas kurinâma. tuõ ķêķî kurinâja. dũmi iẽt skuŕstenî. / maîzes krâsne siĺdija tuõ priêkšnamu uṅ sãnkaṁbari. / maîzes ceplis i nuô ķêķa puses kurinâms. / krâsne bi istabas pusê diẽzgaṅ liẽla. tã bi maîzes ceplis. / maîzes krâsne veĺ i siĺta.* ☐ ***maîzes maĺka*** – malka maizes krāsns kurināšanai. *piê saîmniêka ĩpaši zãgâj maîzes maĺku, tâdu pusmetru garu.* ☐ ***maîzes raũsis*** – no rupja maluma (parasti rudzu) miltiem cepta (parasti plakana, apaļas formas) maize. *maîzes raũsi taĩsij. ka cepa rupju maîzi, ta katreĩz vajdzêj cẹpt raũsis. tas vajdzêj iêšaũt vis tas piŕmaîs. uṅ tas bi tâc apaĺš, apmẹ̄raṁ paṅnas liẽlumâ, ku gaļu cẹp.* ☐ ***maîzes zupa*** (arī ***putra***) – saldais ēdiens ar zupai līdzīgu konsistenci. *biguze – tã i maîzes zupa. senâk pa biguzi saûca. tuõ jaû parasti vakariêm vãrija. / ûdenî vãrîtu – tuõ mẽs aka saûcêm maîzes zupa* [jeb] *biguze. mẽs liêkaṁ veĺ kuṅkulîšus nuô bĩdẹlu miĩtu. bĩdẹlệtus ķiļ́ķệnus piêlika. / uzvãra ūdeni, iegriež gabaliņiem maizi; kad tã savirusi, pielej saldu pienu; ņẹm nuo uguns nuost. daži pieliek cukuru, sviestu.* (LS 1924, 16. nr., 170. lpp.) ☐ ***vaĩkāt maîzi*** – maizes cepšanas laikā pārvietot klaipus krāsnī. *vaîg vaĩkât maîzi – pãrmaĩnît viêtãm kukuļus krâsnĩ, laî labâk izcẹpas.* ✧ ***apệst maîzē uõtru*** – vērsties pret kādu neapvaldītās dusmās, naidā u. tml. *pikc – duõmâ, ka maîzê apệstu tuõ uõtru.* ✧ ***gulệta*** (arī ***gulama***, ***gulāma***) ***maîze*** folkl. – maize, ko kāzu otrā rītā, modinot jauno pāri, prasa kāzu viesi. [kāzās otrā dienā] *nuô rîta dziêd – maṅ ari, maṅ ari gulệtas maîzes! / gulệtas maîzes prasa, laî duô, ka jaûns pãris. tiẽm jaûniêm i jâduô, kas tuõ prasa. / ta bi tâda dziêsma, ka* [modināja jauno pāri un] *taĩsija klẽtes dures vaļâ, – maṅ ari, maṅ ari gulamas maîzes! / maṅ ari, maṅ ari gulâmu maîzi! maṅ ari, maṅ ari, kuô sapiŕkšinâjât!* ✧ ***guluot maîzi nẹcẹp*** – saka slinkam cilvēkam. *guluôt maîzi nẹcẹp – teîc us sliñku. / kas paŕ tevi gãdâs, ja tu nestrâdâsi! zini – guluôt maîzi nẹcẹp.* ✧ ***kaûnu maîzē apêst*** – kļūt nekaunīgam. *tã siẽva kaûnu maîzê apệduse.* ✧ ***mẹdus maîze*** – saka par (kādam ko) ļoti patīkamu, glaimojošu. *tik·pat kâ mẹdus maîze – teîc, ka kuô labu dabuj. / nu dabuja gaṅ tuõ meîtu dệls paŕ siẽvu, tik dikti gribêja. – dabuja, dabuja! nu redzês, cik iĩgi tã mẹdus maîze smệkâs.* ✧ ***pa(r) veĺti maîzi ệd*** – saka, ja kāds nestrādā, nedara to, ko no viņa gaida. *nuô viņa nav ne·kâc labuṁs. viṅš i sliñks, pa veĺti maîzi ệd. / mũsu suṅs ne·viênu nerej, ka kâc nãk. pa veĺti maîzi ệd.* // **Mīkla.** *abra i, ku maîzi mîca.* / [alus gatavošanai] *jaûca tuõs apĩņus klât piê tãs maîzes uṅ sataĩsija tâdu maîzi, uṅ bišķi piêbẽra rudzu miĩtus klât, laî viṅ* [tas ir, mīkla] *bišķi turâs.* ☐ ***maîzes drãna*** – auduma gabals maizes mīklas pārklāšanai. [mīklu] *sasedza a maîzes drãnu – nuô linu drẽbes, kas tika taṁ turệc. tuõ jaû tuŕ aŕ abru pastãvîgâ viêtâ. / izvẹĺk maîzi* [no krāsns], *ûsklâj lupatu, tuõ pašu maîzes drãnu. / paceĺ maîzes drãnu – ja maîzîte aûg jaû aûkstu, ta kuŕ krâsni.* ☐ ***maîzes kastīns*** – metāla rīks, ar ko sakasa kopā mīklas paliekas abrā; abrkasis. *aŕ kuô kasa abru ârâ, tuõ lâpstĩnu saûc paŕ kašeli. vaĩrâk saûca paŕ maîzes kastĩnu. / pastãvîgi ka cepa, ta tuõ abru aŕ tâdu maîzes kastĩnu iskasîja. / ka cẹp maîzi uṅ kad kukuļus sašaũ krâsnî, ta iskasa a maîzes kastĩnu atlikušuô mîklu.* ☐ ***maîzes krãģis*** – paliktnis abras novietošanai (mīklas mīcīšanas laikā). *krãģis vaŕ bût vi·sâc. ku abru ûzliêk – maîzes krãģis. tuŕ iêlika abru uṅ mîcij maîzi.* ☐ ***maîzes labība*** – kultūraugi, no kuru graudiem cep maizi. *maîzes labîba – tiẽ i rudzi. / maîzes labîba i rudzi, miêži, kviêši.* ☐ ***maîzes raûgs*** – no abras (pēc mīklas izņemšanas) izkasītās paliekas. [abrā] *iêbẽra miĩtus – rudzu miĩtus, piêlêja vaîdzîguô daļu ûdeņa, rẹṁdẹna, piêlika maîzes raûgu, kas bi nuô iẽpriêkšêjâ cẹpuma actâc. / abru iskaš priêkš nãkuôšâ raûga akaĺ. samîca akaĺ, iêliêk miĩtuôs, laî viš ûzrûkst. tuŕ zinâms skâbuṁs ruôdâs. tas i maîzes raûks, tas iŕ tas abrkasis.*

2. Labība, labības graudi (parasti rudzi, kvieši). *maîzes labîba – tiẽ i rudzi. šuôgad jaû maîzîte pàaûga. / šuôgad tâc patukš gac, maz pàaûga maîzes. / maîzi mala paši. divi riteņi bi, kuô griẽza*

apkârt. pa dzîrnâm saûca. / piê saîmniêka bi jâsamaĻ maîzîte. malêm maîzîti. / rudzi [tas ir, tīruma rudzi (*Secale cereale*)] – *viênkârši maîze.* ☐ ***lîdz jaûni maîzi*** – līdz jaunai graudu ražai. *gaň sagaĩdîs lîdz jaûni maîzi. vêl viêns cepiẽns bûs.* ☐ ***maîzes klẽts*** – klēts; celtne graudu uzglabāšanai. *žâvętuô gaļu glabâja maîzes klẽtî piê griêstu. pakabinâja uz vãrdi.* ☐ ***maîzes tiêsa*** – nepieciešamais labības, graudu daudzums maizes cepšanai; iztikai. *kad nuôbẽra* [labību] *vęciêm uň sę̃klaî, ta tikkuô atlika pašiêm maîzes tiêsa.*

3. Uzturs, pārtika; eksistences līdzekļi. *pîrmaîs dę̃ls* [jeb] *vęcâkaîs dę̃ls – nuô tã* [tēvam] *jâgaîda maîze. / ja* [vecāki] *vęci bi, ta ņẽma gatavu maîzi – gaļu, maîzi. / ka tas tę̃s nuômira, ta taî pamãteî aŕ vaîdzêj duõt maîze uň ę̃na* [tas ir, pajumte] *tuŕ taî mãjâ. / a tuõ laĩvu bũvêšanu viňš ne tikaî maîzîti peĻnija, bet kâdu stiprumiņu aŕ klât.* ☐ ***ceļa maîze*** – pārtikas produkti, ko ņem vai dod līdz ceļā, ceļojumā, arī ejot uz tālāku darbavietu. *ceļa maîzi jęm̂, ka gãj kaû ku uz laũku strâdât, ka pļavâs braûca. / mazmeîta taĩsijâs braûkt us Skuôdu. bûs jâiêduô ceļa maîzi.* ☐ ***diẽnišķā*** (arī ***diẽniškā***, ***diẽniška***) ***maîze*** – nepieciešamais uzturs, arī eksistences līdzekļi katrai dienai. *katru diênu tu êd savu diẽnišķuô maîzi. / šuôgad labi labîba pàaûgusi, diẽniškâ maîzîte bûs. / rudzi i mũsu diẽniška maîze. / pãtaruôs, lûkšanâ teîkc – duô mum̂s diẽniškuô maîzi!* ☐ ***maîzes arãjīns*** folkl. – maizes, iztikas gādātājs. *eî, mãsĩna, taûtĩnâs, dzîvuô kuôši nuôgãjuse – mazgâ baĻti, runâ mĩļi aŕ maîzîtes arâjĩnu!* ☐ ***maîzes devẽjs*** – apgādnieks (parasti bērns vecākiem). *teîc uz dę̃lu – tu jaû bûsi maňs maîzes devẽjs.* ☐ ***maîzes tiêsa*** – uzturam nepieciešamais (kā) daudzums; iegūtais, nopelnītais (pārtikas) daudzums, ko visu patērē uzturam. *vajadzẽja strâdât tikaî maîzes tiêsaî.* ☐ ***duot maîzi*** – apgādāt, nodrošināt ar pārtiku (vecumdienās). *maň i labi – bę̃rni duô maîzi.* ☐ ***nuorakstīt (mûža) maîzi*** – nodrošināt (vecu, darbnespējīgu u. tml.) cilvēku ar eksistences līdzekļiem līdz mūža galam. *tę̃s dę̃lam̂ adduô mãjas uň nuôraksta seû mûža maîzi lidz miŕšanaî. / tę̃s nuõrakstija sev maîzi uň nuõdeva, laî dę̃ls dziêvâ mãjas. / nuõraksta tę̃s, adduõdam̂s mãjas dę̃lam̂, sev maîzi uň apkuôpšanu.* ✧ ***bada maîze*** – trūcīga barība, iztika. *tiẽm jaûnsaîmniêkiêm tuõs cę̃Ļmuôs jaû bada maîze bi, lidz iêstrâdât.* ✧ ***bę̃rnu*** (arī ***pie bę̃rniem***) ***maîze aûgstā plaûktā*** – saka, ja pieaugušie bērni (mantinieki) negribīgi uztur vecākus. *ka bę̃rni neduô vęcâkiêm maîzi, ta teîc – bę̃rnu maîze aûkstâ plaûktâ. / piê bę̃rniêm jaû maîze aûkstâ plaûktâ.* ✧ ***kruõņa maîze*** vēst. – valsts uzturs (nespējnieku patversmē, bruņotajos spēkos, arī cietumā). *kad vęcu, kam̂ nebi abgãdniêka, nuõveda nabagnamâ, teîca – tuõ jaû kruõņa maîzê aîzveda. / vęcuô Pẽteri nuôveda kruõņa maîzê – nabagu namâ. / Pẽteris tuõ viẽn tik runâja, ka varę̃tu iẽtikt kruõņa maîzê. / ari uz diẽnęstâ aîzgãjušiêm teîca – tiẽ jaû kruõņa maîzê, varês baŗuôt kruõņa zuôses, tas bûtu utes. / kruõņa maîzê iẽtiêk, kad iẽt diẽnę̃t zaĻdâtuôs. / nãkt kruõņa maîzê – teîc, kad iẽliêk ciêtumâ, kad nuõiẽt zaĻdâtuôs, ari nabagnamâ – kad iẽliêk tâdus, kas nevaŕ vaĩrs nuôpeĻnît seû maîzi.* ✧ ***mûža maîze*** – nestrādājoša (veca, darbnespējīga u. tml.) cilvēka nodrošinājums ar eksistences līdzekļiem līdz mūža galam; šādā veidā iegūtie eksistences līdzekļi; mūžamaize. *mûža maîze – tas ta kâ maň. tâda vecine nuõrakstîjse visu savu mañtu, uň ta viņaî jãduô mûža maîze. / tam̂, kas kaĩmiņiêm tuõ dę̃lu nuôšãva, tam̂ aŕ jãduô tiẽm vęciêm mûža maîze. / ka kâc nuôraksta mãjas, ta teîc – tam̂* [jaunie īpašnieki] *duõs mûža maîzi.* ✧ ***nabaga maîze*** – eksistences līdzekļi, parasti pārtikas produkti, ko dod trūcīgam cilvēkam vai cilvēkam, kas nespēj nopelnīt sev iztiku. *nabaga maîze i, kuô duô nuô laba prâta uõtram̂, kas vaĩs nespẽj peĻnît.* ✧ ***vęcātę̃va*** (arī ***vęcuma***) ***maîze*** – a) nestrādājoša veca cilvēka nodrošinājums ar eksistences līdzekļiem līdz mūža galam; šādā veidā iegūti eksistences līdzekļi. *tę̃s* [norakstot māju dēlam] *paņẽma savu maîzi – ņẽma sešus pũrus rudzu, trîs pũrus miêžu, trîs pũri aûzu, diũdesmit pũri rãceņu, guôvi mitinât. tuõ visu saûca pa vęcâtę̃va maîzi. / vęcaîs saîmniêks addeva mãjas dę̃lam̂ uň palika a siẽvu uz vęcuma maîzi.* b) nauda, ko saimes vecākais loceklis (parasti vectēvs, tēvs) deva bērniem, kuriem nedeva zemi, mājas un darba inventāru. *ja bi citi brãļi uň mãsas, ta tiẽm* [no tēva] *bi atmaksa naûdâ, pêc viênuôšanâs. tuõ visu saûca pa vęcâtę̃va maîzi.* ✧ ***žę̃lastības maîze*** – a) uzturs (parasti vecam, nespējīgam zirgam); dzīvības atņemšana (vecam, nespējīgam dzīvniekam) aiz žēlastības. *viš* [tas ir, zirgs] *i vęc, nespêcîks, nuôdiĻst zuôbi. ta jaû viņam̂ duô žę̃lastîbas maîzi, nuõšaũn.* b) iztikas līdzekļi, ko saņem no kāda (parasti pazemojošā veidā). *vęc paliêk uň stĩvs, ne·kam̂ vaĩ nędę̃r. ta jâę̃d žę̃lastĩbas maîze.* ✧ ***maîzes tę̃vs***, ***mãte*** – apgādnieks, apgādniece. *maîzes tę̃s i, kas kâdam̂ maîzi duô. /*

saîmniêkus saûca pa maîzes mãti uñ maîzes tẽvu. vẹci ciĺvệki tâ saûca. ✧ ***dzîvuot savā maîzē*** – patstāvīgi rūpēties par savu uzturu (dzīvojot pie kāda). *savâ maîzê dzîvuô, kad sâk pac peĺnît.* ✧ ***iĩgi maîzi neêdīs*** – saka, ja (kāds) ir ļoti vājš, slims. *tas vĩrs pa·visam̂ kũc palicis. tas vaĩs iĩgi maîzi neêdîs.* ✧ ***kâ maîzi ệd, tã dziêsmu dziêd*** – saka, ja (kāds) iztop darba devējam, augstākstāvošai personai. *kâ maîzi ệd, tã dziêsmu dziêd, – teîc us tâdu gãjẽju, kas, istapdam̂s saîmniêkam̂, tuõ slavê. / kâdi vaĺdiniêki vaĺda, tâdiêm klaũsa – kâ maîzi ệd, tã dziêsmu dziêd.* ✧ ***(nuo)peĺnīt maîzi*** (arī ***maîzīti***) – (sa)gādāt eksistences līdzekļus. *tiẽ* [brāļi un māsas] *jaû gãja kâ puĩšis uñ meîta piê saîmniêkiêm peĺnît maîzi priêkš bệrniêm uñ abǵệrpt. /* [bija audējas,] *kas akaĺ aûde tãs* [krekla] *siksnas viẽn. mana mam̃ma aŕ aûda, maîzîti peĺnija. jâ, mam̃mîte a tãm* [stellēm] *maîzi peĺnija. / vẹci ciĺvệki uñ meîtenes uôgâs gãja, a tuõ maîzîti peĺnîja. / vaîdzê pašaî savu maîzîti nuôpeĺnît. / viš* [tas ir, ebreju zēns] *pac peĺnija sev maîzi. tâ viņi gãj pa pasaũli, peĺnijâs.*

maîzenieks m., ***maîzeniece*** f.; subst. **Amatnieks, kas nodarbojas ar maizes cepšanu; maiznīcas īpašnieks; maizes tirgotājs; maiznieks.** *Liẽpãjâ piê baznĩcas, uz vẹcuô tirĝu, tuŕ bi puse laũceniẽkiêm, kuŕ añdẹlệtiês. uñ uõtrâ pusê bi piĺsệtniẽkiêm – maîzeniẽkiêm, gaļas gaĺdi bi, zivju gaĺdi bi.*

maîznica subst. **Neliela maizes ceptuve (parasti kopā ar veikalu); maizes veikals.** *taga saûc maîznicas, cẹptuves, tuôreĩz beķerejas. / beķerijas tik saûca, jâ. senâk jaû pa maîznicâm nê. / taî pusê uz jũras pusi bi tuŕku maîznica. tuŕki turêja ķẽves uñ slaûce. piẽnu lêja piê baĺtamaîzes. viņi tig baĺtamaîzi viẽn cepa. uñ tã bi gârda uñ mîksta.*

maîzveîdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir maizes (kukuļa) veids, forma; no miltiem cepts maizes klaipam līdzīgs izstrādājums.** *tâdu baķeni sataĩsa – šâdus tâdus miĺtus saliêk uñ sataĩsa maîzveîdîgu. ta kâ biêsputru sabakâ. tas tik tâc niẽks i.*

maîzzupa subst. **Maizes zupa; saldais ēdiens ar zupai līdzīgu konsistenci.** *knipšis atlicis, ciêta maîze, izvãrîs biguzi. tag saûc maîzzupa. ķiĺĩ̃ķẹnus piẽliêk.*

māja subst. **1. Celtne dzīvošanai, arī sabiedriskām vai saimnieciskām vajadzībām.** *ka māju saceļ́, ta nuôdrĩvâ tãs siênas, ku tãs šķĩrbas. piŕmâk liêk sûnas. / tâdas vẹcas mãjas te ne·kuŕ nav vaĩs – mazi luôdzini, zẹmi, kâ te mũsu vẽrañdâ.* ☐ ***dzîvuojamā māja*** – dzīvošanai paredzēta vairāku telpu celtne. *pate istaba, tã dzîvuôjamâ mãja jaû bi pašâ taî* [ēku] *vidû. / ga tuô dzîvuôjamuô mãju vaĩrâk nuô viênas puses bi dârzi tâ apstãdîti, jâ, âbeles uñ visâdas uôgas, jãņuôgas.* ☐ ***êdienu māja*** – ēdnīca. *tâda êdiênu mãja tuŕ* [pilsētā] *taga i, us tuõ stûri. / traktiẽris aŕ piĺsệtâ bi, tag iŕ êdiênu mãja.* ☐ ***mazā māja*** (arī ***mãjiņa***) – tualete. *vẹcuôs laĩkuôs saûca nužniku. taga teîc mazuô mãjinu uñ ateja,* [arī] *ķem̃meŕķiñc. / tag saûc mazâ mãjiņa, pa jaûnam̂ tualete i.* ☐ ***nabagu māja*** vēst. – nespējnieku patversme; nabagmāja. *nabaǵine iŕ mãja. turiẽnâ nabagus liêk iêkšâ. tã iŕ tã pate nabagu mãja. / Nîcas muĩžâ viênâ galâ bi nabagu mãja, uõtrâ bi ãrsta mãja.* ☐ ***pagasta māja*** vēst. – pagastmāja. [viņš] *braûca viênreĩz mãjâs nuô pagasta mãjas uñ bi apkritis, uñ iêkritis gr̃ãvî. / pagasta mãja tuŕ bi* [tuvumā]. ✧ ***mūža māja*** – zārks. *lien, pelīte, caur zemīti, meklē manu mūža māju!* (LFK 9, 96) ✧ ***septiņu pệdu māja*** – zārks. *nu kuõ tu, taî pasaũlê plệzdamiês, vari nuõpeĺnît vaĩrâk kâ septiņu pệdu māju.* // **Pagaidu miteklis.** *kâdu māju ta tu* [plostojot] *us tuõ ẹzệru ûstaĩsîsi nuô tiẽm baĺĩ̃ķiêm? nu tad kâdu māju tu tuŕ ûstaĩsîsi?* // **Vieta, kur mīt kukaiņi (piemēram, skudras).** *skudras savu māju sataĩsija akañ nuô jaûna taî viêtâ, ku nuõnesa.* ☐ ***bišu mãjiņa*** – strops. *liẽlâm skudrâm bi tas pûlis – nu desmit metru nuô tãm bišu mãjiņâm.* // **Gliemežnīca.** *gliẽmẽži bi. viêns nẹs savu mãju uz muguru. / mẽs tâdus gliẽmẽžus aŕ pa glẹ̃mũzi saûcam̂. viņiêm tâda mãjiņa mẹĺla pakaļâ lĩdz.*

2. parasti dsk. **Lauku sēta, lauku saimniecība.** *Nîcas mãjas nevarêja sadalît, juô nebija liẽlas uñ dalâmas. / šuôdiên tik puĺku dârba – jãvẹd siêns mãjâ. /* [linus] *vẹd mãjâs uñ nuôliêk rijâ. / ka* [zirgi] *mãjâs stãvêja, ta tik siênu uñ ûdeni deva. /* [pēc skalošanas upē] *visus* [kreklus] *nesa mãjâs. ķuõcî salika uñ nesa mãjâ, laî viņa* [tas ir, veļa] *tâ nesaspiêžas. / Pẹĺnu diênâ gãja nuô mãjas uz mãju. ķẹkatâs gãja Pẹĺnu diênâ. / ka nãca gavẽnis, ta bi ķẹkatas. tad aka iẽt jaûniê saǵệrbušiês uñ dziêd. dziêd ķẹkatu dziêsmas uñ iẽt mãju nuô mãjas. / tã i vizbulîte. te, mãjâs, aŕ bi viêns krũms. / visu naûdu istệrâja, ne·kuô mãjãm neiêgãdâja.* ☐ ***mãju vârds*** – lauku saimniecības nosaukums; mājas nosaukums; mājvārds. *Ciñcalu* [*Ciñcali* – mājvārds]

krustamāte – vaĩrâk uz mãju vârdiêm saûca. visus vẹcuôs ļaûdis tâ saûca. ✧ ***uzjemt mãjas (uz reñti)*** – nomāt lauku saimniecību. *visi labiê nuôduõmi – ûzjẹm̃t mãjas uz reñti, appręcệt bagâtu siẽvu – iskûpêja kâ dũmi. tã meîta nuôgãja piê cita. / tuõgad, kad mẽs ũzjẽmâm mãjas, bi saũlaîns paûsaris, labi aûga zâle.* // ģen.; adj. noz. **Tāds, kas atrodas lauku saimniecībā, tās tuvumā.** *mãju ceļi bi uñ liẽlceĹš. tiẽ bi lîkumaîņi. / mãju celiņi* – [pa tiem] *nuô liẽlceļa katrs iêbraûc savâ mãjâ. / mãju ceļus taĩsija katrs pac.* ☐ ***mãju luõps*** – mājdzīvnieks. *zirks i mãju luõps, kuô liêtuô braûkšanaî uñ visiêm laũku dârbiêm.* // ģen.; adj. noz. **Savienojumā ar auga nosaukumu norāda, ka augs ir kultūraugs.** *meža zemene vẽrtîgâka daũdz parĩ mãju zemeni. / mãju piparĩmẹ̃traî i iẽapaļas* [lapas]. *tã i gṛãvja piparĩmẹ̃tra. taî garẹnas. tẽju dzerĩ. / lũǵîši – tâ viņas saûc – mãju kreses. mẽs nuô senu laĩku pa lũǵîšiêm saûcam̂.*

3. **Cilvēka mājoklis, dzīvesvieta.** *mãja skaîtâs, ku dzîvuô. manas mãjas – tãs skaîtâs visas. / mẽs taga dziêdâjâm, ka braûc nuô kristĩbâm mãjâs. / kuô es tuŕ nĩkšu tik iĹgi! nãcu mãjâ. / bûs jâgaĩda rîc. ta braûksim̂ mãjâs. / meîtas runâja – vaî veča arĩ nãks baznĩcâ vaî stãvês mãjâ? / ploškas mãjas apstâkļuôs gatavuôja nuô aîtu taûkiêm. tâdu parapĩnu jaû nebija. / lîdz visu tuô mãju apuŗ́ệt, jaû vakarĩs klât. / kâdu reĩzu meîta taĩsija te siẽru mãjâ.* ☐ ***mãjas garĩs*** – mitoloģiska būtne, kas rūpējas par labklājību mājās. *katrâs mãjâs savs mãjas garĩs. tiẽ irĩ tãs mãjas ciĹvệki, dzîvuô, sapruôtâs cic a citu. / ka saîmniêki sadzîvuôja arĩ gãjẽjiêm labi, teîca – tãs mãjâs dzîvuô laps garĩs.* ☐ ***mãjas kârtībā*** – mājas apstākļos. *tãs kârstuves manĩ arĩ aûkšâ uz istubu. ta viĹlu kârsa mãjas kârtîbâ. / mãjas kârtîbâ visi ẹsam̂ ganijuši. / alu izbrũvê us kâdiêm svệtkiêm mãjas kârtîbâ.* ☐ ***mãjas mãte*** – mājasmāte; namamāte. *laba, laba mãjas mãte, laipni lūdza istabā.* (LFK 1818, 47) ☐ ***mãju cil(v)ệks*** – mājinieks. *katram̂ mãju ciĹvệkam̂ skaîtîjâs vis·maz diũdesmit kręklu. / mãju cilệki jaû zinâja, kura kaķe, kurĩš ruñcis.* ☐ ***mãju tệvs*** – mājastēvs; namatēvs. [kāzās] *mãju tệs – siẽvas tệs – staĩgâja a brañdavu.* ✧ ***apgâzt mãju uõtrâdi*** – ļoti sajaukt (piemēram, dauzoties, draiskojoties). *kas te irĩ daũzijušiês? abgâzuši mãju uõtrâdi!* ✧ ***griẽzt (visu) mãju riņ̧ķī*** – ļoti sīki meklēt; sīki pārmeklēt (visu sajaucot, izsvaidot mantas). *bî pazuduse tã drãnele. griẽzu visu mãju riņ̧ķĩ, bet nèatradu.* ✧ ***mãjas*** (arī ***mãjām***) ***atslệga*** – cilvēks (parasti saimniece), kas dzīvo mājās, sargā tajā esošās vērtības. *laba siẽva vĩram̂ ẹsuõt mãjas acslệga. / dệls parĩveda siẽvu – nu bûs mãjâm acslệga. / kâ paruna teîc – sapratîga saîmniẽce ẹsuõt mãjas acslệga.* ✧ ***mûža mãja*** poēt. – zārks. *mûža mãja – zãrks.* ✧ ***nav visi piêci mãjās*** – saka par cilvēku, kurš nav rīkojies saprātīgi, vai par ne visai gudru cilvēku. *nav visi piêci mãjâs – teîc uz pamuļ́ĩgu ciĹvệku, ari uz neabduõmîgu. / tam̂ jaû visi piêci nav mãjâs, ka varệja tâ izdarît, ka citiẽm jãsmejâs.* ✧ ***prâtiņ, nãc mãjās!*** – saka, ja kāds dara ko nepareizu, muļķīgu. *prâtiņ, nãc mãjâs! – teîc us tâdu, kas taĩsijâs tâdu padarît, kuô citi nevarệja. / kuô tu duõmâ iẽt nabaks a bagãtu tiêsâ? prâtiņ, nãc mãjâs!* // **Putnu ligzdošanas vieta.** *paûsaruôs varĩ rẹdzệt, kâ svêtẹļi liduô mãjãs, tâdi bariņi. viņi tâ meklẽ sev viêtu. / ka svêtelis pârnãk, ta sâk duõt palaũnadzi. ka nav svêtelis mãjâ, ta neduô.* // ģen.; adj. noz. **Tāds, ko veic, darina, izmanto dzīvesvietā, mājoklī vai ciešā saistībā ar to.** *te diviêm kaĩmiņiêm bi mãjas dzîrnavas. us tãm jaû varệj diẽzgan̂ smaĹki samaĹt* [graudus]. */ nu tuõs* [*zaķaprievietus*] *arĩ iêkš vaîņagiêm* [pina] *tâ·pat, nu mãju vaîņaguôs, ne jaû tâduôs pirĩktuôs vaîņaguôs. senâk jaû visu kaû kuô* [mājās gatavoja]. */ garĩ apakšu iêaûda pãrs trîs strĩpeles – va nu zilas, va sârkanas, va kâdas, laî viš ačķiŕâs. uñ tas bî pa ziêmu mãju liñdruks.*

mãjamatnieks subst. **Cilvēks, kas nodarbojas ar mājamatniecību.** *mãjamatniêki greba kaŗuôtes dažâdus liẽlumus. / nu mãjamatniêki bija jeb gaĹdniêki.*

mãjasgrãmata subst. **Mājas iedzīvotāju reģistrācijas grāmata.** *ka bî kaĹpuõnes, strâdniêki, ta visus iêrakstija mãjsgrãmatâs.*

mãjasmãte subst. **Sieviete, kas uzņem viesus (parasti savā mājā); namamāte.** *mãjsmãte bi usklâjuse gaĹdu.*

mãjcũka subst. **Mājas cūka.** *mãjcũka jaû kuôž.*

mãjele subst. **Neliela māja.** *manĩs vĩratệs arĩ bi bũmeĩstarĩs. ka vajdzệj uscẹĹt kâdu mãjeli, viš cêla. / ne·kâda pãrtikšana viņam̂ nav. ja viš bûtu iĹgâki strâdâjis, iêkrâjis vaĩrâk, varệja nuôpirĩkt kâdu mãjeli. / ka iẽt us* [pagasta] *ceñtru, ta tã pirĩmâ mãjele. tuŕ bi tas vẹcaîs brũzis, tâc baĹc.*

mãjenieks m., ***mãjeniece*** f., arī ***mãjinieks*** m., ***mãjiniece*** f., ***mãjnieks*** m., ***mãjniece*** f.; subst. **Cilvēks, kas kopā ar citiem dzīvo kādā mājā, dzīvoklī.** *šnupi pãrsirĩga visi mãjniêki uñ nu irĩ vẹsẹļi. / tuõ aclệgu nuôlika viênã viêtã, laî citi mãjiniêki arĩ varĩ tikt iêkšã.* // **Cilvēks, kas**

paliek mājoklī (pretstatā tiem, kas īslaicīgi izgājuši, izbraukuši). *mãjeniẽks i cilvệks, kas paliêk mãjâ, ka citi iẽt darbâ. / jâbraûc mãjâs, mãjeniẽki gaĩda. / braûca jaû mãjâs nuô Liẽpâjas. mãjiniêki priêcâjâs, ka bûs kukulis. /* [ciemos] *iêduô kukuli līdz pãrnẹst mãjniêkiêm.*

mâjiens, arī ***mãjiens*** subst. **Rokas kustība gaisā; žests.** *pruôjãm ejuõt, kâ acsveĩciêns vêl nuôkustêja ruôkas mâjiêns.* ✧ ***kâ uz burvja mãjienu*** – ļoti ātri, brīnumainā, pārsteidzošā veidā. *šuô pavsari tâ saziêdêja tas rãceņu gabalŝ viss uz reĩzu – kâ uz burvja mãjiênu.* // **Izturēšanās, rīcība, ar ko (kādam) paziņo, liek noprast (ko).** *turŝ jaû bija mãjiêns, ka velŝ jâstrâdâ.*

mãjinieks, arī ***mãjnieks***. Sk. *m ã j e n i e k s .*

mãjuot v. **Dzīvot (kur, parasti pastāvīgi, ilgāku laiku).** *strazdu pãrs atnãcis mãjuôt bũrķinâ piê luôga. / šlaga i tâdi izdedži. tajâ peles uñ žurkas arŝ nemãjuô. mumŝ te apakš grîdas irŝ.*

mãjup adv. **Virzienā uz māju.** [kāzās] *pêdĩgã malt̃ĩtẽ deva skâbus kâpuôstus pa zîmi, ka laĩks duõtiẽs mãjup.*

mãjvârds subst. **Mājas nosaukums.** *„Reĩņi" i mãjvârc. aîz upes sâkas Reĩņu galŝ.*

mãjviêta subst. **Dzīvesvieta.** *blañduõņa irŝ tâc nešķîsc cilvệks, kam̃ nav īstas mãjviêtas. / blañkstîtiês teîc, kad nav īstas mãjviêtas vaî kad grib nuôglũnẹt, nuôvilŝkt laĩku, ne·kã jẽdzîga nedaruôt.*

makarēt v. **1. Jaukt.** *makarệt* [ir] *jaûkt. / kuô tu turŝ makarê? / Jānis makarē mūsu spēlēšanuos.* (EH I 779)

2. Zvejot (duļķainos ūdeņos). *puĩši gãja ẹzẹrâ makarệt zuvis.*

makarēties v. **Meklējot jaukt (ko).** *tas tâc palaîdnis, iẽt garŝ uõtra kabatâm, visu kaû kuô grib. ta teîc – kuô tu te makarêjiês! taĩsi, ka tu pazûdi! / vakarŝ vẹcâmãte vañdija savu lãdi. visu diênu makarêjâs pa tuõ lãdi.*

makaris, arī ***makarmanis*** subst. **Izveicīgs, prasmīgs cilvēks, ar labām iemaņām (piemēram, makšķerēšanā).** *makaris* [ir] *izveĩcîks. / viš bi liẽls zuvu makaris. viš mâcêja nuõķệrt zuvis.* // **Neprasmīgs cilvēks.** *makarŝmanis – tas irŝ turŝ kuô samakarêjis, kaû kuô saplêsis.* [zēns] *samakarêjis pulkstệnu.*

makaruoni subst. **Pārtikas produkts, ko gatavo no neraudzētas, parasti kviešu miltu, mīklas, izveidojot to stieples, caurules formā un izkaltējot.** *makaruõnus nê, bet nũdaļus taĩsija mãjâs. tiẽ i tiẽ paši makaruõni. ka nãca guôvis slaûcamas, ta tuõ jaûnuô piẽnu uñ bĩdeĵmilt̃us* [savārīja]. [mīklu makaroniem] *jẽma a nazi smalŝki sagriêza uñ saũlîtê pažâvêja. uñ, kad nevarêja saũlîtê, tad akalŝ us krâsni pažâvêja. tiẽ* [pašgatavotie makaroni] *jaû nu dikti isbriêda uñ daũdz gâršîgâki nekâ tag. / nu tuõs jaû taĩsij – pa nũdeļiêm saûca. makaruõni jaû tâc vârc jaûns bi. taĩsija nũdeļus.*

maknīt v. **Meklēt.** *maknît i tâ kaû kuô mẹklệt. / nedrîkstêja tuõ ệst, bet bệrni maknija uñ atrada, uñ visu apêda. / bệrni paslẹpus turŝ gãja maknît kuô. / sunim̃ liêk maknît peles, bet viš nemeklê.*

makrele, arī ***makrile***, ***makrila*** subst. **Skumbrija (*Scomber*).** *makreles* [jeb] *makrilas i dârgas uñ garŝîgas* [zivis]. */ senâk saûca makriles, taga i skum̃brijas.*

[1]***maks*** subst. **Kabatas formāta somveida, arī maisveida priekšmets (parasti naudas glabāšanai).** [tirgū pārdevējām] *bi uz kaklu liêkami tâdi naûdas maki. / tas macĩns jaû vẹc. / kâdreĩz katram̃ bệrnam̃ bi tâc macĩns. /* [vecie saimnieki] *paši savu naûdas maku turêj turŝ* [atvilktnē]. */ ka dabũja* [ar plostu] *nuôiẽt ẹzẹrâ, piêsiêtiês piê pâļiêm, ta jaû gan̂·drĩz naûda makâ bi. / dabuju izgrabinât beîdzamuô naûdu nuô maka. / Jãnîtim̃, brãlîtim̃, slikti gãja šuôvakarŝ – visu laũku isstaĩgâja, mẹl̃lus strazdus šaũdîdam̃s. nav vaĩs skruõšu macĩnã, ne pulveŗa radzĩnã. / vẹctệs gulŝ kâ maks laũkã, ne·maz naû velŝ muôdiês.* ☐ ***tabāka maks*** – mazs, ar auklu aizvelkams maisiņš tabakas glabāšanai. *nuô* [lopa] *pûšļa taĩsija tabâkmaku. ta bi vẹcajam̃ tệvam̃ tabâkas maks. / citiẽm nuô cũkas pûšļa tâc tabãka maks* [bija] *– kulîte. / vẹcâtệva tabãka maks.* ☐ ***tukšs maks*** – saka, ja kādam ir maz naudas. *meîtãm jaû patika – mazâk kuô darît* [ziemā]. *bet saîmniẽceî tukš maks.* ☐ ***upuru*** (arī ***upuŗu***) ***maks*** – garā kātā iestiprināts maisiņš ziedojumu vākšanai, apstaigājot dievlūdzēju rindas baznīcā. [*baznīcasvīri*] *gãja a upuru maku, acslêdza durvis. / pulĩku tuõ pẽmeñderu baznîcâ. viņiêm pa šepti bi, ka viņi gãja a tuõ upuŗu maku. tuõ ķesteris gã, viš skaîtijâs pẽmeñderŝ arŝ.* ✧ ***atdarīt maku*** – segt izdevumus; ciest zaudējumus, sedzot izdevumus. *kas neaddara acis, addara maku, – tiêk piẽkrâpc nuô uõtra. / kas nèaddara aces, tas addara maku. ja nèsi labi apskatijis, ta esi parmaksâjis.* ✧ **(*ie*)*cîrst*** (arī ***iecîrpt***, ***iegniẽzt***, ***izkuôst***, ***griêzt***) ***makā*** (***ruôbu***) – radīt, nodarīt materiālus zaudējumus. *tã*

nelaĩme a tãm cũkâm iêcirta makâ ruôbu, juô nuõsprâga nuô sệrkanâs kaĩtes piêcas cũkas. / tas pirkum̂s iskuôda liẽlu ruôbu makã, dabuju daũdz izduõt. / nu tas darijum̂s gaṅ cệrt makâ! / iêcệrp makâ ar̂ – tas tâ kâdu skãdi padara. / nu tã liẽlâ guôdu taĩsîšana gaṅ griêž makã. / nu tam̂ iêgniẽza makâ ruôbu! ✧ ***makā diluõns*** – saka, ja kādam aptrūcis naudas. *viš nuôdzîvuô visu lidz beîdzamaî naûdaî – nu bûtu kuô izdevîgi nuôpirkt, bet naûda naû – makâ diluõns.* ✧ ***piedzêris (ta) kâ maks*** – ļoti piedzēries. *tas vĩrs tâ bî piêdzêris ta kâ maks. knapi varêja pa tuõ laîpu pãriẽt.* ✧ ***suôlīts makā nekrît!*** – saka, ja solītais netiks izpildīts. *kruõgâ vĩri dzệruôt dažreĩz suôlâs palîdzệt kuô padarît. bet, kad vaîg, – ne·kã, âzmirsc! suôlîc makâ nekrît!*

[II]***maks*** subst. **Jūras zaķzivs (*Cyclopterus lumpus*); jūraszaķis.** *tâ kâ depis tâc maks i, rẹsns uṅ mîksc, liẽla mute. kad·reĩz viņu jũra meta a mešanu ârâ. / tâdi maǵi, plakani, aku·rãt ta kâ tâdi maki – tuõs* [tas ir, zivis] *saûc pa makiêm. / maks irâd pa·visam̂ cic kaû kas. tâ kâ naûdas maks apaĹš i. pa·rẹtam̂ kâc bi ûsķêriês uz ûdâm.*

maksa subst. **Nauda, kas tiek dota vai ņemta kā maksāšanas līdzeklis; alga; samaksa.** *tã maksa par̂ cũku nebî liẽla, bet maṅ tuôreĩz nebî naûda lĩdz. / piêci rubuļi – tã bij visa maksa par̂ tuõ dârbu. /tiẽ* [iebraucamās] *sệtas puĩši ņẽma maksu nuô zirgiêm. kas pa nakti bi, tiẽm bi vaĩrâk jâmaksâ.* // **Tas, kas tiek darīts, dots vai ņemts kā atlīdzība (par pakalpojumu, darbu u. tml.).** *ka kaĹps nuô saîmniẽka pajẽma zemi, ta par̂ maksu bi jânãk acstrâdât. / kuĩlim̂* [pie kura veda cūku apsēklošanai] *nesa graûdus pa maksu – apmệram̂ tâ pus siêka, siêka tiêsu. aûzas va miêžus nesa, rudzus gaṅ nê. tuõ tik nesa kâ paciênât. / taĹka i, kad darbâ cic citam̂ palîdz bes maksas.* ✧ ***ne par kâdu maksu*** – neraugoties ne uz ko. *ne par̂ kâdu maksu nèiznãca pãrvẹst tuôs miĹtus nuô sudmalãm.*

maksājums subst. **Paveikta darbība → *maksāt*; naudas summa, ko maksā.** *tệs a mãti isrẽķiṅ, ku naûda vaîdzîga, – meîtâm, puĩšiêm, reṅteî rudenî uṅ vêl viêns uõtris sîkâks maksâjum̂s.*

maksāšanas, vsk. *maksāšana* subst. **Paveikta darbība → *maksāt*; maksājums.** *šuôgad pirmâ dãtumâ jâsamaksâ visas maksâšanas. / tãs pagasta maksâšanas gulêja kâ akmeṅs us sirdi, lidz visu nuõmaksâja. / maksâšanâm visâm jâbût nuõkârtuôtâm.*

maksāt v. **1. Dot naudu atlīdzībai (par darbu, pakalpojumu).** *cic* [vērpējai] *atnesa maîzes kukulîti, cic piẽnu, cic maksâja naûdu. / vaî maksâsi rubli par̂ tuõ siêna pļaũšanu? – nav kuô runât, maksâšu, nãc tik! / pa zâlêm nemaksâ, ta nelîdz. bes ziêda ar̂ nelîdz. / puĩšis pasûtija kruõgâ alu uṅ duõmâja, ka tiẽ citi lîdzês dzệrt uṅ ari maksât. bet tiẽ dzêra uṅ nemaksâja. tad viss tẽriṅš vaîdzêja maksât pašam̂. / kuô tu kaũlêjiês pa kapẽķi! maksâ rubli, uṅ vista bûs tava! /* [talkās par darbu] *ne·viêns naûdu nemaksâja.* // **Dot atlīdzību, norēķināties (kādā veidā).** *mẽs maksâjâm zivîs.* // **Dot, izsniegt (kam pienākošos līdzekļus).** *šuôdiên maksâ prẽmijas, pabaĹstus uṅ naûdas – visu kaû kuô duô.*

2. Būt ar (noteiktu) cenu, vērtību; izmaksāt. *cik ta nu maksâ tirgû rãceņi? / cerêja peĹņu, bet nèisnãca. teîca – tã liêta dârgi maksâja. /* [Puisis lielījies:] *kuô! es te nenuôvedîšu tuõs akmeņus uz ẹzệru! bet tuômệr nenuôvede – liẽlîba naûdu nemaksâ. / kad uõtris grib zinât, kâ kuô taĩsa, ta tam̂ teîc – skuõla maksâ naûdu. / skuõla maksâ naûdu. pa velĹti neteîkšu.* ✧ ***maksāt dârgi*** – izjust savas rīcības negatīvās sekas. *tas tiêpum̂s nu tev maksâs dârgi!* [Saka stūrgalvīgam zēnam.] ✧ ***maksāt ragā*** (arī ***ciêt***) – maksāt; samaksāt. *ja nuõkavêja samaksât parãdu, teîca – jãmaksâ ragã. / cic ne·kas nèatliêk kâ maksât ragã. / velĹc nuô kabatas tuõ diņķi uṅ maksâ ciêt!*

maksātājs m., ***maksātāja*** f.; subst. **Tas, kas maksā.** *maksâtâjam̂ prasija samaksu. laî tik maksâ, ka kuô grib darît! / pagastâ issvĩtruôja nuô galĹvasnaûdas maksâtâjiêm vẹcuô Miķẽli.*

mâksla, arī ***mâkslis*** subst. **1. Māka; prasme; darbības nozare, kam vajadzīga liela prasme, veiklība.** *maṅ, mãmĩna, tavs mâkslĩnis, ne tavãm meîtĩnãm. tãs meîtas jaû i sliṅkas. / nu tas mâkslis* [tas ir, svilpošana] *teû i ruôkâ! / saîmniẽce* [kāzu mielasta gatavošanai] *vâkuse divas pavãrines. bet abas bîšas tâdas, kas jaû slavẹnas a savu mâkslu. / tur̂ bi diẽzgaṅ mâksla* [ieaust rakstus], *laî bûtu pareĩzi. / tã nu gaṅ ir̂ mâksla – šitâ izdarîtiês! / liẽla mâksla ir̂ tuõ krâsni smuku uzmũrît. / tur̂ liẽlu mâkslu nevaîdzêja tâdus krusteļus saviĹkt. / veṅteri nuõmẹkšt i liẽls mâkslis – tâ vẹcaîstệs teîca.* ☐ ***jemt mâkslu*** (arī ***mâksli***) – mācīties (no kāda, kā); ņemt (kādu, ko) par paraugu. *nuô tã vĩra var̂ mâkslu jẹm̂t. / nuo tā var mâksli jemt.* (ME II 579)

2. ģen.; adj. noz. **Tāds, kas saistīts ar estētisku elementu, estētisku vērtību veidošanu, radīšanu.** *JẹĹgavâ bija tâda mâkslas aûstuve. tur̂ gãja mâcîtiês. / viņlaĩk maṅ atnãca viêna. tã bi*

arî nuô Rĩgas, nuô mâkslas aûstuves. / tãs mâkslas stelĩles i citâdâkas. tãs i pulĩku viêglâk aûžamas. manî jaû bi tãs mâkslas stelĩles arî. / es savã laĩkã iêstâjuôs mâkslas skuõlã.

mâkslīgi adv. **Tā (ko darīt), ka vajadzīga īpaša prasme; netradicionāli.** *tãs* [*dubultpirkstānes*] *bi juõcîgi adît. bi tam̂ pirkstam̂ jâbût nuô tãs kreĩliskâs puses. uń vaîg uzadît tuõ uõtru – labiskuô – pusi. dikti gr̦ũti bi – tur̂ bi mâkslîgi jãada.*

mâkslīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir īpaši radīts pēc dabā eksistējoša parauga.** *manã bêrnĩbã bî tâc kreppapĩrs. nuô tã taĩsija mâkslîgâs puķes.* / [ziemas saulgriežu izdarībām] *istaĩsija mâkslîgu buku – divi vĩriêši katrs galâ, apkubinâjšiês us plęciêm, piêbâž kâdu bikšu galu a salmiêm – tã galva, aûsu viêtâ kar̦uôtes. uń trešaîs vĩrs sêd virsû, kâc skañdeklis ruôkâ. uń tik jâ pa tuõ istabu uń saûc – buku bę̃, buku mę̃, buku bę̃!* ☐ ***mâkslīgie mę̃sli*** – minerālmēsli. *ta pirka kãliju, salpetri. tuõs sẽja. ka sadîga labĩba, ta tuõs ussẽja – mâkslîguôs mę̃slus* [jeb] *minerãlmę̃slus.*

mâkslinieks m., ***mâksliniece*** f.; subst. **1. Cilvēks, kas darbojas kādā mākslas nozarē.** *te bûs mâksliniêks uń fotogrãfs. laps fotogrãfs, nevis kaû kâc.* / *cirka mâksliniêki taĩsa visâdus piguõrus.*

2. Cilvēks, kas sasniedzis augstu meistarību, pilnību (kādā praktiskās darbības nozarē). *va ta mẽs bijâm mâksliniêces, ka mẽs mâcêjâm rakstîtus aûdę̃klus izaûst!* / *tag jaû tas i liẽlâkaîs mâksliniêks, kas mâk nuôpît ķuõceli nuô kâdiêm lûkiêm, nuô kâdiêm duõņiêm.*

3. dsk. **Mākslas skola.** *meîta mâksliniêkuôs tika, bet zîmę̃t nemâcêja vel̂.*

mâkslis. Sk. *m â k s l a .*

maksts, arī ***makste*** subst. **1. Aizsargapvalks (kā, parasti ieroču, darbarīku) ievietošanai.** *maksc* [ir] *putrãlis. kar̦avĩriêm bi spuôža zuõbę̃na maksc piê sãniêm.*

2. Mājputna (piemēram, vistas, zoss) spalvas ietvars ādā. *ka nuôplûc vistu va zuôsi, ta âdâ paliêk spilgas. tã tãs spalvas makstîte.*

makšere, arī ***makšiere***, ***makšķiere***, jaun. ***makšķere*** subst. **1. Saldūdens zvejas rīks – kāts ar auklu, pie kuras piestiprināts āķis.** *makšķiẽre – ãķis šnuõra galâ. puĩkas a makšķiẽri te iẽt zvejuôt zuves.* / *puĩšelis pajêma makšiẽri uń nuôgãja garî upmali paluńģinę̃t, va nedabuĩs kâdu zuvi nuôķę̃rt.* / *pa nakti ismę̃t makšķiẽres upê.* // **Āķis.** *makšiẽri piẽsiên šnuõra galã uń iẽmę̃t upẽ. pac* [zvejnieks] *sêd laĩvâ uń aĩrê pret straûmi. uń ta tas šnuõrs tiêk vilkc us priêkšu.*

2. Jūras zvejas rīka sastāvdaļa – āķis. *kapeles i divi tâdi* [dzelži], *iêkš svina iêliêk divus tâdus dzelžus, us pusmetru garus. taî dzelžu galâ i piêstiprinâta makšere a tâdu aûkliņu. uń ta tur̂ uskabina kâdu siļķîti, iêlaîž jũrâ. uń ta tur̂ uskuôžas zuve.* / *mę̃ñcus zvejuôja a makšķerẽm. tã makšķere ir̂ viêna. tã piêsiêta piê añgalîša.* / *smalki sagriêž* [ēsmas zivis] *uń tad ję̃m̂ tâs makšķeres uń kabiń vîrsû.* / *ję̃m̂ tãs makšeres uń* [ēsmu] *kabiń vîrsû, uń liêk aka us tuô ûdu ķuõci.*

makšierēt, arī ***makšķerēt*** v. **Zvejot ar makšķeri.** *gani sadzina guôvis kuõpâ nuôgulinât uń paši gãja makšiẽrę̃t.* / *puĩšeļi taĩsâs iẽt makšiẽrę̃t. grib saraktiês tuôs târpus.* / *te jaû nãk makšiẽrę̃t zuves.* / *mazaîs liẽliẽm līdz uz upi – ari makšķerês.*

makšķere. Sk. *m a k š e r e .*

makšķerēt. Sk. *m a k š i e r ē t .*

makšķernieks, arī ***makšķiernieks*** subst. **Cilvēks, kas makšķerē.** *makšķiẽrniẽks liêk uz makšiẽri târpu uń teîc – zuvĩm laba ę̃sma.* / *sliêki – tas i sârkaŕs târps, garš. makšķiẽrniêki liêk uz makšķiẽrêm.* / *gruńtene ir̂ gruńcãķis. tuõ tâdi makšķeŕniêki liêtuô.*

makšķiere. Sk. *m a k š e r e .*

makšķierēšana subst. **Darbība → *m a k š ķ e r ē t .*** *tuõ jaû zinâja, ka viņš* [tas ir, rakstnieks J. Janševskis] *iêlicis Krũmkalnu avĩzê – a visu makšķiẽrêšanu, a precĩbâm.*

makšķiernieks. Sk. *m a k š ķ e r n i e k s .*

makte subst. **Spēks, enerģija.** ☐ ***ar (visu) makti*** – enerģiski; no visa spēka. *puĩšelis ar̂ juõni skrêja, ar̂ makti skrêja.* / *tas bî iêsprûdis. vilkãm tâ a visu spę̃ku, a visu makti.* ✧ ***pa visu makti*** – neraugoties uz šķēršļiem; katrā ziņā. *guôves saskrêja pa visu makti aûzâs.* / *pa visu makti jâmeklẽ uń jâatruôn* [atslēga].

maktęns, ***-a*** adj. **Liels, veselīgs.** *šuôgad tiẽ sivę̃ni tâdi maktęni.* / *maktîks, maktęńs i tâc drukns.* / *tas dę̃ls bi maktîks isaûdzis. mãtẽ acsitiês bija. tã tâda dũšîga siẽva bij.* / *tas tâc maktęńs, maktîks puĩšis - liẽls, dũšîks.*

mâkties v. **1.** savienojumā ar *viŕsū*. **Neatlaidīgi, uzbāzīgi vērsties pie kāda, prasot, lūdzot u. tml.** *kuô tu maṅ mâciês viŕsû? / tas žĩc tâ vaŕ mâktiês viŕsû a savu preci, ka nevaŕ acsakaûtiês.* ✧ ***mâcās viŕsū kâ miêgs*** (arī ***mẹmulis***) – saka, ja kāds ļoti neatlaidīgi, uzbāzīgi ko prasa, lūdz, arī uzbāzīgi traucē ar savu klātbūtni. *nu kâ miêks mâcâs viŕsû, jâklaũsa viẽn bûs. / vĩrs aka piêdzêris uṅ tâ kâ mẹmulis mâcâs viŕsû.*

2. Kļūt mākoņainam, tikt segtam ar mākoņiem. *sâk aka mâktiês.*

maktīgi adv. **Ļoti, stipri.** *ciêmiņš maktîgi kruõgâ iêšviĹlêjis, nãk mãjâ kleteriski viẽn pa ceļu.*

maktīgs, ***-a*** adj. **Liels, spēcīgs, veselīgs.** *maktîks iŕ liẽls. / tâc maktîks puĩka pàaûdzis. / šiẽ teļi tâdi maktîgi. visu laĩku bija tâdi vârgi telĩni.*

mâktin adv. Savienojumā ar verba *mâkties* formām. **Norāda uz darbības pastiprinājumu.** *mâktiṅ mâcâs viŕsû miêks, jâiẽt gulệt.*

mâkuļains, ***-a*** adj.; reti. **Mākoņains.** *mâkuļaĩns* [ir] *apmâciês. / tâc mâkuļaĩns gaîss, bûs liêtus.*

mâkuonis, arī ***mâkuoņa***, reti ***mãkuonis*** subst. **1. Sabiezējuši, redzami ūdens tvaiki atmosfērā.** *liêtus mâkuôņi i tumŝi, mẹĹli. / liêtus mâkuôņa nãk aka. / vẽja mâkuôņi i tâdi baĺti, kas skriên ãtri. / taga aka mâkuôņi nãk a vẽju aûkšâ. / saũle, uṅ nãk mâkuôņs, uṅ lîst. / ka viņa* [tas ir, saule] *vakarâ mâkuôņâs guļ̂, tad akaĺ jaû maĩnâs laĩks. / uzgãj viêns mâkuônis, uṅ sâka lît.* ✧ ***ar dẹgunu mâkuoņus stumdīt*** – būt ļoti lepnam, lielīgam, iedomīgam. *jâ, jâ, nu J̃ẽčis gaṅ lẹpns – a dẹgunu mâkuôņus stumda, bet kãjas pa dubļiêm bradâ.* ✧ ***dzîvuot kâ pa mâkuoņiem*** – a) neievērot reālo situāciju; bezrūpīgi dzīvot. *nu kuô tiẽm jaûniêm vaîg – dzîvuô kâ pa mâkuôņiêm. tẹ̃s, mãte visu kuô abgãdâ.* b) būt neuzmanīgam, arī izklaidīgam. *va ta tu neredzẽji, kâ tas jâdara? dzîvuô kâ pa mâkuôņiêm!* ✧ ***kâ nuo mãkuoņiem*** (arī ***mâkuoņu***) ***nuokritis*** – saka par cilvēku, kas nespēj orientēties kādos apstākļos. *cic klaũsâs, bet ne·kuô nesapruôt. ta teîc – kâ nuô mãkuõņiêm nuõkritis. / kuô tu brĩniês kâ nuô mâkuôņu nuõkritis!* ✧ ***piĹls kâ mâkuonis*** – ļoti apreibis, piedzēries. *vẹcaîs saîmniêks pârnãca nuô kruõga, piẽdzêris piĹls kâ mâkuônis.*

2. Gaisā izkliedēts (kā, piemēram, putekļu, dūmu, gāzu) kopums. *kas tuŕ braûc? sacệluši tâdu putekļu mâkuôni. / ka dega tã mãja, ta te aŕ nãca dũmu mâkuôņi.* ✧ ***kâ mẹĹls mâkuonis*** – saka par lielu (kustīgu, parasti lidojošu, dzīvnieku) kopumu. *nãc, tẹ̃v, ãtri! bites spiêtuô – pa visu darželi kâ mẹĹls mâkuônis. / strazdi saliduôjuši kiŕšuôs kâ mẹĹls mâkuônis, piĹls kuôks.*

3. lamuv. noz. **Piedzēries cilvēks; dzērājs.** *mâkuôņa* [ir] *lamuvârc. nuô tã mâkuôņa nevaŕ glâptiês. prasa naûdu.*

mâkuoņains, ***-a*** adj. **Tāds, kas daļēji vai pilnīgi ir segts ar mākoņiem (par debesīm).** *gaîss tâc blãvs, mâkuôņaĩns. ka tik nelîtu! / gaîss i mâkuôņaîns. saũle nuôgãj blãzmaîni. rîtu bûs maĩnîks laĩks.* // **Tāds, kad debesis ir klātas ar mākoņiem (par laikapstākļiem); apmācies.** *laĩks mâkuôņaĩns, nevaŕ laũkâ iẽt. / tâc mâkuôņaîns laĩks. drĩz sâks lît. / ka laĩks i tâc mâkuôņaîns, ta jâstãda rãceņi. / šuôdiên tâc mâkuôņaîns.*

mâkuošs, ***-a*** divd.; adj. noz. **Prasmīgs, zinīgs.** *vaĩnâ sĩvu, vaĩnâ dzệdru, vaĩnâ dârba nemâkuôšu.*

maķelis subst. **Neliels maks.** *maķelis naûdaî. / ku tas maṅs maķelis nuõkritis pagaĺdê? / maṅ tâc diluõnîks maķelis kabatâ. / kũminas, kũminas, kužinat makus! es savu maķeli izkužināju.*

maķenĩt, arī ***maķe·nĩt***, ***maķe·nĩtiņ*** adv. **Mazliet.** *nu maķenĩt pagaĩdi, es iẽšu teû lĩdz. / maķe·nĩt pagaĩdi! es iẽšu lĩdz. / vêl vaîg maķe·nĩtiņ vãrît, ta bûs gatavs.*

[I]***maķis***, retāk ***mãķis***, [I]***muķis***. Sk. *m i ê g s .*

[II]***maķis*** subst. **Maks.** *maķis bi naûdaî aŕ. / ku ta maṅs naûdas maķis palicis?*

mala subst. **1. Josla (kādā platībā), kas atrodas pie (šīs platības) robežas; josla, kas piekļaujas šai robežai.** *mežâ viņas* [papardes] *aûg uṅ ga meža malãm. / viņas* [tas ir, kāds augs] *aûg tâdâs ûdeṅs malâs. / šĩs* [purenes] *aûg pa ûdeņu malâm. / šitiẽ* [augi] *aûg tâdâs puŕva malâs. / ta izgãj pa tâdâm dambja malâm aka, kuŕ apakšâ gr̦ãvi tâdi liẽli, uṅ ta salasija* [*zilziedes*]. */ mũsu piŕte bij ganîkles malâ. /* [*sẽtiena*] *uõtrâ malâ bi âbeļu dârs.* ☐ ***zemes mala*** – josla pie horizonta; pamale. *zemes malu vaŕ rẹdzệt, bet nevaŕ nuôiẽt lidz taî malaî.* ✧ ***lidz kapa malai*** – līdz mūža galam. *viṅš bî usticîks siẽvaî lidz kapa malaî.* // **Krastmala.** *nuô rîta nãkuôt* [no jūras] *malâ, uzgãja stuõrms. / vĩri* [tas ir, zvejnieki] *naktî peras jaû malâ.* // lok.; arī savienojumos *pie malas*, *nuo malas*; adv. noz.; pārn. **Tā, ka nav saistījuma (ar ko, parasti stāvokli, darbību); tā, ka (kas, parasti stāvoklis, darbība) ir pārtraukts,**

izbeigts. [Pelnu dienā] *vĩriêši visi piê malas.* ☐ ***dabũt*** (arī ***dabuĩt***) ***pie malas*** – a) novākt. *ja tuõ akmeni dabũšu piê malas, ta celŠ bûs lĩdzęns.* b) atbrīvoties (no kā, kāda), atraidīt. *ku cînijâs divi puĩši paŕ saîmniêka meîtu – mañtniêci, laî dabuĩtu piê malas, tas viêns uõtru iẽkava.* ☐ ***iet malā*** – dot ceļu. *va tu maň neiẽsi malâ!* [Saka sunim, dzenot nost no durvīm.] ☐ ***nuostum̃t pie malas*** – izraidīt (no kādas vides, sabiedrības); nepievērst uzmanību (kādam, kam). *nuõstum̃t piê malas – teîc, ka kâdu neiêvę̃ruô. / mani jaû tiẽ bagâtiê nuôstũma piê malas.* ☐ ***pamukt pie malas*** – paslēpties. *ka nãk pę̃rkuôns aŕ liêtu, vęcâmãte teîca – laî Diês nuôgriêž nelaĩmi! tâdâ laĩkâ laî visi pamûk piê malas.* ☐ ***vâkties pie malas*** – paiet nost, dot ceļu. [sunim] *nepatîk tas kaķę̃ns. ta viš labâk vâķas piê malas.* ✧ ***juõkus pie malas!*** – aicinājums pārstāt rīkoties nenopietni, nosodāmi. *spę̃lmaņi cic citam̂ krâpa. ta grib saspę̃lât, kâ vaîg,* [un saka:] *juõkus piê malas!* ✧ ***mest pie malas*** – pārtraukt, izbeigt (darbu). *met piê malas tuõ adîšanu! eĩmam̂ laũkã!* ✧ ***nav malā mętams*** – saka par ko labu, derīgu. *nu strâdîks tas ciêmiņu znuõc iŕ gaň. nu tę̃s jaû ari nav malâ mętam̂s.* ✧ ***(pie)likt pie malas*** – a) atbrīvoties (no kā); iznīcināt. *nuõplîsuši tiẽ zâbaki, jãliêk piê malas. / tas vęcaîs čãčiņš* [tas ir, spīļarkls] *liêkam̂s piê malas.* b) nonāvēt (dzīvnieku). *us kâdu vęcu luõpu teîc – tas jãliêk piê malas. / ka jaû redzẽja, ka* [jērs] *švaks i, ta tuõ jaû cenîtâs piêlikt piê malas, laî isnãk cępure.* ✧ ***raûties pie malas*** – izvairīties (no kā), neiesaistīties (kur). *kâ jaû vęcpuĩsis – piê malas viẽ raûjas.*

2. **Ārējā detaļa, josla, ar ko (kas) norobežots, kas ietver (ko).** *guĩtaî bi aûkstas malas. tuŕ siênu, tâdu grîsli lika iêkšâ. /* [senāk] *bi tâdas aûkstâkas malas, tãs guĩtas bi dziļas. / taĩsija* [salmu] *cępuri a malãm vaî ļipu. / kamašas tâdas zęmas kuŕpîts, uň katrâ malâ bi gumija. / sklañdaraũšus tâdus apaļus* [izveidoja], *tãs malas drus·cĩtiņ tâ ûzliẽca uz aûkšu. / tuŕ* [cūkai] *tâdas liẽsas* [gaļas] *strẽmeles. tãs irâd gaŕ tuõ taûku malu.* ✧ ***ne gala, ne malas*** – ļoti daudz. *kad varę̂tu tuõ dârbu beîkt viênreĩz! ritîgi sîrc apskriênâs – ne gala, ne malas tam̂ dârbam̂.* // **Sānu daļa, arī sānu daļas augšējā josla (piemēram, traukam, laivai).** *kad·reĩz apsmẽrê tuõ katla malu a taûkiêm, laî* [ēdiens vārot] *nenãk uz aûkšu. vaĩrâk putraîmiêm* [tā dara]. */ uň tâ tuõ veļu grûda ga baĻļas malu. / katrs nuô savas skutula malas jẽma* [kartupeļus] *a nazi va kaŗuôti uň êda.* // **Josla (apģērba gabalam, audumam), kas (to) norobežo.** *vaĻņa malas i aûdęklam̂. tãs ne-iŕst. ku griêsc, tãs jaû iŕst. / aûdęklam̂ abas i vaĻņa malas – abas ne-ĩrst. / tãs* [kabatdrānas] *tâ aûda, laî tik tiẽ gali vaîdzę̂tu atvîlę̂t, laî visas malas nevaîdzę̂tu vîlę̂t. /* [*ruokavičiem*] *tãs zĩlîtes bi visa mala apvę̂rta. / apkaklĩte i nuô tâda paša baĻtã aûdękla, tâda maliņa.*

3. **Vieta (kur, piemēram, kādā teritorijā, celtnē, telpā).** *kurâ malâ ta tu šuôdiên biji, ka tik vę̂lu pârnãci? / tâc pļãpa nuô viênas malas uz uõtru vazâjâs apkârt. /* [īrnieki] *sâk grãpstîtiês, iẽt pa malâm. nuô skapja izņę̂muši palagus, ķiseńdrãnas. / ka* [īrnieki] *sâk iẽt gaŕ malâm, ta vaĩs nav labi. / našķis visu kaû kuô meklê pa malâm, visu kuô labu grib apę̂st.* ☐ ***malu malas*** (arī ***malīnu malīnas***) – daudzas vietas (kur). *nu gaň tas suňs tãs avis istręńkâjis pa malu malâm. / izmę̂tâti lindrucĩni pa malĩnu malĩnām.* (LFK 1961, 11036) */ sit, Jãnĩti, vara buñgas vârtu staba galĩnã! laî sanãca Jãņa bę̂rni nuô malĩnu malĩnãm.* ☐ ***visas malas*** – daudzas, arī visas vietas (parasti telpā, celtnē, kādā teritorijā). *liẽls vẽš pûš, brakš visas malas. / senâk meîtas visâs malâs gaŗi saûca. /* [zivis] *vadâja apkârt pa visu ciêmu, pa visâm malâm. / tag jaû braûc uz visãm malãm peĺnîtiês. / Gruõbiņâ bi tiŕgus, uň visâs malâs bi tâdi rudeņu tiŕgi uň pavasaru tiŕgi. / tuŕ* [gadatirgū] *sabraûca nuô visãm malãm tiŕguôtiês. / nuô visâm malâm sadzina tuŕ tuõs luõpus taî mežâ. / viš* [tas ir, bullis] *brîžus tâ bļaû, ka visas maĺs trĩc. / tã vęcã Ģę̂da visu gribêja zinât, visãs malãs bâza savu dęgunu.* ☐ ***(visas) malas piĩlas*** (arī ***piĩnas***) – saka, ja kā ir ļoti daudz, ja ar ko aizņemtas daudzas vai visas vietas. *visas malas piĩnas aŕ ûdeņiêm. / ka iskuĻ, ta piĩlas malas akuôtu. miêzim̂ jaû i. / lapsas te piĩnas malas, pa sę̂tu staĩgâ. / tã irâd rupjâ mĩzene, uň tãs tãs smaĺkâs. jâ, tãs i visas malas piĩlas. / tuõ grãmatu jaû te piĩlas malas.* ✧ ***sâp visas malas*** – saka, ja sajūt sāpes vairākās ķermeņa vietās vai viscaur ķermenī. *ka kaũ kuô dara, piẽkusis apsêžâs, daškârt nevaŕ vaĩs atcęĺtiês. tas vaĩrâk paŕ tâdiêm vęciêm ciĺvę̂kiêm, kam̂ jaû visas malas sâp, ãtri piêkûst.* ✧ ***uõtrā pasaũles mala*** – ļoti tāla vieta, novads, apgabals, arī zeme. *diês kâ tiẽm radiêm taî Cibẽrijâ iẽt? nuôgãja tik tâlu – uõtrâ pasaũles malâ. vaî te nevarêja dziêvât kâ mẽs?*

mãlâbele subst. **Rudens šķirnes ābele ar vidēji lieliem augļiem, kam ir sarkanā māla krāsai līdzīgs blāvs sārtojums un saldskāba, šķirnei raksturīga garša un aromāts; attiecīgā ābeļu šķirne.** *te i dârzâ divas mãlâbeles.*

mãlâbuols subst. **Mālābeles auglis.** *tuõs mãlâbuôlus vaŕ ustaũpît ziêmâ aŕ.*

malacis subst. **Veikls, izveicīgs, apķērīgs cilvēks.** *tâc dũšîks, izdarîks cilv̂ęks iŕ malacis, ziķeris. / nu tas puĩsis i malacis, mâk ziŕgu apkal̃t.* / [ansambļa vadītāja] *bi Rasma, nu taga mum̂s i Iñdra. tã jaû aŕ malacis. / kas bi laps malacis, stãvêja* [rotaļā meklētājam] *aîz muguras. kâ* [viņš] *pagriẽzâs, tâ piẽsita.*

mãlains, ***-a*** adj. **Tāds, kas satur mālus; tāds, kur ir māli.** *Banažgalâ, Puôdęnu galâ mãlaîns i – smilk̂šu mãls. / tas pakal̂ns mãlaĩns. bi jãaŕ piŕmaîs, laî nesakram̂st. / tiẽ mãlaîniê ceļi rudeni slikti – riteņi apķęp a dubļiẽm. / ceļš pêc liêtus bi tâ ačšķîdis, nevarêja pabraûkt pa tiẽm mãlaĩniẽm ceļiẽm. / rãva i mãlaĩns ûdeńs.*

mãlājs subst. **Vieta, kur ir mālaina zeme.** *mãlâš.* (LVDApr. 105)

malãrija subst. **Invāzijas slimība, kurai raksturīgas drudža lēkmes.** *malãrija te nebi.*

mal̂cenieks subst. **Malkas cirtējs; malkas vedējs.** *viņa nuô vęzuma istaĩsija trîs. mẽs, tiẽ citi mal̂ceniẽki, tâ nedarijâm.*

mal̂ciens subst. **1. Vieta, kur zāģē un skalda malku; skaidiens.** *skaîdiêns i, ku mal̂ku ciŕta, ku mal̂kas kaûdzes bi sakraũtas. katrâs mãjâs bi skaîdiêns* [jeb] *mal̂ciêns. / mal̂ciênâ mal̂ka stãvêja. tuŕ kaûdzes taĩsija, žagarus kr̦ãve, ciŕta. / skaîdiêns mẽs teîcêm, neteîca mal̂ciêns.*

2. Cirsma. *mal̂ciêns tik bi kaû ku mežâ, ku mal̂ku ciŕta. mešsârks bi iêrãdijis labu mal̂ciênu, ku mal̂ku ciŕst.*

mãlderis subst. **Krāsotājs.** *mãlderi bi. tiẽ i krãsuôtâji, ku mẽs saûcam̂ taga. senâk tik mãlderis teîca. / mãlderis i aka, kas mãlê, krãsuô siênas. tag saûc krãsuôtâjs. / mãlderi – tiẽ iŕ vęclaĩku vârdi. / mãlderis mãlẽ – vęci ļaûdis tâ teîca. / vĩrs bi mãlderis viņaî.*

mãldermeĩstars subst. **Kvalificēts krāsotājs; krāsotājs.** *mãldeŕmeĩstaŕs bi, kas parãdija, kâ jâmãlê viss. ka ustaĩsija kâdus luôgus, duŕvis, viš ismãlêja viênu strĩpu tâdu, uõtru tâdu, kâ viš pac izduõmâjâs.*

[I]***mal̂dināt*** v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kādam) rodas sagrozīta, arī nepareiza izpratne (par ko).** *mal̂dinât* [ir] *krâpt. / čigãns prata mal̂dinât saîmniẽku – pãrdeva sliktu ziŕgu. / nevaŕ bęrnus tâ mal̂dinât – suôlît, bet neduôt.*

[II]***mal̂dināt*** v. **Likt malt.** *es taûtu dzîrnâma izraûšu mil̂nu, laî manu mãsiņu nemal̂dinâja.*

mal̃dīt v. **Malt.** *ka nuôvedîs sudmalâs mal̃dît graûdus, isceps maîzi. / tuõs labuôs graûdus varês priêkš maîzes mal̃t uñ tuõ mazuô labĩbu cũkâm mal̃dît.*

mal̂dītājs, arī ***mal̃dītājs*** m., ***mal̂dītāja***, arī ***mal̃dītāja*** f.; subst. **Cilvēks, kas atvedis (dzirnavās) labību malšanai.** *aîššļępâ sudmalâs uñ paskatiês, vaî daũdz mal̃dîtâju! / sudmalis gãja nuõņęm̃t matu tiẽm mal̂dîtâjiêm, kas paŕ naûdu nemala, bet lika nuôgrâpt nuô katra maĩšęla matu.*

mal̂dīties v. **Doties (parasti ilgāku laiku, dažādos virzienos), nezinot pareizo ceļu, virzienu.** *kuŕ tu mal̂dijiês, ka neatnãci, pazudušaîs dęls! / uznãca biêza migla. dabuja mal̂dîtiês, lidz pârnãkt mãjâs. / ķękatĩnas nuosalušas, visu nakti maldījās pa krūmiem, pa mežiem, kamęr tika istabā.* (LFK 1961, 10603)

mãlduṁbēris subst. **Bedre, no kuras ņemts māls.** *te tâdi mãlduṁbēri bi. te bi mãls jęm̃c.*

Mãle subst. **Īpašvārds – govs vārds.** [Govju vārdi:] *Pral̃le, Bal̃gal̂ve, Laũma, Mãle.*

[I]***malējs*** m., ***malēja*** f.; subst. **Cilvēks, kas maļ, strādā maltuvē, dzirnavās.** *sudmalâs nuô viêna stâva uz uõtru jâkâp. malẽjiêm pul̂ku isnãk sakãpęlęt pa trepêm. / ka es braûcu sudmalâs, ta Prę̃nclava dęli bi tiẽ malêji. / tãs sudmalâs nuôputêjši malêji bal̃ti a mil̃tiêm.* // **Cilvēks, kas atvedis labību malšanai.** *malêjs vêl naû mãjâ nuô sudmalâm. nuô puzdiênas jaû aîzgãja.*

[II]***malējs***, ***-ais*** m., ***malēja***, ***-ā*** f.; adj.; parasti ar not. gal. **Tāds, kas atrodas (kā, parasti rindas, grupas) malā.** *gatuvê tuõ malêjuô kuôku vaîdzês nuôzãgât. / šķupeleî malêjâs kañtes i ûzliẽktas uz aûkšu. / ja sapiñ viênam̂* [zirgam] *abas kãjas uñ uõtram̂ malêjuo kãju, ta viņi neiẽt ne·ku tâlu.*

malele subst. **Neliela mala.** *ta jaû tuôreĩz pat kabatsdrãnas aûda – lina a diêdziņiêm jeb aka diêdziņu viẽn. uñ samęsc aŕ bi tâ, laî bûtu strĩpaînas maleles, visas tãs malĩnas laî bûtu strĩpaînas.*

malene, arī ***maline*** subst. **Govsādas sānu, malas gabals, ko parasti izmanto pastalu gatavošanai, lāpīšanai.** *ka âdu nuôdĩrâja, tuõ vidu izgriêza pastalâm. uñ palika malenes. varêj*

tâdas malenes nuôpiŕkt lãpiêm. / tẹ̃s nuôpiŕka viênu maleni priêkš pastalu. ka jaû bi cik necik [liela], *ta isnãca kâdi četri pãri. tuõ* [govs] *âdu dalija trîs daļâs – divas malines bi uñ muguras daļa. / malene – tã visa viêna* [lopa ādas] *puse i. nu kad·reĩz isnãca pa astuôņi pãri pastalu nuô tãs malenes, ka laba malene bi, jâ. / tẹ̃s nuôpiŕka viênu âdas maleni priêkš pastalu taĩsîšanas. //* **Audekla mala.** *nuô aûdẹkla nuôgriêž maleni. skruõderi lika kañtês iêkšâ.*

malenis subst. **Tīkls lielāku zivju zvejai, ar ko zvejo krasta tuvumā.** *tuõ sẹklâkuô tîklu – tuõ piŕmuô, kuô piê malas liêk, tuõ saûc pa maleni.*

mãlēt v. **Krāsot (celtnes, telpas, priekšmetus); gleznot.** *ta jaû vẹcuôs laĩkuôs griêstus va siênas nekrãsuôja. kas ta tad istabas krãsuôja vaî mãlêja, ka es bi puĩka! / senâk nemãlêja grîdas. / kraģus mãlês pêc taṁ. / dreĩjâta, mãlẹ̃ta Jãnĩša gulÕta, spuñdaĩņi, ripaĩņi Añniņas paĺgi. / dẹ̃ls mãlê savu mašĩnu lidz pusnakti. /* [gleznotāji] *mãlê uz aûdẹklu. tâ viņi pẹĺnâs. / viš biĺdes taĩsa, mãlẽ.*

mãlẹ̃tājs m., ***mãlẹ̃tāja*** f.; subst. **Krāsotājs.** *mãlẹ̃tâjs* [jeb] *mãlderis mãju a pẽrvi nuôpẽrvêja.*

mãliens subst. **Mālājs.** *tuŕ tâc mãliêns.* [zeme] *labi agri jâapstrâdâ. / sẽ kalnā, mālienā* [..]! (LFK 1954, 227)

Mãlija(s) subst. **Vietvārds – lauka, pļavas nosaukums.** *ari citi akmeņi ņẹṁti nuô Spiŕģu Mãlijâm uñ ganîbâm. / Mãlija – pļava, Mãlijas – lauks.* (Lvv II 392)

maline. Sk. *m a l e n e .*

[I]***mãlis***, arī ***malis*** subst.; novec. **Vienā reizē (rokas dzirnavās) maļamā, arī samaltā labība.** *graûdu malis i tas daũdzuṁs, kuô samaĺ. / tuŕ bija liẽls mãlis, mãte bija samaluse.*

[II]***mãlis*** subst. **Uzbāzīgs cilvēks.** *kas uõtraṁ bâžâs viŕsû, ta pa tuõ teîc – ta kâ tâc mãlis! / kuô tu te ta kâ tâc mãlis bâziês viŕsû!* ☐ ***miêga mãlis*** – miegs. *teû tas miêga mãlis ussamâciês! / vakarâ miêga mãlis bẹ̃rnaṁ klât i.*

maĺka subst. **Koksne, ko izmanto par kurināmo.** *maĺka i îsa uñ tiêva, septiņas pẹ̃das gara, nuô pẹ̃das lidz puspẹ̃daî rẹsna. /* [malku] *sažâvẹ̃j uñ nuôveda Liẽpâjâ. vaĩrâk aĺkšņu maĺku uñ bẹ̃rzu maĺku. / uz Añnas tiŕgu vedu tuõ maĺku* [pārdot] *– nezãģẹ̃tu, sazãģẹ̃tu, saciŕstu. / ari dẹdzinamu maĺku sûtija uz Añgliju. / krãģis vaŕ bût vi·sâc. maĺku ku ûzliêk zãgât,* [sauc] *maĺkas krãģis. / maĺku sacẹ̃rt. te tâc maĺkas ciŕtẹ̃js staĩgâj apkârt. / tuŕ vaîg laba maĺka maîzi cẹpt. //* lok.; adv. noz. **Tā, ka var izmantot par kurināmo (piemēram, koka priekšmetu).** *maṅ tãs stakles stãvẹ̃j taî klẽtî. bi sazãgâjši maĺkâ. / tãs nuôliêtuôtâs ragus tik jâskaĺda maĺkâ.* ☐ ***siênas maĺka*** – būvmateriāls – dēlis, kas paredzēts ēku sienām. *piẽcpacmit ceñtmetri biês, jâ, tâc – siênas maĺka. tuõ saûc siênas maĺka. uñ tiẽ i visi nuõstrâdâti, nuõzãģẹ̃ti tuŕ tâ. / viš* [tas ir, dēlis] *i apmẹ̃raṁ piêcpacmit ceñtmetru biês. tuõ saûc siênas maĺka. / kad baĺķus sazãģê uñ abas malas atjẹṁ, ta tã skaîtâs siênas maĺka, steñderes. / zãģẹ̃ja* [baļķus] *dẽlês uñ siênas maĺkâ, uñ dziẽduôs.* ☐ ***skalu maĺka*** – malkas pagales, kas paredzētas skalu plēšanai. *skalu maĺku mêrcẹ̃ja duṁbẽrî. tad varẹ̃ja saplẹ̃st.* ☐ ***maĺkas iẽla*** (retāk ***strẽķis***) – malkas grēda. *maĺkas iẽla* [ir] *šķũnî. / maĺkas strẽķis – tã tâda liẽla guba, mežâ tas bûtu. mẽs jaû saûcaṁ iẽlas.* ☐ ***maĺkas tiŕgus*** – tirgus, kurā pārdod malku. *taga tas saûcamaîs Siêna tiŕgus kuŕ i, tuŕ bi kadreĩz maĺkas tiŕgus uñ siêna tiŕgus.* ✧ ***kâ maĺku skaĺda*** (arī ***cẹ̃rt***) – saka, ja ilgstoši, stipri klepo. *ejuõt skuõlâ, sasaaũkstẹ̃jiês. nu kãsê, kâ maĺku skaĺda. / taṁ puĩkaṁ tâc liẽls kãsus, ka visu nakti kâ maĺku ciŕta. / puĩšelis* [klepo –] *kâ maĺku cẹ̃rt caũru diênu.*

maĺkciŕksnis subst. **Malkcirsnis.** *citu gadu maĺkciŕksnis bi labâ viêtâ.*

maĺkšķũnis subst. **Malkas šķūnis.** *ta* [senāk] *maĺkšķũņi bi akaĺ.*

Maĩle subst. **Personvārds – sievietes vārds; hipokoristisks vārds →** ***M a ŕ g r i ẽ t a .*** *Maĩle taga nu tik saûc.*

mãllẽpene, arī ***mãlulẽpene***, reti ***maĺlẽpene***, ***malulẽpene*** subst. **Agri pavasarī ziedošs lakstaugs ar dzelteniem ziediem, zvīņainu kātiņu un lielām, apakšpusē samtainām lapām, kas parādās pēc auga noziedēšanas; mãllẽpe (*Tussilago farfara*).** *tã i tâda mãllẽpene. viŕsa zaļa uñ apakšâ pẹ̃ļẹ̃ka. / tâdâ mãlu zemê viņa aûg. tâlab viņu saûc pa mãlulẽpeni. tã apakša viņaî baĩta. / mãllẽpenes ziêd dzẹĺtẹ̃niêm ziêdiņiêm. / tâds lẽpenes veĺ i – mãllẽpenes. mãla aûksnâs viņa vaĩrâk i. / maĺlẽpenes piŕmâs ziêd pa laũkiêm. / šĩs jaû aka tãs malulẽpenes irâd. tã jaû malulẽpenes lapa. / mãllẽpenes lasa priêkš zâlêm.*

mãls subst. **Nogulumiezis, dažādu minerālu maisījums, kas mitrumā kļūst mīksts un lipīgs un ko lieto kā izejvielu būvniecībā, keramikā, kosmētikā u. c.** *mãls i vẽrtîks*

priêkš daũdz kâ. / istabâ bi tã krâsne nuô stiẽģeļiêm uñ mãliêm mũrîta, četrkaňtîga. / senâk jaû bi mãla grîdas, ķiẽģeļu grîdas. / ķêķî grîda nav – tuŕ stiẽģeļu vaî mãla plãns nuôstaňpâc. / skutuĺs i mãla bļuõda, tas nuô mãla. / uz galda mãla skutuli. skutuliņi iŕ nuô saŕkana mãla. / kâdu reĩzu Mãlijâ mãlus raka uñ Akmenijâ akmeņus laûze. ☐ ***glũdas mãls*** – ļoti plastisks mãls, parasti pelēkā vai zilganpelēkā krāsā. *ku bi tas glũdas mãls, tuŕ varêj taĩsît traũkus.* ☐ ***zilais mãls*** – glūda. *ziliê mãli bi. es tuõ ziluô mãlu ęsu redzẽjse. viš i tâc pęlęki zilS. tas priêkš mũrîšanas laps. / vedẽjĩnu sievīnām suņu plẽsta muguriņa – tur vajdzẽja zilu mãlu, panāksnieku mūrītāju.* (LFK 1818, 216) ✧ ***kâ mãlu ruĺlis*** – saka par labi barotu dzīvnieku. *uz zirgu teîc – tas jaû trękns kâ mãlu ruĺlis.* // **Zeme, augsne, kas satur daudz šī ieža; mālzeme.** *pûŗi aûg labi mãluôs, rudzi uñ rãceņi aûg smilktê. / senâk te nevarêja izbraûkt pa tuõ mãlu. / kûdru aŕ vaŕ gâst iêkšâ smagâs mãla zemês, ku tĩraîs, skaĩdraîs mãls. / zigzagecêšas mãla zemê liêtuôja. smilkc zemê viš nedeŕ, grima iêkšâ.* ☐ ***smilkšu*** (arī ***smilkts***) ***mãls***, arī ***mãla smilkts*** – augsne, kuras galvenā sastāvdaļa ir māls ar smilts piejaukumu. *Banažgalâ, Puôdęnu galâ mãlaîns i – smilkšu mãls. / te smilkšu mãls i mumŝ, tâc ciêtaîs mãls nav. mumŝ te tâc smilkc mãls. / mãla smilkc zeme vis·labâkã – nesakraŝst, ûstur mitrumu.*

maĩšāt v. **Pļāpāt, runāt niekus.** *maĩšât* [ir] *niẽkus teîkt. / kuô viņš tuŕ vêl maĩšâ! blẽņas viẽ i.*

maĩt v. **1. Smalcināt (ko) iekārtā, ierīcē, kam ir rotējošas darbīgās daļas, kuras berž, rada triecienus, arī spiež; šādā veidā smalcinot ko, iegūt (kādu produktu); darbojoties smalcināt (ko) – parasti par dzirnavām.** *tiẽ* [graudi] *ũzbira us tuõ akmeni, kas tuõs graûdus maļ. / tuõs miĩtus nevaŕ cępt – jâmaļ uõtreĩz vaî jâissijâ. / viņus* [tas ir, melnplaukas] *atvẽtija, nuõmazgâja, ka veda maĩt, laî nav tumŝa baĩtamaîze. / piê saîmniêka bi jâsamaļ maîzîte. malêm maîzîti. / kas piŕmaîs sudmalâs, tas piŕmaîs maļ.* // **Darbināt (dzirnavas).** *ka maļ, tuõ vaŕ ręzdzęt pa liẽlu gabalu – sudmalu spârni griẽžas. / pa vęciêm laĩkiêm pa Mãrtiniêm nemala. kas bi uz reñti pajẽmis, tas jaû mala.* ☐ ***maĩt ar*** (arī ***uz***) ***diviem*** (arī ***divi, trijiem, četriem***) ***gaňģiem*** – a) malt, darbinot divus, trīs vai četrus (vējdzirnavu) gaņģus. *sudmalâs, kad laps vẽš, vaŕ maĩt uz diviêm gaňģiêm – uz viênu maîzeî labus graûdus, uz uõtru luõpiêm mazuõ labĩbu. / ka sudmalis iêsêja zẽģeles sudmalu spârnuôs, varêja a diviêm gaňģiêm maĩt. tâdâ piĩlâ vẽjâ viĺka. / Preňclava vẽjenêm bi četri gaňģi. liẽlâ vẽjâ varêj maĩt a visiêm četriêm gaňģiêm.* b) pārn. vienlaicīgi darīt divus vai vairākus darbus. *teîc us tâdu, kas vaŕ strâdât divus dârbus uz reĩzi. zuôbuôjâs us skruõderi – viņš šuj uñ dziêd: maļ uz diviêm gaňģiêm.* // pārn. **Murrāt (par kaķi).** *ka kaķis abgulas, ta viš maļ, ņuŕrâ. / kaķis, gulędaŝs uz mũrîti, maļ savas sudmaliņas.*

2. Smalcināt (parasti gaļu, augļus, saknes) iekārtā, ierīcē, kam ir rotējošas darbīgās daļas, kuras griež, spiež; šādā veidā smalcinot, parasti gaļu, augļus, saknes, iegūt (kādu produktu). *kâdreĩz citi mala* [gaļu galertam] *aŕ – citi aka pukstêja, ka tas naû tĩri istĩrîc, ka maĩc. / a kapli sakapâja* [gaļu *ķupķēzim*] *ta, maĩt nemala. kas ta sviêdîs gaļu pruôjâ! / ka labâka gaļa, ta* [galertam] *nemaļ, sagriêž kumâsĩnus.*

maĩties v. **Refl.** → ***maĩt*** **(1); tikt maltam.** *juô tuõ* [akmeni] *ãtrâk varêj griẽst, juô vaĩrâk malâs. tã bi tã miĺna. tuõ vaîdzêj saķêrt uñ ta tâ griẽst. / tiẽ iŕ dziŕnakmeņi, kas maļâs, tuõs graûdus kas maļ. / tiẽ* [dzirnu] *akmeņi iêkšas pusê abi bija gruõpęti. ta tãs gruõpes viênaŝ bi uz viênu pusi, uõtraŝ uz uõtru pusi. ta viš malâs, tiẽ graûdi. / ka bi liẽlâks vẽš, ta piêlika divus tuõs gaňģus. abi divi ta malâs uz·reĩzu.* ✧ ***maĩties viŕsū*** – uzmākties, uzbāzties. *nu ta vaŕ maĩtiês viŕsû a savu runâšanu! bûtu apklusis. kuô tu maliês viŕsû?*

maĩtīte subst. **Ēdiens (ēdienreizei).** *maĩtîte i êdiêns, laps êdiêns. nu, ka slikc, ta jaû tâ neteîca. / nu tã bi šuôreĩz maň laba maĩtîte! tâda gârda maĩtîte bi ûstaĩsîta! / ak, kâda garšîga maĩtîte bi! tas viên·aĺga kâc êdiêns, ka tik gâršîks. / maĩtîte us tâdiêm guôdiêm teîc. nu tuŕ tâda maĩtîte uñ tâda. ka paši ęd, ta jaû pa maĩtîti nesaûc, bet guôduôs. / laba maĩtĩte – rãceņi uñ siļķe. / iẽsiŝ iêturęt maĩtĩti! bûs gârda maĩtĩte.* ☐ ***nakts maĩtīte*** – ēdiens kāzās (parasti pēc mičošanas). *kâzâs nuômičuôja jaûnuô pãri. uñ ta velĵ êda tuõ nakc maĩtĩti. pêc mičuôšanas bija tã vęlã êšana.*

maĩtuve subst. **Telpa, kur maļ.** *maĩtuvê mala miĩtus. / bālelīna maltuvīte liela ceļa malīnā.* (LFK 1961, 11190) / *meîtas gãja maĩtuvê, es pa luôgu lũkuôjuôs. / aĩ mãmĩna, aĩ mãmĩna, trũkst tev triju trũkumĩnu – klẽtî pũra, staĩlî guôves, maĩtuvê malêjiņa. kad iêgãja maĩtuvê, nev vaĩs miĩtu malêjiņa. / siêks taĩsîc nuô sluõksnêm, stãvêja maĩtuvê.*

mãlulẽpene, arī ***malulẽpene.*** Sk. *m ã l l ẽ p e n e .*

malums subst. **Darbības rezultāts → *m a l̃ t* (1); tas, kas ir samalts.** *tuôgad bija laps malum̂s. visiêm piêtika.*

mãlzeme subst. **Mālaina zeme, augsne.** *mãlzemê aûg labi pûŗi uñ ari cita labība. / pa mãlzemi viņu nevaŕ saûkt.*

maļams, ***-ais*** m., ***maļama***, ***-ā*** f.; divd.; adj. noz. **Tāds, ko izmanto malšanā.** *ķisc i sudmalâs kaste uz maļamiẽm akmeņiẽm, kuŗâ iẽbeŕ graûdus, ka maĻ̂.* ☐ ***gaļas maļamā mašīna*** – ierīce gaļas malšanai. *gaļas maļamuô mašĩnu tuôreĩz nebija veĻ̂.*

mãmāns, arī ***mãmuonis*** subst. **Nievājošs cilvēka, dzīvnieka apzīmējums.** *ja* [kucēns] *nav bļaũrs, ta viš pa·visam̂ tâc mãmãns aûg. jâ, ta pa·visam̂ tâc tâ kâ neattĩstîc. / stãv ta kâ tâc mãmuõnis, ne aŕ viênu runâ.*

mãmīna, arī ***mãmina***, ***mãmiņa*** subst.; mīlin.; parasti folkl. **1. Māte.** *aĩ mãmĩna, aĩ mãmĩna, nu tev slikti gadijâs – tu addevi savu dę̃lu pa tuõ drãnas lupatiņu. / ķraũ mãmina ûskraũdama triju ziŕgu vęzuminu.*

2. Mājas saimniece. *zied pupas, zied zirņi sudraba ziedus; zied nama mãmīna ar zęlta ziedis.* (LFK 1818, 64) // **Galvenā sieviete noteiktu ļaužu grupā.** *ķękatu tę̃vam̂ tę̃raûda bikses, ķękatu mãmĩni vaŗa liñdrucĩns.*

maãma, dem. *maãmīte* subst. **1. Māte.** *kad aŕ bi liẽli, pàaûguši bę̃rni, ta jaû aŕ maãmu teîca. / mana maãmĩte adija pîrkstânes. uñ te us tuõ vîrsu tâdus siĻ̂kus. / mañ maãmîte aûda tãs siksnas pate, kas te* [uz kreklu pleciem]. */ ta mana maãmas maãma aûda. / maãma te i bîse tã saîmniêce. vĩrs i iêprecêjiês nuô citâm mãjâm. / mañ bî piẽcdesmit gadu, ka maãmîte nuômira. ka mana maãmîte nuõmira, ta aŕ veĻ̂ pupas vãrijâm. / pateîc maãmi, ka tu sarâvi* [ziedus]. / [mazāki bērni teica:] *maãmî, kuô tu šuôrît isvãriji?*

2. Mājas saimniece, arī sieviete (parasti vecāka). *mañ tâc večuks nãca maĻ̂ku skaĻ̂dît, liẽls êdêš bî.* [Viņš teica:] *Čiŕkšu maãm, ja tu duõsi rupu miêžu kukulîšus, ta nãkšu ciŕst.*

maãmele subst.; niev. **Sieviete (parasti resna).** *kâda ręsna maãmele, tas ręsnaîs vecis riktîks ruãpucis i.*

maãmučis subst.; mīlin. **Māte; māmiņa.** *ka dikti mĩļi grib teîkt, teîc – papučis, maãmučis.*

mãmuļīte, retāk ***mãmulīte***, ***mãmuliņa*** subst.; mīlin.; parasti folkl. **Māte.** *pę̃rn bi brũte, šuôgad siẽva, citu gadu mãmuļĩte. / lustîks tę̃s uñ mãmuliņa – dę̃ls nuõķêra ciẽlavĩnu. tã nebija ciẽlavĩna, tã bij dę̃la lĩgavĩna. / tuõ meîtiņu, tuõ es ņeãšu, kam̂ nav tę̃va, mãmuliņas. / neraûd žę̃li, mãmulîte, neba mani tâli veda. / gaidi, gaidi, mãmulīte, drīz nãks tava jauņavīte.* (LFK 1818, 253) */ gaĩdi, gaĩdi, mãmulîte, pãrnãks tavi dârba ļaûdis. / labâk mani gaîlis cêla nekâ vĩra mãmuļîte. / ai bērnīni, ai bērnīni, klausait tę̃vu, mãmuļīti!* (LFK 1961, 10565)

mãmuonis. Sk. *m ã m ā n s* .

maãzele subst. **1.** niev. **Jaunkundze; izlutināta, augstprātīga, kundziska, arī paresna meitene, sieviete.** *maãzele i tâda lępna meîta. / us tâdu meîteni kadreĩz tâ teîca – tã i ritîga maãzelîte! tã tâda izlutinâta, apaļîga. / māte mani audzināja tā kā vienu mamzelīti – rītiem ilgi guldināja, pienā muti nuomazgāja.* (LFK 1961, 10487) // **Resns, tukls, arī neveikls cilvēks vai dzīvnieks.** *maãzele lamu vârc skaîtâs. nu ĩsta maãzele! – us tâdu piĻ̃nîgu, padruknu ciĻ̂vę̂ku, luõpu tâ teîc. / skatuôs, ka diẽzgaň daũdz tâdas maãzelĩtes klîst pa pagastu.*

2. Saimniecības vadītāja (muižā). *maãzele bi muĩžâ piê barũna. tã bi piêjęãta. / mamzele bija tā, kas baruoniem vadīja saimniecību. tā bija kungu labā ruoka, rīkuoja meitas, pienesa pienu.* (LFK 1955, 10487) */ ka piẽslaûca stuõverus aŕ piẽnu, ta maãzele nãca mẽrît aŕ tâdu kuôku. tam̂ kuôkam̂ bî tâdi ruôbi.*

managrica, retāk ***managrice*** subst. **Manna, mannas putraimi; ēdiens, kas izgatavots no šāda uzturlīdzekļa.** *managrice – tas pa·visam̂ vęc vârc. tuõ jaû vãrija maz, tuõ tik kâdam̂ slimam̂. / maziêm bę̃rniêm tuõs saûsenîšus viẽn nedeva, tuõs cvĩbakus. maňnâ aŕ deva* [bērniem]. *ta saûca managrica. / managricas biêsputra. tag klapê – debesmaňnâ* [sauc].

manāmi adv. **Skaidri uztverami; redzami.** *vęcuôs laĩkuôs tâ teîca – es jaû biju tâdã štĩmuňgã, biju manãmi iêdzêris.*

manapõls, arī ***manapuõls***, ***manopõls***, ***manopuõls***, ***manupuõls*** subst. **Alkoholisko dzērienu tirgotava.** *sâkâs manapõli* [jeb] *manapuõli, tas i, priêkš Pasaũls kara. / šijâ tiĻ̃ta galâ bi tas nĩdeŕlãks, ku tuõ alu turêja. manopõls tuŕ bija. / manopuõluôs piŕka braňdavu. te mum̂s bi piê Nîcas tiĻ̃ta braňdava manopuõls. / nu saskrêja tiẽ vĩri kâ mę̃Ļls, ka attaĩsija tuõ manapuõlu. visi*

gribêja nuôpirkt brañdavu. / kâdu reĩzu vĩri dzêra, uñ piêtrũka brañdava. uñ iẽdeva viņam̂ [tas ir, Jānim] *naûdu, laî iẽt nuô manapuõla pãrnęst. / Jãnis viêtêjâ manapuõlâ nebi dabujis* [*brandavu*]. *ta nuõskrêjis uz Liẽpãju – Lĩves laũkumâ bi manupuõls.*

mañdagas subst. **Galvassāpes; paģiras.** *mañdagas i galvas sâpes. ka svędiên i žũpâjis, pirmdiên sâp galva. ta teîc – izguĺ mañdagas! tas i jaûns vârc.*

mañdele subst. **Limfātisko audu sakopojums gļotādas saistaudos uz robežas starp rīkli, mutes un deguna dobumu.** [cūkai] *piê rĩkles galvas pusê i mañdeles – tâc biês, liẽss, brũns gaļas gabals katrâ pusê rĩkleî.* // **Šo audu akūts iekaisums.** *ka i kaklâ mañdeles, ta dzeŕ mañdeļtẽju. / sâkuši bęrni šuôrudeñ sasîrkt a mañdelẽm.*

mañdeļtẽja, arī ***mañdeļziêds*** subst. **Mazā brūngalvīte (*Prunella vulgaris*).** *mañdeļtẽja iŕ zilas, zęmas puķĩtes. ziêd vasaras beĩgâs grãvmalâs. dzeŕ pret kakla sâpêm. / ka i kaklâ mañdeles, ta dzeŕ mañdeļtẽju. / mañdeļziêc tâc aŕ irâd.*

mañdolīna subst. **Strinkšķināmais stīgu instruments ar ovālu korpusu un četriem pāriem stīgu.** *vęcâkaîs brãlis bi muzikañc. viš mañdolĩnu spẽlêja.*

manējais, ***-ā*** piederības pron. **1.** adj. noz. **Tāds, kas pieder, piemīt runātājam; mans.** *tuõ manêjuô maîsu nuôliêc tâlâk! / tiẽ kaĩmiņu bęrni te nãca piê maniẽm bęrniẽm uñ manẽjiẽ gãja tuŕ. / vaĩrâki tiẽ bęrni tuŕ bija. manẽjaîs aŕ dabuja pêriênu pa ne·kuô.*

2. subst. noz. **Runātāja ģimenes loceklis, piederīgais.** *manẽjiê iẽt pęĺdętiês us tuõ upi.*

mãneklis subst. **Tas, kas maldina.** *tas tik i bijis tâc mãneklis – ne·kâda naûda nebi.*

mãnēšana subst. **Mānīšana; apzināta maldināšana.** *ja runâ sliktu, stâsta tuõ, kas nav, tad tã iŕ mãnêšana, izmãnêšana.*

mãnēt v. **Paļāt; pelt.** *tuõ meîtu mãnê, esuõt sliñka. / tuõ meîtu mãnê, ka ne·kuô nemâk. tuõ jaû nevaŕ pręcęt.*

mañgalelis subst. **Neliels *mangalis*.** *laî* [laukā] *tãs biŕzes bûtu, iêsiên kâdu kuôka gabaleli vaî mañgaleli uñ ta vęĺk.*

mañgalis subst. **1. Veltenisks koks drēbju uzritināšanai.** *mañgalis* [ir] *apaļš kuôks. gaŕ mañgali aptiñ drãnas uñ liêk ruĺlęt. / ku* [rullējot] *tuõ drẽbi tiñ viŕsû, tuõ saûc pa mañgali. /* [rullim] *iŕ divi mañgaļi, katrâ galâ viêns. ruĺla vidû tâc stabĩns. mañgaļi kuõpâ nesaiẽt. / bi liẽliê ruĺli, us kãjâm bi. divi mañgaļi, kasc bi pills a akmeņiêm. /* [veļu] *satiñ uz mañgali uñ paliêk apakšâ uz* [ruļļa] *galdu. tam̂ viŕsû i kaste aŕ akmeņiêm. mañgaļi aŕ satîtuô palgu rit uñ ruĺlêjâs lĩdzęni. / veļu* [rullēšanai] *ũstiñ uz mañgali.*

2. Apaļš koka klucis, gabals. *pakac mañ tuõ mañgali, laî es varu saskaldît. / saîmniêcĩbã mas kuŕ vaîg tâdu mañgali.*

mañguot v. **Diedelēt.** *mañguôt iŕ iziẽt šuŕ tuŕ kaû kuô dabũt. ubît aŕ teîc. / tas i izgãjis mañguôt, grib kaû kuô dabuĩt nuô kâda. / es jaû šuôdiên biju mañguôt milĩtus. bija izbeîgušiês.*

manīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas prot veikli izmantot apstākļus.** *tas tâc manîks – kuŕ rędz, ka kas iznãks labi, taĩsâs tik klât. / Jękaps jaû bîjis tâc manîgâks. tas jaû bî pagãdâjis puĩšeli meîteneî kaĩmiņuôs. / mazaîs puĩka iŕ manîks – visu pamana, grib visu paņęm̂t.*

2. Tāds, kas ir vērīgs; tāds, kas ātri ko pamana, uztver. *šis suñs* [ir] *manîks zaķu dzinêjs.*

manīt v. **1. Uztvert ar redzi; redzēt, saskatīt.** *teteris bija manîc mežmalê. medniẽki taĩsijâs iẽt šaũt. / taga es vaĩs nęsmu manîjse sęskus. / ruôņi kad·reĩz bi, taga naû manîti. / tãs gũžas bi tâ salavîšâs tãs aûzâs, ka ne manît nepamaniju. / taga tuõ* [kalniņu] *nuôšķũreîši lĩdzęnu, ka ne·kã nevaŕ manît. / meîtas vakarâ pajẽma piẽnu, ka saîmniêce nemana, iêbeŕza maîzi uñ savâ kam̃barî isstrêba, ka gãja gulęt. / kâ tu nemaniji, ka lîdęka islêca nuô veñtęra?* // **Uztvert, ievērot (kādas pazīmes, īpatnības); vērot.** [cūkai] *cêrmes tik redzẽja, ka* [lopu] *nuõkava, ka dęsas tĩrija. tâ jaû nemanija. / aîta grib tękuļus – tuõ jaû ne·maz nemana. / manuôt, ka mañ tã skuõla ne·kâda naû – piêcas klases, es sâku mâcîtiês te neklâtiẽnẽ.*

2. Uztvert (parasti ar tausti, dzirdi, ožu); just. *tik smalcĩns diêks, ka nevaŕ ne piŕkstuôs manît. kuô aŕ tâdu sašũs? / šuôreĩz dakteris iêdeva labas zâles. kâ iêdzêru, tũ·lĩt vaŕ manît, kâ nãk paŕ labu. / nu tâda ne·kâda sevišķi liẽla smârža neû* [neaizmirstulēm], *bet bišķĩn i tâc aromãtelis. ka tâ iêņęs istubâ, ta vaŕ manît. / mũspusê aka bi tâdas meîtas – ne·viêna nenãca uz dañci, ka manija, ka bišķi smîrd brañdavs. / tuôreĩz varêja Liẽpãjâ dabuĩt nuôpîrkt tâdu denatũru. viņu islaîda caũr uôgli caũri. tad nevarêja manît tuô pũzuļa gâršu. / šitaî ãderîteî ûzliêk pîrkstu. ta vaŕ*

manît, kâ sîrde strâdâ. / ta jaû manij pac – ja tev siĺc uñ aũksc, siĺc uñ aũksc, uñ sviêdri plûst, uñ aka aũksc, ta zinâj, ka tã i tem̃prtũra. / ka dabũj dañcâjuôt [ar lindruku] *pa liêlis, ta vaî manît.*

3. Sajust (par dzīvniekiem). *guôves zinâja, manîja, ka varês iẽt ganuôs. / ja kaû kuî mana kuô, ta kaķis aî klât, grib aî tuõ dabũt.*

mãnīt v. **1. Apzināti izturēties negodīgi; krāpt.** *puĩšelis mãna tuõ kaķi – pasaûc, bet ne·kã neduô. / kuô tu mani mãni? es pac visu redzẽju!*

2. Nopelt. *es pa tuõ savu kaĩmiņu nevaru ne·kuô sliktu sacît. cic jaû viņu mãna.*

mañnā nelok.; subst. **Manna, mannas putraimi; ēdiens, kas izgatavots no šāda uzturlīdzekļa.** *nu tuõ putru* [bērniem] *cic taĩsa nuô miêžu miĺtiêm, kad trũcîgi gadi i. nu cic* [bērniem] *taĩsa, kad labi gadi i, aka nuô mañnâ. / mañnã biêsputru vãrija i senuôs laĩkuôs, i taga vãra. mañnâ biêsputra skâbâ bi saĺdâ rikte. / maziêm bệrniêm mañnâ aî deva. / nãkiêt, meîtiņas, puzdiênâ! isvãriju mañnâ aî zemeņu mêrcîti.* ☐ ***mañnā grice*** – manna (parasti rupjāka maluma). *ka kviêsis bi samaĺc us kâdi seši septiņi graûdi, tã bi tã grice. nesaûca mañnâ, bet mañnâ grice. nu tas i nuô kviêšiêm nuôgricệc. / ka nuôveda sudmalâs, ta jaû pus maîsu tuõ grici sataĩsija. tiẽ bi bišķi rupjâki* [putraimi] *nekâ mañnâ. mañnâ bišķi smaĺkâks bi. tuõ priêkš maziêm bệrniêm vaĩrâk tâ atsijâja. bet tuõ grici priêkš liẽliêm. mañnâ jaû bi tâc smaĺks. tad aî saûca mañnâ grice viņu. / nu sẹnâk nesaûca mañnâ. tuõ saûca pa grici. kviêšu grice bi mañnâ. uñ ta vệlâk sâka saûkt mañnâ grice.*

manopõls, arī ***manopuõls.*** Sk. *m a n a p õ l s .*

mañs, ***-a***, arī ***mana*** nelok.; piederības pron.; novec. **1. Tāds, kas pieder, piemīt runātājam, ir daļa no runātāja.** *dziêd mani gaîļi, rej mani suņi, nãk mana meîtene nuô svešas zemes. / ja jaû ķeselê, ta jaû viñč* [tas ir, lasis] *i mañc. / tas i mañs suñs. tas suñs piêdẹr̂ mañ. / tuõ nedeļu manas ruôkas sadzija. / nu aka tiẽ suņi izbradâjši manu puķu duôbi.* ☐ ***pêc mana prâta*** – pēc manām domām; manuprāt. *pêc mana prâta – tuõ gañ teîca. / šuôgad tuõ krẹkla aûdẹklu nebalinâsim̂ pẹĺnuôs. labâk, pêc mana prâta, bûs kruõkaĺķî iêmệrkt.* ✧ ***manas aces tuo vaĩ(r)s neredzẽs*** – saka, ja nav cerību, ko tuvākā laikā vai vispār sagaidīt, ieraudzīt. *manas aces tuõ vaĩs neredzẽs – teîc us kâdu liêtu, kuô iĺgi jãgaĩda.* ✧ ***ne mana cũka, ne mana druva*** – saka, ja (kas) neinteresē, nesaista, arī ja negrib interesēties (par ko). *ne·kã nesaku – ne mana cũka, ne mana druva. / es jaû jaûniêm ne·kã nesaku – ne mana cũka, ne mana druva. / ne mana cũka, ne mana druva – teîc, ka negrib lîdzệt uõtram̂ kâdu skãdi nuõvệrst. / kas mañ pa daļu, ka viņam̂ tuõs rãceņus tãs mežacũkas nuõruôk. ne mana cũka, ne mana druva!* ✧ ***pazûdi nuo manãm acĩm!*** – prom no manis, no mana redzesloka! *pazûdi nuô manãm acĩm! ka tu tik liẽls žũpa, es teû naûdu netapinâšu.* // **Tāds, kas ir saistīts ar runātāju, tāds, kas attiecas uz runātāju; tāds, kas izriet no runātāja.** *es uñ mañs brãlis gãjâm skuõlâ. / nelũkuô, mañc brãlîti, ciêmĩnuôs lĩgavĩnu! / mañs dệls i strâdîks, uñ es varu viêglâk istikt. / manam̂ tệvam̂ bi trîs zîr̂gi uñ ja nu kâc kumeĺš veĺ aûga. / mana mãte, mañs tệs bî dziêdâtâji. / dziêdâs mana lĩgavĩna, dañcuôs manis kumelĩnis. / še nev mani rudzi sệti, še nev mana arājĩnc.* (LFK 1954, 404) / *mana tệs – dikti rẹc tâ teîca. tiẽ laĩkam̂ bi iênãcệji.* ☐ ***manā laĩkā***, arī ***manu(s) laĩku(s)*** – runātāja dzīves laikā, darbības posmā. *manâ laĩkâ bi baki piê aûšu. bârda nebi. / manâ laĩkâ tik bi diluõns, kârstumi. / manu laĩku jaû nebi slẽpes. / iêkš guĺtas gala aî bi šũplãde, ku lika tuõ spiĺvệnu vîr̂sûm. manu laĩku jaû vaĩs nebi tâda. / senâk jâšus viẽ visu darija. manâ laĩkâ vaĩs tig daũdz nebi* [jāšana]. */ tuõ putru manâ laĩkâ* [Pelnu dienā] *neveda us kaĺnu. bet aprakstîc îr. / manus laĩkus tâ maksâj, kad es gãju piê saîmniêka.* ✧ ***ak (tu) manu diêniņ!*** (arī ***ak manu diênīnu!***, ***vaĩ manu diêniņu!***) – izsaucas lielā pārsteigumā, izbrīnā u. tml., arī lai pastiprinātu izteikto domu. *jâ, tãs mĩžas aî bi piĺlas mãjas. ak tu manu diêniņ! / jâ, liêsmas ari šaũdâs! vaĩ manu diêniņu! / kâ viņi divi krâja* [naudu]! *ak manu diênĩnu!*

2. pers. pron. noz. **Manis.** *šis meš viss i mañs stãdîc. a vẹcâkuô dệlu mẽs tuõ stãdijâm, ku tãs priẽdeles aûg.*

mañšete subst. **Aproce (parasti kreklam, blūzei).** *stuĺpas bi atsevišķi uzmaûcami – apaļi. tag saûc mañšetes. / stuĺpas* [jeb] *mañšetes i nuô aûdẹkla, ciêtas. / krẹkls bî glaũns. bî tâdas mañšetes.*

mañta subst. **1. Tas, uz ko ir pilnīgas valdījuma, lietojuma un rīcības tiesības; tas (lietu kopums), kas kādam pieder, uz ko kādam ir valdījuma, lietojuma un rīcības**

tiesības; īpašums. *gruñc i nekustaṁs* [īpašums] *tikaî. cita visa mañta tiêk sadalîta līdzîgâs daļâs. / tâdas mājas i liẽla mañta ciĺvệkaṁ, kas grib strâdât.*

2. **Materiālu vērtību kopums; liels daudzums dažādu priekšmetu, lietu, naudas, kas kādam pieder; bagātība.** *nu tas puĩšis gaṅ apprecêja tuõ meîtu mañtas dẹ̃ļ. / nuô lejniêku siẽvu jẽmu, liẽlas mañtas gribệdaṁs. / nu dzîvuôja tâ – viĺkâs kâ naǵe pa cẹ̃rpu. ne·kâdu mañtu nevarêja iêkrât.* // **Priekšmetu, lietu kopums, kas kādam pieder un ir nepieciešams ikdienas dzīvē, saimniecībā; iedzīve.** *kâdâ nelaĩmes gadîjiênâ nuõdẹga mãja, sadẹga visa mañta, palika, kas mugurâ.* / [skolotāja] *mañtu visu nesa taî pašâ kãpinas malâ.* [1905. gadā] *tuŕ isnesa kãpmalî, tuõ mañtu visu sadẹdzinâja. / puĩšiṁ tik tik tãs mañtas, kâ tã paũna, kuô plẹcuôs panẹ̃st. / puĩšiṁ piê siênas* [bija] *skapîts a puĩša mañtâm – ciñdi, zẹ̃kes, tabâks. / ta tuŕ* [skolēniem] *bi tâc mañtu kaṁbarîc vêl priêkš nuôlikšanâs. / vêl paiẽs iĺgs laĩks, lidz saliks tãs visas mañtas savâ viêtâ. / viêna klẽte bi mañtas klẽte – skapji, lãdes.*

3. **Priekšmets, lieta (ar noteiktu lietošanas vērtību, funkciju); prece.** *maṅ tâdas vẹcas mañtas dikti patika turệt. ta es bi jaûna vêl, kad bija visas tãs mañtas. / jâ, senâk jaû visu tâ isliêtuôj. tag jaû tâdas mañtas* [piemēram, cūku sarus] *nevâḳ vaĩs. / piŕmâk jaû viṇaṁ* [tas ir, ebreju puisim] *iêduô tâdu lẹ̃tâku mañtiṇu* [pārdošanai], *šuô tuô. vệlâk jaû viš staĩgâj aka a liẽlâku preci. / leĩši prakti veda nuô Leĩšu uz Liẽpâju – mañtas pãrvadâja. vi·sâdas mañtas, tuõ saûca pa prakti. nãca mañtas uz Liẽpâju – sâle uṅ viss kas. / nu kâdu reĩzu jaû žĩc gribêja iêsmẹ̃rệt sliktu mañtu. / mẽs nuôbraûcêm piê buõtes mañtas. / tiẽ* [čiekuri] *iŕ dârga mañta. paŕ tiẽm jaû labi maksâ.*

4. **Materiāls, arī produkts.** *alus tâc nuôvadâjiês. tas jaû bi nuô maz mañtas istaĩsîc puĺku. / maṅ bi maĺka* [pārdošanai], *muṁs jaû ệdamu mañtu nebi. / svệtu rîtu êdiêns bija liẽlâs cũku pupas a rãceṇiêm. ta viṇas pa pupâm saûca. kas tâdu labu mañtu pa cũku pupâm saûks! cũkas viṇas nedabũja ne rẹdzẹ̃t. / uṅ kas tuŕ bi nuô tãm koṁpektêm tuôreĩz? nuô stẽrḳệļu miĺtiêm uṅ cukuŕs. tâdas viṇas bi. švaka mañta bi, jâ. / ta jaû dikti varêj tãs zẹ̃kes redzệt. tãs aŕ bi lidz ceļiêm. tã jaû bi mantas ḳẹ̃rnâšana, ja* [zẹ̃kes] *aûkstâkas. / nevaŕ tâ kaĩsît labu mañtu pa ceļu.*

5. **Rotaļlieta.** *ta jaû* [bērniem] *tâdu piŕktu mañtu nebi. / maṅ jaû ne·kâdas mañtiṇas nebî. brãliṁ bî tâc kuôka ziŕdziṇš kuô jât. / ka mẽs bẹ̃rni bîjãm, ta tiẽ krastaĩṇi, tiẽ kuôli bî spẹ̃ļu mañtiṇs. /* [bērnam] *iẽdeva kâdu mañtĩnu, laî paspẽlêjâs, stãv klusu.* // **Eglītes rotājums.** *piê tãs eglîtes bẹ̃rniêm bi dažâds mañtiṇs.* [tās] *pîrka, zaruôs sasêja.*

mañtelis subst. **1. Mētelis.** *ta jaû tâdu mañteļu nebi. ka maṅ bi piêcpacmit, diũdesmit gadi, ta tuõs mañteļus sâka viĺkt. / mañteļi nuô pašaûstu drẽbêm. ta jaû maz redzẽj tâdus mañteļus. / ta jaû gaṛus šuva – gaṅ·drĩz lidz paši zemi. tuõ nesaûca mañteli, bet tuôreĩz saûca pa šineli. / šineļi aka bi tâdi garâki. tag mañteļi, mêteļi saûc. / mañteļi aŕ bija. mañteliṁ bij tik kâda uõdere iêkšâ. šuva nuô vadmalas. laî bûtu ziêmu siĺtâks, šuva pệļệku paŕḳi iêkšâ. / vệlâk sâka vaĩrâk a tâdiêm prakiêm, mañteļiêm* [staigāt]. */ aũkstâ laĩkâ biês mañtelis nuõdệr. /* [man] *mañteļi pa diviêm, trijiêm.* ✧ ***kuôka mañtelis*** – zārks. *viṇaṁ jaû bûs drĩz jâgãdã kuôka mañtelis. dikti švaks i.* // **Mēteļveidīgs mazbērna apģērbs.** *nuô sâkuma tas mañtelîc viẽn bi – tas lidz zemeî. kâdaṁ trîsgadîgaṁ* [zēnam] *ta sâka šũt biksîts.*

2. **Manteļskurstenis.** *rũḳis bi kara laĩkâ. mũrî iêtaĩsija caũrumu us ḳệḳa pusi. tuŕ, taî caũrumâ, sakũra uguni. dũmi gãj caũr mañteli.*

mañteļskuŕstenis, arī ***mañteļskuŕstēnis***, ***mañteļskuŕstīns***, ***mañteļskuŕstins***, ***mañteļskuŕstins***, ***mañteļskuŕstinis*** subst. **Apvalkdūmenis – liels, ēkai stāvi caurejošs skurstenis, kas augšgalā piltuvveidīgi sašaurinās, bet apakšējā daļa aptver veselu pavarda telpu.** [mājas] *pašâ vidû bi ḳệḳis, ku tas mañteĺskuŕstenis. viṇš apakšâ kâ mañtelis. / mañteĺskuŕstĩns bi istabas vidû tâc iêapaĺš. nuô nama duŕvîm viš bi tâc stãvâks. nuô citâm pusêm nebi stãvs. uz aûkšu viš sašaûrinâjâs lĩdz skuŕsteniṁ. skuŕstenî bi iêtaĩsîta plãte, kas bi paceļama uṅ nuôlaîžama, ḳệḳî stãvuôt, vaî nu aŕ kuôka nũju vaî a drãti. / mañteĺskuŕstiṅs bi. tas bi izbũvệc, cik tã rũme. viš tâc iẽapaĺš. / ta jaû tâdi skuŕstĩṇi bi, ka siĺtuṁs iẽt laũkâ. mañteĺskũrstinis* [sauca]. *ka liêtus lija, ta lija grãpelî. / tiẽ skuŕsteṇi bi uz apakšu platâki, uz aûkšu tiêvâki. mañteĺskuŕstiṅs i citâdâks aka. / mañteĺskuŕstêniṁ aŕ bi divas cukas. / es mañteĺskuŕsteni ẹsmu redzẽjse.*

mañteļsvârki, vsk. *mañteļsvârks* subst. **Vienlaidu griezuma kleita.** *tuõs saûca mañteĺsvârki, ka šuva nuô pašas aûkšas bes vidus griêzuma. / kleîtaî vidû bi griêzuṁs. mañteĺsvârks bi caũri šũc,*

bez griêzuma. / mañteļsvârki nãca ulmaņlaĩkâ, arî nuô vadmalas. kleîta i nuô pirĩktas drẽbes. / mañteļsvârki nuô pašu aûstas drẽbes bija, dažâdâs krãsâs, vaĩrâk tum̃ši.

mañtenieks. Sk. *m a ñ t i n i e k s .*

mañtība subst. **Materiālu vērtību kopums; manta.** *visa tẹ̃va mañtība palika bẹ̃rniêm. / tiẽm tã mañtîba krâjas. viss te irî apkrãmẹ̃c.*

mantīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam pieder, parasti liels, īpašums; bagāts.** *bajãri bi visi mañtîgiê. taga teîc bagâc.*

mañtinieks, arī ***mañtenieks***, ***mañtnieks*** m., ***mañtiniece***, arī ***mañteniece***, ***mañtniece*** f.; subst. **Persona, kas (ko) manto vai kurai ir tiesības (ko) mantot.** *vẹcâkaîs dẹ̃ls skaîtâs mãju mañteniẽks. mañteniẽkam̃ jãatmaksâ zinâma daļa pãrẽjiêm, tâlab ka viš dabû daļu arî nuô kustâma īpašuma. / kam̃ meîts viẽn bi, tam̃ bi vẹcâkâ meîta mañtiniêce. kam̃ dẹ̃li vaĩrâk bi, tam̃ bi vẹcâkaîs dẹ̃ls mañtiniêks. / ja naû dẹ̃la, ta saîmniẽkmeîta i nãkuôšâ mañtniẽce. / ka mañtniêki bi uz viênu gabalu vaĩrâki, ta viêns atpîrka nuô citiêm, atpîrka īpašumu. / tuõ mãju mañteniêce vêl jaûna, laî pàaûg liẽlâka.*

mañtkrâjējs m., ***mañtkrâjēja*** f.; subst. **Mantu krājējs.** *viš jaû liẽls mañtkrâjêjs, taũpîks.*

mañtnieks. Sk. *m a ñ t i n i e k s .*

mañtraûsis subst. **Mantrausīgs cilvēks.** *mañtraûsis – tuõ jaû vêl taga saûc. nu krâjîks cilvẹ̃ks tas i.*

mañtuojums subst. **Manta, kas pēc tās īpašnieka nāves pāriet cita valdījumā (īpašumā), lietojumā un rīcībā.** *Añdrejs dabuja nuô tẹ̃va mañtuôjumâ zẹ̃lta naûdu, bet viņš tuõ nuõdzêra. nu kâ nãcis, tâ gãjis. / tas dẹ̃ls visu mañtuôjumu iššiñkâja ãtri, ka nebi kuô rẹdzẹ̃t. iššiñkâja visu naûdu. / nu ismaksâ tuõ mañtuôjumu tam̃ brãlim̃, uñ Diês uñ miêrs! nebûs kuô pĩktiês.*

mañtuot v. **Iegūt mantojumu.** *vẹcâkaîs dẹ̃ls skaîtâs mãju mañteniẽks. pãrẽjiê bẹ̃rni visi mañtuô pêc tẹ̃va nâves kustamu īpašumu. / pastars tẹ̃va zemi nemañtuôja ne·kad. / tu varêsi mañtuôt tãs mãjas, kad tẹ̃s nuômĩrs. / tuõ visu tu duõmâ mañtuôt viêns pac? kuô tiẽ citi darîs? / man̂ nuô vẹcãsmãtes i mañtuôti tiẽ krẹ̃kli. / ka naû piêderîgiê, mañtiniêki* [..] *nebi, kas mañtuô.*

manupuõls. Sk. *m a n a p õ l s .*

maņẽvri subst.; mil. **Bruņoto spēku vienību divpusējas kaujas mācības apvidū, kara laikam tuvinātos apstākļos.** *zaĩdâti stãv turî. ka tiẽ maņẽvri i, ta islaîž kâdu* [viltus spiegu].

mãņi subst. **Maldīgi, naivi priekšstati, ticējumi; burvības.** *ta bi aka tâdi mãņi pa Jaûngada nakti – ta bi jâiẽt ķẹ̃rt pa tum̃su stalĩlî tẹ̃kulis. / vẹcu laĩku ļaûži ticêja – arî sẹ̃rmuôkšļa vici vaîdzêja stalĩlî luõpiêm sist, laî raganas nenãk. senâk jaû tâdus mãņus ticêja. / nu pestelĩs i tâc, ka tâdus pesteļus savâc. tic pesteļiêm, mãņiêm. tãs tâds burvîbs.*

mãņticība subst. **Ticība tam, ka parādības, notikumi ir pārdabisku spēku izpausmes.** *citi vilĩka* [klaipam] *krustu – tas mãņticîbas dẹ̃ļ. / tã tâda mãņticîba bi, laî guôve katra apẹ̃stu savu Jãņu vaîņagu. nesaûca vaîņagu, bet kruõnu saûca. / tâda mãņticîba bi – ka galîgi nav vẽš uñ vaîg malĩt, ta vaîg mẹ̃st stupurus krâsnê. uñ ta bûs vẽš.*

mapenīte subst. **'?'** *uz manis gurnīnis trejāda gręzna – bij pumpīna, bij zīlīte, bij sarkana mapenīte.* (LFK 1961, 10333)

Mãra, arī ***Mãŗa*** subst. **Personvārds – sievietes vārds; dievība senlatviešu mitoloģijā – galvenā gādniece par cilvēkiem un dzīvniekiem, nosaka cilvēka dzīvi, piešķir tikumu, rūpējas par bāreņiem un slimniekiem, nes svētību sētai.** *es savãm mãjīnãm labu devu vakarã. ja neņēma tautu dẹ̃ls, lai saņēma svẹ̃ta Mãŗa.* (LFK 1961, 11076) / *savã bẽrnĩbã es pa tâdu Mãru ne·kuô nezinâju. taga parî tuõ runã.* ☐ ***Mãras diêna*** – seni latviešu godi (25. martā), kas veltīti senlatviešu dievībai Mārai. *Mãras diênâ nuõteîkti iêsẽja kâpuôstus lẹ̃cẹ̃klâ. / Mãras diênâ svêteli gaĩdîja uz lizdu.* ☐ ***Mãras ûdeņi*** – jūras straume, kas plūst pavasarī no dienvidiem uz ziemeļiem. *jũŗâ nuô Zuñdas mum̃s iêpelĩd tâdi tum̃ši ûdeņi – Mãras ûdeņi, tâ viņus saûc.*

mârciņa subst. **Masas mērvienība – aptuveni 0,4 kilogrami (vecajā krievu vai angļu mērvienību sistēmā) vai aptuveni 0,5 kilogrami (vecajā vācu mērvienību sistēmā).** *buñduĩs i nuô kuôka. liẽlâkaîs bija, ku gãja divas mârciņas sviêsta. / sviêstu svêra, ka veda Liẽpãjâ izduôt, – laî spañnelî bûtu mârciņa. / tâdi spañnîši baĩti bi. div mârciņs, trîs salika turî sviêstu. / priêkš Liẽpãjas trîs mârciņas bi tas liẽlâkaîs* [siers]. *piê reĩzes êda paši arî. / tas nebija ne·kâc* [godību] *viêsis, kas nenesa* [ciemakukuli] *– marciņu, pus·uôtras marciņas sviêsta nesa, špirĩkta pudeli, galvas pusi, kriņģẽli, siẽru. / cukuru mârciņâs mẽra, tag i četrsim̃t grami.*

diũdesmit mârciņu, maň rãdâs, ta bi puõc. / [kliņģerim miltus] *apmẹ̃raṁ lika uz desmit mârcĩnu – us četri kĩlõ tas bûtu.* / *ja daũdz, ta mârcĩnu nuôcîrpa viĹlu reĩzâ* [no vienas aitas]. / *aîzgãj veĩkalâ, ta runâj – viênu mârcĩnu, divi mârciņas ziẽpes. viêns gabaĹs bi viêna mârcĩna.* / *meîtâm* [saimnieks algā] *deva ziẽpes piêcas mârcĩnas, tupeles, pastalas, cik nuôvaĹkâ.* / *liẽlâs laṁpâs izdẹga petruõlija viênâ vakarâ vẹsẹla mârciņa.* / *nuô četru, nuô piêcu mârciņu* [spalvu] *jaû vaîdzêja taî pẽleî, jâ.* / *ẹzẹra zveji savas zives jaû skaîtija mârciņâs.* ☐ ***mârciņas buṁba*** – īpašs (parasti lodveida vai cilindrveida) priekšmets – atsvars, kam svars ir viena mārciņa un ko svēršanā lieto par svara mēru. *mârciņu buṁbãm bi tâc iẽķeraṁs, tâc lîkumiņš.*

marene, arī ***marena***, ***marēna***, reti ***maṛe***, ***maris*** subst. **Jūras straume, kas plūst pavasarī no dienvidiem uz ziemeļiem.** [Teica:] *marene i iêpeĹdêjse. ta ne·viêna zuve neķeras. tas upu ûdeńs.* / *marena i straûme, kas nãca nuô Klaîpệdas uõstas. dikti spêcîga tã bî.* / *paûsariêm nuô diênvidu puses nãca spêcîga straûme. tã iznesa visu, kas ceļâ bijis, – kuôkus, krũmus, gružus. tas i pêc spêcîgâm ziêmâm. ta teîca – marẽna sâkusês.* / *marẽna i stipra straûme* [pavasaros]. *ta lẹdi izraûn kuôkus.* / *paûsariêm a laũnadža vẽjiêm maris nãk.* / *maṛe i viê(n)pusîgi ãtra straûme nuô diênvidiêm uz ziêmeļiêm. uň tâc ûdẹńc baĹc a isskaluôjumiêm.*

maŕga, dsk. *maŕgas* subst. **1. Konstruktīvs, parasti režģveida, elements (kā, piemēram, atklātu vai aizsargājamu vietu) norobežošanai.** *tiĹtaṁ katrâ pusê bi kuôka maŕgas.* / *maŕgas iŕ tiĹtaṁ gaŕ malu, ku piẽturệtiês.* / *liẽvenis i, ka vaļêjs verañc. tuŕ ta kâ tiĹtaṁ maŕgas – tuŕ i leñteri.* / *trepju maŕga nuôlûzuse, bûs jâpiênaglâ jaûna.*

2. Eine Stickerei (izšuvums). (ME II 563)

Maŕgiẽta, arī ***Mãrgiẽta***, ***Mãrgiẽte***, ***Maŕgriẽta***, ***Mãrguža***, ***Marguža***, ***Mãrģiẽta***, ***Marģieta*** subst. **Personvārds – sievietes vārds.** *taga tiẽ vẹciê vârdi visi i aîzmĩrsti: Maŕgiẽta, Mãrgiẽta, Mãrgiẽte, Maŕgriẽta, Mãrguža, Mãrģiẽta.* / *maṁma bija Mãrģiẽta* [jeb] *Maŕgriẽta.* / *Maŕgriẽta veĺ i dzîrdệc.* / *Marguža, Marģieta.* (Sprincis 430)

maŕgriẽtiņa subst. **Parastā pīpene (*Leucanthemum vulgare*; *Chrysanthemum leucanthemum*).** *bũkmãtara iŕ tâda puķe – baĹtas lapiņas apkârt, dzẹĺtẹńs vidiņš, lĩdzîga maŕgriẽtiņaî. lapas citâdas. tagad tâdas nẹẹsmu redzẽjuse.* / *guôvmĩžas iŕ tãs baĹtâs puķes, kas lĩdzîgas maŕgriẽtiņâm uň kumelĩtêm.*

marguot v.; folkl. **Izplatīt (parasti mainīga spožuma) gaismu.** *pašas puķes mẽrķi rāda* [..] *ziedệdamas, marguodamas lien caur riķi ciemiņuos.* (LFK 1961, 10203)

Mãrguža, arī ***Mãrģiẽta***. Sk. *M a ŕ g i ẽ t a .*

Marija subst. **Personvārds – sievietes vārds.** ☐ ***Marijas ruõze*** – kāršroze (*Alcea*); alteja (*Althaea*) (?). *Marijas ruõzes saûc. leĩšiêm, ku krĩžas i, tuŕ stãda tãs ruõzes.*

marinēt v. **Konservēt (pārtikas produktus) marinādē, arī citā skābā šķidrumā.** *labi marinệti guŕķîši ziêmu iŕ dikti laps paêdiênc. mana meîta katru vasaru marinê.* / *marinệti guôrķi jaû iŕ dikti smeķîgi.*

maris. Sk. *m a r e n e .*

mãrīte subst. **Divpunktu mārīte (*Adalia bipunctata*).** *mãrĩte* [jeb] *diêvguôsnĩna i neliẽls kukaînĩtis a mẹĺlâm puńktiņâm. spârni i caũrspîdîgi. sešas kãjas i, apaļa galva, mẹĺla muguras daļa, spic dẹguńs, apakša tuṁša.* / *mãrîti saûc paŕ diêvguôsnĩnu.* / *diêvguôsniņa i mãrîte – saŕkana aŕ mẹĺniêm plańkumiņiêm.* / *diêvguôsnĩna – taga viņu saûc mãrĩte.* / *mãrîte us piŕkstu ûsskrej.*

[I]***maŕka*** subst. **Preču zīme (parasti etiķetes, plombas, zīmoga veidā) ar preces izgatavošanas vietas, ražotāja, kvalitātes u. tml. apzīmējumu.** [sikspārnis –] *tã i fabrĩkas maŕka. taî stiklâ bi tas sikspârnis.* / *taî cẹpureî i maŕka, tã i labas zuŕtes drẽbe.*

[II]***maŕka*** subst. **Naudas vienība (Vācijā un Somijā līdz 2002. g. 1. janvārim); attiecīgā naudaszīme, monēta.** *desmit maŕkas – viêns dãlderis. maŕkas – tãs bi laĩkaṁ vãcu maŕkas.* / *feniņi bi vãcu laĩku naûda. maŕkas uň feniņi.* / *pažuõbelê atrada liẽlu buķi a tãm vãcu maŕkâm.*

mârks, arī ***mãrks*** subst. **Dīķis (parasti pļavā, ganībās), kas paredzēts, piemēram, linu, kaņepāju, mērcēšanai.** *bi speciãli tâdi mârki, lina mârki. tuŕ zivis nav.* / *tâdi linu mârki bija, dĩķis viňš bî. liniẽm jaû vaîdzêja tâdu ûdeni, kas stãv uz viêtu.* / *mârkâ linus mêrcê.* / *linus iêmêrca mãrkâ.* / *linus mãrkã aŕ lika, kas jaû puĺka aûdzêja. tâdi speciãli dĩķi bij priêkš taṁ. tuŕ zivis nav.* / *linu mârks bi patiĹtê. tuŕ mêrce linus uň linu pluôstus varêja nuôspiĹlệt pret tiĹtu apakšâ.* ✧ ***kâ nuo mârka izviĹkts*** – a) ļoti izmircis, slapjš. *teîc ari uz nuôsvîdušu ciĺvệku – kâ*

nuô mârka izviĺkc. / ka tuõ siênu skũnâ sabâzu, paliku slapš kâ nuô mârka izviĺkc. b) slinks, neprasmīgs. *kâ nuô maŕka izviĺkc – teîc us sliñki dziêvâjuôšu ciĺvę̂ku, kas ne·kuô nepruôt.*

mãrksla, arī ***mãrksle***, ***mãrkslis*** subst. **Kakla apakšējā priekšdaļa (dzīvniekam); pakakle (dzīvniekam).** [govij] *piê krûšu apakšâ sasakruõkâjsês tã âda. tuõ saûc paŕ mãrksli. tâ pa tuõ* [govs] *pakakli viš iẽt tas mãrkslis. nuô tã skata tuõ tręknumu. / maŕkslis* [ir] *pakakle. ka guôvi liẽls maŕkslis karâjâs piê kakla, ta laba guôve. / maŕkslis ziŕgam̂ neû tik liẽls kâ guôveî. ziŕgam̂ i lĩdzę̂ns kakls. / maŕkslis i pakakle uñ viss, kas piẽdeŕ tuŕ, kas nuõkarâjas. /* [govij] *mãrkslis i nuô pakakles lidz priêkšas plečiẽm. / braŅks nuõbaruôc tas buĺĩs, tâda liẽla mãrksle pakaklê. //* **Dubultzods; pazode.** *tam̂ tâda liẽla mãrksla kaklâ – us ciĺvę̂ku aŕ teîc, kam̂ tâc nuôsakãriês kakls.*

mârkšaini adv. **Tā, ka auž no vilnas dzijas un linu vai pakulu velkiem.** *ziêmas bikses aka bi vadmalas. citas bi aka mârkšaîni aûstas – linu męti uñ viĺĩas aûdi.*

mãrkšains, ***-a*** adj. **Tāds, kas austs no vilnas dzijas un linu vai pakulu velkiem (par audumu); pusvilnas; tāds, kas darināts no šāda auduma.** *bi tâc mãrkšaîns liñdruks isaûsc. tam̂ viêna dzive bi nuô pakulâm uñ uõtra dzive bi viĺĩas. / nuô viĺĩas aûda mãrkšaînu. tas bi pakulu męti uñ viĺĩas aûdi. tas bi mãrkšaîns aûdę̂kls. / pa ziêmu aka bi mãrkšaîni liñdruki. mãrkšaînu* [audumu] *a liniêm apmete uñ a viĺĩu akal̂ ataûda. / meîtenêm liñdruķę̂ļi mãrkšaîni – pašu aûsti tâdi mãrkšaîni, tâdi aŕ liniêm apmęsti, aŕ viĺĩu ataûsti. / nu sârkanuôs liñdrukus aûda mãrkšaînus.*

maŕķieris subst. **Darbarīks līniju, rindu iezīmēšanai (piemēram, pirms sēšanas, stādīšanas).** *maŕķiẽris, ku izvę̂ĺk strīpas* [sējot]. */ maŕķiẽris i. tas gaŅ·drĩz tâc pac* [*kraķis*] *i. / maŕķiẽris i tâc rîks, vę̂ĺk pa zemi, ku sę̂klu beŕ.*

maŕle subst. **Plāns kokvilnas audums ar retiem audiem un velkiem.** *nuôkupina piẽnu. ta apsiĺda uñ ta iêleî maŕlê, uñ nuôtecina. / kupušpiẽns i biêspiẽns. caũr maŕli islej, teîc – nuôkupina. / kãsa pa tâdu maŕli. ta jaû radâs piŕktiê kãstuvi, apkârt bleķis uñ metãla pinumiņš iêkšâ. ta vêl iêklâja maŕli. / a maŕli apsiên brûci.*

mãrrutks subst. **Daudzgadīgs kāpostu (krustziežu) dzimtas augs ar resnām, koksnainām saknēm un lielām krokainām lapām (*Armoracia rusticana*).** *mãrutkus manã laĩkã stãdija, sarĩvêja piê gaļas. / a mãrrutku lapâm mazgâjâs piŕtî. tas nuôjẽma iẽdęgumu. / a mãrutku lapâm – a tãm visi mazgâjâs* [pirtī]. */ tãs gal̂vas sâpes nuôrę̂m̂dêjši, kad piẽlika mãrrutku lapas.* ☐ ***mãrrutku ziêds*** reti – lefkoja (*Matthiola*). *lepkoju – tuõ jaû saûc paŕ mãrrutku ziêdu, ne paŕ kuô vaĩs netuŕ. ruõze tik* [ir skaista puķe]. // dsk. **Šī auga sakne, ko lieto kā garšaugu vai ēdiena piedevu.** *mãrrutki* [godībās bija uz galda], *kam̂ jaû nebi žę̂ļ, juô tuôreĩz jaû dikti dârgi bî tiẽ mãrrutki. / ta* [godībās] *gal̂vaspuse bi nuôvãrîta cũkas, jâ, uñ mãrrutki sataĩsîti. /* [godībās] *vãrija nuô liêkumu kupķêzi. lêja ari etiķi klât va mãrrutkus sataĩsîtus – sarĩvâtus. / ę̂duôt* [gaļu] *piẽdę̂vâm êde vaî nu rĩvę̂tus mãrrutkus, va sinupi.*

mãrsiĺs subst. **Panātru (lūpziežu) dzimtas puskrūms ar guļošu stumbru, stāviem zariem, pretējām lapām un violeti sārtiem, retāk baltiem, smaržīgiem ziediem (*Thymus serpyllum*).** *mãrsiĺs aûg mežâ, bet es viņu nezinu.*

Maŕss subst. **Īpašvārds – Saules sistēmas ceturtās (pēc attāluma no Saules) planētas nosaukums.** *Maŕss a Venêru viênu brîdi saiẽt kuõpâ – kâdi trîs, četri stuñdi tâ i. / Maŕsu es zinu atrast, Piẽna Ceļu aŕ.*

mãrša, arī ***maŕša*** subst.; novec.; parasti folkl. **Brāļa sieva.** *mãrša iŕ švẽǵeriẽne – brãļa siẽva. / maŕša skaîtâs brãļa siẽva. / ej pa priêkšu, mãtes brãli, rũmî taûtu istabiņu – kuŕ sêdês piêcas maŕšas, kuŕ devîņi bãlẽliņi. / bij man dziesmu, labu dziesmu, nav man labu līdzę̂tãju – mãsas mazas, nemãcęja, mãršas lę̂pnas, nelīdzęja. pieaugs manas mazas mãsas, es mãršãma žę̂ļ darĩšu, es mãršãma žę̂ļ darĩšu ar savãma mãsīnãm.* (LFK 1961, 10445) */ es labi zināju, kas mãršas pūrã – zilas bantes, zaļas bantes, maǵa bę̂rna cępurīte.* (LTD VII 661) */ cũka, cũka, ne mãršĩna mana brãļa lĩgavĩna. kâ cũkĩna nuôrukstę̂ja, garâm maŅ aĩziẽdama.*

mãršals subst. **Jauneklis, vīrietis, kas pavada jauno pāri laulībās.** *mãršaĺs bi kâzâs, vedêju puĩšis. visi vedę̂ju puĩši i mãršali.*

maŕšs, arī ***maŕšis*** subst. **1. Gājiens ierindā (parasti ritmiskā, vienmērīgā solī).** *situôt* [linus] *rakstâ, tiẽ sitiêni gãja pêc sitiêna – viêns pêc uõtra bes pãrtraũkuma. tuõ vaŕ piêlĩdzinât, ka karavĩri iẽt parãdes maŕšâ pêc kãjas.*

2. Skaņdarbs ar enerģisku, noteiktu ritmu un stingri vienmērīgu, ar soli saskaņotu tempu; attiecīgais mūzikas žanrs. *muzikañti, sagaīduôt kâzeniêkus piê baznīcas, râva vaļâ marŝi.*

mārtene – **die Schwiegertochter** (vedekla). (ME II 585)

Mārtenītis subst.; folkl. **Gadskārtu ieražu diena – Mārtiņdiena (10. novembris).** *diêtu, diêtu, saîmeniêce, Mārtenīša vakarâ!*

mārtiņpuķe subst. **Sīkziedu krizantēma (*Chrysanthemum*).** [puķes:] *mārtiņpuķes. krezeñtīnes. / mārtiņpuķes mumŝ tuôreīz nebi, pêc Piŝmâ kaŗa bi. / tikaî mārtiņpuķîtes vêl i. aŝ galuôtnîtes nuôkritušas.*

Mārtiņš subst. **1. Personvārds – vīrieša vārds.** *maŝs mazdęĺs i Mārtīns, Mārtiņu saûc.* / [vārds] *Mārtiņš bi Duõrupê.* ✧ ***sala mārtiņš*** – salīgs cilvēks. *tas tâc sala mārtiņš, puĺku tuñtuļuôjâs, ģêrbjas. tas laīks ne·maz tik aũksc naû, bet viņš tâ nuôģêrbiês kâ liẽlã salã. / citam̂ vaîg ritîgi nuôģęrptiês. tiẽ i tiẽ sala mārtiņi. / Biruta i tâc sala mārtiņs.*

2. parasti dsk. **10. novembris – diena, kad pēc seno latviešu gadskārtu ieražām tiek svinētas rudens darbu beigas un ziemas sākums; Mārtiņdiena.** *Mārtiņuôs vaîg zuôsi ęst. jânuôbaŗuô uñ ta vaŝ ęst. / uz Mārtiņiêm cepe zuôsi uñ pārveda kâdu ķuõci alu nuô nīdeŝlāga – tas, ku alu taīsij. / kad atnāks Mārtiņš, tad jâvāra gũža. / Mārtīni bi tiẽ beîdzamiê svętki, ka gãja vasaras strâdniêki pruôjâm. / cic pat līka saîmniêku pa Mārtiņa diênu, kas jaû bi labs saîmniêks. / strâdniêkus līga lidz Mārtiņiêm uñ lidz Juŝģiêm. bi tâdi, kuô līga lidz Mārtiņiêm.*

3. sugasv. noz. **Vējdzirnavu vertikālā vārpsta.** [dzirnavās] *kas tuŝ griẽžas, tuõ saûc pa mārtiņu. nu viņš stāv taîsni aûkšâ, nuô aûkšas uz leju taîsnâ līnijâ. nu aûkšas galâ i viņam̂, tam̂ mārtiņam̂, tâdi rati – ķem̃mrati, ârpusê tâdi spârni, kas griẽž. / sudmalâs tas liẽlaîs baĺĵkis bi mārtiņs. vẽja sudmalâs tik bi mārtiņs – nuô apakšas lidz pat aûkšaî ręsns kuôks. tuŝ vis·apkârt aptaīsîti riteņi. uñ tas tas galv̂ęnaîs i sudmalâs. katrâs sudmalâs tuõ saûca pa mārtinu. tas bi sudmalu mārtiņš.* ☐ ***liẽlais*** (arī ***garais***) ***mārtiņš*** – vējdzirnavu vertikālā vārpsta. *caũri viẽn viņš* [*mārtiņš*] *griẽzâs riņķî, tâpêc ka aûkšâ tiê spârni, tiẽ viņu griẽza. tâdi ķem̃mrati bi, kas aka ķem̃mê tuôs dzirnakmeņus, tuõs, kas maĺ tuôs miĺtus. tuõ saûca pa liẽluô mārtiņu.* / [dzirnavu] *vidũ i liẽlaîs mārtiņš. tas iŝ, kas griẽž visus gaņģus. viš i gaŝ·drīz nuô apakšas, nuô miĺtu gaņģa. uñ ta viš iẽt caũri aûkšã, ku liẽliê spârni, riteŝs.* / *mũs sudmalâs bi četri tiẽ gaņģi. tiẽ visi četri tâ sarîkuôti, ka visi tiêk piê tã garâ mārtiņa klât. uñ tas griẽž tuõ riteni, tâ kâ visi griẽžâs.* ☐ ***mārtiņa buõms*** (arī ***buõmis***) – vējdzirnavu vertikālā vārpsta. *mārtiņa buõmis* [dzirnavās] *bi tas galv̂ęnaîs, tâ·pat kâ siŝde ciĺvękam̂. tas bi stāvus nuô aûkšas lidz apakšaî. caũri viẽ viš griẽzâs riņķî. aûkšâ tiẽ spârni – tiẽ viņu griẽza.* / *mārtiņa buõms bi, kas* [dzirnavās] *iẽt stāvus nuô aûkšas lidz apakšaî. piê tã visu kuô piêstiprinâja.*

mārts, novec. ***męŝcs*** subst. **Gada trešais mēnesis.** *tas* [koku pludināšana] *bi maŝta mēnesî, kâ kuŝš paûsaris bi.* / *tuõ maŝtu pa kaķumẽnesi teîca.* / *męŝc – tâ senâk teîca.* / *męŝcâ jaû sâk rastiês garâkas diênas.* / *diũdesmit piêktâ maŝtâ sẽja kâpuôstus ļęcęklã. sęklas bi sadiêdzętas.* / *viņaî maŝtâ bûs diûpacmit gadu.*

masa subst. **Mīklai līdzīga viela, biezs maisījums.** [*žūrai*] *tuõ miĺtu masu liêk uskaŝsęt grãpî. paliêk biêza masa.* / *dęsâm ismaīsija diẽzgaŝ pabiêzu masu uñ piĺdija tãs ręsnâs dęsâs.* / *ja uz kâzâm vaî ku iẽt, ta nuô tãs masas us kriņģẽli taīsa rakstus.* / [pēc *saru pēršanas*] *bęrns bi miêŝîks. us tuõ* [pārziesto] *masu bi isnãkuši tiẽ saŗi – tãs puõras bi aîsķepêjšas.* // **Viengabala, parasti blīvs, materiāls (kā veidošanai).** *tiẽm dakstiņiêm, laî neiẽt ûdeŝs caũri, ûzlaîda tâdu glumu masu viŝsû. tuõ saûca glaŝce.* / *bija tâc* [*bruceklis*] *aŝ kuôku vidũ uñ abuõs galuõs tâda ciêta galuôdas masa.* / *iŝ tâda kuôka ļem̃pe a tâdu* [uzklātu, sacietējušu] *masu. tag aŝ saûc pa brucekli* [jeb] *strĩķi.* / *tas gaîsmas aparãc tika us tuõ stiklu usstiprinâc aŝ tâdu masu.*

māsa subst. **1. Vienu vecāku meita attiecībā pret citiem viņu bērniem.** *māsas iŝ viênas mãtes divas meîtas.* / *puĩkam̂ teîce – tã tava māsa.* / *māsĩ! meîtĩ! senâk tâ teîca.* / *krustamãte bija tęva māsa,* [arī] *mãtes māsa.* / *pie brālīša dzīvuodama, māsas vārda nedzirdēju. kad es gāju tautiņās, tad brālītis māsu sauca.* (LFK 1818, 874) / *cūkīna, māsīna, mēs abas guodā – tu sēdi uz galda, es galda galā.* (LFK 9, 36) ☐ ***brũtes māsa*** – līgavas māsa; pavadone kāzu ceremonijā. *ja nebija* [māsas], *ta brũte jẽma kâdu savu draûdzeni pa brũtes māsu. uñ taî jaû akaĺ uzlika tuõ vaîņagu pa tuõ vakaru, ka brũteî nuôjẽma.*

2. parasti dem. **Medicīnas māsa.** *spricê i slim̂nicâ, i abulañcê. mãsiņa iẽspricê.*
3. rel. **Sieviešu reliģiskā ordeņa locekle; mūķene.** *mâcîtâjs teîca – Diêvam̂ zinâma kristîga mãsa. uñ tãs metâs ceļuôs. tã lûkšana pa visâm bi viêna.*

masalas subst. **Akūta (parasti bērnu) infekcijas slimība, kam raksturīga paaugstināta ķermeņa temperatūra, elpošanas orgānu iekaisums, nelieli, bāli sārti izsitumi uz ādas.** *masalas pazina. ta bi tâdi sârkani issitumi, galva sâpêja, kârstum̂s bi. / ka bi masalas, ta tik aîsklâja luôgus ciêt uñ laî tum̂sa. uñ ne·kâdus pulverus nedeva dzêrt. sataîsija tik kumelîšu tẽju, piêlika mẹdu. uñ tĩtarines aka savãrij. / skuõla ẹsuôt slệkta. bệrni slimuô a masalãm.*

masalis subst. **Ods (*Culex*).** *aĩ uôdiņi, masalîši, neệdat sẽjêjiņus! ệdat sliñkas vĩra mãtes, tãm bi laĩks kasîtiês!*

mãsasdệls subst. **Māsas dēls.** *maṅ̂ jaû mãsasdệls palîdz, atveḍ zâles. viš i te·pat tuvumã.*

mãsasmeîta subst. **Māsas meita.** *mana mãsasmeîta taga i Rĩgã. viņa tuŕ strâdâ.*

māsệna subst.; parasti folkl. **Māsiņa.** *pats māsệnu paaudzēju, pats ražệni pavadīju.* (LTD VII 385) // mīlin. **Sieviešu kārtas radiniece.** *tu maṅ̂, māsện, skatiês! tâ vaĩrs uôtrreĩz nejuõkuô!*

masēt. Sk. *m a s i e r ē t .*

mãsica subst. **Tēva vai mātes brāļa (māsas) meita.** *mãsicas i divu mãsu meîtas, divu brãļu meîtas. / brãļu, mãsu bệrni – saûc brãlệni, mãsicas. / viņa mana mãsica, mana radeniêce i. / siẽvaî jaû te mãsicas i pilla Nîca, tuõ radu i dikti daũdz. / ka mẽs ẹsam̂ visi kuõpã – brãlệni uñ mãsicas, ta iznãk divdesmit seši. / brãlệns a mãsicu nevarêja prẹcệtiês, juô mâcîtâjs nelaũlâja – tuva radniêcîba.*

masierēt, arī ***masēt*** v. **Masēt.** *maṅ̂ iẽmetâs tâda dziŕgzde kãjã. ta masêja uñ pãrgãja. / jaûnâm guôvîm nedrîkst tesmeni daũdz spaîdît, masiẽrệt.*

masīvs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir liela masa, liels apjoms.** [Vāczemes egles] *i tâdas liẽlas, masĩvas.*

maska subst. **Uzliktnis (sejai) ar (piemēram, cilvēka, dzīvnieka, fantastiskas būtnes) galvas attēlu; uzliktnis (sejas augšējai daļai) ar izgrieztiem acu caurumiem; krāsojumu un līmējumu kopums, kas ievērojami pārveido sejas formu.** *maska i liêks ģĩmis. / [bukuos] viêns vecis – tam̂ veḷla maska – tas siẽvas spaîdija. / ķệkatâs maskas nav. apvêrš kažuôku uõtrâdi tik.* // **Sejas aizsegs.** [spēlējot paslēpes] *nuõteîc, lidz cik viņam̂ iŕ jãisskaîta. ta jẹm̂ tuõ masku nuõst uñ meklê, kuŕ katrs i.*

maskuoties v. **Tērpties maskā.** *ķệkatu diênâ nuô mãjas uz mãju gãja. bet tuŕ tik siẽviêtes viẽ iẽt, maskuôjušâs.*

mastīt v. **Sist.** *tuŕ bî tâda vĩru kom̃pãnija, dzêra uñ sâka mastît viêns uõtru. kâc strĩc tuŕ iscêlâs. / nu tevi mastîšu! ku tu akaĺ biji? / tas kaĩmiņu suñs te nãk iskašņâ tãs duôbes. es eju mastît.* // **Dzīt prom.** *jâiẽt tiẽ putneḷi mastît nuô uôgu laũkâ.*

[I]***masts*** subst. **Augsta, parasti vertikāla, stabveida konstrukcija (kuģim, jahtai u. tml.), pie kuras piestiprina, piemēram, buras, gaismas avotus.** *viênc masc bi – šĩm ẹzệra laĩvelêm bi tik viêna bura. / senâk a burâm gãja laĩva. masc bi. egles aîziẽt mastiêm. / masc i kuģim̂, laĩvaî kuôks, kuŕ piêstiprina zẽģeli. / piê masta nãk añkas – tuŕ bura tiêk piêstiprinâta piê masta. tiẽ i rupji snuõri. / laĩvaî masc nebi nuõlaîsc. piê tã bi buŗa.*

[II]***masts*** subst. **1. Meža vai lauka gabals, kas izraudzīts dzīvnieku medīšanai ar dzinējiem.** *medniêkiêm masc, kuŕ meža gabala viênâ malâ stãv medniêki uñ nuô pretêjâs puses nãk dzinêji, kas dzện zvệrus medniêkiêm. tas i meža gabaĺs, kuô tâ aîzjẹm̂* [medībās]. */ masc medniêkiêm i medîbu laũku apmệrs. /* [mežā] *viênu kvarŕtãlu aîzjẽma. uñ ta tuõ mastu dzina, cik jaû tuõ dzinẽju bija. / medĩbâs viênu mastu izgãja. / medniẽkiêm tas pêdêjaîs masc ẹsuõt bijis laps – nuôšãvuši trîs cũkas.*

2. Ar velkamo tīklu ierobežota zvejvieta jūrā; tajā gūtais loms. *tuõ tîklu tâ apmeta jũrã riņ̃ķĩ. tuŕ taî mastã tãs zives gãja. / rîtiêm agri vaî vakaruôs vệlk tuõ mastu. / katrâ pusê trîs vệlk tuõ mastu laũkâ. uñ isvệlk taî malâ. / tajâ mastâ bija trãpijušâs liẽlâkas zivis aŕ. / ķudeḷa vilkšana vienā mastā velkas 2 līdz 3 stundas.* (Laumane 2019, 36–37) */ diênâ mẽs varam̂ izvîlkt, ja naû dikti daũdz tãs zivis, četrus mastus.*

mastuot v. **1. Ķert, tvarstīt.** *kaķe iêskrêja klẽtî mastuôt peles.*
2. Sist, pērt. *viêns reĩz bi isrâvis krustu. uñ ta tuõs lejniêkus mastuôja. uñ kâdreĩz dikti, ne pa juõkam̂.*

mãšele subst. **Māsiņa.** *mãšele uñ brãlelis – tâ Nîcâ teîca.*

mašĩna, retāk ***mašina***, ***mašĩne***, ***mašine***, ***mašiņa***, ***mašĩnis***, ***mašĩns***, ***mašins*** subst. **1. Mehānisms vai mehānismu komplekss, kas veic lietderīgu darbu.** *nu tagad jaû sẽ visu aî mašĩnêm. nu jaû tik a mašĩnâm* [sēj]. */ daṁpa tik pêcâk radâs, aî malÎku kũrinama. laũkâ bi tâc liẽls mašiņs – tuî bi tã ugune, tâdi riteņi. / visu kûli jaû uz·reĩz nelaîž mašĩnâ – bišķi piẽtuî vãrpu galus, laî nuõsit. / bi tâc mašĩnc aka sudmalâs. / kâršuôt viĨlu, apakš mašĩnas nuôput adbiras. / ta* [senāk] *jaû siẽviêtêm maz mašĩnu bi. ta jaû vaĩrâk skruõderiêm. / ta jaû* [skroderi] *braũkâj apkârt pa mãjâm. iêlika mašĩnu ratuôs uṅ aîzbraûca. / es tik viênu tâdu veci pazinu – tas a ruôkâm šuva. visi skruõderi jaû a mašĩnu* [šuva]. */ ta tâds mašĩns jaû aî nebi, tâds adâms tuôreĩz. / tã siẽva bî adîtãja. viņa adija a mašĩnu jaû. / tuôreĩz jaû a mašĩnu nemala gaļu dẹsâm. taga jaû* [gaļas sasmalcināšanai] *mašĩnas. ta jaû nebi.* ☐ ***akšeļu*** (arī ***ekseļu***) ***mašĩna*** – ekseļmašīna. *akšeļu mašĩna griêza tâ smalÎkâk luõpiêm – salĨmus, tâdu garâku siênu aka. / griêž ekseļus a tâdu ekseļu mašĩnu luõpiêm. tuõ deva luõpiêm. us staĨļiêm bi iêtaĩsîc tâc mašĩns. tiẽ ekseļi bira lejâ. / rudzu salĨmus aî griêza, kaṁ knapâk tãs barîbas bi. / bî tâda akšeļu mašĩna. tas zîrks gãja aplĩ.* ☐ ***aûžamā mašĩna*** – mehāniskās stelles. [Ilze] *ẹsuôt iêgãdâjuse aûžamuô mašĩnu a viênu paminu uṅ sešpacmit nĩtêm. bi tâda mašĩna, ku viêna pate pamina, nĩtes bi sešpacmit.* ☐ ***drukājamais mašĩnis*** – rakstāmmašīna. *bi drukâjamiê mašĩņi iêkš pasta. gãj uz pastu, laî ûzdrukâ.* ☐ ***gaļas (maļamā) mašĩna*** (arī ***griêžamais mašĩns***) – ierīce gaļas malšanai. *ta taga jaû* [taukus] *maĻ a mašĩnu, samaĻ a gaĻs mašĩnu. / gaļas maļamuô mašĩnu tuôreĩz nebija velÎ. / taga* [desas] *taĩsa a mašĩnu. savs gaļas griêžamaîs mašĩns tagad i katraṁ.* ☐ ***kaŕtupeļu raûjamā mašĩnīte*** – mašīna – ierīce kartupeļu novākšanai. *kaŕtupeļu raûjamâ mašĩnîte. tuî spuŕdzeklis griêžas riņķĩ uṅ tiẽ kaŕtupeļi iêt pa gaîsu.* ☐ ***linu mĩstāmā mašĩna*** – mehāniska ierīce linu mīstīšanai. *pašâ beîdzamâ laĩkâ bi linu mĩstâma mašĩna, bet es viņu neredzẽju. ta jaû maz linus sẽja vaĩs.* ☐ ***piẽna mašĩna*** (arī ***mašina***) – piena separators. *vis·piŕmâk nebi piẽna mašina. ka es bi, ta jaû bi mašiņs. vẹlâk bij mašĩnas uṅ mašĩnâja piẽnu. / kreîmu sâka pãrduôt, ka radâs piẽna mašĩni.* ☐ ***streņģẽjamā mašĩna*** – ierīce virvju vīšanai. *tuî bi bũda, ku stãvêja streņģêjamâ mašĩna – streņģêjamaîs ritenis. tuî uskabinâja pakulas. viêns sêdêja uṅ griẽza tuõ riteni, uṅ viêns taĩsija tuõ palipu vaîdzîgâ rẹsnumâ. ka trîs tâdus palipus sataĩsija, ta griẽza uõtrâdi tuõ riteni uṅ sagriẽza kuõpâ* [palipus], *uṅ isnãca strikis. tas streņģêjamaîs taks gãja gaî ceļu. staŕp ceļu uṅ tuõ taku bi gŗãvis uṅ sklañdu žuôks.* ☐ ***sviêsta (taĩsāma***, arī ***kuļamā***) ***mašĩna*** (arī ***mašĩns***) – ierīce sviesta kulšanai – koka kaste, kurā kustīgai asij piestiprinātas koka līstītes griežoties sakuļ krējumu sviestā. *bi ari sviêsta taĩsâma mašĩna nuô kuôka. tãs paši taĩsija. ta dikti ãtri varêja sakulÎt. / saîmniêkiêm bi četrkañtîgi kasteļi, iêkšâ spârni, aî ruôku griẽza. sakũla sviêstu. saûca sviêsta kuļamâ mašĩna. / ta jaû bi tâdi sviêsta mašĩni nuô kuôka, tâda iẽgarẹnâka kaste. caũr kasti gã caũri tâda dzẹlÎzu ass. uṅ bi četri spârni. viênâ malâ bi ruôkturis, kuô griẽst. spârni krêjumu kũla. / kaṁ jaû vaĩrâk bi* [krējuma], *taṁ bi sviêsta mašĩna. tã ta kâ kastelÎs bi, garẹṅc, viŕsû vâks. ta sãnâ nãca tâda ruôciņa dzẹlÎza. ta griẽza – tuî iêkšâ tâdi kâ spârni bi. tiẽ bi diẽzgaṅ daũdz. nuôlika uz galÎdu va beņķi. mašĩnâ kâdi desmit litri kreîma varêja iêliêt.* ☐ ***vẽtijamā mašĩna*** – ierīce graudu vētīšanai. *ka* [labība] *bi nuôkuĨta, ta veda kuĻmašĩnu pruôm. veda aka vẽtijamuô mašĩnu. /* [labību] *bẽra tâdâ ķistâ uṅ vẽtija, griẽza. vẽtijamaîs* [jeb] *vẽtijamâ mašĩna* [sauca]. */ vẽtijamâ mašĩnâ aî i ķisc, kuî beî iêkšâ.* ☐ ***zîŕgu mašĩna*** (arī ***mašĩns***, ***mašins***) – kuļmašīna. *es a zîŕgu mašĩnu aceruôs* [kulšanu]. *piêci zîŕgi apkârt tâdu riņķi griẽza. tuõ kũlêju laîda iêkšâ. tã bi zîŕgu mašĩna. es jaû piêdzîvuôju kuĻmašĩnu. / a zîŕgu mašĩnu es ẹsmu velÎ kũluse. a zîŕgu mašĩnu kũla rijâ. / a zîŕgu mašinu kũla – piêci seši zîŕgi bi iêjûkti. tãs* [ērpes] *bi piê tã mašina klât. / ka kũla a zîŕgu mašĩnu, ta a tãm kuôka dakšâm cilâjâm – ẽrpêja. tâdi plati tiẽ zareļi. / pẹlavas vaîdzêj nẹst a tiẽm deķiêm. ka senâk a zîŕgu mašĩnu kũla, ta jaû neliêtuôj tuõs deķus. ta tik, ka a daṁpâm kũla. / zîŕgu mašĩnaṁ nebi siêti. ka vẽtî, ta bi siêti.* ☐ ***mašĩnu aûdums*** – fabrikā austs audums. *tuõs* [*slẽšu* audeklus] *jaû mašĩnâ tik aûž, tiẽ vẹclaĩku, ku bi tiẽ mašĩnu aûdumi.* ☐ ***mašĩnu kreîms*** – ar piena separatoru nokrejots krējums. *bet ta tas kreîms nebi mašĩnu kreîms. ta tâc bi – pa spañnîšiêm nuôsmẹlÎc.*

2. Transportlīdzeklis (parasti automobilis). *tas viņa mašiņs mani te atveda. / bi te viêns vĩrelis aî mašiņu iêticis grãvê. / tas mašiņs tâ jâceĻ uz aûkšu* [ja iestrēdzis smiltīs]. */ kuô viņas* [tas ir, sievietes] *ziṅ nuô mašinâm!* ☐ ***smagā mašĩna*** – mašīna, kas pārvadā kravu. *ta jaû nebî*

aũtobusi. ta vaîdzêja smagã mašĩnã drẹpẹlệtiês. tuŕ jaû vẹci ciĺvệki nevarêja guôdîgi iêkâpt. ☐ ***viêglā mašĩna***, arī ***viêglais mašĩns*** – vieglais automobilis. *nãca viêna viêglâ mašĩna.* [vīram] *uspêrâs tiêši viŕsû. / viêglaîs mašĩns tuŕ braûc. te tiẽ mašĩṇi iẽt daũdz.*

mašĩnadītājs m., ***mašĩnadītāja*** f.; subst. **Cilvēks, kas ada ar adāmmašīnu.** *cic jaû* [jakas adīt] *nesa piê mašĩnadîtâjas. tâdas strĩpas sàadija. uñ ta pac aka sašuva kuõpâ. / kad sâka a mašĩnu adît visâdus jakus uñ visu tâ, ta sarunâj a kâdu mašĩnadîtâju. nuô tiẽm pašiêm plučiêm sataĩsij tuõ dzivi uñ ta nuônesa.*

mašĩnāt, retāk ***mašināt*** v. **1. Krejot ar piena separatoru.** *mašĩnas jaû pîrmâki nebija. vệlâk piẽnu sâka mašĩnât. / piẽnu kãsa a lupatu, mašĩnât nemašinâja. / ka meîtas bija isslaûkušas, ta muõdere gãja pârslaûkt uñ tuõ pãrslaûktuô piẽnu nese kaĺnâ uñ mašĩnâja. / nu tad gañ bi kuô rẹdzệt! ta mašĩnâja tuõ piẽnu. ka mašĩnâja tuõ piẽnu, ta visi tiẽ bệrni nuôstâja riñdâ. / kreîms parãdijâs, ka mašĩnât sâka. / piẽnu mašĩnâja katru rîtu. ta bi kreîms. / saîmniêce katru nedệḷu braûca Liẽpâjâ. ta jaû mašĩnâja tuõ piẽnu.* ☐ ***mašĩnāt(ai)s*** (arī ***mašĩnệtais***, ***mašĩnāts***) ***piẽns*** – ar piena separatoru nokrejots piens. *piẽns bi vâš – mašĩnâc piẽns. mašĩnâtuô piẽnu raûdzêja. / kad i mašĩnâc piẽns, ta* [biezputrai] *piẽleî mašĩnâtu piẽnu. / ka bi nuô mašĩnâta piẽna siẽrs, ta viñš bi ta kâ siksna sîksc. / mẽs jaû dzêrâm mašĩnệtuô piẽnu aŕ. bijâm liẽla ģimene. /* [senāk] *tas piẽns jaû gaŕšîgâks bi nekâ taga tas mašĩnâtaîs.*

2. Kult labību ar kuļmašīnu. *kuĺšana sâkâs, ka maň jaû bi sešpacmit gadi. ta jaû seň iẽpriêkš kũla a ziŕgiêm, jâ. daṁpâj, mašinâj, neteîca – kũla. mašinâ a ziŕgu mašĩnu. ta rusvêrģis laũkâ bi. / veĺbuõmis bi, ku mašinâj labîbu a ziŕgiêm. / ta kũla* [labību] *– mašinâja. ta jaû neteîca – kũla.*

mašĩndũrieni, vsk. *mašĩndũriens* subst. **Šūšanas tehnikas paņēmiens, pēc kura šuj pa vienu un to pašu auduma diegu starpu.** [kreklam] *visas apkakles, visu vaîdzêj a ruôkâm nuôšũt tâdus mašĩndũriênus feĩnus* [jeb] *biêzuôs dũriênus. uñ aŕ linu dzivi viṇus šuva. / krẹklaṁ apruôcî aŕ nuôšuj peĺ̂taku. tas tâ kâ mašĩndũriêns.*

mašĩne, arī ***mašine.*** Sk. *m a š ĩ n a .*

mašĩnele, arī ***mašĩnelis*** subst. **Neliela mašīna; neliela mehāniska ierīce.** *vệlâku* [kulšanai] *radâs tâdi mašĩneḷi a ziŕgiêm. piêlika divus zîrgus priêkšâ – tâda gara iĺkse bi. riņķî viẽn gãj, uñ tas mašiñs griẽzês riņķî. /* [dreijerim] *a kãju minamas mašĩneles i. / ta ûzmaûc tuõ dẹsu us tuõ mašĩnîti uñ sabâž* [masu desā]. *tag mẽs a mašĩneli* [pildām masu desās].

mašĩneļļa subst. **Eļļa, ko izmanto, piemēram, rūpniecības iekārtu, mehānismu, mašīnu daļu eļļošanai.** *mašĩneļ́ḷu, ka vaîg, pệrk. /* [slimam lopam] *duôd iêkšâ iẽlejuôt mašĩneļ́ḷu aŕ saĺdu kreîmu.*

mašĩnis. Sk. *m a š ĩ n a .*

mašĩnists subst. **Cilvēks, kas apkalpo mašīnas; mašīnstrādnieks.** *divi deva uz daṁpu aûkšâm uñ laîda iêkšâ. uñ viêna* [sieviete] *bi, kas kûḷus griêza, uõtra, kas padeva mašĩnistaṁ.*

mašĩnmeĩstars subst. **Kvalificēts strādnieks, kas atbild par mašīnu apkopi.** *meĩstari bi visâdi. skruõdeŕmeĩstaŕs bi, kalêjmeĩstaŕs bi, mašĩnmeĩstaŕs. visi bi meĩstari. / mašĩnmeĩstaŕs bî, kas kurinâja tuõ daṁpu.*

mašĩnpiẽns, retāk ***mašiņpiẽns*** subst. **Ar piena separatoru nokrejots piens.** *senâk, ka radâs tiẽ mašĩṇi, ta uzvãrija mašiņpiẽnu, iêdrupinâja maîzi, cukuru. / maîzi iêdrupina va nu rûgušpiẽnâ, va mašĩnpiẽnâ, va svaîgâ piẽnâ. / daža saîmniêce istaĩsija tuõ mêrci viĺtîgâk – uzleî mašĩnpiẽnu. bî jaû vi·sâdi!*

mašĩnrũme subst. **Mašīntelpa.** *tuŕ iŕ mašĩnrũme, tã iŕ laĩvas dzinêja tẹĺ̃pa.*

mašins, arī ***mašĩns.*** Sk. *m a š ĩ n a .*

mašĩnstel̃les, arī ***mašĩnstakles*** subst. **Mehāniskās stelles.** *vẽveris jaû aûda tuôreĩz a mašĩnstel̃lêm, a mašĩnstakli. Nîcâ nebi vẽveris. / pa bûšanu mũs mãjãs bi tâdas mašĩnstel̃les priêkš kara. es tâ ne·kuô nezinu vaĩrâk.*

mašiņa. Sk. *m a š ĩ n a .*

mašiņpiẽns. Sk. *m a š ĩ n p i ẽ n s .*

matadata subst. **Noteiktā veidā saliekts tievs stienis matu saspraušanai, arī rotāšanai.** *sprãdzîtes lika matuôs. mẽs pa matadatâm saûcâm, bet piĺsệtâ viṇas saûc pa anãtelêm.*

mãtara. Sk. *m ệ t r a .*

mãte subst. **1. Sieviete, kas ir dzemdējusi bērnu vai bērnus.** *mãte* [ir] *siẽviête, kaṁ bệrni. / maṁma teîca viên·mệr. mãte teîca vaĩrâk, a citiêm sarunâjuôtiês. / mãtẽm sâpêja siŕdes, ka dệḷus*

vaîdzêja izvadît karã. / raspuôdĩnus vaîg vâkt uñ dzệrt siẽviêtêm. ka tuõs liêtuô, ta daũdz bệrniêm mãtes bûtu. / tệs a mãti gãja tuõs trušuôs. ☐ ***liẽlā mãte*** – a) vecmāte. *liẽlâ mãte iêņesuse Zviŕgzdineî maģu meîtini – tâ runâja. / pakaĺnê bija liẽlâ mãte – tâ viņu mẽs, bệrni, pazinâm uñ baĩdijamiês, juô suôlija atnẹst mazu brãlîti. ta bi liẽlâ mãte.* b) bērnu val. – vecāmāte. *liẽlâ mãte* [ir] *vẹcâmãte, saîmniẽka mãte.* ☐ ***mazā mãte*** bērnu val. – māte. *bệrni saûca vẹcuômãti pa liẽluô mãti uñ savu mãti pa mazuô mãti.* ☐ ***tệvs mãte*** novec. – vecāki (tēvs un māte). *mũs tệs mãte – tâ aŕ teîca, viênâ vârdâ, tas i, vẹcâki.* ✧ ***iezîst ar mãtes piẽnu*** – iemantot kopš dzimšanas (piemēram, kādu paradumu). *visu – labus tikumus uñ netikumus – tas puĩka varêja iêzîst aŕ mãtes piẽnu. kâ viņa darija, tâ dệls ari dara.* ✧ ***kâ nuo mãtes miêsām nãcis.*** Sk. *m i ê s a .* // **Bērnu aprūpētāja (parasti daudzbērnu ģimenē, ja māte mirusi).** *es* [pēc kara] *biju tã mãte – palikâm seši bệrni. uñ viêna vẹcâka mãsa bi.* ☐ ***sveša mãte*** – pamāte. *mana mañma nuômira jaûna. tệs apprecêja citu siẽvu. ta mañ bî pamãte – sveša mãte. / sveša mãte, ne mãmiņa maz iêdeva laũnadziņu.*

2. **Gados vecāka sieviete; lieto, laipni uzrunājot gados vecāku sievieti (arī dzīvesbiedri) vai runājot par viņu.** *mãtes gãja viêna piê uõtras smeķât jaûnuôs rãceņus. / tuŕ tãs mãtes bi tâdas ražîgas, isaûda vadmalas. / Spiŕģu mãte nuôbraûca Liẽpâjâ. / liẽluôs guôduôs, kad vaĩrâk ciĺvệku, vaîdzêja satapinât traũkus nuô ciêmĩnu mãtes. / mãtes sâkušas rệkuôtiês, nevaŕ beîkt. / vĩrs saûca siẽvu pa mãti, siẽva aka pa tệvu* [vīru sauca]. */ viš teîca – tâ mana mãte cepa. viš tuõ savu siẽvu pa mãti saûca.* ☐ ***Jãņa mãte*** – mājas saimniece Līgosvētku svinībās. *Jãņa mãteî vaîdzêja sasiêt siẽru, laî visiêm piêtiêk.* ☐ ***mãjas mãte*** – mājasmāte; namamāte. *laba, laba mãjas mãte, laipni lūdza istabā.* (LFK 1818, 47) ☐ ***nama mãte*** (arī ***mãmīna***) – mājasmāte; namamāte. *nama tệvs, nama mãte, parãdiet savu druvu!* (LFK 1818, 60) / *nama mãte lielijãs – pieci vepṛi uoz istubu.* (LFK 9, 130) / *ai nama mãmīna, dar duretīnas* [..] (LFK 1818, 7) ☐ ***uõtra mãte*** – sievasmāte vai vīramāte. *meîtas mãte znuõta mãti saûc pa uõtru mãti. / viņas dệls apprec manu meîtu, uñ tad i uõtra mãte. / uõtra mãte slâpa pa·visaṁ zemê.* ✧ ***kaŗa mãte*** – kašķīga sieviete. *ku tã kaŗa mãte! miêrâ viņa nevaŕ bût.* ✧ ***maîzes mãte*** novec. – apgādniece; darba devēja. *saîmniêkus saûca pa maîzes mãti uñ maîzes tệvu. vẹci ciĺvệki tâ saûca.* ✧ ***muîžļu mãte*** hum.; novec. – cilvēks, kas uzkopj telpas, apkārtni (?). *ja bi stûrî saslaũcîti muîžļi,* [teica:] *nu ku ta muîžļu mãte palikuse, ka nenãk muîžļus iznẹst?* ✧ ***preču mãte*** – preciniece. *nãc pa sliêksni, preču mãte, rãdi savu vẹdumĩnu!*

3. novec. **Dziedniece; pūšļotāja.** *kad ruõze piẽmetâs, nuôgãja piê mãtes, laî saraũga zâles. kas mâcêja pûst, tã bi mãte.*

4. **Dzīvnieku mātīte, kurai ir mazulis vai mazuļi.** *cũka i sivệnmãte. suvệnu mãte. / suvệnu mãtêm pa zîdîšanas laĩku nedeve skâbu êdiênu, laî suvệniêm nav caũreja. / piêcu gadu ķẽve tã tã vis·labâkâ kumeļu mãte. / kumeļu aččķĩra nuô mãtes. viš sâka ệst jaû zâli, siênu. / vispãr jệru mãtes nebi trẹknas. / ja viņa* [tas ir, kaķene] *kâdreĩz iêgãja* [mājā], *ta viņa* [tas ir, jaunā kaķene] *izdzina tuõ mãti. / aîstaĩsija tuõ* [lapsēnu] *bũri ciêt, laî tã mãte netiêk iêkšã. / briêdine i briêžu mãte. te viêna briêdine nãca a bệrniêm. / vasarâ biêži redzẹju sẹsku mãti staĩgâjaṁ pa druvmali.* ☐ ***bišu mãte*** – bišu saimes loceklis, kas dēj olas. *bišu mãte tik laĩkaṁ bi viêna taî saîmê. / bitẽm aŕ i mãtes. ja nuôķeŕ tuõ bišu mãti uñ iêlaîž struôpã, ta citas bites viņaî sẹkuôja.* ☐ ***cāļu mãte*** – vista, kurai ir cāļi. *tã viêna cāļu mãte negrib vâkt tuõs mazuôs* [cāļus]. ☐ ***cũku mãte*** – vaislas cūka; sivēnmāte. *cũku mãte* [ir], *kaṁ sivệni. / saîmniêcîbâ, ja daũdz, ta divas cũku mãtes bi – vẹcâ uñ jaûnâ.* ✧ ***kâ pĩļu mãte*** – saka, ja neveikli, grīļīgi iet. *kâ tu te ej, zvãļuôdamâs kâ pĩļu mãte!*

5. **Dzemde.** *pa mãti saûca ari dzeṁdi.*

6. novec. **Kuņģis.** *taî laĩkâ aŕ tâdu mãgu nepazina. senâk tâ teîca – mãte spiêž. ta bi tâda ticîba, ka tuŕ bûtu iêkšâ kâc a nagiêm.*

7. savienojumā ar apzīmētāju. **Mitoloģiska būtne, dievība.** ☐ ***gaũsas mãte*** mit. – mitoloģiska būtne, kas rūpējas par mājas bagātību, svētību. *gaũsas mãte tâ rũpêjâs pa ciĺvệku, laî viņaṁ ne·kã netrũktu. / tuõ gaũsas mãti piêlûdza senâk. dziêsmâs viņa i.* ☐ ***laĩmes mãte*** mit., folkl. – mitoloģiska būtne, kas rūpējas par cilvēku labklājību; likteņdieve. *gaũsas mãte i tik·pat kâ laĩmes mãte, kas stãv pa tevi nuômuõdâ, laî tu bûtu isticis uñ teû ne·kas netrũktu.* ☐ ***meža mãte*** folkl. – mitoloģiska būtne (sievietes veidolā), kas parasti ir saistīta ar kādu parādību dabā.

teic man dziesmas, meža māte, tu dziesmīnu daudz zināji. tev pateica lakstīgala, krūmīnā sẹdẹdama. (LFK 9, 88) ☐ ***vẽja māte*** folkl. – mitoloģiska būtne, viena no dabas dievībām, kas nosaka dažādas vēja izpausmes. *ei gulẹt, vẽja māte, tu jau esi piekususe* [..], *gạrus mežus luocīdama.* (LFK 9, 90) / *aũrẹdama, vẽja mãte, remdêjiês vakarâ!* ☐ ***zemes mãte*** folkl. – mitoloģiska būtne, viena no nāves dievietēm. *ar Dievīnu, tẹvs, māmīna, labvakar, zemes māte; labvakar zemes māte, glabā manu augumīnu!* (LFK 1961, 11151)

☐ ***mãtes zâlīte*** – purva mātsakne (*Angelica palustris*); augstiņš (*Gentiana centaurium*) (?). *mãtes zâlîte – viņa tâda liẽlâm lapâm. tã laba zâle, bet nu es vaĩs nepazĩstu.*

matemãtika, arī ***matmãtika*** subst. **Mācību priekšmets.** *matemãtiku maṅ paps iêmâcija. / maṅ matemãtika dikti labi gãja. / latviêšu valuôdu mâcija, kriêvu valuôdu uṅ matmãtiku.*

mâtẹns, ***-a*** adj. **Liela auguma, ražens; drukns.** *viņa tâda liẽla aûguma, tâda mâtẹnâka aûguma. / tas tâda liẽla aûguma. tas tâc mâtẹnâks pa citiẽm pêc aûguma.*

mãtere subst. **Daudzgadīgs panātru (lūpziežu) dzimtas lakstaugs ar staraini šķeltām lapām un ziediem vārpveida ziedkopā (*Leonurus*).** ☐ ***sirds mãtere*** – lūpziežu dzimtas lakstaugs (*Leonurus cardiaca*). *sirc mãteri saûc arĩ par suṇu nâtri.*

materiãls, arī ***materãls***, ***materjãls***, ***matreãls***, ***matriãls*** subst. **1. Tas (viela, priekšmets, parādība dabā u. tml.), kas noder izmantošanai noteiktā nolūkā.** *nu pirmiê* [ēkai] *jaû tũlĩt pamati – vis·apkârt. tiẽ i vis·vẽrtîgâkiê materãli. /* [baļķi bija] *pa divdesmit četri metri, divdesmit trîs četri metri gạri. ta tik îsus materjãlus nebũvêja kâ taga seši metri gạrus. / šķiņdẹļiêm vaîdzêj ļuôti labu materiãlu. / apšũne i piêbũve. zirgu liêtas va matreãlus kâdus tur liêk. / tecĩlu paši griẽzâm. tã viêglâka, mîkstâka materãla. / ka pastelĩêja jûgumus, ta savu matreãlu nedeva. / viêns žĩc nesa tuõ* [vainagu] *materiãlu, tãs zĩlĩtes. /* [saivas] *cic nuô plastmasas ar taĩsija, ja bi tâc matriãls, bet ta jaû pãsvarâ bija kuôka saîviņas.* (Svent. 85)

2. Audums. *liņs – nu tas jaû viênreĩzêjs materiãls. tas i veselîks uṅ glĩc.*

mãtesbrãlis subst. **Mātes brālis.** *mãtesbrãlis* [jeb] *tẹvuôcis.*

mãtesmãsa subst. **Mātes māsa.** *manaî mãtesmãsaî bi tig daũdz drãnu, ka katru reĩzu varêja siêt baznĩcâ savu, piêmẹruôtu.*

mãtesmãte subst. **Mātes māte; vecāmāte.** *tas bļuõc dikti vẹc – vêl nuô mãtesmãtes laĩka. / siẽviêšiêm jaû nebi bikses. manaî mãtesmãteî bija. / mana mãtes mãtesmãte bi liẽla ar̃stniẽce* [jeb] *ãrstniẽce. / manaî mãtesmãteî bija uõtrs suṅs – brãlis Basim̂. ari saûca pa Basi. / tã i mana mãtesmãtes mãja.*

mãtesmeîta subst. **Bagātu vecāku (parasti saimnieku) meita; mātes meita.** *kas grib labu lĩgavĩnu, laî ṇẹm̂ labu kal̃puõnĩti. kas grib labu mãtesmeîtu, laî vij garu pâtadzĩnu. / tãs mãtesmeîts jaû bî izlutinâtas, tãs jaû negribêja strâdât.*

matijõla. Sk. *m a t u õ l a .*

matīt v.; novec. **Just.** *beŕ vêl cukuru, laî vaŕ matît, ka sal̃c.*

mãtīte subst. **1. Dzīvnieku sievišķā dzimuma īpatnis.** *gũžas mitinâja sešas mãtîtes uṅ viênu tẹvaîni. / senâk jaû ganuôs nãca* [zosu] *tẹvaînis pa·priêkšu uṅ mãtîtes pakaḷ̂ a visiêm bẹrniêm. / vistu mãtîte – tâ ne·kad nesaûca. gũžu mãtîte saûca. /* [zosu] *tẹvaînim̂ bi savas mãtîtes, kuras viņš vaĩrâk mĩlêja. tãs nãca baram̂ pa priêkšu. citas mãtîtes nãca beĩgâs. / kâ tuõs svêteļus vaŕ iššķiŕt, kuŕš tẽvĩns, kuŕš mãtîte? / tĩtaru mãtîtes laĩkam̂ nuôdê vaĩrâk* [olu] *kâ gũžas.* ☐ ***gũžu mãtīte*** – zosu mātīte. *gũžu mãtîtes labi isperêja* [zoslēnus].

2. Palaistuve; netikla, nekārtīga sieviete. *tã i tâda mãtîte. / nu tã meîta gatavâ mãtîte – piêjẹm̂ visus puĩšus.*

matmãtika. Sk. *m a t e m ã t i k a .*

matōrs. Sk. *m o t ō r s .*

matpîne subst. **Matu pīne; arī lente matu sapīšanai.** *meîtas matus sapina divâs matpînês uṅ taĩsija ragus. / matpîne* [jeb] *pîne* [ir] *nuô lina. / matpîne i gara. tuõ iêpina iêkš matiêm.*

mãtra. Sk. *m ẹ̃ t r a .*

matracis. Sk. *m a d r a c e .*

matreãls, arī ***matriãls.*** Sk. *m a t e r i ã l s .*

matruõzis subst. **Strādnieks (tirdzniecības, pasažieru) kuģa klāja komandā.** *Liẽpãjâ rẹdz staĩgâjam̂ a·viên pa matruõzim̂.*

[I]***mats*** subst. **1.** dsk. **Elastīgu, tievu ragvielas veidojumu kopums, kas klāj cilvēka galvas virsmu.** *Nîcâ tig bi tuṁši brũni mati. ĩsti mẹĺlu bi dikti maz. / dzẹĺtâni mati paliêk, ka mazgâ* [kumelīšu tējā]. */ maṅ bi gari mati – divâs bizês sapîti. / ka bija gari mati, ta taĩsija cẹkulu.* ☐ ***matu pîne*** – matu pinums. *matu pîne bija labi gara.* // pārn. **Linu šķiedra. (?)** [liniem] *plûc matĩnus, cệrt galv̂ĩnu, vêl iêmêrca ûdenî.* (LVDApr. 581) ✧ ***kâ mati uz galv̂as*** – ļoti daudz, lielā vairumā. *viṇaṁ jaû tã labâkâ zeme, viss bi, bet parãdu kâ mati uz galv̂as.* ✧ ***karāties mata galā*** – būt briesmās, bezcerīgā stāvoklī. *vẹctệvaṁ tã dzîve karâjs mata galã – tuõ slimîbu nevaŕ izãrstệt.* ✧ ***ķerties matuos*** – uzbrukt, arī kauties. *viṇaṁ daũdz runât pretĩ nevarêja. ja kas nepatika, ta sâka ķệrtiês cẹkulã, matuôs.* ✧ ***mati iẽt nuo galv̂as laũkā*** (arī ***zemē***) – saka, ja cilvēkam pamazām izkrīt mati. *ka mati gã nuô galv̂as laũkâ, tad es zinu, ka ta vãrij pa vẹcaṁ* [*sirmuli*]. */ kuô a viṇu* [tas ir, *sirmuli*] *vêl dara – kad mati iẽt nuô galv̂as zemê, viṇu savāra uñ rĩvâ iêkšâ.* ✧ ***mati stãvus ceļās*** – saka par izjūtu, ko izraisa nepatīkams pārsteigums, izbrīns. *nu tas gaṅ blaṁbâ, ka mati stãvus ceļâs, – teîc uz liẽlîgu cilv̂ệku.* ✧ ***pa(r) mata tiêsu nuo nâves***, arī ***kâ mata galā*** – tik tikko; knapi. *bi liẽls vẽš, viļ̂ṇi abgâza tuô laĩvu. vĩri pẹĺdus izglâbâs pa mata tiêsu nuô nâves. / taũva bija nestipra – tikkuô pãrvilkâs prãms. nu kâ mata galâ. / abgâzâs laĩva. lidz piênãca palĩks, Pẽteris kâ mata galâ vêl turêjâs piê malas.* ✧ ***plêst matus*** – būt izmisušam, ļoti uztrauktam, nezinot, ko iesākt. *varêja jaû citâdi darît, ta bûtu isnãcis labâk. nu paspẽle – nu vari plệst matus.* ✧ ***saiẽt matuos*** – sastrīdēties, sanaidoties. *saiẽt matuôs* [ir] *sarãtiês. / kad vẹciẽ bi dzîvi, visi bệrni satika labi. nu nuõmira vẹciẽ, maṅtas labã sagãja matuôs, ka negrib vaĩ cic citu rẹdzệt. / tiẽ vĩri strĩdêjâs, strĩdêjâs, lidz sâka kaûtiês. ta nu gaṅ sagãja matuôs!* ✧ ***smaĺks kâ mats*** – ļoti smalks. *nu tuõ diêgu gaṅ savệrpuši smaĺku kâ matu.* ✧ ***uz matu*** (arī ***mata***) – a) tieši tāds; pilnīgi līdzīgs. *tãs kârstuves maṅ aŕ aûkšâ uz istubu, tâdas pat uz matu. tâ viĩlu kârsa mãjas kârtîbâ.* b) tieši tāpat; tieši tā. *vakarâ, ka saũle gãja zemê, skatijâs, vaî iẽt ritîgi tiẽ pulk̂stiêni. uñ bi uz matu, kâ kaleñderê rakstîc. / nu* [zēni] *pasâkuši kâ liêtus putni švilpt, uz mata kâ liêtus putni.* c) precīzi. *žĩc tâ bi nuômẽrijis tãs baṅtes, ka piẽtika liñdrukaṁ apšũt uz matu. / ganelis mẽra savu ẹ̃nu – kãju pệdas viênu aîz uõtras liêk lidz galv̂as viêtaî. ta tuõ* [pulksteņa laiku] *varêja nuõteîkt tâ uz matu.*

2. Elastīgs, tievs ragvielas veidojums, parasti uz (cilvēka vai zīdītāju dzīvnieka) ķermeņa virsmas. *pakaûsî citâm* [govīm] *i gaṛa spaĺva, kupli mati. / iêkšpusê* [govs ausī] *i dzîŕdes kanãls. tas caũrumĩns aîzaûdzis a matĩniêm. / iŕ tâdas baĺtas sluõksnes* [govs] *gaļâ. iêkš muskuļu viṇa nav. pa matiêm viṇu saûc. tâda dzẹĺtệṇa viṇa i. viṇus ệd.* ☐ ***matu gaļa*** – skausta saite. *gaŕ kaũlu* [tas ir, mugurkaulu govij] *i matu gaļa, tâda baĺta sluõksnîte. ka viṇu isvãra, viṇa i sîksta.* // **Pelējums, kura pavedieni aug uz augšu (?).** *ka iĺgi stãv êdiêns, ta tâdi matiṇi isaûg, tâdi sarîši pa·visaṁ. / cic* [ēdiens], *kas stãvêja, – rãceṇi, piẽns – tiẽm isaûga tiẽ matiṇi.*

[II]***mats*** subst.; novec. **Atlīdzība par malšanu vai kulšanu natūrā (graudu veidā).** *sudmalâs, ka nemaksâ pa maĺšanu naûdu, sudmalis nuõgrâb zinâmu daũdzumu nuô labĩbas, kuô saûc pa matu.* [Teica:] *šuôreĩz samala pa matu. / pa samaĺšanu sudmalis jêma graûdus kâ samaksu – nuô pũra pa dvãlikti. tuõ saûca pa matu.*

matsprãdze, arī ***matusprãdze*** subst. **Matadata.** *spraûdu matsprãdzi matuôs. / matusprãdze* [tagad sauc]. *senâk tâdu ne·maz nebi. anãteles saûca tãs, ku iêlaîda iêkš tuõ matu.*

matuõla, arī ***matuõlis***, ***matuõle, matijõla*** subst. **1. Lauka, arī parastā vībotne (*Artemisia campestris*; *Artemisia vulgaris*).** *matuõlêm lapa viênâ pusê tâda iẽpệḷệka. / matuõlas tik liẽlu sakni, ciêtu, ka tu nevari isceĺt. / matuõlas vẹcuôs laĩkuôs sarâve, iêkãra staĺlî. ta vakaruôs mušas salipa apkârt.* (LVDApr. 409) */ vĩbuôtne* [jeb] *matuõ̧li muṁs te aŕ aûg sệtmalê. / matuõlis – vĩbuôtne nesaka. / ļaûdis teîca, ka* [druvā] *nevaruôt padziêvât, matuõ̧li viẽn aûguôši. / matuõ̧li uñ apîṇi priêkš vêža.* ☐ ***druvu matuõle*** – vībotne (*Artemisia campestris*; *Artemisia vulgaris*). *vĩbuôtne* [..] *viṇâm i vẹcu laĩku vârc matuõles* [jeb] *druvu matuõles.* (LVDApr. 409)

2. Matiola (*Mathiola bicornis*). *senuôs laĩkuôs dârzã aŕ bî kâdas matuõles. / matijõlas smâržîgas bija.*

matuõrelis subst. **Neliels motors.** *mũsu dzîŕnavas jaû vaĩs nav uz vẽju aŕ. muṁs te iêrîkuôja matuõreli. / muṁs* [dzirnavās] *jaû iẽrîkuôja matuõreli, viênu gaņ̧ĝîti kas griẽž. neiẽt vaĩs visi tiê četri gaņ̧ĝi.*

matuors. Sk. *m o t ō r s .*

matuorzāģis. Sk. *m o t ō r z ā ģ i s .*

matuot v. **Maksāt dzirnavniekam ar daļu no samaltā.** *matuôt i atlĩdzinât. sudmalâs paŕ maĹšanu jẽma graûdus uń ari naûdu. ka jẽma graûdus, ta teîce – matuôt* [jeb] *nuôgrâpt, nuômatuôt.*

matusprãdze. Sk. *m a t s p r ã d z e .*

matute subst. **Ārstniecības matuzāle (*Fumaria officinalis*).** *tãs i matutes. viņâm i tâdi smaĹki smaĹki ziêdiņi, bet tiẽ ziêdiņi ta kâ pęlę̂k·zili viņâm vaîg bût, tâdi – kâ liĹlâ, kâ pęlę̂ki. / ruôkas dikti sprę̃gâja senâk. ka mẽs bijâm piê saîmniêka, savâķa tãs matutes uń savãrija, uń samazgâj sęzdiênas vakariêm ruôkas, uń ûzmaûca ciṁdus ruôkâ, piŕkstaîņus viĹlas.* [tad] *mîksts ruôkas bi. / matutes tas i. nu tas iŕ aka laps tâ. ka juṁs tâ kad·reĩz kâc ję̂luṁs i kaût kuŕ, savãra viņu – tuõ* [*matutu*] *sakni.*

maũcis subst. **Aproce (parasti adīta, izrotāta ar zīlītēm); bezpirkstu cimds (?).** *muṁs, tiẽm vęcajiêm, maũcîši liêti nuôdeŕ aũkstã laĩkã.*

maũka subst.; lamuv. **Netikla, izvirtusi sieviete; ielasmeita.** *ja maũku teîca, ta tas bi gânîšanâs vârc. bet tuõ laĩku ļaûdis pa tâdâm liêtâm klusêja.*

maũkaris subst.; lamuv. **Netikls vīrietis.** *maũkaris i lamuvârc. tas i liẽls maũkaris – tâ teîca.*

maũkluõpa, arī ***maũklũpis*** subst. **Laika posms pavasarī, kad atsevišķiem kokiem lobās miza.** *maũkluõpas laĩkâ – ka miza lęc kuôkaṁ. tas i sulu laĩkâ, ta lęc miza. / ka tu sâki dzît ganuôs, ta jaû* [alkšņiem] *miza sâka lupt maũklũpî.*

maûkt v. **1. Virzīt (ko) virsū tā, ka (tas) apņem, aptver.** *skriêmelis iŕ aka, ku vêrpj. tuŕ spuõli maûc vîrsû, laî spuõle nenuôkrît. / ta iêdũra puļ́ķi siênâ uń tuõ skriteli maûca vîrsûm us tuõ puļ́ķi. / zę̂ltnesis – te maûc grędzęnu. / atraitim ir cieta ruoka, divreiz maukti gredzentini.* (LFK 402, 12) */ piŕmâk* [zirgam] *ûzmaûc tuõ ķiseni, laî nespiêž. ta maûc sakas.* // **Vilkt (rokā, galvā, mugurā).** *jaûnus* [cimdus] *maûc guôdâ. / vêl tuõ ciṅdu vaŕ aîššũstît uń ta maûkt ruôkâ. / ruôkteņus saûca. vĩriêši, siẽviêtes aŕ maûca ruôkâ. nuô cẽpera aûde. piê dârba maûca. / vę̂lâk ruôkavičus adija bez zĩlĩtêm – nuô cẽperiêm viẽ. tuôs ziêmu maûca us piŕnuõtêm. / tag vaĩs tãs mices nemaûc. tãs kuôšas taĩsija nuô spîdîga zĩda ta kâ maza bę̂rna cępurĩtes, tik liẽlas. / nuõadiju raîbu mici, apakš cępures maûcamu. / džeṁperis pa gaĺ̂vu maûcaṁs. / kad ķękatâs iẽt pa diênu, ta pa vĩriêm nevaŕ ģę̂rptiês. ta maûc liṅdruku uz gaĺ̂vu.* // **Vilkt (kājās apavus, zeķes).** *kãjâs maûce âdas zâbakus. / kamašâm katrâ pusê bi gumij. ka uzmaûca, ta tã gumij saspiêdês, ka maûca kãjâs, ta isstiêpês. tãs maûca pa vasaru. /* [kājām] *tâdas liẽlas pastalas maûca vîrsûm. /* [sietavas] *nuõtina lidz celiṁ, ta maûca zeķes viŕsû. / ziêmu gaṅ jâmaûc uz viênu zeķi uõtra vêl viŕsû.*

2. Vilkt nost (ko tādu, kas apņem, aptver). *a liẽlâm muõkâm dabuju viņu* [tas ir, kāju] *iêkšâ* [kurpē]. *bet sâka sâpę̂t, uń ta maûcu nuõst aka. / tâc sulaînis bi, ka maûca zemê* [zābakus]. *sãnuôs ira ķiĺ̂pas. iêmaûca piŕkstus iêkšâ uń maûca.* // **Novelkot zaram veselu mizas posmu, gatavot (parasti stabuli); gatavot (stabuli), novelkot veselu mizu lapu koka zara gabalam.** *ka kuôkiẽm miza lûp, ta puĩkas maûc mizu nuõst uń taĩsa stabules. / ka ganiju, ta maûcu stabulîtes, adîju. / nuô kârkla maûca stębules – kârkls paûsariêm lęc. / ka tuõ stębulîti maûca, klapêja, ta dziêdâja tâdu dziêsmu – maûcu, maûcu stębulîti, teû kaũlĩnis, maṅ âdĩna.*

3. vienk. **Sist.** *taṁ zirgaṁ tik vaîg viênreĩz maûkt pa muguru – ne·maz neklaũsa.*

maûkties v. **Refl.** → ***m a û k t .*** *ka tâdi zirgi, kas maûcas zemê, kas mâk nuômaûktiês, ta tuõs* [steliņģī] *siên piê kãjas. / aŕ naža spalu atsit mizu, teîcuôt – maûciês, maûciês, stębulîte! viĺ̂kaṁ kaũliņš, maṅ tã âdiņa. uń nuômaûc mizu.*

maũrãns, arī ***maũ̧rãns*** subst.; niev. **1. Cilvēks, kas kliedz, brēc; brēkulis.** *maũrãns i liẽls bļâvêjs. / tas puĩka ritîks maũrãns, maũ̧râ visu diênu.*

2. Tūļīgs, neveikls cilvēks; nepraša. *tas tâc maũ̧rãns, ne savas kãjas labi neapaû.*

maũ̧rât, arī ***maũruot***, ***maũ̧ruot*** v. **Radīt ilgstošas, skaļas, dobjas balss skaņas (parasti par govīm, buļļiem).** *guôves bizinê, badâs, lę̃kâ, maũ̧râ. / guôves ganuôs sâk maũ̧rât. jãdzęṅ mãjâs. / ja kâda* [govs] *uz laũka iŕ atnęsusês, ta vę̂lâk tãs guôvis saiẽt buñtâ uń maũ̧râ. / buĺ̃lis kaš a kãjâm, ârda zemi, cę̃rpu, maũ̧râ, kad i dusmîks. / es dziŕdêju nuô rîtĩna, mę̂lĺ̃u buĺ̃li maũrâjuôt. tã nebija buļ́̃la dziêsma, tã bi vęca puĩša dziêsma. / buĺ̃lis aŕ maũ̧râ. isved tu ganuõs divu gadu buĺ̃li. viš zâli ne·maz neę̂d, tik maũ̧râ. / buĺ̃lis maũruôdaṁs nãk viŕsû. / vĩra mãte gan*

gribēja, lai es viņai sakšu sędzu; es uzsedzu buļļa ādu, lai staigā mauruodama. (LFK 1818, 263) // **Ilgstoši klaigāt, bļaustīties; raudāt; skaļi, nemākulīgi dziedāt (par cilvēkiem).** *puĩšelis maũŗâ aka. va tu beîksi maũŗât! / kuô te maũŗâ kâ buĻlis? – us ciĻvę̂ku kad·reĩz tâ teîc. / kas tã pa meĻdiņu, tik tâ maũŗâ viẽ! / tik tâ maũŗât viẽ sâkuši.* [Saka par dziedāšanu.]

maũrenes subst. **Kapi.** *te kapus pa maũrenêm saûc. tik pa maũrenêm saûcâm. / tuõ tu nesagaĩdîsi! ta jaû tu bûsi maũrenês. / tuŕ maũrenês siênu sapļaũs.*

maũrjãns subst.; niev. **Cilvēks, kas nepiedienīgi uzvedas, runā.** *ritîks maũrjãns tas i* [jeb] *brazdaĻs. piêdzêris viẽ viš i.*

maũrs, dem. *maũriņš* subst. **Biezi saaudzis izturīgs, īsu lakstaugu zālājs, kas pārklāj kādu (parasti arī staigājamu) augsnes daļu, piemēram, pagalmu.** *maũrs i sę̂tâ. / sę̂tâ saaûdzis zaļš maũriņš. tuõ zâli dikti ę̂d cũkas. / sẽtienâ bi taciņa nuô istabas us klẽti uñ zaļa maũra zâlîte pa stârpâm, uñ puķu dârzĩns malâ. / iẽsim̂ pagulę̂t sę̂tas maũrâ!*

maũruot, arī ***maũŗuot***. Sk. *m a ũ ŗ ā t .*

maûstīties v. **Klaigāt, bļaustīties; skaļi, nemākulīgi dziedāt.** *tas tuŕ aka piêdzêris, staĩgâ maûstîdamiês, maũruôdam̂s, tâ dziêdâdam̂s.*

maũšelis subst. **1. Izstrādājums no miežu miltiem.** [talciniekiem] *laũnagâ žuļikus iscęp, maũšeļus nuô miêžu miĻtiêm.* [tie] *tâdi garęni. vidus rę̂snâks, gali spicâki.*

2. vienk. **Sitiens (?).** *tam̂ puĩkam̂ vaîg viênu maũšeli pa gaĻvu!*

maũšis subst.; niev. **Ebrejs.** *maũši bî žĩdi. teîca – tas maũšis tevi tuŕ apkrâpa.*

[I]***maût*** v. **Radīt skaļas, dobjas balss skaņas (parasti par govīm).** *ka* [govs] *citus luõpus rędz, ta maû. / guôvis sâk piê vârtu maût, laî laîž staĻlî. / guôve maû pêc teļa. / raûd bêrnĩni, maû guôsnĩna piê tã skuju vęzumĩna. / ja* [govs] *maû, ta isstiêp kaklu uñ maû. / ûsceliês, taûtu meîta, guôves mâva laĩdarã. / ver'sis mâve Vãczemê, šĩ zemê atskanê.* (DI III 1, 265) / *buĻlis, ka viš nikns, dikti bada uñ maũruô. ka naû nikns, ta maûn.*

[II]***maût*** v.; vienk. **Sist.** *ta jaû puĩši piê kruõga rãjâs, lidz sâka maût cic citam̂ pa gaĻvu.*

[I]***maz*** nelok.; nenoteiktais num.; ar subst. ģen. **Nenoteiktā, samērā nelielā skaitā, daudzumā.** *tuôreĩz ta tã siêna maz bi. ta tuôs saĻmus vaĩrâk* [deva govīm], *jâ. / te viņu* [tas ir, roņu] *maz mũsu jũrâ. / vistu ta jaû dikti maz bi. / alus tâc nuôvadâjiês. tas jaû bi nuô maz mañtas istaĩsîc puĻku. / sãnu taûkus ka kaûsê, tiẽm gañ maz gruñdzîšu paliêk. /* [manā bērnībā] *citiêm bi avĩzes, citiêm nebî. maz bi, kas lasa.* ☐ ***maz kas*** – neliels daudzums (cilvēku). [senāk] *aknas jẽma uñ savãrija tâduos gabaliņuôs. ta jaû mas kas taĩsija.* ☐ ***maz kuo*** – a) nedaudz. *mũsu zirdziņiêm visiêm bi gaĻva a muguru viênâdâ lĩmenî. bišķi jaû ir aûkstâka, bet mas kuô.* b) reti. *tâ viņi* [tas ir, zirgi] *mas kuô vârtâs. viņi vârtâs mušu dę̂ļ. / ta* [senāk] *jaû tâdas teñprtũras glãzes maz kuô zinâja.* ☐ ***pa(r) maz*** – ne tik, cik vajadzīgs, vēlams; nepietiekami. *saîmniêks teîc – tu, Pẽteri, paŕ maz padari! / a·viên tę̂s teîca – zemîtes pa maz i.*

[II]***maz*** adv.; savienojumā ar v. **1. Norāda uz neilgu, neproduktīvu, arī neintensīvu darbību, procesu.** *senâk tâdu dzę̂Ļtę̂nu sviêstu maz êda cilę̂ki. / te tâ maz tâdus vasaras rudzus sẽjâm. / Nîcâ maz kâva guôvis, ta jaû maz êda. / tas i dzę̂Ļtę̂nâ griẽtiņa. dzę̂Ļtę̂nâs jaû dikti maz vaŕ dabuĩt. / êrzeļus jaû turêja dikti maz. muĩžâ turêja va kâc saîmniêks, bet saîmniêki dikti maz. / tas iŕ aŕ dadzelis. šim̂ aŕ tãs lapiņs gali bišķi bada tâ, bet dikti maz.*

2. pārākajā pakāpē; savienojumā ar adj. vai adv. **Norāda, ka minētā darbība izpaužas vājāk.** *tag aŕ veĻ* [zvejnieki] *aŕ mašĩnâm braũkâ, piêvęd mãjâs butes uñ strimalas, męñcas mazâk. / ziêmu mazâk gãja zvejuôt. / ę̂d kâ zîrks, strâdâ kâ gaîlis – teîc us tâdu cilę̂ku, kas mazâk grib strâdât, bet ę̂st ę̂d puĻku.*

3. part. noz. **Lieto, lai piešķirtu izteikumam šaubu nokrāsu.** *es nèatminuôs, va Nîcâ maz bija* [tādi zirgi]. */ jũs maz zinat, kas tas miêtuŕs iŕ? nuô egles kuôka. / vaî tuŕ stuñc maz bija* [atvēlēts mērcēšanai]? */ tecĩlis bi* [nažu asināšanai]. *taga es nezinu, vaî maz tâdi i. tag jaû mašĩnas. /* [dzēra] *tuõ baĻtuô drupu. bet es nezinu vispãr, va viņa taga tâda maz i. tas tas êteris.* ☐ ***maz kur*** – bieži; visur. *saîmniêcĩbã mas kuŕ vaîg tâdu mañgali. / va ta maz kuŕ vaîg tuõ daîktu? tas jaû visuŕ nuõdę̂ŕ.*

mazāksuôlīšana subst. **Izsole, kurā pakāpeniski pazemina cenu.** *izdeva tuõs nabagus uz mazâksuôlîšanu.*

mazāmāja subst. **Ateja.** *ķeñbriķiņs* [jeb] *mazãmāja.*

mazasenība subst. **Eritrocītu, hemoglobīna daudzuma samazināšanās asinīs; mazasinība.** *viš sirkstuôt a mazasenību, tâlab tik bãls.*

mazātne. Sk. *m a z i e n e .*

mazbệrns subst. **1. Bērns no viena gada līdz triju gadu vecumam.** *piẽnamaîze i mazbệrnu êdiêns – rupmaîze rûgušpiẽnâ, nevãrîc, cukurs klât. / čuči, guli, mazbērniņš, līdz puķītes salasīt.* (LFK 9, 1)

2. Dēla vai meitas bērns. *bệrni uñ bệrnubệrni. mazbệrni senâk neteîca. / maň ir̂ seši mazbệrni. / gaň jaû kâc mazbệrns nãks te dzîvuôt. / mazbệrni visi turiênâ i skuõlâ. / ka tas diêks bi iššũc, ta mazbệrni iêvēra akal̂ adatã.*

mazdệls subst. **Dēla vai meitas dēls.** *mazdệls iẽšuôt jaû skuõlâ šuôrudeň. / es smejuôs savam̂ mazdệlam̂ kaû kad – latviêšu valuôdâ četri! / taga maňs mazdệls teîc – tu teîci, ka pagraps tev i bijis, pîrte, aûgļu kuôki. kur̂ ta viņi i? / viņš* [tas ir, vectēvs] *veda a zir̂dziņu nuõst* [zemi], *es jaû a traktuõru. ta mazdệls iẽt kaû ku tâlâk. / manam̂ mazdệlam̂ pat atnãk meîtas mãjâs līdz. kas tuõ sẹnâk zinâj!*

maz·drusciņ adv. **Mazliet.** *iskapti jâtaīsa maz·drusciņ lîku, tâdu kṇubu, saliẽktu. / iẽliêc, laî tãs sulas maz·drusciņ aprẹminas, ka var̂ iẽdzệrt! / ka vešu izmazgâja, ta skaluôjuôt piêlika tâdu zilumu, maz·drusciņ lika. / pagraps bî acsevišķa ẹ̃ka. tuõ raka maz·drusciņ dziļâku – kâc nu kuram̂ bija tas ûdeňs lĩmenis.*

mãzerains, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir māzeri (par koku).** *vis·vaĩrâk bẹ̃rzi i mãzeraîni. uñ nuô tâda kuôka skalus neplêš – tiẽ ta neplîst gari, plâni.*

mãzer(i)s subst. **Punveida izaugums ar izlocītu šķiedru (kokam); māzers.** *kuôku, kas sàaûdzis nepareĩzâs ratâs, saûc pa mãzeri. / mãzeris* [ir] *kuôks, kas riêvuôc. / tas stipris ciṛa kâc – nuô mãzera taĩsîc. tâ vẹci cil̂vệki teîc.*

mazgājams, ***-a*** divd.; adj. noz. **1. Divd. → *m a z g ā t .***

2. parasti ar not. gal. **Tāds, ar kā palīdzību mazgā, mazgājas (par ierīci, mašīnu); tāds, ko izmanto mazgājot, mazgājoties (par ziepēm, pulveri u. tml.).** ☐ ***veļas mazgājamais zũdā*** – veļas pulveris. *ệdamaîs zũdâ uñ veļas mazgâjamaîs zũdâ. ta* [senāk] *jaû tâdi pul̃vêri nebi, ta tik zũdâ bi. stiprs viš bi.*

mazgāšana subst. **Process → *m a z g ā t .*** ✧ ***gal̂vas mazgāšana*** – bāršana, rāšana. *gal̂vas mazgâšana* [ir] *rãjiêns. / par̂ nelabi padarîtu dar̂bu rãja. ta tev bi gal̂vas mazgâšana!*

mazgāt v. **Darīt tīru (ko viscaur vai tā virsmu) ar ūdeni (retāk ar citu šķidrumu), netīrumu atdalīšanas līdzekļiem un dažādiem paņēmieniem (piemēram, beršanu, skalošanu).** *vakaruôs visi bệrni mazgâ kãjas, gulệt ejuôt. / es vẹsẹlu gadu* [slimo dēlu] *mazgâju a tãm paeglêm. trîs reĩzes mazgâju uñ trîs reĩzes nemazgâju nedệļâ. / viņas* [tas ir, *baltvēderes*] *tur̂ i labas savãrît, ja kaû kâdas brûces i, mazgât, jâ. /* [grīdu] *mazgât mazgâja divreĩz, trîsreĩz pa gadu. pa ziêmu jaû nemazgâja. / tuôreĩz jaû vešu nemazgâja, kâ mẽs taga mazgâjam̂ katru mẽnesi. ta tik divas reĩzes pa gadu mazgâja vešu, drẽbes. / laî viš bi mẹl̃ls, saskreňdis, bet viš nebi mazgâc! tâdu ǵêrba, bet mazgât nemazgâja. nẹsâjamuôs liňdrukus ar̂ nemazgâja. kas ta viņus mazgâs! / aves mazgâja, ka cir̂pa. / ka aîta nebi mazgâta, ta vil̃lu mazgâja. / dur̂šlaks nebi. uôgas iêbēra spaňňî, tur̂ mazgâja.* ☐ ***mazgāt sviêstu*** – skalojot (sviestu ar ūdeni) atdalīt paniņas. *tuõ sviêstu mazgâja. uzlêja aũkstu ûdeni, isspaîdîja tuõ sviêstu. / kad paniņas ir̂ addalîtas, ta sviêstu mazgã – uzlej ûdeni, isspaîda. bija tâ jàizmazgã.* ✧ ***gal̂vu mazgāt*** – bārt, arī lamāt (kādu). *nu tik tevi mazgâs pa neklaũsîšanu! / nu gaň tẹ̃s teû gal̂vu mazgâs, ka tu tik vệlu pârnãci nuô meîtu.* ✧ ***ruôka ruôku mazgā, abas bal̃tas*** – saka par negodīgu, toties abpusēji izdevīgu darījumu, šādu rīcību. *skrĩvera palĩks bi iẽrakstijis grãmatâs neritîgu skaîtli. skrĩveris teîca, ka i ritîgi iẽrakstîc. uñ tâ izglâba savu palĩgu. ruôka ruôku mazgâ – abas bal̃tas.* // **Laizot tīrīt (ko) – par dzīvniekiem.** *ka viš* [kaķis] *nuôsêžas, ta viš palaĩza tuõ priêkšas kãju uñ ta mazgâ tuõ dẹgunu.*

mazgātājs m., ***mazgātāja*** f.; subst. **Darītājs → *m a z g ā t .*** *piêmêrca pil̃lu baļ̧ļu a drãnãm. bi četrãm mazgãtãjãm divas diênas kuô mazgât. / parasti* [bija] *četras* [veļas] *mazgâtâjas. pašu meîtu nepiêtika. gãja ar̂ ciêmĩnu meîtâm uz atlîdzêšanu. /* [veļas baļļai] *četras, piêcas mazgâtâjas apkârt bi. / tã saîmniẽce lêja glãzâ braňdavu drãnu mazgâtâjâm.*

mazgāties v. **1. Mazgāt sevi, sava ķermeņa daļas.** *ka viss tvaîks i izgãjis, ta var̂ pir̂tî sâkt mazgâtiês. /* [pirtī] *mazgâjâs katrs nuô sava traũka. /* [pirtī] *pêrâs a sluôtâm. va ta tad kuô*

daũdz mazgâjâs! a zaļâm ziẽpêm va a dzęĺtęnâm, va a zilâm ziẽpêm mazgâjâs. / meîtas mazgâjâs piẽna sulâs mutes, laî baĺc ǵĩmis. // **Mazgāt (piemēram, savu apģērbu).** *es katru diênu sev mazgâjuôs savas drẽbes, lupatus.* // **Laizot tīrīt sevi, sava ķermeņa daļas (par dzīvniekiem).** *ka kaķis mazgâjâs, ta teîc, ka nãks ciêmĩni uñ nuô tãs puses, kuŕ astes gaĺs rãda. / kaķi tâ laĩzâs, tâ mazgâjs.*

2. Bradāt; plunčāties (?). *tuŕ jaû iẽt ciĺvęķi jũrâ mazgâtiês caũri viẽn, ka siĺc, ka brĩvlaĩks i. / bęrni nuôlęńkuši ĩstuô laĩku uñ nuõskreîši dumb̃ẽrî mazgâtiês.*

mazgināt v. **Bieži mazgāt.** *viņs* [tas ir, mazmeitas] *jaû mazgiñ tuõ puĩšeli taga viênâdviẽ.*

mazgls. Sk. *m a z g s .*

mazgluots. Sk. *m a z g u o t s .*

mazgs, dem. *mazdziņš*, retāk ***męzgls***, ***mazgls*** subst. **Savienojums (diegiem, auklām u. tml.), ko veido, (tos) sasienot; ciešs iesējums (piemēram, pavedienā); savilkta cilpa.** [gatavojot pogu] *pirmâk apaļiski isjęm̂ caũri uñ isvęĺk mazgu, uñ tik tâ viẽn. ta uõtrâ kârtâ pa divi kârti tuõ mazgu viĺka. / tad viņi* [senāk] *aka mâcêj tâ adît, ka nav mazgi jâsiên. / pâtęgaî lidz galam̂ kâdi desmit mazgi. / savęĺc ciêtâk šnuõru, laî męzglis netaĩsâs vaļâ! / ka ruôkâ iêmętâs dzîrkste, tad jęm̂ sęŕkanu viĺlas dzivi, iêsiên devîņus mazgus uñ apsiên ap sâpuôšuô ruôku. / mazgu atpiņķerêja, bet grũti gãja. / neteîca męzgls, bet mazgls.* ☐ ***aizmest*** (arī ***aizlaîst***, ***samest***) ***mazgu*** (arī ***mazglu***) – iesiet mezglu diega, auklas galā. *aûsteneî praņas bi – iêšuva nuô dzives, sagriẽza uñ galâ aîzmeta mazgu, laî neris nuõst. / katris šuvêjs diêgam̂ galâ samęt mazgu. / viĺlaîneî griẽstas bârkstes – ta kâ šņuõrîc isnãk. galâ aîzmęt mazgu. /* [gatavojot pogu] *vaîdzêja aŕ adatu vęŕt uñ, kâ izraû caũri, tâ aîzlaîst mazdziņu, kâ izraû caũri, tâ aîzlaîst mazdziņu. / šuj kuô šũdam̂s, aĩzmet męzglu, dari kuô darîdam̂s, abduõmâ galu!* ☐ ***labais mazgs*** – noturīgs savienojamais mezgls. *labaîs mazgs i, kas nęvęĺkâs ârâ, viêns leñcis nãk pa apakšu, uõtrs pa aûkšu. / cic siên labuô mazgu – tuõ ne·viêns gudraîs nèisstiêps.* ☐ ***plakanais mazgs*** – noturīgs savienojamais mezgls. *plakanaîs mazgis, ku tiẽ abi divi* [auklu] *galiņi kuõpâ.* ☐ ***ruõžu*** (arī ***ruõzes***) ***mazgs*** – apģērba, arī apavu dekoratīvs elements – pavedienu sasējums vienkopus vai mezglā, atstājot to galus brīvus. *ruõzes mazgu tâ kâ slipšķus siên. / šis i tas ruõžu mazgs a tiẽm diviêm leñčiêm. ruõžu mazgu sêja a diviêm leñčiêm. / ta jaû istaĩsija tâdu ruõžu mazgu* [cepures lentei]. *dikti smuki bi. / tâdas matu bañtes bi apsiêtas tiẽm krękliêm, tâc ruõžu mazgs sasiêc. /* [pastalai] *tâdi kâpslîši te tâdi lîki. aîs tiẽm aîzvẽra tuõ bañti uñ priêkšâ sasêja ruõzes mazgu, laî tã pastala nekrît zemê. / ruõžu mazgs veĺ i. bęrniêm bañtes siên ruõžu mazgâ, divas ciĺpiņas i. siên uz dâvanâm bañti tâ.* ☐ ***spriguļa*** (arī ***spriguļu***) ***mazgs*** (arī ***męzgls***) – piesienamais mezgls, ko veido, apmetot un savelkot cilpu ap ko. *kaklenica i pâtagaî taî galâ, piê kura kâc, i smaĺkâka šnuõrîte divas kârtas, a spriguļa mazgu piẽsiêta staŕp pâtęgas šnuõri uñ kâtu. / ta bi spriguļu mazgs – tas nãca us kâtu. viņu tãlab tâ sêja sprigulim̂, laî viñš nešķetinâtuôs čuõkurâ, laî viñš paduôdas uñ aŕ laî viš stiprâk turętuôs. / veĺ i spriguļu męzgls. / spriguļa mazgis netaĩsâs vaļâ. uñ veĺ aîzmęt priêkšâ mazgu. / mẽs tãs* [govs kārpas] *sêjâm a ziŕga ašķi, sasêja ciêti a spriguļa mazgu. uñ ta viņa nuõkrita. / bes spriguļa męzgla nèistikt ne·kuŕ.* ☐ ***vẽvera mazgs*** – aušanā izmantojams mezgls. *vẽvera mazgis i stiñgrs, nevaŕ izviĺkt. tas leñcîc iznãk viêns viênâ pusê, uõtrs uõtrâ pusê. uñ tas neiẽt laũkâ ne·kad. ka diêgi jãsasiên aûžuôt, tuõ siên. / vẽvera mazgs – tuõ nevaŕ izviĺkt. ta ka dzives bi pãrtrũkušas aûžuôt, ta sêja a vẽvera mazgu, laî neslĩkst laũkâ.* ✧ ***cũkas*** (arī ***cũku***) ***mazgs*** (arī ***mazgls***, ***męzgls***) – nenoturīgs savienojamais mezgls. *cũku męzgls i tik kaû kâ savęŕc. / cũku mazgs bî tâc neritîks. es tâ ęsu dziŕdêjse. / tas cũku mazgs netuŕ – viš vęĺkâs laũkâ. tuõ tik tâdâ viêtâ iêsiên, ku mazgu nestiêp. / cũkas mazgs i nepareĩzi sasiêc, kas stiêpjuôt israĩsâs. / nu es tuõ cũku mazgu nemâku ne·maz vaĩs sasiêt. gaŕ tuõ viênu diêgu isnãk tiẽ apjęmumi.* ✧ ***leĩšu mazgs*** – nenoturīgs mezgls. *vi·sũr, ku tâ sasêja slikti, teîca – leĩšu mazgis.*

mazguots, -a, arī ***mazgluots***, -a, ***męzgluots***, -a divd.; adj. noz. **Mezglains; tāds, kurā ir daudz mezglu.** *tas striķis tâc mazgluôc, ka nevaŕ ne attaĩsît. / ciñpuŕs iŕ dzijaî. tã iŕ ciñpuraĩna, męzgluôta dzija. / knupuraĩns i mazguôc. saîmniẽce isaûda smuku knupuraĩnu deķi. tiẽ knupuri isnãca rakstâ. tiẽ knupuri bi nuô tãs pašas dzives.*

maziene, arī ***mazātne***, ***mazuotne*** subst. **Bērnība; mazotne.** *tas tâc nuô maziênes. tas bęrns nuô maziênes bi nĩkulis, bet nu isaûga dũšîks puĩka. / kuô iêmâcâs nuô maziênes, tuõ mâk. / bęrnus nuô maziênes nevaîg izlutinât. / es viêna pate nuô maziênes tâ neslimuôju. / jaû mazâtnê tęs*

mâcija dęlam̂ darbu. / nuô mazâtnes iêsâka krât, ta isnãca liẽls rublis. / nuô mazuôtnes [jeb] *mazâtnes es jaû strâdâju.*

mazināt v. **Darīt mazāku, arī mazāk jūtamu.** *rasaspuôdiņš* [jeb] *raspuôdiņš priêkš asiņs tīrîšanas, asiņsspiêdiênu viš mazina.*

mazināties v. **Kļūt mazākam, arī mazāk jūtamam.** *senâk, ku sâpêja, uzlika glãzu – uzlika svecĩti uņ usspiêda virsû glãzu. ta sâpes mazinâjâs. / ka piẽlika savârduôtuô papĩri* [pie krūts], *ta sâpes apstâjâs, mazinâjâs kârstum̂s uņ* [sieviete] *palika vęsęla. / us kâdu slimu viêtu uzliêk štrepes. sâpes ari mazinâjâs tad.*

ma·zĩtiņš, -a adj. **Maziņš.** *tas puĩka vêl ma·zĩtiņš. laî pàaûg! / zeptem̃berî, ka viņi* [tas ir, zalkši] *bi iššķīlušiês, ta viņi visi riņdâ gãja uz mežu, ma·zĩtiņi tâdi. / piêckapeĩķi bija sudraba ar̂. bet tiẽ bi ma·zĩtiņi.*

mazkvalitatīvs, ***-a*** adj. **Sliktas kvalitātes; mazvērtīgs.** *tas siêniņš bi maskvalitatĩvs. viš bi purva zâle.*

maz·liêt, arī ***mazliêt***, ***mazu·liêt*** adv. **Ļoti maz; nedaudz.** *tas grędzęņs maņ maz·liêt pa liẽlu, baîl, ka nuõkritîs. / adatu nevar̂ uõtram̂ duôt, tad naîduôsiês. bet, ja arī duôd, tad mazliêt vajaga iẽdurt ar̂ šuõ adatu. / ka tiẽ trîs liẽliê* [viļņi] *aîziẽt, mazu·liêt viš acslãpst.*

maz·liêtiņ, arī ***maz·liẽtiņ*** adv. **Mazliet.** *maz·liêtiņ tâlâk jaû bi nuô tãs upes, bet daũdz tâlâk jaû ari nê. / cara laĩkã zęĺta piêcniêks* [bija] *tâ kâ taga divkapeĩku gabals. desmitniêks maz·liẽtiņ liẽlâks.*

mazmãja subst. **Maza, arī nabadzīga dzīvojamā māja.** *Piẽkšęnu mazmãjâ – tâ saûca, rakstija. / tuõ maṁmas taûtiskuô tęrpu tãs mazmãjas taňtes veĺ bi saglabaîšas visâ piĺnîbâ – prũsene, krękls, veste, svârki uņ viss* [bija]. // dem. **Ateja.** *aîs tãs klẽtes bija mazmãjiņa* [jeb] *ateja. /*

mazmãjnieks m., ***mazmãjniece*** f.; subst. **Lauku iedzīvotājs, kam pieder niecīgs zemes gabals.** *iẽbuviẽši ir̂ mazmãjniêki, nameĺniêki. tiẽ iẽt peĺnîtiês, ar̂ savu zemi* [viņiem] *nepiẽtiêk.*

mazmazbęrns subst. **Mazdēla vai mazmeitas bērns.** *mazmazbęrni ar̂ kâc tev ir̂? / mazmazbęrns nu sâks iẽt skuõlã.*

mazmazmeîta subst. **Mazdēla vai mazmeitas meita.** *nu jaû manas mazmazmeîtas ar̂ i liẽlas. iẽt te·pat skuõlã.*

mazmeîta subst. **Dēla vai meitas meita.** *mana mazmeîta mâcâs Liẽpãjâ. / vęcâmãte liêk mazmeîtaî adatu pamęklęt – nuõkrituse. / mazmeîta tâ prasa mîkstu siẽru. / vęcâmãte nuôvẽlêja mazmeîtaî tuõ lãdi.*

maznaûda subst. **Sīknauda.** *maznaûda* [ir] *sîka naûda. nuô maznaûdas taũpuôt sakrâjâs rublis.*

mazputnīns subst.; folkl. **Mazs putns.** *cīrulīti, mazputnīn, negul ceļa malīnā!* (LFK 1961, 10442)

mazražīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam nav izkoptas īpašības, kuras nodrošina lielāku ražu (par augiem).** *ķezbiẽreî mazâkas uôgas kâ ķirŝiêm. mazražîgâkas tik i.* // **Mazauglīgs (par augsni, platību).** *tã zeme mazražîga, jâmęsluô* [jeb] *jâsũduô.*

mazrunīgs, -a adj. **Tāds, kas maz runā, arī reti piedalās sarunās.** *viš tâc kluss, mazrunîks, naû tâc pļãpâtâjs. / viņš tâc mazrunîks, nebija ne·kâc runâtãjs.*

mazs, ***-ais*** m., ***maza***, ***-ā*** f.; adj. **1. Tāds, kam (pēc kādiem priekšstatiem, kādā sistēmā) ir nelieli izmēri – par teritoriju, vietu, telpu; pretstats: liels.** *maza zemîte bi – piẽtika. kâdas trîs pũrviêtas bi. / maņ tig tâda maza rũmîte te. / maņ tã istubiņa i maziņa uņ siĺta. /* [mājas] *uõtrâ galâ bi liẽlâ istuba uņ mazaîs kam̃bars, jâ. / ja bi vęcaîstęs uņ vęcâmãte, ta tiẽ* [dzīvoja] *taî mazâ kam̃barî. bet viš jaû ar̂ diẽzgaņ garš bi.* // **Par priekšmetiem.** *luôdziņi mazi maziņi bi. divi luôdziņi tik visâ liẽlâ istabâ bi. / kad·reĩz, ka dikti slikc laĩks, tuõs mazuôs* [veļas gabalus] *aûkšâ žâva – visus sîkumus, jâ.* ✧ ***(pazûd) kâ mazais nazītis*** – pēkšņi, nemanot, bez pēdām (pazūd). [puisis] *pazuda kâ mazaîs nazîc, kad vaîdzêja tẽriņu maksât, kad vaîdzêja apsuôlîtuô meîtu pręcęt.* // **Tāds, kas nesasniedz citu šāda paša nosaukuma objektu lielumu, apmērus.** *vęlâk bi divas buŗas: liẽlâ buŗa, mazâ buŗa – klĩvere saûca. / vẽtijuôt vaîg vẽtmašĩnaî viênu, kas atuřķê pęlus nuô mašĩnas mazâs rĩkles. / šuôgad bi mas tir̂dzĩns – tur̂ ne·kã nebi.* ☐ ***mazais ar̂kls*** (arī ***ar̂klelis***) – spīļarkls. *mazaîs ârkls* [jeb] *iĺkšu ârkls. / mazajam̂ ârklelim̂ i vęrstuve. / a mazuô ârklu stãdija rãceņus. / tuõ sazęlušuô gabalu nevarêja apurdît a mazuô ârklu. / kad·reĩz jaû rãceņus stãdija a tâdu spiĺļu ârkleli. mẽs saûcêm pa mazuô ârkleli.* ☐ ***mazās bruõkastis*** – uzkodas (parasti maize), ko dod talciniekiem pirms brokastīm. *saîmniêce* [mēslu] *ârdîtâjâm uņ gâzêjiêm atnesa uz laũku* [..] *mazâs bruõkastis, kas sastãv nuô pîrâgiêm vaî apsmęrętâm maîzîtêm.* ☐ ***mazais êdiens*** – ēdiens, ko ēd, piemēram, brokastīs;

pretstats: *dižais êdiens. puzdiêna i dižaîs êdiêns, bruõkaste mazaîs êdiêns. / bruõkastê bî mazaîs êdiêns. ta jaû zupu, gaļu nedeva.* ☐ ***Mazie Greîzie Rati*** – Lielā Lāča zvaigznāja zvaigžņu figūra. [ir] *Liẽliê Greîziê Rati, Maziê Greîziê Rati. Maziê Greîziê Rati i tuvumâ.* ☐ ***mazā kũma*** – krustmāte, kas ienes bērnu baznīcā. [dīdot pādi] *mazā kũma paņēma šķīvi, uzklāja uz tā nẹzduogu un pirmā ielika sudraba rubli.* (LTD 488, 489) ☐ ***mazais lâcis*** – spīļarkla sastāvdaļa – garens koks, kas piestiprināts starp lemesnīcu un ilksīm un palīdz noturēt ilksis vienādā augstumā. *šis i mazaîs lâcis – tam̂ i katrâ galâ virŝpusê ruôps uñ drusku lîkum̂s, laî uzguĻ̂ labâk uz lemesnicu, laî labâk satuŕ iĻ̃ksis.* ☐ ***mazā mãjiņa*** – tualete. *vẹcuôs laĩkuôs saûca nužniku. taga teîc mazuô mãjinu uñ ateja, ķem̃mer̂ķiñc. / tag saûc mazâ mãjiņa, pa jaûnam̂ tualete i.* ☐ ***mazā mãte*** – māte; pretstats: *liẽlā mãte* 'vecāmāte'. *bệrni saûca vẹcuômãti pa liẽluô mãti uñ savu mãti pa mazuô mãti.* ☐ ***mazie rateļi*** – rati ar kastei līdzīgu sēdekli. *ka braûca, ta piêbâza maîsu, laî bûtu, ku ûssệdệt. tas i krệsla rateļuôs* [jeb] *mazuôs rateļuôs.* // **Tāds, kas nesasniedz vajadzīgo lielumu, izmēru (piemēram, par apģērbu, apaviem).** *maṅ̂ tas liñdruķelis jaû bija pa mazu. / ka mazas kũrpes i, acpiêž* [tulznas]. // **Par augiem.** *ka tãs uôdziņas i mazas, ta viņas i skâbas. / nu puĩkas akaĻ̂ nuôrâvuši mazuôs âbuôlus.* ☐ ***mazā labība*** – labības pārpalikumi pēc tās izvētīšanas, zemas kvalitātes labība, ko izmanto lopu, mājputnu barošanai. *mazâ labîba skaîtâs atvẽtîtiê – gãjuse caũr siêtu. mazâ labîba izbîŕst luõpbarîbaî. /* [zosīm] *ệst deva mazuô labĩbu – labības galus, kas nẹdẹŕ priêkš maîzes, priêkš sẽšanas. tiẽ tiẽ sîkiê* [graudi] *a zâlêm, a zâļu sệklâm. / cũku miĻ̃ti bi nuô citas labĩbas. miêžus, mazuô labĩbu deva. / saîmniêks pârveda nuô magazĩnas labĩbu priêkš sệklas, bet atrada, ka i mazâ labĩba priêkš cũkâm.* ☐ ***mazie rudzi*** – rudzu pārpalikumi pēc to izvētīšanas; zemas kvalitātes rudzi, ko izmanto lopu, mājputnu barošanai. *rudziêm tiêk ačšķĩrti maziê rudzi. tiẽ aŕ priêkš luõpiêm. / saîmniêce ta jaû vệlâk sâka tãs guôves baruôt – vãrija mazuôs rudzus uñ tad lêja, kapâj rãceņus uñ lêja kuõpâ, uñ ta katraî pa divi slaûktuvêm deva izdzệrt.* // **Tāds, kas nesasniedz parastos (piemēram, savas dzimtas sugu, šķirņu) izmērus.** *mazãs uñ liẽlãs pupas* [jeb] *cũku pupas bi. / mazãs pupas ta kâ zĩrņi tik liẽli, tik pupas veĩdîks. tâ·pat aûg pâkstê, aûglîgâkas bi. / tiẽ vaî naû tiẽ maziê kârkli – tiẽ buka kârkli? / nuô brûkleņu uôgâm, âbuõliêm va guŕķiêm* [tas ir, ķirbjiem] *vãrija gâršîgu zapti. mazuôs guŕķîšus ta jaû neaûdzệja.* ☐ ***mazais dadzelis*** – mazā zilgalvīte (*Prunella vulgaris*) (?). *nu tas i tas mazaîs dadzelis, zilaîs. šis i tas mazaîs dadzeĻ̂s. viš tâc pat kâ tas liẽlaîs dadzis i, bet viš – ka vâja viêta, ta viš tâc smaĻ̂ks dikti aûg, jâ. šis* [*dadzelis*] *aŕ i tâ priêkš kaũliêm laps.* ☐ ***mazā lẽpīte*** – efeju sētložņa (*Glechoma hederacea*). (LVAN 347)

2. **Tāds, kam ir neliels augums (pēc kādiem priekšstatiem); neliels (pēc kādiem priekšstatiem)** – par augumu. *tiẽ brãļi bija maza aûguma, bet tâdi dũšîgi. / mana mãsa i mazâka paŕ mani.* ✧ ***pataĩsīt*** (arī ***nuolikt, nuomãnẽt***) ***mẹĻ̃lu un mazu*** – padarīt necilu, nenozīmīgu (pēc kāda uzskatiem, kāda vērtējumā). *pataĩsît mẹĻ̃lu uñ mazĩnu* [ir] *nuõnicinât. / tâ nuõmãnêja* [puisi] *uñ nuõlika, ka suñs nuô ruôkas maîzi nejẹm̂, mẹĻ̃lu uñ mazu.* // **Tāds, kam ir nelieli izmēri (pēc kādiem priekšstatiem) – par ķermeņa daļām.** *jâ, uñ ta jaû aŕ* [veļu mazgājot] *maziê piŕksteļi bi jệli, jâ, citreĩz. / maṅ̂ vaîg tik pamệst a mazuô nuõgalîti, ka meîtas jaû klât. – tâ viš* [tas ir, puisis] *liẽlijâs. / tam̂ mazam̂ piŕkstĩnam̂ bî vaĩrâki nuôsaûkumi.* ☐ ***mazais aŅsīns*** (arī ***aŅsītis***) – rokas mazais pirksts. *mazaîs piŕkstelis bi mazaîs aŅsĩns. / pîrksti – îkšķis, mazaîs aŅsĩns. / mazaîs aŅsîc – kad·reĩz vẹcâmam̃ma mum̂s teîca.* ✧ ***nav mazā piŕkstiņa vẹ̃rts*** – saka par nespēcīgu, neprasmīgu cilvēku. *nav mazâ piŕkstiņa vẹ̃rc – teîc* [par citu cilvēku], *ka sevi grib uzliẽlît paŕ labu dârbu, paŕ spệku. / nu tuõ es gaṅ̂ negribu sev pa lĩdzstrâdâtâju – viñš nav mana mazâ piŕkstiņa vẹ̃rc.* // **Tāds, kam ir nelieli izmēri (pēc kādiem priekšstatiem) – par dzīvniekiem, to ķermeņa daļām.** *maziê putniņi* [ir] *ciẽlavs uñ zviŕbuļi, strazdi, žagats.*

3. **Nepieaudzis, nepilngadīgs; tāds, kas ir mazbērna, zīdaiņa vecumā.** *kâmẹ̃r* [zīdaiņi] *juô mazâki, tâmẹ̃r a krûti baruôja. liẽlâku a butelîti. / maziêm bệrniêm bi mazâkas kaŕuôtîtes, bļuõdiņi. / mazâ meîtine saûc gvaĻ̃tis kadreĩz. /* [utis] *bija bệrniêm. tiẽm maziêm jaû aŕ nebi daũdz. / tas aŕ i puĩsîc – tas tuŕ tas mazaĩš.* ✧ ***nuo maza bệrna*** – no bērnības. *nuô maza bệrna bi jâiẽt strâdât jaû. / kaĻ̃pi tik savus* [bērnus] *radinâja nuô maza bệrna strâdât. / cic jaû nuô maza bệrna i tâc vẽlîks, cic i skuôps.* ✧ ***nuo mazu diênu*** – no bērnības. *tam̂ bệrnam̂*

apķêrîba jaû nuô mazu diênu. / es nuô mazu diênu ęsu strâdâjuse grũtus dârbus. // **Jauns, nepieaudzis (par dzīvniekiem).** *mas telĩns, jẽrĩns, kumelĩns. maza ķẽvîte, êrzelîtis. / suvęnus mazus rũnija – nedẽļu vęcus.* // ar not. gal.; subst. noz. **Bērns, arī dzīvnieku mazulis.** *uz lelĩles kãjâm ta jaû tukšâ nevarî* [iet]. *tam̂ mazâjam̂ kaû kuô i jãpę̂rk. / mazaîs negrib maûkt zeķes. / tãs ķẽves aplecinâja. nãca maziê.* ☐ ***mazais gaŅs*** – cūkgans. *piê saîmes bija liẽlaîs puĩšis, mazaîs puĩšis, divas meîtas, guôvu gaŅs uŅ mazaîs gaŅs – cũku gaŅs.* ☐ ***mazā meîta.*** Sk. *m e î t a* (3). ☐ ***mazais puĩšis*** – kalps (parasti pusaudzis). *mazaîs puĩšis tâ nuô četrpacmit, piẽcpacmit gadu. /* [saimniecībā] *viêna tik sveša meîta bi uŅ es. uŅ ta viêns mazaîs puĩšis bi sveš.*

4. Tāds, kam nepieder liels īpašums, liela bagātība. *liẽlmãteî bi piêcas zvaîgznes kruõnîtî, tam̂dẽļ ka bija mazâka muĩžniêce. / liẽlmãte nevarêja braûkt a spici jûktiêm zirgiêm – viņa bi mazâka muĩžniẽce.* ✧ ***mazie ļaûdis*** – mazsaimnieki; sīksaimnieki. *tiẽ maziê ļaûdis, tiẽ namelîniêki, tuôs Jãņus tâ neturêja. uŅ kas tur turês? jaûniê ļaûdis bi isklîduši piê saîmniêku.*

5. Neliels (par naudu, peļņu u. tml.). *maza jaû tã alîga bi, nu kas – pa visu ziêmu, visu vasaru, pa visu gadu piêci rubuļi naûdas tuôreĩz.* ☐ ***maza liêta*** – kaut kas nenozīmīgs, neievērojams. *nuô mazas liêtas sarunâ diês kuô daũdz.*

6. Īss, neilgs (par laika posmu). *bę̂rni bļaû. pêc maza brîtiņa iênãk mãte.* ✧ ***maza skuõla*** – zema izglītība. *viņi* [tas ir, meitai] *jaû maza skuõla.*

7. Tāds, kas izpaužas vāji, neintensīvi (par parādībām dabā). *salîs mazâks palicis, sâk atļukt ķẽģeles. / vakarî tik tâc mas liêtutiņš bî. zemeî a tuõ nepiêtika.* ☐ ***ar mazu gaîsmiņu*** – ļoti agrā rītā, pirms kļuvis pilnīgi gaišs. *mãte bijuse nuô rîta agri – a mazu gaîsmiņu – piê vęcâs Daňgučines uŅ pârnęsuse zâles.*

mazsaîmniecība subst. **Maza (parasti platībā līdz 10 ha) lauku privātsaimniecība; sīksaimniecība.** *Mežgalâ massaîmniêcĩbas i viss ciêms.*

mazspêcīgs, ***-a*** adj. **Nespēcīgs.** *ja kâc i masspêcîks, ta teîc – tam̂ švaka ķiẽka, nevarî pretîm pacęlît maîsu. / pa vasaru* [ar koka ragūm] *vęd siênu, ka kraũ. vęd piê kaûdžu viêtas. uŅ tuõ darija tik tad, ku masspêcîgi grâbêji.*

mazu·liêt. Sk. *m a z · l i ê t .*

mazulis subst. **1. Mazs bērns.** *ka gribêj tam̂ mazulim̂ dâvinât* [dvieli], *ta iêšuva tã mazuļa vârdu va kâdu puķi velî piêšuva klât. / kâ tuõ mazuli nuôkristîs?*

2. Rokas mazais pirksts. *îkšis, lišķis, garaîs pirksc, mazulîtis* [jeb] *mĩlîtis, zęlîtnesis – te maûc grędzęnu.*

mazums subst. **Mazs skaits, mazs apjoms, maza masa; neliels daudzums.** *tâc mazum̂s vêl kuôku mežâ i, kuô isvęst. / sîksti dzîvuôt – tas tâ knapi, ka nuô mazuma kas atliêk arî vêl. / kriêvi Sibĩrijâ bi sirsnîgi cilvę̂ki arî, dalîjâs a savu mazumiņu. / diũdesmit piêci cilvę̂ki bîši* [kāzās], *kas abdiẽn, kas vãra, alu nęs. va turî mazum̂s, kas apkalpuô!* ☐ ***iẽt mazumā*** – samazināties. *iẽt mazumâ viss, kuô isliêtuô. / zivtiņas turî* [ezerā] *milzîgi daũdz pêc kaŗa bi. ta vę̂lâk mazumã gãja. / mẽness iẽt mazumã, dilst.* ☐ ***pārduot mazumā*** – pārdot nelielu preču daudzumu; pārdot preces mazumtirdzniecībā. *turî bi* [alus] *nuôliktava, kurî mazumâ nepãrdeva.*

mazuotne. Sk. *m a z i e n e .*

mazvẽrtīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir maza vērtība; tāds, kas maz atbilst, ir maz piemērots noteiktām lietošanas, izmantošanas prasībām.** [graudi] *jãsadiêdzê irî – asnam̂ jãbût divu miêžu garumam̂. ja* [grauds] *sadîkst vaĩrâk, ta i mazvẽrtîks. ta viš sâk iššķîst, ta viš tâ kâ sapujis paliêk. / tãs* [*cũku priedes*] *tâds mazvẽrtîgas, sačuňkuruôjšâs priẽdîtes. / nuõdzît piê âdas naûdas – mazvẽrtîks* [lops] *tas i. kad pârduôs, ta pa âdas naûdu. / a tuõ zirga pirkšanu varêja vilîtiês, varêja nuôpirkt mazvẽrtîgu luõpu. / tã naûda taga diži mazvẽrtîga.*

mãžuoties, arī ***mâžuoties*** v. **Izturēties muļķīgi, aušīgi, dīvaini; censties pievērst sev uzmanību ar dažādiem pārspīlējumiem uzvedībā, apģērbā, valodā u. tml.; nenopietni rīkoties; ākstīties.** *ķę̂muôtiês, âkstîtiês uŅ mãžuôtiês – tiẽ visi trîs tâdi viênâdi vârdi. / kuô tu te mâžuôjiês, plaũnâjiês? iẽt tâdâs vęcâs drãnâs! / kuô jũs te mãžuôjtiês aka! / kuô tu te mãžuôjiês!* [Saka,] *ka viš* [tas ir, pusaudzis] *tâ ãlêjas, âkstâs.*

mę̃ interj. **Lieto, lai atdarinātu dažu dzīvnieku (parasti kazas, aitas) balss skaņas.** *mę̃! – teîc aîta, bet bę̃! – tękulis. / maziêm bę̂rniêm mâca tâ – aîtiņa mę̃! / bukuôs abģêrb viênkârši kažuôku uz uõtru pusi, turî kâdus ragus ustaĩsa. uŅ tad iẽt uŅ lęc, bet nedziêd. ta tik mę̃, mę̃, mę̃!* / [Masku

gājienam, izdarībām Ziemassvētkos, Ziemassvētku nedēļā] *istaĩsija mâkslîgu buku. uṅ tik jâ pa tuõ istabu, uṅ saûc – buku bę̃, buku mę̃, buku bę̃!*

mêbele subst. **Telpu iekārtas priekšmets**. *sẹnâk jaû tâds nebi kâ taga mêbeles. / taga jaû nu citâdâkas i tãs mêbeles, bet tuôreĩz aka citâdâkas. / trijâs istabâs salika visas mêbeles.*

mẹdains, ***-a*** adj. **Tāds, kas satur medu; tāds, kam ir medus piedeva**. *tâc mẹdaĩns brañdavs labi iêdzę̂rt.* // **Tāds, kas ir pārklāts ar medu**. *ja bę̂rni klaũsija, ta mãte suôlija iêduõt mẹdaĩnu maîzi.*

medālis subst. **Medaļa**. *kuŕš ta i palicis, negãjis zaĹdâtuôs! izdiẽnêsi uṅ pãrnãksi kâ vĩrs, a medãļiêm.*

mẹdalus subst. **Alus, kas ir raudzēts kopā ar medu; dzēriens, kam pēc noraudzēšanas ir pievienots medus**. *mẹdalu netaĩsija. bišu nebi.*

mẹdẹga subst. **Pusaudze**. *us tâdu neliẽlu meîtini teîc – nu tâda mẹdẹga jaû isaûgusi. / tã tik bi tâda mẹdẹga. iêsvêtîta vêl nebi.*

medenieks. Sk. *m e d n i e k s* .

medības subst. **Savvaļas dzīvnieku izsekošana un iegūšana (nonāvējot vai sagūstot)**. *tajuôs laĩkuôs, tas bûtu lidz desmitajaṁ gadaṁ, tik kuṅgi nãca medîbâs. / viṇi bi abbruṇuôti. viṇiêm katraṁ pa divi šaũtenes bi. uṅ iẽt uz medîbãm.*

medicīna subst. **Zinātne par cilvēka slimībām (to izcelsmi, norisi, diagnostiku, ārstēšanu, profilaksi), arī pasākumu kopums cilvēka veselības nostiprināšanai, darbspēju saglabāšanai, mūža pagarināšanai**. *mana mazmazmeîta grib mâcîtiês medicĩnu. / tâdi mẹĹliê tę̃vi bi iẽaûguši* [labībā]. *taga medicĩnã liêtuô.*

medicīnisks, ***-a*** adj. **Saistīts ar medicīnu, tai raksturīgs; lietojams medicīnā, ārstniecībā, ārstēšanā; ārstniecisks**. *tuŕ muṁs bi medicĩniskaîs želaṅtĩns.*

medīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas daudz medī (par dzīvniekiem)**. *medîga iŕ kaķe – priêkš bę̂rniêm medî. ruñcis nê.*

medijums subst. **Dzīvnieks, ko medī; nomedītais dzīvnieks**. *ka medniêki ûzmeklê medijumu, ta sacija – tuõ vaîg abǵęṅgst. tas bûtu aplęṅkt. / medniẽki bi izgaĩši aplęṅkt kâdu medijumu. / pļêrksnis i tâc rîks, aŕ kuô medîbâs baĩda dzinẽji medijumus.*

mediķis subst. **Meklētājs, okšķeris**. *kaķis te atnęs kâdu peli, nuôķêris. viṅš i tâc mediķis. / tas suṅs tâc mediķis – atruôn zaķu pę̂das. / mediķis i jaûns vârc.*

medīt v. **1. Izsekot un iegūt (savvaļas dzīvnieku) nonāvējot vai sagūstot**. *ta jaû kuṅgi nãca medît. / kuṅgi tik nãce medît* [vāveres]. */ te meškuṅks gãja medît zaķus.* // pārn. **Tvarstīt; gūstīt**. *puĩši jaû gãja meîtas medît pa sę̃tu.*

2. Gūstīt barībai (dzīvnieku) – par dzīvniekiem. *viš* [tas ir, kaķis] *iẽt aŕ medît. uṅ, ka nuôķêris peli, nęs mãjâs, ta aste gaîsâ kâ* [lampas] *cileñdera biŕšte. / šķic, kaķe, medît, negaĩdi vakaru! tavs tę̃s nuômira, pelĩtes ķę̂rdaṁs.*

mẽdīt v. **Ķengāt; aprunāt (?)**. *mẽdît* [jeb] *ķẽzît tas tâ bûtu. / vaî es vaĩnîga, ka mani mę̃dât? kâda es ęsu, tâda es ęsu.*

mẽdīties v. **Mēdīt kādu**. *tas* [tas ir, zvejnieka vārdi] *viṇai* [plekstei] *nepaticis. uṅ viṇa mẽdijusiês – dikti pāršķiêbusi muti. / bę̂rni te mẽdâs, kaĩtina cic citu. cic nevaŕ labi izrunât velĴ. ta viṇu tâ addarina, tâ mẽdâs.*

medmãsa subst. **Medicīnas māsa**. *mana vęcâkã mãsa bija medmãsa.*

mednieks, folkl. ***medenieks*** subst. **Cilvēks, kas sistemātiski nodarbojas ar medībām; medību speciālists**. *medniêks. ǵẽǵeris nebi tik biêži liêtuôjaṁs* [vārds]. */ medniêki jaû sarîkuô medîbas, iẽt aŕ atļaũju. / medniẽki te staĩgâ pa laũku, meklê kuô. / viš* [skolotājs] *bi medniẽks. viš nãce piê muṁs, laî vĩrs ceļ̂ a laĩvu ęzęrâ us pĩlẽm. / medniêku tik daũdz i. / mani brāļi medenieki dabuis tavus gredzeniņus.* (Bitners 1844, 116) ☐ ***mednieku dęsa*** – kadiķa malkas dūmos kūpināta desa. *jagdęsas bi tãs medniêku dęsas. jâ. viṅs saûca jagdęsas uṅ saûca aŕ pa medniêku dęsâm, jâ. uṅ tãs aŕ bi tãs pašas kadeǵu dęsas.* ✧ ***meîtu mednieks*** – vīrietis, kas izmanto katru iespēju mīlas dēku uzsākšanai. *tas* [puisis] *i liẽls meîtu medniẽks, pac smuks.*

mednis, arī ***megnis*** subst. **Liels vistveidīgo kārtas putns ar tumšu apspalvojumu (*Tetrao urogallus*)**. *mednis, megnis aŕ teîca, tas i vęcâks vârc. / tuõ aŕ zinâja, ka megnis sâk dziêdât, ka ta i paûsaris. / medņi* [jeb] *megņi – tiẽ nev brĩv šaũt. viṅ tâ kâ vistas dziêduôt.* (LVDApr. 441)

mẹds. Sk. *m ẹ d u s* .

mẹduots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Medains.** *ne devāt cẹptu cāļu, ne mẹduotu brandaviņu.* (LFK 1818, 2328)

mẹdus, reti ***mẹds***, dem. *mẹdutīns* subst. **Salds, aromātisks vielu maisījums, ko no ziedu nektāra pārstrādā bišu un lapseņu dzimtas kukaiņi.** *rûktenes ziêd labi, bites iẽt mẹdu nẹst. bet mẹdus drusku rûkteņîs. / šuôvasarî bitẽm vasara bûs laba – iênesîs pulĵku mẹdus. / rasaspuôdinu tẽjaî ta kâ mẹdus gârša. / ta bi cẽpẹri – dzive. tuŕ aûde strĩpas – bi mẹda strĩpa, siẽra strĩpa. nedeva jaû saîmniêku meîtas citâm – tãm nabaga meîtâm. ta cita nuõnesa siẽru, dabuja tuõ strĩpu. tuõ iẽsaûca pa siẽra strĩpu. uñ, kuṛa akaĵ iêdeva mẹdu, tãs* [strīpas] *bi mẹdus krãsas. / duodat man brandavīnu, man pašai mẹdutīns.* (LFK 9, 83) ☐ ***silu*** (retāk ***sila***) ***mẹdus*** – medus, ko bites ražo no viršiem. *silu mẹdus nãk uz rudeṇa pusi, ka sili sâk ziêdẹt. / sila mẹdus jaû gâršîks mẹdus iŕ, jâ. / silu mẹdus priêkš nẹŕviêm laps.* ☐ ***ziêdu mẹdus*** – medus, ko bites ražo no ziedu nektāra. *ziêdu mẹdus i, lidz Jãņiêm kuô saneṣ. ziêdu mẹdus irâd gaîšâks. / ziêdu mẹdus ne·kad nesacukuruôjâs. biêzâks jaû viš palika.* ☐ ***izsviêst mẹdu*** – iztecināt medu no šūnām ar medus sviedi. *tẹ̃s, mẹdu issviêžuôt, nuôḳipa. uñ bites skrêja tam̂ pakaĵ̂ bariêm. / silu mẹdus irâd tum̂šâks uñ biêzâks. tuõ nevaŕ tik labi issviêst. / mẹdu issviêda nuô rãmĩšiêm.* ✧ ***kãrs kâ lâcis*** (arī ***mušas***) ***uz mẹdu*** – saka, ja (kāds) ko ļoti vēlas, iekāro. *kãrs kâ lâcis uz mẹdu – teîc us kâdu, kas dikti kuô grib iêgũt vaî iêệst. / tiẽ bệrni us tuõ cukuŕmaîzi kãri kâ lâcis uz mẹdu. / avis, saskrêjušas âbulina gabalâ, tâ nu plûc – kâras kâ mušas uz mẹdu.* ✧ ***mẹdus maîze.*** Sk. *m a î z e .* ✧ ***mẹdus mêle.*** Sk. *m ê l e .* ✧ ***niẽks pa(r) bitẽm, ka tik mẹdus*** – saka, kad (ko) nav vērts ņemt vērā. *niẽks pa bitẽm, ka tik mẹdus! – teîc paŕ kaût kâdu darbu, kuŕ liêkâs ne·kas nebûtu, bet, kad padara, tad isnãk labi.*

mẹdusis, arī ***mẹdusa*** subst. **Medūza (*Medusozoa*).** *tiẽ i tiẽ saûcamiê ûdeñs ziêdi. te viņus saûc pa kuŕkuļiêm. viš tâc špâsîks, ruôkâ viņu nevaŕ pajẹm̃t, viš iskûst. vẽš viņus iskaûn, ta viš pãriẽt – tâc netĩrs ûdẹñc paliêk. mẹduši – tas laĩkam̂ pêc gramatikas. / mẹdusa – tuõ tig mañ parãdija aîspagaĩšgadu jũrmalî.*

megnis. Sk. *m e d n i s .*

mẽgt, arī ***mêgt*** v.; savienojumā ar v. nenoteiksmi. **Norāda, ka darbību veic parasti, bieži.** *tâ jaû mêdza tã mam̃ma turệt divêjâdas galĵdrãnas. ta tã liẽlâ mazgâšana. / tuõ* [spēli] *sevišḳi vẹcgada vakarâ mẽdza spẹ̃lệt. / tâ a·viênu mẽdza sacît – še paniññê! / Jãņuôs nuõpina kruõnus. tâ jaû senâk mêdza darît.*

megzt. Sk. *m e g ž t .*

megžģines, arī ***megžģina.*** Sk. *m e ž ģ i n e s .*

megžģīt. Sk. *m e g ž t .*

megžģums subst. **Rezultāts → *m e g ž ģ ī t*.** *aîsspiêde kâ tîkls i, tâdâ pašâ megžģumâ kâ tas veñteris.*

megžt, arī ***megžģīt***, ***megzt***, ***mežģīt*** v. **Darināt (tīkla linumu).** *tîklus aka megža nuô dzivêm, veñterus. tîklus jaû megž paši. / tîklus megža. tuŕ vaîdzêja mâcệt. / siẽvs ratiņâ savêrpa linu diêgus, uñ vĩri, ari siẽvs megža* [tīklus]. */ priêkš sim̂c gadiêm apmẹ̃ram̂* [tīklus] *aûda paši – sacija megža paši. / mẹkšt es nemâku, bet ustaĩsît veñteri – tuõ es varệtu aŕ. / es tâ duõmâju, kãlab es neiêsamâcijuôs veñteri mekšt. / smalku linu tīklu megšu.* (ME II 591) */ ãrḳis i diûzaru žubuŕs, iêlikc kuôka dẽlî. viêns galĵs aûkstâks. uñ tuŕ iêsâk veñteri megžģît. / vẹcaîstẹ̃s megžģija veñterus pac. / piê skalu ugunes vẹcaîstẹ̃s megžģa veñterus. / vẹcaîstẹ̃s, mežģuôt veñterus, duõmâja iẽmẹst aces, laî riêsa bûtu liẽlâka, – piẽmeta piêcas aces.* // **Siet (nītis).** *tãs* [nītis] *mẽs a mam̃mu mežģâm. / nĩtes mežģa. tã varệtu bût tã siêšana. tâ mežģ.*

mẽģinājums subst. **Nodarbība, kurā atkārtoti, arī pa daļām, parasti speciālista vadībā, izpilda (piemēram, lomu, skaņdarbu, deju), gatavojot, veidojot izrādi, priekšnesumu.** *viênreĩz mañ piẽzvanija kluba vadîtãja, vaî es zinuôt, ka vakarâ mẽģinâjum̂s. / ka nebija vadîtâja, ta tiẽ* [ansambļa] *mẽģinâjumi krita laũkã. /* [ansambļa] *mẽģinâjumu aŕ acêla, tagad mum̂s nav.*

mẽģināt v. **1. Censties, pūlēties (ko izdarīt, sasniegt kādu mērķi).** *vaîdzês mẽģinât tuõ rakstu ûzadît.* // **Darīt (ko), cenšoties noskaidrot, pārbaudīt (piemēram, kādu apstākli, iespēju).** *saejam̂* [gani] *kuõpâ. puĩkas pĩpâ zîrga mẹ̃slus aŕ. uñ nu es aŕ mẽģinu! / ka kaḳis plêš aŕ nagiêm kuôku, teîc ari, ka kaḳis mẽģina, va nagi kârtîbâ, va varês pamukt.*

2. Atkārtoti, arī pa daļām, parasti speciālista vadībā, izpildīt (piemēram, lomu, skaņdarbu, deju), gatavojot, veidojot izrādi, priekšnesumu. *daŕbus aŕ pruõvê, bet us kuõri teîca – iẽt mẹ̃ginât.*

mehãniķis, arī ***mekãniķis*** m., ***mehãniķe***, arī ***mekãniķe*** f.; subst. **Mehānikas speciālists.** *pabeîdzu Kañdavas laũksaîmniêcîbs tehnikumu. ta es biju tehniķis, mehãniķis. / šloseris i dzẹĺzu amatniêks, mekãniķis. viš strâdâ piê mašīnâm. / kâdi mehãniķi kâdu dzeĺzi aŕ tâdiêm nazîšiêm griêza, teîca, ka jãnuõzaũberê. taga teîc viŕpuôt. / tiẽ* [zēni] *bûs mekãniķi. / dẹ̃ls bija pa mehãniķi koĺõhõzã. / tu gaň esi mekãniķis! acskritelê tãs duŕvis, ku aîsskritẹlẹ̃tas!*

mehãnisks, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir saistīts ar mehānismu; tāds, kas darbojas ar mehānisma palīdzību.** *tâdas mehãniskâs steĺles bija piĺsẹ̃tâ. / mehãniskãs steĺles mum̃s bija. tãs stãvêja aûkšã uz bẽniņiêm. es neaceruôs, kâ tuŕ aûda.* // **Tāds, kur veic (kā) apstrādi ar mašīnām, mehānismiem.** *tãs mehãniskâs darbnicâs aŕ i meĩseles.*

mehãnisms, arī ***mekãnisms*** subst. **Ierīce kustības pārnešanai un pārveidošanai; ietaise.** *petruõlejas lam̃pas dega istubâ. tâc mekãnisms bi, ku tuõ daktu aûkstâk uň zẹmâk paskrũvâja. / ram̃ma bi tâc mekãnisms. tuõ laîda us tuõ stabu viŕsûm, ta dzina tuõ pãli. tã bi dzẹĺza. / deņ̃ķeĺbuks tâc liẽls âdas maks. tâc mekãnisms bi uz vîrsu* [aiztaisīšanai]. */ veĺbuõmis bi, ku mašinâj labîbu a ziŕgiêm. tiẽ ziŕgi gãja apkârt uň tuõ mekãnismu griẽza. tas veĺbuõmis griẽzâs, labîbu kũla. / daîkc iŕ mehãnismiêm kâda detaļa.*

mehanizẽt v. **Ieviest mašīnas, mehānismus, ierīces (piemēram, darba procesā).** *pamẹ̃ginâjâm mehanizẹ̃t ûdu zveju.*

meĩča subst. **1. Jauna, neprecējusies sieviete.** *meĩčas, akaĺ meîtas, meîtenes* [saka].

2. pārn. **Sivēnmāte.** *cũku aŕ saûca meĩča, cũku mãti, kam̃ sivẹ̃ni. saûc piê siles – meĩča, meĩča! / meĩča i cũkumãte. liẽlaî meĩči saskrêja puĺku suvẹ̃ni.*

meĩja subst. **1. Nocirsts neliels zaļojošs lapu koks (parasti bērzs) vai tā zars (piemēram, telpu) rotāšanai.** *meĩjas i nuôcîŕstas. nuô bẹ̃rziêm tik meĩjas taĩsija uz Jãņiêm. / meĩjs vaîg paŕvẹst Jãņuôs. / priêkš Vasaŕssvẹ̃tku puĩši nuôgãja mežã saraňtît kâdu klêpi meĩju, kuô ispuškuôt istubu.*

2. Īpaša zīme – stodere –, ar kuru jūrā apzīmē kuģuceļu vai sēkli. *meĩja i tâda zîme jũrâ. a tuõ abzîmẹ̃c kuģu ceĺš va kaĺva. apmẹ̃ram̃ kâ tã šķãtere. / tâ a·viênu zvejniêki saka – tuŕ piê meĩjâm, piê piŕmâm meĩjâm, tuŕ mẽs zvejuôjâm.*

meĩsele, retāk ***meĩselis*** subst. **Metāla cērtamā cērte, kalts.** *meĩsele i tâc dzẹĺza ķĩlîc. pêc vẹcu vârdu meĩsele. / meĩsele iŕ aŕ gustãla tẹ̃raûda. / meĩsele aŕ teîc. tas i tâc cẹ̃rtamaîs dzeĺs – tẹ̃raûda. a tuõ tig dzeĺzi sita. / meĩselis tâc dzeĺzîc bi, tâc ass apakšâ. aŕ ãmaru sit viŕsû. /* [stīpai paredzētas dzelzs] *galus pãrlika viênu paŕ uõtru pãri, a meĩseli issita caũrumus, caũrumâ iêlika niẽdi uň atsita galu plakanu. / maň aŕ kâdas divas meĩseles iŕ. ja jum̃s vaîg kâc mazâks niẽciņš pãrciŕst – nu kuŕ jũs iẽst piê kalẽja! piêmẹ̃ram̃, naglu liẽlâku – maň nevaîg tik gaṛu. ûzliêk uz laktiņu apakšã, ûzliêk tuõ meĩseli viŕsû, nuôcẹ̃rt* [naglas galu]. *tã i meĩsele.*

meĩstarẽt. Sk. *m e ĩ s t a r u o t .*

meĩstars m., ***meĩstarine*** f.; subst. **1. Kvalificēts strādnieks vai amatnieks; kvalificēts amatnieks, kam ir mācekļi, palīgi.** *meĩstari bi visâdi. skruõdeŕmeĩstaŕs bi, kalêjmeĩstaŕs bi, mašīnmeĩstaŕs. visi bi meĩstari. / tag saûc amatniêks, vẹcuôs laĩkuôs teîca meĩstaŕs. / nu vẹcaîs Aňss darija ķuõcus, greba kaṛuôtes, darija sẹ̃tuves. taga visi tiẽ i meĩstari! / pac tas meĩstaŕs bi, kas parãdija citiêm, kâ jâstrâdâ, – kuŕ akmeņus likt uň kâ saskaĺdît akmeni, isskaĺdît. /* [taisīja] *tâdus spañneļus, veļs baĺļas. tas i spañneļu taĩsîtâjs* [jeb] *baĺļu meĩstaŕs akaĺ* [sauca]. */ senâk saûca skruõdeŕs, taga drẽbniêks. viņam̃ i mâcekļi. uň ta tas galvẹnaîs i meĩstaŕs. / mũrniêku meĩstaŕs lika tam̃ zeĺlim̃ nuômũrît tuõ pudeŕmeňti taîsni. / slaktẹri bi uň slaktẹra buŕš. nu tiẽ tiẽ mâcekļi, tiẽ buŕši. viêns bi galvẹnaîs meĩstaŕs. / ãmura kâtam̃ bî tâdi caũrumi izuŕpti uň iêsiêta saĩtîte. tâ meĩstariẽm bî. tuõs ta pakãra.*

2. Kādā darbā, darbībā ļoti izveicīgs, prasmīgs cilvēks. *tas Miķêlis bi liẽls meĩstaŕs salãpît ratiêm, ja saplîst kas. viňš maksu ari nejẽma tâ paŕ daũdz. / tuõ vĩru vaŕ guôdât pa labu meĩstaru. / es liẽls meĩstaŕs ẹsu – taĩsu susekļus, jaûnus ne, bet vẹcus sapraũšu. / bi nu gaň tiẽ vãciêši meĩstari abdrukât tãs prũsines tik raîbâm puķêm! / tã bi laba meĩstarine – mâcêja saĺcskâbu maîzi iscẹpt. / viňš jaû nebî tâc laps meĩstaŕs, nepadarija tuõ dârbu, kâ vaîg. / ta jaû* [jaunieši] *us tâdu niẽku padarîšanu bi meĩstari.*

meĩstaruot, arī ***meĩstarēt*** v. **Gatavot; labot (ko).** *tã mãsîca tâda laba virêja, ka priêks paskatîtiês. kuô tik šĩ visu nemeĩstarê! / vaîdzês meĩstaruôt ratiêm jaûnas kãrdes. / vaŕ jaû visu kaû kuô meĩstaruôt. puĩka aŕ meĩstaruô.*

meĩstaruoties v. **Refl. → *m e ĩ s t a r u o t*.** *cik iĻgi tu duõmâ meĩstaruôtiês te?*

meîta subst. **1. Sieviešu dzimuma bērns (attiecībā pret vecākiem).** *mẽs bijâm trîs meîtas saviêm vẹcâkiêm. / viņi viêna meîtiņa bi. / znuõc i meîtas vĩrs.* // **Sieviešu dzimuma mazulis (attiecībā pret vecākiem)** – par dzīvniekiem. *tã vẹcâ aîta bi trešâ pàaûdze. uñ ta, ka tãm viņas meîtâm dzima jẽri, ta tã vẹcâ ave bi pa tuõ nuôkuôpêju. / vẹcâ aîta savâm meîtâm palîdzêja jẽrus savâkt, nuôpucệt* [pēc piedzimšanas].

2. Jauna, neprecējusies sieviete. *puĩši uñ meîtas – tiẽ neprecêjušiês skaîtâs. / tas bî meîtu guôc, ka baĻtas karuôtes uñ tĩras bḷuõdas.* ☐ ***taûtu meîta*** folkl. – jauniete no cita novada vai no citas dzimtas, radu saimes; līgava; tautiete. *taûtu meîta žẽli raûd, pakaļâi stãvệdama. / tautu meitas pūriņā grabẽj vẹci kažuociņi.* (LFK 1818, 167) / *katru nepręcệtu siẽviêti saûca pa taûtu meîtu, katru neprecêjušuôs puĩsi pa taûtu dệlu.* ☐ ***vẹca meîta*** – vecmeita. *ta skaîtĩjâs jaû vẹca meîta, kam̃ jaû bi diũdesmit trîs gadi. / vaĩrâk jaû tâdas* [apkārtstaigātājas] *i, zinat, tâds palaîdines, vẹcs meîts tâds, kas jaû vẹcs i.* ☐ ***meîtas bệrns*** – bērns, kura vecāki nav savstarpējā laulībā. *ârlaũlîbas bệrns* [ir] *meîtas bệrns. / tuõ* [ārlaulības] *bệrnu saûca pa meîtas bệrnu. kaŗa laĩkâ bi meîtas a bệrnu. / kâdu reĩzu teîca, ka tiẽ bệrni, kas dzimuši meîtâm, bes tệva, ka tiẽ i laĩmîgi. tâc teîciêns bi – laĩmîks kâ meîtas bệrns.* ☐ ***meîtu diênas*** – jaunība, laiks, kad jauniete nav vēl apprecējusies. *manaî mam̃maî bi meîtu diênu ûzvârc Saũka.* ☐ ***palikt meîtās*** – neapprecēties. *nu jaû gaň Añna paliks meîtâs – trĩzdesmit gadu jaû. ja nu veĺ kâc atraĩtis gadâs, ta vaŕ·bût* [apprecēsies]. ✧ ***meîtu ģẽģeris*** (arī ***mednieks***, ***juñkurs***) – vīrietis, kas izmanto katru iespēju mīlas dēku uzsākšanai. *ka jaûni ciĺvệki iẽt apkârt, ta tâ teîc – tas tik tâc meîtu ģẽģeris. / tas tik tâc meîtu ģẽģeris, tâ aŕ teîca. / tas* [puisis] *i liẽls meîtu medniẽks, pac smuks. / meîtu juñkuŕs teîca us kâdu jaûnu muĩžas kuñgu kârtas vĩriêti. tiẽm jaû patika smukas kaĻpuõnes.* ✧ ***iẽt meîtās*** – doties izklaidēties pie sieviešu dzimuma pārstāvēm. *senâk puĩši gãja meîtâs sẹzdiênas vakariêm. / puĩši gaĩši meîtâs. tas gãja lidz pat tiẽm kaŗa laĩkiêm. / uñguri saûca aŕ tâdu puĩsi, kuô nevarêj vaĺdît, kas tâ pastãvîgi gãj meîtâs. / šĩs baterijas lam̃piņas es sâku rẹdzệt tik, ka sâku meîtâs iẽt.* // savienojumā ar apzīmētāju. **Mitoloģiska būtne (jaunas sievietes veidolā), kas parasti ir saistīta ar kādu parādību dabā.** *jũras jum̃pravas i siẽviête. zives aste uñ ruôkas ẹsuôt, uñ krûtes kâ siẽviêteî. ẹsuôt isvẹduši Liẽpâjas uõstâ. uñ tâ gãjusi pa tuõ uõstu, situsi ruôkas. tãs saûcuôt vãravas meîtas* [jeb] *jũŗas nãras.*

3. Kalpone (parasti neprecējusies). *piê saîmniêkiêm saûca kaĻpuõne, vaĩrâk saûca meîtas, jâ. tãs i mũsu pašu meîtas uñ tãs iŕ aŕ meîtas, kas strâdâja piê saîmniêkiêm, aĺguôtas meîtas. / senâk nesaûca kaĻpuõnes, saûca meîtas. Nîcâ pa meîtâm viẽn tik saûca, meîtas uñ puĩši. / strâdâju pa meîtu piê saîmniêkiêm. / piê skrĩvẹŗa paŕ meîtu – tệs gribêja, laî es eĩmu. / kad strâdâju paŕ meîtu, nebij tik traki.* ☐ ***bệrnu meîta*** – bērnaukle. *luõnê bi divas kârtas drẽbes, ka es biju pa bệrnu meîtu. uñ drusku naûda bi.* ☐ ***cũku meîta*** – cūku kopēja. *mana švẽģerine aŕ bi barũnam̃ pa cũku meîtu. / cũku meîta, muĩžâs viņu saûca pa cũcini.* ☐ ***diẽnẹsta meîta*** – kalpone. *diẽnẹsta meîtas uñ puĩši sagãja piê kaĩmiņiêm.* ☐ ***gada meîta*** novec. – kalpone, kam ar saimnieku ir līgums uz visu gadu (no Jurģiem līdz nākamajiem Jurģiem). *es pa gada meîtu lĩgu. tiẽ bija labi saîmniêki.* ☐ ***istubas meîta*** – istabene. *veĺ jaû istubas meîta bi cita. viņa apkuôpa tâ aŕ barũna istubas.* ☐ ***kaĻpu*** (arī ***kaĻpa***) ***meîta*** – kalpone. *guĻta bi katri kaĻpa meîti, kas jaû gãja pa meîtu. / kaĻpu meîtâm jaû vaîdzêj vaĩrâk pũlệtiês – pum̃pas pašâm sašũt.* ☐ ***ķệķa*** (arī ***kukņas***) ***meîta*** – kalpone – virtuves strādniece; saimnieces palīdze (muižā). *ķệķa meîta – tã jaû tã vãrîtâja. / ķệķa meîta lîdzêja tik isslaûkt guôves. ta nãca vãrija bruõkasti uñ kuôpa cũkas. / nu tã ķệķa meîta jaû kâdreĩz rệti nãca tãs guôves slaûkt. / es bi tã ķệķa meîta. uñ ta es varêju pelnîtiês. / muĩžas ķệķini saûca pa kukņas meîtu, pa ķệķini.* ☐ ***liẽlā meîta*** – kalpone (parasti jauniete, jauna sieviete). *liẽlâs meîtas* [bija], *ka diũdesmit* [gadu]. *tãm liẽlâku aĺgu deva. / nu ta bi divas liẽlâs meîtas aka. tãs jaû aka visu viênu nedệļu viêna pa ķệķi, uõtru nedệļu – uõtra.* ☐ ***mazā*** (arī ***ruôkas***) ***meîta*** – kalpone, kuras galvenais uzdevums bija palīdzēt darba devējai, arī apkalpot to. *saîmniêce, kura meîta bija labâka uñ sapratîgâka mãju daŕbuôs, tuõ viņa ņẽma sev lĩ. tã bi ruôkas meîta. viênmệr bi piê ruôkas – izdarît, pasûtît. /*

mazâs meîtas [bija], *ka tâ piẽcpacmit, sešpacmit gadi. / pêc taṁ jaû gãju pa mazuô meîtu. jâ, pa ruôkas meîtu sâku iẽt. tã tâ·pat aka visu palîdz – guôves lîdz slaûkt uṅ istubas isslaũka aṙ.* ☐ ***meîtu kaṁbaris*** – meitu, kalpoņu dzīvojamā telpa. *meîtu kaṁbaris* [bija], *ku meîtas gulêja. meîtu kaṁbaris bi aũksc. / meîtu kaṁbaris* [bija], *tuṙ meîtu gulĩtas. / taṁ pagrabaṁ taî malã bij saûcamaîs meîtu kaṁbaris. tas bij liẽls, tâc ka varêj desmit diûpacmit pãri dañcuôt vis·maz. / ta bij meîtu kaṁbaṙs, ku meîts dzîvuôj.* ✧ ***alus meîta*** – jauniete, kas godībās viesiem pasniedz alu. *ta jaû* [godībās] *aṙ kâdas palĩdzes bi, kâdas alus meîtas bi, alus puĩši. /* [kāzās] *alus meîtas bi – divas bi. viêna turêja glãzes us tẽbrati. viêna lêja nuô krũzas. /* [godībās] *bi pa trijâm alus meîtâm, pa trijiêm braṅdava puĩšiêm uṅ alus puĩši.*

meîtasdę̆ls subst. **Meitas dēls; mazdēls.** *meîtasdę̆ls iẽt jũrã, viņa tę̆vs aṙ.*

meîtasmeîta subst. **Meitas meita; mazmeita.** *mazâkâ meîtasmeîta te biêži adbraûc vasarâs. / vęcâmãte vêl gribêja aîzdãvinât savas sudrabines meîtsmeîtaî.*

meîtene, arī ***meîtine*** subst. **1. Sieviešu dzimuma bērns (aptuveni līdz 18 gadu vecumam).** *šĩs i skuõlas meîtines. / es jaû, ka meîtene biju, aṙ gãju baznîcâ a pastalâm. / tuõ es pate dariju,* [kad] *biju meîtine. / va ta bi ķiseņdrãnas? palĩgus ũsklâja us spilvęniêm, ka es tâda meîtine biju.* ☐ ***ganu meîtene*** – ganumeita. *ganiķe* [teica], *ganu meîtene. / ganu meîtene, ganelis. ganelis vaĩrâk teîca – va viš puĩka, va meîtene.*

2. parasti savienojumā ar piederības pron. **Jauniete, kas ir tuva, mīļa kādam vīrietim.** *tas Añdris a savu meîteni tuṙ gãja. / mazdę̆ls savu meîteni te atveda.*

meîtenele, arī ***meîtinele*** subst. **Maza meitene.** *ka es tâda meîtenele biju, ta dziêdâja tâ. / es biju maza meîtinele. / ka nãca Añnas, ja kâda meîta bi Añna, va ganelis bi Añna, meîtenele, ta aka nuôpina kruõnu uṅ piêsêja dãvanu. ta jaû tâ a tiẽm kruõniêm* [apsveica].

meîtę̆ns subst. **Maza meitene.** *tu tik meîtę̆ns velĩ esi.*

meîtine. Sk. *m e î t e n e .*

meîtinele. Sk. *m e î t e n e l e .*

meîtistuba subst. **Meitu un kalpoņu istaba.** *blakus bi pretistuba jeb meîtistuba. tuṙ bi meîtas – pašu uṅ kalĩpu aṙ. / pretistuba jeb meîtistuba.*

meĩzãns – **„ein gabelförmiges Eisenstück am vorderen Ende des Boots zum Anbinden des Segels"** („dakšveida dzelzs gabals laivas priekšgalā buras piesiešanai"). (EH I 797)

mę̆ka subst.; parasti salīdzinājumā. **Tas, kas ir ļoti slapjš (salijis, piemircis u. tml.).** *mę̆ka i kas slapš. / slapš ta kâ viêna mę̆ka! / vakaṙ maṅ tãs kãjas bi ta kâ mę̆kas slapjas. / šinelis samiṙcis slapš kâ mę̆ka. / salijis slapš kâ mę̆ka tas puĩšelis.*

mekãniķis. Sk. *m e h ã n i ķ i s .*

mekãnisms. Sk. *m e h ã n i s m s .*

meklēšanās subst. **Zīdītāju mātītes dzimumaktivitātes periods, kas periodiski atkārtojas.** *paûsaruôs, ka sâka iẽt ganuôs, ta aîtâm tã liẽlâ meklêšanâs. / tã meklêšanâs nepãrgãja tik ãtri. ka sâk mę̆klę̆tiês, ta* [govs] *lęc us citu guôvi viṙsũm.*

meklēt v. **1. Censties (skatoties, taustot u. tml.) atrast, dabūt, atgūt (ko pazaudētu, noslēptu u. tml.).** *vęcâmãte krãmẽjâs gaṙ tiẽm kamuôliẽm, meklẽja adatas. / kuṙ es zinu mę̆klę̆t* [pazudušās govis]? *es ne·kuṙ nezinu. / ka maṅ tiẽ mẽri vaîdzêja, es meklêju kabatâ. / tiẽ suņi kaš te bedres, meklẽ kuô. / ta jaû viņa* [kaimiņiene] *raûgu, kuô te meklêja. / vaṙ gaṅ mę̆klę̆t tuõ, kas naû! neatradîsi! //* **Censties atrast (kādu, kas noslēpies, pazudis).** *krę̆slâ gãjâm spę̆lę̆tiês, slę̆ptiês. vęcâmãte sêdêja, pateîca, ka vaṙ nãkt mę̆klę̆t. citi slêpjas, uṅ tas viêns meklê. /* [paslēpes ir] *spẽle bę̆rniêm – kas neslêpjâs, iẽt uṅ tuõs citus meklê. kuņu piṙmuô atruôd, taṁ akalĩ jãmeklê.* ☐ ***meklēt ruôkā*** – intensīvi meklēt. *bę̆rni bûs pamę̆tuši tuõ kamuõlu. bûs jâmeklẽ ruôkã. / meklẽ ruôkã viņu* [tas ir, lakatu]! / *citi* [rotaļas dalībnieki] *paslēpjas. tad jāmeklē visi ruokã.* (LFK 1961, 10777) ✧ ***meklēt ar uguni*** (arī ***zẽveli, skalu, suņiem***) – intensīvi, neatlaidīgi meklēt. *tâ nuôglabâjuse mãte tãs klẽtes aclę̆gas, ka, aṙ uguni mę̆klę̆daṁs, nesameklêsi. / tâ nuõglabâja tuõ naûdu, ka nevarês vaĩrs atrast, aṙ uguni vaĩrs neatrasi. / viņi* [tas ir, *truši*] *tâdâ smilĩktê aûg. mũsu tĩrumuôs viņi nèaûg. a zẽveli te vaṙ mę̆klę̆t. / senâk jaû gumiju* [riepām] *nevarêja dabuĩt, ka tu aṙ skalu bûtu meklêjis. / nu pazuda tãs dakšas, ka nevaṙ atrast. nenuôliêk viêtâ uṅ pêcâk, kad vaîg, meklê a suņiêm.* ✧ ***meklēt vakarējuo diênu*** – meklēt ko pazudušu, ko maz cerības atrast. *kad kuô meklê uṅ citiêm neteîc, kuô meklê, ta teîc –*

meklê vakarêjuô diênu. tas nuôzîmê, ka tuõ neatradîs. / kuô tã vẹcâmãte meklê? – vakarêjuô diênu. tã pazuduse, zẹkes viẽn palikušas ruôkâ taî mãti.

2. **Censties dabūt, iegūt noteiktam nolūkam (parasti mēģinot izraudzīties no kāda nenoteikta kopuma).** *ja viš* [tas ir, kalps] *apprecêjâs, ta viš meklêja kâdu nameli uñ gãja diênas aĺgâs. / ja gribêja priêkš vaîslas, ta meklẽja citu buĺli. / glabaîši dikti* [uguni]. *tas bijis liẽls kaûns, ja bi jâiẽt mẹklẹt uguni. / kuraṁ nav* [arkla], *staĩgâ, pa visu ciêmu mẹklẹdaṁs. / pêc skaṇas aî meklê* [izkapti]. *kaṁ smaĺkâka skaṇa, tãs* [izkaptis] *i labâkas. / putni paûsaruôs meklê, ku bûs laba lizda. / ka akas grib rakt, ta meklê, ku iî ûdeñs ãdere. / kaṁ slikti bi, tiẽ braûce tãs zâles mẹklẹt.* ✧ ***meklēt vârdus*** – censties izvēlēties atbilstošu satura izpausmi (runā, rakstos). *ka jaû nu grib lamâtiês, ta jaû nemeklê vârdus. kas piê mutes, tuõ laîž laũkâ.* // **Censties pamanīt, uztvert ko vajadzīgu (kādā teritorijā, vidē).** *čigãns jaû meklê, ku iî aîzvẽš.* // **Censties rast iespēju ko darīt.** *jẽri tũ·liṇ* [pēc piedzimšanas] *ceļas ari kãjâs uñ meklê zîst. / ka radâs sivẹ̃ni, ta cũka gulêja. uñ, kuîš radâs, tas jaû bi us kãjâm. tas meklêja zîst. / muṁs te aî bi* [āderu meklētājs], *ka meklêj tuõ aku rakt.* ✧ ***meklēt kašķi*** – censties izraisīt naidu, ķildu, rāšanos. *tas* [puisis] *tâc ẽrcîks i, kašķi meklê mûžîgi. / uîķis i tâc ciĺvẹ̃ks, kas uîķêjas, kašķêjas, meklê tâdu kašķi. / nevaîg iẽt cita piîtî kašķi mẹklẹt.*

3. **Censties sastapt (kādu) un iesaistīt (kādā darbībā, attiecībās u. tml.).** *priêkšpuzdiênâ viêtas abgãdâšanas kañtuõrĩ nãca piẽprasîtâji – kaĺpuôtâjus meklêja. / ķepes aka tâdas četrkañtîgas bi. a tuõ akaĺ asini tẹcinâja. ta jaû dakteri nemeklêja. / tã Mãrîte liẽlijâs – veselîga mãtes meîta. mãte cũku nuôbraũkâjse, vẹcâsmãtes meklẽjuôt.* // **Censties sastapt (kādu).** *maziê bẹ̃rni meklê, ku palika maṁma.* ☐ ***meklēt buļļus*** (arī ***êrzeļus***, ***kuĩļus***, ***tẹkuļus***) – paust dzimumtieksmi (par dzīvniekiem); meklēties. [aitas] *kas ziêmu bi dzimušas, tãs jaû rudeni meklêja tẹkuli – pêc sešu mẽnešu. / cũciṇas ãtri meklê kuĩļus uñ nebaṛuôjâs. rûca trîs diênas uñ nèêda. / guôve pêc atnešanâs devîtâ nedẹ̃lâ meklêja buĺļus pa jaûnu. / ka cũki bi devîṇi mẽneši, ta viṇa piîmuô reĩzu meklêja kuĩļus. / ka ķẽve meklê êrzeļus, ta i nemiêrîgâka, kuôžâs a citiêm ziîgiêm uñ zviêdz.*

mẹklẹ̃tājs m., ***mẹklẹ̃tāja*** f.; subst. **Darītājs → *m e k l ē t*; spēles dalībnieks, kurš meklē.** [bērni] *gãja slẹ̃ptiês. viênu nuô puĺka isvẽl pa mẹklẹ̃tãju. /* [rotaļā] *kuṛu piîmuô iêraũkst, tuõ skrej piêkliṇķẹ̃t. uñ ta taṁ nãkuôšuô reĩzu jâstãv pa tuõ mẹklẹ̃tâju.*

meklēties v. **1. Meklēt (1; 2); būt izvēlīgam.** *ņẹ̃cka i, kas ẹ̃duôt meklêjâs.*

2. **Būt dzimumuzbudinājuma stāvoklī (par dzīvniekiem).** *ja* [govs] *meklê* [buĺļus] *uñ nav abgãjusês, ta aka pa trîs, pa četri nedẽļi meklêjas aka. / pêc atnešanâs aî viṇa* [tas ir, govs] *trešâ nedẽļâ piîmuô reĩzu meklêjas. / ja cũka naû abgaĩse, ta viṇa aka meklêjâs. ja viṇa nemeklêjâs, ta viṇa i abgaĩse. / pêc trîs nedẹ̃lâm* [cũka] *sâk aka mẹklẹ̃tiês, ja nèaîzvẹd piê kuĩļa. / ķẽve grib êrzeļu – meklêjâs. ķẽves vẹd piê êrzeļa.*

mẹlaģis, arī ***melis***, ***mẹluģis*** m., ***mẹlaģe***, arī ***mele***, ***mẹluģe*** f.; subst. **Cilvēks, kas bieži mēdz melot; cilvēks, kas melo.** *mẹlaģis iî tâc, kas mẹluô, melis. / mẹlaģis* [ir] *lamuvârc. tas i tâc, kas pastãvîgi mẹluô. / tas iî gaṅ mẹlaģis – niẽkus viẽn runâ! / mẹlaģis iî melis, kas mẹluô. / uî, tã i mẹluģe! tuõ nevaî klaũsît. / tas jaû liẽls melis, taîsnĩbu* [jeb] *tiêsu neteîc ne·kad. / mẹluģis tâds blẹ̃ṇs viẽn stâsta. / mẹlaģe, mẹlaģe tã tautu meita.* (LTD VII 685)

melase subst. **Cukura ražošanas blakusprodukts – tumši brūns sīrupveida šķidrums.** *melase bi brũns* [šķidrums], *ta ka cĩrups. luõpiêm deva, uššļakâ us siênu. / tuõs akšẹļus taĩsija nuô laba âbuôliṇa. melasi uzlêja, sajaûca. luõpi êda a gârdu muti. / cukuîbiẽtes aûdzêja uñ veda us cukuîfabriku. mãjã veda melasi uñ graĩzîjumus.*

meĺderis subst.; novec. **Dzirnavnieks.** *meĺderis bi, kas sudmalâs maļ̂. bet tuõ jaû vaĩrâk sudmali saûca. tag viṇu vaĩrâk pa meĺderi saûc. / meĺderis, agrâk tuõ saûca pa sudmali. tag jaû maz tuõ meĺdẹṛu i. / sudmalâs meĺderis, tas pãrziñ tuõ maĺšanu. /* [maisus] *nuõsveî meĺderis, nuõliêk piê zemes tuî·pat uz grîdas.*

meĺderzeĺlis subst. **Dzirnavnieka palīgs.** *meĺdeîzeĺlis bi senâk. / kaû kad saûca meĺdeîzeĺlis. tas tas pac mâceklis. / meĺdeîzeĺlis aka palîdz visu kaû kuô viṇaṁ* [tas ir, melderim].

meĺdēt v. **Ziņot, sacīt.** *vaî nevaîdzêja mẹĺdẹ̃t paî tuõ tẹ̃vaṁ?*

meĺdiņš, arī ***meĺdiņa***, ***meĺdija***, ***melodija*** subst. **Skaņu rinda, kas izsaka muzikālu domu; šādu skaņu rindu kopums.** *tã bija smuka meĺdija, kuô tiẽ dziêdâja. / taî dziêsmi laps meĺdiņš. / tuõ meĺdiṇu vêl labi nemâku, bet duñduṛuôt varu. / kâdu meĺdiṇu iêsâkuši? nevarêju*

uz·reĩzu usķệrt tuõ sâkumu. / pataĩsija kârkla mizas stębuli. uṅ ta varêja usstębulệt meĺ̃diņu. / [ar stabuli] *vaŕ ispûst dziêsmas meĺ̃diņu uṅ daňčus. / cic jaû uzrâva jaûtru melodiju. / tuõs vârdus* [dziesmai] *ak·rãt skaĩdri vaĩs neaceruôs. meĺ̃diņš jaû ta ruônâs. / taňt, ku tu tâdas meĺ̃dijas jeṁ? es teîcu – es atradu tuŕ grãmatâs.* ☐ ***nuoturệt meĺ̃diņu*** – pareizi nodziedāt melodiju. *mãte varêja meĺ̃diņu nuôturệt, dziêdâja kuõrĩ.* ✧ ***dziêdāt savā meĺ̃diņā*** – runāt, rīkoties, neuzklausot citus. *katrs dziêd savâ meĺ̃diņâ – teîc, kuŕ satiêkâs piê kâda daŕba vaĩrâki, nevaŕ sarunât, kâ tuõ daŕbu izdarîs. / tiẽ nevaŕ sarunât, katrs dziêd savâ meĺ̃diņâ. kas tuŕ nuô tã dârba bûs?*

mêle subst. **1. Muskuļains, ar gļotādu klāts kustīgs mutes dobuma orgāns, kas piedalās, piemēram, barības sasmalcināšanā, norīšanā, kā arī (artikulētu, raksturīgu) skaņu veidošanā.** [cūkai] *mêle i gaŗa, saviênuôta a apakšžuôkli. /* [cūkai] *uz mêli smẽrêja visas zâles. /* [govij] *mêle i piẽaûguse piê apakšêjâ žuôkļa uṅ i vaļîga – vaŕ iskãrt, dęgunu vaŕ islaĩzît, nãses. mêle beîdzas tuŕ, kuŕ rĩkle. / ziŕks laĩza aŕ, ka duô kaû kuô, – piêliêk mêles galu. / suņa mêlê devîņas laĩmes, bet kaķa mêlê devîņas nelaĩmes. / kas savus vęcâkus rãja, ta teîca, ka taṁ mêle sakaĺ̂tîšuôt. / kuo, meitiņas, nedziedat? jums jau lãga neskanēja! jums mēlīte izkaltuse, ar puišiem runājuot.* (LFK 1817, 190) */ saimeniece bẹ̄dājās, kur dabuit maizes lizi. vedējīnu gaŗas mēles, tur būs laba maizes lize.* (LFK 1961, 10807) */ bệrni rãda mêli, ka negrib kuô duôt.* ✧ ***gara*** (arī ***gaŗa***) ***mêle*** – a) saka, ja (kāds) sola (ko), bet solīto nedod. *tuõ rudzu pũru suôlija, bet iêdeva trîs siêkus. gara mêle piê suôlîšanas, bet skuôpa piê iẽduõšanas. / gaŗa mêle pasuôluôt, îsa – iêduôt.* b) saka par zobgalīgu cilvēku. *uz zuôbgali teîc – taṁ gara mêle.* ✧ ***luôkana mêle*** – saka, ja cilvēks daudz, veikli runā. *taṁ i luôkana mêle, viš puĺ̂ku vaŕ runât.* ✧ ***mîksta*** (arī ***mędus***, ***sviêsta***, ***liskas***) ***mêle*** – saka, ja kāds runā iztapīgi, arī glaimojoši; saka, ja kāds ir runīgs. *lišķis i tâc piêlîdêjs, visiêm piêliên a savu mîkstuô mêli parunât. / taṁ mîksta mêle, tas jaû kuṅgiêm mâk izrunât pa prâtaṁ. / šaũtuves aka saîmniêcêm tâ vaĩrâk piêlîda a tuõ mîkstuô mêli. / mędus mêle iŕ lišķis. / nu tas aŕ savu teîkšanu viênmệr panãk, kuô grib. kâ nu nê – mędus mêle. / sviêsta mêle – kas mâk lišķệt. / nu Mičiṁ gaṅ netrũkst kuô runât. ja viṅš iêduõmâs, ta isrunâs teû visas kabatas tukšas, īsc sviêsta mêle! / taṁ tâda liskas mêle.* ✧ ***skaĺ̂gana mêle*** – pļāpīga sieviete, tenkotāja. *nu tã i gaṅ skaĺ̂gana mêle – visu, kuô dzîrd, isstâsta uõtraṁ, staĩgâ pa ciêmu tęňkâdama, kuô mãjâ runâ.* ✧ ***mêle iẽt kâ kuĺ̂kstīkla*** (arī ***tîtavas***) – saka par cilvēku, kas daudz un ātri runā. *mêle iẽt kâ kuĺ̂kstîkla – tuõ teîc us tâdu, kas ãtri runâ. / mêle iẽt kâ tîtavas – teîc uz liẽlu runâtâju.* ✧ ***mêle niẽz*** – saka, ja ļoti vēlas kādam stāstīt (parasti ko nepatīkamu, arī slēpjamu). *mêle niẽz – teîc us tâdu, kas visu grib pateîkt, kuô ziṅ uṅ kuô neziṅ. / nu tev tã mêle gaṅ niẽzêja! kaṁ tev vaîdzêja pateîkt, ka mẽs iẽsiṁ uôgâs?* ✧ ***mêli deĺ̃dệt*** – veltīgi, bez panākumiem runāt. *kuô tu savu mêli te deĺ̃dê!* ✧ ***mêles galā stãv*** (arī ***ir***) – saka, ja nevar uzreiz atcerēties ko labi zināmu. *kâ viņaṁ tas vârc bi? maṅ mêles galâ stãv, nevaru acęrệtiês. / nu tâ aîzmiŕsâs tas vârc. te·pat mêles galâ i, tik nevaŕ isteîkt. / nu mêles galâ stãv, bet nevaru pateîkt.* ✧ ***mêli vaŕ nuokuôst*** – saka par ko ļoti garšīgu. *nu ệduôt tuôs jaûnuôs rãceņus, kas sašmuõrệti a pakrejâm, tik gârdi, ka mêli vaŕ nuôkuôst ệduôt.* ✧ ***iekuôst mêlē*** – savaldīties un neizteikt, neizpaust. *labâk tu vari iêkuôst mêlê, nekâ tâdus vârdus runât, kas uõtraṁ paŕ skãdi.* ✧ ***kas prâtā, tas mêles galā*** – runāt, neapdomājot sekas. *kas prâtâ, tas mêles galâ – teîc us tâdu, kas runâ uṅ nepaduõmâ, kuô vaŕ kâdâ reĩzê teîkt uṅ kuô nevaŕ.* ✧ ***kuĺ̃stīt mêli*** – pļāpāt, arī runāt ko nenozīmīgu. *nu jaû viš tuõ savu mêli kuĺ̃sta, runã vĩšu, nevĩšu.* ✧ ***kûst uz mêli*** – saka par ko ļoti garšīgu. *tas raũsis bî iznãcis tik gârc, ka kusa uz mêli.* ✧ ***pagadīties pie mêles*** – iedomāties. *kâ kuraṁ pagadijâs piê mêles* [tā runāja]. ✧ ***pûst pa mêli pãri*** – vemt. *kad veṁj, pûš pa mêli pãri, aŕ teîc – kuô tu te gâniês!* ✧ ***skriên*** (arī ***skrej***), ***mêli iz·kãris*** – saka par cilvēku, kurš ļoti piekusis, aizelsies (skrienot, steidzoties). *skriên, mêli is·kãris, – teîc us piẽkusušu, us tâdu, kas daũdz grib padarît. / nu sasajẽmiês tãs ļaûžu guôves ganît, vęcaîs Pẽteris skrej, mêli is·kãris.* ✧ ***trĩt mêli*** – aprunāt. *mãjâs iĺ̃gi runâja paŕ nuõtikušuô uṅ spriêda – tâ vaîdzêja, tâ vaîdzêja. uṅ tad nu ari varêja trĩt mêles!* ✧ ***vaĺ̂dīt mêli*** – neizpļāpāt. *bûtu tuôreĩz atvęduši tuõs męňcus, apsâlîtu, ne·kas nezinâtu. bet baĩdijušiês, va vaĺ̂dîs mêli. tâ ari nèatvede.*

2. parasti savienojumā ar apzīmētāju. **Valoda, runa; valodas spēja.** *ja jum̂s i kriêvu mêle, ta ejat parunât* [ar krieviem]. / *tas dę̂ls vãcu mêlẽ aŕ runâja.* ☐ ***asa mêle*** – tieša, atklāta, sarunbiedram parasti nepatīkama, valoda. *viņam̂ jaû tâda asa mêle, mĩl pateîkt visu uz aci.*

3. Tas (parasti priekšmets), kam ir plakana, garena forma. *zvanam̂ i mêle. a tuõ skañdina, tad i truôksnis.* / [ratiem ir] *islaîdes mêle. caũr tãm mêlêm nãk buĺta, saturŝ tuõs ratus kuõpâ.* / *ratu islaîdas galâ mêle. aŕ islaîdu saviênuô ratus – priêkšu uñ pakaļu. uñ vaŕ ari* [ratus] *pagarinât îsâkus uñ garâkus. tã mêle nuô dzeĺža. taî vidû i caũrum̂s. uñ ratu priêkšâ i staŕp asi uñ plaûktu vidû ari caũrum̂s. tad iẽbâž taî caũrumâ islaîdu, kuras galâ i tã mêle. uñ tad caũri izbâž buĺtu.* ☐ ***uguñs mêle*** – plakana, garena liesma. *mum̂s bî pļavas piê ęzęra. rudeņuôs, vẽjam̂ iêgriẽžuôtiês ziêmelî, tãs pãrplûda, atnesa stiêbrus, sanašus. tuõs paûsaruôs tĩrija nuõst, dedzinâja. ta teîca, ka uguñs mêles laîza pļavu.*

4. dem. **Šaurs, garens veidojums, detaļa (kādā priekšmetā).** *ka taîsijâm stębulîti, ta iêlika pļẽrpi. tã tã* [paša koka] *mêlîte i, tas taî galâ.* / *klaŕneteî i mêlîte, kuô iêjęm̂ mutê, ka spẽlẽ.* / *ka pakulas vêrpa, ta iêdũra tâdu mêlîti – tâc gaŕš puĺķis tas i. piê mêlîtes piêdũra tuô kuôdaļu.* / *laũka pusê* [durvīm] *i tas ruôkturis, uñ iêkšas pusê i tã klabata. tã mêlîte* [jeb] *ļem̃pîte paceĺ tuõ klabatu uz aûkšu.* / *driķeris i taga* [durvīm]. *vęcu laĩku bi klabata – cem̃me uñ nagla, mêlîte – viņa tâda plakana i.* / *acslę̂gas mêlîte, bârda.* // **Ierīce šaujamierocī, ar kuru iedarbina sprūda mehānismu, lai izdarītu šāvienu.** *kad* [spridzekļa] *mêlîti piêspiêda, ta nuõtika sprâdziêns.*

męli subst. **Apzināti nepatiess izteikums (parasti kāda maldināšanai).** *es neciêšu męlus.* / *tici, tici tiẽm męliêm! viš jaû nerunâ taîsnĩbu.* / *aŕ męliêm tâlu netiksi.* / *męliêm îsas kãjas, ne·kuô nenuôslêpsi.* ☐ ***pieķeŕt męluos*** – atklāt melus. *mãte viênmę̂r piêķêra bę̂rnus męluôs.* ✧ ***salĩti męli*** – skaidri jūtami meli. *nu viñš tuŕ melĩš tâdas blêņas, tiẽ visi i salĩti męli. ne Añnuža iscepa piẽkritušu maîzi, ne·kã.*

melīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas bieži melo.** *pluduris i tâc melîks. nu tiẽ brãļi gaň naû klaũsâmi, tâdi melîgi viņi iŕ.*

meliorēt. Sk. *m e l o r ē t .*

melis. Sk. *m ę l a ģ i s .*

męllacis subst.; folkl. **Cilvēks ar tumšām acīm.** *zilaci, męllaci, ku liki gaļu?* (LFK 9, 127)

Meĺle, arī ***Meĺne*** subst. **Īpašvārds – melnas govs vārds.** *Brũne, Meĺle – tãs* [vārdi govīm] *nãca vę̂lâku laĩku.* / [govju vārdi:] *Brũnaļa, Meĺne, Męĺnaļa, Raĩbaļa.*

meĺlenājs subst. **Melleņu cers; melleņu audze.** *kazenãjs, avenãjs, brûklęnãjs, meĺlenãjs.* / *pa mãtarãm saûc visas mę̂tras – gaň brûklenâjus, gaň meĺlenâjus.* / *jãmeklẽ kâc placĩtis, ku iŕ meĺlenãji, brûklenãji.*

meĺlene, arī ***meĺline*** subst. **1. Brūkleņu dzimtas mūžzaļš puskrūms ar zili melnām ogām, kuras klāj apsarmojums (*Vaccinium myrtillus*).** *meĺlenes vaĩrâk aûg pa bę̂rzu mežiêm.* / *glãzenes mẽs saûcâm, tag zilenes, meĺlines uñ brûklines.* / *tẽja i nuô meĺlenêm, pa ziêmu apleî tẽju.*

2. Šī auga oga. *meĺlenes i divêjâdas – viêns i zilas, viêns i męĺlas.* / *meĺleņu zapti vãra. laba, ka caũreja i.* / *meĺlines mežmalê lasija.*

meĺleņmãtara subst. **Melleņu mētra, cers.** *meĺleņmãtaru tẽju apleî maň bes cukura.*

meĺleņtẽja subst. **Tēja, ko gatavo no kaltētām melleņu mētrām un ogām.** *ka mîksc vę̂dęŕs, ta meĺleņtẽja taĩsa ciêtu vę̂dęru.*

męĺlgaĺvis m., ***męĺlgaĺve*** f.; subst. **1. Aitu šķirne, kuras raksturīga pazīme ir melna galvas krāsa.** *męĺlgaĺves* [aitas] *bi. ta parãdijâs męĺlgaĺves – laĩkam̂ nuô Dãnijas – pęlę̂kas aîtas, męĺlâm kãjâm uñ męĺlâm gaĺvâm.* / *męĺlgaĺves bi tręknâkas.* / *viêtę̂jâs aîtas ciêta tuõ liêtu, męĺlgaĺves neciêta.*

2. Spilve (*Eriophorum*) (?); donis (*Juncus*) (?). *męĺlgaĺves iŕ puķĩtes, kâ męĺna vãrpiņa.* / *šiẽ naû duõņi, mẽs viņus saûcam̂ męĺlgaĺves* [jeb] *męĺlgaĺvji. viņi tâdi ciêti uñ nelabi, uñ luõpi viņus nę̂ę̂d.* / *męĺlgaĺvis viš naû, tam̂ tâ čęmurâ uñ męĺls viss tas pum̃puŕs, tas ziêc.*

meĺline. Sk. *m e ĺ l e n e .*

Meĺline subst. **Īpašvārds – melnas govs vārds.** *baĺtu guôvi pa Sniẽģi saûca, męĺlu pa Meĺlini.*

męĺlipęlę̂ks, ***-a*** adj. **Melni pelēks; ļoti tumši pelēks, gandrīz melns; melnpelēks.** *ka gribę̂ja pęlę̂ku, męĺlipęlę̂ku, ta lika męĺlu viĺlu uñ baĺtu. tuõ nekrãsuôja.*

mẹĻliraîbs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir melni vai ļoti tumši raibumi; melns vai ļoti tumšs ar citas krāsas raibumiem; melnraibs.** *raîbas bi, zalas bi, mẹĻliraîbas, zaliraîbas guôves. taga i brũnâ – viêna krãsa viẽ.*

meĻĩlis subst. **Zirgs ar melnu vai ļoti tumšu apmatojumu.** *mum̃s bi blesis uñ meĻĩlis. / skatuôs, vaî tas meĻĩlis tuõ vẹzumu pavilĵks.*

MeĻĩlis subst. **Īpašvārds – melna zirga vārds.** *kas pa·visam̃ tâc tum̃š* [zirgs], *tuõ pa MeĻĩli saûca. / MeĻĩlis – mẹĻlu zirĝu aka saûca. / zirĝu vârdi bi pêc spaĻvas – Bẽris, Raũdis, MeĻĩlis.*

mẹĻlmiêži subst. **Melnplaukas skartās miežu vārpas.** *mẹĻlmiêži bi – iêkš miêžiêm bi tâds mẹĻls vãrpas iêkšâ.*

mẹĻĩlpapuve subst. **Tīrā papuve, kuru uztur irdenu, mēslo un kurā sistemātiski iznīcina nezāles; melnā papuve.** *ta bi aka mẹĻĩpapuve. tuõ darija tad, ka nebi sẹ̃klas, kuô apsẹ̃t šuôpaûsaŕ. atlika tuŕ tâc pleķis, tâc gaņ̃ģis. tuõ paturês mẹĻĩpapuvẽ uñ rudenî sẽs rudzus. tuŕ nedrîkst nezâles parãdîtiês. / mẹĻĩpapuve bi muĩžâs, saîmniêkiêm tik daũdz nebi tãs zemes. / mẹĻĩpapuve veĻ̂ pãrspẽj tuõ Jãņu papuvi – rudziêm laba.*

mẹĻĩpaûtis, arī ***mẹĻĩpaûšis*** subst. **Kāršu spēles dalībnieks, kuram ir kārts – *MẹĻĩais Pẽteris*.** *kas izvẹĻk mẹĻluô Pẽteri, tas tas mẹĻĩpaûtis iŕ, jâ.* ✧ ***iẽt uz mẹĻĩpaûšiem***, arī ***spẽlẽt uz mẹĻĩpaûšis*** – spēlēt kāršu spēli – Melno Pēteri. *MẹĻluô Pẽteri spẽlêjâm, senâk teîcâm – mẹĻĩpaûši. iẽsim̃ uz mẹĻĩpaûšiêm. / nu ta spẹ̃lâja uz mẹĻĩpaûšis a tãm spẹ̃lâm. viêns pac ne – mẽs jaû bijâm pa septîņiêm ganiêm kuõpâ.*

mẹĻĩplaûka, retāk ***mẹĻnplaûka*** subst. **Graudzāļu slimība, kas pilnīgi iznīcina graudu; šīs slimības skartie graudi.** *kviêšiêm i mẹĻĩplaûkas. tas graûc paliêk mẹĻls. ta beĩcê, ta nebi mẹĻĩplaûkas. tâdu beĩci bi jâpẹ̃rk, poŕmalĩnu. ta bi tĩri. / mẹĻĩplaûka i rudzuôs, ku tiẽ mẹĻliê graûdi. / mẹĻĩplaûkas i tâdi mẹĻĩli, liẽli graûdi* [rudzos]. *ka tuõs miĻtus samaĻ̂, ta tiẽ visi mẹĻĩli. / kviêšuôs aûg mẹĻĩplaûkas. / ja rudzuôs isaûga mẹĻĩplaûkas, ta maîze bi tum̃šâka.*

mẹĻĩplaûkains, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir melnplauka.** *pûŕus sẽja tik mãlaĩnâ zemê, tuŕ tiẽ pàaûga labi. smilĵktes zemẽ bija mẹĻĩplaûkaĩni.*

mẹĻls, ***-a***, arī ***mẹĻns***, ***-a*** adj.; ***mẹĻli***, arī ***mẹĻni*** adv. **1. Tāds, kas absorbē visu gaismas starojumu; tāds, kam ir, piemēram, sodrēju krāsa; tāds, kam ir ļoti tumšs kādas (parasti pelēkas, brūnas) krāsas tonis; pretstats: balts.** *ta mẹĻli bi, baĻti zirĝi uñ dzẹĻtâni bi aŕ. / tâdi mẹĻli mâkuôņi bî. uñ tad aŕ* [lietus] *sâka gâst. / mẹĻnas debesis i, kad pẹ̃rkuôns nãk. mẹĻli mâkuôņi.* / [dzēriena gatavošanai] *tâdu brũnâku tuõ maîzi sacepa, laî viņa mẹĻlâka bûtu. / mẹĻli raîbas* [govis] *– tãs tik nãca pêcâk. / plaňkas* [cūkas] *bi – tâdiêm liẽliêm raîbumiêm, mẹĻli raîbas bi. / kâda bi tã cẹpure – mẹĻli zila va zili mẹĻla, kas tev pazuda?* ☐ ***mẹĻlās bakas*** (arī ***pakas***) – viena no vissmagākajām baku formām, kurai raksturīga asinsizplūdumu rašanās. *bakas bi divêjâdas – vẽjbakas uñ mẹĻlâs bakas. / veĻ̂ bi mẹĻlâs bakas. tãs bi veĻ̂ briẽsmîgâkas. / vẹcâmãte teîca – tuŕ nevaîg iẽt us tuõ pusi, tuŕ i mẹĻlâs pakas. tãs mẹĻlâs pakas bi a tâdiêm liẽliêm pleķiêm, uñ tâdas mẹĻlas vâtes bi vîrsû. / mum̃s pretî gulêj a tãm mẹĻlâm pakâm. tuŕ trîs bẹ̃rni gulêj a tãm mẹĻlâm pakâm. tad neļãva ne muti mazgât, ne kuô slapinât. / ka izgulêj tãs mẹĻlâs pakas, vẹ̃lâk ta palika liẽlas rẽtes.* ☐ ***mẹĻlais ķẹ̃ķis*** – telpa, virtuve, kurā vārīja barību lopiem. *tuõ ķẹ̃ķi, kuŕ luõpiẽm êdiẽnu vãrija, saûca paŕ mẹĻluô ķẹ̃ķi. / kâd·reĩz dažiẽm bî tâc mẹĻlaîs ķẹ̃ķis, ku luõpiẽm vãrîja.* ☐ ***mẹĻlā pirte*** – pirts, kurā krāsns vietā ir akmeņu krāvums. *senuôs laĩkuôs bijuse tâda mẹĻlã pirte. tuŕ bî tâc akmeńs krãvum̃s. tã ugune gãja caũri tiẽm akmeņiẽm, kaŕsêja. tuŕ piê siênãm nevarêja duŕtiês, tãs bî nuôkûpušas.* ☐ ***mẹĻla zeme*** – kūdra. *mẽs saûcam̃ kûdru pa mẹĻlu zemi.* ✧ ***mẹĻls kaķis pãrskriên*** – saka, ja (kas) neizdodas. *kad nèizduôdâs, sajûk kas, ta teîc – pãrskrêja mẹĻls kaķis.* ✧ ***mẹĻlās miêsās*** – netaupot spēkus, smagi (strādāt, pūlēties). *lĩdz tuô gr̃ãvi israkt, vĩri strâdâja mẹĻlâs miêsâs, nuô·svîduši. / raûtiês mẹĻlâs miêsâs – teîc, ka kâc liẽls dârps darâms. / sũdu vešana, pļaũšana, kulĩšana – iŕ kuô raûtiês mẹĻlâs miêsâs, lidz visu kuô padara. / šuôdiên gaň râvâm mẹĻlâs miêsâs – nuôpļãvâm visu* [pļavas] *gabalu. / nu tuŕ nu gaň es neiẽšu ne traks – viņiẽm jaû nav ne·kã. nuôgãjis tad nu plêsiês mẹĻlâs miêsâs, lîdz cik necik dabũs tuô dzîvi us kãjâm.* ✧ ***mẹĻlais miķẽlis*** – cepums, kura mīkla gatavota, iejaucot miltus asinīs (?). *citi cẹp mẹĻluôs miķẹ̃ļus.* [mīklu] *iẽliêk iêkš tâdas liẽlâkas plãtes, taûkus iêsmẽrê uñ ta liêk liẽlâ krâsnî cẹpt. ta, ka iŕ iscẹpušiês, sagriêž gabaluôs uñ ẹ̃d. tuõs saûc mẹĻluôs miķẹ̃ļus. viņi tâdi mẹĻli i.* ✧ ***MẹĻlais Pẽteris*** – kāršu spēle. *uz MẹĻluô Pẽteri, uz viênkâršâm cũkâm uñ adbâžu cũkâm spẽlêju. / ja maň iŕ japateîc, kâ viņu – MẹĻluô Pẽteri – spẽlẽ, es nezinu. tuŕ vaîdzêja*

smẽrệt mẹĺlu ǵĩmi tam̂, kas pa tuõ Mẹĺluô Pẽteri palika. uzvilĉka tâdas strĩpas. ✧ ***mẹĺls uz baĺta*** **(**arī ***baĺtu*** **)** – ļoti skaidri, nepārprotami (izteikts, uzrakstīts, parādīts). *mẹĺls uz baĺta – teîc, ka vajag apliêcinât, ka tâ ritîgi bûs. / uzraksti mẹĺls uz baĺtu, ka tu adduõsi! ta tik duôšu naûdu.* ✧ ***iestâstīt mẹĺlu pa(r) baĺtu*** – sniegt nepatiesu informāciju. *nevarî iêstâstît mẹĺlu pa baĺtu kâ sunim̂ pasẹkas.* ✧ ***palikt*** **(**arī ***bût*** **)** ***zili mẹĺlam nuo piktuma*** – (būt) ļoti sadusmotam, bieži nespējot valdīt pār sevi; dusmās stipri piesarkt, nespēt normāli runāt u. tml. *Jãnis arî Jẽči sarãjâs. Jãnis palika zili mẹĺls. unî nuô piktuma zili mẹĺls Jẽčim̂ virsû klupa.* ✧ **(pa)*taĩsīt baĺtu pa(r) mẹĺlu*** – (apzināti) sagrozīt faktus; censties pierādīt gluži pretējo, nekā patiesībā ir. *nu i gan̂ tam̂ Aňšim̂ teîcamaîs – tas tev pataĩsîs baĺtu pa mẹĺlu ãtri viẽ, tâ runâdam̂s. / taĩsît baĺtu pa mẹĺlu – aprunât. / tuô Ilẽzi samãnêja gan̂ tam̂ Aňšim̂. siẽvas pateîca, ka sliňka, ka ne·kuô nemâk. un̂ viňš atteîca. bet tã nebi taîsnîba, tik pataĩsija baĺtu pa mẹĺlu. tâdu dũšîgu meîtu.* ✧ ***pataĩsīt*** **(**arī ***nuolikt, nuomãnēt*** **)** ***mẹĺlu un mazu*** Sk. *m a z s*. ✧ ***pataĩsīt*** **(**arī ***piekaût*** **)** ***zilu, mẹĺlu*** – stipri piekaut. *pataĩsîs zilu, mẹĺlu – kad paliêk uz uõtru pikc, kas i padarijis kâdu skãdi, ta tâ teîc. / ja viš iẽs piê Mades velĉ viênu reĩzu, tad es tuõ piẽkaûšu zilu, mẹĺlu.* ✧ ***spļaût zilu un mẹĺlu*** – būt ļoti dusmīgam. [vīrs] *spļaũ zilu un̂ mẹĺlu – nu i cem̃mîks.* ✧ ***taĩsīt mẹĺlu uz baĺta*** – darīt pēc likuma. *tas tâ jâtaĩsa mẹĺls uz baĺta, pêc likuma.* ✧ **(*zili*) *mẹĺls kâ grãpeļa*** **(**arī ***puôda*** **)** ***dubẹns*** – ļoti tumšs, melns; ļoti netīrs. *kâd·reĩz sasita piêri bệrni, un̂ kâda tã piêre palika! zili mẹĺla kâ grãpeļa dubệns. mẹĺla kâ puôda dubệns.* // ar not. gal. **Tāds, kas ir šādā krāsā vai ļoti tumšs, salīdzinot ar ko citu tajā pašā, piemēram, dzimtā, šķirnē, noteiktā priekšmetu grupā.** *mẹĺlâs kazenes savvaļâ aûg.* ☐ ***mẹĺlais graûds*** **(**arī ***tẹ̃vs*** **)** – grauds, ko skārusi melnplauka. *kviêšuôs aûg mẹĺlplaûkas. rudzuôs aûg ari tas mẹĺlaîs graûc. tajâ pašâ vãrpâ isaûg tâc graûc, kas paliêk mẹĺlâ puteklî un̂ kuļuôt apputeņuô visu citu. / labĩbâ aûga tâdi mẹĺli graûdi. labi jaû viņi naû maîzeî. ka bi pulĉku tuõ mẹĺluô graûdu, ta bi slikti. / tâdi mẹĺliê tẹ̃vi bi iẽaûguši* [rudzos]. *tiẽ tâdi liẽli, lîki, mẹĺli, divreĩz liẽlâki kâ tas graûc. viņi i viêglâki kâ graûc. dažam̂ vaĩrâk, dažam̂ mazâk tẹ̃vi. ja luõpi iẽêda, ta grûsni luõpi izmetâs.* ☐ ***mẹĺlās*** **(**arī ***mẹĺnās*** **)** ***jāņuôgas*** – upenes (*Ribes nigrum*). *mẹĺlâs jāņuôgas, sârkanâs jāņuôgas* [sen audzētas]. */ mẹĺluô jāņuôgu tik maz bi, jâ. nuôệd strazdi. / mẹĺlâs jāņuôgas tẹ̃jaî liêtuô. / mẹĺnâs jāņuôgas lapas liêk, ka gurĩ̂ķîšus skâbê.* ☐ ***mẹĺlā kāja*** **(**arī ***sakne*** **)** – biešu slimība. *ka mẹĺlãs saknes irî, ta tãs biẽtes neaûg, ta nejẹmâs aûkt. / šuôgad biẽtẽm i daũdz tãs mẹĺlãs kãjas.* ☐ ***mẹĺlais pilādzis*** – aronija (*Aronia*). *mẹĺlaîs pilâdzis i ệdam̂s – vãra, sulu spiêž. tas i mežinis, tâc kuôks. / tâdi paši – mẹĺliê pilâdži. tiẽ priêkš slâpệtâja labi, priêkš astmas.* ☐ ***mẹĺlais zuôbs*** – dzīvnieku zoba patoloģiska forma – atsevišķs garš, tumšs zobs. *ka mẹĺliê zuôbi bi, ta viêns zuôps bi garâks. ta tuõ zirĩ̂gu dakteris nuôvĩlâja un̂ ari cic, kas mâcêja tuõ izdarît. / visiêm suvệniêm tiẽ mẹĺliê zuôbi jaû nẹv.* // **Ļoti tumšs, arī vēls (par nakti); necaurredzams (par tumsu).** *šuôdiên tâda mẹĺla, nesmuka diêna. tâdas mâkuôņas ũzlîst. / ļaûdis nuôstrâdâja lidz mẹĺlaî tum̂sĩnaî laũkâ. gribêja tuô dârbu nuôbeîkt. / nu galîgi mẹĺlâ naktê jaû ne·viêns uz jũrmali nebraûks.* // **Lielā daudzumā.** *senâk, abžệluô, Diês! ja te viêns bûtu aris, ta tam̂ taî vagâ vãrnu bûtu bijis mẹĺls.* ✧ ***kâ mẹĺls*** – ļoti daudz. *nu saskrêja tiẽ vĩri kâ mẹĺls, ka attaĩsija tuõ manapuõlu. visi gribêja nuôpirĩ̂kt brañdavu. / es izraûnu tãs kãjs nuô ûdeńs. un̂* [dēles] *tâ sasûkušâs kâ mẹĺls.* ✧ ***kâ mẹĺls mâkuonis*** – a) saka par lielāku daudzumu; ļoti daudz. *bites spiêtuô pa visu darželi kâ mẹĺls mâkuônis.* b) neatlaidīgi, neatvairāmi. *viņa man̂ grib izprasît tuõ drẽbes gabalu, nãk kâ mẹĺls mâkuônis virsũ.*

2. **Netīrs, notraipīts.** [veļai] *tik iêziẽpêj mẹĺlâkâs viêtas un̂ izgrûda ga baĺlas malu. un̂ bi baĺc kâ kaũls. / kuô lîdz pâvam̂ raîbas spaĺvas, ka tam̂ mẹĺlas kãjiņas, – teîc us tâdu, kas uz mẹĺlu krẹklu ûzvilĉis jaûnas drãnas, ari uz liẽlîgu cilvệku. / izlej tuõ mẹĺluô ûdeni, iẽlej skaĩdru un̂ nuômazgã tãs ruôkas!* ☐ ***mẹĺlā veļa*** – netīrā veļa. *tad iêmêrca visu tuõ mẹĺluô veļu – gulĩtas veļu apakšâ, siẽviêšu krẹklus, vĩriêšu krẹklus virsû.* ✧ ***mẹĺls kâ veĺls*** – ļoti netīrs. *tẹ̃s, skurĩ̂stĩnu slaũcîdam̂s, nu nuôsmulêjiês a suôdrêjiêm mẹĺls kâ veĺls.* ✧ ***plãtās kâ mẹĺls krẹkls*** – saka par cilvēku, kas ļoti lielās. *plãtâs kâ mẹĺls krẹkls – tâ teîc uz liẽlîgu cilvệku.* ✧ ***tik, cik mẹĺls aiz naga*** – ļoti maz; nemaz. *man̂ mãjãs nav sâle vaĩrâk, ne tik, cik mẹĺls aîz naga.*

3. **Tāds, kur nav uzaugusi vai ir (pilnīgi) noēsta zāle.** *tas apluõks jaû dikti nuõgraûsc, mẹĺla zeme. nevaîg mẹ̃rdệt tuõs luõpus, vaîg laîst citã. / velĉ jaû zeme i mẹĺla, velĉ i agrs* [pavasaris]. ☐ ***mẹĺlā*** **(**arī ***mẹĺnā*** **)** ***papuve*** – tīrā papuve, kuru iztur irdenu, mēslo un kurā sistemātiski

iznīcina nezāles. *nu mẹĻnuô papuvi ka jaû gatavuôj, tuõ jaû uzara rudenĩ. tã i rudenĩ jâuzarî. / mẹĻnuô papuvi rudenĩ uzarî. / mẹĻluô papuvi turêja vasarâ uzârtu, kuô a·viên apara, nuôecêja, laî saũle izdedziñ nezâles.* ✧ ***līdz mẹlni zemi*** folkl. – nelokāmi; līdz spēku izsīkumam. *turies, māsiņa, līdz mẹlni zemi! neduod tautām savu vainadziņu.* (LFK 1818, 786)

4. Tāds, kas nav klāts ar sniegu (par vietu, teritoriju); tāds, kur nokusis sniegs. *vakarî velÎ bij sniêks, bet šuôdiên jaû aka mẹĻla zeme. / nu tas sniêks i nuôkusis uñ visi laũki akalÎ mẹĻli.*

5. ar not. gal.; subst. noz. **Zalktis.** *mẹĻliê mumŝ a·viênu bi – tiẽ misiñaûši. tâds baĻts aûsîts i katrâ pusê. viņi šaũ tâdu dzẹluõni, bet nevarî iêkuôst. / es viênreĩz sasatikuôs tuõ mẹĻluô uñ nuôsitu. / turî* [mežmalā] *atnãk tas mẹĻlaîš.*

mẹĻlsmiĺkte subst. **Kūdra.** *mẹĻlsmiĺkte, kûdras zeme – tã i ga mežmalãm vaĩrâk. turî tâda trûdu zeme. turî ne·kas nèaûg.*

mẹĻlums subst. **1. Vispārināta īpašība → *mẹĻls* (1); šīs īpašības konkrēta izpausme; melns vai ļoti tumšs priekšmets, viela, laukums.** *mumŝ bi baĻta* [govs], *ka ne·viêna mẹĻluma naû. / raîba aîta i rẹdzẹ̃ta, bet ne īsti raîba. bet tas i rẹti – iêkš baĻta kâc mẹĻlumŝ. / tâc mẹĻlumiņš uñ apkârt gaîš šḳidrumŝ, biês, kas ûdenî nešḳîst. tiẽ irî* [varžu] *kurîkuļi.* ☐ ***nakts*** (arī ***naktes***) ***mẹĻlums*** – nakts; nakts tumsa. *cik ta manî i* [brīvs laiks] – *tas nakc mẹĻlumŝ. / es tik pa nakc, naktes mẹĻlumu gulu. / viņi* [tas ir, mājnieki] *arî – nãk uñ iẽt. tik tuõ nakc mẹĻlumu i mãjâ.*

2. Netīrums. *ta bi tâc mîksc ûdeñs. uñ* [tas] *arî dikti* [veļai] *jẽma mẹĻlumus ârâ. / linu veļa jaû laîž laũkâ visu beîdzamuô mẹĻlumu. garî baĻļas malu pabêrž. /* [veļu] *grûda garî* [baĻļas] *malu. a viênu ruôku piêspiêda uñ arî uõtru grûda garî tuõ baĻļas malu. paslapinâja uñ aka grûda, lidz tiẽ mẹĻlumi visi isiẽt. / ja velÎ kurî* [veļā] *bi kâc mẹĻlumŝ, tuõ ziẽpêja, berze, grûda garî baĻļas malu, lidz bij skaĩdrs. /* [apkakli] *arî uôgļu pletdzelĺzi ari nevarêj* [gludināt] – *ka nèuskrît kâc mẹĻlumŝ. / ismazgâ tãs aûses! tãs aîzaûses tev visas piĺlas a mẹĻlumiêm! / ka skatâs uz viņu* [tas ir, kaķi] *uñ teîc – aîz aûsu mẹĻlumŝ! – ta viš a tuõ ḳẹpu tâlâk ḳeệ.*

mẹĻluot v. **Būt tumšam, melnam.** *cũkas ûzuŕkšņâjšas tuô ganîkli, ka mẹĻluô viẽn.*

MẹĻluža subst. **Īpašvārds – melnas govs vārds.** *ja bija pa·visam̂ mẹĻla tã guôve, ta bî MeĻle. MẹĻluža.*

mẹĻlzeme, arī ***mẹĻnzeme*** subst. **Auglīga, trūdvielām bagāta augsne.** *zemes virskârta i mẹĻlzeme. ta nãk baĻta smiĺkte va grañc. / glũda i mẹĻla. laĩkam̂ jaûkta klât mẹĻlzeme – mãls a mẹĻlzemi. / irî jaû te kâda kârtiņa mẹĻlzeme. / šĩs i arî tâdas suņḳimenes. tâdâs mẹĻnzemês aûg.*

mẹlnacīte subst.; folkl. **Meitene, sieviete ar melnām vai ļoti tumšām acīm.** *tautu meita, mẹlnacīte, saukā man par ragainīti.* (LFK 1961, 11026)

mẹĻnaĺksnis subst. **Bērzu dzimtas koks vai krūms ar rievainu pelēkbrūnu mizu, ovālām lapām un ziediem spurdzēs (*Alnus glutinosa*).** *mẹĻnaĺksnis krãsuô dziju pẹlệkã krãsã. mizas pavasarĩ savâc uñ iskaĺtẽ.*

MẹĻnaļa subst. **Īpašvārds – melnas govs vārds.** [Govju vārdi:] *Brũnaļa, MeĻne, MẹĻnaļa, Raĩbaļa. / MẹĻnaļa i bišḳi modẹr̂nâks* [govs] *vârc.*

mẹĻnbrũns, ***-a*** adj. **Ļoti tumši brūns, gandrīz melns.** *guôvis skaîtâs dulas, mẹĻnbrũnas, gaĺva gañdrĩz mẹĻna. / Dũmaļa irî tuŝša, mẹĻnbrũna* [govs].

MeĻne. Sk. *MeĻle*.

meĻnesis m., ***meĺnese*** f.; subst. **Cilvēks, kas izplata nepatiesas ziņas, melus.** *meĻnesis i melis. tuõ meĻnesi nevarî klaũsît, kuô viš turî runâ. / žagata, meĺnese, visiêm pa priêkšu, visu, kuô zinâja, ispļãpãja.*

mẹĻnplaûka. Sk. *mẹĻlplaûka*.

mẹĻnplañkumains, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir melnplauka.** *miêži pagadâs mẹĻnplañkumaîni.*

mẹĻns. Sk. *mẹĻls*.

mẹĻnzeme. Sk. *mẹĻlzeme*.

melodija. Sk. *meĻdiņš*.

melorācija subst. **Meliorācija; pasākumu kopums, kura mērķis ir augsnes ielabošana uz ilgāku laiku.** *taga gãja melorãcija pãri. nu vaĩ ne ziņas, ne miņas nuô valḳiêm uñ attẹkãm. / tã zeme i puĺku adgũta nuô tã ẹzẹra a tuõ melorãciju. / tuôreĩz jaû tâdu melorãciju, kaû kuô tâdu nezinâja teîkt. / viš* [tas ir, privātīpašnieks] *vaĩs nav spẹjîks samaksât, juô tiẽ izdẹvumi irî liẽli, laî*

sakuôptu melorãcijas sistẽmu. / visãm ganībãm gãja melorãcija pãri. // **Meliorācijas uzņēmums.** *vĩrs sâka strâdât melorãcijã. ta viņam̂ nedeva tuõ pusektãru.*

meloratōrs, arī ***melorātōrs*** subst. **Cilvēks, kas strādā meliorācijā; meliorācijas speciālists.** *atnãce kâdi meloratõri uñ pirmuôs kolĩkõza gaduôs lika gr̦ãvus sarakt arî teci lĩmeniski ẹzẹram̂. / maňs vĩrs bi melorãtõrs. viš bi uzracis aku.*

melorēt, arī ***meliorēt*** v. **Veikt meliorāciju.** *tuŕ, ka nebî melorệti tiẽ laũki, ta bî tâdi dûksniêni. / ka nebi melorệta zeme, ta tãs attẹkas bi pulĩku. / tas bi Mêḳes ẹzẹrâ. tuõ nuôsusinâja, tas i melioręc tag. / taga visi laũki melorệti.*

melĩst v. **Melot; pļāpāt.** *mẹĺst* [ir] *niẽkus runât. / tas tik vaŕ mẹĺst – niẽki viẽn i.* ☐ ***melĩst niẽkus*** – runāt, stāstīt ko nenozīmīgu, mazsvarīgu. *vẹcaîs kuňks stâstija, ka bijis tuŕku karâ. bet vẹcaîstệs teîca, ka viňš gaň melĩšuôt niẽkus. / vaŕ gaň tas mẹĺst tâdus niẽkus!*

melĩsties v. **Refl.** → ***melĩst***. *nu kuô jũs te melĩšatiês! kas tuŕ kuô pãrrunât tâdas liêtas!*

melĩša, arī ***melẽša*** comm.; subst. **Melis; pļāpa.** *melẽša* [ir] *niẽku runâtâjs. / tas i melĩša, niẽkus viẽ runâ. / tuõ nevaŕ klaũsît – tã tik tâda melĩša. / melẽša i ta kâ lamuvârc. tas tâc melẽša – nerunâ patiêsîbu. / kuô tã melẽša teîc, tuõ nevaîg klaũsît.*

mẹluģis. Sk. *mẹlaģis*.

mẹluot v. **Apzināti runāt, rakstīt ko nepatiesu (parasti, lai kādu maldinātu).** *nu tu gaň mẹluô, tas it ne·maz nebi patiêsîba. / mẹlava tâ ka baîl. viš mẹlava tâ, ka aûses kust. / tas mẹluô tâ, ka aces nepamiŕkšḳina. / kad iêkuôž mêlê, teîc, ka gribêj mẹluôt. / kas mẹluô, tas zuôg. visi, kas mẹluô, nezuôg vis.* / [cūkas] *mêlîteî nuõgriêž galiņu, laî* [ēdējs] *nẹmẹluô.*

Meļļataks, arī ***Meļļtaks*** subst. **Vietvārds – ūdenstilpes vai ūdensteces nosaukums.** *Meļļatakâ bi tâc dumbẽris, labi paliẽls. vaŕbût nuô plûdu actâjiês, plûdas bi izgraûzušas. ta tuŕ teîca, ka spuõkuô. / Meļļtaks – tã bija tâda têce, te tâ nãca. / Meļļtaks bi liẽls dĩḳis.*

mệļš, ***-a*** adj. **1. Tumši zils; zils ar violetu nokrāsu.** *iŕ tâda taûtas dziêsma – plaňdaĩtiês, mệļi svârki, plaňdaĩtiês, plaňdaĩtiês! seň pa vãrdi gulẽjuši, šĩ vakara gaĩdîdami.*

2. Tāds, kas zaudējis spilgtumu; pabalējis (par krāsu, audumu). *mệļš i tâc pabalêjis. / tas svârks tâc mệļš, tâc bãls. viš vaĩs naû tâc ĩsti zilĩs, bet tâc mệļš.*

mệmaraũsis, arī ***mệmraũsis*** subst. **Pankūka, ko (meitas) klusējot cep un apēd Jaungada naktī, lai pēc tam varētu nosapņot nākamā gada notikumus.** *cepêm mệmaraũšus. sataĩsija mîklu uñ cepa kâ pệňkuôkus. tikaî tuõ darija uñ nerunâja. kad apêda, ta gãja gulệt. kas sapnî nesa dzệrt, tas bûs vĩrs. tuõ tik meîts darija. Jaûngada vakarâ cepa pệňkuôkus visũr, meîts tik teîca – mệmaraũši. / mệmraũšus cẹp pa Ziêmasvệtkiêm, pa Jaûngadu. cepẽjâm nav brĩv runât.* [*mệmraušus*] *cepj vệlu, bišḳi priêkš pusnakc. / mệmaraũšus cepa pa Jaûngadu. mãju meîtas sagãja ḳêḳî – divs, trîs. uñ nerunâjuôt visas padarija vaîdzîguô darbu. uñ gaĩdija – kas nãks sapņuôs, tas bûs vĩrs. / pa Jaûnugadu vaîdzêj cẹpt mệmaraũšus. tuõs tig cepa meîtas klusĩbã, ḳêḳĩ. viêna iêsâka maĩsît. visu a ruôkãm izdarija – parãdija, ka vaîg milĩti, sâli. uñ ta vaîdzêja cẹpt. / pa tuõ Jaûngadu cepa mệmaraũšus. uñ kâpêc mệmaraũšus? ta nebi brĩv runât – ne puĩšiêm, ne meîtâm, it ne·viênam̂ nê. vaîdzêj mệmam̂ cẹpt uñ mệmam̂ ệst, pat smiêtiês nedrîkstêja. ta jaû tas tâc liẽls satraũkum̂s bi. / mệmraũši – tiẽ pañkuôki viênkârši, bet tuõs saûca mệmraũši, kuô Jaûngada vakarâ cepe. tad ệduôt nebî brĩv runât.*

mẽmelēt v. **Snaust.** *mẹ̃mẹlệt* [ir] *snaũst. / kuô tu vari tâ mẹ̃mẹlệt? eî gulệt!*

meñme subst. **Māte.** *bệrns kad·reĩz issaûc – meñme. / mas bêrniņš teîc meñme. / mazi bêrniņi teîc meñmîte, meñme.* ☐ ***meñmes dêliņš*** – izlutināts zēns, arī jauneklis. *meñmes dêliņš – tâ teîc us tâdu, kas tâ ispâḳis. tas tâ pasmejuôši.*

mệmraũsis. Sk. *mệmaraũsis*.

mệms, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam nav artikulētas runas spējas vai arī tā ir ļoti vāja (par cilvēkiem).** *mệms i, kas nerunâ, juô i kũrls. / ka viš* [tas ir, šarlaks] *iŕ izãrstệc, ta kaû kuŕ sakrît – acês, aûsês. paliêk nenoŕmãls – kũrls, mệms.* ✧ ***runât pa(r) devīņiem*** (arī ***septīņiem***) ***mệmiem*** – ļoti daudz runāt, pļāpāt. *šituõ gaîsagrâbekli naû kuô klaũsît. viš runâ pa devîņiêm mệmiêm. / znuõc tuõtiês pa septîņiêm vaŕ runât, vaŕ runât pa septîņiêm mệmiêm.* // **Tāds, kam nav raksturīgu balss skaņu (par dzīvniekiem, kukaiņiem).** *zuves i mệmas. / plestiḳi te lidinâs. tiẽ i mệmi.* ✧ ***mệms kâ zivs*** – tāds, kas neizpauž noslēpumu; ļoti mazrunīgs. *teîc, ka divi grib izdarît kuô uñ citiêm negrib teîkt. nuôrunâ – esi mệms kâ zivs!*

2. Tāds, kas klusē, tāds, kas ir mazrunīgs. *vaîg bût mẹmam̂ – nedrîkst ispļãpât nuôslệpumu.* ☐ ***mẹmā putra*** – biezputra, ko (meitas) klusējot vāra un apēd Jaungada naktī, lai pēc tam varētu nosapņot nākamā gada notikumus. *Jaûnagada vakarâ līdz pusnakteî meîtas gãja vãrît mẹmuô putru. visas katra darija savu, tikaî neteîca kuô. tas bi katraî pašaî jãnuôskata, kuô kura jaû padarijuse. uñ kâdreĩz gadijâs, ka divas bi padarijušas viênu darbu. uñ tâ parasti isnãca sâlija tã putra – divas bi samẹtušas sâli, katra savu reĩzu. nu, kad pàêde* [*mẹmuo putru*], *gãja gulệt. kâc puĩsis nesîs dzệrt pa sapni, tas bûs vĩrs.* ☐ ***mẹm(ai)s raũsis*** – pankūka, ko (meitas) klusējot cep un apēd vecgada vakarā, lai pēc tam varētu nosapņot nākamā gada notikumus. *pa Jaûngadu cepa mẹmuôs raũšus jaûniê ļaûdis nuô miĩtiêm us pañnu. ta nebi brĩv runât uñ dzệrt. uñ gaĩdija, kas* [sapnī] *nesîs tuõ dzêriênu, tas bûs lĩgavaînis.* / [pa Jaungadu] *cepa mẹmuôs raũšus. cik meîtu bija tajâs mājâs, tãs visas iêgãj ķệķî. cita bẽra miĩtus, cita lêja piẽnu, cita maĩsija, meta sâli, sukuru uñ cepa. visu laĩku nerunâja. uñ, ka iscepa, ta êda.* / *va Čirkšu maṃma juṃs pa mẹmu raũsi nepastâstija, pa Jaûngada raũsi? ta es juṃs pa mẹmu raũsi ar̂ pateîkšu piê reĩzes.* ☐ ***palikt mẹmam*** – aiz pārsteiguma, izbrīna u. tml. nespēt runāt. *ka tuõ pateîca, es paliku mẹms. tas nu gan̂ bî pãrsteîgumṃs!* ✧ ***stãv kâ mẹms*** – saka par nerunīgu, mazrunīgu cilvēku. *kuô tu stãvi kâ mẹms! pastâsti kaû kuô!* / *mãte rãja tuô dệlu, ka dzer̂ kruõgâ, tệrâ naûdu, nestrâdâ. tệs ne·kuô neteîca. ta mãte ussaûca – kuô tu stãvi kâ mẹms, ne·kã neteîc?* / *kad ar̂ sasarãjâs, var̂ jaû runât, bet šĩ nê – stãv kâ mẹma, liẽla sir̂c.*

mẹmulis, arī ***mẹ̃mulis*** subst. **Uzbāzīgs, piedzēries cilvēks.** *mẹmulis i tâc, kas uõtram̂ bâžâs vir̂sû.* / *vĩrs aka piêdzêris uñ tâ kâ mẹmulis mâcâs vir̂sû.* / *mẹ̃mulis* [ir] *piêdzêriês.* / *labâk gãjis gulệt. kuô tâc mẹ̃mulis te runâ!*

mẹñca. Sk. *m ẹ ñ c s .*

mẹñcaste subst. **Mencas aste.** *ku ta mẹñcaste nebûs gâršîga – tã jaû i nuô gaļ̂s viẽ. us citu zuvi tâ ne·kad neteîc.*

mẹñcaûse subst. **Neliels (sālītas vai žāvētas) mencas gabals (?).** *mẹñcaûse i tã ļipa, tas plânâkaîs gabal̂s nuô mẹñca.* / *neass nazis – nevar̂ adžur̂nît tuõ mẹñcaûsi.* / *iênes kâdu mẹñcaûsi! bet tuõ viẽ jaû nẹnẹs – nẹs visu.*

meñcelis subst. **Neliela menca.** *tad bi tãs ûdas jâklãvî uñ tãs zives jâpucê, tiẽ meñceļi jâiššķệrž.* / *nuôplucinâs kâdu meñceli uñ pàêdîs.*

meñcis. Sk. *m ẹ ñ c s .*

mencīte subst. **Neliela menca.** *kūpināja strimalas un mazās mencītes.* (Laumane 2013, 280)

mẹñcs, arī ***meñcis***, ***mẹñca*** subst. **Liela, saimnieciski nozīmīga mencveidīgo kārtas jūras zivs (*Gadus morhua callarias*).** *ta jaû nezinâja, kas tâda priša mẹñca cẹpta, ta jaû* [bija] *tik žâvệti. mẹñcus saũlê žâvêja.* / *maṇ̂ negar̂šuô tâc zaļ̂š mẹñc – mẹñc uz dujsâli.* / *kas gribêja, varêja nuômệrcệt uñ iscẹpt tuõ mẹñcu ar̂.* / *visas siẽvas* [tas ir, talcinieces] *ta* [pēc mencu izšķēršanas] *pàêda – bija laba svaîga zupîte. mẹñcu zupa.* / *siĩ̧ķi tik var̂ isķidât. meñci nevar̂. tuõ šķệrž.* / *aûslejas zvejniêki nãca zvejuôt priêkš mẹñcâm.* / *kapâm skaîtija mẹñcus. viênâ kapâ seždesmit mẹñci.* / *maṇ̂s tệs, maṃma dikti gribêja tâ mẹñcus. viņi rudeni nuôpir̂ka mẹñcus.* ☐ ***apaļais mencis*** – vesela, vēl neuzšķērsta menca. (Laumane 2013, 284) ☐ ***kapeļu mẹñcs*** – vidēja lieluma menca, zvejota ar t. s. kapeli. *tur̂ ķêrâs tiẽ labâkiê mẹñci. tiẽ bi dârgâki. tuõs saûca pa kapeļu mẹñciêm.* ☐ ***plakanais mencis*** – uzšķērsta menca, kurai izņemtas iekšas. (Laumane 2013, 284) ☐ ***saules mencis*** – saulē apžāvēta menca. (Laumane 2013, 284) ☐ ***saûsais mẹñcs*** – saulē apžāvēta menca. *mẹñcus izšķêrda, sasêj pãrinuos un lik abžâvệt saũlê, ta bij saûsiê mẹñci.* (Laumane 2013, 284) ☐ ***mẹñcu*** (arī ***mẹñca***) ***buĩlis*** – jūrasbullis (*Myoxocephalus scorpius*). *mẹñcu buĩ̧ļi a tâdu asu gal̂vu. taga ir̂ izbeîgušiês.* / *mẹñca buĩlis i tâc pat kâ mẹñc, tik îsâks, asakaînâks, liẽlâku gal̂vu.* / *mẹñcu buĩ̧ļi i tâdi spuraîni. tâdi asumi viņiẽm i.* / *viš i smuks, uñ iĩgi viš dzîvuô. mẹñcu buĩli viņu saûc – a tiẽm ragiêm.* ☐ ***mẹñcu muša*** – zila vai zaļa muša, kuras kāpuri attīstās gaļā, līķos, mēslos; mēslu muša. *tãs mẹñcu mušas tâdas krãsaînas, piêspļãva tuõs mẹñcus. vaîdzêja kriẽtni apsâlît.* ☐ ***mẹñcus kaût*** – zvejot mencas ar āķiem. *citu reĩzi lejniêki bij nuôsakavuši pul̂ku mẹñcu. tâ viņi teîca* – [jāiet] *mẹñcus kaût.* ✧ ***cũkas mẹñca*** bērnu val. – cūkgaļa. *zvejnieku ciemuos bệrni tā pieraduši pie vienīgā īstā pavalga – mẹncām, ka, dabūjuot reiz kādu gaļas pavalgu, sauc tuo arī par mẹncu. tā cūkgaļu bệrni sauc par cũkas mẹncu.* (Janševskis 33) ✧ ***izguris*** (arī ***izļuris***) ***ta kâ mẹñcs*** (arī ***meñcis***) – gurdens, ļoti noguris. *puĩšelis ta kâ mẹñc izguris!* / *tu esi izļuris kâ tâc meñcis!*

✧ ***sliņks*** (arī ***gulĵ***) ***kâ mẹņcs*** – saka par slinku cilvēku. *sliņks kâ mẹņc – tuõ teîc kâ gânîšanâs vârdu arî. / us sliņku arî teîca – mẹņc. gulĵ kâ mẹņc.*

meņdelis subst. **Cilvēks, kas iet streipuļojošā, ļodzīgā gaitā.** *maņs dệls tâc peņderis. ka piêdzêriês, streĩpuļuô, iẽt ta kâ meņdelis.*

mẹndza subst. **Menca.** *es paņēmu jūrjas meitu, lielas mantas gribệdams: siļķu muca, mẹndzu muca, mušu rinda pakaļā.* (LD III 22252)

meņdžīgs, ***-a***, arī ***meņ̆džīgs***, ***-a***, ***meņ̆ģīgs***, ***-a*** adj. **1. Veicīgs, izveicīgs; izdarīgs.** *meņdžîks – tas i izveĩcîks, izdarîks. guôdâ lika piê alus duôšanas tâdu puĩši vaî meîtu, kas tâc meņdžîks – mâk runât, dziêdât, iî izdarîks. / ka tâc dũšîks cilvệks, dikti meņdžîks iî. / meņdžîks iî tâc dệnkc, ņiprs, dũšĩks, isturîks. / tã tâda meņdžîga siẽvele, apsviêdîga. / meņdžîga siẽva viņa bi. ã·re! / vẹcâ saîmniêce bi tã meņdžîgâkâ piê baĩdîšanas. / meņ̆ģîks i tâc ãtrs, izdarîks cilvệks. tas i meņ̆ģîks puĩka.*

2. Tāds, kas prot lūdzot, prasot (parasti neatlaidīgi, uzmācīgi) iegūt, dabūt (ko). *viš* [tas ir, zēns] *tâc meņ̆ģîks, visu mâk izdiêdẹlệt. / meņdžîks tâc isspiêdêjs, grib izdabũt kuô nuô uõtra.*

3. Medīgs. *tã kaķe i meņdžîga us pelêm. / meņdžîks ruñcis, kas dikti ķeĩ peles.* / [kaķēni] *mazi, bet meņdžîgi. / tas kaķệns i briẽsmîgi meņdžîks. / mũsẽjaîs kaķis i dikti meņ̆ģîks. akaĩ i pârnesis peli.*

[I]***mẽnesis*** subst. **Laika skaitīšanas vienība – laika sprīdis, kas aptuveni atbilst vienai divpadsmitajai daļai gada; šāds laika sprīdis (skaitot no jebkuras dienas).** *gadâ divpacmit mẽneši. jañvãris i pîrmaîs mẽnesis. / ka tu us tuõ ẹzẹru esi izgãjis, apriļa mẽnesis i. / lini aûg lidz aũgusta mẽnesim̂. uñ aũgusta mẽnesî ta vaîdzej iẽt lini ravệt. / tẹkulĩc, avetĩna. pêc sešiêm mẽnešiêm vaî saûkt pa tẹkuli, avi, aîtu. / cic* [gaļu] *tuî tâ mẽnesi, cic tuî ilĵgâk. / te jaû skruõderim̂ mẽnesi bi kuô šũt, lidz visus aplãpît. / sataĩsija tâdu garu krãģi. viš* [tas ir, āboliņš] *tuî mẽnešiêm stãvêja. ta vâķa šķũnî. / tã* [lopu dzimšana] *bi nuô febrãra mẽneša. / viênu brîdi deva apkârt piê saîmniêkiêm pa mẽnešiêm tâdus nabagus.* ☐ ***kaķu mẽnesis*** – marts. *tuõ marîtu pa kaķu mẽnesi teîca.* ☐ ***mẽneša ruõze*** – krokainā roze (*Rosa rugosa*). *ruõzes i tâdas, kas istubâ aûg. tãs iî mẽneša ruõzes, uz luôga, kas aûg. viņas viênu mẽnesi ziêd uñ viênu neziêd. viênu mẽnesi viņas visu mẽnesi neziêd, uõtruô mẽnesi visu mẽnesi viņas aka ziêd.*

[II]***mẽnesis***, arī ***mẽness***, dem. *mẽnestiņš* subst. **Zemes dabiskais pavadonis.** *es piêgãju piê luôga paskatîtiês, vaî Mẽnesis jaû lẹc. / taga Mẽnesis spîd visu nakti. / spīdi gaiši, mẽnestiņi, naktī vedu līgaviņu.* (LFK 1818, 2351) */ ka bi tâda Mẽneša nakte uñ rãms gaîss, ta bi, kuô rẹdzệt. / tik gaîš Mẽnesis, ka vaî Mẽneša gaîsmâ lasît.* ☐ ***aûguošs Mẽnes(i)s*** – Mēness, kura no Zemes redzamā apgaismotā daļa kļūst lielāka; šī debess spīdekļa fāze. *aûguôšã Mẽnesĩ i jâsâk tâdi darbi, kas iî jâturpina. / ja aûguôšâ Mẽnesî cệrp aîts, ta tã viĩlla aka dikti aûg us priêkšu.* ☐ ***diĵstuošs Mẽnes(i)s*** – Mēness, kura no Zemes redzamā apgaismotā daļa kļūst mazāka; šī debess spīdekļa fāze. *diĵstuôšã Mẽnesĩ nevaîg sâkt tâdus liẽlus dârbus. ta jâravê, laî nezâles neaûg. / kas i diĵstuôšâ Mẽnesî dzimis, tam̂ nav veĩksme.* ☐ ***jaûns Mẽnes(i)s*** – Mēness, kura no Zemes redzamā apgaismotā daļa kļūst lielāka; šī debess spīdekļa fāze. *nu drĩz vaîdzệtu iêstât jaûnam̂ Mẽnesim̂. / vẹc Mẽness, jaûns Mẽness i kâ riêciêns – viêna strĩpiņa. / taga jaûns Mẽnesis. jaûnâ Mẽnesî visu kuô iêsâka darît. / kad jaûns Mẽnesis, ta vaîg stãdît. / ja jaûnâ Mẽnesî stãda rãceņus, ta viņi tâdi gliti, nav miĩltaîni. / visu, kas aûg, tuõ jaûnâ Mẽnesî šķiî uñ dara. uñ nuõjẹm̂ vẹcâ mẽnesî. / katrâ ziņâ* [aitas] *jaûnâ Mẽnesî cîrpa. ta labâk aûg nãkuôšâ.* ☐ ***piĩls*** (arī ***piĩns***) ***Mẽnes(i)s*** – Mēness fāze, kad no Zemes ir redzams viss tā apgaismotais disks. *piĩls Mẽness i apaĵš kâ kukulis. / piĩlâ Mẽnesî luõpus šķĩra – darija tâdu darbu us pastãvêšanu. / labîbu arî sẽja piĩnâ Mẽnesî. piĩnã Mẽnesĩ sẽja a·viênu. ta nav pañtaînas vãrpas, ta tiẽ graûdi i blĩvi.* / [pupām] *ne·viêna pâkste nebi. piĩlâ Mẽnesî jâsẽ – taga es zinu. / gûrķus sẽj piĩlâ Mẽnesî arî laĩkam̂. / aîtas cîrpa, ka piĩls Mẽnesis. vẹcâ Mẽnesî necîrpa.* ☐ ***tukšs Mẽnes(i)s*** – Mēness, kad tas no Zemes nav redzams; šī debess spīdekļa fāze. *viênu brîdi viš* [tas ir, mēness] *piê debesu nev, lidz viš stât jaûns. tas tas tukšaîs Mẽness.* ☐ ***vẹcs Mẽnes(i)s*** – Mēness, kas no Zemes redzams kā šaurs sirpis, kura ieliekums vērsts pret Sauli; šī debess spīdekļa fāze. *i vẹc Mẽness, ta viñš aka dzim̂st jaûns. / drusku Mẽnešus iêvệruôja. vẹcâ Mẽnesî rãceņi jâstãda. / vẹcã Mẽnesĩ necîrpa aîtas.* / [cūkas] *laĩkam̂ vẹcâ Mẽnesî kava. ta ẹsuôt nuõbriêduse gaļa uñ sãtîgâka.* ☐ ***mẽness dârzs*** – apdārzs. *kad mẽness dârs ap Mẽnesi, tad gaîdâms slikc laĩks.* ✧ ***rej kâ suñs uz Mẽnesi*** (arī ***Mẽnesī***) iron. – saka, ja kāds daudz, apnicīgi runā (ko nevēlamu). *rej kâ suñs uz Mẽnesi – teîc, ka kâc kuô daũdz teîc uñ ne·bût tas*

nav tiêsa. / ka nevaŕ acsarunâtiês viẽn, ta tâ teîc – kuô tu runâ, kâ suńs Mẽnesî rej. ✧ ***smaĩda kâ piĹls Mẽnesis*** – saka par tādu, kam ir plats, arī labsirdīgs smaids. *smaĩda kâ piĹls Mẽnesis – teîc uz jaûtru, priêcîgu cilę̂ku. / re, ku nãk Miķêlis, smaĩdîdaḿs kâ piĹls Mẽnesis.*

mẽnesnica, retāk ***mẽnesnīca*** subst. **Mēness gaisma; šīs gaismas radīts apgaismojums uz Zemes virsas.** *gaîša, gaîša mẽnesnica spîd pa luôgu istubâ. / iẽs mẽnesnicâ kaû kuô padarît! – tâ senâk teîca. / senâk mẽnesnicâ varêja aûst tâ ka klańkš – maîsus va kuô. / mẽnesnicâ zaķi iẽt dârzâ âbeles graûst. / mẽnesnîca i nîceniêku vârc.*

mẽness. Sk. [11] *m ẽ n e s i s .*

mẽnešaĹga subst. **Alga par viena mēneša darbu.** *tuõ lẽma, va maksâja diênas aĹgâ va mẽnešaĹgâ.*

mẽnešluõne subst. **Mēnešalga.** *mẽnešluõne aka bi.*

mẽnešreĩze subst. **Menstruācija.** *tag jaû nuô divpacmit gadu mẽnešreĩzes daũdziêm iŕ.*

meniķis subst. **Ierīce ūdens līmeņa regulēšanai ūdenstilpē.** *meniķi bi katraḿ dĩķiḿ. tas nuô kuôka ta kâ aîsspruôsc. vaŕ aîššaũt ciêt. / tãs upeles iẽtę̂kâ uń istę̂kâ iẽlikti meniķi, laî zuves neiẽt nuô dĩķa laũkâ.*

meńte subst. **Neliela, parasti koka, lāpstiņa (kā maisīšanai).** *meńteî viênc gaĹs tâc, ka ruôkâ vaŕ nuôturę̂t, uõtrs platâks, plakańs. ne jaû maîzeî uń kreîmaḿ viẽn tâdas bij – citũr aŕ šuŕ tuŕ, ku vaîdzẽja maĩsît. / bi kuôka meńte, kuô liêtuôja, zapti vãruôt, siẽru siênuôt. / meńte iŕ tã pate ļemp̃e. / miêturiḿ i zari, meńte i lĩdzęna. / meńte i tâda kuôka lâpsta. a tuõ maĩsija biêsputru grãpî. ka pẽrvêja dzives, ta cilinâja a meńti. / a meńti klapê, lîdz* [mīkla] *adziẽst.*

meńtele subst. **Neliela mente.** *kadreĩz, kad kreîmu veda us tiŕgu, mẽriņuôs vaîdzẽja likt, tad aŕ meńteli kasîja ârâ.*

menustrācija subst. **Periodiska regulāra dzemdes asiņošana, ko izraisa cikliskas fizioloģiskas pārmaiņas sievietes organismā; menstruācija.** *mań mãte nebi ne·kuô teîkusi paŕ menustrãcijâm. / ka siẽvâm bi menustrãcijas, tad jaû baĹlê negãja, laî nęręd̦z. tuõ jaû turêja pa tâdu kaûnu.*

meņdžīgs. Sk. *m e ń d ž ī g s .*

meņģẽties v. **Rotaļāties; jokoties, draiskoties.** *meņģę̂tiês iŕ daũzîtiês, plę̂stiês. / bę̂rni tuŕ meņģę̂jâs visu diênu, daũzijâs. / tiẽ bę̂rni iẽt meņģę̂tiês, kaû kuô spę̂lę̂t va kuô. / vaĩrâk teîc, ka puĩši aŕ meîtâm meņģẽjas.*

meņģīgs. Sk. *m e ń d ž ī g s .*

mę̂r adv. **Tā, ka der; tieši laikā.** *tupeles jaûnas, kapas spiêž. vaîg iêstaĩgât, ta bûs mę̂r.*

mẽrāms, ***-a*** divd.; ar not. gal.; subst. noz. **Rīks, ar ko mērī dziļumu (jūrā).** *jũrã iêmęt luõdi. dziļumu nuômẽrî a luõdi. tas i mẽrâmaîs. tuŕ pasmaga buḿba klât.*

mêrce subst. **Šķidra piedeva, kas papildina ēdiena garšu, izskatu, uzturvielu daudzumu.** *mêrcîtes taĩsa kâ visâm biêsputrâm. sagriêž gaļîti gabalĩnuôs, liêk us pańnu, a sĩpuõliêm sacęp. drusciņ piẽnu, ûdeni, bišķi miĹtus, kreîmu.* [sauc] *mêrce* [jeb] *zuõste. mêrce – tã i nuô vęcu laĩku. / saîmniêce isvãra mêrci nuô ũdeńs, kreîma, taûkiêm, sĩpuôliêm, kuô ę̂d piê saûsiêm rãceņiêm, maîzes. / tad aka tâdu mêrci taĩsija sîksti saîmniêki – nuô gaļas sâlîma. tuõ uzvãrija, bišķĩt piêlêja taûkus uń êda piê rãceņiêm. / mêrci taĩsa ari nuô rûguša piẽna, kuô ę̂d piê rãceņiêm. / gaĹs ne·maz nevaîdzêj, nuô mêrces viẽn varêja pàę̂st, jâ. / nu tuŕ bi gań gâršîga mêrce! jâ, bet pa zuõsti jaû nezinâja tuõ saûkt, jâ. / mêrci vãrîja mazuôs grãpîšuôs.* ☐ ***baĹtā mêrce*** – nebrūninātu miltu mērce. *senâk visuôs guôduôs bi baĹtâ mêrce. sabrũninâtu mêrci tik êda kuńgi. / ne·kad tâdu svaîgu gaļu nemâcêja istaĩsît – tik tâdâ baĹtâ mêrcê senâk taĩsija.* ☐ ***brũnā mêrce*** – sabrūninātu miltu mērce. *tâdu brũnu mêrci ne·maz netaĩsija. jaûnâ laĩkâ tik.* ☐ ***piẽna mêrce*** – ar krējumu sajaukts rūgušpiens. *piẽna mêrce – rûgušpiẽns, drusku kreîmu piêliêk. / puzdiênâ bi piẽna mêrce – rûgušpiẽns a kreîmu. / sarûgušu piẽnu mêrcêja piê rãceņu –* [tā bija] *piẽna mêrce. tuŕ bi rûgušpiẽns uń bišķi kreîms, sâle.*

mêrcele, arī ***mêrcene*** subst. **Mērce.** [biezputrai] *êda klât kâdas mêrceles. tâdu piẽna mêrceli taĩsîja, daš kreîmu lika klât. / kas bî skuôpâks, tas* [saimnieks] *ustaĩsija tâdu miĹtu mêrceli – ukseli. bišķi piêlêja ûdeni, laî nebûtu taûki viẽ, miĹtus. / vis·gaĹvęnaîs êdiêns* [bija] *rãceņi, skâba putra, siĹ̦ę̂, baĹtaîs sviêsc, miĹtu mêrce.* [senāk] *teîca – miĹtu mêrcene. / ķeńce iŕ tâda mêrcele, kuô istaĩsa. taĩsija nuô gaļas sâlijuma, iẽlika krâsnê, bišķi taûkus piẽlika.*

mêŕcene. Sk. *m e ŕ c i n e .*

mêrcene. Sk. *m ê r c e l e .*

mêrcēt v. **1. Vairākkārt gremdēt, arī turēt šķidrumā vai kādā masā.** *uñ tad nãca tâc paṁpuṁs uñ paṁpa kãjs. uñ ta viņs mêrcêj uñ tâ mazgâj* [kāda auga novārījumā]. *uñ ta tâ atlaîdâs tas paṁpuṁs, jâ. / nemêrcê tãs ruôkas ûdenî! tas taču aũksc!*

2. Turot (ko) ilgāku laiku šķidrumā, gatavot (to) tālākai apstrādei, izmantošanai. *te muṁs tâdu dĩķu nebija, piê muṁs* [linus] *veda upê mệrcệt. citi ne·maz nemêrcêja* [linus]. */ ja viņus nemêrcê, ta lini iŕ tuṁši, pẹlệki. ja mêrcê, ta baĺ̃ti kâ sniêks. / nu uñ daš akaĺ veda* [linus] *mệrcệt dĩķî. citreĩz jaû tâ – pusi veda ârdît uñ iskliẽst uñ pusi veda dĩķî. / es taga tâdu netĩrâku vešu mêrcêju. /* [veļu] *mêrcê diênu uñ nakti. kad pussvệtu iêmêrca, mazgâ piŕmdiênas vakaru. / priêkš ķuõcu pîšanas, laî labâki plîst, kuôku mêrcêja ûdenî. / skalu maĺ̃ku mêrcêja duṁbẽrî. tad varêja saplệst. /* [gaļu sālsūdenī] *mêrcê trîs nedẹ̃las, izvẹĺk, nuôskaluô aŕ ûdeni, nuõtẹciñ uñ žaû paruõvê. / kad* [siera] *ripulis addzisis uñ visas sûkalas istecẽjušas, tuõ mêrcê bļuõdâ aŕ sâlsûdeni.* **// Gremdēt, likt (ko) kādā vielā, lai pievienotu (tam) šo vielu.** *biêsputru ệd, mêrcêjuôt taûku mêrcê, uñ piêstrebj saĺ̃du vaî rûgušu piẽnu. /* [putraimu] *dẹsas ệd siĺ̃tas uñ mêrcê taûkuôs. / es tâc bệrs biju, pataĩsu tâdu duṁbẽri taî rãcenî, laî bišķi vaĩrâk iêsmệlas, ka mêrcê. / juô vaĩrâk* [diegus] *mêrcêja* [taukos], *juô sveces palika rẹsnâkas.*

3. Būt par cēloni tam, ka (kas) kļūst slapjš (piemēram, par nokrišņiem). *šãldẽles i caũri viẽn vi·sũr. klẽteî iŕ vis·apkârt ârpusê, laî liêtus uñ sniêks nemêrcê tuõ pamata siênu.*

mêrcēties v. **Kļūt slapjam, gremdējoties, tiekot gremdētam, piemēram, ūdenī.** [vējlukturim] *apaĺ̃š traũciñš bi. tuŕ varêj iêliêt petruõliju. tas dakc mêrcêjâs taî petruõlijâ.*

mệrcệts, ***-a*** **1. Divd. →** ***mêrcēt*** **.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir mērcēts.** [zoslēniem] *deva mệrcệtus putraîmus vis·piŕms, zâlîti, piẽnu, ûdeni. / nu tad aka iznãca* [lini] *priêkš rakstîtiêm* [audekliem]. *nemệrcệtiê lini bi tuṁšâki, mệrcệtiê bî gaîšâki.*

meŕcine, arī ***meŕcene*** subst. **Zosveidīgo kārtas pīļu dzimtas lielākā peldpīle; meža pīle (*Anas platyrhynchos*).** *meža pĩles bi vaĩrâkas sugas. meŕcines i, kas maŕtâ ispẹrinâtas. / meŕcine i agraîs perẽjuṁs – mẹŕca perẽjuṁs. tâlab tãs liẽlâkâs* [pīles] *saûc pa meŕcinêm. / meŕcene i meža pĩle. te varêja šaũt meŕcenes. / meŕcenes saûca kâdas pĩles.*

mẹŕcs. Sk. *m a ŕ t s* .

mẽrdelêt v. **1. Zaudēt svaru, maz ēdot.** *tuŕ* [tas ir, pie kāda saimnieka] *nav kuô iẽt – tas tik mẽrdelê badâ. neduô ệst, ûzlej mašinâtu piẽnu.*

2. Būt miegainam (?). *ka kâc iêgãjis uñ nerunâ, ta kâ snaũst taĩsâs* [svešās mājās], *ta teîc – kuô tas te mẽrdelê, ka neiẽt mãjâ? / kuô tu te mẽrdelê piê gaĺ̃da? eî gulệt!*

mẽrdêt v. **Nedot barību pietiekamā daudzumā.** *tâ tãs cũkas nevaŕ mệrdệt. jâduô ệst, laî nekviêc. / citu gadu visu ziêmu iznãca luõpus mệrdệt – zâle nèizaûga, rãceņi aŕ nê.*

merdzele – **ein Mädchen** (meitene). (ME II 602)

mẽrelis. Sk. *m ẽ r i ņ š* .

mệrệns, ***-a*** adj. **Tāds, kas nav pārmērīgi liels vai mazs (pēc apjoma, intensitātes, skaitliskās vērtības u. tml.).** *siẽru sêja nuô siĺ̃dîtâ piẽna. uz mệrệnu uguni maĩsuôt kârsêja, lîdz uzvãrâs. /* [sasmalcinātajiem kāpostiem] *liêk dubệnu uñ akmeni viŕsû, paliêk mệrệnâ siĺ̃tumâ, laî rûkst. /* [taukiem] *piêliêk pakâpeniski ap·mệraṁ viênu puslitệru krêjumu. tâ pakâpeniski tuŕ tuõ bļuõdiņu mệrệnâ siĺ̃tumâ, tâ kâ tiẽ taûki tik bišķi pakûst. / rît varês braûkt – saĺ̃s tâc mệrệńs palika.* **// Tāds, kas ir līdzīgs kādam (?).** *mẽs, mãsĩnas panãksniêces, kâ mệrệnas muĩženiêces. / mũs mãsĩnas panãksniêki kâ mệrệni muĩženiêki – citaṁ bija vãcu svârki, citaṁ vãcu valuôdĩna.*

mẹŕga, arī ***mệrga*** subst.; niev. **Meitene, jauniete.** *mẹŕga i tâda meîtine. / mẹŕgas* [ir] *jaûnas meîtines. / liẽlâku meîteni saûc paŕ mệrgu. / nu tâda mẹŕga jaû varêja dzît ganuôs. / tâdas mẹŕgas viẽ sagaĩšas. vaî zinâs, kâ darît. / taî baĺ̃lê bi sagaĩšas tâdas mẹŕgas viẽ.*

meŕ̑gele, arī ***mêrg̑ele*** subst.; niev. **Meitene, pusaudze.** *meŕ̑gele i pa·visaṁ maza meîtine. / meŕ̑gele* [ir] *maza meîtine. vêl jaû maza meŕ̑gele i. / mazâka meîtene iŕ mệrga, mêrg̑ele. / pašu* [saimnieku] *meŕ̑gele aŕ dzina ganuôs. / va tã meŕ̑gele varês tãs guôves nuôvaĺ̃dît?*

mẽriņš, arī ***mẽrelis*** subst. **Dem. →** ***mệrs*** **; mērtrauks.** *dažâdi mẽreļi bi. / mẽriņi bi daũdz – kreîma mẽrĩns bi, rãceņu mẽrĩns.* **// Neliels trauks, piemēram, alkoholisku dzērienu daudzuma mērīšanai vai dzeršanai; šāds trauks kopā ar tā saturu.** *kuõčiņš, kuõrtelîc viêns uñ tas pac, jâ. uñ tas i viêns mẽrelis. / mazuô mẽreli vĩnu tev iêlêja. cik tu vẽlêjiês, tik tev*

iêlêja. / čarpaks iŕ brañdava mēriņš. [teica:] *duô viênu čarpaku! / kuõrtelîtis – tas i mēriņš tâc.* // **Trauks krējuma tilpuma mērīšanai; šāds trauks kopā ar tā saturu; šāda trauka saturs.** *senâk mēreļiêm kreîmu añdelêja. / bij kreîma ļempe, ku kreîmu iskasît nuô mērīna. / senâk, ka braûca Liēpâjâ, bes ļempîtes nevarêja istikt – vaîdzêja kreîms iskasît nuô mēreļa ârâ.* // **Koka trauks kā berama (piemēram, kartupeļu) tilpuma mērīšanai; šāds trauks kopā ar tā saturu; šāda trauka saturs.** *rāceņus mērija aŕ mērīniêm. / rāceņus a mēreļiêm añdelêja. tâdi kuôka traũcini bija – tuõ saûca pa dvālekti. tâdi apaļi tiē bi. ta jēme viênu dvālekti, divas dvālektes. / rāceņus mērija aŕ dvālikti uñ pusdvālikti. cic teîca – mērelis. cik tuŕ bij, nemâku teîkt. / piêci sēši siêki bi us pūru. tâc četrkañtîks mēriņs bi. ap·mēraṃ desmit kilogramu gāja.*

mêris subst. **Sevišķi bīstama akūta infekcijas slimība, kam raksturīga organisma vispārēja intoksikācija, iekaisuma procesi ādā, limfmezglos, plaušās un citur un ko izraisa cilvēkam vai dažādu sugu dzīvniekiem specifiski vīrusi.** *mêris bi slimība, nuô kâ daũdz nuõmira. / a mêri mira cilvêki, kâ mušas krita. / mêris naû vaīs bijis iĺgi.* ☐ ***mêra puķe*** – parastais pelašķis (*Achillea millefolium*). *mêra puķes piĺla pļava saziêdējuse.* // **Tas, kas ir kaitīgs augsnei, augiem.** *viêna i tâda nezâle – viņa i mêris zemeî. viņa aûg, klât stāvuôt. citi viņu saûc pa Amērikas zâli.*

mērīt v. **1. Salīdzināt kādu lielumu ar noteiktu šī paša lieluma vērtību, kas pieņemta par vienību; šādā veidā raksturot kvantitatīvi (priekšmetu, parādību u. tml.).** *maĺku asês mērija. baĺķus mērija gaļumâ. / rāceņus mēra a dvālikti, a siêku, a pūru. / rāceņus mērija aŕ mērīniêm. / cukuru mârciņâs mēra, tag i četrsiṃt grami. / labîbu citâdi nemērij kâ siêkiêm. sēši siêki bi viêns pūrs – piēzdesmit kīlô. / piēkusuši mani brāļi, siêkiêm rudzus mērîdami. es, māsiņa, nepiēkusu, saūjīnâm mērîdama. / jūŕâ aŕ i kaĺva. ka ruônas kaĺva, ta stuõderi mẹt – mērî, cik dziļa. / ka bi uz laũku piê dârba, ta mērija. stāvêja pret saũli. uñ, ja paŕ ẹ̄nu varêja pārkâpt, ta bi puzdiêna – puĺkstẹ̄nc divpacmit. / kumeļu mērija nuô ceļa kaũla lidz zemeî – tâ divas kârtas lika. uñ ta lika mẹ̄ru nuô ceļa uz aûkšu pret skaûstu, priêkšas pleci. / skruõderis, bikses šujuôt, mēra ari vidu. / ganuos gāju, krẹklu šuvu, pie uozuola mērīdama.* (LFK 1961, 10479) ✧ ***beņķus mērīt*** folkl. – gulēt, slinkot. *tagad, taûtas, vẹ̄ruôsiêt mūs māsīnas tikumīnu – vaî aûduse, vaî vẹ̄rpuse, vaî tik beņķus mērijuse. bij aûduse, bij vẹ̄rpuse, nebij beņķus mērijuse.* ✧ ***mērīt ar viênu uôlikti*** – vērtēt (ko) vienādi. *ja iŕ divi, kas viênâdi darbuôs, juõkuôs, blēņâs, teîca – nu tuõs vaŕ mērît a viênu uôlikti.*

2. Iet, braukt (kādu gabalu, attālumu). *bẹ̄rniêm katru rîtu vajadzêja mērît garuô ceļu lidz skuõlaî uñ vakarâ apakaĺ.* ☐ ***mērīt suôļus*** – iet, staigāt (kādu gabalu). *nav vẹ̄rc, ka iēt piê Jāņa, laî nāk pļaût. velîti suôļus mērît – viñš jaû nenāks.*

mērīties v. **Mērīt sev (piemēram, auguma garumu).** *katru gadu mazaîs dẹ̄ls piê steñdera mērâs – iêrañta rañtu steñderî.*

[I]***mẹ̄rka*** subst. **Pilnīgi izmirkusi lieta vai vieta.** *mẹ̄rka i slapš lupac. pa biêsputru nesaka mẹ̄rka. / tâ salijis tas ceĺš kâ mẹ̄rka.*

[II]***mẹ̄rka*** – **1) „= *mẹka*"** [**„ein feuchter Lappen"** („mitra lupata")]; **2) eine Wildente** (meža pīle). (EH I 801; 797)

mẹ̄rkaķis subst. **1. Primātu kārtas dzīvnieks ar ieapaļu galvu, paīsu purnu, slaidiem locekļiem un garu asti (*Cercopithecidae*).** *mẹ̄rkaķis i tâc ciĺvẹ̄kaṃ līdzîks. / mẹ̄rkaķis i tâc žiperîks, tâ lẹ̄kā. / pêc šuõ laīku teîc, ka ciĺvẹ̄ks i radiês nuô mẹ̄rkaļa. / mẹ̄rkaķis iêkš tās būrķinas* [sēž]. *tâdi ciĺvẹ̄ka pajēmiêni viņaṃ.* ☐ ***mẹ̄rkaļa ātrumā*** – ļoti ātri. *puīkas lẹ̄kā pa tiēm kuôkiēm mẹ̄rkaļa ātrumā, ka tiē ķiŕši nāk gatavi.*

2. lamuv. **Neglīts, arī nejauks cilvēks.** *mẹ̄rkaķis* [ir] *lamu vârc. / ka lamâjas, ta* [teic] – *ta ka tâc mẹ̄rkaķis! / tas mẹ̄rkaķis atnācis līdz!*

mẹ̄rkaķuoties v. **Muļķīgi, nepiedienīgi izturēties, rīkoties; ākstīties.** *bẹ̄rni visu rîtu mẹ̄rkaķuôjâs, izmẹ̄rkaķuôjâs – saĝêrbâs tâ špuõcîgi.*

mērkšt, arī ***mêrkšt*** v. **Vērt ciet, sašaurināt (acis, plakstus); miegt.** *tu vari aces mẹ̄rkšt ciêti uñ nẹ̄ręḍzẹ̄t, kuô tiē citi dara. / kuô tu mērkš tās acis ciêti? / mêrkš acis ciêt, laî saũle nespîd acīs!*

mêrkt v. **1. Virzīt (ko) šķidrumā vai kādā masā, lai gatavotu (to) tālākai apstrādei, izmantošanai.** *iēsaĺs, lini, drānas – tiē visi i mẹ̄rcami. / linus vẹd upê mẹ̄rkt. / lai bij grūti, kam bij grūti, grūti bija liniņam – plūc matiņus, sit galviņas, mẹ̄rc kauliņus ūdenī.* (LFK 1817, 101) /

ka taî ûdenî mêrca, ta sasêja tâdu pluôstu nuô tiẽm liniêm. / [baļļas] *apakšâ mę̂rc rupjuôs paĺgus uñ visas rupjas bikses, ta mę̂rc siẽvu krę̂klus, slaũķus uñ ta vĩru krę̂klus. vîrsũ mę̂rc guôda drãnas.* / [baļļā] *mę̂rc sanę̂sâtâs drãnas iêkšâ, rupjuôs paĺgus apakšâ, tad vĩru bikses, siẽvu krę̂klus, slaũķus. vîrsû mę̂rc labâkuôs krę̂klus uñ guôda drãnas. gaĺdrãnas mę̂rc citâ traũkâ.*

2. pārn. **Sist.** *mę̂rkt* [ir] *sist.* / *ka es tev viênu mêrkšu, ta tu sastipsi!* / *kad mêrkšu viênu, ta tu sačupsi kâ pę̂rnaîs sniêks.*

mẽrķēt v. **Dot mājienu (kādam); likt saprast, likt manīt (kādam, ko); sacīt (uz kādu).** *nu tãs rĩmes jaû mę̂rķę̂tas uz mũsu puĩšiẽm.*

mẽrķis subst. **1. Vieta, priekšmets u. tml., pa ko cenšas trāpīt (metot, šaujot).** *puĩkas nuõlikuši paî kâdiêm trĩzdesmit suôļiêm dẽli pa mẽrķi – va varês aî uõlu iẽsviêst. uñ nu tẽmê.* / *kuô tu tik iĺgi skatiês? baîl aîstę̂mę̂t gaŗâm mẽrķiṁ?* / *ģẽģeri saûca tuõ, kas mẽrķî vaî trãpît. visus pa ģẽģeriêm nesaûca.* / *mẽrķis i, vaîg tik trãpît.*

2. Vieta, objekts, kas jāsasniedz. *pašas puķes merķi rāda,* [..] *lien pa riķis ciemīnuos.* (Rkr. 16. nr., 89)

mêrmeklis subst.; lamuv. **Cilvēks, kas murmina, neskaidri runā.** *mêrmeklis* [ir] *lamu vârc, tâc, kas murmina viẽn.* / *kuô tu tâc mêrmeklis nãc te!*

meŕmelēt v. **Neskaidri runāt.** *meŕmelê tâ kâc piêdzêris, snaũž uñ kaû kuô meŕmelê. kas tuŕ vaŕ saprast.*

mẽrnieks m., ***mẽrniece*** f.; subst. **Zemes ierīcības speciālists.** *mẽrniêks sadalija ganîkles uñ katraṁ parãdija savu rubežu.* / *kupača – tuõ jaû mẽrniêks izdarija. vidû iêlika akmeni, apkârt apraka grãveli, ustaĩsij tâdu kaĺniņu.* / *mẽrniẽku laĩki ta bi pagaĩši, katrs strâdâja savu zemi.*

mę̂rs subst. **1. Tas (piemēram, lielums, vērtība, parādība), ar kuru salīdzina, kvantitatīvi raksturojot (ko); arī mērvienība.** *gaŗuma mę̂ri bi veŕste uñ jûdze.* / *ases mę̂rs i septîņas pę̂das.* / *senâk cara laĩkã nemaz citâdu mę̂ru nebi – asumę̂rs, kubikase, kũrtẽlis.* / *pę̂da i mę̂rs – diûpacmit coĺlu.* / *bet ta* [senāk] *jaû viss bi a mę̂ru – rãceņi pũriêm, sviêsc mârcĩnâm.* / *jânãk pļaũt mę̂rs rudzu.* / *stuõps – taga litrs. tas bi liẽlâks paŕ tuõ litru. tas bi mę̂rs.* / *kapa* [ir] *vę̂caîs mę̂rs. kapaî i sežde̦smit gabali. mę̂ñcus uñ kâpuôstus tâ skaîta.* // **Lielums, ko konstatē mērījot; izmērs.** *es duõmâju, ka tuŕ i mani mę̂ri uzrakstîti, ku es šuvu drẽbes. ka mañ tiẽ mę̂ri vaîdzêja, es meklêju kabatâ.* / *tas jaks iŕ aku·rãt manu mę̂ru.* / *mañ tas svârks labi piêstãv, pasê, pašu mę̂ra.* / *pastalas žûstuôt sakruñkâjâs, ka nebi vaĩ mę̂ra.* / *es biju piê tâda saîmniêka, ku puĩšę̂ļi gãj pa ziêmas laĩku – uz visiêm piêciêm puĩšę̂ļiêm viêni apavi tik bi. kuŗaṁ bi mę̂ra, tas uzmaûca, tas isskrêj pa·priêkšu.* / *mañ tãs kuŕpes nav vaĩs mę̂ru, spiêž. tâdu biêzu zę̂ķi vaĩs nevaru iêģę̂rpt.* / *brãķeri* [koku cirtējiem] *nuõdę̂vuši i mę̂rus, kuŗâ viêtâ tev jãatgariñ spice, jãnuôdzenê zari.* / *tã* [*vindele*] *bi gaŗa gaŗa. nu pêc šiẽm mę̂riêm tã bi kâdi divi metri vaĩrâk gaŗa, jâ.* / *ka nuôgriêzîs tuõ apakšu svârkaṁ, ta bûs mę̂rã.* / *tãs kuŕpes mañ bija aku·rãt mę̂rã.* ☐ ***krûšu mę̂rā*** – līdz krūšu augstumam. [mājas] *laũka pusê bi tã gârda – tâ krûšu mę̂râ nuô zemes.* ☐ ***nuojemt*** (arī ***nuoņemt***) ***mę̂ru*** – mērījot noteikt (sava) ķermeņa, ķermeņa daļu izmērus (lai šūtu apģērbu, gatavotu apavus). *vaîdzêj nuôņę̂mt mę̂ru uñ ustaĩsît šniti.* / *stãvi, kâ vaîg! nuôjeṁšu mę̂ru, laî vaŕ pašũt prakus.* ✧ ***iznest mę̂ru*** – būt piemērotam, atbilstošam. *tas kuôks tiêvs. tuõ nevaŕ vêl ciŕst nuõst. tas jaû nèisnęs mę̂ru.* / *ka piŕka* [jaku], *ta rãdijâs, ka iznęs tuõ mę̂ru.*

2. Priekšmets garuma mērīšanai. *coĺlstoks i tas pac, kas taga ceñtimetru mę̂rs. bet tas tik bi sadalîc coĺlâs.* / *bę̂rni kaĩtinâja skruõderi – skruõdeŕ, ka tu lêksiês! uñ skruõderis kâ lêcês aŕ mę̂ru ruôkâ, tâ bę̂rni isjuka uz visâm pusêm.* // **Priekšmets tilpuma mērīšanai; šāda priekšmeta saturs.** *ta jaû rãceņs a mę̂riẽm añdelêja. pũriêm, siêkiêm* [mērīja]. *us svara neañdelêja.* / *pũrs aŕ labĩbu bi lĩdzęni piêstrĩķę̂c piĺls mę̂rs.* / *svaru nebija. bija tâdi mę̂ri, aŕ kuô mêrît.* / *siêks bi četrkañtîks mę̂rs – desmit stuõpu gãj iêkšâ.* / [godībās] *šnabi aŕ deva a mę̂riêm – apkârt deva. uz gaĺda nebî buteles.* ☐ ***berams mę̂rs*** – masas mērvienība. *luõte veĺ i. tã bi tã mazâkâ viênîba – beraṁs mę̂rs, svaŕs aŕ bi.* / *dvãlikte i beraṁs mę̂rs.* ☐ ***ar mę̂ru*** – tik daudz, cik vajag, pietiekami; mēreni. *viss a mę̂ru i labi.* / *viš* [tas ir, baldriāns] *jaû siŕdeî kaĩtîks ęsuôt. beñdêjuôt siŕdi. tik tâ aŕ mę̂ru vaŕ* [lietot]. ☐ ***pãri pa(r) mę̂ru*** – pārmērīgi, vairāk nekā vajag (ko darīt). *bę̂rni nu daũzâs pãri pa mę̂ru. nu jaû aka iẽt pa skaļu.*

3. Apjoms, daudzums; pakāpe; robeža. *nuôlẽma pagastâ, ka jãtaĩsa ceĺš katraṁ savs mę̂rs.* / *kad sudmalâs labîbu mala, tad maksâja septîņi kapeĩķi pa pũru. bet, kaṁ nebi naûdas, tas paŕ*

samaksu sudmalim̂ deva zinâmu mẹ̄ru labîbas. / kuô tas vagâre teîca, tâ ari bûs. siênu duõs tam̂, kas pļaũs rudzu mẹ̄ru. ☐ ***mẹ̄rs* [ir] *piĩlls*** – saka, ja ir sasniegta galējā pakāpe, ja kas nevar vairāk turpināties. *mẹ̄rs piĩlls – tuõ teîca vaĩrâk uz uõtra apkrâpšanu. kad nu jaû saliêkâs tuõ nebûšanu paŕ daũdz, tad ari nãk atmaksa.* ☐ ***liẽlā mẹ̄rā*** – lielā, ievērojamā pakāpē. *tik liẽlâ mẹ̄râ sasnidzis sniêks, ka bes ceļa israkšanas neduõmâ ku pabraûkt, ne ari nuôiẽt stalĩlî va piê malĩkas.* ☐ ***zināt mẹ̄ru*** – apzināties savas rīcības, izturēšanās atbilstību kādām normām. *es savu* [alkohola] *mẹ̄ru zinu – kad pakrît pabeņķẽ, tad mẹ̄rs iŕ piĩls. / nu dzeŕ tiẽ vĩri taî kruõgâ tuõ alu. runâ cic pa citu diktâk, neziń ne mẹ̄ra, ne svara.*

mẹ̄ruot v. **1. Mērīt.** *zveji mẹ̄ruô* [jūras] *dziļumu – iêsiên dzẹĩza bum̃bu. tã bum̃ba vẹĩk tuõ taũvu uz leju.* ☐ ***mẹ̄ruot suôļus*** – skaitīt. *teci rikšus, kumeliņ, neskrej, suoļus mẹ̄ruodams! vai es tevim auzas devu, pa vienai skaitīdams?* (LFK 1818, 865)

2. Iet, braukt (kādu gabalu, attālumu). *vaîdzês mẹ̄ruôt tik mãjâs.*

mẹ̄rviênība subst. **Fizikāla lieluma noteikta vērtība, kuru izmanto, lai skaitliski raksturotu mērīšanas procesu vai rezultātu.** *siêks iŕ tâda mẹ̄rviênîba. viênâ siêkâ labîba iŕ kâdi astuõņi kilogrami.*

mẽs pers. pron. **1. Runātājs (rakstītājs) kopā ar kādu vai kādiem (attiecībā pret citiem).** *mẽs bijâm seši bẹ̄rni. / mẽs mãti bijâm četri bẹ̄rni. / mẽs aŕ tẹ̄vu braûcêm us tuõ ẹzẹ̄ru. / saîmniêce jaû nu nemazgâja veļu. kuô ta mẽs, divas meîtas, jaû nevaram̂ ismazgât tik daũdz veļas. / tuôreĩz varêj dabuĩt* [tādu audumu], *kâdu atnesa. mẽs, tãs jaûnâkâs, visas piŕkâm nuô tiẽm žĩdiêm. / piê mũs bi adbraûcis dẹ̄ls. / tu varẹ̄tu vakarâ atkâpt piê mũs parunât. / viš jaû biêži te adgã piê mũs. / mumis bija puĩku naûdas – tâ senâk teîca. vẹcâmãte teîca – mumis, jumis. / mumis vaĩrâk akmeņaĩne zeme nekâ viņiêm. / mumis pašiêm bi guôves – nîceniêki vẹcâkiê tâ aŕ teîca. / mumis visiẽm patika tãs kâzas. / viņa* [tas ir, māte] *viêna jaû bij, tẹ̄va nebij mum̂s vaĩrs. / saîmniêks jaû êda tuõ gaļu. mum̂s jaû tuõ gaļu, man̂ jaû tuõ gaļu nedeva, puĩšim̂ jaû aŕ nê. / mum̂s bi aŕ kadreĩz pîrte. / mum̂s, kam̂ smilĩkc zeme, aûg rãceņi uń rudzi. / mum̂s jaû tik irâd astuôņi vẽji. / mũsu õpapa aŕ teîca – mumis. tiẽ vẹciê ļaûdis runâja tâ, bet tas i dikti seń.*

2. ģen.; piederības pron. noz. **Tāds, kas pieder, piemīt runātājam (rakstītājam) kopā ar kādu vai kādiem (attiecībā pret citiem).** *mũsu bẹ̄rni mâcijâs uń bija ziķeri. / neziń, vaî mũsu puĩšelis aŕ izgãja, iêsêda* [mašīnā]. */ mũsu tẹ̄va zemi pa pašu vidu gãja tã upe. / nuô mũsu pašu aku nedzêrâm ûdeni. nese nuô Dižgabalu akas, tuŕ bi avuõc. / mũsu pusê tik kâdam̂ kâda egle bi. baĩtegles nebi. / mũsu mãjã vẹcaîstẹ̄s tik kveńcinâja tuõ pĩpu. / mũs mãte šuôrît nuôbraûca Liẽpãjâ. / mũs Jãnis šuôrudeń iẽs diẽnẹstâ. / mũs Maĩga iẽs Rĩgã skuõlâ. / mũs tẹ̄s bi stiñgrs. / mũs tañtes tâ viẽn runâja – mãsina, Mãrtińc. / i liẽla ačšķirîba mũs meîtenêm – viêna a gaîšiêm matiêm, uõtra a tum̂šiêm. / tã i mũs kaĩmiņu mãja. / tas bi mũs suńs, kas tuŕ nuôskrẽja. / mũs mežuôs te nededzinâja, netecinâja* [darvu]. *es nezinu, kâ viņi tuõ darîja. //* ar not. gal.; subst. noz. **Mūsējais.** *ku ta mũsaîs* [saka par puiku] *aka nuôskrẽja* [ar mopēdu]? / *mũsajam̂* [tas ir, zēnam] *tik desmit gadu iŕ.* ☐ ***mũsu laĩku*** (arī ***mũs laĩkuos***) – runātāja (kopā ar kādu vai kādiem) dzīves laikā, darbības posmā. *madreces tik taga. mũsu laĩku nebi. ta tik iênesa šapus – tâdu garu siênu – jeb aka saĩmus. / mũs laĩkuôs teîca tâ – ja ciĩvẹ̄ki lẹ̄ni iẽt nuô kapiêm, tâ runâjas, ta drĩz cic mĩrs pakaĩ.*

mẹ̄slātājs subst. **Viela vai vielu kopums, ko iestrādā augsnē, lai tajā veicinātu aktīvu barības vielu veidošanos vai augsnes auglības uzlabošanos; mēslojums.** *zupeŕs uń kalijs – tiẽ tiẽ mẹ̄slãtâji. viņu vaîguôt jaûkt.*

mẹ̄sli subst. **Tītavas, uz kurām uztin velkus.** *mẹ̄sli i tâda miĩzîga tîtava. tuŕ vaîg mẹ̄sli iêstãdît tâ piê griêstiêm. us tiẽm mẹ̄t mẹ̄tus. / tiẽ mẹ̄sli bi uz vaŕpstu. mẹ̄tamâ vârpsta iŕ apaĩš kuôks. viêns gaĩs bi piêstiprinâc piê griêstu dziẽda a ķilpu, uń apakšâ bi dẽlĩte, laî neiêgriêž grîdâ caũrumu. / mẹ̄sliêm tig četri stabi uń klucîc piê zemes. tas iŕ isnẹsam̂s ârâ. / mẹ̄sli i priêkš aûdẹ̄kla apmešanas. bes mẹ̄slu nevaŕ aûdẹ̄klu apmẹ̄st. mẹ̄sliêm desmit, devîņi uõliktis apkârtmẹ̄rs. / tuõs mẹ̄slus griẽž riņķî uń ta mẹ̄t aûdẹ̄klu. / ka jaûnu aûdẹ̄klu sâk, vis·piŕms uz mẹ̄sliẽm jãustiń. /* [dziju] *jâuzmẹ̄t uz mẹ̄sliêm, ta tik vaŕ iẽlikt staklês uń aûst.*

mẹ̄sli, vsk. *mẹ̄sls* subst. **1. Dzīvnieku (retāk cilvēku) ekskrementi; lauksaimniecības dzīvnieku ekskrementi, arī šādu ekskrementu un pakaišu sajaukums, ko izmanto augsnes mēslošanai; kūtsmēsli.** *aîtu mẹ̄sli deva siĩtumu – aîtu sũdi. / nuô rîta mana kãja*

tâda juõcîga aka. es tik ustaĩsu uz lupatu savus mệslus, pate savus, uń piêsiênu klât. / ak, cik saĺdi buŕkânĩni bi pašu mệsluôs! / [kartupeļiem] *ûzlêja ûdeni uń piêlika ziŕga mệslus, uń ta deva cũkâm. / tuôreĩz tâ bi, ka pa ganîkli vaîdzêj iẽt lasît ziŕga mệsli uń duôt cũkâm. nu nebi, kuô duôt, bi tâ jâdara, jâ.* / [no nokauta lopa zarnām] *mệsli nuõiẽt tik daũdz, ka baîl. / pavasarĩ jaû mệslus veda. tuõ jaû aŕ barã darîja. / sũdu talĺka teîca, tag jaû vaĩrâk mệslu talĺka. / kaĩmiņš bij sarunãjis kadreĩz piŕkt mệslus. salĩka uz vẹzumiêm. mệslus jaû veda aŕ viênu ziŕgu. / ak tu manu vẹcu tẹ̄vu, tavu lielu mệslu druvu! trĩs dieniņas mệslus veda, laukam gala neredzēja.* (LFK 1817, 18) / [zeme] *tika mệsluôta dubulĺtîgi – aŕ jũrs mệsliêm uń velĺ aŕ luõpu mệsliêm – kũcmệsliêm.* ☐ ***jũras mệsli*** – aļģes, kas tiek izskalotas krastā un ko izmanto augsnes mēslošanai. *te mẽs saûcam̂ jũras mệsli, uń papeniêki saûc ķẽrpi, ku nuô jũrs ismẹt. / ķesele i, ku jũras mệslus vẹĺk laũkâ. us tâda kâta ustaĩsîta liẽla, gara kule. jũras sũdi mẽs saûcâm. / tiẽ tik žâvê puŕcelãriju – tiẽ i sažâvệti jũras mệsli* [jeb] *jũras sũdi.* [tie] *jaîsklapê, tĩri laî bûtu. juõdu taĩsa – septiņas viêlas.* ☐ ***mâkslīgie mệsli*** – minerālmēsli. *ta piŕka kãliju, salĩpetri. tuõs sẽja. ka sadîga labība, ta tuõs ussẽja – mâkslîguôs mệslus* [jeb] *minerãlmệslus.*

2. Atkritumi. *isslaũka istubu uń muîžļus izbeŕ zveņģî staļĩa priêkšâ. tuŕ sakrâjâs taî lejâ – ta kâ dum̃bẽris tas iŕ – mệsli viênmẹ̄r, sũdi priêkš druvas. / viš* [tas ir, znots] *tuôs mệslus vâķa.*

3. vsk. **Tas, kas ir nevērtīgs, niecīgs.** *ja teîca mệsls, ta tas uz mazumu bi. sũc aŕ isnãk mazum̂s. tik·pat kâ tas mệsls.* // pārn.; niev. **Nožēlojams, zemu vērtējams cilvēks.** *mệslis* [ir] *nevẽrtîks. tâda mệsla dẽļ neiẽšu bệdâtiês.*

mệsliens subst. **Mēslaine; vieta, kur novieto atkritumus.** *mệsliẽns piêslaũcîc, jâvẹd us papuvi tiẽ gruži.*

mệsluojums subst. **Viela vai vielu kopums, ko iestrādā augsnē, lai tajā veicinātu aktīvu barības vielu veidošanos vai augsnes auglības uzlabošanos.** *ziŕgu sũdi ļuôti laps mệsluôjum̂s. / pẹĺnus sẽja kâ mệsluôjumu, vis·vaĩrâk gaŕ âbelẽm. / dârzâ ussẽja krũmiêm, âbelêm suôdrêjus. tas bi laps mệsluôjum̂s. / uz âbuôliņiêm aŕ sẽj bez mệsluôjuma. / jũra issviêž pêc vẹ̄trs jũrssũds. tas bi mệsluôjum̂s zemeî. / senuôs laĩkuôs te piêjũrs zemês viš* [tas ir, jūrasmēsli] *bi labâkaîs mệsluôjum̂s.*

mệsluot v. **Klāt, liet, kaisīt (augsni, platību) ar mēslojumu.** *ik gadus vaîdzîks maĩnît – kaŕtupeļi, ta kviêšus, ta aûzas* [sēj], *ta vaîg akaĺ mệsluôt. / ik pa četri gadi tik viênreĩz tuõ laũku mệsluô. / nu katra vadziņa* [jūrmalā] *bi jâmệsluô. šitã bijuse viêna balĩta zeme, balĩta smilĩtiņa. / te i smilĩkte vaĩrâk. vaĩrâks jâmệsluô – kâ čigãns teîca: katru sẹzdiênu. / ganĩbas ne-uzlabuôja. kâdas bi, tâdas bi – ne kuô sẽja, ne mệsluôja.*

mệsluots, ***-a*** divd.; adj. noz. **1. Tāds (piemēram, augsne, platība, augi), kas ir nodrošināts ar mēslojumu.** *vis·mazâk mệsluôtâ zemê sẽja aûzas. / te tã zeme nebî mệsluôta, dikti kũda bî. / nemệsluôtâ zemê aûga aûzas. / kas nedzêra* [alu], *tam̂* [mieži] *neaûga mệsluôtâ druvĩnã.*

2. Netīrs, klāts ar mēsliem. *taga jaû mazgâ tesmeņus. tik mệsluôtas guôves jaû aŕ naû kâ senâk.*

mest v. **1. Ar atvēzienu virzīt, panākt, ka virzās pa gaisu; sviest.** *ķeŕ! es metîšu tuõ balĩli. / ta* [senāk] *jaû balĩles nebi, kuô mẹst. / laî viš kâc kuôks bûdam̂s, ka mẹt pakaļĩ, tas i sprañks. / teîca, ka metîs pãri pa* [šūpoļu] *šķêrsi, ja nesuôlîs piŕkstânes, uõlas.* / [Jaungada izdarībās] *aŕ švuñku tupele jâmẹt pãri galvaî.* // **Vērst, virzīt (uz kādu pusi, apkārt).** [arklam] *lemesis, vệrstuve, kas mẹt tuõ zemi apkârt.* ☐ ***mest uz acīm*** – apgriezt otrādi; apvērst. *izmazgã spañni uń met uz acĩm, laî ižžûst!* ✧ ***mest ciĩpu kaklā*** – sagādāt (kādam) neciešamus, draudošus apstākļus. *visa naûda nu iŕ istẹ̄rệta. kâ izdzîvuôs? met kaût vaî ciĩpu kaklã.* ✧ ***mest pakaļ*** – piedāvāt pirkšanai ko tādu, kā ir daudz. *tiŕgũ aŕ dikti pulĺku tiẽ âbuôli, mẹt pakaļĩ pilĩnîgi.* ✧ ***mest pa(r) kañceli*** – paziņot par pāra saderināšanos (baznīcā no kanceles); uzsaukt. *senâk, ka ussaûca jaûnuô pãri, ta teîca – meta pa kañceli. taga es nezinu, va taga tâ dara – ussaûc baznĩcã?* ✧ ***mest pa(r) kãrti*** – atdot projām. *nu tuõs veñterus, kuri saplîsuši, tik mẹst pa kaŕti žîdam̂ kulê.* ✧ ***mest pa(r) viênu kãrti*** – pakļaut (vairākus vai visus) vienam un tam pašam (parasti negatīvam) vērtējumam. *tiẽ* [brāļi] *abi viênâdas dabas – pa viênu kãrti mẹtami.* ✧ ***klât*** (arī ***nãk***) (***kâ***) ***sists, mẹsts*** – saka, ja kāds ierodas (kur) negaidīti, neaicināts. *va vaîg, va nevaîg – kâ sisc, mẹsc klât i.* / *viš* [tas ir, zēns] *te nãca kâ sisc, mẹsc. / tiẽ kaĩmiņu bệrni i sisti, mẹsti klât, pastãvîgi nãk piê tiẽm mũsu bệrniêm. / puĩka bî klât kâ sisc, mẹsc, ka mãte pârbraûca nuô Liẽpãjs.*

2. Strauji, parasti ar vēzienu, virzīt, panākt, ka krīt (kur iekšā, kur). *zirĝiêm nebi tâdi staĺĺi, ku nęstu siênu iêkšâ. pastãvîgi nuô aûkšas meta.* / [sarīvētus kartupeļus] *kâ kotletes isspiêž – ûdenî męt.* / *taî zupaî meta iêkšâ – ta jaû gaļa nebija – taûkus. dęsu taûkus nuôlupina nuô dęsâm.* / *nu uñ tad iêkš tãs zupas męt tuõs ķiĺķeneļus nuô tiêm rĩvâtiêm rãceņiêm.* / *pirmâk vaîg apviļinât tiẽ kukulĩši ruôkâs, ta męst grãpî, laî vãrâs.* / *puĩkas meta tuõs akmeņus ûdenĩ.* / *vĩri bi staĺĺĩ uñ meta tuõs męslus ratuõs.* / *taga ne·viêns neskata* [mēnesi] *– ka tik laĩks, ta męt* [graudus] *druvâ. uñ pàaûg tâ·pat.* ☐ ***mest garu*** – liet ūdeni uz nokaitētiem akmeņiem, lai radītu tvaiku (pirtī). *ka meta tuõ garu taî pîrtî, ta tu varêji izdzît nuô pîrtes.* / *garu meta a ķipi pirtĩ.* / *maĩs vęctęvs mâcêja kârtîgi męst garu. es nevarêju tuõ isturęt.* ☐ ***mest kaûdzi*** – kraujot (sienu, salmus) veidot (kaudzi). *klâsc i, ka męt kaûdzes ęzęrã. tas nuô dęļiẽm. ta tas siêns nemirkst ûdenĩ.* / *tuõ siênu ne·maz vasarâ nevarêja pârvęst mãjâs. ta tur meta kaûdzi. ziêmâ, ka sasala, ta pãrveda.* / [slapjā pļavā] *ku nevarêja piẽbraûkt, meta* [siena] *kaûdzes ta.* / [sienu] *vaîdzêj pa trîs vęzumi uz viênu viêtu sanęst. ta tik varêj kaûdzi męst.* ✧ ***mest aces pabeņķī*** **(**arī ***pabeņķē*****)** – vērst skatienu uz leju (kaunoties, baidoties u. tml.). *es, pādīti dīdīdama, aces metu pabeņķē – lai mana pādīte kaunīdze auga.* (LFK 1961, 10095) / *es, pādīti dīdīdama, acis mešu pabeņķī.* (LFK 1961, 10302) ✧ ***mest pliñti krũmuos*** – pārtraukt (ko darīt). *rãdâs, ka tur ne·kas nebûs, negribu vaĩs tur iñtręsętiês. jâmęt bûs tã pliñte krũmuôs.* ✧ ***mest (uõtram) acīs*** – atklāti teikt (parasti ko netīkamu). *męst uõtraṁ acîs i pateîkt kâdu nepatîkamu vârdu, tuõ, kuô pac vaĩrs negrib acęrętiês.* / *nu tev viêgli męst maṅ acîs, cik es biju sliñks.* / *viš jaû viênmęr męt tuõ acĩs, ka nebiju laĩkã addęvusi parãdu.* // **Iegremdēt tīklu jūrā.** [jūrā] *tîklus pa kaĺvu kaû kad męt.* / *jũrmalî zvejuô – tâdu tîklu męt uñ krañtâ vęĺk. tuõ ar saûc pa vadu – vac.* / *ka a laĩvu mete ûdas,* [roņi] *bariêm skrêja pakaĺ.* // **Izskalot (par jūru).** *tâ kâ depis tâc maks i, ręsns uñ mîksc, liẽla mute. kad·reĩz viņu jũra meta a mešanu ârâ.*

3. savienojumā ar *nuõst, pruôjā, zemē, malā, laũkā.* **Strauji virzīt nost, prom; būt par cēloni tam, ka strauji virzās nost, prom; atbrīvoties (no kā nevajadzīga, nederīga).** *met nuõst tuõ netĩruô lupatu!* / *vęcas tupeles jaû nav kuô turęt, jâmęt tik pruôjâ.* / *viênu vasaru nuôgãjuse tikaî ęsu, bet* [..] *jâmęt tupeles laũkâ.* / *senâk jaû vęcas zeķes, kaṁzuõļus nemeta pruôjã. izârdija, sakârsa kuõpã a viĺĺu. uñ aka bî dzive.* ☐ ***mest pie malas*** – pārtraukt, izbeigt (darbu). *met piê malas tuõ adîšanu! eĩmaṁ laũkã!* ✧ ***mest nuo gaĺvas laũkā*** – aizmirst, nedomāt vairs (par ko); atteikties (no kāda nodoma, domas, uzskata). *tas ritenis i dikti dârks. met tu tuõ nuô gaĺvas laũkã! tuõ mẽs nevaraṁ nuôpirkt.* ✧ ***nav zemē*** **(**arī ***malā*****)** ***mętams*** – saka par ko labu, derīgu. *nav zemẽ mętaṁs – teîc par kâdu labu darbu, ciĺvęku, luõpu, darbarîku.* / *nu kalêš nuõkala labu ciri, nav zemê mętaṁs.* / *nu strâdîks tas ciêmiņu znuõc ir gaṅ. nu tęs jaû ari nav malâ mętaṁs.* / *viš jaû naû zemẽ mętaṁs, tas kaĩmiņu puĩsis. bûs laba partija meîtaî.*

4. parasti 3. pers. **Būt tādam, no kā (mainoties apspalvojumam, apmatojumam, ragiem, ādai) atdalās vecais apspalvojums, apmatojums, ragi, āda.** *paûsarî zirĝi męt spaĺvu. ta krît nuõst, bet asti uñ krẽtes nęmęt.* / *guôves męt spaĺvu paûsarî – vęcâ kûla iẽt nuõst uñ pàaûg jaûna apakšâ. katru gadu tâ i.* / *pa vasaru suñs tâ nuôsẽriês piñkaîns. vęcu spaĺvu męt nuõst, jaûna aûg.* / *viĺks spaĺvu męt, bet dabu nê.* // **Būt tādam, kam izkrīt iepriekšējie zobi un veidojas jauni (par dzīvniekiem).** *zirĝi męt zuôbus. tur nuô gadiêm kaû kâ męt viênu reĩzu.* / *zirks zuôbus męt, aûg jaûni. pirmâk ismęt divus priêkšêjuôs. guôves, aîtas tâ·pat męt zuôbus. dzęruõkšļus ar męt. pa zuôbu mešanas laĩku visi luõpi vâji.* / *uõtrâ, trešâ gadâ guôves męt zuôbus. guôve tik viênu reĩzu męt zuôbus.* / *briêži męt ragus, uñ tiẽ ataûg nuô jaûna.* // **Būt tādam, kam (parasti lapkritī) nokrīt lapas.** *te tas uôsis rudenĩ ãtri męt savas lapas.*

5. Dzert (alkoholisku dzērienu), parasti vienā paņēmienā; dzerot tukšot (trauku ar alkoholisku dzērienu), parasti vienā paņēmienā. *papruõvêjt šuõ glãzîti! mętat vêl, mętat vêl!*

6. Būt tādam vai par cēloni tam, ka (kas) virzās augšup vai uz visām pusēm, radot izvērsumu, kuplumu. *ta skatija,* [govīm] *skritẽlîc va irãd acu stârpâ. ta tã spaĺva meta uz riņķi.* / *ka bi kręuõkuôti liñdruki, ta bi četri pacęlumi. tiẽ męt tuõs ragus, ka iẽt.* ☐ ***mest kļošu*** **(**arī ***kuplumu***, ***viĺni*****)** – būt tādam (par apģērbu), kam ir izvērsums, kuplums, zvanveida forma. *tãs kuplãs kleĩtas meta tâdu kļošu.* / *tã kleîta bî šũta tâda kļošaĩna, meta tâdu kuplumu uz apakšu.* / *manaṁ liñdrukaṁ i piêci metri. viñš męt tuõ kuplumu.* / *tagadêjiê siẽviêši nemâk iẽt*

a gariêm svârkiêm – iēt sluńka, sluńka. mēs kâdreīz gājâm – svârki viĺni meta. // **Būt tādam vai par cēloni tam, ka veidojas nelīdzenums.** ☐ ***mest bukti*** – sitiena, trieciena u. tml. rezultātā veidot ieliekumu, iespiedumu (metāla priekšmetā). *pêc skaņas aŕ meklê* [labu izkapti]. *aka liēca. viênâ viêtâ viš tuõ bukti mẹt.* // **Būt tādam, kur veidojas viļņi, burbuļi, migla u. tml. (par ūdenstilpi, šķidrumu).** *gr̦āpî ûdeńs sâk mutuļuôt, mutuļus mẹst. / nu jaû mẹt mutuli. ta jaû vārâs, ka mẹt mutuļus. / ka ûdeni leî piĹlâ butelê, ta mẹt buŕbuļus, tâ adguŕkstâs. / visi mazi avuotiņi vakarā miglu meta.* (LFK 1818, 287) ☐ ***mest kluńkš(ķ)i*** – rūgstot darboties (piemēram, par vīnu). *ka vīnu raûdzẽ, iēliêk tuõ stiklu. ta vaŕ rẹdzẹ̄t, kâ viń̦š rûkst. ta viń̦š mẹt tâdu kluńkši. tuõ vaŕ rẹdzẹ̄t, dziŕdẹ̄t. / vīnu ka raûdzêja, ta viš tuŕ tâ kluńkšķêja, ta meta tâdu kluńkšķi.* // **Būt par cēloni tam, ka izplatās, piemēram, gaisma, migla, iekrāsojums.** *kad zibeņuô bes pẹ̄rkuôna, teîc – rûsu mẹt. / ne·kâc pẹ̄rkuôns nebûs, rûsu mẹt. / us kâdu laīku tuõ rûsu meta? / rudzīts meta zẹlta vilni cẹlmainā līdumā.* (LFK 1961, 11133) / *spañgaîni i âbulaîni. labi turẹ̄c ziŕks mẹt tâdu raîbumu.* ✧ ***mest ẹ̄nu*** – būt par cēloni tam, panākt, ka (kas) tiek kompromitēts. *tas vẹcâkaîs brālis pagadijiês tâc dzẹ̄rāš uń mẹt ẹ̄nu ari uz jaûnâkuô. / viš i tâc liēls dzẹ̄râjs uń a savām izdarībām mẹt ẹ̄nu uz visu ǵimeni.*

7. Ar strauju kustību virzīt (roku); māt. *viń̦š mań tâ a ruôku meta. / sauc bāliņi, mẹt ar ruoku – nāc, māsiņa, atpakaļ!* (LFK 1961, 10228) ☐ ***mest krustu(s)*** – ar žestu veidot krusta zīmi (pār kādu, ko). *vẹcaîstẹ̄s* [nokautajai cūkai] *pârkrustis a kuńpi katrâ sānâ iêgriêza, krustu mẹtuôt, laî cūkas dvẽsele Diêvaḿ nežẹ̄luôjâs, ka slikti bûtu kuôpta. / tâdas baūmas viņas* [tas ir, pļāpīgas sievietes] *viẽ staīgâ stâstîdamas. va tuŕ būc, nebūc, tik runâ, krustus mẹzdamas. / ka lâdêja kâc, teîca – nuô·lâdẹ̄c, ta krituse us cẹliêm uń mẹtuse krustus tā saîmniêce.* ☐ ***mest kûleni*** – pārmesties pār galvu (piemēram, no tupus stāvokļa, arī lēcienā). *bẹ̄rni mẹt kûleņus. nuômẹtâs četrrāpus uń ta mẹt kûleni. / parasti, ja mẹt kûleņus tâdi puīšẹli, teîc – nuôlaûzîsi sprańdu.* // **Neveikli virzīt kājas (piemēram, deformācijas dēļ).** *ka tâdas kleînas kājas i, ta tâ iēt, tâ mẹt tās kājas. / tas i kliškājis – kājas katru us savu pusi mẹt iēdaḿs.*

8. Darināt (ko), veidojot valdziņus, arī cilpas; darinot (ko) veidot valdziņus, arī cilpas. *vẹcāmaḿma iêmâcija aŕ ruôku mẹst vaĺdziņus. bet maḿma tâ neļāva, sita pa nagiêm. / dziedādama cimdus metu, dziedādama nuoadīju.* (LFK 1818, 395) / *aduôt meta viênu vaĺgu tâdu krāsu, uõtru krāsu abžârbus – nāk taḿ* [tas ir, pirmai krāsai] *pāri. / ta sâku* [adīšanai dziju] *mẹst us puĺ̦ķeļiêm. redzẽju, kâ bi vẹcâmāte mẹtuse* [dziju adīklim]. ☐ ***mest čeńksteres*** (arī ***čuõksteri***, ***čuõksteres***) – mezgloties, čokuroties (par grodi savērptu dziju, diegu). *dzija i pa daūdz gruôža savẹ̄rpta, mẹt čeńksteres. / tā dzive dikti gruôži savẹ̄rpta, mẹt čuõksteri. / gruôža dzive savẹ̄rpta – čuõksteres viẽ mẹt.* / [dzija ir] *čeńksterê, mẹt čeńksteres dzive.* // **Vilkt velkus uz velku kokiem.** *aûdẹklus meta nuô tîtavâm. / ka aûdumu meta, ta bî mẹsli. tiẽ bija tâdi četrkańtîgi. us tiẽm mẹsliẽm meta tuõ dzivi aûdẹklaḿ.* / [audeklu] *meta nuô divâm spuõlêm. vẹ̄lâk sâka mẹst nuô tîtavâm. tas tik šî laīkâ. / kas a divâm dzivêm mete* [audeklu], *ta nuô kamuôla meta. / ka tu met astuôņas, deviņas siênas, ta pa daūdz biêzi. ta pārskatâs aces uń pārmẹt krustus. uń tas aûdẹkls vaīs nedeŕ. / māte, mẹtuôt aûdẹklu maîsus, iẽmeta vidû mẹĺ̦lu strīpu, laî vaŕ pazīt sudmalâs savus maîsus. / es ar savu māmulīnu kuopā metu audeklīnu.* (LFK 1961, 10284) / *kuo metīšu, kuo audīšu nuo tā viena kamuolīna?* (LFK 1961, 10942[a]) / *es mācẹ̄tu smalki vẹ̄rpt, gaṛu mẹst audeklīnu.* (LFK 9, 109)

9. Virzīties (kur, parasti lokveidā, arī turp un atpakaļ). *rīnuḿs iŕ upes krastâ, kuŕ upe mẹt lîkumu. tuŕ ûdẹńs it kâ adgriēžâs atpakaĺ̦. / kâdu reīzu viņa – tā upe – tuŕ meta tâdu savâdu lîkumu. / tec, upīte, gana strauja, nemet liela līkumiņa!* (LFK 1961, 10226) ✧ ***mest lîkumu*** – izvairīties no sastapšanās. *tas kaīmiń̦š nu mẹt lîkumu – nenāk piê manis vaīs. naû jaû velĺ̦ tuõ naûdu addevis.*

10. Mērīt. *sprîdis i* [starp īkšķi un rādītājpirkstu], *ka a piŕkstiêm mẹt. / viênu asi meta a ruôkâm – viŕves meta. ta ziń, cik iŕ. tâ izmērij.*

11. Dot (ko) kopējam pasākumam; ziedot. *baznīcasvīrs gāja naûdu ķẹsẹlẹ̄t. meîtas dikti rẹ̄ti meta naûdu ķeselê. / kolekti baznīcā vâca. cik nu kuŕš ziêduôja, meta taî kolektẽ. cik viń̦š bî turîks, tik meta. / mẹtati, mẹtati, pādīteî vajag. pādīteî vajag zâbaku piŕkt. / es neduošu māsas pūru ne nuo vietas kustināt. maksājiet, sveši ļaudis, mẹtat zẹltu, sudrabiņu!* (LFK 1818, 239) / *bļuõdu krustûbâs nuôlika uz luôgu. tuŕ krustamātes meta naûdu. / krustûbâs mete pādes naûdu. vecaîm Vẽjaḿ bi krustūbâs samẹtuši diūdesmit piêci rubļi.*

✧ ***mest miêru*** – pārtraukt, izbeigt (ko darīt). *maṅ saka, laî es aŕ mẹtu miêru uṅ eju gulệt. / bûs jâmẹt miêrs taî lasîšanaî uṅ jâiẽt gulệt.*

mestelis subst.; novec. **Tilpuma mērvienības – stopa – ceturtdaļa; šāda tilpuma trauks.** *kūrtêlis* [jeb] *mestelis bi viêna cẹtûrdaļa nuô stuõpa. / nuô mucas* [degvīnu] *laîda iêkš mesteļa uṅ ta glãziṇâ.*

mesties v. **1. Ātri, strauji virzīties, doties (kurp, uz kurieni)** – par cilvēkiem, dzīvniekiem. *saîmniêce teciṇus viẽn metâs us kũti.*

2. Ātri, strauji mainīt ķermeņa stāvokli; ātri, strauji mainīt kustības, pārvietošanās veidu. *puĩka vaŕ aîzrãpât us ceļiêm kriẽtnu gabalu. mẹtâs us četri, četrâm uṅ pucê vaļâ. / peĺduôtiês puĩkas a galvu mẹtâs ûdenî. ta isnãk tâc truôksnis. taĩsij ṇuŕku. / ka iêkrita kâdaṁ ziŕks* [ezera ledū], *ta tas ziŕks mẹtas plañceniski. / vĩvele – ziŕks tik paliêk sliṁs, mẹtas gaŕ zemi uṅ vârtâs, neiẽt.* ☐ ***mẹsties ceļuos*** – strauji pāriet stāvoklī uz ceļiem (parasti kā priekšā), ļoti pazemīgi lūdzot. *ka kâda lûkšana, ta jaû mẹtas ceļuôs. / gaṅ·drĩz ceļuôs bi jãmẹtas, kamẹ̃r izlûdzuôs* [atļauju]. */ taṁ vĩraṁ vaîdzês mẹstiês ceļuôs Miķẹ̃ļa priêkšã uṅ piêlûktiês. citâdi paŕ tuõ zuvu islaṅcîšanu slikti bûs. / ja jâlûdzas, ta jaû i jâmẹtas ceļuôs.* ☐ ***mesties (pãri) pa(r) galvu*** – kūleņot. [bērni] *apsêdâs, salika kãjas pamîšu, nuôķêra a ruôkâm kãjas liẽluô piŕkstu uṅ metâs pa galvu, uṅ gãja riteniski viẽn. /* [bērniem] *piẽteîca, laî nẹmẹtuôtiês vaĩs pa galvu. / bệrni nuômẹtâs četrrãpus, mẹtas pãri pa galvu.* ✧ ***tâ, ka kãjas pie zemes nemẹtās*** – ļoti ātri (iet, skriet). *tiẽ bệrni tâ isaûguši uṅ muṅdri. uṅ tâ skriên, ka kãjas piê zemes nẹmẹtâs, pruôjâm i.* // **Izplūst.** [ceplim] *cukas arî i, laî kârstuṁs uz·reĩz nemẹstuôs ârâ.*

3. Ātri sākt (ko darīt). *mãte metâs glâpt puĩšeli. bî piêgãjis piê dĩķa. / ka pabeŕ vistãm graûdus, ta tũlĩt mẹtâs knãbât.*

4. Strauji, arī pēkšņi uzbrukt; strauji, arī pēkšņi skart, aiztikt. *labâk neej tuvâk – tas suṅs vaŕ mẹstiês viŕsũ. / šis kaķelis i dikti mĩlĩks – visiêm mẹtas klât, grib, laî samĩļuô.* ☐ ***mesties ap kaklu*** – izrādot lielu sirsnību, strauji apskaut (kādu) ap kaklu. *liẽlã meîtene aŕ metâs ap kaklu, ka kuô gribêja.* // savienojumā ar *uz*. **Interesēties (par ko), nodarboties (ar ko).** *tas mazaîs puĩka i metiês uz mašĩnãm. visu diênu tẹ̃vaṁ klât viẽn stâv, aŕ grib ķimẹrệtiês.*

5. Sēsties (kur, uz kā u. tml.) – par kukaiņiem, putniem; **ieviesties (par kukaiņiem, tārpiem).** *nu pa·visaṁ negaĺs a tiẽm putniêm. mẹtâs uṅ mẹtâs taî miêžu gabalã! / sâlî tuõs mẹñcus labi! nevaŕ apsmacinât, ta metîsiês mušas. / tãs mušas jaû piŕmâs metâs uz êdiênu. / spiñdeles i tâdas pãrkniêptas pa vidu. mẹtas tâ viŕsû uz aûgļiêm.* ☐ ***mesties kamuõlã*** – veidot ciešu, apaļīgu kopumu (par spietojošiem kukaiņiem). *viṇas* [tas ir, bites] *mẹtâs tâdã kamuõlã, ka spiêtuôja.*

6. parasti 3. pers. **Iestāties (parasti par krēslu, tumsu).** *vakara krẹ̃sla mẹtas. nu jaû vaĩs nav kuŕ iẽt. / tuṁsa jaû aŕ mẹtâs, drĩz bûs tuṁš, ka ne·maz nevarês rẹdzệt. / tuṁsa aŕ mẹtâs. bet iẽt us priêkšu* [ar pludināmiem baļķiem] *nav kuô duõmât. / nu nãkat iêkšã! nu jaû mẹtas krẹ̃sla.*

7. parasti 3. pers. **Pakāpeniski iegūt (kādu īpašību), pakāpeniski sasniegt (piemēram, kādu pakāpi, stāvokli) – parasti par parādībām dabā.** *labîba visa mẹtas baĺta, visa i nuônãkuse jaû. / ka* [lini] *nuõziêd, kad iŕ galviṇas, ka galviṇas mẹtâs jaû brũnas, ta plûc nuõst. / ka liniêm galvĩnas metâs brũnas, ta bi jãplûc zemê. / vakarâ jaû akaĺ mẹtas aũksc.*

8. Rasties, izraisīties (par slimību, slimīgu stāvokli). *viš i vẹsẹĺs kâ rutks. viṇaṁ tâdas kaĩtes nẹmẹtâs klât. / senâkus laĩkus ziŕgiêm tâdas vĩveles metâs. ta nuôgãj* [pēc tautas dziednieka]. *tik pateîca, kâda spaĺva* [zirgam] *i. uṅ viš sapesteļuôja.* ☐ ***mẹtas slikta dũša*** – kļūst nelabi. *maṅ mẹtas slikta dũša. iêêdu tuõ vẹcuô siẽru.* ✧ ***raîbs mẹtās gar acēm*** (arī ***acīm***) – saka par redzes traucējumu, ja acis ir nogurušas, pārpūlētas. *uznãce tuṁsa, nevaŕ vaĩrâk tuô aûdẹklu savẹ̃rt, mẹtâs raîps viẽn gaŕ acẽm. / raîps mẹtâs gaŕ acîm – teîc, ka nevaŕ vaĩs labi sarẹdzệt. / tik ilgi adiju, ka raîps sâka mẹstiês gaŕ acẽm.* // **Par augu slimību.** *slapjã zemẽ tã* [kartupeļu] *rûsa ãtri mẹtâs. ka agri sâk lît uṅ lît, ta jaû sâk rûsệt.* // **Veidoties, rasties.** *taṁ dzẹĺzaṁ ãtri rûsa mẹtas. ja dabũ mitrumu, dzeĺzis sâk rûsệt.*

9. parasti 3. pers. **Sienoties, pinoties u. tml., veidoties (piemēram, cilpā, grīstē, mezglā).** *dzijas, kas ciêti sagriẽstas, mẹtâs kuõpâ, saûc pa čuõksteri. / dzive metês čeñksterês, krudzês sit. šķeterêjuôt aŕ* [dzija] *mẹtas kṛudzês – tã viêna dzive iẽt apkârt uõtraî. / gruôži savệrptas dzives mẹtâs čeñksterês. / ja šujuôt mẹtâs mazgi diêgâ, tas precêsiês ta, priêkš kâ šuj.* ☐ ***mesties***

buktēs – sitiena, trieciena u. tml. rezultātā veidoties ieliekumam, iespiedumam (metāla priekšmetā). *bukte kaû ku i, ka kaû kuô taĩsa. uñ viss mętas buktês.*

męstuve(s) subst. **Tītavas, uz kurām uztin velkus.** *męstuves i, ku apmęt aûdęklu. męstuve i, ku aûdęklu męt apkârt. cik siênas* [grib], *tik reĩz gaŕ tuõ męstuvi liêk apkârt tuõ dzivi. / męstuves* – Gestell zum Aufscheren. (ME II 606)

metāls subst. **Viela ar specifisku spīdumu, kura labi vada siltumu un elektrību.** *dzeĹs i metãls. / kapaŕs i metãls. kapara naûda bi viêns, divi, trîs uñ piêci kapẽķi. / tâds dzęĹza pum̃pĩns bi, nuô tâda baĹta metãla. / tuôreĩz jaû tâdi metãla traũki nebi. / grãpim̃ i metãla lîkste nuô viênas malas uz uõtru. / kreîmam̃ bî metãla mẽriņš. / mañ i saktas nuô tâda tum̃ša metãla. / lûžņi i nuô metãla atkritumi.*

mętamais, ***-ā*** divd.; subst. noz. **Priekšmets, ar ko mest.** *mętamaĩs i dažâc. spraňks iŕ kuôks, mętamaîs. / ka bûtu kâc mętamaĩs, es viņam̃ sviêstu. / dabũ kâdu spraňgu – kuôku, nũju, mętamuô.* ☐ ***mętamie kuôki*** – tītavas, uz kurām uztin velkus. *mętamiẽ kuôki, šaũtuve* [ir aušanas piederumi].

mętara. Sk. *m ę t r a .*

mętāt v. **1. Vairākkārt mest (pa gaisu, kur, kur iekšā); svaidīt.** *ziêmâ akaĹ saveda priẽžu zarus, žagarus. mẽs, bęrni, aka pa tãm čupâm meklêjâm tuõs ciẽkuôžus, spẽlêjâmiês tâ, mętâjâm. / pa istabu nevaŕ kũgalu mętât. / meîtas gãja rãceņus mętât vagâ, kad stãdija. / mẽs viênu diênu stãdãm kaŕtupeļus, mętãjam̃ kaŕtupeļus. / tuõs rãceņus tâ mętâja vagãs. / viš* [tas ir, gans] *nuôķêra tuõs* [buļļa] *ragus, uñ tas buĹlis viņu mętâja.*

2. Braucot pa nelīdzenu, līkumainu ceļu, būt par cēloni tam, ka (braucēji) vairākkārt strauji virzās uz augšu un leju, arī sānis. *ka ziŕgi trakuô, ta ratus mętâ pa visu ceļu nuô viênas puses uz uõtru. / kumelĩni, baskãjĩti, es tev aûzas vaĩrs neduõšu – raûsti gruôžus, iêmaûktiņus, mętã manu lĩgavĩnu.* // **Būt par cēloni tam, ka (transportlīdzeklis) braucot vairākkārt strauji kratās, šūpojas, zvalstās.** *ãķi stiñgri stãv gaŕ kuŕvju malãm, juõ citâdi, mętãjuôt laĩvu, ãķi vaŕ sajukt.*

3. Būt par cēloni tam, ka (kas) vairākkārt virzās pa gaisu. *ejuõt, kad vẽš drẽbes mętâ, teîc – nu visas kruõkas vẽš isplañdija.*

4. Vairākkārt strauji kustināt (ķermeņa daļas). *trĩs vasaras męlna aita skraida, asti mętādama.* (LFK 1818, 766)

mętāties v. **1. Vairākkārt mest (viens otram, cits citam).** *kũgala iŕ tâda maza baĹĺīte, aŕ kuô puĩkas mętâjâs. bij nuô gumijas. / kũgala i sniêks, saũjâ saspiêsc, aŕ kuô vaŕ mętâtiês. / nu jaû bęrni aka sâk mętâtiês a sniêgu. / bęrni te mętâjâs a tiẽm dadžiêm. / puĩkas mętãjâs a spraňgiêm. issitîs kâdu luôgu.*

2. Būt, atrasties (kur) nekārtīgi novietotam, nevērīgi nomestam, izsvaidītam (parasti par ko nevajadzīgu, nevērtīgu). *tuŕ* [aizkrāsnē] *žâvêja slapjâs drẽbes, zâbakus vaî sabâza dažâdas liêtas, laî nemętâtuôs pa istabu. / te jaû mętâjâs tâdi dzeĹža gabali. / cic apkravâjiês a visâdâm grabažâm, visũr mętâjâs. / viêns* [bikšu pāris] *veĹ te mętâjâs. vaĩs nav redzam̃s. / vĩriêm mẽs adijâm* [*ruokavičus*]. *mañ veĹ kaû kuŕ mętâjâs, kâdâ kastelê vaŕ·bût i. / zaĹvetes nuô drẽbes* [bija]. *mañ vêl taga viêna uõtra mętâjas nuô mam̃mas laĩkiêm. viņa piê kuňgiêm kadreĩz diẽnêja. / re, ku te veĹ viêna ķęda mętâjas! / kuņina kaû kuŕ veĹ mętâjâs šũplãdê.* ☐ ***mętāties pa kājām*** – būt par traucēkli (kādam). *tuõ dakšu iêstatija piê skũnas pažuõbelẽ, laî nemętâjs pa kãjãm. / kas tãs pa ķędãm te i, kas mętâjs pa kãjãm? / tâdas labas mañtas jaû nemętâjs pa kãjãm.*

3. Rīkoties (ar ko) nevērīgi, neapdomīgi, izšķērdīgi. *tęs neprata izdziêvât, mętâjâs a naûdu. / vaî ta tâ mętâjâs aŕ naûdu! pęrk, kuô iêraũga, vaîg vaî nevaîg.*

4. Klīst, klaiņot, blandīties; staigāt, doties kur (bez īpašas vajadzības). *mętâjâs kâ tâc ķiňgalis! – tuõ tâ saka us ciĹvęku, kuô grib lamât.* ✧ ***mętājas apkârt*** (arī ***pa pasaũli***) ***kâ vęca naûda*** – klaiņo; bieži maina dzīvesvietu, arī darba vietu. *mętâjas apkârt kâ vęca naûda – tuõ teîc us tâdu ciĹvęku, kas nepastãv viênâ daŕbâ, viênâ* [dzīves] *viêtâ. / vis·vaĩrâk pa gãjêju ciĹvękiêm teîca – mętâjâs pa pasaũli kâ vęca naûda. / vęcaî Madeî bęrni nebija. mętâjâs apkârt kâ vęca naûda.* ✧ ***(mętājās) kâ Diêva nepiejęmts*** – saka par cilvēku, kas nezina, ko iesākt. *tas Aňšelis mętâjâs kâ Diêva nepiêjęm̃c – piê viênas meîtas, piê uõtras. ka ta tâc siẽvu dabuĩs!*

metējs m., ***metēja*** f.; subst. **1. Darītājs → *m e s t*.** [ar *ķebekli*] *us katru pusi raû ârâ tuõs mȩ̣slus, ka vẹd druvâ. pa desmit, divpacmit metẽji. / sũdu vẹdâs puĩši gribêja nuôliêt ârdîtâjas, bet tãs nuôlêja pašus metẽjus. / pêc sũdu vešanas metẽji nuôpucêja sẽtiênu. / manam mȩ̣slu metẽjam trīs kažuoki mugurā.*

2. Dzērājs. *viņi tas vĩrs bî liẽls metẽš, liẽls iêmetẽjs, mĩlêja iêdzệrt.*

meteklis subst. **Metiens; vienreizēja paveikta darbība → *m e s t* (5).** *meteklis i liẽls daũdzumŝ. taî glãzâ i vêl laps meteklis brañdava. tuõ metekli vaĩrâk uz dzerŝanu tik liêtuôja.*

metelība subst. **Ziedojums (parasti kristāmajam bērnam).** *ka kristîbas, bệrnu kristî, ta mẹt viņaṁ dãvanas. tãs tãs metelĩbas. kũmas naûda – kũma duô acsevišķu naûdu savaṁ pãdiṁ, pãdeî. pãrêjiê meta mazâku naûdu. tuõ saûc pa metelĩbu. parasti tuõ naûdu lika uz bañku, laî krâjâs.*

mêtelis, reti ***mẽtelis***, ***mêtēlis*** subst. **Virsējais apģērba gabals, kas parasti sniedzas pāri ceļgaliem un ko valkā virs kleitas, uzvalka u. tml.** *mẽs saûcaṁ mêtelis – ta* [senāk] *saûca svârki. / mêtêlis bi garŝ, mañtelis. / šineļi aka bi tâdi garâki, tag mañteļi, mêteļi saûc. / kâdreĩz jaû visiêm bi mêteļi nuô pašaûstas vadmalas uñ vĩriêm bikses. / plîšķa mêteļus* [jeb] *mañteļus arî šuva, kas bi bagâc. / nuô tã mêteļa vêl ganeliṁ isnãca bikses. / kuô tu liẽliês! teû jaû tas saîmniêka guôc kâ jaûns mêtelis uz vẹcâm biksêm. / mañ tas labaîs mẽtelis arî tâc nuôvaĩ̃kâjiês.*

[I]***metenis***, arī ***metinis*** subst. **Zvejas rīks, tīkls; metamais tīkls.** *bija meteņi, uñ tuõs mẽs iêlikãm* [upē]. *uñ tad rîtiẽm gãjãm skatîtiês. / metinis bi tâc tîkls. / metenis i tâc ẹzệra, upes zvejas rîks.*

[II]***Metenis***, biežāk dsk. ***Meteņi*** subst. **Seni latviešu ziemas aizvadīšanas svētki; Vastlāvis.** *uz Meteni tâlu braûcu, laî lini gari aûg. / tag i Meteņi. mẽs gãjãm ķệkatãs. / Meteņi bija, ka ķệkatâs gãja.*

mȩ̣ti subst. **Pavedienu kopums, kas ir novietots auduma garenvirzienā (perpendikulāri audiem); velki.** *nuô liniẽm mẹtus savêrpa, nuô pakulãm aûdus. / tãs dzives, kuô mẹtiêm vêrpa, nevelêja, laî neatpluzganâ, laî neatšķẹtinâjâs. tuî vaîdzêj mẹtiêm tâdus, kas nev atšļukaîni. / liñdrukiêm bi linu mẹti uñ viĩ̃nas aûdi. / saîkaniêm liñdrukiêm linu bi tiẽ mẹti, aûdi viĩ̃las. rakstus šuva iêkšâ. / ta jaû bija aka mẹĩ̃li* [lindruki] *nuô pusvadmalas – diêdzĩnu mẹtu uñ viĩ̃las aûdi. / deķiṁ bi linu mẹti. viĩ̃lâne bi viĩ̃las viẽn.*

metiens subst. **1. Reizē dzimušo (daudzdzemdētājas dzīvnieku mātītes) mazuļu kopums.** *kas bi labas vaîslas cũkas, tãs neturêja iĩ̃gâk pa diviêm gadiêm. ta iznãca trîs, četri metiêni. / cik pupu, tik suvệnu* [dzimst] *– cũku metiêns. / tãs ķẽves lecinâja uñ gaĩdija nãkuôšuô metiênu.*

2. Skaita mērvienība (zivīm, ko ņem vienā paņēmienā) – 3 gabali. *viêns metiêns – trîs mẹñci. tâ teîca – veĩ̂ viênu metiênu mañ! / sviêžuôt* [zivis] *nuô laĩvs žĩda ratuôs, pa trijiêm ķêra. uñ diũdesmit metiêni – tas bi viêna kapa. / trîs zives – viêns metiêns. desmit metiêni – viêns kâls. divi kâli – kapa. / ķêra trîs siĩ̃ķeles – tas i viêns metiẽns.*

3. Sitiens. *ka tâ dabuja viênu metiênu, ta tũlĩn ruônas kuñna. / ka tev islika viênu metiênu pa piêri, ta tũlĩt bi kuñna piêrê.*

mȩ̣tinājums subst. **Paveikta darbība, rezultāts → [II]*m ẹ t i n ā t*.** *nuô tiẽm mẹtinâjumiêm kaûdzîtes mẹtinâja. leñcîšus mẹtinâja, knupurĩnus mẹtinâja.*

[I]***mȩ̣tināt*** v. **Tehnoloģiskā procesā (piemēram, karsējot) savstarpēji savienot (ko).** *dzeĩ̂zi varêja mẹtinât.*

[II]***mȩ̣tināt*** v. **Veidot izšuvuma rakstu, kurā ir mezgliņi.** *ruôbĩni mẹtinâti krẹklaṁ garî apruôčiêm, apkakles malu. tas i baĩ̃taîs šuvumŝ. /* [izšuvumu] *šuva baĩ̃tu viẽn ari – mẹtinâja leñcîšus, kaûdzîtes, knupurĩnus. garî katru kañti bi siksnãm leñcîši, knupurĩni – kâ kuru reĩzu.*

metinātājs subst. **Strādnieks, kas nodarbojas ar metināšanu.** *tas* [ratu] *kuôks nuôlûza, uñ tiẽ metinâtâji piêmetinâja dzeĩ̂zi uñ uzlika.*

metinis. Sk. [I]*m e t e n i s*.

metõdists, arī ***metuõdists*** subst. **Protestantisma konfesijai piederīgais.** *taî laĩkã te abas baznîcas i cẹĩ̂tas – Lutera baznîca uñ vệlâk veĩ̂ metõdistu baznîca. / viêns nuô mana tệva brãļiêm bî metõdisc, vệlâk baptisc. / tệva brãlis bi luterãnis. viš sâkumâ bi metuõdisc.*

mȩ̣tra, arī ***mȩ̣tara***, ***mãtara***, ***mãtra***, reti ***mȩ̣tra*** subst. **1. Daudzgadīgs lūpziežu dzimtas ģints (*Mentha*) lakstaugs ar zobotām vai zāģzobotām lapām, zili violetiem vai violeti rožainiem ziediem.** *te duôbê aûg smarŝîgas mȩ̣tras. / uz laũkiêm tãs mȩ̣tras tâ neaûg. tãs i tẽjãm.* ☐ ***bišu mȩ̣tra*** – ārstniecības melisa (*Melissa officinalis*). *bišu mȩ̣tra smarŝuô dikti. tãs*

jaû teîc priêkš nęřviêm – tēja laba, ka galva reīpst. / tâda bišu mętra i, bet es viņu nezinu. ☐ ***cūku mętara*** – tīruma mētra (*Mentha arvensis*) (?). *šī kâda cūku mętara druôši viēn. viš arî tâc negañc aûks, tâc tękuôš.* ☐ ***krūzu mętra*** – krūzmētra (*Mentha spicata*). *ta aka bi mętras tâdas. krūzu mętra bi tâda pate kâ tās piparîmętras, tik liēlâkas lapas. bet citâdâk uôž kâ piparîmętras* [jeb] *pepeřmeñce.*

2. Dažu meža ogulāju (piemēram, brūklenāja, mellenāja, zilenāja) virszemes daļa. *mežâ i brûkliņu mātaras, melĩliņu mātaras. / glāzenes i meža uôgas. mętras i bišķi aûkstâkas kâ melĩlenêm. / dzērveņu mātras jaû purîvuôs tik aûg. / šiē irâd visteņu mātaras. uôgs viņâm i. dikti sulîgas i, salîdas. / isvija nuô mātarâm pa ziêmu, pa vasaru nuô citâm puķêm tâdus vaîņagus* [jeb] *kruõnīnus. / es nuôgāju mežâ uñ nuô mātarâm nuõpinu mātaru kruõnu. / melĩleņu mātaras jaû gręznuôšanaî neraûj. / glāzeņu mātrâs čūskas vaīrâk ęsuôt. / siliêns i mežâ, ku aûg mātaras uñ sili. tā i tâda kalnaînâka viêta. / sila meži i tâdi, ku priēdes aûg uñ apakšâ nav ne·kâda apakšmeža. mātaras, sili tik aûg.*

mętrājs subst. **Dažu meža ogulāju (piemēram, brūklenāja, mellenāja, zilenāja) virszemes daļu – mētru – kopums (kādā platībā).** *piê Krusta līna taî iscîrtumâ liēls mętrâjs. turî bûs uôgas. / mežmalē i brûklenes liēls placis, tâc liēls mętrâjs.*

metramęrs subst. **Mērkoks, mērlente ar iedaļām metros, centimetros, milimetros.** *tâdiêm būvamatniēkiêm bija tâc saliêkaṁs, nuô kuôka taīsîc metramęrs, sadalîc ceñtrimetruôs.*

metrīgs, ***-a*** adj. **Ļoti liels; tāds, kas ir vienu metru garš.** *ku bi malîkas grędas sakraûtas metrîgâs, ta turî bi salîdušas iêkšâ tās aîtas.*

metrs subst. **Garuma mērvienība starptautiskajā mērvienību sistēmā.** [galdi] *us trîs metri gaṛi. / klâsc i, ka met kaûdzes ęzęrā. tuõ turî taīsija uz metru apmęraṁ aûkstu. /* [sietavas] *viēnu metru garas bi. / šalles sêja meîtas ta. varêja dabuīt tâdas šalles – metru piēdzdesmit, divi metri* [garas]. */ tâdi rituli bi bañtes. uñ nuôpîrka – uôlekti, pusuôlekti. ta jaû tâdu metru nebi.*

męts subst.; novec. **Vecums.** *ciêmīnu Jēpis a mūsu Jāni i viēnu mętu – rudeni jâiēt skuõlâ. / tiē zirgi abi viēnu mętu – viēnu vęcumu. / muṁs tiē puīšęļi viēnu mętu. / dzirdējuse ęsu, ka pa tiēm mętiēm runâja. mana õmaṁma tâ teîca. ęsu dzirdêjuse, ka teîc – viņi i tuõ mętu, ka jâiēt zalîdâtuôs.*

męturns subst. **Paveikta darbība, rezultāts → *mest* (8).** [ņemot nost no *męsliem*] *viêns turî męslus, laî negriēžâs, uñ uõtrs savęlk męturnu pînê. nuô apakšas gala sâk ņęṁt uñ aûkšas galâ beîdz.*

metuõdists. Sk. *metõdists*.

męzgls. Sk. *mazgs*.

męzgluots. Sk. *mazguots*.

mêzt v. **Vākt ar dakšām, lāpstu (kūtī kūtsmēslus) un kraut aizvešanai.** *tęvs jaû stallĩ mêž. ej. palîdzęt!* // **Tīrīt (kūti), izvācot kūtsmēslus.** *bûs jâiēt męst stallis.*

mežâbele subst. **Rožu dzimtas koks ar ērkšķainiem zariem un kailām lapām (*Malus sylvestris*).** *nuô mežâbeles ņęṁ cęlmu priêkš puõtêšanas. / kas uz mežâbeli puõtęti, tās âbeles ilgus gadus aûg. / muṁs te bi tāda mežâbele. tiē âbuôli bi tâdi pastipri, ciêti.*

mežâbuols subst. **Mežābeles auglis.** *tâdi mežâbuôli bi, tâdi nęędami. ka sasala ziêmâ, atlaîdâs, ta visi bi garšîgi. ja nesasalst, ta viņi sapūst. / tiē i tâdi mežâbuôli, dikti ciêti.*

mežabrālis subst. **Pretošanās vai partizānu kustības dalībnieks, kas ilgāku laiku uzturas mežos (piemēram, Otrā pasaules kara laikā un vēlāk).** *pêc kaṛa tas bi drūms laīks. turî kriêvi vajâja nuô savas puses, mežabrāļi arî bi. /* [kara] *beīgâs tiē mežabrāļi jaû mežâ dzîvuôja bes pārtikas.*

mežacîrtējs, arī ***mežcîrtējs*** subst. **Cilvēks, kas sagatavo kokmateriālus, malku.** *mežacîrtęji sarunâjâs – švaks mînis, muĻĻâtiês varî, bet ne·kâda liēla peĻņa naû. / mežcîrtęjiêm tik viêns ciris i.*

mežacūka subst. **Pārnadžu kārtas cūku dzimtas dzīvnieks (*Sus scrofa*).** *mežacūks visu tuõ liēluô puõstijumu dara. tās vaîdzętu šaût viss bez izņęmuma ârâ. / mežacūkas nāca ari uz laūkiêm. / mežacūkas israkušas rāceņu gabalu, isskatâs kâ viêns arumṁs. / nu pa·visaṁ tās mežacūkas iššķârdîšas tās rāceņu vagas! / nu visi rāceņi i samīdîti, mežacūkas gaīšas pāri. / medniēki ęsuõt gaṅ dabuīši sašaût mežacūku, bet pamukuse. / tag priêkš mežacūkâm irî islikti biêdękli.*

Mežagal̂s, arī ***Mežgal̂s*** subst. **1. Vietvārds – ciema nosaukums.** *kuri bi nuô meža iêplệsuši zemi uñ ûscệluši seû mājeles, saûcâs Mežgala namel̂niēki. / ziêmeļu krastâ Bārtaî bi Laūkagal̂s, Mežagal̂s uñ Laūrugal̂s, Banažu gal̂s, Puôdệnu gal̂s, Upmaļu ciêms, Rum̃bas gal̂s.*
2. sugasv. noz. **Mežgala iedzīvotāju kopums.** *mežagal̂s bi mâcîtâja ļaûdis.*
mežakuīlis subst. **Mežacūku tēviņš; meža kuilis.** *tas medniēks redzêja, ka mežakuīlis iêlum̂zâja krūmuôs. / nu bûs nuôšāvuši mežakuīli.*
mežakuñgs. Sk. *m e ž k u ñ g s .*
mežapīnis subst. **Parastais apinis (*Humulus lupulus*).** *nu šis irâd a dzệl̂tệniêm ziêdiêm. mēs viņu pa tâdu mežapīni saûcâm kad·reīz.*
mežasar̂gs. Sk. *m e ž s a r̂ g s .*
mežavīrs subst. **Mežstrādnieks.** *viņi i netīri šaūsmîgi – kâ jaû mežavīri sasvîduši. es viņus apkuôpt nevaru.*
mežazvệrs subst. **Meža zvērs.** *tiē, kas dzîvuô mežâ, i mežazvệri.*
mežcir̂tējs. Sk. *m e ž a c i r̂ t ē j s .*
mežene. Sk. *m e ž e n i s .*
meženieks, arī ***mežinieks*** subst. **Mežstrādnieks.** *meženiēki braûc mājâs. / mežiniêki pârveda mal̂ku. / mežiniêki mežâ strâdâ.*
meženis, arī ***mežinis*** m., ***mežene***, arī ***mežine*** f.; subst. **1. Sēklaudzis, kam nav attiecīgā mātesauga kultūras īpašību.** *mežinis i nepuõtệc* [koks]. */ nepuõtệta âbele izaûg pa mežini. viņâm aûg mazi, skâbi âbuôliņi. / meženis – cệl̂ms, us kuru puõtê aûgļu kuôku. pagaīšgad uspuõtêja uz mežini âbeli, šuôgad jaû ziêd. / uz mežeņiêm taga puõtê kul̃tūraûgus. / mệl̂laîs pilâdzis i mežinis, tâc kuôks. / viņas nuõlûst tās labâs* [rozes], *uñ aûg meženes. tā tâda meženîte, izaûguse nepuõtệta.*
2. Šāda augļu koka auglis. *tâdas mazas, mazas buñbiērîtes, tâdas meženîtes saûca pa kraūzītēm. tệva mājā bî tâda meženīte.*
mežgal̂nieks m., ***mežgal̂niece*** f.; subst. **Mežgala iedzīvotājs.** *mežgal̂niēki piēpel̂nijâs ar̂ ķuõcu pîšanu uñ pārduõšanu. mežgal̂niēki visi bi ķuõcu pinēji. / mežgal̂niēku vīri – visi namel̂niēki – pel̂nijâs a kâdu amatu. gal̂vệnaîs bi ķuõcu pinēji, kuŗpniēki bi. / mežgal̂niêces jaû pel̂nijâs, râva* [mellenes] *uñ veda Liēpâjâ. / mežgal̂niēkiêm bi ệzệr̂malê pļavas. / mežgal̂niēki veda savus rāceņus glabât meža kāpâs bedrês. mājâs nevarêja glabât slapjuma dệļ.*
Mežgal̂s. Sk. *M e ž a g a l̂ s .*
mežģines, arī ***megžģines***, ***mežģenes***, ***megžģina*** subst. **Ļoti plāns, tīklam līdzīgs audums, ko izgatavo no smalka (parasti kokvilnas, linu, zīda) pavediena, arī izgriež no papīra; mežģīnes.** *mežģines* [ir] *špices. / ka gāja ķệkatâs, ta izgriêza nuô papīra mežģines uñ apšuva šur̂ tur̂ – uz biksêm, us plệciêm. / vệcâmāte piêlika megžģines savi liēlaî drāni. / darbīgās meitas jau priekš laika izcirpa no papīra dažāda veida mežģenes* [ķekatām], *kuŗas apšuva ap kājām un drēbēm.* (Rkr. 19, 157) */ megžģina* – die Spitze (mežģīnes). (EH I 796)
mežģīt. Sk. *m e g ž t .*
mežinieks. Sk. *m e ž e n i e k s .*
mežinis. Sk. *m e ž e n i s .*
mežkuñgs, reti ***mežakuñgs*** subst. **Muižas vai valsts mežu pārvaldnieks.** *meškuñks bi, kas pa mežu visu ziñ. / meškuñks lika dêstît jaûnu mežu. / te meškuñks gāja medît zaķus. / Al̃pệņi i aku·rāt aîz meškuñga muīžas, Rudes galâ. / mam̃ma bi pa ķêķini piê meškuñga. / saîmniêks bi meškuñgam̂ pazīstam̂s. / tas kuñks bi pârvedis, tas mežakuñks, tâdas krūželes, tiēm bệrniêm uzdāvinâj.*
mežmale, arī ***mežmala***, ***mežmalis*** subst. **Meža malējā josla; klajuma josla gar mežu.** *mežmalâ bî lîdum̂s. / es taî mežmalê ganiju. ganîkle beîdzâs, ku meš sâkâs. / mežmalâ sâkâs labas pļavas. / kûdra gar̂ mežmali bi. / ķir̂mini tur̂ mežmalā dzîvuô, nāca mājā vasarā. / te mūsu mežmalî es ar̂ kâdas divas* [paegles] *ệsu atraduse. putni ir̂ atnệsuši kâdas sệklas. / izgaīšgad viš* [tas ir, dēls] *vệsệlu kūrvi bi sarâvis* [pīlādžu ogu] *pa mežmalu. / vedējīni sasệduši tā kā pệkas mežmalā.* (LFK 1955, 10309)
mežniecība subst. **Teritoriāla vienība valsts mežu apsaimniekošanai.** *žīdi pir̂ka šlakas nuô mežniêcîbas, lika ļaûdīm isciŗst. / katru gadu mežniêcîbas tika sagatavuôjušas* [kokmateriālus], *cik tūkstuôšus kubikmetrus viņa var̂ pārduôt. / tuõs* [čiekurus] *jaû akal̂ vệd uz mežniêcîbu*

pruôjâm. sẽ akaĵ jaûnus kuôkus. / nu mežniêcîbu jũs zinat? caũr tuô mežniêcîbas ceļu caũri vêl us priêkšu, trešâs mãjas.

mežruõze subst. **Savvaļas roze ar vienkāršiem sārtiem (retāk baltiem) ziediem un sarkaniem augļiem (*Rosa canina* u. c. sugas).** *tã iŕ tã ẽrkšķruõze, kas vaĩrâk aûg pa mežiêm. uń, ka viņa nuôziêd, tad galâ tâda sârkana uôga. tã iŕ tã mežruõze tã ẽrkšķruõze, jâ. / savâķa ruõžu ziêdus senâk, mežruõžu. uń ta savãrij. uń ta isspiêda. uń ta bi feîna smaka.*

mežs subst. **1. Koku un krūmu audze viscaur kādā (lielākā) platībā.** *gaŕ ceļu uz Liẽpãju viêtâm gaŕ abâm pusêm liẽls meš. / Nîcas meš iŕ jaûktu kuôku meš. / meža ceļus, meža daṁbeļus, kas gãja nuô Gruõbiņas meža ruôbežas lidz Rucavu, taĩsija mešsârgi. / brãķeri ta gãj apskatija tuõs bleķus, ku tiẽ sveķi satęk. ta tiẽ iŕ brãķeri – mežu brãķeri. / meža saŕgi bi, uń meža brãķeri bi. / iekš viņis lielis mežis.* (Etn. 1892, 154) */ ũũ! – tâ kliêdz, ka viss meš skań.* ☐ ***sila mežs*** – mežs, kurā aug virši. *tuŕ jaû visi tiẽ sila meži ziêd. sili tâduôs mežuôs vaĩrâk* [aug], *tâdâs nuõmalês. / rudeņiêm vęd bites pruôjâ us tiẽm sila mežiêm. tuŕ jaû dikti laps mędus.* ☐ ***meža mãte*** folkl. – mitoloģiska būtne (sievietes veidolā), kas parasti ir saistīta ar kādu parādību dabā. *teic man dziesmas, meža māte, tu dziesmīnu daudz zināji. tev pateica lakstīgala, krūmīnā sędędama.* (LFK 9, 88) ☐ ***meža vīrs*** – cilvēks, kas strādā mežā; mežstrādnieks. *pa tuo trešuo* [taku brauca] *meža vīri ar žagaru vęzumiņu.* (LFK 1818, 700) ☐ ***braûkt mežā*** – doties meža darbos. *mũs brãlîtis mežâ braûca, bij viênâdi kumeliņi.* ✧ ***jāpieliêk aste un jādzęń mežā*** – saka par cilvēkiem (parasti jauniešiem), kas ģērbjas atbilstoši jaunlaiku modei, arī (vecāku ļaužu skatījumā) nepiedienīgi. *vęciê ciĺvęķi negribêja, ka jaûniê labâki ģêrbâs. tad vęciê nuõteîca – tiẽm jãpiêliêk aste uń jãdzęń mežâ.* ✧ ***kâ mežā aûdzis*** – saka par nesaprātīgu cilvēku, neprašu. *nu kâc tu nepraša! tâ vaîg turęt tuõ ciri. kâ mežâ aûdzis!* // **Ļoti liels kā kopums.** [kāds augs] *tâduôs baruôs aûg. ku viņas iêkaĩsâs, tuŕ viņas aûg kâ meš. nevaŕ vaļâ tikt.*

2. ģen.; adj. noz. **Tāds, ka parasti sastopams mežos (par savvaļas dzīvniekiem, augiem, to sugām).** ☐ ***meža baluôdis*** – baložu dzimtas putns (*Columba oenas*). *rîtiêm agri meža baluôži dũduô. viš tâ teîc – puspũru uõlu piêdêju! puspũru uõlu piêdêju!* ☐ ***meža âbele*** – mežābele (*Malus sylvestris*). *meža âbeli tiẽ âbuôli tâdi iêrûkti.* ☐ ***meža âbuoliņš*** – lauku blaktene (*Ononis arvensis*). *tas iŕ aŕ meža âbuôliņš, jâ, tas i meža âbuôliņš.* ☐ ***meža cilderija*** – neidentificēts lakstaugs. *meža cilderija – šĩ i krãsuôjama puķe, a tuõ sakni. ka tuõ sakni pakniêb, ta tâ saŕkaņs asiņs nãk ârâ, ka viņa svaîga. tâc rudum̃s iznãk.* ☐ ***meža cũka*** – mežacūka (*Sus scrofa*). *meža cũks uń aĺņi – tiẽ mum̃s i. / mum̃s te bi uôzuôls. ta tãs meža cũkas nãca zîles lasît. / meža cũkas raka kaŕtupeļus ârâ. bi dikti jâuspasê, laî nèisruôk.* ☐ ***meža gũža*** – mežazoss (*Anser anser*). *meža gũžas skrêja pãri te.* ☐ ***meža luõps*** – meža dzīvnieks. *kas taî pļavâ tuõ zâli apsliẽdêjis? bûs meža luõpi?* ☐ ***meža pĩle*** – mežapīle (*Anas platyrhynchos*). *meža pĩles i tâdas savvaļas pĩles. viņs tâ pãrliduô nuô viênas viêtas uz uõtru. tãs vaĩrâk tâdãs slapjãs viêtãs dzîvuô. / nu jaû aŕ tuõ meža pĩļu iŕ maz.* ☐ ***meža zemene*** (arī ***zemine***) – zemeņu sugas augs (*Fragaria vesca*); šī auga oga. *dârza zemenes uń meža zemenes. / tãs tãs meža zemenes skaîtâs, pa gr̃aviêm aûg. pa tiẽm gr̃avmaļiêm zemenes aûga, tãs meža zemenes. / tas iŕ meža zemeņu ziêc. dikti niẽcîks tas ziêc. tuõs ziêdus mẽs priêkš tẽjas plûcam̃. / meža zemines bi aŕ.*

mežsaŕgs, retāk ***mežasaŕgs*** m., ***mežsaŕdzine*** f.; subst. **Valsts mežu sardzes zemākais amats mežsaimniecībās; cilvēks, kas veic šo amatu.** *mežsârgam̃ iŕ sava abgaĩta – meža gabaĺs, kas jâpãrziń. / tuôreĩz bi mežasârgi. / viņš gribêja pajęm̃t tuõs kuôkus, bet iêkrita naguõs mešsârgam̃. / ka saîmniêks bi mežasârks, ta jaû viņam̃ aka bi kâda pliñte. ta jaû* [Jaungadā] *skrêja laũkâ pa tuõ pusnakti ak·rãt šaũt. / mežasârga mãja bi mežmalê. / mešsârks, mešsârdzine.*

mežuonīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir ļoti straujš, arī nikns, plēsīgs.** *kaķi jaû tâdi mežuõnîgi. ne tu viņus nuôķęŕt vari, ne·kã.*

mežuonis m., ***mežuone*** f.; subst. **Nežēlīgs, ļaunprātīgs, nevaldāms, arī kauslīgs cilvēks.** *ku tâdi mežuõņi ruônâs? plêš visu, gâž, kaûjâs.*

mežzinis subst. **Mežniecības pārvaldnieks.** *mežzinis maksâja, laî iẽt tuõs kuîtus tâ rętinât. / kara laĩkâ mežzinis pãrdevis katraî mãjaî tâdu izlasîtu skalu priẽdi. / mežzini saûca pa meškuñgu.*

mice subst. **1. No plāna auduma darināta, arī adīta cepure; (precētas sievietes) cepure.** *vi·sâdas mices bi. maň jaû arˆ bi divas mices. guôduôs gãja, lika mices galˆvâ. / siẽvu mices aka bi štãtes mices. tãs nuô zīda bi. baznīcâ gãja. / aĩ mãsīna, aĩ mãsīna, glabâ savu vaiņadzīnu! es redzẽju dęlu mãti, balˆtu mici cīlâjuôt. / pirˆms mices uzlikšanas līgavaî matus sapiň divãs bizẽs. / nu vasarâ kârsc laĩks i, kaû kas galˆvâ jâuzliêk. uň ûzlika tuõ mici, ûzlikâs. / mice tâda ûzmaûcama. tuõ vĩriêši pa vasaru maûca galˆvâ. tã nuô tumˆša aûdękla. cic šuva nuô zatiņa, tâda męlˆla. / mice i tâda cępure bes naga. viņamˆ tas naks jaû atplîsis. kaĩmiņamˆ caũru gadu mice galˆvâ. / nuõadiju raîbu mici, apakš cępures maûcamu.* ✧ ***miêga mice*** – cilvēks, kas daudz guļ; miegamice. *celiês, celiês, miêga mice! vaî nuô miêga raũsi cepsi?*

2. Vējdzirnavu galva, kurā nostiprināti spārni. [dzirnavās] *tã aûkšêjâ spice, kas turˆ bi ta kâ tâda cępure, mice virˆsû uzbũvęta, tã griẽzâs riņķî. / sudmalâm aûkšâ i ta kâ tâda atsevišķa mice – cępure. kâ viņu melˆderi, tiẽ dzirˆnavniêki, nuôsaûca, nemâku pateîkt. / turˆ aûkšâ* [dzirnavām] *tuõ mici varêja pagriẽst.* // **Detaļa, veidojums, kas pēc formas atgādina cepuri.** *kręũka irâd butele, stikla, appîta a vicĩtẽm. tâda smuka micĩte virˆsû.*

mîcīt v. **1. Jaukt, spaidīt (kādu masu), lai padarītu (to), piemēram, viendabīgu, elastīgu.** *nuô rîta, ka* [mīkla] *i izrûguse uň iêskâbusi, ta mîca, berˆ milˆtus, ķẽmeles arˆ piẽberˆ, saharĩnu. / nuô rîta* [mīklu] *mîcij. uň tik daũdz mîcij, cik jẽma iêkšâ tã mîkla tuõs milˆtus. / kad* [mīkla] *ûzrûkst, piêberˆ milˆtus uň mîca tik ciêtu, kâ varˆ taĩsît kukuļus. / tikmęr mîkla jãmîca, kamęr paliêk slapjas siênas. / nu šuôdiên tuõs dubļus kâ mãlu mîca, vakarˆ salija.* ☐ ***mîcīt maîzi*** – šādā veidā gatavot mīklu maizes cepšanai. *maîzi vaîg ilˆgi mîcît, ta i laba maîze. / divas meîtas mîcija maîzi.*

2. Sist, grūstīt (parasti cilvēku). *bęrni mîcîja cic citu daũzuôtiês.*

mîcīties v. **1. Mīdīties (piemēram, pa slapju, dubļainu vietu, arī sienu).** *puĩšęļi pa dubļiêm pļękâjas, mîcâs parˆ tiẽm. / bęrni mîcîjâs pa siênu, leca uň daũzijâs. ta bęrniêm bi tã liẽlã mîcîšanâs.*

2. Lēni, bez steigas, arī tūļīgi, neveikli darboties. *maň neiẽt tiẽ dârbi vaĩrâk. es tâ te mîcuôs pa mãju, kaû kuô jaû padaru.*

3. Spaidīties, grūstīties (drūzmā). *daũdz tuõ ciˆvęku bî sanãcis. tiẽ bęrni mîcîjâs pa vidu taî drũzmã.*

mîčaũla, arī ***mîčaũle***, ***mîkstčaũle***, ***mîkstčaũlis*** subst. **1. Plānā plēvē ietverta ola bez čaumalas.** *uõlas bes čaûmalas, arˆ plêvi viẽn saûc mîčaũla. / kura* [ola] *bi gaîša, tã bi mîčaũla, kuô velˆ varêja liêtuôt. viņa bija neapaûgļuôta. / maň bi viêna vista, kas dêja divas uõlas pa diênu – nuô rîta viņa dêja a čaûmalu uň vakarâ mîčaũlu. /* [vistām] *mîkstčaũles arˆ i kad·reĩz. / priêkš dêšanas iêsâkuma liẽlâm gũžâm deva glãzu zâles – tas bi priêkš caũrejas. ta nedêja mîčaũlas. / mîkstčaũlis – pulˆku tâ dêj vistas. ta nuô jũras vęd tuôs gliẽmêžu vâciņus mãjâs. izberˆ, sasit, ta ęd. ta jaû* [olas] *paliêk aka labas.*

2. niev. **Neuzņēmīgs, gļēvs, arī nespēcīgs cilvēks; mīkstčaulis.** *mîčaũle* [ir] *lamuvârc. us tâdu mîkstu tâ teîc – va, mîčaũle, klusêsi! kuô bļaû? / mîkstčaũlis i tâc baîlîks, nèuzjẽmîks ciˆvęks.*

Mič(i)s. Sk. *M i ķ ē l i s .*

mičumačs subst. **Sajaukums, maisījums.** *kuô tâc murˆmulis ziň nuô laba! sajaûce visâdas sęklas uň iêsẽja tâdu mičumaču. / sataĩsiju tâdu mičumaču* [cūkām] *– sagriêzu nuô tã uň tã.*

mičuošana subst. **Kāzu tradīcija – simboliska līgavas uzņemšana sievas kārtā.** *brũti gãja nuôjęm̃t vaiņagu. tã bi tã mičuôšana. / nu uň nuôjęm̃* [līgavai] *tuõ vaiņagu. tã bi tã mičuôšana. / mičuôšanas siẽvas dziêd – dziêdiêt, siẽvas, dziêdiêt, siẽvas, viêna siẽva vaĩrumâ!*

mičuot v. **Uzņemt (jaunlaulāto) sievas kārtā, saskaņā ar rituālu apmainot līgavas vainagu pret sievas galvassegu.** *vedêjine gãja mičuôt jaûnuô siẽvu. / ka mičuô, dziêd meîtas, iẽt riņķî dziêdâdamas tâdu dziêsmu – sarˆgâ, mãs, sarˆgâ mãs, sarˆgâ savu vaiņadzīnu! šuôvakaru liẽli zagļi nuôzaks tavu vaiņadzīnu. / tiê vęciê ciˆvęki, tiẽ jaû, ka mičuô, tad dziêd arˆ tãs vęclaĩku dziêsmas. / nu tev mičuos, nu tev mičuos, nu tu būsi sieva.* (LFK 1818, 2305)

mičuotāja subst. **Sieviete, kas veic mičošanas rituālu, apmainot līgavas vainagu pret sievas galvassegu.** *pavelˆ mucu, ûzliêc ķipi, laî pakâpa mičuôtâja! tiêva, gara mũs mãsīna, zęma, ręsna mičuôtãja.*

mîdere, arī ***mĩdere***, ***mîderis*** subst. **Stīvdrēbe, stīvaudums; blīvs linu vai kokvilnas audums, kas paredzēts iestrādāšanai apģērba detaļās, lai labāk izveidotu un saglabātu to**

formu. *senâk šuva tuõs vãcu svârkus a mîderi, arî aûkstu vidukli. / piê šũšanas i mîdere. tas tâc acsevišķs drẽbes gabaĺs. tuõ mîderi jaû lika, ka pussvârkus šuva. / mĩdere – tas i jaûns vârc. gatavu pirĩka. tas tâc ciêc aûdẹkla gabaĺs. tuõ lika svârkuôs ap vidu. tã tâda stĩva drẽbe. / mĩdere i stiñgra. / sârkanam̂ liñdrukam̂ arî bî kriẽtns mîderis.*

mĩdījums, arī ***mĩdinis*** subst. **Uz (rijas) grīdas izklāta, sasviesta labība, kas paredzēta tālākai apstrādei, mīdīšanai; klājiens.** *rijâ nuõklâta labîba – rijas plãnâ. tuõ saûc mĩdijum̂s. / rijâ bi labĩbas mĩdinis. tas naû samĩdîc, tas i sasviêsc.*

mĩdīt v. **1. Vairākkārt spiest, skart (ko) ar kājām, parasti ejot, staigājot.** *parādi, tētiņ, kur linu druva, lai var ķẹ̆katas zālīti mīdīt – liniņi druvā, zālīte ežā!* (LFK 1818, 56) */ ej savâc tãs drẽbes! bẹ̆rni te mĩda tãs kãjãm.*

2. Kult (labību, linus), liekot zirgiem staigāt (pa to). *kad nebi kuĺmašĩnas, ta labîbu mĩdija a zirĩgiêm, laî izbẹ̆rstu graûdus. / rijâ gãja labĩbu mĩdît a zirĩgu. / mĩdija vêl a zirĩgiêm visas tãs* [linu] *gaĺviņas, laî izmiñ.*

mĩdīties v. **Vairākkārt cilājot kājas, pārvietoties no vienas vietas uz otru, turp un atpakaļ nelielā platībā.** *bẹ̆rniẽm patîk mĩdîtiês pa dubļiẽm. / daũdz tuõ ciĺvẹ̆ku sanãca zaļum̂baĺlês. ta jaû nebija ne·kâda dañcâšana. mĩdîjâs tik. / cik iĺgi tas zirĩks tuî veĺ mĩdîsiês piê staĺļa? ej ved iêkšã!*

midzenis, arī ***midzeklis*** subst. **Veidojums, kas darināts, piemēram, no salmiem, zariem, sūnām un kur uzturas dzīvnieks kopā ar mazuļiem.** *ka* [cūkai] *tẹsmẹ̆ns sâk aûkt, ta ziñ, ka bûs suvẹ̆ni. ta viņa taĩsa midzeni – nẹs saĺmus pa staĺli. / ka cũka taĩsijâs uz atnešanuôs, ta pate taĩsija midzeni. ta atnesa saĺmus. / cũkâm jâiêsviêž jaûni saĺmi, laî i midzenis, ku gulẹ̆t. / cũkaî staĺlĩ i midzenis, kuî viņa guļ̂. pa darîšanãm viņa gãja uõtrã stûrĩ. / ka suvẹ̆ni bi atjẹm̂ti* [cūkai], *ta lîda midzenî paši viẽn čupâ. / ai ciema tẽvĩn, tavus slinkus puišus! stallī bẹ̆ri kumeliņi trĩs dieniņas neẹ̆duši. žurkas asti nuoẹ̆dušas, ievilkušas midzenī.* (LFK 1818, 79) ☐ ***likt*** (arī ***iesviêst***) ***midzeni*** – likt, iemest midzenī tīrus salmus. *nu tãs cũkas* [mēslos] *lidz acĩm apsa·rakušâs – viênu reĩzi tik neiêsviêdu midzeni. / liẽlu midzeni arî nelika. ta viņa* [tas ir, cūka] *pa daũdz apruôk suvẹ̆nus.* // **Nekārtīga, sajaukta, arī netīra telpa, vieta.** *te visa mãja i viêns midzenis, viss sasviêsc, ne·kâda kârtîba nav. / uz mũrĩti bi tâc lupatu midzenis sasviêsc kâ kaĺns. / tautu dẽlis, dũņu vepris, tas jau mani negaidĩja. tas jau bija iesaracis līdz acĩma midzenī.* (LFK 1961, 10657)

midzināt v. **Šūpojot, dziedot u. tml. censties panākt, lai (kāds) aizmieg.** *eî midzini tuõ bẹ̆rnu! / neraûd, mana lĩgavĩna, es tev labu viẽn darîšu – likšu ruôku zem̂ gaĺviņas, tevi saĺdi midzinâšu.*

miêgains, ***-a*** adj. **Tāds, kam nāk miegs; tāds, kas ir gurdens.** *patvâpis i tâc miêgaîns, nèizgulẽjis. / mazaîs jaû miêgaîns. liêc tik gulẹ̆t!*

miêgamaķis, arī ***miêgamãķis*** subst. **Miegs.** *vẹcaîstẹ̆s, ka gãja gulẹ̆t, teîca, ka miêgamaķis ẹsuõt atnãcis. / tas miêgamaķis nãk virĩsû, jâiẽt gulẹ̆t. / kad miêks nãk, nevarî atkaûtiês, teîc – miêgamãķis usplijiês.*

miêgamãlis subst. **Miegs.** *miêgamãlis i miêks.*

miêgamice comm.; subst. **Tas, kas daudz guļ.** *miêgamice i tâc, kas daũdz guĺ̂. / tas suñs tâc miêgamice – caũru diênu guĺ̂.*

miêgs subst. **Periodisks fizioloģisks organisma miera stāvoklis, kura laikā pilnīgi vai daļēji tiek pārtraukta apziņas darbība un pavājinās fizioloģiskie procesi.** *snaũž – tas i, ka tâ nãk miêks. /* [bērnam] *nuõgurum̂s ûznãk, uñ aces ciêt, uñ guļ̂ miêgâ. / šuôrît ciêmĩns piêcêla agri, laî ejuôt viņam̂ palĩgâ staĺlî. tâ nuõbuda miêks, ka vaĩs nèaîzmigu. / sešas peles miegu vilka mazãjam bẹ̆rniņam.* (LFK 9, 5) */ kas guļ miegu, lai guļ miegu, lai guļ miegu raudãdams!* (LFK 1817, 87) */ miega dẹ̆ļ es raudãju, kad mãmīna mani cẽla.* (LFK 1961, 11071) ☐ ***caũrs miêgs*** – slimīgs, trausls miegs. *šuônakt gulêju tâdu caũru miêgu viẽn, tãlab sâp gaĺva. / mãteî iznãca tâc caũrs miêks – mazaîs visu nakti bļâva, naû vẹsẹ̆ĺs.* ☐ ***ciêts miêgs*** – dziļš, netraucēts miegs. *gulêju tâdu ciêtu miêgu, ka nedzirdêju ne pẹ̆rkuônu speram̂. / kâdâ ciêtâ miêgâ teû pakutinâs kãju apakšas, tu bûsi aûkšâ kâ luõde.* ☐ ***dziĺš miêgs*** – miegs, kas saistīts ar stipru kavēšanu centrālajā nervu sistēmā. *visi bi gulêjuši dziļu miêgu, ka nedzirdêja ne gaîli dziêduôt. / maň bi tâc dziĺš miêks. es it ne·kã nedzirdêju.* ☐ ***mûža miêgs*** poēt. – nāves miegs. *mûža miêks i, nuô kura vaĩrs nèatmuôstâs.* ☐ ***saĺds miêgs*** – dziļš miegs. *saĺc miêks i, ka miêrîgi*

gulÎ. / saÎc miêks, ka labi vaŕ gulệt. ☐ ***miêga mãlis.*** Sk. *m ã l i s .* ☐ ***miêga puķīte*** (arī ***miêgzâlīte***) – neidentificēts augs. *tuŕ tâda miêgzâlîte i – priêkš miêga viš i. miêga puķîte.* ☐ ***miêga zâles*** – miega līdzekļi. *ka nevaru gulệt, ta iêdzeru miêga zâles. tâds tẽjs dzêra senâk. / es izgulu bez miêga zâlêm.* ☐ ***izbeŕzēt*** (arī ***atbrucināt***) ***miêgu nuo acīm*** – berzējot acis, pilnīgi atmosties. *bệrns veÎ grib gulệt, nevaŕ izbệŕzệt miêgu nuô acĩm. / nuô rîtiêm, kad piêceļas, vaîg adbrucinât miêgu nuô acîm.* ☐ ***izcelt (aûgšā) nuo miêga*** – pamodināt. *raûšus aûkšã nuô miêga isceļÎ.* ✧ ***nâves miêgs*** – ļoti dziļš miegs. *taṁ ciêc miêks, nâves miêks, kas nedziŕd aĩzmidzis kâdus truôkšņus. / nu gulêju kâ nâves miêgâ, ne pệrkuônu šuônakt nedziŕdêju.* ✧ ***miega kraķis*** – miegs. *ai māmīna, kuo darīšu, miega kraķis mani prec? laid, māmīna, aizkrāsnē, es kraķītim atsacīšu!* (LFK 1961, 10965) ✧ ***miêga maķis*** (arī ***mãķis***, ¹***muķis***) – a) miegs. *jâiẽt uz mũrĩti pagulệt, miêga maķis jaû saûc. / miêga mãķis klât bệrnaṁ, jâiẽt gulệt. / tâ ũzgãja miêga muķis, ka nevaŕ ne atsakaûtiês./ mani muõka miêga maķis – jâiẽt i sust. es vaĩrs ne·kuô nevaru. / miêga maķis* [ir] *miêks, kas viênmệr ûznãk. / kuo, māmīna, es darīšu – miega maķis mani prec? laid, māmīna, aizkrāsnēja, es maķītim atsacīšu.* (LFK 1955, 10753) b) guļava. *miêga maķis tâc aĩzmidzis viẽn tik i, viš tâc nuôguris. / ritîks miêga maķis! nevaŕ viņu piêceļÎt. / tu nu gaṅ esi riktîks miêga maķis! / gulÎ tavu gulêšanu – tâ kâ tâc miêga maķis.* ✧ ***miêga mice*** (arī ***pũznis***, ***pũsnis***) – cilvēks, kas daudz guļ; guļava. *celiês, celiês, miêga mice! vaî nuô miêga raũsi cepsi? / puĩšis bi nuôliciês uz ežu uṅ gulÎ nuõst. nu miêga pũznis! / nu piẽceÎ tuô miêga pũsni ari piê pãtaru!* ✧ ***liên*** (arī ***nãk***, ***mâcās***, ***plijās***) ***viŕsū kâ miêgs*** – saka, ja kāds ļoti neatlaidīgi, uzbāzīgi ko prasa, lūdz, arī uzbāzīgi traucē ar savu klātbūtni. *liên viŕsû kâ miêks – teîc, ka uõtraṁ a saviêm paduõmiêm uṅ runâšanâm neduô miêra. / nu kâ miêks mâcâs viŕsû, jâklaũsa viẽn bûs. / nãk viŕsû kâ miêks – teîc us kâdu neatlaîdîgu runâtâju, kas grib iêstâstît, ka kâdu liêtu iŕ labi nuõpiŕkt. / nu nevaŕ glâptiês, nãk viŕsû kâ miêks tas žĩc, laî pệrk tuõ sakarĩnu, ęsuôt laps piê kapijas piẽlikt. / kad kuô grib nuô uõtra izgũt, ta plijâs vîrsû kâ miêks. / kuô a tuõ laî iẽsâk? jãduô viẽ bûs – plijâs kâ miêks vîrsû.*

miêgzâlīte. Sk. *m i ê g s .*

miẽlasts subst. **Ēšana un dzeršana (viesībās, svinībās).** [muižā] *taĩsîja miẽlastus uṅ iêdzeŕšanas viênâ gabalâ. / saîmniêce iẽlûdz* [talciniekus] *miẽlastâ. nuõliêk sviêstu uṅ baÎtmaîzi, brañdavu, siẽru.* [talcinieki] *ệd uṅ dzeŕ.* // **Ēdieni, dzērieni (viesībās, svinībās).** *guôduôs jâiẽt. guôda miẽlasc bi. / labi labi dệlu mãte, labi mani gaîdijuse* [..] *baÎti gaÎdus apklâjuse, miẽlastĩnu salikuse.*

miêles subst. **Rauga nogulsnes, padibenes; raugs.** *alus izdzệrc, miêles viẽ ķimeņuôs palikušas. / nuõdzệrtas alus mucas dibęnâ paliêk biêzumi nuô iẽsala miÎtiêm uṅ raûga. tuõs saûc pa miêlêm. / miêles krâja, lêja butelês, lika aũkstâ viêtâ, apraka pat zemê, kaṁ jaû pagrabu nebij. / ja viêns tuõ alu bi taĩsîjs, ta nuô viêna aka piê uõtra tã butele gãja. tuõ raûgu pãrnesa – tãs miêles. / tãs miêles varêja dabuĩt piŕkt brũzî kad·reĩz. / pa raûgu jaû mẽs viņu nesaûcâm – miêles tuôreĩz mẽs viņs saûcâm.* ✧ ***miệļu taps*** – dzērājs; balamute. *miệļu taps – teîc uz dzêrêju uṅ ari us tâdu balamuti. / nu tas Mičis i gatavs miệļu taps. piê alus krũzes viẽ sêd. / kuô tu a tâdu miệļu tapu kuõpâ turiês! vaî teû labâku puĩšeļu naû?* ✧ ***izbaũdīt lidz miêlēm*** – izjust, pārdzīvot visu (parasti ko nepatīkamu, nevēlamu). *visu tuõ daŕba grũtumu lidz vęcumaṁ dabuju izbaũdît lidz miêlêm.*

miêlîtis[2] – **flüssige Brothefe** (šķidrs maizes raugs). (EH I 825)

miẽluot v. **Dot (viesim) ēst, dzert; dot ēst ko ļoti garšīgu, arī neikdienišķu; cienāt.** *kad svešus miẽluôjuši, ta nęsuši baÎtuôs teleķus nuô klẽtes. / ciemā lēcu ķękatās, auna galva padusē – nemieluos saimeniece, grauzīš savu auna galvu.* (LFK 1818, 30) / *grib vedēji mieluojami, kādu juodu mieluosim. aizkrāsnē ratu ule, ruņča dęsa nesālīta.* (LFK 1818, 2300) ✧ ***Diêvs miẽluo tavu dvẽselīti!*** – saka, satiekot pazīstamu, sen neredzētu cilvēku. *Diês miẽluô tavu dvẽselîti! – satiêkuôtiês seṅ nęrędzệtu ciÎvệku, issaûcâs uõtrs.*

miệļains, ***-a*** adj. **Tāds, kurā ir mieles.** *miệļaînas jaû pêdêjâs* [alus] *krũzas nãk nuô mucas.*

miêrīgi adv. **1. Tā, ka noris bez satraukuma, sasprindzinājuma, steigas.** *ka dãņa pa zemi bi samaksâta, ta jaû varêja miêrîgi strâdât. / zeṁniẽki meklêja iêpiŕkt kâdas mãjas, laî varệtu miêrîgi dziêvât. / kuô tu klãņuôjiês te! nevari nuôsệdệt miêrîgi. / bites dravẽjuôt, vaîg piêiẽt miêrîgi uṅ nèustraũkt, jęmuõt mędu laũkâ. ta vaŕ miêrîgi strâdât. / kâ tu vari nuôraũdzîtiês miêrîgi, kad maṅ iẽt slikti!* // **Tā, ka nenotiek trokšņaini pasākumi.** *Pęļnu diênâ gãja*

pãrǵệrbušiês [ķekatās]. *Ziêmassvệtkuôs viss bi miêrîgi.* // **Rāmi (par dzīvniekiem).** *visas aîtas jaû* [cērpot] *negulêja miêrîgi. vẹcâs aîtas gulêja miêrîgi. / ka gũžas miêrîgi ganijâs, ta bi miêrâ, gulêja.*

2. **Netraucēti (par miegu, atpūtu).** *saĺc miêks i, ka miêrîgi gul̂. //* **Netraucēti būt (kur).** *tã rãceṇu raûšana pabeîkta uñ apkapšuôc labi. var̂ visu ziêmu miêrîgi stãvệt.*

3. **Saticīgi, draudzīgi.** *kuõpâ dziêvâjuôt ar̂ saîmi, jãvar̂ satikt miêrîgi.*

miêrīgs, ***-a*** adj. 1. **Tāds, kas izturas, rīkojas bez satraukuma, ir nomierinājies; tāds, kurā izpaužas šādas īpašības.** *mazu bệrnu baĩdija a bubuli, ka bệrni nebi miêrîgi. / kuô tu te graûjiês! esi miêrîks! / nu bệrni bûs isplệsušiês. ta jaû bûs miêrîgi. /* [pēc *saru pẽršanas*] *bệrns bi miêrîks. us tuõ* [pārziesto] *masu bi isnãkuši tiẽ saṛi. / kad bệrni negulêja, tad sadẹdzinâja* [*dzẽrves aci*] *uñ tuõs dũmus deva iêuôst. palika miêrîgi. / tâda liẽla butele piẽna bi. pups vir̂sû, uñ iêbâzu aka tuõ taî mutê. tad aka* [zīdaiņi] *paliêk miêrîgi. / uzrakstijis testameñti bệrniêm, vẹcaîstệs bijis tâc miêrîks.*

2. **Tāds, kas neskrien, netrako, ir nomierinājies (par dzīvniekiem).** *ka viṇu* [tas ir, zirgu] *jûdz, ka dziêvâ ar̂ viṇu, ta teîc – stãvi miêrîks! / nevaîg tramdît tuô zir̂gu, laî labâk braûc miêrîks. / kâc* [ērzelis] *bi labâks, ku braûca Liẽpâjâ, kas bi miêrîgâks, nebi baîlîks. / miêrîks, paklaũsîks zir̂ks, laps. / ganelis nuôvicinâja a pâtẹgu guôvîm pa muguru. ta bi miêrîgas. / ka cũka abgaĩse, ta paliêk miêrîga uñ ệd. //* **Tāds, kas nav satraukts (par dzīvniekiem).** *aîta i miêrîga, gul̂, kãjas aûkšâ kâ dakšas. / cũka bi miêrîga. /* [jūras] *dibẹnâ viñč* [tas ir, lasis] *i miêrîks.*

3. **Tāds, kas nav saistīts ar nevēlamu sasprindzinājumu, satraukumu; tāds, kurā izpaužas šādas īpašības.** *pal̃diês Diêvam̂! nu visi mãjâs, prâc miêrîks. / sajêmu naûdu par̂ mal̂ku uñ varêju braûkt miêrîgu prâtu tir̂gû pir̂kt kâdu kumeḷu. / nu tuõ meîtu ispręcinâja labuôs ļaûdîs. miêrîks prâc paliêk. /* [malku] *sakrãvâm jaû iêlâs. nu ir̂ sir̂c miêrĩga.*

4. **Tāds, kur nav lielas kustības, trokšņu.** *adbraûc viṇi abi divi* [tas ir, vīrs un kaimiņš] *priêkšpuzdiênâ skatîtiês. viss kluss, viss miêrîks, ne kuô šaũj, ne kur̂ kas nuôtiêk.*

5. **Vienmērīgs, lēns (piemēram, par straumi, plūsmu); tāds, kurā ir vienmērīga, lēna straume (piemēram, par upi).** *straûme tur̂ neiẽt. miêrîks ûdenîs i. /* [linus] *mêrcêja. iêvil̂ka upẽ va kâdâ attẹkâ, ku miêrîks ûdenîc. / visi aûgi tâ abgḷuôtê miêrîgâ ûdenî, straûmê nê.*

miêrināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kāds) sāk vieglāk pārdzīvot (piemēram, bēdas, bailes, satraukumu).** *vẹcâmãte miêrinâja – kuô tu bệdâ? va ta, skuõlâ ejuôt, jãbrệc? turiês kâ vĩrs! / braûcêjs miêrina* [zirgu] *– nebuôkstiês, nebaĩdiês! tas tik siêna maîss nuô vẹzuma nuôkritis.*

miêrs subst. 1. **Stāvoklis, kad nav trokšņa, nekārtību u. tml.** *bệrnus kârtîgi nuôdrębināja. uz·reĩzu bij klusum̂s uñ miêrs. / tag* [bērni] *nav pârsabraûkuši mãjâs. ta braŋ̂gi miêrs. / izbudžî tuõs bệrnus laũkã! ta bûs miêrs. / tâdus niẽkus tiẽ puĩkas padarîši! vaîdzês tik nuõvicuôt. uñ ta bûs miêrs. / uz rudeni nuô tãm mušãm i miêrs. //* **Stāvoklis, kad nav strīdu, nesaskaņu, naida.** *bệrniêm vaîg salapt miêru. / kuô tur̂ tig daũdz var̂ skaîstiês! sader̂ miêru uñ dziêvâ tâlâk! / miêra labad bûs jâaîziẽt piê tã kaĩmiṇa salĩkt. / kur̂ paši savâ star̂pâ kâdu strīdu iššḳir̂, teîc – miêra ceḷâ. //* **Stāvoklis, kad nav kara, apšaudes.** *mum̂s* [kara sākumā] *bi tâc miêrs, ne·kas nebija dzir̂dam̂s.* ☐ ***duot miêru*** – netraucēt, neapgrūtināt. *vaî tu duõsi man̂ miêru ar̂ savu iẽšanu! kur̂ ta teû tãs sẽnes bûs, ka liêtus nelîst.* ☐ ***neduot miêra*** (arī ***miêru***) – traucēt, apgrūtināt. *tas sum̂s mani vajâ – neduô ne·kur̂ miêra. / tẹkulis jaû neduô aîtãm miêru. / a saviêm paduõmiêm uñ runâšanâm* [sieva] *neduô miêra.* ✧ ***likt miêrā*** (arī ***miêru***) – a) netraucēt, pārstāt traucēt; neapgrūtināt. *kuô tu ķĩckâ tuõ ciĺvệku? va liksi viṇu miêrâ! /* [kristībās] *pavãreni lika miêrâ. taî jaû nebij vaḷas. / ustupu* [meitenei] *us tuõ gal̂vu vir̂sû, sadevu* [..], *cik tik iẽt. nuô tãs reĩzes mani lika miêrâ. vaĩrs mani nerãja. / puĩka jaû neliêk miêru tam̂ sunim̂. / neliêk ne peles alâ miêrâ!* b) neaizskart, nedarīt neko (ar kādu priekšmetu, ierīci u. tml.). *kas tur̂ iêtriñkšḳêjâs? liêc tãs glãzas miêrâ!* ✧ ***(ne)likties miêrā*** – a) (ne)pārstāt traucēt ar apnicīgu, uzmācīgu runāšanu, jautājumiem. *liêciês miêrâ te ar̂ saviêm jaũtâjumiêm! neredzi – man̂ naû laĩka.* b) (ne)pārstāt darboties, rīkoties, lai ko panāktu, sasniegtu, realizētu. *nu var̂ liktiês miêrâ – siênu savâḳa, uñ sẹzdiênas vakar̂s ari. / ka tu duõmâ visu pabrũḳệt? tavuôs gaduôs jaû jãliêkas miêrâ. bet šis vel̂ daũdz grib. / es duõmâju – es ne ar̂ viênu neprecêšuôs. tik*

iĩgi uñ tik iĩgi viš [tas ir, draugs] *miêrã nelikâs, kamẹ̃r sagãjãm kuõpã. / kad brũdgâns neprec, ta jãsaliêkas miêrâ.*

2. **Stāvoklis, kad (kāds) nav nodarbināts, ir atbrīvots (no kā).** *taga maň i miêrs. vẹcâki paši vâḳ savus bệrnus. / iššḳeterêju visu dzivi, ta bi miêrs. / kad guôves ệd, viņas visu atrij — miêra stãvuôklî. / ka nebi dañcâtãju, ta muzikañtiêm arˆ bi miêrs. nebi kuô pûst arˆ. kuô ta nu pûtîs, ka nev, kas dañcâ.* ☐ ***miêra viêta*** – vieta, kur nekas netraucē. *miêra viêtu teîc ari tad, kad atradis, kurˆ labi apsệstiês. / pļavâ us cẹ̃rpu, ệduôt puzdiênas, meklê, vaî naû mĩžas. tad varˆ druôši apsệstiês – miêra viêta, nekuôdîs.* ✧ ***mûžīgs miêrs*** – stāvoklis, kad (šḳietami) viss ir padarīts; nāve. *tam̂ vĩram̂ nu irˆ mûžîks miêrs. tik daũdz zemes iêstrâdâja, tik daũdz padarija. / mûžîks miêrs i, ka nuômirˆst.*

3. **Stāvoklis, kas neizraisa nevēlamas psihiskas ietekmes; stāvoklis, kad nav nevēlamas psihiskas vai fiziskas slodzes.** *ziêmã, ka visi savã miêrã strâdâ, turˆ viš* [tas ir, *lāturis*] *netraũcê. turˆ viš varˆ bût us kãjeli. / pêc tam̂* [tas ir, pēc sapņa] *maň nebi miêra. maň kaû kâ tâc nelaps garˆstãvuôklis bija.* ☐ ***bût ar miêru*** – a) atzīstot par labu, pievienoties, pieņemt. *tiẽ tẹ̃vi uň mãtes irˆ a miêru, ka viņu bệrnus sapręciň. / bet ta, ka es salĩku piê saîmniêka pa ganu, saîmniêce bija a miêru mani paturệt pa ziêmu. / puĩši jaû gribêja a meîtâm apmaĩnît grâbekļus, bet meîtas nebija a miêru. / ja kâdam̂ kuô grib iêteîkt, ta tik iĩgi runâ, kâmẹ̃r irˆ a miêru. / nu es ęsu a miêru sadęrệt, ka rîtu vaĩs nelîs liêtus, – skaĩdruôjâs gaîss.* b) ļaut. *aîtas a miêru, ka viņas mazgâ. / viš* [tas ir, kaķis] *dikti a miêru, ka viņu mazgâ. vaññâ tâ sêd, laî tig viņu mazgâ, ziẽpê, mazgâ.* ✧ ***Diêvs un miêrs*** – saka, kad kas ir nokārtots, pabeigts. *nu ismaksâ tuõ mañtuôjumu tam̂ brãlim̂, uň Diês uň miêrs, nebûs kuô pĩktiês. / kad vĩriêm i tabãka uň brañdavs, ta Diês uň miêrs.*

4. **Pilnīgs (kā) pārtraukums; beigas.** *nu vaîdzêja tik viênreĩz tam̂ zvẹĺt pa galĵvu, uň miêrs. / vasarâ, kad karˆsc, uzệd kuňkuļus, uň miêrs. / vasarâ skâbu putru iêstreb kâdu klugu, uzệd kuňkuļus, uň miêrs. / čigãni mũs arˆ apmeklêja a·viên. nuô tãs reĩzs ta bi miêrs.* ☐ ***iẽt pie miêra*** – gatavoties, kārtoties gulēšanai. *jâiẽt piê miêra, vakarˆs jaû klât. /* [vakarā] *jaû iẽt piê miêra, iẽt jaû mãjâs. / saũlîte nuôgãjuse, vakarˆs, uň visi iẽt piê miêra. / kad pulĵkstiẽnis nuôsita diûpacmitus, saîmeniêks lasîja diêvvârdus, tad visiẽm bi jâiẽt piê miêra.* ☐ ***mest miêru*** – pārtraukt (kādu darbu, ko darīt). *bûs jâmẹt miêrs taî lasîšanaî uň jâiẽt gulệt.* ☐ ***vâkt pie miêra*** – mudināt pārstāt darboties, iet gulēt. *saîmniêks savus ļaûdis vakarâ vâḳa piê miêra.* ✧ ***miêra viêta*** – kapsēta. *miêra viêta irˆ kapsệta.* ✧ ***nuoiẽt pie miêra*** – a) nolikties gulēt (parasti vakarā). *citu vakaru jaû agri nuôiẽt piê miêra.* b) nomirt. *tiẽ abi divi* [kaimiņi] *arˆ nuôgãjuši piê miêra.*

5. lok.; adv. noz. **Nekustoties; mierīgi; bezdarbībā.** [bērns] *nevarˆ miêrâ nuôstât. / nu bệrni miêrâ — tẹ̃vam̂ aces kâ pệrkuôns, mãte dûri viẽ cîlâ. / tas Pẽteris gaň viêns darˆbîks vĩrs – ne·viênu brîdi miêrâ nestãv. / ja, miêrâ stãvuôt, zirˆks svîst, ta viš i slim̂s. / tâdu vaîslas êrzeli jaû daũdz ne·kuô nebraûc. tas stãvêja miêrâ. / vakara stuñda laba priêkš miêrâ pasêdêšanas. / miêrã, miêrã, miêrã!* [Uzsauc sunim.] */ ka pệrkuôns nãca, ta visi palika miêrâ* [tas ir, nestrādāja]. ☐ ***apstâties miêrā*** – nomierināties. *ka guôve nemiêrîga uň teîc – duša! duša!, ta viņa apstâjas miêrâ.* ☐ ***bût miêrā*** – a) būt apmierinātam (ar ko); atzīstot par labu, pieņemt. *ja kaû kas iẽduõmâc nèisnãk, bet isnãk citâdâk, ta a·viênu tâ teîc – ciĵvệks duõmâ, Diês dara. uň a tuõ jâbût miêrâ. / kad kas tâ ĩsti labi nèizduôdâs, bet jâbût miêrâ, teîc – va slikti kâdreĩz gãjis, va labi iẽs! / ḳerˆ nu vẹ̃ju! laî gaň nepatîk, jâbût miêrâ.* b) būt bezdarbīgam, arī nekustīgam. *turi tuõ suni, laî neiêkuôž tam̂ puĩkam̂! Basi, sa, sa, esi miêrâ!* ✧ ***Diêva miêrā*** – viņsaulē. *nuõmirušiê gulĵ kapuôs Diêva miêrâ.* ☐ ***nuostãvēt miêrâ*** – a) stāvēt nekustīgi. *viš* [tas ir, bērns] *i dikti dzîvs, nevarˆ miêrã nuôstãvệt. / kas tevi dĩda, ka nevari nuôstãvệt miêrã?* b) nedarboties. *vẹcãmãte ne·viênu brîtiņu nevarêja nuôstãvệt miêrâ, visu laĩku kuô darîja.* ✧ ***dzîvuot Diêva miêrā*** – dzīvot ļoti mierīgi, bez raizēm, rūpēm, uztraukumiem. *tẹ̃s nuômaksâja visus parâdus uň varêja dzîvuôt Diêva miêrâ.* ✧ ***nuolikt Diêva miêrā*** – apbedīt. *tuõ* [saimnieci] *nu nuôlika Diêva miêrâ – apraka.*

miêsa subst. **Ķermeņa daļu kopums, kuras veido muskuļaudi, taukaudi, āda; ķermenis (cilvēkiem vai dzīvniekiem).** *arˆ vãruôšu ûdeni apliêtu bệrzu sluôtu jãnuôpęras tâ, laî viêgls garˆs uň viñgra miêsa. / piñne i, ka ûzaûg uz ruôku, us kãju, piê miêsas. / us tuõ miêsu bi tâds piñns uzmẹtušâs. / mîcuôt teîca velĵ, ka tâ jãmîca, ka siênas svîst. tãs siênas bija tãs meîtu miêsas,*

ka nuôsvîst. / žulĵc isplûdumu teîc dzęĺtęnâ kaĩte. visa miêsa tâda dzeĺtênîga paliêk. / miêsas krãsa bi tâda rudęna. / plaûšu kârstumu pazina tâ – visa miêsa kârsta, bet dęguna gaĵs aũksc. viš i aũkstâks nekâ tã cita miêsa. / viêns [dadzis] *tik šaũsmîgi dzêlîks, tâ liên miêsâ iêkšâ tâ kâ tiẽ kaktusi. /* [Mīkla:] *ęsmu lîks uz visâm kãjâm, visa miêsa mute viẽn.* [Atminējums: *mĩstîklas.*] */ tuõ* [kreklu] *us pliku miêsu viĵka. /* [muslīna blūzi] *us pliku* [augumu] *jaû neviĵka. ta visu miêsu varêja rędzęt. tuôreĩz jaû negribêja, ka miêsu rędz. / ta tik Marijas diênu paûsari svinêja veĵ divdesmit piêktã marĩtã. tã i Marijas diêna, kad Kristus iŕ iêdzimis viņas miêsâs.* ☐ ***miêsas suôds*** – sods – fiziska ietekmēšana perot, sakropļojot. *a miêsas suôdu* [senāk] *suôdija. izgęŕbuši pliku uń piêsprãdzêjši piê beņķa. uń ta viêns beñde a tâdâm siksnâm sâcis tuô skaîtu nuôduõt.* ✧ ***ar visu dvẽseli un miêsu*** – ar visu būtni. *tuõ meîtu es precêšu a visu dvẽseli uń miêsu.* ✧ ***(pliks) kâ nuo mãtes miêsãm nãcis*** – a) pilnīgi kails. *pa pliku ciĵvęku teîc – kâ nuô mãtes miêsãm nãcis.* b) ļoti nabadzīgs. *kâ nuô mãtes miêsâm nãcis – teîc uz nabadzîgu ciĵvęku. / taî meîtaî neļãva iẽt piê Aňša – tas jaû pliks kâ nuô mãtes miêsâm nãcis.* ✧ ***viêna miêsa un viêna dvẽsele*** – saka, ja ir ļoti laba saskaņa starp tuviem cilvēkiem. *viêna miêsa uń viêna dvẽsele – teîc us tâdiêm, kas duõmâ prẹcętiês. / tas Jãnis a tuõ Añnu gań nešķĩrsiês. tiẽm iẽs labi. taga jaû kâ viêna miêsa uń dvẽsele. //* dsk. lok. **Pēc ķermeņa masas, apjoma.** *braňks, braňgi apaļîks i miêsâs laps. teîc gań uz luõpu, gań ciĵvęku. / braňgulis iŕ tâc miêsâs labi ũsturẽjiês. / gurňi i tas apaļuŕs – pakaļas ciska. ja bi miêsâs labâks, ta tiẽ gurňi bi apaļi ziŕgaŕ. / tas ziŕks bî ritîks viĵcêjs, miêsãs apaĵš. / viš* [tas ir, brālis] *i tâc dũšîks miêsâs.* ☐ ***izkristies miêsās***, arī ***izkrist nuo miêsām*** – novājēt. *tas buĵĩc bi tâ iskritiês miêsâs. izrãdîjâs, ka i sliŕs. / viņa dikti iskrît nuô miêsãm.* ☐ ***jemties miêsās*** – baroties; pieņemties svarā. *maň te tâda caũrbira bija viņugad, nejẽmâs miêsâs.* [Saka par cūku.] ✧ ***męĵlās miêsās*** – netaupot spēkus, smagi (strādāt, pūlēties). *raûtiês męĵlâs miêsâs – teîc, ka kâc liẽls dârps darâms. sũdu vešana, pļaũšana, kuĵšana – iŕ kuô raûtiês męĵlâs miêsâs, lidz visu kuô padara. / šuôdiên gaň râvâm męĵlâs miêsâs – nuôpļãvâm visu* [siena] *gabalu. / nu tuŕ nu gaň es neiẽšu ne traks – viņiẽm jaû nav ne·kã. nuôgãjis tad nu plêsiês męĵlâs miêsâs, lîdz cik necik dabũs tuô dzîvi us kãjâm. / lĩdz tuõ grãvi israkt, vĩri strâdâja męĵlâs miêsâs, nuô·svîduši.*

miêsaskrãsa subst. **Krāsas tonis, kas atgādina cilvēka ādas krāsu.** *miêsaskrãsa i tâda gaîši dzeĺtenîga. maň tâda kleîta bî miêsaskrãsã. tã krãsa tâ sit gaň·drĩz uz dzeĺtenîgu.*

miêsīgs, ***-a*** adj. **Tāds, ar ko saista asinsradniecība.** *tas bî viņas dęĺs, miêsîks. / viņas vĩraŕ aŕ bij bęŕni, bet tiẽ nebija viņas, miêsîgi.*

miêsmetis[2] – ***metenis***. (ME II 655)

miẽstelis subst. **Neliela apdzīvota vieta.** *tuŕ nebija piĵsęta. tas tik bija tâc miẽstelis.*

miẽte subst. **Ragavu detaļa – mietne.** *miẽte i ragu daļa. / miẽtes i ragu piẽdęrumi. katraî ragu sliẽceî iẽdzęň miẽtes. katraî sliẽceî katrâ pusê četras miẽtes, kuõpâ astuôņas. uń ta pãri nãk baĵsiêni, kas saturŕ tãs ragus. baĵsiêni nãk krustus nuô viênas miẽtes uz uõtru. / ragavãm te i priêkšas miẽtes, te pakaļêjâs miẽtes. / tãm ragũm viêna miẽte nuôlûzuse.*

miêtelis subst. **Neliels miets.** *tâc miêtelis bi uń tâda apaļa lakta, uń tâc ãmaŕs. uń tuõ iskapti turêja ruôkâ uń issita plânâku, teîc – iskapinâja. / ka tuõ miêteli israû, ta viņi* [tas ir, mājdzīvnieki] *iẽt kâ zvęŕi. es viņus nevaru saturęt – ne guôvi, ne aîtas. / ziŕgus jâsiên ķẽdês aŕ dzęĺza miêteļiêm.*

miêts subst. **Samērā tievs, pagarš koka gabals ar nosmailinātu galu.** *sklañdu žuôgaŕ i miêti, kãršu žuôgaŕ i stabi. / žuôgaŕ iêdzina miêtus. tiẽ bi egļu, uôzuôla miêti. ja uôzuôls bi, ta tuõ jaû pa stabu saûca. / stabu iêruôk. kuô sit a sišanu, tas i miêc. / liẽlaîs ãmaŕs – tas jaû vaĩrâk, ku miêtus dzęň. / kaklâ ja siên* [zirgu], *ta ãtri vaŕ israût miêtĩnu. tas i nuô kuôka uń ari nuô dzęĺza. / ragutiņãm istaĩsija griẽžamuô. vidû iêsita miêtu, taŕ miêtaŕ galâ bi buĵta. / ka tuõ maĵkas vęzumu sakŗãve, ta vêl apjêma a ķẽdi uń sasprañgâja a miêtu.* ✧ ***drĩzāk sętas miêtiem lapas plaûks*** – saka par ko šķietami neiespējamu, arī par to, kas (normālos apstākļos) nekad nenotiks. *niẽki viên bûs! drĩzâk sętas miêtiêm lapas plaûks, nekâ viňš precêsiês.* ✧ ***dũša kâ miêts*** – a) saka par sātīgi paēdušu un padzērušu cilvēku. *ka pàęd siĵķi uń rãceņus, piẽdzeŕ putru, ta dũša kâ miêc. / ka iẽdzeŕ šņabi uń uskuôž dęsu, ta dũša kâ miêc.* b) saka, ja ir stingra griba, apņēmība. *nu taŕ dũša kâ miêc – visu izdarîs.* ✧ ***kâ ar miêtu pa piêri*** – saka par iespaidu, kādu izraisa kas pēkšņs (parasti netīkams). *tas mãteî bija kâ aŕ miêtu pa piêri – dęĺs bija sakâviês.* ✧ ***kâ vẽjš skriên, kâ miêtā duras*** – saka par cilvēku, kurš strauji, neapdomīgi

rīkojas, nesasniedzot vēlamo rezultātu. *kâ vẽš skriên, kâ miêtâ durâs – saka, ja ãtri kaû kuô grib, bet tuômẹr neĩsnãk.*

miêturis, retāk ***miêturs*** subst. **No samērā tievas zarainas egles galotnes izgatavots priekšmets maisīšanai, putošanai.** *miêturis i nũja a zariẽm galâ. zarus nuôgriêž, nuôliẽc lîkus, nuôžâvê, uñ ta isnãk miêturis. tuõ liêtuô priêkš maîzes iêjaûšanas, biêsputras vãrîšanas, rãceņu mazgâšanas. / miêturis* [ir] *tâc kuôciñs. uñ taî viênâ galâ zarini klât. uñ tas tuõ biêsputru maĩsa. / miêturis bi tikaî nuô Ziêmsvẹtku eglîtes. nevarêja ne·kad issviêst eglîti laũkâ. / a miêturi biêsputru maĩsa. tas i nuô egles galuôtnes tâc. paskata tâdu eglĩti, kam̃ viênâdi zari tâdi grâbekļa zaru rẹsnumã. / miêturim̃ i zari, meñte i lĩdzẹna. a miêturi maîzi iêjâva, biêsputru maĩsija. / aŕ miêturi sẹnâk iêmaĩsîja maîzi. tas nuô egles zariêm izliẽkc. / miĩtiêm uzlej kaŕstu ûdeni uñ aŕ miêturu samaĩsa. / miêturis – a tuõ maĩsija, ka vãrija. tag es a stum̃pu viẽn* [sastampāju]. *kuô mañ vaîg tâdu miêturi! / a miêturi* (*tas nuô eglîtes zara*) *maĩsij, a stum̃pu sagrûda tuõs rãceņus.*

miêzājs subst. **1. Novākts miežu lauks.** *miêzãjs i laũks, ku aûguši miêži. uz miêzãju dzẹñ luõpus ganît, ka viš i ataûdzis, ka tuŕ i pasẹc. / rudenî palaîž aves uz miêzãju. / miêzâjâ sẽja lẽčus acsẽjâ.*

2. dsk. **Miežu salmi.** *tuôs miêzãjus apaŕs šuôgad priêkš rãceņiêm.*

miẽzerēt v. **Sasmalcināt (ko) miezerī.** *mañ velĵ taga·dĩt i, ku piparus maļĵ, tâc miẽzeris mañ velĵ i dzîvs. es aŕ tuõ miẽzerêju piparus.*

miẽzeris subst. **Neliels (parasti metāla, retāk koka) trauks, kurā ar stampu sasmalcina cietas vielas (parasti piparus, kafijas pupiņas).** *miẽzeris bi nuô kuôka buñduliņš aŕ stum̃peli. iẽberĵ piparus uñ aŕ tuõ grûž. / miẽzeris i, kuŕ grûž piparus. mañ aŕ vaîg bût tas vẹclaĩku miẽzeris viêns. / piparus sagrûda miẽzerî, ka dẹsas dêja. / kam̃ nebi tas miẽzeris, iêlika* [*virces*] *lupatiņâ uñ sasita aŕ ãmaru.* // **Stampa (parasti metāla, retāk koka), ar kuru sasmalcina cietas vielas (piemēram, piparus, kafijas pupiņas).** *miẽzeris bi. tuŕ apakšâ tâc asum̃s, tâc bleķis, viŕsû aŕ. ta iêlika piparus uñ sagrûda. / miẽzeris tâc apaĺš bi, kâ rĩve. a ruôku turam̃s kuôks, apakšâ tâda rĩva piêsiêta. a tuõ ta grûda kuõpâ – kapiju saspiêda, piparus sagrûda.*

miêžagraûds subst. **Miežgrauds.** *mañ bî miêžagraûc acĩ. bet nu jaû pãrgãja tas iêkaîsum̃s.*

miêži, vsk. *miêzis* subst. **1. Viengadīgi graudzāļu dzimtas labības augi ar blīvu vārpu un palielām, iegarenām sēklām (*Hordeum*).** *redz, ka tag mežacũkas nãk puõstît rudzus, miêžuôs ne·kad mežacũka neiẽt. rudzuôs, aûzâs, kviêšuôs* [iet], *bet miêžuôs nê. / ka miêžus iêsẽ, ta cũks asti vãra. / tiẽ asni tik saĺdi, tik saĺdi, uñ pac tas miêzis aŕ tik saĺc. / miêzis i vaĩrâk sẹnaluôc.* ☐ ***četrkaňču miêži*** – mieži ar trim auglīgām vārpiņām pie vārpas ass loceklīša, no kurām viena ir uz īsāka kātiņa, divas – uz vienāda garuma garākiem kātiņiem (*Hordeum vulgare*). *sẽja četrkaňču miêžus, divkaňču miêžus. / četrkaňču miêži – tiẽ tiê vis·labiê.* ☐ ***divkaňšu*** (arī ***divkaňču***, ***dujkaňšu***) ***miêži*** – mieži ar vienu auglīgu vārpiņu pie vārpas ass loceklīša (*Hordeum distichon*). *miêži i kaňtaîni. viņi naû apaļi. diûkaňšu miêžus sẽja priêkš alus. / dujkaňšu miêžus sẽja priêkš alus.*

2. Šī auga sēklas, graudi. *ķẹkatas adbraûca aŕ vẹzumiņu – aŕ miêžis, aŕ rudzis, aŕ kumeliņis. / nuô miêžu miĩtiêm isvãrij biêsputru. / tã skaîtâs divêjâda – miêžu biêsputra uñ miêžu putra. / nuô miêžu miĩtiêm aŕ cepe maîzi tâ·pat kâ rudzu maîzi. miêžu maîze – tiẽ bi mazâki kukuļi. / miêžu maîze ãtri paliêk ciêta, asa. tuõ* [cepa] *tâdu svaîgu sàẹstiês. pa·rẹtam̃ cepa. / miêžu kukulîši* [senāk bija] *– izvãrija gaļu, zupâ lika kukulîšus. / aŕ* [cūkas] *mugurĵkaũli vãrija miêžu miĩtu kukulîšus. / nu kuô ta nu darija* [pa Jāņiem]? *tuôreĩz jaû sêjâm siẽrus uñ ustaĩsijâm miêžu alu, ĩstuô miêžu alu. / miêžu graûdus liêtuô priêkš iẽsala alum̃.*

miga subst. **1. Vieta (parasti īpaši sagatavota), kur uzturas un guļ dzīvnieks un viņa mazuļi.** *sunim̃ i sava miga, kaķim̃ aŕ i miga. / kuŕ viš* [tas ir, kaķis] *i iêsâcis, tuŕ viņam̃ i tã miga, tuŕ viš guĺ.*

2. Guļasvieta (parasti nekārtīga, neuzkopta, netīra). *va te bûs mana miga?*

migla subst. **Sīku ūdens pilienu vai ledus kristāliņu sabiezinājums atmosfēras zemākajos slāņos.** *visas migls jaû nãca nuô lañkas. / pêc saũles riẽta dažreĩz tâ ceļas migla. / tâda migla, ka nẹrẹdz, ku luõpi. / paliêk bišķi gaîšâks. tã biêzâ migla, tiê mâkuôņi nuôiẽt. / ka tã migla nuôkrita uz zemi, bija laps laĩks. bet, ja kâpa gaîsâ, bija liêtus. / migla, migla, rasa, rasa, tu man laba nedarĩj.* (LFK 1961, 10759) / *zila migla.* (LTT III 1255) // **Attēla kontūru izplūdums**

(redzes sajūtās), ko izraisa redzes asuma samazināšanās. *tik·pat tã migla i, kad arî es tuõ briĺli ũzliêku.* ✧ ***dzîvuo kâ pa miglu*** – saka, ja nav izgulējies, ja nav skaidra galva. *kâ nèizgulêjis – acis ciêt viẽn taĩsâs. dzîvuô kâ pa miglu.* ✧ ***kâ pa miglu*** – nepārdomāti. *nu kâ pa miglu izdarija. kâc tuŕ varî bût darîps!*

2. Gaisa slānis, kurā ir izkliedētas gāzveida vielas, arī sīkas cietvielu daļiņas. *ka rudzi ziêd, ta iẽt pa rudzu gabalu migliņa. / ta kâ tâda migliņa pãriẽt pa ûdeni. va nuô tãs tiẽ ziêdi ruôdâs – nezinu. bet tâ visi saûc – ûdeńs ziêdi.* ✧ ***pûst miglu acês*** – melot. *kas grib kuô nę̀ęsuôšu iẽteîkt citiêm, ta teîc – pûš miglu acês! / kuô tuŕ us tâdu klaũsîtiês – pûš miglu acês!*

miglains, ***-a*** adj. **1. Tāds, kad ir migla (par laikapstākļiem, laikposmu).** *šuôdiên tâc dręgnis laĩks – bes saũles tâc, miglaĩns. / tik siĺc uń miglaîns laĩks. / abdumis – tas tâc apmâciês, miglaîns laĩks.*

2. Tāds, kas (redzes sajūtās) ir izplūdis, kam nav asu kontūru (redzes asuma samazināšanās dēļ). *piê brîža tãs aces tâdas miglaînas. vaĩ nevarî savâkt, kas te uzrakstîc. / nuô tã dęguna mań laĩkaḿ maîtâ tãs asaras. uń tãs aces i miglaĩnas.*

miglāt, arī ***migluot*** v. **1. Smidzināt (par lietu).** *sâk miglât. iẽsiḿ ę̃nâ! / ta kâ miglâ – viss debess jaû piêmâciês. tas jaû nu pa·visaḿ smaĺks. / nelîst, liêtus, nemiglâ! šuôdiên tevis nevajag. / šuôdiên tik tâ miglâ. tik tâda migla i.*

2. Smidzināt (augus) ar ķimikālijām. *laî nebûtu târpu, kuôkus miglâ. / visu* [labības] *laũku vaîdzêja migluôt uń bût. / senâk jaû neiñdêja nezâles. ta ravêja visu. tag jaû migluô. / tag migluô labību uń kuôkus migluô.*

3. Lēkt miglainā laikā (par debess spīdekļiem). *kāda būs šī dieniņa – migluodama saule lēca.* (LFK 1818, 274)

miglināt v. **Miglot; būt par cēloni tam, ka (acīm) mazinās redzes asums.** *mań sâk tâ bišķĩt miglinât* [acis].

migluot. Sk. *m i g l ā t .*

migluotājs subst. **Ierīce šķidruma smidzināšanai ar gaisa, gāzes strūklu; pulverizators.** *mań pašaḿ iznāca strâdât arî tiẽm migluôtãjiêm. uń tas nav laps dârps.*

migt v. **Pakāpeniski nonākt miega stāvoklī.** *iẽšu mikt uz mũrĩti.*

miguža comm.; subst. **Miegains, nevērīgs cilvēks.** *miguža* [ir] *lamuvârc. / iẽt ta kâ tâda miguža! nę̀ręds, ku gr̃ãvis. / kâ tâda miguža! nę̀ręds, ka abra uz beńķi!*

Mika. Sk. *M i ķ ē l i s .*

[I]***mîkla*** subst. **Masa maizes, cepumu u. c. miltu ēdienu gatavošanai.** *mẽs* [gaļas gabaliņus] *izmîcaḿ vis·caũri iêkš tãs mîklas. cic liêk vidû. / vaîdzêja pagaĩdît, kâmę̃r ũzrûkst mîkla. / tâda ļeḿpe bi, arî kuô kũla tuõ mîklu.* // **Masa, kas veidojas, sajaucoties kādai vielai ar šķidrumu.** *laî tiẽm stabiẽm garî akmeņu starîpâm, pudarîmeñti mũrijuôt, bûtu smuki, piẽlika piê mãlu mîklas kaĺ̃ķus, laî baĺtuô.*

[II]***mîkla***, arī ***mîkle*** subst. **Alegorisks (parasti īsi formulēts) uzdevums vai jautājums un tā atminējums, atbilde.** *mîkla irî ûzdęvuḿs, kas jâisskaĩdruô. / mîklas bi sarakstîtas skuõlas grãmatâ, kaleñderês bija. es zinâju puĺku. / mîklas bi puĺku – mẽs minêjâm. / diênu nakti iẽt uń ne·kuŕ nenuôiẽt. – puĺkstenis. tã i mîkla. / gaîlis laktâ, dęsas karâjâs. tã mîkla bi. uń ne·viêns nevarî ûzminę̂t, kas tas i. / mîkle*[2]. (ME II 641)

mîkline subst. **Neidentificēts augs.** *mîklines ziêd katru paûsari, bet uôgu nevarî dabũt ręds̃ę̂t. tãs sârkańs, saĺdâks tik, naû skâbs. tiẽ ķękari tâdi plati. naû tâ kâ jãņuôgâm viênc kâtiņč.*

mikls, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir uzsūcis, satur mazliet šķidruma, tvaika; mazliet mitrs.** *miklis i slapš. / vêl tas siêns miklis.*

miklums subst. **Mitrums (parasti neliels).** *muḿs te nav skâba zeme. skâba zeme, ku tâc mikluḿs vaĩrâk.*

mikrêslis, arī ***mîkrẽslis*** subst. **Izkliedēta saules gaisma neilgi pēc saulrieta vai pirms saullēkta; viegla krēsla; mijkrēslis.** *ka saũle nuôgaĩse, ta i mikrêslis. / mîkrẽslis i tâda krę̃sla, kad sâk jaû krę̃slât, krę̃sluôt.*

mikseris subst. **Ierīce maisījumu gatavošanai.** *mikseris irî tagad tagadêjaîs vârc. / parî mikseri saûc elektriskuô putuôtâju arî viênu vaî divâm sluôtiņâm. / mikseris – tuõ es ne·maz nezinu tâdu vârdu.*

mîkstčaũle, ***mîkstčaũlis.*** Sk. *m î č a ũ l a .*

mîkstčaũlīgs, ***-a*** adj. **Gļēvs, raudulīgs (parasti par bērnu).** *tâc mîksčaũlîks* [bērns], *tâc brêcêjs.* // **Gļēvs; tāds, kam nav stingra rakstura.** *daũdzi i tâdi mîkstčaũlîgi cilvệki – bệg nuô smagâka dârba, nuô adbilĩdîbas.*

mîkstenītis subst. **Mīkstais (sildītais) siers.** *mîkstenîtis i mîkstaîs siẽrs. uñ ta i drãnu siẽrs – tas i ciêtaîs.*

mîksti adv. **1. Tā, ka (piemēram, dzija, adījums) nav stingri savērpts, grods.** *priêkš aûdiêm tâ mîksti vêrpa. ka mẹtus vêrpa, ta juô sukri vêrpa, tas i, juô gruôži.* // **Tā, ka (adījums, tamborējums) veidots ar samērā lieliem valdziņiem un nav blīvs, ciešs; tā, ka (audums) nav noausts blīvs.** *kad nuõadîc mîksti ciṁc vaî nuõaûsc šķidrs aûdẹkls, teîc – kâ iskãrstîc, tâc kar̂stîklis.*

2. Tā, ka ir samērā viegli (piemēram, slaukt). *čãksteres platas, ta i viêgli slaûkt – mîksti slaûkt. / kura* [govs] *i mîksti slaûkt, taî jaû paši tẹk tas piẽns laũkâ. / cita* [govs] *i viêgli slaûcama, mîksti slaûkt. citâm* [govīm] *rẹsni pupi – tãs i mîksti slaûkt, kaṁ tiêvi pupi, – ciêti slaûkt.*

3. Tā, ka nav asi, bargi (par izturēšanos, rīcību, runu). *ka tevi jupis paraûtu! netîk piêminẹt vẹĩlu, ta teîc jupis. tas isnãk tâ mîkstâk.*

mîkstināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kas, piemēram, izturēšanās, rīcība, runa) kļūst mazāk ass, bargs.** *nu dusmîga mãte. bûs jâiẽt lûkt uñ mîkstinât* [māti], *laî nerã.*

mîksts, ***-a*** adj. **1. Tāds, ko var samērā viegli sadalīt, saspiest, saliekt u. tml. (par vielu, priekšmetu); ļoti elastīgs; pretstats: ciets.** *liẽpas kuôks* [ir] *mîksc. / tas bi mîksc, skaĩdrs skal̂s. uñ viñš nelûza. / mîkstâs drãtes – dzel̂ža drãtes. tãs liẽc, kâ grib.* // **Par iežu, arī sniega, ledus kārtu; tāds, kur ir šāda iežu, arī sniega, ledus kārta.** *ja gribêja zemi mîkstâku pataĩsît, ta ecêja. zemeî vaîdzêja bût mîkstaî priêkš sẽšanas. / iêjûdz tik pluôgâ uñ apar̂! bûs zeme mîksta kâ viĩla. / a liẽluô ârklu, kuô vil̂ka divi zir̂gi, apara ciêtu zemi uñ ar̂ ilĩkšu ârklu mîkstu zemi. tuõ viêns zir̂ks vil̂ka. / ka visũr varêja iẽt pãri, ta pluôsta tiĩltu zãgâja laũkâ nuô lẹdus. ka mîksc palika, ta zãgâja laũkâ.* // **Tāds, kas nav stingrs, tāds, kas ir samērā viegli lokāms (parasti par audumu); tāds, kas ir izgatavots no šāda auduma.** *nuô tã pakulu aûdẹkla mẽs taĩsijâm palagus uñ vĩriêšiêm apakšbikses. saruĩlêja tik mîkstu. / maṅ ar̂ ušškiņkâj tûbini. tã tâda liẽla lakata bi, tâda dikti mîksta, sil̂ta. pir̂kta, jâ. / tûbines bi tâdas mîksts uñ sil̂ts viĩls drãns.* // **Tāds, kas nav grods.** *viĩlas dzives savêrpa mîkstas.* // **Tāds, kas viegli padodas spiedienam (par mēbelēm, spilveniem u. tml.); ērts, patīkams (par stāvokli šādās mēbelēs, guļvietās u. tml.).** *paṇudzina tik taî guĩtaî tuõs šapus, laî mîksta gulêšana. / juô mîkstâks ķisenis, juô labâka gulêšana. / bûsi brãļa līgavĩna,* [..] *mîkstu guĩtu taĩsîtâja; mîkstu guĩtu taĩsîtâja, pati blakus gulệtâja. / bî arî mîksti krệsli. tiẽ jaû bî glaũni krệsli.* // **Tāds, kam nepiemīt pretestība (par priekšmetu).** [izkapti] *nuô skaņas pãrbaũda. ja rupja skaņa, ta viņa mîksta.*

2. Tāds, ko var samērā viegli saliekt, saspiest (par audiem); tāds (cilvēka vai dzīvnieka organismā), ko veido šādi audi. *guôveî biêzas lũpas, zir̂gaṁ liẽlâkas, tâdas mîkstâkas. / labaṁ zir̂gaṁ mîksta mugura. / tâdi maki bi. tã tâda mîksta, apaļa zive kâ dûre.* // **Tāds, kas nav stingrs, raupjš (par ādu); tāds, kam ir šāda āda (par ķermeņa daļām).** *ruôkas dikti sprẽgâja senâk. savâķa tãs matutes uñ savãrija, uñ samazgâj sẹzdiênas vakariêm ruôkas, uñ ûzmaûca ciṁdus ruôkâ, pir̂kstaîņus viĩlas.* [tad] *mîksts ruôkas bi. / tumsīnāji es pazinu sav maizītes arājīnu – mīkstas ruokas, salda mute, mīļi vārdi runājuot.* (LFK 1961, 10508) ✧ ***mîksts vệdẹrs***, arī ***mîkstas iêkšas*** – paātrināta zarnu iztukšošanās. *ka mîksc vệdẹr̂s, ta i caũreja. / ka mîksc vệdẹr̂s, ta jaû nevar̂ strâdât, ik pa brîdiṁ jâskriên. / kumelîte dara mîkstas iêkšas. / ka mîksc vệdẹr̂s, ta meĩleņtẽja taĩsa ciêtu vệdẹru.* // **Smalks, tievs, sīks (par matiem); tāds, kam ir smalki, tievi mati.** *kumelîtês mazgâ matus, laî mati ir̂ smuki, tâdi mîksti.* // **Tāds, ko var samērā viegli saliekt, saspiest, arī apstrādāt (par augiem, to daļām).** *nu uñ šis ir̂ tas – ah, kâ viņu saûc? viņaṁ tãs lapas tâds pàasas i, tã viêna puse. tã viêna puse i mîksta, uñ tã viêna tâda pàasa i. / te viš aûg ar̂ tâc. viš i tâda mîksta zâlîte. tâda pũkina i galâ. / šĩs tãs kaũlu balañdes. viņs* [tagad] *tâdas mîkstâkas, cũks laprât viņas ệd. / paegles – tãm tâds mîkstas skujiņs, mĩlîgs. / šis tâc gr̦ãvmalu dadzel̂s i. viš tâc mîksc i, viš ne·kaṁ ne·kã neskãdê. / mîkstu zâli guôvis ệd pilĩâm mutêm.* ✧ ***mîksts kâ pũpēdis*** – ļoti mīksts. *palikuši tiẽ rãceņi pêc tã sala kâ pũpệži mîksti.* // **Tāds (augs), kam kāda daļa**

(piemēram, stumbrs) ir samērā viegli saliecama, saspiežama (salīdzinot ar citiem tās pašas ģints, sugas augiem). *tas papârdis i mîkstaîs. papârdes viênas i tâdas stiñgras, ciêtas, uñ viênas i tâdas mîkstas papârdîtes, tâdas smaĺkas. šis tas smaĺkaîs i.* ☐ ***mîkstais dadzis*** (arī ***dadzelis***) – pļavas vilkmēle (*Succisa pratensis*) (?). *šis tas nekuôdîgaîs dadzis – šis i mîkstaîs dadzis. viš tâ vaĩrâk pa ceļmalêm aûg. / tiẽ i dadzeļi – tiẽ mîkstiê. mîkstaîs dadzelis. viš nebada – tâc ceļmalu dadzis viš i.* // **Viegli sakožams (par pārtikas produktiem).** *jẽra gaļa i labâka, mîkstâka.* / [gaļu] *uõzlika, la vãrâs, lidz mîksta bûtu. / tuõs rĩsus lika vãrît. tuõs isvãrija mîkstus. / ka tiẽ rãceņi mîksti, ta tãs skâbenes piêliêk. / mẽs taĩsijâm mîkstu siẽru uñ ciêtu siẽru. mîkstu siẽru varêja likt ari mazuôs gabaliņuôs. / pašiẽm ka mîkstu siẽru sêja, ta jaû ne·kâdu rakstu netaĩsija. /* [*krauzītes*] *sabẽra us klẽcaûkšu, tuŕ sasala.* [..] *atlaîdâs, bî mîkstas. / tuõs* [kāpostus] *addeva visu guôvĩm, ka bija tâds mîksts gaĺviņs.* ☐ ***mîkstais siẽrs*** – siers, ko gatavo no biezpiena un piena ar sviesta, olu, sāls un bieži ķimeņu piedevu un kam nav nepieciešams īpašs nogatavināšanas periods; jāņusiers. *mîkstaîs siẽrs* [jeb] *ãzlijuma siẽrs – tuõ tâ·pat vãra, tikaî neliêk apakš akmeņa. bet, ka nuõsulina, ta iẽliêk taî pašâ grãpî. apakšâ piẽns, piẽberŕ sâli uñ a karuôti maĩsa. / aĩzlĩmsiẽrs* [jeb] *mîkstaîs siẽrs.* [tam virsū] *akmiņu neliêk. sâli uñ ķẽmeles iêjaûc jaû iêkšâ taĩsuôt. / tâ saûktajam̂ mîkstajam̂ siẽram̂ liêk klât daũdz labumu – uõlas, sviêstu, ķimenes. / ciêtaîs siẽrs – tuõ turêja iĩgâk. mîkstaîs siẽrs bi tũlĩt ệdam̂s. / mîkstuô siẽru uz Jãņiêm jaû taĩsija.*

3. **Tāds, kas nav ass, bargs (par izturēšanos, rīcību, runu).** *laî viñš pĩkstâs, cik tîk! gañ es viņu piẽrunâšu! nebûs vaĩs pikc, bûs mîksc, kâ tệvam̂ vaîg bût priêkš saviêm bệrniêm.* ✧ ***mîksta mêle*** (arī ***valuoda***) – saka, ja kāds runā iztapīgi, arī glaimojoši; saka, ja kāds ir runīgs. *lišķis i tâc piêlîdêjs, visiêm piêliên a savu mîkstuô mêli parunât. / šaũtuves aka saîmniêcêm tâ vaĩrâk piêlîda a tuõ mîkstuô mêli. / ka iẽdeva mẽrniêkam̂ rubli, tâ mîksta valuôda kâ viĩlla uñ piêmẽrija upes pakrañti piê pļavas klât.* ✧ ***mîksta sîrde*** – saka, ja cilvēks ir iejūtīgs, labsirdīgs, arī jūtīgs. *ka tâc lapsîrdîks i, ta saka, ka tam̂ iŕ mîksta sîrde. / viņam̂ naûdiņa tâ turêjâs. uñ viņam̂ bij tâda mîksta sîrde. iêdeva kâdam̂ dzệrâjam̂ aŕ.* ✧ ***pataĩsīt mîkstu*** – pārliecināt, pierunāt (kādu). *pataĩsît mîkstu i piẽrunât kuô.*

4. **Samērā silts, patīkams (par laikposmu, laikapstākļiem, kas parasti seko aukstumam, salam).** *ka sala laĩkâ saruônas daũdz zvaîgznes, ta aka laĩks maĩnâs uz mîkstu. / ka nesaĺs, ta bûs mîksc laĩks.* ☐ ***atlaîsties uz mîkstu*** – pārstāt salt. *katru reĩzi pa Katrĩnâm gañ·drĩz bi liêtus va atlaîdiês uz mîkstu.*

5. **Tāds (ūdens), kas nesatur vai maz satur (parasti kalcija un magnija) sāļus.** *priêkš apliêšanas alum̂ veda nuô upes ûdeni. tas i mîkstâks. / ta sâka krât liêtus ûdeni priêkš mazgâšanas, ka vaîdzêj mîkstu ûdeni sakrât. / tuôreĩz* [veļas mazgāšanai] *tik aplêja pệlnus – bệrza pệlnus.* [..] *ta bi tâc mîksc ûdeńs. uñ* [tas] *aŕ dikti jẽma mẹĩllumus ârâ.*

6. **Staigns.** *ceļš pa·visam̂ nuô liêtus atļuŕbis mîksc. / tik slikti ceļi i šuôgad mežâ. veĺ labi naû sasalis pa·visam̂, apakšâ veĺ mîksc.*

mîkstums subst. 1. **Vispārināta īpašība →** ***mîksts*** **(2), šīs īpašības konkrēta izpausme.** *rĩviņu raũsis – tâdu cepa. sarĩvâ rãceņus, nuôsûc saûsus, atleî zinâmâ mîkstumâ a piẽnu, piêliêk sâli uñ iêliêk issmệrệtâ plãtê.*

2. **Gaļīgā daļa (augam, tā daļām).** *ka es gãju skuõlâ, ta ka nuôgriêze* [piepi], *ta iêkšâ bi mîkstum̂s. ta tãpeli varêja labi nuõbệrst. / ja bija kâda vaĩna, aîspilis, tad piêsêja ãlevijas mîkstumu klât, laî izvệlk.* // **Dzinums.** *ka bi paûsara laĩks, jẽma egļu mîkstumus. a tiẽm kaĩsija istubas. tiẽ smaŕžuôja.*

3. **Klaipa daļa zem garozas.** *adgriêž tuõ mîkstumu nuõst nuô tãs garuôzas, iêliêk* [ganam] *sviêstu spuñdâ. / tâdu knibgali isnęs* [ganam] *– tuõ mîkstumu visu izệduši, garuôzu viẽ atnęs.*

4. **Muskuļaudu un saistaudu kopums (gaļai).** *ka nuôệd šķiņķim̂ mîkstumu, ta tuõ kaũlu saûc pa ceñkli. tuõ isvãra zupâ. / tuŕ pa tuõ aûss mîkstumu laĩkam̂ viêgli izdũrt.*

5. **Staigna vieta.** *ku bi tâc kâ mîkstum̂s, ta teîc – pluôcis.*

Miķēlis, arī ***Miķelis***, ***Mika***, ***Mičis***, ***Mičs*** subst. 1. **Personvārds – vīrieša vārds.** *Jãnužis, Mičis, Añnuža, Maĩguža. / ka teîce Mičis – ta uz jaûnu* [cilvēku]. *ka teîce Miķẽlis – ta tas uz vẹcu. jaûnu pa Miķẽli nesaûca. / Mičs – Miķêli nesaûca tad. / Mičis, Mičîtis. ta Miķêlis pêcâk teîca. / dệls Miķêlis spẽlêja vijuõli* [jeb] *pijuõli. / Miķêlis issmêja tuõ Añnu, bet beîdzuôt aŕ visu Añnas netikumu paņẽma paŕ siẽvu. / Miķẽļus tik piẽminêja, kuŕ bija kâdam̂ vârda diêna. / vĩriêm*

[vārdi] *bij Miķẽlis, Mičis. / maṅs vĩrs bî Miķẽlis. draûgi saûca paŕ Miku. Mičis arĩ teîca. / mani krustę̃vi abi bî Miķẽļi. / vĩri nuôgãja piê Mikas. tuŕ bî tâda pasêdêšana. / Miķelītis, mazs vīriņš, tas atnāca pilnu ruoku.* (LFK 527, 24206) / *senâk vaĩrâk Miķẽlis saûca, taga – Miķelis.*

2. Īpašvārds – dzīvnieka (piemēram, teķa, kaķa) vārds. *ęsu tâ dziŕdêjuse, ka tękuli saûc pa Miku. / tękuli a·viênu saûca Mika. Mika, Mika! / tękuliṁ tas riktîgaîs vârc bi Mika. / mẽs kad·reĩz kaķi saûcâm pa Miku tig.* ✧ ***mę̃llais miķẽlis*** – uz plāts cepta maize, kuras mīkla gatavota, iejaucot miltus asinīs. *citi cęp mę̃lluôs miķẽļus.* [mīklu] *iẽliêk iêkš tâdas liẽlâkas plãtes, taûkus iêsmẽrê uṅ ta liêk liẽlâ krâsnî cępt. ta, ka iŕ iscępušiês, sagriêž gabaluôs uṅ ęd. tuõs saûc mę̃lluôs miķẽļus. viņi tâdi mę̃lli i.*

3. dsk. **Miķeļa diena (29. septembris).** *lidz Miķẽļiêm strâdâja vasaras aĺgâdži. / lidz Miķẽļiêm ganija, divdesmit devîtaṁ zepteṁbriṁ. ta tâ gaĩdiju tuõ zepteṁberi, ta nebûs vaĩs jãgana.* ✧ ***pazûd kâ žĩds pa Miķẽļiem*** – saka par kādu, kas negaidīti, nemanot nozudis. *tuŕ viêns nãca pa ceļu, bet pazuda kâ žĩc pa Miķẽļiêm. / biju sarunâjse palĩgu, ka nãks maĺku saskaĺdît. atnãca tâc iêdzêris uṅ pêc pãrs stuñdãm pazuda kâ žĩc pa Miķẽļiẽm. / ku tuõ vaĩs samedîsi, kas pazudis kâ žĩc pa Miķẽļiêm!*

mĩlestība, reti ***mĩla*** subst. **1. Intīmas jūtas, kas pauž sirsnību un simpātijas pret konkrētu pretējā dzimuma cilvēku un juteklīga tieksme (pēc tā).** *mĩlestîba iŕ, kad meîta aŕ puĩsi viêns uõtraṁ patîk. / kas tâ prâtîgi jaû bija iêsâkuši tuõ mĩlestîbu, tuõs tâ trîs reĩzes* [baznīcā] *ussaûca. / kad bac pa duŕvîm iêkšâ, tad mĩlestîba pa luôgu laũkâ. ka trũkuṁs uznãk, ne·kâda mĩlestîba nav.* ✧ ***mĩlestībā kûpēt kûp*** – saka, ja (kāds) dedzīgi mīl. [kāds puisis] *mĩlestîbâ kûpę̃t kûpêj. viņš sagãj piê Kačas septiņus gadus uṅ ne pîrkstiņa nepiẽlika.* ✧ ***dzîvuot nuo zila gaîsa un mĩlestības*** – dzīvot, pārtikt ar ļoti niecīgiem līdzekļiem; būt bez eksistences līdzekļiem. *kâ ta šiẽ tuŕ dzîvuô! ne·kuô nestrâdâ, bet dzîvuô labi. dzîvuô nuô zila gaîsa uṅ mĩlestîbas.* // ģen.; adj. noz. **Tāds, kas saistīts ar mīlestību.** *tuŕ bi liẽls, vęc uôzuôls. tuõ saûca pa mĩlestîbas uôzuôlu. / puĩšis nuôgãja piê tã mĩlestîbas uôzuôla apsę̃stiês.*

2. Jūtas, kas pauž sirsnību, simpātijas pret kādu cilvēku, cilvēku grupu vai parādību; dziļa sirsnība, draudzība, interese. *kad dzima piŕmaîs puĩka, tad visa vĩra mĩlestîba viņaṁ krita. / pastaris i pêdẽjaîs bę̃rns. taṁ pastarĩtiṁ jaû tã liẽlãkâ mĩlestîba jâparãda.* ☐ ***mĩlestības*** (reti ***mĩlas***) ***raksts*** – cimdu raksts, kuru ada ar zaļu un sarkanu dziju. *mĩlestîbas raksc i ciṁdu raksc. tas zaļaîs i cerîba, bet saŕkanaîs – mĩlestîba. / dziŕdêjuse ęsu – mĩlestîbas raksc. bet, kâc viš i, tuõ es nezinu. / mãte mâcêja mĩlas rakstus adît kâzâm.* // **Tas, kas izraisa šādas jūtas.** *Pẽterim̂ bi liẽla mĩlestîba ziŕgi.* ✧ ***vęca mĩlestība nerûs*** – saka, ja kāds saglabā pastāvīgu interesi (par kādu, ko). *jâ, vęca mĩlestîba jaû nerûsuôt – tâ vęci ļaûdis teîc.*

3. Nepieciešamība, tieksme (pēc kā). *manaî mãteî tã kârtĩbs mĩlestîba bij iêdziṁta.* / [meitai ir] *mĩlestîba uz dârbu – dârps patîk.*

mĩlēt v. **1. Izjust mīlestību (1).** *vaĺkâ mici, mĩlê vĩru, glabâ bę̃rnus, aûdzê liẽlus! / kuŗš tautiets mĩlę̃ts bija, tam māsīna pūru deva.* (LFK 1961, 11092)

2. Izjust mīlestību (2). *mãte mĩlê bę̃rnus, lidz nuõmĩrt. / neviens mani tã nemĩla, kã mĩl mani mãmuļīte.* (LFK 1961, 10569) / *mĩl – dikti maz teîca. tâ neteîca mãte uz bę̃rnu – es tevi mĩlu. dziêsmâs gaṅ dziêdâja. / maṅ jaû tiẽ ziŕgi dikti žę̃l bi. uṅ es jaû tâ vispãr luõpus mĩlêju. / jũŗu es nemĩlêju.* ✧ ***mĩlēt kâ siŕsniņu azuotē*** – ļoti mīlēt (kādu); ļoti labi, sirsnīgi izturēties (pret kādu). *mazu bę̃rnu mãte aũklê uṅ mĩl kâ siŕsniņu azuôtê.* ✧ ***par veĺti mĩlę̃ts*** – saka, ja nav cerību sagaidīt, iegūt (ko). *gaĩdija, gaĩdija, bet ne·kuô nesagaĩdija. paŕ veĺti mĩlę̃c! / duõmâju, ka atnãks mana vęcã draûdzene, bet pa veĺti mĩlę̃c. diês kâpêc neatnãca? / pa veĺti mĩlę̃c – tâ nèisnãca, kâ bî duõmâc.*

3. Būt tādam, kam ir (parasti pastāvīga) nepieciešamība, vajadzība, arī tieksme (pēc kā). *es mĩlu ę̃st siẽru. / sevišķi bę̃rni mĩl klêpî sę̃dę̃t. / puzdiênas saũlê lîdę̃kas mĩl saũlê siĺdîtiês uṅ guĺ nekustîgi. / ruñcis buĺduŕjãņa saknes dikti mĩlê. uṅ kâdus trikus ta viṅš taĩsa!* / [zosu] *tę̃vaînim̂ bi savas mãtîtes, kuras viṅš vaĩrâk mĩlêja. tãs nãca baraṁ pa priêkšu. / biêži gadijâs, ka jaûnas aves ję̃rus nemĩlêja, negribêja. / vęcâmãte muṁs, bę̃rniêm, lika iẽt us ceļu uṅ gaĩdît kâdu gãjêju, uṅ pateîkt, ka ave nemĩl ję̃ru. ta tã ave tuô ję̃ru mĩlêšuôt. / kas jaû mĩlêja kãrtis, tiẽ guôduôs spẽlêja. / cic mĩl uõtru aprunât, glezê tik. / tas puĩšis mĩlêja uõtru ciĺvę̃ku issmiêt. / viṅš jaû mĩl tâ ęcę̃tiês. / te kaĩmiņiêne dikti mĩl izgânîtiês.*

mīlēties v. **Mīlēt vienam otru.** *kas mīlêjâs, tas ķīvêjâs, – teîc us ciĺvękiêm, kam̂ iĕraduṁs runâtiês daũdz uṅ strīdętiês. / nākat, bęrni, skatatiés, kā šie divi mīlējās!* (LFK 9, 35) / *mīlamiês, īsteniĕki, neba mēs daũdz bijâm, neba mēs daũdz bijâm – trîs trešâ desmitâ.*

milicis subst. **Jaunākā dienesta pakāpe milicijā; cilvēks, kam ir šāda dienesta pakāpe; milicijas darbinieks.** *komedañc bi, kas visu tâ iskomañdañtêja, nuôraĩdija katru us savu dârbu. viš milicis neskaîtijâs.*

mīlīgi adv. **Mīļi, draudzīgi.** *tãs mãsas tâ mīlîgi dzîvuôja. / citi iskaûjas uṅ dzîvuô mīlîgi tâlâk.* // **Labvēlīgi.** *skuõluôtājs papurinâja aûsi tâ mīlîgi, bet ne·kuô neteîca.*

mīlīgs, ***-a*** adj. **1. Laipns, mīļš, draudzīgs; tāds, kurā izpaužas šādas īpašības.** *skuõluôtâjs bi Aîspurîs. ta nãca Vaĺdmanis. viš tâc mīlîks bi. / mazâ mãsa tâda mīlîgâka, nav niķîga.* // **Pieglaudīgs, mierīgs (par dzīvniekiem).** *buces, mazi jĕriņi i tâdi mīlîgi. / tas suṅs tâc mīlîks uṅ piêglaũdîks. / šis kaķis nav tâc mīlîks. / tiẽ misiņaûsîši – tiẽ i tik mīlîgi uṅ labi.*

2. Tāds, kas izraisa patīkamas sajūtas. *bûs siĺtuṁs pirtî – a bęrza maĺku kurinâta. tâ teîca, ka tas i mīlîks siĺtuṁs. / zvejnieka amats viens mīlīgs amats.* (LFK 1961, 10922) // **Tāds, kas izraisa patīkamu kairinājumu (piemēram, pieskaroties).** *paegles – tãm tâds mîkstas skujiṅs, mīlîgs. / Vãczemes egles aûga liẽlas. uṅ viņâm tãs skujas tâdas mîkstâkas, tâdas mīlîgâkas irî. / tiẽ dadži i visâdi. viêni i tâdi mīlîgâki.* // **Tāds, kas nav ass, stiprs (par garšas sajūtām).** *viņa i mīlîgâka tã gurî̆ķu* [tas ir, ķirbju] *zapte arî brûklinêm. tuõ varêja kârtîgi iĕęst. / čabarîpupas stipras, kreptîgas. tã zupa naû tâda mīlîga. / šnabiṁ piêlej klât ûdeni uṅ ta atlašâ, laî mīlîgâks.*

3. Silts, patīkams (par laiku). *šuôgad braṅgi nav mušu. aũksc bi. paûsaris nebi ne·kâc mīlîks. / taga jaû tãs ziêmas i dikti mīlîgs. / tâc mīlîks laĩks. bûs jâizlaîž vistiņas laũkã.*

milimetrs subst. **Metra tūkstošā daļa – 0,001 metrs.** *jaņi irî tâdi siĺķu tîkli a vidêju acu izmęru.* [acis] *us kâdi deviņpacmit milimetri.*

mīlims, ***-a***, arī ***mīlinams***, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kurā izpaužas sirsnība, maigums (parasti par vārdiem, to nozīmēm).** *ganelis i tâc mīlimaîs vârc. liẽlâks ciĺvęks rętі gãja ganuôs. / draûǵelis i mīliṁs vârc. tu maṅ esi laps draûǵelis – nãc palīgâ! / čabulis i mīliṁs vârc. manas meîtiņas, čabulîtes, nãkat ęst! / cibîte i mīlinaṁs vârc aka. bęrniêm saka, vīrs teîc us siẽvu – mana cibîte! tuõ gaṅ teîc Nîcâ. / duša irî tâc mīlinaṁs vârc guôveî. / cãle i mīlinaṁs vârc. ak, tu mana cãle, nãc sêdi blakus! / tâduôs mīlinamuôs vârduôs paši savus bęrnus nesaûca. citu gaṅ.*

mīlināšana subst. **Rezultāts → *mīlināt*.** *tuôreĩz tâdus mīlinâšanas vârdus ne·maz nepazina. tik tẽte, maṁma. tẽtiṅ – tâ neteîca.*

mīlināt v. **1. Glāstīt, apmīļot.** *mīlinât* [ir] *glaũdît. bęrni grib mīlinât mazuôs kaķęnus.*

2. Paust mīlestību, maigumu, draudzīgumu (?). *mīlinât – gãdât paî pamęstiêm.*

mīlināties v. **Ar savu izturēšanos paust sirsnību, simpātijas (pret ko).** *bęrni grib ǵaũktiês klât, mīlinâtiês.*

mīlītis subst. **1. Lieto, lai paustu draudzīgu, sirsnīgu attieksmi pret kādu, uzrunājot to vai runājot par to; lieto, lai paustu ironisku attieksmi pret kādu, uzrunājot to vai runājot par to.** *tas kaķis te maṅ arî i tâc mīlulītis, mīlītis. viṅš i greîssirdîks, ka a viņu nespẽlêjs.*

2. Rokas mazais pirksts. [Pirkstu nosaukumi:] *îkšis, lišķis, garaîs pirksc, mazulîtis* [jeb] *mīlîtis, zęĺtnesis – te maûc grędzęnu.*

miĺna, reti ***miĺnis*** subst. **1. Liela, smaga runga; boze.** *ku ta mana miĺna? pa tuṁsu ejuõt, jâjęṁ kâda miĺna ruôkâ. / nebędājies, vīra māte, tava tiesa nezudīs! segšu sakšu, malt vedīšu, duoš ar milnu mugurā.* (LFK 1818, 261)

2. Rokas dzirnavu griežamais koks, kura augšējais gals brīvi iestiprināts griestos, bet apakšējais piestiprināts pie stīpas, kas aplikta ap dzirnakmeni. [rokas dzirnavu] *virsêjaṁ akmeniṁ apkârt bi kuôka stīpa. piê stīpas bi piêstiprinâc kuôks – viêns gaĺs, bet uõtrs aûkšâ piê griêstiêm. tuõ saûca pa miĺnu. / ruôkas dzīrnûm blakus tâda nũja – tuô saûc pa miĺni. a tuõ griẽza tuõ dzīrnu akmeni. garî tuô* [dzirnu] *akmeni tâda kuôka stīpa apkârt, tâda uôsa piêlikta, ku tuô miĺni blakus iêliêk, ka varî pagriẽst. / dzīrnu miĺnas viêns gaĺs piê dzīrnu akmeņa, bet uõtrs aûkšâ piê tã baĺsta. virsêjaṁ akmeniṁ bi apkârt kuôka stīpa, laî turî varętu iêstiprinât miĺnas galu. / apkârt taṁ* [dzirnu] *akmeniṁ bi aptaīsîta tâda juôsta.* [pie tãs piestiprināta] *tâda miĺna a kâtu. a tuõ miĺnu griẽza tuõ akmeni virsêjuô. tuõ miĺnu vaîdzêj tâ saķęrt uṅ griẽst. / kad·reĩz jaû mala a ruôkas dzīrnûm. divi akmeņi, blakus tâda nũja – tuô saûca pa miĺni. a tuõ griẽza tuõ dzīrnu akmeni.*

miĺtains, ***-a***, dsk. *miĺtaini*, arī *miĺtaiņi* adj. **1. Tāds, kas satur samērā daudz cietes.** *rāceņi iŕ miĺtaĩni, miĺtaĩņi. / šuôgad rāceņu gac. bûs miĺtaĩņi, daũdz nelija. / šuôgad miĺtaîņi rāceņi. iĺgi vãruôt, vaŕ pabļukt. / ka* [kartupeļus] *nuôsûca, kârtîgi sapurinâja, laî miĺtaîni. /* [mēslošanai] *zuperis bi, kãlija sâle bi. bet muṁs aûga tâ·pat. mẽs nepiŕkâm. rāceņi nav miĺtaîni a tiẽm.*

2. Tāds, kas notraipīts ar miltiem. *šitaî maîzeî dikti miĺtaĩna apakšgaruôza.*

miĺtene, arī ***miĺtine***, ***miĺtẹnājs*** subst. **1. Mūžzaļš (viršu dzimtas) sīkkrūms ar tumšzaļām, spīdīgām, ādainām lapām un sarkanu, miltainu kauleni (*Arctostaphylos*); šī auga auglis.** *dzẽrvine, miĺtines – tâds pašas sârkaŅs, zẹmas. / miĺtenes līdzîgas brûklenêm, tikaî zẹmâkas. / ļuôti vẽrtîga tẽja – miĺtẹnâju tẽja.*

2. Daudzgadīgs asteru (kurvjziežu) dzimtas augs ar dzelteniem ziediem un lielām sirdsveida, apakšpusē tūbainām lapām, kas attīstās pēc auga noziedēšanas; parastā mällēpe (*Tussilago farfara*) (?). *šĩs aûg pa druvâm. mẽs viņas saûcaṁ pa miĺtenêm. aŕ nuô lapas vaŕ pateîkt. aŕ iêkšâ tâc biš·ķĩt gaîšâks tas pac dzẹĺtẹnuṁs, tâc kâ pũciņa. tãs lapas dikti labas – viêna puse viņâm gaîšâka tãm lapâm, viêna tuṁšâka.*

miĺti, reti vsk. ***miĺts*** subst. **1. Pulverveida masa, ko iegūst, speciālās ierīcēs, iekārtās sasmalcinot graudus, sēklas.** *ka tuõs aûzu graûdus, tuôs miêžus uṅ ari ziŕņus, pupas samaļ̂ miĺtuôs, i labi cũkâm êdiênaṁ piẽlikt. / uṅ tad vãrija nuô rudzu miĺtu viẽn biêsputru – rudzu miĺtu biêsputru. / aûzu miĺtus iêbeŕ ûdenî siĺtâ, izmaĩsa, piêliêk maîzes raûgu – tuõ iêjavu. / tas miĺc* [plaucējot] *zaûdê tuõ stiprumu. neplucinâc miĺc duô vaĩrâk. / ziŕgaṁ miĺti vaîdzêja nuôpiŕkt. / kuŕ tãs labîbas kastes* [klētī] *nèisnãca tâ piê tãs siêns, tad akaĺ̂ miĺtu kastes bi nuôliktas, kuŕ vi·sâdi miĺti – maîzes miĺti, cũku miĺti, jâ. / lizi pa·priêkšu apkaĩsa a miĺtiêm. / miĺtu biêsputru maz vãrija. tã bi tâda gluma, citaṁ nesmeķâja. / vis·galv̂ẹnaîs êdiêns* [bija] *rāceņi, skâba putra, siĺķe, baĺtaîs sviêsc, miĺtu mêrce.* ☐ ***kaŕtupeļu*** (arī ***rāceņu***) ***miĺti*** – ciete, ko iegūst no kartupeļiem. *sarĩvã rāceņus, isskaluôja. ka nuôsêdâs, ta tuŕ radâs rāceņu* [jeb] *kaŕtupeļu miĺti.* ☐ ***smaĺkie miĺti*** – smalki malti kviešu milti. *nu tuõs kuñkulîšus taĩsa nuô smaĺkiêm miĺtiêm.* ☐ ***spicẹ̄ti miĺti*** – rupji malti milti; milti, kas satur daudz graudu apvalku vielu. *spicẹ̄ti miĺti iŕ rupji samaĺti. vẹcuôs laĩkuôs, ka cepe maîzîti nuô tuõ spicẹ̄tu miĺtu, ta vẹci ļaûdis teîc – kas tuŕ pa maîzi, kâ putas!* ☐ ***zaũbẹrẹ̄ti miĺti*** – smalki malti kviešu milti. *tã i laba maîze, zaũbẹrệti miĺti. iŕ smaĺki sijâc. / zaũbẹrệti miĺti tas pac gaṅ·drĩz kas bĩdẹlệti. tas pusbĩdele saûcâs, zaũbẹrệc – pusbĩdele.* ✧ ***gatavi miĺti!*** – saka, ja iecerētais neizdodas, arī par ko nevēlamu, netīkamu. *gatavi miĺti! tuõ jaû paredzẽja, ka tãs plûdas nuõnesîs pruôjâm tuõ pluôstu. uṅ – gatavi miĺti – pruõjâm bi!* ✧ ***paệdušai cũkai miĺti rûgti*** – saka, ja cilvēks nezina, ko grib. *viṅš jaû bagâc, bet ne·kas viņaṁ nav laps. nu pàệdušaî cũkaî aŕ miĺti rûkti. / pàệdušaî cũkaî miĺti rûkti – teîc us tâdu ciĺvệku, kas neziṅ, kuô grib.* ✧ ***sabeŕzt miĺtuos*** – pilnīgi uzvarēt, arī iznīcināt. *ja neklaũsîsi, ta sabêrzîšu miĺtuôs! teîc, ka uz vârdu nekust.*

2. vsk. **Grauda daļa, no kā iegūst miltus (?).** *ka vaŕ graûdu uz nagu pãrkniêpt, ta rudzi iŕ pļaũnami, ta i miĺc iêkšã. / pusbĩdele i tas nuôspicệtaîs, ta ka samaĺc. tĩrs uṅ baĺc miĺc. / tas miĺc* [to plaucējot] *zaûdê tuõ stiprumu. neplucinâc miĺc duô vaĩrâk.* ✧ ***viênu miĺtiņu*** – nedaudz, mazliet. *kaût tu bûtu viênu miĺtiņu miêrîks! kâ dzîvs sudraps kust!* [Saka par bērnu.]

miĺtīgs, ***-a***, arī ***miĺtuojs***, ***-a*** adj. **Miltains.** *tiẽ diûkaṅšu* [mieži] *vaĩrâk priêkš bĩdelêšanas. tiẽ i tâdi pûŗveîdîgâki, miĺtîgâki. / labi rāceņi bi – miĺtuôji, feîni dikti. / raîbiê rāceņi iŕ miĺtuôji. tuõs vaŕ stãdît. / rāceņi aka savira bļugâ – dikti miĺtuôji. //* **Miltveidīgs (?).** *te kad·reĩz bi tâda ãdaṁâbelîte – tâdi âbuôliņi kâ labi liẽli ķiŕši, bet tik miĺtuôji.*

miĺtine. Sk. *miĺtene.*

miĺtrasa subst. **Augu slimība, kam raksturīga pelēcīga pulverveida apsarme.** *miĺtrasa uskrita tâ. tuŕ tâda šẽrve viŕsũ uzmetâs. naû vaĩs tâc zaĺš tas krũms. tã tâda slimība. / miĺtrasa i ruõzêm.*

miĺtums subst. **1.** dem. **Niecīgs (parasti ēdiena) daudzums.** *ne miĺtumiņa nav êdis. / vẹcaîstệs sliṁs, ne miĺtumiņa šuôdiên nav êdis.*

2. Vispārināta īpašība → ***miĺtains*** **(1), šīs īpašības konkrēta izpausme; miltainums.** *kad nuôvãra rāceņus, ta aîz mizas redziṁs miĺtuṁs. / šuôgad rāceņiêm naû ne·kâda miĺtuma, tâdi gliti pàaûguši. liẽsa zeme laĩkaṁ.*

miĺtuojs. Sk. *miĺtīgs.*

mĩltuots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kam ir pievienoti milti; tāds, kas ir apkaisīts ar miltiem.** *rîtiêm tãs guôves jãsadzĩrdiņ a siĺtu, miĺtuôtu êdiênu, ta duô siênu. / ta ļem̂ tik tâdu* [mīklas] *gabalu, nuõvîsta ruôkâ uņ tuõ miĺtuôtuô pusi uz lizi liêk.*

mīlulis m., ***mīlule*** f.; subst. **Cilvēks, ko mīl, arī lutina, lolo; cilvēks, pret kuru izjūt simpātijas.** *mazã Iẽviņa i visu mũsu mīlulĩte. / sešuos mẹlnuos spilvẹnuos, tur guļ mazais mīlulītis.* (LFK 9, 9) / *abrkasis* [tas ir, pēdējais bērns] *iŕ tẹ̃va mīlulis.* // **Dzīvnieks, ko mīl, kas ir ļoti patīkams.** *lakstīgala, mīlulīte, piecel manu arājiņu!* (LFK 1961, 10186)

miĺzenis m., ***miĺzene*** f.; subst. **Ļoti liels dzīvnieks vai augs.** *tas kuôks i miĺzenis. / tã vẹcã liẽpa bî miĺzene. piŕms kâdiêm gadiêm nuôzãgâja. / tâda miĺzene sẽne te isaûguse bi.*

miĺzīgi adv. **Ļoti; ļoti lielā mērā, pakāpē; ārkārtīgi.** *Liẽpãja ta miĺzîgi bũvêjâs. / tas puõsc* [pēc vētras] *bi miĺzîgi liẽls. / senâk jaû* [kumelītes] *miĺzîgi liêtuôj. / maņ piĺsệtniêki miĺzîgi jẽma* [saldskābmaizi]. / [mīkla] *tâ kâ viêna švaṃma, tâ miĺzîgi isaûg. / Mêḳes ẹzẹŕs jaû bi miĺzîgi bagâc a zivîm. / apmeta visu miêsu a tâdâm smaĺkâm, niẽzuôšâm piñnêm. tãs bi miĺzîgi lîpîgas. / cita miĺzîgi grib* [īpatnēji] *runâtiês. uņ ta muṃs aka piê tãs smiêšanâs. / es tik pa* [Jāņu] *nakti dzirdẽju, ka miĺzîgi spẽlẽja.*

miĺzīgs, ***-a*** adj. **1. Ļoti liels (pēc izmēriem, apjoma, formas u. tml.).** *bi miĺzîgas baĺļas. sãrmu taĩsija. / ku miĺzîgas bũves, tiẽ i miĺzîgi dziẽdi. senâk slīpeŕcirtêji tuõs cirta. / tuŕ us Puôdệnu laũku ustaĩsija miĺzîgu ķiẽǵeļu fabrĩku.* [tai bija] *siṃtu piêdzdesmit sešas pệdas gaŕš skuŕstenis.* // **Ļoti liels (par fizikāliem lielumiem).** *krâsnî i riẽre, ku viss stãv siĺc. ta miĺzîks siĺtuṃs nãk taî istabâ. / tã riẽre duô miĺzîgu siĺtumu ârâ. tas bûs tik·pat kâ uõtra krâsne – mũrniêks tâ teîca.*

2. Ļoti spēcīgs, stiprs (par parādībām dabā). *viẽsuļvệtras desmit baĺles stipras. ta jaû miĺzîga vệtra.*

3. Ļoti spēcīgs, intensīvs (par psihisku vai fizioloģisku stāvokli); ļoti liels (pēc intensitātes, stipruma). *nu lapsas viņus visus* [tas ir, zaķus] *nuôệd. viņaṃ̂ iŕ miĺzîga uôža. / tag maņ dikti miĺzîks slâpệtâjs i, ka es nevaru paiẽt. ka es bišķi pakustu, ta maņ tũlĩt slâpst ciêt.*

4. Ļoti liels, plaši izvērsts (piemēram, par darbību, norisi). *te jaû* [bija] *miĺzîga kustība pãri Bãrtas upeî. / ja viš* [tas ir, lasis] *pa·visaṃ̂ tuvu laĩvaî, ta viš viênâ miĺzîgâ râviênâ laîžas caũri uz dibẹnu.*

miĺzis subst. **Ļoti liela auguma, pārdabiski spēcīga būtne.** *iŕ jaû tâdas pasakas paŕ miĺžiêm.* ☐ ***gara miĺzis*** lit. – talantīgs, ievērojams cilvēks, kura garīgajam darbam ir izcila sabiedriska nozīme. *vẹcaîstệs runâja a skuõluôtâju Krũmkaĺnu pa Jaňševski. Krũmkaĺns teîca – viňš jaû gara miĺzis, viņaṃ̂ talañc uz rakstîšanu.*

miĺzu ģen.; nelok. **1. Tāds, kas sastāv no ļoti daudzām sastāvdaļām, elementiem, vienībām (par kā daudzumu, skaitu).** *spĩķeris i liẽla nuõliktava. tiẽ piĺsâtâs, ku miĺzu maňtas saliêk. / ja jaû tâdi miĺzu kvaňtumi zivju iŕ, tad jaû tã iŕ grũta liêta tâ iskliêdệt.* ☐ ***miĺzu naûda*** – ļoti liela naudas summa. *tãs* [brusas] *gã uz ârzemêm. tiẽ jaû miĺzu naûdas peĺnij diênâ.*

2. adv. **Ļoti, arī ļoti lielā mērā; ārkārtīgi.** *saĺdaîs mĩļaîs miĺzu liẽls krũms te aûga. / iẽt jũrâ vis·maz trîs, četri zvejniẽki. tad arî jẹda iznãk miĺzu gara. / šupes i miĺzu gari šķũņi. malu, siênu nav, tik juṃc. tuŕ labîbu lika.*

miĺzum adv. **Ļoti; ārkārtīgi.** *muṃs ap mãj bij miĺzuṃ̂ daũdz pliẽdaru. tâpêc tuô mãju tâ arî nuôsaûc.*

miĺzums subst. **Ļoti liels (kā) daudzums, kopums.** *bet nu ku tu tuŕ sažaûsi tuõ miĺzumu veļas? pa pusgadu mazgâ viênreĩz, pa gadu divreĩz tik mazgâ. ta jaû iŕ tâc miĺzuṃs. / uôgu šuôgad mežâ tâc miĺzuṃs.*

mĩļi adv. **Sirsnīgi, laipni.** *ka dikti mĩļi grib teîkt, teîc – papučis, maṃmučis. / ķizu, ķizu, mãsĩna, paraûdi žẹ̃li pêc jaûnu diênĩnu, pêc vaîņadzĩna! kaṃ̂ mĩļi runâji aŕ taûtu dệlu klẽtĩnas galâ vakarâ vệlu? / vĩrs, gribệdaṃs mĩļi runât, teîc tâ – mana siẽvele, iẽsiṃ̂ nu piê dârba! / saûc maņ mĩļi, vĩramãte, es tev mĩļi adbiĺdẽšu.* // **Saticīgi; tā, ka izpaužas mīlestība, sirsnība.** *cĩrulis dziêdãja uz rijas juṃ̂ta – viņš visu zinãja, kas mĩļi dzîvuô.*

miĺjuons subst. **Miljons; ļoti liels daudzums naudas, arī ļoti liela bagātība.** *ja tu, brãlît, viňnêsi miĺjuõnu, va tu maņ ari duôsi? – nê! neduõšu! uņ iêsâkâs strĩc staŕp brãļiêm lidz kaûšanâm.*

mīļš, ***-a*** adj. **1. Tāds, ko mīl; tuvs, dārgs.** *iêduô mani mīļi mãsi. / tuõ vârdu mīļš dikti maz liêtuôja.* ✧ ***katram sava âda mīļa*** – saka par cilvēku, kas rūpējas tikai par sevi, savu labumu. *katraṁ sava âda mīļa – runâ paŕ tâdu, kas tik sev vaĩrâk grib iêgũt.* // **Tāds, kurā izpaužas mīlestība, sirsnība.** *mīļis vārdis tautu dēls nuoņem manu vainadzīnu.* (LFK 1818, 356) / *ne tiem mantas, ne tiem naudas, ne tiem mīļa dzīvuošana. man bij mantas, man bij naudas, man bij mīļa dzīvuošana.* (LFK 1818, 203)

2. Pieglaudīgs, mierīgs (par dzīvniekiem). *šis mazaîs kaķêns i tâc mīļš. vęcâ kaķene tâda nebija. / ganelim̂ tã viêna aîtiņa bija dikti mīļa. visu laĩku piê viņa turêjâs.*

3. Tāds, kas patīk; tāds, kas sagādā prieku. *maṅ jaû briẽsmîgi patika ruôkdârps. maṅ jaû ne·kas mīļâks nav, ja es varu strâdât ruôkdârbu. / šis lakac maṅ dikti mīļš. tas maṅ nuô mãtes.* ☐ ***saĺdais mīļais*** – parastais vīteņsausserdis (*Lonicera caprifolium*). *uõtrâ pusê tiê saĺdiê mīļiê – tâc skaîstum̂kuôks. tãs lapas apaļas, pelêcîgas. taî zarina galâ tas ziêdiîns, tâdi knâblîši, aŕ tâda ķeķe bi. / saĺdaîs mīļaîs – kâ viš te palicis tâc tum̂š? šis jaû i gręznuma aûks. miĺzu liẽls krũms te aûga. / saĺdaîs mīļaîs – viš apakšâ i ta kâ kuôks. paûsarî viņi ziêd.* ✧ ***katru mīļu brîdi*** (arī ***diênu***) – ik brīdi, dienu, katru brīdi, dienu. *tas Pẽteris gaṅ viêns daŕbîks vĩrs – katru mīļu brîdi kaût kuô dara: piṅ ķuõčus, taĩsa spañneļus, ne·viênu brîdi miêrâ nestãv. / jaûniê rãjâs uṅ nevaŕ sarunât. cik iĩgi tâ iẽs, ka katru mīļu diênu jârãjâs uṅ nevaŕ sarunât.* ✧ ***mīļu prâtu*** – ar lielu patiku, ļoti labprāt; mīļuprāt. *Jẽčim̂ bija gaŗi mati uṅ peĩsãki piê aûsĩm. meîtas mīļu prâtu bûtu aŕ viņu draûdzêjušâs, bet, ka tâ, ta muka nuô viņa. viṅš ta nuôduõmãja, ka tiẽ mati tam̂ tas piẽdaũzîšanâs akmenis.*

4. ar not. gal. **Lieto uzrunā, lai paustu simpātijas, sirsnību, arī draudzību, mīlestību (pret kādu).** *aĩ mãsĩna, mīļa, baĺta, kâ mẽs divas šķĩrsimiês? / ai mīļā māsiņ, sẽd kumeļā!* (LFK 1818, 727) ✧ ***ak mīļā saũlīt!*** – lieto, lai izteiktu izbrīnu, pārsteigumu u. tml. *ak mīļâ saũlît! ta tik gãja lustîgi.* ✧ ***mīļā pasaũlīt!*** – lieto, lai izteiktu izbrīnu, pārsteigumu u. tml. *es tik skatuôs – pãrgriêsti mani aîskari! nu mīļã pasaũlît! uṅ meîtene teîc – es gribêju, laî salatẽtis ręds, kâ es ûzvęduôs.* ✧ ***mīļais Diêvs!*** – izsaucas izbrīnā, pārsteigumā u. tml. *mīļaîs Diês! kâ tu te iêtiki?* [Saka zēnam.]

5. pārākajā pakāpē; ar not. gal.; subst. noz. **Mīļotais.** *apkârt kaĺnu, aŕ lîkumu pretî savam̂ mīļâkajam̂, ruôku sniẽdzu, mutes devu pat es savam̂ mīļâkajam̂.*

mīļumiņš subst. **Cilvēks, pret ko izjūt simpātijas, sirsnību, mīlestību.** *re, ku nãk maṅs mīļumiņš* [tas ir, mazbērns]!

mīļums subst. **Sirsnības, mīlestības jūtas; šo jūtu izpausme.** *baĺtavetīna i tâc mīļuma vârc. mana baĺtavetĩna! / mīļumam nevarēju tam ciemam gaŗām iet – puķes zied dārzīnāji, meitas dzied maltuvē.* (LFK 1961, 10510)

mīļvârdiņš subst. **Vārds, ar kuru pauž sirsnību, mīlestību.** *tas tâc mīļvârdiņš – brãļuks.*

miñcis m., ***miñce*** f.; subst. **Kaķis.** *miñcis* [ir] *kaķis. / miñcis uz mũrĩti pucêjâs – bûs sveši. us kuŗu pusi astes gaĺs, nuô turiênes nãks. / piñce, piñce, miñce, miñce – tâ pasaûca* [kaķi]. *vârdus ĩpaši nelika.*

minerālmęsli subst. **Minerāla barības viela vai minerālu barības vielu maisījums, kas ir vajadzīgs augiem.** *es tuõs minerãlmęslus negribêju. koĺhozã tuõs dikti liêtuô.*

minerālviêla subst. **Neorganisks ķīmisks savienojums.** *ka sâka nãkt paŕraũgi, ta teîca, ka* [govīm] *trũkst kâda minerãlviêla.*

minēt v. **Atcerēties.** *cik varêju minęt, rîtu bûs divas nedẽļas, kamęr biju baznîcâ.* // **Censties atrast atminējumu (mīklai).** *mîklas bi puĺku – mẽs minêjâm. / mîklas minêja bęrni. skuõlã tâ ûzdeva minęt.*

minēties v. **1. Atcerēties.** *es tâ bišķi minuôs. / es tâ minuôs, ka tuŕ gãja ceļš uz upi.*

2. Censties izdomāt (ko), domājot censties atrast (piemēram, atbildi); minēt. *mẽs minamiês uṅ minamiês visu vakaru uṅ nevaram̂ atminęt, kâ tuõ žĩdu saûc.*

miniens subst. **Solis.** *vêl viêns miniêns, uṅ ta tu bûsi grãvî iêkšâ! / vêl viêns miniêns, uṅ es bûtu taî uôdzi viŕsû.*

mînis subst. **Cirsma.** *mînis i iêmẽrîc gabaĺs nuôciŕšanaî. ka bi laps mînis, ta bi laps apakšmeš – isnãca maĺka uṅ žagari. / mînis iŕ iẽdalîc gabaĺs, kas iŕ iscęrtam̂s. / mînis i ciŕsma. iscęrt kuôkus, žagarus izvâc – tĩra mîni. / mînis – tã tã pati ciŕsma, ka jaû nuôciŕsc. / tiẽ kuôki vaîdzêja izvęst*

nuô mîņa uz upes kraňtu. / nu šuôreĩz tuõ malĴku dabuju lę̃ti. tik tuõ mîni ispucêja, uń isnãca divi vęzumi malĴkas pa baĺtu velĴti. / cik viš i liẽls tas mînis – tuõ es nezinu.

ministrs, arī ***ministeris*** subst. **Valdības loceklis, kas vada kādu no šīs valdības ministrijām.** *tuõ* [kaimiņu] *gaň pavadija ta ka ministeri – divpacmit liẽli vaîņagi* [bija]. ✧ ***ķeĩzara ministrs*** – viena no spēļu kārtīm kāršu spēlē. [kārtis spēlējot,] *vis·vaĩrâk us ķeĩzariêm gãja. bi ķeĩzaŕs uń ķeĩzara ministrs bi, uń ta cic pa citu zęmâks.*

minũte, reti ***minũts*** subst. **Laika mērvienība – 60 sekundes.** [pulkstenim] *ceĩri – garaîs ceĩris uń îsaîs. tas garaîs i minũtu rãdîtâjs. /* [cūkas mēlīti] *bišķi jâpavãra – pãrs trîs minũtes. / ja* [maize] *bi dikti sacępuse, ta apslapinâja aŕ ûdeni. uń ta varêja kâdas desmit minũtes ãtrâk jęm̂t laũkâ. / iẽbeŕ putraîmus, bišķĩt tik uzvãra – kâdu minũti, pãrs. ja pavãra dikti mîkstus, ta plîst dęsas vãruôt pušu. / viņam̂* [tas ir, palaidnim skolā] *nebi aŕ pa brĩvlaĩku laũkâ isiẽt, juô brĩvlaĩks tik bi diũdesmit minũts. / viêns minũc piêtrũka.*

miņa: ☐ **(*ne ziņas,*) *ne miņas*** – saka, ja (no kā) nekas nav palicis pāri. *nuô skaîstuma vaĩs ne miņas. / taga gãja melorãcija pãri. nu vaĩ ne ziņas, ne miņas nuô valĴkiêm uń attękãm.*

mĩņājums subst. **Auduma raksts, kas veidots, secīgi nominot paminas.** *viêns raksc skaîtâs mĩņâjum̂s – krãsaînuô diêgu iššaũ caũri uń pãrmiń paminas, uń ta šaũ apakaĺ aka. / zaļu a zilu sasitinâja kuõpã uń ta iêaûda. tas bi smuks mĩņâjum̂s. / mĩņâjumi i raksti – viņus iẽaûž. tiẽ iẽt caũri* [audumam]. *tãs i tãs svĩtras. tuŕ vaîg mâcęt savę̃rt nĩtês uń vaîg mâcęt nuômĩt paminas. / ziluô uń dzęĺtãnuô* [dziju] *salika dujkârtis uń iẽaûda sârkanaĩm liňdrukam̂ mĩņâjumuôs. / liňdrukus aûžuôt, meîta suôlija iêaûst mĩņâjumu.*

mĩņāt v. **Vairākkārt mīt, mīdīt.** *siĺtâ ûdenî aŕ kãjãm* [vadmalu] *mĩņâja uń savêla tâdu mîkstu. / lustîgaîs bi tâc daňcis – dikti spârdija, mĩņâja uń griẽzês.*

mĩņāties v. **Vairākkārt cilājot kājas, pārvietoties no vienas vietas uz otru, turp un atpakaļ nelielā platībā; stāvot uz vietas, cilāt kājas un vairākkārt pārnest sava ķermeņa masu no vienas kājas uz otru; mīdīties.** *mĩņãjas uz viêtas. / nu kuô viņi tuŕ mĩņâjâs, ka uz priêkšu neiẽt. iẽstriguši? / tas Jãnis nemâcêja daňcât, viš tâ mĩņâjâs viẽ. /* [rotaļā] *mĩņâjâs uń dziêd – minam̂ tãs makšķiẽres, vęĺkam̂ tuõs vadus. kuô mẽs tuŕ izvilĴksim̂? / manam̂ tę̃vam̂ bi ziŕks, kas daňcâja. ka usspẽlêja, ta viš tâ mĩņâjâs.*

mirãža subst. **Optiska parādība atmosfērā – šķietams attēls pie horizonta.** *ka kaû kas tâ tâlumâ rãdâs, ta tuõ saûc pa mirãžu.*

miŕdze subst. **Sīki vilnīši; viļņu ņirbēšana.** *jũŗâ tâļumâ ne·kã naû, tikaî tâda miŕdze. / ka nuô rãmas jũras pãrnãk tâda lę̃na vę̃ja miŕdzîte, nãk tâc patîkam̂s, lę̃nc vę̃jiņš.*

miŕdzēt v. **Izplatīt spožu, parasti mainīga stipruma, gaismu.** *kuras taî pašâ viêtâ miŕdz, nepãrviêtuôjas, tãs i stãvzvaîgznes. / saũlĩte jaû sâk miŕdzęt pa luôgu istubâ. / drīz nãks tava jauņavīte, kā ievīna ziedędama, kā saulīte mirdzędama.* (LFK 1818, 253) // **Spoži spīdēt, atstarojot mainīga stipruma gaismu.** *pêc liêtus tâc zaļum̂s, ka miŕdzęt miŕdz. / tas jaû bi brĩnišķîks vaĩņaks – tâ kâ sidraps, tâ kâ zę̃lĴc miŕdzêj.* ☐ ***miŕdz un laîstãs*** – saka par ko tīru, kārtīgu, arī nospodrinātu. *miŕdz uń laîstâs, ka, čękli abǵę̃rbušâs, meîtas iẽt baznîcâ, – vaîņagi, viĺlaînes, baĺtas zękes, mę̃lĩ zâbaki. nu miŕdz uń laîstâs!*

mirẽjs m., ***mirẽja*** f.; subst. **Cilvēks, kas ir tuvu nāvei, mirst.** *vęctę̃vs jaû velĴ dũšîks. gadi iŕ, bet mirêjs viš nav. / kam tu miri, mans brālīt, vai nav ļaužu mirẽjiņ?* (LFK 1961, 10124) ☐ ***ne dzîvuotâjs, ne mirẽjs*** – a) saka par cilvēku, kas smagi un ilgstoši slimo. [vectēvs] *tik ilĴgi sliňs – ne dzîvuôtâjs, ne mirêjs.* b) saka par vārgulīgu, arī slinku cilvēku. *ne dzîvuôtâjs, ne mirêjs – teîc uz vãrguli uń ari us ciĺvę̃ku, kas sliňks.*

miŕguļuot v. **1. Mirgot.** *maň miŕguļuô krãsas acîs – tâdas puňktiņas. tâ paliêk liẽlâkas uń ta tâ kust, uń ta aka pazûd.*

2. Ņirbēt (par viļņiem). *pa tuô jũru tâ miŕguļuô. ta teîc, ka bûs citâda laĩka.* (Laumane 2015, 316)

miŕguot v. **Spīdēt, atstarojot mainīga stipruma gaismu.** *jũra miŕguô. / saũlê rasa smuki miŕguô.*

mirināt v. **Ar lūgšanām, pātariem pavadīt mirēju.** *kad sliňniêks iŕ uz galu jaû, ta savę̃jiê stãv klât uń skaîta pãtarus, ta teîc – mirinât. / vęcuôtę̃vu bi atnãkuši ciêmĩnu ļaûdis mirinât. ta skaîtija pãtarus.*

miŕklis, arī ***miŕklis*** subst. **Ļoti īss laika sprīdis; acumirklis, moments.** *veĺ kâc miŕklis jâgaîda, lidz ûdeňs vãrîsiês. / aîzzibinêja ãtri garâ, ka nepaspę̃ja ne iêraũdzît. viênu mĩrkli tik varêja*

rẹdzệt. / iŕ gaŅ nerĩža tas bệrns, ne·viênu miŕklîti nestãv miêrâ. ✧ ***nuoraût viênu miŕkli*** – iemigt, pagulēt (kādu brīdi). *jãiêt nuõraût viênu miŕkli, kâmệr liêtus lîst. labi nãk miêks.*

miŕkš(ḳ)inât, arī ***miŕkš(ḳ)inât*** v. **Reflektoriski nolaist un pacelt plakstiņus (acīm).** *miŕkšina tâ aces tã cũka.* // **Dot zīmi (ar acīm), nolaižot un paceļot plakstiņus.** *raũgi tik miŕkšḳinât aŕ acîm, gaŅ sapratîs. / viš miŕkšḳinâja aŕ acĩm ciŕst tuô kãrava kuŅgu. / kad tu mani negribēji, kādēļ acis mirkšḳinâji?* (LFK 1818, 2318) / *pruôtiês, mana lĩgavĩna, kad es acis miŕkšinâju.*

miŕkt v. **1. Ilgstoši atrasties slapjumā; ilgstoši atrodoties slapjumā, bojāties.** *tas* [vīrs] *i liẽls peĺdiḳis, upê viẽ mîrkst. viš mûžîgi upê mîrkst. / klâsc i, ka mẹt kaûdzes ẹzẹrã. ta tas siêns nemiŕkst ûdenĩ. / visi tag raûn dikti* [kartupeļus], *ka mîrkst. vẹd taî Liẽpâjâ, krâp ciĺvệkus. /* [luktura] *dakta viêns gaĺs miŕka petruõlijâ. / kuŕpu smẽres buñdžiņâ iêmẹt aîts taûkus. tas dzijs galiņš miŕka tuõs taûkuôs. / rasā man kājas mirka, miglā zuda vainadziņš.* (LFK 1817, 16)

2. Ilgstoši atrasties šḳidrumā, iegūstot citas īpašības. *viņa* [tas ir, veļa] *miŕka diênu uŅ nakti. /* [sārmam] *arî mucâ sabeŕ pẹĺnus, salej ûdeni, laî miŕkst. / tuõs* [skalus] *ta iêliêk ûdenĩ, laî tiẽ miŕkst, laî paliêk vaĺkâki. / tuõ skalu maĺku iêlika ûdenî – duñbẽrî. uŅ, ka viņi bi miŕkuši kâdu laĩku, ta viņus varêj saplệst skaluôs. / kâdu nedệļu* [lini] *miŕka, ta iskliêde uz rugãjiêm, laî tilâ. / mana mãte saknes kaû kâdas aplêja a šņabi, brañdavu, laî miŕkst. / gaļu sasâla liẽlâ tuõverî, sabeŕ sâli, sâlijumu sataĩsa. ka mẽnesi i miŕkuse, tad i svaîga.*

miŕla comm.; subst.; lamuv. **Vārgs, arī neveikls cilvēks (arī dzīvnieks).** *tâc miŕla! uz vâju ziŕgu teîc – tas tâc miŕla tik i.*

miŕmene, arī ***miŕmine***, ***miŕma*** subst. **Vilnas vai pusvilnas (kašmira) puķains galvas vai plecu lakats.** *miŕmenes bij smaĺkas, liẽlas viĺlas drãnas aŕ praņâm, puḳuôtas. miŕmenes sêja meîtas uŅ siẽvas ziêmu, kad baznîcâ gãja. / miŕmine tâda smaĺkas viĺlas, puḳuôta lakata bi. / miŕmines ta kâ viĺlas bi, tâdas mîkstas. / miŕmine i puḳaîna, liẽla, ta ka plẹcu drãna, ruõzes bi. / miŕmines bi – mẹĺls pamac uŅ sârkanas puḳes, tâdas mîkstas, ta kâ viĺlas. / miŕmines bi dažda·žâdas. mẹĺlas miŕmines bi bêru gadijiênuôs. tãs bi smaĺkas viĺlas. veĺ taga i miŕmines dažaṁ labaṁ, tâdas raîbas. / baznîcâ bi veĺ miŕma* [jeb] *miŕmine, tâda liẽla, brũna bi – tas gruñc, dažreĩz tuṁši zila, mẹĺla. tãs puḳes aka bi spiêstas, ap malu, sevišḳi ruõzes. tas vidus bi aka a sîkâkâm ruõzîtêm. krãsas jaû bi dažâdas, kâ jaû ruõzêm. gaŕ malu bi siêtas praņas. tãs bi tâdâ pašâ krãsâ kâ tas gruñc. sêja ap gaĺvu uŅ kaklu. uz mugurpusi bi tiẽ stûri. / miŕma bi maza aŕ, tâda maza drãnele. / bi vêl liẽlâs miŕmas, kas bi ta kâ plẹcu drãnas aŕ siêtâm bârkstêm. / miŕmenes bi liẽlas uŅ mazas aŕ bi.*

miŕmināt, arī ***miŕmināt*** v. **1. Blēt (parasti klusi)** – par aitām. *ka viņa* [tas ir, aita] *bệrnus saûc, ta viņa miŕmiŅ, klusâm tas i. / aîta miŕmina – tas tâ klusi, muti nepaplệš. ta tãs skaņas iẽt tuŕ·pat. / aîta miŕmina, ka jệru vâḳ. / baĺtâ aîta iêsâkuse vakaruôs miŕminât uŅ savâkt savus jệrus. / aves miŕmiŅ.*

2. grundlos lachen (bez iemesla smieties). (EH I 818)

miŕmine. Sk. *m i ŕ m e n e .*

miŕstams, ***-a***, arī ***miŕstams***, ***-a*** divd.; adj. noz. **Divdabis → *m i ŕ t*.** *miŕstama stuṁda* [ir] *nezinâms laĩks. kad atiẽs tas laĩks, kad vaîdzês aîziẽt, tuõ nezinaṁ ne·viêns.* ☐ ***miŕstamā kârta*** – apģērbs, ko uzģērbj mirušajam. *tâ jaû bî vẹciẽm ciĺvệkiẽm miŕstamã kârta sagãdâta. tañteî aŕ lãdẽ bî miŕstamã kârta. / vẹcie ļaudis sagaidīja miršanu kā pelnītu atpūtu.* [..] *jau iepriekš sagādāja drēbes – mirstamuo kārtu, kā arī zārku.* (Sprincis 371–372) ✧ ***veĺkâs kâ miŕstama stuṁda*** – saka, ja (kāds) kavējas. *us tâdu, kuô nevaŕ sagaĩdît – bûs vaî nebûs,* [saka –] *veĺkâs kâ miŕstama stuṁda.*

miŕstīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir pakļauts bojāejai, nāvei.** ☐ ***miŕstīgās atliêkas*** – miruša cilvēka ķermenis, tā atliekas. [zārku] *kapâ iẽlaîž. te nu tu esi, varẹnaîs ciĺvệks! zeme pajẹṁ tavas miŕstîgâs atliêkas.*

miŕt, arī ***miŕt*** v. **Bioloģiski beigt eksistēt (par cilvēkiem).** *tệvaṁ jaû trĩspacmit gadi, kuôpš viņš miris. / mũs laĩkuôs teîca tâ – ja ciĺvệki lệni iẽt nuô kapiêm, tâ runâjas, ta drĩz cic mĩrs pakaĺ. / a niẽrêm mira. a kaŕstumiêm mira – tas a plũčiêm. /* [Jaungadā] *likâm sâles graûdiņu us krâsns malĩnu. ja nuô rîta bi kâc sâles graûdiņš iskusis, ka tuŕ tik paliêk pḷuñcîtis, ta taṁ bi jâmĩrst. / tu miŕt nemiŕsi, ka tu iêdzêrsi, ku ziŕks samuŕkšḷâjis. / es jaû negribu, lîdz mĩrt, nuô tãs mãjas iziẽt.* ✧ ***kas kaûnu nepruôt, tas badu nemirst*** – saka par nekaunīgu cilvēku. *kas kaûnu nepruôt,*

tas badu nemĩrst – teîc us tâdu, kas nesaûkc piêdalâs piê êšanas. / nu Biẽrañc nãks puzdiênâ piê galda – teîks vaî neteîks. kas kaûnu nepruôt, tas badu nemĩrst. ✧ ***ne dzîvs, ne miris*** – saka par cilvēku, kas zaudējis spējas darboties, reaģēt, arī stipri pārbijies, izbrīnījies. *ne dzîvs, ne miris – teîc, kad nuôbaĩdâs. / tas viss tâ nuõtika, ka paliku ne dzîvs, ne miris nuô brĩnumiêm.* ✧ ***ta ka mirst*** – ļoti. *tãs siẽvas ta ka miřst grib braûkt* [ogās]. ✧ ***vaŕ mirdams êst*** **(**arī ***strêbt*)** – saka par ēdienu, kas ļoti garšo. *nu bi isvãrijuse Made tik mîkstu uñ gârdu puzdiênu. taĺciniêki êda gaŕdinâdamiês. tuõ vaŕ miřdam̂s ęst! teîc us kaût kuô labu. / nu tâdu biguzi varętu miŕdam̂s strępt.* // **Par augiem, dzīvniekiem.** *rudeni visa daba miřst, paûsari ceļâs aûkšâ. / ka tas* [*grāmatnieks*] *sâk dękt, ta viš* [tas ir, lops] *miŕst nuõst.*

miŕte subst. **1. Mūžzaļš krūms vai koks ar sīkām gludām lapām un maziem, baltiem ziediem (*Myrtus*).** *miŕte bi luôga puķe, a kuô gręznuôjâs, jãteîc, i nuômiruši, i dzîvi. / ka nu veĺ kuô, ta miŕtes aûdzêja. tãs nu aûdzêja. / iêstãdiju jaûnu miŕti nuô maza zarĩna. / meîtas aûdzêja miŕtes, kâzâs kuô puškuôtiês. / laũlîbâs i miŕtes kruõni. es senâk aŕ miŕtes aûdzêju. / lĩgavaî bî miŕšu vaîņaks – kruõns. taga jaû netaĩsa. / piê tã* [līgavas] *vaĩņaga piêspraûsta ruõze. ta tâdus miŕtes kruõņus netaĩsij.*

2. Īpašvārds – govs vārds. *Brûklene, Miŕte – tiẽ jaûnâki* [govju] *vârdi.*

miruonis subst. **Miruša cilvēka ķermenis; līķis.** *kamę̃r miruõnis mãjâs, visi staĩgâja klusu. / taîs vãkâs jaû atnãca tuõ miruõni paskatît beîdzamuô reĩzi. / trežđiênu neglabâ nuõmirušus – ta Kristus cêliês aûkšâ nuô miruõņiêm. / muôdinamiê briẽsmîgi kliņģerêja, nuô miruõņiêm ceļ̂ aûkšâ.* ✧ ***gulĺ kâ miruonis*** – saka par tādu, kas ir cieši aizmidzis. *vakaŕvakaŕ piêsêja suni. ta viš gulĺ kâ miruõnc.*

mirušais divd.; subst. noz. **Miris cilvēks.** *mirušuôs trešdiênâs neglabâja.* ☐ ***mirušuo*** **(**arī ***mirušu*)** **(*piemiņas***, arī ***pieminēšanas*) *diêna*** – diena, kad piemin mirušos. *diũdesmit devîtuô nuôvem̃berī bi mirušuô diêna, mirušuô piêmiņas diêna. ta tika diêvkaĺ̃puôjumi turęti, kapu svętki bi. / uz mirušu diênu es gãju mežâ skujas męklęt. / męĺ̃las zĩdines sêja tik pa gavẽņa laĩku uñ mirušu piêminêšanas diênâ baznĩcâ.*

misa subst. **Šķidrums, ko iegūst no iesala un ko izmanto alus raudzēšanai.** *kamę̃r alum̂ neiêliêk raûgu, tuõ saûc pa misu. / vãruõt iẽsalu, raũdzijâs, laî bûtu misa saĺda. / alu ka taĩsa, nuõtęcina misu nuô iêsala, kad adzisis. / bišķĩt kâ tuŕ pamiŕka* [*drabas*], *ta viš* [tas ir, vīrs] *laîda zemê – pa miseņa krãnu. tas bî piŕmaîs alus. es pa misu viņu saûcu.*

mise, arī ***miša*** subst. **Katoļu galvenais dievkalpojums; vācu baznīcas dievkalpojums.** *miša i baznĩcâ tâc diêvkaĺ̃puôjum̂s pa tuõ laĩku, kad diêvgaĺdniêkiêm pasniẽdz vakaŕêdiênu. / taî katuõļu baznîcâ taĩsija tâdas mišas tam̂ vĩram̂. / mise bi vãcu diêvkaĺ̃puôjum̂s. tas bi vãcu valuôdâ. / vęcaîs Buŕba teîca – meîtines, šuô svędiênu bûs vãcu mise. iẽs visi Krapti, Krêpši, Jušķevici, Pišķevici agri baznĩcã.*

misedriĺ̃le, arī ***misentreĺ̃le*** subst.; niev. **Maizes zupa.** *nuô maîzes, rûguša piẽna, miĺ̃tu kliṃpãm vãrîtu zupu citi saûca paŕ misedriĺ̃li. / miseńtreĺ̃le* [kaimiņš saka, cits] *piṃsla. puĩks lamâ* [maizes zupu] *pa piṃslu.*

miseklis subst. **Kļūda, neveiksme; misēklis.** *te nu nuõticis tâc miseklis – raksc sajucis.*

misenaûsis, arī ***misęnaûsis***, ***miseņaûsis***, ***misinaûsis***, ***misiņaûsis*** subst. **Zalktis.** *ta viêni iŕ tâdi aŕ tâdâm dzeĺtenîgâm aûstinâm – miseńaûši viņus saûc. tiẽ iziñdê peles, žuŕkas, viņi labu dara. / męĺ̃liê mum̂s a·viênu bi – tiẽ misiń̂aûši. tâds baĺ̃ts aûsîts i katrâ pusê. viņi šaũ tâdu dzęluõni, bet nevaŕ iêkuôst. / misiń̂aûsis i zilaîs zaĺktis. tas nav iñdîks. iêlaîda butelê, ûzlêja špîrktu, laî miŕkst. pêc kâda laĩka dzêra pret iêkšķîgâm slimîbâm, ari pret iêvaĩnuôjumiêm. / mum̂s bi piĺ̃ls staĺ̃lis zaĺkšu* [jeb] *misęńaûšu. nevarêja sizdami issist. / priêkš Jãņiêm divas nedęļas viņi nãk uz dêšanu staĺ̃luôs – misęńaûši. / tiẽ misiń̂aûsîši – tiẽ i tik mĩlîgi uñ labi. / tiẽ nekuôž – miseńaûsis nekuôž. / a siênu nuô meža bi pârvęduši liẽlu miseńaûsi līdz.*

misenis. Sk. *m i s e ņ š .*

misentreĺ̃le. Sk. *m i s e d r i ĺ̃ l e .*

miseņaûsis. Sk. *m i s e n a û s i s .*

miseņš, arī ***misenis***, ***misins***, ***misiņš*** subst. **Vara un cinka sakausējums.** *misenis i tâc spuôš. miseņa traũki bi, miseņa naûda. / miseņa puõgas* [bija] *– ta nerûst tã veša. / bi miseņa papêži, tã stĩpiņa apkârt miseņa bi. / es savâm mãsĩnâm šuvu kaĺ̃tus zâbaciņus – aŕ miseņa puõdzĩnâm, aŕ miseņa papêžiêm. /* [kurpēm] *piê papêžiêm tâdi pakavi* [bija] *uñ tâdi miseņa raksti viŕsû, tâdi*

riņķi istaĩsîti. / ku mani zâbaki miseņa piêšiêm? nu iẽšu plãnâ pãdîti dĩdît. / ta jaû visas kûrpes bi rakstîtas. visâm bi tâdi issisti caũrumiņi nuô misiņiêm, misiņa caũrumi bi. / tas miseņa gręḑzęĥs spîdêja kâ zęĺc. / tiẽ miseņa lukteri bi katrâs mãjâs. / viêna pate svece dega misenîša lukterî. / tiẽ sveču luktêri bi nuô misina. vaŕja aŕ bi. / miseņa bļuõc – tuŕ zapti vãrija. izbêrž. tas jaû iñdîks. ja palika [ievārījums], *laĩzît nevaŕ. / spîd kâ misenis.* ✧ ***beîgts tâ kâ misins*** – saka, ja kas ir pazudis. *beîkc bi tâ kâ misiñs.* ✧ ***kâ misins*** – ātri, steidzīgi. *ak, tas tâ nuôskrêja kâ misiñs! / tas tâ nuôgãja kâ misiñs pruôjâm, ne ręḑzęt nedabuja.*

misinaûsis, arī ***misiņaûsis.*** Sk. *m i s e n a û s i s .*

misins, arī ***misiņš.*** Sk. *m i s e ņ š .*

mist v. **Pastāvīgi dzīvot, uzturēties (kur).** *tas nabaks iĩgi viênâ viêtâ mita, negãj cituŕ.* / [Mīkla:] *mîtu es iêkš visâm mãjâm, kuŕ maň muõka dažudiên. / muṁs te ežu ǵimene. kuŕ viš te mît diêz? / šuôziêm stalĩlî mĩt viêns teķis uň piêcas aves.* // **Dzīvot (kādos apstākļos).** *krustuôdze mĩt tâdâ kârstumâ, svelĩmê.*

2. Barot, baroties; pārtikt. *ka ziêmu* [lopi] *labi mituši, ta visi lustîgi. ka vâji mituši, ta ne·kâda priêka nav. / ka bi labi rudzi aûguši, ta varêja druôši mist kâc jẽrs vaĩrâk.*

mĩstāms, ***-a*** divd.; adj. noz. **Divdabis → *m ĩ s t ī t* (1).** ☐ ***linu mĩstāma mašĩna*** – mehāniska ierīce linu mīstīšanai. *pašâ beîdzamâ laĩkâ bi linu mĩstâma mašĩna, bet es viņu neredzẽju. ta jaû maz linus sẽja vaĩs.*

mĩstas subst. **Linu apstrāde – mīstīšana (parasti talkojot); svinības, to beidzot.** [bija] *sũdu vęḑas, rudzu pļãvas, linu mĩstas. visus tâdus liẽlâkus dârbus pa taĺku darija, viênâ diênâ visus* [paveica]. */ pa linu mĩstâm tâ·pat – sâka mĩstît pêc puĺkstêns trijiêm pa diênu. /* [linus] *mĩstija pa naktĩm, gãja cic citam taĺkâ. linu mĩstas saûcâs. ta tâda baĺle bi. / saîmniẽks izbrũvêja alu linu mĩstâm. / guõtęnu nuôkaû linu mĩstâm.*

mĩstīkla(s) subst. **Rīks, ierīce (piemēram, linu, kaņepāju) šķiedras apstrādei, salaušanai.** *mĩstîklas taĩsija nuô egles, nuô bẽrza kuôka. liẽlu plañku nuôlika, tâdi ruôbi. tuŕ iêlika tãs mĩstîklas. ta pa desmit ciĺvęḑkiêm mĩstija. / mĩstîklas – te kuôks, kãjas i, laî* [cilvēks] *stãvus vaŕ stãvęt. stãv blakus, a kreîsuô ruôku liêk linus iêkšâ, a labuô laûž tuõs kaũlus kuõpâ. / bij speciãli tâda kuôka mĩstĩkla, kuô vęciê, sęniê ciĺvęḑki paši aŕ ciŕvjiêm isciŕta. / a mĩstîklâm mĩstija* [linus]. *mĩstîklas bi nuô kuôka taĩsîtas. / cic pa·visaṁ* [talkai] *nesa savu mĩstîklu nuô mãju. ja viņaṁ bi dikti laba mĩstîkla, asa, tâda, kas labi drupina. / tâ pa divdesmit piêci mĩstîkli* [talkā bija] *viênâ rijâ, pa trîzdesmit. / kas tiẽ tâdi panãksniêki bez ziŕgiêm sabraûkuši? cic a sluôtu, cic a kruķi, cic a vęcâm mĩstîklâm. / mĩstîklas jaû taga vêl vaîg bût redzimas.* ✧ ***mute iẽt kâ mĩstīklas*** – saka par cilvēku, kas daudz un ātri runā. *nu taṁ jaû mute iẽt kâ mĩstîklas.*

2. comm. **Neveikls, nemierīgs cilvēks, arī dzīvnieks.** *viš jaû ziň kâ baîl, bet dikti tâc mĩstîkla i.*

mĩstīt v. **1. Ar attiecīgu rīku, ierīci lauzt (piemēram, linu, kaņepāju) šķiedru.** *ka lini bi nuõžâvęḑti, ta sâka mĩstît. / ka sâka mĩstît, ta veda* [linu] *vęzumu uz riju. / ka linus mĩstija, ta bẽrni nesa saũjas. siĺtiêm vaîdzêj bût tiẽm liniêm. bẽrni nesa tuõs siĺtuôs linus. / linus tik mĩsta vakariêm, pa nakti. linus jaû mĩstija tik pa taĺku. tuõs jaû pa naûdu ne·viêns nemĩstija. / ta kâ linu bi daũdz, tad deva pa naûdu mĩstît vaî pa taĺku. / leĩši nãca katru rudeni linus mĩstît a savâm mĩstîklâm pa naûdu.*

2. Sist; stipri pērt. *puĩši gaĩši mĩstît piê kruõga lejniẽkus.*

3. pārn. **Aprunāt.** [slinka sieva] *mãjâ ne·kuô nevĩžâ darît, ta staĩgâ pa ciêmu apkârt mĩstîdama. / nu tâ – viš staĩgâ pa ciêmu apkârt uň citu aprunâ. tas skaîtâs – mĩstîdama, viš staĩgâ pa ciêmu mĩstîdaṁs. jâ, nu viš staĩgâ, aprunâdaṁs citus.*

mĩstītājs m., ***mĩstītāja*** f.; subst. **Tas, kurš mīsta (linus).** *kad linus mĩstija, ta viêns nuô istubĩnas piẽnesa mĩstîtâjiêm pa saũjaî klât. / linu mĩstîtâjiêm isnęsâ linu pęḑas, buňtĩnus. / tãs* [linu] *saũjas paduôd tiêm mĩstîtãjiêm. / va puĩkas, va saîmniêks ta nesa kârstus* [linus] *pa klêpiṁ laũkâ uň deve mĩstîtâjiêm. / pêc pusnakc nãca tiẽ mĩstîtâji. / viņas puses mīstītājām visām gari dęgunīni.* (LFK 1961, 11188)

mistrs subst. **Jaukta labība (auzas, mieži), arī lēcas.** *mistrs tag saûc. mistrâ i visâda vasaras labîba, tik ne rudzis. / ka sẽja labĩbu sajaûktu – aûzas, miêžus, lẽčus, ta teîca – mistru sẽj. / mistrs bi – tuŕ lẽči, miêži, aûzas, zĩrņi. viss tâ samaĩsîc luõbarîbaî. / sẽja mistru, ta labâki aûga labĩba. / šuôgad arĩ bišķi iêsẽju mistru.*

miša. Sk. *m i s e .*

mīšana subst. **Auduma raksta veidošana, minot paminas noteiktā secībā.** *tas* [raksts] *a mīšanu* [veidots].

mîšana subst. **Urinēšana.** *viņa* [tas ir, kāda sieviete] *nevarêja saturêt mîšanu.*

mišāšana subst. **Process → *m i š ā t*.** *ta bi tâda zavêšana, ziņtêšana. ta braûca uz Liêtuvu. tuŕ bi tã mišâšana.*

mišāt v. **Vadīt misi, lai atbrīvotu (kādu) no ļauna cilvēka ietekmes, no ļaunuma (?).** *braûca piê leĩšu mâcîtâja mišât tuõ ļaũnuô cilvêku. ta mâcîtâjs lûdza Diêvu, laî iẽnaîdniêkam̂ bûtu slikti.*

mišļa subst. **1. Eksistencei nepieciešamais (par ēdamo, barību).** *piẽdzina tuõ staļļa aûkšu aŕ âbulĩnu. nu bûs ziŕgiêm laba mišļa. / šuôgad daũdz siêna savâķe. bûs guôvĩm laba mišļa – êšana. / kâ tuõs luõpus šuôgad izmitinâs? švaka tã mišļa i – naû ne milĩtu, ne aûzu. / tâda laba mišļa kâ šuôgad rẹti kad bîse. / čigãns priêcâjâs, ka bûs laba mišļa, – bi iêsâlijis pušmuci lecĩšu. ta jaû viņi êda, ka viņi sâlija.*

2. Mājvieta, miteklis. *nu tam̂ suniṃ laba mišļa uz mũrĩti.*

mišungs subst. **Maisījums; sajaukums.** *tâ teîca – sataĩsija tâdu mišuñgu, tâdu maĩsijumu. tas tâ uz êdiênu vaĩrâk. / tâdu sajaûkumu saûc pa mišuñgu. / ka vãrija putraîmu, ta vãrija putraîmu biêsputru vaî aka kaŕtupẹļu biêsputru. tâdu mišuñgu nevãrija.*

[I]***mĩt*** v. **1. Mīdīt.** *siênu miń – pañtâ viêns vaî divi piêmiń. / ja jaû* [siena kaudzi] *kraũ tâc nemâkulis, ta viš miń tam̂ daĩbiṃ apkârt, ta paliêk leja. uń ta viš* [tas ir, siens] *sapũst.* ✧ ***mĩt kājām*** – pazemot kāda jūtas, ideālus, ciniski izturēties pret tiem. *jaûnâ siẽva vẹcuô vĩramãti ne paŕ kuô netuŕ – miń kājâm. / audz, māsiņa, gana skaista, nemin uotra kājiņām!* (LFK 1961, 10226) // **Ejot, kāpjot virsū, bojāt, daļēji iznīcināt (ko).** *zied zemīte zilis ziedis, žẹ̄l man mīti kājīnām.* (LFK 1961, 11238) / *pasaki, tēvīni, kur linu druva! lai vara ķẹķatas zālīti mīta – linīni druvā, zālīte ežā.* (LFK 1961, 11167) ✧ ***iĩgi zâlīti nemĩs*** – saka, ja kāds vairs ilgi nedzīvos, arī ja (konkrētajā vietā) drīz vairs nedzīvos. *tas te iĩgi zâlĩti nemĩs – saîmniêks teîca us sliktu strâdniêku. tas bûtu bijis ari uz miŕšanu, us slimu luõpu ari.*

2. Ejot veidot (soli). *cic tâ luksâ – miń tâdus liẽlus suôļus, straûji ne-iẽt. / ja aŕ, ta ziŕks miń platus suôļus, šaûrus – kâ dârbâ vaîdzîks. / us tuõ dikti skatijâs pệrkuôt* [zirgus], *ka nestrĩkâ, ka kãjas miń viênu nuô uõtras nuõst. / kleînas kãjas – viš nevaŕ labi paiẽt, viš miń uz iêkšu va âru.* ☐ ***mĩt pệdu pệdā*** – ejot likt pakaļkājas priekšējo kāju pēdās (par četrkājainiem dzīvniekiem). *kaķiṃ i taciñš – viņš miń pệdu pệdâ, ka iẽt. / visi četrkãjaîni daîkti miń pệdu pệdâ – ziŕgi, guôves. ta isnãk taki – kaķu taki, zvệru taki.* ✧ ***mĩt uz papẽžiem*** – cieši sekot, pietuvoties. *mĩt us papêžiêm – teîc, kad uõtrs ãtri nãk pakaĻ. / pļaũjuôt priêkšpļãvêjam̂ labi jâmâk vadît baru, juô uõtris, kas nãk pakaĻ, miń tam̂ us papêžiêm. garâm nevaŕ laîst.*

3. Minot ar kājām (vadmalu, vilnas audumu), panākt, ka kļūst blīvs, gluds. [vadmalu] *savêla. sataĩsija ziẽpju ûdeni uń a kãjãm mina, uń vêla. / pašu aûsta vadmala, pašu aûsta uń vẹĺta vadmala. senâk paši nuõaûda, mina uń vêla. / iênesa liẽlu baĻļu, iêlêj ũdeni, iẽlika vadmalu iêkšâ. uń a kãjâm mina viêns vĩrs. katrs nevarêja. bija, kas mâcêja. / ka taî baĻļâ rũmes bi, ta* [vadmalu] *vêlâm visi, minâm tâ.*

4. Darbināt (ko) ar kāju ritmiskām kustībām. *velĺ ratĩnam̂ iŕ pamina, kuô miń. / kad sâk aûst, miń viênu paminu, uõtru. a tãm paminâm pamiń. / te* [uz paminu] *jâtuŕ kãja viŕsû uń jâmiń. / es, tâc bệrns, jaû mâcêj mĩt ratiņu. / vẹcaîs Skara spẽlêja ẽrǵeles, Streñǵu Jãnis mina paminas. / a kãju tuõ šũpuli šũpuôja. tuŕ bi tâc leñcis, kuôks – tuõ mina. / bi akšeĺmašĩna. tuõ nazi aŕ kãju varêja mĩt. / tu jaû nevari kacệt mĩt* [mopēdu].

5. Miecēt. *ka lika âdas raûdzệt, ta teîca – liêk âdas mĩt.*

6. Apaugļot (putnu mātīti). *kad gaîlis vistu miń, iẽkrît vistaî čệgâ.*

[II]***mĩt*** v. **Mainīt.** *čigãns mâcêja mĩt ziŕgus.*

mita: ✧ ***bez gala, bez mitas*** – ļoti ilgi; ļoti daudz. *bessaņķis iŕ tâc nepiêpiĺdâms cilvệks vaî luõps. ệd bez gala, bez mitas.*

mĩte subst. **1. Izīrēta dzīvojamā telpa.** *tuŕ* [kaimiņos] *iênãce mĩtẽ viêns pãris. / vẹcuôs laĩkuôs teîca – nuõma jâmaksâ, ka tu uõtra mãjâ dzîvuô. taga teîc – jâiẽt pa mĩti samaksât.*

2. Īre. *kad jãdzîvuô piê cita, ta jãmaksâ pa rũmi. tuõ saûc mĩte. vaî nu dârbâ acstrâdâjuôt vaî naûdâ maksâjuôt. / visi iêstãvi, kas piê saîmniẽku dziêvâja, mĩti samaksâja a dârbu. / kad mĩte bi acstrâdâta, varêja iẽt peĺ̃ņâ.* ☐ ***uz mĩti*** – par īres maksu. *uz mĩti laî nãk uń dzîvuô! / dreĩmanis*

Spiŕǵuôs bi uz mĩti. viš samaksâja a dârbu. / ka tâ viêns ciĹvę̂ks atnãk uz mĩti, tâ dzîvuôt, pa tuõ maksâ.

miteklis, arī ***mitękls*** subst. **Barība (mājlopiem).** *miteklis* [jeb] *mitękls* [ir] *êdiêns. / šuôgad laps mitękls luõpiêm – labi savâķa siênu. / luõpiêm laps miteklis bija visu ziêmu.*

mitenieks subst. **Zirgu mijējs.** *čigãns bi liẽls ziŕgu miteniẽks tiŕgû.*

mĩtenieks, arī ***mĩtnieks*** m., ***mĩteniece***, arī ***mĩtniece*** f.; subst. **Īrnieks.** *tiẽ nameļi piẽdeŕ kâdaṁ saîmniẽkaṁ, tuŕ saîmniẽks iêlicis mĩtniẽku. / mĩtniêki varêja nãkt dzîvuôt brĩvâ rũmê. kuŕ pašiêm vaĩrâk ciĹvę̂ku, tuŕ mĩtniêkus nevarêja ņę̂mt. / mĩteniẽks i, kaṁ naû savas mãjas. mũsmãjâs bi mĩteniẽki. / mĩtniêki i sveši, kas iêgãjši svešâ mãjâ* [dzīvot]. */ iêstãvis mẽs teîcâm. taga mĩtniẽks teîc.*

miteniski adv. **Pamīšus (?).** *ziŕks skrêja, kãjas gãja miteniski viẽ. / vĩrs bi piêdzêris, kãjas gãja miteniski viẽ.*

miterķins, arī ***miterķinis***, ***miterķīns***, ***mitriķis*** subst. **Uzgrieznis.** *miteŕķinu ûzgriẽž skrũvaî. tas nuôslę̂dz visu. / uz ratu asĩm miteŕķinus uzgriẽza. / mutere* [jeb] *miteŕķĩns, miteŕķinis. / taî skrũveî nuôkritis mitriķis.*

mîties v. **Mainīties.** *kâdreĩz bija tâda ruõtaļu dziêsma – reĩz bija bañdniêks liẽlaîs aŕ vârdu garaîs Aĩnss. tuŕ viņš aŕ ziŕgiêm mijâs, aŕ aûgļiêm naûdu ņẽm.*

mĩties v. **Mīdīties.** *tâ tipina – tâ muñdri viš taĩsâs iẽt, bet uz viêtu viẽ viš minâs. / šķitâs muñdri ejaṁ, bet uz viêtu viẽn minâs.*

mitināms, ***-a***, arī ***mitinams***, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds (mājlops), kuru uztur, bet kas pagaidām nav saimnieciski izmantojams.** [iepriekšējo] *rudeni viņus saûc pa mitinamiêm teļiêm. nãkuôšu paûsari jaû i guõtęna, buĹlelis. / mitinamâs cũkas gãja aŕ pa laũku. visi* [lopi] *gãja nuô paûsara pa laũku. / mitinamâm* [jeb] *mitinâmâm cũkâm deva ziŕgu sũdus, biẽtes, biẽšu lapas vasaru deva. / ateju nebi. uñ cũkas nuõlasija, kas ciĹvę̂kiêm bi atlicis. tas i, mitinamâs cũkas, baruôkļi jaû nê. / rudenî tãm* [zosīm], *kas mitinâmâs bija, deva ę̂st.*

mitināšana subst. **Process → *mitināt*.** *katru reĩzi jaû, kad* [cūka] *gribêja* [kuili], *neveda. veda tik ta, ka iêpasêja laĩki priêkš suvę̂nu mitinâšanas uz nãkuôšu gadu. / rudeni kaû* [aitas] *– iskaû, cik vaîdzîks. citas paturŕ priêkš mitinâšanas.*

mitināt v. **Dot, gādāt dzīvesvietu, pajumti; nodrošināt ar dzīvesvietu, pajumti.** *cik iĹgi* [tevi] *paŕ velĺti mitinâs!* **// Dot barību, barot mājlopus (parasti ziemā).** *kâ nu kuŗa guôve meklê buĹli – tas atkarâjas, kâ viņa mitinâta. ja labi mitinâta, ta ãtrâk meklê. / parasti vaĩrâk nemitinâja kâ divus teļus – buĹlĩti uñ guôsnĩnu. paûsari nemitina, ta ganuôs iẽt. / kâdu aûnu mitinâja. tas i isrũnîc. ka viñš iŕ izrũnîc, ta aûnu varêja mitinât iĹgâk. / piêcas mę̂Ĺlas aves, trîs baĹtas, cik tuõ pę̂lę̂kuô. ta jaû daũdz mitinâja* [aitas]. */ ja vasarâ dziṁst* [jēri], *tiẽ ziêmu jãmitina. / rudeni tiẽ ję̃ri iššķirami, kuŗu mitinâs, kuŗu kaûs. / tag teîc isaûdzê, ta teîca – mitinâj. tuŕ isnãca tiẽ baruõkļi. tiẽ bi vasaras sivę̂ni, ačķĩra priêkš mitinâšanas. / cũkstaĹlî mitiñ cũkas. / ziêmu* [zosis] *nebaŗuôja, tik mitinâja, laî istiêk.*

mitināties v. **Uzturēties, atrasties (kur) – parasti par dzīvniekiem.** *ziŕgi uñ guôvis mitinâjâs viênâ staĹlî. / aîzraķês guôves sapę̂ldinâja, ka bi nuôpļaũc. uñ tuŕ viņas kâdu nedę̂ļu mitinâjâs, kâmę̂r nuõêda tuõ zâli. / tuŕ ęzę̂râ tâdas liẽlas niêdres, tâdi čûkšļiêni. ta tuŕ viņas* [tas ir, mežacūkas] *laĩkaṁ mitinâjâs. / ciŕceņiêm bî vaîdzîgas spraûgas, ku viņi varêja mitinâtiês.*

mĩtne subst. **Ēka, telpa vai telpas, ko (cilvēks) izmanto par dzīvesvietu, īslaicīgas apmešanās vietu.** [armijas] *ziêmas mĩtnes bi BukuĹtuôs.*

mĩtnieks. Sk. *mĩteniek s*.

mitriķis. Sk. *miterķins*.

mitrināt v. **Padarīt mitru.** *liêtus aka sâk smidzinât, mitrina siênu, nevaŕ grâpt.*

mitrs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas ir uzsūcis, satur šķidrumu; (mazliet) slapjš.** *graûdus vaîdzêja iskliêst, ka bi mitri, laî žûst. / prũsis dzîvuô ķę̂ķa ruõvê, uz istubas krâsni. viš graûž mitrus lupatus. / ja gadijâs tâc mitrâks* [siens], *nevarêja patilinât* [..], *ta sâlija. / grîstene vaĩrâk aûg, ku tâc mitrâks i. / siṁkãjis i a daũdzâm kãjâm, mît, kuŕ mitras viêtas, ę̂ku pamatuôs. / citâm* [kartupeļu šķirnēm] *laĩkaṁ vaîdzêja mitrâku tuõ zemi.*

mitrums subst. **Šķidruma kopums, valgums (kādā vidē).** *kâmę̂r vêl zemê mitruṁs, jâiêsẽ miêži. / tiẽ jũrmaĺniêki tâ taîs lejiņâs stãdija kaŕtupeļus. tuŕ tas mitruṁs iĹgâk saglabâjâs. / ja jũs* [ratiņa riteni] *nuôliêkat mitrumâ, viš vaŕ pãrmęstiês aŕ juṁs. viš paliêk šķîps, uñ kâc stuks iziẽt*

ârâ. / ķuõcus pinuõt, skali jâtuŕ mitrumã, laî vaŕ labâk saluôcît gaŕ aûkšêjuô malu. // **Neliels slapjuma daudzums.** *ja* [milti] *mitruma piĹli, ta sâk buõjâtiês. / aseņu raûšus cepâm. ûdeni, kâdu piẽnu* [pielēja]. *nuô tiẽm aseņiêm jaû bija tas mitruḿs – visu uz reĩzi samîcija. / dikti sula viņãm* [tas ir, kādam augam] *i, tã lapa tâda sulîga. mitruḿs dikti stiprs nuô viņas.*

mits subst. **Maiņa.** *tuŕ i jãtaĩsa miti – viênaḿ dę̂ls uñ meîta uñ uõtraḿ, tad kâzas jãtaĩsa reĩzâ. / mañ bi dę̂ls, meîta uñ viņiêm uõtrâs mãjâs aka bi dę̂ls uñ meîta. nu jâsataĩsa miti. / iẽt uz mitu, ka saprecâs divi brãļi a divâm mãsâm. / Pudzę̂ni aŕ Upmaļu Ķuņķiêm gãja uz mitiêm – Pudzę̂nu Jãnis jẽma Upmaļu Ķuņķu meîtu uñ Upmaļu Ķuņķu dę̂ls jẽma Pudzę̂nu meîtu. / ja viênâ mãjâ bi dę̂ls uñ meîta uñ uõtrâ mãjâ dę̂ls uñ meîta, ta bi jâsataĩsa miti. tâ dabũj pręcę̂tiês i tãs nesmukâs meîtas, i tãs smukâs meîtas.*

mituošana subst. **Maiņa.** *ka čigãns atvede ziŕgu, ta bi mituôšana. / puķes meîtas uñ siẽvas piê baznĩcas samaĩnija. ka gãja* [uz baznīcu], *ta katri bi savs buñtĩns lĩdz vasaru. ka izgãja nuô baznĩcas, ta tã mituôšana nuõtika.*

mituot v. **Mainīt.** *čigãni biêži viẽ adbraûca – ziŕgus mituôja. tas bi gaĹvęnaîs. / tiŕgû vĩri mituôja ziŕgus a čigãniêm vaî žĩdiêm. / ka katraḿ i dę̂ls uñ meîta, ta tiẽ saîmniẽki mituô tãs meîtas. tas bi dikti rę̂ti, ka varẽja mituôt puĩšus.*

mituoties v. **Straujā kustībā cilāties (par kājām, rokām) (?).** *puĩkas tâ skrej, ka kãjas mituôjas viẽn. / bę̂rni nuôskrêja gaŕ klẽtes galu, ka kãjas mituôjâs viẽ. / tâ iẽt tas puĩšelis, ka kãjas viẽ mituôjas. tas i, ka tâ ãtri iẽt. / ruôkas mituôjas viẽ, tik ãtri tiñ dzivi. tas bi biêži liêtuôc vârc.*

miza subst. **1. Audu kārta stumbra, zaru un saknes ārējā daļā (kokiem, krūmiem).** *tiêm baĻķiêm nuôbrukušas tãs mizas i. tãs vaĩ neturas tâ kâ paûsari, tãs vaĩ nestãv tik ciêti kâ paûsari. / ka caũreja, savãra uôzuôlu mizas. / sakasîtas iẽvu mizas lika* [uz sāpošo vietu]. */ egļu mizas liêtuô priêkš âdu raûdzêšanas. / liẽpu mizas bi tâdas plîstuôšas. nuô tãm aŕ bi sę̂tuves pîtas. / senâk aĹkšņu mizâs ari nuôkrãsuôja aûdumus.* ✧ ***ręsns kâ mizu maîss*** – saka par ļoti resnu cilvēku. *te* [kaimiņos] *aŕ i viêns tiêvs kâ diêks uñ uõtrs ręsns kâ mizu maîss.*

2. Ārējais apvalks (saknēm, augļiem, sēklām). *ka kurinâja priêkš siĹtuma tuõ krâsni, ta iscepa rãceņus a visu mizu, – ka iskurinâja jaû. / isvãrij rãceņs a visu mizu. / piê rãceņiêm, piê pupâm* [ēda *baltuo sviestu*]. *pupas izvãra uñ rãceņus a visu mizu. / suvę̂nu mãteî êdiêns bi maziê rãceņi, biẽtes, mizas, buŕkâni, linu pę̂lus, âbulĩna pę̂lus. / ka* [kartupeļi] *jaûni, ta jaû tik tuõ plânuô mizinu nuôlaûpa – nuôkasa. / vęcaîstę̂s rûca kâ baîl, ka meîtas* [kartupeļiem] *mizas griêž. kas ta tuŕ nuô tã rãceņa atliêk! / tuõ linu dzivi nuôpẽrvêja pupu mizâs. / senâk* [olas] *tâ nekrãsuôja. ta vãrija tâdâs miziņãs. / citrõnu, apeĹsĩnu mizĩnas – tãs aŕ likâm* [pie ievārījuma].

3. Ārējais apvalks; āda (piemēram, zivij, kāpuram). *nu uñ tad katraḿ* [bērnam] *iêdeva kumâsu siĻķes. nuôgriêza, bet mizu jaû nerâva zemê taî siĻķeî.* [deva] *a visu labu – tâ, kâ bi. / piŕmâk* [tauriņš ir] *tâ kâ kãpuŕs tâc, aŕ tâdu miziņu.* [tauriņu] *kãpuriêm i mîkstâka miziņa. viņaḿ* [tas ir, tauriņam] *tâda ciêtâka miziņa apkârt. jâ, kãpuraḿ i mîkstâka.* ✧ ***dabũt*** (arī ***dabuĩt***) ***pa mizu*** – saņemt sitienu(s); tikt piekautam. *mãte suôla samizât neklaũsîgu bę̂rnu – ja neklaũsîsi, dabuĩsi pa mizu! / mũsu tę̂s bi stiñgrs. ja neklaũsija, dabũja pa mizu aŕ.* ✧ ***saduot pa mizu*** – sist, pērt; piekaut. *mãte sadeva pa mizu aŕ, ja pa daũdz plêsâmiês.*

mizājams, ***-a***, arī ***mizuojam(ai)s***, ***-ā*** divd.; adj. noz. **Divd.** → ***mizāt***, ***mizuot***. *kaplis i uõtrs aŕ, ku sklañdas mizâ. tas i mizâjaḿs kaplis. / mañ viêns maĹkas mizâjaḿs kaplis, tas četrkañtîks, garâku asmeni, viêna mala asa. / vĩriêm bî baĻķu mizuôjamaîs kaplis.*

mîzali. Sk. *mîzęli*.

mîzalkañte subst. **Rietumvējš; vējš, kas nes lietu.** *kad siêns nuôvâkc, dę̂ŕ, ka mîzaĹkañte uspûš. tas vẽš nęs liêtu. citâdi viss apkaĹst dârzuôs.*

mîzalkañtējs, ***-a*** adj. **Tāds, kas pūš no rietumiem (un nes lietu).** *vęciẽ ciĹvę̂ki vêl teîca – mîzaĹkañtę̂js* [vējš].

mizāt, arī ***mizuot*** v. **1. Dalīt nost (kam) mizu.** *kuôku mizâ, laî maĹka ãtrâk žûst. / drãzbeņķis bi. us tuõ piêskrũvâja, uñ ta a tuõ slĩmęstu mizâja* [baļķi]. */ skalus plêsa a platiêm duñčiêm, slĩmęsc saûcâs. katrâ galâ ruôkturis. a tuõ mizâja arî baĻķus. / slĩmęsc bi tâc, ku mizâ baĻķus, sklañdas.*

2. Lobīt ārējo apvalku (sakņaugiem, saknēm, augļiem, sēklām). *ka mizuô rãceņus, ta pulĹku isiẽt. / ka mizuôja* [kartupeļus], *ta griêž, ta deva luõpiêm. / ka tiẽ luõpi radâs vaĩrâk, ta mizuôja* [kartupeļus]. *senâk teîca graĩzît. / pupas êda saûsas uñ klât rãceņus a visu mizu. mizuôja ę̂duôt.*

3. Intensīvi, arī ilgstoši līt (lietum). *liêtus mizâ. / nu tik mizâ gań! ka iL̃gi lîst, ta* [tā] *saka. / nu gań mizâ! lîst visu diênu. nuô rîta jaû te gâza.*

4. Ēdot, parasti ko skābu, darīt (zobus) jutīgus. *skâbu âbuôlu ệduôt, zuôbi sâk mizât.*

mîzeldañga subst. **Dienvidrietumi.** *ka vẽš i taî stûrê, ta mẽs sakâm – nu i aka vẽš mîzelÊdañgâ iêgriẽziês. tâ lamâ tuõ vẽju.*

mizele subst. **Neliela, plāna miza.** *sarĩvâj citrõna mizeles. ta jaû senâk dikti tâ vâḳa visu.*

mîzẹli, arī ***mîzali*** subst. **Urīns.** *siêtavas vêl vẹcâ zilâ krãsâ krãsuôja. tã iêkš mîzaliêm bi krãsuôta, citâdi gãj zemê. / krãsuôja vẹcuô ziluô. bi jâkrãsuô mîzẹluôs. iêkš mîzẹliêm krãsuôja. / iêkš mîzaliêm sutinâja* [dziju krāsojot]. */ aîtu mîzẹli vaîdzêja, ka gribêja stiprâku* [krāsu] *aÎkšṇa mizâs* [krāsojot]. *kâdi divi literi, divi stuõpi vaîdzêja aîtu čuru. / laî ruôku âda bûtu isturîga, ka drãnas mazgâja, ta mazgâja a mîzẹliêm pirms. / vis·vaĩrâk, ka puĩši kaûjuôtiês bi sasituši ǵĩmi viêns uõtraṁ, piêlika mîzalu koṁpresi. ta nepalika ziÎs. / utes bi* [cūkām]. *tãs ãrstêja a mîzẹliêm. samazgâja a mîzẹliêm, uṅ ta viṇas pazuda. / mîzalu smaks bi mãjâs. mîzalu smaks jaû bija parasta liêta. / varêja iẽt pa visu ciêmu, vi·sũr iẽt pa durĩm, bi mîzẹlu smaks.* ✧ ***mîzalu*** **(**arī ***mîzẹlu*****)** ***dañga*** – rietumi; dienvidrietumi. *diênvidu vẽš i mîzalu dañgâ – viš biš·ḳĩt uz jũras pusi griẽžâs. / ka nãca nuô riẽtumiêm vẽš, ta teîca – vẽš gurĩnu dañgâ, bûs liêtus.* [arī] *mîzẹlu dañgâ* [teica]. *uṅ tâ arî viš bi. ziêmu ta bi atkusnis.*

mĩzene, arī ***mĩzine*** subst. **1. Nelielu skudru suga – rudā dzēlējskudra (*Myrmica laevinodis*); šīs sugas skudra melnā vai iesarkanā krāsā.** *mĩzines i rudas, mẹĻlas skudras. / skudras i dažâdas. viênas i tâdas sârkanas. tãs, ka ûzliên, dikti sâp – paliêk tâdi sârkani pleḳi. tãs saûc pa mĩzenẽm.*

2. Tīruma ilzīte (*Anthemis arvensis*). *nu te i guôvmĩžas iêliktas. tãs visas mĩzenes. / tã irâd rupjâ mĩzene. jâ, tãs i visas malas piĻlas. / tãs irâd mĩzenes, viṇs tik tâds vâjâks i. nu tâ viṇs saûc – guôvmĩžas, jâ.*

3. Urīnizvadkanāls (?). *maṅ atjâja taûtu dệls îsu, strupu kumelĩnu. te šiḳene, te mĩzene, ku cirtîšu pâtadzĩnu. tã šiḳene bûs tã viêta, ku šikâ, uṅ mĩzene – ku mîž.*

mizenis subst. **Nomizots kartupelis vai cits dārzenis, ko izmanto par svečturi.** *viena pate svece dẹg mizenīšu lukterī.* (LFK 9, 74)

mîzināt v. **Urinēt.** [tā teica:] *nu pagaĩd – Katrĩnas mîzinâs, mîzîs! tas vẹcuṁvẹc likuṁs, ka pa Katrĩnâm liêtus.*

mĩzine. Sk. *m ĩ z e n e .*

mizlaûpis. Sk. *m i z l ũ p i s .*

mîzlis subst. **Dzimumloceklis.** *ka cũkas nuôkava, ta arî tuõ mîzli smẽrêja zâbakus.*

mizlũpis, arī ***mizlaûpis*** subst. **Laika posms pavasarī, kad atsevišḳiem kokiem lobās nost miza.** *tas i tik paûsarî, mizlaûpî ak·rãt tas i. ta varî nuô aÎkšṇa nuôgrẹpt tuõ mizu, tâ kâ tã miza i vẹsẹla. / nuô* [lazdas] *luõksnes varî kâdus ḳuõčẹlus ispît. bet tas jaû jâtaĩsa taî mizlûpî, ka slapja vêl.*

mîzt v. **Urinēt.** *mîst arî mẽs negãjâm tâlâk kâ aîz duru – uz bruǵîti. atejs arî pa·visaṁ nebi. / es teîcu, va ta viṇa* [tas ir, dziedniece] *tâds zâls nezina, ka tas puĩka miêz guĻtâ. / vẹci vĩri ẹsuôt mîzuši us tãm* [slimajām zirgu] *kãjâm. / viêns te mũsu galâ rîtiêm gãja tik staĻlî zirĝiêm us kãjâm mîst. ta tiẽ bi isturîgi nagi. tâ runâja. / alus rûga, pãri gãja. brũverŝ mîze ḳipelî. / cũkas parasti gãja mîst laũkâ uṅ midzeni turêja tĩru. / tãs cũkas gãja turî mîst. cũkas visas darîšanas darîj laũka pusê. / maṅ bij tâda baĻta ḳẽve – kreîmu mîza ecẽjuôt. / arî aÎkšṇa vici neḷãva guôvîm sist. ta mîzîšuôt aseṇus uṅ aûguôt kãrpas guôvîm. / kur tuo ḳĩli* [biksēm] *griezīsim? griezīsim pakaḷā, lai miezn, tupus tupẹdams.* (LFK 9, 171) // **Ķekatnieku izdarībās imitēt urinēšanu.** [ķekatnieki] *lêca uṅ šḷâca tuõ ûdeni – ḳẹkatas miêza. / ḳẹkats miêza – butele lĩdz uṅ šḷâcâs. vi·sâdi ḳệmuôjâs. / tãs ḳẹkatas, redz, tãs jaû tâ mîzdamas staĩgâ!*

mizulains, ***-a***, arī ***mizulaiṇš***, ***-a*** adj. **Tāds, kas veidots trinīša sējumā (par auduma rakstu).** *aûdẹkla sêjumi i vi·sâdi. i rakstîti, i lĩdzẹni, i mizulaîni, skujaîni, sešnĩšu. tiẽ i katrs savâdâks. / aûdẹklu aûžuôt, saveŗ mẹtus viĻlaîṇâ ratâ vaî viênkâršâ, vaî mizulaîṇâ. katrs vẹruṁs duô savu ratu.*

mizulis subst. **Trinītis.** *isaûde a četrâm nĩtêm mizuli, aḳîti, skujaînu. bi viênkârtis, viĻlânrata, skujaîns, mizulis. / mizuliṁ pa mẹtiêm iẽt pãri vaĩrâk tãs dziveteles.* ☐ ***mizuḷa rats*** – trinīša

sējums. *nu sârkanuôs liñdrukus aûda mãrkšaînus. viņus tik aûda mizuļa ratâ. tã tâda mizuļa rata. viņa tâ i sàaûsta, ka viênâ pusê i rẹdzami tiẽ mẹti uñ uõtrâ pusê tiẽ aûdi viẽn.*

mizulisks, ***-a*** adj.; ***mizuliski*** adv. **Vispārināta īpašība → *m i z u l a i n s*; šīs īpašības konkrēta izpausme.** *tãs galifê bikses viņaṁ* [tas ir, vīram] *veĺ pa·visaṁ jaûnas. uñ smukas, degnãlas tâdas. tas tâc mizulisks aûduṁs. tas jaû bi piŕkc. tuõ senâk tik tâdu varêja dabuĩt. / mizuliska rata bi – tas tâc biêzâks, us trijâm paminâm aûsc. / liñdrukus aûda mizuliski. mizuliṁ tiẽ mẹti iẽt paŕ apakšu uñ tiẽ aûdi pa vîrsu.*

mizuojam(ai)s. Sk. *m i z ā j a m s*.

mizuot. Sk. *m i z ā t*.

mīža subst. **1. Nelielu skudru suga – rudā dzēlējskudra (*Myrmica laevinodis*); šīs sugas skudra melnā vai iesarkanā krāsā.** *mīža i apaļu galĺvu, krûšu daļu, gaŗu vẹdẹru, sešâm kãjâm, spârniêm. uñ i* [skudras] *bes spârniêm. / skudra i mẹĺla a liẽlu vẹdẹru, mīžas i sârkanas, sîkâkas. / mīža i tik mas kukaînīc, bet sĩvi kuôž. / cẹ̃rpuôs puĺku mīžu. / tãs mīžas tâ dzîvuô kaû kuŕ. ka tâc slapš gac, ta viņas iêtaĩsâs duôbês uñ šuŕ uñ tuŕ tâ. / mīžas bi piêlîdušas piĺla cukura kaña, ka kust viẽn. / Andrêjs taĩsa tiĺtu, Katrīna, mīžīna, apčurinâja.*

2. ☐ *guovu mīža* – parastā pīpene (*Leucanthemum vulgare*; *Chrysanthemum leucanthemum*). (LVAN 282)

mobilizēt v. **Rekvizēt.** *zîrgu viênu tâdu liẽlu paņêma aŕ, mobilizêja kara vaîdzîbâm.*

mocis subst. **Motocikls.** *tag kâ nuô šũpuļa laũkâ, tâ uz moča viŕsû.*

modẹrns, ***-a***, arī ***muõdẹrns***, ***-a*** adj.; ***modẹrni*** adv. **1. Tāds, kas atbilst kāda laikposma (parasti mūsdienu) sabiedrības, zinātnes, tehnikas, mākslas attīstības pakāpei.** *mũs laĩkuôs jaû tâdu slẽpju nebi. cic maĺkas pagali bi pasêjis. tag jaû viss modẹŕni. / tuôreĩzêjiê vãrpâs žâvệtiê graûdi nav salĩdzinâmi aŕ šuôdiên modẹŕnâs mašĩnâs kaĺtệtiêm. / sikspârnis tâc modẹŕnâks bija. viš deva divsiṁc sveču gaîsmu. / modẹŕnâk jaû i ciĺpa. vẹcuôs laĩkuôs bi ķiĺpa. / liêdaks i jũrmalã. tas i modẹŕnâks vârc.*

2. Tāds, kas atbilst modei. *puĩšiêm, ka akaĺ šuva tuõs krẹklus, uñ tâ jaû siẽviêtêm aŕ, ka šuva baznîcas krẹklus, tiẽ visi bi aŕ liẽktâm apkaklêm – kâ taga muõdẹŕniê krẹkli aŕ tãm neĩlõna* [apkaklēm]. */ pižuks bišķi modẹŕnâks, ta kâ piê šneĩderines nẹsc, piê skruõdera ne·maz nê.*

moĺlīgs, ***-a*** adj. **Patukls, apaļīgs (par cilvēku).** *tas tâdu kleînu aûgumiņu – mazâks, kaĺsẹnâks, naû tâc moĺlîks.*

mõls. Sk. *m u õ l s*.

moments subst. **Ļoti īss laika sprīdis; mirklis; acumirklis.** *tas momeñc bi tâc inteŕsañc. tâc bliũkšis bi. / vĩliņģis tâ sagriẽžas viênâ viêtâ. ta viš sagriẽž ûdeni uñ kuôkus sašvitina, uz momeñtu. / lẹdus sâk iẽt! uñ tas bi momeñtâ! tuõ ne·maz nevarêja pateîkt, cik ãtri upe sâka plûst. / tâ momeñtã ne·kas neiêskriên galĺvã, neaceruôs.*

moŕganvĩders subst. **Miltu pankūka ar (kauta liellopa) plaušu pildījumu.** *kad nuôkava cũku, maṁma viênmệr teîca, ka nu bûs jãcẹp moŕgaṅvĩderi.*

motocikletists subst. **Motociklists.** *neklâtiẽnẽ gãjãm mâcîtiês. mẽs bijãm taî motocikletistu grupâ.*

motōrbūda subst. **Motortelpa.** *ja tuõ* [enkuru] *nuôcệrt, ta uz·reĩz motõrbũdã iêkšã. piêlaîda motõru.*

motōrlaĩva, arī ***motorlaĩva*** subst. **Laiva, kuras dzinējs ir motors.** *aŕ bur'u laĩvaṁ, aĩr'u laĩvaṁ* [brauca senāk]. *ta jaû tâdas motoŕlaĩvas nebi vispãr.* (Svent. 78) */ motõrlaĩva apšũta visâ ķiĺa garumâ aŕ plakanu dzeĺzîti. / tãs jaû visas bî liẽlas motõrlaĩvas, diûpacmit metru garas. / ka braûca a motõrlaĩvãm, tuŕ bî kapteĩņi.*

motōrs, arī ***matuors***, ***matōrs***, ***motuors*** subst. **1. Mašīna, kas noteikta veida enerģiju (piemēram, siltumenerģiju) pārvērš mehāniskajā enerģijā un izvada to ar rotējošu vārpstu.** *tag tuŕ* [sudmalās] *matuõrs iêrîkuôc. vaĩrs nav tâda aprikte sudmalâs kâ senâk. / taga a motõru iêrîkuôja dziŕnavas. / fẹŕmâ šmiŕģelîtis i aŕ motuõru. / agrâk bi viñdža iêvệrta uñ tãs laĩveles viĺka us kraña. tag matuõrs vẹĺk. / taga* [laivas] *iẽt a motõriêm, taga jaû krañtâ nenãk vaĩs.*

2. Motorlaiva. *steķi uz muõļiêm skaîtâs. piê steķiêm piêsiên laĩvas, kuģus. matuõrus piêsêja. / va visi matuõri šuôvkaŕ sagãja jũrâ? / matuõri nãk, kâ klaûdz viê. / taga tiẽm matõriêm i divêjas* [grīdas] *– apakšâ tiĺaûdas uñ viŕsû deķis. / iêsãņus braûcuôt, sevišķi a motõriêm, i tâc îsteîciêns – dabuja šķệrệt uz viĺni. tas i iêšķîbi* [braukt].

motōrzãģis, arī ***matuorzãģis*** subst. **Zāģis, ko darbina ar motoru.** *matuôrzãģi jaû tâdi nebi kâ taga. a ruôkâm* [cirta kokus]. / *motõrzãģi jaû ta nebi. ta a ruôkâm cirta vẹcâs, senlaïku, pasaũlîgâs priẽdes.*

motuors. Sk. *m o t ō r s .*

mũ interj. **Lieto, lai atdarinātu dažu dzīvnieku (parasti govs) balss skaņas.** *guôve maû, ka ẹst grib, ka meklêjâs. ka maû, ta mũ! mũ! – arî atjẽmiêniêm. / ja* [govs] *maũṛâ, ta galvu uz zemi tuŕ, uôž uñ islaîž skaņu – mũ. / tas bulĩlĩtis* [tas ir, signālierīce navigācijā] *izdeva tâdu skaņu – mũ, mũ. tâ viņu saûca pa bulĩlĩti.*

muca subst. **1. Cilindrisks vai vēderains koka, metāla vai plastmasas trauks ar plakanu dibenu.** *muca iŕ apaļa uñ arî vẹdẹru, vidus i platâks. muca nuô galdiêm – dẽlĩšiêm. / putru turêja liẽlâs kuôka mucâs. / kâpuôstus skâbêja arî tãs kuôka mucâs. bi nuô uôzuôla, bẹ̃rza kuôka. priẽžu jaû nevarî skâbệt kâpuôstus. / miêžu alu taĩsîja iêkš liẽlas mucas arî spuñdu. / siĩ̧kêm mazas muciņas bi. / muca bi iskalĩtuse. ka iêlêja ûdeni, ta istecêja. / siĩ̧ku muca, mẹñcu muca, mušu riñda pakaĩ skrêja.* ✧ ***kâ siĩ̧kes mucā*** – ļoti cieši, ļoti tuvu cits pie cita (parasti par cilvēkiem vai dzīvniekiem). *tiẽ linu mĩstîtâji bi saguluši plãnâ salmuôs ciêti kuõpâ kâ siĩ̧kes mucâ.* ✧ ***mucā aûdzis, pa spuñdu baruots*** – saka par nesaprātīgu, neattapīgu, neveiklu cilvēku. *mucâ aûdzis, pa spuñdu baruôc – teîc us tâdu, kas ne·kuô nevarî ãtri izdarît, saprast. kas nuô tâda cilệka iŕ!* // **Šāda trauka saturs; šādā traukā ietilpstošais (kā) daudzums.** *Jãņuôs visu tuõ* [alus] *mucu izdzêra. / cik tãm kâzâm vaîdzês brũvệt tuõ alu? a mucu viẽ nepiêtiks. / lejniêce atveda pulĩku siĩ̧ku – vẹsẹla muca sanãca.*

2. Trauks, kurā krējumu sakuļ sviestā; kuļmuca. *bi sviêsta muca – liẽla muca, kuôka, viŕsû četrkañtîks spuñc. / ja* [krējuma] *bi daũdz, tad* [kūla] *nuô kuôka taĩsîtâ muciņâ. iêkšâ četri spârni. bija ruôciņa, tuõ griẽza. / sviêsta kulĩšanaî liẽlam daũdzumam liêtuôja kâdu metru garu mucu. aûkšâ viênâ galdâ četrkañtîks spuñc. pa tuõ piêpilĩda arî krêjumu.*

3. Stāvus uzslietas kārts galā piestiprināts trauks ar darvu, malku, ko dedzina Jāņu naktī; jāņuguns. *Jãņuôs bi piêņẹm̃c mucu dẹdzinât – laî nu kâ tuŕ dẹdzinâja. pũdele – tâ arî saûca, bet tas vis·vẹcâkaîs vârc bi muca. / Jãņuôs cêla mucas us sklañdu aûkšâm.*

mucele. Sk. *m u č e l e .*

mucenieks, arī ***mucinieks*** m.; ***muceniece***, arī ***muciniece*** f.; subst. **Amatnieks, kas izgatavo mucas, arī citus koka traukus.** *muciniêks bi, kas taĩsa traũkus – mucas uñ ķipeļus. / muceniẽks taĩsija traũkus uñ sastĩpâja traũkus. / senâk bi muceniêks, kas taĩsij mucas. ka nebi traũku, ta teîca – jânuôiẽt piê muciniêka. / muceniẽkiêm slĩmẹsc i lîks, ta kâ viš galdus varî isdrãst.*

muciņasveîdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir mucas forma, veids.** *cibiņa bi mazâka, ku iêlika sviêstu. arî kuôka. tã muciņsveîdîga, arî a vâku. buñduĩs apaĩš a vâku.*

muciņveîda, arī ***muciņveĩda*** ģen.; nelok. **Tāds, kam ir mucas forma, veids.** *sviêsta spañneļi bi nuô kuôka, muciņveîda stĩpuôjum̃s. / uz Liẽpâju sviêstu veda arî spañneļiêm, stĩpuôtâs muciņâs. vâki arî bij. muciņveĩda stĩpuôjum̃s bij.*

mučele, arī ***mucele*** subst. **1. Neliela muca; muciņa.** *mucele i tâda pat kâ muca, bet tik maza – trîs spaņņu tilpuma. / tas vĩrs nãca kâdu muceli sataĩsît. /* [mencas] *iššķêrde uñ apsâlija arî iêkš kuôka mučeles. / ka piẽsutinâs a kâpuôstiêm tuõ mučeli uñ ka iẽskâps, ta bûs kuô piẽlikt piê zupas. / pajẽma tâdu liẽlu stum̃pu uñ tad* [cūkām kartupeļus] *sastam̃pâj tâ mučelê. / iêlika* [ratos] *mučeli, nuôbraûca brũzî uñ drabinas veda mãjâ guôvîm.*

2. Šāda trauka saturs. *vaîdzês sabrũvât aka kâda mučele alus. / ja varî salasît kâdu muceli sẽņu, tad iŕ piêtiêkuôši.*

mudelis. Sk. *m u d u l i s .*

mudīgi adv. **Strauji, ātri.** *mudîgi skriêdam̃s, neaîssêju maîsu. uñ visi rãceņi braûcuôt izbira. / ta, ka cêlâs* [pēc atpūtas], *ta mudîgi, cik tik varêja* [strādājām], *laî saîmniêks nerãjas. / ecêjuôt mudîgi aptriêca ziŕgu riņķî. / ej kâ iẽdam̃s, pacelĩ kãju skriêdam̃s! – tuõ tâ teîc, ka vaîg mudîgi kaû ku skriêt. / ku tu katru spalĩvu* [plūksi]! *bet sajem̃ pilĩlu saũju uñ tik mudîgi mudîgi taĩsi, paplûc.*

mudīgs, ***-a*** adj. **Ātrs, arī veikls.** *nu tas bẹ̃rns jaû tâc mudîks. / kas lidz saũleî strâdâ, tiẽ ẹsuõt mudîgi cilvệki. / tãs meîtines jaû jâguôdê, ka mudîgas. / tag jaû mudîga, redzẽs, kâ bûs tâlâk, – teîca pêc Juŕģu saîmniêce uz jaûnuô meîtu. /* [cūkas] *kãjinu deva* [bērniem ēst], *laî mudîks.*

✧ ***mudīgs kâ bite*** (arī ***bitīte***, ***skudrīna***) – saka par ļoti čaklu, strādīgu cilvēku. *mudîga kâ bitîte – uz bệrniêm, a·viên us meîtinêm tâ teîca. / mudîga kâ skudrīna.*

mudināt v. **1. Ar savu runu, arī žestu, izturēšanos u. tml. censties panākt, lai (kāds) ko dara.** *bệrnus mudinâja iẽt skuõlâ. / viš* [tas ir, zēns] *negrib mâcîtiês nepa·kuô. jãmudina viņu, jãbidžî. / ļaûdis mudinâja piê dârba.* // **Būt par ierosmi (kāda) darbībai (par jūtām, apstākļiem).** *tã skaûdîba, zini, tevi mudina bišķi sakuôptiês.*

2. Censties panākt, ka (kāds) ātrāk iet, pārvietojas (noteiktā virzienā). *tuõ zirĝu vaîg mudinât a pâtẹgu.*

mudulis, arī ***mudelis*** subst. **1. Paraugs, etalons (izstrādājumam u. tml.).** *ka kaû kuô grib taĩsît, ta uzzîmê tâdu muduli uñ ta pêc tã taĩsa. / pêc tâda uñ tâda muduļa taĩsa kuô.* // **Modelis, piegrieztne (gatavojot apģērbu, apavus).** *mudulis nu tâc – izgriêž muduli drẽbeî. tag saûc šnite. pêc tã taĩsa. / es savas vẹcâs tupeles nuônesu us skuõlu pruôjâm, iêdevu tuõ mudeli. / visi grib taĩsît, uñ ne·viêns neziñ mudeli tãm vẹcu laĩku kũrpêm. / dikti viêglas viņas* [tas ir, kurpes] *priêkš paiẽšanas i. bet tas mudelis bi atstâjiês. / ja tâda muõde bi, ta taĩsija muduli. ta varêja tãs bikses uššũt.*

2. Kapa apmale. *kad·reĩz paši taĩsij tâdu muduli kapiêm. izraka tâdas zaļas vẹlệnas uñ salika garî malâm uñ galâ kapam̂. uñ a kuôka puļ̃ķiêm sapuļ̃ķêja. ta stãdij puķîtes vîrsû. uñ tãs vẹlệnas zaļuôja ap tuõ kapu. mudulis* [sauca].

muduot v. **Runāt miegā; murgot.** *pa sapņiêm muduô. ka kaû kuô runâ, ta arî teîc – kuô viš tur̂ muduô! / muduô pa miêgam̂. / Jãnîc muduô, tam̂ stiprs kârstum̂s. kad tik nenuômĩrst!*

mudžāties v. **Darīt ko, darboties, parasti lēni, neveikli; mudžināties.** *es te mudžâjuôs visu laĩku. es tur̂ nevaru ismudžinâtiês.*

mudžeklis, arī ***mudžẹkls*** subst. **1. Tas (diegi, dzijas, drēbes u. tml.), kas ir sajaukts, sagriezts, savīstīts, samudžināts.** *vi·sâdi lupati bi sasviêsti paklẽtê – tâc mudžeklis! / nu jaû aka dzive samudžinâta, viss sagãjis mudžeklî.*

2. Neorganizēts, kustīgs (cilvēku vai dzīvnieku) kopums; jūklis. *tur̂ bi tâc mudžeklis, ka nevarêja caũri isiẽt. / ciĺvệkam̂ vaîg tã mudžẹkla. / kadreĩz mežâ atruônas čũsku mudžeklis. / skudru mudžeklis, spiñdeļu mudžeklis.*

mudžēt v. **Būt daudziem vienkopus, atrasties kustībā (par sīkiem dzīvniekiem).** *trusệni piĺ̃ls lizds i ta ka mudž. ka nãks laũkâ, ta varês isskaîtît. / mušs var̂ mudžệt, târpi. / mĩžu pũlis jaû piẽsaũlîtẽ sâk mudžệt. / te liên istubâ skudras, tâ ka mudž viẽn. / tãs mušas saspļãvušas tuõ gaļu, uñ târpi tur̂ čum̂ uñ mudž.*

mudžināt v. **Jaucot, griežot, vīstot u. tml., darīt nekārtīgu (piemēram, diegus, dzijas u. tml.).** *nevaîg mudžinât tãs dzives mazgãjuôt.*

mudžināties v. **Darīt (ko), darboties, parasti lēni, neveikli.** *tas tik tur̂ mudžiñs viẽn, ne·kas us priêkšu neiẽt.*

mufe. Sk. *m u p e .*

mugāt v. **Spaidīt, cieši glaudīt (piemēram, mazu dzīvnieku, mīļu cilvēku).** *bệrni pajệmuši mugât tuô ruñci. / tâ viņi* [tas ir, bērni] *mani te mugâ.*

mugāties v. **Draiskuļoties (piemēram, mīdoties, spaidoties).** *tiẽ bệrni nevarêja tik ãtri beîkt mugâtiês pa tuõ siêna pañtu. / beîdziêt mugâtiês pa gul̃tu!*

mugura subst. **1. Ķermeņa daļa (cilvēkam) abpus mugurkaulam, iepretim krūtīm un vēderam.** *nestãvi salĩcis! izliẽc tuõ muguru taîsnu! / taga sakritis aka viss mugurâ.* [Saka par sāpēm mugurā.] */ pir̂tî mãte lika meîtaî nuôpệrt muguru a sluôtu. / sệklas uz muguru, uñ iẽt* [mežā] *iêsệt kâdu gabaliņu. a ratiẽm nevareîši iẽvẹst ne·kã. / visu tuõ lejas pļavas siênu vaîdzêja isvâkt, isnẹst us savas muguras. / šis paņẹm̂ nu maîsu, piêbeî, knapi uz muguras dabũ. / bašļikãm saĩte ap kaklu uñ aîz muguras karâjãs. /* [vācu svārkam] *tâc kṛuõku buñc bi us tuõ muguru. / tuõ es vêl aceruôs, ka* [uz kalendāra vāka] *muguras tâ bija piê tã kuôka diviêm cilệkiêm kuõpâ.* ☐ ***mugura (slapja) kûp*** – saka, ja mugura ir sakarsusi, arī mitra (piemēram, intensīvā darbā). *nu gañ pļãvâm šuôrît, ka mugura slapja kûp.* ☐ ***ar slapju muguru*** – nosvīdis; ļoti intensīvi, ar lielu piepūli (strādāt). *cệrtuôt tuõs žagarus, i kuô darît. strâdâ a slapju muguru, luôkuôtiês piê katra zara.* ☐ ***atlaîst muguru*** – atgulties, lai atpūstos. *vaîdzês iẽt addusệtiês. gribu bišķi atlaîst muguru.* ☐ ***atliẽkt muguru*** – pārtraukt darbu, atpūsties. *strâdniêki puzdiênas laĩkâ atliẽca muguras, atpũtâs nuô dârba. / muguru neat·liẽgdam̂s, visu*

diênu garˆ tiēm liniêm nuôlīkâjuôs unˆ nuôrâvu ari. ☐ ***nuokazuot muguru*** – nopērt. *tiē bę̂rni vaīs ne·maz neklaũsa. vaîdzês tās muguras nuôkazuôt.* ✧ ***pagriēzt muguru*** – kļūt nelabvēlīgam, atturīgam (pret kādu, ko); novērsties (no kāda, kā); atteikties (no kā). *ja kas nepatîk, tad labâk pagriēst muguru, nekâ saliktiês arˆ nepatîkamu vīru. / kâlab laīmeî pagriēzi muguru? varêji iēpręcę̂tiês pa saîmniēku.* // lok. **Uz auguma (vilkt, būt uzvilktam).** *visiêm balti krękli mugurâ, pāriēt nuô pirˆtes. / ka bi kârsc laīks, ta tik veste viēn bi mugurâ, veste unˆ rakstîtas bikss. / rudzus gāja jęm̃t arˆ sârkanuô liñdruku mugurâ. / tad* [senāk] *isveda puīšeli piê grāvja, tuõ dupsi apmazgâja. ta palaîda, laî viš iēt, laî iżżûst viņam̂ pašam̂ mugurâ. / brālīts man linus sēja neartā druvinā. es brālītim kręklu duošu nevęlkamu mugurā.* (LFK 1961, 10047) / *cik teû tuõ kańkaru mugurã!* // savienojumā ar *uz*. **Mugurpusē.** *priêkšā bî šīrcis. ta jaû bija ari tâdi uz muguru aîspuõgâjami vaî aîssiênami.* // **Šāda ķermeņa daļa (mugurkaulniekiem).** *labam̂ zirˆgam̂ mîksta mugura. / teîca, ka tām* [cūkām] *a spicâm mugurâm i vaīrâk taûki unˆ tām a platâm mugurâm vaīrâk speķis. / pa tuõ muguru luõpam̂ irˆ tum̂šâka strīpa. gań·drīz katram̂ luõpam̂ tâ bi. / kũtari guôvēm bija. spiêda viņus ârā nuô tās muguras.* / [Lieldienu rītā] *guôvīm muguras arˆ lędus gabaliņu jābeˆrzê, laî duñduri nekuôž.* / [cūku] *gâž uz muguru unˆ griêž pušu pa tuõ vę̂dęru – starˆp tām kājâm lidz pat asteî.* // **Šādas (mugurkaulnieku) ķermeņa daļas āda.** *nuô tām* [lopa] *paslêpnêm vaīrâk taīsîja* [pastalas], *juô tās muguras jaû priêkš zuõlêm unˆ šurˆ turˆ priêkš citâm liêtâm.* ✧ ***mugura kâ beņķis*** – saka par labi barota dzīvnieka platu muguru. *uz tręknu luõpu teîc – tam̂ mugura kâ beņķis.* // lok. **Uz šīs (dzīvnieka) ķermeņa daļas (likt, novietot, būt uzliktam, novietotam).** *zirˆgam̂ sędlus liêk mugurâ, ka grib jât.* // lok. **Uz šīs (dzīvnieka) ķermeņa daļas (novietoties, atrasties).** *taûtiêc savu kumeliņu siên piê ciêma namu duru, laî tā ciêma vem̂belīte vem̂belêjas mugurâ.* // **Vieta, apkārtne, kas atrodas aiz cilvēka vai dzīvnieka.** [kāzās baznīcā] *aîz muguras stāv brũtes māsa arˆ brũdgâna brāli. / duõrupniêki pļāva spaīlês, turˆ bi viêglâka jem̂šana. ne·viêns nuô muguras nenāca virˆsû. / tam̂* [tas ir, kumeļam stallī] *aîz muguras bi bulli̇̃s.* ☐ ***aiz*** (novec. ***āz***) ***muguras*** – aizmuguriski. *aîz muguras aprunâja meîtas cita citu, priêkšâ jaû bi labas. / runâ âz muguras tâ unˆ tâ, bet priêkšâ teîc citâdâk – tâ kâ tam̂ tîk.*

2. **Augšējā vai uz augšu pavērstā (priekšmeta) daļa, kas atgādina šādu (parasti dzīvnieka) ķermeņa daļu.** [izkaptij ir] *mugura, asmeńs, spice. / tuõ asuô pusi saûc pa iskapc asmeni unˆ tuõ uõtruô pa muguru.* / [izkapts] *mugura i tā kañte, tā ûzliēktâ daļa. / tā neasâ puse i mugura iskapteî. tâ nuôdiluse iskapte lidz muguri. / naža ģelzim̂ viêna kañte asa – tas i asmenis, uõtra biêza – tā i mugura.* ✧ ***kâ pa naža muguru*** – saka par ko ļoti šauru. *tâc ceļš kâ pa naža muguru – teîc pa šaûru ceļu. / kâ te varˆ nuôbraûkt? acstâjuši tik šaûru ežu, ku iēt, kâ pa naža muguru.* // **Krēsla atzveltne.** *krę̂sls i kraģis a platu muguru, kurˆ acspiêstiês.*
3. **Mugurpuse (apģērbam).** *krękla priêkša, mugura.* / [vestei] *priêkšâ vadmala unˆ mugurâ męlls aûdękls.* / [vestei] *pašu aûsta priêkša. muguru nuôpiêrka Liēpājâ. prasij vestes muguru. tâda męlla bi. / vestes tâdas pat rakstîtas bi. tuõ muguru lika tâdu pašu baltu – baltu nâtna muguru. / taî vesteî arˆ bi nâtna mugura, balta – nu nuô tā paša nâtnâ aûdękla. / lika taî vesteî zatiņa muguru. ta mum̂s žīc tuõ zatiņu atnesa.*
4. **Vieta, apkārtne, kas atrodas aiz kā; aizmugure.** *aîsklēte i klēc mugura. liêtas, kuô biêži neliêtuô, pakabinˆ aîs klētes. / aîs staļļa muguras taî sutrâjâ aûga labi kâpuôsti. / visiêm traũku skapiêm nebi muguras dēļi. durˆvis unˆ plaûkti tik bi, sāni, griêsti arˆ bi.*

muguraspuse. Sk. *m u g u r p u s e*.

mugurdañcis subst. **Latviešu tautas pāru deja, kurā ir raksturīgs pagrieziens ar mugurām vienam pret otru.** [*plakanpautis*] *i tâc pac kâ mugurˆdañcis. trîs uz viênu, trîs uz uõtru pusi griēž. tik tuõs suôlîšus sîkâkus. / mugurˆdañcis bî senâk* [deja].

mugurkaũls, arī ***mugurkaũlis*** subst. **1. Mugurkaulnieku skeleta ass, kas ir balsta orgāns citām ķermeņa daļām un aizsargā muguras smadzenes.** *viņam̂* [tas ir, tēvam] *bi mugurˆkaũls laûsc. ta viš dikti ilgi gulêja slim̂s. / niēres i piê mugurˆkaũļa iêkš taûku.* / [cūkai] *i mugurˆkaũlis, krusti, ribas, kāju kaũli, astes kaũls.* / [govij] *dzem̂de stāv tũlīt nuô mugurˆkaũļa, kuņģis i apakšâ.* / [nokautajai cūkai] *isjêma mugurˆkaũli unˆ sadalija sešuôs gabaluôs. / karˆbenāde – tuõ* [cūkai] *atjęm̂ pirˆmâk unˆ ta tuõ mugurˆkaũli griêž. / vārâmâ gaļa bi mugurˆkaũlis unˆ ribas. tuõs tik isvārija nežâvętus. / cũkas mugurˆkaũlu vārija pa Ziêmassvętkiêm.*

2. Galvenā ass, galvenā daļa (priekšmetam, ierīcei), pie kā piestiprināts (kas, kādas detaļas). *ķebeklis i saliẽkc viņķelîgi, četri zari, kâc. aûkšâ mugurkaũls, saliẽkc uz apakšu.*

mugurlaûzis subst. **Muguras sāpes.** *mugurlaûzis irˆ sâpes. / tâc mugurlaûzis iẽmetiês mugurâ unˆ sâp.*

mugurpuse, arī ***muguraspuse*** subst. **1. Cilvēka ķermeņa daļa, kas atrodas priekšpusei pretējā ķermeņa pusē; pretstats: priekšpuse.** *pakaûsis i mugurpusê. / ja kaû ku* [tīklus lāpot] *piêlaîda kļûdu, ta nuô mugurpus:es mam̃mele pa pakaûsi iêduôd.* (Svent. 84) */ baznîcâ bi velˆ mirma* [jeb] *mirmine. sêja ap galˆvu unˆ kaklu. uz mugurpusi bi tiẽ stûri.* // **Mugurkaulnieku ķermeņa daļa, kas atrodas vēderpusei, apakšpusei pretējā ķermeņa pusē.** [cūkai] *plũči atruôdas mugurpusê piê mugurkaũla.*

2. Puse, daļa (priekšmetam), kas ir pretēja priekšpusei vai apakšpusei. *tuõ asuô* [izkapts] *pusi saûc parˆ asmeni. uõtrâ pusê mugura, mugurpuse. / maîzes skapim̃ nebi mugurpusê dẹ̃ļu. tik piê siênas piẽlikc.* // **Apģērba daļa, kas sedz muguru.** *vẹciêm* [vīriešiem] *bi ciêtas vestes, jaûniêm vaļêjas. mugurspusê pum̃pĩna. / vam̃zeî piê mugurpuses katrâ pusê turˆ bi tâdas sakṛuõkâtas paĩdîtes, kṛuõciņas.* / [biksēm] *mugurpusê bi šnaĩle. tas jaû tik nãca šuôs laĩkus.*

3. Vieta, apkārtne, kas atrodas aiz kā; aizmugure. *es te eju kapiẽm garˆ mugurpusi.*

muĩstīt – **schlagen** (sist). (EH I 829)

muît v. **1. Mocīt (piemēram, liekot daudz strādāt).** *cik iĩgi vêl varês muît tuõ vẹcuô zirgu?*

2. Pavadīt (piemēram, dzīvi) nepārtrauktā darbā. *tâ viņa tuõ savu dzîvi muj.* [Saka par vecu sievieti, kas pelna iztiku ar skābeņu lasīšanu.]

muĩta subst. **1. Maksājums valstij par preču importu, eksportu vai tranzītu.** *ka braûca pa šoseju Liẽpãjâ, vaîdzêja maksât muĩta – pa viênu zirgu kapẽķi, pa divi zirgiêm divi kapẽķi. unˆ ari skatijâs, kâc vẹzum̃s. bet vaĩrâk pa piêci kapẽķi nebija cẹna. / bi jâmaksâ ari divi kapẽķi pa vẹzumu muĩta, kas pa šoseju braûca nuô Gruõbiņas puses. kas pa jũrmali braûca, tiẽm muĩta nebi jãmaksâ.*

2. Valsts iestāde, kas kontrolē pār robežu vedamos priekšmetus saskaņā ar pastāvošiem likumiem par preču eksportu un importu un muito tos; celtne, telpa, kurā darbojas šāda iestāde. *muĩta bi uz Gruõbiņas šoseju.* ☐ ***muĩtas nam̃s*** – muitas ēka. *šoseja bija nuô Liẽpâjas uz Gruõbiņu lîdz muĩtas namam̃.*

muîties v. **Ilgāku laiku ļoti, arī nesekmīgi pūlēties.** *vẹciêm* [kaimiņiem] *dẹ̃ls nuôgãja pruôjâm. palika divi viẽn. kad bi dẹ̃ls klât, bi labi, dẹ̃ls lîdzêja kuô padarît. nu mujâs divi viẽ. / tâ mẽs mujamiês. istikuši ẹsam̃. / unˆ tas jaû ne·maz viênam̃ nav izdarâms. tu tik turˆ mujiês. / tâ tuõs laĩkuôs mujâs, kâ jaû kurˆš varêja. kas ta tagad! nuôvẹd mašĩnâ,* [vilnu] *savêrp. / tu gribi pacẹ̃lt tuõ kuôku, bet turˆ mujiês viêns pac. / viņi* [tas ir, mežstrādnieki] *jaû velˆ istapina nuô manis* [ēdienu]. *naûdu nuôdzẹ̃ruši. tag jaû viņi tâ mujas arˆ êšanu.* ✧ ***mujas kâ bads ar nâvi*** – ilgstoši, izmisīgi, bet nesekmīgi pūlas (ko paveikt, sasniegt). *kad dârbu dara, bet neveĩcas, nešķiras, teîc – kuô mujiês kâ bac arˆ nâvi!*

muĩža subst. **1. Feodālā zemes valdījuma saimniecisks un administratīvs centrs; šāds centrs kopā ar tam pakļauto zemnieku zemi.** *mum̃s te bi muĩža, bet piles nebi. muĩža bi viênstâvu mãja. / Nîcâ bi kruõņa muĩža. unˆ tuõ reñtêja barõns Štem̃pelis. / te trîs muĩžas bi – Liẽlâ muĩža, Pẽterm̃uĩža unˆ Aûzes muĩžele. / ka izdalija muĩžas zemes, ta jaûnsaîmniêki sâka cẹ̃lt mãjas. / viêns* [kuļot rijā] *bi vaduôšaîs, kas nuôteîca, ka kuĩšana beîgusiês. tuõ gaĩdija – tik·pat kâ muĩžas laĩkâ, ka nuôiẽs saũle, ka dârps bûs beîdziês. / apkārt muižu, apkārt muižu, kam nav kalti kumeliņi! man bij kalti kumeliņi, es caur muižu cauri laidu.* (LFK 1817, 166) ☐ ***mâcītāja muĩža*** – baznīcas zemes gabals ar dzīvojamo māju un saimniecības ēkām, kas piešķirts mācītājam īpašumtiesiskā lietošanā (līdz 20. gadsimta 20. gadiem). *mâcîtâjam̃ bi muĩža. Mežgalâ bijuse mâcîtâja muĩža.* ☐ ***muĩžu kaĩps*** – kalps, kas strādā muižā. *muĩžu kaĩps varêja labi nuôpelˆnît, muĩžâ dziêvâdam̃s.* ✧ ***liẽla muĩža*** – saka par ko mazsvarīgu, nenozīmīgu. *liẽla muĩža! ja naû naziņa* [tas ir, nazīša], *ẹd a nadziņu!* ✧ ***zaļā muĩža*** – brīvdaba. *kas nu vaĩ čigãnam̃ – varˆ dzîvuôt zaļajâ muĩžâ bez bẹ̃du.* ✧ ***cũku dzît muĩžā*** – rotaļa, kurā ar nūju virza koka gabalu, lai to iemestu bedrītē. *cũku dzît muĩžâ – tâda spẽle bi. liẽlâ riņķî apkârt bi katram̃ sava bedrîte unˆ nũjiņa ruôkâ. vidû stãv viêns a nũju unˆ ritina apaļu kuôka kũgalu, unˆ grib iêdzît kâdâ bedrîtê – dzẹ̃ņ cũku muĩžâ. ja trãpa iêdzît, ta tiẽ nuômaĩnâs. tã jaû mum̃s bi tã liẽlâ spẽle.*

2. Šī feodālā saimnieciskā un administratīvā centra īpašnieku, pārvaldītāju, darbinieku kopums. *muĩža aûdzêj vêršus priêkš gaļas. / muĩža kuôpa tuõs ceļus, kas gãja caũr muĩžas zemi nuô Kazakruõga lîdz pagasta namam̂.*

muĩžele subst. **Neliela muiža.** *Uõteņķe tuôlaĩk bijuse muĩžele. ari Mežgalâ bijuse viêna muĩžele. tã piêderêjuse mâcîtâjam̂. / te bi Aûzes muĩžele. tã Aûzes muĩžele bi tâda maza. / bijuse Lukšeniêku muĩžele.*

muĩženieks. Sk. *m u ĩ ž n i e k s .*

muĩžkuńgs subst. **Muižas īpašnieka, valdītāja vai nomnieka algota amatpersona, kas pārzina muižas saimniecību.** *Nîcas muĩžâ baruõna nebi. te tik bi muĩžkuńks. muĩžkuńgu saûca. / muĩžâ bi muĩškuńks. muĩškuńks braũkâja, bi kučiẽris. / muĩžkuńgam̂ bi tâc palĩks, kas viņam̂ piê ruôkas bi.*

muĩžļi subst. **Gruži; saslaukas.** *muĩžļi saslaũkas i. nuô grîdas, nuô laũka – tas viss i muĩžļi. / muĩžļi i, ka isslaũka priêkšnamu, istubu. taga tuõs saûc pa gružiêm. / vakarâ, ka vija pinęklus, tuŕ nuôbira spaļi. nuô rîta bi pulĩku muĩžļu kuô slaũcît. / kâ tu saslaũciji, bet muĩžļus nêsi savâkuse? / muĩžļi* [ir] *mę̂sli, gruži. / ja, istabu slaũkuôt, muĩžļi lęc apakaļu, gaĩdãmi ciêmĩni. / visus muĩžļus bẽre zveńģî. / muĩžļus iššļâca laũkã. / sudraba sluotīnu istubu slauka, dimanta sietīnu muižlīšus nesa.* (LFK 9, 121) ✧ ***muĩžļu mãte*** novec.; hum. – cilvēks, kas uzkopj telpas, apkārtni (?). *ja bi stûrî saslaũcîti muĩžļi,* [teica:] *nu ku ta muĩžļu mãte palikuse, ka nenãk muĩžļus iznęst? / muižļu mãte priecājās, meitiņām piedzimstuot, – ada meitas, raksta meitas, muižļu māti dzives gali.* (EH I 830)

muĩžnieks, arī ***muĩženieks*** m., ***muĩžniece***, arī ***muĩženiece*** f.; subst. **Zemes īpašnieks, kam pieder muiža; persona, kas pieder pie muižniecības.** *te bi Pẽterîmuĩža uń Dižâ muĩža. vãciêc bi muĩžniêks. / bi jãiẽt muĩžniêkiêm strâdât dârps – muĩžu klaũšâs iẽt. / liẽlmãteî bi piêcas* (?) *zvaîgznes kruõnîtî, tam̂dę̂ļ ka bija mazâka muĩžniêce. / vãciêtêm, muĩžniêcêm bi šiŕmis. / mẽs, mãsĩnas panãksniêces, kâ mę̂rę̂nas muĩženiêces. / tas dę̂ls nu dzîvuô kâ muĩženiẽks! / teû kâ muĩžniẽkam̂ pile deguna galâ.* [Saka zēnam.] ☐ ***muižnieku dancis*** – tautasdeja. *dižuo danču nuosaukumi: divpadsmitdancis, piecu puišu dancis, muižnieku dancis* [..]. (Etn. 1894, 80)

mũkât – ***„vīstīt ruokas krękla m vai citam apģę̂rba gabalam”.*** (EH I 838)

mũks subst. **Reliģiskas korporācijas (klostera, garīga ordeņa) loceklis, kas devis solījumu dzīvot askētiski, atsakoties no pasaulīgās dzīves.** *te nezinu mũkus. viņi dzîvuô kluõsterĩ.* ✧ ***kâ mũks*** – ļoti noslēgti. *viš viêns pac meža stûrî kâ mũks dzîvuô, ne aŕ viênu nesaiẽtas.*

mukt v. **1. Ātri skriet (parasti bēgot, slēpjoties, izvairoties).** *ka sâka visi bę̂rni brę̂kt, ta vaîdzêja mukt nuô istubas laũkâ. / laî ãtrâk aîzdzîtu* [puišus], [meitas] *aplêja zirgus, laî tiẽ mûk. / nuô tãs reĩzas viš* [tas ir, suns] *katru vakaru, kâ nãca kâc cilvę̂ks, tâ viš muka. / vasaru zirgi mûk nuô duñduru – skreî aũlekšus mãjâ nuô ganîkles. / ka* [cūka] *mûk nuô kuĩļa, ta viņa negrib vaĩrâk. / dadzis uń ezis – tiẽ abi divi* [asi]. *ezis vel̂ mûk, dadzis jaû nemûk. / viš jaû tâc mûkuôš – iêraũkst kaû kuô uń mûk pruôm. /* [Rotaļā saka:] *mũc, mũc, saulīte, mēnesis dzęnā!* (LFK 9, 41) // **Atstāt dzīvesvietu, arī atrašanās vietu, lai glābtos (parasti no karadarbības, nelabvēlīgiem apstākļiem).** [kara laikā] *mukãm visi pagrabã. uń visi tikãm caũri. / laî dara kuô darîdam̂s, ne·kuô nevaŕ iẽtapt* [saimniekam]. *šuô mẽnesi strâdâs, ta muks pruôjâm. / piŕtî bi tâc kârstum̂s, ka dabuju mukt nuô lâvas zemê. / mẽs* [izsūtītie] *tâ runâjâm, ka mẽs nemuksim̂* [no Sibīrijas]. */ blusa teîc, ka Liẽpãjâ viņu katru rîtu laũkâ aŕ kuôkiêm daũza uń tam̂dę̂ļ mukuse pruôjâm.* ✧ ***mûk kâ žĩds nuo krusta*** – saka, ja kāds ir ļoti bailīgs, izvairās no kā (piemēram, no darba). *ka viņam̂* [tas ir, zēnam] *liêk kuô padarît, ta viņš mûk nuô tã dârba kâ žĩc nuô krusta. / viń̦š jaû mûk kâ žĩc nuô krusta, ka jâiẽt piê dârba.* ✧ ***mukt nuo savas ę̂nas*** – būt ļoti bailīgam. *vęcaîstę̂s rãjâs – mûk nuô savas ę̂nas!*

2. Slīdēt nost (par ko uzmauktu). *tâdi dubļi te, ka zâbaki mûk nuô kãju zemê. / ciŕvja kâtâ iêdzina ķĩli, laî nemûk nuõst. / luôks iŕ tâ jâiêliêk, laî nemûk nuô ilĩksêm zemê. viņš tik stiñgri jâiêliêk, ka nemûk nuõst. / tuŕ* [grābeklim] *divi caũrumi, a ķĩlîšiêm aîzdzęń, laî tã galvina nemûk zemê.*

mukuris subst. **Pie atšķirīgas reliģiskas konfesijas piederīgais.** *mukuris iŕ citas ticîbas cilvę̂ks. kas nebija latviêšu kristîgâ ticîbâ, tuõ teîca – tas i mukuris.* // **Slikts cilvēks.** *mukuris lamuvârc i.*

mũķene, arī ***mũķine*** subst. **Mūķeņu dzimtas (*Lymantriidae*) tauriņš ar melni raibiem spārniem, kura kāpuri nograužkoku lapas un skujas.** *mũķine i viêns taũriņš, tâc pęlęks taũrĩns. / mũķenes aŕ i taũriņi, pa naktîm laĩžas piê luôgiêm, gaîsmâ. / stalĩî piê luôga salaîdušâs trîs četras mũķines.*

[I]***muķis***. Sk. *m i ê g s .*

[II]***muķis*** subst. **Maks.** *muķis* [ir] *naûdas maks. / kad saîmniẽks pãrdeva bulĩli, bi pilĩls muķis naûdas.*

mũķĩzeris subst. **Rīks, ko izmanto slēgšanai īstās atsēgas vietā; mūķis.** *mũķĩzeris iŕ aclęga. a mũķĩzeri vaŕ usslękt katru aclęgu.*

mũlãps subst.; niev. **Muļķīgs, neattapīgs cilvēks.** *mũlãps i tâc nesapratîks, ne·viênam̂ pretî nerunâ. kâ iŕ, tâ paliêk. / mũlãps – lamuvârc.* [saka:] *nu tu, mũlãps tâc!*

mulĩda subst. **Garens, samērā liels trauks (parasti kā jaukšanai, mīcīšanai).** *mulĩda bi kuôka silîte, abrveîdîga, maziņa, nav ne uôsu, ne·kã. tuŕ kapâja gaļu, griêza aŕ dziŕklêm priêkš galera. / mulĩda bi grępta, a grebekli izgręptas tâdas kâ silîtes. / mulĩda tã i, ku putraîmus lęcina uń ku tuõ kupķẽzi salej. uń mulĩdâ aŕ kâdreĩz tâdu mazâku balĩtmaîzîti iêmîcija. tã bi tâda garęna uń tâda izgrępta nuô apses kuôka. citam̂ bi aŕ nuô egles kuôka, bet nuô egles kuôka jaû nav tik laba. nuô apses kuôka jaû labâka. / mulĩdâ cic lika gaļu, balĩtmaîzi samîcîja. mulĩda tâda pati kâ abra, bet nebij tuõ ragu galâ. mulĩdas nuô viêna kuôka, parasti nuô apses taĩsîja. / mulĩda i mazâka abra, bes ragiẽm. saîmniẽce mulĩdâ samîcija ķiļķęnus priêkš puzdiênas. / mulĩdâ vaîdzêj iêmîcît ķiļķęni. iêkš mulĩdas iêmîca balĩtumaîzi. / abra i, ku maîzi iêjaû. mulĩda i cita. tãs neliẽlas. tuŕ tâ lęcinâj sęklas, rãceņus.*

mulĩdękls, arī ***mulĩdenieks*** subst. **Cilvēks, kas runā, stāsta ko nesakarīgu, bezjēdzīgu.** *mulĩdeniẽks i, kas niẽkus runâ. / mulĩdękls i, kas tâ daũdz runâ.*

mulĩdele subst. **Neliela mulda.** *senâk, ka mîcija kukulîšus, ta bi mulĩdele.* / [govju kuņģus] *savãrij, iêbeŕ abrelê vaî mulĩdelê uń tad aŕ kaplîti sakapâj smalĩki. / gaļu sâlîšanaî sagriêza aŕ dziŕklêm. apakšâ palika mulĩdeles, mazâkas abriņas. / tuõ* [gaļas *galera* masu] *tâ·pat salêja mulĩdelês. tuŕ sakapâja a kaplîti.*

mulĩdenieks. Sk. *m u l ĩ d ę k l s .*

mulĩdenieks subst. **'?'**. *šķipelĩniêki, mulĩdeniêki mũs mãsĩnas vedẽjĩni.* // **Einer, der Mulden, Tröge verfertigt und verkauft** (kāds, kas taisa un pārdod muldas, abras). (ME II 664)

mulĩdēšana subst. **Bezjēdzīga, nesakarīga runāšana**. *cic lej, va tuŕ bũc, nebũc. tã tâda mulĩdêšana. / pêc mulĩdêšanas, liêšanas iêstâjâs miŕšana.*

mulĩdēt v. **Teikt, runāt (ko bezjēdzīgu, nesakarīgu).** *kuô tu te mulĩdi niẽkus! ja naû kuô runât, labâk stãvi klusi. / kuô viņš vaŕ tik daũdz mulĩdęt niẽkus viẽ! / nu kuô tu mulĩdi, ka tuŕ ne·kâda jęga naû! / kuô tu mulĩdi! taga, ziêmas laĩkâ, švaks akuõc! / mulĩdi tu – tas tâc kâ lamu vârc, ka kuô netaîsnu runâ. / kuô tu te mulĩdi! tas iêkš tâds rãšanâs va kuŕ tâdi isteîciêni.*

mulĩdēties v. **Muldēt; nesakarīgi runāt.** *ka kriêvvaluôdas stuñda bij, nedrîkstêjâm pa latviski runât. laî mâcêjâm kâ, bet vaîdzêja pa kriêviski mulĩdętiês.*

mulĩdināt v. **1. Maldināt; mānīt.** *viš grib mani mulĩdinât – iêstâstît tuõ, kas naû.*

2. Iztraucēt (piemēram, no miega). *mulĩdinât i tâ patraũcęt. ta tu esi gulêjis, negulêjis – tâc izmulĩdinâc. / mulĩdinât laĩkam̂ i nuô miêga muôdinât. / kam tie mani dažu nakti nuo miedzina muldināja?* (RMM 133537, 126)

mulĩduoņa comm.; subst. **Cilvēks, kas saka, runā ko bezjēdzīgu, nesakarīgu.** *mulĩduõņa niẽkus runâ. / klaũsi tik tâdu mulĩduôņu, kuô tas runâ!*

mulĩdurēt v. **Buldurēt; neskaidri, nesaprotami runāt (ko).** *vaĩrâk tâdi veči. viņi tik viênu dziêsmu i iêjęmušiês. tuõ viņi dziêd, uń tuŕ viņi muŕminî uń mulĩdurê – tuŕ it ne·kas nuô viņa nav galâ.*

mũle subst. **Tola govs.** *jaûnâ* [govs] *bi bez ragiêm – mũle. / mũle iŕ* [govs], *kam̂ nebi tuõ ragu. manâ mûžâ tâda guôve naû bîse – bes ragiêm. / maň jaû aka tâda mũle isnãca šuôgad. acskrêja tâda maza guôsnĩna. uń mũle bûs. ta jaû vaŕ apraũdzît, ka ragu nav. / tã vęcâ mũle jaû vaîdzês izduôt – neduô vaĩs ne·kâda piẽna. / tuõle tâ vaĩrâk jaûnuôs laĩkuôs, šuõs laĩkuôs saûc. bet mũle tã bi pa vęcam̂. / tã i tâda zuŕte – mũle.* (LVDApr. 445)

mulinē nelok.; subst. **Šķeterēti izšujamie diegi.** *krękłam̂ us plęciêm siksnas. tãs bi israkstîtas a slẽšu diêgiêm, a mulinê diêgiêm. / ta aŕ nęsâja apkârt tâdus męĩlus diêgus – taga saûc mulinê diêgus. tiẽ nebruka. tiẽ bi nebrûkuôši zĩda diêgi. bet tuôreĩz viņus mulinê nesaûca.*

mũlis subst.; niev. **Seja.** *tam̂ bi nesmuks mũlis. / pa mũli, pa ǵĩmi – teîc, ka saduõs, ka gribêj kaûtiês. / ka kavês kad·reĩz, ta teîca – tas dabuja pa mũli. / ka kaûjas, ta teîc – dabũsi pa mũli!* ✧ ***mũlis kâ burlaka pakaļa*** – saka par cilvēku, kam tukla, uzblīdusi seja. *tâc mũlis ta kâ burlaka pakaļa. citam̂ jaû i tâc rẹsns, viš nuôbaruôjiês.*

mũls, ***-a*** adj. **Tols; bez ragiem (parasti par govi).** *tag tâdu mũlu guôvi dikti maz rẹdz. viss a ragiêm. / bij mũlas guôves. tãm nav ragu. / a ragiêm ragaĩne, bez ragiêm – mũla guôve. / mũlas* [govis] *bi gan̂. ja kâda guôve bi mũla, ta tele ar̂ bi mũla. / nevarêju saprast, ku taî mũlaî guôveî paliêk tas piẽns. taî tuõ ragu nebi. / tẹkuļi i mũli ar̂, visi nav ragaĩņi. / kam̂ nebi ragu, tuõ tẹkuli saûca pa mũlu. mũls tẹkulis. / kad gāja gạrām un nepadeva labdienu, tad teica – jaunkundz, kur tuo mūluo bulli vedīs?* (LFK 1961, 10865) ✧ ***mũla mute*** – saka par tādu, kam trūkst zobu, nav bārdas utt. *mũla mute i, kam̂ zuôbu naû, kam̂ bârdas naû.*

muĻ̂ķāties. Sk. *m u Ļ̂ ķ u o t i e s .*

muĻ̂ķība subst. **1. Vispārināta īpašība → *m u Ļ̂ ķ ī g s*; šīs īpašības konkrēta izpausme.** *liẽla muĻ̂ķîba bija neklaũsît, kad labu mâca.*

2. Muļķīga, neapdomīga rīcība; muļķīgs izteikums, doma. *tâ nerunâ tâdas muĻ̂ķîbas! dabũsi pa bļẹm̃mâm! / ta kuô nu runâ muĻ̂ķîbas!*

3. Nenozīmīgs apstāklis; blēņas, nieks. *viņa* [tas ir, rucavniece] *bi teîkuse, ka nîceniêki kaû kâdi negañteļi, ka tikaî pa nakti laîduši braûkt pa ceļu* [uz Liepāju]. *nu kâdas muĻ̂ķîbas! / te tas puĩsis istaĩsa tâdus pekstiņus, tâdas muĻ̂ķîbas, juõkus.*

muĻ̂ķīgs, ***-a*** adj.; ***muĻ̂ķīgi*** adv. **1. Nesaprātīgs, neapķērīgs, dumjš (par cilvēku); tāds, kurā izpaužas šādas īpašības.** *ka tâc muĻ̂ķîks i, ta tuõ saka, ka viš i ǵeķis. tas ne·kuô nesapruôt, ne viš mâk isrunât.*

2. Tāds, kura saturā izpaužas saprātīguma, mērķtiecīguma, arī loģikas trūkums. *cic aîzgãj kapâ a tuõ* [*āderu laišanu*]. *tâda muĻ̂ķîga padarîšana bi. / es duõmâju – tas ir̂ gan̂ muĻ̂ķîgi. ka viš abdedziṇ̂* [telefona stabus], *ta nepũst zemê? bet tiêšâm tâ ir̂, ka viš nepuva taî zemê, ja. / tas tik jaûnâkuôs laĩkuôs. ja kâc kaû kuô muĻ̂ķîgu izdarijis, neklaũsa, neĩzdara, kâ liêk, nuõsaka – ak tu aîtas galva, kâ tu nesapruôti! / jūs, māmīna, vẹci ļaudis, jūs muļķīgi runājat.* (LFK 1961, 11208)

muĻ̂ķināt v. **Censties panākt, ka (kāds) nokļūst muļķīgā, smieklīgā stāvoklī; muļķot.** *puĩkas sâkuši muĻ̂ķinât cic citu. / nu nemuĻ̂ķini tuõ cilvệku! nestâsti tâdas blệņas!*

muĻ̂ķis m., ***muĻ̂ķe*** f.; subst. **Cilvēks, kam ir nepietiekami attīstīts prāts; cilvēks ar nepietiekamām zināšanām; vientiesīgs cilvēks.** *nu muĻ̂ķis palicis. tuôreĩz teîca muĻ̂ķis, dum̂š neteîca. / skuõlâ, skuõlâ, iẽsim̂ skuõlâ! mãjâs muĻ̂ķi paliksim̂! / mẽs kad·reĩz tâdas liêtas ne·maz nepazinâm kâ taga jaûniê. nu tâ i jârunâ, laî tu pa muĻ̂ķi nepaliêc. / kâdam̂ muĻ̂ķim̂ tuõ vaŕ iêsmẹ̃rệt par̂ ĩstu mañtu, kas tuõ nepazĩst. / muļķe, muļķe, meitu māte par visāmis māmināmis.* (LD III$_2$, 17312) */ ak tu muļķe, dẹ̃la māte, kuo tu esi izdarīse!* ☐ ***muĻ̂ķa prâts*** – nepietiekami attīstīts, arī nepietiekami aktivizēts prāts. *muĻ̂ķim̂ muĻ̂ķa prâc. tas jaû muĻ̂ķa prâtâ. / savâ muĻ̂ķa prâtâ – tâ teîc. kad citi kuô runâ, ta viêns vidû iẽteîcâs – es savâ muĻ̂ķa prâtâ duõmâju, ka tâ bûtu labi gan̂.* ✧ ***muĻ̂ķis kâ zâbaks*** – pilnīgi dumjš cilvēks (pēc kāda priekšstatiem). *nu muĻ̂ķis kâ zâbaks! varêja jaû tuõ Maĩgu prẹcệt.* ✧ ***ķerît muĻ̂ķi*** – uzskatīt citus par muļķiem. *neķerî muĻ̂ķi te! kuô tu te prãšņâ? neteîkšu tev!* ✧ ***ķerît uz muĻ̂ķa*** – izmantot kāda nezināšanu, neattapību. *viņš tâ apliñkus gribêja tuõ uzzinât, gribêja ķệrt uz muĻ̂ķa.* ✧ ***laîst muĻ̂ķi*** – izturēties neatbilstoši situācijai; runāt aplamības. *vĩri tuŕ sliñkuôja,* [..] *laîda muĻ̂ķi. ne pašiêm labum̂s, ne saîmniêkam̂. / nelaîd muĻ̂ķi! kuô tu tuŕ runâ! tas jaû tâ nevaŕ bût.* // **Dzīvnieks, kas (pēc kādiem cilvēka priekšstatiem) nav gudrs.** *tĩtaŕs i tâc muĻ̂ķis. ka viņu ũstupiṇ̂, laî viš perê, ta viņš sêd.*

muĻ̂ķuoties, arī ***muĻ̂ķāties*** v. **Izturēties aušīgi, ākstīgi, dīvaini; rīkoties muļķīgi.** *vaîgus a sârkanu papĩru* [krāsoja], *kas gribêj muĻ̂ķuôtiês. / citreĩz tâ·pat, ka kâc muĻ̂ķãjâs, teîc – ta kâ tâc âksc.*

muĻ̃ļa comm.; subst.; niev. **1. Gauss, neveikls cilvēks.** *kas tâ muĻ̃ļãjas, tuõs saûc par̂ muĻ̃ļâm. / muĻ̃ļa, kuô iêsâk, tuõ ne·kad nepabeîdz.*

2. Muļķīgs, neattapīgs cilvēks. *muĻ̃ļa i lamuvârc. tâ kâ tâc muĻ̃ļa – nesapruôt, kuô dara.*

muĻ̃ļāt v. **1. Ilgstoši, bez jūtama rezultāta strādāt (pie kā); negribīgi (ko) darīt.** *muĻ̃ļât – tas tik tâ, ka kaû kuô dara, bet us priêkšu neiẽt. muĻ̃ļâjas viẽn tik. / muĻ̃ļâ tâ – apčam̃da te, padara te kaû kuô, pasviêž uṇ iẽt aka cituŕ.* // **Mīdīt.** *cik ilĩgi tâ varês muĻ̃ļât tuõ ceļu, ja nesataĩsîs?*

2. Viļāt pa muti (kumosu). *ka naû zuôbu, nevarî sàę̂st, ta muļļâ pa tuõ muti. / es arî tâ muļļâju* [ēdienu] *tag, ka zuôbu naû. / ka tu nevari sakuôst, ka tev zuôbu nav, ta tu muļļâ. kaû kâ jaû samuļļâ* [mutē ēdienu]. / [vīri] *dzêra, laî viņi apreîptu a tuõ balt̃uô drupu, a tuõ êteri. viņi tik pajēma a cukuru viņu, salêj cukurĝabalu uñ iêbâza mutê. uñ ta viņi turî muļļâj. / kuô tu turî muļļâ? kas tev irî taî mutê?*

muļļāties v. **1. Darīt (ko) lēni, neprasmīgi, bez jūtama rezultāta.** *muļļâtiês i bes panãkuma kuô darît. / meža cirtêji sarunâjâs – švaks mînis, muļļâtiês varî, bet ne·kâda liẽla peļ̃ņa naû. / ka kaû kuô dara, bet us priêkšu neiēt, muļļâjas viēn tik. / viš turî ne·kã nevarî padarît, tik muļļâjâs. strâdâ uñ ne·kuô nevarî padarît. uñ turî ne·kas nèisnãk.*

2. Mīdīties (piemēram, pa dubļiem). *ka tu ej us stal̃li, ta rudeņuôs viss te i slapš, jâmuļļâjas pa dubļiēm.*

muñsturēt. Sk. *m u ñ s t u r ē t .*

muñštuks. Sk. *m u ñ š t i k s .*

mumuļina, arī ***mumuļīna*** subst. **Ar pienu savārīts jaunpiens.** *jaûnu piēnu uñ svaîgu piēnu salêja uñ uzvārija. ta viņu sarâva kuñkuļuôs. uñ tâdu strêbe.* [sauca] *bul̃îšputra* [jeb] *mumuļina.* // **Vārīts maizes ēdiens.** *kas bi tâdi sajaûkumi taîsîti – maîzes zupa* [jeb] *biguze, tã bi mumuļina. te nebi gaļas, rãceņi. / mumuļīna* [ir] *zupa – biguze. kuô ta nu vārîs? mumuļīnu?*

muñdieris, arī ***muñdiere*** subst.; novec. **Formas tērps.** *ka Jãnis pârnãca nuô kriêvu, muñdiērim̂ bi uspleči a trîs sudraba strīpãm. / muñdiērim̂ i uspleči. tuõs uspleču nuôpel̃nija. / ta bi ķeīzara štãtes zal̃dâti.* [tiem] *feīna muñdiēre bi, spuôžâm pînêm priêkša bi.*

muñdri adv. **Ātri, žigli, veikli.** *dari muñdri, ãtri! / neteîc – skrej labi ãtri!, bet – skrej labi muñdri! / tas* [zēns] *muñdri iêkšâ, izņęs maîzi. / viš* [tas ir, neveikls cilvēks] *ta kâ gribętu muñdrâk paiēt. ka tu viņu saûc, ta viš bišķi paskrej. / ej juô muñdrâk! nečapâ! / dzirnus – tãs bi pašam̂ a ruôku jãgriēž. es tik paceļu tãs dzirnas aûkstâk, laî muñdrâk varî samal̃t. / es tâ muñdri ķêru* [kūli]. *uñ, kâ es ņêmu, tâ* [nazis] *ruôkâ iêkšâ. / tuõ tik tâ vãrija, ka nebija vaļas, – ta muñdri izvārîs pim̂slu* [jeb] *biguzi. / ka ziēpes liêk, ta* [vadmala] *muñdrâk veļas. / tã* [krekla] *apkakle muñdrâk nuôķęrnâjâs. / tãs bârkstis jēma uñ sagriêza. dikti muñdri jaû griêzâs. tas jaû tâc ãtrs dârps. / tã rę̂snâ dęsa jaû muñdri iēt* [apvērst].

muñdrs, ***-a*** adj. **Aktīvs, darbīgs; možs.** *vęcâmãte velî muñdra, velî viņa il̃gi dzîvuôs. / nu gaň tãs meîtas muñdras – rikšiēm viēn iēdamas tuõs dârbus dara. / taî muñdrs vīrs, strâdâ muñdri. / saimniecei mundras meitas – izslaucījšas istabiņu.* (LFK 1818, 23) */ vęctę̂vs nav tâc muñdrs us tuõ celŝanuôs aûkšã. / iêdevu viņaî naûdu. bet uz adduõšanu viņa ne·maz tik muñdra nav.* // **Aktīvs, veselīgs (par dzīvniekiem).** *laps darba zirks i muñdrs. / muñdrs zirks i tâc straûjâkas dabas. / tãs* [*tubes*] *tik muñdras uñ il̃gi dzîvuô* [bez ūdens].

muñdrums subst. **Vispārināta īpašība → *m u ñ d r s*, šīs īpašības konkrēta izpausme.** *tam̂ nu gaň irî muñdrum̂s iêkšâ! veīklîba, dzîvuôtpriêks.*

mũnikas. Sk. *m ũ ņ i k a (s) .*

mũniķele subst. **Neliela *mũņika*.** *tuõ uõtruô* [Ziemassvētku] *vakaru lêca bukuôs. a vijuõli, a mũniķeli. ta jaû tik dañcuôja. / puīši saiēt barâ uñ staīgâ nuô mãjas uz mãju. mũniķele līdz – viênriñdas. / tuõs bukuôs bi mũniķele līdz.*

muñsturēt, arī ***muñsturēt*** v. **1. Tramdīt, traucēt, neļaujot (ko) darīt.** *muñsturê, ka uõtru tram̃da, ka* [viņš] *strâdâ. ta teîc – kuô tu te uõtru muñsturê, ka pac nejēdzi!*

2. Gatavot (ko, parasti nelielu). *tę̂s turî muñsturêja kuô. / kuô tu turî muñsturê? / vęciê ļaûdis paši kuô muñsturêja, ķimerêja kuô.*

muñštiks, arī ***muñštuks***, ***muñštuks*** subst. **Iemutis.** *tâc muñštiks* [jeb] *muñštuks bi nuô niêdres. turî lika tuõ tuļ̃ķi. nuô kuôka arî bi. ta jaû tas papīrs a tuõ tabâku iêiēs rīklê. / pīpes tâdas glaũnas arî bî, tâdã garã muñštukã. / muñštuku klarnetês liêk, ku taûres pûš. ta tuõ bâž mutê. viêns gal̃s iêkš tãs taûres.*

mũņika(s), arī ***mũnikas*** subst. **Mēlīšu mūzikas instruments, kam gaisu pievada ar rokām darbināmas plēšas; harmonikas.** *mũņika irî ęrmũnikas. / ęrmũņiku parî mũņiku arî saûca. mũņika bij tâda mazînâka ne·kâ akorđeõns. plēšas bij. / smukas gaň nuôpirka tâs mũņikas. varêja sadañcât. / pa Ziêmsvętkiêm bukuôs lêca. gãj nuô mãjs uz mãju bez dziêsmâm. mũņika bi līdz, pijuõle. spēlêja priêkš dañcâšanas – pol̃ku, val̃ci. / kad es palikšu bagãc, tad gaň nuôpirkšu sev mũņiku. / tam̂ skruõderim̂ tãs mũnikas bija saplîsušas. ka spēlêja, sâka pļę̂rkt.*

muõcīt v. **Apzināti darīt (kādam) fiziskas sāpes, mokas, ciešanas; spīdzināt.** *kas tuŕ zina, kâ viņi* [tas ir, krievu karavīri] *tuŕ* [brāli] *muõcija uñ baĩdija. / puĩka kaķēnu muõka. bet mãte neļaũ spĩdzinât. / vęcus* [zirgus] *vaĩs nedeva muõcît citam̂. tuõs jaû žēļuôja. / vęcu zirĝu gañ aplam̂ nepãrdeva – nedeva vaĩs muõcît. tuõs jaû nuôšãve. /* [teļš] *paliêk kaû kâc sliktâks. nu kuô tuŕ muõcîsim̂! / tiẽ puĩkas te muõka tuõs daîktus. //* **Darīt pāri (kādam).** *liêtuvęns muõkuôt luõpus. / zebîrkstes staĨlî aŕ i. viņa muõka luõpus. viņa skraîdâ pa luõpa muguru, uñ luõpi nuôsvîst. //* **Būt par cēloni tam, ka (kāds) izjūt fiziskas mokas, ciešanas.** *mani tas kãsus muõka. //* **Izraisīt (kādam) psihiskas ciešanas, nepatīkamus pārdzīvojumus; ļoti nogurdināt, apgrūtināt (kādu).** *mũs tuôreĩz* [kāzu uzvedumā] *tik šaũsmîgi tuŕ gaĩņâja uñ muõcija. / mani muõka miêgamaķis. es vaĩrs ne·kuô nevaru. //* **Ļoti nopūlēties (ko darot).** *tag viênu męñcu pârnęs uñ tik iĨgi tuŕ muõka, nevaŕ apęst.*

muõcīties v. **1. Pārdzīvot, izjust fiziskas mokas, ciešanas.** *mañ i slâpętâjs. tâ es taga te muõkuôs. / kâdas trîs nedęļas es a tuõ papêdi muõcijuôs. uñ iêaûga aûguôns. / tęs muõkâs a miêgu. / es tâ muõkuôs a teñprtũru. / iĨgi muõcijuôs* [ar slimo roku]. */ ta visu caũru laĩku muõcijâs* [slimojot].

2. Pārdzīvot, pieredzēt lielas grūtības (kādā darbībā, situācijā); ļoti pūlēties. *miêks nãk. nu bęrns muõkâs a tuõ lasîšanu. / es muõkuôs a tuõ zâbaku, nevaru uzviĨkt. / tiẽ* [tautasdziesmu pierakstītāji] *muõcijâs ka baîl, lidz visu savâkt. / vęca juõ vęca* [sieviete] *ûzlikâs tâdu cępuri. viņi netika a tuõ drãneli tuŕ muõcîtiês. / skatuôs, kuô viš* [tas ir, suns] *tuŕ muõkâs gaŕ tuõ âbeli – reî uñ reî. / tâ mẽs te muõcamiês vêl tiê vęciê ļaûdis.* ✧ ***muõcīties kâ vęĨlam ar depi*** – smagi strādāt, pūlēties. *muõkâs kâ vęĨls a depi – kad kuô nevaŕ padarît, saka. / nu tã grãvju rakšana rudenî – tâ jâmuõkâs kâ vęĨlam̂ aŕ depi. kâ lâpstu isruôk, tâ ûdęņa piĨls.*

muõde subst. **1. Noteiktas gaumes, noteiktu paradumu, ieskatu kopums noteiktā laikposmā (kādā sadzīves, kultūras jomā, piemēram, apģērba, priekšmetu izvēlē); kādam noteiktam laikam raksturīgs ģērbšanās, arī dzīvesstila, uzvedības u. tml. veids.** *kâda tig naû tã muõde! skruõderis pašuvis prakus – nuôpuñpâjis visas pirñuõtes. / trešuô reĩzi* [kreklu rullēšanai] *lika tâ, kâ taga tiẽ jaûnas muõdes krękli salikti visi iêkš tãs pakas. / taga jaû akaĨ vaĩrs nav muõdê tãs vestes. / tûka mañteļi bi muõdê. / ka bi kâc četrapacmitaîs gac, ta šuva pusvadmalas liñdrukus pêc vãcu muõdes. / ka jaû* [bērni] *nãca bišķīt liẽlâki, ta sâka šũt pêc nîceniêku muõdes. / mañs tęvs tâdus zâbakus ne·maz nedabũja rędzęt. tas tik i us šuõ laĩku muõdi. / ta bi muõdê rîsi – biêzuôs rĩsus izvãrija, smaĨkuôs kanęļus bẽra uz viŕsu. / šitâc bi jaûnâs muõdes ârkls. / katrs jaû nu mãjâ aŕ dedzinâja eglîti – pa Ziêmassvętkiêm. ta nebi muõdê pa Jaûngadu.* ☐ ***muõdes lapas*** – modes žurnāls; modes žurnāla atsevišķa lapa. *taga jaû aŕ taĩsa tuõ uspufêjumu us citâm drẽbêm. muõdes lapâs es ęsu redzêjse. uñ es ęsu redzêjse, ku uššũc aŕ i.* ☐ ***muõdes vârdi*** – jauni, valodā bieži lietoti vārdi. *pêc Piŕmâ pasaũles kaŗa arĩ mũspusê iêradãs tuôreĩzẽjiê muõdes vârdi.* ☐ ***muõdes slimība*** – simulēta slimība; izdomāta kaite; nepiedienīga uzvedība (?). *kad jaû ritîgi slim̂s, jâmeklê ãrste. bet, ja tig muõdes slimĩba, ta a kaņčuku pa muguru.* ☐ ***iẽt laũkā nuo muõdes*** – pārstāt būt modernam, nebūt vairs modē. *buŕstes, vestes sâka iẽt nuô muõdes laũkâ.* ☐ ***nãkt muõdē*** – tikt plaši lietotam, izmantotam. *ka nãca muõdẽ apluõki, ta vaĩs neganija. //* savienojumā ar apzīmētāju un prep. *pa*; adj. noz. **Atbilstoši kāda (ar apzīmētāju nosauktā) personu kopuma gaumei, paradumiem, ieskatiem.** */* [vārds] *papa bi pa vãcu muõdi. / cãluñks – tas pa vãcu muõdi. / tas pa vãcu muõdi – krẽtnagliņas. uñ pa latviêšu muõdi bi krustnagliņas. / siĨķi* [sagatavoja] *pa vãcu muõdi etiķî – siĨķe us trîs daļâm sagriêsta. / viêna vãcu ķêķine bi kâzâs. ta tã taĩsija pa kuñgu muõdi. /* [Sibīrijā nīcenieki] *mãjas ustaĩsija pa latviêšu muõdeî.* ☐ ***pa savu muõdi*** – pēc sava prāta, sev raksturīgā veidā. *nu liẽliê, tiẽ aka* [Lieldienā] *gãja, šaûzdami paši pa savu muõdi. //* dsk. **Modernu apģērba gabalu paraugi.** *muõdes* [šuvēji] *pasûtija nuô Vãcijas. / vęcâmãte skatijâs grãmatâ biĨdes, kuŕ bi senâk vãcu muõdes uzzîmętas – dãmas a tiêviêm vidukļiêm.*

2. Ieradums, raksturīgs rīcības, uzvedības veids. *vęctęs visu laĩku tuõ pakaûsi kasîja. citam̂ jaû i tâda muõde. / viņam̂* [tas ir, sunim] *tâda muõde katru rîtu nuôiẽt piê ciêmiņu. / bija tâda muõde griêst maîzi nuô katras puses vis·gaŗâ kukulim̂. tuõ saûca pa šķêli. / senâk jaû tâda muõde bi. ka tas buĨlîtis bi atskrêjis, ta jaû priêkš laĩka kâd kulîti sataĩsij, uskãra viņam̂ kaklâ. uñ ta tik veda bęrnus rãdît, ka nu buĨlîtis atskrêjis uñ atness kulîti. / kad brauca vakarã nuo pļavas mãjãs, tad puiši* [..] *aplēja siena grãbẽjas. tãda muode bija.* (LFK 1961, 10642)

3. savienojumā ar apzīmētāju un prep. *uz*; adj. noz. **Līdzīgs (kam).** *kazines i mẹĹlas* [ogas], *labi paliẽlas, kâ avenes, us tâdu muõdi. / zebres liẽlâ vaĩrumâ zvejuô. tãs i gâršîgas, liẽlas. us siĻ̃ķes muõdi. dârgas zives. / slẽpes i us tâdu pat muõdi kâ ragavas, tik platâkas.* ✧ ***izdziêvāt uz juõda muõdi*** – rīkoties ļoti negodīgi, nosodāmi. *izdziêvâ uz juõda muõdi. / tas vẹcaîs Jãnis bij izdziêvâjis uz juõda muõdi, iêķĩlâjis mãju.* // lok.; adv. noz. **Kam raksturīgā veidā.** *pĩlãdzis iŕ jaûnâ muõdê. sẹ̃rmuôkslis* [sauca]. ✧ ***juõda muõdē*** – ļoti skaļi, jautri. *tuŕ jaû gãja juõda muõdẽ, tâda lustîga padarîšana bî, jaûniê bî sagaĩši kuõpã.*

muõdere. Sk. *m u õ d e r n i e k s .*

muõderniecība subst. **Piena pārstrādes uzņēmums.** *kad sâkâs muõdeŕniêcîba, Liẽpâjâ likvidêja guôves, ta radâs cẹna piẽnam̂, sviêstam̂.*

muõdernieks m., ***muõdere*** f.; subst. **Govju kūts pārzinis un piena pārstrādes vadītājs (parasti muižās), kas arī izvadā un tirgo pienu.** *muõdere* [muižā] *pa luõpiêm* [rūpējās]. *viņa paŕskatija, ka atnesîsiês* [govis]. / [muižā] *visa slaûkšana uń êdinâšana, uń ganîšana bija muõdeŕniêka ziņâ. / muĩžâ bi muõdeŕniêki, kas piẽnu veda uz Liẽpâju. / priêkš Pasaũles kạra muõdeŕniẽki veda piẽnu – katru diênu. katram̂ muõdeŕniẽkam̂ bi savs rajuõns. ta viš saskañdinâja pulĵkstiẽnu, laî siẽvas nãk. ta visi, kam̂ vaîdzêja, nãce piŕkt.* / [muižā] *muõdeŕniêki bi, veda piẽnu uz Liẽpãju kañnâm katru rîtu. / muõdere bi muĩžâ. muĩžas muõdere liẽlu priêkšaûtu nẹsâja.*

muõdẹrns. Sk. *m o d ẹ r n s .*

muõdīgs, ***-a*** adj. **Dīvains, savāds; apslimis.** *ja teîca muõdîks, ta tas uz apslimušu aŕ bi. / tas ziŕks tâc muõdîks, nệệd. nevarês jûkt.*

muôdinamais divd.; subst. noz. **Modinātājpulkstenis.** *tuõs spuôžuôs* [pulksteņus] *saûca muôdinamiê. tiẽ briẽsmîgi kliņ̂ǵerêja. nuô miruõņiêm ceĻ̂ aûkšâ. dikti tâdi skaļi bi.*

muôdināt v. **Pārtraukt (kāda) miegu, panākt, ka (kāds) mostas.** *nemuôdini mãti! ej ârã! / kad gaîlĩtis nuõdziêdâs, tevi mĩļi muôdinâšu. / ka gaîlis dziêdâja, gãja muôdinât ļaûdis.*

muôdrīgs, ***-a*** adj. **Modrs.** *ka tu nêsi muôdrîks pa sevi, redz, kâ isiẽt. / šis suńs pa naktĩm muôdrîks, saŕgâ mãju.*

muõkas subst. **Liela fiziska vai garīga piepūle; liels fizisko vai garīgo spēku sasprindzinājums.** *a liẽlâm muõkâm dabuju viņu* [tas ir, kāju] *iêkšâ* [kurpē]. *bet sâka sâpệt. / nu kâ jũs tuõ Dañgas dubẹnu izvâķât? – nu aŕ liẽlâm muõkâm, pa klêpîtim̂ viẽn isnesâm. / liẽlas muõkas, lidz es viņu* [tas ir, *tẹkuli*] *pãrviĺkt* [mājās]. */ vaĩ, kas bija pa muõkâm iêsamâcîtiês trîssuôli!* ✧ ***eĺles muõkas*** – ļoti liela fiziska vai garīga piepūle. *paŕ tiẽm izbraûktiêm, sliktiêm ceļiêm eĺles muõkas tikt galã.* ✧ ***leĩšu muõkas*** – Lietuvā gatavoti (cieti) koka apavi. *leĩši jaû viņas a pa kluñpâm saûca. tãs bi aŕ spicis galis uń tiẽ galiņi bišķi uz aûkšu. nuô kuôka viẽn. kadreĩz jaû te nu bija tãs leĩšu muõkas. / kluñpas bi leĩšu tupeles, leĩšu muõkas kuô mẽs taga saûcam̂. viņas jaû neluôkâs.*

muõls, arī ***muõlis***, ***mõls*** subst. **Dambis, kas no cietzemes iestiepjas jūrā un pasargā ostu no jūras viļņiem, ledus, sanesumiem u. tml.** *šuôdiên tiẽ* [žogi jūrā] *iŕ nuôvẹcuôjušiês uń viņu viêtâ kaĺpuô muõlis. / tâc atviĺnis nãk, ka nuô muõla nãk. / tâdâ vẽjâ uz muõļiêm nevaŕ iẽt. / vienreĩz aŕ tệs braûca ârâ jũr'â. atiẽt nuô muõla nuõst uń nevaŕ saprast, kas iŕ.* (Svent. 81) / *taga piê muõļa piêstâjas laĩvas. tâ vispãr kraňtmalê* [piestāj]. / *taga visi siên piê muõļa laĩvs. / mõls atradâs kaût kuŕ krasta pusẽ. / Jũrmaĺciêmã i muõlis nuô pãļiêm sadzîc.*

muõniņš subst. **Metāla naudas gabals; monēta.** *muõniņš bi vạra naûda.*

muõre subst. **Čemurziežu dzimtas divgadīgs lakstaugs – sējas pastinaks (*Pastinaca sativa*).** *muõre i baĺc, liẽls buŕkâns. tuõs vãrija aŕ. taga es viņus ne·maz nẹrẹdzu ne·kuŕ. / muõres piẽnâ isvãrija.*

muõris subst. **Tumšādains cilvēks.** *muõri te nav. tiẽ iŕ ku siĺtãs zemẽs.* ✧ ***mute mẹĺla tâ ka muõrim*** – saka par stipri notraipījušos cilvēku. *visiêm* [eglīti dedzinot] *bi mẹĺlas mutes tâ ka muõriêm. bet tuõ priêku gribêjâm.*

muôsties v. **Pārstāt gulēt miegā.** *es nu muôstuôs, uń mań jaû tum̂sa ruônas rîtus. / piêtiêk gulệt – muôstiês aûkšâ! / muôstiês, mana lĩgaviņa, jaû gaîlĩtis nuõdziêdãja! / bệrns bukņî tuõ mãti, grib, laî muôstâs.*

muõze subst. **Pabiezs ēdiens no maizes, miltiem.** *iêdrupiń tik maîzi rûgušpiẽnâ, sataĩsa muõzi. uń ta iêbeŕ cukuru. / muõze i tagad biguze, maîzes zupa. pa muõzi viņu saûca. / isvãrij biguzi,*

piṁsli, muõzi. viņaî i vârc piṁsla, biguze, muõze, maîzes zupa. / tâdu muõzi sataîsa [iedrupina maizi pienā vai ūdenī], *arî pa muõzi saûc. / tâdu kuñkulm̃uzi jaû velˆ šuôdiên maṅs vîrs grib, laî es vãru. bet maṅ vaîrs netîk tâdu muõzi vãrît. / muõze irˆ dzirˆdęc vârc, bet ne jaû nu maîzes zupaî. muõze irˆ tâc nenuôsakãms biêzenis.*

Muõzus subst. **Personvārds – vīrieša vārds; jūdaisma pamatlicējs un pravietis, izraēliešu vadonis tuksnesī, kurš no dieva Jahves saņēmis 10 baušļus.** ☐ ***Muõzus grãmatas*** – Bībeles daļa, kurā ietilpst 5–7 Mozus grāmatas. *Nîcas baznîcâ uz alˆtãri stãvêja grãmata. teîca, ka tuõ nedrîkst ãstikt, – tuˆ ęsuôt septîņas Muõzus grãmatas. / irˆ septîņas Muõzus grãmatas.*

muôžs, ***-a*** adj. **Spirgts, darbīgs, rosīgs.** *tâ izgulêjiês muôš, vaˆ iêt piê daˆrba.* // **Aktīvs, enerģisks.** *Mudîte* [tas ir, aitiņa] *skrêja uṅ leca, uṅ dañcuôja. viņa tâ nuô vakara bi atnãkuse uṅ bi tâda muôža.*

mupe, arī ***mufe*** subst. **Uzrocis; roku sildāmais.** *mufes bi nuô saṁta, plîšķa, citaṁ nuô kažuôka šũtas. sabâza ruôkas, laî stãv silˆtas ziêmâ. / mupe bi senâk. tãm dãmâm tãs jaû agri bi. es redzẽju, ka jaû tâda meîtene biju, ka barũneneî bija. uṅ mâcîtâj ciêmãteî bi mupe. / mupe bi nuô samata. iêlika vatu uṅ plânu uõderîti, sašuva tâdu apaļu, piêšuva bañti. ûzmaûca us kaklu, laî turas. uṅ ta sabâza ruôkas. laũkuôs arˆ bi. / mupes bi vi·sâdas. bi plũraînas, bi tâ·pat nuô drẽbes pašũtas. uṅ tiẽ gali bi saviˆlkti bišķīt tâ. / mufe – uz laũkiêm tâdas nebi.*

mupsis subst. **Apmale (?).** *mupsis bi tâc pat kâ maṅteļa krãks – va nuô âdas, va zīda. parasti jaû bî plîšķis. tuõ šuva krãgiêm, vaṁzêm garˆ malu.*

murˆ interj. **Lieto, lai atdarinātu aitas balss skaņas.** *aîtas ari murˆmina, ka grib ęst, – murˆ, murˆ!*

muraste subst. **Pasākums; darīšana.** *tã muraste pa liẽlu. tas nuôzîmê tâdu liẽlu darîšanu. / tuõ a·viên tâ teîca – tã muraste pa daũdz liẽla. tuõ pa liẽlâkaî daļaî teîca us tâdiêm guôdiêm.*

mûrda subst.; niev. **Seja.** *kad kavâs, plûcâs, ta teîca – dabũsi pa ķini, pa mûrdu!*

murˆds, arī ***muřds***, reti ***muřde*** subst. **Aizsprosta zvejas rīks, ko veido pēc lamatu principa un novieto, piemēram, upē, ezerā, jūrā.** *murˆc arˆ irˆ zvejas rîks, tâc nuô vicîtêm taîsîc. / muřdi nuô kârkla vicêm. tuõ tik liêk straûms viêtâs. / murˆdi jũrâ, ku tuõs stãvvadus liêk. / jũrâ liêk murˆdu. tas liẽlâks vaîg bût, tas lĩdzîks stãvvadaṁ. / muřdi nuô vicêm bi, nuô kârkla vicêm. viêns galˆs bi labi plac uṅ uõtrs tâc tiêvs.*

mũrējums. Sk. *m ũ r i j u m s .*

mũrelis. Sk. *m ũ r ī t i s .*

mũrēt. Sk. *m ũ r ī t .*

mũrętājs. Sk. *m ū r ī t ā j s .*

murˆgāt v. **Murcīt.** *tiẽ bęrni vaîg murˆgât, laî ceļas aûkšâ.*

murˆgs subst. **Mokošs, nomācošs sapnis.** *murˆgi* [ir] *slikti sapņi. / tâdi murˆgi sapņuôs reĩzêm rãdâs.*

murˆguot v. **1. Nesakarīgi, neskaidri runāt; runāt miegā.** *kuô tu te burˆkšķi? piêdzêris gulˆ uṅ velˆ burˆkš, murˆguô.*

2. Redzēt mokošus, nomācošus sapņus. *suṅs gulędaṁs raûsta kãjas, murˆguô.*

mũrijums, arī ***mũrējums*** subst. **Paveikta darbība, rezultāts → *m ũ r ī t , m ũ r ē t .*** *mãlus arˆ smiˆlti vaîg labi pãrjaûkt. uṅ vêl kaļˆķi piẽliêk, ta stipri turâs mũrijuṁs. / saũlê tas mũrijuṁs ãtri sakaˆlst. varês kaļˆķęt. / nuô liêtus viss mũrijuṁs atlipis nuô siênas nuõst. / plĩte viênâ pusê, cukas vidû, bet uõtrâ mũrîc. katraî* [krāsnij] *savas cukas, savs mũrêjuṁs.*

mũrinieks. Sk. *m ū r n i e k s .*

mũris subst. **1. Celtnes daļa, kas veidota mūrējot.** *mũrî iêtaîsij caũrumu us ķêķa pusi. uṅ ta turˆ sakũra uguni. / rũķis bi istubâ piê siênas mũrî caũruṁs, ku dędzinâja maˆlku – sîku maˆlciņu. tas abgaîsmuôja istabu. / vęcuôs mũruôs kâdu šķĩrbu varêja atrast – iêbâza skalu, laî dęg. / tuô liẽluô mũri starˆp zirˆgu uṅ guôvu staˆlli nuôgrâva. /* [vējdzirnavās] *pirˆmaîs stâvs i akmeņu mũris. / vęciê mũri jaû labi stãv. / piê baznîcas bi mãja nuô mũŗa. turˆ bi nuõmirušiê muĩžniêki.* // **Mūrējot izveidota kurtuve.** *ta jaû plĩti nesaûca – mũri. riņķi nebi.* // dem. **Izbūve krāsns ārsienas apakšdaļā sēdēšanai vai gulēšanai.** *mũrîc bî saviênuôc arˆ grãpju mũri, ku vãrija êdiênu uṅ cũkâm.* // ģen. **Tāds, kas ir veidots no ķieģeļiem, akmeņiem u. tml., tos mūrējot.** *tas staˆllis i mũra, apakšâ i zeme. viš i dziļâk kâ laũka zeme. / ku bi* [rijas] *krâsne, tã siêna bi mũra. tã krâsne bi mũra. turˆ kurinâja liẽlas maˆlkas. / ķêķî mũra grãpis bi uṅ êdiêna grãpis iêkš viêna mũra. êdiêna grãpis bi isceļaṁs. mũra grãpî turˆ stãvêj ûdeṅs, cũkâm vãrij. tuõ issmêle a kâdu ķipi. / mũŗa grãpis a biêzu kârtu nuõķepis.*

2. Ciešs, blīvs kā kopums. *liẽls mũris sadzîc. ka liẽls vẽš, ta sadzęņ tâdu* [ledus] *mũri, ka nevaŕ pãri rędzẹ̃t. / lędus mũris tuõ saûca. ka liẽlâka vẹ̃tra, ta tas lędus sasviêsc – ûdęņs sanęsc aûkstu aûkstu.* ☐ ***mũra ķesele*** – ķesele jūraszāļu smelšanai piekrastē (parasti pavasaros) no ledus brīvajā joslā. *ta pa tuõ mũri tâda ķeselîte bi garâ kâtâ. mũra ķeseleî kâc nuô kuôka. a tuõ varêja pulĩka nuô jũras izvilĩkt. /* [parasti pavasaros] *a tâdu ķeseli – mũra ķeseli – vâca tãs jũraszâles.* ✧ ***kâ mũris*** – a) saka, ja kas ir ļoti biezi saaudzis, sablīvējies. *labi nuõaûguse labîba – kâ mũris. tev šuôgad tiẽ rudzi kâ viêns mũris. / šĩgada rudzi aûg kâ mũris.* b) saka, ja kā ir ļoti daudz. *sniêks sasnidzis kâ mũris. / piê baznîcas ļaûdis kâ mũris.*

mũrīt, arī ***mũrēt*** v. **1. Sastiprinot kādus materiālus ar javu, lejot vai blietējot kādu masu, veidot (ko).** *kad taĩsija mãju pamatus, mũrît lika mũrniẽkam̂. / mũrniêks mũrît jaû mũra mãjas. cic jaû nemũra krâsnes. /* [krāsnis] *mũrêja nuô mãliêm uñ smilĩkc. aŕ smilĩti atmîca mãlus, citâdi sprâkst kuõpâ. / nu plĩtes mũrniẽki vaĩrâk a ruôkâm mũrija. bet, kuŕ jaû bišķĩt vaĩrâk tâdi mũri, tuŕ aŕ ķelĩli. ûzjęm̂ tuõ masu uñ ta mũrî. / istabâ bi tã krâsne nuô stiẽǵęļiêm uñ mãliêm mũrîta. / viņas* [tas ir, dzirnavas] *bi mũrîtas nuô akmeņu. kaļĩķi lika klât priêkš saciêtinâšanas – mãls, smilĩte, kaļĩķi uñ akmeńs. / bija akas a kuôka reñtiņiêm uñ tâlâk zemê sakraũtas a akmeņiêm, mũrîc nebi.* // **Veidot (ligzdu) no kādas masas (par putniem).** *bezdelĩga* [reti] *mũrî lizdu šķũnî piê spãres. / bezdeliñga mũrî lizdu ẹ̃ku jum̂tâ.*

2. pārn. **Runāt niekus, melst.** *kuô tu te mũrî! va ta teû žûs? – tâ teica, ka runâja niẽkus.*

mūrītājs, arī ***mūrętājs*** subst. **Tas, kas mūrē; mūrnieks.** *vedējiņu meitiņāmi vilka plęsti vēderiņi. tur vajaga zilu mālu, piecu Nīcas mūrītāju.* (LFK 1818, 331) / [..] *piecu Nīcas mūrętāju.* (LFK 1818, 2360)

mũrītis, arī ***mũrelis*** subst. **Izbūve krāsns ārsienas apakšdaļā sēdēšanai vai gulēšanai.** *istabâ piê liẽlâ maîzes cepļa bij vêl blakâm mas siĩltuma mũrîc. / katrâ pusê* [krāsnij] *bi mũrîc div uñ puspędas aûksc, šaûrs div pędas. mũrîc bi saviênuôc a grãpju mũri, ku vãrija êdiênu. / senâk jaû bi mũrîši. maň nu velĩ iŕ mũrîc uñ krâsne aŕ vêl i. / ķęķî mũrîtim̂ bi tâc caũrum̂s apakšâ, ku malĩku vaŕ sasviêst. / ķęķa mũrelis i sagŗuvis. ku gŗãpis bi ķęķî, tuõ saûca pa mũreli. / kas maň kaît! velĩ uz mũrîti izgulęt vaŕ. / žĩc uz mũreli gulĩ. / ta žâvęjãm uz mũrîti graûdus. / jaûna saîmniêce ka bi, ta jaû nu tã uz mũrîti* [ruokas meitai] *lika gulęt. / gulêjâm abi* [ar suni] *kuõpâm uz mũrîti. / zuôslęnus nesa istubâ piê mũrîša ķuõcî. / piê gulĩtas katrs iskâpa nuô tupelêm, zeķes nuômaûca, nuôlika uz mũreli.*

[I]***mu̇ŕka*** subst. **Draiskuļošanās.** *tâda mu̇ŕka iẽt pa sẹ̃tu – liẽliê uñ maziê skrej.*

[II]***mu̇ŕka***[2] – ***„bluķelis", „venteris bez spārniem"***. (EH I 833; 231)

mu̇ŕkāt v. **Murcīt, ņurcīt, spaidīt.** *tãs piŕkstãnes, maûcuôt ruôkâ, nevaîg daũdz mu̇ŕkât. gaň jaû varês uzmaûkt. / ka kadreĩz piêdzima tâc nęvẹ̃rc teļĩš, ta tuŕ mu̇ŕkâja uñ pûta ęļ̃pu. / nu aka bẹ̃rni tuŕ daũzâs, cic citu mu̇ŕkâ.*

mu̇ŕkāties v. **1. Grūstīties, mīcīties (piemēram, palaidņojoties).** *bẹ̃rni uz mũrîti gribêja mu̇ŕkâtiês cic aŕ citu.*

2. Lēni, tūļīgi, arī negribīgi darīt (ko). *mãte mu̇ŕkâjâs pa stalĩli. / cik ilĩgi tu duõmâ mu̇ŕkâtiês? / mu̇ŕkâtiês i nuôdaŕbuôtiês a niẽkiêm.*

mu̇ŕkšēt, arī ***mu̇ŕkšķēt*** v. **Teikt, runāt (parasti ko nesakarīgu, bezjēdzīgu); muldēt.** *mu̇ŕkš niẽkus aka! tâ ne·maz nebi. / vaŕ gaň mu̇ŕkšęt tik daũdz tuõ niẽku! / nu jaû aka mûrkš – tâdas blẽņas runâ. / kuô tu te mu̇ŕkši viênas mu̇ŕkšêšanas! / kuô tu mu̇ŕkši! tas nav pareĩzi.* // **Stāstīt.** *liẽliê puĩši nuôkuôdinâja mazuôs puĩšęļus, laî mãjâs ne·kuô nemu̇ŕkš, kuŕš paglabâja meîtâm rãceņu duôbês kašęļus.* // **Neskaidri, nesaprotami teikt, runāt.** *runâ skaĩdri, laî sapruôt! kuô mu̇ŕkšķi kâ buks!*

mu̇ŕkšis, arī [I]***mu̇ŕkšķis*** subst. **Ūdenšurka (*Arvicola terrestris*).** *mu̇ŕkšis i žu̇ŕkam̂ lĩdzîks, laĩkam̂ mazâks. tã i ûdeņa pele, dzîvuô ęzęrâ. / mu̇ŕkšis i kâda peļu pasuga. kaķis viņu ķeŕ, bet nęę̂d. viš i mazâks kâ žu̇ŕka. / mu̇ŕkšķi ûdeņuôs dzîvuô, bet es nęsmu redzẽjse.*

mu̇ŕkšķēt. Sk. *m u ŕ k š ē t .*

[I]***mu̇ŕkšķis***. Sk. *m u ŕ k š i s .*

[II]***mu̇ŕkšķis*** subst. **Cilvēks, kas neskaidri, nesaprotami runā; pļāpīgs cilvēks.** *mu̇ŕkšķis i, kas klusu piê sevis runâ. / naû kuô klaũsîtiês, kuô tas mu̇ŕkšķis tuŕ runâ.*

mu̇ŕkšļa subst. **Tas, kas ir sajaukts, nekvalitatīvs (parasti par dzērienu).** *dzẹ̃rdami dzêrsim̂, bet mu̇ŕkšļa viẽn i, tik tâda mu̇ŕkšļâšanâs viẽn.*

muŕkšļāt, arī ***muŕkšļāt*** v. **Neglīti, sprauslājot, arī negribīgi ēst vai dzert.** *kâ tu te êd, kâ suvęns muŕkšļâ! / tu tik muŕkšļâ, negribęḑaṁs êd.* // **Rakņāt (ēdienu, dzērienu).** *cũkas muŕkšļâ pa sili, meklê kâdu rãceņu drupatu.*

muŕkšļāties, arī ***muŕkšļāties*** v. **Gausi, niekojoties ēst, dzert.** *dzêrêji, ka labi vaĩs nesmeķ, dzeŕ gribuôt negribuôt, tik muŕkšļâjâs, laĩku kavêjuôt. / vĩri* [dzerot alu] *muŕkšļâjâs jaû kâdas trîs stuñdas. / mẽs, bęrni, kâdreĩz tâ muŕkšļâjâmiês. ta tañte teîca – nemuŕkšļâjatiês! ka negribêja ęst, ta tâ darîja. tã tâda muŕkšļâšanâs. / biêsputru visi nuô viêna* [trauka] *êda. vidû tuõ mêrci* [lika]. *va taûki, va sviêsc, va zuõste* [bija]. *tuŕ pamêrcêja. tâ visi muŕkšļâjâs. / tuŕ viņas* [tas ir, zosis] *muŕkšļâjâs pa tãm attękãm.*

muŕmēt v. **Radīt neskaidras (piemēram, burbuļojošas) skaņas; burbuļot.** *ka smaguṁs griṁst ûdenî, ta teîc – nuôgã muŕmęḑaṁs.*

muŕmināt v. **Klusu, ātri, neskaidri runāt, teikt (ko).** *muŕmina, ka tâ runâ nesapruôtami. / muŕminât* [ir] *piê sevis kaû kuô runât. kuô tu piê sevis muŕmini! / ka piêdzêriês, kaû kuô tuŕ muŕmina, viênu uñ tuõ pašu runâ, sâk aka nuô gala. / tâc iêdzêris ciĹvęks, viêns pac sęḑęḑaṁs, gulęḑaṁs, muŕmina. / piê tâdâm pũšļâtâjâm iẽt – tãs sapûš, tâ muŕmina.* // **Radīt neskaidras, paklusas balss skaņas (par dzīvniekiem).** *aîtas ari muŕmina, ka grib ęst, – muŕ, muŕ! / aûns muŕmina, aîta muŕmina, laî jęri nepaklîst.*

muŕmulēt v. **Neskaidri runāt; murmināt.** *nesapruôtami runât iŕ muŕmulęt. / kuô tu muŕmulê! tuŕ it ne·kã galâ nav.*

muŕmulis subst. **1. Pļāpīgs cilvēks.** *muŕmulis i tas, kas puĹku runâ. / viš tâ puĹku pļãpã uñ tig runã, uñ tig runã, i liẽls muŕmulis.*

2. Nejēga. *muŕmulis i lamu vârc. kuô tâc muŕmulis ziñ nuô laba! sajaûce visâdas sęķlas uñ iêsẽja tâdu mičumaču.*

3. Kaut kas mutē esošs (?). *a·viên tâ teîca – isspļaũ muŕmuli uñ runâ gaîši!*

mũrniekmeĩstars subst. **Mūrnieks.** *ķeĹlmãkaŕs – tas bûtu mũrniêks, mũrniêkmeĩstaŕs.*

mũrnieks, arī ***mũrinieks*** subst. **Amatnieks, kas nodarbojas ar mūrēšanu.** *mũrniêks pudeŕmeñti mũrija, krâsnis mũrija, skũrsteņus, pagrabus. / krâsni mũrêja mũrniêks uñ zeĹlis. / tas puĩšis taṁ mũrniẽkaṁ pakacêja tuõs mãlus uñ stiẽǵeļus. / tas nav ne·kâc mũrniêks, tik tâc kleķętâjs. / vedẽjiņu sieviņāmi vilka plęsta muguriņa. tur vajaga zilu mãlu, piecu Nīcas mũrinieku.* (LFK 1818, 770)

muŕrāt v. **Radīt raksturīgas klusas, vienmērīgas balss skaņas (parasti par kaķi).** *ka kaķis guĹ, ta viñš ņuŕd, muŕrâ. / ka tu viņaṁ* [tas ir, kaķim] *piêduŕ, ta viš mũžîgi tâ muŕrâ.*

muŕzāties, arī ***muŕzīties*** v. **Gatavoties (piemēram, darbam).** *jâsâk muŕzâtiês piê dârba. / drĩz bûs jâsâk muŕzîtiês us pļaũšanu.*

muŕzīt v. **1. Burzīt.** *tuõ drãneli nevaîg muŕzît!*

2. Kustinot (ko smagu), virzīt to (vēlamajā virzienā). *tuõ akmeni vê vaîg muŕzît us priêkšu.*

muŕzīties. Sk. *m u ŕ z ā t i e s .*

mũsdiênas subst. **Jaunākais, pēdējais laikposms (kurā dzīvo runātājs vai rakstītājs).** *mũsdiênâs bęrnaṁ liêk akaĹ viênu vârdu, juô viênâ jaû tik ciĹvęku saûcuôt. / mũsdiênâm tãs maĹkas piêtiks.*

mũsējs, arī ***mũs(ēj)ais*** m., ***mũsējā*** f.; piederības pron. **1.** adj. noz. **Tāds, kas pieder mums, attiecas uz mums; mūsu.** *mũsẽjs suñs. / ka tiẽ suņi kaûjâs, mũsẽjs visus vaŕ viñnęt. / tas mũsu kaķis* [..] *mũsêjaṁ* [sunim] *palîdz, ja kâc sveš viņaṁ uzbrûk. / ciêma avis aŕ mũsẽjâm sajuka viênâ barâ ganîklê. / mũsêjâm aîtâm nebi tik laba viĹla, bet viņas bi isturîgas. / es izgãju viss Liẽpâjs kapus, mũsêjus, uñ isprasijuôs visiẽm tiẽm vęciêm ļaûdîm. / mũsẽjiê iŕ Zvaņu kapi.*

2. subst. noz. **Runātāja vai rakstītāja ģimenes loceklis, piederīgais.** *mũsẽjiê uñ viņi* [tas ir, ciemiņi] *dziêdâja. / adbraûkuši sveši ļaûdis sapazĩtiês a mũsẽjiêm. / ciêmiņu zirgi izvârtijuši mũsêjiêm visas aûzas – izbradâjuši. / tas senâk nãca nuô cituriênes tâc eñǵelîšu siẽrs, jâ. tas nãca nuô cituriênes. mũsêjiê netaĩsij. / mũsaîš* [runā par mazdēlu] *jaû pac piêiẽt, pajęṁ maîzi, pac apsaǵêrbjas. / mũsajaṁ* [runā par mazdēlu] *tik desmit gadu iŕ.*

musināt v. **Rosināt, mudināt uz kādu rīcību.** *kaĩmiņiêne mani te musina – grib piẽrunât, laî es braûcu lĩdz uz gadatirgu.*

muskulis subst. **Organisma sastāvdaļa, ko veido muskuļaudi.** *tas* [kājas] *muskulis iŕ ikri. / muskulis tã gaļa skaîtâs. / muskuļi i tikaî* [dzīvnieka] *pakaĹs gabaluôs. / iŕ tâdas baĹtas*

sluõksnes [govs] *gaļâ. iêkš muskuļu viņa nav. / Leĩbis bi labâs ruôkas muskuli izaûdzêjis tiêvu – viš tâ biñdêja tuõ.*

mũslaĩki subst. **Pašreizējais laikposms; laikposms, kas saistīts ar runātāja aktīvas darbības, arī dzīves periodu.** *mũslaĩkuôs tu dujdubeni vaĩs neatradîsi. / mũslaĩkuôs bi tâdas siêtavas. tãs pęlęku aûda, ta pẽrvêja zilu. / mũslaĩkuôs tâdas faĨdes nebi. / redzi, mũslaĩkuôs tik pa tęvu saûca. maziê bęrni pa tẽti uñ liẽliê – tiẽ jaû aka pa tęvu. / mũslaĩkuôs* [govs] *tik trešâ gadâ bi pirmuô reĩzi slaûcama.*

muslene. Sk. *m u s u l i n e .*

mũsmãjas subst. **Mājas, kurās dzīvo runātājs kopā ar savas ģimenes locekļiem, arī ar citiem cilvēkiem.** *mũsmãjas atruôdâs piê ceļa. / mũsmãjâs viš nebi, bet kaû ku ciêmiņuôs bi. / mũs gribêja izvęst, bet ne·viêns mũsmãjâs nebij. uñ tâ mẽs palikâm. / tiẽ bęrni kaĩmiņuôs tâ brêca, ka mũsmãjãs varêja dziŕdęt. / ęñkuriêm bi cvĩķis. mũsmãjâs nav vaĩs ęñkuri.*

mũsmãsīna subst.; folkl. **Mūsu māsa.** *vadzĩtî nekar'at mũsmãsĩnas vaĩņadzĩnu!*

mũspuĨks subst.; folkl. **Ļaudis, ar kuriem runātājs dzīvo kopā (piemēram, vienā un tai pašā mājā).** *neraûd, neraûd, taûtu meîta, nãc tu ari mũspuĨkâ! nãc tu ari mũspuĨkâ, bûsi brãļa lĩgaviņa.*

mũspuse subst. **Runātāja dzimtais novads, apvidus.** *mũspusê tuõ tâ mazâk teîca. / mũspusê aka bi tâdas meîtas,* [kas] *nenãca uz dañci, ka manija, ka bišķi smîrd brañdavs. ta tu neduõmâ, ka tu dabuõsi kâdu dañcât. / mũspusê stãrķus saûc paŕ svêteļiêm. svęc putns, neaîsskaraḿs uñ saŕgãjaḿs.* // **Novads, apvidus, kas atrodas kā (piemēram, upes, ezera) vienā pusē, kurā mīt runātājs.** *te upe pa vidu. mũspusê neû mežu. / mũspusê piê krañta aûg puŕnĩni.* // folkl. **Cilvēki, kas veido vienu grupu, kurā iekļaujas arī runātājs; pretstats: *uotra puse*.** *es jums saku mũspusīte – raksim grāvi plānīnā: uotras puses ļautīniem straume tęk dziedājuot.* (LFK 1817, 202)

mustava subst.; etn. **Sistava, šķietlāde.** *mustavas i, kuô* [aužot] *sit klât. mustavâs iêkšâ i šķiêc. / šķiêtu iêliêk mustavâ. / šķiêtu a visâm dzivêm liêk mustavâs. / a tuõ mustavu piêsit tuõ dzivi ciêt piê tã aûdękla.*

mustīt v. **Dzīt (piemēram, lopus ganos).** *puĩkas gaĩši mustît tuõs luõpus ganuôs.*

musturains, -a adj., arī ***musturuots, -a*** divd.; adj. noz. **Rakstains.** *musturaînu aûdęklu jaû paši aûde, tâdus rakstîtus. / es pat lidz šiḿ* [cimdus] *adiju vi·sâdus musturaĩnus. / maň veĨ i musturuôti deķi.*

mustur(i)s subst. **Raksts, ornaments (parasti audumā, adījumā).** *kâc iššuvuḿs i musturis. musturis jaû aŕ sâkâs ãtri, tâpêc ka tâdas musturu grãmatas isnãca. / musturi bi dažâdi – gaň baĨti viẽn, gaň aŕ męĨlu. /* [krekliem] *šuva rakstîtas siksnas. ta skatijâs musturi – us papĩra bi zîmęc. / a vaĩrâk dzijâm tâds musturs adija pa tiẽm ciḿdiêm. / pat diũdesmit piêcâs nĩtês veŕ, laî tas musturs isnãk. / eñzete i ķiseńdrãnâm galâ tâdi taḿbuõrętî* [jeb] *ęķęlętî musturi iêkšâ.*

musturuots. Sk. *m u s t u r a i n s .*

musuline, arī ***muslene*** subst. **Muslīna lakats.** *musulines bi – tãs bi pa pusi zĩda, tâdas plânâkas juõ bi. vi·sâdâs krãsâs. męĨlas viņas nebi. / muslene.* (ME II 672)

musulĩns subst. **Mīksts, viegls, smalks audums; muslīns.** *musulĩns bi tâc klãrs, klãrs aûdękls. viš jaû diẽzgaň dârks bi tas musulĩns. / tas musulĩns veĨ plânâks bi. viš dikti tâc caũrspîdîks bi. ziĨs musulĩns bi. musulĩna blûzes šuva. / musulĩns bi viĨlas aûduḿs plâns, dikti plâns. / iêsvêtâmajâm meîtinêm šuva baĨtu viĨlas kleîtu. tiẽ bi musulĩna.*

muša subst. **Kukaiņu klases divspārņu kārtas mušveidīgo apakškārtas dzimta (*Muscidae*); šīs dzimtas kukainis.** *muša i apaļu gaĨvu, gaŗu ķeŕmeni, sešâm kãjâm, diviêm spârniêm, gaŗu snuķi. a tuõ ęd. / muša – kukaînis a spârniêm. ka piẽmętâs, ta kuôž. / es juḿs tuõ nevaru pateîkt* [kā sauc], *bet nuô viņâm* [tas ir, kāda auga] *vaŕ iznĩcinât mušas. jâ, peles aŕ. / ta jaû tâds mušu zâles nebi senâk. ta tik izgãj tuõs ziĨziêdus savâķa, tuõs galus.* ☐ ***mušu laĩks*** – mušu aktīvas rosības laiks (no vēla pavasara līdz agram rudenim). *ka nãk mušu laĩks – maĩja mẽnesis –, tad es* [gaļu] *uzglabâju sâlê. / ka i mušu laĩks, ta briẽsmîgi a tãm mušãm jâkaûjas. / mušu laĩkâ jaû* [govs] *aste iẽt pa gaîsu viẽn. / kad pãriẽt mušu laĩks, ap aũgustu laîž teļus laũkâ.* ☐ ***zaļā*** (arī ***sũdu***, ***męñcu***) ***muša*** – liela muša zilā vai zaļā krāsā, kuras kāpuri attīstās gaļā, līķos, mēslos; mēslu muša. *zaļâ muša,* [sauc arī] *sũdu muša, męñcu muša. / viêna zaļâ muša te sitas gaŕ luôga rũti.* ☐ ***mušu natuole*** – lauka vībotne, arī parastā vībotne (*Artemisia campestris*; *Artemisia*

vulgaris). (LVAN 415) ✧ ***izpûst nuo mušas elepañtu*** – stipri pārspīlēt (kādu, parasti nenozīmīgu, faktu, notikumu). *nuõtikuṁs bi mas, bet, kâ sâka stâstît piê·ligdami, isnāca gaṅ stâsc. ispûta nuô mušas elepañtu.* ✧ ***ne mušu*** **(**arī ***mušas*****)** ***nuo dęguna ne(nuo)dzęṅ*** – saka par lēnīgu, lēnprātīgu cilvēku. *kas tuõ bûtu duõmâjis – tas Mārtīns tâc guôdîks, tâc rāms, ne mušu nuô dęguna nędzęṅ! bet paskat, kâ kruõgâ sasakavâs! / ne mušas nuô dęguna nenuõdzęṅ – teîc uz rāmu cilvęku.* ✧ ***skriên kâ duĨla muša*** – saka par cilvēku, kas nevajadzīgi daudz skraida, arī rīkojas lielā steigā, bez apdoma. *tas puĩka rîtus skriên kâ duĨla muša.* ✧ ***ta kâ mušas*** – lielā vairumā; ļoti daudz. *ta kâ mušs siẽvs sakrita us tãm sẽnẽm, pus stuñdã viss ispiŕka.* ✧ **(*tik·pat*) *kâ mušas uz męd*u** – saka, ja (vairāki) ko ļoti vēlas, iekāro. *tãs avis saskrêjušas us tuõ âbulĩna laũku, tik·pat kâ mušas uz męd*u. *tâ plêš, tâ plêš! / avis, saskrêjušas âbulina gabalâ, tâ nu plûc, – kâras kâ mušas uz męd*u.

mušīt v. **Kaut (parasti mājdzīvnieku).** *tęs iẽšuôt mušît cũku nuõst. bûs gaļa.*

muškul(i)s subst. **1. Tas (diegi, dzijas, drēbes, lapas u. tml.), kas ir sajaukts, sagriezts, savīstīts, samudžināts.** *viss viênâ muškulâ samęzgluôjiês. diêks nuôtiniês nuô spuõlîtes uṅ nevaru aķibinât. / mẽs viņu pa vaîņagu zâlîti saûcaṁ, tâpêc ka viņa griẽžs tâ riņķê aûgdama, jâ. viņa tâ pate ga sevi tâ, tâdâ muškulâ apiẽt. / sakritis liẽls muškulis tuõ lapu. / pažuõbelê atrada liẽlu buķi a tãm vãcu maŕkâm – tâdu muškuli. / vĩliņģi ceļas, ka pę̂rkuôna negaîss nãk nuô jūras. ta visi siêna tupeši iẽt pa gaîsu. visi viênâ muškulî sagriẽžas.*

2. Neorganizēts, kustīgs (cilvēku vai dzīvnieku) kopums. *es eju, skatuôs – putnu muškulis. uṅ tâ* [pelēkie zvirbuļi] *knâbj* [balto zvirbuli]. */ suṅs ķêra kaķi uṅ nuôgãj pa sę̂tu muškulî viẽ.*

mušļi – ***„pīšļi"***. (ME II 673)

mušmere. Sk. *m u š m i r e .*

mušmerene (?) subst. **Puķains lakats.** *mušmerenes saûca* [lakatus] – *baĨtas a sârkanâm uṅ vi·sâdâm puķêm uṅ męĨlas aka a puķêm.*

mušmire, arī ***mušmere***, ***mušmīra*** subst. **Indīga mušmiru ģints (*Amanita*) sēne, kam raksturīgs gredzens ap kātu, bumbuļveida paresnājums pie kāta pamata un gaišas pārslas uz cepurītes.** *mušmeres i iñdîgas. / mušmîras* [jeb] *mušmire iñdîga, ka muša krît, kuô duõmâ. / tuõ mušmiri râve uṅ nese mãjâs priêkš mušu jiptêšanas. / rudenî, ka gãja sẽnês, pãrnesa aŕ mušmires, sacepa a cukuru, nuôlika uz luôgu, laî mušas ęd. tad bi daũdz beîktu.*

mušpapīrs subst. **Ar lipīgu vielu klāts vai indīgā šķidrumā izmērcēts papīrs mušu iznīcināšanai.** *ka i mušu laĩks, ta briẽsmîgi a tãm mušãm jâkaûjas. senâk bi mušpapīri.*

mutars, retāk ***mutaris***, ***mutere*** subst. **Uzgrieznis.** *kad kuô grib ciêti piêskrũvât, us skrũvu ûzmaûc vêl apaļu ripiņu aŕ caũrumu – šeĩbu. ta tik maûc mutaru uṅ skrũvâ ciêti. / skrũva i dzęĨs tapa, viênâ galâ platu galu uṅ mutaru uõtrâ galâ. / liẽliêm ratiêm i mutere,* [vērpjamam] *ratiņaṁ nê. muteri griẽž viŕsû, laî riteṅs nenuôiẽt. / vîtne i katraî skrũvaî uṅ mutaraṁ iêkšâ. kalêš iêgriẽze jaûnas vîtnes mutaraṁ. / ka kaû kuô saviênuô kuõpâm, ta islaîž tâdu garu skrũvu uṅ griẽž tuõ mutari klât. / bi tâdi rati, kaṁ priêkšas riteņiẽm nebi mutara, bet tuŕ bi pese aĩzlikta. tã bi tâda pate buĨta. / taî skrũveî nuôkritis mitriķis* [jeb] *mutaŕs.*

mute subst. **1. Atvere galvas priekšpusē barības uzņemšanai, arī gaisa ievadīšanai vai izvadīšanai; mutes dobums.** *mẽs, tiẽ bę̂rni, sêdêjâm apkârt,* [skatījāmies] *ka mutes nepaplêtâm. / dzęĨži* [zirgam] *nãk mutê, mutes dzęĨži. / es bi iêmâcîse viņu* [tas ir, suni] *iêjęṁt mutê šnuõru. uṅ ta viš skrêja pa priêkšu uṅ es pakaļ – ta kâ braûkt. /* [sieru] *glezêju tik iĨgi, ta tã mute neû tik rûkta. / šĩs bûtu gaṅ·drĩz ta ka tiẽ bębęrkârkli. ka sakuôda, ta mutê saĨdaṅs. / kâ tu te runâ kâ piĨlu muti! nuõrij uṅ runâ tad! runâ kâ kumâsu mutê! / vęctę̂vaṁ tã pĩpa nèiskrita nuô mutes. viṅš ķaûķêja viênã ķaûķêšanã. / dziedat, dziedat, panāksnieces, neplātāt jūs mutītes!* (LFK 1818, 229) / [Mīkla:] *ęsmu lîks uz visâm kãjâm, visa miêsa mute viẽn.* ☐ ***ar gaŕdu*** **(**arī ***kāru*****) *muti*** – izjūtot garšas baudu, ar lielu apetīti, patiku (ēst, dzert). *tagat tãs siĨķes nesmeķ. bet gaṅ êdîsi a gaŕdu muti, ka labi gribêsi. / tas viss tiẽ cũku liêkumi. visu tuôreĩz savãrija kuõpâm uṅ isêda a gârdu muti. /* [*akšęļiem*] *melasi uzlêja, sajaûca. luõpi êda a gârdu muti. / kriņģẽlis bî gârduṁs. visi apêda a kãru muti.* ☐ ***mutes brumĩzeris*** – mutes harmonikas; mēlīšu mūzikas instruments, kam gaisu pievada ar muti. *puĩšęļi staĩgâj, spę̂lę̂dami a tiẽm mutes brumĩzeriêm. pûta uṅ dañcâj aŕ.* ☐ ***nagu, mutu sę̂rga*** – akūta pārnadžu dzīvnieku infekcijas slimība, ar ko var inficēties arī cilvēki; mutes un nagu sērga. *piẽredzẽju tuõ* [govs] *nagu, mutu sę̂rgu. mute bi piĨla tuĨzu, ję̂la bi.* ☐ ***nuoplãtīt muti*** – atverot un aizverot muti, izpaust

izbrīnu. *tuŕ vaĩs naû kuô runât, tik muti nuôplãtît vaŕ.* ✧ ***mũla mute.*** Sk. *mũls.* ✧ ***acis vaļā, muti ciêt!*** – skaties un nerunā! *jaûnâkâ laĩkâ teîca – acis vaļâ, muti ciêt! tas i – skatiês uñ nerunâ! stãvi klusu! / paturŕ acis vaļâ uñ muti ciêt! nevaĩg visu tâ isskañdinât pa visu pagastu.* ✧ ***aizbâzt muti*** – a) neļaut runāt, izteikt savas domas. *ļaûdĩm muti nevaŕ aĩzbâst – runâ, kas nav patiêsîba.* b) pateikt tā, ka otram vairs nav ko sacīt. *tas tâ teîca uñ runâja, uñ cic aka aĩzbâza muti, apstrĩdêja uõtra patiêsîbu.* ✧ ***atraût pêdējuo kumāsu nuo mutes*** – aiz skopuma nenovēlēt (ko kam). *tas tik skuôps, ka pêdêjuô kumâsu nuô mutes atraûn.* ✧ ***dzîvuot nuo ruôkas mutē*** – dzīvot trūcīgi, nabadzīgi (bez ietaupījumiem). *tiẽ jaûnsaîmniêki daš laps dzîvuôja nuô ruôkas mutê.* ✧ ***jemt mutē*** – a) lietot (piemēram, alkoholiskus dzērienus); dzert. *tas vĩrs ne mutê nebi jẽmis* [degvīnu]. / *manaî mãsaî negâršuôja piẽns. viņa piẽnu mutẽ nejẽma.* b) teikt (piemēram, kādu vārdu). *es nuô tañtes neaceruôs, ka viņa tâdu vârdu bûtu mutẽ jẹ̃musi. / es savã mutẽ nejẹm̃tu tâdus rupjus vârdus. / nu Jãnis ne mutê nejẹm̃ kâdu sliktu vârdu, guôdîks puĩšis.* ✧ ***kâ ûdeni mutē iejẽmis*** – saka par klusējošu, arī ļoti nerunīgu cilvēku. *nu runâ, kuô stãvi! stãv, kâ ûdeni mutê iêjẽmis.* ✧ ***kâ uz mutes sists*** – saka par cilvēku, kas uz neilgu laiku zaudējis spēju runāt (aiz pārsteiguma, apjukuma u. tml.). *Pẽteris palika kâ uz mutes sisc, ka pateîca, ka viñš vaĩnîks.* ✧ ***kâ viênā mutē*** – saka, ja vairāki vai daudzi saka vienu un to pašu, ir vienprātīgi. *tuõ lejniêku iêvẽlêja paŕ baznîcas vĩru visi kâ viênâ mutê.* ✧ ***klaũsās, muti pa·plêtis*** (arī ***iz·plêtis***) – ļoti uzmanīgi klausās; klausās ar izbrīnu, pārsteigumu. *es tâ klaũsuôs, muti pa·plẹ̃tuse. / kâdus ta brĩnumus tas Jẽpis teîc tam̃ Mičĩtim̃? viņš klaũsâs, muti is·plêtis.* ✧ ***likt pie mutes*** – lietot (piemēram, alkoholiskus dzērienus); dzert; ēst. *ne piê mutes vaĩrâk nelikšu tuô brañdavu – nãc tik man̂ paŕ siẽvu! / tâdu brañdavu gan̂ es neliêku piê mutes.* ✧ ***mute lidz aûsīm*** – saka par cilvēku, kas daudz, arī skaļi vai nekaunīgi runā. *tuõ jaû nevaŕ ãzrunât – mute lidz aûsîm. es viênu vaŕ du pateîcu, viñš desmit pretî.* ✧ ***mute palika vaļā*** – saka, ja kāds ir ļoti pārsteigts, izbrīnījies. *mute palika vaļâ – teîc, ka dziŕd kâdu brĩnumu nuõtikušu, ari, kad uõtris zina atteîkt veĺ kuô ritîgâku paŕ teîktuô.* ✧ ***muti dzisināt*** – lieki, veltīgi runāt. *nedzisini muti! neklaũsîs tevi.* ✧ ***nav kuo mutē bâzt*** – saka, ja (kādam) nav ko ēst. *piê daŕba neiẽt. nu ta bẹ̃dâjâs, ka naû kuô mutê bâst.* ✧ ***nav uz muti kritis*** – saka par atjautīgu cilvēku, kas vienmēr zina, ko atbildēt, prot atbildēt tā, kā vajag. *tas vĩrs nav uz muti kritis. sapruôt adbiĺdẹ̃t – iŕ pa juõkiêm, iŕ patiêsi. / tam̃ Pẽterim̃ tâdi teîcamiê, ka iŕ kuô dziŕdẹ̃t. nav uz muti kritis.* ✧ ***raût (citam) kumāsu nuo mutes*** – (censties) gūt kādu labumu uz cita rēķina; censties atņemt ko citam. *ne·kâda laba dzîve tuŕ nebija. ja kas laps patrãpîjâs, ta râva cic citam̃ kumâsu nuô mutes. / us tâdu râvêju, nenuôvẽlîgu ciĺvẹ̃ku saka – tas jaû teû kumâsu nuô mutes raûn.* ✧ ***runāt piĺĺā mutē*** – daudz, arī skaļi runāt. *dziêd piĺĺâ rĩklê, bet runâ piĺĺâ mutê.* ✧ ***siŕds kâpj*** (arī ***lẹc***) ***pa muti laũkā*** – saka, ja izjūt lielu žēlumu, pārdzīvo lielas bēdas. *siŕc lẹc pa muti laũkã, ka dziŕdu pa tuõ nelaĩmi, pa tuõ uguñsgrẹ̃ku. / mãteî bî liẽli kreņķi, siŕc kâpa pa muti laũkã. / nu, tuõ rẹdzuôt, siŕc pa muti kâp laũkâ. bet kuô darîsi! viss Diêva ruôkâ. / tã nebî taîsnîba! man̂ siŕc kâpa pa muti laũkã – gribêju pateîkt taîsnîbu.* ✧ ***siŕds krît pa muti laũkā*** – saka, ja sirds darbojas pārāk spēcīgi, strauji. *puĩkas nu skriên tâ mãjâ, ka siŕc pa muti krît laũkâ.* ✧ ***(ta) kâ jẹ̃ra mute*** – saka par remdenu šķidrumu (parasti ūdeni). *ta kâ jẹ̃ra mute – tam̃ ûdenim̃ ne·kâda siĺtuma nav.* ✧ ***turēt muti*** – nerunāt, neteikt. *pļuderê uñ pļuderê! varẹ̃tu labâk savu muti turẹ̃t. / saîmniêku nebi mãjâs, meîtas grib iscẹpt gaļu. bet nu ta bi jâtuŕ mute!* ✧ ***turi muti!*** – saka pavēlot, lai nerunā, klusē, arī lai nestāsta citiem. *skuõluôtâjs tâc stiñgrs i bijis – tâc Aîspuŕs. ka viš nav varêjis tuõs bẹ̃rnus vaĺdît, ta viš i teîcis – nu muti tak turi! / tu, vẹca skaŕbala, turêsi labâk savu muti!* ✧ ***ûdens mutē smeļās*** – saka, ja ir ļoti lielas grūtības. *ûdeñs mutê smeļâs – teîc, ka kâdam̃ dziêvâjuôt nepaduôdâs. / tiẽm saîmniẽkiêm taî jaûnâ dzîvê šuô gadu nebûs viêgli. parâdi liẽli, pa tuô zemi jâmaksâ. kâ sacît jãsaka, ûdeñs smeļâs mutê.* ✧ ***(vârdi) kas pie mutes (pienãk)*** – neapdomājot (parasti lamājoties) pateikti (vārdi). *ka jaû nu grib lamâtiês, ta jaû nemeklê vârdus. kas piê mutes, tuõ laîž laũkâ.* / [netīru cilvēku] *nuôsaûc pa cũku uñ dažâduôs vârduôs, kas piê mutes piênãk.* ✧ ***viênā mutes ieplẹ̃tumā*** – aizgūtnēm (par runāšanu). *runâ viênâ mutes iêplẹ̃tumâ, cic ne·bût netiêk kâdu vârdu pateîkt.* // **Galvas daļa ap šo atveri; seja.** *es dzîvuôju gaŕ uôglêm. va naû mẹĺla mute? / nu tu aka esi nuôķẹ̃rnâjis muti, aka jâiẽt mazgât. / čaklas, čaklas jūs, meitiņas, lielas darba darītājas – jums mutīte nemazgāta, neslaucīta istabiņa.*

(LFK 1817, 64) ☐ ***mutes bļuõda*** (arī ***vañniņa***) – trauks, bļoda, kur mazgā seju, rokas, arī nelielus apģērba gabalus. *nu tãs jaû i aka mutes bļuõdas, kuô vaŕ dabuĩt* [pirkt]. / *vašbļuõda – tâ saka. senâk bi ķipelis, mutes vañniņa – tã bleķa.* ☐ ***mutes ziẽpes*** – tualetes ziepes. *tag jaû a mutes ziẽpêm viẽ visi mazgâjâs. va ta tuôreĩz kâc zinâj, mutes ziẽpes kas i!*

2. **Atvere, arī iedobe (piemēram, priekšmetam, ierīcei).** *bij tâdi skalu turętâji nuô dzeĺža kâ šķẽres. tiẽm bi tâdas mutes, ku iêbâza* [skalu]. / *ja venteri plūdu laikā, kad ūdens sāk krist, iespiež ar muti pret upes iztęku, tad saka, ka venteris iespiests kriteniski.* (EH I 656) ☐ ***krâsn(e)s mute*** – krāsns kurtuve. *krâsns mute* [sauca], *ku maîzi lika. / tuŕ bi krâsne, ku maîzi cepa. krâsns mute bi ķêķî. / krâsns mute, kuŕ iẽkuŕ uguni. / ka tã krâsnes mute i juô liẽla, ta vaŕ labi salikt maĺku. tuŕ vaŕ tâds liẽls pagales likt.* ☐ ***uz muti*** – otrādi, ar atveri uz leju (apgāzt, apvērst). *laĩvu izvilka kraňtâ uň abgâza uz muti.*

3. **Skūpsts.** *saĺda mutîte bi. sabučuôjâs.* ☐ ***duot mutes*** – skūpstīt. [Mīkla:] *juňprava sêd uz gaĺdu, kas nãk iêkšâ, tas duô mutes.* [Atminējums:] *krũza. / skaîti, skaîti, rijkurîti, vaî iŕ visi sitẽjiņi!* [..] *kaĩmiņ Līze viẽn nebija. tã jaû bija aîzgãjuse mũsu Jãniń mutes duõt. / jauni puiši mutes deva pęlęķami akmeņam – šķiet meitiņu apgulušu ar pęlęķu villainīti.* (LFK 1817, 204)

4. **Malks.** *iẽšu pajęńt kâdu muti dzêriênu. / es viênu muti iêdzêru alu, bet vaĩrâk nedzêru, nebî gârc.*

5. **Runa; valoda.** *te·pat aŕ bi viêna tâda siẽva. mute bij laba, skrêja tã mute! / tu teîci, ka tas nav tiêsa, bet es tuõ dzîŕdêju nuô viņa mutes. / piẽkûst maň kãjas, ruôkas, mute maň nepiẽkusa. / nebędâju piẽkususi, priêcâjuôs nuõdarîjse. kãjas, ruôkas maň piẽkusa, mute mana nepiẽkusa. kãjas, ruôkas daŕbu dara, mute daŕba nedarija.* ✧ ***braûkt ar muti*** – daudz, arī aplam vai nepieklājīgi runāt. *ja kâc daũdz runâ niẽkus, ta teîc, ka braûc a muti. cik nu tuŕ tãs taîsnĩbas!* ✧ ***brũķēt liẽlu muti*** – daudz, arī skaļi vai nekaunīgi runāt. *nebrũķê tik liẽlu muti!* ✧ ***klabināt muti*** – daudz runāt (parasti ko nevajadzīgu, bezsaturīgu). *muti klabinât* [ir] *veĺtîgi runât. / kuô tuŕ tik daũdz muti klabinât – kas darâms, jãpadara. / cik nav teîkc uň runâc, ka nebûs ne·kâda labuma, ka apsẽs tuõ grañta zemi. bet neklaũsa! velti muti klabinât!* ✧ ***liẽla mute*** – saka, ja kāds runā daudz, parasti lielīgi, nesmalkjūtīgi. *taḿ liẽla mute – viš puĺku runâ.* ✧ ***mute iẽt kâ mĩstīklas*** – saka par cilvēku, kas daudz un ātri runā. *nu taḿ jaû mute iẽt kâ mĩstîklas.* ✧ ***mutes bajãrs*** – runīgs cilvēks; lielībnieks. *mutes bajãrs i briẽsmîks runâtâjs, runã gũtu, ne taptu, iŕ liẽlîks aŕ. / mutes bajãrs i tâc liẽls pļãpis, tâc liẽlîbniêks, grib bût piŕmaîs runâtâjs. / mutes bajãrs – teîc* [uz tādu], *kas vaŕ runât vĩšu nevĩšu,* [nezin] *kas patiêsîba, kas samęluôc.* ✧ ***mutes palaîšana*** – kā slēpjama izpaušana. *taḿ Añdriķiḿ paŕ tuõ mutes palaîšanu bûtu duôdaḿs pa gaĺvu.* ✧ ***nuo mutes mutē*** – strauji izplatoties (par ziņu, vēsti, baumām u. tml.). *tas* [teiciens] *gãja nuô mutes mutê. / kâc brĩnuḿs iẽt nuô mutes mutê.* ✧ ***palaîst (pa(r) daũdz liẽlu) muti*** – a) izteikties nepieklājīgi, rupji. *mũsu pusê teîc – tas palaîž pa daũdz liẽlu muti. / Añdriķis jaû palaîž muti. / viš palaîdis muti, runâ tâds rupjĩbas.* b) izpļāpāt (ko). *iscepsiḿ gaļu. bet tu tik nepalaîd muti, kad pârbraûc mãte. / nevaîg visu ispļãpât, kas mãjã nuõtiêk. nevaîg palaîst muti. / tu nepalaîd liẽlu muti! nepļãpã!* ✧ ***palaîsties mutē*** – runājot atļauties vaļības; runāt rupjības. *viš tâc dikti mutẽ palaîdiês. iêmâca tiẽm mazâkiẽm bęrniẽm aŕ.*

mutelīgs. Sk. *m u t ī g s .*

mutenis subst. **Plekšu vads.** *mutenis – aŕ tuõ zvejuô tik butes. / plekstes velk ar vadu, nereti makšķerē arī ar āķiem vai zvejo ar muteni.* (Laumane 2019, 215)

mutere. Sk. *m u t a r s .*

mutēties v. **Ķircināties.** *puĩši bi ussajęmušiês tuõ meîtu, mutêjâs visâdi. uň viņa pretî runâja.*

mutīgs, ***-a***, arī ***mutelīgs***, ***-a*** adj. **Runīgs, pļāpīgs.** *mutîks* [ir] *runâtîks. / pa daũdz mutîks tas bęrns. nevaŕ a viņu iêsâkt strĩdętiês. / iŕ gaň tas vĩrs mutelîks! puĺku runâ!*

mutmetis subst. **Neliela glāze degvīna.** [svētku] *vakarâ saîmniêks puĩšiêm deva pa mutmeti brañdava. / mutmetis i glãze, tilpumâ, cik mutê vaŕ iêjęńt, – viênu klugu.* // **Degvīns.** *tas i laps mutmetis. ka dzêrêji bi sasavâkušiês, ta tâ runâja.*

mutulis subst. **1. Lodveida, spirālveida (tvaiku, dūmu u. tml.) kopums.** *tvaîka mutuļi, garaîņi vãruôt ceļâs. / rudzi vãrpuô, ka nãk ziêdu laĩks. ta tâdi puteklîši nuôkûp kâ dũmu mutuĺs.* // **Gaisa vai gāzes pūslītis, kas rodas šķidrumā; burbulis.** *zupa a mutuli vãrâs.* ☐ ***(uz)mest*** (arī ***sist***) ***mutuli*** – mutuļot; burbuļot. *gręãpî ûdeńs sâk mutuļuôt, mutuļus męst. /*

nu jaû mẹt mutuli. ta jaû vãrâs, ka mẹt mutuļus. / vãrijâm alu nuô biẽtêm. ta teîca – veĺ nav laps, veĺ mutuli nesit.

2. Straujš, spēcīgs (ūdens) virpulis (ūdenstilpē). *piê tiĹta ûdeńs griẽžâs tâc liẽls mutulis.* ✧ ***griẽžās viênā mutulī*** – saka, ja barā iet, dzied. [Pelnu dienā] *dziêd uń griẽžâs viênâ mutulî. nuõpuškuôti kadeģi visâm* [sievietēm] *ruôkâ, iẽsiêtas cũku kãjas, puĺkstẽnîši, braûc dziêdâdami, skanệdami.*

mutuļuot v. **Stipri vārīties, radot burbuļus, tvaikus.** *mutuļuô, ka ûdẹńc vãrâs.* / [zupa] *lệni vãrâs, buŕbuļuô. ka dikti vãrâs, ta mutuļuô.*

mũzāt v. **Ēst.** *jâiẽt mũzât puzdiêna. iẽsiḿ mũzât! / kuô tik iĺgi tuŕ mũzâ? êd muñdrâk! / nu ta nevaŕ beîkt mũzât! / tev aka mute kust! kuô tu aka tuŕ mũzâ?* // **„Essend den Mund vollstopfen"** („ēdot piebāzt pilnu muti"). (EH I 839)

muzejs subst. **Iestāde, kas vāc, glabā, sistematizē, izstāda apskatei, kā arī pēta noteikta veida materiālās un garīgās kultūras vērtības.** *tuô* [veco] *mãju aĩzveda uz Rĩgu muzejâ. „Tupeši"* [bija] *mũs kaĩmiņu mãja, jâ. / tãs* [senās mantas] *visas jaû drĩz iẽs pruôjâ, drĩzâ laĩkâ uz muzeju iẽs pruôjâ. / vaḿzi addevu Nîcas muzejâ. / nuõbraûca bệrni Liẽpãjâ paskatît muzeju. skuõluôtajs braûca lĩdz.* ☐ ***brĩvdabas muzejs*** – etnogrāfisks muzejs, kura eksponāti (piemēram, ēkas) ir izvietoti brīvā dabā. *brĩvdabas muzejâ mẽs* [etnogrāfiskā ansambļa dalībnieki] *ẹsaḿ bijuši jaû vaĩrâkkârt.*

muzĩka, arī ***mũzika***, ***muzĩķis*** subst. **Mākslas veids, kurā dzīves īstenības tēlainā atspoguļojuma līdzeklis ir skaņa.** *ģĩgas i kâc muzĩks iñstrumeñc. / ciḿbuõle i muzĩks rîks. bet, kâda viņa iŕ, tuõ es nezinu pateîkt. / stẹbule i nuô kuôka mizas istaĩsîta sviĺpe, pûšama muzĩkas iêrîce.* ☐ ***ragu muzĩka*** – mūzika, ko atskaņo ar pūšamajiem instrumentiem. *ragu muzĩka spẽlêja, uń ļuôti skaîsti bija.* // **Skaņdarba atskaņojums, skanējums.** *mań patîk muzĩka.* / [pēc izrādes] *ta spẽlêja muzĩka. ta tiê jaûniê dañcuôja.* / [kapu svētkos] *čeĺls bij uń vijuõles divas, uń dikti, dikti smuka mũzika bi. / krustadañci veĺ dañcâja. tuŕ ne·kâda muzĩka nebi. / viêni* [pulksteņi] *aka bi tâdi – skapîtî tâdu muzĩku spẽlêja.* / [talkā] *bi muzĩķis, veĺ dañci istaĩsa, – kâ jaû taĺkâ.* // **Mūzikas instruments.** *lẹc bukuôs – pãrģêrbjas, paję̂m muzĩku uń iẽt apkârt.* / [ķekatām] *pašiêm muzĩķis lĩdz – ệrmũņika uń pijuõle.* / [puiši] *atnãk sẹzdiêns vakaru barâ aŕ muzĩķi, aŕ ệrmũniku uń vis. / iêmâcijâs stîgu muzĩķus* [spēlēt].

muzikãls, ***-a*** adj.; ***muzikãli*** adv. **Tāds, kam ir dotības mūzikā; tāds, kas izprot mūziku.** *visi tiẽ bệrni dziêd kuõrî, visi muzikãli – dziêd uń pûš. / tiẽ bệrni i muzikãli abdãvinâti.*

muzikañts. Sk. *m u z u k a ñ t s .*

muzĩķis. Sk. *m u z ĩ k a .*

muzukañts, arī ***muzikañts*** subst. **Cilvēks, kas spēlē kādu mūzikas instrumentu (piemēram, viesībās, ballēs), parasti par atlīdzību, bet nav profesionāls mūziķis.** *teîc – kaḿ ruôkâm gạri pîrksti, tas bûs laps muzikañc. / mań visi radi tâdi dziêdâtâji. tệs bi liẽls muzikañc. / kas mâcêja ệrmũnikas spệlệt, tas bija liẽls muzukañc.* / [Lieldienās] *baĺles bi, muzukañti tâdâ viêtâ, ku varêja dañcât. / nuô rîta tuõs jaûnuôs pãrus cêla aûkšâ, kad sâka muzikañti spệlệt, kaḿ jaû bija muzikañti.* / [ķekatām] *muzikañc aŕ bi lĩdz, kâda ệrmũņika. / tâ dañcuôjâm, ka muzukañtaḿ spẽlẽjuôt visi zeĩdi pijuõleî satrũka.* ☐ ***taûru muzukañts*** – mūzikas pūšaminstrumenta spēlētājs. *vệlâk jaû iscêlâs puĺku taûru muzukañtu. / zaļuḿbaĺlê spẽlêja taûru muzukañti, varêja labi dañcât.* ☐ ***diẽnēt muzikañtuos*** – dienot armijā, spēlēt armijas orķestrī. *mẽs aŕmijâ jaû bijãm nuô tã kuĺturãlâ gala. muzikañtuôs diẽnêjâm.*

mûžam adv. **1. Vienmēr, pastāvīgi, uz visiem laikiem.** *tiẽ* [vecie žogi] *iŕ dikti stipri ari. ja tik tiẽ miêti iŕ dẹdzinâti bijuši, tiẽ gali, ta viņi mûžaḿ aŕ stãv taî zemê, lidz ispũt. / labâk guļu piê akmeņa, ne piê slaîka tệvadệla. piê akmeņa gulệdama, mûžaḿ kaûnu neredzêšu. guĺ piê slaîka tệvadệla, visu nakti jãkaûjâs. / es savam ciemiņam mũžam labu vien vẽlẽj.* (LFK 1818, 66) ☐ ***mûžīgi mûžam (un trîs diênas)*** – bezgalīgi ilgā laikposmā; vienmēr. *mûžîgi mûžaḿ mĩlêšu tevi. / ka kaû kuô stipru pataĩsija, teîca – tas nu turês mûžîgi mûžaḿ uń trîs diênas.*

2. savienojumā ar noliegtu v. vai part. *ne*. **Nekad.** *ruônas kâdas slimîbas, ku tu ne mûžaḿ neduõmâ. / es ne mûžaḿ tâ nebûtu darîjse. / ja par puisi nebệdãsi, mũžam vĩra nedabũsi.* (LFK 1817, 197) / *muḿs bi tâdas pļavas, ku mûžaḿ nevarêja iêbraûkt. ta sameta* [kaudzēs] *visu siênu vasarâ. / es mũžam nepãrnãkšu jũsu durvis virinãt.* (LFK 1961, 10114)

mûž·diên, arī ***mûždiên*** adv. **Vienmēr, pastāvīgi.** *tas* [dēls] *jaû mûž·diên izaĺcis, ne·kad nav diẽzgaṅ. / cik es zinu, maṅ viênmẹ̄r bi diu̯pacmit klãvi jâuskabiṅ. mûždiên bi tiẽ diu̯pacmit jâuskabiṅ.* (Svent. 91) / *viṇa* [tas ir, veca sieviete] *mûž·diên stãvêja piê tiẽm vârtiêm uṅ mũs vêl nuôlaṅgâja, ja nepatapa pateîkt lab·diên.*

mûžība subst. **Ļoti ilgs laikposms.** *vaĺcîti aka* [dejoja]. *tas jaû arî nuô mûžîbas irî.* ☐ ***ak mûžībiṇ!*** – izsaucas izbrīnā, pārsteigumā, arī satraukumā, sašutumā, izbailēs. *vaîrâk kâ siêna iêkš viêna liñdraka! ak mûžîbiṇ! / kâdi šiẽ* [bērni] *i neklaũsîgi – ak mûžîbiṇ!*

mûžīgi adv. **Bezgalīgi ilgi; vienmēr.** *viš* [tas ir, lauks] *stãvêja mûžîgi slapš. kâdi piêci gabali arî atâlu palika nenuôvâkti. / puĩsis zvẽr, ka mĩlês meîtu mûžîgi.* ☐ ***mûžīgi mûžam (un trîs diênas)***. Sk. *m û ž a m* . // **Pastāvīgi; vienmēr.** *ka vãrija rĩsu zupu, ta bi mûžîgi piêdedzis. / saksenis muṁs mûžîgi uzņęs liêtu. / es viņas vârdu nevaru acęrętiês mûžîgi! / es mûžîgi nesu tuô savu daĺ̃bi tâ ruôkâ. nu tas irî, a kuô stũma tuôs baļ̃ķus, – stũmeklis. / zemi kaļ̃ķuô, ka skâba. ku nav labi grãvi, viš mûžîgi turâs tâc slapš, mitrs.* / [arkla] *aũklis – tas mûžîgi iêkš ruôkâm i jâaũklê. / taṅte a tuõ* [mikstūru] *mûžîgi sarĩvêja muguru. / te mûžîgi applûda. tiẽ laũki visi pluduôja.* // **Ilgstoši; nemitīgi.** *tas buĺ̃lis mûžîgi maũruô, nav piêpiĺ̃daṁs. / irî tâdi ciĺvęki, kas mûžîgi čĩkst, irî neapmiêrinâti a kaû kuô. / viš mûžîgi pukst viẽ – ne·kad viņaṁ labi nav.*

mûžīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam nav ne sākuma, ne beigu; bezgalīgs laikā; tāds, kas eksistē, pastāv ļoti ilgi, arī bezgalīgi ilgi.** *mûžîks i, kaṁ nęrędz beĩgu. / šij pasaũlê ne·kas naû mûžîks.* ☐ ***mûžīgs miêrs*** – nāve; stāvoklis pēc nāves. *taṁ vĩraṁ nu irî mûžîks miêrs. tik daũdz zemes iêstrâdâja, tik daũdz padarija. nu irî mûžîks miêrs.* ☐ ***uz mûžīgiem laĩkiem*** – uz ļoti ilgu laiku; neatgriezeniski. *barũns pârdeva zemi saviêm kaĺ̃piêm uz mûžîgiêm laĩkiêm, kas samaksâja tũ·lĩt. uṅ, kas maksâja pa daļâm, ja nevarêja citâ reĩzâ samaksât, atjêma tuõ zemi.* ✧ ***ak tu mûžīgs tę̄vs!*** – izsaucas izbrīnā, pārsteigumā, arī satraukumā, sašutumā, izbailēs. *ak tu mûžîks tę̄s! kâ tu grĩļuôjiês iẽdaṁs!*

mûžs subst. **1. Laikposms, kurā noris (cilvēka) eksistence; dzīve.** *viss mûš viênâ strâdâšanâ* [pagājis]. */ mûžu dzîvuô, mûžu mâciês. / siẽvu jaû jẽma visaṁ mûžaṁ. / divus mûžus ne·viêns nedzîvuô. sakrâjuse, sàaûduse piĺ̃lu lãdi aûdęklu, duõmâ divus mûžus dzîvuôt! / tuṁsĩnâ, naksnĩnâ gruõzu savu vaînadzĩnu. kurî tas gaîši acpîdêja, turî mûžĩnu nuôdzîvuôšu – vaî puõļuôs, vaî leĩšuôs, vaî ĩstuôs brãlîšuôs. acpîd taûtu sẽtĩnâ, turî mûžĩnu nuôdzîvuôšu. turî mûžĩnu nuôdzîvuôšu, turî bûs manis arâjĩnis. / nuô Diêviņa izlûdzuôs divêjâdus labumiņus – ceļaṁ veĩklu kumeliņu, mûžaṁ labu lĩgaviņu. / ja gulêsi šuõ naksniņu, tad gulêsi visu mûžu. negulêsi šuõ naksniņu, negulêsi visu mûžu. / es savâ mûžâ divi reĩzes ęsu ķęķatâs izlę̂kuse. / mãte iêminuse taciņu, caũru mûžu staĩgâdama nuô ķêķa us klẽti uṅ pagrabu.* ☐ ***mûža draûgs*** poēt. – a) cilvēks, ar kuru saista draudzība mūža garumā. *Jãnis a Ję̃kabu bî mûža draûgi. viņi nuô jaûnîbs laĩkiêm draûdzêjâs lidz sirṁaṁ vęcumaṁ.* b) vīrs. *mûža draûks teîc uz laũlâtuô. / es arî savu mûža draûgu nuôdzîvuôju iĺ̃gus gadus, nepârmetâm sliktu viêns uõtraṁ. / klusu klusu parunâju ar tuo savu mūža draugu.* (LFK 1961, 10100) ☐ ***mûža nuõvakare*** poēt. – vecumdienas. *mûža nuõvakare* [ir] *pêdêjiê vęcuma gadi. / veĺ̂ mûža nuõvakarê vęcaîstę̂s taĩsija karuôtes.* ☐ ***mûža vakars*** poēt. – mūža beigu posms. *daĩļa mana lĩgavĩna lĩdz pat mûža vakaraṁ. / ja mũra mãjaî apakšâ pudrameñteî iẽt saĺs, ta viņš salaûzîs, sasprę̂gâs mũri. uṅ viņš* [tas ir, namdaris] *teîc – uṅ ta tu mani suôdîsi lidz mûža vakaraṁ.* ☐ ***manam mûžam pietiks*** – saka, ja (kā) ir daudz, pietiekami. *skũna piĺ̃la i – manaṁ mûžaṁ piêtiks* [malkas]. ☐ ***uz (visu) mûžu*** – līdz mūža galam. *garaîs kãsus bi bę̂rniêm. cic palika nabaks uz visu mûžu. / sasêda mãsĩna arî taûtu dę̂lu, sasêda uz mûžu, ne viênaî diênaî.* ✧ ***mûža maîze.*** Sk. *m a î z e* . ✧ ***mūža māja.*** Sk. *m ã j a* . ✧ ***aiziẽt pie Diêva, mûža nepabeîdzis*** – nomirst jaunībā vai pusmūžā. *us tâdu, kas pusmûžâ nuõmirst, teîc – aîziẽt piê Diêva, mûža nepabeîdzis.* ✧ ***êst mûžu*** – nemitīgi sagādāt citam ciešanas, bēdas. *bę̂rnu nesaticība ę̂d tiẽm vęcâkiêm mûžu. / ka pręcę̂ti ciĺvę̂ki labi nesatiêk, viêns uõtraṁ nevarî labi iẽtapt, ta teîc – nu ę̂d manu mûžu.* ✧ ***savu mûžu***; savienojumā ar noliegtu v. – nekad. *savu mûžu nę̂smu zadzis uṅ taga ari nejeṁšu cita maṅtu.* // **Laikposms, kurā noris (dzīvnieka, auga) eksistence.** *cũka jaû vęca nepalika. taî jaû mûš bî îss. / citaṁ daîktaṁ i tâc garîš mûš, viš iĺ̃gi dzîvuô. / ak vaĩ, cik taṁ daîktaṁ* [tas ir, lopam] *iĺ̃ks mûš! / ne·viênaṁ tâc mûžĩnis, kâc mûžinis linĩnaṁ – sit gaĺvĩnu, plûc matĩnus, vêl iêmêrca ûdenî.*

2. Ļoti ilgs, arī bezgalīgi ilgs laikposms. ☐ ***mûža miêgs.*** Sk. *m i ê g s .* ☐ ***mûžu mûžuos*** – ļoti ilgi, arī bezgalīgi ilgi; mūžīgi. *mûžu mûžuôs – teîc us kuô paliêkuôšu. / saũle nebeîks spîdệt mûžu mûžuôs. tik mẽs cic pêc cita ejam̂ pruôjâm.* ✧ ***mûža mãja.*** Sk. *m ã j a .* ✧ ***mûža nam̂s*** poēt. – zārks. *ej namā, dari alu, taisi manu mūža namu!* (LFK 1961, 10100) ✧ ***aizdarīt aces*** (arī ***aizmigt*) *uz mûžu*** poēt. – nomirt. *vẹcaîs Pẽteris nuõmira – aîzdarija aces uz mûžu. / aîzmikt uz mûžu* [ir] *nuõmĩrt.* ✧ ***ak (tu) mûžs!***, arī ***ak mûža diêniņa!*** – izsaucas lielā pārsteigumā, izbrīnā u. tml., arī lai pastiprinātu izteikto domu. *tuŕ jaû kâd·reĩz bi aveņu – ak mûš! / es duõmâju – ak tu mûš! kas nu aka pulĥku miruši! / ak mûš! puĩši senâk gãja apkârt uń tâdus brĩnumus taĩsija. / ak tu mûš, kâ tu tuõ nevari izdarît! / ak mûža diêniņa!* ✧ ***visu diênu mûžu*** novec. – vienmēr, pastāvīgi. *nuô dzimuma viņa bi kuprîte. nu visu diênu mûžu taî bûs jâbût – slikti.*

N

na interj.; arī atkārtojumā. **1. Lieto, lai izteiktu emocionāli intelektuālu attieksmi (piemēram, brīdinājumu, izbrīnu u. tml.).** *na! tu tuõ nedari! – tas i tâc piêteîciêns.*

2. Lieto, lai pamudinātu sarunbiedru darīt ko. *na, na, adduô tuõ naûdu maṅ! es labâk paglabâšu. / na, êd! ak tu piñtiķis tâc, tu vêl nuôsmãdêsi maîzi!* [Saka kaķim.]

naba subst. **1. Apaļš padziļinājums vēdera sienas vidū, kas izveidojies vietā, kur bijusi nabassaite.** [aitai] *naba i vệdẹra vidû, apakšâ.* / [cūkai] *pavêderê nev ne·viêna spal̃va. tuŕ bi tẹsmệns, pupi – katrâ pusê seši pupi, vidû naba.* / *pãr pa nabu bi tãs* [kreklu] *priêkšas.* / *ja bi pasarâviês, ta pajẽma aka tâdu puôdeli,* [..] *pakulas. tãs apmêrcêj petruõlijâ uṅ piêlaîda zẽveli, issil̃dija. uṅ mudîgi lika uz nabu viŕsû. uṅ piêvil̂ka pil̃lu tuõ.* / *visa mana naba sâp, kâ gribêju brañdavĩnu. kad dabuju brañdavĩnu, naba vaĩs nesâpêja.* ☐ ***paraût nabu*** – izraisīt (sev) nelabuma sajūtu, sāpes pakrūtē (piemēram, ko smagu ceļot). *ka dikti cêla kuô, ta teîcêm – neparaû nabu!* ☐ ***saķeŕt nabu*** – rasties smaguma sajūtai, sāpēm kuņģī (piemēram, iedzerot ko asu). *ka vệdẹŕs sâp, iẽdzeŕ kuô. ta saķeŕ nabu.* / *iẽdzêru brañdavu, tâ saķêra nabu!* // **Centrs, vidus (kādam priekšmetam, parādībai).** *naba* [ir] *viducis, ap kuru viss griẽžâs.* / *naba* [ir] *vidus, ap kuô riņķî viss gruõzâs.* / *kaĩmiņu Jẽčus – taṁ tã mũņika. uṅ citi viẽn apkârt kâ gaŕ nabu griẽžâs.* // pārn. **Gatavojot sieru (parasti) apaļas ripas veidā, ietinot to drānā un novietojot zem sloga, drānas sasējuma vietā izveidojies izcilnis.** *saîmniêces* [sieru] *taũpija – pakarinâja aîs tãm nabiņâm. ja tas tapelis i liẽlâks, ta vaŕ apjẹm̃t šnuõri tuŕ.*

2. Orgāns, kas savieno augli ar mātes organismu. *suvệniêm i visiêm naba, tâda gara dẹsa. tã i jãnuôgriêž. viņa jaû nuõtrũkst pate aŕ. vệlâk tâ sakal̂st uṅ nuôkrît – pa kâdâm divâm, trijâm diênâm.* / [sivēnu] *sagaĩdîtâjs stãv a šķẽrêm klât uṅ nuôgriêž nabu.* / *nuô tâdiêm jệlumiêm cũku glabâ. cũka kuôž tãs nabas aŕ tiẽm suvệniêm – ta ka viņi piêdzimuši. bet tas rệti gadijâs.* ☐ ***nabas saĩte*** – cauruļveida orgāns, kas savieno augli ar placentu; nabassaite. *tas* [tas ir, ķēve] *i stiprs luõps. viņa a zuôbiêm pãrplêš tuõ plêvi uṅ pãrkuôž nabas saĩti pate.*

[I, II]***nabadze.*** Sk. [I, II]*n a b a g s* .

nabadzība subst. **1. Nepieciešamo eksistences līdzekļu trūkums, nepietiekamība.** *nu uṅ tâdus* [audeklus] *visus paši aûdêm, paši darijâm. nu tad jaû* [tas ir, pirms 1. pasaules kara] *nabadzîba bija.* / *nu nevaŕ jaû teîkt, ka mẽs bûtaṁ kaû kâdâ briẽsmîgâ nabadzîbâ.* / *ak vaĩ – mani* [dzeguze] *aĩskukuôja, nebiju êdis. uṅ ne·viênc kapĩķis nebi klât! ta tã nabadzîba* [būs] *visu gadu.* ✧ ***sisties ar nabadzību*** – trūcīgi, nabadzīgi dzīvot. *kas nemâk viŕčaptệt, tas a nabadzîbu viẽn sitâs.*

2. Niecīgas materiālas vērtības (kāda īpašumā); niecīgs īpašums (parasti priekšmeti, nauda). *tas skapelis, tã lãdele, tã visa mana nabadzîba – teîca Pẽteris, ejuôt piê saîmniêka pa puĩši.*

nabadzīgi adv. **Tā, ka trūkst, nepietiek nepieciešamo eksistences līdzekļu; trūcīgi.** *viņi jaû dziêvâ tâ nabadzîgi – nebi, kuô rudeni gaļas nuõkaût.* / *mana ģimene dzîvuôja ļuôti nabadzîgi tanĩ laĩkã. tệs strâdâja, mãte bi mãjâs.* / *viš jaû tâc nabaks, dzîvuô nabadzîgi.* / *nu maṅs dệls gribệtu prẹcệtiês. bet nu mẽs tâ nabadzîgi dzîvâj, vaîdzệtu tâdas bagâtâkas* [līgavas].

nabadzīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam trūkst, nepietiek nepieciešamo eksistences līdzekļu; trūcīgs.** *nabadzîks i, kaṁ nav ne·kâdas mañtas.* / [uz Sibīriju] *nuôgãja jaû tâdi nabadzîgi cilệki.* / *rudeniẽki bi nabadzîgâki. tiẽm bi peĩ̃ņa pa akmệniêm, kamệr Liẽpãju bũvêja.* / *kas bi nabadzĩgâki,* [tie no pakulām] *aûda pat svârkus.* / *kad precêjâs, deva mãteî dižuõ drãnu. nabadzîgâki tâ·pat kâdu ũssedza.* / *cic i tâc, tik nabadzîks, ka gaṅ·drĩz naû kuô gal̂dã likt.*

2. Tāds, kam kas vērtīgs, vajadzīgs, derīgs piemīt niecīgā daudzumā; tāds, kurā ir maz vērtīgu, vajadzīgu, derīgu sastāvdaļu. *neleî tig daũdz tã piẽna piê zupas, laî i nabadzîgâka.*

nabagmāja subst.; vēst. **Nespējnieku patversme.** *tuŕ* [pagasta centrā] *bi nabagmãja, pagastmãja uṅ ãrsta mãja.* / *tik iĩ̃gi strâdâs, kamệr varês. ka nê, iẽs nabagmãjâ.* / *iẽt uz nabagmãju? – tas aŕ ne·kuô neduô.*

nabagnam̂s subst.; vēst. **Nabagmāja; nespējnieku patversme.** *Pę̂rkuôngal̂s bi lidz pagasta skrīveŗa mãjâm. tuŕ bi daktera nam̂s uń nabagnam̂s. / piê nabagnama bi zeme. uń tuŕ vaîdzêja, kas viņu strâdâ uń kuôp tuõs nabagus – vãra viņiêm ę̂st, apmazgâ. / senâk nabagnamu nebi. katram̂ nabagam̂ pa gadu pagasc maksâja piêci rubļi. / tâ aŕ bi viênu brîdi, ka nabagnamâ ne·maz nelika tâdus, kas vaīs ne·kuô nevarêja darît, bet deva apkârt piê saîmniêkiêm pa mẽnešiêm tâdus nabagus. / kad vęcu, kam̂ nebi abgãdniêka, nuõveda nabagnamâ, teîca – tuõ jaû kruõņa maîzê aîzveda. / nabagnamâ jaû netrũkst tâdu veciņu, kas vêl vaŕ savę̂rpt dzivi.*

[1]***nabags*** m., [1]***nabadze***, arī [1]***nabaģe*** f.; subst. **1. Cilvēks, kas dzīvo ļoti lielā trūkumā, nabadzībā.** *te teîca nabaks* [jeb] *ubaks uń nabaģe* [jeb] *ubaģe. / vĩriêtis iŕ nabaks, bet siẽviête – nabaģe. nu jaû tâdu nav. / nabagus vêl saûc paŕ ubagiêm. vĩri iŕ ubagi, siẽvas nabaģes, ubaģes. / nabagi bi pul̂ku, kas staĩgâja* [apkārt pa mājām]. */ pa kara laĩku tiẽ nabagi nãca daũdz. / tiẽ nabagi staĩgâja pêc kara. / biêzu apriku maîzes uń gaļas šķêli iêdeva nabagam̂. / ka kâc nabaks atnãca, ta jaû uz mũrîti pataĩsija gulêšanaî. / tu esi viênu nabagu isturêjis viênu mẽnesi, uõtrs aka nãk iêkšâ. / kâdreĩz tiẽ nabagi nebi vęci vĩri. / nabaks jaû tâdus* [zābakus] *nešuva. tuõs tik saîmniêka dę̂li. / kā būs mums, nabagiem, Lielās dienas sagaidīt?* (LFK 1818, 99) */ tuõ viênu buŕsti addevêm nabaģei. / issmejuôt, ka kâdus juõkus taĩsa, kad ķękatâs gãja, teîca – nu jaû abģę̂rbusês kâ tâda leĩšu nabaģe.* ☐ ***nabagu dancis*** – tautasdeja. *dižuo dančU nuosaukumi: divpadsmitdancis* [..], *zuobęnu dancis, arī nabagu dancis saukts.* (Etn. 1894, 80) ☐ ***nabagu mãja*** **(**arī ***nam̂s*****)** vēst. – nabagmāja; nespējnieku patversme. *nabaģine iŕ mãja. turiẽnâ nabagus liêk iêkšâ. tã iŕ tã pate nabagu mãja. / Nîcas muĩžâ bi* [ārsts]. *viênâ galâ bi nabagu mãja, uõtrâ bi ãrsta mãja. / Meļ̃ltaks nuô nabagnama gãja. taga vaĩs naû. nabagu nams pa labi ruôki tâda gara dzęl̂tę̂na mãja. / ka pataĩsija nabagu namu, ta visi nabagi bi nabagu namâ. / nabagu namâ lika tâdus, kas vaĩs ne·kuô nevarêja darît. / pêc kâzu nuõveda pil̃lus ratus a êdiêniêm, dzêriêniêm uz nabagu namu.* ☐ ***nabaga maîze*** – uzturs, paši nepieciešamākie eksistences līdzekļi, ko saņem no kāda. *nabaga maîze i, kuô duô nuô laba prâta uõtram̂, kas vaĩs nespę̂j pel̂nît.* ☐ ***nabagu pęńkuôki*** – vafeles. *viêna zuŕte bi nabagu pęńkuôki, tâdas siŕdîtes.* ☐ ***nabagu zupa*** – maizes zupa. *cic izvãrija tik ûdeni uń maîzi uń cukuru piêbẽra. ta jaû bi nabagu zupa. bet, ka piêlika kaû kuô, tik·pat saûca pa nabagu zupu. / nabagu zupa – ka isvãrîta maîze viẽn, ta tâ saûca vaĩrâk. tuõ jaû parasti vakariêm vãrija. / biguze* [ir] *maîzes zupa. pim̂slu aŕ saûc* [jeb] *nabagu zupa.* ☐ ***iẽt*** **(**arī ***staĩgāt*****)** ***nabaguos*** **(**arī ***nabagis*****)** – lūgt žēlastības dāvanas, ubagot. *tuôlaĩk* [tas ir, pēc kara] *bî daũdz cil̂vę̂ki, kas gãja nabaguôs. /* [senāk] *staĩgâja nabaguôs pa mãjâm. / nabagi staĩgâ nabaguôs apkârt. kas staĩgâj, tas staĩgâj gaŕ tiẽm bagâtiêm. / nabaguôs iẽt, ka nevaŕ nuôpel̂nît ne·kã. / kas varêja pastaĩgât, tiẽ gãja nabaguôs. / viņa gãja nabagis pa tiŕgu.* ✧ ***kaûjās kâ nabags ar nâvi.*** Sk. *n â v e .* ✧ ***kãrt*** **(**arī ***nę̂sāt*****)** ***nabaga kuli (kaklā)*** – nonākt galējā trūkumā; (sākt) ubagot. *tãs mãjas pa parâdiêm isũtrupêja. uń nu jãkaŕ nabaga kule kaklâ. /* [dēls] *isstaĩgâja tuô Liẽpãju, ne·kã nedabuja darît. nu pârnãca mãjâ. ari te ne·kã nev. nabaga kule bûs jâņę̂sâ.* ✧ ***kas duos nabagam ar dižgabalu šaũt!*** – a) saka, ja nevar dabūt to, ko vēlas. [kalpone] *grib ispel̂nît tuõ dę̂lu! – kuŕ nu – nabaga meîta! kas duôs nabagam̂ a dižgabalu šaũt!* b) saka, ja neatzīst (kādu) par kompetentu, zinošu. *kas duôs nabagam̂ a dižgabalu šaũt! – teîc us tâdu, kuô nepiêlaîž citi piê dižâkâm darîšanâm, ku katrs viêns nevaŕ.* ✧ ***(sa)spēlēt uz nabagiem*** – spēlēt kāršu spēli. *uz nabagiêm kad·reĩz spę̂lêja a bę̂rniêm. / ziêmas vakaruôs bę̂rni vâkuši liẽlâs meîtas saspę̂lę̂t uz nabagiẽm. /* [spēlē] *uz nabagiẽm ręti kâc mani vaŕ piêveĩkt.* ✧ ***visgribas nabaģe*** – cilvēks, kas cenšas visu uzzināt; ziņkārīgs cilvēks. *visgribas nabaģe, nabaks, kas visu grib zinât.*

2. Nožēlojams, nelaimīgs cilvēks; nožēlojams, vārgs dzīvnieks. *ja nebûtu sâkuši ę̂dinât* [bites], *bûtu nabadzîtes nuômirušas.* (LVDApr. 346) */ nu ku viņi, nabagi, laî dabuĩn* [barību]! [Saka par putniem.] */ bę̂rns pãrnãca nuõķiĩncis kâ nabaks. nu trĩc uń dreb. / strĩdamiês mẽs kâ nabagi – es teîcu, ka vaîg liẽlâkâ puôdâ stãdît tuõ miŕti, meîta teîca, ka nê. //* ģen.; adj. noz. **Nožēlojams, nelaimīgs, slims, arī trūcīgs (par cilvēkiem).** *lai bij gŗūti, kam bij gŗūti, gŗūt nabaga ganiņam.* (LFK 1961, 10080) */ kuô tiẽ nabaga zal̃dâtiņi laî dara, kad liêk iẽt karuôt! viņi jaû nezina, vaî dzîvi vel̂ bûs, iẽt nâvê. / tuõ tik varêja* [darīt] *bagâtniêki. nabaga cil̂vę̂ks jaû tuõ nevarêja. / ka nuô saîmniẽku isprecêjâs meîta kal̃pu puĩšim̂, ta tiẽ bi nabaga radi. bet, ka dę̂ls apprecêja kal̃pa meîtu, ta tuõs neteîca pa nabaga radiêm. //* **Par cilvēka ķermeņa daļām.** *ak tu nabaga gal̂viņa, tâ nuôsvîduse!*

3. Nespēcīgs, vārgs cilvēks. *garaîs kãsus bi bệrniêm. cic palika nabaks uz visu mûžu. / nu tas jaû gatavs nabaks – nuô tã ne·kâc strâdniêks vaîs nèisnãk.*

[II]***nabags***, ***-a***, arī ***nabaģis*** m., [II]***nabadze***, arī [II]***nabaģe*** f.; adj. **1. Tāds, kam trūkst, nepietiek nepieciešamo eksistences līdzekļu; trūcīgs; nabadzīgs.** *es, pãdîti dīdîdama, kules metu pabeņ̃ķê, laî netika mana pãde citam̂ kuļu nẹsâtâja. laî nabaks nebûtu, laî bûtu bagâc. / tu, dệls, mâciês paŕ kâdu amatniêku! ta dziêvâjuôt nebûsi nabaks. / kas ta nu kal̃puõni ļaũs prẹcệt! tã jaû iŕ nabadze, taî jaû ne·kã nav. / ta jaû cilệki bija tâdi nabaģi. / nu Maĩguža iŕ gaň vabaļa! izvabalêjuse, ka maň nav ne krẹkla mugurâ, cik nabaģe.*

2. Tāds, kam ir kāda slimība, deformācija. *viņam̂* [tas ir, brālim], *nabagam̂, tagad iẽt grũti – viêns pac savã mãjã. siẽva nuômira, bệrni aŕ i pruôm.* ✧ ***nabags uz kãjām*** – saka par cilvēku, kam ir grūti nostāvēt kājās, iet. *tam̂ Aňšim̂ tãs kãjas sâp uň sâp. jaûns cil̂vệks, bet nabaks us kãjâm.*

3. Tāds, kas tiek pakļauts fiziska spēka aizskārumam. *lai bij gṛūti, kam bij gṛūti, gṛūt nabaga liniņam – plẽš matiņus, cệrt galviņu, mẹt kauliņus ūdenī.* (LFK 1961, 10044)

nabaguot v. **Lūgt žēlastības dāvanas; ubagot.** *nabaguô, kas apkârt staĩgâ, lûgdam̂s gabaliņu maîzes, iẽt piê uõtra lûktiês. / cil̂vệks iẽt nabaguôt – piê uõtra dâvanas lûkt. / pagasc viņiêm* [tas ir, ugunsgrēkā cietušajiem] *deva izziņu. ta viņi varêja braûkt pa visu apriņ̃ķi nabaguôt.*

nabaguoties v. **Nabagot**. *maň mãjã bî piêtrũkuse sâle. dabuju iẽt nabaguôtiês.*

nabagzīdine subst. **Lakats no zīdam līdzīga auduma (?).** *nabagzĩdines bi bal̃c aŕ dzẹl̂tẹnu. piê siên gãj. skaîtîjâs nabaga drãnas. spîdêj uň bi lâsaîns, nebi zĩda. / bal̃tas a dzẹl̂tẹnu nabagzĩdines* [bija]. *a tãm piê siêna gãja, tâdas dârba drãnas* [bija].

[I, II]***nabaģe***. Sk. [I, II]*n a b a g s* .

nabaģelis subst. **Nomocīts (piemēram, smagā darbā, nelabvēlīgos apstākļos) dzīvnieks; cilvēks, kam ir kāda slimība, deformācija, arī trūcīgs cilvēks.** *maň jâiẽt apkabinât tuõ zir̂gu. šis jaû tâ nabaģelis nuômuõcîjiês ka beîkc. / nu jaû vẹcaîs Jãnis tâc nabaģelis. salaûza kãju, paiẽt labi nevaŕ, klibuô. / tas kaĩmiņš te tâc nabaģelis – viņam̂ viênmệr kaû kas piêtrũkst.*

nabaģine subst. **Nespējnieku patversme; nabagmāja.** *nabaģine iŕ mãja. turiẽnâ nabagus liêk iêkšâ. tã iŕ tã pate nabagu mãja. / nabaģine iŕ nabagmãja, kuŕ saliêk pagasta nabagus. / katrâ pagastâ bij tâda nabaģine. pagasc tuô ũsturẽja, salika iêkšâ sava pagasta nespẽjniêkus, kaň nebij, kas abgãdâ.*

nabaģis. Sk. [II]*n a b a g s* .

nabassaĩte subst. **Nabas saite.** *tã* [jēra] *nabassaĩte iŕ saviênuôta a dzem̂di. tuõ pârgriêž uň maîsu tũ·lĩt pataĩsa vaļâ, ka* [jērs] *izgãjis, – ta kâ viš vaŕ ẹl̂puôt.*

nãcệjs m., ***nãcệja*** f.; subst. **Cilvēks, kas nāk kājām.** *nuô tâliênas tas nãcệjs isskatijâs pêc kaĩmiņu Jãņa. / nuôžibêja gaŕ stûri ệna. nez, kuŕ palika tiê nãcệji?*

nacionāls, ***-a*** adj.; hum. **Saistīts ar novadu.** *boļ̃ševiki i mũsu ciêmâ nacionãlaîs êdiêns. tiẽ i nuô rĩvâtiêm kaŕtupẹļiêm, mil̃tiêm, speķîtis vidû.*

načãle (?) subst. **Melnā naktene (*Solanum nigrum*).** *načãle i nezâle, tâdiêm bal̃tiêm ziêdiņiêm ziêd uň tâdas zaļas uôgas i rudenî. viņi i liẽla sakne, tâda plaša.*

nã·čie, arī ***nã·ču***, ***nã·čur*** interj. **Nāc šurp.** *nã·ču! Mičît, nã·ču! issukâšu tev gal̂vu. / nã·čiê istubâ pàệst puzdiênu! / nã·ču bišķi! / nã·ču! nã·čuŕ!*

nadzene subst. **Žokejcepure.** *vasarā nệsāja platmales, daži arī ļipenes* (*nadzenes*). (Janševskis 44)

nadzīgs, ***-a*** adj. **Darbīgs, čakls.** *tã meîtine dũšîga, nadzîga piê daŕba.*

nafta subst. **Šķidrs derīgais izraktenis – eļļains, degošs ogļūdeņražu maisījums.** *tuŕ piê Klaîpệdas bi viêns kuģis, tuŕ izgãja nafta. uň tã nafta atlîda ari lidz mum̂s. / nafta pa viŕsu pel̂d.*

naggrãbis subst. **Cilvēks, kas zog (ko tādu, kam ir neliela vērtība); zaglis.** *cic tâc naggrãbis i – iẽt pa visâm malâm uň meklê, kuô pajẹm̃t. tag jaû teîc zaglis.*

nagla subst. **1. Smails metāla stienītis ar plakanu galviņu, ko iesit materiālā (piemēram, kokā), lai (ko) sastiprinātu, piestiprinātu.** *dẹ̃ļu žuôgi bi a naglâm piêsisti.* / [pakavam] *katrâ pusê trîs naglas izdzệň. tâdas pakavu naglas i – plakanas.* / [linu sukāšanai] *tâc kuôks aŕ spicâm naglâm. tuŕ iŕ tâda ruôciņa, ku vaŕ iẽķệrt.* / *ẽķelẽm i tâds specãlas naglas – spicâks, tâdas spicas bija.* / *kũrpes taĩsij a kuôka naglâm – kuôka špeĩles, piêšpeĩlêja.* // **Stieņveida (parasti metāla) detaļa.** *pederenes* [jeb] *pedeŕecêšas, naglu ecêšas. iŕ ecêšas aŕ kuôka tapâm.* / [*ẽķelẽm*] *viŕsû pašâ vidû bî* [..] *ta kâ naglas izdzîtas tâdas caũri. tãs bî tâ piênaglâtas klât. tâ nuô viêtas viẽ – ap·mệraṃ trĩzdesmit divas tâdas naglas bi. bet tãs nebi naglas. tãs jaû bî tâdas tệraûda – spicas uň spuôžas, kas tâ laîda caũri ta kâ ķem̃mes, tãs pakulas akal̂ sijâja.* / *us knabîti ûskabinâj sveramuô*

uṅ̂ ta bĩdija tuõ kluǵîti aŕ tuõ šnuõru pret kâdu svara nagliņu. tâda bi tã buõze. ☐ ***suṇa nagla*** – augonis; furunkuls. *suṇa naglas tâds piñnes skaîtâs, tâdi mazi aûguõneļi. / tuõ suṇa naglinu i ta kâ biês vis·apkârt.* ✧ ***klât kâ nagla*** – saka, ja ierodas (kur) nekavējoties, īstajā brīdī. *klât kâ nagla – teîc us tâdu, kas viênmẹ̃r iêruôdâs laĩkâ. / tikkuô uzliêk puzdiênas gal̂dâ, Biẽrañc klât kâ nagla. / sarunâju kaĩmiņu, laî atnãk palîdzẹ̃t. uṅ̂ nuô rîta bî klât kâ nagla.* ✧ ***naglīnu paŕtija*** – nabadzīgu cilvēku kopums. *tiẽ mežgal̂niêki visi bi bũdeniêki. pa naglĩnu paŕtiju saûca.* ✧ ***(pa)trãpīt kâ naglai uz gal̂vu*** – a) pateikt nekļūdīgi, pareizi. *meîtas nezinâja, kuŕ mãju puĩšim̂ tã brũte. teîca viênu, teîca uõtru – nevaŕ ustrãpît. kâ pateîca, ka bûšuôt Maĩga, tâ palika sârkaṅs pa visu vaîgu. redz, ka trãpija! kâ naglaî uz gal̂vu! / tâ nu bija, ka patrãpija kâ naglaî uz gal̂vu.* b) padarīt (ko, piemēram, laikā, precīzi). *tâ nu bija, ka atnãca laĩkã, trãpija naglaî uz gal̂vu.* ✧ ***ta kâ nagliņa*** – saka par darbīgu, čaklu cilvēku (parasti bērnu). *tiẽ bẹ̃rni piê dârba ta kâ nagliņas.*

2. dem. **Krustnagliņa.** *piêliêk bišķi piẽgâršu – cic piêbẽra kâdu piparu, cic kâdu naglinu piêlika, sĩpuôlu piêgriêza.*

naglāt, arī ***nagluot*** v. **Stiprināt (pie kā) ar naglām.** *viņus* [tas ir, zarus žogā] *a naglâm nenaglâja tuôreĩz tâdus. kriteniski pine. / riķu žuôgi bi nuô tiêviêm kuôkiêm. viņi bi pîti, aŕ bi naglâti. / laĩvas ķiẽlis – tas i pamac, piê kâ sâk laĩvu naglât klât. tas nuô uôzuôla. /* [laivai] *piê tiẽm vit:eņiêm viņs nãca tãs dẽles skrũvẹ̃tas, nagluôtas klât.* (Svent. 89) */ es naglâju tuŕ tâdu vadzi klât. / kas jaû bi bagãc, tas jaû gãja piê kalêja, kala naglas, tâdas gaṛas. uṅ̂ ta tãs spãres naglâja klât. / biñzuõle i kuŕpês. kad·reĩz kuŕpes naglâj a kuôka naglinâm. ta iêliêk tuõ biñzuõli, laî neplêš zeķes.* ☐ ***naglājams ãmars*** – āmurs, ar ko dzen naglas, naglo. *iŕ naglâjamiê ãmari uṅ̂ kapinamiê ãmari.*

naglele subst. **Neliela nagla.** *a kuôka nagleli piẽsit zuõli piê zâbaka – špeĩle saûc* [koka naglu]. *tãs piŕka – viņas jaû nemaksâja dârgi.*

nagliča subst. **Krustnagliņa.** *nagličas bi – piê zaptêm liêk. tã tik gâršviêla i. / kanẽle, nagličas – tag vaĩs nevaŕ dabuĩt rẹdzẹ̃t. / nagličas – tãs i kreĩtnagliņas, piê zaptes lika. / krustnagliņas senâk saûca nagličas. / vẹcâmãte mẹdu, ûdeni, nagličas uṅ̂ acu cukuru salika zinâmâs daļâs pudelê uṅ̂ iẽmîcija maîzes kukulĩtî. / pipaŕkũkâs, laî labi smẹ̃ķẹ̃tu, bi jâliêk daũdz nagliču.*

nagluot. Sk. *n a g l ā t .*

nagrad adv.; novec. **Precīzi, pareizi.** *taî viênaî saîmniẽceî bi ritîks svaŕs, nagrad, uṅ̂ uõtraî bi mazliêt vaĩrâk.*

nags subst. **1. Plāna, caurspīdīga, liekta ragvielas plātne uz (cilvēka) pirksta gala mugurējās virsmas.** *maṅ̂ tiẽ nagi tâdi plâni, nestipri. / puĩka atkul̂kstija piŕkstam̂ nagu aŕ ãmaru. / ka gari tiẽ nagi izaûguši, ta es nuôgriêžu. / nuôgriêz tuõs nagus! teû tiẽ pil̃li a zemẽm.* ✧ ***nagi niẽz.*** Sk. *n i ẽ z ē t .* ✧ ***nagus vaŕ nuokuôst*** – saka par ko ļoti garšīgu. [kāpostus] *sakapâja mul̂delê, ka vãrija zupurãceņus, piêlika klât. ta tik gâršîga zupa bi, ka nagus varêja nuôkuôst. /* [mencu *lēveres*] *akal̂ labi îsi savãrija. ta varêja nagus nuôkuôst ệzdam̂s.* ✧ ***apdẹdzināt nagus*** – ciest neveiksmi, saņemt pārmetumus. *tu vari abdẹdzinât savus nagus, ja tu ṇem̂si, kas tev nepiêdeŕ.* ✧ ***(ar) gariem nagiem*** (arī ***garis nagis***, ***atkaru nagiem***) – neveikli, tūļīgi (ko darīt, strādāt). *tas tâc istĩsis cil̂vẹ̃ks, visu dara gariẽm nagiẽm. / tas a garis nagis i sêjis* [kūli], *nevaŕ pacẹ̃l̂t – iŕst laũkâ. / kuô tu te visu dari a gariêm nagiêm! nuõsviêdîsi piê zemes tuõs traũkus. / dara uṅ̂ nèizdara, kâ vajag, ta teîc – aŕ atkaru nagiẽm strâdâjis. tas pa tâdu nevĩžîgu dârbu.* ✧ ***gaṛi*** (arī ***gari***) ***nagi*** **[kādam]** – saka par cilvēku, kas mēdz zagt, kam ir tieksme zagt. *gaṛi nagi – teîc uz mazu zagli. / tuõ Maĩgu nevarêja pa meîtu lĩkt, juô taî jaû bi gari nagi, gribêja šuô tuô paję̃m̂t.* ✧ **[kādam]** ***līp pie nagiem*** – saka par cilvēku, kas mēdz zagt. *tam̂ jaû līp piê nagiẽm – teîc uz zaglîgu* [cilvēku]. *bet kuŕ ta citu laî ṇẹm̂ – viṅš jaû darîtâjs laps.* ✧ ***sadẹdzināt*** (arī ***apsvilināt***) ***nagus*** – izdarīt ko nosodāmu. *nesadẹdzini nagus! – teîc us tâdu, kas duõmâ* [neatļauti] *paję̃m̂t kuô nuô uõtra. / nu papruõvê tik, ka nesadẹdzini nagus! aŕ tuõ padarîšanu vaŕ sev skãdẹ̃t. / puĩši saduõmâja nuôpẹ̃ñdẹrẹ̃t žĩdam̂ nuô vẹzuma âbuôlu maĩšeli, bet nèizdevâs. ta viņi teîca – nu labi, ka neapsvilinâjâm nagus. / bẹ̃rni nedârbus darija, apsvilinâja nagus.* ✧ ***tik, cik*** (arī ***kâ***) ***mẹl̃ls aiz naga*** – ļoti maz; nemaz. *maṅ̂ mãjãs nav sâle vaĩrâk, ne tik, cik mẹl̃ls aîz naga. / tâda runâšana uṅ̂ tâc piktum̂s! bet es tuŕ nệsu vaĩnîks kâ mẹl̃ls aîz naga.* // **Ragvielas veidojums (dzīvnieka) pirksta galā.** *ruôkâm, kãjâm nagi putniêm, luõpiêm. / pakaļ̂spusê tam̂* [zirga] *nagam̂ i spal̃va. /*

nagi cũkaî i šķeĺti – divi nagi uń divi piẽnadzîši aûkstâk. / viņâm [tas ir, aitām] *isaûga gari nagi uń liẽcês. ka* [aitu] *cirpa, ta tuõs nagus izgriêze – tik tuõs vaļîguôs, kas liẽcês iêkšâ apakšâ, kas bi isaûguši pãri. / aîtâm sevišķi griêza nagus, guôvîm rętâk. viņâm atlûza pašâm arî, ja bi gari. /* [gaiļa] *kãjâm visi pîrksti a nagiêm. /* [vistas] *kãjâm trîs pîrksti uń nagi galâ. /* [zosij] *piêci pîrksti a nagiêm uń starp nagiêm plêve, laî varî pęĺdęt. katraḿ* [zoss] *pirkstaḿ bi lîks naks galâ. taḿ aîzmugures pirkstaḿ arî bi naks. / viņš* [tas ir, kaķis] *salaîda nagus taḿ suniḿ mugurã uń plęst, uń kuôst.* ☐ ***nagu sęrga*** – akūta dzīvnieku infekcijas slimība, ar ko var inficēties arī cilvēks. [govīm] *bi vêl mutes uń nagu slimîba – sęrga. tã tik pa kara laĩku bi. nagi palika a čûlâm, uń dažu reĩzu tã kurpe krita nuõst. /* [govij] *nagi i šķeĺti. nagu sęrgâs tã kurpîte* [govs kājai] *nuõkrît pa·visaḿ nuõst. / nagu sęrga bi* [aitām], *ka garî nagiêm puvešuôja. nagu stârpâ bi puveši. / ka* [dzīvniekam] *nagu sęrga i, ta jaû mutê arî i.* ☐ ***pilĩli nagi*** – zirgu slimība. *ja pilĩli nagi* [zirgam], *ta tãs nagu malas gańdrīz zemi nekac. ta tas vêzîtis i aûkstu, i liẽlâks pilĩlajiêm nagiêm. / turî kalêš ziń, kâ vaîg kalĩt, ja pilĩli nagi, ja drûp aka.* ☐ ***rudzu nagi*** – graudzāļu slimība; šīs slimības bojātie graudi; melnie graudi. *rudzu nagi – tas tâc męĺls, liẽls graûc iêkš vãrpas. tuõs jaû vâķa priêkš veselîbas. //* pārn.; dsk. **Rokas.** *aũksc, ķińkst nagi. / ka tu viņaḿ kuô duô, ta pļurkš! – nuô nagiêm laũkâ.* ✧ ***bût*** **[kāda]** ***naguos*** – būt (kāda) varā, rīcībā. *ka puĩši nuôķêra kâdu meîtu, kura dikti muka, ta teîca – nu tu esi manuôs naguôs!* ✧ ***dabūt pa nagiem*** **(**arī ***nagis*****)** – saņemt sitienu(s). *neaîstiêc tuõ avĩzi! dabũsi pa nagis, pa pirkstiêm!* ✧ ***kâ bez nagiem*** – neveikli, tūļīgi (ko darīt). *ję̂m kuô ję̂mdaḿs – viss iskrît, viss saplîst. nu kâ bez nagiẽm!* ✧ ***palaîst*** **(**arī ***apķęrnāt***, ***apķemerēt*****)** ***nagus*** vienk. – izdarīt, parasti sīku, zādzību; bez atļaujas aiztikt (ko). *viš savus nagus, jâteîc, palaîdis, viš tik visũr iẽt – va viš grib, va viš ęst negrib. viš tik iẽt našķętiês garî visiêm traũkiêm. / tẽs dikti piêkuôdinâja dęlaḿ, laî mežâ neapķęrnâ nagus, laî nenuôcęrt tuõ, kas naû samaksâc. / tas puĩšis tâ mĩlêja palaîst nagus. viņu jaû bija jàuspasẽ. / ka kâc abzuôgâs, ta teîc – viš aka apķemerêjis savus nagus.* ✧ ***saduot pa nagiem*** – iesist. *vaîg saduõt pa nagiẽm, ka nemâk ęst nuô malas! //* pārn. **Ķēriens; dotības.** *us tâdu, kas sapruôt riktîgi padarît uń varî ari nuôpeĺnît,* [teic:] *taḿ irî naks. / ja kâc irî ûzņẽmîks dârbâ, ta teîc – taḿ irî naks us tuõ. / taḿ irî naks, varês mâcîtiês parî kalêju. / taḿ puĩkaḿ i naks uz zĩmêšanu. visu diênu varî te zĩmęt. //* pārn.; dsk. **Kājas.** ✧ ***kuo nagi nęs.*** Sk. *n e s t* (1).

2. Cepures pusmēness veida izvirzījums virs pieres. *cępureî i ļipa, cic teîc naks. citaḿ cępure a kaũla nagu. / cępures arî spîdîgu nagu saûc parî ļipińcępurêm. / mice i tâda cępure bes naga. tã bi vĩriêm, kaḿ tas naks jaû bi nuôplîsis. viš tuõ mici viẽ vêl lika. viņaḿ tas naks jaû atplîsis.*

3. Darbarīka, ierīces daļa. *tag jaû a buĩdũzeriêm, a traktõriêm* [apstrādā zemi], *a tiẽm nagiêm ceĺ vęĺlu ârâ. / taî* [ratiņa] *spârnâ tâdi ãķîši, tâdi nagi. us tiẽm jâuskabiń tã dzive. pa viênu palaîž aka us priêkšu.*

nagteķis subst. **Liellopu slimība – starpnagu flegmona.** *ka nagteķis i, ta ap nagu uspuḿpst uń sastrutâ. / apkârtteķis* [jeb] *nagteķis.*

na·gu interj. **Sauciens, ar kuru mudina zirgu pacelt kāju.** *na·gu! – teîc* [zirgam], *laî pacęĺtu pędu.*

[I]***naģe*** subst. **Varde.** *naģes bi zaļâs – tãs ûdenî. tãs, kas pa laũkiêm iẽt, i pęĺękas. / naģe paliêk brũna tad, ka nãk liêtus. ta viņa paliêk tuḿša. uń, ja liêtus nebûs, tad naģe i gaîša, jâ. / naģes i zaļâ, kas dzîvuô ûdenî. tã uz zemi nenãk. ta i pęĺękâ. uń ta viêns i rudas. / paûsariêm zaļâs naģes tãs liẽlâs dziêdâtãjas. / naģes kûrkst pa vasaru. / naģes vakariêm tâ kûrce attękâs, varêja dzirdęt liẽlu gabalu. / naģe lęc, uń depis rãpuô. / stâsta tâ, ja męĺlu naģi rędz, ta liêtus bûs. ja gaîšu rędz, ta liêtus stâjâs. / naģi arî isvãrija* [zupā]. *naģes jaû akâ bi daũdz. / ta viņas* [tas ir, kādas saimnieces] *laîdušas naģes taî piẽnâ. tãs naģes kust, uń tas piẽns nesaskâpst. / jauni puiši kāzās gāja, pienā zuobus balināja. viena pate naģes kāja zuobu šķirbā palikusi.* (LFK 9, 155) */ naģes i izzudušas, isnĩkušas.* ✧ ***kâ naģes čupā*** – saka par jauniem cilvēkiem, kas agri dibina ģimenes. *taga nu tik kâzuôjas tâdi bęrni. kâ nuô skuõlas suôla nuõst, ta kâ naģes čupâ.* ✧ ***vęĺkas*** **(**arī ***vęĺkās*****)** ***kâ naģe pa cęrpu*** – dzīvo trūcīgi, nabadzīgi. *viņi bi tâdi nabagi – viĺkâs kâ naģes pa cęrpu. viņiêm tâ grũti gāja. ne turî bi, kuô luõpiêm duõt, ne kuô siênu vâkt. / nu dzîvuôja tâ – viĺkâs kâ naģe pa cęrpu. ne·kâdu naûdu nevarêja iêkrât.*

[II]***naģe*** subst.; dem. **Apstākļu kopums; situācija.** *turî vaîdzêj samaksât naûdu a pa tuõ dârbu, bet palika. tã tã naģîte, ka nebi naûdas* [tāpēc nesamaksāja].

naģene subst. **Cepure ar nagu; žokejcepure.** *naģene bi cępure arî širmi. / ku mana naģene?*

naģęns subst. **Vardulēns.** *naģes izlaîž tâdu gļuñdi liẽlu kâ riêkšavu apmę̃raṁ. ta tuŕ ruôdas maģi naģęni. / puĩšęļi viņu* [tas ir, kaķi] *caũras diênas ta kâ naģęnu viļina. / rãpjas ta kâ naģęns – uz mazu bę̃rnu tâ teîc.*

naģīgs, ***-a*** adj. **Veikls, izveicīgs; neatlaidīgs.** *nu Mičis jaû naģîks puĩka, mâk a mazuô ârklu aŕt. / tas dęls iêprecêjâs ciêmiņuôs. tiẽ nu zeĹs. tas jaû naģîks uz dârbu. / nu tas Pẽterîtis us tuõ ẽvelêšanu tik naģîks, ka priêks rędzę̃t. / tas i viêns naģîks ciĹvęks – viš i kustîks uñ iẽt. taṁ ne·kad slikti neiẽt.*

naģinēties v. **Būt ļoti taupīgam, dzīvot ļoti taupīgi; skopoties.** *beŕ piĹlu siêku! kuô tu te naģinêjiês!*

naîdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas pauž naidu; ķildīgs, nesaticīgs.** *ķiĹdîks ciĹvęks, cic teîc naîdîks. / taîs mãjãs visi tâdi naîdîgi, nesatiêk. / naîdîks brãlis i bijis. / ka tâc naîdîks i, pastãvîgi viš tuŕ rûc, i nemiêrîks, ta tâ teîc.*

naîds subst. **Jūtas, kam raksturīga nelabvēlīga, nosodoša, arī kaujinieciska attieksme.** *piê diêvagaĹda nevaŕ iẽt a piktu siŕdi, a naîdu siŕdî. / saîmniẽce* [kāzu mielasta gatavošanai] *vâkuse divas pavãrines. bet taî bi naîc us piŕmuô. / taṁ tik liẽls naîc us tuõ* [kaimiņu], *ka viš tuõ varę̃tu apę̃st bes sâls. / ja naîc i* [suņu starpā], *ta tũ·lĩt kaûšanâs.* ☐ ***naîda kurinātājs*** – persona, kas rada un uztur saspīlētas attiecības. *viñš bî tâc naîda kurinâtãjs.* ☐ ***bût (viênā) naîdā*** – naidoties. *te·pat paîpeniêki uñ jũrmaĹniêki bi viênâ naîdâ. / uõtaņķniêki a mežgaĹniêkiêm tâdâ naîdâ bi. / ku strĩdêjâs mañtuôšanas dę̃ļ uñ bę̃rni visi bi naîdâ, vęcâkajaṁ dęlaṁ bi jãatmaksâ* [pārējiem]. ☐ ***celĹt*** (arī ***taĩsīt***) ***naîdu*** – izraisīt naidu. *Pẽteris pãrraka tuõ ceļu uñ neļãva braûkt taṁ Jãniṁ. bet ciêmĩni tik teîca, ka ceļĹ naîdu. / ka tâc ciĹvęks i, kas uõtru kũdî, ka taĩs tâdu naîdu, ta teîc – tas tâc rĩdîtâjs.* ☐ ***saiẽt naîdā*** – sanaidoties. *sarãjas, saķiĹduôjas – tas jaû i, ka saiẽt naîdâ. / abẽji kaĩmiņi sagãja naîdâ paŕ tuõ gatuves ceļu. ne viêns grib taĩsît, ne uõtrs, bet braûkt vaîg abiêm.* ☐ ***salaîst naîdā*** – sanaidot. *viñš mĩlêja tâ salaîst naîdã kaĩmiņus.* ☐ ***turēt naîdu*** – pārdzīvot naidu (pret kādu), parasti ilgāku laiku. *mãjas vęciê uñ bę̃rni, kuri kuõpâ dzîvuô, ne·kad naîdu netuŕ. ari ciêmiņi naîdu neturêja, blakus dziêvâdami. / ciêmĩns aŕ ciêmĩnu neiẽs naîdu pa niẽkiêm turę̃t.*

naîduoties v. **Ķildoties, būt nesaticīgam (ar kādu).** *viņi* [tas ir, puiši] *tuŕ duṁpuôjas, senâk* [teica] *naîduôjâs. / adatu nevaŕ uõtraṁ duôt, tad naîduôsiês. bet, ja arĩ duôd, tad mazliêt vajaga iẽduŕt aŕ šuõ adatu.*

naîsts, ***-a*** adj. **Izvēlīgs, tāds, kas ēd negribīgi vai grib ēst tikai to, kas garšo.** *naîsc kustuõnis iŕ tâc, kas ne·kã nęę̃d. / tã i naîsta* [govs] *– ne·kuô labi nęę̃d. piẽna nav ta. / tas teļš nedzeŕ rûgušu piẽnu – tâc naîsc! / tã i tâda naîsta cũka – labi nęę̃d visu, kuô duô. / nezinu, vaî tas ziŕks slim̃s vaî naîsc, tik nęę̃d labi. / kas labi nęę̃d, visu nęę̃d, ta tuõ teîc pa naîstu. taga teîc isvẽlîks. / naîsc i tâc, kaṁ nesmeķ viss, kas visu nęę̃d.*

nakaķītis subst.; hum. **Rokas (mazais) pirksts.** *pirksti – utiķis, blusiķis, knišulis, krikulis, nakaķītis.* (LFK 9, 6)

nãkamais, ***-ā*** divd.; adj. noz. **Tāds, kas noritēs tuvākajā nākotnē, nākamajā reizē.** *ka iskasa* [abru], *abrkasi iêliêk miĹtuôs. uñ tas stãv lidz nãkamaî reĩzeî. / jauñgadã jaûniẽši gãja us staĹli – ja buciņu nuôķeŕs, meîtas nãkamã gadã precêsiês.*

nãkamgad adv. **Nākamajā gadā.** *bi aûkstu jâšũpuôjas, laî nãkaṁgad knaũši nekuôž. / ku tãs* [pieneņu] *pũkas nuôskrej, nãkaṁgad nevaŕ glâptiês. iŕ akaĹ tig daũdz, ka baîl.*

nãkamreĩz adv. **Nākamajā reizē.** *ja gãja slę̃ptiês, ta taṁ, kuru pîrmuô atrada, bij nãkaṁreĩz jãmeklê. / nãkaṁreĩz, ka* [ko saņurkātu] *vęĹk mugurâ, ta nu nęs ruĹlî spaîdît uñ bêrzê ga krę̃sla adzviĹtni va kuŕ.*

naksta – *nasta.* (EH II 3)

nãkt v. **1. Virzīties šurp, arī ierasties kājām (par cilvēku).** *siẽvs nãca uñ râva* [pīpenes], *uñ veda Liẽpâjâ, uñ añdelêja, jâ. / gaidi, gaidi, saiminiece, nu nãk tavi darbinieki.* (LFK 1817, 38) / *nãc, es paturêšu tãs dakšas! / nãkat iêkšâ! pasêdiêt uñ pagaĩdât puzdiênu! / tę̃s teîca, ka viņš nenãkšuõt.* ☐ ***celies, gũba, gaĩba nãk!*** – teiciens lietots, kad nākusi krustmāte. *tâc teîciêns bi – celiês, gũba, gaĩba nãk! bet es tuõ nesapruôtu. bet, ka kâda nuô krustamãtẽm nãca, ta tâ teîca. tã gũba ta laĩkaṁ i tã, kas sêdêja istabã.* ✧ ***nãk kâ saûkts*** – saka, ja (kāds) ierodas tad, kad ir ļoti nepieciešams, arī gaidīts. *re, viš nãk kâ saûkc! viņš varês teû visu isstâstît, kas tuŕ nuôtika.* // **Par dzīvniekiem.** [zosis] *pa nakti uz laũku nedrîkstêja actât – nãce lapsas. / čũskas nenãce te. / ka pupas, ziĩņi ziêd, ta viņi nãk ârâ – tiẽ zaĹkši, iñdîgiê aŕ iznãk.* // **Doties šurp, arī ierasties**

(noteiktā nolūkā, lai ko darītu, kājām vai ar transportlīdzekli). *kaĩmiņš te biêži nãk ciêmuôs. / piê mũsu ãrsta nãk ari nuô Lejniêkiêm. / maĩma gribêj, laî es nãku mãjâ tuõ paûsari palîdzęt. / tiẽ nãkšus nuô Liẽpãjas uz zemêm dzîvuôt. / ka nãca kriêvi iêkšã, ta viņi visũr luõdãja, meklẽja.* ☐ ***nãkt uz dañci*** – nākt dejot. *kad·reĩz ka nuôgãja baĹlê, ne·viêna nenãca uz dañci, ka manija, ka bišķi smird* [pēc alkohola]. ✧ ***nãkt kraĩmpjuos*** – spēkoties, mēģinot atliekt saliektu pretinieka rokas vidējo pirkstu. *ka satikâs divi, ta tâ teîca – nãc kraĩmpjuôs!* ✧ ***nãkt pa(r) siẽvu*** – būt ar mieru precēties ar kādu (par sievieti). *Añna suôlijâs nãkt pa siẽvu Pẽteriĩm.* ✧ ***nãkt pretī*** – būt atsaucīgam, izpalīdzīgam. *maĩ te visi nãca pretĩ uĩ palîdzêja nuôvâkt tuõ kuôku, kas te bî nuôgâziês ceļaĩ pãri.*

2. **Lidot šurp (parasti par putniem, kukaiņiem).** *kaĩjas pa kniẽviêm saûc. te viņs nãk aî. / kaĩjas tâ nãk te us tuõ zemi, ta teîc – vętra tuvuôjas. / katru gadu maĩ viênas uĩ tãs pašas* [bezdelīgas] *nãk. es jaû zinu tuõ laĩku, kad viņâm jânãk mãjâ. / ka Ģetrũdes diênâ us pañnu sacęp tâ gaļu, ka dũmi kûp uĩ iskvępiĩ pa visãm istubãm, ari pa staĹli, ta tuõ gadu nenãk mušas iêkšâ.*
3. **Peldēt šurp (par zivīm).** *ka tas laũnaga vẽš sâks zęvęlęt, tad ne·viêna zuve nenãks. / ka stiñte nãk, ta liêk divas jędas. / pacirta lędu uĩ iêspiêda veñteri ziêmu. zuves nãce us svaîgu gaîsu uĩ iêlîda veñterî. / vasaru kârsc laĩks, zive nenãk aûkšâ, guĹ dibęnâ.*
4. **Virzīties, braukt šurp (par transportlīdzekļiem).** *nuô rîta, nãkuôt malâ,* [jūrā] *uzgãja stuõrms. / pa vasaru* [zvejnieki] *jaû gulêja taî jũŗâ. bet, ka nãca vęlâk rudeni, tad nãca krañtâ.* // **Atrasties kustībā šurp vai ārā, virzīties, tikt virzītam šurp vai ārā (par priekšmetiem).** *tiê baĹķi a straûmi* [pa upi] *nãca uz ęzęru. viņi tika atvadîti lidz pat ęzęraĩm. / salaĩm sâkuôtiês, pa upi nãce sasaluši ļędus gabaliņi. / rijâ pakurtêja tuõ labĩbu uz uõtru stûri, laî rũmes i, – nãca cita labĩba.*
5. **Dzimt.** *ka* [cūkai] *sâk nãkt* [sivēni], *ta nuônãk ûdeņi vis·pirms. /* [dzemdībās] *bišķĩt iĹgâk nãk tas kumeĹš kâ teĹš. / tuõ jaû tâ iêkârtuô, ka paûsari nãk kumeļi. / teliņi jaû nãca us paûsari. / maĩ bęrni nenãca grũti.* ✧ ***(pliks) kâ pasaũlē*** (arī ***nuo mãtes miêsãm) nãcis*** – a) pilnīgi kails. *pa pliku ciĹvęku teîc – kâ nuo mãtes miêsãm nãcis. / kâ pasaũlê nãcis – teîc us pliku, ari uz nabagu.* b) nabadzīgs. *kâ nuô mãtes miêsâm nãcis – teîc uz nabadzîgu ciĹvęku. / taî meîtaî neļãva iẽt piê Aĩša – tas jaû pliks kâ nuô mãtes miêsâm nãcis.*
6. **Celties, izcelties (no kādas vietas).** *bukstiņu žĩdi nesa. tas viss nãce nuô Vãcijas, nuô leĩšu. / cẽperi iî īpaša tâda dzive, nãca nuô ârzemêm. / kniẽpteņus lika priêkšâ. tuõs pirka, tiẽ aî nãca nuô Vãcijas. / Nîcâ jaû diceles nebi. tãs jaû nãce tik nuô Lejniẽkiêm. tiẽm jaû citu ratu nebi. / ta jaû tuôreĩz tâds* [kafijas] *pupiņs, kâ taga nãk nuô cituriênes iêkšâ, maz varêj dabuĩt. / Liẽpãjas bruģa akmeņi i nãkuši nuô ziêmeļiêm.* // **Būt bijušam saistītam (ar kādu sociālu grupu, arī ar kādu vietu), būt bijušam piederīgam (pie kādas sociālas grupas).** *tã, kas iêteîc taĩ puĩšiĩ tuõ meîtu uĩ meîtaî tuõ puĩši, i dękla. divas dęklas bi. tã dękla bi gaĹvęnâ, kas nãca nuô vĩra puses.* // **Rasties, izcelties (no kurienes), veidoties (no kā).** *atmazgi jaû nãk nuô fabrikas. tiẽ* [diegi] *nãk nuô fabrikas. / ta nuô pabrĩkas nãca pederes uĩ aka tâdas dzęĹza ecêšas. / iskaptes nãca nuô fabrĩkas. /* [tirgū] *bija ari mãja, kuî añdelêjâs a dzîvâm zivêm. tãs nãca nuô kâdiêm dĩķiêm.*
7. **Tuvoties, pakāpeniski iestāties (par laiku, laikposmu).** *uzģêrb kâdu jupķeli! nãk vakars. / zvejiêm nãk nakte klât aî taî dârbâ. / tãs pašâs viêtâs* [kosa] *neziêd. viņa nãk uz rudeni, ta citâ viêtâ. / pêc zirgu nuôsiêšanas vęcâ âbulinâ laîda ari guôvis. tas nãca rudeni. / veĹ citãm gũžãm nebi isvęlušiês visi* [zoslēni]. *uĩ, ka jaû visi bi isvęlušiês, ta jaû laîda uz zâlĩti. tas jaû nãca maĩjã. / ka viš* [tas ir, kucēns] *nãk jaû pãri mẽneši, ta viš sâk jaû riêt, ja viš tâc bļaũrâks. / nãktiĩ nãca tã diênĩna, kad mẽs pušu dalîsiĩ, kad mẽs pušu dalîsiĩ kuõpâ męstu aûdeklĩnu. / bi puĹkstęnc viênc, divi nãca. / ka nãk piêci, ta teîc – palaũnadzes laĩks nãk. / nãks laiciņš pẽc laiciņa, būs jums jauni ēdẽjiņi.* (LFK 1818, 2333) // **Par cilvēka mūža posmu.** *vęcuĩs nãk uĩ slimĩbs aî. / viš* [tas ir, tēvs] *teîca – ta jaû labâk preciês taga,* [..] *nekâ ka tu nãksi pãri pa diũdesmit.*
8. **Pakāpeniski iestāties, sākties (par meteoroloģiskiem apstākļiem, ar tiem saistītām parādībām dabā).** *ziêmelis nãk nuô Liẽpãjs. / jũras vẽš tiêši nãk nuô jũras. / kad putni skrej nuô ziêmeļiêm uz diênvidiêm, tad vẽš nãks diênviduôs. / kaĩmiņuôs* [jūras vējam] *i sãmenis uz ziêmeļu pusi. viš nãkuôt nuô Sãmu salas. / vẽš pa kârtaî dikti labi nãk. vẽš* [plostu] *aîzmugurê tâ aku·rãt pûš us priêkšu. / liêtus nãca aî vẽju. / paûsarî vętra nãk gaîšumâ uĩ rudenî, ka tuĩš paliêk. / ka uz vętru nãk, us pęrkuônu, ta taî jũrâ tâdus stabus sagriẽž. / paûsariêm ja pęrkuôns nãk, ta viĩš*

nāk pa diênu. / nu jaû nāk pệrkuõns. bûs jâbeîdz ravệt. / mẹļ̃nas debesis i, kad pệrkuôns nāk. mẹļ̃li mâkuôṇi. / ka jaû nāk liẽla, gara ẹ̃na, ta jaû zinˆ, ka pavakaris i. / muṁs bi suṅs. unˆ, ka nāca uz liêtu, ta viš plûca zâli. / knaũši ệd aces laũkâ, ka nāk uz liêtu. / taga aka mâkuôṇi nāk a vẽju aûkšâ. // parasti savienojumā ar adv. *aûgšā.* **Parādīties, parasti virs apvāršņa (par sauli, gaismu).** *kâ saũlîte nāca aûkšâ trijuôs, tâ vaîdzêj aka a guôvîm iẽt mežâ iêkšâ, juô* [..] *duñduri* [kož]. */ nu jaû ãtri nāk gaîsma aûkšâ.* // **Sākt augt, veidoties (par augiem, to daļām); sākot augt, kļūt redzamam, parādīties.** *rudzis nāk ârâ bišķi ta kâ balt̃i sârkanîks. / ka viṇi, tiẽ* [miežu] *asni, nāca – tiẽ galĩni nāca jaû zaļi, tad jaû vaîdzêj taĩsîtiês viṇu žâvệt a visiẽm asniẽm, ta ka tuõs asnus nenuôbệrstu. / viênu mẽnesi viṇas* [tas ir, rozes] *visu mẽnesi neziêd, uõtruô mẽnesi visu mẽnesi viṇas aka ziêd. tad nāk ziêc pêc ziêda. / kañči i, ku skâbeṅs sâk ziêdệt va kas cic. viš nāk a visu tuõ ziêdu uz aûkšu, tas kañč. / tiẽ kaņči i tiẽ gariê, ku tãs pâkstes nāk. /* [audeklu] *uz zemi balinâja. tur̂ jaû nāca zâlîte uz aûkšu.* // **Plūst, tecēt (par šķidrumu); krist lejup (par nokrišņiem); virzīties (kur iekšā, no kurienes ārā)** – piemēram, par dūmiem, gaisa strāvām. [ūdens] *kas* [akā] *nāca nuô sãna, tas nāca caũr akmeṇiêm. / juṁta vîrsus nuõpuvis, jãliêk jaûni spaļi apakš klaṁbariêm. tad nenāks liêtus iêkšâ. / nu tiẽ ũdeṇi nenāk vaĩrs viŕsû. viêna smiĺkte labâk tur̂ ûdeni, mitrumu. / muṁs katru gadu nāca liẽli plûdi viŕsû – tâdi pãri pa celiṁ bi jâbriên. / maṅ aseṇi nāk pa dẹgunu. / isslaûc visu piẽnu, cik tik nāk. / ka nenāca tâda sârkana zupa, ka badîja, ta viṇas* [tas ir, desas] *gatavas, ta viṇas virušas. / viêns strutenˆs vêl citâdâks i, jâ. tãm tâda dzẹĺtệna zupa nāk. unˆ viênâm nāk tâda balt̃a zupa. / plûdas nāca trîs diênas. tik il̃gi pûta ziêmelis. /* [*siernicā*] *vis·apkârt caũrumiṇi bija. pa tiẽm tur̂ nāca tas gaîss. / ķệķî nebîjis skur̂stĩna, dũmi gãjuši pa visu mãju. taga jaû dũmi acîs vaĩs nenāk. / pavârc* [bija] *ta kâ ķệķis. dũmi nāca pa visâm malâm. / tuõ* [*ẹnkura*] *sãnu tapu jãaptinˆ, laî* [alus] *nenāk ârâ. / paûsarĩ nuô zemes nāk vel̂ vẹ̃sum̂s. / luôgus iêliêk uz ziêmu, laî nenāk aũkstum̂s.* ✧ ***nākt atpakaļ*** – tikt izvemtam (par ieēsto, iedzerto), būt tieksmei vemt. *iêêdu tuõ zivi. mãga nepiêjẽma – nāca apakaĺ, dabuju vẹm̃t.* ✧ ***par acēm nāk laũkā*** – saka, ja kāds raud. *nu Jãnis šuôdiên tâ pil̃lâ, ka par̂ acêm nāk laũkâ. tâc teîciêns bi – ja raûd piẽdzêris, brệc.* // **Tecēt (par upi, urgu).** *tur̂ nāca gaŗâ viêna upîte – attệka. tã bi izgraûsta nuô plûdu. / ku Mệķes ẹzệrs bi, tur̂ bi tâda Caũrupe. nuô tã Mệķes ẹzệra nāca tã Caũrupe. / tur̂ tâc avuôtiẽns i. tur̂ nāk kâda ur̂dzîte, tâ tệk. atvil̂nis tâ atsitas pret muõli, pret kãpu unˆ nāk atpakaĺ.* // savienojumā ar *pãri.* **Plūst pāri.** [zupa] *tâ kûsâ, ka nāk pãri pa malâm. piẽna zupa – tã nāk. / piê Laũgalîša nāca ûdeṅs pa ceļu pãri, ka izbrist nevar̂. / upe nespẽj rĩt* [ūdeni], *upe nāk pa kraṅtiêm pãri.* // **Izplatīties (no kurienes); tikt izteiktam.** *vêl viêna liêta – var̂·bût tiẽ vârdi i nākuši nuô vẹcâku laĩku. / ja pa isteîciênis nāk runa, ta pa tiẽs jârunâ.*

9. **Pakāpeniski rasties, kļūt intensīvākam (par psihisku vai fizioloģisku stāvokli, tā izpausmi).** *tad nāca tâc paṁpum̂s unˆ paṁpa kãjs. unˆ ta viņs mêrcêj unˆ tâ mazgâj* [kāda auga novārījumā]. *unˆ ta tâ atlaîdâs tas paṁpum̂s, jâ. / ja viṇas* [tas ir, slimības] *nāk, ta nāk pašas nuô sevis. / es jaû teîcu, ka nāk miêks, eî gulệt. / ja maṅ nenāk miêks, ta es nèeju gulệt. / gulệt gribu, miedziņš nāce.* (RMM 116735, 6) */ nezinu, kuô bûtu iêêdis, ka nāk vẹmas, us tuõ pusi skatuôtiês. / sunˆc ar̂ sêd us tuõ gal̂du unˆ pļiku pļiku ar̂ tuõ asti. tur̂ vẹm̂s nāk. / manaî taṅteî nāca tâdi reĩbuļi viŕsû. /* [kāds augs] *ir̂ ar̂ priêkš zâlêm. ka tâc drudzis nāk, tuõ zâli tâ dzer̂.* ✧ ***nākt pār*** (arī ***par***) ***gal̂vu*** – pēkšņi rasties daudz kam nevēlamam (piemēram, bēdām, rūpēm, raizēm). *visâdas nepatikšanas te nāca maṅ pãr gal̂vu. / nākt par̂ gal̂vu – teîc us kâdâm bệdâm. / visa tã liẽlâ darîšana, tã maksâšana, viss nāk uz reĩzu pãr gal̂vu, ka nevar̂ ne saprast, kuô ķệrt, kuô palikt, kuô raût.* ✧ ***nāk viŕsū kâ miêgs*** – saka, ja kāds ļoti neatlaidīgi, uzbāzīgi ko prasa, lūdz, arī uzbāzīgi traucē ar savu klātbūtni. *nu nevar̂ glâptiês, nāk viŕsû kâ miêks tas žĩc, laî pệrk tuõ sakarĩnu, ẹsuôt laps piê kapijas piẽlikt. / nāk viŕsû kâ miêks – teîc us kâdu neatlaîdîgu runâtâju, kas grib iêstâstît, ka kâdu liêtu ir̂ labi nuôpir̂kt.* // **Rasties apziņā (par domām, idejām u. tml.).** *kaĩmiņš bi nācis piê tâdu duõmu, ka aîtas iêstãv pul̂ku mệslu. / mãteî tâds nelabs duõms nāk gal̂vã, ka puĩka vakarã naû laĩkã mãjã. / nuô kaû kuriênes tâc vârc i nācis.* ☐ ***nākt atmiņā*** – tikt atcerētam. *nāk atmiņâ, ka viņgad paûsarî* [bija] *plûdas unˆ nuõgâza divus til̃tus par̂ upeli. / vệlâkâ dzîvê nāk atmiņâ bêrnîba unˆ ģimenes pavârc.* ☐ ***nākt zināmam*** – kļūt zināmam, tikt uzzinātam. *puĩka gribêja nuõslệpt tuõ saplệstuô krũzu. bet gaṅ jaû viss nāks zināms.* ✧ ***nākt aûsīs*** – kļūt zināmam. *kâdas ziņas nāk aûsîs, kuô nebi dzir̂dêjuši. / nāk aûsîs, ka puĩkas skuõlâ pĩpâjuôt.* ✧ ***nākt gaîsmā*** – kļūt zināmam (parasti par ko slēptu). *Jãnis bi sarunâjis niẽkus, unˆ nu nāk viss gaîsmâ. pašam̂ nepatîk. bet, kâdu putru vãriji, tâdu pac ari isêd. / nu vaîg gaṅ nākt*

gaîsmâ, kas tuõ mežu aîzdẹdzinâja. ✧ ***nãkt prâtā*** (arī ***galîvā***) – tikt iedomātam, atminētam. *nãk prâtâ, ka dreĩmanis pa tuõ ratĩnu pajẽma septĩņi rubļi. / maṅ nãk prâtâ, kâ muṁs pašiêm bî tã karuôšu nuõlikšana priêkšnamâ piê istubas siênas. / tuõs rakstus* [krekliem] *tig kâdas divas Nîcâ šuva. maṅ tâ nãk prâtâ, ka tãs bi Duñdurines – mãte a meîtu. / neiẽšu kruõgâ – ne prâtâ nenãk brañdavs. / vẹcā Raņķine šuo dziesmu tā dziedāja. mẽs, bẹ̃rni,* [..] *iemācījāmies arī. bẹ̃rniem jau mundri nāk galvā. / ne prâtâ nenãk iẽt tuõ gaîsa gabalu baĹlê.* ✧ ***nãkt uz duõmām*** – veidot apziņā (domas, idejas). *maṅ jaû bî tâda duõma, ka tâ naû pareĩzi. taga citi aŕ nãk us tâdãm duõmãm.*

10. **Tuvoties (par notikumiem, parādībām).** *patreĩz nãk visâdas darîšanas. pêc divâm nedẹļãm mẽs braûksiṁ uz Liẽpãju. /* [no kāda auga] *varêja tâ vaîņagus vît – gaŕ durĩm uṅ šuŕ tuŕ, ka nãca kâdas guôdîbas va kas. / ka kâdas kâzas aka nãca, ta jaû ûsklâja* [galdautu]. */ kaṁ tã nuõte nenãca, tiẽm jaû kâd·reĩz tãs kâzas iznãca piêktâ, sẹstâ nedẹ̃ļâ. / ka nelaĩme nãk, ta nãk pa durîm, pa luôgu – teîc uz dažãdiêm negadijumiêm. / rudzus tik bĩdelêja ta, ka kâdi guôdi nãca – priêkš saĹcskâbmaîzes.* ✧ ***nãk uz kaklu*** – saka, ja gaidāms kas grūts, ko (kādam) jāveic, par ko jābūt atbildīgam. *rudenĩ tiẽ dârbi nãk viêns pêc uõtra us kaklu, ka nevaŕ paspẹ̃t padarît.* ✧ ***nelaĩme nenãk brẹ̃kdama*** – saka par pēkšņu, neparedzētu nelaimi, bēdām. *nelaĩme nenãk brẹ̃gdama. tas viss tik pêkšņi sanãca – ziŕks salaûza kãju uṅ nevarêjâm ne·kuŕ braûkt.*

11. **Tikt iegūtam.** *uz divâm klijâm parasti nemala. viênas klijas i dikti rupjas – tuŕ tã klija veĹ klât. uõtras klijas jaû nãk smaĹkâkas. / kas viêgli nãk, ta taṁ naû ne·kâda vẽrtîba. maîzĩte grũti nãk – zeme jâapstrâdâ, jâiêsẽ, jânuôvâc.* ☐ ***nãkt uz ãķi*** – ķerties (par zivīm). *kâdu diênu zivis labi nãca uz ãķi. varêja puĹku samakšķẹrẹ̃t.* ✧ ***nãk kâ pa reni*** – saka, ja kas tiek iegūts lielā daudzumā, arī bez pūlēm. *rudenî, kad cukuŕbiẽtes pãrdeva pabrĩkâ, saîmniêks priêcâjâs, ka naûda nãk kâ pa reni, juô naûdu maksâja.* ✧ ***kâ nãcis, tâ gãjis*** – saka, ja (kas) ir ātri (parasti nelietderīgi) izmantots, iztērēts. *Añdrejs dabuja nuô tẹ̃va mañtuôjumâ zẹĹta naûdu, bet viņš tuõ nuõdzêra. nu kâ nãcis, tâ gãjis.* ✧ ***naûda nãk*** – saka, ja nauda tiek iegūta bez pūlēm, lielā vairumā. *viņaṁ jaû naûda nãk.*

12. **Tikt piešķirtam, dotam (kam).** [aitas] *liêsu uṅ iêkšas nèêda. tiẽ visi nãca suņaṁ.*

13. **Ieviesties (lietošanā).** *elektrĩba nãca priêkš kara. / tâda šũmkaruôte bi, aŕ kuôka bi sâkumâ. vẹ̃lâk nãca bleķa, emaĹjẹ̃tas. / pastalas netaĩsa, pastalas dara. tas nãk nuô vẹcu laĩku. / plîšis bi tas pac flîšis, kas taga. tas plîšis nãca vẹ̃lâku laĩku. / daṁpa tik aŕ uz beĩgâm nãca. senâk bi spriguļi. /* [senāk] *bi dẽlîte, smiĹkšu kulîte lĩdz, ûdẹ̃ns pudelîte* [un tad asināja izkapti]. *vẹ̃lâk nãca brucekļi.*

14. **Tikt sūtītam šurp, atrasties ceļā šurp, arī tikt saņemtam (par sūtījumu); tikt uzzinātam, saņemtam (par vēstīm, ziņām u. tml.).** *tãs vêstules nuô Rĩgas te iĹgi nãk. / tâda ziņa nãca, ka tuõ ceļu labuôs.* ✧ ***prâtiņ, nãc mãjās!*** – saka, ja kāds dara ko nepareizu, muļķīgu. *kuô tu duõmâ iẽt nabaks a bagãtu tiêsâ? prâtiņ, nãc mãjâs!* // **Tikt publicētam.** *tas* [J. Janševska] *stâsc nãca kâdreĩz žuŕnãlâ.*

15. **Veidoties, iestāties, iesākties (piemēram, par kādu stāvokli, parādību).** *tãs ekskuŕsijas nãca vẹ̃lâk. laũceniẽki tâdas nezinâja, tâds ceļuôšaṅs. /* [1905. gadā] *jaû tiẽ skuõluôtâji maĩnijâs puĹku. nãce kriêvu vaĹdîba. / papa nuõmira tuõ paûsari, ka nãca iêkšâ kriêvs. / nãca divi kạ̃ralaĩki. tas uõtraîs kaŕš ta kâ skalus visu nuôdẹdzinâja.* ✧ ***nãkt pa(r) labu*** – tikt iegūtam (par kādu labumu). *mana maṁma bi dikti staĹga. muṁs* [bērniem] *tas aka nãca pa labu. / tas* [darbs] *diži paŕ labu nãca. / šuôreĩz dakteris iêdeva labas zâles. kâ iêdzêru, tũ·lĩt vaŕ manît, kâ nãk paŕ labu.* ✧ ***nãkt par ļaũnu*** – būt tādam, ka ir, rodas kas ļauns, nevēlams. *tãs liẽlâs naûdas duôšanas tiẽm dẹ̃liêm nãk paŕ ļaũnu. kuŕ tad liks? visa kâ jaû duôn, bet naûda tik priêkš nuõdzêršanas. uṅ tas tik nãks paŕ ļaũnu – bûs duṁpis uṅ nesaticîba.* // **Tikt veiktam, notikt, arī ierindoties, sekot (kādā kārtībā, secībā).** *ciêmĩns kâva cũku. tiẽ dradži jaû piŕmaîs i. dẹsas taĩsît jaû nãk vẹ̃lâk. / ga saũli ka i liẽls dârs – tâc liẽls, apaĹš riņķis, ta i tũ·lĩt liêtus. ka tâc mazâks, ta nãkuôt vẹ̃lâk. / pêc rudziẽm nãca vasarãji. tiẽ vẹ̃lâk nuôbriêda. / jâ, nu uṅ ta jaû nebî brĩv, ka jaû nãca trešâ klasê, uõtrâ, trešâ, – ta nebi vaĩs a zĩmuli brĩv rakstît.* // **Atrasties (kur) – par teritoriju; atrasties virzienā (uz kādu vietu), sniegties (kur, līdz kādai vietai).** *Malas pļavas – tãs te nãk piê pašas mežmales, pašã malã. / MežagaĹs nãca piê meža, tas bi galâ. / tas gãrliẽns nebi liẽls, tâlâk nãk laňkas pļavas. tuŕ varêja a ziŕgu braûkt. / tuŕ* [tālāk] *tã jũra nãk dikti dziļa. / nuô vakara iêjaûn aûzu miĹtus. uzleĩ ũdeni uṅ iêliêk maîzes raûgu, laî rûkst, lîdz sẹ̃nalas nãk pa viŕsu. viš saceĻ uz aûkšu.* // **Atrasties, būt, arī tikt novietotam, iestiprinātam (kur)** – par

priekšmetiem, to daļām. [žoga] *staps iŕ a trijiêm caũrumiêm sãnuôs. caũrumi nãk cic pret citu, ta ka tuŕ vaŕ iêšaũt sklañdas. / piê viênas* [ratu] *redeles nãk striķis piêsiêc. / us sijâm liêk viŕsû dziẽdus, uñ dziẽdiêm pãri nãk griêsti. / sakas i tãs, ku nãk vêrzeles. senâkus laĩkus saûca sakas, taga rîkus. / tĩneĩ apakša plata, uz aûkšu nãca šaûrâka. /* [rotaļā] *taĩ budeleĩ tas kakls tâ nãk us priêkšu. uñ ta jãveŕ tã dzive. / uz vesti praka nãca – saûca pižuku. tiẽ bi nuô nâtna viẽn. /* [vestei] *pa priêkšu nãca puõdziņas* [jeb] *puñpĩnas – rũzâ uñ zaļas, uñ zilas, uñ zeĺtîtas. / teĩtãn* [kreklam] *abâs pusês siksna bija. uñ ta tã apkaklĩte nãca taĩ vidũ. / šnuõrzâbaki uz vîrsu nãca sasiênami. /* [kurpei] *biñdzuõle aŕ i – tâda uõdere, pa iêkšu nãk. / siẽviêšu zeķêm balĩti kâti. tik tâlu* [tas ir, līdz celim] *tik nãca. / tã siêtava nãca apakšâ vaĩrâk satîta – piêcas reĩzes apkârt. / ecêšas visas bi nuô kuôka. tâdas liẽlas dzeĺza naglas nãca caũri. taṁ rãmiṁ nãk caũri tãs naglas pa riñdaĩ. /* [žogā starp stabiem] *trîs sklañdas nãk iešaũtas. iẽpiñ riķus. / tâdi* [adījumu] *raksti nenãca ne·kuŕ, ta ka taga nãk vi·sâdîgi raksti iêkš žuŕnãļiêm šuŕ tuŕ. tâdi jaû nenãca. / apkakleĩ tã mala, kas piê paša kakla nãca klât, bi a mẹĩlu rakstu.* // **Par ķermeņa daļām.** [zirgiem] *nuô kakla nãk priêkšas pleči, ta ruñpis, pavêdere. lidz astes kaũlaṁ nãk mugura. nuô priêkšas pleča nãk tũlĩt ribas. / tas guŕns nãk nuô krusta lidz luôcîtavi. / pêdêjâ laĩkâ* [cūkas] *galĺvu ciŕta, ka aûses nãca kuõpâ, uñ lika kuõpâ uz galĺdu. ta smuki isskatijâs.*

16. parasti savienojumā ar *liẽls*, *liẽlāks*, *vẹcāks*. **Kļūt (kādam), nonākt (kādā stāvoklī), iegūt (kādu īpašību)** – par cilvēku. *nãk liẽlâks, vaîg vaĩrâk ệst, vaîg liẽlâkas drãnas šũt. / ka jaû* [bērni] *nãca bišķĩt liẽlâki, ta sâka šũt pêc nîceniêku muõdes. / ka jaû es nãcu liẽlâka, ta es bridu* [ezerā *trušus* vākt]. */ piŕmâk gãju nẹst tuôs linus. nãcu liẽlâka, ta jaû mĩstiju aŕ, kulĩkstiju, sukâju. / ka nãk bišķi liẽlâki suvȩ̣ni, ta duô ệst.* ☐ ***nãkt gaduos*** – kļūt samērā vecam. *nãkt gaduôs – palikt vẹcâkaṁ uñ prâtîgâkaṁ. /* [puisis] *nãk gaduôs uñ nu sâk dziêvât kâ piẽsanãkas, aŕ guôdu, ne vaĩrs bez bȩ̣dâm, kâ jaûns bija. / dȩ̣ls nãk jaû gaduôs, varȩ̣tu prẹcȩ̣tiês. bet tȩ̣s neduô mãjas.* ☐ ***nãkt pie prâta*** – a) kļūt prātīgam; saprast. *va ta viênâ žũpuôšanâ paiẽs tas laĩks! vaîg ari nãkt piê prâta, ka tâ ilĝi neiẽs.* b) atjēgties. [dēls] *vakaŕ pãrnãca nuô kruõga dũšâ uñ nezinâja, kuŕ iŕ, kuŕ naû. nu šuôrît tik sâka nãkt piê prâta.* ☐ ***nãkt pie sajȩ̣gas*** – iegūt, atgūt sajēgu. *nu tik taga sâk nãkt piê sajȩ̣gas, ka* [mežā] *vaîg visu satĩrît. tas tačũ vẽrtîks kurinâmaîs.* ☐ ***nãkt pie samaņas*** – atgūt samaņu. *siẽva taga nãkuse piê samaņas. / vĩrs piêcas diênas nenãca piê samaņas. / adĝiĺpt – tas bûtu nãkt piê samaņas.* ☐ ***nãkt pie varas*** – iegūt varu (pār ko); tikt ieceltam (noteiktā amatā). *cukuŕbiẽtes tik Latvijas laĩkâ sâka aûdzȩ̣t, kad Ulĩmanis nãca piê varas.* ✧ ***nãkt*** (arī ***palikt***) ***bȩ̣rna prâtā*** – kļūt tādam, kam zūd saprātīgas domāšanas spējas (parasti aiz vecuma). *nãk bȩ̣rna prâtâ – teîc, kad liẽlâ vẹcumâ vaĩrs nevaŕ apjȩ̣kt, kâ apkârt viss nuõtiêk. / vẹcumã tas prâc vaĩs naû ritîks, bȩ̣rna prâtâ paliêk us tuõ vẹcumu.* ✧ ***nãkt kruõņa maîzē*** vēst. – saņemt valsts uzturu (nespējnieku patversmē, bruņotajos spēkos, arī cietumā). *nãkt kruõņa maîzê – teîc, kad iẽliêk ciêtumâ, kad nuõiẽt zalĩdâtuôs, ari nabagnamâ – kad iẽliêk tâdus, kas nevaŕ vaĩrs nuôpeĺnît seû maîzi.* ✧ ***nãkt*** **[kādam]** ***uz pȩ̣dām*** – izsekojot, meklējot atrast (kādu, kāda uzturēšanās vietu). *gañ jaû nãks viņaṁ us pȩ̣dãm. ta vaĩs nevarês nuôliêkt, ka naû tuõ darîjis.* // **Sasniegt (kādu gatavības pakāpi), iegūt (kādu īpašību)** – par augiem, dzīvniekiem. *ka nãca jaûni rãceņi, ta tuõs katru reĩzu veda* [pārdot]. */ tiẽ ķiŕši nãk gatavi. /* [govis] *nãca slaûcamas us paûsari. / taĩsija, ka visas guôves nãk paûsari slaûcamas, laĩ vasaru bûtu pulĺkâk piẽna. / piŕmpiẽne i guôve, kas piŕmuô reĩzu slaûcama nãca.* ☐ ***nãkt uz aiztrũkšanu*** – pakāpeniski pārstāt dot pienu (par slaucamiem mājlopiem). *tâ kâ guôve nãkuse uz aîstrũkšanu, ta jaû parasti trȩ̣knâks piẽns i.* // **Sasniegt (kādu stāvokli), tiekot pakļautam kādai norisei, darbībai (par priekšmetiem).** *juṁc i apsûnâjis uñ ûdeni nelaîž. tas juṁc jaû nãk diẽzgañ biês. / ta* [vērpjot] *jaû biêži nuôkrît dzives, ja spuõle nãk piĺla. / ja viņa* [tas ir, kodaļa vērpjot] *nãk uz beĩgâm, viņu ûzduŕ aûkstâk. iêsâkumâ vaŕ piêdûrt zȩ̣mâk. / a viênu ruôku varêja* [ķȩ̣rnu] *piêturȩ̣t, a uõtru griẽst. bet, ka* [sviests] *nãca jaû uz beĩgâm ciêtâks, ta nevarêja pagriẽst aŕ. / cic teîca vãrpsta. tas tâc puļ́kîc. ka nãca piĺla, tina kamuôlinâ. / knapsiẽri ilĝi stãvêja, lidz nãca gatavi.*

17. Tikt pakļautam (kādai darbībai), nokļūt (kādā stāvoklī). *taga tik·pat visi kuĩļi nãk uz êšanu. tuôreĩz jaû tã bi slaktera liêta. / bi kâc* [teķis] *a viênu paûtu aŕ. tuõ nerũnija. tas nãca priêkš kaûšanas. / ãlave nãk priêkš pãrduõšanas. / tas* [bullis] *jaû nãce priêkš pãrduôšanas, ka bi divi gadi. / kas nãk pãrduõšanaî, tuõs teļus tik nedȩ̣lu tuŕ.* [tad] *vẹd Liẽpâjâ, pãrduô slakteriṁ. /* [cūkas] *aseņi nãca priêkš putraîmu dẹsâm. iêkšâ atlikušiê aseņi bija priêkš putraîmu dẹsâm. / aka aîzlasijiês tas luôks, manaî puķeî gaîsma nenãk viŕsû. tâ jaû šĩ* [puķe] *te savu galu ņems. / dûņas*

isplêš [ledus], *kad·reĩz krũmi nãk lĩdz. / vis·piŕms i toŕǵi. tuŕ vaĩrâksuôlĩšanâ nãca meža gabali, kas nãca priêkš isstrâdâšanas.* ☐ ***nãkt aûgšā*** – a) dīgt. *ka nesaĹs vaĩrs,* [*gaiļa pieši*] *drĩz sâks nãkt aûkšâ. / visi* [kartupeļi] *nãk pa druskaî aûkšâ.* b) pietūkt, uzbriest. *ka viš* [tas ir, augonis] *bi sâcis strutuôt, ta vaîdzêj taṁ nãkt aûkšâ, laî strutas nãk aûkšâ.* c) parādīties, parasti virs apvāršņa (par sauli, gaismu). *taga saũle jaû nãk aûkšã vệlu. ap astuôņiêm tik vaŕ kuô ręzệt.* ☐ ***nãkt gaîsā*** – tikt ar triecienu bojātam, izsvaidītam. *pa tuõ tapu tâ viš* [tas ir, alus] *čũlâ, nãk tas alus. ta vaŕ muñdri nãkt dibệnc gaîsâ, va kâdu gaĹdu isspeŕ.* ☐ ***nãkt klât*** – būt pievienotam (kam jau esošam). *tã kabata vesteî nãk klât šij pusẽ.* ☐ ***nãkt ļaûžu valuodās*** – kļūt par pārrunu objektu; tikt aprunātam. *nãk ļaûžu valuôdâs – teîc, ka kas izdarîc slikti uñ citiêm jâaprunâ. / tã Made nãca ļaûžu valuôdâs. bija tâda dũšîga meîta. pa viņu runâja iĹgi uñ dikti.* ☐ ***nãkt pa gaîsu*** – virzīties, izplatīties uz visām pusēm. *taî ệñkurî viš* [tas ir, alus] *aka daŕbuôjas – ta tâ putuô, nãk putas pa gaîsu.* ☐ ***nãkt vaļā*** – vērties vaļā, arī raisīties vaļā. *es* [vilnu] *sagriẽzîšu uñ saspraûdîšu, ta ka tas galĩns nenãk vaļâ. uñ ta viņa stãv.* ☐ ***nãkt viŕsū*** – uzmākties, uzplīties. *viš nãk viŕsũ katru diênu, isprašņâ te visu. bet es nezinu visu adbiĹdệt.* ☐ ***nãkt zemē*** – a) krist (no kurienes). [dzirnavās] *zâbaks i apakšâ, ku tuõ maîsu piêkabina, ku tiẽ miĹti nãk zemê. tuŕ naglas, tuŕ ûskabina.* b) virzīties nost, lejā (no kurienes). *nãkt zemê nuô viņiêm, nuô tãs* [pludināmo baļķu] *paŕtijas aŕ nevaŕ. vẽš daũza uñ vaŕ nuõraût, uñ izdzît ku pruôjâm. / vẹsȩ̣lu nedȩ̣lu, citreĩz iznãca vaĩrâk gaĩdît* [pareizo] *vẽju. uñ nãkt zemê nuô tãs* [baļķu] *paŕtijas aŕ nevaŕ. viņa i jâsârgâ. / čũska hipnotĩzê tuõ putniņu. uñ tas nãk zemê, va viš grib va negrib.* c) būt atdalāmam; lobīties. [cūkas] *mêlîti a kvệĹlina. ka apkvệĹlina, ta jãnuôņẹm̂ tâda biêza kârta, ku ệduõkšļi viŕsâ. tâda baĹta kârta nãk zemê. / tã* [kaņepju] *miza, tã visa nãca zemê, tã bi liêtuôjama.* ✧ ***nãkt caũri*** – izdzīvot. *tã peñzija tik maza, ka knapi vaŕ nãkt caũri taî mẽnesĩ. / kâ tik knapâk, kâ tik sîkâk* [dzīvo], *laî vaŕ caũri nãkt. / es neduõmâju, ka nãkšu caũri* [slimojot]. ✧ ***nãkt priêkšā*** – gadīties. *pusbuĹlis – tâ neteîca. tas dikti ręti nãca priêkšâ.* ✧ ***nãkt zem ãmara*** novec. – tikt pārdotam ūtrupē. *viñš bija liẽluôs parãduôs, nãca zeṁ ãmara, izũtrupêja viņu.* // **Atdalīties; nodalīties.** *ta plânâs pakulas* [bija]. *ka vaĩs ne·kas nenãk, ta paliêk tĩri lini.* ☐ ***nãkt ârā*** (arī ***laũkā***) – a) izlīst. *biškrêsliņs* – [to] *zîŕgiêm duô, laî târpi nãk ârâ. /* [biškrēsliņus] *saraûn sivệniêm uñ savãra, uñ iêleî tuõ zupu êdiênâ. uñ, ja kâc sliêks, jâteîc, teû bûs iêkšâ, tas viss nãk ârâ pa pãrs trîs diênâm – va nu viš nãk pa dȩ̣gunu jeb pa uõtru galu. / nuô siĹkes viņa* [tas ir, cērme] *iñdêjas nuõst. pa dȩ̣gunu nãca ârâ.* b) atdarīties, atdalīties (par ko sastiprinātu, piestiprinātu). *muṁs te aŕ nuôpiŕka tuõ jaûnuô skapi. gada laĩkâ visas duris nãk aŕ eñǵêm ârâ! / vĩrs vệĹk kuŗ́i nuô alus buteles – iêkšâ iŕ, bet laũkâ nenãk.* c) izpausties (par atjautību, veiklu un asprātīgu valodu). *viņa mĩlêja iêdzệrt. uñ ta viņaî nãca ârâ tãs dziêsmas. / taṁ bệrnaṁ nãk ârã visâdi isteîciêni.* ☐ ***nãkt nuõst*** – būt atdalāmam; lobīties nost. [aitas] *kuñǵi aŕ êda. nuôplucinâja visas bârkstiņas nuõst, tãs visas nãca nuõst. palika baĹta gaļa. / mîkla nãk nuô ruôkâm nuõst. / varêja saũlê balinât, nenãca nuõst krãsa* [no auduma].

18. Nākties. *pašu aûstiêm krękliêm ne·kad nešuva piŕktas puñpas. viņi nãca mazgât uñ ruĹlệt, uñ piŕktas puñpas neturêja. / kâ tas nãcis, ka suñs iŕ ticis nuô ķẽdes vaļã?*

nakte, arī ***nakts***, dem. *naksniņa* subst. **Diennakts daļa no vakara līdz rītam.** *ka saũle nuôgãjuse, ta tuṁša nakte drĩz klât. / tãs rãceņu duôbes vaîdzêja aîzraûst, ka pa nakti nesasaĹst. paûsari naktes vêl aũkstas. / ka jaû varêja iẽt ganuôs, ta zîŕgus laîda ganîklê pa nakti.* / [auzu miltus] *nuô vakara iêjaûn, laî iẽskâpst, ûzrûkst pa tuõ nakti. / senâk, lidz nuôbraûkt Liẽpãjâ, izgãja visa nakte. / ta jaû isnãca tâ, ka* [talkas] *pa piêci naktes isnãca nuô viêtas – viênâ viêtâ, uõtrâ, trešâ. / taî kâzu naktĩ jaû nebija ne·kâda gulêšana. / es strâdâju naktĩm uñ diênãm. / te kaĩmiņiêm dikti kaûc viêns suñs, gaũduô caũras naktes. / tumsiņāji, naksniņāji gruozu savu vainadziņu.* (LFK 1817, 82) */ saule rāja mēnestiņu, kam tas gaiši nespīdēja.* [..] *mēnestiņis atbildēja – tev dieniņa, man naksniņa.* (LFK 1961, 10224) ☐ ***Añdrēja nakts*** – nakts pirms Andreja dienas (30. novembra). *meîts pa Añdrêja nakti lika ûdeñssķĩvi apakš guĹtas uñ slaũķi. uñ, kas nãks mazgâtiês, slaũcîsiês piê tã slaũķa, kas bûs nuõlikc piê tã šķĩva, tas bûs tas preciniêks.* ☐ ***Jãņu nakts*** – nakts no 23. uz 24. jūniju; vasaras saulgrieži. *kad visiêm iŕ labi, iŕ labi pàệduši, pijuõle uñ mũņika spẽlê, teîc – nu īsta Jãņu nakc.* ☐ ***nakti nuo nakti*** – katru nakti. *ka viņas* [tas ir, mežacūkas] *sâk nãkt, ta vaĩs nav gaîsa, nãks nakt nuô nakti.* // ģen.; adj. noz. **Tāds, kas notiek naktī.** *aĩsklâj tuô luôgu, laî naktes tuṁsa neskatâs iêkšâ! / citreĩz bi naktes apaûši steliņǵî, bet nu*

kâ kuŗâs mājâs. / nakc iẽmaûkti tik radâs pêdêjâ laĩkâ. ☐ ***nakts laũnags*** – ēdienreize vēlu vakarā (parasti kāzās, talkās). *ka lidz desmitiêm strâdâja, ta saîmniêce iênesa kâdu maîzes gabalu, teîca – uskuôd nakc laũnagu!* ☐ ***nakts malt̃īte*** – ēdiens kāzās (parasti pēc mičošanas). *kâzâs nuômičuôja jaûnuô pãri. uñ ta velĵ êda tuõ nakc malt̃īti. pêc mičuôšanas bija tã vęlã êšana.* ☐ ***nakts męl̃lums*** – dziļa nakts tumsa. *cik ta mañ i* [brīvs laiks] – *tas nakc męl̃lum̃s.* ☐ ***nakts pamaša*** – neidentificēts augs. *nakc pamašas i aûks, pamašas, bet es nèaceru vaĩs.* ✧ ***naktes teķis*** – puisis, kas iet pie meitām pa nakti. *senâk puĩši gãja meîtâs sęzdiênas vakariêm. tuõs tâ varętu saûkt – naktes teķi.*

naktene subst. **Viengadīgs indīgs lakstaugs ar zarotu stublāju, baltiem ziediem un melnām ogām (*Solanum*).** *naktenes parasti i rãceņuôs, rudenĩ męl̃nãm uôgãm. / naktene i nezâle, ziêd balt̃iêm ziêdiêm uñ iênãkas męl̃las uôgas. tuõ neliêtuô.*

naktesmājas. Sk. *n a k t s m ã j a s .*

nãkties v. **1. Vajadzēt.** [puikas] *sakrita čupã. citreĩz vęcaîmãteî nãcâs isklîdinât arĵ vęctęva juôstu. / tuŕ a tuõ braûkšanu pęl̃ņâs ne·kas nèisnãca, tãlab ka nuôgãja sniêks uñ* [ragavas] *pa pliku zemi neiẽt. nãcâs visam̃ pârvilĵkt krustu. / luõpi, putni, cilĵvęķi arĵ vaŕ bût gaũdęni. nav visi luôcekļi ta kâ nãkas.*

2. Pieklāties, būt vietā (ko darīt). *jaûņave apsêja vĩramãteî pa kâzâm mazu drãneli, uskãra kręklu uñ zeķes uñ ûssedza aûstu drãnu. nu kâ nãkâs.*

3. Pienākties (dabūt, saņemt ko). *mañ nãkas nuô viņa desmit rubuļi.*

4. Notikt, gadīties. *kâ tas nãciês, ka spañnis aka tukš? tikkuô jaû iênesu.*

nãktin adv.; savienojumā ar *nãkt*. **Tuvoties.** *nãktiñ nãca tã diênĩna, kad mẽs pušu dalîsim̃, kad mẽs pušu dalîsim̃ kuõpâ męstu aûdeklĩnu.*

nakts. Sk. *n a k t e .*

naktscępure subst. **Galvassega (parasti adīta), kas paredzēta gulēšanai.** *žĩdam̃ bi piķamice – nakccępure. tuõ tâ arĵ saûca. tã bi kâda adîta cępure.*

naktslaũnags subst. **Ēdienreize vēlu vakarā (parasti kāzās, talkās).** *nakclaũnagi bi guôduôs. pataĩsij nakclaũnagu – viênâ, taî laĩkâ. / ta atkalĵ bi talĵka. ta aka deva – vakariņas deva uñ pêc diûpacmitiêm nesa nakclaũnagu. / nakclaũnagâ atnesa apaļus rãceņus, sẽnes a mêrci uñ tẽju, kumelîšu tẽju. / pēc pusnakts, kad bija nuoturęts naktslaunags, jaunais pāris nuozuda klētī, kur tam bija ierīkuota guļas vieta.* (Janševskis 38)

naktsmājas, arī ***naktesmājas*** subst. **Māja, telpa, kur pārnakšņot.** [ebreju tirgotājiem] *deva nakcmãju uz mũrîti. piêbâza maîsu a siênu, laî guļ̂. / vęcâkiê žĩdi nakcmãjas jêma, kuŕ jaû akañ labâk ûzņêma. / ja kâdreĩz kâc atnãce sveš* [ebrejs], *tuõ jaû ne-uzjême uñ naktesmãjas labi nedeva – raĩdija us tâdâm mãjâm, ku vaĩrâk vĩru, druôšâk.*

naktspamaša, arī ***naktspamaža*** subst. **Naktsvijole (*Platanthera*).** *viš tâ drusku smâržuô. ka viš sâk vĩst, ta viš pa·visam̃ smâržuô dikti. ã, nakcpamaša, vot, vot. tâ mẽs viņu saûcâm – nakcpamaša.* // **Neidentificēts augs.** *nakcpamaža iŕ tâda zâle. ka tuõ iẽęd vaî iẽdzeŕ, tad cilĵvęks pa nakti staĩgâ aĩzmidzis. nuô tã bęrnus brĩdinãja.*

naktspãtari subst. **Tēvreize, lūgšana, ko noskaita pirms gulētiešanas.** *nakcpãtarus nuôskaîta, kad iẽt gulęt.*

naktssalĵna subst. **Nakts salna.** *ka sâkas nakcsalĵnas, ta ziŕgus liêk stal̃lî.*

naktssaûcējs subst. **Naktssargs muižā.** *nakcsaûcẽji bi muĩžâ. redz, ja viš kaû kuô mana, ka ļaũni cilĵvęķi, ta viš saûc gval̃tes. vaktniẽki viņi bi. / muĩžâs nakcsaûcẽji pa nakti caũri viẽn sârgâ. uñ, ka iŕ* [kas aizdomīgs], *ta saûc gval̃tes. / muĩžâ i bîši nakcsaûcêji, kas iẽt uñ pateîc, cik pulĵkstêns. a tâdu ļeŕcekli gãjši.*

naktsskapelis subst. **Guļamtelpas mēbele – neliels skapītis.** *tâc mas skapîc* [bija], *ku taga nakcskapeļi skaîtâs. tuŕ kâdu grãmatu iêlika.*

naktstamaša, arī ***naktstamaža*** subst. **1. Naktsvijole (*Platanthera*) (?); matiola (*Mathiola bicornis*) (?).** *nakctamaža ziêd dârzu malâs uñ smâržuô vakaruôs. / nakctamaša – viņa diênâ neziêdêja. / matuõles aûga. smaŕžuô vakaruôs. velĵ saûc paŕ nakctamažãm. / nakctamažaî i dikti liẽla sakne.*

2. comm. **Cilvēks, kam naktīs nenāk miegs un kas traucē citiem gulēt.** *tamašâjas caũru nakti, negulĵ. tâdu jaû bi daũdz. tâc nakctamaša – pac negulĵ uñ citiêm neļaũ gulęt.*

naktstaũrenis, arī ***naktstaũriņš*** subst. **Tauriņš, kas ir aktīvs naktī (*Heterocera*).** *nakctaũreņus saûc paî plestiķiêm. / plestiķis i nakctaũriņš. vakaruõs, kad iẽdẹdz uguni, saruônâs tiẽ plestiķi gaî visiêm luôgiêm.*

naktsvijuõle subst. **1. Daudzgadīgs orhideju dzimtas augs ar gumiem un baltiem vai zaļganbaltiem ziediem daudzziedu vārpā (*Platanthera*).** *nakcvijuõles aûg meža pļavâs. tãm iî gumi. vakaruôs spêcîgi smaîžuô. / nakcvijuõle – pa diênu tu nevari viņu atrast, uñ tu nuõej pa nakti, ta tâ smâržuô vis·apkârt. / nakcvijuõlîte dikti smakuô.*

2. Parastā kreimene (*Convallaria majalis*). *nakcvijuõlîte* [jeb] *maĩpuķîte – viņâm tâc feîns smaks i.*

nãkuoš(ai)s, ***-a***, ***-ā*** divd.; adj. noz. **1. Tāds (laikposms), kas seko pašreizējam (tādam pašam) laikposmam.** *istabas sluôtu aî nesa dĩķĩ. tuî viņa stãvêja lidz nãkuôšaṁ rîtaṁ. / pêdîgi nuô tãm sakasâm pajẽme priêkš nãkuôšas reĩzes raûgu – klum̃pîti. uñ pãrejuô istaĩsija pĩlîti, iêkšâ iêlika gaļu.*

2. Tāds, kas seko, notiek, noris pēc kā līdzīga esošā, tagadējā. *tãs ķẽves lecinâja uñ gaĩdija nãkuôšuô metiênu. / nãkuôšâs diênas – rît, paĩrît, aîzpaĩrît, ta nãca nãkuôšâs diênas.*

nãkuošgad adv. **Nākošajā gadā; nākamgad.** *zeṁ rudziẽm sẽja âbulĩnu. tas nãkuôšgad bija priêkš siêna. / Jaûnâ gadâ lêja visi alv̂u ûdenî uñ gribêja zĩlệt, kâ bûs nãkuôšgad. / ka beîdz strệpt* [*bullĩšputru*], *ta a tuõ karuôti taĩsa uõtraṁ pa piêri isvîlkt uñ teîc – nãkuôšgad bûs laûks bulĩtis. / taga kolĩkõzâ* [govis] *uz alpabêtu saûc – šuôgad visas uz ã saûc, nãkuôšgad us citu* [burtu].

nâkuošnedẽļ adv. **Nākošajā nedēļā; nākamnedēļ.** *nâkuôšnedẽļ, ka braûks, ta tas* [tas ir, nauda] *bûs pašiẽm. / nãkuôšnedẽļ bûs jaû jaûnaîs gac.*

nãkuošreĩz adv. **Nākošajā reizē; nākamreiz.** *tas, kuîš viñnê nãkuôšreĩz, tas griêž viênu galv̂u nuô tã buka uñ tuõ viñnệtuô.*

nãkuotne subst. **Nākošais laiks, notikumi, kas sekos pašreizējam laikam; turpmākā dzīve.** [meitene] *uguni kũra, sidrabu lêja, zĩlẽja nãkuõtni nezinãmu.*

namamãte subst. **Sieviete, kas uzņem viesus (parasti savā mājā); mājasmāte.** *nu tâ iî iêkš ķẹkatu dziêsmas – kupât kupâja aûnĩna viĩla, tâ laî kupâ namamãtes viĩla.*

namatẹ̃vs subst. **Vīrietis, kas uzņem viesus (parasti savā mājā); mājastēvs.** *ta* [ķekatas] *namatẹ̃s, namamãte paciênâ – brañdavu, siẽru. uñ iẽt us citu mãju.*

nãmats subst.; etn. **Dvieļveida galvassega.** *nãmac i Nîcâ dzîrdẹc. drãnele, kas viņa bi. bet tas dikti vẹc* [vārds] *laĩkaṁ. es nèaceru.*

naṁdaris subst. **Amatnieks, kas gatavo celtņu koka daļas, ceļ koka celtnes.** *bũmeĩstaîs viņš bija. uñ šuôdiên viņu saûc pa naṁdari. viš taĩsija duîves, luôgus, mãjas. / bũmeĩstaîs nãk* [jeb] *naṁdaris. mãjas ceļ̂.*

naṁduris, arī ***naṁduîvis*** subst. **Mājas (parasti galvenās) ārdurvis.** *zâlîte i piê naṁdurîm sẽtiênâ. / nevaîg aîzvẹm̃t naṁduîvis! / tautiets mani vizināja līdz Laimīnas namdurvīm.* (LTD VII 378)

namelis subst. **1. Neliela dzīvojamā māja; mazmāja.** *namelis i maza mãja, galâ stalĩis velî i citiêm. tiẽ nameļi i tik nabagu taĩsîti. Nîcâ pulîku nameļu. / tas Mežgalîs bi pilĩls a maziêm, sîkiêm namelîšiêm – namelĩc piê namelĩša. / tiẽ nameļi jaû bî cic piê cita biêži. / manaî vẹcaîmãti bi tas namelîc. mẽs astuôņi cilẹ̃ki viênâ istubâ bijâm. / namelis us pašu kãpu, ku tâdi kadeģi. / mũsu priêkšâ viêns namelis bi. tuõ pa·visaṁ jũŗa abgâza. akas piêlêja pilĩlas a jũŗas smilîti. / katrâ namelî biêsputru vãra savâdâk – tas iî tâc teîciêns.* ☐ ***lĩķu namelis*** – kapenes. *piê baznĩcas bi mãja nuô mũŗa. tuî bi nuõmirušiê muĩžniêki. saûca pa lĩķu nameli.*

2. Gliemeža čaula. *gliẽmêzis a visu nameli te iî ûdeñs malâ. tas nẹs savu mãju uz muguru.*

3. Bišu strops. *ka jaû nameļus ûstaĩsija* [bitēm], *ta jaû taĩsija rãmîšus uñ iẽvîlka mâkslîgas šũnas. uñ bites dzîvuôja.*

4. Nameļa iedzīvotāju kopums. *talîkâ pasaûca uôtrus uñ velî kâdus citus nameļus. tiẽ nameļi nãca palĩgâ.*

namelnieks, arī ***nameļnieks*** m., ***namelniece***, arī ***nameļniece*** f.; subst. **Nelielas dzīvojamās mājas īpašnieks; lauku iedzīvotājs, kam pieder niecīgs zemesgabals.** *Mežagalâ bi kâdi piẽdzdesmit namelîniêki.* [viņiem bija] *nuô trîs lidz seši pũrviêtas zemes. / tâdi namelîniêki gãja savu tiêsu nuôzvejuôt jũŗâ. / visi namelîniêki dzina viênâ buñtâ guôves. / ja bi vaĩrâk suvẹ̃nu, tuõs pãrdeva namelîniẽkiêm, kaṁ vaîdzêj. /* [vilnu] *vêrpa saîmniêce pate vaî iẽdeva kâdaî vaļeniẽceî. tã tâda namelîniêka siẽva, kaṁ nav zemes, kaṁ nav luõpu. / tãs* [audējas] *bija nameļniêces. tâdâ*

namelî dzîvuôja. / avuõc i, ku nuô zemes nãk ûdeńs uz aûkšu. tuŕ tas namel̂niẽks ustaĩsija aku. / tiẽ maziê ļaûdis, tiẽ namel̂niêki, tuôs Jãņus tâ neturêja. uń kas tuŕ turês? jaûniê ļaûdis bi isklîduši piê saîmniêku.

namŝ subst. **1. Dzīvojamā māja (parasti pilsētā).** *Liẽpâjâ bũvêja namus, cêla ciêtuôksni jũrmalâ, uõstu izbũvêja. / Liẽpãjâ namus ceļ̂.* ☐ ***nama māte*** (arī ***māmīna***, ***saimeniece***, ***saiminiece***) – mājasmāte; namamāte. *nama māte lielijās – pieci vepŗi uoz istubu.* (LFK 9, 130) / *ai nama māmīna, dar duretīnas* [..] (LFK 1818, 7) / *kupāti kupāja auniņa villa; tā lai kupā nama saimeniece.* (LFK 1198, 2070); variants: *tā lai kupāja nam saiminiece.* (LFK 1961, 10287) ☐ ***nama tę̄vs*** – namatēvs. *ai nama tēvīni, tavu slinku puišu!* (LFK 9, 31) / *nama tę̄vs, nama māte, parādiet savu druvu!* (LFK 1818, 60) // **Celtne; īpašām vajadzībām iekārtota ēka.** ☐ ***lûgšanas namŝ*** – neliela baznīca (parasti sektām). *Betãnija Lejniẽkuôs bi lûkšanas namŝ. / baznîcu aŕ kâc saûca pa lûkšanas namu.* ☐ ***muĩtas namŝ*** – muitas ēka. *šoseja bija nuô Liẽpâjas uz Gruõbiņu lîdz muĩtas namam̂.* ☐ ***nabagu namŝ*** vēst. – nabagmāja, nespējnieku patversme. *nabagu namâ lika tâdus, kas vaĩs ne·kuô nevarêja darît. / ka pataĩsija nabagu namu, ta visi nabagi bi nabagu namâ. / vęcuô Pẽteri nuôveda kruõņa maîzê – nabagu namâ. / pêc kâzu nuõveda piĨlus ratus a êdiêniêm, dzêriêniêm uz nabagu namu.* ☐ ***pagasta namŝ*** – pagasta pārvaldes ēka. *desmitniẽks atnesa ziņas nuô pagasta nama* [jeb] *pagastnam̂a. viš tâ saklaũdzinâja a nũju piê durĩm, laî nãk ziņas sajęm̂t. / muĩža kuôpa tuõs ceļus, kas gãja caũr muĩžas zemi nuô Kazakruõga lîdz pagasta namam̂.* ☐ ***skuõlas namŝ*** – skolas ēka. *tas skuõlas namŝ vel̂ i. tuŕ taga dzîvuô. / nuõtec us skuõlas namu uń pãrnes avĩzes! / te braûca pa ceļu gaŗa riñda leĩšu ķibicku. viss ceļ̂š bi sakûpêjis nuô skuõlas nama a putekļiêm balc̃.* ☐ ***taûtas namŝ*** – iestāde, kas veic kultūras un izglītības darbu; ēka, kur notiek kultūras un izglītības pasākumi. *Ziêmassvętki uń Jaûngadi* [svinēti] *te akal̂ taûtas namuôs. / mẽs jaû Uõtaņķê paši uzbũvêjâm. tuôreĩz saûca taûtas namŝ. / Ęm̃butniêki tag i taûtas namŝ, klups. tuŕ es dzimu.* ☐ ***tiêsas namŝ*** – tiesas ēka. *tam̂ rîtu jâiêruônas tiêsas namâ.*

2. etn. **Celtne, kurā ir istabas, parasti atklāts pavards, arī virtuve, priekštelpa.** *meitīnāma, māsīnāma nevajaga nama liegt.* (LFK 1961, 10466) / *cīrulis dziedāja uz nama jumta.* (LFK 1961, 10767)

3. Dzīvojamās mājas daļa – gaitenis, kas savieno ēkas pretējās durvis. *namŝ i krustis ę̄kaî, pašâ vidû viš naû, vaĩrâk uz viênu malu. / namŝ skaîtijâs gaņģis, kas gãja krustis ę̄kaî. / istubas ę̄kaî namŝ bi caũrstaĩgâjam̂s. / kad nama abêjâs dures vaļâ, vęl̂k caũri vẽju, ta viênas, ku vẽš durîs, taĩsa ciêt. / visas siênas namâ nuôkãruši a ziŕgu liêtâm. / ne jaû bę̄rni viẽ tuõ namu piêlâčuô. liẽliê jaû aŕ savas kãjas nenuôslaũka, nãgdami iêkšâ. / ka nãca uz paûsari, ta viņas* [tas ir, zosis] *dêja. tad iênese namã. / uz Vasaŕsvętkiêm ismazgâja istubu uń namu, isnesa gũžu guŕbas.* ☐ ***gaŗais*** (arī ***garais***) ***namŝ*** – gaitenis, kas savieno ēkas pretējās durvis. *gaŗaîs namŝ gãja caũri visaî ę̄kaî krustus. katrâ galâ duŕvis. / krustis ę̄kaî bi gaŗaîs namŝ, katrâ galâ duŕvis uz laũku, uz balk̃ũnu. / namâ i trepes uz bẽniņiêm. viš i caũrstaĩgâjam̂s. namŝ* [jeb] *gaŗaîs namŝ. / gaņģis iŕ istubâ, kuŕ iẽt caũri, namŝ* [jeb] *garaîs namŝ. taga saûc koridõrs. / gaŗâ namâ siênas bi apkabinâtas a ziŕga jûgumiêm. / ka* [zosis] *sâka dęt, ta iẽnese gaŗâ namâ. / Ruôņu mãjâs vel̂ i gaŗaîs namŝ.*

3. dem. **Bišu strops.** *bites bi kuôka klučuôs* [jeb] *struôpuôs. tag i namĩni. / skreja i bišu namiņa iẽeja. ziêmu, kad bites nuõlikušâs uz ziêmas guļu, skreja jâaîstaĩsa ciêti. / šķiŕdẽlis i staŕpsiêna bišu namiņâ, kuô ãzliêk malâ vaska rãmîšiêm. / es nuõsmẽrêju tãs kãjas, ku tas* [bišu] *namiņš ûzlikc vîrsû, a dârvu, laî viņas* [tas ir, skudras] *nevaŕ vaĩs ûznâkt aûkšâ.*

4. Dižciltīgo dzimta. ☐ ***ķeĩzara namŝ*** – Krievijas imperatoru dzimta. *kaleńderê bi iẽdrukâc viss ķeĩzara namŝ – a dziḿšanas diênâm, miŕšanas diênâm, vârda diênâm.*

5. Priekštelpa pirtī. *piŕc namĩns, ku iêiẽt nuô laũka. tuŕ nuôģêrbâs uń ta iẽt piŕtî. vaîrâk pa piŕc priêkšu saûc.*

6. dem. **Gliemeža čaula.** *ta aka tiẽ liẽliê gliẽmêži – savuôs namiņuôs.*

napine subst. **No trīs linu pavedieniem darināts savijums, ar ko nostiprina sapītas bizes.** *matus kad sapiń, sasiên galus a napini, kas pîta nuô linu palipiêm. bizes piń piê katras aûses uń pãrliêk pãri gal̂vaî, saveļ, ta piê matu saknêm satiń a napini, kas iẽsiêta jaû bizês. uń tâ isnãk ragi. /* [sievietēm galvā] *napines bi katrâ pusê, laî ragus istaĩsa. tãs napines bi nuô linu pîtas us trîs palipiêm tâdas pînes. tãs piń iêkšâ* [matos]. / *napine bi nuô liniẽm. a trîs palipiêm bi napine. a diviêm* [*palipiem*] *skaîtâs šnuõrs. / napine i nuô linu šķiêdru triḿ palipiêm sapîta pîne. tuõ iẽpiń*

matuôs uń pãri galvaî isvęĺk kuõpâ. / ta, ka viênâ bizê piń, ta tuõ napini nepiń. tuŕ iẽpiń baňtîti galâ.

[I]***nãra*** subst. **Mitoloģiska būtne – ūdeņu dievība, parasti daļēji sievietes, daļēji zivs veidolā.** *jūrâ nãras aka* [esot] *– galva pêc siẽviêts uń aste pêc zives. / dzîŕdêjse es ęsu – nãra, tâda jūras meîta. viņaî viêns gals pêc cilvęka, uõtrs pêc zives bijis. / nãras* [ir dzirdēts vārds] *– bet vaî ta tâdas dzîvuô? tã maň tik rãdâs i teĩka. jūras nãra. / ja laĩvu abgâž, ta cic tuŕ ne·kas vaĩrâk naû. ta jaû sâkâs uõtra dzîve tuŕ apakšã kuõpã aŕ nãrãm.*

[II]***nãra*** subst. **1. Pie sienas piestiprināma guļasvieta, parasti no dēļiem; primitīva guļasvieta.** *nãras i tâds, ku guļ viŕsû. dẽļi sasisti, viêna kârta zęmâka. / uz nãrâm bi jãguļ – us kuôka dẽlêm, plikâm dẽlêm. / i tâdas nãras, ku gul.*

2. No dēļiem gatavots plaukts virs krāsns (kā) novietošanai. *nãras piê griêstiêm us krâsni bi sataĩsîtas nuô dẽļiêm, ka vaŕ ûzlikt drãnas, sĩpuôlkules. saûca ari pa ârdiêm.*

naŕcise, arī ***naŕcīse***, ***naŕcīze***, ***naŕcija*** subst. **Daudzgadīgs sīpolaugs ar garām, šaurām lapām un smaržīgiem baltiem vai dzelteniem ziediem (*Narcissus*).** *tãs naŕcises jaû vęcas puķes. tãs nuô seniêm laĩkiêm jaû visiêm i. / naŕcîses i vęcas. viņas i ziêmciêtes. / manaî mãteî aŕ bî naŕcĩzes. / dzęĺtęnâs uń balĩtâs naŕcijas.*

naris subst. **1. Kājas locītava (dzīvniekam).** *naris i* [kājas] *piŕmâ luôcîtava. / nari iŕ luõpiêm aîz naga piŕmâ luôcîtava – ziŕgiêm, guôvêm. /* [zirgam] *naris i, ku sâkâs tas naks uń ku sâkâs tã spalva, ku gaļa klât. / naris* [jeb] *narîtis i visiêm luõpiêm, visiêm daîktiêm. taṁ narîtiṁ spalva kâ bârda pakaļas pusê. / basas kãjas ziŕgaṁ iŕ, ja lĩdz nariêm vaî tâlâk iŕ balc. naris iŕ viŕs naga piŕmâ luôcîtava ziŕgaṁ, guôvêm. /* [zirgiem] *kãju slimîba bi – klibâja. naŗuôs bi tã slimĩba. / guôvêm bi nagu sęŕga – gaŕ naŗiêm sâka strutuôt uń krita tiẽ nagi zemê. / ûdeńs bi tik dziļš – ziŕgaṁ lidz nariẽm.* // **Potīte.** *kas ta tas tuŕ pa ûdeni bi – nag̦i lidz naris!*

2. Die Fessel am Pferdefusse (pineklis ap zirga kāju). (ME II 693)

3. Eine Art Pflanzen (kāda augu suga). (ME II 693)

nârīt, arī ***nãrīt*** part. **Lieto, lai norādītu, ka izteikuma saturs nav drošs.** *va tas tuŕ tâ nârît bija va nebija? / nârît vaîdzêja. tas tâ bi – va nu tâ, va tâ. / nãrît rîtu, nãrît paĩrîtu braûks. senu laĩku tuõ teîca biêži.*

nãrstāt. Sk. *n â r s t u o t .*

nârsts, arī ***nãrsts*** subst. **Bioloģiskās aktivitātes process (zivīm, dažiem citiem ūdens dzīvniekiem, abiniekiem), kad tie laiž ūdenī olas (ikrus), pieņus.** *zuves paûsaruôs islaîž upês, ęzęruôs ikrus, nãk nuô jūras us salĝdûdeņiêm nârstuôt. zuvu nârstu tuõ saûc. / paûsari, nãrsta laĩkâ, nãca ãlañdes pa Bãrtas upi nãrstuôt pãrplûdušâs Kârkla pļavâs. / pa nârsta laĩku nedrîkst lîdękas ķęŕt. / nãrsta laĩks i taũpîšanas laĩks. / dažreĩz visa tã* [ventera] *kule bi piĩla* [ar zivīm]. *pa nârsta laĩku, ka viņas pulĝu staĩgâja. taga vaĩs nedrîkst nârsta laĩkâ* [zvejot].

nârstuot, arī ***nãrstuot***, ***nãrstāt*** v. **Bioloģiskās aktivitātes periodā laist ūdenī olas (ikrus), pieņus (par zivīm, dažiem citiem ūdensdzīvniekiem, abiniekiem).** *ka* [zivis] *nârstuô, ta saiẽt liẽluôs buňtuos, tuŕ ku tiẽ ûdeņi maĩnâs. tuŕ viņas nârstuôjuôt. / kuŕkuļaîns i tâc ûdeńs, ku nag̦es i kuŕkušas, kuŕ nag̦es islaîž ikrus, ka nârstuô. / pret mežu ûdeni zuvs vaĩrâk nârstuô. / ãlañdes nãca upê nuô jūras nãrstuôt. / ka viņas* [tas ir, *ālandes*] *nârstuô, ta viņas gaň·drĩz a ķeseli vaŕ nuôķęŕt. / strimalas nârstuô aûkšâm – tas i tâlâ dziļumâ. / ęzęrâ bi zuši. zuši nãrstâja kaû ku citũr.*

nârstuoties v. **Nãrstot.** *zuves, nag̦es nârstuôjas.*

nãse, arī ***nãss*** subst. **1. Deguna dobuma ārējā atvere, caur kuru elpo.** *nãses i cilvękaṁ, luõpaṁ dęgunâ. /* [cūkai] *puŕns i apalš, tâc plakaňs, ta kâ ripiņa galâ. tuŕ divi caũrumi nãsêm. / ziŕgiêm liẽlas nãses. guôve savas nãses istĩra a mêli. /* [zirgiem ienāši] *galvâ, kaklâ bi, pa nãsêm nãca ârâ. / ziŕgaṁ lêja zâles pa dęgunu – pa nãsi iêkšâ, guôveî pa muti, ja kâdas zâles i vaîdzîgas iêkšķîgi iêliêt. / ka ziŕks iêrâvis dzęruõt nãsîs ûdeni, ta viš tâ pûrkš. / tĩtaraṁ i neliẽls knãbis, ku nãses, mêle. / kas tuŕ dęg? maň nãsîs iêsitâs smaks. / Pēterītis – smuks puisĩtis par visiem puišęļiem – šķęltas nãsis, lauka piere* [..]. (LFK 1818, 725)

2. Priekšmeta sastāvdaļa. [ratiņam] *caũrumiňc bi – nãsîte. / tuŕ taî luktera nãsî iêlika skalu. pa šķiŕbu aŕ saûca.*

nasks, ***-a*** adj. **Čakls, izdarīgs, arī ātrs.** *mũsu puĩšelis tâc nasks i, mudîks.*

nãss. Sk. *n ã s e .*

nasta subst. **1. Priekšmets, priekšmetu kopums (savākts vienkopus, sastiprināts u. tml.), kas jāpārvieto.** *paũnas i sasiêta nasta. / puĩšim̂* [tas ir, kalpam] *arî bi tik tâc skapĩtis uṅ sasiêta nastiņa drēbju. / nãcu nuô buõtes uṅ nesu liẽlu nastu. duõmâju, ka isnãktu kâc pretĩ! / kâ tu varêji tik gr̦ũtu nastu acstiêpt? / Jãnĩc stãv kal̂nĩnã, zâļu nasta mugurâ. nãc, Jãnĩti, lejĩnã, duôd manãm telĩtẽm! / mīļa mana māmuliņa, mīļi mani audzināja – kalnā kāpa, nastu nesa, mani nesa ruociņā.* (LFK 1961, 10127) ☐ ***par nastu*** – tā, ka apgrūtina citus cilvēkus (parasti nespējot savi apkopt). *cil̂vę̂ks, kas palicis vęc uṅ nespẽjîks uṅ kam̂ nav ne·viêna, tuôp citiêm parî nastu.*

naši subst. **No ūdenstilpes (parasti no ezera, upes) izskaloti sanesumi.** *naši iŕ ęzęrã. tuŕ aûg niêdres* [..]. *tas lędus viņas salaũzija. tiẽ skaĩtijâs naši.* / [pavasaros ezera, upes krastā] *sanãce naši – visi stiêbri nuô ęzęra uṅ dûņas, uṅ kuôki, uṅ baĻ̦ki, kas tik ęzęrâ bi vaļîgi. / i nuô plûdâm sanãkuši. ka plûdas atkrît, ta paliêk visi saņesumi. tiẽ i naši. / kad pêc ziêmeļa vẽja ûdeṅs plûdiêm, kas nãca nuô ęzęra, ûdeṅs atkrita, palika liẽla kârta našu us pļavâm. / tuõs sũdus pa kaû kâdiêm labiêm neturêja – tuõ našu. tuŕ stiêbri viẽ bi. tiẽ bi liẽsi sũdi. / ja naši bi a dûņâm uṅ a zâli, tiẽ bi labi* [mēslošanai]. */ kad plûdas atnesa našus, ta tuõs ari vede mãjâs, gâza laĩdarî, stal̃lî. / grîda nav steliņ̦ĝî. kaĩsija a sal̃miêm, a našiêm. / ka plûdas atkrita, palika naši. sagrâba našus čupâ uṅ sadędzinâja. pęĺnus iskaĩsija pa visu pļavu. / arî ziêmeļa vẽju mum̂s atkûpêja sę̂tâ dũmi, ka našus dędzinâja.*

našķēties v. **Ēst kādu gardumu; nereti paslepus nogaršot no visa pa druskai.** *našķę̂tiês – nu tas i tâ, ka tu piê saîmniêka esi, tu redzi, ka saîmniêce isiẽt. tad a·viên ej pa visiêm traũkiêm, panašķę̂jiês. / našķę̂tiês, lišķę̂tiês – tas jaû viêns uṅ tas pac i. / tu citu ne·kuô negribi, kâ tik našķę̂tiês ga malâm!*

našķība subst. **Gardums.** *kâdas našķîbas ta nu akal̂ isvãriji? pęñkuôkus iscepa!*

našķīgs, -a adj. **Kārs.** *našķîks iŕ cil̂vę̂ks – viņš negrib tuõ uṅ grib šituõ.*

našķis m., ***našķe*** f.; subst. **1. Gardums, kārums.** *tas sal̂daîs êdiêns tik tâc našķis. naû ne·kâc sãtîks.*

2. Gardēdis. *našķis ismeklêjâs tuõ labâkuô. / našķis visu kaû kuô meklê pa malâm, visu kuô labu grib apę̂st. / piê zaptes puôda iẽt lišķę̂tiês. tas bi lišķis, našķis.*

nâtnene subst. **Putraimu biezputra.** *nuô putraîmiêm nâtneni vãrîju, arî pusnâtneni. tã jaû glaũnâka, tuŕ kaŕtupeļi klât.*

nâtns, ***-a*** adj. **Tāds (audums), kas izgatavots no linu, kaņepju u. tml. šķiedrām; tāds (apģērbs), kas izgatavots no šāda auduma.** *nâtns i linu un pakulu aûdękls, kuô isliêtuôja pal̂guôs, maîsuôs. / nâtnis i linu aûdum̂s, kuôkvil̃nas uṅ kaņupju arî. / linu viẽn kas i, saûca nâtns* [audekls]. *nâtnaî vadmalaî bi linu męti. / nâtna viẽn arî bi liñdruki, tâ·pat viênkârši nâtni. / bet nu pa dârbdiênu jaû nu nâtnaîs liñdruks, jâ. nu tâc viênkârši nuô pakulâm nuõaûsc uṅ nuôpę̂rvę̂c tik – va nu męĺls, va brũns, va kâc. / cita lĩgava nuôpîrka bal̃tu tuõ liñdruku, a apakšâ nâtnaîs krękls. / ka bi nabadzîgi, tad vel̂ nuôadija tâdus kâtus us siêtavâm, tâdus nâtnâkus, laî neplêš tig dikti tãs siêtavas.* ☐ ***nâtnā biêzputra*** – rudzu miltu biezputra. *nâtnâ biêsputra i rudzu mil̃tu biêsputra. / nâtnuô biêsputru arĩ kadreĩz vãrija kâdu trešdiênu vaî sezdiênu, kad jaû biêsputras parasti vãrija.*

nâtre, arī ***nâtra*** subst. **Daudzgadīgs lakstaugs ar sīkiem dzeļošiem matiņiem uz lapām un stublāja (*Urtica*).** *nâtre aûg dârzuôs, žuôgmalês. tã i dzêlîga. kad jaûna, ta luõpi ę̂d arî. / nâtres aûg skaîdiênâ uṅ žuôgmalês. / islêja sâlijumu uz nâtrêm. citâdi tãs nevarî isnĩcinât. nu visas nâtres bûs iznĩcinâtas. / visas ruôkas nuôzęĺtas ravẽjuôt. tik pul̂ku bi nâtru. / bijis laĩks, ka nebijis maîzes. lîdz jaûnu maîzi sagaĩdît, vãrîši vi·sâdas nâtres. / tuõ es tig aceruôs, ka kâdreĩz teîca, ka vaîg a nâtrêm pę̂rtiês pirtî, laî nesâp kaũli.* ☐ ***bal̃tā*** (arī ***bišu***) ***nâtre*** (arī ***nâtra***) – baltā panātre (*Lamium album*). *nu uṅ šĩ irâd tã bišu nâtre, jâ. nu bites iêkš viņâm dikti iẽt iêkšâ, kad viņs ziêd. mum̂s arî te kaû ku ziêd ga tuõ malu. bites iẽt iêkš viņâm tâ – pa ziêdu laĩku tâ bišu pil̃ls ka baîl. / i bal̃tâs nâtres – tãs bal̃tiêm ziêdiêm ziêd. / bal̃tâs nâtres es zinu, tãs nezęĺdiṅ. / bal̃tâ nâtre nezeĻ̂. viņa siẽviêšu slimîbâm – ka bal̃tiê ziêdi. / bal̃tâ nâtra – viņu vaîguôt dzę̂rt. ja cil̂vę̂kiêm žûst sârkaniê asiṅsķeŕmenîši ârâ, ta vaîg dzę̂rt.* ☐ ***liẽlā nâtre*** – lielā nātre (*Urtica dioica*). *i sîkâs nâtrîtes uṅ liẽlâs nâtres. liẽlâs nâtres aûg žuôgmalê uṅ garas.* ☐ ***mazā*** (arī ***sîkā***, ***sĩvā***) ***nâtre*** – mazā nātre (*Urtica urens*). *mazâs nâtres tig dikti nezeĻ̂ kâ liẽlâs. / tuŕ* [tas ir, dobēs] *bija saviêsušâs tãs sîkâs nâtrîtes. tãs kuôž negañti. / sĩvâs nâtrîtes.* (LVDApr. 401) ☐ ***sal̂dā nâtre*** – baltā panātre (*Lamium album*). *i sal̂dâs nâtres – tãs ne·maz nezeĻ̂.* ☐ ***suņu nâtre*** – lūpziežu dzimtas lakstaugs (*Leonurus cardiaca*) (?). *sîrc mãteri saûc arĩ parî suņu nâtri.* ☐ ***nâtru šaũta*** – nātru zupa. *nuô balañdêm vãrija – tuõ arî saûca parî šaũtu. nâtru šaũta, balañžu šaũta.* ✧ ***perās***

(arī ***kuļās*****) *kâ* (*pliks*) *pa nâtrēm* (**arī ***nâtrām*****)** — saka, ja kāds ar lielām pūlēm, grūtībām, bet neveiksmīgi cenšas ko panākt (parasti uzlabot savus dzīves apstākļus). *perâs kâ pliks pa nâtrêm – teîc us tâdu, kas naû sapratis savu dziêvâšanu nuôkârtuôt arî visu vaîdzîguô darba spệku uñ rîkiêm. tad trũkst tas, uñ tad nav tã, uñ kuļâs kâ pliks pa nâtrêm. / jâkrâ luõne. tâ periês kâ pa nâtrâm pa tuõ dzîvi.*

nâtriene, arī ***nâtriens*** subst. **Vieta, kur vairumā saaugušas nātres.** [bērni] *pliku pakaļu iêsavêla nâtriênê. / aîs klẽtes bi nâtriêns. / žuôgmalês liẽli nâtriêni. / tuõ nâtriênu visu izģirniju. / tautu meita plikis gurnis iesavēle nātrienā.* (LFK 1961, 10808)

natuole*: ☐ *mušu natuole – lauka vībotne, arī parastā vībotne (*Artemisia campestris*; *Artemisia vulgaris*). (LVAN 415)

naûda subst. **Īpaša prece, ko izmanto par visu citu preču vai pakalpojumu vērtības vispārējo ekvivalentu; šādas preces priekšmetiskās izpausmes forma (piemēram, banknote, monēta); naudas summa, līdzekļi.** *zẹĺta, sudraba naûda bi. uñ vaṛa naûda bi. / kapara naûda bi viêns, divi, trîs uñ piêci kapẽķi. / vệlâkâ laîkâ ziẽpês gabalâ iêspiêda naûdu – nuô desmit sañtĩmu lidz diũdesmit piêci sañtĩmi. tãm zili raîbâm tik bi tã naûda. / mum̃s te viênâ gadâ bi piêcas naûdas – tas bi Piŕmâ pasaũles karâ. fim̃beris arî bi naûda vẹcuôs laîkuôs. / nu piêci rubuļi bi liẽla naûda tuôreĩz. / panāksnieki lielījās – naudas pilnas kabatiņas.* (LFK 1818, 699) / [vecie saimnieki] *paši savu naûdas maku turêj* [atvilktnē] *tur̂. / puĩši jaû nelĩka uz naûdu viẽ, drẽbes deva. / kruõgâ dzêre pa visu naûdu. / cic arî taĩsij bišķi liẽlâkus* [*siereļus*], *bišķi biêzâkus. ta aka bišķi vaĩrâk tãs naûdas* [maksāja]. */ viêns brãlis strâdâ uz laũkiẽm, uõtrs Liẽpãjâ. naûdas abiẽm iŕ, mâk dzîvuôt. / pavasarî uñ rudenî saîmniêki maksâja pa zemi dãņu naûdâ.* ☐ ***dârga naûda*** – daudz naudas; augsta cena. *tag* [tomāti] *maksâ dârgu naûdu. uñ tag maṅ tâ gâršuô, ka baîl.* ☐ ***gal̂vas naûda*** – galvasnauda. *pagasta priêkšniẽks bi teîcis, ka vaîg samazinât gal̂vas naûdu – tuô nuôduõkli. visi viêtniẽki bîši a miêru. / reñte bi pa zemi* [jāmaksā]. *gal̂vas naûda tiẽm bi jâduô, kam̃ nebi zemes. / nãc paraksti te savu vârdu, ka esi samaksâjis gal̂vas naûdu!* ☐ ***kũmas*** **(**arī ***pãdes*****) *naûda*** – nauda, ko kristību dalībnieki samet un dāvina kristāmajam (krustbērnam). *kũmas naûda – kũma duô acsevišķu naûdu savam̃ pãdim̃* [vai] *pãdeî. pãrêjiê meta mazâku naûdu. / krustîbâs vaîdzêj pãdes naûdu. / pãdes naûdu sameta visi krustûbniêki. / kũmas vâca naûdu pãdeî. tã bûs tã pãdes naûda. / rubuļi, dãlderi – pãdîtes naûda. / šiliņi, eĩduki – nabagu naûda, sudraba dãlderi – pãdîtes naûda.* ☐ ***papĩra naûda*** – papīrnauda; banknote. *saîmniêki lika vaĩrâk naûdas* [pādei]. *papĩra naûdu nelika.* ☐ ***pavãrenes naûda*** – nauda, ko samet kāzu, kristību dalībnieki un dod pavārei. *uñ vêl vaîdzêj pavãrenes naûdu, juô tã pavãrene jaû arî jẽma. ta sameta tuõ pavãrenes naûdu.* ☐ ***pũra naûda*** – nauda, ko meita precoties saņem no vecākiem. *es nuõduõmâju savâ prâtâ, ka tas bul̃lis jâpãrduôn uñ naûda jãliêk bañkâ. tã bûs meîtaî pũra naûda. / nuô katra braûciẽna Liẽpãjâ varêja atlikt pa rubliṁ meîtâm, laî krâjâs pũra naûda. / saîmniêka meîtaî bija liẽla pũra naûda. / pũra naûdu, maṅ rãdãs, kâzâs arî meta – radi deva, krustamãtes arî kuô deva. gal̂vẹnaîs jaû vẹcâki.* ☐ ***ruôkas naûda*** – rokasnauda. *mẽs salĩkãm* [..] *iêdeva jaû ruôkas naûdu.* ☐ **(*zemē*) *nuosviêsta naûda*** – nelietderīgi iztērēti līdzekļi. *sapiŕka mežâ kuôkus priêkš dẽlẽm. bet radâs daũdz a mẹl̃lu sêrdi, kuô nevarêja dẽlẽm zãgât. vĩri spriêda, ka zemê nuõsviêsta naûda uñ dârps – mal̂ka viẽ i.* ☐ ***naûdas zutis*** – zutenis; lielāks naudas daudzums. *naûdas zutis bûs naûdas žuksnis, tâc liẽlâks naûdas daũdzum̃s. / re, ku maṅ kriẽtns naûdas zutis! / tas naûdas zutis viņam̃ viênmẹ̃r i kabatã.* ☐ ***pārduot pa(r) âdas naûdu*** – pārdot (parasti nodzītu, vāju dzīvnieku) ļoti lēti. *kad pârduôs* [vājo zirgu], *ta pa âdas naûdu.* ☐ ***vērtēt naûdā*** – būt vērtīgam (naudas izteiksmē). *tad es viņus* [tas ir, caunas] *medît gāju, kad ādiņa naudâ vērt.* (Bitners 1844, 116) ✧ ***bal̃ta*** **(**arī ***dzîva*****) *naûda*** – ļoti liela naudas summa. *nu nuõpel̂nija bal̃tu naûdu pa tiẽm akmeņiêm. / nu viņugad pa tãm linu sệklâm dzîva naûda isnãca.* ✧ ***dzẹguzes*** **(**arī ***dzệgūzes*****) *naûda*** – nedaudz naudas kabatā. [pavasarī] *kâdu rubuli naûdas aka iêbâza kabatâ. teîca – dzẹguzes naûda. / likãm naûdu kabatâ, ka paûsarŝ nãk. dzệgûzes naûdu tệs deva.* ✧ ***gulama*** **(**arī ***gulima*****) *naûda*** – soda nauda (cilvēkam, kas bija uzņēmies izvest nozāģētos kokus no meža, bet to nepaveica norunātajā laikā). *tuôgad mal̂ka palika šļakâ. žĩc nu varêja spļaût bal̃tu. nu jãmaksâ vasaras gulama naûda! bi jãmaksâ pa tuõ, kas palika. saûcâs gulima naûda.* ✧ ***naûda griẽžas*** – saka, ja nauda tiek iegūta bez pūlēm, lielā vairumā. *ja naûda griẽžas, tad varî dzîvuôt bez bệdãm.* ✧ ***naûda nãk*** – saka, ja nauda tiek iegūta

bez pūlēm, lielā vairumā. *viņam̂ jaû naûda nãk.* ✧ ***naûda turas*** – saka, ja kādam parasti mēdz būt nauda. *brãlim̂ naûda turêjâs. viņš mâcêja visu tâ nuôkârtuôt, laî bûtu.* ✧ ***čĩkst kâ vẹca naûda*** – saka par cilvēku, kas nepārtraukti žēlojas, gaužas, ir neapmierināts. *tas jaû čĩkst kâ vẹca naûda – ne·kad* [viņam] *naû diẽzgan̂. / kuô čĩksti kâ vẹca naûda!* ✧ ***daũzās*** (arī ***mẹ̃tājas***) ***pa pasaũli*** (arī ***mẹ̃tājas apkârt***) ***kâ vẹca naûda*** – saka, ja kāds klaiņo, nestrādā vai nedzīvo vienā vietā (bieži mainot dzīves vai darba vietas). *daũzâs pa pasaũli kâ vẹca naûda – teîc us tâdu, kam̂ nav uñ ari kas negrib uz viêtas dziêvât kâdu darbu. / daũzâs pa pasaũli kâ vẹca naûda – teîc us cilv̂ẹ̃kiêm, kas nevar̂ nuôdzîvuôt viênâ viêtâ ilg̃âki. / vis·vaĩrâk pa gãjêju cilv̂ẹ̃kiêm teîca – mẹ̃tâjâs pa pasaũli kâ vẹca naûda. / mẹ̃tâjas apkârt kâ vẹca naûda – tuõ teîc us tâdu cilv̂ẹ̃ku, kas nepastãv viênâ darbâ, viênâ* [dzīves] *viêtâ. / vẹcaî Madeî bệrni nebija. mẹ̃tâjâs apkârt kâ vẹca naûda.* ✧ ***izmest naûdu vẽjā*** – veltīgi izdot, arī izšķiest naudu. *viñš ir̂ izmetis tuõ naûdu vẽjã, istẽrêja neliêtderîgi.* ✧ ***liẽlība naûdu nemaksā*** – saka, vēršoties pret cilvēku, kas lielās. *kuô! es te nenuôvedîšu tuõs akmeņus uz ẹzẹru!* [Puisis lielījies.] *bet tuômẹ̃r nenuôvede – liẽlîba naûdu nemaksâ.* ✧ ***mẹ̃tāties ar naûdu*** – šķērdēt naudu. *teîc uz liẽlîgu cilv̂ẹ̃ku – vaî ta tâ mẹ̃tâjâs ar̂ naûdu! pệrk, kuô iêraũga, vaîg vaî nevaîg.* ✧ ***ne par kâdu naûdu*** – nekādā gadījumā, neraugoties ne uz ko. *es tuõ ne par̂ kâdu naûdu nedarîtu, laî cik man̂ maksâtu. iẽt zakt! tas i nuôziêgum̂s.* ✧ ***nuodzît pie âdas naûdas.*** Sk. *n u o d z î t .* ✧ ***pa(r) lẹ̃tu naûdu*** – bez grūtībām, lielas piepūles. *šuôreĩz tãs ẹzẹra pļavas sameta pa labu laĩku – isnãca, kâ teîkt, pa lẹ̃tu naûdu.* ✧ ***pa(r) smiêkla naûdu*** – ļoti lēti. *citreĩz bija lẹ̃ta ũtrupe – pa smiêkla naûdu pir̂kâm malĩku. nebi pulĩku suôlîtâju.* ✧ ***pêc naûdas*** (arī ***uz naûdu***) ***kâ vẹĩ̃ls pêc dvẽseles*** – saka, ja kāds (ko) ļoti kāro, alkst (pēc kā). *tas pêc naûdas kâ vẹĩ̃ls pêc dvẽseles – teîc us skuôpu, krâjîgu cilv̂ẹ̃ku. / tas Pẽteris sev nenuôvẽl ne labi pàệst, ne izgulệt, bet tik strâdâ caũras svệdiênas. us tuõ naûdu pastiĩ̃dzis kâ vẹĩ̃ls pêc dvẽseles. / puĩšis pêc naûdas bi kâ vẹĩ̃ls pêc dvẽseles.* ✧ ***skuõla maksā naûdu*** – saka par zināšanām, iemaņām, kuru iegūšanai nepieciešami līdzekļi. *kad uõtris grib zinât, kâ kuô taĩsa, ta tam̂ teîc – skuõla maksâ naûdu. / skuõla maksâ naûdu. pa velĩti neteîkšu.*

naûdene – „*kāršu liekacis*". (EH II 6)

naûdenieks, arī ***naûdinieks*** m., ***naûdeniece***, arī ***naûdiniece*** f.; subst. **1. Cilvēks, kam ir daudz naudas; bagātnieks.** *ja tâ atklâti teîca – tas tâc liẽls naûdeniêks! – ta jaû apvaĩnuôjâs. uz bagãtu tas bi. / bi tâda spĩtîba kaû kâda – tiẽ naûdeniêki paši cic citam̂ spĩtêja. iêlika zem̂ liniêm spañnî ûdeni.* [..] *tuõ tâ spĩtêja kad·reĩz. / māsa mani kūmās lūdza, cerẽj lielu naudinieku.* (LFK 1961, 7428)

2. novec. **Cilvēks, kas strādā par algu; algādzis.** *naûdeniêki bi Mežgala namelĩniêki – tiẽ nãca par̂ naûdu strâdât. maksâja pus·uõtra kapeĩ̃ka, kapeĩ̃ki, trîs kapeĩ̃ki pa* [linu] *mârciņu – tas i, kâ salĩka.*

naûdiņa – „*kāršu liekacis*". (EH II 6)

nav. Sk. *n e b ū t .*

nâve subst. **Dzīvības izbeigšanās.** *tẹ̃vatẹ̃s traģiskâ nâvê dabuja miĩrt. / nu i dziêsma nuôdziêdâta. tuõ tâ vaĩrâk saka, ka tuvuôjas nâve. / us slimu, ka duõmâ, ka tas neceĩ̃siês, saka – slim̂s uz nâvi. / tas bệrns tâ slim̂s, ka nâve tik gaĩdãma. / mani ar̂ a tuõ buõsãku isvilĩka kad·reĩz nuô nâves. a tuõ varêj sakacệt upê. bûtu nuôslîkuse. / nâve iêgriẽzusiês mũsu stûrî.* ☐ ***laba nâve*** – nāve, kas iestājas fizioloģiskās novecošanās rezultātā; dabiskā nāve. *tag jaû tiêšâm ne·viêns cilv̂ẹ̃ks, es varu teîkt, labâ nâvê nenuômĩrst, cik viš nuôiẽt buõjâ tâ – pa ceļiêm.* ☐ ***nelaba nâve*** – nedabiska, traģiska nāve. *viņam̂ bija nelaba nâve – viš pakãrâs. /* [puisis] *bî nuôkritis nuô jum̂ta uñ beîkc bija. tâda nelaba nâve, nenuômira savã gulĩtã.* ☐ ***nâves baîles*** – bailes no nāves. *man̂ bî japãrdzîvuô nâves baîles, ka tã trepe lûza.* ☐ ***nâves kañdidāts*** – saka par ļoti slimu cilvēku. *nâves kañdidãc ir̂, kas ilg̃i slimuô, vaĩrâk ar̂ diluõni. tuõ* [diloni] *jaû nevar̂ isãrstệt. / tas bî tâc vẹc cilv̂ẹ̃ks, tas jaû bî nâves kañdidãc.* ☐ ***nâves spriêdums*** – sods, kas paredz nonāvēt. *tam̂ jaû draûd nâves spriêdum̂s – cilv̂ẹ̃ku dzệrumã nuôsitis.* ☐ ***nâves zâles*** – inde; degvīns. *iẽdzer̂ vĩnu uñ ta viẽpjâs, ta kâ nâves zâles dzer̂. / nâves zâles teîc uz brañdavu. sadzerâs uñ tad ir̂ slikti – dum̃pji, kaûšanâs. tâ kâ nâves zâles sadzệruši.* ☐ ***lidz nâvei*** – līdz mūža galam. *te tâc vĩrs bi tâ apmẹsc a kãrpâm. uñ es iêdevu* [kārpu zāli]. *viš bi pateîcîks lidz nâveî.* ☐ ***parakstīt nâves spriêdumu*** – tikt notiesātam uz nāvi. *viš* [tas ir, tēvs negribēja kļūt par pagasta vecāko] *teîca – es varu parakstît sev nâves spriêdumu. ta neiêvẽlêja tẹ̃vu.* ✧ ***nâve neję̂m*** – saka par pavecu izturīgu cilvēku. *vẹcaîs Biẽrañc vêl ẹsuõt dzîvs. isturîks, sîksc vĩrs. tâdus nâve neję̂m.* ✧ ***nâve zuôbu galā*** – saka, ja (kāds) ir vecs, tuvu

nāvei. *vẹcajam̂ saîmniêkam̂ jaû nâve zuôbu galã, bet veĺ vaîg siẽvas.* ✧ ***nâve zuôbuos neskatās*** – saka, ja nomirst jauns cilvēks. *nuõmira tẹ̃s, bija veĺ jaûns, varêja dzîvuôt. bet nâve zuôbuôs neskatâs.* ✧ ***nâves miêgs*** – ļoti dziļš miegs. *tam̂ ciêc miêks, nâves miêks, kas nedzîrd aĩzmidzis kâdus truôkšņus. / nu gulêju kâ nâves miêgâ, ne pệrkuônu šuônakt nedzîrdêju.* ✧ ***cînâs*** (arī ***mujās, kaûjās***) ***kâ bads*** (arī ***nabags***) ***ar nâvi*** – saka, ja kāds smagi, grūti strādā, nopelnot tikai pašu nepieciešamāko, minimālo. *cînâs kâ bac a nâvi – teîc paŕ kâdu grũtu daŕbu: akmeņu laûšanu, cẹĺmu raûšanu uń ari, ku daŕps grũc, bet aĺga maza. / kad dârbu dara, bet neveĩcas, nešķiras, teîc – kuô mujiês kâ bac aŕ nâvi! / viń̦š strâdâ uń iẽt, bet neiẽt tik labi taî dzîvê. nu viń̦š cînâs kâ bac aŕ nâvi. / tam̂ saîmniêkam̂ taî mežmalê nev ne·kâda laba dziêva – kaûjâs kâ nabaks aŕ nâvi aŕ tiẽm dârbiêm.*✧ ***čīkst kâ rûgta nâve*** – saka par dusmīgu cilvēku. *us piktumu tâ teîc, ka kâc i pikc, – kuô tu te čīksti kâ rûkta nâve!* ✧ ***gulēt uz nâves cisām*** – būt smagi slimam, bez cerībām izveseļoties. *tas jaû guĺ uz nâves cisâm – nèiscel̂siês, nuõmiŕs. / gulệt uz nâves cisâm – teîc us slimu, kas iŕ uz miŕšanu.* ✧ ***iẽt nâvē*** – nonākt apstākļos, kad jāzaudē dzīvība. *kuô tiẽ nabaga zal̃dâtiņi laî dara, kad liêk iẽt karuôt! viņi jaû nezina, vaî dzîvi veĺ bûs, iẽt nâvê.* ✧ ***kâ rûgta nâve*** – saka par ko ļoti apnicīgu, pretīgu. *nu tas vẹcaîs saîmniêks aŕ tuõ savu pļãpâšanu apnicis kâ rûkta nâve.* ✧ **[kāds ir]** ***nâvei parâdā trîs diênas*** – saka par paģirainu cilvēku. *vakaŕ kruõgâ piẽdzẽris, šuôrît kâ nâveî parâdâ trîs diênas isskatâs, staĩgâ sašķiêbiês.* ✧ ***nuodziêvināt pie nâves***. Sk. *n u o d z i ê v i n ā t .* ✧ ***plijas viŕsū tâ kâ rûgta nâve*** – saka, ja kāds ļoti neatlaidīgi, uzbāzīgi ko prasa, lūdz, arī uzbāzīgi traucē ar savu klātbūtni. *viń̦š mań tâ kâ rûkta nâve plijas viŕsû. grib kuô izdabũt.* ✧ ***uz dzîvību vai nâvi*** – saka par ko dzīvībai bīstamu (piemēram, darbu). *tiẽm lejniêkiêm tas dârps jũrâ uz dzîvîbu vaî nâvi.* [..] *vẹ̃trâ i kuô turệt.*

nâvesgal̂va subst. **Stiprs alkoholiskais dzēriens**. *zilaîs špĩrkc bij nâvesgal̂va vaî denatũrệtaîs. bij laps rĩvẽšanaî. dzêra jaû aŕ citi.*

nâvēt v. **Panākt, būt par cēloni, ka iet bojā**. *ta jaû* [jēriņus] *aka tâ ak·rãt nenâvêja nuõst. bet viêns uõtrs iẽt jaû taî aîtaî buõjâ aŕ kâd·reĩz.*

nãvît – „*prasīt*": *n. maizi.* (EH II 9)

na·zad interj. **Sauciens, ar kuru pavēl (zirgam) kāpties atpakaļ**. *senâk ziŕgam̂ tâ ussaûca – na·zad! uń ta pavil̂ka, uń ta viš kâpâs apakaĺ. / na·zad! ja gribêja* [zirgu] *atpakaĺ atraût, ta teîca – na·zad! / nazad! – ja vẹĺk* [zirgu] *atpakaĺ aṛuôt, ta tâ saûc.*

nazelis, arī ***naželis*** subst. **Neliels (arī neass) nazis**. *pameti nazeli, nu tu varêsi pim̂pât. / nazelis* [kāzās] *aŕ bi lĩdz. /* [ēdot bija] *katram̂ savs nazelis. gaļas kumâsu turêja ruôkâ. / ja* [atrakcijā] *pa tuõ zinâmuô viêtu* [bultu] *nepãrsita pãri, ta ne·kuô nedabuja. kas pãrsita pãri* [noteiktai vietai], *tas dabuja kâdu kaṛuôtîti, kâdu nazeli, kâdu pĩpeli. / teû, dệls, tas nazelis pa·visam̂ trul̂s, nevaŕ ne maîzi nuôgriêst. / bệrniêm bi naželis kuôka spalâ aŕ bleķa ģel̃zîti. / naželis bi* [līdzi godībās] *cũkas puzgal̂vja griêšanaî. guôdâ arî visi griêza, katrs aŕ savu naželi.*

nazis subst. **1. Darbarīks, kas paredzēts griešanai, duršanai**. *naži i tiẽ, piê gal̂da kuŕ ệd. / ganam̂ pastãvîgi bi kabatnazîtis kabatâ – tas jaû bes nazîša ne·ku negãja. / katram̂* [godībās] *bi savs nazîtis kabatâ, ku nuôgriêza uń êda. / a nazîti* [zarnām] *taûkus nuõjẹm̂. ta apvêrš. / aŕ asiêm nažiêm – kum̃pjiêm – nuõpucê* [nokauto cūku]. */ kavājat īlệnus, kavājat nažus, ķệkatu dienā rāvệju ļaudis.* (LFK 9, 32) ☐ ***bârdas (dzệnamais) nazis*** – bārdas skujamais nazis. *bârdas nazis bi bes muguras, ka varêja saliẽkt lîku taî kâtâ. / mań vêl vajag bût viêns bârdas dzệnamaîs nazis. tâ viš nuô tệva stãv.* ☐ ***gal̂da nazis*** – nazis, ko lieto kopā ar dakšiņu, ēdot pie galda. *bi jaû ari, kuô ciêmiņiêm duõt, – gal̂da naži, gapeles. / gal̂da nažu jaû nebi.* ☐ ***kabatas nazis*** – savāžams, kabatā nēsājams nazis. *ta bi naži kuôka spaliẽm, ķệta spaliẽm, raga spaliẽm. tiẽ bi saliẽcami, saûcâs kabatas naži. / katram̂ savs kabatas nazis bi. uń, ja tev tã nebi* [godībās], *ta tu varêji nệệst aŕ. / maîzi griêza aŕ kabatas nazi. kum̃pệli bi viŕtuvê.* ☐ ***naža gal̂s*** – vielas daudzums, ko var paņemt ar naža galu. *vêl viênu naža galu tu vari atknâpt nuô tã sviêsta.* ✧ ***bût uz nažiem*** – būt (ar kādu) naidīgās attiecībās. *Maĩguža aŕ Katružu Jẽča dệļ bi uz nažiêm.* ✧ ***iziẽt kâ nazis caũr siŕdi*** – saka, ja kas ir nepatīkami, ļoti sāpīgi. *šĩ ziņa izgãja kâ nazis caũr siŕdi Maĩgaî.* ✧ ***kâ ar nazi nuogriêzt*** – ļoti asi, strupi, arī kategoriski pateikt, atbildēt. *izbeîdz sarunas! ja nãc, tad nãc, ja nê, tad nê!* – [vīrs] *kâ aŕ nazi nuôgriêž.* ✧ ***kâ ar nazi nuogriêzts*** – pilnīgi gluds, līdzens. *Jãnis nuõaris taîsnas vagas – vệļệnas kâ a nazi nuôgriêstas.* ✧ ***likties apakš naža*** – pakļauties ķirurģiskai procedūrai. *kam̂ jaû apakš naža vaîdzệj liktiês, tas jaû bi pa·galam̂.* ✧ **(*pazûd*) *kâ***

mazais nazītis – pēkšņi, nemanot, bez pēdām (pazūd). *pazuda kâ mazaîs nazîc, kad vaîdzêja tēriņu maksât, kad vaîdzêja apsuôlîtuô meîtu prẹcệt.*

2. Darbarīka detaļa ar asu šķautni. *bi akšeļmašīna. tuõ nazi arî kāju varêja mīt.* ☐ ***ķirurga nazis*** – Degremona kalanhoje (*Kalanchoe daigremontiana*). *ķirurga nazis* [jeb] *dzîvdzẹm̃dệtâja i tâc ārstniêcîbas aûks. dikti sula viņām i, tā lapa tâda sulîga. mitrum̂s dikti stiprs nuô viņas.*

naželis. Sk. *n a z e l i s .*

nažveîdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir naža, arī tā asmens forma, veids.** *šī i ta kâ vâle* [linu apstrādei]. *mum̂s i drusku citâdâka – ta kâ nažveîdîga, ta kâ kum̃pjveîdîga tâda.*

[1]***ne***, parasti folkl. ***nei*** konj. **1.** vienojuma konj.; parasti atkārtojumā. **Saista vienlīdzīgus teikuma locekļus vienojuma sintaktiskajā attieksmē, vienlaikus norādot uz noliegumu.** [kalējs] *piêliêk pakavu, ka nekustâs, nav ne·kuî ne pa aûkstu, ne pa zẹmu. / dula guôve i tâda staîp brūnu uñ mẹĻlu, ne īsti mẹĻls, ne īsti brūns. / es ne·kam̂ nestâstiju ne·kuô sliktu, ne ari daũdz guôdêju. / ka tuõ* [linu] *saũju velĵ tâ nuôrâva – tās saûca nuõraûstas. ne tuî laps liñs velĵ, ne pakula. / kas ta teû īsti kaît? ne slim̂s, ne vẹsẹĻs. vaî tik tu nebûsi uzgãjis us sliktâm pệdâm? / kuô tik iĻgi duõmât! ka nenãk, nenãk! / staĩgâ ne dzîvs, ne miris. / ne mum̂s bi zeme, ne lini. / ne teļiẽm, ne cũkãm nebi gañs. tik avīm uñ guôvīm bi gañs. / pa visiêm svệtkiêm pirmuô diênu uguni nekũra – ne pa Ziêmsvệtkiêm, ne pa Liẽldiênâm, ne aî pa Vasarssvệtkiêm. / ne tai* [tas ir, sērdienītei] *tẹva, ne* (var.: *nei*) *māmīnas.* (LFK 1961, 11005, 10538) / *kur tu* [tautieti] *mani nuolūkuoji?* [..] *nei sẹtā, nei druvā, pie māmiņas kambarī.* (LFK 1961, 10111) / *nei mārsīna pate nāca, ne laiž manu bālelīnu.* (LFK 1954, 578) / *nei tas āve baltu kāju, nei sẹgluoja kumeliņu.* (LFK 1961, 10255) / *mana mīļa māmuļīte cietu miegu aizmiguse – nedzirdēja vēju pūšam, ne bērnīnus gauduojam.* (LFK 1961, 10950) / *tiêvas meîtas neprecêja, ne ari rẹsnas. / neî tâ labi, neî tâ labi. / mani bệrni badu naû ciêtuši, ne aî salu.* ☐ ***ne redzis, ne zinis*** – saka, ja nepievērš (kam) uzmanību. *es šķiêtuôs ne redzis, ne zinis, ku kâdas rāšanâs. nejẹmu galĵvã.* ☐ ***ne šâ, ne tâ*** – nekādā veidā, ne ar kādiem līdzekļiem. *cirtu tuõ kluci, bet nevarêju sacirst ne šâ, ne tâ.* ☐ ***ne šī, ne tã*** – nekā. *viš* [tas ir, kaimiņš] *nebi ne skuõluôc, ne šī, ne tã.* ☐ ***ne šis, ne tas*** – saka par ko neievērojamu, nenozīmīgu, mazvērtīgu. *nu tâda džiñdžala tuî bi – ne šis, ne tas. tuõ pa dzêriênu teîc. / nu nevarêja beîkt tuõ runâšanu tiẽ vīri! viêns runâ, uõtrs nerunâ, ne šis, ne tas. / nu tas* [puisis] *tuî tâ ļẹñgâjâs, ne šis, ne tas nuô viņa tuî i.* ✧ ***ne gala, ne malas*** – ļoti daudz. *kad varệtu tuõ dârbu beîkt viênreīz! ritîgi sîrc apskriênâs – ne gala, ne malas tam̂ dârbam̂.* ✧ ***neziñ*** (arī ***nemâk***) ***ne ã, ne bẽ*** – saka, ja neko nezina, neatceras. *tiẽ jaûniê jaû neziñ ne ã, ne bẽ. / nuõklusa tã jẹ̃ru zakšana. uñ visi izliêkâs, ka neziñ ne ã, ne bẽ. / tas nu gañ i ķũlis – nemâk ne ã, ne bẽ.* // **Saista salikta teikuma patstāvīgus komponentus vienojuma sintaktiskajā attieksmē, vienlaikus norādot uz noliegumu.** *astuôņdañci paî astuôņiêm viņi tuî dañcâja. bet ne es mâku dañcât, ne es ẹsu gaĩse. / es jaû jaûniêm ne·kã nesaku – ne mana cũka, ne mana druva. / ne tev iî mãja, ne tev iî naûda. kuî liksi meîteni, jaûnu paņẽmis? / ne es gribu iẽt, ne iî mañ vaļas. / tiẽ zemes gabali viênâdi – ne viêns labâks, ne uõtrs sliktâks. / ta vẹsẹĻs paliêk – ne galĵva sâp, ne slikta dũša. tas i, ka kaklu nuõlaûž. / tās dziesmīnas sen dziedātas, ne tās mūsu izduomātas.* (LFK 1961, 11244) / *kur, vācieti, tu sēdēsi?* [..] *sēdi elles dibẹnā – ne tur lietus, ne tur dūmu.* (LFK 1961, 10359) / *dẹ̃la māte mani sauca – meitiņ, mana jauņavīte! ne tu sauc, ne es būšu tava dẹ̃la līgaviņa.* (LFK 1818, 380)

2. pretstatījuma pāru konj. sastāvdaļa; parasti savienojumā *ne – bet*. **Saista divus vienlīdzīgus teikuma locekļus pretstatījuma sintaktiskajā attieksmē, vienlaikus pastiprinot pretstata nojēgumu.** *ne jaû viêns pac pāris, bet tuî jaû bi desmitiêm pāru, vaîrâk tuô cîrtêju, kas tuô slẽĝi nuôcîrta. / viņus* [tas ir, prievītes] *ne jaû us steĻlêm aûda, bet us tâdiêm skaliêm viņus aûda.*

3. pretstatījuma konj. **Saista divus vienlīdzīgus teikuma locekļus pretstatījuma sintaktiskajā attieksmē; nevis.** *dziêsma dziêdama, ne runâjama. / skuõte tâc garš snuõrs, ne jaû smaĻks. a smaĻku snuõrinu jaû nevaî nuôturệt* [buru]. / *tuõ darbu tik tâ vaî aplaûst, ne labi padarît. / labāk mani upe nesa, nei atraiša kumelīnc.* (LFK 1954, 589) ✧ ***runāt*** (arī ***pļāpāt***, ***vārīties***) ***gũtu, ne taptu*** – pļāpāt; nesakarīgi runāt. *tas tik tâc klabata i – viš daũdz pļãpâ, runâ gũtu, ne taptu. / vẹca pļãpe – runâ gũtu, ne taptu, runâ, va ziñ kuô, va ne. / kuô tu te vãriês gũtu, ne taptu!* // savienojumā *bet ne*. **Saista divus vienlīdzīgus teikuma locekļus pretstatījuma sintaktiskajā attieksmē, vienlaikus pastiprinot pretstata nojēgumu.** *es ẹsu aûduse, bet ne*

daũdz tâda raksta. / raîba aîta i rẹdzẹ̃ta, bet ne ĩsti raîba. bet tas i rẹti – iêkš baĺ̃ta kâc mẹĺ̃lum̂s. / ka nãcãm mãjã, ta tas sunĩtis tâ skrêja pa dârzu, bet ne pa cẹ̃lu.

II***ne*** part. **1. Lieto, lai noliegtu vārdu vai izteikumu.** *ka nẹs ệst, ta* [cūkas] *dikti gaĩda uñ kviêc. nevaŕ ne iẽliêt silê. / es nevaru ne paiẽt vaĩs. / maṅ nav ne lâses* [degvīna] *mãjâ. / nav jaû vaĩs ne gṛãvmaḷu. ku ta viṇas* [tas ir, bites] *glâpsiês! / tag jaû i tâ, ka nemâk tiẽ jaûniê ne zẹ̃ki nuõadît. / te ne piles nebija ûdeṇa. / vẹcaîstẹ̃s guḷ̂ uñ nesarã tuõs bẹ̃rnus – viṇam̂ viên·aĺ̃ga, viš neceḷ̂ ne aûsi. / tẽja šuôreĩz vãruôša, ka nevaŕ ne iẽdzẹ̃rt. / atraĩtis gribêja prẹcẹ̃t ciêmĩnu meîtu. tã ne dziŕdẹ̃t! / es, meitiṇa, puišu dẹ̃ḷ ne nuo krẹ̃sla necẽluos.* (LFK 1961, 10158) */ es neduošu māsas pūru ne nuo vietas kustināt.* (LFK 1818, 239) */ es runâju, apkârt staĩgâdam̂s, – vaîdzẹ̃tu tâ darît vaî citâdi. bet šĩ* [tas ir, sieva] *kâ kuôka gabaĺ̂s, ne vârda* [nesaka]. */ pižuks iŕ tâc ne visaî garš jaks, pêc vãcu muõdes šũc. / tai* [tas ir, sērdienītei] *nebija sudrabīna ne eiduka dižumīna.* (LFK 1961, 11005) */ kaĺ̃pa dẹ̃ls gribêja iêpṛecẹ̃tiês saîmniêku mãjâs, bet meîtas vẹcâki ne dziŕdẹ̃t nê. / iskapti ne katris mâk kâtâ iêsiêt. / kas gulẽja Jãṇu nakti, tas ne vẹĺ̃lam̂ nederẽja. / ne viêns viẽn nevaŕ nuõpiŕkt maĺ̂ku. / ne viênreĩz viẽn i nedzîvi* [sivēni]. *ta* [cūkai] *i sasisc vệdẹŕs, tesmeńs – va pa sliêksni kâpjuôt va kaûjuôtiês a citu cũku. / ne baĺ̂sĩna viẽn vaĩnâja, vaĩnâ visu aûgumĩnu, vaĩnâ sĩvu, vaĩnâ dzẹdru, vaĩnâ daŕbu nemâkuôšu. / ne vârdu nevaŕ pateîkt, ka tũ·lĩt pretî kâ ezis. pa·visam̂ nesavaĺ̂dîks tas dẹ̃ls. / visas* [govis] *iẽt pa viênu ganîkli, visas ệd, bet ne jaû visâm tiẽ aseṇi ruônâs* [izkārnījumos]. */ kāzās, kāzās, ne visi kāzās. citiem mājās sivẹ̃ni jāgana.* (LFK 1818, 2324) ☐ ***bḷaût ne savā baĺ̂sā*** – ļoti skaļi, pārvērstā, nedabiskā balsī kliegt, saukt. *ja kâc saûc nesmuki, ta teîc – bḷaû ne savâ baĺ̂sâ.* ☐ ***neizskatās ne pêc kâ*** – saka par nevīžīgi, neglīti u. tml. ģ̆ērbušos cilvēku, par nevīžīgu, neglītu u. tml. apģ̆ērbu. *nu tuõs matus saskruĺ̃lêjuse uñ mẹĺ̃las zẹ̃kes ûzavuse – nu ne pêc kâ tâ viṇa ari nèisskatâs. / tuôreĩz jaû a mašĩnu šũt tâdu krẹklu linu – viš jaû vaĩs nèisskatijâs ne pêc kâ.* ☐ ***ne mûžam*** – nekad; nemūžam. *ruônas kâdas slimîbas, ku tu ne mûžam̂ neduõmâ.* ☐ ***ne par kuo*** – a) veltīgi, nelietderīgi. *izmeta naûdu ne paŕ kuô! kuŕ nu liks tâdu vẹcu krãmu?* b) saka, ja (pret kādu) ir noraidoša, nevērīga attieksme. *jaûnâ siẽva vẹcuô vĩramãti ne paŕ kuô netuŕ – miñ kãjâm.* ✧ ***nav ne plika graša vẹ̃rts*** – saka par ko nevērtīgu. *kas tas pa daŕbu? nav ne plika graša vẹ̃rc. te tik laĩka kavêšana! / kas tuŕ bûs nuô striḳu vîšanas? tiẽ jaû nav ne plika graša vẹ̃rti.* ✧ ***nav (ne) sẹ̃rkana graša*** (arī ***kapẽḳa, kapeĩka***) ***pie dvẽseles*** – saka, ja kādam nav nemaz naudas. *tâ nuõdziêvâjiês pa tiẽm kruõgiêm, ka vaĩs naû ne sẹ̃rkana graša piê dvẽseles. / tam̂ puĩšim̂ nebi ne kapẽḳa piê dvẽseles – visu nuôdzêra. / tev jaû nu akaĺ̂ naû kapeĩka piê dvẽseles.* ✧ ***ne acī durams*** – saka, ja ir ļoti tumšs. *tâda tum̂sa, ka ne acî duram̂s nevaŕ rẹdzẹ̃t.* ✧ ***neduot ne plika graša*** – nedot, nemaksāt nemaz. *nu paŕ tuõ drãnu, kuô Miñdelis atnese, es neduôdu ne plika graša. / es paŕ tuõ neduôdu ne plika graša – mazvẽrtîga liêta.* ✧ ***ne pa(r) zîmi*** – nemaz. *te es kaû kuô daru, bet pêc brîtina ne·kã vaĩ neatminuôs. atmiṇas ne pa zîmi vaĩs.* // savienojumā ar *ne·kã*. **Lieto, lai pastiprinātu noliegumu.** *tã* [siḷḳe] *jaû nebî ne nuômẹ̃rcẹ̃ta ne·kã – ta jaû puĺ̂ku êdîs.* // **Lieto iepriekš minēta verba noliegtās formas vietā.** *maĺ̂kas kaûdzes* [plūdos] *juka uñ bruka, a straûmi gãja pruôjâm. viêna viẽ jaû ne. / biêspiẽna kotletes* [cep]. *ka es jaûna biju, ta ne – mum̂s jaû nebija tã biêspiẽna tik daũdz. / pastuõti jaû tik svârkiêm teîca, bikšu galiêm, citũr ne. ruôkãm uñ kabatãm teîc aîzuõdere. / nu ta spẹ̃lâja uz mẹĺ̃lpaûšis a tãm spẹ̃lâm. viêns pac ne – mẽs jaû bijâm pa septîṇiêm ganiêm kuõpâ. / ne te bûs kaṛuôte, ne·kã! tâdu labu kuôku abdruñstalâji!*

2. savienojumā *vai ne*. **Lieto, lai piešḳirtu jautājumam apstiprinājuma nokrāsu.** *tu tačũ nãksi uz buõti, va ne?* // savienojumā *kâ nu ne*. **Lieto, lai piešḳirtu izteikumam pamatojuma nokrāsu.** *nu ûzdziêvâ gaṅ tiê vĩri pa tuô kruõgu! kâ nu ne – deram̂s laĩks!*

nê, reti ***nệ*** part. **1.** arī atkārtojumā; arī savienojumā *bet nê*. **Lieto, lai noliegtu iepriekš izteikto pieņēmumu.** *šiẽ bûtu zaḳa priêviêti. nê, tã i aǵira, mežâ aûg tâda zâle. /* [Vai gulēja skolā?] *nê, nê, nãcâm mãjâs. tuŕ mum̂s nebî, ku gulẹ̃t skuõlâ. / nevaŕ ệst, kuô duôn! nê, vêl vaîg gaḷas! / nê, nê, tuõ pa rũkũzi nê* [nesauc]. *tã viênkâršⁱ kûpinâtava.* (Svent. 86) */ nệ, nệ, nệ! ta jaû tiẽ kriêvi nelaîda* [jūrā]. (Svent. 78) */ bûtu sagrâbuši visu âbulĩnu. bet nê! – viṇâm vaîg ravẹ̃t! / cik reĩzu nev teîkc, laî savas liêtas, ka beîdz dârbu, saliêk vãgũzî. bet nê! teîcis, neteîcis. kuŕ beîdz, tuŕ pasviêž. / tu jaû varêji ãtrâk piêlĩguôt piê dârba. bet nê! – sliñks kâ ruñcis. / varêja tam̂ brãlim̂ iêduôt kâdu pũru pûṛu, kuô iêsẹ̃t, – tik puĺ̂ku iskũle. bet nê! – skuôps.* // **Lieto, lai noliegtu izteiktā jautājuma saturu.** *va ta uôž aŕ vêl? – nê, viss smaks izgãjis.* // **Lieto, lai apstiprinātu ar noliegumu izteiktā jautājuma saturu.** *vaî jum̂s naû kaḳis? – nê, neû.* // **Lieto, lai pastiprinātu**

noliegumu. *nê, neiẽšu lĩdz kruõgâ.* // savienojumā ar *ne·kã*. **Lieto, lai pastiprinātu, uzsvērtu teikumā izteikto noliegumu.** *tuôreĩz jaû nebi tik gaîšas ugunis ne·kã nê.* / [ar slimo roku] *visu vasaru nevarêju kaŕtfeļus raût, ne·kã nê.*

2. arī savienojumā ar *nu, kâlab*. **Lieto, lai precizētu un pastiprinātu kādu pieņēmumu, piešķirot izteikuma saturam apstiprinājuma nokrāsu.** *blusu, utu bi visiêm. nevarêja savas grîdas ismazgât? nu nê! trîsreĩz pa gadu tik mazgâja, us svętkiêm.* / *nu nê! kuô tik viš neziņ – kas viņâ pusê, kas šij pusê!* / *vęcaîs saîmniêka tęs precêja uõtru siẽvu, jaûnu.* [Viņš teica] – *kâlab nê, maň ari vajag savas lustes.*

3. Noliedzoša atbilde, piemēram, uz kādu priekšlikumu. *ne pa kâdiêm labumiêm nevarêja piẽrunât tuô Dâvidu, laî nãk piê ciêmĩna pa znuõtu, bûs saîmniêks. bet viňš nê uň nê.* / *mẽs varętu iẽt Liẽpãjâ dziêvât? – nevarês turęt guôvi. nê, nê!* / *viêna siẽva ciênâ aŕ šnabi. uň uõtra negrib dzęŕt, teîc – nê, nê, es nedzêršu!* / *es pateîcu nê! iêspĩtêjuôs* [un nedarīju, ko lika]. / *nu kuô tu te buktêjiês? dzeŕ, ka duô! tas bûtu tik·pat kâ dzĩdinâtiês – nê, nê!*

4. Lieto iepriekš minēta verba noliegtās formas vietā; ᴵᴵne. *viêns teîc, ka viňš vaŕ izdarît, bet uõtrs teîc, ka nê.* / *meîtene teîc – apsvaîdi maň baĺtu sviêstu! puĩka teîc – maň nê! maň dzęĺtęnu sviêstu apsvaîdi!* / *es teîcu, ka vaîg liẽlâkâ puôdâ stãdît tuõ miŕti, meîta teîca, ka nê.* / *aûns jaû aŕ bi priêkš gaļas. ja vaîdzêja âdas, ta kava. ja nê, ta pãrdeva slakteriṁ.* / *atlaîžâs ruõze, ja tuõ izdara piê laĩka. ja nê, izaûg uň ûstrũkst, tęk puveši uň iĺgi nesadzîst.* / *ja ziŕks nęvęĺk, ta apskata, va nev jûgumâ kas, kas duŕâs, spiêž. ja nê, ta a pâtęgu* [sit]. / *izbeîdz sarunas! ja nãc, tad nãc, ja nê, tad nê!* / *viĺks spaĺvu męt, bet dabu nê.* / *tuŕ siĺķi* [pie *biguzes*] *êda klât, citu gaň nê – gaļu, kaû kuô tâdu nê. tik siĺķi, sâlîtu męñcu.* ✧ ***kur bijis*** (arī ***gadījies***), ***kur nê*** – saka, ja kāds pēkšņi, negaidīti (kur) ierodas, parādās. *kuŕ bijis, kuŕ nê, – žĩc klât uň teîc, laî pę̂rk prũsines.* / *kuŕ gadîjiês, kuŕ nê, – tas kaķis te isskrêja, sâk maĩsîtiês pa kãjãm.* // **Lieto, lai noliegtu vārdu vai izteikumu.** *iêduô maň kaŗuôti – tuõ liẽluô nê, tuõ mazâkuô.*

neaizmiŕstele, arī ***neaizmiŕstule***, ***neaizmiŕstule*** subst. **Lakstaugs ar stāvu, zarotu stublāju un sīkiem, parasti ziliem ziediem (*Myosotis*).** *neaîzmiŕstulîtes ziêd lejâs, grãvjuôs.* / *neaîzmiŕstules aûg ziliêm ziêdĩniêm – gŗãvjuôs uň citâs slapjâs viêtâs.* ☐ ***grãvja neaizmiŕstele*** – tīruma neaizmirstule (*Myosostis arvensis*). *grãvja neaîzmiŕstele aûg tâduôs ûdeņa grãvjuôs, pękluôs.* ☐ ***dârza neaizmiŕstule*** – introducēta neaizmirstuļu suga. [šīs ir] *dârza neaîzmiŕstules, gŗãvî i tâdas smaĺciņas.*

neapaûgļuots, ***-a***. **1. Noliegts divd.** → ***apaûgļuot***.

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kurā nav jaunas dzīvības.** *kura* [ola] *bi gaîša, tã bi mîčaũla, kuô veĺ varêja liêtuôt. viņa bija neapaûgļuôta.*

neapduõmāti, arī ***neapduõmīgi*** adv. **Bez apdoma, pārsteidzīgi.** *nejẽga* [ir], *kas tâ neabduõmâti izdarîjis kuô.* / *ja kâc kuô neabduõmîgi izdara, ta i zaûdêjumi.*

neapduõmīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas rīkojas bez apdoma, pārsteidzīgi.** *gaîķis i tâc neabduõmîks,* [kam] *ne·kas nèizduôdâs.* / *nejẽks i tâc neabduõmîks.* / *kaŕsta putra i neabduõmîks.* / *kad cũka pàę̂dusi, abgâž sili, – teîc uz nèabduõmîgu ciĺvę̂ku.*

neapķêrīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ātri nesaprot, neaptver; neatjautīgs, neattapīgs.** *ari liẽls, ka viňš tâc neapķêrîks, ta tâ teîc – bẽbîc* [jeb] *pêplîtis.*

neapmiêrināts, ***-a***. **1. Noliegts divd.** → ***apmiêrināt***.

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas nav apmierināts (ar ko).** *viš viênmę̃r pa kaû kuô ņę̂rkst, viênmę̃r a kaû kuô nav miêrâ, neapmiêrinâc.* / *kuô tu kuõrnê! tas tâ sapĩcis, nèapmiêrinâc a kuô.* / *krikšķĩtis iŕ tâc neapmiêrinâc ciĺvę̂ks. ne viňš brę̂c, ne smejas, krikst visu laĩku.*

neaprakstīts, ***-a***. **1. Noliegts divd.** → ***aprakstīt***.

2. divd.; adj. noz. ✧ ***kâ neaprakstīta lapa*** – saka par cilvēku, kam trūkst zināšanu (kādā jomā) vai to ir maz. *kâ neaprakstîta lapa – teîc uz jaûniêm ciĺvę̂kiêm, uz jaûnu meîteni vaî us kâdu nuõtikumu. tas viss kâ nèaprakstîta lapa.*

neapsęgts, ***-a***. **1. Noliegts divd.** → ***apsegt***.

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas nav apsegts ar ko.** *maîzi nelika uz neapsęktu gaĺdu.*

neaptę̂sts, ***-a***. **1. Noliegts divd.** → ***aptę̂st***.

2. divd.; adj. noz. **Nesapratīgs, neizdarīgs, tūļīgs; tāds, kam trūkst dzīves pieredzes.** *čaṁpa, čaṁma – tas vaĩrâk tâc nejẽga, čaṁmãjas, tâc neaptę̂sc, ne·kã nemâk, visũr piê ruôkas jãvęd, jãrãda.* / *tas tâc neaptę̂sc cilę̂ks. visu diênu viš čuõpâjas, čuõpâjas, bet ne·kuô viš nav padarijis.*

neãrstējams, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *ãrstēt*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas slimo ar slimību, kuru nav iespējams izārstēt; tāds, ko nav iespējams izārstēt.** *tas luõps iŕ neãrstêjaḿs, tuŕ ne·kã nevaŕ lîdzệt. / iñdiêve i kâda vaĩna, slimîba, neãrstêjama.*

neass, ***-a*** adj. **Tāds (instruments, rīks), kas nav pietiekami ass.** *aḿbĩlis i ķêķa ciŕvis. gaļu ciŕta, maĹku ciŕta. viš jaû bi neass. / a neasu nazi grũti abžulinât tuô siẽra gabalu. / buîlis i nazelis, tâc nuõdilis, neass. / a tuõ kuḿpeli jaû nevaŕ tuõ siẽru nuôžuknît – tas jaû neass.*

neatlaîdīgi adv. **Pārvarot grūtības, šķēršļus, nelokāmi sasniegt mērķi, īstenot iecerēto, nodomāto.** *ka tâ muñdri grib, tâ neat·laîdîgi, ta teîc – viš kâ padũrc. / ệņ̂ģ̂ệtiês – tas bûtu ta kâ tâdu dikti smagu dârbu cĩtîgi, neatlaîdîgi darît.*

neatlaîdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas nelokāmi cenšas sasniegt savu mērķi, realizēt savas ieceres, nodomus.** *mazaîs puĩka i dikti neatlaîdîks. ka viñš gribês kuô, ta viñš tuõ izdiņ̂ģ̂ês.*

neatšķirīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir neveikls, neizveicīgs.** *viñš tuŕ muĻĺâjas, tâc nèačšķirîks, ne·kã nevaŕ padarît. / tâdu neačķirîgu ciĹvệku saûc capa. nu ritîga capa!*

neattapīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas lēni izprot, aptver.** *tas tâc lệns, tâc nèattapîks* [cilvēks], *ne viš kuô paturŕ vệrâ.*

neattīstīts, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *attīstīt*.**

2. divd.; adj. noz. **Fiziski vai garīgi neizveidojies, nenobriedis.** *aḿplis tâc neattĩstîc puĩšelis. aḿpelêjas te visu laĩku. / nu tu tik esi tâc aḿbĩlis! tas tâc neattĩstîc, tâc negudrs. / ja* [kucēns] *nav bļaũrs, ta viš pa·visaḿ tâc mãmãns aûg. jâ, ta pa·visaḿ tâc tâ kâ neattĩstîc.*

neaûglīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas nespēj radīt pēcnācējus.** *neaûglîgas cũkas bi. bet, ja viņa neabgãja viênu reĩzu, uõtru reĩzu, ta jaû viņu neturêja.*

2. Tāds, kam ir maz augiem, auglībai nepieciešamo barības vielu. *tuŕ bi tâda pũsta viêta, grũti bi iêsâkt* [apstrādāt zemi]. *pũsc i tukš, neaûglîks.*

neb. Sk. [II]*neba*.

[I]***neba***, arī [I]***nebada*** pretstatījuma konj.; novec. **Nevis.** *šĩs dziesmiņas sen dziedãtas, neba mūsu izduomãtas.* (LFK 1818, 782) / *nebada ķệkatas gaļas labad lēca – linīnu labada, baltavetīnu.* (LFK 1961, 10616)

[II]***neba***, arī ***neb***, [II]***nebada*** part.; novec. **1. Ne; ne jau.** *neba visus teļus aûdzê. / neba jaû viêns viš tuŕ strâdâja. / bãrteniẽces bâza šuktines kabatã paciênât cita citu piê baznĩcas a saĹdu brañdavu. neba jaû piẽdzệrt, tas jaû tik tâ guôda pêc, kâ drupes iêdzêra. / neraûd gaûži, mãmuļîte, neba mani tâļu veda. tepat spîda glãzu luôgi caũr âbeļu pazarêm. / jauns puišelis lielījās – visas meitas mani grib. neba visas tevi grib, viena pati tevi grib.* (LFK 1818, 726) / *neba visi vedệjiņi pa vārtiem sabraukuši.* (LFK 1818, 892) / *kuô tu raûdi, bãrenît? neb es teviḿ mañtas prasu. maṅ patika tavs daŕbĩnis, tava dzẹdra valuôdĩna.*

2. parasti izsaukuma teikumos. **Vai; vai tad.** *nenesîšu palaũnadzi, neba tâlu vakaŕs. ta êdîs visi. / neba suņa mute!* [Ja atliks krūzē piens, varēs dzert.] / *neba tãlab lepnĩbu actâs, ka naûdas naû! / neba tu daũdz iêdzêrsi* [zāles]! / *neba jaû maṅ vaîdzêja nuôtệrệt visa* [nauda]! / *gaļâ bi* [kauli] *uṅ isvãrîti bi. neba viņus nuõst griêze! / kuô tu vêl te plêsiês! neba kâc jaûns esi! / neba es viẽ teîgdama mệluôju! citi aŕ mệluôja. / neba tãlab neiẽs baznĩcâ, ka lîst liêtus. pajẽma šiŕmi lĩdz. / nèêdîšu – nebada kâc izbadis esu!*

nebalināts, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *balināt*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas nav balināts (piemēram, par diegiem, audumu).** *neselis i nebalinâc, dzẹĺtâns, smaĹks aûdệkls.* [..] *priêkš kabatâm, vestes mugurâm, uõdarâm.*

nebaĹts: ✧ ***nebaĹtas diênas*** – nelaimīgas dienas, nelaimīgs mūža posms. *nebaĹta diêna i, kad bệdas piẽmeklê va bada gadi, va kara laĩki. / kâdu kapẽķi jaû jãatliêk nebaĹtaî diênaî.*

nebệda: ☐ ***uz nẹbệdu*** – ļoti, cik vien iespējams, no visa spēka (ko darīt). *tã tik bi pļaũšana! nu uz nẹbệdu, cic citu nepa·nãgdami! / gājệju deramãs dienãs* [..] *saimnieki atkal gãdãja par degvīnu un tad dzệra, un brammệjãs uz nebệdu.* (Janševskis 35)

nebêdnieks m., ***nebêdniece*** f.; subst. **Nebēdnīgs cilvēks; nebēdnis.** *nebêdniẽks, puĩka, kaķi piê astes grib aĩsķirinât.*

nebêdnis m., ***nebêdne*** f.; subst. **Nebēdnīgs cilvēks (parasti bērns); nebēdnieks.** *tâdu nebêdni saûc pa rakari, kas visus tâdus niẽkus darija. gãj ļaûžu dârzuôs, uôgas râva.*

nebesa – **„ein aufdringlicher Mensch"** („uzbāzīgs cilvēks"). (EH II 10)

nebrûkuošs, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *b r u k t*.**
2. divd.; adj. noz. **Tāda (krāsa), kas nezūd, neplūk.** *tã bi nebrûkuôša* [krāsa]. *ja iĩgâk sutinâja, ta bi tum̂šâka. / tâdi nebrûkuôši diêgi bi, viņi drẽbi nemaîtâja. /* [audumu] *krãsuôj vęcâ zilâ, ka gribêj dikti smuku, nebrûkuôšu. piêlika klât jāri.*

nebûšana subst. **Negadījums; nepatīkams atgadījums; neizdošanās.** *kurinâtâjs* [rijā] *jaû pastãvîgi apskatija, laî ne·kâda nebûšana nenuôtiktu. / ka tevi jupis paraûtu! piê katras nebûšanas, nèizduõšanâs* [teic]. */ kad nu jaû saliêkâs tuõ nebûšanu paŕ daũdz, tad ari nãk atmaksa.*

nebût v. **Noliegts v. → *b û t*.** *mũla* [govs] *nebi cęnâ. / tas dęls visu mañtuôjumu iššiñkâja ãtri, ka nebi kuô rędzęt. iššiñkâja visu naûdu. / saîmniẽk, žib uguni! nabaks piê Ģẽžas! tas nu mum̂s bi viênmęr tâc teîciêns. kâdreĩz tiẽ nabagi nebi vęci vĩri. / ta tuŕ bi dažâdi kuôki taî paŕkā. kâdas pasugas tuŕ tik nebi! / saîmniêks prasa – Iẽva, vaî ta gaļa šuôdiên naû? nu ka naû, ta naû. / zâbaks vîzeî nav brãlis – teîc uz diviêm neviênâdiêm. kuô ta viñš, nabaks bûdam̂s, taĩsâs tâdâs mãjâs pa znuõtu! zâbaks a vîzi nesadęŕ kuõpâ.* Sk. arī *n e v*. ☐ ***nav kuo*** – saka, ja nav vērts ko darīt, iesākt. [govis] *lęcuôt salaûž kâdu kãju va muguru, islimina. ta jaû nu nav kuô, kaû nuõst tik.* ✧ ***nav kuo redzēt*** – saka, ja ko veic ātri. [zēni maizi] *gniẽž iêkšâ, ka naû kuô rędzęt.* ✧ ***nav vârdam viêtas*** – saka, ja nekas nav iebilstams. *saîmniêki sarunâja paši savu skuõlas maĺku pârvęst nuô meža. tuŕ nav vârdam̂ viêtas – kad visi, ta visi!* ✧ **(*vai tuŕ*) *būts, nebūts*** – saka, ja kāds runā, baumo par ko, nezinot, vai tas (tā) ir bijis vai nav. *tâdas baũmas viņas* [tas ir, pļāpīgas sievietes] *viẽ staĩgâ stâstîdamas. va tuŕ bũc, nebũc, tik runâ, krustus męzdamas. / cic lej, va tuŕ bũc, nebũc. tã tâda muĺdêšana. / ka viņa* [tas ir, kāda sieviete] *isiẽt ciêmâ, ta viņa vaŕ runât visâdi, bũc, nebũc. / viš runâ tuŕ bũc, nebũc, va tuŕ i kas, va nav.*

[I]***ne·bût*** part.; parasti teikumā ar noliegtu verbu. **Lieto, lai pastiprinātu noliegumu; nemaz.** *ne·bût nevaŕ apjęķt, ka vasara jaû pruôjâm iẽt. / tuõ suni tik vaîg šaũt nuõst. tas tâc vazãklis, mãjâ ne·bût nestãv. / tas Aŕss gaŕ nebûs ne·kâc saîmniêks – tâc stum̂jam̂s, grûžam̂s aûg. ne·bût naû kâ citi puĩšęļi. / ne·bût nevaŕ tuô meŕģeli pamâcît – pate sapruôt, pate visu zina. / tas šinelis tâc ęrc, ne·bût nespiêž. / tik iĩgi taĩsija tuõ saplîsušuô pulĺkstiẽnu, nu samaderêja pa·visam̂. uŕ neiẽt ne·bût. /* [tā] *saûc vâju luõpu. teîc – tâ kâ kamẽlis, ne·bût vaĩs labi nèisskatâs.* ☐ ***kâ ne·bût*** – kaut kā. *va viš* [tas ir, zemes plaisa tirgus laukumā] *tâlâk aŕ bija, va kâ ne·bût, ta tuõ es nezinu.*

[II]***ne·bût*** adv. **Nemaz.** *viênu ziêmu ne·bût ne-ussniga sniêga, nevarêja maĺku a ragũm pãrvęst. / tuõ buĩleli dabũs sapît. piẽsiêc skrêja gaŕ ķẽdi kâ tâc negañdelis, ne·bût nęķęd. tik skraîdâ uŕ nęķęd.*

ne·bûtin part. **Lieto, lai pastiprinātu noliegumu; *ne·būt*.** *nu tâda nebûšana gadîjâs a tuõ zîrgu, ka ne·bûtiŕ nevaŕ isteîkt.*

neceļš subst. **Braukšanai, iešanai nepiemērots (piemēram, pavasara šķīdonī, rudens lietavās) ceļš.** *neceļš i izbraûkc ceļš. neiẽt ne pa viŕsu, ne pa apakšu.* ✧ ***nuoklîst neceļuos*** – degradēties, morāli pagrimt. *nuôgãja dęls Liẽpâjâ. ka tik nenuôklîstu neceļuôs! tad jaû dzîvuôt varês.*

neciênīgi adv. **Tā, ka izpaužas cieņas, godbijības trūkums (pret kādu, pret ko).** *uguni tâ ciênija. viņa vaŕ izdarît puĺku ļaũnu, ja neciênîgi isturêjâs.*

[I]***ne·cik***, arī [I]***necik*** nenoteiktais num. **Norāda uz (kā) nelielu, arī niecīgu daudzumu, skaitu.** *tas jaû nemaksâja ne·cik, bet liêta laba.* ☐ ***cik necik*** – kaut cik, nedaudz. *kuô nuôpęĺna? labi, ka pàêdis uŕ cik necik drãnu isnãk. / nu tuõ vasarâju iêsẽju uz labu laĩmi. ja bûs cik necik liêtus, tad jaû aûks aŕ. / vaî teû nebûtu maŕ iêduõt bišķi sâles, cik necik?*

[II]***necik***, retāk [II]***ne·cik*** adv. **1. Gandrīz nemaz.** *jaûnâ drãna jaû sâkuse nuôviĩlâtiês, bet ne·cik naû nęsâta.*
2. Norāda uz nelielu, niecīgu īpašības, pazīmes mēru vai pakāpi. *necik tâlu nuô tãs skuõlas bi divi nameļi. / necik tâļu Papa – Rucavas pagastâ. / brãlis jaû necik seŕ veĺ megža* [tīklus]. */ es aŕ necik seŕ sasitu kãju uŕ klibâju. / ta viêna aka i tâda maza papârdîte, necik aûksta. / ne·cik iĩgi, ka tęvs bî klât uŕ skatijâs, kuô es daru.* ☐ ***cik necik*** – kaut cik, mazliet. *nuôgãjis tad nu plêsiês męĺlâs miêsâs, lîdz cik necik dabũs tuô dzîvi us kãjâm. / sakrîtâ cik necik nuô viêtas tuõ papĩri – ka tik baĺc – uŕ pakaŕ sklañdâ. meîtas redzẽja uŕ nãca mãjâ puzdiênâ. / tęs nuôpiŕka viênu maleni priêkš pastalu. ka jaû bi cik necik* [liela], *ta isnãca kâdi četri pãri.*

necîls, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas neizceļas citu vidū ar ko sevišķu, ar izcilām spējām, īpašībām (parasti par cilvēku).** *tas vagârs muĩžã bî tâc necîls, nesmuks.*

2. Tāds, kas neizceļas ar sevišķām pazīmēm (piemēram, ar labumu, lielumu, nozīmīgumu). *tuŕ tâda necila mãjele, jaû pussabrukuse.*

necĩlvệks subst. **Cilvēks, kas izturas, rīkojas necilvēcīgi; cilvēks, kas izdarījis vai spēj izdarīt ko briesmīgu, nežēlīgu.** *viņa* [tas ir, kāda sieviete] *i tâc necĩlvệks. / tas tâc negañc cĩlvệks, tuõ necĩlvệku aŕ saûc.*

nečẹĩns, ***-a*** adj. **Netīrs; nekārtīgs, nevīžīgs.** *tã tâda laûķene – tâda netīra, neapkuôpusês, tâda nečẹĩna. / nečẹĩns aŕ teîc uz netīru. / nečẹĩns i tâc nevĩžîks, nekârtîks. / ka* [cūka] *i nuôrušķêjusiês, nečẹĩna, ta jaû teîca – tu jaû tâda ruĩze!*

nedaîkts subst. **Nevaldāms, nemierīgs, nepaklausīgs cilvēks, arī dzīvnieks.** *nedaîkc iŕ nemiêrîks, deĩveris, kuô nevaŕ valdît. tas vaŕ bût luõps, cĩlvệks. / tâdu blêdîgu, nepaklaũsîgu cĩlvệku aŕ viênu uõtru reĩzu nuôsaûc paŕ nedaîktu. / paŕ aũšîgiêm luõpiêm, kuô nevaŕ valdît, teîc, ka tas tâc nedaîkc. / nedaîkc i tâc nedãrs cĩlvệks.* // **Tāds, kura rakstura, personības īpašības izraisa nepatiku (par cilvēku); nejauks.** *viš* [tas ir, palīgs] *aŕ bî ta kâ tâc nedaîkc – tâc nelaps, issalaîdiês, negañc dabâ, a sliktu raksturu.*

nedaŕbs subst. **Neatļauts, nosodāms (parasti bērnu) nodarījums.** *apķệrnâtiês i nuôsmệrệtiês, izdarît kâdu nedârbu, kaũ kuô nuôzakt. / puĩsis maza aûguma, bet saturîks, kriẽtns visũr – dârbuôs uñ nedârbuôs aŕ. / laî citi nemanîtu, ka bijuse dalîba piê nedârbiêm,* [zēns] *laîda ļệkas vaļâ. / tagat jaû bûrlaks tâdus nedârbus dara.*

nedãrs, ***-a*** adj. **1. Nemīlīgs, nepatīkams (par laikapstākļiem).** *dikti slikc, liêtaĩns, vẽjaĩns, ziêmâ puteņa laĩks iŕ nedãrs. / ziêmâ sniêks, putenis, ta aka nedãrs laĩks. / ja vẽš, liêtus, ta i nedãrs laĩks. / nedãrs laĩks – tas bûtu liêtus uñ sniêks, aũksc uñ vẽš. / šuô paûsari bi tâc nedãrs laĩks – visu paûsari bi.*

2. Ļauns, dusmīgs, ķildīgs, nelabs (par cilvēku). *nejaûks, ļaũns cĩlvệks aŕ iŕ nedãrs. / tas tâds nedãrs vecis – ķildîks. / viš tâc nedãrs cĩlvệks bija. viņam̂ nevarêja iẽtapt.* // **Nepaklausīgs, delverīgs (parasti par bērnu).** *viņiêm tas puĩšelis i tâc nedãrs, us tâdiêm niẽkiẽm viẽ iŕ. / nedãrs i tâc neklaũsîks. viš tâc deĩverîks, nemiêrîks.* // **Slinks (par cilvēku).** *nu tavu nedãru cĩlvệku! nevaŕ ne savus apavus savâkt.* // **Nepatīkams (par dzīvnieku).** *naģe i dikti nedãra. iẽs tik aŕ basâm kãjâm, viņas tâ uššļâks jum̂s viŕsû. / nedãru teîc uz dzîvniêku. ta ta nedãrs suñs!*

3. Nepatīkams (par priekšmetiem). *tâdas dikti mẹĩlas* [ziepes] *viņas bi, tâdas nedãras. tag zệkes a tâdâm nemazgâ. tad a tâdâm dabũj muti nuômazgât. / tâds dzẹĩtẹnas* [ziepes] *aŕ tuŕ* [bija]. *bet tâds dikti mẹĩlas, tâdas nedãras bi. tagad jaû tâds dikti smukas tãs dzẹĩtẹnâs ziẽpes.*

[I]***nedaũdz*** nenoteiktais num.; savienojumā ar subst. **Nenoteiktā, samērā nelielā skaitā, daudzumā.** *aûdzêja rudzus, aûzas, miêžus, linus, stãdija rãceņus, pupas, ziŕņus, nedaũdz saknes. / mañ piêtrũka sẽjuôt nedaũdz sệklas. / ûdenî iêbeŕ nedaũdz sagriêstas nuôkaĩtušas maîzes uñ vãra.*

[II]***nedaũdz*** adv.; savienojumā ar adj. vai adv. **Norāda, ka minētā īpašība, pazīme ir mazliet, nelielā mērā pastiprināta.** [zirgu pērkot,] *skatija, ka priêkšas plẹciêm – kum̃briṁ – vaîdzêja bût aûkstâk pa krustu nedaũdz. / caûne irad brũngana. uñ dẹguñs i nedaũdz raîps, bišķĩt.*

nedẹdzināts, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *dẹdzināt*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas nav bijis pakļauts uguns iedarbībai.** *skũrsteņa pašas siênas bi nuô nẹdẹdzinâtiêm stiẽğẹļiêm, tikaî nuô jum̂ta sâkâs a dẹdzinâtiêm ârpusê.*

nedẽļa, retāk ***nedeļa*** subst. **1. Laikposms no pirmdienas līdz svētdienai; septiņas diennaktis ilgs laikposms.** *nedẽļâ sešas daŕbadiênas uñ viêna svệdiêna. septĩņas diênas i nedẽļâ. / nedẽļu, divas nedẽļas* [aitas gaļu] *turêja sâlijumâ uñ ta lika paruõvê žâvệt. / katru nedeļu siẽru taĩsija. / nu pa tuõ ziêmu viênu nedẽļu vaîdzêj saîmniêceî strâdât – aûst, uõtru nedẽļu tu pac seû varêji aûst. / sešas nedẽļas* [govij] *vaîdzêja nuôteîkti ciêt stãvệt. / pêc kâdi pãri nedẽļi viš* [tas ir, teļš] *sâk siênu ệst. ta viš sâk grẹmuôt. /* [siens] *kâd nedẽļ stãv uz laũka uñ ta viš sabaĩ.* ☐ ***Klusā nedẽļa*** – nedēļa pirms Lieldienām. *sevišķi klusa i pêdẽjâ nedẽļa piŕms Liẽldiênãm. ne veĩti tuô saûc paŕ Klusuô nedẽļu. / Zaļâ cẹtûrdiênâ uñ Liẽlâ piêgdiênâ gãja baznĩcâ uñ ne·kâdus guôdus neturêja. tã skaîtijâs Klusâ nedẽļa.* ☐ ***sẽjas nedẽļas*** (arī ***nedeļas***) – sēšanai paredzētais laiks no 20. aprīļa līdz 20. jūlijam. *sẽjas nedeļas sâkâs divdesmitâ aprilî. / sẽjas nedẽļas skaîtâs nuô diũdesmitâ apriļa lidz diũdesmitajam̂ jũlijam̂. četeŕpacmit nedẽļu. tajâs nedẽļâs zem̂kuôpji zinâja, kâda sệkla sẽjama. tãs nedẽļas skaîtâs us pavsara sẽju. / ta sâkâs a piŕmuô maîju pêc vẹcâ kaleñdera sẽjas nedẽļas. / vẹcâ kaleñderî i visas sẽjas nedẽļas.* // **Vecuma skaitīšanas vienība (parasti**

jaundzimušajiem) (?). *kuĩlĩšus rũnija trîs nedẽļas vẹcus, četras. kamệr vêl zîdija, ta rũnija* [kuilīšus].

2. novec. **Pēcdzemdību periods.** *pêc trîs diênu atnãca kâda radeniẽce* [apciemot jauno māti]. *ta bi tã apmeklêšana sešâs nedẽļâs. / pêc dzemdîbu diênas sešas nedẽļas* [pagāja]. *tad* [jaunā māte] *varêja iẽt baznĩcâ uñ likt Diêvu lûkt mâcîtãjam̃. sešas nedẽļas – tas i, bût nedẽļâs, ta viņa neiẽt baznĩcâ.*

3. vēst. **Laikposms, kad zemniekiem (dzimtbūšanas laikā) bija jāpilda klaušas (?).** *paldies tautu dēlīnam – tas nuojēme manas kules, manas darba nedẽļīnas.* (LFK 1961, 10861)

nedẽļniece subst. **Sieviete pēcdzemdību periodā.** *nedẽļniêce i pêc dzemdîbâm septîņas nedẽļas. ta* [pēc tam] *varêja iẽt baznĩcâ aka. / pêc dzemdîbâm nãk ciêmîtes raũdzîbâs piê nedẽļniẽces. / ķẽmeles aûdzêja. vãrîja tẽju nedẽļniêcêm.*

nederīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas nav lietojams; tāds, kas nav piemērots, izmantojams (kādam nolūkam).** *uz jum̃ta liêk vaĩrâk tâdus, kas iŕ tâdas nederîgas pakulas. liêk tâdus, kas iŕ ispurinâti aŕ ârdîklâm, aŕ dakšâm, tâdus gaŗâkus. / us tâdu nederîgu gabalu tâ teîc – nuô tã gabala ne·kuô labu nevaŕ istaĩsît. / mãjas apkražâtas a šâdiêm tâdiêm nederîgiêm kuôkiêm. / viņam̃* [tas ir, katlam] *jaû tã baĩtâ iêkša izgã, uñ ta viš palika nederîks. / ka i nederîgiê ûdeņi, tũlĩt iêlej reñstelê. / kliburis i nederîks, tâc acsviêžam̃s daîkc.*

nediêna subst. **Nelaimīga diena.** *bûs nediêna – gaîlis dziêd pêc puzdiênas.* **// Grūtu, smagu apstākļu, arī smagu pārdzīvojumu kopums.** *piênãk tâdas nediênas, ka grũti istikt. raža bija švaka.*

nedruôšs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas izturas, rīkojas bikli.** *tas puĩšelis jaû tâ luksâ. vel̂ jaû tâc nedruôš.*

2. Tāds, kam nav stingra, droša pamatojuma, apšaubāms. [viņu] *nevaŕ piẽrunât uz nedruôšu isnãkumu. tas jaû gudris kâ lapse!*

3. Tāds, kas apdraud dzīvību; bīstams. *paûsari ceļš pa ẹzẹru palika nedruôš, lẹdus bi izbļuŕbis. / paûsarĩ lẹdus paliêk nedruôš. / tas tĩltiņš i tâc kustîks, nedruôš. / jâziñ, ka tã ẹ̃ka gulstâs, laî nepakarâs us tiẽm steñderiêm. ta viņa nedruôša. viņaî jãguļas us tuõ siênas malĩku. / liêkņa i pļavã, ûdeńs tuŕ i, tâda nedruôša viêta.*

neduõmâti adv. **Neapdomīgi (parasti aizskaroši).** *pliķis sejâ – teîc, ka pateîc kuô neduõmâti. tiẽ tavi vârdi kâ pliķis pa ǵĩmi.*

nedz vienojuma konj. **Saista vienlīdzīgus teikuma locekļus vienojuma sintaktiskajā attieksmē, vienlaikus norādot uz noliegumu.** *nu jaû vaĩs nav dârba zĩrgiêm, nedz cil̂vẹ̃kiêm.*

nedzirdīgs, ***-a*** adj. **Kurls.** *viñš bi jaû nuô maziênes tâc nedzirdîks. / es dzirdêju pa tâdu ǵimeni. tiẽ bija nedzirdîgi, nerunâja aŕ, tâdi mẹ̃mi bija.*

nedzîvs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam nav dzīvības pazīmju; miris.** *zirgi, guôves, aves, cũkas ismetâs. ta bi nedzîvi kumeļi, teļi. / tas ãrsc nebija usķêris, ka tas bẹ̃rns i nedzîvs, i nuõmiris* [nedzimis].

2. Tāds, kurā nav dzīvības norišu vai tās ir vājas (par ķermeņa daļu). *tam̃* [zirga] *nagam̃ i tâda daļa, kas aûg, bet i nedzîva. tuŕ vaŕ dzît naglas iêkšâ, tuŕ viņam̃ nesâp.*

3. Tāds, kas gatavots no mākslīgiem ziediem, zariem (?). *senâk bleķa vaîņagi bija. teîca – nesa kruõnu us kapiêm. šitiẽ iŕ visi nedzîvi vaîņagi.*

☐ ***nedzîvā nĩte.*** Sk. *n ĩ t e .*

neẹ̃rti adv. **Tā, ka nav ērtību; tā, ka nav pielāgots (kādam nolūkam).** *mam̃maî iŕ tâ neẹ̃rti.*

neẹ̃rts, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir slikti, neizdevīgi izveidots, pielāgots (kādam nolūkam).** *tiẽ* [bērnu ratiņi] *bi aŕ aûkstâkiêm riteņiêm. viņi bi tâdi neẹ̃rti.*

nefeîns, ***-a***, arī ***nepeîns***, ***-a*** adj. **Nelabs (par cilvēku).** *ķeĩsc iŕ tâc nepeîns, ne-ĩsc cil̂vẹ̃ks, visu tâ ķeĩsti, juõcîgi dara.* **// Neglīts, neizskatīgs (par priekšmetu).** *es adu zeķi, bet maň tâda nefeîna iznãk. tã dzive naû labi savẹ̃rpta.*

nefoŕmīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam nav parastās formas.** *ķutka i tâda kañtîga, nefoŕmîga laĩvele.*

negadījums subst. **Nejaušs notikums, kas, piemēram, apdraud (kāda) veselību, dzīvību, rada materiālus zaudējumus; nelaimes gadījums.** *ķibeklis iŕ traũcêklis – kâda ķibele, nelaĩme, negadîjum̃s nuôtiêk. / ka nelaĩme nãk, ta nãk pa durîm, pa luôgu – teîc uz dažãdiêm negadijumiêm.*

negaĩdīts, ***-a.*** **1. Noliegts divd.** → ***g a ĩ d ī t .***

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas nav paredzēts; tāds, kas pārsteidz ar savu pēkšņumu.** *ļẹm̃basc* [ir], *ka kaû kas nuôtiêk, kas negaĩdîc. va tuŕ kavušiês, va rãjušies.*

negaîss subst. **Atmosfēras parādība – elektriskā izlāde starp mākoņiem, pērkons līdz ar lietu, arī krusu, stiprām vēja brāzmām.** *nãk negaîss, pamalê sâk zibinẹt. / mẹĩls padebesis*

atnesa sniêgu. tas vaĩrâk us tâdu negaîsu. / tas i pệrkuôņa negaîss. / vĩliņģi ceļas, ka pệrkuôna negaîss nãk nuô jũņas. ta visi siêna tupeši iẽt pa gaîsu. / nabagu Jãnis bi nuõmiris. tâdâ negaîsa laĩkâ slikti vareîši apskañdinât.

negaĺs subst. **Pastāvīgas rūpes, raizes.** *nu pa·visam̂ negaĺs a tiẽm putniêm. mẹtâs uñ mẹtâs taî miêžu gabalã!*

negañdelis, arī ***negañtelis*** m., ***negañdele***, arī ***negañtele*** f.; subst. **1. Negants cilvēks, arī dzīvnieks.** *nevaĺdâms puĩšelis – tas i negañdelis, aka nevaĺdâms luõps. / maṅ tas tâ piê sirc ķêrâs. viņa* [tas ir, rucavniece] *bi teîkuse, ka nîceniêki kaû kâdi negañteļi, ka tikaî pa nakti laîduši braûkt pa ceļu* [uz Liepāju]. */ varî jaû bût, ka kaû kurî kâc negañtelis kavâs ari. / negañtelis – tas i tâc ãtrs, straûš. tam̂ buĩlim̂ vaîg divas ķẽdes, tas tâc negañtelis. nevarî a viênu ķẽdi piẽsiêt.*

2. Ļoti stipra, postoša parādība dabā. *negañdelis vẽš islaũzijis visas puķes.*

negañti adv. **Ļoti.** *tãs sîkâs nâtrîtes – tãs kuôž negañti. ta niẽz, sâp. / tas bi negañti smuks raksc. / tã bî negañti gaîša krãsa. / tuôreĩz gaṅ visi bijâm negañti priêcĩgi.*

negañtnieks m., ***negañtniece*** f.; subst. **Negants cilvēks.** *viš tâc negañc ciĺvệks, tâc negañtniêks.*

negañts adj. **1. Tāds, kura attieksme pret citiem ir barga, naidīga, ļauna.** *tã vẹcã saîmniêce bija dikti negañta. / tas i tâc negañc ciĺvệks, vam̂slâ visâdus niẽkus.* // **Ļoti nerātns, nepaklausīgs.** *viņiêm i tâdi negañti tiẽ bệrni. tâ pa gaîsiêm iẽt uñ skriên.* // **Agresīvs, nikns (par dzīvniekiem, kukaiņiem).** *buĩlis aûg ãtrâk, bet tas tik, ka viš negañtâks* [par vērsi]. */ mum̂s bi dikti negañc tẹkulis. bi izbadîjis siênã liẽlu caũrumu. / piê bitẽm sasvîdis nevarêja iẽt.* [..] *bites jaû negañtas. / tas sum̂s tâc negañc, visu ķẽdi raûsta.*

2. Tāds, kas ātri aug un grūti iznīdējams (par augiem, parasti nezālēm). *viņa tâda negañta zâle. ka viņa tâ iêsâk aûkt, ta viņa apaûg tâc krũms ta kâ traks. / šĩ kâda cũku mệtara druôši viẽn. viš arî tâc negañc aûks, tâc tẹkuôš.*

3. Tāds, kas rada stipru kairinājumu, sāpes (piemēram, par pātagu). *kañčuka* [ir] *pâtaga, arĩ bệrnus pêra. vis·negañtâkã – nuô buĩ̧la viênas viêtas taĩsîtã.*

4. Nepatīkams, postošs (par parādībām dabā). *šuôdiên vẽš dikti pluõsâs. negañc laĩks laũkã.*

negards, ***-a*** adj. **Negaršīgs.** *šuôgad tiẽ rãceņi pa·visam̂ jệli, negârdi. / iĩgi stãvuôt ûdenî, paliêk negârdi rãceņi. / tas jaûnaîs zîrks bi sâcis sazệlẹt pavadu. ta aplêja a kaû kuô tâdu negârdu. ta vaĩ nezelêja.*

negarš, ***negara*** adj. **Tāds, kam ir samērā neliels garums.** *buñgvâle i negara nũjiņa, kuô ruôkâ turệt. galâ bum̃biņa. / pãrkari i divi pasmagi, negari kuôka kluceļi, gali sasiêti kuõpâ.*

negaršīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir nelaba, nepatīkama garša; tāds, ko nelabprāt ēd, kas nelabi garšo.** *sâjš i nesâlîc, negârşîks.*

negaûsis, arī ***negaûšis*** m., ***negaûša*** comm.; subst. **Negausīgs cilvēks vai dzīvnieks.** *negaûši tâ puĺku ệd. ne jaû ciĺvệki viẽn, luõpi arî. / negaũsis* [jeb] *bessaņķis i, kas daũdz ệd. / negaũsis i, kas ệd daũdz uñ visu kuô. ệd kâ negaũsis, kâ nedabujis. / ritîks negaũšis – kas tâ puĺku grib, nav gana viẽn. / ēdiet, negaũšas, ļaujaties, jau mana bļuodiņa dibệnu rāda.* (LFK 1818, 2343) */ tâ nu rij kâ negaũsis tas vepris, iêticis rãceņuôs.*

neglĩti adv. **Tā, ka neatbilst kādām estētiskām prasībām.** *kâ jaû bệrni ệd, tâ neglĩti ệd.*

neglĩts, ***-a*** adj. **Tāds, kas neatbilst kādām estētiskām prasībām.** *tas tâc neglĩc raksc, nevarî salasît.*

negluds, ***-a*** adj. **Nelīdzens.** *tiẽ rãceņi tâdi sakrupuši, paûsarĩ viņi tâdi nelĩdzệni, negludi.*

negribēšana subst. **Nevēlēšanās.** *viš negrib dzệrt. uñ dviņģâ –* [kad] *ûzbâžas, pa negribêšanu dviņģâ.*

negribīgi adv. **Tā, ka veic, dara ko nelabprāt, bez vēlēšanās, bez patikas.** *puĩka tâ nesmuki ệd, negribîgi.*

negudrs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir vājas domāšanas spējas; tāds, kas vāji uztver, saprot.** *nu tu tik esi tâc am̃bĩlis! tas tâc neattĩstîc, tâc negudrs.* ✧ ***kâ negudrs*** – saka par cilvēku vai dzīvnieku, kas ko dara ļoti intensīvi. *nu skrej kâ negudrs!*

neguôdīgi adv. **Tā, ka neatbilst morāles normām.** *bezguôdîks uõtram̂ ļaũnu dara. viš tâ neguôdîgi isturâs pret citiêm.*

neguôdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kura izturēšanās, rīcība neatbilst morāles normām, prasībām par godīgumu; tāds, kuram nav goda jūtu.** *nu tu gaṅ biji neguôdîga, ka neadevi laĩkã tuõ naûdu. / pa·visam̂ neguôdîks tas Biẽrañc, ka tâ braûc pa nepļaũtu zâli.*

neguôds subst. **Neslava.** *guôc iẽt pa ceļu, neguôc pa ceļa malu.* ☐ ***ar neguôdu*** – negodīgā veidā. *labâk nabaks a guôdu, nekâ bagâc a neguôdu – teîc us tâdu, kas bagâtĩbu iêguvis a krâpšanu, ne savãm ruôkãm.* ✧ ***dzîvā neguôdā*** – ļoti intensīvi. *kurî tas ciris nuõsviêsc? nuõmeklêjuôs dzîvâ*

neguôdâ. / tã i liẽla darîšana. tuŕ vaŕ visu diênu nuôstrâdâtiês dzîvâ neguôdâ. / es šuôdiên nuômuõcijuôs dzîvâ neguôdâ. tik daũdz dârba bi!

neģ konj.; novec. **Saista vienlīdzīgus teikuma locekļus vienojuma sintaktiskajā attieksmē, vienlaikus norādot uz noliegumu.** [vārds] *neģ bi tik iêkš grãmatas. ka pãtarus skaîtija, ta tuõ isteîca. vẹci cilẹ̃ki aŕ neteîca. / tas nebi balc̃, neģ mẹl̃ls, bet pẹlẹ̃ks.*

neģẽlīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kura attieksme pret citiem ir nežēlīga; nežēlīgs.** *neģẽlîks, viš i dikti neģẽlîks, dikti zîrgus tramda, trẹńc, nemĩl luõpus.*

neģẽlis m., ***neģẽle*** f.; subst. **Neģēlīgs cilvēks.** *neģẽlis i tâc dusmîks, ļaũns cil̂vẹ̃ks, nenuôvẽl uõtram̂ labu.*

nẽģis subst. **Zemāko mugurkaulnieku ūdensdzīvnieks ar čūskveidīgu ķermeni un kailu, gļotainu ādu (*Petromyzon*; *Lampetra*).** *muŕc iŕ nuô klũgâm sapîc, ku nẽģus ķeŕ. tâc pac veñteŕveĩdîks rîks iŕ. nẽģis iêliên uń nevaŕ tikt laũkâ. / tači i nẽģu ķeŕšanaî. / citi nẽģus cepa uz restêm, es nezinu, kâ. / uz restẽm cẹp nẽģus, laî viņiêm nuôtẹcẹ̃tu sula.*

nẽģveĩdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas atgādina nēģi.** *speńģis iŕ nẽģveĩdîga zuvele.*

nei. Sk. [1]*n e*.

neiebraûkts, ***-a.*** **1. Noliegts divd. → *i e b r a û k t*.**

2. divd.; adj. noz. **Braukšanai neapmācīts, pie braukšanas nepieradināts (par zirgu).** *tas i tram̂š – baîlîks, neiẽbraûkc ziŕks. tam̂ zîrgam̂ vajag iẽlikt dzel̂žus mutê.*

neiemâcāms, ***-a.*** **1. Noliegts divd. → *i e m â c ī t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kam mācot nevar panākt, ka apgūst (zināšanas), iegūst (iemaņas, paradumus).** *tu, ziŕga gal̂va! – tuõ teîc us tâdu neklaũsîgu, neiêmâcâmu. tam̂ tâda ziŕga gal̂va.*

neietuôpams, ***-a***, arī ***neiztuôpams***, ***-a.*** **1. Noliegts divd. → *i e t a p t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kuram nevar izdabāt, iztapt.** *us sapīkušu, neiêtuôpamu cil̂vẹ̃ku ari teîc – ta kâ tâc pûznis iêpûtiês! / vizdẹgunis i tâc neiêtuôpam̂s. / tas Biẽrañc tâc vizdẹgunis, ka nevaŕ iẽtapt ne putru isvãrît. / ritîga puŕce brîžiêm tã meîtene. nuôkrît piê zemes uń saûc val̃tes, ka ceļ̂ aûkšâ. tâda neiêtuôpama. / pũtẽle i neiẽtuôpama siẽva. ne·kuô taî nevaŕ pa prâtam̂ izdarît. / tas Pẽteris bi neiẽtuôpam̂s vĩrs. / puŕcelîks i neĩstuôpam̂s, patmĩlîks, smiêklîks, âkstîks.*

neievẹ̃ruojams, ***-a.*** **1. Noliegts divd. → *i e v ẹ̃ r u o t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas neizceļas ar ko nozīmīgu; tāds, kas ne ar ko nesaista uzmanību, neizraisa interesi.** *tiẽ brãku puĩši uz viêtu nevaŕ dabũt siẽvu. viņi kaû kâdi i – neiêvẹ̃ruôjami va kâdi.*

neievẹ̃ruots, ***-a.*** **1. Noliegts divd. → *i e v ẹ̃ r u o t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kam netiek pievērsta uzmanība.** *aûns palika neiêvẹ̃ruôc. aûnu nemitinâja il̃gi – tik gadu.*

neil̃gi adv. **Īsu brīdi.** *kvẹl̃lina, kad liêk vãrît svaîgu gaļu, iêkšas – liêkumus. tad piŕmâk nuôvãra, neil̃gi. / ta isnãk vêl dzem̂des plêve neil̃gi pêc dzem̂dêšanas. uń aîta vẹsȩ̣la.*

neil̃gs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir samērā neliels ilgums (par laikposmu).** *tâdus gârdumus, tâdus stal̂gumus es tik sâku rẹdzẹ̃t neil̃gus gadus apakaļ̂. tâdi jaû nemaz nebi.*

neĩlõns subst. **Sintētiska šķiedra, ko iegūst no kaprolaktāma; izstrādājums, kas izgatavots no šīs šķiedras.** *tâda atluôcîta apkakle bi, ta kâ taga šuj tiẽm neĩlõna krẹkliêm. / puĩšiêm, ka akal̂ šuva tuõs krẹklus, uń tâ jaû siẽviêtêm aŕ, ka šuva baznîcas krẹklus, tiẽ visi bi aŕ liẽktâm apkaklêm – kâ taga muõdẹŕniê krẹkli aŕ tãm neĩlõna* [apkaklēm].

neĩsts, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas nav ieguvis nepieciešamo izglītību (?).** *kreĩcdakteris bi tâc ne-īsc dakteris, viš nebi mâcîc.*

2. Dīvains; savāds. *ķeĩsc iŕ tâc nepeîns, ne-īsc cil̂vẹ̃ks, visu tâ ķeĩsti, juõcîgi dara.*

neizbriênams, ***-a.*** **1. Noliegts divd. → *i z b r i s t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir, piemēram, tik staigns, ka pa to grūti vai neiespējami pārvietoties, pārkļūt pāri.** *streîguõņa iŕ nèizbriênama, slapja, dubļaĩna, pat puŕvaĩna viêta. / mum̂s pašiêm te kad·reĩz bi liẽla attẹka. tã bi nèizbriênama tã attẹka.*

neizdarīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas rīkojas, darbojas bez izveicības, gausi, arī nemākulīgi (par cilvēku).** *tã tâda netikuse meîta, tâda nèizdarîga. / teîca aŕ uz nèizdarîgu cil̂vẹ̃ku – tas tik tâc ķũlis viẽ i! / tu tik tâc bẽbîc esi – uz liẽlu saka, ja viš tâc neveĩkls, nèizdarîks. / tas tik tâc Jãnîtis! – us tâdu neveĩklu, nèizdarîgu tâ teîca. / kas tâc neĩzdarîks, us tuõ aŕ teîc – tas tâc svêtêlis viẽn i!*

neizdevīgi adv. **Tā, ka (strādājot) negūst peļņu, ienākumus.** *apara, aparīna iŕ atmatâ acstâc zâles laũkumiņš, kuŕš nèizdevîgi apstrâdât.*

neizpaliêkuoši adv. **Noteikti.** *meîtas iẽtiņ iẽs guôves slaûkt. tas tâ bûtu nèispaliêkuôši jãiẽt.*

neizskatīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kura izskats nav patīkams, skaists (par cilvēku vai dzīvnieku, tā ķermeņa daļām).** *ka nu* [ērzelis] *nèisskatîks, ta isrũnij.*

2. Tāds, kura izskats neatbilst kādām estētiskām prasībām. *ķivãlis i kâc nèisskatîks traũks. / ķivãlis i neĩsskatîga liêta, traũks. teîc – nu kas tuŕ kâc isskac, tâc ķivãlis viẽn i. / tã vęcã mãja te ceļa malã tâda nèisskatîga, drĩz sabruks.*

neiztuôpams. Sk. *n e i e t u ô p a m s .*

neizveĩcīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas neprot, arī nespēj veikli, ātri strādāt, darboties.** *kuža tâda nèisveĩcîga. tuŕ viņa nevaŕ iskužinâtiês. / tuñtulis i tâc nèizveĩcîks. tas iŕ arî lamu vârc.*

nejaûki adv. **1. Tā, ka izraisa nepatiku, pretīgumu (par dzīvniekiem).** *cik tas suñs rejuõt vaŕ nejaûki saviẽpt tuõ muti!*

2. Griezīgi, nepatīkami (par skaņu). *jaûnaîs pulĩkstenis tâ nejaûki pļẽrc. / ka ruñču laĩks, ta kaķi ņaũd, ilĩgi uñ nejaûki bļaûn. / ka atlijis ceļĩš, ta dubļi nejaûki žļañkst.*

nejaûks, ***-a*** adj. **Tāds, kura āriene vai rakstura, personības īpašības izraisa nepatiku, pretīgumu (par cilvēku).** *tã siẽva bî dikti tâda nejaûka – rãjâs, ķęñgâja citus. / Pẽteris tik nejaûks, pikc, ka zilĩs paliêk. / es viņaṁ* [tas ir, vīram] *teîcu tuõ nuô rîta. viņš pikc, nejaûks, rãjâs uz mani. / kas tuŕ nu nuô tã ciêmiņu dęlâ pa vĩru! ęsuôt nejaûks.* // **Tāds, kura izskats vai izturēšanās izraisa nepatiku, pretīgumu (par dzīvniekiem).** *piktu suni, luõpu, cilĩvęku saûc pa nejaûku. / tas pêdêjaîs* [suns] *bi tas nejaûkâkaîs.*

nejaûkums subst. **Vispārināta īpašība → *n e j a û k s .*** *nuô nejaûkuma sakniêbuse lũpas, Made staĩgâja visu diênu. / teîc aŕ uz labu runâtâju, rãšanuôs – nu taî tiẽ vârdi sprẽgâ nuô nejaûkuma!*

nejaûši adv. **Negaidīti, neparedzēti.** *muṁs* [tas ir, ganiem] *nejaûši tãs aîtas* [tas ir, divi aitu bari] *sagãj visas kuõpâ. / viênu reĩzu nejaûši iskrita rãmiñs us struôpu a visu mędu. / kad nejaûši iêiẽt kâc tâdâ mãjâ, ku ķękatas iêlękušas, tuõ visas apstâj, ûzliêk va nu silĩksi, va sârkanuô liñdraku ûzmaûc galĩvâ uñ iẽjęṁ viņu barâ.*

nejęga comm., retāk ***nejęgs*** subst. **1. Cilvēks, kam nav vajadzīgo zināšanu, iemaņu, prasmes (kādā nozarē, jautājumā).** *kuô tas nejęga zina!* // **Cilvēks, kura izturēšanās, rīcība, runa ir nejēdzīga.** *nejęga* [ir], *kas tâ neabduõmâti izdarîjis kuô. / tas tâc nejęga* [jeb] *nesapraša. / nejęks i tâc neabduõmîks cilĩvęks. / tâ apmaũrât zemi vaŕ tik tâc nejęga. / ja kâc nejęga i metis* [audeklu], *ta viss jâtiñ laũkâ. / braûca kâ tâc nejęga uñ abgâza vęzumu. / kâ tu te strâdâ ta kâ tâc nejęga!*

2. lok.; adv. noz. **Ļoti daudz.** *viš* [tas ir, sīpols] *izgãja ziêduôs. ja dabuja tuõ aũkstumu, ta tiẽ bulĩlîši bi nejęgâ.*

nekâ, arī ***ne·kâ*** adv. **1. Nekādā veidā; tā, ka nav labvēlīgu apstākļu, lai, piemēram, kas notiktu, ko paveiktu; nekādi.** *es tuõ smaguô spañni velĩ nevarêju ne·kâ pacęlĩt. / tãs mušas nevaŕ ne·kâ iznĩdęt.* ☐ ***kâ nekâ*** – a) tā, kā ir iespējams; kaut kā. [Pelnu dienā] *braûc braûkšus vis·vaĩrâk. uñ, ja* [sievietes] *sastuôp kâdu vĩru, nelaîž vaļâ – apkubina kâ nekâ uñ vęd ķękatu tęvu lĩdz. / nu kâ tev tuŕ iẽt taî svešâ pusê? – vaŕ istikt, dzîvuô kâ nekâ us priêkšu. / sameklêšu nu visu naûdu uñ samaksâšu. paši jaû kâ nekâ istiksiṁ.* b) ne tā, kā vajadzīgs, vēlams, arī paviršī. *te bi ciêta zeme, bet sẽklu jaû kâ nekâ iêmuĩļâja.*

2. salīdzinājuma konstrukcijā; konj. noz. **Saista teikuma locekļus un norāda uz salīdzinājuma attieksmi starp tiem.** *viņš i labâks nekâ tu. / viņu labâk rędz ejaṁ nekâ nãkaṁ. labâk, laî iẽt pruôjâm. / labâk dzeŕ putru nekâ ûdeni! / labâk bi, ka vaĩrâk veprîšu nekâ cũciņu. / ãlavi labâk piŕka priêkš gaļas nekâ piẽna guôvi. / kamene i liẽlâka, męĩllâka nekâ ĩstâs bites. / labâki vãrît nekâ cępt tuõ gaļu.*

nekã, arī ***ne·kã*** part. **Lieto, lai izteiktu noliegumu.** *ka kâdu dârbu iêsâk, piŕmâk liêkas, ka tuõ padarîs viêgli. bet ne·kã – iŕ grũti. bet, kas iẽsâkc, jãpadara. / teîca, ka duõšuôt naûdu piŕkt ziŕgu, bet ne·kã. tâ kaķinęt cilĩvęku nevaŕ. / kad·reĩz vakarâ naģes kûrca ka baîl, taga ne·kã. / apsuôlîši bęrniêm nuõpiŕkt jaûnus zâbakus. uñ nu ne·kã!* // **Lieto, lai pastiprinātu, uzsvērtu teikumā izteikto noliegumu.** *patękas bûtu – ku vêl beĩgâs kas* [pēc alus nolaišanas] *istęk. bet tuõ ne raûdzê vaĩ, ne·kã. / skrulĩlaîņi mati. bet tiẽ neaûg gari. tuõs nevaîg ne lokât, ne·kã.*

ne·kad, novec. ***ne·kadais*** adv. **Norāda, ka (darbība, norise, stāvoklis) nenotiek nevienā brīdī, nevienā laikposmā.** *tik siĺc uń miglaîns laĩks. aûg tã zâle kâ veĺ ne·kad. / aîtaî jaû naû ne·kad tig biêza tã viĺla kâ aûnam̂. / mẽs viņu pa vaîņagu zâlîti saûcam̂, tâpêc ka viņa griẽžs, tâ riņķê aûgdama, jâ. ne·kad tu taîsnu viņu nedabuĩsi. / es tuõ ne·kad nęsu mâcîsês. / pašu mãju ļaûdis ne·kad nèatvadijâs cic nuô cita. pêc kara tik sâkâs tâda atvadîšanâs. / jâ, uń pašas viẽ jaû nevarêja tuõ veļu ne·kad ismazgât. ta nãca vêl kaĺpu siẽvas lîdzęt mazgât, jâ. / es ne·kadaĩs vaĩs tuŕ neiẽtu. tuŕ bi maza luõne. / tâ ne·kadaĩs tu nedari – aîzliẽnê uń nèadduô. / nu puĩšelis ne·kadaĩs tuõ vaĩs nedarîs.*

ne·kâdi, reti ***ne·kâdīgi*** adv. **Nekādā veidā; tā, ka nav labvēlīgu apstākļu, lai, piemēram, kas notiktu, ko paveiktu.** *mum̂s veĺ viêna vãte uz istabu i. nevaŕ ne·kâdi nuôvâkt viņu zemê, ne·kâ. ta viņa jâsit kuõpâm i. / citam̂ bęrnam̂ ne·kâdîgi nevarêja iêmâcît lasît. / tiẽ kuôku saŕgi nebi varêjuši ne·kâdi viņu* [tas ir, izbēgušo ziloni] *nuôvâkt. / tuõ* [tas ir, aitas klibumu] *nu neãrstêja ne·kâdi. ja viņa lidz rudeni nebeîdza klibât, ta nuõkave.*

ne·kâds, ***-a*** noliedzamais pron. **1. Norāda uz pilnīgu (dzīvas būtnes, priekšmeta, parādības, norises) noliegumu.** *kâdâ čûksliênâ tu mani iẽvedi! te ne·kâdas uôgas nèaûg! / pļavâ liẽla sûna isaûguse. ne·kâda zâle tâdâ sûnaĩnê nèaûg. / te naû ne·kâdi kuôki, kâdi krũmeļi tik. / mań rãdâs – tuŕ ne·kâdi rudzi nav. / ušņas viẽn aûg. šuôgad ne·kâdi lini nebûs. / nebûs ne·kâc siêna laĩks šuôdiên – sâk smĩlât. / te nav ne·kâda saũle* [tas ir, tā neiespīd telpā]. */ akã ûdeńs bî laps, nebî ne·kâda vaĩna. / vęsęli cũki ne·kâdi kraũpi, ne·kâdi issitumi nebi. / tã vęcâ mũle jaû vaîdzês izduôt – neduô vaĩs ne·kâda piẽna. / bes kaũla jaû ne·kâda zupa nebi. / tad* [senāk] *ne·kâdas kaňnas nebij, kuŕ dzeramuô iẽliêt. / mań a medniẽkiêm nav ne·kâda darîšana. / tuŕ nevaŕ bût ne·kâda staĩgâšana apkârt. / tuŕ ne·kâda jęga nebi nuô tãs runas. / Lutera baznĩcã ne·kâdu adgavẽni neturêja.* ☐ ***kâds nekâds*** – a) tāds (cilvēks), kas nepelna ievērību; necienīgs; kaut kāds. *kâc nekâc jaû skuŕstĩnu neuzmũrîs.* b) mazvērtīgs; kaut kāds. *taî žuôgâ vaîg aîskaňkaruôt kâdus nekâdus dẽļgalus, laî vistas neliên caũri.*

2. Norāda uz (dzīvas būtnes, priekšmeta, parādības, norises) īpašības, pazīmes noliegumu, pamazinājumu. *buĺlîtim̂ nebûs ne·kâdu labu ragu. isaûguši tik tâdi piẽradziņi. / ziêmu aîtas jaû nebi aŕ ne·kâdas trękas. / nu tâda ne·kâda sevišķi liẽla smârža neû* [neaizmirstulēm], *bet bišķĩn vaŕ manît. /* [Jāņos] *jaûniê puĺcêjâs, kuõpâ dziêdâja. bet ne·kâdas liẽlas êšanas, dzêršanas nebi. / šuôgad braňgi nav mušu. aũksc bi. paûsaris nebi ne·kâc mĩlîks. / šuôgad nebûs ne·kâda laba maĺka – mešsârks iêdeva tik tâdu kuîteni cîrst. / tâdi vepŗuki te i – nev ne·kâdi liẽli suvęni pàaûguši. / zeme pãrsniguse nesasaluse. ne·kâda liẽla ziêma ta vêl nebûs. /* [sklandraušiem] *tuõ rudzu miĺtu mîklu sataĩsa, samîca bes ne·kâda gaŕduma.* ☐ ***ne·kâdā jęgā*** – saka, ja kas neveicas, neizdodas. *taîs mãjãs nu neiẽt ne·kâdã jęgã – tęs, mãte vęci, jaûniê te negrib palikt.*

3. adj. noz. **Tāds, kas nespēj veikt ko atbilstoši kādām prasībām, normām.** *tas jaũnaîs vĩrs tuŕ nav ne·kâc saîmniêks. / ne·kâc strâdniêks liẽlaîs viš* [tas ir, tēvs pēc slimības] *nebija. / tuõ jaû teîca, ka tã naû ne·kâda saîmniẽce, kas apêda visu gaļu nežâvętu, tik sâlîtu. / tas nebija ne·kâc* [godību] *viêsis, kas nenesa* [ciemakukuli] *– maŕciņu, pus·uôtras maŕciņas sviêsta nesa,* [pirkto] *šņabi vaî špiŕkta pudeli, gaĺvas pusi, kriňģẽli, siẽru. / mum̂s te Jũrmaĺciêmâ ne·kâdi saîmniêki nebija. / bet es gaň negãju piê tã* [*pienmašīna*] *stãvęt, juô es ne·kâda piẽna dzêrêja nebiju. / tas ziŕks tev gaň ne·kâc skrêjêjs nav, tâ lum̂zâ viẽn. / tiẽm* [*puskuiļiem*] *aŕ ne·kâdu suvęnu nav, ka tuõs piẽlaîž piê cũkas.*

nekaĺts, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *kaĺt*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas nav apkalts (par zirgu).** *nu i nuõsalis slits ceļš. a nekaĺtu ziŕgu nevaŕ braûkt. / rãmâ laĩkâ ļedus nuõsalis gluc. braûkt a nekaĺtu ziŕgu nevaŕ. vaîg asi kaĺtu ziŕgu, ta braûcuõt neskleňž.*

nekârtība subst. **1. Stāvoklis, kad priekšmeti (kur) ir sajaukti, nav rūpīgi, precīzi novietoti (noteiktās vietās, noteiktā kārtībā); kārtības trūkums.** *kaķis bî abgâzis krũzu. bî skãde uń liẽla nekârtîba. / krãmêju te kumuõdi. kâmęr krãmẽju, ta jaû te iŕ tã nekârtîba. / te tâda nekârtîba atstâta. es gaň·drĩz appĩkuôs. / tuŕ ritîga jęzga –* [saka] *kad kaût kas nuôticis, va aka tâda nekârtîba.*

2. Notikums, notikumu kopums, kas sagādā daudz rūpju, raižu. *tuŕ* [kaimiņos] *nu aka istaĩsija tâdu ļęm̃bastu, tâdas nekârtîbas.*

nekârtīgi adv. **1. Tā, ka nav ievērota noteikta secība, kārtība.** *ka nekârtîgi savẽra šķiêtâ, vadmalâ aûžuõt palika viga.*

2. Nolaidīgi, nevērīgi. *puĩšelis nuôšļaûc tik drẽbes, nekârtîgi nuôvaĩkâ.*

nekârtīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kurā ir izjaukta kārtība, tāds, kurā nav ievērota kārtība, tīrība; tāds, kas nav rūpīgi, precīzi novietots (noteiktā vietā, noteiktā kārtībā).** *kâ piê tâda nekârtîga galda varêsim̂ êst? / istaba nekârtîga, naû slaũcîta aŕ.*

2. Nevērīgs, nolaidīgs (piemēram, pret savu ārieni); paviršs (piemēram, pret saviem pienākumiem). *ja tâc nekârtîks tas puĩsis, ta a tâdu jaû meîteńs neiêlaîdîsiês. / bệrnu aŕ tâdu nekârtîgu, nuõšmulệtu, neapkuôptu saûc paŕ plušķi. / teîc uz nekârtîgu cilvệku, netĩru – tã tik tâda čuža!*

ne·kas noliegtais pron. **1.** parasti teikumos ar noliegtu v. **Norāda uz vispārīgu, noliegtu priekšmetu, parādību, norisi.** *tuŕ ne·kas taî kaĩvâ nèaûg. / kâļus ka vãrija, ta vãrija sviklu lapas, tas i, biẽšu lapas. putraîmi uń piẽns bi, vaĩrâk tuŕ ne·kas nebi. / mum̂s jaû mãjã ne·kã naû, kuô piê zupas piẽlikt. / ka bruõkastê bi zupa, ta nedzêra ne·kuô. / tãs es nezinu, priêkš kam̂ viņas* [tas ir, *lẽpītes*] *i – tuõ es nezinu. nệsu a tãm ne·kã darîjuse. / mań rãdas, ka it ne·kuô neiêdeva pũrã. / brũteî savâm mãsâm ne·kas nevaîdzêj duôt. / mana mãte visu deva viņiêm* [tas ir, grāvračiem], *nevaîdzêj ne·kas us piĩsệtu vẹst. vaî tas bi speķis, gaļa, vaî sviêsc, vaî piẽns, vaî maîze, vaî kaŕtfeļi – nu tuõ viņi visu apêda. / duõmâju kuô labu darît, bet ne·kas nèiznãca. / kuô tu tâ ņagâ tuõ buŕtnici! nevarês ne·kuô uzrakstît. / es vaĩrâk ne·kã nezinu pa viņâm* [tas ir, *baltvẽderẽm*]. */ suńs viņam̂* [tas ir, savainotajam stārķim] *aŕ ne·kã nedarija.* ☐ ***ne·kas liẽls*** – kaut kas neliels, nenozīmīgs. *kuô viņi vêl vaŕ tik daũdz ķẽzît? ne·kas liẽls jaû naû nuôticis. / ne·kuô liẽlu es nevaru teîkt paŕ mãsas dệlu. es a viņu tâ daũdz netiêkuôs. nezinu ne labu, ne sliktu paŕ viņu. ne·kuô nevaru daũdz teîkt.* ☐ ***ne·kuo darīt*** – saka, atzīstot bezspēcību, nespēju ko izdarīt, panākt. *nu ne·kuô darît, gaĩdîšu nãkuôšu reĩzu* [*kukuli*], *kuô* [vecāki] *ari apsuôla.* ☐ ***ne·kuo neduôd*** – saka, ja nav paredzams vēlamais rezultāts. *iẽt uz nabagmãju? – tas aŕ ne·kuô neduô.* ☐ ***ne·kuo nevaŕ sacīt*** – saka, ja nav kritisku piezīmju (?). *es pa tuõ savu kaĩmiņu ne·kuô nevaru sacît. cic jaû viņu mãna.* ☐ ***nuo ne·kã*** – no kā ļoti niecīga. *skâbeņu zupu vaŕ izvãrît nuô ne·kã. saraûn skâbenes, putraîmus piêliêk.* ☐ ***par ne·kuo*** – nepelnīti. *vaĩrâki tiẽ bệrni tuŕ bija. tas manẽjaîs aŕ dabuja pêriênu – pa ne·kuô. bet, ka pêra, ta pêra visus pêc kârtas.* ☐ ***tâ ne·kas*** – saka par ko samērā labu, pieņemamu. *šĩ kleîta vel̂ tâ ne·kas. tuõ vel̂ vaŕ nẹsât.* ☐ ***vaĩrāk ne·kuo*** – saka, ja neparedz citu iespēju (ko darīt). *nu tik tuõs puĩkas nuôzipât! vaĩrâk ne·kuô!* ✧ ***ne·kuo bût*** – saka, ja nevajag neko darīt. *mum̂s tanî laĩkâ duŕves stãvêja vaļã, nevaîdzêja ne·kuô slệkt, ne·kuô bût. mežâ mẽs dzîvuôjâm.*

2. subst. noz.; parasti teikumos ar v. *bût* noliegtām formām. **Norāda uz (minētā) nenozīmīgumu, mazvērtīgumu.** *krustâbeles bi rẹti. tiẽ âbuôli nebi ne·kas. / viš* [tas ir, kāds augs] *aŕ zâlîtê aûg. viš aŕ ne·kas naû. viš tik nuôziêd baĩc uń tâc ciêc tas kâtiņš viņam̂ paliêk. / šuôgad nuô tuõ kâpuôstu ne·kas nevâ, čaũganas viẽn isaûgušas. / viņs* [tas ir, vienas balandas] *tâds kaũluôtâkas i. viņâm ka ļaũ isaûkt liẽlâm, tad nuô viņâm ne·kas naû. / viš jaû tâc maziņš i, ne·kas nuô viņa naû. / tã tâda latapiša i – vaŕ skriêt uń iẽt, uń darît, bet ne·kas naû nuô tã daŕba. / kad svârka drẽbe nuô isskata laba, bet vaĩkâjuôt ne·kas nav,* [saka] *– tã tâda pluîna. / atkaklis i tâc, kas tâ uõtrâdi visu kuô dara. tas i tâc atkaklis, nuô tã ne·kas nav. / četrkãjîtis* [jeb] *ķiŕzaka – tiẽ jaû nu naû ne·kas* [tie ir nekaitīgi]. */ pêdêjaîs piẽns i kreîms – ta viš i trẹknâks. piŕmâs divas, trîs čãksteres it ne·kas nav. / viênreĩz es tâdas vẽja pakas gulêju, tãs jaû nebi ne·kas. / visu diceli nuôpiŕka – pajẽma visu diceli* [ar mencām]. *tas bi tas galvẹnaîs pavaĩks. muca jaû nebi ne·kas.* ✧ ***ne·kas gudrs nav*** – saka, ja kas tiek atzīts par neievērojamu, par tādu, ko var neņemt vērā. *nuô tã jaû ne·kas gudrs nav. tas tâc ģẽģeris viẽn i. / pļãpâ, ne·kas gudrs nav nuô viņa. / špidiĩka – tã i tâda meîta, kas iẽt uń guôrâs. ta teîc – tuŕ ne·kas gudrs nav. tã tik tâda špidiĩka.*

3. Neviens. *bûtu tuôreĩz atvẹduši tuõs mẹñcus, apsâlîtu, ne·kas nezinâtu. bet baĩdijušiês, va vaĩdîs mêli. tâ ari nèatvede. / daũdzâs viêtâs dziêvâjuôt, ari daũdz rẹdzu. bet es ne·kam̂ nestâstiju ne·kuô sliktu, ne ari daũdz guôdêju. / kâda vẹcâka siẽvĩna staĩgaîse Jãņu rîtu pakaĩ ļaûžu guôvĩm, kas mežâ ganîjušâs. mešsârks vecini nuôķêris. viņa dikti lûgusês mešsârgu, laî ne·kam̂ neteîc.*

4. akuz.; adv. noz. **Gandrīz nemaz; nemaz.** *diêvkuôciņi ne·kuô neziêd, tâda smaĩka lapiņa, zaļa. smuki smakuô. / čabaŕpupas ne·kuô neaûdzẽja. / tupesis i labi liẽls, apaĩš. siênu nekrãva ne·kuô tupešuôs. / caũreja liẽlâm cũkâm nebi ne·kuô. tas nuô êdiêna. / mań tâda biêsputra ne·kuô negâršuô. / es ne·kuô neciênu uõlas. / kâdreĩz sasiĩdija stiẽģeli uń iẽlika* [gultā]. *bet parasti ne·kuô*

neizdzisa pa diênu gul̃tas. ☐ ***ne·kuo daũdz*** – gandrīz nemaz. *viš* [tas ir, ebreju tirgotājs] *jaû ne·kuô daũdz nemaksâja – tik bệrniêm pa priêku kâdi piêci, desmit kapeị̃ku.*

nekaûnīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas neizjūt kaunu; tāds, kas izturas, rīkojas, runā bez smalkjūtības, izaicinoši, aizvainojoši.** [nolīgtie mežstrādnieki] *paliêk šaũsmîgi beskaûnîgi. pa daũdz nekaûnîgi paliêk. tiẽ i zagl̥i. / nekaûnîks* [cilvēks] *tâ·pat nelûkc ệd, runâ uñ tâ. / pl̥ũrnice – nekaûnîgu siẽvu, cil̂vệku saûc tâ. / tuõs nekaûnîguôs cil̂vệkus vaîdzêja isvadît a suṇa guôdu – a pâtẹgu.*

nekaûṇa comm.; subst. **Nekaunīgs cilvēks.** *nekaûṇa nẹbệdâ, ka uõtram̂ slikti izdarijis. / bezguôdis, nekaûṇa – ne·kã laba nuô viṇa nedzir̃dês. / tâc nekaûṇa žĩc – izbradâja visas duôbes ar̂ savu zîrgu.*

neklâtiene subst. **Mācīšanās mācību iestādes vadībā un pēc tās programmas, bet bez pastāvīgas lekciju un nodarbību apmeklēšanas.** *es sâku mâcîtiês te neklâtiẽnẽ. / mẽs gãjãm kur̂suôs, laî dabũtu tiêsîbas. neklâtiẽnẽ gãjãm mâcîtiês.*

neklaũsīgs, ***-a*** adj. **Nepaklausīgs.** *ir̂ gaṇ̂ tas dệls neklaũsîks – iẽt uñ iẽt piê tãs Mades. / mazaîs bệrns jaû tâc dir̂beklis – sâk visu kuô raût, ir̂ neklaũsîks. / tas puĩšelis tâc neklaũsîks. tam̂ tik knajas uzduôdamas, ta klaũsîs. / neklaũsîguôs puĩšel̥us skuõluôtaîs iêplũkâja aîz aûsĩm. / puĩšis saûca neklaũsîgu zir̂gu pa kur̂vu. / cũka jaû i dikti neklaũsîga.*

nekoñkrēts, ***-a*** adj. **Tāds, kam nav konkrēta, īstenības daudzveidību atspoguļojoša satura; vispārīgs, abstrakts.** *tur̂ tâda nekoñkrêta tã darîšana. / jakalệtiês ir̂ ta kâ daũzîtiês. bệrni uñ liẽli cil̂vệki ar̂ kâdreĩz tâdu nekoñkrêtu kaũ kuô dara.*

nekriẽtnelis m., ***nekriẽtnele*** f.; subst. **Nekrietns cilvēks.** *tu esi tâc nekriẽtnelis, ka izgaîṇâji vistas. / nu nekriẽtnelis tas dệls – dzệr uñ neklaũsa tẹ̃vu.*

nekriẽtns, ***-a*** adj. **1. Negodīgs, arī zemisks (par cilvēku).** *tâdu nekriẽtnâku cil̂vệku pa juñkuri saûcêm. / l̥ur̂ba ir̂ tâc nekriẽtns cil̂vệks. / nekriẽtns cil̂vệks tik staĩgâ, ǵệkerệdam̂s viẽn. ne·kas gudrs nuô viṇa nav.*

2. Rupjš, piedauzīgs (par vārdu, valodu). *viêns uõtru nuôlamâ, kas tik tas nekriẽtnâkaîs vârc. / tâc nuôsaũkâ a nekriẽtnu vârdu, tas ar̂ iêkš tâds lamâšanâs i. / ḳẽzî – tas tâ nekriẽtnu valuôdu* [lieto], *uõtru nuôḳẽzî.*

nekrûtis subst.; novec. **Rekrūtis.** *nekrûtis i puĩsis, kas nuôjẹm̃c kriêvuôs. / svệdiên ta bi nekrûšu bal̃le piê ciêmĩnu. / nu ar̂·diêvu! mũsu stum̃da situse! – tâ nekrûši kâdreĩz teîca, ka braûca diẽnệt.*

nektars subst. **Salda, caurspīdīga sula, ko izdala augi; nektārs.** *nuô šitã* [āboliṇa] *var̂ dabũt tuõ nektaru, tuõ sulu bites.*

nekuôdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas neizraisa sūrstošas, dedzinošas sajūtas, arī saindēšanos (par augiem).** *šis tas nekuôdîgaîs dadzis – šis i mîkstaîs dadzis.*

nekuôši adv. **Nepiemēroti, neatbilstoši; blāvi.** *ja kâc nav abǵêrbiês kâ visi, teîc – nu nekuôši isskatâs, ka tâ iẽt ǵêrbiês.*

ne·kur, retāk ***ne·kūr*** adv.; parasti teikumā ar noliegtu v. **Norāda uz noliegtu, vispārīgu (darbības, norises, stāvokļa) vietu; nevienā vietā.** *es taču it ne·ku vaîs viṇu* [tas ir, pabērzu] *ṇẹrệdzu! / citas bum̃bas jaû* [kara laikā] *te nenuôkrita. labi, ka ne·ku nebi trãpîc. / ka lika vaîṇagu, ta vaîdzêja sapît tik ciêti uñ lĩdzệni visus matus, ka ne·viêns mac nebi ačšḳĩriês ne·kur̂ nuõst. / tâdas* [puḳes] *nệsmu redzẽjse te. mũsu gabalâ tâdas ne·kûr nèaûg. / viṇi* [tas ir, žogu vīķi] *iêkš lẽčiêm aûg uñ tâ šur̂ tur̂ iêkš zâlêm. viṇs jaû ne·kur̂ tâ neliêtuô. / tâ jaû ne·kũr bul̃der̂jãni citũr neliêtuô. tâ, laî laba aptĩte, kad·reĩz luõpiêm viṇu bišḳi iêduô. / nu cil̂vệks jaû viṇu* [tas ir, spilvi] *ne·kur̂ neliêtuôja. visa pl̥ava bal̃ta bi. / tâ nuôniẽcinaîši tuõ meîtini, ka ne·kur̂ nav liêkama.* ☐ ***kur ne·kur*** – kaut kur. *nezinu, kur̂ viñš* [tas ir, mazbērns] *taga ir̂. bûs aîsskrệjis kur̂ ne·kur̂ aka.* // **Nekādos apstākļos.** *kuôka stuõveris bi liẽls, ap sim̃c litru* [ietilpa]. *stuõverus ne·kur̂ nevêla.* // **Nekurp.** *es jaû nệsu ne·kũr gaîse. / es ne·kur̂ isiẽt nevaru, tig daũdz kâ gul̃tâ pasệdệt. / Liẽlâs svệdiênas pavadija miêrîgi – ne·kũr negãj. uõtruô svệdiênu ta jaû gãja. / ganam̂ pastãvîgi bi kabatnazîtis kabatâ – tas jaû bes nazîša ne·ku negãja. / kas klaũsa, tiẽ labi suṇi, ne·ku neklîst, sar̂gâ mãjas.*

nekustīgi adv. **Tā, ka ir bez kustības; tā, ka nemaina savu stāvokli.** *kad ruôkas va kãjas stãv nekustîgi, ta nuôtir̂pst. / puzdiênas saũlê lîdẹkas mĩl saũlê sil̃dîtiês uñ gul̂ nekustîgi.*

nekustīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir bez kustības; tāds, kas nemaina savu stāvokli.** *šitiêm ratiêm dĩsele ir̂ piêmetinâta. uñ tã ir̂ nekustîga.* // **Tāds, kam ir traucēta kustības spēja (parasti par cilvēka vai dzīvnieka ķermeni, tā daļām).** *gṇệda i tâc nekustîks, nevar̂ pasavil̂ktiês. / neziñ, kas viṇam̂ tur̂ piẽmetâs? brañc? ka brañc piẽmẹtâs ruôkâ, kãjâ, ta nekustîks paliêk.*

neķītrība parasti dsk.; subst. **Ļoti rupji, piedauzīgi vārdi, izteikumi.** *apdziedāšanās dziesmas man vispār netīk, visādas neķītrības iekšā, lamu vārdi vien iekšā.* (LFK 1961, 10712, 10715)

neķītrs, ***-a*** adj. **Tāds, kura saturs ļoti aizskar un pazemo (kāda) cilvēcisko cieņu; ļoti rupjš, piedauzīgs.** *citas* [dziesmas] *tādas neķītras, netīk teikt.* (LFK 1961, 10712, 10715)

nelabi adv. **1. Pārvērstā, nedabiskā balsī (parasti kliegt).** *cilvēks arî varî pļêrkt – tas irî tâ nelabi bļaût, kliêkt us kâdu.*

2. Tā, kā nevajag, nav vēlams. *nu gaň nelabi apsaģêrbiês! / tas arî i nelabi nuôcirîsc, ruôbaîni. / nelabi izgãjis saîmniêkam̂ arî tãm guôvîm – nuôsprâga. / parî nelabi padarîtu darîbu rãja. ta tev bi galvas mazgâšana!*

3. Tā, ka ir slikta fiziskā pašsajūta, arī vemšana, reibonis. *ka tâdi mazi bêrni stãda rutkus uň plêšâs, uň daũzâs, uň uz·reĩz sâk vęm̃t,* [tad] *viš i nuôlaûzis kaklu. uň viņam̂ nelabi sâk palikt. / viš vakarî tâ nelabi jutâs.*

4. Pretīgi, netīkami (garšot, ost). *tas buks jaû nelabi smirîd.*

nelabprât adv. **Bez patikas; negribot.** *katram̂ putnam̂ sava lizda mĩļa – teîc, kad jâactâj sava mãja vaî viêta, ka nelapprât iẽt pruôjâm. / vĩrs siẽvaî, kuŗa grib zinât, kurî bîjis, kuô darîjs, nelaprât adbiĩd – kuô tu mani tik daũdz kvãrčini!*

nelabs, ***-a*** adj. **1. Neveselīgs, slimīgs (parasti par cilvēka izskatu, pašsajūtu).** *vęcaîstęs jaû vaĩrâkas diênas nęêd, isskatâs tâc nelaps.* ☐ ***nelaba dūša*** – nepatīkama, mokoša vemšanas pirmssajūta, slikta vispārējā pašsajūta. *vaĩrâk bêrni nuõlaûž kaklu. irî nelaba dũša. kad ũsceļ kaklu, paliêk labi. /* [vērmeles] *liêtuô, ka nelaba dũša, caũreja. apleî uň dzerî.*

2. Grūti ārstējams, bīstams (par slimībām). *viņam̂ uskrita tâda nelaba slimĩba, palika uz guĩtu.*

3. Tāds, kam piemīt kas nevēlams, nepareizs. *kaũļi i tâda zâle nelaba iêkš tiẽm liniêm. / mẽs saûcam̂ dzęguzîte. viņa nelaba – nuôjęmuôt luõpiêm spêku. / nelaps i, kas nav izdeviês, kâ vaîg. / ka kurî taĩsâs sâpêt, ta liêk piêsûktiês dêlẽm, laî nuôvęĩk nelabuõs aseņus. / turî purîvã i bijuse viêna tâda nelaba viêta. turî kâc i spuõkuôjiês.* // **Tāds, kas ir saistīts ar ko nepatīkamu, arī ļaunu; tāds, kas ir saistīts ar nepatīkamiem, smagiem pārdzīvojumiem.** *tiê vĩri velĩ nebraûc. tĩri tâdas nelabas duõmas saskrêja sirîdî, ka tik nav kas nuõticis! / mãteî tâds nelabs duõms nãk galvã, ka puĩka vakarã naû laĩkã mãjã. / maň tâc nelaps prâc, ka visi naû vakarã mãjã. / padzirîdêju tâdu nelabu ziņu.* ☐ ***jemt nelabu galu*** – beigties slikti, nevēlami. *gaň jaû mešsârks nuôķêrs* [malumedniekus]. *cik iĩgi tâ tas iẽs! tâda bûšana jęm̂ nelabu galu.* ☐ ***nelaba nâve.*** Sk. *n â v e*. ✧ ***uziẽt uz nelabām pêdām*** – būt noburtam (kāda ieskatā). *staĩgâ sasagriẽziês, bûsi uzgãjis uz nelabâm pêdâm. bûs vêl kâdas pamašas piẽlipušas.* // **Murgains, ļauns (par sapņiem).** *tas bija tâc nelaps sapnis. pamuôduôs, gaň·drĩz baîl bî.*

4. Tāds, kas izraisa pretīguma sajūtu (par garšu, smaržu). *taî kam̃barĩ i tâc nelaps smaks. ej paskatiês, kas turî i samaîtâjiês!*

5. Netīkams, nevēlams, piemēram, lietains, vējains (par laikapstākļiem, laikposmu). *zvejniêki vakarâ sarunâjâs, ka vaîdzês ismęst tîklus, juô nelabaîs vêš beîdzis pûst.*

6. subst. noz. **Tas, kas nav vēlams, patīkams.** *ka tik atkaĩ kas nelaps nesanãk! / kâdreĩz nuôvîlêja arî kâdu liẽlâku bêrnu, ja bija kuô nelabu izdarîjis.*

7. ar not. gal.; subst. noz.; mit. **Velns; ļauna mitoloģiska būtne.** *nelabuô nevaîg piẽsaûkt. tâ varî nelaĩmi piêsaûkt. tâ saka, ka runâ pa kuô tâdu, kuô negrib, laî tas nuôtiêk.* ✧ ***nelabais dīda*** – saka, ja kādam nav miera, ja kādu pārņēmis nemiers. *duõmâtu, ka nelabaîs tevi dīda! – tâ pĩkâs Maĩguža us savu saîmniêku. / tevi laĩkam̂ nelabaîs dīda, ka aũšuôjiês visu diênu.* ✧ ***kâ nelabā apsêsts*** – saka, ja kādu pilnīgi pārņēmusi, tur savā varā kāda doma, ideja, darbība. [puisis] *kâ nelabâ apsêsc us tuõ naûdas pelĩnîšanu!* ✧ ***kâ (pats) nelabais*** – ļoti intensīvi; skaļi, trokšņaini. *lija kâ nelabaîs. zeme kâ ļęka. / tas šunelis nu irî aîzleńcis tuõ mũsu jẽriņu. tręńc kâ pac nelabaîs. /* [vistas] *kaš laũkâ visu kâ nelabiê. bêdu diênas! /* [dēls ar motociklu] *aîssviĩpa kâ pac nelabaîs. mãjâs jaû nu nebûs, ja tik ap rîta pusi.* ✧ ***ka tevi nelabais!*** – izsaucas, ja kas neizdodas, arī dusmās. *islêca zaķis, izbaĩdija zirîgu, abgâza vęzumu. ka tevi nelabaîs!*

nelabums subst. **1. Netīkama, mokoša vemšanas pirmssajūta; arī vemšana, reibonis; slikta fiziskā pašsajūta.** *nãk tâc nelabum̂s kaklã. diêz kuô bûšu iẽêduse? / tęvam̂ uzgãja nelabum̂s – sâka vęm̃t. / iêêdu tuõ saskâbušuô zupu. nu tâc nelabum̂s kâp kaklã. / i tâc brîdis, ka i tâ kâ nelabum̂s, ta kâ vem̃šana, ta kâ galva sâp. ta tuõ kaklu vęĩk.* ☐ ***lidz nelabumam*** – ļoti, pārlieku

(par ko nevēlamu, nepatīkamu). *dikti bî apaûgušas tãs biẽtes. tã zeme nebija labi sastrâdâta. lidz nelabumam̂ dabuja ravẹt.*

2. dsk. **Netīrumi (?).** [lopu] *plũčus, aknas, kuņģi, dẹsas aî, ja nesadẽja, nuôkvẹĻlinâja, laî tiẽ nelabumi nuôiẽt nuõst. pêc tam̂ vêl vãrîja.*

nelabvẽlis subst. **Cilvēks, kas izturas, rīkojas, runā nelabvēlīgi.** *kuô ta nu nuôskaûdîs skaûģis, kuô nenuôvẽlês nelabvẽlis! cik jaû bûs, tik piẽtiks.*

nelãdzīgs, ***-a*** adj. **Netīkams, piemēram, lietains, vējains (par laikapstākļiem, laikposmu).** *šuôdiên pa·visam̂ nelaĩks. tas us tâdu nelãdzîgu laĩku – vẽš, putenis, liêtus.*

nelãgi adv. **Slikti, netīkami.** *guôvmĩža tâ uôž nelãgi. / nevaîg tâ apķirinâtiês* [tas ir, pārmērīgi rotāties]! *dikti nelãgi isskatâs.*

nelãgs, ***-a*** adj. **1. Netīkams, piemēram, lietains, vējains (par laikapstākļiem, laikposmu).** *mâkuônîši taĩsâs tâ kâ uz liêtu, tâdu kâ nelãgu laĩku. / kuô tâdâ nelãgâ laĩkâ braûks mežâ! tâdâ laps saîmniêks savu suni nẹdzẹņ laũkâ.*

2. Tāds, kas neatbilst kādām noteiktām prasībām; slikts, bojāts. *suńs kuô nelãgu iêêdis – piê žuôga rĩstâs.*

nelaĩka. Sk. *n e l a ĩ k s .*

nelaĩkā adv. **1. Pirms noteiktā, iepriekš paredzētā, arī vēlamā laika; priekšlaicīgi.** *guôves izmẹtâs – nelaĩkâ dzim̂st* [teļi]. */ visi, kas nelaĩkâ dzimuši, iî ismẹtušiês – ismẹtusiês guôve, ismẹtusiês ķẽve. / krusa nuôkapâja nelaĩkâ labĩbu. / tã vista iêsâkuse nelaĩkâ pẹrẹt, nevaî nuô lizdas izdzît.*

2. Nepiemērotā, neizdevīgā laikā. *nu tu atnãci nelaĩkâ. / nu tu esi iêradiês nelaĩkâ. mẽs tevi gaĩdijâm vakaîvakaî. / tâdâ nelaĩkâ uzgãja tas liêtus, ka nedabuja siênu iêvẹst.*

nelaĩks subst. **Nevēlami laikapstākļi (parasti lietus, vētra, putenis).** *ka gaî mẽnesi i tâc liẽls dârs, tâc liẽls gaîšuma riņķis apkârt mẽnesim̂, ta uz nelaĩku. nedãrs laĩks bûs. / visu nedẽļu bi tâc nelaĩks, lija katru diênu. / tâ putinê, ka ne acu pacẹĻt. ĩsc nelaĩks! / nãkuôt nuô baznĩcas, ũzgãja ĩsc nelaĩks – lija viênâ lîšanâ. / jũra krâc – kâda nelaĩka bûs! / nelaĩka bûs, nediêna – gaîlis dziêd pêc puzdiênas.*

nelaĩķis subst. **Miris cilvēks; mirušais.** *nelaĩķi* [ir] *nuõmirušiê. / vẹcaîs nelaĩķis bi laps kuŕpniêks. / tuõ nelaĩķi turêja kam̃barĩ, klẽtĩ, ku nekurinâja, lidz abglabât. / nelaĩķis Jãnis dzîvuôja te netâlu.*

nelaĩme subst. **1. Notikums, apstāklis, kas izraisa smagus, sāpīgus pārdzīvojumus, lielas bēdas, ciešanas.** *kad izgãja pasaũlẽ, ta piêmeklêja vi·sâdas nelaĩmes uń bệdas. naû kâ savâs mãjâs. / nuô katras nelaĩmes katrs kaũ kâ grib isķẹpuruôtiês. / palîdzêju ispestît kaĩmiņu nuô tãs nelaĩmes. / kad i nuõtikuse nelaĩme, visi gudri. pêc nuõtikušas nelaĩmes tik rẹdz, kuî vaĩna bijuse. / kâdreĩz suńs kaûc aî us sliktu laĩku uń aî us kâdu nelaĩmi, jâ. / suńs gaũduô us kâdu nelaĩmi. / suņa mêlê devîņas laĩmes, bet kaķa mêlê devîņas nelaĩmes.* // **Notikums, apstāklis, kas saistīts ar smagu slimību, ievainojumu, arī bojāeju; slimība.** *gaũdẹńs i palicis nuô nelaĩmes va tâc piẽdzimis. / citreĩz nuôtiêk nelaĩms – mûk uń pakrît. / viń̦š abdzimis tâc irâd a visâm tãm nelaĩmêm, kuô mãte duõmâja staĩgâjuôt. / apriļa mẽnesî sêdi nu visu nakti* [uz plosta] *aîs tã niêdru deķîša. druôši viẽn tas aî piêpalîdzêja piê tãm vẹcuma nelaĩmêm. / tag jaû aklâ zârna uń tâda nelaĩme, uń tâda. bet tuôreĩz tuõ ne·viêns nezinâj. / esu apķibuse aî visâdâm nelaĩmêm – te gaĻva sâp, te visi kaũliņi laûž. / dikti liẽla nelaĩme nuôtiêk tiẽm putniņiêm. bi tig daudz lizdas.*

2. Notikums, apstāklis, kas saistīts ar lielām grūtībām, lieliem materiāliem zaudējumiem. *laî Diês žẽlîks! iêgâzîs cilệku nelaĩmê paî kâdu tuî naûdu! / tã* [tas ir, ugunsgrēks] *nu liẽla nelaĩme! / sîrc lẹc pa muti laũkã, ka dzîrdu pa tuõ nelaĩmi, pa tuõ uguńsgrệku.*

3. Traucējums, kļūme (kā) darbībā, norisē; neveiksme, neizdošanās. *pãrtrũka striķis, uń izgâzâs vẹzum̂s. ku nelaĩme! / tu zini, kas bi pa nelaĩmi? taî fiĻmâ nẹẹsuôt tas baznĩcas zvańs bijis.* ☐ ***(kâ) par nelaĩmi*** – saka par ko nevēlamu, netīkamu, arī paužot nožēlu (par ko). *kâ pa nelaĩmi ûznãca liêtus, dabuju mukt. / kruõks pa nelaĩmi bi piê baznîcas. / pa nelaĩmi nuõliku tuõ bļuõdiņu uz gaĻdu. uzlêca kaķis uń nuôgâza. beîkta bî!* ✧ ***nest nelaĩmi*** – pēc tautas ticējumiem, būt par nelaimes cēloni (piemēram, par priekšmetiem). *tuõ spiẽģeli nevaî vaĩs turẹt mãjâ – pãrsisc spiẽģelis nẹs nelaĩmi.* ✧ ***piekaûkt*** (arī ***aizkaûkt***) ***nelaĩmi*** – kaucot izraisīt (ko nevēlamu). *tâ* [kaucot suns] *vaî piêkaûkt kâdu nelaĩmi. / tas suńs, puŕnu pacêlis, kaûc. aĩskaûks kâdu nelaĩmi.* ✧ ***piesaûkt nelaĩmi*** – ar savu izturēšanos, rīcību, runu būt par (parasti šķietamu)

cēloni nelaimei. *runâdam̂s tu vari veĺ piêsaûkt kâdu nelaĩmi. taga i veĺ labi. / nelabuô nevaîg piēsaûkt. tâ vaŕ nelaĩmi piêsaûkt.*

4. Nevēlams, netīkams apstāklis; šāda parādība. *ka kâzeniēki pàę̂duši, ta pêc neiĺga laĩka sâkuši staĩgât laũkâ. piŕmâk cic nuô cita kaûneĩšiês, bet, ta kâ nelaĩme* [tas ir, caureja] *bîse visiēm, ta sêdeĩši riñdĩnâ. / bi tâda spĩtîba kaû kâda – tiē naûdeniêki paši cic citam̂ spĩtêja. iêlika zem̂ liniêm spañnî ûdeni, tad linus nevarêj nuôžâvęt – bi slapji uñ slapji, lidz atrada nelaĩmi. / blusu, utu bi visiêm. vaî ta nu nelaĩme apstâja? nevarêja savas grîdas ismazgât? nu nê!* ✧ ***aiziēt*** (arī ***nuoiēt***), ***kur nelaĩme nęs*** – doties nezināmā virzienā. *ja viņus* [tas ir, sapītos zirgus] *palaîda vaļâ, ta viņi nuôgāja, ku nelaĩme nęs. / brĩvā dabā jaû kumeļu nevaŕ laîst. ta viñš vaŕ aîziēt, kuŕ nelaĩme nęs.* // **Rūpes, raizes, arī nepatikšanas.** *teû, Pēteri, trĩzdesmit piêci gadi, laĩks pręcę̂tiês! – gaň jaû! priêkš nelaĩmes laĩka diēzgaň. / smuka siēva, baĺta ķēve, tā bi vĩra nelaĩmīte.* ✧ ***lai Diêvs nuogriêž nelaĩmi!*** – izsaucas izbailēs, uztraukumā, arī vēloties, lai nenotiktu kas nepatīkams, ļauns. *ka nāk pę̂rkuôns aŕ liêtu, vęcâmāte teîca – laî Diês nuôgriêž nelaĩmi!* ✧ ***nelaĩme nenāk brę̂kdama.*** Sk. *n ā k t* (10).

5. Lieto iesprausta vārda vietā, ja kas ir neskaidrs, nav zināms (?). *kas te, nelaĩmes, tuõ iŕ izdarîjis, tâ plêsiês? / kas viņus* [tas ir, mežstrādniekus] *te, nelaĩmes, visus vaŕ izzinât!* ✧ ***kur nelaĩmes*** – kaut kur. *tiē bę̂rni te skraîdâja pa sę̂tu. nu bûs aîsskrêjuši ku nelaĩmes.* ✧ ***nelaĩmes zin̂*** – saka par ko nezināmu. *šĩs saûc zaķa priêviêtus. tãs aŕ tâ tęk. viņs i tâdâs garâs riñdâs – te tuõ sakni saķêrsi, tad nelaĩmes zin̂, ku tas uõtrs galŝ i.*

nelaĩmīgi adv. **Neveiksmīgi.** [vīrs] *krita tik nelaĩmîgi, ka uz viêtas nuõsitâs.*

nelaĩmīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas jūtas sarūgtināts, apbēdināts.** *nu jaû meîtene i nelaĩmîga – netika mãteî līdz us piĺsę̂tu.* // **Tāds, kad nav laimes, prieka (par laikposmu).** *šuôdiên maň tâda nelaĩmîga diêna. laĩkam̂ bûšu iskâpuse nuô guĺtas a kreîsuô kāju.*

2. Tāds, kas ir nokļuvis dzīvībai draudošos apstākļos; tāds, kas ir traģiski gājis bojā. [zēns] *ruôkâ kũļâ* [patronu], *sprâkst aŕ. nelaĩmîks jaû vaŕ palikt ãtri.*

3. Tāds, kas (pēc tautas ticējumiem) ir par cēloni nelaimei. *tad ęsuõt laĩmîga diêna, ja piŕmuô satiêk žĩdu a preci us plęciēm, ja tukšâ, ta nelaĩmîga.* ✧ **[kādam ir]** ***nelaĩmīga ruôka*** – saka, ja cilvēkam neveicas, nelaimējas (piemēram, kādā pasākumā). *maň tâda nelaĩmîga ruôka, es labâk nepę̂rku tâdas dârgas liêtas.* ✧ ***piedzimis zem nelaĩmīgas zvaîgznes*** – saka par cilvēku, kam (pēc tautas ticējumiem) nolemta nelaimīga dzīve, kam dzīvē būs daudz grūtību, neveiksmju. *viņš zem̂ nelaĩmîgas zvaîgznes laĩkam̂ bûs piêdzimis. viņam̂ ne·kas tâ labi nèizduôdâs, labi neveĩcâs.*

nelīdzęns, ***-a*** adj. **Tāds, kur ir kalni, pauguri, gravas (par vietu, reljefu).** *nelīdzęni, izbraûkti ceļi, gruñbulaîni viēn. / tuŕ tâc nelīdzęńs ceĺš, izbraûkc, dikti raňkaîns palicis. / rati rîb, ka braûc pa nelīdzęnu ceļu.* // **Tāds, kam ir izciļņi, bedres, krokas, skabargas u. tml.** *vējam̂ pûšuôt, ûdeńs sasalis uň sagruñbâjis. ļędus tâc nelīdzęńs. / ja plãķim̂ izdrupuši ruôbi, kukuļiēm iznāk nelīdzęnas apakšas.* // **Tāds, kas nav gluds (par dziju).** *tā dzive savę̂rta tâda nelīdzęna, raňkulaîna.* // **Tāds, kas nav veidots vienā līnijā.** *tiē rugāji bî nelīdzęni, neviênâdi. bet laũkam̂ iŕ jâbût gludam̂.*

nelīdzęnums subst. **Paaugstinājums, padziļinājums (kā virsmā).** *tuõs visus nelīdzęnumus, ku tĩra tuõ šķiņķi, laî viš paliêk šķiņķveîdîgâks, liêk priêkš dęsâm.*

nelīdzsvaruots, ***-a***. **1. Noliegts divd.** → ***l ī d z s v a r u o t***.

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas neatrodas līdzsvara stāvoklī.** *zvaĺns – nelīdzsvaruôc tas i. tā laĩvele tâda zvaĺna – nevarês druôši cęĺtiês pãr upi.*

neliēls, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir samērā mazi izmēri (piemēram, par priekšmetiem, dzīvām būtnēm, teritoriju).** *tâc kukaînis zaĺš, ne·liēls, ka saspiêž, ta tâ·pat smâržuô kâ blaktes. mēs saûcam̂ vēja blakte. / tâdu neliēlu kušķi siênu iênesa tam̂ teļam̂.*

neliētderīgi adv. **Tā, ka netiek izmantots noteiktam mērķim, vajadzībām.** *sasmę̂rę̂t, neliētderîgi izmañtuôt papĩru, drēbi iŕ ķę̂rnât. / es iêdevu tuõ naûdu, bet viñš tâ neliētderîgi istērêja.*

neliêtīgi adv. **Tā, ka netiek izmantots noteiktam mērķim, vajadzībām.** *cic nuôpraĺlê – nuõdzîvuô naûdu, mañtu, neliêtîgi iššķêrdê. / viñš tâ neliêtîgi isķę̂rnâ naûdu.*

neliêtīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas nav lietderīgs.** *kaîkaŕs i neliêtîks, nespêcîks* [cilvēks]. // **Tāds, kas nav izmantojams.** *pũsti i neliêtîga, vęca, nederîga viêta, ku ne·kas neaûg.*

2. Tāds, kura attieksme pret citiem ir negodīga, arī zemiska; tāds, kas izturas, rīkojas, runā ļaunprātīgi ar nolūku kādam kaitēt. *tas tâc neliêtîks cilvệks. visus mẹ̃dz apmãnît. / es viņu negribu ne rẹdzẹ̃t. kâ vaŕ bût tik neliêtîks – vẹcuô tẹ̃vu turệt badâ?*

3. Zaimojošs (par runu, valodu). *zaĩmuôt – tas tâds smejuôšs, issmejuôšs runas* [teikt], *neliêtîgs runas.*

neliêtis subst. **Nelietīgs cilvēks.** *cic tâc neliêtis – seû viš skãdi nedarîs, bet citiẽm. / tas tâc neliêtis – tâc zaglîks, uõtru aîstika tâ.*

neļ̃ķe subst. **Lakstaugs ar šaurām pretējām lapām un krāšņiem, smaržīgiem, parasti sarkaniem, rožainiem vai baltiem, ziediem (*Dianthus*); šī auga zieds.** *neļ̃ķes arî senâk bija pirĕktas puķes. tâdas bija. neļ̃ķes dãvinâja.* // **Neļķu dzimtas savvaļas sugas augs.** *neļ̃ķîtes – tãs aûg tâ savvaļâ. aûg tâc pẹlệks. dikti gârdi smarĕžuô.* ☐ ***laũku neļ̃ķīte*** – dzirkstelīte (*Dianthus deltoides*). *šĩ i tã laũku neļ̃ķîte. viņa tâda pate kâ dârza neļ̃ķîte i. bet dârza neļ̃ķe tâda kupla, tâda biêza adziêd. bet šĩ tâda vâja adziêd, tâda trũcîga. / baĺtas viņs i uń bišķi tâ dzẹĺtẹńbaĺtas i, jâ. šĩs tãs laũku neļ̃ķîc, ku mẽs saûcaṃ.* ☐ ***plusku neļ̃ķīte*** – spalvu neļķe (*Dianthus plumarius*) (?). *plusku neļ̃ķîte – tas ziêdiņs tâ plivinas kâ pakula.*

nemâcẹ̄tājs m., ***nemâcẹ̄tāja*** f.; subst. **Nepratējs.** *aûdẹklu apmẹt. nemâcệtâjs nevaŕ mẹst.*

ne·maģ adv. **Norāda uz (kā) neesamību, pilnīgu trūkumu; nemaz.** *ne·maģ vaĩs nev miĺtu. jãbraûc sudmalâs. / šuôrît ne·maģ nệsu bruõkasti ệduse. / senâk tâdas tik bi tãs glãzes, ku kãju ne·maģ nebi. / vẹcaîs pa·visaṃ kuõrls palicis, ne·maģ nevaŕ vaĩ sadziêrdệt.*

nemâkulīgi adv. **Bez pietiekamām zināšanām, iemaņām, prasmes (kāda darba, kādas darbības veikšanai).** *kuôku kad nemâkulîgi griêž vaî vaŕ·bût nazis nav ĩsti ass, teîc, ka rañta. / ka tâ nemâkulîgi slaûc, ta aîsslaûc aîs piŕnuõtes.*

nemâkulīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam nav pietiekamu zināšanu, iemaņu, prasmes (kāda darba, kādas darbības veikšanai).** *tuŕ bî tâc neviênâc pļãvuṃs, ja bî tâc nemâkulîks pļãvẽjs. / kâdas tãs duôbes – cita plata, cita šaûra! aŕ kâ tâc nemâkulîks. / ļuŕba iŕ lamuvârc, nemâkulîks cilvệks, slikc.*

nemâkulis m., ***nemâkule*** f.; subst. **Nemākulīgs cilvēks.** *ja jaû* [siena kaudzi] *kraũ tâc nemâkulis, ta viš miń taṃ daĺbiṃ apkârt, ta paliêk leja, uń ta viš* [tas ir, siens] *sapũst. / tâdaṃ nemâkuliṃ, kas nemâk ļẹŕgu istaĩsît,* [*ļẹrgai*] *i tâda nelaba gârša, ka pa gabalu jaû smiŕd. / paŕ tâdu ļuŕbu saûc arĩ tâdu nemâkuli, kas ne·kã nẹjẹ̃dz padarît.*

nemâkuošs, ***-a***. **1. Noliegts divd.** → ***m â c ē t***.

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kam nav pietiekamu zināšanu, iemaņu, prasmes (kāda darba, kādas darbības veikšanai).** *vaĩnâ sĩvu, vaĩnâ dzẹdru, vaĩnâ daŕbu nemâkuôšu.*

nemaņtīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir maz eksistences līdzekļu; nabadzīgs, mazturīgs.** *nemaņtîgâs mãtes, laî ûzliẽlîtu savu meîtu, teîca: kuô duõmâ, kņêrpe tâda – nu redz, kuô vaŕ izdarît!*

nemanuot. **1. Noliegts divd.** → ***m a n ī t***.

2. divd.; adv. noz. **Tā, ka nepamana, neievēro.** *mẽs* [Pelnu dienā] *slẹpus gaṇ̂ skuõluôtâjiêm tâ nemanuôt piêkaraṃ tuõs maîsiņus klât. maîsiņaṃ klât bija šņuõrîte, taî klât adatiņa, saspraûdîte. uń ta tâ nemanuôt piêspraûž klât.*

nemaņa subst. **Stāvoklis, kad cilvēks neapzinās, ko dara (piemēram, lielā uztraukumā, spēcīgā pārdzīvojumā, alkohola reibumā).** *nu tâ piẽdzêris braûc tuõ ziŕgu, tâc kâ nemaņâ.*

nemãtẹns, ***-a*** adj. **Nespēcīgs, nevarīgs (?).** *tas* [cilvēks] *tâc nevẹ̃rts, nemãtẹńs.*

ne·maz, arī ***nemaz*** adv.; parasti teikumos ar noliegtu v. **1. Norāda uz darbības, procesa, īpašības pilnīgu noliegumu.** *es tuõ* [baltmaizi] *nemaz nệẹdu. / Liẽluô piêgdiênu ne·kã jũs nedabũjât – ta ne·maz bruõkasti nevãrija, puzdiênu aŕ ne. / es nemaz nezinu, kas viń̦š i. mežâ viš bûtu aûdzis – a zilu ziêdu? / ķeńkle i ciska. taga tuõ* [vārdu] *ne·maz neziń jaûniê. / es pabeîdzu piŕmuô klasi, uõtruô klasi ne·maz neiêsâku – tad te iênãca iêkšã aŕmija. / taga jaû ne·viêns luõps tuõ* [grīsli] *nệẹd ne·maz vaĩs. taga pat švakâku âbulinu guôves nệẹd. / plũčus – senâk jaû plaûšas ne·maz nesaûca. / tas krệsls bi vẹc, ne·maz vaĩs neturệjâs.*

2. Norāda uz (kā) neesamību, pilnīgu trūkumu. *guôvi bez ragiêm saûc pa mũli – kaṃ ne·maz ragu nav. / senâk jaû nemaz dažaî meîtaî guĺtas nebi uń spilvẹńs. / nu tu gaṇ̂ mẹluô, tas it ne·maz nebi patiêsîba.*

nemẹ̃rs subst.; parasti savienojumā *par nemẹ̃ru*. **Tas, kas neatbilst mēram, pieņemtām normām (?).** *tas paŕ nẹmẹ̃ru plac liñdruks. kuŕ tu tâdu vaĺdîsi! / ja tu sâc ệst trîs va četras uõlas, ta tas i jaû*

pa nemę̄ru. / viš jaû ę̂d tâ pa nemę̄ru. / kuô ta êdîs tâ pa nemę̄ru! pārâk daũdz jaû nevaŕ. / viš tuŕ runã pa nemę̄ru, daũdz. tas tâc pļāpîks cilv̂ę̂ks.

nemiêrīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas ir ļoti kustīgs, darbīgs (par cilvēku); tāds, kas pastāvīgi ar ko nodarbojas.** *pa kũtaru ari saûca nemiêrîgu cilv̂ę̂ku. / viņiêm tas puĩšelis tâc delverîks, nemiêrîks.* // **Tāds, kas nemitīgi kustas, pārvietojas (par dzīvniekiem).** *laps êrzelis zviêdz, ka iêraũga ķēves, i tâc nemiêrîks. / zîrgam̂ uspûtiês vę̂dę̂rs. nemiêrîks palicis. / ka guôve nemiêrîga uñ teîc – duša! duša!, ta viņa apstâjas miêrâ. / kamę̄r viņi* [tas ir, *kūtari*] *aûga, baruôjâs, kutinâja va kas, guôves bi nemiêrîgas, bizinêja. guôves dikti nemiêrîgas bi. / ka ķēve meklê êrzeļus, ta i nemiêrîgâka, kuôžâs a citiêm zîŕgiêm uñ zviêdz. / bi tâc jaûns sunelis. viñš tâ cīkstêja uñ bi tâc nemiêrîks. es abgâzu uz muguru uñ atradu, ka viss vę̂dę̂rs pilĩls a blusâm. pajẽmu susekli uñ issukâju. ta palika miêrîks.*

2. Satraukts, norūpējies, noraizējies (par cilvēku). *rûkst ta kâ raûgapuôc. ka tâc naîdîks i, pastãvîgi viš tuŕ rûc, i nemiêrîks, ta tâ teîc.* // **Slimīgi uzbudināts, satraukts (piemēram, aiz sāpēm).** *bę̂rns bûs apslimis, visu diênu te nemiêrîks. / bę̂rns čīkst – i tâc nemiêrîks uñ čīkst. nevaŕ aĩzmikt uñ ta čīkst. / vęci cilv̂ę̂ki tuõ viẽn teîca – ja mazi bę̂rni nemiêrîgi, viņam̂ i saŗi, jâ. uñ ta vaîdzę̂j* [bērnus] *pîrtî vęst. uñ ta tuõs* [*sarus*] *dzina a sutinâšanu laũkâ.*

3. Straujš, notikumiem bagāts (par dzīvi, laikposmu). *ja pavasarĩ piŕmuô reĩzi rędz stãrķi, ja tiẽ liduô aûkstu, gaĩdãma nemiêrîga dzîve, ja zęmu – rãma uñ klusa.* // **Tāds, ko ir pārņēmis uztraukums, bažas (par ko).** *mañ bija tâc nemiêrîks prâc, ka tas suñs dikti rêja. / vakaŕ lasiju avĩzê, ka bûšuôt kaŕš. nemiêrîks prâc – pulĩkiêm bûs jâiẽt kaûtiês. / mañ tâc nemiêrîks prâc pa tãm vistãm, ka nèuzruôdas kâc vanaks.*

nemiêrs subst. **Psihisks stāvoklis, kam raksturīga neapmierinātība ar esošo, sasniegto.** *mañ tâc nemiêrs graûž, ka nevaru tuõ liêtu nuôkârtuôt. / citam̂ patîk nemiêrâ dzîvuôt, taĩsa kašķi.* ✧ ***nemiêra gaŕs*** – nemierīgs, darbīgs cilvēks. *tas liẽlaîs puĩka tâc nemiêrîks, visu laĩku kuô dara. nemiêra gaŕs.*

nemĩlīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir saistīts ar ko netīkamu (par laikapstākļiem, laikposmu).** *šuôdiên jaû laĩks palicis nemĩlîks. bûs agri rudeñs.*

nemiŕstīgs, ***-a*** adj. **Tāds, ko daudzas paaudzes saglabā atmiņā, piemin, arī izmanto.** *tas Paňkuôks i liẽls mâksliniêks. viš i nemĩrstîks.*

nemuõdīgi adv. **Nepatīkami; neglīti.** *ķivâlis i tâc nemuõdîgi liẽls. pa traũku tâ teîc – va karuôte, krũze. / tu tâ nemuõdîgi, nelabi esi apsaģę̂rbuse. aîstaĩsi visas tãs puñpas ciêti!*

nemuõdīgs, ***-a*** adj. **1. Neizskatīgs (piemēram, par augu, priekšmetu).** *te staļļa galã aûg tâc nemuõdîks kuôks. viņam̂ tiẽ zari tâ uz leju nãk, neaûg tâ smuki.* // **Nepiemērots (piemēram, par apģērbu).** *teû tas liñdruks tâc nemuõdîks. bet, ka izaûksi, bûs pašã laĩkã.*

2. Tāds, kas neatbilst modei. *es jaû nęsâju velĵ tâdas nemuõdîgas drãnas. maň, vęcam̂ cilv̂ę̂kam̂, tãs patîk.*

ne·mûžam adv.; parasti teikumos ar noliegtu v. **It nekad, nekādos apstākļos.** *nãca miêks! es duõmâju – es ne·mûžam̂ vaĩrs neiẽšu baĩlẽ!*

ne·niẽka noliegtais pron. **1. Nekā; itin nekā.** *ja tiẽ saprecêsiês, ta es ne·niẽka neteîcu, ka tiẽm iẽs labi. tiẽ slikti dziêvâs. slikti viẽ tig bûs. / ka grib, laî iẽt, es ne·niẽka neteîkšu. / nav ne·niẽka, nav ne·niẽka nuô tãm mũsu meîtiņãm.*

2. adv. noz. **Nemaz; necik.** *vainadziņu valkādama, es ne·nieka nebędāju.* (LFK 1818, 294)

nenoŕmāls, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir veselības, atmiņas traucējumi.** *ka viš* [tas ir, šarlaks] *iŕ izãrstę̂c, ta kaû kuŕ sakrît – acês, aûsês. paliêk nenoŕmãls – kũrls, mę̂ms. / tas vęcaîs Pẽteris bi drusku nenoŕmãls. viņu nevarêja klaũsîtiês.*

nenuñmurę̂ts, ***-a***. **1. Noliegts divd.** → ***n u ñ m u r ē t .***

2. divd.; adj. noz. **Neatzīmēts.** *ciêmĩns paŕveda nuô meža nenuñmurę̂tus kuôkus.*

nenuoaûdzis, -guse, arī ***-gusi***. **1. Noliegts divd.** → ***n u o a û g t .***

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kam nav labi, skaisti, spēcīgi attīstīts augums.** *kliburis i labi nenuôaûdzis cilv̂ę̂ks, ari luõps.*

nenuoguŕstuošs, ***-a***. **1. Noliegts divd.** → ***n u o g u ŕ t .***

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas strādā, darbojas bez paguruma, bez spēku apsīkuma.** *čękls kâ bite – teîca uz nenuôguŕstuôšu strâdniêku.*

nenuolaûžams, ***-a***. **1. Noliegts divd.** → ***n u o l a û z t .***

2. divd.; adj. noz. **Noliecams (piemēram, par cepures ausīm).** *nenuôlaûžamas* [ziemas cepures] *arî bi. aku·rãt manâ paskapê irî.*

nenuopiẽtns, *-a* adj. **Tāds, kam trūkst nopietnības; vieglprātīgs.** *liẽlîks, nenuõpiẽtns cilv̂ệks irî pḷirîkšis. / teîca ari uz nenuôpiẽtnu cilv̂ệku – nu tas tik tâda vẽjasluôta! nev kuô viṇâ klaũsîtiês! / pirîkšis brîžiêm tâ teîc, brîžiêm tâ, viṇš tâc nenuôpiẽtns.*

nenuosakāms, *-a.* **1. Noliegts divd. → *n u o s a c ī t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir tik nenoteikts, ka to grūti vai neiespējami precīzi konstatēt.** *ka tâda nenuôsakâma slimîba cilv̂ệkam̂, ta teîc – nu kâc grĩzulis i.*

nenuosvệrts, *-a.* **1. Noliegts divd. → *n u o s v ê r t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas nav noteikts, līdzsvarots, mierīgs (par cilvēku, tā raksturu, personību).** *teîca ari us tâdu nenuôsvệrtu cilv̂ệku, tâdu kustîgu, kuô neṇṇm̂ pa pilĩlu, – nu tas gan̂ i tik tâc plestiḳis. / šviŕkas irî tâdas ãtras dabas, nenuôsvệrtas* [sievietes, meitenes], *skrej neziṇ̂ kuŕ, dara neziṇ̂ kuô.*

nenuoteîkts, *-a.* **1. Noliegts divd. → *n u o t e î k t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kam nav skaidri izteikta forma, apveids, krāsa; neskaidrs, izplūdis.** *ja viš* [tas ir, zirgs] *bi tâda nenuôteîkta spal̃va, mẹl̃ls a brũnu, ta tuõ ne·kâ nevaŕ saûkt. / ka tâdi nenuôteîkti raksti, ta aŕ teîc – čišumiču raksti. / šeḳis irî tâc raîps, nenuõteîktas krãsas zîŕks, ta kâ iêkš pẹlệka, sĩrma. / cilv̂ệki aŕ vaŕ aîsklệgât cic citu. tas tâc nenuôteîkc truôksnis irî tã klệgâšana, tâda skaḷa bḷaûstîšanâs.*

3. divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir nepastāvīgs, svārstīgs (savā rīcībā, uzskatos).** *kulîkstîkla teîc us tâdu nenuôteîktu, kustîgu cilv̂ệku. / pa plestiḳi teîc ari tâdu nenuôteîktu cilv̂ệku. / pirstiḳis i nenuôteîkc cilv̂ệks. / pḷệgurŝ i cic – tas tâc nenuôteîkc. viš vaĩrâk gaŕ sevi viẽn nuôsapḷệguruôjas. / tas tâc žagaŕgaîlis tik i! tâc nenuôteîkc tas i, isklaĩdîks.*

4. divd.; adj. noz. **Tāds, kam nav skaidri izteikta mērķa, nodoma (piemēram, par darbību, rīcību); nepastāvīgs, bieži mainīgs.** *pluñduris i nenuôteîkc cilv̂ệks. kuô nuô tâda pluñdura vaŕ zinât – nãks va nenãks?*

5. divd.; adj. noz. **Mainīgs (par laikapstākļiem).** *baznîcâ ejuôt,* [*austeni*] *velĵ ṇêma uz ruôku, nesa tâdâ nenuôteîktâ laĩkâ – bûs liêtus vaî nebûs.*

nenuovẽlība subst. **Skaudība.** *ciêmiṇš ciêmiṇu isskaûde – tã tâda nenuôvẽlîba.*

nenuovẽlīgs, *-a* adj. **Tāds, kas izjūt neapmierinātību, īgnumu par citu panākumiem, tāds, kas citiem nenovēl nekā laba; skaudīgs.** *kas citam̂ bedri ruôk, pac iẽkrît – teîc uz nenuôvẽlîgu cilv̂ệku. / netãrps i tâc nenuôvẽlîks, tâc iẽrâvêjs, tâc nežẽlîks. / us tâdu râvêju, nenuôvẽlîgu cilv̂ệku saka – tas jaû teû kumuôsu nuô mutes raûn.*

nenuovệrtệts, *-a.* **1. Noliegts divd. → *n u o v ẽ r t ē t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas vērtējot atzīts par tādu, kam nepiemīt noteiktām prasībām atbilstošas spējas, zināšanas u. tml. (?).** *cic jaû jûtas nenuôvệrtệc, laî gan̂ irî izdarîks, daŕbîks.*

nepadevīgs, *-a* adj. **Tāds, kas nepakļaujas cita gribai; nepaklausīgs.** *kam̂ ciêta galv̂a, tuõ saûc pa aîtas piêri. tas neklaũsîks, nepadevîks. / lamuvârc – spiñdẽle tâda! tã tâda nepadevîga* [sieviete, meitene]. */ nu tas tâc skabârga. tas skaîtâs us tâdu ciêtu raksturu, us tâdu nepadevîgu* [saka]. */ ka nepadevîks, ta lẹc acîs.*

nepaklaũsība subst. **Bērna topošās personības negatīva īpašība, kam raksturīga pieaugušo cilvēku rīkojumu neievērošana, neizpildīšana.** *tas dubệns jaû aŕ dabuja ciêst pa nepaklaũsîbu.*

nepaklaũsīgs, *-a* adj. **Tāds, kas neievēro, neizpilda pieaugušo rīkojumus (par bērnu).** *kâdreĩz tâdus nepaklaũsîgus bệrnus lamâ paŕ depjiêm.* // **Tāds, kas neievēro, neizpilda rīkojumu, pavēli.** *tâdu blêdîgu, nepaklaũsîgu cilv̂ệku aŕ viênu uõtru reĩzu nuôsaûc paŕ nedaîktu. / pa šḳiŕbu jaû lamâjâs – tã tik tâda šḳiŕba! tuõ teîca uz nepaklaũsîgu. / tâda špiŕka! – tâ lamaîši nepaklaũsîgu luõpu va cilv̂ệku.*

nepareĩzi adv. **1. Tā, ka nav pareizi, precīzi, piemēram, izpildīts, veidots, aprēķināts; kļūdaini.** *ja nepareĩzi savệrc nĩtês, ta pa aûdẹklu iẽt viga. / ka i nepareĩzi sasiêc, mazgs šḷûk ârã. tas i cũku mazgs. / ja zîŕgam̂ tuõ naglu iêkala nepareĩzi, ta bi jâvẹd piê kalêja uṇ̂ jâkaḷ̂ pa jaûnu.*

2. Tā, ka neatbilst kādām normām, noteikumiem, prasībām. *klaṇ̂ḳis i nepareĩzi nuõaûdzis, vâš cilv̂ệks va luõps. / vãrpa paliêk gabalaîna* [jeb] *pañtaîna, ka vệtra isplaĩnî, ka liêtus, ta nepareĩzi nuôziêd.*

nepareĩzība subst. **Novirze (piemēram, no normas), kļūda.** *ja kâc i izdarijis kâdas nepareĩzîbas uñ uõtrs viņaṁ tuõ parãda, ta saka – iêbâž dęgunâ.*

nepareĩzs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kurā ir kļūdas, tāds, kas nav pareizi, precīzi, piemēram, izpildīts, veidots, aprēķināts.** *nuõbęrîzumi* [zirgiem] *i nuô nepareĩzu jûgumu.*

2. Tāds, kas neatbilst kādām normām, noteikumiem, prasībām. *kuôku, kas sàaûdzis nepareĩzâs ratâs, saûc pa mãzeri. vis·vaĩrâk bę̃rzi i mãzeraîni.*

nepãris subst. **Tas, kas neveido pāri; tas, kura sastāvdaļas nav kārtotas pa pāriem.** *kad skaîtuôt viêns atliêk, teîc – tu nepãris, sêdiês galîda galâ!*

nepar·kuo adv.; parasti teikumos ar noliegtu v. **Norāda, ka (kas, piemēram, darbība, stāvoklis) nav iespējams nekādā gadījumā.** *kas nav iêradinâc, tuõ nepa·kuô tu nedabũsi ûdenĩ. / tuõ teļu pãrvilîka mãjâ čûriski – nepaŕ·kuô negribêja nãkt. / uñ es nevarêju iêę̂st* [zirga gaļu] *nepaŕ·kuô aŕ nê. / pabeîdzu piêcas klases, uñ vaĩrâk nepa·kuô mañ netika skuõlã iẽt. /* [filmā] *uz lãdes vâku jaûnaîs vĩrs lika naûdu. bet staŕp citiêm aŕ bi ûzlikta puṁpa. bet nu tuõ es gañ nepiêjẽmu nepa·kuô.*

nepārtraũkti adv. **Tā, ka noris bez apstājas, bez pārtraukuma, visu laiku.** *tag jaû aŕ jũrâ nepãr·traũkti lej iêkšâ tuõs balasta ûdeņus. aka tik ûsķeŕ kaû kuŕ.*

nepastãvīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas bieži maina, piemēram, savus uzskatus, nostāju; tāds, kas ir viegli ietekmējams.** *gruõzîtiês visiêm vẽjiêm līdz – teîc uz nepastãvîgu cilv̂ęku. / piŕka tâc nepastãvîks. kuô tu tâdu piŕku vari klaũsît!*

2. Mainīgs (par laikapstākļiem); tāds, kad ir mainīgi laikapstākļi (par laikposmu). *nepastãvîks laĩks – sniêks, liêtus. / te salîs, te atkusnis – šuôgad nepastãvîga ziêma. / viš i nepastãvîks laĩks.*

nepateîcība subst. **Vispārināta īpašība → *n e p a t e î c ī g s*.** *isvelîc suni nuô ûdeņa, tev iêkuôdîs ruôkâ. tã i nepateîcîba.*

nepateîcīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas neizjūt, neizrāda pateicību.** *glâb viẽn kaķi nuô nâves, viñš teû iêplêsîs ruôkâ! – teîc uz nepateîcîgu cilę̂ku.*

nepatiêsi, arī ***nepatiêsīgi*** adv. **Tā, ka ir pretrunā ar īstenību, patiesību; melīgi.** *kad kâdu nepatiêsi nuõrunâ, ta teîc – laî runâ! ka tik ziñ, ka neû tiêsa. / aplaṁ iŕ nepatiêsi, nepareĩzi runât. / nu nepatiêsi aprunâjuši, kâ aŕ dubļiẽm nuômę̂tâjuši. / kâ tâ nu varêja apvaĩnuôt nepatiêsîgi?*

nepatiêsība subst. **Tas, kas ir pretrunā ar īstenību, patiesību.** *saûc pa klabatu aŕ tâdu cilv̂ęku, kas pulîku runâ, klabina visu kuô. tuŕ puse patiêsîbas, puse nepatiêsîbas. / paŕ nepatiêsîbas runâšanu aŕ teîc – kuô tu tâdas pañckas stâsti!*

nepatiêsīgi. Sk. *n e p a t i ê s i*.

nepatiêss, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir pretrunā ar īstenību, patiesību; tāds, kas satur ar nolūku sagrozītu patiesību; melīgs.** *tãrmasas i blę̂ņas, kuô nevaŕ klaũsît, kâdas nepatiêsas runas. / bleķi teîc, ka kaû kuô nepatiêsu stâsta. tu tik bleķuô te!*

nepatika subst. **Emocionāls stāvoklis, kam raksturīga negatīva attieksme pret ko cilvēka vajadzībām, prasībām, uzskatiem, darbībām neatbilstošu.** [sieva] *pãrvarêja visu nepatiku uñ gãja* [vīram] *līdzi iêdzę̂rt kâdu alus glãzu. / tu aîsplęzdinãjiês mañ te priêkšâ! aîzgãji, aîsskrêji priêkšâ! – tas tâdâ nepatikâ, dusmâs* [sacīts].

nepatîkami adv. **Tā, ka izraisa nepatiku.** *pagã piêci, seši mẽneši* [pēc kāzām], *jaû radâs maģaîs. nu ta jaû tâ bišķi vĩra mãteî bi tâ nepatîkami, sevišķi jaû siẽvas mãteî galîgi tas tâc tâ ka kaûns bi. / sataĩsija tâdu ļuŕci, tâdu nevaîdzîgu škañdâlu, ku citiêm tâ nepatîkami. / ja* [degunam] *bij kuṁpuṁs, teîca – tas kuñgaṁ nuô ratu pakaļas iskritis. tâ kâ ne·viêns negribêja kuñgaṁ līdzinâtiês, ta tas jaû bij nepatîkami.*

nepatîkams, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kas izraisa nepatiku.** *ka nepatîkaṁs cilv̂ęks atnãcis, ta aŕ teîc – kâda iñdiêve tuõ iŕ atnęsusi? / es viņu nevaru iêrędzę̂t tuõ cilv̂ęku. viš tâc nepatîkaṁs. / męst uõtraṁ acîs i pateîkt kâdu nepatîkamu vârdu, tuõ, kuô pac vaĩrs negrib acęrę̂tiês. / ka tâdas nepatîkamas duõmas irâd, nuôkaĩtinâc, ta sa-ĩgušu ģĩmi rãda. / zaĩmuô kad·reĩz Diêvu – tas i tâ kâds nepatîkamus vârdus runât.*

nepatikšana subst.; parasti dsk. **Notikums, notikumu kopums, kas sagādā daudz rūpju, raižu, uztraukuma.** *cic istaĩsa nepatikšanas, tâdas ņuŕgas istaĩsa. / ka iêsâk ceļâ iẽt, ja piŕmuô satiêk siẽvu, ta nepatikšanas, ja vĩru – ta viss ceļîš izduôdas labi. / tuŕ mûžîgi iznãk kâda nepatikšana. / laî kâdas nepatikšanas bûtu, jâizdara, ka isnãk labi. / cic paŕ nepatikšanu uõtraṁ līdzi taĩsâs ceļâ – kañkarêjâs.*

nepeîns. Sk. *n e f e î n s*.

nepieciêšams, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *p i e c i ê s t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir noteikti vajadzīgs, bez kā nevar iztikt.** *lîdz Jāņiêm jāpasteîdz abdarît nepiêciêšamiê darbi. visam̂ jābût nuôravẽtam̂, vis·maz pirmuô reīzi. / rituļu taûki bi – tur̂ tās cẽbres bi nepiêciêšamas. / zir̂ks bî nepiêciêšam̂s. ne·viêna mãja nebija, kur̂ nebij zir̂dziņš.*

nepiedẹruošs, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *p i e d e r ē t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas nav piederīgs (piemēram, pie kāda kolektīva, organizācijas).** *mazâkaîs puĩka bî nepiêdẹruôš taî barã, viņu isstũma.* **// Tāds, kam nevajadzētu (kur) atrasties.** *bur̂vekļi i, kuô atruôn nepiêdẹruôšu piê savâm mãjâm.*

nepiedevīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas nespēj piedot.** *Aĩnšis Jãnim̂ palaîda* [tas ir, atraisīja] *nuô kruõga zir̂gu. Jãnis, iẽdam̂s kãjûm, duõmâja nepiêduõt Aĩnšim̂. viņš bi nepiẽdevîks. / nepiẽdevîks i, kas ne·kuô nèaîzmir̂st.*

nepiedzîvuojis, ***-use***, arī ***-usi***. **1. Noliegts divd. → *p i e d z î v u o t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas vēl nav ieguvis dzīves pieredzi.** *liẽls ciĩvệks, bet kumeļa prâc – tâ teîc uz jaûnu, veĩ nepiêdzîvuôjušu ciĩvệku.*

nepieệdināms, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *p i e ệ d i n ā t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas tik daudz ēd, ka to ir grūti vai neiespējami pieēdināt; tāds, kas vienmēr jūtas izsalcis.** *devu uz·duôdama tuõs miĩltus, kâ bļaûn tãs cũkas, tâ bļaûn. nu nepiêệdinâmas!*

nepieejams, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *p i e i ẽ t*.**

2. divd.; adj. noz. **Ļoti pašapzinīgs; ļoti neatsaucīgs, neiejūtīgs.** *a viņu jâmâk runât, tâ viênkârši nevar̂. tâc nepiẽejam̂s i. / viĩnš jaû bi nepiêejam̂s tas skrĩveris – kâ Diês aûkstaîs.*

nepieklâjīgi adv. **Tā, ka ir pretrunā ar pieklājības normām; tā, ka aizskar, apvaino kādu.** *liģerîks, piêglaĩmuôjâs. us siẽviêtêm, kas dzîvuô nepiêklâjîgi a vĩriêm, teîc – tã a vĩriêm liģerêjâs. / tu akaĩ adbiĩldêji nepiêklâjîgi. va es teû tuõ neteîcu, kâ jârunâ?*

nepieklâjīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kura izturēšanās, rīcība, runa ir pretrunā ar pieklājības normām; tāds, kas aizskar, apvaino kādu.** *ka kâc neklaũsîks, tâc nepiêklâjîks, ta teîc – tas vaîg jẹm̃t izdrẹsệt.* **// Tāds, kura saturs aizskar, apvaino; bezkaunīgs, rupjš.** *mîst – tas mum̂s bi piêklâjîks i nepiêklâjîks* [vārds].

nepiemệruots, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *p i e m ệ r u o t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas nav piemērots, neatbilst.** *aĩššļũkâju nepiêmệruôtuôs apavuôs.*

nepiepiĩldāms, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *p i e p i ĩ l d ī t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas ēd vai dzer pārmērīgi.** *akaĩ tâ nepiêpiĩldâms ir̂ badmira. / bessaņķis ir̂ tâc nepiêpiĩldâms ciĩvệks vaî luõps. ệd bez gala, bez mitas.*

nepietiêkuoši adv. **Nepietiekami.** *kuô tu saĩsti kâ iĩnga? tas bûtu tâc pliks, nepiẽtiêkuôši abģêrbiês.*

nepiĩlgadīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas nav sasniedzis pilngadību.** *pẽrmeñderis maĩ ar̂ bi. pagasta vaĩde tuõ iêcêla tiẽm nepiĩlgadîgiêm bệrniêm, kam̂ bi nuõmiruši tệs, mãte. / nepiĩlgadîks dệls teîc mãteî, ka vedîs siẽvu mãjâs. – vaî tu esi abduõmâjis, ka teû veĩ kriêvuôs jãiẽt? tava siẽva veĩ bệrza galâ!*

nepiĩls. Sk. *n e p i ĩ n s*.

nepiĩnīgs, ***-a*** adj. **Garīgi atpalicis; plānprātīgs.** *teîc ari us tâdu kâ nepiĩnîgu, us slimîgu – uzgãjis us kâdâm pamažas pệdâm.*

nepiĩns, ***-a***, arī ***nepiĩls***, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas aptver tikai daļu (no kā); tāds, kas attiecas tikai uz daļu (no kā).** *saĩdskâbmaîzi cẹp nepiĩlu stuñdu.*

2. Nepilnvērtīgs (par miegu). *miêks nãk, bet es nevaru aĩzmikt. guļu tâdu nepiĩnu miêgu.*

nepraša comm.; dsk. *nepraši*, arī *neprašas* subst. **Cilvēks, kas slikti, bez pietiekamas prasmes veic (ko); cilvēks, kas neprot (ko darīt).** *nu tu ne·maz nêsi tâda nepraša, kâda isliêciês. / nu kâc tu nepraša! tâ vaîg turệt tuõ ciri. kâ mežâ aûdzis! / kâ tur̂ sasệdinâja tuõs radus piê gaĩda – kâ nepraši! / neprašas, neprašas tie sveši ļaudis – tik ilgi saldẹja mũs māsu laukā.* (LFK 1818, 178)

nepratệjs m., ***nepratệja*** f.; subst. **Cilvēks, kas neprot (ko darīt).** *es jaû neduôšu savu labu drãnu kaût kuram̂ nepratệjam̂ saķẽzît.*

neprâts subst. **Bezjēdzīga rīcība, absurds.** *iêjûkt uñ braûkt jaûnu zir̂gu, uñ neiêmaût mutê dzeĩžus! neprâc!*

nepriẽtelis m., ***nepriẽtele*** f.; subst. **Negants cilvēks, dzīvnieks.** *nepriẽtelis – tas tâc negañtniêks, va luõps, va ciĩvệks.*

nerãtns, ***-a*** adj. **Tāds, kas palaidņojas, blēņojas, tāds, kas ir nepaklausīgs (parasti par bērnu); tāds, kas nemitīgi kustas, trokšņo.** *draĩšķîks iŕ nerãtns, nevaĹdâms.*

neražans. Sk. *n e r a ž ņ n s .*

neražņi adv. **Neprasmīgi; nesaimnieciski.** *neražņi dzîvuô, ka ne·kã nemâk. / kas neražņi dzîvuô, taṁ neveĩcâs ne·kas. / neražņi dzîvuô – tas tâ trũcîgi, ne·kas tuŕ naû, negrib strâdât. / es redzēju tautiņās neražņi dzīvuojam.* (LFK 1818, 2827)

neražņs, ***-a***, arī ***neražans***, ***-a*** adj.; biežāk folkl. **1. Neprasmīgs; neizdarīgs.** *it ne·kas nuô tevis naû – ne tu mâki šũt, ne adît. tu esi neražņa. / neražņa – tã bûtu tâda mazâk izdarîga. / adītājas, rakstītājas sasędušas rindīnā. kuo, māmīna, es darīšu – es bij tāda neražņa?* (LFK 1961, 11213) */ uõtraîs dęĺs gaṅ iŕ tâc neveĩkls, nemâkulis, neražņîs. / neražņu tur aizveda, mums palika raženīte.* (LTD VII 461) */ lai palika, kur gulušas, neraženis mātes meitas.* (LFK 1961, 11036) // **Slinks.** *cic jaû i tâc sliñks, neražņîs, paviŕš. bet kaĩmiņu dęĺs i dikti dũšîks, strâdîks, ražņîs.*

2. Vājš, neizskatīgs (par dzīvnieku, parasti – zirgu). *braûc, brãlĩti, tu pa priêkšu, tev ražani kumeliņi. es aŕ savu neražanu pa tavãm pêdiņām.*

neredzīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam nav redzes spēju; akls.** *ciĹvęks, ziŕks vaŕ bût neredzîks. tã i liẽla nelaĩme. senâk teîca stuĹps.*

neriẽdīgs, ***-a*** adj. **Neizdarīgs.** *jaûnaîs saîmniêks tâc neriẽdîks, neiêkârtuô dârbus, kâ vaîg. tâlab ne·kas neiẽt.*

nerĩkle subst. **Elpvads (atšķirībā no barības vada); balsenes dobums.** *nerĩkle* [ir] *baĹsa rĩkle. ta teîc – iẽskrêja nerĩklê* [jeb] *uõtrâ rĩklê.*

neriktīgs. Sk. *n e r i t ī g s .*

neritīgi adv. **Nepareizi.** *tãs šũpuôles laĩkaṁ bi neritîgi ustaĩsîtas – bi grũti iêšvaňkât. / ačgârni i uõtrâdi, tâ neritîgi, ne tâ, kâ vajag. / iẽlikuši tiẽ vĩri tuô luôku* [zirgam] *neritîgi. nu braûcuôt dikti ļuňkâsiês. / skuõluôtaîš nuôstrĩpâja neritîgi ûzrakstîtu teîkumu. / kuô tu tuŕ tâ neritîgi uzrakstîji?*

neritīgs, ***-a***, arī ***neriktīgs***, ***-a*** adj. **1. Nepareizs.** *kâ tas puĩšis ta kâ tâc tuňtulis! sasêjis gruôžâ neritîgu mazgu! / tas krę̂sls tâc neritîks, viêna kãja îsâka.*

2. Tāds, kam ir nelieli psihiski traucējumi. *tã iŕ nelaĩme, ka uz vęcumu paliêk neritîks. / isskatâs, ka tas vecis iŕ tâc neriktîks, nav piê piĹla prâta, tâc duṁš.*

nerîža, arī ***nerĩža*** comm., ***nerîžis*** m.; subst. **1. Nemierīgs, nevaldāms, trakulīgs cilvēks, šāds lops.** *tas tâc nerîža – ka bę̂rns nemiêrîks, tad a·viên tâ teîc. / nerîžis aŕ tâc nevaĹdâms, tas trakulîks. pa bę̂rnu tâ teîc. / iŕ gan nerĩža tas bę̂rns, ne·viênu miŕklîti nestãv miêrâ. / pa luõpu aŕ teîc, ka nevaŕ piẽsiêt, – tas i nerîžis, nepadevîks.*

2. adj. noz. **Nemierīgs, nevaldāms, trakulīgs.** *tâc nerĩža puĩšelis – tâc nevaĹdâms, nevaŕ a viņu tikt galâ. / nerîža* [jeb] *nerĩža ciĹvęks.*

nęr̃rs subst. **Cilvēks, kas kļuvis par uzjautrinājumu citiem (piemēram, sava izskata dēļ); cilvēks, kuru citi zobo, izsmej, arī muļķo.** *nęr̃ruô, uõtru apceĺ pa nęr̃ru, pa muĹķi.*

nęr̃ruot v. **Kaitināt (kādu); slikti izturēties (pret kādu).** *liẽliê bę̂rni tuõs mazuôs nęr̃ruôja. / kuô tu viņu tuŕ kaĩtini, nevaîg kaĩtinât* [jeb] *nęr̃ruôt! / nenęr̃ruô tuõ suni! ja gribi kuô iêduôt, ta iêduô uz·reĩzu, neduô pa mazaî čipatiņaî, mazaṁ gabaliņaṁ.*

nerũme subst. **Telpa, kas platības dēļ neatbilst kādam nolūkam; šaurība.** *te jaû tâda nerũme, ka naû kuŕ kãju likt.*

nerunīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas parasti klusē, tāds, kas nelabprāt piedalās sarunās.** *tę̂s bija dikti nerunîks uň kluss. / pa čukni mẽs saûcaṁ tâdu nerunîgu ciĹvęku. tas tâ iêkš seviṁ iêbuôziês.*

nęŕvozēt v. **Būt psihiskā stāvoklī, kam raksturīgs pārmērīgs jūtīgums, afekti, neiecietība, motorisks nemiers.** *kuô tu tuŕ vari nęŕvozęt? viss bûs labi.*

nęŕvōzs, ***-a***, arī ***nęŕvuozs***, ***-a***, ***nęr̃vuots***, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir raksturīgs pārmērīgs jūtīgums, afekti, neiecietība, motorisks nemiers.** *kuô tu šuôdiên tâda nęŕvõza? kas nuõticis? / ja kaũ kuô tâ kreņķêjas, satraũcas, tad senâk teîca, ka ciĹvęks iŕ sa-ĩverêjiês. tas tâc nęŕvõs ciĹvęks. / viš tâc nęŕvuõs, ãtrs, tâc straûš. / kas jaû tâ nęŕvuõs i, tas jaû tik apleî* [baldriānus] *uň dzeŕ viê·nâdîgi. / viš* [tas ir, brālis] *bišķi tâc nęr̃vuôc i, nuô viņa aŕ nevaŕ savâkt, jâ.*

nęŕvs, arī ***nęr̃vs*** subst. **Veidojums (cilvēka vai dzīvnieka organismā), kurš sastāv no šķiedru kūlīšiem un kura funkcija ir saistīt centrālo nervu sistēmu ar visiem orgāniem un audiem.** [vīram] *tiẽ nęr̃vi neû kârtîbâ. / citaṁ, ka švaki nęŕvi, iẽt zemê mati. / ciĹvękiêm*

[vīgriezes] *i priêkš nęŕviêm, nęŕvu nuômiêrinâšanas ļuôti laps lîdzeklis. / vĩdiŕkšņi pa vęcu* [sauca]. *nęŕvu tẽja. priêkš nęŕviêm laba. / buĺdurĵãnis aka priêkš nęŕviêm.* ☐ ***uz nęŕvu pamata*** – sakarā ar nervu darbības stāvokli. *uz nęŕvu pamata te viênam̂ issitâs tâdas piñnes, niẽzêja.* ✧ ***krist uz nęŕviem*** (arī ***nęŕviem***, ***nęŕvis***) – darīt nervozu, arī neiecietīgu, satraukt, kaitināt. *šis bę̂rns* [..] *neguĺ naktîs. bļaû, krît uz nęŕviẽm. / ka bę̂rni truôkšņuôja, vęcaîmãti tas nepatika, krita uz nęŕvis. / tã siẽva te visiẽm krît uz nęŕviẽm, runâ vĩšu nevĩšu. / man̂ tiẽ* [izpūrušie mati] *krît uz nęŕviêm, ka es tuõ nevaru ciêst.* ✧ ***nuojęmts nuo nęrvu*** – saka, ja ir slimības, kas saistītas ar nervu, smadzeņu, kā arī to apvalku un asinsvadu bojājumu. *tâ es ęsu tâ nuôjęm̃c nuô nęŕvu.*

nęŕvuots, arī ***nęŕvuozs***. Sk. *n ę ŕ v ō z s .*

nęsājams, ***-a***. **1. Divd. → *n ę s ā t .***

2. divd.; adj. noz. **Valkājams.** *nęsâjamuôs liñdrukus aŕ nemazgâja. kas ta viņus mazgâs! / nęsâjamuõs kręklus nê* [neizrotāja]. [tiem bija] *viênkâršs siksnîs, viênkâršs apruõcîši.*

nesakarīgi adv. **Tā, ka starp sastāvdaļām nav noteikta sakara, noteiktas secības (piemēram, par runu).** *ņęŕkstę̂t iŕ tâ nesakarîgi runât, čiñkstę̂t. tâdi bę̂rni kâdreĩz ņęŕkst. nevaŕ saprast, kuô viņš īsti grib.*

nesakarīgs, ***-a*** adj. **Tāds, starp kura sastāvdaļām nav noteikta sakara, noteiktas secības (piemēram, par runu).** *es tuõ viņa runu nesapratu. tã bija tâda nesakarîga. / ja kaũ kuô nesakarîgu runâ, ta teîc, ka ļęŕkst.*

nesaliẽcams, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *s a l i ẽ k t .***

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kura detaļas, elementus nav iespējams sabīdīt, sakļaut u. tml., lai samazinātu tā apjomu (piemēram, glabāšanai, transportēšanai).** *duñcis i nesaliẽcam̂s nazis. priêkš cũku kaûšanas turêja asu duñci.*

3. Tāds, ko liecot nav iespējams sabojāt. *priêkš bũves vaîg nesaliẽcamas naglas.*

nesâlīts, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *s â l ī t .***

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir gatavots bez vārāmā sāls piedevas; tāds, kam nav pievienots vārāmais sāls.** *sâjš i nesâlîc, negâršîks. / man̂ labâk gâršuô nesâlîti męñci.*

nesamanīgs, ***-a*** adj. **Neuzmanīgs.** *kâ tu tik nesamanîks uñ neredzi, ka maîss caũrs uñ graûdi biŕst piê zemes!*

nesamiêrināms, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *s a m i ê r i n ā t .***

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas ar aktīvu darbību nepieļauj samierināšanos.** *ka viênam̂ pãriẽt pãri pa rubežu, tuõ nuôķīlâ. tiẽ bi nesamiêrinâmi ciêmini.*

nęsams, ***-a*** **1. Divd. → *n e s t .***

2. subst. noz. **Tas, ko nes.** *uz drẽǵi krãmêja kuô nęsamu – vaŕ siênu, maĺku. / naû kuô ziŕgu jûkt, ka viêgls nęsamaîs. / ũzjęm̂ uz muguras nęsamuô. / dikti smaks nęsamaîs. nuôliksim̂ bišķi, laî varu atjęm̃tiês! /* [dēls] *apkrãmẽjiês aŕ liẽliêm nęsamiêm. / nu viñš jaû tâļu ticis a visu nęsamuô uz muguru.*

3. ar not. gal.; subst. noz. **Tas, aiz kā, ar kā palīdzību (ko) nes.** [vējlukturim] *i nuô rę̂snâkas drãtes iêlikc nęsamaîs* [jeb] *ruôkturis.* ☐ ***nęsams deķis*** – nātna sega pelavu, zāļu u. tml. nešanai. *nuô tãm nuôputâm veŕpa uñ aûda pęlu deķus, luõpiêm aŕ nesa ę̂st. tâdus nęsamus deķus aûda vaĩrâk nuô tiẽm.*

nesaņķis m., ***nesaņķe*** f.; subst. **Dzīvnieks, retāk cilvēks, kas ļoti daudz, arī pārmērīgi daudz ēd, dzer.** *nesaņķis i liẽls êdêjs. / tas nu gan̂ nesaņķis, ę̂d, va grib va negrib. / us tâdu, kas ę̂d divus pavaĺgus, skatijâs us tâdu kâ nesaņķi. / nu tâc nesaņķis tas vepris! ę̂d, kuô tik duô.*

nesapasīgs, ***-a*** adj. **Nesaderīgs.** *ku tâdi nesapasîgi precêjâs, teîca tâ – nu jâ, cũku staĺlim̂ uslika dakstĩnu jum̂tu!*

nesapraša comm.; subst. **Nesapratīgs cilvēks.** *tas tâc nejęgа* [jeb] *nesapraša. / dum̂š* [ir] *nesapraša.*

nesaprašana subst. **Nesapratne.** *tuŕ tâdas nesaprašanas bija.*

nesapratīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas nespēj saprast (kā) būtību, saturu, nozīmi; tāds, kam nav vajadzīgās izpratnes (kādā jautājumā).** *tas tâc ķuĺkšis, nesapratîks. tuõ nevaŕ piê dârba jęm̂t. / tas puĩka neaptveŕ visu, tâc nesapratîks.* // **Tāds, kurā izpaužas šādas īpašības.** *aŕ nesapratîgu dziêvâšanu* [kaimiņu] *mãjas nuônãca uz ũtrupi.*

nesapruôtami adv. **Tā, ka nevar saprast.** *muŕmina, ka tâ runâ nesapruôtami. / nesapruôtami runât iŕ muŕmulę̂t. / tas tâ buĺdurê nesapruôtami.*

nesaskaņa subst. **Saskaņas, vienprātības trūkums.** *mãjâs, kuŕ nav ne·kâda kârtîba, kuŕ vaĩrâk rãšanâs uñ nesaskaņas, iẽt kâ paŕ eĹĩli. / nu es savâs mãjâs tâdas nesaskaņas nezinu. maň vispãr tâds ne·kad nav bijušs.*

nęsāt, arī ***nę̃sāt*** v. **1. Vairākkārt vai ilgāku laiku nest (parasti dažādos virzienos).** *bi tâc miseņa katlis – us četriêm spaňņiêm tâc. tuõ nęsâja pa ciêmu. kaṁ vaîdzêja zapti vãrît, tas sameklêja, ku i. / slẽšu aûdęklu varêj dabuĩt Liẽpâjâ. žĩdi aka nęsâj a kulêm. / ta* [senāk] *jaû nęsâja leĩši nuô Prũšiêm iêkšâ sâli, etiķi. / žĩdi nęsãja saŕkanuô pẽrvi priêkš bruňčiêm. žĩdi laĩkaṁ nęsãja tãs krãsas. / žĩdi nęsâja uñ pãrdeva* [vilnas lakatus]. */ senâk* [kreklu] *siksnas aûda. citas aûda uñ nę̃sâja pãrduôt.* ✧ ***nę̃sāt nabaga kuli***– ubagot. [dēls] *isstaĩgâja tuô Liẽpãju, ne·kã nedabuja darît. nu pârnãca mãjâ. ari te ne·kã nev. nabaga kule bûs jânę̃sâ.* ✧ ***nęsāt tęňkas*** – staigājot izplatīt (piemēram, ziņas, tenkas); tenkot. *tã jaû tik tâda ciêma sluôta i – staĩgâ apkârt pļãpâdama, tęňkas nęsâdama.* ✧ ***nęsāt uz ruôkām*** – izrādīt (kādam) pārmērīgu uzmanību, lutināt. *jaûnaîs saîmniêks savu siẽvu labi istuŕ – kâ uz ruôkâm nęsâ. nu redzẽs, cik iĺgi nęsâs.* // **Ar savu plūsmu, savas kustības enerģiju virzīt ilgāku laiku sev līdzi (parasti dažādos virzienos)** – par ūdeņiem, vēju. *ęzęrâ tuõs baļĩķus saceňmêja baļĩķi baļĩķa galâ, laî viņus nęnę̃sâ.*

2. Ilgāku laiku, parasti ģērbties (kādā noteiktā apģērbā), ilgāku laiku, parasti valkāt (noteiktu apģērbu, apavus). *bi jaû viênkârši* [krekli] *aŕ, bes rakstiêm, kuô pa mãjãm nęsâja. / jânęsâ bi tas nâtnaîs krękls vĩriêtiṁ aŕ. / veĺ viêns ritulis pašaûstas vadmalas maň i. es te izgriêzîšu vêl viênas bikses. pa ziêmu jaû vaŕ nęsât. / pluči* [bija]. *nuôveda kârstuvês uñ bišķi piêlika viĺlas klât. tuŕ isaûda mãju liňdrukus, kuô nęsât, mãju drãnas, jâ. / tuôreĩz* [sievietēm] *bi krękls a garuô apakšu. pa mãju nęsâja katru diênu. / ta senâk* [sievietes] *nęsâja tâdus liẽlus krękluss. uñ tâda apakša bi. / nęsâja jaû gaŗuôs liňdrukus, tâdus vãcu liňdrukus. / pajẽma tâ ka maîsu drẽbi uñ nuôpẽrvêja męĺlu. uñ* [tādu apģērbu] *nęsâja pa diênâm. / diên·diênã męĺlu liňdruku nęsâja. ka bî jaûns, ta jaû guôdã aŕ gãja. / senâk jaû saŕkanus liňdrukus nę̃sâja pastãvîgi. / tas liňdruks pa·visaṁ izdilis, tuõs gadus nęsâjuôt. / te nav kuô vaĩrâk nęsât. tuõ liňdruku duõšu tik žĩdaṁ lupatuôs. / mana tę̃va mãte pa tãm vĩzêm stâstija. redzẽjse es ęsu, bet nę̃sâjuse nę̃su. / ta* [senāk] *nę̃sâja pastalas uñ vija lãpâmus šnuõrus. / tiẽ zâbaki nebi iĺgi nę̃sâti.* // divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir valkājams ikdienā.** *nę̃sâjamaîs liňdruks bi pa·visaṁ saskretis, tãs duôbes ravêjuôt. / ta tãs plânâs pakulas – trešâs. tãs izliêtuôja kâ krękluu aûdus* [un] *linu mętus* [lika]. *ta tuŕ isnãca aka nę̃sâjami krękli. / rupjâs pakulas lika maîsiêm, vĩriêm rupjas bikses nę̃sâjamas* [auda]. // **Ilgāku laiku, parasti būt ar kādu noteiktu (matu, bārdas, ūsu) sakārtojumu, frizējumu.** *senâk nęsâja lĩdzęnus matus. / nîceniẽki tâdus peĩsâkus nęnęsâja vaĩs. žĩdiêm tiẽ tik bi. / senâk jaû nęsâja tâdas garas bârdas. / vĩrišķi dikti maz nęsâja bârdu – dzina nuõst.* // **Ilgāku laiku, parasti valkāt, lietot (piemēram, brilles, kādus apģērba piederumus, rotaslietas).** *taňte briĺles nenę̃sâja. / vaŗa grędzęnu nęsâja, kad sâpêja ruôkas. / uz mazuô piŕksteli mũsu Pẽčis nęsâja Maĩgas grędzęnu. / senu laiku es nęsãju savu zīļu vainadziņ.* (LFK 1818, 176) / *stuĺpa bi baĺta, stę̃rķęlęta apruõce, kuô ûzmaûc uz ruôku. jaûni kuňgi stuĺpas nęsâja uz ruôkâm.*

nęsātājs, arī ***nę̃sātājs*** m., ***nęsātāja***, arī ***nę̃sātāja*** f.; subst. **1. Darītājs → *nęsāt*, *nę̃sāt*.** *es, pãdîti dĩdîdama, kules metu pabeňķê, laî netika mana pãde citaṁ kuļu nęsâtâja. / dujus zęlta gredzentīnus pa upīti pildināju; man uzauga aiz upītes gredzentīnu nęsātais.* (LFK 9, 58)

2. Sieviete – krustmāte, kas kristībās bērnu ienes baznīcā un arī iznes no baznīcas. *katraṁ bę̃rnaṁ bi divas krustamãtes – vârda krustmãte uñ nęsâtãja, kas nese uz baznîcu. uñ tã, kas nesa uz baznîcu, vęda, taî bi nuõteĩkti jãbût pręcę̃taî. vârda krustmãte varêj bût i pręcę̃ta, i jaûna, bet nęsâtãjaî bi jãbût jaû pręcę̃taî. / tã nęsâtâja* [kristībās] *tuô liẽluô darîšanu taĩsija. tã bi pręcę̃ta siẽva. / es pãdĩtes nę̃sãtãja, es piŕmâ dĩdĩtãja. es pãdĩti izną̃sãju us savãm ruôcĩnãmi. us savãm ruôcĩnãm, aŕ savãmi viĺlãnẽm. nę̃sãtãja dęvusi deķĩti, kuŕ bę̃rnu iêtît. nesa arĩ us speciãla spiĺveňtiņa. / nę̃sãtãja krustmãte bêrniņu turẽja, uz baznĩcu uñ mãjâs vęduôt, iênęsusi uñ iznęsusi nuô baznĩcas. / viêna kũma bi nęsâtâja, kas nesa* [bērnu] *baznîcâ iêkšâ uñ ari ârâ. / kas teû bija, mana pãde, ka tu brêci baznîcâ? vaî vârdĩnis nepatika, vaî netika nęsãtâja? maň vârdĩnis gaň patika, nęsãtâja nepatika – nęsãtâja męĺli pupi, sapeleîse sudrabĩne.* ☐ ***bę̃rna nęsātāja*** – krustmāte, kas nes baznīcā bērnu kristīt. *bę̃rna nęsâtâja i viêna krustamâte. ka nęs krustît bę̃rnu, tã nuõnęs, pãrnęs.*

nesaticība subst. **Strīdēšanās, ķildošanās.** *tuŕ taî ģimenẽ i nesaticĩba, brãļi a mãsãm nesatiêk. / ĩveŕs i kašķêšanâs, nesaticîba. / tajãs mãjãs tâda nesaticîba. tiẽ tuŕ strĩdâs savã staŕpã.*

nesaticīgi adv. **Tā, ka bieži (arī bez pietiekama iemesla) ķildojas, strīdas.** *viņs* [tas ir, kaimiņienes] *dikti nesaticîgi dzîvuôja – tâ izgânîjâs, izgânîja viêna uõtru.*

nesaticīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas bieži (arī bez pietiekama iemesla) ķildojas, strīdas.** *dikti nesaticîga bî tã siẽva, ķeņgâtiês gribêja, rãtiês. / paŕ nesaticîgu pãri teîc – pa diênu duṃpĩ, pa nakti kluṃpĩ. / eŕcîks – tas tâc nesaticîks bûtu.*

nesãtīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas neapmierina izsalkuma sajūtu vai apmierina to tikai uz neilgu laiku (par ēdienu).** *piẽna putra jaû i tâda nesãtîga. bệrniêm gâršuôja. / kaŕtupeļu biêsputra iŕ nesãtîga. / nesãtîgas i tâdas piẽna zupiņas.*

nesãtis subst. **Cilvēks vai dzīvnieks, kas patērē par daudz barības, kas neapmierinās ar parastu barības daudzumu.** *nesãtis* [ir] *nepiêệdinaṃs. / nu tâ ệd kâ nesãtis, kâ ļaũns laba neredzẽjis.*

nesaturīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas nopietni nenovērtē savu rīcību, savu attieksmi (pret ko, piemēram, naudu), savas rīcības varbūtējās sekas; gļēvs, nenoteikts (par cilvēku).** *viņa mĩl tâ izdãvât visu, tâda nesaturîga i. / brãlis jaû bî tâc nesaturîks, izniẽkuôja naûdu. / uz nesaturîgu ciĺvệku teîc caũrbiris. / iznīķelis iŕ tâc nesaturîks ciĺvệks, nemâk saîmniêkuôt. / paŕ veñteri ari lamâ tâdu nesaturîgu cilệku. tâc kâ veñteris viẽn i. / ļeṃbaks i tâc nesaturîks, mîksc, izguris ciĺvệks.*

2. Tāds, kura sastāvdaļas nav cieši savienotas, kas nav noderīgs (kādam nolūkam). *ka viš* [tas ir, striķis] *i satrepêjis, ta viš i saûss, nesaturîks.* // **Tāds, kas nespēj (ko) noturēt (piemēram, par rokām).** *isput tas viss, kas tavâs nesaturîgâs ruôkâs nuônãk.*

nesavâkts, -a. **1. Noliegts divd. →** ***s a v â k t.***

2. divd.; adj. noz. **Nevīžīgs.** *isiŕgalis iŕ tâc nesavâkc, nesavâķiês. ne viņaṃ kuŕpes guôdîgi sasiêtas, kreķels nuô biksẽm ârã.*

nesavaĺdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas nepakļauj, neprot pakļaut savas vajadzības, tieksmes, jūtas sabiedrībā pieņemtajām uzvedības normām.** *ne vârdu nevaŕ pateîkt, ka tũ·lĩt pretî kâ ezis. pa·visaṃ nesavaĺdîks tas dệls. / vẹcaîs kaĩmiņš uz* [mūža] *beĩgãm labuôjâs, nebija vaĩs tik nesavaĺdîks.*

nesējs m., ***nesēja*** f.; subst. **Cilvēks, kura nodarbošanās, rīcība, darbība ir saistīta ar (kā) nešanu.** *saĩmu nesêjs ņêma a dakšâm uṅ nesa us kaûdzi. / saŕkaṅs alus, baĩta kaña, daĩļa pati nesẽjĩna. izdzeŕ alu, sasit kaññu, nuõbučuôju nesẽjĩnu. /* [kristībās baznīcā] *uõtraîs gãjêjs bi nesêjas vĩrs. uṅ ta nãca nesêja a bệrnu. / nesêja i ĩpaša krustamãte. tã i siẽva. nesêja i nuô vĩra radu. nesêja pastãvîgi bi preceîsiês. / liẽlâ kũma bi nesêja – taî bi visa darîšana.* ☐ ***bệrnu nesēja*** – vecmāte. *vẹcâ Trakjẽčine bi bệrnu nesêja – nemâcêja rakstît, bet iêgriêza ruôbiņu piê katra bệrna atnešanas. / vẹcâ Trakjẽčine bi tã gaĺvẹnâ bãmuõdere – bệrnu nesêja* [jeb] *bệrnu sajẽmêja. / tas ãrsc bi teîcis – nu tã vẹcã bệrnu nesẽja i gudrâka!*

neselis, arī ***neselīns***, ***neselins***, ***neseliņš***, ***nesuliņš*** subst. **Balts vai iedzeltens blīvs kokvilnas audums.** *neselis i nebalinâc, dzẹĺtâns, smaĺks aûdẹkls. šuva, kas vaîdzêja, vaĩrâk priêkš kabatâm, vestes mugurâm, uõdarâm. tas jaû nãca jaûnâkâ laĩkâ. nuô tã šuva bệrniêm krekliņus. / neselis i iêdzẹĺtãns* [audums], *bi balinâc aŕ kâdu reĩzu. / neseliṅs, neseliš – tas bi dzẹĺtânc* [audums], *nuô kuôkviĺnas, nebalinâtas kuôkviĺnas. / neselĩnu tuõ saûcâm – tas bi tâc glĩtâks. nuô diêdziņiêm viẽn, buõmeļa tã skaîtâs. / neselĩns bi bišķi tâc rupjâks* [audums]. */ neselis* [bija] *baĩc, lĩdzệnc aûdẹkls. tas bi pîrkc. / ķiseṅdrãna nuô tâda neseliņa. / kas bi turîgâks, tas piŕka paŕķi, neselinu uõderêm. / eĺĩas drẽbe bi – paši piêsmẽrêj, piŕmâk a peŕnicu, ta aŕ kaû kâdu liñeĺĩu, laî bûtu mîksta. nuôpiŕka viênkâršu biêzuô nesuliņu.* ☐ ***neselīna*** (arī ***neseļa***) ***aûdẹkls*** – balts blīvs kokvilnas audums. *neselĩna aûdẹkls, neselis* [to pirka]. */ vasaru tad jaû* [vīriešiem] *bi aka neseļa aûdẹkla* [apakšbikses], *ziêmu nuô praneļa. neselis – tâ viņu saûca. baĩc, lĩdzệnc aûdẹkls. tas bi pîrkc. / neselĩn aûdẹkls bi tâc baĩc. tuõ piŕk, ka gribêj glaũnâku kreķlu.*

neseṅ, arī ***ne·seṅ*** adv. **Pirms neilga laika.** *ka es taga teîcu, ka aûguôņus tâ vaŕ paglâpt, ta mani issmej. bet es tâ ne·seṅ veĺ paglâbu. / maṅ aŕ mãte ûššuva bikses. pa divi pãri maṅ bi – viêns te veĺ neseṅ mệtâjâs pa redzêšanu.*

nesiens subst. **Daudzums, ko nes vienā reizē.** *nesiêns i sasiêtas mañtas, cik vaŕ nẹst us plẹciêm.*

nesiĩka subst. **Nestuves.** *nesiĩkas i kuôka drãğis, kuŕ nẹs stiẽğẹļus uz muguras. / drẽğis i nesiĩkas, a kuô divi vaŕ nẹst kuô smagâku.*

nęsināt, arī ***nesināt*** v. **Zvejot ar peldošiem tīkliem.** *zvejniêks jaû zina, kâda straûme, tîklus nesina. / pa siĻ̃ķu tîklu aka saka – cik iĻ̃gi nesinâja? / tîklus bišķi nęsinâjâm, bet pa·visaṁ maz, bija stuõrms.*

neskaĩdri adv. **Tā, ka ir grūti uztverams, parasti apgrūtinātas artikulācijas dēļ (par runu).** [vectēvs] *šļupst arî – tâ neskaĩdri runâ.*

neskaĩdrība subst. **Netīrība.** *tas kašķis nuô neskaĩdrîbas bi.*

neskaĩdrs adj. **1. Netīrs.** *ciêmĩnuôs tik neskaĩdra sętа kâ cũkstaĻ̃lis. / raũ, ku rîkudrãna i uz plĩtes malu! tã maṅ pa daũdz neskaĩdra. / kad* [veļa] *piṙmuô reĩzi bija izmazgâta, neskaĩdruô ûdeni izlêja laũkâ. / tas ziṙks buôkstâs – nedzeṙ nuô neskaĩdra spaņņa.*

2. Duļķains. *kâ tas ûdenis tâ varêja savañdîtiês tik neskaĩdrs! / neskaĩdrs ûdeńc, samaĩsijiês. duĻ̂ķaîns senâk neteîca.*

3. Tāds, kam nav tipisku, raksturīgu pazīmju (piemēram, par krāsu). *taṁ luõpaṁ tâda neskaĩdra krãsa, viš tâc suôdrêju pęlęķs.*

4. Grūti saprotams. *maṅ tas lĩguṁs neskaĩdrs – cik tuṙ jãstrâdâ uṅ cik tuṙ maksâ. / lęna cũka dziļu sakni ruôk – teîc us tâdu, kas pêdêjaîs nãk aṙ paduõmu kâdâ neskaĩdrâ darîšanâ.* // **Grūti uztverams, parasti apgrūtinātas artikulācijas dēļ (par vārdiem, runu).** *puĩsis bija piktâ uõmâ, tâpêc us saîmniêka jaũtâjumu atrukstêja neskaĩdriêm vârdiêm. / šļupstęt – tas aṙ tâda neskaĩdra runa.*

neskaĩtāmi adv. **Daudz, nenosakāmā daudzumā.** *citu putneļu – mazu putneļu – lizdeļu tuṙ* [stārķa ligzdā] *bijis neskaĩtâmi.*

neskaĩtāms, ***-a***. **1. Noliegts divd.** → ***skaĩtīt***.

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas pastāv, ir tik lielā skaitā, daudzumā, ka to grūti vai neiespējami aptvert, saskaitīt.** *tâ tuõ dara neskaĩtâmas reĩzes, lidz viṅč* [tas ir, lasis] *nuôgũrst.*

neskatīties **1. Noliegts v.** → ***skatīties***.

2. Neuzmanīt. *tâ kâ tuṙ bi saîmniêku pašu bęṙni viẽ, ta jaû tãs siĻ̃ķes tâ ne·kuô neskatijâs – ta jaû deva, la ęd tãs labâs siĻ̃ķes. neveda tãs uõtras zuṙtes mãjâ.*

neslava subst. **Morāls nosodījums, nopēlums parasti ar nolūku (kādu) pazemot, aizskart (kāda) godu.** *lañgât iṙ paṙ tâdu lamâšanuôs, citu âzêšanu, neslavas ceĻ̂šanu. / blamãža iṙ neslava. / pļuṙkstêšana iṙ neslavas ceĻ̂šana, niẽku runâšana.* ☐ ***palaîst*** (arī ***ceĻ̂t***) ***neslavu*** – apzināti izplatīt nepatiesas ziņas (par kādu), aizskarot (viņa) godu, graujot (viņa) reputāciju. *tâdu neslavu palaîduse, ka vaĩs pa ceļu nevaṙ iẽt. / tu mani lañgâ – ceĻ̂ neslavu.*

nesmeķīgs, ***-a*** adj. **Negaršīgs.** *nesmeķîks êdiêns. / riêbîks i nesmeķîks* [ēdiens], *skâps, rûkc.*

nesmuki adv. **Neglīti; nepieklājīgi.** *runâ paṙ tâdu mazâku zagli – tiẽ tâ nesmuki dara: šuô tuô pãrnęs nuô cita. / mẽs tâ nesmuki bijâm nuôrañtîši tuõ apriku. / ja kâc saûc nesmuki, ta teîc – bļaû ne savâ baĻ̂sâ.*

nesmuks, ***-a*** adj. **Tāds, kura saturs aizskar, apvaino; nepieklājīgs; rupjš.** [*latapiša –*] *tas tâc nesmuks vârc.*

nesmukums subst. **Tas, kas neatbilst kādām estētiskām prasībām, nav veidots rūpīgi, gaumīgi.** *ja pļaũ, vaîg nuõpļaũt smuki. kâc nesmukuṁs, kad liẽla paspaĩle paliêk! / tas nesmukuṁs jaû krît acĩs.*

nespêcīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir fiziski vājš, tāds, kam nav spēka (par cilvēku vai dzīvnieku, tā ķermeni, ķermeņa daļu).** *besspêcîks i vęc, nespêcîks. / vęci ciĻ̂vęķi aṙ, tâdi nespêcîgâki steberê. nevaṙ vaĩs tik ãtri paiẽt. / vaî tu ķeñtêsi lĩdz isstrâdât citiêm? – us tâdu vâjâku, nespêcîgâku teîca tâ. / kaîkaṙs i neliêtîks, nespêcîks. tâc mas kaîkaṙs duõmâ maĻ̂ku nęst!*

nespẽjīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas (piemēram, fiziskā vājuma, slimības, vecuma dēļ) nav spējīgs ko darīt, veikt.** *ciĻ̂vęķs, kas palicis vęc uṅ nespẽjîks uṅ kaṁ nav ne·viêna, tuôp citiêm paṙ nastu.*

nespẽjnieks m., ***nespẽjniece*** f.; subst. **Cilvēks, kas slimības vai vecuma dēļ nav spējīgs strādāt un sagādāt sev nepieciešamos iztikas līdzekļus.** *vęc ciĻ̂vęķs – kuô tad nuô tâda nespẽjniêka vaĩ vaṙ gribęt! / katrâ pagastâ bij tâda nabaģine. pagasc tuô ũsturẽja, salika iêkšâ sava pagasta nespẽjniêkus, kaṁ nebij, kas abgãdâ.*

nespęķs subst. **Spēka trūkums, fizisks vājums; bezspēks.** *dârbâ nespęķs ûznãk, nuôgũrst, jâatpũšâs. / vęcaîstęs jût tâdu nespęķu nuô paša rîta jaû. / ûznãk tâc nespęķs, jâkrît nuô kãjâm.*

nespîdīgs, ***-a*** adj. **Nespodrs; blāvs.** *pavasari ârkla lemesis tâc nespîdîks. bet, kad iẽlaîž zemê, atkaĻ̂ spîd. / puĩsis apavis nespîdîgus zâbakus, bija sliñks nuõpucęt.*

nespuôžs, ***-a*** adj. **Blāvs.** *šuônakt mẽnesis tâc nespuôš. bûs slikc laĩks.*

nest v. **1. Turot (ko), parasti rokās, uz muguras, uz pleciem, un virzoties (kurp) pārvietot (to).** *žĩdi nuô Prũsijas nesa prũsines uñ zĩdenes. / jaûnaîs Miñdelis nesa uz muguru* [preci]. *Leĩbis arî nesa uz muguru savu preci. / es pate ęsu nęsusi maîzîti. nuô veĩkala nesu* [maizi], *nãkuôt nuô skuõlas. / pate māte dubļus brida, mani nese ruocīnā.* (LFK 1961, 10569) / *stuõveris arî divâm uôsâm, a caũrumu. uñ tuŕ varî iššaũt buõmi, ku varî nęst. / ka kâc nãca mãjã, ta deva viņam̂* [tas ir, sunim] *kuô nęst – kâdu suõmu, mañtu. / ai mīļu dēlīnu, paduodi nūjīnu – nevaru jauņaves dāvanas nęst.* (LFK 1818, 259) ☐ ***nest ar nešanu*** – nest rokās. *dabujuši nęst a nešanu zãrku us kapiêm kâdu kilmetru, pus·uõtru.* ☐ ***nest pie krusta*** – nest kristībās (jaundzimušo). *es, taûtâs aîziẽdama, krustamãti neaîzmiŕsu – sedzu baĩtu viĩlânîti kuplajâmi bârkstîtêm. tã mañ nesa piê krustĩna, tã pãrveda sẽtĩnâ.* ✧ ***nest nelaĩmi.*** Sk. *n e l a ĩ m e .* ✧ ***kuo*** (arī ***cik***) ***kājas*** (arī ***nagi***) ***nęs*** – cik ātri vien iespējams (pārvietoties). *Jãnîti, teû jânuôiẽt uz buõti, nev sâles. vêl tu, lidz ciêti taĩsît, nuôiẽsi. nu skrej, skrej labi ãtri, kuô kãjas nęs! / ka pamanîja mũs, ta puĩka laîda pruôjã, cik kãjas nesa. bî iêgãjis ķiŕšuôs. / nu jaû mazaîs pamuka. aîsskrêja pruôjã, kuô nagi nęs, ka es liku grãmatu lasît.* ✧ ***sevi nest*** – atstāt labu iespaidu par sevi (piemēram, ar savu uzvedību, ģērbšanos). *viñš tâ labi mâcêja isturętiês, sevi nęst, tâ parãdît sevi. / mũsu saîmniêks mâcêja sevi tâ labi nęst, labi ģęrptiês.* // **Nodot ziņas.** *desmitniẽki ziņas nesa pa mãjãm, kâdus rîkuôjumus.* // **Turot (ko), piemēram, uz muguras, mutē, un virzoties (kurp) pārvietot (to) – par dzīvniekiem.** *gliẽmêzis a visu nameli te iŕ ûdeńs malâ. tas nęs savu mãju uz muguru.* // **Izturēt, paciest (ko nelabvēlīgu).** *ta nu sapļaũkâju tuõ vĩru! kuô viš dzeŕ, ka nevaŕ nęst.* ✧ ***dũša nęnęs*** – kļūst nelabi. *mañ tik piparuôc uñ sâlîš êdiêns nesmeķ – dũša nęnęs.* ✧ ***nest savu krustu*** – paciest grūtības, ciešanas. *katram̂ ciĩvękam̂ savs krusc nęsam̂s, ka kâdas będas nuôtiêk. / grũti bî pêdêjiê mẽneši vęctęvam̂, katram̂ savs krusc jânęs lidz galam̂.* // **Būt ar kā (piemēram, izteikuma, runas) saturu saistītam; atbilst kā (piemēram, izteikuma, runas) saturam.** *pruôjâm gãju, nesaklaũsu, kuô runâja pakaļâ. zinu savu aûgumiņu tuõ valuôdu nenęsuôt.*

2. Ar savu plūsmu, savas kustības enerģiju virzīt sev līdzi (parasti par ūdeņiem, vēju). *straûme nęs* [baļķus] *pruôjâ, tik labi, ka baîl. / upe nese līguodama baltu linu ērkulīti.* (LFK 1954, 537) / *saûgdam̂s nevaŕ sasaûkt! vẽš nęs baĩsu pruôjâm. / tâc sãmenis viẽn pûš, mâkuõņus nęnęs. / vis·vaĩrâk âzenis nęs liêtu.* ✧ ***aiziẽt*** (arī ***nuoiẽt***), ***kur nelaĩme nęs.*** Sk. *n e l a ĩ m e .* ✧ ***kâ vẽja nęsts*** – ļoti ātri (parasti skriet). *puĩšelis aka aîsskriên kâ vẽja nęsc.*

3. Ražot (medu) – par bitēm. *rudenî bites nęs mędu nuô viņiêm* [tas ir, *siliem*]. / *rûktenes ziêd labi, bites iẽt mędu nęst. bet mędus drusku rûktęńs. / baĩtaîs âbulińs –* [no tā] *bites mędu nęs. nuô šitã vaŕ dabũt tuõ nektaru, tuõ sulu bites.*

4. Palīdzēt dzemdībās. *tã vęcâ* [kaimiņiene] *bęrnus nesa. mañ Añnu aŕ iênesa.* // bērnu val. **Piegādāt (bērnu).** *brãlĩti, mãsiņu – visus staŕķis nesa. / ta jaû svêtęļi nesa bęrnus. svêtẽlis tag vaĩ nęnęs* [bērnus].

5. Izturēt (par ledu); būt tādam, uz kuru darbojas (kā) galvenā slodze un kurš nodrošina (tā) stabilitāti (?). *lędus vêl lĩgańs, labi nęnęs. / lędus tikkuô sastiñdzis, velĩ nenęs, velĩ nevaŕ iẽt. / lędus vêl tačũ labi nęnęs, bet jaû iẽt pãri. / puĩka teîca tęvam̂, ka upê jaû lędus nęs – vaŕ iẽt pãri.*

nesteîdzīgs, ***-a*** adj. **Lēns.** *nesteîdzîks ciĩvęks, kam̂ bez apstâšanâs dârps. tad ari liên kâ ķĩlis, kuô dzęń.*

[I]***nesties*** v. **Dzemdēt (par dzīvniekiem).** *guôvîtes ka nęsâs, tuŕ visu nakti jâpavada. / nu tã guôve nęsâs, bet es velĩ ne·kã nejękstu. mãte naû klât.*

[II]***nesties***: ✧ ***prâts nęsas*** – saka, ja ir vēlēšanās, griba (piemēram, ko darīt). *nu prâc nęsâs tuõ nuôpiŕkt, bet dârks gań i.* ✧ ***prâts nenęsas*** – saka, ja nav tieksmes pēc kā, (ko) darīt, kur doties u. tml. *mań us tuõ Añnu ne·maz prâc nęnęsâs.*

nestiprs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas neiztur kādu (parasti nelabvēlīgu) iedarbību (parasti par priekšmetu); neizturīgs.** *sãrms sàęd drẽbi. nestipra paliêk. / kas tev te turês tuõ ciŕvi! tam̂ kâc kâ skaĩgańs – vaŕ salûst. tas i nestiprs. / taũva bija nestipra – tikkuô pãrviĩkâs prãms. nu kâ mata galâ. /* [diegs] *istĩsis – tâc plâns, gaŕš kļuvis, nestiprs palicis. / kaŕstu êdiênu baruôkļiêm nedeva, laî nęv nestipras dęsas dẽjuôt.*

2. Tāds, kam ir maz spēka; nespēcīgs. *sêduôt tã kãja paliêk nestiprâka.*

nęstuves, arī vsk. ***nęstuve*** subst. **Ierīce (plāksne, kaste u. tml. ar rokturiem), kas paredzēta kā pārnešanai un ar ko parasti strādā divi cilvēki.** *kad jaû vadus i piênācis piê malas, ta* [..] *vadu sâk viĺkt uz drãgâm. tãs i tâds nęstuves. / drãga i vêl taga tâda nęstuve. arî tuõ varî visu kuô nęst.*

nesuliņš. Sk. *n e s e l i s .*

nęsums subst. **Paveikta darbība, rezultāts →** ***n e s t .*** *tuo* [vainadziņu] *nesīšu māsiņai par launaga nęsumiņu.* (LFK 1961, 10035)

nesuñtulis subst. **Stiprs vējš.** *nesuñtulis – liẽls vẽš. vęcâmãte a·viênu tâ teîca. / nesuñtulis dzęņ smiĺtis pa ceļu. / nu* [vējš] *pûš gaṇ kâ viêns nesuñtulis!*

nesvaîgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas nav svaigs.** *dviñga irî arî slikc, nesvaîks, sastãvẽjiês gaîss.*

nêši, reti vsk. ***nêsis*** subst. **Darbarīks (kā nešanai) – pār pleciem liekams koka loks, kam abos galos piestiprināta aukla ar kāsi; šāds darbarīks kopā ar nesamajiem priekšmetiem.** *nêši irî ûdeṇs spaĩņu nešanaî. arî nêšiêm nęs divus spaĩņus, uskabinâtus us knabîšiêm. / nêši – us pleci pãrliêk, katrâ pusê spañnis. / nêši bi nuô kuôka. katrâ galâ bi kâsîši, ku aîskabinât lîksti. ku ta taga tâdi bûs! / nêši – a tiẽm spaņņus nęs, luõpiêm nęs* [barību]. *muĩžâ dikti liêtuôj nêšus. a nêšiêm piẽnu nesa mãjâ. /* [pienu] *nesẽm mãjâ nuô ganîkles a nêšiêm. / ķêķa grãpî nav ne·maz ûdeņa. atnes kâdu nêsi! / mūsu māte bẹ̄dājās, kur būs ņęmt ūdens nẽšus. panāksniekiem līki plęci, tie būs labi ūdens nẽši.* (LFK 1818, 694)

nešķîstenis subst.; lamuv.; novec. **Negants radījums.** *parî ciĺvęku arî teîc – nešķîstenis, puĺku runâtãjs, tęñkuôtãjs.*

nešķîsts, ***-a*** adj. **1. Netikumīgs.** *blañduõņa irî tâc nešķîsc ciĺvęks, kam̂ nav ĩstas mãjviêtas.* ☐ ***nešķîsts garîs*** – velns; ļauna mitoloģiska būtne. *tu nešķîsc garîs! iẽt kâ nešķîsc garîs.* ✧ ***kâ nešķîsta gara apsę̂sts*** – saka, ja kādu pilnīgi pārņēmusi, tur savā varā kāda doma, ideja, darbība. [dažs] *us tuõ krâpšanu uṇ zakšanu kâ nešķîsta gara apsę̂sc. cik iĺgi tâ iẽs! gaṇ iêliks ciêtumâ.*

2. ar not. gal.; subst. noz.; novec. **Velns; ļauna mitoloģiska būtne.** *vęĺ̃ls* [jeb] *sãtęṇs* [jeb] *ļaũnaîs garîs* [jeb] *nešķîstaîs – tâ jaû senâk teîca, ka bija dikti dusmîks us kuô.*

nešļava subst. **1. Nesamais; nasta.** *žĩc, piẽbâzis liẽlu kuli a mañtâm, nęs uz muguras. kâ tu tâdu nešļavu vari panęst?*

2. Māņticīgo uztverē – noburti priekšmeti, pārtikas produkti, ko slepus iznēsāja pa mājām, lai kaitētu cilvēkiem vai mājlopiem. *siẽvas, sariêbdamas cita citaî, nesa nuõlikt nešļavas nama priêkšâ. / nešļavas kâdi nuõlikumi, burîvîbas. uõtra nedrîkstêja sviêst pruôjâm – baĩdîjâs, kâ nav sabũrc. tâ viš turî stãvêja.*

nešpętns, ***-a*** adj. **1. Agresīvs, nikns (par dzīvniekiem).** *nuô tã nešpętnâ tękuļa visi baĩdîjâs.*

2. Tāds, kura saturs aizskar, apvaino; nepieklājīgs; rupjš. *viņa tâdas nešpętnas dziêsmas laîda pa ritîgam̂ vaļã.*

nešuks subst. **Maisu nesējs.** *uõstâ bi strâdniẽki. ka lãdâja kuģus a labĩbu, ta ciĺvęki nese aûkšâ. tuõs saûca pa maĩšukiêm* [jeb] *nešuks.*

nešus adv.; savienojumā ar verba *nęsāt* formām vai atvasinājumiem no tā. **Lieto, lai uzsvērtu, ka darbība notiek nesot.** [manas slimības laikā] *aka maṃma nęsâja nešus piê ãrsta. ta aka divi trîs mẽneši nevarêju iẽt skuõlã.*

netaîsni adv. **Nepatiesi.** *klabatâ turî – ka viš netaîsni runâ.*

netaîsnība subst. **Netaisnīga izturēšanās, rīcība, runa.** *sũdzêjuši tiêsâ, ka uõtris izdarîjis kâdu netaîsnîbu. / pêdêjuô reĩzi es ęsu jũsu mãjâs, necelŝu vaĩs savas kãjas te. tâdu netaîsnîbu maṇ nuõdarija! / pa tuõ netaîsnîbu pat akmeņi brę̂c uz debesĩm. – tâ teîca, bet maz.*

netaîsnīgi adv. **Tā, ka (kas, piemēram, spriedums, prasība) ir pretrunā ar taisnīguma izjūtu.** *viņu netaîsnîgi nuôtiêsâja.*

netaîsns, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas neatbilst patiesībai, nav patiess (par runām).** *muĺdi tu – tas tâc kâ lamu vârc, ka kuô netaîsnu runâ. / saleî pa daũdz – kuô netaîsnu* [pateic].

2. Tāds, kas ir iegūts negodīgi. *tę̂s nuôvẽlêja savu mañtu bę̂rnu bę̂rniêm, bet vęcâkâ dę̂la bę̂rni tiêsas ceļâ iêguva uṇ pãrêjiêm nedeva ne·kuô. bet dzîvuôjuôt viņiêm tuômę̂r ne·kâda labuma nebija, kamę̂r tiẽ, kam̂ nedeva, bija istikuši. netaîsna mañta aûgļus neņęs.*

netâls, ***-a*** adj. **Tāds, kas atrodas nelielā attālumā, samērā tuvu.** *gãju pãri pļavâm uz netâluô skuõlu.*

netâlu, arī ***ne·tâlu***, ***netâļu***, ***ne·tâļu*** adv. **Nelielā attālumā, samērā tuvu.** *kâdureĩzu puĩši isũrba sệrkanuô sviklu, iẽlika sveci, iêdẹdzinâja uñ nuôlika netâļu nuô ceļa, laî tiŕdzniẽki rẹdz. / netâļu nuô Liẽpâjas i Putnu kaĩva. / mana mãsa dzîvuô ne·tâlu nuô* [Nīcas] *ceñtra. / pašiêm guôvis bi, bet ne jaû baruôtas. meš bi ne·tâlu. mežã iêdzina uñ ganijãm. / ku tas uguñsgrệks i? – tas te·pat ne·tâļu* [jeb] *ne·tâlu, pãri pļavâm.*

netãrpis m., [I]***netârpe*** f.; subst. **Cilvēks, kam piemīt nevēlamas, nosodāmas rakstura, personības īpašības.** *netârpe i palaîdne. / tâc netãrpis – nedãrs ciĩvệks.*

netãrps, arī ***netârps*** m., [II]***netârpe*** f.; subst.; adj. **Cilvēks, kam piemīt nevēlamas, nosodāmas rakstura, personības īpašības; tāds, kam piemīt nevēlamas, nosodāmas rakstura, personības īpašības.** *ķivãlis i tâc izņĩcis, ta ka tâc ķivãlis. viš tâc izņĩcis – ne viš varî labi izrunât, ne labi izdziêdât. viš tâc nẹvệrc, tâc netãrps. / viš tâc ķivãlis viên i, tâc netãrps vârdsakuôt. / tu tâc netârps! sit tãs guôves! / netãrps – tas i nekriẽtns, nevĩžîks, neguôdîks ciĩvệks. / ku tu tâda netârpe meîtine cệlusês? tệs, mãte guôdîgi ļaûdis.*

neticis, ***-kuse***, arī ***-kusi*** divd.; adj. noz. **Slinks, nolaidīgs.** *ka tu iêgãj tâdâ mãjâ, kuŕ nebij visi gaņģi isslaũcîti, visas malas, ta jaû teîca, ka tuŕ i netikušas meîtas. / neticis – kas nav laps strâdniêks. tas jaû neticis daŕbâ. / kãlab bija miêzîtim̂ daũdz sệņẹlu, maz miĩtiņu? kãlab taûtu mãmiņaî aûg meîtiņas netikušas? / kãlabada ciêmĩnam̂ daĩļas meîtas netikušas? / nāk brāļiem tāda slava, ka māsiņa netikuse* [..], *snauž pirmāja vakarā.* (LFK 1961, 10148) */ tālu jāja slinki puiši, labu meitu lūkuoties. tālu jāja, dārgi pirka, pārved slinku, netikušu.* (LFK 9, 136) */ tuõ vajag ļẹpnam̂ tệva dêliņam̂ – ļẹpni jûkt, ļẹpni braûkt, netikušu vizinât. / kuŗa* [meita] *tâda netikuse, zaķîc pũru vizinâja.* // **Neizdarīgs, nevīžīgs.** *tã tâda netikuse meîta. viņa tâda liẽla uñ tâda nèizdarîga, iẽt tâ slumpâdama.*

netiêsa subst. **Nepatiesība.** *tuŕ viš tâ nuôblam̂bâ, tik runâ pulĩku – i tiêsu, i netiêsu.*

netiklis m., ***netikle*** f.; subst. **Cilvēks, kam trūkst kāda, parasti darba, tikuma; slinks, nevīžīgs cilvēks.** *ai puisīti, netiklīti, kam nelīdi līdumiņu? citi puiši alu dzēra, tu dzer purva ūdentiņu.* (LFK 1817, 65) */ tikušam̂ dêlĩnam̂ ciêmâ aûga lĩgavĩna. šâdam̂ tâdam̂ netiklĩtim̂ pãr nuõvadu vizināja. tikušâm meîtĩnâm ciêmâ aûga arãjĩns. šâdu tâdu netiklĩti pãr nuõvadu vizināja. / aî mãmĩna, mĩļa, baĩta, vaî tev manis žệl nebij? izluõlâj, paaûdzêj, adduôd taûtu netiklîtim̂. / spuôža zvaîgzne gruõzĩjãs piê zilâm debesĩm. tâ gruõzãs maŋs prâtiņš, aŕ netikli runãjuôt.*

netikls, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam trūkst kāda (parasti darba) tikuma; slinks, nevīžīgs.** *netiķelis iŕ netikls ciĩvệks, ļuŕba.*

2. Tāds, kas ir pretējs morāles normām. *Kairine* [..] *pulka dziesmas zināja, ir tiklas, ir netiklas.* (LFK 1961, 10593)

netikums subst. **Nosodāms, peļams, morāles normām pretējs izturēšanās, rīcības veids.** *viņš jaû ciênija iêdzệrt, daũdz runât. viņam̂ bi tâc netikum̂s. / visu – labus tikumus uñ netikumus – tas puĩka varêja iêzîst aŕ mãtes piẽnu. kâ viņa darija, tâ dệls ari dara. / Miķêlis issmêja tuõ Añnu, bet beîdzuôt aŕ visu Añnas netikumu paņẽma paŕ siẽvu.*

netiķelis m., ***netiķele*** f.; subst. **Cilvēks, kam trūkst kāda (parasti darba) tikuma; slinks, nevīžīgs cilvēks.** *netiķelis iŕ netiklis, slikc ciĩvệks.*

netĩri adv. **Tā, ka ir parasti nevēlami piemaisījumi.** *damp̂a iskũla tĩrus graûdus. aŕ kuĩmašĩnu kũla netĩri,* [graudi bija] *aŕ visãm pẹlũm.*

netĩrība subst. **Tīrības trūkums.** *viņi* [tas ir, stārķi] *tâ nuôtaĩsa netĩrîbu gaŕ tuõ lizdu. / tã bi netĩrîba – ne guôves sukâja, ne pucêja. a piŕmuô piẽna lâsi tik nuôslaũcija. /* [zosu *gurbā*] *iêkšâ ne·kâda netĩrîba nebi. /* [lopa zarnas] *pãršķêrda us pusi, istĩrija, a sâli bêrza, a nazi nuõkasija, a ûdeni nuômêrcêja, nuõskaluôja, ta kâ ne·kâda smaka, netĩrîba nebi.*

netĩrs, ***-a*** adj. **1. Tāds, ko klāj netīrumi; tāds, kurā nav uzturēta tīrība.** *grîdu beŕž, ka netĩra.*

2. Tāds, kura ķermeni, ķermeņa daļas, apģērbu klāj netīrumi (par cilvēku). *cũkas dẹguñs – tâ teîc uz netĩru ciĩvệku.*

3. Tāds, kam nav dzidruma; tāds, kas ir duļķains, piesārņots (par ūdeni, ūdenstilpi). *dum̃bẽrî i netĩrs ûdeñs.*

netĩrums subst. **1. Puteklis, dažādu veidu (piemēram, gāzu) nosēdums, gruzis, atkritums.** *ta vĩriêc a stipru ruôku nuõcệrt tuõ* [cūkas] *aûsi, laî visi sviêdri uñ netĩrumi iziẽt nuô aûses dubẹna. /* [aitas] *kuņģi adgriêž nuô dẹsâm, pârgriêž uñ izgâž visus sũdus, netĩrumus laũkâ.*

2. Traips (audumā, apģērba gabalā). [velējot veļu] *sita, tad issita visus tuõs netĩrumus laũkâ.*

netīšām, retāk ***netīšu*** adv. **Nejauši.** *ka mętuõt netīšām nuô viêna cęla uz uõtru pãrtiņ blaku, ta isnãk pa siênu îsâks. / tas bi tīšu, tas nebi netīšu. / citas bum̃bas jaû te* [kara laikā] *nuôkrita tīšu vaî netīšu. / ciêmīnu tęs savas gũžas tīšu prâtu laîda uõtra aûzâs uņ izlikâs, ka iêgaīšas netīšu. / netīšâm saîmeniêce izvãrija rîku drãnu. panãksniêki apędušī, teļa gaļu duõmâdami. / netīšāmi es ielēcu mātes meitas istabāi.* (LFK 1818, 24) / *netīšām es iesēdu pie tautieša kamanās.* (LTD VII 378) / *netīšām es nuolauzu birzē bẹ̄rza galuonīti.* (LFK 9, 55)

netrum̃pa, arī ***netrum̃pa*** subst. **Spēļu kārts ar mazāku vērtību, nozīmi (spēlē).** *tu varêji atmęst kâdu netrum̃pu. nuôcîrst tu nevari. / spę̃lâjuôt vĩri vaŕ pãrķę̂rt trum̃pu pa netrum̃pu. prasa trum̃pu laî duô, bet iêdeva netrum̃pu.*

netuõre subst. **Paradums.** *tam̂ zîŕgam̂ i slikta netuõre – kuôž.*

netvîŕts, ***-a*** adj. **1. Nevarīgs; nespēcīgs.** *tikkuô radiês teļš pa·visam̂ netvîŕc. padzīrdîs a piẽnu – atsaǵẽvelêsiês.*

2. Tāda (dzija), kas pārāk mīksti savērpta. *ta savę̂rpuši tuõ viĹlas dzivi tik netvîŕtu, glę̂vu, ka nevaŕ ne cim̂dus nuõadît.*

neuzjẽmīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir vāja griba, tāds, kam trūkst drosmes, iniciatīvas; gļēvs.** *mîkstčaũlis i tâc baîlîks, nèuzjẽmîks cilv̂ęks.*

neuzmanība subst. **Izkliedēta, nenoturīga uzmanība.** *kad izdarija kâdu kļûdu, kaũ kuô saplêsa, salaûza, pazaûdêja – vaî aîz neũzmanĩbas uņ isklaĩdĩbas vaî kâ citâdi –, ta tiẽ bija kliẽsti.*

neuzmanīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam piemīt izkliedēta, nenoturīga uzmanība; izklaidīgs.** *isiŕgalis – tas tâc ne-uzmanîks, nevẽrîks. viss viņam̂ zûd uņ krît.*

neuzticams, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *u z t i c ē t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kam nevar uzticēties, uz kuru nevar paļauties.** *špigulañc* [jeb] *spigulañc – tas iŕ tâc nèusticam̂s.*

neuzvedīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kura izturēšanās, rīcība, runa neatbilst sadzīves normām.** *teîca tīšļaks paŕ tâdu nesaturîgu cilv̂ęku. ne-uzvedîks, izguris tas i. / lem̃pîks i tâc ne-uzvedîks.*

nev, arī ***nęv***, ***nevā***, ***nevād***, ***nevaid***, ***nevaida***, ***nevaidās*** tag. 3. pers. forma → v. *n e b û t*; novec. **Nav.** *nu maṅ vaĩrâk nev, kas mugurâ uṅ sasiêc drãnâ. / Janis vêl ne·kã nev dabujis – tukša kule uz muguras ļiṅkâjas viẽ. / nu kuô tu padarîsi! cik reĩzu nev teîkc, laî savas liêtas, ka beîdz dârbu, saliêk vãgũzî. bet nê! teîcis, neteîcis. kuŕ beîdz, tuŕ pasviêž. / ragi nev viênâdi – citi* [govij] *lîki, citiêm taîsnâki. / teîca ari uz nenuôpiẽtnu cilv̂ęku – nu tas tik tâda vẽjasluôta! nev kuô viņâ klaũsîtiês! / tuŕ sâk kûpę̂t dũmi. ka tik nev kâda skãde! / kaŕstu êdiênu baruôkļiêm nedeva, laî nęv nestipras dęsas dẽjuôt. / šuôgad nuô tuõ kâpuôstu ne·kas nevâ, čaũganas viẽn isaûgušas. / nevâ malĨkas iẽnęsc, jâiẽt iẽnęst. / nevâ pâkšu šuôgad pupâm.* (LVDApr. 75) / *šuôdiên nevâd laps laĩks. / maṅ tâda daîkta nevãd. / dziêdât maṅ aŕ meîtâm, maṅ nevãd lĩgaviņas. / dzeram̂, kuṅga sulaĩnîši! vaî naûdĩnas mum̂s nevaĩd? mum̂s naûdĩna pakaĻ nãca sidrabĩna vãǵîšuôs. / tas nevaida nevienam, kas manam kumęļam.* (Bitners 1844, 117) / *ne maîze iscępta, ne putra isvãrîta – ne·kã nev. nevaĩd, nevaĩdâs uṅ nev.*

nevainība subst. **Vispārināta īpašība → *n e v a ĩ n ī g s* (tāds, kam vēl nav bijušas dzimumattiecības) (?).** *es jums saku, panāksnieki, uz caura krę̄sla nesẹ̄žiet. kaķīts jūsu nevainību ar ķepiņu rubināja.* (LFK 1818, 400)

nevaĩnīgs, -a adj. **Tāds, kas nav izdarījis neko tādu, par ko pēc likuma būtu sodāms; tāds, kas pēc likuma nav vainojams kādā noziegumā.** *tuõ jaû taga ne·viêns nepateîks, vaî viņš bija nevaĩnîks. kas tuõ ziṅ, kas tuõ mãju nuôdędzinâja.*

nevajadzīgi adv. **Bez vajadzības.** *griêz tuô âdu nuô malas, laî isnãk vaĩrâk! nevaîg nevaîdzîgi šķę̂rdę̂t. / nevaîdzîgi, pa niẽkiêm izniẽkuô tuõ naûdu.*

nevajadzīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas nav vajadzīgs.** *apkražâtiês i tâ apkraũtiês a šuô, a tuô, a vaîdzîgu, nevaîdzîku, a maṅtâm. / visu, kas nevaîdzîks, sanesa uz bẽliņǵi.*

nevaĨdāms, ***-a***. **1. Noliegts divd. → *v a Ĩ d ī t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir tik draiskulīgs, kustīgs, arī tik nesavaldīgs, nenosvērts, ka to grūti vai neiespējami savaldīt, apvaldīt (par cilvēku).** *nevaĨdãms puĩka, mas palaîdnis puĩšelis iŕ drašķis. tâ parasti saûc tik bę̂rnus. / drašķis iŕ tâc puĩšelis – nemiêrîks, am̃pelîks, nevaĨdãms. / draĩšķîks iŕ nerãtns, nevaĨdâms. / nedaîkc viņa iŕ. tas i tâc nelaps, nevaĨdâms, nerĩža.* // **Tāds, kas nepakļaujas cilvēkam (par dzīvnieku).** *tas tâc straûš ziŕks, nevaĨdâms. / kulĨturis i tâc nevaĨdâms – ziŕks, suṅs. uz luõpu tuõ kaû kad teîca. / tik traks, nevaĨdâms tas*

jaûnaîs zirks. tuõ nevarî ne·kurî braûkt viênu pašu. / apaûšiêm i dzęĺzi. kas tâc nevaĺdâms zirks, iêliêk tuõs mutê.

nevaluodas subst. **Baumas, tenkas, ko izplata ar nolūku aizskart kāda godu, aizvainot kādu.** *plaṁpât irî tâdas nevaluôdas runât, tukšu runât.*

nevaļa subst. **Stāvoklis, kad nav nemaz vai ir ļoti maz brīva laika, kad ir daudz steidzama darba, rūpju.** *šuôdiên nevarî runâtiês. tâda nevaļa – maîze jãcęp, guôves jãslaûc, viss mãju darîps jãdara.*

nevarēšana subst. **Nespēja (ko veikt).** *kaṁ vaļa sęrgaļât, ta jaû varî. bet, ka jâdziêvâ, ta jâiêt pa visu nevarêšanu.*

nevarīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas pats nespēj savā labā nekā izdarīt, kam vajadzīga citu palīdzība.** *kuslęns i nevarîks bęrns, kuô satiṅ lupatuôs, luõps aka maziṅš. / puĩkas islašâja viênu nuô sava bara. tas tâc nevarîks.*

neveĩkli adv. **Tā, ka rīkojas, izturas bikli, nedroši.** *ta kâ pļęgurîs iêt – ka tâ neveĩkli. / tas kaĩmiņš tâ neveĩkli iêt.*

neveĩkls, ***-a*** adj. **Tāds, kam nav vajadzīgās izveicības (piemēram, kādā darbā), tāds, kam (kas) neveicas, nepadodas.** *klaņķis vaĩrâk zîmẽjas us tâdu liẽla aûguma neveĩklu, leṁpîgu ciĺvęku, kurîš tâc neveĩkls kustîbâs. / tas* [puisis] *tâc luṁzaks, garîš, neveĩkls, ritîks luṁzaks. / ja neveĩkls – meñci nevarî nuôķęrt, ta pãrêjiê teîc – nu arî·diêvu, Pẽču! es tavu maîzi vaĩs neêdîšu.* // **Tāds, kurā izpaužas šādas īpašības.** *klubažâšana irî tâda lęnâka iẽšana, neveĩkla iẽšana. / luṁzât irî tâ juõcîgi iêt, ta kâ skriêt vaî kâ lĩdzîgi. tã tâda neveĩkla darbîba.*

nevẽrīgi adv. **Pavirši, nekārtīgi.** *isîrgalis i, kaṁ darîps neveĩcâs, liêtas krît nuô ruôkâm, nevẽrîgi kâdu darîbu dara, nuô kura ne·kas nav. / kuô tu tik nevẽrîgi vari smęĺt tuõ maîzi! griêz smuku riêciẽnu!*

nevẽrīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas izturas nolaidīgi, pavirši (pret sevi, savu ārieni, apkārtni); tāds, kurā izpaužas nolaidīga, pavirša attieksme (pret sevi, savu ārieni, apkārtni).** *čaṁpa i nevĩža, nevẽrîks* [cilvēks]. */ isîrgalis – tas tâc ne-uzmanîks, nevẽrîks. viss viņaṁ zûd uṅ krît.*

nevęrti adv. **Neveikli (piemēram, klibojot, zvāļojoties) – par gaitu.** *kaĩmiņš tâ nevęrti iêt, zvãļuôdamiês. / tas vecis jaû neiêt tâ taîsni, bet tâ nevęrti.*

nevẽrtīgs, ***-a*** adj. **1. Mazvērtīgs.** *zuôseî vis tã nevẽrtîgâkâ uõla. / lâcaûzas* [jeb] *lâčaûzas i sîkâkas aûziņas. tiẽ graûdi nevẽrtîgi – iêkšâ naû ne·kâda graûda. tã i nezâle. / kas strâdâ un isduô nuôpeĺnîtuô šâ tâ, iêgãdâjâs kuô nevẽrtîgu, iznãk, ka nav ne mañtas, ne naûdas. / ka pa tuõ pĩsiênu runâja, ta isnãk kaû kas nevẽrtîks. tas us pļavãm, ganĩbãm bi* [teikts].

2. Nespēcīgs. *kaũ kas tâc nevẽrtîks, gaũdęṅs us kãjãm irî kusls. mazi cãlęṇi, gũžęṇi kâdreĩz tâdi kusli irî.*

nevęrts, ***-a*** adj. **1. Mazvērtīgs.** *bũcĩnas i tâdas mazâkas plũmîtes. zilãs i tãs mazãkãs, nevęrtãkâs. / pakulas i nevęrtâkas. turî bi rupjâki palagi. / te jaû visas naglas bi sadęñktas. tãs bi nęvęrtas naglas. / viš* [tas ir, tēvs] *iêspẽlêja labas kãrtes, bet bija arĩ nevęrtas.*

2. Tāds, kas ir maza auguma, fiziski vājš, nespēcīgs, nevarīgs. *ak tu buṁplis tâc! tâ te teîca us tâdu mazu, nevęrtu. / cęrũzis, cęrũze irî tâc maza, nęvęrta aûguma. / ka kadreĩz piêdzima tâc nęvęrc teļîš, ta turî murkâja uṅ pûta ęĺpu. / tas puĩšis bî tâc istĩsis, tâc nevęrc. nevarêja tâ savâktiês. / taṅteî tãs ruôks tâds nevęrts palikušs, viss krît nuô ruôku laũkã. / tas tâc nevęrc gãjẽjs.*

3. Neapķērīgs. *tas puĩsis bija tâc nèaptęsc, nevęrc. viņaṁ ne·kuô nevarêja ûsticęt.*

4. Neveikls (piemēram, par gaitu). *tã streĩpuļuôšana i tâda nevęrta iẽšana. / bęrnaṁ veĺ tâda nevęrta iẽšana.*

nevęsęĺs, ***-a*** adj. **Slims.** *nęvęsęĺs, vãrks ciĺvęks irî saņĩcis. luõps arî varî bût saņĩcis. / veĺ tas viêns cętũrksnis* [govs tesmenim] *i nęvęsęĺs.*

neviênādi adv. **Atšķirīgi.** *tã vaga bîse a tâdu bañgu, a tâdu lîkumu. neviênâdi aûga tiê rãceņi, cic garâks.*

neviênāds, ***-a*** adj. **Tāds, kas ar kādu pazīmi, īpašību atšķiras (no kā).** *ja* [govij] *slimas aknas, ta i plaṅkumaînas, neviênâdas. / taûtiêc braûca pũru vęst neviênâdis kumelinis, mũs brãlîtis mežâ braûca, bij viênâdi kumeliņi. / zâbaks vîzeî nav brãlis – teîc uz diviêm neviênâdiêm.* // **Nevienmērīgs.** *suvęns baĩc, bet neviênâc – tâc juôslis. / labi nenuôkrãsuôtas dzives strũglaînas, ku krãsa neviênâda. / tã dzive neviênâda – viêtâm smaĺka, viêtâm rupja. cic teîc – kuṅdzinus uṅ gaspažas viẽn savęrpuse. / tas aruṁs tâc neviênâc.*

ne·viêns noliedzamais pron. **1.** teikumos ar noliegtu v.; subst. noz. **Norāda uz personas neesamību, uz personas pilnīgu noliegumu.** *cũkas ganuôs negãja. ne·viêns cũkas neganija. /*

aûzu maîzi ne·kad ne·viêns naû cepis. aûzu maîze i rûkta. / tad jaû puzdiênâ uñ laũnagâ ne·viêns iskaptes nekapinâja. / [talkās] *ne·viêns naûdu nemaksâja. / kũtĩ jaû ne·viênc uz maniêm kaňkariêm neskatâs. / vakarã, gulệt ejuõt, vaîg aîššaũt dures, laî ne·viêns neiênãk. / gavilĵ piêci, gavilĵ seši, ne·viênaṁ neskanêja. / ne·viens mani tā nemīla, kā mīl mani māmuļīte.* (LFK 1961, 10569) */ viņaî nevaŕ ne·viêns iẽtapt, nevaŕ pa prâtaṁ izdarît. / asarîši, raûdas bija, bet lîdakas ne·viênas.*

2. teikumos ar noliegtu v.; adj. noz. **Norāda uz dzīvas būtnes, priekšmeta, parādības neesamību, pilnīgu noliegumu (parasti kādā vietā, kādos apstākļos).** *meîtene mājã? guôve nav ne·viêna mājã! / vasarâ* [bērza sulu] *dzêra. ne·viêni dzêriêni nebî gâršîgâki. / kas tâ vaļâ stãvêjis tâc dzêriêns, viņaṁ ne·viênas gaŕšas vaĩrs nav, pilĩnîgi nuôšãlêjiês jaû i. / tuõ kukuli bệrni bi aplaũzîši, ne·viêna garuôza nebi klât. / te nuô kumelîšu ne·viêns isskac naû. ku ta kumelîteî jũs tâdu – tik liẽlu* [ziedu] *– redzẽsat? / senâk bi gabalu šoklãdes, tâdi liẽli gabali. bet pliki viņi bi tâdi, bes ne·viêniêm papĩriêm. / tiẽ apluõki bi tik ganîkles malâ. iêkš ciêma vidus ne·viêna apluõka nebi. / ne·viêna siẽva nebi bez gaŗa kažuôka. maň bi divi gaŗi kažuôki.* ☐ ***ne·viêna dzîva dvẽsele*** – neviens cilvēks. *visi izgãjuši, ne·viênas dzîvas dvẽseles naû iêkšâ! / tuŕ ne·viêna dzîva dvẽsele nebija mājâ.*

neviêtā adv. **Nepiemērotā, nepareizā vietā.** [kāds augs] *tâdâs papuvês, pũstuôs aûg, tâdâs neviêtâs. bet, kâ viņu īsti saûc, nezinu. / bij kâdas viêtas zeṁ kâda kuôka vaî pļavâ – ja nuôsêdâs, nevarêja sêdệt va gulệt. teîca – neviêtâ nuõsêdiês. / ka piê gaĺda iêsêdiês cita viêtâ, teîca – iêsêdiês neviêtâ. / nu tu esi gaň apsêdiês neviêtâ! redzi, mĩžas jaû skraîda, iêkuôdîs!*

neviĺši, arī ***neviĺšus***, ***neviļus*** adv. **Pēkšņi, negaidīti; nejauši.** *kâ teû tas gadijas, ka nuõpiŕki ziŕgu? – nu tâ neviĺšus, neviĺši. atveda čigãni, uň maň bi pa prâtaṁ. / maîze, ja nuõkrita neviļus nuô gaĺda vaî ruôkâm, paņẹmuôt vaîdzêja nuõbučuôt.*

nevis pretstatījuma konj. **1. Saista divus vienlīdzīgus teikuma locekļus pretstatījuma sintaktiskajā attieksmē.** *tad iẽleî gŗãpîtî kâdu krũzîti ûdeni, iêlika laũru lapas, sâlîti, pipariņus vẹsẹlus, nevis smaĺkus. / labâk jaû tuõs zarus bija dẹdzinât mājã, nevis mežã.*

2. pāru konj. sastāvdaļa; savienojumā *nevis – bet.* **Saista divus vienlīdzīgus teikuma locekļus pretstatījuma sintaktiskajā attieksmē, vienlaikus pastiprinot pretstata nojēgumu.** *tiẽ aŕ bi graûdi, nevis maîze, bet graûdi. muṁs* [kara laikā] *vaĩrâks nemale.*

nevĩšu(s): ☐ ***runāt vĩšu(s) nevĩšu(s)*** – runāt ko nenozīmīgu, mazsvarīgu, nepamatotu; nesakarīgi runāt. *tas jaû tâc balamute, runâ vĩšu nevĩšu. / mutes bajãrs – teîc* [uz tādu], *kas vaŕ runât vĩšu nevĩšu,* [nezin] *kas patiêsîba, kas samẹļuôc. / nu runâ gaň tas Iñdriķis vĩšu nevĩšu! va tas maz tâ bi, kâ viš teîca? / kuô tu te taŕžâ vĩšus nevĩšus, tâ klabatâ? / viňš tik tuŕ tâc bruzdệtâjs viẽn i – runâ vĩšu nevĩšu.*

nevĩža comm.; subst. **Slinks, nolaidīgs, nekārtīgs cilvēks.** *sliňks ciĺvệks iŕ nevĩža. nevĩžâ ne·kã darît. / nevĩža* [ir] *sliňks.*

nevĩžāt v. **Aiz slinkuma, nolaidības nedarīt (ko), arī negribēt (ko darīt).** *nu ta nevĩža tã meîta! ne savu liňdruku nevĩžâ salãpît. / vĩrs nevĩžâ apviĺkt tuõ kažuôku uň saĺst nuõst aŕ šitâdu* [plānu apģērbu]. */ kuô tas sliṁbuks suôla* [izdarīt]? *nevĩžâ ne savu dẹgunu nuõslaũcît. / puĩka nevĩžâ mazgâtiês.* // **Neprast (ko darīt) (?).** *nu jaû ne·viêns nevĩžâ pļaũt a ruôkâm.*

nevĩžība subst. **Nolaidība, nekārtība.** *siênu vaŕ aîzliêdệt, nevĩžîbas dẽļ vaŕ aîzliêdệt.*

nevĩžīgi adv. **Nolaidīgi, pavirši.** *isknitina, ka nevĩžîgi isslaûc guôves. / ka tâ nevĩžîgi lãpa, ta teîc, ka tas jaû nav aîzlãpîc, bet tik kaũ kâ aîzraũkc ciêt. / tas puĩšis iẽt ta kâ tâc nuõlijis svêtẽlis. tâ saka, ka tâ nevĩžîgi abģêrbiês.*

nevĩžīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas aiz slinkuma, nolaidības izturas pavirši (pret sevi, savu ārieni, apkārtni); nolaidīgs, nekārtīgs.** *čuža* [jeb] *čuõža i tâda nevĩžîga siẽva. / nuô viŕsus kâ sprệgât sprệgâ, nuô apakšas ne dẹdzinaṁs nẹdẹg. tâ teîca us tâdâm nevĩžîgâm meîtâm, kas uz mẹĺluô krẹklu ũzvẹĺk jaûnu liňdruku. / kuŕ tu tâc nevĩžîks iẽsi? ûzveĺc labâku krẹklu!*

2. Tāds, kas pavirši, bez atbildības izjūtas veic savus pienākumus, viņam uzticēto. *tã viêna meîta bija tâda nevĩžîga. viņa visu darija pa ruôku galaṁ. / nevĩžîks mas kuô padara. dârbâ i, bet nestrâdâ. / us tâdu sliňku, nevĩžîgu ciĺvệku aŕ teîc – tas a kruķi stuṁjaṁs uň a kâsi raûjaṁs.*

nez part. **1. Lieto, lai piešķirtu izteikumam (parasti jautājumam) nenoteiktības, neziņas nokrāsu.** *nez kâ tagad iẽt Añnaî?*

2. savienojumā ar dažiem adv. vai pron. **Lieto, lai piešķirtu vārdam nenoteiktības, neziņas nokrāsu.** ☐ ***nez cik*** – nav zināms, cik. [pulkstenis] *uz istubu stãvêj nez cik gadus. es ne·maz*

nezinu, vaî viš maz vaĩrs gãja. ☐ ***nez kad*** – nav zināms, kad. *nes kad tas žĩc atnesa tuõ saharĩnu, uñ butelĩte drĩz bi tukša.* ☐ ***nez kâds*** – nav zināms, kāds. *visi izgãjuši. kuŕ visi palikuši – nez kâdâ eĺĩê sabiruši? /* [apgaismošanai] *parasti iscirta pudeleî dubẹnu, iêlika sveci uñ nuôgãja nez kâdu gabalu.* ☐ ***nez kas*** – nav zināms, kas. *staĩgâ piẽsapûtiês. nes kas šuôdiên nuõticis* [pusaudzim]. */ stãv uñ krẽn siẽvas piê klẽtes. nez kuô gaĩda.* ☐ ***nez nuo kurienes*** **(**arī ***uz kurieni***, ***līdz kurienei*****)** – nav zināms, no kurienes (arī uz kurieni, līdz kurienei). *tuŕ visâdas grabas skaîdiênâ i savilktas nez nuô kuriênes.*

nezâle subst. **Augs, ko (attiecīgajā laukā) neaudzē, bet kas tur ir ieviesies.** *labĩbaî daũdz nezâļu klât. / ku timuõtiņš, âbuôliņš* [bijis], *tuŕ nezâle neaûg tik dikti. tuŕ sẽ* [linus]. */ âbuliņš izguĺ nezâli. ja citâ zemê* [sēj linus], *ta pulĺku nezâļu. / citâm labîbâm tas ne·kâdu skãdi nedarîj, bet liniêm gaň – nezâle ãtrâk ûzaûga, uñ lini dîga vệlâk. ta tuõs linus izẹ̃nâja. / nezâles i rûktines, tag saûc pệrkuônes, virza, balañdes,* [..]. */ zemi strâdâjuôt, isecê a ecẽšâm nezâļu saknes. / zirgu sũdus vaĩrâk gâza tuŕ, kuŕ aûdzêja saknes, laî nèaûg nezâles. zirgi nèêda nezâles.*

nẹ̃zdaugs, arī ***nẹ̃zduogs*** subst.; novec. **Kabatlakats.** *nẹ̃zdaũks, nẹ̃zdaũdziņš senâk saûca, tag kabacdrãna. izaûda paši sârkanâm rũtîtêm, zilâm. / nẹ̃zdaũgu, nẹ̃zduôgu visu laĩku vêl saûca,* [kad] *paši aûda. pašaî savs nẹ̃zdaûdzĩns. taga kabaclakac saûc. / nẹ̃zdaũks, šnubdrãna jaû senâk saûca. uñ tag kabaclakac i. / nẹ̃zdaũdziņš – tas tâc smukâks vârc. tiẽ tâdi plânâki* [kabatlakati], *tuõs tâ vệdinâja. tiẽ žĩdi tuõs nesa. maň liêkas, ka tuõs paši neaûda. / nẹ̃zduõks i tâc lakatiņš. tuŕ dẹgunu nuôslaũcija. / paldies, māmiņa, par tavu gardumu – gan devi ẹ̃sti, gan devi dzẹrti, nẹ̃zduoga nedevi mutīti slaucīt.* (LFK 1818, 53) */ nẹ̃zdaũgu turêja ruôkâ, ka gãja baznĩcâ. ta bi liẽli. viš bi priêkš štãtes. iêtina dziêsmu grãmatu. / krustiem māsas dvieļus kāra, krustiem zīda nẹ̃zduodzīnus.* (LFK 1818, 2278)

nezināms, -a. **1. Noliegts divd. → *z i n ā t*.**

2. divd.; adj. noz. **Tāds, par ko nav nekādu ziņu, datu, zināšanu; svešs, nepazīstams.** *ja kâdaṁ nezinâma slimĩba,* [saka –] *tuõ pamašas apstâjušas. tagad laĩkaṁ teîktu grũtsirdîba.*

nezinuot, arī ***nezinīt*** adv. **Tā, ka nezina, negaida.** *pabara i, ka tev ûznãk nezinuôt* [ciemiņi]. */ nezinĩt atnãce sveši. / nezinĩt atnãce krustamãte. gãju cẹpt gaļu. / mãte nezinĩt bija iscẹpuse pẹ̃ñkuôkus. ta bi visiêm liẽli priêki. / es pajêmu lĩgavĩnu, tẹ̃vam, mãti nezinīt.* (DI III 1, 265)

neziņa subst. **Stāvoklis, kad nav nekādu ziņu, datu, zināšanu (par ko).** *tuŕ veĺ iĺĩgi bija tâda neziņa – kad tad ĩsti bûs tã braûkšana us piĺsệtu.* ☐ ***uz neziņu*** – negaidīti. [ciemiņi] *nãks Kateî uzbrukt uz neziņu.* **// Nebūtība.** *viena ir mums dvẽselīte uz diviemi sadalīta. sargā nu tu savu pusi, lai tā mana neraudātu. sāpēs tava, raudās mana, abas aizies neziņā.* (LFK 1961, 11374)

nežẽlīgi adv. **Ārkārtīgi.** *senâk nu nežẽlîgi bi kašķis. nevarêj nuôdzît viņu. ta varêj kasîtiês lidz asinĩm.*

nežẽlīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kura attieksme pret citiem ir ļauna, cietsirdīga, bez saudzības, žēluma.** *nežẽlîks tas saîmniêks bî, tâc ļaũns. / ciĺvệku, kas dzîvê bijis nežẽlîks pret citiêm, nuôlamâ – vẹca kraņa! / šis tâc kniêbêjs kukaînis i, tâc nežẽlîks. es nezinu, kâ viņu saûc.*

nîca subst.; folkl. **1. Tā (vieta, platība), kas attiecībā pret pārējo reljefa daļu atrodas lejā, ieplakā; tā (vieta, platība), kas attiecībā pret apkārtējām vietām atrodas uz dienvidiem.** *aûkšâs devu sav mãsĩnu, nîcâs jẽmu lĩgavĩnu. braûc aûkšâs, braûc nîcâs, visũr maň radu draûdze. / nîcâs devu sav mãsĩnu, aûkšâs jẽmu lĩgavĩnu. braûc nîcâs, braûc aûkšâs, visũr maň radu draûdze. / tec nīcā, Daugaviņ, nes augšā sudrabiņu. nīcā daudz jaunu meitu sudrabiņa valkātāju.* (LFK 1818, 814)

2. Vietvārds – apdzīvotas vietas nosaukums. *Nîcas ciêms mas ciêmĩnis, bet ražẹni turẽjãs – visas mazas meîtenĩtes staĩgã zĩļu vaĩnaguôs, visi mazi puĩšelĩši staĩgã caûnu cẹpurẽs. / senâk kâzas Nîcâ svinệtas divas, trîs diênas. / visuôs guôduôs, svệtkuôs Nîcâ iŕ dziêdâjuši.*

nice subst. **Precētas sievietes cepure.** *ejuot* [..] *muižā riju kult, sievas uzlikās nices.* (Rkr. 16, 187)

nîcenieks m., ***nîceniece*** f.; subst. **Nīcas iedzīvotājs.** *tuŕ dalîja tâdus poñdus, tâdus zemes gabalus. uñ tuŕ aŕ gãj dikti pulĺku nîceniêku. / Lĩgutuôs maň bi lĩdz Nîcas liñdruki. tad citas meîtas lapprât ari ǵêrbâs pa nîceniêci. / visa nîceniêku ǵệrba manaî mãsaî bi. / nîceniêces ne·kad nesêja drãnas pakaklê. / nîceniêki negribêja, ka siẽvas jẹm̂ nuô citas viêtas. / nîceniêku vârc viņaṁ i čiŕkšis, jâ. mẽs viņu saûcaṁ pa čiŕkši. / kuo mẽs, meitas, bệdāsim – trĩs nuovadu puiši nāk: bārtenieki, rucavnieki un tie mīļi nīcenieki. bārtenieki – iejūdzami, rucavnieki – pabraucami, un tie mīļi nīcenieki – apkampjami, bučojami.* (LFK 1961, 10112)

nīcība subst.; novec.; parasti lok.; adv. noz. **Iznīcībā.** *ta jaû ne·kuô neatstâja nīku, nīcîbâ. visu izmañtuôja.*

nicinājums subst. **Attieksme, kurai raksturīga uzsvērta necieņa, (kā) vērtības, derīguma noliegums, arī pazemojoša nevērība, savas pārākuma apziņas izpaudums (pret kādu).** *arî liẽlu nicinâjumu tas saîmniêka dệls isturêjâs pret kal̃piêm.*

nicināt v. **Izturēties (pret kādu) ar necieņu, noliegt (kā) vērtību, derīgumu, būt pazemojoši nevērīgam, paust savu pārākuma apziņu.** *nuôpul̃guôt uõtru cil̂vệku, nu aprunât tâ, nicinât. / muļķe, muļķe meitu māte par visāmis māmināmis – pate savas vieglas dienas duod tautāma nicināt.* (LTD III$_2$, 17312) / *kādu suodu tiem puišiem, kas meitiņas nicināja?* (LFK 1817, 199)

nīcināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (dzīvnieki, augi) iet bojā; nīdēt.** *bija blusas, mušas – tās gañ ceñtâs nīcināt. / ceļtẹkas aûg tâdâs taka malīnâs. ku viņs nenīcina ârâ, tuŕ viņs saviêšâs.*

nîderis subst. **Stīvdrēbe, stīvaudums; blīvs linu vai kokvilnas audums, kas paredzēts iestrādāšanai apģērba detaļās, lai labāk izveidotu un saglabātu to formu.** *fišbeĩns i tâc kaũliĩs. ka šuva svârkus, ku lika tuô nîderi, ta tuõ fišbeĩnu iêšuva, laî viš turệtuôs stiñgri.*

nīderlãgs subst. **Noliktava (parasti alum).** *alus nīdeŕlãks bi piê Tuõsiles upes, ceĺmalẽ. tuŕ veda nuô Liẽpãjas alu a laĩvâm priêkš Nîcas uñ Bãrtas kruõga. / alus nīdeŕlãgaṁ, kas bi Kazukruõgâ, Laũcĩnu ciêma vĩri cêla a liẽlâm laĩvâm alu. / kruõdzeniêkaṁ saplîsa rati, nevarêja pãrvẹst nuô nīdeŕlãga alu. / taî nīdeŕlãgâ bi tâdi Štâli. Štâls turêja nīdeŕlãgu. / uz Mãrtiņiêm cepe zuôsi uñ pãrveda kâdu ķuõci alu nuô nīdeŕlãga.*

nîdēt, arī [I]***nīdēt*** v. **Just naidu pret kādu; neieredzēt.** *jaûņave pasâkuse nîdệt vĩramãti. / cita ciêma puĩši tika nīdệti. te·pat paîpeniêki uñ jũrmal̂niêki bi viênâ naîdâ.*

[II]***nīdēt*** v. **1. Radīt paklusas, stieptas balss skaņas (parasti par govīm); klusu maut.** [govs] *nīd – ĩ, ĩ! nīd tâ klusâk, ka ệst grib, ka laũkâ grib. teļi nemaû, tiẽ tik nīd. / tel̂š iẽt pa priêkšu uñ guôve pakaļ̂ nīdệdama. / guôvis grib, laî laîž ganuôs. sâk jaû nīdệt. / guôve nīd, ka viņa kuô grib. / duôdiêt mũsu siẽvĩnâm trẹknu gaļu, sal̂du alu! nẹs vệdẹrus sẽtĩnâ kâ guôsnĩnas nīdệdamas.*

2. Gausties, žēloties. *kuô tu, puĩšeli, te vari nīdệt! mẹñci, rãceņi šķĩvî – êd!*

niẽcīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir mazs lielums (piemēram, garums, ilgums, masa); ļoti mazs.** *tas iŕ meža zemeņu ziêc. dikti niẽcîks tas ziêc. / tâdas kuôdes laîžas mil̂tuôs, tâdi mazi, niẽcîgi kukaînîši.*

niẽcināt v. **Runājot neatzinīgi, nievīgi u. tml. (par kādu), censties pazemot, apkaunot (to).** *niẽcinât* [ir] *nuõrunât, aprunât. / iẽšu mãsas apraudzît: dzir'žu tautas niẽcinam.* (DI III 1, 264)

niẽde subst. **Detaļu savienošanai paredzēts stienis, kura vienā galā ir galviņa, bet otru galu pēc ievietošanas detaļās izplacina vai paplašina; kniede.** *niẽdes saviênuô divus dzel̂s stĩpu galus kuõpâ. saliêk viênu paŕ uõtru, issit caũrumu aŕ apaļu meĩseli. iẽliêk niẽdi uñ sasit plakanu uõtru galu. /* [stīpai paredzētas dzelzs] *galus pãrlika viênu paŕ uõtru pãri, a meĩseli issita caũrumus, caũrumâ iêlika niẽdi uñ atsita galu plakanu.*

niêdra, arī ***niêdre*** subst. **Daudzgadīgs graudzāļu dzimtas lakstaugs (*Phragmites communis*; *Arundo phragmites*).** *tuŕ* [dīķī] *aûg lẽpes, gũžĩnas, niêdras. / niêdres rupjâkas paŕ sal̃miêm. aûg puŕvuôs, ẹzẹruôs. isliêtuô juṁtiêm. / stiêbrs aûg pil̃ls, niêdre tukša. / labîbas pļãvẽjaṁ bi vệlâk kûlîšu savâcêjs. tuõ liêtuôja ari uz ẹzẹru ziêmâ, niêdras pļaũnuôt. / niêdres tâ iskliêž uñ saviênuô a* [plosta] *šķêršiêm. uñ ta aîzliêk aîs vẽja. uñ ta mẽs* [plostnieki] *sêdaṁ uñ sil̃damiês piê tãs ugunes. / spĩlas uñ niêdras – tas bûtu viss viêns, bet divi nuõsaûkumi. / ta vel̂* [zirgam] *paŕvil̂kâs plêve acîm. saspaîdija cukuru smal̂ku. nuôgriêze niêdri, uzjẽma* [cukuru] *uñ iêpûta viênu, uõtru reĩzu taî acî. ta palika labi – skaĩdrâk. / dzija usspuõlệta uz niêdru spuõlîti. caũr spuõlîti ismaûkta adata uñ iêlikta šaũtuvê. / balta puķe, zaļa niedra ielīguoja ẹzẹrā. baltā puķe mana māsa, zaļā niedra līgaviņa. baltai puķei ruoku devu, zaļai niedrai gredzentiņu.* (LFK 1818, 734)

niêdrājs. Sk. *niêdriens*.

niêdre. Sk. *niêdra*.

niêdriens, arī ***niêdrājs*** subst. **Niedrēm apaugusi vieta; niedru audze.** *piê ẹzẹra aûga niêdras pļavu stûruôs. niêdriêns teîca, kuru aŕ varêja pļaũt siênâ. / viêta, kuŕ aûg niêdres, iŕ niêdriêns. / niêdrãjs i, kuŕ aûg niêdres. tas tâ ẹzẹra malãs.*

niêdrine subst. **No niedrēm gatavota vīriešu cepure.** *piŕka niêdrines – nuô niêdrêm, tãs paši netaĩsija.*

niẽkdaŕbis subst. **Nedarbnieks.** *niẽkdaŕbis i, kas padara kuô nevaîdzîgu. / bi tâda spĩtîba kaû kâda – tiẽ naûdeniêki paši cic citam̂ spĩtêja. tuõ tâ spĩtêja kad·reĩz kâc niẽkdârbis. / gãjuši paŕ laîpu. piŕmaîs iêlûzis uñ saslapis. ta nu niẽkdârbi rãja!*

niẽkdaŕbs subst. **Nedarbs.** *gaŕ cita liêtâm grãpstîtiês, ķęmęrętiês iŕ tâc niẽkdaŕps.*

niẽks subst. **1. Neliels priekšmets; neliels mazvērtīgs, arī nelietderīgs priekšmets.** *ja jum̂s vaîg kâc mazâks niẽciņš pãrciŕst – nu kuŕ jũs iẽst piê kalẽja! / viņa dabuĩn tuŕ visâdus niẽkus* [nopirkt]. */ neiẽs jaû naûdu pa niẽkiêm ķẽrnât. / tu tuõ naûdu ne-iššiñkâ niẽkuôs, nuôpêrc kuô labu! / izdiŕšâja naûdu pa niẽkiêm, nevaîdzîgi izdiŕšâja naûdu.* // **Neliels koks, augs.** *Kârkliêna bi gaŕ tuõ liẽlâ ceļa malu. tâdi kârklu krũmi tuŕ aûga, tâdi vîtuôleļi uñ šâdi tâdi niẽki. / tuõ* [augu] *es aŕ nezinu – tâdus niẽkus. kas viņs iêvẽruô!* // pārn. **Nabadzīgs cilvēks.** *vêl bi ruõtaļa – es bî viêns bagãc vĩrs* [..] *es teû lûdzu, bagãtaîs, duô maň viênu piẽzarîti! es neduôšu tâdam̂ niẽkam̂* [tas ir, nabagam] *ne tuõ mazu piẽzarîti.* // ģen.; pron. noz.; arī savienojumā ar *ne*. **Nekas.** *kuŗa* [meita] *nieka nevarẽja, tuo ne leitim nevẽlẽju.* (LFK 1961, 11040) */ citas mãsas dãtalâja, es ne niẽka neiêdevu. / es niẽka neduôšu, neteîkšu. tas tâ* [nozīmē] *– es nepabal̂stîšu. / es nieka* (gew. [parasti] *ne·kā*) *nešķiņķuošu.* (ME II 750)

2. Nenozīmīgs fakts, mazsvarīgs apstāklis. *tas viêns nedãrs cil̂vęks – tâ kad·reĩz teîca. pa niẽkiêm piẽsiênas. / nevaîg ustraũktiês pa niẽkis. / nu beîdz tãpšņât! visus niẽkus grib zinât, ãtri paliks vęc. / uguni iẽnese nuô ķêķa a skalu uñ iẽdędzinâja lam̂pu. zẽveles maksâja naûdu, tâlab nevarêja pa niẽkiêm izdędzinât.* ✧ ***niẽks pa(r) bitẽm, ka tik mędus*** – saka, kad (ko) nav vērts ņemt vērā. *niẽks pa bitẽm, ka tik mędus! – teîc paŕ kaût kâdu daŕbu, kuŕ liêkâs ne·kas nebûtu, bet, kad padara, tad isnãk labi.* // **Darbība, uzdevums, kas ir veicams ātri, bez grūtībām.** *labuôs sẽņu gaduôs piêlasît ķuõceli sẽņu iŕ niẽks.* // **Nelietderīga, nemērķtiecīga, arī mazsvarīga darbība.** *puĩka te ķemerẽjas – grãpstâs gaŕ cita liêtâm, niẽkus dara. / tâdus niẽkus tiẽ puĩkas padarîši! vaîdzês tik nuõvicuôt. uñ ta bûs miêrs. / tiẽ puĩkas bi islaîdušiês, niẽkus darija.* ☐ ***aiziẽt niẽkā*** – iznīkt, būt pakļautam iznīcībai. *ja tas tâ tâļâk dziêvâs, ta tas aîziẽs niẽkâ.* ☐ ***aizlaîst niẽkā*** – pieļaut, ka sabojājas, iet zudumā. *tâdu labu zemes gabalu jaû nevaŕ niẽkâ aîzlaîst. jãsẽ tik miêži.* ✧ ***iziẽt niẽkā*** – ilgāku laiku, daudz dzerot alkoholiskus dzērienus, degradēties, arī nonākt nabadzībā. *tâ viš sâka dzęŕt uñ dzęŕt uñ pêc izgãja niẽkâ.* // **Palaidnība.** *bęŕni aka dara niẽkus. / viņiêm tas puĩšelis us tâdiẽm niẽkiẽm viẽ iŕ. viš i deĩverîks, nemiêrîks.* // ģen.; adj. noz. **Niecīgs, nenozīmīgs.** *tęraûda buõri bi nuô gustâla tęraûda, nuô vis·ciêtâkâ tęraûda, ne nuô kâda niẽka tęraûda. / aĩ mãmĩna, aĩ mãmĩna, nu tev slikti gadijâs – tu addevi savu dęlu pa tuõ niẽka lupatiņu.* ☐ ***niẽka liêta*** – tas, kas neprasa piepūli. *tã* [ravēšana] *nu bûtu niẽka liêta. / te ne·kã nevarês lîdzęt. naû vęrc kaîkarętiês a tâdu niẽka liêtu!*

3. Nepamatots, arī mazsvarīgs, nenopietns izteikums; aplamība, izdomājums, blēņas, meli. *nevarêja zinât, kad viňš runã taîsnĩbu, kad niẽkus. / mel̂ša niẽkus runâ. / kuô tu te mul̂di niẽkus! ja naû kuô runât, labâk stãvi klusi. / tiẽ iŕ niẽki, ja runâ kâdas aplamîbas. / tas jaû tâc tãrmasa, kas stâsta niẽkus. / nu vaŕ gaň niẽkus tal̂zît tã siẽva. / klabata pul̂ku runâ, klabina. tuŕ nevaŕ savâkt, va tas tiêsa va niẽki.* ✧ ***nuoriêt pa niẽkiem*** – nepamatoti aprunāt. *nu ļaûdis bi tuõ puĩši nuôrêjuši pa niẽkiêm – ne·maz tâc dzêrêš naû.*

niẽkuošanās subst. **Neatzīta, nenozīmīga darbošanās, rīkošanās.** *dęlam̂ patika tâda niẽkuôšanâs – taĩsija kuôka laĩviņas, nazîšus. / ta stâstija, ka staĩgâ raganas* [aitām] *nuôcĩrpt čupĩnu. tuõ jaû turêja tik pa niẽkuôšanuôs.*

niẽkuot v. **Lietot nelietderīgi; bojāt.** *ta jaû neplucinâja maîzi, kâ tag plucina, niẽkuô mil̃tus uñ visu.*

niẽkuoties v. **Darīt ko nenopietni, bez vajadzības.** *aŕ maîzîti nevaîg niẽkuôtiês, bet glabât kâ dârgumu.*

niẽrakmens subst. **Nieru akmens.** *ciŕpi – jaûnuôs dzinumus – lasijâm pavasarî tẽjaî niẽrakmeņu izdzîšanaî.*

niẽre subst. **1. Pāra izvadorgāns (cilvēkiem un dzīvniekiem), kas izstrādā urīnu.** *niẽres* [govij] *muguras pusê i, tâpat taûki gaŕ tuõ muguru. / tãs niẽres jaû iêkš tiẽm taûkiêm i iẽaûgušas. viņas jaû i jaîzņęm̂ a plêšanu. / tas isskatâs slim̂s, dzęl̂tâns – niẽres sâp. /* [aitai] *acsista niẽre bi kâdreĩz. tas ta bi viêna gada luõps.* ☐ ***niẽru pupa*** – lauka pupa (*Vicia faba*); pupu šķirne ar lielām sēklām. *viêna zoŕte i tâdas liẽlas – tãs saûc pa niẽru pupâm, a tâdu lîkuminu viņas i.* ☐ ***niẽru taûki*** – tauki, kas apņem nieres. *ka nuõkava cũkas, ta sãnu taûkus – tiẽ cũkaî niẽru taûki, tâdi gabali – addala nuô plêvêm. / vaîg isjęm̃t* [cūkas] *sãnu taûki. tuõs plêš nuõst nuô gaļas. tiẽ i tiẽ*

niẽru taûki. ✧ ***dzîvuo kâ niẽre pa taûkiem*** – saka, ja dzīvo labi, pārticīgi, bez rūpēm. *tiẽm rum̃beniêkiêm tãs pļavas labas. varêja guôves turệt uî̃ dzîvuôt kâ niẽre pa taûkiêm.*

2. dsk. **Šis dzīvnieka orgāns kā pārtikas produkts.** [cūkas sānu taukus] *salika skutulâ a visâm niẽrêm. /* [aitu] *niẽres bi liêkumuôs lĩdz. / tuõs taûkus kaûsêjuôt, piêlika vẹsẹlas niẽrîtes – bệrniêm. / niẽres liêk dradžiêm klât.*

niẽvājums subst. **Noliedzoša, nicinoša attieksme (pret ko).** *leĩti viņu saûca – tas bi tâc niẽvâjum̃s. nu baĹtuô sviêstu viẽn duô, tuô leĩti. viņu jaû varêja istaĩsît dikti liẽsu aî.*

niẽzāt. Sk. *n i ẽ z ē t .*

niẽze, retāk ***niẽzis***, ***niẽzus*** subst. **1. Īpaša sajūta, kas rada tieksmi kasīt ādu.** *kašķis aka i tâc niẽzis uz ruôkâm. dikti tâ niẽz. ta tik kasa uî̃ kasa. / manam̃ brãlim̃ aî bijis niẽzus. neaceruôs, kuô niẽzum̃ smẽrêja viîsũ.*

2. pārn. **Darbošanās ar sīkiem priekšmetiem.** *te man̂ niẽze i us trîs četri diêni.*

niẽzēt, arī ***niẽzāt*** v. **Būt tādam, kur ir radusies nieze (par ķermeņa daļām).** *viš* [tas ir, āda] *sasprâkst, niẽzâ. uî̃ nuôplêš. / ka niẽzâja mugura, kriẽtni iskasija. ta pãrgãja. / guôveî pi Ĺla mugura a kũtariêm. ta viņi* [tas ir, govij] *dikti niẽz tã mugura. / kâ tãs nâtres ravêjuôt vaî iêzẹĺt! niẽz iĹgi piîksti. / skudras apmĩšļâja kãju, uî̃ nu niẽz. / tâ niẽz tã ruôka – sazêla nâtres, sakasiju sârkanu, strĩpaînu. / ja niẽz labâ ace, ta smiêtiês dabũ, ja kreîsâ – ta raûdât.* ✧ ***âda*** **(**arī ***kãjas, nagi*) *niẽz*** – saka, ja (kāds) dedzīgi vēlas, jūt nepieciešamību ko darīt. *laî rîkuôjâs paši, kam̂ vajag. laî viš tuî darbuôjâs priêkš sevis – laî kasâs. vêl piẽteîc klât – laî kasâs, kam̂ tã âda niẽz! kam̂ neniẽz, laî iêplêš. / aĩ! pa tuõ* [ķekatu dienu] *ka runâ, ta vêl tag kãjas niẽz. ta bi tã liẽlâkâ iẽšana tuõ nakti, nuô viênas mãjas uz uõtru. / nu nagi gan̂ niẽzêja, kâ gribêju tam̂ smẹĺt pa spraňtu!* ✧ ***mêle niẽz*** – saka, ja ļoti vēlas kādam stāstīt (parasti ko nepatīkamu, arī slēpjamu). *mêle niẽz – teîc us tâdu, kas visu grib pateîkt, kuô ziî̃ uî̃ kuô neziî̃. / nu tev tã mêle gan̂ niẽzêja! kam̂ tev vaîdzêja pateîkt, ka mẽs iẽsim̂ uôgâs?*

niẽzīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas niez.** *viņi niẽzêja tiẽ issitumi. blusines i tâdas niẽzîgas.*

niẽzis, arī ***niẽzus.*** Sk. *n i ẽ z e .*

nĩkā adv. **Neizmantojot, neapstrādājot.** *kâ sacît jãsaka, zemi nevaî nĩkâ actât. tệs lika dệlam̂ apaît zemi duôbẽm.* ☐ ***saiẽt nĩkā*** – aiziet bojā. *lapas saiẽt nĩkâ.*

Niklãvs subst. **Personvārds – vīrieša vārds.** *Niklãvu bij maz. Klãvs uî̃ Niklãvs iî dažâdi vârdi. / viêns pac Niklãvs tik bi Nîcâ.*

niknapũce comm.; subst. **Dusmīgs cilvēks.** *nu nu niknapũce! negrib nebût runât.*

nikni adv. **Ļoti.** *ja sâkâs ziêma, sâka salĺt nikni, tad te mum̂s tã upîte, kas te gãja caũri tâda pa mũs rajuõnu, aîssala.*

nikns, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam ir izraisījies niknums (par cilvēku).** *nikna mana vĩra māte, tikkuo mani nenuosita.* (LFK 1818, 402)

2. Tāds, kas ir ļoti uzbudināts, gatavs uzbrukt (par dzīvniekiem); tāds, kas ir viegli uzbudināms, mēdz bieži uzbrukt. *tas zîrks i nikns – kuôž, speî. / ka zîrks saglaũž aûses, ta viî̃š nikns. ta jaû ziî̃ neiẽt viņam̂ piê pakaļas klât. / buĹlis, ka viš nikns, dikti bada uî̃ maũruô. ka naû nikns, ta maûn. / tẹkuļi i vaĩrâk a ragiêm, uî̃ tiẽ i niknâki. aûniêm ragu nav. / bi aî tik niknas* [govis], *kas krita bệrniêm aî vîrsû, liẽliêm gan̂ nê. / kâdu reĩzu cũka bi nikna. uî̃ viņa êda tuõs suvệnus.*

3. Tāds, kurā izpaužas (cilvēka) niknums. *a tâdiêm nikniêm vârdiêm nuôsunija palaîdniẽku.*

4. Ļoti intensīvs, arī postošs (par parādībām dabā). *nikns laĩks – liẽls vẽš. / tã bija spêcîga, nikna vệtra. te izgâza tuõ mežu.*

niknums subst. **Emocionāls stāvoklis, kam raksturīgas ļoti stipras dusmas, ļoti spēcīgs sašutums, arī agresivitāte.** *man̂ uznãca tâc niknum̂s, ka dzîrdêju tâdas aplamîbas.*

Nikolajs subst. **Personvārds – vīrieša vārds.** *Nikolajs i tâc kriêvu vârc. / ķeĩzaîs senâk bija Nikolajs. / te Nîcã neaceruôs ne-viênu Nikolaju.* ☐ ***Nikolaja diêna*** – 6. decembris. *sẹstâ decem̃berî bi Nikolaja diêna. ja ta sala, bija laba ziêma, pastãvîga.*

nĩkt v. **1. Vāji attīstīties, augt, arī pakāpeniski, ilgākā laikposmā iet bojā (par augiem, to daļām, dzīvniekiem).** *skatiês, labĩba sâk nĩkt. vaîdzệtu liêtu. / tuî zivis neaûg, tuî zivis nĩkst ârâ nuô tiẽm* [dīķiem], *kuî lini. / pêc dažâm diênâm jaû tã kãrpa sâk nĩkt, jâ.* // **Pakāpeniski, ilgākā laikposmā iet bojā (par cilvēkiem).** *taî katuõļu baznîcâ taĩsija tâdas mišas tam̂ vĩram̂. tã bi tâ taĩsîta, laî viš nĩgdam̂s ne-isnĩkst.*

2. Garlaikoties, pavadīt bezmērķīgi (ilgāku laiku). *kuô es tuŕ nīkšu tik iĺ̃gi! nãcu mãjâ.*

nīkties, arī ***nikties*** v. **Uzmākties, uzplīties.** *kuô tu nikiês maṅ viŕsû! / viš vaŕ nīktiês viŕsû a savu runâšanu visu diênu.*

nīku adv. **Iznīcībā.** *ta jaû ne·kuô neatstâja nīku, nīcîbâ. visu izmaṅtuôja.* ☐ ***aizlaîst nīku*** – pieļaut, ka sabojājas, iet zudumā. *tuõs labuôs diêgus aîzlaîda nīku, ne·viênaṁ nevaîdzêja.* ☐ ***aiziēt pa nīku***, arī ***iēt uz nīku*** – iznīkt; būt pakļautam iznīcībai. *ka naû piêderîgiê, maṅtiniêki, ta tuŕ tã mãja aîzgãja pa nīku, ņīku. / tãs iēt uz nīku, izņīkst tãs puķes. neaplêju, uṅ iznīka maṅ.* ☐ ***iziēt nīku*** – sabojāties (piemēram, par produktiem). *ja tuõs putraîmus nèisvārîs, ta viņi isiēs nīku, stãvệdami pa vasaru.*

nīkulīgs, ***-a*** adj. **Vāji attīstīts, nespēcīgs (par augiem, to daļām).** *maṅ tãs puķes dikti tâds nīkulîgs, paņīkušas. va tã zeme tuŕ slikta?*

nīkulis m., ***nīkule*** f.; subst. **Slimīgs, fiziski nespēcīgs cilvēks, arī dzīvnieks.** *tas bệrns nuô maziênes bi nīkulis, bet nu isaûga dũšîks puīka. / tas Jẽpîtis jaû nuô bệrna kãjâm tâc nīkulis viẽ bija. / tas tâc nīkulis tas teliṅš.*

nīkuļuot v. **Vāji attīstīties, augt, arī pakāpeniski, ilgākā laikposmā iet bojā (par augiem, to daļām, dzīvniekiem).** *ja daũdz, ta pẹĺnus pãrkaĩsija, ja kas dârzâ nīkuļuôja. / nīkuļuôja, nīkuļuôja mazâkaîs sivệns, bet izaûga.*

niķīgs, ***-a***, adj., arī ***niķuots***, ***-a*** divd., adj. noz. **1. Tāds, kas izturas kaprīzi, untumaini, arī nepaklausīgi (par cilvēku).** *tiẽpša iŕ tâc niķîks ciĺvệks. nevaŕ ne·kã iẽteîkt. / mẽs nesẽm uz Grebi mệrkt tãs sluôtas. strâdniêki, kas tâdi niķîgi bi, viênreīz bi uõtrâdi iêdũruši taî Grebî, tã sluôta uz aûkšu.*

2. Tāds, kas izturas cilvēkam nevēlami, nav cilvēkam pakļāvīgs (parasti par mājdzīvnieku). *ziŕgi niķîgi bi kad·reīz, negãja, baĩdijâs. / niķîks ziŕks – vẹĺk, aka nevẹĺk. / niķîks* [jeb] *niķuôc ziŕks. / tã jaû tâda niķîga guôve. / saîmniẽkaṁ bi niķuôta ķẽve. ka sita a pâtẹgu, negãja.*

niķis subst. **1. Slikts ieradums; netikums.** *niķis – tas bûtu iẽraduṁs, ka nedara tâ, kâ liêk, bet citâdi, pêc sava prâta. / viš* [tas ir, zēns] *naû liẽls, bet savi niķi jaû iŕ. / čigãnaṁ nuô ratu pakaļas iskritis – teîc uz* [..] *vi·sâdu niķu, stiķu izdarîtâju.* ✧ ***ieņemties niķi gaĺvā*** – iedomāties; noskaņot sevi (uz ko). *nu* [zēns] *iêņẽmiês niķi gaĺvâ.*

2. Patvaļīga, cilvēkam nevēlama (parasti mājdzīvnieka) izturēšanās, nepakļāvība cilvēkam. *iñdiêve parasti luõpiêm – vaî nu labi ziŕks nẹvẹĺk, guôve speŕ vaî kuô citu dara. tã ta kâ tâda slimîba, bet vaĩrâk tâdi niķi. / ta kâ taũpi tuõ jaûnuô ziŕgu, laî neiêdzện kâdu niķi! / jaûns ziŕks, iêjẽmiês niķi pavadas glẹzệt. / tuõ jaû aŕ pa niķi* [zirgam] *skaîta, ka tuõs miêtĩnus raû laũkâ. / nu redzẽs, kuô tas* [kaimiņš] *izdarîs a tuõ niķîguô ziŕgu! gaṅ jaû viṅš izmaĩnîs a žĩdu! viṅš jaû ziṅ pulĺku niķu.*

niķuoties v. **1. Izturēties kaprīzi, untumaini, arī nepaklausīgi (parasti par bērnu).** [bērns] *pĩkst uṅ spârdâs, uṅ bļaû, ka niķuôjas. / bệrs niķuôjas uṅ raûd visu diênu. / iñdiêve i tâc pikc, kas tâ dikti niķuôjas. / kas tâ niķuôjâs, ta teîc – tu ta kâ tâda dusmu pũce. / gražuôtiês i niķuôtiês.*

2. Izturēties cilvēkam nevēlami, nepakļāvīgi (parasti par mājdzīvnieku). *labi ziŕgi skaîtijâs tiẽ, kas i rãmi uṅ viĺcẽji, kas neniķuôjâs uṅ nebi dusmîgi, nespêre. / ziŕks negãjis, niķuôjâs. ta sâka svẹcệt pa paslêpenêm. ta gãjis.*

niķuots. Sk. *n i ķ ī g s .*

niņņa, arī ***niņņe*** subst.; sar. ar bērniem. **Dzēriens.** *niņņa* [ir] *dzêriêns. bệrniêm jãiêduô niņņîte. / dzeŕ niņņîti! – ka dzĩrdina, tâ teîc bệrnaṁ. / tu niņņes negribi padzệrt? / mazi bệrni, kad grib dzệrt, saka – es gribu niņņu.*

niņņāt v.; parasti sar. ar bērniem. **Dzert.** *bệrnus dzĩrda, laî niņņâ. liẽlaṁ jaû tuõ neteîc. / nu nevaŕ beîkt niņņât tuõ alu! jãbraûc mãjâs.*

niņņe. Sk. *n i ņ ņ a .*

nīsties v. **Ķildoties; nesatikt (ar kādu).** *tā dzīvuot meitīnām kā baltām aitīnām – nenīsties, nebārties, neturēt ienaidīna.* (LFK 1961, 11118)

nīt v. **Kuļot gatavot (sviestu).** *nīt – senâk saûca, sviêstu ka taĩsija. sviêstu nija. / sviêstu taĩsa, kuļ̂, maĩsa, griẽž, nij. / sviêstu a karuôti bļuõdâ nija. mẽs paši vaĩrâk nijaṁ tuõ sviêstu. / kâdu reĩzu rãceni likuši, ka sâkuši nīt, laî* [sviests] *ãtrâk sakuļâs. / ka sataĩsija dzẹĺtânuô sviêstu, ta nija ari baĺ̃tuô sviêstu. baĺ̃tuô sviêstu jaû nija vaĩrâk. / sviêstu taĩsija tiŕguṁ senâk – nija, kũla a mašĩnu.*

nīte, arī ***nīts***, dsk. *nītes*, arī *nītis* subst. **Steļļu sastāvdaļa – īpašā paceļamā un nolaižamā ietvarā iestiprināti, parasti pa divi kopā savīti, metāla vai kokvilnas pavedieni, kas vidusdaļā veido atvērumu, caur kuru izver šķērus (pinuma veidošanai); šādu pavedienu pāris vai šāds pavediens.** *i stakles. tuŕ i paminas, ku miń, nītes, ku veŕ. / stel̃lêm apakšâ i paminas. ja aûž a četrâm nītêm, ta i četras paminas. ja aûž a sešâm nītêm, ta sešas. uń, ja aûž a divdesmit nītêm, ta divdesmit paminas i. us katru paminu viêna nīte. / ta* [dziju] *iêveŕ nītês piŕmâk, ta nuô tãm nītêm iêkš tã šķiêta. / iẽveŗ šķiêtâ uń tad vęlâk veŗ nītês. miń tãs paminas. a tãm nītêm saceļ̂ visu. / aûdęklaḿ dzives iêveŕ nītês. uń nītes piẽsiên piê kuôka, kas ûzlikc pãri staklêm, uń apakšâ piê paminâm. / aķîti vaŕ isaûst a sešãm nītẽm uń aķîti vaŕ isaûst aŕ četrãm nītẽm. / labâk patika, ka* [sieviešu] *krękls bi rakstîc – va nu sešâs nītês, va četrâs, va astuôņâs. vaĩrâk jaû gribêja aķîti – rakstu. tas jaû sešâs nītês bi, tâc sîkâks, smukâks. / tuõs lupatu deķus aûdâm divâs nītîs. / deķi bi divdesmit četrâs nītês, sešpacmit nītês, astuôņâs nītês* [austi]. */ skãteri iŕ rakstîti aûdękli – sešpacmit nītês, diũdesmit nītês. / manas meitas kambarī – viena ada, uotra raksta, trešā nītes darināja. man, māmiņa, tuo meitiņu, kuŗa nītes darināja, kuŗa nītes darināja, tā mācēja audekliņ.* (LFK 9, 181) */ nītes iŕ dažâdas* [pēc to gatavošanas paņēmiena]: [ir] *dzîvâs nītes, nedzîvâs nītes.* ☐ ***dzîvā nīte*** – nesaistītā nīts (?). ☐ ***nedzîvā nīte*** – saistītā nīts (?). ☐ ***pusdzîvā nīte*** – saistītās nīts viena daļa. *vaĩrâk bi puzdzîvâs nītes. viņs nevarêj addalît citu nuô citas, pastuḿdît varêja. ta i dzîvâs nītes.* ☐ ***nīšu kuôki*** – galdiņveidīgas koka sastatnes vai rāmītis, uz kurām sien nītis. *nītes iŕ iêsiêtas nīšu kuôkuôs. / vaîdzês siêt jaûnas nītes. ussiês us tiẽm pašiêm nīšu kuôkiêm. / nīšu kuôks – piê tã nītes piêsiêtas. i divi kuôki – aûkšâ uń apakšâ. apakšâ piê paminas uń aûkšâ piê stel̃lêm i piêsiêtas tãs nītes.* ☐ ***nīšu ripa*** – aušanas piederums – trizuļa ripa, kam apmet auklu un auklas galus piesien pie nītīm. *nītes siên. priêkš katras nītes i viêna ripa. uń katraî ripaî i viêns šnuõrs. / nīšu ripas – tãs bi iêsiêts iêkš snuõra.*

nītējums subst. **Auduma iekārtojuma pieraksts.** *tuõ rakstu grãmatu pãrveda nuô Jęļ̃gavas, tuŕ bi viss nītẽjuḿs, kapelêjuḿs.*

nītēt. Sk. *n ī t ī t .*

nīties v. **Uzmākties, uzplīties.** *kuô tu nijiês mań viŕsû a savu naûdu! pa tuõ jaû guôvi neadduõšu.*

nītīt, arī ***nītēt*** v. **Vērt nītīs (velkus).** *tiẽ luḿsti i divi skali, abi gali sasiêti kuõpâ. tiẽ vaîdzîgi, aûdęklu nītijuôt, laî nuõteîktu platumu istaĩsîtu, laî nesajuktu dzives.*

nol̃le num. **Nulle.** *viêns tũkstuôtis i a trîs nol̃lêm.*

noñne subst.; novec. **Mūķene.** *tâc satuñtuļuôjiês ciĺvęks i ta kâ tâda noñne. ęsu kâdreĩz tâ dziŕdêjse.*

noŕmāli adv. **Tā, ka atbilst kam dabiskam (?).** *es nevaru sũdzętiês – es varu gulęt noŕmāli.*

noŕmāls, ***-a*** adj. **Tāds (piemēram, saimnieks), kas pēc piederošā īpašuma apjoma ir starp bagāto un nabago.** *parasti divas diênas bî jâkuļ̂ labība noŕmãlaḿ saîmniêkaḿ.*

[I]***nu*** adv. **1. Tagad; pašreiz.** *nu izruôk tuõs kanãlus,* [dzērvenes] *nèaûg vaĩs. / graûdus nu aŕ pãrs gadus vaĩs neduô. / nu, tuõ rędzuôt, siŕc pa muti kâp laũkâ. bet kuô darîsi! viss Diêva ruôkâ. / ai nama māmīna, dar duretīnas – nu es gribu mājās iet.* (LFK 1818, 115) */ nu es zinu, nu es rędzu, mieluos mani saimeniece.* (LFK 1818, 35) */ rîb zemîte, čakst lapĩnas, nu nãk mana krustamãte; nu nãk mana krustamãte, nęs mań bal̃tu vil̃lânîti. / nu tik varês pel̂nît, nu tik bûs naûda! – tuõ viẽn tik dziŕd. / nu tu bûsi vĩrs, nu teû siẽva uń bûs bęrni. / tag nu lîst, uń iżżâvęt vaĩs nevaŕ* [sienu].

[II]***nu*** part. **1. Lieto, lai pastiprinātu vārda vai izteikuma nozīmi.** *nu piêci liñdruki bi katri meîti. /* [pulkstenis] *jaû vaĩrâk bi saîmniêkiêm, nu saîmniêka dęliêm. / tâdi nu tiẽ* [krēsli] *bi, tâdas tãs mêbeles. / nu mań gań patîk taî jaûnâ mājâ – liẽli, gaîši luôgi. / nu tâc nesaņķis tas vepris! ęd, kuô tik duô. / cũkas kaûjas pašas aŕ. nu dikti kaûjas! / nu tad iêdevu akal̂* [dzert]. *tad aka* [zīdaiņi] *paliêk miêrîgi. / ta žĩdi vadâja apkârt tâdu pęlęku pẽrvi. tã nu nebaĩdijâs* [tas ir, neizbalēja]. */ pârnãca tiẽ* [vīrieši] *pãr tuõ upi, es negribêju ticęt savâm acîm! nu laĩme! / nu tas i bagãc vĩrs! / ka nu vel̂ kuô, ta miŕtes aûdzêja. tãs nu aûdzêja. / saîmniêce jaû nu nemazgâja veļu. kuô ta mẽs, divas meîtas, jaû nevaraḿ ismazgât tik daũdz veļas. / nu ja! – tã vęcã vista maz vaĩs dê. / ka* [kukulīši] *bi saviruši, ta piẽlêja piẽnu, piêmeta sâli. êda klât siĺķes va męñcus – kas nu bi. / es jaû nu piêliêku* [zupai] *sviêstu klât. gâršîks i. / nu ta kumâsĩnu biêsputra* [tika vārīta]. *tâ·pat izvãra rãceņus, sastuḿpâ uń izjęḿ bļuõdâ. / pêc pãr trîs nedęļi sâkâs linu kul̃kstîšana. ta nu siẽvas gãj pa naûdu kul̃kstît. / nu, ka tâ visu diênu nuôvicuôjâs pa tuõ dârbu, ta vakarâ grib pasędęt.* ☐ ***kâ nu ne*** – lieto, lai pastiprinātu apgalvojumu. *nu ûzdziêvâ gań tiê vĩri pa tuô kruõgu! kâ nu ne – deraḿlaĩks!*

2. savienojumā ar v. pavēles izteiksmes formā (parasti aiz šīs v. formas). **Lieto, lai vājinātu pavēles kategoriskumu.** *raûdi nu rûktas asaras – pa·galaṁ i!*

3. Lieto, lai piešķirtu izteikumam, piemēram, pieļāvuma, nosacījuma, ierobežojuma nokrāsu. [*šnabi* godībās] *us tẽbrekti padeva – cik nu varêja uzlikt. / čigãni vaĩrâk a sîksaîmniêkiêm, a namelĩniêkiêm maĩnija zirgus, pirka – kâ nu kuru reĩzu. / uõlas dê kâ nu kura* [vista] *– lîdz divi siṁti pa gadu. //* savienojumā *vai nu*. **Lieto, lai piešķirtu teikumam pieļāvuma, arī šaubu nokrāsu.** *ejuôt guôdâ piê krustamãtes, pajẽma lĩdz kâdu buteli vĩna. vaî nu bes tã!* ✧ ***kâ vai nu*** – daudz, ļoti daudz. *tãs plûdas saņesušas tuõs našus kâ vaî nu.*

4. konj. noz.; savienojumos *vai nu – vai* (*nu*), arī *vai nu – jeb nu*. **Saista vienlīdzīgus teikuma locekļus, norādot uz šķīruma attieksmi starp tiem.** [putrai] *piẽliêk va nu kreîmu, vaî drusku salĩdu piẽnu. / maṁma uṅ tẽte* [mencas] *dikti tâ êde – va nu piê rãceņu, va nu piê maîzes. tâdu zaļu viņi gribêja. / gulĩta bi katri kalĩpa meîti, kas jaû gãja pa meîtu. skapis uṅ lãde nebi ne·viêni – va nu skapis tik, va lãde. / tãs mêrces* [biezputrai] *tãs pašas. va nu salĩdu piẽnu jeb nu rûgušpiẽnu piẽstrebj.*

[III]***nu***, reti [II]***nū*** interj. **1.** arī atkārtojumā: *nu, nu*, arī *nu nũ*. **Lieto, lai izteiktu emocionāli intelektuālu attieksmi (piemēram, brīdinājumu, izbrīnu).** *nu, kuŕ es ęsmu tuõ kuṁpeli iêbâzuse? / nu, nu! tu maṅ atkalĩ neaîzgližini tuõ luôgu aŕ tãm netĩrâm ruôkâm! / nu, nu! nestãvi piê luôga! ka tevi neabzibenê! / nu! – nav aîtas. uṅ uõtrâ rîtâ ta tik varêja rędzęt rezulĩtãtu. / nû uṅ ta vakarâ* [talciniekiem] *bî aîtas gaļa šmuõrętа, balĩtiê rãceņi – tiẽ i nuôlupti rãceņi. / nũ! tuŕ nu gaṅ bî galĩdi nuôklâti! tuŕ gaṅ bî êšana! / nũ, tâc ciêc kuôks i tâ labi nuôžuvusi egle aŕ. / taga i dikti pulĩku tuõ piẽteîciênu – nu nũ! uṅ tâdi visi.*

2. Lieto, lai pamudinātu sarunbiedru runāt, darīt (ko), pievērst uzmanību (kam). *nu, runâ, kuô stãvi! teîc, kuô tu duõmâ! / nu, runâ kaû kuô! es gribu zinât, kuô tu teîksi. / nu re, ku gaîš palika, uzlêca saũlĩte! / ķeŕ nu vẽju! aũtõ iŕ aîzgãjis. / nu, cik muši i kãju – četras va sešas?*

[I]***nũ*** interj. **Sauciens, ar kuru mudina zirgu iet uz priekšu, sākt kustību.** *ka dzęṅ ganuôs, zirgaṁ teîc – nũ! / nũ! – teîc, laî* [zirgs] *iẽt us priêkšu. / nũ! – ka grib braûkt, ta ussaûc. uṅ tuõ viṅš* [tas ir, zirgs] *sapruôt.*

[II]***nū***. Sk. [III]*nu* (1).

nũdeļi, arī ***nũdaļi***, ***nũdeles***, ***nũdaļķini*** subst. **Pārtikas produkts, ko gatavo no neraudzētas, parasti kviešu miltu, mīklas, izveidojot to, piemēram, lentes, skaidu formā un izkaltējot; nūdeles.** *makaruõnus nê, bet nũdaļus taĩsija mãjâs. ka nãca guôvis slaûcamas, ta tuõ jaûnuô piẽnu uṅ pajẽma bĩdeļmilĩtus.* [mīklu] *jẽma a nazi smalĩki sagriêza uṅ saũlĩtê pažâvêja. uṅ, kad nevarêja saũlĩtê, tad akalĩ us krâsni pažâvêja. nu uṅ ta, ka vaîdzêja, ta akalĩ bẽra uṅ vãrija. / nũdaļĩķinus pa liẽlâkaî daļaî taĩsija mãjâs. piêlika uõlas uṅ milĩtus, izrullêja. uṅ ta griêza tâdâs skaîdiņâs, uṅ žaûdêja. / nũdeles i garęnas. / nu tuõs jaû taĩsij – pa nũdeļiêm saûca. ka guôves nãca slaûcamas, bi jaûns piẽns, ta taĩsija nũdeļus. nu citâdi uõlas jaû bi žę̃l.*

nu·diên interj. **Lieto, lai izteiktu apgalvojumu, apstiprinājumu.** *četrpacmitâ gadâ iscêlês kaŕš, uṅ, nu·diê, liẽlas baîles bi.*

nũja subst. **1. Samērā garš, no dzinumiem attīrīts paresns zars, no dzinumiem, zariem attīrīts tievs koka stumbrs.** *citi vĩri nũjas griêze, es gruožĩnu kustinâju.* (DI III 1, 265) **// Šāda veida priekšmets, kas pielāgots iešanai, atbalstam; spieķis.** *a nũju, a lazdu iẽt vęci cilvęki. nuô lazdas viņu griêž. nũja vaĩrâk* [sauc]. */ velĩ jaû mũsu vęcãmaṁma dũšîgi čapâ, iziẽt laũkã aŕ bez nũjas. / taṅte a tâdu nũju staĩgãja, a tâdu bĩstãkli. / nũja citaṁ nuô kuôka, citaṁ nuô dzęlĩza, kâ kuraṁ vaîg. / dẽlĩnu, dẽlĩnu, pakaci nũju, lai varu jauņaves dãvanas paneṣt.* (LFK 1961, 10953) */ vęcaîmãteî vaîg nũjas, ku ejuõt adbalĩstîtiês.*

2. No kāda materiāla īpašam nolūkam izgatavots šādas formas priekšmets. *apaļu kuôku saûc pa nũju. uṅ, ku tas lîkuṁs galâ, tuõ saûc pa ķęṅku. / nũja bes tã lîkuma galâ. / puĩšelis pajẽma nũju, iêlika kãjstaŕpî uṅ skrêja, kâ zirgu jâdaṁs. maṅ bi kâdi piêci zirgi, kuô jât, — piêcas nũjas. ta bi jâšana! / baļļaî ũzliêk četrâs nũjâs iêšũtu pakulĩna aûdumu. tãs nũjas i, laî nekrît iêkšâ. / tad taĩsij sãrmu. iêkš nâtna aûdękla bi iêšũtas četras nũjas tâdas, tâ ka tiêk pãri pa tuõ baļļas malu. ta iêlika tĩrus salĩmus uṅ sabẽra pęlĩnus. uṅ ta lêja vãruôšu ûdeni. / aûžamâs nũjiņas bi, gruôžiņas. viêna nũjiņa riẽstuvî bi. / tãs i nũjiņas, kas nuôtuŕ aûdęklu viênâdâ platumâ.*

nule adv. **Tikko.** *nule kâ es gribêju iẽt, bet tu jaû atnãci. / nule Nîcâ maz teîca. tikkuô teîca. / nule tikai kãjas āva manis skalu šķēlējĩns.* (LFK 1961, 11048) */ nule auga uozuolĩnis rũtainãm lapĩnãm;*

nule auga tẹ̄va dẹ̄ls pa manam prātīnam. (LFK 1961, 10513) / *šī dziesmīna sen dziedāta, neba nule izduomāta.* (LFK 1961, 10459)

nulĩle pamata num. **1. Skaitlis, cipars 0; šāda skaitļa apzīmējums.** *uzraksti nulĩli, ta viêniniêku!*

2. subst. noz. **Sākuma vērtība, punkts (kādā atskaites sistēmā); punkts, no kura sākas mēraparatūras skalas iedaļas, stāvoklis, no kura sākas mērinstrumenta rādījumi.** *pêc dažâm stuñdâm tem̃prtūru nuôsit uz nulĩli arî, ta kâ vaîg ak·rāt, jâ. tuõ es tâ tik daũdz zinu nuô rudzupuķes.* ☐ ***nuogriêzt uz nulĩli*** – nogriezt pilnīgi, līdz ādai (matus). *puĩkām jaû nuôgriêza matus uz nulĩli arî.*

3. subst. noz.; comm. **Tas (cilvēks), kas ir neievērojams, nenozīmīgs.** *tas jaûnaîs vĩrs tuŕ nav ne·kâc saîmniêks, galîga nulĩle.*

num̂kati, arī ***nuñkati***: ☐ ***iẽt num̂katuos*** (arī ***nuñkatuos***) reti – doties kopt lopus, saimniecību (kādam, kas atrodas īslaicīgā prombūtnē). *kad tiẽ* [saimnieki] *us tãm kâzâm bija izbraûkuši, tad mum̂s vajadzêja iẽt tuŕ num̂katuôs, nuñkatuôs.*

numurs, arī ***num̃murs*** subst. **1. Cipars, ciparu kopa, ar ko noteiktā secībā apzīmē (kā, piemēram, priekšmetu, parādību) virknes locekļus.** *colĩlstoks* [jeb] *colĩlmẹ̄rs tâc garŝ, saluôkâms mẹ̄rs. uñ tuŕ i numuri sarakstîti. / vẹcuôs laĩkuôs laîda kuõpâm iêkš viênas ganîkles aîtas. ta katrs savu zîmi lika. tâdu skalinu uñ numuru ûzlika. / laî nesajuktu, katram̂* [saimniekam] *bi savs ceļa stabiñš arî mãju numuru uñ ûzvârdu. / kupačas ūzmeta a stabĩnu uñ numuru. viênâ pusê bi tâc numurŝ, uõtrâ pusê cic. / tãs šļakas bi sanum̃murệtas. katrâ stûrî bi staps uñ numurŝ. / dziêsmas* [baznīcā] *bi isliktas – bi tãpelĩtes arî num̃muriêm. /* [atrakcijai iezīmēti] *stabã numuri. piê kâda numura* [bultiņa] *apstâjâs, tâdu laĩmẹstu sajẹm̂.* ☐ ***aûgsts numurs*** – lielākais (?) kārtas numurs. *ejuôt diẽnẹstâ, puĩši vilĩka luõzes a druôšu ruôku – vaŕ·bût bûs aûksc numurŝ, nebûs jãiẽt kriêvuôs. / luõzêja arî. kuŕš izvilĩka aûkstu numuru, tuõ atlaîda* [no dienesta]. */ krusta rubli bâza kreîsâs kãjas zâbakâ puĩši, ka gãja piê luõzêm – laî isvilĩktu aûkstu numuru uñ nebûtu jâiẽt diẽnệt.* // **Priekšmets (parasti plāksne), uz kā ir šāds cipars, šāda ciparu kopa.** *dệla mašĩnaî bî nuôkritis num̃murŝ. / es nedabuju šuôdiên num̃muru piê ãrsta. braûkšu rît.*

2. Standartizēts un ar ciparu vai ciparu kopu apzīmēts (kā) lielums. *mârciņa uñ kuŕtêlis diũdesmitâ num̃mura aûžamuô diêdziņu jaû izgãja us siênu. / ja bi spuõlîšu diêks, desmitaîs num̃murŝ, tas jaû arî juô rupš. / nuõskrej patapini nuô Annas diũdesmit cẹtũrtâ num̃mura diêdzĩnu šķiêtu! / lĩsti vaîg – us tuõ pêc num̃muriêm ustaĩsa* [kurpi]. */ taga jaû jamẽra, ka iêiẽt veĩkalã, kuŕš* [kurpju] *numurŝ dệr. / tam̂ tã šmaũle liẽlâka. vaîg piŕkt cẹpuri a liẽlâku numuru. / vẹciê vĩri tãs* [baļķu] *plenes sêja a vicêm, a baĻķiêm sprañguôja. bet mẽs a drãtêm* [sējām *plenes*] *– pajẽma rẹsnu drãti, tâdu rẹsnâku num̃muru. / pakavus jaû manâ laĩkâ vaĩs netaĩsija daũdz. tad jaû pabrĩkas bi sataĩsijšas tuõs pakavus pêc numuriêm – liẽlâkus, mazâkus, kâda ziŕgam̂ bi tã kãja.* ✧ **[kāds ir] piŕmā num̃mura** (arī ***numura***) – saka, ja (kāds) ko dara labāk, vairāk (par citiem). *nu tâdu precniẽku tik vaîg aîskuôkuôt pa durîm! dzêrêš uñ kaûslis piŕmâ numura! / nu žĩdi bi piŕmâ num̃mura a meîtâm daũzîtiês. meîtas kliêdza pa ķêķi, kâ baîl.*

3. novec. **Atzīme – sekmju novērtējums.** *vẹcaîs skuõluôtâjs lika labus num̃murus.* / [bērniem] *liẽlâs kulîtes* [ar saldumiem bija], *kam̂ piêciniêki, mazâkâs, kam̂ mazâki num̃muri.*

✧ ***traks num̃murs*** – saka par ko negaidītu, ārkārtēju. *tuŕ bija traks num̃murŝ a tuõ bulĩli. bî piêsêjuši piê staba. viņš tuŕ spârdîjâs. uñ ciĻvệki baĩdîjâs, ka viņš netiêk vaļã.*

nuñkati. Sk. *n u m̂ k a t i .*

nuo prep. **1. Norāda uz vietu, kurā sākas virzība, kustība; norāda uz kustības, virzības izejas punktu.** [ūdeni] *nesa nuô mãjas, nuô ķêķa, nuô grâpa liẽlâ. katrs gãj, savu spañneli nuônesa* [pirtī]. */ guôvîm nuô aûkšas nedeva siênu – tãm nesa nuô šķũņa. / ka es nãcu mãjâ nuô dârba, abi ciêmiņi sệtâ runâja, ka ziŕks nệệd vêl. / ka braûca nuô tiŕgus mãjã, ta pãrveda kali. / ta tã jaû nu skaîtîjâs vẹcâka meîta. ta tã jaû bi nuô tiŕgus nuôbraûkuse. / kâ tu varêji nuô tik tâlu atnãkt? tas jaû liẽls gabaĻs.* // **Norāda uz vietu, kur sākas virzība, kustība ārā, laukā, prom, nost.** *nu jaû liên nuô tãs skũnas laũkâ staĩgât maziê kaķeļi. / putnus izbaĩda nuô tuõ ķiŕšu.* / [vēl] *sasalum̂s nav izgãjis nuô zemes.* // **Norāda uz vietu, kur sākas un noris darbība, kas ir vērsta uz kādiem objektiem.** *Miķêlis nuô sava nameļa skatâs uñ duõmâ. / ne·viêns pac nedrîkstêja dziêvât kuõpâ nelaũlâc. mâcîtâjs dikti rãjâs nuô kañceles.* // **Norāda uz vietu, arī priekšmetu, kur kas atrodas un tiek ņemts, virzīts prom, ārā.** *spañnis bi priêkš ûdeńs iênešanas nuô akas. /*

guôvis ganiêm bi sagaĩšas nepļaũtâs pļavâs. te uz·reĩz, kâ nuô zemes islîdis, saîmniêks klât uñ rã bệrnus – kuŕ juṃs guôves! / ka tâdu daŕbu nuõdara, tâ kâ kaĺns nuô plẹciêm nuõveļâs! / kâc esi, tâc esi – nuô savas âdas islîst nevaŕ. čũska tik isliên nuô savas âdas. / kad liẽls saĺs, runâ – šuôdiên liẽls saĺs, ka zaķiṃ sprâkst aces nuô piêres laũkâ. / kuô tu te knuõsiês! ej nuõst nuô kãju! / a viênu ruôku tâ tuŕ tuõ dzivi uñ nuô tãs tîtavas tiñ us šituõ. / es saûcu – nãc laũkâ nuô rudzu! / viênu reĩzu tã froñte te bi tuvu. ta mẽs aŕ mukãm nuô mãjas ârã. / acpiĹlê tãs dures, ka nèizgâž nuô eņģẽm. tag liẽls vẽš. / šuôdiên tuõ dakšas kâtu nedabuju islaîst nuô ruôkâm – vẹzuṃs pêc vẹzuma bi jãkraũ. / ja us tâdu cẹ̃rpu [kur skudras] *ussêdâs, ta ãtri viẽn dabuja mukt nuô cẹ̃rpa nuõst.* // **Norāda uz vietu (pusi, galu u. tml.), kur sākas un notiek kāda darbība, norise.** *ja vẽš bija nuô zemes puses, tad plûdmale bija smiĺktaîne uñ grũta braûkšana. / gaŕ tuõ dzîvuôjamuô mãju vaĩrâk nuô viêns puses bi dârzi tâ apstãdîti, jâ. / cic nuô tuŕ atnãk te dzîvuôt. / tag teîc – nuô tuŕ uñ tuŕ atveda ciĺcluõpus. / tad jaû tuŕ nuô tãs kãpas gãja zvejuôt. / nuô Vẹcugâṛu sâkâs Lejniêki – nuô Tuõsilas upes.* / [taukus] *iêtina iêkš tãs plêves. uñ ta piêlika nuô ârpuses skalĩnus. / ta bi tâc spañnis, saûca dujdubenis. nuô apakšas plac, uz aûkšu bi šaûrâks. / sêd, meîtĩna, riñdĩnã, pašã riñdas galĩnã! nãks Laĩmĩte, jeṃs nuô gala, ne nuô vidus lasîsiês.* // **Norāda uz to, kur ir radies, izgatavots tas, kas ir saņemts.** *tiẽ lakati bi nuô ârzemêm vẹsti.* // **Norāda uz tuvāko (kā) secībā.** *bi tâda paruna pa tiẽm skruõderiêm, ka skruõderis nuô Diêva i uõtraîs. Diês radija, uñ skruõdeŕs abģêrba. / kãrava septîņš i uõtra truṃpa nuô kreĩcines, ka spẽlê šãckupi* [jeb] *aîtasgaĺvu.* / [kāznieku rindā] *uõtraîs pãris nuô beĩgu bi panãksniêki.* // savienojumos *nuo – uz, nuo –lidz.* **Norāda uz telpas, teritorijas, priekšmeta, ķermeņa daļu, kurā kas secīgi norisinās, pastāv, kurā ko secīgi dara, veic.** *rijas tika bũvệtas viênmẹ̃r nuô rîtiêm uz vakariêm garumâ. rîta pusê bi iêvẹdamaîs šķũnis. / laps saîmniêks ta* [tas ir, ķekatu otrajā dienā] *iêdeva divus ziŕgus uñ garus ratus. uñ ta braûca saîmniêce lĩdz. ta braûca tâ nuô viênas mãjas uz uõtru mãju. / Pẹĺnu diênâ nuô mãjas uz mãju gãja. / tiẽ kuôki vaîdzêja izvẹst nuô mîņa uz upes kraňtu. / tuômẹ̃r viš* [tas ir, palags] *tik gaŕš nebî, ka tiktu* [gultai] *nuô viêna gala lidz uõtraṃ. / es pa ziêmu tuô bĩbeli islasiju nuô viêna vâka lidz uõtraṃ.* ☐ ***nuo galvas lidz kājām*** – visā (auguma) garumā. *uznãca liêtus, uñ biju slapja nuô galvas lidz kãjãm. / te tuõs dubļuôs aŕ vaŕ nuôžļuŕgâtiês slapš nuô galvas lidz kãjãm.* ✧ ***nuo galvas līdz kājām*** – visā pilnībā. *siẽvas apķẹ̃ņgâja tuõ ciĺvệku – aprunâja nuô galvas lîdz kãjâm.*

2. **Norāda uz laiku, laikposmu, kopš kura norisinās darbība, ilgst kāds stāvoklis.** *visi* [lopi] *gãja nuô paûsara pa laũku. / muṃs te nebĩdelê – tãs* [ietaises] *isplệstas nuô kara laĩka. / nuo šĩs dienas tev, māsiņa, skaitīt maizes riecentiņus.* (LFK 1818, 830) / *nuô mazu dienu.* (Lgr. 634) / *es gãju piê saîmniêkiêm nuô piêcu gadu. / nuô septîņiêm gadiêm bi jâiẽt skuõlâ. nuô seši gadi gãju ganuôs. / nuô tã laĩka – nuô septiņu gadu – vêl nebija septiņi, ka es jaû mâcêju lasît. / nuô septîņu nedẹ̃ļu* [sivēnus] *sâk pãrduôt. / aptîķis Nîcâ us tuõ pašu viêtu nuô seniêm laĩkiêm stãv. / te nuô kaṛa laĩka iŕ palikuši tâdi iênãcẽji. / nuô maza bệrna bi jâiẽt strâdât jaû. / es jaû briẽsmîgi ẹsmu dziêdâjse nuô pat tâda bệrna. / mẽs ẹsaṃ nîceniêki nuô laĩku laĩkiêm. / maṅ tas nuô senu laĩku patika. / drãnu siẽrs bi juô vaĺkâks nuô sâkta gala. / taṃ bệrnaṃ apķêrîba jaû nuô mazu diênu. / nuô tãs reĩzes gaṅ it ne·kas vaĩs nepazuda – ne kreîms, ne krẹkli. / es veĺ nevaru adģẹ̃vẹļệtiês nuô vakaŕdiênas. tâls ceļš bi.* // **Norāda uz laikposmu, kad ko dara, kad kas norisinās.** *ka maîzi cẹp, nuô vakara iêjaû, iêliêk miĺtus nuô vakara, iêliêk raûgu. / cita nuô vakara iêjaû maîzi. / pupas iêmệrc nuô vakara uñ svệdiênas rîtu vãra. pupu jâvãra ilgâk. / nuô rîta a ruôkâm issûc tuõs aûzu miĺtus. / nuô vakara ka* [veļu] *aplêja, ta nuô pusnaktes varêja sâkt mazgât. / ka braûca us tiŕgu, nuô vakara sakârtuôja vẹzumu, laî pa nakti vaŕ izbraûkt. / nuô rîta jâlaîž agrâk guôves laũkâ – pa diênu kârsc uñ duñduri. / nerāj, māmiņa, vakarā meitas, vakarā meitām tautas jāja. nuo rīta cẹldamās, nerasi vairs.* (LFK 1818, 730) / *nuô sâkuma tas daŕps gãja labi. / nuô sâkuma negribêju ệst* [žūru]. / *nuô paša sâkuma* [taukiem] *tã sâle jãpiêmẹt, tikkuô ka viņus iêliêk* [kausēt]. *pêcâk sâli nevaŕ piêlikt. / Jãņuôs dârbus beîdza nuô palaũnadzes.* // savienojumā *nuo – lidz.* **Norāda uz laikposmu starp kā sākumu un beigām.** *nuô saũlîtes lidz saũlîti ganija. / viņi nuô jaûnîbs laĩkiêm draûdzêjâs lidz siŕmaṃ vẹcumaṃ.* // savienojumā ar atkārtotu vienas un tās pašas saknes subst. **Norāda uz laikposmu secības nepārtrauktību.** *apĩņi i ziêmciêši – nuô gada uz gadu* [aug]. / *isnãca liẽla peĺņa. tãlab aŕ tãs gũžas turêja gadu nuô gada. / Ẹm̃butniêku uñ Buŕbu aîtas gãja piê Paũžệnu gulệt. tâ viņas tuŕ bi piêradušas gadu nuô gada. / tas gulbju pãris nãk nuô gada uz gadu tuŕ. / ka viņas* [tas ir, mežacūkas] *sâk nãkt, ta vaĩs nav gaîsa, nãks nakt nuô*

nakti. / varês nuõstrâdâtiês reĩzu nuô reĩzes, kâ a dûri vẽju sist. / rupjas maîzes raûgu uzglabâja nuô reĩzas uz reĩzu.

3. **Norāda uz vielu, materiālu, kas izmantots (kā) gatavošanai, veidošanai, būvēšanai u. tml.** *klẽtes bi nuô kuôka. tã mãjĩna arˆ bi nuô kuôka. / veñteris bi aka nuô dzivêm. nuô dzivêm megža. / nuô smalˆkâkâm pakulãm aûda nâtnu aûdumu. /* [*praku*] *arˆ nuô vadmalas šuva, vasaru nuô pusvadmalas. / vadmalas bikses nuô viĩlas, pašaûstas. / nuô pakulu dzijas zeķes adij. / zîrgu deķus nuô lupatiẽm aûda. / ka taî ûdenî mêrca, ta sasêja tâdu pluôstu nuô tiẽm liniêm. / vešas velêjamâs vâles bi nuô kuôka. /* [vainagam] *tuˆ i tâdi raksti nuô tãm pẽrlĩtẽm. /* [biezputrai] *sacẹp nuô gaļas gruñdzîšus tâdus. /* [maizes zupai] *piêliêk velˆ bišķît nuô miĩtu tâdus kuñkulîšus. / ka deva graĩzijumus, ta tik putra viẽ bija nuô tã sviêsta. ka deva rãceņus, miĩtus, klijas, ta bi pa·visam̂ cic sviêsc. / nuô tã* [govs astes] *kaũla bi laba zupa. / kâdu reĩzu jaû visu, visu, kas bi ệdam̂s nuô luõpa, visu ismañtuôja. / steliņģis i aîššãlệc nuô dẽlêm. //* **Norāda uz raksturīgu priekšmeta (piemēram, ārējo) iezīmi.** *praki nuô viênu pleķu – kâ jaû slakterim̂.*

4. **Norāda uz darbības, parādības, pazīmes iemeslu, cēloni.** *atraũgas bi – va nuô skâba, va pulˆku iẽêdis. / tikkuô nedabuju vẹm̃t nuô tik nelaba dzêriêna. / mêris bi slimĩba, nuô kâ daũdz nuõmira. / nuô slimîbs varˆ ģĩpt. bet maz ģĩba senâk. / vĩrs nuô slimĩbas mira. / issitumus uz lũpãm nuô aũkstuma arˆ saûc parˆ paũnãm. / tiẽ žurˆki nuô tãs iñdes briẽsmîgi krita. / vãverenes dikti tâ nelabi smâržuô, galˆva sâp nuô viņâm. / stañgruõzêm lapas atkramušas nuô saûsâ laĩka. / mẽs te visi paûsaruôs ciêtãm nuô plûdiẽm. / ta nu viñš stãvêja kâ valuôdu zaûdêjis nuô brĩnumiêm. / skaûstâ arˆ bi jệlum̂i* [zirgiem] *nuô šaûru rîku. / nuô nejaûkuma sakniêbuse lũpas, Made staĩgâja visu diênu. /* [meitene] *neziñ, kuô darît nuô liẽls vaļas. / nuô tãs ģẽrêšanas viñš* [tas ir, āda] *isskatâs mîksc. / gaũdệns i palicis nuô nelaĩmes va tâc piẽdzimis. / tã irˆ tâda dzîrgzde. nuô liẽls strâdâšaŅs kadreĩz iêmẹtas ruôkâ viņa. / ta jaû neduõmâja, ka tas* [vasarraibumi] *nuô saũles. / es vaî sastiñgu nuô laĩmes – Diêviņam̂ tâda mîksta, silˆta ruôka. / nuô vaļas neziñ kâ isplažiẽrệt pa ciêmu.* ☐ ***(pats) nuo sevis*** – bez ārējas iedarbības, ietekmes. *viš* [tas ir, ledus] *sabliẽķệjiês pac nuô sevis, ku tã upe paliêk šaûrâka kâdâ viêtâ. / tã tâda zâle. taga viņu sẽj. agrâk viņa aûga tâda pati nuô sevis. / labĩba pati nuô sevis arˆ saslĩkst. / va nu pac nuô sevis pârgãja* [aitai] *tas reîbuônis, va nuôsprâga tã ave. / mẽs viņu pa dzệltệnuô âbuôliņu saûcam̂. viš pac nuô sevis aûg. viš naû ne sệc, ne·kâ nê, jâ. / viš* [tas ir, apinis] *ne·maz naû jâpãrsẽ. ne jâstãda, ne jâsẽ – viš pac aûg nuô sevis. / tuõs laĩkuôs nelika raûgu. viņa* [tas ir, mīkla] *pate nuô sevis iêskâba. / svajãkslis i tâc, kas runâ pulˆku, nuô sevis izduõmâ.*

5. **Norāda uz darbības veidu.** *siẽvas visu vakaru izrunâjâs nuô sirˆc. / viņi* [tas ir, zoslēni] *bi ganîklê pàệduši, padzệruši, viņiêm nevaîdzêja ne·kã nuô ruôkas duôt. / zaķĩtis ệd nuô ruôkas, vaĩrs nebaĩdâs. / visi rãceņi jaû nu bûtu nuôraûti. tuõ mazuô gabalu tâ nuô vaļas viẽn nuôraûs. / nuô vaļas viẽn sanesu visu malˆku skũnâ. / visi salikâm nuô dẹguna – es devu cim̂dus* [apsveikšanai]. */ rebete i liẽls meĩstarˆs, kas nuô savas galˆvas mâk kuô ustaĩsît. / es viênreĩz gribu isrunâtiês nuô sirˆc. vaî tu maksâsi maň atmaksu vaî ne? / nuô galˆvas mâcijâs visus baũšļus. viênreĩzviêns arˆ vaîdzêja zinât nuô galˆvas. / es taga velˆ visas* [spēles] *nuô galˆvas aceruôs. / kuô turˆ vaĩcât vaĩrâk! gaň jaû duôs nuô laba prâta! / nabaga maîze i, kuô duô nuô laba prâta uõtram̂, kas vaĩs nespẽj pelˆnît. /* [mīstītāji] *atpûtâs, ta râva aka vaļâ nuô jaûna. / baĩles rîkuôtâjs jaû uspasêja, ka nenuôkavê, ka jâsâk pûst nuô jaûna. / sâk aka nuô gala ruõtaļu. / tas tik viĩtîks, ka nuô acu varˆ rẹdzệt.* ☐ ***nuo kârtas*** – secīgi, pēc kārtas. [pēc gavēņa] *trîs vakarus nuô kârtas saûca gaņi. ta vaĩs aka tâ kuõpîgi nedziêdâja.* ☐ ***nuo ruôkas ruôkā*** – no viena pie otra. *jaûnâ grãmata jaû iẽt nuô ruôks ruôkã – visi grib lasît.* ☐ ***nuo viênas viêtas*** – pēc kārtas, viscaur. *meîtas sasedza saktas nuô viênas viêtas riñdiņâ. /* [kāzās] *tuõ dziêsmu jaû dikti pulˆku bi. tãs jaû visas nevarˆ izdziêdât tâ nuô viênas viêtas. / bệrni tuõ siênu nuôstrĩpaîši nuô viênas viêtas arˆ krĩti. / neduõmâ, ka tã cẹpure bi tâ glệvi sašũta! tâ kriẽtni bi nuôšũta nuô viênas viêtas. / nu bûs stipras tupeles, nuô viênas viêtas naglu nuônaglâtas.* ☐ ***nuo viêtas (viẽn)*** – a) secīgi, pēc kārtas. [lietus] *žũrâja vaĩrâkas diênas nuô viêtas. / ku tas zirˆks taî siles stûrê pamurˆkšļâjis, trîs reĩzes vaîg iêduôt viņam̂* [tas ir, puisim] *iêdzệrt, trîs vakarus nuô viêtas. / senâk veda šuvẽju mãjâs, laî pašuv visiêm nuô viêtas, kuô viĩkt mugurâ. / vaĩ, pa talˆkâm jaû es ẹsmu pulˆku gajse. pa pãris nedệļas nuô viêtas es ẹsmu gajse rudzus ņẹm̃t.* b) neko neizlaižot; viscaur, visgarām. *kuô ņệckâjiês, ņệcka! va êdîsi nuô viêtas! / bệrni kâdreĩz ệd uň nuõpleķuô visu priêkšu nuô viêtas viẽn. / tâ bîšas sàaûgušas mežâ viĩlines, ka varêja griêst nuô viêtas. / šuôgad sẽņu mežâ biêzum̂s – varˆ nuô viêtas raût. / viš, kuõsziêdis, tâ, ku tâdi*

ûdeņi beîdz istęcęt, ta viš salaîžâs. uń ta viš i tâ nuô viêts viē. / us salm̃u jum̃tiêm lika klam̃burus. nuô viêtas viēn nuôlika klam̃burus, laî vēš neplêš jum̃tu laŭkâ. ✧ ***nuo (viêna) daîkta*** – pēc kārtas, neko neizlaižot; no vietas. *isskatiju visas kabatas nuô daîkta, lîdz atradu tuõ rubli. / bę̂rns akaĴ vañda tuõ šķĩvi* [..] *nęę̂d nuô viêna daîkta.* ✧ ***dzîvuot nuo ruôkas mutē*** – dzīvot trūcīgi, nabadzīgi (bez ietaupījumiem). *tiē jaûnsaîmniêki daš laps dzîvuôja nuô ruôkas mutê.* // **Norāda vienlaikus uz darbības veidu un vietu.** *panāksniêki iēt nuô pakaļas pa baznîcu riñdâ. / viêns* [zirgs gāja] *pa priêkšu, uõtrs nuô pakaļas. / cūkas rudzuôs, cūkas rudzuôs, sivêniņi kâpuôstuôs. liēlaîs vepris nuõ pakaļas asti viēn purinâja. / tas stārķis staĩgâ, uń tā vārna viņam̃ krît vîrsû nuô muguras. / tâdi kasti bi, ka sešas guôves varêja nuô katras puses ę̂st.* ☐ ***māju nuo mājas***, arī ***nuo mājas mājā*** – nevienu māju neizlaižot, visās pēc kārtas. *ka nāca gavēnis, ta bi ķękatas. tad aka iēt jaûniê saģę̂rbušiês uń dziêd. dziêd ķękatu dziêsmas uń iēt māju nuô mājas. /* [ķekatnieki] *iēt a kadeģiêm, saģę̂rbušiês nuô mājas mājā uń dziêd ķękatu dziêsmas.* ✧ ***iēt nuo mutes mutē*** – ātri izplatīties no viena pie otra (par ziņām, vēstīm, baumām u. tml.). *tas* [teiciens] *gāja nuô mutes mutê.*

6. **Norāda uz darbības veikšanas vai realizēšanas līdzekli.** *êda a kuôka kaŗuôtêm nuô bļuõda. / nuô bļuõdiņas êda – māla bi. / guôve i dzę̂ruse nuô spaņņa. /* [pirtī] *mazgâjâs katrs nuô sava traŭka.* ✧ ***dzîvuot nuo zila gaîsa (un mīlestības)*** – dzīvot, pārtikt ar ļoti niecīgiem līdzekļiem. *dzîvuô nuô zila gaîsa uń mīlestîbas.*

7. **Norāda uz to, kas ir nevēlams, bīstams un atvairāms.** *izej tuõs ķirŝus pakavât nuô putniêm! / tuõ sę̂rmuôksli mēs tâ visi taŭpîjâm. tik jâkavâ nuô putniêm dikti. / vaîdzêja pakam̃pt kâdu žaĩgu uń adgaîņâtiês* [jeb] *atkaûtiês nuô tā suņa. / aŕ tuõ* [žogu] *aîssârgâ dârzu nuô dzîvniêkiêm uń ari nuô vēja. / vasarā i tas mušu laĩks, nevaŕ glâptiês nuô viņām. / viš tâ grib adbrĩvuôtiês nuô visa.* ✧ ***bêgt kâ nuo uguns*** – izmisīgi izvairīties (no kā). *sliņķis bę̂g nuô dârba kâ nuô uguńs.*

8. **Norāda uz priekšmetu, parādību, dzīvu būtni, procesu, pēc kā ko konstatē, noteic; pēc.** *pa diênu ta nuô saŭles* [noteic laiku]. *ta jaû saŭli i smaĴki vę̂ruôjši. / luõps jaû nuô uôšanas visu sajût. / šĩ tak asiñszâle. es tik nuô tiēm ziêdiêm vaĩrâk skatuôs, nuô tām sîkâm lapiņâm. / grîslis šis i. nu tuõ jaû es ręzu nuô isskata, ka grîslis. / nuô isskata tas zîŕks bija smuks, bet viêna kāja bî kliba. /* [izkapti] *nuô skaņas pārbaŭda. nuôpruõvê iskapc skaņu. / gribêj mani taûtu dę̂ls nuô baĴsĩna nuôlūkuôt. / iŕ gań tam̃ vęcajam̃ saîmniêkam̃ teîcamaîs! nuô zēveļu kasteļa viñš pateîca, kâ kuram̃ bûšuôt, kuraî meîtaî* [būs] *bę̂rns bez vĩra.*

9. **Norāda uz to, no kā (kas) ir atdalīts, atšķirts, atbrīvots u. tml.** *tā veŕpêja nuôjēma nuô tā buñta pa guŕkstîteî. / kas atlika spaļuôtâkas* [linu saujas], [..] *ta isrâva nuô tā kuģa. / nu nuôčiñkstêju desmit kapeĩķu nuô rubļa. / vakaruôs tuõs suņus nuô ķēdes atraĩsa, laî staĩgâ vaļâ. / rāceņi isviŕtuši nuô savas zuŕtes. jâmeklê jaûna zuŕte – vęciê pa·visam̃ isviŕtuši. / tās baĴtvêderes i, zinat, priêkš tâdas tējas labas, ka tâ nuô kaŭliêm grib dzît laŭkâ, ka tâ i sàaŭkstêjiês kad·reĩz, jâ. / upe vaļâ, ęzę̂rs vaļâ nuô lędus. / ka viņi* [tas ir, zirgi] *piêcę̂lušies, ta viņi nuôpurinas. ta viņš laĩkam̃ adbrĩvuôjas nuô sasvîduma, nuô jûguma. / nu šuôvasaŕ varês atklapastę̂tiês nuô tuõ liēluô dârbu – bûs palĩgi. / pakulas uz garu puĻķi iskrata nuô spaļiêm. / palîdzêju nuô parādiêm iskļūt, bet ne paĴdiês nepateîca. / tas bi laps dakteris – iscêla nuô slimîbs. / viņš mani isę̂nâja nuô dârba. / zarus jāaddzenê, ka* [koku] *nuôlaîž nuô kâtiêm. /* [krāsns] *sluôta ûssiêta bĩstâķļa galâ, ka maîzi cepa, laî krâsni vaŕ isslaŭcît nuô pę̂lniêm. / a grîdas mazgâšanu trîsreĩz gadâ – us katriêm svę̂tkiêm – baĴta grîda jaû nepalika, bet nuô dubļiêm bi izmazgâta.*

10. **Norāda uz kādu dalāmu vairumu.** *Leĩbim̃ jaû nuô drēbêm ne·kā nebij. / viêna nuô manâm mātes māsâm bi a aûguôniêm apsista. / viņa* [tas ir, māsa] *jaû mum̃s bi tâda slaîda, gaŗa aŕ, ka bi jaûna. viņa bi tā gaŗâkâ nuô mum̃s. / labi bi kuô cęĴt nuô viêna kukuļa – pa desmit, divpacmit kilo, citam̃ piêcpacmit* [klaips svēra]. / *ta* [kāzās] *nuô tās maîzes jaû iŕ paŕpiĴnîbas. / ta saîmniêki savâķe nuô kaĩmiņiêm puĩšus uń meîtas, uń ta tiē gāja sist* [linus]. // **Norāda uz (kā) ierobežojumu, nosacījumu.** *tik tâc plaĩceklis viē i nuô puĩša, liēlâs kâ tĩtaŕs. / vaî viš i slim̃s? tâc dzeĴtenîks nuô vaîga isskatâs. / viņa dikti iskrît nuô miêsām. /* [zirgu] *kuôpa tâ, laî nenuôkrît nuô gaļas, kas bi laps saîmniêks. / galîgi ęsu izgaîse nuô apaviêm. / tâ aŕ ne·kas nèiznāca nuô peĻņas.* // savienojumā ar adj. **Norāda uz adjektīva nosauktās pazīmes ierobežojumu.** *atkaplê tuõ placîti, laî tĩrs nuô nezâlêm!* / [krāsns] *plāķim̃ bij jābût tĩram̃ nuô pę̂lniēm. / nuô tā jaû ne·kas gudrs nav. tas tâc ģēģeris viēn i.* / [sviesta masai] *ūzlêja ûdeni, isskaluôja viênu reĩzu, uõtru reĩzu, laî skaĩdrs nuô panijâm.*

11. savienojumā *nuo – lidz* un num. **Norāda uz mazākā un lielākā skaita, daudzuma, lieluma robežām.** *saîmniẽkiêm bi nuô piẽcpacmit lidz piêcâm* [govīm]. / *Mežagalâ bi kâdi piẽdzdesmit namelîniêki.* [viņiem bija] *nuô trîs lidz seši pũrviêtas zemes. / kaķeneî nuô divu lidz sešiêm bệrni. / katraṁ* [saimniekam] *bi nuô piẽcpacmit liẽlu aîtu lidz diũdesmit. tuŕ bi gãjêju, vẹcuô* [saimnieku] *aîtas aŕ.*

12. **Norāda uz (kāda) izcelsmes, dzīves, uzturēšanās vietu.** *nuo Lejnieku sievu ņēmu, lielas mantas gribẹ̄dams.* (LFK 9, 89) / *viņa* [tas ir, sieva] *nuô Uõtaņķis i. / Añta Kliñte i nuô Cệñkuõņas – Mežaduõmu mãjâs dzimuse.* // **Norāda uz (kāda) izcelsmi, piederību (kādai profesijai, grupai u. tml.).** *vẹcâmãte nuô mãtes puses „Ciñcaluôs" varêja saskatît savas meîtas mãjas luôgus. / viêtraũguôs braûca kâzeniêki. braûce nuô meîtu vẹcâkiêm – meîts krustamãte, krustệvs. / viš maṅ i ta kâ nuô radu puses. / es viênu reĩzi tuŕ* [tas ir, tiesā] *ẹsu bijse pa liêciniêci nuô saîmniêka puses. / vakaŕnakt pârnãcis dệls nuô zaĺdâtu. / nuô kriêvu pârnãca dệladệls. / pagasta tiêsa sastãvêja nuô vaĩrâkiêm cilv̂ệkiêm kâ nuô saîmniêku, tâ nuô kaĺpu puses.* / [filmā] *vĩri nuô savas puses jaûnaîm vĩraṁ ûzlika vẹcu cẹpuri uṅ trîs reĩzes iššũpuôja gaîsã.* // **Norāda uz to, kas ir (kā, piemēram, auga, parādības) izcelsmes pamatā.** *es tâ nuôgriêzu* [*trũkummãtaras*]. *ta maṅ nuô tuõ saknîšu izaûga aka. / naši i nuô plûdâm sanãkuši. ka plûdas atkrît, ta paliêk visi saņẹsumi. tiẽ i naši. / kad uõtru zirgu izbraûc nuô meža, ta viš* [tas ir, pirmais zirgs] *aŕ iznãca aŕ savu vẹzumu nuô meža. viš nuô vẹĺla bi tâc.*

13. **Norāda uz dzīvu būtni, parādību, kas rada kādu situāciju, izraisa kādu (negatīvu) psihisku stāvokli (parasti bailes); norāda uz to, kas izraisa bēgšanu, sargāšanos.** *viš* [tas ir, suns] *baĩdijâs nuô luõdẽm. / pĩles nuô sala nebaĩdâs, liẽlâ salâ i staĺlî. / nu esi gaṅ saǵuǵinaîsês – nuô sala naû kuô bệdât. / tas puĩka i tik baîlîks, baĩdâs nuô savas ẹ̃nas. / es iêvệruôju sẹsku, kas pa sệtu skriên a putneli ruôkâ. ne·maz nebaĩdâs nuô manis uṅ aîsskriên aîs pagraba. / Jẽpîc tâ baĩdâs nuô skuõluôtâja kâ žĩc nuô krusta. / ta bi baîlîgi zirgi, baîdijâs nuô riteṇbraûcêjiêm. / nuô aũtomobiļiêm gaṅ·drĩz visi rãmiê zirgi muka pirmâk, lidz piẽrada.* // **Norāda uz dzīvām būtnēm, kuras saista kopīga darbība, situācija, savstarpējas attieksmes.** *mana mãtes mãtesmãte bi liẽla ãrstniêce. nuô manis jaû neglabâja. / lai mana pãdīte kaunīdza auga nuo tệva, nuo mãtes, nuo svešu ļaužu.* (LFK 1961, 10302)

14. **Norāda uz dzīvu būtni, kas ir par cēloni, lai (kāds) ko, piemēram, iegūtu, dabūtu, saņemtu.** *maṅ vêl taga vaîņaks i nuô maṁmas. / liñdruki tiẽ sârkaniê, linu mẹti. sârkana dzija tika piŕkta nuô žĩdiêm. / nuô žĩdiêm nediņǵẹ̃jiês ne·kã nenuôpiŕksi. / nuô tã* [kaimiņa] *jũs labi aŕ kaû kuô dabuõsat zinât.* // **Norāda uz to (piemēram, augu, koku), no kā ir iespējams iegūt, saņemt (ko).** *paûsari sulas tẹcina nuô kļavâm. tãs garšîgas – salĺdas. / te jaû iêšķiêba kaĩmiņš tâdus gârdus âbuôlus nuô tãs jaûnâs âbelĩtes.* // **Norāda uz objektu (piemēram, dzīvu būtni, rakstu avotu), no kā (kāds), piemēram, dabū ko zināt, apgūst kādu prasmi.** *avĩzes piêlikumâ bi stâsc nuô Jaṅ·ševska „Vaŕkaļu pagasta skuõluôtâjs".* / [dziedātāji grib] *laî mẽs a mãsu braûcaṁ, uṅ neteîc, kuô grib nuô muṁs. / kaû kuô tâ nuô tañtes dziŕdêju. / tuŕ diêz kâda skaîsta dziêdâšana naû nuô tã kraûkļa.* // **Norāda uz objektu (parasti priekšmetu, parādību), kas ir par cēloni, lai (kāds) eksistētu, lai (kas) notiktu, realizētos, sekmētos u. tml.** *gaĺs ne·maz nevaîdzêj, nuô mêrces viẽn varêja pàệst, jâ. / nuô staĺgumiêm viẽn grib dzîvuôt. / vĩriêm tãs zệkes bi nuô puõtîtes viênu liẽluô sprîdi* [garas]. *viņas turêjâs nuô tuõ gaĺdiņu.* ☐ ***bût nuo svara*** – būt svarīgi, nozīmīgi; būt svarīgam, nozīmīgam. *tuõs rĩsus bî nuôspaĩdîjuši aŕ tiẽm ķiŕšiêm – ķezbiẽrêm* [bēru galdā]. *ta jaû tã puškuôšanâs bî dikti nuô svara. / tuŕ* [tas ir, maizes cepšanai] *diêna nebi nuô svara. / gavẽnis i priêkš Liẽldiênâm. katuõļticîgiêm tas i nuô liẽla svara.* ✧ ***nuo Diêva tiêsas*** – tiešām; patiešām. *va tu nuô Diêva tiêsas neiẽsi piê tã Jãņa* [par sievu]?

15. novec. **Norāda uz psihiskās darbības, arī tās izpausmes objektu; par.** *kuô viņas* [tas ir, sievietes] *ziṅ nuô mašinâm! / kuô tâc cũcaũrumṁs zina nuô naûdas! / te kaû kuô runâja nuô puliņǵa. bet, kas viš i, tuõ es nevaru pateîkt. / kuô tu sapratîsi nuô tiẽm putniêm? / es ne·kuô nesapruôtu nuô tã raksta. / teic, mãmīna, man dziesmīnu, tu dziesmīnu daudz zināji – nuo zālītes, nuo maizītes, nuo gudrāja paduomīna.* (LFK 1961, 10712) / *ta jaû ne·viêns* [slimojot] *nuô tâdiêm grãdiêm nezinâja. / ne viņa ziṅ nuô grũtîbâm šĩ paaûdze, ne nuô kâ. / vẹcâmãte stâstija nuô savâm jaûnâm diênâm, kâ gãjuse muĩžas daŕbuôs. / tu nuô tãs vadmalas nezini vaĩrâk kâ cũka nuô svệdiênas.* / [meita] *tik klẹdziṅ nuô tãs šķiŕšanâs, bet nešķiras. / tuõ es tâ tik daũdz zinu nuô*

rudzupuķes. / nuo rīta dziedāju prāvāju dziesmu – nuo uošu, nuo liepu, nuo uozuolīnu. (LFK 1818, 360) / *cic izgudruô nuô uõtra ļaũnu. ceļ̂ uõtraṁ ļaũnu slavu. / kas tuõ nuô Miķêļa bi duõmâjis, ka nuõprecês tuõ Maĩgu! / kas pa daũdz, tas nuô ļaũna.* // **Norāda uz psihisku vai fizioloģisku stāvokli, kas tiek pārtraukts.** *viss isiēt taî vẹcumâ nuô prâta. / tã uõtra* [doma] *izgãja nuô prâta. / kâ viņu saûca? isskrêja maṅ nuô prâta aka! / maṅ iŕ izgãjs nuô atmiņas – es tuõ nevaru atminẹt.* ☐ ***izlaîst nuo acīm*** – pietiekami neuzmanīt; pazaudēt no redzesloka. *tãs gũžas nevaŕ islaîst nuô acĩm. iŕ aka aûzâs.* ✧ ***izmest nuo galvas*** – aizmirst, nedomāt vairs (par ko); atteikties (no kāda nodoma, domas, uzskata). *nu tâdas duõmas kâ iẽt uz Liẽpâju dziêvât ismet nuô galvas!*

16. savienojumā ar pasīva formu; novec. **Norāda uz darbības veicēju.** *meža taka te i iêmĩta nuô meža dzîvniẽkiêm lîkumu lîkumiẽm. / ku tu, puĩšeli, tâ esi bradâjis? nu kâc tas naṁs sabradâc nuô viênu pệdu viẽn! / daŕps nuô saîmniêces nuôlikc bija. / kas neaddara acis, addara maku –* [viņš] *tiêk piêkrâpc nuô uõtra. / tas ruñcis izbaĩdîc nuô suņa – nu mûk. / tã meîtine dikti islaîsta nuô mãtes. / iêkš tuõ attẹku bi kâdi duṁbẽri nuô plûdu isskaluôti. / jũrâ a viêtâm i seķis. viš tâ nuô vẽja sadzîc. / citu gadu šiẽ paši cukuŕzĩrņi – târpi viẽn i, nuô târpu apệsti. / visiêm saîmniẽkiêm bi likc nuô pagasta abdruôšinât mãjas. / tâ es ẹsu tâ nuôjẹm̃c nuô nẹŕvu.*

17. izsaukuma teikumos vai retoriskajos jautājuma teikumos. **Norāda uz noliegumu.** *kas tuŕ nuô tã dârba bûs? ne te kâdi raksti, ne·kas! / ganĩba bi švaka. kas nuô tuõ aĩtu tuŕ bi! / kas taga nuô tuô ciĺvệku! kâdreĩz jaû ciĺvệkus nuômuõcija lidz nâvi.* ✧ ***nuo Diêva puses!*** – izsaucas izbailēs, ja negrib, lai kas notiktu, ja grib atturēt no kādas rīcības. *bệrni, neeĩta uz upi pa lẹdu! nuô Diêva puses klaũsât!*

nuoadīt v. **Adot izgatavot.** *ada divus vaĺgus labiski, divus kreĩliski. ta tas adijuṁs tâ savẹĺkâs. tâ nuôada tuõ* [zeķes] *kâtînu. / adîtâja nuôadija kamzuõli. / tãs* [jakas] *tâ nuõadija priêkšâ, tã priêkša bi dubuĺta. / taga vaĩs nevaru rẹdzệt ne lĩdzẹnu adîkli nuõadît. / cik tâlu tu savu adĩkli esi nuõadijse?*

nuoaĺguot v. **Par noteiktu atlīdzību strādāt, izīrēt.** *liẽlâkaîs bi, kaṁ bi kariẽte apkârt uṅ luôgi, uṅ tâda dure. tuõ jaû visi nevarêja nuôaĺguôt. pa četriêm iêkâpa iêkšâ uṅ tâ glaũni varêja sệdệt. / žĩc nuôaĺguôja vĩrus, kas pa ziêmu mežã ciŕta kuôkus.*

nuoãmarēt v. **Nosist; sasist.** *puĩkas izgaĩši nuôãmarệt tuõ žuŕku. / tas Jẽčis tuõ Miči galîgi nuôãmarêjis. nevaŕ pasaviĺktiês.*

nuoapaļuot v.; lit. **Izveidot (kam) apaļīgu, lokveida, lodveida, arī plūdlīnijas formu; nolīdzināt.** *iẽpriêkš uz lizi nuõapaļuô lĩdzẹnus kukuļus. liêk ari garẹnus. / nuôapaļuôt siêna kaûdzi – tâ te Nîcã nesaka.*

nuoãrdēt v. **Rūdot panākt, ka (kas) kļūst cietāks, ciets, izturīgāks, ka palielinās (kā) elastība; norūdīt.** *nuôãrdê dzẹĺzu, adatu, naglu. redzi, ka iẽliêk viņu sadẹdziṅ, ta tũlĩt iẽsviêž aũkstâ ûdenî – ta viņu nuôãrdê ciêtu. / nuõvẹd piê kalêja, laî nuôãrdê tuõ lemesi. / ne jaû visi kalêji mâcêja* [urbi] *nuõãrdệt. tas vajdzêj ļuôti uzmanîgi nuõãrdệt. / taṁ ciriṁ labu asmeni kalẽš nuôãrdêja.*

nuoãrdēties v. **Tikt norūdītam; norūdīties.** *daži a stikla kumâsinu, daži aŕ zẹĺta naûdas rubli pãrbaũdija iskapti – vẹĺk a stiklu pa iskapc asmeni uṅ skatijâs, laî nebûtu mîksc metãls, laî bûtu nuôãrdêjusiês viênâdi.*

nuoârdīt v. **Ārdot nojaukt, likvidēt; nopostīt.** *bi divi kaĩmiņi. tas uõtrs nuôârdija tiĺteli pa grãvi. / tuŕ* [tas ir, istabā] *bi mũrelis uṅ kaû kâc vaļîgâks stiẽǵelis. uṅ ejuôt a·viênu tuõ pagrûž. uṅ nuôârdija tuõ mũreli! tas mũrelis bi sagṛaûc. / tas* [šķūnis] *vêl muṁs bi iĺgi, lidz mẽs viņu nuôârdît. / juṁtus nuôârda uṅ luôgus uṅ daũdz skãdes padara, ka liẽla vệtra.*

nuoaŕt v. **1. Art un pabeigt art.** *Jãnis nuõaris taîsnas vagas – vẹĺẹnas kâ a nazi nuôgriêstas. / tev nev acu piêrê, ka nevari pa vagu nuõârt?*

2. Arot iznīcināt (piemēram, pauguru). *tuŕ bi tâc kaĺniņš. taga viš nuôârc. tuŕ tik tâda kaĺva atlikusi.*

nuoasiņuot v. **Zaudēt ļoti daudz asiņu (tā ka iestājas nāve).** *vĩrs viṅš ẹsuôt bîjis stiprs. bet viṅš nuõasiņuôja* [kad vilks bija noplēsis viņam ādu].

nuoaûdzēt v. **1. Panākt, ka (kas) noaug (ar augiem).** *viš tuõ laũku nuôaûdzêja a nezâlẽm. laĩkus nenuôravêja.*

2. Ļaut, lai (mati, bārda) izaug (kādā veidā). *tiẽ mati tâ nuõaûdzệti, ka iẽt aîz apkakles. / te viêns nuôaûdzêj tuõ bârdu tâdu spicu. uñ tâda asa viņa bi. tã tâda bruņu bârda bi.*

nuoaûgt v. **1. Pārklāties (ar augošiem augiem, to daļām) – piemēram, par vietu, citiem augiem.** *ganîkle nuõaûguse* [ar zāli]. */ istubi viss jum̃ta virsus nuôaûdzis a sûnãm. ja viņus nekuôpe tuõs jum̃tus, nenuôkasija, ta jaû aûga tãs sûnas.* // **Kļūt tādam, ko augot un vijoties pārklāj (augi).** *mum̃s tik vaĩrs nav, tag iznĩkuši. bet tâ, vẹcâs mãjâs ka mẽs bîjâm, mum̃s jaû viss žuôks bij a viņiêm* [tas ir, apiņiem] *nuõaûdzis.*

2. Pārklāties ar (parasti nekoptu) bārdu, matiem; kļūt tādam, kam ir (parasti nekopta) bārda, mati. *tam̃ puĩsim̃ pàaûgas lidz ķiņiêm nuõaûgušas.* // **Pārklāties ar (parasti garu, pinkainu) apmatojumu, apspalvojumu.** *tas* [gaiļa] *kakls i a spal̃vâm nuõaûdzis uñ rum̃plis rẹsns. / gũžaî viss kakls i nuõaûdzis spal̃vâm. / ja asteî gaṛa spal̃va nuõaûguse astes galã, ta teîc, ka tã i laba guôve. / kam̃* [tas ir, aitai] *tãs ķeñkles i tâ zẹmu, zẹmu nuõaûgušas a tuõ vil̃lu, tãs jaû varệtu saûkt pa biksaînîtêm.*

3. Izaugt, parasti labi, skaisti, tā, kā vajag (par augiem, kokiem). *eža nuõaûguse a zâli, jânuôpļaũ siênâ. / gar̃lis i pļavâ piê ẹzẹra tâc dziĺš. aûkšâ i nuôaûdzis zâlâjs, ta vaĩrâkâs viêtâs i caũrumi uñ apakšâ pil̃ls ar̂ ûdeni. / šitiẽ i siliņi. viņi tâ kâ sili ziêd. tiẽ pũsti tur̂ tâ nuôaûguši zili. / ta ta mežmalẽ snĩdri nuõaûguši tiê bẹ̃rzi!* // **Izaugt, saaugt (gar ko, kur, parasti cieši citam pie cita)** – par augiem. *labi nuõaûguse labîba – kâ mũris. / tã zâle nuõaûguse kâ viêna vadmala. / virza bi nuõaûguse biêza, ka bi kuô ravệt. / visa žuôgmale nuõaûguse a nâtrêm.*

4. parasti divd. formā. **Izaugt, izveidoties ar labi, skaisti, spēcīgi attīstītu augumu.** *tad jaû viš tâc nuôaûdzis puĩsis bi. / tad jaû tâdi* [precējās], *ja bija jaû nuôaûguši, jaû diži, nuô divdesmit piêcu gadu. / puĩši precêjâs pãri pa trîsdesmit, ka viš tâ labi nuôaûdzis bi. / jẹ̃ri nuõaûguši pavasari tik·pat liẽli kâ vẹcâs aves. / tam̃ cil̂vệkam̃ labi pañti nuõaûguši. tâ teîc, ka laps aûgum̃s. / iẽt, ka uõla nuô gal̂vas nevẹļâs, – teîc us tâdu, kas labi nuôaûdzis uñ stal̃tu isskatu. / uz zẹ̃nu, kas labi nuõaûdzis, apaļu gal̂vu, vaîgiêm, teîc – druķis puĩšelis. / nu kur̂š bi nuôaûdzis stal̃c, tuõ jẽma kriêvuôs. / klaņķis i tiêvs, labi nenuôaûdzis cil̂vệks, luõps.*

nuoaũklēties v. **Ilgāku laiku, daudz auklēt.** *vĩramãte pĩkâs, ka jaûņave sliñka – gar̂ bẹr̂niêm viẽn nuôaũklêjâs. nedrîkstêj tâ.*

nuoaũlekšuot v. **Aulekšos noskriet.** *jaûnaîs zir̂ks, nuôstãvêjiês brĩvê, iêjûkc nuôaũlekšuôja pa ceļu, ka nuôkûpêja viẽ.*

nuoaûst v. **Aužot izgatavot.** [*sietavas*] *nuõaûde – bal̃ti mẹti, bal̃ti aûdi. / te viêna sẹga vêl bi, ku mẽs a meîteni nuôaûdãm. / tuõs krẹklus nuõaûduse biju, bet vaîdzêja nuõaûst vêl pir̂nuõtes. / vedẹ̃jīnu meitīnāmi dvieļus austa nevajaga – zirneklīši nuoauduši gar visām sieniņām.* (LFK 1961, 11096) // **Aužot izgatavot audumu, lai darinātu (ko).** *aûdêja varêja nuõaûst siênu pa diênu. / nu ta pa nedệlu tâ varêja nuôaûst piêcas siênas. / vis·maz piêcas siênas nuõaûda vadmalas, piêcas siênas pusvadmalas, piêcas siênas krẹklu, piêcas siênas pir̂nuõšu. /* [meitām] *aûdẹkli jãnuôaûž saîmniêceî uñ sev. / ka nuôaûda linu va pakulu aûdẹklu, tiẽ vaîdzêj balinât.*

nuoaûsties v. **Aužot izgatavot.** *meîta paûsari nuôaûdês sârkanu liñdruku.*

nuoaût v. **1. Novilkt (apavus, zeķes).** *ka iênãk istabã, nuõaûn zâbakus. / kas tuõ puĩšeli bi izbaĩdijis? tâ iêmetâs istubã, ka ne tupeles nenuôâva.*

2. Atbrīvot no apaviem, zeķēm (kājas). *sẹdệdam̃s sệdu, var̂ labâk nuôaût kãjas. / ka piẽdzima meîta, teîca, ka bûs, kas kãjas nuõaûn. / tuõ* [kumeliņu] *es biju nuõpel̂nîjse, tẹ̃vam̃ kãjas nuõaûdama, tẹ̃vam̃ kãjas nuõaûdama, mãteî ruôkas bučuôdama. / klausi savu vīra māti! pacel krẹ̃slu, nuoaun kājas sav maizītes arājam!* (LFK 1961, 11093) ✧ ***savas kājas nuoaûs*** – saka, ja ir paredzams, ka kāds (kādā dzīvesvietā) nodzīvos visu mūžu. *ka tu visu padarîsi, ta tu te savas kājas nuôaûsi – nuôdzîvuôsi visu mûžu. / lidz tuõ padarîsi, te tu savas kājas nuôaûsi.*

nuobãdāt v. **Nomazgāt.** *bẹ̃rnus vakarã nuôbãdâja. kâ nu ne! – visu diênu pa laũku dzîvuôjuši.*

nuobadēties v. **Ilgāku laiku būt neēdušam vai nepietiekami ēdušam un sajust lielu izsalkumu.** *švaks, nuôvâjêjis luõps ir̂ iskãrnêjis. tas ir̂ nuõbadêjiês, neêdis.*

nuobadīt v. **1. Badot nonāvēt.** *tẹkuļi badîdamiês citreĩz viêns uõtru nuõbadija. beîkc bi. / visi žīdi sanākuši, vẹcu Leibi nuobadīja.* (LFK 9, 18)

2. Bakstot, durstot radīt caurumus. *ka* [desas] *lika taî grãpî iêkšâ, ta ar̂ tâdu mazâku adatiņu labi jãnuôbada, citâdi viš sprâkst pušu.*

nuobaĩdīt v. **Pēkšņi, arī uz īsu brīdi izraisīt (kādam) bailes.** *zirgu vaŕ nuôbaĩdît. ka viš* [tas ir, zirgs] *nuõbijiês, viš lẹc stãvus aŕ. / re, paskat, kâ tãs* [meitenes] *aĩzdurvê slêpjas! laĩkam̂ jaû diži nuôbaĩdîtas. / liẽlaîs puĩšis gribêja samâcît mazuô puĩši, kâ tãs meîtas nuôbaĩdît.*

nuobaĩdīties, novec. ***nuosabaĩdīties***, arī ***nuosbaĩdīties*** v. **Pēkšņi, arī uz īsu brīdi izjust bailes; nobīties.** *ka bệrni mazi negulêja, ja duõmâja, ka i nuôbaĩdijiês nuô suṇa va kaķa, ta a tuõ spal̃vu apkûpinâja. / ka bệrni kad·reĩz bi nuôsbaĩdijušiês, ta pajẽma piêlaîda zẽveli* [*dzērves acei*], *bišķi pakûpinâja. / nuôbaĩdîšâs aves addrãzâs pa gatuvi sệtâ. / nuõsabaĩdijuôs nuô suṇu. / ka suńs nuôsabaĩdijiês, ta viš iêvẹl̂k asti kãjstaŕpî uń mûk. / ganelis bi dikti nuôbaĩdijiês. tuŕ tâ lĩguôjâs tã zeme. / puĩkas nuõķệruši kaķi, piêsêjuši pûsli, ku iẽbệrti zĩrṇi, piê astes. tas nu nuõbaĩdijiês skrej gaŕâm vẹcaîmãteî. tã ari bi nuôbaĩdijusês. / ka nuôbaĩdijiês,* [ievas ziedu] *tẽju vaîg dzệrt. / liẽls cil̂vệks aŕ, ka nuôbaĩdijâs, varêj kâdu piliênu iêdzệrt* [*dzērves acs* uzlējuma]. */ meîtas nuôbaĩdijâs uń kliêdza, smêjâs, uń isjuka visa cepšana, visa pẹñkuôku cepšana.*

nuobakstīt v. **1.** ✧ ***nuobakstīt (ar) piŕkstiem*** – norādīt uz kādu, atklāti paužot nosodījumu, nicinājumu. *ku bi mazi bệrni, tuŕ bi visiêm tas smaks uń sačurâtas gul̃tas. ka kâc tuŕ bûtu mazgâjis, ta tuõ jaû bûtu nuôbakstîši piŕkstiêm.*

2. Lēni, nemākulīgi paveikt (kādu) darbu. *es ne·kâda aûdêja nệsu bîse, tik savu tiêsu ẹsu nuôbakstijse.*

nuobakstīties, novec. ***nuosabakstīties*** v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu negribīgi, veltīgi, nelietderīgi strādāt, darīt (ko).** *tas* [puisis] *labi ne·kuô nepadara, nuôsliñkuô viẽ, nuôbakstâs. / viš gaŕ sevi viẽ i nuôsaķũlâjiês, nuôsabakstijiês.*

nuobalañsēt v. **Balansējot noturēt (ko) līdzsvarā; līdzsvarot (ko).** *straûme krît ẹzẹrâ, straûme iẽt uz Liẽpâju, us kanãla pusi. mum̂s baļ̃ķi iẽt tâ, ka ne·maz nav jâstum̂, tik jânuôbalañsê.*

nuobalēt v. **Pazaudēt krāsu vai krāsas spilgtumu, kļūt gaišam (saules, vēja, lietus iedarbībā).** *ûdenî nuôbrûk krãsa, saũlê nuõbal̂. / apvêrt tuõ nuôbaleîšuô drãneli uz uõtru pusi, ta vel̂ derês! / ka guôduôs braûca, ta jûgumus usspuôdrinâja aŕ zâbaku smẽri, laî tã âda tâda tum̂šâka, nav nuôbalêjuse.*

nuobalināt v. **Turot saulē panākt, ka zaudē krāsu un kļūst gaišāks.** *žĩdi atveda nuô Prũsiêm tuõ krãsu. uń aŕ vaîdzêja likt klât tas alũns, laî tas stiprum̂s, laî saũle viṇu nenuôbaliń.*

nuobal̃tuot v. **Īsu brīdi, vienu reizi parādīties (par ko baltu, arī gaišu).** *nuôskrêja tiẽ bệrni gaŕ stûri, ka papêži viẽn nuôbal̃tuôja.*

nuõbara subst. **Aitu vilna, kas cirpta pavasarī.** [maijā cirpto] *vil̃lu saûca pa nuõbaru. tã bi îsâka uń mîkstâka. isliêtuôja cim̂diêm, zeķêm uń lika pũrâ. / tã bi ziêmas vil̃la, kuô cirpa paûsarî priêkš ganuôs laîšanas – maĩjâ. tuõ saûca pa nuõbaru. / nuõbara i vil̃la, kuô cệrp paûsarî. / nuõbara irâd paûsara vil̃la. / nuõbara i mîksta vil̃liṇa. tuõ vaĩrâk aûž vil̃lânês. tã i îsâka, mîkstâka. tuõ paûsarî cệrp.*

nuobaruot v. **Barojot (dzīvnieku), panākt, ka (tam) veidojas ķermeņa vajadzīgā, vēlamā masa.** *švaki pàaûga rãceṇi, nevarês ne nuõbaruôt cũkas. / tuõ bul̃li tâ nuôbaruôjuši kâ rul̃li. guôvi tã nevarêja nuôbaruôt. / nu, ka nuôbaruôja suvệnu, ta viš* [tas ir, vectēvs] *vel̂ gribêja viênu šķiņķîti gaļas uń naûdu vel̂ bišķi priêkš sâles gribêj. / tie kungiem nuobarava stallī bệrus kumeliṇus.* (Etn. 1892, 155)

nuobaṛuoties, arī ***nuobaruoties***, novec. ***nuosabaṛuoties*** v. **Barojoties pieņemties masā (par dzīvniekiem).** *aîtas nebaruôja. cik bi nuõbaruôjsiês mizdama, tâdu pãrdeva. / baruõkļi, ka bi jaû nuõbaruôjšiês, vaĩs nenãca piê siles uń, ja piênãca, ta sệdus êda. / tã gũža nuõbaṛuôjusiês grũta kâ vẹlệna. / kâ speņģis nuôbaruôjiês! – teîc us trẹknu luõpu. // Daudz un labi ēdot, kļūt resnam, tuklam, pilnīgam (par cilvēkiem).* *kad nuôbaruôjas, drẽbes paliêk knapas, netiêk apkârt, nevaŕ sapuõgât, sakṇuõpệt. / bûšu nuôbaruôjusês, ka nevaru* [apkakli] *aîspum̂pât, pa knapu. / atkaklis iŕ cil̂vệkam̂, kas tâ kriẽtni nuõbaruõjiês uń* [kam] *pakakle atsakãrusês. ta teîc, ka tam̂ liẽls atkaklis. / teîca aŕ us tâdu trẹknu, rẹsnu siẽvu, luõpu – nu ta kâ piļava nuõbaṛuôjusês! / sêduôt* [vīrs] *bi nuôsabaṛuôjiês.*

nuobâzt v. **1. Nolikt (ko kur) tā, ka grūti atrast; noslēpt.** *nuõbâzuši tuõs kamuôlus, ka nevaŕ atrast. / diês kuŕ viṇas* [tas ir, grāmatas] *nuôbâstas, kuŕ viṇas iŕ?*

2. Aizsniegt (ko); aizsniegties (līdz kam). *pajẹm̂ tik garu skaliṇu, kas gaṛâks paŕ cileñderi, uń nuõbâž lidz uguneî. tas aĩzdẹg.*

nuobệdāt v. **Pārdzīvot un pārstāt pārdzīvot bēdas, nepatikšanas.** *vaî taṁdẹ̄ļ mẽs, bệrni, uṅ citi mãjas ļaûdis nuôbệdâjâm! êdîs* [kliņģeri], *kad bûs.*

nuobệdāties v. **1. Ilgāku laiku, arī visu laikposmu ļoti bēdāties.** *cic jaû visu laĩku i nuôbệdâjiês – ta nevaŕ kuô dabũt, ta aka kâc iŕ abbižuôjis.*

2. Īsu brīdi raizēties, arī bažīties, uztraukties. *tuŕ vaŕ bût slikta ziņa, ka tâ nuôkreņ̄ķệjiês, nuôbệdâjiês.*

nuobeĩcēt v. **1. Kodināt un pabeigt kodināt (kādu materiālu, priekšmetu) ar ķimikālijām, lai iegūtu attiecīgu virsmas efektu, panāktu krāsas noturību.** *ka krãsuô, nuôbeĩcê. piŕmâk nuôbeĩcê uṅ ta krãsuô. / piŕms krãsuôšanas nuôbeĩcê. vis·piŕms nuôbeĩcêja tuõ kuôku. / nu tad pẽrvêj viĨlu. ta nuôbeĩcêj tuô viĨlu. tâdi zili graûdiņi bi. viņus saûca alũns. tã tã pati zilâ jãra. / teîca – a ziluô aluõnu nuôbeĩcês. ta tik smuka, neiẽt zemê tã krãsa.*

2. Apstrādāt (parasti sēklas) ar ķimikālijām, lai nonāvētu slimību izraisītājus. [graudus] *beĩcêj tâ·pat piŕms sẽšanas, bet rudzus nebeĩcêj. ka nuôbeĩcệti, ta čupã apsẹdz, actâ, laî iẽdaŕbuôjs tas foŕmalĩns.*

3. Apstrādāt, lai atdalītu (ko). *nu kad·reĩz tâ nuôbeĩcê, ja kad·reĩz kaû ku uzmẹtas tâ kâds êdes. ta tãs pajẹm̂ a dzẹĺtệnu sviêstu uṅ nuôbeĩcê tâ, nuôrĩvâ.*

nuobeîgt v. **1. Pabeigt (darbu); pabeigt (ko darīt).** *šuôdiên ļaûdis nuôstrâdâja lidz mẹĨlaî tuṁsĩnaî laũkâ. gribêja tuô dârbu nuôbeîkt. / vakariņas i, ka iẽt gulệt, ka dârps nuõbeîkc. / šuôgad vêl tik tas atãls jânuôpļaũ, ta bûs pļaũšana nuôbeîkta. / ka nuôbeîguši pļaũt, ta deva brañdavu. / vẹcâmãte teîca, ka dañcâjuši vĩriêši. tas bi, ka nuôbeîkts apkulîbas. / nu nuôbeîdzis tuõ rãpâšanu, tas bệrns sâk iẽt kãjâm.* // **Pilnīgi izveidot, izstrādāt, arī īstenot (ko).** *ka nuôbeîdz, ta nãk tâda lakta lîka apkârt laĩvaî. tuõ saûc buõrda* [jeb] *boŕc. / piê bũvẽm bî tâdi klaṁbari, uz juṁta bî. ka nuõbeîdza, ta lika klaṁbarus. / maṅ tã zệke velĺ jânuôbeîdz, jânuôraũc tuõ galu. / ka tuõ ciṁdu nuôbeîdz, ta piẽada* [īkšķi].

2. Iegūt pilnu attiecīgās pakāpes, nozares izglītību. *cẹturtuô klasi es vêl nuõbeîdzu. uṅ vaĩrâk es nệệsmu gãjuse skuõlâ. / nu uṅ ta tâ tuõ skuõlu nuôbeîdzu. / nu tu esi pàaûdzis uṅ nuõbeîdzis skuõlu, uṅ vari pelĺnît savu maîzi.*

3. Nonāvēt (dzīvnieku). *te visi kuŕmji nuôbeîkti. / vis·piŕms sarunâ, kuru diênu nãks koĨhoza kavêjs. paši mẽs tuõ nedarâm. viš tuõ cũku nuôbeîdz. / kâ kâdu reĩzu* [bija sivēni] *– piêci mazâkaîs, diûpacmit, trĩspacmit, četrpacmit bi liẽlâkaîs. ta nepiêtika pupu. pupu bi diûpacmit parasti. ta tuõs* [liekos sivēnus] *nuõbeîdza va ari zîdija.* // **Iznīcināt.** *tik iĨgi* [uz laukiem] *sẽ tuõ iñdi, ka izgadâs vẽš, ka isnãk caũr tuõ sệtu uṅ nuôbeîdz citus kuôkus aŕ tã iñde.*

nuobeîgties, novec. ***nuosabeîgties*** v. **1. Sasniegt beigas (par darbību, procesu); norisēt beigu posmā līdz galam.** [*atkāzās*] *braûca piê vĩra radiêm, tâ ka vaĩs piê brũtes radiêm nê. nu ta tâ nuôbeîdzâs tãs kâzas.*

2. Sasniegt savas izplatības robežu; izbeigties. *kuŕ liẽlâs spaĨvas aûg, ta tuŕ* [putnam] *nuõbeîdzâs muguras kaũls. ap tuõ viêtu trẹkna gaļa. /* [cimdu vajag] *nuôṛaũkt – katrâ adatas galâ sajẹm̂ pa divi* [valgus], *lidz nuôbeîdzâs.*

3. Būt tādam, kam galā parasti ir īpašs elements, veidojums. [kāds priekšmets ir] *strups, îss, nuôbeîdzâs aŕ apaļu galu.*

4. Zaudēt dzīvību (par dzīvnieku). *cic* [zirgs] *nuôbeîdzâs aŕ. / atstirinât kãjas – teîc paŕ luôpiẽm, kad nuõbeîdzas. / viņi* [tas ir, cāļi] *nevaŕ sagrẹmuôt tuôs* [spāru] *spârnus. ta viņi nuôbeîdzâs. / paûsari dârza kuôkus vaîg smidzinât a kaĨķiẽm, laî mizã kukaîņi nuôbeîdzâs. / taî ûdenî viņas* [tas ir, blusas] *nuôbeîdzâs, sapluka. / žâvệtu kṛupi priêkš vêža dzeŕ. nuôķeŕ uṅ uzleî dzîvaṁ spiŕtu, laî viš nuõbeîdzâs. /* [govij bija] *atnãcis tas laĩks, bet nevarêja pasavadâtiês – nuôsabeîdzâs. va nu tas aûglis nuôbeîdzâs, va kas.* // **Par cilvēku.** *vẹcaîš kuṅks stâstija tâdus juõkus, ka smejuõtiês varêja nuôbeîktiês.*

nuobêrēt v. **Pavadīt mirušo.** *tad jaû nuôbêrêja tuõ vẹcuô mâcîtâju.*

nuobẽrt v. **1. Izbērt.** *nuôbẽra tuõ sệklu uz grîdu. / es ju brîžus nuôberu cukuru uz luôgu* [lai salaistos mušas un varētu izdzīt]. *ta maṅ te i kluss. / tuŕ* [tas ir, bēniņos] *mãte vẹsẹlu stiŕpu nuôbẽra sĩpuôlus.* ✧ ***nuobẽrt kâ pupas*** – ātri, raiti norunāt. *Jãnîtis acskaîtija mâcîtâjaṁ pãtarus, nuôbẽra kâ pupas.*

2. Berot atdalīt (daļu). *kad nuôbẽra* [labību] *vẹciêm uṅ sệklaî, ta tikkuô atlika pašiêm maîzes tiêsa.*

3. Nokaisīt. *ta, ka* [sāntaukus] *tina ciêt, ta vêl nuôbẽra kârtîgi sâli. / nuõsâla mẹñcus priêkš žâvêšanas stipri, baĩtu nuõbeŕ a sâli. / nu nuõbira gaŋ̂ krusa! visa sẹ̃ta kâ a zirŋ̂iêm nuôbẹ̃rta. / puĩši nuôgãja ganîklê sarakt graŋ̂tu, laî vaŕ vẹst ceļus nuôbẹ̃rt. / kas pa maz bi nuôbẽris tuô graŋ̂ti, taŋ̂* [ceļš] *tâc daŋ̂gaîns bi. / visi ceļi i nuôbẹ̃rti a uõlâm. laba braûkšana. / mežâ aŕ i nuôbẹ̃rti daŋ̂bji, ku vaŕ iêbraûkt.*

nuobeŕzēt v. **Berzējot atdalīt nost.** *nuõšuliŋ̂ – tas tâ nuôbêrzê kuô nuõst, laî tĩrs.*

nuobeŕzēties v. **Noberzēt sevi.** *tu nu esi kaû kuŕ nuôbeŕzêjiês. nesâp tã ruôka?*

nuobeŕzt v. **1. Beržot atdalīt.** *senâk a lâpstu izgrûda grîdu uŋ̂ a sluôtu asu nuôbêrza. / uôgles* [no nokautās cūkas] *nuõbeŕza a stupuru. / štrubẹ̃t – tas bûtu nuôbẹ̃rst va nu a kâdu biŕsti, va kuô. / ka viņi, tiẽ* [miežu] *asni, nãca, tiẽ galĩni nãca jaû zaļi, tad jaû vaîdzêj taĩsîtiês viņus žâvẹ̃t a visiẽm asniẽm, ta ka tuõs asnus nenuôbẹ̃rstu.*

2. Beržot notīrīt, nospodrināt, nomazgāt. *vaîņagu treses a krĩti nuôbêrza. / tâda vikse ûssmẹ̃rẹ̃ta uŋ̂ nuôbẹ̃rsta labi spîd. tas iẽt viksẹ̃tiêm zâbakiêm. /* [galdu] *nuôbêrza a pẹĺniêm, a saĩmu kušķi baĩtu. / ka* [galds] *nebi krãsuôc, ta a kušķi nuõbeŕza, laî tã dẽle baĩta, laî naû netĩra. / nuô saĩmiêm istaĩsa vîšķi uŋ̂ nuõbeŕza gaĺdu. / katru sẹzdiênu meîtas nuôbeŕze slaûcenes a graŋ̂tu, laî baĩtas. / tuõ spaŋ̂neli nuõbêrž labi baĩtu, laî pẹ̃rk tuõ sviêstu. / viņas* [tas ir, kāds augs] *tâ čiŕkst, uŋ̂ ta pamêrcê ûdenî siĺtâ. uŋ̂* [koka slauceni] *tik bêrž, uŋ̂ tik baĩtu varêja nuôbẹ̃rst ta ka baîl. / ta jaû tâdas švaŋ̂mas nebi. saziẽpêj mãrutku laps, aka tuõ piŕc sluôtu uŋ̂* [meitas] *nuôbêrza cita citaî muguru.*

3. Berzējot, berzējoties norīvēt, ievainot. *knapa kuŕpe bi kãjâ uŋ̂ nuôbêrza. / ziŕgaŋ̂ nuôbẹ̃rsti plẹci jẹ̃li. nebi labi rîki. / zîrgaŋ̂ a rîkiêm nuôbẹ̃rsc skaûsc. / tas vepris, suînîdamiês gaŕ siênu, nuôbêrzis visu spaĩvu. / nu vẹcaî guôveî tã paslêpine nuôbẹ̃rsta. diês kuŕ nu bûs bridusi? / jẹ̃ri* [aitai] *visu pavêderi nuôbêrž zîduôt – tuŕ viĩla nev ne·kâda. / bet mẽs, tãs jaûnâs, nemâcêjâm tik labi bẹ̃rst* [veļu mazgājot], *mẽs vaĩrâk tuõs savus nagus nuôbêrzâm.*

4. Veikt noteiktu ar kāršu spēli saistītu darbību. *ja nu* [kāršu spēlē] *iznãca tâ, ka izdzina caũri bes stiķa, ta rakstija divas gaĺvas. uŋ̂, ja bi kâc griêziêns, ta tuõ nenuôbêrza. / mẽs uz gaĺvâm tik spẽlêjâm. ja pretiniêkaŋ̂ bija numuŕs, ta tuõ nuôbeŕza uŋ̂ piẽrakstija sev gaĺvu.*

nuobẹ̃rzums subst. **Ādas iekaisums, ko izraisa intensīvs, ilgstošs mehānisks kairinājums vienā un tai pašā vietā.** *nuõbẹ̃rzumi* [zirgiem] *i nuô nepareĩzu jûgumu.*

nuobẽterẽšana subst. **Norāšana.** *bes labas nuôbẽterêšanas jaû tiẽ puĩkas neklaũsa.*

nuobẽterẽt v. **Norāt.** *mãte nuôbẽterêja tãs meîtas, ka nedrîkst iẽt baĩlê.*

nuobetuonẽt v. **Betonēt un pabeigt betonēt.** *tag* [ceļus] *nuôbetuõnê, iẽt ta kâ pa gaĺdu.*

nuobezdẽties v. **Izdalīt vēdera gāzes.** *ka iêkšas gãzuô, teîc – ak, kâ nuôbezdêjiês! tas isiẽt klusâm. / ka sẹskis grib nuõķẹ̃rt vistas, ta viš pa nakti iêliên staĩlî apakš laktas uŋ̂ nuõbezdâs. vista nuôkrît, uŋ̂ viņš nuôkuôž.*

nuobĩdelẽt v. **1. Bīdelēt un pabeigt bīdelēt.** *rudzu miĩltus nuôbĩdelê us pusbĩdeli uŋ̂ ta cẹp saĺdskâbmaîzi.*

2. pārn. **Ilgāku laiku liekot (ko) darīt, panākt, ka (kāds) ir nogurdināts (?).** *vẹcâmãte aŕ tuõs bẹ̃rnus* [..] *visu diênu nuôbĩdelêja. / jânuôbĩdelê tik tuõs bẹ̃rnus, laî strâdâ aŕ.*

nuobikstĩt. Sk. *n u o b i ŕ k s t ī t .*

nuobiĩdẽt v. **Nofotografēt.** *nepotorêj ne·maz, tuôreĩz nuôbiĩdêja* [teica]. *ta jaû tâdas biĩdêšanas maz bi. / i rẹdzẹ̃ti dvînîši* [tas ir, divi kumeliņi] *nuôbiĩdẹ̃ti. / atnãca Krũmkaĺns uŋ̂ nuôbiĩdêja mũs visus kuõpâ aŕ ziŕgiêm. / muŋ̂s jaû bi tâdi vẹcu laĩku krẹ̃sli. tuõs veĺ te nuôbiĩdêja.*

nuobĩlis subst. **Pēkšņas, īslaicīgas (parasti stipras) bailes.** *liẽls nuôbĩlis bi, ka ziŕks pakrita. / gâzâs kuôks nuô vẹ̃tras. ta truôksnis uŋ̂ liẽls nuôbĩlis bija. / nuô nuôbĩļa piẽmẹtâs ari ruõze. / ka ruõze, sapaŋ̂pst slimã viêta uŋ̂ sâp. tas nuô nuôbĩļa ceļâs. / mãtesmãte sapûte glãzîtê kaû kuô uŋ̂ lika maŋ̂ izdzẹ̃rt. uŋ̂ teîca, ka tas ẹsuôt priêkš nuôbĩļa uŋ̂ maŋ̂ ta sadzîšuôt ãtri* [suņa kodums]. */ nuô aũkstuma, nuô nuôbĩļa i šẹ̃rmuļi.*

nuobiŋ̂bāties, arī ***nuobiŋ̂buoties***, novec. ***nuosabiŋ̂bāties*** v. **Noraudāties.** *tas tâc nuôbiŋ̂bãjiês* [jeb] *nuôbiŋ̂buõjiês isskatîjâs. / kuô tu tâda nuôbiŋ̂bâjusiês staĩgâ? / puĩšelis tâ nuôsabiŋ̂bâjiês pa·visaŋ̂ pẹļẹ̃ks.*

nuobiņdẽt, arī ***nuobiņņẽt*** v. **Nosaitēt (parasti ar marles saiti).** *salaûstuô kãju nuôbiņdêja* [jeb] *nuôbiņņêja a biņdi, laî sadzîst. / sêja a skaliêm* [lauztu locekli] *uŋ̂ ta nuôbiņdêja.*

nuobiras subst. **Tas, kas ir nobiris no augiem, lopbarības (piemēram, to vedot).** *âbulīna nuõbiras labas priêkš cũku ệdinâšanas, kad saplucina kuõpâ a sakapâtiêm svikliêm.*

nuobiŕdināt v. **1. Birdināt un pabeigt birdināt.** *ziŕks nuôbiŕdinâjis pa ceļu reńgãļus. / ziŕgi bi nuôbiŕdinaîši visu ceļu a stram̃paliẽm.* ✧ ***nuobiŕdināt asaras*** – mazliet noraudāt. *nu tu nuõbiŕdini aŕ kâdu asaru uš šķiŕšanuôs!*

2. Neviļus, negribēti pieļaut, ka, vairākkārt nobirstot (kam), tiek notraipīts (ar to). *te vaîdzês labi sakuôpt tuõ sẹ̃tu – nuôbiŕdinâta, siênu vẹduôt.*

nuobiŕkstīt, arī ***nuobikstīt*** v. **Nolauzt, nokniebt (ogli degošam skalam).** *skalu nuôbikstija, nuôbrucinâja tuõ uôgli nuõst. /* [skala] *uôgli nuôbiŕkstît nuôlika bẹ̃rnus. / ka gribêja paņẹm̃t skalu lĩdz uz uõtru istabu, nuôbiŕkstija uôgli. / vaîg nuõbiŕkstît skalam̃ uôgli. / tã uôgle* [skalam] *bi jânuôbiŕkstî. ta tas skaĺs dẹga gaîšâki. / viêns stãvêja uń nuôbiŕkstija* [skalam] *uôgli. parasti jaû bẹ̃rni.*

nuobiŕt, arī ***nuobiřt*** v. **1. Birstot nokrist.** *viņus* [tas ir, žagarus] *tâ vajdzêj iêņest, ka ne·viêna skuja nenuôbira. / paņẽme us šķupeli* [zirņus] *uń sviêda. tiẽ viêgliê graûdi nuôbira pa vidam̃. ka bi iskuĺ̃ti, ta tuõ darija. /* [dzirnavās] *viênâ galâ nuôbĩrst sẹ̃nalas uń uõtrâ galâ bĩrst tiẽ smaĺ̃kâkiê miĺ̃ti. / vakarâ, ka vija piņẹklus, tuŕ nuôbira spaļi. nuô rîta bi puĺ̃ku muîžļu kuô slaũcît. / bi sakãrti mẹ̃nci uz vãrdi. viêns gaĺs sâka slĩkt, uń nuõbira visi.*

2. Atdalīties un nokrist (par augu daļām, parasti lapām, ziediem, augļiem). *pêc saĺ̃nâm rudenî kuôkiêm lapas nuôbiŕst. / tâda vẹ̃tra bi uznãkuse, ka visi âbuôli nuõbiruši. / nuõbiruši priẽdêm ciẽkuŗi. tiẽ labi priêkš gaļas žâvêšanas, tiê dũmi. / ka* [*lēcītim*] *ziêdiňš nuôbĩrst, ta pâkstîte uń pâkstîtê ziŕnîtis maziňš. / ka luôbî tãs pupas, tãs lapas jaû nuôbĩrst.*

3. Pārklāties (ar ko birstošu). *apakš vẹcâm, liẽlâm priẽdêm uń eglêm zeme nuõbiruse sakaĺ̃tušâm skujâm. / tuõ ceļu piêgrâb! viss nuõbiris a šapiẽm.*

nuobiŕzēt v. **Biržot un pabeigt biržot.** *kad sẽja, ta iẽt nuôbiŕzẹ̃t laũku. / nu varêšuôt iẽt sẹ̃t tuôs rudzus. gabalu nuôbiŕzejši viênâs švĩtrâs, laî vaŕ rẹdzẹ̃t.*

nuobîties, novec. ***nuosabît(ies)***, arī ***nuosbîties*** v. **Pēkšņi, arī uz īsu brīdi izjust bailes.** *redzi, kâ tas juôž! ãtri skriên va nuôbijiês skriên. / liẽliê pãrsteîdza mazuôs, upê peĺ̃duôtiês. tiẽ nuôbîšiês pamuka. / liẽls puĺ̃ks gãjâm ķẹ̃katâs. bẹ̃rni nuôsabijušiês, ka ķẹ̃katas salẹc. / nuô rîta, ka viš* [tas ir, puisis] *iênãca ķẹ̃kî, ta mẽs nuôsabijâmiês, – viš viss bi nuõẹ̃sc sẹ̃rkaňs. knaũši bi nuõẹ̃duši. / nuôsabijâs uń uz·reĩz iêsakliêdzâs, iêsabļâvês. / ka viš* [tas ir, zirgs] *nuõbijiês, ta viš dreb. ka viš nuõbijiês, viš lẹc stãvus aŕ. / ziŕgi nuôbijušiês skraîdija, ismẹ̃tâja lubas, ratus saplêsa. / bi nuõpiŕkuši kucẹ̃nu, uń iêlaîduši iêkš aũtô. uń tas* [kucēns] *bi dikti nuõsabijiês, priêkšâ tupêjis visu laĩku. / suňs nuõzbijâs uń laîda ļẹkas vaļâ. / nuosabija māmulīna, kad sabrauca ķẹ̃katīnas.* (LFK 1961, 10608) / *tu nuobijies nuo suņu.* (Etn. 1892, 155)

nuobizenēties, novec. ***nuosabizenēties*** v. **Noskraidīties, noskrieties.** *nuôbizẹ̃nẹ̃tiês* [ir] *nuôskriêtiês. / kuô tiẽ siẽvišķi vaŕ pa tãm mãjâm nuôsabizẹ̃nẹ̃tiês!*

nuoblam̃bāt v. **Runāt ko nenozīmīgu, mazsvarīgu, nevajadzīgu (visu laikposmu) un pabeigt runāt.** *tuŕ viš tâ nuôblam̃bâ, tik runâ puĺ̃ku – i tiêsu, i netiêsu.*

nuoblañdīties, novec. ***nuosablañdīties*** v. **Noklaiņot.** *tas suňs visu diênu kuŕ nuôblañdijiês, vakarã pârnãk. / kuŕ nu aka* [zēns] *pazuda, ka nenãk ẹ̃st! nevaŕ beîkt nuôsablañdîtiês.*

nuoblaňkstīties v. **Dīki, bezdarbīgi staigāt apkārt, klaiņot (visu laikposmu) un pabeigt klaiņot.** *dẹ̃ls nuôblaňkstâs viẽn, piê īsta dârba neiẽt.*

nuoblaũkšķēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi blaukšķēt.** *tas akmeňs, krîtuôt upê, nuôblaũkšķẹ̃ja viẽ.*

nuoblêdīt v. **Ar blēdību dabūt (no kāda) un iegūt sev.** *tas liẽlaîs puĩka mâk brãliṁ nuôblêdît sev kuô labâku.*

nuobleňzt v. **Noskatīt(ies); ieraudzīt.** *nevaŕ tuõ vagu nuôbleńst, va i* [taisni] *va nê. / nu Mičis visãm meîtãm nuôbleňza pakaĺ̃.*

nuobliẽtēt, arī ***nuobliẽķēt*** v. **Blietēt un pabeigt blietēt.** *skâbbarîbas bedres nuôbliẽtê. tas i jaûns vârc. / nuôbliẽķê ari druvu pêc sẽjs. tas i tik·pat kâ ruĺ̃lê. a ruĺ̃li tuõ dara, laî pataĩsîtu lĩdzẹnu. / ceļu nuôbliẽķê a grañtu, laî viš bûtu lĩdzẹ̃ňs.*

nuoblĩvēt v. **Blīvēt un pabeigt blīvēt.** *nuôblĩvê viņu* [tas ir, siena kaudzi] *ciêti.*

nuobļaût v. **Skaļā balsī, kliedzot pateikt.** *viš tig nuôbļaûn – lejâ, aûkšâ! eî ârâ!*

nuobļuŕbēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi radīt troksni, kas atgādina burbuļošanu.** *akmeňs iêkrita ûdenî, ka nuôbļuŕbêja viẽn.*

nuobradāt, arī ***nuobradžāt*** v. **Ilgāku laiku, daudz bradājot (pa ko, pāri kam), sabojāt, iznīcināt (to).** *nuôbradâtâ pļava lidz pļaŭšanaî vêl ataûga. / zâli vaŕ nuôbradžât. / nuôbradaîši bi tuõs rudzus tiẽ puĩkas, tuõs salmiņus griêzdami uñ cẹpures šũdami. / tã mana guôve bî nuôbradaîse* [kaimiņam] *laŭka stûri. / apsklañdâ tuõ* [pļavas] *gabalu, laî luõpi nenuôbradâ labîbu.*

nuobrakšķēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi brakšķēt.** *liẽlâ vẽjâ visi kuôki nuôbrakšķêja lûzdami. / tãs dẽles, nuô vẹzuma sviêžuôt, nuôbrakšķêja, bet nesalûza.*

nuobrãķēt v. **1. Atzīt par nederīgu, nepiemērotu, nelietojamu.** *meîta tuõ manu jaûnuô kleîtu nuôbrãķêja.*

2. Nopelt. *te tiẽ tuvâkiê puĩši visi tika nuôbrãķêti.*

nuobraŭcīt, arī ***nuobraŭķīt*** v. **1. Braukot atdalīt.** *vaŕ nuôbraŭķît uôgas nuô ķẹkara, kâdas sẹ̃klas vaŕ nuôbraŭķît. / nuôbraŭc tãs uôgas nuô kâta, ka grib vãrît zapti. / ta sakaĺst* [linu] *gaĺviņas. vẹd iêkšâ. ta sit, nuôbraŭka.*

2. Noberzēt (ar plaukstu, parasti kādu ķermeņa daļu). *tas tâc mẹĺls puĺveris bi. puĺveri iêbẽra iêkš miĺtu, sataĩsija ciêtu ķiĺķẹnu tâdu uñ iêbâza* [zosij] *mutê, uñ nuõbraŭcija pa kaklu, laî nuôiẽt dubẹnâ.* // **Novilkt (parasti roku gar ko, arī ar roku ko).** *linu saŭju aŕ vaŕ nuôbraŭķît lĩdzẹnu. / nuôbraŭc gaĺddrãni, laî lĩdzẹna.*

nuobraŭkāt v. **1. Braukājot veikt (visu attālumu, ceļa gabalu).** *agronuõmam̂ vaîdzêja pa diênu nuôbraŭkât liẽlus gabalus.*

2. Braukājot pieplacināt, noliekt (piemēram, puķes, zāli). *kas te aka nuôbraŭkâjis tãs puķes?*

3. Notērēt braukāšanai (šurp turp). *tã Mãrîte liẽlijâs – veselîga mãtes meîta. mãte cũku nuôbraŭkâjse, vẹcâsmãtes meklẽjuôt.*

nuobraûkt v. **1. Braukšus virzīties un pabeigt virzīties lejā (no kurienes, kur u. tml).** *nuô kaĺna nuôbraûksim̂ lẹ̃nâm. / ka braûca a prãmu pa upi, ta piê krasta ũzliêk baku – us krastu viênu malu uñ uõtru us prãmu, laî vaŕ nuôbraûkt zemê a ziŕgu.*

2. Braukšus virzīties un pabeigt virzīties gar (ko), garām (kam). *citi nuôbraûca gaŗâm, bet citi gãja skatîtiês* [sveci ceļa malā].

3. Braukšus veikt (visu attālumu, ceļa gabalu). *tas gaŕš ceĺš nuô Skuôdas lidz Rĩgi. lidz nuôbraûc, lidz pãrbraûkt, tâ izgãja trîs* (?) *mẽneši. / bi saîmniêki, kam̂ bija kriêvu rîki, – kâzâs nuôbraûkt, ciêmuôs nuôbraûkt. / mẽs tâlab nuôbraûcâm visi lûkt* [kāzās]. */ viņš* [tas ir, tēvatēvs] *us trîs diênâm uz Rĩgu ẹsuôt nuôbraûcis. ziņas vedis.* // **Braucot veikt (visu attālumu, ceļa gabalu)** – par zirgu, transportlīdzekli. *mẹĺlaîs ziŕks bi laps ziŕks. tuõ varêja viênu pašu actât ceļâ – viņu sveš ne·ku nevarêja nuôbraûkt.* // **Nostrādāt (visu laikposmu) ar braukšanu saistītu darbu.** *jâ, divi gadi nuôbraûcu te pa šoferi. / sâku braûkt pa kapteĩni. uñ nuôbraûcu viênpacmit gadus pa kapteĩni. / tẹ̃va viêtâ* [man] *nu vaîdzêj nuôbraûkt mežâ uñ tâ šis tas padarît pa tuõ ziêmu.*

4. Ilgāku laiku, daudz braucot (pa ko, pāri kam), padarīt (to) gludu, līdzenu, cietu. *kad ziêmu ceĺš slîpi nuôbraûkc, tad braûcuôt slid ragus. / aŕ ragavâm tuõ ceļu nuôbraûc tâdu apaļîgu – vidû aûksc, gaŕ malâm zẹmâks. / tẹ̃s iêjûdza slũpẽ uñ nuõbraûca pa arumiẽm, laî lĩdzẹ̃ns. / ceļi bî izdañgâti. nuôbraûca a slũpi, laî tãs viẽžas piêlĩdzinâtu.*

5. Ilgāku laiku, daudz braucot (ar transportlīdzekli), nolietot (to, tā daļas). *tã tẹ̃va laĩva bî tâ nuôbraûkta,* [..] *bîstama bija.*

6. Noslīdēt lejā, zemē (no kurienes, kur u. tml.) – parasti par cilvēku. *nuôbraûcu nuô pañta služiski zemê. / šļûceniski nuôbraûkt a guŕniẽm zemê.*

7. Novilkt (pār ko, gar ko u. tml. ar roku, priekšmetu). *vaîdzês nuôbraûkt a ruôku tiẽ sviêdri. tẹk acîs. / nuôbraûc tuõs sviêdrus nuô piêres! / tas juõks gãja viên·mẹ̃r. ta bi smiêkli uñ dusmas ari. puĩši meîtâm nuôbraûc a putras karuôti. uñ citreĩz vêl iêsit pa stipram̂. / nuõbraûc a ruôku tik tuô gaĺdu!*

8. Aizbraukt (uz kurieni, kur u. tml.). *a velosipêdiêm nuôbraûcâm – uz Bãrtu, Tadaĩķiêm. / tas vilîtis aŕ nuôbraûca. / aŕ bãni varêja nuôbraûkt nuô Liẽpãjas uz Rĩgu. / ka dujuôs izbraûca, ta jaû varêja nuõbraûkt Liẽpãjâ. / ja gribêja nuõbraûkt laĩkâk, ta bi jãskubina* [sievas]. */ viênu reĩzu nuôbraûcâm Añnas tiŕgû a mãsas švãģeri. / visi nuõbraûca tiŕgû, Biẽrañc nuõkavêjâs. / nuôbraûcu piê tuõ radu, kas i Liẽpãjã. / tag* [radi] *nuõbraûkuši kaû kuŕ citũr. uñ ta tuŕ bûs dârps klâtâk. / nuôbraûc tik sudmalâs, tuŕ tev sudmalis samaĺs* [graudus]. */ mãte nuôbraûca uz jũrmali mẹñcus piŕkt. / nuôbraûca piê mẹñcu. / vẹcaîstẹ̃s uzviĺka zẽģeli uñ nuôbraûca Liẽpâjâ zuves pârduôt. / ta*

nuôbraûca [uz pilsētu], *pãrveda tuõ pęlękuô parķi. / tuõ ziêmu ne·viênu reĩzu nenuôbraûca pa ęzęru Liẽpâjâ. bi švaks lędus. / es nu nuôbraûcu viņaî* [tas ir, dziedniecei] *kaû kuô nuôvęst pa tuõ labumu.* ✧ ***nuobraûkt nuo tirĝus*** – pārsniegt precību vecumu. *ta tã jaû nu skaîtîjâs vęcâka meîta. tã jaû bi nuô tirĝus nuôbraûkuse. taî jaû vaîdzêj gaĩdît tâdu vęcâku preciniêku. / viš* [tas ir, tēvs] *teîca – ta jaû labâk preciês taga, nekâ ka tu nãksi pãri pa diũdesmit. tad tu nuôbraûksi nuô tirĝus. uñ ku ta tu paliksi!*

nuobraũķīt. Sk. *n u o b r a ũ c ī t .*

nuobrâzt, arī ***nuobrãzt*** v. **Skarot (ar ķermeņa daļu) ko nelīdzenu, asu, cietu, ievainot (tās) ādas virskārtu.** *nuôbrâzu krizdaṁs celiṁ âdu. / puĩka bišķi i nuôbrãzis kaû ku a saĩmiêm* [roku].

nuobrãzums subst. **Ādas virskārtas brūce, kas radusies, ķermeņa daļai skarot ko nelīdzenu, asu, cietu.** *tuŕ bî tâc nuôbrãzuṁs, uspilinâja jodu. uñ viss bî labi.*

nuobrę̃cināt v. **Brēcinot panākt, ka (cilvēks) nogurst.** *pa·visaṁ nuôbrę̃cinaîšas tãs krustamãtes tuõ bę̃rnu!*

nuobrêkties, novec. ***nuosabrêkties*** v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu skaļi raudāt.** *es nuôbrêcuôs – tas attiẽcas uz raûdâšanu. / nuõsabrę̃kusiês viẽ tã Añnuža staĩgâja, nevarêja beîkt gaũstiês pa tuõ nuõsprâgušuô avi.*

nuobrẽvēt v. **Nodrīvēt.** *vaîg nuôbrę̃vęt* [jeb] *nuôdrĩvęt laĩvu, laî nenãk ûdeñc.*

nuobrĩdināt, arī ***nuobrĩdēt*** v. **Brīdinot stingri noteikt, pateikt.** *tâ jaû nuôbrĩdinâju ganęlus, laî nelaîž guôves Dañgas Dubęnâ! bet kas tev klaũsîs! / es dęlu nuôbrĩdêju, laî nejęṁ paŕ siẽvu tuõ Madi, bet neklaũsa. / vagâre nuôbrĩdinâja daŕbeniẽkus nuôpļaũt rudzus labi.*

nuobriẽkšt v. **Nobraucīt.** *bę̃rni kad·reĩz spẽlêjas – pa tuõ* [*putraimvirziņas*] *kâteli nuôbriẽkš, jâ.*

nuobriêst v. **1. Briestot sasniegt pilngatavību (par augļiem, sēklām u. tml.).** *rudzi vêl nav nuôbriêduši, nevaŕ pļaũt. / labîba nuôbriêst. / šuôgad nuõbriêduši saũlê rudziêm ciêti graûdi.*

2. Sasniegt fiziskās attīstības briedumu (par dzīvnieku, tā ķermeņa daļām). *cũkas jâkaû vęcâ mẽnesî – gaļa nuõbriêduse. /* [cũkas] *laĩkaṁ vęcâ mẽnesî kava. ta ęsuôt nuõbriêduse gaļa uñ sãtîgâka.*

3. Kļūt blīvākam. *ka nuô spuõles istina mętus, ta iêlika akâ, laî isskalinas, laî neiẽt čuõksterê. ta i nuôbriêduši. paliêk saûsâki, ta liêtuô.*

4. Sadalīties, satrūdēt, kļūt irdenam, izmantošanai derīgam (par augsni). *zeme nuõbriêst, nuôrûkst.*

nuobrikšẽt, arī ***nuobrikšķẽt*** v. **Īsu brīdi, vienu reizi brikšēt.** [kāds] *aîzlaîdâs, aîsskrêja, ka nuôbrikšẽja viẽn. / dañcâjuôt piêspêra kãju, ka grîda nuôbrikšķêja viẽn.*

nuobrĩnẽties, arī ***nuobrĩnīties*** v. **1. Īsu brīdi izjust, arī izpaust izbrīnu.** *es tâ nuôbrĩnêjuôs pa tuõ baĩtuô baluôdi uñ gãju pruôm.*

2. Nevarēt beigt brīnīties. *žuŕkas i. ak tu traks, cik smaĩka spaĩva* [žurkai]! *es nevarêju nuôbrĩnîtiês.*

nuobrist v. **Brienot veikt (visu attālumu, ceļa gabalu).** *ka ceĺš bi dubļaĩns, ta nevarêja nuõbrist kãjũm. /* [pa dubļainu ceļu] *lidz nuõbrist, paiẽt laĩks. / tiẽ bę̃rni pa tuõ ceļu nevaŕ nuõbrist.*

nuobristies, novec. ***nuosabrist(ies)*** v. **1. Brienot (pa ko), notraipīties, saslapināties.** *ik vakaris pãrnãk tãs guôves nuôbridušâs, ka tęsmęñs jâmazgâ. / tas puĩka i nuôbridiês pa tuõ ûdeni uñ pa tiẽm sniêgiêm tâ kâ ģę̃ģis. / tas puĩšelis pãrnãcis nuô ganĩkles nuõbridiês, netĩrs kâ tâc sušķis. / kâdi jũs ęsat nuôbridušiês, paŕ tuõ pļuñci skriêdami! / mẽs gãjâm skuõlâ* [ar pastalām], *nuôsabridis tâ kâ lâcis. / us ciĩvę̃ku vaĩrâk teîc – nuôsabridiês.*

2. Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz brist (parasti līdz nogurumam). *te aŕ viênu ziêmu bî liẽls sniêks. ta bę̃rni varêja nuôbristiês diênãm.*

nuobrucināt v. **1. Berzējot notīrīt, nospodrināt, arī nogludināt (priekšmeta) virsmu, ārpusi.** [skolā tāfelīti] *a siẽkalâm, a ruôku nuôbrucinâja, viš tũlît nuôžuva uñ aka tĩrs. / ta nedrîkstêja laûpît rãceņus – nuôbrucinâja, pãrlaûza uñ pamêrcêja. / paņeṁ tuõ lupatu uñ nuõbrucini tãs smiĩktes nuô luôga! / jânuôviksê kuŕpes. ussmẽrê tuŕ kaû kuô uñ ta aŕ biŕsti nuôbrucina, laî spîd. / a uôžamuô špĩrktu taga tĩra taûres – nuôbrucina, nuôbêrž. / pucpapĩris bi. nuôbrucinâj kuôku, dzeĩzi, laî lĩdzęñc, laî nev ass.*

2. Berzējot atdalīt. *ķẽmęlu sę̃klas nuõbrucina, kad ižžuvušas. / skalaṁ nuôbrucinâja tuõ uôgli nuõst. sveceî nevaîdzêja. tas bija liẽls atviêglinâjuṁs. / kad sarûseîši naži, tuõs nuôbruciñ gaŕ stiẽģeli, gaŕ mũrĩti.*

nuobrucināties v. **1. Berzējot (ko), trinoties (gar ko) notraipīties.** *visu diênu brucinuôs pa ķêķi. te viss ķîp. ęsu pate nuôbrucinâjsês męĺla.*
2. Noberzēties (par krāsu). *tiẽm ratiêm tã pẽrve nuôbrucinaîsiês. vaîdzês pẽrvęt pa jaûnu.*
nuobruģēt v. **Bruģēt un pabeigt bruģēt.** *staļļa priêkša nuôbruģęta, laî luõpi nèismiñ dubļus. / laîderis i piê guôvu staļļa duru abžuôguôc laũkumȩ̃s. tas bi arî akmeņiêm nuôbruģęc, laî luõpi neismĩtu dubļus.*
nuobrukšķēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi brakšķēt.** *kas tuî nuôbrukšķêja? ej paskatiês!*
[I]***nuobrukt*** v. **1. Atdaloties (no kā), nokrist, nogāzties; nogrūt.** *tas jumȩ̃c tâ sašķiêbiês, ka vaî katru brîdi nuôbrukt. / nuô jumȩ̃ta tas sniêks drĩz vaî nuôbrukt. / nuôbruka maĺks kaûdze.* // **Atdalīties (par koka mizu).** *rudenî tiẽm baļķiêm i nuôbrukušas tãs mizas. tãs vaîrs netuî kâ paûsari.*
2. Noslīdēt (par ko pietiekami nenostiprinātu, piemēram, par apģērba gabalu). *nuôbruka zeķe nuô kãjs. staĩgâju nuôbrukušãm zeķẽm. / teû tuõ ruôku vaîg pãrsiêt pa jaunu. tã vęcâ bañte nuôbrukuse zemê. / nuôbruka striķis nuô buõmja gala.*
[II]***nuobrukt*** v. **Pazaudēt krāsu vai krāsas spilgtumu, kļūt gaišam vai gaišākam (saules, vēja, lietus ietekmē).** *ûdenî nuôbrûk krãsa, saũlê nuõbaĺ. / tãs krãsas, kuô pẽrvês sĩpuôluôs, arî laĩku nuôbrûk.* / [soli klasē] *tâdi zaļi nuôkrãsuôti bi kad·reĩz. bet jaû viņi bi nuôbrukuši uñ vęci.* / [krāsojot] *lika sprañckrĩtu klât, laî* [krāsa] *nenuõbrûk.*
nuobrūķēt v. **Nolietot.** *parî nuõliêtuôtu teîc – tas jaû nuõbrūķęc, ne·kurî nav derîks. / drẽbi tik nuôbrūķê uñ nuômęt stûrî, laî stãv.*
nuobrūnēt v. **Kļūt brūnam saules, vēja iedarbībā.** *jaûnâ istuba jaû saũlê nuô apakšas nuôbrũneîse.*
nuobrūnināt v. **Karsējot panākt, ka (kas) kļūst brūns.** *es vãru* [*liekumu* desas], *bet varî cępt arî. liêkumu dęsas tâ·pat nuôbrũniñ lĩdz a tãm* [gaļas] *dęsâm.*
nuobruzdēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi radīt (piemēram, dārdošu, rūcošu) skaņu.** *kas tuî laũkâ nuôbruzdêja? va kâc braûce?*
nuobružāt v. **Bružājot, nevērīgi lietojot, padarīt ļoti neizskatīgu.** *nu jaû jaûnâs drẽbes i nuôbružâtas, nuônę̃sâtas. tãs jaû labã viêtã nevarî vaĩs ģę̃rpt. / tãs ęrmũņikas puĩka briẽsmîgi nuõbružâjis. / nuõbružâta irî vęca mañta. nuõbružâc varî bût vęc liñdruks, krękls. tuõ tik tâ pa mãju varî ģę̃rpt.* // **Bružājot, nevērīgi lietojot panākt, ka zūd (sākotnējais krāsojums).** *tamȩ̃ stuõverimȩ̃ tã krãsa nuôbružâta.*
nuobubināt v. **1. Īsu brīdi bubināt un pārstāt bubināt (par zirgu).** *zirîks ik pa laĩkamȩ̃ nuôbubina.*
2. Klusi, neskaidri noteikt, pateikt. *viš tâ klusu runâ, ta nuõbubina. nevarî saprast.*
nuobučuot, arī ***nuobučāt*** v. **Noskūpstīt.** *maîze, ja nuõkrita, paņęmuôt vaîdzêja nuõbučuôt. / kad iẽt piê diêvagaĺda, tuõ rîtu visus nuôbučuôja. tas nuôzîmêja, ka cic citamȩ̃ grę̃kus piẽduô. uñ ta Diês ari piêduõs. / kad mâcîtâjamȩ̃ acskaîtija pãtarus, ruôku jaû vaîdzêja nuôbučuôt. / mãte likuse bę̃rniêm krustmãti ruôku skũpstît, bet viņa ęsuõt nuôbučuôjse visus pêc kârtas. / sarîkaȩ̃s alus, baĺta kañna, daĩļa pati nesẽjĩna. izdzerî alu, sasit kañnu, nuõbučuôju nesẽjĩnu.* / [rotaļā] *jęmȩ̃ viênu meîtu nuô tã bara uñ nuôbučuô. / es arî·viên nuôbučãju savu zirîdziņu.*
nuobudināt v. **Panākt, ka tiek traucēts miegs.** *nuôbudinâja manȩ̃ miêgu, uñ nevarêju viņu nakti aîzmikt.*
nuobuĩlīt v. **Padarīt neasu.** *tâ nuôbuĩlîc tas kumȩ̃pelis, ka nevarî nuôgriêst maîzi.*
nuobuĺdurēt v. **Nomazgāt (kartupeļus, mencu galvas) maisot (ar mieturi); maisot (ar mieturi) atdalīt (piemēram, zemi, netīrumus no kā).** *rãceņus buĺdurê. iẽberî silê uñ arî kuôku nuõbuĺdurê. / rãceņus kriẽtni jânuôbuĺdurê, laî viņi i tĩri. / rãceȩ̃s nuôbuĺdurê, tas i, nuõmazgâ nuô zemêm.* / [kartupeļus] *iêberî spañnî, uzlej ûdeni, sakustina uñ a miêturi nuôbuĺdurê. / nuôbuĺdurê tãs zemes rãceņiêm uñ liêc vãrît! / tas i ĩsti vęcu laĩku* [vārds] – *nuôbuĺdurę̂t rãceņus. / tãs* [mencu] *galîviņas izgriêze, a miêturi nuômazgâja, nuôbuĺdurêja.*
nuobuŕbināt v. **Murminot noteikt, pateikt.** *viêns aîziẽdamȩ̃s tik nuôbuŕbina.*
nuobuŕbuļuot v. **Īsu brīdi, vienu reizi burbuļot.** *puĩšis iẽsviêda akmeni ãliņģî, ka ûdeȩ̃s nuôbuŕbuļuôja viẽn.*
nuobuŕkšķēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi burkšķēt.** *braûcuôt parî ęzęru ziêmu, iêlûza îzê zirîks uñ nuôgãja dubęnâ, ka nuôbuŕkšķêja viẽn.*
nuobuŕt v. **Burot pakļaut (ko) kādai ietekmei, kādām pārvērtībām.** *manaî krustmãteî guôves bi nuôbũrtas – neêda siênu, bet graûza žuôgus uñ akmeņus uñ nedeva piẽnu. / duõmâja, ka* [govis]

kâc ļaũns ciĺvệks nuôbũris. bet, ka sâka nãkt paŕraũgi, ta teîca, ka [govīm] *trũkst kâda minerãlviêla. / tâdi zavệtâji muṁs nebi – tâ, laî kâdaṁ nuôbũrtu.*

nuobust v. **Pazust (par miegu).** *nuõbuda tas miêks, uṅ nevaŕ vaĩrâk ãzmikt. / šuôrît ciêmĩns piêcêla agri, laî ejuôt viṇaṁ palĩgâ staĹĺî. tâ nuõbuda miêks, ka vaĩs nèaîzmigu.*

nuocelĺt v. **1. Ceļot novirzīt, noņemt (no kurienes, kur u. tml.).** [katlu] *nuôceļ̂ nuô uguṅs uṅ iêlaîž rûgušpiẽnu pa karuôteî. / ta kâ* [stropa] *juṁc bi nuõceļĉ, ta visas bites isskrêja laũkâ uṅ uskrita draveniẽkaṁ.*

2. pārn. **Veikli, negaidīti, aizsteidzoties kādam priekšā, iegūt sev ko cita iecerētu.** *lidz Pẽteris saduõmâja Maĩgu pręcệt, lidz Jãnis taṁ bija nuõcêlis nuô dęguna gala.*

3. Iegādāties. *kur tu esi nuocẽlis tãdu feinu ancuku?* (Sprincis 430)

nuocẹnuojums subst. **Aprēķinātā, noteiktā cena.** *tãs siļ́kes bi dažâda nuõcẹnuôjuma – kâ kuŗa zoŕte.*

nuociẽrāt v. **Noiet.** *tã ciẽrâšana* [tas ir, vārds] *līdz a vãciêšiêm atnãca. nuôciẽrâšu pastîtiês, kâ tiẽ rãceņi aûg.*

nuociêsties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu ļoti ciesties.** *nevarêju nuõciêstiês, pateîcu taîsnĩbu. tiẽ puĩkas jaû mẹluôja.*

nuocĩlēt v. **Noskatīties.** *nuõskatîtiês tâlumâ vaî kaũ kuô labi apskatît – teîc nuõskatît, nuõķĩķệt, nuõcĩlệt. / viņš tâ nuõcĩlẽja maṅ pakaļ̂, viņš tâ nuõskatijâs uz mani.*

nuociñnēt, arī ***nuociņķēt*** v. **Lodēt, arī pārklāt (ar cinku, retāk alvu, varu) un pabeigt lodēt (pārklāt).** *ciñne – a tuõ nuôciñnê. ka spañnis i aprûsêjis, ta nuôciñnê. ta viš spîd aka. / ciñne i metâls. iskaûsê katlâ, nuôciñnê traûkus, aîzluõdê. / a tuõ ciñni nuôciņķê. pa jaûnu pãrciņķê piẽna kañnas, tâdu spuôžu padara.*

nuocîŕpt v. **1. Cērpot atdalīt vilnu (dzīvniekam).** *gaŕ* [aitas] *aûsîm, gaŕ pakakli lidz pat plęciêm kaklu nuôcîŕpa. / a bârdas nazi* [teķus] *rũnija. piŕmâk nuõcîŕpa nuô tãs kulîtes viĺlu. / viĺlu nuôcệrp, ismazgâ, ižžâvê. / tag jaû nemazgâ aîtas vaĩs. tag jaû tik nuôcệrp, izmazgâ viĺlu uṅ ižžâvê, uṅ vẹd mašĩnâ. / senâk, ka aîtas nuõcîŕpa, vãrija* [*kumãsinu*] *biêsputru, laî aîtâm biêza viĺla. tiẽ kumâsini bûtu, ku aîtâm nuõcîŕpa. / vaîg nuôcîŕpt avi, iscẹpt maîzi, pašũt krẹklu –* [ja to māk,] *ta vaŕ pręcệtiês.*

2. Nogriezt (matus, bārdu, ūsas). *tâ nuôcîŕpa tuõ galv̂u – nu apaļa kâ šmule.*

nuocîŕst, arī ***nuocĩŕst*** v. **1. Cērtot atdalīt.** *viņu* [tas ir, bērzu] *nuôcîŕta zaļu. uṅ ta viṅš ižžuva. / cik tãs maĺkas nuõcîŕta, tik ari pãrveda mãjâs. / kad* [mežā] *nuõcîŕsc bi, ta deva isvešanu ari pa cedelêm. / paskatiês, kuŕš zaŕs labâks priêkš puõtes, tuõ nuôcệrt! / aûguôšu kuôku nuõcệrt, ta neteîc skaĺdît. / tas aŕ i nelabi nuôcîŕsc, ruôbaîni. / tuŕ jaû bi vaĩrâk tuõ cîŕtêju, vaĩrâki pãri, kas tuõ slẽǵi* [tas ir, *slēģī* augošos kokus] *nuôcîŕta. / muṁs, tiẽm vęciẽm, piẽvęd tag nuôcĩrstu maĺku. / nuõcîŕsc zaŕs vaĩs nepiêaûks – teîc, kas šķirâs aŕ naîdu. / apakšâ* [govs] *kãjaî i zuõle, naks nãk viŕsû. tuõs galus nuôcĩrta. / vistaî nuôcệrt kaklu. / ãtrãk mãjãs es neiešu, kamệr skãdi padarĩšu – gailim kaklu nuocirtĩšu, galdam stũri nuolauzĩš.* (LFK 1961, 10346) */ maṅ* [jūrā straume] *nuôcîŕta ẹ̃ñkuri. ja tuõ nuôcệrt, ta uz·reĩz motõrbũdã iêkšã.* // **Nopļaut.** [vairāki] *braûca tuŕ* [tas ir, uz attālo pļavu] *uz viênu diênu, laî pa diênu vaŕ nuôcîŕst visu.* // **Nopostīt.** *krusa nuôcîŕta ari stâdus – sviklus, kâpuôstus.* ✧ ***kâ ar cir(v)i nuocîŕst*** – a) ļoti asi, strupi, arī kategoriski pateikt, atbildēt. *saîmniêks, iẽdaṁs pruôjâm, nuôteîca, kâ aŕ ciri nuôcîŕta – neduôšu paŕ tâdu maksu tuõ zemi! / tẹ̃s muṁs bî stiñgrs. viš kâ a ciri nuôcîŕta. uṅ mẽs klaũsijâm. / nu tas vĩrs tâ ritîgi pateîca – kâ a ciri nuôcîŕta. ne·viêns tuŕ nevarêja teîkt kuô pretĩm.* b) pēkšņi pārtraukt (kādu darbību, procesu). *grũti i* [aiziet no etnogrāfiskā ansambļa], *tâ kâ a cîŕvi nuôcîŕst uṅ neiẽt vaĩrs.*

2. Ar noziestu virvi, to strauji piesitot (piemēram, pie kokmateriāla), iezīmēt taisnu svītru (?). *šnuõri aŕ mẹĺlu uôgli nuôsmẽrê, aŕ aĺkšņa mizu. uṅ ta a tuõ nuôcệrt tik taîsnu strĩpu, ta kâ luõde nuôšaũta bûtu.*

3. Veikt noteiktu ar kāršu spēli saistītu darbību. *kuŕš nuôcîŕta* [spēlējot kārtis], *tas saņẽma savu stiķi. / spẹ̃lâjuõt spẹ̃las, ka nuôcệrt pretniẽkaṁ truṁpu, teîc – bi laps cîŕtiêns. / štuks i spẹ̃lu kãrtẽs viñnệtaîs cîŕtiẽns. kad gadâs nuôcîŕst trĩzdesmit piêcas aces uz viênu cîŕtiẽnu, ta skaîtâs puse nuô viñnệtâ.*

4. Veikt straujas kustības (par dzīvniekiem, to ķermeņa daļām). [lai novaldītu zirgu] *tuõ galv̂u uz aûkšu vaîdzêj dabuît. ja viš nuôcîŕta uz leju galv̂u, ta nevarêja valdît.*

5. Sasist, savainot. *piê baznîcs tik ûzviĺka* [zeķes], *laî nenuôcęĩrt kâtus. / viņi* [tas ir, lindruki] *tâ nuôcirta tuõs liêlus. liêli sârkani bi.*

nuocoĺlēt v. **Noiet.** *kad es nuôcoĺlêšu tuõ gabalu, bûs vakars. / vaîdzês nuôcoĺlęt paskatîtiês, vaî tiẽ rãceņi sadîguši.*

nuocũkāt v. **1. Notraipīt.** *abdziêvât varî tâ·pat kâ nuôcũkât – nuôsmęĩręt. / tu tig nenuôcũkã tuõ svârcĩnu!*

2. Aprunāt. *ta nu nuôcũkâja gaṅ tuõ siẽvu, ka nemâk ęst isvãrît. / tas gaṅ nebi labi tuõ brãli nuôcũkât.*

nuocũkāties, novec. ***nuosacũkāties*** v. **Notraipīties.** *mazi bęĩrni, ka ęd, nuôcũkãjas, apcũkãjas. / cita* [sieviete] *bi nuôsaķęĩrnajsês tãs lũpas uṅ vaîgus a sârkanu papĩru. uṅ tũlĩ jaû pateîca, ka iêgãj barâ, ka viņa tuî nuôsacũkajsês.*

nuočabināt v. **Ar rokām atdalīt (piemēram, sīpolam mizu).** *atnes! es tuõs sĩpuôlus nuõčabinâšu. / palîdzi nuõčabinât tuõs sĩpuôlus! / čabarpupas jaû nuôčabinâju. šuôgad labi pàaûga.*

nuočãgarēt v. **Nomierināties.** *ja kâc ûstraũciês, ta nuõtuî, laî viš nuôčãgarê – luõpu va kuô.*

nuočakarēt v. **Noblēdīt.** [pārdevējs] *bi nuõčakarêjis vęsęlu mârcĩnu sukura.*

nuočakstēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi čakstēt.** *žĩc nuõplêsa kaîtũnu, ka nuõčakstêja viẽ.*

nuočamarēties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu darīt ko darbietilpīgu; notūļāties.** *tuî iznãca iĩgi nuôčamarętiês. tã liêta iêviĺkâs.*

nuočam̃dīt v. **Aptaustīt, iztaustīt (viscaur, no visām pusēm).** *nuôčam̃diju vis·apkârt tuõ kaûdzi uṅ nevaru tuõ praku atrast.*

nuočam̃māties v. **Pavadīt kādu laiku, tūļīgi, neveikli rīkojoties, darbojoties; notūļāties.** *tag gaṅ viņu* [tas ir, vārdu] *teîc, ka nevaî kuô izveĩcîgi padarît, – nuôčam̃mâjs.*

nuočam̃pāt v. **Nekvalitatīvi padarīt (ko).** *kâ viņas te raveîšas – nuôčam̃paîšas viẽ!* // **Ilgāku laiku staigājot (piemēram, pa lauku) sabojāt (to) (?).** *tad ûzlaîž* [uz lauka] *luõpus, guôvis. ta, ka tuî tâc nuôčam̃pâc, ta lidz Jãņiêm vaîdzêj isvęst męĩslus, saârdîj.*

nuočãpāt, arī ***nuočapāt*** v. **Čāpojot noiet.** *vęcâmãte suôlija nuôčãpât paskatît, kâ aûg rãceņi. / ka tâ lęĩni nuõčapâšu, lidz vakaram̃ ari mãjâs tikšu.*

nuočiępt, arī ***nuočiêpt*** v. **Nozagt (ko tādu, kam ir neliela vērtība).** *nuõčiêp, ka uõtrs nęrędz. / vanaks nuôčiẽpa mazuô cãlîti. / nu vaîdzętu gaṅ nuôčiẽpt tãs puķes! / maṅ biĺde arî viêna vêl bi nuô tãm kâzâm. bet tuõ maṅ Rasma bi nuõčiẽpuse. / viṅš tâ mĩlêja kaû kuô nuõčiêpt.*

nuočīkstēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi čīkstēt.** *laũka dures nuôčĩkstêja. tęs pârnãca.*

nuočiņkstēt v. **Kaulējoties iegūt (ko) par lētāku cenu.** *ka kaû kuô pęĩrk, ta grib, laî nuôlaîž lęĩtâk. ta teîc nuôkaũlęt, nuôčiņkstęt. / nu nuôčiņkstêju desmit kapeĩķu nuô rubļa.*

nuočukstēt v. **Čukstus noteikt, pateikt.** *nuôčukstêja tik – gaṅ bûs labi.*

nuočũkstēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi čūkstēt.** *kalêjs nuôkaĺtuô pakavu iêsviêda ûdenî, ka nuôčũkstêja viẽn. / maṅ uššļâcâs ûdeṅs us kârstiêm riņķiêm, nuôčũkstêja viẽn.*

nuočurāt v. **Čurājot noslapināt.** *bęĩrni bi nuôčuraîši nama priêkšu. ta ne·viêns* [urinēt] *negãja tâlâk pa duru priêkšu. / bęĩrni nuôčuraîši bruģîti – smird.*

nuočurāties v. **Notecēties.** *tâ lîst, ka visas pažuõbeles nuôčuraîšâs.*

nuodabũt v. **Īsu brīdi, vienu reizi dabūt.** *te viêns* [tas ir, čūska] *jaû bi ûzlicis kramu* [jeb] *gaĺvu us tuõ vẽrañdu. ta nuõdabuju kuôku uṅ nuôsitu. / Jẽpelis nuõdabuja brãļa makšķiẽres, nuôskrêja zvejuôt zuves.*

nuodalijums, arī ***nuodalījums*** subst. **Norobežota (telpas, platības) daļa.** *ka nuõpludina kuôkus Liẽpãjâ, ęzęrâ uõsta galâ bi aîstaîsîc katram̃ žîdam̃ savs nuõdalîjum̃s – luñka.* // **Norobežota daļa (priekšmeta) iekšpusē.** *tâdi kasti bi. tuî bi vaîrâki tâdi nuôdalijumi. / miĺtus turêja lãdês aî vâku. lãdê bi nuôdalîjumi. / miĺtus turêja iêkš kastiêm. vaîrâki nuôdalîjumi bi – viênâ tâdi miĺti, uõtrâ tâdi. / kruõgâ visi sarunâja kuîvi alu pajęm̃t. tas bi četrkañtîks kuîvis a diũdesmit četriêm vaî sešiêm nuôdalijumiêm. ta katrâ nuôdalijumâ bi viêna pudele.* // **Norobežojums (organismā, tā daļā).** *cũku dzem̃de i a vaîrâkiêm nuôdalijumiêm. katrâ nuôdalijumâ isaûg tas suvęṅs. / grãmatiņas i guôveî. guôveî i piêci nuôdalîjumi.*

nuodalīt v. **Norobežot (parasti telpu, platību no citas telpas, platības); atdalīt.** [klasē] *beņķi bi nuõdalîti – katram̃ savs iêdalijum̃s.*

nuõdaļa v. **1. Tematiski apvienota daļa (tekstā, grāmatā, periodiskā izdevumā).** *tęs isskaîtija visu nuõdaļu nuô sprediķu grãmatas.*

2. Nauda vai noteikts produktu daudzums, kas kādam pienākas (piemēram, vecākiem no bērniem). *dęĺs tę̆vaṁ deva maîzi vęcumã, tã i tę̆va nuõdaļa.*

nuodañcāt v. **Dejojot ilgāku laikposmu, sabojāt (ko, piemēram, zābakus).** *nuôdañcaîši zâbakus nuô kãjâm. tik priêcîgi gãjis.*

nuodaņģināt v. **Noskriet, nokrist (?).** *viêna tâda vecenĩte skuôpa bi. viņa teîca – es bûtu nuôkavusi tuõ tękuli* [cienastam], *bet tas nuôdaņģinâja pa kaÎnu.*

nuodaŕbināt v. **Likt strādāt, iesaistīt darbā, kādā pasākumā.** *es jaû savus bę̆rnus nuõdârbinâju. iẽsẽj buŕkânus, bę̆rni ružina ciêt. / vaĩrâk nuôdaŕbinâja tâdu pamuĻķîgâku, kaṁ vaŕ visu kuô iêstâstît. paguôdêja tik, – uñ tik strâdâ!*

nuodaŕbuoties, novec. ***nuosadaŕbuoties*** v. **1. Strādāt (kādā nozarē).** *te jaû bûs a zeṁkuôpîbu jânuôdaŕbuôjâs.*

2. Darīt (kādu darbu); nodoties (kādam darbam). *es a tâdâm saknêm maz nuôdârbuôjuôs. / cic a tâdâm pañckâm viẽ nuôsadârbuôjas.*

nuodarināt v. **1. Apstrādāt un pabeigt apstrādāt (parasti nocirstu, nozāģētu koku), nocērtot, nozāģējot zarus.** *kad kuôku nuôcę̆rt mežâ, ta nuõcę̆rt zarus, teîc – nuõdarina, laî vaŕ sazãgât. /* [žogā] *tiẽ riķi bi cic piê cita. viņus taĩsij nuô egles zariêm, nuôdarinâti bi. / nuõdarini taṁ lâpstas kâtaṁ tãs zaru viêtas lĩdzęnas!* // **Atdalot (stumbram, zaram u. tml., piemēram, zarus, lapas) iegūt (ko).** *nuôdarinâja kâdu kaŗuôti, kâdu nũju.*

2. Nokrāsot. *nuôdarinâja dzives – tas i nuôpẽrvêja. a piŕktu krãsu ka krãsuôja, ta teîca – pẽrvêja. ka a pašu krãsu, ta teîca – nuôdarinâja.*

nuodarīt v. **1. Izraisīt ar savu izturēšanos, rīcību, runu (ko nevēlamu, ļaunu); izdarīt (kādam pārestību).** *piê baznîcas bi jãstãv tâdaṁ, kas kuô sliktu kuñgiêm bi nuõdarijis. / ję̆radvẽsele – teîc us tâdu, kaṁ žẽlîga siŕc uñ kas nevaŕ uõtraṁ nuõdarît sliktu. / ja nuõdarijis kuô sliktu puĩka, mãte ta teîca – nu tu dabuĩsi pa savãm klarãm!* ☐ ***nuodarīt pãri*** – apbēdināt, sagādāt ciešanas. *ka kâc nuôdara pãri, iŕ kâdas bę̆das, ta teîc – nevarẽju viẽn adbrę̆ktiês, beîkt raûdât.* // **Ar savu izturēšanos izraisīt (ko nevēlamu)** – par dzīvniekiem. *es neduõšu kumelĩnu, liẽlu skãdi nuõdarîjis – maṅ izbrida ruõžu daŕzu, brãliṁ aûzu tĩrumĩnu. / nu cik tuŕ tãs vaĩnas! samaksâs, cik tiẽ luõpi nuõdarijuši skãdi.* // **Verot ciet (piemēram, durvis, logu), iespiest (ko starpā).** *iẽdaṁs nenuõdari tuõs piŕkstus durîs! / nenuôdari piŕkstu – tãs duris vẽš svaîda!*

2. Padarīt, paveikt (darbu, darbību); izdarīt (1). *iẽsiṁ tuõ dârbu nuõdarît, ta bûs vakaŕs! / liẽli dârbi šuôdiên nuôdarîti. nu visi piẽkususi. / tuõ divu vĩru dârbu nuõdarija viêns pac? ta jãmaksâ divu vĩru peĻ̃ņa. /* [*jaubrālīši*] *visus darbus nuodarījši, pārnākuši sētīnā.* (LFK 1961, 10444) */ pãrnãks tavi dârba ļaûdis, tev dârbĩnu nuôdarîjši. tev dârbĩnu nuôdarîši, tev pļavĩnu sagrâbuši. / ka visi daŕbi nuõdarîti, ta saûca gaŗi. / talkā linus nuodarīju, talkā pūru piedarīju.* (LFK 1961, 10337) */ ka visi dârbi rudeni bi nuõdarîti, ta saîmniẽki taĩsija tâdas abdziras. / ka rudenî visi* [lauka] *dârbi nuõdarîti, ta sâk rîkuôt* [linu] *mĩstîšanu. / tas bi tâc teîciêns, ka kaû kuô nuõdarija, – nu isnãca biêsputra! / nębę̆dâju piẽkususe, priêcâjuôs nuõdarîse. / nu vaŕ vaļuôtiês, ka dârbi nuõdarîti. / sagaĩši puĩši, nu vaŕ vi·sâdi dęĺvęrę̆t. dârbi nuôdarîti.* // **Pagatavot (alu).** *tur mûs gaida saimeniece* [..], *saldu alu darījuse.* (LFK 1961, 10444)

nuodarīties v. **Nodarboties (parasti ar ko nerentablu, darbietilpīgu).** *spĩls uñ stiêbri aûg upês uñ tâduôs puŕvuôs. viņs pļaũ juṁtaṁ. taga jaû tâ vaĩs nenuôdarâs a juṁtiêm.*

nuodaŕvuot v. **Darvot un pabeigt darvot.** *abdârvuô laĩvas, mãju. biêžâk jaû teîca nuôdârvuôt. / stabus aka nuôdaŕvuô. / piê bũvêm nuôdârvuôja baĻ̃ķus, laî iŕ isturîgâki.*

nuodaũzīt v. **Panākt, ka (kas) kļūst trausls, drupans.** *bî tâc kâ kaplîtis, vâlîte. a tuõ* [kaulu] *tâ nuõdaũzija, laî viš paliêk drapîks.*

nuodaũzīties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu skraidīt, klaiņot, spēkoties u. tml.** *puĩkas, nuôdaũzîšiês lidz vakaraṁ, grib ę̆st.*

nuodędzināt, arī ***nuodedzināt*** v. **1. Dedzinot iznīcināt.** *vẽjenes muṁs te·pat bi. vãciêši nuôdedzinâja. labi, ka veÎ nebi nuõdędzinâjši* [mājas]. */ maza dziŕkstele nuõdędzina liẽlu mežu – teîc, laî viênmę̆r ûzmanâs aŕ uguni. /* [dažreiz] *bi apmę̆raṁ metru, pus·uõtra metra biêzi* [*naši*]. *nevarę̆ja dędzinâdami nuõdędzinât, veda pakaĩšiêm ari. / tuõs našus nuôdędzinâja nuô pļavas paûsariêm, laî aûg zâle. gŗãvmaļuôs nuôdędzinâja vęcuô kũlu. / piŕmâk* [nokautam lopam] *tuõ spaĻ̃vu nuôdedzina pa divi reĩzi. viš* [tas ir, āda] *piĻ̃nîgi baĻ̃c paliêk.*

2. **Dedzinot izlietot (visu kurināmo, dedzināmo vai noteiktu tā daudzumu).** *šuôgad atveda maz malĵku kurinâšanaî. ãtri nuõdedzinâs. / visus zarus nuôdẹdzinâja. / saîmniêki saîmeî deva mazâkas lam̃pas, laî daũdz nenuôdedzina petruõleju.* ☐ ***eglīti nuodẹdzināt*** (arī ***nuodedzināt***) – izdedzināt svecītes eglītē. *ta mẽs nuôdẹdzinâjâm eglīti. dziêdâjâm, ta pãtarus skaîtija. / nuôdedzinâja eglîti uñ kaû kuô iêbaũdija. savu šnabi, savu lâsi iêdzêra, bet nèabdzêrâs.* // **Izlietot, parasti apgaismošanai, apsildīšanai (elektrisko strāvu).** *ka nuõdẹdziñ* [elektrību], *ta tuõ uguñs naûdu dabũ* [no dēla].

3. **Nokaitēt, nokarsēt.** *dedzîkleî tiêvuô galu nuôdẹdzinâj ugunî uñ izdẹdzinâj kuôkâ vaîdzîguô caũrumu. / kalẽji nuôdedzina dzel̃zi tâ, ka viš kvẹ̃luô. uñ ta ûzliêk viênu galu uz uõtru virsũ. tad sit a liẽluô ãmaru uñ sašveĩsê.*

4. **Apdedzināt.** [cūkas] *kãjas es nuôdedzinu vel̃ uñ savãru galerî. / tagad* [nokauto cūku] *a lam̃pu nuôdedziñ. senâk uguni kũrâm, a sal̃miêm. ta viš viênreĩz nuôdedziñ, nuôkas, nuômazgâ arˆ ûdeni. uñ ta vel̃ uõtrreĩz nuôdedziñ. / tâpat apĩniṁ, kad dũra maĩkšḳi klât, arˆ tuõ galu nuôdẹdzinâj. ta mẹl̃lu abdẹdzinâj.*

5. **Pakļaujot saules iedarbībai (ķermeni, tā daļas), iegūt stipru iedegumu, apdegumu; būt par cēloni tam, ka (cilvēks, tā ķermeņa daļas) iegūst stipru iedegumu, apdegumu (par sauli).** *kad negribêja saũlẽ nuõdẹdzinât dẹgunu, ta mãte lika drãneli aîzvil̃kt dẹgunam̃ priêkšâ. / ka saũle bi nuõdẹdzinâjuse g̃ĩmi, ta teîca – tã nu gañ ruda kâ čigãne. / meîtas mazgâja kurˆkuļuôs muti, laî saũle vasaru nenuôdẹdziñ uñ laî nesprẹ̃gâ ruôkas.*

nuodegt v. **1. Degot aiziet bojā.** *jum̃c jaû dẹga, bet nenuôdẹga tã mãja. tik tas jum̃c nuôdẹga. / viņiêm nuõdẹga stal̃liṁ jum̃c. / nuõdẹga staḷ̃ḷi, nuõdẹga rija. / pẹ̃rkuôns iêspêra taîs mãjâs, uñ viņas nuõdẹga. / mum̃s te nuôdega viêna būdiņa. / adbraûca padeg̃i. viņiêm viss bi nuõdedzis. / mežâ bi iscêliês uguñs, bi nuôdedzis liẽls klajum̃s meža.*

2. **Tikt izlietotam dedzināšanai (par visu dedzināmo, kurināmo vai noteiktu tā daudzumu).** *Jãņuôs ta gãja mãjâ, ka viss bi nuõdedzis. / arˆ tãm lũkšĩnãm pagriẽza tuõ* [lampas] *dakti, kad bija nuõdedzis, garâku. / bĩstâklis i ķẹ̃ķî tâc kuôks bes kruķa, kuô urˆda dẹguôšas pagales. ka tas nuõdẹga, ta pataĩsija jaûnu.*

3. **Ļoti iedegt (saulē).** *ganelis saũlê bi nuôdedzis pa·visam̃ ruc. /* [zēns] *nuôdedzis dul̃s saũlê. / liẽlâs meîtas kavâjâs, laî saũlê nenuôdẹg. / meîtas mazgâja ruôkas uñ muti kurˆkuḷuôs, laî vasaru nenuõdẹg saũlê.* ✧ ***nuodedzis kâ čigāns*** – ļoti iededzis (saulē); nosauļojies. *ta kâ čigãns nuõdedzis tas puĩšelis. / nuõdedzis ruc kâ čigãns. / citam̃ tã saũle vaĩrâk ķeras, nuõdẹg mẹl̃ls kâ čigãns. / ta jaû negribêja rudumu. teîca – nuõdedzis kâ čigãns.*

nuodel̃dēt v. **Nolietot tā, ka ir pilnīgi nodilis.** *gluda – arˆ tuõ gal̃da nazi ûstriñ arˆ, ẽveli. viņa tik ãtri nenuôdel̃dê tuõ plânuô zuôbu, ja i ciêc. / ka tãs* [zeķu] *pẹ̃das kũrpês nuôdel̃dêja, ta piẽadija citas pẹ̃das uñ papẽžus, ka bi caũri.*

nuodel̃verēties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz delverēties.** *tâ nuôdel̃vereĩšiês puĩkas, ka gulẹ̃t viẽn grib.*

nuodẽnēt v. **Nodilt; nokalst; novārgt.** *nuôdẽnẹ̃jis i nuôvãrdzis, nuôkal̃tis, izdilis.*

nuoderēt v. **Būt derīgam, izmantojamam, parasti noteiktam nolūkam, noteiktos apstākļos (par priekšmetiem, vielām, parādībām).** *spaļi nuõderêja jum̃tu labuôšanaî. / a, kâ labi nuôg̃el̃dēja! ak, kâ labi nuôderēja! – tâ teîc parˆ êdiẽnu, dzêriẽnu. / va ta maz kurˆ vaîg tuõ daîktu? tas jaû visurˆ nuõdẹrˆ.*

nuoderīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas noder, ir izmantojams, parasti noteiktam nolūkam, noteiktos apstākļos (par priekšmetiem, vielām, parādībām).** *tâda tel̃te, vasaru ku iêlîst pagulẹ̃t, nuôderîga.*

nuodêt v. **Izdēt (olu).** [zosis] *nuôdêja vis·aûkstâkaîs devîņus paûtus. ta gribêja pẹrẹ̃t. / ka* [zosis] *bi nuõdêjušas, iẽlika mîkstu siênu. uñ ta viņas pašas sataĩsija sev perêkli, islaîda dũnas. / tĩtaru mãtîtes laĩkam̃ nuôdê vaĩrâk* [olu] *kâ gũžas.*

nuodêties v. **Ilgāku laiku, daudz dēt; dējot novājēt.** *tã tâda vẹca vista. tã jaû kâdi piêci, seši gadi nuôdêjusês. uñ tâ viņa turˆ vazâjâs.*

nuõdẹva subst. **Noteikts lauksaimniecības produktu daudzums, ko valsts (īpašos vēsturiskos apstākļos, piemēram, kara, pēckara laikā) ņem no privātiem ražotājiem.** *dãņa bi kruõņa nuõdẹvas, reñtes naûda. /* [kara laikā] *visas nuõdẹvas vaîdzêja duôt. kas jaû kuô*

prasija, tuõ addeva, iêdeva. / manas tẹ̃va mãjas piêderêja tẹ̃va mãteî. tuŕ bi jãmaksâ vaĺsteî nuõdẹva. / divi saîmniêki bi tik Nîcâ a siṁt diũdesmit pũrviêtâm. viṇiêm bi liẽlâkas nuõdẹvas.

nuodevējs m., ***nuodevēja*** f.; subst. **Cilvēks, kas ar savu darbību, rīcību ļoti kaitē.** *tuŕ bijis viêns nuôdevẽjs, kas pãrẽjuôs nuôdevis. / nuôdevêjs, blêdis, prakuôsc.*

nuodibināt v. **Izveidot.** *ta vêl te nebi šitas kolektĩvs nuõdibinâc.*

nuodibināties v. **Tikt nodibinātam, izveidotam.** *šituõ kolektĩvu* [tas ir, etnogrāfisko ansambli] *nuõdibinâja tad, kad piŕmuô gadu sâka maksât koĺhozniêkiêm peñsijas. jâ, tas i pîrms divdesmit gadiẽm.*

nuodiêdelēt v. **Noslinkot; nelietderīgi pavadīt laiku.** *viñš visu diênu nuôdiêdelêja, ne·kuô nepadarija. / nuõdiêdelêja labu laĩku, nu pa sliktu jâdziêvâ.*

nuodiẽnēt v. **1. Dienēt (aktīvajā karadienestā) un pabeigt dienēt.** *dẹ̃ls pãrnãca, nuôdiẽnêjis četrus gadus kriêvuôs. / bija zinâms laĩks jânuôdiẽnê. / kad nuôdiẽnêja, ta varêja prẹcẹ̃tiês. / viš* [tas ir, brālis] *tuŕ nuôdiẽnêja, apprecêjâs tuŕ·pat Rĩgã.*

2. Dienēt visu laikposmu (par kalpu, kalponi vai kādā valsts iestādē) un pabeigt dienēt. *es vaĩrâkus gadus nuôdiẽnēju muĩžã. / ka pusnakte, ta iênãk vẹc vĩriņs* [domāts vecais gads] *uñ visiêm piêduô ruôku. iẽt pruôjâm, viš nuôdiẽnêjis.*

nuodiêvuoties v. **Stingri apgalvot, apzvērēt.** [vecāmāte] *nuôdiêvuôjâs pa savu taîsnîbu. tuõ vêl taga teîc – nuôdiêvuôjâs.*

nuodîgt v. **Izveidot asnus (par vairākām, daudzām sēklām).** *tas rudzu gabaĺs aplam̂ lĩdzẹni nuôdîdzis. /* [graudi] *tad iŕ jãnuõsẹdz aŕ palagu uñ siĺtiêm lupatiêm. paŕ laĩkam̂ iŕ jâapmaĩsa, laî nuõdîkst viênâdi.*

nuodiĺdināt v. **Tikt noberztam (piemēram, par rūsu, krāsu).** *rudeni, kad jãsâk braûkt a ragũm, sliêces nuõrûsêjušas. labu gabalu jãbraûc, lidz nuôdiĺdina tuô rûsu.*

nuodiĺt v. **Dilstot kļūt plānam, neizturīgam, neizskatīgam (par apģērbu, apaviem).** *apveñnê uõtru pusi drẽbeî – izârda, ka viêna puse nuôdiluse. uñ ta pãršuj. / ârpuse taî cẹpureî jaû nuôdiluse. / nu tãs tupeles vaĺkâtas divas ziêmas, pa·visam̂ nuõdilušas. / praķis – žakete – nuôdilis, vaîg apsukt uz uõtru pusi. / mañ ģẹĺdẹ̃tu kâda jaûna drãnĩna. visas vẹcâs i nuônẹsâtas, nuôdilušas.* // **Dilstot kļūt plānākam, arī īsākam, samazināties izmēros, daļēji zaudēt sākotnējo formu.** *ratiêm asis nuôdilušas, bûs jâiêliêk jaûnas. / ârkla lemeši nuõdiluši spuôži. / kalẽjam̂ lika apvãpẹ̃t pa jaûnu nuôdilušuô lemesi. / tas nazis nuõdilis strups – nevaŕ ne rãceņus nuôkasît. / tiẽ jûgumi bi nuôdiluši pa·visam̂ pa tuõ laĩku, kâmẹ̃r vede akmeņus. / gadâ divreĩz kaļ̂ ziŕgus un aka, ka pakavs atkrît va nuõdiĺst. / nuô tã beĩgu gala tã pâtẹga sâk diĺt. ta palaîž aka garâku. ka jaû pa·visam̂ nuõdiluse, ta liêk jaûnu. / vẹcaîm ziŕgam̂ nuôdiluši zuôbi, nevaŕ vaĩrâk siênu sàẹ̃st, tik saglezê viẽ. / vẹcaîmãteî bi deviņdesmit septiņi gadi, ka viņa nuômira. visi zuôbi bi, bet tik nuõdiluši lidz smaganâm. / mañ tiẽ ķisenîši pazuduši piŕkstu galuôs – nuõdiluši, šuvuôt tuõ kažuõku. / sĩļam spārni nuodiluši, krũmus, mežus luodājuot; tā nuodila meitu mēles, par puišiem runājuot.* (LFK 1961, 10159)

nuodiñdēt v. **Nodimdēt.** *tâc sitiêns pa šinu bi. kalêjs sita, ka aûsês nuôdiñdêja.*

nuodiņģēt v. **Nokaulēt.** *cẹnu nuôdiņģêja. / pa cik nuôdiņģêsi, tik nebûs jãmaksâ. tãlab vaîg diņģẹ̃tiês.*

nuodiņģēties v. **Kaulējoties iegūt (ko) par lētāku cenu.** *es nuôdiņģêjuôs, laî atlaîž tuõ cẹnu.*

nuodīrāt v. **1. Apstrādāt un pabeigt apstrādāt (beigtu dzīvnieku), atdalot (tam) ādu.** [seskus] *nuôdĩrâja – suõmiski nuôviĺka âdu. nuô lũpâm sâka dĩrât. / ziŕgu nuôdĩrâ. abgriêž vis·piŕms gaŕ kãjâm uñ ta pa vẹ̃dẹru. tã âda jaû lẹc nuõst. / ka luõpu nuôkaû, ta nuôdĩrâ. aîtu, guôvsluõpu nuôdĩrâ.* // **Dīrājot atdalīt (ādu beigtam dzīvniekam).** *kad nuôkaû teļu, jânuôdĩrâ âda. / ka dĩrâ* [ādu], *ta nuôdĩrâ vis·caũri. / ka âdu nuôdĩrâja, tuõ vidu izgriêza pastalâm. uñ palika malenes. /* [aitai] *nuôdĩ̧râ âdu – pãrgriêž uñ nuôplêš. tik âdu viẽ pãrgriêž. ta viņu vaŕ atplẹ̃st.*

2. pārn. **Likt samaksāt (ļoti daudz, arī par daudz).** *čigãns jaû puĺku nuôdĩrâja naûdu.*

nuodiŕsties v. **Izkārnīties.** *bẹ̃rns i nuôdiŕsiês. taga teîc smaĺkâk – nuôķẹ̃rnâjiês.*

nuodiŕšļāt v. **Nelietderīgi (piemēram, kāda vērtējumā) pavadīt laiku (?).** *bûtu sagrâbuši visu âbulĩnu. bet nê – viņâm vaîg ravẹ̃t! tâ nuôdiŕšļâja laĩku.*

nuodragāt v. **Pabeigt (ko darāmu, veicamu); pieveikt.** *tuô rãceņu gabalu nuõdragâjâm gañ! gãja vi·sâdi – gañ tupu, gañ rãpu.*

nuodraskāt v. **Pabeigt (piemēram, darbu, kas saistīts ar raušanu) (?).** *lidz vakaram̂ varês tãs duôbes nuôdraskât.*

nuodrãstīt v. **Drāzt un pabeigt drāzt.** *nuôdrãsti taṁ grâbekļa kâtaṁ tuõs zarus!*

nuodrašķīt v. **Aiz nevērības ātri novalkāt drēbes.** *puĩkas nuõdrašķîši tãs bikseles, ka nevaŕ vaĩs viĹkt. kuô tuŕ lãpîs! / tâ nuõdrašķîjis tãs zeķes, ka nevaŕ vaĩs salãpît.*

nuodrãzt v. **1. Drāžot padarīt smailu; drāžot piešķirt vēlamo formu.** *mizu vaî kuô viš* [tas ir, *drāzbeņķis*] *nuôdrãž. / tẹ̃s nuôdrãza grâbekļiêm zarus priêkš visas vasaras. / tuõs* [skalus] *nuôdrãza aŕ asu kum̃pi plânus uñ lĩdzẹnus, laî ķuõcĩši bûtu smuki. / tiẽ ķešķi bi divas tâdas gaṛas sklañdas, abi gali nuôdrãsti spici. us tiẽm uskrãva* [sienu]. */ mẽs jaû saûcaṁ nũja. nuô kuôka nuôdrãsta nũja. / kraģa kãju laî iêliktu, nuôdrãze a slĩmẹstu vaîdzîgâ rẹsnumâ.* **// Drāžot atdalīt (piemēram, mizu, skaidas).** *izdrãza tâdu puĻķi. tuõ miziņu tâ nuôdrãza.*

2. Spēcīgi līt. *ta ta nu nuôdrãza liêtus! / tâc mas mâkuônîtis uznãca uñ tâ nuôdrãza, ka viss palika slapš.*

nuodrebēt v. **Īsu brīdi drebēt un pārstāt drebēt; notrīcēt.** *iŕ gaň šuôdiên aũksc laĩks – visa mugura nuôdreb.*

nuodrębināt v. **Norāt, nobārt.** *nuôdrębina – tas tâ, ka sarã. / bệrnus kârtîgi nuôdrębināja. uz·reĩzu bij klusuṁs uñ miêrs.*

nuodrẽģēt v. **Nodrīvēt.** *nu ta drẽģeri jẽma, kas tãs pakulas, visas tãs* [ēkas] *siênas nuôdrẽģê.*

nuodreĩjāt v. **Novirpot.** *nuôdreĩjâja kuôka buõļas uñ ta* [govīm] *lika – ũzmaûca – us tiẽm ragu galiêm. /* [ērkulim] *tâda smuka ruôciņa nuôtaĩsîta, nuôdreĩjâta. / dreĩmanis nuôdreĩjâjis smuku ratĩnu. / nuônẹs piê dreĩjera, laî nuôdreĩjâ. / ratĩnaṁ bi salûzuse kãja. Jãnis nu nuôdreĩjâja pa jaûnu.*

nuodrenēt v. **Drenēt un pabeigt drenēt.** *tag visus duṁbẽrus nuôslũpê, laũkus nuômelorê. nuôdrenê visus laũkus. / šuõs laĩkuôs* [zemi] *nuôdrenêj.*

nuodricināt v. **Velkot (aiz pavadas, saites) panākt, ka (dzīvnieks) virzās un pabeidz virzīties.** *tuõ jaûnuô guôvi nevarêja nuôdricināt piê buĻļu.*

nuodriẽgāt v. **1. Noslimot.** *paûsari* [zēns] *nuôdriẽgâja a tuõ šnupi.*

2. Pabeigt (ko darāmu, veicamu, parasti nelabvēlīgos apstākļos). *nuôdriẽgât* [ir] *nuõstrâdât daŕbu sliktâ laĩkâ. / visu rudeni dziêvâ, lidz tuõs laũkus nuôdriẽgâ.*

nuodriẽkšt, arī ***nuodriêzt*** v. **1. Nogludināt (piemēram, locījuma vietu).** *vîli aŕ adatu nuôdriẽkš. / nuôdriẽkšt* [ir] *nuôluôcît.*

2. Izlīdzināt (piemēram, apģērbā) krokojumu (?). *tâs kruõciņs* [krekla aprocei] *bija jãsadriêž. ta tâ* [ar] *dzivtiņu viņas saņẹṁ uñ tad aŕ adatiņu tâ nuõdriêž tâ, laî viņs stãv tâ labi, laî neplîst laũkã.*

nuodriskāt v. **Ļoti novalkāt, nolietot; novalkāt, nolietot, līdz rodas driskas.** *zâbaki pa·visaṁ nuõdriskâti, mežâ braûcuôt. / puĩšelis ãtri nuôdriskâ tãs bikses.*

nuodrĩvāt v. **Drīvēt un pabeigt drīvēt.** *amatniêki nuôdrĩvâ siênas, ka bũvê, a lupatâm va kuô. / nuôdrĩvâju aŕ pakulâm luôga bẽģeli, laî nenãk aũkstuṁs. / ka mãju saceĻ̂, ta nuôdrĩvâ tãs siênas, ku tãs šķĩrbas. piĩrmâk liêk sûnas. / ka viņu* [tas ir, sienu] *nuôdrĩvâja uñ vêl nuôšãlêja, ta bi siĹ̂ta* [māja]. */ nuôdrĩvâ tuõs luôgus, laî nenãk aũkstuṁs!*

nuodruôšināt v. **Radīt (kam) priekšnoteikumus, padarīt iespējamu, reālu (piemēram, norisi, stāvokli).** *te iŕ trîs zãģệtavas, tuŕ vaîg ciĹ̂vệkus. ta jaû daŕps viņiêm iŕ nuôdruôšinâc. / ja bệrnus ismâcija kâdâ amatâ, kas visu dzîvi nuôdruôšinâja, teîca – amataṁ zẹĹ̂ta pamac.*

nuodrupt v. **Drūpot atdalīties.** [zobus] *isrâva paši, ka nuôdrupa.*

nuodruskāt v. **Nodrupināt, nokaisīt.** *bệrni nuôdruskaîši gaĹ̂du a maîzes drupatãm.*

nuodubļuot v. **Notraipīt ar dubļiem.** *nuõslaũki tãs kãjas, nenuõdubļuô tuõ grîdu!*

nuoduõklis subst. **Fizisku vai juridisku personu obligāts regulārs maksājums valsts vai pašvaldību budžetā.** *paŕ zemi* [bija] *jãmaksâ. skaîtijâs dãņa – tas bi tâc nuôduõklis. / citi saîmniêki maksâja kruõniṁ nuôduõkli. / pagasta priêkšniêks bi teîcis, ka vaîg samazinât* [..] *tuô nuôduõkli. visi viêtniêki bîši a miêru.*

nuoduõmāt v. **Paredzēt, nolemt, arī iecerēt (parasti ko veikt, darīt).** *tâdâs kulês meîtu mãte lika arî dãtalas, kad sûtija preceniêci piê nuôduõmâtâ znuõta tẹ̃va mãjâs. / ja* [ķekatās] *braûcuôt kâdu satiêk ceļâ, tad iẽjẹṁ lĩdz* [..] *uñ vẹd viņu lĩdz us tãm mãjâm, kuŕ nuõduõmâc. / divi bi nuôduõmâjuši kâdu peĻ̃ņas liêtu, bet trešuô negrib piêņẹṁt. tas duõmâja tiẽm sariêpt.*

nuoduõms subst. **Domās apsvērts lēmums, apņemšanās (parasti ko darīt, veikt); iecere.** *taṁ* [vectēvam] *tâc nuôduõms braûkt us Skuôdu! / visi labiê nuôduõmi iskûpêja kâ dũmi. tã meîta nuôgãja piê cita. / kâ aŕ miêtu pa piêri – teîc, kad kâdaṁ nuôduõmaṁ atteîc.*

nuoduõt, arī ***nuoduôt*** v. **1. Dot (ko) tā, ka otrs paņem, saņem (rokās); iedot (1).** *senâk* [pilsētā] *nesa vešerenêm* [veļu mazgāt]. *tãs jaû ismazgâja, ispletêja uñ akalĵ nuôdeva kuñgiêm gatavu veļu.* ✧ ***nuoduot gruôžus*** **[kādam]** – uzticēt (kādam) vadību, pārvaldīšanu. *es nuôdevu gruôžus mazdęlam̂. viņš ir̂ dũšîks, žiperîks. sakârtuôs te visu.* // **Panākt, ka saņem, pieņem (kādai darbībai).** *nuô paaûdzes us paaûdzi nuôduôd abru. / tãs bi taîsni muzejâ nuôduôdamas* [pastalas] – *mana tẽtes taĩsîtas. / pa kara laĩku, ka tãs sẽnes nuôdeva, varêja dabũt koñfektes. / ta jaû tu pac nezini, kas tev tur̂ isnãks, ka tu nuôduôsi* [ādu] *viņam̂ pruôjâ. ta pavâķa mãjâ kũrpniêku. / brãķeri* [koku cirtējiem] *nuõdęvuši i mę̃rus, kuŗâ viêtâ tev jãatgariñ spice, jãnuôdzenê zari. / šẽne i bañkas grãmatiņa, kur̂ naûdu iẽraksta, nuõduôduôt bañkâ glabâšanâ.* // **Kārtojot saistības (piemēram, nodevas), nogādāt, arī pārdot valstij (noteiktu saražotās produkcijas daļu).** *kazas tik tag sâka aûdzęt, ka vaîdzêj piẽns nuôduõt. / iẽt kâpuôstus ņęm̃t. kolĩkõziêm jaû tag jãnuôduô pulĵku. / maĩs brãlis pa karalaĩku viênu bulĩli isrũnija uñ nuôdeva gaļaî. / kur̂š pir̂maîs pakam̂pj kastes, tas arî nuôduôd gur̂ķus.*

2. Paziņot (parasti mutiski, piemēram, rīkojumu, informāciju). *desmitniẽks bi atnesis ziņu. tiẽ jaû ziņas nuõdeva. ik pa desmit mãjâm viênam̂ bi tãs ziņas jâisnęsâ.* ☐ ***nuoduõt sveĩcienus*** – pasveicināt (kādu) ar cita starpniecību. *nuôduôd sveĩciênus manaî mãsaî!*

3. Nosūtīt (kur, pie kāda), piemēram, darbā, mācībās (parasti bērnus, pusaudžus). *va ta es nuô maziênas nęsu nuôduôta pruôjâ – nuô piêcu gadu. / es par̂ aũkli bi nuõduõta muĩžâ. tuõ es aceruôs, kâ es vêkšu, laî vęd mani mãjâs.*

4. Paziņot valsts iestādēm par (personas) nelikumīgu darbību, arī atklāt, uzrādīt (šādas personas) atrašanās vietu. *tuõ liêtu par̂ zâdzîbu nuôdeva tiêsaî, laî nuôskaĩdruô, kas tur̂ ĩsti bija.* // **Nosūdzēt.** *mazâkaîs puĩšelis bija nuôdevis tuõs liẽluôs, pastâstîjis, ka tiẽ dedzinaîši kũlu.*

5. Nodalīt, iedot (ierobežotā daudzumā, parasti pārtikas produktus). *tas* [dzeramais kāzās] *viss tika klẽtî nuôslękc uñ viss tika a ziņu nuôduõc, jâ. / tęs nuõrakstija sev maîzi uñ nuõdeva, laî dęls dziêvâ.*

6. Atdot atpakaļ (ko uz laiku izsniegtu). *es vakar̂ nuôgãju uz bĩbloteku nuôduõt divas grãmatas.*

7. Bargi nosodīt, pārmācīt (piemēram, noperot, izrājot). *a miêsassuôdu* [senāk] *suôdija. izg̑ęr̂buši pliku uñ piêsprãdzêjši piê beņķa. uñ ta viêns beñde a tâdâm siksnâm sâcis tuô skaîtu nuôduõt. / cik skuõluôtâjs lika, tik* [palaidnim] *nuôdeva, bet a rĩksti pa pliku dibęnu. / usstiêpa* [palaidni] *uz beņķi, uñ nuôviĵka bikses, uñ nuôdeve, cik jaû nu vaîdzêja.*

8. Stipri nolīt (par lietu). *tâ kâ žur̂ka izliju – tâ liêtus nuôdeva.*

nuoduoties v. **Intensīvi, arī aizrautīgi nodarbojoties (ar ko), veltīt (tam) savu laiku, mūžu u. tml.** *tas tâ nuõdeviês tam̂ dar̂bam̂ a sir̂di uñ dvẽseli. / viņa* [tas ir, kaimiņiene] *tâda bija dikti dârbâ nuôdęvusês. tâda lępna ne.*

nuoduŗt, arī ***nuoduŗt*** v. **Durot nonāvēt.** *pasaûc tuõ Biẽraňtu, laî nãk nuôdũrt tuõ vepri!* ☐ ***liêsa nuoduŗ*** – saka, ja dzīvnieks aiziet bojā. [govij] *liêsa nãk us kuñg̑i. ka* [govij] *kâda slimîba bi, ta teîca – liêsa nuôdũra. / a liêsu zir̂gi krît uz·reĩzu, guôves ar̂. teîca – liêsa nuôdũra. / ja bi liêsa* [slima], *ta tuõ* [zirgu] *nuôdũra uz·reĩzu.*

nuodzeĵtēt v. **Kļūt dzeltenam, pārstājot augt (par augiem, to daļām); būt tādam, kurā augi, to daļas, pārstājot augt, kļūst dzeltenas (piemēram, par mežu, dārzu, lauku).** *rudzi jaû nuôdzeĵtêjši, laĩks bûtu sâkt pļaũt. / labība sâk nuôdzęĵtęt, ka tãs saknes ne-ussûc mitrumu, ir̂ nuôkaĵtušas. / sĩpuôliêm luõki nuôdzeĵteĩši – jâraû nuõst. / rudeni kuôkiêm lapas paliêk dzęĵtãnas – nuôdzeĵtê.*

nuodzenēt v. **Apstrādāt un pabeigt apstrādāt (parasti nocirstu, nozāģētu koku) nocērtot, nozāģējot zarus; nodarināt.** *ka mežâ kuôku nuôgâza, ta jânuôdzenê zari. / nuôcir̂stiêm kuôkiêm vaîg nuõdzęnęt zarus. / nuôzãgâ tuõs kuôkus, ta vaîg nuôdzęnęt uñ ta sazãgât klučuôs. / kaŗavĩri nuodzenēja nuoiedami, pāriedami.* (RMM 133218, 143)

nuodzeršana subst. **Notērēšana alkoholisku dzērienu iegādei.** *tãs liẽlâs naûdas duôšanas tiẽm dęliêm nãk par̂ ļaũnu. kur̂ tad liks? visa kâ jaû duôn, bet naûda tik priêkš nuõdzêršanas.*

nuodzeŗt v. **1. Izdzert (daļu).** *skaĩdruô ûdeni zir̂ks nuôdzêre, palikuse ķimeņuôs duĵķe. / pulĵku nuôdzęŗuši tuõ alu – muca labi nuôpļękuse. / ka nu jaû i kâc spañnis nuõdzęŗc, ta ûzleî aka tuõ ûdeni. / ta jaû var̂ sâkt dzęŗt* [dzersi]. *ka nuõdzeŗ, ta jaû vaĩ tik gârc naû.*

2. Dzerot patērēt (visu dzeramo vai noteiktu tā daudzumu). *nuôdzęŗtam̂ alum̂ atliêk braga. tuõ adduô luõpiêm. / nuõdzęŗtas alus mucas dibęnâ paliêk biêzumi nuô iẽsala miĩtiêm uñ raûga. / kâdu*

gadu jaû bi bẽrzi [Vasarsvētkos] *saplaûkuši, bet dabuja plaûcinât ari istabâ. iênesa istabâ pušmucu, gaî mũri nuôlika, iêlêja a·viên siĺtu ûdeni. bẽrzi jaû visu nuôdzeļ.*

3. **Notērēt alkoholisku dzērienu iegādei (visu naudu, mantu vai noteiktu tās daudzumu).** *vẹcâkaîs dẹ̃ls bija tâc saturîks, bet jaûnaîs dzêrêš, visu nuôdzêra. / Añdrẽjs dabuja naûdu nuô mãtes brãļa, kuŕš nuõmira bagãc. bet Añdrẽjs visu nuôdzêre. / es nuodzēru brālītim dancājošu kumeliņu. ja tu, šelmi, nemaksāsi, es nuodzeršu ragainīti.* (LFK 1961, 10230) / *desmit kapeĩkas veĺ ķešâ. tiẽ priêkš nâves jãnuôdzeî.*

4. **Dzert, žūpot (visu laikposmu) un pabeigt dzert, žūpot.** *kruõgâ varẽj visu kaû kuô dabuĩt. lika nuôklât galdu uñ nuôdzêra gañ·drĩz lĩdz vakaraḿ. / viñč Jãņuôs nuôdzêra tuõ diênu, gulẽjis viênâ viêtâ.*

5. **Nosvinēt (piemēram, kāzas, kristības, bēres).** *piŕmâk, kâ isiẽt nuô baznîcas, iêiẽt kruõgâ uñ tuŕ nu nuôdzeî pusi kâzas. ruôdas draûgi kruõgâ. / tuõ uõtruô* [kāzu] *diênu nuôdzêra piê tiẽm brũtgâna radiêm vêl. / tag jaû istuŕ kâzas, nuôdzeî kâzas. bet ta tâ nebi. ta jaû taĩsija pũru liẽlu. / kâzas nuôdzẹ̃rtas, nu tik pudžîjamiês mãjâs.*

nuodzeîties, novec. ***nuosadzeît*** v. **1. Dzerot mazināt slāpes; padzerties.** *piŕmâ* [alus šķirne] *jaû bî stipra. tã trešâ – tã tâ nuõdzẹ̃rtiês. / vienu šļuku nuosadzēru.* (LFK 1818, 2287)

2. **Ilgāku laiku, daudz dzerot alkoholiskus dzērienus, degradēties, arī nonākt nabadzībā.** *nu tas vĩrs tâ nuôdzêriês, ka nav vaĩrs ciĺvẹ̃ka isskatã. / tas puĩšis bija nuôdzêriês – ne viņaḿ kas rũpẽja, ne·kas. / bi tâdi kaĩmiņi muḿs tuŕ, tiẽ jaû tâ nuôdzêrâs, ta kâ zili mẹĺli palika dzẹ̃rdami.*

3. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz dzert (ko); atdzerties.** *ka* [godībās] *alus puĩši nuôdzeîsiês, ta caũri i.*

4. **Notērēt (naudu, mantu) alkoholisku dzērienu iegādei.** *tiẽ tâ nuõdzẹ̃rušiês pliki. tas nuôzîmê – nabagi palikuši.*

nuodzêst v. **1. Panākt, būt par cēloni, ka (uguns, liesmas) pārstāj degt.** *grũti bija nuôdzẹ̃st tuõ uguni – vis·apkârt bija saûss, zâle sažuvusi.* // **Panākt, ka (gaismas avots) pārtrauc izstarot gaismu.** *visas ugunes nuõdzêsa uñ tad gãja gulẹ̃t. / kâdu vakaru aka bi visi sanãkuši klaũsîtiês buñgâšanu, kad ugune bi nuõdzẹ̃sta. / nuôdzês laḿpu!*

2. **Dzēšot iznīcināt (piemēram, uzrakstīto).** *nu uñ tuŕ aŕ tâda gripele bija. a tuõ varẽja uzrakstît. uñ aka varẽja nuôdzẹ̃st.*

nuodziêdāt v. **1. Dziedāt un pabeigt dziedāt.** *tik tãs* [dziesmas] *mẽs nuôdziêdâjâm. ja bija latviêšu stuñda, ta tuõ piŕmuô nuôdziêdâja. jâ, Diês, sârgi Latviju! / Jãņu dziêsmu nuõdziêdãju, paŕ pļavĩnu pãriẽdama. maň piẽbira piĺnas kũrpes zilu ziêdu, zẹĺta rasas. / tã bi tã dziêsma, kuô* [kāzinieki] *nuôdziêdâj.* ✧ ***(tam) dziêsma nuodziêdāta*** – saka, ja (kāda dzīvei) tuvojas beigas vai ja (kāds) ir nomiris. *nu i dziêsma nuôdziêdâta. tuõ tâ vaĩrâk saka, ka tuvuôjas nâve. / nu taḿ tã dziêsma jaû nuõdziêdâta, tuŕ ne·kâda tâlâka dzîve nav. / nu taḿ jaû tã dziêsma nuõdziêdâta, taḿ jaû jãmiŕst.*

2. **Dziedāt un pārstāt dziedāt (par putniem).** *jaû gaîlĩtis nuõdziêdãja, jaû gaîsmiņa uzaûsuse. / celies, mana līgavīna, jau gailītis nuodziedāja!* (LFK 1961, 11176)

3. **Ilgi un daudz dziedot, iegūt (sev) (?).** *ik vakara dziedāt tẹku sudrabiņa kalniņā – nuodziedāju zẹlta kruoni, sav sudraba gredzentiņu.* (LD 481, 5)

nuodziêvāt. Sk. *n u o d z î v u o t .*

nuodziêvāties. Sk. *n u o d z î v u o t i e s .*

nuodziêvināt v. **Nostrādināt.** *mani grib te nuôdziêvinât pa veĺti. varbût atnesîs kâdu kukuli. / viš tâ izmañtuô uõtru, nuôdziêvina pa veĺti. / nu tiẽ tuõ puĩši nuõdziêvina bes aĺgas visu vasaru. / tã tâda muļ́ķîte – tuõ tuŕ nuôdziêvina pa veĺti. teîca, ka dẹ̃ls precês, bet dẹ̃ls neprec.* ✧ ***nuodziêvināt pie nâves*** – pārmērīgi nostrādināt. *tuõ meîteni nuôdziêvinâja piê nâves. viņu pa daũdz nuôstrâdinâja.*

nuodziêvuoties. Sk. *n u o d z î v u o t i e s .*

nuodzîrdēt v. **Sadzirdēt.** *aîz luôga aîzdipeņuõja viên. tâdu truôksni viẽn nuôdzîrdẽja. / es viênu reĩzu nuôdzîrdêju, ka zvana teĺfõns.*

nuodzîrdīt, arī ***nuodzîrdīt*** v. **Dzirdot nobarot (dzīvnieku).** *rudenî vaîg nuôdzîrdît – nuôbaruôt – luõpu, teļu, suvẹ̃nu. / mãte nuôdzîrdija teļu. ka nuõkava, bi laba teļa gaļa.*

nuodzît v. **1. Aizdzīt (no kādas vietas, kur).** *paņeḿ kâdu stupuru uñ nuõdzeň tãs gũžas nuô tã aûzu gabala! / aîzraķês guôves sapẹĺdinâja, ka bi nuôpļaũc. nuõdzina guôves, pãrpẹĺdinâja pãr tuõ raķi.* // **Nogaiņāt (piemēram, odus, mušas).** *nuôdzeň mušas nuô mẹ̃ncu!* ✧ ***ne mušu*** (arī

mušas) nuo dęguna nenuodzęn̂ – saka par lēnīgu, lēnprātīgu cilvēku. *ne mušas nuô dęguna nenuõdzęn̂ – teîc uz rãmu cilv̂ęku un̂ kas aŕ citiêm ne·kâdu liẽlu draûdzîbu nęvęd. / kas tuõ nuô Miķęļa bi duõmâjis, ka nuõprecês tuõ Maĩgu! nu tã jaû strâdniẽce – ta jaû sapasês. šis aka ne mušu nuô dęguna nenuõdzęn̂.*

2. Dzīt (dzīvniekus, arī cilvēkus visu attālumu, ceļa gabalu) un pabeigt dzīt. [aitas] *barâ nuõdzęn̂ lidz upes malaî. / mûžîgi nuôdzinu* [govis] *piê straũta tuŕ ganît. / nuõdzen̂ gũžas uz aûzãju! / ej nuõdzît ganîklê guôves!* // **Ganīt (dzīvniekus visu laikposmu) un pabeigt ganīt.** *septiņas vasaras naû septiņas diênas nuôdzît ganuôs.*

3. Ilgāku laiku, daudz dzenot (cilvēkus, arī dzīvniekus), ļoti nogurdināt. *ja nebija spęks atturęt, ta tiẽ, kas bija spêcîgi, tâ nuõdzina tuõs uõtrus* [spēles dalībniekus] *tâlu.* // **Ilgāku laiku, pārmērīgi daudz smagi nostrādinot, ļoti nogurdināt, arī nomocīt, novājināt.** [zirgus] *nuõdzina jaû aŕ. ta jaû palika vâji, îsc kaũlukam̃baris.* ✧ ***nuodzît pie âdas naûdas*** – pārmērīgi nostrādināt, arī novājināt (parasti dzīvnieku). *tuõ ziŕgu nuõdzinuši piê âdas naûdas, pa·visam̂ vâš, kaũli un̂ âda.*

4. Novirzīt (par parādībām dabā). *mum̂s siêns iŕ nuôdzîc uõtrâ sętâ citreĩz* [plūdu laikā]. // **Nopludināt.** *a ragũm, a slẽpêm bi savęsti baĻ̃ķi. tâ viš gã lidz Jãņiêm, lidz nuôdzît beîdzamuôs pluôstus. / ja upê pastãvêja liẽls ûdeńs un̂ varêja tuõs pluôstus nuôdzît uz Liẽpâju, žĩc samaksâja liẽlu naûdu.* // **Izvest.** *nũ, četras, piêcas* [pludināmo koku *partijas*] *kâ kuŗu gadu bi, cik bi tiê kuôki nuôdzîti nuô tã meža* [tik sasēja plostus].

5. Noskūt. *a bârdas nazi nuôdzina* [bārdu]. / *nuõdzen̂ bârdu!* / [vīriešiem] *piê aûsîm kušķîtis bârdas – baki. citũr nuõdzîc pliks viss ǵĩmis.* // **Atdalīt (ar ko asu).** *piŕmâk ņęm̂ skrubi. aŕ tuõ liẽlumu nuôdzęn̂. un̂ ta aŕ šlitẽveli lĩdzęni nuôẽvelê.*

6. Iznīcināt (kārpas, varžacis, izsitumus u. tml.). *nevaŕ jaû nuõdzît nuô ǵĩmja vasaras raîbumus. / senâk nu nežẽlîgi bi kašķis. nevarêj nuôdzît viņu. ta varêj kasîtiês lidz asinĩm. / pa kaŗa laĩku* [lopiem] *uznãca tâc kašķis, ka tuô šẽrvi nevarêja nuõdzît ne a kâdâm zâlêm.*

7. Iedzīt (piemēram, naglas) daudzās (kāda priekšmeta) vietās. *zuõli piêšpeĩlê – riñdâm tâ* [špeiles] *nuôdzęn̂. ta stipri turâs.*

nuodzîvuot, novec. ***nuodziêvāt*** v. **1. Dzīvot un pabeigt dzīvot (dzīvi, mūžu).** *grũt pręcęt līgaviņu, lęt mūžiņu nuodzīvuot.* (LFK 1818, 849) / *meîtenît, mãtes meît, palîdz mûžu nuôdzîvuôt! / sliņķis, guŕķis tęva dęls, kâ tas mûžu nuôdzîvuôs? / ka četradesmit gadu, teîc – pusmûš nuôdzîvuôc. / kuŕ tas* [tas ir, vainadziņš] *gaîši atspîdês, tuŕ mûžiņu nuõdzîvuôšu.* // **Aizvadīt (visu laikposmu, noteiktu daļu no mūža).** *viš* [tas ir, slimnieks] *mẽnesi velĵ nuôdzîvuôja un̂ tad aŕ nuõmira. / viš* [tas ir, tēvs] *bi iĻ̃gi nuõgulêjis* [slims]. *bet isķępuruôjâs un̂ nuôdzîvuôja lidz septiņdesmit trîs gadiẽm. / viņš jaû nuôdzîvuôjis garus gadus.*

2. Aizvadīt (dzīvi vai tās daļu ar kādu) noteiktās (parasti laulāto) attiecībās. *ka apprecêjâs* [..], *tad aŕ tuõ* [sievu] *aŕ nuôdzîvuôja visu mûžu. / siẽvu jaû jẽma visam̂ mûžam̂. ka jaû laba bija, ta varêja nuôdzîvuôt aŕ. / duod, Dieviņu, nuodzīvuot pie pirmāja arājīna.* (LFK 1961, 10541)

3. Uzturēties, atrasties (visu laikposmu kur, pie kāda). *senâk tâc* [kalps] *nebi ne·kâdâ vẽrtê, kas gadu nevarêja nuôdziêvât piê viêna saîmniêka. / nav mums vaļas jauniem puišiem Kurzemēji nuodzīvuot.* (LFK 1961, 10573) / *tâ mẽs pãrnãcãm un̂ nuõdzîvuôjãm visu kara laĩku te·pat savâ mãjâ. / viņi iĻ̃gi te nenuôdzîvuôja, aîzgãja uz Liẽpãju.* // **Piedzīvot.** *dažâdi laĩki bijuši. es ęsmu nuõdzîvuôjis kaŗa laĩkus, Piŕmuô pasaũles kaŗa laĩku piêdzîvuôju.*

4. Padarīt, paveikt (darbu). *ka daŕbu nuôdziêvâja, gãja mãjâs. / kuŗu darbu nuodzievāju, tam dziesmiņu nuodziedāju.* (LFK 1818, 10260) // **Pabeigt apstrādāt, apkopt (ko).** *rudzus pļãva pulĵcĩnã, drĩz tĩrumu nuôdziêvâja. / vakaŕ nuôdziêvâju pêdêjâs vagas, nuôravêju.*

5. Vieglprātīgi notērēt, izšķērdēt (mantu, līdzekļus u. tml.). *cic nuõdzîvuô naûdu, mañtu, neliẽtîgi iššķêrdê. / viš nuôdzîvuô visu lidz beîdzamaî naûdaî. nu bûtu kuô izdevîgi nuôpiŕkt, bet naûda naû. / tâ nuôgãjis, ka nuôdziêvâta visa naûda.*

6. Padarīt netīru. [bērns] *te nuôdziêvâjis kâ baîl.*

7. Pastāvēt; tikt izmantotam. *vẽjlukteris* [jeb] *sikspârnis nuôdzîvuôja lîdz Uõtram̂ pasaũles karam̂.*

nuodzîvuoties, arī ***nuodziêvāties*** novec. ***nuosadziêvāties***, ***nuodziêvuoties*** v. **1. Nostrādāties.** *visu rîtu nuôdziêvâjuôs pa ķêķi. / nu tuŕ tuõ grãvi israka, kuŕ ne·bût nevaîdzêja. pa velĵti nuôdziêvâjâs! / vasarã tu esi tâ nuôdziêvâjiês kâ ziŕks, ka kãjas vaĩrs nevaŕ pacęĻ̂t. / es ęsmu tâ nuôdziêvuôjiês, nuôstrâdâjiês! / nuôdziêvâjâmiês dzîvâ neguôdâ pa tuõ pļavu.*

2. Vieglprātīgi, izšķērdīgi dzīvojot, nonākt materiālās grūtībās, nabadzībā. *tas tâ nuôdzîvuôjiês lidz pêdêjam̂ krẹklam̂ a nesaprašanu, sliñkumu.*

3. Noziesties. *bệrnam̂ arˆ kadreĩz isteîc, ja nuôsmẽrẽjiês dikti, – nu jaû gan̂ kâ tâc suḳis nuôdziêvãjiês galîgi netĩrs! / kurˆ es tâ nuôdziêvâjuôs? / nu kâ jaû bệrns – cic jaû nuôsadziêvâjas. / ẹsu tâ nuôdziêvâjsiês arˆ tiẽm mãliêm. ne·viêna viêtiṇa naû tĩra.*

nuoecēt v. **Ecējot apstrādāt (tīrumu, lauku).** *paûsarĩ visus laũkus pirˆms sẽšaṅs vaîdzêja nuõẹcệt. / viṇâ laũka galâ tiẽ rãceṇu gabali irˆ isvagâti uṅ vaîg nuôẹcệt. / jãnuôecê tas gabaĺs priêkš saknêm. / tuõ zemi nenuôecê līdzẹnu – ne vagas, ne duôbes isnãk labas. / ar stirnām nuoeceju, ar lāciti isvagaju.* (Bitners 1844, 116) */ nuôẹcệtaîs rãceṇu gabaĺs vaîg atârt vagâs pa jaûnu.*

nuoệdināt v. **1. Ļaut noēst (zālaugus kādā platībā).** *jânuôệdina tã papuve plika. ta varês vẹst sũdus.*

2. Nokodināt. *ǵệrmanis priêkš pastalâm izǵẽrêja, nuôệdinâja tuõ viĩllu viṇâm* [tas ir, ādām]. */ a tuõ jãri nuôệdinâja vêl tuõ gaḷu liêkuô, kas turˆ bi taî âdeleî. / čigãns bi nuõệdinâjis* [zirgam] *piêrê vẹcuô spaĺvu. uṅ taî viêtâ uzaûguse cita, baĩta.*

nuoẽḳelēt v. **Notamborēt.** *ka gãja viêsîbâs, ta bi tâdas smukas, baĩtas priêkšas. pašas nuõadija va nuôtam̂buõrêja, nuôẽḳelêja a rakstiêm. / nuôẽḳelêja paši* [segas] *arˆ, nuôtam̃buõrêja a ẽḳeĺadatu. tas jaû ãtri iẽt. / viêns slaũḳis bi saîmniêces istabâ īpašîgi, viêns liẽlâ istabâ bi īpašîgi. tiẽ tik tâ štãteî stãvêja, iššũti bi, špices apkârt nuôẽḳẹlệtas.*

nuoeñdelēt v. **Nopirkt.** *jâiẽt nuôẹñdẹlệt tã drãnele.*

nuoẹñkuruot v. **Nostiprināt ar enkuru (ūdens transportlīdzekli).** *kamẹ̃rt ûdas kuôdina, laĩvu nuôẹñkuruô.*

nuoẹñkuruoties v. **Apmesties, palikt pavisam vai uz ilgāku laiku; iekārtoties.** *tas puĩšis nu i nuôẹñkuruôjiês piê Maĩgas.*

nuoêst v. **1. Ēdot patērēt (visu ēdamo vai noteiktu tā daudzumu); apēst.** *ka nebijis kuô ệst, ta nuõệduši visas balañdes – mana vẹcâmãte teîca. / kâdreĩz ẹsuôt ệduši – visas dzẹguzîtes ẹsuôt nuôệduši, nâtras, balañdas. / žûrks maṅ bi nuõêdis* [istabas puḳi]. */ ka žurˆku i nuõêdis, ta viš* [tas ir, kaḳis] *paliêk slim̂s. / târpi nãca biẽtês, cukurˆbiẽtes nuôêda. viṇi tik nãca us tuõ gabalu. / târpi nuõệd kâpuôstiêm lapas. / svêtẽlis nuõệd naǵi. / kaḳi nuôệduši visas* [baldriānu] *saknes. / znuõti visi sanãkuši, visu gaḷu nuôệduši. visu gaḷu nuôệduši, kaũli viẽn palikuši. / lidz ḳệkatâm visa gaḷa jãnuôệd. kãjas uṅ puzgaĺvu taũpija. / badakâsis i liẽls ệdâjs. viš piêiẽt piê gaĺda, ta rãdâs, ka viš arˆ acêm viẽ visu gaĺdu nuôêdîs. / nu irˆ nuôvâkti laũki. varˆ laîst luõpus virˆsû, laî nuõệd pàaûgušuô zâlîti. / tag pa piêci, seši kažuôki uz istubu stãv, kuôdes viĩllu nuôệdušas.*

2. Iedzelt, iekost (daudzās vietās) – parasti par kukaiņiem. *nuô rîta, ka viš* [tas ir, puisis] *iênãca ḳêḳî, ta mẽs nuôsabijâmiês – viš viss bi nuõệsc sệrkaṅs. knaũši bi nuõệduši. / kâda tam̂ tã seja isskatâs raîba! knaũši nuõệduši. / tik kũc tas luõps bi, utu nuõệsc, pa·visam̂ utaĩns palicis.*

3. Mehāniski, ķīmiski u. tml. iedarbojoties, iznīcināt (ko), kaitēt (kam). *ta jaû bi stipri sãrmi nuô pẹĺnu. ta jaû ruôkas nuõêda. / pinẹkliêm jaû* [pakulas] *tâ juô glệvâk griẽza, laî zirˆgiêm kãjas nenuôệd. / ta pêc trîs nedệli viṇu isṇẽma, ta bi zila* [dzija]. *bet ta saũle viṇu* [tas ir, krāsu] *nevarêja nuôệst. stipra viṇa bija.*

nuoêsties, novec. ***nuosaêsties*** v. **1. Ilgāku laiku, daudz, arī sātīgi ēdot, kļūt tuklam, resnam.** *tas buĩllelis tâc braṅks nuôêdiês. varês izduôt. / tas tâ nuõêdiês, nuõbaruôjiês – ǵĩmis ta kâ ḳuḳis. / cũka jaû labi nuôbạruôjsês, nuôsaệdusês. tâda braṅga parĩkle. / Marˆguža nuôsaệdusês uṅ palikuse tâda šupine – nevarˆ ratuôs iêsavẹĺtiês.*

2. Tikt noēstam; tikt izlietotam ēdiena gatavošanai. *jaûnas cũkupiẽṇu lapiṇas, nâtriṇas, ka viṇas sârkanas, kâdu raspuôdiṇa lapiṇu, tĩtariṇu lapiṇas smaĺki sakapâ. arˆ kreîmu sataĩsa uṅ taîsni ta kâ salâtus varˆ nuôệstiês. / nu ne·maz neteîcat tad – varˆ nuôệstiês ka baîl, tik garˆšîks bi* [balandu zupa].

3. Nokrāsoties (par dziju, audumu). *apmẹ̃ram̂ turêj četras nedệḷas* [krāsā]. *tâ nuôêdâs smuki – zili pẹḷệka* [krāsa]. */ ka rãdijâs, ka viṇi* [tas ir, melnie diegi] *velˆ brûk, ta viṇus iêbâza tâdâ stiprumâ, a vârdu sakuôt, čurâs. ta viṇi nuôêdâs uṅ nebruka, viên·aĺga, varêja vãruôšu ûdeni liêt.*

nuoẽvelēt v. **1. Ēvelējot padarīt līdzenu, gludu (kā) virsmu.** *beṇ̃ḳis i liẽls, garˆš, divmetru, trîs metru. tas glĩti nuôẽvẹlệc. / ja gribi, laî dẽlîte irˆ gluda, tuõ vaîg arˆ ẽveli nuôẽvẹlệt. / dẽle tik sazãǵệta, gaĺc vaĩrâk apstrâdâc, nuôẽvẹlệc. / lîku dẽli nuôẽvelê taîsnu, teîc – nuôslĩpê malas. / arˆ šlitẽveli lĩdzẹni nuôẽvelê. / bũmeĩstarˆs savam̂ zeĩlim̂ lika nuôẽvẹlệt dẽli.*

2. Ēvelējot atdalīt. *skrubis iŕ ẽvele, kuô nuôẽvelê dẽliṁ piŕmâs pluzganas.*
3. reti. **Līdzeni nopļaut.** *kaĩmiņš pļavu tâ nuôẽvelêjs kâ aŕ ẽveli.*
nuofederēt v. **Noecēt ar atsperecēšām.** *âbuôliņu nuôpļaũ, nuôfederê.*
nuofeñderēt v. **Nozagt (parasti ko tādu, kam ir neliela vērtība).** *kâc laĩkaṁ maṅ i nuôfeñderêjis mazuô pâtadziņu. / tuõ maîsu kâc nuôfeñderêjis bûs. kas naû piẽsiêc, tuõ jaû nuôfeñderê.*
nuofotorēt v. **Nofotografēt.** *ta jaû visas kûrpes bi rakstîtas. visâm bi tâdi issisti caũrumiņi nuô misiņiêm, misiņa caũrumi bi. maṅ veĺ viênas tâdas kûrpes i. pa cik reĩzêm viņas i nuôfotorệtas!*
nuofotorēties v. **Nofotografēties.** *tag, ka es nuõfotorêjuôs, es tũlît ũzrakstu.*
nuofũguot v. **Piepildīt.** *nuôfũguô stiẽǵẹļu stârpas. tas tik mãju nuô ârpuses.*
nuõgabals subst. **Nodalīts (zemes, meža) gabals.** *tuŕ aîz meža i kaû kâc nuõgabaĺs.*
nuogãdāt v. **1. Sūtot, nesot, vedot u. tml. panākt, ka (kas) tiek pārvietots (kur, līdz kādai vietai u. tml.); aizgādāt.** *nuôgãdâja mani mãjâs.*
2. Sagādāt. *Liẽldiênâs gãja šaûšanâs a kadeǵi. tas jaû bi nuôgãdâc ziêmu, pârvẹsc jaû bệrniêm.*
nuõgale subst. **Beigu daļa (laikposmam).** *nedệļas nuõgalê te sabraûc bệrni a saviêm bệrniêm.*
nuogalināt v. **Panākt, ka (cilvēks vai dzīvnieks) izbeidz bioloģiski eksistēt; nonāvēt.** *taî karã jaû nuõgalinâja puĺku ciĺvệku.*
nuõgalītis subst. **Rokas mazais pirksts.** [pirksti:] *îkšis, rãdîtâjs, nuõgalîtis. / îkšis, lišķis, gaŗaîs jãnis, nuõgalîtis. / paŕ nuõgalĩti laĩkaṁ saûca mazuõ piŕkstu. / maṅ vaîg tik pamẹ̣st a mazuô nuõgalîti, ka meîtas jaû klât. – tâ viš* [tas ir, puisis] *liẽlijâs.*
nuogañdināties v. **Nobeigties.** *tas aûns, lệgdaṁs pa žuôgu, nuôgañdinâjiês, iŕ beîkc.*
nuogañdīt v. **Nepietiekami barojot, panākt, būt par cēloni, ka (dzīvnieks) kļūst vājš, nespēcīgs.** *viñš nuôgañdija tuõ luõpu – švaki baruôja, nuômuõcija. / tuõs luõpus nuôgañdina, neduô ệst, kâ vaîg.*
nuogañdîtiês – **sich verirren** (nomaldīties). (EH II 45)
nuoganīt v. **1. Ganot panākt, ka (lauksaimniecības dzīvnieki) noēd, arī ļaut noēst (visus augus vai to lielāko daļu kādā vietā).** *ziŕgus sêja papuvê. tuŕ ta bi druvu nezâle, tuõ nuõganija. / rudzu rugãjus nevaŕ daũdz nuôganît. tuŕ sệc jaûnaîs âbulĩns. / tuô linãju gaṅ vaŕ nuõganît. tuŕ i zâle. / tuŕ bî liẽla kũla, rudenî nebî nuôpļaũta zâle, nebî nuôganîta. / ciêmiņš Jãniṁ nuõganija aûzas a saviêm ziŕgiêm. / tãs ganîkles jaû bî nuõganîtas. / kâ tu tuõ pļavu nuôganiji! tu sukas dabuĩsi!*
2. Ganot panākt, ka (lauksaimniecības dzīvnieki) uzturas, ganās paredzētajā vietā. *puĩkas muñdri bệrni, vaŕ nuõganît tuôs luõpus.*
3. Ganīt (visu laikposmu) un pabeigt ganīt. *senâk* [aparā] *luõpus nuôganîja, ka kãdreĩz kâdiêm vaĩrâk bij laĩka. / tuŕ-pat piê tã paša saîmniêka trîs gadus nuôganiju.*
nuogânāms, -a divd.; adj. noz. **Tāds, kurā izpaužas nievas, lamas (?).** *cẹ̃rũzis, cẹ̃rũze – tas i mĩlinaṁs vârc, tas naû nuôgânâms.*
nuogaŕdināties v. **Ēdot un pēc ēšanas izjust labu, patīkamu garšu (?).** *iêêda tuõ mẹdu uñ nuôgârdinâjâs – cik laps! / vĩri iêdzêra alu uñ nuôgârdinâjâs. / iêdzêra šņabi uñ nuôgaŕdinâjâs.*
nuogaŕšuot v. **Nedaudz apēst, iedzert (ko), parasti lai novērtētu (tā) garšu.** *nãc nuôgaŕšuôt tuõ misu! va bûs laps alus?*
nuogatavuoties v. **Sasniegt bioloģisko vai lietošanas gatavību (par augiem, to daļām).** *nu tâ teîc – nuôgatavuôtiês. tas jaû vaĩrâk uz piĺsệtniêku muõdi. muṁs te iênãkas visi – rudzi iênãk, miêži iênãk, âbuôli iênãk. visi tâ vaĩrâk iênãk. / iĺ̃ggadîgi kuôki iŕ nuôgatavuôjušiês – smaĺku ratu.*
nuogaũsties v. **Gaužoties noteikt, pateikt.** *tẹ̃s nuôgaũdâs, ka šuôgad švaki rudzi pàaûguši.*
nuogâzt v. **1. Gāžot panākt, ka (kas) pāriet (parasti) no vertikāla stāvokļa horizontālā stāvoklī (kur, uz kā u. tml).** *nuõgâž aîtu gulus uñ sasiên kãjas pa divâm kuõpâ, uñ cẹ̃rp. / biksêm juôstas i.* [puikas] *saķeŕ viêns uõtraṁ aîz juôstas, uñ ta viêns uõtru grib nuôgâst gaŕ zemi. tas i – iẽt uz biksêm.* ☐ ***nuogâzt uz gulĩtu*** – būt par cēloni tam, ka saslimst tā, ka jāatrodas guļus stāvoklī. *nu tã slimĩba nuôgâza uz gulĩtu daũdzus te.*
2. Gāžot novirzīt (no kā, kur, lejā). *kaķis nuôgâza skutulu nuô plaûkta. / nu varêja labi tuõs apîņus apšķibît – nuôgâze nuô maĩkstes.* // **Būt par cēloni tam, ka (kas) nokrīt.** *nu tâda vẹ̃tra* [bija], *ka buõteî nuõgâsta visa šiĺte. / uskubekli sêja uz vaîņagu, laî vẽš nenuôgâž. / vẽš nuôgâzis skuŕstĩnu. vaîg samũrît pa jaûnu. / viņgad paûsarî* [bija] *plûdas uñ nuõgâza aîz Streņǵu ceļa divus tiĺ̃tus paŕ upeli.*

3. Strauji nomest, nokraut, arī nobērt zemē (parasti lielāku kā daudzumu). [stallī] *nuôgâž saĩmus uî ta laîž luõpus viîsû.* / [nocirstos kokus] *isveda uî nuõgâza uz upes krañtu.* / *šļakas zeĩlis izdeva tâdu cedeli – tâdu zîmi, cik iî isvęsc. cedeles bi jâuzrāda tuî, ku nuôgâž* [izvestos kokus]. / *rudeni labu kârtu sūdu nuôgâze priêkš kâpuôstu laũka uî paûsari vêl samęsluôja a zupuriņu.*

4. Nozāģēt, nocirst (kokus). *nu nuôgâzâm tuõ liẽluô priẽdi.* / *nuôgâž visu* [koku] *gaî zemi. tas tâ cîrsmâ.* / *nuôgâstuôs kuôkus vaîg adzaruôt.* / *baļķus mežâ nekŗāva. tuî visi palika, kâ kuîš nuôgâsc. tâ viš gulêja.* // **Nopļaut.** *vĩri, sastâjušiês riñdâ pļavâ, sabrucina iskaptes uî ta raû vaļâ, laî lidz palaũnadzi vaî nuôgâst tuõ pļavu.* / *nu bi gaî râviêns, bet nuôgâzâm tuõ pļavu.*

5. Stipri nolīt (par lietu). *vakaî atkaĩ tâ nuôgâza liêtus. šuôgad jaû lîst uî lîst bez apstâjas.*

☐ ***nuogâzt nuo kājām*** – a) nogāzt (cilvēku). *aî saîkaniêm bruñčiẽm tâ griẽza dañci, ka mazâku vĩreli nuô kājām nuôgâza.* b) nozāģēt, nocirst (koku). *vĩri mežã iĩgi bija, lidz nuôgâza visus* [kokus] *nuô kājām.*

nuogâzties v. **Gāžoties pāriet (parasti) no vertikāla stāvokļa horizontālā.** *skrêju, paklupu uî nuôgâzuôs.* / *te bija kuôks nuôgâziês pãri ceļam̂.* / *bija liẽla vętra. nuô rîta tas žuôks bija nuôgâziês.*

nuoglabāt v. **Nolikt, novietot, lai, piemēram, noslēptu, nepazaudētu, uzglabātu.** *ku tãs saktas nuôglabâji, ka nevaî atrast?* / *kuî ta nu viņas* [tas ir, senlietas] *vaĩrs dabuĩs! tãs jaû vajg bût kaû kuî nuôglabâtas.* / *puĩka bi nuôglabâjis meîtâm tupeles.* / *pa sũdu vędâm puĩši gãja meîtâm nuôglabât ârdîklas.* / *rãceņus nuõglabâja kapšî, laî iî kuô stãdît uî vasaru ęst.*

nuoglâbt v. **Izglābt, pasargāt (no kā).** *bûs kârstumi – drębuļi iẽt pa kaũliêm. šâ uî tâ nuôglâbj.* / *guôves uspûtâs. dabuja dikti gaîņât. ka nenuôglâbj, ta viņs pârsprâkst, kuņģis nèistuî.*

nuoglam̃stīties v. **Noslaistīties.** *meîtene te visu diênu nuôglam̃stâs, ne·kuô negrib darît.*

nuoglaĩncēt, reti ***nuogleĩncēt*** v. **Glancējot panākt, ka kļūst gluds, spīdīgs.** *bi tâds ziẽps, a tãm tuô apkakli nuôglaĩncêj. iêsitinâj lupatâ, laî abbriêst.* / *tâdu šķidru pãrlej* [klonam] – *nuô mãliêm. tâ* [var] *nuôlĩdzinât* [jeb] *nuôglęĩncęt, nuôglaĩncęt.*

nuoglâstīt v. **Īsu brīdi glāstīt un pabeigt glāstīt.** *liẽliê* [kaķi] *arî ņuĩrâ, ka tik nuôglãsta pãrs reĩzes.* / [mīklu] *nuôglãsta, apkaĩsa a miĩtis, laî nelîp tas lupac klât.* / *nuôglãsti tuõ drãnu! cik mîksta!*

nuoglaũdīt v. **Īsu brīdi glaudīt un pabeigt glaudīt.** *mãte nuôglaũdij bêrnam̂ gaĩvu, ka bi laps bîjis.* / *nuôglaũdija, sačubinâja matus mum̂s mãte katru rîtu, ka gãjâm skuõlâ.* / *viņš – Diêviņš – mani nuôglaũdija uî aka nuôgãja pruôjâm.* / *nuôglaũdi tuõ suni! viîš nekuôž.* / [mīklu] *ussędina us tuõ lizi. ta viņu nuôglaũda a ruôkâm uî apslapina aî ûdeni.* / *viš* [tas ir, skolotājs] *bi bĩblotekas vadîtajs, uî viš issniẽgdam̂s tik rũpîgi nuôglaũdija katru grãmatu.* / *vãrija ari piîrmâ piẽna putraîmu zupu. uî, kuîš piîrmaîs pàêde, tas uõtram̂ nuôglaũdija piêri a karuôti uî teîca – laûks buĩlîtis!* ✧ ***glaũdīt pret spalvu*** – nerunāt, nedarīt (kādam) pa prātam. *tiẽm, kuô glaũda pret spaĩvu, sâp. nu tam̂dẽļ, ja nuõtikušas nepatikšanas, teîc – nu tuõ gaî nuõglaũdija pret spaĩvu.*

nuoglaũst v. **1. Noglāstīt.** *viêns vãciêtis piênãk uî nuôglaũda gaĩvu, laî neraûd,* [saka] *ka tuî* [tas ir, Vācijā] *mum̂s bûs labi.*

2. pārn. **Noslēpt.** *nuôglaũst vaî kâdâ kaktâ, kuî ne·viêns nęrędz, slępęni nuôlikt.*

nuoglazierēt v. **Gludinot (piemēram, ar mitrām rokām klaipu), panākt, ka tas kļūst līdzens.** *kukuli tâ nuôslapina, nuôlĩdzina – nuôglaziẽrê.* / *nuôglaziẽrẽ – tã iî tã gludinâšana, lĩdzinâšana.*

nuogleĩjāt v. **1. Runājot panākt, ka (ko) atzīst par nenosodāmu, ticamu; izlīdzināt (piemēram, pretrunas, nesaskaņas u. tml.).** *nu jaû grib nuôgleĩjât. gaî jaû tas bûs tuõ izdarijis. labâk nuôgleĩjâ, laî viņam̂ suôc nav.* / *tuõ* [nepatīkamo notikumu] *jaû nuôgleĩjâ – nuôlĩdzina. ja pa tuõ pašu sâka runât, tad radâs aîsstãvji uî nuôgleĩjâja tuõ liêtu, ka tâ ne·maz nęsuôt bijis.* / *nu tuî beîdzuôt i miêrs. mãte mâcêja nuôgleĩjât* [dēlu] *strĩdus.*

2. Labojot panākt, ka ir novērsti defekti. *nuôgleĩjât i sliktu pa labu istaĩsît.* / *kas tuî nuô tã dârba bûs? ne te kâdi raksti, ne·kas! – nuôgleĩjâs, uî bûs labi ganelim̂ cim̂di.*

nuogleĩncēt. Sk. *n u o g l a ĩ n c ē t .*

nuoglezēt v. **1. Īsu brīdi laizīt un pabeigt laizīt.** *guôve sevi glezê – a mêli sevi nuôglezê.*

2. Saslapināt vai saziest un gludi sasukāt (parasti matus). *ta kâ nuôglęzęti tiẽ mati bi – paslapinâja ķem̃mi ûdenî uî tik glezêja tuõs matus.*

nuogliẽbt v. **Paņemt (slepus, ko tādu, kam ir neliela vērtība).** *nuôgliẽpt* [ir] *paņẹm̃t slẹpẹni. / meîtas teîca viêna uõtraî – es nuôgliẽbu gabalu siẽra, ka saîmniêce neziñ.*

nuogližināt, retāk ***nuoglizināt***, ***nuoglužināt*** v. **1. Padarīt gludu, līdzenu.** *ka maîzi cẹp, ta nuôgližiñ labi līdzẹnu – tâ nuôglaũda. / tuõs kukuļus, liêkuôt krâsnî, labi nuôgližina, laî smuki. / kad maîzi šaũ krâsnî, saîmniêce liêk meîtaî nuôgližinât līdzẹnu kukuli. / mũrniêks a ķel̃li nuôgližinâja mãlus līdzẹni. / liêtus nuôglizinâjis visus takus līdzẹnus. / nuôglužina – nuôtaĩsa līdzẹnu, nuôgludina, izlīdzina zemi vaî kâdas kruõkas drẽbê. / nuôglužini tuõ kukuli!*

2. Pavirši (ko) padarīt. *kâ tu nesaslaũcîji* [gružus] *tâ ritîgi! nuôgližinâji tik, uñ viss.*

3. Runājot panākt, ka (ko) atzīst par nenosodāmu, ticamu. *tuõ sarunu nuõgliziñ, kâ isnãk labâk!*

nuogludināt v. **1. Padarīt gludu, līdzenu.** *tuõ kukuli nuôgludina, laî viš līdzẹñc. / taî kleîtaî bî kruñkas. tãs tâ nuôgludinâja. / a zañtpapīru nuôgludina, arî ẽveli nuôgludina. / tuõ* [krāsni] *gañ līdzẹni nuôgludinâja.*

2. Runājot panākt, ka (ko) atzīst par nenosodāmu, ticamu; izlīdzināt (piemēram, pretrunas, nesaskaņas u. tml.). *tuî tuõ liêtu nuôgleĩjâja, nuôgludinâja. tâ arî ne·viênu nesuôdîja.*

nuoglumēt v. **Pārklāties ar gļotām, kļūt glumam (parasti mitruma ietekmē).** *tã laîpa nuôglumeîse tâda sklida. ka tik neiêkrît grãvî! / nuôglumêjis – slidẹñs ceļš. / nuôglumêjis ceļš – sklenž braûcuôt.*

nuoglũnēt v. **1. Slepus novērot (ko), izsekot (kam).** [viens] *tâ nuôglũn ga stûri, kuô tiẽ citi dara.*

2. Glūnoši noskatīties. *viš taga nuôglũn tâ šķîbi uñ ne·kuô ne saka, ne·kã. visu patuî iêkš sevis. / ja kâdi dara kuô uñ īsti neziñ, kâ, tad kâc jaû irî, kas nuôglũn, kas tuî nu iznãks. pac ta kâ piẽdalâs, ta kâ nê.*

nuoglužināt. Sk. *n u o g l i ž i n ā t .*

nuogniẽzt v.; hum. **Apēst.** *pus·siļķes nuôgniẽzu ta kâ nebi kuô. /* [dēls] *viênu šķêli nuôgniẽza uñ nu prasa uõtru. laî tik gniẽž iêkšã!*

nuogrãbstīt v. **1. Grābstot notīrīt.** *meîtas apkuôpa mãjas, sẹtu nuôslaũcija, takus nuôgrãpstija arî grâbekli uñ zâlîti, kas aûga sẽtiênâ. /* [ar grābekli] *rugãjus nuôgrãpsta uñ siênu grâbj. / tiẽ kviêšâji bi vêl jânuôgrãpsta, ka sacêle bãlĩnuôs. / pa·priêkšu vaîdzês sastum̃t spaĩles uñ ta nuôgrãpstît a zirgu grâbekli.*

2. Grābstot novirzīt nost, novākt. *veĺ vaîg nuôgrãpstît visas vãrpas nuô laũka.*

nuogrâbt v. **1. Grābjot (ar grābekli) novirzīt nost, novākt.** *bi dziļiê staĺļi. tuî tuõs našus vaîdzêja. ka tuõs isskaluôja, ta nuôgrâba. / laî zâli nèizgulẹtu,* [našus] *vaîdzêja nuôgrâpt. / sẹtâ arî sagrãbas nuôgrâba.*

2. Grābjot (ar grābekli) notīrīt. *ka sameta tuõ* [siena] *kaûdzi, tuõ pļavu nuôgrâbe, ta sasaûce gaṛi. / te iznãca veĺ viêna maza kaûdzele, ka tuõ pļavu nuôgrâba. / ka viņa* [tas ir, pļava] *bi nuôtĩrîta, nuôgrâpta, ta jaû zâlîte aka aûga.*

3. Grābjot (ar grābekli) nolīdzināt. *ka i apsẹc, ta abdariñ tuõ laũku – nuôgrâb visas ežmales, laî nepaliêk vẹlẹnas.*

4. Grābjot (ar darbarīku vai rokām) atdalīt (daļu). *tas pũrs a liẽlu kaûdzi, tã jânuôgrâbj. / sudmalis gãja nuõņẹm̃t matu tiẽm maĺdîtâjiêm, kas parî naûdu nemala, lika nuôgrâpt nuô katra maĩšẹla matu.*

5. Strauji un stingri satvert, saķert (aiz kā, pie kā u. tml). *kad es tevi nuõgrâpšu, puĩka, tad gañ svelêšu! kãlab tu neklaũsi? / kuî šis duõmâ slãpstîtiês! gañ jaû nuõgrâps uñ vedîs kâ brãli. / kãdreiz divi puiši nuogrãbuši meitu* [..] (LFK 1961, 10731) */ nu nuôgrâba tuõ suni uñ iêspuñdêja.*

nuograñdēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi grandēt.** *pệrkuôns nuôgrañd te uz leĩšu pusi. / nuôgrañda aka pệrkuôns.*

[I]***nuograñtēt***, arī ***nuograñtuot*** v. **Grantēt un pabeigt grantēt.** *ku bi labi nuôgrañtuôc, tuî bi laps ceļš. / tas ceļš bi labi nuôgrañtệc.*

[II]***nuograñtēt*** v. **1. Noķert.** *daũzuôtiês tiẽ bệrni nuôgrañtêja cic citu. / es vaĩrs nevaru tuõs bệrnus nuôvaĺdît, nuôgrañtệt.*

2. hum. **Apprecēt.** *tas puĩsis tuõ meîtu pirmaîs nuôgrañtêja, apprecêja. / tas puĩsis tuõ meîtu jaû bî nuôgrañtêjis. tuõ vaĩ nevarêja dabũt.*

nuograñtuot. Sk. [I] *n u o g r a ñ t ē t .*

nuograût v. **Gāžot, arī stipri satricinot, panākt, ka (kas) sagrūst.** *tuô liẽluô mũri starp zirgu uñ guôvu stalĩli nuôgrâva. / vẹcaî pirteî tiẽ pamati ilĩgi guleîši. bi sâkuši satręsẹt, ka ne laba iẽkura nebi atlicis, ka nuôgrâve.*

nuograûzt v. **1. Noēst (ko cietu)** – par cilvēkiem vai dzīvniekiem. *zaķi nuõgraûzuši âbelêm zarus pa ziêmu. / urviĩka isluõdâ duôbes uñ nuôgraûž saknes stâdiẽm. / kâpuôstu šuôgad maz. târpi nuôgraûza lîdz struñgam̃, kâti viẽn* [palikuši]. */ bî nuôgraûsc tas gals maîzeî.* **// Noēst, parasti zāli (kādā platībā)** – par dzīvniekiem. *tas apluõks jaû dikti nuõgraûsc, mẹĩla zeme.*

2. Mehāniski apstrādājot, atdalīt. *te* [dzirnavās] *jaû taĩsija putraĩmus. tiê akmeņi nuôgraûze tuô mizu. / tiẽ akmeņi* [dzirnavās] *bi tiẽ paši, kas nuôgraûza tuõ mizu.*

3. Noberzt. *tiẽ* [tas ir, kreklu apkakles] *bi tâdi stĩvi uñ stãvi. ja tag viênam̃ tâ vajdzệtu kakls nuôturệt, ta bûtu jệls pasmakrs nuôgraûsc. / kurpe graûž tuõ papêdi, nuôgraûzuse.*

nuogrãvuot, arī ***nuogrãvuot***, ***nuogrãvēt*** v. **Nosusināt, izrokot grāvjus.** *nuôgrãvuôt* [ir] *israkt grãvjus slapjâs viêtâs. kur̃ ir̃ nuôgrãvuôc, pa·visam̃ cita zâle. / laũki bi nuôgrãvuôti ar̃ teci uz ẹzệru. / grãvi ruôk, vaîg nuôsaûsinât tuõ gabalu. kaû kad teîc izgrãvê ar̃, nuôgrãvê. / priêkš sũdu vešanas visu papuvi vaîdzêja nuôgrãvuôt. / kam̃ nebi nuôgrãvuôti* [lauki], *tam̃ lâči viẽ i taî gadâ.*

nuogrebt v. **Grebjot atdalīt.** *mizlaûpî* [..] *var̃ nuô alĩkšņa nuôgrẹpt tuõ mizu, tâ kâ tã miza i vẹsệla.*

nuogreĩbt v. **Noķert.** *nuôgreĩb tuõ liẽluô aûnu, laî var̃ nuôcir̃pt!* **// Noraut.** *ejuôt garâm, tas zaglis nuôgreĩba âbuôlus.*

nuogremdēt, arī ***nuogremdēt*** v. **Pilnīgi iegremdēt, līdz dibenam iegremdēt (parasti ūdenstilpē vai ūdenstvertnē).** *ar̃ akmeņiẽm sluôdzija tuõs linu pluôstus, laî var̃ labâk nuôgrẹm̃dệt apakš ûdeņa. /* [liniem] *aplika akmeņus, nuôgremdêja, laî viņi mir̃kst pastãvîgi ûdenî. / milĩtus iêbẽra maîsâ uñ nuôgremdêja akâ. aka bi dziļa. tâ pa kaŗa laĩku maîzi paslêpe. / alu vasaru lika akâ – nuôgremdêja.*

nuogricēt. Sk. *n u o g r u c ē t .*

nuogriẽzt v. **1. Novirzīties uz citu pusi (par ceļu, taku).** *tur̃ nuôgriẽž tas ceĻš pa labi.*

2. Panākt, ka (parasti transportlīdzeklis, zirgs) pagriežas un novirzās (no kurienes, kur u. tml). *pa labi ruôki nuôgriẽžat!*

3. Iedarbinot (parasti pagriežot) slēdzi, regulatoru, pārtraukt vai pavājināt (iekārtas, ierīces u. tml.) darbību. [reproduktoru] *buñduliņu mẽs saûcam̃. tas ņârkst caũru diênu. viņu jaû var̃ nuõgriẽst ar̃.*

4. Griežot un spiežot atdalīt ūdeni (parasti no slapjām drēbēm). *tuõ veļu pa divãm meîtãm tâ uz veļas baĻļu nuôgriẽza.*

5. Novīt. *tuõ gûrksti vaîdzêj nuôgriẽst tik ciêti uñ pašâ galâ nuôsitinât ciêti, laî viņa ne-îrst vaļâ – a tuõ pašu linu. siêt viņu nesêja. / tuõ gur̃kstîti ņẹm̃ aîs tã nuôgriẽstâ galiņa uñ sasiên buñtâ* [jeb] *kuĝî.*

nuogriêzt v. **1. Griežot atdalīt.** *nuôgriêž ganam̃ vici, nuô kârkla* [parasti]. */ pupas ka nuôgriêž, visas saliêk zãrdâ. ta labâk žûst. / kâpuôstus nuôgriêza. gabalâ palikuši struñgi viẽ. /* [aitas] *kãjas nuôgriêza lidz pir̃maî luôcîtavaî. /* [zosu] *kaklu, spârnus, kãjas nuôgriêze. / tu pa daũdz liẽlu apriku mañ nuôgriêzi. / ka pàêda bruõkastis, ta tañte gribêja, laî nuôgriêž viņaî tâdu apriku. / šķêle skaîtâs, kad gar̃ viênu pusi nuõgriêsc. / lêja* [*trīcekli*] *abrâ uñ iênesa aũkstâ kam̃barî. uñ, ka vaîdzêja, ta nuôgriêza pa gabalam̃. / tas tâc buîlis. a tuõ ne·kã nevar̃ nuôgriêst.* ✧ ***kâ ar nazi nuogriêzt.*** Sk. *n a z i s* (1). ✧ ***kâ ar nazi nuogriêzts.*** Sk. *n a z i s* (1). **// Griežot saīsināt, arī nolīdzināt (parasti matus, nagus).** *mañ bi gari mati. mãsas meîta nuôgriêza. vaĩ! es lidz kaûtiês! / nuôgriêz tuõs nagus! / puĩka i tâ apaûdzis, ka bûs jânuôgriêž tiẽ mati.* ☐ ***nuogriêzt uz nuĩli.*** Sk. *n u ĩ l e* (2).

2. reti. **Nopļaut.** *šuôdiên nuôgriêzâm rudzu gabalu.* ✧ ***lai Diêvs nuogriêž nelaĩmi!*** Sk. *n e l a ĩ m e* (4).

nuogriẽzties v. **Pārvietojoties mainīt kustības virzienu un novirzīties (no kurienes, kur u. tml.).** *tur̃ pa kreîsi var̃ nuôgriẽstiês, pa labi nê. / ka nuôgriẽžâs nuô ceļa, te var̃ nuômalĐîtiês ar̃.* **// Novirzīties uz citu pusi (par ceļu, taku).** *tas ceĻš i lîkumaîns, tâlâk viñš nuôgriẽžâs uz upi. / Rudes galã nuôgriẽzâs damb̃elis us Preņclavu sudmalâm.*

nuogrim̃t v. **Pilnīgi iegrimt, līdz dibenam iegrimt (parasti šķidrumā).** *akmeñs nuôgrima dzelmê. / tã* [*bagare*] *tâ nuôgrim̃st dibẹnâ. / lidz* [jūras] *dibẹnam̃ viņa* [tas ir, *ķudeļa kule*] *naû nuôgrimusi. / siêksta i nuôgrimis kuôks ûdenî. kad MeĻĻtakâ ûdenis nuôžûst, ta var̃ pãriẽt pa nuôgrimušu siêkstu. /* [skābputru] *liẽlu tuõveri izvãrija, pavãrne iêkšâ. taî ãķis galâ, laî*

nenuôgrim̂st. // **Dziļi iestigt.** *senâk te tik pekle i bîse. te nuôgrimis jâtniêks a visu zir̂gu. pazudis a visu zir̂gu.*

nuogrucēt, arī ***nuogricēt*** v. **Noskrotēt.** *tam̂ stuņķim̂ galâ bi tâc dzel̂zis nuô rĩvas, nu tâc bleķis iskal̃c, a naglu tâ issisc tas asum̂s uz laũku. uñ ta nuôgrucê graûdus, tuõ sę̃nalu nuôgrucê, laî bal̃tâks i. / nesaûca mañnâ, bet mañnâ grice. nu tas i nuô kviêšiêm nuôgricę̃c.*

nuogruñtēties v. **1. Iekārtoties, apmesties (kādā vietā uz ilgāku laiku, pastāvīgu dzīvi).** *jaûnsaîmniêki ta visi bi nuôgruñtêjušiês us savu dzîvi. / ka kâc cil̃vę̂ks kaû kur̂ strâdâ uñ nuôliciês uz viênu viêtu, ta teîc – tas i nuôgruñtêjiês. tâdu jaû a·viên ciênî. / a plûdiêm viņi nãk, a plûdiêm viņi iẽs.* [Saka par cilvēkiem, kas bieži maina dzīvesvietu.] *cic jaû gañ nuôgruñtêjâs.*

2. Nemainīties (par laikapstākļiem). *nu gañ sâk laps laĩks nuôgruñtę̂tiês, varês sę̃t.*

nuogrûst v. **1. Grūžot (piestā) sasmalcināt; grūžot (piestā) atdalīt (graudiem apvalku); noskrotēt.** *miêžus piêstâ nuôgrûda. grupi ta bi. / a tâdu stum̃pu nuôgrûda tuõs miêžus, uñ ta tiẽ bi grupi. zupu vãrija. / miêzeris ir̂, ku nuôgrûž graûdiêm tãs mizas.*

2. Grūžot atdalīt (ko). [cigoriņiem] *a stum̃pu nuôgrûda tãs uôgles uñ tâ mala. smeķîga kapija* [bija]. / [*garajā namā*] *pa reĩzeî a lâpstu nuôgrûda dubļus. / namu grûda a lâpstu ta, bi piẽkramuši tiẽ dubļi. ka nuõgrûda, isslaũcija, ta bi aka skaĩdrs.*

3. Pagrūžot panākt, ka nogāžas zemē. *nuôgrûda tuõ puĩšeli nuô vę̃zuma, ka nuôgãja ģeņģeriski zemê.*

4. Ar strauju kustību atbrīvoties (no tā, kas ir uz ķermeņa) tā, ka (tas) nokrīt zemē (par dzīvniekiem). *tuõ es tâ dzir̂dêju –* [cūka] *nuôgrûda tuõ kuĩli! va ta viņa ļaũs, laî bûtu pul̂ku suvę̂nu!*

5. Ātri, steigā nolikt, arī noslēpt. *tas mañ pazudis. kaû kur̂* [dēls] *nuôgrûdis tâ, ka nevar̂ atrast. / apuôšķerê labâk tuõ skapja plaûktu! gañ jaû atradîsi. pate esi jaû nuôgrûdusi.*

nuogrût, arī ***nuogrût*** v. **Atdaloties (no kā), nokrist, noslīdēt (parasti lielā daudzumā); nobrukt.** *citreĩz* [dzija] *nuôgruva, ka dikti piĩlu* [spoli] *vêrpa. zẽvel̂skaliņus ga tuõ malu apkârt sabâza. / redz, aka nuôgruva* [no spoles dzija]!

nuogruzdēt v. **Karstuma iedarbībā bojāties.** *lukšķẽres sasil̃dija. kârstu jaû nevar̂, citâdi tiẽ mati nuôgruzd.*

nuogrũzēt v. **Noskrotēt.** *samal̃s grupus, nuôgrũzês* [graudam] *tuõ vîrsu. sažâvê miêžus uñ ta nuôgrũzê tuõ vîrsu. /* [graudus] *nuôgrũzêja, laî paliêk bes tãm blaûznâm tâdi.*

nuoguģuoties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz gausties (?).** *nevar̂ nuôguģuôtiês viẽ, kâ tuõ izdarîs.*

nuogul̃dināt, arī ***nuogul̂dināt*** v. **1. Noguldīt (1).** *mãte nuôgul̂dinâja bę̂rnus vakarâ.* // **Panākt, ka (lopi) ganībās guļ.** *gañs sadzina luõpus kuõpâ, nuôgul̃dinâja.*

2. Iemaksāt uzglabāšanai (naudu krājkasē, bankā) un saņemt ienākumu (no tās); noguldīt (2). *tę̂s nuõnesa nuôgul̂dinât naûdu bañkâ.*

nuogul̃dīt, arī ***nuogul̂dīt*** v. **1. Novietot guļus (kur, uz kā u. tml.); likt gulēt, atļaut gulēt (kur, uz kā).** *bę̂rnus* [pusdienlaikā] *jaû nevarêja nuôgul̂dît. / Katrĩna nuôgul̃dija viņu* [tas ir, suni] *plãnâ uñ salaîda piê vę̂dęra cãļus, uñ pateîca – tiẽ i mũsu! uñ suñs sil̃dija uñ vãķa. /* [aitu] *uz labuô pusi nuõgul̃da. nuõcę̂rp viênu pusi, abgriẽž akal̂ uõtru pusi. /* [aitai] *kreîsuô pusi pa·priêkšu cîrpa – uz labiêm sãniêm nuôgul̃dija.*

2. Iemaksāt uzglabāšanai (naudu krājkasē, bankā) un saņemt ienākumu (no tās). *atlikušuô naûdu saîmniêks nuõnesa bañkâ nuôgul̂dît.* ☐ ***nuogul̂dīt uz iñtresēm*** – iemaksāt uzglabāšanai (naudu krājkasē, bankā) un saņemt ienākumu (no tās). *senâk tâ teîca – nuôgul̂da naûdu uz iñtresẽm.*

nuogulēt v. **1. Gulēt miegā (visu laikposmu) un pabeigt gulēt.** *labi nuôgulêju diênasvidu.*

2. Atrasties guļus stāvoklī (visu laikposmu). *tas vĩrs tâc sliñkuma lãpîtâjs. pus diênu var̂ nuôgulę̂t.* // **Būt slimam un atrasties guļus stāvoklī (visu laikposmu).** *es savâ dzîvê ęsmu a tuô plaûšu kârsuôni slimuôjuse ari, bet diẽzgañ smagâ veîdâ. vęsęlu mẽnesi nuôgulêju gul̃tâ.*

3. Ilgāku laiku guļot vienā un tai pašā stāvokli, izraisīt (kādā ķermeņa daļā) stīvumu, notirpumu. *nuôgulêju kãjas, uñ nu nevaru iêsâkt iẽt. / mañ stĩva mugura, nuôgulêju. / meîta teîca, ka nuôguleîse ruôku. nevar̂ pakustinât. / citi puĩši pļaũnuôt vil̂ka uz zuôbu Pẽteri, ka tam̂ paspaĩles palikušas.* [Viņi teica:] *nu gañ Mãdža ruôku nuôgulejse, ka nevar̂ iskapti nuôval̂dît! /*

čuči, guli, līgaviņa, uz manām ruocīnām! kad tu vienu nuogulēsi, tad es tevi nuobučuošu [..]. (LFK 1961, 11176)

4. Guļot virsū, nonāvēt (parasti par dzīvniekiem). [sivēni] *paši jaû arî ruônâs. bet ta viņa* [tas ir, cūka] *drīzâk cẹĺdamâs kâdu nuôgul̂. / ja bi vẹca* [cūka], *ta bi sliñka, nuôgulêja* [sivēnus]. */ cũka bi nuõguleîse viênu suvệnu.*

5. Ilgāku laiku lietojot, novalkāt (gultas veļu, segas). *precē ātri, tautu dẹ̄ls* [..]. *visas savas villainītes bez laicīna nuogulēju, uz tevīm gaidīdama.* (LFK 1961, 10462) / [tautietis] *nuogul manas villainītes, nuomauc manu gredzentiņu.* (LFK 1961, 10150)

6. Ilgāku laiku atrodoties virsū, saplacināt, sabojāt (piemēram, augus). *migla, migla, rasa, rasa, tā man žẹ̄li padarīja – nuogulēja bāliņam smalkuo linu tīrumiņu.* (LFK 1817, 134)

7. Guļot netīrā vietā, padarīt netīru (savu ķermeni, tā daļas) – par dzīvniekiem. *viņas* [tas ir, govis] *jaû tãs astes nuôgul̂, nuôļẽpê a sũdiêm pilĩlas. / ka braûca, ta sukâja* [zirgus]. *kâ tu nuôguleîšu* [zirgu], *a sũdiêm braûksi! puĩšiêm tas kaûns.*

8. Nokavēt (ko), aizgulēties, arī pārāk lēni kārtojoties, pošoties u. tml. *laî nenuôgulệtu, pabudini mani!*

nuogulēties, novec. ***nuosagulēties*** v. **1. Guļot netīrā vietā, kļūt netīram (par dzīvniekiem).** *zirgus nuôsukâja, ka bî nuôguleîšiês. tuõ jaû uspasêja. / vis·pirîms nuõslaûka tẹsmẹnu* [govij] *– vaî nav nuõsagulêjsiês. / guôves lidz pat sãniêm nuôgulêjšâs a sũdiêm, a ķemberêm. / tas luõps bi nuôgulêjiês, sutraĩns kâ pa·galam̂. / tã guôve bî nuôgulêjsiês, nebi tĩra. / ka aîta i nuôgulêjsês, ta tã vilĩla i savệlusês.*

2. Sablīvēties. *ka kraķis* [tas ir, siens *kraķī*] *bî nuôgulêjiês, ta tur̂ ilĩgi varêja stãvệt.* // **Noslāņoties; nogulsnēties.** *vệlâk arî, ka* [alus] *nuôgulêjâs, bi miêles.*

nuogulināt v. **1. Panākt, būt par cēloni, ka šķīdumā rodas (kas) nogulšņu veidā; panākt, būt par cēloni, ka (šķīdums) izdala nogulsnes (?).** *alu lika nuôgulinât. vasaru lika akâ – nuôgremdêja. / ka nuôgulinâja tuõ misu, ta apakšâ palika drabines.*

2. Novietot guļus (kur, uz kā u. tml.); likt gulēt, atļaut gulēt (kur, uz kā). *mãte nuôgulinâja bệrnu šũpulî uñ gãja ệst vãrît. / gani sadzina guôvis kuõpâ nuôgulinât. uñ paši gãja makšiẽrệt.*

nuogul̂kstīties v. **Norīstīties.** *ka žagus raûn, ta jânuôgul̂kstâs.*

nuogul̂snes subst. **Šķīdumā neizšķīdušas vielas kopums.** *duĺķes irî netĩrumi, nuôgul̂snes ûdenî vaî citâ šķidrumâ.*

nuogulĩšņāt v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu gulšņāt (piemēram, slimojot).** *nuôgulĩšņâju visu nedẹ̄ļu.*

nuogul̂t, arī ***nuogul̂ties*** v. **1. Novietoties guļus (kur, uz kā u. tml.).** *ka suvệni zîd, ta viņa* [tas ir, cūka] *nuõguluse irâd us sãniêm. uñ katrs suvệns ziñ savu pupu. / kad zîrks vaî guôve sũduôs, mệsluôs nuôguļâs, teîc, ka ķemberes saķệrušâs, aplipuši sãni. / suñs te iêskrêja, tũlĩt nuôlikâs guļus, nuôgũlâs.*

2. Sablīvēties, noslāņoties. *pêc Jãņu vede sũdus. zeme nuôgula, ta rudenî apara.* (LVDApr. 509) / *ķestes i garẹnas* [siena] *kaûdzĩtes. ka nuôguļâs, ta vẹd mãjãs. / labaî papuveî, ku sẽs rudzus, ļaũ nuõrûkt, laî nuõstãv kâdu brîdi, nuôgulâs. / ka* [govis] *bi apstãvêjšâs, ta nuõmeta nuõst liêkuôs sũdus tâlâk, ka pa visu tuõ stallĩ tiêk, laî viņi visi tur̂ nuõgulâs.*

nuogumbāt v. **Lēni, smagnēji iet.** *vẹcâ Ģẹ̄da nuôgumbâja piê ciêmĩnu pasarệkuôt. tâ jaû senâk teîca.*

nuoguôdēt, arī ***nuoguôdināt*** v. **1. Novākt, nokopt.** *pêc puzdiênas nuôguôdê gal̂du, tas i, nuôvâķ traũkus. / tuô laũku šuôdiên nuôguôdinâjâm.*

2. Apsveikt. *skuõluôtâju nuôguôdêja kâzu diênâ. pul̂ku ciêmĩnu bi. / izgaĩšu nedẹ̄ļu nuôguôdêjâm Añnas.*

nuoguôrīties v. **1. Noslinkot.** *citi izgaĩši piê dârba. uñ tu viẽ te nuôguôriês pa mãjâm. / tas nebûs ne·kâc strâdniêks, vaĩrâk patîk nuôguôrîtiês tik.*

2. Ilgāku laiku darboties, kustēties. *saîmniêce tâ šeptêjâs, guôrîjâs pa ķệķi. visu diênu nuôguôrîjâs.*

nuogurdināt, arī ***nuogur̂dināt***, ***nuogur̂dēt*** v. **Panākt, būt par cēloni, ka nogurst.** *tiẽ mazbệrni jaû nuôgur̂dina – viêns prasa tuõ, uõtrs tuõ. / vakar̂ bijâm izgãjši* [tas ir, aizbraukuši] *us tuõ ceļu vaĩrâk. tâda braũkâšana vaĩrâk nuôgũrdina kâ tã strâdâšana. / zvejniêks lîdẹku nuôgur̂dêja, ta tik vilĩka malâ.*

nuogur̂ķuoties v. **Noslinkot.** *bûtu tuõ mežu laĩkâ izdziêvâjši paši, bet nuôgur̂ķuôjâs, vẹzdami žagarus.*

nuogurt v. **Kļūt gurdenam, vārgam, nespēcīgam (kādu darbību, apstākļu iedarbībā).** *diêna gaŗa, isiēt uń nuôgūrst aŕ* [cilvēks]. / *sezdiênas vakariêm piê saîmniêka esi nuôgūris kâ baîl. / meîtas nuô dañcuôšanas tīri nuôgurušas. / ka ta nuôgūrst sêduôt! / zirgi nuôbijušiês skraîdija. viš skrêja, lidz nuôgurt. / tâ tuõ dara neskaîtâmas reīzes, lidz viñč* [tas ir, lasis] *nuôgūrst.*

nuogurums subst. **Fiziskās un psihiskās darbības spēju, fiziskā spēka samazinājums, izsīkums (kādu darbību, apstākļu iedarbībā).** [bērnam] *nuõgurum̂s ûznāk, uń aces ciêt, uń guļ̂ miêgâ. / ęsu tâ sastipuse, tâc nuôgurum̂s.*

nuogverŕ(g)zdēt v. **1. Norunāt.** *kuô tu vari gvęŕgzdęt! viêns te jaû nuôgverŕgzdêja kuô uń izgāja. / ciêmiņš izrunâja tuõ savu teîcamuô, nuôgverŕgzdêja uń izgāja laũkā.*

2. Izsmiet; aprunāt. *nuôgvęŕzdęt – tas tâ issmiêt. puĩši nuôgverŕzdêja meîtâm aîz muguras, ka tās ęsuôt sliñkas. tā bûtu tâda aprunâšana, tâ pa juõkam̂.*

nuoģẽģēt v. **Salīt.** *ģẽģis – tas i tâc nuõslapis, nuõlijis. nuô·ģẽģêjis viš tuŕ iēt – paŕ ganeli saka.*

nuoģẽldēt v. **Noderēt.** *a, kâ labi nuôģẽldēja! ak, kâ labi nuôderēja! – tâ teîc paŕ êdiēnu, dzêriēnu, kâdu mañtu.*

nuoģêrbties, novec. ***nuosaģêrbties*** v. **1. Novilkt sev apģērba gabalu, apģērbu.** *piŕc namīns, ku iêiēt nuô laũka. tuŕ nuôģêrbâs uń ta iēt piŕtî.* / [bērns] *pac apsaģêrbjas, pac nuôsaģêrbjas.* / [pirms cirpšanas] *meîtas, krękłâ viēn nuõģęrbušâs, iēvęĺk* [aitu] *upê.*

2. Ļoti biezi saģērbties. *puĩka bi tâ nuôģêrbiês, ka vaŕ sniêgâ gulęt. / ne·maz tik aũksc naû, bet viñš tâ nuôģêrbiês kâ liēlã salã!*

nuoģẽrēt v. **1. Izmiecēt.** *i tâdi âdģẽęri, kas viņas* [tas ir, ādas] *nuôģẽrê uń izraûdzê.*

2. hum. **Noplūkt (lai apēstu).** *krizduõles nuôģẽrêja ãtri. tās tâ labi gâršuôja.*

3. Noplēst. *viĺks bi nuôģẽrêjis* [vīram] *visu tuõ muguru a pakaļas kājâm lidz aseņiêm, nuôplêsis visus prakus uń âdu.*

nuoģĩbt v. **Zaudēt samaņu.** *es gań·drīz nuôģĩbu, kâ sâpêja. / mań aŕ sapina tâdus ragus tik ciêti, ka es baznîcâ gań·drīz nuôģĩbu.*

nuoģiŕgāt v. **Noplēst, noraut.** *vẽš nuôģiŕgâjis tuõ jum̂tu pliku. / bęrni nuôģiŕgâjši manu jāņuôgu krũmīnu, ka ne·viêna uôga vaĩ naû.*

nuoiēšana: ☐ ***saũles nuoiēšana*** – saulriets. *klusâ stuñda i pêc saũles nuôiēšanas, kad vêl ugune nav iêņesta istubâ. / pęlękâ stuñda nuô saũles nuôiēšanas, lidz uguni iêņest istubâ. / pirtî aka gāja vasaru katru sęzdiênu pêc saũls nuôiēšaņs.*

nuoiēt v. **1. Ejot virzīties un pabeigt virzīties lejā (no kurienes, kur u. tml.).** *te upe iŕ tuvu. mań patika tâ vasarâ vakaruôs nuôiēt lejâ piê upes.* // **Iegrimt, ienirt (parasti dziļi).** *ja tu nebiji paspējis nuô tiêm* [plosta] *baļĩķiêm nuôlękt us krastu, ta pulĩku reīz nuôgāji lidz šuõ viêtu aŕ taî aũkstâ ûdenî.* ☐ ***nuoiēt dubęnā*** – a) nogrimt. *spañnis bi nuôgājis* [akas] *dubęnã. / braûcuôt paŕ ęzęru ziêmu, iêlûza îzê ziŕks uń nuôgāja dubęnâ, ka nuôbuŕkšķêja viēn. / cik reīz tuŕ naû iêmīc taîs* [purva] *acês! dubęnâ jaû nenuôiēt. / tiē cęrpi bi tâ – te bi cęrps, uń te bi cęrps. uń, ka tu iêtrãpiji pa šuõ viêtu* [tas ir, starpu], *ta tu nuôgāj* [ūdenī] *dubęnâ.* b) tikt norītam (par barību, dzērienu). *kâdreīz druska iēskrej baĺsa rīklê uń jãkãsê. ta piēklapê pa muguru, laî nuõiēt dubęnâ. / saûsu ęduôt bez dzêršanas, spriñkst maîzes kumâss. ũzdzęŕ, laî nuôiēt dubęnâ.* ✧ ***nuoiēt pa buŕbuli*** – nogrimt. *mań tęvam̂ laîva nuôgāja viêna pa buŕbuli – nuôgrima.* (Svent. 81) // **Ejot novirzīties (no kurienes, kur u. tml.).** *tuŕ tas ceļš nav laps. tum̂sâ ne·maz nevaŕ pamanît, ka esi nuôgājis nuô ceļa.* ✧ ***nuoiēt nuo ceļa*** – degradēties, pagrimt. *viñš i palaîdiês dzeŕšanâ, nuôgājis nuô ceļa.* // **Par dzīvniekiem, kustoņiem.** *redz, ka tâ vasaru abguĺ̂ diênasvidu,* [..] *naģe ûzliên vîrsû. uń viņa nemâk nuô tã ciĺvęka nuôiēt.* // **Ejot virzīties un pabeigt virzīties (gar ko, kam garām).** *puĩšelis pajêma makšiēri uń nuôgāja gaŕ upmali paluņģinęt, va nedabuīs kâdu zuvi nuôķęŕt. / puĩšis nuôgāja gaŕ rudzu malu tâ pagubus viēn, laî nęręds saîmniêks.* // **Virzīties un pabeigt virzīties (gar ko, kam garām)** – par priekšmetiem. *buõms nuôgāja gaŕ galvu, ka kârstum̂s viēn pa kaũliêm isskrêja. / citreīz trãpa* [mērķī] *aŕ, citreīz nuõiēt gaŗâ.* // **Izbeigties (par stāvokli).** / *nu šīs będas i nuõgājušas gaŗâm. siêns savâkc, rudzi iskuĺti.*

2. Iet un pabeigt iet. *tik šauras ežiņas actâja, ka nevarêja ne·maz nuôiēt pa tãm. / kuô tik šaûru gŗāvmali actâji aŗuôt? nevaŕ nuôiēt. / teîc kârtîgu štīmuñgu ari us piêdzęŕušu – tas iêtaîsîjis štīmuñgu, nevaŕ nuõiēt pa ceļu. / nakcvijuõle. pa diênu tu nevari viņu atrast, uń tu nuõej pa nakti, ta tâ smâržuô vis·apkârt. / pa kuru laîku ta es varu nuôiēt! pašiêm dârps mājâ. / raũ, ku saîmniēks nuôiēt!* // **Ejot virzīties un pabeigt virzīties (kā).** *mań bi sapratîks ziŕks. viš teû tâ nuôiēt pa*

vagu, ka ne gruôžus nevaîg. / iŕ gaň kleškājis! nevaŕ pa taku nuôiẽt taîsni. / kâda tuŕ steĩga! gaň jaû nuôiẽs laĩkâ!

3. **Ejot veikt (visu attālumu, ceļa gabalu).** *liẽlu gabalu nuôiẽc. gribu acsę̂st padusę̂t.* // **Šķietamā kustībā veikt (visu attālumu)** – par debess spīdekļiem. *Polãrzvaîgzne* [jeb] *Ziêmeĺzvaîgzne ne lẹc, ne nuôiẽt. gaŕ tuõ griẽžâs apkârt visi zvaîgžņāji. / ta es zinu Siêtĩnu vêl. Siêtĩns lẹc uň nuôiẽt.*
4. **Aiziet (uz kurieni, kur u. tml.).** *senâk jaû nuôgãj uz baznîcu basâm kãjâm pa vasaru. / baznîcâ pãtari bi iêsâkušiês, kad mẽs nuôgãjâm. / rîtiêm, ka nuôgãja skuõlâ, piŕmaîs bi – vaîdzêja lûkšanu* [noteikt]. */ viňš tâ mĩlêja us tuõ kruõgu nuôiẽt, mĩlêja iêdzę̂rt. / viens puisis nuoiet sestdienas vakarā pie savas līgavas.* (LFK 1961, 10789) */ mãte nuôgãja sveĩcinât ciêmĩnu mãti pa Jaûnugadu. / guôduôs lûdz. nuôgãja lûkt kâzâs. / ka pîrti kũrinâj, ta pa·priêkšu nuôgã vẹcâmãte uň saîmniêce pate, uň maǵiê bę̂rni. / mẽs nuôiẽsiḿ svę̂diên ciêmuôs piê tevis. / ta es nuôgãju uň nuôpiŕku tâļuma briĨles. / ka izgriẽza, izmežǵija kâdu kãju, ta nuôgãj piê kâds vecenŝ uň iêviĨka. / viņa* [tas ir, kaimiņiene] *nuôgãj us caũrskati. uň bi aĩzaûgušas tãs plaûšas. / tu vari mani aîzbiĨdinât kâ slimu, kad nę̂su nuôgaĩse daŕbâ. / tuŕ rijâ nuôgãja vaĩrâki vĩri linus mĩstît. / dârvas ķeňna* [bija]. *a tuõ ķeňnu nuôgãj nuôpiŕkt. / visi saîmniêki nuôgãja muĩžâ, laî isprasîtu rudzu sę̂klu. / ja tuŕ nebi tas biķeris pašu mãjâs, ta nuôgã biķeri patapinât. / zveji nuôgãja ẹzẹrâ aplaňcît veňterus. / puĩši atmiŕkšķinâja aŕ acĩm uň nuôgãja uz ganĩkli. / bę̂rni nuôgaĩši buõtê pãrnęst sâli. / biju nuôgaĩse šuô paûsari us SiĨniêku kapiêm. tuŕ taĩsa jaûnu ceļu. / vĩriêšiêm visiêm bi rupji krękli. kâ tu baznĩcâ a tâdu nuôiêsi! / tas puĩšis nuôgãjis tuõ krâsni kuŕt. / es tag viênreĩz ẹsu nuôgaĩse piê ãrsta. / varę̂tu nuõiẽt piê radu pasę̂rst. / ǵêrbiês! citi jaû nuôgãja mãjâs. cik iĨgi tu duõmâ te kręňę̂t? / nu jãnuôiẽt paskatîtiês, kâ tuŕ stãv tas pâlis, cik stiprs, va nav vaļîks. / nu nevaŕ šuôdiên issasuĩnîtiês pa mãjâm. citi jaû seň pļavâ nuõgãjuši. / nuôgãja raũdzît tę̂s, va bûtu atvęsti tiê stiẽǵęļi, kuô mũrît plĩti ķę̂ķî. / saîmniẽks nuôgãja pacęĨt ziŕgus uz priêkšu. / senâk, ka es bi piê saîmniêkiêm, guôves slaûca spañneļuôs, tâduôs kuôka – slaûktuvês. uň ta tik nuôgãj uz mežu uň sarâva tãs* [tas ir, kādu augu]. */ seň nebiju nuôgaĩse meža pļavâ. tuŕ jaû sàaûguse zaļa zâle. / pie ciemĩna es nuoeimu pẽc gudrāja paduomĩna.* (LFK 1961, 10685). ☐ ***nuoiẽt gulẽt*** – sakārtoties gulēšanai un nogulties guļasvietā. *kad es nuôeĩmu kâdu vakaru gulę̂t – tik viênpacmituôs, divpacmituôs. / tag jaû ãtrâk pa divpacmitiêm ne·viêns gulę̂t nenuôiẽt. / es vakaŕ dikti sębu nuôgãju gulę̂t. / tãs* [meitas] *vakarâ, nuôgaĩšas gulę̂t, neziň, kas* [gultā] *kuôž, kas durâs. bet gulę̂t nevaŕ. / nevarêju ne·viênu iĨgi saklaũvę̂t – ciêmiņu ļaûdis bi nuõgãjuši jaû gulę̂t.* ☐ ***nuoiẽt pie diêvgaĨda*** rel. – piedalīties dievgalda ceremonijā. [Lielajā piektdienā] *visi nuôgãja piê diêvgaĨda, tiẽ maziê palika mãjâ.* ✧ ***nuoiẽt Diêva priêkšā*** – nomirt. *tã Made jaû nu i seň Diêva priêkšâ nuôgãjuse.* ✧ ***nuoiẽt, kur nelaĩme nęs.*** Sk. *n e l a ĩ m e .* ✧ ***nuoiẽt pie miêra*** – a) nolikties gulēt (parasti vakarā). *citu vakaru jaû agri nuôiẽt piê miêra.* b) nomirt. *tiẽ abi divi* [kaimiņi] *aŕ nuôgãjuši piê miêra.* // **Virzoties (ar transportlīdzekli) nokļūt (kur).** *ka dabũja* [ar plostu] *nuôiẽt ẹzẹrâ, piêsiêtiês piê pâļiêm, ta jaû gaň·drĩz naûda makâ bi.* // **Pārcelties (jaunā vietā).** *ka gãja pruôjâm piŕmiê us Sibẽriju nîceniêki, nuôgãja vaĩrâkas ǵimenes. ta gaň jẽma lĩdz kaû kuô nuô savas zemes – zemi, akmeňtĩnu va kâdu kuôku. / Sibẽrijâ deva zemi visiêm, kas gribêja. nu uň tad nuôgãja tas kalêš uň tas kaĩmiňš us Sibẽriju. / kas tuŕ nuôgãja, tiẽ palika bagãti. tiẽm zeme bi pa veĨti. / ka mẽs nuôgãjâm savâ mãjâ, ta vaĩrâk ne·kã muḿs nebi kâ tikaî tas ruňcis. / ne·kad vaĩ nepârnãks tiẽ, kas nuôgaĩši pruôjâm. / nu nuôiẽs tã pãde uz Lejniêkiêm, jãduô aûsta drãna. / siẽva a tiẽm bę̂rniêm nuôgãj uz Liẽpãju* [dzīvot]. */ viņa nuôgãja uz Rĩgu piê bę̂rnu. / ej, meitīna, tautīnās, dzīvuo kuoši nuogājusi!* (LFK 1961, 11403) ☐ ***nuoiẽt diẽnẽt*** (arī ***diẽnestẽ, zaĨdâtuos***) – sākt dienēt (bruņotajos spēkos). *kad nuõgãja diẽnę̂t kriêvuôs, ta tuŕ bi ĩsc gũsc. /tã vęcâmãte viņu* [tas ir, zēnu] *dikti pãrstâ. kas viņu abdiẽnês, ka viš nuôiẽs diẽnestê? / kuŕš nenuôgãj diẽnestê, varêja sâkt duõmât pa precêšanuôs. / nãkt kruõņa maîzê – teîc, kad iẽliêk ciêtumâ, kad nuõiẽt zaĨdâtuôs.* // **Apprecēties.** *redzi, Mãdž, taga teû tâc pęļę̂ks vĩrelis (brũdgânaḿ bi pęļę̂ks ûzvaĨks). bûtu nuôgaĩse piê skuõluôtâja, bûtu madama. / Banažu meîta nuôgãja piê viņa pa siẽvu. / cik iĨgi tu ķękuôsiês, ka piê Jãņa nèej? isķękuôsiês uň tuõmę̂r nuõiẽsi. / ej, meitīna, tautīnās, dzīvuo kuoši nuogājuse.* (LFK 1961, 10557)
5. **Aizskriet; aizbraukt.** *tas tâ nuôgãja kâ misiňs pruôjâm, ne rędzę̂t nedabuja. / viņa* [tas ir, ķēve] *tâ nuôgãja kâ luôde. / tas* [puika] *tâ nuôgãja kâ vęĨls aŕ ęňkuri! ka jaû sâkâs vęĨlapę̂da, ta jaû tâ*

teîca. // **Aizbraukt (par transportlīdzekli).** *aũtuô nuõiẽt – nedabuja isiẽt* [uz ceļu]. / *div* [autobusi] *jaû nuôgãj.*

6. Tikt virzītam (?). *bija kuô sũkstîtiês, kad a plûdãm nuôgãja siêns pruôjâm. / ka tev pašam̂ âdas bi, ta tu pavâķi kũrpniêku mãjâs. ta tu zinâji, ka ne·viêns âdas kumâss pruôjâm nenuôgãja.*

7. arī savienojumā ar *zemē.* **Nokrist.** *muteri griẽž viŕsû, laî riteńs nenuôiẽt. / taî* [ratiņa] *spuõles galâ skriêmenis. ta tã spuõle ne·kad nevaŕ nuôiẽt zemê. / nuôgrûda tuõ puĩšeli nuô vęzuma, ka nuôgãja ģeņģeriski zemê. / tâ nuôgãja zemê riteniski viẽ* [vārnas plūkdamās]. / *tuõ kritiênu! nuô vęzuma nuôgãju riteniski zemê.*

8. Noslīdēt, novirzīties. *ka upmalẽ bi sadzîc sniêks, ta puĩkas laîdâs a ragutelẽm, gâzâs uń ripeniski nuôgãja uz lędu.*

9. Izkrist (par visu apmatojumu, apspalvojumu kādā ķermeņa daļā). *tam̂ suniṃ̂ tã vęcâ viĹla vêl naû nuôgaĩse. kâc viņš pluskaĩns isskatâs! / aîtâm bi kašķis. piê âdas tas bi. issitâs tâdas kreveles. tuŕ nuôgãja viĹla. / ka cũku nuõkaû, ta spaĹvu nuõpluciń. nuôiẽt tã spaĹva, ka pluciń. / vistâm nuôgãjuse spaĹva – nuôsę̄rušâs. / viņam̂ nuôgãja mati. uń visu mûžu viņš nuôdzîvuôja a pliku gaĹvu. / puĩkam̂ nuôgãja visi mati. ari diẽnę̂t kriêvuôs nejẽma – izbrãķêja.* // **Nolobīties, nolupt, atdalīties.** *plucinuôt* [zosi] *viŕsas âda nuôiẽt. dęgunam̂ aŕ nuôiẽt tã viŕsas kârta. /* [lopa] *mêle jânuôkveĹlina, ta tã plêve nuôiẽs nuõst. it plêve jaû viņa nav. / ka zaŕnas apvêrte, ta a sâli brucinâja – beŕž. ta nuôiẽt jaû tã gļûde. /* [no nokauta lopa zarnām] *mę̄sli nuõiẽt tik daũdz, ka baîl. / apkârtteķis pîrkstam̂ iêmetiês, sâp. tas tâ aîssâk aûkt uń apiẽt apkârt tam̂ nagam̂. dažreĩz naks nuôiẽt. / ka tiẽ riteņi viêns gaŕ uõtru sabêrzîsiês, ta tã rûse nuôiẽs.* // **Notecēt.** *kad* [vadmala] *bi gatava, ta* [..] *katrs nuô savas puses ruĹlêja slapju. ta aŕ nuôgãj tas liêkaîs ûdeńs. / ta nuô pęĺniêm sãrmu pataĩsija. lêja kârstu ûdeni vîrsûm. ta tuŕ tas sãrms nuôgã, tiẽ pęĺni palika visi uz aûkšu.* // **Nozust (par veidojumiem uz ādas, iedegumu); izbeigties (par ādas slimībām).** *pêc iêkšêjâm slimîbâm* [cūkām] *bi kâdi issitumi, bet tiẽ ãtri nuôgãja. / liêka gaļa uzlaîžâs uz kâdu iêvaĩnuôjumu. ta sadędziń ęlũnu uń apkaĩsa. uń liêkâ gaļa nuôiẽt, uń sadzîst. / taĩsija tâdu smẽri nuô putzẽveles uń taûkiêm. a tuõ ta nuôgãja* [kašķis].

10. Izzust (par priekšmetu īpašībām). [senāk] *iêlika tuõ krãsu lupatĩnâ uń iêlika mîzaluôs. ta nuôkrãsuôjâs ziĹs, kas ne·kad nenuôgãja, ne aŕ mazgâjuõt bruka. / mętu dzives vaĩrâk nebalinâja. aûdu dzives vêl mêrcêja, laî nuôiẽt tas rudum̂s.*

11. Nokust (parasti par sniegu). [rudenī] *ûskrita sniêks. uń vęĺâk, ka nuôgãj aka sniêks, rudzi bi sadîguši. / sniêga buzbulîši dikti agri paûsari* [zied]. *kâ nuôiẽt sniêks, tâ viņi ziêd. / tuŕ a tuõ braûkšanu peĺņâs ne·kas nèisnãca, tãlab ka nuôgãja sniêks.* // **Nožūt (par rasu).** *siênu varês grâpt, ka rasa nuôiẽs.* // **Izkliedēties (par miglu).** *paliêk bišķi gaîšâks. tã biêzâ migla, tiê mâkuôņi nuôiẽt.*

12. Izbeigties (par gadalaiku). *visi kuoki žę̄li raud, vasarini nuoejuot.* (RMM 133537, 47) / *ka nuôgãja ziêma, paûsarî, ka atkusa lędus, ta visa ganîba bi nuôklâta a tiẽm našiêm, stiêbriêm. / tuôgad nemaksâja rubli klât paŕ maĹkas asi, kuô isveda. nuôgãja ziêma, uń maĹka palika šļakâ. / aŕ visu tuõ meža bûšanu slikti bija – nuôgãja ziêma, uń palika nèizvęsti kuôki.* // **Par stāvokli.** *ka te nuôiẽs tas trakum̂s* [tas ir, steidzīgi darbi], *ta runâs.*

13. Novirzīties (uz citu pusi), pārstāt (par lietu, pērkonu, vēju). *us tuõ pusi nuõgãja tas liẽlaîs liêtus uń pę̄rkuõns. / viš* [tas ir, pērkons] *nuôgãja pruôjâm. / nu vaĩ naû kârsc. nuogã tas liêtus citũr. / kâc vẽš iêpûš gada cętũrksnî, tâc pûš visu cętûrksni. laî gań viņ́š nuôiẽt citũr, bet tuôm̧ę̄r viņ́š vaĩrâk piêturâs piê tãs viêtas.*

14. Norietēt (parasti par sauli). *saũle nuôgãjuse laũnagâ, uz vakara pusi. / ka saũle nuôgãjuse, ta tum̂ša nakte drĩz klât. / kad saũle dikti tâda sârkana nuôiẽt, tad jaû ari gaĩda sliktu laĩku. bûs kâc vẽš va kas. / vakarâ nuôgãja sę̄rkana saũlîte, bûs kâc vẽš. / tuõ jaû nê, ne·maz neiêvę̄ruô, kad saũle nuôiẽt. / saũlîte nuôgãj, nevaŕ vaĩrâk strâdât. / vakaruôs nevaîdzêja saûkt nuô dârba mãjâ. ka saũlĩte nuôgãja, ta beîdze dârbu uń gãja mãjâ. / a·diêviņ̂, a·diêviņ̂, saũlĩti nuôejuõt! labrîtiņi, labrîtiņi, uzlęcuõt! / nuoiet saule vakarā, meža galus pušķuodama.* (LFK 1961, 10039)

15. Nostrādāt (visu laikposmu) dodoties darbā (parasti regulāri). *nu es nuôgãju septiņas vasaras* [ganos]. *jâ, trîs vasaras piê viêna saîmniêka uń četras vasaras piê uõtra saîmniêka. /* [dēls] *nuôgãja piê saîmniêka diênasaĹgâ. / astuôņus gadus aka nuôgãju pa meîtu.* // **Pavadīt kādu laiku, mācoties (mācību iestādē).** *es nuôgãju trîs ziêmas skuõlã. vasarã gãju ganuôs piê saîmniẽka.*

16. Vieglprātīgi, izšķērdīgi dzīvojot, nonākt materiālās grūtībās, nabadzībā. [cilvēks] *tâ nuôgãjis, ka nuôdziêvâta visa naûda.* ✧ ***nuoiẽt nuo graûda*** – nonākt nevēlamā stāvoklī (piemēram, trūkumā, nabadzībā); pagrimt. *tas vĩrs a savu sliñkuô dziêvâšanu nuôgãjis pa·visam̂ nuô graûda.* // **Nonākt kādā (piemēram, slimīgā) stāvoklī.** *nu galîgi nav veselĩba. nu jaû es ęsu tiktâļ nuôgaĩse, ka maň jâiẽt uz mežu.* / [cilvēks] *skrêjis, gãjis kâ traks, uň nu nęsuôt ne laba nabaga. tig dikti nuôgãjis i.* ☐ ***nuoiẽt buõjâ*** – zaudēt dzīvību. *šijuôs laĩkuôs jaû tiêšâm ne·viêns cilvęks, es varu teîkt, labâ nâvê nenuômĩrst, cik viš nuôiẽt buõjâ tâ – pa ceļiêm.*

17. Kādu laiku valkāt (apavus, apģērbu). *viênu vasaru nuôgãjuse tikaî ęsu, bet kulnes pa·galam̂, jâmęt tupeles laũkâ.* // **Valkājot kļūt neizskatīgam, neizturīgam, arī nederīgam (par apģērbu, apaviem).** *tãs bikses tev dikti nuõgãjušas, nuõnęsâtas.*

18. Tikt atdotam. *tiẽ* [vecie priekšmeti] *jaû visi nuôgãjuši.*

19. Nolidot. *puĩks tâdu liñgu taĩsa. te viņu sâk spridzinât, viš tâlu nuõiẽt.* / *puĩšis meta tuõ bulĩtu, tâlu nuôgãja.*

20. Izdot skaņas. *tuŕ* [tas ir, purvā] *caũrumi bi,* [iekritušais] *nuôgãja buŕ, buŕ!* // **Atskanēt.** *cic tuõ pâtagu tik tâ švitinâja. ta tâ nuôgãja – plikc!* / *us pašu čupru saķeŕ liẽlu šķeriẽnu matus uň vęĺk, uň nuôiẽt – klakc! tas i, ka kaklu nuõlaûž.*

21. Nošķīst, nošķilties (par dzirkstelēm). *tâ sasitu piêri, ka gaŕ acîm dziŕksteles viẽ nuôgãj.*

nuoiẽties v. **Kļūt vājam, nogurušam (piemēram, daudz strādājot).** [meita] *pa·visam̂ šlaňka nu i, tâ nuôgãjsiês.*

nuoilĩdzināt v. **Paildzināt; aizkavēt.** *suôlija liẽlu peļņu, uň nu ne·kã. iskaķinêja tik laĩku, nuôilĩdzinâja tik.*

nuoiňdēt v. **Nonāvēt ar indi.** *tuõs žuŕkus bi grũti nuôiňdęt.* / *tag i tâdi lîdzekļi, kas palîdz tãs mušas nuôiňdęt.* / *nuôpiŕka tâdu iňdi, ta tuõs prusakus nuôiňdêja.*

nuoiňdēties v. **Nonāvēties ar indi.** *tuõ ziẽpakmeni piŕka. tas bi dikti êdîks. a tuõ varêj nuôiňdętiês aŕ.*

nuoiňgt, reti ***nuoiņģt*** v. **1. Nosalt.** *puĩšelis pârnãca nuô ęzęra tâ nuôiňdzis, ka nevarêja ne isrunât.* / *nuôiňdzis, nuõsalis, ka dęguňs sęrkaňs palicis.* / *nuôiňguši zili tiẽ bęrni.* / *tik aũksc, ka taĩsni vaî nuôiňkt vaŕ. vakaŕ nuôiňgu.* / *rãceņus mazgâjuôt, nuôiňga visas ruôkas.* / *viš* [tas ir, zēns] *tâc nuôsalis, viņam̂ aũksc. viš tâc nuôiņģis viẽn i, drębinas.*

2. Novārgt; kļūt slimam. *tas* [vīrs] *i nuôvãrdzis, viš gaň·drĩz jaû sprâkst nuõst – nuôiňkst.* / *viš i tâc slimîks. mûžîgi viš tâc pavãrdzis viẽ staĩgâ, nuôiňdzis tâc.*

nuoiŕt, arī ***nuoiĩt*** v. **Kļūt tādam, kas zaudē saistījumu (par valdziņiem).** *taî zęķeî nuôiris valĩks.*

nuõjas, arī ***nuõjis*** adv. **1. Blakus; rindā.** *Piêkšęņu buõte uň Majuõru buõte bi nuõjas – piê ceļmalas – viêna piê uõtras.* / *rãceņus sastãdija nuõjas riňdâ – citu aîs cita.* / *silines – tãs* [sēnes] *tâ kâ pupĩnas aûg nuõjas viẽ.* / *nuõjas – tas i riňdiņâ, blakâm cic piê cita.* / *aŕ tik nuõjis viẽn gaŕ ežmali! ta vagas bûs taĩsnas.* / *tâ sastãdîši tuõs kuôkus nuõjis.*

2. Pēc kārtas, neko neizlaižot; no vietas. *êd nuõjas* [biezputru], *nuô malĩnas!* / *jem̂ nuô daîkta! tas aŕ i nuõjas – nuô viênas viêtas.* / *bija viêtas, kuŕ pękas varêja nuõjas griêst.* / *nuõjis visi bęrni dabuja pa siẽra gabalam̂.* / *vaîg ravęt tãs duôbes nuõjis visas.* / *nu mums būs visiem nuõjis* [Nīcā] *ar jaunuo, gaņuo pâtagu.* (ME II 791)

3. Bez pārtraukuma. *es vaĩ tâ nevaru nuõjis viẽ dziêvât. maň vaîg pãrtraũkumu.* / *tâ gadi aîzgaĩši nuõjas, piê viêna saîmniêka dziêvâjuôt, ka vęcum̂s ari klât.*

4. Arvien; vienmēr; nepārtraukti. *viš* [tas ir, dēls] *te nestãv nuõjis viẽn – viš te atnãk tik lîdzęt tuõs rãceņus jęm̃t.* / *ja kârtîgi guôvi neslaûc nuõjis, ta guôvi piẽns vaŕ isknist.* / *mãte nuõjis viẽ teîca, laî jelĩ ejuõt tuõ krustamãti raũdzît, – guluõt slima.*

nuojât v. **Ilgāku laiku, daudz jājot, ļoti nogurdināt (piemēram, zirgu).** *laî tevi liêtuvęns nuôjâtu!*

nuojâties v. **Ilgāku laiku, daudz lēkājot, kļūt vājam (piemēram, par dzīvniekiem).** *tuõs tękulîšus bes rũnîšanas vasaru nevaŕ laîst ganuôs. ta nuôjâjušiês lidz rudenim̂ kũdi.*

nuojaûkt v. **Jaucot noārdīt, likvidēt.** *piŕmâk tuõ vęcuô mãju nuôjaûca nuõst.* / [veco māju] *viênâ diênâ nuõjaûca uň pudrameňti izraka visu.* / *tã baznĩca taga mazâka, tuõ viênu galu nuôjaûca.* / *tuõ mãju nuôplêsa, senâk nuôjaûkt neteîca.*

nuojaûst v. **Neskaidri, aptuveni izjust (ko gaidāmu, arī esošu).** *es jaû nuõjaûšu nuô tãs runas viẽn – tu mani lĩdzi baznîcâ nejem̂si.*

nuojaũta subst. **Nepietiekami apzināta, nevalodiskā uztverē pamatota neskaidra izjūta par ko gaidāmu, arī esošu; iedvesmas radīta doma.** *es jaû nuôjaûtu, ka bûs nelabi. maṅ jaû tâda nuôjaũta bî. / maṅ tâda duõma bi, tâda nuôjaũta.*

nuojẽgt v. **Noprast; aptvert.** *nevaru labi nuôjẽkt. / tas tâc duṁš ciĺvệks. viṅš nenuôjẽkst, kuô viš padara. / ka ta kâ aṁpeĺmanis runâ uṅ viṅš nenuôjẽkst, kuô viṅš runâ, ta teîc – kuô tas tuŕ gręzâjas! / tas jaû ne·kã nejẽkst, tas jaû it ne·kã nenuôjẽkst.*

nuojeṁt, arī ***nuojeṁt***, ***nuoṇeṁt***, ***nuoṇeṁt*** v. **1. Ņemot novirzīt (nost no kurienes ko uzliktu, pieliktu u. tml.).** *tũlīt kâ jûgus nuôṇẹṁ, tiẽ iŕ jâpakaŕ skũnã. / us ķẹkatãm maṁma bi visus tuõs* [sakarinātos] *kažuõkus nuôṇẹ̃musi. / ratiẽm nuôjẽma lubas. / brũti gãja nuôjẹṁt vaîṇagu. tã bi tã mičuôšana. / mīlệdams es nuoṇẽmu sẽrdienītes vainadzīnu.* (LFK 1961, 11005) / [nokauto cūku] *nuõleî aŕ ûdeni – ka nuõjẹṁ nuô uguṅs, ta apleî aŕ ûdeni. / ka kâdu pusstuñdu* [aplietie rudzu milti] *i stãvêjis, ta nuõjẹṁ tuõ sẹgu uṅ isklapê a tuõ pašu miêturi. / diêz vaî tik aûkstu varês sakacệtiês nuôjẹṁt tuõ maîzes kukuli?* ☐ ***nuojemt*** (arī ***nuoṇemt***) ***mẹ̃ru*** – nomērīt (ko). *nu negũṇuôjiês! stãvi, kâ vaîg! nuôjeṁšu mẹ̃ru, laî vaŕ pašũt prakus. /* [drēbnieks] *mẽrij, nuômẽrij, nuôjẹṁ visu platumu, visu. / vaîdzêj nuôṇẹṁt mẹ̃ru uṅ ustaîsît šniti.* // **Atvienot, atdalīt un (parasti ar rokām) novirzīt (nost no kurienes ko piestiprinātu, savienotu).** *tã veŕpêja nuôjẽma nuô tã buñta pa guŕkstîteî. / ka satiṅ diêgu kamuôlâ, tiṅ viênu uz uõtru viŕsûm, laî iznãk paaûkstinâjuṁs. tuõ saûc pa cẹlu. tuõ vaŕ ari nuôjẹṁt nuô kamuôla visu kuõpîgi.*

2. Atdalīt nost ar kādiem paņēmieniem (piemēram, vielas kārtu, kā virskārtu, apvalku). *senâk tik a tuõ krejuôšanu tika galã – nuôkrejuôja, nuôjẽma kreîmu. / ka* [krējumu] *nuôjẽma nuô viŕsas, ta tik sviêstu varêj istaîsît. / ka taṁ piẽnaṁ jaû šẽrve pa viŕsu, ta nuôjẹṁ. /* [zosis] *iššķêrde,* [..] *kãjas nuõplucinâja uṅ nuôjẽme viŕsêjuô âdu. tĩra palika. / tad* [no nokautā dzīvnieka] *dẹsas ṇẹṁ uṅ nuõṇẹṁ gļûdi – ta tâ pamiŕkuse. /* [izmērcētās ādas] *tĩrija. tuõ spaĺ̃vu visu nuôṇẽma zemê. / tã miza* [*zuoķerim*] *nuõjẹṁta, zariṇi baĺ̃ti visi.* // **Būt par cēloni tam, ka (kas, piemēram, vielas kārta) atdalās.** *tiẽ miĺ̃ti i cilẹñdrệti – caũr cileñderu tuõ sẹ̃nalu nuôjẹṁ. / piŕmuô sâli nuôjẽma mẹñciêm. paturêja* [ūdenī] *diênu uṅ nakti. / ka lêja* [*ļẹrgu*] *caũr smiĺ̃kti uṅ uôglẽm – liẽpas kuôka uôglẽm, ta nuôjẽma tuõ pũzuli. ta bi piĺ̃nîgi skaîdrs. / bẹ̃rzi priêkš dârza naû labi. tas nuõjẹṁ visu zemes labumu. / a mãrrutku lapâm mazgâjâs piŕtî. tas nuôjẽma iẽdẹgumu. gribêja, laî bûtu baĺ̃c.* // **Atdalīt (ko, parasti locekli) no organisma (operējot); amputēt.** *taṁ vĩraṁ bi operãcija – nuôjême plaûšu galu. /* [tēvam] *iêmetãs gañgrĩns, nuôjẽma kãju.* ☐ ***nuojemt*** (arī ***nuoṇemt***) ***asinis*** (arī ***aseni***) – ar īpašu instrumentu nosūkt asinis (piemēram, analīzei). *nu maṅ pêc nuôjẹṁ asini. maṅ tâc veselîks asiṅs kâ jaûnaṁ ciĺvệkaṁ. / nuôṇẽma tuõ aseni, siŕde lẹc kâ traka.*

3. Paralizēt (ķermeni, tā daļas). *tas i šļakas nuôjẹm̃c ciĺvệks. pa šļaku saûca vẹcuôs laĩkuôs, tag paralĩze. / šļaka nuôjẽma va nu kãju, va ruôku, va viênu pusi. / vẹcuôtẹ̃vu bi nuôjẹ̃muse šļaka – nevarêja paiẽt.* / [tēvam] *uz·reĩz nuôjẽma labuô pusi šlaka. / tâ es ẹsu tâ nuôjẹm̃c nuô nẹŕvu.*

4. Panākt, būt par cēloni, ka izbeidzas, izzūd, arī kļūst vājāks (fizioloģisks vai psihisks stāvoklis). *ka sâpêja galva, piêlika mãrrutku lapas. ta nuôjẽma visas sâpes. / šĩ bûs tã dzeĺ̃zu zâle. ka sapuṁpst, ka tãs lapas piẽliêk piê puṁpuma, ta nuõjẹṁ. / rudzu miĺ̃ti* [augonim] *nuôjẹṁ tuõ kârstumu, mẹdus isệd, laî neaûg liêkâ gaļa, tas tĩra. / aũkstus apliêkamuôs* [lika]. *uṅ vaîdzêj aũkstu rûgušpiẽnu* [dzert], *kas akaĺ kârstumu nuõṇẹṁ. /* [kādu augu] *tâ sasit uṅ ta liêtuô, ka luõpiêm kaû kas sasisc. ta nuôjẹṁ labi teṁpeŕtũru. / mẽs saûcaṁ dzẹguzîte. viṇa nelaba – nuôjẹmuôt luõpiêm spệku. / diêvkuôciṇi jaû obligãti bi piê vẹcâs mãjas. tâ jaû teîca, ka iẽt garâm, ta a ruôku tâ jâpãrlaîž. ta nuôṇẹṁ visu tuõ sliktumu.*

5. Novākt (kā, parasti dārzeņu, augļu) ražu (parasti ar rokām). *rudeṇiêm rãceṇu taĺ̃ka, vaîdzêj rãceṇi nuôjẹṁt. / vaîdzês jaû iẽt nuôjẹṁt tiẽ rãceṇi. / senâk jaû aûdzêja uṅ pĩpâja* [tabaku]. *tãs lapas nuôjẽma, savẽra us šṇuõri uṅ sažâvêja. / šituõs* [biškrēsliņu] *ziêdus visus nuôjẹṁ uṅ ta sakaĺ̃tê, uṅ ta samaĺ̃ tâdâ puĺ̃verî.* // **Panākt, ka tiek novākta raža.** *šuôrudeṅ ãtrâk nuôṇeṁs tuõs laũkus.*

6. Izveidot tirdznieciskus sakarus (ar kādu), lai ko iegūtu. *bi tâdi zuvu radi, mẹñcu radi. viêna saîmniêcîba nuôjẽma kâdu, kas piêgãdâ.* // **Nopirkt.** *guôvu turệtâjiêm bi katraṁ sava kuñde, kas nuô viṇiêm* [pienu] *pastãvîgi nuôjẽma.*

7. Izņemt (ko, piemēram, naudu no bankas). *tuôreĩz tẹ̃s nuôṇẽma* [naudu algām] – *katru diênu divdesmit piêci, seši vĩri strâdãja. / tuõ* [naudu] *maṅ nuôjême peŕmeñderi uṅ samaksâja.*

8. Atbrīvot (no amata, pienākumiem). *viņu tâ iêsaûkuši pa brañtmajuõru tâ·pat kâ vęcuôs laĩkuôs. viš lidz šim̂ laĩkam̂ bi. nu tik viš nuôjęm̃c. / visu laĩku viš velĵ bi* [ugunsdzēsējs], *velĵ lidz šim̂ laĩkam̂ bi. nu tik viš nuôjęm̃c, nevar̂ rędzę̂t.* ✧ ***nuojemt kules*** novec. – panākt, ka nav jāiet strādāt muižā (?). *paldies tautu dēlīnam – tas nuojēme manas kules, manas darba nedēļīnas.*

9. Iesaukt (aktīvajā karadienestā). *nekrûtis i puĩsis, kas nuôjęm̃c kriêvuôs. / ta meîtas varêja šņaũkât, ka pulĵku puĩšu nuôjême kriêvuôs. / ka te ûznãca šitaîs karŝ, ta tas nu isputinâja visu* [vietējo orķestri]. *ta* [vīriešus] *nuôjęm̃a karâ. / Pęteri nuôņęm̃a zalĵdâtuôs. sâp sîrc.*

10. Nofotografēt. *męs nãcâm aîzmugurê. ta mũs nuôjęm̃a.*

nuojem̃ties, arī ***nuojem̂ties***, ***nuoņem̃ties***, ***nuoņem̂ties***, novec. ***nuosajemt(ies)***, ***nuosaņemt*** v. **1. Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz darboties, strādāt, pūlēties.** *viš* [tas ir, kaimiņš] *nuõsajęmas a savu laĩvu. / kuô tu tik daũdz nuôjemiês a tuõ dârzu? / kuô tu tig daũdz vari nuôjęm̃tiês a tuõ ciñdu adîšanu! laî labâk ada vęcâmãte! / maňs tę̂vs gaň a kaŗuôšu grepšanu nenuôjęm̃âs. / aŝ êdiêniêm daũdz nenuôņęm̃uôs. kas bij, tuõ vãru.* ☐ ***nuojemties ar blêdībām*** – blēdīties, darīt blēņas, slinkot. *diêdelĵniêks i tâc sliņķis, a tâdâm blêdîbâm viẽn nuôjęmâs.* // **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz rīkoties, darboties, apkopjot, aprūpējot, arī mācot (kādu).** *mãteî jaû naû laĩks a viņu* [tas ir, bērnu] *nuôņęm̃tiês. / mũsu* [ansambļa] *vadîtâja jaû a tiẽm bę̂rniẽm a nuôjęmâs.*

2. Nofotografēties. *męs nuôbraûcâm Liẽpâjâ nuôjęm̃tiês piê Bokuma. tuŝ męs biĩdêjâmiês piê Bokuma.*

3. novec. **Noņemt sev (ko).** *tautiets lūdza meitu tę̂vu, cępurīti nuosaņēmis.* (LFK 1941, 148) / *nuosaņēmis cępurīti, nuost migliņu vēcināju.* (LFK 1961, 10040) / *lîka lapsa taûri pûta, kalĵnînâ stãvę̂dama. ciêma praûls klaũsijâs, cępurîti nuôsajęmis – tâc vęc puĩsis, tuõ pa praûlu saûca.*

nuojęmums subst. **Rezultāts →** ***n u o j e m t*** **(1).** *atsaskatu apakaļ, kas raud žę̂li pakaļā* [..] *raud ir jauna līgavina* [..] *par vaiņuka nuojęmumu.*

nuõjis. Sk. *n u õ j a s .*

nuojûgt v. **Atbrīvot no iejūga (darba dzīvnieku); izjūgt.** *nuôjûdzuôt zirĝu, pirmâk vaîg adgruôžât gruôžas. / kad zirĝus nuôjûdz, ta laîž iẽt isvârtîtiês. / zirĝi, ka nuôjûdz, ta vârtâs. zirĝus laîž isvârtîtiês, ka nuõjûdz. tâ viņi mas kuô vârtâs, a·viên nuõjûkti tik. / ka zirĝks bî nuõjûkc, ta piê apaûšiêm palika pavada.*

nuojume, retāk ***nuojums*** subst. **Vieglas konstrukcijas celtne ar jumtu vai jumtveida pārsegumu uz balstiem, ar sienām vai bez tām.** *braks bi tâda nuôjumîte virŝû* [siena kaudzei]. *viš us četriêm stabiêm bi. uň tad viņu cêla aûkšâ. izbâza viênu bulĵtu, uõtru. ka siêna paliêk mazâk, bulĵtas jęm̂ nuõst.* // **Šāda piebūve pie ēkas sienas.** *muňs i nuõjumîte te piê šķũņa. nuô juňta pažuõbeles viņš sâkas. / nuõjume bi staļļa galâ, ku tãs staļļa duris. / nuõjume i piêbũve piê staļļa sãna. / vãgũzis i, ku ratus iêbraûc. viš šķũņa galâ aŝ varŝ bût piêbũvęc, varŝ bût ari tâda nuõjumîte. / te nuõjumâ sakabinâtas visas zirĝuliêtas. / ziêmi beîdzuõtiês, visas ragavas saliêk citu us citu nuõjumẽ.*

nuojuňt v. **Noklāt (jumtu) ar segumu.** *Nîcâ bi maz tik zęmi nuõjuňti juňti.*

nuokabināt v. **1. Noņemt, atdalīt nost (ko uzkabinātu, piekabinātu).** *palîdzi nuôkabinât tãs dęsas nuô paruõves! / vaî tu varêsi kacę̂t tik aûkstu piê griêstu nuôkabinât tuõ sĩpuôlu buñtu? / tik aûkstu iẽsista nagla, ka nevaru atkacę̂tiês nuõkabinât laňpu.*

2. Sakārt (ko visapkārt). *nuõjis viẽn bi nuôkabinaîši klẽtes siênu a męñciêm.*

nuokabināties v. **Atdalīties nost (par ko uzkabinātu, piekabinātu).** *ka a kâsi smêla ûdeni nuô akas, tuŝ bî knabis. ta tas spañnis nevarêja nuôkabinâtiês. / ka nuôknabinâjâs tas spañnis, ta dabuja ķęksę̂t ârã nuô akas.*

nuokacēt v. **Noņemt.** *nuõkaci tuõ piẽna spañneli nuô plaûkta! / nuõkaci maň tuõ susekli nuô krâsnes!*

nuokaĩsīt v. **Kaisot (ko) virsū, pārklāt (visu kā virsmu vai tās lielāko daļu).** *meîtas sęzdiênu nuôslaũcija tĩrus takus uň nuôkaĩsija a balĵtâm smilĵktêm. / tâc glum̂s tas taks nuômĩc, sklidêja kãjas. nebi nuôkaĩsîc. /* [karašai] *leî virŝû biêzâku kreîmu, nuôkaĩsa bagâtîgi a cukuru. /* [baļļā] *nuôliêk* [gaļas] *gabalus. piêpilĵda pilĵu viênu kârtu. pãrkaĩsa a sâli, tâ stipri nuôkaĩsa a sâli.*

nuokaĩtēt v. **Ar savu (parasti neapzinātu) rīcību, izturēšanos izraisīt ko nevēlamu, nodarīt ļaunumu (kam).** *sasvîda, iêdzêra aũkstu ûdeni uň nuôkaĩtêja sev – sâp kaklis.*

nuokaĩtināt v. **Ar savu izturēšanos, rīcību, runu panākt, ka (kādā) izraisās dusmas, liela nepatika.** *tas puĩšelis a savâm blêņâm mani nuôkaĩtinâja pa·visam̂. / ka tâdas nepatîkamas duõmas irâd, nuôkaĩtinâc, ta sa-ĩgušu ǵĩmi rāda.*

nuokaĨbīt v.; reti. **Norunāt; noskaitīt.** *nuôkaĨbija pātarus – kâdreĩz mana vẹcâmāte tâ teîca. / ĩsti nîceniêki neteîca nuôkaĨbît. tas i rucavniêku vârc. / kâ kaĨbît nuôkaĨbija. tik iĨgi runât viênâ runâšanâ!*

nuokaÎne subst. **Neliela kalna slīpa nogāze; šādas nogāzes apakšējā daļa.** *sûmîdze – tã tâda smaÎka, sîka zâlîte. viš tâc ẹzẹra pļavâs aûg, nuôkaÎnês.*

nuokaĨpināt v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz kalpinot (kādu), ļoti nogurdināt (to).** *nuôdziêvinât i pa daũdz nuôkaĨpinât. / citi stiprâkiê puĩkas skuõlâ nuõkaĨpina mazâkuôs.*

nuokaÎst v. **1. Kalstot aiziet bojā.** *pêc pāris gadu nuôkaÎta tãs âbelîtes viêna pakaĻ uõtri. / nezinu, kãlab iêsâkuši tiẽ vîtuôli nuôkaÎst? / paûsari kuôkiêm nuôkaÎtušuôs zarus vaîg atlaûst, laî jaûniêm zariêm rũmes aûkt.* // **Kļūt sausam (par augiem, to daļām).** *varî raût rãceņus, kad vîtes nuõkaÎtušas. / liniêm labi jâļaũ nuôkaÎst, tad varî viêglâki nuõsist. / labi nuôkaÎtušus linus viêgli mīstît. / labîba vêl naû nuôkaÎtuse. / šuôgad tiẽ rudzi labi nuõkaÎtuši. / tas siêns nebî veĨ tâ ĩsti nuôkaÎtis. / zîrņus nevarî ļaût pa·visam̂ nuôkaÎst uz laũku. ta tiẽ izbîrst, raûjuôt zemê. / aiz kalniņa lejiņā nuokaltusi griķu druva. tā nuokalta puišiem mēle, par meitām runājuot.* (LFK 1818, 389)

2. Ļoti sakalst, sacietēt. *rijâs plãnu nuôstam̃pâja nuô mãliêm. viš tâ nuôkaÎta. / vẹcaîstệs tãs pavãrnes aĩzgreba. ka nuõkaÎta, ta nuôlĩdzinâja. /* [seskam novilkto ādu] *piêbâza arî aûzâm, laî liẽlâks isskatîtuôs. uñ lika, laî nuôkaÎst. / pêdêjaîs kukulis bi nuôkaÎtis, stãvệdam̂s klẽtî us plaûktu. / ûdenî iêberî nedaũdz sagriêstas nuôkaÎtušas maîzes uñ vãra.*

nuokaĨt v. **1. Kaļot (metālu), izveidot, izgatavot (priekšmetu); izkalt.** *saîmniêks lika nuôkaĨt kašeļus rãceņus raût. / kalẽš nuõkala kašeļus, laî rudeni i, kuô raût rãceņus. / a kruķi izgrâbe tãs uôgles. pašiêm nuô kuôka taĩsîti* [bija]. *ta sâka nuõkaĨt. / jaûnaîs zîrks isrâva arî zuôbiêm miêtinu nuô zemes. miêtĩns bi kuôka. vaîdzês nuôkaĨt nuô dzeÎža. / kalêja darîps – nuôkaĨt ratus, ragus uñ apkaĨt zîrgus uñ citas liêtas.*

2. Kaļot noklāt (visapkārt vai vietumis) ar metālu; izrotāt ar apkalumiem. *mãtes lãde bi mẹĨliêm dzeÎžiêm nuôkaĨta, mẹĨli krãsuôti dzeÎži, lãde brũna.*

nuokaÎtēt v. **Kaltēt un pabeigt kaltēt.** *taga zaļu labîbu pļaũn uñ kaÎtê. senâk jaû nuôkaÎtêja saũlê. / cikuõrijas stiñgri nuôkaÎtêja, bet nevarêja sagruzdinât pa·visam̂.*

nuokaĻķuot, arī ***nuokaĻķēt*** v. **Kaļķot un pabeigt kaļķot.** *nuôkaĻķê tuõ siênu. maĩs tệs us kâdiêm svệtkiêm nuôkaĻķêja siênu. tam̂ kaĻķim̂ piẽnu piêlej, ta nekrãsuô. / krâsni nuôkaĻķuôja baĨtu.*

nuokam̃pt v. **1. Kampjot paņemt.** *vaîdzês nuôkam̃pt liẽlâku gaļas gabalu. gribu ệst.*

2. Noķert. *kad es tuô puĩši nuôkam̃pšu, tad nebûs pa juõkiêm! kuô liên piê manas Mades!*

nuokañtēt v. **1. Panākt, ka (kas, kāds) sasvēries, atrodas uz sāniem vai guļus.** *jâpaskatâs, kâ tuõ vẹzumu varês nuôkañtệt garî zemi. / ka dabũs nuôkañtệt garî zemi tuõ buĨli, ta jaû vedîsim̂ ari.*

2. hum. **Noķert.** *nu nuôkañtêja tuõ puĩšeli! nu bûs pêriêns.*

nuokapāt v. **1. Kapājot, cērtot atdalīt.** *te tiẽ krũmi jãnuôkapâ, laî paliêk klaja viêta.* // **Ar pūlēm, arī pavirši, nemākulīgi nopļaut.** *ja bî tâc nemâkulîks pļãvẽjs, ta tik tâ nuôkapâta bija tã labĩba. / par gabalu es pazinu jauna vīra pļāvumīnu – baltajam ābuoliņam gali vien nuokapāti.* (LFK 1961, 10641)

2. Vairākkārt spēcīgi sitoties (pret ko) ievainot, radīt bojājumu. *siêtavas siĨdija liêlus. uñ sệrkanuô liñdruku pastuõte nenuôkapâja liêlus.*

3. Triecoties (pret ko) sabojāt, iznīcināt (to) – par lietu, krusu. *mum̂s liêtus nuôkapâja labĩbu. / krusa nuõkapâjuse svikliêm lapas. / krusa nuôkapâja nelaĩkâ labĩbu.*

nuokapelēt v. **Nozvejot ar *kapeli*.** *pagãjušuô nakti nuôkapelêju kastu mẹñcu.*

nuokaplēt v. **Ravēt, iznīcināt (nezāles) ar kapli (kādā platībā); ravēt, atbrīvot no nezālēm (augus).** *nuõkapleîši šuõ gabalu, varat iẽt kaplệt tuô uõtru. / šuôdiên isiẽsim̂ tãs biẽtes nuôkaplệt.*

nuokâpt v. **Norāpties, norausties lejā, zemē (no kurienes, kur, uz kā u. tml.).** *ku tu tik aûkstu ussadrepelêjiês, ka nevari vaĩs nuôkâpt!*

nuokarāties, novec. ***nuosakarāties*** v. **Karājoties būt brīvi vērstam, stiepties uz leju (no kurienes, pār ko, līdz kurienei u. tml).** *bệrzam̂ nuôkarâjas čuõkaraĩni ziêdi. / kâ tãs pavadas nuõsakarâjušâs! piẽsiên ciêtâk! / ziêmâ kažuõkus viÎka uñ ta tuõ drãnu sêja tâ klât, laî smukâki bûtu. ta sasêja te tâ ga kaklu, uñ tiẽ stûļi nuõkarâjâs pãri purîniêm. / ari šnuõrâ savệrtas*

[kūpinātas zivis] *dažreĩz bija. ta* [tirgotājam] *viřkne nuõkarâjâs lidz praka malaî.* // **Būt tādam, kas ir brīvi, arī slābani izstiepts, vērsts uz leju (no kurienes, pār ko, līdz kurienei u. tml.)** – parasti par locekļiem. *ja cũki aste stãv uz zemi nuôkaraîsês, ta viņa i slima.* // **Būt bez nepieciešamā sprieguma un noslīdēt uz leju (par ķermeņa daļām, parasti par ādu, muskuļiem).** *braňks nuõbaruôc tas buĨlis, tâda liẽla mãrksle pakaklê, nuõsakarâjiês tas ļumum̂s, tiẽ taûki. / luõpiêm tuõ nuõkarâjušuô âdu saûc pamařkslis. / tãs* [gaiļa] *aûsis tâdas gaļaĩnas, nuôkarâjas uz zemi. / vistaî aûsu ļipas nuôkarâjas. tãs tâdas dzęĺtęnas, tâdas pašas gaļaînas kâ sekste. / plũraĩnas zuôses bi tâdas a tâdâm vaļîgâm spaĨvâm. tãs bî tâdas luôkanas, mîkstas. tãs nuôkarâjâs pãri tãm lĩdzęnâm spaĨvâm. tãs lĩdzęnâs i ciêtas.*

nuokarenis subst. **Tas, kas ir nokāries.** *vaîņaguôs arî blakus tãm liẽlajâm zĩlêm bij tâdi nuõkarenîši, kas šũpâjâs. tuõs arî saûca parî pliterĩniêm.*

nuokarẹns, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir nokāries.** *uspiřksteņi* (*tas i* [auga] *grãmatas vârc*) *i tâdi – ziêdiņi nuõkarẹni, gaĺs i plakaňs uň caũrs. viņu saûc ari pa zvaniņiêm. / asparãgõ jaû arî tâc nuõkarẹňs, tiẽ ziêdi tâ karâjs.*

nuokarināt v. **Karinot (ko) klāt, virsū, pārklāt (ar to visu kā virsmu vai tās lielāko daļu).** *mãte bi nuõkarinâjuse visu klẽtes pažuõbeli a męñciêm, laî žûst.*

nuokarsēt v. **Karsējot panākt, ka (priekšmets, viela) sasniedz augstu temperatūru.** *a pletĩzeri pletêja. tas bi nuô tęraûda, čuguna – nuô dzeĺža, kuru nuôkarsêja ugunî. / ja grib izdedzinât caũrumu, tad i dedzîkla – nuôkârsęc stiẽnis.*

nuokarsēties v. **Nokarst.** [pirms Jāņu vakara] *pirtî jãsanęs ûdeņi, jãkurina, laî nuôkarsẽjas akmeņi.*

nuokarst v. **Ļoti sakarst (par cilvēkiem, dzīvniekiem vai priekšmetiem).** *šuôdiên tâ saũlê nuôkârsu, ka sviêdri tek. / pirc krâsns piĨdîta a uõļiêm. tiẽ nuôkârst.*

nuokãrt v. **1. Brīvi, nesasprindzinot noliekt, arī izstiept uz leju (ķermeņa daļu).** *tas zirks stãv, gaĺvu nuôkãris, nèęd. sâcis sanĩkt. / ja viš* [tas ir, gailis] *nev viňnêjis, ja viš i asenaîns nuôsisc, ta viš, gaĺvu nuôkãris, mûk. / ai nama tēvīni,* [..] *visi tavi kumelīni nęęduši, nędzęruši, staigā, ausis nuokāruši.* (LFK 9, 31) ✧ ***nuokãrt dęgunu*** – būt bezcerīgam. *durnęt i dęgunu nuôkãrt, gaĩdît.*

2. Karot (ko) klāt, virsū, pārklāt (ar to visu kā virsmu vai tās lielāko daļu). *visas siênas namâ nuôkãruši a zirgu liêtâm. / visi žuôgi bi nuôkãrti a tãm slaûktuvêm, ka ismazgâj. ka isslaûca, vaîdzêja ismazgât.*

nuokãrties, novec. ***nuosakãrties*** v. **Būt tādam, kas ir brīvi, arī slābani izstiepts, vērsts, arī noliekts uz leju (no kurienes, pār ko, līdz kurienei)** – par ķermeņa daļām. *tam̂ zaķîtim̂ tâdas nuôkãrušâs aûses. / tam̂ tâda liẽla mãrksla kaklâ – us ciĺvęku arî teîc, kam̂ tâc nuôsakãriês kakls. / pakãjîte jaû tâda nuôkãrusês ciêta viĨla. tã us tãm* [aitas] *ķeňklêm. tuõ* [vilnu] *saûca pa pakãjêm. tã bi tâda juô ciêta viĨla.*

nuokârtuot v. **1. Kārtot un pabeigt kārtot (piemēram, darījumu, pasākumu).** *visa tã darîšana bî jânuôkârtuô Liẽpãjã. / maksâšanâm visâm jâbût nuõkârtuôtâm. / duõmâju, ka viss bi nuõkârtuôc, bet nebija vis – tuõ liêtu tik viêgli nevarêja nuôkârtuôt. / tad jaû bi* [brauciens] *seň piẽteîkc. pases bi iẽduôtas uň viss nuõkârtuôc. uň tad nevarêj atteîktiês.* // **Izveidot, nodibināt noteiktu kārtību (piemēram, kādā norisē).** *tuŕ* [pļavā pavasarī] *nãca ûdeňs tâ ka vęĨls. bet tag vaĩs tas nav. tag viss i nuôkârtuôc citâdâk. / spĩdzmane i ķêķine – pa tuõ ķêķini pãrâka, kas visu nuôkârtuô uň nuôrîkuô. / ka kâda guôve meklêjâs iẽpriêkš, ta laîde pãri. pêc devĩņâm diênâm viņa meklêjâs aka. uň tâ nuôkârtuôja visu, kâ kuŕš gribêja.* // **Izveidot (piemēram, dokumentu) atbilstoši nosacījumiem, noteikumiem.** *liẽla ķępa bija a tiẽm dokumeňtiêm, kamęr nuôkârtuôja peňziju. / izgãjâm kuŕsus, nuôkârtuôja papĩrus. uň bîjâm kapteĩņi te. / liẽla darîšana, lîdz visus tuõs lĩgumus nuôkârtuô.*

nuokârtuoties v. **1. Izveidoties, nodibināties noteiktai, parasti vēlamai, kārtībai (piemēram, kādā norisē, organismā); tikt nokārtotam.** *tuŕ* [ezermalā plostnieki] *varêja iêlîst piê vakteniêka būdâ sasiĨdîtiês. ta es biju apmêrcêjiês, saslapinâjiês bišķi. bet nu viss labi nuôkârtuôjâs. / tã pirmpiẽne jaû deva mazâk* [piena], *tęsmęňs nav nuôkârtuôjiês, pupi îsi. arî uõtruô piẽnu ta ĩsti ziň, kâda viņa* [tas ir, govs] *i. / siĺta ûdeņa vaĩrâk kâ spaňni neduô* [govij pēc atnešanās]. *vęĺâk jaû duô, cik grib, ka visas rũmes nuôkârtuôjas vędęrâ.*

2. Izvadīt urīnu un fekālijas. *manaî taňteî ne·kad nebi bikses kãjã. ta bi tâdas arî šķęĺumu. ta viêgli varêja nuôkârtuôtiês. / suňs paskriên kuŕ uň – žik! žik! – nuôkârtuôjâs, uň arî pakaĺkãjãm tuõ zemi uskasa virsũ.*

nuokasīt v. **1. Kasot, skrāpējot notīrīt, atdalīt (ko).** *ka nuôkaû cũku, ta nuôkasa tuõ gļuôtu. / ka nuôsvilinâja* [cūku], *ta nuômazgâja, nuôkasija a kum̃piêm. ta bi baĺta âda, tĩra. /* [zoss zarnas] *a nazi nuõkasija, a ûdeni nuômêrcêja, nuõskaluôja, ta kâ ne·kâda smaka, netĩrîba nebi. /* [aitas] *galvu nuõsviliñ, kājas aŕ nuõsviliñ uñ nuõkasa lidz âdaî tĩru, baĺtu. / viņus* [tas ir, kartupeļus] *nuõkasija a kasîšanu, ta jaû negriêza. / veĺ vārija rĩvâtus kukulîšus. nuõkasija rãceņus, sarĩvâja. / baĺtus rãceņus nuôkasija, savārija, sastum̃pâja, ka bî mîksti. / a tâdu kašekli* [ādas] *kasa. visu liêkuô nuôkasa. ta atliêk plâna âda. /* [sīpolam] *tas stiêbrs a tuõ ziêdiņu galâ iŕ buĺlîtis. viņu tik vaîg nuõkasît, tuõ viŕsêjuô miziņu. / ta viêna aka i tâda maza papârdîte. viŕsû brũna âdiņa, uñ tuõ nuôkasa.*

nuokasīties v. **Pavadīt kādu laiku, veicot dažādus (parasti apjomīgus, arī garlaicīgus) darbus.** *vakaŕ akaĺ nuôkasijuôs visu diênu, tas daŕps negāja us priêkšu.*

nuokast v. **Kašājot atdalīt nost.** *vistas nuõkasušas plikas saknes tãm âbelêm.*

nuokãst v. **Noliet, kāšot atdalīt šķidrumu (parasti no pārtikas produktiem).** *nuôkãš a visu mizu izvārîtus rãceņus. / grãpîtî vārâs rãceņi. tuõs nuõkãš uñ sagrûž a stum̃pu. / gâršîga iŕ baĺtã biêsputra. sarĩvê rãceņus, nuôkãš stẽrķeli, izvārîtus rãceņus sastum̃pâ. /* [mencas] *ûdenî applucina, tuõ* [ūdeni] *nuõkãš. / sulas nuôkãš nuô sarûguša piẽna.*

nuokašļāt v. **Kašājot novirzīt nost; atdalīt.** *nuôkašļâ tãs zâles nuô tãm duôbêm!*

nuokaũlēt v. **Kaulējoties iegūt (ko) par lētāku cenu; panākt, ka cena, maksa tiek samazināta (par kādu summu).** *viêns cẹnu ûsprasa, uõtrs nuõkaũlê. / žĩdi tâ gribêja tuõ cẹnu liẽlâku ussist. cic jaû mâcêja tâ nuôkaũlệt. / slakteris mâcêja nuôkaũlệt pa rubuli lệtâk kâ prasija. / varêja nuôkaũlệt tiŕgũ aŕ.*

nuokaũlēties v. **Kaulējoties panākt vēlamo rezultātu.** *es varu nuôkaũlệtiês. piê žĩda – žĩda buõtê – ka tu iêgãji, tuŕ tu varêji kaũlệtiês pus diênas. / diņģệtiês, nuôdiņģệt, nuôkaũlệtiês lệtâk.*

nuokaûnēties, novec. ***nuoskaûnēties*** v. **Sākt izjust kaunu.** [svešinieks] *aîzgãja kâ satîta grãmata, nuôkaûnêjâs. / aîziẽt kâ suñs, asti nuôlaîdis, nuôskaûnêjiês.*

nuokaûnināt v. **Panākt, ka (kāds) nokaunas.** *nuôlệzât – tas i tâ kâ nuôkaûninât.*

nuokaûsēt v. **Nogurdināt.** *nuõmuît – tas bûtu nuôkaûsệt. tas kaķis tuõ peli dikti nuõmujis.*

nuokaût v. **1. Kaujot nonāvēt (lauksaimniecības dzīvnieku).** *lidz rudenim̂ isaûga liẽlas gũžas. nuõkava uz Mãrtĩniêm. / ka bi tâdas slimîbas, ku vaîdzêja* [lopu] *nuôkaût, ta tãs iêkšas neliêtuôja, bet tuõ gaļu êda. / ja bi slim̂s, ta tuõ* [lopu] *jaû nuõkave. gaļu êda, bet iêkšas nèêda. / cũku nuõkaûj, nuõsvilina, ta nuôjẹm̂ nuô uguñs – nuôsvilina a saĺmiêm. / es tâ duõmâju, ja šuôrudeni nuôkaûšu* [cūku], *ta taĩsîšu* [ritulu taukus]. */ vakaŕ tik nuõkavu cũku, veĺ nevaŕ vārît. / ka cũku nuôkava, ta ari deva cic citam̂.*

2. Sitot, spiežot u. tml. nonāvēt (parasti kukaiņus). *a nazi pašķiŕ* [matus] *uñ pakasa. ta, ja kâda ute ruônas, ta nuôkaûn aŕ îkšķi uz nazi. gnĩdas aŕ nuôkaûn. / ka gadâs kâda ute, ta nuõkaûn us tuõ nazi.*

3. Iegūt pretinieka izspēlēto (kārti), izspēlējot savu vērtīgāko (kārti); nosist. *manî tuõ kaĺpu nuõkava, bet divas* [kārtis] *veĺ palika.*

nuokavāt v. **Noglabāt; noslēpt.** [saimniece] *tâ nuôkavaîse tuô siẽru, ka nevaŕ atrast. / es nuôkavâšu tãs dẹsas, laî kaķis netiêk klât. / tas manî pazudis. kaû kuŕ* [dēls] *nuôkavâjis tâ, ka nevaŕ atrast.*

nuokavāties v. **Paslēpties.** *tik ãtri uznãca liêtus, ka nedabûjâm nuôkavâtiês.*

nuokavēt v. **1. Ierasties vēlāk nekā paredzēts, nepieciešams (darbā, mācībās, pasākumā u. tml.); ierodoties vēlāk nekā paredzēts, nepieciešams, zaudēt iespēju piedalīties (pasākumā, notikumā u. tml.).** *katru rîtu, lidz saũlîte lẹkt, vaîdzêja bût muĩžâ uz bruģi. ja nuôkavêja, ta bi pêriêns. / iĺgi pļãpâjâm, uñ nuôkavêju daŕbu. / nevarêju isķuĩdîtiês, nuôkavêju aũtobusu. / nu tâda taĩsîšanâs uñ tâda skuba. ka tik nenuôkavệtu!*

2. Nepaveikt, nepadarīt (ko) īstajā, visizdevīgākajā, arī paredzētajā, noteiktajā laikā. *ja nuõkavêja samaksât parãdu, teîca – jãmaksâ ragã. / nuõkavệtas naûdas nuõmaksas issludinâja ârpus likuma. visi pazaûdêjâm naûdu.* // **Neizmantot kā veikšanai, izpildīšanai (īsto, visizdevīgāko, arī paredzēto, noteikto laiku, laikposmu).** *ja tu biji iĺgâk nuôkavêjis, ta jaû aka baĺles rîkuôtâji uspasêja* [lai spēlētu]. */ puĺkstenis ruôkâ, ka mẽs* [tas ir, muzikanti] *pa iĺgi nenuôkavêjam̂.* [paiet] *aka piêcpacmit minũtes, jãsâk aka pûst nuô jaûna. / nu tas labâkaîs laĩks siêna vâkšanaî bija nuôkavệc.*

3. Aizkavēt (kā) paveikšanu, iegūšanu. *mani tãs viẽšņas nuõkavêja. / vakaŕ tã pļãpâšana visu miêgu maṅ nuôkavêja.*

nuokavēties v. **Ierasties vēlāk par paredzēto laiku.** *nevarêju isriktệtiês. ta jaû nuôkavêjuôs. / puĩšis bi nuôkavêjiês, puzdiênu ệzdaṁs.*

nuokazāt, arī ***nuokazuot*** v. **1. Nopērt.** *nuôkazāt* [jeb] *nuôkazuôt* [ir] *nuôpệrt. / ta jaû tệs nuôkazâja puĩšeli, ka bî kuô izdarijis.* ☐ ***âdu*** **(**arī ***muguru*****)** ***nuokazāt*** **(**arī ***nuokazuot*****)** – nopērt. *ka es tuô puĩšeli nuõkẹŕšu, nuõkazâšu taṁ tuõ âdu, laî klaũsa. / nuôkazuôs tuô âdu* [bērnam], *ta klaũsîs! / tiẽ bệrni vaĩs ne·maz neklaũsa. vaîdzês tãs muguras nuôkazuôt.*

2. Apstrādājot nokasīt, nogludināt (piemēram, nokauta, krituša dzīvnieka ādu) (?). *tuõ âdas pusi aŕ dzẹĺza kuṁpi nuôkazâ. tas i iẽsiêc iêkš kâda šnuõra.*

nuoklabēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi klabēt.** *padziŕdêju kâdu truôksni. laĩkaṁ nuôklabêja dures. / pus·divpacmituôs nuôklabêja laũka dures. nu viêns nãca. / nuõklabêja slẽ̆gis – iẽpûta vẽš. / nuõklabêja rati – pârbraûca vĩri. / tavu labu alutiņu! vienu šļuku nuosadzēru, visi zuobi nuoklabēja.* (LFK 1818, 2287)

nuoklabināt v. **1. Īsu brīdi klabināt un pabeigt klabināt.** *muĩžâ saûca puzdiênâs. nuõklabinâja* [*klabatas*], *uṅ jãiẽt puzdiênâ bi. / rati braûcuôt nuôklabinâja gaŕ durĩm.* // **Klabinot (ko) paziņot (par ko).** *kad bi nuôklabinâta puzdiêna, laî kuŕ ļaûdis atradâs, nãca mãjâs puzdiênâ, kad aŕ vẹzuṁs palika us ceļu.*

2. Īsu brīdi ar knābi radīt un pārstāt radīt raksturīgas skaņas (par stārķi). *svêtẽlis nuôklabinâja pãtarus, kad uzmetâs lizdâ. / svêtẽlis nuõklabinâja pãtarus savâ lizdâ.*

3. Nopļāpāt. *pusi diênas kaĩmiņiene te nuôklabinâja. tâ tas laĩks pagãja. / mẽs gaṅ·drĩz visu vakaru nuõklabinâjâm.*

nuoklačuot v. **1. Nogurt; piekust.** *nuôklačuôt – palikt besspêcîgaṁ, nèisturệt. / labi nepaêdu bruõkasti uṅ puzdiênu. lidz vakaraṁ nuôklačuôšu. / nuôklačuôja gaṅ tas puĩšis. nevarêja isturệt lĩdzi tuô pļaũšanu. / taṁ tiẽ ziŕgi nuõklačuôja, nevaŕ pavilkt vẹzumu. slikti mitinâti.*

2. Nošvīkstināt (piemēram, pātagu). *ganelis nuôklačuôja aŕ pâtẹgu, laî guôves ceļâs ệst.*

nuokladīt v. **Nosviest.** *nuôkladî tuõ malku nuô vẹzuma zemê!*

nuokladzināt, arī ***nuoklẹdzināt*** v. **Īsu brīdi kladzināt un pārstāt kladzināt (parasti par vistām, zosīm).** *vista nuôkladzina, laî iẽt savâkt uõlu. / ganîklê gũžu tệvaînis nuôklẹdzinâja, ka iêraũdzija vanagu.*

nuoklaĩgāt v. **Klaigāt (visu laikposmu) un pabeigt klaigāt.** *mežâ iêgaĩši, nuôklaĩgaĩši, laî ziṅ, kuŕ kuŕš iŕ.*

nuoklakšķēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi klakšķēt.** *ka bi nuôlaûsc tas kakls, ta paņẽma nuô galvas viŕsus, ku skritẽlis, bišķĩt matus – šķeriênu matu, aptina ap piŕkstu uṅ vilka, lidz nuôklakšķêja. uṅ ta bi vẹsệls.*

nuoklapatāties, arī ***nuoklapatēties***, novec. ***nuosaklapatēties*** v. **Nopūlēties (parasti, ilgāku laiku darot ko sarežģītu, darbojoties ap ko u. tml.).** *tâ isnãca nuôklapatệtiês, lĩdz dabuju tuõs kuôkus mãjâs. / laî tuõ vẹcuô Ģệdu dabũtu nabagu namâ, bi kuô nuôsa·klapatệtiês. / aŕ laũka dârbiêm vasarã i kuô nuôklapatâtiês. nu ziêmã i tâ drusku brĩvâk.*

nuoklastīt v. **Izklāt (?).** *šķiñdeļus nuôklastija, va isnãks visaṁ juṁtaṁ va nê.*

nuoklât v. **1. Klājot novietot virsū, pāri (visai kā virsmai vai tās lielākajai daļai).** *viss galc nuôklâc a galddrãnu uṅ salikti šķĩvi. ta saûca talceniẽkus ệst. / vis·gaŗâ sệtâ žuôgu nuôklâj aŕ veļu, isklâj visas drãnas, lîdz ižžût.*

2. Novietojot (kāda materiāla kārtu) virsū, pāri (visai kā virsmai vai tās lielākajai daļai), izveidot segumu, aizsargkārtu. *pêdêjâ laĩkâ bi kriêvu rîki. tuŕ viŕsus nuôklâc aŕ âdu. / uz lĩdzẹnu viêtu sabeŕ rãceņus gaŗẹnâ strĩpâ, nuôklâ a salmiêm biêzu kârtu uṅ apmẹt a zemi. tas i kapšis.* // **Novietojot (daudzus priekšmetus) virsū, aizņemt (ar tiem visu kā virsmu vai tās lielāko daļu).** *senâk grîdas nenuôklâja aŕ grîdsẹgãm.* ☐ ***nuoklât galdu*** – salikt ēdienus, dzērienus, arī galda piederumus uz galda. [kāzu] *galc jaû bi nuôklâc aŕ êdiêniêm, bet taî viêtã bi actâta viêta, ku vedẽjine savu kukuli varês nuõlikt. / citũr* [ķekatās] *radâs jaû galc nuôklâc, citũr tâ·pat saciênâ aŕ kâdu pîragu, alu.*

3. Klājot (ko), novietot (to) zemē (kur, uz kā u. tml.). *zâlîtê pavsari nuõklâ* [audeklu] *tâdus gaņ̆gus gaŕ zemi. /* [rijā] *kûļi tika atraĩsîti, nuôkliêsti a vãrpâm kuõpâ. tâ nuôklâja kâdas četras*

kârtas. / ka kũla, ta nuôklâja labĩbu uz rijas grîdu. / pupas jaû arˆ nesa rijãs, nuôklâja uz kluõna, a spriguļis sita pupas, uñ issita.

4. Izveidoties (uz visas ķermeņa virsmas vai tās lielākās daļas). *kad luõpam̂ kašķis, âda nuõklâta a šẽrvi.*

nuoklaũdzināt v. **Īsu brīdi klaudzināt un pabeigt klaudzināt.** *kâc nuôklaũdzinâja durvis, bet neiênãca.*

nuoklaũsīt v.; novec. **Padarīt.** *visi pagasta dârbi bi jânuôklaũsa.*

nuoklaũsīties, novec. ***nuosaklaũsīt(ies)*** v. **Klausīties (arī slepus vai neviļus) un pabeigt klausīties.** *man̂ tĩri tâ kâ smiêklus parâva, ka es tâ nuôsaklaũsijuôs. / saîmniêce, nuôklaũsîjusês sarunu, pĩkstâs – ak tu baûčis tâc nuô puĩšeļa! ispļãpâjis skruõderim̂ pa tuõ jẗru. / siẽvas turˆ čalîjas. bet nebi turˆ laĩka nuôsaklaũsît. / dârzniêka dệls bi iêkâpis taî uôzuôlâ – nuôsaklaũsîtiês, kuô viņi* [tas ir, mīlētāji] *runâs. / kâda vẹcâka siẽvĩna staĩgaĩse* [..] *viÎkuse siêtavu pa rasu. uñ saslaũcîtuô rasu sûkuse krũzelê, teîgdama – pus rasĩna teû, visa rasĩna man̂. tuõ visu nuôsaklaũsijiês mešsârks uñ vecini nuôķêris.*

nuoklaũšināt v. **Klaušināt un pabeigt klaušināt.** *skuõluôtâjs nuôklaũšinâja rudeni bệrnus, braũkâdam̂s pa sệtâm. tas bi cara laĩkâ.*

nuoklẽbēt v. **1. Noklāt ar līmi.** *tãs tapetes nuôklẽbẽja, laî varˆ piêlĩmệt piê siênas.*

2. Notraipīt. *gaÎddrãna tâ nuôklệbệta, ka akaÎ jâmazgâ.*

nuoklẹdzināt. Sk. *n u o k l a d z i n ā t .*

nuoklệgāt v. **Īsu brīdi gāgāt un pabeigt gāgāt (par zosīm).** *vakarâ, nãkuôt mãjâ, gũžas nuôklệgâja visas reĩzâ. / gũžas veÎ nuôklệgâja, skriêdamas pruôjâm us siÎtâm zemêm.*

nuokleksēt v. **Notraipīt (parasti ar tintes traipiem).** *a, kâ tu esi nuôkleksêjis te! – tas, ka tiñtes kleķis ûskrît, ka raksta.*

nuokleķēt v. **1. Notraipīt.** *bệrni nuôkleķêjuši visu gaÎdu ệduôt. / nu jaû aka siêna nuôkleķệta a netĩrãm ruôkãm.* // **Notraipīt ar izkārnījumiem (parasti par govīm).** *guôvis, iẽdamas ganuôs, bi nuôkleķeîšas visu gatuvi.*

2. Pavirši, neprasmīgi nokaļķot. *mũrniêka zeÎlis tuõ siênu bi nuôkleķêjis pa·visam̂ raîbu a kaÎ̧ķiêm. / tâ nuõkleķêjis tuõ mũrîti, ka nevarˆ ne pazĩt. tas nav ne·kâc mũrniêks, tik tâc kleķệtâjs.*

nuokleñderēties v. **Noklaiņot.** *ne·kâdu dârbu nepabeîdz, tik nuôkleñderêjâs piê viêna, piê uõtra. tas dârps paliêk.*

nuoklệpāt v. **Noiet (parasti lēnā gaitā).** *vakarˆs atiẽs, lidz jũs nuôklệpâsit mãjâs. / es jaû vaĩs nevaru nuôklệpât – kãjas neturˆ.*

nuoklepēt v. **Notraipīt.** *nuôklepeîši tuõ gaÎdu, ệzdami kâ kâdi suvệni.*

nuoklîdināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka izklīst.** *tãs gũžas nuôklîdinaîšas tuõs zuôslệnus pa visu pļavu.*

nuokliêgt v. **Skaļā balsī nodziedāt.** [meitas] *dziêdâdamas tâ nuôkliêdza, ka viss ciêms nuôskanêja.*

nuokliêgties, novec. ***nuosakliêgt*** v. **Īsu brīdi, vienu reizi kliegt (par cilvēkiem).** *ka* [gatavojot *dzersi*] *leî tuõ raûgu, ta nuõkliêdzas, laî* [*dzersis*] *labi rûkst. / cik ta te tas dârps – tik nuôkliêktiês!* // **Par dzīvniekiem.** *ka gũžu tẽvĩns nuôkliêdzâs, viss barˆs sâka iẽt ûdenî. / skaņi irbe nuosakliedza.* (RMM 133521, 54)

nuokliêst v. **Noklāt.** *ismiŕkušuôs linus nuôkliêda uz rugâjiêm, laî istilâ. / linus senâk nuôkliêda plânâ kârtâ uz rugãjiêm. / nuõkliêda uz grîdas uñ a spriguli tik sit us tuõ klâjiênu – us tiẽm rudziêm. / senâk, ka jum̂tus juma, nuõkliêž tuõs stiêbrus, a tuõ vici piẽvẹÎk. / sũdus papuvê nuôkliêda biêzu kârtu. / turˆ vẹsẹÎs blãķis siêna i nuôkliêsc. / puĩka nuôkliêdis visu grîdu a savãm mañtãm, kliêž te pa visu grîdu.*

nuokliñt v. **Pavadīt (visu laikposmu) bezdarbībā, gaidot.** *iÎgi bi jânuôkliñst, lĩdz kuñgi isnãce pateîkt, kad varês sâkt kuô darît. / mãte visu diênu dabũja nuôkliñst – gaĩdija kaĩmiņu.*

nuokliŕrāt v. **Notašķīt, nosmērēt.** *ja luõpiêm caũreja, ta teîca – viņa* [tas ir] *aste nuôkliŕrâta a strutãm. / nuôkliŕrâc* [ir] *nuõtašķîc, nuõsmệrệc, nuõtẹcinâc arˆ citâdu krãsu.*

nuoklîst v. **Klīstot, virzoties nodalīties (no citiem); novirzīties (no ceļa) un pazaudēt (to).** *ja jệrs nuõklîda nuô mãtes, nuô bara, ta gañs sameklêja. / ja nuõklîda kâdu reĩzu zuôslệni, ta savâķa. / viêna vista kaũ ku nuôklîduse klẹdzina, citas atklẹdzina. / mežâ, uôgâs ejuôt, nuôklîdis puĩka.* ✧ ***nuoklîst neceļuos*** – degradēties, pagrimt. *nuôgãja dệls Liẽpâjâ. ka tik nenuôklîstu neceļuôs! tad jaû dzîvuôt varês.*

nuoklīsterēt v. **Notriept (parasti ar klīsteri).** *a kuô tu nuôklīsterêji tuõ siênu, ka mušas saskreĩšas kâ mẹĩls?*

nuoklubažāties v. **Nostaigāties (piemēram, strādājot, kustoties).** *visu diênu pa tuõ mãju nuôklubažâjiês, vakarâ tîk pasệdệt uz mūrîti.*

nuoklugāt v. **Iedzert (vienu malku).** *še jem̂ nuõklugâ savu klugu tu arî – lîdzêji jaû pļaũt!*

nuokluñkstēt, arī ***nuokluñkšķēt*** v. **Īsu brīdi, vienu reizi klunkšķēt.** *dzeruôt nuô buteles, nuôkluñkst katra kluga kaklâ. / naǵe iêlêce akâ, ka nuôkluñkšķêja viẽn.*

nuoklusēt v. **Ar nodomu neizpaust, nepateikt (ko).** *nuõklusêja mãjâs, neteîca, ka abgâzâs laĩva raķî. / viš* [tas ir, kaimiņš] *tâ nuôklusêja, kas tuŕ i bijis.*

nuoklust v. **Netikt vairs izplatītam (par ziņām, valodām); pazaudēt nozīmīgumu.** *tâ nuõklusa tã jẹ̃ru zakšana. uñ visi izliêkâs, ka neziñ ne ã, ne bẽ.*

nuokļûdīties v. **Pieļaut kļūdu.** *sizdam̂s naglu, nuôkļûdijuôs uñ nuôsitu piŕkstu.*

nuokļût v. **Pārvietojoties sasniegt (kādu vietu), ievirzīties (kur), pievirzīties (pie kā), aizvirzīties (līdz kādai vietai) u. tml.** *ja ĩsti neziñ, kâ tikt kaũ kuŕ pruôm, tad teîc – gañ jaû kaũ kâ aîskuĺsimiês – aîziẽsim̂, aîstiksim̂, nuôkļûsim̂.*

nuoknãbāt v. **1. Knābājot nonāvēt.** [zoss] *nuôknãbâja tuõ zuôslệnu pa·visam̂ beîktu. / ka te piêklîdis sveš zuôslệns, citi tuõ nuôknãbâ. / ak tu zagli, zvirbulīti,* [..] *nevarēsi tālāk skriet,* [..] *tad tev kraukļi nuoknābās.* (LFK 1961, 11016)

2. Nodarīt pāri. *kuô tâdu mazu vedîs skuõlâ liẽliêm kuô nuôknãbât.*

nuoknâbt v. **Knābjot nonāvēt.** *vanaks bija nuôknâbis viênu vistiņu. beîkta bî.*

nuoknaĨlēt v. **Nosist; nonāvēt.** *medniẽks izgãja nuôknaĨlệt kâdu zaķeli. / suñs bî pamanijis tuõ zaķi, skrêja pakaĺ uñ nuôknaĨlêja viņu. / nuôknaĨlêju gañ tuô gũžu. / tu nedrîksti iẽt piê lejniêku meîtu, vaŕ nuôknaĨlệt viņu puĩši.*

nuokneĩjāt v. **Nopērt.** *nuôkneĩjât* [ir] *nuôpệrt a žagariẽm.*

nuokniêbt v. **1. Kniebjot atdalīt nost.** *kad* [skalam] *uôgle bi liẽla, gara, ta tuõ nuõkniêba, laî dẹg aka gaîši. / nuôkniêb kâdu kumuôsu maîzes tam̂ suním̂!*

2. Nošaut. *tu duõmâ nuôkniêpt tuõ zaķi? / nuôkniêb kâdu zaķeli!*

nuokniẽdēt v. **Noēst.** *nuôkniẽdêju gârdu dẹsas gabalu.*

nuoknikšķēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi knikšķēt.** *puĺkstiêns nuôknikšķêja, ta sâks sist stum̃du. / cic tâ pavẹĺk piŕkstu, uñ ta viņš nuôknikšķ.*

nuoknitināt v. **Nepilnīgi izslaukt govi (?).** *isslaûca tuõ guôvi nevĩžîgi, tik nuôknitinâja.*

nuoknuõjāt v. **Nopērt.** [nepaklausīgu bērnu] *vaîg tik nuôknuõjât a žagaru, ta klaũsîs.*

nuoknuõsīties v. **Pavadīt kādu laiku, veicot dažādus (parasti apjomīgus, arī garlaicīgus) darbus.** *nuôknuõsîtiês pa mãju jaû visu diênu vaŕ, nuôkasîtiês. te jaû viênmệr i kuô darît.*

nuokņubināšanās subst. **Nodarbošanās (parasti ar ko sīku, kam nepieciešama pacietība).** *tuõs buŕkânus ravêjuôt, tik tâda nuôkņubinâšanâs viẽn isnãk.*

nuokņubināt v. **Knibinot, raustot atdalīt, salasīt.** *šituõ krũmu tu vari jaû nuõkņubinât. tãs uôgas jaû iênãkušas.*

nuokņubt v. **Noliekties.** *nebûtu nuõkņubis zẹmâk, bûtu a ripu dabujis pa gaĺvu.*

nuokņudēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi kņudēt.** *citu vakaru tã kãja tâ nuôkņud. veĺ naû sadzijuse.*

nuokņuõtēt v. **Nopērt.** *tâ nuôkņuõtêju tuõ suni.*

nuokoñtrolēt v.; pārn. **Uzmanīt un iznīcināt (?).** *šitiẽ liẽliê zaĺkši, saûcamiê misiņaûši, tiẽ mum̂s viêns gulêja luôgâ tâc. viš tuŕ visas mušas nuôkoñtrolêja, jâ.*

nuokrakšķēt v. **1. Īsu brīdi, vienu reizi krakšķēt.** *rãdîjâs, ka ârã tuŕ kaû kas nuõkrakšķêja. / ka nuôlaûzuši kaklu, ta ûzvẹĺk ũku. te piêrê saceĺ matus, tâ nuôkrakšķ, uñ i labi.*

2. pārn. **Nobēdāties.** *Mičis tâ pa·tiêšâm nuôkrakšķêjis, tãlab ka Iĩze viņu negrib.*

nuokrâkties, arī ***nuokr̦âkties*** v. **1. Īsu brīdi, vienu reizi krākt.** *ka ziŕks i padzêris, ta viñš tâ nuôspuŕkslâjâs, nuôkr̦âcâs. / kâdreĩz viņš* [tas ir, zirgs] *tâ nuôkr̦âcas aŕ, žãvâjas, žâkstâs.*

2. hum. **Nogulēt.** *jâliêkâs tik gulĩtâ nuôkr̦âktiês lidz rîtam̂.*

nuokrãmēt v. **Novietot paredzētajā vietā (vairākus vai visus priekšmetus); sakārtot.** *līdz visu nuôkrãmêja savâ viêtâ, istuba palika liẽlâka. /* [klētī] *šis tas vê nuõkrãmệc.*

nuokram̃pēt v. **1. Nostiprināt ar krampi (aizvērtu logu, durvis u. tml.).** *vakarâ, ejuôt gulệt, nuôkram̃pêjam̂ visas dures. / vaî tu nuôkram̃pêji visas staĺ̦la duris? / va tu nuôkram̃pêji visas dures, ka nãci iekšâ?*

2. pārn. **Paņemt, atņemt; nozagt.** *nu tu bûsi aka kuô nuôkraãmpêjis! biji kaĩmiņu dârzâ? / tas suñs i kuô nuôkraãmpêjis, nęs kaû kuô. / puĩkas gribêja nuôkraãmpęt nuô žĩda vęzuma âbuôlus. / žĩc bi nuôkraãmpêjis čigãnaãm zirgu. / viņaãm patîk, ka vaî nuôkraãmpęt, – viss laps. / Jãnis apskatijâs, va nevaî nuôkraãmpęt taî Mãdži tuõ grędzęnu.*

3. Noturēt (ko, kas pretojas, piemēram, dzīvnieku). *nu stiñgri tuõ kaķi nuôkraãmpêju uñ nelaîdu vaļã, nuôturêju. viņš gribêja pamukt.*

nuokraãmpt v. **1. Atņemt; nozagt.** *brãlis gribêja tuõ gaļas gabalu mãsaî nuôkraãmpt.*

2. Noķert. *tikkuô paspêju nuôkraãmpt tuõ puĩšeli aîz matiêm – bûtu iêkritis ûdenî.*

nuokraãmt v. **1. Nokalst.** *rãceņus jaû varês raût – vîtes nuôkramušas. / rãceņiêm vîtes jaû nuõkramušas, jâsâk raût zemê. / labîba veĺ nav nuôkramuse, veĺ zaļa.*

2. Ļoti sakalst, sacietēt. *zeme tâ nuõkrama. vaîdzêja liêtu, bet nebî. / taãm pamataãm jâļaũ nuôkraãmt. ta varês likt siênas virsû.*

nuokrâpt v. **Krāpjot atņemt (kādam).** *kad izdalija tuõ nuõpeĺnîtuô naûdu, tad kâdu bišķi dalîtâjs citiêm nuõkrâpa. / tas žĩc bi nuôkrâpis pa vęsęlu pus uõlikti tuõ aûdęklu. / ciêmĩnu siẽvas nevarêja atļavâtiês viẽ pa tuô žĩdu, ka bi nuôkrâpis pa prũsinêm. / tas špidzbuks nuôkrâpis tig daũdz nuô svara svęrdaãs.*

nuokrãsuot v. **Krāsot un pabeigt krāsot.** *arî aĺkšņu mizâm – a tãm kâdreĩz krãsuôja viĺnu. brũnus nuôkrãsuôja. / maãma [praku] sârkanu bi nuôkrãsuôjse. / arî tuõ [vārpuča* sakni*] vaî nuôkrãsuôt tâdu pelêcîgu – tâdu savâdu pelêcîgu krãsu.*

nuokrãsuoties v. **1. Tikt nokrāsotam.** *tuõ viênu dzivi, kuô aûda iêkšâ* [vīriešu biksēm], *tuõ bišķi pakrãsuôja. viņa tâ nuôkrãsuôjâs tâda tumši zili pęlęka. /* [senāk] *iêlika tuõ krãsu lupatĩnâ uñ iêlika mîzaluôs. ta nuôkrãsuôjâs ziĺs, kas ne·kad nenuôgãja, ne arî mazgâjuõt bruka. / tâ viņš* [tas ir, dzija] *nuôkrãsuôjâs – ne saũle, ne vãrîšana viņu vaĩrs nevarêj izvãrît tuô krãsu.*

2. Izmainīt krāsu (ārējo apstākļu ietekmē). *tuî* [pie griestiem] *ûzlika veñterus uñ citu. uñ ta tiẽ nuôkrãsuôjâs – palika piĺnîgi męĺli.*

nuokratīt v. **Kratot (ko) novirzīt (no tā) nost, tā ka nokrīt, nobirst zemē.** *piẽsalis kažuõks a sniêgu, ka nevaî nuõkratît.*

nuokraũkšēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi kraukšķēt.** *cik tuî trũka, ka tas puĩka neiêlûza taî lędû! nuôkraũkšêja viẽn, ka gãja pãri.*

nuokręaũpēt v. **Kļūt kraupjainam, kreveļainam, negludam.** *ruôkas nuôkręaũpejšas. pa ûdeņiêm, zemêm visa diêna paiẽt.*

nuokraũt, arī ***nuokręaũt*** v. **1. Kraujot (ko) virsū, pārklāt (visu kā virsmu vai tās lielāko daļu).** *šis gaĺc akaĺ nuôkraũc! ku tiẽ bęrni palikuši? laî nãk nuôvâkt!*

2. Kraujot salikt (grēdā, kaudzē u. tml.); kraujot novietot (kur, uz kā u. tml.); sakraut. *nu tu esi puĩka uz guôdu, ka tu tuõ maĺku tâ esi nuôkrãvis! / laĩva bija kriẽtni nuôkraũta.* // **Kraujot (ko) izveidot (grēdu, kaudzi u. tml.).** *visus akmeņus nuôkrãva asês. /* [malku] *nuôkrãva riñdâm, mežuôs vaĩrâk. / vĩri nuôkrãvuši liẽlus vęzumus. knapi zĩrks vaî paviĺkt. /* [kaimiņš] *aĩzbraûcis arî divu zirgu gariêm ratiêm, nuôkręaũ riktîgu vęzumu. / tik šķîbu vęzumu nuôkrãvuši, ka vaî braûcuôt apkrist. / ja ręc siêns, ta tâdu gubu nevaî nuôkraũt. / vęcâku ciĺvęku liêk, kas kraũ* [siena kaudzi], *laî ziñ nuôkraũt.*

nuokręavāt v. **Kravājot (ko) nost, atbrīvot (kā) virsmu.** *saîmeniêce sęzdiênâm nuôkręavâja nuô plaûkta piẽna spañneļus. ta nuôtĩrija tuõ plaûktu.*

nuokrejuot, arī ***nuokrejāt***, ***nuokriêt*** v. **1. Nosmalstīt krējumu (nostādinātam pienam no virsas).** *ka piẽns nuõstâjas spañnĩ va ku, ta virsũ i tas kreîms. ta tuõ nuôkrejuô. / ka nuôstãvêjiês piẽns, ta nuõkrejâ tuõ kreîmu pa virsu. / manaãm tęvaãm bi divdesmit, trĩzdesmit buñduli. tuî kreîmu smêla, nuôkrejuôja. / mãte nuôgãja pagrabâ nuôkriêt nuô piẽna spañneļa kreîmu. / nuô rîta tas kreîms aka nuôkriêc! / nuôkrêja krejumu uñ taĩsija dzęĺtęnuô sviêstu priêkš pãrduôšaãs.* ☐ ***nuokriêts piẽns*** – piens, kuram pēc nostādināšanas nokrejots, nosmalstīts krējums. *ka* [piens] *bi sarûdzis, ta nuôkrêja kreîmu a kuôka kaļuôti. nuôkriêtuô piẽnu* [..] *sasiĺdija uz lęnu uguni.*

2. Krejot un pabeigt krejot (trauku ar nostādinātu pienu). *liẽli puôdi bi – desmit, piẽcpacmit litri. tuõs nuôkrejuôja. / šuônakt bi aka kreîma zaglis – vęcaîmãteî nuôkriêti visi piẽna spañneļi pagrabâ.*

nuokrekšķināt v. **Īsu brīdi krekšķināt un pabeigt krekšķināt.** *vẹcaîstẹ̃s tik nuôkrekšķinâja uz mũrîti, laî viņu ari acerâs.*

nuokremt v. **Nokalst.** *vītes,* [tas ir] *laksti, nuokrẹmušas – nuokaltušas.* (Sprincis 427)

nuokremties v. **Atlaisties; atgulties.** *ceļagājẹ̃js uzlīdis uz ārdiem, kur lini salikti žāvẽšanai, un nuokrẽmies.* (LFK 1961, 10787)

nuokreñkstēt v. **Neskaidri noteikt.** *dzẹ̃rt grib. ka naûda jãpiêliêk, ta nuôkreñkst viẽn.*

nuokreņķēties v. **Noraizēties; nobēdāties.** *vẹcaîstẹ̃s staĩgâja tâc nuôkreņķêjiês, nuôbẹ̃dâjiês, ka pĩpe bija pazuduse. / viêns vãcu karavĩrs staĩgâja te tâc nuôkreņķêjiês, negribêja iẽt uz armiju.* [viņš] *iêlêca akã, nuôslîcinâjâs.*

nuokrẹ̃sla, arī ***nuokrêslis*** subst. **Krēsla.** *tas i sikspârnis, jâ. maň viņi dzîvuôja kâdreĩz mãjâ, nevarêja vaĩs glâptiês vakariêm, ka bišķĩt tâ paliêk nuôkrẹ̃sla. / pa nuôkrêsli sêdêja uz mũrîti uň sarunâjâs tiẽ, kam̂ vaļas.*

nuokrĩčuolēt v. **1. Noslidot (līdz kādai vietai).** *bẹ̃rni nuôkrĩčuõlêja lîdz krũmĩniêm.*

2. Ilgāku laiku, daudz slidinoties (pa ko, pāri kam), padarīt slidenu (to). *liẽliê uň maziê bi nuôkrĩčuôlêjuši visu lẹdu.*

nuokriêt. Sk. *n u o k r e j u o t .*

nuokrikšķēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi krikšķēt.** *dzirgzde ruôkâs parasti iêmẹtâs. ta tâ·pat nuôkrikšķ.*

nuokrim̂st v. **Noēst, parasti īsu, retu zāli (kādā platībā).** *ka nuõganîta papuve, islaîž tuõs luõpus, laî nuõkrim̂st pliku.*

nuokripšķināt v. **Krimšķinot noēst.** *nuôkripšķinât* – [tas ir] *nuõẹ̃st gaļu nuô kaũla.*

nuokrist v. **1. Krītot virzīties un pabeigt virzīties lejā, zemē (no kurienes, kur, uz kā u. tml.)** – par priekšmetiem, vielām. *te viêna lidmašĩna bi nuõkrituse piê Gruõbiņas. / citas buměbas jaû* [kara laikā] *te nuôkrita. / aka ķisenis nuôkritis piê zemes. / mana mice nuõkrituse pagal̂dê. / skatiês, ku* [kamols] *nuõkritis apakš gal̂da! / ka nuôkrît naûda, šķiňd. / ar brālīti dancājuot, nuokrīt zẹlta gredzentiņš.* (LFK 9, 165) */ paņem̂ a karuôti tuõ kreîmu! teû jaû viêna picka nuôkrita.* // **Par cilvēkiem vai dzīvniekiem.** [puisis] *bî nuôkritis nuô jum̂ta uň beîkc bija. / nekâp kuôkã! vari nuôkrist. / kâpjuôt pa trepi us stal̃li, pabruka trepe uň meîta nuôkrita piê zemes. / puĩsis nuôkrita nuô kuôka eĩdeniski. / tas bẹ̃rns bûs nuôkritis nuô krẹ̃sla. nu raûd.* ✧ ***kâ nuo debesīm*** (arī ***gaîsa, mãkuoņiem, mâkuoņu, padebešiem***) ***nuokritis*** – saka par cilvēku, kas nespēj orientēties kādos apstākļos. *kâ nuô debesîm nuõkritis – teîc us tâdu, kas parî visu brĩnâs. / brĩnâs kâ nuô debesîm nuõkritis. / es biju kâ nuô gaîsa nuôkritis, es tuõ pirmuô reĩzu dzirdêju. / cic klaũsâs, bet ne·kuô nesapruôt. ta teîc – kâ nuô mãkuõņiêm nuõkritis, ka ne·kuô nèaceras. / kuô tu brĩniês kâ nuô mâkuôņu nuõkritis! liêc rubli, uň iẽsim̂ kruõgâ! / tu ne·kuô nezini? stãv kâ nuô padebešiêm nuõkritis!* // **Nopilēt, nobirt (piemēram, par lāsēm); noritēt (par asarām).** *ka nuôkrita biês sniêks, ta varêja braûkt a ragũm. / kâda asara jaû arî nuôkrita bẹ̃rnam̂, ka mãte aîzbraûca.* // **Pārvērsties samērā lielās ūdens pilēs un nonākt lejā, zemē (kur, uz kā)** – par miglu. *ka tã migla nuôkrita uz zemi, bija laps laĩks. bet, ja kâpa gaîsâ, bija liêtus.*

2. Zūdot līdzsvaram, balstam, strauji nonākt no (parasti) vertikāla stāvokļa horizontālā, tupus u. tml. stāvoklī (kur, uz kā u. tml.) – par cilvēkiem vai dzīvniekiem. *ejuôt* [vectēvs] *piê zemes nenuôkrita, tik paklupa. / viňš aîššãva kãju priêkšã, tã meîta nuôkrita. / es pate ẹsu pruõvêjse a kuôka kãjâm staĩgât, bet nèisnãce ne·kas – nuôkritu. / paldies saku mãmĩnai par gaŗuoji dẹguntĩnu – nuo kumeļa nuokrĩtuoti, uz dẹguna atdũruos.* (LFK 1961, 10810) */ zirks bi uz zemes jaû nuôkritis – kãjas bî sapinušâs ķẽdẽs.*

3. Strauji, arī nespēkā nogulties. *vakarî viņa* [tas ir, meitene] *arî mujas, mujas uň uz viênu reĩzu nuôkrît kâ bluks. / putnam̂ sagriẽžas gal̂va. uň – pļẹks – viňš nuôkrît. / tâ suňs piẽkusis skriêdam̂s, ka nuôkrita – bla·daũkc! – piê zemes.* ✧ ***nuokrist nuo pẹkām*** – saļimt. *ka vil̂kšu viênreĩz pa tavu cũkas smeceri, ta nuõkritîsi nuô pẹkãm.* ✧ ***nuokrist uz acīm*** (arī ***aûsi***) – atgulties; pagulēt. *aîzgãjãm* [pļavā], *nuôkritãm uz acĩm. pagulêjâm bišķi. / es bišķi nuôkritu, nuôlikuôs uz aûsi, pagulêju.* // **Aizmigt.** *bẹ̃rns isklãņuôjs uň ta nuôkrît – aîzmiêg.* // **Nobeigties (par dzīvniekiem, kukaiņiem).** *ka saslima uň nuõkrita tas luõps uz reĩzu, ta teîca – liêsa nuôdũra. / ta jaû iššpricêja iňdi, laî nuôkrît tãs mušas. / liẽlas bẹ̃das jaû i, ka nuôkrît labâkâ guôve.*

4. Strauji noliekties (par galvu). *ka uznãk miêks, nuôkrît galva. / vęctęs vakaruôs grẽmêja ilĩgi – tã galva nuôkrît, bet gulęt neiẽt.*

5. Nokalst. *karîtupęliêm vîtu puve arî velî i. ta tãs vîtes sâk nuôkrist. / rãceņiêm vîtes jaû nuõkritušas. jâsâk raût zemẽ. / ka vîtes nuõkrît, sakalst, ta raû zemê rãceņus.* // **Novīst.** *viņs* [tas ir, lauku neļķītes] *tâds smuks i. pãrs diêns viņs piêtiêk, ta jaû viņs nuôkrît.*

6. Kļūt ar zemu vai zemāku līmeni (par šķidrumu); kļūt zemam vai zemākam (par šķidruma, ūdenstilpes līmeni); nokristies. *ka tas ûdęņs* [upē] *nuôkrît, apstâjas, ta viš* [tas ir, ledus] *tuî arî paliêk uñ iskûst. / plûdas bi nuôkritušas, uñ palikušas tik našu rẽves. / ęzęrmales pļavâs, ka nuôkrît ûdeņs, zâle visa tâda a gļûdu pilla. / kad ûdeņs nuôkrita, palika grãvi saûsi, zivis ne·kuî nevarêja aîziẽt. / kâdu reĩzu jaû viņi* [tas ir, plostnieki] *dabũ ilĩgi gulęt uz viêtu – va nuõkrît ûdęņs, va vẽš pretî. ta viņi piẽsiên tuõ pluôstu.* // **Kļūt zemam vai zemākam (parasti par temperatūru, spiedienu); nokristies.** *us trîs šļukâm lika iêdzęrt* [zāles]. *ta jaû ziñ, ka temprtũra nuôkritîs.*

7. Kļūt zemam vai zemākam (piemēram, par cenu). *nu cęna nuôkrituse, nav vęrc vaĩ aûdzęt karîtupęļus.* // **Kļūt mazam vai mazākam (piemēram, par kādu daudzumu, apjomu).** *rûkstuôt alus paputâja uñ nuõkrita. ta pilĩdija ęñkurî. / redzês, cik viņa* [tas ir, cūka] *nuôkritîs* [svarā], *ka nuôvedîs* [pārdošanai]. ✧ ***nuokrist nuo gaļas*** – zaudēt svaru, masu. [zirgu] *kuôpa tâ, laî nenuôkrît nuô gaļas, kas bi laps saîmniêks.*

8. Nepiegult, neturēties stingri klāt, virsū un noslīdēt nost virzienā uz leju. *kad* [ritenis] *iskalst viss, tad riẽpa iẽt zemê uñ nuôkrît. / ka tãs naglas nuôrûs, ta tãs stĩpas nuôkrît. / ta jaû biêži nuôkrît dzives, ja spuõle nãk pilla. viš paliêk vaļîks.* // **Noslīdēt (piemēram, par zeķēm, apģērbu).** *ka tã zeķe bija nuõkritusi, ta piêštrumbâja. / tã* [*bašļika*] *spice jaû bi nuõkrituse uz viênu pusi. / Nîcas liñdrukam drukņuõpe nedeî. tas liñdruks neturês, nuôkritîs. / tas Jãnis nemâcêja dañcât, tâpêc tiẽ puĩši tâ smêjâs – dañcâ, ka visas apakšbikses nuôkrît.*

9. Atdalīties (no kā) un virzīties lejā, zemē. *vistas vaî saknãbât salduôs âbuôlus, dârzâ kas nuõkrituši. / tam uôzuôlam viss tãs zîles i nuôkritušas. / skalu plêšamaîs kumpis bi. rudeni, ņemuõt biẽtes, arî viš laps. lapas paliêk saũjâ, biẽte nuôkrît. / ku kulĩkstuôt nuõkrît tâdas nuõputas, ta tãs vâķa. / kuî viņas* [tas ir, sēklas] *nuôkrît, tuî viņas visũr iênãkst. / ta zãgâ tâlâk, lidz pat kuôks nuôkrît.* // **Atdalīties no ķermeņa.** *suvęniêm i visiêm naba. viņa* [pēc piedzimšanas] *tâ sakalst uñ nuôkrît – pa kâdâm divâm, trijâm diênâm. / guôvĩm bi isaûgušas tęsmęnâ liẽlas pumpas. tãs a zirga ašķi nuôsêja, ta viņas nuõkrita. / mẽs tãs* [govs kārpas] *sêjâm a zirga ašķi, uñ ta viņa nuõkrita. / maziêm zuôslęniêm uz dęguna galiņa bi tâc kâ putraîmiņš, tâc balĩc. viñš nuôkrita.* ✧ ***gabals (jau) nenuokritīs*** – saka, ja domā, ka nekas slikts nenotiks. *mãte teîca – meîtas, eĩta parunâtiês a tuõ skrĩvera jaûnkuñgu! gabals jaû nenuôkritîs.* ✧ ***kâ zvĩnas nuokrît nuo acīm*** – saka, ja (kas) pēkšņi kļūst pilnīgi skaidrs, saprotams. *kâ zvĩnas nuõkrita nuô acîm, ka pateîc patiêsîbu. / maň kâ zvĩnas nuõkrita nuô acîm, ka pateîca, cik tas žĩc samaksâja parî tuõ sęska âdu.*

10. Smagi saslimt tā, ka jāatrodas guļus stāvoklī. *mazaîs puĩka paûsariêm nuôkrît arî kaklu. / ka cilvęks paliêk slims, ka viņam ûznãk* [smaga slimība], *viš nuôkrît* [beigts]. */ cilvękam uznãk vâjums. viš nuôkrît uñ gul.*

nuokristies v. **Kļūt ar zemu vai zemāku līmeni (par ūdenstilpes līmeni).** *nu jaû paliêk sękla tã upe. vasarã tas ûdeņs nuôkrîtâs.*

nuokristīt, arī ***nuokrustīt*** v. **Ar kristību ceremoniju padarīt (kādu) piederīgu noteiktai konfesijai.** *nuõbraûca nuôkristît tuõ puĩšeli. / citu svędienu mâcîtâjam bi kâdi piêci bęrni, kuô nuôkrustît.* // **Dot vārdu.** *kâ tuõ mazuli nuôkristîs?*

nuokritināt v. **Panākot, ka krīt, nogāzt (ko).** *tuõ kaķi puĩka aka nuôkritinâs piê zemes.*

nuokriũkšēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi kraukšķēt.** *cępti zirņi ęduôt nuôkriũkš viẽn zuôbuôs.*

nuokrĩžāt v. **Nošvīkāt.** *bęrns a pirkstu bi nuôkrĩžâjis luôga rũti.* / [bērni] *tâ nuôkrĩžâjuši tuõ siênu nuô viênas viêtas.*

nuokruķēt v. **1. Uzturēt tīru, apkoptu (cilvēku, tā ķermeņa daļas); nokopt.** *cic* [vīrs] *i nuôsutis uñ nuôdzêriês. tu nevari viņus nuôkruķęt.*

2. pārn. **Nobeigt (parasti darbu).** *ka tuõs liẽluôs dârbus nuôkruķês, ta varês atpũstiês.*

nuokṛupt v. **1. Kļūt netīram, raupjam (piemēram, par rokām, kājām).** *pa tuõ nedẽļu, gaŕ tuõ zemi dziêvâjuôt, ruôkas mẹĺlas nuôkṛupušas.* // **Kļūt netīram un negludam (par priekšmetiem).** [trauks] *tâc netĩrs apkrupis, nuôkṛupis.*

2. Kļūt kraupjainam, kreveļainam, negludam (piemēram, par kartupeļiem). *šuôgad agriê rãceņi dikti nuôkṛupuši.*

nuokrustīt. Sk. *n u o k r i s t ī t .*

nuokubināt v. **Noklāt; apklāt.** *jaûņave* [kāzās] *bi nuôkubinaîse a drãnâm tuõ vĩramãti, ka dẹguńs viẽ laũkâ.*

nuokučierēt. Sk. *n u o k u l̃ c i e r ē t .*

nuokudīt v.; hum. **Noskriet.** *skatiês, kâ mazaîs bệrns jaû nuôkudîjis liẽlu gabalu.*

nuokukstēt v. **Neskaidri noteikt.** *runâ skaĩdri, kâ vaŕ dzîŕdẹt. apakš dẹguna nuôkukst – kas ta tuõ vaŕ saprast!*

nuokukuot v. **Kūkot un pārstāt kūkot.** *mani dzẹguze aîskukuôja pa dzimuṁdiênu uṅ nuôkukuôja sešas reĩzes.*

nuokuĺcierēt, arī ***nuokučierēt*** v. **Vadīt (transportlīdzekļa, piemēram, ragavu, laivas) kustību noteiktā virzienā.** *ka te i cẹĺms, ta vaîdzêj nuôkuĺciẽrệt, laî* [ragavas] *neiêskriên taî cẹĺmâ. tâ divi cilvệki – viêns viênâ galâ, uõtrs uõtrâ vada pakaļêjâs ragavas. / piẽlika iĺkses tãm pakaļẽjâm ragûm pakaļẽjâ pusê, savilka galus kuõpâ tâ, ka viņš i stabili. uṅ, ka taga te i cẹĺms, ta juṁs vaîdzêj nuôkučiẽrệt, laî neiẽskrej taî cẹĺmâ.*

nuokuĺkstas subst.; dsk. **Pakulas.** *ka kuĺkstija, ta izbira spaļi uṅ nuôkuĺkstas – tâda šķiêdra, kuô vệlâk ispurinâja uṅ pina pinẹklus. / tãs linu nuôkuĺkstas visas addeva vĩriêm vît pinẹklus.*

nuokuĺkstīt v. **1. Kulstīt un pabeigt kulstīt (parasti linu šķiedru kopumu).** *linu saũja vaîdzêja nuôkuĺkstît, laî izbîrst visi spaļi. / nuôkuĺkstas i, ku nuôkuĺksta. tãs tãs vis·rupjâs* [pakulas] *i. tãs tâdas piñckaînas uṅ rupjas, spaļi iêkšâ.*

2. pārn. **Nopērt.** *ka es tevi nuôkệršu, ta es tevi nuôkuĺkstîšu.* [Saka bērnam.]

nuokuĺt v. **Kult un pabeigt kult; izkult.** *rijâ rudzus nuôklâj us tuõ kluõnu. tuõ klâjiênu nuõkuĺ, istĩra uṅ klâ aka citu. / ka* [labība] *bi nuôkuĺta, ta veda kuĺmašĩnu pruôm. / piŕmâk nuôkũla tuõ labĩbu, kas bi jãsẽ rudeni. / ka nuôkũla citu labĩbu uṅ rija atlika tukša, varêja mĩstît* [linus]. */ šuôgad labi bira rudzi. nuôkũla piẽdzdesmit pũru. bûs maîze, bûs sệkla.*

nuokũļāties v. **Īsu brīdi kūļāties un pabeigt kūļāties.** *nuôkũļâjâs kâ paûtu kule buĺliṁ gaŕ ķeñklêm. tâ saka us tuõ, kas tâ nuômaĩsâs piê viêna, piê uõtra.*

[I]***nuokuôdināt*** v. **Kodināt un pabeigt kodināt (kādu materiālu, priekšmetu) ar ķimikālijām, lai iegūtu attiecīgu virsmas efektu.** *kad pẽrvêja sệrkaniêm liñdrukiêm baĺtu viĺlas dzivi, skaluôja skâbâs piẽna sulâs. ta dzive bi nuôkuôdinâta tãs sulâs. / dzives piŕmâk liêk nuôkuôdinât rustê. ta tik liêk krãsâ, laî nebrûk.*

[II]***nuokuôdināt*** v. **Piekodināt (kādam).** *liẽliê puĩši nuôkuôdinâja mazuôs puĩšẹļus, laî mãjâs ne·kuô nemuŕkš, kuŕš paglabâja meîtâm rãceņu duôbês kašẹļus.*

nuokuõklēt v.; hum. **Nopērt.** *tuõ* [palaidni] *tik vaîg nuôkuõklệt, ta klaũsîs.*

nuokuôkuot v. **Nopērt.** *nu pa tâdu mẹluôšanu tiẽ bệrni vaîdzệtu nuôkuôkuôt.*

nuokuôpẽjs m., ***nuokuôpẽja*** f.; subst. **Tas (cilvēks, dzīvnieks), kas apkopj (citus).** *piê vẹca cilvệka iẽt nuôkuôpêja. tã viņu nuôkuôp, rũpêjas paŕ viņu. / tã vẹcâ aîta bi pa tuõ* [trešās paaudzes jēru] *nuôkuôpêju.*

nuokuôpt v. **1. Vācot (ko) prom, liekot (to) noteiktā vietā, sakārtot, iztīrīt (piemēram, telpu, celtnes apkārtni).** *ka nuôgãja ziêma, paûsarî, ka atkusa lẹdus, ta visa ganĩba bi nuôklâta a tiẽm našiêm, stiêbriêm. tas viss vaîdzêj nuõdẹdzinât uṅ nuôkuôpt, citâdi jaû nebija zâles. / lidz visu nuõkârtuô, nuôkuôp sệtu* [pēc lopa nokaušanas], *ta tã gaļa jaû bi isviruse.* // **Kārtojot, tīrot (ko) novākt (to) nost, nolikt noteiktā vietā.** *cũkas ka nuôkaûj, ta teîc – nu tiẽ ļurumi padarîti, nu tiẽ jệlumi nuôkuôpti.*

2. Novācot ražu, atbrīvot no tās (lauku, tīrumu u. tml.). *taga teîc – nuôkuôpt. bet ta teîca – nuôvâkt. laũku nuôvâkt. / kuoša pļava, kad nuokuopta, vẽl kuošāka, kad sagrābta.* (LFK 1817, 163) // **Novākt (kā) ražu.** *labĩbu nuôvâkt.*

3. Aprūpēt (parasti vecu, slimu cilvēku, par samaksu saņemot viņa īpašumu). *tệs nuõrakstija dệlaṁ mãjas, uṅ dệls nuõrakstija maîzi, laî vaŕ tuõ vẹcuma diênâs nuôkuôpt. / katraṁ bệrnaṁ savs tệs, mãte jânuôkuôp. / pãrduô maṅ* [māju] *uz nuôkuôpšanu. – bet kura kuru mẽs*

nuôkuôpsim̂? / es pajẽmu viņu – kaĩmiņiêni – uz nuôkuôpšanu. es nuôkuôpu uñ mañtuôju tuõ mãju.

nuokuôpties v. **Sakārtot (ko) vajadzīgā, vēlamā veidā.** *ja radâs tiẽ jẗri bes ciĺvệka, ta jaû viņa* [tas ir, aita] *bi nuôkuôpusês pati.*

nuokuôst v. **1. Kožot atdalīt nost.** *cũka bi viênu vistu nuôviļinâjse mẹĺlu – tuõ spal̃vu visu nuôkuôduse. / a lũpâm viš* [tas ir, zirgs] *saķeŕ* [barību], *a zuôbiêm nuôkuôž, a dzẹruõkļiêm sagrẹmuô. / ka viš* [tas ir, zirgs] *zâli nuõkuôž, ta a dzẹruõkļiêm viš ·tũlĩt sagrẹmuô.* ✧ ***mêli*** **(**arī ***nagus*****)** ***vaŕ nuokuôst*** – saka par ko ļoti garšīgu. *nu ệduôt tuôs jaûnuôs rãceņus, kas sašmuõrệti a pakrejâm, tik gârdi, ka mêli vaŕ nuôkuôst ệduôt. /* [kāpostus] *sakapâja muĺdelê, ka vãrija zupurãceņus, piêlika klât. ta tik gâršîga zupa bi, ka nagus varêja nuôkuôst. /* [mencu *lēveres*] *akaĺ labi îsi savãrija. ta varêja nagus nuôkuôst ệzdam̂s.*

2. Kožot nonāvēt (par dzīvniekiem). *sẹskis apakš vistu laktas bi abbezdêjis, uñ vistas krît zemê. uñ ta viš tãs vaŕ nuôkuôst. / kad·reĩz kâda lapsa atnãk nuôkuôst kâdu gũžu. / te caûna nuôkuôde vistu. / abi divi* [suņi] *pa lĩnu izdzina stiĩrnu, nuôkuôde. / viêns zaĺktis bi iêgãjis sệtâ, uñ suñs nuôkuôda.* // **Iznīcināt (augus, to daļas).** *atskrệj zaglis zvirbulītis, nuokuož manu kaņepīti.* (LFK 1961, 11016)

3. Sakost. *blusines i masaliņas – tâdi kâ blusas bûtu nuôkuôdušas.*

nuokuôsties, novec. ***nuoskuôsties*** v. **1. Uzķerties (par zivīm).** *kamệrt ûdas kuôdina, laĩvu nuôẹñkuruô uñ pagaĩda, laî nuôkuôžas.*

2. Nokrāsoties (par dziju, audumu). *šuôreĩz tã dzive pẽrvêjuôt nenuôkuôdês labi, palika tâda sârmaĩna. / tã viĺla bi tâ nuôskuôdusês. uñ ta piêlika biš·ķĩt veĺ baĺtas klât, uñ bišķi bišķi mẹĺlas jãres veĺ piêlika klât.*

nuokûpēt v. **Īsu brīdi kūpēt un pārstāt kūpēt (piemēram, par pelniem, ziedputekšņiem, miglu).** *tautu meita lielījāsi – pillu pūru pieluocījse. kad atvẽra pūra vãku, pẹlni vien nuokūpệja.* (LFK 1818, 2272) */ rudzi vãrpuô, ka nãk ziêdu laĩks. ta tâdi puteklĩši nuôkûp kâ dũmu mutuĺs, dũmu vãls. / rudzu laũks kâ migla nuôkûpêja. izdevâs laps ziêda laĩks, nebi rãms, bi neliẽls vẽjelis.* ✧ ***ka nuokûp viẽ(n)*** – ļoti ātri (virzīt, virzīties). *jaûnaîs zirks* [..] *nuôaũlekšuôja pa ceļu, ka nuôkûpêja viẽ.*

nuokupināt v. **Nostādināt, notecināt (vai mazliet sildīt) rūgušpienu, lai iegūtu biezpienu; nostādinot, notecinot (vai mazliet sildot) rūgušpienu, pagatavot biezpienu.** *ka viš* [tas ir, piens] *sarûkst viẽn, ta viš i viêngabalaîns, bet, ka viš i nuôkupinâc, ta jaû i tãs sulas nuõst. tas piẽns iscêliês uz aûkšu, tãs sulas apakšâ. / nuôkupina piẽnu, taga* [saka] *nuôsulina. ta apsiĺda uñ ta iêleî maŕlê, uñ nuôtecina. /* [var] *nuôkupinât piẽnu. bišķi apsiĺda tâ. tãs sûkaĺs drusku atjẹm̂. / kupušpiẽns i biêspiẽns. caũr maŕli islej, teîc – nuôkupina.* ☐ ***nuokupināts piẽns*** – sarecējis (parasti bez sildīšanas), no sūkalām atdalījies vai (nedaudz sildot) atdalīts rūgušpiens; biezpiens. *nuôrûgušu piẽnu salej us siẽra drãnu, laî sulas nuõtẹk. tas i nuôkupinâc piẽns.*

nuokûpināt v. **Nožāvēt dūmos (zivis, gaļas produktus).** *ka gaļa bi jaû iêsâlîsês, varêja žaût paruõvê žâvệt. tag* [..] *nuôkûpiñ brũnu. / knaģi bi, ku gaļu ûskabiñ uñ skuŕstĩnâ pakabina nuôkûpinât. / liêkumu dẹsas i brũnas tâ·pat – nuôžâvệtas, nuôkûpinâtas. /* [gaļu] *nuôkûpiñ. uñ ta viņa stãv mañ visu gadu laba.*

nuokupt v. **Sarecēt, atdalīties no sūkalām (par pienu).** *kupinâc piẽns bi, ka ûzlej viņu* [tas ir, rūgušpienu] *uz drãnu, nuôkûp veĺ. viš jaû bi sarûdzis uz mũra, nuôkupis.*

nuokûpt v. **1. Kūpot kvēpiem, sodrējiem, pārklāties ar tiem; nokvēpt.** *griêsti bi mẹĺli, nuôkûpuši. / tuŕ* [*mẹllajā pirtī*] *piê siênãm nevarêja duŕtiês, tãs bî nuôkûpušas.*

2. Nožūt dūmos (par zivīm, gaļas produktiem). *taga priẽdes ciẽkuŗus salasa, beŕ bedrê – zivis kûpina. a tiẽm labi nuôkûp. / tuõs meñcîšus tuŕ kûpinâja. viņus sasêja pãrinuôs, pa tâdiêm gaŗiêm žaûtiniêm – tâdi, tik gaŗi bi – tâ krustis salika. uñ ta viņi tuŕ nuôkûpa. / dũmuôs brañgi nuôkûp gaļa.*

nuokuŕbulēt v.; hum. **Nokārtot (piemēram, kādu darījumu).** *nu Mãrtiñš tãs mãjas nuõkuŕbulêja ãtri. kâ ta nê! nuôgãja piê advokãta – apukãta – aŕ lîku padusi.*

nuokurināt v. **Dedzinot kurināmo, panākt, ka (piemēram, krāsns, pavards u. tml.) kļūst (parasti ļoti) silts, izstaro siltumu.** *ka nuõkurinâtaî piŕtes krâsnij uzmẹt aũkstu ûdeņa kaũšeli, ta paceļâs garaîņi, kuô saûc pa garu.* // **Dedzinot kurināmo krāsnī, pavardā u. tml., panākt, ka (piemēram, telpā, celtnē, arī vidē) kļūst (parasti ļoti) silts.** [rijā] *actâc bi*

viênuôs sãnuôs izzãģęc ruôps. ka piêtiêkuôši bi nuôkurinâc, ta aîzbâza viņu ciêt, laî siĺtum̂s nèisplûstu vaîs.

nuokuŕkt, arī ***nuokuŕkāt***, ***nuokuŕkāties*** v. **Noslīdēt (piemēram, par zeķēm, zābakiem).** *tãs zeķes tâdas nuôkuŕkušas bija. / tag jaû* [zeķes] *vaîs nevaŕ tâ nuôkuŕkâtiês, taga i zeķturi. / zeķes nuôsklideîšas – nuôkuŕkaîšas. / zeķes nuôkuŕkušas. ku tu tâc iẽsi? / kad zâbaki vaî zeķes nuõšļukuši grum̃bâs, teîc – nuôkuŕkušas. / laps zâbaks nevarêja nuôkuŕkât. / visas pastalas nuôkuŕkušas nuô kãjâm!*

nuokūsāt v. **Pārstāt kūsāt.** *tã kapija nuôkūsâjse, nu varês dzę̂rt.*

[I]***nuokust*** v. **Kūstot pārvērsties par šķidrumu un (parasti) aizplūst, iesūkties (kur).** *paûsaris jaû i, sniêks nuôkusis. tik šuŕ tuŕ kâda picka vêl palikuse. / tâc mas sniẽģelis bi – ũssniga uñ nuõkusa. / nuô rîta* [bija] *piẽsalis,* [*ragus*] *gãja labi. bet vakarâ, braûcuôt mãjâ, nuõkusis. vaîdzêja lîdzę̂t stum̃t vęzumu. / mum̂s te bija tâda maza ziêmiņa. nu tas sniêks i nuôkusis.*

[II]***nuokust*** v. **Nogurt.** *pļãvêji visu diênu pļãvuši, nuôkususi.*

nuokustēt v. **Īsu brīdi kustēties un pārstāt kustēties.** *tiẽ bę̂rni aîzjuôza pęĺdę̂t uz dum̃bẽri, ka nuõkustêja viẽ. / sum̂s aîššãvâs gaŗâm ga stûri, ka aste viẽn nuôkustêja. / sum̂s iêskrêja brikšņuôs, ka nuôkustêja viẽn. / peles nuôskrêja paklẽtê, ka astîtes viẽ nuôkustêja.*

nuokušināt v. **Nomierināt.** *eî pakušini tuõ bę̂rnu!*

nuokutināt v. **Kutinot panākt, ka izraisās (piemēram, slimīgs stāvoklis).** *ciĺvę̂ku vaŕ nuôkutinât. / bę̂rni plę̂zdamiês tuõ mazuô nuôkutinâjši. tas bez dvašas palicis smejuõtiês.*

nuokužināties v. **Pavadīt kādu laiku, veicot dažādus sīkus, nenozīmīgus, arī mazražīgus darbus.** *es šuôrît nuôkužinâjuôs. tâ tas laîks pagãja.*

nuokvęĺlināt, arī ***nuokveĺlināt*** v. **Noplaucēt; nokveldināt (gaļas produktus).** *svaîgu gaļu piŕmâk nuôkvęĺlina uñ ta tik vãra. tas vis·vaîrâk uz luõpu iêkšâm. ta tâ apvãra piŕmâk. / tuõs liêkumus – kuņģi, siŕdi, mêli – visus nuôkvęĺliñ, kaŕstâ ûdenî nuôvãra uñ nuôkasa visu, kas tuŕ vîrsûm i. tâ·pat nevaŕ bes plucinâšanas. / prišu gaļu piŕmâk nuôkvęĺliñ, ta tik vãra kupķẽzi. / tãs* [cūkas] *dęsas* [tas ir, zarnas] *lika nuôkvęĺlinât. uñ ta tik vãrija galerâ. /* [lopa] *mêle jânuôkveĺlina, ta tã plêve nuôiẽs nuõst.*

nuokvêpt v. **Pārklāties ar kvēpiem, sodrējiem.** *vęculaîku istabas nuôkvę̂pušas bi, griêsti, dziẽdi. kuô tuŕ nuôkrãsuôs! / griêsti ķę̂ķî nuôkvę̂puši męĺli a dũmiêm. / ķę̂ķî nuôkvę̂pušas visas siênas, kâ męĺli lakuôtas spîd.*

nuokvẽrnēt v. **Kvernēt (visu laikposmu) un pārstāt kvernēt.** *visu diênu dabũju nuôkvę̂rnę̂t riñdã.*

nuokviñkstēties v. **Radīt smalkas balss skaņas (visu laikposmu) un pārstāt (par cūkām).** *cũkas staĺlî nuôkviñkstêšâs gaîda ę̂st. tas tâ sîki kviñkst, nerukst.*

nuoķęckāt v. **Notraipīt.** *bî tîrs gaĺdaûc. bet nu kâc i nuôķęckâjis. / tas svârcĩns meîteneî iŕ aka nuôķęckâc. / visas drẽbes nuôķęckâtas.*

nuoķęckāties v. **Notraipīties.** *bę̂rns aka nuôķęckâjiês.*

nuoķeksēt v. **Notraipīt.** *nuômazgâ ruôkas, laî tu nenuôķeksê tuõ grãmatu.*

nuoķeĺlēt v. **Noziest (ar ko); notraipīt.** *ka grib nuôlîdzinât, ta teîc – vaîg nuôķęĺlę̂t līdzęnu. / bę̂rni nuôķeĺlê visas malas. / kas spẽlẽ* [*Męllais Pēteris*] *pazaûdêja, tuõ* [tas ir, viņa seju] *nuôķeĺlêja.*

nuoķeĺlēties v. **Notraipīties.** *lidz pãrbrist pa tuõ gatuvi, tas ganelis bi nuôķeĺlêjiês lidz ceļiêm a dubļiêm.*

nuoķem̃berēties, novec. ***nuosaķem̃berēties*** v. **Notraipīties, guļot netīrā vietā (par dzīvniekiem).** *a dubļiẽm nuôsa·ķem̃berêjiês tas luõps. / tã guôve bî nuôķem̃berêjsês, nuôgulêjsês.*

nuoķemerēties. Sk. *n u o ķ i m e r ē t i e s .*

nuoķem̃mēt v. **1. Ķemmējot noglaust, sakārtot (matus).** *vęcâmãte viênmę̂r gludi nuôķem̃mêja matus.*

2. Ķemmējot, sukājot atdalīt. [linus] *tik smaĺki nuôķem̃mê, ka ne·viêna pakula nav klât.*

nuoķęñgāt, arī ***nuoķęñguot*** v. **Ķengājot nonicināt, nonievāt; nopaļāt, nopulgot.** *nuôķęñgât i aprunât. nuôķęñgâj tuõ ciĺvę̂ku. / nuôzaîmuô uõtru ciĺvę̂ku. tas tâ nuôķęñguôt, issmiêt.*

nuoķępāt, arī ***nuoķepēt*** v. **Pārklāt (ar ko mīkstu, lipīgu).** *tâ sniêg, ka nuôķępâtas visas rũtes. nevaŕ caũri rędzę̂t. / tuŕ i krãsuôc tas luôga rãmis. nuôķepêjši visu tuõ stiklu aŕ. //* **Noziest.** *kâ tu varêji tam̂ sunim̂ tuõ maîzi tâ nuôķępę̂t a sviêstu! //* **Notraipīt.** *nenuôķepẽ tuõ gaĺddrãnu!*

nuoķ̦ē̦pāt v. **Notraipīt.** [bērni putras] *spañnelî a savu krũželi iêkšâ. maň jaû gaň tâ labi netika a tuõ krũželi brist iêkšâ. kâdu viš tuŕ nuôķ̦ē̦pâjis!*

nuoķ̦ē̦pāties, arī ***nuoķepēties*** v. **Notraipīties.** *tiẽ bę̂rni jaû nuôķ̦ē̦pâjas. / tuõ mũrîti slaũcîdaṁs, ęsu nuôķepêjiês a tiẽm suôdrêjiêm. /* [zēns] *nuôķipis a dubļiêm, nuôķ̦ē̦pâjiês.*

nuoķepēt. Sk. *n u o ķ ę p ā t .*

nuoķepēties. Sk. *n u o ķ ē̦ p ā t i e s .*

nuoķept v. **Pārklāties (ar ko mīkstu, lipīgu).** *mũŗa grãpis a biêzu kârtu nuõķepis.*

nuoķ̦puruoties v. **Ķepurojoties virzīties un pabeigt virzīties lejā, nost.** *kâ tu varêji nuôķ̦puruôtiês nuô tã vę̦zuma?*

nuoķ̦ē̦rnāt v. **1. Notraipīt.** *pašuva tâdu skuõteli priêkšâ aîssiêt, laî tâ nenuôķ̦ē̦rnâ veĺ tuõ pašu liñdruku, ja. / savas jaûnâs bikses tu esi nuôķ̦ē̦rnâjis! kuô tu viĺksi skuõlâ! / nu jaû jaûnã kleîta i nuôķ̦ē̦rnâta! kâpêc tu neapveĺc vę̦cuô? / kâ tu varêji tuõs jaûnuôs zâbakus tik ãtri nuôķ̦ē̦rnât? / kalêš bi nuôķ̦ē̦rnâjis visu dę̦gunu mę̦ĺlu. /* [dēļu zāģēšanai] *abdę̦dzinâja pagali uň nuôķ̦ē̦rnâja tuõ šnuõru.*

2. Aprunāt. *kad aprunâ, ta saka – nu gaň tuõ nuõķ̦ē̦rnâja, ka suňs ne maîzi nejeṁs! / siẽvas rãjâs uň nuôķ̦ē̦rnâ viêna uõtru pa sliñku.*

nuoķ̦ē̦rnāties, novec. ***nuosaķ̦ē̦rnāties*** v. **1. Notraipīties.** *tiẽ priêkšaũti jaû bi – ķêķî bi, ka cêla grãpi, laî a suôdrêjiêm nenuôķ̦ē̦rnâjâs liñdruki. / bužurũns i praks, kuô vę̦ĺk piê tâda dârba, kuŕ nuôķ̦ē̦rnâjas. / nuôķ̦ē̦rnâjiês, ka tâc netĩrs, a sũdiêm va kuô nuôsmẽrêjiês. / kâ tu esi a netĩrumiêm nuôķ̦ē̦rnâjiês! / ta tiẽ ũskrekļi bija. tuõs taṁdę̦ļ lika, ka tãs apkakles nuôķ̦ē̦rnâjâs. i siẽviêtes, i vĩriêši lika. / vę̦caîstę̦s bija nuôsaķ̦ē̦rnâjiês a dârvu.*

2. Pavadīt kādu laiku, veicot mazapmaksātu darbu. *cik tuŕ tãs pę̦ĺ̦ņas! tuŕ nav vę̦rc iẽt nuôķ̦ē̦rnâtiês.*

nuoķ̦ê̦rt v. **1. Satvert (ko tādu, kas kustas, pārvietojas); notvert.** *viš* [tas ir, bērns] *skrej pa plãnu, mûk. uň tu nevari viņu nuôķ̦ê̦rt, ka tâc vę̦câks cilv̦ę̦ks, kas jaû nevaŕ paiẽt. / kuô nuõķ̦eŕ* [spēlē], *taṁ aka jâķ̦eŕ citus. / kaķis ne·kad neskrej, asti isstiêpis. viš pastãvîgi viņu lîku tuŕ, ka mûk, – taṁdę̦ļ, laî viņu nevaŕ aîs tãs astes nuôķ̦ê̦rt. / nuõķ̦eŕ paûsari baṁbâli uň skata, kurâs kãjâs vaĩrâk bę̂rnu. / lustīgs tę̦vs, māmuļīte – dę̦ls nuoķēra cielavīnu.* (LFK 1961, 10536) */ mūsu puiši lielijāsi sevīm sievu dabujuši – vę̦cu aitu nuoķ̦ēruši, apkārt visi luocījās.* (LFK 1817, 107) */ cę̦rtuôt ãliņģi, nuôlûza ciris. nu Diêva laĩme, ka nuôķ̦êru, nepagãja apakš lę̦dus.* // **Satvert; saķ̦ert.** *rijs siênâ iêdzîc vadzis lîks, ka vaŕ a ruôku nuôķ̦ê̦rt.*

2. Sagūstīt (kādu); notvert, lai atņemtu brīvību, apcietinātu. *buŕlaku nuôķ̦eŕ, aŕ striķi sasiên. / bi nuõzaguši mežâ baĺku. nuôķ̦êra tuô vĩru. / gaň jaû mešsârks nuôķ̦êrs* [malumedniekus]. *cik iĺgi tâ tas iẽs! / runâ, ka tã tiĺta dę̦dzinâtâji vêl nę̦suôt nuôķ̦ê̦rti. / maṁma teîca – nu tuŕ* [tas ir, rudzos] *vaĩs nevaŕ iẽt, tuŕ jũs nuõķ̦êrs. / nu zagliṁ bûs ciêtuṁs. ęsuõt nuôķ̦ê̦ruši.*

3. Sagūstīt, nomedīt (dzīvnieku); noķ̦ert, nozvejot (zivi). *vaîg izmę̦st makšiẽri, laî nuõķ̦eŕtu lîdę̦ku. / zveji rãmuôs vakaruôs gãja ę̦zę̦râ uguņuôt zuves. ta tãs zuves nuõķ̦eŕ uguňs gaîsmâ. / zvejniẽki bûs nuôķ̦ê̦ruši liẽlu luõmu. / puĩši salika lamatas, laî nuôķ̦ê̦rtu sę̦skus. / nuôgãjâm pļaũt siênu uň nuôķ̦êrâm tâdu mazu, mazu* [janoku]. */ vĩri, pļaũjuôt âbulĩnu, bi nuôķ̦ê̦ruši mazu zaķ̦ĩti. / saîmniêc, maň nuõķ̦eŕ tuõ mazuô veprîti, maň tas patîk – laî mas, ka tik laps. / puĩšiêm bî* [Jaungadā] *jânuôķ̦eŕ aîtiņa, uň meîtâm bi jânuôķ̦eŕ tę̦kulis, bet pa tuṁsu.* // **Notvert, sagūstīt (par dzīvnieku).** *zirňākslis nuôķ̦êris mušu, nu iẽtiň savâ tîklâ. / kaķis nuô citas viêtas nę̦ę̦d – nuô galvas viênmę̦r sâk ę̦st tuõ, kuô viš nuõķ̦êris. / tas suňs vaîg uzriẽdît uz zaķa pę̦dâm. ta viņš tuõ nuõķ̦eŕs. / kaĩmiņu suňs iscêla zaķ̦i. zaķ̦is pa priêkšu uň trîs suņi pakaĺ. bet nenuôķ̦êra.*

4. Pieņemt bērnu (dzemdībās). *gaň jaû Trakjẽčine bûs kuô nuôķ̦ê̦ruse.*

5. Noteikt. *mẽs te tâ ķeĩsti runâjaṁ – nerunâ tâ pareĩzi. tâ vaŕ nuôķ̦ê̦rt pêc tãs runas, ka tiẽ i nîceniêki. / čvêrte i papeniêku vârc. es nezinu, kas tas i. dikti vaŕ nuôķ̦ê̦rt, ka* [runātāji ir] *nuô Papas.* // **Aptvert.** *daũdz jaû nevaŕ samę̦luôt. ãtri vaŕ nuõķ̦ê̦rt, ka tu meluô.* // **Pamanīt; atmaskot.** [kāds saimnieks] *gribêja tuõs mazuôs miêžus nuôduõt magazĩnâ paŕ labiêm. bet nuõķ̦êra.*

nuoķ̦eŕties v. **Cieši satvert, saņemt (ko ar rokām), lai turētos (pie tā).** *kad·reĩz* [plostojot] *labi ne-izduõdâs, laîžas lidz šuõ viêtu iêkšâ* [ūdenī]. *tik daũdz jaû nuôķ̦erâs* [pie baļķa].

nuoķezēt v. **Notraipīties.** *ka bi tas liñdruks nuôķezêjis, ta garˆ stuõvera malu izbêrza. / tiẽ staĻļa liñdruki bi nuõķezêjuši, ka nevarêja pateîkt, kâda aûduma bîši. / kâda drẽbe bi nuô·ķezêjse, tâda bi* [slaucot govis]. */ kâ tã bļuõdele i nuõķezêjse!*

nuoķezināt v. **Notraipīt.** *bẽrni nuôķezinaîši ệduôt visu galˆdu.*

nuoķẽzīt v. **1. Notraipīt, padarīt netīru.** *kas nuôķẽzija tuõ galˆdu? / puĩka nuôķẽzîjis drẽbes. / kâdreĩz siẽvas atstâj sũdu ârdîkļus uz laũku. puĩši tad nuõķẽzija arˆ ratu smẽri. vệlâk, kad ņẹm̂, paliêk mẹĻlas ruôkas. / tavu skuopu saimenieci! nuoķẽzīsim nama durvis – necienāji ķẹkatiņas.* (LFK 1961, 10178) // **Padarīt netīru ar izkārnījumiem.** *nu gaň tas suňs nuôķẽzîjis taku.*

2. Noķengāt. *meîtas bi nuôķẽzîšas tuõ Pẽči, ka sliňks, ka dzerˆ. / nuôķẽzî uõtru ciĻvệku – teîc, ka tâ ne·maz naû. / Made staĩgâ uõtru nuôķẽzît – uõtru nuôrunâ. / ķẽzî – tas tâ nekriẽtnu valuôdu* [lieto], *uõtru nuôķẽzî. / nuôķẽzija tuõ dệlu, aprunâja. tâ nuôķẽzija, ka suňs maîzi neņẹm̃tu nuô viņa.*

nuoķẽzīties v. **Notraipīties.** *pac apmũrîjiês, nuôķẽzîjiês arˆ javu, dubļiêm.*

nuoķibināt v. **Atdalīt nost; noņemt.** *nuõķibinâja gaň tuõ âbuôlu, kas turˆ galuõnê stãvêja.*

nuoķīķẽt v. **Saredzēt.** *nevaru nuôķīķệt taî adatâ iêvệrt tuõ diêgu. / nevarˆ nuôķīķệt taîsnu ceļu. / nevaru nuôķīķệt pa gabalu – zirˆks va guôve?* // **Noskatīt (?).** *nuõskatîtiês tâlumâ vaî kaũ kuô labi apskatît – teîc nuõskatît, nuõķīķệt.*

nuoķīlāt, arī ***nuoķîlāt*** v. **Apķīlāt.** *ka* [*šļakā*] *iêgãj luõpi iêkšâ, ta mešsârks nuôķīlâj. tã bi ķīlâšana. / ciêmiņi bi viêns uõtram̂ nuôķīlâjši zirˆgus, kas pãrnãkuši uõtra pusê. / kad luõpi sagãjuši ciêmiņu labîbâ, tuõ nuôķīlâ, iẽvẹd staĻlî. / ka kâc zirˆks iêgãjis uõtra labîbâ, ta nuôķīlâja. ta bi jaĩzmaksâ, jâatlĩdzina pa skãdi. / tuõ kaĩmiņu bûs jânuôķerˆ, jânuôķīlã – nãk te jẹm̃t mũsu rîkus. / ķîlas jẽma – nuôķîlâja guôvi, ka iêgãja cita labîbâ.*

nuoķīlēt v. **Pilnīgi nostiprināt, saspriegt ar ķīli.** *taî mucaî tã stĩpa vaîg nuôķīlệt pa jaûnu, citâdi nuôkritîs. / nuôķīlê taî mucaî tãs stĩpas, laî nekrît zemê!*

nuoķimerēties, arī ***nuoķemerēties*** v. **Pavadīt kādu laiku, veicot dažādus sīkus, nenozīmīgus, arī mazražīgus darbus.** *tẹ̃s iĻgi nuôķimerêjâs garˆ puĻkstiênu, lidz sataĩsît. / tev patîk gaň nuõķẹmẹrệtiês garˆ tiẽm vẹciêm puĻkstiẽniêm. / brãlis tik nuôķimerêjas viẽ garˆ tiẽm daîktiêm. / iĻgi nuôķimerêjuôs arˆ tuõ cim̂du rakstu. smuks jaû i.*

nuoķiňgt, arī ***nuoķiňkt*** v. **Kļūt tādam, ko pārņēmusi aukstuma sajūta (par cilvēkiem vai dzīvniekiem, to ķermeni, ķermeņa daļām); nosalt.** *vakarˆ pãrnãca bệrni nuôķiňkuši nuô skuõlas. / aũkstâ vẽjâ ruôkas bi nuôķiňgušas sarˆkanas. / aũkstâ ûdenî teû nuôķiňks ruôkas. / puĩkam̂ nuôķiňga ruôkas zilas. / puĩka galîgi nuôķiňcis. / nuôķiňkuse kâ tâda naǧe!*

nuoķiņķelēt v. **Nokavēt.** *nevaîg ķiņķelệt tik iĻgi. nuôķiņķelêju īstuô laĩku.*

nuoķipt v. **Noķept; noķepēt.** *cũkas dikti mĩlêja dubļuôs gulệt. mẹĻlas bi, nuôķipušas ka baîl. / tẹ̃s, mẹdu issviêžuôt, nuôķipa. uň bites skrêja tam̂ pakaĻ bariêm.*

nuoķiřmēt, arī ***nuoķirˆmēt*** v. **Bezdarbībā ilgstoši gaidīt (ko).** *viňš nuôķīrmêja visu diênu piê manis. kaû kuô gribêja fẹktệt. / tas kaķis visu diênu nuôķîrmêja piê tã caũruma. diêz vaî kuô dabûja? / nuôķiřmêju gaň·drĩz visu rîtu – tik liẽla riňda bija* [veikalā].

nuoķizināt v. **Nokaitināt.** *maň i, tev nav piĻls maks! ķizu! ķizu! tâ jaû ķizinâja, ka gribêja nuôķizinât.*

nuoķũlāties, novec. ***nuosaķũlāties*** v. **Noslinkot; notūļāties.** *nuôķũlâtiês – tas aka i tâ. viš tev nevĩžâ darît it ne·kuô. / viš tig nuôsaķũlâjas pa visu tuõ gaŗuô laĩku. / viš taî dârbâ irˆ izraĩdîc, bet viš garˆ sevi viẽ i nuôsaķũlâjiês, nuôsabakstijiês.*

nuoķuĻlāt v. **Notriept; notraipīt.** *kâ tu te êd? visu skutula malu nuôķuĻlâjis! / nu gaň ệzdam̂s tu esi nuôķuĻlâjis visas šķĩvja malas! / va tu nevari ệst guôdîgi! nuôķuĻlâ šķĩvim̂ visas malas a tuõ biêsputru.*

nuoķuõlēt v.; hum. **1. Ar lielu apetīti apēst.** *bệrni nuôķuõleîši visu biêsputru.*

2. Noskriet. *skatiês tik, kurˆ tas bệrns i nuôķuõlêjis liẽlu gabalu!*

nuolabināt v. **Ar laipnību, labvēlību, arī iztapību panākt, ka (cilvēks vai dzīvnieks) paklausa, nepretojas, arī kļūst pieļāvīgs, draudzīgs.** *nuõlabinâju tuô suni, kad nuôglaũdiju gaĻvu uň iẽdevu kumâsu gaļas. / nuôlabini tuõ suni, laî viňš teû nekuôž!*

nuolâčuot v. **Piebradāt.** *nu irˆ aka visa grîda nuôlâčuôta! kas te iênãcis a netĩrãm kãjãm?*

nuolãdāt. Sk. *n u o l ã d ē t .*

nuolâdēt v. **Izteikt (kādam) lāstus.** *nuôlâd, ka kaû kuô sliktu padarîjis. tuõ nuôlâd.*

nuolãdēt, arī ***nuolãdāt*** v. **Piekraut.** *fũrmaņi bi senâk. smagiê bi – tuõs saûca uõrmaņi. viš tâ nuôlãdêj savu kṛavu. / tas pa daũdz nuôlãdêjis* [laivu], *piĹla lidz aûkšas lũpaî. / tâ nuôlãdaîši bi tuõ laĩvu, ka sâka jaû griṁt.*

nuolãdẹ̄ts, ***-a***, arī ***nuolâdẹ̄ts***, ***-a*** divd.; adj. noz. **1. Tāds, kas izraisa stipras dusmas, asu nosodījumu; tāds, kas izraisa stipru neapmierinātību, nepatiku.** *nuôlãdệc tas cilvệks i. viš tâc negañc i.*

2. interj. noz. **Lieto, izpaužot stipras dusmas, asu nosodījumu, lielu neapmierinātību, nepatiku.** *tas tâ lamâjas – nuô·lâdệc! nu tu nuô·lâdệc! / ka dzir̃dêja, ka lâdêja kâc, teîca – nuô·lâdệc, ta krituse us ceļiêm uñ mẹtuse krustus tã saîmniêce. /* [meita] *aŕ kãju ûzmina uz* [grābekļa] *zariêm. bet kâc šij paŕ dẹgunu. ak tu, nuô·lâdệc grâbeklis!*

nuolaîdība subst. **Nekārtība, nevīžība.** *ne·viêns cic citaṁ ļaũnâ neņẽma, ne aŕ ûsskatija, ka tã* [tas ir, utis, mušas] *bûtu kâda netĩrîba vaî nuôlaîdîba.*

nuolaîdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas veic ko nekārtīgi, nevīžīgi; tāds, kas ir nekārtīgs, nevīžīgs, slinks.** *nuôplukusi kâ vẹca vaŕ'na – teîc uz nuõlaîdîgu cilvệku, kas netuŕ paŕ vaîdzîgu labâki abg̑ệrptiês. / cik nu nuôlaîdîgi cilvệki vaŕ bût, tik viņi i.*

nuolaîst v. **1. Atlaižot (vaļā, vaļīgāk), atdalot panākt, ka novirzās, noslīd (uz leju, zemāk, pie zemes); ļaut noslīdēt (uz leju, zemāk, pie zemes).** *a luõdi skatijâs* [jūras dibenu]. *smẽrêja sviêstu va kuô uñ nuôlaîda dibẹnâ. / katraṁ ãķiṁ acsevišķi* [jūrā] *tiêk nuôlaîsc akmeñc. uñ aûkšâm ûdeñc viŕsû i pludiñč, kas viņu* [tas ir, lašu ūdas] *tuŕ uz ûdeñc viŕsu. /* [dzirnavās] *nuõlaîž aûkšâ nuô vẹĺbuõma ķẽdi, piẽsiên tuõ maîsa galu. / piĺķi bija jũrâ. tuõ tâ nuôlaîž nuô aûkšas uz leju lidz gruñtaṁ. / laĩvaî masc nebi nuõlaîsc. piê tã bi buṛa. / skuõte bi vẹcuôs laĩkuôs buṛu laĩvâm viŕve,* [ar] *kuô ûzviĺka uñ nuôlaîda buṛu. / kâ tãs meîtas sevi iskệmuôjušas* [..]! *netîk ne skatîtiês viŕsû – mati gaŕ aûsîm nuõlaîsti us piêri lidz ũzačiêm! / viš iêsaûcâs – kâ tu esi bikses nuôlaîdis uñ sêdi a pliku pakaļu uz mũrĩti!* ✧ ***asti*** (arī ***aûsis***) ***nuolaîdis*** (arī ***nuo·laîdis***) – saka, ja cilvēks ir nokaunējies, cietis neveiksmi u. tml. *aîziẽt, asti nuô·laîdis – tad jaû aka zaûdêjumi. / aîziẽt kâ suñs, asti nuôlaîdis, nuôskaûnêjiês. / mũsu ciema jauni puiši staigā, ausis nuolaiduši.* (LFK 1961, 11059) // **Pārvietot (ko, parasti pa ko slīpu) no augšas uz leju.** *nuô krañta nuôlaîž tuõ laĩvu ûdenî. / pats nuolaižu* [māsas] *raksta pũru nuo kalnina lejinā.* (LTD VII 385)

2. Virzīt un pabeigt virzīt lokveidā uz leju (vertikālu vai slīpu priekšmetu, tā daļu). *tâdas lãdes bi, a vâku, četrkañtîgas. taṁ vâkaṁ bi tâdas eņg̑îtes, ku paceĺ, nuôlaîž. / miĺtus turêja lãdês aŕ vâku. vâkaṁ bi eņg̑îtes. vâku pacêla uñ nuôlaîda. / skũrstenî bi iêtaĩsîta plãte, kas bi pataĩsîta paceļama uñ nuôlaîžama, ķêķî stãvuôt. vaî nu a kuôka nũju va a drãti nuôlaîž plãti. / ka pa ãtri bi nuôlaîsta plãte, ta ķêķis bi dũmaĩns, bi sagaĩši dũmi.* // **Slīdoši virzīt lejup (kur iekšā) un pabeigt virzīt (ko).** *šis i ratina krũms. tuõ krũmu vaŕ nuôlaîst zẹmâk uñ vaŕ uzgriẽst aûkstâk. / ka sapuvuši pamati, ta pasveĺ ẹ̃ku uñ paliêk jaûnus pamatus. uñ ta nuõlaîž.*

3. Adot izveidot nepieciešamā izmēra caurumu (adīklī). *îkši nuôlaîž – actâ caũrumu, vệlâk ûzjẹṁ vaĺgus uñ piẽada. / piŕkstaînes tâ·pat – nuôlaîž piŕkstus, tuõs vaĺgus sadala us piêci daļi. / tuõ îkši piẽada ĩpaši. tuŕ nuôlaîž vaĺgus uñ actâj caũrumu. uñ, ka tuõ ciṁdu nuôbeîdz, ta piẽada.*

4. Panākt, arī pieļaut, ka noplūst, izdalās (šķidrums). *tâdi kuôka skutuli bi – atraû tapiņu, nuôlaîž piẽnu. / ka* [krējums] *nuôstâjiês, ta nuôlaîda tuô piẽnu. tâ dabũja tuõ kreîmu. / ka* [alus] *bi kâdu diênu rûdzis, nuô apakšas nuõlaîda uñ lêja uz viŕsu, laî izmaîsâs. apakšâ mucaî bi ãniķis. / bišķĩt kâ tuŕ pamiŕka* [drabas], *ta viš* [tas ir, vīrs] *laîda zemê – pa miseņa krãnu. tas bî piŕmaîs alus. visu nuôlaîda. / taĩsa alu – piŕmâk nuôlaîda alu, tad dzêrsi. / alu taĩsîja kuôka mučelês. bi tâc kuôka spuñc, krãns. pa tuõ nuôlaîda alu. / ẹ̃ñkuraṁ bi krãns caũrumâ,* [alu] *varêja nuôlaîst krũzês.* ☐ ***nuolaîst asinis*** – nolaist daļu asiņu ārstnieciskos nolūkos. *vẹctẹ̃vs pratis sliktâs asinis nuôlaîst. / mañ žẹ̃l tẹcinât* [sulas], *nuôvẹĺk kuôkaṁ – tâ·pat kâ cilvệkaṁ, ka asinis nuôlaîž.* // **Panākt, ka (no ūdenstilpes) aizplūst viss ūdens vai tā daļa; aizplūdinot ūdeni, panākt, ka (ūdenstilpē) pazeminās līmenis.** [dīķī] *nuôlaîda ûdeni uñ izzvejuôja tãs zuves. / ka tuõ dĩķi nuôlaîda, ta atrada viênu tâdu vêzi, kas vẹsẹlu kilagrâmu viĺka.* // **Panākt, ka notek (šķidrums, piemēram, no mitras vietas).** *rudzi grib saûsu zemi. senâk israka vagas, laî vaŕ nuôlaîst tuõ ûdeni. / strutas nuôlaîž – tâdas renes isliêk.*

5. Kļūt tādam, kam (parasti lapas, ziedi) zaudē stingrumu un noliecas, nokarājas (par augiem). *muṁs te bi saûss, sâka jaû rãceņi nuôlaîst vîtes.* ☐ ***nuolaîst kuôku*** – zāģējot, cērtot panākt, ka koks nogāžas. *mežâ, ka kuôkus isstrâdâja – žĩdiêm šļakas, nuôlaîda kâdu daļu*

kuôku. / ka kuôku nuôlaîž, ta zarus vaŕ dzęnęt viêgli. / ka nuôlaîda tuõ kuôku nuô cęĺma, nuôdzenêja zarus – atsita nuõst a ciri. ☐ ***nuolaîst nuo kâtiem*** – nozāģēt. *zarus jãaddzenê, ka* [koku] *nuôlaîž nuô kâtiêm.*

6. Samazināt cenu, maksājumu u. tml. (par kādu daļu). *ka kaû kuô pêrk, ta grib, laî nuôlaîž lętâk. / ûsprasij cęnu, bet nuôlaîž aŕ žīdi. / es jaû neiẽšu tuŕ tig daũdz čuõkstęrętiês! ka nenuôlaîž, nenuôlaîž* [cenu].

7. Ar savu bezdarbību, arī nepilnīgu, kļūdainu darbību pieļaut, ka (kas) nonāk ļoti sliktā stāvoklī. *laps dârs bi, bet tuõ nu gaň nuõlaîda.* ✧ ***nuolaîst uz gruñti*** – ļaut, arī panākt, ka (kas) iznīkst, pagrimst. *vęcâkaîs dęls tuõ savu saîmniêcību nuôlaîda uz gruñti.*

8. Nosūtīt darbā. *mani aŕ nuôlaîda piê tâda mešsârga, kaṁ bi pašiêm piêcpacmit bęrni, – nuôlaîda paŕ aũkli. ta jaû skuõlâ veĺ negãju,* [kad mani] *nuôlaîda paŕ aũkli.*

nuolaîsties, novec. ***nuosalaîst(ies)*** v. **1. Laižoties virzīties un pabeigt virzīties lejā, zemē (no kurienes, kur, uz kā u. tml.).** *Dieviņš zina, es nezinu, kur pādīte gadījās – nuo debeša nuolaidās sudrabiņa ķēdītēm.* (LFK 1961, 10093)

2. Nobīdīt uz leju (ko); nolaist. *tautu dęls tęvu lūdza, cępurīti nuosaņēmis. dabuj bikses nuosalaist, līdz pierunāja māmuliņ.* (LFK 1818, 2291) ✧ ***ruôkas nuolaîžas*** – saka, ja pakļaujas nevarībai, bezspēcībai, arī bezcerībai un pārstāj aktīvi darboties. *ka nuôtika kâda nelaîme, ta ruôkas nuôlaîžâs. / duõmâja, ka isnãks tiê baĺki priêkš istubas. bet isputêja visi nuõduõmi – ruôkas nuõlaîdâs.*

3. Lēni nosēsties, nogulties. *puĩka nuôlaîdâs uz mũrîti gareniski* [jeb] *gaŕšļaûku.*

4. Kļūt nekārtīgam, nevīžīgam, nerūpēties par savu ārējo izskatu, kārtību ap sevi. *nu gaň vęcaîs saîmniêks nuôsalaîdiês – bikses nuôšļukušas pa gurniẽm.* // **Kļūt slinkam, nolaidīgam, neveikt savus pienākumus.** *saîmniêki cic paŕ citu negribêja nuôlaîstiês. taĩsija guôda ratus, labus ziŕgus aûdzêja.* // **Kļūt sadrūmušam; noskumt.** *nu kuô tu tâc nuôlaîdiês staĩgâ! turi galĺvu aûkšâ!*

nuolaîstīt v. **Neviļus, negribēti izlaistot (ko), padarīt slapju, arī notraipīt (ar to).** *ak tu čaṁma! nuôlaîstîse visu sliêksni! / viss galĺc nuôlaîstîc. / kâ tu te nes tuô ûdeņa spañni aŕ atkarus nagiẽm! viss taks nuôlaîstîc. / mazgâjuôt galĺdu, meîtas nuôlaîstîšas visu grîdu. / šis galdīnis tā sacīja – še nav labu dzērējīnu. ja būt labi dzęrājīni, sen būt mani nuolaistījši, glāzītēma mērīdami.* (LFK 1961, 10665) / *ai nama māmiņa, tavu jaukumiņu – visi tavi nama sliekšņi sudrabiņu nuolaistīti.* (LFK 527, 24642) // **Laistot padarīt mitru (augus, augsni); aplaistīt.** *nuôlaîstîši dârzu, laî labi aûg.*

nuolaĩzīt v. **1. Īsu brīdi laizīt un pabeigt laizīt.** *saîmniêce apviĺka puôdaṁ a kreîmališķi uň nuôlaĩzija. / ziŕks savu smakari nevaŕ nuôlaĩzît a mêli, guôve vaŕ. / vaĩnes deva suniṁ nuôlaĩzît, ta sadzîst – va nu vâtes, va iêplęsumi.* ✧ ***piŕkstus vaŕ nuolaĩzīt*** – saka par (ko) ļoti garšīgu. [desas] *pamêrcêja taûkuôs. tiẽ bi sacępti a sĩpuôliêm. smeķâja, ka piŕkstus varêja nuôlaĩzît.*

2. Laizot noēst (virskārtu). *suňs taî maîzi nuôlaĩza tuôs taûkus, ta tik ęd visu.* // **Laizot notīrīt.** *aîta pati tuõ jęru nuôtĩra, nuôlaĩza. / nuôliêk viņu* [tas ir, teļu] *guôveî klât, laî viņa viņu nuôlaĩza. ta viš ispurinas uň iššķaũda.*

nuolakāt v. **Pārklāt ar laku.** *spiēķîši visi smuki dreĩjâti, nuôlakâti. ratĩns aŕ nuôlakâc. / tãs* [kurpes] *bi nuôlakâtas. ka gãj uz baznîcu, ta nesa ruôkâ.*

nuolaktuot v. **Latot un pabeigt latot.** *nuôlaktuô – apsit laktãm juṁtu, ta viŕsû sit šķiňdeļus.*

nuolamāt v. **Nosaukt (kādu) rupjos, aizvainojošos, aizskarošos vārdos, izteicienos.** *kâ viņi tuŕ nuôlamâja cic citu! tĩri brĩnumi! / viêns uõtru nuôlamâ, kas tik tas nekriẽtnâkaîs vârc. / pa slĩperi nuõlamâ ari sliňku* [cilvēku]. */ puĩši meîtas nuôlamâja pa špidiĺkâm, ka nelaîda iêkšâ. / nuõlamâ sliňku – vęĺkâs kâ ute pa galĺvu.*

nuolaňcīt v. **1. Izņemt (zivis) no tīkla.** *ja i iêmęsti ãķi – męňcu ãķi, bet viņus nejęṁ visus ârâ, nuôjęṁ tik tuõ zivi, ta saka nuôlaňcît. / nuôiẽt pa jędu uň* [..] *nuôlaňca zives. tã jęda paliêk jũrã.*

2. Noķert. *jâiẽt kâdu vistu nuôlaňcît, kas tâ nedê vaĩs labi. viņu vaîg nuôbeîkt.*

nuolaňcīties v. **Noslaistīties.** *nuolaňcîtiês i isslãpstîtiês, laî nebûtu jâiẽt līdz piê gṛũta dârba. / tu tig gribi nuôlaňcîtiês gaŕ malâm uň nestrâdât.*

nuolaňgāt v. **Nolamāt.** *viņa* [tas ir, veca sieviete] *mûž·diên stãvêja piê tiẽm vârtiêm uň mũs vêl nuôlaňgâja, ja nepatapa pateîkt lab·diên.*

nuolãpīt v. **Salāpīt (ko) daudzās vietās.** *ka tuõ vẹcuô šineli nuôlãpija, ta veĵ viĵka mežâ. / Jãnis gãja pãdes piŕkt nuôlãpîtâm biksîtêm. / kas gãja nuôlãpîc, teîc pluskataînis, ka vêl tiẽ iêlãpi nebi piêšũti./ ķêži i daŕba cinďi. tiẽ tâdi vẹci, nuôlãpîti.*

✧ ***ka tevi nuolãpīts!***; arī ***ak tu nuo·lãpīt(u) laũkā!*** – izsaucas nepatīkamā pārsteigumā, viļoties u. tml. *kuôkâ ruônâs zaŕs uń islaûž ruôbu ẽveles dzeĵzim̂. ka tevi nuô·lãpîc!* – [tā] *teîca vẹcaîstẹ̃s. / nesprâga tã pliñta, pamuka tas zaķis. ak tu nuô·lãpîtu laũkâ! / aîsķêrâs kãja. ak tu nuô·lãpît laũkã!*

nuolasināt v. **Nopilināt.** *bẹ̃rni ẹ̃zdami nuôlasinaîši a taûkiêm visu gaĵdrãnu. / visu gaĵdu nuôlasinaîši a mẹdu.*

nuolasināties v. **Nopilināties, nolaistīties.** *kâ tu, puĩka, te varêji nuôlasinâtiês aŕ tuõ kreîmu!*

[I]***nuolasīt*** v. **1. Lasīt un pabeigt lasīt balsī (tekstu).** *tẹ̃s nuõlasija nuô Bañkava sprediķu grãmatas trîs lapas gaṛu sprediķi.*

2. Uztvert, noprast, nojaust (ko, parasti psihisku stāvokli, rakstura īpašības) pēc kādām redzamām pazīmēm, ārējām izpausmēm; uzminēt, nojaust (kāda domas), piemēram, pēc skatiena, sejas izteiksmes. *viņš mâcêja nuõlasît duõmas nuô uõtra acĩm.*

[II]***nuolasīt*** v. **Novākt raujot, plūcot, griežot u. tml. nost, parasti pa vienam (piemēram, ogas, sēnes).** *glãzines ne·kuô nelasija. ka jaû uzgãja, ta nuôlasija aŕ. / nu nuô krũma visas uôgas nuôlasîtas. / ak tu guŕķus nuôlasiji? cik ta tev bi?* // **Novākt ņemot (piemēram, no zemes), parasti pa vienam.** *tag aîz Kupšu i vẹsẹla grệda akmẹṇu – visi nuõlasîti. / nuô kâpuôstiêm târpus nuõlasija a lasîšanu. / tuõs kâpuôstu târpus nuôlasija* [..]. *ja tuõs nenuôlasija uń nèisnĩcinâja, ta kâpuôstus nuõêda.* // **Novākt, arī noķert, noēst (visus vai daudzus), pa vienam ceļot (piemēram, no zemes), raujot ar knābi (par dzīvniekiem).** *rudeni tãs* [pīlādžu ogas] *nuôlasa strazdi. / ta i putneļi, kas viņus* [tas ir, gliemežus] *nuõlasa. / ka nuõvâķe druvas, ta* [zosis] *laîde uz druvâm vãrpas nuõlasît. / padzệń gũžas uz aûzu rugãju, laî nuõlasa vãrpas.*

[I]***nuolaûpīt*** v. **Nomizot; nolobīt.** [kartupeļus] *nuôlaûpija, sarĩvâja, piêbẽra klât sâli. / isvãrîtus rãceṇus nuôlaûpa tik. nevãrîtus rãceṇus tik kasa. / rãceṇus varêj nuôlaûpît uń sviêstu uzlikt* [ar nazīti]. */ es viņas* [tas ir, bietes] *nuõlaûpu piŕmâk uń ta savãru. / uõlas nuôlaûpija, deva bẹ̃rniêm. / uõliņu isvãriju. – bet vaî tu nuõlaûpiji aŕ?*

[II]***nuolaûpīt*** v. **Laupot iegūt, piesavināties.** *Vĩtiņu mežâ, braûcuôt nuô Liẽpâjas, bi nuôlaûpîti tiŕdzeniêkiêm naûdas maki.*

nuolaũzīt v. **Lauzot atdalīt nost (daudz vai visu).** *pupas nuôlaũzija nuô kañčiêm. / tãs pâkstes ka nuôlaũza, ta paliêk kañči. / meîtas* [ozola] *zarus nuolauzija, vaîṇucīnus puškuodamas.* (DI III, 1, 264)

nuolaûzt v. **Laužot panākt, ka nolūst.** *priẽde pļavmalê isaûguse tiêva, gara, ka vẽš vaŕ nuôlaûst. / ai vẹjīni, kam nuolauzi tik ražẹnu uozuolīnu?* (LFK 1961, 10976) / *sivệniêm vaîg nuõlaûst iĵtes. ta viņi labâk ệd.* // **Laužot, atdalot daļu (no kā), sabojāt (to).** *tã viñda i tã, kas aûkšã svãrstâs, viss tas staps. maṅ te taga nuõlaûza. / cik tuŕ bîši tuô traũku, visi nederîgi – citam̂ nuôlaûsta uôsa, citam̂ suka mala, ruôbaĩns. / trulu* [nazi] *saûc, kas tâ nuôlaûsc. / mãte ta rãjâs – nuôlaûzîs veĵ* [kokam] *zaru. / te jaû maṅ viêns suṅs bi nuôlaûzis liẽlu, smuku asterîti, tâdu smuku krũmu. / galdam kãju nuolauzīšu, gailim kaklu nuocirtīšu.* (LFK 1817, 44) / *žệl man bija tã* [vainaga] *zarīna, kuo nuolauzu ieiedama; vẽl juo žệl tã zarīna, kuo nuolauzu iziedama.* (LFK 1961, 10813) / *caũr sidraba biŕzi bridu, ne zarĩna nenuôlaûzu.* (LVDApr. 388) / *līguodams vẹjš nuolauza purvã bẹ̃rza galuonīti.* (LFK 1961, 11005) // **Gūstot traumu, salauzt, sabojāt, arī zaudēt (ķermeņa daļu).** *puĩšeļi daũzîdamiês vêl nuôlaûzîs savu šṇuŕku. / tâdi meža dzîvniêki* [..] *ragus nuõlaûž pa krũmiêm. / paûsari, baduôtiês a cini, a cẹ̃rpu, gadâs, ka* [govs] *ragu nuõlaûž.* ✧ ***nuolaûzt kaklu*** – a) neapdomīgi, pārgalvīgi rīkojoties, izturoties, ātri skrienot, lecot u. tml., gūt traumu. *vaĩrâk bẹ̃rni nuõlaûž kaklu. iŕ nelaba dũša. kad ũsceĵ kaklu, paliêk labi. / meîtine nuôlaûzuse kaklu, jãsaraûn uz aûkšu. mũs tâ a·viên ãrstêja. / ka kaklu nuõlaûž, ta vaîg cẹĵt uz aûkšu. viênu ruôku saķeŕ aîs pakaûša uń uõtru pasmakarê, uń ta ceĵ uz aûkšu trîs reĩzas. / kad nuõlaûza kaklu, ta gaĵva sâp, vẹmas nãk. apsệdinâja uz zẹmu kraǧĩti, sajẽma a ruôkâm gaĵvu uń viĵka uz aûkšu trîs reĩzes. uń ta uõtrâdi aka – aîs pakaûša uń aîs smakara sajẽma uń viĵka trîs reĩzes.* b) nosisties. *manuôs laĩkuôs tâdas viêžas bi* [ceļā, mežā], *ka piĵnîgi kaklu varêja nuôlaûst. / pele kaklu nuolauzuse tukšã pũra dibẹnã.* (LFK 1961, 10144) c) piedzīvot pilnīgu neveiksmi. *Jãnis a Pẽteri braûca piê koñteŕbañdas špĩrkta. citi nuõrunâja – gaṅ jaû savu kaklu nuõlaûzîs!*

✧ ***nuolaûzt sprañdu*** (arī ***sprañtu***) – nosisties. *kuô tik aûkstu kâbdam̃s taî kuôkâ! kritîsi uñ nuôlaûzîsi tuõ sprañtu. / nu, kâbdam̃s tig aûkstu, kritîsi uñ nuôlaûzîsi vêl sprañdu. / ku tu traũciês? nuôlaûzîsi veĺ savu sprañtu a tuõ vẹĺlapệdu.*

☐ ***nuolaûžamas aûses*** – atlokāmas (parasti vīriešu cepures) malas. *tag* [cepurei] *i nuôlaûžamas aûses, bet tuôreĩz tâdas nebi. ta bi tâdas malas. uñ ta, ja pa daũdz aũksc bi, ta visu tuõ malu nuôlaûza uz leju.*

nuolavīt v. **Nozagt; slepeni paņemt.** *viš vaŕ nuô uõtra kaû kuô nuôlavît – nuôzakt.*

nuolẹcināt v. **Atdalot (parasti kārkla mizu) pagatavot stabuli.** *ta viss kas jâiêmâcâs ganam̃ – spẹ̃las, stabulîti nuôlẹcinât nuô kârkla žagara uñ lazdas kuôka, adît jâiêmâcâs.*

nuolẹduot v. **Pārklāties ar ledu.** *taki* [bija] *nuôlẹduôjši nuô akas lidz staĺlim̃, ka nevaŕ paiẽt.*

nuoleja subst. **Pazemināta vieta zemes virsā.** *parasti tiẽ dīķi i vaĩrâk tâdâs nuõlejas viêtâs, ku ûdeńs pãri iẽt.*

nuolẹ̃kāt v. **Lēkāt (visu laikposmu) un pabeigt lēkāt (par cilvēkiem vai dzīvniekiem).** *ganẹļi bi sâkuši lẹ̃kât a viênu kãju – kuŕš iĺgâk varêja nuôlẹ̃kât a viênu kãju. uõtru kãju turêja.*

nuolekt, arī ***nuolêkt*** v. **1. Lecot, ar lēcienu virzīties un pabeigt virzīties lejā, zemē (no kurienes, kur, uz kā u. tml.).** *manâs vẹctẹ̃va mãjâs bi aûkstiê sliêkšņi, kad bẹ̃rni nevarêj pârkâpt.* [bērni] *ûskâpa vîrsû uñ nuôlêca zemê uõtrâ pusê. / ja tu nebiji* [plostojot] *paspẽjis nuô tiẽm baĺ̃ķiêm nuôlẹkt us krastu, ta puĺku reĩz nuôgãji lidz šuõ viêtu aŕ taî aũkstâ ûdenî. / gaîlis nuôlêca nuô laktas, uzdziêdâja, laî vistas iẽt kastiês.*

2. Lecot, ar lēcienu vai lēcieniem novirzīties (nost no kā). *ka viš* [tas ir, kuilis] *iĺ̃gâk pastãv, ka i uzlêcis* [cūkai], *ta i vaĩrâk suvẹ̃nu, ka viš iĺ̃gâk nenuôlẹc.* // **Strauji novirzīties (nost no kā)** – par priekšmetiem. *uz maîzes garuôzĩnu ũzlika sveces galiņu, kuô aĩzdedzinâja uñ ũzlika us sâpuôšuô viêtu. ta ũsspiêda glãzu viŕsû. pêc laĩka ugune nuõdzisa uñ visu âdu viĺka taî glãzâ iêkšâ. kâdu laĩku paturêja, lîdz viņa pate nuõlẹ̃kt.*

3. Lecot, lēcieniem veikt (visu attālumu, ceļa gabalu). *bẹ̃rni sarunâja, kuŕš tâlâk varês nuôlẹkt a viênu kãju.* ✧ ***bukuos nuolekt*** – iet masku gājienā (Ziemassvētkos, Ziemassvētku nedēļā) ar dejām, bez dziedāšanas. *nuôlẹc bukuôs uñ ta tuŕ dzeŕ uñ ệd.*

4. Atdalīties. *kad vâte bûs nuôlẹ̃kuse, ta vaĩna vẹsẹla. / nuôlêca liẽla kârta* [no varžacīm]. *viš* [tas ir, ziede] *vaîdzê vêl aka likt.*

nuolem̃pẹties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu būt lempīgam.** *tâc nuôlem̃pệjiês! ne svệdiênu baĺ̃tu krẹklu neapvẹĺk. / kuô tu sêdi tâ nuôlem̃pệjiês viêns pac? / kâ tu viêns pac varêji nuôlẹm̃pệtiês! visi jaû izdzệruši savas glãzas!*

nuolem̃t, arī ***nuolem̃t*** v. **Pieņemt lēmumu (ko darīt).** *es aîzgãju mâcîtiês paŕ šuvẽju. perĩmeñderis tâ nuôlẽma, ka maŕ vaîg kâc amac ismâcîtiês. / nu uñ tad ari nuôlêma, kad bûs tãs kâzas. / tuõ jaû* [puiši] *bi nuôlẹ̃muši pa diênu. / nuôlẽmãm rît iẽt sẽnẽs. / tas jaû iŕ nuôlẹm̃c uñ vaĩrâk naû apspriêžam̃s.* // **Pieņemt lēmumu likumā noteiktā kārtībā (tiesā, sēdē, apspriedē u. tml.).** *kâdu kruõnis nuôlẽma dãņu, tâdu maksâja. / viêtniẽku sapuĺce nuôlẽma pàaûkstinât gaĺvas naûdu. / nuôlẽma pagastâ, ka jãtaĩsa ceĺš katram̃ savs mẹ̃rs. / kâ komisija nuôlẽma, tâ bî jâdara.*

nùolẹmuôt – ***nùolamât***. (ME II 810)

nuoleńkt v. **1. Noķert.** *es viņu nuôleńcu.*

2. Sagaidīt (kādas darbības veikšanai piemērotu laiku). *puĩši nuôlẹńkuši laĩku, ka meîtas abgulušas, uñ gaĩši baĩdît. / bẹ̃rni nuôlẹńkuši īstuô laĩku uñ nuõskreîši dum̃bẽrî mazgâtiês.*

nuolẹ̃zāt, arī ***nuolẽzẽt*** v. **Nopelt; aprunāt.** *nu gaŕ* [tevi] *tãs siẽvas nuôlẹ̃zâja, ka sliñka! / kuô tu tik daũdz nuôlẽzê tuõ meîtu? viņa ne·bût tâda nav.*

nuolīdzinājumi subst. **Atgriezumi, kas radušies (ko) nolīdzinot.** *visus tuõs* [cūkas] *šķiņķa nuôlīdzinâjumus tuŕ priêkš dẹsâm.*

nuolīdzināt v. **1. Panākt, būt par cēloni, ka (kas) kļūst līdzens, gluds.** *greĩderis paûsaruôs braûc uñ nuôlīdzina tuõ ceļu. / te tika islaûsti akmeņi uñ nuôlīdzinâc ceĺš. / tag tuõ izgâstuvi tuŕ likvidêja, nuôlīdzinâja visu, iêstãdija biŕzîti. / ka labîbu iêsẽja, nuôlīdzinâja, laî līdzẹńs. / kapu aîzberuôt, vaîg zemi nuôlīdzinât a lâpstas galu. / tuôs kukuļus nuôlīdzinâja uñ lika taî krâsnê. / mãte lika meîtaî nuõgližinât kukuli, cẹpuôt maîzi. tas i, nuôlīdzinât. /* [kalējs] *pajẽma savu nagu griêžamuô nazi, tuõ* [zirga] *nagu visu nuôtĩra, nuôlīdziń. ta piêliêk pakavu.* // **Nogludināt (ar gludekli).** *baznîcas krẹklus veĺ nuôlīdzinâja a pletmašĩnu, laî nebûtu kṛuõciņas.* // **Padarīt**

vienādu (ar ko), līdzīgu (kam), parasti novēršot atvirzes no vajadzīgā, vēlamā; izlīdzināt. [zirgiem] *krẽtes tik nuôlĩdzinâja. / kâ taṁ kumeļaṁ tãs krẽtes cirpuši ruôbu ruôbiêm! vaîg nuôlĩdzinât. / staĹliṁ pudrameñte bi izdrupusi. sataĩsa cimeñti a grañti uṅ tâ nuôlĩdzina.*

2. Atdot (parādu), atlīdzināt (piemēram, zaudējumu); izpildīt ko nokavētu, neizdarītu. *viņi* [tas ir, vecāki] *i priêcîgi, juô nuôlĩdzinâs visu* [tas ir, maksājumus] *guôdîgi uṅ kârtîgi.*

nuolīdzināties v. **Norēķināties; nokārtot, izpildīt (saistības).** *parî padarîtu darbu nuôlĩdzinâs arî strâdniêkiêm.*

nuoliêgt v. **1. Neatļaut, kavēt (ko darīt); aizliegt.** *skuõlã pĩpât i nuôliêkc. / ka atnęsâs guôve, ta duôn gabalu maîzes, sâli uzberî uṅ gabaliņu speķa, uṅ nuô visiêm pupiêm viênu čãksteri piẽna. tuõ nenuôliêdza ari pârraũks.*

2. Neatzīt par patiesu. *gaṅ jaû nãks viņaṁ uz pệdãm. ta vaĩs nevarês nuôliêkt, ka naû tuõ darîjis.*

nuoliêgums subst. **Paveikta darbība, rezultāts → *nuoliêgt* (1).** *gavẽni dikti iêvệruôja. bija tâc nuôliêgumṁs – nedrîkstêja turệt baĹles.*

nuoliêkamais, *-ā* divd.; subst. noz. **Pieliekamais.** *kaṁbarĝaĹs bî mãjãm, ku viênã galã bî nuôliêkamaîs.* ☐ ***nuoliêkamais kaṁbaris*** – pieliekamais. *katrâ mãjâ bija nuõliêkamaîs kaṁbaris, kurî šuõ tuô nuõlikt. / pretistubaî pretĩ bi tâc nuôliêkamaîs kaṁbaris. / ta bi nuôliêkamaîs kaṁbars pretistubeî pretĩ.*

nuoliêkt v. **1. Liecot pavērst uz leju, uz priekšu, uz sāniem (ķermeni, tā daļu).** *kuṁbris arî sâp uz·reĩz, kâ tikaî gaĹvu drusku nuôliẽc. / zirîks nuôliẽc gaĹvu, viņaṁ tik smagas iĹkses jâņęs.* // **Nolocīt uz leju (parasti apĝērba gabala malu, galu).** *ka gãja uz baznĩcu, ta viņas* [tas ir, zeķes] *nuôliẽca, viņas bi gaŗas. zeķes nuôliẽca, laî viņas baĹtas paliêk, laî nenuôķệrnâ.*

2. Pavērst (ko vertikālu) slīpi vai horizontāli. *nuôliẽc tuõ aûkšêjuô zaru! ta tu tiksi piê uôgãm.* // **Liecot izveidot (ko).** *ratiêm vaîdzêja riteņus nuôliẽkt. / luôks nuô kuôka. viņu tâ vãra uṅ ta nuôliẽc, nuôsiên. uṅ ta viš tâc paliêk. / viš* [tas ir, *dangs*] *irî issaûtệc kuôks, nuôliẽkc apaĹš.*

nuoliẽkties v. **1. Liecoties stipri pavirzīties uz leju.** [rudzu] *gatavîbu nuõteîca tâ,* [..] *ka vãrpas i nuôliẽkušâs. / ka laĩka pãrmaĩņas* [gaidāmas], *ta* [kadiķa zars] *nuôliẽcâs uz aûkšu vaî leju – maĩna stãvuôkli. juô* [zara gals] *zęmâk nuôliẽcâs, juô sliktâks laĩks.*

2. Pavirzīties uz leju; tikt pavirzītam slīpi zemāk. *piê brîža gaĹva nuôliẽcâs, miêks nãk. / pagubu skrej – tas tâc nuôliẽciês skrej, nuôliẽciês iẽt.*

nuoliẽsēt v. **Novājēt (par cilvēku, tā ķermeņa daļām).** *tệs pa tuõ slimîbas laĩku nuôliẽsêjis tiêvs pa·visaṁ.*

nuoliêt v. **1. Lejot atdalīt nost.** *tad nuôlêja bišķi tiẽm rãceņiêm tuõ zupu, ka tiẽ bija mîksti. /* [vārītajiem kartupeļiem] *bišķĩt tuõ zupu nuôlêja, bet sûkt viņus nesûca. / smęĹtệti taûki irî tâdi kaûsệti, nuô gruñdžiêm nuôliêti svaîgi taûki. / ka nuõlej taûkus, ta piêliêk piparus, virces, luõzberĺapas. sĩpuôlus neliêk.*

2. Lejot (ko) virsū, pārklāt (visu kā virsmu vai tās lielāko daļu). *duru priêkšâ bi plakaṅs, liẽls akmeṅs, laî nebûtu dubļi. tag nuôlej cemeñtu piê durîm. / suseklim̂ tas kâtiṅš a sviķiêm nuõliêc. / strutas ta jaû tâ neliêtuôj. tag jaû koĹkõs dikti liêtuô – zâlâjus nuõlej. /* [tirgū] *tãs pệpệrkũkas bi. tuî bi sirdis uṅ vĩreļi, uṅ vi·sâdi. uṅ nuô tâdiêm baĹtiêm cukuriêm nuôliêti bi, tâdiêm saĹdumiêm. /* [nokauto cūku] *nuõleî arî ûdeni – ka nuõjęṁ nuô uguṅs, ta apleî arî ûdeni. / sũdu vẹdâs puĩši gribêja nuôliêt ârdîtâjas, bet tãs nuôlêja pašus metẽjus. / tiẽ* [siena vācēji] *lejs kâ traki* [pēc siena sagrābšanas]. *a putru arî* [lējās] *– a tiẽm putrs kuñkuļiêm nuôlêj ta kâ luõpi.* // **Neviļus, negribēti izlejot (ko) padarīt slapju, arī notraipīt (ar to); lejot neviļus, negribēti pieļaut, ka (kas) nolīst (kur, uz kā, garām kam u. tml.).** *tik apcũkâ, nuôsmẽrê, nuôleî gaĹdu uṅ nenuôslaũka. /* [barons] *pajêma, ispurinâj* [*zalveti*] *uṅ ta tuõ viênu stûri aîzbâza te aîs tãs vestes. uṅ tas uõtrs* [stūris] *te karâjâs, ka êda, laî nenuôlej priêkšu. / mazaîs atkaĹ i bîjis piê putras, nuôlêjis visu priêkšu.*

nuoliêties, novec. ***nuosaliêties*** v. **Aplieties; notraipīties (ko uzlejot, uzšļakstot).** *ka rudzus pļãva, ta tâ nuõsalêjâs. piêlej namu.*

nuoliêtuot v. **Lietojot padarīt neizskatīgu, neizturīgu, arī nederīgu.** [krēsls] *vęc, nuôliêtuôc. tas jaû piêcdesmit gadu, vaĩrâk vęc. / nuôliêtuôc dziñnakmeṅs vêl derêja duru priêkšâ nuõlikt. / tãs nuôliêtuôtâs ragus tik jâskaĹda maĹkâ. / kaṅkaŗs – tãs i tâdas nuôliêtuôtas drẽbes, striķa gali uṅ viss kas. / tuõs kaṅkarus jâsviêž laũkã, tiẽ taču nuôliêtuôti.*

nuoliêtuoties v. **Tikt nolietotam.** *krẹklu puñpas taĩsija nuô linu diêgiêm. tãs bij stipras, nenuôliêtuôjâs uñ veļas ruĻĩ nesalûza. / Liẽpãjâ varêja dabũt jûgumus piŕkt. tiẽ jaû iĻgi gãja, tik ãtri nenuôliêtuôjâs.*

nuolĩgt. Sk. [II] *n u o l ĩ k t .*

nuolĩguot v. **1. Nosvinēt (līgosvētkus).** *drĩz nuôlĩguôs Jãņus. / Jãņu diênu nuôlĩguôja, nu varî siênu vâkt. lidz Jãņiêm nevâķa siênu.* ✧ ***kâ lĩguot nuolĩguo*** – saka, ja (ko) paveic ļoti ātri. *nuõpļãva pļavas, kâ lĩguôt nuôlĩguôja. / precẽ mani, precẽ mani, es darbîga mãtes meîta – trijuôs gaduôs viênu zeķi kâ lĩguôti nuõlĩguõju. / nuõskrêja meîta, kâ lĩguôt nuôlĩguôja.*

2. Noskanēt. *vakarīnis atiedams gaida mani gavilam, lai balstīnis nuolīguoja pār nuovadu nuovadiem.* (LFK 1817, 186)

3. poēt. **Noiet; nobraukt.** *pate liepa nuolīgava pie Klaipēdas uozuoliem.* (LFK 9, 52)

nuolĩguoties v. **Īsu brīdi līgoties un pārstāt līgoties.** *ka tas sveṁpis iêsêdâs ratuôs, redeles nuôlĩguôjâs.*

nuolĩkāties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu veikt darbu, kas saistīts ar biežu liekšanos (parasti līdz nogurumam).** *muguru neat·liẽgdaṁs, visu diênu garî tiẽm liniêm nuôlĩkâjuôs uñ nuôrâvu ari.*

nuolikšana, arī ***nuolikšanās*** subst. **Vieta, kur parasti (kas) tiek novietots; priekšmeti, kas ir novietoti šajā vietā (?).** *kaktâ piê ziêmeļu durîm vẹcajiêm saîmniêkiêm sava nuõlikšanâs. viņiêm jaû bi sava saîmniêcîba arî. / pa liẽlâkaî daļaî visiẽm bi vãgũzis. turî bi visa nuõlikšanâs – rati, ârkli, ragus laũka pusê bi, jûgumi. / ta turî* [skolēniem] *bi tâc mañtu kaṁbarîc vêl priêkš nuôlikšanâs. / nu mañ nãk prâtâ, kâ muṁs pašiêm bî tã karuôšu nuõlikšana priêkšnamâ piê istubas siênas.*

[1]***nuolikt*** v. **1. Liekot novietot (kur, uz kā u. tml.).** [telpā] *nuõlikc tâc akmẹņs liẽls. us tã likuši tuõs skalus uñ dẹdzinaîši. /* [filmā] *sẹ̃tas vidũ nuõlika divus krẹ̃slus. turî apsêdinâja jaûnuô vĩru uñ jaûnuô siẽvu. / aîzlika aîz gaĺda tuõ kraǵi, nuôlika gaĺda galã arî. /* [zosīm] *graûdus daũdz nedeva. uñ nuôlika rupjus graṅtus. / rîtiêm, vakariêm deva aũkstu ûdeni. aîtâm nuôlika spañni, laî viņas dzerî. / maîzi uz gaĺda nuôlika. katrs griêza, cik grib. / vẹcâmãte meklê, ku viņas ķeṅka nuõlikta. vẹc ciĺvẹ̃ks neaceras, kurî kuô nuôlicis.* ☐ ***nuolikt gulēt*** – sagatavot gulēšanai (parasti bērnu) un noguldīt. *tuõ bẹ̃rnu* [tas ir, zīdaini] *ta kâ pagalĩti satina uñ nuôlika gulẹ̃t. / mani nuôlika gulẹ̃t. es nu aîzmikt negribêju, gribêju sagaĩdît, ka Diêviņš* [Ziemassvētkos] *tuõ kulĩti atnesîs. bet ku ta nu!* ✧ ***nuolikt kaŗuoti*** – nomirt. *vẹcaîs saîmniêks ari šuõrudeṅ nuõlika kaŗuôti – nuômira.* ✧ ***nav, kur gaĺvu nuolikt*** – saka, ja cilvēkam nav sava patvēruma, pajumtes, apmešanās vietas. *taṁ* [nabagam] *jaû mañtas nav ne·kâdas, ari zemes nav, kurî gaĺvu nuõlikt, – teîc uz nabagu.* ✧ ***nav, kur kãju nuolikt*** – saka par ļoti pieblīvētu telpu, vietu. *visa istaba piêkrãmẹ̃ta, savẹsc viss kas. tig daũdz krãmu, ka naû kurî kãju nuôlikt.* // **Uzklāt (galdu).** *ka bî viss gaĺc nuõlikc, ta sàaĩcinâja, laî nãk visi viêsi ẹ̃st.* // **Klājot izveidot (ko līdzenu, gludu).** *maîzes krâsnê vaîdzêja nuôlikt lĩdzẹnu plãķi, laî kukuļiêm lĩdzẹnas apakšas. plãķi lika nuô stiẽǵeļiêm. / ta nuô tiẽm* [kokiem] *nuôlika* [mājai] *pamatu.* // **Noglabāt, lai pataupītu (parasti kādam nolūkam).** *maṅs tẹ̃s* [par akmeņu naudu] *jaû mãjas ûstaĩsija jaûnas. uñ ari bẹ̃rniêm bi nuõlicis* [naudu]. // **Novietot (īpašā vietā, īpašos apstākļos) uzglabāšanai.** *ka i vaĩrâk isvãrîc, ta isnẹs, nuôliêk aũkstumâ. /* [linus] *vẹd mãjâs uñ nuôliêk rijâ. / vẹ̃lâk rijâ ratus sabraûca, nuôlika visâdus darba rîkus. /* [muižas] *ļaûdĩm bija rudenî sagãdâc aîtas gaļas, cũkas gaļas sažâvẹ̃tas, siĺ̃ķu mucas, putraîmi, grupi uñ bĩdẹļẹ̃ti miĺti, cukura maîss. klẽtî tiẽ visi bi nuôlikti. / smuki paĺgi tika nuõlikti, ka nenuõsmẽrê. / grãmatu biju nuôlikuse a ziņu, bet nevarêju atrast.* ✧ ***nuolikt Diêva miêrā*** – apbedīt. *tuõ* [saimnieci] *nu nuôlika Diêva miêrâ – apraka.* // **Noguldīt naudu bankā vai citā vietā.** *tẹ̃s pãrdeva liẽluô buĺli uñ naûdu nuôlika bañkâ uz aûgļiêm.* // **Noteikt maksu.** *nuôlikt* [ir] *samaksu nuôteîkt. parî suvẹ̃nu nuôlika trîs rubļi – kas četru nedẹ̃ļu vẹc.*

2. Panākt, ka (kāds) nostājas, novietojas (kur). *mẽs aĩzejaṁ, usklâti gaĺdi irî. katraî meîteneî viêns vãciêtis nuôlikc pretĩ.* ☐ ***nuolikt gar zemi*** – nogāzt (kādu) zemē (parasti cīnoties). *puĩkas turuôtiês viêns uõtru grib nuõlikt garî zemi.* // **Novietot (lauksaimniecības dzīvnieku) noteiktā vietā, noteiktos apstākļos (piemēram, pēc darba, mitināšanai).** *zirgus nuõlika* [tirgus] *sẹ̃tã. / nakti* [Liepājā] *gulêja tâļiê* [tirdzinieki]. *sẹ̃tas bi, ku zirgus nuôlika. iẽbraûcamas sẹ̃tas tãs saûca.*

3. Nopelt. *glẹzệt iŕ nuõlikt uõtru ciĹvệku, runât sliktu paŕ uõtru. / tâ nuõmãnêja* [puisi] *uń nuõlika, ka suńs nuô ruôkas maîzi nejẹḿ.* ✧ ***nuolikt pastalās*** – dziļi aizvainot; pazemot. *pastalâs jũs tik mani varat nuõlikt! – tas tâ pazẹmuôt.*

[II]***nuolikt*** v. **1. Pavēlēt, norīkot (lai ko dara); noteikt (lai ko dara).** *bệrnus a·viên nuôlika nuôbiŕkstît, nuõlaûst* [skala] *uôgli. / êd, kuô duô Diês, kuô nuôliêk! ta visiêm bûs miêrs.* // **Iepriekš noteikt (laiku, vietu) darbības, norises realizēšanai.** *ussteîkt* [ir] *kuô ãtrâki padarît pa nuõliktuô laĩku.* // folkl. **Pareģot (parasti likteni) (?).** *aĩ Laĩmiņa, licêjiņa, kuô tu biji nuôlikuse! vakaŕ kuôši gavilêja, šuôdiên veda smiĹtaînê.*

2. Būt (iepriekš) izziņotam, noteiktam. *daŕps muĩžâ bi nuõlikc, ka jâstrâdâ nuô saũles lidz saũleî. / tev bi nuôlikc* [darbs]. *viên·aĹga, va tev tika va nepatika, tas bija jâpadara. / savas nuõliktâs diênas muĩžâ bi jânuôstrâdâ uń ta varêja iẽt citũr strâdât.*

[III]***nuolikt*** **v. Nokārtot noteikta veida pārbaudījumu (un iegūt šo faktu apliecinošu dokumentu).** ☐ ***nuolikt tiêsības*** – iegūt autovadītāja apliecību (pēc autovadīšanas prasmju apgūšanas un eksāmena nokārtošanas). *dệls aŕ nuôlika tiêsîbas. mašĩna aŕ jaû iŕ.*

[I]***nuolīkt*** v. **1. Noliekties, arī nosvērties uz leju (par augiem, to daļām).** *jâpļaũ rudzi – vãrpas nuôlĩkušas. / paši rudzi nuôlĩkuši briêdušâm vãrpĩnâm. / šuôgad daũdz âbuôli – visi zari nuôlĩkuši.* // **Par priekšmetiem.** *kãlab tam galdiņam līkas kãjas apakšã? ar maizīti nuolīkušas, ne ar zẹltu, sudrabiņu.* (LFK 1818, 2370) / *nu nãk mana krustamãte, nẹs man baltu villainīti līdz zemīti nuolīkušu – tas ir, tãdu gaṛu.* (LFK 1961, 10489)

2. Atrodoties saliektā stāvoklī, tiekot vairākkārt noliektam, ļoti nogurt, kļūt sāpīgam (parasti par muguru). *rudzu druva priêcãjãs – nuõlĩkst mana mugurĩna. lĩksti pate, rudzu druva, nelĩkst mana mugurĩna. / piê rudzu ṇeḿšanas mugura nuôlĩka. vaîdzêja salĩkušaḿ strâdât.*

[II]***nuolīkt***, arī ***nuolĩgt*** v. **Salīgt (pie kāda) darbā.** [gans] *piê saîmniêka ganuôs tik iĹgi bij nuôlĩdzis, kamẹ̃r luõpus laîž laũkâ. ta tik varêja iẽt* [skolā]. */ brãli nuôlĩka paŕ ganu kaĩmiņuôs.*

nuoliktava subst. **Celtne, arī telpa (kā, piemēram, produkcijas, preču) uzglabāšanai.** *tuŕ bi* [alus] *nuôliktava, kuŕ mazumâ nepãrdeva. / spĩķeris i liẽla nuõliktava. tiẽ piĹsâtâs, ku miĹzu mañtas saliêk. / magazĩna i tâda nuõliktava. / te klẽtîs viņiêm* [tas ir, vāciešiem kara laikā] *bi nuõliktavas. tuŕ saŕgâja tuõ nuôliktavu.*

nuolikties, novec. ***nuosalikties*** v. **1. Nogulties (kur, uz kā u. tml.), parasti, lai gulētu; sakārtoties gulēšanai un nogulties guļasvietā.** *puĩšis bi nuôliciês uz ežu uń guĹ nuõst. / tệs nuôsalikâs gulus. bija apslimis. / zaķis nuôliêkâs uń guĹ. lapsa aŕ nuôliêkâs. / ziêmu, kad bites nuõlikušâs uz ziêmas guļu, skreja jâaîstaĩsa ciêti.* ☐ ***nuolikties (pa)gulēt*** – a) nogulties (kur, uz kā u. tml.), parasti, lai gulētu. *tik mîksta zâlîte, kâ vaŕ nuõliktiês pagulệt.* b) sakārtoties gulēšanai un nogulties guļvietā. *biju nuôguris uń nuôlikuôs gulệt. / viš* [tas ir, suns] *te nuôlikâs pa naktĩm gulệt.*

2. Nolikt. *mũsu laĩkuôs tâc mas mas vẽrañdiń bi. citâdi nav ku visu nuõliktiês. / vẽrañda – tuŕ tik iẽt caũri, kaû kuô nuôliêkas. / tâda klẽtele – tuŕ visu kuô nuõliêkâs. / piẽdârps i tâc šķũnelis. tuŕ kaû kuô nuõlikâs. / mazajâ sãnu kaḿbarî bî lĩstes, ku saîmniêce nuôlikâs.*

3. Apmesties. *ka kâc ciĹvệks kaû kuŕ strâdâ uń nuôliciês uz viênu viêtu, ta teîc – tas i nuôgruñtêjiês. tâdu jaû a·viên ciênî. / ka es sâkšu īsti nuõsaliktiês, ta savâkšu* [fotogrāfijas]. */ tuŕ viņa* [tas ir, saimniece] *nuôliêkas* [tirgū]. *tuŕ visi kuñdes i, tiẽ jaû ziń. / pļãvêji meklêja pļavâ labu stêdes viêtu, ku nuõliktiês iskaptes iskapinât uń puzdiênas ệst.* ✧ ***nuolikties uz kosti*** **[pie kāda]** – dzīvot un (parasti arī) strādāt (pie kāda), saņemot gatavu uzturu. *tas nuôlikâs us kosti. tâ strâdâ piê kâda, uń ta tas duô tuõ êdiênu.*

nuolikums subst. **Oficiāli apstiprināts dokuments – noteikumu kopums, kas regulē (kā) darbību, nosaka (piemēram, kādas procedūras kārtību).** *kaût kâdu nuõvẹcuôjušuôs nuõlikumu, nuõkavệtas naûdas nuõmaksas issludinâja ârpus likuma. visi pazaûdêjâm naûdu.* // **Tas, kas ir nolikts.** *pamašas bi kâdi buŕvîbas nuôlikumi.*

nuolikvidēt v. **Iznīcināt.** *va tu savu kleperi nuõlikvidêji? / tãs vistas nedêja. ta nuôlikvidêja. / pêdêjuôs gaduôs jaû daũdzi bî luõpus nuôlikvidêjši.*

nuoliķēt v. **Nolaizīt.** *rãdîtâjpiŕksc* [jeb] *lišķis – a tuõ nuôliķê, iêbâž kreîmâ uń nuôliķê. / nuôliķẽ tuõ piŕkstu, nuôlaĩzi!*

nuoliñguot, arī ***nuoliñgāt*** v. **1. Aizmest.** *liẽlaîs puĩka jaû varêja sprañgu nuôliñguôt tâlâk.*

2. Nolidot. *buĹta nuôliñgâja.*

nuolipināt v. **Lipinot (ko) virsū, pārklāt (visu kā virsmu vai tās lielāko daļu).** *ķ̦ekatâs ejuôt, bi nuõlipinâjušas cẹpures aŕ pāpiēra bañtēm.*

nuolipīt v. **Noskriet.** *tiẽ bệrni nuôlipîši liẽlu gabalu pa priêkšu. / bệrni visi nuôlipija pa ceļu skuõlâ. / nuôlipî addzît tãs aîtas! / nuôlipî uñ atnes tuõ grâbekli, kas palika piê gubīnas! / dêlī, nuôlipî uz buõti uñ pãrnes zẽveles! /* [zēns] *tâ nuôlipîja pruôjã. diêz kuŕ nu iŕ?*

[I]***nuolipt*** v. **Pārklāties (ar ko lipīgu, arī ar ko tādu, kas pieķeras)** – par visu kā virsmu vai tās lielāko daļu. *nuô rijas pãrnãca nuôlipuši a spaļiẽm.*

[II]***nuolipt*** v. **Nokāpt.** *es nevaru nuôlipt, mañ baîl. / uzlipt tu vari uñ nuôlipt nevari.*

[I]***nuolîst*** v. **Lēni, klusi paiet nomaļus, noslēpties (kur).** *ja negrib strâdât, atraûjas, kaũ ku pat nuõliên. / kuŕ tu nuôlîdi, ka nevaŕ atrast! nãc iẽsim̂ puzdiênu ệst!*

[II]***nuolîst*** v.; parasti savienojumā *nuolîst lîdumu.* **Izveidot mežā izcirtumu lauksaimniecības vajadzībām.** *lîdum̂s nuôlîsc, ku cẹĺmi israûti, jaûna zeme iêtaĩsîta. / isjẹm̂ tuõs cẹĺmus, saknes isplêš uñ ta aệ aûkšâ. ta tuŕ istaĩsa zemi – nuôliên lîdumu. / ka lîdumus nuõliên, ku krũmus iscệrt, kuôkus iscệrt, ta piŕmaîs aûks iŕ aûzas.*

nuolît v. **1. Līt un pārstāt līt (par lietu).** *mum̂s te kârtîgi nuôlija, tâ ka smêlâs iêkšâ kalašâs. / nu gañ nuõlija laps liêtutiņš! tas bi vaîdzîks. / tik ražệns liêtus nebi iĺgi nuõlijis.*

2. Lietū pārklāties ar lietus ūdeni, lietus lāsēm; salīt, izlīt. *nu nãc, Piñčuk! nuõlijis slapš.* [Par kaķi.] */ tas puĩšis iẽt ta kâ tâc nuõlijis svêtẽlis. tâ saka, ka tâ nevĩžîgi abǵêrbiês. / nuõlijis kâ ǵêǵis, nuõslapis kâ ǵêǵis. //* pārn. *duod, Dieviņi, lietum līt, man ejuot tautiņās, lai nuolija ļaunā diena manā ceļa maliņā.* (LFK 1818, 278)

nuolûgt v. **Izlūgties piedošanu.** *piê diêvgaĺda baznīcâ gãja piŕmuô reĩzi, ka iêsvêtija. bet parasti gãja divas reĩzas gadâ – grệkus nuôlûkt.*

nuolûgties v. **Lūdzoties panākt, ka (kāds) ko piedod.** *nuôlûdzuôs Diêvu tệvu, gãju gulệt.*

nuolũks subst. **Paredzētais, nodomātais, sasniedzamais (rīcības, darbības) rezultāts.** *paŕ kâdu vaŕ aîzlikt labu vârdu – pateîkt kâdam̂ paŕ citu kuô labu, parasti aŕ nuôteîktu nuôlũku. / es nezinu, kâdu nuôlũku dẽļ viš* [tas ir, krievs] *staĩgâja apkârt. es biju maza. / jaktệt iŕ šaũt, kaût medību nuôlũkâ.*

nuolũkuot v. **1. Novērot; noskatīties.** *saki manim̂, taûtu dệls, kuŕ tu mani nuõlũkuõji – vaî pļavã, vaî druvã, vaî piê mãtes kam̃barĩ? / ganīdama nuolũkoju ciema puišu tikumiņu – izdzẹn vagu, apsasēde, meklē blusas aizkreklē.* (LFK 1961, 10902) */ gribẽj mani taûtu dệls nuô baĺsiņa nuõlũkuôt. /* [Rotaļa:] *es ẹsmu staigaise dažu vācu zemi, dažu vācu puišeli nuolũkavuse.* (LFK 9, 41)

2. Vērojot (parasti uzmanīgi, pārdomāti) izvēlēties (piemērotu, atbilstošu cilvēku, piemēram, līgavu); noskatīt. *tad, kad ciŕvim̂ kâtâ lapas plaûks, ta bûšuôt siẽva nuôlũkuôta. / viñš jaû bija nuôlũkuôjis lĩgavu – smukâkuô ciêma meîtu. / tas puisītis man patika, bet tās puogas nepatika; kad es viņu nuolũkuošu, es tās puogas izgriezĩšu.* (LFK 1961, 11097)

nuoluñcināties v. **Īsu brīdi luncināties un pārstāt luncināties.** *nuôluñcinâtiês iŕ tâ gruõzîtiês apkârt. / mũsu mazaîs sunelis te visu laĩku luñcinâs apkârt, bet šuôrît nuôluñcinâjâs uñ pazuda.*

nuoluôbīt v. **Lobot atdalīt (kam) apvalku, parasti mizu, čaumalu.** *jânuôluôba âbuôlus. pupas aŕ jâluôba. / sĩpuôļus nuôluôba.* **// Lobot atdalīt (apvalku, parasti mizu, čaumalu, arī ārējo daļu).** *nuôluôbija kuôka mizu, saliẽca kuõpâ, ta uôgas bẽra. tuõ saûca pa tuŕzu.*

nuoluôcīt v. **Pavērst uz leju (ko uzlocītu); norotīt.** *ka izbrida, ta tuõ siksnu nuôjẽma uñ tuõ zâbaku nuôluôcij. / zâbakus varêja uzviĺkt ari pãri celim̂. viņi bija nuôluskuši, nuôluôcîti.*

nuoluôcīties v. **1. Ilgāku laiku, arī visu laikposmu veikt darbu, kas saistīts ar biežu liekšanos (parasti līdz nogurumam).** *biẽšu vagãs tu varêji nuôluôcîtiês visu diênu. mugura sâp. / skuõlniêciņi jaû arĩ vasarâs nuôluôcijâs, biẽtes ravệdami.*

2. Noslaistīties. *visu diênu nuôluôcijuôs uñ ne·kuô nepadariju.*

nuoluõdēt v. **Ar svērteni iezīmēt taisnu svītru (piemēram, kokmateriālā).** *vis·vaĩrâk luõdi liêtuôj dệļu zãǵeri. a luõdi nuôluõdê.*

nuoluõzēt v. **Izlozēt.** *cic jaû nuôluõzêja kâdu vẽrtîgu mañtu.*

nuolupināt v. **Lupinot atdalīt (kam) virskārtu, parasti čaumalu, mizu; nolobīt.** *nãc palîdzi nuôlupinât tuõs âbuôlus, laî vaŕ vãrît.* **// Lupinot atdalīt (apvalku, parasti čaumalu, mizu).** *nuô tã kaũlĩna vêl vaŕ nuôlupinât kâdu druscĩnu gaļas. / dẹsu taûkus nuôlupina nuô dẹsâm* [tas ir, zarnām]. */ jaûniêm rãceņiêm taga nuôlupina mizu nuõst.*

nuolupt v. **Lobot atdalīt (kam) apvalku, parasti mizu, čaumalu.** *âbuôlus arî vaîg nuôlupt. luôbît i tas pac. / ka pârbraûca nuô baznîcas, ta deva puzdiênas. ta bî nuôlupti balĩti rãceņi, šmuõrę̂ta aîtas gaļa. / vaîg nuôlupt karîtfeļus, caũri viẽ tâ teîca* [senāk]. // **Lūpot atdalīties nost.** *tam̂ bę̂rzam̂ miza nuôlupuse. / gaļa nuôlupa nuô kaũla. / nu kâ tas jum̂c tâ varêja nuõlupt, kâ ne·bût nemanija.*

nuolūrēšana subst. **Slepena noskatīšanās, novērošana.** *ja nuõskatâs slępęni, kuô uõtrs dara, ta tã irî lũrêšana, nuôlũrêšana.*

nuolūrēt v. **Paslepus noskatīties, novērot.** *nuolũrę̂t* [ir] *nuõskatîtiês slępęni.*

nuoluskis, ***-use***, arī ***-usi*** divd.; adj. noz. **1. Tāds, kas ir nošļucis (parasti par apaviem, zeķēm).** *zvejniêkiêm tâdi gari, nuôluskuši zâbaki. / zeķes bija senâk nuôluskušas, nebî labi piêštrum̃bâtas.*

2. Tāds, kas ir noplīsis. *nuõplîsuši tiẽ zâbaki, jãliêk piê malas. parî daũdz nuõluskuši. / nuõluskis* [ir] *nuõplîsis.*

nuolûzt v. **Lūstot atdalīties (no kā).** *tas liẽlâkaîs zarîs vę̂trã nuôlûza. / viênreĩz nuõlûza zarîs uñ nuõkrita tas* [stārķa] *lisc. / ka eņģe nuôlûzîs, ta tu duris neãstaĩsîsi. / kâ šķêla malîkas pagali, tâ nuôlûzis ciris. / šuôrît, malîku skalîduôt, cirim̂ nuôlûza kâc. / kurîpu vęîkamaîm nuôlûzuse krecele. / skruoderim visa maize adatiņas galiņā – kad nuolūza adatiņa, tad maizīte ar pietrūka.* (LFK 9, 45) */ vęcâm guôvîm isaûg gaŗi nagi uñ nuôlûst tiẽ gali. / âbeles zari pilĩli âbuôlu, jãstutê. varî nuôlûst.*

nuoļedīt v.; hum. **Noskriet.** *redz, kâ tiẽ bę̂rni ãtri nuôļedija mãjâs!*

nuoļķatāt v. **Neveiklā, gāzelīgā gaitā, arī palēcieniem noiet, noskriet (par dzīvniekiem).** *zaķis nuõļķatâja – tâ lekšus.*

nuoļķāt v.; hum. **Noskriet.** *nuôļķâ – tev jaûnâkas kãjas!*

nuoļekt v. **Kļūt ļenganam, nokarāties uz leju (parasti par dzīvnieku ausīm); noļukt.** *citas* [cūkas] *bi a stãvâm aûsîm, citas bi a liẽlâm, nuôļķušâm aûsîm. / cũki aûses i stãvas va nuôļķušas. tuõ saûc pa ļķaûsi. / tãs tãs labâkâs cũkas, kam̂ nuôļķušas aûses. / aûses* [sunim] *i nuõļķušas uñ stãvas arî i. /* [eglei] *tiẽ zari nuôļķuši uz leju.*

nuoļem̃pēties v. **Ģērbties nevīžīgās, netīrās drēbēs (?).** *tik nuôļem̃pę̂jiês staĩgâ – nevarî ne labu krę̂klu ũzvilîkt.*

nuoļę̂patēties v. **Notraipīties, kļūt netīram.** *guôves tâ nuôļę̂patę̂jušâs arî sũdiêm, ka nevarî bes mazgâšanas isslaûkt.*

nuoļę̂pēt v. **Notraipīt, padarīt netīru (ar ko apšļakstot, apķepinot u. tml.).** *viņas* [tas ir, govis] *jaû tãs astes nuôgulî, nuôļę̂pê a sũdiêm piĩlas.*

nuoļę̂rgāties, arī ***nuoļę̂rkāties*** v.; niev. **Pļāpāt (visu laikposmu).** *nu tik nevarî beîkt nuôļę̂rgâtiês visu diênu. / stuñdãm varî ļę̂rkâtiês tãs ciêmîtes. nuôļę̂rkâjas uñ iẽt katra us savu pusi. / tiẽ vęciê nuôļę̂rkâjas visu diênu. viņiêm i kuô pļãpât.*

nuoļikāt, arī ***nuoļipāt*** v.; hum. **Noskriet.** *dêlĩ, nuôļikâ us skuõlu uñ pãrnes avĩzes! / mazaîs aka nuôļipâja piê mãtes.*

nuoļukt v. **Vīstot, arī salnas ietekmē noliekties uz leju (par augiem, to lapām).** *šuôrudeñ salîna ãtri sâka kuôst. viss puķs jaû nuõļukušas.*

nuoļum̂t v. **Ļimstot noslīgt (par cilvēkiem vai dzīvniekiem, to ķermeņa daļām).** *citam̂ vaîgi nuôļumuši kâ mîksti ļumekļi.*

nuoļuñdināt v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu skalot, skalināt.** *traũku jaû arî nuôļuñdina labi, tas i, iêliêk ûdenî uñ kustina.*

nuoļuñkāt v. **Noiet, noskriet (parasti neveikli).** *te viêna lapsa nuôļuñkâja. uz visiêm teîc – kâc kustuõns nuôļuñkâ.*

nuoļurbāties, novec. ***nuosaļurbāties*** v. **1. Ilgāku laiku dzerot (alkoholiskus dzērienus), degradēties, arī nonākt nabadzībā; nodzerties.** *parî tâdu riktîgu dzę̂rãju teîc, ka tas irî galîgi nuôļurbãjiês. / tas tâ nuôsaļurbâjiês – uz dzêrêju teîc, us tâdu isklîdušu cilvę̂ku. / tas Añdrejs tâ nuôļurbâjiês bi arî tuõ dzêršanu, ka ne suñs maîzi vaĩr nuô ruôkâm nejęm̂. nu pa·visam̂ – gulêja zirgu pasilê Liẽpâjas sę̂tâ. / pļę̂guris – tas staĩgâ nuôļurbâjiês.*

2. Nevīžīgi, nekārtīgi ģērbties (parasti netīrās drēbēs). *ka nev pareĩzi abģêrbiês, ta teîc – tas i nuôļurbâjiês. viš ne·kã kârtîgu nèuzvęîk sev mugurâ. /* [vecais kaimiņš] *tâc nuôļurbâjiês i, ne abģêrbiês, ne·kã.* // **Notašķīties.** *nuôļurbâjiês aka teîc us tâdu cilvę̂ku, kas tâ netĩrs.*

nuoļurināt v.; niev. **Norunāt; nopļāpāt.** *siẽvas vęsęlu stum̃du nuôļurinaîšas, nu iẽt katra us pusi.*

nuoļuŕkāt v.; niev. **Noiet (parasti neveiklā gaitā); noskriet.** *vęcâ Made nuôļuŕkâja piê mãsas pasaļęŕkâtiês. / paiẽs kâda stum̃da, lidz nuôļuŕkâs mãjâs. / nu mũsẽjaîs bûs nuôļuŕkâjis piê kaĩmiņu puĩšęļu.*

nuoļuŕkt, arī ***nuoļuŕt*** v. **Nepietiekama stingruma, cietuma dēļ noliekties uz leju, ļengani nokarāties.** *teû zęķes nuôļuŕkušas, uzvęĹc! / tev tãs bikses pa·visam̂ nuôļuŕkušas. kâ tu ne-ũzvęĹc aûkstâk! / tas bikšu liêls tev tâc nuôļuris uñ saplîsis.* // **Kļūt ļenganam, nokarāties uz leju (parasti par dzīvnieku ausīm).** *tam suvęnam̂ tãs aûses nuôļurušas uz zemi. ka tik nev slims?*

nuõma subst. **1. Maksa par (kā, piemēram, mantas, zemes, telpu) lietošanu.** *vęcuôs laĩkuôs teîca – nuõma jâmaksâ, ka tu uõtra mãjâ dzîvuô. taga teîc – jâiẽt pa mĩti samaksât. / bijuši gañ ļaûdĩm sirdęsti, kad vaîdzêjis kuñgiẽm maksât tik liẽlas nuõmas. / kâc saîmniêks nuôgãja piê skrĩvera, laî viņam̂ atlaîstu nuõmu. bet uõtrs saîmniêks iẽstâstija skrĩverim̂, ka tam̂ naûdas diẽzgañ, ka var̂ samaksât savu nuõmu.*

2. Tiesiskas attiecības, kas rodas, ja viena persona, organizācija u. tml. nodod citai (ko, piemēram, mantu, zemi, telpas) pret maksu lietošanā (uz kādu laiku); īre. *muĩža iêdeva nuõmâ us trîs gadiẽm pļavas gabalu. / tas* [tas ir, pļava] *bi iznuõmâc viņiêm. ta viņi nãca lîdzęt tuõ pļavu nuôpļaût pa tuô nuõmu.*

nuomâcīties v. **Mācīties (visu laikposmu) un pabeigt mācīties.** *mum̂s tik bî četrs klases, piêktuô veĹ nuômâcijuôs Nîcâ.*

nuomaĩnīt v. **Ieviest, sākt izmantot (kā neatbilstoša, parasti nederīga, nolietota) vietā ko citu, apmainīt, aizstāt (ko neatbilstošu, parasti nederīgu, nolietotu) ar ko citu.** *puĩsis nuômaĩnija zîrgus piê âršanas. / kas* [ecēšu] *zara galâ, tuõ saûc pa pêdiņu. tãs ir̂ nuômaĩnamas.*

nuomaĩnīties v. **Tikt nomainītam.** *vidû stãv viêns* [spēles dalībnieks] *a nũju uñ ritina apaļu kuôka kũgalu, uñ grib iêdzît kâdâ bedrîtê. tuõ* [bedrīti] *sar̂gâ. ja trãpa iêdzît, ta tiẽ* [rotaļas dalībnieki] *nuômaĩnâs.*

nuomaĩsīt v. **Nelietderīgi pavadīt, izniekot (visu laikposmu).** *gañ jaû kaû kâ nuômaĩsîs tuô dzîvi.*

nuomaĩsīties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu nemierīgi, steidzīgi kustēties (starp citiem, citu vidū).** *nuôkũļâjâs kâ paûtu kule buĹlim̂ gar̂ ķeñklêm. tâ saka us tuõ, kas tâ nuômaĩsâs piê viêna, piê uõtra.*

nuomaksa subst. **Maksa (parasti pa daļām).** *nuõkavętas naûdas nuõmaksas issludinâja ârpus likuma. visi pazaûdêjâm naûdu.*

nuomaksāt v. **Maksāt (parasti pa daļām) un pabeigt maksāt.** *jãnuômaksâ tã dãņa bi laĩkâ. / ka strâdâšu vêl viênu gadu, ta varêšu nuõmaksât visus parãdus uñ acsastęŕvęļętiês, uñ labâki dziêvât. tâ teîcis vęcaîstęs. / šuôgad beîks nuômaksât tuõ liẽluô parãdu. / četri* [sivēni] *jaû bi ismituši. tur̂ rudeni nuômaksâj reñti.*

nuomakšķierēt v. **Makšķerējot iegūt.** *tuôreĩz vęctęvam̂ veĩcâs – viņš nuômakšķiẽrêja liẽlas zives.*

nuomâkt v. **Aizēnojot, aizņemot platību, radīt (citam augam) nelabvēlīgus augšanas apstākļus (par augiem).** *vîtenis labĩbâ aûg uñ nuômâc labĩbu. ja rudzu gabalâ daũdz tâdu vîteņu, ta švaka raža. / tã blêde* [tas ir, baltā panātre], *raũ, ku nuômâca manu verm̂êli. ritîgi dusmîga ęsu.*

nuomâkties v. **Ļoti apmākties (par debesīm).** *nev vaĩs tik mir̂dzuôšu zvaîgžņu, tag nuõmâciês viẽn.*

nuomaĹdīties v. **Neviļus, negribēti novirzīties (no pareizā ceļa, pareizā virziena) un pazaudēt (to); pazaudējot pareizo ceļu, pareizo virzienu u. tml., nespēt orientēties, atrast ceļu atpakaļ, nonākt (kur).** *mežâ, sẽnês ejuôt, kâdreĩz nuõmaĹdâs, ka nevar̂ atrast ceļu uz laũka pusi. / ciĹvęks iẽt kaũ kur̂ pa svešu ceļu, kâdu viêtu grib sasniêkt, bet nuômaĹdâs. / beĩgâs jaû ar̂ viņam̂* [tas ir, vectēvam] *tâc likteńs bi. zir̂ks bi nuômaĹdijiês nuô ceļa uñ nuôslîcis bi. tâ viņa* [dzīve] *beîdzâs.*

[I]***nuõmale*** subst. **Vieta, novads, apgabals, kas atrodas samērā tālu no kādas teritorijas, platības centra.** *nuõmale i viêta – meža nuõmale, pļavu nuõmale. / šuôgad iẽt desmit aîtas ta kâ kupęnas. izganît var̂. tur̂ nuõmales viêta. / sili tâduôs mežuôs vaĩrâk, tâdâs nuõmalês* [aug]. */ var̂ bût tâlu, kâdâ nuõmalê, vêl kâdam̂ ir̂* [riķu žogs], *bet te jaû tuvumâ es nęsu redzêjse. / te tâdas sãrtenes iêviêsušâs. tãs aûg tiêši baĹtâ smiĹktê, us tâdâm kaĹnu nuõmalêm.*

[II]***nuõmale***, arī ***nuõmalis*** subst. **1. Garenvirzienā zāģēta kokmateriāla malējais atgriezums (ar zāģējumu vienā pusē).** *nuõmalis* [jeb] *nuõmale i pir̂mâ dẽle, kuô adzãgâ nuô baĹka. / kuôku*

zãgâjuôt, pirmuô adzãgâ nuõmali. tã i dẽle. / nuõmale i nuô baĩka pirmaîs adgriêstaîs dẽlis. tãs i priêkš luôgiêm, priêkš šãlêšanas, ka vaîg apšãlệt kâdu skũnu. / darvãkslis i nuô nuõmales. / dedz, skaliņi, nuomalīti, kad es tevi dedzināju! (LFK 1818, 2323)

2. Nogalināta dzīvnieka izstrādātas ādas vēdera daļa. *priêkš pastalu taīsîšanas pirka âdas – visu nuõmali. âdu sadala us trijâm daļâm: mugurs daļa uñ divas nuõmales – vệdẹra daļas.*

nuomãlēt v. **Nokrāsot.** *cic* [ķekatās iedams] *uzliêk liêku ģīmi, laî nepazīst. paši ustaīsija. pajẽma papīru, izgriêza uñ nuômãlêja.*

nuõmalis. Sk. [II]*n u õ m a l e .*

nuomaĩt v. **Maļot atdalīt.** *ka rudzus bīdelê, ta tuõ sẹ̃ņẹlu nuõmaĮ̂ pa·priêkšu, tas i, nuôskruõtê.*

nuõmaĮ̂š, -a adj. **Tāds, kas atrodas samērā tālu no kādas teritorijas, platības centra, lielas satiksmes magistrāles (par vietu).** *taî laũka pusẽ tâda nuõmaļa viêta.*

nuõmaļus adv. **Samērā tālu nost (no kā).** *kuô tu te viêns pac kliñsti, nãc puĨkâ aprunâtiês! – saûc citi vĩri viênu, kas stãv nuõmaļus.*

nuomãnēt v. **Nepamatoti nopelt.** *nuomãnệt – tas tâ aprunât netaîsnîgi. / tâ nuômãneîši tuõ meîtu, ka nemâkuôti ne cĩndu nuôṛaũkt. / nu nevarêja beîkt nuômãnệt tuô kalêju, ka nemâcêja apkaĩt.*

nuomanīt v. **Nojaust.** *a kãju tu pac nuômani, ku tãs paminas. / mãsa sâka ģist, nuõmanît, ka tur laba dzîve nebûs piê tã saîmniẽka.*

nuomãnīt v. **1. Piemānīt.** *nuômãnît* [ir] *apsuôlît, bet neiêduõt.*

2. Novilināt. *suñs bî us kaûdzi. knapi viņu nuômãniju zemẽ – parãdiju gaļu.*

nuomastīt v. **Nopērt.** *nuômastiju tuõ puĩšeli. nu jaû klaũsîs. / puĩšeli nuõmastija ritîgi.*

nuomašīnāt v. **Nokrejot (ar piena separatoru).** *mãte nuôgãja pagrabâ nuôkriêt nuô piẽna spañneļa kreîmu. taga nuômašĩnâ. / mẽs nuômašĩnãjâm piẽnu, laî isnãk kreîms.*

nuõmāt v. **1. Lietot (ko, piemēram, mantu, zemi, telpas) par maksu (uz kādu laiku); īrēt.** *nuõmât i pajẹm̃t uz laĩku zemi apstrâdât, zirgu uz laĩku pajẹm̃t. / mẽs nuõmâjam̂ kâdu zemi va pļavu. / manam̂ tẹ̃vam̂ tig bi astuôņas slaûcamas guôves. bet viš nuõmâja siênu, a savu neĩstika. / tiẽ bañdeniêki tâ kaû kuô nuõmâja, zemi nuõmâja. viņam̂ pašam̂ nepiẽdeŕ.*

2. Izīrēt. *kaĩmiņiêne nuõmâja, iznuõmâja citam̂ kaĩmiņam̂ zemi. viņš par tuõ nuõmu nemaksâja, bet deva vẹzumu karĩtupeļu.*

nuomatuot v. **Noņemt daļu (no kā, piemēram, samaltās labības) maksas vietā.** *tã nuõmatuôšana i piẽnãcîga tiêsa. nuô aĨgas atrẽķina, nuô labĩbas. sudmalis nuômatuô nuô samaļamuô graûdu savu zinâmu tiêsu par dârbu. / sudmalâs par maĨšanu jẽma graûdus uñ ari naûdu. ka jẽma graûdus, ta teîce – matuôt* [jeb] *nuôgrâpt, nuômatuôt. / tas saîmniêks bi nuômatuôjis puĩšim̂ nuô luõnes.*

nuomaûkt v. **Maucot novirzīt, novilkt nost (ko tādu, kas apņem, aptver).** [nokautas govs] *nagus nuõmaûca, nuõsvilinâja tuõ spaĩvu. / nuômaûca zirgam̂ vêrzeles uñ palaîda zâlẽ. / zirgam̂ nuômaûc apaûšus. / zâbakus nuõmaûc ar sulaîni. / mazi mazi tautu meiti es nuomaucu gredzentiņ.* (LFK 9, 158) / *Dievs, neduod, es negribu ar tautieti ciemiņuos – nuogul manas villainītes, nuomauc manu gredzentiņu.* (LFK 1961, 10150) // **Atdalīt (mizu, parasti koka, krūma stumbra, zara daļai) visapkārt.** *pavasari, kad kuôkiêm lẹc miza, nuômaûc mizu. / nuômaûca kuôkam̂ mizu uñ pataĩsija švilpîti. / pavasari gani nuômaûca mizu nuô kuôka uñ istaĩsija stẹbules, uñ pûta, ka visa ganîkle skanêja.*

nuomaûkties v. **Atbrīvoties, nomaucot sev ko tādu, kas piesaista.** *ka tâdi zirgi, kas maûcas zemê, kas mâk nuômaûktiês, ta tuõs* [steliņģī] *siên piê kãjas.*

nuomaũrāt, arī ***nuomaũṛāt*** v. **Neprasmīgi, pavirši (ko) paveikt.** *ka iskapti nemâk iskapinât, ta pa vîrsu viẽ braûc, pus·zâles atliêk. ta ir nuômaũṛâc laũks – ta kâ buĨlis nuômaũrâjs. / kâ tuõ pļavu nuôpļãvuši! nuômaũrâjuši a buĨli us pusi! piê pļaũšanas tuô buĨli piêminêja. / tâ nuômaũṛâjši tuõ grãvmali, ka nevar ne paiẽt. nuômaũṛâc i nelabi padarîc dârps.* // **Nobradāt (parasti pļavu)** – par dzīvniekiem. *luõpi nuômaũrâ zâli – nenuôệd, nuôbradâ.*

nuomaũṛāties v. **Notraipīties.** *puĩšelis nuômaũṛâjiês lidz ceļiêm a dubļiêm.*

nuomaûties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz maut.** *guôve nuômaûjâs, ka grib ệst. / guôves ganuôs nevar beîkt nuômaûtiês viẽ.*

nuomazgāt v. **Mazgājot padarīt tīru (kā) virsmu, ārpusi.** *aîzgâze bi, ku salika nuômazgâtâs kaṛuôtes. / saîmniẽce lika meîti nuõmazgât dikti baĨtus spañneļus. / meîta nevĩžâ nuômazgât* [traukus]. / *ka* [nokauto cũku] *nuõmazgâ, ta liêk uz gaĨda. / uz gaļu ar irâd gļûde, ja iĨgâki svaîga*

pastāv. tad vaîg nuõmazgât trîs četruôs ûdeņuôs. / balta mana māmulīte balti mani audzināja – pienu ēdu, pienu dzēru, pienā muti nuomazgāju. (LFK 9, 68)

nuomazgāties v. **1. Nomazgāt sevi, sava ķermeņa daļas.** *viênâ slaûktuvê jaû viš* [tas ir, cilvēks] *nuômazgâjâs. / kad nuõmazgâjâmiês uñ pārêjiê bi aīzgājuši, tad mēs* [tas ir, meitenes] *gribêjâm sâkt tuõ smukuma kuôpšanu.*

2. Mazgājot zaudēt izturību, krāsu. *nu tas* [audekls] *jaû nuômazgâjiês. tas i viêns skāteris.*

nuomazināties v. **Kļūt, parasti ievērojami, lēnākam (par vēju).** *vēš nuômazinâjiês.*

nuomedīt v. **Medījot iegūt.** *mešsârks nuõmedijis lapsi. / suñs bi nuõmedijis zaķi. / vęcâ kaķe visu, kuô viņa nuõmedija, addeva taî jaûnaî kaķeî, kad arî viņš bi liēls.*

nuomegžt, arī ***nuomegžīt*** v. **Veidojot noteiktu mezglu, cilpu sistēmu, pagatavot (parasti tīklu, tīklveida priekšmetu).** *vaîg nuômękšt kâdu tîklu. / zvejniēks nuômegža desmit asu garu linumu priêkš tîkla. / tuõs* [venterus] *nuô diêgiêm* [taisīja]. *savêrpa linus, megža. tâ a mekšanu taīsa tuõ aci. tâ tas veñteris arî jânuômegžî. / kad* [venteris] *piētiêkami garîš nuõmękšc, ta garî* [ārķa] *ragiēm aptiñ. / siêna ķīpis i tâc tîklveîdîks, tâc apalîš nuômęgžc. / ķīpis bi nuômękšc, a tâdâm liēlâm acîm. viš bî tâc apaļîks. tuõ galu tâ aîzvilîka. / viš* [tas ir, ķīpis] *i nuômękšc, tâ nuôsiêc.*

nuomeīļāt v. **Iezīmēt (vietu) ar meijām.** [ezerā ledus] *ceļîš bi nuômeīļâc arî eglītêm. / i nuômeīļâta kâda kalva* [jūrā], *laî kuģi ne-ûzbraûc.*

nuomeklēties v. **Ilgāku laiku, daudz meklēt (parasti veltīgi); izmeklēties.** *kurî tas ciris nuõsviêsc? nuõmeklêjuôs dzîvâ neguôdâ.*

nuomeliorēt, arī ***nuomelorēt*** v. **Meliorēt un pabeigt meliorēt.** *taga muñs visi laũki nuômeliorętī. / tag visus laũkus nuômelorê. / taga i nuõmeloręc. nu iēt Dañgas Dubęnâ pāri traktōrs. / Buñpliêns* [pļava] – *tuõ arî nuômelorêja.*

nuomellēt v. **Kļūt melnam vai ļoti tumšam.** *tas arîklis, pažuõbelê stāvędañs, nuõmellêjis pa·visañ.*

nuomelorēt. Sk. *n u o m e l i o r ē t .*

nuomêrcēt v. **Mērcēt un pabeigt mērcēt (ko), lai (tas) iegūtu vēlamās īpašības.** *liēlluõpu kuņģis – tañ bi daũdz gaļas. viš bi jâistīra, jâispucê viss, jânuômêrcê, laî sũdu smaka naû. / siltā laīkā gaļa sâka abglīdęt citreīz. tuõ nuômêrcêja etiķa ûdenī. / ka* [gaļu] *vārija, liêkuô sâlijumu nuômêrcêja. /* [sēnes] *iêlika mulîdelê, a kaplîti sakapâja, bet tās jaû visas bî nuômęrcętas. / kas gribêja, varêja nuômęrcęt uñ iscępt tuõ męñcu arî. / tā* [siļķe] *jaû nebî ne nuômęrcęta ne·kā – ta jaû pulîku êdîs. / mañ bi siļķes riktîgi nuômęrcętas.* // **Turot (ko) šķidrumā, sagatavot (to) tālākai apstrādei, izmantošanai.** *linus nuôrâva, nuômêrcêja, sagriēza gurîkstē. / kaņupes sasêja pluôstâ. upês mêrcêj, turî viņas nuômêrcêj. ûzlika dēles uñ akmeņus vîrsû.*

nuomērdelēt, arī ***nuomērdēt*** v. **Nedodot barību vai dodot to nepietiekamā daudzumā, panākt, ka ļoti novājē, arī aiziet bojā.** *ka tām avîm nevarî duõt labu siênu, ta varî nuômęrdęlęt kũdas. / ja neduô ęst, tâ varî nuômęrdęt beîktu.*

nuomērīt v. **Mērīt un pabeigt mērīt, parasti (kā) garumu, tilpumu, dziļumu; mērījot noteikt (kā izmēru, lielumu).** *bũmeīstaraṁ bi pazudis cirķelis. bes tā nevarêja nuômērît dēli. / ka vêla vadmalu, iēlika nuõaûstuô vadmalu baļļâ, uzlêja siltu, ziēpjuôtu ûdeni uñ arî kājâm bradâja. ta pêc trîs četru stuñdu mīšanas nuômērija, cik irî salękuse. / nuôzãgâtuô priēdi gāja abzaruôt. ta nuômērija, kâ isnāk balks. / jũrā iêmęt luõdi. dziļumu nuômērī a luõdi. / vīriēšiêm tâ·pat bi pastalas nuô dzęltęnas âdas. nuômērij, izgriêž* [ādu]. */ mana mañma pirmuôs zâbakus liêk šũt. tęs nuõvęd viņu, nuômēra piê kuřpniêka. /* [šuvēja] *nuômēra, ta a krīti nuõvęlk us tuõ drēbi. / gribu rędzęt savâm acêm pate, va tu nuômēriji ritîgi.*

nuomērķēt v. **Mērķēt un pabeigt mērķēt.** *vaî tu vari nuômęrķęt tiêšâ* [tas ir, taisni] *izdzīt tuõ vagu?*

nuomest v. **1. Ar metienu lejup novietot (kur, uz kā u. tml.); nosviest (1).** *ķękatu jaû es arî neredzêju – viņa nerādâs. bet, redz, gaļu nuômeta* [no bēniņiem]. // **Nevērīgi, nevīžīgi, parasti ar metienu, novietot (nepiemērotā, neparedzētā vietā).** *iêcêrt tuõ cirvi klucî! nenuômet tâ skaîdiênâ! / ku tuô kuñpeli bûtu nuõmetis? nevaru acęrętiês. / labu drēbi tik nuôbrũķê uñ nuômęt stûrî, laî stāv.* // **Ar metienu virzīt un pabeigt virzīt lejā, zemē (no kā, kur, uz kā u. tml.).** *kārba tâda liēlâka buñdža, traũks, ku nuô kuģiêm nuômęt, ka isęsc kas. / ka* [govis] *bi apstāvêjšâs, ta nuõmeta nuõst liêkuôs sũdus tâlâk, ka pa visu tuõ stalli tiêk.* // **Izvirzīt, arī panākt, ka izvirzās (no lidojoša lidaparāta) tā, ka nokrīt (kur, uz kā).** *turî kâdas piêcas buñbas taî mežmalā muñs uz viêtas nuõmeta.*

2. Strauji novilkt sev (apģērbu, apavus); nosviest (3). [mazdēls] *slapjâs paũnas nuômeta, iêlîda guĩtâ.*

3. Būt tādam, no kā, mainoties apspalvojumam, apmatojumam, ragiem, ādai, atdalās (vecās spalvas, apmatojums, ragi, āda); būt tādam, kam (parasti lapkritī) nokrīt (lapas). [zirgi] *vęcuô spaĩvu jaû nuõmeta. paûsari ta ataûga tâda pate jaûna. / tas i četrkãjis. viņam̂ dikti vârîga tã aste. bet viš pac tuõ asti nenuômęt ne·kad ne. / kļavas jaû nuõmętušas plẽksteres. tãs plẽksterês i sę̃klas.*

4. Izveidoties, rasties virsū (uz ķermeņa, tā daļām) – par augoņiem, izsitumiem u. tml. *blusines bi bę̃rniêm tâdi issitumi, tâdi smaĩkâki bi. tâdus sârkanus nuõmeta pa tuõ miêsu.*

5. Vilkt velkus uz velku kokiem. *us puĩķi uskabiń tuõ męstuô blaku uń ta męt. nuõmęt, cig grib. apkârt męsliẽm i viêna siêna. / viš* [tas ir, audekls] *nevaŕ tev pa platu iznãkt, ka tu nuômet viņu, cik tev vaîg. tu jaû vaĩrâk nesametîsi, cik vaîg.*

6. Iet, skaitot soļus. *a suôļiêm mẽrija zemi, nuômęt a suôļiêm, cik suôļi. zinâj, cik suôļi iŕ iêkš pũrviêtas.*

7. Iedzert (alkoholisku dzērienu). *ka bi ritîgi nuômetis, ta bi kârtîks duñduŕs gaĩvâ.*

nuomesties, novec. ***nuosamest(ies)***, ***nuosmesties*** v. **1. Pārmainīt savu stāvokli, piemēram, nosēsties, nogulties.** *tur es gāju, tur strādāju, nuosametis saulītēi.* (LFK 1817, 5) ☐ ***nuo(s)mesties ceļuos*** (arī ***uz ceļiem, (četr)rāpus***) –a) notupties. *kad ravê biẽtes, vaîg aptupt, nuômęstiês us ceļiêm. / vidû ęsuôšiê* [rotaļas dalībnieki] *izvẽlêjâs* [kādu meiteni] *nuô riñdas uń nuõmetâs taî priêkšâ ceļuôs. / nuôsametiês rãpus uń ta tik griêz tãs* [pelašķu] *galuôtnîtes! / uz viênu reĩzu viš* [tas ir, bērns] *nuõsamętas pagaĩdê četrrãpus. / bę̃rni nuômętâs četrrãpus uń ta męt kûleni.* b) strauji pāriet stāvoklī uz ceļiem (parasti kā priekšā), ļoti pazemīgi lūdzot. *baznîcâ lûdza Diêvu, ceļuôs nuõmętušiês. / tę̃s skaîtija pãtarus piê liẽlã gaĩda. uń vęcaîstę̃s, vęcâmãte aka acsevišķi piê sãnu kañbaŗa durîm. visi bi nuõmętušiês us ceļiẽm. / viš* [tas ir, mācītājs] *nuômetâs ceļuôs uń actâja kañceli. / mań vaîdzêj ceļuôs nuôsmęstiês, uń pate vęcâmãte mani iêjẽma kãjstârpî, a ceļiêm saspiêž mani.* // **Nolaisties (kur, uz kā u. tml.)** – parasti par putniem, kukaiņiem. *div peleki vanadziņi lidin brāļa pavârtâ. nei tie skrêja, nei nuosmetâs, teju vien lidinaja.* (Bitners 1844, 116) */ kaĩjas te brîžiêm, ka tã jũra tâ bañguô, baĩc nuômętas. / viêna muša i tâda – ka tã nuõmętas, ta tas dzęluõnîtis iŕ us priêkšu.*

2. Ierasties un iekārtoties (kur), lai dzīvotu; apmesties. *stêdes viêta i tâda viêta, kuŕ nuõmęstiês, dzîvuôt.*

3. Pārklāties (piemēram, ar izsitumiem). *tã mugura kaŗa laĩkã bî nuômętusês aŕ aûguõņiêm.*

nuomętāt v. **Novietot, nomest nekārtīgi, nevīžīgi (vairākās vietās), nenolikt vietā.** *ganelis nuô rîta nevaŕ atrast savas pastalas, ku nuômętâjis. / bę̃rni tãs jaûnâs drãnas nuômętaîši pa mũrîti. / kâ tu vari nuômętât labu liêtu!* ✧ ***nuomętāt ar dubļiem*** – aprunāt (kādu), izteikt (kādam) smagus, nepatiesus apvainojumus. *nu nepatiêsi aprunâjuši, kâ aŕ dubļiẽm nuômętâjuši.*

nuomętināt v. **Apšūt palieliem dūrieniem (drānas malas, lai tās neirtu) (?).** *tãs aûsîtes* [*spurdzei*] *i nuõmętinâtas a diêgu.* // **Izveidot izšuvuma rakstu, kurā ir mezgliņi (?).** [krekliem] *siksnas bi nuôšũtas a peĩtakiêm, nuõmętinâtas a knupurĩniêm.*

nuometne subst. **Vieta ar mītnēm (mājām, barakām, teltīm u. tml.), kur uz laiku apmesties daudziem cilvēkiem, lielām cilvēku grupām.** *gũstekņus jaû lika kâdãs nuõmetnẽs.*

nuomîcīt v. **Mīcīt un pabeigt mīcīt.** [abrā] *viênu galu nuômîca, ta saceĩ̂* [mīklu] *viênâ galâ uń sâk aka nuô uõtra gala* [mīcīt]. *grũti mîcît. / tad aka nuômîcija tâdus ciêtâkus, iêsviêda* [zupā]. *tuõ saûca ķiĩķę̃nu zupu piẽnâ.*

nuomičuot v. **Mičot un pabeigt mičot.** *kâzâs nuômičuôja jaûnuô pãri. ta tuŕ iêviĩkâs.*

nuomidzis subst. **Miega stāvoklis.** *nuômidzis* [ir] *piŕmaîs miêks. / tikkuô aîzmigu nuômidzî, kad piêcêla kaķis, bļaûdam̂s piê luôga.*

nuomiêguoties v. **Kļūt miegainam.** *nakc laĩkâ bę̃rns nuõmiêguôjiês.*

nuomiêrināt v. **Panākt, ka (kāds) kļūst mierīgs.** [bērns] *i piẽradis piê tãs diĩdinâšanas. nevaŕ nuômiêrinât. / nu nekaĩtini tuõ bę̃rnu – sabrę̃cinâsi vêl! ka ta nuõmiêrinâs! / mĩļã miêra labad gribêju nuômiêrinât tuõ ciêmîti. / koš! koš! – saka, ka grib nuômiêrinât ziŕgu.* // **Būt par cēloni tam, ka (kāds) kļūst mierīgs.** *buĩduŕjãnis – tã tâda zâle, kas nę̃rvus nuômiêrina, tâda puķe.*

nuomiêrināties v. **Kļūt mierīgam.** *dabũju tuõs bẹ̄rnus kriẽtni isklapẹ̄t, kamẹ̄r nuõmiêrinâjâs. / ka* [zirgs] *bi piẽkusis, nuômiêrinâjâs, ta jaû varêja aka braûkt. / piẽsiên stipri tuõ êrzeli, laî nuômiêrinâs! ta iêjûks. / duša, duša! ka iẽt guôves slaûkt, ta tâ saka. ta viņa nuômiêrinas uñ varî slaûkt.*

nuomiglāt v. **Miglot, smidzināt un pārstāt miglot, smidzināt (par lietu).** *ka nuõmiglâs, ta iẽsim̂ ravẹ̄t.*

nuomigt v. **Aizmigt.** *viss klusu – nuômiguši. suņi ari gul̂. / tâ bi visi nuõmiguši, ka nedzirdêja, ka pârbraûca vĩri. / ka viņi aîziẽt* [uz darbu], *ta es nuômiêgu. ta es izgulu lidz devîņiêm.*

nuomĩļuot v. **Apmīļot.** *ka šaũ krâsnĩ, ta labi jânuômĩļuô maîzĩte, ta bûs mĩļš vĩriņš uñ mĩļi bêrniņi.*

nuomĩņāt v. **1. Nomīdīt.** *te viêns irî nuômĩņâjis jaûnuô zâlĩti. / tu nestaĩgã tur̂! nuômĩņâsi duôbes.*

2. Mīņājot (ko), arī mīņājoties (pa ko) saplacināt, notraipīt (to). *pĩles nuôpļẹ̄kâ zâli – nuômĩņâ.*

3. Mīņājot ievainot, arī nonāvēt. *nuômĩņâ tuõs kâpuôstu târpus!*

nuomirējs m., ***nuomirēja*** f.; subst. **Cilvēks, kas tikko vai nesen nomiris.** *kas nuõmiris mãjâs, tuõ apkuôpj uñ pavada us kapiẽm. nuõmirêju apkuôpa savêjiê.*

nuomîrguot v. **Īsu brīdi mirgot un pārstāt mirgot.** *laĩkam̂ bûs pẹ̄rkuôns – pamalẽ nuômîrguôja.*

nuomirināt v. **Panākt, ka zaudē dzīvību.** *vẹcaîstẹ̄s lika zuves gur̃dẹ̄t, nuômirinâja uñ ta tik šķẹ̄rst. / citu* [cilvēku] *jaû bi tecinâjši* [nolaižot asinis] *uñ nuômirinâjši.*

nuomîrkt, arī ***nuomĩrkt*** v. **1. Mirkstot zaudēt kādas īpašības.** *es paûsari* [sālīto gaļu] *pamêrcêju bišķi – viênu diênu, nakti, laî tã liẽlâ sâle pa vîrsu nuômîrkst. / ka* [aitas zarnas] *i nuõmîrkušas – trîs, četri stuñdi, kâ laĩka, – ta liêk grãpî kvẹ̄l̃inât.*

2. Izmirkt. *ka kuôks nuômĩrkst, ta apstrâdã. / būt es tāda gājējiņa kā māmiņa devējiņa, sen būt mani balti vaigi asarās nuomirkuši.* (LFK 1961, 10252)

nuomîrt, arī ***nuomîrt*** v. **1. Izbeigt bioloģiski eksistēt (par cilvēku).** *manî divi vĩri bi. uñ abi divi jaû irî nuômiruši. / ka tẹ̄s nuômira, ta es biju kâdi diũdesmit piêci gadi. / tas jaû nebi rẹdzẹ̄c, ka viênâ ziêmâ nuômira desmit vẹcu cil̂vẹ̄ku. / nuomirst mana māmuliņa, apdziest mana uguntiņa.* (LFK 1961, 10121) / *Dievs, duod manim tā nuomirt, kā nuomira tẹ̄vs, māmiņa. tẹ̄vs nuomira druviņā, māte, maizi mīcīdama.* (LFK 1961, 10123) / *tañte acĩs mẹdu smẽrêja, tâlu redzẽja, lidz pat nuômirt. / nu tam̂ vẹcajam̂ tẹ̄vam̂ šũplãdê varî gulẹ̄t tã naûda, lidz viñš nuômirt.*

2. Aiziet bojā (par dzīvniekiem). *ja nebûtu sâkuši ẹdinât* [bites], *bûtu nabadzîtes nuômirušas.* (LVDApr. 346) / [zosij] *iêdũra arî īlẹ̄nu. turêja us skutulu, laî nuõtẹk aseņi. uñ nuõlika, laî nuõmirst.*

3. Pēc iztvaicēšanas kļūt padevīgam (par kokmateriālu). *viņa – tã dẽle – bî istvaîcẹ̄ta tvaîkâ.* [būvējot laivu] *vaîdzêja tuõ dẽli piêspriêguôt klât. uñ gaĩdija, kâdu pus diênu turêja, lidz* [dēlis] *nuômirst, laî adziẽst.*

nuomirušais m., ***-usē***, arī ***-usī*** f.; divd.; subst. noz. **Cilvēks, kas ir nomiris.** *ku tuõ nuõmirušuô nuõmazgâja, tuõ ûdeni nelêja laũkâ, bet piẽlika klât, ka vãkâja, ta kâ ne·viêns nevar̂ rẹdzẹ̄t. teîca tâ, ka ta nuõmirušaîs nepaliêk slikc. / tuõ nuõmirušuô jâiẽt apvãkât pêdêjuô nakti. / zvanis baznĩcâ apskul̂binâja nuômirušuôs.*

nuomist v. **Kļūt vājam (nesaņemot pilnvērtīgu barību)** – par dzīvniekiem. *aves pavasarî vâjas, nuõmitušas.*

nuomĩstas subst.; dsk. **Pakulas, ko iegūst, pirmoreiz sukājot linus.** *tãs nuômĩstas saîmniẽce lika apkul̂kstît. tãs bi labas priêkš striķu vîšanas. / vẹcaîstẹ̄s uznesa jum̂ta čukurâ spaļus a visãm nuômĩstãm, laî nenãk ûdeńs caũri.*

nuomĩstīt v. **Mīstot atdalīt.** *nuômĩstas i pirmâs nuô linu saũjas. ka nuômĩsta, ta viņi tur̂ ruônas. tur̂ vêl bišķi iznãk tâdas pakulas. tur̂ vêl isnãk piņẹkli nuô tuõ nuômĩstu.*

nuomišāt v. **Novēlēt ļaunu misē – katoļu dievkalpojumā (pēc nepamatota ticējuma).** *nuômišât irî nuôvẹ̄lẹ̄t ļaũnu. teîce, ka leĩšu baznĩcâ varuôt nuõmišât uõtram̂ parî ļaũnu. bet tâ nebi.*

nuomĩt v. **1. Ilgāku laiku, daudz minot (uz kā), notraipīt, sabojāt, iznīcināt (to).** *istubâ piê luôga tâdi liẽli beņķi bi. mẽs tik nuõminãm visus, palika mẹ̄l̃li. / nuômĩt zâli, labîbu. / ẹ̄dat, guovis, zaļu zāli, neminata kājīnām! zaļa zāle gauži rauda, kājīnāma nuominama.* (LFK 1961, 10758) // **Ilgāku laiku, daudz minot (uz kā), saplacināt, noblīvēt (to).** *ķẹ̄ķis bi bes grîdas, tâ·pat nuômĩc plãns. /* [siena] *pañtu jânuômiñ tâ dũšîgâk, laî vaĩrâk varî sakraũt. / ka nuõmiñ* [piemēram, zemi], *actâ pẹ̄du. / vaîdzêj arêjam̂ iẽt pakaḷ̂ uñ nuômĩt vẹ̄lẹ̄nu, ta kâ lini neiêbir̂st*

šķirbâs. / sętâ bi vaĩrâki taki, tas bi nuômĩc. tuŕ ne·kâda maũra nebi. / tâc glum̃s tas taks nuômĩc. sklidêja kãjas.

2. Uzminot virsū, ievainot, arī nonāvēt. *vaŕ nuômĩt dañcuôjuôt uõtram̃ kãjas.*

3. Valkājot nodeldēt, nošķiebt (parasti apavu papēžus). *cic papêžu kapu nuômiñ šķîbi. / kâ tu esi nuôminis tuõs zâbakus šķîbus! / puĩka bî nuôminis šķîbu tuõ kapu. / ķęda i tâda tupele. tã tâda nuômĩta tupele, riktîga ķęda.*

4. Minot nospiest uz leju (piemēram, pedāli, paminu). *kad* [paminas] *nuõmiñ, ta dzives šķirâs, ka vaŕ iššaũt šaũtuvi. /* [stellēs] *sêd iêkšâ us sêdekli uñ nuõmiñ divas paminas. divas iziẽt uz aûkšu uñ divas uz zemi. / ziluô uñ dzęĺtãnuô* [dziju] *salika dujkârtis uñ iẽaûda sârkanaĩm liñdrukam̃ mĩņâjumuôs. tuŕ vaîg mâcęt savę̃rt nĩtês uñ vaîg mâcęt nuômĩt paminas.*

nuomitināt v. **Nomērdēt.** *viš tâ bi nuômitinâjis tuõ luõpu, ka nevarêja vaĩs paiẽt. / tâdu guôvi saûca paŕ kaŕvu, kas bi kũda, nuômitinâta.*

nuomizāt, arī ***nuomizuot*** v. **1. Mizojot atdalīt (kam) mizu.** *januômizuô rãceņi vakariņãm. / gara kãrte iŕ sklañda. nuômizâja, iżżâvêja. / sklañdas viênmę̃r nuômizâja. ta taĩsija apluõkus. / baĺķiêm mizu a kapli nuômizâja. / pajem̃ tuõ kapli uñ nuômizâ tuõ malĺku, laĩ žûst! / nuõmizâ tuõ eglîti. uñ tâc viš i – dupęna. / miêturis nuô eglîtes, tuõs zarus viênu riñdiņu actâj, nuômizuô. / malĺkas šķũnî – tuŕ tâda nenuômizâta malĺka.*

2. Ēdot (parasti ko skābu) kļūt jutīgiem, sāpīgiem (par zobiem). *kad ęd skâbus âbuôlus, ta nuõmizâja zuôbi. / tuõs ziêmas âbuôlus taga nevaŕ ęst – visi zuôbi nuômizâ. ziêmu, ka dabuĩs salu, ta gañ bûs gaŕdi.*

3. Nopērt. *padarîši niẽkus tiẽ puĩšęļi. nu tik vaîg nuõmizât! / gani teîca, ka nuõmizaîši tuõs citus ganus.*

nuõmnieks subst. **Cilvēks, kas nomā nekustamu īpašumu.** *nuõmniêks i, kas liêtuô cita zemi. muĩža iêdeva nuõmâ us trîs gadiẽm pļavas gabalu.*

nuomuît v. **Nomocīt.** *nuômuît i nuômuõcît. / nu tas sum̃s tuõ kaķi sâcis pa·visam̃ nuômuît. / braûcuôt pa nelabu ceļu, nuõmuj dikti tuõs ziŕgus. / tas bę̃rns i nuômujis mãti, visu diênu pakaĺ staĩgâdam̃s uñ čiñkstędam̃s.* **// Padarīt netīru.** *us ķiseņiêm ķiseņšleĩjeri bi. tiẽ i tâ, laî nęręds, ka i nuômuîc tas ķisenis.*

nuomuîties v. **Nomocīties; nopūlēties.** *a tuô grãvu rakšanu vĩri bi nuõmujušiês visu nedę̃ļu. / caũru diênu nuõmujiês aŕ tiẽm dârbiêm. vakarâ, kâ liêkâs, tâ aîzmiêg. / caũru gadu nuômujiês gaŕ daŕbiêm. kuô nuôpęĺna? labi, ka pàêdis uñ cik necik drãnu isnãk. / kadreĩz tiẽ vęciê aŕ nuômujâs aŕ tiẽm dârbiêm. / vaĩ diê, kâ ęsu nuômujusês* [ejot]! *šituõ trakuô ceļa gabalu!*

nuomuĩžļuot v. **Nokaisot, atstājot (ko), piegružot.** *tiê vĩri aka nuômuĩžļuôjuši tuô sę̃tu.*

nuomukt v. **1. Noslīdēt nost (par ko uzmauktu); atdalīties.** *tas ritenis braûcuôt nuômuka nuô ases. / ka nuômuka riteniṁ reĩpa, ta ũzmaûca. / maṅ vakaŕ cę̃rtuôt ciris nuômuka nuô kâta. / tam̃ ciŕvim̃ kâc iŕ nuõmucis, jãliêk jaûns. / viņi* [tas ir, govij] *sâp tã galĺva, ka nuõmûk raks, tâ kâ asiņuô.*

2. Nobēgt nost. *piŕtî bi gañ švelĩme! dabuja nuõmukt palãvê.*

nuomulĺdēt v. **1. Nopļāpāt.** *atnãca te viêns uñ nuômulĺdêja ilĩgu laĩku. neļãva strâdât.*

2. Ilgāku laiku, arī visu laikposmu pavadīt nomodā (parasti naktī). *linu riju kurinuôt, visu nakti bi nuômulĺdêjis. diênâ nãk miêks.*

nuomuļināt v. **Notraipīt.** *nu pa·visam̃ tãs drãnas nuômuļinâjis tas puĩšelis! dabuĩs mazgât.*

nuomuļināties v. **1. Notraipīties.** *tas rudzu maîss nuômuļinâjiês mę̃ĺls, mę̃tâjuôtiês pa tuô klẽti.*

2. Kļūt neasam (piemēram, par nazi). *tas kum̃pelis, griêžuôt tuõs sviklus, nuômuļinâjiês pa·visam̃ ķups.*

nuomuĺĺāt v. **1. Notraipīt; padarīt netīru.** *ârdami nuômuĺĺaîši visas ežas a vęļęnâm. / tas ziŕks tuõ dęgunu nuômuĺĺâjis a milĩtiêm. tâdu nevaŕ braûkt.*

2. Nelietderīgi pavadīt, izniekot (visu laikposmu). *ka neiêsâk tuõ dârbu ritîgi, ta nuômuĺĺâ tuõ laĩku viẽ.*

3. Gausi, neveikli (parasti neveiksmīgi) paveikt. *piĩla pļava a cę̃rpiêm, kâ te nuôpļaũs! nuômuĺĺâs tik, cik varês.*

nuomuĺĺāties v. **Notraipīties, kļūt netīram.** *es biju nuômuĺĺâjusiês a suôdrêjiêm.*

nuomuõcīt v. **1. Panākt, būt par cēloni, ka (kāds), ilgāku laiku pārvarot grūtības (ko darot, atrodoties kādā stāvoklī), ļoti nogurst, zaudē spēkus, arī cieš mokas.** *tas dârps bî grũc.*

mani arî jaûnībã tâ nuômuõcija. / kas taga nuô tuô ciĺvệku! kâdreĩz jaû ciĺvệkus nuômuõcija lidz nâvi.

2. Ilgāku laiku, ļoti mocīt, spīdzināt; ilgāku laiku ļoti mokot, spīdzinot nonāvēt. *kaķis tuõ peli nuômuõcijis, ka nekust vaĩrs.*

nuomuõcīties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu ļoti mocīties (parasti līdz nogurumam, spēku izsīkumam, nespējai (ko) veikt).** *manî jâiẽt apkabinât tuõ zirĝu. šis jaû tâ nabaģelis nuômuõcîjiês ka beîkc. / es lidz tam̂ jaûngadam̂ nuômuõcijuôs taî skuõlã. nevarêju vaĩs paviĺkt.*

nuomuõds, arī ***nuomuôds*** subst.; adv. noz. **Nervu sistēmas darbības diennakts ritma izraisīts organisma aktivitātes stāvoklis; pretstats: miegs.** *vẹcâmãte palika nuõmuôdâ, laî varệtu piêcẹĺt ļaûdis, kad jâiẽt linus mĩstît. / nuômuõdã biju visu nakti, bet ne·kuô nedzirdêju. / ka duõmâs atnãk pagãjušiê laĩki, ta varu pãrlaîst nuõmuôdâ daũdz stum̃du.* ✧ ***stāvēt nuomuõdā*** – nemitīgi rūpēties (par kāda labklājību, kā pastāvēšanu, norisi u. tml.). *gaũsas mãte* [..] *stãv pa tevi nuômuõdâ, laî tu bûtu isticis.*

nuomũrīt v. **1. Mūrēt un pabeigt mūrēt.** *mũrniêku meĩstars lika tam̂ zeĺĩim̂ nuômũrît tuõ pudeŕmeñti taîsni. / ka tâ labi nenuômũra, ta saka – kuô te ķeĺĩê!*

2. Notraipīt. *nu nuômũrijis gan̂ tuõ muti arî uôgâm tas bệrns! / kâ tu esi nuômũrijis ệduôt tuõ priêkšu arî zapti! / bệrniẽm jaû arî·viênu piêteîca, laî nenuômũra drãnas.*

nuomũrīties, novec. ***nuosamũrīties*** v. **Notraipīties.** *tas vepris nuômũrijiês taî zveņģî slapš. / pa tâdu netĩru ciĺvệku arî teîca – ta kâ laûķis, nuôsamũrijiês ta kâ laûķis. /* [meitene] *tâ kâ tâda ruĩze nuômũrîsês a suôdrẽjiêm.*

nuomurmēt v. **Noburbuļot.** *tâ iêsviêda akmeni gãrlî, ka dubļi nuômurmêja viẽ.*

nuomurminināt v. **Murminot noteikt, pateikt.** *kuô tur̂ nuômurminâja, nesadzirdêju.* // **Izdot murminošas skaņas (par dzīvniekiem).** *aîtas nuômurmina, mẹklệdamas jệrus barâ.* // **Noburbuļot.** *iẽkrita akmeńs ûdenî, ka nuômurminâja viẽn.*

nuomušīt v. **Nonāvēt.** *vaîdzês tik tuõ vepri nuômušît. bûs gaļa. / saîmniêks nuômušîja kâdu cũku, laî priša gaļa.*

nuomutēt v. **Noskūpstīt.** *kad gãja agri baznĩcâ, ta cic citu nuômutêja.*

nuomutuļuot v. **Īsu brīdi mutuļot un pārstāt mutuļot.** *ceĺ tik zemê grãpi! nuõmutuļuôja jaû.*

nuonãcies m., ***-kusēs***, arī ***-kusies*** *f.;* divd.; adj. noz. **Nogatavojies.** *meîtas nuôgãja aîsplûkt kâdu baru tuõ nuônãkušuô linu.*

nuonãcināt v. **Panākt, ka (augi, to daļas) ātrāk sasniedz lietošanas gatavību mākslīgos apstākļos; ļaut, lai (augi, to daļas) sasniedz lietošanas gatavību dabiskos apstākļos.** *tãs uôgas veĺ nevar̂ raût – jânuônãcina. / tuõs* [zirņus] *jaû tâ druvã nevarẽja nuõnãcinât.*

nuonaglāt, arī ***nuonagluot*** v. **Naglojot savienot (ko), piestiprināt (pie kā, kam klāt), veidot (ko).** *steliņģis i aîššãlệc nuô dẽlêm. i nuônaglâtas dẽles. / nuônagluô* [ēku] *a dẽlêm, laî neklîst laũkâ. / laktas i citiêm jum̂tiêm. us spãrẽm tũlît virsû tãs nuõnaglâ zinâmâ attâļumâ. / ka nuônaglâc, ta tãs naglas paliêk redzimas. / nu bûs stipras tupeles, nuô viênas viêtas nuônaglâtas.*

nuonãkt v. **1. Virzīties un pabeigt virzīties pa gaisu lejā, zemē (no kurienes, kur, uz kā u. tml.).** *periņģe vista i nuônãkuse, meklê ệst.*

2. Pārvietojoties sasniegt (kādu vietu), ievirzīties (kur), pievirzīties (pie kā). *strimalas nârstuô aûkšâm – tas i tâlâ dziļumâ. viņs tik tâ paûsariêm nuônãk te.*

3. Mainoties apstākļiem, nokļūt, atrasties (kāda rīcībā, kādā stāvoklī) – piemēram, par priekšmetiem. *isput tas viss, kas tavâs nesaturîgâs ruôkâs nuônãk. / mãjas nuônãkušas meškuńga saîmniêci uń kučiẽrim̂, kuri appreceĩšiês uń sâkuši saîmniêkuôt. / vệlâk mâcîtâja preĩline, spệlệdama spệlas a meškuńga preĩlini, tuõ muĩželi paspệlâjuse. uń tã nuônãkuse meškuńga īpašumâ. / viń̦š nuônãca lidz tiêsu liêtâm, iznãca tiêsâšanâs pa tuõ īpašumu.* ✧ ***nuonãkt zem ãmara*** novec. – tikt pārdotam ūtrupē. *ar̂ nesapratîgu dziêvâšanu* [kaimiņu] *mãjas nuônãca uz ũtrupi – zem̂ ãmara.*

4. Psihiskā darbībā izveidot, radīt (piemēram, domu, ideju); psihiskā darbībā sasniegt (kādu rezultātu, attīstības pakāpi). *iĺgi duõmâju, lidz duõma nuônãca piê mũsu buĺĺiêm.*

5. Noslīdēt. *dažaî guôveî i garš tesmeńs – a visiêm pupiêm nuônãk lidz luôcîtavi.*

6. Atdalīties. *ka* [cũkai] *sâk nãkt* [sivẽni], *ta nuônãk ûdeņi vis·pirms. / pirmâk* [aitai] *nuônãk ûdeņi uń plêvê parãdâs priêkškãjas uń purniń̦š, gaĺva. / ķẽveî ari uõtra puse* [tas ir, placenta] *nuônãk ãtri, tũ·lĩt.*

7. Sasniegt nepieciešamo gatavības pakāpi; nogatavoties. *labîba visa mẹtas balt̃a, visa i nuônãkuse jaû. / jâparaũga, vaî miêži nuônãkuši uñ pļaũjami. / lini nuônãkuši – vaŕ raût. / ja gribêja tum̂šâkus linus, tad râva vaîrâk nuônãkušus uñ juô ciêtâkus tâdus, kas bi. / kuõkâlĩtis iŕ parasti labĩbã. kad nuônãkst sẹ̃klas pâkstês, nevaŕ atšķiŕt nuô pẹ̃rkuônes. / visiẽm kuôku aûgļiẽm vidũ i sêrde, kuŕ sẹ̃klas nuônãkst. / uôgas dârzâ nuônãkušas.*

nuoņesāt, arī ***nuoņẽsāt*** v. **1. Novalkāt (parasti apģērbu, apavus).** *viņam̂* [tas ir, ganam alga] *bi viêna kârta drẽbju, trîs krẹkli, divas bikses, divi pãri zẹ̃ku, viêns pãrs cim̂du, pastal̂s, cik jaû nuôņesâ. / es tuõ vẹcuô liñdruku* [..] *nuônẹ̃sâju, piê dârba ejuõt. / tuõs vẹcuôs, nuõņesâtuôs prakus vaîg sviêst uz istubas aûkšu. / tuõ jaûnuô liñdruku nevaîg tik ãtri nuôņesât.* // **Nolietot.** *senâk bi linu aûteņi, tâdi vẹcâki palagi, nuônẹ̃sâti. / precẽ ãtri, tautu dẹ̃ls, kuo tik ilgi ķiņķelẽ? visas savas baltas drãnas tevis dẹ̃ļ nuoņẽsâju.* (LFK 1961, 11035)

nuoņesāties, arī ***nuoņẽsāties*** v. **Novalkāties (par apģērbu, apaviem).** *nu tâ nuôņesâjiês tas praks, ka caũrs kâ siêc, kâ sašaũc. / nu šis vẹcaîs mañtelis i pa·visam̂ nuôņesâc, nuônẹ̃sâjiês.*

nuonest v. **1. Nesot virzīt un pabeigt virzīt lejā, zemē (no kurienes, kur u. tml.).** [*krauzĩtes*] *sabẽra us klẽcaûkšu, tuŕ sasala. uñ, ka nuônesa lejã, ta atlaîdâs, bî mîkstas. / viņa nuônesa manu vãpîtuô spañni nuô bẽniņiêm. / kas viņas* [tas ir, priedes] *tuŕ kâdreĩz iêstãdijis, tuõ nevaŕ zinât. varbût kâda vãvere nuôņesuse kâdu sẹ̃klu, izbiŕdinajse kâdu ciẽkuru.*

2. Aiznest (uz kurieni, kur u. tml.). *es muñdri nuônesu tuõ kârstuô ûdeni, kas vajdzêj nuô mãju nẹst. /* [audẽjai] *naûdu maksâja. ka nesa, ta kâdu kukulîti aŕ nuônesa. / nẹs kukuli, ciêmuôs ejuôt. kuô nuõnesîs kukulî? / siênu nuõnesa uñ četriêm ziŕgiêm sadalija. / tas suñs tuô maîzes gabalu nuõnesa uñ iêkasa zemê, pakavâja citaî diênaî. / te liẽli tiẽ vanagi. viš pat vistu nuõnẹs. / vẹcâ Maŕgiẽta bi iscẹpuse pẹ̃ñkuôkus uñ nuõnẹsuse tam̂ suniṃ ệst. ka tuõ pẹ̃ñkuôku piêtrũcis, ta viš kritis viņi viŕsû. / drīz savai pãdĩtei vardĩnu teikšu – mãsĩnu nuonesa, Annĩnu pãrnesu.* (LFK 9, 52) */ vãciêši nezinâja, kas viņas* [tas ir, stelles] *i. uñ bi nuôņesuši pruôjâ, uñ citus gabalus bi sazãgâjuši. / pajẹm̂ iĩkšu ârklu us pleci uñ nuôņẹs.*

3. Aizvirzīt, aizraut sev līdzi (kur, līdz kādai vietai u. tml.) – par straumi, upi, vēju u. tml. *plûdi kâdu gadu nuônesa visu siênu pļavas malâ. / tuõ jaû paredzẽja, ka tãs plûdas nuõnesîs pruôjâm tuõ pluôstu. / tik liẽls vẽš, ka skaîdas pa gaîsu nuônesa pruôjâ. / Bãrtas upê piê Pẽteŕmuĩžas plûdas* [jeb] *plûdi gãja pãri visiêm laũkiêm uz ẹzẹra pusi, izgrâva ceļu, tiĩtus nuônesa pruôjâm.*

nuonicināt v. **Nicinoši novērtēt.** *vẹcâkâ mãsa mĩlêja tâ nuônicinât uõtru, sevi vẽrtêja aûkstâk. / citi stiprâkiê puĩkas skuõlâ nuõkal̂pina mazâkuôs, nuõnicina, tura pa kãju pamẹslu.*

nuoniẽcināt v. **Niecinoši novērtēt (kādu, ko); nopelt.** *tâ nuôniẽcinaîši tuõ meîtini, ka ne·kuŕ nav liêkama.*

nuoniẽvāt v. **Nievājoši novērtēt (kādu, ko); nopelt.** *tãs* [vecãs paražas] *jaû visas i nuôniẽvâtas, nuôpulĩguôtas. / ja gribêja kâdu nuôniẽvât kâdâ guôdâ, ka ûsciênâja, uõtrs teîca – tâc žlañdzeklis viẽn bija, ne·kâc alus.*

nuonĩkt, arī ***nuoņĩkt*** v. **1. Nīkstot kļūt vārgam, arī nīkstot aiziet bojā (par augiem, to daļām, dzīvniekiem).** *šuôgad guŕķi tâdi nuônĩkuši* [jeb] *nuôņĩkuši. negrib aûkt. / tuõ puķi iêstãdija uñ nuõlika uz luôga. bet nuôņĩka – pa maz lêja. / ja* [sivẽns] *nedabuĩn* [mãtes pienu *iezĩst*], *ta nuônĩkst. / tiẽ* [*pustẹkuļi*] *aûga lidz rudeniṃ priêkš kaûšanas. ja viņus aŕ isrũnija, ta viņi tuõmẹ̃r nuônĩka. / tãs zuves jaû te dažâdas bi. taga nuônĩkušas, iznĩkušas, nẹrẹdz vaĩs.* // **Kļūt vārgam, nespēcīgam, arī, kļūstot vārgam, nespēcīgam, aiziet bojā (par cilvēkiem, cilvēku grupu).** *tas tâ nuôņĩcis, ka kaũli uñ âda viẽn palikuse. / nu jaû tu aka esi atķẹpuruôjusês. vaî ta ilĝi nuônĩki?* [Jautā par slimību.]

2. Nodzīvot bezdarbībā, arī bez pietiekamas nodarbinātības (visu laikposmu). *te stãvệdam̂s uñ gaĩdîdam̂s vaŕ nuôņĩkt.*

nuonuõmāt v. **Par samaksu iegūt lietošanā (uz laiku).** *varêj dabũt nuônuõmât* [zemi, pļavu]. *pa tuõ maksâj – bi jâiẽt strâdât va naûdâ.*

nuoņẽmējs m., ***nuoņẽmēja*** f.; subst. **Tas, kas noņem sāpes.** *tĩtarene – tã i laba sâpju nuôņẽmêja, priêkš kãsus. bãdâja kãjas – nuôņẹm̂ sâpes.*

nuoņem̃t, arī ***nuoņem̂t***. Sk. *n u o j e m̃ t .*

nuoņem̃ties, arī ***nuoņem̂ties***. Sk. *n u o j e m̃ t i e s .*

nuoņĩkt. Sk. *n u o n ĩ k t .*

nuoņīkties v. **Aiziet bojā.** *nuôņīkâs tās bites, vīrs nekuôpa.*

nuoņiŕkstēt, arī ***nuoņiŕkšēt*** v. **Īsu brīdi, vienu reizi ņirkšķēt.** *kaŭli nuôņiŕkstêja, ceļuôt tuõ maîsu. / jaûnas pastalas nuôņiŕkst. / nuôņiŕkšêja duris. es dziŕdêju, ka iênāca kâc.*

nuoņuŕcis, ***-kuse***, arī ***-kusi*** divd.; adj. noz. v. **1. Nonīcis.** *nuô krusas nuôņuŕkusê labība pêc liêtus sâka atplaûkt.*

2. Tāds, kam ir nožēlojams izskats (piemēram, nevīžīgs apģērbs, neizgulējies cilvēks). *nuôņuŕcis iŕ nuôplîsis, nuõputêjis, neĩzgulêjiês. / šuôrît puĩsis pa·visam̂ nuôņuŕcis pêc tās vakaŕdiênas baĺles.*

nuoņuŕdēt v. **Neskaidri, paklusu (parasti neapmierināti) noteikt, pateikt.** *tę̃vs tâ nuôņuŕdêja, ne·kuô skaĩdri nepateîca, neapsuôlija.* ☐ ***zem dęguna nuoņuŕdēt*** – neskaidri pateikt. *kas tuõ vaŕ saprast – zem̂ dęguna kuô nuôņuŕdêja.*

nuoņurīt v. **Nogriezt (ar neasu nazi).** *tu nuôņurîji tuõ maîzĩti tâ nesmuki. kuŕ tas asaîs nazis? / nevaru nuôgriêzt maîzi, nazis nav ass. tik tâ nuôņurîju.*

nuoņuŕrāt v. **Neglīti nogriezt (parasti ar neasu nazi).** *ka nevaŕ nuôgriêst, ta nuôņuŕrâ viẽn tik.*

nuoôŕganizēt v. **Organizēt un pabeigt organizēt.** *mẽs nuôoŕganizêjâm bę̂rnu grupu, mâcîjâm ķękatu dziêsmas, mâcîjâmiês, kâ ģę̂rpt.*

nuopačkāties. Sk. *n u o p ę č k ā t i e s .*

nuopaĩjāt v. **Īsu brīdi paijāt un pabeigt paijāt.** *nuôpaĩjât bę̂rnu vaîg. / nuôpaĩjâ tuõ sunîti!*

nuopakaļ(u) adv. **Tā (piemēram, palikt, iet), ka atrodas aiz kāda, kā, seko kādam, kam.** *kad tās guôves izdzîs* [no kūts], *ta tās aîtas iẽs nuõpakaļu. / iẽsim̂ nuõpakaĺ, gaň jaû ta redzês.*

nuopakāt, arī ***nuopakuot*** v. **Ar kādu materiālu piepildīt, arī apņemt (ko).** *viêns vĩrs iskala akmenim̂ caŭrumu, iêbẽra šaŭjam̂puĺveri, iêlika luñti uň piêbẽra a sasistiêm stiẽģeļiêm, uň ciêti nuõpakâja. / uz ziêmu pakuô struôpus. ka izņęm̂ rãmîšus, ta nuôpakuô. / zīlîtes bišu struôpâ bi sataĩsîšs lizdu. vaîdzêj tās bites nuôpakuôt.*

nuopakšēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi pakšķēt.** *nu tik pažuõbelê vêl nuôpakš pa lâsi. viš jaû beîdza lît.*

nuopakuot. Sk. *n u o p a k ā t .*

nuopam̂parēt v. **Nolāpīt (vecu apģērbu, parasti nevīžīgi).** *ku tu iẽsi tâdâm nuôpam̂parę̂tâm biksêm! ūzveĺc labâkas!*

nuopam̂parēties v. **Būt ģērbtam vecā, salāpītā apģērbā.** *kâ tas puĩšis nuôpam̂parêjiês aŕ vęciêm iêlãpiêm! nevaŕ ne·maz zinât, kâdâ ratâ bijuse drãna!*

nuopaňckāties v. **Būt ģērbtam vecās, skrandainās drēbēs; iesaistīties tukšās runās, apšaubāmos darījumos.** *nevaîg nuõpaňckâtiês aŕ šâdâm tâdâm bezvẽrtîgâm liêtâm uň runâm, ģę̂rptiês a vęcâm drãnâm.*

nuopastuot v. **Aizvest.** *katru rîtu jânuôpastuô tiẽ bę̂rni skuõlâ, citâdi pa tuõ ceļu nevaŕ nuõbrist. taga teîc – aĩzvęd, nuõvęd.*

nuopaũnāties v. **Ļoti biezi saģērbties.** *ka bi liẽls saĺs, sasêja trîs drãnas uň kažuôku, tâ nuôpaũnâjâs.*

nuopaũnīt v. **Nopērt.** *mãte nuôpaũnija puĩšeli, ka neklaũsija.*

nuopẽčēt v. **Kļūt tādam, kam ir nožēlojams izskats; kļūt grūtsirdīgam (?).** *viš tâc nuôpẽčêjs nuô isskata staĩgâ. / iŕ jaû tâdi ļębaki, tâdi nuôpẽčêjši puĩši, nevaŕ pa lũpu gaň·drĩz pãrspļaût.*

nuopęčkāt v. **Notraipīt.** *iêdevu puĩkam̂ tĩras drẽbĩtes, aka nuõpęčkâtas, netĩras. / puĩka tâ nuõpęčkâjis savas bikses pleķu pleķiẽm.*

nuopęčkāties, arī ***nuopačkāties***, novec. ***nuosapęčkāties***, ***nuosapačkāties*** v. **Notraipīties.** *ęsu nuôsapęčkâjsês* [jeb] *nuôsapačkâjsês, nuôsmẽrêjsês, visu rîtu pa ķę̂ķi dziêvâdama. / tâ tas puĩka staĩgâja, nuôsapęčkâjiês. mãteî jaû nebija laĩka viņu mazgât. / kuŕ tu šuôdiên paspẽji jaû nuôpęčkâtiês? / kuô tu te pačkâjiês! nuôpačkâsiês, ka nevarês savâkt.*

nuopę̂dāt v. **Pārvietojoties atstāt daudzus pēdu nospiedumus (visā kā virsmā vai tās lielākajā daļā); nopēdot.** *zaķi nuôpę̂daîši – sniêgâ vaŕ ręzzę̂t, ku gaĩši. / sęskis bi nuôpę̂dâjis gaŕ kaûdzi. sniêgâ varêja ręzzę̂t.*

nuopederēt v. **Noecēt ar atsperecēšām.** *iêjûdz ziŕgus pederenês, nuôpederê, ka aûksne ciêtâka, mãlaînâka. / piŕms sẽšanas aŕ* [zemi] *nuôpederê. / nuôpederê rãceņus. ka rãceņi iêstãdîti, tuõ zâli plêš laũkâ.*

nuopeĺdēt v. **Peldot veikt (visu attālumu, ceļa gabalu).** *es jaû lidz trešaîm juõmam̂ nuôpeĺdêju.*

nuopeĺdināt v. **Panākt, ka nopeldas; panākt, ka peldoties, peldot noskalojas, kļūst tīrs; izpeldināt.** *jâšu šuôdiên upê ziŕgus nuôpeĺdinât. ari kumeļu jãjęm̂ lĩdz.*

nuopelēt v. **Pārklāties ar pelējumu.** *siērs, us plaûkta stāvệdam̂s, nuõpelêja zaļš. ka labi nuõmazgâja uṅ̂ nuõkasija, varêja ệst.*

nuopel̂nīt v. **1. Pelnot iegūt (samaksu naudā, kādas vērtības, atlīdzību).** [bezzemnieki] *vasaru gãja pel̂nîtiês uṅ̂ ziêmu varêja ệst, kuô nuôpel̂nija. / ja ritîgi labi darîs visu, tad bûs ari nuõpel̂nîc. / pa tuõ ziêmu braûca peļ̃ņâs, kuŕš tik gribêja kuô nuôpel̂nît. / piê pļaŭšanas maksâja rubli pa diênu. varî nuôpel̂nît labi. / vẹcaîs* [Lieldienu rītā no barona] *pârnẹs desmit rubuļi. pa visu gadu viš* [tas ir, ateju vedējs] *tuõ nevarî nuôpel̂nît. / šuôdiên nuõpel̂niju trĩzdesmit kapeĩķus, uṅ̂ rît aka bûs. / kuṅ̂dze nesamaksâja maṅ̂ nuôpel̂nîtuô naûdu. / žĩc nuôpel̂nija vaĩrâk nekâ tas, kas zvejuôja. / ka pul̂ku nuôpẹl̂na, ta vaîg liẽlu kabatu. / man bij pieci kažuocīni klaušu druvās nuopelnīti.* (LFK 1961, 10526) */ paldies devu Dieviņam, nu paēdu pusdieniņu. Dievs, duod spẹ̃ku ruocīnām launadzīnu nuopelnīt.* (LFK 1961, 11120) */ vilkam liels brīnumiņš – lapsai zīda kažuociņš. kas tev kaiš, jẹ̃ru zagli, tas man mātes nuopelnīts.* (LFK 9, 94) ✧ ***nuopel̂nīt maîzīti*** – sagādāt eksistences līdzekļus. *nu, ka nãcu biš-ķĩt tâda liẽlâka, ta jaû aîzgãju pruôjâm* [no vecākiem]. *ta vaîdzêj pašaî savu maîzîti nuôpel̂nît, laî varî pa ziêmu iẽt skuõlâ.* ✧ ***ẹ̃nā nuopel̂nīts*** – saka, ja nauda ir nopelnīta ekonomējot (piemēram, iegūta, nopērkot preci vairumā par lētāku cenu tālākai pārdošanai par dārgāku cenu). [veikala īpašnieks] *maṅ̃tas iêpiŕka turî, kurî pãrdeva vaĩrâkumâ. turî bi lẹ̃tâk. ka isnãca lac, ta bi diẽzgaṅ̂. ẹ̃nâ nuôpel̂nîc.*

2. Ar savu darbību, rīcību iegūt, saņemt novērtējumu (piemēram, uzslavu, atzinību, arī sodu). *muñdiẽriṁ i uspleči. tuõs uspleĉus nuôpel̂nija.*

nuopẹl̂ns, arī ***nuopẹl̃ns***, ***nuopẹl̃ņa*** subst. **1. Īpaši nozīmīgs paveiktais darbs, darba rezultāts un tā atzinīgs novērtējums.** *gręznuôtiês a citu spal̃vâm i citu nuõpẹl̂nu piẽsavinâtiês.*

2. Samaksa, atlīdzība (par darbu); alga. *rudeni visu nuôpẹl̃nu salasija, ta iznãk pa ziêmu pãrtikšana. / es dzîvuôju a savu nuôpeļ̃ņu, cik knapi viẽn varêju.*

nuopel̂t v. **Peļot novērtēt (kādu, ko) par ļoti sliktu, nenozīmīgu, nederīgu.** *rakaris i tâc palaîdnis. bet a tuõ* [vārdu] *gaṅ̂ slavê, gaṅ̂ nuôpeļ̂.*

nuopeļ̃ņa. Sk. *n u o p ẹ l̂ n s .*

nuopeñderēt v. **Nozagt.** *akal̂ tâc isteîciêns – pẹñdẹrệt iẽt. tas tâ – iẽt zakt, nuôpẹñdẹrệt. / puĩši saduõmâja nuôpẹñdẹrệt žĩdaṁ nuô vẹzuma âbuôlu maĩšeli, bet nèizdevâs.*

nuoperēties v. **Ilgāku laiku, daudz perēt.** *vistas, kas nuõperêjušâs, sâk pa jaûnu dệt.*

nuopêrt v. **1. Pērt un pabeigt pērt.** *bệrnus iêpêra, nuôpêra. / skuõlas vẹcâkaîs uzaĩcinâja tẹ̃v a mãti.* [tie] *atnãca uṅ̂* [palaidni] *nuôpêra. / jaûnaîs suṅ̂s bi sagraûzis zâbaku. ta gaṅ̂ nuôpêra, laî ziṅ̂ paŕ kuô. / pajeṁšu stripini uṅ̂ visus nuôpêršu!*

2. Pērt un pabeigt pērt (pirtī ar pirtsslotu), arī nomazgāt (pirtī). *piŕtî mãte lika meîtaî nuôpệrt muguru a sluôtu. / piŕtî aŕ sluôtu nuõperî muguru.* // **Pērt un pabeigt pērt (Pūpolsvētdienā, Lieldienās).** *Liẽldiênas rîtâ bi jâceļâs agri. uṅ̂ tad aŕ tiẽm* [izplaucētajiem bērziem] *uṅ̂ pûpuôliêm ceṅ̂šâs nuôpệrt* [kādu], *kamẹ̃r vel̂ nav piêcêliês. / tiẽ mũsu kaĩmiņi atnãca Liẽldiênu rîtã a kadiķiẽm, pacêla sẹgu uṅ̂ ritîgi nuôpêra.*

3. Perot, peroties tikt nolietotam (par pirtsslotu). *nuôpệrtâs sluôtas palika priêkš slaũcîšanas. / ka sluôta piŕtĩ bî savu padarîjse, nuôpệrta bî, ta a tuõ slaũcija krâsni, istabu.*

nuopêrties, novec. ***nuosapêrties*** v. **1. Pērties un pabeigt pērties (pirtī ar pirtsslotu), arī nomazgāties (pirtī).** *isplucin̂ kadeǵi, a tuõ nuôpẹrâs. tas vêl veselîgâks i, jâ. / nuô kadeǵiêm sluôtas taĩsa. varî nuôpệrtiês. viš aŕ veselîks i. / aŕ vãruôšu ûdeni apliêtu bẹ̃rzu sluôtu jãnuôpẹras tâ, laî viêgls gaŕs uṅ̂ viñgra miêsa. / nuõsapêriês pãrnãca* [no pirts]. */ ja tâ labi dabũ nuôpệrtiês, tad iŕ kâ nuô jaûna piêdzimis.*

2. Noplunčāties. *pluñčâtiês bệrni iẽt pa jũru. pãriẽt slapji nuôsapệrušiês.*

3. pārn. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz noņemties (ar ko).** *cita siẽva aŕ kâ tâda perine vista, nuôsapẹras a sevi viẽ. / ligãns i, kaṁ visâdas ligas nãk viŕsû. viš a savâm ligâm nuôsapẹras.*

nuopẽrvēt, arī ***nuopẽrvēt***, retāk ***nuopêrvēt***, ***nuopêrvēt*** v. **Nokrāsot.** *a peŕvi nuôpẽrvêja. / pataĩsa krẹ̃slu uṅ̂ ta tuõ krẹ̃slu nuôpẽrvê, kâdâ krãsâ grib. / luôgi visi nuôpẹ̃rvẹ̃ti bal̃ti. vêl tik vaîg ǵẽvele nuôpẹ̃rvẹ̃t. / nuôpeŕvêja bal̃tu skũrstinu. / ta žĩdi vadâja apkârt tâdu pẹlẹ̃ku pẽrvi. ka div kaṛuôtes nuôpiŕka, ta jaû varêj nuôpẹ̃rvẹ̃t kâdas piêcas siênas. / maṁma nuôpêrvêja sârkanu uṅ̂ tẽtiṁ pašuva tâdu jaciņu, tâdu bes uõderes. / pižuki bi nuô nâtna aûdẹkla tâc praķis. citaṁ bi nuôpẹ̃rvẹ̃c zil̂s va kâc. / nuõperî̂vêja dzives, bet iŕ dikti gabalaĩnas. jâperî̂vê uõtrreĩz.*

nuopẽrvēties v. **Nokrāsoties.** *krãsuôjuôt drẽbes, dzijas, nuô grãpja pacilina, laî viênâdi nuôpẽrvêjas.*

nuopẽtīt v. **Vērīgi apskatīt, aplūkot.** *cic tâ grib visu nuôpẽtît. tas tâc zinkãrîks ciĺvệks.*

nuopickāt v.; hum. **Nopērt.** *ja neklaũsîsi, ta teû nuôpickâs muguru a kañčuku.*

nuopičāt v.; parasti sar. ar bērniem. **Nomazgāt.** *pirtî arˆ sluôtu bệrnus nuôpičâ. / pirtî nuôpičâ muguru uñ kãjas.*

nuopiẽtni adv. **Tā, ka izpaužas noteiktība, pārdomātība, arī apzinīgums.** *viñš* [tas ir, puisis] *nuôpiẽtni mani ciênija uñ ilg̃i, bet ne·kas nesanãca.*

nuopiẽtns, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas ir noteikts, apvaldīts, tāds, kam ir raksturīga pārdomāta, apzinīga rīcība, attieksme pret ko.** *nu, ka klusu runâ, jâteîc, tâ – tas jaû tâc nuôpiẽtnâks ciĺvệks, viš negrib tâ dikti izbļaût, ispaûst visu. / tuõ jaû ari neturêja pa kâdu nuôpiẽtnu ciĺvệku, kas teîca – Diêva vârc!*

2. Tāds, kas nejoko, nesmejas, izturas nosvērti. *visi bi tâdi nuôpiẽtni tuôvakarˆ, ka nevarêju iêkustinât uz dañcâšanu.*

nuopĩkstēties v. **Sadusmoties.** *kâd·reĩz tệs nuõpĩkstâs arˆ us puĩšeli.*

nuopiķēt v. **1. Pārklāt ar piķi; nopiķot.** [potzaru] *piẽsiên uñ nuõpiķê a puõtvasku, uñ nuôsiên arˆ aûdẹkla bañti. / kũrpniêks nuõpiķê tuõ šnuõru a piķi. tâc mẹĺls bi. / tuõ laĩvu pirmâk vaîg nuôpiķệt uñ ta tik dârvât. / tuõ* [susekļa] *tiêvuô galu ciêti nuõsêja a rupju, nuõpiķệtu diêgu.*

2. Notraipīt. *visas ruôkas tu esi nuôpiķêjis a taûkiêm, sviêstu va a kâdu eļ́u. / bikses nuôpiķệtas a visâm smẽrêm, a visu labu. tâdu ǵêrba, bet mazgât nemazgâja.*

nuopiĺdīt v. **Iepildīt (ko) citā traukā.** *ka* [alus] *i nuôrûdzis, ta nuôpiĺda butelês va ẹ̃ñkuruôs. / ka nuôpiĺdija alu ẹ̃ñkurî uñ tũlĩt ciêti nuôtaĩsija nenuôrûgušu, ta saplêsa traũku.*

nuopilēt v. **Tikt neviļus, negribēti nopilinātam (kur, uz kā, garām kam u. tml.).** *maṅ te drusku nuôpilêja tiñte.*

nuopilināt v. **Pilinot (ko), ļaujot pilēt (kam), padarīt slapju, mitru, arī notraipīt (ar to).** *es nevaru atkasît tuõ pẽrvi nuô* [logu] *glãzas. rãmi pẽrvêjuôt, nuôpilinâti. / varˆ gaṅ tas puĩka apuõšķẹrệt tuõs puôdus – visa priêkša nuôpilinâta!*

nuopilt v. **Tikt neviļus, negribēti nopilinātam (kur, uz kā, garām kam u. tml.).** *tã svece dẹguõt nuõpiluse.*

nuopiņdzelēt v. **Nokrāsot.** *grîdas uñ krâsnes, uñ siênas nuôpiñdzelê. / a piñdzeli paṇẹm̂ tâdu šķidru, šķidru mãlu uñ nuôpiñdzelê, laî lĩdzệns i. / sajaûkc kaļ́ķis arˆ ûdeni. a tuõ labi nuôpiñdzẹlệt baĺtu mũrijumu. / pajem̂ nuôpiñdzelê tuõs luôgus!* // **Noklāt (piemēram, seju) ar šķidru masu.** *sataĩsa ziẽpes viênã traũciņã. a piñdzeli nuôpiñdzelê* [seju].

nuopiņdzelēties v. **1. Notraipīties, noziesties (piemēram, ar krāsu).** *ka tâ staĩgâ, ka krãsuô kaû ku, ta arˆ teîc – tu te tâ nuôpiñdzelêjiês kâ ķẹĺlmãkerˆs! tâ nuôsmẽrêjiês.*

2. Tūļīgi, nevajadzīgi ilgi darīt (ko), rīkoties. *tur̂ neiẽt nuô ruôkas. es nuôpiñdzelêjuôs visu diênu.*

nuopiņkāties, novec. ***nuosapiņkāties*** v. **Kļūt tādam, kam ir pinkās savēlies apmatojums; kļūt tādam, kur ir savēlušās pinkas (par apmatojumu).** *šuneļi kâdreĩz, kam̂ tâda liẽla, gara spaĺva, irˆ nuôpiñkãjušiês, savệlušiês viênâs piñkâs. / paûsari luõpiêm spaĺva iẽt nuõst, nuôsa·piñkâjsês pa visu muguru.*

nuopiņkšēties v. **Noraudāties.** *nu kuô tu staĩgâ tâc nuôpiñkšêjiês! va tevi brũte acstaîse?*

nuopiņķerēties, novec. ***nuosapiņķerēties*** v. **Pavadīt kādu laiku, veicot dažādus sīkus, sarežģītus vai mazražīgus darbus.** *nuopiņķẹrệtiês – tas i tâ garˆ viênu dârbu iĺgi kavệtiês. / mãte adija cĩndus a četrâm krãsâm. bi kuô nuôsa·piņķẹrệtiês, bet bi smuki.*

nuopirĉējs m., ***nuopirĉēja*** f.; subst. **Pircējs.** *kad deva* [sivēnu] *nuôpirĉêjam̂, saîmniêce bâza maîsâ a pakaļu pa priêkšu, ta labi ệduôt uñ aûguôt. / uĺmaṇlaĩkã cîrta mežus. kam jaû bi naûda, tiẽ bi tiẽ šļaku nuôpirĉẽji.*

nuopirkt v. **1. Pērkot iegūt.** *ka bi nuõpîrkuši* [cirsmu] *tiê tirguôtãji, tiê ĩpašniêki, ta vaîdzêj rudeni* [kokus] *nuõcîrst. / tãs tãpeles* [skolniekiem] *nuôpirka piĺsệtâ. Liẽpâjâ varêja dabũt. / viņi* [tas ir, vecāki] *rudeni nuôpirka mẹ̃ñcus. / nuôpirka siļ́kes, mẹ̃ñcus, cukuru, sâli. / katram̂ bệrnam̂ pa beĩgalam̂ nuôpirku. / mazaĩm* [jeb] *maǵaĩm bệrnam̂ kuô nuôpêrc! / tautiets lūdza māmuliņu, zẹlta naudu rādīdams* [..]. *nav jau mans augumiņš par naudiņu nuopệrkams.* (LFK 1961, 10157) ✧ ***nuopirkt kaķi maîsā*** – nopirkt (ko), nezinot pirkuma vērtību, nepārbaudot patiesos apstākļus. *nu bûšu nuôpirkuse kaķi maîsã. nepaskatijuôs, cik tã maṅta irˆ ĩsti vệrta.*

2. Dodot, piemēram, naudu, materiālas vērtības, arī ar savu izturēšanos, rīcību panākt, ka (kāds) izdara pakalpojumus, rīkojas kāda interesēs. *taṁ Jāniṁ piêspriêda liẽlu naûdu samaksât, bet viņš nuõpiŕka urãdņiku. uṅ tas izgleĩjâja, ka nebi ne·kas jãmaksâ.*

nuopiŕkties, arī ***nuopiŕkties***, novec. ***nuosapiŕkt***, ***nuospiŕkties*** v. **Pērkot iegūt.** *es aka nuôpiŕkuôs šuõ* [lampu]. */ es nuôspiŕkuôs baĹtas kuõrpes uṅ nevaru paiẽt. / es nuõpîrkuôs sev jaûnu kleîtu. / es tev duõšu eĩducĩnu nuôsapîrkt adatĩnu. nuôsapêrc adatĩnu, sašuj savu liñdrucĩnu. / duõšu teû eĩducĩnu, nuôsapêrc liñdrucĩnu. / es tev duõšu eĩducĩnu, nuôsapêrc tabâcĩnu.*

nuopît v. **Pinot izgatavot.** *nuôpina nuô rudzu saĹmu pîni uṅ pašuva cẹpuri. / saĹmini ispina nuô rudzu saĹmiẽm. jẽma uõtruô pañtĩnu nuô vãrpas gala. nuô tiẽm nuõpina pîni a septĩņiêm saĹmiêm. / ik svẽtdienas meitas nāca vainadzīnus darināt. nuopinušas vainadzīnus, aiziet Māras baznīcā.* (LFK 1961, 10738) */ tâdas pîtas vîzîtes bi, tâdas biêzas nuôpîtas bi. / tâdus kũrvîšus nuôpina bệrniêm, ku grãmatas salikt. / siĹksis piŕmâk nuôpîc nuô stiêbriêm us trîs palipiêm.*

[I]***nuopîties*** v. **Pinot izgatavot.** *Mãdža bi nuôpinusês raîbus priêviêtus, kuô piêsiêt siêtavas.*

[II]***nuopîties*** v. **Pīties (visu laikposmu) un pabeigt pīties.** ☐ ***nuopîties pa kājām*** – būt par traucēkli (kādam). *mazaîs visu diênu iŕ nuôpiniês liẽliẽm pa kãjãm, bet nav vêl piêkusis.*

nuoplaĩķāt, arī ***nuoplaĩķēt***, ***nuoplaîķēt***, ***nuoplaîcēt***, ***nuopleĩcēt*** v. **Novalkāt, nolietot tā, ka kļūst ļoti netīrs, neizskatīgs; padarīt netīru, notraipīt.** *varêja gaṅ tuõ jaûnuô prũsini piêskuõnât, laî iŕ iĹgâk kuôša. bet taga tâda nuôplaĩķâta. / tu tuõ jaûnuô liñdruku nevelĈ baĹlẽ nuõplaîcệt. laî stãv, baznīcâ kuô viĹkt! / nuôplaĩķệt* [jeb] *nuôplaîķệt – nuôvazât. / jaûnuô liñdruku nevarêja nuôplaîķệt pa staĹli. / kâ tu tuõs jaûnuôs liñdrukus esi nuôpleĩcêjuse! nevarês vaĩs viĹkt skuõlâ!*

nuoplakt v. **1. Samazināties (parasti par parādībām dabā).** *migla nuõplakuse. vaŕ rẹdzệt, kuŕ tãs aves palikušas.*

2. Samazināties, arī tikt izlietotam (par kā kopumu); būt tādam, kurā (kas) samazinās, arī tiek izlietots. *nuô tãs pudeles alus braṅgi nuôpluôk.*

nuoplaṅčkāt, arī ***nuoplaṅcāt*** v. **Novalkāt, nevērīgi apejoties.** *ka drẽbes netura tâ piênãcĩgi, paliêk netĩras. ta teîc nuôplaṅčkâ. / nenuôplaṅcâ tuõ liñdruku! laî stãv, labâ viêtâ kuô viĹkt!*

nuoplãtīt v. **Īsu brīdi plātīt un pabeigt plātīt.** ☐ ***nuoplãtīt muti*** – atverot un aizverot muti, izpaust izbrīnu. *tuŕ vaĩs naû kuô runât, tik muti nuôplãtît vaŕ.* ☐ ***nuoplãtīt ruôkas*** – ar roku kustību sānis izpaust neziņu, nevarību. *zaķis kâ cêlês, tâ skrêja uṅ pruôjâm bi.* [mednieks] *ruôkas viẽn nuôplãtija, nedabuja iššaût. / viš nuôplãtija ruôkas, ka viņaṁ nèizdevâs tas, kuô viš gribêja. / vẹcaîs Gudriķis ruôkas viẽn nuôplãtija, ka iššãva uṅ pĩle pamuka. / ziŕks pãrrâve pavadu, nuôskrêja pruôjâm. puĩšis ruôkas viẽ nuôplãtija.*

nuoplãtīties v. **Īsu brīdi plātīties un pabeigt plātīties.** *kuô ta viņš tuŕ vaŕ nuôplãtîtiês! kas darîc, tas padarîc.*

nuoplaûcēt v. **1. Pakļaujot (piemēram, augus, augļus) karsta (parasti verdoša) šķidruma iedarbībai, panākt, ka (tiem) rodas vēlamās īpašības.** *brûklenes aŕ nuôplaûcê. /* [*liekumus*] *nuôplucina, a kârstu ûdeni nuôplaûcê.*

2. Radīt bojājumu ādā (ar karstu šķidrumu, tvaiku). *nenuôturêju tuõ grãpeli uṅ nuôplaûcêju kãju.*

nuoplaũkšēt, arī ***nuoplaũkšķēt*** v. **Īsu brīdi, vienu reizi plaukšķēt.** *tâ nuôsviêda tãs dẽles nuô vẹzuma, ka nuôplaũkšêja viẽn. / vẽš piêcîrta duŕves, ka nuôplaũkšêja viẽn. /* [ar *dupẹnu*] *sit taî ûdẹnâ, nuôplaũkš uṅ zivi baĩda. / skũpstuôtiês diviêm, cic, kas rẹdz, teîc – sacîrta bļẹm̃mas kâ ratu dẽles. nuôplaũkšķêja viẽn.*

nuoplaũkšināt v. **Īsu brīdi plaukšķināt un pabeigt plaukšķināt.** *nuõplaũkšini a ruôkâm uṅ izbaĩdi tuõs zvirbuļus nuô uôgu krũma!*

nuoplaũkšķēt. Sk. *n u o p l a ũ k š ē t .*

nuoplederēt v. **Nelietderīgi izdot (daudz vai visu, piemēram, naudu).** *nu tas Jānis jaû nuôplederês visu naûdu lidz beîdzamaîm kapeĩķiṁ.*

nuopleĩcēt. Sk. *n u o p l a ĩ ķ ā t .*

nuoplệkuot v. **Veidot un pabeigt veidot (tīklu)** – par zirnekli. *vẹcâs mãjâs aŕ ziŕnẽkļa tîkliêm saviĹktas visas paspãres – nuôplệkuôtas plệku piĹlas pažuõbeles.*

nuopleķuot v. **Padarīt netīru, notraipīt.** *bệrni kâdreĩz ệd uṅ nuõpleķuô visu priêkšu nuô viêtas viẽn. / kâc kuôžu sàệsc uṅ nuõpleķuôc mañtelis karâjâs piê siênas. tas ẹsuôt nuô tuŕku kaŗa pârsûtîc.*

nuopleñcēt v. **Daudz un sistemātiski lietojot alkoholiskus dzērienus, notērēt (naudu, līdzekļus).** *tuõ naûdu nuôpleñcêjis kruõgâ, nu vaî skatîtiês tukšâ makâ. / nuôpleñcêja tâdas mãjas ãtri viẽn. / viņš jaû tâc pleñcis, nevaî duõt naûdu, nuôpleñcẽ visu.*

nuopleñcēties v. **Daudz un sistemātiski lietojot alkoholiskus dzērienus, kļūt nekārtīgam, nevīžīgam, nolaidīgam, morāli pagrimt.** *tas puĩšis pa·visam̂ nuôpleñcêjiês dzêrdam̂s.*

nuopleñderēt v. **Nelietderīgi izdot (daudz vai visu, piemēram, naudu).** *nu bûs nuôpleņdẹrệta visa naûda. ta nu bûs miêrs.*

nuoplêst v. **1. Plēšot atdalīt nost; plēšot atdalīt (daļu no kā), lai iegūtu (ko).** *pẹkas iî a tâdu baĩ̃tu vệdẹru. ta tuõ plêvîti nuôplêš. / sẹ̃rmuôkslim̂ putni tãs beîdzamâs* [ogas] *nuôplêš. / âbuôli nebija gatavi, bet bẹ̃rni jaû zaļus nuôplêsa. / uõlas isvãra a visâm čaûmalâm. ka nuôplêš, ta ệd. / ka nuôkava cũku, ta pa·priêkšu nuôplêsa sarus. uî̃ nuô tiẽm taĩsij susekļus. / nuôplêse tuõ plêvi uî̃ ta tuõs taûkus iêlika abrelê, uî̃ a stum̃pu sastum̃pâja. / piê siênas lĩmâja jaûnas tapetes, vẹcâs nuôplêsa. /* [..] *nu redzẹju tuo ražẹnu tẹ̃va dẹ̃lu* [..] *– suņi bikses nuoplẹ̃suši, ciema sẹ̃tas lẹ̃kājuot.* (LFK 1817, 118) ✧ ***deviņas*** (arī ***devīņas***) ***âdas nuoplêst*** – nežēlīgi izmantot, nostrādināt. [saimnieks] *saviẽm strâdniẽkiẽm lika tuõ pļavu nuôpļaût viênâ diênâ. gribêja pa tuô mazuô samaksu devîņas âdas nuôplệst. /* [strādniekus] *nuõstrâdinâja dikti – rîtiêm agri, vakariêm vệlu. deviņas âdas grib nuõplệst. / skuôpi saîmniêki lika darît dârbus, ka tik varêja vaĩrâk padarît. deviņas âdas grib nuõplệst – sũdzêjâs strâdniêki.* // **Radīt audu bojājumu (cilvēka vai dzīvnieka organismā) ārējas iedarbības rezultātā.** *ceļuõt akmeņus us slẽpẽm, vĩri nuôplêsa visus kruõšļus. / spreĩja i âdas slimĩba – nuôplệstas tãs kãjas. uî̃ zîrks klibuô. / pakaļas kãjas zîrks ejuôt sit viênu garî uõtru – strĩkâ. ta stiĩ̃bam̂ tina apkârt âdu, laî nenuôplêš jệlu.* // **Būt par cēloni tam, ka (kas) tiek atdalīts nost (piemēram, par vēju).** *liẽlaîs vẽš nuô jum̂ta nuôplêsis dakstĩnus. / bet te bi talažas. tãs krita uî̃ nuôplêsa tuõs* [koka] *zarus. uî̃ tã* [ābele] *iznĩka.*

2. Plēšot noārdīt, likvidēt; nojaukt. *Mežgalã nu jaû daũdzas* [mājiņas] *nuôplệstas. / tuõ vẹcuô mãju nuôplêsêm uî̃ pãrvedêm te, uscêlêm. / nu tuõ staĩ̃li nuôplêsâm lidz pamatiẽm. tad nu varês cệlt liẽlâku, labâku. / ẹsuôt nuôplệsc tiĩ̃c.*

3. Ļoti novalkāt; novalkāt, līdz kļūst caurumains, lietošanai nederīgs. *ap kãjâm vĩri tina uz viĩ̃las zẹ̃kêm aũteņus, laî nenuôplêš tãs zẹ̃kes tik ãtri zâbakuôs. / cik iĩ̃gi, tâ šļũkâdam̂s, iẽsi? drĩz nuôplêsîsi tuõs zâbakus. / ka* [kamašas] *vẹcas palika, ta jaû bi jãnuôvaĩ̃kâ, jãnuôplêš. / tuõ jaû plệzdam̂s nevari nuôplệst tuõ drẽbi.*

4. Likt samaksāt (ļoti daudz, arī par daudz). *nu kuŕpniêks gaî̃ nuôplêse liẽlu naûdu paŕ zâbaku sataĩsîšanu.*

nuopletēt v. **Nogludināt (ar gludekli).** *skruõdẹri šujuôt* [vadmalu] *nuõpletêja. /* [apkakli] *slapju gludinâj, a pletĩzeri nuôpletêj. uî̃ ta viš palika aka stĩvs. /* [apkaklei] *a pletdzeĩ̃zi bi jâiêliẽc visa tã mala uî̃ smuki jãnuôpletê.*

nuoplẹzdināt v. **Īsu brīdi vicināt.** *gũžas nuôplẹzdinâja spârnus, isnãkušas nuô dum̃bẽra. / svêtẽlis nuôplẹzdinâja spârnus, kad uzmetâs lizdâ.*

nuoplẹzdinātiês v. **Slidinoties virzīties.** *pa lẹdu gṛũti nuôplẹzdinâtiês pa tuõ upi pãri.*

nuoplicēt, arī ***nuoplicināt*** v. **Padarīt mazāk auglīgu vai neauglīgu (augsni); būt par cēloni tam, ka (augsne) kļūst mazāk auglīga vai neauglīga.** *nemệsluô zemi, nuôplicê, ka nèaûg ne·kas. / negâž sũdus, tik sẽ uî̃ sẽ. nuôplicinâta tã zeme, ka nèaûg ne·kas. / gadu nuô gadu sẽjuôt bes sũdu gâšanas, tuõ gabalu tâ nuôplicinaîši, ka ne·kas vaĩ neaûg.*

nuoplikšināt, arī ***nuopļikšināt***, ***nuoplikšķināt***, ***nuopļikšķināt*** v. **1. Padarīt gludu, līdzenu.** *cẹpuôt maîzi, tuõ kukuli vaîg labi līdzẹni nuôplikšinât. / nuôpļikšķinât – tas i nuôlĩdzinât līdzẹnu kukuli, krâsnî šaũjuôt. / tiẽm sĩpuôliêm tãs duôbes vaîg labâk nuôplikšķinât.*

2. Mazliet paplikšķināt. *nuôpļikšķina zîrgu, suni, kad laps. / es tâ nuôplikšķinâju bẹ̃ram̂ visu muguru. / ja dệls labi klaũsa, tẹ̃s tam̂ nuôpļikšina vaîgu.*

nuoplikt: ✧ ***nuoplikt lidz beĩdzamajam kapẽķim*** – palikt bez naudas. *nu tas jaû tik nabaks, ka pliks kâ pîrksc. kâ tâ varêja nuõplikt lidz beĩdzamaĩm kapẽķim̂?*

nuopliñderēt v. **Rīkojoties vieglprātīgi, nelietderīgi izmantot (piemēram, naudu, mantu, laiku).** *visu naûdu nuôpliñderêja. / ệd kâ gaîlis, strâdâ kâ zîrks – teîc us ciĩ̃vệku, kas strâdîks uî̃ laĩku veĩ̃ti nenuôpliñderê.*

nuopliñkšķēt v. **Noskanēt.** *nuôpliñkšķêja viẽn, nuôskanêja – bļuõdele bî beîkta. / tâ nuôplêsa tuõ aûdẹklu, ka nuôpliñkšķêja viẽn.*

nuopliñkt v. **Kļūt nolaidīgam; pagrimt (par cilvēku).** *tas vecis tâdâs vẹcâs drẽbês abǵêrbiês staĩgâja, nuôpliñcis. / saîmniẽks sâcis pa·visam̂ nuôpliñkt a tuõ dzêršanu.*

nuoplîst v. **1. Tikt novalkātam tā, ka ir, kļūst caurumains, lietošanai nederīgs.** *aĩ taûtiêti, tẹ̃va dẹ̃ls, cik tev caûnu cẹpurîšu? viêna pate jẹ̃ra âdas, tã jaû ari nuôplîsuse. / tuõs akmeņus lasuõt, labâs ruôkas ciñc nuôplîsis. / ka tiẽ ciñdi nuôplîsuši, pajẹm̂ jaûnus. / nu siẽvâm jaû skaîsti* [krekli]. *maň tas krẹkls bi nuõplîsis dikti. / daũdz ja mazgâ, visas* [krekla] *apruõces jaû nuõplîst. / tâ nuôplîsušas pastalas, ka uôsas viẽ palikušas. / ta jaû, ka gãja baznîcâ, ta jaû nesa kũrpes ruôkâ. ta jaû nevarêj aût kãjâs, ka nenuôplîst ãtri, jâ. / tu pârvedi tãs pastalas? jaû tâ bi vẹcâs nuõplîsušas.* // **Būt tērptam ļoti novalkātā apģērbā, ļoti novalkātos apavos.** [kaimiņš] *tâ nuôplîsis staĩgâ, ka skaras viẽn kust. / nuôplîsuse dẹ̃lu mãte gulĩ istabas pabeņķẽ. nãc laũkã, dẹ̃lu mãte, duõšu jaûnu liñdraciņu!*

2. Sabrukt. *nu tam̂ tas namelis galîgi nuôplîsis. / tuŕ tâc vẽrañc bi nuôplîsis. / šaĩmine i jum̂tam̂. ka jum̂c nuôplîsis, šaĩmines i redzimas. / tuõ nuôplîsušuô jum̂tu a niêdrêm apjuma.* // **Salūzt.** *maň nuôplîsa mašĩna. nevarêju aîzbraûkt us kapiẽm.*

nuoplĩtēt v. **Plaši uzdzīvojot (parasti dzerot) notērēt.** *nuôplĩtêjis visu naûdu! kuô tâc vaŕ saîmniẽkuôt? / kuô nuôpelĩnija, tuõ kruõgâ nuôplĩtêja. / cic jaû tâ nuôplĩtêja visu naûdu.*

nuoplivināties v. **Īsu brīdi plivināties un pabeigt plivināties.** *mati viẽn nuôplivinâjâs. uň puĩka pruôjâm bi.*

nuoplucināt v. 1. **Pakļaujot (piemēram, augus, augļus) karsta (parasti verdoša) ūdens iedarbībai, panākt, ka (tiem) rodas vēlamās īpašības; noplaucēt.** *biẽšu lapas nuôplucina, luõpu biẽšu, ta sakapâ smalĩki. / tãs balañdes* [zupas vārīšanai] *nuôšmaûc nuô tiẽm kâtiêm uň ta sakapâ. uň ta nuôplucina viņs. / tãs* [biešu lapas] *nuôplucina, nuôlej tuõ zaļuô zupu, nuôspiêž.*

2. Pakļaujot (piemēram, nokauta lopa iekšējos orgānus, kājas, sālītas zivis) karsta (parasti verdoša) ūdens iedarbībai, panākt, ka (tiem) rodas vēlamās īpašības. *kãjas, asti – es visus nuôplucinu, saliêku katlâ, laĩ izvãrâs. / puzdiênâ bi mẹñci – sâlîti, žâvệti mẹñci, nuõplucinâti. / va nu êda tâdu pašu jẹ̃lu* [sālītu mencu] *piê rãceņu vaĩ ari nuôvãrija – nuôplucinâja. ũzlika kreîmu, mêrci. / mẹñcas saũlîtê isliêk. ka sažuvušas i, ta nuôplucina tãs mẹñcas. /* [zoss] *mêli aŕ nuôplucinâja. tã plêve nãca nuõst.*

3. Izraisīt apdegumu (ķermeņa daļā ar karstu šķidrumu, tvaiku, kodīgu vielu); noplaucēt. *nuôplucinâju ruôku, uň nu sũrkst.*

nuoplucināties, novec. ***nuosplucināties*** v. **Noplaucēties.** *brãlis tâc puĩka bi, ka skrêja, ta nuôplucinâjâs. a tãm ceĻtẹku lapâm, peŕnicu smẽrêja, uň sadzija ãtri. / ka viņam̂* [tas ir, ķipim] *bi nuôlûzis tas gaŗaîs kuôks, ta jaû viņu issviêda nuô piŕc ârâ. viņu nevarêj saķệrt vaĩs. iêliês kârstu ûdeni, nuôsplucinâsiês.*

nuopludināt v. **1. Pludinot aizgādāt.** *bija tâdi vĩri, kas a pluôstuôšanu viẽ peĻnijâs. tiẽ uzjẽma nuôpludinât* [kokus] *Liẽpâjâ pa Bãrtas upi. / nuôpludinâtuôs kuôkus acstâja piê uõstas ẹzệra pusê. / ja tu nãksi lîdzệt kuôkus nuôpludinât, es piêmaksâšu brañdavu piê aĻgas vêl.*

2. Plūstot panākt, ka (kas) tiek pārvietots (kur). *visas pļavas siênu nuôpludinâja plûdi pruôjâm.*

nuopluĩnīt v. **Pluinot, raustot sabojāt, saplēst.** *nu puĩka savas biksĩtes jaû nuôpluĩnîjis, plêš te.*

nuoplũkāt v. **Noplūkt (parasti nedaudzus augus).** *ta nuôplũkâ vêl taĩ linu laũkâ tuõs beîdzamuôs linus.*

nuoplukt v.; parasti divd. formā. **1. Plūkot pazaudēt spilgtumu, kļūt gaišam vai gaišākam (par krāsu).** *tã krãsa jaû nuôplukuse. / kad sệrkanu dzivi aplêja aŕ sãrmu, ta nuôpluka gaîša.*

2. Būt tērptam apdilušā, neizskatīgā, izbalējušā apģērbā. *tas Aňšis nebût nebi nabaks, bet staĩgâja nuôplucis. / nuôplukusi kâ vẹca vaŕ na – teîc uz nuõlaîdîgu ciĻvệku, kas netuŕ paŕ vaîdzîgu labâki abǵêrptiês.*

3. Kļūt retam, neizskatīgam (par apmatojumu, apspalvojumu). *kaķim̂ tas kažuõks vasarã tâc nuôplucis.* // **Daļēji atdaloties apmatojumam, apspalvojumam, kļūt neizskatīgam (par dzīvnieku).** *tã vista bî jaû tâda nuôplukuse, tâda vẹca. / kâ tu nenuôsukâji tuõ zirgu? ku tu a tâdu nuôplukušu braûksi! / viêna tâda galîgi nuôplukusi lapsa te bi. va tã tã mãte bi?*

4. Tikt noplaucētam (ar karstu, parasti verdošu, šķidrumu). *tik kârstu ûdeni lejuôt, vaî nuôplukt kãjas, ka nepiêkavâjas. / maň ruôkâ bi kârsta kapijas kañna. ta laîdu* [zalktim] *a visu. tâc nuôplucis viš nuôgãja.*

nuoplûkt v. **Plūcot atdalīt nost.** *kas te iŕ nuôplûcis tuõ liẽlâkuô âbuôlu? / tas ziŕks jaû vẹc, zuôbi suki, nevaŕ vaĩs zâlĩti nuôplûkt.* // **Plūcot novākt (augus).** *ka jaû lini nuõziêdêjši, nãk galv̂iņâs, ta nuôplûc, sasiên kûlîšuôs. / kad* [linus] *nuõplûc, ta saceļ̂ bãlĩnuôs – pa desmit saceļ̂ buñtiņus. / linu galv̂iņas nuôplûc, sasiên buñtus, saliêk bãlĩnuôs. / gaidi, gaidi, māmuliņa, pārnāks tavi darba ļaudis* [..] *tev liniņus nuoplūkuši.* (LFK 1817, 98) / *viš* [tas ir, *mīkstais dadzis*] *tâ isiẽt tâc liẽls buñc. uň ta feîni nuôplûc, ta viš tâc smuks i.* // **Plūcot atdalīt (putnam) spalvas; plūcot atdalīt (dzīvniekam) spalvas, sarus.** *kuŕ liẽlâs spal̃vas aûg, ka nuõplûc, ta tuŕ* [putnam] *nuõbeîdzâs muguras kaũls. / nuô kaûtâm gũžâm piŕmâk atplûc liẽlâs spal̃vas, ta nuõplûc citas. / ka cũka bi beîkta, piŕmâk nuõplûce rẹsnuôs saṛus pa muguru. / pa cũku sariêm* [ebreju tirgotājs] *gaň maksâj vaĩrâk. ari tuõs saîmniêki ļãva nuôplûkt va puĩsiḿ, vaî meîtaî, kas cũkas kuôpa.*

nuopluňkšēt, arī ***nuopluňkšķēt*** v. **Īsu brīdi, vienu reizi plunkšķēt.** *naǵe iêlêce gṛãvî, ka nuôpluňkšķêja viẽn. / viņš iẽkrita piẽdzêris ûdenî, ka nuôpluňkšêja viẽn. / nuôpluňkšķêja viẽn, ka iêvêla tuõ liẽluô akmeni ûdenĩ.*

nuopluskis, ***-use***, arī ***-usi***, arī ***nuoplušķis***, ***-use***, arī ***-usi*** divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir ar izpūrušu, savēlušos, negludu apspalvojumu, apmatojumu (par dzīvniekiem).** *suňs pârnãce nuôbridiês uň nuôpluskis. tã spal̃va bi sasavệlusês ûdenî. / mẹl̃laîs* [kaķis] *i nuôplušķis, us krâsni gulệdaḿs.*

nuoplûst v. **1. Plūstot novirzīties (nost no kurienes, kur u. tml.).** *rãviêns i tik·pat kâ dañga – ûdeňs iêplûst uň ta nenuôplûst.*

2. Pārklāties (ar ko plūstošu). *nuõplûda pļavâ siêns, lija liêtus, sadîga rudzi bãlĩnuôs. / nuôplûda pļavâ siêns, uň saîmniêks staĩgâja pa·visaḿ bêdîks.*

nuoplušķis. Sk. *n u o p l u s k i s .*

nuopļāpāt v. **Pļāpāt (visu laikposmu) un pabeigt pļāpāt.** *atgã tañte vakaŕ, uň visu diênu nuôpļãpãjãm. / nu mẽs akal̂ nuôpļãpãjâm.*

nuopļaũt v. **Pļaujot novākt (augus).** [baltmaizi cepa] *ka pabeîdza siênu savâkt aka, rudzus ka nuôpļãve. / rudzus jaû tâ braňgi nuôpļãva. raža laba bûs. / linãji i zeme, ku aûguši lini uň nuôraûti. ta tuŕ palikuse zâle. tuõ nuõpļaũn, ižžâvê, bûs siêns. / rudzus jaû laĩcîgi varêja nuôpļaũt. / paliek mani mieži, rudzi kā iesẹ̄ti, nenuopļauti.* (LFK 1961, 10574) / *ka nuôpļãva siênu, ta viņu tilinâja, nedeļu tilinâja.* // **Pļaujot novākt augus (kādā platībā).** *appļãvas i, ka nuôbeîdz pļaũšanu. saîmniẽks deva liẽlas appļãvas, ka nuôpļãva visas pļavas. / rudeņuôs, ka laũki vel̂ naû nuôpļaũti, ta tiẽ saûsiê kaņči i rẹdzami. / kuôša pļava, kad nuôpļaũta, vêl juô kuôša, kad sagrâpta.* // **Pļaujot ievainot, nonāvēt.** *vaîg iêskañdinât aŕ iskapti, kad sâk pļaũt, ta ismuks visi zaķi. citâdi nuôpļaũ aûses.*

nuopļẹckāt, arī ***nuopļẹkāt*** v. **1. Nomīdīt; nobradāt.** *kas te tâ nuôpļẹkâjis tuõ zâli? te jaû nevarês vaĩs pļaũt! / pĩles nuôpļẹkâ zâli – nuômĩņâ.*

2. Bradājot notraipīt, padarīt netīru. *nuõpļẹkaîši aŕ dubļiêm visu grîdu tiẽ vĩri staĩgâdami. / luõpi, nãkuôt mãjã* [no ganībām] *bija nuôpļẹckâjši taku. / gũžas gaĩšas pa zâli uň nuõpļẹkaîšas visu zâli.* // **Kļūt netīram.** *istubas aûkšâ juḿta stûris nuôpļẹkâjis a kvệpiêm.*

nuopļẹkāties v. **Notraipīties (ar mīkstu masu).** *braûcuôt tiẽ* [ratu] *riteņi nuôpļẹkâjšiês a dubļiêm. / us pastalâm aŕ sasêj šleĩpes. ka bi slapš, ta tãs bañtes nuôpļẹkâjâs aŕ dubļiêm.*

nuopļekt v. **1. Noplakt.** *pul̂ku nuôdzệruši tuõ alu – muca labi nuôpļẹkuse.*

2. Novīst. *gana pệňkuôki ãtri nuôpļẹkst, vãzê nevaŕ likt.*

nuopļêrkt v. **Īsu brīdi, vienu reizi zvanīt (par modinātājpulksteni).** *viš nuôpļêrca – tas pul̂kstĩns. uň ta bî jâceļas aûkšã.*

nuopļikš(ķ)ināt. Sk. *n u o p l i k š i n ā t .*

nuopļuderēt, arī ***nuopļudurēt***, ***nuopļuňdurēt*** v. **Rīkojoties vieglprātīgi, nelietderīgi izmantot (piemēram, naudu, mantu, laiku).** *nuôpļuderêjis kruõgâ visu naûdu, nu nãk mãjâ gulệt. / visu naûdu nuôpļuňdurêja, nevarêja ziŕgu nuôpiŕkt. / nuõpļudurêja tik tuõ laĩku. bûtu savas pastalas labâk salãpijis!*

nuopļukt v. **Novīst.** *neaplêja tãs puķes. nu visi ziêdi nuôpļukuši.*

nuopļuňdurēt. Sk. *n u o p ļ u d e r ē t .*

nuopļuňkāties v. **Noplunčāties.** *bę̂rs bi nuôpļuňkâjiês pa vañnu slapš.*

nuopļupināt v. **Vārot panākt, ka iztvaiko šķidrums.** *nuõpļupini vêl, laî tã zupa juô biêzâka isnãk!*

nuopraktēt v. **Kraujot (ko) izveidot (grēdu, kaudzi u. tml.).** *nu gaň nuôpraktêjis vẹzumu! va varês zîŕks pavilĩkt? / tâ nuôpraktêja tuõ vẹzumu, ka zîŕgi tikkuô vilĩka.*

nuopraĩlēt v. **Iztērēt; izšķiest; izšķērdēt.** *cic nuôpraĩlê – nuõdzîvuô naûdu, mañtu, neliẽtîgi iššķêrdê. / kuô lîdz pelĩnît, ka nemâk taũpît. visu lustîgi nuôpraĩlê. / bi nuôpraĩlêjis tãs mãjas, tãs pãrdeva ũtrupĩ.*

nuoprasīt v. **1. Īsi (parasti stingri) pajautāt.** *es tautietim nuoprasīju – cik tev bẹ̄ru kumelīnu, cik tev caunu cẹpurīšu?* (LFK 1961, 11029) */ vaî tu nuõprasiji – bûs tiẽ vĩri tuôs grãvjus rakt? / nuôprasiju puĩšelim̂, kas tuŕ bija.*

2. Pārbaudīt (jautājot) skolēnu zināšanas. *katram̂ sava stuňda bi. kad nuôprasija pîrmziêmniêkus, kas gã pîrmuô ziêmu, ta tiẽ citi mâcijâs klusu.*

nuoprast v. **Iegūt, parasti aptuvenu, priekšstatu, saprast, parasti aptuveni.** *puĩka bi nuõpratis uõtrâdi – pîrmâk ẽvelê uň ta tik têš tuô ilĩksi. / viņš nuõprata, ka teîkšu, laî nãk piê puzdiênas. / es ta tâ sâku vẹ̄ruôt – redzẽju, nuôpratu, ka mãte taĩsa tuõ kulĩti* [dāvināšanai Ziemassvētkos].

nuopratināt v. **Pratināt un pabeigt pratināt.** *nuôpratinâja urâdņiks, uň ta pateîca, ka bijuši zîŕgu zakt. / tevi, ũmam̂ma, nuôpratina? / tệs ņẽma dệlu priêkšâ, ritîgi nuôpratinâja, kâ tuŕ ĩsti bija.*

nuoprecēt v. **Apprecēt.** *Mičis nuõprecêja smuku meîtu, uõtrs brãlis vêl juô smukâku. / kas tuõ nuô Miķệļa bi duõmâjis, ka nuõprecês tuõ Maĩgu! nu tã jaû strâdniẽce. / taî meîtaî bûšuôt laba dziêva, kas nuôprecês tuõ puĩši. / ja viňš* [tas ir, dēls] *sev nevarêja nuõpręcệt bagâtu siẽvu, ta viňš bi caũri* [tas ir, izputēja].

nuopresēt v. **Presēt un pabeigt presēt.** *vẹĩlbuõms iŕ aka tas, ku ûzlaîž presi viŕsũ, ku presê. mẽs taga saûcam̂ prese, nuôpresê viņu.*

nuopriêcāties v. **Īsu brīdi izjust, arī izpaust prieku.** *ka kaûjâs, ta aŕ nuôpriêcâjâs – ak, kâ es viņam̂ iêgriêzu!*

nuoprĩǵelēt v. **Nobrīdināt.** *tâ nuôprĩǵelêju tuõs bę̂rnus, bet neklaũsa tâ·pat.*

nuopruõvēt v. **1. Darbinot, lietojot pārbaudīt (piemēram, kā kvalitāti, īpašības, piemērotību kam).** [izkapti] *nuô skaņas pãrbaũda. tâ ga zemi nuôvẹĺk a pašu spici – tâ nuôpruõvê iskapc skaņu. / lokšķẽres kaŕsêja ugunî. nuôpruõvêja, vaî svilina vaî nesvilina.*

2. Nogaršot. *maň iêlêja tâdu kluňkšķi, laî varu nuôpruõvệt tuõ alu. / nuôpruõvê tuõ braňdavu! / nu taîsni laĩkâ* [esi atnācis] *– varêsim̂ parunât, nuôpruõvêjuôt, cik laps alus isnãcis nuô šĩgada miêžu uň apĩņu.*

nuopucēt v. **1. Tīrot atdalīt, novirzīt nost (piemēram, netīrumus, gružus no kā virsmas); padarīt tīru, atbrīvojot (piemēram, kā virsmu no netīrumiem, mizas, bārdas, aplikumiem).** *pêc sũdu vešanas metẽji nuôpucêja sẽtiênu. / nuôpucê tãs kãjas uň ta nãc iêkšã! / sakãra sasiêtus sĩpuôlus piê siênas. viŕkne piê viŕknes – labi isskatijâs. tiẽ sĩpuôli bi nuôpucệti. / vaîg nuôpucệt* [mārrutkus] *– atlaûž saknîtes uň ispurina. tuõs lapu galus ari nuôgriêž. / siĩķes sasitina papĩrî uň uzliêk uz uôgli, laî iscẹp. nuôpucê skaĩdri. / ka vaîdzêj iẽt kaû kuŕ, ta jaû nuõdzina* [bārdu], *nuôpucêja. / tev tãs pàaûgas vaîg nuôpucệt. / vẹcâ aîta savâm meîtâm palîdzêja jệrus savâkt, nuôpucệt* [pēc piedzimšanas].

2. Nospodrināt. *zâbakus vaîg nuôpucệt. tu varệtu nuôpucệt manus zâbakus aŕ. / puĩsis apavis nespîdîgus zâbakus, bija sliňks nuõpucệt. / ka guôduôs braûca, ta jûgumus usspuôdrinâja aŕ zâbaku smẽri. tâ·pat kâ kuŕpi nuôpucê, tâ·pat tuõs jûgumus. / sudrabĩnes – tãs bi tãs saktas, kas us tuõ vilĩãni. ka tãs naû nuôpucệtas, nespîd. ka viņas stãvêja, appelêja.*

3. hum. **Apēst.** *ta ta nuõpucêja tuõ gaļu puzdiênâ!*

nuopudāties, novec. ***nuosapudāties*** v. **1. Noģērbties; noģērbt.** *ka pãrbraûc nuô laũka, nevaŕ ne nuôpudâtiês viẽ. tik pulĩku tuõ lupatu saǵệrpc! / ka iẽt gulệt, teîc – nuôsapudâjiês visas savas pudas!*

2. Sagatavoties (piemēram, ceļam). *nu nevaŕ nuôpudâtiês viẽn! ka ta nuõbraûks?*

nuopũdelēt v. **Netrāpīt (mērķim); netrāpīt mērķī (parasti šāvienu).** *ta nuôpũdelêja tuõ zaķi!*

nuopũderēties, novec. ***nuosapũderēties*** v. **1. Pūderēties un pabeigt pūderēties.** [sievietes] *nuôsapũderêjâs tâdas baĩtas uň rũzîgas tâdas. pêc spuõkiêm bi. / ka bi nuõdedzis, ka tum̂ša seja bi, ta nuôpũderêjâs. kas taga guôc, tas taî reĩzê bi kaûnc.*

nuopujāt v. **Iznīcināt, novākt.** *nuõpujâja tâdu labi pàaûgušu kuôku nama priêkšâ!*

nuopũkāt v. **Pārklāt ar pūkām.** *tâ nuôpũkaîši tiẽ cũkupiẽņu ziêdi – visi taki baĩti.*

nuopukstēt v. **Neapmierināti noteikt, pateikt.** *mãte nuõpukstêja viẽn, ka meîta nuôskrêja baĩlê.*

nuopukstēties, novec. ***nuosapukstēties*** v. **Izpaust (savu fizisko stāvokli).** *ka grũti i, apstâjas. nuôstenâs, nuôpukstâs.* // **Izpaust (neapmierinātību).** *meîtas strâdâ, mãte nuôpukstêjsiês – nedara, kâ viņa grib. / kuô tu vari nuôsapukstętiês! tu duõmâ, ka tevi klaũsîs? kâ pac gribês, tâ darîs.*

nuopũlēties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu ļoti pūlēties.** *nuõpũlêjuôs gaŕ tuõ zemes rakšanu – gribêju iêstãdît jaûnu âbelīti. tuŕ jaû iŕ ciêc mãls.*

nuopuĩ̃guot v. **Nonievāt, nopelt.** *nuôpuĩ̃guô tâ kâdu ciĩ̂vęku, issmej. va kâdu dârbu nuôpuĩ̃guô. / cic grib nuôpuĩ̃guôt uõtru ciĩ̂vęku, nu aprunât tâ, nicinât.*

nuopuliẽrēt v. **Pulējot padarīt spīdīgu, spožu.** *agrâk varêja tig nuôpuliẽręt skapi.* (LVDApr. 377) / *tuõ skapi maṅ̂ vãcu laĩkâ sacîrta. smuki nuôpuliẽręc bija. / tuõs skapjus tas bũmeĩstaŕs nuõpuliẽrêja, ka spîd uṅ̂ laîstâs. / tas nu i izciĩ̂s daŕps – tâ nuôpuliẽręt.*

nuopuĩ̃ķēt v. **Nostiprināt (ar puļķi).** *linu aûdęklu nuôpuĩ̃ķêja, laî vẽš viņu nesaluôka. / tuõs balinamuôs aûdęklus nuôpuĩ̃ķêja piê zemes, laî vẽš nesagriẽž čupâ. aŕ kuôciņu, puĩ̃ķîti tâ piêspraûda piê zemes. taṁ aûdęklaṁ piẽšuva tâdas ciĩ̃pĩnas vis·gaŕâm pa rętaṁ. ta vẽš neritinâja kuõpâ.*

nuopuṁpāt v. **Aizpogājot visas pogas, cieši aizdarīt (ko).** *skruõderis pašuvis prakus – nuôpuṁpâjis visas piŕnuõtes. tâ i nuôpuṁpâc nuô aûkšas lidz zemi.*

nuopuṁpināt v. **Nomurmināt.** *iẽdaṁs laũkâ, saîmniêks nuôpuṁpinâja zeṁ sevis kaû kuô.*

nuopuṁpt v. **Ļoti sapampt.** *ziŕks izgriẽza kãju. ta bi nuõpuṁpuse lidz celiṁ uṅ̂ kaŕsta.*

nuopuņķāties, novec. ***nuosapuņķāties***, arī ***nuopuņķuoties***, novec. ***nuosapuņķuoties*** v. **Notraipīties ar izdalījumiem no deguna dobuma gļotādas.** [bērni] *nuô·puņķuôjušiês staĩgâja. / puĩšelis žļũrâ nuôsapuņķâjiês, ka neveda tiŕgû. / nuôsapuņķuôjiês ta kâ tâc suņķis tas puĩšelis. / krę̃pulis i tâc nuôpuņķâjiês. tâc vęc vecis i krę̃pulis. / nu* [meita] *bļaû nuôpuņķuôjsês! kâ tad negâji, ka* [puisis] *jêma? / puĩšelis nuôpuņķuôjiês te staĩgã. mãte nevaŕ visu laĩku bût klât.*

nuopuņķuot v. **Notraipīt ar izdalījumiem no deguna dobuma gļotādas.** *nuôpuņķuôt i netĩru pataĩsît. / nu tu visu ǵĩmi aka esi nuôpuņķuôjis! krãks aŕ i nuôpuņķuôc.*

nuopuņķuoties. Sk. *n u o p u ņ ķ ā t i e s .*

nuopuõstīt v. **Postot iznīcināt, sagraut (ko).** *te piŕms kara uscêla jaûnu mãju uṅ̂ kara laĩkã nuôpuõstija. / ka jaû tuŕ* [kāpās] *viss tika nuôpuõstîc, vaĩs nebija, ta cêlês koĩ̃kõs uṅ̂ komunisms.* // **Būt par cēloni tam, ka (kas) tiek iznīcināts, sagrauts (parasti par parādībām dabā).** *tas liẽlaîs vẽš te nuôpuõstija mežu aŕ. / uguṅ̂sgrę̃ks bi nuôpuõstijis liẽlu gabalu meža.*

nuopupāt v. **Pieveikt (ar fizisku spēku, veiklību).** *nuôpupât* [ir] *saviñnęt. / mazaîs raûd. ta jaû viņu brãlis akaĩ̂ nuôpupâja.*

nuopurēt v. **Īsu brīdi purināties un pabeigt purināties (?).** *suṅ̂s aîsskrêja, ka aste viẽn nuôpurêja. / tâ aîsskrêja meîtine pa celiņu, ka drãnele viẽn nuôpurêja.*

nuopurināt v. **Purinot panākt, ka (kas) atdalās un nokrīt (no kā); purinot atbrīvot (no kā); purinot (ko) novirzīt (no kā) nost tā, ka nokrīt, nobirst (kur, uz kā u. tml.).** *nãc lîdzi nuôpurinât tuõs âbuôlus! / bę̃rni tuõs* [kaimiņa] *âbuôlus bi zaļus nuôpurinaîši. / kad nuôpurinâja tuõs spaļus, ta nesa tuõs linus istubâ. / praka ruôka* [dzirnavniekam] *aŕ miĩ̃tiêm lidz plęcaṁ. tuõ viṅš nuôpurina piê zemes – gaṅ̂ saslaũcîs.*

nuopurināties, novec. ***nuosapurināties*** v. **Īsu brīdi purināties un pabeigt purināties.** *ziŕgi, ka nuôjûdz, ta vârtâs. ka ziŕks piẽceļas, ta nuõpurinas. / ka viņi* [tas ir, zirgi] *piêcę̂lušies, ta viņi nuôpurinas. ta viṅš laĩkaṁ adbrĩvuôjas nuô sasvîduma, nuô jûguma. / ziŕks nuõsapurinas, isstiêpjas. /* [nomazgāto aitu] *palaîž barâ. ta viņa nuõsapurinas labi, uṅ̂ viĩ̃la ižžûst skaĩdra.*

nuopuŕpuļuot v. **Notraipīt ar izdalījumiem no deguna dobuma gļotādas.** *mazaîm liẽls puņķis. visu gaĩ̂du nuôpuŕpuļuôjis.*

nuopûst v. **1. Pūšot novirzīt nost (no kā); pūšot atdalīt nost – parasti par vēju.** [siena kaudzei] *aûkšâ pãrkarus pãrlika, laî vẽš nenuôpûš. / ka tâc sala laĩks bi, ta viņa* [tas ir, veļa] *iêsala tuõs riķuôs, vẽš viņu nevarêja nuôpûst. nebaĩdijâs aŕ daũdz, kuŕ ta viš viņu* [tas ir, veļu] *nuôpûtîs – tuŕ·pat viņa dârzuôs rasiês. / vaîg tik uspûst vẽjaṁ, uṅ̂ visas spaĩ̃vas nuôpûtîs.*

2. Pūšot nodzēst. *ka* [zārku] *isnesa, iẽlika ratuôs, ta steîkšus visas sveces nuõpûta uṅ̂ visu ãtri isnesa nuô istabas – duõmâja, ka ta ãtri nebûs cic jâvãkâ. / nuôpût laṁpu! nuôdzês laṁpu!*

3. Atskaņot, nospēlēt (ar pūšamo mūzikas instrumentu). *ta bi* [kāzās] *disciplīna – četrus dañčus tâ nuôpûta, tad piêcpacmit minũtes bi starpbrîdis. uñ tad aka četrus dañčus tâ nuôpûta, tad piêcpacmit minũtes starbrîdis.*

nuopûsties, novec. ***nuosapûst*** v. **Izdvest nopūtu.** *vẹcâmãte nuôpûtâs uñ izgãja nuô istabas. / apsasēde, nuosapūte, man vainīnu neatrada.*

nuopuškuot, arī ***nuopušķuot*** v. **Pušķot un pabeigt pušķot.** *pãrveda bẹ̃rzus,* [balles laukumu] *nuõpušķuôja. / visiem vārti nuopuškuoti, ciemiņiema nepuškuoti.* (LFK 1961, 10705) / *ķẹkatâs cẹpures nuôpuškuôja ar visâdâm papĩra strẽmelẽm krãsaĩnãm. / ta taĩsija mazu ķisenĩti, vi·sâdi nuôpuškuôja uñ iẽdeva* [līgavai] *piê baznĩcas, laî, ka sviêž pa baznĩcu pãri, nesasitâs. / kad puķītes salasīšu, nuopuškuošu šūpulīti.* (LFK 9, 1) / *tuôreĩz bi tâdas pẹ̃pẹ̃rmaĩzes sirdes, tâ nuôpuškuôtas a tâdiêm karṭupeļu miĺtiêm, tâdiêm a cukuru kuõpâ, izrakstîtas tâdas.*

nuopuškuoties v. **Tikt izgreznotam.** *braûca mãjâs nuô pļavas, nuôpuškuôjušiês a bẹ̃rziêm.*

nuopušķuot. Sk. *n u o p u š k u o t .*

nuopũt v. **Sapūstot atdalīties nost.** *cik iĺgi tiẽ miêti turês? tâdâ slapjâ viêtâ drĩz nuôpũs. / jum̃ta vîrsus nuõpuvis, jãliêk jaûni spaļi apakš klam̃bariêm. tad nenãks liêtus iêkšâ. / žuôks neturâs, nuõpuvuši miêti.*

nuoputas subst.; dsk. **No augu (parasti linu, kaņepāju) garajām šķiedrām pirmapstrādē atdalīts īsu šķiedru kopums.** *nuõputas i, ka kuĺksta linus, tãs pirmâs. / ir pirmâs pakulas, kas kuĺkstuôt nuõbirst. tãs saûc pa nuôputâm. / ku kuĺkstuôt nuõkrît tâdas nuõputas, ta tãs vâķa. / nuoputas – slikti lini, kas nuokrīt, linus kulstuot, zemē. agrāk jau mazas meitenes vērpa. nedeva jau* [viņām] *labus linus, bet nuoputas.* (LFK 1961, 10686) / *nuô tãm nuõputâm vẹcas* [sievietes] *verpa uñ aûda pẹlu deķus.*

nuoputāt, arī ***nuoputuot*** v. **Noņemt putas (parasti buljonam).** *tãs i putas, gaļas putas. a pavãrnicu nuôputuô. / nuôputâ taî grãpî tuõ gaļu, laî zupa skaĩdra!*

nuoputāties v. **Pārklāties ar putām.** *kadreĩz teîc – tas tâ nuôputãjiês kâ kuĩlis. / ka tã cũka i piê meklêšanâs, ta kuĩlis tuõ jût uñ nuôputâjs.*

nuoputēt v. **1. Pārklāties ar ko tādu, kas put.** *tãs sudmalâs nuôputêjši malêji baĺti a miĺtiêm. / nu tâc kâ briẽsmuõnis tas vĩrs – nuõputêjis a miĺtiêm.* / [sievietēm] *lidz ceļiêm zeķes. uñ, ka gãja uz baznîcu, ta tâ nuõliẽca pa puseî, laî neû nuôputêjšas uñ i tĩras. / viņu* [tas ir, *uzkubekli*] *lika tam̃dẹ̃ļ, laî nenuôputệtu vaîņaks ceļâ lidz baznîcaî uñ ari laî vẽš nèispurinâtu matus. / nuômazgâ tuõ luôgu – nuôputêjis!*

2. Īsu brīdi putēt un pārstāt putēt. *a braûktuvi sit pa tuõ linu saũju. ta nuõput galu pakulas uñ spaļi. / tautu meita lielijās – pilnu pūru pieluocijse. kad atvēra pūra vāku, pẹlni vien nuoputēja.* (LFK 1818, 248) / *tâ atlaîda puĩšis a jaûnuô zirgu, ka nuôputêja viẽ.*

nuoputināt v. **1. Atbrīvot no kā tāda, kas put; nopūst.** *uz jum̃ta liêk vaĩrâk tâdas nederîgas pakulas, kas ir ispurinâti ar ârdîklâm, ar dakšâm, tâdus gạrâkus. ja bûs pa·visam̃ kâ graûdi, ta vẽš tuõs nuôputiñ nuõst. / kãpu paũris i, ku tâ ne·kas neaûg. tur vẽš nuôputinâjis smiĺktes.*

2. Putinot pārklāt (ko) – par sniegu. *ziêmu nuôputinâti visi ceļi a sniêgu.*

nuoputināties v. **1. Tikt noputinātam.** *sudmalis bi nuôputinâjiês a miĺtiêm baĺc.*

2. Atbrīvoties no kā tāda, kas put. *ej nuôputiniês! tu esi aplipis a gružiêm.*

nuoputuot. Sk. *n u o p u t ā t .*

nuõra subst. **1. Zemes gabals starp upēm.** *pļavâs, upmalês i nuõras, ku upju stârpas i. / ku tâds upîts isiẽt, tãs saûc pa nuõrâm. cic saûc nuõriêna, cic upju stârpa.*

2. Neliela atteka (?). *nuõra tâda upîte i, kas tẹk. tag saûc attẹkas, kanãlus. ta tik saûca nuõra – nuô liẽlâku upju kaû kur istẹk.*

3. Neliela pļava (?). *nuõras tâds pļavs, kas piê mãjâm.*

4. '?'. *Nîcâ nuõru nerunâja. tas* [vārds] *i nuô cituriênes. / riekšavāmi zvaigznes meta sudrabiņa nuoriņā.* (LFK 1818, 284)

nuorabīt. Sk. *n u o r e b ī t .*

nuoradināt v. **Sistemātiski, pakāpeniski sagatavot (ķermeņa daļu) kādai slodzei.** *a liẽlâm muõkâm dabuju viņu* [tas ir, kāju] *iêkšâ* [kurpē]. *bet sâka sâpệt. uñ ta maûcu nuõst aka, nevarệju tuõ kãju nuôradinât.*

nuoradināties v. **Pieradināties.** *kâ varệtu nuôradinâtiês tuõ braňdavu nẹdzệrt? / nu jaû nuôradinaîšiês tuõ siĺtumu, ka vẹĺk krẹklus nuõst.*

nuorãdīt v. **Sniegt nepieciešamās ziņas; darīt zināmu.** *dãtumˆs i skaîtlis, laîks, kad nuôrãdîc ispiĩdît.*

nuoraîbināt v. **Padarīt raibu (visu kā virsmu vai tās lielāko daļu).** *nuô bezdeliñgu actiņâm visa pļava ziêd nuôraîbinâta.*

nuoraĩdīt v. **1. Nosūtīt, aizsūtīt (kādu).** *komedañc bi, kas nuôraĩdija katru us savu dârbu. / mãte nuôraĩdija meîtu atnęst kreîmu nuô klẽtes. / es arˆ viênreĩz krumˆslî bi izgrûdusi* [kāju]. *unˆ tad arˆ piê tâdas vecenes mani nuôraĩdija. / tęs nuôraĩdija dęlu us skuõlu. / te bi muĺķis puĩšis. viņu nuôraĩdija, laî iẽt dabuĩt bṛuku.* [Tā to puisi izjokoja.]

2. Atbildēt noliedzoši, negatīvi (uz lūgumu, piedāvājumu u. tml.). *kad kuô grib nuôraĩdît, teîc – ne prâtâ nenãk. / Pẽteris adbraûca piê Iĩzes precîbâs, bet Iĩze negãja, nuôraĩdija. / pa tuõ laĩku arˆ viêns cic piê tãs Tupešu meîtas atjâja precîbâs. bet tuõ nu nuôraĩdija.* // **Atzīt (kādu) par nepieņemamu (kāda uzdevuma, pasākuma veikšanai).** *nuô tãs ķêkšas ne·kas nebi. unˆ tuõ nuôraĩdij pruôjâm.*

nuoraĩsīt v. **Atraisīt un noņemt (ko apsietu).** *nuôraĩsa tuõ drãneli – prũsini.*

nuorakāt, arī ***nuorakņāt*** v. **Rakņājot padarīt viscaur nelīdzenu; rakņājot izpostīt.** *tãs cũkas bi nuôrakâjušas ganîklê liẽlu gabalu. / mežacũkas nuôrakņâjušas liẽlu gabalu rãceņu.*

nuorakstīšana subst. **Izrotāšana.** *cũku kãjiņâ i kaũlini a ruôbiņiêm. tuõs meîtas paturêja priêkš maîzes nuôrakstîšanas cępuôt.*

nuorakstīt v. **1. Pārrakstīt (tekstu no kā, piemēram, grāmatas, žurnāla) savām vajadzībām.** *viêna mana mãtes mãsa – mana krustamãte – ganˆ zinâja* [*pūst*]. *viņaî bi nuõrakstîti puĺku vârdi. viênu daļu es nuôrakstiju, lidz es apsajęktiês. / taî „Liẽsmâ"* [tas ir, žurnālā] *i visâdi krãmi. viņi saštimˆm, es pareĩzi nuõrakstiju.*

2. Pārklāt ar rakstu zīmēm, ornamentiem (visu kā virsmu vai tās lielāko daļu); aprakstīt. *ta jẽma nuôrakstît viņu* [tas ir, vatēto segu], *nuôšũt. cic jaû iššuva tâdu puķi pašâ vidû. cic jaû tâ krustis unˆ gaṛâ viên nuôšuva. / nu nāk mana krustamãte, nes man baltu villainīti līdz zemei nuorakstītu.* (LFK 9, 12) */ aũbes a bañtêm nuôrakstija, nuôšuva. / pĩlîti cepa nuô mîklas. meîtas arˆ abrkašeli nuôrakstija. tamˆ kâtamˆ bi caũrumˆs galã, ku pakabinât. ka tuõ iêspiêda mîklâ, ta isnãca raksc. / beķeris bî nuõrakstijis tuõs kriņģęļus a cukuru, astuõnîšu rakstu, dažiêm spuřdzîtes. /* [sviestu] *smuki aûkstu nuôtaĩsija unˆ a kaṛuôti nuõrakstija.*

3. Rakstot izlietot (visu rakstāmo vai noteiktu tā daudzumu). *zĩmuĺs a paliêk ķups, ka tu nuõraksti.*

4. Aizrakstīt. *es nuôrakstiju* [vēstuli], *laî nesûta it ne·kã. / ja es nebraûkšu, ta es nuõrakstîšu* [vēstuli].

5. Likumā noteiktā kārtībā piešķirt (kādam) tiesības (uz savu īpašumu, arī pienākošos atlīdzību). *tiẽ jaûniê nu sâk iêdziêvâtiês – tęs nuõrakstija tuô mãju. / ka kâc nuôraksta mãjas, ta teîc – tamˆ duõs mûža maîzi. / tâda vecine nuõrakstîjse visu savu mañtu, unˆ ta viņaî jãduô mûža maîze.* ☐ ***nuorakstīt (mûža) maîzi*** – nodrošināt (vecu, darbnespējīgu u. tml.) cilvēku ar eksistences līdzekļiem līdz mūža galam. *tęs nuõrakstija sev maîzi unˆ nuõdeva, laî dęls dziêvâ mãjâs. / nuõraksta tęs, adduõdamˆs mãjas dęlamˆ, sev maîzi unˆ apkuôpšanu. / tęs dęlamˆ adduô mãjas unˆ nuôraksta seû mûža maîzi lidz miřšanaî.*

nuoraksts subst. **Precīzs teksta oriģināla atveidojums.** *nuõrakstu parˆ parâdu paturêja krâjkasê. / nu tâc nuõraksc bes štemˆpeles – tuõ klaũsa va nê!*

nuorakt v. **Rokot novirzīt (nost no kurienes); rokot atdalīt nost.** *lîdumˆs i, ku jaûnu zemi taĩsa, ku krũmi jâiscęrt, vęlęnu nuôruôk.* // **Rokot ko nost, padarīt līdzenu.** *nu bûs līdzęna pļava, ne·viêns cinis nepalika, visus nuôraka. / tuõs kaĺnus nuõraka unˆ tãs lejas piêbẽra – istaĩsija līdzęnu cęļu.* // **Rokot novākt (parasti kartupeļus); rokot novākt, parasti kartupeļus (kādā platībā).** *tas tas garaîs saûciêns. tuõ pastãvîgi* [dziedāja] *– ka nuôraka karˆtupeļus vaî rudzus nuôjẽma.* // **Izrakņāt (ko meklējot) – par dzīvniekiem.** *kas manˆ pa daļu, ka viņamˆ tuõs rãceņus tãs mežacũkas nuõruôk. kãlab pac nęręds unˆ neiẽt šaũt!*

nuoramˆmāties v. **Nopūlēties.** *viš turˆ nuôramˆmâjâs divas diênas garˆ tuõ cęĺmu. tas i smaks darˆps.*

nuoramˆstīt v. **Nogriezt.** *dažreĩz jaû saka pa griêšanu arˆ – nuôramˆsti kâdu gabalu!*

nuoraňtīt, arī ***nuoraňtīt***, ***nuoraňcīt*** v. **Nocirst.** *a ciri ka cęrt, ta nuôraňtî nuô kluča kâdu pagali. / nuôraňtît* [ir] *nuõcirst arˆ ciri kuôku. / nuôraňtî tuõ priẽdes zaru! tas i sveķuôc, bûs, kuô uguni iêkurˆt. / kâ tu duõmâ bes zãgâšanas tuõ kuôku arˆ cirˆvi nuôraňtît?* // **Nogriezt.** *maîzi nuôraňtija tâdus liẽlus aprikus, abgriêza ku kukuliˆm riņķĩ. / nuôraňtî manˆ ari kâdu riêciênu maîzes! /*

nuôrañcî maň aŕ kâdu gabalu [maizes], *ka tu seû griêz! / nazis tik neass, ka ne·kã nevaŕ nuôrañtît. / nu tu nenuôrañtîsi gaň! vajadzêja ļẽm̃t liẽluô nazi. tas jaû te vis·labâk griêž.* ✧ ***kâ nuo kluča*** **(**arī ***kuôka*****)** ***nuorañtīts*** **(**arī ***nuorañtīts*****)** – saka par druknu, resnu cilvēku (parasti zēnu). *us tâdu rẹsnu teîc, ka tâdi rẹsni bệrni, – ta kâ nuô kluča nuôrañtîc. / uz labi nuõaûgušu teîc – kâ nuô kluča nuôrañtîc! / nu iŕ gaň rẹzgalis tas puĩka! kâ nuô kuôka nuôrañtîc – tik rẹsns. / tas puĩšelis tâc rẹzgalis aûg kâ nuô kluča nuôrañtîc.* ✧ ***kâ rañtît nuorañtī*** – stingri nosaka. *tẹ̃s lika dệliêm klaũsît uň iẽt piê dârba. uň tuõ teîce dikti – kâ rañtît nuôrañtija.*

nuọrãpāt, arī ***nuorãpāt*** v. **1. Rāpojot virzīties un pabeigt virzīties lejā, nost, gar (ko).** *kad bệrni nuõḳeŕ mãrĩti, liêk us pîrkstu rãpuôt. kad nuộrãpâjuse, viṇa paceļas spârnuôs.*

2. Rāpojot veikt (visu attālumu, ceļa gabalu). *ka ravê, apṛãpâ visu gabalu, nuộrãpâ. / rãceṇus raûjuôt, jânuôrãpâ viss gabaĺs. / ka tuõ rãceṇu gabalu nuộrãpâs rudeni raûjuôt! paiẽs kâda nedệļa.*

nuorasāt, arī ***nuorasuot*** v. **Pārklāties ar rasu; pārklāties ar kā (piemēram, ūdens, sviedru) pilieniem.** *laũkã iŕ aũksc. luôgi i nuôrasuôjši. / ka luôgi nuôrasâjši vakarâ, ta meîtas varêja mazgâtiês rasâ. tas ûdeňs i sejaî laps. / slimaî guôveî iŕ saûss puŕns, vẹsẹlaî – nuôrasuôjis. tã guôve i vẹsẹla, kam̂ nuôrasuôjis puŕns. / pac tas puŕniņš* [govij] *pastãvîgi stãv nuôrasuôjis.*

nuorasināt v. **Pārklāt (ko, parasti ar rasu, smalku lietu u. tml.); panākt, ka rasinot (kas) kļūst mitrs.** [lietus] *nuôrasinâja gaň braňgi tuô drãneli slapju.*

nuorast v. **Pierast (pie kā).** *kâ tu, piĺsệtniêks, varẽji nuõrast tuõs laũku dubļus brist? / nu jaû bûs nuôrasti tiẽ laũku dârbi.* // **Tikt pierastam un norūdītam.** *ravêjuôt tiẽ ceļi nuõraduši ṛãpâjuôt, ka vaĩ nesâp.*

nuorasuot. Sk. *n u o r a s ā t .*

nuorãt v. **Izteikt rājienu.** *kã, bāliņi, tu nuorãsi nenuorãtu tautu meitu?* (LFK 1961, 10228)

nuoraûdāt v. **1. Raudāt un pārstāt raudāt.** *ne·viêns mani neredzẽja, kad es žẹ̃li nuõraûdâju. piŕnuõtîte viẽn redzẽja, kuŕ asaras nuõslaũciju.*

2. Raudāt (visu laikposmu) un pārstāt raudāt. *iĺgi nuôraûdâju, ka dệls nuômira.*

nuoraûdāties, novec. ***nuosraûdāt*** v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz raudāt.** *neviens mani neredzẽja, kã es žẹ̃li nuosraudãju.* (LFK 1198, 220) / *es iĺgi dabuju nuôraûdâtiês, lidz maň iêdeva tuõ, kuô gribêju.*

nuoraûdzēt v. **Raudzējot panākt, ka (kas) sasniedz vēlamo gatavības pakāpi.** *ka gribêj smuku cẹpuri, ta tuõ jẽreli nuôkava. tuõ âdu izbâza uň iêdev raûdzệt. uň viṇu nuôraûdzêj. / âdas nuôraûdzêja.*

nuoraũdzīt v. **Izraudzīt; nolūkot.** *dệls pac nuôraũdzija – nuôskatija* [sievu]. [tēvs teica:] *kura* [meita] *patîk, tuõ jem̂! / nu palîdzi, draûks, maň nuôraũdzît labu siẽvu!*

nuoraũdzīties v. **Raudzīties un pabeigt raudzīties.** *kâ tu vari nuôraũdzîtiês miêrîgi, kad maň iẽt slikti!*

nuọraũkt, arī ***nuoraũkt*** v. **1. Savienojot adījuma valdziņus, samazināt (valdziņu) skaitu; raucot nobeigt adījumu.** [cimdu vajag] *nuộraũkt – katrâ adatas galâ sajẹm̂ pa divi* [valgus], *lidz nuôbeîdzâs. / îkšķi tik ada a trijâm adatâm, tuõ a trijâm nuộraũc. / nuôraũkt cim̂du, zệki – tas i, nuõbeîkt adîkli. / ka sâka ṛaũkt tuõ piŕkstu galu, ta ṛaũce – viênu kârtu apadija, uõtru nuộraũce. tâ viṇu* [tas ir, zệki] *ṛaũce, lidz pa·visam̂ nuộraũce. / kad izadija tuõ papêdi, nuộraũca papêdi, tad adija labiski tuõ pệdu. / zệki nuõraũc aŕ·viên mazâku. / tuŕ i jãmâk nuộraũkt uň istaĩsît* [venteri].

2. Kraujot kaudzi, panākt, lai (tā) kļūst smaila. *ka kaûdzi beîdz mẹst, ta nuộraũc spicu. / kaûdzi mẹtuôt, uz beĩgâm duô mazâkus klêpîšus, laî vaŕ nuộraũkt spicâku.*

nuoraûst v. **1. Raušot novirzīt nost (no kurienes, kur u. tml.).** *ka labîbu mẽra, a kuõpu nedrîkst piêbẹ̃rt. ta tuõ kuõpu tâ nuôraûsa a tâdu kuôku.* // **Raušot ko nost, notīrīt (kā) virsmu.** *kañtes aŕ grâbekli nuôraûsa, laî lĩdzệns laũks isskatâs uň laî ûdeňs vaŕ vagâs satẹcệt. / vagu malas – kañtes – aŕ grâbekli nuôraûsa, laî lĩdzệns laũks.*

2. Raušot virzīt un pabeigt virzīt lejā, zemē (no kurienes, kur, uz kā u. tml.). *kuļuôt labĩbu, saĺmi bi jânuôraûš nuô kuĺmašĩnas rĩkles. / ka tuõ kûli sasiên, kas tâ neturâs, tuõ nuôraûš, uň tad i nãkuôšam̂ saĩte.*

3. Nedaudz pagulēt (piemēram, pusdienlaikā). *nãk miêks. es iẽšu nuôraûst kâdu stuňdu.*

nuoraûstas, retāk ***nuoraûstines*** subst.; dsk. **Pakulas, ko, linus sukājot, iegūst noraušot.** *ka tuõ* [linu] *saũju velĺ tâ nuôrâva – tãs saûca nuõraûstas. tâdus šķeriêninus acsviêda nuõstâk – ne tuŕ*

laps liņs velĵ, ne pakula. tiẽ labâki parĵ nuõputâm. / nuô pajęm̃tâs [linu] *saũjas apsukâ galus, nuôraûsta, kas i velĵ garâks. nuõraûstas* [sauc]. */ nuõraûstas – tãs sviêda piê pirmãm pakulãm, tãs jaû bij tâdas rupjas, savęlušâs dikti. / pakulas bi četras šķiras – pirmâs nuôraûstines. / maîsus vaîrâk nuô nuôraûstinêm aûda. / nuõraûstas liêtuôja zirgu pavadâm, gruôžus, striķus taîsija.*

nuoraûstīt v. **Īsu brīdi raustīt un pabeigt raustīt (parasti, lai sakārtotu, atdalītu ko).** *skruõderis nuôraûstija praku, laî vis·apkârt viênâdi. / ka tuõ linu saũju lika* [tālākai apstrādei], *ta tâ nuôraûstija, laî bûtu viênâda.*

nuoraût v. **1. Raujot atdalīt.** *ku aûguši lini uñ nuôraûti, ta turĵ palikuse zâle. / nuôrâva tâds puszaļas* [smilgas], *ta varêj pît tãs pînes. / viên* [*cūkpieņi*] *i tâdi kaĵsnâki, tâdi vâjâki, viņiêm nętęk it ne·kas laũkâ – varĵ nuôraût, viņam̃ ne·kas nętęk. / jãnuõraûn i tiẽ ziêdi. mañ vaĩ netîk raût. / us kâdu slimu viêtu uzliêk štrepes.* [..]. *turĵ kâdu brîdi, ta nuõraû.* // **Būt par cēloni, ka kas tiek atdalīts.** *tâdi siêti i sudmalâs. ta tik nuôraû tuõ sęnalu tam̃ graûdam̃.* // **Strauji atdalīt nost (ko visu vai tā daļu)** – piemēram, par vēju, ūdeni. *liẽli vẽji jum̃tu arĵ varêja nuôraût. / viẽsulis nuôrâva visâm siêna gubĩnâm nuô virĵsas siênu. / nãkt zemê nuô tãs* [baļķu] *parĵtijas arĵ nevarĵ. viņa i jâsârgâ – tas vẽš daũza, varĵ nuôraût ku pruôjâm.* // **Atdalīt (ķermeņa daļu); būt par cēloni tam, ka (kas, parasti ķermeņa daļa) tiek atdalīts nost.** *ka* [cūku] *nuõkava, tuõs nagus nuôrâva uñ spaĵvu nuôsvilinâja. /* [lasis] *milĵzîgâ râviênâ laîžas caũri uz dibęnu. ja taî brîdî nuôturês tuõ snuõru, ta viš aîziẽs – nuôraûs kâdu ruôbu sev. / nuôraûšu tev tuõ čupu, ja tu neklaũsîsi! / pirmâk vaîg sâkt addĩrât âdu nuô gaĵvas, ta varĵ nuôraût suõmiski, negriêstu pušu.* ✧ ***nuoraût gaĵvu*** (arī ***čęgu***) – bargi sodīt; norāt. *es tev tuõ gaĵvu nuôraûšu, ka tu neklaũsi tuõs zirĵgus sakuôpt! / es tam̃* [tas ir, puikam] *tuõ čęgu nuõraûšu!*

2. Ar strauju kustību, ar rāvienu novirzīt, noņemt, nocelt. *bęrns akaĵ piê gaĵda. nuõraûs tuõ krũzu. / sasûkstâs tuõ lędu. nuô pažuõbeles nuôraûn.* // **Strauji novilkt (piemēram, apģērbu, apavus); strauji nomaukt, noņemt (ko uzmauktu, apsietu).** *es nuôrâvu tuõ kalašu uñ izzvêlu a tuõ kalašu. uñ viš* [tas ir, čūska] *beîkc. / ejuõt caũr dârzu, vaîg piêliẽkt gaĵvu, laî zari nenuôraû cępuri. / ai zaļā bęrzu birze, tu ar mani ienaidā – es būt tautas izbęgusi, tu nuorāvi vainadziņ.* (LFK 1818, 150) */ pa Liẽldiênâm pajęm̃ kadeģi,* [..] *nuôraû sęgu uñ tad a tuõ kadeģi duô pa ciskâm. / labi, ja varĵ* [Lieldienu rītā] *pãrsteîkt savus mãjas ļaûdis gulĵtâ, nuôraût sęgu, uspęrt pa pliku pakaļu uñ pateîkt – Liẽldiênas! Liẽldiênas! apaĵš ka pũpuôls! slimĩbu ârâ, veselĩbu iêkšâ!*

3. Raujot, ar rāvienu panākt, ka (kāds, kas) nokrīt zemē. *ja nuôķêršu aîs čupas, nuôraûšu garĵ zemi!* // **Strauji paraut uz leju līdz galam (parasti rokturi, sviru).** *pa tuõ* [dzirnavu] *eju turĵ vaîdzêj ũziẽt tam̃ dzirĵnavniêkam̃. viņš varĵ sakacęt viņus* [tas ir, spārnus] *turĵ iêzęģęlęt, tãs zẽģeles iẽlikt uñ tuô presi nuõraût.*

4. Rokot novākt (parasti kartupeļus kādā platībā). *rãceņus raûjuõt, atara vagas, laî ãtrâk varĵ nuôraût. / ja paši saîmes ļaûdis apsuôlijâs nuõraût* [kartupeļus] *bes citiêm, tad saîmniêks suôlija vęst tirĵgũ uñ deva ari tirĵgus naûdu. / kad nuõraûj visus* [kartupeļus], *ta savâķ viênu viêtu. / iẽsim̃ nu visi palîdzęt krustmãti nuôraût rãceņus. / paĵdiês Diêvam̃, tiẽ rãceņi nuôraûti! varês sâkt citu dârbu.*

5. Noņemt, nedot (to, kas kādam pienākas); samazināt. *kâdam̃ peĵņu nuôrâva, teîca – tuõ iêcirĵpa.* ✧ ***nuoraût piẽnu*** – pārstāt dot pienu, arī krasi samazināt piena daudzumu (par govi). *ka* [govs] *nuôraû piẽnu, tas i nuô êdiêna. / kâ tã guôve nuõraûj tuô piẽnu, tik tâdu šļakatu viẽn isslaûc. / ka nav pàęduse guôve, ta viņa nuôraû piẽnu. ka* [govs] *uz aîstrũkšanu iẽt, ta arĵ nuôraû* [pienu]. */ guôve taîsâs nuôraût piẽnu.*

6. Spraigi nostrādāt (visu laikposmu). [muzikantiem] *divi lati, trîs pa diênu maksâja. tâ mẽs pãris, trîs diênas nuôrâvâm. sêd tik uñ pût! pa pãri, trîs diêni nuõrâvâm. kaût arĵ divi lati pa diênu,* [kopā] *seši lati.*

7. Ātri aizbraukt; ātri aizvest. *nuôrâvuši uz ãtruô us slim̃nicu uñ ispum̃pêjši tuõ tvanu.*

8. Nogulēt, parasti ciešā miegā (visu laikposmu). *bûs jâiẽt nuôraût kâdu stuñdiņu. agri cêluôs.* ✧ ***nuoraût viênu aci*** (arī ***mirkli***) – iemigt, pagulēt (kādu brīdi). *jãiẽt nuõraût viênu aci* [jeb] *mirkli, kâmęr liêtus lîst. labi nãk miêks.*

9. Panākt, ka (kas) izzūd (par psihisku stāvokli). *tu, taûtiêti, lęns bûdam̃s, kam̃ tu mani bârgu ņẽmi? tu arĵ savu lęnumiņu nuôraûj manu bârgumiņu.*

nuoraûties, novec. ***nuosaraûties*** v. **Raujoties atbrīvoties.** *tas nelabaîs teļš gañdrīz, aču, nuôrâviês. / siê ciêtâk! tas suñs isskatâs tâc guôzîks. ka nenuôraûjas! / vaîg iêtaṁpît tuõ miêtīnu dziļâk, laî zirgi nenuôsaraûjas. / luõps nuôrâviês – skriên, cik nu tã jaũda i. / maň tãs guôves jâiêt pasiêt, ka nenuôsaraûjas uň neaîziêt.*

nuoravēt v. **Ravēt un pabeigt ravēt (kādu platību).** *viš tuõ laũku laîkus nenuôravêja. / vaî teû bûs laîks nuôravệt tuõ gabalu? / viêna tu tâ·pat nenuôravêsi visu. / lîdz Jāņiêm visaṁ jābût nuôravẽtaṁ, vis·maz pirmuô reĩzi. / jâstrâdâ tik ilgi, kamẽr nuôravêja tuõ laũku.* // **Ravēt un pabeigt ravēt (stādījumu, sējumu).** *tãs biêtes nebî nuôravệtas.* // **Ravēt un pabeigt ravēt (nezāles).** *lîst liêtus, uň aûg uň vaĩruôjâs tãs nezâles, ka nespẽ ne nuõravệt. / kâ te jũs ęsat sàaûdzeîšas tãs zâles! seň jaû vaîdzêja nuôravệt. / nevaŕ tuõs buŕkânus a zâlêm aîzaûdzệt. ta nevarês labi nuõravệt.*

nuorebīt, arī ***nuorabīt*** v. **1. Nozagt (ko tādu, kam parasti ir neliela vērtība).** *viš* [tas ir, iebraucējs] *tuŕ jaû nuôrebija. viš jaû mĩlêja visu tâ rebît, šad tad rebija. / karalaĩkã tuŕ viss tika nuôrabîc.*

2. Nokaut; nogriezt. *nuôrebija tuõ cũku, bûs gaļa. / ka griêž a neasu nazi, ta jaû nevaŕ nuôrebît.*

nuoredzēt v. **Iepriekš nojaust, arī paredzēt.** *es jaû nuôredzẽju, ka tuŕ ne·kas laps nebûs, – vęc vĩrs, jaûna meîta. un isjuka aŕ* [laulība]. */ ja nuõtiêk kas, ta teîc – vaî es neteîcu, ka tâ bûs? es jaû nuõredzẽju.*

nuoregulēt v. **Regulējot panākt, ka (iekārtai, ierīcei u. tml.) rodas vēlamais stāvoklis, vēlamās īpašības.** *pluôgaṁ i staňga, tâ iêkabinâta apakšâ. tuŕ nuôregulê – ja grib dziļâk ârt va sęklâk.*

nuoreĩbt, arī ***nuoreĩbt*** v. **Nokļūt (parasti stipra) reibuma stāvoklī (parasti alkoholisku vielu, indīgu augu iedarbībā).** *piẽdzêris aŕ vêl nuô rîta tâc apsvâpis, tâc nuôreîbis staĩgâ. / ja grib atriêptiês, ta* [ag̦iras] *ussviêž piŕtî us krâsni. ta, ka ûzleî ûdeni, ta viš isiêt taîs garaîņâs. uň ta nuõreîpst. / meîtas, gribẽdamas pajuõkuôt puĩšus, iêsêjušas piŕtes sluôtâ drig̦ines. Mičis pêriês uň nuõreĩbis, uň staĩgâ pliks pa laũku.* // **Izjust (parasti vieglu) reiboni (stipras smaržas, spilgtas gaismas u. tml. iedarbībā).** *tik saĹdi uôž tiẽ pliẽdari, ka vaŕ nuôreîpt, kad sa-uôžâs. / sęsks paliên apakš laktas uň palaîž smaku. vistas nuôreĩpst uň nuôkrît zemẽ.* ☐ ***galva nuoreibst*** – saka, ja izjūt reiboni. *akaĹ maň nuôreĩba galva. / maň tâ uz·reĩz iêdeva kâdu piẽzmit gramu* [alkoholu] *kâ uz Jāņiêm. uň, kâ tuõ iêņẽmu, uz·reĩz tâ nuôreîba galva, ka tev jâstreĩpuļuô.*

nuorẽķināt v. **1. Atrēķināt.** *visu nedẽļu lija katru diênu. tuŕ tã labĩba saslĩkuse. ka maksâ, ta teû* [tas ir, pļāvējam] *nuôrẽķina tuõ mitruma proceňtu.*

2. Aprēķināt. *nu nuôrẽķinâja pagastâ paŕ magazĩnu lẽti. taî magazĩnâ rudeni bẽra labĩbu saîmniêki, paûsari jẽma. tã paûsarî bi dârgâka, kâ rudenî adduõtâ.*

nuoreṁdēt v. **Panākt, būt par cēloni, ka pavājinās, izzūd (fizioloģisks vai psihisks stāvoklis).** *tãs galvas sâpes nuôreṁdêjši, kad piẽlika mãrrutku lapas.*

nuoreńst v. **Nocirst.** *gr̦ũti bûs nuôrę̂nst tik rę̂snu kuôku a cirvi viẽn. vaîdzês zãgât.*

nuoreňtēt v. **Par samaksu iegūt lietošanā (uz laiku).** *nuôreňtê nuô kâda zemi. zemi reňtê. /* [senāk] *tâ nuôreňtêja kâdu zemes gabalu us tik uň tik gadiêm. tas bi senâk muĩžu laĩkâ.*

nuorepēt v. **Kļūt ļoti negludam (par priekšmetu).** *traũks tâc netĩrs – nuôrepêjis.*

nuorĩbēt v. **1. Īsu brīdi, vienu reizi rībēt.** *tâc pę̂rkuôna spêriêns nuôrîbêja, ka dures acprâga vaļâ. / zibeńs paplaîksnija gaîsâ, uň tũ·lĩt nuôrîbêja pę̂rkuôna grâviêns. / šãviẽns nuôrîbêja. bet vaî zaķis bûs nuôšaũc?*

2. Noskanēt (troksnim) aizbraucot (pa sasalušu ceļu). *aizbrauca Mārtiņš, nuorībēja, aiznesa mēteli zuobęna galā.* (LFK 1818, 333)

nuorĩdāt, arī ***nuorĩdēt*** v. **Nokopt; nokārtot.** *vĩri nuôrĩdâja zirgus, ka bi pabeîguši ęcệt. / nuôrĩdệt – tas tâ nuôvâkt, nuôkârtuôt. / nuôrĩdê traũkus nuô galda!*

nuorîdzēt, arī ***nuorĩdzēt*** v. **Nošūt ar stepētu vīli.** *nuôrîdzệt i nuôšũt. nuôrĩdzệc i labi nuôšũc. / krękliêm vaîdzêj nuôrĩdzệt vîli priêkšâ a citu diêgu. piê šũšanas tuõ nuôrĩdzêšanu* [tas ir, vārdu] *tik liêtuôja.*

nuoriẽdēt v. **1. Nokrist.** *cũkaî aste vaŕ nuôriẽdệt nuô slimîbas. ja* [cūkai] *nuôriẽd aste nuô kâdas slimîbas, ta viņa nèataûg.*

2. Pārziedēt. *nevaŕ ļaũt taî zâli pa·visaṁ nuôriẽdệt. pêcâk nèêdîs luõpi. / tã zâle jâpļaũ, nuôriẽdêjuse dzęĺtãna.*

3. Zaudēt elastību, ragvielas, samazināties (skaitā) – par matiem. *kâdi tiẽ mati uz vẹcumu paliêk baĩti uń plâni! nuôriẽdeĩši.*

nuoriẽdīt v. **Dot norādījumus, likt (ko darīt); norīkot.** *vińš grib visu tâ nuôriẽdît, nuôkârtuôt, laî visi strâdâ, laî visi dârbi iẽt raĩti us priêkšu.*

nuõriena. Sk. *n u õ r a .*

nuoriêt v. **1. Riet (uz kādu, uz ko) un pārstāt riet (uz ko); apriet.** *mũsu suńs visus iênãcêjus nuôrêja. / mušĩna nuôrêja vagâres dệlu, vagâres dêlĩnu Jẹ̃kaũpĩnu.* **// Sarāt, nolamāt, apsaukāt, arī aprunāt.** *nu ļaûdis bi tuõ puĩši nuôrêjuši pa niẽkiêm – ne·maz tâc dzêrêš naû. / nu gań nuôriês tã vĩramãte tuõ jaûnuô! pârnãca arî tukšu ķuõci.*

2. Nonāvēt (parasti par vilkiem, suņiem); ļoti nobaidīt. *tâ teĩca – viĺks nuôrêjis. tas tâ, ka viš* [tas ir, zirgs] *uz·reĩz nuôkrît uń beĩkc. / zirks i nuôriêc – tâ kad·reĩz teĩca. nuôkuôsc viš naû. / skatuôs, kuô viš* [tas ir, suns] *tuŕ muõkâs garî tuõ âbeli – reî uń reî. bi zaķeli nuôrêjis. tas tâ vaĩrâk a riêšanu, nekâ a kuôšanu. / tuõ bûs žuŕki nuôrêjuši. / pirka zirgu, vilks nuorēja.* (RMM 133521, 52)

nuoriẽtēt v. **Šķietamā kustībā aizvirzīties aiz apvāršņa (par debess spīdekli).** *saũle nuôriẽt. gaîss sệrkańs. uz vẽju tas i. / saũlîte jaû zẹmu, drĩz nuôriẽtês. / saũlîte aîzgãj jũrâ, nuôriẽtêja. / tã Ziêmeĺzvaîgzne – ne tã lẹc, ne tã nuôriẽt. / nuoriet saule vakarā, kuoku galus zeltīdama.* (LFK 1961, 10461) / *man saulīte nuorietēja bārgu kungu tīrumā.* (LFK 1961, 10356)

nuoriktēt v. **1. Dodot norādījumu, rīkojumu, likt (kādam ko darīt); norīkot.** *brigadiẽris visus nuôriktêja piê dârba.*

2. Labojot, kārtojot panākt, ka (kas, piemēram, priekšmets) tiek salabots, ir lietojams. *taḿ ratĩnaḿ tas ritenis ķeras, tuŕ naû tâ labi nuôriktệc. / rudenĩ visi darbarîki, rati bija jânuôriktê.*

nuoriktēties v. **Izveidot, nodibināt noteiktu kārtību (piemēram, kādā norisē).** *tuŕ* [tas ir, vagā] *tâ jânuôriktêjas, laî tuõ ķuõci a nezâlẽm vaŕ paviĺkt.* **// Kļūt tādam, lai varētu norisināties kas gaidīts, pieņemams (?).** *jũra nav nuôriktêjsiês, laî nuôturệtu* [jūrasmēslus].

nuorîkuot v. **Dodot norādījumu, rīkojumu, likt (kādam ko darīt).** *spĩdzmane visu nuôkârtuô uń nuôrîkuô. piê barõniêm tik tã strâdâja.* **// Izveidot, nodibināt (noteiktu kārtību).** *teĩc ari uz iššķêrdîgu uń sliñku, kas savu dzîvi nevaŕ nuôrîkuôt labi, – tâc iŕ kâ klẽte bez aclệgas. / nuôrîkuôja tâ – ka kâda guôve meklêjâs iẽpriêkš, ta laîde pãri. pêc devĩṇâm diênâm viṇa meklêjâs aka. uń tâ nuôkârtuôja visu, kâ kuŕš gribêja.*

nuoriḿt v. **Pārstāt, pārtraukt (ko darīt).** *vaî tu nevari nuôriḿt viênu reĩzu a tuõ runâšanu!*

nuoripāt v. **1. Nobraukt (visu attālumu, ceļa gabalu)** – par transportlīdzekļiem, arī par braucējiem tajos. *laps ceĺš. pa pusstuñdu nuôripâja lidz muĩžu.*

2. Atdalīties (no kā) un virzīties lejā, zemē. *ritenis nuôripâja nuô ases uń iêkrita grãvî. bi nuôkritis mutaŕs.* **// Ripojot novirzīties.** *tas kamuõls bi nuôripâjis pagulĩtẽ.*

nuorise subst. **Darbības, pasākuma u. tml. īstenošana, arī pastāvēšana.** *bibliotekãre strâdâja kuŕsa dârbu paŕ ķẹkatâm. es viṇaî devu materiãlus paŕ ķẹkatu izdarîbâm, nuôrisi.*

nuorisināt v. **Adot neviļus, negribēti ļaut noirt (valdziņam).** *nenuôrisini tuõs valĩgus tik, tuõ zệki raũcuôt.*

nuorisināties v. **Tikt īstenotam, arī secīgi notikt (kādā veidā, ar kādu rezultātu)** – par darbību, pasākumu u. tml.; **norisēt.** *ta tuôreĩz viss tas tâ nuôrisinâjâs. / kâ tas viss tuŕ nuôtika, nuôrisinâjâs, tuõ ne·viêns nedabũs zinât.*

nuorist v. **1. Notīties.** *neļaũ taḿ kamuõlaḿ nuôrist pa cẹlaḿ! tâ sajuks visa dzive.*

2. Noirt. *nuôrisuse pus zệkes.*

nuorît v. **Rijot ievirzīt barības vadā.** *saûsu ệduôt, vaîg kuô aîzdzệrt, laî viêglâk nuôrît. / zirks ne·kad nenuôrij nesagrẹmuôtu siênu. / guôvs nuõrij visu dubẹnâ nesagrẹmuôjse, ta atrij. / plucinâja siênu uń mîkstu bâza pa mazaḿ kušķîtiḿ* [slimajai govij] *mutê, laî vaŕ nuôrît.* ✧ ***kâ siĺķes asẹku nuorijis*** – saka par nerunīgu, nevērīgu cilvēku. *viš* [tas ir, kaimiņš] *i nevĩžîks uń nerunîks, staĩgâ kâ siĺķes asẹku nuôrijis.* **// Ātri, negausīgi noēst; ātri izdzert.** ✧ ***nuorij kâ lâcis zemeņu uôgu*** – kāri, ar lielu patiku, ļoti ātri izdzer, apēd. *tuõ brañdava glãzi gań Miķêlis nuõrija kâ lâcis zemeņu uôgu.*

nuoritēt v. **1. Noripot.** *taî paskapê nuôritêja tas kamuôls. / nu nevaŕ sabaknît, ku tas kamuõls nuôritêjis.*

2. Ritot virzīties un pabeigt virzīties lejā, zemē. *re, viêna asara nuôritêja! / vẹcaîmãteî nuôritêja nuô priêka asaras, ka nuô kriêvu pârnãca dệladệls.*

3. Tikt īstenotam, arī secīgi notikt (par darbību, pasākumu u. tml.). *pẽrmeñdeŕs jaû agrâki bi visu sakârtuôjis, laî guôdaṁ nuôritệtu diêvkaĺpuôjuṁs.*

nuorĩvāt, arī ***nuorĩvēt*** v. **1. Rīvējot notīrīt; noberzt.** *zañpapĩris* [jeb] *pucpapĩrs kuôku nuôrĩvê lĩdzẹnu, visu kaû kuô tâ.*

2. Rīvējot, rīvējoties ievainot. *zirgaṁ nuô apaûšu dzẹĺža bi nuôrĩvâc žuôkḷa kaũls.*

3. Beržot ieziest. *ja kad·reĩz kaû ku uzmẹtas tâ kâds êdes, ta tãs pajẹṁ a dzẹĺtệnu sviêstu nuôrĩvâ.*

nuorubināt v. **Noēst (ko, parasti atdalot no kā).** *kas te iŕ nuôrubinâjis visu gaḷu nuô kaũla? / tãs gũžas nuôrubinaîšas rãceṇus pus duôbes.*

[I]***nuọrũcināt*** v. **Īsu brīdi rūcināt un pabeigt rūcināt.** *nuôr̥rũcinâja pệrkuôns. gaĩdâms, ka uznãks liêtus.*

[II]***nuọrũcināt***, arī ***nuorũcināt*** v. **Nokūpināt.** *senâk nuôr̥rũcinâja mẹñcus. / mẹñcus aŕ nuõrũcina tâdâs bedrês. / kad bija, tad jaû paruõvẽ arĩ kâdu mẹñcu nuôrũcinâja.*

nuoručāt. Sk. *n u o r u k ā t .*

nuorudēt v. **Kļūt rudam.** *tas kažuõks jaû nuôrudêjis pa·visaṁ, jãvẹĺk labâks.*

nuorũdīt v. **Rūdot panākt, ka (kas) kļūst cietāks, ciets, izturīgāks, ka palielinās (kā) elastība.** *cirvi nuôrũdija piê kalêja. / kalêjs nuôrũda dzeĺzi.*

nuorûgt v. **1. Rūgstot iegūt vēlamo gatavības pakāpi.** *kupušpiẽns i biêspiẽns. kad·reĩz nuôsiĺda aŕ. bes siĺdîšaṅs aŕ vaŕ – ka tâ labi nuôrûdzis. /* [pienu] *ûzlika siĺtumâ, viš nuôrûga. liẽli kuñkuḷi bi. / dzêrsi mucâs taĩsija. ka dzêrsis nuôrûga, ta dzêra. / ka alus i nuôrûdzis, tãs putas krît apakaḷ̂. / ka alus nuôrûga, ta jaû visi dabuja pa krũzaî.* ☐ ***nuorûgušais piẽns*** – rūgušpiens. *nuôrûgušuô piẽnu islêja uz drãnu bes siĺdîšanas, laî nuõtẹk.*

2. Sadalīties, satrūdēt, kļūt irdenam, izmantošanai derīgam (par augsni). *zeme nuôrûkst. / kas jaû bi kârtîks uṅ saprâtîks* [saimnieks], *zemeî ḷãva nuôrûkt. / papuveî jâḷaũ nuôrûkt, ta tig vaŕ sệt. / labi nuôrûguse papuve bi tâda, ku kãjas iêgrima lidz pastalu aûklâm. tâdâ sẽja rudzus.*

nuorukāt, arī ***nuoručāt*** v. **Nostrādāt.** *ja visu diênu tâ esi nuôrukâjis, ta jaû vakarâ sệdệt viẽ grib. / ka visu diênu tâ nuôručâ, ta vakarâ, ka tik vaŕ guĺtâ iẽkrist.*

nuorukstēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi rukšķēt.** *cũka, cũka, ne mãršĩna mana brãḷa lĩgavĩna. kâ cũkĩna nuôrukstẽja, garâm maṅ aĩziẽdama.*

nuorukšķēties v. **Notraipīties.** *kâc tu nuôrukšķêjiês a tiẽm mãliêm!*

nuọrûkt v. **1. Neskaidri pateikt.** *kuô tu r̥ûc! teîc, kâ dzird! nuôr̥ûc tik!*

2. Rūkt un pārstāt rūkt (piemēram, par pērkonu). *nuôzibinêja gaîsâ uṅ nuôr̥ûce.*

nuoruĺĺēt v. **1. Ar veltni padarīt blīvu, līdzenu, gludu; noveltnēt.** *nuôruĺĺêja tuõ laũku lĩdzẹnu, laî vaŕ biŕzệt uṅ sẽjuõt taîsni rẹdzệt. /* [sējumu] *nuôruĺĺê a kuôka ruĺĺi. / ka iêsẽj, ta tâ nuôlĩdzinâj a ruĺĺi, nuôruĺĺêja. linus aŕ nuôruĺĺêj, laî lĩdzẹni aûg. / pateîc Miķẽliṁ, ka vaîg tuô miêžu laũku nuôruĺĺệt.*

2. Ar veltni nogludināt (parasti veļu). *tâ viṇu* [tas ir, kreklu] *taîsni vaîdzêja iêtît taî ruĺĺî uṅ nuôruĺĺệt. / tâ vaîdzêj tiẽ krẹkli nuôruĺĺệt, tâ ka viṇi spîdêja ta kâ zĩc. /* [kreklu] *ruĺĺî tâ nuôruĺĺêj. tag nevaŕ isplẹtệt, tâ kâ tad spîdêj* [krekli]. */ savẹĺtuô vadmalu tina ruĺĺĩ uṅ nuôruĺĺêja.*

nuorũmīt v. **Atbrīvot (piemēram, virsmu, vietu).** *nuôrũmî tuõ gaĺdu, laî vaŕ nẹst iẽkšâ ệst.*

nuoruna subst. **Savstarpēja vienošanās (par ko).** *pêc nuôrunas bi jâiẽt pa nakti zirgi ganît. puĩšiêm vaîdzêja piĺdît nuôruna. / muṁs bi tâda nuõruna, ka viš atnesîs tuõ daîktu.*

nuorunāt v. **1. Sarunā vienoties (ko darīt, par ko).** *ussâkuôt kâdu kuõpêju dârbu, nuõrunâ atmaksu. / nuôrunâja, tệvaṁ kâdu maîzi duôs vẹcuṁgalâ. ta vệlâk nebija kuô biĺst, ka maz. / sîku preci atnesa žĩdi. viṇi laĩkaṁ bi nuôrunajši, kurš us kuriêni iẽs. / viṇaṁ* [tas ir, muižniekam] *ḷuôti slikti iŕ aûdzis. viš nuôrunâ aŕ baznîcastệvu, ka vaîg apsvêtît tiẽ laũki.*

2. Aprunāt. *kad kâdu nepatiêsi nuõrunâ, ta teîc – laî runâ! ka tik ziṅ, ka neû tiêsa. / Made uõtru nuôrunâ.* // **Nosacīt.** *švẽǵerene* [par vīra brāli] *nuôrunâja – piê gaĺda piŕmaîs, bet piê daŕba kâ rẹdz. / kaĺpa puĩšis bi iẽskatijis saîmniẽku meîtas. uṅ siẽvas nuôrunâ – štiṁmệt štiṁm, bet nepas.*

✧ ***nuorunāt putnu nuo kuôka*** – daudz un ilgi runāt. *viṇš vaŕ nuôrunât putnu nuô kuôka – runâ uṅ runâ. uṅ taṁ putnaṁ sagriẽžas gaĺva. uṅ – pḷẹks! – viṇš nuôkrît.*

nuorũnīt v. **1. Nogriezt (parasti ar neasu nazi).** *kâ tu te nuôrũniji tuô maîzi a neasu nazi! / ka griêž maîzi a neasu nazi, ta teîc – kâ tu te nuôrũniji tuô maîzi! / kâ tu nuôrũniji tuõ maîzi! nuôņuřrâja viẽn tik.*
2. Kastrējot panākt, ka iet bojā. *kas nemâk ritîgi rũnît, vaŕ tuõ kuĩli nuôrũnît pa·visam̂.*
nuoruôbežuot v. **Būt par zīmi (kā) robežai.** *pļavas bi nuôruôbežuôtas aŕ attękâm. uń zîŕgi pãri nebrida.*
nuoruôbīt v. **Nogriezt.** *nuôruôbi kâdu knibgali maîzes! / nuôruôbi tam̂ pâtęgas kâtam̂ tuõs zarus! / puĩšelis nevaŕ nuôruôbît tuõ pâtęgas kâtu.*
nuoruõverēt v. **Paņemt (bez prasīšanas, atļaujas).** *ka tâc grãbis, kas visu kuô jęm̂, ta teîc – tas aka visu nuôruõverêjis. neprasa ne·viênam̂.*
nuorũpināties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu izjust rūpes (par kādu, par ko); nobažīties.** *mãte nuôrũpinaîsês, kâ tuõs bệrnus isskuõlâs. / mãte pa visu tâ nuôrũpinâjâs.*
nuorûsēt v. **Pārklāties ar rūsu.** *ka tãs naglas nuôrûs, ta tãs stĩpas nuôkrît. / nuõliêc tuõs dzel̃ža rîkus saûsâ viêtâ, laî nenuôrûsê! / pliñteî nuôrûsêjis stuôbris.*
nuorustēt v. **Nomiecēt (pelnos un alkšņu mizās).** *bi jânuôpệrk sprañckrĩte uń jânuôrustê dzives. / nuôrustêja drãnas priêkš krãsuôšanas.*
nuorušināt v. **Rušinot izveidot (?).** *kâdu duôbîti vaŕ nuõrušinât aŕ grâbekli vaî ruôkâm.*
nuorušķēties v. **Kļūt netīram, notraipīties.** *ruĩze i cũka. ka i nuôrušķêjusiês, nečęl̃na, ta jaû teîca – tu jaû tâda ruĩze!*
nuoružināt v. **Padarīt blīvu, gludu.** *tiẽm sĩpuôliêm tãs duôbes vaîg labâk nuôružinât.*
nuoružināties, novec. ***nuosaružināties*** v. **Notraipīties.** *pęlęka viņa paliêk tã mul̃da – nuôružinas taču. / kâ tu esi nuôsaružinâjiês! ta kâ tâc sušķis!*
nuosabaĩdīties. Sk. *n u o b a ĩ d ī t i e s .*
nuosabakstīties. Sk. *n u o b a k s t ī t i e s .*
nuosabaŗuoties. Sk. *n u o b a ŗ u o t i e s .*
nuosabeîgties. Sk. *n u o b e î g t i e s .*
nuosabim̃bāties. Sk. *n u o b i m̃ b ā t i e s .*
nuosabît(ies). Sk. *n u o b î t i e s .*
nuosabizenēties. Sk. *n u o b i z e n ē t i e s .*
nuosablañdīties. Sk. *n u o b l a ñ d ī t i e s .*
nuosabrêkties. Sk. *n u o b r ê k t i e s .*
nuosabrist(ies). Sk. *n u o b r i s t i e s .*
nuosacīt v. **Īsi pateikt, piebilst; noteikt.** *vãrna* [..] *nuôsaka – ja tu daŕba laĩkâ gribi gulęt, ta teû kaû kuŕ aûkstâk iŕ jâsêž.*
nuosacīti adv. **Tā, ka ievēro faktorus, no kuriem (kas) ir atkarīgs.** *kuŗš jaû bija palaîdniêks uń neklaũsija, tuõ tad iêlika ķẽrtê. uń ta viņam̂ bi nuôsacîti jâstãv – katrâ stuñdâ tik uń tik minũtes, juô viņam̂ tuõ diênu mâcîbas nedeva.*
nuosacũkāties. Sk. *n u o c ũ k ā t i e s .*
nuosačuňčelēties v.; novec. **Notūļāties.** *kuô tik iĩlgi vaŕ nuôsačuňčęlętiês pa mãjâm, ka nevaŕ isnãkt piê dârba!*
nuosadakanēt v.; novec. **Iegūt (lūdzot, ubagojot).** *nuõsadakanêjis nuô viêna, nuô uõtra pa bišķi.*
nuosadakanēties v.; novec. **Pavadīt kādu laiku, veicot dažādus sīkus, nenozīmīgus, arī mazražīgus darbus.** *nuõsadakanêjâs pa mãjâm viẽn uń ravęt nevaŕ isnãkt.*
nuosadaŕbuoties. Sk. *n u o d a ŕ b u o t i e s .*
nuosadreselēties v.; novec. **Nokāpt, norāpties (no kā, parasti ar grūtībām).** *kâ tu nuôsadreselêsiês nuô tã vęzuma?*
nuosadzeŕt. Sk. *n u o d z e ŕ t i e s .*
nuosadziêvāties. Sk. *n u o d z î v u o t i e s .*
nuosaêsties. Sk. *n u o ê s t i e s .*
nuosagulēties. Sk. *n u o g u l ē t i e s .*
nuosaģêrbties. Sk. *n u o ģ ê r b t i e s .*
nuosajem̃t(ies). Sk. *n u o j e m̃ t i e s .*
nuosakaňkarēties v.; novec. **Nodarboties ar nesvarīgām, nevajadzīgām lietām (?).** *tas vĩrs tâ vaŕ nuôsa·kaňkarętiês aŕ tiẽm niẽkiêm!*

nuosakarāties. Sk. *n u o k a r ā t i e s .*

nuosakarināties v.; novec. **Pārāk daudz, arī negaumīgi izgreznoties.** *meîtas bi nuôsakarinaîšâs a saktâm visu priêkšu.*

nuosakārties. Sk. *n u o k ā r t i e s .*

nuosakaût v.; novec. **Nozvejot (mencas).** *citu reĩzi lejniêki bi nuôsakavuši pulĵku mẹñcu. tuõ viņi teîca – jâiẽt mẹñcu kaût!*

nuosaklapatēties. Sk. *n u o k l a p a t ā t i e s .*

nuosaklaũsīt(ies). Sk. *n u o k l a ũ s ī t i e s .*

nuosakliêgt. Sk. *n u o k l i ê g t i e s .*

nuosakņubināties v.; novec. **Noknibināties.** *lidz tuõs siksnu rakstus isaûž, iŕ kuô nuôsakņubinâtiês.*

nuosakrãmēties v.; novec. **Nobraukt (?).** *ka ta es tuŕ nuôsakrãmệtuôs pa tum̂su! es braûcu pa diênu.*

nuosakulĩties, arī ***nuoskulĩties*** v.; novec. **Esot dzimumuzbudinājuma stāvoklī, izturēties agresīvi, trakot.** *tệkuļi pa daũdz nuõsakuļas, sitas uñ badâs. ta i vâji, viĩla ne·kas naû. tâlab viņus rũnija. / ja viņi bija tệkuļi, ta viņi nuôskrêjâs uñ nuôskũlâs piê tãm aîtâm. ta nebi tik trệkni uñ ari viĩla nebi tik laba.*

nuosaķem̂berēties. Sk. *n u o ķ e m̃ b e r ē t i e s .*

nuosaķẽrnāties. Sk. *n u o ķ ẽ r n ā t i e s .*

nuosaķũlāties. Sk. *n u o ķ ũ l ā t i e s .*

nuosalaîst(ies). Sk. *n u o l a î s t i e s .*

nuosalaûzt v.; novec. **Nolauzt.** *aîzlĩdzini atpakaļ̂ kâ bija! citâdi jaû pašu kaklu vaŕ nuôsalaûst.* [Saka par bedrēm.]

nuosalĵdēt v. **Pakļaut (cilvēka vai dzīvnieka ķermeņa daļu) aukstuma iedarbībai tā, ka rodas audu bojājums.** *mum̂s teîc aka tâ, ka aũkstâ laĩkâ staĩgâ plikâm kãjâm, – nu nuôsalĵdêsi aka tãs ciṃbuõles.* // **Par augiem.** *saule sệja ruožu dārzu, mẹnestīnis nuosaldệja.* (LFK 1961, 11080)

nuosaliêties. Sk. *n u o l i ê t i e s .*

nuosalikties. Sk. *n u o l i k t i e s .*

nuosâlīt v. **Sālot panākt, ka kļūst (viscaur) sāļš.** *siĩ̂ķe bi galĵvẹnaîs êdiêns piê visâm piẽna zupâm. viņas bi labi, stiñgri nuôsâlîtas. viņas varêja ệst lidz pat paûsariṃ̂. / te pulĵku pîrka mẹñcus, nuõsâlija ziêmaî. / mẹñcus vaîg nuôsâlît ziêmaî. gaļu, sẽnes aŕ nuôsâla. / gaļu, mẹñcus nuôsâlija kârtîgi, nuôžâvêja. / kreṃbles sâlija. ka rudeni nuôsâlija pušmuci kreṃbles, ta bi visu ziêmu.*

nuosalĵt v. **1. Aukstuma iedarbībā aiziet bojā (par augiem, to daļām).** *šuônakt bûs salĵs. jâpãrsẹdz lẹcẹkli, laî nenuôsalĵst stâdi. / šuôgad bi ãtris rudeñs. nuõsala zepteṃberî jaû rãceņu vîtes.*

2. Kļūt tādam, ko ir pārņēmusi aukstuma sajūta (par cilvēkiem vai dzīvniekiem, to ķermeni, ķermeņa daļām). *bệrns nuôsalis. jâuzvẹĩ̂k zệkîtes saûsas. / puĩka neǵêrba tuõ siĩ̂tuô praciņu, nu bûs nuõsalis. / tiẽ bệrni tâ kâ naǵệni nuõsaluši, sệrkani dẹguni. / nu citreĩz, ka tã âda nuôsalĵst, tã âda paliêk tâ kâ tâda zuôss âda. / ka tãs ruôkas* [skalojot upē veļu] *nuôsala, ta iêbâza vãruôšâ ûdenî. / tuôreĩz jaû a zirĝiêm viẽn braûca. bes kažuôka ta jaû nuôsalĵs. / es savam kumệlam uozuolīna stalli daru, lai tas ziemu nenuosala, lai vasaru nepelệja.* (LFK 1961, 11061)

3. Aukstuma iedarbībā pārvērsties par cietvielu; aukstuma iedarbībā kļūt cietam (?). *lẹdus nuõsalis stiñgrs. vaŕ druôši skriêt aŕ krĩčuõlêm. / ziêmu ẹzẹrâ nuôsala lĩdzệns lẹdus. / rãmâ laĩkâ lẹdus nuõsalis gluc. braûkt a nekaĩ̂tu zirĝu nevaŕ.* // **Pārklāties ar ledu.** *ja tâ pastãvêja* [sals], *nuõsala ẹzệrs. ta varêja braûkt piê siêna. / tâc slîps ceĵ̂š uñ nuõsalis a lẹdu.*

nuosaļuĵ̂ķēties v.; novec. **Nosmēķēties; nopīpēties.** *nu ta te nuõsaļuĵ̂ķêjas! nevaŕ ciêst dũmus, siẽvas rãjâs.*

nuosaļurbāties. Sk. *n u o ļ u ŕ b ā t i e s .*

nuosamest(ies). Sk. *n u o m e s t i e s .*

nuosamîzt(ies), arī ***nuosmîzties*** v.; novec. **Izlaižot urīnu, saslapināt drēbes, atstāt peļķi u. tml.** *puĩšelis tâ staĩgâ nuôsamîzis. / ne·viêna meîta viņu negribêja – viš nuôsmîziês, nuô·samîziês viẽn bi.*

nuosamũrīties. Sk. *n u o m ũ r ī t i e s .*

nuosaņemt. Sk. *n u o j e m̃ t i e s .*

nuosaņiim̃māties v.; novec. **Noraudāties.** *meîtine nuôsaņiim̃mâjusês, nuôsaņiim̃maîsês, ka visas aces sę̂rkanas palikušas. / tã Made viênmę̂r staĩgâja nuôsaņiim̃mâjsês, tâ nuôbrę̂kusês, neapmiêrinâta aî dzîvi.*

nuosaņuõņāties v.; novec. **Noraudāties.** *puĩka nuôsaņuõņâjiês, ka nevaî ne pazĩt.*

nuosaņuîrmāties v.; novec. **Nobēdāties (?).** *kuô tâc nuôsa·ņuîrmâjiês staĩgâ? kas teû trũkst?*

nuosapęckāties v.; novec. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu darboties ar ko tādu, kam nepieciešams daudz (parasti nepatīkama) darba, pūļu.** *varêji jaû tuõs rãceņus a kašeli viẽn raût bes aîšanas. nuõsapęckâjas a zîrgu, a ârklu.*

nuosapęčkāties. Sk. *n u o p ę č k ā t i e s .*

nuosapêrties. Sk. *n u o p ê r t i e s .*

nuosâpēt v. **Īsu brīdi sāpēt un pārstāt sāpēt.** *ka nuômira vęcâmãte, sîrc nuôsâpêja.*

nuosapiñkāties. Sk. *n u o p i ñ k ā t i e s .*

nuosapiņķerēties. Sk. *n u o p i ņ ķ e r ē t i e s .*

nuosapîrkt. Sk. *n u o p î r k t i e s .*

nuosapļę̃guruoties, arī ***nuospļę̃guruoties*** v.; novec. **Pavadīt kādu laiku dzerot, uzdzīvojot.** *pļę̃gurs nuôsapļę̃guruôjas, visu nuôdzerî. / cic dzę̂râjs nuôspļę̃guruôjs visu diênu.*

nuosapnuot, arī ***nuosapņuot*** v. **Paredzēt.** *tuõ nevarêja nuõsapņuôt, nuôsapnuôt, ka tiẽ pûŗi tik labi pàaûks.*

nuosapudāties. Sk. *n u o p u d ā t i e s .*

nuosapũderēties. Sk. *n u o p ũ d e r ē t i e s .*

nuosapukstēties. Sk. *n u o p u k s t ē t i e s .*

nuosapuņķāties, arī ***nuosapuņķuoties.*** Sk. *n u o p u ņ ķ ā t i e s .*

nuosapuõgāties v.; novec. **Nosvīst.** *ka bi kârsta diêna, ta ņẽmẽjas sêja pę̂das nuôsapuõgaîšâs.*

nuosapurināties. Sk. *n u o p u r i n ā t i e s .*

nuosapûst. Sk. *n u o p û s t i e s .*

nuosaraûties. Sk. *n u o r a û t i e s .*

nuosarĝāt v. **Uzmanot, sargājot paglābt (no kā); pasargāt.** *laũku apsârgâ nuô mežacũkâm, laî nèizruôk rãceņus. pa nakti gãja sârgât. tâ nuôsârgâja.*

nuosarkt v. **Strauji iegūt sejā īslaicīgu sārtumu (asiņu pieplūduma dēļ).** *kad nuôsârka, teîca, ka viss ǵĩmis sârkaŕs. / saîmniêce uzgãja, ka meîta piêgãjuse piê kreîma puôda, ę̂d. tã nuôsarka kâ maguõne nuô kaûna. / teica mani piedzę̂rušu, kad es biju nuosārkuse.* (LFK 9, 24)

nuosarmāt, arī ***nuosarmuot*** v. **Pārklāties ar sarmu.** *ja âbeles i nuõsarmuôjušas Jaûnâ gadâ, ta bûs daũdz aûgļu. / šuôrît visi kuôki bi balĩti nuôsarmajši.*

nuosarunāties v.; novec. **Norunāties.** *mẽs tâ nuõsarunâjamiês pa tuõ telf̂uõnu. kuô tu iêsaduõmâjiês, a tuõ tu parunâ.*

nuosaružināties. Sk. *n u o r u ž i n ā t i e s .*

nuosasaûkt. Sk. *n u o s a û k t i e s .*

nuosastâties. Sk. *n u o s t â t i e s .*

nuosastẽrbelēties v.; novec. **1. Kļūt stērbeļainam, noskrandušam.** *tâ nuôsastẽrbelêjiês tas praks, ka stẽrbeles viẽn karâjâs.*

2. Ejot neveiklā gaitā (kur) nokļūt. *tik piẽdzêris, kâ viņš varêja nuôsastę̂rbęlę̂tiês mãjâs!*

nuosasũkstīties. Sk. *n u o s ũ k s t ī t i e s .*

nuosašķaĩdīties v.; novec. **Tikt nošķaidītam.** *es jaû muñdri nuõsašķaĩduôs.*

nuosašņaûkt. Sk. *nuošņaûkties.*

nuosatašķīties v.; novec. **Tikt notašķītam.** *telš nuôsatašķîjiês dzę̂rdam̃s visu puŕnu a mil̃tiêm.*

nuosatupties. Sk. *n u o t u p t i e s .*

nuosaũkāt v. **Nicinošiem, arī nepieklājīgiem vārdiem vairākkārt nosaukt; nolamāt.** *mẽs taču neteîcâm – lamâjâs. nuôsaũkâja pa blêdi – tâ teîca. / nuôsaũkâ a nekriẽtnu vârdu, tas aî iêkš tâds lamâšanâs i. / nuôsaũkâ pa nabag̃i. tas i lamu vârc. / tuõ tik tu mâki – uõtru nuôsaũkât.*

nuosaûkt v. **1. Piešķirt vārdu, nosaukumu.** *vârda krustmãte bêrniņu abǵêrba, paturẽja baznĩcâ kristîšanas laĩkâ, nuôsaûca mâcîtãjam̃ bêrniņa vârdu. tas bija liẽls guôc. / ka vaîdzêja duôt suniṁ va kaķiṁ vârdu, ta teîce – jâizbâž caũr pirtes luôdzĩnu. uṅ ta nuõsaûce vârdu. a viênu vârdu sakuôt, tãs bi kristîbas.* // **Raksturot ar vārdu, vārdu savienojumu.** *kas daũdz runâ, tâdu*

nuôsaûca pa klabatu. / ka kaû kuô sliktu kâc izdarijis, ta lamâjas – ak tu rakari tâc! tâ nuôsaûc uõtru cilvêku.

2. Pateikt (kā) vārdu, apzīmējumu. *saîmniẽce* [kāzu mielasta gatavošanai] *vâkuse divas pavãrines. saîmniẽce viênu nuôsaûkuse pa īstuô pavãrini, bet tuô uõtruô pa palīdzi. / sudmalâm aûkšâ i ta kâ tâda atsevišķa mice – cẹpure. kâ viņu melderi, tiẽ dzirnavniêki, nuôsaûca, nemâku pateîkt. / tuõ tik tâ nuõsaûca – tã pīlîte i tas kukuls uñ iêkšâ gaļa – tã tã pelîte. / mucã iẽũrpc caũrum̃s, kuô aîzbâž arî kuôka puļķi. tuõ nuôsaûc pa svīķi. / nezinu, kâ viņu* [tas ir, puķi] *nuôsaûc. taga viņa i nuôziêdêjse.*

3. Plaši, lēni un spēcīgi izdziedāt (neliela apjoma) melodiju (*garuo saucienu*), kas pieder pie tautas mūzikas senā slāņa un ko dziedāja pavasarī, arī pēc lielākiem lauku darbiem (piemēram, siena sagrābšanas, rudzu pļaujas) brīvā dabā. *ka padara kâdu dârbu, ta nuôsaûc garuô saûciênu. ta, ka dzirdêja kaĩmiņuôs, teîca – nu, redz, tiẽ jaû pabeîguši pļaũt, garuô saûciênu jaû nuôsaûca. / ka tâdi liẽlâki dârbi bi, strâdâjuôt arî, ka bi kâc paũzis, ta sastâjâs siẽvas buñtâ uñ saûca gaŗi. us trîs reĩz tuõs garuôs kliêdziênus nuôsaûca.*

nuosaûkties, novec. ***nuosasaûkt*** v. **1. Tikt nosauktam (kādā vārdā, nosaukumā).** *dažâdi* [izšuvumu] *raksti bi. viêns nuôsaûcâs lâču pêda, tâc apaļš raksc.*

2. Īsu brīdi saukt. *Jãnis teîce siêna kaûdzi, Jẹ̃kaûps savu rudzu kaûdzi, Miķêlîtis nuõsasaûca aûzu kaûdzes galĩnâ. / Jẹ̃kaûpiņš nuôsasaûca rudzu kaûdzes galiņâ.*

nuosaûkums subst. **Vārdisks, arī ar burtiem, cipariem izteikts (kā) apzīmējums.** *katram̃ pîrkstam̃ bij savs nuõsaûkum̃s. / katraî zâlîteî jaû savs nuôsaûkum̃s. / es nezinu tiẽm gliẽmêžiêm tuõs nuôsaûkumus. / maîzi* [iegriež] *iêkš rûgušpiẽna, piêberî bišķi cukura. es tâ nezinu, va viņam̃* [tas ir, ēdienam] *i kâc nuõsaûkum̃s va naû. / tas pagasc bi viêns, bet tiẽm ciêmiêm bi tiẽ nuõsaûkumi.*

nuosaûsināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka kļūst sausa (kā) virsma, ārpuse.** *gŗãvi ruôk, vaîg nuôsaûsinât tuõ gabalu. kaû kad teîc izgŗãvê arî, nuôgŗãvê, nuôsaûsiñ.*

nuosavadāties. Sk. *n u o v a d ā t i e s .*

nuosavêrsties. Sk. *n u o v ê r s t i e s .*

nuosazviegt. Sk. *n u o z v i ê g t i e s .*

nuosažļurĝāties. Sk. *n u o ž ļ u r ĝ ā t i e s .*

nuosažũrāties v.; novec. **Noslapināties; nolieties.** *mazgâjuôt tãs drãnas, meîtas bi nuôsažũraîšâs nuô galvas lidz kãjâm kâ žũras.*

nuosbaĩdīties. Sk. *n u o b a ĩ d ī t i e s .*

nuosbîties. Sk. *n u o b î t i e s .*

nuosčuõpāties v.; novec. **Noknibināties.** *tã* [meita] *tâda čuõpa, it nekas nevẹdâs viņaî. te viņa tik čuõpâjas viẽ, pate a sevîm tik nuôsčuõpâjâs. uñ viņa nekã citu nevarî padarît.*

nuosębuot v. **Nokavēt.** *šuôrît aîščučêjuôs uñ nuôsębuôju bruõkasti.*

nuosębuoties v. **Nokavēties.** *kâ tu tâ nuôsębuôjiês! mẽs tevi gaĩdijâm divuôs, trijuôs.*

nuosêdēt v. **1. Sēdēt (visu laikposmu) un pabeigt sēdēt.** *ka viņi* [tas ir, kaijas] *ûsklîst, ta te nuôsêd riñdâm už žuôgiêm, pa elektrîbas drãtêm. / kuô tu klãņuôjiês, ka nevari miêrâ nuôsẹ̃dẹ̃t! / tas nu kasâs, knuôsâs, ka nevarî nuôsẹ̃dẹ̃t. ne jaû viņam̃ tur̂ kuôž, bet viš tâc kustîks. / maîzi nelika uz galdu arî virsu uz apakšu, laî vẹ̃lls nesêd virsû, juô uz virsu viñš nevarî nuôsẹ̃dẹ̃t – kukulis ir̂ apaļš, varî nuõkrist. bet uz apakšu līdzẹ̃ns – varî nuôsẹ̃dẹ̃t.*

2. Ilgāku laiku sēžot vienā un tai pašā stāvoklī, izraisīt (kādā ķermeņa daļā) stīvumu, notirpumu. *maň kãja nuôtirpuse – nuôsêdêju.*

nuosẹ̃dināt v. **Novietot vai palīdzēt novietoties sēdus (kur, uz kā u. tml.).** [jaunajai sievai] *nuôjẹm̃ tuõ vaîņagu. uñ ta jaû nuôsẹ̃diñ vĩramãti taî krẹ̃slâ. nu uñ vĩra tẹ̃vu nuôsẹ̃diñ. /* [kāzās] *pirmâk jaû tuõ brũdgânu nuôsẹ̃diñ.*

nuosędluot v. **Noņemt seglus (parasti zirgam).** *pārjāj Dieva divdēliņi* [..] *nuosẹ̃duši nuosedlava.* (LFK 527, 13884)

nuosegt v. **1. Klājot (ko pāri, priekšā, virsū) blīvi nosegt.** *tad* [saldskābmaizes mīklu] *nuõsẹdz. / nuõsedza* [baļļu] *uñ palika, laî paplûk lidz vakaram̃. /* [baļļu] *nuõsedza, laî* [dzēriens] *rûkst. / lika tuõ vâku virsû uñ nuõsedza, laî* [alus] *rûkst. /* [mucu] *piêlêja pilĩlu a aũkstu ûdeni. piêlika raûgu uñ nuôsedza, laî rûkst. /* [loga] *paluôda i šĩ mẹ̃lâ. viņa nuõstiprina i tuõ jum̃tu, i tuõs rãmus nuõsẹdz. / vakarâ tuõs lẹcẹklus vaîg ciêti nuôsẹkt. /* [graudi] *tad ir̂ jãnuõsẹdz arî palagu uñ silîtiêm*

lupatiêm. paî laĩkam̂ iî jâapmaĩsa, laî nuõdîkst viênâdi. / izdiêdzętiê miêži a siĺtiêm lupatiêm jânuôsędz labi. / ta, ka masa [*stoverī*] *visa bija salikta, tad pãrklâja aî tĩru, baĺtu paladziņu. ta nuõsędz a siĺtâm drẽbêm – kažuôkus vaî kuô, laî viš siĺst.*

2. **Pārklāt ar segumu.** [*tambuorratiem*] *bî męĺls a tum̂ši zaļu uõderi tâc uššnaĺlêjam̂s, ussprãdzêjam̂s tam̃buõris. a tuõ varêja nuõsękt ratus – ussprãdzêja tuõ tam̃buõri. / griêstus lika uz dziẽdiêm. laî nèisplûstu siĺtum̂s, griêstus nuôsedza a vęlęnâm, smiĺtîm. /* [rijas] *istabiņa bi nuô guļbaĺķu cirsta. aûkšêjâ daļa bi nuôsękta a kâdiêm dęļiêm jeb kuôkiêm uñ tad pãrsękc a mãliêm, laî nèisplûst siĺtum̂s.*

3. **Atrodoties priekšā, pāri, virsū (kam), padarīt (to) nesaskatāmu.** *tas i blakaîni aûsc. šis i viĺlaîna rata. viš nuõsędz tuõ mętu.*

4. **Noņemt (ko uzsegtu, pārsegtu).** *ka istaba bi siĺta, nuôsedza bęrnam̂ biêzuô deķĩti. / es bagāta mātes meita, man devīņas villainītes. trīs uzsedzu, trīs nuosedzu, trīs pūriņa dibęnāji.* (LFK 1818, 2276)

nuosegties v. **Nosegt sevi (ar ko).** *gulętãji tâ nuõsęgušiês, ka dęguni viẽ laũkâ.*

nuosẽr(ties) v. **1. Nomest spalvu (par dzīvniekiem).** *vistâm nuôgãjuse spaĺva – nuôsęrušâs. / tik daũdz spaĺvu sętâ – vistas nuôsęrušâs. / pa vasaru sum̂s tâ nuôsẽriês – vęcu spaĺvu męt nuõst, jaûna aûg. / tiê luõpi paûsaŗuôs nuôsęrušiês, spaĺva liẽluôs kuñkuļuôs sasavęlusês. / kas tās tādas turku vistas* [..] *izpūrušas, nuosęrušas, sarkaniem cękuliem?* (LFK 1818, 1058)

2. **Kļūt noskrandušam (par cilvēku).** *ka tâda nuôplîsuse vecene, ta aî teîc – nuôsęrusiês ta kâ vista. / tas tâ nuôsẽriês – tas i nuôplîsis* [cilvēks].

nuosêst v. **1. Nosēsties (par cilvēkiem, dzīvniekiem).** *es nevaru nuôsęst – atnes kâdu kraģeli! / nuôsêdu us kraģi uñ tad minu* [paminas] *aî abâm kãjâm. / viñš* [tas ir, kaķis] *man̂ lîdz visus kuņģa piliênus izdzęrt – nuôsêd piê skapja uñ cĩkst. / Dadzis nuôsêde pašâ priêkšĩnâ nevis blakũm.* (LVDA mat. 100)

2. **Nokāpt.** *nu tu nevarêsi nuõsęst* [no ābeles]! *ku tu iêkâpi! / puĩka jaû pac ussêde uñ nuôsêde nuô zirga. / pārjāj Dieva divdēliņi* [..] *nuosędušiês nuosedlava.* (LFK 527, 13884)

nuosêsties v. **1. Novietoties sēdus (kur, uz kā u. tml.).** *bij kâdas viêtas zem̂ kâda kuôka vaî pļavâ – ja nuôsêdâs, nevarêja sędęt va gulęt. teîca – neviêtâ nuõsêdiês. / ka viš* [tas ir, kaķis] *nuôsêžas, ta viš palaĩza tuõ priêkšas kãju uñ ta mazgâ tuõ dęgunu.*

2. **Nogulsnēties šķidruma apakšējā daļā.** *sarĩvã rãceņus, isskaluôja. ka nuôsêdâs, ta tuî radâs rãceņu* [jeb] *kaîtupeļu miĺti. / tiẽ* [kafijas] *biêzumi jaû nuõsędušiês* [krūzītes] *dibęnã.*

3. **Sablīvēties, noplakt.** *kaûdzê tas siêns nuôsêžas.* // **Pakāpeniski iegrimt.** *tas viĺnis tevi* [laivā] *ãtri dzęn̂. uñ ta tu akaĺ nuôsêdiês. uñ ta tu gaĩdi, kad tas viĺnis akaĺ usceĺs* [laivu].

nuosẽt v. **1. Sēt un pabeigt sēt.** *kad izgãja paûsari sęt labĩbu, pirmâk isstrĩpâja tuô laũku, laî vaî viênâdi nuôsęt. / a kaplîti isviĺka birzi, nu laî jũs varat viênâdi nuôsęt. ta* [bez birzes] *jaû jũs nenuôsẽsat. / ka sẽ, viênu kãju vęĺk gaî zemi, ka vaî rędzęt sęt, laî vaî viênâdi nuõsęt.*

2. **Apsēt (kādu platību).** *tâ* [pavasarī] *nuõsẽja visu, kas tik bij sẽjam̂s. / es viên·reĩz braûcu a riteni tâ uz Tãšiêm tuî. uñ ta viņa* [tas ir, kāds augs] *bi tâdi liẽli laũki nuôsęti.* ✧ ***kâ nuosęts*** – saka, ja kā ir ļoti daudz. *kaŗa laĩkã* [dēlam] *tâdas piñnes uzmetâs, kâ nuôsęc bija.*

nuosiẽkalāt v. **Padarīt mitru, slapju, arī notraipīt ar siekalām.** *kâ tu tuõ pĩpu jem̂!* [Saka bērnam.] *vęcaîstęs tuõ nuôsiẽkalâjis.*

nuosiẽkaluoties v. **Nosiekalot sevi.** *bęrns nuôsiẽkaluôjiês.*

nuosiêt v. **1. Cieši aptīt un sasiet.** [kastrējot] *zirgu gâza gaî zemi, nuôsêja ciêti. / nuô zirgu ašķiêm, nuô astes izgriêza tâdu gabalu, nuôsêja ciêti uñ ta pẽrvêja a tuõ. taĩsij paši, tag jaû pęrk. / piñdzele i nuô cũku sariẽm, vidû kâc nuô kuôka. ciêti nuôsiên. /* [autus] *nuõsêja aî aûklâm, bikses piẽtina klât. / guôvĩm bi isaûgušas tęsmęnâ liẽlas puñpas. tãs a zirga ašķi nuôsêja, ta viņas nuõkrita. / kad* [sivēniem] *paûtiņus nuôsiên, izaûg labâk kâ rũnîti. /* [desas] *a dzivêm nuôsiên. / piĺlu maĩsu a graûdiẽm piêbẽris, saîmniẽks sâka galu saraût aî šnuõru, ciêti nuôsiêdam̂s cęgunu, laî druôši vaî cęĺt ratuôs.*

2. **Sienot nostiprināt (?).** [koka mājai] *jãliêk pudrameñte. pirmâk viņu nuõsiên. /* [ceļot māju] *izgruõpê steñderus. uñ ta nuõsiên pakus.*

3. **Piesiet (kur, pie kā).** *mũsu zirģelis tâc apstipis. vajaga nuôsiêt cituî. / jaûnaîs zirks isrâva aî zuôbiêm miêtinu nuô zemes. nu vaĩs nevaî nuõsiêt – raû laũkâ! nu i amac ruôkâ. / citu* [āboliņa lauku] *nuôsêja a zirgiêm.*

4. Veidojot noteiktu mezglu, cilpu sistēmu, pagatavot (ko). *viš* [tas ir, *ķīpis*] *i nuômękšc, tâ nuôsiêc.*

nuosijāt v. **Sijājot atdalīt nost.** *bĩdelê smalĩki, tuŕ pa divêjâm klijâm nuôsijâ. ka nuôspicê, ta tik nuôsijâ rupjuô kliju. / skruõtê, ka sẹ̃nalu nuôsijâ nuõst. / piŕmâk rupjâs pẹlus nuôsijâja.*

nuosîkstējis, ***-use***, arī ***-usi*** **1. Divd. → *n u o s î k s t ē t*.**

2. adj. noz. **Tāds, ko (piemēram, tā elastības, cietības dēļ) ir grūti saraut, salauzt, sagriezt u. tml.** *lemesnica i nuô bẹ̃rza va uôzuôla kuôka, nuôsîkstêjuša kuôka.*

nuosĩldīt v. **Sasildīt.** *ka sarûdzis piẽns, ta tâ nuôsĩlda. saûc pa kupinâtu piẽnu.* / [cietajam sieram] *jãnuôsĩlda pusi us pusi – pusi rûgušuô piẽnu uñ pusi salĩda piẽna. nuõsĩlda grãpê, ka piẽns sanãk uz aûkšu – uz viŕsu.* ☐ ***nuosĩldīt(ai)s piẽns*** – biezpiens, ko iegūst, sildot rūgušpienu. [pienu] *sĩlda priêkš siẽra tik.* [sauc] *nuõsĩldîc piẽns* [jeb] *biêspiẽns.* / *siẽru sêja nuô sĩldîtâ piẽna. iêlêja grãpî ûdeni uñ piêlêja svaîgu piẽnu, uñ iêbẽra sadrupinâtu nuôsĩldîtuô piẽnu.*

[I]***nuosĩlt*** v. **Sasilt.** *nuô piŕtes pârnãca nuôsiluši, nuôtvĩkuši mãjâs.* / [rūgušpienu] *iẽliêk sĩltâ ûdenî, ta viš nuôsĩlst, atlaîž visu tuõ sûkalu. tag saûc pa biêspiẽnu.*

[II]***nuosĩlt*** v. **Beržot notīrīt, arī nospodrināt (priekšmeta) virsmu, ārpusi.** *nuôsila gaŕ sãnis âbuôlu uñ apêda.* / *a uôžamuô špĩrktu taga tĩra taûres – nuôbrucina, nuôsiļ̂.* / *maň vajag sakti nuôsĩlt.* / *sudrabines vaîdzêja nuôsĩlt. tas tâ nuôbrucinât, nuôspuôdrinât. tâ nuôsila.* / *nuôsiĺ tãs saktas labi spuôžas!* / *eî pajeḿ nuôsiĺ tuõ kaṛuôti!* / *katru reĩzi tã ķẽde jânuôsiļ̂. saktas jaû aŕ jânuôsiļ̂ – a viĩlas lupatu, krĩtu. šĩs jaû a naû siĩtas iĩgi.* / *ka kaû ku gãja, ta* [saktas] *nuôsila bišķi.* / *ziŕgiêm visus riņ̃ķus nuôsila, ka braûca guôduôs.*

nuosîrgt v. **Noslimot.** *vẹcaîstẹ̃s visu ziêmu nuôsîrga. paûsari saũlîtê acsaģẽvelêjâs.*

nuosîrmēt, arī ***nuosĩrmuot*** v. **Kļūt sirmam.** *tas vẹcaîs Pẽterîtis jaû vẹc uñ nuõsĩrmuôjis pa·visaḿ baĩc.* / *galĩva baĩta kâ âbele nuôsîrmeîse taḿ vĩraḿ.* / *nuosirmuojis tẹ̃va dẹ̃ls gaida mani paaugam.* (LFK 1961, 10539)

nuosist v. **1. Sitot nonāvēt (cilvēku vai dzīvnieku).** *sẹsku* [cepurēm] *nuôsita paši. viš iêkrît maĩšelî tas sẹsks. uñ ta jẹḿ uñ nuôsit viņu.* / *tuõs* [vecos zirgus] *jaû nuôšãve, nuõsita. pa aûšu stârpu viênu sitiênu* [sit], *uñ ziŕks pa·galaḿ.* / *divi tẹkuļi badijâs, lidz viênu nuôsita. es tuõ pate redzẽju.* / *zalĩkši jaû nekuôž. ka dabuja nuôsist piŕmuô – tuõ islũku – priêkš Jãņu, ta viņi nenãca.* / *ka viñš* [tas ir, dundurs] *uzmẹtâs, ta viņu vaŕ nuõsist. tâlab viņu saûc pa stulĩbuô, ka viņu vaŕ nuõsist. viš nemûk, ka i piẽkuôdiês.* / *pikta mana vĩra māte, tikkuo mani nenuosita.* (LFK 1961, 10998) / *tiẽ saûcâs plânumi, ku smadzenes i, ku ãtri vaŕ nuõsist.* ✧ ***gulĩ (ta) kâ nuosists*** – saka, ja kāds ir cieši aizmidzis un grūti pamodināms. *puĩšis tâ gulêja kâ nuõsisc. ciêc miêks.* / *kaḿ ciêc miêks, tas gulĩ kâ nuõsisc.* ✧ ***nuosist krupi*** – izraisīt nepatikšanas. *tẹ̃s nuôsitis krupi – nu nepatikšanas istaĩsîjs mãjâ. taî meîtaî tas kaûns.* // **Sasist, parasti stipri (kādu ķermeņa daļu).** *vaî neredzẽji tuõ akmeni priêkšā! nu nuõsita kãju!* / *guôve nagu nuõsituse – klibâ.* / *puĩšelis skrêja uñ apkrita. visas ruôkas nuôsistas uñ aseņaînas.*

2. Sitot, ar sitienu atdalīt nost. *ātrāk mājās es neiešu, kamẹ̃r skādi padarĩšu, – gailim kaklu nuocirtĩšu, galdam stūri nuositĩšu.* (LFK 1961, 10675) / *rudaî mãla krũzaî nuôsista pĩpa.* / *taî krũzeî nuõsisc šnĩpis. nuô tãs nevaŕ iẽliêt vaĩs tẽju.* / *linus lika žâvệt. ta nuõsita galĩvĩnas.* / *tikaî linus nê* [tas ir, nekūla ar dampu]. *tiẽ vaîdzêj nuõsist a ruôkâm, tãs galĩviņas.* / *gaŕ rijas malâm sita gaŕ tâdiêm kuôkiêm* [linu] *galĩvĩnas nuõst. nuôsistuôs sviêda pa duŕvêm ârâ.* / *ka tâs* [kaņepju] *sẹ̃klas nuôsita, tad isklãja uz druvu tâ plâni, laî viņi izbalinas baĩti.* / [govs] *ragus nuõsita uñ istaĩsija dẽdekļus – priêkš dẹsu dẽšanas.*

3. Notriecot zemē, sabojāt, iznīcināt augus (visā platībā vai tās lielākajā daļā) – parasti par krusu. *pa Krusta diênu uznãca liẽla krusa, ka nuôsita, nuõsita visus âbeļu ziêdus.* / *kâ tâda suôdĩba uznãkuse tã krusa – nuõsituse labĩbu.*

4. Sitot panākt, ka veidojas ritms. [ar spriguli] *rakstâ vaîdzêj nuôsist. taḿ rakstaḿ vaîdzêj iẽt tâ – klika klaka, klika klaka, klika klaka.* / [velējot veļu] *vaîdzêj taḿ rakstaḿ iẽt tâ – klipa klapa, klipa klapa, klipa klapa. uñ beĩgâs tâ – klakc, klakc, klakc – vaîdzêj nuôsist.*

5. Ar atsevišķu zvana skaņu pavēstīt (laiku) – par pulksteni. *pulĩkstiẽnis nuõsita četri – jãceļâs aûkšâ luõpus kuôpt, bruõkasti vãrît.* / *biju piêsnaũduse, ka pulĩkstiẽns jaû nuôsita piêcus.* / *pulĩkstiẽns nuõsita duĩpacmit. jãsaûc ļaûdis puzdiênâ.* / *nuõsita pulĩkstiẽns desmit, viênpacmit, ne·viêna nebija* [tas ir, neatnāca].

6. Ievērojami pazeminināt (piemēram, temperatūru). *ka tâda liēla tem̃pretũra, savãra viņs* [tas ir, vīgriezes]. *uñ tâ jaû, cik grib dzę̂rt, vaŕ iêduõt padzę̂rt. uñ ãtri viēn nuôsit tem̃pretũru. / pêc dažâm stuñdâm tem̃prtũru nuôsit uz nul̃li aŕ, ta kâ vaîg ak·rãt, jâ. tuõ es tâ tik daũdz zinu nuô rudzupuķes.*

7. Sitot (piemēram, naglas) panākt, ka veidojas rinda. *kuŕpniêks tâ nuõsitis riñdiņâ kuôka nagliņâm puzzuõles, ka varês il̃gi nęsât.* ✧ ***ar suņu naglām nuosists*** – saka par cilvēku, kura ķermenis, tā daļas pārklātas ar izsitumiem. *ka vis·caũr* [ir izsitumi], *ta teîc – tas i tâ a suņu naglâm nuôsisc.*

8. Ar īpašu ierīci savīt (piemēram, pakulu) pavedienus, veidojot virves, grožus. *streņģis nuôsita jaûnas gruôžas. viņam̂ bi tâc riteńs, ku varêja sagriēst gruôžas, striķus.*

nuosisties v. **1. Atsitoties pret ko, zaudēt dzīvību.** *jãkavâ bi aka, laî dikti* [vezumu] *nesavęĺk, ka netrũkst tas striķis. vil̂ka* [vezumu], *uñ trũka striķis, uñ nuõsitâs puĩšis.*

2. Tikt nosistam (parasti neviļus, negribēti). *spicglãzîte – es viņs pa labâm neturu. tã pêdiņa ãtri nuõsitas.*

3. Esot dzimumuzbudinājuma stāvoklī, uzturēties aitu tuvumā (par teķi) (?). *tękulim̂ jaû nebi vaļas – viš nuôsitâs gaŕ avĩm.*

nuositināt v. **1. Tinot noņemt nost (ko aptītu).** *nuôsitini nuô diêga kamuôla kâdu cęlu, laî i kuô lãpît!*

2. Tinot (ko) apkārt, pārklāt (ar to). *tuõ iēlaûstuô zaru vaîg nuõsitinât aŕ lûku, tad viņš piēaûks klât.* // **Tinot (ko kam apkārt), nostiprināt.** *tuõ gûrksti vaîdzêj nuôgriēst tik ciêti uñ pašâ galâ nuôsitinât ciêti, laî viņa ne-īrst vaļâ, a tuõ pašu linu. siêt viņu nesêja.*

nuositināties v. **1. Tinoties atdalīties.** *mętuõt aûdęklu, dzives bi nuôsitinaîšâs uñ isnãcis pãršķiêbinis. tas diêks i nuôkritis zemê.*

2. Aptīt sevi, savu ķermeņa daļu. *zirĝi gruôžâ bi tâ nuôsitinaîšiês, ka nevaŕ paiēt.*

nuoskaîdāt v. **Pārklāt ar skaidām.** *tastuôt ķešķim̂ kuôku, nuôskaîdaîši skaîdiênu. / nuôskaîdaîši visu sę̂tu.*

nuoskaĩdruot v. **Pētot, vācot informāciju izzināt, izprast.** *viņi* [tas ir, jaunieši] *teîce saviêm vęcâkiêm pa tuô precêšanuôs. nu uñ tad vęcâki sûtija preciniêci aŕ – nuôskaĩdruôt. / sûtija preciniēci* [uz iespējamā līgavaiņa māju] *nuôskaĩdruôt, kas skatijâs, kâdas mãjas, kâda zeme. staĩgâja pa laũkiêm, rudzus skatija. / va tas tuŕ tâ bija? vaîg tuõ nuôskaĩdruôt. / es tâ nę̂su nuôskaĩdruôjse, kâpêc viņa palika mãjã.*

nuoskaĩdruoties v. **Kļūt skaidram (par debesīm).** *visu laĩku bijis samâciês uñ nu sâk nuôskaĩdruôtiês, mâkuôņi isklîst. / vis·vęcuôs laĩkuôs teîca – laĩks klãrêjas, tag – nuôskaĩdruôjas.*

nuoskaîtīt v. **1. Skaitot atdalīt (no kopuma noteiktu daudzumu); skaitot iedalīt.** *es neduõšu mãsas pũru ne nuô viêtas kustinât, laî taûtiêtis nuôskaîtija pil̃lu tiêsu dãlderîšu.*

2. Norunāt (tekstu), parasti no galvas. *svę̂diêns rîts tâ ziņģâja, nuôskaîtija pãtarus uñ gãja baznîcâ. / skuõlâ jaû bi pãtari nuôskaîtîti, kad Añdris iênãce. / kad* [kristībās] *nuoskaitija pãtarus, iešnabuoja, paēda, tad dīdīja pãdīti.* (LFK 1961, 10841) */ ka bi bêres, ta sanesa visus sešus lukterus. stãvêja, lidz pat pãtarus nuôskaîtît. / bija jaûna meîtene mirusi* [..]. *ka bî nuôskaîtîta aîzlûkšana, ta bija tâda padañcâšana, ruõtaļas. / es aŕ tañti gulêju viênã kam̃barĩ. mẽs* [pirms gulētiešanas] *nuôskaîtîjâm tę̂vreĩzi. / tâ kâ es biju tã mazâkâ, ta maň vaîdzêja* [pie eglītes] *nuôskaîtît kâdu pañtiņu, kuô jaû iêmâcijâs nuô grãmatas.* / [rotaļājoties] *viêns nuôskaîta – viêns, divi, trîs, uñ visi sâk skriêt.*

nuoskal̂dīt v. **Skaldot atdalīt nost.** *piŕmâk nuôskal̂da tãs nuõmales, ta tig sâk ę̂vęlę̂t tuô dẽli. / tam̂ akmenim̂ nuôskal̂dîs tuõs asumus. ta nebûs tik stûraĩns.* ✧ ***kâ skal̂dīt nuoskal̂da*** – ļoti asi, strupi, arī kategoriski pasaka, atbild. *tuŕ tâdas nesaprašanas bija. tã kaĩmiņiêne kâ skal̂dît nuôskal̂dîja, laî nelaîž luõpus viņu druvã.*

nuoskaluot v. **Skalojot atdalīt nost, notīrīt; skalojot novirzīt nost.** [mencas] *drusciņ abbẽra a sâlîti, uñ tad nuô rîta nuôskaluôja tuõ sâlîti.* / [gaļu] *nuõskaluô, ja i kâdi mę̂l̃lumiņi, vañnâ iēliêk, nuõskaluô.* / [sālījumu] *leî aŕ stuõpiņu gaŕ tuõ* [gaļas] *baļ́las maliņu, laî nenuôskaluô tuõ sâli nuõst.* // **Uzdzerot, uzēdot (ko), panākt, ka (mutē) izzūd nepatīkama garša.** *kad ę̂d kuô sâliju, vaîg ûzdzę̂rt, nuôskaluôt aŕ kuô sal̂du.* // **Tikt noskalotam.** *rẽliñč i laĩvas aûkšę̂jâ daļa, nuô koŕpusa pêdę̂jaîs stâviņš uz aûkšu. tas i duõmâc, laî nenuôskaluôtu nuô klaja kuô. / tuôgad plûdi bi izdarîši liēlu skãdi – bi sagraûti divi til̃ti uñ nuôskaluôta zeme.* // **Par straumi, lietu**

u. tml. *vakariẽm* [bērni] *uz bruģĩti čurâja. nuô pažuõbeles tecêja liêtus – nuõskaluôja.* // **Skalojot padarīt tīru (kā) virsmu, ārpusi.** *ismazgâ tãs aûses! nevĩžâ nuômazgât, tik tuõs vaîgus nuôskaluô.* / [cūkas] *sĩrdi, plaûšas uñ aknas nuõskaluôja uñ sadalija.* / [sieru] *nuõskaluôja uñ lika saũlîtê nuôžâvệt.*

nuoskaluoties v. **Tikt noskalotam (nost).** *pudelê, kañnelê apšļañkâ piẽnu, laî kreîms nuôskaluõjâs nuô malâm.*

nuoskanēt v. **Skanot izplatīties pār (ko), pāri (kam).** [meitas] *dziêdâdamas tâ nuôkliêdza, ka viss ciêms nuôskanêja.* / *tas tas garaîs saûciêns. tuõ pastãvîgi* [dziedāja] *– ka nuôraka kafĩtupeļus vaî rudzus nuôjẽma.* [dziedāja,] *ka viss meš nuõskañ.* / *tâc bļaũrs saûciêns – visa istuba nuôskanêja.*

nuoskaņuoties v. **Kļūt tādam, kam rodas noteikta (domu, jūtu, gribas) virzība.** *es biju nuôskaņuôjiês neiẽt us soũhõzu. bet us piĺsệtu tu taî laĩkã ne·kuŕ nevarêji tikt.*

nuoskapēt v. **Atdot; nogādāt.** *nuôskapê tuõs paję̃ntuôs traũkus ciêmĩniêm apakaļ!* / *tuŕ jaû vaîdzêj laĩkâ nuõskapệt* [plostus] *Liẽpâjâ.*

nuoskaŕt v. **1. Kļūt nodriskātam.** *pęlu deķis bi pa·visam̂ nuõskaris, apskaris.* / *tuõ deķi liêc nuõst! tas nuõskaris pêdîgi.*

2. Būt tērptam novalkātā, nodriskātā apģērbā. *tã* [pārdevēja] *bi nuôplîsuse uñ nuôskaruse tâ kâ baîl piê añdeles. vệlâk ta bi balĩtiẽm šiŕciẽm.*

nuoskatīt v. **1. Ar skatienu nopētīt, novērtēt.** *ka labi nuõskatija, ta redzẽja, ka tas tas pac* [zirgs] *a visâm vaĩnâm.* / *tâ jaû nuõskata, kuô vaŕ, kuô nê. ja nesîs tas lędus, ta iẽsim̂* [pāri]. *ja lûzîs, ta neiẽsim̂.* / *Biẽrañc nuõskatija, ka glãzâ vêl atlikuse kâda šļuka brañdava, uñ tuõ izdzêra.* / *pęlệkaî aîti iêlệkuši mazi bucĩni –* [tā saka,] *ka vêl nav nuôskatîc, kas i – aîtĩna va tękulîc.* / *tuõ ne·kad nenuôskatija, va viš* [tas ir, suns] *viņu* [tas ir, iekasto maizi] *isjẽme va aîzmiŕsa.* / *Ziêmassvệtku vakarâ salipija eglĩtê visas svecĩtes. viêna vaîg nuôskatît, cik ilĩgi tã deks. ta zinâs, cik gadus vêl dzîvuôs.* // **Saskatīt.** *braûcuôt naktî pãri upi, labi nevaŕ nuôskatît sękluô viêtu.*

2. Izraudzīt, izvēlēties (piemērotu, atbilstošu cilvēku, piemēram, līgavu). *kâdreĩz atkaĺ puĩsis nuõskatijis uñ grib jęm̃t kâdu meîtu, bet kâc samãnê. uñ caũri iŕ.* / *tâ iznãca, ka tãs muĩžas te dalija, jâ. uñ isnãca, ka tas kavaliẽrs jaû mani señ bi nuôskatijis.* // **Izraudzīt (ko piemērotu, atbilstošu, piemēram, priekšmetu).** *tãs* [kreklu] *siksnas neaûda stelĩês. ta tuõ rakstu tâ vaîdzêja izdũrt a tuõ saîvu. tas raksc jaû bî nuôskatîc.* / *rakstîklis i kâc paraũks, nuô kura nuõskata rakstu uñ isada va izaûž.* / *pavasari, kad kuôkiêm lęc miza, nuõskata lĩdzęnu gabaliņu zarâ.*

3. Māņticīgo uztverē – ar skatienu panākt, ka (kādam) notiek kas nevēlams. [kāda] *cũka plêsa, êda nuõst – kuŕš* [sivēns] *radâs, tuõ apêda. tuõ teîca, ka tiẽ irâd nuõskatîti. ļaũnas aces irâd nuõskatijšas tuô cũku.*

4. Aprēķināt. *ta jaû nuõskata, kâ* [govs] *isnãks slaûcama. labâk grib, laî us paûsari i piẽna.*

nuoskatīties v. **1. Skatīties un pabeigt skatīties.** *viņu reĩzu es nuõskatijuôs –* [autobuss] *ta brañgi uzjêma* [braucējus] *te·pat.* / *nu es nuôskatuôs – nãk! skatuôs – nãk viêna!* / *sasêdêm blakũm visi* [bērni] *nuõskatîtiês.* / *vistas sâkušas dệt siênaûkšâ. tã kuce nuôskatîsiês uñ gaîse isệst paûtus nuô lizda.*

2. Rūpīgi skatoties, vērojot uzzināt. *vis·piŕms nuõskatâs, us kuru pusi varês kuôku laîst, laî neiêkrît cituôs kuôkuôs.* / *nuôskatijâs, kâc vẽš. a vẽju jâsẽ, kâ vẽš pûš.* / *ka tâ nuôskatâs taga, ta jâparaûsta brîžiêm plęci – ka taga netîk paję̃nt ziŕks rãceņus isvagât.* // **Slepus skatoties, vērojot uzzināt.** *puĩši nuõskatijâs, kuŕ cęp, piẽlika piê jum̂ta trepes uñ uskâpa piê skuŕstĩna. pa skuŕstĩnu iêlêja ûdeni.* / *kriêvi redzẽši* [vāciešus], *nuôskatîšiês nuô ceñtra.* / *ja nuõskatâs slępęni, kuô uõtrs dara, ta tã iŕ lũrêšana, nuôlũrêšana.* / *ej, taûtiêti, tu pa priêkšu, laî es tevĩ nuôskatuôsi.*

nuoskaûnēties. Sk. *n u o k a û n ē t i e s .*

nuoskaûst v. **Skaužot izraisīt (kādam) ko nevēlamu, ļaunu (parasti pēc tautas ticējumiem).** *Jãņu vakarã sę̃rmuôkšļa zarus saspraûdija, laî raganas nenuôskaûstu.* / *kad zinâtu, kuru diênu nevaŕ nuôskaûst, piŕktu teļu.* / *kuô ta nu nuôskaûdîs skaûģis, kuô nenuôvẽlês nelabvẽlis! cik jaû bûs, tik piẽtiks.*

nuosklañdāt v. **Norobežot ar žogu.** *nuôsklañdâja tuõ gatuvi, laî vaŕ luõpus izdzît ganîklê.*

nuosklidēt v. **Slīdot virzīties un pabeigt virzīties lejā, zemē (no kurienes, kur, uz kā u. tml.); noslīdēt.** *es aŕ viênreĩz nuôkritu nuô tâdâm trepelêm, nuôsklidêja kãja.* / *puĩšelis*

nuôsklidêja šļûceniski pa ļedu liẽlu gabalu. / tiẽ grâbekļi bi nuô tã vẹzuma braûcuôt nuôsklideîši zemê.

nuosklidināt v. **Ilgāku laiku, daudz slīdot, slidinoties, arī ejot (pa ko, pāri kam) padarīt (to) slidenu; noslidināt.** *nẹsuõt tuõ ûdeni nuô akas, taku nuôsklidinaîši sklidẹnu.*

nuosklidināties v. **Slidināties un pabeigt slidināties.** *iẽsim̃ nuôsklidinâtiês dum̃bẽrî pa ļedu!* // **Noslidināties.** *es arî tâ mâcêju sklidinâtiês – saskrej uñ pasalaîžas, uñ nuõsklidinas liẽlu gabalu.*

nuoskrabēt v. **Īsu brīdi skrabēt un pabeigt skrabēt.** *nuôsviêda tuõ akas kâsi, ka nuôskrabêja viẽn.*

nuoskram̃bāt v. **Skrambājot ievainot; būt par cēloni tam, ka (kam, kur) rodas skrambas.** *akmeņus kraũjuôt, tâ nuôskram̃bâju ruôkas, ka aseņi nãk.*

nuoskram̃bāties v. **Tikt noskrambātam.** *cệrtuôt tuõs kadeģus, nuôskram̃bâjas ruôkas.*

nuoskrañdāties v. **Kļūt noskrandušam.** *šinelis, mežâ braûcuôt, nuôskrañdâjiês pa·visam̃, vaîdzês lãpît.*

nuoskrañdis, ***-use***, arī ***-usi***, arī ***nuoskreñdis***, ***-use***, arī ***-usi*** divd.; adj. noz. **Skrandains, novalkāts (par apģērbu, apaviem).** *pluskas i nuôskreņdušas drẽbes. / vẹcajam̃ Jãnim̃ mugurã bija nuôskrañdušas bikses. / rudeni, rãceņus raûjuôt, laps ka tik kâc nuôskreñdis liñdruks.* // **Tāds, kas ir tērpies skrandainā, novalkātā apģērbā.** *tas puĩsis i tâc nuôskrañdis, tãs drẽbes nuôplîsušas.*

nuoskrãpēt v. **1. Skrāpējot atdalīt nost, notīrīt.** *nuô bleķa i skrãpis. a tuõ dižumu nuôskrãpê* [zirgam].

2. Skrāpējot ievainot. *kaķe nuôskrãpeîse sunim̃ dẹgunu. tas nu smiĩkst.*

3. Skarot (ko) ar ko asu, radīt rievas, līnijas (visā tā virsmā vai tās lielākajā daļā). *pim̃rms sẽšanas arî* [zemi] *nuôpederê, nuôskrãpê.*

nuoskreñdis. Sk. *n u o s k r a ñ d i s .*

nuoskribelēt v. **Pārklāt (piemēram, ar švīkām, nenoteiktām zīmēm) visu kā virsmu vai tās lielāko daļu.** *nuõskribeleîši mũrîti a krĩti tiẽ bệrni.*

nuoskridināt v. **Nostrādināt.** *mũs tâ nuôskridinâj, ka nedabujâm ne ẹĩpu atviĩkt. / saîmniêks, nepabeîdzis viênu dârbu, liêk uõtru. meîtas sũkstâs – nepadara ne viênu, ne uõtru, tik nuõskridina.*

nuoskriêt v. **1. Aizskriet (uz kurieni, kur u. tml.).** *tas bi mũs suñs, kas tuî nuôskrêja. / meîta nuôskrêja patapinât sâli. / aši nuõskrej us ciêmĩniêm! / es arî nuôskrêju piê mâcîtâja ciêmãtes. / tu nuõskrej uz buõti uñ pãrnes visu, kuô teîkšu! / vaîg nuôskriêt lîdz aki piê ûdeņa. / ku ta mazaîs bệrns nuôskrêja? / puĩšelis nuôskrêja kâ vẽja nẹsc. / ka viņa* [tas ir, kuce] *dzirdêja, ka vistas klẹdzina, ta viņa arî tuî nuõskrêja. / kâ laîde vaļâ tuõ jaûnuô zirgu, tâ nuôskrêja, ka kãjas zemi neguva.* ✧ ***nuoskriên, astē spệrdams*** – saka, ja dzīvnieks, arī cilvēks ir enerģisks, kustīgs, ātri, žigli kustas, pārvietojas. *guôve nuôskrêja, kuô tik vaî, astê spệrdama.*

2. Skrienot virzīties un pabeigt virzīties gar (ko), garām (kam). *nuôskrêja tiẽ bệrni gaî stûri, ka papêži viẽn nuôbaĩtuôja.* // **Aizlidot (par putniem, kukaiņiem).** *tã* [zīlīte] *nuôskrêja pruôjâ tũ·lĩt, ka iêraũga kaķa aci. / ka gãja citi* [stārķi] *pruôjâ, viñš* [tas ir, savainotais stārķis] *ari bi nuôskrêjis. / riẽkstu ģệda nuôskrêja brệgdama pruôjâ. / strazdi nuôskrêja liẽls bũris. / nu taga·dĩ tas svêtẽlis nuôskrêja nuô lizdas. / meîtas teîc – biz, biz, diêvguôsniņa, parãdi, nuô kuras puses mañ brũdgâns nãks! us kuru pusi viņa nuõskriên, nuô tãs puses gaîda.* // **Strauji virzīties un pabeigt virzīties gaisā (par priekšmetiem).** *paņẽme us šķupeli* [zirņus] *uñ sviêda. tiẽ vẹsẹliê graûdi nuôskrêja lidz taî siênaî. tiẽ liẽliê graûdi nuôskrêja visi pruôjâm. / spridzinuõt akmeņus, kâda šķẹm̃ba nuõskrêja tâlu. / puĩkas skrêja skatîtiês, ciktâļ ripa nuôskrêja.*

3. Ātri nobraukt. *es ussêdu uz riteni, nuôskreju. / ku ta mũsaîs* [puika] *aka nuôskrêja* [ar mopēdu]? / *puĩši gãja braûktiês, nuõskrêja, kâ smiĩtis viẽn kûpêja.* // **Aizvirzīties ar straumi.** *jãtaĩsa, ka vaî dabũt* [ar plostu] *nuôskriêt piẽsiêtiês piê tâs luñkas pâļiêm, kad tu esi druôš, ka naûda bûs.* // **Skriet un pabeigt skriet.** *citi bệrni nuôgãja uz ẹzẹru pẹĩdệt. Jãnîtim̃ sâp kãja, nevaî iẽt lĩdz. sêd uñ skatâs, ka tiẽ citi nuõskrej. / peles nuôskrêja paklẽtê, ka astĩtes viẽ nuôkustêja. / pàệduse ķẽve nuôskrêja, asti svaîdîdama.*

4. Pārspēt skriešanā. *ja tas uõtraîs* [rotaļas dalībnieks] *nuõskreî tuõ pim̃muô, ta tam̃ pim̃maĩm jâkliņķê vêl.*

5. Notecēt; aizplūst. *aûstini uzlika liêtus laĩkâ. gañ jaû* [ūdens] *nuôskriês! / ka palu ûdeņi nuôskrej, ta vaĩrâk upîtê ûdeņa nav. / ûdeñs plûdi nuôskreîši. nu skatiês, cik ceļu sapuõstîti.* // **Strauji**

aizvirzīties, aizplūst (par putekļiem, gāzēm u. tml.). *tik baŕks laĩks uznãca, ka uguńs viẽ nuõskrêja – gaŕ acĩm ziĺs uń zaļš. / ku tãs* [pieneņu] *pũkas nuôskrej, nãkaḿgad nevaŕ glâptiês. iŕ akaĺ tig daũdz, ka baĩl.*

6. Ilgāku laiku, daudz liekot (piemēram, zirgam) skriet, ļoti nogurdināt, arī novājināt (to). *teic man lielu dzẹrājīnu, kumelīna skrẹjẹjīnu. kuru kruogu es izdzẽru, kam nuoskrẹju kumelīnu.* (LFK 1961, 11126) */ liẽliê puĩkas nuôskreĩši ziŕgu slapju. nu dabuĩs nuô tẹ̃va.*

nuoskriêties v. **Ilgāku laiku daudz skriet, arī ātri iet (parasti līdz nogurumam).** *bệrni vakarã aŕ i nuôguruši. kâ nu nê – visu diênu nuôskrêjušiês! / mãte dabuja nuôskriêtiês – dârps, mãjas, bệrni.* ✧ ***nuoskriêties kâ sunim*** – ļoti daudz strādāt. *nuõskriêtiês kâ suniḿ – teĩc, kad kâc daŕps i iĩgi jâdara. / dabuju nuôskriêtiês kâ suńs, lidz tuõ maĺku savedu mãjâs.*

nuoskrubāt, arī ***nuoskrubēt***, ***nuoskrubīt*** v. **Noēvelēt.** *tuô liẽlumu nuô dẹ̃ļa nuôskrubê a skrubi. ta tik ẽvelê aŕ asu ẽveli, laĩ gluda dẽle. / nuôskrubệt vaĩg tuõ dẽli. / nuôskrubî tuô dẽli! / pajeḿ tuõ skrubi uń nuôskrubâ taĩ dẽli tuõ zãgâtuô pusi!*

nuoskrubināt v. **Skrubinot atdalīt gaļu (no kaula).** *vaĩg labi nuôskrubinât tuõ gaļu nuô tã kaũla.*

nuoskrubīt. Sk. *n u o s k r u b ā t .*

nuoskruõtēt v. **1. Skrotēt un pabeigt skrotēt (graudus).** [graudam] *nuôskruõtê sẹ̃nalu. / ka rudzus bīdelê, ta tuõ sẹ̃nẹlu nuõmaĺ pa·priêkšu, tas i, nuôskruõtê.*

2. hum. **Nopērt.** *tẹ̃s suôlija nuôskruõtệt tuõs puĩšeļus, ka neklaũsa.*

nuoskuĺbināt v. **Nozvanīt.** *kapuôs nuôskuĺbinâja. kâc bûs nuõmiris.*

nuoskuĺties. Sk. *n u o s a k u ĺ t i e s .*

nuoskuḿdināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kāds) kļūst skumjš.** *apsuôlĩši bệrniêm nuõpiŕkt jaûnus zâbakus. uń nu ne·kã! nuõskuḿdinâti staĩgâ.*

nuoskuḿt v. **Kļūt skumjam.** *tẹ̃vs duõmĩks, skuḿš, nuõskumis, izvẽrtê padarîtuô dârbu, aprẽķina. / kuṛi meĩti skaĺš baĺsĩns, tã bûs mana lĩgavĩna.* [..] *kuṛa ne·maz nedziêdâja, tã dârbâ samisuse – tã bûtu nuôskumuse. / es negãju nuõskumuse ne·viênã viêtiņã. / nevaĩg nuôskuḿt – gań jaû viss bûs labi.*

nuoskuôsties. Sk. *n u o k u ô s t i e s .*

nuoskuŕbt v. **Nodriskāties.** *tas tâc nuôplucis, nuôskuŕbis* [lindruks].

nuoskût v. **Skujot atdalīt (apmatojumu, parasti bārdu).** *senâk* [bārdu] *dzina a bârds nazi – nuôskuva bârdu. / sẹzdiênu visi vĩri nuôskuja bârdas. viênu reĩzu pa nedẹ̃ļu tig isnãca* [bārdas dzīšana].

nuoslaḿpāt, arī ***nuoslaḿpāt***, ***nuošļaḿpāt***, ***nuošļaḿpāt***, ***nuoslumpāt*** v. **1. Lēni, smagiem soļiem, arī nevīžīgi aiziet.** *vẹc vĩrs – kuô tas vaĩs strâdâs! knapi vaŕ nuôslaḿpât piŕtî. / nabaks nuõslaḿpâja uz uõtru sẹ̃tu. / nuôslaḿpâ – tas tâ lẹ̃ni, nevĩžĩgi iẽt. / nuô rîtiêm te atslaḿpâja vẹcaĩs Jãnis. vakarâ viņš nuôslaḿpâja pruôm. / nuôsluḿpât – tas tâ lẹ̃ni iẽt. / vẹctẹ̃s tâ sluḿpâ knapi, bet grib nuôsluḿpât us kaĩmiņiêm.*

2. Nobradāt. *nuôšļaḿpaĩši visu ežu, nevaŕ ne cũkâm sapļaũt zâles. / visa grîda nuôšļaḿpâta a netĩrãm kãjãm.*

nuoslâpēt v. **Nosmacēt.** *difterija bi kaklâ. tas nuôslâpêj, nuõžņaûdza* [cilvēku].

nuoslapināt v. **Saslapināt visu kā virsmu vai tās lielāko daļu.** *suńs atnãk laĩzîdamiês, a piẽnu visu dẹgunu nuõslapinâjis. / kukuli tâ nuôslapina piŕms krâsnĩ likšanas, tâ nuôgludina, nuôlĩdzina. pêc izņeḿšanas aŕ nuôslapina, laĩ tã garuôza atmiẽkšķẽ.*

nuoslapt v. **Kļūt (parasti ļoti, viscaur) slapjam; saslapt.** *rasâ nuôslapušas avis nevaŕ ciŕpt. jâgaĩda, kad iżżûs. / nuõlijis kâ ǵêǵis, nuõslapis kâ ǵêǵis. / ǵêǵis i nuõlijis. tâ nuõslapis kâ tâc ǵêǵis! / drẽǵis ari saka us ciĺvệku, kas strâdâ nuõslapušâm drãnâm visus dârbus ciêtsiŕdîgaḿ saĩmniêkaḿ.*

nuoslâpt v. **1. Slāpstot aiziet bojā (par cilvēkiem vai dzīvniekiem); nosmakt.** *dziḿstuôt bệrns dažreĩz piẽdziḿst, a kâdu plêvi pãrviĺkc. ja tuõ nepamana pârgriêst, bệrns nuõslâpst. / aĩtas aĩzrijâs a rãceni, ta viņa kãsêja. va nu viņa iskãsêja* [kartupeli], *va ari nuõslâpa. / kad siĺda – liêk siĺtas koḿpreses, ta dažu reĩzu* [cūka] *isveseļuôjas, dažu reĩzu nuõslâpst. / vaĩg iẽt uzdaũzît dĩķî tuõ lẹ̃du, laĩ nenuôslâpst zuves. / piŕtî tik kârstu garu bi samẹtuši, kâ vaŕ nuôslâpt. ta taĩsija šĩberi vaļâ.* // **Gaisa trūkuma dēļ pārstāt degt (piemēram, par uguni, liesmām).** [ar oglēm sildītas] *pletmašĩnas aĩzmugurê bi tâda paceļama ļipiņa, laĩ viĺkme bûtu, laĩ nenuôslâpst.*

2. Sajust ļoti stipras slāpes; izslāpt. *istemˆpu visu dzêriênu nuô krũzas, tâ biju nuõslâpis. / tâ nuôslâpu, ka visu krũzu islaku.*

nuoslaũcīt v. **1. Slaukot nosusināt (piemēram, asaras, sviedrus); slaukot notīrīt nost (no kā).** *nuoslaucīju asarīnas zaļai zīda nẹzdaugā.* (LFK 1961, 10585) */ purˆpulis i lamuvârc, puņķis. dẹguns nuõsalis. nu nuôslaũki tuõ purˆpuli!* // **Slaukot novirzīt (nost no kurienes, kur u. tml.); slaukot novākt (piemēram, netīrumus, gružus).** *bẹrni nu nuôslaũcîši nuô lẹdus sniêgu uˆn nu varˆ sklidinâtiês. / nevarˆ nuôslaũcît tuõs zirˆnãkšļu tîklus!*

2. Slaukot padarīt sausu, arī tīru (kā) virsmu, ārpusi. *us svẹtkiêm sapuôšas – nuôslaũka sẹtu, iskurina pirˆti. / kad liẽlâkaîs grũtumˆs padarîc, tad nuõslaũcît duru priêkšu viêgli. / kãjdeķîc i piê durˆvĩm, laî varˆ nuôslaũcît kãjas. / tañte tâ teîca – iêbâz kabatã tuõ nẹzduõdzĩnu! turˆ dẹgunu nuôslaũcija. / kâ tu savu dẹgunu nevari nuôslaũcît! / kurˆ tad labâk nuõslaũcît* [rokas], *ja ne krẹkla priêkšâ? / pajemˆ lupatu uˆn kârtîgi nuôslaũki galˆdu!*

3. Ilgāku laiku, daudz slaukot (ar ko) padarīt (to) nederīgu, nelietojamu. *stupurˆs irˆ nuõslaũcîta sluôta. / a stupuru bêrza tuõ grîdu. tã i tâda vẹca, nuôslaũcîta sluôta.*

nuoslaũcīties v. **Noslaucīt sevi, sava ķermeņa daļas.** *nîceniêki* [pirtī] *slaũcijâs katrs savâ krẹklâ netĩrâ. vẹlâk jaû gaˆn deva, ku nuôslaũcîtiês. / kurˆš nuômazgâjâs ķêķî, nãca istubâ nuôslaũcîtiês. / mazgâtiês mazgâjâs ķêķî ķipîtî visi. iêkšâ nãca nuôslaũcîtiês.*

nuoslaûkt v. **1. Izslaukt (parasti daļu piena).** *ja sapumˆpst liẽls tẹsmẹns* [govij], *ta jãnuôslaûc. / ka ruôdâs tas teļˆš, ta viņu laîž zîst tũ·lĩt unˆ arˆ nuõslaûc jaûnupiẽnu. kâdreĩz nuõslaûc* [jaunpienu] *kâdi pãri litri. unˆ ta velˆ teļamˆ piẽtiêk. / tas* [jaunpiens] *viẽ pa biês, viņamˆ jãliêk klât nuõslaûkc guôs piẽns – salˆc piẽns. / ka nuõbraûca Liẽpâjâ unˆ nejẽma kumeļu lĩdz, ta bi* [ķēve] *jãnuôslaûc.*

2. Ilgāku laiku, pārlieku slaucot (piemēram, ālavu govi) novājināt, padarīt (to) mazproduktīvu. [govīm,] *kas bi nuô rudeņa nuôslaûktas,* [ziemā] *nebi daũdz piẽna. / guôvi nelaîda piê buļļa, nuôslaûca unˆ aîzlaîda ciêt. / tuõ guôvi pãrduõsimˆ. varˆ vêl nuõslaûkt. / nuôslaûks unˆ pãrduõs rudeni tuõ vẹcuô guôvi.* // pārn. **Ilgāku laiku, pārlieku daudz tērēt (kā līdzekļus); ilgāku laiku pārlieku daudz tērējot (kā) līdzekļus, padarīt (to) nabadzīgu.** *maksâtâjamˆ prasija samaksu. laî tik maksâ, ka kuô grib darît. tâ nuôslaûca.*

nuoslavēt, arī ***nuoslavināt*** v.; savienojumā ar *nevarēt*. **Nebeigt slavēt.** *nevarêja nuôslavẹt viẽn tuõ vĩru, kas atnesa tãs labâs iskaptes. / nu nevarˆ nuôslavinât viẽn, cik gârda tã zupa, ka isvãra gaļu a grupiêm.*

nuoslêgt v. **1. Slēdzot aizdarīt (piemēram, durvis, vārtus); aizslēgt.** *ķẹkatas pavsariêm nãk. mẽs jaû visas tãs dures nuôslẹdzamˆ.* / [namiņa] *duris bi nuõslẹktas, bet parˆ luôdzĩnu varêja rẹdzẹt iêmũrîtuôs zãrkus unˆ ûzrakstus.* // **Aizslēdzot (piemēram, durvis, vārtus) padarīt nepieejamu (telpu).** *ta mẽs nuôslẹdzamˆ visus šķũņus ciêt, laî* [kaķenes] *netiêk iêkšâ.*

2. Cieši aizdarīt; būt tādam, kas atrodas (kā atverei) cieši priekšā, virsū. [krāsns] *šĩberi nuôslẹdz, laî kârstumˆs neiẽt ârâ. / krâsneî arˆ* [šĩberis], *ku aîššaũ– siˆltumu nuôslẹdz. /* [vējlukturim] *galˆs aûkšâ arˆ bi nuôslẹkc.*

3. Izslēgt. *manˆ jaû taga telˆvizõrs iẽt caũru diênu. es tik vakarã nuôslẹdzu telˆvizõru.*

nuoslêgties v. **Tikt noslēgtam.** *tâdi kuôka vâki tuôreĩz bi. tiẽ bi ciêti, tiẽ garaîņus nelaîda caũri. tâ·pat nuôslêdzâs kâ taga tiẽ suta katli.*

nuoslẹgts, ***-a*** **1. Divd. → *n u o s l ê g t*.**

2. adj. noz. **Tāds, kas ir nesabiedrisks, arī mazrunīgs; tāds, kas neatklāj savas domas, pārdzīvojumus.** *viņš tâc nuõslẹkc ciˆlvẹks, nav pļãpîks, nemẹdz uõtramˆ daũdz stâstît parˆ sevi.*

nuoslêpt v. **1. Nolikt, noglabāt tā, lai citi nevar ieraudzīt, atrast.** *nuõslẹpt, paglabât kaũ kuô irˆ kavât. / puĩka gribêja nuõslẹpt tuõ saplẹstuô krũzu. / maziêm bẹrniêm* [Lieldienu rītā] *bi jâiẽt mẹklẹt zaķu uõlas – dârzâ kâdâ kuôkâ bi nuôslẹptas, kâdâ cẹlˆmâ.*

2. Atrodoties vai aizvirzoties (kam) priekšā, atņemt iespēju (ko) redzēt, saskatīt; aizsegt. *ka dures atverˆ, ta tâ nuôslêpta tã leņķe* [tas ir, aizdurves kakts].

3. Ar savu izturēšanos, rīcību, runu panākt, ka neizpaužas. *mẹliêm îsas kãjas, ne·kuô nenuôslêpsi.*

nuoslêpties v. **Nebūt redzamam, būt grūti vai vāji saskatāmam, kam citam atrodoties visapkārt vai priekšā.** *a tâdiêm* [darbarīkiem] *arˆ viņi* [tas ir, zvejnieki] *meklêja, kurˆ tâs ûdas i nuôslẹpušâs.* (Svent. 92)

nuoslệpums subst. **Informācija, ko nedrīkst izpaust.** *ja nuõslệpumi, ta nedrîkst pļãpât. / vaîg bût mệmam̂ – nedrîkst ispļãpât nuôslệpumu.*

nuoslîcināt v. **Slīcinot nonāvēt; panākt, ka (kāds) noslīkst.** *kaķệnus nuônesa nuôslîcinât duñbẽrî. / kuceî bi kucệni kâ atjệñti – nuôslîcinâti. / apriĨlî vẹcaîs saîmniêks nuôslîcinâja Maĩķinês* [tas ir, applūdušās ezera pļavās] *zirgu.* // **Panākt, ka mazinās, zūd (kā, parasti psihiska stāvokļa, atmiņu) ietekme.** *vaŕ glãzê aŕ nuõslîcinât – aŕ mazu sliktumu padarît liẽlu ļaũnumu.*

nuoslîcināties v. **Refl. → *n u o s l î c i n ā t*.** *viêns vãcu karavīrs iêlêca akã, nuôslîcinâjâs, negribêja iẽt uz aŕmiju.*

nuosliêgt v.; novec. **Novēlēt.** *viņas jaû maň nenuôsliêdza tuõ labumu. tâ teîca mana vẹcâmãte. mana vẹcâ saîmniêce aŕ kad·reĩz tâ teîca.*

nuoslîkt v. **1. Slīkstot aiziet bojā (par cilvēkiem vai dzīvniekiem).** *šaî viêtâ ẹzẹŕs dziĻš. vaŕ nuôslîkt, kad iêkrît. / atvarâ viêns nuôslîka. / braûcêm paûsaruôs, ka lẹdus gãja ârâ* [pāri ezeram]. *uň cic jaû nuõslîka a visu zirgu. / abi brãļi viêns pakaĻ uõtraṁ nuôslîka. / kad viêns jũrâ nuôslîkst, vaî tâdẽļ jũrâ nebraûks, – teîc uz daŕbiêm, kas izduôdâs slikti. bet tuômẹr akaĨ dara tâlâk. / dzêriênâ nuôslîcis kâc kukaĩnis – muša va knaũsis. / ta mušâm bi tâdas glãzes uň iêkšâ ûdeňs. uň ta viņas tuŕ iêlîda uň nuôslîka.* ✧ ***glãzē nuoslîkt*** – pārāk bieži un daudz lietojot alkoholiskus dzērienus, demoralizēties. *glãzê nuõslîkst vaĩrâk nekâ jũŗâ.*

2. Nogrimt. *kuŕ tas spañnis i nuôslîcis?*

nuoslīkt v. **Noliekties, arī nosvērties uz leju (par augiem, to daļām).** *ka labība sâka nuôslīkt, ta grũti bi pļaũt, sakrituse ka bi. / sâka pļaũt nuô tã gala, us kuŗu pusi nuôslīkuši saĨmi. / taṁ kuôkaṁ tiẽ zari dikti nuôslīkuši.*

nuosliňkuot v. **Slinkot (visu laikaposmu).** *nuôsliňkuôju vakaŕ uň ne·kuô nepadariju. / tas* [puisis] *labi ne·kuô nepadara, nuôsliňkuô viẽ.*

nuoslīpēt v. **Slīpējot padarīt (ko) gludu, līdzenu; slīpējot izveidot (kam) vēlamo formu.** *lîku dẽli nuôẽvelê taîsnu, nuôslīpê malas. / ka nuôslīpês tuõ dẽli uň nuôpẽrvês, bûs laps luôgu slẽǵiẽm. / ķešķu gali bi nuôslīpệti, ka ruôkas vaŕ apķệŕt apkârt. a ķešķiêm nesa siêna gubĩnas kuõpâ.*

nuoslīpināt v. **Savirpināt pirkstos diega (arī dzijas) galu.** *nuôslîpini tuõ diêgu, laî vaŕ iêvẹŕt adatâ uň sâkt lãpît! / a piŕkstiêm nuôslîpina* [diegu], *sagriẽž tâ.*

nuosludināt v. **Paziņot (kādu ziņu, faktu), parasti daudziem.** *piê baznĩcas pagasta priêkšniêks nuôsludinâja ziņas pagasta ļaûdîm.*

nuoslum̂pāt. Sk. *n u o s l a m̃ p ā t*.

nuosluôdzīt v. **1. Novietot (kam, piemēram, vielai, materiālam) virsū slogu, lai (to) sablīvētu (traukā, tilpnē u. tml.); noslogot.** *ta* [sasālītās mencas] *nuõsluôdzija. / linu pluôstu nuôsluôdzija aŕ akmeņiẽm, laî nenãk uz ûdeņa viŕsu. / linus varêja nuõsluôdzît piê tiĨta apakšas.*

2. hum. **Nopērt.** *tệs nu gaň nuôsluôdzîja liẽlâkuô puĩku. nezinu, kuô viņš bija izdarîjis.*

nuoslũpēt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kas) kļūst līdzens.** *tag visus duñbẽrus nuôslũpê, laũkus nuômelorê. / paûsaruôs arumus nuôslũpê a slũpi.*

nuosmãdējums subst. **Nopēlums.** *iêkuôdiês kâ ẽrce – teîc us kâdu, kas nav apmiêrinâc aŕ daŕbu uň viênmẹr isteîc nuôsmãdêjumu.*

nuosmãdēt v. **Nopelt, noniecināt.** *dệls nuôsmãdê uõtra dârbu, nebeîdz runât tuõs pašus pãrmẹtumus. / žĩc nuôsmãdêja puĩšus. teîca, ka viņi labi nemĩsta. / kuô viêns nuôsmãdê, tas uõtraṁ isrãdâs laps.*

nuosmakt v. **Smokot aiziet bojā (par cilvēkiem vai dzīvniekiem).** *tâdâ smiŕduôņâ vaŕ nuôsmakt dziêvâjuôt. jâtaĩsa vaļâ luôgi. / šĩberi nevaŕ pa ãtru aîššaũt. tvanâ vaŕ nuôsmakt.*

nuosmalīt. Sk. *n u o š m a l ī t*.

nuosmaĨstīt v. **Smalstot atdalīt nost (parasti virsējo kārtu).** *taûkus kaûsêjuôt, visas putas vaîg smaĨki nuôsmaĨstît. / vaîg nuõsmaĨstît putas nuô zupas, ku vãra gaļu. / nuôsmaĨsti krejumu nuô piẽna!*

nuosmeķāt, arī ***nuosmeķēt*** v. **Nogaršot.** *ka* [maize] *bi adzisuse, ta iẽgriêza skatîtiês, kâda i, nuõsmeķâja. / gaļu isjẽma. zupu nuõsmeķâja, kâ a sâli. / nuôsmeķâ êdiênu – va viš sâlîc va saĨc, va kas tuŕ. / nãc nuôsmeķâ, vaî vaŕ dzệŕt. / jâiẽt nuôsmẹķệt êdiêns, kâc viš i. neteîca jaû ne·viêns nuôgâršuôt, bet nuôsmẹķệt.*

nuosmelît, arī ***nuošmelît*** v. **1. Smeļot atdalīt no virsas (daļu).** *ka tiẽ gradži, kas tuŕ atliêk nuô tiẽm taûkiêm, i brũni, ta nuôsmeļ̂ tuõs taûkus. / pa viŕsu tuõs taûkus vaîg nuôsmeļît, citâdi zupa bûs pa trẹknu. / tas kreîms bi pa spañnîšiêm nuôsmeļîc. nuôliêk piẽnu, laî sarûkst. uñ tuõ kreîmu pa vîrsu nuôsmêla. / nuôsmêla krẽjumu, sataĩsija sviêstâ. iznãca dzeļîtệns sviêsc. / ka vãra gaļu, ta putas akaļ̂ i. nu šũmes, putas. ta teîca, ka vaîg nuôsmeļît. / grãpelî a kuôka karuôti nuôsmêla šũmes* [jeb] *putas. / nuõsmeļ̂ zupu uñ ũzlej piẽnu. uñ kukulîši gatavi.*

2. Griežot atdalīt nost. *nuõsmeļ̂ kâdu riêciênu maîzes uñ iêduô tam̂ suním̂! / nu nuôsmeļ̂ kâdu gabalu nuô tã siẽra, kuô ganelim̂ iêduõt! / meîta nuôšmêla gabalu gaļas adaŕ šķêli gaļas. / nuõsmeļ̂ a nazi. / kuô tu griêz tik tâdu gabaleli? nuôšmeļ̂ kârtîgu riku!*

nuosmeļams, ***-a*** **1. Divd.** → ***nuosmeļît***.

2. adj. noz. ☐ ***nuosmeļamā karuote*** (arī ***kaŗuote***) – putu (smeļamā) karote. *nuôsmeļamâ karuôte* [jeb] *šũmkaruôte bi, a kuô putas nuôsmêla. / nuõsmeļama kaŗuôte bi. tag saûc šũmkaŗuôte, kas šũmes vâķ zemê.*

nuosmẽrēt v. **1. Noziest.** *piŕtî vêl pêra saŗus bệrniêm. nuôsmẽrêja bệrnu, iêtina zĩda drãnâ uñ sutinâja uz lâvu. /* [zābakus] *a biŕšti tĩrija, pamêrcê taî smẽrê uñ nuôsmẽrê. / dabuja kâdu krĩtu, tam̂ lĩdzîgu. ta tãs siênas nuôsmẽrêja. uñ ta iznĩka prusaki. / viênâ kuôka galâ piêsiên lupatu vẹcu uñ nuôsmẽrê tuõ laĩvu.*

2. Notraipīt, padarīt netīru. *tãs jaûnãs drẽbĩtes jaû sârgâja, laî nenuôsmẽrê. / smuki paĺ̂gi tika nuôlikti, ka nenuôsmẽrê.*

nuosmẽrēties v. **Tikt notrieptam.** *šuôdiên saûc ķiteli. ta* [senāk] *saûca skuõtele, ku ûzvẹĺ̂k viŕsû, laî nenuôsmệrệtuôs drẽbes.*

nuosmesties. Sk. *nuomesties*.

nuosmiêties v. **Smieties un pārstāt smieties.** *meîtas nuôsmêjâs, kâ saîmniêku dệls bi piêlicis piêšus piê tañkiêm uñ gãja iêriñdâ. / tuŕ varêja nuôsmiêtiês, kâ tiẽ maziê šuneļi daũzijâs.*

nuosmīlāt v. **Nosmidzināt (par lietu).** *nuô rîta nuôsmĩlâja uñ taga pârgãja. varês iẽt dziêvât.*

nuosmiŕdēt v. **Īsu brīdi smirdēt.** *vẽš atnesa puĺ̃vera smaku. pa gabalu nuôsmiŕdêja, ka spridzinâja akmeņus.*

nuosmîzties. Sk. *nuosamîzt(ies)*.

nuosmulēt, arī ***nuosmulināt***, ***nuošmulēt*** v. **Notraipīt.** *kâ tu, puĩka, jaû varêji nuôsmulệt tuõ jaûnuô cẹpuri! /* [zēns] *tuõ cẹpuri nuôsmulinâjis pa·visam̂ meļ̃lu. / actâ tuõs bệrnus viênus, ta jaû viņi nuôsmulê tuõ gaĺ̂du. / nu pa·visam̂ nuôšmuleîši tuõs jaûnuôs zâbakus. a tâdiêm nevarês vaĩ iẽt skuõlâ. / jaûnuôs zâbakus kâ tu esi a dubļiêm nuõšmulêjis! / nevaîg visas drãneles nuôšmulệt. laî stãv kâda labâka ari! / kuô tu te esi nuôšmulêjis?*

nuosmulēties, arī ***nuošmulēties*** v. **Notraipīties.** *tệs, skuŕstĩnu slaũcîdam̂s, nu nuôsmulêjiês a suôdrêjiêm meļ̃ls kâ veļ̃ls. / puĩka tâc nuôšmulêjiês viẽn staĩgã. / mazaîs nuôšmulêjiês. jâiẽt akaĺ̂ mazgât ruôkas. / jum̂s, skaĩdram̂ ciĺ̂vệkam̂, viš* [tas ir, kašķis] *nepiêlîp. bet, ja tâ·pat bûs nuôšmulêjiês, kâ tas viêns, ta viš* [tas ir, kašķis] *piêlîp.*

nuosmulināt. Sk. *nuosmulēt*.

nuosnigt v. **Sniegam sniegot, pārklāties ar tā kārtu.** *sniêks ziêmu nuõsnidzis pa laũku kâ baĺ̃c paĺ̂ks.*

nuospaîdīt v. **1. Spaidot saplacināt, noblīvēt.** *izveîduô karašu uz lizes – kũgaliņu isjẹm̂ uñ nuôspaîda.* // **Spiežot (piemēram, ķermeņa daļu) padarīt (to) sāpīgu.** *kad·reĩz* [plostniekiem] *tãs ribas bi tâ nuôspaîdîtas vis·apkârt uñ apkârt, ka ne·kuŕ nevarêja piêlikt vaĩrs* [*stūmekli*]. *bi acspiêstas visas ribas nuô tãs stum̃šanas.*

2. Spraužot dekorēt (?). [cits] *dikti uz puškuôšanuôs. tuõs rĩsus bî nuôspaîdîjuši aŕ tiẽm ķiŕšiêm – ķezbiẽrêm* [bēru galdā].

nuospârdīt v. **Spārdot, spārdoties novirzīt (nost no kurienes, kur u. tml.).** *guluôt tiẽ bệrni nuôspârdîši tuõ deķi piê zemes.*

nuospẽlēt v. **Pazaudēt, parasti azartspēlē (visu naudu, īpašumu vai noteiktu tā daļu).** *šļakas zeĺ̃lis bi nuôspẽlêjis liẽlu naûdu uñ a savu bram̃manĩbu liẽlijâs. / kruõgã aŕ cic nuôspẽlêja naûdu.*

nuospeŕt v. **1. Sperot nonāvēt (cilvēku vai dzīvnieku).** *labâk laî bệrns nepinâs ziŕgam̂ pa kãjãm – vaŕ nuôspẹŕt arî.* // **Nonāvēt (cilvēku vai dzīvnieku) – par zibeni.** *te pệrkuôns nuôspêra ziŕgu.*

2. Nozagt; paņemt bez atļaujas. *nuôspêra čigãni saîmniẽkam̂ zir̂gu! / puĩši nuôspêra tam̂ zvejam̂ tuõ laĩvu un̂ braûca Cẹñkuôņâ piê meîtâm.*

nuospicāt, arī ***nuospicēt*** v. **1. Nosmailināt.** *puĻ̃ķim̂ viêns gal̂s nuõspicệc. / miêtu nuôspicê un̂ ta var̂ iêdur̃t zemẽ. /* [jumtu klājot] *ir̂ tâc bul̃lis. tas i tâc kuôks. tam̂ bul̃lim̂ gal̂s ir̂ tâ nuôspicệc spic, tâc ķĩļveîdîks, ka viņu var̂ izbâst caũri. / tiẽ* [*streņģi*] *ir̂ apmệram̂ trîs metri gar̂š striķis, viêns gal̂s nuôspicâc. taî uõtrâ galâ leñcis. / pêc raksta tãs zĩlîtes ûzvẽra. tuõ dzives galu nuôspicêj a vasku. / man̂ tas zĩmulis labi neraksta. vaîg nuõspicệt.*

2. Noapaļot (kaudzes) galu. *kad kaûdzi kraũj, ta tâ nuõspicê spicu, ka beîdz. / ka apmẹt kaûdzi un̂ nuôspicê, tad piêliêk žãkarus, laî vẽš negâž zemê. / vaîg sâkt tuõ kaûdzi šķiêpt, laî piẽtiêk tã siêna, kuô nuôspicệt.*

3. Noņemt (graudu) ārējo apvalku. *bĩdẹļệt, rupji mal̃t un̂ nuôspicệt. ka nuôspicê, ta tik nuôsijâ rupjuô kliju. /* [graudus] *nuôspicê sudmalâs – sẹ̃nalu atsijâ nuõst, graûc vẹsẹĻs. / kad braûc kâdreĩz rupumus taĩsît, tad miêžus jãnuôspicê, jãnuôraû sẹ̃nalas.*

nuospics, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir ar smailu galu.** *tam̂ kal̃tam̂ vaîg bût tâdam̂ nuõspicam̂ un̂ asam̂. ta labâk kal̃t.* // **Tāds, kas ir ar šaurāku augšdaļu.** *alus ẹñkur̂s bi tâc apal̂š, nuõspic.*

nuospîdēt v. **Īsu brīdi spīdēt un pārstāt spīdēt.** *zibeńs nuôspîdêja pa gaîsu.* ✧ ***kâ*** **(*spîdēt***, arī ***papêži*)** ***nuospîd*** – ļoti ātri. *va tu, puĩka, varêsi tuõ maîzes riku vît? – apêdîšu kâ nuôspîdês. / sagrâbâm tuõ pļavu, kâ spîdệt nuôspîdêja. / abi nuôskrêja piê luõpu, kâ papêži nuôspîdêja viẽn.*

nuospiêdums subst. **Paveikta darbība, rezultāts** → ***nuospiêst***. *uõlas krãsuôja tikaî dabîgâs krãsâs – sĩpuôlu mizâs, plaûcệtuô bẹ̃rzu lapâs. piêsêja sniêgpul̂kstenîšus klât, laî tiẽ ziêdiņu nuôspiêdumi rẹdzami.*

nuospiêst v. **1. Spiežot virzīt (ierīces, mehānisma u. tml. sviru, pogu), parasti līdz galam; šādā veidā virzīt ierīces, mehānisma u. tml. sviru, pogu, lai iedarbinātu (ierīci, mehānismu u. tml.).** *klabata bi ar̂ dur̂vu driķeris – citâdâks, ku nuõspiêda. / senâk* [durvju aizvēršanai] *bi kalêjkal̃tas klabatas. nuôspiêž tâdu ļemp̂iti, viš pacẹĻ̂ iêkšpusê tuõ daļu. / driķeri nuôspiêž, ta duris atverâs. / nuôspiêd tuõ duru driķeri!*

2. Spiežot (piemēram, ar rulli) panākt, ka (kas) kļūst līdzens. *tas rul̃lis griẽzês apkârt rul̃lêjuôt. a rul̃li tuô zemîti nuôspiêda. / vadmalas ar̂ tur̂* [rullī] *nuõspiêda. ta tuõs mañgaļus pa·visam̂ izjẽma. /* [vadmalu] *lika zem̂ sluôga – zem̂ veļas ruĻ̃ļa, nuõspiêda.*

3. Spiežot atdalīt (no šķidruma). *ka liêk* [taukus] *kaûsệt, ta nuô ũdeņa isjẹm̂, nuõspiêž. / tãs* [biešu lapas] *nuôplucina, nuôlej tuõ zaļuô zupu, nuôspiêž. / rûgušu piẽnu salej grãpî un̂ atsulina. tad nuõspiêž un̂ liêk par̂ jaûnu grãpî.*

4. Spiežot nonāvēt (parasti dzīvnieku); spiežoties virsū, nonāvēt. *guôve piêguleîse teļam̂ kãjas. labi, ka atrada. bûtu nuôspiêduse tuõ teļu.*

5. Saplacināt un izžāvēt zem kāda smaguma (augu, tā daļu); spiežot saplacināt. *mãte iêlika tuõs rudzu sal̃mus taî gul̃tâ un̂ nuôkliêda tâ lĩdzîgi, un̂ ta nuôspiêda vel̂. un̂ tad us tuõ viņam̂* [tas ir, tēvam] *mãte lika gulệt tâ bes ķiseņa. un̂ tâ tuõ muguru sadziêdêja. /* [salmu cepurei] *jẽma un̂ isspiêda, kamẹ̃r viš* [tas ir, stiebrs] *vêl zaĻ̂š. plakaniski nuôspiêda.* // **Uzliekot slogu (kam), saplacināt, sablīvēt, nogludināt (to).** *es, islasîse grãmatu, iẽliku skrũbeņķî nuôspiêst. /* [sieram] *ûzliêk kâdu dubẹnu un̂ akmeni, laî nuôspiêž.* ☐ ***nuospiêsts gaîss*** – netīrs, smacīgs gaiss. *ka nuôspiêsc gaîss, ta pa·visam̂ ciĻ̂vệks aîsslâpst.*

6. Ilgāku laiku balstoties (uz kādas ķermeņa daļas), izraisīt (tajā) notirpumu, stīvumu, nejutīgumu. *ravêjuõt jâtup us ceļiêm. ta teîc – nuôspiêsti ceĻ̂kaũli.* // **Cieši aptverot (kādu ķermeņa daļu), arī atrodoties (tai) virsū, izraisīt notirpumu, stīvumu, nejutīgumu (tajā).** *us tuõ aka dikti skatijâs, laî* [zirgam] *nenuôspiêž plẹcu. pir̂mâk lika piĻ̂ci. / knapi rîki zir̂gam̂ – nuôspiêsc viss skaûsc jệls. / tâ tu kam̃dama vari mani nuôspiêst pa·visam̂.*

7. Ar spiedienu izveidot, radīt (kā) atveidu. [*kukulīšus*] *taĩsija ari plakanus, nuõspiêda pir̂kstus. iêspiêdumi bi redzimi. / vẹcuôs laĩkuôs sviêsta šķĩvi nuõrakstija – kur̂š smukâks, a kar̃tpelîti: ruôbiņus izgraĩzija un̂ ta nuõspiêda spur̃dzîtes, lâča ķẹpu. ta jaû a tâdu grẹznuôjâs.*

nuospiêsties v. **Ilgāku laiku nostāvoties, iegūt vēlamās īpašības, pazīmes.** *tad, ka viņi* [tas ir, lini] *bî nuôstãvêjšiês vis·maz trîs, četras nedệļas, ta viņi bi tâ nuôspiêdušiês ta kâ zĩdi, jâ, var̂ teîkt.*

nuospîlēt, arī ***nuospiĻ̃lāt***, ***nuospiĻ̃lēt*** v. **Nostiprināt ar balstu.** *vaîdzês nuôspîlệt tuõ žuôgu, laî vẽš neabgâž. / vakarâ tãs rijas dures nuôspiĻ̃lâja abas puses. / linu mârks bi patiĻ̃tê. tur̂ mêrce linus un̂*

linu pluôstus varêja nuôspiĩlệt pret tiĩltu apakšâ. / tuõ [linu plostu] *zem̂ tiĩta mêrcêj, ku vaŕ nuôspiĩlệt – tâ actutệt, laî viš neiẽt pruôjâm.*

nuospirāt v. **Piemēslot ar spirām (par dažiem dzīvniekiem).** *aîtas nuôspiraîšas visu gatuvi. a basãm kãjãm nevaŕ iẽt. / aves visu gatuvi bi nuôspiraîšas.*

nuospîŕkties. Sk. *n u o p i ŕ k t i e s .*

nuosplucināties. Sk. *n u o p l u c i n ā t i e s .*

nuospļaũdīt v. **Spļaudot notraipīt.** *piŕmuô naûdu sajęmuôt, vaîg nuôspļaũdît, ta tik bâst makâ. tas ęsuõt us palikšanu – tã naûda taî makâ paliêk.*

nuospļaũdīties v. **Īsu brīdi spļaudīties un pabeigt spļaudīties.** *vęcaîstę̃s nuôspļaũdijâs uñ izgãja nuô istubas.*

nuospļaũt v. **1. Ar spļāvienu novirzīt lejā.** *vęcaîš ciêmiņš, lidz nuômiŕt, spļãva uz grîdu, nespļãva traũkâ. uñ, ja nuôspļãva uz grîdu, ta a kãju izbrucinâja.*

2. Spļaujot izveidot. *kâ te mušas varêja nuôspļaũt tãs lapâs tik liẽlu kaûdzi!*

3. Izspļaut. *iêdzêru alu. uñ bi tik nelaps, ka vaîdzêja nuôspļaũt pêc.*

nuospļaũties v. **Izdarīt spļāvienu.** *vęcaîstę̃s, ka pĩpâja, nuôspļãvâs stûrî. / kad nuôbaîdâs, vaîg trîs reĩz nuôspļaũtiês, laî nepiêmętâs ruõze.*

nuospļę̃guruoties. Sk. *n u o s a p ļ ę̃ g u r u o t i e s .*

nuosprãdzēt v. **Sprādzējot (ko) apņemt (ar to), parasti cieši.** *nuôsprãdzê tãs gruôžas, laî vaŕ valdît tuõ kumęļu.*

nuosprâdzēt v. **Nonāvēt (nedodot barību).** *tu tam̂ suvę̂nam̂ neduô ęst. gribi nuôsprâdzęt? / tam̂ žîdam̂ tik kũc ziŕks, laĩkam̂ grib nuôsprâdzęt.*

nuosprâgt v. **1. Nobeigties (par dzīvniekiem).** *savãrija mušmires a cukuru uñ nuôlika uz luôgu. uñ ta viņas* [tas ir, mušas] *sàę̂dušâs nuôsprâga. / cic* [kaķis] *nuôsprâkst, citu nuôslîcina. / ja kaķim̂ iêlêja dęgunâ* [pīpes *sviedrus*], *tad viš nuõsprâga. ja viņu iẽsviêde kaņepês, ka nebi velĵ nuõsprâdzis, ta viñš palika dzîvs. / ziŕks, ka actâja, a vârdu sakuôt, ka nuôsprâga, tuõ âdu nuôviĩka. / ka nepareĩzi kaû kas i bijis, ta* [kuilis] *nuõsprâkst. bet rũnîšaņs dę̃ļ ne·viêns nenuôsprâga. / manam̂ brãlim̂ nuõsprâga trîzdesmit cũkas. / ja* [cūka] *pa·visam̂ palika sę̂rkana, ta beîkta bi. ta kava nuõst – nuõsprâkt jaû neļãva. / ka viš* [tas ir, jēriņš] *nuôsprâdzis, tad vaîs nevaŕ tuõ âdu ne·ku likt. tuõ âdu vaîs nevaŕ israûdzęt. / tuôreĩz a·viênu* [beigtu lopu] *veda uz ganîkli, ka nuôsprâga luõps.* // **Nomirt.** *isvãriju kŗũkļu putru, ta nuôsprâga dañcâdama* [vīramāte]. */ zeme a debesi griẽžas* [jeb] *iẽt riņķî. bûs kâda ragana nuôsprâguse. / vęca ragana nuôsprâguse – nelaps laĩks.*

2. Atdalīties. *mẽs dikti mâcêjâm isspridzinât tuõ* [stikla pudeles] *dubęnu. dubęņs buteleî nuôsprâga. / ka* [lampai] *nuôsprâga tãs viñdas, ku iêskrũvâ breneri, ta iskaûsêja ęlũnu uñ ta usspiêž vîrsû, piêluõdâja pa jaûnu.*

nuosprañgāt, arī ***nuosprañguot*** v. **Cieši nosprādzēt.** *tuõ vęzumu vaîg ciêti nuôsprañguôt, laî nèisklîst braûcuõt. / tuõ malĵkas vęzumu ka piêkraũ, savęĵk a ķẽdi uñ nuôsprañgâ ciêti. tuõ ķẽdi apjęm̂ apkârt uñ savęĵk a sprañgu – tas tâc kuôks. uñ ta aîsspraûž tuõ sprañgu aîs pagales va kuŕ. / balinamuô aûdęklu nuôsprañguôja, laî vẽš nesagriẽž grîstês.*

nuospraûdīt v. **Spraudot (ko) cieši klāt, virsū, pārklāt (ar to visu kā virsmu vai tās lielāko daļu).** *bija liẽli pę̃ļi uñ ciêtas, nuôspraûdîtas siêna gulĩtas. / palagu nuôspraûda riņķĩ taî gulĩtaî, tuõ siênu pãrklâj. nuô rîta pakužinâja siênu uñ aka apsedza, nuôspraûdija palĵgu vis·apkârt.*

nuosprę̃gāt v. **Sasprēgāt.** *tiẽ liêli* [ganos] *visi nuôsprę̃gâja uñ sâpêja, dikti sâpêja. / rudiņus aũksc – nuôsprę̃gâ kãjas, sũkst. / ka bę̂rniêm nuôsprę̃gâjušas kãjas paûsaruôs, bradâjuôt pa lañku, teîc – teû jaû dzẽrvju zâbaki kãjâ.*

nuospreńgt v. **Ar grūtībām novilkt (ko, piemēram, gredzenu).** *uzmaûkt tuõ grędzęnu varêju, bet nuôspręńkt vaĩ nevaru.*

nuospridzināt v. **1. Spridzinot sagraut, iznīcināt.** *tuõ baznîcas tõrni tuŕ nuôspridzinâja, tuŕ aîz šitãs siĩltum̂nicas. / Nîcas skuõla* [kara laikā] *bi parędzę̃ta nuôspridzinât. siênâs bi iskaĩti caũrumi. pêc kaŗa velĵ tiẽ bi vaļâ.*

2. Sprādziena rezultātā zaudēt (locekli, ķermeņa daļu). *akmeņus lãdêjuôt, vaŕ nuôspridzinât piŕkstus aŕ, ja nev uzmanîks.*

nuospriêst v. **Spriežot, apsverot, pārdomājot nolemt (ko).** *pagasta valĵde bi nuõspriêduse, ka jâiẽt pa nakti saŕgât tiĩc. ļędus laĩkâ gãja sârgât. / ja negaĩši pagasta daŕbâ, jãmaksâ bi suôc, cik*

nuôspriêž valde. / mãteî sâka krûte sâpệt. viņaî bi mas bệrs zîdâms. mẽs nuôspriêdâm, ka i ruõze uñ jâiẽt sapûst. / nuôspriêda, ka taĩsîs ciêtu siẽru.

nuosprukt v. **Ātri, pēkšņi atdalīties, noslīdēt nost.** *bulĩlim̂ neredzẽju, bet guôvîm* [ragam] *daļa nuõspruka uñ apakšâ palika tas kaũls. virsû tas raks bi. / valdziņš nuôsprucis nuô adatas, uñ nuôrisuse pus zeķes.*

nuospuñdāt, arī ***nuospuñdēt*** v. **Aizbāzt (ar spundi, piemēram, mucu).** *alu nuô baļļas salêja ệñkurî uñ nuôspuñdâja ciêti. / laî alus neceļas aûkšâ, nuôspiêž,* [mucu] *nuôspuñdê ar kuôku.* // **Cieši aizdarīt (durvis).** *tãs staļļa dures vaîdzêja ciêti nuôspuñdệt, laî luõpi ne-izgâž.*

nuospuôdrināt v. **Panākt, ka (kas) kļūst spodrs.** *ja* [saktas] *appelêja, tad bi jãnuôspuôdrina. / luôgu rũtes nuôspuôdrinâja ar krĩti uñ ûdeni.*

nuospuõlēt v. **1. Spolējot notīt (ko uztītu uz spoles).** *šuôrît nuôspuõlêju divus dzives gabalus spuõlîtês, laî var aûst.*

2. hum. **Noiet.** *gaň jaû ari es nuôspuõlêšu piê dârba.*

nuospuŕdzēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi kļūt redzamam, pamanāmam.** *tiẽ bệrni tâ skrêja, ka kãjas nuôspuŕdzêja viẽ gar stûri.*

nuospuŕgt v. **Spurdzot nolidot lejā, nost, gar (ko), pār (ko) – parasti par putniem.** *putneļi nuôspûrdze nuô klẽtes jum̂ta.*

nuospuŕkslāties v. **Nosprausloties.** *ka zirks i padzêris, ta viňš tâ nuôspuŕkslâjâs.*

nuospuŕt v. **Ļoti apspurt.** *kâdreĩz tiẽ svârki bija gari. tiẽ ãtrâk varêja nuôspuŕt. / vẹcas bikses – visi gali jaû nuôspuruši. / cim̂diêm gali nuôspuruši caũri. vaîg jaûnus.*

nuosraûdāt. Sk. *n u o r a û d ā t i e s .*

nuõst, novec. ***nuõšt***, retāk ***nuõstāk(u)***, ***nuosti*** adv. **1. Norāda uz stāvokli, kad (kas) atrodas kur tālāk, ne tieši līdzās, blakus.** *kas jaû bi nuõst nuô tãs ganîkles, tiẽ jaû nelaîda* [cūkas laukā]. */ tika ustaĩsîc nuô dẽļiêm metru garš pleģis. tam̂ bi divi stabiņi, kas stãvêja nuô ûdeňs nuõstâk, laî ûdeňs neapšļâktu. / bet ku braûksim̂? nuõst tâ gribam̂ nuô tãs frońtes. / nu tiẽ ļaûdis piê galda nenãca – palika nuõst. / nãk švelmis – kârstum̂s – liẽls nuô tãs krâsnes. nuõstâk labâk. / tāli, tāli, nuosti, nuosti tu nuo manis, es nuo tevis – ne tu manis arājīns, ne es tava malējīna.* (LFK 1961, 11108) // **Norāda, ka (kas) tiek novietots kur tālāk (no kā), ne tieši līdzās, blakus.** *us tuõ dikti skatijâs pệrkuôt* [zirgus], *ka nestrĩkâ, ka kãjas miň viênu nuô uõtras nuõst. / zirgus acsêja nuô gr̃āvja nuõstâk.* // **Norāda uz stāvokli, kad (kas) ir atdalīts, atņemts, arī attālināts (no kā); norāda uz stāvokli, kad (kas) ir atdalījies, attālinājies (no kā).** *uzkraũn liẽlu vẹzumu, uň riteňs nuõst! te nu bi!* ✧ ***nuõst nuo kakla*** – saka par ko nevēlamu, nepatīkamu, no kā ir izdevies atbrīvoties. *samaksâja dãņu, tas nuô kakla bi nuõst.*

2. savienojumā ar bezpriedēkļa verbu. **Aizstājot verba priedēkli *nuo-*, norāda, ka darbības objekts tiek atdalīts, nošķirts (no kā).** *ilgi nevar teļu piê guôves zîdît – tã paliêk kũda. jãšķir nuõst. / kad jaû vadus i piênãcis piê malas, ta zestikus raĩsa nuõst nuô vadus spârna. /* [kartupeļu klimpas] *kniêba nuõst uň meta zupâ. tiẽ tâdi liẽli. / ta bija pakãjes uň pavêderes villa. tuõ šķĩra nuõst. tã bi priêkš zeķêm, cińdiêm. / vĩrišķi dikti maz nẹsâja bârdu – dzina nuõst. / sveķus jaû istecinâja aûguôšam̂* [kokam], *nuõtecinâja pa·priêkšu uň ta tig cîrta nuõst. / putni ệd nuõst ķirŝus. / tas* [*svētelis*] *tâc beskaûnîks putns. ka viņam̂ četri bệrni, ta viš viênu grûž nuõst. / ka pãr, trîs reĩz uzmeta mutulu* [tas ir, uzvārījās], *ta* [*grāpi*] *cêla nuõst uň* [ēdienu] *lêja skutuluôs. / jũlija beĩgâs* [rudzus] *pļãva nuõst. bãlĩnuôs lika – tagad saûc statiņuôs. / ka* [lini] *nuõziêd, kad ir galviņas, ka galviņas mẹtâs jaû brũnas, ta plûc nuõst. / ka jaû dabũ skuõluôtajs zinât, ta jaû bi liẽls suôc. vaî prâc! ta ņẽma nuõst tuõs* [*spurdzekļus*]. */ sĩpuôliêm luõki nuôdzelteĩši – jâraû nuõst. / citam̂ bi krâsnes galâ tas ûdeňs, citam̂ pirc priêkšâ, ku nuõst ģêrbjas.* ☐ ***jûgt nuõst*** – atbrīvot no iejūga; izjūgt. *jûdza nuõst zirgus nuô vẹzuma uň jâja mãjâs piê puzdiênas.* ☐ ***kratīties nuõst*** – censties tikt vaļā, atbrīvoties, arī izvairīties. *gribêju kratîtiês nuõst nuô tã dârba. tur maz maksã.* // **Aizstājot verba priedēkli *nuo-*, norāda, ka (kas) atdalās, nošķiras (no kā).** *a citiêm* [klīsteriem] *sprâkst nuõst, a citiêm nestãv tapetes. / kad nebija gumijas, tad paûsari, kad guôvêm spalva gãja nuõst, saviļinâja tâdu apaļu* [bumbu] *nuô guôvu spalvâm. / maň ar viêtâm sâk šķẽmeles* [galdam] *lẹkt nuõst. / zirgu nuôdĩrâ. tã âda jaû lẹc nuõst. / a tiêm uôzuôliêm nu ļuôti smuka krãsa bi. bet viš bišķi bruka nuõst. vaîdzê a·viên tâdâ lẹnâkâ ûdenî mazgât. / piêšpeĩlệt vaîg, ka tã zuõle plîst nuõst. / tâdi divi liẽli, gari buõmi bi rijâ istaĩsîti tâ. uň ta cirta tâ – saķêra tuõ* [linu] *saũju par abâm ruôkâm uň ta cirta gar tuõ buõmi, laî tãs galvas krît nuõst, jâ. / ka sâka birt*

nuõst [skujas], *ta sadedzinâja eglĩti. / ka maîze* [tas ir, mīkla] *nuô ruôkâm gãja nuõst, ta bija laba. /* [*baltuo sviestu*] *skutulâ arî divâm karuôtêm tâ maĩsa, laî neklîst nuõst. ka piēleî, atkalÌ klapê. / laûstâs sirdes vãzê tik iĩgi stãv. nuô apakšas tiẽ ziêdi sâk biĩrst nuõst. / uñ tik daũdz mîcij, ka* [mīkla] *nuô ruôkâm lipa nuõst. / bi mas puĩ̧kîtis, a kuru piêpuĩ̧kêja, laî* [sviesta spainīša] *vâciñs nekrît nuõst. / varêja saũlê balinât, nenãca nuõst krãsa. / luôks irî tâ jâiêliêk, laî nemûk nuô iĩksêm zemê. viņš tik stiñgri jâiêliêk, ka savęĩk ciêti uñ ka viņš nemûk nuõst.* // **Aizstājot verba priedēkli *nuo-*, norāda, ka (kas) realizējas, tuvojas pabeigtībai.** [māsai] *izgriẽzâs tas mugurkaũlis, uñ tas jęm̂ visas kãjas nuõst. / iêsnas i ritîga slimîba. ja ciêt, ta tu beîdziês nuõst, nevarî ęĩpuôt. / ja viņas* [tas ir, aitas] *nebi iżżuvušas, ta viņas ņīka nuõst. / tas* [vīrs] *i nuôvãrdzis, viš gañ·drĩz jaû sprâkst nuõst. viš i tâc slimîks. / nuô siĩkes viņa* [tas ir, cērme] *iñdêjas nuõst. pa dęgunu nãca ârâ. / viņi* [tas ir, izsitumi] *niẽz, viņa* [tas ir, meitene] *plêsâs nuõst. milzîgi niẽz.* ✧ ***sisties (vai) nuõst*** – pārlieku strādāt, pūlēties, mocīties. *varî sistiês vaî nuõst, kuô grũtu daruôt. / gribêju tuô grãvi israkt lidz vakaram̂. sitiês vaî nuõst – nevarês!* // **Aizstājot verba priedēkli *nuo-*, norāda, ka darbība tiek realizēta un pabeigta.** *tã puķĩte kalÌst nuõst. / i pat baĩtaîs zvĩrbulis mum̂s te. uñ tiẽ pęlękiê knâbj viņu nuõst. / ja jaû* [cūka] *bi slima, ta jaû kave nuõst. cũku daũdz neãrstêja. / ka tas* [*grāmatnieks*] *sâk dękt, ta viš* [tas ir, lops] *mirst nuõst. / puĩši bi nuôķęruši sęsku. runâja sist nuõst. / tãs bites aka kuôda nuõst tãs skudras. / tãs dârba bites tuôs tranus kuôž nuõst. / viņu* [tas ir, puisi] *bi knaũši ęduši nuõst. uñ nuô rîta, ka viš iênãca ķęķî, ta mẽs nuôsabijâmiês – viš viss bi nuõęsc sęrkañs. knaũši bi nuõęduši. / arî tiẽm svečlukteriêm liẽlâ vẽjâ nevarêja pa laũku iẽt, dzêsa nuõst. / kuô tu te žipęruô a tuõ uguni? dzês nuõst! / ja kreĩcine ruôkâ, cêrt nuõst! / daũdz ja mazgâ,* [kreklu raksti] *plîst nuõst. / puĩšis bi nuôliciês uz ežu uñ gulÌ nuõst. nu miêga pũznis!* ✧ ***êst nuõst*** – nesatikt, naidoties (savā starpā). *nu tãs siẽvas viêna uõtru ęd nuõst – nevarî satikt.*

3. savienojumā ar priedēkļverbu. **Pastiprina verba priedēkļa *nuo-* nozīmi.** *pirmâk tuõ vęcuô mãju nuôjaûca nuõst. / ta nuôplucina viņs* [tas ir, balandas]. *uñ tuõ zupu nuôleî nuõst. uñ ta nuôsûc. /* [sālījumu] *leî arî stuõpiņu garî tuõ* [gaļas] *baĩ̧ļas maliņu, laî nenuôskaluô tuõ sâli nuõst. /* [aitas] *kuņ̃ģi arî êda. nuõplucinâja visas bârkstiņas nuõst.* // **Pastiprina verba priedēkļa *at-* nozīmi.** *tãs vęlęnas grũti atęcęt nuô grãvmalas nuõst. / ka kumęļu ačšķirî nuõst* [no ķēves], *ta viņu piẽsiên. / pãrvęd smalÌkus, izbĩdęlętus* [miltus], *kas ta turî i? divas klijas atjęm̂ts nuõst, kas turî vaĩrs nuô tã rudza irî atlicis? / sabrucina tuõ linĩnu ruôkâs – ja tiẽ kaũlĩni addalâs nuõst, ta labi. / tuõ* [cūkas] *karbenâdi – tuõ liẽsumu – atjęm̂ nuõst lidz pat speķim̂. / adgriêž tuõ mîkstumu nuõst nuô tãs garuôzas, iêliêk* [ganam] *sviêstu spuñdâ.* // **Pastiprina verba priedēkļa *pa-* nozīmi.** *mukt – tas tâ paraûtiês nuõst nuô ceļa.*

4. Norāda, ka (kas) virzās, tiek virzīts tālāk, prom (no kā). *ej nuõst! es braûkšu garâm. / ja negribi ęst, ta ej nuô galÌda nuõst! / pabraûc nuõstâku, laî rũmes citiêm arî!* / [vedot baļķus ar ragavām] *viênam̂ zîrks jãvada irî, tãs pakaļẽjâs ragavas arî jãvada. ja turî vidû durâs cęĩms, jãgriẽž pakaļas ragavas i nuõstâk, laî tuô cęĩmu neskaŗ tas baĩ̧ķis.* ☐ ***nuo kãju nuõst*** (arī ***nuõšt***) – prom. *ej nuô kãju nuõst! / vęcã tañte teîca – ej nuõšt nuô kãju!* ✧ ***cępuri nuõst!*** – saka, ja kas rada cieņu, apbrīnu. *nu taga ustaĩsija jaûnuô tiĩltu. nu tas i – cępuri nuõst! tas i viêns liẽls, liẽls dârps, kuô padarija tiĩlta bũvniêki.*

nuostãdināt v. **1. Ļaut nogulsnēties, noslāņoties (šķidruma sastāvdaļām).** *tuõs graûdus vaîg ûdenî nuôstãdinât. kas dîks, tiẽ nuôgrim̂s. kas nedîks, pelÌdês pa virsu. / senâk jaû stẽrķeli taĩsija paši. sarĩvãja rãceņus, nuôstãdinãja stẽrķeli. / ka mazgâja veļu, drẽbes, tad visus tuõs pęĩnus nuôvãrija uñ ta lika nuôstãdinât. / ta tajâ* [sārmā] *mêrca iêkšâ, taî nuôstãdinâtâ zupâ, tuõ veļu.*

2. Regulējot panākt, ka (kam) rodas noteikts (parasti līdzsvara) stāvoklis. *saîmniêki izrunâjâs gari uñ plaši, ka vaîdzîks Liẽpâjas ęzęŗs nuôstãdinât, laî nèapplûst pļavas, ka vaîdzîks pataĩsît dam̃bis.*

[1]***nuostãdīt*** v. **1. Likt nostāties, panākt, ka nostājas (kur, kādā veidā).** *nuôstãdiju* [vīrus], *laî stãv miêrâ piê durvîm. uñ iĩgi nebi jâgaĩda, ka nãca akalÌ sęsks a putneli mutê.*

2. Nolikt, novietot noteiktā (parasti vertikālā) stāvoklī. *pataĩsija klučus. viš pirmâk bi nuô apaļa, paręsna kuôka, ta kâ uz galu varî nuôstãdît. / tuõs ķešķu kuôkus nuôstãdi turî piê siênas! / a šituõ susekli pa Jaûnugadu brũzi gâza. tuõ susekli nuõstãdija tâ, ka tas suseklis piê zemes uñ tas kâc uz aûkšu. / vęcaîmãteî bî ritîks bĩstâklis. tuõ viņa nuôstãdija piê duru.*

3. Noregulēt (piemēram, pulksteni). *nuô rîta vẹcaîstẹ̃s pêc saũles nuôstãdija liẽluô pulĵkstiênu uñ ari savu kabatas pulĵkstiênu.*

4. Organizēt, vadīt (ko) tā, lai (tam) izveidotos vēlamais stāvoklis. *ari nereîbušu saûc pa pḷuñduri, kas savu dzîvi nepruôt nuôstãdît pareĩzi uñ naûdu istẽrê, kuô pelĵnijis, nevaîdzîgi.* ✧ ***nuostãdīt uz kājām*** – pareizi ievirzīt, padarīt stabilu (piemēram, saimniecību). *nu jaû jaûniê i nuôstãdijši savu saîmniêcĩbu us kãjãm. / tẹ̃s dẹ̃lam̃ palîdzêja jaûnâs mãjâs iêsâkt dziêvât – nuôstãdija us kãjâm.*

[II]***nuostãdīt*** v. **Stãdot (ko) aizņemt (kãdu vietu, platību ar to).** *liẽlus gabalus nuôstãdija mãrrutkus. bet ne·kas nav, tik ķẹburîši viẽn. / visu taka malu us klẽti meîtas nuôstãdijušas a vazdikiêm. / gar̃ tuõ dârza malu i nuôstãdîti kuôšum̃krũmi, labi isskatâs. / tur̃ bi tâc bagâc saîmniêks viêns Uõtaņ̃ķê pruôjâm. ta tas bi ga žuôgmalu nuôstãdijis tâdâ saũlguôzî fir̃ziķus.*

nuostaĩgāt v. **1. Staigāt un pabeigt staigāt.** *es nuôstaĩgâju ârklam̃ pakaĵ visu diênu. / lîdz tuõ laũku ecêjuõt, sẽjuõt nuôstaĩgâja, piêkusa kãjas. tur̃ bi kuô staĩgât.*

2. Staigājot virzīties un pabeigt virzīties kur, gar (ko), garām (kam). *suņi ar̃ dažreĩz aplîp, ka nuôstaĩgâ pa tiẽm dadžiẽm.*

nuostaĩgināšana subst. **Paveikta darbība, rezultāts →** ***n u o s t a ĩ g i n ā t***. *ne te kâc liẽls dârps, tik tâda nuôstaĩgināšana viẽn.*

nuostaĩgināt v. **Aizstaigāt (vairākkārt uz kurieni, kur u. tml.).** *varẹ̃tu jaû nuôstaĩgināt̂ līdz viņam̃ galam̃ tam̃ gabalam̃.*

nuostaîpaļāt v. **Vairākkārt nostaipīt (ko, ar ko).** *streņ̃ģis bi nuôstaîpaļâjis visu žuôgu a nuôvîtâm gruôžâm.*

nuostaîpīt v. **1. Izstiept; iztaisnot.** *ka tãs ķṛuõkas isrulĵês uñ nuõstaîpîs, galĵdrãna spîdês kâ glatiẽrẹ̃ta.*

2. Izveidot tīmekli kādā vietā, platībā (par zirnekli). *rudeni zir̃nêkļi nuôstaîpîši visu pḷavu a tîkliêm.*

nuostâjas subst.; dsk. **Šķidruma nogulsnes.** *mucâ, ka nuõlej alu, tad actâjâs nuõstâjas, kuô saûc pa padubeņiêm.*

nuõstāk(u). Sk. *n u õ s t*.

nuostam̃pāt. Sk. *n u o s t u m̃ p ā t*.

nuostañkāt v. **Stampājot noblīvēt.** *tuõ rijas plãnu nuôstañkâja labi lĩdzẹnu.*

nuostâstīt v. **1. Skaidrojot panākt, ka (kāds) saprot; skaidrojot pārliecināt.** *nu nevar̃ tev nuõstâstît, kur̃ kas liêkam̃s.*

2. Pastāstīt, izstāstīt. *nèaceruôs vaĩ nuôstâstît.*

nuostâšana subst. **Vieta, kur dzīvot.** *dẹ̃ls nuôpir̃ka mãjas. nu bûs sava nuôstâšana.*

nuostât v. **1. Novietoties stāvus (kur, kā).** *bẹ̃rni bi nuôstaîši katrpus rijas uñ nevarêja cic citu atklaĩgât mãjâ. / tuõ deviņdañci dañcâ četri pãri uñ viêns liêks ciĵvẹ̃ks vidû. nuôstâ cic pret citu.*

2. Novietoties (par transportlīdzekli). *kur̃ te varês nuõstât ar̃ tik liẽlu vẹzumu? jãbraûc piê lũka.*

3. Norimt (kādā darbībā, kustībā). [bērns] *nevar̃ miêrâ nuôstât. / nu gruõzâs kâ kũtar̃s! nevar̃ nuôstât miêrâ.*

nuostâties, novec. ***nuosastâties*** v. **1. Novietoties stāvus (kur, kā).** *kaĩmiņuôs bi meîtene liẽla dziêdâtãja. nu ta mẽs râvãm, uz ruõbežu nuõstâjšâs. brîžis kuõpîgi uñ brîžis tâ. / nuôstâjâs viêns pulĵks* [*ripātāju*] *viênâ pusê uñ uõtrs uõtrâ pusê. uñ iêzîmêja vidu. uñ ta sviêde ripu. /* [rotaļā] *visi nuostājas rindā.* (LFK 9, 39) */ lĩgaviņa pretim̃ nãca, manim̃ blakus nuõstâjãs. / re, ku divi aûni nuôstâjušiês pretĩbâm uñ skatâs, kuŗš pir̃maîs sâks badît. / tâ nuôstâjušâs tãs guôves riñdâ – gaĩda, kad laîdîs stallî.* ✧ ***nuostâties uz (savām) kājām*** – kļūt patstāvīgam. *sâkumã mãte jaû palîdzêja mum̃s, bet nu ẹsam̃ nuôstâjšiês us savãm kãjãm. / nuôstâtiês us savâm kãjâm – teîc uz bẹ̃rniêm, kas iẽsâkuši savu dar̃bu strâdât uñ pelĵnît. / kuô nu teîkt – nu jaû bẹ̃rni nuõstâjušiês us savâm kãjâm. / meîtas bẹ̃rni ar̃ nu i nuôstâjšiês us savãm kãjãm. tur̃ nu vaĩrs nevaîg palîdzẹ̃t.*

2. Novietoties (kādā vietā) – par transportlīdzekli. *pagriẽz tuô zir̃gu piê malas, laĩ var̃ tikt gaŗâ! nuôstâjiês ceļâ, uñ nevar̃ citi tikt gaŗâm.* // **Par priekšmetiem.** [jūrā] *mẹ̃sliêm aîzlika priêkšâ redeles, laĩ nuôstâtuôs, laĩ nuôturẹ̃tu. / ka* [jūrasmēsli] *bi nuôstâjušiês, ta braûca a zir̃giêm uñ veda, uñ gâza sutraûņuôs.*

3. Pārstāt (ko darīt) – par priekšmetu, šķidrumu. *kad alus beîdz rûkt, nuõstâjas, tad apakšã paliêk tâdi biêzumi. / nuô pušuma asiņi tẹcẹ̃t sâk, tad nuôstâjas.* // **Pārtraukt, izbeigt,**

pārvarēt (fizioloģisku vai psihisku stāvokli). *nu vaî drīz beîksi ęst? nevarî sagaîdît, ka nuôstâsiês sagręmuôt.*

4. **Pārstāt, mitēties (par parādībām dabā).** *nuôstâjâs liêtus. putneļi arî sâk čivinât. / ka nuôstâjâs vēš, ta teîca, ka aprima vēš. / ta ne·maz arî nenuôstâjas tas pęrkuôns.*

5. **Nogulsnēties kārtās, slāņos (par šķidruma sastāvdaļām).** [*dujdubenim*] *piê dubęna nuõstâjâs tiẽ biêzumi. / alus atliêkas irî miêles – ęñkuruôs, kas tiẽ padibęni paliêk, tâc nuõstâjiês, biês ta kâ raûks.* / [dzēriena] *padibines i, ku nuôdzerî. nuôstâjas padibines. / mãla puôdiêm bi caũrumiņš apakšâ, spuñc. ka piẽns nuôstâjiês, pa tuõ nuôlaîduši. kreîms palicis puôdâ apakšâ. / drãnas iêmęrc nuô pęĺnu sataĩsîtâ sãrmâ. aplej pęĺnus a kârstu ûdeni, laî nuôstâjas. taî ûdenî męrc drãnas. / nuôstâjušuôs tĩruô ûdeni liêtuô, mazgâjuôt drãnas.* // **Izveidoties virskārtai (piemēram, uz ēdiena).** *taî biêsputraî tâda kamariņa nuôstâjsês pa virîsu. / kreîms* [pienam] *pa virîsu nuôstâjâs. kreîms nuõsastâjâs. ta nuõjęm̂ tuô kreîmu pa vîrsu. / piẽnu raûdzêja puôduôs. kreîms nuõsastâjâs. / ka bišķĩt padziẽst, ta tâda plêvîte, ta kâ tâda âdiņa nuôstâjâs zupaî.* / [zupai] *plêve nuôstâjas pa vîrsu. / bûs laps alus, balĩtas putas pa virîsu nuôstaîšâs.* // **Noklāties (piemēram, par sodrējiem).** *suôdrêji nuôstâjâs, ku dũmi iẽt pa ruõrêm.*

nuostatīt v. **1. Novietot.** *tas* [ritenis] *tik viêns i ķęr̃raî. uñ tâds kãjiņs, ka varî nuôstatît tuõ ķęr̃ru.*

2. **Organizēt, vadīt (ko) tā, lai (tam) izveidotos vēlamais stāvoklis.** *tuõ dzîvuôšanu jaûniẽm vaîg lîdzęt nuôstatît.*

nuostāvēt v. **1. Stāvēt (parasti ilgāku laiku) un pabeigt stāvēt.** *ku deva tuõs kûlîšus aûkšâ, tuõ saûca pa galĩdu. tas tâc plac bi, ku varêja nuôstãvęt. / tâ kãjas piẽkusušas, ka nevarî ne nuõstãvęt. jãsêd us beņķi. / ka bi mazi* [bērni], *ta kâdreĩz gãja* [baznīcā] *lĩdzi mãti kręsluôs. tiẽ jaû nevarêja nuôstãvęt. / ka mas bęrns sâk jaû staĩgât, ta jaû viš pac us savâm pękâm nuôstãv.* // **Būt, atrasties (kādā stāvoklī, situācijā).** *tas vĩrs nevarî mãjã nuôstãvęt, klederê apkârt pa ciêmu. / tas puĩka – kuô tas varî skriêt uñ lękt! nu kâ viêns dzîvsudraps, miêrâ ne·maz nevarî nuôstãvęt. / tas i tâc leñpis, ne viñš varî guôdîgi nuôstãvęt, ne runât.* // **Būt, atrasties (kur, parasti ilgāku laiku).** *es jaû tâ neklejâju. es tâ pa četri gadi nuôstãvêju* [pie viena saimnieka]. ☐ ***nuostāvēt miêrâ*** – a) stāvēt nekustīgi. *kas tevi dĩda, ka nevari nuôstãvęt miêrã?* b) nedarboties. *vęcãmãte ne·viênu brîtiņu nevarêja nuôstãvęt miêrâ, visu laĩku kuô darîja.*

2. **Kādu laiku saglabāties (piemēram, lietošanai, izmantošanai derīgā stāvoklī).** *muguŕkaũlu es nežâvêju. bet ribas es arî nuôžâvêju. tãs mañ viênu nakti nuôstãv sâlijumâ. / labaî papuveî, ku sẽs rudzus, ļaũ nuõrûkt, laî nuõstãv kâdu brîdi, nuôgulâs.* // **Ilgstoši atrodoties nepiemērotā vidē, iegūt nevēlamas īpašības; sastāvēties.** *rãva i nuôstãvêjis grãva ûdeńs. tâda plêve turî pãriẽt, kuŗa saũlê spîd varavîksnes krãsâs.*

nuostāvēties v. **1. Ilgāku laiku, arī visu laikposmu būt, atrasties (kur), netiekot nodarbinātam (par darba dzīvniekiem).** *luõpi ziêmu stallĩ bi nuôstãvêjšiês. / zîŕgus izjãdinâja, ka bî nuôstãvêjšiês stallĩ. / ka viš i stallî nuôstãvêjiês, kâc kumęĺš, divu gadu vęc, iêsiên* [ķēdē], *ta pajęm̂ pâtagu, isklačuô viņu. / jaûnaîs zîŕks, nuôstãvêjiês brĩvê, iêjûkc nuôaũlekšuôja pa cęļu, ka nuôkûpêja viẽ.*

2. **Tikt uzglabātam īpašos apstākļos, līdz iegūst vēlamās īpašības, noteiktu gatavības pakāpi.** *viņiêm vaîdzêj nuôstãvętiês tiẽm liniêm. uñ tad, ka viņi bî nuôstãvêjšiês vis·maz trîs, četras nedęĺas, ta viņi bi tâ nuôspiêdušiês ta kâ zĩdi, jâ, varî teîkt.*

3. **Nogulsnēties kārtās, slāņos (par šķidruma sastāvdaļām).** *ka nuôstãvêjiês piẽns, ta nuõkrejâ tuõ kreîmu pa virîsu.*

4. **Sastāvēties.** *alus nuôstãvêjiês, švaks palicis. / ku nuôstãvêjiês ûdeńs uñ tâc brũns palicis, tuõ saûc pa rãvu.*

nuostebēt v. **Māņticīgo uztverē – ar skatienu panākt, ka (kādam) notiek kas nevēlams.** *ta jaû mazus bęrnus kavâja, nerãdija citiêm, ka nenuôstebê.*

nuostebēties v. **Nobrīnīties.** *salûza buõms. uñ puĩsis nevarêja nuõstębętiês viẽn, kâ viņš varêja pãrlûst. / tęs nevarî nuôstębętiẽs viẽ uñ duõmâja, kâ tuõ žuôgu sataĩsîs. tiẽ luõpi salaûzuši pa·visam̂.*

nuostębulēt v. **Atskaņot ar stabuli.** *ganęļi nuôstębulêja smuku meĺdiņu a savâm kârkla sviĺpêm.*

nuostębulēties v.; hum. **Noraudāties.** *nu meîtiņas gaň varês nuõstębulęties – Jẽčis nuôgãja Liẽpãjâ diẽnęt.*

nuostecēties. Sk. *n u o t e c ē t i e s .*

nuostękāt v. **Nopērt (?).** *puĩši bi nuõķęŕuši zagļus uñ tâ pa ritîgam̂ nuôstękaîši.*

nuostelĩlēt v. **1. Norīkot (darbā).** *a zirĝiêm braûca kaû kuô vęst. nuôstelĩlê tuŕ uń tuŕ. kadreĩz cilę̂ki bi jãaîzvęd. / vakaŕ nuôstelĩlêja divus vĩrus malĵku vęst.*
2. Noregulēt. *pucẽvele vêl tâda smalĵkâka. tuõ nuôstelĩlê tâ, ka viņa tik·pat ta kâ putekļus ņęm̂ nuõst.*
3. Nolikt; novietot. *senâk taĩsîja dzêrsi. nuõstelĩlêja liẽlu baļĵu, kuraî izûrpc caũrum̂s uń iẽlikc ãniķis. / kaũ kuŕ* [*dzerša*] *baļĵu nuõstelĩlẽja namuôs.*
nuostenēt, arī ***nuostenēties*** v. **Īsu brīdi, vienu reizi stenēt.** *tâ piêbẽru tuõ maîsu, ka puĩka, sviêžuôt ratuôs, nuôstenêja viẽn. / ka grũti i, apstâjas. nuôstenâs, nuôpukstâs.*
nuosti. Sk. *n u õ s t .*
nuostibāt v. **Nopērt.** *tuõ suni vaîg nuôstibât, laî neiẽt nuô mãju pruôjâm.*
nuostiêbruot v. **Nokaisīt (ar *stiebriem*).** *vęzdami tuõs našus, bi nuôstiêbruôjši visu ceļu.*
nuostiêpt v. **1. Stingri izstiept.** *tad, ka izņęm̂* [vilnas dziju – sveces dakti – no taukiem], *ta nuôstiêp viņu tâ, nuôliêk. pêc laĩka akaĵ mę̂rc iêkšã taî kublã.* // **Izveidot tīmekli (par zirnekli).** *zirnẽkļi nuõstiêpuši savus staîpekņus pa visu pažuõbeli.*
2. Izstiepjot pāri, pārklāt (visu kā virsmu vai tās lielāko daļu). *aûdękla bliẽķis – tas tas nuôstiêptaîs aûdękls. liẽli apari bi nuôstiêpti* [ar audekliem].
3. Nonest (ar pūlēm). *tuõ aûzu maîsu švaki bûs nuõstiêpt uz muguru klẽtî.*
nuostiêpties v. **Tikt nostieptam.** *tã dzive jaû čeñksterêjs. satîs kamuõlã, vaŕbût nuõstiêpsiês.* / [savelto vadmalu] *uzlika uz gaĵdu uń, katrâ galâ stãvę̂dami, rulĩlêja, laî nuõstiêptuôs viênâdi. lika apakš sluôga uń tad žâvêja.*
nuostikties v.; novec. **Tikt atrastam; atrasties.** *zup·rãceņus vãra, kas kuram̂ nuõstiêkas – kas atruônâs, kuô vaŕ brũķę̂t, iêbę̂rt uń vãrît.*
nuostilĩpēt v. **Ļoti piebāzt (piemēram, maisu).** *tâ nuôstilĩpeîši tuõ maîsu, ka gań·drĩz plîst pušu.*
nuostipāt v. **1. Nopērt.** *es tevi nuôstipâšu! – teîc, ka grib iêpę̂rt.*
2. hum. **Aiziet.** *nu nuõstipâ buõtê uń pãrnes cukuru!*
nuostiprināt v. **Padarīt stabilu vai stabilāku, arī stingrāku, drošāk izmantojamu; stabili piestiprināt.** [loga] *paluôda i šĩ męĵlâ. viņa nuõstiprina i tuõ jum̂tu, i tuõs rãmus nuõsędz. / nuô aûkšiênes* [ēkai] *aka ûzliêk tâdus gaŗus baĵķus vîrsûm uń nuôstipriń. / laĩvu nuôstiprina us tuõ ęñkuru tuŕ·pat piê tãs šķãteres tuvumâ. / ja tîklu paliêk uz nakti, tad abuôs galuôs nuôstiprina aŕ ęñkuru. / veñteris i nuôstiprinâc uz viêtu. tuŕ zives liên iêkšâ. / žãkarus liêk us kaûdzi, laî vẽš negâž zemê. citâdi jaû kaûdzi nevaŕ nuõstiprinât – vẽš gâž zemê tuõ spici. / krûtaža, elĩšķiņs – tuõ nuôstiprinâja priêkšã us parastu linu kręklu.*
nuostiprināties v. **Novietoties (kur), ierīkojot aizstāvēšanās būves.** *te nãca kriêvi viŕsũ, uń tiẽ vãciêši nuôstiprinâjâs. tas bija lidz kara beĩgãm.*
nuostipt v. **Nosalt.** *rudeni, pa ûdeni pļuñkâjuôtiês, visi piŕksti bi nuõstipuši. / izgãju salâ. tâ nuôstipa ruôkas, lidz malĵku iẽnęst.*
nuostīpuot v. **Aplikt (kam) vairākas vai daudzas stīpas.** *baĵļa bi a biêzãm dzęĵza stĩpãm nuôstĩpuôta – ķimeņuôs viêna, vidû viêna uń aûkšâ divas stĩpas blakũm.*
nuostirināt: ✧ ***nuostirināt kājas*** – nobeigties. *tas teliņš bî dikti švaks, nuôstirinâja kãjas vakaŕ. / teliņš nuôstirinâja kãjas, acstiêpa kãjas, nuôbeîdzâs.*
nuostĩvēt v. **Stiepjot iztaisnot (ko).** *nuôstĩvê taču tuõ aũklu ciêti, laî vaŕ taîsni nuômẽrît* [dobi]!
nuostrâdāt v. **1. Strādāt (visu laikposmu) un pabeigt strādāt.** *savas nuõliktâs diênas muĩžâ bi jânuôstrâdâ uń ta varêja iẽt citũr strâdât. / tiẽm deputãta kaĵpiêm, siẽvâm bi jâiẽt zinâmu skaîtu diênas jânuôstrâdâ. / diũpacmit gadus nuôstrâdãju piê viêna saîmniêka. / šuôdiên ļaûdis nuôstrâdâja lidz męĵlaî tum̂sĩnaî laũkâ. gribêja tuô dârbu nuôbeîkt.*
2. Paveikt (darbu). [zēns] *tâ saķelĩlêjis, nav glĩti nuôstrâdâjis.*
3. Izgatavot, izveidot (ko), parasti precīzi, labi. *piẽcpacmit ceñtmetri biês, jâ. tuõ saûc siênas malĵka* [būvei]. *uń tiẽ i visi nuõstrâdâti, nuõzãĝę̂ti tuŕ tâ. / tiẽ* [mājas dēļi] *visi i nuôstrâdâti, gali visi nuôzãĝę̂ti. / vę̂lâk, ka ceļ̂ tuô ę̂ku kuõpâ, ka ceļ̂ tuõ ę̂ku aûkšâ, tas i viênas diêns dârps tikaî. bet, lidz viņu nuôstrâdât, paiẽt iĩks laĩks.*
4. Sastrādāt (augsni, tīrumu). [zemi] *nuôstrâdâj, akaĵ uzara. ta viš* [tas ir, zeme] *zinãmu laĩku pastãvêj.*
5. Izdarīt (parasti ko nevēlamu, arī negaidītu) – par dzīvnieku. *viš* [tas ir, vilks] *jaû neplêš viênu* [aitu]. *tuŕ bi tiẽ vilĵki nuôstrâdâjuši – briẽsmîks skac bi. / sęsks* [vistām] *issûc aseņus, nuôkuôž uń paliêk. uń tâ viênâ naktî viš nuôstrâdâ, cik tik tuŕ iŕ.*

nuostrâdāties v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz strādāt (parasti līdz nogurumam, arī bez vēlamā rezultāta).** *tã kuõpîgâ meža isstrâdâšana ne·kâdu peļņu nedeva. tik nuõstrâdâjâs viẽn. / varês nuõstrâdâtiês reĩzu nuô reĩzes, kâ a dûri vẽju sist. / es ęsmu tâ nuôdziêvuôjiês, nuôstrâdâjiês!*

nuostrâdināt v. **Ilgāku laiku, arī visu laikposmu daudz strādināt (kādu, parasti, līdz tas nogurst).** *skuôpi saîmniêki salĩka mazâk ļaûžu kâ saîmniêcîbaî vaîg. ta tuõs nuõstrâdinâja dikti – rîtiêm agri, vakariêm vęļu. / tuõ meîteni nuôdziêvinâja piê nâves. viņu pa daũdz nuôstrâdinâja.*

nuostrãpēt v. **Sodīt.** *pagasta tiêsa nuôstrãpêja tuõs, kas laĩkâ nenuôbẽra ceļam̂ grañtu.*

nuostrêbt v. **Strebjot noēst, arī nodzert (daļu no kā).** *nu tik piĩlu piêlêja tuõ glãzu aka! nuõstreb! citâdi tu nepacelŝi.*

nuostreĩjāt v. **Nokaisīt.** *kâ tu, nęzdam̂s tuõ siênu, nuôstreĩjâji visu taku! / kas te vazâjis tuõ siênu? nuôstreĩjâta visa zeme.*

nuostreĩpuļuot v. **Īsu brīdi streipuļot un pārstāt streipuļot.** *tã sašaũtâ cũka vêl labu gabalu nuôstreĩpuļuôja, ta tig pakrita.*

nuostreņģēt v. **Savijot pavedienus, izveidot virves, grožus (?).** *streņģêja gruôžas, vęzuma savęĺkamuôs striķus, priêkšsaĩtes vęzumam̂, dzęņaũkstes. gruôžas aŕ nuôstreņģêja. / striķus nuôstreņģêja, gruôžas – tuõ deva streņģim̂. tuŕ bi „Streņģu" mãjas.*

nuostrẽvēt v. **Nostiprinot (koka ēku) ar dēļiem, sagatavot to pacelšanai, pārvietošanai.** *ka grib pasvęrt ę̃ku, palikt jaûnu pamatu, ta nuôstrẽvê vis·caũri a dę̃ļiêm tâ pa gabalam̂ – nuô steñdera us steñderi. / ta kâ ę̃kas bi bũvętas nuô kuôka, ta nuônaglâja, nuôstrẽvêja, laî viņas nèisklîst, uñ cêla uz aûkšu. / nuônagluô* [ēku] *a dẽlêm, laî neklîst laũkâ, – nuôstrẽvê. / nuôstrẽvê siênas pirteî. ta viņu vaŕ vęst tâdu, kâda viņa i.*

nuostriẽblāt v. **Nopērt.** *tuõ buĩli vaîdzêja dũšîgi nuôstriẽblât. ta tik klaũsija, ka veda piẽsiêt. / tuõs puĩkas tik vaîg nuôstriẽblât, ta klaũsîs. / nu tuõs puĩkas tik jęm̃t uñ nuô viênas viêtas nuôstriẽblât! gañ tad zinâs, kâ jãdara dârps. / ka es tevi nuõķeŕšu, ta tâ nuõstriẽblâšu, ka dzęrt prasîsi! kãlab tu mani neklaũsiji!*

nuostrîgt v. **Nostigt.** *tiẽ zirĝi nuôstrîkst, tiẽ zirĝi iêstrîkst* [slapjās pļavās], *iêduõmâjiês.*

nuostrĩkāt, arī ***nuostrĩķēt*** v. **Nolīdzināt (ko beramu) līdz ar (trauka) malām.** *kad pũru graûdu mę̃râ bẽra, ta kaûdzîti nuôstrĩkâja a šķupeles kâtu. / nuôstrĩkâ tuô labĩbas pũru, kad adbẽra magazĩnâ.* // **Līdzinot (ko beramu) atdalīt (to) nost.** *ka labîbu mẽra, a kuõpu nedrîkst piêbę̃rt. ta tâc strĩķis bi – a tuõ tuô kuõpu nuôstrĩķêja nuõst. tâ nuôraûsa a tâdu kuôku. tâc ruôkturis bi. lĩdzęnu nuôstrĩķêja.*

nuostrĩpāt, arī ***nuostrĩpuot*** v. **Nosvītrot.** *bę̃rni tuõ siênu nuôstrĩpaîši nuô viênas viêtas aŕ krĩti. / skuõluôtaîš nuôstrĩpâja neritîgi ûzrakstîtu teîkumu. / nuôstrĩpuô tuõ vârdu uñ raksti citu!* ✧ ***nuostrĩpāt parãdu*** – atlaist, dzēst parādu. *tas saîmniêks bî laps – nuôstrĩpâja mañ tuõ parãdu. liẽls jaû nebija.* // **Iezīmēt (kādu platību) ar svītrām.** *kad sẽja, ta iẽt nuôbîrzęt laũku. ta vaŕ sę̃t, ka laũks nuôstrĩpâc.*

nuostrum̃palāt v. **Nepareizi nozāģēt.** *nuostrum̃palât* [ir] *neritîgi nuôzãgât. / nuôstrum̃palâja tuô dẽli paŕ îsu. nu nèisnãk vaĩ ratu luba.*

nuostruõstēt, arī ***nuostruôstēt*** v. **Stingri nobārt.** *nuôdrębinât iŕ sarãt, nuôstruõstęt. / mãte nuôstruôstêja bę̃rnus, sarãja.*

nuostudināt, arī ***nuostudīt***, ***nuostuĩdīt*** v. **Atrunāt.** *vaîg nuôstudinât – nuôrunât, laî tâ nedara, laî klaũsa, kâ mãte liêk. / nuôstudiju – teîcu, ka tuŕ jaû ne·kas nebûs, tuŕ naû kuô iẽt. / mãte nuôstuĩdija dę̃ļu – nèej kaûtiês a tiẽm piêdzę̃rušiêm! kâdu tiêsu tu tuŕ dabũsi!*

nuostum̃pāt, arī ***nuostam̃pāt*** v. **1. Stampājot noblīvēt.** *rijas kluõns bi nuô mãliêm ciêti nuôstam̃pâta grîda. / rijâs plãnu nuôstam̃pâja nuô mãliêm. tas bi ciêc, gluc. / ķę̃ķî grîda nav – tuŕ stiẽģęļu vaî mãla plãns nuôstam̃pâc. / vaîdzêja labi nuôstum̃pât a mãliêm tuõs pamatus, laî nenãk aũkstum̂s. / ka sašķẽrê kâpuôstus, ta tuõs mucâ liêk pa kârtu, apkaĩsa a sâli uñ ķẽmelêm uñ nuôstum̃pâ. / stipri vaîg nuôstum̃pât* [kāpostus]. *tâ sasit, ka zupa i manãma. / kuôka spañnîšuôs veda pãrduôt sviêstu. tâ nuôstam̃pâja, aplêj aũkstu ûdeni apkârt.*

2. Spiest, stumt (kur iekšā). *êd, meîtiņa, grûd, meîtiņa, dižus, mazus gabaliņus! ku mẽs stum̃pu dabuĩsim̂ nuôstum̃pât dubęnâ? iẽsim̂ Spirĝu aĺksniênâ – tuŕ mẽs stum̃pu dabuĩsim̂, tuŕ mẽs stum̃pu dabuĩsim̂ nuôstum̃pât dubęnâ.*

nuostumt v. **Stumjot virzīt un pabeigt virzīt nost, lejā, kur.** *viñda bi akaî senâk. ta tuõ nuôstũma lejâ uñ a spañni iêsmêla tuõ ûdeni. / tâdi ãķi bi,* [ar ko] *nuôstum̂ tuõ vadu uz uõtru caũrumu, tâ raĩda* [zem ledus]. */ nãc taču palîdzi nuôstumt tuõ vẹzumu us ceļu!* ☐ ***nuostumt pie malas*** – izraidīt (no kādas vides, sabiedrības), nepievērst (kādam, kam) uzmanību. *nuõstumt piê malas – teîc, ka kâdu neiêvẹ̃ruô. / mani jaû tiẽ bagâtiê nuôstũma piê malas.* // **Spiest, stumt (kur iekšā).** [gatavojot desu,] *nuõstum̂ tik tuõ gaļu uñ tik piĩda. / tã guôve iêrija rãceni. ta a kuôku, a ruôku stũma. labi, ka varêja nuôstumt.*

nuostumties v. **Nobraukt ar (parasti airu) laivu.** *senâk varêja nuôstumtiês aî laĩvu pa ẹzẹru uz Liẽpâju.*

nuostuõderēt v. **Iezīmēt zvejasrīku atrašanos jūrā, pieliekot tiem *stuoderi*.** *kad izbraûcam̂ jũrâ, tad ûdâm viênu galu nuôstuõderê uñ mẹt viņas ârã.*

nuostûris subst. **Neliela, parasti nomaļa, vieta (kādā platībā).** *tuõ nuôstûra pļavu pļãva beîdzamuô.*

nuostutēt v. **Nostiprināt ar balstu.** *tuõ žuôgu velĵ nuôstutês, gañ bûs labi.*

nuosûbēt v. **Pārklāties ar oksidēšanās produktu kārtu.** *tiẽ akas gruõdi, ûdenî stãvệdami, nuôsûbeîši a zaļâm gļuôtâm.*

nuosûcināt v. **Sūcot (parasti spaidot ko slapju) panākt, ka atdalās šķidrums; notecināt.** *pirmâk tuõ savẹĺtuô vadmalu nuôsûciñ, ta liêk apakš sluôga – apakš ruĩļa – uñ ta iżżâvê.*

nuosũduot v. **1. Nomēslot.** *rudeni kârtîgi nuôsũduô zemi.*

2. pārn. **Aprunāt.** *tâ nuôsũduôjši tuô vĩru, ka nemâkuôt ne·kuô darît.*

nuosũdzēt v. **Žēlojoties par (kāda) pārkāpumiem, nodarījumiem, apsūdzēt (to, parasti slepus, arī savtīgos nolūkos).** *visu laĩku te braûca pãri pa viņa zemi. nu viš nuôsũdzêja tiêsâ. / bet tâ aî liǵẹrệtiês gaî saîmniêci uñ tâ paî uõtru nuôsũdzệt – tas mañ netika.*

nuosuĩķinēties v. **Nolieties; notraipīties.** *nuôsuĩķinêjšiês tiẽ bệrni, tuõ piẽna putru strệbdami.*

nuosuînīt v. **Noberzt.** *tas zĩrks gaî sklañdu bi nuôsuînîjis muguru.*

nuosuînīties v. **Ilgāku laiku darīt ko maznozīmīgu, neproduktīvu; notūļāties.** *visu diênu pa mãjâm viẽ nuôsuînîšiês, nu, vakarâ, tik iẽt kuô darît. / viš* [tas ir, vectēvs] *tâ nuôsuînâs tik ga sevi viẽ. taĩsâs kaû ku iẽt, bet nevaî istaĩsîtiês, tik nuôsuînâs. / nuô rîta nuôsuînijuôs uñ vệlu izgãju piê dârba.*

nuosukas subst.; dsk. **Nosukātas (dzīvnieku) spalvas; pakulas.** *nuõsukas* [ir] *atlikumi. ka linus sukâja, ta pirmâs pakulas bi nuõsukas. / nuô pakulu nuõsukâm vija strikus, pinẹklus. / luõpu spaĩvas aî i nuõsukas, kuô nuõsukâ.*

nuosukāt v. **1. Sukājot padarīt gludu, līdzenu (ko, parasti matus); sukājot noglaust uz leju (parasti matus).** *kad matus nuõsukâ, tad paî vidu pãršķiŗ. / matus nuôsukâja līdzẹni uñ sapina bizês, ka gãja baznĩcâ. / gludgaĺvîte i bệrns a nuôsukâtu gaĺviņu.* // **Nogludināt; nolīdzināt.** *vaļêjuô siênu nuô pañta, nuô vẹzuma nuôsukâ, laî nebĩrst braûcuôt. / siêna kaûdzi nuôsukâ, nuôlīdzina.* // **Sukājot padarīt (dzīvnieka) apmatojumu gludu, tīru.** *puĩšu daîps bija zirgus nuõsukât rîtuôs. guôvis nesukâja. / zirgus vaîdzêja nuõsukât, kad vede jûkt ratuôs. / smukis manis kumelīnis, smalku suku nuosukāts.* (LFK 1961, 10740) */ puĩši gribêja, laî zirgi bûtu skaĩdri, nuôsukâti, ismazgâti.*

2. Sukājot nodalīt (pakulas). [linus] *iskuĩkstija, tad aka sukâja uz ẽķelêm. tãs pakulas nuõsukâja. uñ ta palika skaĩdri lini. / ta jaû nuôsukâja, jẽma aî ẽķelêm issukâja tuõs linus. uñ issukâja juô smaĺkâk. / pakulas paliêk, ka sukâ. galu pakulas i pirmâs pakulas, kuô nuõsukâ.*

3. pārn. **Nopērt.** *tiẽ puĩkas vaîdzês nuõsukât, laî klaũsa. / nu jaû akaĺ kârtîgi nuôsukâja liẽluô brãli.* // **Pērt un pabeigt pērt (pirtī ar pirtsslotu).** *pirtî tâ nuõsukâja a sluôtu tuõ muguru, kâ vaî manît.*

4. pārn. **Ātri, ar lielu apetīti noēst.** *braňgi nuôsukaîši visu tuõ gaļu!*

nuosũkstīt v. **Sūkājot nolaizīt.** *nuôsũksti tuõ pirkstu, kas a mẹdu! / tig gârdi tiẽ rãceņi, ka vaî ệduôt pirkstus nuôsũkstît.*

nuosũkstīties, novec. ***nuosasũkstīties*** v. **Īsu brīdi sūkstīties un pārstāt sūkstīties.** *varêja gañ, bet nedarija. uñ nu vaî nuôsũkstîtiês – tâdu maĺku vaĩs nepãrduô. / nuõsasũkstâs, ka dârps nav padarîc.*

nuosûkt v. **1. Atdalīt šķidrumu (piemēram, no vārītiem vai rīvētiem kartupeļiem, noplaucētiem augiem).** *bij tâda izûrpta dẽlîte. kad rãceņus nuõsûca, tad lika priêkšâ. / sarîvâ*

rãceņus, nuõsûc. iẽlej piẽnu grãpî. / sarĩvâja rãceņus, ciêti nuõsûce uñ iêmîcija sâli, uñ taĩsija kukulîšus. / nuõkasija rãceņus, sarĩvâja, nuôsûca caũr lupatu. / ta nuôplucina viņs [tas ir, balandas]. *tuõ zupu nuôleî nuõst uñ ta nuôsûc* // **Par veļu.** [veļu] *isvelêja uñ iêbâza* [upē], *uñ paskaluôja. uñ nuôsûca – pa divâm* [sievietēm] *sagriẽza uz beņķi katrâ galâ uñ nuôsûca. / ka drãnas bi izmazgâtas, ta nuôlika uz beņķi, kâ varî nuôsûkt uñ iżżaût. / ka nuõsûca* [kreklu], *ta iêziẽpêja, ku vêl bi kâdi plañkumi. /* [veļu] *nuôsûce uñ iêziẽpêja.*

2. Izsūkt (piemēram, asinis) – par dēli. *ka viņa* [tas ir, dēle] *nuôsûca tãs iñdîgâs asinis, ta paliêk vęsęĺs.* // **Sūcot nodzert (no kā).** *tęs bi nuôsûcis visu brañdavu nuô vẽrmẽlêm, kuô mãte bi ûzlêjuse priêkš zâlêm.*

nuosulāties v. **Izplūst lielam daudzumam sulas; atsuloties.** *piẽnu saleî drãnâ, laî nuôsulâjâs.*

nuosulināt v. **Notecināt sūkalas (parasti no biezpiena); pagatavot (biezpienu), ļaujot notecēt sūkalām.** *nuôsulinâja – sasiĩdija rûgušu piẽnu, laî atsulâ, ne-uzvãrija. ta iêlêja drãnâ uñ nuôtęcinâja.* [rodas] *biêspiẽns. uñ tad iêlêja akaĺ ûdeni grãpî. sulinâc piẽns* [arī sauca]. *tuõ neêda, tikai siẽrâ* [sēja]. */ rûgušpiẽnu nuõsulina uz uguñs. ta, ka savęĺkâs, ta iskãš caũr drãnu, nuõtęcina sulas. / nuôkupina piẽnu, taga* [saka] *nuôsulina. apsiĩda uñ ta iêleî marĺê, uñ nuôtecina. / sarûgušuô piẽnu lêja grãpî nuôsulinât.* ☐ ***nuosulināts piẽns*** – biezpiens, ko iegūst, notecinot rūgušpienu. *nuôsulinâc piẽns – pãrklâ marĺîti, ûzgâž piẽnu. istęk caũri tâs sûkalas iêkš kâda traũka. / nuôsulinâc piẽns – ka* [rūgušpiens] *ciêti nuôrûdzis, ta paklâ lupatinu, nuôtęk. /* [siera masu gatavojot] *berî klât nuôsulinâtuô piẽnu, kas i sabęrsc smaĺki. / vęcu laĩkuôs tâ biêspiẽnu nesaûce. ta saûce kupušpiẽnu uñ nuõsulinâtu piẽnu.*

nuosûnāt, arī ***nuosûnuot*** v. **Pārklāties ar sūnām.** *saĩmu jumti, kad nãk vęcâki, nuôsûnâ zaļi, apaûg a sûnâm biêzu kârtu. / aĺkšņuôs krãsuôja, akmeņu sûnâs aka, ku vęciê akmeņi nuôsûnuôjši. / nuôsûnuôjis akmeñs grũti kustinam̃s – teîc us tâdu, kas savâ dzîvê iĺgi dziêvâjis, tâpêc nevarî us cituriêni aîziẽt, laî cik labumu suôlîtu.* ☐ ***nuosûnuojis puĩšis*** hum. – vecpuisis. *nu ciêmiņu puĩšis jaû bi vęc, nuôsûnuôjis puĩšis. kuô tas vaĩ precêsiês!*

nuosunīt v. **Nolamāt.** *ka kâdu lâd, nuõsunî,* [tad] *teîc ļaũnus vârdus. / nu tâ nuôsunija* [bērnu], *ka nevarî ne acu pacęĺt. / a tâdiêm nikniêm vârdiêm nuôsunija palaîdniẽku.*

nuosûnuot. Sk. *n u o s û n ā t .*

nuosuôdijums subst. **Noraidoša, nopeļoša attieksme (pret ko), šādas attieksmes izpausme.** *teîca – ka tu savas bikses piêķęrnâtu! tuõ usskatija pa vis·liẽlâkuô nuôsuôdijumu, vis·sliktâkuô, kuô varî vęĺęt. / ak tu kram̃s puĩka! uz liẽlu ciĺvęku neteîc kram̃s. uz meîtini arî teîc kram̃s. tuõ liêtuô kâ usteîkumu vaî arî kâ nuôsuôdijumu. /* [bija liels] *nuôsuôdijum̃s, ka nemâk vęrpt.*

nuosuôlīšana: ☐ ***likt uz nuosuôlīšanu*** – nodot (ko) lemšanai, noteikšanai balsojot. *pagasta namâ bi jãliêk uz nuôsuôlîšanu nabagi.* [Tiem meklēja cilvēkus,] *kas grib tuõs kuôpt.*

nuosuôlīt v. **1. Nopirkt izsolē.** *ka nuõsuôlija, samaksâja, ta sâka* [mežu] *isstrâdât. isstrâdâja baĺķuôs, maĺkâ. / saîmniêki bi cirsmas nuôsuôlîši. / uĩmaņlaĩkã cîrta mežus. tuõs suôlija Liẽpãjã. nuôsuôlija, kam̃ naûda bi, – žĩdi uñ ari kâdi saîmniêki, kas jaû varêja, kam jaû bi naûda. / nenuôsuôlija ne·viênu šļakas gabalu saîmniêks.*

2. Iegūt izsolē darba veicēja tiesības. *us Pęrkuônes pusi bi citâdâks likum̃s* [jūras mēslu sadalīšanā]. *turî gâza uz viênpacmit sutraûņiêm desmit vĩriêm. tuõ viênu lika uz ũtrupi – kurš vaĩrâk piêliks, tas nuôsuôla. uñ naûda priêkš brañdava.*

nuosuôlīties v. **Izteikt stingru, noteiktu solījumu.** *tęs nuôsuôlijâs mam̃maî, ka ne* [otrreiz neprecēsies], *uñ tâ arî ne.*

nuosusēt v. **Nožūt.** *ceļi jaû i nuôsuseîši. labi braûkt.*

nuosusināt v. **1. Susinot padarīt sausu.** *ka vãra saûsus nuõkasîtus rãceņus, nuõsûc uñ paliêk grãpî nuõsusinât. / saîmniẽce lika nuôsusinât gaĺdu, laî varî usklât baĩtu gaĺddrãni.*

2. Aizvadot ūdeni, padarīt izmantojamu kādam nolūkam (piemēram, purvu, ūdenstilpi). *grãvus pa pļavâm raka, nuôsusinâj pļavas. / Mêķes ęzęrs – tuõ taga nuôsusinâja, tas i uz Nîcas–Rucavas ruôbežu. / tas bi Mêķes ęzęrâ. tuõ nuôsusinâja, tas i meliorêc tag.*

nuosust v. **Pavadīt laiku bezdarbībā, netīrībā (?).** *cic* [vīrs] *i nuôsutis uñ nuôdzêriês. tu nevari viņus nuôkruķęt. / nuosutis – teîc ari us sliñku, kas negrib strâdât. tas jaû dzîvê tâc nuõsutis.*

nuosutināt v. **Sutinot panākt, ka (kas) iegūst noteiktu gatavības pakāpi.** *nuôsutinâtus kâpuôstus liêk skâbęt. maň tiẽ labi smeķ. / kârkla vices nuôsutina krâsns speĩtê, tas i, ku nãk dũmi ârâ.*

nuosûtīt v. **1. Nodot aiznešanai, aizvešanai, pārraidīšanai (piemēram, ar sakaru iestāžu starpniecību).** *vệstuli uzrakstiju, bet veĺ nệsmu nuõsûtijse. / es vêl nuôsûtîju savâm ciêmîtêm uz Sibẽriju. ritulu taûkus tad es sataĩsiju. / taûtiskuô* [apģērbu] *tuŕ* [aiz Latvijas robežām] *nuõsûtiju, liẽluô galddrãnu.* // **Panākt, ka (kāds, kas) tiek nogādāts (parasti ar transportlīdzekli).** *nuõtiêsâja paŕ kuñtrabañdu tuõs divus lejniêkus uñ nuõsûtija us Cibẽriju.*

2. Likt doties (kur, uz kurieni); oficiāli likt doties (kādam ko darīt); norīkot. *mãte nuõsûtija meîtu ciêmiņuôs sâli patapinât. / šuôdiên nuôsûtîšu a meîtu puzdiênas saviêm pļãvêjiêm. / tuô uõtru* [pļāvēju] *nuôsûta us tuõ kupaču. / ja pac nevarêja salĩkt mãjas, ta nuôsûtija kâdu staŕpeniẽku.*

3. Nodot (piemēram, sveicienu, ziņu). *nuôsûtija tuõ ziņu tiẽm radiẽm, laî nãk tãs linu mĩstâs.*

nuosvaĩdīt, arī ***nuosvaîdīt*** v. **1. Nosviest (parasti nekārtīgi).** *ganelis nuô rîta nevaŕ atrast savas pastalas, ku nuôsvaîdijis.*

2. Apziest. *mãte mañ nuôsvaĩdîja a sviêstu maîzes gabalus palaũnadzê. / ķẹ̃katâs ejuôt, nuôsvaîda tuô ģĩmi a suôdrêjiêm, laî nevaŕ pazĩt.*

nuosvecēt v. **Nopērt.** *nu, palaîdņi, jem̃šu pâtẹgu uñ nuôsvecêšu ritîgi pa liêliêm!*

nuosveĩcinât v. **Apsveikt.** *bẹ̃rni nuôgãja krustẹ̃vu nuôsveĩcinât dzimum̃diênâ. / taî dzim̃šanas diênâ bẹ̃rni bi nuôsveĩcinâjuši savu skuõluôtâju.*

nuosvepēt v. **Pārklāties ar kvēpiem, sodrējiem.** *lam̃pas cileñderis bi nuôsvepêjis a dũmiêm, ka gaîsmu nevarêja caũri rẹdzẹ̃t.*

nuosvêrt v. **Sverot izmērīt (kā) masu, svaru.** [bezmēnam] *taî uõtrâ galâ tâc knabis. us tuõ pakabinâj, kuô tu gribêji nuôsvẹ̃rt. / aŕ buõzi svêra. tuõ mañtu kabinâja viŕsû, kuô vaîdzêja nuôsvẹ̃rt. / mĩstîtâjiêm maksâja. nuôsvêra a buõzi uñ pêc tã* [svara] *maksâja. /* [maisus] *nuõsveẹ̃ meĺderis, nuõliêk piê zemes tuŕ·pat uz grîdas. / tuõ gabalu gaļas vaîg nuôsvẹ̃rt, cik tuŕ bûs. / vaî tik viñš tuŕ sapratîs tãs cũkas nuõsvẹ̃rt liẽluôs svaruôs?* // **Novērtēt, arī noteikt (pēc kādām pazīmēm).** *gruñtvãks, tag saûc lĩmeņrãdis, ku vaŕ nuôsvẹ̃rt mãju, ka nav šķîba.*

nuosvetēt v. **Stipri sist (kādu); nopērt.** *tuõ bul̃li tas ganelis bi nuôsvetêjis aŕ pâtẹgu, ka vîles bi pa visu muguru redzimas.*

nuosvêtīt v. **1. Nosvinēt.** *Liẽldiênas bija nuôsvêtîtas.*

2. Ar reliģisku rituālu padarīt (ko) svētu, piešķirt (kam) svētību (pēc ticīgo priekšstatiem). *mâcîtâjs, nuôbeîgdam̃s pãtarus, tâ pacêla ruôku – nuôsvêtîja ļaûdis.*

3. pārn. **Ļoti nobārt.** *taga tâ pa rãšanu tik teîc – nuôsvêtija.*

nuosviêdrēties v. **Izsviedrēties.** *sẹzdiênu piŕtî bi tâc kârstum̃s, labi varêja nuôsviêdrẹ̃tiês.*

nuosviêst v. **1. Ar sviedienu lejup novietot (kur, uz kā u. tml.); nomest (1).** *pa·priêkšu maĺku iênẹs iêkšâ uñ nuôsviêž krâsnes priêkšâ, laî bišķi abžûst. / bẹ̃rni tuõ siẽra gabalu abglezeîši uñ nuôsviêduši uz gaĺdu. / ej nuôsviêd tuõ vẹcuô bļuõdu piê lûžņiẽm. / pêcâk mañ mãte teîca – labi, ka tu nuôsviêdi tuõ* [vadu] *piê zemes. tevi bûtu iêrâvuši jũrâ lĩdz. / gaĩdi! es nuôsviêdîšu tuõs âbuôlus* [no koka]. */ meîtines bi nuôsviêdušas vẹcu lupatu piê staĺ̃la duru. / tik jaûns krẹ̃kls, tikkuô apvaĺkâc – nuõsviêsc piê zemes! / es muku pati pruôjâ rikšus, ka kâc nerẹdzẹ̃tu, ka es nuôsviêdu* [tomātu]. */ kuô duõmâ! nuôsviêdis tuõ maîzi tas kaķis buŕlaks.* // **Nevērīgi, nevīžīgi, parasti ar sviedienu, novietot (nepiemērotā, neparedzētā vietā).** *kuŕ tas ciris nuõsviêsc? / ku tuõ picku nuôsviêduši pa kãjâm! neziñ, ka jãkabiñ uz naglu! / bẹ̃rni nu meklê, ku vakaŕ nuôsviêduši savas kričkas. / tuõs jaûnuôs šķĩvus nevaîg apķẹ̃rnât uñ nuôsviêst. / meîtene taga jaûnu kleîtu abdriskâ tik bišķi uñ nuôsviêž. / kas ta taga teû diêks zeķi! taga nuôsviêž uñ ję̃m citu.* // **Neviļus, negribēti izlaist no rokas un pieļaut, ka nokrīt.** *kuô tu te visu dari a gariêm nagiêm! nuõsviêdîsi piê zemes tuõs traũkus.*

2. Aizsviest. *bẹ̃rni apkuõda âbuõlus uñ nuôsviêž pruôm, lidz galam̃ nèapẹ̃d. / senâk ķẹdas bi tâdas, kas jaû bi nuôsviêstas pruôjâ, tâdas šķîbas. /* [puikas sacentās,] *kuŕš tik tâlâk vaŕ nuôsviêst akmeni.* ☐ ***nuosviêsta naûda***. Sk. *n a û d a* .

3. Strauji novilkt sev (apģērbu, apavus); nomest (2). *ka sveši nãca, ta nuõsviêda* [ķedeli], *ũzvilĩka liñdrukus.*

4. Strauji satverot, nogāzt (kādu) zemē. *divi puĩkas saķerâs. uñ, kuŕš nu nuõsviêdîs, tas stiprâks. / viêns uõtru aĩsķeŕ aîz bikšu rum̃bas, juôstas. uñ ta sviêž viêns uõtru – kuŕš kuru varês nuôsviêst. / puĩši turêjâs, cînîjâs, kuŕš kuru varêja nuõsviêst. / tas uõtrs puĩka spirinâjâs pretî, neļãva nuôsviêst gaŕ zemi. / Biẽrañtu meîtas nevaŕ nuõsviêst – dẹ̃ñkc puĩka.*

nuosvilināt v. **1. Svilinot iznīcināt (apspalvojumu, apmatojumu).** *cũku nuõkava a garu kumpi uñ nuõsvilinâja. nuõmazgâja, nuõkasija a nazi uñ kârstu ûdeni – bi balc uñ tĩrs. / ka nuôkaû cũku, ta nuôsvilinâj spalvu, sarus. /* [aitas] *galvu nuõsviliñ, kãjas arî nuõsviliñ uñ nuõkasa lidz âdaî tĩru, baltu. / nuôcirstâs* [aitas] *kãjas nuõsvilinâja, nuômaûca nadziņus, nuôtĩrija uñ êda. / visas aîtu kãjas, galvu vãrija. nuôsvilinâja, nuôpucêja tĩru, baltu. /* [govs] *nagus nuõmaûca, nuõsvilinâja tuõ spalvu. /* [zosi] *nuõkava, nuôplûca, nuôsvilinâja uñ nuõmazgâja tĩru.*

2. Nodedzināt. *paûsari nuôsvilina vecuô kûlu plavâs. / kad ũscêle tuõ tiltu, vãciêši aka tuô tiltu nuõsvilinâja.*

3. Pakļaujot saules iedarbībai (ķermeni, tā daļas), iegūt stipru iedegumu, apdegumu; būt par cēloni tam, ka (cilvēks, tā ķermeņa daļas) iegūst stipru iedegumu, apdegumu (par sauli). *tad nu gañ nuôsvilinâja* [saule] *šuôdiên! visi plęci sęrkani palikuši.*

nuosvilis, ***-use***, arī ***-usi*** **1. Divd. → *nuosvilît*.**

2. adj. noz. **Tāds, kam ir ruda vai rūsgana (apmatojuma, apspalvojuma) nokrāsa.** *taga stĩrniņa ta kâ nuôsvilusi. a, ka nãk rudeñs, ziêma, viņa tâda smuka, tâda zili pęlęka.*

nuosvilpuot v. **Svilpot un pabeigt svilpot (piemēram, melodiju).** *mũsu ganelis mâcêja a lũpâm nuôsvilpuôt „ku tu teci, gaîlîti manu!".*

nuosvilît v. **1. Ātri nodegt.** *uguñsgrękâ nuõsvila muĩžas rija. / tam̂ tã mãja nuôsvila lidz pamatiêm.*

2. Degot, atrodoties liesmās, pārogļoties (visapkārt vai vietumis). *cũkaî sasêja kãjs, izbâza buõmu. uñ vĩri katrs galâ turêja pãri pa liêsmu, laî nuôsvilst, pagruõzija.*

nuosvinēt v. **Svinēt un pabeigt svinēt.** *vakarî nuôsvinēju septiņdesmit piêci. tâpêc jaû velî mañ visa istaba pilna a puķēm irî. / kaĩmiņu dęlam̂ rudeni nuôsvinêjâm kâzas.*

nuosvîst v. **Svīstot pārklāties ar sviedriem (par ķermeni, tā daļām).** *kârstumâ nuôsvîst ģĩmis, mugura. / mîcuôt teîca velî, ka tâ jãmîca, ka siênas svîst. tãs siênas bija tãs meîtu miêsas, ka nuôsvîst. / nu suta bîjuse gañ, lidz tuô stalli ismętuši. vĩri nuõsvîduši slapji. / ka tã guôve slapja, nuôsvîduse, ta teîca, ka liêtuvęns i jâjis. / ka viņâm* [tas ir, zebiekstēm] *tiẽ bęrni ruônas, ta viņas iẽt pa guôvu mugurâm, plêš tuõ villu. ta tã guôve nuôsvîst tâ ka baîl.*

nuošālēt v. **Noklāt ar dēļiem.** *ka viņu* [tas ir, sienu] *nuôdrĩvâja uñ vêl nuôšālêja, ta bi silta* [māja].

nuošālēties v. **1. Novadēties.** *alus i nuôšālêjiês. / kas tâ vaļâ stãvêjis tâc dzêriêns, viņam̂ ne·viênas garšas vaĩrs nav, pilnîgi nuôšālêjiês jaû i. / nu tas šnabis jaû nuôšālêjiês. tuî ne·kã nav nuô tã vaĩrs.*

2. pārn. **Noskumt, kļūt bēdīgam; nogurt.** *viš negrib ne runât, ne·kã nê. nu i riktîgi nuôšālêjiês. viš ne·maz barâ nedeî vaĩs.*

nuošaût v. **1. Šaujot nonāvēt (cilvēku vai dzīvnieku).** *piêktâ gadâ ûznãce tas revolũcijas laĩks. tuôs skuõluôtâjus isnĩcinâja – citus nuôšãve uñ citus aîzvede pruôjâm. / ja viš* [tas ir, zirgs] *bi vęc, ta nuôšãva uñ addeva lapsẽm. / senâk* [vecus zirgus] *isveda mežâ, nuôšãva uñ apraka. / mešsârgi bi uscęluši mežâ bũdu. tuî visi veda nuôšaût vecuôs zirgus. / švẽģerine viņu* [tas ir, suni] *iêbâza maîsâ uñ veda nuôšaût. viņi nepatika, ka viš viņu neklaũsija. / ka ziêmu nuôšaũ* [dzīvnieku], *ta laps akuõc.*

2. Strauji ievirzīt ar lizi (maizi krāsnī). *puscępuse maîze jâiẽt isvalkât. tâ viņu abgruõza – priêkšêjuôs kukuļus nuôšaũn dubęnâ. /* [ogles] *palika aĩskurâ – krâss priêkšâ. us tãm uôglîtêm ûzlika kâdu pagalîti, kâdus skaliņus, ka uzliêk tuõ kukuli uz lizi, laî vaî rędzęt viņu nuõšaût ritîgi.*

3. Aizvērt (aizbīdni). [krāsns] *šĩberi nuôslędz, nuôšaũj, laî kârstum̂s neiẽt ârâ. / ka maîze paliêk brũna, ta vaĩs nekurina* [krāsni]. *nuôšaũ visas speltes, krâsnes muti.*

nuošaûties v. **Ar šāvienu nonāvēt sevi.** *papam̂ tas tęs nuôšãvâs pac.*

nuošķaîdīt v. **Šķaidot (ko) padarīt slapju, arī notraipīt (ar to).** *nuôšķaîdîši te mũrîdami tuõs mãlus visu plãnu.*

nuošķârdît v. **Ārdot izkliedēt, izsvaidīt.** *tuõs sũdus, ka isvęsti papuvê, kad viênâdi nuôšķârdîti, vaî labâk apârt.*

nuošķaũdīt v. **'?'.** *mẽs tik nuôšķaũdijâm, ka viš tuõ naûdu nuôvâķe pa visu Nîcu. tâc vilîtniẽks – nuôvĩla naûdu nuô ļaûžu! teîca, ka ęsuõt abdruôšinâšanas aģeñc. piêvĩla visus.*

nuošķērēt v. **Nogriezt (parasti ar šķērēm).** *nuôšķērêjis tęs tam̂ puĩkam̂ pliku galvu. / tâ nuôpļāvuši tuõ plavu lĩdzęnu – kâ a šķērêm nuôšķērêjuši.*

nuošķērmēties v. **Rūgstot, skābstot sabojāties.** *tas dzêriêns taî krũzâ pa·visam̂ nuôšķērmêjiês skâps.*

nuošķetināt v. **Sašķeterēt.** *mãte tuõ dziju nuõšķetina stiñgri – tâ gruôži.*

nuošķibēt, arī ***nuošķibīt*** v. **1. Noplūkt, noraut (piemēram, lapas, ogas).** *nuôšķibî kâdu saũju apîņu piêlikt piê dzêrša, laî stiprâks. / gũžas ritîgi nuôšķibêjušas tuôs kâpuôstus. / nu gaň avis nuôšķibîšas tuõs kâpuôstus lidz zemi. bûs jâstãda pa jaûnu.*

2. Nocirst (parasti nelielus) zarus (nozāģētam kokam); atzarot. *ka tuõ egli nuôzãgâs uň nuôšķibîs tuõs zarus, bûs laps baĻķelis.*

nuošķiêbties v. **Tikt nošķiebtam.** *sakŗãvuši tuõ veņzumu pa·visaŵ šķîbu. ku tu a tâdu nuôšķiêbušuôs braûksi?*

nuošķiêst v. **Šķiežot (ko) notraipīt (ar to).** *kas tuõ galdu nuôšķiêda arî zapti?*

nuošķiňdēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi šķindēt.** *krîtuôt glãza nuôšķiňdêja viẽ.*

nuošķiňdināt v. **Īsu brīdi šķindināt un pabeigt šķindināt.** *va dzîrdi, ka pulĨkstiêns jaû nuôšķiňdiň desmit. jâiẽt gulêt.*

nuošķipelēt, arī ***nuošķupelēt*** v. **1. Pārvietot (ko) ar lāpstu.** *nuôšķipelê tuõ graûdu čupu tâlâk, laî paliêk rũme! / nuôšķupelê tuõ sniêgu nuô taka uz aku.*

2. Nolīdzināt, notīrīt ar lāpstu. *vajag nuôšķupeļêt tuõ ceļu lĩdzņu.*

nuošķiŕt, arī ***nuošķîŕt*** v. **Nodalīt savrup, nodalot iekļaut atsevišķā grupā.** *ziêmu, ka iêliêk staĨlî, ta jaû* [jēri] *pàaûguši. ta nuõšķiŕ, cik abduõmâ mitinât. / teliņu jaû nuôšķĩra nuô* [govju] *bara.*

nuošķiŕties, arī ***nuošķîŕties*** v. **Nodalīties, iekļaujoties atsevišķās grupās.** *veņciê ļaûdis* [baznīcā] *krẽsluôs sêdêja – viênâ pusê siẽvas, uõtrâ pusê vĩri. tâ bi nuôšķĩrušiês.*

nuošķiruot v. **Šķirojot sagrupēt; sašķirot.** *rudeni* [aitas] *nuôšķiruôja, kas bi priêkš pãrduõšanas uň kas bi priêkš kaûšanas.*

nuošķîst v. **1. Īsu brīdi izplatīties uz visām pusēm (par dzirkstelēm, uguni u. tml.).** *zibeňs viẽ nuôšķîda garî acĩm. uň tũlĩt bi pêŗkuôņa grâviêns.* ✧ ***dzĩŗksteles viẽn nuošķîst (gar acīm)*** – saka, ja saņem spēcīgu sitienu. *tâ sasitu piêri, ka dzĩŗksteles viẽn nuôšķîda garî acîm.*

2. Šķīstot virzīties uz visām pusēm un pārstāt virzīties (par šķidrumu). *dubļi nuôšķîda uz visãm pusẽm.*

nuošķĩt v. **Šķinot atdalīt nost (auga daļas), arī šķinot novākt (kā ražu).** *šķĩt varî nuõst bẽŗza tãsi, lapas biẽtêm varî nuôšķĩt.*

nuošķuôbīt v. **Īsu brīdi šķobīt un pabeigt šķobīt.** *vaî ta tik stiprs bija tas alus, ka vaîdzêja lũpas nuôšķuôbît?*

nuošķupelēt. Sk. *n u o š ķ i p e l ē t .*

nuošķũrēt v. **1. Šķūrējot novirzīt (nost no kurienes, kur u. tml.).** *nuôšķũrê a kâdu sluôtu va a kâdu lâpstu, ku pa daũdz liẽli tiẽ gruži. / senâk bija liẽls sniêks. ta rîtiêm vaîdzêja nuôšķũrêt nuô taka.*

2. Ar šķūri novācot (ko), notīrīt, nolīdzināt (piemēram, ceļu, zemi). *nu gaň sasnidzis sniêks! vaîg nuôšķũrêt tiẽ taki nuô istubas lidz aki uň nuô akas lidz staĨliŵ. / saîmniêks lika puĩšiŵ nuôšķũrêt arumus a šķũri. / taga tuõ* [kalniņu] *nuôšķũreîši lĩdzņu, ka ne·kã nevaŕ manît.*

nuošlaňkāt v. **Nolaistīt.** *kâ tu te nes tãm cũkâm tuõ êdiênu! visu taku nuôšlaňkaîse arî cũku êdiênu!*

nuošleňmēt, arī ***nuošlĩmēt*** v. **Notīrīt (zarnas) nokasot, noberžot gļotas.** *nuôšlĩmê tuõ netĩrumu dęsâm, nuôšmaũc gļuôdu. / pajęŵ šitâ divus kuôkus, saliêk kuõpâ uň tuõ dęsu raû caũri uň iššleňmê viņu. velĨ nuôjęŵ visu, kas viņaî velĨ i tâ* [klāt]. */ dęsu nuôšleňmê, viņa paliêk plâna uň smuka.* [zarnu] *apvêrš uň nuôšleňmê. / pirms dęsu dẽšanas nuôšlĩmê tãs zarňas.*

nuošleňderēt v. **Noslīdēt.** *tas jaû tâ piẽdzêris, ka kãjas nuôšleňderê katra us savu pusi.*

nuošlĩmēt. Sk. *n u o š l e ň m ē t .*

nuošļakāt v. **Vairākkārt apšļakstināt; aplaistīt.** *nuôšļakâ tãs duôbes labi arî ûdeni! dikti jaû iskramušas.*

nuošļakāties v. **Beigt darboties (par pulksteni ar svārstu) (?).** *pulĨkstiêns i apstâjiês – nuôšļakâjiês. jâiẽt ũzviĨkt.*

nuošļâkt v. **Noliet.** *tik piĨlu spaňni tu nevarêsi atnęst. nuôšļâc zemê tuô ûdeni!*

nuošļaŵpāt, arī ***nuošļaňpāt.*** Sk. *n u o s l a ň p ā t .*

nuošļaňpāties v. **Nobristies.** *šuô rudeni tik daũdz tuõ dubļu, ka, nuô istubas us staĨli ejuôt, vari nuôšļaňpâtiês slapš.*

nuošļaňkāt v. **Noliet (parasti nejauši).** *kas te nuôšļaňkâjis arî ûdeni visu grîdu?*

nuošļaňkāties v. **Tikt nolaistītam; nolaistīties.** *kuô tu nes tik piĨlu krũzu! visas putas nuôšļaňkâjâs pa malâm pãri.*

nuošļārkstēt v. **Nožļakstēt.** *ļedus gabali viē nuôšļārkstêja, lejuôt spañnî.*

nuošļaûbt. Sk. *n u o š ļ a û p t .*

nuošļaûkt, arī ***nuošļaŭkt*** v. **1. Padarīt neizskatīgu, netīru; novalkāt.** *tās meîtas, baĹlês iēdamas, nuôšļaûca tuōs jaûnuôs liñdrukus. / i nu gañ nuôšļaûkti tiē jaûniê liñdruki, pa tām baĹlêm ejuōt. / puĩšelis nuôšļaûc tik drēbes, nekârtîgi nuôvaĹkâ. / kâ tu tig dikti nuôšļaûc tās jaûnâs bikses? / ja gāja a baznīcas liñdruku ciêmâ, ta tā ne·kâda meîta nebi – visu nuōšļaûc: a tuō iēt ciêmâ, a tuō iēt baznīcâ. / tu jaû uz viēnu diēnu tuō kleîtiņu esi nuôšļaŭkuse. kuô tu rîtu ģêrpsi mugurā?*

2. Izveidot slīpu, mazāk asu, smailu. *nuôšļaŭkt – tas tâ nuôlīdzinât. siêna kaûdzi nuôšļaŭc. / kad kaûdzi kraŭj, ta nuōšļaûc – ta tâ nuōspicê spicu, ka beîdz.*

nuošļaŭkums subst. **Paveikta darbība, rezultāts → *n u o š ļ a ŭ k t* (2).** *citâm guôvîm astes kaŭls, nuô mugurkaŭla sâkuôt, i nuôšļaŭkum̂s uz zemi. tās nav labas priêkš atnešanâs.*

nuošļaûpt, arī ***nuošļaûbt*** v. **1. Izveidot slīpu, mazāk asu, smailu.** *senâk tuôs jum̂tu galus ēkâm taĩsija tâdus nuôšļaûptus. bet taga taĩsa stāvus – smukâk isskatâs. / tuō jum̂tu jum̂juôt, čukurs jânuôšļaûb. / tam̂ kapšim̂ tuō virsu samęt labi šļaûbu, laî liêtus neiēt caŭri. vaîg tâ labi nuôšļaûpt. / vaîg nuôšļaûpt tuō miêtu labi spicu, ta varês labâk iêdzīt zemē. / laî tās pirnuōtes nebûtu tik kuplas, uz dûru galiēm vaîg nuôšļaûpt.*

2. Nošķiebt. *teû jaû tās tupeles nuôšļaŭptas pa·visam̂ šķîbas!*

nuošļebēt v. **Notraipīt (ar ko).** *nuōšļebêjuse visu spaņņa malu a miĹtiêm tā guôve dzêrdama.*

nuošļemperēties v. **Nošļakstīties.** *ka nęs a ruôkâm tuō ûdeni, ta vaĩrâk varî nuôšļęmpęrętiês arî ûdeni nekâ a nêšiêm* [nesot].

nuošļepāt v. **Būt pārklātam (ar ko mitru, piemēram, sniegu).** *nu gañ šļępâ! sala naû, bet zeme baĹta a sniêgu nuôšļępaîse.*

nuošļuburēt v. **Noiet (parasti nedroši, neveikli).** *bęrns nuôšļuburêjis tâdu garu cęļu, nu grib gulęt.*

nuošļukāt v. **Nošķiebt.** *tas puĩka nuôšļukâ papêžus – ejuōt vęĹk kājas garî zemi. / ja kājas pareĩzi neceĹ, ta varî drīz nuôšļukât zâbakiēm papêžus.*

nuošļukt v. **1. Šļūkot virzīties un pabeigt virzīties lejā, zemē (no kurienes, kur, uz kā u. tml.).** *cik turî varês spuōlu us tām tîtavâm sitinât? ka nenuôšļûk kâc cęĹs uñ nesajûk! / tās siêtavas tina, apsêja tâ, laî nenuôšļûk. / zâbaki vaî zeķes nuōšļukuši grumbâs. / saĩte nuôšļûk. / kâ tu te ej a tâdâm nuōšļukušâm bikšelêm! / cępure nuôšļukuse us pakaûsi. irî gañ vīrs! / ja* [adot] *bi nuôšļucis, piêjêma jaûnu vaĹdziņu klât.*

2. Slābi pavērsties, noslīdēt uz leju (par ķermeņa daļām). *citam̂ i tiē plęci tâdi nuôšļukuši. / ta tas jaû nuôšļukušaîs plęc. / kam̂ nuōšļucis astes kaŭls, tas* [lops] *i nesmukâks.*

3. Pazaudēt možumu, kļūt bēdīgam, grūtsirdīgam. *aprikte skaîtâs zirgu liêtas. daš laps saîmniēks tâc nuōšļucis, tam̂ irî slikta aprikte.*

nuošļûkt v. **1. Šļūcot novirzīties (no kā, kur) lejā.** *sniêks nuōkrita – nuôšļûca nuô jum̂ta liēla čupa.*

2. Apstrādāt ar šļūci. *ûzârtu zemi pavsarî nuôšļûc līdzęnu, laî nèižžûst. ta tik apaŗ. / senâk trîs ratu riēpas sasêj – viēnu reĩpu priêkšâ uñ divas pakaļā. aĩzjęm̂ liēlâku pleķi uñ tuō zemi labâk nuōšļûc. / šļûce irî aruma nuôlīdzinâšanaî. teîca – nuôšļûkt. a šļûci mêsli paliks zemê ne-izviĹkti, kâ vaîdzîks. / viņa* [tas ir, zeme] *kâdu brîdi pastāvejse, ta nuōecê. pirmâk nuôšļûc a slūpi līdzęnu, ta viņu nuōecê.*

nuošļurāt, arī ***nuošļurkāt*** v. **Ilgāku laiku, daudz valkājot, padarīt neizskatīgu, neizturīgu, arī nederīgu (apģērbu, apavus).** *drēbes, laî gañ vêl liêtuôjamas bûtu, bet nuômętâtas, netīras, nuôšļurâtas. / puĩšelis tâ nuôšļurâjis savas jaûnâs bikses, ka nebûs, kuô skuōlâ viĹkt. / nuōšļurâ apavus tâ, ka ātri viēn jaû beîkti uñ jāņęs piê kūrpniêka. / nuôšļurkâ pa·visam̂ tuōs jaûnuôs zâbakus.*

nuošļurāties v. **Ilgāku laiku, daudz lietojot, kļūt neizskatīgam, netīram.** *ķeñcele bi tâda kule, tâda nuôšļurâjsês, tâda męĹla, netīra. nuô drēbes viņa bi.*

nuošļurkāt. Sk. *n u o š ļ u r ā t .*

nuošļuŗpstēt v. **Sūcot nodzert (no kā).** *tik piĹlu piêlêja tuō glāzu, ka nevaî pacęĹt! nuôšļuŗpsti tâ·pat.*

nuošmalīt, arī ***nuosmalīt*** v. **1. Nogriezt (ko).** *šuôrît nuôšmalîju labu gabalu gaļas priêkš cepšanas. / maîzes, gaļas gabalu vaîg nuōšmalît. / nuôsmalî mañ ari kâdu gabalu gaļas! / nuôšmalît visu kuô varî – tâ sev klusiņâm. / nuôšmalîja nuô kukuļa labu gabalu uñ iêdeva ganam̂.*

2. Nokaut (dzīvnieku). *kad jēru kaûj, teîc – nuōšmalî tuō jēru!*

nuošmaûkt, arī ***nuošmaũkt*** v. **1. Maucot novirzīt, novilkt nost (ko tādu, kas apņem, aptver).** *tâda kazas kãja bi. ta viêglâk nuôšmaũkt* [zābaku]. */ nevaru nuôšmaũkt jaûnuô kuŕpi.* // **Nodīrāt (ādu).** *puĩši nuôķêra sẹsku uń ta nuôšmaûca tuõ âdu. tuõ jaû pãrdeva žĩdaḿ. / nuôšmaũca tuõ âdu sẹskaḿ uń piêbâza aŕ aûzâm. ta tik žâvêja. / zutiḿ nuôšmaũc tuô âdu suõmiski.* // **Atdalīt (mizu, parasti koka, krūma stumbra, zara daļai, lapas) visapkārt.** *paûsari, ka lûp mizas, ta viêgli nuôšmaũkt nuô kârkliêm mizu priêkš stębules. / tãs balañdes* [zupas vārīšanai] *nuôšmaûc nuô tiẽm kâtiêm uń ta sakapâ. / a ruôku nuõšmaũc tãs lapas, nuôbêrž nuô tã kâta.*

2. Nokrāpt; piemānīt. *tuôreĩz puĩši tuõ žĩdu nuôšmaũca aŕ tuõ sẹska âdu.*

nuošmaũkties v. **Raujoties atbrīvoties.** *tas buĹlelis bi nuôšmaũciês nuô saĩtes uń isskrêjis uz ganîkli piê citiêm luõpiêm.*

nuošmelĹt. Sk. *n u o s m e Ĺ t .*

nuošmiņķēt v. **Nokrāsot ar kosmētikas līdzekļiem (parasti seju vai tās daļas).** *sârkanus vaîgus nuôkrãsuô, sârkanas lũpas nuôšmiņķê, uzaces.*

nuošmiŕģelēt v. **Ar smirģeli noslīpēt, nolīdzināt, uzasināt.** *a šmiŕģeli nuôgludina, uzasina – nuõšmiŕģelẽ kuô. /* [*šmirģelis –*] *tã tâda ripa. tã tâ griẽzâs, tâ nuôlīdzinâja, nuôšmiŕģelêja.*

nuošmitēt v. **Samitrināt (ar linsēklu novārījumu) velkus, lai tie būtu stingrāki, neplūksnotu.** *sataĩsa liń sẹ̄ķlas, savãra. uń tuõ liń sẹ̄ķlu zupu paję̄m a biŕšti uń nuôšmitê kâdu gabalu tuõs viĹnas mętus. uń tad vis·maz viênu vakaru vaŕ aûst. ka nav nuôšmitę̂ti, ta aûšana nav.*

nuošmugulēt v. **Noblēdīt.** *čigãns jaû gribêja nuôšmugulę̂t kâdu kapīķi.*

nuošmukšķēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi šmūkstēt.** [sievas] *tâ bučuôjâs satigdamâs, ka nuôsmukšķêja viẽn.*

nuošmukšķināt v. **Īsu brīdi šmūkstināt un pabeigt šmūkstināt.** *vãvere kuôkâ nuôšmukšķinâja, ciẽkuŗu graûzdama.*

nuošmulēt. Sk. *n u o s m u l ē t .*

nuošmulēties. Sk. *n u o s m u l ē t i e s .*

nuošmuõrēt v. **1. Apbrūnināt (uz pannas) un pēc tam nosautēt (parasti gaļu).** *tuõ tik varêj pa guôdiêm darît – iššmuõrę̂t. apcepa, nuôšmuõrêj.* // **Izsautēt (parasti kāpostus).** *tuõreĩz kâpuôstus jaû aŕ tâ nešmuõrêja, kâ tagat nuôšmuõrê kâpuôstus uń visu tâdu trękn u.*

2. hum. **Nelietderīgi iztērēt.** [puisis] *nuôšmuõrêjis visu naûdu. tas vęc vârc.*

nuošmuŕgāt, arī ***nuošmuŕgalāt***, ***nuošmuŕgulēt*** v. **Notraipīt.** *dzę̂rdaḿs tuõ piẽnu, puĩka nuôšmuŕgulêjis visu gaĹdu. / tuõ alu dzę̂rdami, tiê vĩri visu gaĹdu nuôšmuŕgalaîši slapju. / tuõ* [galdu] *tiẽ bę̂rni nuôšmuŕgâja.*

nuošmuŕgulēties v. **Notraipīties, nolieties.** *vĩrs, dzęŗuõt tuõ alu, nuôšmuŕgulêjiês a putâm.*

nuošmuŕklāt v. **Negribīgi ēdot, nosmalstīt, noēst (ēdiena) virsējo kārtu, biezumus (?).** *tiẽ suvę̂ni labi nę̂ę̂d. pa viŕsu tuõ labumu nuôšmuŕklâ, tãs apakšas paliêk.*

nuošmuŕklāties v. **Notraipīties.** *kâ tu varêji tâ nuôšmuŕklâtiês a tuõ zapti!*

nuošnaĹlēt v. **Aizsaitēt.** *pastalas bî nuôšnaĹlêjamas. saûsã laĩkã aŕ pastalu visũr gãja. / pastalas kriẽtni nuôšnaĹlẽ. / ritîgi nuôšnaĹlẽ tuõs sẹdlus.* [zirgam] *zeḿ vę̂dęra bija tâda saĩte. a tuõ nuôšnaĹlêja tuõs sẹdlus.*

nuošnuõrēt. Sk. *n u o š ņ u õ r ē t .*

nuošņâkt v. **1.** hum. **Nogulēt miegā, arī nosnaust.** *iẽsiḿ tik nuôšņâkt šuônakt labi miêrîgi! / nu gań nuôšņâci labu laĩku!*

2. Ar dusmām, apslāpētā balsī noteikt, pateikt. *Made sapĩkuse isskrêja, nuôšņâce viẽ.*

nuošņâpt v. **Nogriezt.** *nuõšņâpu maîzes gabalu uń gaļu. / tu varę̂tu nuô sava aûdękla baķa nuôšņâpt priêkš viêna krękla mań, kâ jaû mãsa. / tik skuôpi mẽrîja tuõ vadmalu, gańdrĩz sev piŕkstus nuôšņâpa lĩdz.*

nuošņaũkāt v. **Izsmiet, aprunāt (parasti vīzdegunīgi).** *citas meîtas nuôšņaũkâja Maĩgužu, ka tã bi apviĹkuse vãcu svârkus.*

nuošņaũkāties v. **Neievērot, izturēties nevērīgi, arī nicinoši.** *tuŕ nu tik nuôšņaũkâtiês viẽn, dziŕduôt tâdu runu.*

nuošņaûkt v. **Šņaukt un pabeigt šņaukt (degunu).** *puĩšęli kadreĩz nevĩžâ dęgunu nuôslaũcît, nuôšņaûkt. / dęgunu vaîg nuôšņûkt. nuôšņaûkt – tas jaû bi jaûnâks vârc.*

nuošņaûkties, novec. ***nuosašņaukt*** v. **Šņaukt un pabeigt šņaukt (degunu).** *piēsalaîd, ciêmamāte, piēsalaîd, piēsalaîd! es tev duōšu eīducīnu, tabâciņu nuôšņaûktiês. / vienu reizu nuosašņaucu.* (RMM 133521, 234)

nuošņīpēt v. **Notīrīt (degunu).** *gana labi tā māmiņa savus dęlus audzējusi – sabuntęti matu gali, nuošņīpęts deguntiņš.* (LFK 1818, 1555) / *nuôšņīpęc i nuôslaūcîc pa·stāvîgi.* [Par degunu.]

nuošņûkt v. **Šņaukt un pabeigt šņaukt (degunu).** *tev dęgunu vaîg nuôšņûkt. / nuōšņûc tuō dęgunu – piĹls a puņķi! / dęgunu nuôšņûc a pliku ruôku, a kabatsdrānu nuôtīra. / diêz ku tā šņubdrāna? gribu dęgunu nuôšņûkt.*

nuošņukurēt v.; hum. **Apēst.** *puzdiênâ nuôšņukureîši tuō gaļu, kaūli viēn atlikuši.*

nuošņuōrēt, arī ***nuošnuōrēt*** v. **1. Nosiet ar auklu.** *vaîg ciêti nuôšnuōręt, laî netiêk maîss vaļā.*

2. Ar noziestu virvi, to strauji piesitot (piemēram, pie kokmateriāla), iezīmēt taisnu svītru. *nuôšnuōrê a šnuōri. tuō aî męĹlu uôgli nuôsmērê, aî aĹkšņa mizu. uń ta a tuō nuôcęrt* [tas ir, iezīmē] *tik taîsnu strīpu, ta kâ luōde nuôšaūta bûtu. / te nuôšņuōrê kâdu dēli uń a ciri te gań·drīz nav kuô cîrst* [tad lieto *šlitēveli*]. / *laî taîsni vaî nuôzāģęt, ta tuō dēli nuôšņuōrē.*

nuošņuŕkāt, arī ***nuošņuŕkāties*** v. **Kļūt tādam, kam ir nožēlojams izskats (piemēram, aiz pārdzīvojuma).** *pa·visaṁ nuôšņuŕkaîse bi tā Made, ka baznīcâ Jāni ūssaûca aî citu. / nu* [dēls] *staīgâ nuôšņuŕkâjiês visu diênu – tęs neduô naûdu.*

nuošņuŕkt, arī ***nuošuŕkt*** v. **Kļūt tādam, kam ir nožēlojams izskats (piemēram, aiz pārdzīvojuma, aukstuma, arī bada), kas ir noguris, netīrs.** *Pēteris pêc vakaŕdiênas taĹkas šuôdiên pa·visaṁ nuôšņuŕcis. / kaīmiņš a netīrâm drēbêm izgājis piê dârba, tâc nuôšûrcis. / teîc uz nèizgulêjšuôs – tâc nuôšuŕcis. / maziê bęrni staīgâ tâdi nuôšņuŕkuši, netīrām drēbēm.*

nuošpeīlēt v. **Notapiņot.** *iêduŕ aî īlęnu uń a tuō špeīli nuôšpeīlê.*

nuošpikuot v. **Neatļauti norakstīt, noskatīties (piemēram, mācību uzdevuma atrisinājumu).** *laî cic nuô cita nenuôšpikuô, ta issêdinâja tuōs bęrnus rętâk.*

nuōšt. Sk. *n u ō s t .*

nuoštāpselēt v. **Nokraut.** *nuôštāpsęlęc zinâmâ aûkstumâ, platumâ bi kuôkmateriâls.*

nuoštemmēt. Sk. *n u o š t i m̃ m ē t .*

nuoštepēt v. **Nošūt blīviem, ciešiem dūrieniem.** *nuôštepê drēbi vîli. te, re, ku nuôštępęta vîle. / nuôštepêj tuō juôstu.*

nuoštimmēt, arī ***nuoštemmēt*** v. **Salāgot.** [ceļot ēku] *nuôštimmē, laî dęļi būtu viênâda garuma, laî štimm. / tuōs* [dēļu] *galus tik labi nuôštemmê, laî isnāk taîsni kuōpâ!*

nuoštopēties v. **Nosprostoties.** *kad·reīz, ja* [govij] *grāmatniêks sâk dękt, nuôštopêjas, ta beīgs i – grāmata vaī nestrâdâ.*

nuoštrubēt, arī ***nuoštrubīt*** v. **Beržot notīrīt; noberzt.** *kâdu beņķi va kâdu traūku nuôštrubê. / nuôštrubīju visus beņķus. nu i tīri. grîdu aî vaîdzêja.*

nuoštukuoties v. **Nodomāt.** *es biju nuôštukuôjiês, ka es iēšu uz Liēpāju* [strādāt]. / *nuôštukuôjuôs tuō izdarît. bet nèaceru, kas maṅ tuō izjaûca.*

nuoštuōvēt v. **Sautēt un pabeigt sautēt.** *es paņēmu tâdu gaļas gabalu. vaîdzês nuôštuōvęt vakariņām.*

nuošulināt v. **Notrīt; noberzt.** *piê teciles tuō ciri nuôšulinâs. bûs asâks. / tā šķipele tâda nuōrûsêjse. vaîdzês nuōšulinât tuō rûsu.*

nuošūmēt v. **Noputot.** *tās i putas, gaļas putas, šūmes aka. a pavārnicu nuôputuô, nuôšūmê, nuôsmęĹ. / i tâda šūmkaruôte, a tuô tās šūmes nuôšūmê. / saîmeniêce likuse, laî vāruôt tuō gaļu labi nuôšūmê, laî nepaliêkuôt pęlęki kuňkuļi.*

nuošūpuot v. **Īsu brīdi šūpot un pabeigt šūpot.** *tęs tik nuôšūpuôja gaĹvu, ka tuō pateîca. / puīka nuôsêdâs uz laîpu, nuôšūpuôja kājas.*

nuošuris, ***-use***, arī ***-usi*** divd.; adj. noz. **Nevīžīgs; netīrs.** *tā meîta i čękla, tuō vaî prręcęt. tā nestaīgâs nuôšuruse, męĹla tâda.*

nuošuŕkt. Sk. *n u o š ņ u ŕ k t .*

nuošūstīt v. **Vairākās vietās nošūt.** [Mīkla:] *nuô·šūstîc, nuô·lāpîc, iēt mežâ putnus baīdît.* [Atminējums: *suseklis*]

nuošūt v. **1. Šujot izveidot dūrienu rindu, lai nostiprinātu, arī izrotātu.** [kreklam] *dikti smuku apkakli nuōšuva uń apruôčus. / jâ, uń* [krekla] *puōgas aî visas vaîdzêja a ruôkâm nuôšūt. visas puōdziņas vaîdzêj nuôšūt piĹnîgi a ruôkâm tâ stiňgri. / apkakles aka nuôšuva a ruôkâm, a diêgiêm*

viẽn. // **Šūt un pabeigt šūt (kā).** *arˆ adatu nuôvẹĺk pa diêgu, ta varêja taîsnu vîli nuôšũt. / neduõmâ, ka tã meîtu cẹpure bi tâ glệvi sašũta! tâ kriẽtni bi nuôšũta nuô viênas viêtas. / kuřpniẽks pirmâk sâk savaskuôt drãti unˆ ta ciêti visas vîles nuôšũt* [zābakiem].

2. **Šujot (ko) virsū, pārklāt (visu kā virsmu vai tās lielāko daļu).** *kas bagâc bi, tas tuõ* [vīriešu svārku] *priêkšu nuôšuva a mẹĺliêm cẽpẹriêm, iššuv, iêdeva iššũt vi·sâdus rakstus. / tiẽ zĩḷu vaĩṇagi vêl bi. tad jaû bi tâdi stiñgri. turˆ bi iêkšâ tâda zĩda uõdere. unˆ ta tãs treses nuôšũtas. / ta tuõ saûc pa risi, ka viš nuõšũc. krẹkla priêkša nuôšũta a risẽm. / bruslaki irˆ nuô pẹlệkas viĺlas drẽbes, nuõšũti raksti pa virˆsu.*

nuošviĺlēt v. **Notērēt alkoholisku dzērienu iegādei (visu naudu, mantu vai noteiktu tās daudzumu).** *tas i nuôšviĺlêjis savs mãjs. / visa mẽneša aĺga jaû nuôšviĺlệta! kurˆ ta nu viņš i bijis?*

nuošvilpt v. **Ar svilpienu signalizēt un pabeigt signalizēt; nosvilpt.** *daṁpa nuôšvilpa, laî gaîda.*

nuošvilpties v. **Īsu brīdi, vienu reizi svilpt.** *cik turˆ tãs pḷaũšanas! tas tik kuô nuôšvilptiês.*

nuošvitināt v. **1. Novicināt.** *puĩšis pirmâk tik nuôšvitinâja pa gaîsu a pâtẹgu. / puĩši gãja, pâtẹgas švitinâdami. nuôšvitinâja muṁs te dẹguna priêkšã.*

2. pārn. **Notērēt alkoholisku dzērienu iegādei (visu naudu, mantu vai noteiktu tās daudzumu).** *bramanîks saîmniêka dệls nuôšvitinâja visu naûdu kruõgâ.*

nuošvitināties v. **Noplandīties.** *dañcâjuôt sârkaniê liñdruki nuôšvitinâjâs tiẽm malâ sệdệtâjiêm garˆ dẹgunu.* // pārn. **Nodejoties.** *taî baĺlẽ isnãca nuôšvitinâtiês kriẽtni.*

nuotaĩsīt v. **1. Izdarīt, paveikt; izveidot, izgatavot.** [mīklu] *ṇẹṁ arˆ meñtêm klapệt. tâdas meñtes kâ aĩri, tik mazâkas nuôtaĩsîtas. / bi maza ẹñkurele* [jeb] *tas bi ẹñkurˆs. abi gali ciêt unˆ vidû tâc spuñc, tâc kuôka puļ́kis nuôtaĩsîc. a tuõ aîsspuñdêja ciêt, tâ ka nelejas laũkâ. / kuḷamâs vâles bi plakanas. tuõ viênu galu nuôtaĩsija apaḷu. / nu tuõ pâtagas kâtu nuôtaĩsijis lĩdzẹnu kâ nuôdreĩjâtu. / nuôtaĩsi taṁ grâbeklim̂ tuõ kâtu îsâku unˆ tuõs zarus lĩdzẹnâkus! / ciêtuô siẽru* [jeb] *drãnu siẽru sasêja drãnâ apaḷu, nuôtaĩsija vaîdzîgâ biêzumâ. / tas dzẹĺtệnaîs sviêsc neklîda laũkâ, ja bi nuôtaĩsîc, kâ vaîdzîks. / vẹcuôs laĩkuôs tâ·pat –* [lūzumu] *nuôsêja a skaliẽm, nuôtaĩsija tâ. unˆ* [vajadzēja] *miêrîgi gulệt. / tuôreĩz tâdi daṁbi upeî nebi aîstaĩsîti. tag visi arˆ akmeṇiêm i nuôtaĩsîti tiẽ daṁbi. / cũkas neganij. cũkas gãja ganîklê – visurˆ bi žuôgi nuôtaĩsîti. / katrs* [saimnieks] *savu ceḷa gabalu nuôtaĩsija, kâ vaîg. unˆ, ja kâc nèistaĩsija, ta tuõ suôdija.* ☐ ***nuotaĩsīt testameñtu*** – sastādīt testamentu. *tệvs nuôtaĩsija testameñtu, mãju nuôvẽlêja dệlaṁ.* // **Radīt.** *viṇi* [tas ir, stārķi] *tâ nuôtaĩsa netĩrîbu garˆ tuõ lizdu.* (LVDApr. 437) // **Nošļaupt.** *sataĩsija tâdu garu krãǧi. turˆ kṛãva âbulinu, siênu. tuõ aûkšu nuôtaĩsija tâdu spicu, ka liêtus neiẽt klât.*

2. **Aizvērt (piemēram, durvis, logus).** [pērkona laikā] *visas durˆves nuõtaĩsija ciêt. / ka nãca pệrkuôns, ta mẽs visi mukâm piê krâsnes, uz mũrîti. ta neḷãva turệt vaḷâ luôgus unˆ duris. visu vaîdzêja nuôtaĩsît.* // **Aizdarīt (piemēram, ar aizbāzni, vāku).** *ka nuôpiĺdija alu ẹñkurî unˆ tũlĩt ciêti nuôtaĩsija nenuôrûgušu, ta saplêsa traũku. / ta bi tâc spañnis. vĩrsû arˆ bi dubệns – ciêši nuôtaĩsîc vâks.*

3. **Noziest.** *tâc striḳa gabaĺs bi. tuõ nuôtaĩsijši a dârvu. a tuõ pa tãm baĺtâm biksêm iêsituši. ta jaû palika netĩras.* // **Nopiķot.** *linus* [apavu šūšanai] *sataĩsa a piḳi, saka – nuôtaĩsa drãti. saûc pa drãti. tuõ nuô linu diêgiêm taĩsija. a piḳi sapiḳê.*

nuotaksēt v. **Noteikt (kā) cenu, vērtību; novērtēt.** *es dzirˆdêju, ka nuôtaksệtas cirˆsmas. va tu ari iẽsi us torˆǧi?*

nuotaĺkāt, arī ***nuotaĺkuot*** v. **Padarīt (kādu darbu) talkas veidā.** *kaĩmiṇuôs bija liẽla taĺka. nu bûs nuôtaĺkuôjuši. nẹrẹdz sệtã ne·viênu vaĩs. / ta jaû nuôtaĺkâja rudzu pḷaũšanu. ta bi aka miêžu taĺka.*

nuotaĺzīt, arī ***nuotaĺzīt***, ***nuotaĺznīt*** v. **Nopērt.** *kaĩmiṇš savu puĩšeli dikti nuôtaĺzija, tâ brêca. / nu vaîdzês gaṇ̂ tas puĩka nuôtaĺzît – ne·maz neklaũsa. / tuõ kûtruô zirˆgu vari nuôtaĺznît, cik gribi, – kâ neskrej, tâ neskrej.*

nuotaṁbuorēt v. **Tamborējot izgatavot.** *kura jaû bi čakla meîta, tã jaû aka savaṁ puĩšiṁ nuôtaṁbuõrêja vaî nuõadîja aka tâdu saĩtîti, kuô ap kaklu siên, nuô cẽpera dzivêm – zaḷas, zilas, dzẹĺtệnas – visâdâs krãsâs. / nuôȩ̃kelêja paši* [segas] *arˆ, nuôtaṁbuõrêja a ȩ̃keĺadatu. tas jaû ãtri iẽt. / taṁbuõrêja arˆ ḳiseṇstûrus – kâdu puḳîti, ruõzîti nuôtaṁbuõrêja.*

nuotaṁpīt v. **Iesist.** *ja taṁ buĺliṁ nuôtaṁpîs pa ragu stârpu, ta sačups uz·reĩz.* // **Nopērt.** *tệs nu bûs nuôtaṁpijis liẽluô puĩku. diês kuô bûs izdarijis?* // **Sitot nogalināt.** *nuôtaṁpiju gaṇ̂ tuõ žurˆku! bi iêlîdis rudzu kastâ.*

nuotastīt v. **Tēšot atdalīt, apstrādāt, izveidot; notēst.** *pirmâk vaîg nuôtastît zarus, ta tik zãgât baĩkus gabaluôs. / mãjas senâk taĩsija nuô apaļiêm kuôkiêm. viêna mala bi a cirvi nuôtastîta. / nuôtastît – tas tâ a ciri kâdu miêtu spicu taĩsît, ka žuôgus taĩsa va kur* [vajag]. */ miêtu nuôtastîja, ta dzina zemẽ. / pajem̂ tuõ ciri un̂ nuôtasti tam̂ miêtam̂ tuõ galu spicu! / tuõ puĩķi nuôtasti tiêvâku, ta varês iêbâst taî caũrumâ.*

nuotašķīt v. **Padarīt netīru; notraipīt.** *savâķ tuõ deķa stûri ratuôs, laî braûcuôt nenuôtašķî a dubļiêm. / viêna mañteļa puse bija nuôtašķîta. / nuôtašķiju akaĩ drẽbes.*

nuotaûkuot v. **Noziest ar taukvielām.** *tuõ šnuõru nuôtaûkuô, laî var̂ labâk sašũt tãs vêrzẽles. / kas tuõ jaûnuô gaĩdrãnu i nuôtaûkuôjis?*

nuotaûstīt v. **Aptaustīt, iztaustīt, lai (ko) pārbaudītu, konstatētu.** *vêrpjuôt ar̂ liẽlas gaîsmas nevaîg. tur̂ jaû a ruôkâm nuôtaûsta, kâ tu laîd ratinâ iêkšâ.*

[I]***nuõte*** subst. **Vajadzība; nepieciešamība.** *kam̂* [tas ir, jauniešiem] *jaû tâda nuõte bi virsû, ta kad·reĩz* [baznīcā] *sasaûca visas trîs reĩzes uz·reĩz. samaksâj mâcîtâjam̂. / liẽla nuõte jaû nebi braûkt Liẽpãjâ. / kas man̂ pa nuõti – nuôpucês rît* [sīpolus]. */ es neiẽšu uz buõti. man̂ nav ne·kâda nuõte.*

[II]***nuõte*** subst. **Nots.** *kâc jaû* [mūsu orķestrī] *nuõtes ar̂ pazina. / Skruõderîšu klibaîs râva a savu pijuõli vaļâ bes nuõšu, bes kâ.* ✧ ***pa*** **(**arī ***uz*) *nuõtēm*** – ļoti. *puĩši meîtas isẽķelêja pa nuõtêm – tâ vęcâmãte kâdreĩz teîca, ka daũzijâs puĩši, meîtas. / šuôdiên pat – tas kaķęns tâ saķepê tuõ suni, iscęrt tâ pa ģĩmi. isķepê tâ uz nuõtêm.* ✧ ***pêc nuõtēm*** – precīzi; tā, kā vajadzīgs. *nu dziêdâtâjs un̂ dañcâtâjs tas Pẽteris liẽls. kâ pêc nuõtêm visu izdara. / isluôcijâs gan̂ tas Pẽteris nuô tãs gaĩvasnaûdas maksâšanas. nu jâ, viņš jaû mâk, ĩsc glumeniẽks, var̂ visu istaĩsît un̂ isrãdît pêc nuõtêm.*

[I]***nuotecēt*** v. **1. Tekot, plūstot novirzīties lejā, zemē (no kurienes, kur).** *tas* [ceļa] *vidus ir̂ aûkstâks. ka ûzlîst liêtus, ta tas mitrum̂s tũlĩt nuôtęk lejã. /* [cūku] *sile stãvêja zęmâk, laî visi slapjumi nuõtęcętu laũkâ gar̂diņâ. / izraka gr̦ãvjus pa papuvi, laî ûdeńs nestâjâs, laî liêtus laĩkâ nuôtęk ûdeńs. / teîtân gan̂ vaîdzẽšuôt rakt jaûns gr̦ãvis, laî nuõtęk tas ûdęńs. tejiênê tas ûdeńs ne·kur̂ nevar̂ nuõtęcęt.*

2. Tekot atdalīties nost (no kā). [siera masu] *iẽleî drãnâ un̂ ję̂m aka visus četrus stûrus – divus viênâ ruôkâ, divus uõtrâ – un̂ tâ tęcina, šũpuô, laî nuõtęk visa sûkala. / ja jaû asiņi nuôtęk* [beigtam dzīvniekam], *var̂ ęst. / ka nebî ãrstniêcîbas, ta ûscir̂ta uz vẽnu, laî nuôtęcętu asiņs. / cik sviêdru naû nuôteceîši, kuļuôt a sprigu̧liêm labĩbu! un̂ cik vêl nuôtecês, citu dârbu daruôt! / mãte salêja sarûgušu piẽnu drušļakâ, laî nuôtęk sulas. / bi sviêsta muca* [jeb] *sviêsta ęñkur̂s. tas ķęrnspiẽns nuôtęk. / saũles pusê priẽdi nuôteceîši svętki. / tev aka puņķîc nuôtecêjis!* [Saka bērnam.]

3. Tekot pārklāties (pār ko). *ja zir̂gam̂ ace asaruô, visa puse nuôteceîse, ta paskata, kas tur̂ ir̂.*

4. Pārstāt darboties, izbeidzoties nepieciešamajam atsperes saspriegumam (parasti par pulksteni). *uzvilĩkt nuõtecêjušu pulĩksteni. / tas pulĩkstĩns i nuõtecêjis. tiẽ svari nuôvilĩkušiês.*

[II]***nuotecēt*** v. **Veikli, teciņus noiet, noskriet.** *nuôteci, dęls, un̂ atnes tuõ ciri nuô skaîdiêna! / nuõtec us skuõlas namu un̂ pãrnes avĩzes! / skaiti, skaiti, rijkurīti, vai ir visi mīstītāji. ir gan visi, nav gan visi – Pakul Pẽčis vien nebija. tas jau bija nuotecējis Sīļu Maigai mutes duot.* (LFK 1817, 139)

nuotecēties, novec. ***nuostecēties*** v. **Tekot atdalīties nost; būt tādam, no kura notek (šķidrums).** *parasti* [izmazgāto vilnu] *lika nuôtęcętiês kręteļâ. /* [pienu] *ûzlika silĩtumâ, viš nuôrûga. ta ûzlika uz drãnu – tâdu šķidrâku, laî viš nuôstękas. un̂ tas bi kupinâc piẽns. / ja tev nebi vaļas* [traukus] *nuôslaũcît, ta abgâza uz acîm, laî viņi nuôstękas paši. / dur̂šlaku saûc.* [tajā] *mazgâ* [ogas] *un̂ leî, laî nuõtękas, tĩras bûtu.*

nuotęcināt, arī ***nuotecināt*** v. **1. Tecinot atdalīt (šķidrumu).** *bij kreîma puôc, apakšâ kuôka tapĩna. ja kâdas sûkalas, tad tãs varẽja nuõtecinât. / siẽru kad siên, pir̂mâk nuõtęcina sulu. / sasilĩdîtam̂ skâbam̂ piẽnam̂ nuõtęcina sulas. / pa liẽlâkaî daļaî jaû ussêja linu lupatu, laî nuôtęk. tâ rûgušpiẽnu nuôtecinâja. / alu ka taĩsa, nuõtęcina misu nuô iêsala, kur̂š apliêc ar̂ vęr̂duôšu ûdeni. / nuõtęcina tuõ ûdeni un̂* [gaļu] *liêk skur̂stĩnâ žâvęt. / ka* [cūkas gaļa] *bija issâlijusês, ta isvilĩka, nuõtęcinâja un̂ sakãra ķêķî skur̂stĩnâ, laî žûst. / męñcas pir̂mâk apsâlija nedaũdz, pastãvêja divas diênas. ta isvilĩka nuô tã sâlijuma un̂ nuôtęcinâja, un̂ ar̂ ûdeni nuôskaluôja velĩ. /* [mencas] *nuô pir̂mâs sâles isjẽma un̂ sasêja pãriņuôs, un̂ lika nuõtecinât tuõ sar̂kanuô zupu. / dur̂šlaks sęnâk bi, caũr kuru uôgas nuôtecina, nuô kuôka pataĩsîc – izbadîti caũrumini, kuôka lĩste. / ku asinis tęcina, ãderes cęrt. nuõtęcina tuõs asęnus.* ☐ ***nuotęcinātais piẽns*** – biezpiens, ko iegūst, notecinot

rūgušpienu. *citi siĩlda – tas ciêtâks kupušpiẽns. gṛãpî siĩlda aî. priêkš êšanas vaĩrâk liêtuôja nuõtẹcinâtuô* [pienu], *tas mîkstâks. tas i viẽns uń tas pac. /* [gatavojot sieru] *liêk iêkšâ nuõtẹcinâtuô piẽnu, ḳẽmeles uń uzvãra. / tuõ* [pienu] *uzvãra. ka sâk vãrîtiês, liêk iêkšâ – sadrupina – tuõ nuõtẹcinâtuô piẽnu.*

2. Panākt, ka (kas) notek lejā, zemē (no kurienes, kur, uz kā u. tml.). *sveḳus jaû istecinâja aûguôšam̂* [kokam], *nuõtecinâja pa·priêkšu uń ta tig cîrta nuõst.*

3. Tecinot (ko), ļaujot tecēt (kam), padarīt slapju, arī notraipīt (ar to). *tâc vĩriń̂š viņus* [tas ir, susekļus] *mâcêja nuõtẹcinât aî kârstiêm sviḳiêm* [jeb] *svẹtkiêm.*

nuoteîcējs m., ***nuoteîcēja*** f.; subst. **1. Darītājs → *n u o t e î k t*.**

2. Cilvēks, kas ir atbildīgs (par ko), dod rīkojumus. *katrâs saîmniêku mãjâs saîmniẽce nuõteîcêja paî stalĩli, paî ḳêḳi uń pa meîtãm. / laũksârks bi muĩžâ dârbu uzraũks. viš nebi tas nuõteîcêjš. nuõteîcêjš bi muĩškuńks.* // **Privilegēts cilvēks.** *visuî bi tuômẹ̃r savi nuõteîcêji – bagâtiê. va ta visi dabuja pêc taîsnîbas!* // pārn. **Tas (piemēram, augs), kas ir pārāks par citiem (piemēram, garumā).** *te viņa kañna* [tas ir, kāds augs] *bi pa tuõ dârzu it kâ nuôteîcêja – tâda aûksta, aûksta bi. labi pãrziêmuôja.*

nuoteîciens subst. **Izteikums.** *stiñgri piẽprasît, pavẹ̃lệt iî paǵẹ̃rệt. tas iî tâc bârks nuôteîciẽns.*

nuoteîkt v. **1. Īsi pateikt, piebilst.** *vẹciê ciĩvệḳi negribêja, ka jaûniê labâki ǵêrbâs. tad vẹciê nuõteîca – tiẽm jãpiêliêk aste uń jãdzệń mežâ. / es, gạrâm ejuôt, tik nuõteîcu – nuõej piê Dañgučines vẹcâs! / kâda vẹĩla pêc laî es tuî eju* [labot laipu]! *ne es tuî braûkšu, ne iẽšu. – tâ Aîsis nuõteîce. / ka pàệd, teîc – paĩ·diẽs! – vẹsẹli ệduši! – tâ adbiĩd. dikti veĩ kadreĩz nuôteîc – neiêplîsuši. / rîtiêm agri meža baluôži dũduô. beĩgâs nuôteîc – tukš!* // **Norunāt (tekstu), parasti no galvas.** [Ziemassvētkos] *baznîcâ deva kulîti – nuôteîca dzejas. / ka nuõteîca spredi̧ḳi, ta teîca dažâdus paziņuôjumus.*

2. Pateikt, izteikt (rīkojumu, stingru pamudinājumu). *tâ nuôteîca –* [vakarā] *lîdz devĩņiêm vaî strâdât aî saîmniẽka uguni, pêc a savu uguni. / muĩža turêja šẽperi. tas visu nuôteîca – kuô pãrduôt, kuô aûdzệt. / rîtu nuôteîkc visiêm, ka jâiẽt piê daktera.*

3. Izvēlēties, pieņemt un paziņot par tādu, kas obligāti jāievēro, jāizpilda, arī par tādu, kam ir likuma spēks. *viêns* [kuļot rijā] *bi vaduôšaîs, kas nuôteîca, ka kulĩšana beîgusiês. / viņi* [tas ir, veikalu īpašnieki] *maksâja pateñti. uń bi nuôteîkc, kâdas mañtas varêja añdẹlệt.* // **Nolemt, paredzēt (piemēram, kā apjomu, lielumu).** *skuõluôtâju alĩgu nuôteîca viêtniêki. / brĩvḷaûdis bi, kas paši nuôteîca pa sevi. Mežagalâ tâdi brĩvḷaûdis vaĩrâk dzîvuôja.*

4. Būt par (kā) priekšnoteikumu; būt par faktoru, no kā (kas) ir atkarīgs. *skatijâs ruôkâs – zĩlêja. ruôkas lĩnijas nuõteîc raksturu.*

5. Izsecināt, konstatēt, noskaidrot. *kuôka vẹcumu nuôteîc pêc rañtâm, kad pãrzãǵê. / ka saskaîta visas rañtas uń piêrẽḳina viênu gadu, ta vaî nuõteîkt, cik guôve vẹca. / kâdreĩz vẹcâs mãjâs mum̂s viêna guôtiņa apvadâjâs uń beîkta bij. ãrsti ne·kâdas kaĩtes nevarêja ne·maz nuôteîkt. / ganelis mẽra savu ẹ̃nu – kãju pệdas viênu aîz uõtras liêk lidz galĩvas viêtaî. ta tuõ* [pulksteņa laiku] *varêja nuõteîkt tâ uz matu. / ta izluõzêja* [sutrauņus]. *kuôciņuôs sagriêza ruôbus. uń tâ nuôteîca, kuŕš sutraûnis katram̂ piêdeî.* // **Paredzēt, pateikt.** *kad es nuôiẽšu, es nevaru nuôteîkt. / paĩrît, aîspaĩrît – es ĩsti nevaru nuôteîkt tuõ laĩku* [kad meita atbrauks].

nuoteîkti adv. **1. Tā, ka nav šaubu (par ko).** *ja aste stãv iêviĩkta uz iêkšu, ta viņi* [tas ir, govij] *nuôteîkti kuŋ̂ǵis vaĩnîks. /* [grūtniecības laikā govi] *trîs nedẹ̃las i nuõteîkti jãtuî ciêt. / vârda krustmãte varêj bût i pręcệta, i jaûna, bet nẹsâtãjaî nuôteîkti bi jãbût jaû pręcệtaî. / bârdzinis piĩsệtâ bi nuôteîkti. / es tuî nuôteîkti neiẽšu, ne·bût nê. / kâzâs* [pie mājas] *nuôteîkti uzviĩka karuõgu.*

2. Ar pārliecību, nešauboties, arī nenovirzoties, neapstājoties (ko darīt). *pa Liẽldiênâm vaîdzêj aka uõlas, teļa cepetis. cepeti jaû nu netaĩsija, bet gaļa jaû tika vãrîta nuôteîkti. / Mãras diênâ nuõteîkti iêsẽja kâpuôstus lẹcẹklâ. / us svệtkiêm gãja piŕtî jaû nuôteîkti. / trîs ziêmas mâcijâs nuôteîkti. vêl varêja iẽt cẹtũrtuô ziêmu. / ne·viêns nuôteîkti nevarêja pateîkt, cik tuî ļaûžu sanãks.*

nuoteîkts, ***-a*** **1. Divd. → *n u o t e î k t*.**

2. adj. noz. **Tāds, kas atbilst kādiem noteikumiem, priekšrakstiem.** *tiẽ lum̂sti i divi skali. tiẽ vaîdzîgi, aûdẹklu nĩtijuôt, laî nuõteîktu platumu istaĩsîtu, laî nesajuktu dzives. / skalu vajadzêja uzvaktệt, nuôteîktâ slîpumâ turệt. / mũsu mãjã bî nuõteîkta kârtîba. mãte bija stiñgra.* // **Pastāvīgs, nemainīgs.** *dârbã bi jâbût nuõteîktã laĩkã.*

nuoteîkums subst. **Prasība, rīkojums, kas izriet no kādas vajadzības, nepieciešamības.** *pêc nuôteîkuma tas nebi, tas bi pêc iêskata. nũ, četras, piêcas* [pludināmo koku *partijas*] *kâ kuṛu gadu bi, cik bi tiê kuôki nuôdzîti nuô tã meža.*

nuoţęka subst. **Kanālveida (parasti īpaši veidota) josla, arī (parasti cauruļveida) ierīce, iekārta šķidruma, masas novadīšanai.** *tuŕ tâdu nuõţęku izraka, laî nuõţęk, iẽt pruôjâ tas ûdeńs nuô laũka. / nuôţęku rene i, ku ûdeńs nuôţęk.*

nuoţękas subst. **Šķidrums, kas rodas biezpiena ieguvē.** *ka nuôţęcinaj piẽnu, ta nuôţękas bi. nuônesa teļiêm tãs nuôţękas.*

nuoţękāt v. **Ilgāku laiku, daudz tekājot pa (ko), pāri (kam), padarīt (to) gludu, līdzenu, cietu.** *es pazinu tuo sētiņu, kur bērniņi bārenīši, – visi ceļi nuoţękāti basajāmi kājiņām.* (LFK 1961, 10194)

nuotem̃berēt v. **Nosist.** *puĩkas nuôtem̃berêja žuŕku.*

nuotẽmēt v. **Nomērķēt.** *nuôtẽmê uń šaũ. / nuôtẽmê, ka labi isnãk pa šãviênam̂. / ritîgi nuôtẽmẽ uń ta mẹţ.*

nuoteḿpt v. **Notērēt alkoholisku dzērienu iegādei (visu naudu, mantu vai noteiktu tās daļu).** *tas nu nuõteḿpis pêdêjuô naûdu, iẽt mãjâ dziêdâdam̂s.*

nuoţęñcināt v. **Vairākkārt pateikties.** *ka iêdeva tuõ maîzes gabalu, tã kal̃pa siẽva nevarêja beîkt nuôţęñcinât viẽ. / mãte iêdeva nabagam̂ gabaliņu gaļas, uń ta tas nevarêja beîkt nuôţęñcinât.*

nuoteñterēt v. **Tenterējot noiet, nonākt.** *kad nu nuôteñterêsi lidz mãjâm, bûs vakaŕs. / tiẽ žĩdi vi·sâdi te bija. klibaîs Miñdelis bija. tas tâ nuôteñterêja nuô viêns mãjs us citu.*

nuotept v. **1. Notepēt.** *šuôrudeń tuõs luôgus gań vaîdzês nuô jaûna nuôţępt aŕ ķiti.*

2. Notriept, noziest (ar ko mīkstu, lipīgu). *tãs cũkas nuôţępušas tãs siles a mil̃tiêm.*

nuoţ̧rāt, arī ***nuotẽrēt*** v. **1. Izdot (visu naudu vai noteiktu tās daudzumu).** *tam̂ vĩram̂ jaû kapẽķis piê dvẽseles neturâs, visu nuôţ̧râ. / vĩrs visu naûdu kruõgâ nuôtẽrêjis. / neba jaû mań vaîdzêja nuôţ̧rệţ visa* [par naudu]. */ tam̂ dệlam̂ vel̂ nevaŕ duôt liẽlâku naûdu. viņš ãtri nuôţ̧rã.*

2. Pavadīt nelietderīgi (laiku). *es negribu viņu piê dârba. viņš tik nuôţ̧rã laĩku, ne·kuô nepadara. / nuôtẽrê tik laĩku, bet labuma ne·kâda neû.*

nuotest, arī ***nuotêst*** v. **1. Tēšot atdalīt nost.** *laî varệtu ẹ̃vẹlệt, piŕmâk liẽluôs zarus nuôtêš. / tuõ kuôku, ku tâ nuôteš, nuôlĩdziń, saûc dârvâkslis. / slĩperi i baļ̃ķi, sazãgâti zinâmâ garumâ uń nuõtệsti četrkañtîgi. / piŕmâk tuõ liẽlumu nuôtêš, ta tik ẽvelê. / kņutele iŕ tâc smal̃kâks bẹ̃rza kuôks. viêna mala nuõtẹsta plakana, uõtra apaļa.*

2. pārn. **Nopērt.** *ja nepaklaũsîsi, ta nuôtêsîšu, ka dzệrt prasîsi!*

nuoţ̧vuot v. **Nopērt.** *puĩka nuôlaûzis jaûnuô âbeli. nu gań tuõ vaîdzês nuôţ̧vuôt! / Biẽrańc suôlija Jẹ̃kaûpu nuôţ̧vuôt. kuô liên piê viņa brũtes!*

nuoticēt v. **Pieņemt par patiesu bez pierādījuma.** *ku tãs laĩmes lêja nuô al̃vas, tuŕ jaû daũdz kuô uzzĩlêja. vẹcas siẽvas uzzĩlêja – visi nuõticêja tãs vecenes teîciêniêm.*

nuotiẽkt v. **Notvert.** *mešsârks gribêja nuôtiẽkt kâdu zaķi nuôšaũt. / ruñcis nu sêd uń gaîda nuôtiẽkt kâdu peli.*

[I]***nuotiêsāt*** v. **1. Saskaņā ar tiesas spriedumu sodīt; piespriest (kādu) sodu (apsūdzētajam).** *nuõtiêsâja paŕ kuñtrabañdu tuõs divus lejniêkus uń nuõsûtija us Cibẽriju. / viņu netaîsnîgi nuôtiêsâja. / viņu us trîs gadiẽm nuôtiêsâja.*

2. Nopelt. *siẽvas tâ nuôtiêsâja tuõ meîtu, ka ne suńs maîzi nejẹm̂. / ka nuõtiêk kas slikc, ta iŕ, kuô nuôtiêsât. bet, ka laps, nesaka ne·kã.*

[II]***nuotiêsāt*** v. **Noēst, parasti ar lielu apetīti.** *ta ta brańgi nuôtiêsâja visu biêsputru.*

nuõtīgi adv. **Steidzami, neatliekami.** *us tuõ buõti aŕ jâšus aîzjâja, ka tâ nuõtîgi vaîdzêja tikt. / va teû nuõtîgi vaîdzêja tuõ drãneli? tã naû smuka.*

nuõtīgs, ***-a*** adj. **Vajadzīgs, nepieciešams; steidzams, neatliekams.** *ta bi liẽli gadatiŕgi. saîme laî sasteîdz, kas bi tiẽ nuõtîgiê mãjas dârbi. ta vaŕ braûkt us tiŕgu.*

nuotikt v. **1. Norisināties, īstenoties; būt.** *tas tâ pa Juõrẹ̃niêm bi nuõticis. / nu brĩnumu liêtas jaû nuõtiêk pasaũlê, ka tik ãtri visu vaŕ apârt. / tas nu bûtu nuôticis, ka mań bi kâdi piêci gadi. / biju vel̂ tâc mas kramaûsis, ka tuŕ tas nuõtika. / pluôstuôšana nuõtika visu vasaru, rudeni ne – ta îsas diênas uń aũksc. / ripâšana nuôtika pa liẽlcẹļu, pa mãju celĩnu. / Ladgalẽ katuõļi svinêja visas tãs Marijas diênas. diêvkal̃puôjumi baznĩcã nuõtika. / mẹ̃llaîs graûc kuļuôt apputeņuô visu citu. uń ta i mẹ̃lla, tum̂ša bal̃tmaîze. laî tas nenuõtiktu, ta graûdus nuômazgâ ûdenî, nuôžâvê uń ta tik maļ̂.*

2. Atgadīties. *kuô viš tuŕ dikti bļâva? va kas nuõticis? / te nu nuõticis tâc miseklis – raksc sajucis. / diês kas saîmniẽkam̂ nuôticis? visu diênu staĩgâ tâc, ka vaŕ us kâdu sarûkt. / ja kâdam̂ kâda nelaĩme nuõtikuse va slimîba, ta teîc, ka ļaũna likteņa piẽmeklêšana. / kas teû nuõtika? / dižajam panāksniekam liela skāde nuotikusi.* (LFK 1818, 774)

3. Īstenoties, piepildīties. *ka zvaîgzne nuôkrît, ta vaîguôt kuô vẹ̃lẹ̃tiês. tas nuõtiêkuôt. / nelabuô nevaîg piẽsaûkt – tâ saka, ka runâ pa kuô tâdu, kuô negrib, laî tas nuôtiêk.*

4. Nokļūt. *tik rũp, ka mãjâs nuôtikt. / gribêju vêl dikti us pilsẹ̃tu nuôtikt uñ gribêju vêl tâ pamâcîtiês.*

nuotikums subst. **Ievērojams fakts, izcila, nozīmīga parādība.** *tas jaû kriêvu laĩkâ bi liẽls nuôtikum̂s – tã dekãde Maskavâ. / vẹcaîstẹ̃s stâstija vaĩrâk tâdus nuõtikumus. / žĩc* [vakaros], *ja gulêja, teîce nuõtikumus. / siẽvas mani apklaũšinâja paŕ tuõ nuôtikumu.*

nuotilāt v. **Sasniegt noteiktu gatavības pakāpi (par noplūktiem, uz lauka izklātiem liniem).** *lini bi nuôtilaîši viênâdi balĩti.*

nuotilināt v. **Izklājot uz lauka linus panākt, ka tie sasniedz noteiktu gatavības pakāpi.** *ta* [linus] *vẹd uz laũka, liêk tilinât – iskliêž uz rugãjiêm balinât. linus nuôtilinâj.*

nuotīrīt v. **1. Tīrot atdalīt, novirzīt nost (piemēram, netīrumus, gružus no kā virsmas).** *nuôtĩriju visus dubļus namã. / tuõs piêdẹgumus nuô pañnas grũti nuôkasît, nuôtĩrît.* // **Padarīt tīru, atbrīvojot (piemēram, no netīrumiem, gružiem, traipiem), arī padarīt spodru (kā) virsmu.** *ka viņa* [tas ir, pļava] *bi nuôtĩrîta, nuôgrâpta, ta jaû zâlîte aka aûga. / tuõ laũku nuôvâca, ta nuôtĩrija pilnîgi tĩru. / pucẽvele – a tuõ nuôtĩrija, nuôlĩdzinâj galîgi kuôku. / a tuõ ašpapĩri tik varêja nuôtĩrît spuôžus tuõs galîda nažus senâk. / tuŕ·pat straûmes gṛãvis gãja gaṛâm, pajem̂ zâles kušķi, nuôtĩri* [bērnu] *uñ palaîd, la viš skreî. / aîta pati tuõ jẹ̃ru nuôtĩra, nuôlaĩza. ka viš i nuôtĩrîc, ta viš ceļâs aûkšâ uñ meklê zîst.*

2. Atdalot (piemēram, mizas, zvīņas) sagatavot tālākai apstrādei, izmantošanai (piemēram, augļus, dārzeņus, zivis). *nuôtĩriju sẽnes, taĩsîšu mêrci. / tãs* [cūkas] *dẹsas jẹm̂ uñ nuôtĩra, uñ izlaîž mẹ̃slus* [jeb] *sũdus. / atnesu nuô veĩkala zivis, nuôtĩriju uñ iscepu.*

nuotiŕkšķēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi tirkšķēt.** *pãrplêsu liñdruku, ka nuôtiŕkšķêja viẽ.*

nuotiŕpt, arī ***nuotiŕpt*** v. **Asinsrites traucējumu vai nerva bojājuma dēļ kļūt nejutīgam, stīvam, arī durstīgi sāpīgam (par ķermeņa daļām).** *kad ruôkas va kãjas stãv nekustîgi, ta nuôtiŕpst. / maň nuôtiŕpušas kãjas, nuôtiŕpušas ruôkas nuô dârba. / maň tã kãja bi dikti nuôtiŕpuse. / krustmãti nuôtiŕpa ruôkas, pãdi piê alĩtãra turuôt, kâmẹ̃r mâcîtaîs pakrustija.*

nuotīst v. **1. Izstiepties, kļūt nestipram (par diegu, dziju).** *tig gḷẹ̃vi savẹ̃rptas dzives, nuôtĩsušas. kâ viņas turês nẹsâjuôt?*

2. Novalkāties; izdilt. *tuõ praku labã viêtã neǵêrba. tas jaû bî nuôtĩsis. tuõ pa mãju vaîdzêja nuôņesât.*

3. Kļūstot garākiem, noliekties, sagulties (par stiebraugiem). *tiẽ miêži pļaũjami, pa·visam̂ sâk nuôtĩst – isstiêpjâs uñ sakrît, ka gatavi.*

4. Noslinkot. *vakaŕ visu diênu nuôtĩsu, nuôsliñkuôju. negribêju ne·kuô darît.*

nuotît v. **1. Tīt un pabeigt tīt.** *ilĩgi gãja, lidz nuôtinu tãs dzives.*

2. Tinot (ko) apkārt, pārklāt (ar to). *aŕ siêtavâm nuõtiň liêlus. / tuôreĩz tiẽ liêli bi nuôtîti – cik apakšâ viņi bi rẹsni, tik aûkšâ viņi bi rẹsni. / siẽviêtêm liẽlâkuô daļu bi pastalas a siksnâm. tãs aŕ nãca lidz pus liêlam̂ nuôtîtas. / ka nevaîdzêja vêl zẹ̃ku, ta nuõtina kãju* [ar *sietavu*] *uñ gãja pliku kãju. tik pastalu ûzmaûca. / uzvilîka pastalas aŕ aûklâm uñ tãs bikses nuôtina. / suseklis nuô cũku sariêm sataĩsîc tâc apalĩš. taî galâ a šnuõri nuôtîc. / tuõ* [ẹnkura] *sãnu tapu jãaptiň, laî* [alus] *nenãk ârâ. ka nenuôtiň, ta pa tuõ tapu tâ viš čũlâ, nãk tas alus.*

3. Tinot noņemt nost (ko aptītu). *ka tã* [ratiņa] *spuõle iŕ pilĩla, nuõtiň aka. / vakarâ siêtavas nuôtina nuô liêliêm. / us tãm* [tītavām] *dzivi istina. uñ nuô tãm nuôtina. / vẹcâmãte lika meîtaî, laî nuõtiň kâdu cẹlu dzives nuô kamuôla priêkš adîšaňs.*

4. Tinot izveidot (piemēram, kamolu); satīt. *ka vaîdzêja tît linu dzives kamuõluôs, ta dzivi isvẽra pa kuņĩnu caũri, laî negriêž ruôkâs uñ varẹ̃tu ciêti nuôtît. / dzivi nevaŕ nuõtît kamuôlâ, ja i samudžinâta. / nu tâ saviķelêjušâs tãs dzives, ka nevaŕ ne·maz nuõtît kamuõlâ. / kâ te* [dziju] *nuõtîs kamuõlâ – ne gala, ne malas?*

nuotîties v. **Tinoties atdalīties (no kā).** *diêks nuôtiniês nuô spuõlîtes uñ nevaru aķibinât.*

nuotraĩnīt, arī ***nuotraĩnīt*** v. **Pārklāt ar izkārnījumiem.** *teļi abdzĩrdîti aŕ apskâbušu piẽnu. nu nuôtraĩnîši visu staļļa sliêksni. / te viss taks i nuôtraĩnîc, ku guôves nãk mãjã.*

nuotraîpīt v. **Padarīt traipainu, netīru.** *nuôtraîpija a pẽrvi visu siênu. / mušas tâ nuôtraîpîšas luôgu rũtes, ka raîps viẽ.*

nuotraĨlāt, arī ***nuotriĨlināt*** v. **Vieglprātīgi notērēt, izšķērdēt (mantu, naudu).** [dēls] *nuôtraĨlâja tuõ tẹ̃va rubli kruõgâ. / nu visu luõni duõmâ nuôtriĨlinât kruõgâ. kuô pa ziêmu êdîsi? / nuôtriĨlinâja gaň tãs mãjas tas dẹ̃ls.*

nuotrañdīt v. **1. Ilgāku laiku, daudz tramdot (dzīvnieku), ļoti nogurdināt (to).** *tuõ zirgu nuôtrañdîši. taga palicis rãms, varî braûkt.*

2. Ilgāku laiku liekot (ko) darīt, ļoti nogurdināt (cilvēku). *vẹcãmãte arî tuõs bẹ̃rnus bĩdelêja. visu diênu nuôtrañdija vi·sâdi, lika lasît, ravẹ̃t.*

nuotrãpīt v. **Atrast, noteikt (īsto, piemērotāko laiku, lai ko darītu).** *vaîg dikti nuôtrãpît tuõ* [maizes krāsns] *kurinâšanu.*

nuotreñpelēt v. **Noiet neveiklā gaitā.** *taṁ vẹctẹ̃vaṁ gaň·drĩz kâda nũja vajadzîga. ta viņš nuôtreñpelẽ kâdu gabalu.* // **Nokāpt.** *kâ tu varêji nuôtrẹñpẹlẹ̃t pa tãm trepêm zemê tig dikti piẽdzêris?*

nuotreñkt v. **Ilgāku laiku, daudz trencot (dzīvnieku), ļoti nogurdināt (to).** *zirgus nuôtrẹñc putâs. / nuôtrẹñkuši tuõ zaķi bi. suņi laũkâ nuôkuôda.*

nuotrĩcēt v. **Īsu brīdi trīcēt un pārstāt trīcēt.** *ka tas zirks iêlûza lẹdû, tâ nuôtrĩcêju, ka gruôžas iskrita nuô ruôkas. / visi plũči nuôtrĩcẽja – ja kaũ kurî bij pãrbijiês, ta tâ teîca.*

nuotriêkt v. **1. Triecot, dzenot nogurdināt, nomocīt.** *tâ steîdzâs pârvẹst dakteri, ka zirgi bi nuôtriêkti slapji.*

2. Aizdzīt. *sveši te nedrîkst bût. viņi* [tas ir, robežsargi] *nãk dokmeñtus pãrbaũdît. viênu nuôtriêca pruôjâm.*

3. Nogāzt. *liẽla mâksla nuôtriêkt mazâku zemê!*

nuotriêpt v. **1. Triepjot padarīt netīru, traipainu; notraipīt.** *iẽdami ķẹ̃katâs, bi nuõtriêpuši ģĩmjus arî suõdrêjiêm, laî nepazĩst. / kuô tas Jãnis, slaũcîdaṁs suõdrêjus, nuõtriêpis visu plãnu! / kâ tu pẽrvêji tuõs piluñgus, ka tu nuôtriêpi tãs luôgu rũtes!*

2. Triepjot pārklāt (kā) virsmu. *darvas ķẹ̃ña bi, ka kaû kuô taĩsij, a dârvu vaîdzêj visu nuôtriêpt, nuôsmẹ̃rẹ̃t. / nuôtriêpa tãs vêrzẽles labi a tuõ dẹgutu, laî duñduri nekrît zirgaṁ virsû. / vaîg nuôtriêpt tuõs zâbakus a taûkiêm. ta neiẽt ûdeňs klât.*

nuotriĨlināt. Sk. *n u o t r a Ĩ l ā t .*

nuotriñkšķināt v. **Īsu brīdi trinkšķināt un pabeigt trinkšķināt.** *muzukañc nuôtriñkšķinâja pijuõles zeĩdus – vaî skaň. / muzukañc pijuõli stîgas nuôtriñkšķinâja uň sâka spẹ̃lẹ̃t dañci.*

nuotrĩt v. **1. Spēcīgi noberzēt.** *nuôtriň tuõ rûsu, uň nazis bûs laps! ta tu varêsi nuôgriêst* [maizi]. // **Beržot nospodrināt.** *puĩši bi nuôtrinuši sudraba ķẽdes, piêlikuši priêkšâ – nuô viênas kabatas uz uõtru. ta jaû a krĩti trina uň pucêja.*

2. Trinot savainot. *trinuôt piê tecîles ãtri varî nuôtrĩt pirkstus.*

nuotrĩties v. **Trinoties (gar ko) notraipīties.** *kurî tu esi tâ nuôtriniês? visas bikses netĩras. / staĩgâjuôt pa rijas istubĩnu, varî nuôtrĩtiês a putẹ̃kliêm. turî jaû vis·apkârt i putẹ̃kli.*

nuotrũkt v. **1. Pārtrūkstot saistījumam, atdalīties nost; pārtrūkt.** *ka ûdas jũrâ nuôtrũkst, ta tuõ zuõķeri iêmẹt. / nuôtrũka aûžuôt paminâm šnuõri. / pâtẹga nuôtrũka, kaklenica palika. / makšiẽreî nuôtrũkusi siĨka, jãpiêsiên cita. / aûdẹ̃klaṁ nuôtrũkušas dzives, nevarî aûst, jâsasiên. / vienai meitai nuotrũkst pavediens.* (LFK 1961, 10788)

2. Izbeigties. *akâ ûdeňs sâk nuôtrũkt. / us paûsari jaû siêns sâk nuôtrũkt. / vẹ̃lâk, ka nuôtrũka siĨķes, ta jaû strimalas arî iêsâlija.* // **Pārstāt dot pienu (par govi).** *guôvi neslaûc, ta viņa nuôtrũkst. / viņa* [tas ir, govs] *jaû arî nuõtrũkst zinâmâ* [grūtniecības] *laĩkâ.*

nuotrulināties v. **Kļūt vienaldzīgam, nejūtīgam.** *truĨs i tâc ciĨvẹ̃ks, abdaũzîc tâc, nuôtrulinâjiês.*

nuotruṁpāt, arī ***nuotruṁpuot*** v. **1. Ilgāku laiku spēlēt (kārtis).** *tad nu nuôtruṁpâja lidz rîtaṁ!*

2. Spēlējot kārtis, uzvarēt. *ja maň i liẽlâkâs truṁpas ruôkâ, ta es nuôtruṁpuôju visus. visi pretiniêki i pa tĩruô.*

nuotuṁsa subst. **Krēsla.** *saũlîte nuôgaĩse, uň šis tas pa nuõtuṁsu jâpadara vêl. / pa nuõtuṁsu bûs jâiẽt paskatîtiês piê ciêmiņa.*

nuotupēt v. **Tupēt (visu laikposmu) un pabeigt tupēt.** *nu* [kaķis] *nevarî miêrîgi nuôtupẹ̃t uň skatîtiês, kâ tas kurms tuõ zemi ceĨ. / tã vista nevarî vêl nuôtupẹ̃t lizdâ.*

nuotupināt v. **Novietot tupus (kur, uz kā u. tml.); nosēdināt.** *bę̂rnus nuôtupinâja piê paša ekrāna.*

nuotupt v. **Notupties.** *siẽvas nuôtupušas vagâs – ravê kâpuôstus. / tã vęcâ siẽvĩna aka, nuõtupuse blakũm, bučuôja tãs kãjeles tam̂ puĩšelim̂ – priêcâjâs pa tuô puĩku.*

nuotupties, novec. ***nuosatupties*** v. **Novietoties tupus (kur, uz kā u. tml.).** *gũžas, kad gul̂, [ir] nuôtupušâs piê zemes, gal̂vu pabâzužas apakš spârna. / re, ku tas puĩka nuôtupiês piê krũma uñ ę̂d uôgas! / tur̂ tu muñdri sagriêzîsi* [pelašķus]. *tâ staĩgâjuôt iẽt gari – nuôsatupiês!*

nuoturēt v. **1. Turot (ko) panākt, ka (tas) nemaina stāvokli (piemēram, nekrīt, negāžas).** *gruôžas sasitina gar̂ ar̂kla ragiêm, laî ar̂ abãm ruôkãm var̂ nuôturę̂t ârklu. / vęcaîstẽtis mâcij, ku streņģes vaîdzêj zir̂giêm bût, laî nuôturę̂tu ârklu.* // **Novaldīt.** *jaûnam̂ zir̂gam̂ jâliêk laûžņi, citâdi viņu nevar̂ nuõturę̂t. / tuõ* [grožu] *jaûniêm zir̂giêm sêja, laî var̂ nuôturę̂t. / zir̂ks izbijâs, sâka skraîdît, nevarêja nuõturę̂t. / ka biñbali apstâ, ta tu neduõmâ luõpu mežâ nuôturę̂t. ta viš iẽt pa gaîsu. / labi, ka puĩšis paguva saķę̂rt tam̂ veprim̂ tuõ asti uñ nuôturę̂t.* // **Apstādināt.** *mũs nuõtur̂ pa cęlam̂.* // **Panākt, ka (ķermenis, tā daļa) atrodas, paliek noteiktā stāvoklī.** *tiẽ* [tas ir, kreklu apkakles] *bi tâdi stĩvi uñ stãvi. ja tag viênam̂ tâ vajdzę̂tu kakls nuôturę̂t, ta bûtu ję̂ls pasmakrs nuôgraûsc.* // **Būt par (kā) pamatu, balstu.** *viêna spĩlle jaû tuõ žuôga puõsmu nenuôturês, tur̂ vaîg divu. / tiẽ* [koki] *nuõtur̂ tuõs salm̃us, laî viš nèaîskrît tam̂* [stuovera] *ãniķa caũrumam̂ priêkšâ.*

2. Panākt, ka (kas) paliek (pašreizējā stāvoklī, arī virzienā). *stũmeklis i bes tã ķekša, tas i priêkš stum̂šanas. a tuõ ķeksi var̂ nuõturę̂t* [plostu]. */ mûžîgi a vẽju bi jânuôtur̂ tã zẽģele. / skuõte tâc gar̂š snuõrs, ne jaû smal̂ks. a smal̂ku snuõrinu jaû nevar̂ nuôturę̂t* [buru]. */ tã laĩva jãnuôtur̂ taîsni. nevar̂ ļaũt val̂stîtiês, ka neabgâžas. / spę̂raks bi, kas neļãva* [audekla] *malâm iêliẽktiês. viš tâ nuôturêja tuõ aûdę̂klu. / tãs i nũjiņas, kas nuôtur̂ aûdę̂klu viênâdâ platumâ. / vẽrzêles jaû piêliêk pac. tãs ir̂ īpaši. viņas nuôtur̂ ratus.* ☐ ***nuoturēt melĩdiņu*** – pareizi nodziedāt melodiju. *mãte varêja melĩdiņu nuôturę̂t, dziêdâja kuõrĩ.*

3. Panākt, ka (kas) atrodas joprojām (kādā vietā, arī kādā situācijā). [karašu] *pagâž zem̂ bļuõda, nuõtur̂ kâdas piẽcpacmit minũtes, laî sarę̂c tâ smuki tas kreîms uñ tas cukur̂s. / bi tâc dzę̂ramaîs nuô maîzes, nuô garuôzâm. kâdu diênu uñ nakti tâ viņam̂ ļãva bišķi uzrûkt. nu uñ tad viņu* [tas ir, dzērienu] *nuôturêja, laî viš nuôstâjas.* // **Aizkavēt.** *ja negribêja, laî* [lampas] *ciliñder̂s sprâkst, ta sataĩsija nuô drãtes tâdu sir̂dîti. teîca, ka tas ciliñderis nesprâkšuôt, ka tã drãte iêsil̂stuôt uñ tam̂ ciliñderim̂ nuôturuôt tuõ sprâkšanu.*

4. Rīkot (piemēram, kādu pasākumu). *vis·pir̂ms i tor̂ģi. tuõs nuôturêja Liẽpâjâ.* // **Novadīt (piemēram, lūgšanu ceremoniju).** *ziņģis nuôturêja rîta pãtarus.*

5. Pieņemt, uzskatīt, arī atzīt (par ko). *nuô tâliênes es viņu nepazinu, nuôturêju pa citu.*

nuoturēties v. **1. Palikt iepriekšējā stāvoklī (vietā).** *štrãbañti meîtenêm ar̂ lika – mazâkâm, laî tiẽ sârkaniê liñdruki nekrît zemê, kam̂ vel̂ tã vę̂dęra nav, ka tur̂ nuõturę̂tuôs. / es* [ar laivu] *nuôturêjuôs pret straûmi. / septiņus mẽnešus fronte te nuôturêjâs.*

2. Kādu laiku atturēties (izpildīt savu vēlēšanos, iegribu); piespiest sevi (ievērot kādus noteikumus). *nu Jãnis nuõturâs guôdîgi – ne mutê nejęm̂ kâdu sliktu vârdu, guôdîks puĩšis uñ brañdava ar̂ nedzer̂.*

nuoturīgs, ***-a*** adj. **Lietpratīgs, nosvērts; atturīgs.** *nuôturîks ir̂ laps strâdniêks. / saîmniêks, kas labi savâs mãjâs dzîvuô, nuõturîks, neiẽt kruõgâ. / tas puĩsis tâc nuõturîks, nedzer̂ daũdz, nepĩpâ. bûs laps vĩrs.*

nuotvert v. **Panākt un satverot aizturēt, apturēt (ko tādu, kas kustas, pārvietojas).** *ta nebija lauka-irbe vanagamis nuotvęrama.* (Bitners 1844, 116)

nuotvīkt v. **Pārkarst, izslāpt (karstumā, tveicē).** *nuô pir̂tes pârnãca nuôsiluši, nuôtvĩkuši mãjâs.*

✧ ***nuotvīkst kâ maguone*** – ļoti nosarkst. *nuôtvĩkst kâ maguône, tâ nuôsârkst – va nu nuô kaûna, va guôda.*

nuoubīt v. **Noēst (ko).** *viņi* [tas ir, putni] *tâ i nuõubîši tuõs ķir̂šus.*

nuouõšņāt v. **Apošņāt.** *suñs tuõ maîzi nuôuõšņâja uñ nèêda vis.*

nuourāt, arī ***nuouf̃rāt*** v. **Saucot *urrā*, apsveikt (kādu), parasti paceļot (viņu) gaisā; ar saucienu *urrā* atzīmēt kādu (vērā ņemamu) notikumu.** *ja kâdam̂ iẽt slikti va labi, ta tiẽ citi saûc – uf̃râ! nuôuf̃râ. / ka nuôbeîdz kâdu dârbu, ta saûc gar̂i. uñ, kad kâdu nuôuf̃râ, – cel̂ gaîsâ, saûc – urã! ka tig isnãca, tuõ jaû darija.*

nuouŕbt v. **Urbjot izveidot (piemēram, vairākus caurumus no vietas).** *caũri viẽ viš* [tas ir, vīrs] *bija nuôũrbis* [caurumus] *tam̂* [otrajam baļļas] *dibẹnam̂.*

nuouŕdīt v. **Bakstot, bikstot atdalīt nost, ļaujot nokrist zemē; bakstot, bikstot atdalīt nost un panākt vai pieļaut, ka nokrīt, nobirst (kur, uz kā u. tml.).** *ka tu pac nevari a ruôku sakacẹt, ta pajem̂ bĩstâkli uń nuôũrdi viṇu* [tas ir, zaru] *lejâ. / vaîg nuôuŕdît tuõs palikušuôs âbuôlus. / ṇem̂ bĩstãklu uń nuõũrdi zemê* [sasalušo sniegu]!

nuouŕrāt. Sk. *n u o u r ā t .*

nuovadāties, novec. ***nuosavadāties***, arī ***nuovadēties*** v. **Izgarojot kādām sastāvdaļām, pazaudēt sākotnējās vēlamās īpašības (parasti par dzērienu).** *nuô vakara iêliêtaîs alus nu bûs nuôvadâjiês, atšãlêjiês. / alus tâc nuôvadâjiês. tas jaû bi nuô maz mañtas istaĩsîc pulĨku. / tas alus i nuôšãlêjiês. mum̂s nebi* [vārds] *nuôvadêjiês. / alus iĩgi stãvêjis neapsẹkc krũzâ, nuõsastãvêjiês, nuõsavadâjiês.*

nuovadgrãvis subst. **Grāvis (ūdens) novadīšanai.** *tuŕ tâda tẹkuôṇa iẽt uz jũru – nuôvadgrãvis.*

nuovadīt v. **Virzot (piemēram, pa kanāliem, caurulēm), panākt, ka (parasti šķidrums, gāze) aizplūst (no kurienes, kur u. tml.).** *te tâc nuõvada grãvis, kas nuôvada ûdeni. nuô tãs zemes sasûc ûdeṇus.*

[I]***nuovads*** subst. **Teritorija, apvidus ar kopīgām etnogrāfiskām, arī valodas iezīmēm; administratīvi teritoriāla vienība.** *mẽs bijãm Rĩgâ, Brĩvdabas muzejã nuõvada sẹtâ. mẽs tuŕ gãjãm dziêdâdami. / viênreĩz* [muzejā] *bi tiẽ nuõvadu svẹtki. / kuo mẽs, meitas, bẹdãsim – trĩs nuovadu puiši nāk.* (LFK 1961, 10112) */ dziedat, meitas, vakarā, vakarā tālu skan* [..] *pār devīnis nuovadīnis.* (LFK 1961, 10458) */ laî tas* [tautudēls] *savu dulu bẽri pa nuõvadu bridinâja.*

[II]***nuovads*** subst. **Ūdenstece, kas uzņem ūdeņus (no nosusināšanas iekārtām).** *straũtiņš i tâc, tâ kâ nuõvada grãvis bûtu.*

nuovagāt v. **Vagot un pabeigt vagot.** *vaîg nuôvagât tuõs rãceṇus pêc liêtus. ta labi iŕst zeme.*

nuovãguot v. **Sverot panākt, ka svari ir līdzsvarā (?).** *tiẽ svari vãguôjas. skatiês, vaî viênâdi nuôvãguô!*

nuovaĩnāt v. **Apvainot.** *tuŕ jaû nu nebi kuô nuôvaĩnât! bi jaû tã meîta laba diẽzgań.*

nuovaîṇaguot v. **1. Izrotāt ar ziediem un vainagiem.** *kâzâs nuôvaîṇaguôjši visus vârtu stabus.*

2. Den Brautkranz abnehmen (noņemt līgavas vainagu): *sākās nuovaiṇaguošana un mičuošana.* (EH II 104)

nuovâjēt v. **Kļūt vājam vai vājākam (par cilvēkiem vai dzīvniekiem, to ķermeni, ķermeņa daļām).** *nuôvâjêjis tik vâš, ka nuô savâm kãjâm krît. citreĩz a nešanu iêṇęs iêkšâ. / nuôvâjê pa·visam̂, ka nevaŕ paiẽt. / kũc iŕ tiêvs, izdilis, nuõvâjêjis. / buĨlelis tâ nuôvâjêjis. a tiẽm kũtariêm piĨla mugura. / buĨli nevarêja laîst ganuôs. ta viš pa daũdz nuôvâjêja, gaŕ tãm guôvêm daũzuôtiês.*

nuovakare, arī ***nuovakars*** subst. **Dienas beigu posms ap saules rietu.** *pêc saũles nuôiẽšanas nuõvakarê jâpadara visi mãju daŕbi. / ka nãca piê krasta tuvâk, nuõvakaŕs jaû bija, tum̂siṇa. / viênu vakaru, tâdâ nuõvakarê es sêdu laũkâ uń saîmniêce piẽsẹduse mań blakâm.* ☐ ***mûža nuovakare*** poēt. – vecumdienas. *mûža nuõvakare* [ir] *pêdêjiê vẹcuma gadi. / veĨ mûža nuõvakarê vẹcaîstẹs taĩsija karuôtes.*

nuovâkt v. **1. Savācot noņemt, novirzīt nost (no kurienes).** *mań palîdzêja nuôvâkt tuõ kuôku, kas te bî nuôgâziês ceļam̂ pãri. / nuôvâc ķebli, laî nemaĩsãs pa kãjãm! / nuôvâķ traũkus uń* [galdu] *nuômazgâ. galĨdrãnu nebi. / nuô nuôkriêtâ piẽna vêl nuôvâķa visu pakreîmu, kuô isliêtuôja pašu êdiênam̂. / ka mîksti,* [gaļu] *nuôvâķ nuô kaũliêm. ta sagriêžu smaĨkâk, cic maĨ. //* **Nokopt galdu, noņemot (no tā) galda piederumus, ēdienus, dzērienus.** [pēc ēšanas] *nuôvâķa galĨdu, diẽnẹstmeîts tuõ darija. / ka visi pàẹduši, nuôvâc galĨdu. / ka isvadija ciêmiṇus, ta vaîdzêja nuôvâkt galĨdu. / uz galĨdiêm klâja galĨdaûtu – baĨtu – ta tik, ka bi pàẹsc, ka nuôvâķa galĨdu. ta apklâja. //* **Savākt (no kurienes, parasti traucējošu, priekšmetu).** [senāk te] *bi akmeṇaîni laũki. ta nuôvâca tuõs akmeṇus. / tuŕ jânuôvâķ tãs grabažas. ta bûs rũme. / cik te bûs dârba, laî nuõvâktu tuõ apluõku! / viṇi te* [muzejam] *vâķa vẹcus ratu riteṇus uń kuô tik. es tik teîcu – paĨdiês Diêvam̂, ka nuôvâķ tâdus vẹcus krãmus.*

2. Pļaujot, rokot, raujot, lasot u. tml. iegūt un aizgādāt projām no lauka, dārza (kā ražu). *dârza trepe aŕ bi. kâ citâdi âbuôlus nuôvâks? / ja salasâs tâ vaĩrâk ciĨvẹku, tad veŕzê ãtri vaŕ nuôvâkt* [kartupeļus]. *tuŕ katram̂ tik pa vagaî. / diĨles jaû iŕ pãraûgušas. vaîdzêja laĩkã nuôvâkt. / nuôvâķa tuõs* [balandu] *ziêdus. uń taîsni iêsẽja pa duôbêm, tuŕ ku biẽtes va kaû kas i, laî viņs tuŕ*

aûg. / pirmâk [siena pļavā] *nuôvâķa tuõ dižumu, ta nuôgrâba skaĩdru.* // **Šādā veidā atbrīvot (kādu platību).** *kad visas pļavas nuôvâktas, ganija guôves atãlã. / tuõ* [rudzu] *laũku nuôvâca. / ka nuõvâķe druvas, ta* [zosis] *laîde uz druvâm vãrpas nuõlasît. / rudeni, ziêmu, ka bi nuôvâktas druvas, ta laîda cũkas laũkâ. ta cũkas apstaĩgâja visus pakšus, mękļêdamas, kas i actâc. / taga teîc – nuôkuôpt. bet ta teîca – nuôvâkt. laũku nuôvâkt.*

3. **Nogādāt lejā (no kurienes, kur u. tml.).** *mumŝ velÎ viêna vãte uz istabu i. bûs jânuôvâc viņu zemê. ta viņa jâsit kuõpâm i.*

4. **Panākt, ka (kas) novirzās nost (no kurienes).** *tiẽ kuôku saŕgi nebi varêjuši ne·kâdi viņu* [tas ir, no cirka izbēgušo ziloni] *nuôvâkt. tad atnãcis tas tiŕgus vadîtâjs uñ parãdijis šņabi spañnî. citâdi nav varêjši nuôvâkt nuô tã pluôsta zemê.*

nuovaktēt v. **Uzmanīgi vērot (kādu, tā rīcību), lai ko uzzinātu, izvairītos no kā u. tml.** *nuô jũras aŕ dzina jũrmalÎniêki jũrassũdus. tuŕ vaîdzêj nuõvaktęt, ka jũra dzęñ ârâ. ta dzina aûkšâ uz kãpu, laî neķeŕ apakaļÎ. / ķẽve savas radĩbas ne·viênam̂ nerãda. mañs vĩratęs ritîgi gaĩdija uñ vaktêja. uñ tuômęr nenuôvaktêja. / tuõ* [tas ir, placentu] *nedeva aîtaî sàęst, ja varêja nuõvaktęt. citreĩz viņas apęd. / nevaŕ jaû nuôvaktęt tuõs bęrnus. visu laĩku skraîda iêkšã, ârã.*

nuovaĨcināt v. **Pažāvēt.** *nuôrâva tâds puszaļas* [smilgas], *tâ nuôvaĨcinâj drusku. ta varêj pît tãs pînes.*

nuovaÎdīt v. **Valdot (dzīvnieku) panākt, ka (tas) izturas noteiktā, vēlamā veidā.** *tâdus ziŕgus, kas nebi klaũsîgi, a·viênu jûdza piê rãma ziŕga kreîsâ pusê. ta tas rãmaîs ziŕks viņu nuôvaÎdija. / Jękaûps nav varêjis nuõvaÎdît* [zirgu] *uñ iskritis nuô ratiẽm. / aîzzabâ ziŕgam̂ dzelžus mutê, laî vaŕ nuôvaÎdît. / citâdi jaû tuõ êrzeli nevaŕ nuôvaÎdît. ka iêķerâs šņãkâs, tas bišķi paliêk miêrîgâks.* // **Apvaldīt (cilvēku), neļaujot (tam) ko darīt, izturēties kā.** *negribēja mũs brālĩtis šuoruden sievu ņęmt. pate mãte ziņu sũta – nevar meitu nuovaldît.* (LFK 1818, 2297) // **Panākt (parasti ar pūlēm, grūtībām), ka (ierīce, mehānisms u. tml.) darbojas noteiktā, vēlamā veidā.** *jaûns arâjs nevaŕ nuõvaÎdît vêl ârklu. / citi puĩši pļaũnuôt viĨka uz zuôbu Pẽteri, ka nevaŕ iskapti nuôvaÎdît.*

nuovaĨkāt v. **Ilgāku laiku, daudz valkājot, padarīt neizskatīgu, neizturīgu, arī nederīgu (apģērbu, apavus).** *ka* [kamašas] *vęcas palika, ta jaû bi jãnuôvaĨkâ, jãnuôplêš. / es nevaru tuõs lupatus nuôvaĨkât, kas mañ iŕ. / bi isaûsta tâda biêza vadmala, ka visu mûžu nevarêja nuôņesât, nuôvaĨkât. / precē ãtri, tautu dęls,* [..] *visas savas labas drãnas tevis dęļ nuovalkāju.* (LFK 1961, 10462) */ savus prakus ęsu nuôvaĨkâjuse lidz beîdzamam̂. / kad bi nuôvaĨkâc kâc drãnas gabaÎs, tuõ addeva žĩdam̂ lupatuôs. / aÎgas puĩšiêm* [bija] *pastalas, cik nuôvaĨkâ.*

nuovaĨkāties v. **Tikt novalkātam.** *tã drẽbe dârgi maksâja, bet ãtri nuôvaĨkâjâs. / tã* [poga] *bi stipra. uñ, lidz tas krękls nuôvaĨkâtiês, tã puõdziņa vêl atlika. / tãs apkakles viẽ muñdri nuõvaĨkâjas. ûzliêk tuõ* [uzkrekli] *– ta tâ kâ tĩrs, baĨc krękls. / mañ tas labaîs mẽtelis aŕ tâc nuôvaĨkâjiês.*

nuovaÎstīt v. **Valstot novirzīt (ko).** *nuôvaÎsti tuõ akmeni citâ viêtâ, laî abžûst.*

nuovaÎstīties v. **Novāļāties.** *es nevarêju pagaĩšu nakti âzmikt. visu nakti nuôvaÎstijuôs bez miêga. / šuôrît iĨgi nuôvaÎstijuôs pa guĨtu. vakaŕ vęlu iêgãju gulęt.*

nuovaĻģīt v. **Noēst.** *nuôvaĻģiju tuõ liẽluô* [maizes] *gabalu, ka nebija kuô rędzęt. / tu varêsi nuôvaĻģît visu?*

nuovārdzināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (cilvēks vai dzīvnieks) kļūst vārgs, nespēcīgs.** *kaķe tuõ peli nuôvãrdzinaîse – knapi vaĩs dzîva.*

nuovārgt, arī ***nuovârgt*** v. **Kļūt vārgam, nespēcīgam.** *tas* [vīrs] *i nuôvãrdzis. viš i tâc slimîks. / sĩka, maza mũs mãsĩna, tu nuovãrgsi tautĩnãs – tãlu druvas, tãlu pļavas, tãlu aka lejĩnã.* (LFK 1961, 11030) */ tagad tas teĻš isskatâs tâc nuôvârdzis, tâc švaks, bet bija dũšîks.* // **Noskumt.** *Maĩgužu Jãnis vaĩs neprec. uñ nu viņa staĩgâ nuõvârguse.*

nuovārijums subst. **Šķidrums, kurš ir iegūts, vārot (ko) tajā.** *aģiru nuõvãrîjumâ matus labi mazgât. / aknâm vis·labâkaîs i dzęŕt sęŕmuôkšļa uôgu nuôvãrijumu. / vaŕ a liñsęķlu nuôvãrijumu šmitęt tãs dzives. ta druôšâki aûst, netrũkst. / sęŕkanuôs liñdrukus aûžuõt, mętu dzives šmitêja aŕ linusęķlu nuôvãrijumu.*

nuovārīt v. **Vārot panākt, ka (kas) iegūst vēlamo gatavības pakāpi; izvārīt.** *cũkas cisku nuôvãrija. tuõ aŕ uz guôdiêm lika vęsęlu* [uz galda]. / [godībām] *nuôvãrija galÎvaspusi. / ka nuôvãrij cũks galÎvu, ta tiẽ kaũli atlika. / galÎvęnaîs jaû pupas vasarâ êda. svaîgas pupas nuôvãrija. êda a rûgušpiẽnu. / pa Liẽldiênâm bi jâiẽt agri uõlas nuôvãrît. /* [krāsošanai] *sadrãza alÎkšņu mizas, nuôvãrija.* ✧ ***saŕkans kâ nuovārīts vêzis*** – saka par cilvēku, kuram ir apsārtis ķermenis

vai kurš ir nosarcis. *taṁ bệrnaṁ va kârstumi, va blusines – viss sârkaṅs kâ nuôvãrîc vêzis.* // **Vārot panākt, ka (šķidrums) iztvaiko.** *viņu* [tas ir, pupiņas] *tik ilg̃i vãra, lîdz tuõ zupiņu nuõvãra.*

nuovãrīties v. **Vāroties sasniegt vēlamo gatavības pakāpi.** *sagriêžu* [taukus] *gabaliņuôs. ta liêku katlâ, laî viš nuôvãrâs, laî viš ilg̃i vãrâs, kad viņi paliêk brũni.* // **Vāroties daļēji vai pilnīgi iztvaikot.** *tas ûdeṅs nuôvãrâs, uṅ, ka tiẽ taûki sâk vãrîtiês, ta viņus smeļ̂ zemê a kuôka pavaŕni.*

nuovãrtā adv. **Tā, ka netiek veltīta pietiekama uzmanība, rūpes.** *tik jaûnas kuôka kaŗuôtes palikušas nuôvãrtâ. taga bleķa kaŗuôtes visiêm. / te taî gabalâ laba zeme – aûktu rudzi, bet pamẹtuši nuôvãrtâ. neiêsẽja rudenî ne·kuô.*

nuovârtīt v. **1. Notraipīt, padarīt netīru.** *jaûnuôs ziŕga deķus nuôvârtîši gaŕ zemi. nev vaĩ tik smuki.*

2. Vārtoties (pa ko) sabojāt, iznīcināt (to). *puĩši a meîtâm tâ daũzijušiês, ka visu zâlîti nuôvârtijuši.*

nuovârtīties v. **Vārtoties notraipīties, kļūt netīram.** *cũkas dubļuôs nuôvârtâs. / tas vepris dubļuôs nuôvârtijiês bleķaĩns.*

nuovaskuot v. **Vaskot un pabeigt vaskot.** *kuŕpniêks drãti sataĩsija nuô linu dzives aŕ sari galâ, nuôvaskuôja a vasku uṅ šuva zâbakus. / kuŕpniêks šujamuô drãti nuôvaskuôja aŕ vasku, laî viêgli vaŕ isvilk̃t caũr âdu.*

nuovazāt v. **Novalkāt, nolietot tā, ka kļūst ļoti netīrs, neizskatīgs; padarīt netīru, notraipīt.** *tu nenuôvazâ, nenuôbružâ tuõ drẽbi! / jaûnâs gruôžas nuôvazaîši pa zemi pa·visaṁ pẹļệkas.*

nuovazmīt v. **Paņemt.** *viṅš maṅ visus salduôs âbuôlus i nuôvazmijis. / maṅ rãdâs, ka ruñcelis aka viênu* [spolīti] *maṅ nuõvazmijis.*

nuovažuot v.; hum. **Nobraukt.** *a·viênu nuôvažuôja pa ceļu liẽla riñda leĩšu ķibicku. / kuŕ ta tu biji nuõvažuôjis, ka nebiji mãjã? / neziṅ kuŕ viš šuôdiên nuôvažuôja?*

nuovẹcuot v. **1. Kļūt vecam.** *nuôvẹcuôjis tẹ̃va dệls gaĩda mani paaûgam.* (LVDApr. 359)

2. Kļūt tādam, kas savu laiku ir pārdzīvojis, neatbilst attiecīgā laikposma prasībām, uzskatiem. *kaût kâdu nuõvẹcuôjušuôs nuõlikumu, nuõkavệtas naûdas nuõmaksas issludinâja ârpus likuma. visi pazaûdẹjâm naûdu.*

nuovẹcuoties v. **1. Būt tādam, kurā noris dabisks, neatgriezenisks bioloģisks process; novecot (1).** *tâdas tẽjas jaû laũku cilv̂ẹki savâc. bet a tuõ jaû ne-izdziêdês, juô tas* [tas ir, slimība] *i iêilk̃dzis,* [cilvēks] *nuôvẹcuôjiês.*

2. Pakāpeniski kļūt lietošanai, izmantošanai nepiemērotam, nederīgam, arī neizskatīgam. *šuôdiên tiẽ* [žogi jūrā] *iŕ nuôvẹcuôjušiês uṅ viņu viêtâ kalpuô muõlis.*

nuovẹ̃dināt v. **Neilgu laiku, mazliet vēdināt.** *ka viņas* [tas ir, mencas] *nuõvẹ̃dinâja, ta lika mucâ atpakaļ̂ uṅ nuõsâlija uõtruô reĩz. ta bi sâlijuṁs kâ kristalŝ skaĩdrs.*

nuoveĩkt v. **Veikt un pabeigt veikt (darbu, uzdevumu u. tml.).** *nu nuôveĩcu tuõ aûdẹklu gaṅ lidz sẹzdiênas vakaraṁ.*

nuovẹ̃kšināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kāds) sāk raudāt.** *nuôvẹ̃kšinâjuši tuõ mazuô bệrnu. pa·visaṁ sệrkanas acĩtes. / nuôvẹ̃kšinaîši tuô bệrnu, ka nevaŕ riṁtiês – raûstâs viẽ.*

nuovẽlẹjums subst. **1. Izteikums, ar kuru ko novēl.** *tâc nuôvẽlẹjuṁs bija – laî teû viênmẹ̃r trũktu laĩka! uṅ tas maṅ viên·mẹ̃r i trũcis. / kaû kâds nuôvẽlẹjumus* [zivij] *jaû duôd parasti. parasti jaû isteîc, ka laîž ap:akaļ̂, laî aûg liẽls.* (Svent. 80)

2. Juridiski noformēts dokuments, ar kuru (kas) tiek atstāts mantojumā, izmantošanai. *raksc i, ku nuõraksta kuô piê pagasta tiêsas, kâdu nuôvẽlẹjumu.*

nuovelẽt v. **1. Velēt un pabeigt velēt.** *nuôvelẹju tuõs rupjuôs aûdẹklus mîkstus. ta varẹja šũt palg̃us.*

2. pārn. **Nosist.** *citu rudeni puĩkas bi nuôveleîši pulk̃u tuõ peļu. apakš rudzu bãlĩnu pulk̃u bija.*

nuovẽlẽt v. **1. Izteikt vēlējumu; vēlēties, lai (kas) būtu, realizētos.** *nu kuô tu gribi, laî es tev nuôvẽlu? / nuôvẽl labu ceļavẽju. / ļaũns cilv̂ẹks nenuôvẽl uõtraṁ labu. / ka divi sarãjušiês, tas viêns taṁ uõtraṁ nenuôvẽl labu. bet tas teîc, ka taṁ viņa vẽlẹjumi ne·kuô nekaîtês, juô kaķa lâsti debesîs nekâpj. / maṅ Diêvinis nuôvẽlẹjis miŕt jaûnaî vaîņagã.* (LVDApr. 209)

2. Atstāt mantojumā; atstāt, nodot izmantošanai. *tẹ̃s miŕdaṁs bi nuôvẽlẹjis savu maṅtu bệrniêm visiêm viênâdâs daļâs – kâ mãjas, tâ naûdu. / vẹcâmãte nuôvẽlẹja mazmeîtaî tuõ lãdi. / kad jaû nãkšu uz beĩgâm, tad nuôvẽlệšu* [senās lietas] *tiẽm muzejiêm pruôjâm. / jaunava izstāstījuse, ka viņa dzimstuot ẹsuot nuovẹ̃lẹ̃ta vanderzellim.* (LFK 1961, 10783)

3. Atvēlēt. *tas Pēteris sev nenuôvēl ne labi pàęst, ne izgulęt, bet tik strâdâ caũras svędiênas. / krâ tuõ naûdu, seû nenuôvēl ne labu tupęlu. ku ta nu liks!*

nuovęĺkamais, -ā. **Divd. → *nuovilĺkt.***

nuovęĺt v. **1. Veļot novirzīt (nost no kurienes, kur u. tml.).** *tuõ akmeni nuôvêla uñ iẽlika klẽtes pamatâ. / iskustinâju uñ nuôvêlu tuõ balĩku nuô ragũm zemẽ.*

2. Velt un pabeigt velt (vadmalu). *ka nevarî ratu rędzęt, ta* [vadmala] *i nuôvęĺta, tã viĩla visa apvęlusiês. / eǵis i sârkaniêm liñdrukiêm. tas bi nuô sârkanas vadmalas. ciêti nuôvęĺta tã bi. / maŉs tẽte mâcêja dikti labi nuõvęĺt* [vadmalu].

nuovęĺties v. **1. Veļoties novirzīties (no kā, kur u. tml.).** *sêdi labi us tuõ vęzumu, kâ tu nenuôveliês zemẽ! / puĩka nuôvêlâs jâdaŉs nuô jaûnâ zirga. / ka smelĩšu viênu reĩzu pa sprañtu, tad kâ pupukule* [tu] *nuõveĺsiês garî zemi!* ✧ ***nuoveļas kâ akmens nuo sirds*** (arī ***krusts nuo kakla***, ***sluôgs nuo krûtīm***) – saka, ja pēkšņi iestājas atvieglojums, miers (pēc smaga pārdzīvojuma, ilgstošām rūpēm, nepatikšanām). *nuôvêlâs kâ akmeŉs nuô sîrc – teîc us kâdu gṛũtu darbu, kas izduôdâs parî labu. / pazuda tas jaûnaîs zirks. ka atrada, tęs teîca – kâ akmeŉs nuôvêlâs nuô sîrc. / beîdzuôt tas dârps i padarîc! nuôvêlâs kâ krusc nuô kakla. / nu i viss padarîc, viss izdevâs labi. kâ krusc i nuôvêliês nuô kakla. /* [bija] *slikc laĩks, tuŉš. vĩri mežâ. nuôvêlâs kâ sluôks nuô krûtîm, ka pârbraûca.* ✧ ***kaĺns nuo plęciem nuoveļas*** – saka, ja pēkšņi iestājas atvieglojums (piemēram, pēc smaga darba). *ka tâdu darbu nuõdara, ta kâ kaĺns nuô plęciêm nuõveļâs.*

2. Ļoti savelties (par apmatojumu). *tãs aîtas jãcęṛp ĩstâ laĩkâ, citâdi tã viĩla nuõveļâs. / ka bi nuôvęlušiês tiẽ mati, ta arî tuõ susekli* [sukāja]. // **Būt tādam, kam ir ļoti savēlies apmatojums.** *tas* [suns] *bi nuôvêliês tâdâm piñkâm, ka viš nevarêja paiẽt nemaz.*

nuovęluojums subst. **Paveikta darbība, rezultāts → *nuovęluot*.** *ja kaû kuô dara a nuôvęluôjumu, ta teîc – trešureĩz.*

nuovęluot v. **Nokavēt.** *nenuôvęluô vakariņas!*

nuovęluoties v. **Nokavēties.** *muŉs, ja kâc bi nuôvęluôjiês* [kad dalīja jūras mēslus], *ta cita maksa nebi kâ šnabis – pusstuõps, viêns vaî divi – cik viš bi nuôkavêjis.*

nuoveḿberis, arī ***nuoveḿbris*** subst. **Gada vienpadsmitais mēnesis.** *tas jaû bi desmitaîs nuôveḿberis. tuõ jaû tâ nu adzîmêja ta kâ Mãrtiņa diênu. / diũdesmit devîtuô nuôveḿberi bi mirušuô diêna, mirušuô piêmiņas diêna. ta tika diêvkaĺpuôjumi turęti, kapu svętki bi. nuôveḿbrî tiẽ i. / nuôveḿberî tã liẽlâ cũku kaûšana. / ka rudenî nuõveḿbera beĩgâs nuõkava cũku, ta* [no sālījuma] *jẽmu laũkâ februãrî. / aîtas cirpa trîs reĩzes pa gadu, rudenî, ka lika stallî, – nuõveḿberî.*

nuovęŕguot v. **Pavadīt laiku, smagi strādājot.** *tâ, nu saũle nuôgaĩse, diêna nuôvęŕguôta.*

nuovêrpt v. **Vērpt un pabeigt vērpt.** *tâdas vêrpêjas bi, kas nuôvêrpa kâ piênãkas. / linus nevarî labi nuôvęṛpt, ja nepaslapiñ pirkstus a siẽkalâm. / nu šĩ dzive i gruôži nuôvęṛpta. tã aka pa daũdz glęva. / puisis prasa līgavai, cik viņa nuovērpj.* (LFK 1961, 10789)

nuovêrst v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kas nevēlams) nenotiek, nerodas, neizraisās.** *kad bęṛns akâ, parî vęlu vâku taĩsît – teîc, kad nuõtiêk nelaĩme, kuô varêja nuõvęṛst, ja bûtu abduõmîgâki. / ne mana cũka, ne mana druva – teîc, ka negrib lîdzęt uõtraŉ kâdu skãdi nuõvęṛst.*

nuovêrsties, novec. ***nuosavêrsties*** v. **Nokrist.** *te varî nuôsavęṛstiês. nuô tik slîpa juŉta varî ãtri nuôsavęṛstiês viss sasnigušaîs sniêks. / tu gribi nuô tã juŉta nuôvęṛstiês, tik aûkstu uskâpis? / bęṛns nuôsavêrtâs nuô mũrîša.*

nuovẽrt v. **1. Verot ciet (piemēram, durvis, logu), iespiest (ko starpā).** *tas bęṛns bi iêķêriês steñderî, uñ uõtrs piẽcirtis dures – nuôvẽris pirkstiņu. / nepiêcêrt dures! ka nenuôverî pirkstus! / tã irî tâda dzîrgzde. nuô liẽls strâdâšaŉs kadreĩz iêmętas ruôkâ viņa. nu uñ ta viņu varêj nuôvęṛt. bet tas tik varêj viņu nuôvęṛt, pirmaîs uñ beîdzamaîs kas i dzimis* [ǵimenē]. *pa vidu – tiẽ nevarêj. / dzirkste i slimĩba. ãrstê, veruõt durvîs. ka verî, ta uõtrs prasa – kuô tu dari? – dzirksti veru. pirmaîs teîc – verî, verî, lîdz nuõverî!*

2. Virzot (adatu audumā) izšūt rakstu. *es jaû viņus* [tas ir, rakstus] *arî mâku nuôvęṛt uñ visu.*

nuovẽrtēt v. **Vērtējot noteikt (kā) vērtību, nozīmīgumu, daudzumu u. tml.** *saîmniêki nuôvẽrtê, kâda labîba šuôgad aûg. / citaŉ tã pũralãde stãv uz bẽniņiêm aûkšâ, citaŉ nevaîdzîgi lupati salikti iêkšâ, citaŉ turî kũtî i miĩti, citaŉ irî graûdi iêkšâ. viņi nenuôvẽrtê tuõ pũralãdes vẽrtîbu. /* [cūkas] *pãrdeva us svaru uñ ari uz lamu – tas i, bes svara, tas tâ uz acumęru. tâ nuôvẽrtê bes svara.*

nuovẽruot v. **Vērot (ko), lai iegūtu informāciju (par to).** *cic nuôvẽruô, ka mâkuôņi ãtri skriên, ta liêts* [būs]. */ paskatâs, kâc laĩks, nuôvẽruô. /* [dzērienu gatavojot] *nuôvẽruôja, cik siĺc i. ka bi vaîdzîgaîs siĺtum̂s, ta lika baĺtasmaîzes raûgu.*

nuovest v. **1. Vedot (ar transportlīdzekli) novirzīt (nost no kurienes, kur u. tml.).** *ka labĩbu nuõvẹd nuô laũka, ta tik savâķ sagrãbas. / tuõ liẽluô akmeni nuõved nuô ceļa, laî nev jãbraûc tam̂ apkârt! – nuõvedîšu! – kad? – kad pũceî aste ziêdês!*

2. Aizvest (ar transportlīdzekli uz kurieni, kur u. tml.). *vẹcuômãti us slim̂nicu nuôveda jaû vakarî. / ka nuõkâve luõpus, tãs* [ādas] *nuôvede Liẽpâjâ uñ israûdzêja. / ka nuõveda tirĝû sîku maĺku, ta labâk maksâja. / ka nuõvedâm* [miežus] *sudmalâs, ta pusi grũbuôs* [mala]. *uñ pusi samaĻ pa putraîmiêm. / mẽs braûcêm uñ nuõvedâm tuõ ismašĩnâtuô piẽnu cũkâm. / vĩri bi salaûzuši arĝklu, nuõvẹduši piê kalêja sataĩsît. ta bija kâ jaûns. / tâda muõde bi, ka pa kâzâm žĩdu iêkš maĩšeļa bâza. iêcêla ratuôs uñ nuôveda lĩdz pũrâ. ta bi smiêkli liẽliê. / taî kaķeî bi bệrni. citus nuõveda – addeva aûdzệt citiêm. viêns palika mãjâs.* // **Aizvest (uz kurieni, kur u. tml., piemēram, liekot iet sev līdzi, arī aiz pavadas).** *vẹcuôs* [zirgus] *paši šãva zemê, nuõveda mežâ lapsêm, âdu nuôviĺka. / ta vaîdzêj aka nuõvẹst tiẽ luõpi viņiêm, kurî jaû tã kaûtuve bi Liẽpâjâ – slaktũzî. / vẹcâmãte tik teîca – tuõ* [bērnu] *tik vaîg nuõvẹst us pîrti, ussmệrệt vaskus uñ izdzît* [sarus] *ârâ. tam̂ i saṛi. tâlab viš i nemiêrîks. / jâ, negribêja taî ķẽveî ļaût zîst. uñ es tuõ kumẹļu pajẽmu trîs diênu vẹcu uñ nuôvedu piê mam̃mas. / ka nuôvẹd tuõ zirĝu apkaĺt, kalêjs pajẹm̂ savus kaļamuôs rîkus – ãmaru, knĩpstañgas, naglas. / ka pirmuô reĩzu nuõvẹd jaûnu zirĝu kaĺt, ta jãduô pusstuõps – brañdavs. / ķẽvi* [pie ērzeļa] *nuõveda viênu reĩzu. viênu reĩzu tik ûzlẹc. ta vẹd mãjâs, liêk piê dârba.*

nuovẽtīt v. **Padarīt (ko) ļoti ātri.** *lidz puzdiênaî nuôpļaũsim – kâ vẽtît nuôvẽtîs. / tâdu liẽlu dârbu ãtri padarija – kâ vẽtît nuôvẽtija.*

nuovicēt. Sk. *n u o v i c u o t .*

nuovicināt v. **Īsu brīdi vicināt un pabeigt vicināt.** *ganelis nuôvicinâja a pâtẹgu guôvîm pa muguru. ta bi miêrîgas.*

nuovicuot, arī ***nuovicēt*** v. **1. Nopērt (parasti ar vicu).** *nuôvicêju tãs cũkas – nevarî adgaĩņât, kamệr silê iẽliêt êdiênu. / vaîdzệtu nuôvicệt tas puĩka. ta viš klaũsîtu. / tâdus niẽkus tiẽ puĩkas padarîši! vaîdzês tik nuõvicuôt. uñ ta bûs miêrs.*

2. pārn.; hum. **Ātri apēst.** *nuôvicuôjši visus rãceņus. tiẽ cẹptiê rãceņi labi smeķajši.* // **Intensīvi strādājot, nopļaut.** *tuõ gabalu vêl nuôvicuôsim̂, uñ ta bûs vakarîs.*

3. Sasiet (piemēram, žoga posmus ar vicēm). *žuôga sklañdas vaîg nuôvicệt ciêti, laî neatlûst.*

nuovicuoties v. **1. Intensīvi nostrādāties.** *nu, ka tâ visu diênu nuôvicuôjâs pa tuõ dârbu, ta vakarâ grib pasệdệt.*

2. Nopērties. *sẹzdiênas vakaru pirtî labi nuôvicuôjâs a sluôtâm, nuômazgâjâs. palika, kâ jaûns piẽdzimis.*

nuoviẽtẽties v. **Ilgāku laiku karsēties; izkarsēties.** *pirtî tik labi bi nuôviẽtệtiẽs pêc nedệļas dârba.*

nuoviêtuot v. **Pārvietot (ko) tā, lai (tas) ieņemtu, parasti nekustīgu, stāvokli (attiecībā pret ko, arī kur, uz kā u. tml.).** *tas buĺĩtis i liẽlâks kâ boja. tiẽ bî nuôviêtuôti us sêkļiêm. / ja naû tã aĩskuriņa, ta nevarî rẹdzệt, kurî viņu nuõviêtuôt tuõ kukuli, varî sašaũt citu us citu virsû. / siẽru* [kāzām] *taĩsija liẽlu. citũr nevarêja nuôviêtuôt kâ us pušmucas dubẹnu.*

nuoviêtuoties v. **Ieņemt noteiktu atrašanās vietu.** [baznīcā] *vêl tâlâk uz ziêmeļu pusi arî bi liẽves vis·caũri. turî nuôviêtuôjâs kuõri.*

nuoviksēt v. **Ieziest (ar apavu krēmu) un nospodrināt (apavus).** *jânuôviksê kurĝpes. ussmẽrê turî kaû kuô uñ ta arî birsti nuôbrucina, laî spîd. / a biršti nuôviksêja zâbakus, ka a tuõ mẹĺluô smẽri smẽrêja. vaîdzêj nuôviksệt, laî spuôži spîd. a tuõ jaû nuôspuôdriñ. / vikse i kâda smẽre. a tuõ nuôviksêja zâbakus.*

nuovîkstīt v. **Pavadīt bezdarbībā.** *es vakarî visu diênu nuôvîkstiju uñ ne·kuô labu nepadariju.*

nuovĩlāt v. **1. Vīlējot panākt, ka (kas) iegūst vēlamo formu; novīlēt.** *skrũvstiķis i dzẹĺza. turî iêskrũvâ. ta turî varî nuôvĩlât va kuô citu* [izdarīt].

2. Vīlējot atdalīt nost. *ka* [zirgam] *mẹĺliê zuôbi bi, ta viêns zuôps bi garâks. ta tuõ zirĝu dakteris nuôvĩlâja. a vĩlu nuôvĩlâja tuõ garuô zuôbu. / ta kâc dzẹruõkslis* [zirgam] *bi aûkstâks kâ tiẽ pãrêjiê. ta tuõ nuôvĩlâja. / kas mâk, tas nuôvĩlâ* [zirgam zobus].

nuovilcināt v. **Vilcinoties panākt, ka (laikposms, kad kam jānotiek, jānoris) tiek attālināts.** *puĩši nuôvilcinâja laĩku lidz darba beĩgâm. / tuõ maksâšanas laĩku nuovilcinâja lidz Jãņiẽm.*

nuovîlēt v. **Vairākkārt iesist, arī nopērt (ar pātagu).** *ganelis, ak tu rakaris, bullĩ bi tâ nuôvîlêjis a pâtagu, ka pa gabalu vaŕ šûles rẹdzẹt. / kâdreĩz nuôvîlêja aŕ kâdu liẽlâku bệrnu, ja bija kuô nelabu izdarîjis.*

nuovilkt v. **1. Velkot panākt, būt par cēloni, ka (kas, kāds) nogrimst, iegrimst; būt par cēloni tam, ka (kas, kāds) nogrimst, iegrimst (par ko smagu).** *viņi* [tas ir, oļi] *tuõ tîklu nuõvẹlk* [jūras] *dibẹnâ. uñ ta viš pelḑ.* ☐ ***nuovilkt dubẹnā*** – norīt. *viņa* [tas ir, slimā govs] *knapi tâdu knupîti* [savārīta siena] *varêja nuõvilkt dubẹnâ.* // **Būt par cēloni tam, ka (kas) tiek nostiepts (uz leju).** *teû tuõ kleñci naûda nuôvilkuse!*

2. Nogurdināt (parasti ķermeņa daļas) – par ko smagu, kuru tur rokās, uz pleciem. *kulkša i gurns. vẹcâmãte teîca, ka liñdruks nuôvilcis visas kulkšas.*

3. Velkot novirzīt (nost no kurienes, kur u. tml.); velkot novirzīt, noņemt (nost no kā). *pẽleî aŕ ûzvẹlk viênu kaŕtũnu viŕsû, nuôvẹlk, ismazgâ. / jaûns puĩšis nãca pa ceļu piêdzêris uñ nuôkrita us ceļu. divi skuõlas puĩkas nãca uñ nuôvilka viņu ceļmalê, laî nesabraûc aũtuô. / vĩrs piêdzêris, neturâs us kãjãm. nuôvilka viņu šļûceniski lidz žuôgam̂ uñ nuôlika piê zemes. /* [dzirnavās] *paņẹm̂ savu maîsu, nuõņẹm̂ ķẽdi un nuõvẹlk tâlâk pa tẹlpu, piêvẹlk klâtâk piê zâbaka caũruma, ka tu vari iêbệrt.* ☐ ***nuovẹlkamā bilde*** – attēls, kuru iegūst, pārnesot (to) no īpaši veidotas formas uz papīra. *taî buŕtnĩcã bệrni ķipina nuôvẹlkamâs bilḑes.*

4. Noģērbt; nomaukt. *kad visas kņuõpes atkņuõpê, ta vaŕ nuôvilkt buŕsti. / vĩriêm bi vestes. ka pļãve, ta vestes nuõvilka, a krẹklu viẽ* [strādāja]. */ vakarâ nuôvẹlk drãnas uñ ta iẽt ệst. / nevarêja ne nuôvilkt tãs laũka drãnas, ka bi jâiẽt ệst vakariņas. / nuôvelc tãs slapjãs zeķes! / iêspiêdu kãju durîs, laî vaŕ nuôvilkt zâbaku. / es redzẹju bajāram kruogā svārkus nuovẹlkam.* (LFK 1961, 10109) ☐ ***zâbaku nuovẹlkamais*** – koka dēlis ar ieloku vienā galā un nelielu paliktni zābaku novilkšanai. *bi tâda kuôka dẽlîte, tâc ruôbiñs. a viênu kãju piêmina uñ uõtru vilka zemê. zâbaku nuôvẹlkamuô saûca.*

5. Nodīrāt (ādu). *ja viš* [tas ir, zirgs] *bi vẹc, ta nuôšãva uñ âdu nuôvilka. / tuõ* [lopa] *âdu bi kad·reĩz jãnuôvẹlk uñ jãnẹs valḑîbaî pruôm. / nuôsprâgušas aîtas apruôk, âdu nuôvẹlk. / es tã ģệrệtâja akaḑ biju, tuõ* [lapsas] *âdu nuôvilku.* ✧ ***nuovilkt âdu pa(r) acīm*** – nežēlīgi izmantot. *tas saîmniêks bî tâc nežẽlîks. tâc jaû teû âdu pa acĩm nuôvilks.* ✧ ***divas âdas nuovilkt*** – nežēlīgi izmantot, nostrādināt. *tuŕ jaû piê tã* [saimnieka] *i grũti gadu istikt – viñš jaû grib divas âdas nuõvilkt.* // **Velkot atdalīt nost (mizu, plēvi, nagus, gļotas u. tml.).** *nuôvẹlk deviņas âdiņas uñ gaûži jâraûd. – sĩpuôls. /* [cūkas] *kãjâm nuôvilka nagus. / taî* [nokaušanas] *diênâ es tik nuôvâķu taûkus nuô tãm zaŕnâm. aŕ adatãm es nuôvẹlku tuõ gļuôtu.*

6. Vilkt, virzīt un pabeigt vilkt, virzīt pār (ko), gar (ko), garām (kam). *zuôse, ka viņa rubinas, ta viņa pajẹm̂ knãbî nuô tãs astes tuõ taûku uñ nuôvẹlk pa citâm spalvâm – aptaûkuô. / tuõ* [tas ir, ar pienu savārīto jaunpienu] *saûca pa bullîšu putrĩnu. uñ, ka pastrêba, ka pàêda, ta taĩsija uõtram̂ pa piêri nuôvilkt. uñ teîce – nãkuôšgad bûs laûks bullîc. / viš* [tas ir, tirgotājs] *nuõslaũka puņķi a ruôku uñ nuôvẹlk ari gaŕ plekšu riñdu. /* [salmu cepurei] *jẽma* [stiebru] *uñ isspiêda, kamệr viš vêl zaļš. plakaniski nuôspiêda, a puļķîti tâ nuôvilka.*

7. Izstiept, nostiept, arī nostiprināt. [stellēs] *nũjĩnu satuŕ gruôžĩna, kuras uõtrs gals bi apakšêjâ riẽstuvî iêtîc uñ nuõvilkc stiñgri. nĩtes i acsiêtas paminâs.*

8. Vilkt un pabeigt vilkt (līniju). [šuvēja] *nuômẽra, ta a krĩti nuõvẹlk us tuõ drẽbi.* // **Izveidot dabā (piemēram, robežu, stigu).** *mežâ tika nuôvilktas lĩnijas. tuŕ bi katrs kuôks isskaîtîc, uzmẽrîc. / ka izgãja sẹt, ta nuôvilka biŕzi, cik tâlu sãnuôs vaŕ iššļâkt tuôs graûdus, laî viênâdi vaŕ issẹt. / es nuôvẹlku a kãju biŕzi. vẹcuôs laĩkuôs bi viêns biŕzẹtâjs, a kluceli vilka. / kamệr rasa,* [pļāvējam] *jãnuôvẹlk ruõbeža. pa rasu nuõiẽt nuô viênas kupačas uz uõtru. kupača i laũku ruõbeža, blakus kaĩmiņam̂.* ✧ ***asti nuovilkt*** – iet pēdējiem kāzu ceremonijā baznīcā. *ka* [kāzinieki] *gãja baznîcâ riñdâ, ta asti vilka. piŕmiê gãja vedêji* [..] *paši pêdêjiê bi krusttệvi abi. tiẽ tuõ asti nuôvilka.*

9. Vilkt un pabeigt vilkt. *tupele pazuduse. suñs bûs ku nuôvilcis.*

10. Novilcināties. *blaňkstîtiês teîc, kad grib nuôglũnẹt, nuôvilkt laĩku, ne·kã jẽdzîga nedaruôt. / nuôvẹlk tuõ laĩku uñ tâ·pat it ne·kã nepadara.*

11. Nosūkt, noliet (daļu šķidruma). *ka kuŕ taĩsâs sâpệt, ta liêk piêsûktiês dêlẽm, laî nuôvẹĺk nelabuõs aseņus. / kâdreĩz gaļu aŕ uz dujsâli sâlija, laî nuõvẹĺk tuõs aseņus, laî skaĩdra gaļa. / maṅ žẹ̃l tẹcinât* [sulas], *nuôvẹĺk kuôkam̂* [spēku] – *tâ·pat kâ ciĺvẹ̃kam̂, ka asinis nuôlaîž. / kad alu taĩsa, nuô tã alus nuôvẹĺk piŕmuô šķiru, uõtruô šķiru uṅ trešuô šķiru.*

12. Būt par cēloni tam, ka izbeidzas (piemēram, fizioloģisks stāvoklis). *tãs ceĺtẹku lapas nuôvẹĺk kârstumu. saknes aŕ labas priêkš asmas. / lipstuks nuôvẹĺk kârstumu, smiŕd. / iẽva priêkš teṃpretũras nuôṇeṃšanas. viṇa nuôvẹĺk teṃpretũru.*

13. Palēnināti, neskaidri izrunājot vārdus, noteikt, pateikt. *tas puĩšis negribêja taîsnîbu teîkt. tâ nuôviĺka tik piê sevis.*

nuoviĺkties v. **1. Nostiepties.** *tas puĺkstĩns i dikti nuõtecêjis. tiẽ svari nuôviĺkušiês.*

2. Nosūkties (par šķidrumu, piemēram, no augsnes). *kad rudzi bi iêsẹ̃ti, ta veĺ pêdîgi isara aŕ iĺkšu ârklu vagas, laî ziêmas atkusnî ûdeṅs nuôvẹĺkâs.*

3. Atdalīties (piemēram, par nepatīkamu garšu). [aitas galvu] *aplej aŕ ûdeni, laî nuõvẹĺkas tas jẹ̃luṃs, jẹ̃luma gârša.*

nuoviĺlāt v. **Nospurt (?).** *šuôreĩz neû labi vadmala nuõspiêsta. jaû nuõviĺlâjuse nešũta.*

nuoviĺlāties, arī ***nuoviĺluoties*** v. **1. Kļūt pinkainam, savelļoties apmatojumam, apspalvojumam.** *suṅs paûsarî bi nuôviĺlâjiês pa·visaṃ ruôbaîns.*

2. Nospurt (?). *aûdẹkls i nuôviĺluôjiês, atpluzganâjiês. aûžuõt pa viŕsu vaĩrâk nuôviĺluôjâs tãs gaîšâs dzives. / jaûnâ drãna jaû sâkuse nuôviĺlâtiês, bet ne·cik naû nẹsâta.*

nuoviĺt v. **Ar viltu atņemt.** *tâc viĺtniẽks nuôvĩla naûdu nuô ļaûžu! piêvĩla visus.*

nuoviļināt v. **1. Novelt (ar grūtībām).** *palîdzi maṅ nuôviļinât tuõ maîsu pa trepêm zemê nuô klẽtes aûkšas! / vaîdzês tuõ maîsu ûzmanîgi nuôviļinât nuô tã kaĺnĩna. viṅš i smaks. tuŕ bûs labi nuôviļinât.*

2. Viļājot notraipīt, padarīt netīru. *maîzes kukulis nuôviļinâc a miĺtiêm. / cũka bi viênu vistu nuôviļinâjse meĺlu – tuõ spaĺvu visu nuôkuôduse.*

3. Ilgāku laiku, daudz viļājoties (pa ko), sabojāt, iznīcināt (to). *puĩši aŕ meîtâm plẹ̃zdamiês nuõviļinâjuši âbuliṇa gabalâ liẽlu gabalu.*

nuoviļ́kināt v. **Novilcināt.** *vêl tuõ laĩku vaŕ nuôviļ́kinât lîdz kâzâm. ta tãs jaûnâs drãnas pašũs. / kâzas bi nuôviļ́kinâtas, uṅ krustũbas isnãca pa·priêkšu.*

nuoviñkļuot v. **Noslinkot (visu laikposmu).** *kâ tik varẹ̃tu nuôviñkļuôt tuõ diênu! strâdât negrib. / viṇu* [tas ir, dēlu] *jaû dikti japasê. viṅš dikti mâk nuôviñkļuôt, ne·kã nepadara.*

nuoviññnēt v. **1. Uzvarēt (kādā spēlē).** *spẹ̃lâs iẽt uz aîtas gaĺvu. kas nuôviññnêjis, tas piẽraksta gaĺvu.*

2. Uzvarot (kādā spēlē) iegūt naudu. *taî spẹ̃lẽ nuôviññnêju liẽlu naûdu.*

nuoviņķelēt v. **Nomērīt ar leņķmēru; iezīmēt (leņķi, stūri) (?).** *ja nav viņķeļa, nevaŕ apviņķelẹ̃t. nuôviņķelê uṅ ta iêzîmê.*

nuovĩpsnāt v. **Īsu brīdi vīpsnāt un pārstāt vīpsnāt.** *ka puĩši bi salikuši baĺtus krãgus, meîtas nuôvĩpsnâja viẽn. / kuô tu tâ nuôvĩpsnâ? duõmâ, ka tas nebi patiêsi, kâ teîca?*

nuovirināt v. **Virināt.** *kuô tu tãs dures nevari beîkt nuôvirinât! taĩsi ciêt, laî nenãk vẽš!*

nuovîŕt v. **Vāroties zaudēt šķidrumu; iztvaikot.** *zupa gr̄āpelî nuôviruse, rãceṇi palikuši pliki. /* [galertu] *vãra* [..] *us palẹ̃nâkas uguṅc, ka nenuôvẹ̃rd tã zupa pãrâk.*

nuovĩst v. **Vīstot aiziet bojā.** *puķêm lapas kârstâ saũlê nuôvĩst. / lidz viṇu* [tas ir, augu] *nuôplûc, tik viš aŕ tû·lĩt nuôvĩst. viš tâc ne·kuŕ naû pastãvîks tâc.*

nuovîstīt v. **1. Norotīt.** [sievietes] *ka gãja baznĩcâ va kuŕ, ta tãs zeķes tâ nuôvîstija, laî vaŕ tãs siêtavas rẹdzẹ̃t, ja bi smukas, jaûnas. ka gãja baznĩcâ iêkšâ, ta uzrâva tãs zeķes aûkšâ.*

2. Saspaidīt. *jẹṃ tik tâdu* [mīklas] *gabalu, nuõvîsta ruôkâ uṅ tuõ miĺtuôtuô pusi uz lizi liêk.*

nuovît v. **Vijot izgatavot.** *pineklis i nuô pakulãm nuôvîc paręsns šnuõrs, kuô ziŕgiêm sapît ganuôs kãjas. / pate mâku nuôvît pâtẹgu. visi ganeļi vijâm pâtẹgas. / es aŕ mâku nuôvît pâtagu a trijiêm šnuõriêm. / ganelis nuõvija sev labu knuju. / visas liẽlâs pakulas bi palikuši vĩriêm – ziêmu sasnãt uṅ nuôvît pinẹklus.*

nuovitēt v. **Nobalsināt; nokrāsot.** *mũrniẽks nuôvitêja skuŕstĩnu baĺtu. / nuôviteîši taṃ̂ skapiṃ̂ tãs dures, ka spîd viẽn.*

nuovizuļuot v. **Īsu brīdi vizuļot un pārstāt vizuļot.** *ka meîtas bi salikušas vaîņagus, ta visa baznĩca nuôvizuļuôja.*

nuozãgāt, arī ***nuozãģēt*** v. **Zāģējot atdalīt nost.** *tuõs liẽluôs kuôkus nuôzãgâja. ta tâdi kuîti paliêk. / ka nuôzãgã kuôku, ta skaîta tuõs riņķus. pa gadu piẽaûg tas riņķis. / nuô viêna kuôka bi nuôzãgâc ręsns kuôks, nuô apses kuôka. / nuôzãgâ kâdu klucîti uñ nuôliêc piê siênas, kuŕ apsę̂stiês! / tãs plañkas liêk siênâ aŕ, kañtes nuôzãģę̂tas. / tuŕ bi meš nuôzãgâc, tiẽm kaŗavīriêm dalija* [zemi].

nuozagt v. **Zogot iegūt, piesavināties.** *es neatceruôs, ka kâc ziŕks bûtu nuôzakc. / tuõ viênu* [kaķēnu] *viņi* [tas ir, kaķenei] *nuõzaga. / citaṁ jãbę̂dâjas, ka zagļi nenuôzuôg kâdu mañtu. / ka nuôzuôguôt puķu stâdu, tas aûg. bûs jâiẽt zakt kâdu puķu stâdu. / ta* [filmā] *panãksniêku meîtas dziêdâja. uñ pa tuõ laĩku tuõ naûdu nuõzaga. viêna ruôka nãce uñ isrâve, uñ aîzgãja! / saŕgâ, mãs, saŕgâ mãs, saŕgâ savu vaîņadzĩnu! šuôvakaru liẽli zagļi nuôzaks tavu vaîņadzĩnu.*

nuozãģēt. Sk. *n u o z ã g ā t .*

nuozaĩmuot v. **Zaimojot nopelt.** *nuôzaĩmuô uõtru ciĺvę̂ku. tas tâ nuôķęñguôt, issmiêt. / nu nevarêja beîkt nuôzaĩmuôt tuõ kalêju – jaûniê rati nę̂suôt labi pataĩsîti.*

nuozãkāt v. **Zākājot nopelt.** *cic jaû grib nuôzãkât uõtru ciĺvę̂ku. / pamẽglis i tâc blêdîks* [cilvēks], *kas pruôt isjuõkuôt citu. bet nav duõmâc ļaũni nuôzãkât.*

nuozâļuot v. **Noindēt.** *siẽva bi iêskatîsiês diẽnęstes puĩsî uñ slępęni savu vĩru nuôzâļuôja.*

nuozarītis subst.; folkl. **Radinieks (piemēram, brālis) (?).** *nāc, bāliņ, nuozarīti, kad es tevi aicināju.* (LFK 1818, 2323)

nuozaruot v. **Atzarot.** *kad mežâ nuôzãgâ kuôku, ta tuõ nuõzaruô* [jeb] *nuõdzenê, tas i, atcę̂rt zarus. / maĺku cę̂rtuôt, piŕmâk jânuôzaruô zari. ta tik kraũ asês. / baļĩķus nuôzaruô, nuômizuô.*

nuozaũberēt v. **1. Ļoti smalki malt (labību), pilnīgi atdalot sēnalas, klijas u. tml. (?).** *tagat liêk rudzu miĺts nuôzaũbęrę̂t. ta nuô tiẽm vaŕ cępt salĉskâbmaîzi. / nuôzaũberês, ta bûs pusbīdele.*

2. Novirpot. *kâdi mehãniķi kâdu dzeĺzi aŕ tâdiêm nazîšiêm griêza, teîca, ka jãnuõzaũberê. taga teîc viŕpuôt.*

nuozavēt v. **Burot pakļaut (ko) kādai ietekmei, kādām pārvērtībām; noburt.** *sazavę̂c i sabuŕc, nuõzavę̂c. / tuôreĩz ticêja, ka guôves vaŕ nuôzavę̂t.*

nuozeĩmerēt v. **Nozāģēt (dēļu, planku malas līdzenas), veidojot gropes (dēļa malā).** *nuôzeĩmerê dẽles – sazãģę̂tâm dẽlêm nuôzãģê kañti. teîc – nuôzeĩmerê.*

nuozeĩmēt v. **Veidot nošuves (?).** *tas elĩšķiņs bi tâc baĺc. uñ tã priêkša nuôzeĩmę̂ta viņaṁ. citaṁ tik zeĩmes bi nuôšũtas, pa piêcâm, sešâm zeĩmîtêm bi nuôšũc.*

nuozę̂ldināt, arī ***nuozeĺdināt*** v. **Vairākkārt pieskaroties, tiekot skartam, izraisīt (parasti stipras) sāpes, apsārtumu, arī savainot (par augiem).** *tâ sàaûgušas nâtras duôbês, ka ravę̂juôt nuôzę̂ldinaîšas visas ruôkas. / nu tu nuôzeĺdinâsi kãjas, ka bridîsi taîs nâtrês.*

[I]***nuozeĺt*** v. **Blīvi noaugt (ar augiem).** *labĩbas laũks nuôzêlis smuks. / tuŕ i smuks zeĺmenis, viss viênâdi nuôzêlis.*

[II]***nuozeĺt*** v. **Pieskaroties, tiekot skartam, izraisīt (parasti stipras) sāpes, apsārtumu, arī savainot (par augiem); nodzelt.** *visas ruôkas nuôzę̂ltas ravẽjuôt. tik puĺku bi nâtru. / kãjas nuôzę̂ltas – tuŕ staĺļa galã puĺku nâtras.*

nuozẽmerēt v. **Nozāģēt (dēļa malas), veidojot noteikta platuma dēli.** *dę̂ļus nuôzẽmerẽ* [būvēm] *– viênâda liẽluma, viênâda platuma.*

nuozibēt v. **Īsu brīdi zibēt un pārstāt zibēt.** *ãtri aîzgãja – papę̂ži viẽn nuôzibêja.*

nuozibinēt v. **Īsu brīdi zibināt un pabeigt zibināt.** *nuôzibinêja, nãk pę̂rkuôns. / nuôzibinêja gaîsâ uñ nuôŗûce. / iŕ tuvu tas pę̂rkuôns – lidz nuôzibiñ, tũlĩt tas grâviêns.*

nuoziêdēt v. **1. Ziedēt un izbeigt ziedēt.** *ka dikti liẽla vę̂tra, ta* [rudzi] *nedabũ nuôziêdę̂t. / ka nuõziêd lini, tad mẽs plûcãm tuôs linus. / šuôgad bûs laba âbuôlu raža. labi nuôziêdêja âbeles. / tâdas* [puķes] *muṁs te aûg. ka nuõziêd, mazi baĺtumĩni. / tiẽ tâdi mazi mežâ aûg. ka nuõziêd, ta mazas zaļas uôdziņas. / visas puķes nuoziedēja, papardīte neziedēja. papardīte nuoziêdêja pašai Jãņa vakarā.* (LFK 1961, 10709) */ tas bērzīnis trīs gadīnus ne tas auga, ne zaļuoja, cęturtāji gadīnāji zę̂lta ziedis nuoziedēja.* (LFK 1961, 10585) // **Zaudēt jaunības skaistumu; novecot.** *tã jaû vęca, nuôziêdeîse meîta.*

2. Tiekot uzglabātam, kļūt blīvākam, cietākam, arī gaišākam (parasti par rudzu maizi). *maîze ciêta, nuôziêdeîse.*

nuoziêdzīgs, ***-a*** adj. **Saistīts ar noziegumu, tam raksturīgs; tāds, kas izraisa noziegumu.** *ja bi kâc ciĺvę̂ks nuõziêdzîks, ta iẽbâž pagrabâ.*

nuoziêgties v. **Izdarīt noziegumu.** *viñš bî nuôziêdziês, kâdu nuôziêgumu izdarîjis. / bija tâdi ciĺvệki, kas bî izdarîši kâdus nuõziêgumus, nuôziêgušiês.*

nuoziêgums subst. **Morāles normām neatbilstoša, kaitīga darbība vai bezdarbība.** *iẽt zakt! tas i nuôziêgum̂s! / Ẹm̃butniêku pagrabâ nãca kâc zaglis uñ nuõkrêja kreîmu nuô piẽna spañneļiêm. piêḳêris nêsi, ja nav nuôziêguma viêtâ nuõḳệrc. / tas bija liẽls nuôziêgum̂s. dabuja iẽt ciêtumã.*

nuoziẽḳēt v. **1. Noziest.** [tēvs] *nuôziẽḳêjis ǵĩmi a ziẽpju putâm uñ taĩsâs dzît bârdu. / ka smẽrê, ta teîc – nuôziẽḳê. nuôziẽḳê ǵĩmi, siênu. / tam̂ mẹĺlajam̂ Pẽterim̂ nuôziẽḳêja muti ar̂ uôgli.*

2. Notraipīt, padarīt netīru (parasti ar ko taukainu, lipīgu). *puĩšelis nuôziẽḳêjis a kreîmu visu dẹgunu. / puĩšelis nuôziẽḳêjis a taûkiêm muti, ka nevar̂ ne nuõmazgât. / nu tu aka esi nuôziẽḳêjis muti ar̂ meĺlenẽm.*

nuoziẽḳēties v. **1. Noziesties.** *pir̂tî vaîg nuôziẽḳệtiês labi a ziẽpêm. ta bûs baĺtas ruôkas.*

2. Notraipīties, kļūt netīram (piemēram, ar ko taukainu, lipīgu). *per̂vêjuôt tuõs ratus, puĩšis nuôziẽḳêjiês a tãm krãsâm raîps.*

nuoziẽpēt v. **Pārklāt ar ziepju putām, šķīdumu (kā virsmu).** *pir̂mâk nuôziẽpê a ziẽpêm tuõ muguru, ta peệ a sluôtu uz lâvu. / nuôziẽpê tãs ruôkas a ziẽpêm, laî baĺtas!*

nuoziẽpēties v. **Noziepēt sevi, savu ķermeni.** *vasaru, kad iẽt pẹĺdệt, vaîg nuôziẽpệtiês uñ ta pẹĺdệt. ta labâk ûdeñs sklid gạrâm.*

nuozilināt v. **Nopērt.** *kad jem̃šu juôstu, ta nuôzilinâšu tuõ muguru. tad zinâsi klaũsît. / tệs tuõ puĩšeli bija nuôzilinâjis, bija kaû kuô nuôfeñderêjis.*

[I]***nuozîme*** subst. **1. Jēga, saturs (piemēram, vārdam).** *fir̂telis kaû kas i iêkš mệriêm. mañs tệs teîca, bet es nezinu, kâda nuôzîme viņam̂ i.*

2. Svarīgums, nozīmīgums. *vẹci ciĺvệki var̂bût vede ar̂* [biezputru kalniņā]. *var̂bût tas vêl bija priêkš maniêm laĩkiêm. kâda tam̂ bij nuõzîme, nezinu stâstît. / kâda nuôzîme mañ naûdaî – vẹcam̂ ciĺvệkam̂.*

[II]***nuozîme*** subst. **Simboliska, pie apģērba piestiprināma, parasti metāla, zīme, ko oficiāli piešķir kādas organizācijas biedriem, lai apliecinātu piederību pie tās.** *kas bî uzdiẽnêjis, tam̂ bî spũrdzes, tâds nuôzîmes piê cẹpures. / mešsârgam̂ bi piê cẹpures spuf̃dze – tã tâda nuôzîme.*

[I]***nuozîmēt*** v. **Būt ar noteiktu nozīmi, jēgu.** *es divas reĩzes redzẽju zaĺkšu kâzas. tuõ viênu reĩzu es nezinâju, kuô tas nuôzîmê. bet ta mañ pateîca. / muraste – tas nuôzîmê tâdu liẽlu darîšanu. / teîc ar̂ – garš kâ klaņķis. tas nuôzîmê, ka dikti garš.* // **Liecināt (par ko), norādīt (uz ko).** *vẹcãmãte tâ skaļi nuõteîca – puĺkstĩns jaû septĩņi. tas nuôzîmêja, ka ciêmiņiêm jâiẽt mãjâ. / nu ruôkas spiêdiẽns taču nuôzîmê, ka viss pa labu bûs. / kad iẽt piê diêvagaĺda, tuõ rîtu visus nuôbučuôja. tas nuôzîmêja, ka cic citam̂ grệkus piẽduô. / ir̂ – tas veĺ nenuôzîmê, ka piêder̂.*

[II]***nuozîmēt*** v. **Norīkot.** *viš* [tas ir, slimnieks] *nuôzîmêja, kamệr viš dzîvs veĺ bi, kas laî viņu nẹs uñ kas laî izruôk bedri.*

[III]***nuozîmēt*** v. **Zīmējot atdarināt, atveidot līdzīgu oriģinālam (piemēram, attēlu, shēmu, karti).** *ruôkavičus mẽs adijâm. uz burtnicu nuôzîmêj rakstu, tâ·pat kâ cim̂dam̂ tâdu rakstu. kâdu gribêja, tâdu nuôzîmêja. / daži* [elšķinam] *ar̂ vẽra tãs zĩlîtes – va nu kâdus ruõžu ziêdus, va kaû kâdus akaĺ, kas jaû bi nuôzîmệti.*

nuoziñtēt v. **Noburt.** *senâk jaû ticêja, ka guôvis i nuôziñtệtas, ka duô maz piẽnu. / bûs nuôziñteîšas tãs meîtas tuô puĩši. us tuõ pusi viẽn skatâs, kur̂ tãs dziêvâ.*

nuoziņģāt v. **Nodziedāt.** *nu gaň nuôziņģâja jaûku dziêsmu.*

nuozipāt v. **Nopērt.** *nu tik tuõs puĩkas nuôzipât! kâlab gãja âbuôlus raût! / vaîg tik nuôzipât tãs ribas, gaň ta klaũsîs. / kad* [zaglim] *nuôzipâja tuõ muguru, ta tũ·lĩt zinâja, ku tãs zuves palikušas.*

nuõzis subst. **1. Pīts (parasti salmu, siena, arī zāles) nesamais.** *nuõzis bi nuô šnuõra sasiêc nẹsamaîs deḳis. a viênu nuõzi âbulĩna piêtiêk diviêm zir̂giêm puzdiênâ. / nuõzis i nuô šnuõra nuôpîc tîkls. tajâ iêbâž siênu priêkš lĩdzpajem̂šanas mežâ. / nuõzis i ismekšč nuô šnuõriêm uñ sãnuôs iêlikta apaļa lîkste. katrâ sãnâ i tas kuôks, ka var̂ sajem̂t. viņâ ûskṛaũ siênu, žagarus va kuô uñ ta savẹĺk, uñ nẹs. tas nuõzis nuô šnuõriêm ispîc. / vaîdzêja ismẹkšt nuô šnuõriêm tâdu nuõzi priêkš saĺmu, siêna nešanas. apkârt lîkstes, kuôka. zir̂giêm ệdamuô aka jẽma nuõzî lĩdz. viš isvẹĺk pa tãm stârpâm.*

2. hum. **Vēders.** *tam̂ tas nuõzis i gaň labi rẹsns! mẽs nuõzi teîcêm vêl uz vệdẹru ar̂. / bệrniêm liẽls nuõzis – liẽls vệdẹr̂s. / bệrnam̂ mas nuõzîtis. / vêderiņš sâp. kad·reĩz juõkuôjuôt teîc – nuõzîtis.*

nuozîst v. **Zīžot nosūkt.** *dũšîks teļš var̂ nuôzîst guôvi visu piẽnu. / cũkaî piẽnu visu nuôzîda suvệni.*

nuozîsties v. **Zīžot pienu, pieņemties masā (par dzīvniekiem).** *teļŝ nuôzîdiês tâc braňks. / mũsu teļŝ i nuôzîdiês rẹsns. viňš velĵ i piê mãtes, zîž, cik grib.*

nuozũmēt, arī ***nuozũmāt*** v. **1. Nolikt, noslēpt (ko).** *vaĩs nevaru atrast tuõ grãmatu. tas puĩka bûs nuôzũmêjis. / diês kuŕ ta nu nuôzũmaîši tuõ jaûnuô cẹpuri? / skaîtiju uň meklêju – kâ neû, tâ neû viêna jẽra. tuõ bûs nuôzũmeîši tiẽ gani.*

2. Noblēdīt. *čigâns bi nuôzũmêjis taṁ žîdaṁ paŕ tuõ zirgu naûdu. / cik tas blêdis nuôzũmâja tuõ naûdu tiẽm pluôstniêkiêm pa tuõ baĩ̃ku nuôpludinâšanu! / saîmniêks nuôzũmêja puĩšiṁ alĵgu bišķi. / nuôzũmẹt i pajẹṁt, nevaŕ teîkt ĩsti, ka nuôzakt. tas i nuôblêdît – tâ ka neziň, ka neatruôn.* // **Piesavināties.** *viňš* [tas ir, kaimiņš] *bî nuôzũmêjis trîs rãceņus. gribêja pa pruõvi iêstãdît.*

nuozuňgāt v. **1. Nosmelt no virsas (piemēram, krējumu).** [saimniece] *tuõ kreîmu nuôzuňgâ pate uň tãs apakšas duô citiêm ẹst.*

2. Nolaistīt. *nuôzuňgaîši visu galĵdu a kapiju tiẽ bệrni.*

nuozust v. **1. Kļūt nesaskatāmam, aizvirzoties (aiz kā), ievirzoties (kur).** *lapas aîsčabêja, bet gãjẽjs jaû nuôzudis.*

2. Doties prom, parasti nepamanītam, nepievēršot sev uzmanību. *ku tiẽ bệrni tâ nuôzuda, ka nevaŕ atrast? / nẹrẹdz vaĩs ruõtâjaṁ – staĩgâjaṁ, dziêdâjaṁ, visi nuôzuduši.*

3. Pazust. *maň vêl viêna biĩ̃de bi nuô tã pluôsta tiĩ̃ta. bet tã maň i nuõzuduse. / ta kâ tas krẹkls bi nuôzudis, ta* [izžauto veļu] *vaktêja.*

nuozvaîgžņuoties v. **Ar zvaigznēm noklāties.** *palika skaĩdrs gaîss – nuôzvaîgžņuôjiês debess, bûs laps laĩks.*

nuozvãļuoties v. **Nozvalstīties.** *laĩva tik·kuô neabgâzâs – nuôzvãļuôjâs viẽ. / vĩri tâ piêdzệruši, ka, kâpjuôt ratuôs, nuôzvãļuôjâs viẽ. / tiẽ siêna vẹzumi bî liẽli. ka braûca, zvãļuôjâs. nuôzvãļuôjâs, ka bija baîl, ka neabgâžas.* // **Nošūpoties (par galvu).** *maň nãk miêks. galĵva nuôzvãļuôjas pa reĩzaî.*

nuozveĩbināt v. **Apreibināt.** *tas bija liẽls triêciêns galĵvaî, ka nuôkritu nuô redeles. mani kârtîgi nuôzveĩbinâja.*

nuozveîbt, arī ***nuozveĩbt*** v. **Noreibt.** *es ãtri nuôzveîpstu. / vakaŕ nuô piŕtes pârnãcu nuôzveîbušu galĵvu – bi liẽls siĵtuṁs. / vaĩ, kâ nuôzveĩba galĵva! / taňteî šad tad nuôzveĩba galĵva. vẹci cilĵvệki tâ tik teîca – nuôzveĩba.*

nuozveja subst. **Zvejā iegūtās zivis; zvejā iegūto zivju kopums, daudzums; loms.** *nârsta laĩkâ, kad liẽlâka kustîba, nuõzveja labâka. / šuôreĩz bi laba nuõzveja – piĩ̃ls spaňnis a lîdakâm. / tag jaû labâkâ nuôzveja maň bi siṁtdesmit toňnas.*

nuozvejuot v. **1. Zvejojot iegūt.** *tâdi nameĵniêki gãja savu tiêsu nuôzvejuôt jũṛâ. us peĩ̃ņâm aŕ negãja. / es jaũ daũdz negãju ẹzẹrâ. savu tiêsu nuôzvejuô uň caũri. / kuô ta nuôzvejuôji?*

2. Velkot izņemt (no kurienes, kur u. tml.). *kuôka kaṛuôtes bi trîsdesmit, četrdesmit ceňtimetrus gaṛas. citâdi* [bļodas] *dibẹnâ nenuôzvejuôs.*

nuozvẹ̃rināt, arī ***nuozvẽrināt*** v. **Likt (kādam) stingri apsolīties, zvērēt.** *ka nuôgãja kriêvuôs, ta piŕmâk nuôzvẹ̃rinâja. / tiêsã jaû nuôzvẽrina, laî saka patiêsîbu. / nuôzvẽrinâju mazuô puĩku, laî nekaûjâs aŕ liẽlâkiêm.*

nuozviêgties, novec. ***nuosazviegt*** v. **Īsu brīdi, vienu reizi zviegt.** *nuosazviedza kumelinis, kapu sệtu pajâjuot.* (RMM 133521, 149) // **Atdarināt zirga balss skaņas.** *kaŕtfeļi bi saûsi, gaļa. uň tas* [karavīru] *pavãrs nẹs apkârt uň tâ nuôzviêdzâs. es nu zinu, ka tã i zîrga gaļa. / ik grieza kumasu, ik nuosazviedza.* (LS 1923, 11. nr., 106. lpp.)

nuozvĩnāt, arī ***nuozvĩņāt*** v. **Atdalīt zvīņas (zivij); nozvīņot.** *ku ta zvĩnas liêtuôs! nuôzvĩnâja zuves uň islêja laũkâ ûdeni. / nuôzvĩnâ uň izveĩdâ* [zivis]. */ vẹcâmãte jaû nuôzvĩnâja lîdẹkas uň apsâlija priêkš cepšanas.*

nuožagarāt, arī ***nuožagaruot*** v. **Nopērt (ar žagariem).** *nuôžagarava – tas i nuôpêra a žagariẽm. tuõ jaû tâ biêži teîca. / māte mani ražani nuožagarava.* (RMM 133521, 225) / [..] *vecis, kažuôkâ us ļaũnuô pusi iêlîdis uň saĩ̃mu grîsti apjuôziês, nuôžagaruô.*

nuožaût v. **Izkārt, izlikt žāvēšanai.** [veļu] *ik pa seši mẽneši ismazgâja. ta visus žuôgus nuôžâva. / senâk jaû* [mencas] *kapâm pîrka, siĩ̃ķeles kâlâm. ta nuôžâva visu vãrdi. / ak kuňks, kâdu vãrdi veļas Aňna iŕ nuôžâvuse!*

nuožâvēt v. **1. Panākt, būt par cēloni, ka nožūst.** *ka pûta diênvidu vẽš, ta ceļu ãtri nuôžâvêja. bi saûss. / ka nuô zaļa kuôka ustaĩsij tuõ riteni, tad jaû viš sažuva. dikti nuôžâvệtu kuôku vaîg. /*

labību viênmẽr nuôžâvêja uz laũku. / ka lini bi nuõžâvệti, ta sâka mĩstît. / graûdus [ar melnplauku] *nuômazgâ ûdenî, nuôžâvê uñ ta tik maļ̂ – bĩdelê. /* [sieru] *izjẹm̂* [no sālsūdens] *uñ nuôžâvê. / tuõs mẹñcus nuôžâvê uñ tad vaŕ paglabât iĩgâk. visu vasaru* [ir], *kuô ệst.*

2. Žāvējot (parasti dūmos) panākt, ka (produkts) iegūst vēlamo gatavības pakāpi; izžāvēt. [*cinksli*] *nuõžâvê, ệd svaîgu, visâdi. / ka viņa* [tas ir, gaļa] *nav nuôsâlîta kârtîgi uñ nav nuôžâvệta, viņa buõjâjas. / nuõsâlîta, nuõžâvệta* [gaļa] *jaû smeķâ. / liêkumu dẹsas i brũnas tâ·pat – nuôžâvệtas, nuôkûpinâtas. / sãnu taûku gabalu, kad nuôkava cũku, iêpiparuôja, iêsâlija, sataĩsija rituli, taî plêvê satina. ķêķî nuôžâvêja, griêza pa gabalam̂ uñ lika zupâ.*

nuožệluot v. **Izjust, arī izpaust žēlumu, neapmierinātību (par ko izdarītu, notikušu).** *kuô tu buôkstiês, meît? ej piê Jāņa! ja neiẽsi, vệlâk nuôžệluôsi. / es tâ nuôžệluôju kâ pa·galam̂, ka nedabuju viņu satiktiês, rẹdzệt.*

nuožibêt v. **Īsu brīdi, vienu reizi kļūt redzamam, pamanāmam.** *nuôžibêja gaŕ stûri ệna. nez, kuŕ palika tiê nãcêji? / stiŕna paskrêja, ka žibệt nuôžibêja.* ✧ ***dziŕksteles viẽn nuožib*** – saka, ja saņem spēcīgu sitienu. *briẽsmîgi iêzvêla puĩsim̂ pa gal̂vu, dziŕksteles viẽn nuôžibêja.*

nuožiĩlbt v. **Uz mirkli zaudēt spēju skaidri redzēt (spilgtas gaismas, košas krāsas u. tml. ietekmē)** – par acīm. *saũlê aŕ nevaŕ skatîtiês, aces nuôžiĩlpst.*

nuožiperêt v. **Nozibsnīt.** *bệrni iŕ paņệmuši kabatas bateriju. akal̂ nuôžiperêja laũkã.*

nuožļakstêt v. **Īsu brīdi, vienu reizi žļakstêt.** *pasklidêja kãja, uñ iêkritu dubļuôs, ka nuôžļakstêja viẽn. / tâ nuôsviêda tãs ķẽdes, ka nuôžļakstêja viẽn.*

nuožļakstinât v. **Nošļakstināt.** *vĩri dzệrdami nuôžļakstinaîši visu gal̂du aŕ alu.*

nuožļuñgât v. **Nošķaidīt.** *atkal̂ nuôžļuñgaîši tuõ gal̂du. nu viss gal̂c netĩrs.*

nuožļuŕgâties, novec. ***nuosažļuŕgâties*** v. **1. Nošķaidīties.** *te tuõs dubļuôs aŕ vaŕ nuôžļuŕgâtiês slapš nuô gal̂vas lidz kãjãm. /* [zēns] *staĩgâ nuôsažļuŕgâjiês caũru diênu. / senâk bija slapjas pļavas. ta nuôžļuŕgâjâs pa·visam slapji.*

2. Noraudāties. *Made nevarêja beîkt nuôžļuŕgâtiês viẽn pa tuõ Pẽteri, ka tas tuõ actâja.*

nuožmiêgt v. **Nonāvēt.** *nu Duksis aîzjẽma tuõ kaĩmiņu liẽluô ruñci. skat, kâ trẹñc! ka vêl nenuôžmiêdz!*

nuožņaûgt v. **Žņaudzot nonāvēt.** *difterija bi kaklâ. tas nuôslâpêj, nuõžņaûdza.*

nuožņaûgties v. **Refl. → *n u o ž ņ a û g t*.** *kam̂ ta tã aîta nuôžņaûgusiês? gari ẹsuôt bîse piêsiêta. / tag* [govīm] *i ķẽdes uñ griẽzekļi. ta tã guôve nevarêj nuõžņaûktiês. / ja nebûs piêsiêc tas grĩzeklis* [ķēdei], *ta viņa nuô rîta bûs sagriẽzusiês uñ* [lops] *nuôžņaûdziês.*

nuožubinât v. **Nograužt, noskrubināt.** *kaũliņus nuôžubina. cũks kãjiņs nuôžubina. / kad isvãra tãs mẹñcu gal̂vas, ta tik i kuô asẹku nuôžubinât. bet smeķ! / tãs mẹñcu gal̂vas ka isvãra, visas vaŕ gârdi nuôžubinât.*

nuožuknît, arī ***nuožuŕknît***, ***nuožuŕnît*** v. **Nogriezt ar neasu nazi.** *neass kum̂pelis, nevaŕ tuõ maîzi nuôžuknît. / nuôžuŕknî kâdu gabalu dẹsas! / nuôžuŕnî kâdu gabalu gaļas uñ iêsviêd grãpî, laî vãrâs! / kâ tu te nuôžuŕniji tuõ gaļu!*

nuožuôguojums subst. **Tas, ar ko nožogo.** *rẽliņš i laĩvas koŕpusa aûkšệjâ daļa. tas i tâc kâ nuôžuôguôjum̂s.*

nuožũpât v. **Žūpojot notērēt (visu naudu, mantu vai noteiktu tās daudzumu).** *tiẽ divi žũpu brãļi tik iĩgi dzêra, ka ne-isnãca vaĩs kuô samaksât. bi nuôžũpaîši visu naûdu.*

nuožuŕgât v. **Nomocīt.** *suñs tuõ kaķi nuôžuŕgâjis pa·visam̂. / puĩkas nuôžuŕgâs tuõ mazuõ kaķệnu – caũru diênu muõka.*

nuožuŕ(k)nît. Sk. *n u o ž u k n ī t*.

nuožût v. **1. Žūstot kļūt sausam (par kā virsmu, ārpusi).** *druva nuôžuvuse. varês sâkt aŕt. / celĩns nuôžuvis saûss, vaŕ iẽt basâm kãjâm. / ceļ̂š pêc liêtus sâk nuôžût, braûcuôt sâk jaû putệt. / pavsaruôs ceļi vel̂ nenuôžuvuši, ta tuõs izbraûc bedraĩnus. / jâ, citâdi jaû* [tāfelīti] *nedzêsa, kâ tikaî a siẽkalâm. a siẽkalâm, a ruôku nuôbrucinâja, viš tũlît nuôžuva uñ aka tĩrs. / tikuô piẽdzimis suvệns i slapš, bet tũlĩt us kãjâm i uñ ãtri nuõžûst.*

2. Žūstot pazaudēt daļu no savas masas. [desām] *aîssêja galus ciêti uñ pakãra paruõvê, laî žûst. uñ tuŕ nuõžuva brũnas, ciêtas. /* [sieru] *liêk klẽtes pažuõbelê us plaûktiņu, laî nuôžûst. ka nuõžuvis, vaŕ griêst uñ ệst. / kad* [*ritulu tauki*] *nuõžuvuši, nuôliêk skapî. uñ nuõgriêž pa šķêlîteî uñ mẹt zupâ. / jâraû rãceņi zemê – kañči jaû nuôžuvuši. / ka* [lini] *nuõžûst, ta veda mãjâ rijâ, nuôplûca, nuôsita gal̂viņas rijâ. / vis·labâkâs i kârkla vices. ka viņa nuôžûst, ta viņa i tik·pat kâ tâc kaũls. / tuõs riķus sazãgâj. uñ ta, kad viņi bij nuôžujuši, tad viņus tik naglâj.*

nuožvaňkstēt v. **Īsu brīdi žvadzēt.** *staĹlî ķẽdes nuôžvaňkst viẽn* – [govis] *dũšîgi ęd. / nuôkrita spaňnis nuô beņķa, ka nuôžvaňkstêja.*

nuožvařkstēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi žvarkstēt.** *beŗuôt nuô maîsa naglas kastâ, nuôžvařkstêja. duõmâtu, ka naûda skaň.*

nuožvīkāt v. **1. Nošvīkāt.** *bi nuôžvīkaîši tuõ tãpeli a krĩti, ka ne nuôslaũcît.*

2. Nogludināt, nolīdzināt (ar rokām). *tuõ kukuli nuôgludina, tâ nuôžvīkâ, laî viš līdzęňc.*

nuožvikstēt v. **Nozibsnīt.** *kas tuŕ tâc spuôš nuôžvikstêja* [tumsā]? *laĩkam̂ vĩri laũkã pĩpã.*

nuožvīkstēt v. **Īsu brīdi žvīkstēt, vienu reizi žvīkstēt.** *tâ nuõsviêda tuô akmeni, ka nuôžvīkstêja viẽn.*

nuožviňkstēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi žvinkstēt.** *liẽls vẽš – rũtes nuôžviňkst viẽn, ka kuôku zari piẽsitâs piê rũtêm.*

nuožviřkstēt v. **Īsu brīdi, vienu reizi žvirkstēt.** *zẽveli kad vęĹk, nuôžviřkst viẽn.*

nu·pat(ās) adv.; arī savienojumā ar *kâ*. **Tikko, pavisam nesen.** *meîta suôlija jaû vakaŕ atiẽt, bet nu·pat tik atnãca. / nu·pat te vêl bija ciêmîte. taga·dĩtâs aîzgãja mãjã. / nu·patâs pârbraûcu nuô Liẽpâjas. / nu·patâs atnãca. / nu·pat kâ tas lupac te veĹ bija.*

nuŕņiks subst. **Skaļrunis; rupors.** *nuŕņiks iŕ kaũ kâc daîkc, kuŕ runâ iêkšâ uň tâlu vaŕ dziŕdęt.*

nũtẽvele subst. **Gropēvele.** *mẽs tuõ saûcam̂ gruõpẽvele uň nũtẽvele, vi·sâdi.*

nužniks subst. **Ateja.** *vęcuôs laĩkuôs saûca nužniku. taga teîc mazuômãjinu uň ateja, ķem̃meŕķiňc.*

Ņ

ņagaika subst. **Nagaika.** *kuô Pẽteris Liẽlaîs teîca? kuô kriêvu ciĺvệkam̂ vaîg, laî viš strâdâtu? – aŕ ņagaîku! tas i viņa teîciêns.*

ņagāt v. **1. Ar lielu apetīti ēst.** *guôvis jaû bi sâkušas ņagât tuõs kâpuôstus nuô tã gabala malas.*

2. Burzīt (papīru, parasti ar pirkstiem). *kuô tu tâ ņagâ tuõ burtnici! nevarês ne·kuô uzrakstît.*

ņagāties v. **Draiskuļoties.** *puĩšeļi sâkuši ņagâtiês pa siêna gubĩnâm. jâiẽt a kâdu kuôku.*

ņagu interj.; savienojumā *ņigu ņagu*. **Lieto, lai raksturotu kņadu, ko trokšņainu, arī juceklīgu.** *rej sunīši – ņigu ņagu, grab kažuoki briku braku.* (LFK 1961, 11149)

[I]***ņaîka*** subst. **Sitamais (piemēram, vica, stiba, pātaga).** *ņaîka iŕ nuô striķiêm, šnuõra vaî vicêm sataĩsîta. tas iŕ tâc sitamaîs. luõpus citreĩz dzện aŕ ņaîku. / ņaîka iŕ nuô võituõla zara eĺĩgi liẽla vica. / ņaîka i pâtẹga, sitamaîs. / pajem̂ kâdu ņaîku uń izdzen̂ tãs cũkas nuô staĻ̧la! //* **Pẽriens.** *tu mani neklaũsîsi – dabũsi viênu ņaîku. tas bûtu a juôstu, siksnu.*

[II]***ņaîka*** comm.; subst. **Izlutināts dzīvnieks.** *ņaîka i, kas labi nệệd. / nu tã ķẽve tâda ņaîka! âbulĩnu viẽn grib. / šuôreĩz tas vepris tâc ņaîka – ne·kã nệệd. / tã* [govs] *i tâda ņaîka, tâda staĺ̃ga – nệệd.*

ņakāt v. **Mīdīt; mīņāt.** *tu neņakã tãs biẽšu vagas, nestaĩgã turŕ! nuômĩņã tik!*

ņaku interj.; savienojumā *ņiku ņaku*. **Lieto, lai raksturotu kņadu, ko trokšņainu, arī juceklīgu.** *ciema suņi – ņiku ņaku, kažuocīni – briku braku.* (LFK 1961, 10867)

ņam̃m interj.; parasti atkārtojumā; sar. ar bērniem. **Lieto, lai atdarinātu ēšanas troksni, lai mudinātu bērnu ēst.** *senâk bệrni ņam̃m, ņam̃m teîca. tag vaĩs nemâca. / ņam̃m, ņam̃m! – bệrnam̂ teîc, laî viš ệd.*

ņam̃ma subst.; parasti bērnu val., arī sar. ar maziem bērniem. **1. Ēdiens.** *êd ņam̃mu! – tâ bệrniêm prasa. / še ņam̃miņa, êd! / bệrni, kâdas labas ņam̃mas mẽs šuôrît isvãrîsim̂!*

2. Lūpa. *taî meîti bi smukas sệrkanas ņam̃mas. / saduô pa ņam̃mâm aŕ, ja kâc iŕ peĺnîjis.*

ņam̃mât, arī ***ņam̃mīt*** v.; parasti bērnu val., sar. ar maziem bērniem. **1. Ēst.** *ka es savus bệrnus aûdzệju, es tik teîcu – ņam̃mâ! / bệrns grib ņam̃mît, paliêk nemiêrîks. / maziêm bệrniêm neduôd ệst, bet ņam̃mât. / bệrni, iẽsim̂ ņam̃mât bruõkasti! / tu ņam̃mât negribi?*

2. Raudāt; brēkt; činkstēt. *ka viš* [tas ir, bērns] *brệc, ta teîc – kuô tu te ņam̃mâ! / kuô tu te ņam̃mâ kâ buĺĩis! – ka bệrs sâk vêkšît, ka nevaŕ kuô dabuĩt, ta tâ saka. / meîtine visu rîtu ņam̃mâ uń ņam̃mâ. nevaŕ zinât, kas viņi kaît. //* **Rūkt (?).** *iesim, sievīn, kruodzīnā! – nāk kā irbe dancādama. iesim, sievīn, rijīnā! – nāk kā lācis ņammādama.* (LFK 1961, 11007)

ņârkāt v. **Slikti spēlēt.** *kâ tu te* [akordeonu] *spẽlê! ņârkâ viẽ!*

ņaŕkstēt, arī ***ņârkstēt***, ***ņeŕkstēt***, ***ņârkšēt***, ***ņêrkšēt*** v. **1. Radīt paklusu (piemēram, gurkstošu, kraukšķošu) troksni; atskanēt šādam troksnim.** *pa tuõ lẹdu gãja, ka neņârkstêja vaĩs. / tas lẹdus ņaŕkstêja uń liẽcâs, kad braûcâm pãri. duõmâju, ka iẽkritîs. / bij tâc teîciẽns – tas nav samaksâjis kũrpniẽkam̂, kũrpes ņârkš. / tâ sakaĺtuši zâbaki, ka ejuõt sâk ņârkšệt. / žuôgi kraũkš, kuôki ņaŕkst – tik liẽls saĺs. / va tâda zâle i veĺ, kas tâ ņệrkš? //* **Radīt griezīgu troksni; atskanēt šādam troksnim.** *tuõ* [*dzeņaukšu*] *apjẹm̂ apkârt gaŕ tuõ iĺ̃ksi, tad ûzmaûc apakaĻ̧ us tuõ luôka galu. uń savẹĺk tik stiñgri, ka tas luôks ņệrkst. //* **Radīt neskaidras skaņas.** *ka viņu* [tas ir, *čirkši*] *tâ brucina, ta viš ņârkst* [jeb] *ņârkš. //* **Par reproduktoru.** *buñduliņu mẽs saûcam̂. tas ņârkst caũru diênu. viņu jaû vaŕ nuõgriẽst aŕ. / ņurŕ̂ņiks bija* [..] *visu laĩku ņaŕkstêja.*

2. Paust neapmierinātību, neskaidri, nesaprotami runājot (parasti raudulīgā balsī); činkstēt. *viš viênmệr pa kaû kuô ņệrkst, viênmệr a kaû kuô nav miêrâ, neapmiêrinâc. / visu diênu ņệrkst – diêz vaî slim̂s nav tas bệrns? / kuô tu te ņârksti! ka negribi, nèêd! / kuô tu te ņệrksti? kuô tu gribi? / ta viš* [tas ir, bērns] *čĩkst uń ņaŕkst vakariêm. / meîtene nevaŕ aĩzmikt, ņệrkst, ta kâ raûd. / ņệrkstệt iŕ tâ nesakarîgi runât, čiñkstệt. tâdi bệrni kâdreĩz ņệrkst. nevaŕ saprast, kuô viņš ĩsti grib. / bệrns aka i nemiêrîks, ņệrkst. sâks aka raûdât. / ņârkstệt* [ir] *neapmiêrinâtiês, pretîm runât. / ņaŕkst uń ņaŕkst! kuô nu akaĺ grib? / kuô viņš* [tas ir, bērns] *tuŕ ņaŕkš?*

ņârkšis subst. **Cilvēks, kas paklusi raud, čīkst.** *nu tas puĩšelis palicis tâc ņârkšis. nevaŕ zinât, va sliḿs va vẹsẹĺs.*

ņaũ interj. **Lieto, lai atdarinātu kaķa balss skaņas.** *liẽlaîs kaķis tâ neņaũd, bet mazaîs – ņaũ, ņaũ!*

ņaũdēt v. **Radīt raksturīgas balss skaņas (par kaķi).** *kaķis ņaũd, ka grib ệst, ka grib nãkt iêkšâ. / ã·re! kaķe piê dures ņaũd. / viš* [tas ir, kaķis] *nãk piê manis uṅ ņaũd. / kuô tiẽ mũsu kaķi ņaũd, pãr plãnĩnu staĩgâdami? panãksniêku dziêdâtâjiêm utu kule pabiruse. / dẹsa paruõvê. uṅ apakšâ ruñcis skatâs uz aûkšu uṅ ņaũd. / suņa āda rietin rēja, kaķa āda ņaudēt ņaud.* (LFK 1961, 11243) // **Runāt žēlā, raudulīgā balsī, cenšoties panākt sev labvēlīgu rezultātu.** *kuô tu te ņaũdi! ka braûkšu Liẽpãjâ, pajeḿšu līdz.* // **Paklusi raudāt.** *puĩka bi sliḿs, visu nakti ņaũdêja, negulêja.*

ņaũdẹ̣̄tājs m., ***ņaũdẹ̣̄tāja*** f.; subst. **Cilvēks, kas bieži ir neapmierināts, žēlojas, arī raud.** *ņaũdẹ̣̄tâjs i tâc, kas ne a kuô nav apmiêrinâc, visu laĩku ņaũd, grib kuô.*

ņẹ̃cka comm.; subst. **Cilvēks vai dzīvnieks, kas ir izvēlīgs attiecībā pret ēdienu.** *ņẹ̃cka i, kas ệduôt ismeklê tuõ labâkuô kumâsu. / ņẹ̃cka i tâc ciĺvẹ̃ks – tuõ grib, tuõ grib* [ēst]. *uṅ nevaŕ iêtrãpît viņaḿ pa prâtaḿ. / ņẹ̃cka i, kas ệduôt meklêjâs. / ņẹ̃cka – isvẽlîks tas tâc. / êd, ņẹ̃cka, va neredzi, kâ ciêmiṇš kņuõtê! – čigãns tâ teîc savaî siẽvaî piê saîmniêces gaĺda. / tiẽ sivẹ̃ni aŕ i ņẹ̃ckas.*

ņẹ̃ckāt v. **Negribīgi ēst, izmeklējot (ko).** *êd ệzdaḿs! kuô tu te ņẹ̃ckâ tuõ êdiênu! tâ negribệdaḿs ņẹ̃ckâ êdiênu.*

ņẹ̃ckāties v. **Ēdot izmeklēties, izvēlēties (ko).** *kuô ņẹ̃ckâjiês, ņẹ̃cka! va êdîsi nuô viêtas! / naû kuô ņẹ̃ckâtiês. ja negribi, tad neêd.*

ņẹ̣̄gu interj.; savienojumā *ņigu ņẹ̣̄gu*. **Lieto, lai raksturotu kņadu, ko trokšņainu, arī juceklīgu.** *tâc ņigu ņẹ̣̄gu tuŕ bija, gãja kâ pa eĩli. / rej sunīši – ņigu ņẹ̣̄gu, iet kažuoki – šņiku šņak.* (LFK 1961, 11250)

ņẽmējs, arī ***ņêmējs*** m., ***ņẽmēja***, arī ***ņêmēja*** f.; subst. **1.** m. **Vīrietis, kas ir ar mieru precēt (sievieti); precinieks.** *tas ņẽmêjs neskatijâs, cik tu esi skaĩsta, tas nebi ne·kas! tuôreĩz skatijâs, cik zemes bi.*

2. Labības (parasti rudzu) kūļu sējējs. *ņẽmêji nãca pakaĺ uṅ saņẽma* [rudzus]. */ ņẽmêjas siên* [labību] *kûlîšuôs. / ja atlaîdîs viênu šķeriênu rudzus nepļaũtus, ta ņẽmêjaî ruôkas beîktas. / ka bi kârsta diêna, ta ņẽmêjas sêja pệdas nuôsapuõgaîšâs. / ka ņẽmêjas sasêjušas slikti pệdas, nevaŕ sacẹĺt bãlĩnus labi. / ja bi patîkama tã ņẽmêja, ta* [pļāvējs] *platâku spaĩli pajẽma.*

3. Ražas novācējs; talcinieks. *ka rudeni nãk kaŕtpeļu ņẽmêji, ta viņi visi tuŕ* [lielā mājā] *guĺ.*

Sk. arī *j ẽ m ē j s* .

ņẽmiens subst. **Vienreizēja paveikta darbība → *ņ e m t* (1; 4); rezultāts → *ņ e m t* (1; 4).** *divi, trîs ķêriêni* [jeb] *ņẽmiêni i kûlis. a tuõ pašu rudzu apsiên.*

Sk. arī *j ẽ m i e n s* .

ņeḿt, arī ***ņeḿt*** v. **1. Tvert (ko) ar rokām, arī ar rīku; satverot (ko) ar rokām, arī ar rīku, virzīt (no kurienes, kur).** *ņeḿ, kuô duô, strâdâ, kuô liêk! / jãņẹḿ sapravît rît kâdas zeķes. /* [ceļa labošanai] *ņẽma grañtus nuô Rudes ciêma ganîkles. tiẽ klâtâki bi.* ✧ ***nav ar pliku ruôku ņẹ̣̄mams*** – saka par gudru, apdomīgu, attapīgu, arī pieredzējušu cilvēku. *naû aŕ pliku ruôku ņẹ̣̄maḿs – teîc uz gudru uṅ abduõmîgu ciĺvẹ̃ku, kas neiêlaîžâs us katra viêna iêteîkuma. / tuõ tu neduõmâ mũsu puĺkâ dabũt – tas naû a pliku ruôku ņẹ̣̄maḿs.* ✧ ***ņemt aiz dziêsmas*** – satvert (kādu) pie kakla, lai uzbruktu vai lai izvadītu (no telpas). *ņeḿt aîz dziêsmas – teîc, ka grib kaûtiês. nu tuõ tik aîz dziêsmas uṅ pa durîm laũkâ!* // **Izvēlēties un tvert (rokās), lai lietotu, izmantotu.** *viš* [tas ir, skolotājs] *bi bĩblotekas vadîtajs – pãrzinis. es gãju tuŕ ņẹ̣̄ḿt nuô viņa grãmatas.*

2. Līgt, algot (strādnieku); pieņemt darbā. *kas viņus* [tas ir, mežstrādniekus] *ņeḿs, nav jaû rũme aka.* // **Saistīt (kāda uzdevuma veikšanā), aicināt (būt par ko).** *taḿ jaû lîp piê nagiẽm. bet kuŕ ta citu laî ņẹ̣̄ḿ – viṅš jaû darîtâjs laps.*

3. **Dodoties (kur) nest, vest (sev līdzi ko).** *baznîcâ ejuôt,* [*austeni*] *velĵ ņêma uz ruôku, nesa tâdâ nenuôteĵktâ laĩkâ – bûs liêtus vaî nebûs.*
4. **Pļaut.** *tagad sę̃tiê zâlâji stãv, ka nav kas ņę̃m. tâ te zâle izaûg, bet nav kas ņę̃m.* // arī savienojumā ar *nuõst, zemē.* **Novākt (ražu).** *citi ņę̃m zemê jaû rãceņus. / ja rudenî kaŕtupeļi jâņę̃m, tãs* [*sunīšu*] *sę̃klas iêķeras, ka tu gudrs netiêc, duŕ uñ kuôž. / ka steĹĺê koĹĺkõzâ, ta teîc – jâiẽt biẽtes ņę̃mt. / skalu plêšamaîs kuñpis bi. rudeni, ņę̃muõt biẽtes, aŕ viš laps. lapas paliêk saũjâ, biẽte nuôkrît. / iẽt kâpuôstus ņę̃mt. koĹĺkõziêm jaû tag jânuôduô puĹĺku.* // **Vākt (piemēram, labību, nopļautu zāli); siet (labības, parasti rudzu, kūļus).** *brãlis iêraũga iskapti, ka karâjâs, uñ pļaũ pa tuõ sę̃tu. mãsa tũlĩ iẽt, ņę̃m. / labîbas pļãvêji pļãva, uñ meîtas ņêma. / es ęsu gajse rudzus ņę̃mt. / te rudzus ņêma. tas jaû pa taĹĺku bi – tas jaû vaîdzêj nuôstrâdât. tas nav pa naûdu. / linus ņẽma a rãceņu raûnamuô kašeli. tuõs dikti viênâdi vaîdzêja savâkt.* // savienojumā ar *augšā*(*m*). **Aizstāj perfektīvo verbu ar priedēkli *uz-*.** *a rãceņu kašeli ņę̃m aûkšâ linus uñ sasiên buñtus. saûsâ laĩkâ tik cêla aûkšâ.*
5. **Dabūt, iegūt, iegādāties, arī atrast, lai izmantotu.** *meitas nāca rakstus ņę̃mt nuo manām biksītēm.* (LKF 1818, 120) ☐ ***ne mutē neņemt*** – izturēties cienīgi; nelietot (alkoholiskus dzērienus, sliktus vārdus). *ne mutê neņę̃mt – teîc us ciĹĺvę̃ku, kas nuõturâs guôdîgi.* ☐ ***ņemt iêkšā*** – dzert (kādu, parasti alkoholisku, dzērienu). *tuõ vĩru visi usskatija paŕ bramm̃ani. dũšîks viš bi, sapratîks, ņẽma iêkšâ visu, kas priêkšâ.* ☐ ***ņemt pupu*** – zīst. *ja kâc* [sivēns] *iŕ juô vâjâks, neņę̃m pupu va kâ, ta tas pavârkst.* ✧ ***kâ nuo viênas liẽtes ņemti*** – vienādi (parasti par cilvēkiem). *nu tiẽ puĩkas abi kâ nuô viênas liẽtes ņę̃mti aŕ visu izdarîšanuôs. uñ ari isskac viênâc.* ✧ ***ņemt (nelabu) galu***; ✧ ***neņemt labu galu*** – a) beigties slikti, nevēlami. *tik traks, nevaĹĺdâms tas jaûnaîs ziŕks. tuõ nevaŕ ne·kuŕ braûkt viênu pašu. nevaŕ zinât, kâdu galu ņẽms.* b) iet bojā; iznīkt. *aka aîzlasijiês tas luôks, manaî puķeî gaîsma nenãk viŕsû. tâ jaû šĩ* [puķe] *te savu galu ņẽms. vajdzę̃tu pakarinât piê griêstu.* // **Aizgūt (vārdu).** *deķis iŕ sęga. tas ņę̃mc nuô vãcu valuôdas. dek* [vācu valodā] *iŕ vâks. te jaû vãciêši kâdreĩz vaĹĺdijuši.*
6. **Pirkt, iegādāties (ko).** *mūsu māte bę̃dājās, kur būs ņemti maizes lizi.* (LFK 1817, 68)
7. **Dot (labprātīgi) apmešanās vietu (savā mājā, dzīvoklī); ļaut apmesties (savā mājā, dzīvoklī).** *kuŕ pašiêm vaĩrâk ciĹĺvę̃ku, tuŕ mĩtniêkus nevarêja ņę̃mt. / saîmniêki aŕ pa liẽlâkuô daļu ņẽma vęcmãtes mãjâs.* ☐ ***ņemt savā ziņā*** – ņemt aizbildnībā, aizgādnībā. *ņę̃mt savâ ziņâ* [ir] *gãdât paŕ kuô.*
8. **Precēt (sievu).** *es neņemtu slinku meitu ne savām klapatām.* (LFK 1961, 11229) / *smiekli bija, smiekli bija ar tām ciema meitiņām: kad tās ņēma, tad nenāca, kad neņēma – gauži raud.* (LFK 1817, 195)
9. **Sākt (ko darīt).** [*dujdubeni* mazgāja –] *iêbẽra sâli, vãruôšu ûdeni uñ tâ visâdi ņę̃m ļuñdinât, švañkuôt. / es ņemu brę̃kt. / te puĹĺku tañtes,* [bet] *tu ņem̃ bļaûstîtiês.* [Saka bērnam.] / *tas jaû pãrčalî visus – tâ teîc, ja kâc paŕ visiêm spêcîgâki ņę̃m boĹĺdęrę̃t, runât skaļâk.* // savienojumā ar citu verbu un parasti arī ar saikli *un.* **Pastiprina šajā verbā nosauktās darbības sākuma momentu.** *izvãriju puzdiênã piñpslu, bet mani ņẽma uñ izblamêja.*
10. **Pieņemt.** ☐ ***ņemt ļaũnā*** – nebūt mierā, nesamierināties (ar ko); apvainoties, dusmoties (par ko). *tu neņem̃ ļaũnã, ka es tuõ ķuõci pajẽmu. / ne·viêns cic citam̃ ļaũnâ neņẽma, ne aŕ ûsskatija, ka tã* [tas ir, utis, mušas] *bûtu kâda netĩrîba vaî nuôlaîdîba.* ☐ ***ņemt par labu*** – būt mierā, samierināties (ar ko). *dãvana jãņę̃m paŕ labu, kuô dâvina, laî aŕ nepatîk vaî nevaîdzîga.* ☐ ***ņemt vę̃rā*** – atcerēties, ievērot (ko). *tas cĩndu raksc jâņę̃m vę̃râ – cik tuŕ vaîg baĹĺtas dzives, cik mę̃Ĺĺas. / ciĹĺvę̃kam̃ aŕ viênu uõtru reĩzu pasaka – kuô tu te ķaûkši! tâ teîc paŕ tâdu vę̃râ neņemamu runâšanu, vaî arĩ, kad viênc dusmîks uñ lamãjas, bet uõtram̃ tas ne·maz neiñtresê.* ✧ ***ņemt galĵvā*** – atzīt (ko) par pieņemamu, pareizu. *tas* [puisis] *tâ liẽlâs. tuõ jaû tâ neņę̃m galĵvâ.* ✧ ***ņemt par piĹĺlu*** – atzīt par saprātīgu, nopietnu (ko); nopietni attiekties (pret kādu,

kāda izteikumu). *teîca ari us tâdu nenuôsvęrtu ciĺvęku, tâdu kustîgu, kuô neņęm̂ pa piĺlu, – nu tas gaň i tik tâc plestiķis.* ✧ ***sîrds neņęm pretī*** – saka, ja kas negaršo, ir pretīgs. *sîrc neņęm̂* [zāles] *pretî – teîc slim̂s ciĺvęks.*

✧ ***ęĺpu ņemt ciêti*** – panākt, arī būt par cēloni, ka rodas, izraisās elpošanas traucējumi. *tâ sakurinâjuši tuõ pîrti, ka kârstumâ ęĺpu ņęm̂ ciêti.* ✧ ***ņemt priêkšā*** – bārt; asi kritizēt; kauninât. *tęs ņēma dęĺu priêkšâ, ritîgi nuôpratinâja, kâ tuŕ īsti bija.*

Sk. arī *j e m̃ t* .

ņemties v. **1. Darboties (ar ko, ap ko), parasti intensīvi, enerģiski.** *tas skuõluôtājs vêl aŕ mum̂s te ņęmâs drusku. viņš* [zina] *tās dziêsmas. / viêgla dzîve laũkuôs nav. tiē, kas ņęmâs a luõpiêm, tuŕ mûžîgi ciĺvęks piêsiêc. / siēvs ņęmâs uň iŕ. cita citaî parāda* [adīšanu]. */ tas tik šeptê – a tiŕguôšanu ņęmâs, ûspęŕk te. / visu tuõ pêcpuzdiênu, kad tuŕ ņęmâs, viš* [tas ir, lapsa] *tikaî nuôkuôž* [peles].

2. savienojumā ar verba nenoteiksmi. **Sākt darīt un darīt (ko).** *šiē* [tas ir, puikas] *nu taîsnuôtiês ņēmâs.*

Sk. arī *j e m̃ t i e s* .

ņęŕba, arī ***ņęŕbala*** subst. **Noplīsis, ļoti novalkāts drēbes, apģērba gabals; skranda.** *ņęŕbas i saplîsušas drēbes va kas. / ņęŕbas iŕ tâds nuôplîsušs, nuôņęsâts drēbes. / tā tâda vęca ņęŕba – tā blûze. / ņęŕbas aŕ tâdi vęci lupati. / ņęŕbas i vi·sâds driskas, nuô drēbju, šnuõru, nuô visa kâ. / ņęŕbalas – vęcas lupatas tās tik i.*

ņęŕga comm.; subst.; niev. **1. Izlepis cilvēks vai dzīvnieks.** *ņęŕga i tâc izlepis ciĺvęks, luõps, nęęd visu, kuô duô.*

2. Cilvēks, kas nievīgi, izsmējīgi joko (par ko, kādu). *ņęŕga – tas uz runâšanu, issmiêšanu. lamuvârc tas i.*

ņęŕgāties. Sk. *ņ i ŕ g ā t i e s* .

ņęrināt v. **Rīkoties, izturēties tā, lai (kādā) izraisītu nepatiku, arī dusmas (?).** *ņęrina, tas i, rājâs pretî.* // **Stipri satraukt, uzbudināt, saniknot (dzīvnieku).** *re, ku tas puĩšelis a kuôku ņęrina tuõ suni!*

ņęrināties, arī ***ņerināties*** v. **1. Viegli, jokojoties izzobot (kādu); trokšņaini uzvesties (?).** *kuô tu te ņeriniês! ej labâk strâdâ! / tās meîtas a tiēm puĩšiêm ņerinas caũru vakaru. / nu bęŕni ņęrinas, taîsa truôksni – smejas, runâ, strĩdâs.*

2. Riet vienam uz otru, citam uz citu (par suņiem). *ciêma suņi sagājuši ņęrinas.*

ņęŕkstēt, arī ***ņêrkšēt.*** Sk. *ņ a ŕ k s t ē t* .

ņęŕpata comm.; subst.; niev. **Vārgs dzīvnieks.** *mum̂s i dikti êdelîgas cũkas. citu gadu tâdas ņęŕpatas viē bi! neêda ne·maz.*

ņiēburs subst. **Sieviešu apģērba gabals (parasti tautastērpa sastāvdaļa), kas pieguļoši aptver ķermeņa augšdaļu līdz jostas vietai.** *ņiēburŝ tâda veste i, bũrste. tā tâdu knapu, knapu vidukli dikti. uň citam̂ i ruôkas, uň citam̂ nav ruôkas. / tas ņiēburŝ i nuô rakstîta aûdękla. nuô tâda tuõ ņiēburu šuva. tas bi pêc nîceniêku muõdes. uň ta viņam̂ te veĺ iêšuva rakstus, męĺlus tâdus. / bũrste iŕ abģęŕba gabaĺs, ņiēburŝ. / ņiēburŝ bûs jaûns vârc. mum̂s bi bũrste, liňdruks, viĺlãne. / ņiēburŝ – tuõ taňte nebûtu teîkuse. tuõ taga dziŕd. te i bũrste, veste.*

ņigu. Sk. *ņ a g u* ; *ņ ę g u* .

ņīkt v. **1. Pavadīt bezmērķīgi ilgāku laiku (ko gaidot).** *kuô tu te tik iĺgi ņīksti! iēsim̂ labâk mājâs! / tâ mēs te ņīkstam̂ viêni paši.*

2. Pakāpeniski, ilgākā laikposmā iet bojā (par augiem, to daļām, dzīvniekiem). *te neû kuô sęt – te viss ņīkst laũkâ. pa daũdz slapja viêta. / ja viņas* [tas ir, aitas] *nebi iżżuvušas, ta viņas ņīka nuõst.*

ņīku: ☐ ***aiziēt pa ņīku*** – iznīkt, būt pakļautam iznīcībai. *ka naû piêderîgiê, maňtiniêki, ta tuŕ tā māja aîzgāja pa nīku, ņīku.* / ☐ ***aizlaîst ņīku*** – pieļaut, ka sabojājas, iet zudumā. *tuõs labuôs diêgus aîzlaîda ņīku, ne·viênam̂ nevaîdzêja.*

ņīkulis subst. **Vāji attīstīts, nespēcīgs dzīvnieks; nīkulis.** *tas teĺš laîkam̂ slim̂s. tâc ņīkulis i – ne ęd labi, ne dzeŕ.*

ņiňmāt v. **Raudāt.** *nu liēla meîta* [esi]. *beîdz ņiňmât!*

ņiprs, ***-a*** adj. **Fiziski labi attīstīts, vesels; kustīgs, mundrs.** *ņiprs i tâc dūšîks, kriẽtns. tâc spêcîks viš i. / piê vãrgiêm bêrniņiêm mâcîtãjs atvẹsc mãjâs. ņiprâkiê vẹsti uz baznīcu* [kristīt]. // pārn. **Stingrs.** *kaņepe i ņipra, nepaduôdãs, ciêta tâda.*

ņirĝāties, arī ***ņẹrĝāties*** v. **1. Ļauni izsmiet, izzobot, arī nekrietni, aizskaroši jokot, smieties.** *puĩši kaĩtinâja meîtas. tiẽ tãs saũkâja parĝ skutẽlẽm ņirĝâjuôtiês. / slipši jaû labu laĩku i. pa daktu arĝ saûc. ẽzeĺaûse aka saûc – jâteîc, ņirĝâdamiês tâ saûc. / nu beîdziêt ņirĝâtiês! iẽsim̂ piê dârba! / ņẹrĝâtiês i zuôbuôtiês, vaî pelnijis va nê.*

2. Rāties; lamāties. *ņẹrĝâtiês i rãtiês, lamâtiês. / turĝ tâ biêži ņẹrĝâjâs taîs mãjâs.* // **Rieties.** *nu kâ suņi ņẹrĝâjtiês! va nevarat labâk dziêvât!* [Saka zēniem.] / *citi suņi satiêk labi, bet citus nevarĝ kuõpã laîst, ņẹrĝâjas.*

ņirĝt v. **Ļauni, nekaunīgi smieties, arī smīnēt, ļauni zoboties.** *visi smêjâs, ņirdza. / kuô tu vari ņirkt visu vakaru? / kuô jũs te ņirdzat? tiẽ jaûniê te tâ ņirdz, vẹcâki jaû neņirdz.*

[I]***ņirka***, arī ***ņirku*** interj. **1. Lieto, lai raksturotu skaņu, kas rodas apavos soļa speršanas brīdī.** *ka gãja tâdu sîku suôlîti, ta ņirka! ņirka! bẹ̃rzu va liẽpu lûku – kaû kuô tâdu viņi* [tas ir, kurpnieki] *lika* [zābakos]. / *tam̂ tâdi čirkstuôši zâbaki! gãja pa tuõ* [baznīcas] *gaņĝi – ņirka, ņirka! /* [baznīcā] *iênãk viêna tâda braša meîta uń tâ iẽt pa tuõ taku nuô pat tãm duŕvîm – ņirku! ņirku!*

2. Lieto, lai atdarinātu ņirkstošu skaņu. *ka tâ kustinâja, ta ņirkstêja tã ruôka. tâ ņirku, ņirku gãja.*

[II]***ņirka***, arī ***ņirkšis*** subst. **Priekšmets, kas (par īpašu maksu) ievietots apavā ar nolūku iešanas laikā radīt noteiktu skaņu (pēc ticējumiem); skaņa, ko rada apava konstrukcija iešanas laikā.** *senâk kũrpniêki lika, laî kũrpes uń zâbaki ņârkš, lika ņirkas. laĩkam̂ kaũ kâdu mizu, liẽpas vaî kâ. tã ņirka bij. / turĝ* [kurpei] *tâdas ņirkas liêk iêkšâ, nuô bẹ̃rza tãses tas i. es tik izârdiju vẹcu zâbaku uń ta redzẽju, ka bẹ̃rza tãse iêkšâ. tãs priêkš tãm ņirkâm. / senāk ņirkas lika kurpēs vai zābakuos, lai čīkst.* (LFK 1961, 10955) / *kurpniêks, šũdam̂s jaûnus zâbakus va kũrpes, prasija – pa cik kapeĩķiêm tãs ņirkas liks? / zâbakuôs iêlika pa desmit kapẽķu ņirku. / ņirkas senâk* [bija] *kurpêm. ka gãja, ta ņirkšêja. / ta iẽt us katru kãju tãs ņirkas. viš it ne·kâda isskata nav. tik tã zuõle iẽstiêpta. tas tik tâ lẹpnumam̂.*

ņirkstēt, arī ***ņirkšēt***, ***ņirkšēt*** v. **Radīt paklusu (piemēram, gurkstošu, kraukšķošu) troksni; atskanēt šādam troksnim.** [zābakos] *iêlika divas bẹ̃rza tãses starp zuõli uń biñzuõli. tad ejuôt čīkstêja, ņirkstêja. / kûrpniêks iêlicis ņirkas jaûnuôs zâbakuôs, laî ejuôt ņirkst. / ari zâbakiêm kurpniẽks iêlika ņirkas. pa piêci kapeĩķi, ta klusâk, pa desmit kapeĩķiêm – ta diktâk ņirkstêja. / kurpniêks, šũdam̂s jaûnus zâbakus va kũrpes turĝ lika kaû kâdu skaîdu va tãsi. ka gãja, ta viš* [tas ir, zābaks] *cīkstêja, ņirkšêja. / viņas* [tas ir, kādas sēnes] *jaû cīkstêja, ka êda. ņirkst ka pa·galam̂. / a labuô* [roku] *cẹ̃rtu tuõs linus* [mīstīklās] *iêkšâ.* [lini] *tâ ņirkst viẽn, kad i sažuvuši.*

ņirkš, arī ***ņirkt*** interj. **Lieto, lai raksturotu skaņu, kas rodas apavos soļa speršanas brīdī.** *turĝ* [tas ir, kurpei] *tâdas ņirkas liêk iêkšâ, ta cīkst – ņirkš, ņirkš. / ņirkas senâk* [bija] *kurpêm. taî zuõlê kaû kâ vaîdzêj iẽstiêpt. ka gãja, ta ņirkšêja. ņirkt! ņirkt! – tâ gãja, ta nevarĝ paiẽt klusu.*

ņirkšēt, arī ***ņirkšēt***. Sk. *ņ i r ĝ k s t ē t .*

ņirkšis. Sk. [II]*ņ i r ĝ k a .*

ņirkt. Sk. *ņ i r ĝ k š .*

ņirku. Sk. [I]*ņ i r ĝ k a .*

ņirts, ***-a*** adj. **Čakls, veikls (?).** *tas bi ņirc strâdniêks. ne·viêns netika līdz.*

ņirts – **zornig, böse** (dusmīgs, nikns). (EH II 115)

ņudeklīgs, ***-a*** adj. **Dažāds, daudzveidīgs.** *taî Puõpes pļavâ tã zâle bi tâda ņudeklîga – visvi·sâda: gań stiêbri, gań truši, gań ciẽsas uń lẽpes turĝ aûga.*

ņudzeklis subst. **1. Kustīgu, ņudzošu dzīvu būtņu kopums.** *uz galdu izbiris sukurs. mušas sakritušas vẹsẹĺs ņudzeklis.*

2. Aizlaists zemes gabals. *šuôgad mîni iêdẹvuši tâdâ ņudzeklî, ka nevarĝ zinât, nuô kuras malas sâkt cirst.*

ņudzēt v. **Būt daudziem vienkopus, atrasties kustībā (parasti par sīkiem dzīvniekiem); mudžēt.** *tuõ mušu taî pũlî, ka ņudz uń kust. visi griêsti priêkšnamâ raîbi.* ✧ ***ta kâ*** (arī ***ka***) ***ņudz*** – a) saka, ja (kā) ir daudz. [*bukuos*] *atnãk sulaînis uń lûdz atļaũju, va nevarĝ savu buku iêlaîst. ta nãk iêkšâ* [cilvēki maskās] *ta kâ ņudz.* b) saka par ko samērā lielu. *ka puĩšis bi*

iêsvêtîc, ta bi jâizmaksâ vẹciêm puĩšiêm budele, ta tevi jẽma lĩdz [meitās]. *ja nê, bi pêriêns ta ka ṇudz.*

ṇudzināt v. **Ēst (piemēram, ko sīku).** *iêbẽre cũkâm mazuô labĩbu, kuô ṇudzinât.*

ṇudzināties v. **Darboties, pūlēties (parasti ar ko sīku, arī sarežģītu, kā veikšanai nepieciešama pacietība).** *ja sajaûc, veṛuõt nĩtês, tuõ rakstu, ta vaŕ ilĝi ṇudzinâtiês, kamẹ̄r istaĩsa labi.*

ṇuga subst. **Burzma.** *tu maṅ taî tiŕgus ṇugâ ṇemsi uṅ pazudîsi.* ☐ ***ṇugu ṇugām*** – juku jukām. *kâ te varêja visu tâ sapẹṅtẹrệt ṇugu ṇugâm tuõs striķus?*

ṇuka subst. **1. Bieza (parasti maizes) šķēle, arī biezs (kā) gabals.** *nuô tã liẽlâ kukuļa nuôgriêz kâdu ṇuku! bûs visiêm. / apêdu liẽlu ṇuku, liẽlu kluṃpi. maṅ tã maîze dikti gâršuô.*

2. Lielāks (kā) daudzums (?). *puĩšelis iêdeva vẹcaîmtệvaṃ tuõ ṇuku tabâka. / tuŕ bi liẽla ṇuka aŕ vẹcuô laĩku naûdu. / ka tãs drãnas visas kuõpâ sasiên, ta liẽla ṇuka. / pakaklê aŕ sêja liẽlas siẽvas tâdas* [lenšu] *ṇukas, karâjâs kâ kazas bârdas.*

3. Jūklis. *ṇuka i tâ, ka kas sajucis. va dzija, va kas – viss viênâ ṇukâ. / nu tãs dzives i viênâ ṇukâ. kâ tu istîsi kamuôlâ? / ṇuka i, ka dzive sajukuse. viss viênâ ṇukâ saviĹkc. te tâdi šnuõri i viênâ ṇukâ. / te nu i liẽla ṇuka. kâ tu satîsi tuõ dzivi?* ☐ ***ṇuku ṇukām*** – juku jukām. *dzives piê dziẽda bi sakãrtas ṇuku ṇukãm gaṅ balinâtas, gaṅ nebalinâtas.*

ṇũkāt v. **Ar lielu apetīti ēst.** *duõmâtu, ka maîzi neredzêjis, nu ṇũkâ piĹlu muti. badagalis tâc!*

ṇukšelis, arī ***ṇukšis*** subst. **Neliels (kā) kopums; šķipsna.** *ṇukšelis i mas ṇukšîtis – kušķîtis, čipatele. / ṇukšeli tẽju iêsviêd* [krūzē]! // **Atsevišķa daļa (no veselā); gabals.** *paṇeṃ labu ṇukši! – paṇeṃ kriẽtnu gabalu* [maizes]! // **Daudzums, ko var apņemt, nest ar abām rokām (parasti piespiežot viduklim); klēpis.** *pasviêd guôvêm ṇukšeli siêna!*

ṇuņņa subst. **1. Lūpa.** *taṃ tãs ṇuņņas tâdas liẽlas, nesmuks puĩšis. a liẽlâm lũpâm. / maṅ tas puĩšis nepatika – pa daũdz liẽlas ṇuņņas. / tãm meîtâm sârkanas tãs ṇuņņas, labas nuõbučuôt.* ✧ ***staĩgā, ṇuņņas izcêlis*** – saka par dusmīgu, augstprātīgu cilvēku. *meîta staĩgâ, ṇuņņas iscệluse, pikta kâ pũce.*

2. Mala ap (priekšmeta, veidojuma) dobumu, caurumu, atveri. *ķêķî bi laṃpele bes cileñdera, ku bi iêskrũvâtas ṇuņņas, kas daktu turêja.*

ṇuņņāns subst. **1. Muļķīgs, neizdarīgs cilvēks.** *tâc ṇuņņãns – ne·kã nevaŕ isteîkt, isrunât.*

2. Nekārtīgi apģērbies, nevīžīgs cilvēks. *nu gaṅ nelabi apsaĝêrbiês! sasaṇuņņâjiês kâ tâc ṇuņņãns.*

3. „ein hässlicher Mensch" („neglīts, nejauks cilvēks"). (EH II 116)

ṇuņņāt v. **Raudāt.** *va tu stâsiês ṇuņņât! kâ teû trũkst?*

ṇuņņāties v. **Nepievēršot uzmanību apkārtnei, apkārtējiem, nodoties savām domām (?).** *tâc ṇuņņãns tik ṇuņņâjs a sevi viẽn.*

ṇuŕcīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir kļuvis nesaturīgs, zaudējis savu formu.** *citreĩz lejniêce atveda tâdus isļurušus mệñcus. tad iŕ tâdi ṇuŕcîgi* [mencas] *– tuõs mẽs neêdâm.*

ṇuŕcīt, arī ***ṇuŕkāt*** v. **Burzīt, spaidīt, gumzīt.** *ṇuŕcît i buŕzît. / kuô tu ṇuŕkâ tuõ papĩri! / iêdevu papĩru bệrnaṃ, laî ṇuŕkâ. ta iŕ miêrîks.*

ṇuŕdēt, arī ***ṇuŕdēt*** v. **1. Radīt raksturīgas pazemas balss skaņas (par suni, retāk kaķi).** *ka suṅs dusmîks i, ta viš rûc, ṇuŕd. /* [suns] *ṇuŕd uz niknumu. / suṅs, gulệdaṃs piê mũrîša, kustinâja kãjas uṅ ṇuŕdêja. / gaĩdija ruñcis piê caũruma peli. kâ palîda laũkâ, tâ sagrâba ṇuŕdệdaṃs. / ka kaķis gulĺ, ta viņš ṇuŕd, muŕrâ. / kaķis stãv piê durĩm uṅ ṇuŕd – gaĩda, ka izlaîdîs laũkã.*

2. Sautēt (kāpostus). *tâdi sutinâti kâpuôsti iŕ ṇuŕdệti.* ☐ ***ṇuŕdệti kâpuosti*** – sautēti kāposti. *salika* [skābētos] *kâpuôstus, ku senâk bî tâdi ķệta puôdi. ta tuõs* [kāpostus] *bâza krâsnê, laî izṇũrd. neteîca, laî izvãrâs. tuõreĩz teîca – ṇuŕdệti kâpuôsti, taga issaûtệti.*

ṇuŕdināt v. **Kausēt.** *gruñdžus aŕ ṇũrdina iĹgi, laî visi taûcĩni istệk.*

ṇuŕga subst. **Skandāls; nepatikšanas.** *ṇuŕga – tas tâda kuõpîga runâšana. citaṃ nav piẽkrišana, strĩc. / vĩri nevaŕ tikt ne piê kâds taîsnîbs. tâda ṇuŕga viẽn isnãkuse. / vĩri tuŕ bi sacệluši tâdu ṇuŕgu uṅ sâkuši kaûtiês. / cic istaĩsa nepatikšanas, tâdas ṇuŕgas istaĩsa – sarĩda viênu kaĩmiṇu aŕ uõtru.*

ṇuŕgāties v. **Ķildoties.** *senâk, ka gãja puĩši uṅ meîtas piê viêna saîmniêka, tiẽ aka nevaŕ satikt. tiẽ aŕ taĩsa tâdas ṇuŕgas. ṇuŕgâjâs tuŕ.*

ņurīt v. **Ēst (parasti par kaķi).** *a·viên ruñcis ņurî. / kuô tu te ņurî iêkšâ tig daũdz! uz ruñci tâ saûc.*

[I]***ņuŕka*** subst. **Vairākkārt saspiests, saburzīts audums, kas mainījis savu formu.** *ņuŕka i tâc saņuŕkâc drẽbes gabal̂s. tâ pa piêmẽram̂, praks ta ka ņuŕka saņuŕkâc, iêsviêsc stûrî.*

[II]***ņuŕka*** subst. **Lēciens ūdenī (ar galvu pa priekšu).** *pel̂duôtiês puĩkas a gal̂vu mẹtâs ûdenî. ta isnãk tâc truôksnis. taĩsij ņuŕku. / puĩšẹļi taĩsa ņuŕku upê – lẹc uz gal̂vu ûdenî. / puĩkas pel̂duôt arî gal̂vu sit ûdenî, ta kâ tã paiẽt zem̂ ûdeņa. teîc, ka taĩsa ņuŕku.*

ņuŕkāt. Sk. *ņ u ŕ c ī t .*

ņuŕkstēt v. **Radīt paasas, samērā zemas, ritmiskas balss skaņas (par dzīvniekiem, parasti cūkām); urkšķēt.** *suvẹņi sâk ņuŕkstệt, grib ệst.*

ņuŕkšis subst. **Neliels (kā) kopums; šķipsna.** *ņûrkšis uñ pipiŕkšis iŕ viêns uñ tas pac. tas tâc neliẽls daũdzum̂s, kuô piŕkstuôs vaŕ saņẹm̃t. / iêduôd kâdu ņûrkši ķẽmeles!*

ņuŕņiks subst. **Reproduktors.** *ņuŕņiks bija – kâ kuŕš tuõ nuôsaûca. tas visu laĩku ņaŕkstêja, truôksni taĩsija. / ņuŕņiks iŕ kaũ kâc daîkc, kuŕ iêkšâ runâ. / pãrraĩdîši pa ņuŕņiku.*

ņuŕņumi, arī ***ņuŕ̃ņumi*** subst.; dsk. **Pārpalikumi pēc dzīvnieku iekšu tauku vai speķa izkausēšanas; dradži.** [taukus] *kaûsê grãpî. kad gatavi, iskãš caũr drušļaku puôdâ. pãri palikušuô gaļu saûc pa dradžiêm* [jeb] *gruñdži. ņuŕ̃ņumi aŕ teîc. / dradži* [jeb] *grañdži saûca, Nîcâ senâk bi ņuŕņumi, gruñdži. / teîc visâdi – gaň gruñdži, gradži, gaň ņuŕņumi.*

ņuŕ̃ra subst.; parasti dsk.; niev. **Seja; mute.** ☐ ***dabuĩt*** (arī ***dabũt***) ***pa ņuŕ̃rām*** – saņemt sitienu(s); tikt piekautam. *dabuĩsi pa bļẹm̃mâm, pa ņuŕ̃râm! / dabũsi pa tãm ņuŕ̃rãm! vẹci cil̂vệki tâ ẹsuôt teîkuši.*

ņuŕ̃rāt v. **Radīt raksturīgas pazemas balss skaņas (par kaķi); murrāt.** *kaķis ņuŕ̃râ, ņaũd, bļaûn, šņâc. / ruñcis ņuŕ̃râ, gulệdam̂s uz mũrîti. / ka kaķis gul̂ uñ ņuŕ̃râ, ta teîc – ruñcis mal̂ mil̃tus. / kaķệns ņaũd uñ daũzâs, ņuŕ̃râ. liẽliê* [kaķi] *arî ņuŕ̃râ, ka tik nuôglãsta pãrs reĩzes. ta* [kaķi] *tâ rûc, ņuŕ̃râ.*

O

õ, arī ***o***, ***oĩ*** interj. **Lieto, lai paustu dažādas jūtas (parasti prieku, sajūsmu, pārsteigumu).** *õ, tu brãlît! Ziêmassvętki uñ Jaûngadi* [svinēti] *te akaĺ taûtas namuôs. / õ! Liẽldiênâs bi uõlas. / oĩ! kas tã bi pa gâršîgu zupu! tã bi lẽveru zupa. tuõ jaû ne·viêns vaîs nedabuîs – tuõ gârdumu, kas ta bi. / kad* [*rausis*] *padzisis, ęd siĺtu. oĩ, smeķîks! / kolorãdo vabuôles veĺ nav rędzamas. õ!* [pagājušajā gadā] *maziņus* [lakstus] *êda jaû nuõst. / driĺlîks i tâc spuôš, tâc raîps aka. ta teîc – o, kâc tas i driĺlîks! / õ, brãlît! viņa bi čalîga.*

oberģẽģeris subst. **Mednieku vadītājs.** *oberĝẽģeris i tas pac barũns. viņam̂ spaĺva piê cępures. uñ viš tâc lępns. va viš tuŕ trãpa va netrãpa, bet viš iŕ oberĝẽģeris. nu tas liẽlâkaîs, kas viņus* [tas ir, medniekus] *visus vada, kad iẽt uz medîbâm. oberĝẽģeris i jâklaũsa.*

objekts subst. **Tas, kas kur atrodas, eksistē, ir izveidots, tiek veidots.** *mum̂s bi puĺku objektu. uñ bataĺjuõns maziņš.*

obligāti adv. **Noteikti, katrā ziņā.** *diêvkuôciņi jaû obligãti bi piê vęcâs mãjas. / vãciêšu rakstus sâka mâcît skuõlâ, bet ne obligãti.*

obraks subst.; vēst. **Rentēta zeme (feodālismā) (?).** *obraki – tiẽ te bi, tuõs tã vaĺdîba dalija kad·reĩz. tiẽ bi diẽzgañ labas pļavas.*

odekolōns, arī ***odekulūns*** subst. **Smaržvielu šķīdums atšķaidītā spirtā.** *senâk jaû tâdas smaŕžas veĩkaluôs nebi kâ taga, tâdi odekolõni, oderi. / uõderêjas, ka piêlejâs odekulũnu va kuô. / tãs i meža puķîtes. tãm smaŕžîgâm i bišķi îsâki kâtiņi. tãs tâ uôžâs kâ odekolõns. tãs viênas neuôžâs ne·maz.*

oĩ. Sk. *õ.*

oktõbris, arī ***oktõberis*** subst. **Gada desmitais mēnesis.** *jañvãris, febrãris, maŕc, aprilis, maĩjs, jũnijs, jũlijs, aũgusc, zepteḿberis, oktõberis, nuôveḿberis, deceḿberis. / nuô piẽcpacmitâ aprila lidz piẽcpacmitam̂ oktõberim̂ viš* [tas ir, gans] *bi piê saîmniêka. / tad* [rudenī lopus] *vaĩrs ganîklê nedzina, ta lika staĺlî. tas bi nuô piẽcpacmitâ oktõbera. / rudenî – trĩzdesmit piŕmajâ oktõberî – i ticîbssvêdiêna. skaîtija pãtarus tuõ rîtu. / te iênãca iêkšã aŕmija. tas bî oktõbris, ka iênãca.*

oķsters. Sk. *o ŕ ķ e s t r i s .*

o·liḿpija subst. **Balles deja (20. gs. pirmajā pusē).** *modęŕnâs dejas ta* [senāk] *bi diksis, o·liḿpija, pade·spaņ̂, tûestep, tañgôvaĺsis, alek·sañdrs.*

õma, arī ***õme***, ***omaḿma***, ***õmaḿma***, ***õmaḿmīte*** subst. **Vecāmāte.** *vęcâmãte* [jeb] *vęcâmaḿma, tag õmaḿma. / taga õmaḿmîte, õpapîti teîc. / kũla a sprigu̧lis. mana õma tuõ zinâja. / õmaḿmaî veĺ bî guôve. viņa braûca us tiŕgu. / õmaî bi tâdas pęlęks siêtavs. / kad maḿma uñ omaḿma veĺ bi dzîva, kad nãca uz rudeņa pusi, tad aîzveda pazîstamam̂ lejniêkam̂ muciņu, laî iêsâla zivis. / õmaḿma a·viênu teîca – atsaĝęvęlętiês. / õmaḿma dzîvuôja garu mûžu. / es jaû savus õpapîšus, õmîti nepiêdzîvuôju, nepiêredzêju. viņi jaû señ bi miruši, ka es dzimu.*

oḿlete subst. **Ēdiens, ko gatavo no olām, kurām parasti pievieno miltus, pienu.** *pa, pa, kas tã oḿlete bi? tuõ es aŕ zinâju. tas vaŕ·bût iŕ jaûns. ã! tas tagadêjaîs vârc – tã oḿlete.*

oñkulis, arī ***oñkolis*** subst. **Tēvocis; krusttēvs; vecāks vīrietis.** *Ciñcalu krusttęs, Kupšu krusttęs. taga saûc oñkulis. / oñkulis aŕ jaûns vârc – krustęvs vaĩrâk saûca, laî viš nebi īsc krustęvs. / oñkolis nãk, tañte nãk. / vęlâk pa oñkuli saûca. Liẽpãjas oñkulis bi vĩratęva mãsasvĩrs. paši mẽs zinâjâm, ka tas i Liẽpãjas oñkulis. / mana oñkuļa kâzâs visâm* [sievām] *bi* [*ęrkulis*].

oñtlīgs, ***-a*** adj. **Kārtīgs.** *oñtlîks ciĺvęks. tã tâda oñtlîga meîtine va puĩka. tas bûtu tâc dũšîks. / ciĺvęks vaŕ bût tâc istĩsis – nevaŕ laĩkâ padarît, stiêpj garumâ, nav tâc oñtlîks. / tas oñtlîks – tas vaĩrâk iêkš vãcu valuôdas bûtu, bet te teîc tâ aŕ.*

onungs subst.; novec. **Īres maksa.** *mĩte iŕ, kad onuñgu jãmaksâ paŕ dzîvuôšanu kâdâ mãjâ.*

õpapa, arī ***õpaps*** subst. **Vectēvs.** *õpaps bi tâc vęc ari, vĩratęs. / taga õmaḿmîte, õpapîti teîc. mẽs tuõ vęcuôtęvu pa õpapu saûcãm. / mũsu õpapa aŕ teîca – mumis. tiẽ vęciê ļaûdis runâja tâ, bet tas i dikti señ. / maniêm õpapiêm bija kam̃zuõļi. / piêrmaîs õpaps tâ teîca – duj pãri.*

operācija, arī ***oprācija*** subst. **Ķirurģisku darbību, iedarbību kopums (ārstēšanas vai diagnostikas nolūkā).** *izmuõcijuôs pus diênu. istaĩsija operãciju. / tam̂ vĩram̂ bi operãcija –*

nuôjême plaûšu galu. / vệdẹr̂plêve ka plîsuse, tuõ saûc pa bruku. ta taĩsa operãciju. / vi·sâdas slimĩbas jaû i bîšas, oprãcijas.

operēt v. **Izdarīt (kā) ķirurģisku operāciju.** *maň bi aklâ zârna opẹrệta.*

opmanis subst. **Uzpircējs, tirgotājs.** *opmanis bi tâc kaũpmanis. viš viskaûkuô ûspir̂ka. ka jũs, pa piêmệraṁ, kaû kuô nuõvedât, – viš ûspir̂ka, priêkš sevis nê, priêkš cita aka. viš pãrdeva tâlâk. viš ûspir̂cêjs skaîtijâs.*

opmeĩstars subst.; vēst. **Muižas pārvaldnieks.** [muižā] *bi tas opmeĩstar̂s, apmeĩstar̂s. tas bi, visu kas piêraksta. tur̂ viš visu kaû kuô sarẽķinâj. / opmeĩstar̂s, apmeĩstar̂s bi tik iêkš muĩžas. viš visu tâ kaû kuô piêrakstija.*

oprācija. Sk. *o p e r ā c i j a .*

opsā interj. **Lieto, ko kopīgi ceļot.** *ka kaû kuô ceĻ̂, ka vaĩrâki tâ kuõpâ, ta saûc – hopsã! opsã!*

opsāvaĻ̂cis, arī ***opsavaĻ̂cis*** subst. **Balles deja (20. gs. pirmajā pusē).** *ta dañcâja opsavaĻ̂ci. tajâ dejâ ik uz griẽziênu tâ paluôcijâs. / opsâvaĻ̂cis bi tas, ku taga tuõ divsuôli teîc.*

oranžs, ***-a***, arī ***orandžs***, ***-a***, ***oraņdžs***, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir, piemēram, apelsīna krāsa.** *ķeĩzar̂kruõņi ir̂ oraňži, citi i sârkanâki. / tas i aûks ar̂ oraňžiêm buṁbuļiêm, kas pa ziêmu i smuki. / ķeĩzar̂kruõņi i kâ lilijas, bet nav baĻ̃ti. ziêdi tâdi oraņ̃dži. / tajuôs laĩkuôs tuõ oraňdžuô neteîca.*

orĝanizēt v. **Kārtot, veidot (ko) plānveidīgi, saskaņoti; rīkot (piemēram, pasākumu, kādu darbību).** *tas bi maňs dârps tuôreĩz. es tuõ visu orĝanizêju te JũrmaĻ̂ciêmâ.*

orĝāns subst. **Organisma daļa ar noteiktu uzbūvi un noteiktām, specifiskām funkcijām.** *ķẽvi i dzeṁdes orĝãni – apakš mugur̂kaũļa uz dẹsâm vir̂sû.*

orĝatāns subst. **Orangutans.** *mệrkaķi, orĝatãni uň visâdi i. pẽrtiķi ar̂ saka.*

Orĝis subst. **Īpašvārds – zirga vārds.** *zir̂gu vârdi – Aňčis, Fricis, Rũdis, Orĝis.*

Oriõns subst. **Īpašvārds – nosaukums zvaigznājam (7 spožas un 3 vidēja spožuma zvaigznes) debess ekvatora rajonā.** *Oriõna zvaîgznes i rẹtas. Oriõns stãv vaĩrâk ziêmeļuôs, uň Kũlêjs i diênviduôs.*

orķāns subst. **Vētra, kuras stiprums pārsniedz 12 balles.** [vēju,] *kas visu pãrspẽj, saûc orķãnu.*

orķestris, arī ***oķsters*** subst. **Liels tembrāli un skaitliski līdzsvarots instrumentāls (piemēram, pūšamo instrumentu) ansamblis.** *tiẽ taûreniêki nu skaîtâs oķsteŕs, kâ tagat saûc, oķsteŕs, jâ. viņi tik taûres pûta. muṁs jaû taga·dĩtâs tâdi ir̂. tag jaû viņi vaĩrâk iẽt us kapiêm spệlệt. / ka spẽlêja, ta tâc siêtiņš bija piê orķestra. / ta bi dujdubenis,* [..] *tâ kâ taga orķestruôs mazâ buňdziņa. / tas* [otaņķnieku] *orķestris spẽlêja veĻ̂ cik iĻ̃gi.*

õrmanis subst. **Cilvēks, kas nodarbojas ar cilvēku un kravu pārvadāšanu zirgu pajūgos; ormanis.** *uõrmaņi* [jeb] *õrmanis – zîrks bi uň tâda maza kariẽtele, kas vadâja apkârt cilệkus.*

orňaments subst. **Rotājums, kam raksturīgi pēc simetrijas, ritma u. tml. likumībām sakārtoti elementi, kuriem ir ģeometriska vai (vairāk vai mazāk) stilizēta dabas objekta forma.** *mẽs koňstatêjâm, ka mũsu pagastâ veĻ̂ ir̂ trîzdesmit septiņi skapji nuô astuôņpacmitâ, deviņpacmitâ gadsiṁta. uň visi orňameňti ir̂ ļuôti skaîsti. / maň veĻ̂, pârnãkuôt nuô Kriêvijas, klẽtî, kâ par̂ brĩnumu, bi saglabâjiês maňmas kâzu pũra skapis a visiêm orňameňtiêm.*

orňtenzija subst. **Hortenzija.** *tag saûc orňteňzijas.*

orňts subst.; vēst. **Dāldera ceturtā daļa.** *viêns orňc i bijis cẹtûrtâ daļa dãlderiṁ.*

ovãls, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir olas garengriezumam līdzīga, eliptiska forma.** *liẽliê bi katli – ar̂ ovãlu dibẹnu.*

Nīcas izloksnes vārdnīca
L-O